THESAURUS
ANTIQUITATUM
SACRARUM.

THESAURUS
ANTIQUITATUM
SACRARUM
COMPLECTENS

SELECTISSIMA CLARISSIMORUM VIRORUM OPUSCULA,

IN QUIBUS

VETERUM HEBRÆORUM MORES

LEGES, INSTITUTA, RITUS SACRI, ET CIVILES ILLUSTRANTUR:

OPUS

Ad illustrationem utriusque Testamenti, & ad Philologiam sacram, & profanam utilissimum, maximeque necessarium.

VOLUMEN TRIGESIMUM.

AUTORE

BLASIO UGOLINO.

VENETIIS
MDCCLXV.

APUD JOANNEM GABRIELEM HERTZ, ET SEBASTIANUM COLETTI.

SUPERIORUM PERMISSU AC PRIVILEGIO.

JOACHIMO MARIÆ PONTALTI

EPISCOPO PHARENSI, ET BRACHIENSI

BLASIUS UGOLINUS FELICITATEM.

TIbi, Illustrissime Præsul, Antiquitates Sacras, *quas jandiu edendas illustrandasque suscepi, dicandas addicendasque mea interesse putavi, quod probe nossem, plurimum ex Tuis Auspiciis comparari illis posse præsidii & dignitatis adversus*

eam

eam invidiam, qua vel temporum vel hominum injuria, immerito conflagrarunt. Etenim vel Adolescens inter Carmelitas Tuos singularem de Tuo ingenio ac pietate expectationem excitasti. Forolivienses, quibus imbuendis informandisque ad politiores disciplinas, summa Tua cum laude sexennem navasti operam, cum diutius Te retinere non potuissent, abeunti pro Tuis maximis promeritis maximas Tibi egerunt, & habuerunt gratias. In quampluribus Italiæ monasteriis in erudiendis edocendisque Philosophiam & Theologiam Carmelitis Tuis, singularem doctrinæ famam Tibi comparasti. Venetiis apud Moniales Carmelitas, quibus a Confessionibus affuisti, illustria & præclara adhuc extant pietatis Tuæ monumenta: Adeo doctrinæ & pietatis Tuæ fama percrebuit, ut etiam innotuerit CLEMENTI XII. *Pontifici, ejusque honorificentissimo judicio sæpenumero collaudata & celebrata sit. Cum ea floreres doctrinæ & pietatis fama, factum est ut in Comitiis Generalibus, præteritis iis, qui ætate, gratia, officiis, atque autoritate præstarent, Tibi non solum non expetenti, sed nec opinanti quidem, universi Ordinis, vetu-*

sta-

ſtate, & ſanctitate præ ceteris clariſſimi, nobiliſſimique, procurandi regendique cura incredibili animorum & ſuffragiorum conſenſione demandaretur; quo munere ampliſſimo honorificentiſſimoque tanta cum gloria perfunctus es, ut expectationi, quam de Te maximam & ſingularem excitaſti, non ſolum ſatisfeceris, verum etiam longe ſuperaris. Nulla gratiæ, nulla ambitus, nulla prehenſationis, nulla officiorum, ſed unius virtutis in impartiendis honoribus & dignitatibus abs Te ratio habita eſt. Pietatis & doctrinæ excolendæ fovendæque præcipua & antiquiſſima cura Tibi fuit. Literis præſertim ſacris, quibus, ut optime noſti, plurimum lucis ab hiſce noſtris Antiquitatibus impartitur, abs Te præſidia omnia, & ornamenta inprimis affuerunt. Humanitas imprimis celebrata eſt, facta omnibus Tui adeundi conveniendique poteſtate, præſertim iis, qui a probitate, & doctrina commendarentur. Nondum honorificentiſſimæ hujus procurationis, qua tanta cum gloria & dignitate perfunctus es, abſoluto ſexennio, CLEMENTI XIII. *Pontifici, dignus habitus es, qui Epiſcopatu Pharenſi & Brachienſi*

bo-

boneſtarere, in quo virtutes, quæ Epiſcopum quammaxime decent, Tibi affuerunt, & celebratæ ſunt omnes. Omnium ſermone & literis commendata eſt ſingularis & incredibilis illa charitas & beneficentia, qua ſuperiori anno, quo fere univerſa Europa annona laboravit, gregi Tuo alendo nutriendoque, quod Paſtorem quammaxime decebat, in ſumma rerum omnium inopia ac deſperatione, nulla abs Te præſidia ac ſubſidia defuere.

BLA-

BLASIUS UGOLINUS
LECTORI.

SPonſalia, ritus nuptiales, divortia, convivia, phylloboliam, unctiones, rem Medicam Veterum Hebræorum XXX. hoc volumen Theſauri Antiquitatum Sacrarum comprehendit. Ex duobus reliquis, quibus opus Theſauri Antiquitatum Sacrarum abſolvetur, alterum Poeſim, & Muſicam, alterum luctum, ritus funebres & ſepulchrales, rem lapidariam, & ſepulchra illuſtrabit: Quinque & octoginta exemplaria ex quingentis tantummodo vendenda ſuperſunt.

IN-

INDEX OPUSCULORUM

Quæ in hoc Volumine continentur.

JOHANNIS BUXTORFII DISSERTATIO DE SPONSALIBUS & DIVORTIIS.

LECTORIS.

EXhibeo tibi, Lector benevole, Dissertationem de Sponsalibus & Divortiis. Eam ita pertracto, ut *primo* & ante omnia Hebræorum Veterum & Recentium de utroque Argumento doctrinam & ritus præcipuos accuratius & plenius explicem & proponam, quam ab aliis hactenus factum viderim, qui de hac re scripserunt. In primis vero id mihi curæ fuit, ut illorum circa explicandas Leges Divinas, & varia alia Scripturæ loca, huc spectantia, sententias & interpretationes ex ipsorummet libris producerem; non quod illas omnes ubique vel ipse approbem, vel aliis obtrusas velim, sed ut in notitiam saltem publicam veniant, & quivis pro sua prudentia & judicio iis uti queat. Nam cum in nonnullis ne nostri quidem Scriptores ubique consentiant, solent quandoque curiosiores etiam desiderare Hebræorum de illis sententias, quas vero inquirere non est cujusvis. *Secundo* loco, post propositam Hebræorum de Divortiis doctrinam, progredior ad Christum & Mosen conciliandos, quos hic sibi invicem adversos nonnulli falso sibi persuadent, ostendens, Christum nequaquam in Mose refellendo, sed recte exponendo,

atque a Pharisaicis glossis & παρερμηνείαις vindicando, occupari, qua occasione, totum illud Christi & Pharisæorum colloquium, quod Evangelistæ referunt, plenius explicatur. Simul etiam hic Hebræorum Argumenta, quæ pro Divortiorum licentia in medium proferunt contra Christianos, ex Abarbenele, celebri inter Hebræos Scriptore, adduco, & pro virili refuto. *Tertio*, quid de ea Dimissione sentiendum videatur, quam, teste Matthæo Evangelista, Josephus, Divini adhuc consilii & operis ignarus, moliebatur, cum Mariam sponsam suam gravidam cognosceret, explico. Quæ postrema quæstio ab Amico, qui vero nunc ἐν ἁγίοις, mihi proposita, toti huic prolixiori Dissertationi causam & occasionem dedit, cujus tamen minimam nunc partem occupat, atque ita, quod sæpe fieri amat, עיקר נעשה טפל וטפל נעשה עיקר principale factum est accessorium, & accessorium principale. Appendicis & auctarii loco addidi modo laudati Abarbenelis Diatribam de *Excidii* pœna, cujus in Legibus de Sponsalibus aliquoties fit mentio, ut inde variæ de eo Hebræorum sententiæ, quas collegit, velut in compendio, cognoscantur. Adjunxi huic Dissertatiunculæ Textum Hebræum, quo Rabbinismi studiosi simul exercitium aliquod in Rabbinica lectione se exercendi haberent. In his omnibus si aliquid sit, quod te vel juvet, vel delectet, est quod mihi gratuler, & Divinæ gratiæ adscribam: si non, conatum saltem & bene de te merendi voluntatem lauda. Aliud fortasse hoc tempore exspectasti, Lector amice, sub meo nomine, *Veritatis* nimirum *Hebraicæ Vindicias*, adversus novam & famosam illam *Criticam Sacram*, subjunctamque illi contra me impotentis Critici virulentam & amarulentam *Defensionem*, quas instanter mei & Veritatis Hebraicæ amantes quique a me efflagitant, & urgent. Eas ergo, Deo faciente, & vitam atque valetudinem benigne largiente, proxime jam Te sperare jubeo. In iis perficiendis & edendis dum ego occupor, Tu his præsentibus gratus utere, & studiis atque conatibus meis porro fave. Vale.

I.

ILlustris est materia, de *Sponsalibus* & *Divortiis*, ut quæ non in Theoria, & nuda privataque mentis nostræ speculatione continetur, sed cujus usus in publica Vitæ humanæ Praxi, apud omnes gentes, in Ecclesiis, in Foris, in Familiis quotidie conspicitur; diversis quamvis, imo contrariis, & affectibus & effectibus. *Illa* enim Amoris & amicitiæ sunt symbola, *hæc* Odii & inimicitiæ effecta: *Illa* Ordinationis Divinæ, naturæ humanæ quasi implantatæ & Verbo mandatæ, sunt documenta; *hæc* Ἀταξίας naturæ nostræ corruptæ argumenta: *Illa* Generationis, naturæ rerum conservatricis, & propagatricis, illustre speculum; *hæc* Corruptionis, naturæ destructricis, triste & tragicum spectaculum: ambo conjunctim, circa unum & idem Objectum, *Conjugium* videlicet, occupata, mutabilitatis inconstantiæ humanæ in hoc mundo exemplum.

II. Quemadmodum vero argumentum est illustre, ita etiam Virorum sane ingenio, eruditione, & pietate eximiorum, Variis doctissimisque lucubrationibus hactenus est illustratum; ita tamen, ut nec illi semper & ubique sint concordes, & הולכים צמדים h. e. *conjugi incedant*, (ex 2. Reg. 2. 25.) sed, in materia præsertim de *Divortiis*, in varia quoque sententiarum Divortia secedant. Causa, quod *Moses* & *Christus* hic multis quoque dissentire, & contraria docere videantur, unde & diversæ illos seu exponendi, seu conciliandi, rationes excogitatæ & inventæ.

III. Nobis vero non est propositum ex professo Locum istum hic tractare, & omnia, quæ de eo dici aut scribi possent, ex auctoribus variis convectare; multo minus aliorum sententias superciliose examinare, vellicare, aut confutare: sed Hebræorum duntaxat Doctrinam, Jura, Ritus, non quidem omnes, sed quantum ex illis ad nostrum scopum utile & necessarium videbitur, ex ipsorum scriptis eruere & producere; dehinc. Num istarum rerum cognitio aliquid ad Verbi Dei, & Locorum aliquot Scripturæ uberiorem & pleniorem illustrationem facere possit; dispicere. Ad quem usum omnis nostra *Linguarum cognitio* spectare debet, utpote quæ, ex doctrina Apostoli, *sine prophetia*, h.e. scripturarum explicatione, per quam solam Ecclesia ædificatur, *nihil prodest*, 1. Cor. 14.

IV. Et hinc quoque Occasio Dissertationis hujus nata & data. Nam cum ab Amico mihi ista quæstio proposita esset; *Qua forma, quove jure Josephus Mariam desponsatam suam clam dimittere voluerit?* & in eam inquirerem, vidi ad eam rite decidendam, haud parum lucis fortassis allaturam Hebræorum, tum de *Sponsis & Sponsalibus*, tum *de Divortiorum ratione* doctrinam, eamque mihi prius excutiendam, quam solide de illa respondere possem. Id dum facere aggredior, & varia se mihi offerunt, de his scitu nec injucunda, nec inutilia, & ad aliorum quoque Scripturæ locorum illustrationem facientia; animum simul subiit illud vulgare Hebræorum, גביל לתורא גביל לתורי: *Dum pabulum misces pro bove uno, miscere potes pro pluribus*: Item istud, נר לאחר נר למאה: *Lux uni, lux pluribus*; ac proinde rem studiosis Lectoribus nec ingratam, nec infructuosam, me facturum sum arbitratus, si paulo latius me in hoc Argumento extenderem, & eodem labore pluribus illustrandis operam navarem.

V. Ad hunc scopum commode assequendum, & distincte quoque Lectori proponendum, visum mihi est præsentem Dissertationem in tres sequentes partes distinguere;

I. *Quænam sit Hebræorum, tum de* Sponsalibus, *tum de Divortiis doctrina?*

II. *Num* Moses *&* Christus *circa* Divortiorum *doctrinam sibi invicem sint contrarii, & qua ratione conciliari possint?*

III. *Qua forma, quove jure Josephus (Sponsus) Mariam desponsatam suam non* παραδειγματίσαι, *sed* λάθρα ἀπολῦσαι, *clam dimittere, voluerit?*

Prima pars habebit rationem fundamenti & Doctrinæ, cujus Usus in duabus partibus posterioribus ostendetur. Faxit Deus, ut ad Usum id quoque publicum; Gloriæ scil. Ipsius illustrandæ, Ecclesiæque ædificandæ, a nobis fiat.

PARS PRIMA.

QUænam ergo sit Hebræorum, tum de Sponsalibus, tum de Divortiis doctrina, jura, ritus?* distincte videbimus, non omnia indifferenter corruspando, sed præcipua, & quæ nobis usui esse possunt, seligendo, & quidem primo

DE SPONSALIBUS.

De *Sponsalibus*, seu *Desponsatione* videntur præcipua scitu digna, ad sequentia

tia capita revocari posse; 1. *Desponsationis* vel *Desponsandi Nomina*, *&* Ὀνοματολογίαν. 2. *Ejusdem*, *secundum Hebræos*, *Origenem & Authorem*. 3. *Personas ad sponsalia contrahenda aptas & idoneas*. 4. *Desponsandi formam & modum*. 5. *Finem*, *&* 6. *denique Consequentias*.

ONOMATOLOGIA.

VI. 1. Ad Ὀνοματολογίαν quod attinet.

In Sacro quidem Contextu Biblico duo Desponsandi verba extant.

α יעד, quod Generalius videtur. Habet enim primo significationem generalem, *Futurum aliquid*, *vel Locum*, *vel Tempus*, *vel aliam rem & circumstantiam*, *Condicendi*, *Indicendi*, *Paciscendi*, *Determinandi*, *Designandi*, *Promittendi*: unde & absolute apud Rabbinos pro *Promittere*, *Polliceri*, usurpatur. Inde synecdochice *Exod.* 21. v. 8. sumitur pro, *Designare*, *Determinare*, *Pacisci*, *Despondere uxorem*, אשר לא יעדה *Qui non constituit eam sibi*, scil. in uxorem, h. e. *Spopondit*, *Despondit*, *Desponsavit*.

β ארש, vel in Pihel ארש. Hoc speciale & proprium hujus rei est verbum, quod in Bibliis, hac significatione tantum usurpatur, ut videre est ex inductione locorum, *Exod.* 22. vers. 15. *Deut.* 20. 7. & 22. vers. 23. 25. 27. 28. & 28. vers. 30. 2. *Sam.* 3. 14. *Hos.* 2. vers. 19. 20.

Apud Rabbinos *tria occurrunt sequentia*.

1. Iterum verbum ארס sed per ס, non per ש, ut in Bibliis, scriptum.

2. Frequentissime קדש *Sanctificare*, *Consecrare*: quia mulier Desponsata, viro suo soli est Consecrata, & omnibus aliis, veluti הקדש *Res sancta*, prohibita: vel, quia Desponsatio legitima fit בקדוש cum Consecratione, uti infra videbimus. Hinc ארוסה, מאורסת, אירוסין *Sponsalia*, קרושין, מקדשת Desponsata. Hæc duo verba קדש & ארש eadem esse videntur, & promiscue apud Rabbinos usurpari; קדש tamen communius & frequentius usurpatur de solenni actu Desponsationis, qui fit conceptis verbis, & data arrha, in præsentia testium: Partes desponsatæ post hanc קדוש, seu post hunc actum, dicuntur deinde communiter ארוס, & ארוסה *Sponsus & Sponsa*. Sponsa quidem etiam dicitur מקודשת sed Sponsus nunquam quod sciam dicitur מקודש.

3. שדך, de cujus Verbi significaio mox fusius dicetur. Atque hæc breviter de Nominibus Hebraicis.

Quoad Rem ipsam, Desponsatio nihil aliud est, quam duarum personarum, Viri & Fœminæ, de futuris Nuptiis, consensus & repromissio, certis legibus & ritibus limitata, & perficienda; idque tum honestatis conservandæ, tum confusionis inter homines vitandæ causa.

ORIGO SPONSALIUM.

VII. 2. *Originem* ejus referunt Hebræi ad *Mosen*, vel potius ad *Deum* ipsum, per Mosen servum suum, de Re hac Legem populo suo dantem. Nam ante Legem latam, scribunt, sine ullo ordine, sine ulla disciplina, homines promiscue, & pro lubitu conjugia inchoasse simul & consummasse: licentiam vero & confusionem istam deinceps per Legem a Deo fuisse coercitam, & in certos cancellos redactam. *Majemonides* in הלכות אישות cap. 1. §. 1. קודם מתן תורה היה אדם פוגע אשה בשוק אם רצה הוא והיא לישא אותה מכניסה לתוך ביתו ובועלה בינו לבין עצמו לתהיה לו לאשה: *Ante datam legem*, *si Vir occurrit Mulieri in platea*, *& ambo de ineundo conjugio consenserint*, *introducebat eam Vir solus ac privatim in domum suum*, *ipsi cohabitabat*, *& sic fuit ei in Uxorem*. Post Legem vero constitutum fuisse ajunt, ut, uxorem ducturus, primo eam coram testibus sibi certis conditionibus acquirat, & postea demum Uxor ejus fiat. *Majem.* ibidem: כיון שיתנה תורה נצטוו ישראל שאם ירצה האיש לישא אשה יקנה אותה תחלה בפני עדים ואחר כך תהיה לו לאשה שנא׳ כי יקח איש אשה ובא אליה: *Posteaquam vero Lex data est*, *jussi sunt Israelitæ*, *ut uxorem ducturus*, *primo eam acquirat & comparet coram testibus*, *posteaquam demum ei sit in uxorem*.

VIII. *Præceptum* autem Divinum de Comparanda & Desponsanda ante nuptias Uxore, communiter contineri volunt in verbis Mosis *Deut.* 22. 13. vel *Deut.* 24. 1. ubi legitur: כי יקח איש אשה ובא אליה vel ובעלה *Cum* acceperit *vir mulierem*, *& ingressus fuerit ad eam*, *&c.* Hic enim volunt Verbum לקח *Accipere*, habere significationem *Emendi*, *Comparandi*, *pro pecunia*, ut *Gen.* 23. 13. 2. *Sam.* 4. 6. & alibi, unde & מקח *Emptio*, apud Rabbinos; ac propterea indicari, antequam quis uxorem ducat, & rem cum ea habeat, prius eam esse *accipiendam*, h. e. *emendam quasi & comparandam certo pretio*, *seu dote*, & postea demum domum traducendam, eique cohabitandum. Sic scribit Raban: כאשר יקח איש אשה בלקוחי התורה שהם הקרושין בכסף והיא המאורסה אשר יזכיר Cum acceperit vir mulierem; sc. *Acceptionibus Legis*, *quæ sunt Sponsalia seu Desponsatio pro pecunia*: *hæcque*

mu-

mulier est Desponsata, cujus meminit. Sic R. Levi ben Gerson: כי יקח איש אשה ר״ל שקנה אותה לו לאשה באחד ממיני הקניה Cum acceperit vir mulierem; scil. *si comparavit sibi uxorem specie aliqua emptionis* (pecunia sc. vel Literis, ut infra videbitur). Hinc scribitur etiam in ספר החנוך fol. 205. col. 2. משרשי המצוה שחצננו התורה לעשות מעשה באשה יורה ענין זוונם טרם ישכב עמה ולא יבוא אליה כבא על הזונה מבלי מעשה אחר קודם מיניהם h. e. *Ex fundamentis præcepti hujus est*, (innuit locum *Deut.* 22. 13.) *quod Lex præcipit, facere actionem aliquam cum muliere, quæ de Conjugio ipsorum doceat, antequam cum ea quis concumbat, ne ad eam accedat, ac si accederet ad scortum, sine ulla præcedanea inter ipsos actione*. Et pro Transgressore Præcepti hujus habetur, quicunque Uxorem ducit sine præcedente Desponsatione. Ibidem fol. 206. 1.

IX. Ita, ut dictum, fundamentum hujus Rei communiter ponunt Hebræi in alterutro duorum adductorum locorum. Don Isaac Abarbenel tamen existimat, hic non primo datum esse hoc præceptum, sed duntaxat repetitum, renovatum, & clarius pleniusque expositum. Hinc scribit in Commentar. suis ad *Deuter.* 24. 1. הנה מצות הקרושין אינה מחורשת במקום הזה כמו שחשב הרמב״ן כי הנה כבר נאמרת בפרשת משפטים אמר אשר לא יעדה ואם לבנו יעדנה ואר״ז״ל בפרק קמא הקרושין שהמכירה תהיה בכסף או בשטר ושמצורת עשה היא ליערה או לבנו h. e. *Et ecce præceptum de Sponsalibus non de novo est datum in hoc loco, quemadmodum existimavit R. Moses bar Nachman. Jam enim mentio ejus facta est in Parascha* משפטים *Exod.* 21. 7. 8. Quum vendiderit quispiam filiam suam, in ancillam, non egredietur quemadmodum egredi solent servi: Si displicuerit hero suo, *& noluerit desponsare eam*, redimere faciet eam, &c. *Item vers. seq.* Quod *si filio suo desponderit eam*, secundum morem filiarum faciet ei. *Ad quem locum Rabbini nostri scribunt in capite primo Tractatus Talmudici* קרושין, *quod venditio ista debeat fieri vel pro pecunia, vel Literis, & quod Præceptum affirmativum sit desponsare eam sibi, vel filio suo. Sic in verbis ibi seqq. modum & formam desponsandi quoque ex eodem loco probant*. Unde concludit Abarbanel, כי באה שמה מצות הקרושין והנשואין בקוצר *quod in illo loco jam habeatur præceptum De sponsalibus & Nuptiis compendiose*. Quod vero Rabbini non fecerint עקר *præcipuum fundamentum* ex loco *Exodi*, sed ex *Deut.* 24. vers. 1. id inde factum esse, לפי שהמצוה מצאו אותה כלה בכאן מקושרת ונדרשת לעצמה ובאו כאן כל התנאים לרעתם ז״ל מה שלא באו כן בפרשת משפטים כי אם קצתם באמה עבריה וקצתם במפותה: ולכן בחרו ללמוד מכאן שהתבארו הדברים שהאשה נקנית בהם ושהאיש קונה בהם את האשה בשלמותם: לא שישללו ביאת המצוה שמה בדרך קצרה *quod Præceptum istud invenerint hic* (Deuter. 24. 1.) *totum conjunctim & ex professo ex positum, quodque hic, ex ipsorum sententia, omnes requisitæ conditiones contineantur, id quod non ea ratione factum* Exod. cap. 21. *sed quadam dumtaxat de ancilla Hebraica, & de Puella seducta. Hac de causa maluerunt hinc* (ex Deut.) *istud discere, ubi videlicet expositæ sunt omnes res, quibus mulier acquiri potest, & quibus Vir perfecte mulierem acquirit; non vero quod negarint, breviter quoque in Exodo idem præceptum occurrere*. Hæc ille.

X. Quicquid sit; in Lege, & post Legem demum, hujus Ritus in Sacris fit mentio, *Exod.* 22. 16. *Cum seduxerit quis Virginem, quæ non est* desponsata. *Deut.* 20. 7. *Quis est vir, qui* despondit *mulierem, & non accipit eam?* Deut. 22. 23. *Quum fuerit puella* desponsata *viro, &c.* Honestam vero & optimam esse Legem infra in Causis finalibus visuri sumus.

PERSONÆ.

XI. Circa *Personas*, nulla apud Hebræos est quæstio vel disceptatio, Utrum omnibus & singulis, vel cuivis hominum generi atque ordini, liceat sponsalia contrahere, & ad nuptias convolare? Neminem enim illi ab hac libertate excludunt, qui modo per naturam & ætatem est aptus, cujuscunque sit ordinis atque conditionis. Imo contra, Lege & Præcepto Dei id omnibus indiscriminatim injunctum esse volunt *Genes.* 1. 28. פרו ורבו ומלאו את הארץ *Fœtificate & multiplicate vos*: & quo maturius ac citius quis id facit, eo melius eum facere judicant. Nulla apud eos Cœlibatus & Virginitatis leguntur vota, nulla encomia, nulla illi adscripta merita, nulla proposita præmia: sed Matrimonio: Nullum hic illi agnoscunt discrimen inter Personas Sacras & Politicas, sed illas æque ac has non solum esse idoneas, sed & de hoc præcepto teneri. Quod si vero quis propter Legis Dei studium, ut a curis multis corporalibus immunis, tanto liberius & expeditius ei vacare queat, velit, & simul per continentiæ donum possit, cælibem vitam ad tempus agere, is potest id facere sine peccato, sed libere, & hac Lege, ut si concupiscentiæ stimulis urgeri se sentiat, non tantum possit, sed

& de-

& debeat ad ſponſalia progredi, & nuptiarum remedio uti. Hinc ſcribitur in שלחן ערוך parte 4. num. I. §. I. חייב כל אדם לישא אשה כדי לפרות ולרבות וכל מי שאינו עוסק בפריה ורביה כאילו שופך דמים: *Omnis homo tenetur de ducenda uxore, ut fœtificet, & multiplicet: & quicunque hoc non obſervat, perinde facit, ac ſi effunderet ſanguinem:* §. 3. מצוה על כל אדם שישא בן יח׳ והמקדים לישא בן יג מצוה מן המובחר אבל קודם יג׳ לא ישא: ובשום ענין לא יעבור מכ׳ שנה בלא אשה ומי שעברו עליו כ׳ שנה ואינו רוצה לישא בית דין כופין אותו לישא כדי לקיים מצוה: *Præceptum eſt cuivis homini; ducere uxorem, qui eſt* 18. *annorum: quod ſi vero quis hoc tempus antevertat, &* 13. *anno ducat, is longe præſtantius facit, ſed ante* 13. *annum non licet. Nullo autem prorſus modo excedet vigeſimum annum ſine uxore: quod ſi autem quis id fecerit, nec ducere uxorem velit, domus judicii eum cogit, ut huic præcepto ſatisfaciat, &c.* ומיהו אם עוסק בתורה וטרוד בה והיה מתירא לישא אשה כדי שלא יטרח במזונות ויתבטל מן התורה מותר להתאחר *Nihilominus, ſi operam dederit legi, & aſſidue in ea occupetur, metuatque ducere uxorem, ne in alimentis comparandis laborare cogatur, & ſic a ſtudio legis avocetur, is poteſt diutius exſpectare:* מי שחשקה נפשו בתורה תמיד ושונה בה כבן עזאי ודבק בה כל ימיו ולא נשא אשה אין בידו עון והוא שלא יהיה יצרו מתגבר עליו, אבל אם היה יצרו מתגבר עליו חייב לישא אשה ואפילו היו לו בנים שמא יבוא לידי הרהור *Cujus animus jugiter delectatur verſari in Lege, & in ea ſtudere, ut Ben Aſſai, eique omnibus diebus ſuis adhærere, atque ea propter non ducit uxorem, in ejus manu nulla eſt iniquitas; puta, ſi concupiſcentia ipſius non prævaleat ei* (h. e. ſi ſe continere poſſit) *ſed, ſi prævaleat, obſtrictus eſt ut ducat uxorem, etiam ſi jam liberos habeat, idque ne incidat in pravas cogitationes:* (Non diſſimile hoc eſt ei, quod Paulus ſcribit I. ad *Cor.* 7. verſ. 8. 9.

XII. Hoc vero potiſſimum hic attenditur, inter quas Perſonas Sponſalia fieri poſſint vel non poſſint, vel ſaltem certis conditionibus? Et hic plurimos Hebræi ponunt caſus, quos vero non omnes, ſed præcipuos tantum, perſequemur, & quidem de Perſonis prohibitis.

XIII. *Primo* igitur, *Perſonæ* quædam ſunt, cum quibus Sponſalia contrahere prohibitum eſt, ob vel *Cognationis*, vel *Affinitatis* vinculum & propinquitatem. Et earum quidem aliæ, prohibitæ ſunt *Lege Dei*, quæ apud Hebræos vocantur עריות, quaſi Inceſtuoſas dicas, & unaquæque earum ערוה: aliæ vero מפי סופרים *Ex inſtituto Scribarum*, quæ collective vocantur שניות *Secundariæ*: & ſingulariter unaquæque שנייה *Secundaria, Secundario prohibita*.

XIV. Prioris generis, quæ ſcil. Lege Dei ipſa ſunt, Conſanguinitatis vel Affinitatis ratione, prohibitæ, *Levit.* cap. 18. numerantur quindecim.

XV. I. אם *Mater*, verſu 7. ערות אביך וערות אמך לא תגלה אמך היא לא תגלה ערותה *Nuditatem patris tui, & nuditatem matris tuæ non reteges: mater tua eſt, non reteges nuditatem ejus*. Quibus verbis, quamvis Patris & Matris fiat mentio, proprie tamen & literaliter, unum duntaxat præceptum contineri volunt plerique, de non retegenda nuditate Matris. Quod Patris etiam mentio fiat, ideo fieri, quod Nuditas Matris, ſit Nuditas Patris ejus, & ignominia ipſius, unde in fine verſus, & cap. 20. verſ. II. nuditatis Matris tantum ſit mentio. Et dicunt, אין אזהרות אלא בנקבות *nullas hic fieri prohibitiones, niſi de fœminis:* quin & vocem ערוה proprie dici de Nuditate fœminarum. Et ſic quoque explicant, quod verſ. 14. dicitur: ערות אחי אביך לא תגלה *Nuditatem fratris patris tui non reteges*; de Nuditate uxoris ejus; unde ſtatim ſubjungitur; אל אשתו לא תקרב דודתך היא *Ad uxorem ejus non appropinquabis: Amita tua eſt*. Conferatur etiam cap. 20. verſ. 20. Sunt tamen nonnulli, qui hæc literaliter accipiunt, & ad prohibitionem concubitus maſculi referunt, ut Talmudici, & qui eos ſequuntur. At Abarbenel, Bechai, Ramban, & alii, priorem ſenſum præferunt; quod Concubitus Maſculi alibi peculiari præcepto ſit prohibitus; & quod in cæteris idem quoque obſervandum fuiſſet, & tam marium quam fœmellarum mentio facienda in prohibitione: quod denique in ſingulis verſibus, nonniſi unicum præceptum contineatur.

XVI. II. אשת אב *Uxor Patris*, verſu 8. quæ ſcil. non eſt tua mater, *Noverca*, & quidem Patre tam mortuo, quam vivente. Hinc tale matrimonium inter Chriſtianos etiam graviſſime reprehendit Paulus, atque ita hanc Legem approbavit, I. ad *Corinth.* 5. I. *Omnino auditur eſſe inter vos Scortatio, & ejuſmodi ſcortatio, quæ ne inter gentes quidem nominatur; nempe ut quis Uxorem Patris habeat*.

XVII. Huc quoque referendæ ſunt פילגשים *Concubinæ Paternæ*, quas olim in Veteri Teſtamento ſibi permiſerunt, & habuerunt, ex tolerantia Divina, quæ & ad Polygamiam connixit. Concubinæ enim illæ non multum differebant a veris

ris uxoribus, unde & *Uxores* quandoque vocantur, illi autem qui eas habuerunt *Viri illarum*. *Quæ inter Uxorem veram, &* פילגש *Concubinam olim fuerit differentia;* diſcrepant nonnihil Hebræi. Plerique vero, ex ſententia Talmudicorum, quæ hodie legitur in Tractatu Sanhedrin, ſtatuunt; Uxores veras ductas fuiſſe cum deſponſatione & dotis ſcriptione ſeu aſſignatione: Pellices vero neutro horum. Hoc etiam multi noſtrorum Scriptorum ab illis hauſerunt, præeunte illis R. Davide Kimchio, ad 2. *Sam.* 5. verſ. 13. Druſius ad loca difficiliora *Geneſ. cap.* LXV. Johannes Seldenus, de Succeſſionibus ad Leges Hebræorum *cap.* 3. Diſſentit hac in parte Abarbenel, & putat, פילגשים ſeu Concubinas, ductas fuiſſe פילגשין *per legitima ſponſalia*, ſed בלא כתובה *abſque Dotis-ſcriptione & aſſignatione*, quod utrumque requiritur ad veras nuptias, & in veris uxoribus ducendis obſervatur. Exiſtimat autem, errorem eſſe in noſtro Talmud hodierno, ſequens hac in parte R. Salomonem, qui in Commentario ſuo in Legem *Geneſ.* 25. verſ. 6. alio ſenſu adducit verba Talmudis quam hodie leguntur; is vero Talmudis, & omnium jurium Talmudicorum fuerit cellentiſſimus. Quia itaque ejus in Prophetas priores Commentarius rarus eſt, & a nemine adhuc, quod viderim, ejus ſententia producta, placet, hac occaſione, Diſſertationi iſti eam inſerere, ex Commentario ejus in librum Judicum *cap.* 19. ad hiſtoriam Concubinæ illius Levitæ, quam Gibeonitæ violarunt. In hunc ergo ſenſum illic ſcribit: *R. Salomon in Commentario ſuo in Legem ſcribit;* שהפלגש האמורה בתורה היא בקידושין בלא כתובה והאשה בכתובה וקרושין: *quod* פילגש *ſeu concubina, cujus in Lege fit mentio, ducatur quidem per deſponſationem ſolennem, ſed ſine dote propter nuptias: Uxor vero per deſponſationem, & ſcriptionem dotis; ſicut id arguerunt Rabbini noſtri in Tractatu Sanhedrin, ubi de Rege agitur. Dicunt enim illic,* מה בין נשים לפלגשים נשים בקרושין וכתובה ופלגשים בלא כתובה: *Quid intereſt inter Concubinas & Uxores? Uxores (ducuntur) per ſponſalia, & ſcriptam dotem: Concubinæ per ſponſalia, abſque ſcripta dote* (NB. in hodierno Talmud aliter legitur, nempe; פלגשים בלא קרושין ובלא כתובה: Concubinæ, nec per ſponſalia, nec per ſcriptionem dotis). *Itaque iſta (Levitæ) concubina fuit ducta per Sponſalia, & habita tanquam uxor ipſius, & proinde mortis reum fecit concumbentem ſecum. De hoc teſtatur Scriptura ipſa, dum ait;* Et reſpondit vir Levita, vir mulieris occiſæ, *Judic.* 20. 4. *Virum ejus ideo ſc. vocat, quod illa fuerit deſponſata ipſi. At R. Moſes ben Nachman in ſuo Comment. in Legem, ad* Geneſ. 25. 6. *ſcribit rem non ita ſe habere, uti vult R. Salomon, ſed concubinas neque habere Deſponſationem, neque Literas dotis: Sic enim habere veram lectionem in Talmud. Et ſane lectio Talmudis noſtra, ſeu hodierna ita habet;* מאי פלגשים ומאי נשים אמר רב יהודה אמר רב נשים בכתובה וקידושין ופלגשים בלא כתובה וקרושין: *quorum verborum mens eſt omnino uti vult Ramban, Concubinas caruiſſe Sponſalibus & Literis dotalibus. Verum R. Salomon fuit Pater in Talmud, nec poſt eum ſurrexit aliquis ipſi comparandus, neque in explicatione ſua Talmudica alterius lectionis meminit, quod docet, illum de nulla alia ſciviſſe, quam de ea cujus mentionem fecit in Expoſitione Legis, quodque inter Uxores, & Concubinas, non duplex, ſed unica ſit differentia, Literæ ſc. ſeu Inſtrumentum dotale, quo Concubinæ carebant. Fortaſſis hæc verba,* בלא כתובה וקידושין *ita intellexit, quaſi eorum mens eſſet,* בלא כתובה אבל בקידושין *abſque inſtrumento dotali ſed cum ſponſalibus. Quod vero veritas ſit ab ejus partibus, docet id, quod ſcriptum extat in Talmud Hieroſolymitano:* איזו היא פלגש ואיזו היא אשה ר׳ מאיר אומר אשה יש לה כתובה פלגש אין לה כתובה ר׳ יהודה אומר אחד זו ואחד זו יש להן כתובה אלא אשה יש לה כתובה ותנאי כתובה פלגש יש לה כתובה ואין לה תנאי כתובה: h. e. Quænam eſt Concubina, & quænam eſt Uxor? R. Meir dixit; Uxor habet inſtrumentum dotale: Concubina non habet. R. Jehuda dixit; Tam huic quam illi eſt inſtrumentum dotale: hoc vero inter eſt, quod Uxor habet Inſtrumentum dotis, & Conditiones hujus Inſtrumenti; Concubina habet Inſtrumentum dotis, ſed non conditiones ejus. *Et videtur illic,* שהפסק *quod Deciſio ſit ſecundum R. Meir: hic vero arguit, neminem in mundo dubitaſſe: Utrum Concubina ducatur per Sponſalia, necne; nam omnes unanimibus ſuffragiis concedunt, illam Deſponſationem habere: ſola diſſenſio* eſt de כתובה *Inſtrumento dotali: Utrum tale aliquod habuerit: vel an tantum Conditionibus ejus caruerit? Ex quibus colligo, veram lectionem in Talmud ita eſſe debere;* אשה בקרושין וכתובה פלגש בקרושין בלא כתובה: Uxor cum deſponſatione & inſtrumento dotali: Concubina, cum deſponſatione, abſque Inſtrumento dotali: *neque eos negare voluiſſe Deſponſationem. Et quomodo potuiſſent Sapientes noſtri credere, Davidem habuiſſe concubinas non deſponſatas, & quæ nullam rationem Uxorum habuerint? Scriptura dicit in Hiſtoria Abſalomi;*

mi; Et reliquit Rex את עשר נשים פלגשים decem mulieres vel uxores concubinas, ad cuſtodiendam domum, 2. *Sam.* 15. 16. *Item*; Ingredere ad concubinas patris tui, 2. *Sam.* 16. 21. *Item*; Et accepit Rex decem mulieres concubinas, 2. *Sam.* 20. 3. *Et Nathan Propheta dicit, in denunciatione pœnæ, ob negotium Bathſeba;* En ego ſuſcitaturus ſum adverſus te malum, de domo tua, tollamque uxores tuas in oculis tuis, & dabo proximo tuo, dormietque cum uxoribus tuis in oculis Solis hujus, 2. *Sam.* 12. 11. *ubi Uxores vocat, Concubinas ſimiles Bathſebæ: nam pœna fuit Talionis, menſura pro menſura. Præterea invenies, quod pro eo quod in libro Samuelis dicitur;* Et accepit David concubinas & uxores ex Hieruſalem, 2. *Sam.* 5. 13. *pro hoc, inquam, in libris Chronicorum dicatur;* Accepit autem David adhuc uxores in Hieruſalem, 1. *Chron.* 14. 3. *Ex quibus apparet* פלגשים *idem eſſe quod* נשים, *& Concubinas eſſe Uxores; quia nimirum ſunt deſponſatæ, & rationem uxorum habent. Ulterius vero hoc evincit, quod ex Lege Meretrix ſit probibita: & uxorum habent. Ulterius vero hoc evincit, quod ex Lege Meretrix ſit probibita: & R. Moſes ben Majemon ſcribit, libri* נשים *capite primo;* כל הבעל אשה לשם זנות בלא קרושין לוקה מן התורה: Qui rem habet cum muliere, nomine ſcortationis, ſine ſponſalibus, vapulat ex Lege. *Hoc docet, Concubinas deſponſatas fuiſſe: quia Iſraelitis Concubinæ fuerunt permiſſæ: abſque hoc enim, liberi illarum fuiſſent ſpurii. Præterea licet Nachmanidi largiremur, quod lectio Talmudis ſecundum verba ejus ſit, tamen non ſequeretur inde, quod Concubina quævis in Lege commemorata, in genere ſit ſine inſtrumento dotali, & Sponſalibus: quia* (in Talmud illic) *non eſt ſermo de Concubina in genere, ſed de Concubina Regis. Illic enim commentantur ſuper illud;* Et non multiplicabit ſibi uxores, ſc. *Rex. Contra hoc objiciunt ex eo quod de Davide ſcriptum eſt;* Et accepit David inſuper concubinas & uxores in Jeruſalem: *Et hac occaſione quærunt;* Quænam ſunt concubinæ? Et quænam ſunt uxores &c. *Itaque hoc tantum de Regiis concubinis erit intelligendum, non de concubinis cujuſvis ex Iſraele. Et certe ex verbis Majemonidis videtur, illum etiam ſic iſtum textum Talmudicum intellexiſſe, dum in libro* נשים *dicit,* prohibitum eſſe homini, rem habere cum muliere, ſine ſponſalibus; *ex eo item, quod ſcribit* cap. 4. הלכות מלכים Regem habere poteſtatem ducendi uxores & concubinas ſine inſtrumento dotali & ſponſalibus, אלא ביחור בלבד קונה אותן ומותרת: ſed idiotæ, homini plebejo prohibitam eſſe concubinam ſine ſponſalibus. *Ex quibus ipſius verbis diſcimus, Lectionem veram eſſe omnino eam, quam Raſchi nobis exhibet: &, licet intelligenda eſſent illa verba Talmudis de Concubina cujuſvis hominis, ei licita; tamen ſine dubio Sponſalia requiri, & neceſſaria fore. Ad hæc, vir Mulieris ſeu Concubinæ hujus occiſæ, fuit timens Deum, & recedens a malo, ſicut dicit;* Ad domum Domini ego vado, *Judic.* 19. 18. והלך לחזור על אשתו מבית אביה: *quod non foret, niſi ei deſponſata fuiſſet. Et hac de cauſa etiam fuerunt Gibeonitæ, qui concubuerunt cum ea, rei mortis; eo quod rem habuerunt cum alterius viri uxore.* Hactenus Abarbenel.

Contra hanc itaque Legem, peccavit ante Legem latam, Ruben, concumbens cum Bilhah concubina patris ſui, *Geneſ.* 35. 22. unde etiam ea de cauſa reprehenſus & mulctatus fuit a Patre, *Geneſ.* 49. 4. poſt Legem latam Abſalom, in conſpectu totius Iſraelis polluens concubinas patris ſui Davidis, 2. *Sam.* 16.

XVIII. III. אחות *Soror*, vel בת אשת אב *Filia uxoris patris;* verſ. 9. & 11. ſc. quæ proprie ſoror eſt, vel ex utroque parente, vel ex alterutro; idque vel legitime ex conjugio, vel illegitime extra conjugium. Comprivignam autem, h. e. Filiam novercæ tuæ, quam ex alio marito, non ex parente tuo ſuſcepit, deſponſare, & in Uxorem ducere, permittunt Hebræi. Majemonides in הלכות אסורי ביאה *cap.* 2. §. 3. בת אשת אביו שהיא אחותו מאביו הרי היא ערוה עליו שנא׳ בת אשת אביך מולרת אביך: *Filia uxoris patris, quæ eſt ſoror ex patre, illa eſt* ערוה *ſeu probibita, ſicut dicitur;* Non revelabis nuditatem filiæ uxoris patris tui, genitæ a patre tuo: אבל אם אביו נשא אשה ויש לה בת מאיש אחר אותה הבת מותרת לו שאין זו מולרת אביו וגו׳: *Sed ſi pater alicujus duxerit uxorem, quæ filiam babeat ex viro alio, illa filia permiſſa eſt ipſi: quia non eſt genita a patre ejus.* Sic in Schylchan Aruch *part.* 4. *num.* 15. §. 11. מותר אדם בבת אשת אביו שיש לה מאיש אחר ואפילו חורגה הגרלה בבית בין האחין מות מותרת להם ולא חיישינן למראית העין שנראית כאהותם: *Poteſt quis deſponſare & ducere filiam uxoris patris ſui, quam ſuſcepit ex alio viro: & licet ſit privigna, educata in domo eadem inter fratres, tamen permiſſa eſt ipſis, neque curamus, quod externe videatur eſſe ut ſoror ipſorum.* Idem traditur in ספר החנוך ad Levit. cap. 18. verſ. 11. *Ex judiciis hujus præcepti eſt, quod Sapientes noſtri dicunt, probiberi hic filiam uxoris patris ejus, quæ ſoror ejus ſit* רווקא *proprie &* ſim-

ſimpliciter, *h. e. quam pater ejus genuit*: *ſed Filia uxoris patris*, *quæ non eſt ſoror ipſius*, *quando ſc. uxor patris ejus habet filiam ex viro alio*, *tum iſta nullo modo eſt prohibita*, *ſed omnino permiſſum eſt homini eam ducere*. Sic ex communi Hebræorum ſententia, quam ideo annotare libuit, quia Interpretes quidam noſtri variant circa explicationem loci hujus *Levit. cap.* 18. *verſ.* 9. & 11. In utroque enim verſ. prohibetur Deſponſatio Sororis, ſed verbis diverſis. Verſu nono dicitur; ערות אחותך בת אביך או בת אמך מולדת בית או מולדת חוץ: *Non reteges nuditatem ſororis tuæ*, *filiæ ſc. patris tui*, *aut filiæ matris tuæ*, *genitæ domi*, *aut genitæ foris*, (h. e. genitæ in legitime contracto matrimonio, aut illegitime ex ea quæ a patre tuo ſit vel vi vel blanditiis compreſſa, aut alias ei prohibita, *ut plerique Hebræi explicant*); Verſu undecimo, ערות בת אשת אביך מולדת אביך אחותך היא לא תגלה ערותה: *Nuditatem filiæ uxoris patris tui genitæ a patre tuo*, *quæ ſoror tua eſt*, *non reteges nuditatem ejus*. Hinc exiſtimarunt nonnulli, verſu undecimo prohiberi deſponſationem Comprivignæ. Judæi alii vero, aliter uti vidimus. Quærit Majemon: *Cur idem præceptum repetatur*, *annon idem jam dictum fuerit veſu nono?* Reſpondet, ideo, ut indicetur, eum qui ſororem ſuam ex eodem patre genitam ducit, longe graviſſime peccare, & dupliciter reum conſtitui; לפיכך הבא על אחותו שהיא בת נשואת אביו חייב שתים אחת משום ערות אחותך ואחת משום ערות בת אשת אביך אבל אם אנס שבין אשה או פיתה אותה והוליך ממנה בת ובא עליה אינו חייב אלא משום אחותו בלבד שאין בת האנוסה בת את אביו: *Idcirco*, inquit, *qui rem habet cum Sorore ſua*, *quæ eſt filia legitime ductæ Patris ſui*, *is duplicem reatum habet*; *Unum*, *propter retectam nuditatem Sororis ſuæ*; *de qua verſ.* 9. *Alterum*, *propter retectam nuditatem filiæ uxoris patris ſui*, *de qua verſ.* 11. *Sed ſi Pater ipſius violaverit aut blanditiis ſeduxerit aliquam*, *atque ex ea filiam ſuſceperit*, & *cum hac congrediatur*, *non habet niſi unum reatum*, *reſpectu ſc. Prioris*, *de Sorore non ducenda*: *quia filia Violatæ mulieris non eſt filia Uxoris patris* (hæc enim ducenda eſt per Deſponſationem & nuptias, ſecundum ritum Iſraelitarum). In eundem ſenſum reſpondet R. Bechai. Moſes Mikkozi in libro Præceptorum magno, *part.* I. *num.* 104. 105. Petita autem ſunt iſta ex Talmud Jevammoth *cap.* 2. *fol.* 22. *col.* 1. Chaskuni etiam ita conciliat, ut dicat, verſum nonum intelligendum eſſe ſimpliciter de Sorore illegitima & ſpuria; verſum undecimum de Sorore ex legitima conjuge procreata. Et R. Moſes bar Nachman ſcribit, verſum undecimum addi, ut indicetur, verſu nono non intelligi filiam ex legitima uxore genitam: & quia inter interdicta filiorum Noachi (ante Legem) fuerit quidem האחוה Fraternitas ex matre, ſed non a patre, voluiſſe Scripturam indicare, utramque fraternitatem ex æquo prohibitam eſſe Iſraelitis. Qui de Comprivignis verſum undecimum accipiunt, duabus rationibus nituntur; *primo*, Vocem מולדת aliter exponunt, hoc ſc. ſenſu; *Nuditatem filiæ uxoris patris tui*, quæ *cognata facta eſt patri tuo*, Soror tua eſt, non reteges nuditatem ejus: vel, *quam educavit pater tuus*; quomodo verbum ילד, unde מולדת derivatur, ſumitur *Geneſ.* 50. 23. Hanc dicit Aben Eſra eſſe ſententiam Sadducæorum. Sed Judæorum Interpretes conſtanter altero ſenſu exponunt; *Quæ genita eſt a patre tuo*, & rectius omnino hic, & verſ. 9. iſta vox ſic exponi videtur: *deinde* exiſtimant, ταυτολογίαν hic fore, ſi aliter exponatur, & idem præceptum inaniter vis repeti, quod non putant eſſe probabile; maxime cum alius verſus, & aliud præceptum interponatur. Ad hanc difficultatem ſolvendam, varie exponitur iſte verſus ab Interpretibus, quas vero diſcutere, non eſt hic noſtri inſtituti. Hebræorum duntaxat communem & receptam ſententiam proponere volumus, & indicare, illos expoſitioni illi de Comprivignis omnino non favere.

XIX. Porro contra hanc Legem videtur eſſe Exemplum Abrahami & Saræ; quia de Sara dicit Abraham *Geneſ.* 20. 12. *Etiam vere Soror mea eſt*, *filia Patris mei*; *veruntamen non eſt filia matris meæ*. *Geneſ.* 12. 13. *Dic quæſo*, *quod ſoror mea ſis*.

Hebræi communiter volunt, illam non proprie fuiſſe Sororem ipſius, ſed Filiam Fratris, quæ etiam vocata olim fuerit Soror: Nomine autem hoc uti voluiſſe, ad ſeducendum, & divertendum Abimelechum. Hinc ſcribit Aben Eſra ad *Geneſ.* 20. 12. הנכון בעיני שרחרת אבימלך בדברים כפי פורך השעה: *Rectum in oculis meis eſt*, *quod bis verbis voluerit depellere Abimelechum*, *neceſſitate temporis præſentis ſic requirente*. Ad confirmationem ſuæ ſententiæ, remittit Lectorem ad *Geneſ.* 27. 19. ubi ſimilia Mendaciorum genera ex Scriptura producit, veluti 1. *Sam.* 21. 5. ubi David dicit; *Sed* & *fuerunt vaſa puerorum ſanctitas*: Eliſæi, 2. Reg. 8. 10. Benhadado Regi Aram dicentis, *Vivendo vives*; cum tamen Deus oſtenderit ei, quod moriturus eſſet:

eſſet: Michæ, Regi Iſraelis, dicentis; *Aſcende & proſpere agas, &c.* 1. Reg. 22. 15. nempe דרך מוסר *per civilitatem*: Jacobi, Eſavum ſimulantis, & ſe eſſe Patri dicentis, *Geneſ.* cap. 27. In hanc ſententiam inclinat etiam Rabbi Moſes ben Nachman, Iſaac Arama.

Rabbi Bechaj: *Non fuit filia patris ejus, ſed filia Charanis, qui fuit filius Therachi (frater ſc. Abrahami) ſicut dicitur. Gen.* 11. 29. Filia Haran, patris Milca, & Patris Jiska; *Jiska hæc enim eſt Sara: & filii filiorum ſunt ſicut filii. Et hinc dicit Abraham;* Filia Patris mei; *quaſi diceret*, Filia filii patris mei.

Abarbenel: להנצל אמר אחותי היא *Ad excuſandum ſe dicit;* Soror mea eſt. *Et inſuper dicit, quod revera ſit Soror ſua, Filia ſc. patris ſui, ſed non filia matris ſuæ, ac propterea ipſi fuerit in uxorem. Nam inter filios Noæ non fuit probibita, niſi Soror filia Matris. Et quamvis Sara non fuerit Soror ipſius, ſed Filia fratris ipſius, non tamen mentiebatur ita loquendo,* כי היה מנהגם לקרא את בן האח אח *quia moris ipſorum fuit, vocare Filium fratris, Fratrem, ſicut Abrahamus Lothum vocavit Fratrem ſuum, quum Filius Fratris ejus fuerit: Sic ſc. etiam vocavit Saram, Sororem ſuam, eo quod eſſet Filia Fratris ejus; idque tanto magis,* שהיתה כונת אברהם לפיס את אבימלך בדברים *quod intentio ejus fuerit verbis placare, & divertere Abimelechum.*

XX. Deinde videtur huic Legi repugnare id quod legitur 2. *Sam.* 13. verſ. 12. 13. de Amnone & Thamara; Poſteaquam enim Amnon deperiſſet ſororem ſuam Thamarem, (uti vocatur cap. 13. verſ. 1. &c.) & illam ad concubitum ſollicitaſſet, dixit Thamara ei; *Ne frater mi; ne opprimas me: non enim ſic fit in Iſraele, ne facias ſtultitiam hanc. Nam ego quo depellam probrum meum? tu vero eris veluti unus e ſtultis in Iſraele: nunc ergo alloquere obſecro Regem: non enim denegabit me tibi.* Ex quibus poſtremis verbis videtur, Thamarem non pro re illicita vel prohibita habuiſſe, Fratri nubere. Videamus Hebræorum ſententias:

R. Salomon Jarchi: (Non denegabit me Rex Tibi). *Quia licita ego ſum tibi; eo quod gravida ea* (Thamare) *facta ſit mater ejus, cum eſſet alienigena puchra forma* (formoſa) *quam David cepit in bello. Jam vero filius aut filia ex ancilla, non ſunt tales* לכל דבר *per omnia.*

R. Levi Ben Gerſom; Non enim ſic fit in Iſraele) *Non dixit* (hoc Thamar) *ei ex hoc fundamento, quod non ſit licitum concumbere cum ſorore ſua, propter inceſtum. Nam ſi ita eſſet, quomodo Rex non potuiſſet eam ipſi denegare? Sed voluit dicere his verbis; Non eſſe moris in Iſraele, ut quis per ſcortationem, extra conjugium, rem habeat cum muliere. Et hinc apparet, Thamarem non fuiſſe Sororem ejus veram aut germanam. Hac de cauſa dixerunt Sapientes noſtri b. m. Thamaram fuiſſe filiam formoſam, compreſſam & imprægnatam a Davide in gentilitate ſua, poſtmodum proſelytam factam eſſe & ductam in uxorem a Davide. Quia autem mater ejus non fuerat proſelyta, eo tempore quo illa gravida facta erat, idcirco Filiam non fuiſſe, vel habitam fuiſſe pro filia Davidis. Filius enim Iſraelitæ ſuſceptus ex ancilla, aut ex gentili, non vocatur Filius Iſraelitæ illius. Hinc dicitur in ſectione,* ואלה משפטים *de Filiis, natis Iſraelitæ alicui ex ancilla Cananæa, quod ſint ſervi ſicut ipſa* (mater) *non vero Iſraelitæ.*

R. David Kimchi ad 2. *Sam.* 13. verſ. 1. Soror pulchra cujus nomen Thamar) *Thamar ſc. fuit filia pulchræ forma* (vide *Deut.* 21. 11.) *ſicut dixerunt Rabbini noſtri, cujus rei probatio petitur ex illis verbis;* Non enim denegabit me tibi Rex. *Fuit autem Soror Abſalomi ex eadem matre; Nam Maacham, matrem Abſalomi, accepit David in bello, & conſuevit cum ipſa, antequam Judæa fieret, quia Lex hoc conceſſit propter vim malæ concupiſcentiæ, ſicut ſcriptum eſt Deut.* 21. 11. Si videris in captivitate mulierem pulchram forma, & deamaveris eam, & acceperis tibi in uxorem. *Non fuit autem conceſſa antequam ad Judaicam Religionem accederet, niſi primo tantum concubitu: poſtea, ſi Judæa voluit fieri, potuit eam ducere in uxorem. Maacha autem concepit ex Davide congreſſu primo cum adhuc eſſet Gentilis. Hinc Thamar permiſſa fuit Amnoni, licet fuerit filia Davidis, quod in gentilitate matris concepta fuerit. Poſtea autem ad Judaicam Religionem acceſſit Maacha, & duxit eam David in uxorem, peperitque ei Abſalomum.* Hinc *quod Amnon de ea dicio* verſ. 11. Veni cuba mecum ſoror mea; *ideo, quia filia Davidis fuit, vocavit eam Sororem ſuam.*

Abarbenel ad 2. *Sam.* 13. verſ. 1. quærit: *An Thamar fuerit filia Davidis? Nam*, inquit, *ſi dicamus, quod fuerit filia Davidis, & ſoror Amnonis, quomodo in principio hujus hiſtoriæ dicitur:* Et Abſalomo, filio Davidis, erat ſoror pulchra forma, cujus nomen erat Thamar, & amavit eam Amnon filius Davidis? *Hæc enim verba docent, Abſalomum & Amnonem fuiſſe filios Davidis, Thamarem ve-*

ro non fuisse ipsius filiam, sed sororem Absalomi ex matre, & non ex patre, sicut dicit; Thamarem sororem Absalomi ego amo; *non vero sororem meam*, vers. 4. *Contrariatur etiam ei, quod Thamar dicit*: Alloquere quæso Regem, & non denegabit me tibi, vers. 13. *Si enim fuisset Soror ejus, quomodo non denegasset illam ipsi? Si vero dicamus, quod non fuerit soror ipsius, quomodo dicit Amnon ad patrem suum*: Veniat obsecro Thamar soror mea, vers. *6. & quomodo dixit Pater ad ipsam*: Veni nunc in domum fratris tui, & fac ei pulmentum, vers. 7. *quomodo item illa dixit ad ipsum*: Ne frater mi, vers. 12. *& Absalom ad Thamaram*, Amnon Amnon frater tuus fuit tecum, nunc autem soror mea tace, frater tuus est, ne apponas cor tuum ad hoc, vers. 20. *Hæc verba omnia docent, quod Thamar fuerit soror Amnonis etiam ex parte patris, non vero quod singulariter fuerit soror Absalomi, respectu matris?*

Respondet: *Cujus filia fuerit Thamar, ecce Sapientes nostri in Talmud Sanhedrin, ut & Interpretes omnes, pressi his difficultatibus, dixerunt, Thamarem filiam Davidis Regis, fuisse sororem Absalomi, ex eodem patre, & ex eadem matre: sed Davidem accepisse matrem ejus, Maacham filiam Regis Geschur in bello, eo quod esset pulchra forma, & concubuisse cum ea antequam eam proselytam seu Judæam fecisset; eo quod Lex permiserit hoc propter vehementiam concupiscentiæ malæ, sicut dicitur*: Si videris in captivitate mulierem pulchra forma, &c. *Deut.* 21. *Non fuit autem talis licita ei nisi congressu primo; postmodum autem, si voluit Judaicam religionem amplecti, poterat ducere eam in uxorem: Maacham autem concepisse ex Davide congressu primo, dum adhuc gentilis esset: Et hanc esse causam, cur Thamar licita fuerit Amnoni, licet filia Davidis esset: quod filius Israelitæ ex ancilla, aut ex gentili fœmina natus, non vocetur filius Israelitæ: ideo dici in Parascha Mosaica* ואלה משפטים, *filios natos Israelitæ alicui ex ancilla Cananæa, esse servos perinde ut ipsa, non vero Israelitas, ut Pater.*

Mihi vero hæc sententia, juxta sensum literalem, & rectam rationem, valde absurda videtur esse, neque ab intellectu admitti posse.

Nam licet fateamur, Davidem cum Maacha rem habuisse, antequam Judæa fieret, de quo tamen Scriptura nihil habet; non est Regi tam pio, qualis David fuit, conveniens, ut id fecisse credatur, antequam Religionem ejus amplecteretur: nam non est dubium, quin illa sponte sua confestim voluerit Regi Davidi nubere.

Quod si etiam admitteremus, ex illo primo congressu gravidam factam fuisse Maacham, quod iterum Scriptura nuspiam commemorat; & ex sententia Medicorum, impossibile est, ut virgo concipiat ex congressu primo; his omnibus posthabitis, posteaquam Maacha filiam Davidi peperisset, cum tum Proselyta & Judæa fuerit, quomodo differentia aliqua potuisset esse inter Thamarem & Absalomum? ambo, & Thamar & Absalom, fuissent liberi Davidis, ambo fuissent ex Maacha, jam proselyta, & uxore Davidis prognati; quomodo ergo dici posset, Ipsam, quia mater ejus ipsam conceperit, uno vel duobus diebus, priusquam proselyta fieret, fuisse licitam & concessam Amnoni fratri suo?

Quod dicunt, Filium ex ancilla aut Gentili fœmina oriundum non vocari Filium Israelis; id quidem verum est, si mater ejus sit ancilla aut Gentilis; verum si mater ejus fortassis vel horam unicam, antequam ad Judaismum accesserit, gravidata fuerit; postea Judæa facta, pepererit filium aut filiam in sanctitate & puritate, an Deo placere posset, si eam veluti gentilem judicaremus, pudicitiam ejus prostitueremus, & filium in Judaismo natum, Gentilem vocaremus? Ad filios ancillæ Cananææ quod attinet, quia illa mansit & perduravit in suo statu ancillari, æquum fuit, ut mulier & filii ejus essent heri ipsius: nam nativitatis maximam partem debent filii matri, maxime si mater fuerit ancilla, & vir (Pater) servus. Nam quamvis ille liber egrediebatur anno septimo, non æquum fuit, ut filii etiam egrederentur, qui in domo nati erant. Neque hoc simile est negotio Thamaris & Amnonis, qui fratres (geschwisterten) *fuerunt ex parte patris sui: Lex vero diserte in Fœminis prohibitis dixit;* Filiam patris, aut matris suæ natam domi, aut natam foris.

Mihi itaque sic videtur de hoc negotio; Absalomum & Thamarem fuisse liberos Davidis, & ambos natos fuisse ex Maacha posteaquam Judaicam religionem esset amplexa. Hac de causa Amnon vocavit Thamarem Sororem suam, *& vice versa Thamar Amnonem* Fratrem suum: *ut & tam David quam Absalom: Hac de causa dixit Absalom ad eam;* Tace, frater tuus est, ne apponas cor tuum ad hoc. *Quia enim frater ejus fuit, ideo non decuit, ut divulgaret flagitium ipsius. At in principio historiæ dicitur;* Absalomo filio Davidis, erat soror pulchra; *quia visum fuit Scripturæ eam ipsi adjungere, quod esset Filia patris & matris ipsius: & quia ipse (Absalom) excitatus fuit ad eam ulciscendum: ex quo deinde id insequutum fuit, quod contigit inter Absalomum & patrem*

ejus; & quia ipsa fuit cum Maacha matre sua, & fortassis jam antea in domo Absalomi habitarunt, ob has, inquam, causas primo & proprie ea adjungitur Absalomo. Hinc etiam statim narrat Scriptura, & ait; Angustiis autem afficiebatur Amnon, adeo ut in morbum incideret, propter Thamarem sororem suam; *Vult enim dicere.* Quia vidit, impossibile esse, ut ea frueretur; eo quod soror ejus esset. *Quod si potuisset eam in uxorem ducere, ut viri isti cæteroquin insignes volunt, quare non dixit Amnon ad patrem suum, ut eam sibi daret in uxorem? Hoc utique consilium fuisset sanius, quam id quod Jonadab ei faciendum suasit. Sed veritas ipsa docet viam suam, hoc secundum jus, & secundum Legem, fieri non potuisse. Quod autem Thamar dixit;* Alloquere obsecro Regem: non enim denegabit me tibi; *non alio fine dixit, quam ut se ab ejus sollicitationibus liberaret, uti sum explicaturus: & nihil aliud fuerunt hæc verba, quam vana solatia, quibus eum blande divertere voluit; veritatem autem rei satis detexit & designavit in verbis suis, quando dixit:* Quia non sic fieri debet in Israele, ne facias stultitiam hanc, *vel,* flagitium hoc; *quia sc. fuit per Legem ipsi prohibita. Hac ratione conciliantur omnia, & quæstio ista est soluta.*

Idem ad versum duodecimum ejusdem capitis: Ne frater mi, &c. (*Voluit* (Thamar) *his verbis tres dare rationes fortes, quare non deceat ita facere,* האחד מפאת המעשה *Primam ex parte vel qualitate actionis ipsius,* הב' מפאת כבודה *Secundum ab honore suo,* הג' מפאת כבודו *Tertiam ex consideratione honoris ipsius. Respectu* primæ causæ *dixit;* Ne frater mi, ne opprimas me, *per admirationem, quasi dixisset;* הלא אחי אתה ולכן אין ראוי שתעוני *Amnon frater meus es, unde non convenit, ut comprimas me:* Quia non sic fit in Israele; *ut scil. quis concumbat cum sorore sua, & nuditatem ejus retegat.* Idcirco ne facias stultitiam hanc. *Respectu* causæ secundæ, *honoris sc. sui, dixit;* Nam ego quo depellam probrum meum? *quo voluit dicere, præter peccatum, probrum etiam & dedecus subesse in hac actione. Respectu* causæ tertiæ, *honoris sc. ipsius Amnonis dixit;* Tu vero eris veluti unus e stultis in Israele. *Quia vero ipse ex amore non discernebat inter veritatem & falsitatem, vel inter bonum & malum, idcirco porro adjunxit Thamar quædam verba jocosa, si forte illis persuadeatur & demulceatur, hæc nimirum;* Nunc ergo alloquere obsecro Regem, non enim denegabit me tibi; q. d. *Si æger sis ex amore, alloquere Regem, & quia nihil præfertur conservationi animæ vel vitæ, non denegabit me tibi: licet enim sim tibi Lege prohibita, hoc tamen potius eliget, quam mortem tuam. Hoc sibi volunt ista verba;* Non denegabit me Tibi; *dixit enim hoc ad repellendum & divertendum eum, & ne illa hora seu illo tempore aliquid committeret. Ipse vero* (Amnon) *quia animadvertit hæc nihil aliud esse, quam verba dolosa, & sermones ludicros, ut liberaret se ex manu ipsius, non obtemperavit, neque acquievit ei, sed vehementius potius institit, & compressit eam. Videtur, illam omnibus viribus conatam fuisse, se ab illius vi liberare, sed ille fortior fuit ipsa: & statim atque rem habuisset cum illa, odio prosecutus est eam, &c.*

R. Samuel Laniado, in כלי יקר seu Commentario suo in Prophetas priores, ad versum primum 2. *Sam.* 13. post recensitas R. Salomonis, R. Davidis Kimchii, & Abarbenelis sententias, ista postmodum subjungit; *Vehementer admiror hic* (Abarbenelem) *quem alias non facile vidi egredientem extra sepem Rabbinorum nostrorum* (i. e. recedentem a sententia eorum) *inprimis in tali negotio, quod versatur circa jura simplicia, in quibus nulla est hæsitatio. Nam duo fratres, qui nati sunt alienigenæ, & proselyti fiunt, tum ipsi, ut & mater & pater eorum, possunt alter alteri* (seu invicem) *nubere, nisi abstineant propter decretum Rabbinorum, ne dicatur, Venerunt a sanctitate graviore, ad sanctitatem leviorem:* (*Nam proselytus Judæus factus habetur instar infantis recenter nati*) *nullam enim habent convenientiam inter se, neque respectu gradus consanguinitatis vel affinitatis prohibiti, neque respectu hæreditatis: quia non hæredes sunt alter alterius. Quid vero opus est, res simplices & rectas confundere? Absit, ut judicium aliquod Legis destruamus ex ratione vel conjectura, sed Cabalam potius sequamur, neque ab ea recedamus. Atqui textus Scripturæ arguit, & diserte dicit, quod Thamar soror fuerit Absalomi, non vero Amnonis, respectu nimirum ejusdem matris; sed tamen licita fuerit Amnoni, sicut dicitur,* Alloquere obsecro Regem; & non denegabit me tibi; *quæ verba utique veritatem continent, non vana solatia: non enim accepisset ea,* (Amnon) *quia sine dubio literis instructus fuit Amnon; adeo ut si ex jure ipsi fuisset prohibita, vana hujusmodi solatia non accepturus fuisset. Proinde veritatem rei & causæ sine dubio ipsi dixit, & tamen non acceptavit, propter vehementiam concupiscentiæ suæ; quanto minus consolationes vanas admisisset? & quare quæso tam vane & inaniter Thamar eum solari voluisset?*

set? Cur vero Jonadab ei (Amnoni) *non ita consuluerit, ejus rei rationem, D. V. scribam ad versum quintum: ibi enim est locus ejus. Hoc in genere & pro fundamento tenendum, insistendum nobis esse verbis Rabbinorum nostrorum: illa enim sunt veluti aculei, & clavi infixi in Cabbala, & in veritate. Hi vero dicunt, Thamarem ideo vocari sororem Amnonis, quod soror ejus fuerit ex patre & ex matre, sed ut dictum, gravida ex ea facta fuerit, dum adhuc gentilis esset. Loquitur enim Lex respectu concupiscentiæ malæ, inprimis de Davide &c.*

Et ad vers. 12. post recensitam R. Levi, & Abarbenelis sententiam: *Mihi, pro tenuitate meæ scientiæ, videtur Thamar, dum ait* אל אחי (Ne frater mi), vel: *Non frater meus*, (ex ejus mente), *voluisse dicere;* Etiamsi ego ex Lege non sim prohibita tibi, tanquam fratri: nam אל אחי את id est, אינך אחי Non es frater meus; tamen *ne affligas seu comprimas me:* non enim ita decet fieri in Israele: Etenim qui in Israele rem cum aliqua habet sine præcedentibus sponsalibus, transgreditur præceptum illud; *Non erit meretrix e filiabus Israel*, Deut. 23. 17. idque, licet ambo in factum consenserint (*etiamsi consensu fœminæ vel filiæ id fiat*): *de vi autem non inferenda sibi, dicit; Ne facias stultitiam vel flagitium hoc*, ut ego tecum concumbam: quia sic prævaricationem longe gravissimam committeres: *Ideo enim Lex cavit, ut vim inferens fœminæ, & in facultatibus suis puniatur, & eam ducat in uxorem, ut sic opprobrium illud quod vim passæ intulit, in ipsummet redundet. Hac de causa dicit; Ego autem quo depellerem probrum meum, ad illud colligendum, & a me transferendum? An depellerem & transferrem illud in te? Sic tu fieres, tanquam unus e stultis vel flagitiosis in Israele, & vir inhonestus, ut satius foret illud transferre in alium, quam in te. Idcirco nunc & hoc ipso tempore alloquere Regem, & non denegabit me tibi: quia licita sum ego tibi de jure absoluto: & sic non fuerunt hæc verba illusionis, sed veritatis: Et dum dixit ei; Non sic fiet in Israele: ne facias stultitiam hanc; voluit innuere, & ei in memoriam revocare judicium seu historiam Dinæ, filiæ Israelis senis, in qua talis stultitia, seu tale flagitium patratum; quam male tandem hac de causa mulctati sint Sichem & Chamor, a fratribus Dinæ, Simeone & Levi*, Genes. 34. *ut item sibi ob oculos ponat Absalomum fratrem ejus, qui non inultam relicturus sit hanc injuriam: Hoc est quod dicit;* Non sic fit, vel, fieri solet in Israele (non inultum manet tale facinus, &c.)

Et sic sunt Hebræorum de hoc facto sententiæ: de quibus judicium esto penes Lectorem.

XXI. IV. בת בן *Filia filii, Neptis ex filio*, vers. 10.

V. בת הבת *Filia filiæ, Neptis ex filia*, vers. 10.

VI. בת *Filia*. De hac nulla est expressa Lex: quia cum jam Filiam filii, & Filiam filiæ, quæ in remotiori gradu, prohibuerit, quivis sponte sua judicare & colligere potest, hanc multo magis esse prohibitam. Itaque habetur, ac si nominatim quoque in Lege prohibita esset.

VII. אשה ובתה *Mulier & filia ejus*, vers. 17. (Vide quæ paulo infra scribuntur, sub finem Numeri XV.)

VIII. אשה ובת בנה *Mulier & filia filii ejus*, vers. 17.

IX. אשה ובת בתה *Mulier & filia filiæ ejus*, vers. 17.

X. אחות אב *Soror patris, Amita*, vers. 12. quæ dicitur דודה *Exod. 6.* vers. 19. De Exemplo Amrami mox aliquid dicetur.

XI. אחות האם *Soror matris, Matertera*, vers. 13.

XII. אשת אחי אב *Uxor fratris patris, patrui*, vers. 14. quæ etiam דודה dicitur hic, & *cap.* 20. vers. 20. ut hæc vox & Patris sororem, & Fratris-patris uxorem denotet, ex mente Paraphrastarum Chaldæorum.

XIII. אשת הבן *Uxor filii, Nurus*, vers. 15. Sic peccavit ante Legem cum Tamar Nuru sua, Judah, *Genes.* 38.

XIV. אשת אח *Uxor fratris:* ערות אשת אחיך לא תגלה: *Nuditatem uxoris fratris tui non reteges: nuditas fratris tui est*, vers. 16. sive frater sit ex Patre tantum, sive tantum ex Matre; maxime tamen ex Patre; sive in legitimo Conjugio, sive extra illud ex scortatione procreatus.

Quæritur hic, *An non cum hac Lege pugnet alia, quæ legitur* Deuteron. cap. 25. vers. 5. & seqq. *ubi præcipitur, ut cum plures fuerint fratres, & mortuus fuerit unus ex eis sine filio, illius uxor seu vidua non nubat viro extraneo, sed levir ejus (h.e. defuncti mariti frater) eam in uxorem ducat, & semen excitet fratri suo? &c.*

Sic quidem nonnulli existimant, unde putant, per *Fratres* in hac Lege non intelligendos esse Fratres germanos, sed Patrueles & alios consanguineos, quorum conjugium non esset incestuosum, cum fratrum uxoribus viduis. Sed frustra. Nam consuetudo post hanc Legem latam introducta, & inprimis in historia Ruthæ

cap. I.

cap. 1. verſus duodecimus, hanc interpretationem reſpuunt.

Hebræi ſimpliciter explicant de *Fratribus proprie ſic dictis tantum*, & non de alii propinquis. Itaque Legem Levitici ſic explicant, ut dicant, prohiberi Fratris uxorem; eo mortuo, ſiquidem liberos reliquerit: Quod ſi enim ſine liberis, vel, ſine filio obierit, aliam fuiſſe rationem, & ibi locum habuiſſe Legem *Deuter.* 25. Vivente fratre, prorſus prohiberi; etiam, ſi forte Frater vivus uxorem repudiarit. Hinc Jonathan *Levit.* 18. verſ. 14. ſic παραφράζει: *Nuditatem uxoris fratris tui non retegas*, בחיי אחוך ובתר מותיה אין אית ליה בנין: *vivente fratre tuo; nec poſt ejus mortem, ſi liberos reliquerit*. Vide *Majem.* in הלכות אסורי ביאה cap. 2. §. 1. ספר מצוות גדול in Præceptis Negativis, *num.* 109. &c. Ex vi hujus legis reprehendit Johannes Herodem, ducentem Herodiadem, uxorem Philippi fratris ſui (vivente Philippo), dicens: Non licet tibi eam habere, *Matth.* 14. 4. *Marci* 6. 18.

Cæterum Præceptum illud Deuteronomii de Leviri officio, in ducenda Fratris ſine filio defuncti uxore, quod attinet, conſuetudinem illam jam antea obtinuiſſe, docet hiſtoria Judæ, qui, cum filius ejus primogenitus ſine liberis obiiſſet, alteri ſuo filio præcepit, ut ingrediatur ad uxorem fratris ſui, affinitatem cum ea contrahat, & ſemen fratri ſuo excitet, *Geneſ.* 38. Hanc itaque conſuetudinem Deus ratam habuit & confirmavit ſuo præcepto, *Deut.* 25. verſ. 5. 6. 7. 8. 9. 10. quæ verba ita explicat Abarbenel, ut illis ſequentia dicat a Moſe explicari; 1. *De Præcepto hoc obſervando non teneri niſi Fratres, non Pater, non Filius, nec alius Propinquus*, בחיוב *ex debito; ſicut dicitur;* Quum habitaverint fratres una. *Hac de cauſa Moſen dicere* יחריו *Una, ſimul, quod ſc. eſſe debeant filii viri unius, una habitantes, una hæredes, quales ſunt Fratres ex patre, non ex Matre tantum: quia nomen & definitio Fratrum proprie non dicitur, niſi de Fratribus ex eodem Patre.* 2. *Neceſſe eſſe, ut illi fratres una in vita ſint vel fuerint, ſicut dicitur,* אחים יחריו Fratres ſimul (*ſc. exiſtentes & viventes*). *Itaque ad fratrem natum demum poſt mortem fratris ſine liberis excedentis, non pertinet hoc præceptum: non enim æquum foret Fratriam exſpectare, donec hic adoleſceret, ſicut Noemi dicit;* Nunquid eos exſpectabitis, donec adoleſcant? *Ruth.* 1. verſ. 13. 3. *Si mortuo fuerit filius aut filia, ex alia etiam uxore, tum hoc jus non locum habere, quod dicatur ſimpliciter;* Et filius non fuerit ei: *& ſic jam non amplius deletur nomen ejus ex Iſraele.* 4. *Quod jus iſtud pertinuerit æque ad deſponſatam, ac ad maritatam, quia dicitur;* Non erit uxori viri, &c. *Puella autem deſponſata etiam vocatur Uxor viri, juxta illud;* Eo quod afflixerit uxorem proximi ſui. 5. *Quod ſi Levir fuerit eunuchus, & ineptus ad generandum, eum Lex hæc non obligaverit, quia dicitur;* Levir ejus ingredietur ad eam, & accipiet eam ſibi in uxorem. *Unde concluditur, eum tantum obligari ad hoc, qui eſt aptus ad generandum.* 6. *Quod ſi mulier fuerit ſterilis, & inepta ad concipiendum, & liberos gignendos, quocunque modo, illa jus Leviratus non poſſit exigere: Finis enim hujus rei fuit Generatio liberorum, quia dicitur;* Et erit primogenitus, quem pariet. 7. *Quod liberum fuerit, & in arbitrio Leviri, non Fratriæ, eam ducere, aut Calcei exutioni ſe ſubmittere; quia dicitur;* Et erit, ſi noluerit vir. 8. *Quod Fratria debuerit ire ad Levirum, non Levir ad illam, quia dicitur;* Et aſcendet fratria, vel glos ejus. 9. *Explicat etiam Ritum Exutionis calcei, & ejus modum: quod item non ſanguinem, ſed ſputum clarum debuerit exſpuere in ejus faciem; quia dicitur;* Et ſpuet in faciem ejus. 10. *Quod ſi Levir fuerit Cæcus, aut Pedem non habeat, ad eum hoc jus non pertinuerit; quia dicitur;* Et exuet calceum de pede ipſius.

De hoc vero ritu & jure pleni ſunt Ritualium Hebraicorum libri: & integer de eo extat Tractatus Talmudicus, nec hujus loci eſt ea huc referre.

XXII. Unum adhuc addam de *Ruthæ & Boazi nuptiis*, quam huc ſpectare, & ex hoc jure pendere nonnulli volunt. Abarbenel autem eos refutat in Commentario in Legem *Deut.* 25. cujus verba hic placet inſerere; ואמנם ענין בועז ורות המואביה כבר חשבו אנשים שהיה יבום ושליפת הנעל אשר היתה שמה היא החליצה שצותה התורה עליה, עד שמזה למדו שהבן הבכור אשר תלד היבמה לא יקרא בשם המת כמו שהבן אשר ילדה רות המואביה לבועז לא נקרא מחלון כי אם עובד, אבל זה באמת דעת נפסדת ומוטעת היא וכו׳ h. e. *Exiſtimarunt quidam, hiſtoriam (nuptiarum) Boazi & Ruthæ quoque fuiſſe ex vi Juris Leviratus: & Detractionem calcei, quæ illic legitur, fuiſſe illam ipſam* החליצה *Exutionem calcei, de qua Lex in hac lege præcepit: adeoque hinc etiam docuerunt, Filium primogenitum quem pareret fratria, non vocatum fuiſſe nomine Defuncti, ſicut nimirum Filius, quem Rutha peperit Boazo, non vocatus fuit Machlon, ſed Obed. Sed hæc revera ſententia eſt perniciosa & erronea. Nam Machlon non fuit frater Boazi,* לשיתחייב *ut obligatus fuiſſet* du-

ducere fratris sui defuncti uxorem. Et quamvis ad Seniores, qui in porta erant, dixerit Ruth. 4. 3. Partem agri, quæ erat fratri nostro Elimelecho, vendidit Noomi, quæ reversa est e regione Moab; *non alia de causa vocat eum Fratrem, nisi quia fuit de familia ipsius, non vero quod frater ejus germanus & verus fuerit. Nam scriptura dicit diserte*, Ruth. 2. 1. Et Noomi habebat מודע cognatum ex marito, virum fortem & strenuum, de familia Elimelechi, & nomen ejus erat Boaz. *Quin & ipsamet dicit*; Propinquus noster est vir ille, de cognatis nostris est, Ibid. vers. 20. *non vero dicit, quod frater Elimelechi, multo minus Machlonis, fuerit. Et licet fuisset frater Elimelechi, sicut dixit supra; tamen non obligatus fuisset ducere Rutham uxorem Machlomi, filii Elimelechi. Quin &* שילפת הנעל *Detractio illa calcei*, החליצה שזכרה התורה *non est Excutio illa, cujus Lex in hoc loco Deuteronomii meminit. Nam Ruth non venit ad Seniores in portam, ad exuendum calceum de pede vindicis, aut leviri: Hoc autem ipsi facere omnino incubuisset, & dicere*: Non voluit Leviratus jure ducere me, & inspuere in faciem ipsius, ac dicere: Sic fiet viro, &c. *Horum vero nihil commemoratur in historia Boazi. Insuper, vera extat traditio, si duo fratres fuerint defuncti, & primogenitus illorum noluerit uxorem viduam ducere, minor natu non potuerit id facere. Itaque, si Vindex ille, cujus meminit Boaz, fuit vindex propinquior, de jure non potuit Boas Leviri jus præstare, qui non ita propinquus fuit. Hæc omnia docent, nullum hic fuisse Leviratus jus vel officium*. In sequentibus ostendit illa ad venditionem, & jus redimendi vel retrahendi patrimonium venditum pertinuisse, & illum ritum explicat. Quia vero illa sunt prolixa, nec hujus loci, ego, illis missis, pergo.

XXIII. xv. אחות האשה *Soror uxoris*, בחייה *viventes ipsa (uxore)* vers. 18. Hunc versum etiam secundum literam intelligunt, quod prohibeatur *Soror uxoris, vivente uxore*; seu, duas Sorores simul ducere; etiam si prior fuerit expulsa seu dimissa, adhuc tamen in vivis; & inde concludunt, demortuæ uxoris sororem ducere, permissum fuisse. Majemon. in הלכות אסורי ביאה cap. 2. §. 9. Sepher mitzvoth gadol Num. 108. Sepher hachinnuch fol. 81. 1. Eliciunt id ex addita voce בחייה *In vita ejus*: ejus n. hanc vim esse volunt, quasi diceretur, כל זמן שהיא בחיים אבל אחר מות האחת אין ספק שמותר לישא אחרת: *quandiu ipsa est in vivis: sed mortua una, non dubium est, quin liceat alteram ducere.* Quin & Abarbenel scribit, per se non esse illicitum, vivente quoque uxore, sororem ejus ducere, sed tantum quatenus id fit ad affligendam, & ad æmulationem provocandum uxorem priorem, seu, quando ista digamia prior affligitur, & debitis officiis conjugalibus privatur. Verba ejus sunt: ולא אמר ערות אחות אשתך שלא בא הכתוב לאסור לאיש רק רצרור את אשתו בושאו אשה עליה והוא אמרו לצרור כי אין שתי אתי אחיות אסורות מפאת עצמן כי כבר היו לאלקנה שתי נשים והכתוב מוכיח כי תהיינה לאיש שתי נשים לק אסר חכתוב להיות אחת יושבת צרורה שאין בעלה נוהג בה העונה האסורה בתורה כענין ותהיינה צרורות עד יום מותם אלמנות חיות ועל כן אמר עליה בחייה: h. e. *Non dicit hic Moses*, Nuditatem sororis uxoris tuæ non reteges, (*ut sc. in præcedentibus præceptis*), *quia nihil aliud voluit Scriptura prohibere, quam ne Vir affligat uxorem suam, quando superinducit ei aliam. Hoc enim sibi vult dum ait*, לצרור Ad affligendum. *Nam per se duæ sorores non sunt prohibitæ; Elkana quippe habebat duas uxores*, (1. *Sam.* 1.) *& Scriptura arguit quod Vir possit duas habere uxores. Itaque prohibere duntaxat vult, ne* (quando hoc fit) *una sit afflicta, & officiis conjugalibus a marito privetur, quæ secundum Legem ei debentur*, (Exod. 21. 10.) *sicuti nimirum illic* (de concubinis Davidis) *legimus*; Fuerunt afflictæ usque ad diem mortis suæ in viduitate vitæ (h. e. perpetua, *quia rex non fuit ingressus ad eas, ut ibidem dicitur*) 2. *Sam.* 20. vers. 3. Sic Abarbenel. Communis & recepta Hebræorum sententia est, quæ primo producta.

De facto Jacobi, duas sorores vivas ducentis, Genes. 29. Hebræi videntur diversimode sentire. Abarbenel existimat, *Jacobum non reformidasse duas sorores ducere; Amram item amitam suam seu sororem patris sui* (Exodi cap. 6.) לפי שעדין לא נתנה תורה ולא נאסרו העריות: *quod tum nondum data esset Lex, neque istæ mulieres, quarum hic mentio, prohibitæ*. Refutat etiam Aben Esram, qui existimavit, Prohibitionem mulierum incestuosarum restrictam quasi fuisse duntaxat ad locum certum, terram Canaan videlicet; ita ut Jacob potuerit ducere duas sorores *in Charan*; & Amram, Jochebdam amitam suam *in Ægypto*, ולא נטמאו בהם *sine pollutione: Pollutionem quippe tantum factam fuisse in terra Canaan*; Hanc, inquam, sententiam dicit esse futilem & nullam, כי בלי ספק הטומאה ורוע המעשה כולל בחרן ובמצרים כמו בארץ כנען: *Eo quod sine dubio pollutio, & pravitas hujus actionis æqualis fuerit ubique, in Charan, in Ægy-*

Ægypto, *& in terra Canaan*. Scribit hoc in fine Paraſchæ אחרי מות. Cur Deus ita facere eum permiſerit, rationes reddit in Geneſi, ſectione ויצא יעקב fol. 90. col. 3. 4. ſed inſipidas. Vide eundem circa finem ſectionis קדושים, ubi quærit; Cum in ea ſectione, capite ſc. 20. Levitici, pœnæ concubituum illicitorum ſingulorum ſint ſancitæ, nulla pœna his duobus ſit aſſignata? Id videlicet non factum eſſe propter Jacobum & Amramum; ſed quia in genere comprehenduntur ſub iis, quibus pœna כרת ſeu Exciſionis irrogatur. Sic ſcribit Bechai fol. 144. col. 3. הזכיר את כולן חוץ משתי אחיות לכבוד יעקב: *Recordatur omnium*, *exceptis duabus ſororibus propter honorem Jacobi*.

Hinc tamen faciunt differentiam in hoc & ſimilibus quibuſdam gradibus prohibitis, inter Scortationem, & Nuptias. Veluti; *Si quis rem habeat cum muliere & filia ejus*, *aut cum uxore & ſorore ejus*, דרך זנות *per ſcortationem*, *id non aliter habeatur*, *quam ſi quis rem habuiſſet* עם שתי נשים נכריות *cum duabus mulieribus extraneis:* שאין נעשות ערוה זו עם זו אלא בנשואין לא בזנות *quia non fiunt inceſtuoſæ iſtæ cum iſta*, *niſi per deſponſationem & nuptias*, *non per ſcortationem*. Sic, *ſi pater vel filius alicujus*, *vel patruus ejus*, *vi vel blanditiis compreſſerint aliquam; is poteſt* (inquit Majemonides) *ſic compreſſam ducere in uxorem. Ratio*, *quia de his in textu dicitur* אשה Uxor: *atqui ea quam quis per ſcortationem cagnoſcit*, *non eſt uxor ejus*. Majem. in הלכות אסורי ביאה cap. 2. §. 13. Vide & R. Salomone ad *Levit*. 18. 17.

Ibidem §. 14. tradit & hanc regulam: *Si pater aut filius alicujus*, *duxerit mulierem*, *hic poteſt ejus mulieris ducere filiam aut matrem* (& ſic pater & filius poſſunt habere matrem & filiam:) Item: *Permiſſum eſt*, *ut quis ducat uxorem filii fratris ſui: poteſt etiam quis ducere mulierem*, *& filiam ſororis ejus*, *aut filiam fratris ejus*. Permittunt etiam, imo præcipiunt, ut quis ducat filiam ſororis ſuæ, aut fratris ſui, ex dicto illo; ומבשרך *Et a carne tua non abſcondes te*, *Jeſai*. 58. 7. Hæc iterum Majemonides dicto loco.

XXIV. *Antequam ad gradus prohibitos poſterioris generis progrediamur*, *pauca tantum ſubjiciemus de* Pœnis eorum, *qui præcedentes gradus*, *Lege Divina prohibitos violant*, *ſeu per deſponſationem & conjugium*, *ſeu præter hanc*, *inordinato modo ſe cum illis commiſcendo; ut &* de Cauſis *graduum horum prohibitorum*.

Pœnæ tales in Lege tranſgreſſoribus denuntiatæ, *inveniuntur*, *partim Generales*, *partim etiam Speciales*.

Generalis, *pœna*, *omnibus in genere ſubjuncta*, *eſt* Excidium, *ſeu* Exciſio, *de qua* Levit. cap. 18. verſ. 29. *ſic legitur: Quiſquis fecerit aliquam ex abominationibus iſtis*, ונכרתו הנפשות העשת מקרב עמם: *tunc excindentur animæ facientes talia*, *ex medio populi ſui*. Pœnæ hujus Exciſionis ſeu Excidii, alibi etiam in Lege, variis in locis ſit mentio: quid vero per eam intelligatur, & quo referenda ſit, diverſæ ſunt Hebræorum ſententiæ. Eas quia diligenter recenſuit, & ſuo etiam interpoſito judicio, examinavit doctiſſimus Abarbenel, ad *cap*. xv. libri Numerorum, verſum 30. viſum eſt, illam ejus Diatribam huic noſtræ Diſſertationi ad finem ſubjungere, cum verſione ejuſdem Latina, in gratiam Rabbiniſmi ſtudioſorum; non quidem quod ejus ſententiæ calculum noſtrum additum velimus, vel alios ad eam amplectendam adſtringere: ſed potius, quia hic in eruendis & producendis Hebræorum de hac materia ſententiis verſamur, ut, variis propoſitis opinionibus, Lector judicioſus eam, quæ ipſi magis probabilis videbitur, eligat & retineat, aut, ſi nulla ei arrideat, ſaltem, quid Hebræi hac de re ſentiant, in compendio ob oculos habeat, nec ignoret. Ad illam igitur Abarbenelis Diatribam Lectorem avidum & benevolum hic remittimus.

Speciales pœnæ *fere reperiuntur Levitici capite* xx. *Hæ ſunt pœnæ civiles*, *quæ præter* כרת 'סו *ſeu* Excidium, *ulterius a Magiſtratu in tales tranſgreſſores feruntur*, *in quibuſdam caſibus*.

Eas Hebræi referunt partim ad סקילה *Lapidationem*, partim ad שריפה *Vivicomburium*, partim ad חנק *Strangulationem*.

Ad *Lapidationis* pœnam condemnari volunt; Qui rem habet cum Matre, cum Uxore patris, & cum Nuru ſua (ut & cum maſculo, vel cum jumento, puella item deſponſata). Hanc pœnam ex eo eliciunt, quod *Levit*. cap. 20. verſ. 9. 11. 12. 13. 16. in pœna talibus denuntiata dicatur, דמיהם בם *Sanguis eorum ſuper eos*; vel דמיו בו *Sanguis ejus ſuper eo*. Scribunt enim, in quocunque loco Lex hac phraſi utitur, ibi Lapidationem intelligendam eſſe. Eruunt hoc ex eo: quod ubi de Ariolo & Pythone Lex loquitur, ita ſcribat, באבן ירגמו אותם דמיהם בם: *Lapidibus obruent eos*, *ſanguis eorum ſuper eos*; Quia nimirum hæc duo hic conjunguntur, & hæc phraſis Lapidationi ſubjungitur.

Ad *Ignem* condemnant. Qui rem habet

bet cum Filia sua; Cum filia filiæ, vel filii sui; Cum filia, & filia filiæ vel filii uxoris suæ; Cum socru, vel, cum matre socrus suæ, vel soceri sui; siquidem במזיד per superbiam id fecerit, ejusque rei testes adfuerint.

Ad *Laqueum* seu *Strangulationem*, invenio in ספר החנוך fol. 80. col. 2. condemnatum eum, qui במזיד superbe, & testibus convictus, concubuerit cum uxore fratris patris, vivente patruo. Alii ad hanc pœnam condemnant tantum *Adulterum*, cum uxore alterius rem habentem, quia sc. absolute in Adulterii pœna dicitur, מות יומת *Mortis pœna afficietur Adulter & Adultera*, *Lev.* 20. vers. 10. Hinc scribit R. Levi ben Gerson ad hunc locum; ראוי שתדע שכל מקום שנאמר מות יומת ר״ל על ידי בית דין וזה מבואר מצד עצם הלשון וכל מקום שנאמר ימות ר״ל בידי שמים ולפי שלא ביארה התורה באיזה מיתה יומתו הנה יחוייב שיומתו במיתה יותר קלה שאפשר לבית דין מימיתוהו בה והוא מבואר ממה שאמרנו בענין הסקילה ולפי שהקלה באלו המיתות הוא חנק הנה יומתו בחנק: h. e. *Scire debes*, *quod in quocunque loco dicitur*, Morte afficietur, *id intelligendum sit de Morte infligenda a domo judicii*, *quod ipsa phrasis & ratio loquendi docet: ubicunque autem dicitur*, Morietur, *intelligendum est id, de Morte cœlitus immittenda*. *Quia vero non declarat Lex*, *qua morte sint afficiendi* (Adulteri) *sequitur illos afficiendos morte omnium levissima, qua fieri potest: cum ergo ex suppliciis capitalibus Strangulatio sit levissima, Strangulatione mori debent*. Et in סמג fol. 35. col. 1. scribitur: אין לך ערוה בחנק אלא בעולת בעל בלבד *Nulla est mulier in Lege, sub Strangulationis pœna probibita, nisi mulier Maritata.* Et hanc habent Regulam; כל מיתה האמורה בתורה סתם אינו אלא חנק: *Ubicunque in Scriptura absolute dicitur*, Morte afficietur, *Strangulatio est intelligenda*. Et sic omnes Interpretes. Eatenus itaque Patrui uxoris violator hac pœna afficietur, quatenus vivente Patruo cum ejus uxore rem habuerit.

XXV. Hic vero Dubium exoritur; *Cum Hebræi Legem Mosis, de supplicio Mortis Adulteri & Adulteræ* Levit. 20. 10. & Deuter. 22. 12. *quod ibi indefinite proponitur, de Strangulatione exponant; quomodo Scribæ & Pharisæi, in Evangelio, mulierem Adulteram, in ipso facto deprehensam, ad Christum adducentes, dicant*, ἐν δὲ τῷ νόμῳ Μωσῆς ἡμῖν ἐνετείλατο τὰς τοιαύτας λιθοβολεῖσθαι. In Lege vero Moses mandavit nobis, ut tales lapidarentur? *Johan.* cap. 8. vers. 5.

Nam α *Moses Lapidationis non meminit, sed tantum dicit:* Morte afficietur Adulter & adultera, *Levit.* 20. 10. *Item*: Morientur ambo illi, Vir concumbens cum muliere, & mulier: & tolles malum ex Israele, *Deut.* 22. vers. 22.

β *Hebræi* Commentatores in Legem; quos ego vidi, nulli *Adulterium Lapidatione puniendum definiunt, neque etiam in Ritualibus, neque in Talmud. Nam in Talmud Tractatu de Synhedriis* cap. 7. *inter eos, qui Lapidationis pœna afficiuntur, Adulterorum nulla fit mentio: sed inter eos, qui Strangulandi sunt, diserte numeratur*, הבא על אשת איש Adulter.

Quomodo igitur illi tam aperte & exserte dicunt, Moses mandavit, ut tales lapidarentur?

Resp. Dubium hoc ab Interpretibus Evangelistarum non observavi vel motum, vel solutum.

Sunt qui Lapidationis pœnam, non solum ex isto loco *Johannis*, sed & *Esa.* cap. 16. vers. 38. & 40. inter se collatis, eliciunt. Ibi sic dicit Propheta vers. 38. *Et judicabo te* (Jerusalem) *judiciis adulterarum, & effundentium sanguinem, daboque te sanguinem iræ & zeli*, vers. 40. *Et ascendere facient super te cœtum, & obruent te lapidibus, & confodient te gladiis suis*; ubi Lapidationem referunt ad Judicium Adulterarum. Existimant etiam huic sententiæ favere Kimchium; sed frustra, & sine fundamento. Nam ejus hæc sunt ad illum locum verba: *Et lapidabunt te lapide*; כמשפט המנאפות שרונמים אותם באבנים לא שימיתוח וכן וירגמו אותו אבן הנאמר בעכן *Secundum judicium adulterarum, quas lapidant lapidibus, non ut morte afficiant eas* (sed contemtus & ignominiæ causa, ut sic ab illa accedenda omnes, tanquam a persona spreta & infami, absterreantur, ut ex sequentibus ejus verbis patet). Sic sumitur *hæc phrasis*, Et lapidarunt illum lapide, *de Achane dicta*, *Josue* 7. 25. Ibi sic legitur: *Dixitque Jehosua, Cur turbasti nos? Turbet te Dominus in die hac, & obruerunt eum universus Israel lapidibus, combusseruntque eos igni, ac lapidarunt eos lapidibus.* Ad quem locum sic iterum commentatur Kimchius: *Pater meus b. m. scripsit, judicium ipsorum fuisse Combustionem, sicut dicitur*: Comburatur igni, ipse & omnia quæ ejus sunt, *Jos.* 7. vers. 15. *Itaque sic esse hæc verba explicanda*, Et lapidarunt eum; *quod cum ductus fuisset ad rogum, fuerint eum obruentes lapidibus, & lapides in illum conjicientes, ex iræ & indignatione adversus ipsum: & cum pervenissent in vallem Achor, tum demum combusserint, & lapidarint, &c.* Ex quibus apparet, Kimchium, illum Ezechielis locum non intellexisse de judicia-

ciali & capitali Lapidationis pœna, a Magiſtratu inflicta: neque in ejus verbis quicquam pro hac ſententia adjumenti eſſe. Locus etiam ipſe non ita clarus & explicatus eſt in hanc rem, ſi recte expendatur. Itaque dubium adhuc ſuo loco manet.

An dicemus, Mulierem iſtam fuiſſe uxorem nondum ductam, ſed tantum deſponſatam? Hujus enim ſupplicium in Moſe determinatum erat, ut Lapidaretur, *Deut.* 22. verſ. 23.24. Hinc Paraphraſtes Chaldæus *Jonathan* verſum duodecimum capitis decimi *Levitici* ſic tranſtulit, & declaravit; *Et vir, qui adulterarit mulierem viri ductam, occidendo occidetur; & quidem propter Mulierem ductam & nuptam, Strangulatione ſudarii; propter Deſponſatam, Lapidatione tam adulter, quam adultera.*

Hac ratione commode conciliatio inſtitui poteſt verborum Phariſæorum, cum Moſe, & ejus Interpretibus Hebræis: nec video quomodo aliter, ſi vera ſunt verba Scribarum & Phariſæorum illorum de Lapidatione.

De כרת ſeu *Excidio* tantum, ſine ſpeciali & civili pœna, tenentur reliqui; Soror patris, & Soror matris: Uxoris ſoror, Uxor fratris ejus: Uxor fratris patris (mortuo ſc. patruo).

XXVI. De *Cauſis* prohibitionum iſtarum ſcribit R. Moſes ben Majemon, & duas earum reddit in More hannevochim, parte tertia cap. 49. Verba ejus ſunt hæc: *Graduum Lege prohibitorum* prima cauſa *hæc eſt*, quod *fœminæ iſtæ ſingulæ propemodum in eadem domo habitant cum Viro illo, cui ſunt probibitæ, promptæ ſint ad voluntati ejus obtemperandum, facile & ſine labore ab ipſo poſſint haberi, ac denique nemo poſſit illorum converſationem impedire, aut eos ſeparare, etſi una inveniantur. Quod ſi autem eadem eſſet illarum ratio, quæ aliarum, viro ſolutarum & liberarum, ut nempe in matrimonium duci poſſent, nec ſub pœna aliqua hoc probibitum eſſet, major pars hominum indeſinenter in ſcortationibus viverent. Quia autem omnibus modis, illarum congreſſus eſt probibitus, & quidem ſub graviſſima comminatione Mortis domus judicii* (a Magiſtratu) *& Exciſionis, neque ulla permiſſio & licentia hic ſperanda eſt, hinc novit unuſquiſque, ſe intentionem & cogitationem ſuam ad iſtiuſmodi res non debere dirigere. Quod vero ejuſmodi inceſtus facillime committi & perpetrari poſſit, ex iis quæ ante diximus, manifeſtum eſt. Vir enim, qui uxorem habet, fere ſemper apud ſe habet ejus Matrem, Aviam, Filiam, Neptem, aut Sororem, ſubindeque in illas incidit, quando exit, ingreditur, & negotia ſua expedit: ſic Uxor frequentiſſime converſatur cum Mariti ſui Fratribus, cum ejus Patre & Filio: Sic, quod creberrime homo verſetur inter ſua ſorores, amitas, & uxorem avunculi, utpote cum quibus vel inter quos educatur, luce meridiana eſt clarius. Hi autem omnes ſunt* Concubitus propinquorum carnis. *Hæc itaque una cauſa eſt, propter quam* Conjunctio cum propinquis carnis *eſt probibita.* Altera cauſa *meo judicio eſt, ut Pudor & Verecundia nobis commendetur. Nam quia impudentiæ ſummæ eſt opus iſtud inter Radicem & Ramum (h. e. in Uxorem ducere Matrem & Filiam) idcirco probibitum eſt matrimonium inter Radicem & Ramum. Neque eſt differentia, ſive Radix Ramum, aut Ramus radicem ducat, vel Radix & Ramus in corporis tertii connubio conveniant, ut ſcilicet aliquis corpus ſuum radici & ramo detegat. Ideo enim probibitum eſt ducere Mulierem & ejus Filiam, item Uxorem patris, & Uxorem filii, quia iſta ſunt retectio nuditatis corporis unius, nuditati Radicis & Rami. Fratres ſe habent ut radix & Ramus: hinc quia probibita eſt Soror, probibita etiam eſt Soror Uxoris, & Uxor fratris: quoniam hæc eſt duorum individuorum, quæ ſunt ſicut radix & ramus, in conjunctione corporis tertii. Præterea, cum conjunctio Fratrum ſit probibita, & cenſeantur tamquam Radix & Ramus, quinimo ſicut unum corpus, idcirco probibitum etiam eſt in uxorem ducere Sororem matris, quæ loco Matris eſt: Sororem item Patris, quæ Patris loco eſt. Quemadmodum autem non probibita eſt Filia fratris patris, neque Filia ſororis patris: ſic eadem ratione non probibita eſt Filia Fratris, neque Filia ſororis. Verum, quod Frater Patris permiſſus ſit Uxori filii fratris ſui; & quod Filius Fratris probibitus ſit uxori fratris patris ſui, id factum eſt propter primam rationem, quam dedimus: quia Filius fratris ut plurimum in domo Fratris patris ſui eſſe ſolet, & familiaritas vel converſatio cum Uxore fratris patris ſui æqualis ipſi eſt, quæ cum Uxore fratris ſui: Frater autem patris non ita frequenter exiſtit in domo Filii fratris ſui, neque tanta familiaritas eſt Fratri patris cum Uxore Filii Fratris ſui. Annon enim vides, quia Pater æque familiaris eſt cum Uxore filii ſui, ac Filius cum Uxore ejus, quod æqualiter & ſub eadem mortis pœna ambo ſint probibita?* Hactenus Majemonides.

XXVII. *Poſterioris generis, ex inſtituto Scribarum probibitæ, & ſuperioribus additæ, enumerantur ſequentes a Majemonide, in* הלכות אשור cap. 1.

Hæ

Hæ dicuntur שניות Secundariæ.

I. אם אמו *Mater matris*, & quidem בלא הפסק indefinite ſurſum, videlicet *Mater matris matris*, &c.

II. אם אבי אמו בלבד *Mater patris matris ejus ſola*.

III. אם אביו *Mater patris*: & hæc iterum indefinite, etiam *Mater matris matris*, & *patris*.

IV. אם אבי אביו בלבד *Matres patris patris*, *ſola*.

V. אשת אבי אביו *Uxor patris patris*: & hæc iterum indefinite, ſeu in infinitum ſurſum.

VI. אשת אבי אמו בלבד *Uxor patris matris ejus ſola*.

VII. אשת אחי האב מן האם *Uxor fratris patris a matre*.

VIII. אשת אחי האם בין מן האם בין מן האב *Uxor fratris matris*, *ſive a matre*, *ſive a patre*.

IX. כלת בנו *Nurus filii*: & hæc iterum אין לה הפסק in infinitum, *Nurus filii filii filii*, &c.

X. כלת בתו בלבד *Nurus filiæ*, *ſola*.

XI. בת בת בנו בלבד *Filia filiæ filii*, *ſola*.

XII. בת בן בנו *Filia filii filii*, *ſola*.

XIII. בת בת בתו בלבד *Filia filiæ filiæ*, *ſola*.

XIV. בת בן בתו בלבד *Filia filii filiæ*, *ſola*.

XV. בת בן אשתו בלבד *Filia filii filii uxoris*, *ſola*.

XVI. בת בת בת אשתו בלבד *Filia filiæ filiæ uxoris*, *ſola*.

XVII. אם אם אבי אשתו בלבד *Mater matris patris uxoris*, *ſola*.

XVIII. אם אב אם אשתו בלבד *Mater patris matris uxoris*, *ſola*.

XIX. אם אם אם אשתו בלבד *Mater matris matris uxoris*, *ſola*.

XX. אם אב אבי אשתו בלבד *Mater patris patris uxoris*, *ſola*.

Quod ſi ergo jam quis deſponſet aliquam Primariarum, quæ עריות appellantur; אין תופסין בה קדושין *Deſponſatio non eſt firma & rata*, ac proinde nec libello repudii opus ad ſeparationem: ſi vero aliquam שניות ſecundariarum, deſponſatio valet, quamvis minus habeatur honeſta & legitima, & opus eſt libello repudii ad ejus abolitionem. *Majemon.* in הלכות אישות cap. 4. §. 12. & 14.

XXVIII. Poſteaquam quis fœminam aliquam legitime deſponſavit, prohibitæ ei ſunt deinceps ſex perſonæ ex propinquis ejus fœminæ perpetuo; ſive eam per nuptias ſimul domum deduxerit, ſive repudiarit, & quidem ea ſeu vivente, ſeu mortua. Hæ ſunt autem ſex illæ perſonæ; *Mater illius*, *Avia illius paterna*, *Avia illius materna*, *Filia ipſius*, *Filia filiæ ipſius*, *Filia filii ejus*. Si cum harum aliqua, vivente uxore, rem habuerit, comburuntur ambo; ſi poſt ejus mortem, incumbit eis pœna כרת *Excidii*, *Exterminii*, non vero ſupplicium capitale a Magiſtratu. *Majem.* in הלכות אסורי ביאה cap. 2. §. 7. 8. Eadem eſt ratio *Sororis uxoris vivente uxore*, quæ ſex illis addenda.

Qui vero cum fœmina aliqua ſcortatur, ei non ſunt prohibitæ ſeptem iſtæ fœminæ; Sapientes tamen prohibuerunt hujuſmodi conjugia, vivente ſcorto. Idem ibid. §. 11. Vide & ספר החנוך fol. 79. col. 2.

XXIX. *Secundo ſunt ex Lege Dei*, *perſonæ quædam Judæis prohibitæ Sanctitatis cauſa*, *extra rationem Conſanguinitatis vel Affinitatis*.

Dicuntur ab Hebræis אסורי קרושה *Prohibitiones ſanctitatis*. *Harum in Lege numerantur novem*;

I. *Vidua*. Hæc prohibita eſt Sacerdoti ſummo, *Levit.* 21. verſ. 14.

II. *Repudiata*, *Meretrix*, & *Profana*, Sacerdoti ſummo & communi; Ibidem verſ. 7. 14.

Prophana, Hebraice dicitur חללה. Quid vero per חללה intelligendum, non per omnia conſentiunt Interpretes noſtri. Dicam, quomodo Hebræi eam definiant. *Majemonides* in הלכות אסורי ביאה cap. 19. §. 1. אי זו היא חללה זו שנולדה מאיסור כהנה, וכן אחת מן הנשים האסורות לכהנה שנבעלה לכהן נתחללה וכו' Quænam eſt חללה? *Ea quæ nata eſt ex perſona prohibita Sacerdotio* (ſeu, familiæ Sacerdotali). *Item ſi aliqua ex illis fœminis*, *quæ Sacerdotibus prohibitæ ſunt*, *quacunque ratione compreſſa fuerit a Sacerdote*, *illa* נתחללה *prophana facta eſt*, *quamvis Sacerdos ipſe*, *qui tranſgreſſionem commiſit*, *non prophanus factus ſit*; *Ita quidem*, *ſi Sacerdos fuerit annorum novem & diei unius*, & *ultra*; *iſta vero perſona ei prohibita*, *annorum trium*, *diei unius*, *vel ultra*. *Quomodo? Ex. gr. Sacerdos*, (ſeu, aliquis de familia Sacerdotali) *novennis*, *rem habens cum Repudiata*, *aut cum Meretrice trienni*; *Sacerdos item magnus rem cum bis habens*, *aut cum vidua*; *aut ducens jam maritatam vel compreſſam & congrediens cum ea*; *iſtæ perſonæ omnes* נתחללו *factæ ſunt prophanæ in perpetuum*: *Et ſi ex tali progenuerit filium*, *ſive idem ille qui eam prophanam facit*, *ſive alius*, *filius ſeu infans ille itidem eſt* חלל *prophanus*, &c. Videri ibi poſſunt plura, quæ-

nam perſonæ videlicet in ſpecie huc referendæ, & quæ non. Sic in Sepher mitzvoth gadol, Præcepto negativo 121. fol. 42. a. & in Sepher hacchinuch fol. 110. 2. חללה תקרא שנולדה מפסולי כהנה כגון בת אלמנה מכהן גדול או בת גרושה מכהן הדיוט, או שנתחללה על ידי ביאת אחד מן הפסולין לכהנה h. e. חללה *Prophana vocatur quæ eſt genita ex perſona Sacerdotibus probibita; veluti eſt Filia viduæ genita a Sacerdote magno; Filia repudiatæ, a Sacerdote vulgari: aut, quæ prophana facta eſt, per congreſſum alicujus ex iis qui inepti ſunt ad Sacerdotium.* Eadem habet R. Salom. in Comment. *Levit.* 21. 7. R. Bechaj, R. Levi ben Gerſon. Huc reſpicit Paraphraſtes Chaldæus *Jonathan*, vocem hanc ita reddens: ודאתילידא מן פסולא *Et quæ genita eſt ex prophanis* (ſc. ad Sacerdotium). Abarbenel paulo laxius: חללה המחללת את כבודה או שהיא בת חלל או אשת מחולל או שחללה כהן פסול h. e. Chalalah eſt, *quæ prophanat honorem ſuum, aut quæ eſt filia prophani, aut uxor prophanati, aut quam prophanam fecit Sacerdos illegitimus, prophanus.* In priorem ſententiam conſentiunt omnes.

III. *Spuria, Iſraelitæ cuivis: &*

IV. *Filia Iſraelis (honeſta & legitima) Spurio, Deut.* verſ. 2. *Non ingredietur ſpurius congregationem Domini, &c.* Id eſt, לא ישא ישראלית *Non ducet Iſraelitidem.* Sic explicant Hebræi iſtam phraſin in iſto capite. Unde & Targumiſta Jonathan, לא ידכי למסב אתא כשרא מקהל עמא דיי *Non dignus erit accipere uxorem honeſtam ex congregatione populi Dei.*

V. *Filia Iſraelis Ammonitæ & Moabitæ.* Ibid. verſ. 3.

VI. *Filia Iſraelis* לפצוע דכא *qui Græcis* Θλαδίας. Ibid. verſ. 1.

VII. *Filia Iſraelis* לכרות שפכה Ἀποκεκομμένῳ. Ibid.

VIII. *Repudiata ab aliquo, poſteaquam alteri eſt nupta.*

IX. *Fratria alieno, dum Levir ejus poteſtatem habet eam ducendi.*

Hæ perſonæ ſimplici interdicto ſunt prohibitæ, ſine addita ſanctione, vel pœna Exciſionis: unde & אסורי לואין *Prohibitiones ſimplices* vocantur. Hinc etiam, ſi deſponſatio cum illis per cætera rite fiat, non tollitur, ſed manet.

XXX. De Cauſa harum prohibitionum ſcribit *Majemon.* in More Nevochim par. 3. cap. 49. *Ne is qui contuſione fractos, aut abſciſſos teſticulos habet, ducat Iſraelitidem, prohibitum eſt, propterea quod tale conjugium ſit inutile & inane, & quod nuptiæ tales offendiculo ſint tum ipſi Virgini, tum illi qui requirunt eam. Ne Spurius ducat filiam Iſraeliticam, vitandæ ſcortationis cauſa factum, ut ita adulteri videant, ſe totam ſuam familiam irreparabili labe affecturos, ſi actum ejuſmodi infamem perpetrent. Et ſane propter contemtum Spuriorum, in omni lingua & natione, ſemper in honore fuit habitum ſemen Iſraelis; eo quod ſe nunquam cum illis commiſcuerint. Propter honorem vero & dignitatem Sacerdotum factum eſt, quod Sacerdotibus, Scorta, Repudiatas, & Profanas ducere non licuerit: Sacerdoti autem magno, qui præcipuus & ſummus erat Sacerdos, Vidua quoque, & quæ jam maritum experta eſt, fuit probibita. Horum omnium rationes ſunt manifeſtæ.*

XXXI. *Tertio prohibitæ ſunt ex Lege, perſonæ quædam Status & conditionis ſuæ ratione, & quidem tam Spiritualis, quam Corporalis. Spiritualis ſtatus reſpectu prohibita eſt Deſponſatio Judæi cum fœmina Gentili ſeu Chriſtiana (non Judæa) & vice verſa Chriſtiani (ſeu non Judæi) cum Judæa: aut ſi talis deſponſatio fiat, caſſa eſt, & irrita. Corporalis ſtatus ratione probibita ſunt ſponſalia Servi vel Ancillæ, cum Libera vel libero.* Majem. in הלכות אישות המקדש כותית או שפחה אין קדושין אלא הרי היא אחר קדושין כמו שהיתה קודם הקדושין, וכן כותי ועבד שקדשו בת ישראל אין קדושיהן קדושין *Qui deſponſat Cuthæam,* (fœminam gentilem, infidelem) *aut Ancillam, ejus deſponſatio nulla eſt, ſed eſt ipſa* (fœmina) *ſicuti fuit antea: ſic* Cutheus (Gentilis, non Judæus) *& Servus, deſponſantes filiam Iſraeliticam, nihil faciunt, deſponſatio eorum nulla eſt.* Sic alii. Hinc ſcribit etiam R. Levi ben Gerſon ad *Levit.* 10. verſ. 10. לא ישלמו תנאי האישות בזולת בני ברית *Non adimplentur conditiones conjugii in illis qui non ſunt filii fœderis.* Interdictum prius de Infidelibus & extraneis, fundant in lege *Deuter.* 7. verſ. 3. *Non junges te affinitate cum eis: filiam tuam non dabis filio ejus, & filiam ejus non accipies filio tuo; Avocabit enim filium tuum ne eat poſt me, & colent Deos alienos;* Confer *Exod.* 23. 32. & 34. 15. 16. כי אף על פי שאשר זה בשבעה גוים הוא הדין לכל שאר אומות אלא לפי שהיו באים בארצם הזהירם עליהם: אבל אם היה משיב אותם לדת ישראל לא היה אסור אם היו מתגיירות מלב שלם לא מחמת יראה ואהבה *Nam etiamſi hoc dicat Moſes duntaxat de ſeptem gentibus Cananæis, idem tamen eſt judicium de cæteris gentibus; de his vero in ſpecie prohibuit eis, quod tunc ingrederentur in terram illarum. Quod ſi vero quis eas convertat ad religionem Judaicam* (ante ſponſalia) *non eſt probibitum;*

bitum; ſiquidem ex corde ſincero & integro ſe convertant, non ex timore vel amore, ſcribit R. David Kimchi ad 1. *Reg.* 11. verſ. 1.

Hinc dicunt de Samſone, filiam Philiſtæam Thimnathæam, *Judic.* cap. 14. & de Rege Salomone, plures mulieres alienigenas amante & ducente, 1. *Reg.* 11. quod non prius eas duxerint, & per ſponſalia ſibi junxerint, quam proſelytæ factæ, & ad fidem Judaicam converſæ eſſent. Sic ſcribit R. Levi ben Gerſon de Samſone; אמרו ר׳ז׳ל כי גיירה חחלה כי חלילה למי שהוא שופט ישראל שיתנאל בבנות הערלים ויהיה עובר במה שהזהירה החורה מלהתחתן בם כשהוא שהיה נזיר אלהים h. e. *Rabbini noſtri dicunt, quod eam prius proſelytam fecerit. Abſit enim ab eo, qui eſt Judex in Iſraele, ut ſe polluat filiabus incircumciſorum, & tranſgrediatur id quod Lex prohibuit, affinitatem ſcil. cum illis contrahere; præſertim is, qui fuit Naſireus Dei.* Idem ſcribitur in Keli Jakar. Huc trahunt verba illa Simſonis, ad Parentes ſuos dicentis: קחו אותה לי לאשה *Accipite eam mihi in uxorem*; quaſi voluiſſet dicere: גיירוה *Facite eam proſelytam, & præparate eam ita, ut poſſitis eam mihi accipere in uxorem.*

Eodem modo excuſant ex parte Salomonem; quamvis ne ſic quidem ab omni peccato eum abſolvant. Sunt, qui hoc etiam ad excuſationem Salomonis adferant, quod bonam habuerit hac in re intentionem, gloriam videlicet Dei; כי היה תכליתו להכניעם תחת עבודת יי׳ ויראתו כדי שיהיו כל העמים קורים בשם יי׳ ונכנעים אל המלך: *Finem enim hunc ſibi propoſitum habuiſſe, quo eas ad cultum verum Dei, eiſque timorem adduceret, ut omnes populi invocent Nomen Domini, imo etiam per hujuſmodi affinitates populos ipſos tandem ſibi ſubjiceret*: ſed male ei ceſſiſſe, neque eventum voto ejus reſpondiſſe. Vide *Keli Jakar*.

Sic exiſtimant etiam nonnulli, duos filios Elimelechi, *Ruth.* cap. 1. non duxiſſe uxores Moabitidas, Orpam & Rutham, niſi prius proſelytas factas. Concludunt hoc ex eo, quod verſ. 15. de Orpa dicitur; *Et reverſa eſt ad populum ſuum, & ad Deos ſuos.* Hoc ſcribit Aben Eſra, eſſe teſtimonium, שנתגיירו *quod prius ad Judaiſmum converſæ fuerint.* Paraphraſtes tamen Chaldæus putat illos peccaſſe. Sic enim transfert verſum quartum & quintum: ועברו על גזירת מימרא דיי ונטלו להון נשין נוכראין מן בנת מואב וכו׳ ועל דעברו על גזירת מימרא דיי ואתחתנו בעמין נוכראין אתקטעו יומיהון ומיתו אף תרויהון: *Et tranſgreſſi ſunt mandatum Domini, & acceperunt ſibi uxores alienigenas ex filiabus Moab, &c. Et quia tranſgreſſi ſunt verbum Domini, affinitatem contrahendo cum populis alienigenis, ideo abſciſſi ſunt dies eorum, & mortui ſunt ambo, &c.* Sic ſcribitur in Medraſch Ruth. לא גיירום ולא הטבילום: *Neque proſelytas fecerunt, neque baptizarunt eas prius.*

Abarbenel putat diſparitatem hanc conjugiorum, etiam inter primi Mundi peccata fuiſſe. Nam quod *Geneſ.* cap. 5. verſ. 2. dicitur; *Et viderunt* Filii Dei, Filias hominum, *quod pulchræ eſſent, & acceperunt ſibi uxores, ex omnibus quas elegerunt*, id dicit, ſic poſſe quoque explicari, ut per *Filios Dei* intelligantur *Filii Sethi*, cujus filii ſic vocantur propter ipſius Pietatem, Juſtitiam & fidem; per *Filias hominum* vero *Filiæ Kaini*, & ſeminis ejus, qui agricola fuit, &c.

XXXII. Videtur etiam huic Legi repugnare alia, in qua permittitur, *Mulier formoſa* (alienigena, & infidelis) *in bello capta*, a Victore in uxorem duci, *Deuter.* 21. verſ. 10. 11. & ſeqq. *Cum egreſſus fueris ad bellum contra inimicos tuos, & dederit eos Dominus Deus tuus in manum tuam, & ex eis captivos abduxeris: videris autem in captivitate mulierem pulchram forma, & deamaveris eam, & acceperis tibi in uxorem, &c.*

Reſpondent Hebræi quidam; hic nullum eſſe præceptum, neque conceſſionem rei licitæ, ſed Permiſſionem, vel Conniventiam, Tolerantiam, pravitati & concupiſcentiæ malæ illorum, quæ vix coerceri poterat, indultam, ex qua non concludi poteſt, rem eſſe per ſe bonam, aut a Deo conceſſam, ſed potius contrarium. Vide infra quoque. Hinc ſcribit R. Salomon, ex Talmudicorum mente, *Kidduſchin* cap. 1. לא דברה תורה אלא כנגד יצר הרע אם אין הקב׳ה מתירה ישאנה באיסור: h. e. *Non loquitur hic Lex, niſi ratione concupiſcentiæ malæ: nam ſi Deus non liberum feciſſet, tamen etiam contra interdictum duxiſſent*, לחוקף יצר לב הארם רע *propter duritiem vel vehementiam concupiſcentiæ malæ cordis humani*, uti additur in Sepher החנוך: *quod ſi tamen duxerit quis talem, tandem odio habiturus eſt eam, ſicut in verſu mox ſequente* 15. *dicitur*; Quum fuerint viro duæ uxores, una dilecta, altera exoſa, &c. *quinimo tandem etiam ex ea ſuſcepturus eſt filium declinantem & rebellem, unde lex quoque iſta ſtatim ſequitur* verſ. 18. Quum habuerit quis filium declinantem & rebellem. Idem ſcribit Abarbenel ad *Deuter.* 17. verſ. 14. R. Levi ben Gerſon ſcribit: עשתה התורה נחת רוח ליצרו: *Indulſit Lex aliquid concupiſcentiæ, ſi ſc. nimio amore contra talem exarſerit, non quod res licita fue-*

fuerit. Petita ſunt iſta ex Talmud Kidduſchin cap. 1. fol. 21. col. 1. ubi idem locus iiſdem verbis, ſed latius, explicatur, & inter alia additur; מוטב שיאכלו ישראל בשר תמותות שחוטות ואל יאכלו בשר תמותות נבילות: *Satius eſt, ut Iſraelitæ comedant carnem occiſarum beſtiarum mactatarum* (etiamſi ſit illegitima) *quam morticinorum*. Neque etiam abſolute volunt conceſſam fuiſſe, ſed cum conditionibus ibi poſitis, inprimis vero ut eam proſelytam ſeu Judæam faciat, antequam ducat. Talem mulierem dicunt fuiſſe Maacham, uxorem Davidis, ex qua genitus eſt Abſalom, & hinc etiam pravam Abſalomi indolem derivatam eſſe. R. David Kimchi ad 2. *Sam.* 3. verſ. 3. אבשלום בן מעכה דרשו בו כי לפי שהיה בן יפת תואר שלקחה דוד במלחמה לפיכך היה אבשלום סורר ומורה באביו כי לכך נסמכה פרשת סורר ומורה לפרשת יפת תואר לומר לך כל הנושא אותה או אשה שאינה הגונה יוצא ממנה בן סורר ומורה ונכון הוא הדרש כי מאחר שהיה שבויה הרי היא כמוכרחת לשוב לדת ישראל ולבה לא נכון אל הדת והנטע יוצא דמות השורש: (h. e. Abſalom filius Maacha) *Super hæc verba commentantur; quod ideo, quia fuerit Abſalom filius pulchræ (de qua* Deut. 21. verſ. 10.) *ductæ a Davide in bello, ideo, inquam, fuerit contumax & rebellis patri ſuo: Hac de cauſa volunt continuo ſubjungi Legem de Filio contumaci & rebelli, Legi de formoſa muliere in bello capta, ad docendum, quod ſi quis talem, vel uxorem alias illegitimam, duxerit, habiturus ſit ex ea filium contumacem & rebellem. Et recta eſt hæc expoſitio: nam, cum in bello capta ſit, eſt quaſi coacta ad Legem Iſraelis (religionem Judaicam), neque cor ejus rectum eſt ad Legem; & ſurculus inde egreditur ſimilis radici*. Hactenus ille.

XXXIII. *Quarto*; Ætas etiam non juſta impedimento eſſe poteſt: Minorennis enim non poteſt deſponſare ſine ſcitu Parentis: ſi faciat, deſponſatio nulla eſt. *Majemon.* l. cit. §. 7. קטן שקדש אין קדושיו קדושין *Minorennis qui deſponſat, ejus deſponſatio nulla eſt. Filia*, Minorennis cenſetur donec compleverit duodecim annos, & ſex menſes: uſque ad annum decimum vocatur קטנה *Minorennis*, item תינוקת: Inde uſque ad completum annum 12. & diem unum, vocatur נערה: completis 12. annis & ſex menſibus, בוגרת *Puber*: Sic Filius, uſque ad completum 13. annum vocatur קטן, item תינוק: a completo decimotertio anno & die uno, vocatur גדול *Majorennis*, item איש *Vir*. Hi termini obſervandi.

XXXIV. *Quinto*, arcentur quædam perſonæ a Sponſalibus ob *Vitia* & *Defectus* quoſdam *naturæ*: Veluti שוטה *Stultus* ſeu *Amens*; Item חרש & חרשת *Mutus & muta*. Sed *Eunuchus*, qui deſpondet, & אילונית Sterilis, nulla fæcunditatis ſigna habens & producens, quæ deſpondetur; horum deſponſationes ſunt קדושין גמורין abſolutæ & perfectæ. *Majemon.* cap. 4. §. 9. 10. *Androgyni & Hermaphroditi*, ſi vel deſpondeant, vel deſpondeantur הרי אלו קדושי ספק: ſunt ſponſalia dubia. Ibid. §. 11.

XXXV. *Sexto*; Viduam aut repudiatam; nemo poteſt ſibi deſponſare, niſi tribus, a quo vidua facta, vel repudiata eſt, exactis menſibus; ut ſc. interea cognoſcatur, utrum gravida ſit necne. *Majemon.* in הלכות גירושין cap. 21. §. 19. Quod ſi qua, lege hac neglecta, intra trium illorum menſium ſpatium, alteri nupſerit, & a mariti morte poſt novem elapſos menſes pariat, & inde incertum evadat, num ille partus ſit novimeſtris, ex priore marito, an ſeptimeſtris, ex poſteriore; tum infans ille, ceu ספק *dubius*, neutrius eſt hæres: quod ſi moriantur, ex æquo hæreditatem ejus partiuntur maritus prior & poſterior, *Majemon.* in הלכות נחלות cap. 5. Viduam vero Gravidam, vel lactentem, nonniſi poſt viginti quatuor menſes, qui computandi in Gravida, a die nativitatis infantis; in Lactente, a die mortis mariti, etiam ſi filium nutrici lactandum dederit: quod ſi vero infans moriatur, licita eſt, & libera: אמא יזיק הולד בשעת תשמיש שאינו מקפיד על בן חבירו ומניקה שמא יתעבר החלב והוא אינו מקפיל לרפאות החלב בדברים המועילין לחלב כשהתעבר: Licet enim, *inquit*, conſtet, cujus ſit infans, tamen de hoc cautum eſt, propter meliorem curam infantis, & ne quod ipſi periculum creetur: quia alius non eam quam decet curam, geret pro filio proximi ſui. *Majemon.* הלכות גרושין cap. 11. §. 25.

XXXVI. *Septimo*: Ebrius, qui deſponſat aliquam, ejus deſponſatio valida eſt. Eadem eſt enim ejus ratio, quæ ſobrii: מקחו מקח Emptio ejus habetur pro emptione, וממכרו ממכר & Venditio ejus habetur pro Venditione: Si flagitium committat mortis pœna piandum, morte afficitur: ſi fuſtigatione, fuſtigatur, &c. Niſi tamen in ſummo Ebrietatis gradu conſtitutus fuerit, ut Loth: de quo cognoſcendum. *Majemon.* l. c. §. 18.

XXXVII. *Error circa Perſonam commiſſus*, Deſponſationem rite factam non tollit; Veluti, ſi quis Deſponſet aliquam, exiſtimans eam eſſe hujus vel illius familiæ, & ſit alterius; vel quam putet

eſſe

esse divitem, & postea reperiatur pauper, aut vice versa. Talis vere Desponsata censetur: quia illa non seduxit ipsum. Eadem vice versa est ratio de Muliere, si ipsa erraverit circa personam viri, quia ille ipsam non seduxit. Talm. Kidduschin cap. 3. §. 5. in Mischna; המקדש את האשה ואמר כסבור הייתי שהיא כהנת והרי היא לויה לויה והרי היא כהנת ענייה והרי היא עשירה והרי היא ענייה הרי זה מקודשת מפני שלא הטעתו *Qui desponsat aliquam, & postea dicit, Existimavi eam esse de genere Sacerdotali, & ecce est de Levitico; de Levitico, & ecce est de Sacerdotali; Pauperem, & ecce est dives; Divitem, & ecce est pauper; talis desponsata manet, quia illa non seduxit ipsum, &c.*

XXXVIII. Pater; potestatem habet Despondendi filiam suam minorennem, cuicunque voluerit, imo eam potest cogere & dicere, צאי וקבלי קרושייך *Egredere, & accipe sponsalia tua*; attamen אין ראוי לעשות כן *non decorum est ita facere*; אלא מצות חכמים שלא יקדש אדם בתו כשהיא קטנה עד שתגדיל ותאמר לפלוני אני רוצה: *sed Præceptum sapientum est, ne quis desponset filiam suam minorennem, antequam adoleverit, & dicere possit, Ego volo hunc N.* Sed neque Vir debet talem aliquam, a Parente sibi oblatam, despondere. Sic *Majemonides* l. c. cap. 3. §. 11. & 19. Et si filiam, quæ minorennis & impubes est, despondeat ipsa inscia, רשותה בידה *tum penes ipsam est facultas* in hac desponsatione acquiescere, vel non, posteaquam ad pubertatis annos venit, & majorennis facta est: quia Filiam puberem & majorennem non potest Pater insciam & invitam desponsare, sed eadem est ejus ratio quæ Mulierum שאינם מתקדשות אלא לרעתן *quæ non desponsantur, nisi scientes volentes*. Ibid. §. 12. adeo ut, si filia pubes inscio parente se desponderit, & arrham desponsationis acceperit, id ratum habeatur. Quod si Filia se desponderit, antequam pubuerit, inscio Parente, istiusmodi Desponsatio nulla censetur; quantumvis Pater, posteaquam de ea rescivit, in eam consenserit. Idem Ibid. §. 13.

XXXIX. Mulier non desponsatur nisi Viro uni: sed Vir plures potest desponsare mulieres; & quidem vel simul, vel successive, Col-bo fol. 86. col. 4. *Majemon.* in הלבות אישות cap. 14. §. 3. *Ita tamen,* והוא שיהיה יכול ליתן שאר כסות ועונה כראוי לכל אחת ואחת: *ut possit singulis suppeditare victum & amictum, debitum item conjugale reddere: sed non potest cogere eas, ut una habitent in eodem conclavi, sed singulis peculiare cogitur dare cubiculum, vel ædes peculiares.* Sic Polygamia apud illos licita habetur, eam tamen hodie vix ullibi amplius usurpare solent. Quamvis interea fateri cogantur *ab initio non ita fuisse*, & ex mala Scaturigine, & ab authore non laudato, suum ortum duxisse; neque etiam optime ei cessisse. Sic enim scribit Abarbenel de Lamecho, Caini sobole, qui primus legitur duas Uxores duxisse, *Genes.* 4. זכר הכתוב שלמך לקח לו שתי נשים להודיע שלהוט היה אחר בולמוס של עריות כי כולם אכלו מעץ הדעת טוב ורע אכול ושבוע והותר ולכן לא נסתפק למך באשה אחת כמו שנסתפק אדם והבל וקין אבל לקח לו שתי נשים והיה משפט אלהי שנלקה על ידיהם: h. e. *Memorat Scriptura, quod Lamech acceperit sibi duas uxores, ut indicet, illum insatiabili cupiditate Venerea flagrasse: quia omnes comederant de Arbore scientiæ boni & mali, & quidem abundantissime: hinc non suffecit Lamecho uxor una, sicuti una contenti fuere Adam, Abel, & Kain; sed accepit duas, per quas ex singulari judicio divino postmodum vapulavit, & punitus fuit.* Porro in Bereschith rabba sect. 23. scribitur, morem hunc fuisse hominum antediluvianorum, ut binas uxores ducerent, & earum unam fuisse לתשמיש *ad concubitum duntaxat & voluptatem*; alteram, לפריה ורביה *prolis gratia*: illi ne conciperet, propinatum fuisse poculum Sterilitatis, ut sterilis efficeretur: illam fuisse semper ornatam, instar meretricis coram eo: hanc, semper coram eo fuisse contemtam, instar viduæ, &c. Sed Scriptura testatur, ambas Lamechi uxores, Adam & Zillam, fœcundas fuisse & liberos peperisse. Hinc scribit R. Isaac ben Aramah, in עקדת יצחק fol. 30. col. 2. ומהתימה שהרי כתיב וצלה גם היא ילדה וכו' וצריך שיאמרו ששתתה ולא הועיל: *Mirum hoc est, cum scriptum sit*; Et Zilla genuit ipsa quoque, *Genes.* 4. vers. 22. *Dicendum ergo ipsis, eam bibisse illud poculum, sed nihil ei profuisse, &c.* Postea mentem Rabbinorum horum ita explicat; *Solitos fuisse homines illius sæculi duas uxores ducere; Unam ad conservationem speciei; & talem fuisse Adam apud Lamechum; alteram ad quævis ministeria obeunda apud virum, & propterea, ut ad illa tanto aptior esset, potum sterilitatis ei fuisse exhibitum, ne aliis muniis implicaretur, & occuparetur, &c.* Ita לתשמיש erit, *Ad Ministerium*; non *Ad concubitum*, in verbis illis ex Bereschith rabbah. Sic scribit R. Bechaj, Zillam peperisse על כרחו *invito Lamecho*, & præter ejus spem & opinionem, Deo sic volente, ut artes, quas adhibuit pro sterilitate inducenda, nihil profuerint. Quam-

Quamvis autem Polygamiam concessam & licitam esse credant Judæi, hodie tamen non est amplius usitata inter Judæos Europæos, nisi alicubi in Oriente, ut Leon Modena scribit, in Historia Rituum Hebraicorum; & fortassis aliquando, ubi quis per multos annos cum uxore vixit, a qua nullos suscipere potuit filios.

XL. Deuteronomii cap. 17. vers. 17. extat præceptum *Regi* datum; ולא ירבה לו נשים *Non multiplicabit sibi uxores*, quod vero Hebræi non ita restringunt, ac si etiam ipsa digamia Regi prohiberetur, ut præcise non plures uxores una habere ei licuerit; sed nimiam duntaxat multitudinem inhiberi existimant; sicut nimirum, quod in præcedenti ejus versus lemmate dicitur לא ירבה לו סוסים *Non multiplicabit sibi equos*, non ita accipiendum, ac si nonnisi unum ei licuisset alere equum. In Talmud Sanhedrin cap. 2. in Mischna: לא ירבה לו נשים אלא שמנה עשרה ר' יהודה אומר מרבה הוא לו ובלבד שלא יהיו מסירות את לבו ר"ש אפילו אחת ומסירה את לבו הרי זה לא ישאנה אם כן למה נאמר לא ירבה לו נשים אפילו כאביגיל: h. e. Non multiplicabit sibi mulieres; *sc. ultra octodecim. R. Jehuda dixit, Potest multiplicare, modo non avertant cor ejus. R. Simeon dixit; Imo ne quidem unam licet ei ducere, quæ aver tere possit cor ejus. Id si ita sit, quare ergo dicitur*, Non multiplicabit sibi uxores? *sc. etiamsi fuerint sicut ipsa Abigail*. Hinc & in Targum Jonathanis: ולא יסגון ליה נשין על תמניסרי דלא יטעין לביה *Non plures erunt ipsi uxores quam octodecim, ne avertant cor ejus*. Sic omnes Hebræi volunt, licuisse Regi uxores 18. ducere, & id ex orali traditione haberi. Vide *Majemonid.* in הלכות מלכים cap. 3. §. 4. R. Salomonem in *Deuter.* ubi id etiam ex eo probat, quod ad Davidem, sex jam uxores habentem, 2. *Sam.* 5. 13. dictum est; ואם מעט ואוסיפה לך כהנה וכהנה h. e. *Si parum est, addam tibi sicut illas, sicut illas*, 2. *Sam.* 12. vers. 8. h. e. bis totidem alias. Idem habet R. Bechai ad eum locum.

Hinc contra hanc etiam Legem peccasse volunt *Salomonem, qui ultra hunc numerum uxores multiplicavit, usque ad* 700. *& ulterius adhuc concubinas* 300. 1. *Reg.* 21. vers. 3. De hoc immenso & prope incredibili Uxorum & Concubinarum Salomonis numero, Abarbanel in Comment. libri Regum quærit; *Quomodo credi possit res adeo insolita & inusitata, ut Salomon habuerit* 700. *uxores principes, ac præterea trecentas concubinas? Quomodo non majorem vitæ & valetudinis habuerit rationem? Quomodo item hic locus concilietur cum illo, quod in Cantico Cantic. cap. 6. vers.* 8. *dicitur*; Sexaginta sunt reginæ, & octoginta Concubinæ, & adolescentularum non est numerus? *Hic enim, quoad sensum simplicem & literalem, etiam vult respici ad uxores & concubinas Salomonis, quod vero non convenit cum illis, quæ in libro Regum dicuntur. Quare item Scriptura nullam faciat mentionem liberorum Salomonis, quos ex illis procreavit, sicuti id facit de cæteris Regibus?*

Respondet ad hæc; 1. *Salomonem natura fuisse salacem & libidinosum, mulieribusque deditum. Et quamvis consuetudo Regum fuerit, ut uxores illorum, quæ Regiam dignitatem habebant, & Reginæ vocabantur, pari cum Regibus dignitatis & honoris gradu essent; cæteræ vero non, quibuscum occulte & clam consuescerent: tamen hanc fuisse peculiarem Salomonis Majestatem, ut ejus causa omnes illæ mulieres, cum quibus rem habuisset, e vestigio subducerentur & secluderentur, nemoque ipsas inposterum attingeret, omnibus diebus vitæ ipsarum. Quamvis enim nonnisi semel eas cognovisset, tamen honoris ipsius causa fuisse prohibitas omnibus viris. Sic existimat non esse incredibile, ut Salomon cum mille fœminis per totam vitam suam se commiscuerit.*

2. *Quod ad qualitatem & numerum illarum attinet, quod* 700. *fuerunt* שרות Principes, 300. *autem* Concubinæ, supra pag. 11. dictum est, quæ inter Uxores veras & inter Concubinas, tum secundum communem Hebræorum, tum secundum Abarbenelis sententiam, fuerit inter illas differentia; Iis itaque præsuppositis, inquit Abarbenel, *sine dubio ex* 700. *istis* שרות *Principibus commemoratis, nonnisi paucas vocatas fuisse* מלכות Reginas; *eæ nimirum quæ præ cæteris dilectæ, æstimatæ, & honoratæ ab ipso fuerunt, vel a se etiam nobiliori stemmatæ oriundæ essent. Et de his intelligendum esse quod in Cantico Cantic. dicitur secundum literam*: Sexaginta sunt reginæ. *In libro enim Regum vocantur* שרות Principes: *in Cantic.* מלכות Reginæ. *Sic ex Concubinis aliæ præ aliis honoratiorem apud Regem locum obtinebant, & de his selectioribus & honoratioribus intelligendum quod in Cant. dicitur*; & octoginta Concubinæ: *de cæteris vero quod ibidem additur*; Et juvencularum non erat numerus.

3. *Dici posse, Salomonem idem fortassis fecisse quod Assuerus, qui congregavit puellas multas, ut videretur, quænam Regi placitura esset; ut posteaquam singulas cognovisset, sexaginta ex illis separaverit & segregaverit ad Coronam Regiam, & ex* Con-

Concubitu octoginta; quæ Regi miniſtrarent, & ad ejus nutum, quoties ei liberet eſſent; reliquis ſubmotis, quæ ipſi non placuerunt, nec ulterius admiſſis. Et hac ratione quoque pugnantiam illam conciliari poſſe putat.

4. Quod ad Filios & Liberos Salomonis attinet, exiſtimat, *Scripturam ideo nullam horum (excepto Rechabeamo, Regni ſucceſſore, qui tamen & ipſe malum fecit in oculis Domini) feciſſe mentionem, quod illi omnes degeneres eſſent, tanti patris diſſimiles prorſus filii, & matrum potius ſuarum indolem & naturam referentes: in hiſtoria autem Salomonis ea potiſſimum ſpectata fuerint, quæ ad ejus dignitatem & gloriam, quam dedecus facerent. Idem quoque obſervari de Moſe & Samuele, quod ob degenerem filiorum ipſorum naturam, nullam illorum, vel nominum ipſorum mentionem Scriptura faciat, ita ut ſint ac ſi nunquam fuiſſent.*

5. Scribit, *poſſe etiam id, quod Scriptura commemorat de amore Salomonis erga uxores ſuas, ſic exponi, ut non intelligatur tantum de eo quod Salomon fecit in ſenectute ſua, uti videtur innui* verſ. 4. *ſed de toto vitæ ejus ſpatio; quod nimirum hæc fuerit per vitam ejus conſuetudo, & ex ea hoc conſequutum ſit, ut tempore ſenectutis ejus, Mulieres inclinarint cor ejus poſt Deos alienos, &c.* Hactenus Abarbenel.

R. Samuel Laniado exiſtimat; *quamvis dicatur, Salomonem habuiſſe mille uxores & concubinas, tamen non neceſſario inde ſequi quod cum omnibus rem habuerit, ſed fuiſſe partim Principes, partim de vulgo mulieres, ad ejus obedientiam & miniſterium deſtinatas, atque etiam ut ad voluptatem ſuam illis uteretur, ſiquidem vellet; fieri vero potuiſſe, ut ne quidem tertiam partem attigerit. Quod in Cantico Canticorum dicitur,* אין לו עסק בזה׃ *id huc non pertinere, quod non ſit literaliter, ſed myſtice inteligendum. Pergamus.*

XLII. *Fœminam, quæ per Adulterium eſt polluta*, neque is, qui eam polluit, neque alius, poteſt ducere aut deſponſare. Cum adultera enim nemini cohabitare licet: unde & Maritus adulteræ eam repudiare jubetur. Cauſa fortaſſis eſt: quia hujuſmodi perſona, חייב במיתת בית דין Mortis, a Magiſtratu infligendæ, rea eſt. Adulteram autem Judæi vocant duntaxat אשת איש *Uxorem viri, ſeu, Conjugatam*, neque Adulterium niſi in tali agnoſcunt.

XLIII. Contrarium huic Regulæ videtur eſſe *Exemplum Davidis*, qui *Bathſebam*, quam vivente Uria marito ipſius cognovit, poſtmodum in Uxorem duxit, uti legere eſt 2. *Sam.* cap. 11. quod etiam a noſtris nonnullis, qui talia conjugia admitti poſſe cenſent, allegatur. Noſtri vero propoſiti non eſt, quæſtionem iſtam abſolute ventilare & diſcutere. Quia tamen hic in referendis, de hac Materia, Hebræorum ſententiis verſamur, & exemplum illud celebre eſt & illuſtre, multique fortaſſis etiam deſiderabunt, Hebræorum de hoc facto ſententias cognoſcere, ut eorum deſiderio ſeu curioſitati ſatisfiat, antequam ulterius progrediamur, quid illi de eo ſentiant; paucis placet perſtringere.

Sciendum autem, diverſa eſſe Hebræorum de Facto iſto Davidis judicia. *Talmudici*, & qui eos ſequuntur, Davidem ab omni culpa & peccato, quoad externum quidem factum, immunem reddere & abſolvere conantur; unde ajunt; כל האמר דוד חטא אינו אלא טועה׃ *Quicunque dicit, David peccavit, is graviter errat. Alii* tamen ſunt, qui graviter admodum & multipliciter eum peccaſſe, contendunt: attamen ſeria & vera pœnitentia reſipuiſſe & ad Deum ſe convertiſſe.

Ex illis videbimus hic שני אריות דבי עילאי עברי קרביא בהדי הדדי׃ *duos Leones de ſylva Elaj inter ſe concertantes* de hoc negotio, Don Iſaacum Abarbenelem, & R. Samuelem Laniado; quorum *ille* familiam ducit inter eos, qui Davidis peccata hic agnoſcunt; hic vero eorum, qui Davidem abſolvunt, in Commentario ſuo in Prophetas priores, quem כלי יקר *Vas pretioſum* vocat, ſed rationibus, magna ex parte, frivolis & futilibus.

Primo itaque inquit *Abarbenel*, חטא דוד באשת איש׃ *peccavit David in Uxore Viri*, h. e. *Adulterio*, & quidem turpiſſimo; concumbens cum uxore ſervi ſui, atque eo tempore, quo fuit occupatus in ſervitio Regis, & geſſit bella ipſius.

Ad hoc reſpondet Laniado, ex Talmudicorum mente, Davidem nequaquam commiſiſſe adulterium cum Bathſeba; & probat id *Primo* inde, quod eo tempore moris & juris fuerit, ut in Bellum profecturi uxoribus ſuis ſcriberent Libellum repudii, quo eas abſolute dimittebant, & juris ſui eas faciebant. Traditio enim talis hac de re extat in *Talmud de Sabbatho* cap. 5. fol. 56. col. 1. in *Kethubhoth* fol. 9. כל היוצא למלחמת ב״ד גט כריתות כותב לאשתו׃ *Quicunque abit in bellum domus Davidis, libellum abſciſſionis*, i. e. *repudii ſcribit uxori ſuæ*. Et hanc conſuetudinem dicit in uſu fuiſſe מזמן שאול וישי׃ *inde a temporibus Saulis & Iſai.* Quum ergo Urias hanc legem proculdubio quoque obſervarit, Bathſebam a vin-

culo matrimonii fuisse liberam, & per consequens, nullum cum ea commissum fuisse adulterium a Davide; cum is non prius cum ea congressus fuerit, quam libellum divortii accepisset.

Et quamvis R. Salomon hoc explicet de Libello conditionato; quod si videlicet quis in bello occumbat, ut, hoc in casu, Libellus sit validus, & ab eo tempore Mulier dimissa censeatur, quo libellum acceperit (hac quippe de causa existimavit R. Salomon, Davidem jussisse morti exponere Uriam); tamen existimat Laniado, Traditionem illam intelligendam esse de Libello absoluto, & statim a traditione valido; idque probat. 1. Ex phrasi, quia vocatur גט כריתות *Libellus abscissionis*; dicit enim, vocem כריתות denotare לגמרי *absolute & totaliter dimittere*: 2. Ex eo, quod in eadem hac historia dicit Nathan ad Davidem, cap. 12. vers. 9. ואת אשתו לקחת לך לאשה *Et uxorem ejus accepisti tibi in uxorem*. Dicit enim verbum לקח *Accipere*, significare Acceptionem seu Ductionem legitimam per sponsalia; ואילו היא אשת איש אין קדושין תופסין בה: *Quod si vero fuisset uxor viri adultera, Sponsalibus seu Desponsationi nullus in ea fuisset locus*. 3. Ex eo, quod David jusserit Uriam in domum suam ire, ut cum uxore sua concumberet. Quod si, inquit, fuisset Libellus conditionatus; hac ratione irritus fuisset factus, & David seipsum adulterum constituisset. Itaque dicendum, fuisse Libellum repudii absolutum. 4. Probat idem ex alio loco 1. *Sam.* 17. 18. ואת ערבתם תקח, ubi dicit ערבתם, significare דברים המעורבים בינו לבינה *Res permixtas seu communes inter ipsum & ipsam, h. e. inter uxorem & maritum, Vinculum matrimoniale*, quasi diceretur; *Et arrham eorum conjugalem, vinculum matrimoniale seu conjugale ipsorum accipies, vel ut R. Salomon παραφράζει*; גט כריתות *Libellum abscissionis seu repudii petes ab eis, quem uxoribus ipsorum afferas*, להפריד *ad separandam vel dirimendam communionem, quæ est inter ipsos*: Hic, ait, significatur Acceptio seu Sublatio totalis: quod si enim aliter exponeretur, עדיין התערובת במקומו *adhuc communio maneret in loco suo*.

Instant. *Atqui docet Scriptura, Davidem peccasse: quid enim sibi vult, quod Nathan dicit ad ipsum*; Quare contemsisti verbum Jehovæ, לעשות faciendo quod malum est in oculis ejus, &c. 2. *Sam.* 12. vers. 9. Item: *Prævaricationes meas ego agnosco*, Psal. 51. 5. *Quod si etiam non peccavit, cur egit tam serio pœnitentiam?*

Respondet iterum ex Talmudicis: Non dicitur, quod David malum reipsa fecerit, sed quod facturus erat: hoc enim sibi velle לעשות cujus sensus sit, *Facturus* quod malum est, &c. non vero quod actu fecerit: Nempe, כשהיצר אלבשיה לדוד בקש לעשות ודרוש לאשה כי חמד יפיה בלבבו ואפי' שתהיה אשת איש אבל לא עשה: *Cum concupiscentia mala invasisset Davidem, cupivit facere, & requisivit eam, quia concupiverat pulchritudinem ejus in corde suo, etiam si esset Uxor viri, sed non fecit: comperiebatur enim libellum repudii accepisse a marito suo, atque ita soluta esse*. Itaque sic peccatum & prævaricationem ipsius fuisse duntaxat in ejus voluntate & concupiscentia prava, quod in animum suum induxerit, eam de tecto videns, congredi cum ea, etiamsi uxor alicujus viri esset. At vero actum hunc non commisisse, eo quod indicatum ipsi fuerit, illam esse uxorem Uriæ, viri de acie seu exercitus ipsius; tales autem non proficisci domo in bellum, nisi libello Repudii uxori relicto. Hinc dicit dependere הבנת העניין intelligentiam totius hujus negotii.

Instantia? *Cur occidi curavit Uriam, & quid ipsum ad hanc rem impulit?*

Respondet: Fecit hoc מפני הבושה *propter pudorem*, ne dicatur; Uxorem hujus accepit David; atque sic prophanetur gloria Dei in persona Regis.

Secundo, probat Laniado, nullum actuale Adulterium hic intercessisse; שהיתה בת שבע אסורה לדוד לעולם: *quia si id factum esset, tum Bathseba in perpetuum prohibita & illicita fuisset Davidi: quia talis* אסורה לבעל ולבועל *prohibita est marito suo, & adultero*; ac proinde Davidi, cum pœnitentiam egit, iterum dimittenda fuisset: secus enim pœnitentiam ejus nihil ipsi profuturam fuisse, si peccatum non deseruisset, sed continue in eo perrexisset. De tali pœnitentia dici vulgo טובל ושרץ בידו *Lavat se, & reptile tenet in manu sua*.

Tertio, inde probat idem, quod Deus etiam non præceperit Davidi לגרש את בת שבע ejicere seu repudiare Bathsebam, quin potius illud conjugium confirmarit, eique benedixerit Filio sapiente, Domino totius terræ, & Domum seu Templum Domino ædificaturo.

Quarto, confirmat sententiam suam ex eo, quod de Davide dicitur, 1. *Sam.* 18. vers. 14. ויהי דוד לכל דרכו משכיל ויהוה עמו: *Et fuit David intelligens, prudens, in omnibus viis suis* (*Heb.* ad omnes vias suas) *& Dominus erat cum eo*. Quomodo consistere possunt hæc duo, inquit; ut Dominus in omnibus fuerit cum eo, & tam graviter deliquerit?

Ad

Ad hoc *excipit* Abarbenel, locum hunc intelligendum de præſenti tempore, & illis negotiis, in quibus tum verſabatur David, non de tempore futuro, quo peccaturus, & Dominus ab eo receſſurus erat; quinimo ſi etiam de tempore futuro accipiatur, intelligendum eſſe de pœnitentia ac reſipiſcentia Davidis, ut & de Dei miſericordia, qua ob pœnitentiam ejus, peccatum hoc ipſi condonavit, ejuſque iterum miſertus fuerit: & Rabbinum, qui hunc locum in Talmud pro Davide adduxit, ex amore & affectu erga Davidem id feciſſe.

Laniado reſpondet; imo etiam de futuro, & continua prudentia, & præſentia Domini cum Davide, intelligendum hunc locum eſſe; Docere id præpoſitionem Lamed in voce לכל: quod ſcil. non dicant; *Et fuit David prudenter ſe gerens* בכל דרכו *in omnibus viis ſuis*; ſed לכל דרכיו *Ad omnes vias ſuas, & Dominus cum eo*; quaſi diceret, שהיה ה' עמו דבק בהויה גמורה ויהי דוד מוכן לכל דרכיו להיות משכיל: *quod Deus ei fuerit adhærens præſentia abſoluta, & David ad omnes vias ſuas paratus fuerit, ut prudenter ageret*. Hæc de primo.

Secundum, peccatum Davidis, dicit *Abarbenel* fuiſſe hoc; שהשתדל דוד שאוריה ישכב עם אשתו ויחשב הבן הילוד לאוריה: *quod conatus fuerit David efficere, ut Urias concumberet cum uxore ſua, & hac ratione filius naſciturus haberetur Uriæ*. Hoc dicit fuiſſe פחיתות גדולה במלך חסיד כמוהו *levitatem magnam in Rege adeo ſancto, qualis David fuit*, facere ut Filius ſuus habeatur pro filio Uriæ, de ejus familia, atque a proſapia regis patris ſui prorſus excludatur. Hoc vix viliſſimum hominem dedecere.

Ad hoc duo reſpondet *Laniado*: *primo* affert tritum illud dictum Rabbinorum, במקום שיש חלול השם אין חולקין כבוד לרב: *Ubi eſt prophanatio nominis Dei* (ubi agitur de Gloria Dei) *ibi nulla honoris Principis habetur ratio*. Cum ergo Nomen Dei prophanatum fuiſſet, ſi filius ei natus fuiſſet ex tali muliere; maluiſſe Davidem ſufferre hanc ignominiam in filio ſuo, quam ut nomen Dei prophanetur: *ſecundo*, cogitaſſe Davidem, Filium hunc fortaſſis non ſupervicturum.

Tertium, Davidis peccatum dicit *Abarbenel*, fuiſſe הריגת אוריה *Homicidium* in Uria perpetratum, & שפיכות דם נקי *Effuſionem ſanguinis innocentis*, viri pii, & timentis Dominus, &c. Satius, inquit, fuiſſet, ut David illic eum detinuiſſet ad aliquod tempus, donec mulier peperiſſet, ac filium nutrici alicui tradidiſſet, remque occulte habuiſſet, quam Adulterio jam Homicidium addere.

Reſpondet *Laniado*; Neque in hoc peccaſſe Davidem: eo quod Uria rebellis fuerit commeritus: *Primo* enim, *ait*, cum diceret Urias; *Dominus meus Joab, & ſervi Domini mei*, 2. *Sam.* 11. verſ. 11. crimen commiſit læſæ Majeſtatis Regiæ, Joabum vocando Dominum ſuum, coram Davide: *deinde*, cum Rex ei edixiſset, *ut in domum ſuam deſcenderet, & pedes ſuos lavaret*, verſ. 8. non obtemperavit huic verbo Regio, atque ita rurſus mortis reum ſe effecit.

Quarto, inquit *Abarbenel*, graviſſime quoque peccavit David, in Modo occidendi Uriam; quod eum occiderit gladio filiorum Ammon, & per manus inimicorum Dei; & præterea ita, ut impoſſibile fuerit, ut hac ratione interficeretur Uria ſolus, ſed neceſſario aliis etiam cum ipſo fuerit occumbendum. Nam non ponunt virum unicum & ſolum e regione prælii, vel in fronte aciei. Unde & Scriptura dicit; *Et ceciderunt de populo, de ſervis Davidis: ſed & mortuus eſt Uria Chittæus*, verſ. 17. Ad confirmationem hujus adducit etiam ex Medraſch, *quod David multos juſtos occiderit cum Uria*.

Reſp. *Laniado* ad hoc ex ſententia Rabbinorum; Hic omnino, & ſine dubio, peccaſſe Davidem, quod eum interfici curaverit gladio filiorum Ammon: כי היה לו לדונו בסנהדרין כי בן מות הוא: *nam debuiſſet eum judicare vel condemnare per Synedrium, ſi mortis reus fuit*: ſed tantum in hoc. Hinc, ait, ſcriptum eſt, 1. *Reg.* 15. verſ. 15. רק בדבר אוריה *Tantum in verbo Uriæ*: Et hac de cauſa dixiſſe Davidem: *Libera me a ſanguinibus, o Deus*, *Pſal.* 51. verſ. 16. Particulam רק ſignificare reſtrictionem ad unicam hanc cædem, qua eum per Ammonitas interfici curavit, quem debebat ſupplicio afficere per Synedrium.

Quod vero ad alterum attinet; *quod David etiam cauſa fuerit cædis plurium innocentum*, in eo ſic excuſat Davidem. Dicit, Davidem nihil aliud præcepiſſe, quam; הבו את אוריה אל מול פני המלחמה החזקה ושבתם מאחריו ונכה הוא לבדו ומת: *Ponite Uriam* (ſc. ſolum) *e regione*, (vel, in fronte) *prælii fortis, poſtea revertimini a tergo ejus, ut percutiatur* (ipſe ſolus) *& moriatur*: Et ſic quoque feciſſe Joabum, ſicut ſcriptum eſt; *Et poſuit Uriam in loco, ubi ſciebat viros eſſe fortiſſimos*; Deum etiam auxilio fuiſſe Davidi, ne ipſius cauſa plures occiderentur: contigiſſe autem, ut egrederentur viri civitatis, & pugnarent cum Joabo ipſo, & tunc, in illo conflictu, qui fuit cum Joabo, ceci-

cecidisse plures de populo, & de servis Davidis cecidisse, mortuum item etiam esse Uriam: attamen non seorsim & primo, in loco illo, in quo constitutus fuerat a Joabo, ubi sc. sciebat esse viros fortissimos; sed postea, cum egrederentur seu eruptionem facerent viri civitatis, sicut scriptum est; *Et egressi fuerunt viri civitatis, & pugnarunt cum Joab; (cum Joab*, scilicet דייקא præcise tunc in illo conflictu) *& ceciderunt de populo, de servis Davidis: mortuus etiam est Urias Hithæus* (sc. occasionaliter & per accidens). Itaque in hoc solo reatum Davidis consistere, in verbo malo, quod David dixit seu scripsit ad Joabum: hinc dici in loco supra adducto, רק בדבר אוריה *Tantum* in verbo *Uriæ*, seu, *de Uria*, *&c.* Hanc excusationem dicit ad minimum posse valere de iis de populo, & de servis Davidis, qui in hoc prælio occubuerunt, si non de Uria ipso; eo quod diversa ratione videantur occubuisse; cum de illis dicatur ויפל *Et ceciderunt*; de Uria autem, וימת *Et mortuus est*; unde argui possit, illos vere & proprie ex conflictu interiisse, hujus vero mortis causam esse Davidem, sed solius.

Quinto, dicit *Abarbenel*, peccavit David etiam in eo, quod statim ac ipsi nuntiatum esset, Uriam mortuum esse, & luctus præteriisset, miserit, & acceperit eam in uxorem, ac si adhuc concupiscentia flagraret; neque ad certum & justum tempus exspectaverit; quinimo nondum elapsis nonaginta diebus a morte Uriæ: ante quod tempus de jure non licet viduam desponsare.

Respondet *Laniado*; Fieri posse, ut David quo, quantum in se erat, tegeret ignominiam, neque dispalesceret, Bathsebam ex se gravidam esse, consultum duxerit, mature eam ducere, & in palatium suum traducere. Quod vero ad nonaginta dies attinet, in eo etiam nullum dicit esse reatum, eo quod Bathseba libellum divortii acceperit ab Uria.

Sic Hebræi sentiunt & scribunt de hoc facto Davidis, ex qua sententiarum collatione facile est judicare, quænam sententia sit validior, & præferenda; si tantum hoc attendatur, quænam meliora & certiora fundamenta in Verbo Dei habeat. Nam quod excusationes attinet, quæ pro Davide a Laniado afferuntur, eæ vel nituntur frivolis Traditionibus Judaicis, vel incertis conjecturis, vel ridiculis Scripturæ detorsionibus. Saltem id, quod ab initio dictum, ex his liquet, secundum Judæos non licere eam, quæ per adulterium est polluta, in uxorem ducere, neque hanc licentiam facto Davidis excusari posse; quia illi vel Davidem ab adulterio absolvunt; & sic nihil ad rem faceret hoc exemplum; vel illum adulterii & gravium peccatorum reum constituunt; & sic non est imitandum. Neque quod Deus in Davide toleravit, vel etiam ei ignovit, & condonavit, in exemplum trahendum, vel pro regula habendum & proponendum. Lex enim Dei sola est vitæ nostræ regula, non Exempla, maxime singularia. Sed redeamus ex hac digressiuncula in viam.

XLIV. Hactenus de Personis, & conditionibus Personarum, quæ desponsari possunt, vel non possunt. Antequam ulterius progrediamur, unum adhuc placet addere: *Quomodo videlicet Hebræi Legem illam explicent, quæ Numerorum cap.* XXXVI. *filiabus Tzelophchad data fuit, ut nuberent maritis qui essent de familiis tribus patris sui?* Inde enim nonnulli Legem universalem eliciunt, *quasi nemini Israelitarum, ab eo tempore, licuerit extra tribum suam nubere, &c.*

Videbimus primo Verba præcipua Textus Originalis huc spectantia: *Cum principes patrum, de familia filiorum Gilead, &c. accessissent Mosen* (vers. I.) *ac dixissent; Quia ex edicto Divino, in divisione possessionum terræ Canaan, possessio Tzelophchadi, filiabus ejus danda sit;* (de quo *Num.* cap. 27. *Si vero filiæ istæ alicui de aliis tribubus in uxores dentur, hac ratione fieret, ut hæreditas earum, a portione seu possessione patrum ipsarum avelleretur, & possessioni tribus eorum adderetur, quibus nupserint, atque sic sors ipsorum assignata minueretur, quæ ne in Jubilæo quidem reverteretur,* (*quia si per talia connubia filios gignerent, hæreditas ad illos pertineret: Filii autem juxta tribum patris, non matris recensentur,*) (vers. 2. 3. 4. 5.) *Respondit Moses, juxta sermonem Domini dicendo;* כן מטה בני יוסף דברים *Rectum tribus filiorum Joseph loquuntur:* זה הדבר אשר צוה יהוה לבנות צלפחד לאמר לטוב בעיניהם תהיינה לנשים אך למשפחת מטה אביהם תהיינה לנשים *Hoc est verbum, quod præcepit Dominus filiabus Thelophchad, dicendo; Bono in oculis ipsorum* (cuicunque ipsis libuerit) *sunto in uxores; attamen* (alicui) *de familia tribus patris ipsarum sint in uxores:* ולא תסב נחלה לבני ישראל ממטה אל מטה כי איש בנחלת מטה אבתיו ידבקו בני ישראל *Et non circuibit, vel devolvetur hæreditas filiorum Israel de tribu ad tribum: singuli enim filiorum Israel adhærebunt possessioni tribus patrum suorum,* (h. e. operam dabunt, ut firmiter possessionem suam retineant & tueantur) וכל בת ירשת נחלה ממטות בני ישראל לאחד ממשפחת מטה אביה

אביה תהיה לאשה למען ירשו בני ישראל איש נחלת אבתיו *Et omnis filia hæreditate accipiens possessionem, de tribu filiorum Israel, alicui de familia tribus patris sui erit in uxorem, ut quisque filiorum Israelis hæres fiat possessionis patrum suorum,* ולא תסב נחלה ממטה למטה אחר כי איש בנחלתו ידבקו מטות בני ישראל *Neque devolvetur possessio de tribu* (unius) *ad tribum* (alterius): *quisque enim possessioni suæ adhærebit, qui fuerit de tribubus filiorum Israel:* כאשר צוה יהוה את משה כן עשו בנות צלפחד *Quemadmodum præcepit Dominus Mosi: sic fecerunt filiæ Tzelophchad, &c.* Sic habent Verba Sacri contextus Hebræa. Videamus Hebræorum Commentaria & explicationes.

R. Salomon ad hæc verba: *Et omnis filia hæres possessionis alicujus;* שלא היה בן לאביה *Cujus scil. pater nullum habet filium.*

In Talmud, Tractatu de Jejunio cap. 4. fol. 30. col. 2. חמשה עשר באב מאי היא אמר רב יהודה אמר שמואל יום שהותרו שבטים לבא זה בזה מאי דרוש זה הדבר אשר צוה יי' לבנות צלפחד וגו' דבר זה לא יהא נוהג אלא בדור זה *Decimus quintus dies mensis Af* (festus sc.) *quisnam est? Raf Jehuda dixit, R. Samuelem dixisse, fuisse diem illum, quo permissum fuit tribubus matrimonia inter se contrahere. Unde hoc probant vel deducunt? Ex eo quod dicitur:* Hoc est verbum, *vel,* Hæc est res, quam præcepit Dominus de filiabus Tzelophchad, &c. q. d. *Verbum hoc, vel Res hæc non usurpabitur vel observabitur, nisi in hac generatione* (scil. filiarum Tzelophchad.

In Bava Bathra fol. 120. col. 1. בנות צלפחד הותרו לכל השבטים שנאמר לטוב בעיניהן תהיינה לנשים אלא מה אני מקיים אך למשפחת מטה אביהן תהיינה לנשים, עצה טובה השיאן הכתוב שלא ינשאו אלא להגון להן *Filiæ Tzelophchad permissæ fuerunt omnibus tribubus, sicut dicitur:* Ei, cui ipsis videbitur, erunt in uxores. *Atqui postea dicitur,* Alicui de familia tribus patris ipsarum erunt in uxores. His verbis *Consilium bonum* (non præceptum) *dedit illis Scriptura, ne nubant nisi illi, qui ipsis sit conveniens* (ad conservandam scil. hæreditatem & possessionem suam in tribu ipsarum). Mox ibidem etiam dicitur, illa verba: *Omnis filia hæres possessionis alicujus;* non fuisse dicta, nisi pro eo tempore.

Ibid. fol. 111. col. 1. וכל בת יורשת נחלה ממטות בני ישראל היאך בת יורשת שני מטות אלא זו מאביה משבט אחד ואמה משבט אחר וירשתן Et omnis filia hæres possessionis de tribubus Filiorum Israel. *Quomodo? Filia hæres esse potest duarum tribuum; illa sc. cujus pater est de tribu una, & mater de tribu alia, &c.*

R. Moses ben Nachman ad hæc verba: *Et non devolvetur possessio filiorum Israel de tribu in tribum;* scribit: אל חשש הכתוב אלא לתקן העת ההיא כי אם היו בישראל נשי' נשואות לשבט אחד והם יורשות נחלה היום או שתירשנה מיום זה ואילך שימות אביהן או אחיהן בלא בנים על כרחנו תשוב נחלהן ממטה אל מטה ומי יוכל לתקן בזמן אשר עותו כי לא רצתה התורה לצוות שלא יירשו אותן הבן והבעל שלא ראתה לעקור משפט הירושה' וכן רא יחוש הכתוב למקרים העתידים לבוא כי הבנות שאינן יורשות נחלה יכולות להנשא לכל השבטים וכו' *Non vult Scriptura hæc dirigere nisi Tempus illud. Nam si in Israele fuissent mulieres nuptæ in tribu alia, & vel hodie in tempore præsenti jam hæredes essent possessionis alicujus, vel inposterum fierent, decedente fratre vel patre ipsarum, sine liberis; necessario in hoc casu possessio devolveretur de tribu una ad tribum aliam. Et quis posset hæc deinceps iterum corrigere posteaquam ita confusa essent? Nam non voluit Lex præcipere, ne vel filius vel maritus ipsarum* (qui essent de alia tribu & legitimi hæredes) *non ejus hæredes essent: quia nequaquam mens ejus fuit tollere jura hæreditatum. Similiter etiam non fuit sollicita hic Lex de accidentibus futuris: quia filiæ, quæ non erant hæredes possessionis alicujus, poterant nubere omnibus tribubus; & tamen fieri potuit, ut hæreditatem aliquam acciperent sequenti tempore, decedente forte fratre ipsarum, superstite adhuc patre, & sic transiret possessio Patris, aut propinquorum ipsarum. Juxta sententiam Rabbinorum nostrorum, qui voluerunt, rem istam non fuisse usitatam, nisi pro illo tempore tantum, dicendum, Non fuisse Filias in tota illa generatione veniente in terram Canaan, hæredes possessionum, præter filias Tzelophchad,* כי על כן לא דברו. *Atqui præcepit Scriptura, ut si moreretur homo, a die illa usque ad divisionem terræ inter tribus, & filia ipsius hæreditatem ejus obiret, illa non posset nubere in tribum aliam, ne vir ille veniret tempore divisionis terræ, ad accipiendam possessionem in tribu alia. Nam cura erat major pro ipsis tempore divisionis, ne commiscerentur tribus inter se in possessionibus. Postea enim jam nota fuit possessio singulorum, ac propterea non ita solliciti fuerunt. Quia autem non cognitum fuit tempus divisionis, idcirco cavit de tota generatione. Ab eo autem tempore & ulterius, Deo, in cujus manu est anima omnis viventis, non fuit cura gerenda. Et hoc rectum est secundum sensum literalem; horum enim verborum* ולא חסוב נחלה,

נחלה, *ſenſus non eſt*; Ut non transferatur vel devolvatur hæreditas; *ſed ſunt duo præcepta*; primo, *de hæredibus filiabus poſſeſſionum, ne nuberent, niſi alicui de tribubus patris ſui*; deinde *de jam nuptis, & ad quas perveniebat poſſeſſio, poſteaquam jam maritatæ eſſent, ne devolvatur poſſeſſio de tribu una ad tribum aliam; ſed ut illarum hæredes eſſent fratres & propinqui, non filii vel mariti ipſarum; Et primo quidem id monet de filiabus Tzelophchad, tum de omni filia hærede poſſeſſionis alicujus: & de toto Iſraele dicit*: Ne devolvatur hæreditas de tribu ad tribum: *nam etiam maritatæ, & quæ admonitæ fuerunt de hac re, ſi transgrederentur præceptum hoc, hæreditatem ipſarum obibant Tribus ipſarum: ut omnes adhærerent, & alligati eſsent poſſeſſioni tribus paternæ, ne hæreditas ipſorum ſepararetur ab ipſis, nec ipſi ſepararentur a poſſeſſione patrum ſuorum: Neque etiam omnia hæc obſervabantur, vel uſitata erant, niſi in illa generatione, quæ poſſeſſione accepit terram, tempore diviſionis illius. Conſilium autem dedit illis, tum de innuptis, de quibus rogatus fuerat, tum de nuptis*. Hactenus Ramban, cujus ſententia eo etiam tendit, non fuiſſe perpetuum, vel univerſale præceptum, ſed reſtrictum ad certum tempus, & certas etiam perſonas; filias nimirum illas, quæ per hæreditatem habebant poſſeſſionem aliquam, &c.

R. Levi ben Gerſon: בקשו שלא תהיינה לנשים למטה אחר וידמה שכבר רצו בזה שלא תהיינה למשפחה אחרת כי המטה או השבט יאמר על המשפחה: וזה שאם היה רצונם שלא ינשאו לזולת בני השבט הנה עדיין ישאר התרעומת שהין מתרעמין והוא שכבר תהיה נחלתם נוספת על נחלת המשפחה ההיא מה שנגרע מנחלתן בירושת הארץ כי הם יירשו יחד עמהם כאלו היתה הירוש' לחפר ואולם כאשר תהיינה לנשים לבני דודיהן לא תצא נחלת חפר מבניו וכן היה מוסכם מהשם יתעלה כמו ששאלו כהוגן והנה הונכל זה העניין אז לכל בת יורשת נחלה: וכו' *Petierunt, ne eſſent in uxores, i. e. ne nuberent* למטה אחר tribui alii. *Quo hoc videntur voluiſſe dicere, ne* nuberent familiæ alteri. *Nam vocabula* מטה & שבט, *quæ* Tribum *ſignificant, dicuntur aliquando de* Familia. *Quod ſi enim voluiſsent dicere*, Ne nubant alii extra tribum ſuam, *maneret cauſa murmurationis, propter quam murmurabant, hæc videlicet; quod hac ratione poſſeſſio ipſarum adderetur poſſeſſioni familiæ illius, & ſic detraheretur de poſſeſſione quam acceperunt in hæreditate terræ* (Nam ipſi *hæredes fierent* ſimul cum ipſis, ac ſi hæreditas eſſet Chepheris): *Quod ſi autem futuræ ſunt uxores patruelium ſuorum, non egredietur hæreditas Chepheris a filiis ipſius: Atque ita, uti petierunt, indultum ipſis eſt a Deo. Determinata autem tunc fuit res iſta in omni filia hæreditate accipiente poſſeſſionem* (terræ), *cujus poſſeſſio diminuitur vel detrahitur de poſſeſſione propinquorum ejus; ut ſit in uxorem alicui de familia patris ſui. Ideo non viguit hoc jus, niſi pro illo tempore. Nam poſt illud tempus non accidit, ut detraheretur poſſeſſio ipſarum, a poſſeſſione hæredum, &c.*

R. Bechai: Neque devolvetur poſſeſſio de tribu, ad tribum aliam; מצוה לשעה קודם שינחלו ישראל הארץ: *Præceptum temporarium fuit, antequam Iſraelitæ poſſiderent terram*. Et omnis filia hereditate accipiens poſſeſſionem, שלא היה בן לאביה אחר שינחלו את הארץ: *Cujus ſc. pater nullum habet filium; & hoc poſtquam terram poſſediſſent. Hac de cauſa dicit Scriptura ſecunda vice*; ולא תסוב את הנחלה Et non devolvetur hæreditas: ומטעם זה היה מנהג בישראל בבת יורשת כשתעבור על זה ותרצה להנשא לשבט אחר שהיו קורין אותה זונה והיה מפסרת נחלת בית אביה וזהו שכתוב ויותח הגלעדי היה גגור חיל והוא בן אשה זונה כי אמו של יפתח היתה בת ירשת נחלה ונשאת לשבט אחר כי אין הכונה זונה ממש חס ושלום וכן תרגם יונתן ואפשר לומר כי ולא תסוב נחלה ידבר בנפשות ולכך הזכיר פעם שנית ולא תסוב נחלה וכן מלת ידבקו כי האחד דבקות הגוף והשני דבקות הנפשות: *Et propter hanc rationem fuit conſuetudo in Iſraele, de filia hæreditatem accipiente, ut, ſi hoc transgrederetur, & vellet nubere in aliam tribum, eam vocarent* זונה, *& fuit corrumpens vel deſtruens poſſeſſionem domus patris ſui. Hoc eſt quod ſcriptum eſt*; Et Jiphtach Gileadita fuit potens robore, & erat filius mulieris זונה, *Judic.* 11. verſ. 3. *Mater enim Jiphtachi fuit Filia hæres poſſeſſionis; & nupta in alia tribu; Nequaquam enim intelligitur* זונה revera (i. e. Scortum, Meretrix vera). *Abſit! Et ſic quoque interpretatus eſt Jonathan. Poteſt etiam dici, quod verba hæc*; Et non circuibit vel devolvetur hæreditas; *loquantur de Animabus, ac propterea ſecunda vice repetantur; ut & vox* ידבקו Adhærebunt. *Una enim, eſt Adhæſio corporis; altera, Adhæſio animarum*.

Onkelos Hebræa de verbo ad verbum reddit.

Jonathan nonnihil paraphraſtice verſ. 6. 7. ita reddidit; דין פתגמא דפקיד יי לא לדריא דעתידין למיקום בתר פילוג ארעא אלהן לבנת צלפחד למימר לדתקין בעיניהן תהוין לנשין לחוד לגניסת שבט אבוהן תהוין לנשין מטול דלא תתוקף אחסנא לבני ישראל משבטא לשבטא חורנא ארום גבר באחסנת שבטא

שבטא דאבהתוי ידבקון בני ישראל: *Hoc est verbum, quod præcepit Dominus, non generationibus exsurrecturis post divisionem terræ; sed filiabus Tzelophchad, dicendo; Ei cui bonum videbitur in oculis ipsarum, sunto in uxores: modo alicui de familia tribus patris sui nubant: ne devolvatur hæreditas filiorum Israel de tribu una ad tribum aliam: nam quisque filiorum Israel tribui patrum suorum adhærebit.*

Flavius Josephus Antiquit. Judaic. lib. 4. cap. 7. ita hæc refert: *Eodem tempore, cum defunctus esset quidam e primatibus Manassidis tribus, nomine Salpades, liberis fœminei tantum sexus relictis, tribus ejus viri insignes Moysem consulunt. An filiarum ejus, in divisione & sortitione agrorum, ratio haberi debeat. Is respondit, si in domum tribulis nuptum darentur, sortem dotalem fore: sin mallent in aliam tribum elocari, sortem in sua tribu relinquerent. Atque hac occasione instituit, ut cuique tribui suæ sortes perpetuo manerent.* Sic Josephus, ex versione Gelenii: quæ quomodo cum Textu authentico conveniant, vel inde exsculpi queant, non video.

Interpretes etiam Græci a Textu Hebraico hic non recesserunt.

Vulgatus autem Interpres multum hic *deviavit a Veritate Hebraica*, ut Paulus Burgensis loquitur, *multasque & magnas legis conditiones neglexit*, ut Cajetanus scripsit: versus 6. Hæc lex super filiabus Salphaad a Domino promulgata est: *Nubant quibus volunt, tantum ut suæ tribus hominibus* vers. 7. *Ne commisceatur possessio filiorum Israel de tribu in tribum: Omnes enim viri ducent uxores de tribu & cognatione sua*: vers. 8. *Et cunctæ fœminæ de eadem tribu maritos accipient, ut hæreditas permaneat in familiis*: vers. 9. *Nec sibi misceantur tribus, sed ita maneant, ut a Domino separatæ sunt*: vers. 10. *Feceruntque filiæ Salphaad, ut fuerat imperatum*. Quantum hæc discrepent a Fonte & Veritate Hebraica, ex collatione cum ea, quivis studiosus Lector ipse potest deprehendere.

Unum tamen hac occasione Lectorem monere non possum prætermittere, quod Doctissimo & alias accuratissimo Casaubono excidit. Dum ille in Exercit. 1. ad Annales Baronii, de genere Josephi & Mariæ, & ex ea occasione etiam de ista Lege agit, inter alia sic scribit: *Simillima fuit Lex Mosis, de quibus in extremo illo capite Numerorum agitur, quod si intellexisset Baronius, ad omnia conjugia promiscue illam non extendisset. Satis hoc exprimitur illis ipsis verbis, quæ sunt in Annalibus descripta: sed multo clarius illis, quæ Latinus Interpres omisit Numerorum capite 36. versibus octavo & nono. Quæ fuerit causa illius omissionis, nescio: observo tamen iisdem codicibus cum Latino Interprete usum & Jonathanem, F. Uzielis in suo Targum.* Hoc postremum vellem melius expendisset Vir ille eximius: magnum enim est discrimen inter Versionem Latini Interpretis Veteris, & inter Targum Jonathanis F. Uzielis, ut nulla ratione dici possit, illos iisdem codicibus usos.

Interpres enim *Latinus*, aliqua ratione versum octavum & nonum exprimit, sed mutile & imperfecte, uti liquet. Versui enim octavo textus Hebræi, respondent ista; *Et cunctæ fœminæ*, &c. versui nono hæc; *Nec sibi misceantur tribus*, &c.

In *Targum Jonathanis filii Uzielis*, duo isti versus prorsus sunt omissi, adeoque ne verbulum quidem est, quod illis respondeat. Unde maxima est inter illos differentia, ut non dici possint iisdem codicibus usi in condendis suis versionibus.

Quæ causa sit discrepantiæ Interpretis Latini, neque ego scio, neque hujus loci est inquirere. Novus aliquis Criticus hic prætendet Varietatem Codicis Hebræi, quo usus sit, & variam lectionem introducet proculdubio: sed longe aliter saniores Doctores. Paulus Burgensis in additionibus ad hunc locum ita: *In hoc præcepto multum deviat translatio nostra* (non, codex Hebræus, quo usus est translator) *a veritate Hebraica* (non, a Codice Masorethico). *Nam secundum veritatem Hebraicam non probibetur fœminis, quin nubant quibuscunque voluerint de genere Israelitico, nisi tantum fœminis, quæ hæreditatem habent, sicut illæ quæ non habent Patres, & istis tantum præcipitur, quod alicui de cognatione patris sui nubant, & hoc est quod dicitur;* Omnis filia quæ habet hæreditatem, uni de cognatione patris sui erit uxor. *Similiter non probibetur, quin viri ducant uxores de tribu alia. Hoc enim, quod dicitur in Translatione nostra;* Omnes enim viri ducent uxores de tribu & cognatione sua, *non est in Hebræo, sed ibi dicitur sic:* Non revertatur hæreditas filiorum Israel de tribu in tribum: sed unusquisque in hæreditatem tribus patrum suorum adhæreat. *Similiter ubi in translatione nostra dicitur;* Ne sibi misceantur tribus, sed ita maneant, *non est in Hebræo, sed dicitur sic;* Ne revertatur hæreditas unius tribus ad aliam tribum. *Et ratio hujus Legis testatur pro veritate Hebraica, quæ quidem ratio*

tio finalis est, ut divisio hæreditatum fienda inter tribus perpetuo remaneret, ita quod nihil de terra, quæ in sorte tribui Judæ caderet, posset aliquando reverti ad tribum Benjamin, & sic de aliis. Et quia secundum Legem veterem non succedebant in hæreditatem paternam, nisi illæ tantum, quæ fratribus masculis carebant; ut supra eodem 27. *capite, ideo de istis tantum dabatur Lex, ne commiscerentur alicui de alia tribu, quia per talem commixtionem hæreditas unius tribus transiret in aliam, quod erat contra ordinationem Divinam: sed aliæ fœminæ, quæ fratres habebant, & per consequens non succedebant in hæreditate paterna, non prohibebantur per istam Legem, quin contraherent cum aliis quarumcunque tribuum, quia ex hoc non consequebatur confusio sortium, ut satis patet. Nec legitur etiam, aliquam dispensationem fuisse super hoc factam, qua tribus sacerdotalis & regia possent ad invicem commisceri per matrimonia. Non enim requirebatur in hoc dispensatio, quia Deus non prohibuit commixtionem tribuum, nisi tantum ubi ex matrimonio posset sequi commixtio hæreditatum, ut patet secundum Veritatem Hebraicam, ut dictum est.* Cajetanus: Multas & magnas Legis conditiones neglexit Interpres, unde in errores inducti sunt veteres qui alias versiones non inspexerunt, hac sola freti & usi. Videatur & Nicolaus de Lyra, Drusius, Amama, & alii.

Quæ vero causa sit illius hiatus in Targum Jonathanis, facile est divinare. Error est manifestus, vel Exscriptoris, vel Librariorum. Nam cum versus septimus & nonus fere sint iidem, & iisdem verbis terminentur, ידבקו בני ישראל; inde incuria & ἀβλεψίᾳ saltum fecit seu Scriptor hujus Targum, seu Librarius, a versu septimo ad decimum, duos intermedios omittendo.

Hæc de ista Lege, ex Hebræis inserere placuit, quia ex discrepante illa Interpretatione Latina, diversæ quoque de ea sententiæ extiterunt: & illa etiam sæpe adducitur in Genealogia Christi, in explicando genere Josephi & Mariæ, ut saltem quid Hebræi de ea sentiant, & scribant, curiosi lectores ob oculos & in promptu habeant. Quamvis enim ista Hebræorum hujus Legis explicatio retineatur, nihil tamen impedit, quo minus inde Mariæ genealogia ex eadem cum Josepho tribu sequatur, & probari possit; quia sc. cum Mariæ nulli fratres fuerint, Virgo fuit ἐπίκληρος, quam Lex hæc obstrinxit, ut erudite id quoque ostendit doctissimus Casaubonus, in loco paulo ante citato, cujus verba hic subjicienus; *Probat*, inquit, *Baronius, Evangelistas in genere Josephi simul & gloriosæ Virginis genus esse complexos: quod etsi verissimum est, atque adeo cunctis Christianis debet esse persuasissimum, non recte tamen ab illo demonstratur. Institutum de non miscendis tribubus, quod ipse existimat Josepho necessitatem imposuisse; quia homo justus erat, ducendæ uxoris quæ esset e tribu Juda, non imperatur absolute ea lege Mosis, quam laudat Baronius e capite ultimo Numerorum. Nam ibi Moses non in universum de omnibus fœminis loquitur: sed de illis duntaxat, quæ in Atheniensium legibus* Ἐπίκληροι *dicebantur, &* ἐπιπρόχοις *opponebantur; hæ dotem certam e bonis paternis auferebant: illæ totam hæreditatem in dotem adferebant. Nam, ut ex Orationibus Isæi & Demosthenis liquet,* οὐκ ἐξῆν ἐπικλήροις ἔξω τῆς ἀγχιστείας γαμεῖν· ἀλλὰ προσῆκον ἦν αὐταῖς μετὰ τῶν χρημάτων τῷ ἐγγύτατα γένους συνοικεῖν: non licebat virginibus ἐπικλήροις extra cognationem enubere, sed oportebat ipsas una cum bonis proximo agnato nubere. *Neque solum Athenis gentis enuptio vetita, sed etiam in aliis Græcorum civitatibus.* Diodorus Siculus lib. 12. in Solonis & Charondæ legibus ita cautum hac de re fuisse testatur; Κελεύει ὁ νόμος τῇ ἐπικλήρῳ ἐπιδικάζεσθαι τὸν ἔγγιστα γένους, ὡσαύτως δὲ καὶ τὴν ἐπιδικάζεσθαι τῷ ἀγχιστεῖ. *Ubi jus idem in viros & mulieres statuitur; ut proximus agnatus cum ea fœmina, ad quam gentis hæreditas est devoluta, judicio experiri possit, si nuptias ex lege recuset: & vice versa virgo aut mulier in simili casu. Simillima fuit Lex Mosis, de qua in extremo illo capite Numerorum agitur, quod si intellexisset Baronius, ad omnia conjugia promiscue illam non extendisset. Satis hoc exprimitur illis ipsis verbis, quæ Latinus Interpres omisit Numerorum cap.* 36. *versibus octavo & nono. Quæ fuerit causa illius omissionis, nescio: observo tamen, iisdem codicibus cum Latino interprete usum & Jonathanem, Uzielis filium in suo Targum. Ex his sequitur, Beatam Virginem, non solum ejusdem fuisse tribus Juda cum Josepho, sed etiam ex eadem gente & cognatione, nempe Davidica. Itaque vere & docte Epiphanius contra scelestissimum hæreticorum genus Antidicomarianitas scribit, Mariam Josepho esse traditam,* κλήρων εἰς τοῦτο ἀναγκασάντων αὐτὴν ἥκειν: quum jura hæreditatis, quam possidebat, eo ipsam adegissent. *Significat enim, Mariam fuisse Virginem* ἐπικλήρον. *Quod autem Epiphanius bona, quæ tum beata Virgo obtinebat,* κλήρους *appellat, non* κλῆρον, *videtur*

tur id innuere, una cum patris hæreditate, etiam aliorum agnatorum bona ad ipſam devoluta. Interpres Epiphanii horum verborum mentem non cepit. Hactenus Caſaubonus.

Sic actum eſt hactenus de Perſonis.

FORMA ET MODUS DESPONSANDI.

XLV. IV. *Deſponſationis Forma & Modus.* De hoc ſcribunt, Mulierem ſeu Uxorem acquiri & deſponſari poſſe tribus modis, Vel ſc. *Pecunia*, vel *Inſtrumento ſeu Contractu ſcripto*, vel *Concubitu*. Majemonides libro citato cap. I. באחד משלשה דברים אלו האשה נקנית בכסף או בשטר או בביאה בביאה ובשטר מן התורה ובכסף מדברי סופרים: h. e. *Uno aliquo ex his tribus modis comparatur Uxor; Pecunia, Inſtrumento literarum, & Concubitu. Et quidem Concubitu, & Inſtrumento literarum, ex Lege Moſaica; Pecunia vero, ſecundum verba Scribarum.* Quamvis ſint qui velint, hunc quoque modum eſſe ſecundum Legem Dei.

XLVI. Quocunque *trium* horum modorum acquiratur mulier, *tria* requiruntur alia; *primo*, ut id fiat בפני עדים adhibitis teſtibus, & quidem minimum *duobus*: Nam ſi quis coram uno duntaxat teſte deſponſarit, licet ambo ſint confitentes, deſponſatio tamen nulla eſt: ſed & *legitimi* debent eſſe teſtes, apti ſecundum Legem ad teſtandum: *ſecundo*, ut diſertis & conceptis verbis id faciat non Mulier, ſed Vir, (quia Vir ducit Mulierem, non Mulier Virum) & quidem talibus, quæ *Accipiendi, Ducendi, Deſponſandi, &c.* vim & ſenſum, citra omnem ambiguitatem, habeant; veluti; הרי את מקודשת לי aut הרי את מאורסת לי *Ecce tu mihi es per hoc deſponſata:* aut, הרי את לי לאשה בזה *Ecce tu mihi cum hoc es in uxorem:* הרי את קנויה לי *Ecce es mea empta:* הרי את שלי *Mea es:* הרי את לקוחתי *Es mea accepta, ducta*, חרופתי: Item, הרי את ברשותי *Es in poteſtate mea;* Communior formula eſt; הרי את מקודשת לי בדבר זה כדת משה וישראל: *En deſponſata mihi es hac re, ſecundum ritum Moſis & Iſraelis:* de quibus vide *Majem.* cap. 2. §. 1. & 6. *tertio*, ut id fiat Lingua, quam mulier intelligat, cap. 3. §. 8. ויש לאיש לקדש האשה בכל לשון שהיא מכרת בו ויהיה משמע דברים באותה הלשון שקנאה: h. e. *Vir poteſt mulierem deſponſare quavis lingua, quam ipſa intelligat; modo verbis utatur ſignificationem talem, ut modo dictum, habentibus.*

XLVII. Quamvis autem, ſecundum Legem Moſis quoque, licitum eſſe velint, בביאה *Concubitu* ſibi mulierem deſponſare; attamen non amplius iſto modo utuntur משום פריצות *quia id impudicum & laſcivum eſt*, כדי שלא יהיו בני ישראל פרוצים בדבר זה *ne Iſraelitæ hac in re impudici fiant.* Et qui ſic deſponſat, מכין אותו מכת מרדות *eum percutiunt pœna flagellationis vel fuſtigationis;* interim tamen קדושיו קדושין גמורין *Deſponſatio ejus eſt deſponſatio abſoluta & perfecta.* Hic vero ſciendum, quod licet olim licitum ac permiſſum fuerit; adhuc etiam hodie, quantumvis non impune, fieri poſſit, ut deſponſatio fiat per Concubitum; id tamen non ita ſit intelligendum, quaſi hoc pacto Sponſalia & Nuptiæ ſimul celebratæ fuerint, aut ab eo tempore Sponſa Sponſo pro ipſius lubitu licita & permiſſa fuerit. Nequaquam. Actus duntaxat ille unicus ad confirmationem Deſponſationis fiebat, neque ſine adhibitis teſtibus, præſentibus non actui, ſed ſtipulationi, qua teſtabatur, ſe hoc concubitu, in loco ſegregato perficiendo, hanc ſibi deſponſare: neque, ut Druſius exiſtimavit ad Matth. cap. I. ſponſa ideo deſiit ſponſa eſſe, vel Uxor revera fuit, vel Nuptiarum ſolennitas, & הכנסה לחופה *Introductio in thalamum* ideo intermiſſa fuit.

XLVIII. Duobus proin duntaxat modis honeſte fit Deſponſatio; *Pecunia*, vel *Re pecunia æquivalente*, & *Scriptura*. Si *Pecunia* vel *Re pecunia æquivalente*, non debet ea minoris pretii eſſe quam פרוטה *Pruta*: ſi minoris ſit valoris, deſponſatio nulla cenſetur. *Pruta* autem eſt numulus exiguus, ponderis dimidii grani hordeacei de argento puro, ut alibi explicatum. Si *per Scripturam* fiat Deſponſatio, ſcribet Vir Deſponſans, vel ſuper chartam, vel ſuper teſtam, vel ſuper folium aliquod, vel ſuper quamcunque rem voluerit, formulam aliquam Deſponſandi, quales ſupra vidimus; tradetque mulieri coram teſtibus. Sed & Nomen Deſponſatæ diſerte debet exprimi, neque id ipſa inſcia vel nolente fieri.

XLIX. Non enim deſponſatur *Mulier*, אלא לרצונה *niſi volontarie*: & quicunque deſponſat aliquam בעל כרחה *per coactionem*, ejus deſponſatio nulla eſt. Sed *Vir*, quem coegerunt, ut invitus aliquam deſponſet, ejus deſponſatio rata eſt. Cauſam hujus diverſitatis quidam hanc reddunt, quod Vir poſſit Mulierem iterum repudiare, quam facultatem Mulier in Virum non habet.

L. Ad honeſtatem Sponſalium vindicandam, duo invenio alia ab Hebræis, ſub flagellationis pœna, prohibita; quamvis Deſponſationem non plane reddant irri-

irritam: 1. המקדש בשוק *si quis desponsationem faciat in platea*: 2. המקדש בלא שרוכין *Si quis desponsat sine* שרוכין, de quo mox dispiciemus; Ratio additur, כדי שלא יהא דבר זה הרגל לזנות וידמה לקדשה שהיתה קודם מתן תורה: *ne res hæc assuefaciat ad scortationem, & desponsa assimiletur* לקדשה *prostibulo publico, qualia fuerunt ante datam Legem, Majemon.* l. c. cap. 3. §. 22. Nam, ut idem scribit cap. 1. §. 4. קודם מתן תורה היה אדם פוגע אשה בשוק אם רצה הוא והיא נותן לה שכרה ובועל אותה על אם הדרך והולך וזו היא הנקראת קדשה *ante Legem, si vir obviam factus fuit mulieri, atque utriusque voluntas accesserit, dabat ei mercedem, & concumbebat cum ea in publica via, posteaque iterum abibat. Et hæc est, quæ vocatur* קדשה Kedescha.

LI. De primo modo hic prohibito nulla est difficultas, Dubium autem, & obscurum nonnihil, *Quid per* שרוכין *intelligatur*? Verbum שרך in hac materia, in Talmud & Ritualibus Judæorum sæpius invenio, sed Glossatores illud non explicant. Lexicographi hic etiam deficiunt. Elias in Thisbi, & David de Pomis, exponunt quidem illud, sed nimis generaliter, & non satis accurate: neque enim video, quomodo illorum explicatio locis possit applicari. Elias in Tisbi scribit: לשון שרוך נופל על זוג שמזוגין יחד איש ואשה ובלשון עברי נקרא חתון בלשון אשכנז בשוועגרן ובלעז פירינטר *Verbum* שרך *dicitur de Conjunctione, quia conjunguntur simul Vir & Fœmina, & vocatur in lingua Hebræa* חתון Affinitas, *vel*, Affinitatem contrahere, *in lingua Germanica*, Beschwägeren, *in lingua Italica*, Parintar. Sic etiam David de Pomis. Aliquid dicunt, sed non satis: Gradus enim hujus Conjunctionis sunt plures. Nam vel ex hoc uno loco, de quo quærimus, apparet, non esse idem prorsus quod קדש vel נשא אירס *Desponsare*, neque idem quod *Uxorem ducere, Nuptias celebrare*; sed aliquid magis speciale, quod utrumque præcedat, & non negligendum videtur, quia dicitur, Desponsationem non esse faciendam sine שרוך. Hinc enim manifestum est, שרוך nequaquam esse קרוש. Videamus ergo nos, quid hoc sit.

Verbum שרך in Bibliis Hebraicis non legitur, sed in Targum, & respondet Hebræo שקט, השקיט, *Quietum, Tranquillum reddere, Sedare, Placare*, ut in Lexico Chaldaico videre est. Apud Rabbinos, in materia Sponsalium usurpatum, significat; *Spondere, Despondere: Affinitatem vel Nuptias inter aliquos conciliare, Conjungere: Internuntium & Mediatorem, seu Proxenetam, inter duas partes vel agere, vel etiam adhibere*; quia videlicet talis Desponsio puellæ vel fœminæ, fit ejus Placatione, Persuasione, & Pellectione, ut in connubium consentiat. Hinc שרוך *Sponsio, Desponsio talis*. Plur. שרוכין. Item שרכן *Internuntius, Mediator, Conciliator*: שרכנות *Conciliatio, Conjunctio, Copulatio talis*. Personæ sic desponsæ, & Vir quidem, vocatur משורך *Desponsus*; Puella seu Mulier משורכת *Desponsa*. Hinc sæpe: אם קלקל המשורך מעשיו *Si desponsus corruperit actiones suas, &c.*

Differt a קרש, quod *hoc* proprie de solenni Desponsatione dicitur, quæ fit coram testibus, & adhibita consecratione; *illud* (scil. שרך) de Sponsione seu Desponsione privata, solennem præcedente, qua quis *Vel ipsemet*, ei quam procatur, dat fidem conjugii, eamque sibi despondet & conciliat; *Vel internuntiis* utitur: vel *quando Parentes* filiam alicui privatim despondent, & ad conjugium promittunt. Unde & de his tribus personis usurpatum legitur:

De Sponso, seu *Despondente*: ut; *Si quis aliquam sibi* קדש desponsarit (scil. solenniter, adhibitis testibus) *per concubitum*, אם לא שרך תחלה *nisi prius eam desponderit, sibi conciliarit, & consensum ejus ad desponsationem impetrarit, flagellatur*. Sic sæpe legitur, אם לא קדם ביניהם שרוכין *Si nullæ sponsiones, conciliationes antea inter ipsos intercesserint*. איש ואשה שהיו ביניהם שרוכין Vir & mulier, inter quos sunt sponsiones.

De Parentibus: ut; המשדך בתו לחבירו ושלח לו בגדים ותכשיטין ואחר כך נתבטלו השרוכין *Si quis spoponderit filiam suam amico suo, eique vestes & ornamenta transmiserit; postea vero sponsiones illæ irritæ factæ fuerint, revocatæ ab alterutro, &c.* ראובן שרך בתו לשמעון: *Ruben spopondit filiam suam Simeoni*: מי ששרך בתו ונדר לתת עמה כך מעות ואחר כך נתקלקלו החובות וכו׳ *Qui despondit filiam suam, vovitque, se certam pecuniæ summam cum ea daturum, postea vero mala facta sint nomina vel debita, &c.*

De Proxeneris etiam & *Internuntiis*, eorumque opera, dici, ex sequentibus apparet: In *Schylchan Aruch*, in חשן המשפט, *Num.* 158. ad §. 1. legitur in glossa: השרכן הוא כמו סרסור ואם השרכן רוצה שישלמו לו מיד שכר שרכנותו והבעלים אינם רוצים לשלם עד הנשואין וכו׳ h. e. שרכן Schadchan *est veluti* סרסור *Proxeneta, Internuntius. Quod si ergo* שרכן *velit, ut merces* שרכנותו *conciliationis seu operæ suæ in conciliatione præstitæ, sibi statim persolvatur, domini vero nonnisi post nuptias eam solvere velint, faciendum pro consuetudine cujusque loci*. Sic ibidem *Num.*

264. ad §. 7. בשרכנות אין לו אלא שכרו אע״פ שהתנה עמו לחת לו הרבה *In conciliatione nuptiarum nonniſi merces ordinaria perſolvitur ei, licet pluris cum ipſo ſit pactus.* Ibid. *Num.* 87. ad §. 39. תבעו בשכר השרכנות וזה כפר ואמר שלא היה שרכן שלו *Si exegerit mercedem conciliationis nuptiarum, hic vero negaverit & dixerit, illum non fuiſſe proxenetam ſuum.*

Porro שרוכין videntur etiam vocari quandoque *μνῆστρα* ſeu *Pignora & Arrbæ*, mutuo datæ in confirmationem Promiſſionis ſeu ſponſionis. Hinc legitur in כל בו *Col-bo* fol. 86. col. 4. שרוכין המשימין בני אדם שמנדוונין יחד פסקו התוספות אם אחד מהם חוזר קנה חבירו והרויח כל השרוכין לפי שבייש אותו שאינו יכול למצוא זוג כל כך טוב כמו שהיה עושה מקודם h. e. *Sponſiones, μνῆστρα, quæ deponunt ii, qui conjugium ineunt, de iis ſtatuerunt Additiones Talmudicæ, ſi alterutra pars retractarit aut revocarit, alteram lucrari omnia μνῆστρα; eo quod pudore eam affecerit, adeo ut non amplius tam præſtantem invenire poſſit comparem vel conjugem, ſicut antea.* Confer Schylchan Aruch, in אבן העזר *Num.* 3. §. 6. Hinc etiam legimus, impoſitam fuiſſe קנס mulctam in hujuſmodi שרוכין ſeu ſponſionibus retractanti. Schylchan Aruch in חשן משפט *Num.* 208. §. 16.

Ex his jam clarius liquere videtur, quid Verbum שרך, & Nomen inde ductum שרוכין, in hac materia ſibi velint. Quando ergo prohibent, ne quis fœminam aliquam deſpondeat (puta ſolenniter & coram teſtibus,) בלא שרוכין ſine *Schidduchin*, hoc ſibi velle videntur, Ne quis temere & ſubito ad aliquam de præſenti ſibi deſponſandam provolet, cujus ſtatum & conditionem non antea explorarit, cujus animum & voluntatem non prius tentarit, & tum honeſto ambitu, tum amicabili ſponſione ſibi conciliarit, eo quod præceps & ſubitanea iſtiuſmodi deſponſatio, atque ad nuptias feſtinatio, partim ſit periculoſa, partim etiam ſcandaloſa, animi laſcivi & libidinoſi index. שרוכין itaque ſunt, *Sponſio, Deſponſatio quaſi privata, & de futuro:* קדושין *Sponſalia ſolennia, & de præſenti.* Unde & שרוכין ſeu Sponſiones ejuſmodi privatæ non ſunt ratæ, & efficaces vel ſufficientes, niſi קדושין, ſolennis Deſponſatio acceſſerit & ſubſequuta fuerit. Confirmantur tamen etiam inſtrumento ſcripto, ſeu libello, cujus Formulam, cum nonnullis aliis, vide ad finem hujus Diſſertationis. Perganus.

LII. Porro poteſt etiam Deſponſatio utrinque fieri per שליח *Legatum, Nuncium*, ſeu *Procuratorem*; ita tamen, ut, ſi fœmina Procuratorem talem conſtituat, id faciat coram teſtibus, quod in Viro Legatum ſubſtituente non requiritur. Talem Legationem ſeu Procurationem obire poſſunt omnes, excepto Surdo, Stulto, Minorenni, Gentili (Chriſtiano) & Servo. Legatus viri dicet ad eam; הרי את מקודשת לפלוני בכסף זה או בשטר זה *En deſponſata es huic vel illi N. N. hac Pecunia aut his Literis.* Si mulier Legatum habeat, qui Deſponſationem ipſius accipiat, dicit ad eum; הרי פלונית ששלחה אותך מקודשת לי *Ecce N. N. quæ ablegavit te, deſponſata mihi eſt: & hic viciſſim ad ipſum;* קרשתיה לך או אירסתיה לך או נתתיה לך לאשה וכל כיוצא בזה *Deſponſo eam tibi, vel, Do eam tibi in uxorem, vel ſimile quid.* Eadem eſt ratio ſi quis deſpondeat ſibi aliquam per Parentem ipſius.

LIII. Hoc licet ita fieri poſſit, nihilonus tamen, מצוה היא שיקדש אדם אשתו בעצמו יותר מעל ידי שלוחו וכן מצוה לאשה שתקדש עצמה בידה יותר מעל ידי שלוחה *præceptum eſt, ut homo ſeu vir uxorem ſuam per ſeipſum potius ſibi deſpondeat, quam per Legatum: mulier item ipſa potius Deſponſationem ſuam accipiat manu ſua, quam per Legatum.*

LIV. Hinc & nemo debet aliquam deſponſare, עד שתראנה ותהיה כשרה בעיניו *donec eam viderit, & ipſi placuerit.* Fortaſſis enim non inveniet gratiam in oculis ejus, & iterum repudiabit, vel certe odio habebit eam.

LV. Si Procurator ad deſponſandam aliquam pro alio, ſibi ipſi eam deſpondeat, tum ea deſponſata manet Procuratori: אבל אסור לעשות כן וכל העושה דבר זה וכיוצא בשאר דברי מקח וממכר נקרא רשע *ſed probibitum eſt ita facere: quicunque hoc, vel ſimile quid in cæteris contractibus facit, vocatur Improbus.*

LVI. Deſponſationi huic ſolenniter & teſtato factæ, adjungenda, & quidem præmittenda eſt, ſive per ſemetipſum, ſive per legatum, Benedictio & Conſecratio, adhibito Poculo Vini vel cereviſiæ, quæ talis; בא״י אמ״ה אקב״ו והבדילנו מן העריות ואסר לנו את הארוסות והתיר לנו את הנשואות ע״י חופה וקדושין בא״י מקדש ישראל *Benedictus ſit Dominus Deus noſter, Rex mundi, qui nos præceptis ſuis ſanctificavit, & a ſcortatione ſeparavit, qui deſponſatas nobis prohibuit, & per nuptias ac deſponſationem ductas, conceſſit. Benedictus ſit Dominus Deus, ſanctificans Iſraelem.*

LVII. Solet etiam Deſponſatio apud Hebræos *Annulo* confirmari. In *Sepher bachinnuch* fol. 205. col. 2. נהגו ישראל לקדש בטבעת להיות בידה תמיד למזכרת

h. e. *Consueverunt Israelitæ desponsare cum annulo, qui jugiter sit in manu ipsius pro mnemosyno, ut recordetur, se eo esse comparatam Viro suo*. Annulus autem debet esse ex auro puro, sine inserta gemma, idque ideo ne fraus aliqua intervenire possit, adulterinam sc. gemmam pro vera, vilem pro pretiosa sponsæ offerendo, & hac ratione desponsatio fiat erronea & vana. Sponsus sponsæ digito Annulum debet inserere, & dicere, הרי את מקודשת זו כדת משה וישראל *En desponsata mihi es per hunc Annulum, secundum ritum Mosis & Israelis*: in *Col-bo* fol. 86. col. 4. Item in Sepher mitzvoth gadol, in Præceptis Affirmativis, fol. 125. col. 4. (Majemonides annuli non meminit). Insigendus autem est Annulus Digito indici, שאצל הגודל qui juxta pollicem est. Victor de Carben, Judæus baptizatus, scribit in Opere suo aureo contra Judæos cap. II. (quod editum Coloniæ, Anno 1509.): *Judæus sponsus sponsæ, tempore nuptiali* (vel desponsationis) *annulum oblaturus, diligenter animadvertere debet, an indicem exporrigat sponsa, cui annulus immitti debet, ne scil. annulus medio imponatur digito, in quo scribunt, Mariam, viro Josepho desponsatam, annulum suscepisse & gestasse: unde nulla Judæa annulum in medio digito in hunc diem portat*. Hæc ille. Ego id hactenus in ipsorum libris non inveni. Annulo communiter insculpunt; מזל טוב *Fortuna bona* (adspiret), *Faustum felixque sit*: qua formula etiam in gratulationibus utuntur.

LVIII. Transmittunt etiam invicem varia dona & munuscula, quæ סבלונות vocant, Latini, ni fallor, *Sponsalitia*; & quidem nonnulli ante Sponsalia, alii vero, & major pars, post. *Majemon.* in הלכות אישות cap. 9. §. 28.

LIX. Accesserunt & Gratulationes, Convivia, ac similes festivitates, lætitiæ testes. Hinc scribit iterum *Majemonides* cap. cit. §. 22. *Si rumor de muliere aliqua exiverit, quod sit desponsata* τῷ *N. ea habetur pro desponsata, etiamsi non adsit* ראיה ברורה *clara probatio. Rumor vero debet confirmari in domo Judicii, secus nulla habetur ejus ratio. Quomodo vero comparatus esse debet rumor, qui sufficiens sit, ut aliqua habeatur pro desponsata? Ex. Gr. Si duo venerint, & testati fuerint, quod viderint Lucernas ardentes, Lectos sive pulvinaria strata, (id est, Mensas instructas) Homines ingredientes & egredientes*, ונשים שמחות לה *Mulieres ei* συγχαίροντες *& congratulantes, ac dicentes*, ἡ *N. Desponsata est hodie, &c.* Mentio etiam fit שמחת אירוסין *Lætitiæ vel festivitatis Sponsaliorum*, seu סעודות אירוסין *Conviviorum sponsalitiorum*, in Even haser, in הלכות קידושין *Num.* 50. §. 3.

LX. Qui *sub Conditione* (על תנאי) desponsat aliquam, impleta conditione, desponsatio habetur rata; si non impleatur, desponsatio nulla est. Ad Conditionem talem, hic, ut & in cæteris contractibus, *quatuor* requiri dicunt; ex quibus si unum deficiat, conditio est otiosa, & contractus validus; 1. שיהיה התנאי כפול *ut conditio sit geminata*, 2. שיהיה הן שלו קודם ללאו *ut conditio affirmativa præcedat negativam*: 3. שיהיה התנאי קודם למעשה *ut conditio prior sit actione*, 4. שיהיה התנאי דבר שאפשר לקימו *ut conditio sit res quæ impleri possit*.

Ex. Gr. Si quis dicat ad mulierem; *Si dederis mihi ducentos florenos, desponsata mihi eris hoc denario; si vero non dederis, non eris mihi desponsata; & conditione hac præmissa, ei demum dederit denarium*, tum, conditione a muliere impleta, desponsata erit mulier; non impleta, non erit desponsata. Quod si vero dicat: *En desponsata mihi es hoc denario*, & denario dato, demum conditionem annectat; *Si mihi dederis, &c.* tum conditio hæc otiosa & nullius momenti est: quia Actio præcessit, & denario dato demum conditionem protulit, & desponsatio rata est.

Sic; si dixerit quis mulieri; *Si dederis mihi ducentos florenos, eris mihi desponsata per hunc denarium; & hoc dicto denarium in manum ipsi dederit*, conditio est otiosa: quia eam non geminavit, dicendo etiam; *Si non dederis, &c.* & desponsatio rata.

Ita, si dixerit ei; *Si non dederis mihi ducentos florenos, non eris mihi desponsata; si vero dederis mihi ducentos florenos, eris mihi desponsata hoc denario; & hoc dicto denarium in manum ei dederit*; conditio hæc nulla est, quia partem conditionis negativam præmisit affirmativæ, & mulier talis eo ipso temporis puncto est desponsata, nec tenetur ei quicquam dare.

Sic, si dixerit ei; *Si ascenderis in firmamentum, aut descenderis in abyssum, eris mihi desponsata hoc denario, & postea demum ei dederit denarium, &c.* tum conditio hæc frustranea est, & mulier desponsata: quia conditio est impossibilis, & perinde est ac si jocaretur & luderet verbis istis.

Qui vero conditionem proponit, de re, quæ factu quidem possibilis, sed Lege Divina est prohibita, veluti; *Si comederis adipem, carnem suillam, eris mihi hoc numo desponsata; si non comederis, non eris desponsata; & conditione propo-*

sita numum ei dederit; tum conditio ista valet, ut siquidem mulier comederit, desponsata sit; si non comederit, non sit desponsata, &c. Quædam tamen hic excipiuntur.

LXI. Porro, si quæ sub legitima conditione desponsetur, ea non desponsata censetur, nisi ab eo tempore quo conditio impletur; puta, nisi expresse addiderit מעכשיו *A nunc* eris mihi desponsata. Unde, si hanc vocem non addiderit, & alius quis eam absolute sibi despondeat tempore intermedio inter conditionem prolatam & impletam, desponsata est secundo.

Plurimos hic hujusmodi sponsionum conditionatarum formant casus, quos non lubet persequi.

LXII. Si quis seu *animo fallendi*, seu alio, ad mulierem dicat, V. G. *Desponsata mihi eris hoc poculo vini; quod deinde deprehendatur esse mellis, aut vice versa; numo hoc argenteo, qui postea reperiatur aureus, aut vice versa, vel simile quid, quod, seu absolute, seu tanquam conditionem adjicit, & postea aliter deprehendatur*, desponsatio irrita habetur. Nec juvat, etsi dixerit vel Ipsa; *Animus mihi fuit ut ipsi desponser, licet me fefellerit*: vel Ipse; *In animo habui eam mihi despondere, licet eam fefellerim*: quia הדברים שבלב אינם דברים *Verba quæ sunt in corde, non sunt verba. Majem.* cap. 8. §. 1. 2.

LXIII. Si mutua stipulatio & desponsatio intercesserit inter Virum & Mulierem, etsi vel ipsa vel ipse e vestigio, & בתוך כדי דבור *in ipso quasi dicto*, pœnitentia ducti, revocaverint, revocatio ipsorum nulla est, & desponsatio mulieris rata. *Majem.* cap. 7. §. 22.

Hactenus de Forma & modo Desponsandi.

FINIS SPONSALIUM.

LXIV. 5. Finem Desponsationis quod attinet, is non simpliciter consistit in Nuptiis & Matrimonio, cujus gratia desponsatio instituitur; sed in *Matrimonio pie, honeste, & prudenter*, tam auspicando, quam consummando; Facit enim Desponsationis hæc actio.

Ad *Pietatem*, quod Desponsationi benedictionem & consecrationem solennem adjungendam, imo præmittendam ordinarunt, ut supra visum, ut sic a Dei Opt. Max. laudibus, & cum Ipso, tanti momenti contractus auspicaretur.

Ad *Honestatem*, & *εὐταξίαν*, ut omnia *κατὰ τάξιν*, & secundum *τὸ πρέπον* fiant. Sponsalibus enim præcedentibus cavetur, ne conjuges effræni impetu, statim ut facta est stipulatio, ad concubitum proruant, sed decorum observent. Hinc scribitur in ספר החנוך fol. 205. col. 2. *Præcepit nobis Lex actionem hanc cum muliere, ante conjugii consummationem*, שלא יבוא עליה כבא על הזונה מבלי מעשה אחר קודם ביניהם *ne ad eam veniat, sicut quis venit ad scortum, sine ulla præcedanea actione*. Huc quoque facit, quod res hæc non clandestine est peragenda, sed in præsentia Testium; omnis sc. confusionis vitandæ causa. Dicunt etiam ideo fieri desponsationem, כדי שתתן האשה אל לבה לעולם שהיא קניה לאותו האיש ולא תזנה תחתיו ולא תמרוד בו ותתן אליו יקר והוד לעולם כעבד לאדוניו *ut mulier animo suo perpetuo recolat, quod sit empta ab illo viro, ac proinde sibi caveat, ne vel clam ipso scortetur, vel ei rebellet & obstrepat, sed potius honorem ei semper deferat, ut servus domino suo*.

Ad *Prudentiam*; quod intermedio isto tempore, ex honesta conversatione, alter alterius mores, ingenium, & naturam melius & propius dignoscere, atque eidem commodius se attemperare discat; hincque etiam amor ac benevolentia ipsorum mutua accrescat: quod item sic tempestive, num aliquid fortassis sit, quod matrimonii consummationem impedire possit, dispici queat, quod matrimonio consummato, non amplius, aut certe non sine infamia & macula, fieri potest.

CONSEQUENTIA.

LXV. Quando duæ personæ, dicto modo, legitime sunt desponsatæ, tum, Usque ad nuptias *Mulier* vocatur מקודשת vel מאורסת *Desponsata*, ארוסה *Sponsa*; *Vir* autem, ארוס *Sponsus*.

LXVI. Fœmina etiam, ex quo desponsata est, אעפי שלא נבעלה ולא נכנסה לבית בעלה הרי היא אשת איש *licet nondum vel a viro cognita, vel in domum mariti sui sit ingressa*, est Uxor viri: *& qui rem cum ipsa habet, excepto marito ipsius, reus est supplicii capitalis, a domo judicii infligendi: & si maritus seu sponsus ejus velit eam repudiare, oportet ut id faciat libello Repudii. Majem.* cap. 1. §. 3.

LXVII. De Tempore, quo Desponsati manent, usque ad completionem Matrimonii per nuptias, nihil certi constitutum lego. *Leo de Modena* scribit parte 4. cap. 3. Historiæ suæ: *Quidam ita desponsati manent per integrum annum: alii per semestre; plus scil. vel minus pro voluntate, vel commoditate partium contrahentium*.

LXVIII.

LXVIII. Interea autem quamvis הארוסה Deſponſata revera jam ſit *Uxor viri*, attamen nondum eſt אשת איש גמורה *Uxor viri mera & abſoluta*; ſed אסורה לבעלה כל זמן שהיא בבית אביה: *probibita eſt marito* (ſponſo) *ſuo, ex ſtatuto Scribarum, quamdiu eſt in ædibus patris ſui*: והבא על ארוסתו בבית חמיו מכין אותו מכת מרדות: *& qui rem habet cum deſponſata ſua in domo ſoceri ſui, is luit pœnam contumaciæ* (flagellationis). Idem cap. 10. §. 1. Præterea etiam, ſi gravidam reddat, infans juxta quoſdam pro ſpurio habetur. Sic enim legitur in Talmud, *Jevammoth* fol. 69. col. 2. הבא על ארוסתו בבית חמיו רב אמר הוולד ממזר ושמואל אמר הוולד שתוקי: *Si quis congrediatur cum deſponſata ſua in domo ſoceri ſui, infans eſt ſpurius ex ſententia* τοῦ *Raf; vel ſaltem* שתוקי *anceps, incerti patris*. Id amplius declaratur a R. Moſe Majemonide, in הלכות אסורי ביאה cap. 15. §. 17. ארוסה שנתעברה והיא בבית אביה הרי הוולד בחזקת ממזר ואסור בבת ישראל ואסור בממזרת: *Deſponſata ſi gravida fiat in domo patris ſui, infans habetur pro ſpurio, & probibitus eſt filiæ Iſraelis boneſtæ, imo & ſpuriæ. Quod ſi examinetur mater ejus, & dicat; Ex ſponſo meo imprægnata ſum, creditur ei, & infans eſt legitimus: quod ſi vero ſponſus ejus eam mendacii arguat, & dicat; Per vitam meam nunquam rem habui cum ea; infans eſt ſpurius, licet pro filio ejus habeatur, &c. Quod ſi fama populi differatur, ac ſi non ſolum cum ſponſo, ſed & cum aliis rem habuiſſet, infans eſt* ממזר ספק *Spurius dubius, illegitimus, &c.* vide & אבן עזר *num.* 4. §. 27. 28. Quinimo licet quis per Concubitum aliquam ſibi deſponſarit, prohibetur tamen ſecunda vice cum ea congredi, donec eam in domum ſuam traduxerit, & ſibi per nuptiarum ſolennitatem publicam junxerit, quæ vocatur כניסה לחופה *Introductio in thalamum*: item נשואין *Nuptiæ*. Et tamdiu manet ארוסה Sponſa, donec in thalamum, ſeu domum mariti traducatur (hac enim ſola conſummatur matrimonium). Poſtmodum, tempore nuptiarum, quæ per ſeptem dies durant, *Sponſus* vocatur חתן, Sponſa, כלה. Nuptiis celebratis, eſt אשת איש גמורה *Uxor viri mera & abſoluta*.

LXIX. Nuptiarum ſolennitas publice coram Eccleſia, & iterum, cum ſolenni Benedictionis formula eſt conſecranda; cujus rei rationem hanc reddit Majemonides in מורה נבוכים parte 3. cap. 49. *Si*, inquit, *ſufficeret privatim illud facere, multi reperirentur, qui meretricem ad aliquod tempus in ædes ſuas introducerent, ac dicerent, illam Uxorem ſuam eſſe. Propterea conſtitutum eſt, ut poſteaquam Vir per ſponſalia aliquam ſibi deſponſavit, nuptiæ poſtea publice celebrentur, exemplo Boaſi, de quo legitur*; Et accepit Boas decem viros, &c. *Ruth.* 4. verſ. 2.

LXX. Neceſſarium quoque Uxoris, & ad conſummationem matrimonii, requiſitum eſt כתובה *Dos*, & Inſtrumentum dotale, quod ſcribendum & confirmandum ante introductionem in thalamum. *Majemon.* in הלכות אישות cap. 10. §. 7. *Scribenda eſt ſponſo dos vel donatio propter nuptias ante introductionem in thalamum: & tum demum licita eſt ei uxor. Sponſus autem debet ſolvere mercedem ſcribæ: Alia eſt dos virginum, alia viduarum. Virgini non dantur infra* 200. *florenos: Viduæ non minus quam* 100. De his integer extat Tractatus Talmudicus כתובות, *De Jure Dotium*, & pleni ſunt libri Rituales Judæorum. Formulam autem hujuſmodi Inſtrumenti dotalis invenies ſub finem hujus Diſſertationis. Reliquas nuptiarum Judaicarum ſolennitates & conſuetudines, vide in Synagoga Judaica Patris mei, cap. 28.

Sed ſatis de iis. Progrediamur ad Repudia, ſeu Divortia.

DE REPUDIIS SEU DIVORTIIS.

LXXI. De *Repudiis* ſeu *Divortiis* prolixe agunt Hebræi. Nos vero, inſtituti noſtri rationem habentes, & quæ illi diffuſiſſime de iis ſcribunt, hic quoque in certos limites contracturi, de ſequentibus quæſtionibus potiſſimum, quædam ex illorum libris delibabimus: 1. *Quoniam Repudiorum referant Originem & Inſtitutionem?* 2. *Quænam apud ipſos ſit Repudiorum forma & modus?* 3. *Inter quas perſonas hæc repudiandi forma locum habeat & requiratur?* 4. *Quæ ſecundum ipſos juſtæ & ſufficientes ſint Repudiorum & Divortiorum cauſæ?* & 5. *Quædam Repudium Conſequentia*.

Antequam autem id aggrediamur, de hoc duntaxat Lectorem monebimus, nos inter *Repudia* & *Divortia* nullum diſcrimen facere, idque non ſolum Hebræorum exemplo; ſed & Latinorum, qui promiſcue vocabula hæc uſurpant.

ORIGO DIVORTIORUM.

LXXII. Originem ergo Repudiorum & Divortiorum arceſſunt Hebræi ex Lege Moſis, divinæque inſtitutionis eſſe volunt. Lege quippe Dei non ſolum permiſſa volunt eſſe Divortia, ſed & præcepta. Hinc ſcribunt in Talmud, libro Kidduſchin: מי שצוה בנשואין צוה בגרושין *Idem qui* præ-

præcepit *de Nuptiis*, præcepit *etiam de Divortiis*. Hinc dicunt etiam vulgo, אשה רעה מצוה לגרשה *De muliere mala* præceptum est, *ut expellatur*. Et inter sententias Ben Syræ legitur in *Sanhedrin* fol. 100. 2. אשה רעה צרעת לבעלה מאי תקנתה יגרשנה מביתו ויתרפא מצרעתו: *Mulier mala lepra est marito suo. Quodnam est ejus remedium? Expellet eam e domo sua, & curabitur a lepra sua.* Cum quo convenit aliquo modo, quod legitur in Syracide nostro cap. 25. vers. 36. *Si ductum manus tuæ non sequitur, a corpore tuo eam abscinde. Da ei libellum, & repudia.*

LXXIII. Præceptum hoc Divinum petunt iterum ex Mose *Deuteron.* cap. 24. vers. 1. ubi ita legitur: כי יקח איש אשה ובעלה והיה אם לא תמצא חן בעיניו כי מצא בה ערוה דבר וכתב לה ספר כריתת ונתן בידה ושלחה מביתו: ex quibus verbis Præceptum eliciunt Legale affirmativum, *Expellendam esse uxorem cum libello repudii*: sic enim verba illa interpretantur: *Si acceperit vir mulierem, &* (aut) *cojecerit cum ea, & acciderit, ut ea non inveniat gratiam in oculis ipsius, eo quod invenerit in ea fœditatem vel turpitudinem aliquam; tum scribet ei libellum repudii, tradetque illum in manum ejus, atque sic dimittet eam e domo sua, &c.* Hinc dicunt quoque Pharisæi, apud Evangelistam *Matthæum* cap. 19. vers. 7. *Mosen* mandasse *dare libellum repudii, eamque dimittere*. Hinc scribitur etiam ad ista verba in *Sepher hachinnuch*, præcepto 548. fol. 208. col. 2. שנצטוינו כשנרצה לגרש נשותינו לגרש אותן בכתב ועל זה הכתב הכתוב יאמר ספר כריתות והוא שיקראו אותו ר׳ל גט ועל זה נאמר וכתב לה ספר כריתות: h.e. Jussi sumus, *quando nobis placet dimittere aut expellere uxores nostras, ut id faciamus scripto, quod scriptum Scriptura vocat* Libellum excisionis vel discissionis, *Rabbini vero nostri* גט Get: *& de hoc dicitur*; Scribet ei libellum discissionis &c. Sic in libro Præceptorum magno, ממקרא זה למדנו עיקרי הנירושין: *Ex Scriptura ista discimus fundamenta Repudiorum, &c.* Sic communiter. Quam recte & bene, infra pluribus videbimus. Hic sententiam duntaxat illorum recensere nobis est propositum.

FORMA.

LXXIV. Formam Repudiandi constituunt in Scripto Libello Repudii mulieri, quæ dimittitur, dando, cum annexis solennitatibus quibusdam necessario requisitis. Libellum Repudii vocant Hebræi, ex loco allegato, ספר כריתות *Libellum abscissionis, discissionis*: גט פטורין *Libellum dimissionis*, vel אגרת פטורין *Epistolam dimissionis*: ספר תירוכין *Libellum expulsionis, &c.* Fundamentum hujus ponunt iterum in his loci adducti verbis, וכתב לה ספר כריתות ונתן בידה: *Et scribet ei libellum repudii, quem tradet in manum ejus.* Unde concludunt, Nonnisi libello repudii scripto mulierem posse dimitti: & hunc libellum realiter in manum ipsi esse tradendum.

LXXV. Cum vero non Verbis, sed Scriptis literis, Dimissio facienda fuerit, ejus rei rationes sequentes traduntur in ספר החנוך fol. 209. 1. ואמנם צותנו התורה כשלחנו אותה לבלתי שלחה בדבור לבד פן יהיה לנו זה לאבן נגף ולצור מכשול להיות זמה בתוך עמנו שתטעון הזונה על בעלה כי הוא גרשה ממנו גם יהיה מעשה הנירושין מצוי הרבה אכן עתה שנתחיבנו לכתוב הדברים בספר והעד עדים צריכים להראות שטר על הטוענת גירושין ועוד תועלת בדבר כי בתוך כך תנוח חמת איש לפעמים וינחם מלגרש אותה ויגדל השלום: h. e. *Præcepit autem nobis Lex, ut, dimissuri uxorem, non dimittamus eam nudis verbis; 1. Ne hoc sit nobis in lapidem offensionis, & petram scandali*, h. e. *ne sit causa & occasio ad lasciviam & libidinem in populo nostro, dum mulier scortatura clam marito suo, prætendere posset, se ab eo dimissam esse & expulsam: 2. Ad vitandam frequentiam Repudiorum & Divortiorum; quia, si aliter constitutum esset, longe frequentiora forent, quam vero jam sunt, dum nimirum obligati sumus negotium in libello describere, testes etiam adhibere, & iis instrumentum illud exhibere: 3. Et hæc utilitas subest, quod interea temporis* (*dum ista suscipiuntur & peraguntur*) *ira viri contra uxorem suam sæpissime mitigetur, ut ipsum consilii sui pœniteat, a repudio abstineat, amor denique & pax inter ipsos redintegretur.* Abarbenel etiam in *Deuter.* ita hac de re scribit: האמנם לא רצתה התורה להתגרש בדברים או בכסף או ביציאה מביתו כדי שלא יהיו הנירושין דבר נקל לעשותו ותהיה האשה גרושה מאישה פעמים אין מספר כל עוד שיעלה על רוחו וגם היתחצא ותאמר גרושה אני או כבר גרשני בעלי כדי לנאוף את איש אחר וכו׳: h. e. *Noluit autem Lex, ut Mulier expellatur vel Verbis nudis, vel Pecunia, vel Egressione simplici e domo ejus; ne Divortia sint res factu facilia, & fortassis Mulier innumeris interdum vicibus a marito expellatur, quotiescunque sc. in mentem ei venerit: ne item mulieres nonnullæ sub hoc prætextu exeant ac dicant, Expulsa sum a marito meo, ut tanto liberius cum aliis viris scortari possint. Ad offendicula ista vitanda, & removenda,* præcepit

cepit Deus, ne homo uxorem ſuam expellat, niſi cum libello, eoque multis conditionibus limitato, teſtibuſque adhibitis ratificato. Hæc enim eo faciunt, ne res hæc nimis facilis ſit marito: &, ſi forte in ira & indignatione animum inducat uxorem ſuam expellere, ut actio hæc gravis & difficilis ſiet in oculis ejus, atque interea animus ejus placetur: ne item mulier occaſionem habeat, falſo & mendaciter dicendi, ſe Expulſam eſſe. In eundem ſenſum ſcribit Majemonides in More part. 3. cap. 49.

LXXVI. Libellum Repudii poteſt ſcribere, vel Maritus ipſe, vel שלוחו Delegatus aut procurator ejus, ſeu alius aliquis Scriba ejus nomine. Sic Mejamon: אחר הכותב בידו או שאמר לאחר לכתוב לו: *Perinde eſt, ſive ipſemet ſcribat manu ſua, ſive alium jubeat ſcribere*: Sic etiam alii. At in שלחן ערוך, in אבן העזר ſub *Num.* 154. in סדר הגט §. 10. הבעל עצמו לא יכתוב הגט היכא דאפשר: *Maritus ipſe non ſcribet libellum, ubi id fieri poteſt*. Unde non plane de nihilo fortaſſis eſt, quod D. Auguſtinus ſcribit, nulli fas fuiſſe has literas ſcribere niſi ſcribis ſolis. Verba ejus ſunt lib. 19. cap. 26. contra Fauſtum Manichæum, hæc: *Apud Hebræos, ut perhibent, ſcribere literas Hebræas, nulli fas erat niſi ſcribis ſolis. Ad hos igitur, quos oporteret eſſe prudentes Legis interpretes, & juſtos diſſidii diſſuaſores, Lex mittere voluit eum, quem juſſit Libellum repudii dare, ſi dimiſiſſet uxorem. Non enim poterat ſcribi libellus, niſi ab ipſis, qui per hanc occaſionem & neceſſitatem venientem quodammodo in manus ſuas bono conſilio regeretur, atque inter ipſum & Uxorem pacifice agendo, dilectionem concordiamque ſuaderent*. Hinc & in Targum Jonathanis additur, ſcribendum fuiſſe *coram Domo Judicii*; ויכתוב לה ספר תירוכין קדם בי דינא: *Et ſcribet ei libellum repudii coram domo judicii*. Unde videtur, authoritate publica ſcribendum fuiſſe, licet ſine actione aut lite judiciali.

LXXVII. Plurimas, adeoque innumeras pœne conditiones & caſus ponunt hic, tum circa Scripturam Libelli, tum circa ejus Traditionem: omnia in eum finem, ut res tanto ſit operoſior, ac difficilior, & hinc ad maturiorem deliberationem pars Dimittens permoveatur.

Circa Scripturam; veluti de Liquore quo ſcribi poſſit, vel non poſſit: de Materia cui inſcribi vel poſſit, vel non poſſit: quis hæc ſuppeditare debeat, Mariruſne an Scriba! de Calamo, quo ſcribendus: quot Lineis conſtare debeat, nonniſi duodecim videlicet! quot & quibus Literis, ad ultimum pœne uſque apicem, ne vel aliqua redundet vel deficiat: ambiguitas enim verborum omnis vitanda: Scriptura debet eſſe clara, diſtincta, legibilis: Lingua poteſt ſcribi quacunque, communiter tamen omnes ſcribunt Lingua Chaldaica: ſic præcipiunt etiam de ſcriptionis Tempore & Loco, de Subſcriptione teſtium, &c.

In Libello ipſo debet contineri Formula ſignificans, quod maritus uxorem expellat & removeat a bonis ſuis: formula item Diſciſſionis & ſeparationis vinculi ipſorum conjugalis, ita ut maritus omni ſuo in eam juri pro tempore renuntiet, facultatemque ei faciat nubendi, cuicunque voluerit; velut, הרי את מגורשת הרי את משולחת *En dimiſſa es*: *En expulſa es*: הרי את לעצמך *Tui ipſius, Tui juris eſto*: הרי את מותרת לכל אדם *Licita, permiſſa es cuivis homini ſeu viro*; ſc. in conjugium, vel ſimile quid. Hæc ultima verba, *Permiſſa es cuivis viro*, ſunt גוף של גט *Corpus, id eſt, Subſtantia libelli*, ut notat Majemonides, & diſertis verbis extat in Talmud, in Tractatu *Gittin* cap. 9. in Miſchna. Et de hoc intelligendum, quod Joſephus ſcribit Antiquitatum Judaicarum lib. 15. cap. 11. *Mulieribus autem, ne dimiſſis quidem, fas eſt nubere, niſi prioris viri permiſſu*, h. e. niſi ei poteſtatem hanc diſertis verbis faciat. Nomen porro, tam Viri dimittentis, quam Uxoris quæ dimittitur, diſerte eſt exprimendum; ut appareat Quis Cui Libellum ſcribat, &c.

LXXVIII. Non ſufficit autem Libellum dimiſſionis ſcribere, ſed ne fit מחוסר מעשה *deſtitutus effectu*, poſt ſcriptionem, *Tradendus etiam* eſt realiter in manum mulieris, vel ſaltem ברשותו *in poteſtatem ipſius*; & quidem vel a Marito ipſo, vel a Delegato, & Procuratore ipſius; idque בפני עדים *coram teſtibus*: & hi libellum prius debent legere: vel ſi legere ipſi non poſſint, ab aliis debet ipſis prælegi: Quando traditur, requiritur etiam, ut ſimul verbis diſerte renuntiet ac dicat, הרי זה גטיך vel הוא גטיך *En tibi libellum tuum Repudii*, vel ſimile quid: tradendus etiam eſt בשם תורת גרושין *Nomine Legis de Repudiis*; Mulier etiam libellum poteſt recipere vel ipſamet, vel per legitimum Procuratorem, qui vocatur שליח קבלה *Delegatus acceptionis*: & plurima alia, ad quæ ſola integer liber requireretur, quibuſque omnibus recenſendis, nos hic conſulto abſtinemus.

LXXIX. Flavius Joſephus Antiquitatum Judaicarum lib. 4. cap. 8. ſcribit: *Qui a conjuge, quacunque de cauſa, ut ſæpe*

ſæpe hominibus uſuvenit, disjungi poſtulat, ſcripto ei ſecuritatem faciat, quod eam nolit amplius repetere: ſic enim habebit poteſtatem alterius quærendi: alioquin divortium non permittitur. De hoc nullam mentionem invenio, vel in Ritualibus Hebræorum, vel in Formulis Repudiorum hodie extantibus. Intelligendum fortaſſis ita, quod Joſephus ſcribit, *Maritum ſecuritatem ei facere debere, quod nolit eam repetere*; ſcil. ſi poſt dimiſſionem alteri nupſerit. Nam alias licuit, quamdiu ſoluta manſit, ut infra videbimus.

LXXX. Formulæ Repudiorum extant in *Majemonide* Parte 2. in הלכות גרושין cap. 4. §. 12. ספר מצות גדול parte 2. fol. 133. col. 2. in מהר״יל fol. 90. & apud alios. Unam ex illis inveniet Lector, ſub finem hujus Diſſertationis.

LXXXI. Quemadmodum ſupra audivimus de Sponſalibus conditionatis: ita etiam ſunt *Repudia ſeu Divortia conditionata*. Talis libellus vocatur גט על תנאי *Libellus conditionatus*. Hæc rata demum ſunt conditione impleta; irrita, conditione non impleta. Et quamdiu conditio non impletur, poteſt maritus eam vel abolere, vel mutare pro lubitu, etiamſi Libellus jam ſit traditus in manum mulieris: hinc neque deſponſari poteſt ſic repudiata, niſi conditio impleta fuerit. Quod ſi vero conditio impleatur, vere repudiata cenſetur inde ab hora traditionis Libelli. De his prolixe agit *Majemon.* in הלכות גרושין cap. 8.

LXXXII. Huic ſimile eſt, ſi quis repudiet aliquam poſt certum ac definitum aliquod tempus; veluti, ſi quis dixerit ad Uxorem ſuam, *En tibi Libellum tuum Repudii, ſed non repudiata eo eris, niſi poſt triginta dies*. Talis enim non repudiata cenſetur, niſi poſt elapſum diem trigeſimum: quod ſi interea temporis maritus vel moriatur, vel libellus amittatur (ſine ſc. culpa mulieris) aut comburatur, non habetur pro repudiata: Talis libellus vocatur גט זמן. Sic ſi quis repudium ſuſpenderit ab aliqua Actione; veluti; ſi quis dixerit; *En Libellum tuum repudii, ſed non repudiata eris eo, niſi donec mihi dederis ducentos florenos*; non eſt repudiata, niſi 200. florenos dederit. De his iterum vide eundem ibidem cap. 9.

LXXXIII. Tradito libello maritus לא יתיחד עמה עוד *non ulterius cohabitabit & ſolus cum ſola in domo vel conclavi eodem manebit*: quia dicitur, ושלחה מביתו *Et dimittet eam e domo ſua*: aut אם נתיחד עמה *ſi ſolus cum ſola poſtea manſerit*, vel teſtibus convinci poſſit, denuo rem cum ea habuiſſe, pro eo habetur ac ſi de novo duxiſſet eam, atque iterum pro uxore ejus habetur; ita ut ſi denuo velit eam expellere & repudiare, novum ei cogatur ſcribere & tradere libellum repudii.

LXXXIV. Ex dictis autem apparet, Divortium Judæorum fuiſſe totale & verum, ita ut utraque pars fuerit libera, poteſtatemque habuerit alii nubendi, pro ſuo lubitu & arbitrio.

PERSONÆ.

LXXXV. Ad *Perſonas* quod attinet in hac Actione, occurrunt præcipue duæ; *Agens* videlicet & *Patiens*.

LXXXVI. *Perſona Agens* vel *Dimittens* eſt Vir ſive Maritus, aut Sponſus: Solus Vir in Uxorem habet hanc poteſtatem; non vice verſa. Quin & invitam ac reluctantem poteſt repudiare, quia dicitur; *Si ipſa non invenerit gratiam in oculis ejus, ſcribet ei libellum repudii*: Item; *Quod ſi odio habuerit ipſam, vir poſterior ſcribet ei quoque, &c.* In his verbis dicunt Opus hoc adſcribi Viro tantum, non mulieri. Hinc ſcribit Joſephus *Antiquitat. Judaicar.* lib. 15. cap. 11. de Salome, Herodis ſorore; *Orto deinde inter conjuges* (Coſtobarum ſc. & Salomen) *diſſidio, Salome libellum repudi marito mittit*, οὐ κατὰ τοὺς Ἰουδαίων νόμους *non ſecundum Judæorum Leges: Lex enim noſtra ſolis maritis hoc jus permittit: mulieribus autem, ne dimiſſis quidem, fas eſt nubere, niſi prioris viri permiſſu*. Paulo aliter tamen hæc *hiſt.* recenſetur in Joſepho Hebraico, *Hiſtor. Judaicar.* lib. 5. cap. 22. ויהי אחרי כן ותפול מריבה בין כוסתוברוס ובין שלומית אשתו ותלשינהו אשתו אל המלך ותתחנן לו לדבר אל כוסתוברוס לכתוב לה ספר כריתות ויצו המלך אל כוסתוברוס ויעש לה ספר כריתות כמצות המלך ולא כתורת משה כי לא תוכל האשה לעזוב את בעלה אבל האיש יוכל לעזוב את אשתו רק אם שנאה: *Contigit autem poſtea, ut diſcordes fierent Coſtobarus & Salome uxor ejus, & accuſavit eum uxor ejus apud Regem, petiitque ut loqueretur cum Coſtobaro, ut daret ſibi libellum repudii. Quod cum Rex præcepiſſet Coſtobaro, fecit ei libellum Repudii, ex mandato Regis, non vero ſecundum Legem Moſis, ſecundum quam non poteſt Uxor virum ſuum derelinquere:* (ſc. pro lubitu & arbitrio ſuo) *ſed vir poteſt dimittere uxorem ſuam, ſi odio habuerit eam*. Et ſic putarim ego veriſimilius eſſe, quam ut in Joſepho Græco enarratur. Nam, quamvis mulier non poſſit ita ut vir, pro ſuo arbitrio, libellum repudii Viro mittere; poteſt tamen, in certis cauſis & caſibus, a Viro libellum divortii petere, imo quandoque ad

eum sibi dandum, Judicis etiam interposita authoritate, cogere, ut mox inferius visuri sumus.

LXXXVII. *Persona patiens* est Mulier, non tantum *Nupta*, & viro jam per matrimonium juncta, sed & *Desponsata* tantum.

De Nupta, & Uxore proprie dicta, res caret omni controversia, quin id inter Judæos usitatum fuerit.

Idem vero juris etiam *inter Desponsatos* fuisse, ut, & Sponsus Sponsam suam repudiare potuerit, & si eam repudiare voluerit, id eodem modo, quo Uxores maritatæ solent, Libello sc. repudii, nec aliter, facere debuerit, ostendendum. Sunt enim, qui in Historia Josephi & Mariæ dubitant, utrum etiam vel moris vel juris fuerit, ut Desponsatæ cum libello dimittantur. *Majemon.* in הלכות אישות cap. 1. §. 3. וכיון שנקנית האשה ונעשית מקודשת אף על פי שלא נבעלה ולא נכנסה לבית בעלה הרי היא אשת איש והבא עליה חוץ מבעלה חייב מיתת בית דין ואם רצה לגרש צריכה גט: *Posteaquam acquisita est mulier* (per Sponsalia) *& facta est desponsata, etiamsi nondum vel a marito agnita, neque in domum ejus traducta sit, revera est Uxor viri, & qui cum ea congreditur, excepto marito ipsius, reus est mortis: & si* (desponsatus) *velit eam expellere vel dimittere, necesse est ut id fiat libello repudiis*. Nam ut idem scribit in הלכות גירושין cap. 1. §. 1. אין האשה מתגרשת אלא בכתב *Non repudiatur mulier, nisi scripto, quod vocatur* גט. In Col-bo in הלכות אישות ab initio: *Si mulier emta vel acquisita fuerit uno aliquo ex tribus dictis modis, vocatur* מקודשת Sanctificata, *q. d. Probibita omnibus aliis viris, excepto sponso*, כהקדש *veluti* Res Sancta: ואם רצה לגרשה צריכה גט *& si velit repudiare eam, opus habet libello repudii*, שהרי היא אשת איש *quia revera est Uxor viri*. Sic in Schylchan Aruch, & aliis.

Fundamentum hujus suæ sententiæ desumunt iterum ex loco *Deuteron.* cap. 24. vers. 1. כי יקח איש אשה ובעלה וגו׳ *Si acceperit vir mulierem* (sibi desponderit) *&, vel aut coierit cum ea, & acciderit, &c.* Verba enim hæc Mosaica non tantum de Uxore jam nupta, sed & de Desponsata, accipienda esse docet Abarbenel, Commentario suo in Deuteronomion, fol. 283. col. 1. his verbis: מה שאמר כי יקח אוש אשה ובעלה הרצון בו או בעלה וירצה בקיחה כשיקנה האדם את אשתו בכסף כדבריהם ז״ל פרק קמא דקדושין וירצה באמרו ובעלה שיקנה אותה בביאה ואמר שאיך שיהיה קנינו באחד מהדברים יוכל לגרשה: h. e. *Quod dicit Moses*; Si acceperit vir mulierem, *&* coierit cum ea; *sensus est*, Si acceperit, &c. *aut* coierit cum ea; *Verbo vero* Accipiendi *vult dicere*, Si *acquisiverit* homo uxorem Pecunia, *secundum mentem Rabbinorum nostrorum in cap.* 1. *Kiddusch in. Dum vero dicit*, Aut coierit cum ea, *intelligit*; Si acquirat eam per Concubitum, *& sic vult dicere*, Quocunque, ex his duobus modis acquisiverit, h. e. desponsarit Vir uxorem suam, quod possit eam expellere. Sic scribit ibidem colum. 2. hujus rei causa instituta esse Sponsalia ante nuptias, כדי שבזמן האירוסין יבחנו שניהם ואם ימצאו שניהם האהבה והשלום הנמשכים מהאותות הטובים והסכמתם יבאו לידי נשואין ואם לא יהיה כן לא ישאנה כי מוטב לגרשה בהיותה בתולה מבהיותה בעולה ונשוכה: *ut tempore isto interjecto Sponsaliorum se invicem probent: quod si deprehendant amicitiam & concordiam sequi ex convenientia temperamentorum, tum posse ipsos ad nuptias progredi; si vero non, non esse cum ea nuptias celebrandas: Melius quippe esse, ut eam expellat Virginem, quam Maritatam & nuptam*. Et iterum: הנה חובה התורה לגרש את האשה אעפ״י שלא נבעלה לפי שהקרושין מיחרין הארם ואשתו ואותרין אותה וכו׳: *Ecce obligat Lex expellere uxorem, etiamsi quis nondum cognoverit eam: quia Sponsalia uniunt hominem & uxorem ejus, colligantque eos: unde necesse est illud vinculum solvere*. Quod vero Desponsata etiam nonnisi cum Libello repudii dimitti potuerit ac debuerit, id quoque ex hoc loco eliciunt. Unde sic ibidem Abarbenel iterum, וכבר באה בקבלה האמתית שעם היות שאמרה תורה כי יקח איש אשה ובעלה שאף על פי שלא נבעלה כיון שנתקדשה לא תצא כי אם בגט שהרי אמר אחרי זה והלכה והיתה לאיש אחר ושנאה האיש האחרון וכתב לה ספר כריתות ולא אמר שנבעלה אליו והוא המורה שעל הקרושין כלבד יצטרך הגט: h. e. *Et ex vera traditione habetur, quod licet dicat Lex*; Si acceperit vir mulierem & coierit cum ea, *tamen etiamsi nondum sit a viro compressa, quia desponsata est, opus habeat Libello, quia postea ibidem simpliciter dicitur*; Et abierit & fuerit viri alterius (i. e. nupserit alteri) hicque posterior odio habuerit eam, eique scripserit libellum repudii; *non vero*; Et coierit cum ea. *Istud enim docet, etiam propter Sponsalia sola requiri Libellum repudii*. Hactenus ille. Et in hunc sensum etiam accipit verba ista Chaskuni. Itaque hoc quoque volunt esse Præcepti Divini peculiaris, ut cum libello repudii dimittatur Uxor, tum desponsata tantum, tum etiam in thalamum jam traducta.

De Causa autem propter quam, etiam Despon-

spon-

ſponſata tantum, cum Libello repudii dimitti debeat, ſcribit idem Abarbenel: *Poſtulat Lex, ut mulier repudietur, etiamſi nondum ſit viro juncta, quia Sponſalia uniunt virum & uxorem ejus, eoſque colligant. Ideo neceſſe eſt diſſolvere vinculum illud*, לפי שהיא מאחר שנתקדשה הרי היא באפשרות קרוב להיות נבעלת לבעלה והתורה לא חששה לנסתרות כי מי יודע כיון שנתקדשה אליו אם נבעלה אם לא: *eo quod ipſa, poſteaquam deſponſata eſt, in proxima poſſibilitate ſit, ut a marito* (ſponſo) *ſuo ſit compreſſa. Lex vero non eſt ſollicita de occultis. Nam quis ſcit, cum ei ſit deſponſata, an eam cognoverit necne. Idcirco Sponſalia ſunt* הטופה *ſignum evidens, quod arguit, deſponſatam eſſe* אשת איש *Uxorem viri*, ושהצטרך לגט *& opus habere Libello repudii, non propter concubitum tantum, qui in occulto fieri potuit.*

CAUSSÆ DIVORTII.

LXXXVIII. De Cauſis Divortiorum & Repudiorum, propter quas ſc. vel libere ſunt licita, vel neceſſario facienda ſunt, res eſt graviſſima & prolixa. Nos præcipua eruemus & perſequemur.

LXXXIX. Diverſæ autem ſunt de his ſententiæ, tum Veterum, tum Recentiorum Judæorum. Quidam Arbitraria illa volunt eſſe, ita ut cuivis libuerit pro lubitu, ob leviſſimam cauſam vel culpam, vel etiam ob nullam, uxori repudium mittere. Alii vero paulo aliter ſentiunt, & nonniſi gravem ob cauſam repudium uxori mittendum cenſent. Plerique tamen in priorem ſententiam revera inclinant, ut ex ſeqq. apparebit. Hinc legimus in libro ספר החנוך fol. 208. משרשי המצוה לפי שהאשה נבראת לעזר לאדם והיא לו כאחר מכלי חקרתו וכענין שאמרו ז״ל אין האשה כורתת ברית אלא למי שעשאה כלי, ואחר שכן היה מרצונו בה שבל זמן שיקוץ בכלי הזה שיוציאנו מביתו, ומן הטעם הזה יש מרבותינו שיאמרו בגמרת גטין שאפי׳ הקריחה תבשיל יכול לגרשה כלומר מפני דבר קטן אחר שאינה לו אלא בכלי יקר שבבית h. e. *Ex fundamenti hujus præcepti eſt; Cum mulier creata ſit pro adjutorio hominis, eique ſit inſtar unius vaſorum pretioſorum ejus, juxta id quod Rabbini noſtri dicunt*: Mulier non adhæret firmiter, niſi ei qui fecit eam vas; *Cum, inquam, res ita habeat, hinc eſt penes voluntates patrisfamilias, ut quandocunque tædium ei oboritur vaſis hujus, illud e domo ſua eliminet. Hanc ob cauſam ſcripſerunt Rabbini noſtri in Talmud Gittin, quod etiam ob aduſtum edulium vel juſculum, homo poſſit uxorem ſuam repudiare, quaſi diceres, ob rem minimam; eo quod non aliter ſit in domo ipſius, niſi inſtar vaſis vel ſuppellectilis alicujus pretioſi*: Item: ומהם שאמרו כי בהיות הכלי זה בצלמו כדמותו וחננה האל לצרכו ולכבודו עינים לראות ואזנים לשמוע ונפש שכלית אין ראוי להוציאה ולשלחה מעליו כי אם בטענה גדולה וכענין שאמר הכתוב כי מצא בה ערות דבר *Quidam tamen illorum dicunt, cum hoc Vas ſit ad imaginem & ſimilitudinem ipſius*, (i. e. viro per omnia ſimile) *oculos habens ad videndum, aures ad audiendum, & animam intellectualem, non decere, ut amandetur & dimittatur, niſi gravem ob cauſam, ſicut Scriptura ipſa dicit*: Eo quod invenerit in ea rem aliquam Turpitudinis.

XC. Cauſas venantur iterum in ſupra jam ſæpius allegato loco *Deuter.* cap. 24. verſibus quatuor prioribus: Quidam in his verbis, כי מצא בה ערות דבר *Quod invenerit in ea nuditatem rei*, i. e. turpitudinem rei alicujus; Alii etiam in verbis iſtis: אם לא המצא חן בעיניו *Si non invenerit gratiam in oculis ejus*. Item: ושנאה האיש האחרון *Si oderit eam Vir poſterior quoque*. Unde volunt, ob ſolam etiam Diſplicentiam, vel Odium quodcunque, Uxorem dimitti poſſe.

Quid per ערות דבר *Nuditatem rei*, intelligatur, varie jam olim diſceptatum fuit. Nam in Talmud, in Tractatu *Gittin* cap. 9. in Miſchna, legitur diſputatio hac de re inter Scholam Sammaj & Hillelis, duorum celeberrimorum Doctorum, qui centum annis ante Templi ſecundi deſtructionem vixerunt, ut & R. Akivæ, his verbis: בית שמאי אומרים לא יגרש אדם את אשתו אלא אם כן מצא בה דבר ערוה שנאמר כי מצא בה ערות דבר: ובית הלל אומרים אפילו הקריחה תבשילו שנאמר כי מצא בה ערות דבר: רבי ר׳ עקיבה אומר אפילו מצא אחרת נאה הימנה שנא׳ והיה אם לא תמצא חן בעיניו: *Qui de domo ſeu diſciplina Schammæi ſunt, dicunt; Non expellet homo uxorem ſuam, niſi inveniat in ea rem nuditatis,* (דבר ערוה) *i. e. impudicam; ſicut dicitur*: Quod invenerit in ea ערות דבר nuditatem rei: *Qui de diſciplina Hillelis ſunt, dicunt; Expellere etiam poteſt, ſi edulium duntaxat ipſi aduſſerit, ſicut dicitur*: Quod invenerit in ea ערות דבר turpitudinem rei alicujus. *Qui de domo Akivæ; Etiam, ſi invenerit pulchriorem ea, quæ ipſi melius placuerit, ſicut dicitur*: Et accidat, ut non inveniat gratiam in oculis ejus. *Huc uſque in Miſchna*. De his deinde ulterius diſputatur in Gemara.

Senſus autem & ſumma huc redit: *Domus Schammaj* innitebatur his ſolis verbis, כי מצא בה ערות דבר, ac per ערות דבר

דבר *Nuditatem rei*, vel *Rem nuditatis*, intelligebat Libidinem, Lasciviam, Impudicitiam, λόγον πορνείας, ut Christus loquitur, & proinde statuebat, hanc solam ob causam posse dimitti uxorem. *Domus Hillelis*, subtilius duo ista verba ערוה דבר examinantes, voluerunt divisim esse exponenda, ut sensus illorum sit ac si dictum esset, או ערוה או דבר *Aut turpitudinem aliquam*, *aut rem aliam*, fœdam scil. & turpem; veluti, ut in Gemara Talmudica est; Si mulier egrediatur וראשו פרוע nudato capite, (vel, ut Apostolus loquitur, ἀκατακαλύπτῳ τῇ κεφαλῇ, 1. ad Cor. 11. 5.): si in platea neverit, aut fila duxerit, sicque nuda brachia ostentarit: ופרומה משני צדדיה aut aperto pectore incesserit (ut fœminæ Christianæ in Gallia solent, scribit R. Sal.) ורוחצת עם בני אדם aut laverit cum Viris in eodem lavacro, vel in loco ubi viri lavare solent: aut si luserit cum juvenibus, &c. Hinc domus Hillelis latius extendebat causas Divortii, quam domus Schammaj. *Domus Akivæ*, ex verbis illis, *Si non invenerit gratiam in oculis ejus*, conclusit; Si cui Uxor displiceat, & alia melius placeat, eum posse Uxori suæ libellum repudii dare, & aliam ducere. Sic in Talmud de his disputatum fuit olim. Ex quibus apparet, jam eo tempore disceptatum fuisse inter Judæos, An propter quamvis causam, pro lubitu, liceat uxorem dimittere? & in diversas itum fuisse sententias. Rambam scribit, Halacham seu consuetudinem, & observantiam esse secundum domum Hillelis. De sententia R. Akivæ scribit, non esse Halacham: nam, si quis inveniat aliam mulierem, sua pulchriorem, & sibi melius placentem, eum posse illam ducere; non tamen interea priorem expellere, si nihil mali commiserit, & moribus ejus apta & conveniens fuerit, sed ei superducere.

Imo in Talmud Tract. יבמות fol. 52. col. 1. scribitur, Sponsum posse etiam ante nuptias curare scribendum Libellum divortii, quem postea statim tradere queat ei, ubi ipsi placuerit eam repudiare; Verba sunt: אמר ללבלר כתוב גט לארוסתי לכשאכנסנה אגרשנה הרי זה גט מפני שבידו לגרשה *Si quis Scribæ dixerit; Scribe Libellum repudii Sponsæ meæ, quo eam posteaquam duxero, dimittam, talis Libellus est legitimus.* Exemplum hujus rei legitur in Talm. *Bava Metzia* fol. 101. col. 2. *Mercator quidam advebebat navem repletam doliis vini, in locum quendam, & non inveniebat cellam in quam ea reponeret. Alloquitur mulierem quandam, quæ habebat cellam, ut eam ipsi pro vino suo elocaret! Illa recusat. Ipse, ut rebus suis consuleret, desponsat istam mulierem: Mulier desponsata, concedit ei locum pro vino: Ipse, nacto loco,* אזל לביתיה כתב ליה גיטא שדר לה *statim domum abit, & scribit Libellum repudii, eumque ipsi mittit: Mulier offensa, conducit bajulos, & vinum ejus iterum curat e cella sua extrahi, & in plateam collocari, &c.* Sic in Gittin fol. 34. col. 1. *Legitur exemplum de quodam R. Gidol ben Reilai, qui sine ulla causa repudii libellum mittebat uxori suæ; cum vero ipsa nollet statim acceptare, sed juberet Latorem crastino die redire, R. Gidol pœnitentia ductus, Deo gratias egit, quod non acceptarit libellum.* Ex quibus apparet, maximam olim hic licentiam fuisse, eamque arbitrariam.

Videntur differentiam hic facere inter Uxorem Primam & Secundam. Hinc scribit *Majemon.* in הלכות גירושין cap. 10. §. 21. לא יגרש אדם אשתו ראשונה אלא אם כן מצא בה ערות דבר שנאמר כי מצא בה ערות דבר וגו' ואין ראוי לו למהר לשלח אשתו ראשונה אבל שנייה אם שנאה ישלחנה h. e. *Non expellet homo Uxorem suam primam, nisi inveniat in ea* ערות דבר *rem aliquam turpem seu impudicam, juxta illud*: Si invenerit in ea ערות דבר: *neque decet, ut festinet & præcipitanter dimittat uxorem suam primam; sed secundam, si oderit eam, dimittere potest.* Hinc dicunt: כל המגרש אשתו ראשונה מזבח מוריד עליו דמעות *Si quis dimittat uxorem suam primam, super eo altare fundit lachrymas.*

R. Levi Ben Gerson scribit ad *Deut.* 24. 1. אמר זה לפי הנהוג שלא יגרש אדם אשתו אלא לסבה גדולה ולזה אמר כי ימצא בה ערות דבר אמנם על דרך האמת כבר ביארה התורה שאפילו לא מצא בה ערות דבר יש לו רשות לגרשה אם שנאה כאמרו ושנאה האיש האחרון וכתב לה ספר כריתות ולזה מבואר שאיך שיהיה שלא מצאה חן בעיניו יש לו רשות לגרשה *Dicit hoc* (Quod invenerit in ea ערות דבר) *de communi praxi & consuetudine: quia non solet homo expellere uxorem suam ordinarie, nisi gravem aliquam ob causam. Ideo dicit*: Quod invenerit in ea ערות דבר. *At secundum rei veritatem, exponit Lex, quod licet non inveniat in ea* ערות דבר *turpitudinem aliquam, tamen potestatem habeat eam expellendi, si odio habuerit eam, sicut dicitur*: Si odio habeat eam vir posterior, scribet ei libellum repudii. *Unde liquet, quacunque demum ratione accidat, ut uxor non inveniat gratiam in oculis ejus, ipsum facultatem habere eam expellendi.*

In libro כל בו Col-bo, in הלכות גיטין fol. 88. col. 3. 4. ערות דבר כגון עוברת על דת משה מאכילתו משאינו מעושר ומשמשתו נדה

נדה ולא קוצה חלה ונודרת ואינה מקיימת וכן עוברת על דת יהודית שיוצאה בשוק וראשה פרוע ואפילו קלתה בראשה אם מצאה לרשות הרבים וטווה ורד כנגר פניה ומשחקת עם הבחורים וכו׳: h. e. *Quid est* ערות דבר? *Veluti si transgrediatur Legem Mosis: Ex. Grat. Si præbeat marito cibum qui non est decimatus; si menstruis laborans ministraverit ei: si non abscindat Challam seu particulam de massa ex qua panem faciunt: si votum faciat, & id non observet: Sic, si transgrediatur leges verecundiæ & honestatis mulierum Judaicarum; veluti si detecto capite exeat in plateam, quantumvis calathum in capite gestet; si fuco faciem suam tingat vel pingat: si cum juvenibus ludat. Nonnulli tamen existimant, ob hæc non posse repudium mitti, nisi admonitio præcesserit, & nisi testes habeantur.*

Eadem habentur in *Majemonide* cap. 24. §. 12. & 13. item in Ammude golah, seu libero Præceptorum parvo, ubi in glossa additur; או שהיתה תובעת התשמיש מבעלה בקול רם עד ששכנותיה שומעין אותה מדברת על עסקי התשמיש או שהיתה מקללת אבי בעלה בפני בעלה: *aut si fuerit exigens debitum conjugale a marito suo voce clara, ita ut ejus vicinæ audire potuerint eam loquentem de re ista, aut si fuerit maledicens patri mariti sui* (socero suo) *præsente marito suo*. Extant hæc quoque in שלחן ערוך part. 4. num. 115. Majemonide dicto loco.

In eodem *Majem.* cap. 10. §. 22. legitur & hoc: אשה רעה ברעותיה ושאינה צנועה כבנות ישראל הכשרות מצוה לגרשה שנאמר גרש לץ ויצא מדון: *Mulier si sit malis moribus prædita, & non verecunda, sicut honestam filiam Israelis decet, præceptum est ut dimittamus eam, sicut dicitur;* Expelle derisorem, & cessabit contentio, *Proverb.* 22. vers. 10.

Don Isaac Abarbenel ex loco Deuter. duas generales causas extrahit Repudii seu divortii: 1. ערות דבר Turpitudinem & Impudicitiam, sive ea consistat in Scortatione & Adulterio ipso, sive in aliis, pudicitiam muliebrem minus decentibus verbis, factis, vel gestibus, aut certe suspectam illam reddentibus: 2. חלוף המזגים ובלתי הכסכמה מזגי האיש ואשתו: *Diversitatem & dissimilitudinem temperamenti & naturæ;* quando nempe Uxoris natura & indoles non est attemperata naturæ Viri, unde deinceps Displicentia, Tædium, Nausea, item שנאה Odium, oriuntur. Et ex his jurgia, lites, contentiones, &c. Hanc suam sententiam aliquot rationibus coufirmat, quas in secunda hujus Dissertationis parte videbimus.

Huc referunt etiam, si mulier fama mala, sua quidem culpa laboraverit, & se suspectam reddiderit de re aliqua מכוער ביותר *vehementer fœda*, ejusque rei testes adfuerint, licet actus ipse scortationis clare probari non possit: Veluti; Si sola fuerit in cubiculo, & visus fuerit vir egredi, eoque egresso, statim visa fuerit illa de lecto surgere, & vel femoralia induere, vel semicinctio se accingere: aut, si sputum recens visum fuerit supra in thalamo, aut, si egressi fuerint ex loco caliginoso & tenebroso: aut hic illam, vel hæc illum e fossa extraxerit: aut si viderint virum ipsam osculantem super Os indusii: aut visi fuerint se mutuo amplexantes & osculantes: aut unus post alterum introierit in cubiculum, & januam post se clauserint, & similia. Ob hujusmodi præsumtiones volunt etiam dimitti posse uxorem, hasque etiam comprehendi sub ערות דבר.

Item, si quæ sit מורדת rebellis marito suo, eique officium conjugale, seu quod ipsum fastidiat, seu ut ipsum irritet, deneget: Ibid. cap. 14. §. 8. &c. Sic Sponsa, quæ completo tempore, quo nuptiæ celebrandæ sunt, refragatur, ut ægre sponso faciat, repudiari potest, Ibidem §. 12.

In enumeratis casibus & causis sciendum, liberum esse marito uxorem repudiare, vel non repudiare, sed servare.

XCI. At vero, Si uxor deprehensa fuerit corpus suum prostituere, vel a marito ipso, vel maritus id a fide dignis & sufficientibus testibus acceperit, quibus ipse fidem largiatur, tum nolens volens cogitur, etiam Judicis autoritate interveniente, illam repudiare, neque ulterius, hoc quidem in casu, ipsi cohabitare licet; sic tamen ut ipsi dare teneatur dotem vel donationem propter nuptias. Quod si Uxoris propria confessio accesserit, tum insuper etiam donationem hanc amittit. Majemon. in הלכות אישות capite 24. §. 16. 17.

XCII. Qui Uxori suæ in præsentia duorum olim dixit, אל תסתרי עם איש פלוני *Ne abscondas te cum Viro isto* N. h. e. *ne clandestine cum ipso convenias & converseris;* ipsa vero insuper habita hac admonitione clam cum illo conveniat, & tamdiu cum ipso sola commorata fuerit, ut pollui ab ipso potuerit, hujusque rei maritus vel testes habuerit, vel spectator ipsemet fuerit, illa ab eo tempore prohibita viro fuit, donec eam Aquis amaris potarit, quibus castitatem ejus explorarit, secundum Legem, de qua legere est *Numer.* cap. 5. a vers. 11. 12. & seqq. usque ad finem capitis. Hodie *vero*, quando Aquarum istarum usus exspiravit,

vit, perpetuo ipsi est prohibita, omnique dote privata. Talis mulier dicitur סוטה *Declinans*, & de ea, ut & de dicta Lege Numerorum, peculiaris extat Tractatus Talmudicus, ita nominatus, & plurima inde in Ritualibus Judaicis.

XCIII. Si quis fiat מומר vel משומד Apostata, Hæreticus, Infidelis, ejus Uxor solenni Libello repudii ab ipso separari debet, neque facultatem habet (*ipsa*) alii nubendi, nisi Libellum repudii, juxta ritum Judæorum scriptum, a marito acceperit. Unde in istiusmodi casu maritum urgent, imo etiam, ut quidam volunt, per Magistratum Christianum adigunt, ut Libellum repudii legitimum uxori tradat. Neque enim existimant, Mutationem hanc fidei aut Apostasiam, perinde ut Mors, ita dissolvere vinculum matrimonii, ut nullo Libello opus sit. Casum hunc explicat R. Isaac Arama in Akedath Jizchak fol. 252. col. 3. שח לי חכם אחר כי אחר מחכמי הגוים בראותו היהודים שואלים ודורשין גט מיד איש יהודי מומר והוא היה מסרב לגרש האשה היהודית ששאל לו למה יבקשוהו ממנו כי אחר שיצא מדתו ראוי להם להחשיבו כאלו אינו והרי אשתו ראויה להחשב כאלמנה לכל דבר ואמר שהיתה תשובתו אליו כי לא באה עליו הסרה עצמית אלא מקרית כלומר שנוי השם או שנוי השכונה ושאין בידו להמיר עצמותו באשר הוא יהודי אמרתי לו תשובה זאת היא אמתית לפי דתנו והוא מאמרם ז״ל אע״פ שחטא ישראל הוא אבל אינה יכולה להכנס באזני הגוי החכם שיש לו להשיב שאין עצמות בעצם הדת ואין מהות כמהות האמונה ואחר שיצא מכללה הרי אינו ישראלי לפי שרשיה כל שכן שאינו ראוי להקרא יהודי וכו׳: *Narravit*, inquit, *mihi Sapiens quidam, se rogatum fuisse ab erudito quodam Christiano qui videbat Judæos Libellum divortii requirentes a Judæo Apostata, renuente Judaicam uxorem suam dimittere; Ut quid hoc ab ipso peterent? Posteaquam enim Religionem suam deseruit, illum Jure ab ipsis haberi posse pro mortuo, ac si plane non amplius esset, & uxorem absolute habendam pro Vidua! Respondit Sapiens ille; Mutationem hanc non esse substantialem, sed accidentalem, hoc est, Mutationem Nominis, vel Habitationis seu domicilii, quæ non possit mutare substantiam Judæi. Dixi ei; Responsio hæc verissima quidem est secundum nostram Legem, & convenit cum eo quod Sapientes nostri dicunt;* Etsi quis peccet, tamen est & manet Israelita; *non tamen sufficiens fuit ad persuadendum Sapienti illi Christiano, qui excipere potuit; Nullam rem esse magis substantialem, quam Fidem & Religionem, nec similem quidditati Fidei: Itaque posteaquam ab hac deflexit, non esse amplius Israelitam, nedum Judæum vocandum; ac propterea mutatum esse mutatione substantiali, ex vivo in mortuum, aut ex mortuo in vivum, juxta id quod Sapientes dicunt;* Gentilis qui fit proselytus, est instar infantis modo geniti. *Mihi itaque videtur, ita respondendum esse, ut illi rem hanc recte capiant. In conjunctione Mulieris cum Viro tria occurrunt: Primum est in ipsis, ut Animantibus irrationalibus; Carnalis videlicet commixio ad generandum: Secundum est proprium Speciei humanæ in genere, sc.* יחוד *Appropriatio Mulieris alicujus certæ, uni soli viro, & ejus Prohibitio omnibus aliis, ne semina commisceantur (In hoc enim omnes recta ratione præditi homines conveniunt): Tertium est, Modus peculiaris, & ab aliis differens, quo Appropriatio ista confirmatur. Hic modus ipsis contingit respectu Fidei & Religionis cui sunt addicti. Sic juxta Legem Mosis fit hæc confirmatio, vel Pecunia, vel Coitu, vel Literis: secundum religionem Christianorum Datione manuum, vel simili aliqua ceremonia: Et sic unaquæque natio suos peculiares habet ritus. Jam dico; Vir iste, qui mutavit religionem suam, non sustulit hoc facto vim appropriationis, quam mulier apud ipsum habet, quæ ei juncta est, quatenus sunt Homines, non quatenus Judæi; ideoque licet mutatus sit in fide, tamen adhuc est in Conjugio suo, ac proinde obligata est mulier Dimissionem ab ipso petere: Requirimus autem ut id Libello fiat, scripto secundum ritum Judæorum, quia ipsa Judæa est, neque expelli potest, nisi Libello legitimo secundum religionem suam.* Hactenus ille. Eadem, sed brevius habet Abarbenel Commentar. in *Deuter.* fol. 383. col. 2. Aliquid etiam de hoc casu extat in Schylchan Aruch *part.* 4. ad *num.* 154. §. 1. in Animadversionibus.

Atque hæ Causæ, quæ hactenus allatæ sunt, fere sunt Morales, Vitam & Actiones spectantes.

XCIV. Præter illas, sunt quædam Naturales, quas etiam huc referunt: Vitia sc. & Defectus quidam Corporis, ob quos Divortium fieri posse statuunt: & hæ quidem reciprocæ sunt, ita ut, si מומין Vitia talia reperiantur in Uxore, & Viro ante Desponsationem nota neque fuerunt, neque esse potuerunt, Vir potestatem habeat eam dimittendi & expellendi per Libellum: si vero reperiantur in Viro, Mulieri libellus divortii petendus sit a Marito, aut si dare renuat, coram Judice id petat, ut ejus authoritate Maritus cogatur ad Libellum ei dandum. Mulier enim non potest a marito separari, nisi

nisi accepto libello repudii, dare marito ipsa non potest.

XCV. Sic Vitia naturalia omnia, quæ prophanum & illegitimum reddunt Sacerdotem, prophanam quoque reddunt Mulierem. Et præter illam, adhuc insuper sequentia; Fœtidus sudor, Fœtor oris, Cicatrix ex morsu canis: Verruca in fronte, &c.

XCVI. Vitia Viri, ob quam Uxor eum, si velit, cogere potest ad dandum sibi libellum repudii, sunt; Fœtor oris: Fœtor narium: Impotentia: Item, si mutato honesto & mundo opificio, inhonestum & sordidum tractare ceperit, veluti, si lucri causa convertat fimum, si fiat coriarius, metallarius, &c. Quod si vero morbo insanabili & contagioso laboret, veluti, si fiat מוכה שחין Ulceribus malignis laborans, &c. tum etiamsi uxor ei cohabitare vellet, separant eos etiam invitos.

Huc pertinent & ista; si quis uxorem duxerit, & decem annis cum uxore habitarit, nullosque ex ea liberos susceperit, potestatem habet dimittendi eam. *Majemon.* in הלכות אישות cap. 15. §. 7. Sic in hoc casu uxor quoque libellum a marito potest flagitare, si probare possit, sterilitatem ex ejus impotentia provenire.

Item, si quæ ter abortiverit, הוחזקה לנפלים inepta judicatur ad liberos in lucem edendos, ideoque dimitti potest, dote tamen numerata. Ibid. §. 12.

XCVII. Alia magis specialia, quæ in Jure & Ritualibus ipsorum habentur, prætereo. Ex his enim satis cuivis liquere potest, quæ sit ipsorum sententia: hæc etiam ad præsentem nostrum scopum sufficere possunt.

XCVIII. Inprimis autem hoc ex hactenus dictis omnibus patet, quam levissimis, atque adeo nullis etiam de caussis, olim licentiam sibi sumserint Judæi, Uxoribus suis repudium mittere. Hoc etiam observandum, in his omnibus nulla vestigia deprehendi, vel cognitionem aut decisionem Judicialem, vel authoritatem publicam Magistratus, in toto hoc actu intervenisse; sed jus & facultatem fuisse penes merum arbitrium & voluntatem mariti. Quicquid superiores hac in parte fecerunt, vel facere potuerunt, fuit; vel maritos a proposito suo verbis dehortari, reconciliationi partium operam dare, aut si id obtinere statim non possent, moras circa scribendum libellum divortii nectere, plurimas illis difficultates objicere, sumptus aggravare, ac similia. Illis vero omnibus si nihil efficerent, mos gerendus maritis morosis fuit, & voluntati ipsorum parendum, videndumque ut omnia rite ac decenter, secundum statuta sua peragantur, quæ summa certe & intolerabilis, simul etiam inexcusabilis, fuit licentia. Hodie tamen rarissima sunt inter Judæos divortia, & forte æque rara & difficilia ac inter Christianos: nec nisi scitu & approbatione Rabbinorum fieri possunt. Sed pergamus, & videamus paucissima quædam de Personis per Divortium separatis.

CONSEQUENTIA.

XCIX. Uxorem dimissam potest alius quivis, excepto Sacerdote, ducere: Maritus etiam ipse eam potest reducere, quamdiu non alii viro nupserit; וגם ראוי לעשות כן: *quin & sic decet facere* (nisi palam fuerit impia & adultera); imo si etiam interea temporis (post separationem sc.) scortata fuerit. Sed non licet eam reducere, si post divortium alii legitime nupserit, aut saltem legitime desponsata alii fuerit, *Majemon.* in הלכות גרושין cap. 11. §. 12. 13. Fundant hanc suam sententiam in his verbis textus: *Non poterit maritus ejus prior, qui ejecit eam, iterum accipere eam, ut sit illi uxor,* אחרי אשר הוטמאה *Posteaquam polluta facta est*; sc. respectu mariti primi, ex quo vir alius concubuit cum ea, vel, ex quo viri alterius uxor facta est. Nam talis est טמאה *polluta, immunda*, ac proinde alii viro prohibita. Sic exponunt & intelligunt Hebræi communiter ista verba. Vide Abarbenelem, Aben Esram, *Majemon.* in הלכות אישות cap. 11. §. 12. 13. & alios. Itaque non satis mentem Hebræorum excussisse videtur Hugo Grotius de Jure Belli & Pacis lib. 2. scribens: *Sic & dimittere uxorem volenti modus præscribitur, nec dimissam ducere quisquam impeditur, præter eum qui dimisit, & sacerdotem.* Non enim absolute impeditur maritus qui dimisit, sicut sacerdos: sed certa ratione & limitatione.

Causam vero cur non eam liceat, postquam alteri nupsit, reducere, petunt ex istis verbis, כי תועבה היא לפני ה' ולא תחטיא את הארץ: *Quia abominatio est coram Domino, ut non polluas terram, quam Dominus Deus tuus dat tibi in hæreditatem*, h. e. ut Abarbenel explicat, *foret hoc ex Ægyptiorum operibus, qui permutabant uxores suas, & remittebant eas iterum in domos suas, causamque & occasionem preberet magnam Scortationibus & Adulteriis.* Unde Jeremias, cap. 3. vers. 1. *Si dimiserit vir uxorem suam, & abierit ab eo, & fuerit viri alterius, nunquid revertetur ad eam amplius? annon sic propha-*

pha-

phanando prophanabitur terra? Sic ſcribit Iſaac Arama: שאם לא כן היה עקר סחורות האנשים הפחותים בחלופי מטותיהם ותמלא הארץ זמה: *Quod ſi hoc non probibitum eſſet, tum porta aperta eſſet hominibus levibus ad negotiationem exercendam cum uxoribus ſuis, & permutandum eas, & ſic repleretur terra ſcortatione.*

Quod vero, deſponſatam etiam tantum alii viro, non licet reducere, etiamſi nuptiæ nondum ſint celebratæ, cauſam hanc reddit Abarb. כי מי יודע אם נבעלה אם לא והנסתרות לי״ אלהינו והנגלות לנו שנתקדשה אליו ולכן הרי היא כאשתו לכל דבר: *Nam quis novit, utrum ab eo cognita ſit necne! Occulta enim ſunt penes Dominum Deum noſtrum, revelata autem penes nos, ex quibus eſt, quod deſponſata ſit viro, ac proinde Uxor ejus.*

R. Levi ben Gerſon hanc etiam prohibitionis hujus adducit rationem; Ne hinc cauſa & occaſio detur oppreſſioni & rapinæ: *Talis enim*, ſcribit, *expellet a ſe uxorem ſuam ut nubat alteri, & ſtudio dein omnis generis mala perpetret, quo iterum ab ipſo ejiciatur, hocque pacto alterius bona diripiat, atque ad maritum ſuum primum deferat. Præterquam quod res ſit infamis, ut homo ſcortari faciat uxorem ſuam, pecuniarum & bonorum cauſa.*

Non licet etiam ducere vel ſumere Uxorem propter impudicitiam ab alio dimiſſam: אשה שנתגרשה משום פריצות אין ראוי לאדם כשר שישאוה: *Mulierem, quæ dimiſſa eſt propter impudicitiam, Vir honeſtus non ducet.* Majemon. in הלכות גירושין cap. 10. §. 22. *ne dicatur* זה הוציא רשעה מביתו וזה מכניסה: *Iſte eduxit impiam e domo ſua, & hic introducit eam.*

C. Unum adhuc pro Concluſione primæ partis hujus Diſſertationis addemus, quod non præter rem, vel alienum ab hoc loco videtur, *de Davide & Michale, Saulis filia.* Caſus hic eſt:

Saul dedit Filiam ſuam Michal Davidi in uxorem, 1. *Sam.* 18. verſ. 27. Poſtmodum autem cum odio proſequeretur Davidem, & David profugus & in exilio eſſet, ex ejus perſequutione, Saul eandem filiam ſuam Michal, Davidis uxorem, dicitur dediſſe ipſi Palti, (qui & *Paltiel*) filio Lais, qui erat de Gallim, 1. *Sam.* 25. verſ. ult. Rurſus legimus, Davidem miſiſſe nuncios ad Isboſeth filium Saulis, qui ei dicerent, ut reſtitueret ipſi uxorem ſuam Michal, quam ſibi deſponderit centum præputiis Philiſtæorum: & Isboſethum miſiſſe, Michalem a viro Paltiel filio Lais tuliſſe: Paltielem virum ejus cum ipſa iviſſe, lachrymiſque & fletu eam proſecutum eſſe, 2. *Sam.* 3. verſ. 14. 15. 16.

In hac Actione magna undiquaque ἀταξία conſpicitur, & circa omnes Perſonas aliquid deprehenditur, quod Legum ſepta perumpat, & proinde variæ quæſtiones hinc exſurgunt.

De Saule enim quæritur; *Quinam ille Michalem filiam ſuam potuerit collocare Palti, vel Paltieli, quam ipſemet antea Davidi deſponderat & collocarat, pro centum præputiis Philiſtæorum, quæque revera Uxor ejus fuit, & ſic in hac hiſtoria vocatur?*

De Palti; *Quomodo ille Michalem, oblatam a Saule, potuerit accipere & ſibi deſponſare, quam non ignorarat eſſe Davidis uxorem, ac proinde ſibi probibitam?*

De Michale; *Quomodo ipſa potuerit alteri nubere, quæ ſcivit quo pretio a Davide empta fuerit, & comparata, neque ſe ab illius conjugii vinculo eſſe legitime ſeparatam ac ſolutam? Patris poteſtati non amplius ſubjecta fuit ſed ab ea exempta, ut ab eo non cogi potuerit æd hoc faciendum. Poſtquam ſemel fuit deſponſata, ſui juris & arbitrii in hoc negotio fuit. Si nullum libellum repudii a Davide habuit, fuit & manſit ipſius Uxor.*

De Davide; *Qui ipſe potuerit Michalem repetere & reducere? Michal enim vel fuit legitime ab ipſo per libellum repudii dimiſſa, vel non fuit. Si dimiſſa ab ipſo fuit, non potuit eam reducere, poſtquam ab altero deſponſata, & alterius uxor facta eſt, uti paulo ante viſum: Si non dimiſſa fuit, fuit Adultera; ſic iterum Davidi prohibita. Imo, quomodocunque ſe res habeat, mirum quomodo hoc voluerit David facere, qui Rex fuit, neque uxoribus caruit?*

Ita ubique, ſi hæc hiſtoria ita intelligenda, quod Saul Michalem Paltieli Uxorem dederit, difficultates & ſcopuli occurrunt.

Non attingemus hic ea, quæ noſtri Interpretes ad hæc loca ſcribunt; ſed, ut in præcedentibus, Hebræorum ſententias & expoſitiones duntaxat producemus, liberum cuivis de illis judicium relinquentes. Variæ autem ſunt hac de re Rabbinorum ſententiæ.

R. David Kimchi ad 1. *Sam.* 25. verſ. ult. ad hæc verba, *Et Saul dedit Michal filiam ſuam, uxorem Davidis, Palti filio Laiſch qui ex Gallim*) ſic ſcribit; *Quæritur hic, cum Michal uxor Davidis fuerit, quomodo Saul eam dederit Paltio, & quomodo Palti filius Laiſch eam accipere potuerit, quæ fuit uxor Davidis? Si dixeris, quod per tranſgreſſionem & probibitionem hoc fecerint; quæritur, quomodo David poſtea eam iterum acceperit, cum ipſi probibita fuerit, quia fuit ab alio jam*

volun-

voluntarie compressa, dum adhuc uxor ejus esset? Quidam ex Rabbinis nostris p. m. dicunt, Desponsationem τȣ Palti cum Michal, cum transgressione, (male) *factam esse*. Alii *dicunt*, in Desponsatione Davidis cum Michale errorem commissum fuisse, sicut dicitur; *Qui percusserit eum, illum ditabit rex divitiis amplissimis*, 1. Sam. 17. 25. *Illo enim die vel tempore fuerunt* (divitiæ illæ promissæ) *mutuum* (instar mutui Davidi) *apud Saulem: qui autem desponsat aliquam cum mutuo, illa non est desponsata. Et quamvis præputia Philistæorum*, (quæ ex pacto David attulit Sauli) *fuerint Sponsalia* (h. e. loco arrhæ desponsationis); *cogitavit tamen etiam Saul, mentem Davidis* (circa desponsationem filiæ suæ) *fuisse mutuum illud* (illum respexisse ad divitias illas promissas, quia dictum fuit illic; *Eum ditabit Rex divitiis amplis, & filiam suam dabit ei*, (& sic geminum pignus fuit): *David vero ad ducenta præputia respexit, quæ dedit & pro dote, & pro sponsalibus.* Alii *dicunt, hunc Palti non congressum esse cum ea unquam toto eo tempore quo cum ipso fuit, quia gladius fuerit suspensus inter illum & ipsam, ut non attingeret eam. Quod ad illud attinet, quod de Palti dicitur, illum Michalam a se discedentem, fletu & lacbrymis prosecutum esse*, 2. Sam. 3. vers. 16. *id intelligendum esse ab ipso factum, propter præceptum hoc quod e potestate ejus abibat* (h. e. quod discessu Michalis pulchram hanc præcepti continentiæ observandi occasionem amitteret) *quo hactenus tantopere suam concupiscentiam refrænavit* (ut quamvis Michal in eodem lecto cum ipso cubarit, tamen eam non attigerit). *Verum* (pergit Kimchi) *hæ sententiæ omnes longissime recedunt a sensu simplici & literali. Mihi itaque videtur, Davidem libellum repudii misisse Michali: nam videmus, Saulem odio prosecutum esse Davidem tanto, postquam ejus gener factus est, ut David a facie ejus fuga sibi consuluerit. Videns vero Saul, Davidem fugere, licet aliquando ad ipsum rediret, coegit eum ad libellum Divortii dandum filiæ suæ, ne solitaria*, ἀνάνδρος (Heb. עגונה) *maneret, quod & David fecit. Hoc facto dedit eam Saul τῷ Palti filio Lais in uxorem. Quod si dixeris, vel excipias; sic vero non licitum fuisse Davidi, iterum eam ducere* (*probibitum enim homini est reducere repudiatam suam, posteaquam alteri vel nupta vel desponsata est*); *respondemus, Davidem non ex sua sententia & voluntate dedisse* (sed coactum). *Quod si porro dicas, Quis coegit eum? annon fugit a Saule?* (respondeo) *Etsi fugerit, videmus tamen illum postea etiam cum Saule* (quandoque) *fuisse, sicut dicitur;* Si recensendo desideraverit me pater tuus, &c. 1. *Sam.* 20. vers. 6. *Et tota illa historia docet, Davidem, posteaquam ab ipso fugit, tamen ad illum* (Saulem) *rediisse. Itaque dum cum ipso esset, coegit eum ad dandum libellum divortii: libellus autem divortii inter Israelitas non recte factus, nullus est. Si ulterius dicas; An domus judicii Saulis nescivit, Libellum illum divortii esse illegitimum?* (respondeo) *Fieri potuit, ut existimarit, illum esse legitimum, quod voluntate Regis esset factus: aut* (*quod melius*) *respondere possumus, Davidem, antequam libellum divortii daret, coram duobus testibus, qui ex amicis ejus essent, dixisse; Videte, ecce ego cum traditione libelli fugio; bosque rem clam & secreto babuisse, & sic eum tradidisse: sicque libellum nullius valoris fuisse: Palti autem & Michalem ignarasse hoc, sed existimasse, Libellum bonum & legitimum esse. Quin & fieri potest, quod Libellus divortii ab initio fuerit uti oportebat, & per procuratorem a Davide missus sit; deinde autem ab ipso abrogatus, revocatus, antequam ad manus Michalis perveniret, ipsa inscia. Sic vero Michal per errorem ducta fuit a Palti, neque illicitum Davidi erat eam reducere. Perinde enim hoc fuit, ac si per vim compressa fuiset, quia existimavit* (Michal sc.) *libellum esse justum & legitimum. Vis enim & error in eodem sunt gradu respectu mulieris maritatæ. Sic dicunt ad id quod legimus*, והיא לא נתפשה Et illa non fuerit comprehensa (mulier sc. adultera) *Numer.* 5. 13. *id esse restringendum ad eam quæ vim patitur, & quod ibidem* vers. 12. *legitur*, ומעלה בו מעל Et prævaricata fuerit in eum prævaricationem; *ad eam quæ per errorem peccaverit, eaque licita sit marito suo*. Hactenus Kimchi.

In his Kimchi verbis eæ sententiæ, quas ab initio recenset, petitæ sunt ex Talmudicis, in *Sanbedrin* cap. 2. fol. 91. pag. 2. unde lucem illæ accipient. Ibi inter alia sic: מאי קרושי טעות *Quænam sunt Sponsalia erronea?* דכתיב והיה האיש אשר יכנו יעשרנו עושר גרול וגו' אזל קטליה אל מלוה אית לך נכאי והמקרש במלוה אינה מקירשת: *Cum inter Israelitas promulgatum esset*; Quisquis percusserit virum istum (Goliathum) eum ditabit Rex divitiis magnis, & filiam suam dabit ei, 1. *Sam.* 17. vers. 25. *atque David abisset, & eum occidisset; dixit ei Saul; Hoc* (quod promeruisti) *mutuum tuum erit apud me: qui vero per mutuum* (rem mutuo acceptam) *aliquam desponsat, ea desponsatio invalida est:* (Hinc Saul putavit se liberatum, ut non cogatur filiam suam

Merab Davidi dare) אזל יהבה לעדריאל דכתיב ויהי בעת תת את מירב בת שאול לדוד: *Ivit ergo Saul, & collocavit eam Adrieli, ſicut dicitur*; Fuit autem cum danda eſſet Merab filia Saulis Davidi, ut daretur Hadrieli, &c. 1. *Sam.* 18. verſ. 18. אמר ליה אי בעית דאתן לך מיכל זיל אייתי לי מאה ערלות פלשתים אזל אייתי ליה אמר ליה שאול מלוה ופרוטה אית לך גבאי שאול סבר מלוה ופרוטה דעתיה אמלוה ודוד סבר מלוה ופרוטה ואי בעית אימא דכ״ע מלוה ופרוטה דעתיה אפרוטה ושאול סבר לא חזי ולא מידי ודוד סבר חזי לבלבי ושוגרי: *Ad Davidem autem dixit porro Saul; Si vis ut dem tibi Michalem, vade & affer mihi centum præputia Philiſtæorum. Hæc cum David attuliſſet, dixit ei; Nunc mutuum & numum* (argentum, pecuniam) *apud me habes depoſitum. Saul enim exiſtimavit, Davidem animum ad mutuum adjecturum* (& ſic ſe iterum occaſionem habiturum, promiſſum ſuum aliqua ſpecie retractandi, ut antea): *David contra cum utrumque ei proponeretur, reſpiciebat ad numum vel argentum* (quo deſponſatio legitime perficitur &c.)

R. Levi Ben Gerſon ad eundem locum ſcribit: *Mirum eſt, qui hoc fecerit Saul*, (ut Michalem daret τῷ Palti), *cum eſſet Uxor Viri* (Davidis). *Rabbini noſtri dicunt, quod eam non contigerit Palti filius Laiſch. Et certe videtur res ita habere, cum David poſtea eam repetierit. Hoc enim docet, Publice notum fuiſſe, & conſtitiſſe, illum non tetigiſſe eam.*

R. Iſaac Abarbenel autem has ſententias omnes *primo* rejicit, & refutat; *deinde* ſuam hac de re ſententiam proponit.

De præcedentibus ſententiis ſcribit: וכלם בעיני דברי רוח לאפס נחשבו לי *Omnes illæ ſunt in oculis meis inſtar venti, & pro nihilo apud me reputatæ. Scriptura enim nuſpiam dicit, quod David libellum divortii dederit uxori ſuæ: Saul eum ad hoc non adegit, imo ne ſcivit quidem quod David fugeret; David etiam nullam fecit Obligationem ſcriptam, neque Procuratorem miſit. Hæc omnia ex ſemetipſo commentus eſt R. D. Kimchi, quorum nullum veſtigium extat in Scriptura. Et, ſi Michal fuit uxor Palti, etiam cum libello divortii dimiſſa a Davide, an credibile eſt, Davidem illam reducturum fuiſſe? Hoc de nullo alio homine poteſt cogitari, illum hoc facturum, multo minus ex honore Davidis fuiſſet. Michal nullos liberos peperit Davidi, unde potius decuit, ut ne quidem de ea cogitaret, vel ejus nominis amplius meminiſſet, poſteaquam uxor facta fuit τῷ Palti filii Laiſch: Neque David deſtitutus fuit uxoribus, ut hoc flagitium committeret. Non etiam neceſſe eſt, ut cum Rabbinis noſtris dicamus, Davidem fidem habuiſſe publicæ famæ, quod non compreſſerit eam Palti: de hoc enim nemini certo conſtitit. Quis veritatem hujus rei ipſi confirmare potuiſſet, poſteaquam uxor ejus fuit, & in ſinu ejus cubuit? Præterea, ſecundum Legem, poſteaquam deſponſata fuit, probibita fuit marito priori, etiamſi ſecundus eam non violaverit.* Hæc Abarbenel de præcedentibus ſententiis.

Suam vero poſtmodum ſic exponit ſententiam: *Ad perplexitates iſtas omnes evitandas, dico ego; abſit, ut dicamus, Saulem dediſſe filiam ſuam, uxorem Davidis, Palti filio Laiſch in uxorem. Saul etenim etiam timuit Dominum Deum cœlorum, quomodo itaque tam grande ſcelus commiſiſſet? Revera itaque ſic ſe res habet; Cum Saul vidiſſet, Davidem ducere uxores alias, Abigaelem & Achinoamam, ſollicitus, ne Michal filia ſua ſcortaretur, ceu juvencula, neque ſatis, ut deceret, honoris patris ſui rationem gereret; inprimis cum videret, Davidem maritum ſuum, a facie patris ejus ejectum, & fortaſſis cogitet, Davidem non amplius ad domum ſuam reverſurum; idcirco ut eam cuſtodiret, nec illa ultra quam par eſt affligeretur, aut fortaſſis aufugeret ad quærendum Davidem cum ignominia & indignatione Patris ſui; ob hæc omnia ſollicitus & anxius Saul, dedit filiam ſuam Michalem Palti filio Laiſch, ad fideliter cuſtodiendum eam, inſtar filiæ. Videtur enim, hunc Palti fuiſſe hominem ſenem, uxorem & liberos habentem. Dedit itaque ipſi Saul Michalem, ut in domum ſuam reciperet eam, honoris & cuſtodiæ cauſa, non ut uxor ejus fieret. Abſit. Hac de cauſa iverant una cum ipſa, filii Merab ſororis ejus, quos pepererat Adrieli, ut educaret eos; quo ſic una cum illis* (ex ipſorum conſortio & converſatione) *adimeretur de mœrore cordis ejus, & vivæ viduitatis, in qua verſabatur, ſicut explicatur in fine libri hujus;* Tulit ergo Rex duos filios Rizpa, &c. & quinque filios Michal filiæ Saulis, quos pepererat Adrieli filio Barſillai &c. 2. *Sam.* 21. verſ. 8. *qui* (quinque filii) *erant cum ipſa, unde vocantur* Filii ipſius, *ob hanc cauſam. Hinc non dicitur hic* (1. *Sam.* 25. verſ. ult.); Et Saul dedit Michalem filiam ſuam, uxorem Davidis, in uxorem ipſi Palti filio Laiſch: *quia etiam non dederat eam ipſi in uxorem, verum ad cuſtodiendum eam: ſed dicitur tantum*; Et dedit Michalem filiam ſuam. *Idem etiam confirmat, quod dicitur:* Et Saul dedit filiam ſuam, Uxorem Davidis; *cum enim Davidis uxor fuerit, non potuit nuptum dari alteri: dedit ergo eam ipſi Palti, ut eſſet*

esset instar depositi apud ipsum, *& ut blandis verbis eam consolaretur*, *nec mœrore conficeretur ob maritum suum*, *qui longe ab ipsa aberat aliasque uxores duxerat*. *Ideo venit iste versus in hoc loco*, *posteaquam dictum esset*, *Davidem alias uxores duxisse*, *Abigaelem & Achinoamam*. *Et hac de causa cogitavit David de repetenda illa*, *petiitque ab Abnero*, *ut eam sibi restitueret*, *quæ vixit in viduitate vitæ in domo Palti*, *ut eam exhilararet*, *ob luctum quem eo usque ejus causa perceperat*, *eo quod pater ejus Saul ipsam mœrore affecerat*, *probibendo ne ad ipsum venire posset*. *Quod vero postea dicitur*: Et ivit cum ea אישה vir ipsius eundo & flendo, *2. Sam. 3. 16. vocatur hic Palti* Vir ipsius; *eo quod apud ipsum fuerit*; *non enim dicitur* בעלה Maritus ipsius; *quia non fuit Uxor ejus*. *Sic dicit Propheta nomine Dei*; Vocabis me, אישי Vir meus, non vocabis me amplius בעלי Maritus meus, *Hos. 2.* vers. *16. quia nomen* איש Vir *dicitur de Custode & Domino*: *nomen autem* בעל *significat* Maritum, aut dominium maritale. *Sic invenimus in Talmud*, *in Massecheth Jomah*, (cap. 1. in Mischnah) *quod dixerint olim in die Expiationum ad sacerdotem maximum*; איש כהן גדול Vir mi (Domine) Sacerdos magne, *ad denotandam ejus dignitatem & potestatem seu dominium*. *Hoc sensu itaque dicitur hic de Palti*, אישה Vir ejus. *Rabbini quidem nostri*, *ut sensum literalem retinerent*, *ajunt ideo sic vocari ipsum*, *quod Michal desponsata esset ipsi*: *sed veritas rei id non admittit*, *& explicandum est prout ego dixi*. *Quia autem Palti intime Michalem dilexit*, *dum sub ejus cura*, *& fidei ejus commissa fuit*; *ideo propter summum istum amorem*, *quo eam ut pater filiam prosecutus est*, ivisse dicitur post eam eundo & flendo. *Sic ergo patet*, *Michalem Palti non fuisse desponsatam*, *vel nuptam*, *& propterea eam repetitam fuisse a Davide*. Hactenus Abarbenel.

R. Samuel Laniado rejicit sententiam Abarbenel, & putat adhærendum esse sententiæ Talmudicorum, & existimat, ex singulari revelatione Divina cognovisse Davidem, quod Palti non agnoverit Michalem.

Scribunt etiam, eundem qui in libro primo Samuelis dicitur Palti, 2. *Sam.* 3. vocari פלטיאל *Paltiel*, שפלטו אל מן העבירה *quod* אל El *Deus eum eripuerit & præservarit a transgressione*, in ante citato loco.

Idem Laniado ad 2. *Sam.* 3. vers. 16. ubi verba Hebræa habent; ויקחה מעם איש מעם בלטיאל *Et accepit eam de cum viro, de cum Paltiele*, *i. e. a viro illo cum quo erat*, *a Paltiele*, scribit, sibi videri etiam attendendum ad τὸ מעם geminatum, nec frustra illud factum esse, atque ita intelligendum; *Quamvis ille fuerit ipsi in Virum* (maritum) *tamen non attigisse ipsam*, *sed puram & illibatam cum ipso mansisse*, *ac si cum nullo viro fuisset*, *tamquam cum angelo*; *quia* פלטו אל *liberaverit eum Deus fortis*, *& fortitudine* בליש *instar leonis quasi armarit ad concupiscentiam suam vincendam*. Vel dicit ita intelligendum; A viro; *a viro justo & integro*, *sicut viri vocabulum sumitur*, *quando dicitur*: Beatus איש Vir, qui timet Dominum, & præceptis ejus delectatur valde, *Psalm.* 12. vers. 1. *quamvis illa fuisset cum ipso uxoris loco*, *&c.*

Jonathan Paraphrastes Chaldæus, pro Hebræo איש usurpavit nomen בעל *Maritus*, quamvis illud etiam *Dominum* significet: sic enim reddit vers. 16. cap. 3. 2. *Sam.* ושלח אישבושת ודברה מלות בעלה מלות פלטיאל בר ליש *Misitque Isboseth*, *& tulit eam a marito ejus*, *a Paltiele*, *filio Laisch*. Sic vers. seq. ואזל עמה בעלה *Et ivit cum illa maritus ejus*. Sed satis quoque de his.

Et sic est prima hujus Dissertationis pars, De Sponsalibus & Divortiis.

PARS SECUNDA.

AN *Christus & Moses circa Divortiorum Doctrinam sibi invicem sint contrarii*, *& quomodo conciliari queant?*

I. Vidimus hactenus historice Hebræorum, de Sponsalibus & Divortiis, Jura atque ritus nonnullos. Quia vero illi suæ sententiæ, etiam de Divortiis ac Repudiis, fundamentum ponunt in *Mose*, quasi Ipse in Lege sua, & Divortia præceperit, & non unam, sed plures illorum causas constituerit atque permiserit; *Christus* autem in Novo Testamento utrique huic assertioni contradicere videtur, negans primo, Divortia a Deo per Mosen esse præcepta; secundo, ob alias caussas Uxores repudiari posse, nisi ob adulterium; dignum sane operæ pretium fuerit, in Christi & Mosis mentem paulo diligentius inquirere, illos inter se conferre, & videre; *Utrum in hac materia inter se contrarii sint Moses & Christus?*

II. In duobus vero Christus videtur Mosi esse contrarius; 1. In eo, quod ex interpretatione Judæorum, Divortia Moses præceperit; Christus vero Præceptum esse negat: 2. quod Moses plures illorum cau-

causas ponat; Christus nonnisi unam, Adulterium nimirum, admittat.

III. *Primo* igitur quæritur, *An verba Mosis Deut.* 24. vers. 1. *de Divortio & Libello Divortii dando, sint verba mandati ac præcepti, atque ita hic Christus ei sit contrarius?*

Judæi, uti vidimus, quæstionis hujus tenent Affirmativam, & Divortia, non minus quam Sponsalia & Conjugia, Præcepta esse volunt, juxta illud ipsorum dictum, מי שצוה בקרושין צוה בגירושין *Qui præcepit de Sponsalibus, idem quoque præcepit Divortia.*

Sententiam suam confirmant ex Mose, *Deut.* 24. vers. 1. 2. 3. 4. Verba ejus in Hebræo textu ita habent, כי יקח איש אשה ובעלה והיה אם לא תמצא חן בעיניו כי מצא בה ערות דבר וכתב לה ספר כריתת ונתן בידה ושלחה מביתו ויצאה מביתו והלכה והיתה לאיש אחר ושנאה האיש האחרון וכתב לה ספר כריתת ונתן בידה ושלחה מביתו או כי ימות האיש האחרון אשר לקחה לו לאשה לא יוכל בעלה הראשון אשר שלחה לשוב לקחתה להיות לו לאשה אחרי אשר הטמאה וגו׳ Hæc verba Mosis ipsi ita exposuerunt, ut duo ex illis elicuerint præcepta, Judæorum Magistri: 1. *Affirmativum*; Si cui uxor displicet, ut ei scribat libellum repudii, illamque a se ableget: 2. *Negativum*; Ne, quam quis repudiavit, reducat postquam illa alteri viro nupsit. Sic enim interpretantur: *Si acceperit Vir mulierem, & rem habuerit cum ea, & accidat, ut ea non inveniat gratiam in oculis ejus, eo quod inveniat in ea turpitudinem aliquam*, tum scribat ei libellum Repudii, & in manum ipsi tradat, ac dimittam eam e domo sua: *Hoc facto, si egressa fuerit e domo ipsius, abieritque ac nupserit viro alii, hicque vir posterior odio prosequatur eam, & itidem ei scribat libellum repudii, eique in manum tradat, atque e domo sua emittat: aut, si vir posterior, qui eam in uxorem duxit, mortuus fuerit*; non poterit maritus ejus primus, qui eam dimisit, rursus eam accipere sibi in uxorem, posteaquam polluta facta est, &c. *Sic illi.*

Christus vero videtur statuere, non esse Præceptum Divinum, sed tantum Permissionem, Conniventiam & Indulgentiam, Judæorum duritiei & austeritati indultam. Nam cum *Matth.* 19. vers. 7. Pharisæi dicerent: *Cur ergo Moses mandavit dare libellum Repudii, ac dimittere eam?* respondit Christus: *Moses pro duritia cordis vestri* permisit *vobis dimittere uxores vestras*; q. d. *Moses, si recte ipsum expenderitis, nequaquam mandavit vobis dimittere uxores vestras, sed ad dimissiones hujusmodi, quibus jam addicti & assueti eratis, connixit, easque nec præcipiendo, nec diserte prohibendo, in medio q. reliquit, toleravit, & permisit; non quod ita esset Legi & voluntati Dei conforme, sed ut aliquid duritiei cordis vestri indulgeret, quos scivit esse contumaces, duros, refractarios, & erga uxores vobis minus placentes, inclementes & austeros: nullibi invenietis verba aliqua hac de re præceptiva & imperativa, sed permissiva duntaxat, nulla absoluta & categorica, sed hypothetica, &c.* Sic Christus.

Quæritur ergo: *Christusne, an Judæi, & Pharisæi, meliores sint Mosis Interpretes?*

Dicimus, Judæos prave verba Mosis interpretatos esse, & intellexisse; Christum vero bene. Judæi enim id, quod Moses hypothetice & συγχωρεςικῶς proposuit, ac tacite q. Judæorum vel facto & consuetudini, vel etiam naturæ atque indoli, dedit & indulsit, id ipsi pro Jure & Præcepto arripuerunt. Scio equidem, multos alios, etiam ex nostris Interpretibus esse, qui verba versus primi præceptive exposuerint, ut Vulgatus Latinus, *Si acceperit homo uxorem, & habuerit eam, & non invenerit gratiam ante oculos ejus, propter aliquam fœditatem*, scribet *ei libellum repudii*, & dabit *in manu illius*; & dimittet eam *de domo sua, &c.* In eundem sensum reddunt, Munsterus, Castalio, Versio Gallica, Lutherus, Deodatus in Versione Gallica & Italica, &c. At vero si attenderimus, & recte construxerimus verba Mosis, deprehendemus minime hanc ejus esse mentem, & nonnisi unicum in his verbis ab ipso proponi præceptum, videlicet, *De non reducenda uxore repudiata, posteaquam polluta est*, vers. 4. cætera omnia, quæ sc. vers. 1. 2. & 3. extant, καθ' ὑπόθεσιν, καὶ κατὰ συγχώρησιν tantum inseri, & Factum Humanum supponere, non vero Præceptum Divinum exponere; Omnia enim, quæ tribus versibus primis dicuntur, dependet a Conjunctione Conditionali אם *Si*, quæ vers. 1. habetur, ac suspensum sensum reddunt: quia omnia verba sequentia usque ad versum quartum, copulativam Vav ET præpositam habent, & cum primo verbo per eam connectuntur; *Si non invenerit, &c. & scripserit, &c. & exiverit, & abiverit, & fuerit viri alterius: & odio habuerit eam, &c. & scripserit, & dederit, & dimiserit, &c.* dein vers. 4. omittitur לא יוכל *Non poterit*; unde apparet, illud Verbum præcedentibus omnibus respondere & subjungi. Observarunt hæc non pauci eruditi Interpretes, & sensum hunc in suis

ſuis verſionibus expreſſerunt. Pagninus: *Si acceperit vir mulierem, & coierit cum ea, accidat autem, ut non inveniat gratiam in oculis ejus, quod invenerit in ea turpitudinem aliquam, & ſcripſerit ei libellum repudii, ac poſuerit in manu ejus, ejeceritque eam e domo ſua, &c.* Sic Tremellius, Piſcator, & quidam alii. Hinc & Vatablus in ſuis notis ad verſum primum; *Non eſt*, inquit, *hic ſententia abſoluta, ſed debet hic verſus jungi verbis ſequentibus*, Non poterit prior, &c. Et Calvinus ad hunc locum ſcribit: *Cæterum quidam interpretes non legunt hos tres verſus uno contextu, ſed plenam ſententiam eſſe volunt, ut maritus teſtetur ſe divortium facere cum uxore, non ob crimen, ſed quia famæ venuſtas ejus libidini non ſatisfaciat. Si quis tamen propius attendat, facile videbit, eſſe unum duntaxat Legis caput, nempe; Ubi quis uxorem repudiaverit, fas non eſſe iterum eam ducere, ſi alteri nupſerit.* Rectiſſime & judicioſe! neque ſine vi alium ſenſum admittunt verba Moſis.

Obſervavit hoc etiam ex Hebræis, ſagaciſſimus Abarbenel in ſuis ad hunc locum Commentariis, & faſſus eſt, Unicum tantum novum in his quatuor verſibus contineri præceptum. *Primo* enim quatuor iſtos verſus ita παραφράζει: *Nunc explicat Moſes, quod ſi quis duxerit uxorem, & cum ea congreſſus fuerit, interea autem accidat, ut ipſa non inveniat gratiam in oculis ejus, eo quod ſit naturæ & moribus ipſius contraria, ſicuti ſcribit* רא״, *aut quod in ea inveniat fœditatem aliquam, quam tamen ipſe revelare & divulgare nolit, ſeu quod nullos ejus rei teſtes habeat, ſeu quod ſuo proprio bonori cavere velit, & hujus rei cauſa ei libellum divortii ſcripſerit, eum in manu ipſius tradiderit, ſicque e domo ſua dimiſerit; poſtmodumque eveniat, ut ipſa e domo ejus egreſſa, per ſolennia ſponſalia alterius viri uxor fiat, hicque vir poſterior vel odio eam habeat, aut ei per mortem eripiatur; quod ſi, inquam, hæc omnia fieri contingat, caveo ego, ne maritus prior, qui dimiſit, reducere eam queat, & denuo ipſam in uxorem ſibi accipere*: Sic explicata Moſis mente, *Secundo* infert hinc; הרי לך שטבע הפסוקים מורה שהביאור אשר חרש בכאן הוא לא יוכל בעלח הראשון וגו׳ ושהוא גזרת המאמר כולו ושאר הענינים באו להכרח הענין לא להיותם אזהרות מחורשות בכאן ולכן באו בו או העטף וכתב לה ושלחה ושנאה וגזרת המאמר לא באה כו״ו שהוא לא יוכל בעלה הראשון וגומ׳ *En hinc vides, quod natura* (conſtructionis) *iſtorum verſuum doceat, novum* (præceptum) *quod Moſes hic proponit, eſſe iſtud*; Non poterit maritus ejus prior accipere eam, &c. *& hoc eſſe Concluſionem totius iſtius Paragraphi ſeu Enunciati; reliqua vero propter neceſſitatem rei, ſeu occaſionaliter, ſubjecta materia ſic requirente, adjecta eſſe; non quod nova hic propoſita ſint monita vel præcepta. Unde connectuntur per Copulativam* ET; Et ſcripſerit; Et dimiſerit eam; Et odio habuerit eam; *Concluſio vero, ſeu Sententia ipſa non venit cum copulativa Vav, quæ eſt*; Non poterit maritus ejus prior, &c. *Hactenus ille.*

Acceptamus ingenuam veritatis confeſſionem, neque ab ea recedendum exiſtimamus, quia nullum alium in verbis Hebræis ſenſum invenimus. Dicimus ergo, hoc fundamento poſito: Moſes in his verbis de Divortio faciendo & libello divortii dando, vel dedit Præceptum, vel non dedit. Si Præceptum hic dare voluit, quare non, ut alibi, præceptive verba ſua propoſuit? quare dicit Abarbenel, verba illa quæ de Divortio agunt, occaſionaliter tantum, & propter neceſſitatem præcepti ſubſequentis, inſerta eſſe? Si nullum Præceptum dedit, vel, ſi non de novo hic præceptum iſtud propoſuit, ſed jam alibi id fecit; quæro Ubi, & quo in loco? Nullus alius locus in Moſe extat, vel ex Lege ejus produci poteſt, in quo voluntaria & arbitraria iſtiuſmodi Divortia Moſes præceperit. Concludo ergo, nullum Præceptum eſſe. Tota hæc doctrina ex pravo intellectu, & ſiniſtra interpretatione verborum Moſis promanavit.

Quid ergo, inquiat aliquis, *ſentiendum? Quo ſenſu, qua mente ſunt iſta a Moſe prolata?*

Mihi, ſalvo aliorum judicio, videntur iſta, quæ de Divortiis hic καθ᾽ ὑπόθεσιν Moſes proponit, *non* fundata eſſe *in* aliquo *Præcepto*, quod vel jam antea datum ab ipſo fuerit, vel dare hic voluerit (quia neque hic, neque alibi, tale mandatum in Moſe extat) ſed *in Facto* & prava *Conſuetudine* Judæorum. Videntur illi tum temporis jam ita in more habuiſſe, tanquam populus inſolens, ferox, refractarius, contumax, ut pro lubitu uxores ſuas, ſi qua forte ipſi diſplicuiſſet, aut alias exoſa & inviſa facta eſſet, dimitterent, & libellum repudii eis darent, novaſque ducerent. Quinimo ab Ægyptiis fortaſſis iſtum morem viderunt ac didicerunt, de quibus conſtat, illos Leges conjugii non magni feciſſe & ſtricte obſervaſſe: Sane quæ hypothetice hoc pacto proponuntur, communiter ſolent eſſe de rebus jam notis & uſitatis. Ideo enim ſupponuntur, quia nota & vulgata cenſentur. Conſuetudini itaque huic ipſorum

rum

rum pravæ, & naturæ ipsorum obstinatæ, tantum indulgere voluit seu Moses, seu Deus ipse per Mosen, ut quamvis non bona & laudabilis esset, tamen lege severa laqueum ipsis induere noluerit, sed, nec approbando aut licitam faciendo, nec diserte improbando, permittere & in medio quasi relinquere, hac solum adjecta clausula, ne nimis exorbitaret ipsorum licentia, & pro lubitu uxores dimitterent ac reciperent, ne quis eam quam repudiavit, reducere possit & reassumere in uxorem; siquidem alii jam nupsisset, aut fidem conjugii dedisset.

Non male itaque Christus *Matth.* 19. Pharisæo quærenti; *Cur ergo Moses* mandavit *dare libellum discessionis, & eam dimittere?* Respondit; *Moses pro duritia cordis vestri* permisit (non præcepit) *vobis, dimittere uxores vestras*, h. e. *Vos ita sivit facere, sivit vos ita vestris ipsorum viis incedere, connivit ad hoc vestrum factum*. Et *Marci* 10. vers. 5. *Moses pro duritia cordis vestri* scripsit *mandatum istud*, h. e. *ita scripsit, ut cordis vestræ duritiei & contumaciæ vestræ potius id attemperarit, quam ut stricte explicarit, quid sit primæ conjugii institutioni, & voluntati Dei conforme, quo aliquid vestro ingenio, vestræque obstinationi indulgeret*.

Objici potest hic; *quod Christus ipse Matthæi* cap. 5. vers. 31. præceptive *verba ista Mosaica proponit*: Ἐῤῥέθη δὲ ὅτι ὃς ἂν ἀπολύσῃ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, διότω αὐτῇ ἀποστάσιον *Dictum est autem, Quisquis dimiserit uxorem suam, det ei libellum discessionis*.

Resp. Christus hæc ita proponit non ex sua mente, sed ex mente & interpretatione Pharisæorum, qui hæc ita explicabant, & verba ista inter 613. præcepta Mosaica referebant. Patet hoc inde, quia hæc verba neque ex textu Mosis Hebraico (uti vidimus) neque etiam ex interpretatione septuaginta Græcorum (uti alias) adduxit. Hi enim ita exposuerunt: ἐὰν δέ τις λάβῃ γυναῖκα, καὶ συνοικήσῃ αὐτῇ καὶ ἔσαι ἐὰν μὴ εὕρῃ χάριν ἐναντίον αὐτοῦ· ὅτι εὕρηκεν ἐν αὐτῇ ἄσχημον πρᾶγμα, καὶ γράψει αὐτῇ βιβλίον ἀποστασίου, καὶ δώσει εἰς τὰς χεῖρας αὐτῆς, καὶ ἐξαποστελεῖ αὐτὴν ἐκ τῆς οἰκίας αὐτοῦ, &c. Quod si hic præceptum extaret, Christus sibi aliquo modo contrariaretur, vel saltem hac allegatione responsum suum subverteret. Ita ut vel hinc liqueat, Christum in hoc & cæteris hujus capitis similibus sententiis, non in Mose seu corrigendo, seu plane refellendo & rejiciendo occupari, sed glossis atque παρερμηνείαις Pharisaicorum Doctorum.

Instantia; *Imo Christus diserte vocat* Mandatum, *Marci* cap. 10. vers. 3. Quid, *inquit*, vobis *mandavit*, Moses? *Et cum Pharisæus hæsitabunde & timide responderet, nec conscientia proculdubio convictus, mandatum vocare auderet*; Moses permisit libellum discessionis scribere, & dimittere uxorem: *Christus regessit*; Pro duritia cordis vestri scripsit vobis *mandatum istud*.

Resp. Cum Christus vidisset, hanc quæstionem sibi insidiose, & tentandi causa, propositam fuisse: *An liceat viro uxorem dimittere, sc. quamvis etiam leviculam ob causam?* ita respondit, ut vicissim quæstione opposita ipsos tentaret, dicendo: *Quid vobis mandavit Moses?* q. d. *Quid me tentatis hac quæstione? Adite, consulite Mosen Doctorem vestrum. Num in ipso invenitis, quod aliquid hac de re vobis mandarit? Ego nolo me Mosi opponere, uti de me suspicamini; Si Moses aliquid hac de re vobis mandavit, proferte illud; si non, quid quæritis, quid dubitatis?* Neque fine suo frustratus fuit Christus. Pharisæi enim quæstionis hujus aculeum sentientes, & in Mose nihil tale diserte invenientes, responderunt: *Moses permisit libellum discessionis scribere, ac dimittere eam*, quo responso dupliciter compunctionem & hæsitationem suam prodiderunt, 1. dum non ausi fuerunt dicere, *Moses mandavit aliquid hac de re*; quod tamen alias docebant & profitebantur, sed ajunt, *Moses permisit, &c.* q. d. *Verum equidem est, Mosen expressum ac disertum hac de re mandatum non dedisse; permisit id tamen, & concessit, quod non satis est, ut res sit licita*: 2. quæstio erat; An liceret dimittere uxorem quamvis ob causam? igitur directe respondere debebant; Moses præcepit, vel saltem permissionem nobis dedit dimittendi uxorem: sed cum id non invenirent in Mose, præmittunt id quod clarius putabant extare; *Moses permisit nobis dare libellum repudii, & dimittere uxorem*; quod tamen ipsum quoque non præceptive in Mose invenitur. Ita ut ex his satis hæsitatio ipsorum appareat. Quod jam Christus ad hæc iterum dicit: *Pro duritia cordis vestri scripsit vobis mandatum istud*; dicit id ex sensu & mente ipsorum, q. d. *Egregium hoc est mandatum, quod vos hic jactatis, quod nullum est, aut si mandatum vel permissionem vocare lubet, vestræ usurpatæ licentiæ, & duritiei cordis vestri est testimonium, non ordinationis, vel voluntatis Divinæ præscriptum. Juxta hujus enim rigorem si Moses loqui vel debuisset, vel voluisset, longe aliter loquutus fuisset*. Itaque Mandatum hic vocat Christus ex Pharisæorum mente, non ex suo sensu, & quidem pungendi eos causa, quod hoc inter Præcepta

cepta referrent, & tamen non profiteri coram ipso auderent. Ex quibus omnibus apparet, nullam hactenus esse contrarietatem inter Mosen & Christum: sed inter Christum, & glossas Pharisæorum; Christum autem rectissime verba Mosis interpretatum esse.

IV. Hic vero ulterius jam quæritur: *Si Divortia non sint ex mandato aliquo Mosis, sed duntaxat ex Permissione, juxta expositionem Christi, qualis ergo sit hæc Permissio?*

Resp. Permissio est duplex: I. Cum de re aliqua, quæ vel prohibita fuit, vel dubia & incerta, definitiva sententia vel lege promulgatur, quod libera sit, & vel ad usum vel ad actum, concessa, citra culpæ vel pœnæ imputationem. Talem permissionem exprimunt Hebræi verbo התיר *Solvere*, *Liberum facere*, *Concedere*, cujus oppositum est אסר *Ligare*, *Prohibere*. Hinc אסור והיתר *Vetitum & Licitum*, frequens de rebus, Lege divina permissis, vel vetitis. Chaldaizantes pro huc utuntur aliquando verbo שרי, quod significatione idem.

Sic utique non fuit permissum Divortium, de quo quæstio erat inter Christum & Pharisæos; quia, uti vidimus, nihil de eo pronuntiavit Moses, hypothetice tantum de eo loquens, quo nihil ponitur in esse. Et quis credat rei tam gravis judicium ac decisionem, vinculi tam sancti dissolutionem, cuivis privato, pro suo arbitrio, datam & concessam fuisse? Monstrent Judæi locum aliquem in Lege Mosis, in quo absolute & categorice hac de re pronuntiatum sit, sive Dimissionem ipsam spectes, sive Modum, h. e. Libellum divortii.

II. Cum de re vel actione aliqua, quam homines sibi ipsis permittunt, & propria authoritate usurpant, vel ad quam suis concupiscentiis & cupiditatibus inclinant, nihil directe vel in unam, vel in alteram partem, pronuntiatur, sed connivendo ipsorum arbitrio relinquitur, & sinuntur suis ipsorum viis incedere, citra pœnæ alicujus specialis nominationem & irrogationem בבית דין in foro politico vel humano. Hæc potius *Indulgentia*, aut *Conniventia* vel *Tolerantia* est, quam Permissio; potius, *Non impedire*, quam, *Concedere*. Unde ex ea non potest simpliciter Approbatio concludi, vel Immunitas a culpa. Non quicquid indulgetur, vel permittitur connivendo politice, id statim bonum est ethice. Inprimis autem in ea diligenter attendendum ad causam, propter quam talis sive permissio, sive conniventia fiat, quæ utplurimum mala esse deprehendetur. Hac proinde cognita & perspecta, postmodum de rei illius qualitate verius & rectius judicare poterimus. Hebræi rem sic permissam vocant דבר רשות. Talis permissio videtur fuisse, quando Deus Israelitis *Regem petere* permisit, atque etiam eum indulsit, *Deuter.* 17. vers. 14. 1. *Samuel.* 8. vers. 5. Hinc scribit Abarbenel; Non fuisse hoc חטא מפורסם *peccatum manifestum*, Lege diserte prohibitum, sed דבר הרשות *Rem liberam, arbitrariam*; אינה מצוה ואיננה גם כן עבירה נאסרת בתורה *non præceptum esse, neque etiam transgressionem Lege prohibitam:* Talem dicit esse Legem illam de *Muliere formosa in bello capta*, *Deuter.* 21. vers. 10. 11. & seqq. Ibi enim Deum neque precepisse, ut Israelita Victor eam ducat: neque etiam prohibuisse, ne hoc faceret. Quare? Notatu digna est caussa, quam hic reddit Abarbenel; De Petitione Regis dicit; לפי שדברה התורה בזה כנגד היצר הרע *quod Lex ita de hac re loquuta sit, respectu concupiscentiæ malæ* (Judæorum), h. e. quod, hoc permittendo arbitrio Judæorum, consulere & aliquid indulgere voluerit ipsorum indoli, & pravæ cupiditati. Sic de Permissione mulieris formosæ in bello captæ inquit, חששה התורה ליצר הרע *Rationem habuit Lex concupiscentiæ malæ* (Judæorum). Non male, meo judicio, sed optime. Permisit hæc Lex, non quod per se bona essent, sed quod aliquid permittere & indulgere voluerit privitati Judæorum. Eandem ergo & nos quoque dicimus esse rationem ejus formulæ, qua Moses usus in Divortio permittendo, illud neque præcipiens, neque prohibens, aut pœnam aliquam ei irrogans, sed in medio & impune relinquens. Eadem ratione de hoc loquitur, qua de illi: non magna proinde in reipsa quoque erit differentia, vel in causa assignanda; ac proinde non multum refert, sive dicamus, Mosen sic permisisse divortia, לפי שחשש ליצר הרע *quod rationem habuerit concupiscentiæ malæ Judæorum*, לחוקף יצר רע לב האדם propter duritiem concupiscentiæ malæ cordis humani, uti scribitur in ספר החנוך folio 202. col. 1. aut διὰ τὴν σκληροκαρδίαν αὐτῶν *propter duritiem cordis ipsorum*. Videatur Abarbenel ad *Deuter.* 17. vers. 14. & R. Salomon *Deuteron.* 21. vers. 10. Confer sup. Sect. 32. Simile huic est, quod ibidem sequitur; *Quum fuerint viro duæ uxores, una dilecta, & altera exosa.*

Hoc fundamentum, quod non facile subvertent Adversarii, si teneatur, facile nodos, quos hic nectunt, dissolvere poterimus, ut in seqq. visuri sumus. Hæc itaque sufficiant de prima quæstione.

V. Se-

V. *Secundo* quæritur; *An contrarietas sit inter Mosen & Christum, circa Caussam Divortiorum assignandam?*

Resp. Quemadmodum in prima quæstione Christus non contra Mosen, sed contra Pharisæos, perversos Mosis glossatores, egit: sic etiam circa Caussam Divortiorum, non contra illum, sed contra hos disputat. Nam sicuti Moses, Repudii, & Libelli repudii mentionem faciens, indicavit & expressit, non quid Juris, sed quid Facti, h. e. non quid de Jure fieri æquum esset, sed quid a Judæis factum & usurpatum fuerit, id supponendo, non ponendo aut præcipiendo: ita omnino quoque accipiendum, quod de Causis Divortiorum scripsit, illas videlicet non tales esse, ob quas Divortium legitime fieri posse ac debere censuerit sed quæ tum temporis pro causis usurpatæ & arreptæ fuerint, sicuti ex genuina loci Mosaici interpretatione, de qua supra, apparet.

Pharisæi autem, & Judæorum Legis interpretes ac Doctores, causas istas a Mose memoratas, veluti; *Si aliqua non invenerit gratiam in oculis mariti: Si in ea invenerit fœditatem vel turpitudinem aliquam: Si eam* (sc. quamcunque demum ob causam) *odio habuerit*; ad id quod est Juris, traxerunt; quasi videlicet in his casibus Moses Divortium non tantum permiserit, sed & præceperit, ut ex superioribus liquet; ac propterea, vi Legis Mosis & præceptorum ejus, non solum permissum, sed & mandatum sit, Uxorem displicentem & exosam, Libello repudii dato dimittere.

Dum itaque Christus, de Causis justis Divortii a Pharisæis rogatus, respondet; suum sermonem opponit non Mosi, qui de his nihil diserte & directe præcepit, sed Pharisæis ipsis, qui verba Mosis huc detorserunt, & eas, quæ nullæ erant, pro veris causis, ex illis elicere & extundere sategeruut. Pharisæi rogant; *Licet ne homini dimittere uxorem κατὰ πᾶσαν αἰτίαν,* לכל הסבה *propter omnem seu quamvis causam, etiam levissimam?* Vide sup. sect. 90. Christus respondet prudenter ita, ut videatur indicare velle, Vinculum conjugii semel contractum & copulatum, ita firmum esse, ut nullo plane in casu rescindi & dissolvi queat, ac propterea frustra quæri de causa ejus faciendi, quod fieri nulla ratione debeat, dum ait; *Nonne legistis, opificem ab initio fecisse masculum & fœminam, & dixisse, Propterea derelinquet homo patrem & matrem, & agglutinabitur uxori suæ: & qui duo fuerant, erunt una caro. Itaque non amplius sunt duo, sed una caro: quod ergo Deus conjunxit, homo ne separet.* Hinc Pharisæi, existimantes, se pulchram admodum & justam satis caussam reperisse, Christum capiendi & confundendi, præcipuam quæstionem, quæ τῦ διότι erat, deserunt, & ad τὸ ὅτι tantum; quod inter ipsos extra controversiam erat, excipiunt, dicentes; *Cur ergo Moses mandavit dare libellum discessionis, & dimittere Uxorem? si* videlicet, *uti innuis,* (volunt dicere) *& ex dictis tuis sequitur, plane non licitum est uxorem semel ductam repudiare?* Causæ nullam amplius mentionem faciunt, utpote quam disputabilem esse probe sciverunt. Id vero apprehendunt, & illic Christum stricturos se existimant, unde, suo quidem judicio, nulla ipsi elabendi foret rima. Christus vero respondet & ad τὸ ὅτι, & ad τὸ διότι. Ad τὸ ὅτι; *Moses pre duritia cordis vestri permisit vobis dimittere uxores vestras: cæterum a principio non fuit ita,* quorum verborum sensus supra jam explicatut. Ad τὸ διότι; *Dico autem vobis, quod quicunque dimiserit uxorem suam,* εἰ μὴ ἐπὶ πορνείᾳ *nisi ob scortationem, & aliam duxerit, mœchatur, & qui dimissam duxerit, mœchatur*: vel ut est *Matth.* cap. 5. vers. 32. *Quisquis dimiserit uxorem* παρεκτὸς λόγυ πορνείας *extra rationem scortationis, facit ut ea mœchetur, & qui dimissam duxerit, mœchatur:* Marci 10. vers. 11. *Quicunque dimiserit uxorem suam, & duxerit aliam, mœchatur adversus eam: &, si mulier dimiserit virum suum, & nupserit alteri, mœchatur.*

Hoc ergo in investiganda & assequenda Christi meute diligenter est attendendum, & ob oculos ponendum; Cum Christus ad hanc quæstionem & controversiam provocatus fuerit a Pharisæis, qui tenacissimi & superstitiosissimi erant Traditionum & Expositionum suorum Majorum, & quidem tentandi eum causa; Illum sua responsa quoque illis duntaxat opposita voluisse, quibus cum ipsi res erat; ac proinde ex illorum mente, Christi quoque mentem esse metiendam & dijudicandam, neque eam vel latius extendi, vel arctius adstringi debere, prout hoc semper & ubique in Controversis materiis est observandum: Qua occasione, & contra quos, quis aliquid asseveret vel neget. Inde enim omnium optime in intimam ejus animi sententiam penetrare poterimus. Istud si observaverimus hic quoque, neque tam difficili, neque tam intricatus hic locus nobis erit, ut non facile nos inde extricare queamus. Videamus ergo ab ovo istud Pharisæorum & Christi colloquium.

Pharisæi adeunt Christum, πειράζοντες αὐτὸν,

αὐτὸν, *tentantes eum* ; quæſtione ſc. tali propoſita, quæ, uti ſupra ex Talmudicis vidimus, inter Judæorum tum temporis ſummos doctores, Hillelem, Schammai & R. Akivam, erat controverſa, atque ita ad definiendum anceps: exiſtimantes, Chriſtum peculiarem ac novam aliquam ſententiam de ea propoſiturum, vel ſaltem a communi & recepta inter eos Hillelis ſententiam receſſurum, ut ſic occaſionem contra ipſum haberent, quaſi vel Moſi ipſi, vel ſaltem Statutis & Traditionibus majorum ſe opponeret.

Quærunt ex eo; Εἰ ἔξεστιν ἀνθρώπῳ ἀπολύειν τὴν γυναῖκα αὐτοῦ κατὰ πᾶσαν αἰτίαν: *Licet ne Homini dimittere Uxorem ſuam quavis ex cauſa?* Per τὸ *Licere* intelligunt Licentiam ex præcepto Moſis, quia eo referebant; vel ſaltem מפי סופרים *ex ore ſeu ſtatuto Scribarum*. Per *Hominem* intelligunt *Virum*, *Maritum*, ſc. quemvis, vel etiam, ut ſupra viſum, Deſponſatum duntaxat: Sic Moſes; *Cum acceperit* אדם Homo *uxorem*, i. e. Vir: Similiter per γυναῖκα *Mulierem*, intelligunt Uxorem, tum per Nuptias ductam, tum Deſponſatam duntaxat: Per *Dimittere* intelligunt *Dimiſſionem* ſeu *Repudiationem* arbitrariam & in arbitrio privato *hominis*, id eſt, *mariti* poſitam totalem, cum traditione tamen libelli repudii, quæ fiebat citra cauſæ cognitionem vel deciſionem judiciariam, qualis ſc. tum temporis inter Judæos uſitata erat. Per πᾶσαν αἰτίαν *Quamlibet cauſam*; quæ videlicet Viro adlubeſcit, etiam leviſſimam, & nullius plane momenti; quinimo etiam fictam & excogitatam, aut nullam; quia ad eam aperiendam nullus invitus cogebatur. Ex quibus facile patet, quis fuerit jam quæſtionis totius ſenſus, quæque Phariſæorum mens & ſententia.

Chriſtus reſpondens dixit eis: *Non legiſtis, opificem ab initio feciſſe maſculum & fœminam? Et dixiſſe, Propterea derelinquet homo patrem & matrem, & agglutinabitur Uxori ſuæ, & qui duo fuerant, erunt una caro. Itaque non amplius ſunt duo, ſed una caro. Quod ergo Deus conjunxit, homo ne ſeparet*. Quibus verbis eos revocat ad Primam conjugii Inſtitutionem a *Deo*, *qui* 1. *ab initio maſculum fecit unum*, & *fœminam unam tantum*; non maſculum & fœminas duas vel plures, ut mas unus plures habere poſſet, ſeu ſimul ſeu ſucceſſive, uxores: 2. *injunxit*, & *ordinavit eis*, ut homo derelinquat Parentes, & *agglutinetur uxori ſuæ*; uni ſcil. ut *duo*, non plures, ſint *una caro*. Hinc concludit, *Quod Deus ergo conjunxit*, ſc. *tum* in Creatione prima ipſa, tum in ſubjuncta ordinatione, *Homo*, id eſt Vir, Maritus, privatim *ne ſeparet*. Sic intelligo hæc verba, ut quæſtioni propoſitæ reſpondeant, non generaliter. Itaque non voluit Chriſtus licentiam & facultatem Divortiorum omnem tollere, ſed duntaxat arbitrariam ac privatam illam Judæorum repudiandi & dimittendi Uxores licentiam & conſuetudinem, de qua Phariſæi quæſiverunt, oſtendens illam primæ Conjugii inſtitutioni, & aditæ ſanctioni atque ordinationi, nequaquam eſſe conformem. Deus enim eſt autor conjugii, & Is conjugium primo *inſtituens*, unam tantum uni viro uxorem, non plures creavit: in *ordinatione* ejuſdem præſcripſit, ut hi duo arctiſſimo & firmiſſimo vinculo conjuncti ſint, ut vir adhæreat & *agglutinetur* uxori ſuæ fiantque *caro una*. Itaque non decet, ut illi, qui Divina & publica authoritate conjuncti hac ratione fuerint, privatim ac temerarie quamvis ob cauſam vinculum hoc poſſint ſolvere, atque ſe ab invicem ſeparare.

Qui ergo Verbum hoc Chriſti: *Quod Deus conjunxit, homo non ſeparet*, abſolute ſumunt, & Vinculum matrimonii, vivente utraque parte, totaliter & plane indiſſolubile eſſe volunt; ut tamen infelicibus & inauſpicatis ejuſmodi conjugiis mederentur, ſeparationem thori & menſæ introduxerunt; illi errant, neque ullum hic reperiunt præſidium. Ut enim Chriſtus non abſolute fuit rogatus, ſic nec abſolute reſpondit; neque etiam his verbis ſuum reſponſum plane abſolvit. Et de repudio ſeu ſeparatione partiali reſpectu thori & menſæ, ut utraque pars innupta maneat, Judæi nihil unquam ſciverunt, nec ſciunt: unde & illud hic non eſt fundatum. De tali Divortio neque Judæi interrogarunt, neque Chriſtus reſpondit.

Ad hanc Chriſti reſponſionem regerunt Phariſæi; *Cur ergo Moſes mandavit dare libellum diſceſſionis, & eam dimittere?* Opponunt authoritatem Moſis, ſecundum cujus legem vivebant, q. d. *Si illicitum eſſet, Moſes non mandaſſet nobis libellum repudii uxoribus dare & eas dimittere. Atqui mandavit hoc*. Nota, apud Marcum præcedens Chriſti argumentum non legi, ſed dici, Chriſtum reſpondiſſe: *Quid vobis mandavit Moſes?* & ad hanc quæſtionem Phariſæos reſpondiſſe: *Moſes permiſit libellum diſceſſionis ſcribere & dimittere eam*. Hoc ita poteſt conciliari, ut dicatur, Chriſtum utrumque reſponſum conjunxiſſe, & propoſito argumento a prima inſtitutione conjugii, ſubjeciſſe, *Quid vobis mandavit Moſes? An ille vobis aliquod mandatum dedit?*

Christus ad hanc quæstionem iterum *duplex* apud Matthæum dat responsum, quorum *primo* explicat, quale sit illud præceptum Mosaicum; *altero* respondet ad quæstionem principalem ipsam, quæ de Causa divortii erat.

Primo ergo dicit Christus; *Moses*, quem allegatis, *pro duritia cordis vestri permisit vobis dimittere uxores vestras: cæterum a principio non fuit ita*. Vult dicere: *Nullum scio in Lege Mosis mandatum, quo vobis præceperit, pro cujusque lubitu, quamvis ob causam, Libello repudii vestras uxores dimittere: Sivit utique vos ita facere, neque vestram hanc licentiam lege aliqua coercuit vel impedivit, sed eam toleravit, non quod vel a principio a Deo institutum ita esset, (nam a principio, uti jam vobis ostendi, non fuit ita) vel quod ipse Moses eam approbaret; sed propter vestram* σκληροκαρδίαν *obstinationem, qua perpetuo in vetitum nitimini, præsertim in rebus quibus jam semel assueti estis, quasi connivit; adeoque Legem hanc scripsit, non tanquam populo optimo, sed tanquam populo refractario & intractabili*. Σκληροκαρδίαν sic retulerim non tam ad duritiem, inclementiam, & tyrannidem erga uxores displicentes & exosas, quam ad Pertinacem contumaciam, obstinationem, & inflexibilem Judæorum duritiem, ad suos mores deserendos, & Legibus Divinis se subjiciendum. Hoc sensu vocantur sæpe עם קשי ערף *Populus duræ cervicis*, *Exod.* 32. 9. & 33. vers. 3. & 5. & 34. vers. 9. *Deut.* 9. 6. 13. *Jesa.* 48. 4. קשי לב *Ezech.* 3. 7. & חזקי לב *Duri corde*, *Ezech.* 2. 4. &c. Sic conjunguntur *Deut.* 9. 27. σκληρότης *durities*, *impietas & peccatum populi illius*. Sic ergo ostendere vult Christus Pharisæis, Mosen ipsis non favere, imo tantum abesse, ut de Mosis authoritate hic glorientur, ut Moses potius ipsis sit contrarius, & verba illa, de quibus gloriantur, magis ipsorum confusioni & ignominiæ, quam gloriæ & privilegio, inserviant.

Secundo dicit Christus: *Dico autem vobis, Quicunque dimiserit uxorem suam*, εἰ μὴ ἐπὶ πορνείᾳ, *nisi ob scortationem*, (vel ut est Matthæi 5. 32. παρεκτὸς λόγου πορνείας *extra rationem scortationis*) *& aliam duxerit, mœchatur*: (*Matth.* 5. vers. 32. *facit eam mœchari*) *& qui dimissam duxerit, mœchatur*. In his verbis continetur responsio ad quæstionem principalem, quæ inter Pharisæos & Christum agitabatur, *An quavis de causa liceat dimittere uxorem?* Christus ad eam ita respondet, ut mediam viam teneat, videlicet, *neque* plane esse illicitum ullam ob caussam uxorem dimittere, *neque* etiam licitum esse κατὰ πᾶσαν αἰτίαν, quamvis ob causam; docendo, *Licitum esse, sed nonnisi in Causa scortationis vel Adulterii*, ubi iterum, quod antea jam quoque monuimus, illis duntaxat responsum voluit, qui ipsum interrogarant, & quidem veteratorie. Dicam quid mihi videatur, salvo meliore judicio. Pharisæi, Hillelis & R. Akivæ discipuli, statuebant, non solum ob Scortationem, & pudicitiam læsam, sed לכל הסבה i. e. κατὰ πᾶσαν αἰτίαν ob quamlibet causam vel rem, ex qua vel tædium, vel odium uxoris marito posset oboriri, pro lubitu & arbitrio ipsius, permissum ei fuisse, libello dato uxorem dimittere; quinimo vel ideo, si alia, qua potiri posset, melius ipsi adlubesceret. Sententiam hanc suam fundabant, cum Hillele suo Præceptore, in verbis Mosis, & quidem istis præcipue, כי מצא בה ערות דבר, ubi duo ista verba ערות דבר quæ inter se sunt constructa, discerpunt, & duas inde causas extundunt; Impudicitiam, & Rem aliam quamcunque fœdam & turpem in oculis mariti; extendentes ista, ut supra vidimus, sect. 90. tum ad Pudicitiæ violationem, tum ad Corporis nævos & defectus, tum ad Mores, tum ad Actiones quasvis levissimas, tum denique ad incertam, & prætensam solum mariti displicentiam, quo alia potiretur. Hinc adsciscebant & ista verba, *Si non invenerit gratiam in oculis ejus*. Hæ ipsorum expositiones, hæ sententiæ, minime erant Christo ignotæ. Quid itaque vult dicere? *Longe, longe erratis, dum verba illa Mosaica non solum pro legitima & sufficiente Divortiorum vestrorum causa allegatis, sed tam late extrahitis & extenditis, ut licentiam inde sumseritis, quamvis ob rem dimittendi uxores vestras: Si recte inspiceretis verba Mosis, inveniretis illum hæc non categorice & assertive ex sua sententia proposuisse, sed hypothetice ex vestra levitate & consuetudine, cui certis de causis aliquid dare & indulgere voluit: Quod si autem veram & propriam Divortii faciendi causam scire vultis, & ex illis verbis educere, non abnuo quin ex verbis illis, sed sano & stricto sensu sumtis eam elicere possitis, videlicet* ערות דבר, *sive* דבר ערוה *quatenus ea* λόγον πορνείας, *non quamvis Rem turpem & marito ingratam, denotant & significant: Hæc unica est vera, justa, & sufficiens causa propter quam citra culpam divortia fieri possunt, adeo ut si quis extra hanc causam uxorem dimittat, atque ad alias nuptias convolet, non solum ipse mœchus & adulter fiat, sed & talem efficiat uxorem, &c.* Sic ego capienda puto verba Christi: quia Phrasis illa παρεκτὸς λόγου πορνείας, qua uti-

utitur *Matth.* 5. omnino videtur esse Hebraica, & ea, mihi quidem, manifeste videtur respicere ad verba illa Mosis, eaque in mente habuisse, utpote quæ præcipuam apud Judæos controvertendi caussam præbuerunt: non enim dubitandum, quin in illis sit hypallage, & ערות דבר *Nuditas rei* sumatur pro דבר ערוה *Res nuditatis*: nescio etiam quomodo brevius, elegantius, & efficacius vis illorum Græce posset exprimi, quam per *λόγον πορνείας*: Nam ערוה ערוות *Nuditatem*, sumi apud Hebræos frequenter pro Impudicitia, Libidine, Scortatione, Adulterio, tritum est: Hinc *Res nuditatis*, est tum Actus impudicitiæ ipse, tum Actiones, mores vel gestus tales, ex quibus justæ & sufficientes pudicitiæ mulieris prostitutæ & violatæ, suspiciones & præsumptiones peti & desumi possunt.

Quod vero Christus dicit: *Quisquis dimiserit uxorem suam (nisi ob Scortationem) mœchatur adversus eam, vel facit eam mœchari: & quisquis dimissam duxerit, mœchatur*; hoc iterum Judæis seu Pharisæis opponit, qui docebant, Si vir, quacunque de causa, dato Uxori legitimæ Libello repudii, eam dimisisset, tum habere & Virum, citra cujusquam inhibitionem, aliam Uxorem ducendi licentiam; & Uxorem quoque alii, cui voluerit, Viro posse nubere: hæc enim facultas in libello conceptis verbis uxoribus repudiatis dabatur. Christus vero docet neutrum esse rectum. Nam si & levis ac temeraria, & privata atque arbitraria ista repudiandi licentia, non est justa ac legitima, neque Verbo Dei suffulta, sequitur, vinculum matrimonii adhuc manere; & per consequens, is qui sic dimisit uxorem, & aliam ducit, mœchatur adversus eam: dum facultatem concedit alii nubendi, & eam hac ratione cuivis alii q. prostituit: facit eam mœchari, dum facit ut ea matrimonium novum quærat & acceptet, non legitime soluto priore: ex quo porro & hoc sequitur, quod quisquis *sic* dimissam duxerit, etiam mœchetur; quia revera adhuc priori marito est alligata. Opponit hoc itaque præcipue Libello repudii, in quo ita libere, pro suo placito & arbitrio, de Conjugio dispensabant, quasi tota res in privato cujusque posita esset arbitrio; cum nihil tale, imo contrarium in verbo Dei extet, qui jussit, ut Vir uxori suæ adhæreat, ut duo illi sint caro una. Quomodo potest fœdus tam sanctum, tam arctum, gravissimis de causis, Dei auspiciis, Dei mandato & ordinatione initum, publice etiam coram Ecclesia & facie Dei consecratum & confirmatum, levissimis postmodum de causis, atque ideo etiam privatim, iterum rumpi & rescindi? Quod a Deo, a Magistratu ligatum est, ab iis quoque æquum est ut solvatur.

Pro his ultimis verbis; *Et quisquis dimissam duxerit, mœchatur*; legitur apud Marcum; *Et si mulier dimiserit virum suum, mœchatur*; unde videri possit, Mulieres quoque potuisse viris libellum repudii dare, & illos dimittere. Sed de hoc nihil legimus apud Hebræos.

Quomodo itaque hoc intelligi & explicari potest? Supra vidimus ex Hebræis, licet Mulieres viris libellum repudii mittere non potuerint, potuisse tamen in certis casibus Libellum repudii petere, imo etiam coram Judice maritum adigere, ut eas dimittat, & Libellum repudii tradat, veluti in casu sterilitatis, culpa in maritum, ob impotentiam, frigiditatem, &c. conjecta, & quibusdam aliis. Sic reperiebantur, quæ maritos fastidientes & exosæ, eos deserebant, & clam aliis nubebant; non deerant etiam salaces, procaces, & adeo prostitutæ frontis, quæ non verebantur, vel in præsentia maritorum, vel clam illis, aliis desponsari, & arrhas accipere. Hinc ista Lex nata: אשת איש שפשטה ידה וקבלה קרושין מאחר בפני בעלה הרי זו מקודשת לשני שהאשה שאמרה לבעלה בפניו גרשתני נאמנת חזקה אין אשה מעיזה פניה בפני בעלה אבל אם קרשה אחר שלא בפני בעלה אין קרושין חופסין בה עד שתביא ראיה שנתגרשה קודם שתקבל הקרושין כל שלא בפניו מעיזה: *Uxor viri, quæ extendit manum suam, & accipit arrham desponsationis ab alio, in præsentia mariti sui, desponsata est secundo: quia creditur mulieri, quæ viro coram in faciem dicit, Dimisisti me; cum præsumtio sit, mulierem non ita impudenter agere in præsentia mariti sui: sed mulier, quæ ab alio desponsatur, non in præsentia viri sui, ejus desponsatio non est firma, donec probaverit, quod dimissa sit prius quam acceperit sponsalia, &c.* Et sic quoque est Colloquium Christi cum Pharisæis.

VI. Antequam ulterius pergamus, breviter una & altera quæstio enodanda, quæ ex hactenus dictis exsurgunt.

Primo quæri potest; *Quare vel quomodo permittat Christus Marito, Dimittere Uxorem in Casu fornicationis seu adulterii; cum hujusmodi mulier, ex Lege, mortis rea fuerit?*

Resp. Christus neque veterem Legem abrogavit, neque Legem novam Politicam condidit. Itaque hic iterum repetendum, quod supra dictum fuit, Dicta hæc & responsa Christi non esse absolute & simpliciter accipienda, sed eatenus,

quatenus ea Pharisæis, & horum, de Divortiis ex quavis causa, licentiosæ nimis sententiæ opposuit, atque voluisse indicare, ex omnibus illis causis, quas Pharisæi proferebant, & ex Mosis verbis extundebant, nullam esse sufficientem, nisi πορνείαν, vel λόγον πορνείας: cæteras esse futiles & inanes, imo nullas plane, adeo ut de adulterio teneatur tum is, qui propter eas dimittit uxorem, & aliam ducit, tum dimissa ipsa, si alteri nupserit, & ille ipse qui eam ducit. Respondet Christus ex hypothesi Pharisæorum, quasi Divortia Lege & Præcepto Mosaico essent præcepta, ex praxi item illa, qua nulla speciali lege impedita, sub nulla item pœna prohibita, sed tolerata fuerunt sub Lege inter Judæos, quomodo videlicet illi recepta hac consuetudine uti possint.

VII. *Sed quomodo*, inquias, *salva Lege de morte afficienda adultera, potuit juste Maritus Uxorem libello repudii dimittere?*

Resp. Legum Politicarum custodia & exequutio tradita est Judicibus & Magistratibus. Itaque quando scelera hominum ad ipsorum notitiam & tribunal veniunt, ipsorum est officii secundum Legem judicare, & sententiam ferre. Quod vero privatus aliquis obstrictus fuerit scelera occulta, sibi forte soli cognita, revelare, & delinquentes ad Magistratum deferre, de eo nescio num Lex aliqua extet. Quin potius contra Charitas tegit multitudinem peccatorum, ex cujus Lege sæpe nobis est agendum, quando res nobis est cum fratre vel proximo. Accedit quod ea plerunque in occulto solent committi, ubi testes non sufficientes adsunt, ut eos legitime posset convincere: unde gravis actio exurgeret, donec convinceretur, vel ad confessionem adigeretur mulier. Quando itaque sic Uxori parcere voluit maritus, potuit ea licentia, quam sibi sumserunt Judæi, quamque in illis toleravit Deus ob σκληροκαρδίαν ipsorum, Libellum repudii uxori dare, & eam dimittere. Et sic sæpe accidit inter Judæos. Hinc est, quod sæpius jam laudatus Abarbenel scribit: עתה יפרש כי כאשר יקח איש אשה ובעלה ויקרה עם זה שלא מצאה חן בעיניו להיותה הפך תולדתו כמא שכתב ר״א או לפי שמצא בה ערות דבר ולא ירצה לגלותו כי אין לו עליו עדים או מפני כבודו ובעבור זה יכתוב לה ספר כריתות וכו׳: *Nunc explicat Moses*, (*Deut.* 24. vers. 1.) *quod si Vir aliquid ducat Uxorem, & rem habeat cum ea, & cum hoc accidat, ut ea non inveniat gratiam in oculis ipsius, eo quod sit contraria naturæ ipsius, sicut R. Alfes scripsit, aut quod inveniat in ea Turpitudinem aliquam, & tamen eam non velit revelare* (παραδειγματίσαι), *seu quod nullos ejus rei testes habeat, seu quod suo proprio honori consultum velit; atque hujus rei causa ei scribat Libellum repudii, &c.*

Aut, si rem ad Magistratum deferat, justam habet causam petendi facultatem repudiandi uxorem; siquidem ille non volet criminaliter accusare uxorem? Quod si Magistratus dein officium suum faciat, & adultera capite plectatur, liber est ab ea, si non, justa tamen de causa facultas ipsi dabitur eam repudiandi.

VIII. *An ergo*, dicat aliquis, *Christus vel in hoc Adulterii casu. Judæorum consuetudinem, pro lubitu, & sine judiciaria cognitione causæ, Uxores repudiandi, approbat?*

Resp. Christus, ut jam aliquoties dictum, Pharisæis tantum respondet, nullas novas Leges præscribit: & de Causa Divortii rogatus, de Causa illis præcipue respondet, ut temeritatem ipsorum notet & castiget, non de Modo. Neque officium ipsius fuit novas Leges forenses condere aut dictare. Modum, per συγχώρησιν, in medio relinquit, talis qualis fuit, volens dicere; *Quamvis Moses nullum de Divortiis vobis præceptum dederit; tamen si omnino iis indulgere, & ea permittere vobis velitis, scitote, nullam aliam ob causam id a vobis juste fieri posse, ac debere, quam ob Adulterium, utpote quo is, qui id committit, reipsa vinculum conjugale jam solvit & rupit; non vero, uti quæsivistis, quamvis ob causam.* Adde quod & judicialiter fieri potest, ut quis ob crimen Adulterii dimittat uxorem; magistratu sc. de rigore legis remittente, & veniam personæ reæ dante. Id enim in arbitrio Judicis ponit Maritus, qui dimissionem quærit uxoris, non ejus supplicium. Et hodierna, ni fallor, Judæorum praxis quoque ita fert, ut nonnisi scitu, unius vel plurium Rabbinorum, vel etiam consensu aliquot Synagogarum, libellus repudii concedatur, quos suis sumptibus convocare coguntur partes dissidentes. Quamvis non legerim, quod penes illos sit causam ponderare, an ea gravis & justa satis sit, & hac in parte id permittere, vel impedire: sed duntaxat ea de causa id fit, ut conjugibus divortium molientibus, negotium reddatur molestum, laboriosum, sumptuosum; atque hinc permoti vel ab eo abstineant, vel si ceperint, consilium mutent: Nam, עיקר התקנה לא נתקנה מעיקרא רק להחמיר על הזוג להרבות הוצאה אולי ירע בעיניהם להוציא ויבטל נט: *principalis hujus constitutionis causa alia non est, quam ut difficilis reddatur res conjugibus talibus, per*

gra-

gravitatem sumptuum & expensarum faciendarum, si forte interea ipsos pœniteat, & a divortio abstineant, scribitur in Maharil fol. 83. col. 1.

IX. *Annon Christo contrarietur Paulus*, 1. Cor. 7. vers. 15. *Divortium permittens etiam ob Desertionem partis infidelis, si nempe conjux infidelis fidelem sponte deserat?*

Resp. Nequaquam: Alia enim quæstio fuit de qua agit Christus: alia de qua Paulus. Christus, uti vidimus, agit tantum de Repudio voluntario, & tum usitato inter Judæos, quamvis ex abusu: Paulus agit non tantum de hoc Repudio arbitrario & temerario; sed & de Desertione. De Priore agit vers. 10. & 11. & pulchre cum Christo consentit, dum negat, pro arbitrio, ob quamvis displicentiam & offensam, conjugii vinculum dirimi posse: De Desertione malitiosa & violenta agit vers. 15. De hac Christus non agit, quia de ea non fuit rogatus: Si & hæc quæstio fuisset ipsi proposita, & ita respondisset, tum utique contrarius fuisset Paulo. Si pars infidelis primo malitiose deserat fidelem sine spe reditus & reconciliationis, & pars fidelis legitime quærat liberari vinculo illo, quo se publice data fide ei junctum sentit, tum non ἀπολύει dimittit, sponte sc. & voluntarie, sed tanquam illegitime deserta, quærit a sua parte ἀπόλυσιν, & vinculi, ab altera parte illegitime rupti, dissolutionem & separationem legitimam. In hoc vero casu pronuntiat Apostolus, Personam desertam non debere esse *Servituti subjectam*; Οὐ δεδούλωται ὁ ἀδελφὸς ἢ ἡ ἀδελφὴ ἐν τοῖς τοιούτοις: Quamdiu matrimonium durat, tamdiu servituti mutuæ subjecti sunt conjuges: *Uxor enim proprium corpus non habet in potestate, sed Vir similiter & vir proprium corpus non habet in potestate, sed uxor*, vers. 3. & sic alterum alterius servituti est subjectum. Cum ergo jam pronuntiet Apostolus, *desertum fratrem aut sororem non debere esse servituti subjectos*, vult indicare, *tales proprium corpus in potestate habere, & propterea a vinculo matrimonii esse liberatos*. Ideo autem videtur hoc etiam monere voluisse, quia sæpe accidit, ut in tali casu Deserens persona, desertæ repudium mittere, eamque liberam pronuntiare renuerit: qua ratione deserta persona δεδούλωται *servituti subjecta* mansit, uti superius de Judæis vidimus, non licere inter ipsos fœminæ, a marito infideli & apostata desertæ, alii nubere, nisi accepto a marito solenni libello repudii. Docet ergo Apostolus, in hujusmodi casu talem personam non debere esse servituti subjectam. Observandum vero in hac Phrasi Apostolum, dum personam desertam a servitute conjugali eximit, & proprii corporis potestatem ei tradit, veram & totalem separationem indigitare, non partialem thori & mensæ. Sic enim servitus manet, neque libertas vel potestas illis est in corpus ipsorum. Et sic exponit Ambros. in hanc Epist. *Theophyl.* &c. An verbo δεδούλωται respexit ad Hebræum אשתעבר שעבר *Servituti subjici*; quo Hebræi in Contractibus, etiam hujusmodi matrimonialibus, utuntur, pro, *Obligare se, Obligatum esse*, illudque in animo habuit? ut sensus sit, *Non obligatus est Frater, &c.* sed liber est a vinculo contractus illius matrimonialis, quo parti deserenti obstrictus erat. Exemplum hujus usus invenies in formula prima Desponsationum, huic Dissertationi annexa.

X. *An ergo nullam aliam ob causam potest Repudiari Uxor, & Divortium fieri, quam ob Adulterium?*

Resp. Breviter dico: In verbo Dei nullam aliam causam invenimus: & hinc concludimus, secundum jus Divinum nullam aliam legitimi divortii esse causam. Novimus, sicuti olim inter Judæos ea in re fuit dispensatum, & fibula hæc laxata: sic inter Christianos quoque Constitutionibus tam Civilibus, quam Ecclesiasticis idem esse factitatum, & quotidie factitari. Quam recte, viderint ipsi. Nostri instituti non est, prolixius istis quæstionibus immorari, quæ sunt latissimæ, ob infinitam circumstantiarum varietatem: sed intra cancellos duntaxat Verbi Divini nos continere. Qui vero plura de his desiderat, consulat Bezam de Repudiis & Divortiis, Perkinsum in Expositione Sermonis Christi in monte, ad *Matth.* 5. vers. *Petrum Martyr.* in cap. 7. epist. ad *Corinthios*, Clariss. D. *Spanhemium* in Dubiis Evangelicis, Part. 3. Dubiis 120. & 147. & 148.

ARGUMENTA JUDÆORUM

Ex Abarbenele, pro Divortiorum licentia.

XI. Priusquam secundam hujus Dissertationis partem concludamus, placet aliquot Rationes Judæorum proponere & expendere, quas illi pro sua sententia, & Divortrorum licentia, in medium adducunt.

Vidimus supra, Abarbenelem, Judæorum recentiorum doctissimum & argutissimum, duas generales Repudiorum causas ponere; 1. ערות דבר *Turpitudinem & Impudicitiam*, sive ea consistat in Fornica-

nicatione & Adulterio ipso, sive in aliis, pudiciciam muliebrem minus decentibus, aut certe suspectam eam reddentibus, 2. *Displicentiam, vel odium*, ex diversitate Temperamentorum & naturarum, morum, voluntatum, studiorum, natum; unde sc. fit, ut marito uxor displiceat, vel odium contra eam concipiat, etiam leves ob causas, &c.

De *Prima causa* simpliciter non est magna quæstio & controversia, quatenus ea statuitur λόγος πορνείας. Unde illi probandæ non multum insistit:

De Appendice autem illa, *Ob quamvis rem turpem & fœdam*; & de *Secunda*, præcipue controvertitur; quia si ea admittitur, latissima jam patet quibusvis prætextibus via, neque ullis amplius repagulis Repudiorum licentia contineri & coerceri poterit. Sententiam ergo hanc probare nititur sequentibus rationibus, contra eos, qui nonnisi in Adulterii casu Divortia admittenda censent. Quæ vero ille confuse proponit, nos in ordinem aliquem redigemus, & quam fieri poterit perspicue proponemus. Extant autem in Comment. ejus in *Deuteron.* sect. כי תצא, fol. 384. colum. 2. & fol. 385.

XII. *Primum Argumentum* ducit ex verbis his ערות דבר. *Non est*, inquit, *conveniens, ut per illa intelligatur tantum* זנות *Scortatio vel Fornicatio, quasi ob hanc solum, & nullam aliam ob causam, Uxor dimitti possit. Nam non necesse fuit hanc causam solam allegare; eo quod adulterium per se solvit matrimonium, tum quatenus id capitale fuit; tum quatenus adultera per se* אסורה *illicita fuit viro, neque licuit ei cohabitare*, אעפי שיאהבה בנפשו *licet eam intime adhuc amet, & retinere cupiat. Itaque* concludit, *intelliguntur hic aliæ res turpes & fœdæ, marito displicentes, & exosam uxorem reddentes.*

Resp. Concedere facile possumus, Mosen intelligere hic non tantum Adulterium actuale ipsum, sed etiam alias res fœdas & turpes, &c. sed attendendum ad id, quod supra in expositione hujus loci dictum, Mosem hic nec præscribere Legem, neque permittere ista approbative, neque dicere quid sit juris, sed quid fuerit facti Judæorum, qui omnino propter quasvis res licentiam sibi sumebant uxores dimittendi. Probet vero Abarbenel, Mosen hanc praxin approbasse, nedum præcepisse. Id nunquam faciet, maxime cum ipsemet, uti vidimus, fateri sit coactus, Unicum in istis verbis duntaxat contineri præceptum de non reducenda uxore repudiata, posteaquam ab alio polluta, vel in uxorem ducta est: Cætera dixit inserta esse tantum occasionaliter, propter necessitatem rei subjectæ, &c. An autem omnia, quæ in præcepto hujusmodi hypothetice ponuntur, statim approbantur, vel simul quoque præcipiuntur? Minime, nisi eadem alibi constet esse præcepta vel approbata. Eadem est responsio, quando instat ex verbis; *Si accidat, ut non inveniat gratiam in oculis ejus, &c. Si vir posterior odio habuerit illam.* Nam & ista eodem modo ponuntur hypothetice, uti supra vidimus.

Deinde, non sequitur; *Adulterium fuit capitale: & Adultera fuit prohibita honesto viro. Ergo non potest allegari pro Causa Divortii.* Nam mariti non est Mulieris supplicium deposcere, sed separationem legitimam ab ea facere. Et constat olim ex ea licentia, quam usurpabant sibi Judæi, & secundum quam Moses hic loquitur, solitos fuisse sæpe maritos sui proprii honoris causa, adulterium occultare, & sic clam, causa non patefacta, vel ad judicem delata, ut ipse Abarbenel nos supra docuit, libello repudii uxores dimittere.

Instat ex Loco *Malachiæ* cap. 2. כי שנא שלח *ubi*, inquit, *nullius Rei fœdæ Propheta meminit, sed solius Odii. Itaque patet, Diversitatem vel Contrarietatem naturarum etiam Dimissionis causam esse, quando maritus uxorem odit.*

Resp. Ex loco hoc Prophetæ nihil potest probari: 1. quia Prophetæ non tulerunt leges, sed Legis jam datæ fuerunt Interpretes & Vindices. Ut itaque locus iste ad rem faciat, ostendendum prius, Legem vel Præceptum aliquod legale hac de re extare, in quo dictum illud Prophetæ sit fundatum. 2. Quia dictum hoc Prophetæ valde est ambiguum, & diversas interpretationes admittit. Iterum itaque nihil ex eo potest concludi, nisi simul locus aliquis clarior & evidentior afferatur, in quo doceatur, licitum esse & permissum a Deo, si quis quacunque de causa odio habeat uxorem suam, eam dimittere. Nihil dicam jam de Christianis interpretibus, quorum non pauci verba hæc contrario plane sensu exponunt; *Quia odit Dominus Dimittere*, h. e. *Dimissionem*, fœminarum sc. innocentium, quales fuerunt, quæ ob infœcunditatem uteri solam dimittebantur; quod item & verborum constructio, & cohærentia sensus hanc interpretationem commode admittant. Unde eam amplexi sunt Tremell. & Junius, Tossanus in notis, Piscator, Versio Gallica, D. Deodatus in prima editione versionis Italicæ, & quidam alii. Ipsi Talmudici jam olim de sensu hujus loci disputarunt, & non defue-

fuerunt inter ipſos, qui poſteriorem hanc expoſitionem approbarent; quamvis cum limitatione aliqua, ſed futili & frivola, ſententiam utramque conciliare ſtudeant. Hinc legitur in Talmud Babylonico, in *Gittin* cap. ultimo in fine: & in Hieroſolymitano, in Tractatu כי שנא : שלח קרושין ר׳ יהודה אומר אם שנאת שלח ר׳ יוחנן אומר שנאוי המשלח ולא פליגי הא בזוג ראשון והא בזוג שני דר׳ אליעזר אומר כל המגרש אשתו ראשונה מזבח מוריד עליו דמעות h. e. *Quod Malachias dicit* כי שנא שלח *ſuper eo diſputarunt R. Jehudah, & R. Jochanan. R. Jehuda dixit, ſenſum eſſe*, Si odio habes, dimitte, *R. Jochanan autem dixit, ſenſum eſſe*; Quia odit (Deus) dimittentem, *ſeu*, Quia exoſus eſt dimittens. *Sed non ſunt contrariæ iſtæ ſententiæ. Hæc enim, de conjuge prima; illa, de conjuge ſecunda eſt intelligenda, ſecundum id quod R. Elieſer dixit: Quicunque dimittit uxorem ſuam primam, ſuper eo fundit altare lachrymas*. Quin imo ipſe Abarbenel, Commentario in Malachiam, utramque expoſitionem affert, neque accurate ut alias, quænam præferenda ſit, definit. Et R. Salomon ſcribit: רבותינו חלוקין בה במסכת גטין וכו׳ *Rabbini noſtri diſſentiunt de expoſitione hujus loci, in Maſſeches Gittin*. Aben Eſra: השם ישנא שישלח איש את אשתו הטהורה *Deus odit, ſi vir dimittat uxorem ſuam legitimam*, 3. quod ſi maxime expoſitio illa admittatur, *Si odio habes, dimitte*; nihil tamen inde quoque pro Permiſſione & Approbatione talium divortiorum concludi poteſt; quia eo ſenſu non abſolute, ſecundum legem, ſed comparate ad graviora delicta, id dicit Propheta: Sic exponit R. D. Kimchi: טוב הוא שישלחנה בגט ותלך ותנשא לאיש אחר שיאהבנה *Melius eſt, ut dimittat eam cum libello, & abeat, & viro alii nubat, quam ut eam retineat, & in corde ſuo odio habeat*. Sic & Calvinus: *Hic rurſus Propheta exaggerat crimen illud, quod pro nihilo ducebant ſacerdotes. Dicit enim, gravius eos peccare, quam ſi uxores repudiarent. Scimus tamen, repudium nunquam fuiſſe permiſſum divinitus, proprie loquendo. Nam etſi fuit impunitas ſub Lege, non tamen fuit permiſſio: quemadmodum Magiſtratus multa, quæ non probabit, cogetur tamen ferre: quia nunquam ita præclare agetur cum genere humano, ut cohibeantur omnia vitia. Eſt quidem hoc optandum, ne ullum vitium toleretur: ſed videndum, quid fieri poſſit. Ergo Moſes ex præſcripto Dei non inflixit pœnam pro delicti gravitate, ſi quis uxorem repudiaret: nunquam tamen hoc permiſſum fuit. Sed ſi fiat comparatio, dicit Malachias, levius eſſe delictum, uxorem abjicere, quam plures ſimul ducere*. Munſterus in notis ad hæc verba illius loci; *Qui operit injuriam*; ſcribit: *Senſus eſt; Minus malum eſt, ſi dimittas uxorem pubertatis tuæ, quam odio habere cœpiſti, ut illa alteri nubat, & tu libidini tuæ ſatisfacias, quam quod cum injuria illam apud te retineas, & odium in corde veluti maculam ſub veſte abſcondas*. Quare nec ſic aliquid abſolute ex eo concludi poteſt.

XIII. *Secundum Argumentum* ducit Abarbenel, *ex prima conjugis Evæ creatione, quæ ex coſta viri deſumta fuit, os ex oſſibus ejus, & caro ex carne ejus, ut conveniens ſimilitudo naturæ & temperamentorum eſſet: ex primi item conjugii inſtitutione, in qua Deus inter alia dicit*; לעשה לו עזר כנגדו, Geneſ. 2. verſ. 18. *quod ipſe explicat*; עזר דומה לעצמו מסכים עמו בכל צד Auxilium ipſi ſimile; & cum eo per omnia conveniens & conſentiens. *Hinc dicit narrari, quod hujus ſc. rei cauſa, Deus in prima creatione ad Adamum adduxerit ex omnibus beſtiis agri, & ex omnibus avibus cœli, ad videndum, quodnam illis ſit nomen inditurus? Geneſ.* 1. verſ. 18. 19. *h. e. an inter illa reperturus ſit Temperamentum alicujus conveniens & congruens cum temperamento ſuo; ſed cum id non reperirat, ob temperamenti ipſorum diverſitatem a temperamento & natura ipſius, poſtea iterum dici*: Et Adamo non invenit adjutorium ei reſpondens; *q. diceretur; Invenit quidem adjutorium, quia tot inter* Creaturas *illas erant fœminæ; ſed nullum invenit, quod conveniens & conſentiens eſſet naturæ ipſius. Vocem enim* כנגדו *vult ſignificare*, Simile ipſi, Reſpondens & conſentiens Naturæ ipſius. *Ut ergo convenientia & harmonia inter ipſos eſſet, ſumſiſſe Deum, Unam ex coſtis ipſius, os nimirum ex oſſibus, & carnem ex carne ejus; & ex ea feciſſe Mulierem, eamque adduxiſſe ad Adamum, quo naturæ & temperamenti ejuſdem eſſet. Ex quibus concludit, neceſſariam eſſe, inter Virum & Uxorem, Naturæ & morum ſimilitudinem; ut ex illis appareat, Uxorem ejuſdem eſſe cum Viro natura, atque adeo ex ipſo q. deſumtam. Et cum id non apparet, non eſſe verum conjugium, ac proinde dirimendum*.

Vim ergo hujus Argumenti ponit in voce loci hujus *Gen.* 2. 18. כנגדו, quaſi ea indigitetur, Uxorem viro debere eſſe ſimilem Natura, moribus, animo, ſtudiis, voluntatibus, &c.

Reſp. 1. Nolumus diffiteri, hanc vocem ita poſſe explicari, ad indicandam ſimilitudinem, convenientiam, conjunctionem, præſentiſſimam ſemper, & ad nutum

tum

tum mariti promptiſſimam, paratiſſimamque; & quidem non ſolum in Rebus corporalibus, & œconomicis, ſed in ſpiritualibus, & Eccleſiaſticis: עזר כנגדו *Auxilium quaſi coram ipſo, vel e regione ipſius, ex adverſo ipſius, ei reſpondens, correſpondens, alter quaſi ipſe*; quamvis non omnes Interpretes ita late extendant. Vulg. Interpres; *Adjutorium ſimile ipſi*, quod videtur de ſimilitudine duntaxat naturæ dictum. Græci: *κατ' αὐτῶ*, *Juxta, ſecundum ipſum*. Chaldæi, סמך כקבליה *Suſtentaculum quaſi eorum eo*, ut Hebraice. R. Iſaac ben Arama explicat, כנגר צרכו ושוה לו *Pro neceſſitatibus* (uſibus) *ipſius*, *&* *æquale* (commodum) *ipſi*. R. D. Kimchi in libro Radicum; שתהיה לפניו ולעמתו תמיד לשרתו *Auxilium quod coram ipſo & e regione ipſius ſit jugiter, ad miniſtrandum ei*. Ramban: עזר כמותו *Auxilium ſicut ipſe*: &, עזר שיהיה ראוי כנגדו ותקרא בשמו שיוליד ממנו *Auxilium quod eſſet conveniens pro ipſo, quodque vocari poſſet nomine ipſius, & ex quo generare poſſit, vel liberos ſuſcipere*. Ita multi ſunt, qui hæc verba trahunt ad ſimilitudinem naturæ tantum, & Miniſteria conjugalia & domeſtica. Sed, ut dictum, non intercedimus, quin ulterius extendantur: At

2. Dicimus, attendendum hic eſſe, quod hæc dicta ſint de Inſtituto & Ordine Divino; qualis ſc. debeat eſſe ex ordinatione Divina Uxor; non qualis futura ſit, maxime etiam poſt lapſum. Dicta ſunt hæc verba a Deo, parentibus noſtris primis, in integritate adhuc conſtitutis; non poſt lapſum corruptis. Sic Eva ipſa, adhuc integra etiam, fuit Adamo ſeductorium potius, quam adjutorium; quomodo? non ex ordine divinitus inſtituto, ſed ex accidenti, malitia Diaboli, & abuſu liberæ voluntatis. An vero propterea Deus eos ſeparavit? an Adamo aliam creavit, & adjunxit? an Adamus eam abjecit, dimiſit? An Eva deſiit eſſe עזר כנגדו? Nequaquam. Quæ igitur ratio, quod hodie ſtatim, ſi non bene conveniat in omnibus marito & uxori, ſi uxor marito ſit moleſta, maritus debeat illam a ſe amandare? Uxor debet merito eſſe עזר כנגדו Adjutorium commodum ipſi. At ſi non ſit perfecte talis ad votum & nutum mariti, an protenus abjicienda, expellenda? Sane ex his verbis illud non elicitur. Et an culpa ſemper Uxoris? annon quandoque Maritus quoque errare poteſt, & culpam, quæ in ſe, in Uxorem rejicere? Et poſito, mulierem moroſam, tædioſam, difficilem, refractariam eſſe, annon cogitandum potius, crucem hanc eſſe a Domino impoſitam, a ſe probe commeritam, ac proinde patienter potius ferendam, quam excutiendam? Hinc eſt, quod in his verbis אעשה לו עזר כנגדו explicandis, lepide luſerint Hebræi. כנגר non tantum ſignificat *Coram*, *E regione*; ſed &; *Contra*, & in malum ſumitur. Unde diſpeſcuerunt illa verba, & explicuerunt; *Faciam ipſi* (uxorem ſc. quæ ſit) vel *Adjutorium*, vel *Adverſaria* ipſi, זכה עזר *Si mereatur ac dignus ſit* (ſi pius, juſtus fuerit); *Auxilium*; לא זכה כנגדו להלחם *ſi non talis ſit, ſi indignus fuerit, Adverſariam, ad pugnandum contra ipſum*. Hinc ſcribunt etiam alibi, prout citatur a Commentatore Ben Syræ: ארבעה אין נכנסין לרין ואלו הן רקרוקי עניות וחולי מעים והרשות ומי שיש לו אשה רעה ואינה מגרשה *Quatuor non ingredientur in judicium; Extreme pauperes; Dyſenteria laborantes; Sub Tyranno, vel Tyrannico Magiſtratu viventes; & Qui habet Uxorem malam & non expellit eam*. Nam, addit; אם נירשה לא עשה יפה שאין שעה משחקת לו אחריה ולא עוד אלא שהעולם מחשיך לו כשהוא מגרשה *Si expellat eam, non bene facit: quia hora non arridet ei poſt eam* (non felix erit, non proſperabitur poſt eam, in altero ſc. matrimonio): *neque hoc tantum, ſed & mundus totus ei obtenebratur* (omnia ipſi fiunt q. adverſa), *quando expellit eam*. Et hoc dicit etiam eſſe quod Ben Syra innuere voluerit, dicens: גרמא דנפיל בחולקך נרריה *Os quod cecidit in ſortem tuam* (quod tibi contigit) *illud rodito* (retineto). Si hæc cauſa valeret, & maxime ſi hoc eſſet penes arbitrium mariti, quæ confuſiones forent in mundo, in familiis, quæ conjugia firma, & ſtabilia? Quis credat Deum voluiſſe tantam licentiam & poteſtatem Maritis largiri, tam latam portam divortiis aperire? Uxor legitime deſponſata & ducta, ex ordinatione Dei, eſt עזר כנגדו *Adjutorium viri a Dei ipſi factum & deſtinatum*. Si aliter aliquando eveniat, culpa hominum eſt, quæ Dei ordinationem non poteſt tollere & abolere.

XIV. *Tertium Argumentum* ſtruit Abarbenel ex verbis illis: לא טוב היות ארם לבדו *Non eſt bonum, hominem eſſe ſolum*, hac ratione; *Ex verbis iſtis*, ait, *colligitur, Conjugium inſtitutum eſſe, ut in illo* bene *atque adeo melius ſit homini, quam extra conjugium in Cœlibatu & vita ſolitaria. Atqui in tali conjugio, in quo Vir & Uxor non idem jugum ducunt, ſed perpetue diſſentiunt* (*in quo Naturæ & Temperamentorum eſt contrarietas, Viro non eſt melius: ſed ſatius ac melius ei eſt, ut ſit ſolitarius*, ולא בחברת הנחש הצפעוני האשה רעה *quam in conſortio ſerpentis talis virulentæ, mulieris malæ, quomodo & Salo-*

mon

mon dicit Ecclesiast. 7. 27. Inveni ego rem amariorem morte, Mulierem: quia est sicut retia & laquei cor ejus, &c. *& Proverb.* 21. 9. Melius est habitare in angulo tecti, quam cum muliere contentiosa; *quæ est sicut stillatio assidua in die pluviæ, ut iterum Salomon ait*, Proverb. 27. 15. *Itaque iterum concludit, Conjugia ejusmodi contraria, non esse conformia Institutioni primæ; ac proinde dissolvi posse.*

Resp. Neque ista verba ad causæ præsentis probationem sufficiunt. Non enim agitur hic tam de privato Bono Hominis, quam de Publico & Communi totius speciei. Nam quia jam reliquis Animantibus hunc ordinem præscripserat, ut generando suam speciem propagarent, & multiplicarent, cumque hujus rei causa, uti Interpretes volunt, marem & fœminam cujusque speciei creasset; homo autem seu Adamus solus esset, dixit: *Non est bonum, Adamum esse solum*, h. e. *Non est utile, commodum, expediens, ut cum cæteræ animantium species suum auxilium habeant ad prolis procreationem, & speciei conservationem & multiplicationem, homo solus non habeat*; quia eadem ratione, ut in cæteris animantibus, genus humanum conservari & propagari voluit. Et sic etiam doctissimi Hebræi טוב *Bonum*, ad consistentiam & stabilitatem speciei referunt. Quam expositionem si sequamur, nihil plane inde confici potest, pro Divortiorum licentia aut necessitate, ob diversitatem Temperamentorum & naturarum: quia etiam hac ratione Bonum illud promoveri potest.

Et quamvis dici possit, ideo etiam non bonum esse, Hominem esse solum; quia Homo est animal sociale & πολιτικόν, cui non bene est solitario, omnibus licet bonis afflueret, sed qui ad felicitatem suam opus habeat socio & solatio in solitudine ad colloquendum, ad convivendum, ad cooperandum, vel etiam ad bestiis imperandum; certum tamen est, principaliter intelligendum hoc esse de priore Bonitate; quia hæc incommoda absque fœmina levari poterant.

Quin & licet concedamus Conjugium ideo institutum esse, ut Homini melius in eo sit, quam extra illud; non tamen sequitur, si iste eventus non sequatur semper, statim dirimendum esse. Nam intelligendum hoc de Conjugio quale est ex Institutione Dei, & ex ejus benedictione; qualeque fuisset inter Homines, si in statu integritatis permansissent, in quo institutum est conjugium; non quale jam est post corruptionem Hominis, & sæpe ex maledictione Dei. Conjugii natura in se talis est, & manet, ut homini melius sit in eo multis modis, quam in vita solitaria: quod aliter sæpe eveniat, ex accidenti est, culpa sc. ipsius hominis, qui hanc etiam calamitatem sibi per peccatum attraxit.

Loca Scripturæ allegata nihil prorsus etiam ad rem faciunt. Testantur illa, molestum, grave, & calamitosum esse, cum Muliere morosa, mala, contentiosa, rixosa habitare: Nullo autem verbo docent, illam expellendam & abjiciendam esse: quia non decet Flagella Dei, quibus ipsi nos castigare lubet, hac ratione excutere.

XV. *Quartum Argumentum*, quod a *Finibus conjugii* deducit, ejusdem est monetæ & ponderis cum præcedentibus. Dicit:

Omnes Actiones hominum in hoc mundo respiciunt ad aliquem ex quinque istis finibus; vel Utilitatem circa Bona temporalia, vel Honorem & Gloriam, vel Voluptatem corporalem, vel Perfectionem animæ, vel Liberorum Bonum. Et hi fines omnes obtinentur in Conjugio æquali, ubi Vir & Mulier ejusdem sunt Naturæ, Temperamenti, Animi, &c. Primo *in mutua & concordi sua societate bona sua augent. Cum enim homo non natura acquirat vestimenta & alimenta sua, sed opere & labore suo, multisque ad hæc indigeat, certum est uxorem commodam magnum ad hæc præstare subsidium.* Secundo, *Honorem quoque consequuntur tales Conjuges; quia ab homine, qui sine uxore vivit, gloria recedit: & Gloria hominis est habitare in domo*, (i. e. in conjugio, ex Jesa. 44. vers. 13.) *Uxor etiam continet maritum, ne seipsum, cum scortis conversando, prostituat, dum animam ejus implet, cum esurit.* Tertio, *Voluptas quoque corporalis capitur ex conjugio concordi & æquali: quia Uxor adjuvat Virum in omni labore ipsius, & in omnibus, quæ tam ad necessitatem, quam ad voluptatem corporalem spectant.* Quarto, *Animæ quoque perfectio promovetur: nam Conjunctio viri cum Uxore cohibet eum a peccando, & a concupiscentiis suis inordinatis: hac etiam conjunctione & consortio implet præceptum Fructificationis & Multiplicationis, præter alia præcepta, quæ huic societati cohærent.* Quinto, *denique Liberorum Bonum juvat; Uxor enim est causa liberorum, eosque enutrit & educat.*

Atqui isti fines, & istæ utilitates non sequuntur in Conjugio inæquali, in quo conjuges non sunt ejusdem, quoad fieri potest, temperamenti & naturæ. Ergo per divortium dirimendum.

Resp. Nulla est in Argumento consequentia. *Primo* enim Major propositio

laborat; Non ſequitur, quod conjugium ſit dirimendum ob non aſſequutos fines illius. Finis enim, ceu cauſſa externa, non eſt de eſſentia conjugii: unde fruſtratio finis, non deſtruere poteſt eſſentiam conjugii. Poſſunt enim plures eſſe cauſæ, propter quas finis non conſequatur.

Deinde confunduntur Finis Principalis, & Fines minus principales. Principalis finis eſt Liberorum procreatio. Unde ſi propter ceſſationem finis conjugium eſſet dirimendum, hujus cauſa maxime id faciendum eſſet. Atqui nullum eſt teſtimonium Scripturæ, in quo doceatur, Matrimonium ſterile eſſe dirimendum, vel Uxorem ſterilem eſſe repudiandam. Liberi ſunt donum Dei, & ex benedictione ejus. Liberorum defectus eſt privatio ſeu carentia talis benedictionis, at non ſimpliciter cauſa repudii. Quod ſi vero ſublato fine principali non tollitur conjugium; quanto minus ob ceſſantes fines minus principales.

Tertio; magna ex parte falſa eſt Minor propoſitio. Quamvis enim diſcordia & inæqualitas conjugum multum poſſit impedire; non tamen ſemper, nec neceſſario id facit. Reperiuntur enim ſæpe hujuſmodi conjugia, quæ & prole ſunt fœcunda, & tum bonis temporalibus, tum honoribus & gloria, affluentia & ſecunda. Et licet ex parte iſti fines impediantur, non tamen totaliter, neque etiam ſemper finaliter. Adde quod prudentia, patientia, manſuetudo & lenitas mariti multum hic poſſit corrigere, & hujuſmodi malis occurrere.

XVI. Quintum Argumentum: *Si Divortia ob quamlibet cauſam, non fuerunt vel a Deo præcepta, vel ſaltem honeſta & legitima, tum utique Prophetæ ſine dubio reprehendiſſent Iſraelitas, quavis de cauſa uxores ſuas repudiantes, & ab hoc facto eos revocaſſent, ſicut eos reprehenderunt ob conjugia contracta cum alienigenis, & alias tranſgreſſiones, ſaltem officii ipſorum fuiſſet, populum hac de cauſa redarguere, & peccatum eorum ipſis indicare.*

Atqui nullibi legimus, Prophetas hoc feciſſe: neque cogitari poteſt, illos hac in parte officio ſuo defuiſſe. Ergo.

Reſp. 1. Negatur ſumti Conſequentia. Non ſequitur omne id a Deo eſſe præceptum, vel per ſe honeſtum & legitimum, de quo non expreſſe Iſraelitas a Prophetis reprehenſos fuiſſe legitur. Sic enim ob Polygamiam quoque non legimus illos omnes eos reprehendiſſe, qui ea utebantur. Satis habuerunt, eos ob ea peccata reprehendere, quæ directe contra Leges a Deo poſitas incurrebant. Audivimus autem ſupra, Deum divortia non prohibuiſſe diſerta Lege, vel pœna, ſed ad ea conniviſſe, propter σκληροκαρδίαν Judæorum. Unde ſicut Moſes Legislator in Lege hoc quaſi diſſimulavit, & in medio reliquit; ita etiam potuerunt Prophetæ idem facere, ut tamen officio ſuo non defuerint. Sed

2. Negari poteſt, Prophetas nullibi improbaſſe Divortia talia arbitraria, qualia Judæi ſibi ſumebant, uti ſupra vidimus in loco Prophetæ Malachiæ, quem multi præſtantes Interpretes ita exponunt; ut teſtetur Propheta, ſibi diſplicere & exoſa eſſe divortia.

Excipit ad priorem reſponſionem Abarbenel, *qua dicitur* ob σκληροκαρδίαν Judæorum, Moſen & Prophetas ad divortia conniviſſe, illiſque ea permiſiſſe; *hanc non eſſe ſufficientem cauſam, propter quam aliquid Homini concedi & permitti debuerit, quod non rectum: Perinde hoc eſſe, ac ſi quis diceret; Quia figmentum cordis humani malum eſt a pueritia ſua, & proclive ad fraudes & rapinas; atque propter rapinas ad Homicidium; idcirco concedendum eſt homini, & permittendum, ut libere & pro lubitu proximum ſuum defraudet & diripiat. Melius enim eſt, ut rapiat bona & facultates ejus, quam ut eum occidat. Atqui hoc plane eſt illicitum & inconveniens ſecundum Legem Dei.*

Reſp. Exceptio quoque hæc ad evertendam Reſponſionem datam eſt inſufficiens. Quis enim hic cum Deo ſummo Legislatore contendet? quis poteſtatem ejus limitabit? Homini, non ſibi, Legem dedit. Si aliquid minus cum Ordinatione ſua poſitiva conveniens ipſemet tolerare velit, certas ob cauſas, & circa illam diſpenſare, quis cum ipſo diſputabit, vel litem ei intendet? Actiones ejus omnes ſunt juſtæ, licet ratio illarum nobis non ſemper conſtet. Hominibus id non licet, qui Legi ſunt ſubjecti, ſed Deo, qui Legem condidit.

Deinde obſervandum, Divortium quidem fuiſſe malum, ſed non indiſpenſabile, ei qui Legem condidit. Ratio, quia non eſt contrarium Imagini Dei, ſed tantum ſanctioni liberæ a Deo inſtitutæ; *Erunt duo in carne una: Quod Deus conjunxit, homo non ſeparet.* Sic reſpondet Clar. D. Spanh. Dub. Evangelic. par. 3. Dub. cxx. ubi etiam addit Diſtinctionem Philippi Melanthonis, qui diſtinguit inter *Honeſtum æternum*, & illud *quod non tale*; quorum iſtud mutationi obnoxium, illud non.

Tertio attendendum, quomodo permiſſa fuerint Divortia; videlicet non quod certo aliquo præcepto, ut quædam alia, con-

concessa fuerint exserte homini; sed quod nulla Lege impedita, nec sub ulla pœna prohibita fuerint, ut supra latius est explicatum, quo Lectorem remittimus.

Quarto, qui minus hæc ratio hic quadrare potest, quam in aliis similibus, De Regis petitione, De Fœmina formosa, in bello capta; ubi, ut supra visum, hanc rationem reddunt Talmudici, & ex illis Abarbenel ipse?

XVII. Sextum Argumentum: *Si Divortia fuerunt res per se coram Deo abominabilis, & permissa tantum, non prohibita, propter concupiscentiam malam hominis; sicut Usura, quæ vetita est tantum erga Fratrem, non erga Alienigenam, ad satisfaciendum aliquo modo cupiditati hominis, tum non ita accurate præscripsisset Modum & Formam Dimissionis, sicuti id factum legimus. Nam non eadem ratione descripsit Formam & Modum Usurarum ab alienigena, quantum singulis mensibus de tali vel tali summa sit accipiendum.*

Item; *Si eadem est ratio Divortiorum, quæ Usurarum, quare nuspiam legimus in Sacris, quod is laudetur & commendetur, qui non dimittit Uxorem, sicut laudatur is, qui Argentum suum non dat in Usuram?* Psalm. 15.

Resp. 1. Non dicimus, eandem esse rationem Divortiorum, quæ Usurarum. Neque necesse est, ut quæstionem illam de Usuris hinc ingrediamur.

2. Quod sumitur & præsupponitur, Deum præscripsisse accurate Modum & Formam Dimittendi Uxorem; id nos negamus. Verba illa neque continent præceptum aliquod Divinum, neque permissionem aut concessionem approbativam, nihil etiam vel Dei vel Mosis nomine de forma Dimittendi præscribunt, sed factum Judæorum tantum formula loquendi hypothetica & συγχωρητικῇ supponunt, ut superius explicatum. Accurata illa forma & modus, de quo loquuntur Judæi, qui ex Verbis Mosis decem conditiones & requisita necessaria elicuerunt, ex ipsorum est glossematis, non ex mente Mosis. Negato autem hoc sumto, per se ruit consequentia.

3. Quod dicitur, nullibi laudari eum, qui Uxorem non dimittit, sicut laudatur is, qui Argentum suum non dat in Usuram, antea jam diximus, nos non in eodem censu & ordine duo hæc constituere. De non accipiendis Usuris a fratre, præceptum disertum est in Lege. De repudianda vel non repudianda Uxore, nullum ejusmodi expressum præceptum extat. Usuræ habent turpitudinem intrinsecam contrariam Legi naturali, qualem Divortium non habet, ut Clar. Spanhemius docet in Dubb. Evang. part. 3. Dub. cxxvii. Non itaque tanta fuit ratio laudandi eum, qui non dimittit uxorem, ut qui non accipit Usuram. Sed negari quoque potest, nihil tale in Sacris literis reperiri. Nam sunt Interpretes, qui locum *Malachiæ* cap. 2. supra adductum ita exponunt, ut Propheta illic testetur, Deum odisse repudia ea, quæ fœminis dabantur ex sola caussa infæcundi uteri, cætera innocentibus; & ut facti hujus iniquitatem ostendat, exemplo uti *Abrahami*, quem *Unius* nomine indigitari volunt, qui cum justissimo teneretur prolis desiderio, tamen uxorem sterilem in matrimonio retinuerit. Vide Grotium ad *Matth.* cap. 5. Adde quod si non legamus encomia eorum, qui non dimittunt Uxores; nulla tamen etiam legamus laudata exempla Patriarcharum vel Prophetarum, qui repudium miserint uxoribus suis.

Objici posset Abrahami exemplum, *qui Hagarem, quam suasu conjugis suæ Saræ duxisse legitur* Genes. 16. 2. *ejusdem instinctu ejecit & expulit una cum filio Ismaele*, Genes. 21. 10. 14. Sed illud nihil ad rem facit.

Nam 1. Hagar non fuit vera uxor, sed Ancilla Concubina. Hinc dicit Sara; *Ejice ancillam istam*: & Genes. 25. 6. vocatur Concubina: illa enim quoque, ex sententia præstantissimorum Interpretum, & ipsius Abarbenelis, comprehenditur, quando dicitur; *Filiis vero Concubinarum dedit Abraham dona*. Concubinæ autem, ut supra visum, nullas habebant literas dotis, quæ ad veras & legitimas nuptias requiruntur, ac proinde non erant veræ uxores. Deterioris etiam conditionis fuerunt Ancillæ concubinæ, quam ingenuæ & liberæ, quæ in matrimonium duci potuerunt. Unde illarum filii non hæredes fuerunt patrum suorum, sed spontaneas & liberas donationes ab illis acceperunt. Vide *Majemon.* in הלכות נחלות cap. 1. ubi diserte dicit; *Filius ex Ancilla aut Extranea, non est ulla ratione filius*, ואינו יורש כלום *nec ullam hæreditatem capit*. Unde & D. Paul. ad Gal. 4. vers. 30. *Nequaquam enim hæres esse potest filius ancillæ, cum filia liberæ*. Ab eo itaque, quod circa hujusmodi concubinam factum, ad veram & legitimam uxorem, non valet consequentia. Et, si pro vera uxore agnoscenda esset Hagar, probandum esset prius, Polygamiam esse licitam & bonam. 2. Quod Abraham Saræ hac in re morem gessit, ejus mandatum accepit a Deo, cujus singulares & graves etiam redduntur rationes. Ita singulare est hoc exemplum, quod nihil pro-

probare potest pro arbitrariis & promiscuis hujusmodi Divortiis.

XVIII. Septimum Argumentum: *Si Divortia non sunt a Deo præcepta, neque secundum Legem, & ritum Mosis & Israelis, sequitur, Mulierem perpetuo desponsatam manere viro suo, nec unquam ab eo separari posse. Quod si vero res ita habeat, quæritur, Quare Deus permiserit Uxorem dimissam seu repudiatam Viro secundo, cum continuo sit ac maneat Uxor mariti prioris?*

Resp. 1. Non docemus nos, Omnia Divortia esse illicita & prohibita, sed Arbitraria illa, quasvis etiam levissimas ob causas, pro lubitu mariti, fieri solita. In talibus, coram Deo, vinculum matrimonii, etiam post dimissionem consuetam, manere asserimus; adeoque tum maritum adulterum fieri, tum uxorem, si alii post divortium tale nupserit.

2. Probandum, Deum in lege allegata permisisse Uxorem quavis de caussa dimissam Viro alteri. Verba illa, ut supra vidimus, ex ipso etiam Abarbenele, hypothetice sunt a Mose prolata, & nil aliud docent, quam quid facti fuerit inter Judæos, non quid Juris Divini; quid Deus tunc dissimulando q. toleraverit, non quid præceperit, vel approbative concesserit, & permiserit. Objectio vero nulla, nisi talis concessio & approbatio demonstrata fuerit.

XIX. *Octavum Argumentum* ducit a Fine institutorum Sponsalium;

Philosophus, inquit, *docet in Politicis, hoc fine instituta esse Sponsalia ante nuptias; quo, tempore hoc intermedio, desponsati se invicem probent: &, siquidem deprehendant, Pacem, Concordiam & Amorem inter ipsos sequi, ex similitudine & convenientia Temperamentorum, ad Nuptias quoque progrediantur; si secus, a Nuptiis abstineant, neque Vir uxorem eam ducat: quia satius est eam repudiare* בתולה Betulah *Virginem, quam* בעולה Beulah *Nuptam & ductam. Quod si vero etiam jam duxerit, nec ulla ratione concordes vivere possint, præstare, ut eam postea expellat, quam cum suo dolore retineat, & in perpetuis jurgiis & rixis cum ea vivat; & ut alia infinita incommoda prohibeantur:* כי בחירת הרע במיעוטו *Nam inter duo mala minus eligendum. Hac ratione enim poterit Ipse ducere uxorem aliam, sibi convenientiorem, & ipsa quoque nubere Viro alteri; sicque utriusque bonum promoveri, & multa mala præcaveri.*

Resp. 1. Probandum est alia, quam Aristotelis aut Platonis, authoritate, eo fine instituta esse Sponsalia, ut Sponsus interea Sponsæ suæ naturam, indolem, mores, &c. demum probet; & si tum eam minus sibi placentem aut convenientem deprehendat, repudiet. Magnum postulatum est, quod hic sibi sumit. Concedimus equidem, præter alias causas, hanc quoque unam esse, cur instituta sint Sponsalia, ut hoc temporis intervallo tempestive dispiciatur, num aliquid fortassis existat, quod matrimonii consummationem impedire possit: Sed quamvis hic causam a Sponso prætensam, & quidem ab ipsius placito, judicio, & arbitrio suspensam, id facere posse, id nos negamus. Causam oportet esse justam, sufficientem, & legitimam. Supra ex Abarbenele audivimus, eandem esse Sponsæ hic rationem, quæ Uxoris jam in thalamum traductæ. Ergo non alia ratione dimitti potest.

2. Quod ulterius dicitur, *Inter duo mala, minus esse eligendum*, ac proinde satius esse, si quis talem jam duxerit, cum qua non concorditer vivere possit, sed in perpetuis jurgiis & rixis, ad hæc & alia majora mala præcavenda, & utriusque tranquillitatem juvandam, ut eam expellat, & aliam ducat, quam ut eam retineat, &c. quod, inquam, hic dicitur, acceptamus, quatenus supponitur, Divortium tale esse malum, sc. vel Legi, vel Sanctioni & ordinationi Dei repugnans, ac proinde opponimus Regulam aliam, *Non esse facienda mala, ut eveniant bona*. Deinde dicimus, Actionum nostrarum regulam non esse, nostra vel commoda, vel incommoda, sed voluntatem Dei, ejusque ordinationem verbo expressam. Commoda enim & incommoda illa sæpe sunt tantum δοξαςικά, non vera, & qualiacunque illa sint, inprimis corporalia, Voluntati Dei sunt subjicienda. Voluntas autem Dei est, ut quod ipse legitime conjunxit, homo non separet, ut Vir, parentibus relictis, uxori suæ (legitime ductæ) adhæreat, & sint caro una; sine clausula, & sine conditione hac adjecta; *siquidem uxor illa fuerit ejusdem cum ipso naturæ, animi, voluntatis, &c.* Si hæc admitterentur, quæ quæso in mundo foret confusio? ut supra jam vidimus. Morositati mulieris, opponenda a viro Lenitas, Mansuetudo, Prudentia, qua mores illius studebit vel corrigere & diminuere, aut certe tolerare, tanquam crucem a Deo sibi impositam, juxta illud Varronis:

Uxoris vitium tollas opus est aut feras:
Qui tollit vitium, uxorem commodiusculam

Sibi

Sibi præstat: qui fert, sese meliorem facit.

XX. *Nonum & Ultimum* Abarbenelis Argumentum;

Scribit: הורתינו הקרושה מדרכת אותנו בדרכי הטבע החכם בהסכמת בוראו: h. e. *Lex nostra sancta deducit nos secundum Vias Naturæ Sapientis. Jam vero constat, omnes creaturas inferiores compositas esse ex Materia & Forma; Materiam item vocari* Fœminam, *& Formam vocari* Virum, *in Parabolis Prophetarum, & ænigmatis ipsorum. Quemadmodum ergo Forma non requiescit in Materia, nisi certis conditionibus, veluti* primo *est* רושם השמימי *Signatura cœlestis, & Motus cœli, tanquam causa generationis illius;* secundo, *Dispositio Materiæ, ejusque temperamentum ad recipiendam formam: sic Hominis societas cum Uxore non est prospera, nisi sit a Deo ex cœlis, & Uxor, in natura & temperamento suo, disposita fuerit, ad consentiendum cum eo. Et quemadmodum, mutato temperamento, Forma a Materia separatur, neque permanet, nisi secundum dispositionem & æqualitatem temperamenti Materiæ, recipientis eam: sic quando Vir in Uxore sua videt Turpitudinem aliquam, excessumque temperamenti ab æqualitate & perfectione necessaria ac requisita, tum expellet ac dimittet eam e domo sua, sicut Forma separatur a Materia. Quemadmodum etiam Generatio & Corruptio primo attribuuntur Formæ, utpote a qua Actio provenit (Materia enim recipit tantum Formam): sic in Conjugii dissolutione Facultas expellendi & dimittendi dependet tantum a voluntate Viri: Quemadmodum vero Corruptio venit a parte Materiæ: sic Turpitudo deprehensa in Muliere, causa est Divortii. Quemadmodum porro Materia, cum exuit Formam unam, statim recipit aliam, neque sine Forma manet: sic etiam Mulier repudiata nubere potest Viro alii. Quemadmodum denique, juxta ordinariam & consuetum naturæ cursum, Forma prima non redire solet ad Materiam illam, posteaquam ea exuit jam Formam secundam & tertiam: sic Maritus qui dimisit Uxorem, quæ postmodum ab alio ducta, & iterum dimissa ac repudiata est, non potest eam reassumere, &c.*

Resp. Argumentum hoc est symbolicum: Theologia autem symbolica non est argumentativa, sicut Hebræi ipsi fatentur, quando ajunt, אין מקשין בהגדה. Si hic ingenio indulgere liberet, alia possent dari similia ex Natura desumta, quibus probari posset, repudia vel divortia nequaquam esse Naturæ convenientia, & quidem ex ipsa Scriptura. Annon uxor cum Viro est caro una? annon os ex ossibus ejus, caro ex carne ejus? An autem naturæ conveniens est, ut quis carnem suam odio habeat? ut quamvis leviculam ob causam membrum aliquod suum, & quidem nobile, a corpore suo abscindat & abjiciat?

Multa talia speciose & jucunde possunt proferri, sed non solide. Omne enim simile est etiam dissimile. Lex quidem non est contra naturam, sed potius naturæ conformis: at nititur præcipue Voluntati Dei.

Et probandum esset, eandem esse per omnia rationem Conjugii, quæ Generationis & Corruptionis in natura.

Conjugii potius ea est ratio, quæ *Fœderis*, & quidem Sacrosancti, Proverb. 2. vers. 17. *Quæ* (mulier extranea) *deserit ducem adolescentiæ suæ: & fœderis Dei sui oblita est*; Conjugii nimirum contracti, advocato Dei nomine. Unde Uxor vocatur אשת בריתך *Confœderata viri*, Malach. 2. 15. Habet rationem *Societatis* & *Amicitiæ*, unde ibidem vocatur חברת *Socia mariti*. Quemadmodum ergo fœdera, societates, & amicitiæ, debent esse perpetuæ, constantes, & utrinque inviolabiles: ita etiam Conjugium. Quæ similitudo longe est aptior & convenientior, quam illa, & insuper in Sacra Scriptura fundata.

Imo dici potest Abarbeneli, annon Conjugium corporale inter homines, sit כדבוק האלה עם האומה *Typus Conjugii Spiritualis inter Deum & populum Israeliticum?* Nunquam autem ille concedet, Deum huic suæ sponsæ & conjugi *absolutum &* totalem libellum Dimissionis seu Repudii dedisse vel daturum, sed perpetuo ei fidem semel datam servare & servaturum, nec unquam eam totaliter repudiaturum, vel libertatem alii Viro nubendi concessisse aut concessurum. Sic enim Deus apud Prophetam Jesaiam loquitur cap. 50. v. 1. כה אמר יי׳ אי זה ספר כריתות אמכם אשר שלחתיה *Sic dicit Dominus, Ubi est libellus dimissionis matris vestræ, quo dimiserim eam? vel, Qualis est? &c.* Et quamvis postea eodem versu dicatur, הן בעונותיכם נמכרתם ובפשעיכם שלחה אמכם *Sed propter iniquitates vestras venditi estis, & propter prævaricationes vestras, dimissa est mater vestra*: & apud *Jeremiam* cap. 3. vers. 8. וארא כי על כל ארות אשר ניאפה משבה ישראל שלחתיה ואתן את ספר כריתתיה אליה *Et vidi, quod* (licet) *propter fornicationem omnem qua fornicata est aversa* (decem tribuum) *Israel, dimisi eam, & ei dedi libellum repudii sui, tamen non timuit prævaricatrix Jehudah soror ejus, sed ivit, & scortata est etiam ipsa;*

ipſa; tamen non vult Abarbenel hæc inter ſe pugnare, vel hæc loca de totali & finali repudio loqui. Sic enim ille, poſt aliorum adductas explicationes, ſcribit & hæc loca conciliat *Jeſa.* 50. ויותר נכון אצלי לפרש שהנביא ישעיהו דבר מאומה בכללותה ולוה אמר אי זה ספר כריתות אמכם אשר שלחתיה להגיד שהש״י לא עזב עמו ונחלתו עזיבה מוחלטת אמנם ירמיהו דבר מהשבטים אותם עצמם שהלכו בגולה שמהם בפרטיותם לרוב פשעיהם שלחם יי׳ מעל פניו ונתן בידם ספר כריתות וכו׳ *Rectius autem eſt in oculis meis hæc ſic explicare, quod Propheta Eſaias loquatur de populo in univerſalitate ſua* (in genere) *atque ideo dicat*, Ubi eſt ille libellus dimiſſionis, quo dimiſerim matrem veſtram; *ad indicandum, quod Deus non dereliquerit populum ſuum, & hæreditatem ſuam derelictione abſoluta: Jeremias autem de decem tribubus illis quæ in captivitatem abierunt, & quos ex illis in particularitate ſua* (in ſpecie) *propter multas prævaricationes ipſorum dimiſit a facie ſua, & in quorum manus dedit libellum dimiſſionis, ut in deſerto captivitatis conſummerentur, & illic moreventur: Quod autem ad ſemen illorum attinet, illud non comprehenſum fuit ſub illa ſententia, ideo dicit Jeremias nomine Dei*; Et vidi, quod propter omnem fornicationem, qua fornicata eſt averſa Iſrael, & ei libellum repudii dedi; *dum enim dicit*, כריתתיה Repudii ſui, *innuit, ſe loqui de illis duntaxat, qui abierunt in captivitatem, non de toto populo in genere, quem vocat* אם Matrem: *hinc dicit mox Jeremias*; Et dixit Dominus ad me, Juſtificavit animam ſuam magis rebellis Iſrael, quam prævaricatrix Jehudah: Vade, & exclama ſermones, ad Aquilonem, & dic, Revertere rebellis Iſrael, dicit Dominus, & non faciam cadere iram meam in vos, quia miſericors ſum, dicit Dominus, nec ſervo iram in ſæculum. *His enim verbis ſignificat, ſi tribus Iſraelis, quæ abductæ fuerunt in Aquilonem, ſe convertant, Deum non ſervaturum eſſe captivitatem ipſorum in ſæculum, eo quod non dederit libellum dimiſſionis toti populo, ſed iis duntaxat, qui in captivitatem abducti fuerunt.* Sed & alio modo loca iſta poſſunt explicari, quaſi diceret (Propheta Eſaias) הביטו וראו נוסח הגט אשר נתתי לאמכם שהיא הכנסיא ותראו בו אם הוא מוחלט או על תנאי כי בלי ספק הוא על תנאי וכו׳ *Inſpicite & videte exemplar libelli repudii, quem dedi matri veſtræ, quæ eſt Synagoga vel Eccleſia, & ex eo videbitis, num abſolutus ſit, an conditionatus? procul dubio enim eſt conditionatus, de eo videlicet tempore, quo futuri ſunt mali & peccatores coram Domino, non abſolutus: hoc ſibi vult dum ait*: Et propter prævaricationes veſtras dimiſſa eſt mater veſtra; *vult enim dicere*: Cum conditione prævaricationum ſcriptus eſt libellus ille, non aliter. *Et huc referenda ſequens querela* verſ. 2. Cur veni ego, & nemo adfuit? *ſicuti expoſui. Et cum hoc conſentit etiam quod Jeremias ſcripſit. Dicit enim primo* verſ. 1. Si dimiſerit vir uxorem ſuam, & diſceſſerit ab eo, & fuerit viri alterius, num revertetur ad eam amplius? annon prævaricando prævaricata eſt terra iſta? tu autem fornicata es cum amatoribus multis, ſed revertere ad me, dicit Dominus. *Vult quippe dicere*: Divortium illud non eſſe derelictionem abſolutam, ſed conditionatam, quandiu ſcil. duraverit prævaricatio illa, & peccatum illud. *Hinc dixit porro ad eum Dominus in diebus Joſiæ Regis*, v. 6. Vidiſtine quæ fecerit rebellis Iſrael? abit ipſa ſupra omnem montem excelſum, & ſub omnem arborem viridem, & fornicatur ibi: Et dixi, poſtquam fecit omnia iſta, Revertere ad me, & non eſt reverſa; *quaſi diceret: Totum malum inde fuiſſe, quod perſtiterint decem tribus in peccato ſuo, neque ſe converterint; quinimo etiam filii Jehudah, vias ipſorum malas didicerint: hoc eſt quod ait*, Et vidit prævaricatrix ſoror ejus Jehudah. *Propter hoc ait*, Et vidi etiam, quod licet videret, quod propter omnes fornicationes, quibus prævaricata eſt rebellis Iſrael, dimiſi eam, dedique ei libellum repudii ſui. *Vult enim dicere*: Libellum repudii ejus non fuiſſe abſolutum, ſed *propter omnes fornicationes quibus fornicata eſt*, q. d. *quamdiu perſtituri ſint in peccato ſuo, tamdiu duraturam dimiſſionem, & vim ſuam habiturum libellum repudii. Hinc præcepit Prophetæ, ut moneret eos*; Revertere rebellis Iſrael, dicit Jehovah, & non cadere faciam iram meam in vos, (*quo intelligitur continuatio & perpetuitas libelli divortii* (quia ſanctus ego, neque in perpetuum ſervo iram. Hactenus ille. In hunc ſenſum ſcribit in Argumento capitis 34. Prophetæ *Ezechielis* fol. 200. col. 2. *Quemadmodum Edomæi* (Chriſtiani) *lætantur in ruina Iſraelis: ſic illi, & cæteræ gentes, quæ poſſident terram Iſraelis, reportabunt ignominiam & vaſtationem ſuam; terra autem Iſrael benedicetur in populo & proventu ſuo*; כי הנה לא ניתן לה מאת האלהים ספר כריתות אבל היה ענינה כטומאת הנדה שבזמן רמה יתרחק ממנה בעלה ואחרי טהרתה חשוב לימי עלומיה *nam ecce non datus eſt illi a Deo libellus divortii, ſed ea eſt ejus ratio quæ mulieris immundæ, a qua tam diu ſe maritus ejus ſeparat, quamdiu immunditia*

ejus

ejus durat, redeunte autem ejus munditia, redit maritus, &c.

His ergo ſic poſitis & præmiſſis, dicimus; cum Lex Dei nos potius מדרכה בדרכי האלהים *incedere doceat & jubeat in Viis Dei*, quam בדרכי הטבע *in viis Naturæ*; Deus autem, ex ſententia Abarbenelis, Eccleſiam ſuam nunquam totaliter & finaliter a ſe expellat, nec unquam abſolutum ei libellum repudii mittat, annon ſic potius Dei ductum ſequi, & ejus extemplo abſtinere debeamus a libello divortii dando, quam ad imitationem Materiæ & Formæ naturalis, ſubinde mutare? hæc enim ſimilitudo nuſpiam nobis in Sacra Scriptura proponitur, neque ullibi per eam Conjugii corporalis ratio & conditio declaratur, ut id fit per typum Conjugii Spiritualis inter Deum & Eccleſiam.

Et ſic diſcuſſæ quoque ſunt Rationes iſtæ Abarbenelis, qui ubique cæteris Hebræis vult eſſe oculatior & acutior. Satis etiam, pro inſtituti noſtri ratione, de Secunda hujus Diſſertationis parte. Breviter etiam aliquid jam dicendum, de Tertia quæſtione propoſita.

PARS TERTIA.

I. **Q**ua forma, quove jure, Joſephus (Sponſus) Mariam deſponſatam ſuam, non παραδειγματίσαι, ſed λάτρα ἀπολῦσαι, clam dimittere voluerit? Matthæi cap. I.

Variæ hic Interpretum occurrunt ſententiæ; ob ambiguitatem verbi ἀπολῦσαι, & additum adverbium λάτρα, *Clam*.

Certum & indubitatum puto, cum Joſephus uterum Mariæ animadvertiſſet, illum de Caſtitate ejus primo dubitaſſe, & proinde de Repudio, ſeu de non copulanda ſibi, per Nuptiarum ſolennitatem, deſponſata ſua, cogitaſſe. Hinc enim dicit Angelus ad eum: Μὴ φοβηθῆς παραλαβεῖν Μαρίαμ. *Ne metue accipere Mariam*. Cur enim *metuebat* Joſephus? 1. quia parum honeſtum erat ſponſam fornicariam ducere, & ut Hebræi ajunt, ova colligere quæ non pepererat: *deinde*, quia ſupra vidimus, Lege inter Judæos cautum fuiſſe, ne quis cum uxore fornicaria aut adultera cohabitaret, ſed eam dimitteret.

Incertum & dubium, Quale nam fuerit illud divortium, quod moliebatur Joſephus?

1. *Quidam* ergo exiſtimant, Joſephum de Maria deſerenda, & ſibi exilio q. ſpontaneo indicendo, conſilia animo ſuo agitaſſe, ut & Mariæ honori conſuleret, & ipſe quoque ignominiam evitaret.

2. Alii de Maria clam dimittenda, & a ſe ableganda, id accipiunt. Hoc ipſum vero iterum diverſimode intelligunt.

Nonnulli enim de Maria vel domum Parentibus remittenda, vel alio, ubi ſc. ignota eſſet, ableganda; & ſic Sponſione clam inter Joſephum & Ipſam reſcindenda: Alii autem, de illa, ſecundum Leges & conſuetudines Judæorum uſitatas, dato ſc. libello, repudianda, dictum hoc volunt.

Singulæ hæ ſententiæ ſuos habent Patronos. Nobis, citra cujuſquam tamen præjudicium, Ultima ſententia maxime vero ſimilis & conſentanea videtur.

II. Nam quod ad Primam ſententiam attinet, illa neque cum Ritibus & Legibus Hebræorum congruit, neque Rationi eſt conſentanea. Ubi enim quæſo traditum, ut in tali caſu hujuſmodi quis conſilium capiat? Et num hac ratione vel Mariæ vel Joſephi honori conſultum fuiſſet? Non Mariæ honori certe; quia uterus ſic nec occultari, nec excuſari potuiſſet, quin illa paſſim in ore vulgi traduceretur, imo ad Judices adduceretur. Inquirendum utique fuiſſet & in Graviditatem Mariæ, & in Cauſam diſceſſus Joſephi. Quis hic prætextus obtendi potuiſſet? An profectio aut peregrinatio longinqua? Atqui hanc legitime ſuſcipere non potuiſſet ſine ſcitu & conſenſu Sponſæ ſuæ, adeoque etiam Parentum ipſius. An vero cuiquam perſuaderi potuiſſet, Mariam vel Parentes ipſius, veniam ei diſcedendi conceſſuros fuiſſe, a quo imprægnata poſtmodum credi debuiſſet? Hoc enim faciendum fuiſſet, ſi Mariæ crimen, de quo ſuſpecta erat, honeſto aliquo velo tegi debuiſſet. Quin imo neque hoc ſatis fortaſſe fuiſſet ad ipſius excuſationem. In Ritualibus enim Hebræorum reperio Canonem, quo cavetur, ſi quis longinquam & diuturnam peregrinationem ſuſcipiat, ut diſceſſurus, in omnem eventum Libellum repudii uxori ſuæ ſcribat. Sic legitur in שלחן ערוך parte 4. Tit. הלכות גטין Num. 154. §. 8. אם ידוע שהאיש רוצה לילך לארץ אחרת ישביעוהו שלא ילך או יכפוהו שקודם שילך יגרש אותה לזמן *Si conſtet, quod vir velit proficiſci in terram aliam, adjurabunt eum, ne abeat, aut ſaltem adigent eum, ut primo eam ad tempus in omnem eventum expellat*. Si aliter, clam videlicet, inſcia Maria & parentibus ejus, diſceſſum molitus fuiſſet, omnem culpam in ſe derivaſſet, quod non eſt viri boni, famam ſuam innocenter ita proſtituere & prodigere.

III.

III. Quod ad Secundam sententiam attinet, neque illa probabilitatis aliquam habet speciem. Sponsam, solenniter in præsentia testium, solenni benedictione, & festivitate, desponsatam, fama publica pro tali agnitam, habitam, & celebratam, occultare, aut clam ablegare, qui potuisset? An cum deprædicata Josephi integritate congruisset, hac ratione Mariæ crimen tegere & occultare? Aut, si maxime voluisset, non potuisset. Obstabant enim hic Leges, quibus cautum est, ne quisquam, etiam desponsatam suam, aliter quam in præsentia testium & tradito libello repudii, dimittat & expellat, ut sic non potuissent sponsalia inter ipsos clam & privatim rescindi. Et, si Leges hæ maxime non fuissent, annon & amici, & Ecclesia, & Magistratus, annon Desponsationis testes, inquisivissent, quid de Maria factum esset, & quonam sponsa ista devenisset, &c. Parentibus clam remitti domum non poterat, sine vel libello repudii, vel actionis alicujus intentatione.

IV. Tertia itaque sententia omnium mihi videtur verisimillima, quod Josephus Mariam, secundum Leges & consuetudines Judæorum, dato libello repudii, dimittere & repudiare voluerit. Rationes sunt hæ:

1. Quia Sponsa legitima, ut supra vidimus, non aliter dimitti potuit. Non est autem probabile, Josephum, virum justum, pium, & Legum observantem, Leges Judæorum receptas transgredi voluisse; sed id potius facere, quod illæ vel præcipiebant, vel permittebant.

2. Quia iterum diserta extabat Traditio juris, si quis in Uxore vel Sponsa reperiat ערות דבר Turpitudinem aliquam, maxime Pudicitiæ virginali vel muliebri adversam, & eam propterea expellere a se velit, ut id faciat Libello repudii, & iis ceremoniis, quæ ex parte supra fuerunt expositæ. Cum itaque Josephus hic hujusmodi Turpitudinem in Maria deprehendisset, quæ Castitatem & Pudicitiam ejus ipsi suspectam redderet, an credibile quæso est, illum de alia via eam deserendi cogitasse, quam de ea, quam Leges & statuta Mosis & Doctorum ei ostendebant, & præscribebant.

3. Favet huic sententiæ verbum Ἀπολύειν, quod Evangelista adhibet, quod in Causis matrimonialibus vix aliam significationem admittit, quam *Dissolvere*, sc. conjugium vel sponsionem, modo legitimo & usitato, h. e. *Dimittere per legitimum divortium, secundum Leges sc. & consuetudines*. Vocabula autem sunt pro subjecta materia accipienda & intelligenda. Qui privatim aliquam deserit & derelinquit de facto, is non bene dicitur ἀπολύειν *Dissolvere*, vinculum sc. matrimonii, præsertim in gente Judaica, Legum & statutorum tenacissima. Id potius est Rumpere, quam Solvere. Neque etiam alio sensu Scriptores Novi Testamenti vocem hanc usurpant. Vide *Matth.* 5. vers. 31. 32. & 19. vers. 3. 7. 8. 9. *Marci* 10. vers. 2. 4. 11. 12. *Lucæ* 16. vers. 18. Quin &, si ad voces Hebraicas attendamus, quibus hæc vox respondet, sive in Stylo Biblico & pure Hebraico, sive in stylo, tempore Christi inter Judæos familiari & usitato, iterum non alium poterimus ex hac voce sensum elicere. Ἀπολύειν Græce hic idem est quod alias ἐξαποστέλλαι, Hebraice שלח. Hoc vero in materia Conjugii & Divortii iterum non aliud significat, quam legitime, dato libello a se dimittere, amittere, *Deut.* 22. vers. 19. 29. & 24. vers. 1. 2. 4. *Jer.* 3. vers. 1. 8. *Jes.* 50. vers. 1. in quibus locis LXX. Græci usurparunt verbum ἐξαποστέλλαι, eodem sensu. Sic Chaldæi & Rabbini usurpant *verbum* פטר, quod eundem sensum habet, ut in Lexico videre est. De Desertione vel Dimissione alia, ista verba nunquam leguntur in hac materia.

V. *Qui vero*, inquiat aliquis, *dicit Evangelista, Josephum voluisse* clam *dimittere Mariam, si hæc dimissio de Libello divortii intelligenda?*

Ratio dubitandi est, quod nec ratione Sponsalium, nec ratione Repudiorum, clandestina Dimissio locum habere queat.

Desponsatio enim fiebat adhibitis testibus, datis arrhis, consecratione, confirmabatur conviviis & aliis festivitatibus. Itaque clam retractari aut tolli non poterat.

Repudii etiam libellus scribendus erat solenniter, in præsentia testium tradendus: persona repudiata permittebatur iterum alii cuivis sponso seu marito, &c. uti hæc omnia supra ex Hebræis sunt explicata. Quomodo ergo *clam* hoc fieri potuisset, ut non statim omnibus & toti q. mundo innotesceret? quid clandestina traditio libelli juvisset, cum res celari non posset?

Resp. Particula seu Circumstantia hæc (λάθρα *Clam*) non respicit proprie ad sequens Verbum Ἀπολῦσαι; sed opponitur præcedentibus verbis, quibus dicitur, quod Josephus noluerit eam παραδειγματίσαι *Publice & ignominiose traducere*. Itaque ut intelligamus, quid illud λάθρα *Clam* sibi velit, prius tenendum quid sit hoc παραδειγματίσαι. Hoc vero quid sit, non tam ex vi vocis seu verbi ipsius intelli-

telligimus, quod *Publicam & exemplarem alicujus, eamque ignominiosam & cum infamia conjunctam, expositionem* significat, & Hebræis גלה vel פרסם (quamvis generalioribus, neque ita emphaticis) respondet; quam si consideremus, Quid in tali casu, de Sponsa sic deprehensa, & ad Judices delata, secundum Leges & statuta Hebræorum, fieri debuerit? Casus talis est: Josephus cum hæc animo secum volveret, omnino adhuc de Castitate sponsæ suæ dubitasse, & suspectam eam habuisse videtur, quod ab alio gravida facta fuerit. Quid itaque faciendum ipsi erat? Vel *Ducenda* erat, & injuria hæc concoquenda atque tegenda, vel *Dimittenda*.

Ducere scienter gravidam ab alio, nec licitum erat, nec honestum. Non licitum: supra enim vidimus, cum Uxore sive sponsa (nam utriusque eadem est ratio) notorie adultera, in matrimonio vivere non licere Judæo: gravidam etiam ab alio ducere non licebat, nisi postquam peperisset, & infantem quoque ablactasset. Non honestum; quia, si res hæc in vulgus emanasset, quod Josephus sponsam duceret ab alio gravidam, & spurium fœtum scienter sibi vendicaret & educaret, id summa cum ipsius infamia & dedecore conjunctum fuerat. Hinc est, quod nonnulli volunt, illum, hujus ignominiæ vitandæ causa, se subducere, & in regionem aliquam, in qua ignotus fuisset, conferre se voluisse.

Dimittere itaque voluit eam. Hic vero duas præ se vias habebat, *Rigoris*, seu *Stricti juris* unam, Ἐπιεικείας alteram.

Rigoris via erat, Rem ad judices deferre, & illis cognitionem ejus committere, ut pro qualitate criminis in ipsam animadverteretur. Sic Josephus Mariam coactus fuisset Judici indicare, eam accusare, probationes dein suas proferre, suam innocentiam asserere, & sufficienter demonstrare, atque ipsam ream Judici sistere. Judicis officium fuisset, inquirere, num ante vel post desponsationem Maria compressa fuerit! Si ante desponsationem, actionem amissæ Virginitatis Mariæ intentare poterat, & Parentibus ejus, qui vitiatam pro Virgine ipsi venditarint, de qua *Majemonides* in הלכות אישות cap. 11. Quamvis enim hæc actio proprie sit eorum, qui per nuptiarum solennia, & carnalem conjunctionem, fraudem hanc deprehendunt; tamen & hic locum habere poterat: quia amissam Virginitatem uterus prodebat & probabat. Et hac ratione, secundum Legem, ad ostium domus Patris sui ducenda, & lapidanda illic fuisset, *Deuter.* 20. vers. 20. 21. aut certe illi tradenda, a quo vitium passa & gravida facta fuerat, si mitissime agendum fuisset, *Ibid.* vers. 28. 29. Si post desponsationem, dispiciendum erat, num in urbe, vel in agro; Si in urbe, & ipsa volente, nec clamante, ad portam urbis educenda, & lapidanda fuisset; Si in agro, & vim ipsa passa fuisset invita & reluctans, ipsa quidem impunis erat, & dimittebatur; Josephus tamen ex alio gravidam, Sponsam habere, vel ducere, honeste non poterat, nec proculdubio volebat. Videatur *Deut.* 22. 23. & seqq. Hæc omnia utique sine insigni & publica infamatione, exemplarique traductione Mariæ, sine maximo etiam Parentum, & totius familiæ ipsius probro fieri non poterant. Josephus itaque tanquam vir δίκαιος, h. e. pius, bonus, lenis, mansuetus, id vitare voluit, partim quod veteris vestigia flammæ adhuc sentiens, commiseratione proculdubio erga Mariam tangeretur, & hinc ex ejus vel infamia vel pœna, non voluptatem ullam capere posset; partim quod non sine propriæ quoque famæ dispendio, sine magnis etiam molestiis, negotium hoc a se suscipi posse animadverteret. Atque hoc est, quod hic intelligitur, quando dicitur, *Josephum noluisse Mariam* παραδειγματίσαι. Quid itaque? Cum via hæc juris & rigoris ipsi non placeret, voluit sequi mitiorem.

Mitior autem & Ἐπιεικείας via erat *Repudii*, per Libellum solennem & usitatum. Hac enim Mariæ honori atque saluti, quantum in se erat, & bono titulo poterat, consulere aliquo modo potuit, crimenque, cujus, sua quidem opinione, rea tenebatur, tegere & occultare. Via hæc non solum mitior ac lenior, sed & comparate vel opposite ad alteram, *Clandestina* recte dici potest: quia sic non necesse habebat Rem ad Judices deferre, Mariam diffamare, aut Caussam Repudii & dimissionis exponere. Ea enim, ut supra vidimus, non exprimi solebat in Libello, neque etiam rigide requirebatur a marito, nisi forte sponte eam diceret. Simile aliquo modo exemplum legi in Quæstionibus & Responsis sive Consiliis R. Meir Paduani fol. 80. ubi talis ei casus propositus; *Uxor Rubenis narravit marito suo, quod cum Simeone ante multos annos rem habuerit, cum hucusque habita fuisset a Rubene pro pudica & casta: Dubius itaque, num verbis illius credere debeat, nec ne, consuluit quosdam Doctores, qui consuluerunt ei, ut ejiciat seu repudiet eam, quod fecit;* ולא אמר לה משום עם רע אני מגרשך *Non tamen dixit, quod propter Nomen malum seu impudi-*

pudicitiam ejiciat eam; volens ſc. honori ipſius conſulere hoc medio.

Iaque λάθρα ἀπολῦσαι *Clam Dimittere*, nihil aliud eſt, quam quod Joſephus noluit Mariæ crimen ignominioſe divulgare, ad Judices deferre, accuſatorem ejus agere; ſed, *nulla expoſita cauſſa*, niſi quod ſic ipſi videretur, *ſine infamia*, eam conſueto more, dato Libello repudiare, & res ſuas ſibi habere jubere, negotiumque totum, ſeu regendum, ſeu tegendum, vel excuſandum, Mariæ ipſi, aut Parentibus & Amicis ejus committere. Et ſic faciebat, quod ſecundum Leges Judæorum juſtum & rectum, ſecundum Legem charitatis humanum erat. Unde & hoc reſpectu non immerito nomen Δικαίυ ipſi tribuit Evangeliſta.

VI. *An vero, inquiat aliquis, Juſtitiæ Joſephi hic celebratæ, ejuſque Pietati non adverſatur, quod Crimen Mariæ, cujus ipſe conſcius erat, non indicare, ſed quantum in ſe erat, occultare potius ſtuduerit?*

Ratio dubitandi eſt, quod *Levit.* cap. 5. verſ. 1. doceri videatur, quod ſi quis criminis alicujus ſpectator, aut alia ratione conſcius, teſtiſque fuerit, & illud non indicaverit, portet iniquitatem ſuam.

Reſp. Scio varie hunc locum ab Interpretibus exponi; præcipui tamen Interpretes illum exponunt de eo, qui pro teſtimonio dicendo a Judice compellatus, dicere renuit id quod vel vidit, vel audivit, vel intellexit: quamvis & hi diverſimode in eo, quod *alii* vocem אלה *Juramenti*, *Execrationis*, ſumant pro *Adjuratione*, qua Teſtis a Judice ad teſtimonium dicendum adjuratur; *alii*, pro *Juramento*, *Execratione* per Abuſum Nominis divini, quam teſtis audiverit, aut intellexerit, explicent.

Qui priori ſenſu accipiunt, ſic locum illum explicant; ונפש כי תחטא ושמעה קול אלה והוא עד או ראה או ידע אם לא יגיד ונשא עונו *Anima cum peccaverit, & audiverit vocem Adjurationis*, (vel Jurisjurandi a Judice ſibi propoſiti) *ut ſit Teſtis, qui aut viderit aut ſciat aliquid, tum, ſi non indicaverit, feret iniquitatem ſuam*. Sic explicat Abarbenel: והמצוה הזאת היא נכ׳ לעם הארץ ששמע קול אלה ר״ל שישביעוהו בשבועת האלה אם ידע בעדות או אם ראה שאם לא יגיד מה שראה או שמע ונשא עונו וזהו כשיהיה במזיד מכסה עדותו ולא יגידהו *Præceptum hoc*, inquit, *itidem eſt datum homini privato, qui audit vocem Execrationis, quod ſcilicet adjurent ipſum* (Judices) *per Juramentum execrationis, utrum ſciat teſtimonium, aut viderit; ut, ſi non indicaverit id quod vel vidit vel audivit, ferat iniquitatem ſuam; ſi nimirum obſtinate & proterve occultet teſtimonium ſuum, & id non indicet*. Sic etiam Ramban, R. Levi Ben Gerſon, R. Bechaj, Aben Eſra, & alii. Probant hanc expoſitionem inde, quod hic ſermo ſit de Teſte: Teſtis autem nullus ſit extra Judicium: neceſſe itaque eſſe de Judicis adjuratione ad Teſtimonium dicendum, hoc intelligere.

Qui poſteriori ſenſu vocem אלה ſumunt, ſic interpretantur; *Anima quum peccaverit, & audiverit Vocem Juramenti, Blaſphemiæ; & ſit Teſtis*, (& pro Teſte producatur, vel appelletur, ſc. coram Judice) *quo* (*eam*) *vel viderit, vel cognoverit; tum, ſi non indicaverit, feret iniquitatem ſuam*. Quomodocunque ſumatur, ſenſus eodem redit, de eo ſc. qui pro teſtimonio dicendo vocatus, teſtimonium ſuum ſcienter ſupprimit. Nihil itaque ad rem.

Cæterum, quod ad *Juſtitiam* Joſephi hic celebratam attinet, certum eſt, non ſtricte hic ſumi pro ea virtute, qua ſuum cuique tribuitur, vel id quis facit, quod ſecundum rigorem juris requiritur, ſed latius more Hebræorum, ut id ſatis ab eruditis in Evangeliſtam Interpretibus eſt demonſtratum. Addemus hic tantum, quod de vocis צדקה ſignificatione ſcripſit R. Moſes ben Majemon in More nevochim par. 3. cap. 53. צדקה Juſtitia, inquit, *derivatur a* צדק, *quod ſignificat* יושר *ſeu Rectitudinem.* יושר *autem, ſeu Rectitudo eſt, ut unicuique relinquatur & tribuatur, quod ei debetur, & ut unicuique enti tribuatur ſecundum quod ei convenit. In libris Prophetarum non vocantur ea, quæ ſecundum priorem ſenſum aliis dare & præſtare teneris*, Tzedakah *Juſtitia, quando ea perſolvis: nam cum ſolvis mercedem mercenario, vel creditori reddis debitum, id non vocatur* צדקה Juſtitia; *ſed illud, quod Virtutis & Honeſtatis ſolius cauſſa facis; ut cum pauperem aliquem a ſuo vulnere curas & ſanas, id vocatur* צדקה Juſtitia. *Hac de cauſa dicitur de reſtitutione pignoris*; Et erit tibi צדקה Juſtitia, *Deuteron.* 24. verſ. 13. *Nam cum in via honeſtorum morum & virtutum incedis, Juſtitiam exerces erga animam tuam intelligentem: quia perſolvis ipſi debitum ejus. Hinc omnes Virtutes vocantur* צדקה Juſtitia; *ut*, Et credidit Deo, & reputatum eſt ei pro Juſtitia, *Geneſ.* 15. 7. *ubi* Fides *vocatur* Juſtitia. *Sic dicit Moſes*; Et juſtitia erit nobis, cum cuſtodiverimus, ut faciamus omnia præcepta iſta, &c. *Deuter.* 6. 25. Et mox. *Sic itaque patet*, Chesed *dici de mera Beneficentia & Benignitate*: Zedakah *de Bono, quod fit Virtutis & Honeſtatis cauſſa, ad perfectam reddendam animam*. Hæc ille.

In

In gratiam Rabbinismi Studiosorum & Cultorum, placuit hic subjungere aliquot Formulas Desponsationum & Divortiorum, quarum in Dissertatione facta mentio & promissio:

נוסח שטר הרשאת שידוכין

מעידים אנחנו ח״מ מה שהיה לפנינו
היום יום פלו׳ כך לחדש פלו׳ כך לפ״ק למנין
שאנו מונין פה ויניציאה מתא דיתבא על
נהרי פלו׳ ופלו׳ איך בא לפנינו הנשא כמ״ר
פלו׳ בכמ״ר פלו׳ ואמר לנו היו עלי עדים
נאמנים וקנו ממני בקנין גמור ואגב סודר
וכתבו בכל לשון של זכות וראיה וחתמו
ותנו ליד פלו׳ בכמ״ר פלו׳ למען יהיה בידו
לעדות זכות ולראיה ברורה איך מרצון נפשי
הטוב בלי שום אונס והכרח כלל רק בלב
שלם ובנפש חפצה ובדעת צלולה ומיושבת
הנני מקנה לו ארבע אמות קרקע בחצרי
בכל מקום שהם ואגבן ואגב קנין סודר
הפקדתיו והשלטתיו ומניתיו שליח ומורשה
ממני לשדך ולארס לי מרת פלו׳ בת כמ׳ פלו׳
הדר בעיר פלו׳ ומעתה ומעכשיו הנני נותן
לו רשות ושולטנות הכות ויכולת עלי לידור
בעדי ובשמי ולשעבדני בכל התנאים השייכים
בין המשדכים הן לחת זמן וגבול לנשואין
בע״ה הן מכל יתר הענינים הנהוגים באיטאליה
הן מסך הנדוניא ומכל דבר אחר כיר ה׳
הטובה עליו וכפי ראות עיניו ובכל מכל כל
ההיה ידו כידי כפיו כפי ושעבודו כשעבודי וכל
מה שיעשה בשמי בעסק הנ״ל יהיה מאושר
ומקויים ממני כאילו עשיתיו אני ממש וימשך
זמן הרשאה הזאת בידו עד כל זמן פלו׳
וכך אמ׳ לנא עדים ח״מ כמ פלו׳ הנ״ל שאר
הרשאה זו כתבוהו בשוקא וחתמוהו בברא
כי היכי דלא ליהוי כמלתא טמירתא אלא
גלוי ומפורסם לכל וכתבוהו וחתמוהו אפילו
עד מאה פעמים עד דליפוק מתחות ידיכון
שטר הרשאה חד עשוי ככל תקון חז״ל
וימטי ליד כמ׳ פלו׳ דלא כאסמכתא ודלא
כטופסא דשטרי ויעשה ממנו דין נחוץ בכל
מקום ובכל זמן בין בד״י בין בר״אה בדיני
ישראל כאלו נעשה בכל תקון חז״ל ובדינהם
נ״כ כאלו נעשה בכל תקוניהם בחצריהם
ובטירוהם על ידי ספרא דמתא מפורסם ובפני
שופט העיר ובמקום המשפט ולא יפסל ולא
יבטל ולא יגרע כח הרשאה זאת לא מחמת
חסור או יתור לשון או תיבה או אות או
מחק או גרר או טפת דיו או קרע שאינו
קרע בד׳ או משום דבר אחר שבעולם ולא
מחמת לשון דמשתמע לתרי אנפי אלא הכל
יהיה נדון לזכות ולתועלת ויפוי כח השטר
וזכות ויד ושם לכ״מ פלו׳ הנ״ל או הבא
מכחו׳ ואחריות חמר שטר זה קבלתי עלי
כאחריות חמר כל שטרי הודאות ושעבודים
הנהוני׳ בישראל העשויין ככל תקון חז״ל
וכתנאי דבני גד ובני ראובן עוד בפנינו עדים
ד״מ בטל כמ״ר פלו׳ הנ״ל כל מודעי ומודעי
ומודעי דמודעי ומודעי דנפי מנו מודעי
דמודעי עד סוף כל מודעי דסלמ׳ ושמסר או
שעתיד למסור נגד שטר הרשאה הזא מן
יומא דנן ולעלם בכל לישני דאמרי רבנן
דמבטלי בהון מודעי ותנאי וקנינא מיד כמ״ר
פלו׳ הנ״ל ליר פלי׳ הנ״ל במנא דכשר למיקניא
ביה ביום וחדש ופרט הנז׳ והכל שריר
וקים:

פלנ׳ עד

ופלו׳ עד

EXEMPLAR LITERARUM

Quibus quis Potestatem alteri dat, aliquam suo nomine ambiendi, & sibi desponsandi per שדוכין *Desponsationem privatam.*

NOS infra scripti testamur, accidisse coram nobis hodie, die N. mensis N. juxta supputationem minorem, qua numeramus hic Venetiis, ube sita ad fluvios N. N. ut venerit ad nos Excellentissimus Dominus Doctor N. filius Excellentissimi Domini N. (*Procurator scil. qui potestatem dedit*) dixeritque ad nos; Estote mihi testes fideles, & emite a me emtione absoluta cum Sudario, scribiteque (eam) in omni optima forma (*de verbo ab verbum*; in omni lingua justitiæ & probationis) & obsignate atque date eam in manum τοῦ N. filii N. quo sit in manus ejus pro testimonio sufficientissimo, & probatione clarissima; quod ego liberrima mea voluntate, sine ulla vi & coactione, corde perfecto, animo lubentissimo, & mente clarissima atque constante; quod, inquam, emtione tradam ei quatuor jugera terræ in villa mea, in qua illa sunt: & cum illis, cumque emtione sudarii solenni, constituam, & ordinem illum Procuratorem & plenam a me potestatem habentem, ambiendi & desponsandi mihi Martham filiam τοῦ N. habitantem in urbe N. & ab hoc instanti do ipsi facultatem, potestatem, & potentiam meo loco, pro me, & meo nomine spondendi, meque subjiciendi vel obligandi: (*Hebraice* ולשעבדני *Et servituti me subjiciendi*) omnibus inter despondentes convenientibus conditionibus, tum de tempore & termino nuptiarum, & reliquis rebus omnibus in Italia consuetis, tum de summa dotis, cæterisque omnibus, prout Deus ipsi gratiam daturus est, & bonum ipsi videbitur: In omnibus, & per omnia, erit manus ejus sicut manus mea, & os ejus, sicus os meum, & obligatio ejus sicut obligatio mea: (*Hebr.* ושעבודו כשעבודי *Et subjectio servitutis ipsius, sicut servitutis subjectio mea,*) quicquid nomine meo fecerit in negotio supra dicto, erit a me fir-

mum & ratum, perinde ac ſi ego ipſemet feciſſem illud, durabitque tempus poteſtatis hujus in manu ejus uſque ad tempus tale & tale N. N. Dixit itaque nobis teſtibus ſupra memoratis; Diploma hoc ſcribite in platea, & obſignate illud in agro, (*publice*) ne res ſit in occulto, ſed publica & nota quibuſvis; ſcribiteque & obſignate illud centenis etiam vicibus, donec egrediatur e manibus veſtris diploma factum ſecundum omnia præſcripta ſapientum noſtrorum, perveniatque in manum τῷ N. (Procuratoris) non inſtar vulgaris formulæ, vel copiæ literarum: & ex eo decernatur prompte & celeriter in quovis loco, & quovis tempore, tum in curiis & judiciis Iſraelis, tum in judiciis Chriſtianorum; & in judiciis quidem Iſraelitarum habeatur, ac ſi eſſet conforme omnibus ſtatutis & juribus Sapientum noſtrorum; in judiciis Chriſtianorum, ac ſi factum eſſet ſecundum omnia ſtatuta conſueta in atriis & curiis ipſorum, per manum Secretarii publici urbis, coram prætore & judicio: neque vel irrita reddatur, vel tollatur, vel imminuatur vis Poteſtatis hujus ulla ſpecie aut prætextu; non propter aliquid vel deficiens vel redundans in formula Sermonis, nec propter dictionem, aut literam aliquam; propter nullam lituram, vel raſuram, vel maculam atramenti; non propter ſciſſuram quæ non ſit facta in judicio; non propter ullam aliam rem in mundo; imo nec propter formulam aliquam loquendi, quæ alium ſenſum poſſit admittere: ſed omnia judicentur pro valore, utilitate, & bonitate Poteſtatis in diplomate comprehenſæ, & pro manu & nomine τῷ N. (Procuratoris) aut ejus ſubdelegati, qui ab ipſo venerit. Et ſponſionem atque cautionem omnis damni, hujus diplomatis cauſa, ſuſcepi in me juxta vim cautionum & ſponſionum omnium Contractuum, confeſſionum, & obligationum (*Hebr.* שעבודים *Servitutis ſubjectionum*) conſuetarum inter Iſraelitas, factarum accuratiſſime ſecundum omnia requiſita Sapientum, & ſecundum conditiones filiorum Gad & filiorum Ruben. Inſuper in præſentia noſtra, teſtium nimirum, renuntiavit ὁ N. (Poteſtatem largiens) omnibus aliis confeſſionibus ſuis, & confeſſionum confeſſionibus, &c. in infinitum, quas vel tradiderit jam, vel traditurus ſit & tradere poſſet contra hoc diploma, a die hoc & uſque in perpetuum, omnibus optimis formis, quas Rabbini noſtri habent, quibus omnes obligationes vel confeſſiones, & conditiones abrogantur. Hæc emtio (tradita eſt) e manu τῷ N. (Poteſtatem largientis) in manum τῷ N. (Procuratoris) prout fieri decet, die & menſe ut ſupra. Omniaque hæc ſint firma & rata.

Nomina teſtium, N. N.
N. N.

נוסח שטר שירוכין

אלה דברי הברית אשר כרתו ובאו בפשרה אחת יחד המפואר ר׳ ° פלו׳ מורשה כנמ״ר פלו׳ ° כנראה בשטר הרשאה ועשה בכל תקון ח״ל כך לחרש פלו׳ למנין שאנו מונין פה ויניציאה וחתום שטר הרשאה הנ״ל ° מיד פלו׳ ופלו׳ על אודות הבחורה מרת פלו׳ ° להשיאה אל הבחור כמ״ר פלו׳ ממקום פלו׳ ובעה נבאר ונפרש פרטי התנאים אשר התנו ביניהם החלקים הנ״ל א׳ לא׳ למצוא חשבון ואל ישראל יצו את ברכתו במעשה ידיהם ויזכו לראות בבנים זרע ברוכי ה׳ : ואלה התנאים ראשונה וכו׳ שנית וכו׳ שלישיה וכו׳ רביעית וכו׳ עד שירצה ואלו הם הדברים אשר דברו באזנינו אותנו ח״מ כמ״ר פלו׳ וכמ״ר ° פלו׳ ואותנו צוו להעלות על ספר מזכרת מאת כל פרטי תנאיהם למען לא תחיה האמת נעדרת וחפץ ה׳ בידם יצלח: וכך אמרו לנו עדים ח״מ כמ״ר ° פלו׳ הנ״ל וכ״מר פלו׳ הנ״ל שטר פרטי תנאים אלו כתבוהו בשוקא וחתמוהו בברא כי היכי דלא ליהוי כמלתא טמירתא אלא גלוי ומפורסם לכל וכתבוהו וחתמוהו אפילו עד מאה פעמים עד דליפוק מתחות ידיכון שטר תנאי חד עשוי בכל תקון ח״ל ויעשה ממנו דין נחוץ בכל מקום ובכל זמן בין ב״די בין ברא״ה ולא יפסל ולא יגרע כח שטר זה לא מחמת חסור או יתור לשון ולא לשום סבה אחרת רק הכל יהיה נדון ליפוי ולתועלת ולזכות לחלק המקיים ותמיד יהיה ידו על העליונה ובקנס מאה דוקטי מחצית לחלק המקיי׳ וחציים לבית דין היוצא לכל אשר ימרה וימאן לבלתי הקים את כל פרטי הכתוב הזה: גם בפנינו עדים ח״מ בטלו כל א׳ מן החלקים הנ״ל כל מודעי ומודעי דמודעי ומודעי דנפקי מנו מודעי דמודעי עד סוף כל מודעי דעלמא שמסרו או שעתיד להמסר נגד שטר זה בכל לישני דאמרי רבנן דמבטלי בהון מודעי ותנאי: קנינא מן דין לדין ומן דין לדין במנא דכשר למקני ביה ומה שהיה בפנינו ח״מ היה ביום פלו׳ כך לחרש ° פלו׳ כך לפ״ק למנין שאנו מונין פה ויניציאה וכתבנו וחתמנו פה שמותינו לעדות ולזכות ולראיה לכל זמן המצטרך לחלק המקיים ולתוספת חזוק יחתמו החלקים הנ״ל את שמם אחרי חתימתנו והכל שריר וקים:

ואחר זה יחתמו העדים ובעל התנאי הנזכר:

FOR-

FORMULA DIPLOMATIS

Deſponſationis privatæ.

HÆC ſunt verba fœderis, quod pepigerunt, & de quo transegerunt, Ornatiſſimus Rabbi N. Procurator, & Dominus N. (*Principalis, poteſtatem largiens*) uti videre eſt in Diplomate ſuperiore facto ſecundum omnia requiſita Sapientum noſtrorum, die & menſe anni, ut hic Venetiis numeramus, & a teſtibus N. N. ſubſignato, propter Virginem Martham N. ad deſponſandam eam Juveni N. N. ex loco N. Quod itaque bono fiat omine, explicabimus conditiones particulares, de quibus convenerunt partes ſupra nominatæ, ſigillatis, eaſque numeris comprehendemus. Deus Opt. Max. præcipiat benedictionem ſuam in opera manuum ipſarum, digneturque eos, ut videant filios, ſemen benedictiorum a Domino: Hæ autem ſunt conditiones, 1. 2. 3. 4. & quouſque illis viſum fuerit.

Hæc autem ſunt verba, quæ loquuti ſunt audientibus nobis infra ſubſignatis, Dominus N. & Dominus N. nobiſque mandarunt, memoriæ cauſa ſcripto conſignare omnes illas conditiones ſpeciales, ne veritas teſtimonio deſtituatur, ſed voluntas Domini in manu ipſorum proſperetur. Sic ergo dixerunt nobis teſtibus infra ſubſignatis, Dominus N. & Dominus N. ſupra commemorati; Diploma particularium conditionum harum ſcribite in platea, & obſignate illud in agro, ne res ſit in occulto, ſed publice nota omnibus: deſcribite quin etiam & ſubſignate illud etiam centies; donec egrediatur e manibus veſtris Diploma conditionum unum, factum accurate ſecundum omnia requiſita: ſecundum illud pronuntietur ſententia promte in omni loco, & omni tempore, tam in Curiis Iſraelitarum, quam Chriſtianorum: neque illegitimum reddatur, vel diminuatur vis hujus diplomatis, propter aliquam redundantiam vel defectum in formulis, nec propter ullam aliam cauſam, ſed omnia judicentur pro bonitate, commoditate & utilitate partis (conditiones) ſervantis, cujus manus ſemper ſit ſuperior; idque ſub mulcta centum ducatorum, cujus dimidium cedat parti ſervanti, alterum dimidium, domui judicii, quod illud exiget a quovis qui contra egerit, & ſtare noluerit omnibus comprehenſis ſcripto hoc. Quin & in præſentia noſtra, quævis contrahentium pars aboleverunt & abrogarunt omnes confeſſiones, & obligationes, in infinitum, ſi quas vel jam dederint, vel daturi ſint, repugnantes diplomati huic, omnibus optimis formis, quibus hæ aboleri & irritæ pronuntiari ſolent a Rabbinis noſtris. Atque hic mutuus contractus, factus legitime, quæque reliqua coram nobis ſubſcriptis peracta ſunt, acta ſunt die N. menſis N. juxta ſupputationem minorem, qua numeramus hic Venetiis, ſubſcripſimuſque & ſubſignavimus nomina noſtra in teſtimonium, confirmationem, & probationem, qua omni tempore uti poſſit, ſi neceſſitas exigat, pars ſervans: quin & majoris certitudinis & confirmationis loco, ſubſignabunt etiam partes contrahentes commemoratæ nomina ſua, poſt ſubſignationem noſtram. Omnia ſunto rata & firma.

N. N.
N. N. &c.

נוסה שטר אירוסין

בכך כשבת בכך ימים לירח ° פלו׳ שנת כך וכך לבריאת עולם למנין שאנו מונין וכו׳ בן ° פלו׳ אמר לה ° לפלונית בת פלו׳ הוי לי ארוסה כדת משה וישראל ויהיבנא ליכי מוהר בתולייכי כסף זוזי מאתן דחזו ליכי מדאוריתא וצביארת ° פלונית דא והוות ליה לארוסה וכן חתנה לפלונית ארוסתו לכתוב לה כתובתה בימי נישואיה כך וכך אמר ° ופלו׳ דנן אחרת שטר אירוסין זה קבלתי עלי ועל יורשי אחרי לפרוע שטר אירוסין זה ואפילו מן גלימא דעל כתפאי כחיים ובמות וקבל עליו פלו׳ ° זה אחריות וחומר שטר ארוסין זה כאחריות וחומר כל שטרי ארוסין די נהיגין בבנות ישראל וקנינא מיד ° פלו׳ ליד פלו׳ בכל מה דכתיב ומפרש לעיל וכו׳:

DIPLOMA DESPONSATIONIS

Publicæ & Solennis.

IN tali ſabbato, tali die, menſis N. Anni talis & talis, a Creatione mundi, juxta ſupputationem, qua nos utimur, &c. teſtatum facimus, qua ratione N. filius τῦ N. dixerit τῦ N. filiæ τῦ N. Eſto mihi deſponſata juxta ritum Moſis & Iſraelis, & do tibi dotem virginitatis tuæ, in pecunia ducentos florenos, quæ tibi debentur ex Lege; & acquievit iſta Virgo N. fuitque ei deſponſata. Similiter etiam pactus eſt cum illa ſponſus ejus, ſe dotem debitam quoque ipſi ſcripturum in die Nuptiarum. Sic & ſic dixit ὁ N. iſte; Cautionis loco diploma hoc ſponſalium recepi in me, & pro hæredibus meis poſt me, ſolvendo iſtud diploma, etiam ex (pretio) pallii mei, quod eſt ſuper humeros meos, in vita & in morte: atque ita recepit N. (ſponſus) iſtam obligationem vel cautionem, gravita-

vitatemque diplomatis hujus, ſecundum cautionem & valorem quorumvis diplomatum ſponſalitiorum, conſuetorum inter filias Iſraelis: contractuſque hic factus eſt ſecundum omnia ſupraſcripta, &c.

נוסח שטר כתובה

ברביעי בשבת בכך לחדש פלו׳ ° כך וכך לפ״ק למנין שאנו מונין פה ויניציאה מתא אריתבא על נהרי פלו׳ ופלו׳ איך כמ״ר פלו׳ ° יצ״ו אמ׳ לה למרת פלונית בתולתא ברת כמ״ר פלו׳ הוי לי לאנתו כדת משה וישראל ואנא אפלח ואוקיר ואזון ואפרנס יתיכי כהלכות גוברין יהודאין דפלחין ומוקרין וזנין ומפרנסין לנשיהון בקושטא ויהיבנא ליכי מחר בתוליכי כסף זוזי מאתן דחזו ליכי מדאורייתא ומזונייכי וכסותייכי וספוקיכי ומועל לותיכי כאורח כל ארעא וצביאת מרת ° פלונית בתולתא דא והות ליה לר׳ ° פלו׳ חתן דנן לאינתו והא נדוניא דהנעלת ליה בין בכסף בזהב בין בתכשיטין בין בשימושי דירה בין בשמושי ערסא סך הכל קבל עליו ר׳ פלו׳ חתן דנן בסך כך וכך דוק״אטי מהשמש טבי ותקולי וצבי ר׳ פלו׳ חתן דנן ואוסיף לה הן דיליה סך כך דוק״אטי מהשמש טבי ותכולי במתנה כי היכי דלהוו לה בין הכל סך ° כך דוק״אטי מהשמש טבי ותקולי בכתובתה וכך אמר לנא ר׳ ° פלו׳ חתן דנן אחריות וחומר שטר כתובתא דא קבולית עלי ועל ירתאי בתראי לאתפרעה מן כל שפר ארג נכסין וקנינין דאית לי תחות כל שמיא דקנינא ודעתיד אנא למיקני נכסין דאית להון אחריות ואגבן דלית להון אחריות כלהון יהון אחראין וערבאין למפרע מנהון שטר כתובתא דא קבילית עלי ועל ירתאי בתראי בבחריות ובחומר כל׳ שטרי כתוגות דנהיגי בבנות ישראל העשויים כתקון חז״ל מן יומא דנן ולעלם דלא כאסמכתא ודלא כטופסי דשטרי וקנינא מן ר׳ פלו׳ חתן דנן למרת ° פלונית בתולתא דא על כל מה דכתיב ומפורש לעיל במנא דכשר למיקני ביה והכל שריר וקים:

EXEMPLAR LITERARUM DOTIS.

DIE quarto Septimanæ, qui eſt N. menſis N. Anni N. juxta ſupputationem, qua hic Venetiis numeramus, urbe ſita ad fluvios N. N. Præſtantiſſimus D. N. (quem Deus & redempror ejus cuſtodiat) dixit Marthæ N. Virgini, filiæ τῷ N. Eſto mihi in uxorem, ſecundum ritum Moſis & Iſraelis; ego vero colam, honorabo, nutriam, & ſuſtentabo te, ſecundum conſuetudinem Virorum Judæorum, qui colunt, honorant, nutriunt, & ſuſtentant uxores ſuas, in veritate, & do tibi dotem virginitatis tuæ in pecunia ducentos florenos, qui tibi ex Lege debentur, alimenta item tua, veſtimenta tua, & ſufficientiam tuam (cætera neceſſaria): conſuetudinem item, ſecundum viam omnis terræ: Ad hoc Martha N. Virgo iſta, acquievit & conſenſit, fuitque ipſi D. N. Sponſo huic in uxorem. Hæc vero eſt Dos quam illa attulit ad ipſum N. N. tum in argento, tum in auro, tum in ornamentis, tum in ſuppellectile domeſtica, & lectorum: quam ſummam totam accepit ſuper ſe D. N. Sponſus iſte, in tali & tali ſumma ducatorum ſolarium bonorum & juſti ponderis, cui ipſe de ſuo addidit ei talem & talem ſummam ducatorum ſolarium bonorum & juſti ponderis, pro donatione, ita ut (ſponſa) habeat in univerſum talem ſummam ducatorum ſolarium bonorum & juſti ponderis, in Dote ſua. Porro ſic nobis dixit Dn. N. Sponſus iſte; Hanc cautionem & gravitatem (vim, valorem) literarum harum dotalium recepi ego pro me & meis hæredibus, me ſoluturum ex omnibus optimis meis facultatibus, quas ſub toto cœlo habeo, & quas ſum comparaturus. Facultates tam illæ, quæ habent reditum vel certam cautionem (quales ſunt fundi & bona immobilia) quam illæ, quæ non habent (ut ſunt bona mobilia); omnes illæ erunt oppigneratæ & hypothecæ nomine datæ, ut ex illis ſolvatur ſcriptum hoc dotale. Ita recepi pro me, & pro hæredibus meis poſt me, ſecundum cautionem, vim & efficaciam omnium literarum dotalium, uſitatarum inter filias Iſrael, factarumque ſecundum omnia requiſita Sapientum noſtrorum, a die hoc in ſeculum, non tanquam vulgarem epiſtolam, vel apographum literarum. Sic ſpondetur a Dn. N. ſponſo, ipſi Marthæ N. Virgini huic, ſecundum omnia ſupra ſcripta & expoſita, prout legitime id fieri oportet: Omniaque ſunt rata & firma.

נוסח שטר גט

בשלישי בשבת בתשעה ועשרים לירח
מרחשון שנת חמשה אלפים
ושמנה עשרה לבריאת עולם למנין שאנו
מנין כאן בפאריש מתא
דיתבא על נהרי שיינא ובייברא אנא פלוני
דמתקרי פלו׳ בר ר׳ פלו׳
הכהן העומד היום בפריש מתא דיתבא
על נהרי
שיינא ובייברא צביתי ברעות נפשי בדלא
אניסנא ושבקית
ופטרית ותרוכית יתיכי ליכי אנת אבת אנתתי
פלונית דמתקריא
פלונית ברת ר׳ פלוני הכהן דהוית אנתתי
מן קדמת דנה וכדו
פטרית ושבקית ותרוכית יתיכי ליכי די תיהויין
רשאה ושלטאה
בנפשיכי

בנפשיכי למחך להתנסבא לכל גבר די תיצביין ואנש
לא ימחא בידיכי מן יומא דנן ולעלם והרי את מותרת לכל אדם
ודן די ידוי ליכי מינאי ספר תרוכין ואגרת שבוקין וגט פטורין
כדת משה וישראל:

EXEMPLAR LIBELLI REPUDII.

TErtio (die) Septimanæ, vigesimo nono mensis Octobris, Anni quinquies millesimi & decimi octavi, a Creatione mundi, juxta supputationem, qua nos numeramus Parisiis, urbe sita ad fluvios Sequanam & בייברא, ego N. qui vocor N. filius R. N. Sacerdotis, habitans hoc tempore Parisiis, urbe sita ad fluvios Sequanam & בייברא, volui voluntate libera animi mei, sine coactione, & repudiavi, dimisi, atque expuli Te, Te, inquam, uxorem meam, quæ vocaris N. filia R. N. Sacerdotis, quæ fuisti antehac uxor mea: nunc vero repudio, dimitto, & expello Te, Te, inquam, ut facultatem potestatem habeas, pro lubitu tuo, abeundi & nubendi omni viro cui volueris, nec quisquam possit impedire manum tuam, a die hoc & usque in sæculum; atque sic ecce permissa es cuivis. Et hic sit tibi a me libellus expulsionum, & literæ repudii, & diploma dimissionis, juxta ritum Mosis & Israelis.

ISAACI ABARBENELIS
DISSERTATIO
De כרת sive Excidii Pœna, cujus frequens in Lege mentio;

Excerpta ex Commentario ejus in Legem,
ad Num. cap. xv. vers. 30.

ואמנם מהו הכרת שזכרה התורה במקום הזה ובמקומות רבים אחרים ראיתי להרחיב בו הביאור כי יש בו דעות חלוקות לחכמינו ז'ל וכלם לא ימלטו מן ספקות: ואחשוב שהקרה השם לפני דעת ישר ונכון בדרוש הזה: ואומר שהגאון רב סעדיה אומר שחופש שזכרה התורה ונכרתה הנפש ההיא ונכרתו הנפשות העושות: הוא שם נאמר על הבשר והגוף ושהוא על דרך נפש כי תגע בכל טמא והנפש אשר תאכל כל דם נפש כי תאכל כל נבלה שמבואר הוא שהנפש אינה אוכלת דם ולא נבילה ולא דבר אחר: ואינה נוגעת בכל דבר טמא: אבל הנפש הנאמר כאן הוא הגוף כמו שנ'כ יאמר שם בשר על הנפש יבא כל בשר להשתחוות לפני ויברך כל בשר כי ההשתחואה והברכה וההלול לא תפול) על הבשר כי הם מפעולות הנפש ומסכים לזה כתב הרא"בע כאן על הכרת תכרת הנפש ההיא ו"ל הנפש אינה הנפש המשכלת כדברי תועי רוח רק הוא חבור הנפש עם הגוף עד כאן: ולפי זה יהיה העתם שענין הכרת הוא קצור ימי החוטא ומיתתו קודם קצו בעולם הזה לא דבר אחר: ויתחייב מזה שיהיה ענין הכרת הוא עצמו ענין המיתה בידי שמים וכן נראה מדברי הגאון שאין הפרש ביניהם כלל: והדעת הזה הוא בלתי נכון לפי שבפרק אלו הם הנשרפים מנו חכמינו זכרונם לברכה אותם שמיתתם בידי שמים אחד לאחד אבל לא זכרו בכללם אחד מכל הלו כריתות:

וכן כשמנו במשנת כריתות אותם הלו ממחוייבי מיתה בידי שמים: והוא המורה שאין ענין הכרת כענין המיתה בידי שמים: ושהם מתחלפים בעצמם ובדינם: אף שנאמר שבא בתורה הנפש במקום בשר וגוף במקום נפש:

ושדברה בזה בדרך העברה והשלוח: והוא זר מאד ובנאי גדול בחקה חלילה לי מלהאמינו: ועינינו הרואות כאשר רצתה התורה לדבר באדם המורכב יקראהו בשם איש ואיך תקרא לנפש גוף ולגוף נפש:

ולכן ראוי שנחשוב שכאשר יכנה הכתוב את האדם בשם נפש אינו אלא להיות האזהרה או הצווי או הספור ההוא בבחינת הנפש המשכלת וכ'ש שאמר הנפש האוכלת את הדם או אשר תגע בכל טמא לא אמר נפש אלא בבחינת הנפש השכלית המיוחדת באדם במה שהוא אדם: האמנם מפני שיש עונו' אשר יעשה אותם האדם מפני רוע אמונותיו והפסד דעותיו עם היות העונות ההם מעשים גשמיים יתלה אותם הכתוב בנפש לפי שהיא הפועלת אותם ברוע דעותיה ואמונותיה כי הנה האוכל את הדם אין ספק שיעשה זה להיותו נמשך אחרי הדעת הנפסד שרוח הדים כרוח הבהמה ושנושאו הוא הדם וכדי להסיר הדעת הזה אסרה

אסרה התורה אכילתו : ולכן באה אזהרתו בשם נפש : וכן הענין בטמא האוכל בקרשים או הנכנס טמא במקדש שבאה אזהרתו בשם נפש לפי שאם היתה הנשמה ההיא חוששת על קרושת המקרש ומאמינה שרות השכינה שמה שהרברים הנקרבים לגבוה היו מקורשים בעצמם לא היתה עושה כן : הנה אם כן נתלו העונות ההם במקום הפעולות ושרשם שהיא הנפש ואליה ייוחס העונש כמו שאמר הנפש החוטאת היא תמות נראה לי להיות כל זה כפי חוזק אמונתה וחו שתה : ולפי שירדה תורה לסוף דעתו של אדם שלא היו העונות ההם מתוקף היצר והתגבורת התאוה אלא מפני שנכנס בו רוח שטות או רוח אפיקורוסות המיוחס לנפש : וכן נמנו בני יעקב ועם אלהי אברהם : ובהפך נאמר באומות הסכלות ונפש אדם מן הנשים לא תחיה כל נשמה לפי שבהיותם חטאים בנפשותם נתחייבו להרוג ולאבד הנה א"כ מה שזכרה התורה בשם נפש הוא מאמ' מרוייק בלי ספק ולא נאמר הכרת על הנפש החיובית כרברי הראב"ע כי בירוע הוא שתכרת ותפסר עם הגוף כפי טבעה והיה כצריק כרשע אלא על הנשמה השכלית שבחרה באותו עון שהיא תענש עליו : אמנם שאר העונות שיעשה אותם האדם מתוקף היצר הרע והתאוו' רגשמיות וחברות בני אדם לא ייחס אותם הכתוב לנפש אלא לאיש או לאדם כי לא ייחס לנפש אלא מה שהוא מיוחס באמרת אליה לא לבשר ולגוף מה שהוא מפעולות הנפש ומה שאמר יבא כל בשר להשתחוות פני הוא כפשוטו כי הגוף הוא אשר יבא וישתחוה בפשוט ידיו ורגליו וכן ויברך כל בשר שתחלת הפסוק מורה על סופו שהוא תהלת יי' ידבר פי ויברך וכו' פי שהניף בפיו וברצונו יהלל ויברך ורמו גם כן הכתוב במאמרים האלה שלעתיד לבא בימים ההם יסיר את לב האבן מבשרם בענין שגם הגוף והבשר יהיו כל תאותיו ותכונותיו לשום שמים לבא לשחחות בבית יי' ולברך בשמו והוא על דרך כל עצמותי תאמרנה יי' מי כמוך שייחס זה לעצמות והענין בלו הכנע הכחות הנשמיות אל הנפש הנה אם כן הרעת הזה הראשון מהגאון והרא"בע בענין הכרת הוא בטל בעצמו :

כרת *Kereth*, h. e. *Excidium*, cujus Lex mentionem facit in hoc, & quamplurimis aliis locis, quid ſit, viſum eſt mihi latius nonnihil explicare. Sunt enim variæ ac diverſæ de eo ſententiæ Sapientum noſtrorum, quarum tamen ſingulæ ſua habent dubia. Exiſtimo autem, Deum mihi ſententiam rectam ac veram de hac quæſtione monſtraſſe.

Prima Sententia eſt *Rabbi Saadiæ*, qui dicit, quod *Anima*, cujus meminit Lex, quando ait, *Et exſcindetur anima illa*, vel, *Et exſcindentur animæ illæ*, *quæ fecerint hoc vel illud*, quod, inquam, in his locis *Animæ* vocabulum dicatur de Carne & Corpore, ſicut nimirum illic, *Et anima quæ contigerit ullum immundum*, Levit. 7. 19. Item, *Omnis anima*, *quæ comederit cadaver*, Levit. 17. 15. Quibus in locis Animam pro Corpore ſumi, manifeſtum eſt, quia anima nec ſanguinem, nec cadaver, nec aliam rem comedit: neque etiam contingit ullam rem immundam. Proinde *Anima* in his locis eſt *Corpus*, ſicut vice verſa Nomen *Carnis* dicitur de *Anima*: ut, *Veniat omnis caro*, *ut ſe incurvet coram me*, Jeſa. 66. 23. Item: *Benedicet omnis caro nomini ſancto ejus*, Pſal. 145. 21. Benedictio quippe & Laudatio non competunt carni: quia ſunt ex operationibus animæ. Et cum hoc conſentit, quod Aben Eſra ad hunc locum ſcribit; *Anima hic non eſt Anima intelligens*, *uti exiſtimant nonnulli vertiginoſi ſpiritus*, *ſed eſt Conjunctio Animæ cum Corpore*. Itaque mens & ſententia horum eſt, Excidium ſignificare Abbreviationem dierum peccatoris, & mortem ejus in mundo hoc, ante tempus ipſius, nec quicquam aliud. Unde etiam conſequitur, Verbo *Exſcindendi* ipſo, ſignificari *Mortem per manus Cœli*, nullaque erit inter hæc duo differentia.

Verum ſententia hæc non eſt recta, quia in Talmud, in capite quod incipit: אלו הם הנשרפים (*Sanhedrin* cap. 9.) ubi ſigillatim Sapientes (Talmudici) enumerant illos, quorum ſupplicium eſt Mors per manus Cœli, non numerant ullum ex omnibus triginta ſex delictis, quibus Lex כרת ſeu Excidium interminatur: Neque vice verſa, dum in Miſchna libri כריתות ſeu de Excidiis, recenſent triginta illa ſex Excidia, Lege denunciata, inter illa referunt vel unicum ex illis, qui rei ſunt Mortis per manus cœli. Quod ſane nos ſatis docet, τὸ *Kereth* ſeu Excidium, non eſſe Mortem per manus cœli, ſed diverſa eſſe tum in Seipſis, tum in Judiciis, h. e. pœnis ſuis.

Quod etiam dicitur; *Animam* pro *Carne & corpore*, & vice verſa, *Corpus* pro *Anima*, quodque Lex hic loquatur Tropice; id alienum eſt prorſus, & procul a Legis mente, nobis nequaquam credendum. Oculi enim noſtri vident, quando Lex vult loqui de Homine compoſito, illam uti vocabulo *Viri*, quomodo itaque vocaret Corpus Animam, & animam *Corpus*? Unde dicendum eſt, quod cum Lex Hominem cognominat nomine *Animæ*, illud nihil aliud ſit, quam Admonitio, aut Præceptum, aut Narratio, reſpiciens Animam Intelligentem; ac proinde multo magis quando dicit; *Anima comdens ſanguinem*, aut *cadaver*, &c. non dicit

dicit illud nisi respectu Animæ intelligentis, homini propriæ, quatenus est Homo.

Quia ergo sunt Iniquitates quædam, quas committit homo ex malitia fidei suæ, & corruptione sententiarum suarum quas tenet, licet illæ iniquitates sint opera corporalia, suspendit eas Scriptura ab Anima; quia illa est Caussa efficiens illarum, per malitiam sententiarum suarum quas tenet, & rerum quas credit. Nam ecce, qui Comedit Sanguinem, non est dubium quin illud ideo faciat, quia sequitur sententiam istam corruptam, quod Spiritus hominis, sit sicut Spiritus bestiæ, quodque subjectum ejus sit Sanguis. Ad tollendum itaque sententiam istam, prohibuit Lex comedere Sanguinem: & ideo venit Prohibitio ejus sub nomine *Animæ*. Eadem est ratio Immundi, comedentis Res sanctas, aut ejus qui immundus ingreditur in Sanctuarium, quorum Prohibitio itidem venit sub nomine *Animæ*. Nam si anima illa sollicita esset & cogitaret de Sanctitate Sanctuarii, crederetque, Spiritum Majestatis Divinæ illic esse, atque Res oblatas Altissimo esse Sanctas in se, nunquam ita faceret. Unde concludimus, Iniquitates illas poni loco Actionum, & Radicis earum, quæ est Anima, eique attribui Pœnam, sicut dicitur; *Anima quæ peccaverit, ipsa morietur, Ezech.* 18. *vers.* 4. 20. Unde mihi videtur, hæc omnia ita dici vel efferri, respectu vel Fortitudinis, vel Debilitatis fidei ipsius (sc. animæ); & quia Lex descendit ad imum quasi animi vel mentis Hominis; quod iniquitates illæ non patrentur a Vi Concupiscentiæ & cupiditatis, sed quod Hominem ingressus sit Spiritus aliquis Stultitiæ, aut Profanitatis, quæ attribuitur Animæ. Sic numerantur Filii Jacobi, *Septuaginta Animæ*, quia ratione Animæ illi fuerunt Filii Jacobi, & Populus Dei Abrahami. Contra dicitur de Populis Stultis; *Et animarum hominis de mulieribus, &c.* Numeror. 31. vers. 35. Item, *Non vivificabis ullam animam*, Deuteron. 20. vers. 17. quod, peccatores existentes in animabus suis, digni sint, qui perdantur & occidantur.

Itaque, quod hic Lex mentionem facit *Animæ*, sine dubio singulari accuratione & studio ita loquitur, neque utitur verbo Excidendi de Anima vitali, ut vult Aben Esra: quia de illa constat, quod exscindatur & corrumpatur una cum corpore, secundum naturam suam, &, quod ejus respectu, eadem sit conditio Justi & Impii; sed de Anima intellectuali, quæ suo arbitrio elegit illam iniquitatem, propter quam punitur.

Reliquas autem iniquitates, quas committit homo ex parte Concupiscentiæ suæ malæ, & Cupiditatum corporalium, vel ex Conversatione mala; illas non attribuit Scriptura Animæ, sed Viro, aut Homini: Animæ enim nihil attribuitur, nisi quod revera ei, non Corpori aut Carni competit, quod vere est ex operationibus Animæ. Quod autem dicitur; *Veniat omnis caro ad se incurvandum coram me*, Jesa. 66. 23. id secundum literam est intelligendum: Corpus enim est quod venit, & quod se incurvat, per expansionem manuum & pedum suorum: Sic, quod dicitur; *Benedicet omnis caro nomini Sancto ejus*, Psalm. 145. 21. initium illius versus docet de fine ejus, quod est; *Laudem Domini loquetur os meum, & benedicat, &c.* Sensus enim est; quod Corpus Ore suo, & voluntate sua, vel sponte sua laudaturum sit, & benedicturum. Præterea indicare etiam vult Scriptura dictis illis, quod tempore futuro, in diebus illis, Deus remoturus sit cor lapideum a carne ipsorum, adeo ut etiam omnes Cupiditates, & dispositiones Corporis & Carnis sint futuræ ad gloriam Dei, ad incurvandum in domo Domini, & benedicendum Nomini ipsius; estque; juxta illud; *Omnia ossa mea dicent, Quis sicut tu?* Psalm. 35. 10. ubi hoc idem attribuitur *Ossibus*, quod omnes facultates corporales Animæ sint subjiciendæ, vel subjectæ futuræ.

Quo circa, cum hæc omnia ita sese habeant, sententia hæc prima Rabbi Saadiæ Gaon, & R. Aben Esræ, futilis est & vana.

והרעת הב׳ הוא לרשי שכתב שהכרת שורעו נכרת וימיו נכרתים כמו שכתב בפרשת מילה ובפרשת המעלה בחוץ: והוא וס כן בריש מסכת כריתות:
וכפי דבריו אלה כל כרת הוא ערירי שימות בלי בנים: ויובדל גם כן הכרת מהמיתה בידי שמים כשהמיתה היא לחוטא בלבד והכרת הוא גם כן לזרעו וכבר הקשו התוספות בריש מסכת יבמות על רשי בזה ונמנו וגמרו כל אותם החכמים שנזכרו שמה שאין בכרת כריתת הזרע אלא בשתים מהעריות שאמרה התורה בהם בפיר׳ ערירי וכבר נזכר זה גם כן בתוספות בפרק במה מדליקין וכן הוא דעת הרמבם והרמבן חלוקים על רשי: וגם הסברא תורה עליו לפי שאם היה החוטא אדם עקר בטבעו יתחייב שלא יפול בו הכרת כי קודם שחטא כבר היה ערירי בטבעו:
או אם חטא אחרי היותו בן שמונים שנה איך נאמר שלא יגיע אליו מהעונש בזקנתו ויענשו בניו הגדולים שלא חטאו: וגם התחייב לרב ספק אחר והוא שיהיה עונש

הכריתות שוה בהיות ביניהם הפרש גדול
בחומרת החטא וקלותו:

Secunda Sententia, eſt *Rabbi Salomenis Jarchii*; qui vult *Excidium* de illis dici, quorum Semen exſcinditur, una cum Vita & diebus ipſorum; ſicuti eam explicat in Sectione מילה h. e. de Circumciſione. *Geneſ.* cap. 17. & de offerente extra, *Levit.* 17. verſ. 9. & in principio Tractatus Talmudici Kerithut. Itaque juxta ejus mentem *Exſcindi*, dicitur ille, qui moritur abſque liberis: & diſtinguitur quoque *Kereth*, ſive *Excidium*, a Morte per manus cœli: quia Mors iſta infligitur tantum Peccanti; Excidium extenditur quoque ad Semen ejus.

Contra R. Salomonem hic jam ſe oppoſuerunt Additiones Talmudicæ, in principio Tractatus Jevammoth, & unanimiter decreverunt & concluſerunt omnes Sapientes, qui enumerantur illic, quod in *Kereth*, ſive *Excidio*, non ſit Exciſio ſeminis, niſi in duobus illis congreſſibus inceſtuoſis ſive illicitis, in quibus Lex diſerte vocem illam ערירי h. e. *Sine liberis*, uſurpat. Idem hoc quoque repetitur in Additionibus Talmudicis, in capite במה מדליקין (*Tract. de Sabbatho* c. 2.) Quin & Rabbi Moſes ben Majemon, & Rabbi Moſes bar Nachman diſſentiunt a R. Salomone. Sed & ipſa Ratio idem docet: Nam ſi peccans eſſet ſterilis natura ſua, ſequeretur, Excidium nullum in ejus perſona habiturum locum: quia antequam peccat talis, jam natura ſua eſt ערירי liberis orbatus: aut, ſi quis peccaret poſt octogeſimum annum, quomodo dici poſſet, quod ad illum non pertineat iſta pœna in ſenectute, & puniendos eſſe liberos ejus adultos, qui non peccarunt? Denique, ſequeretur etiam ex ejus ſententia, pœnam τȣ̃ *Kereth* eſſe æqualem in omnibus; cum tamen magna ſit inter illa differentia, pro ratione gravitatis vel levitatis delicti.

והדעת הג׳ הוא לתוספות במקום הנזכר
שאמרו שהיה ההפרש בין המחוייבי כריתות
למחוייבי מיתה בידי שמים כשהיה הכרת
לחמשים שנה והמיתה לאחר ששים שנה
ואמרו שכך הוא בירושלמי שהכרת הוא
לחמשים שנה ומפיק ליה מן אל תכריתו
את שבט משפחות הקהתי ועבודתם היתה
לחמשים שנה והמיתה בידי שמים היא
לששים שנה כמתי המדבר: וכבר התחייבו
לדעה הזה גם כן ספקות אם מדרך הסברא
לפי שהאדם שבבחרותו אכל כל מחמצת
בפסח או שאכל כל חלב וכל דם או בעל
העריות וטמא את המקדש אם היה הכרת
מוגבל לחמשים שנה ימצא חוטא נשכר
שיגיע בהכרת לחמשים שנה ואם מדבריהם
ז״ל לפי שבמסכת יבמות שנינו חמשים זו
מיתת כרת: חמשים ושתים זו מיתתו של
שמואל הרמתי: ששים זו מיתת כל
אדם: אמר מר זוטרה מאי קראה תבא
בכלח אלי קבר בכלח הכי הוו: ואם מיתת
ששים זו מיתת כל אדם איך יאמרו שהיא
מיתה בידי שמים ואם אמרו שזה יובן
כשימות קודם עתו: הנה לזה אין צריך
הגבלת זמן כי לפי רוב השנים וכפי מעוטם
יהיה נכרת כל מי שימות קודם זמנו וכן בידי
שמים: גם יתחייב על הדעת הזה הספק
הקודם והוא שבהיות הכריתות מתחלפות
חלוף גדול בחמרת החטא וקלותו יהיה ענשם
שוה מבלי חלוף: וזה לא יתכן בחק היושר
האלהי:

Sententia Tertia eſt *Additionum Talmudicarum*, in loco commemorato, ubi dicunt, fuiſſe differentiam inter Reos Excidii & Reos Mortis per manus Cœli, quod *Kereth* ſeu *Excidium*, ſit uſque ad Annum quinquageſimum; *Mors per manus cœli*, poſt quinquageſimum annum. Dicunt ſic extare in Talmud Hieroſolymitano, quod Excidium ſit uſque ad annum quinquageſimum, idque probari ex eo quod dicitur; *Ne excidatis tribum familiarum Kehathitarum e medio Levitarum*, *Numeror.* 4. verſ. 18. Cultum enim ſeu miniſterium illorum duraſſe uſque ad annum quinquageſimum; Mortem vero per manus Dei eſſe poſt annum quinquageſimum, uſque ad ſexageſimum, ſicut mortuorum in deſerto.

Verum ex hac quoque ſententia ſequuntur varia dubia, tum ex vi rectæ Rationis, tum ex Dictis Rabbinorum.

Ex Ratione; Nam, ſi Ex. gr. homo in Juventute ſua comederit Fermentum in Paſchate, vel Adipem & Sanguinem: aut, ſi duxerit aliquam Lege ſibi prohibitam: aut, ſi polluerit ſanctuarium; & *Kereth* ſive Excidium determinatum ſit uſque ad quinquageſimum annum; tum Peccator hujuſmodi conductus quaſi erit, ut neceſſario ad quinquageſimum uſque annum pertingat.

Ex *Verbis* etiam *Rabbinorum ſeu Talmudicorum* oriuntur circa hanc ſententiam dubia. Nam in Tractatu Jevammoth legimus; *Quinquageſimo anno eſt mors Excidii: quinquageſimo ſecundo, fuit mors Samuelis Ramathæi: ſexageſimo anno eſt mors omnium* (plerorumque) *hominum*. *Dixit Mar Sutra, quænam hujus rei probatio eſt ex Scriptura?* (Id ubi dicitur;) Ingredieris בכלח (*Jobi* 5. verſ. 26.) in ſenectute ſepulchrum; בכלח (*in ſenectute*) id eſt, *anno ſexageſimo*; quia hæc vox in numeris valet *ſexaginta*. (Legitur hoc in *Moed Katon* fol. 28. 1.) Et, ſi mors in anno ſexageſimo eſt mors communis omnium

nium hominum, quomodo dicunt, quod sit Mors per manus cœli? Quod si dicant, hoc ita intelligendum, quod si sc. moriatur ante tempus suum; dico, sic non opus fore determinatione certi temporis: quia pro ratione ætatis vel provectioris, vel minus provectæ, excindetur, quisquis morietur ante tempus suum. Præterea sequitur ex hac sententia etiam præcedens dubium, quod cum Excidia sint diversa, magnaque sit inter illa differentia, pro gravitate vel levitate peccati, sic inter pœnam illius nulla foret differentia, quod æquitati & justitiæ Divinæ non est congruum.

והדעת הד׳ זכרו גם כן בתוספות במקום הנזכר והוא שהכרת יבחן כפי ימי החולי כי כאשר ימות האדם ביום הג׳ מחליו יהיה נכרת מעמו וכן הוה בלשון הגמרא בפרק ואלו מגלחין באותה ברייתא תנו רבנן מרת פתאום זו היא מיתה חטופה: יום אחד זו היא מיתה דחופהי ר׳ חנינא בן גמליאל אומר זו היא וכו׳ ולפי זה יהיה ההפרש בין הכרת למיתה בידי שמי׳ שמיתה בידי שמים בבחינ׳ השנים והכרת הוא בבחינ׳ ימי החולי: וגם הדעת הזה בלתי נכון הוא אם מדרך הסברא לפי שהמוכן למות בחליו מה יתן לו ומה יוסיף לו שיארך חליו ויהיו כל ימיו מכאובים על מטתו למעצבה ישכב הלא טוב לו שיתמעט צערו וחליו וימות מהרה כי הנה לתקן עניני נפשו ותשובתו די לו לשלשה ימים: והמשנה אמרה שוב יום אחד לפני מיתתך: והנה חסידי ישראל ונביאיהם לא האריכו ימים בחלייהם ויעקב אבינו יוכיח שמיד כשחלה ברך בניו: ונאמר ויכל יעקב לצוות את בניו ויאסף רגליו אל המטה ויגוע ויאסף אל עמיו וכן באהרן ובמשה לא חלו חליים כלל: ואיך יהיה אם כן עונש הכרת שבבא קץ האדם ועת מותו הטבעי ימות ליום הג׳ למחלתו והוא הטוב לו שאפשר לו שיצערו בניו מתוך חליו ובשרו עליו יכאב ונפשו עליו תאבל:

ועוד כי אם היה הדבר כן היתה המיתה בידי שמים עונש יותר קשה מהכרת כיון שהוא בקצור שנות חיי האדם והכרת אינו אלא בקצרות ימי החולי והוא בחלוף מה שנוסדנו עליו וגם מדבריהם ז״ל שעשו הכרת לבן חמשים ומיתה בידי שמים לבן ששים: ועוד כי באותה ברייתא שזכרו המיתה כפי הימים לא כונו ז״ל שלא היה ענין הכרת אלא בימי החולי בלבד: אבל אמרו שהיה הכרת כפי ענינו בעצמו: ושימנה בו גם כן מהירות החולי לאותת הימים שזכרו: תראה זה ממה שאמרו שם רב יוסף כי הוה בר שתין עבד יומא טבא לרבנן אמר ליה אביי נהי דנפיק מר מכרת דשני מכרת דיומי מי נפק מר נקוט מיהא פלגא בידך הנה ביארו שלא היה הכרת בלבד בימים כי אם בשנים גם כן וגם ממה שאמר הכתוב כאן חכרת חכרת הנפש ההיא מבואר נגלה שהכרת הוא מן העולם הזה בקוצר שנים לא לבד בקוצר ימי החולי:

הלא אלה הד׳ דעות שזכרתי לך עד פה כלם השתתפו כשענין הכרת הוא לגוף בלבד בעולם הזה ושאינו מגיע דבר ממנו לנפש ואתה הראית לדעת הספקות שיתחייבו לכל אחד מהדעות האלו:

Sententia Quarta est cujus etiam in Additionibus Talmudicis, loco allegato, fit mentio, videlicet; *Quod* Kereth probetur ex numero dierum morbi. Nam si homo die tertio morbi sui moriatur, dici eum *Excisum a populo suo*. Sic loquitur Gemara, in capite, ואלו מגלחין, (*Moed Katon* cap. 3.) in illa Barajetha; *Tradiderunt Rabbini nostri; Si quis repente moriatur, est mors* חטופה *rapta, repentina: die primo, est mors* דחופה *impulsa, cita. R. Chanina, filius Gamalielis, dixit, hæc est, &c.* Sic inter Excidium, & Mortem per manus Dei, hæc erit differentia, quod Mors per manus cœli, dignoscatur ex notione annorum; Excidium vero ex notione dierum morbi.

Sed neque hæc ratio recta est.

Nam *primo*, si quis sit ordinatus ad mortem in morbo suo, quid ei proderit si diu protrahatur morbus ejus, si omnes ejus dies sint dolorum pleni, si diu super lecto suo in dolore decumbat? Annon satius ei erit, si diminuatur dolor & morbus ejus, & si celeriter moriatur? Nam ad ordinandas vel disponendas res animæ suæ, & pœnitentiam agendam, sufficit ei trium dierum spatium. Imo Mischna dicit; *Pœnitentiam age die uno ante mortem tuam*. Sancti Israelis, & Prophetæ olim non diu languerunt in morbis suis. Jacobus Patriarcha, quamprimum ægrotare cœpit, benedixit filiis suis: *Et cum absolvisset benedicere*, legimus, *quod collegerit pedes suos in lectum, obierit, & aggregatus sit ad populum suum*, Genes. 49. vers. 33. Sic de Aharone & Mose non legimus, quod ullo morbo laborarint, aut extincti sint. Itaque, quomodo Pœna excidii hæc esse poterit, quando homo, cujus tempus mortis naturale & terminus vitæ advenit, moritur tertia morbi sui die; cum hoc ipsi bonum sit? quod si enim diutius protraheretur morbus, liberi ejus majori mœrore, ipsius caro majori dolore, anima denique ejus majore luctu, afficerentur.

Deinde, si res ita esset, tum Mors per manus cœli pœna esset durior Excidio; eo quod illa fiat per Abbreviationem annorum vitæ hominis; Excidium vero nonnisi per abbreviationem dierum morbi; quod

quod contrarium eſt ei, quod nos pro fundamento hic habemus & ponimus.

Sed neque cum Verbis Rabbinorum congruit hæc ſententia. Nam illi determinarunt vel aſſignarunt Excidium Quinquagenario; Mortem per manus cœli, Sexagenario.

Præterea, in illa Barajetha, ubi meminerunt Mortis diverſæ, ſecundum numerum dierum, non hoc voluerunt dicere, quod *Kereth*, ſive Excidium non ſit, niſi tantum reſpectu dierum morbi: ſed dicunt, quod Excidium, quod ſuam habet peculiarem rationem, etiam aliquando fiat per celeritatem morbi, ad illos uſque dies, quorum meminerunt. Apparet hoc ex eo, quod ibi dicunt; *Raf Joſeph, cum ſexagenarius eſſet, fecit diem bonum* (inſtituit convivium ſolenne) *Rabbinis, eo quod egreſſus eſſet ex annis* (quibus infligitur) *Kereth; Dixit ei Avaj; Gratulamur Domino, quod egreſſus ſit ex Kereth, ſive Excidio annorum: ex Kereth vero, ſive Excidio dierum num egreſſus vel liberatus eſt Dominus?* Dixit ei, נקוט מיהא פלגא בירך *Hinc tamen collige, me dimidium ſaltem evaſiſſe* (excidium ſc. annorum). Vides, illos hic ſtatuere, quod Excidium non tantum ſit reſpectu dierum, ſed etiam annorum.

Et ex eo quod Scriptura dicit; *Exſcindendo exſcindetur anima illa*; clarum & manifeſtum eſt, Excidium vel Exciſionem eſſe ex hoc mundo, per abbreviationem annorum, non tantum per abbreviationem dierum morbi.

Atque iſtæ quatuor hactenus recenſitæ ſententiæ conveniunt in hoc, quod Excidium duntaxat referatur ad corpus in mundo hoc, nec quicquam de eo pertingat vel pertineat ad animam: ſed ſimul etiam tibi oſtenſum eſt, quænam & qualia ex ſingulis oriantur dubia.

והדעת הה׳ הוא לרב הגדול המיימוני שכתב בפי׳ המשנה אשר לו בסנהדרין פרק אלו הם הנשרפים: ואלו הם דבריו המיתה בידי שמים הוא פחות מן הכרת לפי שהמחוייב כרת ישאר עליו עונש גם לאחר המיתה כמו שנבאר בפרק שאח״ז:

והמחוייב מיתה בידי שמים נתכפר לו כשמת עד כאן: ובפרק חלק כתב ו״זל והנקמה הגדולה הוא שתכרת הנפש ותאבד ושלא תהיה חייה וקיימת והוא הוא הכרת שכתוב בתורה שנ׳ הכרת תכרת הנפש ההיא ואר״זל הכרת בעולם הזה תכרת לעולם הבא עד כאן: ואין כוונת הרב בזה להשוות ענין הכריתות כלם לכרת המגדף שאמרה התורה בלבד בו הכרת תכרת הנפש ההיא וגם לא כיון הרב בזה למה שחשבו אנשים חכמים מבני עמינו שיהיה בענין כרת הנפש מדרגות

זו קשה ורעה מזו בעולם הבא: ושעונש הכרת הנפשיי במגדף היה יותר קשה משאר הכריתות כי כל זה הוא טעות מבואר כהכנת דבריו: כי הוא יסבור שעונש הכרת לנפש הוא העדרה והפסד׳ ההחלטי: ולכן כתב בספר המדע ו״זל שפרעון הרשעים הוא שלא יזכו לחיים אבל ימותו ויכרתו וכל מי שאינו זוכה לחיים אלו הוא המת שאינו חי לעולם אלא נכרת ברשעו ואבד כבהמה וזהו הכרת הנז׳ בתורה שנ׳ הכרת תכרת הנפש ההיא: אמנם מה שכתב הרב שמה כל הרשעים שעונותיהם מרובים דנין אותם כפי חטאתיהם ויש להם חלק לעולם הבא שכל ישראל יש להם חלק לעולם הבא: ואלו שאין להם חלק לעולם הבא אלא נכרתים ואובדים כפי גודל רשעתם וחטאתם לעולם ולעולמי עולמים האפיקורוסים והכופרים בתורה וכו׳ לא אמר הרב זה על הכריתות אלא על שאר החטאים שבהיותם קלים יקבל החוטא עליה׳ עונש בגהינם זמן מוגבל: ועכ״פ יהיה להם חלק לעולם הבא האפיקורוסים שזכר הם הנכרתים ואובדים בין שיהיו מכלל הלו כריתות או שאינם מהכריתו׳ שגם הם יהיו אובדי׳ כפי חומר חטאתם: אבל כרת הנפש אצל הרב הוא העדרה לגמרי ובידוע שאין בהעדר מדרגות: ולכן קרא הרב את הכרת בשם מיתה ואבוד כבהמה: ואמנם מה שכתב בפי׳ המשנה כמו שזכרתי שהמחוייב כרת ישאר עליו העונש לאחר המיתה: רוצה לומר שענשו אינו בעולם הזה אבל הוא אחר המות: ולפי שהרב במקום ההוא לא ביאר איכות העונש ההוא אמר כמו שנבאר בפרק שאחר זה ושם כתב בביאור שהכרת הוא הנקמה הגדולה שתאבד הנפש ולא תהיה חיה וקיימת: ראה גם ראה איך ביאר דעתו שהכרת הוא העדר ההשארות והקיום על כן אמרתי שהיה דעת הרב שהכרת מזכרה התורה לנפש אינו אלא הפרדה מחיי העולם הבא: אמנם במגדף מפני חומרת חטאו הוסיף׳ בו התורה מלבד הכרת הנפשיי הכולל והשוה בכל הכריתות שגם כן תכרת בקצור ימי חייו בעולם הזה ולכך דרשו ז״ל בו הכרת בעולם הזה תכרת לעולם הבא: והדעת הזה התחייבו לו גם כן ספקות: אם מדרך הסברא שיהיה עונש הכריתו׳ כלם שוה בעני׳ הנפש והאוכ׳ בזית חלב ודם או שבא על הערוה מפני שתקפו יצרו תמות ותעדר נפשו כנפש העובד עכו״ם והמגדף את השם: והנותן מזרעו למולך והוא זר מאד: ויקשה עוד לרב מה שאמרו חז״ל שהכרת הוא לחמשים שנה כיון שהוא אומר שהכרת הכללי הוא דנפש בלבד ואינו לענין הגוף אם לא שיאמר הרב שמה שאמרו לז״ל מחמשים שנה על כרת המגדף בלבד אמרוהו שהוא כולל לגוף ולנפש הוא בחלוף האמת ועוד יקשה לרב אם היה ענין כל כרת עונש הנפש עד שמפני זה אמרה תורה ונכרתה הנפש ההיא ונכרתו הנפשות: למה א״כ פרשת המעלה בחוץ באה כלה בלשון איש החטא והעונש דם יחשב לאיש ההוא ונכרת האיש ההוא: ולא יסור הדם בא בכל הפרשה בלשון

בלשון נפש ונתתי פני בנפש האוכלת את הדם כל נפש מכם לא תאכל דם וכל נפש אשר תאכל נבלה אין ספק שלא בא כל זה בקרי והזדמן ועכז יראה שהדעת הזה אינו נכון:

Sententia Quinta, eſt maximi Viri *Majemonidis*, qui in explicatione Miſchnajot, in Sanhedrin, capite אלו הן הנשרפין his ſcripſit hac de re verbis: *Mors per manus cœli eſt levior Excidio: nam eum, qui reus eſt Excidii; manet adhuc pœna etiam poſt mortem, ſicut explicabimus capite ſequenti: ejus autem, qui reus eſt mortis per manus cœli, expiatio abſolvitur, quando moritur*. Hactenus ille. Et in capite חלק hæc ejuſdem ſunt verba: *Vindicta maxima eſt, quando exſcinditur & perditur anima, ut non permaneat viva, quod eſt Kereth, ſive Excidium, de quo in Lege ſcribitur, ſicut dicitur;* Exſcindendo exſcindetur anima illa. *Rabbini noſtri dixerunt*; Exſcindendo; *in hac ſc. vita*, exſcindetur, *in vita altera*. Hactenus iterum ille. Non eſt Majemonidis mens, omnia excidia æquare cum excidio denuntiato Blaſphemo, de quo ſolo dicitur; *Exſcindendo exſcindetur anima illa*: Non etiam voluit his verbis id dicere, quod quidam ex noſtræ gentis Sapientibus cenſent, quod in Excidio Animæ gradus dentur, quorum unus alio ſit durior & deterior, in ſæculo futuro; quodque Excidium animale Blaſphemantis, cæteris Excidiis ſit gravius. Errant enim, qui hanc ejus verborum mentem & ſententiam eſſe volunt. Hoc quippe ille exiſtimavit, quod Pœna excidii animæ, ſit privatio & deſtructio ejus abſoluta. Unde ſic ſcriptum reliquit in libro מרע: *Ultio impiorum eſt, quod illorum memoria non ſit futura ad vitam, ſed quod moriantur & exſcindantur; & quicunque non eſt dignus vita, ille mortuus eſt, qui non vivit in ſæculum, ſed in impietate ſua exſcinditur & perit inſtar jumenti. Et hoc eſt Excidium commemoratum in Lege, quando dicitur;* Exſcindendo exſcindetur anima illa. Quod vero idem Majemon illic ſcribit; *Omnes impii, quorum iniquitates plures ſunt* (quam juſtitiæ) *eos judicant ſecundum peccata ipſorum, & eſt ipſis pars in ſæculo venturo: quia omnes Iſraelitæ habent partem in ſæculo venturo. Hi vero ſunt qui nullam habent partem in ſæculo venturo, ſed exſcinduntur & pereunt juxta magnitudinem impietatis, & peccati ipſorum in ſæculum, & ſæcula ſæculorum; Epicuræi, Hæretici, &c.* iſtud non dixit de Excidiis, ſed de reliquis peccatis, propter quæ, cum leviora ſint, peccator recipit pœnam in gehenna, tempore certo & definito; & tamen eſt ei pars in ſæculo venturo. *Epicuræi*, quorum meminit, illi ſunt qui exſcinduntur & pereunt, ſive ſint ex illis triginta ſex Excidiis, ſive non ſint ex illis: quia illi propter gravitatem peccati ſunt certo perituri: Sed Excidium Animæ juxta Majemonidem, eſt privatio ejus ſimpliciter; conſtat autem in privatione non dari gradus, Ideo vocavit Excidium nomine Mortis & Perditionis ad inſtar beſtiarum. Quod in Commentario ſeu Explicatione Miſchnajoth ſcripſit, *quod Reum excidii maneat adhuc pœna poſt mortem*; vult dicere, Pœnam ejus non eſſe in hoc ſæculo, ſed poſt mortem. Et quia in loco illo non explicavit qualitatem pœnæ illius, dixit; *Sicuti explicabimus in capite ſequenti*. Ibi vero clare & diſerte ſcripſit, quod *Excidium ſit Ultio maxima, perdens animam, ut non viva & ſuperſtes maneat*. Quibus verbis attende, quomodo ſententiam ſuam exponat; quod nimirum Kereth ſeu *Excidium*, ſit Privatio Remanentiæ & Subſiſtentiæ. Idcirco dixi, mentem Majemonidis eſſe, quod Excidium Animæ, cujus Lex mentionem facit, nihil aliud ſit, quam Separatio a Vita mundi venturi: Verum de Blaſphemante, propter gravitatem peccati ipſius, ſuperaddidiſſe Legem præter Excidium animale generale, & æquale in omnibus Excidiis, quod talis etiam Exſcindendus ſit per abbreviationem dierum vitæ ſuæ in mundo hoc: Et hac de cauſa ſcripſiſſe Sapientes noſtros de illa phraſi הכרת הכרת *Exſcindendo exſcindetur*; quod prius intelligendum ſit de Excidio in mundo hoc; alterum de Excidio in mundo venturo.

Verum hæc ſententia quoque ſua habet dubia.

Nam *primo* ſi rectam rationem conſulamus, ſequitur hinc, quod omnia Excidia ſint æqualia, quo ad animam, & proinde, æquales erunt; Comedens vel tantillum adipis, aut Sanguinis; &, Qui rem habet cum muliere, Lege prohibita; quia propter vehementiam concupiſcentiæ ejus, anima ipſius morietur & privabitur, ſicut Anima Idololatræ, & Blaſphemantis Nomen Dei, vel Molecho offerentis de ſemine ſuo, quod abſurdum valde eſt.

Deinde contrariatur Majemonidi, quod Sapientes noſtri ſcripſerunt; *Excidium eſſe uſque ad quinquageſimum annum*; cum ipſe dicat, quod Excidium generale ſit Animæ tantum, nullaque ratione pertineat ad Corpus, niſi quod dicat, id quod Rabbini noſtri dixerunt de Anno quinquageſimo, dictum ab illis eſſe de Excidio

dio Blaſphemantis tantum, quod eſt generale tam animæ, quam corporis, quod vero eſt a veritate alienum.

Tertio, Si omne Excidium complectitur Pœnam animæ, adeo ut hujus rei cauſa Lex dixerit; *Et exſcindetur anima illa: Et exſcindentur animæ illæ*; ſi inquam, res ita habet, quare *Levit.* c. 17. ubi agitur de Offerente & Mactante extra, tantum uſurpatur vocabulum *Viri* tam in peccato, quam in pœna: ut, *Sanguis imputabitur viro illi*: Item, *Et exſcindetur vir ille*, Levit. 17. 4. 9. In prohibitione autem Sanguinis occurrit ubique vocabulum *Animæ*; ut, *Et dabo faciem meam in animam quæ comederit ſanguinem: Omnis anima ex vobis non comedet ſanguinem: Omnis anima quæ comederit diſcerptum*, Levit. 17. verſ. 10. 12. 15. Hæc omnia cum ſine dubio non fortuito & per accidens ita ſint dicta; non videtur hæc ſententia eſſe recta.

והדעת הו׳ שראיתי בזה הוא לחר״מנז בפירושו לפרש׳ אחרי מות והחזיק בו בספר תורת האדם אשר חבר בשער הגמול ממנו: ועניננו שאין הכרת בכל החייבי כריתות שוה אבל הוא בג׳ מינים כי יש ממנו כרת גשמיי בלבד והוא למי שזכיותיו מרובים מעונותיו אף על פי שיש בהם מחייבי כריתות העונש מגיע לו לגופו בלבד והוא מת בחצי ימיו כמו שאמרו ח״ל מת בן חמשים שנה זו מיתת כרת ולאחר שמת כיון שרזבו וכיות אינו יורד לגיהנם אבל זוכה למעלה הראויה לו בגן עדן ועל׳ זה נאמר בתורה ונכרת האיש ההוא שמיחס הכרת לגוף בעולם הזה ולא לנפש: ויש מין אחד מהכרת שהוא נפשיי כלו בלבד והוא למי שעונותיו מרובים ועגשו הוא נפשיי שיכרת מחיי ג״ע בעולם הנשמות: וגם מחיי העולם הבא שהם לאחר תחיית המתים ועל זה אמר ונכרתה הנפש ואבדתי את הנפש ההיא ורשעים הללו אין להם כרת בגופם שהם מאריכים ימים כמו שאמר ויש רשע מאריך ברעתו: ויש מהכרת מין ג׳ יותר קשה והוא הכולל לגוף ולנפש שיכרת גופו בעולם הזה ונפשו בע״ה וזה ייוחד לבד לעובר ע״כום ומגדף את השם שנאמר הכרת תכרת הנפש ההיא עונה בה: הנה התבאר ששני הרבנים המיימוני והנחמני מסכימי׳ אם בענין הכרת הנפשיי שהיה ענינו העדר הנפש והפסדה לגמרי ויסכימו בכרת הכולל בעכ״ום והמגדף שהוא לגוף ולנפש ולבד יתחלפו בכרת הגופני שקבל אותו הרב הנחמני ולא יקבלהו הרב המיימוני: והדעת הזה מהרמב״ן עדין יקשו בו דברים: הא׳ שיתחייב ממנו שלא יהיה הפרש אצלו בין המין הראשון מהכרת שהוא לדעתו גופני אל המיתה בידי שמים כיון ששניהם לענין הגוף ולא נוכל לומר שהם ענין אחד כמו שהוכחתי מדבריהם ז״ל: ושנית יקשה לרב הנחמני מה שא״ז״ל שהכרת הוא לחמשים שנה כי הנה לדעתו המין הב מהכריתות שהוא הנפשיי בלבד אין ענינו לחמשים שנה והוצרך מפני זה מאמרם ז״ל שיובן במין הראשון ובמין הג׳ מהכריתות לא כולל להם: ואינו כן כי הם לא נתנו דבריהם לשיעורים: הג׳ יקשה לו גם כן כי פעם יראה מדבריו שהוא יכנס בדעת הזה מפי הכתובים שראינו שמיחסים פעם הכרת אל האיש ופעם אל הנפש: ופעם יראה שיכנס בו מדרך הסברא במי שזכיותיו מרובי׳ מעונותיו: או שעונותיו מרובים מזכיותיו: ונראה לי ששתי ההוראות בלתי צורקות לדעתו: אם עדות הפסוקים לפי שמצינו בנותן מזרעו למולך שנאמר עליו ועל כל העריות יחד ונכרתו הנפשות: ובפרשת קרושים נאמר בענין המולך: ואני אתן את פני באיש ההוא והכרתי אותו מקרב עמו האם נאמר שיהיה עונש המולך לגוף בלבד בעולם הזה: מפני שאמר באיש ההוא במי שרובו זכיות ומעוט עונות ושאחרי מותו יזכה לחיי העולם הבא: אף שכבר מצאנו שנאמ׳ עליו ועל כל העריות יחד ונכרתו הנפשו׳ והתחייב מזה שהעונש המייוחס לגוף והמיוחס לנפש אחר הוא: ואמנם מדרך הסברא שלשה הרב הבדל ממי שרובו זכיות או רובו עונות אינה טענה מיוחדת לכל הכריתות: כי בכל הפעולות אשר יעשה אותם האדם אם היו רובם זכיות ומעוטם עונות קבלו חז״ל שנפרעי׳ ממנו ממעוט עונות שעשה בעולם הזה כדי לתת לו שכרו משלם לעולם הבא: ואם היו רובם עונות ומעוטם זכיות יפרחו כמו עשב בעולם הזה ויציצו כל פועלי און להשמדם עדי עד לעולם הבא: ובמה יבדלו א״כ הכריתות משאר העבירות כלם שענשם בידי שמים: ואין הקדוש ברוך הוא מקפח שכר כל בריה ובריה: סוף דבר שגם הדעת הזה מהרמ״בן יתחייבו לו ספקות והרחקות רבות:

Sexta Sententia eſt *Rabbi Moſis Nachmanidis* in Commentario ſuo in Legem, Sectione אחרו מות, quam etiam repetiit & confirmavit in libro quem inſcripſit תורת האדם, in illa ejus parte, quam vocat שער הגמול *Portam Retributionis*. Huc vero redit ejus ſententia; Excidium non eſſe in omnibus Excidii reis æquale, ſed tres eſſe ejus ſpecies; *Primo* eſſe Excidium Corporale tantum, ejus videlicet, cujus Merita ſeu bona opera plura ſunt, quam ejus Iniquitates; adeoque eſſe inter reos Excidii cujus pœna pertingat ad corpus tantum; ut ille qui moritur in medio dierum ſuorum, ſicuti Sapientes noſtri dixerunt, *Si quis anno quinquageſimo moriatur, ea eſt mors Excidii*: Poſteaquam autem mortuus eſt, cum plura habeat bona opera, non deſcendit in gehennam, ſed dignus fit gradu ipſi conveniente in horto Edenis. Et de hoc dicitur in Lege; *Et exſcindetur Vir ille*; quæ verba attribuit Corpori in mundo hoc, non vero Animæ. *Secundo* dicit eſſe Excidium Animale merum & tan-

tantum; Ejus videlicet cujus Iniquitates ſunt plures, ejus, inquit, pœnam eſſe Animalem tantum, Exciſionem nimirum a Vita horti Edenis in mundo Animarum, & a Vita Mundi futuri poſt mortuorum reſurrectionem. De hac dici vult; *Et exſcindetur Anima illa: Et perdam animam illam*: His impiis nullum eſſe Excidium in corpore ipſorum; eo quod prolongent dies, ſicut dicitur; *Eſt impius prolongans dies in malitia ſua*, Eccleſ. 7. 16. *Tertio* eſſe Excidium adhuc gravius, quoad Corpus & Animam, quo Corpus quidem exſcindatur in hac vita; Anima autem in vita futura: Hoc Excidium aſſignari duntaxat Idololatræ, & Blaſphemanti Nomen Dei, ſicut dicitur; *Exſcindendo exſcindetur anima illa, iniquitas ejus in ea eſt*.

Ex quibus vides, quod duo iſti Sapientes, Majemonides & Nachmanides, conſentiant tum in Excidio Animali, quod conſiſtit in privatione animæ, & corruptione vel deſtructione ejus totali; tum in Excidio illo, quod dictum eſt in Idololatram & Blaſphemantem, quod eſt Corporis & Animæ.

Sed in hac quoque Nachmanidis ſententia, quædam adhuc occurrunt dubia. *Primo* enim conſequitur ex ea, juxta ipſum nullam eſſe differentiam inter primam ejus Excidii ſpeciem, quam vult eſſe Corporalem, & Mortem per manus cœli; cum utraque ſint corporis. Non poſſumus autem dicere, quod ſint una eademque res, ſicut argui ex verbis Rabbinorum.

Secundo obſtat Nachmanidi, quod Sapientes noſtri dixerunt; *Excidium eſſe uſque ad annum quinquageſimum*. Nam, juxta ſententiam ejus, ſecunda Excidiorum ſpecies, quæ eſt Animalis tantum, non poteſt eſſe vel referri ad annum quinquageſimum. Unde dicendum erit, dictum illud Rabbinorum intelligendum eſſe tantum de prima & de tertia ſpecie, nec omnes comprehendere. Res autem non ita habet: verba enim illorum non ſunt ita per conjecturas explicanda.

Tertio, dubium movet, quod nonnunquam ex verbis ejus videatur; quaſi hauſerit hanc ſententiam ex *Scriptura*, quas videmus attribuere Excidium quandoque *Viro*, quandoque *Animæ*: nonnunquam videtur in hanc deſcendiſſe ſententiam ex Vi *Rationis*: quod quidam ſint, quorum bona opera ſuperant iniquitates ipſorum: alii quorum iniquitates excedunt bona ipſorum opera. Mihi vero videtur, has duas rationes non convenire cum ejus ſententia: Non *Teſtimonia* illa *Scripturæ*, quia invenimus de eo, qui de ſemine ſuo dat Molecho, & de omnibus Concubitibus illicitis, dici; *Et exſcindentur animæ illæ*. Et in ſectione קרושים dicitur in negotio Molechi; *Et ego dabo faciem meam in virum illum, & exſcindam eum e medio populi ſui*, Levit. 20. 5. An dicemus, pœnam ejus, qui liberos ſuos offert Molecho, eſſe corporalem tantum in hoc mundo; quia ſc. dicitur; *In virum illum*; ceu de tali, cujus opera bona plura ſunt, quam mala, & illum poſt mortem ſuam participem fore vitæ æternæ? Ut ne dicam, quod, cum inveniamus de illo, ut & de Congreſſibus illicitis ſimul, *Et exſcindentur animæ illæ*, Levit. 18. 29. hinc ſequeretur, Unam eandemque eſſe pœnam attributam Corpori, & Animæ. Quod ad *Rationem* Nachmanidis attinet, qua conſtituit differentiam inter eum cujus bona opera, & eum, cujus iniquitates plures ſunt, illa ratio non competit omnibus excidiis. Nam de omnibus actionibus, quas facit homo, ſi major earum pars fuerint bonæ, minor vero malæ, tradunt Rabbini noſtri, quod pœna de eo ſumatur ſecundum partem minorem, iniquitatum ſc. quas fecit in mundo hoc, ad dandum ei mercedem perfectam in ſæculo venturo: quod ſi vero major illarum actionum pars fuerint iniquitates, & minor Bona opera, tum florebunt ſicut herba in mundo hoc, & germinabunt omnes operantes iniquitatem, ut deſolentur in æternum, in ſæculo venturo. Quod ſi autem res ita habeat, quomodo Excidia, i. e. peccata Excidii pœnam promerentia, diſcernentur a reliquis tranſgreſſionibus, quarum pœna eſt per Manus Cœli? Neque Deus præcidit aut ſubtrahit mercedem ullius Creaturæ. Summa: Ex iſta quoque Nachmanidis ſententia conſequuntur dubia & abſurda multa.

ומפני זה כלו נראה לי בדרוש הזה דעת שביעי אותו ראיתי צדוק לפני בדבר הזה: שביעי אותו ראיתי ה"לו כריתות כולל לגוף ולנפש אם לגוף בעולם הזה שיקצרו ימי החוטא וימות קוד׳ עתו שהיה ראוו לו כפי טבעו: ואם לנפש שאחרי הפרדה מן הגוף בעולם הנשמות תתרחק מזיו השכינ׳ ומקבול השפע העליון לנפשות הזוכות שמה מצרור החיים ולכך נקרא העונש ההו׳ כרת שהוא הלשון הנופל על הענף הנכרת מן האילן שממנו יקבל ההזנה והחיות בהיותו דבק בו בצמיחתו כן הנפש תכרת מאותו צרור החיים העליון ולא יקבל זיו השכינה שהוא העונג והשכר הנפשיי אבל אין זה לנפש העדר גמור והפסד מוחלט כי הוא עצם רוחני קיים בעצמו בלתי נפסד בטבעו: אך הכרת הוא עונש וצער גדול לנפש תקבל בו הפחות והיתר ואחרי קבול העונש תשוב לקבל העדון והעונג

והעונש וכ״מש אם יכרת ועוד יחליף ויונקתו
לא חחרל: ועם היות שאמרו ר״זל שעונש
הרשעים בגיהנם עשר חדש לא אמרו זה
בענין הכריתות כי בהם ענשם לנפש זמן
יותר ארוך מזה ואין כל הכריתות שוים בעונש
הנפשיי אבל יתחלפו בהתמדת זמן העונש בין
רב למעט כפי חומר החטא או קלותו ויהיה
ענין הכרת לפי זה שמי שרובו זכיות ומעוטו
עונות שכפי המדה האלהי׳ נפרעים ממנו
ממעוט עונות שעשה בעולם הזה כדי לתת
לו משלם שכרו לעולם הבא הנה אם היה
בכלל אותו מיעוט עונות שעשה כרת מן
הכריתות אף על פי שיקבל ענשו בעולם הזה
לא ינקה משתקבל נפשו עונש בעולם הבא
אם מעט ואם הרבה כפי החטא: וכן אם היה
רובו עונות ומעוט זכיות שכפי המדה נותנים
לו שכר זכיותיו בעולם הזה כדי ליפרע ממנו
מרוב עונותיו בעולם הבא: הנה אם היה
אחד מהכריתות מכלל אותם העונות שעשה
התחייב ע״כפ שגם בעולם הזה יקבל עונש
גשמי בקצור ימיו כי זו חמר׳ היא כרת עם כל
שאר הכריתות שלא יהוה נדון כפי כללות׳
אלא כפי פרטיותם או חוכרת בין בעונש
העולם הזה בין חעונש עולם הבא: ובזה
לפי דעתי מערו רגלי חכמת הרב הנחמני
שלא הבדיל בין הכרת לשאר העבירות בענין
המדה הזאת הנזכרת: הנה אם כן כל כרת
בין שיחסו הכתו׳ לאיש החוטא או לנפש
להיותה סבתו: הנה גדר הכרת ורשומו הוא
הפסק וקצור החיים בעולם הזה והפסק העונג
הנפשיי לעולם הבא: ולענין זה אח״זל שהיה
הכרת לחמשים שנה: ואמנם מה שנאמ׳
במגדף הכרת תכרת הנפש ההיא שדרשו חז״ל
הכרת בעולם הזה תכרת לעולם הבא אינו
עונש מיוחד למגדף כמי שחשב הרב הנחמני
אבל הוא ביאור ענין כל כרת וגדרו: ואעידה
לי בזה עדים נאמנים כי מצינו במשנה בריש
כריתו׳ מהמילה ומחמץ בפסח והמחלל קדשי
ומעריות ועובדי עכום והמגדף מכללם ולא
שמו הבדל כלל בין כרת לכרת והוא המוכיח
שעונש כל הכריתו׳ בזה שוה: והעד הב׳
ממה שאמרו שם אחרי זכרון הכריתות
במשנה השנית: אלו חייבים על זדונם כרת
ועל שגגתם חטאת ועל לא הודע שלהם
אשם תלוי וכמו שבשגג ובלא הודע אין
הפרש בין כרת לכרת ככה בזדון אין ראוי
לומ׳ שיהיה הפרש בין כרת לכרת לענין
העונש: והעד הג׳ מהמגדף בספורי עצמו לא
אמר הכתוב אלא ונכרתה הנפש ההיא בלשון
עצמו שאמר באוכל דם ובעריות ובחמץ
בפסח והוא המוכיח שענין הכרת בכלם שוה
ולכן אמרו במשנה שזדון כל הכריתות הוא
הכרת בלבד: אמנם מה שאמר עוד הכתוב
כי דבר יי׳ בזה ואת מצותו הפר הכרת תכרת
הנפש ההיא עונה בה: אינו אלא נתינת
טעם למה שאמר ונכרתה הנפש ההיא כלומר
וראוי הוא שתכרת נפשו בשני העולמות
לפי שדבר יי׳ בזה ואת מצותו הפר ולכן ראוי
שיענש גופו כפי מעשיו ונפשו כפי רוע
אמונותיה: וזהו הכרת תכרת: ודרשתם ז״ל
הכרת בעולם הזה תכרת לעולם הבא שהוא
פירוש הכרת שזכר לא תנאי מיוחד בכרת

המגדף: והעד הד׳ במה שכתוב בתוספתא כי
דבר יי׳ בזה זהו פורק עול והמפר ברית בשר
והמגלה פנים בתורה שלא כהלכה: והנה
המפר ברית בשר הוא הכרת הנזכר בכרים
מילה שנאמר וערל בשר אשר לא ימול
את בשר ערלתו ונכרתה הנפש ההיא מעמיה
את בריתו הפר ואיך א״כ יוכלל כהכרת תכרת
שהוא בעולם הזה ובעולם הבא אלא שוה
היה משפט כל הכריתו׳ כמו שאמרתי וכל
זה ממה שיוכיח תוכחת מגולה אמתת דעתי
שכל הכריתות הם בעולם הזה ובעולם הבא:
ושמה שנזכר ביחוד במגדף הוא להיותו בנין
אב לכלם: וכבר יסופק על זה ממה שמצאנו
ראינו שאונקלוס תרגם כל מקום שנאמר
ונכרתה הנפש ההיא ואישתצי אינשא וזה
יורה שאין הכרת מגיע לנפש אלא לגוף
שע״כ תרגמו אינשא וגם כן במגדף תרגם
הכרת תכרת הנפש ההיא עונה בה אישתצאה
אישתצי ינשא ההוא חוביה ביה והוא זר
מאד: כי איך יחשב על השלם אנקלוס שקבל
מרבי אליעזר הגדול ומרבי יהושע ועל פיהם
עשה תרגומו כמו שהיה אצלם הלכה למשה
מסיני שיסכל אמתת הכרת וענינו: וכבר
חשבו אנשים שעשה זה מפני ההמון שאינם
מרגישים בענין הנפש: ומה יאמרו למה
שתרגם בסוף סדר אחרי מות ונכרתו הנפשות
העושות וישתצון נפשתא דעבדן ולא תרגם
אינשא כתרגומו: עוד תשוב תראה פרשה
של מעלה בחוץ שתרגם על איש איש גבר
גבר וכן בכל התורה שתרגם ונכרת האיש
ואישתצי אינשא ולמה לא תרגמו ואישתצי
גברא אבל הנראה לי בזה כלו הוא שאנקלוס
תרגם שהיה הכרת לגוף ולנפש כמו שביארתי
ולכך תרגם בו תמיד אינשא שהיה כורת
האנושות שהו׳ כולל לגוף ולנפש כי אין
האנושות אלא חבור הנפש המשכלת עם
הגוף האנושי: ומפני זה שלא נחשוב שהיה
הכרת לנפש בלבד ולא לגוף לא תרגם
נפשתא: וכדי שלא נחשוב שהיה הכרת
לגוף לבד ולא לנפש לא תרגם בו גברא
אבל תרגם אנשא שהוא כולל לגוף ולנפש:
אמנם בסוף אחרי מות תרגם ונכרתו הנפשות
ואישתצי נפשתא כדי לפרש הפסוק באשר
הוא שם שאמר ולא תקיא אתכם הארץ
בטמאכם אותה כאשר קאה את הגוי אשר
לפניכם שפירושו כמו שביררתי שם אל תחשבו
אתם בני ישראל בעשותכם כתועבות הגוים
תקיא הארץ אתכם כאשר קאה את הגוי
ויהיה ענשכם מיתה בעולם הזה בלבד לא
יהיה כן כי מלבד העונש ההוא הגשמי
שתקבלו כמוהם הנה עוד כל אשר יעשה
מכם מכל התועבות האלה יענש עונש נפשיי
והוא אמרו ונכרתו הנפשות מקרב עמם:
ולפי שבא הכתוב הזה לבאר להם העונש
הנפשיי הנוסף להם בבחינת הדת הוצרך
אנקלוס לתרגם הפסוק ההוא על הנפשו
עצמם שהוא הצריך אליו כפי מקומו: הנה
ביארתי הדרוש הזה כפי אמתתו: ואני
הרחבתי בו הדבור יותר בספר צדק עולמים
מ״ב פ״ו אשר אני עשה:

His itaque de causis, videtur mihi superesse adhuc *Septima* in hoc negotio sen-

ten-

tentia, eaque congrua & conveniens, hæc videlicet; Quod Excidium in genere, in omnibus triginta sex casibus, commune sit Corpori & Animæ; Corpori in mundo hoc, per decurtationem dierum Peccatoris, ut moriatur ante tempus suum, quo secundum naturam suam debuisset mori: Animæ; quod ea, post separationem a corpore, in mundo Animarum, elonganda sit a Splendore Majestatis Divinæ, & a Receptione Influentiæ supernæ descendentis in animas justas illas ex fasciculo vitæ. Hac de causa venit hæc Pœna nomine כרת hoc est, *Excidii*, quod proprie competit Ramo, qui exscinditur ab arbore, a qua accipit nutrimentum & vitam, quamdiu ei conjunctus manet: Sic Anima exscinditur ex illo fasciculo vitæ superioris, neque recipit splendorem Majestatis Divinæ, quæ est Voluptas & Merces Animalis. Hæc tamen non est Privatio animæ mera, aut destructio totalis: est enim Substantia spiritualis, per se subsistens, & natura sua incorruptibilis: Sed כרת sive Excidium est Pœna & Dolor magnus Animæ, recipiens magis & minus: & postquam accepit pœnam, recipit etiam Oblectationem & Voluptatem, sicut dicitur; *Est enim de arbore spes, si præcisa fuerit, & adhuc pullulabit, & propago ejus non deficiet*, Jobi 14. 7.

Et quamvis Rabbini nostri dicant, pœnam impiorum in gehenna, durare duntaxat per duodecim menses; tamen non dixerunt hoc de Excidiis: quia Excidiorum pœna animalis durat longiore tempore: neque omnia Excidia sunt æqualia quoad pœnam animalem: Sed variant in duratione temporis, quoad magis & minus, pro gravitate vel levitate peccati. Ita hæc erit ratio τῦ כרת: Si quis fuerit, qui plura habeat merita seu bona opera, & pauciores iniquitates, juxta proprietatem Divinam sumetur de ipso Ultio, secundum paucitatem iniquitatum quas fecerit, in mundo hoc, ut detur ei perfecta merces ejus in mundo futuro. Quod si jam inter illas paucas iniquitates quas patravit, fuerit כרת Excidium aliquod; tum etiamsi acceperit pœnam suam in mundo hoc, non evadet tamen, quin anima ejus quoque accipiat pœnam in mundo futuro, sive magnam, sive parvam, pro peccati ratione. Sic, Si habuerit plures iniquitates, quam bona opera, tum secundum proprietatem Divinam datur ei merces meritorum bonorum in mundo hoc, ut ultio de eo sumatur ob multitudinem iniquitatum ejus, in mundo futuro: quod si autem inter illas iniquitates fuerit aliqua sub pœna Excidii prohibita, tum omnino etiam reus est, qui in hoc quoque mundo pœnam sustineat corporalem, per abbreviationem dierum suorum. Nam hæc est ratio communis Excidiorum omnium, quod non judicentur secundum Universalitatem, sed secundum particularitatem eorum, aut quod excidium fiat, tum per pœnam in mundo hoc, tum per pœnam in mundo futuro. Et in hoc, meo judicio, vacillarunt pedes Sapientiæ Rabbi Nachmanidis; quod non discrevit inter Excidium, & reliquas transgressiones, respectu proprietatis hujus commemoratæ.

Itaque, omnis *Kereth* sive Excidii, (sive illud attribuat Scriptura Viro, sive Animæ, tanquam ejus causæ) omnis, inquam, Excidii definitio & descriptio erit, quod sit Abruptio vel Abscissio & Decurtatio Vitæ in mundo hoc, & Abscissio voluptatis animalis in mundo venturo. Et hoc sensu dixerunt Sapientes nostri b. m. quod Kereth sit ad annum quinquagesimum. Quod autem de Blasphemante dicitur; *Exscindendo exscindetur anima illa*; quod Rabbini nostri ita exposuerunt, ut alterum acceperint de Excisione in mundo hoc; alterum, de Excisione in mundo venturo; ea non est Pœna singularis vel propria Blasphemantis, uti quidem existimavit Nachmanides, sed est ratio & definitio communis omnis Excidii.

Testes hujus meæ sententiæ producam fideles. Nam *primo* invenimus in Mischna in principio Tractatus כריתות seu de Excidiis, quod idem Excidium decernant, Spernenti circumcisionem, Comedenti fermentum in Paschate; Profananti res sanctas, Congressibus illicitis; Idololatræ, Blasphemo; neque ullam differentiam constituant inter Kereth unum & alterum. Quod arguit, pœnam omnium Excidiorum in hoc esse æqualem. *Secundo*, arguo id ex eo, quod ibidem, post commemorata omnia Excidia, in Mischna secunda dicunt; *Propter ista tenentur propter Superbiam suam* (propter transgressionem ex Superbia commissam) *de Excidio; propter errorem suum* חטאת *de Sacrificio pro peccato, & quod res ipsis non nota facta fuerit,* אשם תלוי *de Reatu seu Sacrificio dubio pro reatu*. Nam sicut in casu Erroris & Ignorantiæ, non est differentia inter unum Kereth & alterum: Sic nec in Casu Superbiæ dicendum est esse differentiam inter Kereth unum & alterum, quoad pœnam. *Tertio* idem arguo ex circumstantiis textus ipsius de Blasphemante. Nam Scriptura illic duntaxat dicit; *Et exscindetur anima illa*; non aliter, quam dicit de Comedente san-

ſanguinem, de Congreſſibus illicitis, de Fermentato in Paſchate. Quod iterum arguit, eandem eſſe Excidiorum rationem. Ideo dicunt in Miſchnah; quod Pœna ſuperbiæ omium peccatorum, ſub Excidio prohibitorum, ſit Excidium tantum. Quod vero inſuper hic dicitur: *Quia verbum Domini ſprevit, & præceptum ejus irritum fecit, exſcindendo exſcindetur anima illa, iniquitas ejus erit in ipſa*; iſtis verbis redditur tantum ratio ejus quod antea dixit, *Et exſcindetur anima illa*, q. d. Æquum & conveniens eſt, ut hujus anima exſcindatur in utroque mundo; eo quod verbum Domini ſprevit, & præceptum ejus irritum fecit: Ideo decet, ut puniatur Corpus ejus ſecundum opera ſua, & Anima ejus ſecundum malitiam fidei ſuæ. Hoc ſibi vult iſta Geminatio; *Exſcindendo exſcindetur*. Quin & Allegorica illa Sapientum noſtrorum expoſitio nihil aliud eſt, quam Expoſitio Excidii, ſeu quid ſit illud Excidium, non Conditio ſingularis Excidii Blaſphemantis. *Quarto*, confirmat hanc meam ſententiam id quod ſcriptum eſt in Toſaphta; *Quod dicitur in Lege de Blaſphemante*; Quia verbum Domini ſprevit, *intelligendum eſt de eo, qui rumpit jugum, & irritum facit fœdus carnis, quique revelat faciem in Legem contra ſtatuta & jura* (qui impudenter & præfracte agit contra Legem). *Iſtud autem*; Qui irritum facit fœdus carnis; intelligendum eſt de Excidio, cujus mentio fit in præcepto de Circumciſione, ſicut dicitur; *Incircumciſus autem maſculus, qui non circumciderit carnem præputii ſui, utique exſcindetur anima illa de populis ſuis, fœdus meum irritum fecit*, Geneſ. 17. 14. Quomodo vero hic comprehenderetur iſtud ſub, *Exſcindendo exſcindetur*, quod eſt Excidium in mundo hoc, & in mundo futuro, niſi hæc eſſet communis omnium Excidiorum ratio, ſicut dixi? Hæc omnia aperte arguunt veritatem ſententiæ meæ, quod omnia Excidia ſint intelligenda de pœna tam hujus, quam futuræ vitæ. Quod vero iſtud in peccato Blaſphemantis duntaxat ſingulariter proponitur & commemoratur; ideo factum, quia hic eſt principalis locus, ex quo cæterorum ſimilium locorum ſenſus & explicatio petenda.

Huic vero repugnare videtur, quod Onkelos in omni loco, ubi dicitur; *Et exſcindetur anima illa*; tranſtulerit; *Et exſcindetur Homo ille*. Hoc enim docet, Excidium, ex ejus mente, pertingere tantum ad corpus, non etiam ad animam: ideo enim tranſtulit, *Homo ille*. Et ſic de blaſphemante, ubi Scriptura dicit; *Exſcindendo exſcindetur anima illa*, ipſe transfert; *Exſcindendo exſcindetur Homo ille, iniquitas ejus in eo erit*.

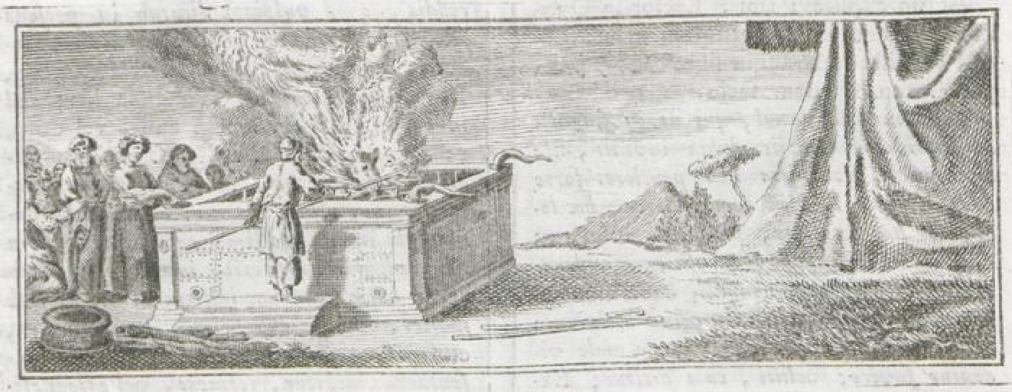
Sed hoc eſt valde alienum. Nam quomodo cogitare poſſemus de doctiſſimo Onkelo, (qui ſuam doctrinam accepit a R. Eleaſare magno, & a R. Jehoſua, quique ſecundum præſcriptum eorum fecit Targum ſuum, ſicuti nimirum tum apud ipſos fuit traditio Moſis de monte Sinai) quod ignoraverit veritatem Excidii, ejuſque rationem? Quidam putant, illum hoc feciſſe propter vulgus, qui non ſentiunt vel intelligunt conditionem Animæ. Et quid dicent ad id, quod transfert in fine ſectionis אחרי מות, *Et exſcindentur animæ facientes hoc*; non vero; *Viri*, uti alias ſolet. Iterum videbis, quod *Levit.* cap. 17. transferat, איש איש itidem per גבר גבר *Vir*, & in tota Lege, ubi occurrit; *Et exſcindetur Vir*, transfert ואשתיצי אנשא *Et exſcindetur homo*; Quare non tranſtulit per גברא *Vir*? Mihi itaque videtur, quod Onkelos ideo ſic tranſtulerit, quod exiſtimarit Excidium referri tam ad Corpus, quam ad Animam, ſicuti expoſui. Ideo ſcilicet ſemper uſus eſt vocabulo אינשא *Hominis*, quod ſit Exciſio Humanitatis, quæ complectitur Corpus & Animam (Humanitas enim eſt Conjunctio Animæ rationalis cum corpore humano): Et ne exiſtimemus, Excidium eſſe Animæ tantum, non etiam corporis, ideo non uſurpavit in ſuo Targum hic vocabulum Animæ: Ne item exiſtimemus, eſſe Corporis tantum, non etiam Animæ, ideo non uſus eſt vocabulo גברא *Viri*, ſed אנשא Hominis, quod comprehendit Corpus & Animam. At in fine ſectionis אחרי מות tranſtulit; *Et exſcindetur Anima illa*, ut explicet, quomodo verſus ille iſthic ſit intelligendus, in quo dicitur; *Et non evomet vos terra, quod contaminaveritis eam, quemadmodum evomuit gentem, quæ ante vos*; Levit. 18. 28. cujus expoſitio eſt, ſicuti illic ſcripſi; *Ne cogitetis vos, o filii Iſrael, ſi feceritis ſecundum abominationes gentium illarum, quod vos evomitura ſit terra illa, ſicuti evomuit gentem illam, & quod pœna veſtra futura ſit tantum per Mortem in hac vita: nequaquam enim ita erit: ſed præter pœnam illam corporalem, quam accipietis ſicut illi, ſinguli, qui ſecundum abominationes illarum peccaverint, punientur inſuper pœna animali, juxta id quod dicitur*; Et exſcindentur animæ illæ e medio populi ſui. Quia itaque Scriptura hæc explicat Pœnam animalem, quæ ratione Legis ipſis ulterius infligetur, ideo neceſſe habuit Onkelos explicare verſum illum de animabus ipſis, pro ratione loci illius.

Et

Et sic explicavi tibi, Lector, Quæstionem hanc juxta veritatem suam: Latius vero ista declaravi in libro צרק עולמים, par. 2. cap. 6. quem facio.

Hactenus Abarbenel, qui ut in singulis de Excidio sententiis dubia invenit, ita ejus quoque sententia non pauciores forte habet scrupulos. Hæc tamen ex eo, hoc loco, & hac occasione, producere volui, ut Hebræorum hac de re expositiones videantur. Christianorum nonnulli de Excommunicationis seu Relegationis pœna accipiunt: cui sententiæ phrases quædam non male videntur favere; veluti, cum dicitur; Excindetur ex Israele: e medio populi sui: e cœtu Israelis: e medio congregationis, *& similes. In ea vero quosdam hoc dubios reddit, quod nuspiam dicatur in persona secunda;* Et exscindes, *vel,* Et exscindetis; *sed ubique vel in tertia persona,* Et exscindetur vir ille, anima illa; *vel in prima;* Et exscindam eum, vel eam, ut *Levit.* 17. 10. & 20. 3. 6. *ubi Deus sibi ipsi hanc pœnam vindicare & reservare videtur. Apud Hebræos etiam nulla hujus expositionis vestigia reperio. Sed non est præsentis nostri otii,* ἐπίκελσιον *aut* διακελσων *hujus rei nunc instituere. Lector ipse judicet, & has expositiones omnes probet, conferat, atque eam, quæ ipsi magis consentanea videbitur, retineat, vel etiam aliquid aliud ex Scripturarum collatione quærat, hisque, quæ nunc dedimus, benevole utatur, & studiis nostris faveat.*

BLASII UGOLINI

UXOR HEBRÆA.

CAPUT PRIMUM.

De vetitis connubiis.

VXOREM Hebræam ex una S. Scriptura, & veterum Hebræorum disciplina & traditione, quæ in primis deprehenditur in *Mekiltha*, *Siphra*, *Siphri*, *Pesiktha* vetustissimis, atque eruditissimis in *Exodum*, *Leviticum*, *Numeros*, & *Deuteronomium* commentariis antiquitate atque autoritate Philologorum omnium judicio tantopere celebratis illustrandam suscepi. Netopere erit tam iniquus, qui veteribus scriptoribus Hebræis in rebus suis, in quibus mentiri neque licuit neque profuit, eam fidem denegandam putet, quam omnes Græcis & Romanis autoribus in rebus patriis merito habendam esse censuerunt.

Levitic. XVIII. Agitur de conjugiis, quæ sive consanguinitatis, sive affinitatis causa ex Lege divina vetita sunt. וידבר יהוה אל משה לאמר רבר אל בני שראל ואמרת הלהם אני יהוה אלהיכם כמעשה ארץ מצרים אשר ישבתם בה לא תעשו וכמעשה ארץ כנעז אשר אני מביא אתכם שמה לא תעשו ובחקתיהם לא תכלו את משפטי תעשו ואת חקתי תשמרו ללכת בהם אני יהוה אלהיכם ושמרתם את חקתי ואת משפטי אשר יעשר יעשה אתם הארם יחי בהם אני יהוה איש איש את כל שאר בשרו לא תקרבו לגלות ערוה אני יהוה ערות אביך וערות אמך לא תעלה אמך הוא לא תגלח ערותה ערות אשת אביך לא תעלה ערות אביך הוה ערות אחותך בת אביך או בת אמך מולדת בית או מולדת חוץ לא תגלה ערותן ערות בת בנך או בת בתך לא תעלה ערותן כי ערותך הנה ערות בת אשת אביך מולדת אביך אחותך הוא לא תעלה ערותה ערות אחות אביך לה תגלה שאר אביך הוא ערות אחות אמך לא תגלה כי שאר אמך הוא ערות אחי אביך לא תגלה אל אשתו לא תקרב דרתך הוא ערות כלחך לא תגלה אשת בנך הוא לא תגלה ערוחה ערות אשת אחיך לא תגלה ערות אחיך הוא ערות אשה ובתה לא תגלה את בת בנה ואת בת בתה לא תקח לגלות ערותה שארה הנה זמה הוא ואשה אל אחתה לא תקח לצרר לגלות ערותה עליה בחייה: *Locutus est Dominus ad Mosen dicendo; Loquere ad filios Israel ac dices eis: Ego Dominus Deus vester. Secundum opus terræ Ægypti in quo habitastis, non facietis, & secundum opus terræ Chanaan, quo ego introducturus sum vos, non facietis; & in statutis eorum non incedetis. Judicia mea facietis, & statuta mea observabitis, ut incedatis in eis; Ego Dominus Deus vester. Observabitis statuta mea, & judicia mea, quæ si fecerit homo, tam vivet in eis; ego Dominus. Vir vir ad omnem propinquam carnis non accedetis ad denudandum turpitudinem; Ego Dominus. Turpitudinem patris tui, & turpitudinem matris tuæ non denudabis, mater tua est ipsa, non denudabis turpitudinem ejus. Turpitudinem uxoris patris tui non denudabis, turpitudo patris tui est ipsa. Turpitudinem soro-*

ſororis tuæ filiæ patris tui, aut filiæ matris tuæ, natæ domi, vel natæ foris, non denudabis turpitudinem earum. Turpitudinem filiæ filii tui, aut filiæ filiæ tuæ, non denudabis turpitudinem earum, turpitudo tua eſt earum. Turpitudinem filiæ uxoris patris tui, natæ patris tui (ſoror tua eſt) non denudabis turpitudinem ejus. Turpitudinem ſororis patris tui non denudabis; propinqua patris tui eſt ipſa. Turpitudinem ſororis matris tuæ non denudabis, quia propinqua matris tuæ eſt. Turpitudinem fratris patris tui non denudabis, ad uxorem ejus non accedes; amita tua eſt ipſa. Turpitudinem nurus tuæ non denudabis, uxor filii tui eſt ipſa, non denudabis turpitudinem ejus. Turpitudinem uxoris fratris tui non denudabis; turpitudo fratris tui eſt ipſa. Turpitudinem mulieris & filiæ ejus non denudabis; filiam filii ejus, & filiam filiæ ejus non decipies ad denudandum turpitudinem ejus, propinquæ ſunt; Scelus eſt illud. Jonathan ומליל יי׳ אל משה למימר דבר מליל עם בני ישראל ותימר להון אנא הוא יי אלהכון כעובדין בישין דעמא דארעא דמצרים דיתיבתון בה לא תעבדון והיכעובדין בישין דעמא דארעה דכנען דאנא מעיל יתכון לתמן לא תעבדון ובנימוסיהון לא תהכון ית סדרי דיניי תעבדון וית קיימי תיחרין להלכא בהון אנה יי אלהכון ותמרון ית קיימי וית סררי דיניי דאין יעבד נתהון אינשא וייחי בהון בחיי עלמא וחולקיה עם צדיקיא אנא יי גבר טלי וגבר ריב לכל קריבה בישסיה לא תקרבון לבזאה עירייתא בתשמישתא ובפרסומי עירייא אנא יי עריית אביך ועריית אמך לא תיבזי איתא לא תשמש עם אבהא וגבר לא ישמש עם אמיה איםך היא ערית איתת אבוך לא תבזי מטול דעריתא דאבוך היא ערית אחתך ברת אביך או ברת אמך מה דיוליד אבך מן איתא אוחרי או מן אמך או מה גילידת אמך מן אבך אוסן גבר חורן לא תבזי עריתהן עירית ברת בנך או ברת ברתך לא תבזי עריותהן ארום הי בעיריתך הינין עירית ברת איתת אבוך דילידת מן אבך אחתך הוא לא תבזי עירויתה ערות אחת אבך לא תבזי קריבת בשר אבך היא עיריית אחת אמך לא תבזי ארום קריבת בשר אמך היא עיריית אחבוך לא תבזי ולית אינתתיה לא תקרב בתשמיש ערסא איתת אחבוך היא עירית כלתך לא תבזי איתת ברך היא לא תבזי עריתה עירית איתת אחוך לא תבזי בחיי אחוך ובתר מותיה אין אית ליה בנין עירייתא דאחוך היא עירית איתא וברתא לא תבזי יתברת ברה וית ברת ברתה לא תיסב לבזאה עררייתה קריבה בישרא הינון וני היא ואיתתא בחיי אחתא לא תיסב לאעקא לה לבזאה עררייתה עלה כל יומי חייתא: *Et locutus eſt Dominus cum Moſe dicendo. Loquere cum filiis Iſrael, & dices illis. Ego ſum Dominus Deus veſter. Juxta opera mala terræ Ægypti, in qua habitaſtis, non facietis, & ſicut opera mala populi terræ Chanaan, quo ego introduco vos, non facietis, & in ſtatutis eorum non ambulabitis. Ordines judiciorum meorum facietis, & pacta mea obſervabitis ad ambulandum in eis; ego Dominus Deus veſter. Cuſtodietis itaque ſtatuta mea, & ordines judiciorum meorum, quæ ſi fecerit homo, vivet in eis vita ſeculi, & portio ejus cum juſtis erit: Ego Dominus. Vir juvenis aut ſenex, ad ullam propinquam carnis ſuæ non accedetis ad contemnendum turpitudinem patris tui, & turpitudinem matris tuæ non contemnes; mulier non rem habebit cum patre ſuo, & vir non coibit cum matre ſua; mater tua eſt; non revelabis turpitudinem ejus. Turpitudinem uxoris patris tui non reteges, quia turpitudo patris tui eſt. Turpitudinem ſororis tuæ, filiæ patris tui, aut filiæ matris tuæ, quam genuit pater tuus ex uxore alia, aut ex matre tua, aut quam peperit mater tua ex patre tuo, aut ex viro alio; non reteges turpitudinem eorum. Turpitudinem filiæ filii tui, aut filiæ filiæ tuæ, non nudabis turpitudinem earum, quoniam ſicut turpitudo tua ſunt. Turpitudinem filiæ uxoris patris tui, quam perperit ex patre tuo ſoror tua eſt, non nudabis turpitudinem ejus. Turpitudinem ſororis patris tui non reteges, quoniam propinqua carnis patris tui eſt. Turpitudinem ſororis matris tuæ non revelabis, quoniam propinqua carnis matris tuæ eſt. Turpitudinem fratris patris tui non revelabis, & ad uxorem ejus non accedas concubitu lecti; uxor patrui tui eſt. Turpitudinem nurus tuæ non reteges, uxor filii tui eſt; non revelabis turpitudinem ejus: Turpitudinem uxoris fratris tui non revelabis, vivente fratre tuo, aut poſt mortem ejus, ſi habeat filios; turpitudo fratris tui eſt. Turpitudinem mulieris & filiæ ejus non revelabis; filiam filii ejus aut filiam filiæ ejus non accipies, ad affligendum eam, ad revelandam turpitudinem ejus ſuper ipſam omnibus diebus vitæ ejus.*

Peſiktha h. l. 23. 3. וידבר יי׳ אל משה לאמר דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם דבור ואמירה להזהיר גדולים על הקטנים אני יי׳ אלהיכם אני הוא שקבלתם מלכותי על הר סיני כשאמרתי אנכי יי׳ אלהיך אני הוא שאמרתי והיה העילם אני דיין ומלא רחמים אני דיין להפרע אני נאמן לשלם שכר במעשה ארץ מצרי׳ מלמד שהתעיבו המצרים מעשיהם על כל אומה וביותר מקום שהיו ישראל יושבין שנ׳ אשר ישבתם בה וכמעשה ארץ כנען מלמד שהתעיבו הכנענים מעשיהם מכל אומה וביותר מקום שבאו בני ישראל שנ׳ אשר אני שביא אתכם שמה ובחוקותיהם לא תלכו מלמד שחקות הגוים הבל הם וכן ירמיהו אומ׳ כי חוקות העמי׳ המי׳ הבל המה תר׳ ובחקותיה׳ לא תלכו לא אמורתי אלא

בחוקי תועבותיהם ומה היו עושין האיש
נושא לאיש ואשה נושאת אשה והאשה
נישאת לשנים והאיש נושא אשה ובתה ד"א
ובחקותיהם לא תלכו אלו שמנו חכמים שהם
מדרכי האמורי את משפטי תעשו אלו
הדינין ואת חקותי תשמרו ללכת בהם לא
המדרש הוא העיקר אלא המעשה אני יי'
אלהיכם נאמן לשלם שכר ושמרתם את
חוקותי ואת משפטי אשר יעשה אותם
האדם וחי בהם ליתן שמירה ועשייה לחוקים
ושמירה ועשייה למשפטים וחי בהם לעולם
הבא אני יי' נאמן לשלם שכר ד"א ושמרתם
את חקותי אלו מצות הדעת ואת משפטי
אלו שאומות העולם משיבין עליהם כגון
לבישת שעטנז וכלאים ואכילת חזיר איש
איש להביא הגוים שהן מוזהרין על העריות
כישראל לא תקרבו לגלו' אחד האיש ואחד
האשה מוזהרין על העריות ד"א לא תקרבו
לגלו' קריבה של גלוי עריות אסור אבל
שאינה של גלוי עריות מותר שהרי אדם
מנשק ומחבק את אחותו ואת דודתו ואת
אמו עולא אמר אפילו שום קריבה אסור
לך לך אמרין נזירא סחור סחור לכרמא לא
תקרב אני יי' שאם אין מכיר בו אלא בוראו
הוא פורע ממנו שנ' ומתר פנים ישים כלומר
יושב בסתר עליון פנים ישים אני יי' לשלם
שכר טוב לשומרי מצותי ואלו הן העריות
שחייבין עליהן כרת אמו ואשת אביו
ואחותו בין מן האב בין מן האם בתו בת
בנו בת בתו בת אשתו בת בנה ובת
בתה חמותו ואם חמותו ואם חמיו ואחות
אביו ואחות אמו בין מן האב בין מן האם
ואשת אחי האב מן האם וכלתו ואשת
אחיו בין מן האב בין מן האם ואחות אשתו
בין מן האב בין מן האם הבא על אחת
מכל העריות האלה הוולד ממזר ועשאה זונה
ופסולה לכהונה ואינה צריכה הימנו גט לפי
שאין תופשין בה קידושין ערות אביך וערות
אמך אביך ממש מלמד שחיוב עליו שתים
משום זכור ומשום ערות אב וערות אמך
זו האם לא תגלה בין בחיי האב בין אחר
מיתת האב אמך היא משום אמו אתה
מחייבו ואי אתה מחייבו שתים משום אמך
ומשום אשת האב דברי רבי יהודה ד"א אמך
היא בין מן האירוסים בין מן הנישואין
ערות אשת אביך זו אשת האב אעפ'
שנתגרשה הימנו לא תגלה ערותה ערות
אביך היא אפי' לאחר מיתת אביך ערות
אחותך בת אביך או בת אמך זו בת אביו
שלא בת אמו ובת אמו שלא בת אביו
מולדת בית או מולדת חוץ והוא מפורש
על בת אביך או בת אמך ד"א מולדת
בית או מולדת חוץ בין שאומרין לאביך
הוציא כגון אלמנה לכהן גדול גרושה וחלוצה
לכהן הדיוט וכו' ד"א מולדת בית או מולדת
חוץ בין מן הנישואין בין מן האירוסין
אסורה משום אחות שאעפ' שאנס אביו אשה
וילדת לו בלא קידושין אסורה היא להם
משום שחותו ערות בת בנך או בת בתך
לא תגלה ערותן כי ערותך הנה ולא זכר
בתו אלא למדנו בתו מגזירה שוה כתיב
הכא כי ערותך הנה וכתי' שארה הנה זמה
היא מה להלן ג' דורו' בתה ובת בתה ובת
בנה אף כאן ג' דורות בתו ובת בתו ובת
בנו תדע שהרי בעונש לא אמר הכתוב איש
אשר יקח את אשה ואת בתה זמה היא
אלא אשר יקח את אשה ואת אמה זמה
היא אלא ללמד מהם גזירה שוה בתו וכת
אשתו מה להלן ג' דורות אף כאן ג' דורות
ומה ג' דורות למטה בת אשתו ובת בתה
אף ג' דירות למעלה חמותו ואם חמותו ואם
חמוי ערות בת אשת אביך מולדת אביך
מה בא ללמדינו אם על אחותו בת אביו
שלא בת אמו או בת אמו שלא בת אביו
הרו כבר נאמ' ערות אחותך בת אביך או
בת אמך אלא זו היא בת אשת אביו מאביו
שהיא נת אמו מאביו ומהו אשת אביך שיש
לה אישות ממנו לכך נאמר אחותך היא
שהיא אחותך ממש ללמדך שאין מזהרים
מדין קו' לומר אם על אחותו בת אביו שלא
בת אמו בת אמו שלא בת אביו חייב בת
אמו ובת אביו לה כש' אלא לומר שאין
מזהירין מן הדין ולכך הפריש בין האחיות
ללמדך כשם שאין בתו נלמדת מדין קו'
אלא בפירוש ובתו אתיא ליה מדרשא כדרבא
דאמר רבא אתיא הנה הנה מה להלן ג'
דורית אף כאן ג' דורות אתיא זמה זמה לגבי
עונש כת' הכא שארה הנה זמה היא וכתיב
בעונש באש ישרפו אותו ואתהן מה להלן
בשריפה אף כאן בשריפה אבל בת אשת
אביו שלא בת אביו מותרת לו ערות אחות
אביך וגומ' ערות אחו' אמך וגומ' שאר אביך
היא כי שאר אמך היא לפי שיצאו מבשר
אחר נקראין שאר על שם ואשר אלו שאר
עמי וגו' כי אמיתת שאר הוא בשר לפיכך
אמרו שארו זו אשתו שהיא בשר אחד עם
בעלה שנ' והיו לבשר אחד ערות אחי אביך
זה דודו וחייב עליו שתים משום זכור ומשום
דוד אל אשתו לא תקרב דודתך היא למדנו
לענין עריות שהשה כבעלה וכן אמרו רבותינו
במסכת סנהדרין דודתך היא בתמיהה אשת
דודו היא אלא מלמד שהאשה כבעלה
ערות כלתך זו אשת הבן אשת בנך היא
שחייב עליה בין בחיי בנו בין לאחר מיתת
בנו ערות אשת אחיך לא תגלה ערות אחיך
היא פרט לשמת אחיו בלא בן ערות אשה
ובתה שיש לה אישות הימנו שארה הנה זמה
היא ללמד מכאן גזרה שוה לחמותו ואם
חמיו ואם חמותו ג' דורו' למעלה מג' דורות
למטה ואשה אל אחותה לא תקח לצרור
לא אותה ולה את צרתה לגלות ערותה
עליה עליה מה תל' לפי שנ' יבמה יבא עליה
שומע אני אפילו במקום ערוה שנ' ואשה אל
אחותה לא תקח אפילו במקום עליה שאם
נשאו שנים אחים שתי אחיות ומת אחד
מהן הן בלא בן אסור לישא את אחותה
ואפילו צרת אחו' אשתו אסורה לו שנ' לצרור
לא היא ולא צרתה מכאן אמרו חמש
עשרה נשים פוטרות צרותיהן וצרות צרותיהן
מן החליצה ומן היבום עד סוף כל הדורות
ושאר כל העריות למדי מאחות אשה מה
אחות אשה ערוה ופוטרת צרתה מן החליצה
ומן חבום אבל לאחר מיתתה מותר באעות'
אף כל העריו' ששנינו במסכת יבמות בתו
ובת

ובת בתו וכו׳ פוטרות צרותיהן מן החליצה ומן היבום בחייה׳ אסור אבל לאחר מיתתה מותר באחותה׳ שלא אסרה תורה אלא בזמן שנעשו צרות זו לזו ושאמר שתי נשים בעל בעלא אסורו׳ בידוע שאין להם לא דרת ולא חוק שהתי כמה צריקים נשאו שתי נשים כגון אלקנה ודוד ושלמה ובדברי הימים כמה נמאו בשתי נשים אלא ודאי כשם שטעו בשתי נשים כך טעו בשתי אחיות בני ישבו אחים יחדי שגם אלו אחיו׳ ורבותי׳ חקרו ודרשו התורה על בוריה כנתינתה מהר סיני׃

Et locutus est Dominus ad Mosen dicendo. Loquere ad filius Israel, & dices eis. Allocutio & dictio est ad præmonendum majorennes pro minorennibus. *Ego Dominus Deus vester.* Ego sum ille; cujus regnum recepistis super monte Sinai, quando dixi. *Ego Dominus Deus tuus.* Ego sum qui dixi; & fuit mundus. Ego judex, & plenus miserationum. Ego judex ad ulciscendum, ego fidelis ad compensandum mercedem. *Secundum opus terræ Ægypti.* Docemur quod abominabiles facti fuerint Ægyptii in operibus suis præ omnibus gentibus & multo magis ubi habitarunt Israelitæ. Dictum est enim. *In quo habitastis. Et secundum opus terræ Chanaan.* Docemur quod abominabiles facti sint Chananæi in operibus suis præ cunctis gentibus, & multo magis in locis, quo venturi erunt filii Israel. Dictum est enim. *Quo ego introducturus sum vos. Et in statutis eorum non incedetis.* Docemur, quod statuta gentilium vana essent. Et sic *Jeremias* dixit: *Quia statuta populorum vana sunt.* Tradiderunt sapientes nostri. *Et in statutis eorum non incedetis.* Quid faciebant? Vir nubebat viro, & fœmina nubebat fœminæ, & fœmina nubebat duobus; & vir nubebat mulieri, & ejus filiæ. Alia expositio: *Et in statutis eorum non incedetis.* Hinc statuerunt sapientes quod essent instituta Amorrhæorum. *Judicia mea facietis.* Hæc sunt judicia; *Et statuta mea observabitis ut incedatis in eis.* Meditatio non est fundameutum sed operatio. *Ego Dominus Deus vester.* Fidelis ad compensandam mercedem. *Et observabitis statuta mea, & judicia mea, quæ si fecerit homo, tum vivet in eis.* Ut tribuatur observatio & operatio statutis, & observatio & operatio judiciis; *tum vivet in eis.* In seculo futuro: *Ego Dominus.* Fidelis ad compensandam mercedem. Alia expositio: *Et observabitis statuta mea:* Hæc sunt præcepta scientiæ. *Et judicia mea.* Hæc sunt de quibus disputant nationes: Hoc est de induendo heterogeneo lanæ & lini, & de heterogeneis, & de comedendo porco. *Vir, vir;* ad includendum gentiles, qui sicut Israelitæ præmonentur de præcepto: *Non accedetis ad denudandum.* Tam vir quam fœmina præmonentur. Alia expositio: *Non accedetis ad denudandum.* Accessio turpitudinum interdicta est, verum si non fuerit accessio turpitudinis causa, permissa est. Etenim potest homo osculari, & amplexari sororem & amitam, & matrem suam. Ela dicit: Vel causa accessionis interdictum est. Veni, veni, dicunt Nazyreo: Circumcirca vineam non accedes. *Ego Dominus.* Si non cognoscat in eo mihi creatorem suum, ipse de illo ulciscetur. Dictum est enim *Job* XXIV. 15. *Et operiat vultum suum:* Quasi dicat, sedens in abscondito excelsus faciem ponet. *Ego Dominus:* Ad solvendam mercedem: Bonum erit observantibus præcepta mea. Istæ sunt turpitudines, quarum causa rei sunt excidii: Si concubuerit cum matre sua, & uxore patris sui, & cum sorore sua tam ex patre quam ex matre, si cum filia sua, & filia filii sui, & filia filia suæ, & filia uxoris suæ, cum socru sua, & matre socrus suæ, & cum matre soceri sui, & cum sorore patris sui, & cum sorore matris suæ tam ex patre, quam ex matre, & cum uxore fratris patris ex matre, & cum ejus sponsa, & cum uxore fratris tam ex patre quam ex matre, & cum sorore uxoris suæ tam ex patre quam ex matre; Si quis cum aliqua ex his turpitudinibus congrediatur, filius est spurius, & illa fit meretrix, & illegitima est sacerdotio, neque repudium necessarium est, quia in eo non comprehenduntur sponsalia. *Turpitudinem patris tui, & turpitudinem matris tuæ. Patris tui* absolute. Docemur, quod in hac bis teneatur; propter: *memento.* Et propter turpitudinem patris. *Turpitudinem matris tuæ.* Hæc est mater. *Non denudabis.* Tam vivo quam mortuo patre. *Mater tua est ipsa.* Propter matrem tu obligaris; at bis non obligaris propter matrem, & propter uxorem patris. Verba R. Jehuda. Alia expositio: *Mater tua est ipsa.* Sive fuerit ex desponsatis, sive ex nuptis. *Turpitudinem uxoris patris.* Hæc est uxor patris: Vel si ab eo fuerit repudiata. *Non denudabis turpitudinem ejus. Turpitudo patris tui est ipsa.* Vel post mortem tui patris. *Turpitudinem sororis tuæ, filiæ patris tui, aut filiæ matris tuæ.* Si sit filia patris sui, ut non matris suæ, aut filia matris suæ, at non patris sui *natæ domi, vel natæ foris.* Et hæc est expositio de filia patris tui, & de filia matris tuæ. Alia expositio: *Natæ domi, aut natæ foris.* Si dicunt patris tui; excludatur ego vidua summo sacerdoti, repudiata & quæ calceum exuit, sacerdoti vul-

vulgari &c. Alia expositio. *Natæ domi, aut natæ foris*. Sive fuerit ex nuptis sive ex desponsatis interdicta est titulo sororis, vel si pater coegerit mulierem, & nata sit sine sponsalibus, interdicta est illi titulo sororis. *Turpitudinem filiæ filii tui, aut filiæ filiæ tuæ non denudabis turpitudinem earum, turpitudo tua est earum*. Non memorat filiam suam, nisi ut doceamur de filia sua a pari. Scriptum est hic. *Quoniam turpitudo tua est earum*. Pariterque scriptum est: *Propinquæ sunt; scelus est illud*. Sicut ibi intelligitur de tribus generationibus, sc. de filia sua, & de filia filiæ suæ, & de filia filii sui, ita pariter hoc loco de tribus generationibus, sc. de filia sua, de filia filiæ suæ, & de filia filii sui. Scito quod in pœna non dixerit textus. *Vir qui acceperit mulierem & filiam ejus: scelus est illud*. Sed hoc dicit. *Vir qui acceperit mulierem & matrem ejus: scelus est illud*. Ut ex his doceare a pari de filia sua & de filia uxoris suæ; sicut ibi intelligitur de tribus generationibus, ita pariter hoc loco de tribus generationibus; Sicut tres generationes descendentes comprehendunt filiam uxoris suæ, & filiam filiæ suæ, ita pariter tres generationes adscendentes comprehendent socrum suam, & matrem socrus suæ, & matrem soceri sui. *Turpitudinem filiæ uxoris patris tui, natæ patris tui*. Quid venit ad nos docendum? Si de sorore sua filia patris sui, quæ non sit filia matris suæ, aut de filia matris suæ, quæ non sit filia patris sui; ecce jam scriptum est: *Turpitudinem sororis tuæ filiæ patris tui, aut filiæ matris tuæ*. Verum hæc est filia uxoris patris sui ex patre suo, quæ sit filia matris suæ ex patre suo; Quid significat: *uxoris patris tui?* Ut sit illi ex eo matrimonium. Idcirco dictum est: *Soror tua est*: Ut sit illa absolute tua soror. Ut doceare, quod argumento a minori ad majus non præmonerentur. Si propter sororem suam filiam patris sui, quæ non sit filia matris suæ, aut sit filia matris suæ, at non sit filia patris sui, reus est, pro filia matris suæ & pro filia patris sui quanto magis? Sed dicit quod argumento a minori ad majus non præmoneantur. Ideoque distinguit inter sorores; ut doceare; sicut filia sua non demonstratur argumento a minori ad majus, sed tantum explicatione: & filia sua probatur demonstratione justa sententiam Raba; Dicit enim Raba; adducatur הנה הנה: Sicut ibi comprehendit tres generationes, ita pariter hoc loco tres generationes; Probetur זמה זמה. De pœna scriptum est hoc loco. *Propinquæ sunt; scelus est illud*. Et scriptum est in pœna *Levit*. XX. 14. *Et igne combures illum & illas*. Sicut ibi combustione, ita pariter hoc loco combustione. Verum filia uxoris patris sui, quæ non sit filia patris sui, est illi permissa *Turpitudinem sororis patris tui &c. Turpitudinem sororis matris tuæ &c. Propinquæ patris tui est ipsa; quoniam propinqua matris tuæ est ipsa*. Quia ex una carne egressæ sunt, vocantur propinquæ. Ex eo quod dictum est *Mich*. III. 3. *Qui comederunt carnem populi mei &c*. Quia vere שאר est caro: Idcirco dixerunt: *caro sua*; hæc est ejus uxor, quia est una caro cum suo marito: Dictum est enim *Genes*. II. 24. *Eruntque in carnem unam. Turpitudinem fratris patris tui*: Hic est patruus; & ejus causa bis tenetur; propter præceptum; *memento*; & propter patruum. *Ad uxorem ejus non accedes; amita tua est ipsa*. Docemur respectu turpitudinum, quod uxor consideretur sicut maritus. Et sic dixerunt sapientes nostri f. m. in tractatu *Sanhedrin*. *Amita tua est ipsa*. Cum admiratione. *Uxor patris tui est ipsa*: Sed docemur quod uxor consideretur sicut maritus. *Turpitudinem nurus tuæ*. Hæc est uxor filii. *Uxor filii tui est ipsa*: Ut pro illa reus sit tam vivo, quam mortuo filio. *Turpitudinem uxoris fratris tui non denudabis. Turpitudo fratris tui est ipsa*. Excludit si ejus frater sine filiis mortuus fuerit. *Turpitudinem mulieris & ejus filiæ*. Quæ sibi nupta sit: *Scelus est illud*. Ut hinc doceat de socru sua, de matre soceri sui, & de matre socrus suæ. Ut demonstrentur tres generationes adscendentes ex tribus generationibus descendentibus. *Et mulierem cum sorore sua non accipies ad æmulandum*. Non ipsam, neque ejus æmulam; *ad denudandum turpitudinem ejus super eam; super eam*. Cur dictum est? Quia dictum est *Deut*. XXV. 5. *Levir ejus ingredietur ad eam*. Crederem vel in turpitudine? Idcirco dictum est: *Et mulierem cum sorore ejus non accipies*. Si duo fratres duxerint duas sorores, & unus ex iis mortuus fuerit sine filiis, prohibetur ducere ejus sororem; vel æmula sororis uxoris interdicta est. Dictum est enim. *Ad æmulandum*. Neque illam neque ejus æmulam. Hinc dixerunt: Quindecim mulieres liberant æmulas suas, & æmulas æmularum suarum a discalceatione, & a leviratu usque ad finem omnium generationum: & reliquæ omnes turpitudines demonstrantur a sorore uxoris; sicut soror uxoris propter turpitudinem est interdicta, & liberat æmulam a discalceatione, & a leviratu, tamen post ejus mortem licita est ejus soror, ita pariter in reliquis turpitudinibus, de quibus legimus in tractatu

Jeva-

Jevamoth, filia ſua, & filia filiæ ſuæ &c. liberant æmulas a diſcalceatione & a leviratu. In vita interdicitur, at poſt ejus mortem permiſſa eſt ejus ſoror, quia lex non interdixit niſi quando fieri poſſint inter ſe æmulæ; & quando dicit; Duæ uxores vulgo interdictæ ſunt; conſtat quod illis non ſit decretum, neque ſtatutum. Etenim quam multi juſti duxerunt duas uxores? e. g. Elcana, David, & Salomon; & in *Chronicis*; quam multi duxerunt duas uxores? Verum certum eſt, ſicut ſcortati ſunt in duabus mulieribus, ita pariter ſcortati ſunt in duabus ſororibus. Ex quo habitarunt fratres, ſimul cum iis fuerunt ſorores, & ſapientes noſtri optime perſcrutati ſunt, & inveſtigarunt legem, ſicut data eſt de monte Sinai &c. Ibi legimus in tractatu turpitudinum: Siquis deſponſet mulierem, ecce ſibi interdictæ ſunt ſeptem turpitudines propinquæ uxoris ſuæ, ſcil. mater ſua, & mater matris ſuæ, & mater patris ſui, filia ſua, & filia filiæ ſuæ, & filia filii ſui, & ejus ſoror; quando fuerit conſiſtentia; ſi cum aliqua ex his concumbat, ejus uxor non profanatur; ſi per virum concubitum paſſa fuerit, illi permittitur ad eum redire cum beneplacito; ejus interdictum eſt ſicut reliqua interdicta. Propter interdictum turpitudinis, quo concumbit cum illis, non opus habet libello repudii, excepta ſorore uxoris ſuæ; & uxore fratris ſui, & uxore viri, quæ opus habent libello repudii, quia illis poſt aliquod tempus poteſt eſſe permiſſio. Iſtæ ſunt turpitudines, mater ſua, & mater patris ſui, & ſoror ſua tam ex patre quam ex matre, filia ſua, & filia filiæ ſuæ, uxor ſua, & filia ſua, & filia filiæ ſuæ; & ſocrus ſua, & mater ſocrus ſuæ, & mater ſoceri ſui, & ſoror patris ſui, & ſoror matris ſuæ tam ex patre quam ex matre, & ſoror uxoris ſuæ, dum vivit, & uxor viri, & menſtruata; & iſtæ ſunt ſecundariæ, mater patris ſui, & mater matris ſuæ, & uxor patris ſui, & uxor patris matris ſuæ, & uxor filii filii ſui, & uxor fratris matris ſuæ, & uxor fratris patris ſui ex matre, mater patris patris ſui, & mater patris matris ſuæ. De cunctis ſecundariis quas numerarunt ſapientes, ſi nubat, filius erit legitimus; & in iis non eſt interdictum turpitudinis. Et uxor fratris matris ſuæ eſt ſecundaria tam ex patre, quam ex matre; filius eſt legitimus, & requiritur libellus repudii. Uxor ſoceri ſui, & uxor privigni ſui interdicta eſt, propter aſpectum oculi. Filia privigni eſt interdicta; & uxor privigni permiſſa eſt. At dixerunt ſapientes; Filia quæ adolevit inter fratres, eſt interdicta propter aſpectum oculi; Mulier adulterii ſuſpecta eſt interdicta huic, illi, & illi: Si dederit facultatem legato deſponſandi, & non redierit legatus, iſti vetitæ ſunt omnes mulieres, quæ ſunt in mundo, donec inveniatur mulier, quæ non habeat neque matrem, neque ſororem, neque filiam, neque ullam ex ſeptem turpitudinibus de quibus ſupra diximus; Etenim dubitamus, quod forte ejus legatus aliquam ex iis deſponſaverit.

Levit. XX. 11. 23. Iterum recenſentur
ואיש אשר ישכב אשת אביו ערות אביו
גלה מות יומתו שניהם דמיהם בם ואיש
אשר ישכב את כלתו מות יומתו שניהם
תבל עשו דמיהם בם וגו׳ ואיש אשר
יקח את אשה ואת אמה זמה הוא באש
ישרפו אתו ואתהן לא תהיה זמה בתוככם
וגו׳ ואיש אשר יקח את אחתו בת אביו או
בת אמו וראה את ערותה והיא תראה את
ערותו חסד הוא ונכרתו לעיני בני עמם
ערות אחתו גלה עונו ישא וגו׳ וערות
אחות אמך ואחות אביך לא תגלה כי
את שארו הערה עונם ישאו ואיש אשר
ישכב את דרתו ערות דרו גלה חטאם ישאו
ערירים ימתו ואיש אשר יקח את אשת
אחיו נדה הוא ערות אחיו גלה ערירים
יהיו .ושמרתם את כל חקתי ואת כל משפטי
ועשיתם אתם ולא תקיא אתכם האריץ
אשר אני מביא אתכם שמה לשבת בה:
Et vir qui concubuerit cum uxore patris ſui, turpitudinem patris ſui denudavit, interficiendo interficientur ambo illi, ſanguis eorum in eis &c. Et vir qui concubuerit cum nuru ſua, interficiendo interficientur ambo illi, flagitium perpetrarunt, ſanguis eorum in eis. Et vir qui acceperit mulierem & matrem ejus, ſcortatio eſt, igne comburent illam & illas, & non erit ſcortatio in medio veſtri &c. Et vir qui acceperit ſororem ſuam, filiam patris ſui, aut filiam matris ſuæ, & viderit turpitudinem ejus, ipſaque viderit turpitudinem illius, turpitudo eſt, propterea excindentur in oculis filiorum populi ſui, turpitudinem ſororis ſuæ denudavit, peccatum ſuum portabit &c. Et turpitudinem ſororis matris tuæ, & ſororis patris tui non denudabis; quia cognatam carnis ſuæ revelavit, pœnam ſuam portabant: Et vir qui concubuerit cum uxore patrui ſui, turpitudinem patrui ſui denudavit, peccatum ſuum portabunt, infœcundi morientur. Et vir qui acceperit ſororem fratris ſui; abominatio eſt illa; turpitudinem fratris ſui denudavit, infœcundi erunt. Cuſtodietis itaque mandata mea, omniaque judicia mea & facietis ea, & non evomet vos terra, in quam ego introducturus ſum vos ad habitandum in ea. Jonathan וגבר דיישמש עם איתת אבוי
בין דהיא אמיה בין דהיא חורנייתא

עריתא דאבוי בזי איתקלא יתקטלון תריהון
קטלא חייבין באטלות אבנין וגבר די ישמש
עם כלתיה אתקטלא יתקטלון תריהון תבלא
עבדו קטלא חייבין באטלות אבנין וגו' וגבר
דיסב ית איתא וית אימה זנו היא בנורא
יוקרון יהיה ויתהין באתכורת אבר לפמהון
ולא תהי זנו ביניכון וגו' וגבר די ישמש עם
אחתיה ברת אבוי או ברת חמיה ויבזי ית
עריתה והיא תבזי ית עריתיה נניי הוא
ארום חסרא עבדיל עם קדמאי מן בגלל
דיתמלו עלמא מנהון עד לא אתיהיב קיימא
בעלמא ומן דאתיהיב קיימא בעלמא כל
דיעבד כדין וישתיצון במותנא וחמיין בבישתהון
בני עמהון מטול דערייה אחתיה בזי חוביה
יקבל וגו' ועירית אחת אמך ואחת אבך לא
תבזי ארום ית קריביה בישריה בזי חוביהון
יקבלון במותנה יסופון וגבר די ישמש עם
איתת אחבוי ערית אחבוי בזי חוביהון יקבלו
במותנא יסופון דלא וולד ימותון וגבר די
יסב ית איתת אחוי בחייוי מרחקא היא
עריתא דאחוי בזי דלא וולד יהון ותטרון
אתון כנישתא דישראל ית כל קיימי וית כל
סדרי דיניי ותעבדון יתהון ולא תפלוט יתכון
ארעא דאנא מעיל יתכון לתמן למיתב בה:

Et vir qui concubuerit cum uxore patris sui, sive fuerit mater ipsius sive alia, turpitudinem patris sui contemsit, interficiendo interficientur ambo ipsi, mortis rei sunt lapidatione. Et vir qui concubuerit cum nuru sua, interficiendo interficientur ambo ipsi; confusionem fecerunt; rei mortis sunt lapidatione &c. Et vir qui acceperit mulierem & matrem suam, scortatio est, igne comburent eum & eas infusione plumbi in os eorum, neque erit scortatio in medio vestri &c. Et vir qui concubuerit cum sorore sua, filia patris sui, aut filia matris suæ, & contemsit turpitudinem ejus, & ipsa contemsit turpitudinem ipsius, turpitudo est; quoniam misericordiam feci quidem cum antecessoribus, ut repleretur mundus ex illis, antequam ponerentur statuta in mundo, sed postquam statuta promulgata sunt, quisquis fecerit his similia, extermінabuntur mortalitate, & videbunt pœnam eorum filii populi ipsorum; eo quod turpitudinem sororis suæ contemsit, peccatum suum recipiet &c. Et nuditatem sororis matris tuæ, & sororis patris tui non revelabis: quia cognatam carnis suæ revelavit; peccatum suum recipient, morte consumentur. Et vir qui concubuerit cum uxore fratris patris sui, turpitudinem fratris patris sui revelavit; peccatum suum recipient, morte consumentur, absque prole morientur. Vir qui duxerit uxorem fratris sui in vita ipsius, abominatio est; turpitudinem fratris sui revelavit, absque prole erunt. Observabitis ergo vos, congregatio Israel, omnia statuta, & omnes ordines judiciorum meorum, & facietis illa, ut non evomet vos terra, in quam introduco ego vos, ut habitetis in ea. Siphra ad h. l.

איש להוציא את הקטן אשר
ישכב את אשת אביו משמע היא אשת אביו
שהיא אמו אמו שאינה אשת אביו מנין
תלמוד לומר ערות אביו גלה מופנה להקיש
ולדון גזרת שוה מות יומת בסקילה אתה אומר
בסקילה או באחת מכל המיתות שבתורה
תלמוד לומר דמיהם בם ולהלן נאמר דמיהם
בם מה דמיהם בם שנאמר להלן בסקילה אף
דמיהם בם שנאמר כאן בסקילה עונש שמענו
אזהרה לא שמענו תלמוד לומר ערות אביך
וערות אמך לא תגלה ערות אביך זו אשת
אביך אתה אומר זו אשת אביך או ערות
אביך בשמועו הרי אתה דן נאמר כאן ערות
אביך ונאמר להלן ערות אביך לא תגלה
מה ערות אביך שנאמר להלן באשת אביך
הכתוב מדבר אף ערות אביך שנאמר כאן
באשת אביך הכתוב מדבר ומשמע בין אשת
אביו שהיא אמו בין אשת אביו שאינה אמו
אמו שאינה אשת אביו מנין תלמוד לומר
אמך היא מכל מקום אין לי אלא אזהרות
שעשה אמו שאינה אשת אביו כאמו שהיא
אשת אביו בעונשין מנין הרי אתה דן נאמר
כאן ערות אביך ונאמר להלן ערות אביו מה
ערות אביו שנאמר להלן עשה אמו שאינה
אשת אביו כאמו שהיא אשת אביו אף כאן
עשה אמו שאינה אשת אביו כאמו שהיא
אשת אביו אף כאן עשה אמו שאינה אשת
אביו כאמו שהיא אשת אביו אמך היא
משום אמו אתה מחייבו ואין אתה מחייבו
משום שאת אב: ואיש אשר ישכב את כלתו
תבל עשו על שם שתובל את החוט מות
יומתו בסקילת אתה אומר בסקילה או באחת
מכל מיתות האמורות בתורה תלמוד לומר
דמיהם בם ונאמר להלן דמיהם בם מה
דמיהם האמור להלן בסקילה אף דמיהם
האמור כאן בסקילה עונש שמענו אזהרה
לא שמענו תלמוד לומר ערות כלתך לא
תגלה אי כלתך אפילו שפחה אפילו נכרית
תלמוד לומר אשת בנך היא לא אמרתי
אלא באשה שיש לה אישות עם בנך יצאו
השפחה והנכרית שאין להן אישות עם בנך וגו':
ואיש להוציא את הקטן אשר יקח את
אשה ואת אמה בכלן הוא אומר שכיבה
וכאן הוא אומר לקיחה ללמדך שאינו חייב
אלא דרך ליקוחין מכאן אמרו נושאין על
האנוסה ועל המפותה והאונס והמפתה על
הנשואה חייב: אשה ואמה אין לי אלא
אשה ואמה באה ובת בתה ובת בנה מנין
הרי את אומר נאמר כאן זמה ונאמר להלן
באה ובת בתה ובת בנה אף זמה שנאמר
כאן באה ובת באה ובת בנה: מנין לעשות
זכרים לנקבות חרו את דן נאמר כאן זמה
ונאמר להלן זמה מה זמה האמורה להלן
עשה את הזכרים כנקבות אף זמה האמורה
כאן עשה הזכרים כנקבות ומנין לעשות
למטה כלמעלה הרי אמה דן נאמר כאן זמה
ונאמר להלן זמה מה זמה שנאמר להלן
עשה למטה כלמעלה אף זמה שנאמר כאן
נעשא למטה כלמעלה: באש ישרופו אותו
ואתהן את אחת מהן דברי רבי ישמעאל רבי
עקיבא אומר אתהן עד שהיו שתיהן שהם היה
נשוי

נשוי אשה ובא על בתה חייב בתה ובא על
אמה חייב באש ישרופו אותו ואתהן עונש
שמענו אזהרה לא שמענו תלמוד לומר
ערות אשה ובתה לא תגלה: ואיש להוציא
את הקטן אשר יקח את אחותו בת אביו או
בת אמו אין לי אלא בת אביו ולא בת
אמו בת אמו ולא בת אביו מן אב ומן
האם מנין תלמוד לומר אחותו מכל מקום
ועד שלא יאמר הכתוב יש לי בדין אם
חייב על אחותו מן האב ושלא מן אמה
מן האם ושלא מן האב קל וחומר מן האב
ומן האם אלא אם אמרת כן ענשת מן
הדין לכך נאמר אחותו ללמדך שאין עונשין
מן הדין: וראה את ערותה והיא תראה
ערותו עד שיהיו שניהם מזידין חסד הוא
ושמא תאמר קין נשא את אחותו תלמוד
לומר לחסד הוא והעולם מתחלתו לא
נברא אלא לחסד שנאמר כי אמרתי עולם
חסד יבנה וגו': ונכרתו לעיני בני עמם עונש
שמענו אזהרה לא שמענו תלמוד לומר ערות
אחותך בת אביך או בת אמך אין לי אלא
בת אביו ולא בת אמו בת אמו ולא בת
אביו מן האב ומן האם מנין תלמוד לומר
אחותך מכל מקום ועד שלא יאמר הכתוב
יש לי בדין אם הזהיר על אחותו מן האב
ולא מן האם מן האם ולא מן האב קל
וחומר מן האב ומן האם אלא אם אמרת
כך הזהר מן הדין לכך נאמר אחותך ללמדך
שאין מזהרין מן הדין: אחותך אפילו
שפחה אפילו נכרית תלמוד לומר לבת
אשת אביך: אי בת אשת אביך אפילו
מאיש אחר תלמוד לומר מולדת אביך ואם
כן למה נאמר מולדת בית או מולדת חוץ בין
שאומרים לו קיים בין שאומרים לו הוציא וגו':
ערות אחות אמך ואחות אביך לא תגלה
אחות אמך בין מן האב בין מן האם ואחות
אביך בין מן האב בין מן האם אתה אומר
אחות אמך בין מן האב בין מן האם ואחות
אביך בין מן האב בין מן האם או אחות אמך
מן האב ושלא מן האם והדין נותן הואיל
ואסר אשת אחי אביו ואסר אחות אמו ואחות
אביו מה אשת אחי אביו מן האב ושלא מן
האם אף אחות אמו ואחות אביו מן האב
ושלא מן האם תלמוד לומר ערות אחות
אמך ואחות אביך לא תגלה אחות אמך בין
מן האב ובין מן האם ואחית אביך בין מן
האב בין מן האם כי את שארו הערה לענין
שאמרנו: עונש נשאו עונש שמענו אזהרה
לא שמענו תלמוד לומר ערות אחות אביך
לא תגלה אשר אביך היא ערות אחות אמך
לא תגלה כי שאר אמך היא: איש להוציא
את הקטן אשר ישכב את דודתו באשת
אחי אביו הכתוב מדבר או אינו מדבר אלא
באשת אחי אמו תלמוד לומר ערות אחי
אביך לא תגלה ואל אשתו לא תקרב וגו
נאמר כאן דדתך ונאמר להלן דדתך מה
להלן באשת אחי אביו הכתוב מדבר אף
דדתך שנאמר כאן באשת אחי אביו הכתוב
מדבר או אינו מדבר אלא באשת אחי אביו
מאמו והדין נותן הואיל ואסר אחות אמו
ואחות אביו ואסר אשת אחי אביו מה אחות
אמו ואחות אביו בין מן האב בין מן האם

אף אשת אחי אביו בין מן האב בין מן
האם ועוד קל וחומר ומה אם במקום התיר
מכלל אשת אחיו מאביו אסר מכלל אשת
אחיו מאמו מקום שלא התיר מכלל אשת
אחי אביו מאביו דין הוא שלא נתיר מכלל
אשת אחי אביו מאמו תלמוד לומר דודו
נאמר כאן דודו ונאמר להלן דודו מה דודו
שנאמר להלן במשפחת אביו הכתוב מדבר
אף דודו שנאמר כאן במשפחת אביו הכתוב
מדבר: חטאתם ישאו ערירים ימותו אם יש
להם בנים קוברים את בניהם אם אין להם
בנים מתים בלא בנים ואף על פי שאין
ראיה לדבר זכר לדבר כה אמר יהוה כתבו
את האיש הזה ערירי גבר לא יצלח בימיו
וגו' עונש שמענו אזהרה לא שמענו תלמוד
לומר ערות אחי אביך לא תגלה: איש
להוציא את הקטן אשר יקח את אשת אחיו
באשת אחיו מאביו הכתוב מדבר או אינו
אלא באשת אחיו אפילו מאמו והדין נותן
הואיל ואסר אחות אמו ואחות אביו ואסר
אשת אחיו מה אחות אביו ואחות אמן בין
מן האב בין מן האם אף אשת אחיו בין
מן האב בין מן האם תלמוד לומר כנדה
היא לא אמרתי אלא באשת אחי שהיא
כנדה מה נדה יש לה איסור ויש לה התר אף
אשת אח יש לה איסור ויש לה התרו ואיזו
היא אשת אח שיש לה איסור ויש לה
התר זו אשת אחיו מאביו אם יש לה בנים
אסורה אם אין לו בנים מותרה: ערות
אחיו גלה עריר' יהיו אם יש להם בנים
קוברים את בניהם אם אין להם בנים מתים
בלא בנים ואף על פי שאין ראיה לדבר
זכר לדבר בה אמר יהוה כתבו את האיש
הזה ערירו וכו' עונש שמענו אזהרה לא
שמענו תלמוד לומר ערות אשת אחיך לא
תגלה: ואשה ואת אחותה לא תקח וגו'
עליה למה נאמר לפי תהוא אומר יבמה
יבא עליה שומע אני על אחת מכל העריות
האסורות בחורה תלמוד לומר עליה לכך
נאמר כאן עליה ונאמר להלן עליה מה
עליה שנאמר להלן ביבמה הכתוב מדבר וגו' אין
לי אלא אחות אשתו שאר כל העריות
מנין אמרת מה אחות אשתו ערוה שחייבין
על זדונה כרת ועל שגגתה חטאת
ואסורה להתיכם אף כל ערוה שחייבין
על זדונה כרת ועל שגגתה חטאת
ואסורה להתיכם אין לי אלא היא זרתה
מנין תלמוד לומר לצרר צרת כל
העריות מנין אמרת מה אם אחות
אשתו ערוה שחייבין על זדונה כרת ועל
שגגתה חטאת צרתה אסורה אף כל
ערוה שחייבין על זדונה כרת ועל שגגתה
חטאת צרתה אסורה מכאן אמרו חמש עשרה
נשים פוטרות צרותיהן וצרות צרותיהן עד
סוף כל העולם: איש עריות חמורות
שאמרו שימיו צרותיהן אסורות אמרת מה
אחות אשתו ערוה שחייבין על זדונה כרת
ועל שגגתה חטאת ומותרת לינשא לאחיך
וצרתה אסורה אף כל ערוה שחייבין על
זדונה כרת ועל שגגתה חטאת ומותרת
לינשא לאחיך שאין צרה אלא מאח אמרו
שש עריות חמורות מאלו מפני שהן נשואות

לאחרים צרותיהן מותרות : אזהרה שמעני עונש לא שמענו תלמוד לומר כי כל אשר נעשה מכל התועבות וגו׳ : ולא תקיא אתכם הארץ בטמאכם אותה וגו׳ ארץ ישראל אינה כשאר כל הארץ אינה מקיימת בעלי עוברי עבריות מושלו המשל למה הדבר דומה לבן מלכי שהאכילוהו דבר שאינו עומד במעיו לא מקיאו כך ארץ ישרא אינה מקיימת עוברי עבירות לכך נאמר ולא תקיא הארץ אתכם בטמאכם אותה כאשר קאה את הגוי אשר לפניכם : *Vir* : ad excludendum puerum. *Qui concubuerit cum uxore patris ſui*. Intelligitur quæ ſit uxor ſui patris, & ſit ejus mater, ejus mater, quæ non ſit uxor ſui patris, unde probatur? Ex eo quod dictum eſt. *Turpitudinem patris ſui denudavit*. Quod non erat dicendum; ſed dictum eſt, ut argumentaretur a pari. *Interficiendo interficietur*. Lapidatione; tu dicis lapidatione; aut non eſt dicendum niſi aliquo ex omnibus ſuppliciis in lege memoratis: Idcirco dictum eſt: *Sanguis eorum in eis*. Et ibi dictum eſt: *Sanguis eorum in eis*. Sicut ibi lapidatione, ita pariter hoc loco lapidatione. Pœnam audivimus, præmonitionem non audivimus. Idcirco dictum eſt *Levit.* XVIII. 7. *Turpitudinem patris tui, & turpitudinem matris tuæ non denudabis. Turpitudinem patris tui*: Hæc eſt uxor patris tui. *Turpitudinem patris tui;* tu dicis; hæc eſt uxor patris tui; aut *turpitudinem patris tui*; intelligitur juxta ſenſum literalem. Tu ita argumentaris. Dictum eſt hic: *Turpitudinem patris tui;* & dictum eſt *Levit.* l. c. *Turpitudinem patris tui non denudabis*. Sicut ibi ubi dicitur; *turpitudinem patris tui*, de uxore patris textus loquitur; ita pariter hoc loco, ubi dicitur; *turpitudinem patris tui;* de uxore patris textus loquitur. Et intelligitur tam uxor patris, quæ ſit ejus mater; quam uxor patris, quæ non ſit ejus mater; mater quæ non ſit uxor ſui patris unde probatur? Ex eo quod dictum eſt. *Mater tua eſt ipſa*. Omnimode. Non probo niſi in præmonitionibus; in quibus conſideratur mater quæ non ſit uxor patris, ſicut mater, quæ ſit uxor ſui patris, in pœnis unde probatur? Tu ita argumentaris. Dictum eſt hic. *Turpitudinem patris tui;* & ibi dictum eſt: *Turpitudinem patris tui*; ſicut ibi ubi dicitur; *turpitudinem patris tui*, conſideratur ejus mater, quæ non ſit uxor ſui patris, ſicut ejus mater quæ ſit uxor ſui patris; ita pariter hoc loco conſideranda erit ejus mater, quæ non ſit uxor ſui patris, ſicut ejus mater, quæ ſit uxor ſui patris. *Mater tua eſt ipſa*. Quod ſit ejus mater, tu illum damnas, at non damnas illum, eo quod ſit uxor patris. *Et vir qui concubuerit cum nuru ſua; Flagitium perpetrarunt*; Quia miſcuerunt filum. *Interficiendo interficientur*. Lapidatione; tu dicis lapidatione; at ego dicam aliquo ex omnibus ſuppliciis in lege memoratis. Idcirco dictum eſt: *Sanguis eorum in eis*. Et dictum eſt ibi: *Sanguis eorum in eis*. Sicut ibi ubi dicitur: *Sanguis eorum in eis;* lapidatione, ita pariter hoc loco lapidatione. Pœnam audivimus, pręmonitionem non audivimus. Idcirco dictum eſt: *Turpitudinem nurus tuæ non denudabis; Si nurus tuæ* crederem vel ancillam vel gentilem? Idcirco dictum eſt: *Uxor filii tui eſt ipſa*. Non dixi niſi de muliere, quæ poſſit nubere filio tuo; Excluduntur ancilla & gentilis, quæ non poſſunt nubere filio tuo &c. *Et vir*. Ad excludendum puerum. *Qui acceperit mulierem, & matrem ejus*. Non probo niſi de muliere, & ejus matre, de filia, & de filia filiæ ſuæ, & de filia filii ſui unde probatur? Dictum eſt hic; *Scortatio*; & dictum eſt ibi, *ſcortatio;* Sicut ibi, ubi dicitur *ſcortatio*, intelligitur filia & filia filiæ ſuæ, & filia filii ſui, ita pariter hoc loco, intelligitur filia, & filia filiæ ſuæ, & filia filii ſui. Unde probatur, quod ſint conſiderandi mares ſicut fœminæ? Ecce tu argumentaris. Dictum eſt hic: *ſcortatio;* & dictum eſt *Levit.* XVIII. 17. *ſcortatio;* ſicut ibi, ubi dicitur *ſcortatio*, conſiderantur tam mares quam fœminæ, ita pariter hoc loco conſiderandi erunt mares ſicut fœminæ; & unde probatur, quod ſint conſiderandi deſcendentes ſicut adſcendentes? Ecce tu argumentaris: Dictum eſt hic *ſcortatio;* & dictum eſt ibi *ſcortatio*; ſicut ibi ubi dicitur *ſcortatio* conſiderantur deſcendentes ſicut adſcendentes; ita pariter hoc loco conſiderandi erunt deſcendentes ſicut adſcedentes. *Igni comburent illum & illas*. Unam ex illis; verba R. Iſmael. R. Akiba dicit: *Illas*. Quando ambæ ſunt. Si nubat mulieri, & concumbat cum ejus filia, reus eſt; ſi filiæ, & concumbat cum matre, reus eſt. *Igne comburent illum & illas*. Pœnam audivimus; præmonitionem non audivimus. Idcirco dictum *Levitic.* XVIII. 17. *Turpitudinem mulieris & ejus filiæ non denudabis &c. Et vir*. Ad excludendum puerum; *qui acceperit ſororem ſuam, filiam patris ſui, aut filiam matris ſuæ*. Non probo niſi de filia patris ſui, quæ non ſit filia matris ſuæ, de filia matris, quæ non ſit filia patris, ex patre & ex matre unde probatur? Ex eo quod dictum eſt: *Sororem ſuam*. Omnimode; Vel ſi non diceret textus, probari poſſet argumento. Si reus eſt propter ſororem ex patre, quamvis non ſit ex matre, &

ex matre, quamvis non sit ex patre, multo magis ex patre & ex matre; Si ita dicas, ex argumento puniemus: Idcirco dictum est: *sororem suam*. Ut doceamur, quod ex argumento puniri non possit: *Et viderit turpitudinem ejus, & ipsa viderit turpitudinem illius*. Donec ambo ex contumacia operentur. *Turpitudo est*. Fortasse dices: Chain duxit uxorem suam. Idcirco dictum est חסד. Et mundus a principio non fuit creatus nisi in misericordia. Idcirco dictum est *Psal.* LXXXIX. *Dixi: Cum misericordia mundus ædificabitur. Et excindentur in oculis filiorum populi tui*. Pœnam audivimus, præmonitionem non audivimus. Idcirco dictum est *Levit. Turpitudinem sororis tuæ filiæ patris tui, aut filiæ matris tuæ*. Non probo nisi de filia patris sui, quæ non sit filia matris suæ, de filia matris suæ, quæ non sit filia patris sui, ex patre & ex matre unde probatur? Ex eo quod dictum est: *sororis tuæ*. Omnimode. Et quamvis non diceret textus, probari potest argumento. Si præmonetur de sorore ex patre, quæ non sit ex matre, ex matre, quæ non sit ex patre, quæ ex patre, & matre, nonne multo magis? Verum si ita diceret, argumento præmoneretur. Idcirco dictum est: *Soror tua est ipsa*. Ut doceare, quod non liceat argumento præmoneri. Si *soror tua*; crederem vel ancillam, vel gentilem? Idcirco dictum est: *Filiam uxoris patris tui*. Si *filiam uxoris patris tui*; vel filiam ex alio viro? Idcirco dictum est *Levit.* XVIII. II. *Quam genuit pater tuus*. Si ita est; cur dictum est ibid. vers. 9. *Natæ domi, aut natæ foris?* Sive illi dicant, ut eam retineat, sive illi dicant, ut eam ejiciat &c. *Et turpitudinem sororis matris tuæ, & sororis patris tui non denudabis: Sororis matris tuæ*, tam ex patre quam ex matre; *& sororis patris tui* tam ex patre quam ex matre; Aut dicam: *sororis matris tuæ* ex patre, & non ex matre; & probari potest argumento; quoniam interdicta est uxor fratris patris, & interdicta est soror matris, & soror patris; sicut uxor fratris patris ex patre, quamvis non sit ex matre, ita pariter soror matris, & soror patris ex patre, quamvis non sit ex matre. Idcirco dictum est: *Turpitudinem sororis matris tuæ, & sororis patris tui non denudabis: Sororis matris tuæ* tam ex patre quam ex matre; *& sororis patris tui* tam ex patre quam ex matre, *Quia cognatam carnis suæ revelavit*. Eo modo quo diximus. *Pœnam portabunt*. Pœnam audivimus, præmonitionem non audivimus. Idcirco dictum est: *Turpitudinem sororis patris tui non denudabis; propinqua matris tuæ est ipsa. Vir*. Ad excludendum puerum. *Qui concubuerit cum uxore patrui sui*. De uxore fratris patris textus loquitur; aut non loquitur nisi de uxore fratris matris. Idcirco dictum est *Levit.* XVIII. *Turpitudinem fratris patris non denudabis, & ad ejus uxorem non accedes &c.* Dictum est hic דדתך, & dictum est ibi דדתך sicut ibi de uxore fratris patris textus loquitur, ita pariter hoc loco de uxore fratris patris textus loquitur; aut non loquitur nisi de uxore fratris ex matre: & probari potest argumento. Quoniam interdicta est soror matris, & interdicta est soror patris; sicut soror patris, & soror matris tam ex patre quam ex matre, ita pariter uxor fratris patris tam ex patre quam ex matre; & propterea probari potest argumento. Si ubi permittitur ab genere uxor fratris ex patre, interdicitur ab genere uxor fratris patris ex matre, hic ubi non permittitur ab genere uxor fratris patris ex patre, æquum erit ut non permittatur ab genere uxor fratris patris ex matre. Idcirco dictum est: *Patrui sui*. Dictum est hic דודו, & dictum est *Levitic.* XXV. 40. דודו; Sicut ubi dicitur דודו de familia patris textus loquitur, ita pariter hoc loco ubi dicitur דודו de familia patris textus loquitur. *Peccatum suum portabunt infœcundi morientur*. Si fuerint illis filii, sepelirent suos filios, si non fuerint filii, morientur sine filiis; Quamvis non sit rei demonstratio, est tamen rei monimentum: Dictum est enim *Jerem.* XXII. 30. *Sic dicit Dominus; scribite virum istum sterilem, qui non prosperabitur in diebus suis*. Pœnam audivimus, præmonitionem non audivimus. Idcirco dictum est *Levit.* XVIII. *Turpitudinem fratris patris tui non denudabis. Vir*; ad excludendum puerum. *Qui acceperit uxorem fratris sui*. De uxore fratris ex patre textus loquitur, aut non loquitur nisi de uxore fratris vel ex matre. Et probari potest argumento. Quoniam interdicta est soror matris suæ, & soror patris sui, & interdicta est uxor fratris sui, sicut soror patris sui, & soror matris suæ tam ex patre quam ex matre, ita pariter uxor fratris sui tam ex patre quam ex matre; Idcirco dictum est: *Sicut menstruata illa*; Non dixi nisi de uxore fratris, quæ sit sicut menstruata; sicut menstruatæ est interdictum & est permissio, ita pariter uxori fratris est interdictum & est permissio; & quænam est uxor fratris, cui sit interdictum, & sit permissio? Hæc est uxor fratris ex patre. Si illi sint filii, est interdicta, si illi non sint filii; est permissa. *Turpitudinem*

dinem fratris sui denudavit, infœcundi erunt; Si illis sint filii, sepelirent suos filios, si illis non sint filii morientur sine filiis; & quamvis non sit rei demonstratio, tamen est rei monimentum. Dictum est enim *Jerem.* loc. cit. *Sic dicit Dominus: Scribite virum istum sterilem &c.* Pœnam audivimus, præmonitionem non audivimus. Idcirco dictum est *Levit.* l. c. *Turpitudinem uxoris fratris tui non denudabis. Mulierem cum sorore sua non accipies &c. Super eam Deuter.* XVIII. 18. Cur dictum est? Quia dictum est: *Et Levir ingredietur ad eam*. Crederem posse intelligi de aliqua ex omnibus turpitudinibus in lege memoratis? Idcirco dictum est. עליה. Dictum est hoc loco עליה, & dictum est ibi עליה; Sicut ibi de fratria textus loquitur, ita pariter hoc loco de fratria textus loquitur. Non probo nisi de sorore uxoris, de reliquis omnibus turpitudinibus unde probatur. Dixisti? Sicut soror uxoris est turpitudo, cujus causa per contumaciam tenentur excidio, & per errorem sacrificio pro peccato, & interdicta est leviro, ita pariter in omnibus turpitudinibus, quarum causa per contumaciam tenentur excidio, & per errorem sacrificio pro peccato, interdicta est leviro. Non probo nisi de illa, de ejus æmula unde probatur? Ex eo quod dictum est *Levitic.* XVIII. 18. *Ad æmulandum æmulationem*. De reliquis omnibus turpitudinibus unde probatur? Dixisti? Si in sorore uxoris, quæ est turpitudo, cujus causa per contumaciam tenentur excidio, & per errorem sacrificio pro peccato, æmula est interdicta; ita pariter in omnibus turpitudinibus, quarum causa per contumaciam tenentur excidio, & per errorem sacrificio pro peccato, æmula erit interdicta. Hinc dixerunt: Quindecim mulieres liberant æmulas ipsarum, & æmulas æmularum ipsarum usque ad finem omnium seculorum: Aut sex turpitudines, his graviores, de quibus dixerunt, quod earum æmulæ sint interdictæ. Dixisti? Quid dictum est? *Sororis uxoris*: sc. turpitudo cujus causa per contumaciam tenentur excidio, & per errorem sacrificio pro peccato, & potest nubere fratri tuo; ita pariter in omnibus turpitudinibus, quarum causa propter contumaciam tenentur excidio, & per errorem sacrificio pro peccato, poterat nubere fratri tuo, quia non est æmula nisi ex fratre. Hinc dixerunt: Sex turpitudines his graviores; quoniam nuptæ sunt aliis, earum æmulæ sunt permissæ. Præmonitionem audivimus; pœnam non audivimus: Idcirco dictum est *Levit.* XVIII. 19. *Omnis qui fecerit ex omnibus abominationibus &c. Et non evomet terra vos, quando polluetis illam &c.* Terra Israel non est similis ceteris terris. Non patitur transgressores: Simile est filio regis, cui cum edendum præbuerint cibum, quando ferre non possit, evomit; ita pariter terra Israel non potest ferre transgressores. Idcirco dictum est; *Et non evomet terra vos, quando polluetis illam*: Sicut evomit gentem, quæ fuit ante vos.

Pesichta 26. I. ואיש אשר ישכב את אשת אביו משמע בין אשת אביו שהיא אמו בין אשת אביו שאינה אמו מות יומתו שניהם דמיהם בם בסקילה כל מקום שנ' דמיהם בם דמיו בו בסקילה ואיש אשר ישכב את כלתו זו אשת בנו בין בחיי בנו בין לאחר מיתת בנו תבל עשו שתיבלו את החוט ורומה לו על תכליתם והיא תועבותם לשון בלבול דמיהם בם בסקילה ואיש אשר ישכב את זכר בין קטן בין גדול משכבי אשה זה בא ללמ' ונמצא למד מגיד ששני משכבות לאשה לחייב על העריות מיתה כשני משכבות בין ברכה בין שלא כרוכה תועבה עשו שלא נהגו אפילו מנהג הבהמות שהבהמות אין הזכר בא על הזכר וזה התעיב את דרכו יותר מן הבהמות דמיהם בם בסקילת ואיש אש' יקח את אשה ואת אמה זמה היא נאמר' כאן זמה ונאמ' להלן זמה שארה הנה זמה היא מה באזהרה נ' דורו' למטה לבתה ובת בתה ובת בנה אף בעונש נ' דורות למעלה חמותו ואם חמותו ואם חמיו מה כאן בשריפה שנאמ' באש ישרפו אותו ואתהן אף להלן בשריפה זה היא ששנינו במסכת סנהדרין אלו הן הנשרפין חמותו ואם חמותו ואם חמיו בתו ובת בתו ובת בנו בת אשתו בת בתה ובת בנה באש ישרפו יכול שריפה ממש כשריפת פרים הנשרפים נאמר כאן שריפה ונאמר בעדת קרח שריפה שנ' אשר הקריבו השרופי' מה להלן שריפת נשמה וגוף קיים דכתיב בנפשותם שנפשותם נשרפים וגופם קיים אף כאן שריפת נשמה וגוף קיים זו היא ששנינו במסכת סנהדרין מצות הנשרפי' שוקעי' הותו בזבל עד ארכובותיו ומסקאנא מדליק את הפתילה של אבר ופותח את פיו בצבת' וזורקה לתוך פיו ויורדת לתוך מיעיו וחומרת את בני מעיו אותו ואתהן את אחת מהן שהרי אם בא על חמותו לא נתחייבה אשתו שריפה ואם בא על בת אשתו לא נתחייבה אשתו שריפה ולמה הופיאו הכתוב בלשון אתהן שמשמע את שתיהן כדי ללמדך על שתיהן דין אחר באשה ובאשה ובבתה והוא הדין לדורות שניתוספו עליהן בת בתה ובת בנה ואיש אשר יתן שכבתו בבהמה בין גדולה בין קטנה מות יומת ואת הבהמה תהרוגו כדין הבהמה כן דין הנרבע נאמר כאן תהרוגו ונאמר להלן כי הרג תהרגנו ידך תהיה בו בראשונה להמיתו מה להלן בסקילה אף כאן בסקילה ואשה אשר תקרב אל כל בהמה לרבעה אותה והרגת את האיש ואת הבהמה מפני מה אמרה תורה להרוג את הבהמה שלא תהא בהמה עוברת בשוק

ויאמרו

ויאמרו בהמה זו נסקל פלוני על ידיה דמיהם
בם בסקילה ואיש אש׳ יקח את אחותו אטו
בראיה תליא מלתא אלא עד שיתארו בנ
שיראוהו טעמו של דבר מכאן בנייז אב לכל
המומתין שצריכין התראה חסד הוא שהרי
קין נשא אחותו שנאמ׳ אמרתי עולם חסד
יבנה ואעפי הסד הוא מתרגם קלנא הוא
ודומה לו משמרים הבלי שוא חסדם יעזובו
כלומר חרפתם ע״ז שלהם וע״ז נקראת בושרת
שנ׳ הלא בן ירובשת והו׳ היה ירובעל ונכרתו
אחותו בכלל כל העריות היתה דכתיב ונכרתו
הנפשות העושות ולמה יצאת לדונה בכרת
ולא במלקות עונו ישא למדנו שכל מקוע
שנאמר עונו ישא הרי הוא בכרת ואיש
אשר ישכב את אשה דוה משמע את
הנדה ואת הזבה ואת היולדת ואת שומרת
יום כנגד יום שנ׳ ריה כל שהו ונלה את
ערותה את מרורה הערת למדנו חומרה על
כל עריות שהרי גילה בח שהמערה בה כנומר
אאי זו היא העראה זו נשיקת האבר לפי שאי
אפשר לה בלא מיעוך ומכאן אתה למד
לכל העיות שהעראה כגמ׳ ביאה ונכרתו
שניהם מקרב עסם ועסם שלום וערות
אחות אמך וחות אביך יצאו אלו בכרת
דכתיב עונם ישאו איש אשר ישכב את
דודתו זו אשת אחי אביו ערות דודו גלה
עשה נקיבורת כזכרי׳ ערורים ימותו שאם יש
להם בנים קוברין אותם כענין כתבו את
האיש הזה עירירי ואיש אשר יקח את אשת
אחיו בזמן שיש לו בן נדה היא למה יצאת
בלשון נדה לומ׳ לך מה נדה יש לה התיר
אף אשת אחיו יש לה התיר כגון שמת ובן
אין לו שמקיים בה מצות יבום עריריםyיהו
שאינן זוכין לבני׳ ושמרתם את כל חקותי
ואת כל משפטי ליתן שמירה ועשייה לחוקים
ושמיר׳ ועשייה למשפטי׳ ולא חקיא אתכם
הארץ אני איני מביא אתכם על מנת לירש
ולא תל כו בחוקו׳ הגוי׳ טו המצרי׳ וכה״א
או הנסה אלהים לבוא לקחת לו גוי וגו׳ אשר
אני משלח מפניכם אלו הכנעניים כי את כל
אלה עשו מלמד שהיו הכנענים שטופים במעשה
זמה. *Vir autem qui adulterium commiserit cum uxore viri*. Ad includendum qui dolose egerit; postquam adulterium commiserit; *cum uxore viri*. Hæc est, quæ ingressa fuerit in thalamum: Quod in isto judicio erat supplicium strangulationis. *Interficiendo interficietur*. Memoratur mors absolute per manum hominis, & memoratur mors absolute per manum Dei, sicut in morte per manum Dei, non erat signum, ita pariter, in morte per manum hominis non erat signum. Et quænam erat? strangulatio: Sicuti legimus. Institutum de strangulatione hoc est. Damnatus fimo usque ad genua immergitur, tum collo ejus circumdatum linteum durum molli involutum hinc alter & illinc alter ad se trahit, donec exeat anima. Idcirco dictum est: *Cum uxore viri*. Quia desponsata exibat ut lapidaretur.

Dictum est enim *Deut.* XXII. 21. *Et educant puellam ad ostium patris sui, & lapidabunt eam*. Alia expositio: *Cum uxore viri*. Excludit uxorem pueri. Docemur, quod ejus sponsalia nihil valeant. *Qui adulterium commiserit cum uxore proximi sui*. Excludit uxorem alienigenorum. Quia si concumbat cum gentili, non puniebatur excidio. Dictum est *Malach.* II. 11. *Transgressus est Juda, & abominatio facta est in Israel & in Hierusalem, quia contaminavit Juda sanctificationem Domini, & concubuit cum filia Dei alieni*. Num erat filia quæ esset Deo alieno? Sed hic est qui concumbit cum gentili, & fit sponsus Idololatriæ. Et infra scriptum est. *Disperdet Dominus virum, qui fecerit hoc, magistrum & discipulum de tabernaculis Jacob, & offerentem munus Domino*. Si discipulus sapiens sit, non erit illi magister in sapientibus, & discipulus in discipulis. Si autem sit Sacerdos populus terræ, non erit illi filius, qui admoveat munus; & sic dixerunt sapientes nostri. Si quis concumbat cum gentili, tenetur propter fœminam menstruatam, & ancillam & gentilem & meretricem: Et sic dixit Pinchas Mosi magistro nostro. Frater patris patris mei, nonne ita nos docuisti in tuo descensu ex monte Sinai. Qui concumbit cum Aramæa, zelotypi in illum incurrunt? Idcirco dictum est: *Cum uxore proximi sui*. Strangulatione; Si cum uxore alienigenorum concumberet, puniebatur excidio, sicut diximus: *Adulterans & adulterata*. Quia supra dictum est: *Et in uxorem popularis tui non dabis concubitum tuum ad semen ad polluendum*. Hæc est præmonitio. Memoranda erat pœna, qua damnabantur. Et hoc est quod dictum est *Deut.* XXII. 22. *Et vir qui concubuerit cum uxore patris sui*. Comprehendit tam uxorem patris sui, quæ fuerit ejus mater, quam uxorem patris sui, quæ non fuerit ejus mater. *Interficiendo interficientur ambo ipsi*. *Sanguines eorum in eis*. Lapidatione. Ubicumque dicitur: *Sanguines eorum in eis; Sanguis ejus in eo*. Intelligitur pœna lapidationis. *Et vir qui concubuerit cum nuru sua*. Hæc est uxor filii sui, sine vivente filio, sive post mortem filii sui. *Flagitium perpetrarunt*. Quia confunderunt filum, & simile erit illi de eorum orbitate, & eorum abominatio reprimitur per confusionem. *Sanguines eorum in eis*. Lapidatione. *Et vir qui concubuerit cum masculo*. Sive cum puero, sive cum majorenni. *Concubitu mulieris*. Hoc venit ad docendum, & deprehenditur quod addiscat. Ostendit duos esse concubitus in mulieres

liere, ut reus sit mortis in scortationibus propter duos concubitus, sive juxta, sive præter consuetudinem. *Abominationem fecerunt*. Quod non fecerint vel juxta consuetudinem jumenti, quia in jumento masculus non concumbit cum masculo, at ille præ jumento, consuetudinem suam fecit abominabiliorem. *Sanguines eorum in eis*. Lapidatione. *Et vir qui acceperit mulierem & matrem ejus. Scortatio illa*. Memoratur hic זמה & memoratur *Levit.* XVIII. 17. זמה. *Propinquæ illæ scortatio est*. Sicut in præmonitione comprehendit tres generationes descendentes, sc. filiam suam, & filiam filiæ suæ, & filiam filii sui, ita pariter in pœna comprehendit tres generationes adscendentes, sc. socrum suam, & matrem socrus suæ, & matrem soceri sui. Sicut hoc loco puniebantur combustione; Dictum est enim. *Igne comburent illum, & illas*. Ita pariter ibi combustione. Hoc est quod legimus in tractatu *Sanhedrin*. Isti sunt qui comburebantur; Socrus sua, & mater socrus suæ, & mater soceri sui filia sua, & filia filiæ suæ, & filia filii sui, filia uxoris suæ, filia filiæ suæ, & filia filii sui. *Igne comburent*. Crederem igne absolute juxta combustionem juvencorum comburendorum? Memoratur hic combustio, & memoratur in congregatione Kore combustio. Dictum est enim *Num.* XVI. 39. *Quæ attraherent combusti*. Sicut ibi combusta est anima, & corpus fuit conservatum; scriptum est enim *In animabus eorum*. Quod eorum animæ combustæ fuerint, & corpus fuerit conservatum; ita pariter hoc loco anima comburebatur, & corpus conservabatur. Hoc est quod legimus in tractatu *Sanhedrin*. Hoc erat præceptum de comburendis. Damnatus fimo immergitur usque ad genua; Concluditur: Aperit os ejus forcipe, & metallum candens illiquant, quod in viscera ejus descendens intestina ejus sustulet. *Illum & illas*. Unum ex illis. Si enim concumbat cum socru sua, ejus uxor non erat comburenda; si autem concumbat cum filia uxoris suæ, non erat comburenda ejus uxor. Cur autem educit textus per phrasin *& illas*, quibus ambæ comprehenduntur? ut doceare unum de ambabus esse judicium, sc. de uxore sua, & matre sua, de uxore sua & filia sua; & erat similis ratio in generationibus, ut cum iis conjungantur filia & filia sua, & filia filii sui. *Et vir qui dederit concubitum suum in jumentum*. Sive magnum sive parvum. *Interficiendo interficietur. Et jumentum occides*. Quale erat judicium jumenti, tale erat judicium illius, qui concubitum perficiebat. Dictum est hic: *Occidetis*. Et dictum est *Deut.* XIII. 9. *Sed occidendo occides eum; manus tua erit in illum prius ad interficiendum ipsum*. Sicut ibi lapidatione; ita pariter hoc loco lapidatione. *Et mulier quæ accesserit ad omne jumentum, ut cum eo concumbat. Et occides mulierem & jumentum*. Cur dicit quod occidatur jumentum, quod non peccavit in foro? Et dicant; Jumentum hoc lapidarunt N. manu sua. *Sanguines eorum in eis*. Lapidatione. *Et vir qui acceperit sororem suam*. Inclusit creator tertiam rem, donec illuminentur & rei rationem videant. Hinc constitutio principii, quod omnibus interficiendis necessaria erat præmonitio. Misericors fuit; quin Cain nupsit sorori suæ. Dictum est enim *Psal.* LXXXIX. 3. Quoniam dixi. *Mundus in misericordia ædificabitur*. Licet sit misericors. Ejus Targum קלנא הוא Huic simile dictum est *Jona* II. 2. *Qui custodiunt vanitates frustra, misericordiam suam relinquunt*. Quasi dicat. Exprobratur eorum Idolatria mala. Et idololatria vocatur; Dictum est enim. *Atqui filius Jeruboscet, & ipse erat Jerubaal. Et excindentur*: Ejus soror comprehenditur in genere omnium turpitudinum: Scriptum est enim: *Et excindentur animæ facientes*. Cur exiit? Ut puniretur excidio, non autem flagellatione. *Peccatum suum portabit*. Docemur; ubicumque dicitur. *Peccatum suum portabit:* Ecce ille punitur excidio: *Et nuditatem sororis matris suæ, & sororis patris tui*. Excluduntur isti, qui puniuntur excidio. Scriptum est enim: *Peccatum suum portabunt: Et vir qui concubuit cum uxore fratris patris sui*. Hæc est uxor fratris patris. *Turpitudinem patrui sui denudavit*. Considerantur fœminæ, sicut masculi. *Infœcundi morientur*. Si enim habeant filios, eos sepelient, sicut dictum est *Jerem.* XXII. 30. *Scribe virum istum sterilem: Et vir qui acceperit uxorem fratris sui*. Quando habuerit filium. *Pollutio est illud*. Cur exiit per phrasin נדה? Ut tibi dicat: Sicut menstruatæ est permissio, ita pariter uxori fratris sui est permissio; e. g. si moriatur, & filius non fuerit illi; ut observent præceptum leviratus. *Infœcundi erunt*; quod non acquirent filios. *Et custodietis omnia præcepta mea, & omnia judicia mea*. Ut explicetur custodia & operatio in statutis, & custodia & operatio in judiciis. *Et non evomet vos terra*. Ego non adducam vos ut hereditatis. *Non ambulabitis in statutis gentium*. Isti sunt Ægyptii: Sicut dictum est *Deut.* 10. 34. *Vel an miraculum fecerit Deus venien-*

niendo ad capiendum sibi gentem &c. Quam ego expulsurus sum a conspectu vestro. Isti sunt Chananæi: *Omnia enim ista fecerunt*. Docemur quod Chananæi immersi essent in operibus scortationum.

Præter hæc lex extat de adulterio, & de muliere menstruata *Levit.* XVIII. 19. 20. ואל אשה בנדה טמאתה לא תקרב לגלות ערותה ואל אשת עמיתך לא תתן שכבתך לזרע לטמאה בה: *Et ad mulierem in menstruo pollutionis suæ non accedes; ad denudandam turpitudinem ejus. Et uxori popularis sui non dabis concubitum tuum ad semen, ut pollueris per eam.* Et XX. 10. ואיש אשר ינאף את אשה איש אשר ינאף את אשה רעהו מות יומת הנאף והנאפת: *Et vir qui adulterium commiserit cum uxore viri, qui adulterium commiserit cum uxore proximi sui, interficiendo interficietur adulterus & adulterata.* Et vers. 18. ואיש אשר ישכב את אש נדה וגלה את ערותה את מקרה הערה והיא גלתה את מקור דמיה ונכרתו שניהם מקרב עמם: *Et vir qui concubuerit cum muliere menstruata, & denudaverit turpitudinem ejus, fontem ejus prodidit, ipsa quoque denudavit fontem sanguinis suis; excindentur ambo illi de medio populi sui. Pesiktha* ad *Levit.* XVIII. 19. 20. pag. 24. 1. ואל אשה בנדה טומאתה לא תקרב לגלות ערותה טוביהו בר' אליעזר אמר למה בסמכה גלוי ערוות נדה לאחות אשה אלא לומר לך מה נדה יש לה התיר לאחר זמן אף אחות אשה יש לה התיר לאחר זמן מיתת אשתו כיוצא בדבר הזה אמרו רבותינו ז"ל ואיש אשר יקח את אשת אחיו נדה היא כנדה מה נדת יש לה היתיר לאחר זמן לאחר טהרתה אף אשת אחיו יש לה התיר כגון שאין לו בן לגלות ערותה מלמד שהערואה כגמר ביאה ואל אשת עמיתך לא תתן שכבתך לזרע לטמאה בה בניין אב לכל העריות שנקראין טומאה: *Et ad mulierem in menstruo pollutionis suæ non accedes, ad denudandum turpitudinem ejus.* Tobia bar R. Elieser dicit. Qua de causa proxima est denudatio turpitudinis mulieris menstruatæ sorori uxoris? Nisi quod illi sit permissio post tempus; ita pariter sorori uxoris sit permissio post tempus mortis uxoris suæ. Huic simile dixerunt sapientes nostri f. m. *Et vir qui acceperit sororem uxoris suæ*, נדה est ipsa, quasi menstruata est. Sicut menstruatæ est permissio post tempus, sc. post suam purificationem, ita pariter uxori fratris sui erit permissio, quando non fuerit illi filius. *Ad denudandum turpitudinem ejus.* Docemur, quod incipiens habeatur perinde ac perficiens concubitum suum. *Et uxori popularis tui non dabis concubitum tuum ad semen, ut polluaris per eam.* Constitutio principii, quod omnes turpitudines vocentur pollutio. *Pesiktha* iterum ad *Levitic.* XX. 10. ubi de adulteris strangulandis. ואיש אשר ינאף את אשת איש לרבות העוקף אחר המנאף את אשת איש זו שנכנסה לחופה שהיא בדין הזה במיתת חנק שנאם מות יומת נאמרה מיתה בידי אדם סתם ונאמרה מיתה בידי שמי' סתם מה מיתה האמורה בידי שמים מיתה שאין בה רושם אף מיתה האמורה בידי אדם מיתה שאי' בה רושם ואי זו זו חנק כדתנן מצות הנחנקין היו משקעין אותו בזבל עד ארכובותיו ונותנין סודר קשה לתוך הרכה זה מושך אצלו וזה מושך אצלו עד שנפשו יוצאה לכך נאמר את אשת איש שהרי הארוסה יצאת לידון בסקילה שנ' והוציאו את הנער' אל פתח בית אביה וסקלוה וגו' ד"א את אשת איש פרט לאשת קטן מלמד שאין קידושיו כלום אשר ינאף את אשת רעהו פרט לאשת אחרי' שהרי הבא על הגויה אינו בכרת שנ' בגדה יהודה ותועבה נעשתה בישראל ובירושלם כי חלל יהודה קדש יי' ובעל בת אל נכר וכי בת יש לו לאל נכר אלא זה הבא על הגויה ונעשה חתן לע"ז וכתי' בתריה יכרת יי' לאיש אשר יעשנה ער ועונה מאהלי יעקב ומגיש מנחה ליי' אם תלמיד חכם הוא לא יהא לו ער בחכמי' ועונ' בתלמידי' ואם כהן עם הארץ לא יהא לו בן מגיש מנחה וכן אמרו רבותי' הבא על הגויה חייב עליה משום נשג"ז נדה שפחה גויה זנוה וכן אמר לו פנחס למשה רבינו אחי אבי אבא לא כך למדתנו בדרתך אל הר סיני הבועל ארמית קנאין פוגעין בו לכך נאמר את אשת רעהו בחנק הא אשת אחרים בהיכרת כדאמרינן הנואף והנואפת לפי שאמר למעלה ואל אשת עמיתך לא תתן שכבתך לזרע לטמאה בה זו אזהרה הוצרך לומר עונש דינם במה מות יומת הנואף והנואפת לרבות את העובר וכהא במשנ' תורה ומתו גם שניהם לרבות העובר: *Et vir qui adulterium commiserit cum uxore viri*. Ad includendum qui dolose egerit, postquam adulterium commiserit cum uxore viri. Hæc est quæ introducta fuit in thalamum: Quod in isto judicio erat supplicium strangulationis. Dictum est enim: *Interficiendo interficietur*. Memoratur mors simpliciter per manum hominis, & mors simpliciter per manum Dei; sicut in monte per manum Dei non erat signum, ita pariter in morte per manum hominis non erat signum, & quænam erat? Strangulatio; sicuti legimus: Institutum de strangulandis hoc est. Damnatus fimo usque ad genua immergitur; tum collo ejus circumdatum linteum durum, molli involutum, hinc alter, & illinc alter ad se trahit, donec exeat anima. Idcirco dictum est: *Cum uxore viri*. Quia desponsata educebatur, ut lapidaretur. Dictum est enim *Deuter.* XXII. 21. *Et educent puellam ad ostium patris sui, & lapidabunt eam &c.* Alia ex-

expoſitio: *Cum uxore viri*. Excludit uxorem pueri. Docemur quod ejus ſponſalia nihil valeant. *Qui adulterium commiſerit cum uxore proximi ſui*. Excludit uxorem alienigenarum. Quia ſi congrederetur cum gentili, non puniebatur excidio. Dictum eſt enim *Malach*. II. 11. *Tranſgreſſus eſt Jehuda, & abominatio facta eſt in Iſrael, & in Hieruſalem, quia contaminavit Jehuda ſanctificationem Domini, & habuit filiam Dei alieni*. Num erat filia, quæ eſſet Deo alieno? Sed hic eſt, qui concumbit cum gentili, & fit ſponſus Idololatriæ: & infra ſcriptum eſt: *Et diſperdet Dominus virum, qui fecerit hoc, magiſtrum & diſcipulum de tabernaculis Jacob, & offerentem munus Domino*. Si diſcipulus ſapiens ſit, non erit illi magiſter in ſapientibus, & diſcipulus in diſcipulis. Si autem ſit ſacerdos populus terræ, non erit illi filius, qui admoveat munus; & ſic dixerunt ſapientes noſtri. Si quis concumbat cum gentili, tenetur propter fœminam menſtruatam, & ancillam, & gentilem, & meretricem. Et ſic dixit Pinchas Moſi magiſtro noſtro. Frater patris mei nonne ita nos docuiſti in tuo deſcenſu ex monte Sinai. Qui concumbit cum Aramæa, Zelotypi in illum incurrunt? Idcirco dictum eſt: *Cum uxore proximi ſui*; ſtrangulatione. Si cum uxore alienigenarum concumberet, puniebatur excidio, ſicuti diximus. *Adulterans, & adulterata*. Quia ſupra dictum eſt. *Et in uxorem popularis tui non dabis concubitum tuum ad ſemen, ut polluaris per eam*. Hæc eſt præmonitio. Memoranda erat pœna, qua damnabuntur. *Interficiendo interficietur adulterans, & adulterata*. Ad includendum fœtum. Et hoc eſt quod dictum eſt *Deut*. XXII. 22. *Interficientur ambo ipſi*. Ad includendum fœtum. *Siphra ad Levit*. l. c. ואיש להוציא את הקטן אשר ינאף את אשת איש להוציא את אשת קטן אשר ינאף את אשת רעהו להוציא את אשת אחרים מות יומת בחנק אתה אומר בחנק אואינו אלא בהארת מכל מתורת שבתורה אמרת צא וראה כל מיתה הסתומה בתורה אין ארת רשאי למושכה להחמיר עליה אלא להקל עליה דברי ר׳ יאשיה ר׳ יונתן אומר לא מפני שהיא קלה אלא מפני שנאמרה סתם וכל מיתה שנאמרה סתם אינו אלא חנק ר׳ אומר נאמרא מיתה בידי שמים ונאמרה מיתה בידי ארם מה מיתה האמורה בירי שמים מיתה שאין בה רשום אף מיתה האמורה בידי ארם מיתה שאין בה רשום מכאן אמרו מצוה הנחנקים היו משקעין אותו בזבל על ארכנותיו ונותנין סודר קשה הרכה וכורך על צוארו זה מושך אצלו וזה מושך אצלו עד שנפשו יוצאה לא תנאף אחד איש ואחד האשה:

Et vir. Ad excludendum puerum. *Qui adulterium commiſerit cum uxore viri*. Ad excludendum uxorem pueri. *Qui adulterium commiſerit cum uxore proximi ſui*. Ad excludendum uxorem alienigenarum. *Interficiendo interficietur*. Strangulatione. Tu dicis ſtrangulatione; At ego dicam aliquo ex omnibus ſuppliciis in lege memoratis. Dixiſti? Exi & vide. Omne ſupplicium, quod non ſit explicitum in lege, tibi non licet mutare in grave, ſed allevandum tibi eſt; verba R. Joſia. R. Jonathan dicit; non quod ſit pœna levis, ſed quia abſolute memorata eſt, & omne ſupplicium, quod abſolute memoratum eſt, non eſt niſi ſtrangulatio. Rabi dicit: Memoratur mors Divinitus inflicta, & memoratur mors per homines inflicta; ſicut mors Divinitus inflicta eſt mors in qua non eſt ſignum, ita pariter mors inflicta per homines eſt mors in qua non eſt ſignum. Hinc dixerunt. Præceptum ſtrangulationis hujuſmodi erat. Immergunt illum (ſc. reum) in fimum uſque ad genua, & collo ejus circumdatum ſudarium durum, molli involutum hinc inde diverſi trahunt, donec ejus anima egrediatur. *Non adulterium facies*. Tam vir, quam fœmina. Lex de adulteris repetitur *Deut*. XXII. 22. כי ימצא איש שכב עם האשה בעלת בעל ומתו גם שניהם האיש השכב עם האשה והאשה ובערת הרע מישראל: *Cum inventus fuerit vir concumbens cum muliere maritata marito, interficientur etiam ambo ſimul, vir concumbens cum ea muliere, & ipſa mulier, & deficere facies malum ex Iſrael*. *Siphri* ad h. l. כי ימצא איש בערים שוכב עם אשה בעולת בעל להביא את שנבעלת בבית אביה ועדין היא ארוסה ד״א בעולת בעל ר׳ ישמעאל אומר בא הכתוב ללמדך על היבמה שהבא עליה אינו חייב על שתבעל ומתו נסתם מיתה האמורה בתורה בחנק גם שניהם ולא העושה מעשה חידודים כשהוא אומר גם לרבות אבאים מאחריהם האיש השוכב עם האשה ואע״פ שנבעלת לקטן ובערת הרע בער עושי הרעות מישראל: *Cum inventus fuerit vir*. Cum teſtibus. *Concumbens cum muliere maritata marito*. Ad includendum quæ nupta ſit in domo patris ſui; & adhuc ſit deſponſata. Alia expoſitio; *maritata marito*. Venit textus ad te docendum, quod levir cum ea concumbens, non teneatur propter concubitum. *Interficientur*. Mors abſolute in lege memorata eſt ſtrangulatio. *Etiam ambo ipſi*. Non autem qui faciat opus rugarum. Quando vero dicit: *Etiam*. Ad includendum qui concumbant poſt eos. *Vir concumbens cum muliere*; vel ſi fuerit minorennis; *& fœmina* vel ſi fuerit nupta minorenni. *Et deficere facies malum*. Facies

cies transire facienter mala ex Israel. De menstruata *Siphra* iterum ad l. c. *Levit.* ואיש להוציא את הקטן אשר ישכב את אשה דוה אין דוה אלא נדה שנאמר והדוה בנדתה והזב את זובו מכל מקום: וגלה את ערותה ואת מקורה הערה מגיד הכתוב שעשה בה את המערה כגומר אין לי אלא נדה שעשה את המערה כגומר שאר כל העריות מנין אמרת מה נדה שחייבין על זדונה כרת ועל שגגתה חטאת עשה את המערה כגומר אף כל ערוה שחייבין עליו זדונה כרת ועל שגגתה חטאת נעשה בה את המערה כגומר ולא אם אמרת בנדה שיש בה טומאה לפיכך עשה בה את המערה כגומר תאמר בשאר כל העריות שאין בהם טומאה לפיכך לא עשה בה את המערה כגומר תלמוד לומר כי את שארו הערה הרי את; מבנין אב מבנין שניהם לא ראי נדה כראי אחות אב ולא ראי אחות אב כראי נדה הצד השוה שבהם ערוה שחייבין על זדונה כרת ועל שגגתה חטאת ועשה בה את המערה כגומר אף כל ערוה שחייבין על זדונה כרת ועל שגגתה חטאת נעשה בה את המערה כגומר: ונכרתו שניהם מקרב עמם עונש שמענו אזהרה לא שמענו תלמוד לומר ואל אשה בנדת טומאתה: *Et vir.* Ad excludendum puerum. *Qui concubuerit cum muliere menstruata.* Non est דוה nisi menstruata. Dictum est enim *Levit.* xv. 33. *Et pollutæ in menstruo suo, & seminiflui in fluxu suo.* Omnimode. *Et nudaverit turpitudinem ejus fortem ejus prodidit.* Ostendit textus, quod consideretur in eo qui incipit sicut quo absolvit concubitum: De ceteris turpitudinibus unde probatur? Dixisti? Sicut in menstruata, ubi tenetur excidio, & per errorem sacrificio pro peccato, consideratur qui incipit sicut qui absolvit concubitum; ita pariter in omnibus turpitudinibus considerandus erit qui incipit sicut qui absolvit concubitum. Minime; si dixisti de menstruata, in qua est immundities, idcirco in ea consideratur qui incipit sicut qui absolvit concubitum, dices de reliquis omnibus turpitudinibus in quibus non est immundities; ideoque non erit considerandus qui incipit, sicut qui absolvit concubitum? Idcirco dictum est. *Propinquam suam prodidit.* Ecce constitutio principii pro ambobus. Non est similis conditio menstruatæ sicut conditio sororis patris, neque conditio sororis patris est similis conditioni memoratæ in menstruata: ritas quæ inter illas intercedit, hæc est, quod propter turpitudinem ex contumacia teneantur excidio, & per errorem sacrificio pro peccato, & consideretur qui incipit sicut qui absolvit concubitum; ita pariter in ceteris omnibus turpitudinibus, in quibus ex contumacia teneantur excidio, & per errorem sacrificio pro peccato, considerandus erit, qui incipit, sicut qui absolvit concubitum. *Excidantur ambo de medio populi sui.* Pœnam audivimus, præmonitionem non audivimus. Idcirco dictum est. *Et ad mulierem in menstruo pollutionis suæ.*

CAPUT SECUNDUM.

I. *De conjugiis summi Pontificis, & reliquorum sacerdotum.* II. *De filia Sacerdotis stupri causa comburenda.* III. *De filia Sacerdotis Levitæ, aut Israelitæ nupta, & vidua reversas ad domum patris quæ iterum comedebant de primitiis.* IV. *Inquisitio facta de genealogiis familiarum, præsertim sacerdotalium.*

I. Summo sacerdoti vetita erat vidua, repudiata, profanata, & meretrix; virgo ducenda illi erat, uti præcipitur *Levitic.* xxi. 13. והוא אשה בבתוליה יקח אלמנה וגרושה וחללה זנה את אלה לא יקח כי אם בתולה מעמיו יקח אשה ולא יחלל זרעו בעמיו כי אני יהוה מקדשו: *Ipse quoque uxorem in virginitatibus suis accipiet, viduam, repudiatam, & profanatam, & meretricem, istas non accipiet, sed virginem de populo suo accipiet in uxorem. Et non profanabit semen suum, in populo suo; ego Dominus sanctificans eum.* *Jonathan* איתא דאית בה בתולתא יסב ארמלא ומבטרא ודאיתלידא מן פיסוליא ומטעיא בזנו ית אלין לא יסב אלהן בתולתא מכשרא מבנת עמיה יסב אחתא ולא יפיס זרעיה בעמיה ארום אני מקדשיה: *Et mulierem in qua est virginitas ipsius, accipiet, viduam vero & repudiatam, & quæ nata est ex illicito concubitu, & errantem post scortationem, istas non accipiet, sed virginem rectam e filiabus populi sui accipiet in uxorem, neque prafanabit semen suum in populo suo; ego Dominus sanctificans ipsum.* *Siphra* ad h. l. 47. 3. הוא לא המלך הוא ולא הנזיר הוא לרבות כהן משוח מלחמה אשה

בכתוליה יקח פרט לבוגרת שכלו בתוליה
ר' אלעזר ורבי שמעון מכשירים בבוגרת יאמר
אלמנה מה תל גרושה שאילו נאמ' אלמנה
ולא נאמר גרוש' הייתי או' אלמנה שהיא
מותרת לכהן הדיוט אסורת לכהן גהול גרושה
שהיא אסורה לכהן הדיוט אינו דין שתהא
אסורה לכ״נ אלו כן הייתי אומר אלמנה
שהיא מותרת לכהן הדיוט זרעו ממנו חולין
גרושה שהיא אסורה לכהן הדיוט יהא זרעו
ממנה ממזר תל גרושה ולא יחלל או אילו
נאמר גרושה ולא נאמר אלמנה הייתי אומר
גרושה שהיא אסורה לכהן הדיוט זרעו
ממנה חולין אלמנה שהיא מותרת לכהן
הדיוט זרעו ממנה כשר תל אלמנה ולא
יחלל גרושה ולא יחלל אלמנ' להחמיר עליה
וגרושה להקל עליה וחללה איזו היא זו
שנולדה מאחר מכל הפסולים זונה מה תל
שיכול אין לי אלא כהן גדול שנעשה זרעו
מן הפסולות ממנה חולין מניי' לכהן הדיוט
שנעשה זרעו מן הפסולו' ממנה חולים תל
זונה זונה לגזירה שוה מה זונה אמורה בכהן
גדול זרעו מן הפסולו' ממנה חולים אף זונה
האמור' בכהן הדיוט זרעו ממנה חולים את
אלה לא יקח אלה לא יקח ולא יחלל ואין
זרעו מן הנדה חולים והלא דין הוא מה
אילו שאינו חייב על ביאתו כרת זרעו ממנה
חולין נדה שהוא חייב על ביאתה כרת
אינו דין שיהא זרעו ממנה חולין תל את
אלה לא יקח ולא יחלל אין זרעו מן הנדה
חולין כי אם בתולה מלמד שהוא מצווה
על הבתולה מעמיו להביא בת גיורת עמונית
שתהא כשירה לכהונה יקח אשה מה תל
מניין אתה אומר אירס את האלמנ' ונתמנה
להיות כהן גדול יכנוס תל יקח אשה מעשה
ביהושוע בן גמלא שקידש מרתא בת
בייתוס ומינהו המלך להיות כהן גדול וכנסה
יכול אפילו עשה מאמר ביבמתו יכנוס תל
יקח אשה ולא יבמה ולא יחלל זרעו אין לי
אלא זרע שהוא מתחלל היא עצמה מניין
ודין הוא ומה אם הזורע שלא עבר עבירה
הרי הוא מתחלל היא שעברה עבירה אינו
דין שיתחלל הוא עצמו יוכיח שעבר עבירה
ואינו מתחלל לא אם אמרת באיש שאין
מתחלל בכל מקום תאמר באשה שהיא
מתחללת בכל מקום ואם נפשך לומר לא
יחלל ולא יחלל אף מי שהיה כשר ונתחלל
בעמיו להביא בת חלל זכר שתהא פסולה מן
הכהונה רבי יהודה אומר בת גר זכר כבת
חלל זכר כי אני יי' מקדשו להגיד מה
נרת: *Et ipſe*? Non rex. *Ipſe*: Non Nazyræus *Ipſe*; ad includendum ſacerdotem belli cauſa unctum. *Uxorem in virginitatibus ſuis accipiet*. Excludit adultam, cujus virginitas abſumta eſt. Rabbi Elieſer, & Rabbi Simeon probant adultam. Si dictum eſt: *Viduam*; cur dicendum erat; *repudiatam*? Quia ſi dictum eſſet *viduam*, & non dictum eſſet, *repudiatam*; dixiſſem, vidua quæ licitæ eſt Sacerdoti vulgari, eſt interdicta Summo Pontifici; repudiata, quæ eſt interdicta ſacerdoti vulgari, non erit æquum ut ſit interdicta ſummo Sacerdoti? Si ita eſſet; dicendum erat, viduæ, quæ licita eſt ſacerdoti vulgari, ſemen erit profanum, repudiatæ, quæ ſacerdoti vulgari vetita eſt, ſemen erit ſpurium: Idcirco dictum eſt: *Repudiatam*. *Et non profanabit*: Aut ſi dictum eſſet; repudiatam, & non dictum eſſet, *viduam*; Dixiſſem; repudiatæ, quæ ſacerdoti vulgari licita eſt, ſemen erit profanum; viduæ, quæ permiſſa eſt ſacerdoti vulgari, ſemen erit legitimum. Idcirco dictum eſt: *Viduam*, & *non profanabit*: *Repudiatam* & *non profanabit*: *Viduam* ad aggravandum; *repudiatam* ad allevandum. *Profanatam*. Quænam eſt? Quæ nata ſit ex aliqua ex profanatis *Meretricem*: Cur dictum eſt? Crederem quod unus ſummus Sacerdos prolem habitam ex profanatis profanaret; unde probatur, quod etiam ſacerdos vulgaris prolem ex profanatis habitam profanaret? Ex eo quod dictum eſt: *Meretricem*, *meretricem*: a pari. Sicut meretrix dicta in ſummo ſacerdote profanat prolem habitam ex profanatis, ita pariter meretrix dicta in ſacerdoti vulgari profanat prolem habitam ex profanatis. *Iſtas non accipiet*. *Iſtas non accipiet*, & *non profanabit*. At proles habita ex menſtruata non eſt profana. Atqui eſt argumentum. Si iſtarum, quarum concubitu non tenetur excidio, proles eſt profana, menſtruatæ, cujus concubitu tenetur excidio, non erit æquum ut proles ſit profana? Idcirco dictum eſt: *Iſtas non accipiet*, & *non profanabit*. At proles menſtruatæ non erit profana. *At virginem de populo ſuo*; Docet quod præcipiatur ducere virginem. *De populo ſuo*. Ad includendum proſelytam Ammonitidem, ut ſit legitima ſacerdotio. *Accipiet uxorem*; Cur dictum eſt? Unde tu dicis; ſi viduam deſponſaſſet, & deinde eligeretur ut eſſet ſummus ſacerdos, quod poſſit ei nubere. Ex eo quod dictum eſt: *Accipiet uxorem*. Notatur de Jehoſua ben Gamla, qui deſponſavit Martam filiam Baitos, & eum elegit rex ut eſſet ſummus ſacerdos, & eam introduxit ſc. *in thalamum*. Crederem vel ſi promiſiſſet ducere fratriam, quod ei liceret introducere *in thalamum*? Idcirco dictum eſt: *Accipiet uxorem*: At non fratriam. *Et non profanabit ſemen ſuum*. Non probo niſi quod ipſe profanet ſemen, de ipſomet unde probatur? Argumento. Si ſemen quod non peccavit, profanatur, ipſa quæ peccavit non erit æquum ut profanetur? Ipſe probet qui peccavit, tamen non profanatur. Minime: Si dixiſti de viro, qui nullo modo profanatur, dices de fœmina, quæ omnimode pro-

profanatur? Et si velles dicere: textus dicit: *Non profanabit*, *&* *non profanabit*; Etiam ille qui erat legitimus, profanatur. *In populo suo*. Ad includendam filiam profani maris, quod sit illegitima sacerdotio. R. Jehuda dicit: Filia proselyti maris similis est filiæ profani maris. *Quia ego Dominus sanctificans ipsum*. Ad ostendendum, quænam sit causa. *Pesiktha* ad h. l. 27. 2. והוא הוא ולא מלך הוא ולא נזיר והוא לרבות כהן משוח מלחמה אשה בבתוליה יקח פרט לבוגרת שכלו בתוליה ואי זו זו יתירה על שנים עשרה שהרי יב׳ יתרין שלא אמר בתולה אלא בבתוליה אלמנה על שם מנה מלמד שכתובתה מנה ולפי שהותרה לכהן הדיוט הוצרך הכתוב לאסרה לכהן גדול ללמדך שאין בנו ממנה ממזר אלא חולין באת אלמנה להחמיר עליה שאעפ׳ שמותרת לכהן הדיוט לכהן גדול זרעו ממנה חולין ובאת גרושה להקל עליה שאעפ׳ שאסורה לכהן הדיוט אין ממנה ממזר לכהן גדול אלא חולין כרין כהן הדיוט וחללה זו שנולדה מאחד מן הפסולין זונה לנזירה שות מה זונה אמורה בכהן גדול עשה זרעו מן הפסולי׳ ממנ׳ חולין אף כהן הדיוט כן את אלה לא יקח ולא יחלל אין זרעו מן הנדה חולי׳ ואעפ׳ שהיא בכרת כי אם בתולה מעמיו מלמ׳ שהוא מצוה על הבתולה מעמיו להביא בת גיורת ועמונית שהיא כשרה לכהונה יקח אשה שאם ארס את האלמנה ונתמנה להיות כהן גדול יכניסנה כמעשה ריהושע בן גמלא שקידש את מרים בת בעתוס מפורש בפרקא קמא במסכת יומא תרקבא דרינארי עיילא ליה מרים בת בעתוס לינאי מלכא לעיולי ליהושע בן גמלא לכהן גדול יקח אשה ולא יבמה ולא יחלל זרעו בעמיו להביא את האשה שמתחללה כשם מזרעו מתחלל אני יי׳ מקדשו להגיד מה גרם: *Et ipse*, *ipse*; non rex; *ipse*, non Nazyræus. *Et ipse*; ad includendum unctum belli causa: *Uxorem in virginitatibus suis accipiet*. Ad excludendam adultam, cujus virginitates absumtæ sunt. Et quænam hæc est? Quæ superet ætatem duodecim annorum; Ut supersint duodecim anni. Non enim dixit virginem; sed *in virginitatibus suis*. *Viduam*: Propter constitutionem; Docemur quod dos ammitteretur. Et quia permissa erat sacerdoti vulgari, debuit textus prohibere summo sacerdoti, ut doceare, si filius ex ea nascatur, non est spurius, sed profanus. Veniat vidua ad aggravandum, quæ licet sit permissa Sacerdoti vulgari, proles quæ nascitur ex ea sacerdoti summo, sit profana. Et veniat repudiata ad allevandum, quæ licet sit interdicta sacerdoti vulgari, proles quæ ex ea nascitur summo sacerdoti, non sit spuria, sed profana juxta rationem sacerdotis vulgaris. *Et profanatam*. Hæc est, quæ nata est ex aliqua ex profanatis. *Meretricem*; a pari. Sicut meretrix memorata in summo sacerdote, facit prolem ex profanatis profanam, ita pariter in sacerdote vulgari. *Ipsas accipere*; *&* *non profanabit*. At proles ex menstruata non est profana, vel si puniatur excidio. *Sed virginem de populo suo accipiet*. Docet, quod sit præceptum, ut accipiat virginem de populo suo; ad includendum proselytam, & Ammonitidem, quod sit legitima sacerdotio. *Accipiet uxorem*. Si desponset viduam, & præficiatur ut sit summus sacerdos, potest eam introducere *in thalamum*; sicut narratur de Jehosua ben Gamla, quæ desponsavit Miriam filiam Baithus. Exponitur cap. I. tract. *Joma*, quod modium denariorum dederit Miriam filia Baitos Janna regi, ut extolleret Jehosua ben Gamla ad summum sacerdotium. *Accipiet uxorem*. Non autem leviratu accipiet. *Et non profanabit semen suum in populo suo*. Ad includendum mulierem, quæ profanatur, sicut profanatur ejus proles. *Ego Dominus sacrificans ipsum*. Ad demonstrandum, quænam sit causa. Pontifex unam uxorem eamque virginem ducere debebat, ut constat ex Hebræorum traditione; *Jevamoth* cap. VI. fol. 59.4. הכא נמי כתיב אשה אחת ולא שתים. Hic scriptum est; *uxor una*, & non binæ. Quod confirmatur a *Maimonide* Halach. *Isuri biab* cap. 17. ואינו נושא שתי נשים לעולם כאחת שנ׳ אשה אחת ולא שתים. Non ducere debebat duas uxores simul; Nam dictum est. *Uxor una*; non binæ. Dubium extat de Jehoiade pontifice, qui 2. *Chron.* XXIV. 3. duas uxores accepisse dicitur. וישא לו יהוירע נשים שתים ויולד בנים ובנות. *Et duxit sibi*, (seu *ei*) *Jehojada uxores binas*, *&* *genuit filios*, *&* *filias*. Græci: Καὶ ἔλαβεν Ἰωδαὲ δύο γυναῖκας, & accepit Jodae *duas uxores*. *Vulgata*. *Accepit autem ei Jojada duas uxores*. Ita ut ex diversa interpretatione pronominis לו, quod tam *sibi* quam *ei* sonat, tam binas ibi uxores a Pontifice Regi desponsatas indicet, quam sibi ab ipso Pontifice. *Josephus* lib. IX. cap. 7. uxores illas non Pontificis sed regis fuisse asserit: δόνεος τοῦ ἀρχιερέως *conjugium conciliante Pontifice*: Talmudici id de Pontificis non de regis conjugio capiunt, atque ita explicant ad *Magid Misna* ad Halach. *Isuri biab Maimonidis* cap. 17. אשר שנהוירע נשא זו אחר מיתת זו או גרושיה או שהיתה לו קודם שנתמנה ליהיוה כהן גדול ולרעת דרא׳ ז״ל בכל ערב יום הכיפורים היה מגרש אחת מהם Intelligi potest Johoidam alteram altera demortua duxisse, aut divortio separata, aut alteram fuisse ei in uxorem tantum, antequam præfectus esset summus Sacerdos.

dos. Et juxta ſententiam R. Abraham ſ. m. pridie diei expiationum libello repudii ſemper earum alteram dimiſit.

Reliquis ſacerdotibus vetita erat meretrix profanata, & repudiata; ſicut dictum *Levit.* l. c. verſ. 7. אשה זנה וחללה לא יקחו ואשה גרושה מאישה לא יקחו . כי קרש הוא לאלהיו . *Mulierem meretricem, & profanatam non accipient, & mulierem repudiatam a marito ſuo non accipient; quia ſanctus eſt ipſe Deo ſuo.* Jonathan אתתא מטעא בזנו ודאיתי לידא מן פסוליא לא יסבון ואתתא דפטרא מן מגברא מן יבמה לא יסבון ארום קריש הוא קדם אלהיה *Mulierem errantem in ſcortatione, & quæ nata eſt ex nefando coitu, non accipient, neque mulierem quæ dimiſſa eſt ſive a marito ſive a leviro, non accipient, quoniam ſanctus eſt coram Domino Deo ſuo.* *Siphra* 47. 2. אשה זונה ר׳ יהודה אומ׳ זונה זו איילונית וחכמים אומרי׳ אין זונה אלא גיורת ומשוחררת ושנבעלה בעילת זנות ר׳ אלעזר אומר אף הפנוי הבא על הפנויה שלא לשם אישות וחללה אי זו היא חללה זו שנולדה מאחד מכל הפסולים גרושה אין לי אלא גרושת חלוצה מנין ודין הוא ומה אם גרושה שהיא מותרת למגרש פסולה מן הכהונה חלוצה שהיא אסירה לחזור לחולץ אינו דין שתהא פסולה מן הכהונה צרה תוכיח שהיא אסורה לחזור לחולץ וכשירה לכהונה כפרש גרושה עשה בה מעשה חלוצה עשה בה מעשה ולא תוכיח צרח שלא עשה בה מעשה ואם נפשך לומר ואשה לרבות את החלוצה יכול אף הצרה תהי חלוצה ופסולה מן הכהונה תל ואשה גרושה מאישה שנירושיה ביד אישה ולא שנירושיה ביד אשה זו דרש רבי אלעזר בן מתיא הרי שהלך בעלה למדינת הים ובאו ואמרו לה מת בעליך ונתקדשה ואחר כך בא בעלה מניין שהיא מותרת לחזור לראשון שאעפ׳ שנתן לה האחרון גט לא פסלה מן הכהונה תל׳ ואשה גרושה מאישה ולא מאיש שאינו אישה לא יקחו לא יקחו מלמד שהאשה מוזהרת על ידי האיש ומניין אם אינו רוצה ידפנו תל וקדשתו בעל כורחו כי את לחם אלהיו הוא מקריב להגיד מה גרם קדוש יהיה לך לרבות בעלי מומין כי קדוש להזהיר בית דין על כך אני יי׳ מקדשכם : *Mulierem meretricem.* Rabbi Jehuda dicit: זונה hæc eſt ſterilis. Et ſapientes dicunt; Non eſt זונה niſi peregrina & ancilla libertate donata, quæ meretricio concubitu inita ſit. R. Elieſer dicit: Similiter liber ſi cum libera congrediatur ſine titulo matrimonii. *Et profanatam.* Quænam ut profanata? Quæ nata ſit ex aliqua ex profanatis. *Repudiatam.* Non probo niſi de repudiata, de ea quæ calceum exuerit, unde probatur? Argumento; ſi repudiata quæ permiſſa eſt repudianti, reprobatur a ſacerdotio, quæ calceum exuit, quæ vetita eſt diſcalceato, non erit æquum ut ſit vetita ſacerdotio? Æmula probet, quæ vetita eſt diſcalceato, & tamen legitima eſt ſacerdotio. Diſtinguo. In repudiata ſit opus, & in diſcalceante ſit opus, & non probet æmula, in qua non ſit opus: & ſi vis dicere: *Et mulierem;* ad includendum diſcalceantem, crederem vel æmulam fuiſſe ſimilem diſcalceanti, ideoque fuiſſe illegitimam ſacerdotio? Idcirco dictum eſt: *Et mulierem repudiatam a viro.* Quæ per virum repudiata ſit, non autem quæ per mulierem repudiata ſit: Hoc exponit R. Elieſer ben Mathia. Si quis abierit in provinciam maritimam, & advenientes dixerint; mortuus eſt maritus tuus; & ipſa alteri nubat; unde probatur, quod revertatur ad primum, & quamvis ultimus dederit illi libellum repudii, non ſit illegitima ſacerdotio? Ex eo quod dictum eſt: *Mulierem repudiatam a viro:* Non autem a viro, qui non ſit ejus maritus. *Non accipient, non accipient.* Docet quod mulier per virum præmoneatur. Et unde probatur, quod ſi nolit percutiatur? Ex eo quod dictum eſt. *Et ſanctificabis illum;* vel invitum. *Quia panem Dei ſui ille offert:* Ad indicandum quænam ſit cauſa. *Sanctus erit tibi.* Ad includendum vitiatos: *Quia ſanctus ego Dominus ſanctificans vos.* Ut de hoc præmoneatur Synedrium. *Peſiktha* ad h. l. אשה זונה רבנן אמרי אין זונא אלא גיורת ומשוחררת לפי שלא היתה בחזקת שימור ושנבעלה בעילת זנות וחללה זו שנתחללה שבא אביה על אחת מן הפסולות לו כהן שנשא גרושה או חלוצה בנה חלל ובתו חללה לא יקחו ואשה גרושה מאישה לרבות את החלוצה את זו דרש ר׳ אלעזר בן מתיה מאושה שתהא גרושה מאישה ולא שתהא גרושה מאיש שאינו אישה שאם הלך בעלה למדינת הים ואמרו לה מת בעליך ונתקדשה לאחר ואחר כך בא בעלה קודם שנבעלה אף על פי שטעונה גט מאחרון הואיל ואינה גרושה מאישה לא נפסלה לא יקחו שתי פעמים מלמ׳ שאף האשה מוזהרת על ידי האיש כי קדוש הוא לאלהיו להגיד מה גרם וקדשתו בעל ברחו ואם אינו רוצה דפנו כלמ׳ המריתהו וכן אמרו רבותינו ז״ל במסכת כתובות אין מעשים אלא לפסולות כגון מאן אמר רבי יהודה אלמנה לכהן גדול גרושה וחלוצה לכהן הדיוט ממזרת ונתינה לישראל בת ישראל ממזר ולנתין וכל הפוסל את עצמו ומחלל את זרעו ראוי לנדותו ולשמתו שנ׳ וקדשתו בעל ברחו קדוש יהיה לך אעפ׳ שאין קרבנות להקריב דא קדוש יהיה לך אפילו בעלי מומין כי קדוש להזהיר בית דין על כך אני יי׳ מקדשכם : *Mulierem meretricem.* Sapientes dixerunt: Non eſt זונה niſi peregrina, & liberante donata, quia eſt præſuntio, quod ſe non cuſtodierit, neque inita ſit concubitu meretri-

retricio. *Et profanatam*. Hæc est profanata; quod ejus pater concubuerit cum aliqua ex profanatis; si sacerdos nubat repudiatæ, aut discalceanti, filius ejus & filia ejus sunt profanati. *Non accipient*; & *mulierem repudiatam a marito suo*. Ad includendum discalceantem. Hoc est quod exponit R. Eliefer ben Mathia; *a marito suo*: Quæ fuit repudiata a marito suo, non autem quæ fuit repudiata a viro, qui non esset suus maritus; Etenim si proficiscatur maritus in provinciam maritimam eique dicant; mortuus est maritus tuus; & alteri desponsata fuerit, & veniat maritus, priusquam nupserit, licet requiratur libellus repudii ab ultimo; quoniam non est repudiata a marito suo, non profanatur. *Non accipient*. Bis dictum est. Docet, quod etiam mulier præmoniatur per virum. *Quia sanctus est ipse Deo suo*. Ad significandum quænam sit causa. *Et sanctificabis illum*. Vel invitum; Si enim nolit, percutiunt eum; quasi dicat; cogunt eum. Et sic dixerunt sapientes nostri in tractat. *Chetuboth*. Non faciunt nisi pro profanatis; sicut dicit R. Jehuda: Vidua summo sacerdoti, repudiata & quæ calceum exuit, sacerdoti vulgari & Nethinæa Israelitæ, filia Israelitæ spurio, & Nethinæo; & qui se reddit illigitimum, & profanat semen suum, dignus est excommunicatione, atque anathemate. Dictum est enim; *Et sanctificabis illum*. Vel invitum: *Sanctus erit tibi*. Vel si sacrificia non offerat. Alia expositio: *Sanctus erit tibi*. Vel vitiati. *Quia sanctus*. Ut de hoc præmoneatur Synhedrium. *Ego Dominus sanctificans vos*.

II. Filiam sacerdotis scortationis causa comburendum fuisse præcipitur *Levit.* XXI. 9. ובת איש כהן כי תחל לזנות את אביה היא מחללת באש אשרף. *Et filia viri sacerdotis cum cœperit esse meretrix, patrem suum profanat, igne comburetur*. Jonathan וברת גבר כהין מארסא ארום תפיס נרסה למטעי בזני עד דהיא עם בית אבוהא וזניית בנורא התוקד. *Et filia viri sacerdotis desponsata, quando profanaverit se errando in scortationibus, quamdiu est in domo patris sui si scortetur, igni comburetur*. Siphra ad h. l. 47. 2. ובת כהן כי תחל יכול אם חיללה את השבת תידון בשריפה ת״ל כי תחל לזנות בשחיללתה בזנות ולא חיללה בדבר אחר יכול אם זינת פנויה תדון בשריפה ת״ל אביה ונאמ׳ להלן אביה מה אביה האמור להלן זנות עם זיקת הבעל אף אביה האמור כאן זנות עם זיקת הבעל או מה אביה האמור להלן נערה ארוסה אף אין לי אלא נערה ארוסה מניין נערה נשואה בוגרת ארוסה בוגרת נשואה אפילו זקינה מנין ת״ל ובת כהן מכל מקום אין לי אלא בת כהן לכהן מניין בת כהן ללוי בת כהן לישראל אפילו לנתין ולממזר מניין ת״ל ובת איש כהן אע״פ שאינה כהנת את אביה היא מחללת ר׳ אליעזר או׳ עם אביה בשריפה ועם חמיה בסקילה היא באש תשרף היא בשריפה ואין בועלה בשריפה היא בשריפה ואין זוממיה בשריפה: *Et si filia sacerdotis profanatur*. Crederem; si profanaverit Sabbathum? Idcirco dictum est: *Si profanetur ad scortandum*. Quæ profanatur ad scortandum, non autem quæ alia de causa profanatur. Crederem vel si libera scortaretur, fuisse comburendam? Idcirco dictum est: *Patrem suum*; & dictum est ibi in puella desponsata: *patrem suum*; Sicut ibi intelligitur, quod scortaretur, quamdiu fuerit sub potestate viri. Ita pariter hic ubi dicitur *patrem suum*, intelligitur, quod scortaretur, quandiu sit sub potestate viri. Aut dicam; sicut ibi non intelligitur nisi puella desponsata, ita ego non probo nisi de puella desponsata. Unde probatur de puella nupta, de adulta desponsata, de adulta nupta, vel de anu? Ex eo quod dictum est: *Et filia sacerdotis*. Omnimode. Non probo nisi de filia sacerdotis nupta sacerdoti, unde probatur de filia sacerdotis nupta Levitæ, de filia sacerdotis nupta Israelitæ, vel Nethinæo, vel spurio, unde probatur? Ex eo quod dictum est: *Et filia viri sacerdotis*. Quamvis ipsa non sit sacerdos. *Patrem suum ipsa profanat*. R. Eliefer dicit: Si cum patre suo, comburitur; si cum socero suo, lapidatur. *Ipsa igne comburetur*: Illa comburitur, at ejus testes, si falsi arguantur, non comburuntur. *Pesiktha* ad h. l. 27. 2. ובת איש כהן כי תחל לזנו׳ יכול אם חללה שבת או אם חללה שבועה תשרף ת״ל לזנות שחללתה זנות ולא דבר אחר ד״א כי תחל מתחלת ביאתה בזנות כגון נערה ארוסה ומנין לרבות נערה והיא נשואה בוגרת והיא ארוסה בוגרת והיא נשואה ואפי׳ הזקנה ת״ל ובת איש כהן מכל מקום את אביה היא מחללת שאם היו נוהגין בו קודש נוהגין בו חול אומרין ארור שזה ילד ארור שזה גידל ארור שזו יצאת מחלציו אמ׳ רב אשי כמאן קרינן רשיעא בר רשיעא לרשיעא בר צדיקא כמאן כי האי תנא באש תשרף היא בשריפה ואין בועלה בשריפה ואין זוממיה בשריפה אלא זוממיה בכלל מיתת בועלה הן במיתת חנק: *Et filia viri sacerdotis, quando profanatur scortando*. Crederem si profanaret Sabbathum, & juramentum, fuisse comburendam? Idcirco dictum est. *Scortando*. Quod profanetur, non autem alia de causa, profanetur. Alia expositio: *Quando profanetur*. Quando se profanaverit concubitu meretricio; e. g. puella desponsata. Unde probatur ad includendum puellam, quæ fuerit nupta, adolescentem, quæ fuerit

rit nupta, atque etiam anum? Ex eo quod dictum est. *Et filia viri sacerdotis*. Omnimode. *Patrem suum ipsa profanat*. Si in eo observatur sanctitas observatur etiam profanatio. Dixerunt: Maledictus ille, qui genuit maledictum, maledictus ille, qui nutrivit maledictum, maledictus ille, qui egressus est ex ejus lumbis. Dicit R. Asse; Juxta sententiam istius; vocamus impium filium impii, impium filium justi. Justa mentem hujus doctoris. *Igne comburetur*. Illa puniebatur combustione; at qui cum ea concubuit non puniebatur combustione; illa puniebatur combustione, at ejus falsi testes non puniebantur combustione; etenim ejus falsi testes quovis supplicii genere puniebantur, & qui cum ea concubuit, supplicio strangulationis.

III. Filia sacerdotis Levitæ aut Israelitæ nupta, vidua aut repudiata revertens ad domum patris iterum comedebat de primitiis. *Levit.* XXII. 13. ובת כהן כי תהיה לאיש זר הוא בתרומת הקדשים לא תאכל ובת כהן כי תהיה אלמנה וגרושה וזרע אין לה ושבה אל בית אביה כנעוריה מלחם אביה תאכל. *Et filia Sacerdotis, quæ fuerit viro alieno; ipsa de separatione sanctitatem non comedet: Filia vero sacerdotis cum fuerit vidua, aut repudiata, & soboles ei non fuerit, revertens in domum patris sui, sicut in pueritiis suis, de pane patris suis comedet*. Jonathan וברת כהין ארום תהי מתנסבא לגבר חילוניי היא באפרשות קודשיא לא תיכול וברת כהין ארום תהי ארמלא או מתרכא וולד לית לה מיניה ותבת לבית איבהא דלא מיטרא יבם הי בימי טליותה ולא מעברא מן מזוניה דאיבהא ייכול *Filia autem Sacerdotis quando erit nupta viro profano, ipsa de separatione sanctitatum non comedet. Filia vero sacerdotis, quando erit vidua, aut repudiata, & filius non fuerit illi ex eo, & reversa fuerit in domum patris sui, non servata leviro, sicut diebus pueritiæ suæ, neque prægnans facta fuerit, ex cibis ipsius panis comedet*. *Siphra* ad h. l. 49. 1. ובת כהן כי תהיה לאיש זר אין לי אלא לאיש זר מניין אפילו ללוי ולישראל תל׳ לאיש זר מנין ﭏמנה לכהן גדול גרושה וחלוצה לכהן הדיוט תלמוד לומר לאיש לאיש המאכיל והלא דין הוא ומה אם ישראל שאין ביאתו פוסלתה מן הכהונה ביאתו פוסלתה מן התרומה כהן גדול שביאתו פוסלתה מן הכהונה אינו דין שתהא ביאתו פוסלתה מן התרומה לא אם אמרת בישרﭏ שאינו מאכיל אחרות תאמ׳ בכהן גדול שמאכיל אחרות הואיל והוא מאכיל את אחרות לא תהא ביאתו פוסלתה מן התרומה תל׳ לאיש לאיש המאכיל היא בתרומת הקדשי׳ לא תאכל היא אינה אוכלת אוכלת היא את אמה כיצד בת ישרﭏ לכהן שניסת לכהן וילדה ממנו בת והלכה הבת ונשאת לעבד וניסת לנכרי הייתי אומ׳ כשם שאינה אוכלת כך אמה לא תאכל תלמוד לומ׳ היא בתרומת הקדשים לא תאכל היא אינה אוכלת אבל אוכלת היא אמה אם נאמר בתרומה למה נאמר בקדשי׳ ואם נאמר בקדשי׳ למה נאמר בתרומה לפי שיש בקדשי׳ מה שאין כן בתרומו ובתרומות מה שאין בקדשים בקשים הותרו לזר ותרומות לא הותרו לזר קרשים חייבים עליהם משום פיגול ותרומות אין חייבים עליהם משום פיגול ניתר וטמא הא לפי שיש בתרומות מה שאין כן בקרשים ובקדשים מה שאין כן בתרומות צריך לומר בתרומות וצריך לומר בקדשים יאמר גרושה מה תל׳ ﭏמנה שאילו נאשר גרושה ולא נאמר ﭏמנה הייתי אומר גרושה שהיא אסורה לכהן הדיוט הרי היא חוזרת ﭏמנה שהיא מותרת לכהן הדיוט אינו דין שתחזור אילו כן הייתי אומר גרושה שאין לה זרע תחזור ﭏמנה בין שיש לה זרע בין שאין לה זרע תחזוך תל׳ ﭏמנה וזרע אין לה או אילו נאמר ﭏמנה ולא נאמר גרושה הייתי אומ׳ ﭏמנה שאין לה זרע תחזור גרושה בין שיש לה זרע בין שאי׳ לה זרע לא תחזור תל׳ ﭏמנה וזרע אין לה וגרושה וזרע אין לה ﭏמנה להחמיר עליה וגרושה להקל עליה וזרע אין לה אין לי אלא זרעה זרע זרעה מניין תל׳ וזרע אין לה ביצד בת כהן שניסת לישראל וילדה ממנו בת והלכה הבת ונשאת לכהן וילדה ממנו בן הרי זה ראוי להיות כ״ג ועוטר ומשמש על גבי המזבח מאכיל את אמו ופוסל את אם אמו ואת אומרת לא כבני כהן גדול שהוא פוסלני מן התרומה אין לי אלא זרע כשר זרע פסול מניין תל׳ וזרע אין לה ביצד בת ישרﭏ לכהן ובת כהן לישרﭏ וילדה ממנו בת והלכה הבת וניסת לעבד וניסת לנכרי וילדה ממנו בן הרי זה ממזר הייתה אם אמו בת ישרﭏ לכהן תאכל בתרומה ובת כהן לישרﭏ לא תאכל בתרומה יכול אפולו זרע מן השפחה ומן הנכרית יפסול אם יאביל תל׳ לה לה יצא זה שאינו זרעה כיצר בת ישרﭏ לכהן ובת כהן לישרﭏ וילדה ממנו בן והלך הבן ונכבש עם השפחה והנכרית וילדה ממנו בן יכול יפסול או יאביל תלמוד לומ׳ אין לה יצא זה שאינו זרעה ושבה אל בית אביה פרט לשומרת יבם בנעוריה פרט למעוברת והלא דין הוא ומה אם במקום שלא עשה הולד מן הראשון כולד מן האחרון לפוטרה מן היבם עשה את העובר נולד כאן שעשה את הולד מן הראשון כולד מן האחרון לפוסלה מן התרומה אינו דין שנעשה את העובר כילוד לזו מח לא עשה את העובר כוולד לפוטרה מן היבם שכן עשה את המתי׳ כחיי׳ נעשה את העובר כוולד לפוסלה מן התרומה שלא עשה את המתים כחיים תלמוד לומר ושבה אל בית אביה פרט לשומרת יבם בנעוריה פרט למעוברת מלחם אביה תאכל הא אינו מדבר ﭏא בקדשי הגבול מנין לבת כהן שניסת לישר׳ ואח״כ אכלה תרומה ובן כהן שאכל תרומה חבירו יכול יהיו חייבים בחומש תל׳ וכל זר לא יאכל קודש: *Et filia sacerdotis, quæ fuerit viro alie-*

alieno. Non probo nisi de spurio, unde probatur vel si nupta fuerit Levitæ & Israelitæ? Ex eo quod dictum est: *Viro alieno*. Unde probatur de vidua nupta summo sacerdoti, & de repudiata, & de discalceante nupta sacerdoti vulgari? Ex eo quod dictum est: *Viro*, *viro*. Qui possit facere comedere. At est argumentum. Si Israelita, qui concubitu suo non reprobat illam a separatione, sacerdos summus qui concubitu suo reprobat illam a sacerdotio non erit æquum, ut concubitu suo reprobet illam a separatione? Minime; Si dixisti de Israelita, qui non facit alios comedere, dices de summo sacerdote, qui facit alios comedere? non reprobabit illam concubitu suo a separatione. Idcirco dictum est: *Viro*, *viro*; qui possit illam facere comedere. *Ipsa de separatione sanctitatum non comedet*. Illa non comedet, at potest facere comedere matrem suam. Quomodo? Filia Israelitæ quæ nupta sacerdoti, pariat ex eo filiam, si abiens filia nubat servo, & nubat gentili, dicerem quod sicut ipsa non comedit, ita pariter ejus mater ne comederet? Idcirco dictum est. *Ipsa de separatione sanctitatum non comedet*. Illa non comedit, sed potest facere comedere matrem suam. Si dictum est; *in separatione*: Cur dicendum erat *in sanctitatibus*. Si dictum est in sanctitatibus, cur dicendum erat *in separatione?* Quia est in sanctitatibus, quod non est in separatione; & est in separatione, quod non est in sanctitatibus. Sanctitates sunt permissæ alieno, at separatio non est permissa alieno. In sanctitatibus tenentur abominando, residuo & immundo. At in separatione non tenentur abominando, residuo, & immundo: Ecce quoniam est in separatione, quod non est in sanctitatibus, & in sanctitatibus quod non est in separatione, dicendum erat *in separatione*, & dicendum erat *in sanctitatibus*. Si dictum est *repudiata*, cur dicendum erat *vidua*? Quia si dictum esset *repudiata* & non dictum esset *vidua*; Dixissem, si repudiata quæ erat vetita sacerdoti vulgari, redibat, vidua quæ permissa erat sacerdoti vulgari, non erit æquum ut rediret? Si ita esset, ego dicerem. Repudiata, cui non erat proles, redibat, vidua sive esset sive non esset ei proles, redibit. Idcirco dictum est; *vidua & soboles ei non fuerit*. Aut si dictum esset, vidua, & non dictum esset *repudiata*, dixissem; vidua cui non sit proles, redibit, repudiata sive fuerit sive non fuerit proles, non redibit. Idcirco dictum est: *Vidua*, *& soboles ei non fuerit; & repudiata & soboles ei non fuerit*. Vidua ad aggravandum, & repudiata ad allevandum. *Et soboles ei non fuerit*. Non probo nisi de ejus sobole, de sobole ejus sobolis unde probatur? Ex eo quod dictum est: *Et soboles ei non fuerit*. Quomodo? Si filia sacerdotis nupta Israelitæ pariat ex eo filiam, quæ abiens nubat sacerdoti, & pariat ex eo filium, ecce ille dignus est, ut sit summus sacerdos, & stans ministret super altare, facit comedere matrem suam, & reprobat matrem matris suæ; & illa dicit: Non sicut filiæ meæ filius sacerdos magnus, qui me reprobavit a separatione. Non probo nisi de sobole legitima, de illegitima unde probatur? Ex eo quod dictum est: *Et soboles ei non fuerit*. Quomodo? Filia Israelitæ nupta sacerdoti, & filia sacerdotis nupta Israelitæ si pariat ex eo filiam, quæ abiens nubat servo, & nubat gentili, & pariat ex eo filium, ecce iste est spurius; mater suæ matris sit filia Israelitæ nupta sacerdoti poterit comedere de separatione, & filia sacerdotis nupta Israelitæ non poterit comedere de separatione. Crederem quod soboles ex ancilla, & ex gentili reprobaret, & faceret comedere? Idcirco dictum est; *ei*, *ei*. Excluditur ista, quæ non est soboles. Quomodo? Si Israelitis nupta sacerdoti, & filia sacerdotis nupta Israelitæ si pariat ex eo filium, qui abiens concumbat cum ancilla, & cum gentili, quæ pariat ex eo filium, crederem quod reprobaret, aut faceret comedere? Idcirco dictum est: *Ei non fuerit*. Excluditur iste, qui non est ejus soboles. *Et redibit ad domum patris sui*. Excludit expectantem levirum: *Sicut in pueritiis suis*. Excludit gravidam. Atqui est argumentum; Si ubi non consideratur natus ex primo, sicut natus ex ultimo, ut libera sit a leviro, consideratur fœtus sicut natus, hic ubi consideratur natus ex primo, sicut natus ex ultimo, ut excludatur a separatione, non erit æquum ut considerandus sit fœtus sicut natus? Minime, si ibi consideratur fœtus sicut natus, ut liberetur a leviro, ratio est, quia considerantur mortui sicut vivi, hic considerandus erit fœtus, sicut natus ut excludatur a separatione, cum non considerentur mortui sicut vivi? Idcirco dictum est: *Et redibit ad domum patris sui*. Excludit expectantem levirum. *Sicut in pueritiis suis*. Excludit gravidam. *De pane patris sui comedet*. Ecce non loquitur nisi de sanctitatibus provinciæ. *Pesiktha* ad h. l. ובת כהן כי תהיה לאיש זר אחד ממזר אחד ישראל אחד לוי ר״א לאיש זר פרט לאלמנה לכהן גדול גרושה וחללה לכהן הדיוט שאעפי שהיא כהנת לא תאכל בתרומה מפני שהוא זר בקדשים שאינו מאכיל היא בתרומת הקדשי' לא תאכל אבל

אבל אמה אוכלת כיצד בת ישראל שנשאת לכהן וילדה ממנו בת נישאת הבת לאחר מן הפסולין היא אינה אוכלת אבל אמה אוכלת ובת כהן כי תהיה אלמנה וגרושה כיון שנישאת בת כהן לישראל או אלמנה וגרושה או זרע אין לה מפני שיצאת מקרושתה להיות הולין וזרע אין לה לא זרע ולא זרע זרע מיכן אמרו בת כהן שנישאת לישראל וילדה הימנו בת הלכה הבת ונשאת לכהן וילדה הימנו בן הרי זה ראוי להיות כהן גדול עומד ומשמש על גבי המזבח ומאכיל את אמו ופוסל את אם אמו והו אומרת לא כבן בתי שפוסלני מן התרומה וזרע אין לה בין כשר בין פסול ושבה אל בית אביה פרט לשומרת יבם כנעוריה פרט למעוברת מלחם אביה תאכל בקדשי הגבול: *Filia vero sacerdotis cum fuerit viro alieno*. Sive fuerit spurius, sive Israelita, sive Levita. Alia expositio: *Viro alieno*. Excludit viduam pro summo sacerdote, repudiatam & profanatam pro sacerdote vulgari; vel si fuerit ipsa sacerdos non comedet de separatione. Alienus in sanctitatibus non potest facere comedere. *Ipsa de separatione sanctitatum non comedet*. Sed ejus mater comedet. Quomodo? Si filia Israelitæ nubat sacerdoti, atque ex eo pariat filiam, & ejus filia nubat alicui ex illegitimis, illa non comedit, sed ejus mater comedit. *Et filia sacerdotis cum fuerit vidua aut repudiata*. Postquam nupserit filia sacerdotis Israelitæ, aut fuerit vidua, aut repudiata, aut soboles ei non fuerit, quod exeat de sua sanctitate, ut sit profana. *Et soboles ei non fuerit*; non soboles neque soboles sobolis. Hinc dixerunt: Si filia sacerdotis nubat Israelitæ, atque ex eo pariat filiam, & veniens filia nubat sacerdoti, atque ex eo pariat filium; iste dignus est ut sit summus sacerdos qui stet & ministret super altare, & facit comedere matrem suam, & reprobat matrem matris suæ: Et ista dicit; non sicut filius filiæ meæ, qui me reprobavit a separatione. *Et soboles ei non fuerit*. Sive legitima, sive illegitima. *Et redibit ad domum patris sui*. Excludit expectantem levirum. *Sicut in pueritiis suis*. Excludit gravidam. *De pane patris sui comedet*. De sanctitatibus provinciæ.

IV. Inquisitionem factam fuisse de genealogiis familiarum præsertim sacerdotalium constat *Esdr.* cap. II. 63. ומבני הכהנים בני חביה בני חקוץ בני ברזלי אשר לקח מבנות ברזלי הגלעדי אשה ויקרא על שמם אלה בקשו כתובם המיתחשים ולא נמצאו ויגלאו מן הכהנה ויאמר התרשתא להם אשר לא יאכלו מקרש הקרשים עד עמד כהן לאורים ולתמים. *Et de filiis sacerdotum filii Hobia, filii Accos, filii Berzilai, qui accepit de filiabus Berzilai Galaaditis uxorem; & vocatus est nomine eorum. Hi quæsierunt scripturam familiarum, & non invenerunt, & ejecti sunt de sacerdotio. Et dixit Athersatha eis, ut non comederent de sancto sanctorum, donec surgeret sacerdos ad Urim & Thummim*. Et *Nehem.* VII. 63. ומן הכהנים בני חביה בני חקוץ בני ברזלי אשר לקח מבנות ברזלי הגלעדי אשה ויקרא על שמם אלה בקשו כתבם המתיחשים ולא נמצאו ויגלו מן הכהנה ויאמר להם התרשתא אשר לא יאכלו מקרש הקרשים עד עמד הכהן לאורים ותמים. *Et de sacerdotibus filii Hobia, filii Accos, filii Berzilai, qui accepit de filiabus Berzilai, Galaaditis uxorem, & vocatus est nomine eorum. Isti quæsierunt scripturam familiarum, & non invenerunt, & ejecti sunt de sacerdotio: & dixit Athersatha eis, ut non comederent de sancto sanctorum, donec surgeret sacerdos ad Urim & Thummim*. *Kidduscin* cap. 4. עשרה יוחסין עלו מבבל כהני לוי ישראלי חללי גרי וחרורי ממזירי נתיני שתוקי אסופי כהני לוי וישרלי מותרי' לבוא זה בזה לויי וישראלי גירי וחרורי וחללי מותרין לבוא זה בזה גירי וחרורי וממזירי נתיני שתוקי ואסופי מותרין לבוא זה בזה ואי זהו שתוקי כל שהוא מכיר את אמו ואינו מכיר את אביו ואסופי שנאסף מן השוק ואינו מכיר לא את אביו ולא את אמו אבא שאול היה קורא לשתוקי בדוקי כל האסורין לבוא בקהל מותרין לבוא זה בזה ור' יהודה אוסר ר' אליעזר אומר ודאן בודאן מותר ודאן בספיקן וספיקן בספיקן אסור ואילו הן הספקות שתוקי אסופי וכותי הנושה אשה כהונה צריך לבדוק אחריה ארבע אמהות שהן שמונה אמה ואם אמה ואם אבי אמה ואמה ואם אביה ואמה ואם אבי אביה ואמה ולויה וישראלית מוספין עוד אחרת אין בודקין לא מן המזבח ולמעלה ולא מן הדוכן ולמעלה ולא מן סנהדרין ולמעלה וכל שהוחזקו אבותיו משוטר' הרבים וגבאי צדקה משיאין לכהונה ואין צריך לבדוק אחריהן ר' יוסי אומר אף מי שהיה חתום עד בערכי הישנה של צפורי ר' חנינה בן אנתיגנוס אומר אף מי שהיה מוכתב באסטרטיא של מלך בת חלל זכר פסולה מן הכהונה לעולם ישראל שנשא חללה בתו כשרא לכהונה חלל שנשא בת ישראל בתו פסולה לכהונה ר' יהודה אומר בת גר זכר כבת חלל זכר ר' אליעזר בן יעקב אומר ישראל שנשא גיורה בתו כשירה לכהונה חלל שנשא בת ישראל בתו כשירה לכהונה אבל גר שנשא גיורה בתו פסולה לכהונה אחד גרים ואחד עבדים משחוררים ואפילו עד עשרה דורות עד שהוא אמו מישראל רבי יוסה אומר אף גר שנשא גיורה בתו כשירה לכהונה: Decem familiæ adscenderunt de Babylone, sacerdotes, Levitæ, Israelitæ, profanati, peregrini, liberti, spurii, Nethinæi, nati ex incerto patre, collectitii. Sacerdotes, Levitæ & Israelitæ inter se conjugia inire possunt; & Levitæ, Israe-

Iſraelitæ, profanati, & peregrini inter ſe conjugia inire poſſunt. Peregrini, liberti, ſpurii, Nethanæi, ex incerto patre nati, & collectitii inter ſe conjugia inire poſſunt. Et hi ſunt שתוקי, quicunque cognoverit matrem ſuam, at non cognoverit patrem ſuum. אסופי qui e trivio collectus eſt, & non cognoſcit patrem neque matrem ſuam. Aba Saul שתוקי vocabat ברוקי. Quibus vetitum eſt ingredi in congregationem, iis licitum eſt inter ſe conjugia inire. R. Elieſer dicit; ex certa origine nati inter ſe conjugia inire poſſunt, ſed ex incerta origine prognati cum his quæ ex certa origine prognati ſunt, & cum iis qui incerta origine prognati ſunt, conjugia inire non poſſunt. Ceterum ex incerta origine prognati hi ſunt, Schetuski, Aſuphi, Cuthæus. Si quis duxerit uxorem ſacerdotalem, neceſſe eſt ut inquirat de quatuor matribus, quæ ſunt octo, mater ipſius, mater matris ſuæ, mater matris patris, & mater ejus, mater, & mater ejus, & mater patris ſui, & matris ſuæ, & mater patris patris ſui, & matris ſuæ. Si duxerit Levitidem, aut Iſraelitidinem, unam præterea addit. Non inquirebant de alteri ſurſum, neque de ſuggeſta ſurſum, neque de ſynhedrio ſurſum, & quaruncumque patres habiti fuerint e judicibus publicis, & exactores eleemoſynarum, nubere poſſunt ſacerdotio ſine inquiſitione. R. Joſe dicit etiam is, qui confirmatus erat teſte in ſenatu urbis Jeſchanæ prope Tſippori. R. Chanina ben Antigoni dicit; etiam is qui conſcriptus erat in militia regis. Si filia nata fuerit e viro profanato, illegitima eſt ſacerdotio in perpetuum. Si Iſraelita duxerit profanatam, filia ejus legitima eſt ſacerdotio. Si profanatus duxerit filiam Iſraelitæ, filia ejus illegitima eſt ſacerdotio. R. Jehuda dicit. Filia peregrini viri habetur ut filia viri profanati. R. Elieſer ben Jacob dicit; Si Iſraelita nubat peregrinæ, filia ejus legitima eſt ſacerdotis. Si peregrinus nubat Iſraelitidi, filia ejus legitima eſt ſacerdotio. Si peregrinus nubat peregrinæ, ejus filia illegitima eſt ſacerdotio; tam peregrini, quam ſervi liberante donati vel ad decem generationes, donec ejus mater ſit ex Iſraelita. R. Joſe dicit: Etiam ſi peregrinus nubat peregrinæ, ejus filia eſt legitima ſacerdotio.

Deuter. XVII. Regi præcipitur ne multiplicet ſibi uxores ולא ירבה לו נשים ולא יסור לבבו. *Ne multiplicet ſibi uxores, ne divertat cor ejus.* Ubi *Siphra* לא ירבה לו נשים על שמונה עשרה ר׳ יהודה אומר מרבה הוא לו ובלבד שלא יהו מסירות את לבו שנ׳ לא יסור לבבו ר׳ שמעון אומר אפילו אחת והוא מסירה את לבו לא ישאנה אם כן למה נאמר לא ירבה לו נשים כאביגיל: *Ne multiplicet ſibi uxores.* Ultra octodecim. R. Jehuda dicit: Multiplicare poterit; dummodo ne divertant cor ejus. Dictum eſt enim: *Ne divertat cor ejus.* R. Simeon dicit: Vel unam, quæ divertat cor ejus, non ducet. Si ita eſt, cur dictum eſt: *Ne multiplicet ſibi uxores?* Vel ſi fuerint ſimiles Abigail.

Rex non diſcalceatur, neque defuncti viduam ducit. *Sanhedrin* cap. II. לא חולץ ולא חולצין לאשתו לא מייבם ולא מייבמיין לאשתו ר׳ יהודה אומר אם רצה לחלוץ או לייבם זכור לטוב אמרו לו אין שומעין לו ואין נושאין אלמנתו ר׳ יהודה אומר נושא המלך אלמנתו של מלך שכן מצינו בדוד שנשא אלמנתו של שאול שנ׳ ואתנה את בית אדוניך ואת נשי אדוניך בחיקך: Non diſcalceatur, neque alii diſcalceantur propter ejus uxorem: Fratriam non ducit, neque jure leviratus alii uxorem ejus ducunt. R. Jehuda dicit. Si velit diſcalceari, aut fratriam ducere memoratur illi in bonum. Dixerunt illi: Ei non auſcultant; ejus viduæ nemo nubit; R. Jehuda: Rex nubit viduæ regis. Etenim ita deprehendimus de David, qui duxit viduam Saul. Dictum eſt enim 2. *Sam.* XII. 8. *Dedique tibi domum heri tui, & uxores heri tui in ſinum tuum.*

CAPUT TERTIUM.

I. De ancilla nupta servo Hebræo. II. De ancilla Hebræa nupta filio domini sui. III. Ancilla desponsata viro, si cum alio concumberet, vapulabat. IV. De muliere formosa in bello capta.

I. SI servus Hebræus nubat ancillæ, ejus uxor & filii servi erunt. *Exod.* XXI. 5. אם ארניו יתן לו אשה וילדה לו בנים או בנות האשה וילדיה תהיה לארניה והוא יצא בגפו ואם אמר יאמר העבד אהבתי ארת ארני את אשתי ואת בני לא אצא חפש והגישו ארניו אל האלהים והגישו אל הרלת או אל המזוזה ורצע אדניו את אזנו במרצע יעברו לעלם: *Sin herus ejus dederit ei uxorem, & pepererit ei filios aut filias, uxor & filii ejus erunt hero suo, ipse vero egredietur cum corpore suo. Si vero dicendo dixerit servus; diligo herum meum, & uxorem meam, & filios meos, non egrediar in libertatem: Tunc adducet eum herus ejus ad judices: Adducet præterea eum ad ostium, vel ad postem, perforabitque herus ejus aurem ejus subula, & erit servus ei in perpetuum. Jonathan.* אין רבוניה יתן ליה איתא אמתא ותיליך ליה בנין או בנן איתא ובנתא תהאי לרבונה והוא יפוק בלחודוי ואין יתני וימר עבדא רחימנא ית רבוני ית אנתתו וית בני ולא איפוק לבר חורין ויקרביניה רבוניה לקדם דייניא ויסב סנהין רשותא ויקרביניה ליה רשא דלורת מזוזתא ויחייט אודניה ימינא במחטא ויהי ליה עבד פלח עד יובלא: *Si dominus ejus dederit illi uxorem ancillam, & genuerit illi filios aut filias, uxor & filii ejus erunt domino suo, & ipse exibit solus. Quod si narret & dicat servus. Diligo dominum meum, uxorem meam, & filios meos; non egrediar in libertatem. Adducat eum ad ostium quod est apud postes, & perforabit dominus ejus aurem ipsius dextram subula eritque servus ille ei serviens usque ad Jubilæum Mechilta* 28. 3. אם ארוניו יתן לו אשה רשות אתה אומר רשות או אינו אלא חובה כשהוא אומר אם בגפו יבא בגפו יצא רשות ולא חובה דברי רבי ישמעאל רבי עקיבא אומר אם ארוניו יתן לו אשה המיוחדת לו שלא תהא כשפחת הפקר אם ארוניו יתן לו אשה בכענית הכתוב מדבר או אינו אלא בעברית כשהוא אומר האשה וילדיה תהיה לארוניה הא בכנענית הכתוב מדבר וילדה לו בנים אין לי אלא בנים ובנות טומטום ואנדרונינוס מנין ת״ל האשה וילדיה תהיה לארוניה מכל מקום רבי נתן אומר אין ת״ל אלא האשה וילדיה וילדה לו להביא את הרב שבא על שפחתו שילדה עבדים האשה וילדיה מה ת״ל מגיד שילדיה כמוה אין לי אלא שפחה שילדיה כמוה נכרית מנין הרי רבי ישמעאל אומ׳ ק״ו מה שפחה כנענית שאין לה קידושין מכל אדם ילדיה כמוה אף כל שאין לה קידושין מכל אדם ילדיה כמוה ואי זה זה ולד נכרית והוא יצא בגפו שאינה צריכה ממנו גט אין לי אלא אמה שאינה צריכה גט מן העבד ישראלית מן העבד מנין ת״ל מהם תקנו עבד ואמה הקיש עבד לאמ׳ ואמ׳ לעבד מה אמה אינה צריכה גט אף בת ישר׳ אינה צריכה מן העבד גט ד״א והו׳ יצא בגפו למה נאמ׳ לפי שהוא אומ׳ שש שנים יעבוד אין לי אלא עובד שש שנוהג בו מנהג האמור בפרשה נרצע מנין ת״ל שש שני׳ יעבו׳ להביא את הנרצע רבי יצחק או׳ אינו צריך ומה העובד שש שמיעט הכתו׳ יציאתו הרי הוא נוהג בו מנהג האמו׳ בפרש׳ נרצע שריבה הכתוב יציאתו אינו דין שינהוג בו מנהג האמור בפרשה שש שנים יעבוד להביא את החולה משמע מביא את החולה בריא מנין ת״ל שש שנים יעבוד אמורה בכמי הענין מדבר במי הראוי לעבוד ואם אומר יאמר העבד מגיד שאינו נרצע עד שיאמר וישנה אהבתי את ארוני אין לי אלא בזמן שיש לו אשה ובנים ולרבו אשה ובנים אין הרבו אשה ובנים מנין ת״ל והיה כי יאמר יאמר אליך וגו׳ מכאן אמרו לעולם אינו נרצע אלא אם כן יש לו אשה ובנים ולרבו אשה ובנים אהבתי את ארוני וגו׳ הוא אוהב את רבו ורבו אוהבו שנתברכו נכסים על ידיו לכך נאמר והיה כי יאמר אליך וגו׳ כי טוב לו עמך שתהא טובתו שוה לך מכאן אמרו לא ישנ׳ רבו עליו מאכלו ומשקהו והסכו משלו לכך נאמר כי טוב לו עמך ד״א כי טוב לו עמך שתהי׳ שוה לו אם היה חגר או סומא אינו נרצע והגישו ארוניו אל האלהים אצל הריינין שימלך במוכריו רבי אומר בנמכר בבית דין על גנבתו הכתוב מדבר אבל כאן אינו נרצע אלא בינו לבין עצמו והגישו אל הדלת או אל המזוזה וגומ׳ מקיש דלת למזוזה מה מזוזה מעומד אף דלת מעומד אתה אומר לכך בא או ירצענו במזוזח והרין נותן מה הדלת שאינו כשר למצוה כשר לרציע׳ מזוזה שהיא כשר למצוה אינו דין שתכשר לרציעה ת״ל ונתת באזנו ובדלת בדלת אתה נותן אבל אי אתה נותן במזוז׳ או יעבור באזני ובדלת ת״ל ורצע ארונין את אזנו במרצע באזנו אתה מעביר ואי אתה מעביר בדלת הא אין עליך לומר כלשון האחרון אלא כלשון הראשון הקיש דלת למזוזה מה מזוזה מעומד אף דלת מעומד ארוניו את אזנו למה נאמ׳ לפי שמצינו בכל מק׳ ששלוחו של אדם כמותו אבל כאן הוא ולא שלוחו אזנו בשל ימין הכתוב מדבר אתה אומר בשל ימין הכתוב מדבר או אינו אלא בשל שמאל

הרי

הרי אתה דן נאמ׳ כאן אזנו ונאמר להלן אזנו מה להלן בימין אף כאן בימין אזנו מן הדלת דברי רבי יהודה רבי מאיר אומר אף מן הסחום שהיה רבי מאיר אומר אין כהן נרצע והן אומרים נרצע אין כהן נמכר והן אומרים נמכר ומה ראתה אוזן שתרצע מכל איברי׳ היה רבן יוחנן אומרה כמן הומר אומר אזן ששמעה לא תגנוב והלך וגנב היא תרצע מכל אבריו במרצע בכל דבר והתורה אמר׳ ורצע אדוניו את אזנו במרקע ואמורה בכל דבר רבי אוסר כמין מתכרת בלבד ועבדו לעולם עד היובל שהיה בדין ומה אם הכסף שיפה כחו וקונה הכל אינו קונה לא שש רציע׳ שאינה קונה לא עבדים אינו דין שלא תקנה לא שש תא מה תל ועבדו לעולם עד היובל או ועבדו לעולם כמשמעו תל ושבתם איש אל אחוזתו ר׳ אומר בא וראה שאין העולם לא חמשים שנה שנ׳ ועבדו לעולם עד היובל הא כיצד הגיע היובל יצא מרת הארון יצא ועבדו אותו הוא עובד ואינו עובד הבן שהיה בדין מה אה העובד שש שמיעט הכתוב יציאתו הרי הוא עובדו ועובד הבן נרצע שריבה חכתוב יציאתו אינו דין שיהא עובדו ועובד הבן תל ועבדו אותו הוא עובד ואינו עובד הבן מכאן אמרו עבד עברי עובד את הבן ואינו עובד את הברת נרצע והעבריה לא את הבן ולא את הברת :

Si herus ejus dederit ei uxorem. Ex arbitrio. Tu dicis ex arbitrio. At ego non dicam nisi ex debito. Quando vero dicit. *Si solus venit solus egredietur*. Ex arbitrio non autem ex debito. Verba R. Ismael. R. Akiba dicit: *Si herus ejus dederit ei uxorem*. De uxore, quæ sit illi peculiaris, ne sit sicut ancilla prostituta. *Si herus ejus dederit ei uxorem*. De Chananæa textus loquitur, aut non loquitur nisi de Hebræa. Quando vero dicit: *Uxorem, & pepererit ei, erunt hero suo*. Ecce de Chananæa textus loquitur. *Et pepererit ei filios*. Non probo nisi de filiis & de filiabus. De obstructo & androgyno unde probatur? Ex eo quod dictum est: *Uxorem & pepererit ei, erunt hero ejus*. Omnimode. R. Nathan dicit: Non dictum est nisi *uxorem & pepererit, & pepererit ei*; ad includendum dominum, qui si concumbat cum ancilla; quod pariat servos: *Uxorem & pepererit ei*; cur dictum est? Ostendit quod pariat sibi similes. Non probo nisi de ancilla, quod pariat sibi similes; De alienigena unde probatur? Dicebat R. Ismael; a minori ad majus. Si ancilla Chananæa cui ab nullo homine sunt sponsalia, parit sibi similes, ita pariter omnis, cui ab nullo homine sunt sponsalia, pariet sibi similes. Quinam hic est? Filius alienigenæ. *Et ipse egredietur solus*. Cui non sit ab eo necessarius libellus repudii. Non probo nisi de ancilla, cui non sit a servo necessarius libellus repudii; de Israelitide ex servo unde probatur? Ex eo quod dictum est *Levit. Ex iis emetis servum & ancillam*. Æquiparatur servus ancillæ, & & ancilla servo, sicut ancillæ non est necessarius libellus repudii, ita pariter Israelitidi non erit necessarius libellus repudii. Alia expositio: *Et ipse egredietur solus*. Cur dictum est? Quia dictum est: *sex annis serviet*: Non probo nisi de eo qui servit sex annis, quod in eo observetur consuetudo, quæ memoratur in Parascha: Qui sit auribus perfossus unde probatur? Ex eo quod dictum est. *Sex annis serviet*. Ad includendum auribus perfossum. R. Isaach dicit; Non est necesse: Si in eo qui servit sex annis, in quo diminuit textus ejus egressionem; observatur consuetudo, quæ memoratur in Parascha; In eo qui auribus perfossus sit, in quo textus auget egressionem, non erit æquum, ut in eo observetur consuetudo memorata in Parascha? *Sex annis serviet*. Ad includendum ægrotum. Ex sensu literali includam ægrotum; De sano unde probatur? Ex eo quod dictum est: *Sex annis serviet*. Dixisti? De quo agitur? De eo qui aptus sit ad serviendum. *Si vero dicendo dixerit*. Ostendit, quod auribus non perfodiatur, nisi dixerit, atque iteraverit. *Diligo herum meum*. Non probo nisi quando ei fuerit uxor & filii, & uxor & filii, & hero suo; si non fuerit uxor & filii hero suo unde probatur? Ex eo quod dictum est. *Deut. xv. 16. Et erit cum dixerit tibi &c.* Hinc dixerunt; nunquam auribus perfodietur, nisi ei fuerit uxor & filii & hero suo uxor & liberi. *Diligo herum meum &c.* Ipse diligit herum suum, & ejus herus ipsum diligit, quod ejus facultates per eum benedicantur. Idcirco dictum est: *Et erit cum dixerit tibi &c. eo quod bene sit ei tecum. Deut.* l. c. Quod ejus bonum sit tibi æquale. Hinc dixerunt: Non variabit ejus herus cum illo a suo cibo, potu, & unctione. Idcirco dictum est: *Eo quod bene sit ei tecum*. Alia expositio: *Eo quod bene sit ei tecum*. Ut sit illi æqualis. Si fuerit claudus aut cæcus, non perfodietur auribus. *Tunc adducet eum herus ejus dices*. אל האלהים *ad judices*; quos consulet de ejus venditione. Rabi dicit: de vendito in Synhedrio propter furtum suum textus loquitur. Aut hoc loco non perfoditur auribus inter se & illum. *Et adducet eum ad ostium, vel ad postem &c.* Æquiparatur ostium posti; sicut postis consistit, ita pariter ostium consistit. Tu dicis idcirco venit; aut auribus perfodietur in poste. Et probari potest argumento. Sicut ostium non est legitimum ad

ad

ad præceptum, eſt legitimum ad perfoſſionem aurium, poſtis qui eſt legitimus ad præceptum, non erit æquum ut ſit legitimus ad perfoſſionem amicum? Idcirco dictum eſt *Deut.* xv. 17. *& adiges per aurem ejus, & in oſtio*. In oſtio tu adiges, at non adiges in poſte. Aut tranſire facies in aure & in oſtio. Idcirco dictum eſt. *Perforabitque herus ejus aurem ejus ſubula*. Tu tranſire facies at non facies tranſire in oſtio. Ecce tibi non licet dicere juxta ultimam, ſed juxta primam rationem. Æquiparatur oſtium poſti, ſicut poſtis conſiſtit, ita pariter oſtium. *Perforabitque herus ejus aurem ejus*. Cur dictum eſt? Quia ſemper invenimus, quod hominis legatus ſit ei ſimilis: At hoc loco ipſe, non autem ejus legatus. *Aurem ejus*. De dextra textus loquitur. Tu dicis quod de dextra textus loquatur, aut non loquitur niſi de ſiniſtra. Ecce argumentum. Dictum eſt hic *aurem ejus* & dictum eſt illic *aurem ejus*. Sicut ibi eſt dextra, ita pariter hic eſt dextra. *Aurem ejus*. Ex oſtio. Verba R. Jehuda. R. Meir dicit; vel a cartilagine. Quia dicebat R. Meir. Sacerdos non perfoditur auribus. Et illi dicunt: perfoditur auribus: Sacerdos non venditur; & illi dicunt; venditur; & cur digna fuit aures, ut præ omnibus membris perfoderetur? R. Jochanan dicit: Auris audivit: *Non furaberis*. Abiit & furata eſt: illa præ omnibus membris perfoditur. *Subula*. Quavis re: & lex dicit: *Perforabitque herus ejus aurem ejus ſubula*. Et tu dicis; quavis re. Rabi dicit; ſpecie ænea duntaxat. *Et erit ſervus ei in perpetuum*. Uſque ad Jubilæum. At eſt argumentum. Si argentum, cujus vis eſt valida, omnia acquirit, & non acquirit niſi in ſex annos, aurium perfoſſio, quæ non acquirit niſi ſervos, non erit æquum, quod non acquirat niſi in ſex annos? Cur igitur dictum eſt: *Et erit ſervus ei in perpetuum?* Uſque ad Jubilæum. Aut *& erit ſervus ei in perpetuum;* juxta ſenſum literalem. Idcirco dictum eſt *Levit.* xxv. 10. *Et revertemini quiſque ad poſſeſſionem ſuam*. Rabi dicit: Veni & vide quod העולם non deſignet niſi quinquaginta dies. Dictum eſt enim: *Et erit ſervus ei in perpetuum*. Uſque ad Jubilæum. Quomodo? Quum advenit Jubilæus egreditur. Si moriatur dominus, egreditur. *Et erit ſervus;* ipſe, ipſe erit ſervus, non autem ſervus erit filius: Etenim eſt augmentum. Si in eo qui ſervit ſex annos, diminuit textus ejus egreſſionem, ecce igitur ſervit ei, & ſervit filius; In auribus perfoſſo, in quo textus auget egreſſionem, non erit æquum ut ſerviat ipſe, & ſerviat ejus filius? Idcirco dictum eſt. *Et erit ſervus ei*. Ipſe erit ſervus, at non erit ſervus ejus filius. Hanc dixerunt. Servus Hebræus facit ſervire filium, at non facit ſervire filiam; auribus perfoſſus, & ancilla Hebræa neque filium neque filiam.

II. *Exod.* l. c. Agitur de puella Hebræa vendita a patre, quæ vel dimiſſa eſt, vel nupta eſt filio domini ſui וכי ימכר איש את בתו לאמה לא תצא כצאת העבדים אם רעה בעיני ארניה אשר לא יערה והפרה לעם נכרי לא ימשל למכרה בבגדו בה ואם לבנו ייעדנה כמשפט הבנות יעשה לה אם אחרת יקח לו שארה כסותה וענתה לא יגרע ואם שלש אלה לא יעשה לה ויצאה חנם אין כסף: *Quum autem vendiderit vir filiam ſuam in ancillam non egredietur ſecundum egreſſum ſervorum. Sin diſplicuerit oculis heri ſui, qui ſibi non deſponſaverat eam, tum liberabit eam, populo alieno poteſtate non donabitur vendendi eam, cum perfidiam egerit in eam; Quod ſi filio ſuo deſponſaverit eam, juxta ritum filiarum faciet ei. Si aliam acceperit illi, demenſum ejus, tegumentum ejus, & vicem ejus non diminuet. Et ſi tria hæc non fecerit ei, egredietur gratis abſque argento. Jonathan* וארום יזבון גבר בר ישראל ית ברתיה ועירתא לאמהו לא תיפוק כמפקנות עבריא כנענאי דמשתחררין בשינא ועינא אלהן בשנין דשמיטתא ובסימניא וביובלא ובמותרת רבונהא ופורקן כספא אין לא השכחת הינא קדם רבונהא דזבין יתה ויפרוק יתה אבוהא לגבר אוחרן לית ליה רשו לזבונה חלף דמני מרה רשותיה עלה ואין לציר בריה זמין יתה כהילכת בנת ישראל יעביד לה אין חורנתא בת ישראל יסב ליה עליה מזונה ותכשיטיה ומעיילה לא ימנע לה אין תלת מילייא האלין לא יעבד לה למזומנא יתה ליה או לבריה או למיפרקא ליד אבוהא ותיפוק מגן דלא כסף ברם גט פטורין יהיב לה: *Et quum vendiderit aliquis filius Iſrael filiam ſuam parvulam in ancillam, non exibit ſecundum egreſſionem ſervorum Chananæorum, qui exeunt in libertatem propter dentem, aut oculum, ſed auris remiſſionis, & cum ſignis, & in Jubilæo, & in morte domini ſui, & redemtione argenti. Si non inveniat gratiam coram domino ſuo, qui emit eam, tum redimet eam pater ipſius; viro alteri non eſt ei poteſtas vendendi eam, propterea quod vaſa Domini, poteſtas ejus ſuper ipſam ſunt; quod ſi toro filii ſui deſtinaverit eam juxta morem filiarum Iſrael, faciet illi. Si aliam filiam Iſrael acceperit ſibi ultra eam, victum ejus & indumentum ejus, & ingreſſionem ad eam non prohibebit ab ipſa. Quod ſi tria hæc non fecerit ipſi, deſponſando eam ſibi, aut filio ſuo, aut redimendo in manum patris ſui, tum exibit gratis abſque argento; verum libellum repudii dabit illi.*

li. Mechilta 19.1. וכי ימכור איש את בתו
בקטנה הכתוב מדבר אתה אומר בקטנה
הכתו׳ מדב׳ או אינו אלא בגדולה אמרת
הואי׳ ורשאי בהפרת נדריה רשאי במכירת׳
מה היפר נדריה קטנה ולא גדולה אף
מכירתה קטנה ולא גדולה ממקום שבאת
מה להלן כשהיא נער׳ אף כאן כשהיא נערה
אמרת הואיל ומוציאין אותם הסימני׳ מרשו
אביה שהוא רשאי בקידושיה כשהיא נערה
קו׳ עד שלא נמכרה וכי ימכור איש את בתו
האיש מוכר את בתו ואין האש׳ מוכרת בתה
שהי׳ בדין ומה אם הבן שאין אביו רשאי
למכרו הרי הוא מוכר את בתו הבת שאביה
רשאי למוכר׳ אינו דין שתמכור את בתה ת״ל
כי ימכור איש איש מוכר את בתו ואין אשה
מוכרת את בתה וכי ימכור איש האיש מוכר
את בתו ואינו מוכר את בנו שהיה בדין מה
אם הבת שאינה נמכרת על הגניבה אביה
רשאי למכרה הבן שהוא נמכר על הגניבה
אינו דין שיהא אביו רשאי למכרו ת״ל וכי
ימכור איש את בתו האיש מוכר את בתו
ואינו מוכר את בנו וכי ימכור איש האיש
מוכר את עצמו ואין האשה מוכרת את עצמה
שהיה בדין מה אם הבן שאין אביו רשאי
למכרו מוכר את עצמו הבת שאביה רשאי
למכרה אינו דין שתמכור את עצמה לא
אם אמרת בבן שהוא נמכר בגניבתו לכך
הוא מוכ׳ את עצמו הבת שאינה נמכרת
בגניבת׳ לפיכך לא תמכור את עצמה ותמכור
על גניבתה והדין נותן מה אם הבן שאין
אביו רשאי למכרו הרי הוא נמכר על גניבתו
הבת שאביה רשאי למכרה אינו דין שתמכר
על גניבתה לא אם אמרת בבן שהוא נרצע
לכך הוא נמכר בגניבתו תאמ׳ בבת שאינה
נרצעת לפיכך לא תמכר על גניבתה ותרצע
והדין נותן מה אם הבן שאין אביו רשאי
למכרו הרי הוא נרצע הבת שאביה רשאי
למכרה אינו דין שתרצע ת״ל כי ימכר לך
אחיך העברי או העברייה וגו׳ אמרת אם
מוציאה הכתוב מיד מכר החמור קל וחומר
מיד רציעה קלה וכי ימכור איש למדנו שהוא
רשאי במכירתה ומנין שהוא רשאי בקדושיה
אמרת אם מוציאה הוא מידי קדושיה לידי
אמהות קל וחומר לידי קידושיה ומנין שתהא
נקנית בכסף היה רבי ישמעאל אומר קו׳ ומה
אם שפחה כנענית שאינה נקנית בבעילה
נקנית בכסף בת ישראל שהיא נקנית
בבעילה אינו דין שתהא נקנית בכסף ומנין
אף בשטר ת״ל והלכה והיתה מקיש הוויה
להליכה מה הליכתה בשטר אף הוויתה
בשטר ר׳ עקיבא אומ׳ הרי הוא אומר אם
אחרת יקח לו מקיש תחתונה לעלונה מה
עלוונה בכסף אף תחתונה בכסף לאמה
לאמה הוא מוכרה ואינו מוכרה לשתי אמהות
ר׳ יוסי הגלילי אומר נמצינו למדין שמקדשה
קידוש אחר קידוש וקידוש אחר אמהות אבל
לא אמהות אחר קידוש ואין צריך לומר
אמהות אחר אמהות לא תצא כצאת העבדים
לא תצא בראשי איברי׳ כדרך שהכנעני׳
יוצאים אתה אומר לא תצא בראשי אברים
כדרך שהכנענים יוצאים או אינו אלא לא
תצא בשנים וביובל כדרך שהעברים יוצאים

יוצאה ת״ל כי ימכר לך אחיך העברי וגו׳ מגיד
שהיא יוצאה בשנים וביובל אין לי אלא
עבריה שאינה יוצאה בראשי איברי׳ יכו׳ ועוד
קו׳ ומה אם עבריה שיוצאה בסימנין לא אם
אמרת עבריה שאינה נמכרת בגניבתה לפיכך
אינה יוצאה בראשי איברים וכו׳ אם רעה
בעיני ארוניה אין רעה אלא שלא נגמלח
הסר לפניו אשר לא יעדה והפרה מכאן
אמרו מצות ייעוד קודמת למצות פדייה ר״א
אשר לא יעדה אם לא יעדה ארון זה יפרה
אב לא ייעד לשנים באחת לא ימכור על
מנת ליעד דברי רבי יוסי רבי עקיבא או׳
מוכר הוא אם רצה ליעד מיעד לעם נכרי
הרי זה אזהרה לבית דין שלא ימכרנה לגוי
בבגדו בה מאחר שבגד בה נהג בה מנהג
בזיון ולא נהג בה כמשפט הבנות אף הוא
אינו רשאי לקיים׳ דברי ר׳ יונתן בן אבטלמוס
אומר אין בגידה אלא שקירה שנאמר בגדה
יהודה אומר כי בגוד בגדו בית ישראל רבי
ישמעאל אומר בארון הכתו׳ מדבר אשר לקח׳
על מנת ליעד ולא ייעד אף הוא אינו
רשאי לקיים׳ רבי עקיבא אומר בבגדו בה
מאחר שפירש בגדו עליה ואם לבנו ייעדנה
לבנו ייעדנה ולא לאחיו שהיה בדין ומה
הבן שאינו נכנס תחתיו לזבום הרי הוא
ייעד אחיו שהוא בא תחתיו ליבום דין
הוא שייעד לא, אם אמרת בבן שהוא
נכנס תחתיו לאחוזה תאמר באחיו שאינו
נכנס תחתיו לאחוזה לפיכך לא ייעד ת״ל
אם לבנו ייעדנה לבנו ייעד ולא, לאחיו
כמשפ׳ הבנות וכי מה למדנו על משפט
הבנות אלא הרי הוא בא ללמד ונמצא למד
מה זו שארה כסותה ועונתה לא יגרע אף
בת ישראל שארה כסותה ועונת׳ לא יגרע דברי
רבי יאשיה רבי יונתן אומר בעבריה הכתוב
מדבר אתה אומר כן או אינו אלא בבת ישראל
כשהוא אומ׳ אם אחרת יקח לו הרי בת ישראל
אמור ומה ת״ל כמשפט הבנות בעבריה הכתו׳
מדבר אם אחרת יקח לו מכאן אמרו חייב
אדם להשיא את בנו קטן במקום אחר שהו
אומר והודעתם לבניך ולבני בניך אימתי
אתה זכאי לראות את בני בניך בזמן שאתה
משיא בניך קטנים שארה אלו מזונותיה וכן
הוא אומר ואשר אכלו שאר עמי׳ וכתיב וימטר
עלידם כעפר שאר בסותה כמשמעו ועונתה זו
דרך ארץ שנ׳ וישכב אותה ויענה דברי רבי
יאשיה בי יונתן אומר שארה כסותה כסות
שהוא נופל לשארה אם היתה ילדה לא יתן
לה של זקנה זקנה לא יתן לה של ילדה
ועונתה שלא יתן של ימות החמה בימות
הגשמי׳ ולא של ימות הגשמים בימות החמה
אלא נותן כל אחד ואחד בעונתה מזונה
מנין אמרת קו׳ ומה דברים שאינן קיום נפש
אי אתה רשאי למנע ממנה דברים שהם קיום
נפש דין הוא שלא תהא רשאי למנוע
הימנה דרך ארץ מנין אמרת קו׳ ומה דברי׳
שלא נשאת עליהם מתחלה אינו רשאי למנע
הימנה דברי׳ שנשאת עליהם מתחילת דין
הוא שלא יהא רשאי למנע הימנה ר׳ אומ׳
שארה זו דרך ארץ שנ׳ אל כל שאר בשרו
וכתי׳ שאר אביך שאר אמך כסותה כמשמעו
עונתה אלו מזונות שנ׳ ויענך וירעיבך לא
גרע

ינרע רבי יאשיה אומר למה נאמר לפי שנ׳
אם אחרת יקח לו שומע אני בברת ישרﭏ
הכתוב מדבר תל׳ לא ינרע מטי נורעים
מי שנתנו לו כבר ר׳ נתן אומר בבת ישרﭏ
הכתוב מדבר אתה אומר בבת ישרﭏ או אינו
ﭏא בעבריה כשהוא אומר כמשפט הבנורת
יעשה לה הרי עבריה אמורה הא מה תל׳
ואם אחרת יקח לו בבת ישרﭏ הכתוב מדבר
ואם שלש אלה לא יעשה לה ייעד לך או
לבנך או פרה אחה אומ׳ יעד לך אי לבנך או
פרה או אינו ﭏא שארה כסותה ועונתה
אמרת אין דבר אמור אלא בעבריה ואם
שלש ﭏה וגו׳ שומעני חנם מן הגט ומה אני
מקיים וכתב לה ספר כריתות בשאר הנשים
חוץ מעבריה או בעבריה תל׳ ואם שלש ﭏה
וגו׳ חנם מהכסף ולא חנם מהגט ויצאה
חנם בבגר אין כסף בנעורים שהיה בדין
הואיל ותצא בימי הנעורים לא תצא בימי
בגרות שאלו לא נאמר ﭏא אחת היותי
אומר הן הן ימי בגרות והדין נותן הואיל
ויוצא מרשות אב ויוצא מרשות ארון מה
יוצא מרשות אב שנשתנת ממה שהיית ואף
יוצאה מרשות ארון שנשתנרת ממה שהיית
ואימתי נשתנת ממה שהיית כשעה שהיית
נערה ובגרה לכך נאמר שניהם שלא ליתן
מקום לבעל דין לחלוק ויצאה חנם בבגר
אין כסף בנעורים רבי יונתן אומר ויצארה
חנם בבגר אין כסף בנעורים אבא חנן אומר
משום רבי ﭏיעזר ויצאה חנם בבגר אין כסף
בסימנין מגיד שהוא יוצא בגרען כסף
רבי נתן אומר הואיל ואמרה תורה תן כסף
ובל תתן כסף מה תן כסף עד שלא באו
הסימנין ואף בל תתן כסף משיבואו בה סימנין:

Quum autem vendiderit vir filiam suam. De minorenni textus loquitur tu dicis quod de minorenni textus loquatur: Aut non loquitur nisi de adulta. Dixisti? Quoniam habet potestatem dissolvendi ejus vota, & potestatem habet vendendi eam; sicut solutio votorum obtinet in parvula non in adulta, ita pariter venditio in parvula, & non in adulta. Ex loco quo adducis. Sicut ibi quando est puella, ita pariter hoc loco quando est puella. Dixisti? Quoniam signa educunt illam de potestate patris, qui potestatem habet in ejus sponsalibus, quando puella est, multo magis quando non sit vendita. *Quum autem vendiderit vir filiam suam*. Vir vendit filiam suam, at mulier non potest vendere filiam suam. Et est argumentum: Si filius, quem pater non habet potestatem vendendi, potest vendere filiam suam, filiam, quam pater habet potestatem vendendi, non erit æquum ut potestatem habet vendendi filiam suam? Idcirco dictum est: *Quum autem vendiderit vir*. Vir vendit filiam suam; at mulier non habet potestatem vendendi filiam suam. *Quum autem vendiderit vir*. Vir vendit filiam suam, at non potest vendere filium suum. At est argumentum. Et si filiam, quæ non venditur propter furtum suum, pater facultatem habet vendendi, filium, qui venditur propter furtum suum, non erit æquum ut ejus pater vendendi facultatem habeat? Idcirco dictum est: *Quum autem vendiderit vir filiam suam*. Vir vendit filiam suam, at non potest vendere filium suum. *Quum autem vendiderit vir*. Vir potest se vendere, at mulier non potest se vendere: At est argumentum. Si filius quem pater non potest vendere, seipsum potest vendere, filia, quam pater potest vendere, non erit æquum ut seipsam possit vendere? Minime; si dixisti de filio, qui venditur propter furtum suum, idcirco potest se ipsum vendere, filia quæ non venditur propter furtum suum, idcirco non poterit se ipsam vendere. *Et vendetur propter furtum suum*. Et probari potest augmento. Si filius quem pater non potest vendere, venditur propter furtum suum, filia quam pater potest vendere, non erit æquum ut possit vendi propter furtum suum? Minime; si dixisti de filio, qui auribus perfoditur, ideoque venditur propter furtum suum, dices de filia, quæ auribus non perfoditur, ideoque non vendetur propter furtum suum? *Et auribus perforabitur*. Et probari potest augmento. Si filius, quem pater non habet potestatem vendendi, auribus perfoditur, filia, quam pater potestatem habet vendendi, non erit æquum, ut auribus perfodiatur? Idcirco dictum est *Deut.* XV. 12. *Quum venditus fuerit tibi frater tuus Hebræus, aut Hebræa &c.* Dixisti? Si eduxit illam textus de potestate venditoris, quod est grave, multo magis de potestate perfossionis aurium, quod est leve. *Quum autem vendiderit vir*. Docemur quod habeat potestatem in ejus venditione; & unde probatur, quod habeat potestatem in ejus sponsalibus. Dixisti? Si eduxit eam a potestate sponsalium ad potestatem ancillarum, multo magis ad potestatem sponsalium. Et unde probatur quod acquiratur argento? Dicit Rabbi Ismael; probatur argumento a minori ad majus. Si ancilla Chananæa, quæ non acquiritur concubitu, acquiritur argento, Israelitis, quæ acquiritur concubitu, non erit æquum ut acquiratur argento? Et unde probatur vel scripto obligationis? Ex eo quod dictum est *Deut.* XXIV. 2. *Abieritque & fuerit*. Æquiparatur essentia abitioni, sicut ejus abitio erat scripto obligationis, ita pariter ejus essentia. Rabbi Akiba dicit: Ecce dictum est. *Si aliam acceperit illi*. Æquiparatur inferior superiori, sicut superior erat argento, ita pariter inferior. *In ancillam*. In ancillam ven-

venditur, non autem venditur in duas ancillas. R. Jose Galilæus dicit; deprehenditur quod doceamur, quod in sponsalibus sint sponsalia post sponsalia, & sponsalia post ancillas; & non ancillæ post sponsalia; & non est necesse ut dicatur; ancillæ post ancillas. *Non egredietur secundum egressum servorum*. Non egredietur summitatibus membrorum, sicut Chananæi egrediuntur, aut non egredietur annis & Jubilæo sicut Hebræi egrediuntur. Idcirco dictum est: *Quum venditus fuerit tibi frater tuus Hebræus &c.* Ostenditur quod egrediatur annis & Jubilæo. Non probo nisi de Hebræa, quod non egrediatur summitatibus menbrum &c. Et præterea est argumentum a minori ad majus. Si Hebræa quæ egreditur signis. Minime; si dixisti de Hebræa quæ non venditur propter furtum suum, ideoque non egreditur summitatibus membrorum &c. *Si displicuerit oculis heri sui*. Non est רעה nisi quæ non repererit gratiam in ejus conspectu. *Qui sibi non desponsaverit, tum liberabit eam*. Hinc dixerunt præceptum desponsandi præcedit præceptum liberandi. Alia expositio. *Qui sibi non desponsaverit eam*. Si non desponset eam dominus, liberabit eam pater. Non desponsabit simul duas. *Non vendetur* ut desponsetur. Verba R. Jose. R. Akiba dicit. Vendet ipse; si velit desponsare, desponset. *Populo alieno*. Ecce præmonetur Synhedrium, ne vendatur gentili. *Quod perfidiam egerit in illam*. Postquam prodidit illam, & consuetudine contemtus usus est in illam, neque consuevit cum illa juxta institutum filiarum, ita non licet illi eam conservare. Verba R. Jonathan; & filius Ptolemæi dicit; non est בגירה nisi fallacia. Dictum est enim *Jerem.* III. 8. *Prævaricatrix Juda*. Et dictum est *ibid.* v. 11. *Prævaricatione prævaricata est domus Israel*. R. Ismael dicit; de hero textus loquitur, qui accepit eam ut eam desponsaret, & non desponsavit; ita illi non licet eam conservare. R. Akiba dicit. *Quod perfidiam egerit in illam*; postquam exercuit perfidiam suam super illam. *Et si filio suo desponsaverit eam*. Filio suo desponsabit eam, at non fratri suo. At est argumentum: Si filius non ingreditur in ejus locum, ut leviri munere fungatur, eam desponsat, ejus frater qui in ejus locum ingreditur, ut leviri munere fungatur, erit æquum est desponset. Minime; Si dixisti de filio, qui in ejus locum succedit ad eam possidendam, dices de ejus fratre, qui in ejus locum non succedit ad eam possidendam? Idcirco eam desponsabit. Ideo dictum est: *Si filio suo desponsaverit eam*. Filio suo desponsabit, non autem fratri suo. *Juxta institutum filiarum*. Quid docemur de instituto filiarum? Sed ecce venit ad docendum, & deprehenditur quod addiscat. Sicut in ista alimentum, & operimentum, & vicem suam non diminuet, ita pariter in filia Israel alimentum, & operimentum, & vicem suam non diminuet. Verba R. Josia. R. Jonathan dicit: De Hebræa textus loquitur, aut non loquitur nisi de filia Israelis. Quando vero dicit: *Si aliam acceperit illi*. Ecce jam memoratur filia Israelis. Cur igitur dictum est: *Juxta institutum filiarum?* De Hebræa textus loquitur. *Si aliam acceperit illi*. Debet homo ducere uxorem filio suo minorenni. Alio loco quid dicit? *Et nota facies ea filiis tuis & filiis filiorum tuorum*. *Deut.* IV. 9. Quando dignus eris, ut videas filios filiorum tuorum? Quando duces uxores filiis tuis minorennibus. שארה hæc sunt ejus alimenta. Et sic dictum est *Mich.* III. 3. *Qui comederunt alimentum populi mei*. *Psal.* LXXXVIII. 27. *Et pluit super eos sicut pulverem alimentum*. *Operimentum ejus*. Juxta sensum literalem. חעונחה Juxta consuetudinem terræ. Dictum est enim *Genes.* XXXIV. 2. *Concubuit cum ea, oppressitque eam*. Verba R. Josia. R. Jonathan dicit: שארה כסותה Operimentum quod cadat super alimentum; Si erit puella, non dabit illi quæ sunt operimentum vetulæ, si vetula, non dabit illi, quæ sunt puellæ. ועונחה; non dabit vestes æstivas tempore pluviarum; neque vestes temporis pluviarum diebus æstivis. Sed dabit singulas juxta tempus suum. Alimentum unde probatur? Dixisti? argumento a minori ad majus. Si res in quibus non est conservatio animæ tibi non licet denegare, res in quibus est conservatio animæ, æquum erit ut tibi non liceat illi denegare: Juxta consuetudinem terræ unde probatur? Dixisti? argumento a minori ad majus. Si res, quibus non desponsasti ab initio, tibi non licet illi denegare, res quibus ab initio desponsasti, erit æquum ut tibi non liceat illi denegare. Rabi dicit: שארה: Hoc est juxta consuetudinem terræ. Dictum est enim *Levit.* XVIII. 6. *Ad ullam propinquam carnis suæ*. Et scriptum est ibid. *Turpitudinem patris tui, & turpitudinem matris tuæ*. *Operimentum ejus*. Juxta sensum literalem ענותה. Hæc erant alimenta. Dictum est enim *Deut.* VIII. 5. *Afflixit te, & esurire fecit te*. *Non diminuet*. R. Josia dicit: Cur dictum est; *si aliam acceperit illi?* Crederem quod de filia Israelis textus loquitur? Idcirco dictum est: *Non diminuet*. De quo diminuunt?

nuunt? Qui dedit illi cibum. R. Nathan dicit. De filia Israelis textus loquitur; tu dicis quod de filia Israelis textus loquatur, at non loquitur nisi de Hebræa. Quando vero dicit: *Juxta restitutum filiarum facies ei*. Ecce dictum est de Hebræa: Cur igitur dictum est: *Si aliam acceperit illi*? De filia Israelis textus loquitur. *Et si tria hæc non fecerit ei*. Sc. desponsabis tibi aut filio tuo, aut liberabis eam: Tu dicis, desponsabis tibi, aut filio tuo, aut liberabis eam, aut non est intelligendum nisi de his, *alimentum ejus*, *operimentum ejus*, *&* *vicem ejus*. Dixisti? Non loquitur textus nisi de Hebræa. *Et si tria hæc &c.* Crederem gratis absque libello repudii? Quomodo ego explicabo? *Et scripserit ei libellum abscissionis? Deut.* XXIV. I. In reliquis mulieribus, excepta Hebræa. Idcirco dictum est: *Et si tria hæc &c. Gratis absque argento*. Non autem gratis absque libello repudii: *Et egredietur gratis*: In pubertate. Non est argentum in puellis. At est argumentum. Quoniam egreditur ætate puellari, non egredietur ætate pubertatis? Quæsierunt; non dictum est; nisi semel dixi; illi illi sunt dies pubertatis. Et probari potest argumento. Quoniam egreditur de potestate patris, & egreditur de potestate domini; sicut egreditur de potestate patris, quia mutata est ab ea quæ fuerat, ita pariter egreditur de potestate domini, quia mutata est ab ea quæ fuerat. Et quando mutatur ab ea quæ fuerat? Quando est puella & pubescit. Idcirco ambo dicta sunt; ne daretur facultas causidico disceptandi. *Et egredietur gratis*. In pubertate. Non est argentum in puellis. R. Jonathan dicit: *Et egredietur gratis*: In pubertate; non est argentum in puellis. Aba Chanan dicit nomine R. Elieser: *Et egredietur gratis*: In pubertate. Non est argentum in signis. Ostendit quod argenti diminutione egrederetur. R. Nathan dicit. Quoniam dicit lex. Dabis argentum, & non dabis argentum; Sicut dabis argentum intelligitur, priusquam adveniant signa; ita pariter non dabis argentum, intelligitur, postquam advenerint signa.

III. Si ancilla desponsata cum alio concumberet, vapulabat. *Levit.* XIX. 20. ואיש כי ישכב את אשה שכבת זרע והיא שפחה חרפת לאיש והפדה לא נפדתה או חפשה לא נתן לה בקרת תהיה לא יומתו כי לא חפשה והביא את אשמו ליהוה אל פתח אהל מועד איל אשם וכפר עליו הכהן באיל האשם לפני יי׳ על חטאתו אשר חטא ונסלח מחטאתו אשר חטא: *Vir autem cum concubuerit cum muliere concubitu seminis, & fuerit ancilla desponsata viro, & redimendo non fuerit redemta, vel libellus libertatis non datus fuerit ei, obnoxia flagellationi erit, non interficientur, quia non est libertate donata. Afferet autem sacrificium pro delicto suo Domino ad ostium tentorii conventus arietem pro delicto; & expiabit eum sacerdos ariete pro delicto coram Domino, propter peccatum ejus quod peccavit, & remittetur ei peccatum ejus quod peccavit*. *Jonathan*. וגבר ארום ישכוב עם איתא תשמיש זרעא והיא אמתא וחרתא מתארסא לגבר חרי ומתפרקא כולה עד כדון לא איתפריקאת בכספא או שטר שיחרורה איתיהיב לה פשפוש יהוי בדינה למלקי היא מחייבא ולא הוה ברת סדר קטולין לית הינון חשיבין ארום לא איתחרה כולה וייתי גבר דשמיש עמה ולא היא ית קרבן אשמיה לתרע משכן זימנא דיכרא לאשמא ויכפר עלוי כהנא בדיכרא דאשמא קדם יי׳ מטול חובתיה דחב וישתבק ליה מחובתיה דחב: *Et vir quando concubuerit cum muliere concubitu seminis, & ipsa est ancilla, ut libertate donata, desponsata viro libero, sed redemtione totali, nondum redemta est argento, aut instrumentum libertatis non est datum illi; inquisitio fiat in judicio, vapulationi est obnoxia non autem ille, veruntamen rei occisionis non sunt censendi, quia non est donata libertate totali. Et adducet vir, qui concubuerit cum ea, non autem ipsa, oblationem delicti sui ad ostium tentorii concentus, arietem in sacrificium pro delicto. Et expiabit pro ipso sacerdos cum ariete pro delicto coram Domino pro peccato suo, quod peccavit; & remittentur illi peccatum suum quod peccavit*. *Siphra* 45. 2. איש פרט לקטן או יכול שאני מוציא בן תשע שני׳ ויום אחד תלמוד לו׳ ואיש כי ישכב את אשה פרט לקטנה שכבת זרע פרט למערה והיא שפחה יכול בשפח׳ כנענית הכתוב מדבר תל׳ והפדה אי והפדה יכול כולה תל׳ לא נפדתה הא כיצד פדויה ואינ׳ פדויה את שחצייה שפחה וחצייה בת חורין במאורסת לבן חורים הכתוב מדבר דברי ר׳ עקיבא רבי ישמעל אומר בשפחה כנענית הכתוב מדבר המאורסת לבן חורים ר׳ אלעזר בן עזריה אומר כל עריות כבר אמורות משאר אין לנו ט״א שחצייה שפחה וחצייה בת חורים והפדה לא נפדתה בכסף ושווה כסף בשטר מניין תלמוד לו׳ או חופשה לא נתן לה והלן הוא אומר וכתב לה מה לה האמור להלן בשטר אף כאן בשטר או אין לי ט״א כסף בחציה ובשטר בכולה מניין אף שטר בהציה תל׳ או חופשה לא נתן לה מה כסף בחצייה אף שטר בחצייה בקורת תהיה מכות מלמד שהיא לוקה יכול אף הוא ולקה תל׳ תהיא היא לוקה והוא אינו לוקה לא יומתו כי לא חופשה הא אם חופשה הרי אלו חייבים מיתה רבי שמעון אומר משום רבי עקיבא יכול יהיה הכסף נומר בה תל׳ לא יומתו כי לא חופשה עירה כל הפרשה כולה לכי לא חופשה מלמד שאין

שאין נומר בה כי אם בשטר והביא את
אשמו ליי' אל פתח אהל מועד איל האשם
נאמר כאן איל אשם ונאמר להלן איל אשם
מה איל האמור להלן בכסף שקלים אף כאן
בכסף שקלים וכפר עליו הכהן באיל האשם
לפני יי' על חטאתו אשר חטא מלמד שהיה
מביא אחת על ביאות הרבה ונסלח לו
מחטאתו אשר חטא לעשות את המזיד
כשוגג כל העריות לא עשה בהם את
הקטן כגדול ושפחה עשה הקטנה כגדולה
כל העריות עשה בהם המערה כגומר ושפחה
לא עשה בה את המערה כגומר כל העריו'
אחד איש ואחד האשה שוים במכות ובקרבן
ובשפחה היא לוקה והיא אינו לוקה הוא
מביא קרבן והיא אינה מביאה קרבן כל העריו'
בחטאת ושפחה חרופה באשם כל העריות
בנקיבה ושפחה בזכר כל העריות חייב על
כל ביאה וביאה ובשפחה אינו חויב לא אחת
על ביאות הרבה כל העריות לא עשה בהם
מזיד כשוגג ושפחה עשה בה את המזיד כשוגג:
Vir; excludit puerum. Aut crederem posſe includere filium novem annorum & unius diei? Idcirco dictum eſt: *Et vir: Cum concubuerit cum muliere*. Excludit puellam. *Concubitu ſeminis*. Excludit, qui eam denudaverit. *Et fuerit ancilla*. Crederem quod de ancilla Chananæa textus loquatur? Idcirco dictum eſt: *Et redimendo*. *Si redimendo*, crederem omnino redemtam? Idcirco dictum eſt. *Non fuit redemta*. Quomodo redemta, & non fuit redemta? Quæ ſit partim ancilla & partim libertate donata. De ea quæ ſit deſponſata libero, textus loquitur. R. Iſmael dicit; de ancilla Chananæa textus loquitur, quæ ſit libero deſponſata. R. Elieſer ben Azaria dicit. Omnes mulieres interdictæ memoratæ ſunt; una nobis reliqua erat, quæ ſit partim ancilla & partim libertate donata. *Et redimendo non fuit redemta*. Argento, & quod æquivalet argento. Scriptura unde probatur? Ex eo quod dictum eſt: *Nec libertate donata*. Et dictum eſt *Deut.* XXIV. 3. *Et ſcripſerit ei*. Sicut *ei* eo loco dictum deſignat ſcripturam, ita pariter hoc loco ſcripturam. Aut dicam argento, quando partim eſt libera, atque etiam ſcriptura quando omnino ſit libera; unde probatur vel ſcriptura, quando partim ſit libera? Ex eo quod dictum eſt: *Nec libertate donata*. Sicut argento quando partim ſit libera, ita pariter ſcriptura, quando partim ſit libera. *Loro taurino ipſa erit percuſſa*. Docemur quod ipſa vapularet; crederem quod vel ipſe vapularet? Idcirco dictum eſt: *Ipſa erit*. Ipſa vapulabat, at ipſe non vapulabat. *Non interficientur, quia non fuit libertate donata*. Si libertate fuiſſet donata, rei erant mortis. R. Simeon dicit nomine R. Akiba. Crederem quod argentum perficeret (ejus libertatem?) Idcirco dictum eſt: *Non interficiantur, quia non fuit libertate donata*. Refertur tota ſectio ad hanc conditionem: *Quia non fuit libertate donata*. Docemur quod non perficeretur niſi ſcriptura. *Afferet autem ſacrificium pro delicto ſuo ad oſtium tentorii conventus arietem pro delicto*. Memoratur hic aries pro delicto, & memoratur *Levit.* VI. 16. aries pro delicta; ſicut aries ibi memoratus æquivalebat pretio duorum ſiclorum, ita pariter hoc loco. *Et expiabit eum ſacerdos ariete pro delicto coram Domino propter peccatum ſuum quod peccavit*. Docemur quod adduceret unum pro multis congreſſibus: *Et remittetur ei peccatum ejus quod peccavit*. Ut conſideretur prudens ſicut imprudens. In omnibus congreſſibus interdictis non conſideratur minorennis ſicut majorennis; at in ancilla conſideratur minorennis ſicut majorennis. In omnibus congreſſibus interdictis conſideratur denudans ſicut perficiens. At in ancilla non conſideratur denudans ſicut perficiens. In omnibus congreſſibus interdictis conſideratur tam vir quam fœmina in vapulando & in ſacrificio. At in ancilla ipſa vapulabat, & ipſe offerebat ſacrificium; at ipſa non offerebat ſacrificium. In omnibus congreſſibus interdictis offerebatur, ſacrificium pro peccato, at in ancilla deſponſata ſacrificium pro delicto. In omnibus congreſſibus interdictis afferebatur ſacrificium ex fœminis, at in ancilla adducebatur ex maſculis. In omnibus congreſſibus interdictis tenebatur pro ſingulis congreſſibus, at in ancilla tenebatur uno ſacrificio pro multis congreſſibus. In omnibus prohibitis congreſſibus non conſiderabatur prudens ſicut imprudens, at in ancilla conſiderabatur prudens ſicut imprudens. *Peſiktha* 25. 1. ואיש פרט לקטן
כי ישכב את אשה פרט לקטנה שכבת
זרע פרט למערה והיא שפחה יכול בשפחה
כנענית הכתוב מדבר ת״ל והפרה אי והפרה
יכול כולה ת״ל לא נפדתה הא כיצד פדויה
ושאינה פדויה שחציה שפחה וחציה בת חורין
במאורסת לבן חורין הכתוב מדבר ד״א והפדה
לא נפדתה בכסף או חופשה לא ניתן לה
ולהלן הוא אומר וכתב לה ספר כריתות מה
להלן בשטר אף כאן בשטר בקורת תהיה
מלמד שהיא לוקה יכול אף הוא ילקה ת״ל
תהיה היא לוקה והוא אינו לוקה ד״א
בקורת תהיה ב׳ ק״ראי תהא דתנו רבנן
במסכת מכות גדול שבדיינין קורא והשני
מכה והשלישי אומר הכהו מאי קורא אם
לא תשמור לעשות את כל דברי התורה
הזאת וגו' ואמרי לה בקודת ברצועות של
בקר כדתנן ורצועה של ענל בידו כפולה
אחת לשתים ושתים לארבעה ושתי רצועות
עולות ויורדות בה לא יומתו כי לא חופשה
הא אם חופשה הרי אלו חייבין מיתה כל
העריות

העריות עושה בהם מערה כגומר ובשפחה חרופה לא עשה בה מערה כגומר כל העריות האיש והאשה שוין בקרבן ובמכות ובשפחה היא לוקה והוא אינו לוקה הו׳ מביא קרבן והיא אינה מביאה קרבן כל העריות בחטאת והשפחה באשם כל העריו׳ בנקבה והשפחה בזכר פירו׳ בפרשת ויקרא שעירת עזים נקבה או כשבה בשפחה איל זכר ובשפחה המזיד כשוגג והביא את אשמו ליי׳ נאמר כאן איל אשם ונאמר להלן אשם בערכך כסף שקלים בשקל הקדש לאשם מה איל אמור להלן בכסף שקלים אף כאן בכסף שקלים וכפר עליו הכהן באיל האשם וגו׳ מלמד שהוא מביא אחת על דברים הרבה ונסלח לו מחטאתו לעשות את המזיד כשוגג כל העריות אחר האיש ואחר האשה שוין במכות ובקרבן ובשפחה חרופה היא לוקה והוא אינו לוקה הוא מביא קרבן והיא אינה מביאה קרבן כל העריות עשה בהן את המזיד כשוגג ובשפחה חרופה עשה בת את המזיד כשוגג: *Et vir*; Excludit puerum. *Qui concubuerit cum muliere*. Excludit puellam. *Concubitu seminis*. Excludit qui eam denudaverit. *Et fuerit ancilla*. Crederem quod de ancilla Chananæa textus loquatur? Idcirco dictum est: *Et redimendo*. Si *redimendo*. Crederem, quando omnino sit libera? Idcirco dictum est. *Redemta non fuerit*. Quomodo redempta, & non redemta? Quod sit partim ancilla & partim libera. De desponsata libero textus loquitur. Alia expositio: *Et redimendo redempta non fuerit*, *argento*, *aut libellus libertatis non datus fuerit ei*. Et *Deuteronom.* 24. 3. scriptum est. *Et scripserit ei libellum abscissionis*. Sicut ibi scriptura, ita pariter hoc loco scripturam: *Obnoxia flagellationi erit*. Docemur quod illa vapularet. Crederem quod ipse quoque vapularet? Idcirco dictum est: *Erit*. Illa vapulabat, at ipse non vapulabat: Alia expositio. *Obnoxia flagellationi erit*. Duo sunt textus; quia tradiderunt sapientes in tractatu *Macoth*. Maximus inter judices legebat, & secundus flagellabat, & tertius dicebat: Percute eum. Quid legebat? *Si non observaveris ut facias omnia verba legis hujus &c. Deut.* XXVIII. 58. Eique dicebant. Flagellatur loro bovis. Sicut legimus. Manu tenens lorum vitulinum duplicatum, primo ut ex simplici fiat duplex, & ex duplici fiat quadruplex. In illo duo lora sunt, quæ adscendunt, & descendunt: *Non interficientur quia non est libertate donata*. Ecce si fuisset libertate donata, rei essent mortis. In singulis scortationibus consideratur denudans sunt perficiens concubitum, at in ancilla libertate donata non consideratur denudans sicut perficiens; In singulis scortationibus tam vir quam fœmina pares sunt in sacrificio & in flagellatione; at in ancilla illa vapulabat, at ipse non vapulabat. Ipse afferebat sacrificium, at illa non afferebat sacrificium. In singulis scortationibus afferebatur sacrificium pro peccato, at in ancilla afferebatur sacrificium pro delicto. In singulis scortationibus afferebatur sacrificium de fœminis, at in ancilla de maribus. Exponitur in Parascha, *quæ inscribitur: Et vocavit. Capellam caprarum fœminam, aut agnum*. At in ancilla afferebatur aries masculus. Et in ancilla consideratur tam prudens, quam imprudens; *Et afferet sacrificium pro delicto Domino*. Memoratur hic aries pro delicto, & memoratur *Levitic.* V. 15. *Sacrificium pro delicto juxta æstimationem triam argenti siclorum in pondere sanctuarii pro delicto*. Sicut ibi argento siclorum, ita pariter hoc loco argento siclorum: *Et expiabit eum sacerdos ariete pro delicto &c.* Docemur quod unum pro multis rebus afferret. *Et remittetur ei peccatum ejus*; Ut consideretur tam prudens, quam imprudens. In singulis scortationibus pares sunt tam vir quam fœmina in flagellatione & in sacrificio; at in ancilla libertate donata, illa vapulabat, at ipse non vapulabat, ipse afferebat sacrificium, & illa non afferebat sacrificium. In singulis scortationibus non consideratur prudens sicut imprudens, at in ancilla libertate donata consideratur prudens sicut imprudens.

IV. De muliere pulchra in bello capta lex extant *Deut.* XXI. 11. כי תצא למלחמה על איביך ונתנו יהוה אלהיך בידיך ושבית שביו וראית בשביה אשת יפת תאר וחשקת בה ולקחת לך לאשה והבאתה אל תוך ביתך וגלחה את ראשה ועשתה את צפרניה והסירת את שמלה שביה מעליה וישבה בביתך ובכתה את אביה ואת אמה ירח ימים ואחר כן תבוא אליה ובעלתה והיתה לך לאשה והיה אם לא חפצת בה ושלחתה לנפשה ומכר לא תמכרנה בכסף לא תתעמר בה תחת אשר עניתה מנהון: *Cum egressus fueris ad bellum contra inimicos tuos, & dederit tibi eum Dominus Deus tuus in manum tuam, & captivaveris captivitatem ejus. Cum videris in captivitate mulierem bonam forma, & delectatus fueris in ea, & acceperis tibi in uxorem; tunc introduces eam in domum tuam, & rade caput suum, & crescere faciet ungues suos; & removebit vestimentum captivitatis suæ de super se, & sedebit in domo tua, ac flebit patrem suum ac matrem suam mensem dierum; & postea ingredieris ad eam, & concumbes cum ea, eritque tibi in uxorem: erit autem si non delectatus fueris in ea, tunc dimittes eam animæ suæ, nec vendendo*

dendo vendes eam argento, non negotiaberis in ea, pro eo quod afflixeris eam. Jonathan. ארום תפקון לסדרי קרבא על בעלי דבביכון וימסרינון יי׳ אלהכון בידיכון ותשבי שביתא ותיחמון בשביתא מנהון את איתא שפירת דיווי והתירעון בה ותסבונה לכון לאינתו ותבאתה ותעלינה לגו ביתך ותספר ית מזייא דרישה ותיצמי ית טופרייתא ותסירה ותשני ית כסות שביתא מנה ותטבלינה ותגיירינה בביתך ותבכי על טעות בית אבה ואמה ותשהי תלת ירחין די תידע אין היא מעברא זמן כדין היעול לוותה ותפרין יתה ותהוי לך לאנתו ויהי אין לא תתרעי בה ותפטרינה לבלחודה בגיטה לא תזבנינה בכספא לא תתגר בה בתר דשמשתה עמה: *Quando exibitis in aciem belli contra hoſtes veſtros, & tradiderit eos Dominus Deus veſter in manus veſtras, & captivam adduxeris captivitatem ejus. Si videritis in captivitate mulierem pulchram aſpectu, & placuerit vobis, ut ducatis eam in uxorem. Tum ingredi facies eam in medium domus tuæ, tondebit pilum capitis ſui, & præcidet ungulas ſuas: & mutabit veſtimentum captivitatis a ſe, & lavabit ſe, & proſelytam ſe faciet in domo tua, & flebit propter idola domus patris ſui, & matris ſuæ; deinde tardabis tres menſes, ut cognoſcas num ſit prægnans; poſtea ingredieris ad eam, & dotabis eam, & erit tibi in uxorem. Eritque ſi non fuerit tibi animus ad eam, dimittes eam ſolam cum libello repudii, verum vendendo ne vendes eam argento; nec mercaturam exercebis de ea; quandoquidem rem habueris cum ea. Siphri* כי תצא למלחמה על אויביך במלחמת הרשות הכתוב מדבר על אויביך כנגד אויביך ונתנו יהוה אלהיך אם עשית כל האמור בענין סוף שיהוה אלהיך נתנו בידך ושבית שביו לרבות כנענים שבה וראית בשביה בשעת שביה אשת יפת תואר אשת אף על פי שהיא אשת איש יפת תואר אין לי אלא בזמן שהיא יפת תואר מנין אף על פי שהיא כעורה תלמוד לומר וחשקת אף על פי שאינה יפת תואר ולקחת לך לאשה שלא תאמר הרי זו לאבא הרי זו לאחי והבאתה אל תוך ביתיך ולא לבית אחר וגלחה את ראשה רבי אליעזר אומר תקוץ רבי עקיבא אומר תגדל אמר רבי אליעזר נאמר כאן עשייה בראש ונאמרה עשייה בצפרנים מה עשייה האמורה בראש העברה אף עשיוה האמורה בצפרנים העברה רבי עקיבא אומר נאמרה עשייה בראש ונאמרה עשייה בצפרנים מה עשייה האמורה בראש ניוול אף עשייה האמורה בצפרנים ניוול וראייה לדבר ומפיבושת בן שאול ירד לקראת דוד המלך לא עשה רגליו ולא עשה שפמו דבר אחר עד די שעריה כנשרין רבא וטוסרוהי כצפרים והסירת את שמלת שביה מעליה מלמד שמעביר ממנה בגדים נאים ומלבישה בגדי אלמנות שהגוים ארורים בנותיהם הם מתקשטות במלחמה בשביל להזנות אחרים עמהם וישבה בביתך בבית שמשתמש בו נתקל בה ונכנס נתקל בה ויוצא רואה בקרויה ורואה בניוולה ובכתה את אביה ואת אמה ירח ימים אביה ואמה ממש דברי רבי אליעזר רבי עקיבא אומר אין אביה ואמה אלא עבודה זרה שנאמר אומרים לעץ אבי אתה ירח ימים שלשים יום דבר אחר ירח אחד ימים שנים הרי שלשה כדי בגדי נויה שהיו עליה וחסרה ותיקון הולד כדברי רבי עקיבא להבחין בין זרע ראשון לזרע שני רבי אליעזר אומר ירח ימים כמשמעו וכל כך למה שתהא בת ישראל שמחה וזו בוכה זו מתקשטת וזו מתנוולת הא אם לא עשה בה את כל המעשים האילו ובא עליה הרי זו בעילת זנות ואחר כך תבוא אליה ובעלתה אין לך בא אלא מצות בעילה והיתה לך לאשה בענין שנאמר שארה כסותה ועונתה לא יגרע: והיה אם לא חפצת בה הכתוב שבשרך שאתה עתיד לשנואתה ושלחת לנפשה ולא לבית אלהיה ושלחתה בגט כדברי רבי יונתן ואם היתה חולה ימתין לה עד שתבריא קל וחומר לבנות ישראל שהן קדושות וטהורות ומכור לא ימכרנה אין לי אלא שלא ימכר בכסף מנין שלא יתננה במתנה ושלא יעשה בהטובה תלמוד לומר ומכר לא תמכרנה בכסף לא תתעמר בה לא תשתמש בה דבר אחר לא תתעמר בה כדברי רבי יונתן דבר אחר הרי זו אזהרה לבית דין תחת אשר עניתה אפילו לאחר מעשה יחידי: *Cum egreſſus fueris ad bellum contra hoſtes tuos*. De bello arbitrario textus loquitur. *Contra hoſtes tuos*. Adverſus hoſtes tuos. *Et dederit eum Dominus Deus tuus*. Si facies omnia quæ dicta ſunt in ſubjecto, finis erit, ut det eum Dominus Deus tuus in manum tuam. *Et captivaveris captivitatem ejus*. Ad includendum Chananæos, qui ibi fuerint. *Et videris in captivitate*. Tempore captivitatis. *Mulierem bonam forma*. *Mulierem*; vel ſi fuerit nupta. *Bonam forma*. Non probo niſi quando fuerit pulchra adſpectu, unde probatur vel ſi fuerit turpis? Ex eo quod dictum eſt: *Et delectatus fueris*. Vel ſi non fuerit pulchra adſpectu: *Et acceperis tibi in uxorem*. Ne dicas. Ecce hæc erit patri meo, ecce illa erit fratri meo. *Tum introduces eam in domum tuam*. Non autem in domum alterius. *Et rudet caput ſuum*. R. Elieſer dicit: Dejiciet; R. Akiba dicit: Nutriet. Dicit R. Elieſer. Memoratur operatio in capite, & memoratur operatio in unguibus; ſicut operatio in capite eſt abraſio, ita pariter operatio memorata in unguibus eſt abraſio. Dicit R. Akiba. Memoratur operatio in capite, & memoratur operatio in unguibus, ſicut operatio in capite eſt deturpatio, ita pariter operatio memorata in unguibus eſt deturpatio.

patio. Et est de hac re demonstratio. Dictum est enim 2. *Sam.* XIX. 24. *Miphiboseth quoque filius Saul descendit in occursum David regis illotis pedibus, & intonsa barba*. Alia expositio: Ut ejus coma sit sicut aquila magna, & ejus ungues sicut aviculæ. *Et removebit vestimentum captivitatis suæ de super se*. Docemur quod ab se removeret vestes venustas, & indueret vestes viduitatis. Etenim gentiles maledicti ornant filias suas in bello, ut alios cum illis scortari faciant. *Et sedebit in domo tua*. In domo qua utatur, vilipendatur; & ingrediens in eam vilipendatur, & egrediens videat ejus casum, & videat ejus ignominiam. *Et flebit patrem suum, & matrem suam mensem dierum*. *Patrem suum & matrem suam*: simpliciter. Verba R. Eliefer. R. Akiba dicit: Non est pater suus, & mater sua nisi Idololatria. Dictum est enim *Jerem.* II. 27. *Dicentes ligno: Pater meus es tu*. *Mensem dierum*. Triginta dies: Alia expositio. *Mensem*; unum. *Dierum*: sunt duo: Ecce tres: Ut vestimenta pulchra, quæ sunt super eam, desideret; & ordinem fœtus: juxta verba R. Akiba ad explorandum inter semen primum & secundum; R. Eliefer dicit: *Mensem dierum*. Juxta sensum literalem: & hæc omnia qua de causa? Ut filia Israelis lætetur, & ista lugeat, ut illa ornetur, & ista deturpetur. Si in ea non faciat hæc omnia, & cum ea congrediatur, iste est congressus meretricius. *Et postea ingredieris ad eam, & cum ea concumbes*. In ea tibi non est nisi præceptum concubitus. *Et erit tibi in uxorem*. Sicuti dictum est. *Operimentum ejus & vicem ejus non diminuet*. *Erit autem si non delectatus fueris in ea*. Textus tibi nunciat fore, ut illam odio habeas. *Et dimittes eam animæ suæ*. Cum libello repudii. Juxta verba R. Jonathan. Si vero fuerit infirma, expectabunt dum convalescat: Multo magis pro filiabus Israel, quæ sunt sanctificatæ & mundæ. *Et vendendo non vendes eam*. Non probo nisi quod non possit vendere argento, unde probatur quod eam donare, atque in ea negotiari sibi non liceat? Ex eo quod dictum est. *Et vendendo non vendes eam argento*. *Nec mercaturam exercebis in ea*: Et non uteris. Alia expositio: *Nec mercaturam exercebis in ea*: Ecce præmonitio Synhedrio. *Pro eo quod afflixeris eam*. Vel post factum peculiare. *Pesiktha* 79. 2. ושבית שביו לרבות הכנענים שבתוכח וראית בשביה בשעת שביה לא דברה תורה אלא כלפי יצר רע אשת כל מקום שנאמר אשת צריך לומר אחריו כלום כגון אשת כסילות וכאן למה נאמר אשת

מלמד אפולו היא אשת איש יפת תאר דברה תורה בנאה ואפילו היא בעורה ת״ל וחשקת בה והבאתה אל תוך ביתך ולא לבית אחר וגילהה את ראשה כמשמעו ועשתה את צפרניה רבי אליעזר אומר תקוץ מאי טעמא דרבי אליעזר כשם שגילחה את ראשה היא העברת שיער כך ועשתה את צפרניה העברת צפרנים ואע״פ שר׳ עקיבא נחלק עליו לומ׳ ועשתה גידול כדי לנוולה תרג׳ ותרבי ית טופרה מכל מקום ראיה לדברי ר׳ אליעזר מדברי קבל דכתיב ומפיבשת בן שאול ירד לקראת המלך לא עשה רגליו ולא עשה שפמו ויש לקיים דברי שניהם בתחלה היתה מגדלת אותם כדי לנוולה ובסוף ירח ימים היתה קוצה אותם כדי לטהרה ומטבילה ובא עליה והסירה את שמלת שביה מעליה מלמד שהיה מעביר הימנה בגדים נאים שהיתה לובשת בביתה בשעה שנלקחה פתאום ומלבישה בגדי אלמנות וישבה בביתך בבית שהוא בו כדי שיהא נכנס ויוצא ורואה אותה כשהיא מנוולת ובכתה את אביה ואת אמה רבי אליעזר אומר אביה ממש רבי עקיבה אומר עבוד׳ זרה כענין שנאמר אומרים לעץ אבי אתה ירח ימים שלשים ואחר כן תבוא אליה מלמד שקודם לכן לא היה לו רשות בה ובעלתה שתהא נקנית לו כאשת איש שהיא בעולת בעל והיתה לך לאשה לנהוג בה מנהג אישות שארה כסותה ועונתה לאינרע והיה אם לא חפצת בה ושלחתה הרשות בידו להוציאה ולקיימה ושלחתה לנפשה בגט ואין צריך להעניקה ומכור לא תמכרנה בכסף אין לי אלא בכסף שוה כסף מניין ת״ל ומכור לא תמכרנה לא תתעמר בה הואיל ואינו מקיימה כדרך אישו אסור להשתמש בה ועד כמה הוא עימור׳ אפילו להעמידה לפני הרוח או לישב עליה כדרך שאמרו רבותי׳ ז״ל בגונב נפש מאחיו. *Et captivaveris captivitatem ejus*. Ad includendum Chananæos, qui ibi fuerint. *Et videris in captivitate*. De tempore captivitatis non loquitur lex nisi adversus figmentum malum: *Mulierem*. Ubicunque dicitur mulier; post id aliquid dicendum est; e. g. mulier stulta; hoc loco cur dictum est: *Mulierem*? Docet, vel si fuerit uxor viri. *Pulchram adspectu*. Loquitur lex de pulchra; vel si fuerit deformis. Idcirco dictum est. *Et delectatus fueris in ea: Tum adduces eam in domum tuam*. Non autem in domum alterius. *Et radet caput suum*. Juxta sensum literalem. *Et crescere faciet ungues suos*. R. Eliefer dicit. Præcidet ungues. Quænam est ratio R. Eliefer? Sicut quando *radet caput suum*, faciebat transire comam; ita pariter, *Et faciet crescere ungues suos*; emittet ungues. Et licet R. Akiba de eo contendat dicendo: *Et faciet crescere*, ut vilescat. Targum: *Et faciet crescere ungues suos*. Omnimode: Est demonstratio verbis. R. Eliefer ex traditione. Scriptum est enim 2. *Sam.* XIX. 24. *Miphiboseth filius*

lius Saul descendit in occursum regis, illotis pedibus, & intonsa barba. Tu potes utriusque verba confirmare. In principio nutriebat, ut raderet, & in fine mensis dierum, ut eam purificaret, ut cum ea concumberet. *Removebitque vestimentum captivitatis suæ de super se*. Docemur quod ab ea removeret vestes elegantes, quibus fuerat induta in domo sua quando capta est, subito & induebat vestes viduitatis. *Et sedebit in domo tua*. In domo in qua ipse erit, ut ingrediens & egrediens eam inspiciat, quando vilescit. *Et flebit patrem suum & matrem suam*. R. Eliefer dicit: *Patrem suum*: Ex sensu literali. R. Akiba dicit: Idololatriam: Sicut dictum est: *Dicentes ligno: Pater meus es tu*. *Mensem dierum*. Dies triginta. *Et postea ingredieris ad eam*. Docemur quod ante hoc tempus non fuerit ipsi in eam potestas. *Et cum ea concumbes*. Ut sit sibi acquisita sicut uxor viri, cum qua concubuerit maritus. *Et erit tibi in uxorem*. Ut in ea observet consuetudinem uxorum. *Operimentum ejus, & vicem ejus non diminuet*. *Exod*. XXI. 10. *Erit autem, si non delectatus fueris in ea, & dimittes eam*. Libello repudii. Neque necesse est eam onerare. *Et vendendo non vendes eam argento*. Non probo nisi de argento, quod æquivalet argento unde probatur? Ex eo quod dictum est. *Et vendendo non vendes eam; nec mercaturam exercebis in ea*. Quoniam non conservatur juxta consuetudinem uxorum vetitum est ex ea usum percipere. Et quamdiu mercaturam exercebit? Vel ut eam statuat in foro, aut ut sedeat super ea. Sicut dixerunt sapientes nostri f. m. *Furatus animam ex fratribus suis*.

CAPUT QUARTUM.

I. *Virgine seducta*. II. *De viro differentie sponsam suam*. III. *De virgine desponsata oppressa in civitate*. IV. *De virgine desponsata oppressa in agro*. V. *De virgine non desponsata oppressa*.

I. DE virgine seducta agitur *Exod*. XXII. 16. וכי יפתה איש בתולה אשר לא ארשה ושכב עמה מהר ימהרנה לו לאשה אם מאן ימאן אביה לתתה לו כסף ישקל כמהר הבתולות: *Quum seduxerit vir virginem nondum desponsatam, & concubuerit cum ea, dotando dotabit eam sibi in uxorem; si nolendo noluerit pater ejus dare eam illi, argentum appendet juxta dotem filiarum*. *Jonathan* וארום ישרנג גבר בחולתא ולא מארסא וישמש עמה מפריא יפרין יתה ליה לאנתו מאן אין לא חמיא ליה או דלא יצבי אבוהא ליותנא כסף חמשין סלעין יתקנס הי כמפרוני בתולתא: *Et quando seduxerit virginem nondum desponsatam, & concubuerit cum ea dotando dotabit eam sibi in uxorem. Si non visum fuerit ipsi, aut noluerit pater ejus dare ipsi, argenti quinquaginta siclorum mulcta imponetur juxta dotem virginitatis*. *Mekiltha* 33. 4. וכי יפת׳ איש בתולה בא הכתוב ללמד על המפותה שישלם עלי׳ קנס והדין נותן הואיל ותפוסה ברשות אביה ומפותה ברשות אביה אם למדת על תפוסה שמשלם עליה קנס אף מפותה משלם עליה קנס לא אם אמרת בתפוסה שעבר על דעתה ועל׳ דעת אביה לפי הוא משלם עליה קנס תאמ׳ במפותה שלא עבר לא על דעת אביה לפיכך לא ישלם עליה קנס הא לפי שלא זכיתי מן הדין צרי׳ הכתוב להביאו אשר לא אורסה להוציא את שנתארמלה ואת שנתגרשה מן הנישואין דברי ר׳ יוסי הגלילי ר׳ עקיבא אומ׳ מנין אפילו נתגרשה ונתארמלה והדין נותן הואיל ורשאי בהפר נדרי׳ ורשאי בכסף קנסה מה בהפר נדרו׳ אפי׳ נתארמלה או נתגרש׳ אף בכסף קנסה אפילו נתארמלה או נתגרשה אם כן מה תלמוד לומ׳ אשר לא אורסה לא מופנה להקיש ולדון ממנו גזירה שוה נאמר כאן אשר לא אורשה ונאמר להלן אשר לא אורשה מה להלן חמשים אף כאן חמשים מה להלן בכסף אף כאן בכסף מהור ימהרנה לו לאשה למה נאמ׳ לפי שנאמ׳ ונתן האיש השוכב עמה יכול כשם שבתפוסה נותן מיד כך במפותה נותן מיד תלמוד לומר מהור ימהרנה לו לאשה מגיד שהוא עושה עליו מהר ואין מהר לא כתובה שנאמ׳ הרבו עלי מאד מוהר ומתן ואתנה כאשר תאמרו לי ותנו לי הנערה לאשה מהור ימהרנה לו לאשה בראויה לו לאשה הכתוב מדבר להוציא אלמנה לכהן גדול גרושה וחלוצה לכהן הדיוט ממזרת ונתינה לישראל בת ישראל לנתין וממזר מהור ימהרנה לו לאשה שומע אני בין שהאב רוצה ובין שאינו רוצה תלמוד לו׳ ואם מאן ימאן אביה לתתה לו כסף ישקיל כמוהר הבתולו׳ מגיד הכתוב שאם רצה האב יקיים ואם רצה יוציא ואין לי לא מפותה תפוסה מנין הריני דן הואיל ותפוסה ברשות אביה ומפותה ברשות אביה אם למדת על מפותה שאם רצה האב יקיים אם רצה יוצא אף תפוסה כן ועוד קל וחומר ומה מפותה שלא עבר על דעת אביה רצה האב יוציא רצה האב יקיים תפוסה שעבר על

דעתה

רעתה ועל דעת אביה דין הוא שאם לא רצה
האב יוציא רצה האב יקיים ואם מאן ימאן
אביה אין לי אלא בזמן שיש לה אב בזמן
שאין לה אב מניין תלמוד לומר ואם מאן
ימאן מכל מקום דברי רבי יוסי הגלילי כסף
ישקול אבל לא שמענו כמה הריני דן נאמ'
כאן כסף ונאמר להלן כסף מה להלן חמשים
אף כאן חמשים כמוהר הבתולות וכי מה למדנו
מן מוהר הבתולות מעתה הרי זה בא ללמד
ונמצא למד מה להלן חמשים כסף אף כאן
חמשים כסף: *Cum seduxerit vir virginem:* Venit textus ad docendum de seducta, quod rependat illi mulctam; & probari potest argumento. Quoniam deprehensa est in potestate patris, & seducta est in potestate patris; si precepisti de deprehensa, quod rependat illi mulctam, ita pariter seductæ rependet mulctam. Minime; si dixisti de deprehensa, quæ peccavit contra ejus mentem, & mentem patris sui, dices de seducta quæ non peccavit nisi contra mentem patris sui, ideoque non rependet pro ea mulctam? Ecce quoniam non probavi argumento, necesse est ut textus includat. *Quæ non fuerit desponsata;* ad excludendam viduam & repudiatam ex sponsalibus; verba R. Jose Galilæi. R. Akiba dicit. Unde probatur de repudiata & de vidua? Probatur argumento: Quoniam potestatem habet solvendi vota, & potestatem habet in argento mulctæ, sicut in solvendis votis quamvis fuerit vidua aut repudiata, ita pariter in argento mulctæ, licet sit vidua & repudiata. Si ita est, cur dictum est; *quæ non fuerit desponsata?* Sed converte ad æquiparandum, & argumentandum ab ea a pari: Dictum est hic; *quæ non fuerit desponsata;* Et dictum est ilic, *quæ non fuerit desponsata;* Sicut illic rependit quinquaginta siclos, ita pariter hoc loco; Sicut illic argento, ita pariter hoc loco. *Dotando dotabit eam sibi in uxorem.* Cur dictum est? Quia dictum est: *Et concubuerit vir cum illa.* Crederem, sicut in deprehensa dabat statim, ita pariter in seducta dabit statim? Idcirco dictum est. *Dotando dotabit eam sibi in uxorem.* Ostendit quod faciat illi dotem, & dos non est nisi instrumentum dotale; Dictum est enim *Genes.* XXXIV. 12. *Augete super me valde dotem, & sponsalia, & dabo secundum quod dixeritis mihi; dabitis vero puellam mihi in uxorem.* De illa quæ conveniat sibi in uxorem, textus loquitur, ad excludendum viduam sacerdoti summo, repudiatam & eam quæ calceum exuit, Sacerdoti vulgari, spuriam & Nethinæam Israelitæ, & Israelitidem Nethinæo & notho. *Dotando dotabit eam sibi in uxorem.* Crederem sive voluerit sive noluerit pater. Idcirco dictum est: *Si volendo voluerit pater ejus dare eam illi, argentum appendet juxta dotem virginum.* Ostendit textus, si voluerit pater, confirmatur, si voluerit egreditur: Non probo nisi de seducta, de deprehensa, unde probatur? Ecce argumentum. Quoniam deprehensa est in potestate patris, & seducta est in potestate patris, si percepisti de seducta, si velit pater, confirmatur, si velit pater, egreditur, ita pariter de deprehensa: Et præterea est argumentum a minori ad majus: Si seducta quæ peccavit contra voluntatom patris, si velit pater, egreditur, si velit, confirmatur, in apprehensa, quæ peccavit contra voluntatem suam, & contra voluntatem patris, æquum erit, ut si velit pater, egrediatur, & si velit, confirmetur. *Si volendo voluerit pater ejus.* Non probo nisi de tempore, in quo sit illi pater, quando non sit illi pater, unde probatur? Ex eo quod dictum est: *Si nolendo noluerit.* Omnimode verba R. Jose Galilæi. *Argentum appendet:* At quantum nondum audivimus? Ecce argumentum: Dictum est hic *argentum*, & dictum est ibi *argentum*, sicut illic quinquaginta siclos, ita pariter hoc loco. *Juxta dotem virginum.* Quid docemur ex dote virginum? Modo hoc venit ad discendum, & deprehenditur quod doceat: Sicut ibi quinquaginta argentei, ita pariter hoc loco.

II. De viro sponsam diffamante agitur *Deut.* XXII. כי יקח איש אשה ובא אליה
ושנאה ושם לה עלילת דברים והוציא עליה
שם רע ואמר את האשה הזאת לקחתי
ואקרב אליה ולא מצאתי לה בתולים ולקח
אבי הנער ואמה והלויאו את בתולי הנער אל
זקני העיר השערה ואמר אבי הנער אל
הזקנים את בתי נתתי לאיש הזה לאשה
וישנאה והנה הוא שם עלילת דברים
לאמר לא מצאתי לבתך בתולים ואלה בתולי
בתי ופרשו השמלה לפני זקני העיר ולקחו
זקני העיר ההוא את איש ויסרו אתו וענשו
אתו מאה כסף ונתנו לאבי הנערה כי הוציא
שם רע על בתולת ישראל ולו תהיה לאשה
לא יכול לשלחה כל ימיו ואם אמת היה
הדבר הזה לא נמצאו בתולים לנערה והוציאו
את הנערה אל פתח בית אביה לסקלוה אנשי
עירה באבנים ומתה כי עשתה נבלה בישראל
לזנות בית אביה ובערת הרע מקרבך: *Cum acceperit vir uxorem, & ingressus fuerit ad eam, & odio habuerit eam, & posuerit in eam prætextus verborum, & protulerit de ea nomen malum, ac dixerit: Mulierem hanc accepi, & accessi ad eam, & non inveni in ea virginitatem, tum accipiet pater puellæ & mater ejus, & producent virginalia puellæ ad seniores civitatis ad portam; dicetque pater puellæ senioribus. Filiam meam dedi viro huic in uxorem, & adit eam, & ecce posuit prætextus*

textus verborum dicendo; non inveni in filia tua virginalia. Et ecce virginalia filiæ meæ, & expandent linteum coram senioribus civitatis. Tunc apprehendent seniores civitatis illum virum, & castigabunt eum; & mulctam imponentes centum siclorum argenti, quos dabunt patri puellæ; quoniam protulit nomen malum de virgine Israelis, & ipsi erit in uxorem, quam non poterit dimittere omnibus diebus suis. At si verum fuerit verbum hoc, nec inventa fuerint virginalia in puella; tunc educent puellam ad ostium domus patris sui, & lapidabunt eam homines civitatis suæ lapidibus, & morietur, quia fecit ignominiam in Israel, scortationem faciendo domi patris sui; & deficere facies malum de medio tui. Jonathan ארום יסב אינש איתא בתולתא ויעול עלה ומבתר ברין יסגינה וישוי לה ערד דמילין ויפוק עלה טיב ביש ויימר ית איתתא הדא נסיבית ושמשית עמה ולא אשכחית לה סהידוון ויסבין אבוהא עולימתא ואימה רשו מבי דינא ויפוק ית שלשיפה בהרי סהידוון תעולימתא לות אבימי קרתא לתרע בי דינא ויימר אבוהא דעולימתא לחכימיא ית ברתי קדישית לנברא הדין לאנתו ומן בתר דשמיש עמה סנא לה והא הוא שוי ערד דמילין למימר לא אשכחית לברתך סהידוון ואילין סהידוי ברתי ויפרסון שושיפא קדם חכימי קרתא ויסבון חכימי קרתא ההוא ית גברא וילקון יתיה ויזמון יתיה מאה סלעין דכסף ויתנין לאבוהא דעולימתא ארום אפיק טיב ביש על בתולתא כשרא דישראל וליה תהי לאנתו וליה לית רשו למפטרה כל יומוי ואין קשוט הוה פתגמא הדין לא אישכבתי סהידוון לעולימתא ויפקון ית עולימתא לתרע בירת אבוהא ויאטלונה אינשי קרתא באבניא ותמות ארום עבדת קלנא בישראל למפקא שום ביש דזנו על בית אבוהא ותפלון עביד דביש מביניכון׃ *Cum acceperit vir uxorem, & concubuerit cum ea, & odio habuerit eam, & imposuerit illi occasionem verborum, & protulerit contra eam famam malam, & dixerit; mulierem hanc accepi, & concubui cum ea, nec inveni illi virginitatis signa; & accipient pater illius puellæ, & mater illius potestatem a Synhedrio, & producent linteum cum illis signis virginitatis puellæ apud sapientes civitatis ad portam Synhedrii. Et dicet pater ipsius puellæ sapientibus. Filiam meam desponsavi viro huic in uxorem, postquam autem concubuerit cum ea, odio habuit eam. Et ecce imponit illi occasionem verborum dicendo. Non inveni filiæ tuæ signa virginitatis; & hæc sunt signa virginitatis filiæ meæ; & expandent linteum coram sapientibus civitatis: Et accipient sapientes civitatis illius virum, & verberabunt illum, & mulctabunt eum centum siclis argenteis, & dabunt patri puellæ, quoniam produxit famam malam, contra virginem integram Israelis, & erit illi in uxorem, nec erit illi facultas dimittendi eam cunctis diebus suis. Quod si verum est illud verbum, nec inventa sunt signa virginitatis in puella, tunc educent puellam ad portam patris sui, & obruent eam lapidibus viri civitatis illius & moriatur, quoniam fecit ignominiam in Israel, proferendo famam malam scortutionis, contra domum patris sui; & exterminabitis facientem id quod malum est, e medio vestri. Siphri* 49. 4. כי יקח איש אשה ובא אליה ושנאה ר׳ יהודה אומר אם בא עליה לוקה ואם לאו אינו לוקה מיכן אתה אומ׳ עבר אדם על מצוה קלה סופו לעבור על מצוה חמורה עבר אדם על ואהבת לרעך כמוך סופו לעבור על לא תקום ולא תטור ולא תשנא את אחיך ואהבת לרעך כמוך וחי אחיך עמך עד שבא לידי שפיכות דמים לכך נאמר כי יקח איש אשה ושם לה עלילות דברים יכול אפילי אמ׳ לה הקדחת לו את התבשיל והיא לא הקריחה ת״ל עלילות דברי׳ עלילות דברי׳ לגזירה שוה מה עלילות דברי׳ האמור להלן טענת בתולים אף עלילות דברי׳ האמור כאן טענת בתולים מניין לרבות ביאה אחרת ת״ל והוציא עליה שם רע ואמר את האשה הזאת מלמד שאין אומר דבריו אלא בעטירתה לקחתי ואקרב אליה הרי עדים שזינתה בבירת אביה איש או אשה למה נאמר לפי שהוא אומ׳ איש אשר ינאף את אשת איש אחר שבאו לה עדי׳ בבירת בעלה שזינתה בבירת אביה ואחר שבאו לה עדים בבי׳ אביה שזינתה בבית אביה משמע שתהא נידונת על שער העיר והרי הכתוב מוציא את שבאו לה עדים בבירת בעלה שזינתה הבירת אביה שתהיה נידונת על פתח בית אביה לכך נאמר כי יקח איש אשה רבי ישמעאל אום׳ בוא וראה מה שנאה גורמת שהיא מביאה לידי לשון הרע ולקח אבי הנערה ואמה אין לי אלא שיש לה אב ואם יש לה אב ולא אם אם ולא אב לא אב ולא אם מניין ת״ל נערה מכל מקום אם כן למה נאמ׳ אבי הנערה ואמה הם שגידלו גידולים רעים יבואו ויתנו להן גידוליהם והוציאו את בתילי הנערה במשמעה ואמ׳ אבי הנערה אל הזקני׳ מיכן שאין רשות לאשה לדבר במקום האיש את בתי נתתי לאיש הזה מלמד שהרשות לאב לקדש את בתו הקטנה והנה הוא שם לה עלילות דברי׳ ואלה בתולי בתי הרי עדים להזם עדיו של זה ר׳ יהודה אום׳ אינו חייב לעולם אלא אם כן בעל מלמד שתובע מתחיל בדברי׳ תחילה והיא בעולת בעל ר׳ ישמעאל אום׳ בא הכתו׳ ללמדך על היבמה שהבא עליה אינו חייב עד שתיבעל ופרשו השמלה לפני זקני העיר יחוורו הדברים כשמלה וזה אחד מן הדברים שהיה רבי ישמעאל דורש מן התורה כמשל כיוצא בו אם זרחה השמש עליו דמים בו וכי עליו זורחת השמש בלבד ומה ת״ל אם זרחה השמש מה שמש שלום בעולם אף זה אם הוא יודע שהוא שלום ממנו והרגו הרי זה חייב כיוצא בו אם

יקום והתהלך בחוץ על׳ משענתו על בוריו וכן הוא אומר ופרשו השמלה יחוורו הדברים כשמלה ר׳ עקיבא אומר הרי הוא אומ׳ ופרשו חשמלה לפני זקני העיר נמצאו עידי הבעל׳ זוממי׳ ד״א ופרשו השמלה יבואו עדיו של זה ועידיו של זה ויאמרו דבריהם לפני זקני העיר ר׳ ﭏיעזר אומ׳ דברי׳ ככבתבם ולקחו זקני העיר ההיא את האיש ולא את הקטן ויסרו אותו במכו׳ וענשו אותו בממון מאה כסף כסף צורי ונתן לאבי הנערה ולא לאבי בוגרת ונתן לאבי הנערה ולא לאבי ניורת שהיתה הורת׳ שלא בקדושה ולידתה בקדושה שאין לה מאה כסף כי הוציא שם רע ולא על זו בלבד הוציא שם רע אמרו ﭏא על בתולת ישרﭏ ולו תהיה לאשה סלמד ששותה בעציצו ואפילו היא חגרת ואפילו היא סומא ואפילו היא מוכת שחין נמצא בה דבר זמה או שאינה ראויה לבוא בישרﭏ יכול יהיה רשאי לקיימה ת״ל ולו תהיה לאשה אשה הראויה לו לא יוכל לשלחה כל ימיו ואפילו לאחר זמן ת״ל כל ימיו הוא לאחר זמן ואם אמת היה הדבר אין לי ﭏא כדרכה שלא כדרכה מניין ת״ל היה לא נמצאו בתולים לנערה אין עדים להזם עדיו של זה והוציאו הנערה אל פתח בית אביה אין לי ﭏא שיש לה אב ויש לה פתח בית אב יש לה פתח בית אב ואין לה אב מניין ת״ל והוציאו הנערה מכל מקום וסקלוה כל אנשי עירה וכי האנשים דונמים אותה ﭏא במלמד כל אנשי עירה באבנים יכול באבנים מרובות ת״ל באבן אי באבן יכול׳ אפילו באבן אחת ת״ל באבני׳ אמור מעת׳ אם לא מתה בראשונ׳ תמו׳ בשנייה כי עשתה נבלה בישרﭏ לא עצמה בלבד ניוולה ﭏא כל בתולות ישרﭏ לזנות בית אביה נאמ׳ כמן אביה ונ׳ לחלן אביה מה אביה האמור להלן זנות עם זיקת הבעל אף אביה האמור כאן זנו׳ עם זיקת הבעל:

Cum acceperit vir uxorem, & concubuerit cum ea; & odio habuerit. R. Jehuda dicit. Si cum ea concumbat, vapulat, si non concumbat, non vapulat; Hinc tu dicis; si quis transgrediatur præceptum leve, finis ejus erit, ut transgrediatur præceptum grave, si quis transgrediatur præceptum; & *diliges proximum tuum sicut te ipsum*; finis ejus erit, ut transgrediatur præceptum. *Non ulcisceris, neque servabis odium*. Et præceptum: *Non odio habebis fratrem tuum. Et amabis proximum tuum sicut teipsum; & vivat frater tuus tecum*. Donec deveniat ad effusiones sanguinum. Idcirco dictum est: *Cum acceperit vir uxorem, & posuerit in eam prætextus verborum*: Crederem vel si illi dicat: Calefac mihi decoctum, & illa non calefecerit decoctum? Idcirco dictum est: *Prætextus verborum, prætextus verborum*. A pari: Sicut prætextus verborum ibi dictus respicit accusationem virginitatum, ita pariter & hoc loco. Unde probatur ad includendum alium concubitum? Ex eo quod dictum est. *Et protulerit de ea nomen malum; & dixerit, mulierem hanc*. Docemur, quod verba non diceret, nisi ea adstante. *Accepi & accessi ad eam*. Ecce testes, quod scortata sit in domo patris. *Vir aut mulier*; cur dictum est? Quia dictum est: *Vir concumbens cum muliere maritata marito*. Sive venerint testes in domum mariti, quod scortata sit in domo patris, sive venerint testes in domum patris, quod scortata sit in domo patris. Eruitur, quod judicaretur ad portam civitatis: Ecce textus educit, si venerint testes in domum mariti, quod scortata sit in domo patris, quod judicetur ad portam domus patris. Idcirco dictum est: *Quando acceperit vir uxorem*. R. Ismael dicit: Veni & vide, quid odium faciat, quod adducat ad maledicentiam. *Tum accipiet pater puellæ, & mater ejus*. Non probo nisi de ea cui sit pater & mater, cui sit pater & non mater, cui mater, non pater, cui non sit pater & mater, unde probatur? Ex eo quod dictum est: *puellæ*. Omnimode; si ita est, cur dictum est; *pater puellæ & mater ejus?* Isti sunt qui nutrierunt filios malos, veniant & dent illis educationes suas: *Et producent virginalia puellæ*. Juxta sensum literalem. *Dicetque pater puellæ senioribus*. Hinc probatur non licuisse fœminæ loqui loco viri. *Filiam meam dedi viro isti*. Docemur quod posset pater despondere filiam suam parvulam. *Et ecce posuit prætextus verborum*. *Et ecce virginalia filiæ meæ*. Ecce testes qui falsi arguent testes istius. R. Jehuda dicit; nunquam tenetur nisi concubuerit; docemur quod postulans loqui incipiat: *Et illa maritata marito*. R. Ismael dicit; venit textus ad te docendum, quod levir cum illa congrediens non teneatur, donec cum illa concumbat: *Et expandent linteum coram senioribus civitatis*. Dealbabunt verba sicut linteum. Et hoc est unum quod exponebat R. Ismael ex lege: e. g. *Si illuxerit sol super eum, sanguines in eo. Exod.* XXII. 2. Num illi tantum sol illucescit? Cur igitur dictum est: *Si illuxerit sol?* Sicut sol est pax in mundo, ita pariter iste, qui cognoscit sibi ab eo esse pacem, si occidat, reus est. Huic simile dictum est *Num.* XXI. 19. *Si surrexerit & ambulaverit foris super baculum suum*: Et sic dictum est: *Et expandent linteum*: & dealbabunt verba sicut linteum. R. Akiba dicit: Ecce dictum est: *Et expandent linteum coram senioribus civitatis*. Deprehenduntur falsi testes mariti. Alia expositio: *Et expandent linteum*. Adducentur testes hujus, & testes illius, & dicent verba coram senioribus civitatis. R. Eliezer dicit; verba sicut scripta sunt. *Et apprehendent senio-*

seniores civitatis illius virum. Non puerum. *Et castigabunt eum*. Verberibus: *Et mulctabunt eum*. Pecunia. *Centum siclis argenteis; argenteis* Tyriis. *Et dabunt patri puellæ*. Non autem patri adultæ. *Et dabunt patri puellæ;* non patri proselytæ, quæ concepta fuerit sine sanctitate, & nata sit in sanctitate, non sunt illi centum sicli argentei. *Quoniam protulit nomen malum*. Non solum contra hanc protulit nomen malum, sed etiam contra virgines Israel. *Et illi erit in uxorem*. Docemur, quod bibat in vase suo, vel si fuerit clauda vel si fuerit cœca, vel si fuerit ulcere percussa. Si in ea deprehendatur res mala, aut non sit digna quæ ingrediatur in Israel, crederem licuisse illam conservare? Idcirco dictum est: *Et illi erit in uxorem*. Ut sit uxor illi conveniens. *Quam non poterit dimittere omnibus diebus suis*. Vel post tempus. Idcirco dictum est: *Omnibus diebus suis*. Ipse post tempus. *At si verum fuerit verbum hoc*. Non probo nisi juxta consuetudinem, præter consuetudinem unde probatur? Ex eo quod dictum est: *Hoc*. *Nec inventa fuerint virginalia in puella*. Nec sint testes ad falsi arguendum testes illius. *Et educent puellam ad portam domus patris sui*. Non probo nisi de ea cui fuerit pater, & porta domus patris, de ea cui fuerit porta domus patris, & non fuerit pater, unde probatur? Ex eo quod dictum est: *Et educent puellam*: Omnimode: *Et lapidabunt eam omnes homines civitatis suæ*. Num omnes homines illam lapidabant? Sed adstantibus omnibus viris civitatis suæ. *Lapidibus*. Crederem multis lapidibus? Idcirco dictum est: *Lapide*. Si *lapida*, crederem uno lapide? Idcirco dictum est: *Lapidibus*. Dic igitur, si primo non moriatur; morietur secundo. *Quia fecit ignominiam in Israel*: Non solum seipsam deturpavit, sed etiam omnes virgines Israel. *Scortando domi patris sui*: Dictum est hic *patris tuis*, & dictum est ibi *patris sui;* sicut ibi designare scortationem cum esset obligata marito, ita pariter hoc loco. *Pesiktha* 79. 4. כי יקח איש אשה ובא אליה
ושנאה רבי יהודה אומר אם בא אליה לוקה
משום ובא אליה ויסרו אותו בוא וראה אם
עבר אדם על ואהבת לרעך כמוך סופו
לעבור על לא תקום ולא תטור ועל לא
תשנא את אחיך בלבבך ושם לה עלילות
דברים יכול אפילו אמר לה הקריחה תבשילו
ולא הקריחה נאמר כאן עלילות דברים
ולמטה נאמ׳ עלילות דברים מה להלן טענת
בתולים אף כאן טענת בתולים והוציא
עליה שם רע להביא ביאה אחרת ואמר
את האשה הזאת לקחתי בעמידתת הדברין
שנאמר הזאת ואקרב אליה ולא מצאתי לה
בתולים הרי עדים שזינתה בית אביה ולקח
אבי הנערה ואמה והוציאו את בתולי הנערה
אף על פי שאין לה אב או אם ולשה נאמר
אבי הנערה ואמה הן שנידלו גידולין יבואו
עם גידוליהן והוציאו את בתולי הנערה אל
זקני העיר השערה לבית דין ואמר אבי
הנערה אל הזקנים מיכן שאין רשות באשה
לדבר במקום האיש את בתי נתתי לאיש
הזה מלמד שהרשות ביד האב לקדש את
בתו קטנה וגו׳ לאשה וישנאה והנה
הוא שם עלילות דברים לאמר לא
מצאתי לבתך בתולי׳ וגו׳ יבואו עדיו של זה
ועדיו של זה ויאמרו דבריהם לפני זקני העיר
השמלה רבי אליעזר בן יעקב אומר דברים
ככתבן והשמלה ממש ולקחו זקני העיר
ההיא את האיש ולא הקטן ויסרו אותו
במכות וענשו אותו מאה כסף ונת נולהביא
הנערה ולא הבוגרת לכך בכת בין חסירין
הנער לאבי הנערה ולא הגיורת שאין אבהות
לגוי כי הוציא שם רע על בתולת ישראל לא
על זו הוציא בלבד אלא על כל הבתולות
שבישראל הוציא ולו תהיה לאשה בראוית
לו לקיימה פרט לאלמנה לכהן גדול גרושה
וחלוצה לכהן הדיוט זה חומר במוציא שם
רע כשם שהאונס אסור לשלחה כך מוציא
שם רע נאמר כאן לא יוכל לשלחה ונאמר
באונס לא יוכל לשלחה כל ימיו ואם אמת
היה הדבר הזה שלא נמצאו עדים להזים
עדים של זה שנאמ׳ לא נמצאו בתולים לנערה
והוציאו את הנערה מכל מקום אעפ׳ שאי׳ לח
פתח בית אב אלא שמצוה בפתח בית אביה
וסקלוה כל אנשי עירה באבני׳ במעמד כל
אנשי עירה באבני׳ לא מתה באבן אחת
ממיתין אותה באבנים מרובות כי עשתה
נבלה בישראל ניולה כל בנות ישראל
לזנות בית אביה נאמר כאן אביה ונאמר להלן
את אביה היא מחללת מה כאן זנות עם זיקת
הבעל אף להלן זנות עם זיקת הבעל ובערת
הרע מישראל ביעור עושה הרע מישראל:
Cum acceperit vir uxorem, & concubuerit cum ea, & odio habuerit eam. R. Jehuda dicit. Si concumbat cum ea, vapulat propter præceptum. *Et concubuerit cum ea*. *Et castigabunt eum*. Veni & vide; si quis transgrediatur præceptum. *Et diliges proximum tuum sicut te ipsum*. Finis ejus erit, ut transgrediatur præceptum. *Non ulcisceris neque servabis odium*. Et præceptum: *Non odio habebis fratrem tuum in corde tuo, & posuerit in eam prætextus verborum*. Crederem vel si illi dicat; calefac decoctum & illa non calefaciat? Dictum est hic, *prætextus verborum*, & dictum est ibi *prætextus verborum*. Sicut ibi respicit virginalia, ita pariter hoc loco virginalia. *Et protulerit de ea nomen malum*. Ad includendum concubitum alium; *Et dixerit: mulierem hanc accepi*. Ea adstante verba dicebantur. Dictum est enim: *Hanc: Et accessi ad eam, & non inveni in ea virginalia*. Ecce testes quod scortata sit in domo pa-

שהרוצח ניתן ומצילו בנפשו כי בשרה מצאה
אין לי אלא שרה עיר מנין תלמוד לומר
הנערה הנערה המאורשה ואין מושיע לה
מכל מקום ומה תלמוד לומר בשרה דבר
הכתוב בהווה ואין מושיע לה הא יש לה
מושיע בכל דבר שאתה יכול לחושיע אתה
מושיע לה צעקה הנערה פרט לשאמרה
הניחו לו שלא יהכנני דברי רבי יהודה :

At si in agro invenerit vir. Ad includendum omnia quæ sunt in subjecto agri. *Et apprehenderit eam vir. Et interficietur vir, qui concubuerit cum ea solus. Et puellæ non facies quicquam*. Docemur quod textus eum liberet a morte. *Non est puellæ peccatum mortis*: Neque flagellationis. *Nam quemadmodum insurgit vir in proximum suum, & occiderit eum anima, sic est res ista*. Docemur quod omnes puniendi in lege memorati, salvant se ipsos sua anima; sicut homicida se salvat sua anima. *In agro enim invenit eam*. Non probo nisi de agro, de civitate unde probatur? Ex eo quod dictum est. *Clamavit puella desponsata; & nemo affuit qui liberaret eam*. Omnimode. Et cur dictum est: *in agro*? Loquitur lex de essentia. *Et non fuit qui liberaret eam*. Ecce est ei qui salvare possit. Omni modo quo poteris salvare; debes eam salvare. *Clamavit puella*. Excludit quæ dixerit: dimitte eum, ne me interficiat. Verba R. Jehuda.

V. De puella oppressa quæ non fuerit desponsata agitur *Deut.* l. c. כי ימצא איש נער בתולה אשר לא ארשה ותפשה ושכב עמה ונמצאו ונתן האיש השכב עמה לאבי הנער חמשים כסף ולו תהיה לאשה תחת אשר ענה לא יוכל שלחה כל ימיו: *Cum invenerit vir puellam, quæ non sit desponsata, & apprehenderit eam, & concubuerit cum ea; & deprehensi fuerint. Tunc dabit vir qui concubuerit cum ea, patri puellæ, quinquaginta siclos argenti, & illi erit in uxorem pro eo quod oppresserit eam, non poterit dimittere eam omnibus diebus suis. Jonathan* ארום ישכח גבר עולימתא בתולתא דלא מקדישא ויחוד בה ומשמש עמה ומשתכחין ויתן גברא דשמיש עמה לאבוהא דעולימתא דמי בהתה חמשין סלעין דכסף וליה תהי לנתא חולף דענייה ליו ליה רשו למפטרה בגיטא כל יומוי: *Quando invenerit vir puellam virginem, quæ non est desponsata, & apprehenderit eam, & concubuerit cum ea, & deprehensi fuerint. Tunc dabit vir, qui concubuerit cum ea, patri ipsius puellæ pretium stupri quinquaginta siclos argenti, & erit illi in uxorem, eo quod humiliavit eam; non erit illi potestas dimittendi eam omnibus diebus suis. Siphri* ibid. כי ימצא איש במפותה מה אונס חמור אינו חייב לא על נערה בתולה מפתה הקל אינו דין שלא יהיה חייב לא

על נערה בתולה או חילוף אם מפתה הקל
הרי הוא חייב על נערה ועל שאינה נערה
ומה תל׳ בתולה באונס שיכול אין לי שלא
יהיה נותן לה אבל יהיה נותן לאביה תל׳
בתולה פרט לבעולה אין לי לא בעולה
מוכת עץ מניין תל׳ בתולה פרט למוכת עץ
נאמ׳ כאן אשר לא אורסה ונאמ׳ להלן אשר
לא אורסה במפותה מה אונס חמור אינו חייב
עד שנתארסה ועד שנתגרשה מפתה הקל
אינו דין שלא יהיה חייב עד שנתארסה ועד
שנתגרש או חילוף מה אם מפותה הקל הרי
זה חייב עד שנתארסה או עד שנתגרשה
אונס חמור אינו דין שיהא חייב עד
שנתארסה ונתגרשה מה תל׳ אשר לא אורסה
שני פעמי׳ שלא יהיה נותן לה ולאביה נאמר
כאן נערה ולא נאמר נערה במפותה מה
אונס חמור אינו חייב לא על הנערה אף
מפותה הקל אינו דין שלא יהיה חייב לא
על הנערה או חילוף ומה מפותה הקל הרי
הוא חייב על נערה ועל שאינ׳ נער׳ תל
ונתת לאבי הנערה ולא לאבי הבוגרת והרי
דברים ק״ו ומה אונס חמור אינו חייב על
הבוגרת מפתה הקל אינו דין שלא יהיה
חייב על הבוגרת להחליף את הדין אי אתה
יכול שהרי כבר נאמר נערה נער׳ שני פעמים
ושכב עמה על שכיבה ונמצא בעדים ונתן
האיש ולא הקטן לאבי הנערה כל שכיבה
לאבי הנערה שיהיה שלו לאבי הנערה ולא
לאבי הבוגרת חמשי׳ כסף צורי ולו
תהיה לאשה מלמ׳ ששותת בעציצו ואפילי
היא חיגרת ואפילו היא סומא ואפילו היא
מוכת עץ נמצא בה דבר זימה או שאינה
ראויה לבוא בישראל יכול יהיה רשאי
לקיימה תל׳ ולו תהיה לאשה הראויה לו
תחת אשר עינה לרבות את היתומה מיכן
אמרו יתומה שנתארמלה או שנתגרשה
האונס חייב והמפתה פטור לא יוכל
לשלחה כל ימיו משלחה הוא ליכם :

Cum invenerit vir. De seducente agitur. Si coactor qui est gravis, non tenetur nisi de puella virgine, seductor qui est levis, non erit æquum ut non teneatur nisi de puella virgine? Aut mutandum est: Si seductor, qui est levis, tenetur, sive fuerit sive non fuerit puella; Cur igitur dictum est: *Virginem*? De coactore agitur. Crederem posse probare, quod illi dare non debeat, sed dare debeat patri suo? Idcirco dictum est; *virginem*. Excludit maritatam. Non probo nisi de maritata, de ligno percussa unde probatur? Ex eo quod dictum est: *Virginem*. Excludit ligno percussam. Dictum est hic; *quæ non sit desponsata*. Et dictum est ibi: *Quæ non sit desponsata* in seductore. Si coactor, qui est gravis, non tenetur nisi postquam fuerit desponsata, & fuerit repudiata, seductor qui est levis, non erit æquum ut non teneatur, nisi postquam fuerit desponsata, & repudiata. Cur igitur dictum est: *Quæ non sit desponsata* duabus vicibus? Ut dare non

non debeat illi, neque patri suo. Memoratur hic puella, & non memoratur puella in seductore; sicut coactor qui est gravis non tenetur, nisi pro puella, seductor qui est levis, non erit æquum ut non teneatur nisi pro puella? Aut immutandum est: Si seductor qui est levis, non tenetur nisi quando fuerit, aut non fuerit puella. Idcirco dictum est: *Et dabit patri puellæ*. At non patri adultæ. Ecce argumentum a minori ad majus. Si coactor qui est gravis, non tenetur nisi pro adulta, seductor qui est levis, non erit æquum ut non teneatur nisi pro adulta? Argumentum tu non potes mutare, quia dictum est: *Puella puella* duabus vicibus. *Et concubuerit cum ea*. Propter concubitum: *Et deprehensi fuerint*: Cum testibus. *Et dabit vir*. Non puer. *Patri puellæ*. Non autem patri adultæ. *Quinquaginta siclos argenteos; argenteos* Tyrios. *Et illi erit in uxorem*. Docemur quod bibat in vase suo; vel si fuerit clauda, vel cœca, vel ligno percussa. Si in ea deprehendatur res mala, quæ non sit digna ut ingredietur in Israel, crederem sibi licuisse eam conservare? Idcirco dictum est: *Et illi erit in uxorem*. Quando sit illi conveniens. *Pro eo quod oppresserit eam*. Ad includendum pupillam. Hinc dixerunt; pro pupilla quæ vidua fuerit, aut repudiata, coactor tenetur, seductor absolvitur. *Non poterit dimittere eam omnibus diebus suis*. At poterit dimitti leviro: *Pesiktha* ibidem כי ימצא איש נערה בתולה אשר לא אורשה בתולה פרט לבעולה פרט לטוכרת עץ ותפשה זה אונס פרט למפותה ושכב עמה בערים ונתן האיש ולא הקטן השוכב עמה כל שכיבה לאבי הנערה ולא לאבי מתה לאבי הנערה שיהא קנס שלו לאבי הנערה ולא בוגרת חמשים כסף כסף צורי ולו תהיה לאשה מלמ׳ ששותה בעציצו אפי׳ חיגרת אפי׳ סומה זה חומר באונס מבמפתה תחת אשר ענה לרבות את היתומה מיכן אמרו יתומה שנתאלמנה או שנהגרשה רבי אלעזר אומר האונס חייב והמפתה פטור לא יכול לשלחה כל ימיו בעמור והחזר לו: *Cum invenerit vir virginem, quæ non sit desponsata. Virginem;* excludit maritatam; excludit ligno percussam. *Et apprehenderit eam*. Hic est coactor, excludit seductorem. *Et concubuerit cum ea*: cum testibus. *Et dabit vir*. Non autem puer. *Patri puellæ*. Non autem patri mortuæ. *Patri puellæ*. Ut in suo mulctetur. *Patri puellæ*. Non autem patri adultæ. *Quinquaginta siclos argenteos*. *Argenteos* Tyrios. *Et illi erit in uxorem*. Docemur quod biberet in vase suo, vel si esset clauda, vel cœca. *Pro eo quod oppresserit eam*. Ad includendum pupillam. Hinc dixerunt; In pupilla, quæ fuerit vidua aut repudiata, R. Elieser dicit, coactor tenetur, seductor absolvitur. *Non poterit dimittere eam omnibus diebus suis*. Ut surgat & revertatur ad eam.

CAPUT QUINTUM.

I. De Fratria vel nupta leviro, vel discalceante Levirum. II. De connubiis in eadem familia, & eadem Tribu ineundis.

I. De Fratria agitur *Deut.* xxv. 5. כי ישבו אחים יחדו ומת אחד מהם ובן אין לו לא תהיה אשה החוצה לאיש זר יבמה יבא עליה ולקחה לו לאשה ויבמה והיה הבכור אשר תלד יקום על שם אחיו המת ולא ימחם שמו מישרא׳ ואם לא יחפץ האיש לקחת את יבמתו ועלתה יבמתו השערה אל הזקנים ואמרה ואם לא יבמי להקים לאחיו שם בישרא׳ לא אבה יבמי וקרא לו זקני עירו ודברו אליו ועמד ואמר לא חפצתי לקחתה ונגשה יבמתו אליו לעיני הזקנים וחלצה נעלו מעל רגלו וירקה בפניו וענתה ואמרה ככה יעשה לאיש אשר לא יבנה את בית אחיו ונקרא שמו בישראל בית חלוץ הנעל: *Cum habitaverint fratres simul, & mortuus fuerit unus ex iis, & filius non fuerit ei, non erit uxor mortui foras viro extraneo; levir ejus ingredietur ad eam, & accipiet eam sibi in uxorem, nempe leviratu accipiet eam. Erit autem filius primogenitus quem pepererit, surget nomine fratris sui mortui, ut non doleatur nomen ejus ex Israel: At si noluerit vir accipere fratriam suam, adscendet fratria ejus ad portam ad seniores, ac dicet: Renuit levir meus suscitare fratris sui nomen in Israel; noluit leviratu accipere me. Tunc accersent eum seniores urbis ejus, & loquentur cum eo; & si perstiterit ac dixerit; nolo accipere eam. Accedet fratria ejus ad eum in oculorum conspectu seniorum, & detrabet calceum ejus de pede ipsius, & expuet in faciem ejus, responsumque dabit & dicet. Sic fiet viro, qui non ædificabit domum fratris sui. Et vocabitur nomen ejus in Israel;*

Israel; domus exuti calceum. Jonathan.
כר ייתבין בעלמא הדין שעא חדא אחין מן איבא דמיחדין באחסנתא לא תיהוי איתת שכיבא הפקרא בשוקא לגבר חילונאי יבמה יעול עלה ויסבינה ליה לאיתו וייבם יתה והי בוכרא דתליד יקום באחסנתא על שום אחוי שכיבא ולא יתמחי שמיה מישראל ואין לא יצבי גברא למיסב ית יבמתיה ותיסק יבימתיה לתרע בי דינא קדם חמשא חכימין ויהון תלתא לדיינין ותרין לסהדין ותימר בלושן בית קודשא קדמיהון מסרב יבמי למיקמא לאחוי שמא בישראל לא בי ליבמותי ויקרון ליה חכימי קרתיה וימללו עמיה מילכא קשיטא ויקום בבי דינא ויימר בלישן בית קורשא לא רעינא למיסבא ותתקרב יבמתיה לותיה לקדם כחימיא ויהי נעיל ברינלא דיבימה סנדלא דליה עקיבא דחייט בשנצי ובפום סנדלא שנצי קטירן ויחדס דיגליה בארעא ותקים אינתתא ותשרי שנצי ותשליף סנדליה מעלוי דיגליה ומן בתר כדין תירוק קדמוי רוקא נפישא דמתחמי לחכימיא ותתיב ותימר כדין חמי לאתעוברא לגברא דלא יבנה ית ביתא דאחוי וכל דקיימין תמן יכרזון עלוי ויקרון שמיה בישראל בי שליף סנדלא:

Cum habitaverint in mundo hoc eadem hora fratres ex patre qui eandem spectant hæreditatem, non erit uxor mortui libera foris viro extraneo; levir ipsius ingrediatur ad eam, & accipiat sibi in uxorem, & leviratus jures ducet illam. Et erit primogenitus quem pariet, surget in hæreditate de nomine fratris sui mortui, neque debebitur nomen ejus ex Israel. Quod si noluerit vic accipere fratriam suam; tum adscendet fratria ejus ad portam Synhedrii, coram quinque sapientibus, quorum tres erant judices, duo testes, & dicet lingua domus sanctuarii coram illis. Renuit levir meus suscitare fratris sui nomen in Israel; non vult me leviratus jure ducere. Et vocabunt illum sapientes civitatis illius, & loquentur cum eo consilium verum; & surget in Synhedrio, & dicet lingua domus sanctuarii. Nolo illam ducere. Et accedet fratria ejus ad eum coram sapientibus, & erit calceus in pede leviri, sandalium cui est solea, & consutum est corrigia, & in ore sandalii erunt corrigiæ alligatæ, & poexuet sandalium ejus a pede ejus, & postea spuet coram eo, sputum multum, quod videatur a sapientibus, & revertetur, & dicat. Sic convenit fieri viro, qui non ædificat domum fratris sui. Et omnes qui illic stabunt, clamabunt contra eum, & vocabunt nomen ejus in Israel, domum exuti sandalium. Siphri 52. 3.

כי ישבו אחים פרט לאחיו שלא היה בעולמו מיכן אמרו שני אחים ומת אחד מהם ונולד להם אחר ואחר כך ייבם השיני את אשת אחיו יהדיו פרט לאחים מן האם לפי שמצינו שיש באחים מן התורה ששוה אח מן האם לאח מן האב יכול אף כאן כן תל לא יחדו פרט לאחיו מאמו ומת אחד מהם אין לי אלא בזמן שהם שנים ומת אחד מהם מניין אפילוהם מרובים תל ומת אחד מהם מניין אפילו מתו כולם תל ומת אחד מהם ולא נאמר אחד מהם אשת אחד מתייבמת ולא אשת שנים מיכן אמרו שלשה אחים נשואים שלש אחיות נכריו' וכו' לא תהיה אשת המת החוצה לאיש זר למה אני צריך לפי שאמרנו להלן אשת אחד מתייבמת ולא אשת שנים יכול אף כאן כן תל לא תהוה אשח המת החוצה לאיש זר כיצד הוא עושה או חולצת או מתייבמת הנותן גט לעצמו פסלה לעצמו ופסלה על ידי אחים יכול יהיה גט פוטר ודין הוא ומה חליצה שאינה פוטרת באשה פוטרת ביבם גט שפוטר באשה אינו דין שפוטר ביבם תל לא תהיה אשת החוצה לאיש זר בחליצה העושה מאמר ביבמתו קנאה לעצמו ופסלה על האחים יכול יהיה מאמר גומר בה תל יבמה יבוא עליה ביאה גומרת בה ואין מאמר גומרת בה יבמה יבוא עליה בין בשוגג בין במזיד בין באונס בין ברצון ואפילו היא שוגגת והוא מזיד או הוא שוגג והיא מזידה ולקח ולקחה יבם ויבם ויבמה פרט לצרות מכל העריות וכן אמרו חמש עשרה נשים פוטרות וצרות צרותיהם וכו' והיה הבכור אשר תלד יכול אם היה שמו יוסי יקרא שמו יוסי יוחנן יקרא שמו יוחנן תל על שם אחיו מכל מקום אם כן למה נאמר והיה הבכור מלמד שמצוה על הגדול ליבם אשר תלד פרט לאיילונית ושאינה ראויה לילד יקום על שם אחיו ולא על שם אחי האב המת לפי שנ' להלן אשת אחד מתייבמת ולא אשת שנים מניין מת ראשון ייבם שינו מת שיני ייבם שלישי תל המת המת ריבה הכתוב ולא ימחה שמו מישראל פרט לסריס ששמו מחוי ואם לא יחפוץ האיש ולא שלא חפץ בה המקום מוציא אני את העריות שחייבי עליו מיתות בית דין ועדיין לא אוציא את העירות שהם בלא תעשה תל לא אבה יבמי ולא שלא אבה בה המקום לקחת את יבמתי מה אני צריך מפני שנאמר והיה הבכור אשר תלד יכול שאני מוציא עקרה וזקינה ואיילונית וקטנה ושאינה ראויה תל יבמתו יבמתו ריבה הכתו' ועלתה יבמתו השערה מצוה בבית דין שיהא בגובהה של עיר ושיהיה בזקנים מאן יבמי להקים לאחיו שם בישראל פרט לסריס שאם רצה להקים אינו יכול שם רבי יהודה אומר נאמר כאן שם ונאמ' להלן שם מה שם האמור להלן נחלה אף שם המור כאן נחלה מה שם האמור להם זרע אף שם האמור כאן זרע בישראל ולא בגרי' מיכן אמרו שנים אחים גרים שהייתה הורתן שלא בקרושתן ולידתן בקדושה פטורים מן החליצה ומן הייבום שנאמר בישראל ולא בגרים לא אבה יבמי ולא שלא אבה בה המקום וקראו לו זקני עירו מצוה בזקני עירו ודברו אליו דברים הנונים מה הנונים שאם היה הוא ילד והיא זקינה הוא זקן והיא ילדה ועמד ואמר שישאנה לו כלך אצל כמותך אומר לו למה לך להכניס קטטה לביתיך ועמד ואמ' לא חפצתי לקחתה מלמד שאין אומרי' דבריו אלא בעמידה לא חפצתי לקחתה ולא שלא חפץ

בה

בה׳ המקום ונגשה יבמתו אליו לעיני הזקינים
וירקה׳ בפניו רוק הנראה לעיני הזקנים מלמד
שמתייחדת עמו לעיני הזקינים וחלצה׳ נעלו
נעלו שלו של אחרים מניין ת״ל חלוץ הנעל
חלוץ הנעל מכל מקום אם כן למה נאמר
וחלצה נעלו פרט לגדול שאין יכול לילך בו
ולקטן שאין חופה את רוב הרגל ושאין לועקב
שחליצתו פסולה היא מעל רגלו נאמר כאן
רגלו ונאמר להלן רגלו מה להלן ימנית אף
כאן ימנית מיכן אמרו מן הארכובה ולמטה
חליצתו כשירה וירקה בפניו יכול בפניו ת״ל
לעיני הזקינים רוק הנראה לעיני הזקנים מיכן
אמרו חלצה ורקקה׳ ולא קראתה חליצתה
כשירה קראתה ורקקה ולא חלצה חליצתה
פסולה הלצה וקראתה אבל לא רקקה ר׳ אליעזר
אומר חליצתה פסולה ורבי עקיבא אומר חליצתה
כשירה וענתה ואמרה פסולה כאן ענייה ונאמרה
להלן ענייה מה ענייה׳ האמור׳ להלן בלשון
הקודש אף ענייה האמורה כאן בלשון הקרש
ככה יעשה לאיש אשר לא יבנה את בית אחיו
ר׳ אליעזר אומר אשר לא בנה ולא עתיד לבנות
ר׳ יהושוע אומר ככה יעשה כרבר שמעשה
מעכב אמר לו ר׳ עקיבא משם ראייה ככה
יעשה לאיש דבר שהוא מעשה באיש ונקרא
שמו בישראל ר׳ ישמעאל אומר חליצה מעכבת
ורקיקה מעכבת בישראל נאמר כאן בישראל ונאמר
להלן בישראל מה בישראל האמור להלן פרט
לבית דין אף של גרים בישראל האמור כאן
פרט לבית דין של גרים בית חלוץ הנעל מצוה
בדיינום ולא מצוה בתלמידים ר׳ יהודה אומר
מצוה על כל העומדים שם לומר חלוץ הנעל
חלוץ הנעל אמר ר׳ יהודה פעם אחת היינו
יושבין לפני רבי שמעון ואמר לנו ענו
כולכם ואמרו חלוץ הנעל חלוץ הנעל:

Cum habitaverint fratres. Excludit fratrem, qui non sit in mundo. Hinc dixerunt: Si fuerint duo fratres, & ex his unus moriatur, & natus fuerit frater, & deinde duxerit leviratus jure uxorem fratris suis. *Simul*. Excludit fratres ex matre. Quia deprehendimus esse fratres ex lege, in quibus æquiparatur frater ex matre fratri ex patre, crederem in hoc loco ita fuisse? Idcirco dictum est. *Simul*. Excludit fratres ex matre: *Et mortuus fuerit unus ex iis*. Non probo nisi quando fuerint duo, & moriatur unus de illis, vel si fuerint multi, unde probatur? Ex eo quod dictum est: *Et mortuus fuerit unus ex iis*. Et unde probatur, vel si moriantur omnes? Ex eo quod dictum est: *Et mortuus fuerit unus ex iis*. Nonne dictum est unus ex illis. Uxorem unius per levirationem ducet, non autem uxorem duorum. Hinc dixerunt; tres fratres ducunt tres sorores extraneas &c. *Non erit uxor mortui foris viro extraneo*. Cur mihi necesse est? Quia ibi dixerunt; uxorem unius leviratus jure ducet, at non uxorem duorum. Crederem vel in hoc loco? Idcirco dictum est: *Non erit uxor mortui foras viro extraneo*. Quomodo faciet? Aut calceum sibi detrahi patietur, aut leviratus jure ducet fratriam. Si pro se illi dederit libellum repudii, illegitima sit sibi, & illegitima sit per fratres suos. Crederem per libellum repedii fuisse liberam? Et est argumentum. Si discalceatio, quæ non liberat uxorem, liberat fratriam, libellus repudii; quæ liberat uxorem, non erit æquum ut liberet fratriam? Idcirco dictum est: *Non erit uxor mortui foras viro extraneo*. Dicalceatione. Si faciat sponsalia in leviratu, acquirit sibi ipsam, & eam reprobat fratribus. *Levir ejus ingredietur ad eam*. Concubitus perficit, at sponsalia non perficiunt. *Levir ejus ingredietur ad eam*. Sive prudens, sive imprudens: Sive coactus, sive libens: vel si illa faciat imprudens, & ille libens; aut ille imprudens, & illa libens. *Et accipiet eam levir*, nempe leviratu accipiet eam. Excludit æmulas ex omnibus turpitudinibus. Et sic dixerunt. Quindecim mulieres liberant suas æmulas, & æmulas suarum æmularum. *Et erit primogenitas quem pariet*. Crederem si fuerit ejus nomen Jose, fuisse vocandum Jose, si Jochanan, fuisse appellandum Jochanan? Idcirco dictum est: *nomine fratris sui*. Omnimode. Si ita est; cur dictum est? *Et erit primogenitus?* Docemur fuisse præceptum majorenni fratriam ducere: *Quem pariet*. Excludit sterilem, & quæ non sit apta parere. *Surget nomine fratris sui*. Non autem nomine fratris patris. *Mortui*. Quia dictum est ibi; uxorem unius non autem duorum per leviratum ducet. Unde probatur, si moriatur primus, quod secundus per leviratum ducere debeat, si moriatur secundus, quod tertius leviratus jure ducere debeat? Ex eo quod dictum est. *Mortui, mortui*. Includit textus. *Ne deleatur nomen ejus ex Israel*: Excludit eunuchum, cujus nomen deletum est. *At si noluerit*. Non autem si noluerit Deus. Excludam turpitudines, quarum causa interficiendi sunt per Synhedrium, at non excludam turpitudines, quæ prohibentur præcepto negativo: Idcirco dictum est: *Renuit levir meus*. At non renuit Deus: *Accipere fratriam suam*. Cur mihi necesse est? Quia dictum est: *Et erit primogenitus quem pariet*. Crederem posse excludere vetulam & sterilem, impubem, & quæ non sit conveniens? Idcirco dictum est, *fratriam suam*. Includit textus. *Et adscendet fratria ejus ad portam*. Præceptum est ut Synhedrium sit in loco excelso civitatis, & constet senioribus. *Renuit levir meus suscitare nomen fratris sui in Israel*. Excludit eunuchum, qui vel si velit, non

non poterit. *Nomen*: R. Jehuda dicit: Memoratur hic nomen, & memoratur hic nomen, ſicut nomen ibi memoratum deſignat hæreditatem, ita pariter hoc loco; ſicut ibi deſignat ſemen, ita pariter hoc loco: *In Iſrael*. Non autem in peregrinis. Hinc dixerunt: Si fuerint duo fratres peregrini, qui non fuerint concepti in ſanctitate, & nati fuerint in ſanctitate, liberi ſunt a diſcalceatione, & a leviratu. Dictum eſt enim *in Iſrael*. Non autem in peregrinis. *Renuit levir meus*. At non renuit Deus. *Et vocabunt illum ſeniores urbis ſuæ*: Præceptum incumbit Senioribus urbis ſuæ. *Et loquentur cum eo*. Verba convenientia. Quænam ſunt verba convenientia? Si ipſe fuerit puer, & illa vetula, ipſe ſenex & illa puella. *Et ſi perſtiterit ac dicat*. Quod odio habeat; Dicat illis. Abi ad eum qui ſimilis ſit tibi. Quæ cauſa tibi eſt, ut introducas contentionem in domum tuam? *Et ſi perſtiterit ac dicat; Nolo accipere eam*. Docetur, quod ejus verba non dicerentur niſi in conſeſſu. *Nolo accipere eam*: Non autem quod nolit Deus. *Et accedet fratria ejus ad eum in oculorum conſpectu ſeniorum*; *Et ſpuet in faciem ejus*, ſputum quod fiat viſibile in oculorum conſpectu ſeniorum. Docet, quod uniatur cum oculis ſeniorum. *Et detrahet calceum ejus*. Scilicet calceum illius: De calceo aliorum unde probatur? Ex eo quod dictum eſt: *Diſcalceatus calceo, diſcalceatus calceo*. Omnimode. Si ita eſt, cur dictum eſt: *Et detrahet calceum ejus?* Excludit magnum, quo non poſſit incedere, & parvum, qui non tegat majorem partem ſui pedis, & illum cui non ſit calcaneus, quod ejus diſcalceatio ſit illegitima. *De pede ipſius*. Dictum eſt hic רגלו, pariterque dictum eſt ibi רגלו, ſicut ibi deſignat pedem dextrum, ita pariter hoc loco pedem dextrum. Hinc dixerunt: Si fieret a genu & infra, diſcalceatio erat legitima. *Et expuet in faciem ejus*. Crederem in ejus faciem? Idcirco dictum eſt: *In oculorum conſpectu ſeniorum*. Scilicet ſputum quod fiat viſibile oculis ſeniorum. Hinc dixerunt: Si diſcalceet & exſpuat, & non legat, ejus diſcalceatio eſt legitima; ſi legat & expuat, at non diſcalceet, ejus diſcalceatio eſt illegitima; Si diſcalceet, & legat, at non exſpuat, R. Elieſer dicit; ejus diſcalceatio eſt illegitima; At R. Akiba dicit: Ejus diſcalceatio eſt legitima. *Et reſpondebit & dicet*. Memoratur hic reſponſio, & memoratur ibi reſponſio, ſicut ibi in lingua ſancta, ita pariter in hoc loco in lingua ſancta: *Sic fiet viro, qui non ædificat domum fratris ſui*. R. Elieſer dicit: *Qui non ædificat*. Non autem qui ſit ædificaturus. R. Jehoſia dicit. Sic fiet in re, cujus opus impedit. Reſpondit illi R. Akiba: Propter demoſtrationem. *Sic fiet viro*; ſc. res, cujus opus ſit in viro. *Et vocabitur nomen ejus in Iſrael*. R. Iſmael dicit: Diſcalceatio impedit, & ſputum impedit. *In Iſrael*. Dictum eſt hic in *Iſrael*; ſicut ibi excludit Synhedrium peregrinorum, ita pariter hoc loco: *Domus exuti calceum*. Præceptum incumbit judicibus, at non diſcipulis. R. Jehuda dicit: Præceptum incumbit omnibus ad ſtantibus in eo loco dicendi. *Diſcalceatus calceo, diſcalceatus calceo*. Dicit R. Jehuda. Aliquando ſedebamus coram R. Simeone, qui nobis dixit. Reſpondete omnes, & dicite. *Diſcalceatus calceo, diſcalceatus calceo*. *Peſiktha* 82. 2. כי ישבו אחים מיכן אמרו יבמה שנפלה לידי מוכה שחין אין חוסמין אותה שנאמר לא תחסום שמיך ליה כי ישבו אחים כי ישבו אחים פרט לאחיו שלא היה בעולמו כגון שני אחים ומת אחד מהם ובן אין לו ואחר כך נולד להם את מפורש ביבמות אחים נאמר כאן אחים ונאמר בבני יעקב אחים שנ' שנים עשר אחים אנחנו מה להלן אחים מן האב אף כאן אחים מן האב יחדו בעולם אחד פרט לאחיו שלא היה בעולמו ומת אחד מהם ואפילו הן מרובין ובן אין לו אין לי אלא בן בן הבן ובת הבן ובן הבת מניין תלמוד לומר אין לו מכל מקום עיין עליו חוץ ממי שיש לו מן השפחה ומן הנכרית שהבן הולך אחריהם לא תהיה אשת המת החוצה להביא את הארוסה לאיש זר הנותן גט ליבמתו פסלה לעצמו ופסלה לכל האחים העישה מאמר ביבמתו קנאה לעצמו ופסלה לכל האחים רצה להניחנה צריכה הימנו גט למאמרו וחליצה לזיקתו יבמה יבא עליה מלמד שאינה נקנית אלא בביאה ולקחה לו לאשה מלמד שאם רצה לגרשה צריכה ממנו גט ואינו נותן גט עד שיגדיל עד שיביא שתי שערות ויבמה על כרחה נאמר כאן יבום ונאמר בתמר יבום מה להלן אשת אחיו אף כאן אשת אחיו והיה הבכור אשר תלד ואם אינה יולדת מהו אשר תלד אלא הבכור זה היבם מלמד שהיבום מצות בגדול ליבם לא רצה הולכים על כל האחים הבכור אשר תלד אם מת זה היבם הגדול שבאחום יקום על שם אחיו המת יקום לנחלה ולא ימחה שמו מישראל פרט לסריס שכבר הוא מחוי ואם לא יחפוץ האיש הרשות בידו ועלתה יבמתו השערה אל הזקנים מצוה בבית דין שיהו בגובהה של עיר ושיהו בית דין זקנים ואטרה מאן יבמי להקים לאחיו אם נאמר כאן שם ונאמר לחלן שם מה להלן ורע אף כאן זרע בישראל ולא בנוים וקראו לו זקני עירו מצוה בזקנים מלמד שהיבמה הולכת אחר היבם להתירה ודברו אליו דברים ההגונים לו שאם היה הוא ילד והיא זקנה הוא זקן והיא ילדה אומר לו כלך אצל שכמותך ולא תכניס קטטה לתוך ביתיך ועמד ואמר שכמידה לא חפצתי לקחתה

לקחתה ולא שלא חפץ המקום ונגשה יבמתו
אליו לעיני הזקנים לפני הזקנים מתייהרת; עמו
ולאחוץ מן הזקנים וחלצה נעלו מעל רגלו
שהוא כמדת רגלו פרט לגדול שאינו יכול
להלך בו ובקטן שאינו חופה את רוב הרגל
ושאין לו עקב שהוא פסול מעל רגלו רגלו
הימנית מעל רגלו ולא מעל דמעל מיכן
אמרו מן האכבובה ולמעלה הליצתה פסולה
וירקה בפניו ולא בפניו ממש שנאמר
לעיני הזקנים רוק הנראה לדיינים ירקה דם
יש בה להלוחית רוק יצאת וענתח ואמרה
נאמר כאן ענייה ונאמר להלן ענייה והאלהים
יעננו בקול מה להלן בלשון הקדש אף כאן
בלשון הקדש ככה יעשה לאיש אשר לא יבנה
את בית אחיו רבי אליעזר אומר אשר לא
יבנה ולא עתיד לבנות ונקרא שמו בישראל
פרט לבית דין של גרים בית חלוץ הנעל
מצוה לענות כולם חלוץ הנעל אמר ר' יהודה
פעם אחת היינו יושבין לפני רבי טרפון ובאת
יבמה לחלוץ ואמר לנו ענו כולכם חלוץ הנעל
חלוץ הנעל חלוץ הנעל תנו רבנן מצות
חליצה בשלשה שיודעין להקרות תנו רבנן
חליצה מוטעת כשרה כגון שאומר לו תלוץ
לה בכך אתה כונסהנט מוטעה פסול חליצה
מעושה פסולה גט מעושה כשר ובלבר כרין
סידור חליצה ברישא צריך למיקבע בית דין
דוכתא בימטא ועבדון סנדלא דאית ליה
עקב ושנאצי ודלא תפיר בביחבא ומשוו
ליה כרגלא דימינא ומקרו ליבמה מאין יבמיו
וגומ' בלשון הקדש ומקרו ליבם לא חפצתי
לקחתה וצריך יבם לרחוסי רגליה בארעא
ואתיא יבמה ושריא שנאצי דסנדלא ושלפא
ליה מרגליה ושריא רוקה מפומה ובתר חכי
מקרו לה ככה יעשה לאיש אשר לא יבנה
את בית אחיו ונקרא שמו בישראל בית חלוץ
הנעל וכל דירת בין תמן ענו בתריה חלוץ
הנעל שלשה זימני וכדכתבינן גט חליצה
צריך לסרנולי למגלתא בססרגלא ולא
בדיותא וצריך למיכתב במותב תלתא הוינא
ומחתם עליה תלתא ובלבר שורעין להקרות
גט ביום פלוני בירח פלוני דהוא כרין וכרין
לבריית עולם כמניינא די רגילנא ביה
למימני במתא פלו' אנחנא דייני דמקצתנא
חתימין לתתא במותב שלשה כחדא הוינא
בבי דינא וסליקת קדמנא פלניתא בת פלוני
אמלנת פלוני בר פלוני והוי קרבת קדמנא
גברא חד שמיה פלוני בר פלוני וכן אמרת
פלוני בר פלוני אחוהי דפלוני דנן מאבוהי
הוינא נסיבנא ליה ושכיב וחיי לרבנן ולכל
ישראל שביק והרין פלוני אחוהי חזי ליבומי
יתי בען רבנן אמרו ליה אם צבי ליבומי יבם
ואי לא ליטלע לי קדמיכון רגליה דימינא
ואשרי סיניה מעל רגליה ואירוק באנפוהי
ואשרת מורענוהי ענוהי לפלוני דנן דאחוה
דהוא פלוני מותנא מן אבוהי הוא ואמרנא
ליה אם צבית ליבומי יתה יבם ואי לא
אטלע לה רגלך דימינא קדמנא ותשרי סינך
מעל רגלך ותירוק באנפך אתיב ואמר לית
אנא צבי ליבומי יתיה מיד אקרינוהי לפלנית
דא מאן יבמי להקים לאחיו שם בישראל לא
אבה יבמי ואף להדין פלוני הקרינוהי לא
חפצתי לקחתה ואטלע לה רגליה דימינא

ושרת סיניה מעילוי רגליה ורקת באנפוהי
רוק דמתחזי לנא מפומה על ארעא ותוב
אקרינוהא לפלנית דא ככה יעשה לאיש
אשר לא יבנה את בית אחיו ועוד אקרינוהא
ונקרא שמו בישראל בית חלוץ הנעל ואנחנא
דייני וכל דהוו יתבין קדמנא ענינא בתריה
ואמרנא חלוץ הנעל תלתא זימני ומראית
עבד עובדא דיכי קדמנא אשרינוה לפלנית
דא למהך להתנסבא לכל מאן די תיצבי
ואיניש לא ימחא בידהא מן יומא דנן
ולעלם ובעת מיננא פלוניתא דא גיטא
דחליצותא וכתבנא וחתמנא ויהבנא לה
להוי לה לזכו כדת משה וישראל וחתמי
עליה תלת סהדי ולא בעיא לאמתוני בתר
חליצה תלתא ירחי לא שריא לאלתר:

Cum habitaverint fratres: Hinc dixerunt, si contigerit ut fratria inciderit in ulcere percussum, non opponitur. Dictum est enim: *Non capistrabis*: Et prope illud dictum est: *Quum habitaverint fratres*. Excludit fratrem qui non sit in mundo: ex. gr. si fuerint duo frater, & unus ex iis moriatur, eique non fuerit filius, & posthæc nascatur eis fratres, exponitur in *Jevamoth*; *Fratres*: Dictum est hic fratres, & dictum est de filiis Jacob *Fratres*: Dictum est enim: *Duodecim fratres nos*. Sicut ibi fratres ex patre, ita pariter hoc loco fratres ex patre. *Simul*. In mundo uno. Excludit fratrem qui non sit in mundo. *Et mortuus fuerit unus ex iis*. Vel si fuerint multi. *Et filius non fuerit ei*. Non probo nisi de filio, de filio filii, & de filia filii, & de filio filiæ unde probatur? Ex eo quod dictum est. *Non fuerit ei*. Omnimode. Consideratur in eo, excepto illo, cui fuerit filius ex ancilla, & alienigena, quia filius eas sequitur. *Non erit uxor mortui foras*. Ad includendum desponsatam. *Viro extraneo*. Si dederit libellum repudii fratriæ suæ, interdicta est sibi, & interdicta est omnibus fratribus. Si faciat sponsalia cum fratria sua, acquisivit sibi, & interdicit omnibus fratribus? Si velit eam dimittere, requiritur ex eo libellus repudii ex ejus dicto, & discalceatio propter ejus obligationem. *Levir ejus ingredietur ad eam*. Docet, quod non acquireretur nisi concubitu. *Et accipiet sibi in uxorem*. Docet, quod si velit eam repudiare, requiratur ab eo libellus repudii. Neque ei dabit libellum repudii, priusquam adoleverit, & produxerit duos pilos. *Nempe leviratu accipiet eam*. Vel invitus. Dictum est enim hic יבום pariterque dictum est in Thamar יבום, Sicut ibi agitur de uxore fratris sui, ita pariter hoc loco de uxore fratris sui. *Et erit primogenitus quem pariet*. Si autem non pepererit, quid significat, *quem pariet*? Nisi quod iste primogenitus sit levir. Docet; quod præ-

præceptum ſit majorenni, ut leviratum exerceat; ſi nolit, adeunt omnes fratres. *Primogenitus, quem pariet;* ſi moriatur; Levir erit maximus inter fratres. *Surget nomine fratris mortui. Surget* ad ejus hæreditatem. *Ut non deleatur nomen ejus ex Iſrael.* Excludit eunuchum cujus nomen jam deletum eſt. *At ſi noluerit levir.* Eſt ei facultas. *Et adſcendet ejus fratria ad portam ad ſeniores.* Præceptum eſt ut ſynhedrium ſit in loco eminentiori civitatis, & conſtet ſenioribus. *Et dicet; renuit levir meus ſuſcitare fratri ſuo nomen.* Dictum eſt hic *nomen*, & dictum eſt ibi *nomen;* ſicut ibi deſignat ſemen, ita pariter hoc loco ſemen: *In Iſrael*: Non autem in gentilibus. *Tunc vocabunt eum ſeniores urbis ejus.* Præceptum incumbit ſenioribus. Docemur quod fratria incedit poſt levirum ad eam permittendam: *Et loquentur cum eo.* Verba illi convenientia; e. g. ſi ipſe fuerit puer & illa vetula, ipſe ſenex, & illa puella. Dicet illi: Abi ad eum, qui ſimilis eſt tibi; neque introducas contentionem in domum tuam. *Si perſtiterit ac dixerit.* Stans. *Nolo accipere eam.* Non autem quod nolit Deus. *Et accedet fratria ejus ad eum in oculorum conſpectu ſeniorum.* Coram ſenioribus conveniet cum eo, non autem remota a ſenioribus. *Et detrahat calcalceum ejus.* Ut ſit juxta menſuram ſui pedis. Excluditur, ſi fuerit major, ut cum eo incedere non poſſit, & ſi fuerit minor, quia non tegit majorem partem pedis; ſi defuerit calcaneus, erit illegitimus. *De pede ipſius;* ex pede ſuo dextro. *De pede ipſius.* Non autem ex ſuperiori, qui fuerit ſuperior. Hinc dixerunt; ſi fuerit a genu ad ſuperiorem partem, diſcalceatio eſt illegitima. *Et expuet in faciem ejus.* Non autem in faciem ejus abſolute: Dictum eſt enim: *In oculorum conſpectu ſeniorem*: ſc. ſputum, quod ſit viſibile ſenioribus. Si exſpuerit ſanguinem, ſi in eo ſatis ſit, ut poſſit humectare ſputum, ſatisfacit officio ſuo. *Reſponſumque dabit, & dicet.* Memoratur hic reſponſum, & memoratur ibi reſponſum; & judices *reſpondebunt voce.* Sicut ibi in lingua ſancta, ita pariter in hoc loco in lingua ſancta. *Sic fiet viro, qui non ædificabit domum fratris ſui.* R. Elieſer dicit: *Qui non ædificat*, neque ſit ædificaturus. *Et vocabitur nomen ejus in Iſrael.* Excludit ſynhedrium peregrinam. *Domus exuti calceum.* Præceptum incumbit omnibus, ut reſpondeant. Diſcalceatus calceo. Dicit R. Jehuda: Aliquando ſedebamus coram R. Tarphon, venit fratria ad diſcalceandum; & dixit nobis. Reſpondete omnes: Diſcalceatus calceo, diſcalceatus calceo, diſcalceatus calceo. Tradiderunt ſapientes noſtri: Præceptum eſt, ut diſcalceatio fiat coram tribus, quia ſciunt legere. Tradiderunt ſapientes. Si in diſcalceatione ſit error, eſt legitima: e. g. ſi dicat; Diſcalcea; hac ratione tu ingredieris. In libello repudii ſi ſit error, eſt illegitimus. Diſcalceatio ex facto eſt illegitima; libellus repudii ex facto eſt legitimus, dummodo fiat juxta inſtitutum. Ordo diſcalceationis: In principio neceſſe eſt, ut ſtatuatur ſynhedrium in loco interdiu, & faciendus eſt calceus, cui ſit calcaneus & auricula, qui non eſt lino conſuendus, & induendus eſt in pede dextro, & prælegent fratriæ. *Renuit levir meus &c.* Lingua ſancta. Et prælegent leviro. *Nolo accipere eam.* Et neceſſe eſt levir pulſet pede ſuo in terram, & veniat fratria, & diſſolvat auriculam calcei, & de pede detrahat, & poſtea exſpuat ex ejus ore; & deinde ſic ei prælegent. *Sic fiet viro, qui non ædificabit domum fratris ſui, & vocabitur nomen ejus in Iſrael: domus exuti calceum.* Et omnes qui ibi aſſident, reſpondebunt poſt eam. Diſcalceatus calceo tribus vicibus: & ſicuti ſcripſimus: Libellus diſcalceantis requirit, ut obſignetur volumen ſigno, non autem atramento. Et neceſſe eſt ut ſcribatur coram tribus, & obſignent in eo tres, qui ſciant legere libellum. Libellus diſcalceationis. Die N. menſis N. juxta inſtitutum, & juxta conſuetudinem creationis mundi, juxta conſuetum nobis calculum in loco N. Nos judices ex hac parte ut conſeſſus triumviralis fieret præfecti, in forma judicii conſedimus. Venit coram nobis N. filia N. vidua N. filii N. & coram nobis adduxit virum quendam nomine N. filium N. atque ita dixit: N. filius N. frater N. mariti mei ex patre, dum ego ejus uxor fui; maritus autem meus dormit, & vitam reliquit Rabbinis noſtris, & univerſo Iſrael. Ex lege vero attinet ad N. fratrem ejus jure leviratus me ducere in uxorem. Dicunt igitur ei Rabbini noſtri; ſi me velit ducere, ducat; ſin vero ut diſcalceetur mihi pes ejus dexter; ſolvam calceamentum ejus, & exſpuam in faciem ejus. Et manifeſtum eſt N. hunc fratrem qui mortuus eſt, fuiſſe ex patre: Et diximus ei; ſi vis leviratus jure defungi, defungere; Sin vero, diſcalceet illa pedem tuum dextrum coram nobis, & ſolvat calceum a pede tuo, & exſpuat in faciem tuam. Ille reſpondens dixit: Nolo jure leviratus eam ducere: & ſtatim nobis legit illa N. *Renuit levir meus ſuſcitare fratri ſui nomen in Iſrael;* Non me vult ducere jure levira-

viratus. Ille enim nobis legit: *Nolo eam accipere*. Et discalceavit illa pedem ejus dextrum, soluto ejus calceo, & exspuit in faciem ejus sputum (quod visum est nobis) ex suo ore in terram. Et rursus legit illa N. *Sic fiet viro qui non ædificabit domum fratris sui; & vocabitur nomen ejus in Israel; domus exuti calceo*. Et nos judices & omnes assidentes respondimus post eam tribus vicibus; discalceatus calceo. Et postquam hoc factum fuit, permiserunt N. ut possit nubere, cui vellet, ita ut nemo possit illam impedire ab hoc die in perpetuum. Rogavit autem illa N. a nobis libellum hunc discalceationis, quem scripsimus, obsignavimus, eique dedimus, ut eo utatur juxta legem Mosis & Israel, & non sit necesse, ut expectet post discalceationem tres menses, sed statim alteri permissa esse poterit.

Specimen quoddam Leviratus ante legem Mosis in usu fuisse apparet ex eo quod legitur *Genes.* XXXVIII. 8. ubi Judas præcipit Onan filio suo, ut ingrediatur ad Thamar fratriam suam ויאמר יהודה לאונן בא אל אשת אחיך ויבם אתה והקם זרע לאחיך וידע אונן כי לא לו יהיה הזרע והיה אם בא אל אשת אחיו ושחת ארצה לבלתי נתן זרע לאחיו: *Dixit Jehuda ad Onan. Ingredere ad uxorem fratris tui, & accipe eam in uxorem, & suscita semen fratri tuo. Sciebat Onan, quod suum non futurum erit semen; fuit ergo, cum ingrederetur ad uxorem fratris sui, corrumpebat semen in terram, ut non daret semen fratri suo. Jonathan* ואמר יהודה לאונן עול לות איתת אחוך ויבם יתה ואקם זרעה של שמא דאחוך וידע אונן ארום על שמיה איקרון בנין והוה כד עליל לות אנתתיה דאחוי הוה מחבל עובדוי על ארעא דלא למקמא בנין על שמיה דאחוי: *Et dixit Juda ad Onan. Ingredere ad uxorem fratris tui, & duc eam in uxorem, & excita semen de nomine fratris tui: & cognovit Onan, quod non de nomine suo vocarent filios; itaque quando ingrediebatur ad uxorem fratris sui, corrumpebat opera sua super terram, ut non suscitaret filios de nomine fratris sui.*

Nonnulli putant Boazum jure leviratus Rutham dixisse, quos confutat *Abarbenel* comment. in Legem *Deut.* XXV. ubi scribit: ואמנם ענין בועז ורות המואביה כבר חשבו אנשים שהיה יבום ושליפת הנעל אשר היתה שמה היא החליצה שצותה התורה עליה עד שמזה למדו שהבן הבכור אשר תלד היבמה לא יקרא בשם המת כמו שהבן אשר ילדה רות המואביה לבועז לא נקרא מחלון כי אם עובד אבל זה באמת דעה נפסדה ומוטעת היא וכו': Existimarunt quidam historiam Boazi & Ruth quoque fuisse ex vi juris Leviratus, & detractionem calcei quæ illic legitur fuisse illam ipsam החליצה extractionem calcei, de qua lex in hac lege præcepit; adeoque hinc etiam docuerunt, filium primogenitum, quem pareret fratria, non vocatum fuisse nomine defuncti, sicut nimirum filius, quem Rutha peperit Boazo, non vocatus fuit Machlon, sed Obed. Sed hæc revera sententia est perniciosa & erronea. Nam Machlon non fuit frater Boazi לשיתחייב ut obligatus fuisset ducere fratris defuncti sui uxorem. Et quamvis ad seniores qui in porta erant, dixerit *Ruth.* IV. 3. *Partem agri, quæ erat fratri nostro Elimelecho, vendidit Noemi, quæ revera est a regione Moab*; Non alia de causa vocat eum fratrem, nisi quia fuit de familia ipsius, non vero quod frater ejus germanus, & verus fuerit. Nam scriptura dicit diserte *Ruth.* II. II. *Et Noemi habebat* מודע *cognatum ex marito, virum fortem & strenuum, de familia Elimelechi, & nomen ejus erat Boaz*. Quin & ipsemet dicit vers. 20. ibid. *Propinquus noster est vir ille, de cognatis nostris est*. Non vero dicit; quod frater Elimelechi, multo minus Malchionis fuerit. Et licet fuisset frater Elimelechi, sicut dixi supra, tamen non obligatus fuisset ducere Rutham uxorem Machlonis filii Elimelechi. Quia & שליפת הנעל detractio illa calcei אינה החליצה שזכרה התורה non est exutio illa, cujus lex in hoc loco *Deuter.* meminit. Nam Ruth non venit ad seniores ad portam ad exuendum calceum de pede vindicis aut leviri. Hoc autem ipsi facere omnino incubuisset & dicere. *Noluit leviratus jure ducere me inspuere in faciam ipsius, ac dicere: Sic fiet viro &c.* Horum vero nihil commemoratur in historia Boazi. Insuper vera extat traditio, si duo fratres fuerint defuncto, & primogenitus illorum voluerit uxorem viduam ducere, minor natu non potuerit id facere; Itaque si vindex ille, cujus meminit Boaz, fuit vindex propinquior, de jure non potuit Boaz leviri jus præstare, quia non ita propinquus fuit. Hæc omnia docent, nullum hic fuisse leviratus jus vel officium.

II. Connubia in eadem familia & eadem Tribu fuisse ineunda constat ex cap. XXXVI. *Num.* ויקרבו ראשי האבות למשפחת בני גלעד בן מכיר בן מנשה ממשפחת בני יוסף וידברו לפני משה ולפני הנשאים ראשי אבות לבני ישראל ויאמרו את אדני צוה יהוה לתת את הארץ בנחלה בגורל לבני ישראל ואדני צוה ביהוה לתת את נחלת צלפחד אחינו לבנתיו לאחד מבני שבטי בני ישראל לנשים ונגרעה נחלתן מנחלת אבתינו ונוסף על נחלת המטה אשר תהיינה להם ומגרל

ומגרל נחלתנו יגרע ואם היה היבל לבני ישראל ונוספה נחלתן על נחלת המטה אשר תהיינה להם ומנחלת מטה אבתינו יגרע נחלתן ויצו משה את בני ישראל על פי יהוה לאמר כן מטה בני יוסף דברים זה הדבר אשר צוה יהוה לבנות צלפחד לאמר לטוב בעיניהם תהיינה לנשים אך למשפחת מטה אביהם תהיינה לנשים ולא תסב נחלה לבני ישראל ממטה אל מטה כי איש בנחלת משפחת מטה אביה תהיה לאשר למען ירשו בני ישראל איש נחלת אבתיו ולא חסב נחלה ממטה למטה אחר כי איש בנחלתו ירבקו מטות בני ישראל כאשר צוה יהוה את משה כן עשו בנות צלפחד: *Accesserunt principes patrum familiæ filiorum Gilead filii Machir, filii Manasse de familia filiorum Joseph, & locuti sunt coram Mose, & coram principibus ducibus, patrum filiorum Israel, dicentes. Domino meo præcepit Dominus dare terram in hæreditatem sorte filiis Israel; etiam dominus meus jussus est a Domino dare hæreditatem Selophead fratris nostri filiabus ejus. Et si fuerint uni ex filiis tribunum filiorum Israel in uxores, tunc minuetur hæreditas earum ab hæreditate patrum nostrorum, addeturque hæreditati tribus eorum quibus fuerint uxores & de sorte hæreditatis nostræ minuetur. Et si fuerit Jubilæus filiis Israel, tunc addetur hæreditas earum hæreditati tribus earum, quibus fuerint uxores, atque ita de hæreditate tribus patrum nostrorum minuetur hæreditas earum. Præcepit itaque Mose filiis Israel juxta mandatum Domini dicendo: Bene tribus filiorum Joseph loquuntur. Hoc est verbum quod præcepit Dominus de filiabus Selophehad, dicendo. Recte in oculis earum sint in uxores, tantum familiæ tribus patris sui sint in uxores, ne gyretur hæreditas filiorum Israel de tribu ad tribum: quisque enim hæreditati tribus patrum suorum adhærebunt filii Israel. Et omnis filia hæreditario capiens hæreditatem de tribubus filiorum Israel, uni de familia tribus patris sui erit in uxorem, ut hæreditario capiant filii Israel quisque hæreditatem patris sui. Ne gyretur hæreditas de tribu ad tribum aliam, quia quisque hæreditati suæ adhærebunt filii Israel; quemadmodum præceperat Dominus Mose, sic fecerunt filiæ Selophebad. Jonathan* וקריבו לבי דינא רישי אבהתא לגניסת בני גלעד בר מכיר בר מנשה ולגניסת בני גלעד בר יוסף ומלילו קדם משה וקדם רברביא רישי אבהתא לבני ישראל ואמרו ית רבוני פקיד יי׳ למיתן ית ארעא באחסנתא בעדבא לבני ישראל ורבוני אתפקד מן קדם יי׳ למיתן ית אחסנת צלפחד אחונא לבנתיה והוא לחד מבני שבטיא דבני ישראל לנשין ותתמנע אחסנתהון מאחסנת אבהתנא ותיתוסף אחסנתיון על אחסנת שבטיא דיהוויין להון ומן עדב אחסנתא יתמנע

ואין יהוי יובלא לבני ישראל ותיתוסף אחסנתהון על חסנת שבטיא דיהוויין להון ומחסנת שבטא דאהבתנא יתמנע אחסנתהון ופקיד משה ית בני ישראל על מימרא דיי למימר יאות שבטא דבני יוסף ממללין דין פתגמא דפקיד יי לא לדריא דעתידין למיקום בתר פילוג ארעא אלהן לבנת צלפחד למימר לדתקין בעיניהן תהוויין לנשין לחוד לגניסת שבט אבוהן תהוויין לנשין מטול דלא תיתקף אחסנא לבני ישראל משבטא לשבטא חורנא ארום גבר באחסנת שבטא דאבהתוי ירבקון בני ישראל היכמא דפקיד יי ית משה היכדין עבדו בנת צלפחד: *Et accesserunt ad Synhedrium principes patrum de familia filiorum Gilead filii Maschir filii Manasse coram Mose & coram principibus ducibus filiorum Israel, & dixerunt. Domino meo præcepit Dominus dare terram in hæreditatem sorte filiis Israel, & Dominus meus jussus est a facie Domini dare hæreditatem Selophehad fratris nostri filiabus ejus. Et si fuerint nuptæ alicui ex filiis tribuum filiorum Israel, subtrahetur hæreditas earum ab hæreditate patrum nostrorum & adjicietur hæreditati tribuum illarum, in quas assumtæ fuerint, & a sorte hæreditatis nostræ detrahetur: & si fuerit Jubilæus filiis Israel, addetur hæreditas earum hæreditati tribuum illarum in quas assumtæ fuerint, & ab hæreditate tribuum patrum nostrorum detrahetur possessio illarum. Itaque præcepit Mose filiis Israel juxta verbum Domini dicendo. Bene tribus filiarum Joseph loquuntur. Hæc est res quam præcepit Dominus, non propter generationes quæ futuræ sunt post divisionem terræ, sed propter filias Selophabad dicendo. Eorum fiant uxores, quibus placuerint; tantum illis, qui sunt de familia tribus patrum earum, sint in uxores, ut non devolvatur hæreditas filiorum Israel a tribu ad tribuum aliam, quoniam singuli hæreditati tribus patrum suorum adhærebunt filii Israel. Quemadmodum præcepit Dominus Mosi; sic fecerunt filiæ Selophebad. Pesiktha* ad h. l. 64. 1. ויקרבו ראשי האבות וגו׳ ויאמרו את ארוני צוה יהוה זה הדבר אשר צוה יהוה לבנות צלפחד בחמשה עשר באב הותרו השבטים לבוא זה בזה ומאי דרוש זה אשר צוה יהוה לבנות צלפחד לאמר דבר זה לא יהא נוהג אלא בדור זה במסכת תעניות ולא תסוב נחלה ממטה למטה אחר זו סיבת הבן וכל בת יורשת נחלה וגו׳ היאך בת יורשת שני מטות זו שאביה משבט ראובן ואמה משבט שמעון ומתו וירשתן כי מתה וירשת לה בנה או בעלה מתעקרה לה נחלה שירשה זו מאמה שהיתה משבט שמעון ונעקרה משבט שמעון ונוסבת לשבט ראובן שבעלה ובנה משבט ראובן שנאמר למשפחותם לבית אבותם שכבר הוסבה מכיון שמתה אמה שהיתה משבט שמעון וירשתה ומת אביה שהיה

משבט

משבט ראובן והוסבה הנחלה משבט שמעון
לשבט ראובן וכשהיא נישאת לאחר ממשפחות
מטה ראובן ואם מתה יורשה בנה או
בעלה אין כאן הסבת נחלה משבט לשבט
ולא תסוב נחלה ממטה למטה אחר זו
סיבת הבעל שהוא אחר משבט אחר כי איש
בנחלתו ידבקו מטות בני ישרא׳ זו מצות
עשה ותהיינה מחלה תרצה חגלה מלכה
מלמד שהיו שוות לפיכך מקרים זו לפני זו
ממשפחות בני מנשה בן יוסף היו לנשים
נישאו להגונים להם לפיכך נפלו חבלי
מטה בני מנשה בן יוסף עשרה מיכאן אנו
למדין שאף הבנות נוטלות חלק בכורה
כשהיה אביהן בכור כגון ראובן בכור שמת
והניח בת ואחר כך מת יעקב דין הוא
שתהא בת ראובן נוטלת שני חלקים בנכסי
יעקב מצאנו בבנות צלפחד שהיו חכמניות
דרשניות דאמר רבי שמואל בר רב יצחק
אותה שעה היה משה רבינו יושב ודורש
בפרשת יבמין כי ישבו אחים יחדו אמרו לו
אם כבן אנו חשובים תנו לנו אחוזה ואם
לאו תתיבם אמנו דרשניות היו שנאמר כי
אין לו בן הא אם היה לו בן לא דברנו
ופשוט שהניח בן בכור מאביה הפשוט אין
בנו של פשוט נוטל בבכורה מן הזקן לא
שוה בשוה חולק בנכסי הזקן עם אחיו שהיה
פשוט לפי שאין הבכור נוטל בראוי כבמוחזק
שאם מת שנמצא לאביו יורש פי שנים
אבל ירושה שבאת לאביו מאבי אביו לאחר
שמת אין הבכור נוטל בראוי כבמחזק שאם
מת אבי אשתו אחר שמתה אשתו אין
הבעל יורש בה כלום והילכתא המחלק
נכסיו על פיו ריבה לאחד ומיעט לאחד
והשוה להם את הבכור דבריו קיימין ובלבד
שלא יאמר בלשון ירושה לא בלשון מתנה
והילכתא המזכה לעובר לא קנה והני מילי
לעובר דלאו דידיה אבל עובר דיליה קנה
דניחא ליה לאיניש דמשתמען מיליה בעובר
דיליה שלח רב אחא בר עזו לקמיה דרבי
יוחנן בן ברוקה נכסי לך ואחריך לפלוני
וראשון ראוי לירשו אין לשני במקום ראשון
כלום שאין זה לשון מתנה לא לשון ירושה
וירושה אין לה הפסק וכן הילכתא והילכתא
הכותב כל נכסיו לאשתו או לאחד מבניו
בין קטן בין גדול לא עשאו אלא
אפטרופא לה׳ המצות והמשפטים שאין
נביא רשאי לחדש בהם דבר מעתה אשר
צוה יהוה ביד משה נאה שליח לשולחו:

Et accesserunt capita tribuum &c. Et dixerunt: *Domino meo præcepit Dominus: Hoc est verbum, quod præcepit Dominus filiabus Zelophchad.* Quinta decima die Ab permissum fuit, ut tribus inter se convenirent: Et quænam est expositio. *Hoc est verbum, quod præcepit Dominus filiabus Zelophchad &c.* Hoc non fuit observandum nisi in ista generatione: Sicut exponitur in tractatu *Tanajoth. Ne gyretur hæreditas de tribu in tribum aliam.* Hæc est gyratio filii; *Et omnis filia hæreditans hæreditatem &c.* Quomodo filia hæreditabit duas tribus? Si ejus pater fuerit de tribu Ruben, & mater de tribu Simeonis, & mortui fuerint, & ab eis hæreditaverit; eo quod mortua fuerit, & hæreditaverit ab ea filius aut maritus, evelletur hæreditas, quam hæreditavit a matre sua, quæ erat de tribu Simeonis, & evelletur de tribu Simeonis, & gyrabitur ad tribum Ruben, quia maritus, & filius ejus erant de tribu Ruben: Dictum est enim: *In familias eorum juxta domum patrum eorum.* Expositio. Jam gyrata est: Postquam enim mortua est ejus mater, quæ erat de tribu Simeonis, & hæreditaverat, & mortuus est ejus pater, quæ erat de tribu Ruben: Et traducta est hæreditas de tribu Simeonis in tribum Ruben; Et quando nupta fuerit alicui de familiis tribus Ruben, & moriatur, hæreditabit ejus filius aut maritus; non erit hoc loco traductio hæreditatis de tribu in tribum: *Ne gyretur hæreditas de tribu in tribum aliam:* Hæc est traductio mariti, qui erat alius de tribu alia. *Quia quisque hæreditati suæ adhærebunt tribus filiorum Israel:* Hoc est præceptum affirmativum. *Et fuerunt Mahlah, Tirsah, & Hagolah, & Milchah.* Docemur omnes fuisse æquales: ideoque præferuntur altera alteri. *De familia filiorum Manasse filii Joseph fuerunt in uxores:* Nupserunt præstantioribus, qui erant inter eos; Idcirco: *Ceciderunt funiculo tribu filiorum Manasse filii Joseph decem:* Hinc docemur; quod etiam filiæ acciperent post eum primogenituram, quando eorum pater erat primogenitus: E. g. Ruben primogenitus, si post mortem reliquit filiam, & postea moriatur Jacob, æquum est, ut filia Ruben accipiat duas partes de facultatibus Jacob; & sic invenimus in filiabus Zelophchad, quod sapienter disseruerunt: Etenim dicit R. Samuel bar R. Isaach: Eo tempore Mose magister noster sedens disserebat de sectione Levirorum: *Cum habitaverint fratres simul.* Deuter. xxv. 5. Dixerunt ei; sicut filius nos consideramur, da nobis possessionem, si minus; Leviratus fiat cum matre nostra. Disseruerunt. Dictum est enim: *Quia non fuit ei filius.* Ecce si fuisset ei filius, non loqueremur; Et si relinquat filium primogenitum, & moriatur pater certus, filius patris certi non accipiet primogenituram ab seniore, sed æqualiter dividet de facultatibus senioris cum fratribus suis; quia erat certus; quia primogenitus, sumebat sicut conveniebat de eo quod deprehenditur patri suo, hæreditabat duas partes; sed hæreditabat, quod venerat patri suo a patre patris sui, postquam mortuus est, primogenitus non accipit sicut convenit de possessione ejus, si moriatur

pater uxoris suæ, post mortem uxoris suæ, maritus nihil ex ea hæreditat; Atqui est constitutio: Si quis dividat facultates suas ore suo, & augeat alteri, & alteri minuat, eisque æquiparet primogenitum, ejus verba confirmantur, dummodo non loquatur phrasi hæreditatis, sed phrasi donationis: & est constitutio; Qui acquirit fœtui, non acquirit: Et hoc intelligitur de fœtu, qui non sit suus, sed fœtui, qui sit suus, acquirit; Placet viro, ut ejus verba confirmentur in fœtu, qui suus sit; Misit Rabi Acha bar Azu coram Rabi Jochanan ben Beroka; meæ facultates tibi sint, & post te sint τῷ N. N. Primus dignus est qui hæreditet; secundo in loco primi nihil inseruit. Quia phrasis donationis non est phrasis hæreditatis; & hæreditas non habet cessationem: Et sic est constitutio; & constitutio est: Si quis scribat uxori suæ, aut alicui ex filiis suis sive majorenni sive minorenni facultates suas, non fecit eum nisi procuratorem; *Ista sunt præcepta, & judicia*: De quibus ab eo tempore non licet prophetæ quicquam immutare; *Quæ præcepit Dominus per manum Mosis*: Conveniens erat legatus, ut legaretur.

CAPUT SEXTUM.

I. *De votis filiæ, & uxoris a patre, & a marito dissolutis, vel confirmatis*. II. *De repudio*. III. *De sponso immuni a militia*.

I. NUM. xxx. 4. *&c.* Lex extat de votis filiæ, viduæ, repudiatæ, uxoris a patre & a marito vel dissolutis, vel confirmatis ואשה כי תדר נדר ליהוה ואסרה אסר בבית אביה בנעריה ושמע אביה את נדרה ואסרה אשר אסרה על נפשה והחרי שלה אביה וקמו כלנדריה וכל אמר אשר אסרה על נפשה ויקרם ואם הניא אביה אתה ביום שמעו כל נדריה ואסריה אשר אסרה על נפשה לא יקום ויהוה יסלח לה כי הניה אביה אתה ואם היו תהיה לאיש ונדריה עליה או מבטא שפתיה אשר אסרה על נפשה ושמע אישה ביום שמעו והחריש בה וקמו נדריה ואסריה אשר אסרה על נפשה יקמו ואם ביום שמע אישה יניא אותה והפר את נדרה אשר עליה ואת מבטא שפתיה אשר אסרה על נפשה ויהוה יסלח לה ונדר אלמנה וגרושה כל אשר אסרה על נפשה בשבעה ושמע אישה והחרש לה לא הניא אתה וקמו כל נדריה וכל אסר אשר אסרה על נפשה יקום ואם הפר יפר אתם אישה ביום שמעו כל מוצא שפתיה לנדריה ולאסר נפשה לא יקום אישה הפרם ויהוה יסלח לה כל נדר וכל שבעת אסר לענת נפשה אישה וקימנו ואישה יפרנו ואם החרש יחרש לה אישה מיום אל יום והקים את כל נדריה או כל אסריה אשר עליה הקים אתם כי החרש לא ביום שמעו ואם הפר יפר אתם אחרי שמעו ונשא את עונה אלה החקים אשר צוה יהוה את משה בין איש לאשתו בין אב לבתו בנעריה בית אביה: *At mulier cum voverit votum Domino, & obstrinxerit se obligatione in domo patris sui in pueritiis suis, & audierit pater ejus votum ipsius, & obligationem ipsius, qua obstrinxit animam suam, & tacuerit illi pater ejus, confirmabuntur omnia vota illius, omnisque obligatio, qua obstrinxerit animam suam, rata erit. Si autem increpuerit pater ejus illam die, qua audiverit ipse, omnia vota ejus & obligationes ejus, quibus obligaverit animam suam non confirmabuntur, & Dominus ignoscet ei, quia increpuit pater ejus illam. Quod si existendo fuerit viro, vota quoque ejus super se, aut declaratio labiorum suorum, qua obligaverit animam suam; audierit autem maritus ejus, & die quo audierit, tacuerit ei, confirmabuntur vota ejus & obligationes ejus, quibus obstrinxerit animam suam, rata erunt. Si vero die qua audierit maritus ejus, increpuerit illam, ac irritum fecerit votum illius, quod super eam, & prolationem labiorum ipsius, qua obligarit animam suam, tunc Dominus ignoscet ei. Votum autem viduæ & repudiatæ omne quo obligavit animam suam, ratum erit super ipsam. Si vero domi mariti sui voverit, aut obligarit obligatione animam suam cum juramento, & audierit vir ejus, & tacuerit ei, nec increpuerit illam, confirmabuntur omnia vota ejus, & omnis obligatio, qua obligaverit animam suam, rata erit: Quod si irrita faciendo irrita fecerit ea maritus ejus die qua audierit, omnis prolatio labiorum ejus in votis ejus, & in obligatione animæ ejus non rata fiet; maritus ejus irrita fecit ea; Dominus ignoscet ei. Omne votum & omne juramentum obligationis ad affligendam animam, maritus ejus confirmabit illud, & maritus ejus irritum faciet illud. Quod si tacendo tacuerit ei maritus ejus de die in diem, stabiliet omnia vota ejus, vel omnes obligationes ejus quæ super eam; stabilivit lex, quia tacuit illi in die qua audivit;*

divit; & si irrita fecerit ea postquam audivit, portabit peccatum illius. Ista sunt statuta, quæ præcepie Dominus Mose inter virum & uxorem ejus, & inter patrem, ac filiam ejus in pueritiis suis in domo patris suis. Jonathan ואחתא דלא עברת תריסר שנין ארום תידר נדר קדם יי' ותיסר איסר בבירת איבהא עד תריסר שנין שמע איבהא ית נדרהא וכל איסרה דאסרת על נפשה ויתכוון וישתוק לה איבהא ויתקיימון כל נדרהא וכל איסרא דאסרת על נפשה יתקיים ואין יבטל איבהא יתה ביומא דשמע או לא אתכוון לקיימא יבטיל בתר דישמע כל נדרהא ואיסרה דאסרת על נפשה לא יתקיימון ומן קדם ישתרי וישתבק לה ארום בטיל אבוהא יתה מן רשותא דנדרא ואין אתנסבא אתנסיבת לגבר ונדרתא עלה או פירושי סיפתהא דאסרת על נפשה בבית איבהא ולא בטיל איבה עד לא אתנסיבת ומדאנסיבת לגבר יתקיימון ואין בתר דאתנסיבת נדרת וישמע בעלה וביומא דשמע יתכוון לקיימותהון וישתוק לה ויתקיימון נדרהא ואיסרהא דאסרת על נפשה יתקיימון ואין ביומא דשמע בעלה בטיל לה וישרי ית נדרה נדרה דעלה וית פירוש ספתהא דאסרת על נפשת ומן קדם יי' ישתרי וישתבק לה ונדרא דארמלא ומתרבא כל דאסרת על נפשה יקום עלה ואין עד דהיא בבית בעלה ולא בגרת נדרת או אסרת אסר על נפשה בקיומא וישמע בעלה וישתוק לה ולא בטיל יתה ומית עד דלא בגרת ויתקיימון כל נדרהא וכל איסרי דאסרת על נפשה יתקימון ולית איבהא זכי בה חוב לבטלותהון ואין מישרא ישרי יתהון בעלה ביומא דשמע כל אפקות שפתהא לנדרהא ולאיסרי נפשהא לא יתקיימון ואין בעלה יבטילינון ולא ידעת ועברת מן קדם יי' ישתבק לה כל נידרא וכל קיום אסרא לסגפא נפש בעלה יקימינון ובעלה יבטילינון ואין משתק ישתוק ומתכוון לה בעלה מיומא דשמע ליומא חרן ויתקיימון כל נדרהא או ית כל איסרהא דעלה ובמשתוקיה קיים יתהון ארום שתיק לה ביומא ואתכוון ולא שרינון ביומא דשמע ואין מישרא ישרי לה יומא חד בתר דשמע לא סניא לה בשירותא ואין מפסא פתגמא בעלה או איבה מקביל ית חובה אלין אחויית קימייא דפקיד יי' ית משה בין גבר לאתתיה בין איבא לברתיה ביומי טלותא עד דהיא בבית איבהא ולא ביומי טליותה והיא בבית בעלה: *Et mulier quæ non transierit duodecim annos, quando vomerit votum coram Domino, & constrinxerit se vinculo in domo patris sui usque ad duodecimum annum. Et audierit pater ejus votum ipsius, & omnem obligationem quo obligavit animam suam, & audierit, & tacuerit ipsi pater ejus, tum stabilientur omnia vota ejus, & omnis obligatio, qua obligavit animam suam, stabilietur. Quod si contradixerit pater ejus illi die quo audierit, aut non intendit stabilire, sed dissolverit postquam audivit omnia vota ejus, & obligatio, qua obligavit animam suam non stabilientur, sed a facie Domini remittetur, & condonabitur illi, quia contradixit illi pater ejus ex potestate voti. Quod si nubendo nupta fuerit viro, & votum ejus super eam fuerit, aut prolationem labiorum ejus quo obligavit animam suam in domo patris sui, & non dissolverit pater ejus, cum nondum nupta est, tum ex quo nupta fuerit, stabilietur. Quod si postquam nupta fuerit, voverit, & audierit maritus ejus, & die quo audiverit, constituerit stabilire ipsum, & tacuerit illi, tum rata erunt vota ejus, & obligationes ejus, quibus obligavit animam suam, firme erunt. Quod si die quo audivit maritus ejus, probibuerit eam, tum remittetur illi votum ejus, quod super eam est, & prolatio labiorum ejus, qua obligavit animam suam, & a facie Domini remittetur, & condonabitur illi. Votum autem viduæ & repudiatæ omne quo obligavit animam suam, firmum erit super ipsam. Quod si dum adbuc est in domo mariti sui, neque nubiles annos adbuc attigit, vovit aut obligavit obligatione animam suam juramento; & audierit maritus ejus & tacuerit, neque probibuerit eam & mortuus est antequam ætatem nubilem attigit, tum rata erunt omnia vota ejus, & omnes obligationes ejus, quibus obligavit animam suam, ratæ erunt, neque poterit amplius pater ejus illa dissolvere; Si autem solvendo solvat illa maritus ejus die qua audivit, qualiscunque fuerit prolatio labiorum ejus, quæ vovit aut obligavit animam suam, non erunt firma; quod si maritus ejus dissolverit illa, neque noverit, sed transgressa sit, a facie Domini remittetur illi. Omne votum & omne juramentum obligationis ad affligendum animam, maritus ejus poterit ea confirmare, & maritus ejus poterit ea dissolvere. Quod si tacendo tacuerit, & consenserit illi maritus, a die quo audierit in diem alterum, tum rata erunt omnia vota ejus, & omnes obligationes, quibus tenebatur; & silentio suo ea confirmavit, quoniam tacuit illi eo die & consensit, neque solvit ea die, qua audivit. Quod si dissolvendo dissolverit ea die postquam audivit, non licebit illi solvere; quod si dissolverit verbum, maritus ejus, aut pater ejus recipiet peccatum ejus. Istæ sunt indicationes statutorum quæ præcipit Dominus Mosi inter virum & mulierem ejus, inter patrem & filiam ejus, die pueritiæ quamdiu est in domo patris sui, non autem in diebus pueritiæ suæ quando est in domo mariti sui.* Siphri 26. 1. ואשה מקיש אשה לאיש מה איש עובר על בל יחל ועל בל תאחר אף אשה עוברת על בל תאחר ועל בל יחל ואשה שומע אני משתבגור תלמוד לומר בנעוריה בית אביה אי

בנעוריה שומע אני אפילו קטנה תלמוד לומר
אשה הא כיצד יצתה מכלל קטנה ולכלל
בגרות לא באת מיכן אמרו חכמים בת שתים
עשרה שנה ויום אחד נדריה קיימים את
שתסמוך דבריה לדבר שאיפשר לה להינדר
הרי זה נדר ואם לאו אינו נדר אתה אומר
את שתסמוך נדריה לדבר שאיפשר לה
להינדר הרי זה נדר או עד שתדור לשם
תלמוד לומ' ואסרה אסר מכל מקום הא אין
עליך לומר כלשון אחרון אלא כלשון ראשון
את שתסמוך נדריה לדבר שאיפשר לה הרי
זה נדר ואם לאו אינו נדר ואסרה אסר אין
אסר אלא שבועה וכן הוא אומר ואסרה אסר
על נפשה בשבועה בית אביה ברשות אביה
אתה אומר בית אביה ברשות אביה או בית
אביה במשמעו תלמוד לומר בנעוריה בית
אביה שכל נעוריה בבית אביה אמרתי ולא
נעוריה בבית הבעל להוציא את שנתארמלה
או נתגרשה מן האירוסין אתה אומר מן
האירוסין או אינו אלא מן הנישואין תלמוד
לומר בנעוריה בית אביה שכלו נעוריה בבית
אביה יצאתה שנתארמלה או שנתגרשה מן
הנישואים שאין כל נעוריה בבית אביה ושמע
אביה להוציא את החרש ושמע אביה אין לי
אלא ששמע אביה השמיעוהו אחרים מניין
תלמוד לומ' וקמו כל נדריה והחריש שהוא
מתכוין לה שאם נדרה בתו ואמר סבור הייתי
שאשתי הרי זה יחזור ויפר שנאמר והחריש
לה שיהיה מתכוין לה וקמו כל נדריה וכל
אסר שאם נדרה וקי' וחזר והפר שומע אני
יהיה מופר ומה אני מקיים וקמו כל נדריה
עד שלא יפר או אף משיפר ומה אני מקיים
וקמו כל נדריה עד שלא קיים או אף
משקיים תלמוד לומר יקום מגיד הכתוב שכל
נדר אם קיים שעה אחת אין רשאי להפר
ואם הניא אביה אותה איני יודע הנאה זו
מה היא כשהוא אומר ואם ביום שמוע אישה
יניא אותה בבעל הוי אומר הנאה זו הפרה
ליסד בבעל שהנאה היא הפרה ולימד בבעל
שעשה חרישה ושמיעה ביום נדר להקם
מניין הרי אתה דן הואיל ורשאי להקם ורשאי
להפר אם למדתי לעניין הפרה שעשה הנאה
כהפרה חרישה ושמיעה ביום נדר אף להקם
נעשה הנאה כהפרה וחרישה ושמיעה ביום
נדר לא אם אמרת בהפר שחלק מכללו
לפיכך עשה בה הרישה ושמיעה ביום נדר
תאמר בהקם שלא חלק מכללו לפי' לא
נעשה בו חרישה ושמיעה כיום נדר לא
זכיתי אדוננו מן הבעל הואיל והבעל מיפר
והאב מיפר מה הבעל עשה בו חרישה
כשמיעה ביום נדר אף האב נעשה בו חרישה
ושמיעה כיום נדר ועוד קל וחומר הוא
ומה הבעל שאין הרשות מתרוקנת לו עשה
בו חרישה ושמיעה ביום נדר האב שאין
הרשות מתרוקנת לו אינו דין שנעשה בו
חרישה ושמיעה כיום נדר לא אם אמרת
בבעל שמפר בבגר לפיכך עשה בו חרישה
ושמיעה ביום נדר לא זכיתי מן הדין תלמוד
לו' אלה החוקים אשר צוה יי' את משה על
כורחיך אתה מקיש את האב כבעל מה בעל
עשה בו חרישה ושמיעה ביום נדר אף האב
נעשה בו חרישה ושמיעה כיום נדר ויי' יסלח
לה הרי שנדרה ובטלה בליבה והלכה ועשתה
מזידה מניין שצריכה סליחה תלמוד לו' ויי'
יסלח לה והרי דברים קל וחומר ומה אם
נדרים המופרים צריכים סליחה קל' וחומר
לנדרים שאינן מופרים והרי דברים קל וחומר
למה הדבר דומה למתכוין לאכול בשר חזיר
ואכל בשר טלה ומה אם מתכוין לאכול בשר
חזיר ואכל בשר טלה צריך סליחה קל וחומר
למתכוין לאכול ואכל כי הניא אביה אותה
ואם הפר האב מופר ואם לאו אין מופר
אמרה יודעת אני שכל' נדרי' שהיה אבא
שומע היה מיפר שומע אני יהיה מופר תלמוד
לומר כי הניה אותה ואם הפר האב מיפר
ואם לאו אין מופר אמר לאפוטרופום כל
נדרים שתהא בתו נודרת מיכן ועד שאבוא
ממקום פלוני היפר לה והיפר לה שומע אני
יהיה מופר תלמוד לו' ואם הניא אביה ואם
היפר אביה אביה מיפר ואם לאו אינו מופר
דברי ר' יאשיה רבי יונתן אומר מצינו בכל
מקום ששלוחו של אדם כמותו ואם היה
תהיה לאיש ונדריה עליה זו ארוסה אתה
אומר זו ארוסה או אינו מדבר אלא בנשואה
אמורה אומר ואם בית אישה נדרה הרי
נשואה אמורה הא מה תלמוד לומ' ואם היו
תהיה לאיש ונדריה עליה זו ארוסה דברי
רבי יונתן אומר אחת זו ואחת זו לא בא
הכתוב לחלוק אלא רשותו שכל זמן שהיא
בבית אביה ובעלה מפירים נדריה ניסת
אין האב מיפר את נדריה ונדריה עליה
נדריה שבאו עמה מבית אביה לבית בעלה
אתה אומר נדריה שבאו עמה מבית אביה
רבית בעלה או אינו אלא נדריה שנדרה
ברשותו אמרת קל' וחומר הוא אם נדר
שנדרה שלא ברשותו הרי הוא מיפר קל'
וחומ' לנדר שלא נדר' ברשותו דבר אחר
ונדריה עליה נדרים שלא הוקמו ושלא
הופרו או אינו אלא נדרים שהוקמו ושהופרו
הרי אתה דן הואיל והבעל מיפר והאב מיפר
מה האב אין מפר אלא נדרים שלא הוקמו
ושלא הופרו כך הבעל ועוד קל וחומר ומה
האב שהרשות מתרוקנת לו אין מיפר אלא
נדרים שלא הוקמו ושלא הופרו הבעל שאין
הרשות מתרוקנת לו אינו דין שלא יפר אלא
נדרים שלא הוקמו ושלא הופרו לא אם
אמרת באב שאין מפר בבגר לפיכך אין מיפר
אלא נדרים שלא הוקמו ושלא הופרו תאמר
בבעל שאין מיפר בבגר לפיכך יפר כל נדר
לא זכיתי מן הדין תל' אלה החוקים אשר
צוה יי' את משה בין איש לאשתו בין אב
לבתו על כורחיך אתה מקיש את הבעל לאב
מה האב אינו מיפר אלא נדרים שלא הוקמו
ושלא הופרו אף האב אין מיפר אלא שלא
הוקמו ושלא הופרו או מבטא שפתיה אין
ביטוי אלא שבועה כעניין שנאמ' או נפש כי
תשבע לבטא בשפתים ושמע אישה להוציא
את החרש ושמע אישה אין לי אלא ששמע
הוא השמיעוהו אחרים מניין תלמוד לומר
וקמו כל נדריה והחריש לה עד שהיה מתכוין
לה שאם נדרה אשתו ואמר סבור הייתי
שהיא בתו הרי זו יחזור ויפר שנא' והחריש
לה עד שיהא שתכוין לה וקמו כל נדריה
שאם נדרה וקיים וחזר והפר שומע אני

יהיה מופר ומה אני מקיים וקמו כל נדריה
עד שלא יפר או אף משיפר ומה אני מקיים
והפר את נדריה עד שלא קיים או אף
משקיים תלמוד לומר יקומו מגיד הכתוב שכל
נדר תקיים שעה אחת אין יכול להפר ואם
ביום שמוע אישה יניא אותה לימר בבעל
שהנאה היא הפרה ולימר בבעל שעשה
חרישה ושמיעה ביום נדר והיפר את נדרה
נדריה שעליה מיפר ולא נדרים שאין עליה
שרבי אליעזר אומר יפר והדין נותן ומה אם
במקום שאין מיפר נדרי עצמו משנדר הרי
זה מיפר נדרי עצמו עד שלא ידור מקום
שמיפר נדרי אשתו משנדרה אינו דין שיפר
נדרי אשתו עד שלא תדור אמר לו לא
אמרה תורה אלא והפר את נדרה אשר עליה
נדרי שעליה מיפר ולא נדרים שאין עליה
דבר אחר אישה יקימנו ואישה יפירנו את
שבא לכלל הקם בא לכלל הפר לא בא לכלל
הקם לא בא לכלל הפר ויי׳ יסלח לה הרי
שנדרה וביטלה ׃ ונדר אלמנה וגרושה
מן הנישואין אתה אומר מן הנישואין או
אינו אלא מן האירוסין הרי אתה דן
הואיל ובעלה אין אביה מיפר נדריה ואלמנה
אין אביה מיפר נדריה מה בעולה שיצאת
מרשות אביה אף אלמנה וגרושה שיצאת
מרשות אביה או אפילו נתארמלה או נתגרשה
וניסת לזה קורא אני עליה ונדר אלמנה וגרושה
באלמנה כהן גדול גרושה וחלוצה לכהן
הדיוט תלמוד לומר ואם בית אישה נדרה
מכל מקום ואם בית אושה נדרה זו נשואה
או אינו אלא ארוסה כשהוא אומר ואם
היו תהיה לאיש אה ארוסה אמורה ומה תלמוד
לו׳ ואם בית אישה נדרה זו נשואה דברי ר׳
ישמעאל רבי עקיבא אומר זו יתומה בחיי
האב ושמע אישה להוציא את החרש ושמע
אישה אין לי אלא ששמע הוא השמיעוהו
אחרים מניין תלמוד לומר וקמו כל נדריה
והחריש לה זו חרישה לקיים אתה אומר זו
חרישה לקיים או אינו אלא חרישה למקט
כשהוא אומר אם החרש יחריש לה אישה הרי
אחרים למקט אמורה ומה תלמוד לומר
והחריש לה זו חרישה לקיים וקמו כל נדריה
שאם נדרה וקיים וחזר והפר שומע אני יהיה
מופר ומה אני מקיים וקמו כל נדריה עד
שלא יפר או אף משיפר ומה אני מקיים
והפר את נדריה עד שלא קיים או אינו אלא
אף משקיים תלמוד לומר יקום מגיד הכתוב
שנתנה רשות להפר כל היום כל מוצא
שפתיה לנדריה ולאיסר נפשה לא יקום
למוציא את אפוטרופוס אישה הפירם ויי׳
יסלחלה אם הבעל מיפר מיפר ואם לאו
אינו מיפר אמרה יודעת אני שכל נדרים
שהיה בעלי שומע היה מפר שומע אני יהיה
מופר תלמוד לומר אישה הפירם אם יפר
הבעל מופר ואם לאו אינו מופר אמר
לאפוטרופוס כל נדרים שהיא נודרת אשתי
מיכן עד שאבוא ממקום פלוני היפר לה
והיפר לה שומע אני יהיה מופר תלמוד לומר
אישה הפרם אם הפר הבעל מופר ואם לאו
אינו׳ מופר דברי ר׳ יאשיה ר׳ יונתן אומר
מצינו בכל מקום ששלוחו של אדם כמותו
ויי׳ יסלח לה וכל נדר וכל שבועת איסר

לענות נפש למה נאמ׳ לפי שהוא אומר
והפר אר נדרה אשר עליה שומע אני בין
שיש בהן ענוי נפש בין שאין בהם ענוי נפש
תלמוד לומר וכל נדר וכל שבועת איסר
לענות נפש אישה יקימנו ואישה יפירנו לא
אמרתי אלא נדרים שיש בהם ענוי נפש
נדרים שהם בינו לבינה מניין תלמוד לומר
אלה החוקים אשר צוה יי׳ את משה בין איש
לאשתו בין אב לבתו שומע אני בין שיש
בהם עינוי נפש ובין שאין בהן ענוי נפש
תלמוד לומר כל נדר וכל שבועת איסר
לענות נפש ומה זה נדר שאינו מתחלל אלא
על פי אחרים הוא מפר כך כל נדר שאינו
מתחלל אלא על פי אחרים הוא מיפר דברי
ר׳ יאשיה רבי יונתן אומר מצינו נדר שאינו
מתחלל על ידי אחרי׳ אלא בו הרי הוא מפר
כאיזה צד אמ׳ קונם פירות העולם עלי הרי
זה יפר קונם פירו׳ מדינה זו עלי יביא לה
מן מדינה אחרת פירות חנווני זה עלי אין
יכול להפר אלא מה זה נדר שאין מתחלל
על ידי אחרי׳ אלא בו הוא מפר אין לי אלא
בעל שאינו מפר אלא נדר שיש בינו לבינה
ונדר שיש בהם עינוי נפש האב מנין הרי
אתה דן הואיל והאב מפר והבעל מיפר מה
הבעל אין מיפר אלא נדרים שבינו לבינה
ונדרים שיש בהם עינוי נפש אף האב לא
יפר אלא נדרי׳ שבינו לבינה ונדרים שיש
בהם עינוי נפש או חילוף הואיל והאב מיפר
והבעל מיפר מה האב מיפר כל נדר אף
הבעל מיפר כל נדר הא מה אני מקיים
כל נדר וכל שבועת איסף לענות נפש בימי
הבגר אבל בימי הנעורים יפר כל נדריה
תלמוד לומר בנעוריה בית אביה נעורים
בבית אביה אמרתי ולא נעורים בבית הבעל
דנתי וחילפתי בטל וזכיתי לדין כבתחילה
הואיל והבעל מיפר והאב מיפר מה הבעל
אין מיפר אלא נדרי׳ שבינו לבינה ונדרי׳ שיש
בהם עינוי נפש אף האב לא יפר אלא נדרים
שבינו לבינה ונדרים שיש בהם עינוי נפש
ועוד קל וחומר מה הבעל שמפר בבגר אין
מיפר אלא נדרים שבינו לבינה ונדרים שיש
בהם עינוי נפש האב שאין מפר בבגר אינו
דין לא אם אמרת בבעל שאין הרשות
מתרוקנת לו לפיכך אין מיפר אלא נדרים
שבינו לבינה ונדרים שיש בהם עינוי נפש
תאמר באב שהרשות מתרוקנת לו לפיכך
יפר כל נדר לא זכיתי לדין תל׳ אלה
החוקים על כורחיך אתה מקיש את האב לבעל
מה הבעל אין מפר אלא נדר שיש בהם
עינוי נפש אף האב יכול אישה יקימנו
ואישה יפירנו נדרה מן התאינים ומן הענבים
קיים בתאינים כולו קיים היפר לתאינים
אין מופר עד שיפר אף לענבים דברי רבי
ישמעאל רבי עקיבא אומר קיים לתאינים
ולא קיים לענבים שנאמר אישה יקימנו
ואישה יפירנו נדרה מן התאינים ומן
הענבים ונשאל לחכם והתיר לה לתאיני׳
ולא לענבים לענבים ולא לתאינים כולו
מותר אסר לה לתאינים ולא לענבים
לענבים ולא לתאינים אסור הפר לה
בעלה לתאינים ולא לענבים לענבים
ולא לתאינים כולו מופר קיים לה לתאינים

ולא לענבים ולא לתאינים כולו קיים
איכותי בזמן שהוא נדר אחר אבל אם אמר
שאני טועם ועוד ענבים שאני טועם ונשאל
להכם והתיר לו לתאינים ולא לענבים
ולא לתאינים היפר לה בעלה לתאינים ולא
לענבים לענבים ולא לתאינבים קיים הח
לתאינבים ולא לענבים לענבים ולא לתאינים
הקיום בקיומו והחפר בהפירו: ואם החרש
יחריש לה אישה מיום אל יום זה חרישה
למקט אתה אומר חרישה למקט או אינו
אלא הרישה לקיום כשהוא אומר והחריש
לההרי חרישה לקיום אמור ומה תלמוד
לומר ואם החריש יחריש לה זה הרישה
למקט מיום אל יום שומע אני מעת לערת
תל מוד לומר אשר הקים אותה כי החריש
לה ביום שומעו רבי שמעון בן יוחי אומ׳
מעת לעת הרי אמרה תורה מיום אל יום
ואם הפר יפר אותם אחרי שמעו אחרי קיום
הנדר אתה אומר אחרי קיום הנדר או אחרי
שמעו כמשמעו כשהוא אומר כי החריש לה
ביום שומעו הרי שומע אמור ומה תלמוד
לומר ואם הפר יפר אותם אישה אחרי
שומעו אחר קיום הנדר ונשא עונה מגיד
הכתוב שהוא מוכנם ההתיה לעון והרי דברים
קל וחומר ומה אם מידת פורענות מועטרת
הגורם תקלה להבירו הרי הוא מוכנס תחתיה
קל וחומר למידת הטובה שהיא מרובה אלה
ההוקים אשר צוה יי׳ את משה בין אב לבתו
על כורחיך אתה מקיש את האב לבעל ואת
הבעל לאב בכל מידורת שאמרנו בנעוריה
בירת אביה נעוריה בבירת אביה אמרתי
ולא נעוריה בבירה הבעל רבי ושמעאל
אומר בנעוריה בבית אביה בנערה המאורסה
הכתוב מרבר שיהיו אביה ובעלה מפירים נדריה:

Et mulier: Æquiparat mulierem viro. Sicut vir transgreditur præceptum *non profanabis*; & præceptum *non tardabis*. Ita pariter mulier transgreditur præceptum: *Non profanabis*, & præceptum *non tardabis*. *Et mulier*. Crederem postquam adoleverit? Idcirco dictum est. *In pueritiis suis in domo patris sui*. Crederem vel minorennem? Idcirco dictum est: *mulier*: Quomodo? Ut sit egressa e genere pueritiæ, & ad genus adolescentiæ nondum pervenerit. Hinc dixerunt sapientes. Puellæ duodecim annorum & diei unius vota sunt rata. Si statuat verba sua super re quam illa vovere possit, ecce hoc est votum, si minus, non est votum. Aut dicam; donec voveat Deo. Idcirco dictum est: *Et se obligarit obligatione*. Omnimode: Ecce tibi non licet dicere juxta ultimam, sed juxta primam rationem. Si statuat verba sua super re, quam illa vovere possit, ecce hoc est votum, si minus non est votum. *Et se obligarit obligatione*. Non est obligatio nisi juramentum. Et sic dictum est: *Et obligarit obligatione animam suam cum juramento in domo patris sui*. Ut sit sub potestate patris sui. Tu dicis *in domo patris sui*, in potestate patris sui; at ego dicam *in domo patris sui*, juxta sensum literalem. Idcirco dictum est: *In pueritiis suis in domo patris sui*. Ut tota ejus pueritia sit in domo patris sui; dixi, non autem tota ejus pueritia in domo mariti. Ad excludendum eam quæ vidua facta sit, aut quæ fuerit repudiata post sponsalia. Tu dicis post sponsalia, at ego dicam post nuptias. Idcirco dictum est, *in pueritiis suis in domo patris sui*. Cujus tota pueritia fuerit in domo patris sui. Excluditur quæ vidua facta sit, aut quæ fuerit repudiata post nuptias, quia tota ejus pueritia non fuit in domo patris sui. *Et audierit pater ejus*. Non probo nisi quando audierit pater ejus, si alii illi dixerint, unde probatur? Ex eo quod dictum est. *Et confirmabuntur omnia vota ejus*. *Et tacuerit*: Ut ad eam animadvertat. Etenim si voverit ejus filia, & ille dicat: Putabam esse meam uxorem; iterum poterit abrogare vota. Dictum est enim; *Et tacuerit ei*. Ut animum ad eam advertat. *Et confirmabuntur omnia vota ejus*, & *omnis obligatio*; si illa voverit, & ipse confirmarit, atque iterum abrogaverit, crederem fuisse abrogatum? Quomodo ego explicabo: *Et confirmabuntur omnia vota ejus*, & *omnis obligatio?* Priusquam abrogaverit. Crederem vel postquam abrogaverit? Quomodo ego explicabo. *Rata erit?* Ostendit textus; si quis voveat, & votum una tantum hora confirmaverit, illud abrogare non licuisse. *Si autem increpuerit pater ejus illam*. Ignoro quænam sit hæc increpatio. Quando vero dicit. *Sin autem die qua audierit maritus ejus, increpuerit illi*. In marito dicitur, quod increpatio sit abrogatio. Docet in marito, quod increpatio sit abrogatio; pariterque docet in marito, quod silentium & auditio consideretur in die voti. Ad confirmandum unde probatur? Ecce tibi argumentum. Quoniam facultatem habet confirmandi, pariterque facultatem habet abrogandi, si percepi quod respectu abrogandi consideretur increpatio sicut abrogatio, & silentium & auditio in die voti, ita pariter ad confirmandum consideratur increpatio, & silentium, & auditio in die voti. Minime si dixisti de increpatione, quæ differt ab suo genere, ideoque in ea consideratur silentium & auditio in die voti, dices de confirmatione, quæ non differt ab suo genere, ideoque in ea non erit considerandum silentium & auditio in die voti? Non possum probare hoc argumento, probabo ex marito. Quoniam & maritus abrogat, & pater abrogat, sicut in marito considera-

deratur silentium & auditio in die voti, ita pariter in patre considerandum erit silentium & auditio in die voti. Et præterea argumentum a minori ad majus. Si in marito, cui non est omnimoda facultas, consideratur silentium & auditio in die voti, in patre cui est omnimoda potestas, non erit æquum ut consideretur silentium & auditio in die voti? Minime; si dixisti de marito, qui abrogat in adulta, ideoque in eo consideratur silentium & auditio in die voti, dices de patre, qui non abrogat in adulta, ideoque in eo non erit considerandum silentium & auditio in die voti? Quoniam uti non possum argumento, idcirco dictum est: *Hæc sunt statuta quæ præcepit Dominus Mosi inter maritum & uxorem, & patrem & filiam*. Vel invitus æquiparare debes patrem marito. Sicut in marito consideratur silentium & auditio in die voti. *Et Dominus ignoscet ei*: Ecce si vovisset & abrogasset in corde suo, & abiens ex industria fecisset, unde probatur, quod venia opus haberet? Ex eo quod dictum est: *Et Dominus ignoscet ei*. Ecce argumentum a minori ad majus; si in votis, quæ sint abrogata, opus habet venia multo magis in vobis, quæ non sunt abrogata? Cuinam hoc simile est? illi, qui statuerit comedere de carne suis, & comedat de carne agni, si quis statuit comedere de carne suis, & comedat de carne agni, opus habet venia, multo magis qui statuat comedere, & comedat. *Si autem increpuerit pater ejus illam*. Si abroget pater, abrogatum est, si minus, non erit abrogatum. Si illa dicat; Scio quod omnia vota quæ audierit pater meus, abroget, crederem fuisse abrogatum? Idcirco dictum est: *Si autem increpuerit pater ejus illam*. Si abroget pater, abrogatum est, si minus, non erit abrogatum. Si dicat procuratori; omnia vota, quæ mea filia voveat, usque dum veniam ex loco N. abroga; & abrogasset, crederem fuisse abrogata? Idcirco dictum est: *Si autem increpuerit pater ejus illam*. Si abrogaverit pater ejus, abrogatum est, si minus, non est abrogatum. Verba R. Josia, R. Jonathan dicit: Deprehendimus ubique, quod hominis legatus sit sicut ipse. *Quod si existendo fuerit viro, & vota ejus super eam fuerint*. Hæc est desponsata; tu dicis hanc esse desponsatam, aut non loquitur nisi de nupta. Quando vero dicit. *Si autem in domo mariti sui vovit*. Ecce nupta memorata est; Cur igitur dictum est; *Quod si existendo fuerit viro, & vota ejus super eam fuerint?* Hæc non est desponsata. Verba R. Josia. R. Jonathan dicit: Tam hic quam illic textus non venit ad distinguendum nisi potestatem: Etenim quando sit in potestate patris, pater & maritus abrogant ejus vota, quando sit nupta, pater non abrogat ejus vota. *Et vota ejus super eam fuerint*. Vota quæ attulit de domo patris in domum mariti. Tu dicis vota quæ attulit de domo patris in domum mariti, aut non loquitur nisi de votis quæ vovit in ejus potestate. Dixisti? Est argumentum a minori ad majus. Si vota quod vovit, extra potestatem suam, potest abrogare, tanto magis votum, quod vovit in sua potestate. Alia expositio: *Et vota ejus super eam fuerint*. Si vota quæ non fuerint confirmata, & quæ fuerint abrogata aut non sunt nisi vota, quæ fuerint confirmata, & quæ fuerint abrogata: Ecce tibi argumentum. Quoniam maritus abrogat, & pater abrogat; sicut pater non abrogat nisi vota, quæ non fuerint confirmata, neque fuerint abrogata, ita pariter & maritus. Et præterea est argumentum a minori ad majus. Si pater, cui est omnimoda potestas, non abrogat nisi vota, quæ non fuerint confirmata, neque fuerint abrogata, maritus, cui non est omnimoda potestas, non erit æquum ut non abroget nisi vota, quæ non fuerint confirmata, neque fuerint abrogata? Minime; si dixisti de patre, qui non abrogat in adulta, ideoque non abrogat nisi vota, quæ non fuerint confirmata, neque fuerint abrogata, dices de marito, qui abrogat in adulta, ideoque abrogabit omne votum? Non possum uti argumento; idcirco dictum est. *Hæc sunt statuta, quæ præcepit Dominus Mosi inter maritum & uxorem, & inter patrem & filiam*. Vel invitus debes æquiparare maritum patri. Sicut maritus non abrogat nisi vota, quæ non fuerint confirmata, neque fuerint abrogata, ita pariter pater non abrogabit nisi vota, quæ non fuerint confirmata, neque fuerint abrogata. *Aut probatum labiorum ejus*. Non est בטוי nisi juramentum; Sicut dictum est *Levit.* vers. 4. *Aut anima quæ juraverit exprimendo labiis*. *Et audierit vir ejus*. Ad excludendum surdum. *Et audierit vir ejus*. Non probo nisi quando ipse audierit, quando fecerint alii eum audire, unde probatur? Ex eo quod dictum est: *Et confirmabuntur omnia vota ejus; & tacuerit ei*. Donec in eam animum advertat. Si enim voveat ejus uxor, & dicat: putabam esse meam filiam; ecce iterum abrogabit. Dictum est enim; *Et tacuerit ei*. Donec animum in eam advertat. *Et confirmabuntur omnia vota ejus*. Si vovisset & confirmasset, atque iterum abrogasset, crederem fuisse abrogatum?

gatum? Quomodo ego explicabo: *Et confirmabuntur omnia vota ejus?* Priusquam abrogaverit, aut postquam abrogaverit? Et quomodo ego explicabo: *Et irritum fecerit votum illius?* Priusquam fuerint confirmata, aut etiam postquam fuerint confirmata? Idcirco dictum est. *Confirmabuntur*. Ostendit textus; si omne votum una hora fuerit confirmatam, non posse abrogari. *Si autem die qua audierit maritus increpuerit illam*. Docet de marito, quod increpatio sit abrogatio, & docet de marito, quod in eo consideretur silentium & auditio in die voti: *Et irritum fecerit votum illius:* Vota quæ sunt super eam, potest abrogare, non autem vota, quæ non sunt super eam. Quia R. Eliezer dicebat. Quod posset abrogare, & probari potest argumento. Si ubi non potest abrogare sui ipsius vota, postquam voverit, potest abrogare sui ipsius vota, priusquam voverit, hic ubi potest abrogare vota uxoris suæ postquam voverit, non erit æquum ut possit abrogare vota uxoris suæ priusquam voverit? Respondit illi: Non dicit lex nisi hoc: *Et irritum fecerit votum illius, quod super eam*. Vota quæ sunt super eam potest abrogare, non autem vota, quæ non sunt super eam. *Maritus ejus confirmabit illud, & maritus ejus irritum faciet illud*. Quod est in genere confirmandi, est quoque in genere abrogandi, quod non est in genere confirmandi, similiter non est in genere abrogandi. *Et Dominus ignoscet ei*. Quæ vovisset, & abrogasset. *Votum viduæ & repudiatæ*. Tu dicis post nuptias; aut dicam non nisi post sponsalia. Ecce tibi argumentum. Quoniam nuptæ pater non abrogat vota, neque viduæ pater abrogat vota. Sicut nupta aquæ exiit de potestate patris, ita pariter vidua & repudiata quæ exiit de potestate patris. Aut etiam vidua, quæ repudiata esset, & alteri nupta esset, crederem de ea posse legi; *Et votum viduæ & repudiatæ?* Aut dicam de vidua nupta summo Sacerdoti, de repudiata & de ea quæ calceum exuit, nupta sacerdoti vulgari? Idcirco dictum est: *Si autem in domo viri sui voverit*. Omnimode. *Si autem in domo viri sui voverit*. Hæc est nupta, aut non est nisi desponsata? Quando vero dicit: *Si existendo fuerit viro:* Ecce desponsata memorata est. Cur igitur dictum est: *Si autem in domo viri voverit?* Hæc est nupta. Verba R. Ismael. R. Akiba dicit: Hæc est pupilla vivente patre. *Et audierit vir ejus*. Ad excludendam surdum: *Et audierit vir ejus:* Non probo nisi quando ipse audierit, quando illi dixerint alii unde probatur? Ex eo quod dictum est: *Et confirmabuntur omnia vota ejus, & tacuerit ei*. Hoc est silentium ad confirmandum. Tu dicis hoc esse silentium ad confirmandum; aut non est silentium nisi ad excitandam iram. Quando vero dicit: *Si tacendo tacuerit vir ejus*. Ecce silentium ad excitandam iram jam dictum est. Cur igitur dictum est: *Et tacuerit ei?* Hoc est silentium ad confirmandum. *Et confirmabuntur omnia vota ejus*. Si vovisset & confirmasset, atque iterum abrogasset, crederem fuisse abrogatum? Et quomodo ego explicabo: *Et confirmabuntur omnia vota ejus?* Priusquam abrogaverit, aut etiam postquam abrogaverit? Quomodo ego explicabo? *Et irritum fecerit votum illius?* Priusquam confirmaverit, aut non nisi postquam confirmaverit? Idcirco dictum est. *Confirmabit illud:* Ostendit textus datam esse ei facultatem abrogandi toto die. *Omnis prolatio labiorum in votis ejus, & in obligatione animæ ejus non rata fiet*. Ad excludendum ejus procuratorem. *Maritus ejus irrita faciet ea; & Dominus ignoscet ei*. Si maritus abroget, abrogatur, si minus, non abrogatur. Si dicat legato; abroga vota quæ voverit uxor mea, donec veniam de loco N. & abrogaverit, crederem fuisse abrogata? Idcirco dictum est: *Maritus ejus irrita fecit ea*. Si maritus abroget, abrogantur; si minus, non abrogantur. Verba R. Josia; R. Jonathan dicit. Deprehendimus ubique quod hominis procurator sit sicut ipse. *Et Dominus ignoscet ei. Et omne votum, & omne juramentum obligationis ad affligendam animam*. Cur dictum est? Quia dictum est. *Et irritum fecerit votum illius, quod est super eam*. Crederem sive in iis fuerit sive non fuerit afflictio animæ? Idcirco dictum est: *Et omne votum & omne juramentum obligationis ad affligendam animam, maritus ejus confirmabit illud, & maritus ejus irritum faciet illud*. Non probo nisi de votis in quibus sit afflictio animæ, vota quæ fuerint inter ipsum & ipsam, unde probantur? Ex eo quod dictum est: *Hæc sunt statuta, quæ præcepit Dominus Mosi inter maritum & uxorem, & inter patrem & filiam*. Crederem sive in iis fuerit, sive non fuerit afflictio animæ? Idcirco dictum est, *Omne votum & omne juramentum obligationis ad affligendam animam*. Sicuti votum quod non profanatur nisi per alios, ipse potest abrogare, ita pariter votum, quod non profanatur nisi per alios, ipse poterit abrogare. Verba R. Josia. R. Jonathan dicit. Deprehendimus votum, quod non profanatur per alios, sed per eum, ipse potest abrogare. Quomodo? Si dicat:

cat: Prohibiti mihi ſint fructus mundi, ipſe ecce abrogat. Prohibiti mihi ſint fructus hujus provinciæ, adducet illi ex alia provincia. Interdicti mihi ſint fructus hujus tabernarii, non poteſt abrogare; Sed votum quod non profanatur per alios, ſed per eum, poteſt abrogare. Non probo niſi de marito, quod non poſſit abrogare votum, niſi quod fecerit inter ipſum & ipſam, & in quo fuerit afflictio animæ, de patre unde probatur? Ecce tibi argumentum. Quoniam pater abrogat, & maritus abrogat. Sicut maritus non abrogat niſi vota, quæ ſint inter ipſum & ipſam, & in quibus ſit afflictio animæ, ita pariter pater non abrogabit niſi vota quæ ſint inter ipſum & ipſam, & in quibus ſit afflictio animæ. Aut mutandum eſt. Quoniam pater abrogat, & maritus abrogat; ſicut pater abrogat omne votum, ita pariter maritus abrogat omne votum. Quomodo ego explicabo: *Omne votum & omne juramentum obligationis ad affligendam animam?* In tempore adoleſcentiæ; ſed in tempore pueritiæ dicam poſſe abrogare omnia ejus vota? Idcirco dictum eſt: *In pueritiis ſuis in domo patris ſui.* De pueritiis in domo patris ſui dixi, at non dixi de pueritiis in domo mariti. Diſſerui, argumentatus ſum in contrarium, & abolitum eſt argumentum in contrarium, atque utar primo argumento. Quoniam maritus abrogat & pater abrogat. Sicut maritus non abrogat niſi vota, quæ ſunt inter ipſum & ipſam, & in quibus ſit afflictio animæ, ita pariter pater non abrogabit niſi vota, quæ fuerint inter ipſum & ipſam, & in quibus fuerit afflictio animæ. Et præterea eſt argumentum a minori ad majus. Si maritus qui abrogat in adoleſcentia, non abrogat niſi vota, quæ fuerint inter ipſum & ipſam; & in quibus fuerit afflictio animæ, pater qui non abrogat in adoleſcentia, non erit æquare ut non abroget niſi vota quæ ſint inter ipſum & ipſam, & vota in quibus ſit afflictio animæ? Minime; ſi dixiſti de marito, cui non eſt omnimoda poteſtas, ideoque non poterit abrogare niſi vota, quæ ſunt inter ipſum & ipſam, & vota in quibus ſit afflictio animæ, dices de patre, cui eſt omnimoda poteſtas, ideoque poterit abrogare omnia vota? Idcirco dictum eſt: *Iſta ſunt ſtatuta.* Vel invitus debes æquiparare patrem marito. Sicut maritus non poteſt abrogare niſi votum in quo ſit afflictio animæ, ita pariter pater non poterit abrogare niſi votum, in quo ſit afflictio animæ. *Maritus ejus confirmabit illud, & maritus ejus irritum faciet illud.* Si voveat a ficubus, & ab uvis, ſi confirmet pro ficubus, omne confirmatum eſt. Si abrogaſſet pro ficubus, non eſt abrogatum; niſi quoque abrogaverit pro uvis. Verba R. Iſmael. R. Akiba dicit. Confirmatur pro ficubus, at non confirmatur pro uvis. Dictum eſt enim: *Maritus ejus confirmabit illud, & maritus ejus irritum faciet illud.* Si voverit a ficubus & ab uvis, & conſuluerit ſapientem, & abſolverit pro ficubus, non autem ab uvis, pro uvis, non autem a ficubus, omne eſt permiſſum; ſi illi prohibuerit ficus, non autem uvas, ſi uvas, non autem ficus, omne eſt prohibitum. Si abrogaverit maritus pro ficubus, non autem pro uvis, aut pro uvis, non autem pro ficubus omne eſt abrogatum. Si confirmaverit illi pro ficubus, non autem pro uvis, aut pro uvis non autem pro ficubus, omne eſt confirmatum. Quando? Quando unum fuerit votum; verum ſi dixerit: Ficus nolo guſtare; & præterea; uvas nolo guſtare; & conſuluerit ſapientem, & permiſerit illi ficus, non autem uvas, uvas non autem ficus & abrogaverit illi votum maritus pro ficubus, non autem pro uvis, pro uvis non autem pro ficubus; confirmaverit illi pro ficubus non autem pro uvis, pro uvis non autem pro ficubus, confirmatio eſt in ſua confirmatione, & abrogatio in ſua abrogatione. *Si autem tacendo tacuerit ei de die in diem.* Hoc eſt ſilentium ad excitandum iram. Tu dicis hoc eſſe ſilentium ad excitandam iram, aut non eſt ſilentium niſi ad confirmandum. Quando vero dicit: *Et tacuerit ei.* Ecce ſilentium ad confirmandum iram jam dictum eſt: Cur igitur dictum eſt: *Si autem tacendo tacuerit ei?* Hoc eſt ſilentium ad excitandam iram. *De die in diem*: Crederem de tempore in tempus? Idcirco dictum eſt: *Stabiliet ea, quia tacuit ei in die qua audivit.* R. Simeon ben Jochai dicit: De tempore in tempus: Ecce dicit lex; *de die in diem. Et ſi irrita faciendo irrita fecerit ea poſtquam audivit.* Poſt confirmationem voti; tu dicis poſt confirmationem voti: *Aut poſtquam audivit*; juxta ſenſum literalem: *Quia tacuit ei in die qua audivit.* Ecce auditio jam dicta eſt: Et cur dictum eſt: *Et ſi irrita faciendo irrita fecerit ea poſtquam audivit?* Poſt confirmationem voti. *Portabit peccatum illius.* Oſtendit textus, quod ipſe in ejus locum intret ob delictum. Ecce argumentum a minori ad majus. Si in proprietate pœnæ, quæ minor eſt, qui cauſat peccatum ſocio ſuo intrat in ejus locum, multo magis in proprietate boni, quæ major eſt. *Iſta ſunt ſtatuta, quæ præcepit*

cepit Dominus Moſi inter maritum & uxorem, inter patrem & filium. Vel invitus debes æquiparare patrem marito, & maritum patri in omnibus rationibus, quas diximus. *In pueritiis ſuis in domo patris ſui.* De pueritiis ſuis in domo patris ſui dixi, non autem de pueritiis in domo mariti. R. Iſmael dicit: *In pueritiis ſuis in domo patris ſui.* De pueritiis deſponſatæ textus loquitur, quod pater & maritus abroget ejus vota. *Peſiktha* 61. 4.

ואשה כי תדר נדר ליי' מקיש אשה לאיש מה איש עובר על בל יחל ועל בל תאחר אף אשה ואסרה אסר בבית אביה בנעוריה יכול אפי' קטנה ת"ל ואשה פרט לקטנה מיכן אמרו בת שתים עשרה שנה ויום אחד נדריה קיימין כי הדור נדר את שהסמיכה נדריה לדבר שאיפשר להנדר ואם לאו אינו נדר ואסרה אסר אין אסר אלא שבועה וכן איסר הוא אומ' ואסרה אסר על נפשה בשבועה בבית אביה בנעוריה נעורים שבבית אביה ולא נעורים שבבית בעלה להוציא את שנתאלמנה או נתגרשה מן האירוסין ושמע אביה להוציא את החרש ושמע אביה אפילו השמיעוהו אחרים והחריש לה אביה שיהא מתכוין לה שאם נדרה בתו ואמר סבור הייתי שהיא אשתי הרי זה יחזור ויפרש והחריש לה עד שיהא מתכוין לה וקמו כל נדריה שאם נדרה וקיי' וחזר והיפר שומע אני שהוא מופר מה אני מקיים וקמו כל נדריה עד שלא יפר וכל אסר אשר אסרה על נפשה יקום מגיד על נדר שאם קיים שעה אחת אינו רשאי להפר ואם הניא אביה אותה ביום שמעו הנאה זו הפרה כשם שהאב מניא כך הבעל מניא שנאמר ואם ביום שמוע אישה יניא אותה מה הבעל עשה בו חרישה ושמיעה ביום נדר אף האב כן ויי' יסלח לה אם נדרים המופרי' הרי שנדרה וכטלה מלבו והלכה ועשתה מזידה מניין שצריכה סליחה תלמוד לומר ויי' יסלח לה אם נדרים המופרי' צריכין סליחה קל וחומר לנדרים שאין מופרים כי הניא אביה אותה אם הניא האב מופר ואם לאו אינו מופר ואם היו תהיה לאיש זו ארוסה שכבר נאמר ואם בית אישה נדרה בנשואה דברי רבי יאשיה רבי נתן אומר אחד זו ואחד זו שנאמר ואם בית אישה לא בא הכתוב לחלק אלא רשותן שכל זמן שהיא בבית אביה אביה ובעלה מפירין נדריה ונדריה עליה נדרים שבאו עמה מבית אביה לבית בעלה ואת מבטא שפתיה אין ביטוי אלא שבועה בענין שנאמר או נפש כי תשבע לבטא בשפתים ושמע אישה להוציא את החרש והחריש לה עד שיהא מתכוין לה שאם נדרה אשתו ואמר סבור הייתי שהיא בתי הרי יחזור ויפר וקמו כל נדריה שאם נדרת וקיים וחזר והפיר שומע אני יהא מופר ומה אני מקיים והפר את נדרה עד שלא קיים או אף משקיים תלמוד לומר יקומו מגיד הכתוב שכל נדר שקיים שעה אחת אינו יכול להפר ואם ביום שמוע אישה יניא אותה לימד בבעל שהנאה היא הפרה ולימד בבעל שעשה חרישה ושמועה ביום נדר והפר את נדרה אשר עליה נדרים שעליה מיפר ולא מיפר עד שלא נדרה מה שאין כן בעצמו שהוא מפר נדר עצמו עד שלא נדר כגון שאם אמ' בראש השנה כל נדר שאני עתיד לידור יהו בטלין אלא באשתו כתוב אשר עליה נדרי' שהם עליה מפר ר"א אישה יקימנו ואישה יפירנו את שבא לכלל היקם בא לכלל היפר ויי' יסלח לה הרי שנדרה וביטלה ונדר אלמנה וגרושה מן הנישואין את אומר מן הנישואין או אינו אלא מן האירוסין אתה דן הואיל ובעולה אין אביה מפר לה ואלמנה וגרושה אין אביה מפר לה מה בעולה שיצאת מרשות אב אף אלמנה וגרושה מן הנישואין ואם בית אישה נדרה זו נשואה שהרי ארוסה למדנו מן ואם היו תהיה לאיש דברי ר' ישמעאל רבי עקיבא אומר זו יתומה בחיי האב שנתקדשה ונתגרשה כשהיא קטנה שאין לאביה רשות בה ושמע אישה אין לי אלא ששמע הוא השמיעוהו אחרים מניין ת"ל וקמו כל נדריה וכל איסר והחריש לה זו חרישה לקיים ואם הפר יפר אותם ביום שמעו ותנה תורה לרשות להפר כל היום כל מוצא שפתיה לנדריה להוציא את האפטרופוס אישה הפרם אם הפר הבעל מופר ואם לאו אינו מופר שנאמ' אישה אפרם ולא אפטרופוס ר' יונתן אומר מצאנו בכל מקום ששלוחו של אדם כמותו כל נדר וכל שבועת איסר לענות נפש למה נאמר לפי שהוא אומר והפר את נדרה אשר עליה שומע אני אף נדרי' שאין בהם עינוי נפש ת"ל לענות נפש לא אמרתי אלא נדרים שיש בהם עינוי נפש ואם החרש יחריש לה אישה ביום אל מעת לעת דברי רבי שמעון בן יוחאי ואם הפר ופר אותם אחרי שמעו אחר קיום הנדר ולא אחרי שמעו ממש שכל היום מפר ובלבד שלא יקיים הנדר מתחלה ונשא את עונה מלמד שהוא מכנס תחתיה לעון והרי דברים קל וחומר ומה אם מדת פורענות מועטת הגורם תקלה להבירו הרי הוא מוכנס תחתיו קל וחומר למדה טובה מרובה אלה החוקים אשר צוה יי' את משה בין איש לאשתו בין אב לבתו מקיש את האב לבעל ואת הבעל לאב בכל המדות שאמרנו בנעוריה בית אביה בנערה המאורשה הכתוב מדבר שאביה ובעלה מתירין לה:

Et mulier quum voverit votum Domino. Æquiparat mulierem viro. Sicut vir tranſgreditur præceptum. *Non profanabis, & non tardabis;* ita pariter fœmina. *Et obligatione ſe obligaverit in domo patris ſui in pueritiis ſuis.* Crederem vel puellam? Idcirco dictum eſt: *Et mulier.* Excludit puellam: Hinc dixerunt. Si filia fuerit duodecim annorum, & unius diei; ejus vota rata ſunt. *Quum voverit votum.* Qui ſtatuat vota ſua in re; quam vovere poſſit, ſi minus non erit votum. *Obligatione ſe obligaverit:* אסר non ſignificat niſi juramentum. Et ſic dictum eſt: *Et obligavit obligatione animam ſuam cum juramento; in domo patris ſuis, in pueri-*

tiis

tiis suis; Pueritiis in domo patris sui, non autem pueritiis in domo mariti. Ad excludendam, quæ vidua facta sit, aut repudiata fuerit ex sponsalibus. *Et audierit pater ejus;* vel si alii ei significaverint. *Et tacuerit illi pater ejus:* Ut in eam animadvertat: etenim si voveat ejus filia, & dicat: Putabam esse meam uxorem; ecce pœnitebit: & exponitur. *Et tacuerit illi.* Ut in eam animum advertat: *Et confirmabuntur omnia vota ejus.* Si enim voveat, & confirmet, & deinde abroget, crederem esse abrogatum? Quomodo ego explicabo: *Et confirmabuntur omnia vota ejus?* Donec abroget. *Et omnis obligatio, qua obligarit animam suam, rata erit.* Ostendit quod si votum una hora confirmetur non posse abrogari. *Si autem increpuerit pater ejus illam die qua audierit:* הנאה hæc est abrogatio. Sicut pater abrogat, ita pariter maritus abrogat. Dictum est enim: *Si autem die, qua audierit maritus ejus, increpuerit illam.* Sicut in marito consideratur silentium & auditio, ita pariter in patre consideratur silentium & auditio. *Et Dominus ignoscet ei.* Si vota abrogentur. Si voveat & aboleat in corde suo, & abiens faciat de industria, unde probatur quod opus habeat venia? Ex eo quod dictum est: *Et Dominus ignoscet ei.* Si vota quæ abrogantur, indigent venia, multo magis quæ non abrogantur. *Quia increpuit pater ejus illam.* Si pater ejus abroget, abrogatum est, si minus, non est abrogatum. *Quod si existendo fuerit viro.* Hæc est desponsata, quia jam dictum est: *Si vero domi mariti sui voverit.* De nupta dicitur. Verba R. Josia. R. Nathan dicit; utrumque. Dictum est enim. *Si vero domi mariti sui.* Non venit textus nisi ad distinguendum potestatem; quamdiu erit in domo patris sui, pater & maritus abrogabunt ejus vota: *Et vota ejus super eam.* Vota quæ cum ea venerunt ex domo patris in domum mariti sui. *Aut probatio labiorum suorum.* Non significat ביטוי nisi juramentum. Sicut dictum est: *Aut anima quæ juraverit pronunciando labiis. Et audierit vir ejus.* Ad excludendum surdum. *Et tacuerit ei.* Donec in eam animum advertat. Si voveat ejus uxor, & dicat; putavi esse meam filiam; ecce iterum abrogabit: *Et confirmabuntur omnia vota ejus.* Si enim voveat, & confirmet, atque iterum abroget, crederem esse abrogatum? Quomodo ego explicabo: *Et irritum faciet votum ejus?* Priusquam confirmet, aut etiam postquam confirmaverit? Idcirco dictum est: *Confirmabit.* Ostendit textus, omne votum, quod confirmetur una hora, non posse abrogari. *Si autem die qua audierit vir ejus increpuerit illam.* Docet de marito, qui si increpet, fit abrogatio, & docet quod in marito consideretur silentium & auditio in die voti. *Et irritum fecerit votum illius, quod super eam.* Vota, quæ sunt super eam, abrogat, at non abrogat, priusquam voveat. Quod non ita fieri solet in semetipso, eo quod ipse abroget votum suum, priusquam voveat. Si enim dicat in principio anni. Omnia vota, quæ ego sum voturus, sint irrita. *Quod super eam.* Vota quæ sunt super eam, abrogat. Alia expositio: *Vir ejus confirmabit illud, & vir ejus irritum faciendo irritum faciet illud.* Quod venit in genus confirmationis, venit in genus abrogationis. *Et Dominus ignoscet eo.* Ecce ejus votum, & ejus abrogatio. *Si voveat vidua & repudiata.* De nuptis. Tu dicis de nuptis, aut non dicitur nisi de desponsatis. Ecce tibi argumentum: Maritatæ non est pater, qui possit abrogavit. Et viduæ & repudiatæ non est pater, qui possit abrogare. Sicut maritata, quæ exiit de potestate patris, ita pariter vidua & repudiata, quæ exiit de potestate patris sunt ex nuptis. *Si autem in domo viri sui voverit.* Hæc est nupta, quia de desponsata percipimus ex eo quod dictum est: *Si autem existendi fuerit viro.* Verba R. Ismael; R. Akiba dicit. Hæc est pupilla, quæ vivente patre fuerit desponsata, & repudiata quando erat parvula, in quam patri non erat potestas. *Et audierit vir ejus.* Non probo nisi quando ipse audierit, si alii ipsi significaverint, unde probatur? Ex eo quod dictum est: *Et confirmabuntur omnia vota ejus, & omnis obligatio & tacuerit ei.* Hoc est silentium ad confirmandum. *Si autem irrita faciendo irrita fecerit ea in die qua audierit.* Dedit lex potestatem abrogandi toto die: *Omnis prolatio labiorum ejus in votis ejus;* Ad excludendum procuratorem. *Maritus ejus irrita fecit ea.* Si abroget maritus, erit abrogatum, si minus, non erit abrogatum. Dictum est enim: *Vir ejus irrita faciet ea.* Non autem procurator. R. Jonathan dicit. Ubique deprehendimus, quod legatus hominis sit sicut ipsemet. *Omne votum & omne juramentum obligationis ad affligendam animam.* Cur dictum est? Quia dictum est. *Et irritum faciet votum illius, quod super eam.* Crederem vel vota, in quibus non est afflictio animæ? Idcirco dictum est; *ad affligendam animam.* Non dixi nisi de votis, in quibus sit afflictio animæ. *Quod si tacendo tacuerit ei vir ejus de die in diem.* De tempore in tempus. Verba R. Simeonis ben Jochai. *Et si ir-*

ſi irrita faciendo irrita fecerit ea, poſtquam audivit. Poſtquam confirmatum ſit votum non autem poſtquam ſimpliciter audivit. Quod toto die poſſit abrogare votum, dummodo a principio non confirmaverit. *Et portabit peccatum ſuum*. Docet, quod pro ea ferre debeat peccatum. Ecce argumentum a minori ad majus; Si in proprietate pœnæ quæ eſt minor, qui facit offendiculam ſocio ſuo, ingreditur in ejus locum, multo magis in proprietate boni, quæ major eſt: *Hæc ſunt ſtatuta quæ præcepit Dominus Moſi inter virum & uxorem, & inter patrem & filiam*. Æquiparat patrem marito, & maritum patri, in omnibus operationibus de quibus diximus. *In pueritii ſuis in domo patris ſui*. De puella deſponſata textus loquitur, quod ejus pater & maritus eam abſolvant.

II. Judæi mandatum ſibi fuiſſe repudium cenſent, ex eo quod legitur *Deut.* XXIV. כי יקח איש אשה ובעלה והיה אם לא תמצא חן בעיניו כי מצא בה ערות דבר וכתב לה ספר כריתת ונתן בידה ושלחה מביתו ויצאה מביתו והלכת והית לאיש אחר ושנאתה האיש האחרון וכתב לה ספר כריתת ונתן בידה ושלחה מביתו או כי ימות האיש האחרון אשר לקחה לו לאשה לא יכול בעלה הראשון אשר שלחה לשוב לקחתה להיות לו לאשה אחרי אשר הטמאה כי תועבה הוא לפני יהוה ולא תחטיא את הארץ אשר יהוה אלהיך נתן לך נחלה: *Quum acceperit vir mulierem, & concubuerit cum ea, tum erit, ſi non invenerit gratiam in oculis ejus, quod invenerit in ea turpitudinem rei, & ſcripſerit ei libellum abſciſſionis, dederitque in manum ejus, ac dimiſerit eam e domo ſua, & egreſſa fuerit e domo ejus, abieritque & fuerit viro alteri; & odio habuerit eam etiam vir alter, & ſcripſerit ei libellum abſciſſionis dederitque in manum ejus, ac dimiſerit eam e domo ſua; vel cum mortuus fuerit vir ille poſterior, qui accepit eam ſibi in uxorem, non poterit maritus ejus prior qui dimiſerit eam, reverti ad accipiendum eam, ut ſit illi in uxorem, poſteaquam polluta eſt, quia abominatio eſt coram Domino, neque peccatricem reddes terram, quam Dominus Deus tuus dat tibi in hæreditatem. Jonathan* ארום יסב נבר איתא ויעול עלה ויהי אין לא השכחת רחמין בעינוי ארום אשכחת בה עבירת פתנם ויכתוב לת ספר תירוכין קדם בי רינא ויתן ברשותה ויטיל יתה מבייתיה ונפקרת מבייתיה ותהך ותהי לנבר אוחרן ואכריזו עלה מן שמיא דיסגינה נברא בתראה ויכתוב לה ספר תרוכין ויתן ברשותה ויטייל לה מבייתיה או אכריזו עלוי וימות גברא בתראה דנסבה ליה לאיתו לית ליה רשו לבעלה קמאה דפטרה מן שירויא למתוב למסבה למהוי ליה לאנתו מן בתר דאיסתאבת ארום מרחקא היא קדם יי ולא מרחקין בנהא דתוליד מניה ולא תחייב חובת מותנא ית ארעא דיי אלהכון יהיב לכון אחסנא: *Quando acceperit vir mulierem & ingreſſus fuerit ad eam, erit, ſi non invenerit gratiam in oculis ejus, quoniam invenerit in ea tranſgreſſionis rem, & ſcribat illi libellum repudii coram Synhedrio, & ponat eam in ſua poteſtate, & dimittat eam e domo ſua, & exeat e domo ejus, & eat, & ſit viro alteri, & proclamaverint de ea e cœlis, quod odio habeat eam vir poſterior, & ſcripſerit illi libellum repudii, & poſuerit in ejus poteſtate ut abeat ſibi e domo ejus, aut proclamaverint de eo, quod mortuus ſit vir poſterior, qui acceperit eam ſibi in uxorem. Non eſt facultas marito priori, qui dimiſit eam ab initio, iterum accipere eam, ut ſit illi in uxorem, poſtquam polluta eſt, quoniam abominatio eſt coram Domino; neque abominationi erunt filii ejus, quos ex eo pepererit; neque peccare facias peccato peſtis terram, quam Dominus Deus veſter dat vobis in hæreditatem. Siphri* כי יקח איש אשה מלמד מהאשה ניקנית בכסף שהיה בדין ומה אמה העברייה שאין נקנית בבעילה נקנית בכסף אשה שנקנת בבעילה אינו דין שתהא ניקנית בכסף יבמה תוכיח שניקנית בבעילה ואינה ניקנית בכסף אף אתה אל תתמה על האשה שאעפ שניקנית בבעילה לא תהא נקנית בכסף תל כי יקח איש אשה מלמד שהאשה נקנית בכסף ובבעילה שהיה בדין ומה יבמה שאין ניקנית בכסף ניקנית בבעילה אשה שנקנית בכסף אינו דין שנקנית בבעילה אמה העברייה תוכיח שנקנית בכסף ואין נקנית בבעילה אף אתה אל תתמה על האשה שאעפ שנקנית בכסף שלא תהא נקנית בבעילה תל ובעלה מלמ׳ שהאשה נקנית בבעילה ומניין אף בשטר ודין הוא ומה כסף שאינו מוציא הרי הוא קונה שטר שהוא מוציא אינו דין שיהא קונה לא אם אמרת בכסף שקונה הקדש ומעשר שיני תוכיח בשטר שאין קונה הקדש ומעשר שיני תל וכתב לא ספר כריתות ונתן בידה ויצאה מביתו מקיש הוייתה של זה ליציאתה של זה מה יציאתה מזה בשטר אף הוייתה מזה בשפר: והיה אם לא תמצא חן בעיניו בית שמאי אומרי׳ לא יגרש אדם את אשתו אלא אם כן מצא בה ערות דבר שנ׳ כי מצא בה ערות דבר ובית הילל אומרי׳ אפילו הקריחה את תבשילו שנ׳ כי מצא בה ערות דבר אמרו בית הילל לבית שמאי אם נאמר דבר למה נאמר ערוה ואם נאמ׳ ערוה למה נאמר דבר שאם נאמ׳ דבר ולא נאמר ערוה הייתי אומ׳ היוצאת מפני דבר תהיה מותרת להינשא והיוצאת מפני ערוה לא תהיה מותרת להינשא ואל תתמה אם נאסרה מן הסותר לה לא תהיה אסורה מן האסור לה תל ערוה ויצאה מביתו ואם נאמ׳ ערוה ולא נאמר דבר הייתי אומ׳ מפני ערוה תצא מפני דבר לא תצא תל ויצאה מביתו ר׳ עקיבא

עקיבא אומ' אפילו מצא אחרת נאה הימנה
שנ' ואם לא תמצא חן בעיניו וכתב לה
לשמה מיכן אמרו כל גט שנכתב שלא לשם
אשה פסול כיצד היה עובר בשוק ושמע קול
הסופר מקרא איש פלוני מגרש את אשתו
פלונית ממקום פלוני יאומר זה שמי וזה
אשתי כשם אשתו פסול לגרש בו כתב
לגרש את אשתו ונמלך מעא בן עירו אל
שמי כשמו ושם אשתי כשם אשתו פסול
לגרש בו יותר מיכן אמרו יש לו שתי נשים
ששמותם שוים כתב לגרש בו את הגדולה
לא יגרש בו את הקטנה יותר מיכן אמר
ללבלר כתוב ואיזו שארצה אגרש פסול לגרש
בו וכתב אין לי אלא כתב בדיו מניין בסם
ובסיקרא בקומוס ובקנקנתום תל' וכתב לה
מכל מקום ספר אין לי אלא ספר מניין עלי
קנים עלי אגוז עלי חרוב תל' ונתן מכל
מקום אם כן למה נאמר ספר מה ספר
מיוחד של קיימא יצאו אילו שאינן של קיימא
רבי יהודה בן בתירה אומר מה ספר מיוחד
שהוא תלוש מן הקרקע יצא דבר שמחובר
לקרקע כריתות שיהא כריתות מיכן אתה או'
האו' לאשתו הרי זה ניטיך על מנת שלא
תלכי לבית אביך לעולם על מנת שלא תשתי
יין לעולם אין כריתות על מנת שלא תלכי
לבית אביך מכאן ועד שלשי' יום על מנת
שלא תשתי יין מכאן ועד שלשי' יום הרי זה
כריתו' המגרש את אשתו ואמ' לה הרי את
מותרת לכל אדם אלא לפלוני ר' אליעזר מתיר
וחכמים אומרי' לאחר מיתתו של ר' אליעזר
נכנסין ארבעה זקינים לחשיב על דבריו רבי
טרפון ור' יוסי הגלילי ורבי אלעזר בן עזריה ור'
עקיבא רבי טרפון אמר הלכת וניסת לאחיו
ומת בלא ולד היאך זו מתייבמת ולא
נמצא זה מתנה על מה שכתוב בתורה וכל
המתנה על מה שכתוב בתורה תנאו בטל
הא למדת שאין זה כריתות א"ר יוסי הגלילי
היכן מצינו בתורה שמותרת לאחר ואסורה
לאחר אלא מותרת לאחר מותרת לכל אדם
אסורה לאחר אסורה לכל אדם הא
למדת שאין זה כריתות ר' אלעזר בן עזריה
אומר כריתות דבר הכורת בינו לבינה
א"ר יוסי הגלילי רואה אני את דברי רבי
אלעזר בן עזריה רבי עקיבא אומר וכי במה
החמירה תורה בגרושה או באלמנה חמורה
גרושה מאלמנה מה אלמנה קלה נאסרה
מן המותר לה גרושה חמורה אינו דין שתהא
אסורה מן האסור לה הא למדת שאין
זה כריתות דבר אחר הלכה וניסת לאחר והיו
לו בנים ממנה ניסת לזה לא נמצאו בניו
של ראשון ממזירין הא למדת שאין זה
כריתות בירה אין לי אלא בידה מניין לרבות
גגה חצירה וקרפיפה ורחובה תל' ונתן מכל
מקום א"כ למה נאמר ידה אלא מה ידה
מיוחדת שהיא רשותה כך כל דבר שהיא
רשותה ונתן בידה ושלחה מביתו עד שיאמ'
לה זה גיטיך מיכן אמרו הזורק גט לאשתו
ואמר לה כנסי שטר או שמצאתו והרי היא
ניטה אינו גט עד שיאמר לה הא ניטיך:
ויצאה מביתו מלמד שהאשה יוצאה מלפני
האיש והלכה והיתה לאיש אחר שלא
תינשא עמו בשכונ' אחר כבר קראתו התורה
אחר ושנאה האיש האחרון הכתוב מבשרך
שאתה עתיד לשנאותה או כי ימות האיש
האחרון הכתוב מבשרך שעתידה לקוברו
אין לי אלא גרושה אלמנה מניין תל' או כי
ימות האיש האחרון אם סופינו לרבות אלמנ'
מה תל' גרושה אלמנה מותרת ליכם גרושה
אסורה ליכם יכול אף שקילקלה על בעלה
לאחר שנתגרשה תהא אסורת לחזור לו תל'
וכתב לה ויצאה היוצאה בגט תהא אסורה
לחזור לו ולא שקילקלה על בעלה תהיה
אסורה לחזור לו ומניין לנותן גט ליבמתו
שאסורה להזור לו תל' לא יוכל בעלה
הראשון ומניין לאשה שהלך בעלה למדינת
הים ואמרו לה הרי מת בעליך וניסת ואחר
כך בא בעלה תצא מזה ומזה וצריכא גט מזה
ומזה תל' לא יוכל בעלה הראשון אשר שלחה
לשוב לקחתה לחיות לו לאשה אחרי אשר
הוטמאה אשר שלחה אין לי אלא מן
הנשואים לנשואים לאירוסים מן האירוסים
מן האירוסי' לנישואים ומן הנישנאים
לאירוסי' מניין תל' לא יוכל בעלה הראשון
לקרתה לא יוכל הראשון לקחת את אשר
שילח ר' יוסי בן כיפר אומ' משום ר' אלעזר בן
עזריה מן האירוסים מותרת מן הנישואים
אסורה שנאמ' אחרי אשר הוטמאה וחכמים
או' בין מן האירוסים ובין מן הנישואין אסורה
אם כן למה נאמ' אחרי אשר הוטמאה לרבות
סוטה שנסתרה וכן הוא אומר לאמר הן ישלח
איש את אשתו והלכה מאתו כי תועבה היא
לפני יי' ר' יהודה או' היא תועבה ואין הולד תועבה
ולא תחטיא את הארץ להזהיר ב"ד על כך:

Cum acceperit vir mulierem. Docet quod uxor acquireretur argento. Quia erat argumentum: Si ancilla quæ concubitu non acquiritur, acquiritur argento, mulier quæ acquiritur concubitu, non erit æquum ut acquiratur argento? Fratria probet, quæ licet concubitu acquireretur, tamen argento non acquirebatur. Tu quoque ne mireris de muliere, quæ licet acquiratur concubitu, tamen non acquiritur argento. Idcirco dictum est: *Cum acceperit vir mulierem*. Docet quod mulier acquiritur argento; quod acquiratur concubitu probatur argumento. Si fratria, quæ non acquiritur argento, acquiritur concubitu, mulier quæ acquiritur argento, non erit æquum, ut acquiratur concubitu? Ancilla Hebræa probet, quæ licet acquiratur argento, tamen non acquiritur concubitu. Tu quoque ne mireris de muliere quæ licet acquiratur argento, tamen non acquiritur concubitu. Idcirco dictum est. *Et concubuerit cum ea*. Docet, quod mulier acquiratur concubitu. Et unde probatur quod etiam Chirographo acquiratur? Argumento: Si argentum quod non dimittit, acquirit; chirographus, qui dimittit, non erit æquum ut acquirat? Minime; si dixisti de argento, quod acquirit sanctitatem & decimam secundam, dices de chirographo,

qui non acquirit neque sanctitatem, neque decimam secundam? Idcirco dictum est: *Et scripserit ei libellum abscissionis, dederitque in manum ejus ac dimiserit eam e domo sua*. Æquiparat essentiam hujus dimissioni illius; Sicut dimissio ex ea fit chirographo, ita pariter essentia ex ea fiet chirographo. *Tum erit si non invenerit gratiam in occulis ejus*. Schola Schamai dicit; Non repudiabit homo uxorem suam nisi in ea invenerit turpitudinem rei. Dictum est enim: *Quod invenerit in ea turpitudinem rei*. Schola Hillel dicit: Vel si exusserit decoctum. Dictum est enim: Quod invenerit in ea ערוה דבר. Respondit schola Hillel scholæ Schammai. Si dictum est דבר cur dicendum erat ערוה? Si dictum est ערוה cur dicendum erat דבר? Si dictum esset דבר & non dictum fuisset ערוה; dicerem si dimitteretur propter דבר quod ei liceret nubere, si dimitteretur propter ערוה, quod ei nubere non liceret. Neque mireris; si erat interdicta ex eo quod sibi erat permissum, nonne erit interdicta ex eo quod sibi erat interdictum? Idcirco dictum est: ערוה. *Et egressa fuerit e domo ejus*. Si dictum esset ערוה & non dictum esset דבר, dicerem propter ערוה egreditur, propter דבר non egreditur. Idcirco dictum est: *Et egressa fuerit e domo ejus*. R. Akiba dicit: Vel si invenerit aliam illa venustiorem. Dictum est enim. *Tum erit, si non invenerit gratiam in oculis ejus*. *Et scripserit ei*. Ejus nomine. Hinc dixerunt. Omnis libellus repudii qui non scriptus sit nomine mulieris, est illegitimus. Quomodo? Si quis pertransiens per forum, & audierit vocem scribæ legentis; Vir N. repudiat uxorem suam N. ex loco N. & dixerit. Hoc est nomen meum, & hoc est nomen uxoris meæ; sicut nomen uxoris suæ, illegitimus est, ut cum eo repudiet. Si scripserit ad repudiandum uxorem suam, & pœnituerit, & eum invenerit incola ejusdem civitatis, eique dixerit; nomen meum est sicut nomen illius, & nomen uxoris meæ, sicut nomen uxoris illius, est illegitimus, ut cum eo repudiet. Præterea dixerunt; Si illi duæ fuerint uxores ejusdem nominis, & scripserit ad repudiandum eo majorennem, non poterit eo repudiare minorennem. Præterea si dicat scribæ. Scribe; & quam tibi placuerit, repudia, illegitimus est ut cum eo repudiet. *Et scripserit*. Non probo nisi atramento, unde probatur auripigmento, minio, gummi, & calcantho? Ex eo quod dictum est: *Et scripserit ei*. Omnimode. *Libellum*. Non probo nisi de libello. Unde probatur de foliis cannarum, de foliis nucis, de foliis olivarum, & de foliis siliquæ. Ex eo quod dictum est: *Dederitque*. Omnimode. Si ita est, cur dictum est; *libellum*? Sicut libellus est peculiaris, & stabilis, excludantur ista, quæ non sunt stabilia. R. Jehuda ben Bethera dicit: Sicut libellus est peculiaris, & terræ non adhærens; excluditur quod terræ adhæret. *Abscissionis*; ut sit abscissio. Hinc tu dicis. Si dicat uxori suæ: En tibi tuus libellus repudii cum conditione, ne adeas domum patris tui in perpetuum; cum conditione ne bibas vinum in perpetuum, non est libellus abscissionis; cum conditione ne adeas domum patris tui hinc ad triginta dies; ne bibas vinum hinc ad triginta dies; erit libellus abscissionis. Si repudians uxorem suam, ei dixerit: Ecce tu permissa es cunctis hominibus, excepto N. R. Eliefer permittit, & sapientes prohibent. Post mortem R. Eliefer ingressi sunt quatuor seniores ad differendum de ejus verbis R. Tarphon, & R. Jose Galilæus, & R. Eliefer ben Azaria, & R. Akiba. R. Tarphon dixit. Si abeat, & nubat ejus fratri, & moriatur sine liberis, quomodo iste leviratum exercebit? Nonne deprehendetur hæc conditio contra id, quod scriptum est in lege; & omnis conditio quæ sit contra id, quod scriptum est in lege, aboletur: Ecce addiscis, quod non sit libellus abscissionis. Dixit R. Jose Galilæus: Num invenimus in lege, quod sit alteri permissa, & alteri vetita? At quæ permissa est uni, cunctis hominibus permissa est; quæ uni est vetita, omnibus hominibus est vetita. Ecce addiscis, quod hic non sit libellus abscissionis. R. Eliefer ben Azaria dixit. *Abscissionis*; Quod abscindat inter illum & ipsam. Respondit R. Jose Galilæus. Probabilia mihi videntur verba R. Eliefer ben Azaria. R. Akiba dixit: Ubinam lex aggravat in repudiata, an in vidua? Gravior est repudiata, quam vidua; Sicut vidua, quæ est levis, prohibita est ex eo, quod sibi permissum est, repudiata, quæ est gravis, non erit æquum ut sit prohibita ex eo quod sibi est vetitum? Ecce addiscis, quod iste non sit libellus abscissionis: Alia expositio. Si abiens nubat alicui, eique ex illa sint liberi, si isti nubat, non deprehendentur filii prioris esse spurii: Ecce addiscis, quod iste non sit libellus abscissionis. *In manum ejus*. Non probo nisi de ejus manu; unde probatur ad includendum tectum, atrium, septum, & plateam? Ex eo quod dictum est. *Dederitque*. Omnimode: Si ita est, cur dictum est; *Manum ejus*? An ea ratione, quod sicut manus ejus est peculiaris, quod sit in ejus potestate, ita pariter includitur omne, quod sit

sit in ejus potestate? *Dederitque in manum ejus, & dimiserit eam e domo sua;* Donec illi dicat; Hic est libellus tui repudii. Hinc dixerunt; Si projiciat libellum repudii uxori suæ, & illi dicat. Collige scripturam. Aut illum inveniat, non est libellus repudii; donec illi dicat. Ecce hic est libellus tui repudii. *Et egressa fuerit e domo ejus.* Docet quod mulier ejiciatur a facie viri. *Abieritque & fuerit viro alteri:* Ne nubat cum eo in vicinitate. *Alteri:* Jam textus illum alterum vocavit; *Et odio habuerit eam etiam vir ille posterior;* textus prænunciat, quod illa odio habenda sit; *Vel cum mortuus fuerit vir ille posterior;* textus prænunciat quod eum illa sit sepultura. Non probo nisi de repudiata, de vidua unde probatur? Ex eo quod dictum est: *Et mortuus fuerit vir posterior:* Si ad includendum viduam; cur igitur dictum est de repudiata? Vidua permissa est leviro; repudiata vetita est leviro. Crederem vel quæ depravata sit marito suo, postquam fuerit repudiata, vetitum fuisse ut ad eum reverteretur? Idcirco dictum est: *Et egressa fuerit.* Quæ egressa fuerit cum libello repudii vetita est, ut ad eum revertatur; at non ea quæ depravata sit marito suo, vetita est ut ad eum revertatur. Unde probatur, si dederit libellum repudii fratriæ suæ, quod vetita sit ut ad eum revertatur? Ex eo quod dictum est. *Non poterit maritus ejus prior.* Unde probatur de uxore, cujus maritus abierit in provinciam maritimam, eique dixerint; mortuus est maritus tuus; & nupserit, & postea redierit ejus maritus; quod egrediatur tam ab hoc quam ab illo, & requiratur libellus repudii tam ab hoc, quam ab illo? Ex eo quod dictum est: *Non poterit maritus ejus prior, qui dimiserit eam reverti ad accipiendam eam, ut sit illi in uxorem postquam polluta est. Qui dimiserit eam.* Non probo nisi ex nuptis de nuptis, de desponsatis ex desponsatis, ex desponsatis de nuptis unde probatur? Ex eo quod dictum est: *Non poterit maritus ejus prior accipere eam,* R. Jose ben Chipher dicit nomine R. Elieser ben Azaria. Ex desponsatis permissa est, ex nuptis est interdicta. Dictum est enim: *postquam polluta est.* At sapientes dicunt: Tam ex desponsatis quam ex nuptis interdicta est. Si ita est, cur dictum est: *Postquam polluta est?* Ad includendum mulierem adulterii suspectam, quæ occultata fuerit. Et sic dictum est *Jerem.* 3. *Si dimiserit vir uxorem suam, & recedat ab eo: quia abominatio illa coram Domino.* R. Jehuda dicit: Illa abominatio, at ejus proles non erit abominatio. *Neque peccatricem reddes terram.* Ut de hac præmoneatur Synhedrium. *Pesiktha* כי יקח איש אשה מלמד שהאשה מתקדשת בכסף דכתיב כי יקח איש אשה ולקיחה זו קנייה כענין קח לך את שדי אשר בענתות וכתיב התם שדות בכסף יקנו ובעלה מלמד שניקנית בביאה ובשטר מנא לן כדאמרי במסכת קידושים ומה כסף שאינו מוציא מכנים שטר שמוציא אינו דין שמכניס' וכן הוא אומר ויצאה מביתו והלכה והיתה לאיש אחר הקיש הויה ליציאה מה יציאה בשטר אף הויה בשטר וכו' במסכת קידושין והיה אם לא תמצא חן בעיניו יכול על חנם תלמוד לומר כי מצא בה ערות דבר מחלוקת בית הלל ובית שמאי במסכת גיטין בית שמאי אומרים לא יגרש אדם את אשתו אלא אם כן מצא בה ערות דבר ובית הלל אומר אפילו הקריחה תבשילו תלמוד לומר דבר ומה תלמוד לומר ערות דבר שלא תאמר הואיל ומשום ערות דבר נתגרשה לא תהא מותרת לינשא מקל וחומר במותר לה נאסרה באסור לה לא כל שכן כי מצא בה ערות דבר והיתה לאיש אחר הכתוב קראו אחר שאינו בן זוגו של ראשון שזה הוציא רשעה מתוך ביתו וזה הכניס רשעה לתוך ביתו וכתב לה לשמה מיכן אמרו כל גט שנכתב שלא לשם אשה פסול ספר מלמד שצריך שרטוט כספר כריתות שיהא כריתות ביצד האומר לאשתו הרי זה גיטך על מנת שלא תלכי לבית אביך לעולם ושלא תשתי יין לעולם אין זה כריתות עד שלשים יום הרי זה כריתות המגרש את אשתו ואמר לה הרי את מותרת לכל אדם חוץ מאיש פלוני אינה מגורשה ואף על פי שרבי אליעזר היה מתיר אין הלכה כדבריו ונתן בידה ברשותה בחצירה בקלתה בכל מקום שהוא מגורשת וכן אם הגיע גט ביד שלוחה הרי זו בידה קרידה קרינא ביה ששלוחו של אדם כמותו ושלחה מביתו וכו' מפרש בפרק הזורק גט לאשתו בגטין המביא גט ממדינת הים צריך שיאמר בפני נכתב ובפני נחתם והלכה כרבי אליעזר בגיטין דאמר אפילו לא כתב אלא שיטה אחת לשמה שוב אינו צריך ועידי הגט אין חותמין אלא זה בפני זה והילכתא אין מונין לגט אלא משעת כתיבה ובענין שתשהא אחר שנכתב גיטה שלשה חדשים המביא גט וחלה משלחו ביד אחר והשולח גט לאשתו עד שלא הגיע לידה יכול לבטלו ואין ביטול הגט אלא בפני שנים שהלכה כרב נחמן ואם ביטל הגט ולא נתיחד עמה חוזר ומגרש בו ואף על פי שאמרו כתובת אשה בזיבורית אם כתב לה עידית גביא עדית והני מילי איניש דיליה אבל מית אף על גב דכתב עידית גביא זיבורית ויתומים שאמרו חכמים בין קטנים בין גדולים בין לשבועה בין לזיבורית ובין איש לאשה הויין שליח לקבלה או להילכה והילכתא כרב דאמר אין האשה עושה שליח לקבל לה גיטה מיד שליח בעלה ההוא שכיב מרע דכתיב גיטא לדביתהו במעלי שבתא ולא הספיק ליתנו לה למחר תקף ליה עלמא אתא לקמיה דרבא אמר להו לוקניה ניהלה להרוא

לההוא דוכתא דיתיב ביה גיטא ותתזיק ביה
דתנן נעל וגדר ופרץ כל שהוא הרי זו חזקה
וגט שלא בא ליד אשה עד שמת בעלה
אינו גט וחמשלה גט ממקום רחוק נותן
אותו לה בחזקת שהוא קיים וצריך שיאמר
לסופר כתוב ולעדים חתומו נכתב ביום
ונחתם בלילה פסול והלכה גט מעושה בישראל
כשר ובגוים חובטין אותו ואומר לו עשה מה
שישראל אומר לך כשר והני מילי כדין ושלא
כדין אפילו ריח הגט אין בו היה הבית של
שניהם היא נדחית מפניו שנאמר ויצאה
מביתו ולא תינשא בשכונתו מחלוקת דבית
שמאי ובית הלל ושאמר רבי עקיבא אפילו
מצא אחרת נאה ממנה לא קשיא הא בזוג
ראשון הא בזוג שני דאמר רבי אליעזר כל
המגרש את אשתו ראשונה אפילו מזבח
מוריד עליו דמעות שנאמר זאת שנית תעשו
כסות דמעה את מזבח יהוה וכתיב על כי
העיד יהוה בינך ובין אשתך וגו׳ ולא ליכתוב
גיטא והדר ליחתוך מגילתא משום דכתיב
וכתב ונתן שיעור מגלה הגט זרה וגודל
והכותב אל יערב אות באות ואל ירחוק בו
אות ובין שיטה לשיטה כמלא שיטה ובשתים
שורות יכתוב הזמן ושם האיש ושם האשה
ושם המדינה ועיקר הגט יכתוב בשורות
אחרות הכל שנים עשר שורות קוצב מגלה
באורך זרת וגודל ורוחב כחצי זרה השיעור
וחורט שנים עשר שורות בשתים הראשונות
כותב הזמן ושם האיש ושם עירו ושם אשתו
בכך בשבת בכך לירח פלוני בכך לבריאת
העולם במנינא וכו׳ בשטרות מצוי וחותמין
שני עדים בשתי שורות זה לפני זה ויצאה
מביתו מלמד שהאשה נדחת מפני האיש
כדכתיב לעיל והלכה והיתה לאיש אחר שלא
תינשא בשכונתו אחר הכתוב קראו אחר
שאינו בן זוגו של ראשון שזה הוציא רשעה
מביתו וזה הכניסה ושנאה האיש האחרון
הכתוב מבשרו שעתיד לשנאתה שזוכר מעשיה
הראשונים וכתב לה ספר כריתות ושלחה
מביתו כדינו של ראשון או כי ימות האיש
האחרון מבשרו הכתוב האיש עתידה לקברו
לא יוכל בעלה הראשון מיכן לאשה שהלך
בעלה למדינת הים ובאו ואמרו לה מת
בעליך ונישאת ואחר כך בא בעלה שתצא מזה
ומזה לשוב לקחתה אחרי אשר הוטמאה
משניטמאת אסורה לחזור לו הא לא נישאה
חוזרת לו כי תועבה היא לפני יהוה היא
תועבה ואין הוולד תועבה ולא תחטיא
את הארץ להזהיר בית דין על כך :

Cum acceperit vir mulierem. Docet quod mulier desponsaretur argento. Scriptum est enim: *Cum acceperit vir mulierem:* & hæc acceptio est acquisitio; sicuti dictum est *Jerem.* XXXII. 7. *Sume tibi agrum meum, qui est in Anathoth.* Pariterque scriptum est; *Agri ementur pecunia. Et concubuerit cum ea.* Docet quod acquireretur concubitu, de chirographo unde probatur? Sicuti dixerunt in tractatu *Kiduschin.* Sicut argentum, quod non dimittit, introducit, chirographus, qui dimittit, non erit æquum ut introducat? Et sic dictum est; *Et egressa fuerit e domo ejus, abieritque & fuerit viro alteri.* Æquiparat existentiam dimissioni, sicut dimissio peragebatur chirographo, ita pariter existentia chirographo &c. Sicut exponitur in tractatu *Kiduschin. Et erit si non invenerit gratiam in oculis ejus.* Crederem immerito? Idcirco dictum est. *Quod in ea invenerit turpitudinem rei.* Dissentiunt schola Hillel & schola Schammai in tractatu *Gittin.* Schola Schammai dicit: Non repudiabit homo uxorem suam, nisi in ea inveniat turpitudinem rei. At schola Hillel dicit: Vel si combusserit decoctum. Idcirco dictum est דבר. Et cur dictum est ערות דבר? Ne diceres; quoniam propter turpitudinem rei repudiatur, non erit permissa ut nubat, argumento a minori ad majus in permittendo interdictum, in prohibendo quanto magis? *Quod in ea invenerit turpitudinem rei: Et fuerit viro alteri.* Et textus eum appellat alterum, quia non est similis primo. Eo quod ille ejecerit impiam ex domo sua, & iste introduxerit impiam in domum suam. *Et scripserit ei.* Suo nomine: Hinc dixerunt: Omnis libellus repudii, qui non fuerit scriptus nomine mulieris, est illegitimus. *Libellum.* Docet quod necesse sit ducere lineas in libello; & in *libellum abscissionis.* Ut sit abscissio. Quomodo? Si dicat uxori suæ: Ecce hic libellus tui repudii cum conditione, ne adeas domum patris tui in perpetuum, & ne bibas vinum in perpetuum, non est libellus abscissionis. Usque ad trigesimum diem; hæc erit abscissio. Si quis repudians uxorem suam, dicat: Ecce eris permissa cunctis hominibus excepto viro N. non erit repudiata. Etiamsi R. Elieser permittat, tamen constitutio non est juxta ejus verba. *Dederitque in manum ejus.* In ejus potestate, in atrio, in sinu; in omni loco, qui sit in ejus potestate, erit repudiata; Si libellus repudii perveniat in manum ejus legati; reputabitur pervenisse in ejus manum. Etenim de hoc legimus, quod legatus hominis sit sicut ipsemet. *Et dimiserit eam e domo sua &c.* Postquam ei dederit libellum repudii, & ejecerit eam de domo sua. Exponitur in tractatu *Gittin* cap. II. Qui affert libellum repudii ex provincia maritima, necesse est ut dicat: Coram me scriptus fuit, & coram me fuit obsignatus. Et constitutio est juxta mentem R. Elieser in *Gittin*, ubi dicit, vel si non scripserit nisi lineam unam ejus nomine, amplius non est necesse; & testes libelli repudii non obsignant nisi alter coram altero: Et est constitutio; Non numerant pro libello repudii nisi a tempore scriptionis, & propter causam ne more-

moreretur, poſtquam ſcriptus eſt libellus repudii, tribus menſibus; ſi ille qui affert libellum repudii, ægrotaverit, poterit mittere per alium. Et qui affert libellum repudii ad mulierem, priuſquam perveniat in ejus manum, poterit abolere, & poſtquam pervenerit in ejus manum, non poterit abolere; & libellus repudii non poterit aboleri niſi coram duobus, quia conſtitutio eſt juxta mentem R. Nachman. Si aboleverit libellum repudii, & non fuerit una cum ea, iterum poterit repudiare eam: Vel ſi dixerint; dos mulieris erit ex optimo, tamen ſi vel ſcripſerit ex deteriori, exiget ex deteriori; at hæc intelliguntur de viro, qui habeat bona; verum ſi moriatur, vel ſi ſcripſerit ex deteriori, exiget de optimo. Et pupilli, de quibus dixerunt ſapientes, ſive fuerint minorennes, ſive majorennes, ſive ex juramento, ſive ex optimo; & inter virum & mulierem requirebatur legatus ad accipiendum, & ad deducendum. Et conſtitutio eſt juxta mentem Rab, qui dicit: Fœmina non faciet legatum ad accipiendum libellum repudii ſui ex manu legati mariti ſui. Si decumbens ex morbo ſcribat libellum repudii uxori in vigilia Sabbathi, & non potuerit dare niſi poſtridie, cum eſſet moriturus, allatum fuit factum coram Raba. Dixit eis; Ut illa eum acquirat eo in loco, ubi poſitus eſt libellus repudii, & apprehendat. Etenim legimus. Si incluſiſſet aut excidiſſet, aut laceraſſet quantulumcunque, hæc erit apprehenſio. Et libellus repudii, qui non perveniat in manum uxoris, priuſquam moriatur maritus, non eſt libellus repudii; & qui mittit libellum repudii a loco remoto, dabit in ejus poteſtatem, ut confirmetur, & neceſſe eſt ut dicat ſcribæ; ſcribe, & teſtibus: Obſignate. Si interdiu ſcribatur, & noctu obſignetur, eſt illegitimus: Et eſt conſtitutio. Libellus repudii factus ab Iſraelita eſt legitimus, ſi a gentili, excutiunt illum; eique dicunt; Fac quod Iſraelita tibi dicit, eſt legitimus; & hæc intelliguntur; ſi fiat juxta inſtitutum, ſi vero non fuerit juxta inſtitutam, non eſt fundamentum in hoc libello repudii. Si fuerit domus amborum, ejicietur ab ejus conſpectu. Dictum eſt enim: *Et egreſſa fuerit e domo ejus*: Neque nubet vicino ſuo. Diſſentiunt ſchola Schammai & ſchola Hillel; & quod dicit R. Akiba. Vel ſi aliam invenerit vetuſtiorem. Non eſt contradictio: Hoc intelligitur de copula prima, & illud de ſecunda: Etenim dicit R. Elieſer; Qui repudiat uxorem ſuam primam; Vel ſi altare dimittat ſuper eam lachrymas: Dictum eſt enim *Malach. Et hac rurſum feciſtis, operiebatis lachrymis altare Domini*. Pariterque ſcriptum eſt ibid. *Quia Dominus teſtificatus eſt inter te & uxorem tuam*. Non autem ad ſcribendum libellum repudii, & poſt hæc ad abſcindendum volumen. Quia ſcriptum eſt: *Et ſcripſerit, dederitque*. Menſura libelli repudii erit ſpithama & ultra. Et ſcribet, & non miſcebit literam cum litera, neque delebit literam; & inter lineam & lineam erit ſpatium lineæ; & in duabus lineis ſcribet tempus & nomen viri, & nomen mulieris, & nomen provinciæ; & eſſentiale libelli repudii ſcribet in alia linea, & omnes erunt duodecim lineæ. Præciſe menſura libelli repudii erit ſpithama & ultra, & latitudo juxta hanc dimidiam menſuram; & lineabit duodecim lineas, in duabus prioribus ſcribet tempus & nomen viri, & nomen urbis ſuæ, & nomen mulieris ſic & ſic, & tali hebdomada, menſe N. ſic creationis mundi, æra &c. In chirographis obſignabunt duo teſtes in duabus lineis altera e regione alterius. *Et egreſſa fuerit e domo ejus*. Docet quod mulier expellatur a facie viri, ſicut ſupra ſcriptum eſt: Et hæc eſt conſtitutio: *Et fuerit viro alteri*. Ne nubat in vicinitate. *Alteri*. Alterum textus appellat, quia non eſt ſimilis primo, quia ille ejicit impiam a domo ſua, & iſte recipit. *Et odio habuerit eam etiam vir poſterior*. Textus prænunciat, quod eam ſit odio habiturus, eo quod recordaturus ſit opera priora. *Et ſcripſerit ei libellum abſciſſionis, & dimiſerit eam e domo ſua*. Juſta inſtitutum prioris. *Vel cum mortuus fuerit vir ille poſterior*. Prænunciat textus fore ut, eum ſepeliat. *Non poterit maritus ejus prior*. Hinc probatur de muliere, cujus maritus ſe contulerit in prnvinciam maritimam, & venerint teſtes dicentes; mortuus eſt maritus tuus, & illa abierit & nupſerit, & poſthæc venerit ejus maritus, quod egrediatur ab hoc & ab illo. *Reverti ad accipiendum eam, poſtquam polluta eſt*. Etenim poſtquam fuerit polluta, vetitum eſt reverti ad eum; Si non nubat, revertetur ad eum. *Quia abominatio eſt coram Domino*. Illa abominatio, at ejus proles non eſt abominatio. *Neque peccatricem reddes terram*. Ut de hoc præmoneatur Synhedrium:

Hujuſmodi erat formula libelli repudii:

בכך ובכך בשבת בכך דכך לירח פלו' בשיתא
כך יכך ליארה או לשטרות למניינא דרגילנא
למימני ביה במקום פלוני איך אנא פלוני בר
פלוני דמקום פלוני וכל שום אחרן והניכא
ראית

דאית לי ולאבהתי ולאחרי ולאחריהון דאבהתי צביתי ברעות נפשי בדלא אניסנא ופטרית ושבקית ותרכית יתיכי ליכי אנת פלונית בת פלוני דשמתא דלונית וכל שום אחרן והניכא דאת ליכי ולאבהתיכי ולאתריכי ולאחריהון דאבהתיכי די הוית אנתתי מן קדמת דנא ובדו פטרית ושבקית ותרוכית יתיכי ליכי דמהויין רשאה ושלטאה בנפשיכי למהך להתנסבא לכל גבר דיתיצבויין איניש לא ימחה בידיכי מן יומא דנן ולעלם והרי את מותרת לכל אדם והן די יהוי ליכי מנאי ספר תרוכין וגט פטורין ואגרת שבוקין כדת משה וישראל.

פלוני בן פלו׳ עד
פלוני בן פלו׳ עד

Feria N. mensis N. die N. Anno N. ſive a mundi conditu, ſive æra N. qua in loco N. utimur; Ego N. filius N. ex loco N. & quocunque nomine ſeu cognomine alio ſive ego, ſive parentes mei, ſive locus unde ego dignoſcor, ſive loca, unde parentes mei dignoſcuntur, nuncupamur, ultro, atque ex animi ſententia, & ſine coactione dimitto, relinquo, repudio te Tibi, Tu N. filia N. ex loco N. & quocunqne nomine ſeu cognomine alio ſint ipſa tu, ſive parentes tui, ſive locus, unde tu dignoſceris, ſive loca, unde parentes tui dignoſcantur, nuncupamini, quæ antea uſque ad hoc momentum uxor mea fuiſti; & nunc dimitto, relinquo, & repudio te tibi, adeo ut ſis libera, & tibi ſit poteſtas abeundi, & cuicunque viro velis nubendi; nec mortalium quiſquam te prohibeat ab hac die in perpetuum; & ecce ſis cuicunque viro licita; & hic eſto libellus, qui tibi ante eſt libellus repudii, inſtrumentum dimiſſionis, & relectionis epiſtola; juxta legem Moſis, & Iſrael.

N. filius N. teſtis.
N. filius N. teſtis.

III. Poſt ſectionem repudii l. c. *Deut.* legitur ſponſum integro anno a militia immunem fuiſſe. כי יקח איש אשה חדשה לא יצא בצבא ולא יעבר עליו לכל דבר נקי יהיה לביתו שנה אחת ושמח את אשתו אשר לקח: *Cum acceperit vir uxorem novam, non egredietur in exercitum, neque tranſibit ſuper eum ulla de rebus ejus, immunis erit in domo ſua anno uno, & lætabitur cum uxore ſua quam accepit. Jonathan* ארום יסב גבר איתא חדתא בתולתא לא יפוק בחילא דלא יארע עלוי כל מדעם בישפנייהי בביתיה שתא חדא ויחדי עם איתתיה דנסיב: *Cum duxerit vir uxorem novam virginem, non egrediatur in militiam, ut accidat illi aliquid mali. Immunis erit in domo ſua uno anno, & lætabitur cum uxore quam accepit. Siphri* 51. 3. כי יקח איש אשה חדשה אין לי אלא בתולה מניין לרבות ארוסה ושומרת יבם ת״ל ושמח את אשתו מכל מקום אם כן למה נאמר חדשה מי שחדשה לו פרט למחזיר גרושתו ואלמנה לכהן גדול וגרושה וחלוצה לכהן הדיוט ממזרת ונתינה לישראל בת ישראל לנתין ולממזר לא יצא בצבא יכול לא יצא בצבא יכול לא יצא בצבא אבל יספיק כלי זיין ומים ומזון ת״ל ולא יעבור עליו לכל דבר שומע אני אף בית וחנכו נטע כרם וחיללו אירס אשה ולקחה ת״ל עליו אינו עובר אבל עובר הוא על אילו נקי יהיה לביתו זה ביתו יהיה זו כרמו ושמח את אשתו זו אשה אשר לקח להביא את יבמתו: *Cum acceperit vir uxorem novam*. Non probo niſi de virgine, unde probatur ad includendum deſponſatam, & expectantem levirum? Ex eo quod dictum eſt: *Et lætabitur cum uxore ſua*. Omnimode. Si ita eſt, cur dictum eſt: *Novam*? Quæ ſit illi nova; Excludit qui reducit ſuam repudiatam, & viduam ſummo ſacerdotim, & repudiata, & quæ calceum exuit, ſacerdoti vulgari, ſpuriam & Nethinæam Iſraelitæ, filiam Iſraelitæ Nethinæo & ſpurio. *Non egredietur in exercitum*. Crederem quod non egrederetur in exercitum, at deberet ſubminiſtrare arma, & aquas & victum? Idcirco dictum eſt: *Non tranſibit ſuper eum ulla de rebus ejus*. Crederem vel ſi quis ædificaret domum, eamque dedicaret, & qui plantaret vineam & profanaret, & deſponſaret uxorem, eamque acciperet? Idcirco dictum eſt: *Super eum*, ſuper eum non tranſibit; at tranſibit ſuper iſto. *Immunis erit in domo ſua*: Hæc eſt domus ejus. *Erit*: Hæc eſt ejus vinea; *Et lætabitur cum uxore ſua*: Hæc eſt uxor; *Quam accepit*. Ad includendum fratriam. *Peſiktha* ad h. l. כי יקח איש אשה חדשה אחד בתולה אחד אלמנה ושומרת יבם חדשה פרט למחזיר גרושתו שאינה חדשה לו לא יצא בצבא זה צבא המלחמה ולא יעבור עליו לכל דבר שאינו מספק מים ומזן לאחיו שבמלחמה כאותן שחוזרין מערכי המלחמה נקי יהיה לביתו שנה אחת להביא כונס יבמתו ושמח את אשתו אשר לקח: *Cum acceperit vir uxorem novam*. Sive fuerit virgo, ſive vidua, ſive expectans levirum: *Novam*. Excludit repudiatam, quæ non eſt illi nova. *Non egredietur in exercitum*. Hic eſt exercitus belli. *Neque tranſibit ſuper eum ulla de rebus ejus*. Sc. quod non debeat ſuppeditare aquas & alimentum fratribus ſuis, qui ſunt in bello, ſicut illi qui revertuntur ab ordinibus belli. *Immunis erit in domo ſua anno uno*. Ad includendum qui introducit fratriam. *Et lætabitur cum uxore ſua quam accepit*.

Spon-

Sponſus cogebatur deſerere militiam, & reverti ad ſponſam ſuam ſicut ſcriptum eſt *Deut.* xx. 7. ומי האיש אשר ארש אשה ולא לקחה ילך ויושב לביתו פן ימות במלחמה ואיש אחר יקחנה: *Et quicumque ſit vir qui deſponſaverit uxorem, non tamen acceperit eam, abeat & revertatur ad domum ſuam, ne occidatur in bello, & vir alius accipiat eam.* *Jonathan* ומאן גברא דקריש אתתא ולא נסבה ילך ויתוב לביתיה דלא יגרום ליה חובה דלא חרי באנתתיה ויתקטל מקרבא וגבר חורן יסבינה: *Et quis eſt vir, qui deſponſavit uxorem, & nondum accepit eam: Eat & revertatur domum ſuam, ne occaſionem præbeat illi peccatum, ne lætari poſſit cum uxore ſua, ſed interficiatur in bello, & vir alter accipiat eam.* *Siphri* ad h. l. ומי האיש אשר ארש אשה אחד המארש אה אלמנה ואפילו שומרת יבם ואפילו שמע שמת אחיו במלחמה חוזר ובא לו ולא לקחה באשיה הראויה לו פרט למחזיר גרושתו ואלמנה לכהן גדול גרושה וחלוצה לכהן הדיוט ממזרת ונתינה לישראל ובת ישראל לנתין ולממזר ילך וישוב לביתו ילך וישמע לדברי כהן ויחזור בו: *Et quicunque ſit vir qui deſponſaverit uxorem.* Vel ſi deſponſaverit viduam, vel ſi expectet levirum, vel ſi audiat mortuum fuiſſe fratrem ſuum in bello, revertatur. *Et non acceperit eam.* De uxore illi convenienti loquitur. Excluditur, qui reducit ſuam repudiatam, & vidua ſummo ſacerdoti, & repudiata, & quæ calceum exurit, ſacerdoti vulgari, ſpuria Nethinæa Iſraelitæ, & Iſraelitis Nethinæo & ſpurio. *Vadat & revertatur in domum ſuam.* Vadat & auſcultet verba ſacerdotis, & revertatur. *Peſiktha* 71. 1. ומי האיש אשר אירש אשה אחד המארש בתולה אחד המארס אלמנה ואפילו שומרת יבם ואפילו שמע שמת אחיו במלחמה חוזר ובא לו ולא לקחה אשה הראויה לו פרט למחזיר גרושתו משנישאת ואלמנה לכהן גדול גרושה וחלוצה לכהן הדיוט ממזרת ונתינה לישראל בת ישרא למזר ולנתין כל אלו חוזרין מערכי המלחמה ומספקין מים ומזון לאחיהם שבמלחמה ומתקנין את הדרכים ואלו שאינן זזים ממקומן בנת ביה וחינכו נטע כרם וחיללו הנושא את ארוסתו וכן הוא אומר נקי יהיה לביתו שנה וגומ׳ מזה אתה למד למחנך בית ולמחלל כרם ולנושא ארוסתו ששלשתן בדין אחד הן אינן מספקין מים ומזון ואינם מתקנים את הדרכים: *Et quicunque ſit vir qui deſponſaverit uxorem.* Sive deſponſaverit virginem, ſive deſponſaverit viduam, vel ſi expectaverit levirum, vel ſi audierit occidiſſe fratrem ſuum in bello, revertetur. *Et non acceperit eam.* Uxorem ſibi convenientem. Excluditur qui reducit ſuam repudiatam, poſtquam nupſerit, excluditur vidua ſummo ſacerdoti, & repudiata & quæ calceum exuit ſacerdoti vulgari, ſpuria & Nethinæa Iſraelitæ, & Iſraelitis ſpurio & Nethinæo. Iſti omnes revertebantur ab ordinibus belli, & ſuppeditabant aquas & victum fratribus ſuis, qui erant in bello, & præparabant vias, & ipſi non movebantur ex locis ſuis; qui ædificaverit domum, & dedicaverit eam, & qui plantaverit vineam, & profanaverit eam, & qui deſponſaverit ſponſam. Et ſic dictum eſt: *Immunis erit in domo ſua anno.* Hinc tu doceris de dedicante domum, de profanante vineam, & de nubente ſponſæ ſuæ, quod in his tribus eadem ratio ſit habenda. Non ſuppeditabunt aquas neque victum, neque præparabunt vias.

CAPUT SEPTIMUM.

I. De muliere adulterii ſuſpecta. II. De duabus uxoribus altera dilecta, & altera exoſa, & de earum filiis. III. Formulæ contractus ſponſalitii, libelli renunciationis puellæ minorennis, ſolennis ſponſalium benedictionis, inſtrumenti dotalis, dotis fratriæ a leviro conſtitutæ, benedictionis deductionis in thalamum.

I. NUM. v. 12. uſque ad finem lex extat de muliere adulterii ſuſpecta, quæ potabatur aquis amaris. וידבר יהוה אל משה לאמר דבר אל בני ישראל ואמרת אלהם איש איש כי תשטה אשתו ומעלה בו מעל ושכב איש אתה שכבת זרע ונעלם מעיני אישה ונסתרה והיא נטמאה ועד אין בה והוא לא נתפשה ועבר עליו רוח קנאה וקנא את אשתו והוא נטמאה או עבר עליו רוח קנאה וקנא את אשתו והיא לא נטמאה והביא האיש את אשתו אל הכהן והביא את קרבנה עליה עשירת האיפה קמח שערים לא יצק עליו שמן ולא יתן עליו לבנה כי מנחת קנאת הוא מנחת זכרון מזכרת עון והקריב אתה הכהן והעמדה לפני יהוה ולקח הכהן מים קדשים בכלי חרש ומן העפר אשר יהיה בקרקע המשכן יקח הכהן ונתן אל המים והעמיד

והעמיד הכהן את האשה לפני יהוה ופרע
את ראש האשה ונתן על כפיה את מנחת
הזכרון מנחת קנאת הוא וביד הכהן יהיו
מים המרים המאררים והשביע אתה הכהן
ואמר אל האשה אם לא שכב איש אתך ואם
לא שטית טמאה תחת אישך הנקי ממי
המרים המאררים אלה ואם כי שטית תחת
אישך וכי נטמאת ויתן איש בך את שכבתו
מבלעדי אישך והשביע הכהן את האשה
בשבעת האלה ואמר הכהן לאשה יתן יהוה
אותך לאלה ולשבעה בתוך עמך נתת יהוה
את ירכך נפלת ואת בטנך צבה ובאו
המים המאררים האלה במעיך לצבות בטן
ולנפל ירך ואמרה האשה אמן אמן וכתב את
האלת האלה הכהן בספר ומחה אל מי
המרים והשקה את האשה את מי המרים
המאררים ובאו בה המים המאררים למרים
ולקח הכהן מיד האשה את מנחת הקנאת
והניף את המנחה לפני יהוה והקריב אותה
אל המזבח וקמץ הכהן מן המנחה את אזכרתה
והקטיר המזבחה ואחר ישקה את האשה את
המים והשקת את המים והיתה אם נטמאה
ותמעל מעל באישה ובאו בה המים המאררים
למרים וצבתה בטנה ונפלה ירכה והיתה האשה
לאלה בקרב עמה ואם לא נטמאה האשה
וטהרה הוא ונקתה ונזרעה זרע זאת תורת
הקנאת אשר תשטה אשה תחת אישה
ונטמאה או איש אשר תעבר עליו רוח קנאה
וקנא את אשתו והעמיד את האשה לפני יהוה
ועשה לה הכהן את כל התורה הזאת ונקה
האיש מעון והאשה ההוא תשא את עונה:

Locutus est Dominus ad Mosen dicendo. Alloquere filios Israel, dicesque ad eos: Quilibet vir cum declinaverit uxor ejus, ac prævaricata fuerit in eum prævaricationem; & concubuerit cum ea vir concubitu seminis; obtectum autem fuerit ab oculis mariti ejus, & absconditum fuerit, ipsaque polluta fuerit testis vero non fuerit in eam, neque ipsa fuerit deprehensa, & transivit super eum spiritus zelotypiæ, zelotypiamque tulerit in uxorem suam, & ipsa non fuerit polluta, tunc adducet vir uxorem suam ad sacerdotem, & afferet oblationem ejus pro ea, decimam partem ephæ farinæ hordeaceæ, non fundet super eam oleum, neque dabit super eam thus, quia munus zelotypiarum est, munus recordationis commemorans peccatum; & adducet eam sacerdos, statuetque eam coram Domino; Accipietque sacerdos aquam sanctitatum in vase testaceo, & de pulvere quoque qui fuerit in solo tabernaculi accipiet sacerdos, dabitque in illum aquam; tum statuet sacerdos mulierem coram Domino, & denudabit caput mulieris, dabitque super manus ejus munus recordationis, munus zelotypiarum est, & in manu sacerdotis erunt aquæ amaræ maledictionem inferentes; & adjurabit eam sacerdos, ac dicet mulieri; Si non concubuit vir aliquis tecum, & si non declinasti ad immunditiam sub marito tuo, immunis esto ab aquis amaris istis maledictionem inferentibus. Tu vero cum declinasti sub marito tuo, quumque polluta es, deditque vir aliquis concubitum suum in te præter maritum tuum; adjurabit sacerdos mulierem, adjuratione maledictionis, dicetque sacerdos mulieri; Det te Dominus in maledictionem, & juramentum in medio populi tui; quum dederit femur tuum cadens, & ventrem tuum tumescentem; veniantque aquæ istæ maledictionem inferentes in ventrem tuum ad tumorem ventris, & dejectionem femoris; & dicet mulier amen amen; Et scribet maledictiones istas sacerdos in libro, tum delebit aquis amaris; potabitque mulierem aquis amaris maledictionem inferentibus, & venient in eam aquæ maledictionem inferentes in amaras. Postea capiet sacerdos de manu mulieris munus zelotypiarum, & ventilabit munus coram Domino; & adducet ad altare. Pugillo etiam capiet sacerdos de munere memoriale ejus, & adolebit super altare, & postea potabit mulierem aquis; Bibetque aquas; & erit, si polluta sit, & prævaricata fuerit prævaricationem in maritum suum, tunc venient in eam aquæ maledictionem inferentes in amercas, intumescetque venter ejus, & cadet femur ejus, eritque mulier in maledictionem in medio populi sui. Quod si non polluta est mulier, sed munda est, tunc immunis erit, & producet prolem. Hæc est lex zelotypiarum, quum declinaverit mulier sub marito suo, & polluta fuerit; aut viri, super quem transivit spiritus zelotypiæ; & zelotypiam tulerit in uxorem suam, statueritque uxorem suam coram Domino, & fecerit in eam sacerdos universam legem hanc; & liber erit vir a peccato, mulier autem ipsa portabit peccatum suum. Jonathan ומליל יי'
עם משה למימר מליל עם בני ישראל ותימר
להון גבר גבר ארום תסטי אנתתיה ותשקר
ביה שקר וישמש גבר חורן עמה ית שמיש
דעריס ויהי מכסי מעיוי בעלה ומיטמרא והיא
מסאבא וסהדו בריר לית למסהיד בה והיא
לא אתחדת ויעיבר עלוירוח קנאתא ויקני ית
אתחידה וביא אסתאבת או עבר עלוי רוח
קנאתא וקיני ית אתתיה והיא לא אסתאבת
ומטול דלא אייתי גברא ההוא אפרשותא
ומעשרא אסתקף עלוי דייתי ית אינתתיה
לכהנא ומטול דאיהי אטעימת לגיורא הפנוקין
אסתקף עלה דייתי ית קורבנה דקייץ עלה
מדילה חד מן עשרא בתלת סאין קמחא דשערי
דחינון מיכלא דבעירי לא יריק עלה משחא
ולא יתן עלה לבונתא ארום מנחת קנאיתא
היא מנחת דוכרנא מדכרת חובין ויקרב יתה
כהנא ויקימינה קדם יי' ויסב כהנא מיין
קדישין מן בירורא בנטלא ויתנינון במאן
דחסף מטול דאיהי אשקית לגיורא חמר
בסים באמנין יקירין ומן עפרא די יהי
בשיפולי משכנא מטול דסוף כל בישרא
לעפרא

לעפרא יסב כהנא ויתן למיא ויוקם כהנא
ית איתתא קדם יי׳ ויאסור על חרצה אשלא
מעילוי חדייהא מטול דאיהי אסרת חרצה
בצלצולין ויפרע ית רישה דאיתתא מטול
דהיהי קלעת שער רישה ויתן על ידהא ית
מנחת דוכרנא מנחת קנאיתי היא ובידא
דכהנא יהון מי אמיריא בדוקיא ויומי יתה
כהנא בשבועת שמא רבא ויקירא ויימר
כהנא לאתתא אין לא סטית לאסתאבא
בתשמיש דעריס בר מן רשותא דבעליך ובאה
ממיא מיריא בדוקיא האלין ואנת ארום
סטית בר מן רשותא דבעליך וארום אסתבאת
בתשמיש דעריס ויהב גבר בך ית תשמישיה
בר מן רשותא דבעליך ויומי כהנא ית
אתתא בקיום ויגומתא ויימר כהנא לאתתא
יתן יי׳ יתיך ללוט ולממומי בגו בני עמיך
בדיתן יי׳ ית ירכוניך וית כרסיך מנפחא
ויעלון מיא בדוקיא האלין במעייכי למנפחא
כריסן ולמסייא ירכנין ותענה איתתא ותימר
אמן אין אסתבית כד מרוסא אמן אין
יאסתאבית כד נסיבתא והכתוב ית לווטיא
האלין כהנא על מגילתא וימחוק למיא בדוקיא
וישקי ית איתתא ית מיא מריריתא בודקיא
ויעלון בה מיא בודקיא ללוט ויסב כהנא מירא
דאתתא ית מנחתא דקניאיתא וירים ית
מנחתא קדם יי׳ ויקרב יתה על גבי מדבחא
ויקמוץ כהנא מן מנחתא ית צריר אדכרתא
ויסיק למדבחא ומבתר כן ישיק ית אתתא ית
מיא וישקינה ית מיא ויהי אין אסתאבת
בתשמיש דעריס ושקרת שקר בבעלה ויעלון
בה מיא בדוקיא ללוט יהנפה בריסה ותתמסי
ירכה ותהי אתתא ללוטא בגו עמה ברם
לגיורא בדקין מיא בדוקיא תאינון בכל אתרא
דהיא תמן ואין לא אסתאבא אנתתא בתשמיש
דעריס ודכיתא היא ותפוק זכיא וזיוה מנהר
ותשכח רחמין קדם בעלה ותתעבר כבר דכר
דא אחוית אורייתא קנאתא דתסמי אתתא
בר מן רשותא דבעלה ותסתאב בתשמיש
דעריס או גבר דיתעיבר עלוי רוח קנאיתא
ויקני ית אתתיה ויקים ית אתתיה קדם יי׳
ויעביד לה כהנא ית כל אוריתא הנא ואין זכאי
גברא מחובין אתתא ההיא תקבל ית חובהא:

Præterea locutus est Dominus cum Mose dicendo: Loquere cum filiis Israel, & dices illis. Cujuscunque uxor declinaverit, & prævaricata fuerit in eum prævaricationem; & concubuerit vir alter cum ea concubitu lecti; & hoc tectum fuerit ab oculis mariti ejus, & absconditum, & ipsa est contaminata, & testimonium clarum non est, quod testetur in eam, nec ipsa deprehensa est, & transierit super ipsum spiritus zelotypiæ, ut æmuletur uxorem suam, quamvis non sit polluta. Et propterea quod non attulit vir separationem aut decimam, istud erit occasio, ut adducat uxorem suam ad sacerdotem, & propterea quod ipsa gustandas dedit adultero delicias, hoc occasionem dabit ut afferat oblationem suam, quam constituit ipsi, de suo, decimam partem trium satorum farinæ bordeaceæ; nec affundet super illam oleum, nec ponet super eam tbus, quoniam oblatio zelotypiæ est, oblatio recordationis recordari faciens peccatum. Et admoveat ipsam sacerdos, & statuat eam coram Domino. Deinde accipiat sacerdos aquas sanctas ex concha in gutturnio, & ponet eas in vase testaceo, propterea quod potavit ipsa adulterum vinum odoratum in vasis pretiosis, & de pulvere, qui est in pavimento tabernaculi, eo quod finis omnis carnis est ad pulverem, sumet sacerdos & ponet in aquis. Statuat autem mulierem coram Domino, & ligabit super lumbos ejus funem desuper ubera ejus, pro eo quod ligavit lumbos suos cingulo, & discooperiet caput mulieris, propterea quod ipsa vitta involucrat crines capitis sui, & ponet super manum ejus, oblationem recordationis, oblatio zelotypiarum est; in manu autem sacerdotis erunt aquæ amaræ probantes; & adjurabit eam sacerdos per adjurationem nominis magni, & pretiosi, & dicet sacerdos mulieri. Si non declinasti ad polluendum te concubitu lecti extra potestatem mariti tui, sis innocens ab aquis amaris probantibus istis. Tu vero quum declinaveris a potestate mariti tui, quandoquidem polluta es concubitu lecti, & dedit vir in te concubitum suum extra potestatem ipsius mariti tui. Adjurabit sacerdos mulierem juramento maledictionis, & dicet sacerdos mulieri. Det Dominus te in maledictionem & juramentum in medio filiorum populi tui cum dederit Dominus femur tuum putridum, & uterum tuum inflatum. Et ingrediantur aquæ probantes istæ in viscera tua, ut tumescere faciant ventres & putrescere faciant femora; & respondebit mulier, & dicet; Amen si polluta sum jam desponsata; & amen si polluta sum postquam nupta sum: Et scribet maledictiones istas sacerdos in volumine, & absterget in aquis probationis; Et potabit mulierem aquis amaris probantibus, & ingredientur in eam aquæ probationum maledictionis. Et accipiet sacerdos de manu mulieris oblationem zelotypiæ, & elevabit oblationem coram Domino, ut offerat eam in altaris dorso. Et tollet plenum pugillum sacerdos de oblatione fasciculum recordationis ejus, ut incendat in altari. Et postea potabit mulierem aquis. Et postquam potaverit eam aquis, accidet si polluta fuerit concubitu lecti, & prævaricata fuerit prævaricationem contra maritum suum ingrediemur in eam aquæ probationum in maledictionem, & intumescet venter ejus, & computrescet femur ejus; & erit mulier in maledictionem in medio filiorum populi sui; verumtamen adulterum probant aquæ probationum illarum, quocunque in loco ipse fuerit. Quod si non polluta fuerit mulier concubitu lecti, sed munda fuerit, ipsa egredietur

dietur innocens, & splendor ejus lucebit,
& inveniet misericordiam coram marito suo,
& concipiet filium masculum. Hæc est in-
dicatio legis zelotypiæ, quando declineave-
rit mulier a potestate mariti sui, & pol-
luta fuerit concubitu lecti. At cum super
virum transivit spiritus zelotypiæ, ut æ-
muletur uxorem suam, ut statuat uxorem
suam coram Domino, tunc faciat ei sacer-
dos totam hanc legem. Quod si innocens
fuerit vir a peccatis, tum mulier illa fe-
ret pœnam peccati sui. Siphri 3. 1. דבר
אל בני ישרﭏ ואמרת ﭏיהם איש איש כי
תשטה אשתו למה נאמרה פרשה זו לפי
שהוא אומר כי יקח איש אשה ובעלה
לא שמענו ונו׳ ﭏא בזמן שיש לו עדים והתרו
בה שיוצאה ממנו בגט אבל ספק נבעלה ספק
לא נבעלה לא שמענו מה יעשה לה תלמוד
לומר דבר אל בני ישרﭏ ואמרת ﭏיהם איש
איש כי תשטה אשתו הרי הכתוב זוקקה
שתהא שותה מים המרים לכך נאמרה
הפרשה איש איש לעשות אשה כאיש דברי
ר׳ עקיבא כי תשטה אשתו בראויה לאישות
הכתוב מדבר להוציא ﭏמנה לכהן גדול
גרושה וחלוצה לכהן הדיוט וכדברי ר׳ עקיבא
בן מהללﭏ אף המשוחררת ואשת גר אמר
לו והרי כרכמיח שפחה משוחררת היתה
בירושלם והשקוה שמעיה ואבטליון כלשון
הזה אמר להם דוגמה השקוה ונירוהו ומת
בנידויו וסקלו בית דין את ארונו ומעלה בו
מעל על דבר ערוה או על דבר ממון כשהוא
אומר ושכב איש אותה שכבת זרע הרי מעילה
על דבר ערוה ולא על דב׳ ממון ומעלה בו
מעל אין מעילה בכל מקום ﭏא שיקור וכן
הוא אומר וימעלו באלהי אבותם ואומ׳ וימעלו
בני ישרﭏ מעל בחרם ואומר וימת שאול
במעלו אשר מעל וכן הוא אומ׳ בעוזיה מלך
יהוד׳ צא מן המקדש כי מעלת ואומר ומעלה
בו מעל הא אין מעילה בכל מקום ﭏא שיקו׳
ושכב איש להוציא את הקטן שאינו איש
אותה ולא את אחותה שהיה בדין אם כשבא
איסור הקל על איסור הקלה אסר את אוסרו
כשבא איסור חמור על איסור חמורה אינו
דין שהוא אוסר את אוסרו ת״ל אותה ולא
את אחותה אבא חנין אומר משום רבי ﭏיעזר
אומ׳ אותה ולא את חמותו אותה ולא את
הערוה שהיה בדין ומה במקו׳ שאין האוסר
אוסר כל ימיו כשבא איסור הקל על איסור
הקלה אסר את אוסריו מקום שהאוסר אוסר
כל ימיו כשבא איסור חמור על איסור חמורה
אינו דין שהוא אוסר את אוסריו ת״ל אותה
ולא את חמותו אותו אותה ולא הערוה
ונעלם מעיני אישה להוציא את הסומא
ונעלם מעיני אישה ולא שיהיה בעל רואה
ומעמעם הא אם ידע בה בעלה אין רשאי
להערים עליה ולהשקותה ונסתרה והיא
נטמאה אין עדים לטומאה אבל יש עדים
לסתירה או אין עדים לטומאה ולא לסתירה
אם אמרת כן אף היא מותרת לבעלה הא
אין עליך לומר כלשון האחרון ﭏא כלשון
הראשון ונסתרה אין עדים לטומאה אבל יש
עדים לסתירה ונסתרה לא שמענו שיעור
סתירה תלמוד לומ׳ ונסתר׳ והיא נטמאה
תיסרה כדי טומאה כדי רהקיף דקל דברי
רבי ישמעﭏ ר׳ ﭏיעזר אומר כדי מזיגת הכוס
ר׳ יהושוע אומר כדי לשתותו בן עזאי אומ׳ כדי
לצלות ביצה ר׳ עקיבא אומ׳ כדי לגמותה
ר׳ יהוד׳ בן בתירה אומר כדי לגמות שלשה
ביצים זו אחר זו ועד אין בה בשני עדים
הכתוב מדב׳ או אינו מדב׳ ﭏא בעד אחד
ת״ל לא יקום עד אחד באיש לכל עון ולכל
חטאת שאין ת״ל אחד ﭏא זה אב כל מקום
שנאמר עד הרי בכלל שני׳ עד שיפרוט לך
הכתו׳ אחד והיא לא נתפס׳ להוציא את
האנוסה או בין בישרﭏ או בין בכהונה אמרת
אם המטמא׳ טומאה קלה עשה בה אונס
ברצון סוטה חמור׳ דין הוא שנעשה אונס
כרצון בכהונה ועבר עליה רוח קנאה וקנא
את אשתו רשות דברי ר׳ ישמעﭏ רבי ﭏיעזר
אומר חובה או עבר עליו רוח קנאה ר׳ עקיבא
אומר מה ת״ל נטמאה נטמאה שלשה פעמים
ﭏא טמאה לבעל וטמאה לבועל וטמאה
לתרומה רבי ישמעﭏ אומ׳ אינו צריך ומה
אם גרושה קלה שמותרת לחזור למגרשה
בישרﭏ פסולה מן הכהונה סוטה חמורה דין
הוא שתהיה פסולה מן הכהונה מה ת״ל היא
נטמאה והיא לא נטמאה אם היא טמיאה
למה אינו משקה ואם טהור׳ היא למה הוא
משקה ﭏא בא הכתוב ללמדך של עולם אין
משקים ﭏא על הספק ומיכן אתה דן לשרץ
ומה אם במקום שלא עשה אונס כרצון
עשה ספק כוודאי כאן שעשה אונס כרצון דין
הוא שנעשה ספק כוודאי ומה כאן רשות
היחיד אף להלן רשות היחיד מה כאן דבר
שיש בו דעת לישﭏ אף להלן דבר שיש בו
דעת לישﭏ מיכן אמרו ספק טומאה ברשות
היחיד טמא ספק טומאה ברשות הרבים
ספיקו טהור את שיש בו דעת לישﭏ ספיקו
טמא ואת שאין בו דעת לישﭏ ספיקו טהור:
והביא האיש את אשתו אל הכהן מן התורה
האיש מביא את אשתו אל הכהן ﭏא אמרו
מוסרים לו שני תלמידי חכמים כדרך שלא
יבוא עליה ורבי אומר בעלה נאמן עליה מקל
וחומר ומה נדה שחייבים על ביאתה כרת
בעלה נאמן עליה סוטה שאין חייבים על
ביאתה כרת אינו דין שיהא בעלה נאמן
עליה אמרו לו כל שכן הואיל ואין חייבים
על ביאתה כרת לא יהא בעלה נאמן עליה
אמרו לו לא אם אמרת בנידה שיש לה
היתר אחר איסורה תאמ׳ בסוטה שאין לה
היתר אחר איסורה דבר אחר נחשדו ישרﭏ
על הסוט׳ ולא נחשדו על הנדות והביא
את קרבנה עליה כל קרבן שעליה דברי רבי
יהודה וחכמים אומרים קרבן שמכשירה לו
כגון זבה ויולדת הרי זו מביאה משלו ואין
מקיץ מכתובתה וקרבן שאין מכשירה לו
כגון שקיפחה נזירות כראשה או שחיללה את
השבת הרי זו מביאה משלה ומקיץ מכתובת׳
עשירי׳ האיפה אחד מעשירית באיפה קמח
שעורי׳ למה נאמ׳ שהיה בדין הואיל ומנחת
חוטא באה על חטא וזו באה על חטא אם
למדתי למנחת חוטא שאינ׳ באה ﭏא סולת
אף זו לא תבוא ﭏא סולת ת״ל קמח
שעורים למה נאמר שהיה בדין הואיל למנחת

חוטא

חוטא באה על החטא ומנחה זו באה על
החטא אם למדתי למנחת חוטא שאינה באה
אלא חטים אף זו לא תביא אלא חטים ת״ל
שעורים א״ר שמעון בן גמליאל הניחו לי
סופרים ואומ׳ כמין חומר אבל נראה הוא
כשם שמעשיה מעשה בהמה כך קרבנ׳ מאכל
בהמה לא ישים עליה שמן מגיד שאם נתן
עליה שמן ולבונה עובר בלא תעשה או כשם
שעוב׳ על שמנו כך עובר על לבונתו אמרת
על השמן יהיה עובר שאין יכול לחזור ולקטה
על לבונה לא יהיה עובר שיכול לחזור
וללקטה ת״ל לא ישים עליה שמן ולא יתן
עליה לבונה מגיד שאם נתן עליה שמן
ולבונה עובר בלא תעשה ומפני מה טעמו
של דבר מגיד מנחת קנאות הוא שתי קנאות
כשם שקנאה לבעל כך קנאה לבועל כשם
שקנאה למטה כך קנאה למעלה מנחת זכרון
שומע אני זכות וחובה ת״ל מזכרת עון כל
הזכרונות שבתורה לטובה וזו לפורענות דברי
ר׳ טרפון רבי עקיבא אומ׳ אף זאת לטובה
שנאמ׳ אם לא נטמאה האשה אין לי אלא
מזכרת עון מזכרת זכות מניין ת״ל מנחת
זכרון מכל מקום ר׳ ישמעאל אומ׳ מנחת זכרון
כלל מזכרת עון פרט כלל ופרט אין בכלל
אלא מה שבפרט שהיה בדין לבעל דין לחלוק
וכי איזו מדה מרובה מידת טובה או מידת
פורענות הוי אומר מידת הטוב אם מידת
פורענות ממעטת הרי היא מזכרת עון מידה
טובה מרובה דין הוא שתהא מזכרת זכות
זאת היא (מידה כחוק כל כלל ופרט שדרך
הדין לוקה בו נתקיימו זה וזה אל תלקה
דרך הדין כיצד יתקיימו זה וזה אלא תלקה דרך
הדין אם הייתה טמאה פורענות פוקדה
מיד ואם יש לה זכות תולה לה ששה
חדשים מפני תיקון הוולד דברי אבא יוסי בן
חנן רבי אליעזר בן יצחק אומר איש ההרתה
תשעה חדשים שנ׳ ונקתה ונזרעה זרע מה
זרע בן תשעה חדשי׳ אף זכות תשעה חדשי׳
ר׳ ישמעאל אומר שנים עשר חודש ואף על
פי שאין ראייה לדבר זכר לדבר להן מלכא
מלכי ישפר עלך בולא מטא על נבוכדנצר
לקצרת ירחין תרי עשר רבי שמעון בן יוחי
אומר אין זכות תולה במים המרים אם אומר
אתה שהזכות תולה במים המרים המאררים
מרחה אתה את המים בפני כל הנשים
ושותות ומוציא אתה שם רע על הטהורות
ששתו ויאמרו טמאות היו אלא שתלתה להם
זכות ר׳ אומר אומ׳ אני אכריע אם הייתה
טהורה סופה למות כדרך בני אדם ואם הייתה
טמאה סופה למות וצבתה בטנה ונפלה
ירכה ורבי שמעון בן יוחי אומר וכי מי מודיע
לכל העומדי׳ שסוף זה למות וצבתה בטנה
ונפלה ירכה אלא כיון שהיתה שותה
פניה מוריקות ועיניה בולטות וכמין שרביטין
הימורקי׳ בה והן אומרים מהרו והוציאוה
שלא תטמא העזרה: והקריב אותה הכהן
מיכן אמרו אין משקים שתי סוטות באחת
והעמידה שלא יעמיד עמה לא עבדיה ולא
שפחותיה מפני שלבה סמוך עליהם לפני יי׳
בשערי ניקנור מיכן אמרו ראש המעמד היה
מעמיד את הטמאים בשערי ניקנור : ולקח
הכהן מים קדושים אל כלי חרס אין מים
קדושים אלא שקידשו בכלי ואילו הם אילו
מי כיור בכלי חרס מגיד שלא עשה בה כל
הכלי׳ ככלי חרס שהיה בדין הואיל ועפר ומים
מקדשים בפרה ועפר ומים מקדשים בסוטה
אם למדתי לפרה שעשה בה כל הכלים ככלי
חרס אף סוטה אינו דין שלא נעשה בה כל
הכלים ככלי חרס ת״ל בכלי חרס מגיד שלא
עשה בה כל הכלי׳ בכלי חרס שהיה בדין
הואיל ועפר ומים מקדשי׳ בפרה ועפר ומים
מקדשים בסוטה אם למדתי בפרה שעשה בה
כל הכלים ככלי חרס אף סוטה אינו דין
שיעשה בה כל הכלים ככלי חרס ת״ל בכלי
חרס בכלי חרס דברי רבי ישמעאל ומן העפר
אשר יהיה בקרקע המשכן מגיד הכתוב שאם
לא היה שם עפר מביא עפר ממקום אחר
ונותנו למקו׳ מפני שהמקום מקדשו איסי בן
עקביה אומר להביא את קרקע בית עולמים
איסי בן מנחם אומר אם המטמאו טמאו
טומאה קלה עשה בה בית המקדש כמשכן
טומאה חמורה דין הוא שנעש׳ בה בית
המקדש כמשכן ומה תלמוד לומר ומן העפר
לפי שהוא אומר ולקחו לטמ׳ נאמ׳ כאן עפר
ונאמר להלן עפר מה עפר האמורה להלן
עפר על פני המים אף כאן עפר על פני
המים מה להלן אם הקדים עפר למים יצא
אף כאן אם הקדי׳ עפר למים יצא יקח
הכהן ונתן אל המים כדי שיראה שלשה
דברים בתורה כדי שייראו אפר פרה ועפר
סוטה ורוק יבמה רבי ישמעאל אומר אף דם
הציפור והעמיד הכהן את האשה לפני יי׳
מקום שמעמידה בתחילה מעמידה בסוף
ופרע את ראש האשה כהן נפנה לאחוריה
ופורעה כדי לקיים בה מצות פריעה דברי
רבי ישמעאל דבר אחר לימד על בנות ישראל
שהן מכסות ראשיהם ואף על פי שאין
ראייה לדבר זכר לדב׳ ותקח תמר אפר על
ראשה רבי יהודה אומר אם היה בית
חליצתה נאה לא היה מגלהו ואם היה
שערה נאה לא היה סותרו היתה מכוסה
לבנים מכסה שחורים היו שחורים נאים לה
מפשיטין ומלבישים אותה כעורים היו עליה
כלי זהב קטלאות ינזמים וטבעות מסלקם
הימינה כדי לנוולה רבי יוחנן בן ברוקה
אומר אין מנוולים בנות ישראל יותר ממה
שכתוב בתורה אלא לפני יי׳ ופרע את ראש
האשה סדין של בוץ היה פורס בינו לבין
העם כהן פונה לאחוריה ופורעה כדי לקיי׳ בה
מצות פריעה אמר לו כשם שלא חסת על
כבוד המקום כך אין חסין על כבודה כל
הניוול הזה היה מנוול אותה כל הרוצה
לראות בה רואה חוץ מעבדיה ושפחותיה מפני
שליבה גס בהן אחד האנשים ואחד הנשים
אחד קרובים ואחד רחוקים מותרים לראותה
שנאמר ונוסרו כל הנשים ולא תעשינה
כזימת כנה ונתן על כפיה אבא חנין אומר
משום רבי אליעזר כדי ליגעה כדי שתחזור
בה והלא דברים קל וחומר אם כך חס
המקום על עוברי רצונו על אחת כמה וכמה
יחוס על עושי רצונו וביד הכהן יהיו מי
המרים מגיד הכתוב שאין המים נהפכים
להיות מרים אלא ביד הכהן דבר אחר
נקראו מרים על שם סופן שממררין את

הגוף

יי׳ את יריכך נופלת ובאו המים המאררי׳
האלה רבי יוסי הגלילי אומר זה בטנו ויריכו
של בועל אתה אומר זה בטנו ויריכו של
בועל או אינו אלא בטנה ויריכה של נבעלת
כשהוא אומר וצבתה בטנה ונפלה יריכה הרי
בטנה ויריכה של נבעלת אמור הא מה
תלמוד לומר לצבות בטן ולנפיל ירך זה בטנו
ויריכו של בועל הא שה תלמוד לומר לצבות
מגיד הכתוב כשם שהפורענות פוקרתה כך
הפורענות פוקרתו והלא דברים קל וחומר
אם מידת פורענות ממועטת המביא תקלה
לחבירו הרי הוא כיוצא בו קל וחומר למידת
הטו׳ מרובה ואמרה האשה אמן אמן אמן
אמן שלא נטמיתי אמן שלא אטמא דברי
רבי מאיר ואין חכמים מודים כדבר אלא
אמן שלא נטמאתי ואם נטמיתי יבאו לה
אמן עם איש זה אמן עם איש אחר אמן
אם ארוסה אמן אם נשואה אמן אם שומרת
יבם אמן אם משנתייבמתי זה הכלל כל
שתיבעל ותהא אסורה לו על אותה השעה
הוא מתנה עמה הואיל ונאמרו שבועו׳ בתורה
סתם ופרט באחת מהם שאינו אלא באלה
ובשבועה כך פורטני בכל שבועות שבתורה
שלא יהא אלא באלה ובשבועה הואיל ופרט
באחת מהם שאינה אלא ביוד הי אף פורטני
בכל שבועות שבתורה שאינן אלא ביוד ה״
והואיל ונאמר שבועות סתם בתורה ופרט
באחת מהם שאינה אלא באמן אף פורטני
בכל שבועות שבתורה שאינן אלא באמן אבא
חנין אומ׳ משום ר׳ אלעזר להביא את שבועת
הדיינים שתהא באמן שאם אין עונה אתה
אחריו אמן אתה עושה שבועת שוא הואיל
ונאמר שבועות בתורה סתם ופרט באחת
מהם שמגלגלים עליה את הישן אף פורטני
בכל שבועות שבתורה שיגלגלו עליה את
הישן והלא דברים קל וחומר ומה סוטה
שלא בתבעה מקודם מגלגלים עליה את
הישן גזילות שנתבעו מקודם אינו דין
שיגלגלו עליה את הישן : וכתב את
האלות הכהן שומע אני כל אלה שבתורה
תלמוד לומר האלה הכהן למה נאמר שהיה
בדין נאמר כאן וכתב ונאמר להלן וכתב
ומה וכתב האמור להלן כשר בכל אדם אף
וכתב האמור כאן כשר בכל אדם תלמוד
לומר הכהן בספר ומחה נדבר הנמחה והלא
דברים קל וחומר ומה להטיל שלום בין
איש לאשתו אמר המקום ספר שנכתב
בקדושא ימחה על המים ספרי מינים
שמטילים איבה ושנאה יקנאה ועול דבבות
על אדם כמה וכמה שימחו מן העולם רבי
ישמעאל אומ׳ ספרי מינים כיצד הוא עושה
קודר את האזכרות ושורף את השאר ר׳ קיבא
אומר שורף את כולו מפני שלא בכתב
בקרושה מיכן אמרו אין כותבים לא על הלוח
ולא על הנייר ולא על הדיפתרא אלא
במגילה שנאמר בספר ואינו כותב לא
בקומוס ולא בקנקנתוס אלא בדיו שנאמר
ומחה אל מי המרים כתב שיכול לימחות
ומחה אל מי המרים מגיד הכתוב עושה את
המים מרים : ולקח הכהן מיד האשה ולא
מיד שלוחה מיד האשה שאם פירסה נידה
לא הייתה שותה והשקה את האשה למה
נאמר

הנוף ומרעדים את העין : והשביע אותה
הכהן משביעה ואין נשבעת מאיליה
שהיה בדין נאמר כאן שבועה ונאמר להלן
שבועה מה שבועה האמורה לחלן היא
בשבעת מאיליה אף שבועה האמורה
כאן היא נשבעת מאיליה תלמוד לומר
והשביע אותה הכהן הכהן משביעה ואינה
נשבעת מאיליה ואמר אל האשה בכל לשון
שהיא שומעת דברי רבי יאשיה שהיה בדין
ומה אם יבמה קלה לא עשה בה כל
הלשונות כלשון קודש סוטה חמורה אינו דין
שלא עשה בה כל הלשונות כלשון הקודש
תלמוד לומר ואמר אל האשה בכל לשון
שהיא שומעת דברי רבי יאשיה רבי ישמעאל
אומר אינו צריך שהרי כבר נאמר ואמרה
האשה אמן אמן אם אינה שומעת כיצד
אמרה אמן אמן או אינה אומרת אלה אלה
כשהוא אומר יתן יי׳ אותך לאלה ולשבועה
בתוך עמך הרי שבועה אמורה הא מה
תלמוד לומר ואמר הכהן לאשה לימדה כהן
סדר שבועה אם לא שכב איש אותך מלמד
שפיתח לה בזכות אומר לה הרבה יין עושה
הרבה שחוק עושה הרבה ילדות עושה הרבה
קירמוך ונשטפו אל תגרמי לשם הגדול הנכתב
בקדושה שימחה על המים אומר לפניה
דברי הגדה מעשים שאירעו בכתובים
הראשונים כגון אשר חכמים יגידו ולא כחדו
מאבותם ואומר לפניה דברים שאינן כדיי
לשומען היא וכל משפחות בית אביה כדיי
בהם רבי ישמעאל אומר בתחילה מודיעה
כוחן של מים המרים אומר להכתי אומר לך
המים המרים האילו למה הם דומים לסם
יבש הניתן על גבי בשר חי ואין מזיקו כשהוא
מוצא מתחיל לחלחל אף אם טהורה את
שתי ואל תמנעי ואם טמאה את הנקי ממים
המרים המאררים האלה : ואם כי שטית אין
לי אלא ברבה שלא כרכה מניין תלמוד
לומר וכי נטמאת ויתן איש בך את שכבתו
להביא את הסריס מבלעדי אישך להביא את
אשת הסריס על הכל היה מתנה עמה :
והשביע הכהן את האשה בשבועת האלה
מיכן אתה דן לכל השבועות שבתורה הואיל
ונאמרו שבועות בתורה סתם ופרט באחת
מהם שאינו אלא באלה ובשבועה אף פורטני
בכל השבועות שבתורה שלא יהו אלא באלה
ובשבועה הואיל ונאמרו שבועות בתורה סתם
ופרט באחת מהם שאינן אלא ביוד ה׳ אף
פורטני בכל השבועות שבתורה שאינן אלא
ביוד הא׳ יתן יי׳ אותך לאלה ולשבועה בתוך
עמך למה נאמר לפי שהוא אומר ושמעה
קול אלה אין לי אלא אלה מניין לעשות
שבועה כאלה הרי אתה דן נאמ׳ כאן אלה
ונאמ׳ להלן אלה מה אלה האמורה כאן עשה
שבועה כאלה אף אלה האמורה להלן עשה
שבועה כאלה ומה אלה ביוד ה׳ אף שבועה
ביוד הא׳ הואיל ונאמרו שבועות בתורה סתם
ופרט לך הכתוב באחת מהם שאינן אלא
ביוד ה׳ אף פורטני בכל שבועות שבתורה
סתם אינן אלא ביוד ה׳ בתוך עמך ועמך
שלום בתוך עמך ולא בזמן הזה הפרש בין
אדם המתנוול שמכירים אותו במקום לאדם
המתנויל למקום שאינו מכירין אותו : בתרת

נאמר והבי כבר נאמר ואחר ישקה את האשה
מה תלמוד לומר והשקה את האשה שאם
נמחקה המגילה ואמרה איני שותה מערערים
אותה ומשקים אותה בעל כורחה דברי רבי
עקיבא וחכמים אומרים ואחר ישקה את
האשה למה נאמר והשקה את האשה ומה
תלמוד לומר ואחר ישקה את האשה שלשה
דברים מעכבים בסוטה עד שלא נמחקה
המגילה ועד שלא קרב הקומץ ועד שלא
קיבלה עליה את השבועה נמחקה המגילה
ואמרה טמיאה אני המים נשפכים והמנחה
מתפזרת לבית הדשן ואין מגילתה כשירה
להשקות בה סוטה אחרת ר׳ אחי ברבי
יאשיה אומר משקים בה סוטה אחרת והניף
את המנחה מוליך ומביא מעלה ומוריד
מניין שנאמר אשר הונף ואשר הורם מקיש
הרמה לתנופה מה תנופה מוליך ומביא אף
הרמה כן ומה הרמה מעלה ומוריד אף
תנופה מעלה ומוריד מיכן אמרו מצות
תנופה מוליך ומביא מעלה ומוריד זה היא
מצות תנופה לפני יי׳ במזרח שבכל מקום
שנאמר לפני יי׳ הרי הוא במזרח עד שיפרוט
לך הכתוב והניף את המנחה לפני יי׳ והקריב
אותה אל המזבח למה על מנחת סוטה
שטעונה תנופה והגשה וקמץ הכהן מן המנחה
את אזכרתה והקטיר המזבחה זו הקטרת
הקומץ שקרויה אזכרה ואחר כך ישקה את
האשה לעניין שאמרנו: והשקה את המים
עד וצבתה בטנה ונפלה ירכה אין לי אלא
בטנה וירכה שאר איבריה מניין תלמוד
לומר ובאו מה אני אקרא ובאו בה מה
תלמוד לומר וצבתה בטנה ונפלה ירכה אבר
שהתחיל בעבירה ממנו יתחיל הפורענות
כיוצא בו אתה אומר וימח את כל היקום
אשר על פני האדמה מאדם ועד בהמה מי
שהתחיל בעבירה ממנו התחיל הפורענות
כיוצא בו אתה אומר ואת האנשים אשר
פתח דבית הכו בסנוירים מה שהתחיל בעבירה
ממנו היתה מתחיל בפורענות כיוצא בו אתה
אומר ואכבדה בפרעה ובכל חילו פרעה התחיל
בעבירה ממנו התחיל הפורענות כיוצא
בו אתה אומר הכה תכה את כל יושבי
העיר ההיא לפי חרב מי שהתחיל בעבירה
ממנו התחיל הפורענות אף כאן וצבתה בטנה
ונפלה ירכה אבר שהתחיל בעבירה ממנו
הוא אתחיל הפורענות והלא דברים קל
וחומר אם מידת פורענות ממועטת אבר
שהתחיל בעבירה ממנו התחילה הפורענות
קל וחומר למדת הטוב מרובה והיתה האשה
לאלה שהיו אלין בה יארעיך כשם שאירעה
לפלונית לשבועה שיהו נשבעין בה שאירעך
כשם שאירע לפלונית וכן הוא אומר והנחתם
את שמכם לשבועה לבחירי נמצינו למידים
שהרשעים שבועה לצדיקים ומניין שהצדוקים
ברכה לרשעים וכן הוא אומר והתברכו בו
גוים ובו יתהללו ואומר ונברכו בך כל
משפחות האדמה ובזרעך ואומ׳ ויברכם ביום
ההוא לאמר ואם לא נטמאה האשה רבי
ישמעאל אומ׳ וכי מי טמאה שהכתוב מטהרה
ומה תלמוד לומר ואם לא נטמאה האשה
וטהורה היא אלא מגיד הכתוב כיון שיצא
עליה שם רע אסורה לבעלה רבי שמעון בן

יוהי אומר לא תעלה על דעתך שהזכות
תולה במים המרים אלא אם לא נטמאה
האשה וטהורה היא למה נאמר לפי שהוא
אומר ואיש אשר ינאף את אשת איש לא
שמענו אלא בזמן שיש לה עדים והתרו בה
שהיא במיתה יש לה עדים ולא התרו בה
פטורה מן המיתה הואיל ופטורה מן המיתה
היה מותרת לבעלה אמרת ספק נבעלה ספק
לא נבעלה אסורה לבעל קל וחומר לשנבעלה
וודאי אלא הרי היא בכלל שנאמר כי יקח
איש אשה ובעלה ואם לא נסמאה היא
וטהורה היא טהורה לבעל וטהורה לבועל
וטהורה לתרומו׳ ונקתה מן האלות ואף מן
השבועות ונזרעה זרע שאם הייתה עקרה
נפקדת דברי רבי עקיבא אמר לו רבי ישמעאל
אם כן ילכו כל העקרות ויקלקלו בשביל
שיפקדו וזו שיש בה הפסידה אלא מה תלמוד
לו׳ ונקתה ונזרעה זרע שאם הייתה יולדת
בצער יולדת בריוח נקיבות יולדות זכרים
אחר יולדת שנים שחורים יולדת לבנים
קצרים יולדת ארוכים דבר אחר ונקתה
ונזרעה זרע להוציא את אלונית ושאינה
ראויה לולד דבר אחר ונזרעה זרע מפני
שהייתה בכלל ויצתה לידון בדבר החדש
החזירה הכתוב לכלל: זאת תורת הקנאות
אין לי אלא לשעה לדורות מניין תלמוד לומר
זאת תורת דברי רבי יאשיה רבי יונתן אומר
כחותם הדברים אשר תשטה אשה להביא
אשת חרש ואשת שיעמום שבית דין מקני׳
להם אף לפוסלם מכתובתם או אף להשקותם
ת״ל והביא האיש את אשתו אל הכהן האיש
משקה ואין בית דין משקי׳ תחת אישה
להוציא את הארוסה משמע מוציא את
הארוסה או מוציא את היבמה ת״ל איש
איש כי תשטה אשתו להביא היבמה דברי
ר׳ יאשיה ר׳ יונחן אומר איש איש כי תשטה
אשתו להוציא היבמה משמע מוציא היבמה
ומביא את הארוסה תלמוד לומר תחת
אישה להוציא את הארוסה: או איש אשר
תעבור עליו רוח קנאה למה נאמר לפי
שהוא אומר ועבר עליו רוח קנאה או כשם
שעד שלא קינא לה רשות אף כך משקינא
לה רשות תלמוד לו׳ או איש אשר תעבור
עליו חובה ולא רשות והעמיד הכהן את
האשה לפנו יי׳ ופרע את ראש האשה ונתן
על כפיה את מנחת הזכרון מנחת קנאות
היא אם עשה לה נקה ואם לא עשה לה
לא נקה ונקה האיש מעון שלא יאמר לה
אוי לי שהרגתי בת ישראל אוי לי שנוולתי
בת ישראל אוי לי שהייתי משמש עם הטמאה
לכך נאמר נקה שמעון בן עזאי אומ׳ בטהורה
הכתוב מדבר הואיל והביאה עצמה לידי
דברים הללו אף היא לא תצא מידי
פורענות לכך נאמר ונקה האיש מעון ורבי
עקיבא אומר בא הכתוב ללמדך שסוף זו
למות וצבתה בטנה ונפלה ירכה והיתה
האשה לאלה בקרב עמה למה נאמר ונקה
האיש מעון כשהאיש מנוקה מעון האשה
ההיא תשא את עונה ולא כעניין שנאמ׳
לא אפקד על בנותיכם כי תזננה ועל
כלותיכם כי תנאפנה כי הם עם הזונות
יפרדו ועם הקדשות יזבחו ועם לא יבין ילבט

אמר

אמר להם הואיל ואתם רודפים אחר זנות אף המים לא יבדקו את נשיכם לכך נאמר ונקה האיש מעון את עון ההוא:

Alloquere ad filios Israel, dicesque ad eos. Cur dicta est hæc sectio? Quia dictum est *Deut.* XXIV. 1. *Cum acceperit vir mulierem, & concubuerit cum ea.* Non audivimus, nisi quando illi fuerint testes, & præmonuerint, quod ab eo per repudium egrederetur; sed si dubium fuerit, utrum cum ea concubuerit, necne, non audivimus; quid erat faciendum. Idcirco dictum est. *Alloquere ad filios Israel; Quilibet vir, cum declinaverit uxor ejus.* De ea, quæ sit conveniens ut possit nubere, textus loquitur, ad excludendum viduam summo sacerdoti; repudiatam & quæ calceum exuit, sacerdoti vulgari; & juxta verba R. Akiba ben Mahalael, ancillam libertate donatam & uxorem peregrini. Dixerunt illi: Atqui Carchemith erat ancilla libertate donata Hierosolymis, quam potarunt Setmajah & Abalion. Hoc modo illi respondit: e. g. potarunt illam, & anathematizarunt illam, & mortua est in anathemate, & Synhedrium ejus arcam lapidavit. *Et prævaricata fuerit in eum prævaricationem.* Propter turpitudinem, aut propter opes. Quando vero dicitur. *Et concubuerit cum ea vir concubitu seminis.* Ecce prævaricatio respicit adulterium, non opes. *Et prævaricata fuerit in eum prævaricationem.* Ubicunque prævaricatio non significat nisi mendacium: Et sic dictum est 1. *Chron.* V. 24. *Et prævaricati sunt in Deum patrum suorum.* Et similiter dictum est *Jos.* VII. 2. *Et prævaricati sunt filii Israel prævaricationem in Cherem.* Et pariter dictum est: *Et mortuus est Saul in prævaricatione, quam prævaricatus est.* Et similiter dictum est de Usia Rege Jehuda *ibid.* XXVI. 8. *Egredere de sanctuario quia prævaricatus es.* Et sic dictum est: *Et prævaricata fuerit in eum prævaricationem.* Ecce prævaricatio ubique non significat nisi mendacium. *Et concubuerit vir.* Ad excludendum puerum, qui non est vir. *Cum ea.* Non cum ejus sorore. Etenim poterat adduci argumentum; quando venit interdictum leve (*scil. uxor quam maritus toto vitæ suæ tempore non interdicit, cum possit illam repudiare*) super interdictum leve, interdicit suum interdicentem (*sc. si cum alterius uxore concumbat, interdicta est marito*) quando venit interdictum grave, *interdictum grave, est soror uxoris, quæ semper interdicta est marito, quamvis uxorem repudiaverit*) super interdictum grave, non erit æquum ut interdicat suum interdicentem? Idcirco dictum est: *Cum ea*; non cum ejus sorore; *cum ea*; non cum ejus socru: *cum ea*; non cum ejus turpitudine. Et enim erat argumentum. Si ubi interdicens non interdicit cunctis diebus suis (*ex. gr. si concubuerit cum socru, non est illi uxor interdicta*) quando venit interdictum leve super interdictum leve, interdicit omnes ejus interdicentes, hic ubi interdicens interdicit cunctis diebus suis, quando venit interdictum grave super interdictum grave, non erit æquum ut interdicat omnes ejus interdicentes? Idcirco dictum est: *Cum ea.* Non cum ejus socru; Cum ea non cum ejus turpitudine. *Obtectum autem fuerit ab oculis mariti ejus.* Ad excludendum cœcum: *Obtectum autem fuerit ab oculis mariti ejus.* Non quod videat maritus, & dissimulet. Hinc si sciat maritus non licet callide agere, & eam potabit. *Et obsconditum fuerit, ipsaque polluta fuerit.* Non sunt testes pro ejus pollutione, at sunt testes pro ejus occultatione; aut non sunt testes pro ejus pollutione, neque pro ejus occultatione; si ita dicas, erit permissa marito. Si non potest dici juxta ultimam rationem, dici licebit juxta primam: *Et absconditum fuerit.* Non sunt testes pro ejus pollutione, at sunt testes pro ejus occultatione: *Et absconditum fuerit;* Non audivimus spatium temporis occultationis; Idcirco dictum est: *Et absconditum fuerit, ipsaque polluta fuerit.* Tempus occultationis erat quandiu pollui potuerit: Tantum ut palma circumagi possit. Verba R. Ismael; R. Elieser dicit; tantum ut vini calix aqua diluatur. R. Jehuda dicit; tandiu ut potari possit; Ben Azai dicit; Tantum ut ovum assari possit; R. Akiba dicit; tantum ut possit ipsum absorberi. R. Jehuda ben Bethera dicit; tantum ut tria ova alterum post alterum possint absorberi: *Testis vero non fuerit in eam.* De duobus testibus textus loquitur, aut non loquitur nisi de uno teste; Idcirco dictum est *Deut.* XIX. 5. *Non insurget testis unus in hominem in quocunque crimine, & in quocumque peccato.* Neque erat dicendum *unus*; sed hæc est constitutio principii; quod ubicunque dicitur testis, comprehendat duos testes donec specificet tibi textus unum: *Neque ipsa fuerit deprehensa.* Ad excludendum coactam; Aut dicam tam pro Israelita quam pro sacerdotio. Dixisti? Si ubi sit pollutio levis, consideratur vis sicut voluntas, in muliere adulterii suspecta, quæ est gravis, non erit consideranda vis sicut voluntas pro sacerdotio? *Et transierit super eum spiritus zelotypiæ, zelotypiamque tulerit in uxorem suam.* Ex arbitrio: Verba R. Ismael R. Elie-

R. Eliefer dicit; ex debito. R. Akiba dicit: Cur ter dictum est; *polluta fuerit, polluta fuerit?* Nisi quod polluta sit marito, & polluta sit adultero, & polluta sit pro separatione. R. Ismael dicit: non est necesse. Si repudiatæ quæ est levis, licet redire ad eum; si qui repudiavit Israelitis interdicta est sacerdotio; Mulier adulterii suspecta, quæ est gravis, non erit æquum ut sit interdicta sacerdotio? Cur dictum est. *Ipsaque polluta fuerit, & non polluta fuerit?* Si fuerit polluta, cur non bibit? Si fuerit munda, cur bibit? Sed venit textus ad te docendum, quod non potaverint nisi propter dubium. Et hinc potes argumentari de reptili. Si ubi non consideratur violentia sicut voluntas, consideratur dubium sicut certum; hic ubi consideratur violentia sicut voluntas, erit æquum ut consideretur dubium sicut certum. Sicut hic in loco privato, ita pariter ibi in loco privato; sicut ibi in re, ubi sit scientia interrogandi, ita ibi pariter: Hinc dixerunt; Dubium pollutionis in loco privato, est immundum, in loco publico est mundum. In quo sit scientia, ut possit interrogari, ejus dubium est immundum, si non fuerit in eo scientia ut possit interrogari, ejus dubium est mundum. *Tunc adducet vir uxorem suam ad sacerdotem.* Ex lege maritus adducere debebat uxorem suam ad sacerdotem. Sed dixerunt: Assignabantur illi duo discipuli sapientum in itinere, ne cum ea concumberet. At Rabi dicit: Marito in hoc fides habebatur argumento a minori ad majus: Si in menstruata, cujus concubitu tenebantur excidio, fides marito habebatur, in muliere adulterii suspecta, cujus concubitu non tenebatur excidio, non erit æquum ut marito fides haberetur? Responderunt illi; multo magis, quod propter ejus concubitum non teneretur excidio, marito fides non erat habenda: Dixerunt illi: Si dicas de menstruata, cui est permissio post interdictum, dices de muliere adulterii suspecta, cui non est permissio post interdictum? Alia expositio. Suspecti sunt Israelitæ in mulieribus adulterii suspectis, at non sunt suspecti in menstruatis. *Et afferet oblationem ejus pro ea.* Omne sacrificium quod pro ea fuerit. Verba R. Jehuda: At sapientes dicunt; Sacrificium, quo illi fiat legitima; e. g. si fuerit seminiflua & puerpera, ecce adducebat de suis bonis, neque parabat de ejus dote; at sacrificium, quo illi non fiat legitima. e.g. Si violaret Nazyræatum in capite suo, si profanasset Sabbathum, tum adducebat de ejus bonis, & parabat de ejus dote: *Decimam partem Ephæ.* Unam ex decem partibus Ephæ. *Farinæ hordeaceæ*; cur dictum est? Quia erat argumentum: Quoniam munus peccatoris adducebatur propter peccatum, & hoc adducebatur propter peccatum; si percepi ex munere peccatoris, quod non adduceretur nisi de simila, ita pariter hoc non erat adducendum nisi de simila. Idcirco dictum est: *Farinæ hordeaceæ.* Cur dictum est? Quia erat argumentum. Quoniam munus afferebatur propter peccatum, & hujus munus afferebatur propter peccatum; si percepi ex munere peccatoris, quod non adduceretur nisi ex tritico, ita pariter hoc adducendum erat de tritico. Idcirco dictum est: *Hordeaceæ.* Dicit Raban Simeon ben Gamaliel; Permittent mihi Scribæ; & dicam sicut globulum balsami, sed erit probabile; sicut ejus opera erant bestiæ, ita pariter ejus oblatio erat cibus bestiæ. *Non fundet super eam oleum.* Ostendit quod si funderet super eam oleum, transgrederetur præceptum negativum. Aut dicam. Sicut transgreditur præceptum propter oleum, ita pariter transgreditur propter ejus thus. Dixisti? Propter oleum transgreditur, quia non poterat illud iterum colligere; at propter thus non transgreditur, quia poterat illud iterum colligere. Idcirco dictum est: *Non fundet super eam oleum, neque dabit super eam thus.* Ostendit, quod si dederit super eam oleum, & thus transgrediatur præceptum negativum. Qua de causa? Rationem ostendit. *Quia munus zelotypiarum est:* Crederem quod memoraret merita & reatum? Idcirco dictum est: *Commemorans peccatum.* Omnes memoriæ in lege sunt in bonum, & hæc in pœnam: Verba R. Tarphon; R. Akiba dicit. Hæc quoque in bonum: Dictum est enim; *Si non fuerit polluta mulier.* Non probo nisi de memorante peccatum, de memorante merita, unde probatur? Ex eo quod dictum est: *Munus recordationis.* Omnimode: R. Ismael dicit: *Munus recordationis*: Generale; *Commemorans peccatum*; particulare; Non est in generali, nisi quod sit in particulari. At est argumentum opponendi ad dividendum: Quænam est proprietas multiplicior? proprietasne boni; an proprietas mali? Dicendum est: proprietas boni: Si proprietas mali minor est; ecce de ea dicitur: *Commemorans peccatum*; proprietas boni, quæ multiplicior est, non æquum erit, ut commemoret merita? Hæc est proprietas in lege: Omne generale & particulare, quorum causa pars argumenti aboletur, inter se confirmari possunt, non est abolendum argumentum. Quomodo inter se confirmantur, ne aboleatur argumentum? Si

Si fuerit polluta, statim pœnam illam visitabat; si in ea fuerint merita, merita suspendebant sex menses propter dispositionem fœtus: Verba R. Jose ben Chanen: R. Elieser ben Isaach dicit; Liberabat per novem menses; Dictum est enim: *Tunc immunis erit, & producet prolem*. Sicut proles est filius novem mensium, ita pariter merita suspendunt novem menses. R. Ismael dicit; duodecim menses. Licet non sit rei demonstratio, est tamen rei monimentum. Dictum est enim *Dan.* IV. 4. *Quamobrem rex consilium meum placeat tibi; Omnia hæc venerant super Nebucbdnezarem in fine mensium duodecim*. R. Simeon ben Jochai dicit: Meritum non suspendebat aquas amaras; si dicas quod meritum suspenderet aquas amaras, tu inefficaces reddis aquas apud omnes mulieres quæ bibunt, & quod educis malum nomen in puras quæ biberunt; & dicent: Immundæ fuerunt; sed meritum eorum suspendit. Rabi dicit: Ego decidam; Si erat munda, finis ejus erat, ut moreretur juxta consuetudinem generalem hominum; si immunda, finis ejus erat, ut mortem hanc moreretur; *Et intumescet venter ejus, & cadet femur ejus*. At R. Simeon ben Jochai dicit. Quis potuit indicare adstantibus, quod finis ejus esset, ut moreretur; *Et intumescet venter ejus & cadet femur ejus?* Verum postquam biberat, facies ejus livorem contrahebat, & oculi protuberabant, & sicut virgæ in ea corruptæ erant, & illi dicebant: properate, ejicite eam ne polluat atrium. *Et adducet eam sacerdos*. Hinc dixerunt: Non potabuntur simul duæ mulieres adulterii suspectæ. *Et statuet*. Ne cum ea statuantur ejus servi & ancillæ, quia in illis confidebat. *Coram Domino*. In porta Nikanoris. Hinc dixerunt. Præfectus stationis statuebat immundos in porta Nikanoris. *Accipietque sacerdos aquas sanctitatum in vase testaceo*. Non erant aquæ sanctitatum, nisi in vase fuissent sanctificatæ. Et quænam erant? Erant aquæ labri. *In vase testaceo*. Ostendit quod omnia vasa in ea non erant consideranda sicut vas testaceum. Quia erat argumentum. Quoniam cinis & aquæ sanctificabantur in vacca, & aquæ sanctificabantur in muliere adulterii suspecta; si percepi quod in vacca considerarentur omnia vasa sicut vas testaceum, ita pariter in muliere adulterii suspecta non erit æquum, ut sint consideranda omnia vasa sicut vas testaceum? Idcirco dictum est: *In vase testaceo*. Ostendit quod in ea non sint consideranda omnia vasa sicut vas testaceum. *Et de pulvere qui fuerit in solo tabernaculi*. Ostendit textus, si ibi non fuerit pulvis, quod afferre debeat ex alio loco, & ponere in eo loco, quia locus ipsum sanctificabat. Nisi ben Akabia dicit. Ad includendum solum domus seculorum: Nisi ben Menachem dicit: Si in immundo immunditie levi consideratur domus sanctuarii sicut tabernaculum, in muliere adulterii suspecta, quæ est gravis, erit æquum ut consideretur domus sanctuari sicut tabernaculum: Et cur dictum est: *Et de pulvere*? Quia dictum est *Num.* XIX. 17. *Accipientque pro polluto*: Memoratur hic pulvis, & memoratur l. c. pulvis, sicut pulvis ibi memoratus debebat conspici in aquarum superficie, ita pariter hoc loco pulvis memoratus debebat conspici in aquarum superficie. Sicut ibi si prævertat pulverem aquis, satisfacit officio, ita pariter & hoc loco: *Accipiet sacerdos, dabitque in aquas;* ut conspiciatur: Tria erant in lege, quæ conspici debebant: Cinis vaccæ, & pulvis mulieris adulterii suspectæ, & sputum fratriæ. R. Israel dicit: Etiam sanguis avis. *Tum statuet sacerdos mulierem coram Domino*. In loco ubi a principio statuebatur. *Et denudabit caput mulieris*. Sacerdos post eam se convertebat, & denudabat, ad observandum in ea præceptum denudationis. Verba R. Ismael. Alia expositio. Docet; quod filiæ Israel operirent capita sua; & licet non sit rei demonstratio, est tamen rei monimentum. Dictum est enim 2. *Sam.* XIII. 19. *Et accepit Thamar pulverem super caput ejus*. R. Jehuda dicit; Si sinum venustum ipsa haberet, non denudabat, si pulchri essent capilli, non dissolvebat; si induta esset vestibus albis, nigris operiebat, si nigræ decerent, exuebant, & induebant inquinatis; si ornata esset ornamentis aureis, monilibus, inauribus, & annulis, detrahebantur ab ea, ut deturparetur. R. Jochanan ben Beroka dicit: Non deturpabantur filiæ Israel magis, quam scriptum est in lege, nisi *coram Domino & denudabit caput mulieris*. Linteum byssinum extendebant inter ipsam & populum. Sacerdos post eam se convertebat, & denudabat, ad observandum præceptum denudandi: Dicebat illi; sicut non habuisti rationem honoris Dei, ita pariter ratio non habebitur honoris tui; & hæc omnis erat turpitudo, qua deturpabatur. Omnis qui spectare volebat, veniebat ad spectandum, exceptis ejus servis & ancillis, quia in illis confidebat. Tam viri quam mulieres, tam proximi, quam remoti poterant illam spectare; Dictum est enim *Ezech.* XXIII. 48. *Ut erudiantur omnes fœminæ, ne faciant secundum scelus vestrum. Dabitque super manus ejus*. Aba Cha-

Chanen dicit nomine R. Eliefer, ut defatigaretur, ut poffet pœnitere. Hinc argumentum a minori ad majus. Si ita miferetur Deus tranfgredientium ejus voluntatem, quanto magis miferebitur Deus facientium ejus voluntatem? *Et in manu facerdotis erunt aquæ amaræ*. Oftendit textus, quod aquæ non converterentur ut effent amaræ nifi in manu facerdotis. Alia expofitio. Vocabantur amaræ, quia earum finis erat, ut amaritudinem afferent corpori, ac tremorem oculo. *Et adjurabit illam facerdos*. Sacerdos illam adjurabat; at feipfam non adjurabat. At erat argumentum. Memoratur hic juramentum, & memoratur ibi juramentum; Sicut in juramento ibi dicto, per feipfum jurabat, ita pariter hoc loco: Idcirco dictum eft: *Et adjurabit illam facerdos*. Sacerdos illam adjurabat, at feipfam non adjurabat: *Ac dicet mulieri*; Quavis lingua quam intelligat. Verba R. Jofia. Et eft argumentum. Si in fratria quæ eft levis, non confiderantur omnes linguæ ficut lingua fancta, in muliere adulterii fufpecta, quæ eft gravis, non erit æquum ut non confiderandæ fint omnes linguæ ficut lingua fancta? Idcirco dictum eft: *Ac dicet mulieri*. Quavis lingua quam intelligat: Verba R. Jofia. R. Ifmael dicit: Non eft neceffe, quia jam dictum eft: *Et dicet mulier; Amen amen*; Si non intelligeret; quomodo poterat dicere; *amen amen?* aut non dicet nifi maledictionem. Quando vero dicit: *Det Deus te in maledictionem, & in juramentum in medio populi tui;* Ecce juramentum jam dictum eft; cur dictum eft: *Ac dicet facerdos mulieri?* Dicebat facerdos ordinem juramenti. *Si non concubuit vir aliquis tecum*. Docet, quod inciperet a juftificatione. Dicebat illi; Vinum immodicum hoc effecit, rifus, juventus; Quammulti ante te fubmerfi funt! Ne facias ut nomen magnum fcriptum cum fanctitate deleatur in aquis. Dicebat coram ea verba allegorica, quæ acciderunt, quæ memorantur in primis fcripturis; ficut dictum eft *Job* xv. 18. *Quod fapientes retulerunt, & non negaverunt a patribus fuis*. Hæc quoque coram illa dicebat, quæ audienda non erant, fed ipfa & univerfa familia patris fui idonea erat, quæ illa audiret. R. Ifmael dicit: A principio fignificabat vim aquarum amararum, dicens: Mea filia, tibi dicam; cui fint fimiles iftæ aquæ amaræ. Sunt fimiles aromati ficco, quod fi imponatur carni vivæ, non nocet, quando deprehendit vulnus, dolorem affert; Ita pariter, fi es pura, bibe, ne te cohibeas, fi vero polluta; *Immunnis efto ab aquis amaris iftis maledictionem inferentibus*. *Si non declinafti*. Non probo nifi juxta ufum communem, contra ufum communem, unde probatur? Ex eo quod dictum eft. *Quumque polluta es, deditque vir aliquis in te concubitum fuum*. Ad includendum eunuchum. *Præter maritum tuum*. Ad includendum uxorem eunuchi. Iftorum omnium habita eft ratio. *Et adjurabit facerdos mulierem juramento maledictionis*. Hinc tu argumentaris de omnibus juramentis in lege memoratis. Quoniam memorantur abfolute in lege juramenta, & in aliquo eorum definitur, non faciendum fuiffe nifi cum maledictione & juramento ita pariter ego definiam omnia juramenta, non fuiffe facta, nifi cum maledictione, & juramento. Quoniam memorata funt abfolute in lege juramenta, & definitur in eorum aliquo non fuiffe facta nifi cum nomine *Jod* & *He fc. nomine ineffabili*, ita pariter ego definiam omnia juramenta in lege memorata facienda fuiffe cum nomine *Jod* & *He*: *Det te Dominus in maledictionem, & juramentum in medio populi tui*. Cur dictum eft? Quia dictum eft *Levit*. v. 1. *Et audierit vocem maledictionis*. Non probo nifi de maledictione, unde probatur ut fit confiderandum juramentum ficut maledictio? Ecce tibi argumentum. Memoratur hic maledictio, & ibi memoretur maledictio, ficut in maledictione hoc loco dicta confideratur juramentum ficut maledictio, ita pariter in maledictione ibi dicta confiderandum erit juramentum ficut maledictio; ficut maledictio facienda erat cum nomine *Jod* & *He*, ita pariter juramentum cum nomine *Jod* & *He*. Quoniam abfolute in lege memorantur juramenta, & fpecificat in eorum aliquo textus, non factum fuiffe nifi cum nomine *Jod* & *He*, ita pariter ego definiam omnia juramenta abfolute in lege memorata non facta fuiffe nifi cum nomine *Jod* & *He*. *In medio populi tui*. Et populus tuus in pace. *In medio populi tui*. At non hac tempore. Difcrimen eft inter hominem qui vilipenditur in loco ubi cognofcitur, & hominem qui vilipenditur in loco ubi non cognofcitur. *Quum dederit Dominus femur tuum cadens; veniantque aquæ iftæ maledictionem inferentes*. R. Jofe Galilæus dicit: Hic eft venter & femur adulteri; aut non erit nifi venter & femur adulteræ: Quando vero dicit: *Ad tumorem ventris, & ad dejectionem femoris*. Ecce jam dictum eft de ventre & de femore adulteræ. Cur igitur dictum eft: *ad tumorem*? Oftendit textus, ficut pœna illam vifitabat, ita quoque pœna illum vifitabit. Atqui eft argu-

argumentum a minori ad majus. Quum proprietas mali minor sit, qui corruere facit socium suum, fit ei similis, multo magis juxta proprietatem boni, quæ major est. *Et dicet mulier amen amen amen*, *amen* quod non fuerim polluta, *amen* quod non polluar. Verba R. Meir. At sapientes in hoc non assentiuntur; sed dicunt; *amen* quod non fuerim polluta, & si polluta sim, ingrediantur in me aquæ. *Amen si sim scortata* cum viro isto, cum viro alio; *amen si sim scortata* desponsata, *amen si sim scortata* nupta, *amen si sim scortata* expectans levirum; *amen*, si postquam leviro nupta sim. Hæc est regula generalis. Si qua concumbens cum aliquo, interdicta sibi sit pro eo tempore, cum ea paciscetur. Quoniam in lege absolute memorantur juramenta, & de eorum aliquo specificat textus non factum fuisse nisi cum maledictione & juramento, ita pariter ego definiam omnia juramenta in lege memorata non facienda fuisse sine maledictione & juramento. Quoniam in eorum aliquo specificat non factum fuisse nisi cum *Jod* & *He*, ita pariter ego definiam omnia juramenta in lege memorata non facienda fuisse nisi cum *Jod* & *He*. Quoniam absolute memorantur in lege juramenta, & in eorum aliquo specificat textus non factum fuisse nisi cum *amen*, ita pariter ego definiam omnia juramenta legis non fuisse facta nisi cum *amen*. Aba Chanan dicit nomine. R. Elieser ad includendum juramentum judicum, quod esset faciendum cum *amen*. Si tu post illud non respondeas *amen* fit juramentum vanum. Quoniam in lege absolute memorantur juramenta, & in eorum aliquo specificat textus comprehendi juramentum in tempus præteritum, ita pariter ego definiam in omnibus legis juramentis comprehendi quoque juramentum in tempus præteritum: Hinc probatur argumento a minori ad majus. Si in muliere adulterii suspecta, de qua non inquiritur in tempus præteritum, comprehenditur juramentum in tempus præteritum, in rapinis, de quibus in tempus præteritum inquiritur, non erit æquum est comprehendatur juramentum in tempus præteritum? *Et scribet maledictiones istas sacerdos*. Crederem omnes maledictiones in lege memoratas? Idcirco dictum est; *Maledictionem*, *Sacerdos*; cur dictum est? Quia erat argumentum. Dictum est hic: *& scribet*; & dictum est ibi: *& scribet*. Sicut *& scribet* eo loco dictum legitime fieri poterat a quovis homine, ita pariter *& scribet* hoc loco dictum legitime fieri poterat a quovis homine. Idcirco dictum est, *sacerdos*, *in libro*, *tum delebit*; re qua possit deleri. Atqui est argumentum a minori ad majus; Si ad statuendam pacem inter maritum & ejus uxorem, dicit Deus; liber qui scriptus est in sanctitate, deleatur aquis, libri hæreticorum, qui adducunt inimicitiam & odium, & zelotypiam, & perversitatem simultatum, quanto magis delendi sunt de mundo! R. Ismael dicit: De libris hæreticorum quid faciendum est? Abscindet nomina Divina in iis memorata, & reliquum comburet. R. Akiba dicit; Comburet totum, quia non est scriptum cum sanctitate. Hinc dixerunt; non scribendum erat super tabula, neque super pelle non præparata, sed in volumine; Dictum est enim: *In libro*: Neque erat scribendum gummi neque calchantho, sed atramento. Scriptum est enim: *Tum delebit aquis amaris*; scriptura quæ possit deleri. Ostendit textus, quod faceret aquas amaras. *Postea capiet sacerdos de manu mulieris*. Non de manu sui legati. *De manu mulieris*; si fieret menstruata non bibebat. *Potabitque mulierem*. Cur dictum est? Quia dictum est. *Et postea potabit mulierem aquis*. Etenim si deletum esset volumen, & illa diceret; nolo bibere, cogunt eam, & vel invitam potant. Verba R. Akiba: At sapientes dicunt: *Et postea potabit mulierem*; Cur dictum est. *Et postea potabit mulierem*? Tria impediebant mulierem adulterii suspectam, priusquam deletum esset volumen & oblatus esset pugillus, & super se accepisset juramentum. Si deletum esset volumen, & diceret; polluta ego sum; aquæ effundebantur, & munus dispergebatur in domo cineris; & volumen non erat legitimum quo potaretur alia mulier adulterii suspecta. R. Achi bar R. Josia dicit: Cum eo potabant aliam mulierem adulterii suspectam. *Et ventilabit munus*. Adducebat & reducebat; quod elevaret & demitteret, unde probatur? Ex eo quod dictum est *Exod.* XXIX. 27. *Quod ventilatum & elevatum est*. Æquiparat elevationem ventilationi, sicut in ventilatione adducebat & reducebat, ita pariter in elevatione; Sicut in elevatione elevabat & demittebat, ita pariter in ventilatione elevabat & demittebat: Hoc erat præceptum ventilationis. *Coram Domino*. In oriente; Ubicunque dicitur *coram Domino*; ecce erit in oriente, donec tibi specificet textus; *& ventilabit munus coram Domino*, *& adducet ad altare*. Docet munus mulieris adulterii suspectæ fuisse ventilandum & admovendum. *Pugillo etiam capiet sacerdos de munere memoriale ejus*, *& adolebit super altare*. Hæc adolitio pugilli voca-

vocatur memoriale. *Et postea potabit mulierem.* Eo modo quo diximus. *Bibetque aquas;* usque ad verba; *Intumescetque venter ejus; & cadet femur ejus.* Non probo nisi de ejus ventre & femore, unde probatur de ceteris ejus membris. Ex eo quod dictum est: *Venientque in eam;* Ego legam; *venientque in eam;* cur dictum est: *Intumescetque venter ejus, & cadet femur ejus?* A membro quo incipit peccatum, incipit pœna. Huic simile tu dicis *Genes.* VII. 23. *Et delevit omnem substantiam, quæ erat in superficie terræ ab homine usque ad jumentum:* A quo incepit peccatum, ab eo incepit pœna. Huic simile tu dicis *Genes.* XIX. 11. *Præterea viros qui erant ad ostium domus, percusserunt cæcitate.* Unde incepit peccatum, inde incepit pœna. Huic simile dicis *Exod.* XIV. 4. *Et honorabor in Pharaone & in universo exercitu ejus.* A Pharaone, a quo incepit peccatum, incepit pœna. Huic simile tu dicis *Deut.* XIII. 15. *Percutiendo percuties habitatores urbis illius acie gladii.* Unde incepit peccatum, inde incepit pœna. *Intumescetque venter ejus, & cadet femur ejus.* A membro a quo incepit peccatum, incipiet pœna: Hinc argumentum a minori ad majus. Si in proprietate mali quæ minor est, a membro in quo incepit peccatum incipiet pœna, multo magis in proprietate boni. *Eritque mulier in maledictionem.* Sc. quod per eam maledicant; Accidat tibi, sicut tali accidit. *In juramentum.* Sc. quod per eam jurabunt: Accidat tibi, sicut tali accidit. Et sic dictum est *Esai.* LXV. 15. *Et relinquetis nomen vestrum in juramentum electis meis.* Deprehendimus, quod doceatur, quod impii sint justis in juramentum. Et unde probatur, quod justi sint in benedictionem impiis? Ex eo quod dictum est *Jerem.* IV. 2. *Et benedicentur in eo gentes, & in eo laudabuntur.* Et similiter dictum est *Genes.* XII. 3. *Et benedicentur in te omnes familiæ tuæ, & in semine tuo.* Et dictum est *ibid.* XLVIII. 20. *Et benedixit ei in die illo dicendo. Quod si non polluta est mulier.* R. Ismael dicit; Et quis est qui illam polluit, quam textus puram facit? Verum ostendit textus, quod postquam adierit super eam nomen malum, interdicta sit marito suo. R. Simeon ben Jochai dicit: Ne putes meritum suspendisse aquas amaras; verum *quod si non polluta est mulier, sed munda est;* cur dictum est? Quia dictum est *Levit.* XX. 10. *Vir autem qui adulterium commiserit cum uxore viri.* Non audivimus nisi quando illi fuerint testes, & præmonuerint, quod rea sit mortis; si illi fuerint testes, at non præmonuerint, libera est a morte; quoniam libera est a morte, erit permissa marito suo. Dixisti? Si dubium sit utrum concubuerit necne, interdicta est marito suo, argumento a minori ad majus, si certo concubuerit; sed comprehenditur in eo quod dicitur *Deut.* XXIV. 1. *Quando acceperit vir mulierem, & concubuerit cum ea. Quod si non polluta est, sed munda est.* Munda marito, & munda adultero, & munda pro separatione. *Tunc immunis erit.* A maledictionibus atque etiam a juramentis. *Et producet prolem.* Si fuisset sterilis, visitabatur; verba R. Akiba. Dixit illi R. Ismael; si ita est, ibunt omnes steriles, & depravabuntur, ut visitentur, & in hoc erit corruptio. Verum cur dictum est: *Tunc immunis erit, & producet prolem?* Si cum dolore pariebat, facile pariet, si fœminas, pariet masculos, si unum, pariet duos, si nigros, pariet albos, si parvos, pariet proceres. Alia expositio: *Tunc immuis erit & producet prolem.* Ad excludendum sterilem, & ad pariendum ineptam. Alia expositio: *Et producet prolem.* Cur erat in genere, & exiit? Ad differendum de re nova, & textus reducit ad genus. *Hæc est lex zelotypiarum.* Non probo nisi pro eo tempore, pro generationibus unde probatur? Ex eo quod dictum est: *Hæc est lex.* Verba R. Josia. R. Jonathan dicit. Est quasi conclusio verborum. *Quum declinaverit mulier.* Ad includendum uxorem surdi, & uxorem illius, qui dissimulat; etenim pro illis zelotypiam exercebat synhedrium, & curabat etiam, ut ab dotibus suis excluderentur; An etiam in illis potandis? Idcirco dictum est: *Et adducet vir uxorem suam ad sacerdotem.* Maritus eam ad bibendum compellit; at Synhedrium eam ad bibendum non compellit. *Sub marito suo.* Ad excludendum desponsatam; Ex sensu literali excludam desponsatam; aut excludam etiam fratriam. Idcirco dictum est: *Quilibet vir, quum declinaverit uxor ejus.* Ad includendum fratriam; verba R. Josia. R. Jonathan dicit: *Quilibet vir quum declinaverit uxor ejus.* Ad excludendum fratriam: Excludam fratriam, & includam desponsatam. Idcirco dictum est: *Sub marito suo.* Ad excludendum desponsatam. *Aut viri super quam transivit spiritus zelotypiarum.* Cur dictum est? Quia dictum est: *Et transivit super eum spiritus zelotypiæ.* Aut dicam; sicut antequam exerceat zelotypiam, ex arbitrio, ita pariter postquam exercuerit zelotypiam, ex arbitrio. Idcirco dictum est: *Aut viri, super quem transivit spiritus zelotypiarum.* Ex debito, non autem ex arbitrio. *Statueritque uxorem suam coram Domi-*

Domino, *& denudabit caput mulieris*, *dabitque super manus ejus munus recordationis*, *munus zelotypiarum est*. Si hæc fecerit, immunis erit, si minus, non erit immunis: *Et liber erit vir a peccato*. Ne dicat; Væ mihi qui occidi filiam Israelis; Væ mihi, qui concubui cum immunda. Idcirco dictum est. *Liber erit*. R. Simeon ben Azai dicit: De munda textus loquitur. Quoniam ad hunc statum se adduxit, crederem quod ipse quoque non evaderet a pœna? Idcirco dictum est: *Et liber erit vir a peccato*: Et R. Akiba dicit: Venit textus ad docendum, quod ejus finis sit ut moriatur. *Intumescetque venter ejus*, *& cadet femur ejus*, *& erit mulier in maledictionem in medio populi sui*. Cur dictum est: *Et erit liber vir a peccato?* Quando vir immunis fuerit a peccato, *mulier ipsa portabit peccatum suum*; non autem sicut dictum est *Ezech.* IV. 14. *Non visitabo super filias vestras*, *cum fuerint fornicatæ*, *& super sponsas vestras*, *cum adulteraverint*, *quoniam ipsi cum meretricibus separantur*, *& cum scortis sacrificant*, *& populus non intelligens consternabitur*. Dixit illis; quoniam vos inceditis post meretrices, idcirco aquæ non perscrutabuntur uxores vestras; Idcirco dictum est; *Et liber vir a peccato*. Ab hoc ipso peccato. *Pesiktha* 38. 4.

וידבר
יי׳ ﭏ משה לאמ׳ דבר אל בני ישרﭏ ואמרת
ﭏיהם לדורות איש איש אחד כהן ואחד
ישרﭏ כי תשטה אשתו רוח שטות נכנסה
בה אשתו הראויה לו פרט לאלמנה לכהן
גדול גרושה וחלוצה לכהן הדיוט ממזרת
ונתינה לישרﭏ בת ישרﭏ לממזר ולנתין
ומעלה בו מעל זה דבר ערוה: ישכב איש
אותה פרט לקטן שאינו איש אותה ולא
אחותה כלומר אם שכב איש אותה נאסרה
על בעלה אבל אם בא הוא עצמו על
אחותה אשתו לא נאסרה אשתו על עצמו
ואע״פ שהיה בדין שתהא אשתו אסורה עליו
כשבא הוא על אחותו אשתו מדין קל
וחומר שאם כשבא איסור הקל על איסור
הקלה זה הנואף שבא על הנואפת ולמה
קוראהו איסור הקל לפי שאינו איסור כל
ימיו שאם מגרשה בעלה מותרת לזה מה
שאין כן באחות אשתו שאם גירש את אשתו
אחותה אסורה ויהא איסור הקל אוסר אף
אוסריו כלומר אסר הנואף את הבעל באשתו
שהוא אוסרין מתחלה שכיון שקדש אדם
את האשה אסורה היא על כל העולם אסר
הבועל את הבעל שהוא אוסריו כשבא
איסור חמור האיש שהוא איסור חמור
תחלה שכיון שקידש אדם את האשה אסורה
היא אסור חמור אחות אשתו שאינה ניתרת
בגט אינו דין שתהא אשתו אסורה עליו
בביאת אחותה שיהא אוסר את אוסריו כלומ׳
האשה תהא אוסרת את אחותה בבעל
עצמה שמחמת קירושיה נאסרה אחותה על
הבעל והיה הדין שתאסר אשתו עליו ומחמת
ביאת אחותה ת״ל אותה ולא את אחותה
וכן ולא את חמותה ולא את הערוה של
עולם לא אסר את אשתו אפילו בא על
חמותו ונעלם מעיני אישה הא אם ידע בה
בעלה אינו רשאי להערים עליה להשקותה
ונסתרה והיא נטמאה כמה שיעור סתירה
כדי טומאה כלומר כדי ביאה וכמה כדי
הקפת דקל ונסתרה והיא נטמאה ועד אין
בה אין עדים לטומאה אבל יש עדים לסתירה
ועד אין בה ערות אין בה שבל מקום שנאמר
ועד אין בה הרי שני׳ אמור עד שיפרוט לך
הכתוב אחד כגון ועד אחד לא יענה בנפש
למות למדנו דעדות שלימה אין בה והיא
לא נתפשה הא אם נתפשה כלומר אם
נאנסה לא נאסרה על בעלה אבל בכהנת
דין אחר בין נתפשה בין שלא נתפשה שהרי
הגרושה אסורה לכהונה ומותרת לישרﭏ סוטה
חמורה לא כל שכן ד״א ועד אין בה אע״פ
שהצריכה תורה שני עדי׳ לכל דבר כאן די
בעד אחד שאם קנא לה ונסתרה משקה על
פי עד אחד מפני שרגלים לדבר ואם יש בה
עד אחד שנטמאה אין משקה אותה: ועבר
עליו רוח קנאה מה לשון קנאה לשון התראה
כענין שנאמר ויקנא יי׳ לארצו כלומר התרה
בהם באומות העולם שלא לשחת ארצו ד״א
רוח קנאה שראה אותה מדברת עם השכנים
וקפד בה וסנעה שלא לדבר עמם ושביא
עליה קנאה מפני שמנעה לדבר עמו נתמול
שלשום וקנא את אשתו רשות דברי רבי
ישמעﭏ ר׳ ﭏעזר אומר חובה מפורש במסכת
סוטה והיא נטמאה או עבר עליו רוח קנאה
וקנא את אשתו רבי עקיבה אומר מה ת״ל
נטמאה נטמאה ג׳ פעמים טמאה לבעלה
ולבועלה ולתרומה רבי ישמעﭏ אומר והיא
נטמאה והיא לא נטמאה מיכן שאין משקין
ﭏא על הספק ומיכן אתה דן לשרץ לספק
טומאה ברשות היחיד שספיקו טמא מה
סוטה רשות היחיד וספיקו טמא אף בשרץ
כן: והביא האיש את אשתו אל הכהן
רבותינו אמרו מוסרין לו שני תלמידי חכמים
שמא יבוא עליה בדרך ומתרין בו ר׳ יהודה
אומר בעלה יהא נאמן עליה מק״ו מנדה
שבעלה נאמן עליה אמרו לו נחשדו על
הסוטות ולא נחשדו על הערות לפי שהיא
ערוה חמורה ופורשין ממנה והביא את
קרבנה עליה אינו מקיץ לה מכתובתה אלא
משלו וכן כל קרבן שעליה עשירית האיפה
שיעור מ״ג ביצים וחומש ביצה קמח שעורים
אע״פ שמנחת חוטא באה סולת זו באה
שעורים שלא יהא קרבנה מהודר שעורים
שהיא עושה מעשה בהמה לפיכ׳ קרבנה
מאכל בהמה דברי רבן גמליﭏ חזקן לא יצוק
עליו שמן ולא יתן עליו לבונה מגיד שאם
נתן עליה שמן ולבונה עובר בלא תעשה
כשם שעובר על שמנו כך עובר על לבונתו
כי מנחת קנאות היא להודיע מה גרם מנחת
קנאות שתי קנאות כשם שקינא לבעל כך
קינא לבועל כשם שקינא למטה כך קנא
למעלה מנחת זכרון כל הזכרונות שבתורה
לטובה וזו לרעה ד״א מנחת זכרון אף זו לטובה
כעניין שנאמר ואם לא נטמאה האשה וטהורה
היא מזכרת עון לרעה כענין שנאמר והיתה
אם

אם נטמאה יש אומרים פותחין לטוב תחלה
לזכות וזכות תולה לה במים המרים שנים
עשר חדש דברי רבי ישמעאל זכר לדבר לכן
מלכא מלכי ישפר עלך וגו' וכתיב לקצת
ירחין תרי עשר וגו' וכתיב כולא מטא על
נבוכדנצאר מלכא: והקריב אותה הכהן
אותה לבדה מיכן שאין משקין שתי סוטות
כאחת והעמידה לפני יי' שלא יעסרו עמה
לא עבדיה ולא שפחותיה מפני שלבה גס
בהן ולא חזרה לפני יי' בשער ניקנור מכאן
אמרו ראש המעמד מעמיד את הטמאין
בשער ניקנור ששם שמקין את השוטות:
ולקח הכהן מים קדושים אין קדושים אלא
שקדשו בכלי ואלו הן מי כיור בכלי חרש
ולמה מים בכלי חרש מלמד שאם היתה
טהורה נחשבה כמים טהורים ואם נטמאה
נחשבה ככלי חרש שאין בו ממש שכיון
שנשבר שוב אין לו תקנה ומן העפר אשר
יהיה בקרקע המשכן ואפילו אם לא היה שם
עפר מביא עפר ממקום אחר ומקדשו איסי
בן יעקב אומר להביא קרקע בית עולמים וכן
אמרו רבותינו במסכת סוטה היה מביא כלי
של חרס חרשה ונותן לתוכו חצי לוג מים
מן הכיור רבי יהודה אומ' רביעית לוג אמר
רבה מפני מה אמרה תורה הבא עפר לסוטה
שאם היתה טהורה נזרעת זרע כאברהם שאמ'
ואנכי עפר ואפר ואם לאו חוזרת לעפרה
שנאמר כי עפר אתה ואל עפר תשוב נכנס
להיכל ופנה לימינו ומקום היה שם אמה על
אמה וטבלה של שיש וטבעת קבועה בה
כשהוא מגביהה נוטל עפר מתחתיה ונותן
כדי שיראה על פני המים שנאמר ומן העפר
אשר יהיה בקרקע המשכן וגו' ג' דברים
בתורה כדי שיראו רוק יבמה ואפר הפרה
ועפר סוטה ר' ישמעאל אומר אף דם הצפור:
והעמיד הכהן את האשה לפני יי' מקום
שמעמידה בתחלה שם מעמידה בסוף ופרע
את ראש דאשה כהן פונה לאחוריה ופורעה
כדי לקיים בה מצות פריעה דברי ר' ישמעאל
רבי יהודה אומר אם היה בית חליצתה נאה
לא היה מגלהו ואם היה שערה נאה לא
היה סותרו היתה מכוסה לבנים מכסה
שחורים היו עליה כלי כסף וכלי זהב קטליות
ונזמים מסלקת הימנה כדי לנוולה וכל
הרוצה לראות רואה חוץ מעבדיה ושפחותיה
מפני שלבה סמוך בהן שנאמר ונוסרו כל
הנשים ולא תעשנה כזמתכנה היא גילתה
שערה לנואף לפיכך כהן פורע את ראשה
ונתן על כפיה את מנחת הקנאות אבא חנן
אומר משום ר' אלעזר כדי ליגעה שמא תחזור
בה ואם כן חס הקב"ה על עוברי רצונו קל
וחומר על עושי רצונו מנחת קנאות היא תנן
התם מביא את מנחתה בכפיפה וסופה בכלי
שרת וכו' מתניתא וביד הכהן יהיו מי המרים
המאררים מלמד שביד הכהן נהפכים להיות
מרים ד"א המרים נקראו על שם סופן
שממררין את הגוף המאררים מניינו כנגד
איברים של שני בני אדם רמ"ח רמ"ח ללמדך
שכשם שהיו בודקין את האשה כך היו בודקין
את הבועל שלא יהא חוטא נשכר: והשביע
אותה הכהן משביעה ואינה נשבעת
מאליה ואמר הכהן בכל לשון שהיא שומעת

במסכת סוטה ואלו נאמרין בכל לשון פרשת
סוטה וכו' ואמרינן בתלמוד מנא לן דכתיב
ואמר הכהן לאשה בכל לשון שהוא אומר
ת"ר מודיעין אותה בכל לשון שהיא שומעת
על מה שהיא שותה ועל מה שהיא נטמאת
ובמה נטמאת על מה היא שותה על עסקי
קנוי וסתירה ובמה היא שותה במקדה של
חרש על מה נטמאת על עסקי שחוק
וילדות ובמה היא נטמאת בשוגג או
במזיד באונס או ברצון וכל כך למה
כדי שלא להוציא לעז על מי המרים
אם לא שכב איש אותך ואם לא שטית
טומאה מיכן אמרו פותחין בדיני נפשות
בתחלה לזכות ואומר לה בתי הרבה יין
עושה הרב' שחוק עושה הרב' ילדות עושה
הרבה שכנים הרעים עושי' אל תגרמי לשמו
של הקב"ה שנכתב בקדושה שימחה על המים
אומרים לפניה דברי הגדה מעשה שאירע
בכתובים הראשונים כגון אשר חכמים יגידו
ולא כחדו מאבותם ואומר לפניה דברים
שאינן כדאי לשמען היא ובית אביה וכל
משפחתה רבי ישמעאל אומר מודיעין אותה
כוחן של מי המרים אומרי' לה הן דומין לסם
יבש שנתון על גבי בשר חי ואינו מזיקו
כשהוא מוצא מכה התחיל מחלחל אם
טמאה את שתי וחנקי ואם טהורה את
הנקי ממי המרים: ואת כי שטית תחת
אישך זו ביאה כדרכה וכי נטמאת זו ביאה
שלא כדרכה ויתן איש בך את שכבתו להביא
את הסריס מבלעדי אישך להביא את אשת
הסריס על הכל מתנ' עמה ד"א ואת כי שטת
וכי יש אשה מזנה תחת בלה אלא זו המשמשת
עם בעלה ודעתה על אחר וכן הוא אומר
האשה המנאפת תחת אישה תקח זרים:
והשביע הכהן מכאן אתה דן לכל השבועות
שבתורה שלא יהיו אלא באלה יתן יי' אותך
ביוד ה"א לאלה ולשבועה מכאן לעשות
השבועה אלה מה שבועה ביוד ה"א אף אלה
ביוד ה"א בתוך עמך בין במקום שמכיר בין
במקום שאין מכיר ד"א בתוך עמך ועסה
שלום בתת יי' את ירכך נופלת תנן התם
במדה שאדם מודד בה מודדין לו היא קשטה
עצמה לעירה לפיכך כהן מנוולה לכך מצאנו
בשוטה שבמדה שמדדה בה מודדין לה היא
עמדה על פתח ביתה להראות לוויופיה כהן
מעמידה בשערי ניקנור ומראה קלונה היא
פרשה לו סודרין נאין על ראשה לפיכך כהן
נוטל סודר מעל ראשה ומניחה תחת רגליה
היא קישטה לו פניה לפיכך פניה מוריקות
היא כחלה לו עיניה לפיכך עיניה בולטות
היא קלעה לו שערה לפיכך כהן סותרו היא
הראת לו אצבעותיה לפיכך צפרניה נושרות
היא הגרה לו בצלצול לפוכך כהן מביא חבל
מצרי וקושרו למעלה מדדיה היא פשטה לו
ירכה לפיכך בתת יי' את ירכך נופלת היא
קיבלהו על כריסה לפיכך ואת בטנך צבה
היא האכילתו מעדנים לפיכך קרבנה מאכל
בהמה היא השקתו יין משובח בכוסות
משובחין לפיכך כהן משקה אותה מי המרים
במקידה של חרש היא עשתה בסתר יושב
בסתר עליון שם בהפנים שנאמר ועין נאף
שמרה נשף לאמר לא תשורני עין וסתר פנים
ישים

ישים דבר אחר היא עשתה בסתר והקבה
פרסמה בגלוי שנ׳ תכסה שנאה במשאון
תגלה רעתו בקהל ובאו המים המאררים
האלה במעיך לצבות בטן ולנפיל ירך רבי
יוסי אומר זה בטנו וירכו של בועל מלמד שכשם
שפורענות פוקרתה כך פוקרתו ואמרה האשה
אמן אמן אם לא נטמאתי ואמן אם
נטמאתי יבואו בה אמן מאיש זה אמן מאיש
אחר אמן שלא אטיתי ארוסה ושומרת יבם
וכנוסה מיכן לגלגול שבועה מן התורה:
וכתב את האלות האלה הכהן בספר על ספר
על המגלה אמר רבה מגלת סוטה שכתבה
בלילה פסולה כתו׳ הכא ועשה לה הכהן את
כל התורה הזאת וכתיב התם על פי התור׳
אשר יורוך ועל המשפט אשר יאמרו לך
תעשה מה משפט ביום אף מגלת סוטה ביום
האלה שלא יכתבנה למפרע תנן התם בא
לו לכתוב את המגלה מאי זה מקום הוא
מתחיל וכותב אם לא שכב איש אותך ואם
לא שטית טומאה תחת אישך הנקי ואת כי
שטית תחת אישך וכי נטמאת לא היה מפסיק
דברי רבי יוסי הגלילי ומחה אל מי המרים
בדבר הנימות הוא כותב מכאן אמרו אין
כותב לא על לוח ולא על הנייר ולא על
המגלה הכתיב על ספר והלא דברים קל
והומר ומה אם להטיל שלום בין איש
לאשתו אמר הקבה השם שנכתב בקדושה
ימחה על פני המים ספרי המינים שמטילין
איבה על אחת כמה וכמה שימחו מן העולם
ומחה אל מי המרים מגיד הכתוב שעושה
המים מרים: והשקה את האשה מלמד שאם
נמחקה מגלה ואמרה איני שותה מערערין
אותה ומשקין אותה בעל כרחה במחקה
המגלה ואמרה טמאה אני המים נשפכין
ומנחתה מתפזרת אבית הדשן ואין מגלתה
כשרה להשקות בה שוטה אחרת משום דבעינן
וכתב לשמה: ולקח הכהן מיד האשה ולא
מיד שלוחה מיד האשה שאם פירשה נדה
לא היתה שותה את מנחת הקנאו׳ והניף
את המנחה מוליך ומביא מעלה ומוריד לפני
יי׳ במזרח והקריב אותה אל המזבח לימד על
מנחת שוטה שטעונה הנפה והגשה: וקמץ
הכהן מן המנחה את אזכרת׳ והקטיר המזבחה
שהקטרת הקימץ קראו הכתוב אזכרה ואחר
ישקה את האשה את המים שליש השקאות
כתוב בשוטה והשקה את האשה והשקה
את המי׳ ואחר ישקה את האשה את המים
מיכן אמרו ג׳ דברים מעכבין בסוטה עד
שלא קרב הקומץ ועד שלא נמחקה המגלה
ועד שלא תקבל עליה שבועה: והשקה את
המים רבותי׳ אמרו במסכת סוטה בפרק היה
נוטל והשקה קמא לגופו שמשקה ואחר
כך מקריב את קרבנה ואחר ישקה את האשה
מיבעי ליה לשרישומו ניכר שצריך למחקה
כראוי והשקה בתראה שאם נמחקה המגלה
ואמרה איני שותה משקין אותה על כרחה
והיתה אם נטמאה ותמעל מעל באישה בין
נדרכה בין שלא נדרכה ובאו בה בכל גופה
תנן התם אינה מספקת לשתות עד שפניה
מוריקות ועיניה בולטות והיא מתמלאת
גידים והוא אומר הוציאוה שמא תטמא
את העזרה אם יש לה זכות תולה לה:

מדרש רבי תנחומא שהסוטה עוברת על
עשרת הדברות כופרת באנכי ולא יהיה לך
ונשבעת לשקר ועל ככר כיצד הבן הנולד
הימנה מקלל את אביו כסבור הוא שאינו
אביו לא תרצח גורמת לבעלה לרציחה
נואפת וגונבת שנאמר מים גנובים ימתקו
ולחם סתרים ינעם על לא תענה מעידה שקר
על בעלה ואומרת ממך אני מעוברת חומדת
שאינו בעלה על השבת כיצד הרי שהיה
בעלה כהן ובועל הזר ובנה מקריב בחזקת
שהוא כהן הרי חיללה גם זכור את יום
השבת לקדשו לכך נאמ׳ אשר היא מצורים
וחרמים מצורים בשדה וחרמים בעיר צרה
בכל מקום טוב לפני האלהים ימלט ממנה
וחוטא וגו׳ אמרו מעשה בשתי אחיות שהיו
דומות זו לזו בא להשקותה בעלה ושנת את
בגדיה באחותה תשקו את הטהורה ולא לקת
ובחזירתה נשקתה וכיון שהריחה מים המרים
לקיים מה שנאמר ולא ימלט רשע את
בעליו המים המאררי׳ מפי הכהן מתאררי׳
למרים מלמד שהיו נהפכין למרים וצבתה
בטנה וכן הוא אומר לצבות בטן ולנפיל
ירך ומהו שאמר למעלה בתת יי׳ את ירכך
נופלת ואת בטנך צבת שהיתה רצה אחר
הזמה וכן הוא אומ׳ כי רגליהם לרע ירוצו
וימהרו לשפוך דם פעם בהרץ פעם ברחובות
הומיה היא וסוררת בביתה לא ישכנו רגליה
והיתה האשה לאלה שיהו בני אדם אומרין
יארעך כשם שאירע לפלונית ולמעלה הוא
אומר לאלה ולשבועה שיהו הכל נשבעין בה
אומרי׳ יארעהו כשם שאירע לפלונית אם כן
וכן ובקבלה הוא אומר והנחתם שמכם לשבועה
ובקללה כת׳ ולוקח משם קללה לכל גלות
יהודה אבל בצדיקים כתיב והתברכו בזרעך
כל גויי הארץ שיהו אושרי מי שבירך את
אברהם יברכך שנאמ׳ בך יברך ישראל לאמר
ישימך אלהים כאפרי וכמנשה ונברכו בך כל
משפחות האדמה מי שבורך את אברהם
יברכך ואומר והתברכו בו גוים וגו יתהללו:
ואם לא נטמאה האשה מכלל שהיא טהורה
מהו וטהורה היא אלא מגיד הכתוב שיצא
עליה שם רע אסורה לבעלה לפיכך צריך
לומר ואם לא נטמאה האשה לא מפני שזכות
תולה לה אלא מפני שטהורה היא לגמרי ד״א
ואם לא נטמאה האשה וטהורה היא לבעל
וטהורה היא לתרומה ונקתה מן האלות
ונזרעה זרע שאם היתה עקרה נפקדת דברי
רבי עקיבה רבי ישמעאל אומר לא אלא שאם
היתה יולדת בצער מקודה יולדת בריוח
נקבות יולדת זכרים שחורים יולדת לבנים
קצרים יולדת ארוכים ד״א ונזרעה זרע לפי
ששותה עפר המשכן זוכה להזריע צדיק כאברהם
שנאמר ואנכי עפר: זאת תורת הקנאות
שתהא מצוה לדורות אשר תשטה אשה
תחת אישה ונטמאה ד״א תחת אישה היאך
אשה מזנה תחת בעלה ממש כגון שמשמשת
עם בעלה ודעתה על אחר להביא אשת חרש
שבבית דין מקנין לה תחת אישה להוציא
את הארוסה: או איש אשר תעבור עליו רוח
קנאה וקנא את אשתו מלמד שאע״פ שקינוי
רשות כיון שקינא חובה עליו להשקותה
לפיכך אמרו אסור לקנות בזמן הזה שמא

תסתתר

תסתתר ואין כהן להשקותה והעמיד את האשה לפני יי' כמו שאמרו חכמי במזרח בשער ניקנור ועשה לה הכהן את כל התורה הזאת ונקה האיש מעון וכו' אם עשה ניקה ואם לאו לא ניקה : ונקה האיש מעון שלא יאמר אוי לי מהרגתי את בת ישרא' אוי לי שהייתי משמש עם הטמאה לכך נאמר ונקה לפי שאין הקב"ה בא עם בריותיו בטרונוא ולא נתן להם חוקים כדי לינעו וכו', לטרדן מן העולם אלא משפטים ישרים ותורות אמת ואין הקב"ה מביא את האדם בדין אלא על דבר שנצטות וכידו כח לעשות כדי שירו מגערת שהרי הקרבנות לא אמר לישראל להביא איל וצבי ויחמור אלא מן הגדילים בעדרו וכן הנביא אומר עמי מה עשיתי לך ומה הלאתיך ענה בי ר"א ונקה האיש מעון כשהאיש מנוקה מעון משהרגיש בה האשה ההיא תשא את עונה וכן הנביא אומר לא אפקוד על בנותיכם כי תזנינה ועל כנותיכם כי תנאפנה אמר להם הואיל ואתם רודפים אחר הזנות אין המים בודקין אותם:

Cur proxima eſt ſectio ſanctitatum ſectioni mulieri adulterii ſuſpectæ? Tibi dicit: Si enim non mereatur, ut afferat ſanctitates ſacerdoti, finis ejus erit, ut adducat uxorem ſuam ad ſacerdotem, & potetur. *Et locutus eſt Dominus ad Moſen dicendo. Alloquere filios Iſrael, diceſque ad eos*. In generationibus. *Quilibet vir*. Tam ſacerdos quam Iſraelita. *Quum declinaverit uxor ejus*; ſpiritus zelotypiæ ingredietur in eum. *Uxor ejus*. Quæ ſit illi conveniens; Excludit viduam ſummo ſacerdoti, repudiatam & quæ calceum exuit, ſacerdoti vulgari, ſpuriam & Nethinæam Iſraelitæ, Iſraelitidem ſpurio & Nethinæo. *Et prævaricata fuerit in eum prævaricationem*. Hæc eſt turpitudo. *Et concubuerit cum ea vir*. Excludit puerum qui non eſt vir. *Cum ea*. Non autem cum ejus ſorore. Quaſi dicat; ſi vir cum ea concumbat, interdicta eſt marito ſuo, ſi vero concumbat cum ſorore uxoris, non eſt ſibi interdicta ſua uxor: Licet ſit argumentum, quod ſua uxor ſibi ſit interdicta, quando concumbat cum ſorore uxoris ſuæ; quod probatur argumento a minori ad majus; quando venit interdictum leve ſuper interdictum leve; Hic eſt adulter qui concumbit cum adultera. Et cur vocatur interdictum leve? Quia non eſt interdicta omnis diebus ſuis; ſi enim eam repudiaverit maritus, huic permiſſa eſt; quod fieri non poteſt in ſorore uxoris ſuæ; etenim ſi repudiet uxorem ſuam, ejus ſoror eſt ſibi interdicta; & interdictum leve interdicit etiam ejus interdicentes; quaſi dicat; interdicit adulter marito uxorem ſuam, quia erat ejus interdicens a principio. Etenim poſtquam homo deſponſaverit uxorem ſuam, interdicta eſt univerſo mundo; interdicit adulter maritum, eo quod ſit ejus interdicens. Quando venit interdictum grave. Vir qui erat interdictum grave a principio; etenim poſtquam homo deſponſavit uxorem ſuam, interdicta eſt illa interdicto gravi ſoror uxoris ſuæ, quæ non eſt permiſſa libello repudii, non erit æquum ut ejus uxor eum interdicat a concubitu ſororis ſuæ, quæ interdicit ejus interdicentes? Quaſi dicat; Uxor interdicit ſororem ſuam ipſi marito, quia propter ſua ſponſalia interdicta eſt ejus ſoror marito, & erit equum, ut ſibi ſit interdicta ejus uxor propter concubitum cum ejus ſorore. Idcirco dictum eſt: *Cum ea*; non autem cum ejus ſorore; & ſimiliter non cum ejus ſocru, neque turpitudo mundi interdicit ſuam uxorem, vel ſi concumbat cum ejus ſocru. *Et obtectum fuerit ab oculis mariti ejus*. Ecce ſi cognoverit ejus maritus, ei non licet calliditate uti, ut potetur: *Et abſconditum fuerit, ipſaque polluta fuerit*. Quanta erit menſura temporis, ut pollui poſſit? Quaſi dicat; tantum ſpatii, ut concumbat: Quantum? quandiu circumagat palmam. *Et abſconditum fuerit, ipſaque polluta fuerit, & teſtis non fuerit in eam*. Non ſunt teſtes pollutionis, at ſunt teſtes abſconſionis. *Et teſtis non fuerit in eam*. Et teſtimonium non fuerit in eam. Ubicunque dicitur. *Et teſtis non fuerit in eam*. Ecce duo. Dic, donec definiat unum textus; e. g. *teſtis vero unus non teſtetur ad interficiendum. Num.* XXXV. 30. Docemur, quod teſtimonium perfectum non fuerit in eam. *Neque ipſa fuerit deprehenſa*. Ecce ſi fuerit deprehenſa, quaſi dicat; ſi fuerit coacta, non erit interdicta marito. At ratio erit diverſa in ſacerdote fœmina, ſive fuerit ſive non fuerit deprehenſa; quia repudiata interdicta eſt ſacerdotio, & permiſſa Iſraelitæ, mulier adulterii ſuſpecta quanto magis? Alia expoſitio: *Et teſtis non fuerit in eam*. Licet lex requirat duos teſtes in cunctis rebus, tamen hoc loco teſtis unus ſatis eſt; etenim ſi fuerit in eam zelotypus, & occultata fuerit, potatur ex dicto unius teſtis, quia in hoc ſunt diligentes. Si vero fuerit in eam teſtis unus, quod polluta fuerit, non potatur. *Et tranſivit ſuper eum ſpiritus zelotypiæ*. Quid ſignificat קנאה? Præmonitionem; ſicut dictum eſt *Joel* II. 18. *Zelatus eſt Dominus in terram ſuam*. Quaſi dicat; præmonuit nationes mundi, ne devaſtarent terram ſuam. Alia expoſitio: *Spiritus zelotypiæ*. Quod eam viderit colloquentem cum vicinis, eique juſſerit, & prohibuerit, ne cum iis colloqueretur, & adduxerit ſuper eam zelotypiam, ex eo quod prohibuerit, ne cum eo collo-

queretur heri, & die tertio. *Et zelotypiam tulerit in uxorem suam*. Ex arbitrio, verba R. Ismael. R. Eliefer dicit; ex debito; exponitur in tractatu *Sotah*. *Et ipsa fuerit polluta; aut transierit super eum spiritus zelotypiæ. Et zelotypiam tulerit in uxorem suam*. R. Akiba dicit: Cur dictum est *polluta*, *polluta* tribus vicibus? Quod fuerit polluta marito, adultero, & separationi. R. Ismael dicit: *Et ipsa fuerit polluta, & ipsa fuerit polluta*. Hinc probatur non fuisse potatas nisi propter dubium; & hinc tu dicis, quod reptile propter dubium pollueret in loco privato, quia ejus dubium polluit sicut mulier adulterii suspecta in loco privato, & ejus dubium polluit, ita pariter & in reptili. *Tum adducet vir uxorem suam ad sacerdotem*. Sapientes nostri dixerunt. Tradebant illi duos discipulos sapientum; fortasse cum ea in via concumbere poterat, eumque præmonebant. R. Jehuda dicit: Maritus erat fide dignus, argumento a minori ad majus ex menstruata, in qua maritus erat fide dignus. Responderunt illi. Suspecti sunt in muliere adulterii suspecta, at non sunt suspecti in menstruatis, quia gravior erat ejus turpitudo, & ab ea se separabant; *Et afferet oblationem ejus pro ea*. Non detrahet de ejus dote, sed de suis bonis afferet; atque ita pariter omnes oblationes pro illa. *Decimam ephæ*. Mensura ex tribus & viginti ovis, & ex quinta parte ovi. *Farinæ hordeaceæ*. Vel si munus peccatoris afferebatur ex simila, tamen hujus munus afferebatur ex hordeo, quia non erat oblatio decens. *Hordeaceæ*. Quia fecit opus belluarum, ideoque ejus oblatio afferebatur ex cibo belluarum. Verba Raban Gamaliel senioris: *Non fundet super eam oleum, neque dabit super eam thus*. Ostendit, quod si det super eam oleum & thus transgrediatur præceptum negativum; sicut transgreditur propter ejus oleum, ita pariter transgreditur propter ejus thus. *Quia munus zelotypiarum est*. Ostendit quænam sit causa. *Munus zelotypiarum*. Duæ zelotypiæ. Sicut zelotypiam exercet in maritum, ita pariter zelotypiam exercet in adulterum; sicut zelotypiam exercet in terra, ita pariter zelotypiam exercet in cœlo. *Munus recordationis*. Omnes recordationes in lege in bonum, at hæc in malum. Alia expositio. *Munus recordationis*. Hæc quoque in bonum. Sicut dictum est: *Quod si non polluta est mulier, sed munda est*. *Conmemorans peccatum*. In malum: Sicut dictum est: *Et erit si polluta sit*. Sunt qui dicunt; quod inceperint a bono in principio, ut mereretur, & meritum suspendebat illi virtutem aquarum amararum duodecim mensibus. Verba R. Ismael. Est rei monimentum. Dictum est enim *Dan.* IV. 4. *Quamobrem rex consilium meum placeat tibi &c.* Pariterque scriptum est ibid. *Omnia hæc venient super Nabuchdnezarem regem*. *Et adducet eam sacerdos*. Ipsam solum. Hinc probatur non fuisse simul potandas duas mulieres. *Statuetque eam coram Domino*. Ne cum ea statuantur ejus servi & ancillæ, quia in iis confidebat, & non pœnitebat. *Coram Domino*. In porta Nikanoris. Hinc dixerunt; Præfectus stationis statuebat pollutos in porta Nikanoris, ubi mulieres adulterii suspectæ potabantur. *Accipietque sacerdos aquas sanctitatum*. Non sanctificabantur, nisi quando in vase sanctificarentur. Et istæ erant aquæ labri. *In vase testaceo*. Cur aquæ in vase testaceo? Docet, si esset pura, quod aquis puris probaretur; Si vero esset polluta, probabatur vase testaceo, in quo non est soliditas; si enim frangeretur, non erat illi amplius reparatio. *Et de pulvere, qui fuerit in solo tabernaculi*. Vel si non esset ibi pulvis, afferebant pulverem domus seculorum. Et sic dixerunt sapientes nostri in tractatu *Sotah*. Afferebat vas testaceum novum, in quod indebat dimidium logi aquarum ex labro. R. Jehuda dicit; quartarium logi. Dicit Raba: Cur dictum est, quod afferret pulverem pro muliere adulterii suspecta? Eo quod si esset pura, produceret semen sicut Abraham; Dictum est enim *Genes.* XVIII. 27. *Sed ego sum pulvis ac cinis*. Si minus, revertebatur in cinerem. Dictum est enim ibid. III. 40. *Quia cinis es & in cinerem reverteris*. Ingrediebatur in templum, & se convertebat ad dextram, & ibi locus erat patens cubitum quaquaversum, & tabula marmorea ibi erat, in qua erat fixus annulus; postquam extulerat, sumebat sub ea pulverem, & indebat ex eo tantum, ut posset conspici in superficie aquarum. Dictum est enim; *Et de pulvere qui fuerit in solo tabernaculi*. Tria sunt in lege, quæ videnda erant, sputum fratriæ, cinis vaccæ, & pulvis mulieris adulterii suspectæ. R. Israel dicit; Vel sanguis avis. *Tum statuet sacerdos mulierem coram Domino*. In loco ubi in principio, statuta fuerat, in fine statuebatur. *Et denudabit caput mulieris*. Sacerdos se convertebat ad ejus dorsum, & denudabat; ut in ea observaretur præceptum denudationis. Verba R. Ismael; R. Jehuda dicit. Si sinum haberet venustum, non detegebat, si comam haberet decoram, non dissolvebat, si albis induta esset vestibus, nigris induebatur, si orna-

ta

ta esset ornamentis argenteis, & aureis, monilibus, & inauribus, auferebat hæc ab ea, ut deturparentur. Et qui spectare volebat, spectare licebat, exceptis ejus servis & ancillis, quia in iis confidebat. Dictum est enim *Ezech.* XXIII. 48. *Ut erudiantur omnes fœminæ ne faciant secundum scelus vestrum.* Quia denudavit comam suam adultero, idcirco ejus comam denudabit sacerdos. *Dabitque super manus ejus munus zelotypiarum.* Aba Chanan dicet nomine R. Eliefer: Ut defatigaretur; fortasse pœnitebit. Si ita miserebatur Deus S. B. transgredientibus voluntatem suam, quanto magis suam voluntatem facientibus. *Munus zelotypiarum est.* Ibi legimus; Afferebat munus suum in canistro, & finis ejus erat ut poneretur in vase ministerii &c. Misna. *Et in manu sacerdotis erunt aquæ amaræ maledictionem inferentes.* Docetur, quod in manu sacerdotis converterentur, ut essent amaræ. Alia expositio: Amaræ vocabantur, quia earum finis erat, ut amaritudine afficerent corpus. *Maledictionem inferentes:* Ejus numerus contra membra duorum hominum 248-248. ut doceare; sicut illæ explorabant mulierem, ita pariter explorabant adulterum, ne peccator lucraretur. *Et adjurabit eam sacerdos.* Sacerdos eam adjurabat, at sponte non jurabat. *Ac dicet mulieri.* Ea lingua, quam intelligat. In tractatu *Sotah.* Hæc qualibet lingua dicuntur, scil. sectio *Sotah* &c. Et dicimus in Gemara; unde probatur? Ex eo quod scriptum est. *Ac dicet sacerdos mulieri.* Qualibet lingua, qua loquatur. Tradiderunt sapientes; Testificantur eam qualibet lingua, quam intelligat, quare bibat, & quare, & quomodo polluta fuerit. Quare bibat, sc. ob zelotypiam, & occultationem, & in quo bibat, sc. in vase testaceo, & quare polluta fuerit, sc. ob petulantiam & juventam, & quomodo polluta fuerit; utrum per errorem, an ex industria, an coacta, an libens. At hæc omnia qua de causa? Ne educeret irrisiones super aquas amaras. *Si non concubuit vir aliquis tecum, & si non declinasti ad immunditiam.* Hinc dixerunt: Exempla adducebant in judiciis capitalibus in principio ob meritum; Atque ei dicebat: Filia mea multum vinum efficit, multum petulantia, multum juventus, multum vicini impii. Ne officias ut nomen Dei S. B. quod scriptum est in sanctitate, deleatur in aquis. Et dicebat coram ea verba allegorica, historiam sc. quæ contigit in scripturis antiquis: Sicut dictum est *Job* XV. 18. *Quod sapientes retulerunt, & non negaverunt a patribus suis.* Et dicebar coram ea, quæ non erant convenientia, ut audiret ipsa, & domus patris sui, & omnis sua familia. R. Ismael dicit: Significabant ei vim aquarum amararum, dicentes. Similes sunt istæ aquæ aromati sicco, quod imponatur carni vivæ, quam non lædit, si inveniat vulnus, tum incipit perforare. Si immunda es, bibe, & strangulaberis; si munda, libera eris ab aquis amaris. *Tu vero cum declinasti sub marito tuo.* Hic est concubitus juxta consuetudinem. *Quumque polluta es.* Hic est concubitus contra consuetudinem. *Deditque vir concubitum suum.* Ad includendum eunuchum. *Præter maritum tuum.* Ad includendum uxorem eunuchi. De his omnibus eam interrogabat. Alia expositio: *Tu vero cum declinasti.* Num est ulla mulier, quæ scortetur sub marito suo? Sed hæc est, quæ concumbat cum marito suo, & ejus mens ad alium conversa sit. Et sic dictum est *Ezech.* XVI. 32. *Mulier adultera quæ sub marito suo seducit alienos.* *Et adjurabit sacerdos.* Hinc tu argumentaris de omnibus juramentis quæ memorantur in lege, quod non fuerint facta nisi cum maledictione. *Det Dominus te:* Cum *Jod* & *He.* *In maledictionem & in juramentum.* Hinc probatur considerandum fuisse juramentum sicut maledictionem, sicut juramentum cum nomine *Jod* & *He*, ita pariter maledictio cum nomine *Jod* & *He.* *In medio populi tui.* Tam in loco ubi cognoscitur, quam in loco ubi non cognoscitur. Alia expositio: *In medio populi tui.* Et populus suus in pace. *Quum dederit femur tuum cadens.* Ibi legimus; Mensura qua homo metitur, metiuntur illi. Quia se inclinavit ad peccatum, idcirco sacerdos eam deturpat. Idcirco deprehendimus in muliere adulterii suspecta, quod ea mensura, qua metitatur metiantur illi. Quia stetit ad portam domus suæ ad ostentandam pulchritudinem suam, sacerdos eam statuebat ad portam Nikanoris, & ostendebat ejus vilitatem. Illa expandit pulchra vela super caput suum, idcirco sacerdos removebat velum a capite suo, & deponebat sub ejus pedibus; Ipsa ornavit illi faciem suam, ideoque ejus facies squallebat. Illa fucavit ei oculos suos, ideoque ejus oculi protuberabunt; Illa disposuit ei comam suam, ideoque sacerdos eam dissolvebat; Illa ostendit ei digitos suos, ideoque ejus ungues decidebant; Illa præcinxit ei cingulum, ideoque sacerdos afferebat funem Ægyptiacum, quem ei ligabat super ejus ubera; Illa porrexit ei femur suum, ideoque. *Quum dederit Deus femur tuum cadens.* Illa eum recepit super ventrem suum, ideoque; *ventrem tuum* tume-

tumescentem. Illa eum cibavit cibis suavibus, ideoque ejus oblatio erat ex cibis belluarum. Illa potavit eum in cyathis pretiosis, ideoque sacerdos eam potabat aquis amaris in vase testaceo. Illa in occulto operata est: *Qui habitat in adjutorio Altissimi*. Posuit in eam faciem. Dictum est enim *Job* XXIV. 15. *Oculus adulteri observat caliginem dicens: Non me videbit oculus; & operiet vultum suum*. Illa in occulto operata est; & Deus S. B. palam publicavi. Dictum est enim *Prov.* XXVI. 26. *Qui operit odium fraudolenter, revelabitur malitia ejus in consilio. Veniantque aquæ istæ maledictionem inferentes in ventrem tuum ad tumorem ventris, & dejectionem femoris*. R. Jose dicit: Hic est venter, & femur adulteri. Docemur; sicut pœna eam visitabat, ita pariter illum visitabat: *Et dicet mulier amen amen; Amen* si non fuerim polluta; *amen* si fuerim polluta, veniant in eam; *Amen* a viro isto, *amen* a viro alio; *amen* quod non fuerim polluta desponsata, & expectans levirum, & introducta in thalamum. Hinc probatur devolutio juramenti ex lege. *Et scribet maledictiones istas sacerdos in libro*. In libro, in volumine. Dicit Raba. Volumen mulieris adulterii suspectæ si noctu fuerit descriptum, erit illegitimum. Scriptum est enim hoc loco. *Et fecerit in eam sacerdos universam legem hanc*. Et scriptum est *Deut*. XVIII. *Juxta legem quam docuerint, & juxta judicium quod dixerint tibi, facies*. Sicut judicium interdiu, ita pariter volumen mulieris adulterii suspectæ interdiu. *Istas*. Ne eas describat ad lacerandum. Ibi legimus. Venit ad scribendum, a quo loco incipiet describere? *Et quia declinavi sub marito tuo, & quum polluta es*. Ibi cessabit. Verba R. Jose Galilæi. *Tum delebit aquis amaris*. Re qua deleri possit scriptura. Hinc dixerunt: Non scribet super tabula, neque super charta, sed super volumine scribet, super libro. Ecce argumentum a minori ad majus. Si ad inducendam partem inter virum & ejus uxorem dicit Deus S. B. quod nomen scriptum in sanctitate deleatur in superficie aquarum, libri hæreticorum, qui inducunt inimicitiam, quanto magis delendi erunt de mundo? *Tum delebit aquis amaris*. Ostendit textus, quod aquæ fierent amaræ. *Potabitque mulierem*. Docemur, si deleatur volumen & dicat; Nolo bibere, quod eam cogant, & faciant eam bibere vel invitam: Si deletum sit volumen, & illa dicat: polluta sum; aquæ effunduntur, & munus dispergitur in domo cineras. Et volumen non est legitimum, quo potetur alia mulier adulterii suspecta, eo quod ejus nomine describendum erat. *Postea capiet sacerdos de manu mulieris;* Non autem de manu ejus legati. *De manu mulieris*. Si enim declaratur menstruata non bibit. *Munus zelotypiarum, & ventilabit munus*. Deducebat & reducebat, elevabat, & demittebat: *Coram Domino*: In oriente. *Et adducet ad altare*. Docet munus mulieris adulterii suspectæ fuisse ventilandum & admovendum. *Pugillo etiam capiet sacerdos de munere memoriale ejus; & adolebit super altare*. Adolitionem pugilli vocat textus *memoriale*. *Et postea potabit mulierem aquis*. Tres potationes describit in muliere adulterii suspecta; *Et potabit mulierem, & potabit aquis; & postea potabit mulierem aquis*. Hinc dixerunt. Ttia impediunt in muliere adulterii suspecta. Antequam oblatus sit pugillus, & antequam sit deletum volumen, & antequam fuerit susceptum juramentum. *Et potabit aquis*. Sapientes nostri dixerunt in tractatu *Sotah* cap. III. Et potabit prius ejus corpus, postquam potavit, deinde afferet ejus oblationem, & postea quam potaverat, necesse erat ut innotescerent ejus signa, quia delendum erat sicut conveniebat; & in fine potabat; si enim deletum esset volumen; & illa diceret; nolo bibere, potabant eam vel invitam. *Et erit si polluta sit, & prævaricata fuerit prævaricationem in maritum suum*. Sive juxta sive contra consuetudinem. *Tunc veniant in eam*. In totum ejus corpus. Ibi legimus. Non cessabunt potare, donec pallescerent ejus facies, & ejus oculi protuberarent, & venis repleretur; & ille dicebat: Educite eam; fortasse polluet atrium; Si in ea esset meritum, suspendebat. Exponit R. Tamchuma, quod mulier adulterii suspecta decem præcepta transgreditur. Negat id quod dictum est: *Ego & non erit tibi*. Et jurat in vanum contra Deum. Quomodo? Filius qui nascetur ab ea, maledicet patri suo, putans non esset patrem suum. *Non occides:* Efficiet, ut ejus maritus eam occidat. Mœchatur & furatur. Dictum est enim *Prov.* IX. 17. *Aquæ furtivæ dulciores sunt, & panis absconditus suavior*. Quia falso testata est marito suo, dicens. Ex te gravida facta sum: Honorat qui non est suus maritus. In Sabbathum quomodo? Ecce si fuerit ejus maritus sacerdos, & adulter alienus, & ejus filius offerat, ex præsumtione quod sit sacerdos, ecce profanat id quod dictum est: *Memento diei Sabbathi ad sanctificandum eum*. Idcirco dictum est *Eccles*. VIII. 27. *Quæ laqueus venatorum est & sagena*. *Laqueus* venatorum in agro, *& sagena* in civitate. *Qui*

Qui placet Deo, *effugiet illam*, *qui autem peccator est &c.* Dixerunt: Historia de duabus sororibus inter se similibus; venit ad bibendum nupta, & mutavit ejus vestes; cum sorore potarunt puram, & nihil passa est; atque iterum potarunt, & quando olfecit aquas amaras, statim mortua est polluta, ad confirmandum quod dictum est. *Ecclef.* VIII. 8. *Neque salvabit impietas impium*. *Aquis amaris*. Ex dicto sacerdotis fiebant amaræ. Docemur quod in amaras converterentur. *Intumescetque venter ejus*. Et sic dictum est: *Ad tumorem ventris*, *& ad dejectionem femoris*. Et cur dictum est supra: *Quum dederit Dominus femur tuum cadens*, *& ventrem tuum tumescentem?* Quod cucurrerit post scortationem. Et sic dictum est *Esai.* LXIX. 7. *Pedes eorum ad malum currunt*, *& festinant ut effundant sanguinem*. Aliquando extrinsecus, aliquando in plateis. *Quietis impatiens*, *nec valens in domo consistere pedibus suis*. *Prov.* VII. II. *Eritque mulier in maledictionem*. Ut homines dicant. Contingat tibi, sicut tali contigit. Et supra dictum est. *In maledictionem & in juramentum*. Omnes per eam jurabunt dicentes: Contingat illi, sicut tali contigit. Et intraditione dictum est *Esai.* LXV. 15. *Et dimittetis nomen vestrum in juramentum*. *Et in maledictionem*; scriptum est *Jerem. Et assumetur ex eis maledictio omni transmigrationi Juda*. At de justis scriptum est *Genes.* XXII. 18. *Et benedicentur in semine tuo omnes populi terræ*. Ut dicant; Qui benedixit Abraham, tibi benedicat. Dictum est enim *Genes.* XLVIII. 20. *In te benedictus erit Israel dicendo*. *Ponat te Deus sicut Ephraim*, *& sicut Manasse*. *Et benedicentur in te omnes familiæ terræ*. Qui benedixit Abraham, tibi benedicat. Pariterque dictum est *Jerem.* IV. 2. *Et benedicent eum gentes*, *ipsumque laudabunt*. *Quod si non polluta est mulier*, *sed munda est*. Munda marito, & munda separationi. *Tunc immunis erit*. A maledictionibus: *Et producet prolem*. Si fuerit sterilis, visitabatur. Verba R. Akiba. R. Ismael dicit; minime. Sed si ante pariebat cum dolore, facile pariet, si fœminas, pariet mares, si nigros, pariet albos, si humiles, pariet proceres. Alia expositio: *Et producet prolem*: Qui bibit de pulvere tabernaculi, digna fiet, ut pariat justum sicut Abraham. Dictum est enim: *Et ego pulvis & cinis*. *Hæc est lex zelotypiarum*: Quæ mandata est generationibus. *Quum declinaverit mulier sub marito suo*, *& polluta fuerit*. Alia expositio. *Sub marito suo*. Quomodo mulier potest scortari sub marito suo absolute? e. g. si concumbat cum marito, & ejus mens ad alium convertatur. Ad includendum uxorem surdi, pro quo zelotypiam exercent in Synhedrio. *Sub marito suo*. Ad excludendum desponsatam. *Aut viri*, *super quem transivit spiritus zelotypiæ*, *& zelotypiam tulerit in uxorem suam*. Docemur; licet ex arbitrio posset zelotypiam exercere, tamen postquam zelotypus factus est, debet illam potare. Ideoque dixerunt. Interdictum est hoc tempore zelotypiam exercere. Fortasse occultabitur, & non est sacerdos qui eam potet. *Statueritque uxorem suam coram Domino*. Sicuti dixerunt sapientes; in oriente in porta Nikanoris. *Et fecerit in eam sacerdos universam legem hanc*. *Et liber erit vir a peccato &c.* Si faciet, erit immunis, si minus, non erit immunis. *Et liber erit vir a peccato*. Ne dicat; Væ mihi, qui occidi filiam Israelis; væ mihi, qui concubui cum polluta. Idcirco dictum est: *Et liber erit*. Quia Deus S. B. non venit cum creaturis suis in tyrannide, neque dedit eis statuta, ut eas defatigaret & affligeret, sed judicia justa, & legem veritatis. Neque Deus S. B. adducit hominem in judicium nisi propter præceptum, quod possit observare, quod manus ejus attingat. Etenim in sacrificia non dixit Israelitis, ut offerrent cervum, & capream, ut aggravaret, sed eos qui nascebantur in eorum grege. Et sic Prophera dicit. *Populus meus quid feci tibi*, *aut quid molestus fui tibi? Responde mihi*. *Mich.* VI. 3. Alia expositio. *Et liber erit vir a peccato*. Tum vir liber erit a peccato, quando in eam exclamaverit; quando eam repudiaverit. *Mulier autem ipsa portabit peccatum suum*. Et sic propheta dicit: *Non visitabo super filias vestras*, *cum fuerint fornicatæ*, *& super filias vestras cum adulteraverint*. *Ose.* IV. 14. Dixit illis, quoniam vos inceditis post scorta, aquæ illas non scrutabuntur.

II. *Deut.* XXI. 15. Lex extat de primogenito uxoris exosæ. כי תהיין לאיש שתי נשים האחת אהובה והחת שנואה וילדו לו בנים האובה והאשנוה והירה הבן הבכר לשנואה והיה ביום הנחילו את בניו את אשר יהיה לא לו יכול לבכר את בן האובאה על בן הישנואה הבכר כי ארה הבכר בן השנואה יכיר לחרת לו פי שנים בכל אשר ימצא לו כי הוא ראשית אונו לו משפט הבכרה: *Cum fuerint viro duæ uxores una dilecta & altera exosa*, *& pepererint ei filios dilecta & exosa*, *fuerit autem filius primogenitus exosæ*; *Tunc erit quo die hæreditatem dividet filiis suis*. *Ex eo quod fuerit sibi*, *non poterit primogenitum facere filium dilectæ in præsentia filii exosæ primoge-*

mogeniti . Sed primogenitum filium exoſæ agnoſcet , dando ei portionem duplicem ex omni quod inventum fuerit apud ſe , cum ipſe eſt principium fortitudinis ejus , ei eſt jus primogenituræ . Jonathan ארום תהוין
לגבר תרתין נשין חדא רחמתא ליה וחדא
סניתא ליה וילידין ליה בנין רחוםתא וסנותא
ויהי ביר בוכרא לסניתא ויהי ביום אחסנותיה
ית בנוי נכסין דיהי ליה ליה רשו למתן
חולק בכורותא לבר רחימתא על אנפי
ביר סניתא דהוא בכורא ארום ית בוכרא ביר
סניתא ותודע לכולא דהוא בוכרא למתן
ליה תרין חולקין מכל מה דמשתכח גביה
ארום הוא שירוי תוקפיה ליה חזיא בכירותא:
Cum fuerint viro duæ mulieres , una dilecta ei , altera odioſa , & pepererint illi filios , tam dilecta quam odioſa , & fuerit filius primogenitus ex odioſa , & erit quo die dividet hæreditatem filiis ſuis de opibus , quæ fuerint illi , non eſt illi facultas dandi partem primogenituræ filio dilectæ , vivente filio odioſæ primogenito , ſed primogenitum filium odioſæ agnoſcat , & notificat omnibus quod ſit primogenitus , dando illi duas portiones de omnibus , quæ apud illum invenientur , quia ipſe eſt initium roboris ejus , ideoque ei debetur jus primogenituræ . Ubi Siphri . כי תהיין לאיש
שתי נשים במי שיש בהם הויה יצאו שפחה
ונכרית שאין בהם הויה שתי כמשמעו מוציא
את אילו ומוציא את היבמה ר׳ שמעון אומר
בדרך ארץ הכתוב מדבר מגיד שסופו להיות
שונא אותה ואוהב אחרת וילדו לו בנים
להוציא את הספק בן תשעה לראשון או בן
שבעה לשיני אין לי אלא היוצא ממקום
הלידה יוצא דופן מניין ת״ל וילדו לו מכל
מקום ד״א כי תהיין לאיש שתי נשים אין לי
אלא שתים מניין שאפילו הם מרובות ת״ל
נשים אין לי אלא בזמן שהם מרובות ומקצתן
אהובות ומקצתן שנואות מניין אפילו כולם
אהובות אפילו כולן שנואות ת״ל אהובה האהובה
שנואה השנואה ריבה הכתוב אין לי אלא
בזמן שהם מרובות וכולם אהובות או כולם
שנואות מניין אפילו הם שתים ת״ל שתי
נשים אין לי אלא בזמן שהם שתי נשים אחת
אהובה ואחת שנואה מניין אפילו אחת והיא
אהובה אפי׳ אחת והיא שנואה ת״ל אהובה
אהובה שנואה שנואה ריבה הכתו׳ איזו היא
אהובה אהובה לפני המקום שנואה זו שנואה
לפני המקום יכול אין לי אלא אנוסה ומפותה
שאינן לו כדרך כל הנשים מניין אלמנה לכהן
גדול גרושה וחלוצה לכהן הדיוט ת״ל שנואה
שנואה ריבה את העריו׳ שהן בלא תעשה
ועדיין לא ארבה את העריות שחייבין עליה
כרת בידי שמים ת״ל שנואה שנואה ריבה את
העריות שהם בלא תעשה וחייבין עליהן כרת
יכול אפי׳ שפחה אפילו נוכרית ת״ל כי תהיין
לאיש כל שיש בה הויה יצאו אילו שאין
בהם הויה וילדו לו בנים מי שהוולדות שלו
יצאו אילו שאין הולדות שלו ד״א וילדו לו
בנים הבנים בתורה הזאת ואין הבנות בתורה
הזאת לפי שמצינו שהבנות נכסות בנחלת
תחת האחים לחלוק בשוה יכול תהיה בכירה
נוהגת בהם ת״ל וילדו לו בנים בנים בתורה
הזאת ואין הבנות בתורה הזאת והיה הבן
ולא טומטו׳ ואנדרוגינוס הבכור ולא הספק
לשניאה הכתוב מבשרך שבן הבכור לשניאה:
והיה ביום הנחילו את בניו ביום מפילים
נחלות ואין מפילים נחלות בלילה את אשר
יהיה לו מלמד שהבן נוטל בראוי כבמוחזק
ולא יוכל לבכר מלמד שאינו רשאי לבכר
יכול לא יהיה רשאי לבכר ואם בכר יהיה
מבוכר ת״ל לא יוכל לבכר הא אם בכר
אינו מבוכר את בן האהובה כיון שיצא ראשו
ורובו בחיי׳ פוטר את הבא אחריו מן הבכורה
על פני בן השנואה הבכור אף על פי שבן
הבכור לשניאה: כי את בכור בן השנואה
יכיר יכירנו לאחרי׳ מלמד שנאמן לומ׳ זה
בני בכור ר׳ יהודה אומר כשם שנאמן אדם
לומ׳ זה בני בכור כך נאמן לומר זה בני בן
חלוצה ובן גרושה היא וחכמים אומרי׳ אין
נאמן לתת לו פי שנים בששה או פי שנים
בכל הנכסים הרי אתה דן הואיל ונוחל עם
אחד ונוחל עם ו׳ ששה מה מצינו כשנוחל
עם אחר פי שנים באחר אף כשנוחל עם
חמשה פי שנים באחר או כלך לדרך זו הואיל
ונוחל עם אחר ונוחל עם חמשה מה מצינו
כשנוחל עם אחר פי שני׳ בכל הנכסים אף
כשנוחל עם חמשה פי שני׳ בכל הנכסי׳ ת״ל
והיה ביום הנהילו את בניו ריבה נחלה לבני׳
אחר שלמדנו שריבה נחלה לבנים אף אין
עליך לדון כדין האחרון אלא כדין הראשון
הואיל ונוחל עם אחר ונוחל עם חמשה מה
מצינו כשנוחל עם אחר פי שנים כאחר אף
כשנוחל עם חמשה פי שנים באחר מהם וכן
הוא אומר ואני נחתי לך שכם אחד על
אחיך אומר ובני ראובן בכור ישר׳ כי הוא
הבכור ואומר כי יהודה גבר באחיו הואיל
ומצינו שהבכורה ליוסף ובכורה לדורות מה
מצינו בבכורה אחת ליוסף פי שני׳ באחר אף
בכורה האמורה לדורות פי שנים באחר מהם
בכל לאשר ימצא לו מלמד שאין הבכור
נוטל בראוי כבמוחזק כי הוא ראשית אונו
ולא ראשית אונה של אשה לו משפט
הבכורה מלמד שהבכורה יוצאה בדיינים:
Cum fuerint viro duæ uxores . Agitur de iis in quibus fuerit eſſentia . *Duæ* ; juxta ſenſum literalem . Excludam iſtas , & excludam fratriam . R. Simeon dicit : Juxta conſuetudinem hominum textus loquitur ; Oſtendit quod finis erit , ut alteram odio habeat , & alteram diligat . *Et pepererint ei filios .* Ad excludendum dubium filium novem menſium pro primo , & filium ſeptem pro ſecundo . Non probo niſi de eo qui exeat de loco partus ; qui egreditur ex latere unde probatur ? Ex eo quod dictum eſt : *Et pepererint ei filios .* Omnimode . Alia expoſitio . *Cum fuerint viro duæ uxores .* Non probo niſi quando fuerint duæ , quando fuerint multæ , unde probatur ? ex eo quod dictum eſt : *Uxores .* Non probo niſi quando fuerint multæ , & earum pars dilecta ,

lecta, & pars exosa unde probatur? Ex eo quod dictum est: *Dilecta, dilecta, exosa, exosa*. Non probo nisi quando omnes fuerint dilectæ, aut omnes exosæ, unde probatur vel si fuerint duæ? Ex eo quod dictum est: *Duæ uxores*. Non probo nisi quando fuerint duæ uxores, altera dilecta, & altera exosa, unde probatur vel de una quæ fuerit dilecta, vel de una quæ fuerit exosa? Ex eo quod dictum est: *Dilecta, dilecta, exosa, exosa*. Includit textus. Quænam est dilecta? Dilecta coram Deo. Quænam est exosa? Exosa coram Deo. Crederem non posse probare nisi de coacta, & de seducta, in quibus non est consuetudo juxta morem omnium mulierum, unde probatur de vidua nupta summo sacerdoti, de repudiata, & de ea quæ calceum exuit, nupta sacerdoti vulgari? Ex eo quod dictum est: *Exosa, exosa*. Includit turpitudines, quæ interdicuntur præcepto negativo; at non includam turpitudines, quarum causa tenentur excidio cœlitus infligendo. Idcirco dictum est. *Exosa, exosa:* Includam turpitudines, quæ interdicuntur præcepto negativo, & eas quarum causa tenentur excidio. Crederem posse includere ancillam & gentilem? Idcirco dictum est: *Cum fuerint viro*. Omnes in quibus fuerit essentia. Excluduntur istæ, in quibus non est essentia. *Et pepererint ei filios*. Cui sui sint filii. Excluduntur isti, cui sui non sunt filii. Alia expositio: *Et pepererint ei filios*. Filios juxta hanc legem, at non filias juxta hanc legem; Etenim invenimus quod filiæ succedant in hæreditatem pro fratribus ad æqualiter dividendum. Crederem jus primogenituræ in illis fuisse observatum? Idcirco dictum est: *Et pepererint ei filios*. Filios juxta hanc legem, at non filias juxta hanc legem. *Fuerit autem filius*. Non autem obstructus, & androgynus. *Primogenitus*. Non dubius. *Exosæ*. Textus tibi nunciat, quod erit filius primogenitus exosæ. *Et erit quo die dividet hæreditatem filiis suis*. Interdiu, non noctu dividunt hæreditatem. *De opibus quæ fuerint illi*. Docemur, quod filius tolleret, quod erat conveniens sicut in possessione. *Non poterit primogenitum facere*. Ecce si primogenitum faciat, non erit primogenitus. *Filium dilectæ*. Quando eduxerit caput & majorem sui partem, excludit eum qui post se venit a primogenitura. *In præsentia filii exosæ primogeniti*. Vel si fuerit filius exosæ primogenitus. *Sed primogenitum filium exosæ agnoscet*. Notificabit eum aliis. Docemur quod sit fide dignus si dicat. Hic est filius meus primogenitus. R. Jehuda dicit. Sicut est fide dignus, si dicat: Hic est filius meus primogenitus; ita pariter est fide dignus, si dicat: Hic meus filius est filius ejus, quæ calceum exuit, & filius repudiatæ. At sapientes dicunt: Non est fide dignus. *Dando ei duas partes*. Duas partes in sex, aut duas partes in cunctis suis facultatibus. Ecce tibi argumentum. Quoniam & hæreditat cum uno, & hæreditat cum quinque. Quid invenimus quando hæreditat cum uno? Duas partes cum uno, ita pariter quando hæreditat cum quinque, hæreditat duas partes in uno. Aut hoc modo: Quoniam & hæreditat cum uno & hæreditat cum quinque. Quid invenimus quando hæreditat cum uno? Duas partes cum uno, ita pariter quando hæreditat cum quinque, hæreditat duas partes in uno. Aut hoc modo. Quoniam & hæreditat cum uno & hæreditat cum quinque. Quid invenimus quando hæreditat cum uno? Hæreditat duas partes in omnibus facultatibus; ita pariter quando hæreditat cum quinque, hæreditat duas partes in omnibus facultatibus. Idcirco dictum est: *Et erit quo die dividet hæreditatem filiis suis*. Includit hæreditatem filiis. Postquam percepimus quod includat hæreditatem filiis, tibi non licet differere juxta ultimam, sed juxta primam rationem. Quoniam hæreditabat cum uno, hæreditabit quoque cum quinque. Quid invenimus, quando hæreditat cum uno? Quod hæreditat duas partes; ita pariter quando hæreditat cum quinque hæreditabit duas partes ex uno ex illis. Et sic dictum est *Genes*. XLVIII. 22. *Et ego dedi tibi portionem unam supra fratres tuos*. Paritérque dictum est *Num*. I. 2. *Et filii Ruben primogeniti Israel*. Et similiter dictum est I. *Paralipom*. V. 2. *Quia Juda erat fortior in fratribus suis*. Quoniam invenimus de primogenitura in Joseph & de primogenitura in generationibus. Sicut invenimus in primogenitura Joseph duas partes in uno, ita pariter in primogenitura memorata in generationibus duas partes in uno ex iis. *Ex omni, quod inventum fuerit apud se*. Docemur quod primogenitus non tollat ex eo quod conveniens est, sicut in possessione. *Nam ipse est principium fortitudinis suæ*. Non autem principium fortitudinis mulieris. *Ei est jus primogenituræ*. Docemur quod primogenitura derivetur ab judicibus. *Pesiktha* ad h. l.

כי תהיין לאיש שתי נשים האחת רשות
ממשמע שנ' נשים איני יודע שאינו פחות
משתים אלא לרבות אפילו יתר מיכאן
האחת אהובה והאחת שנואה זו אהובה
בנישואיה וזו שנואה בנישואיה שמחסרת
שזו מן העממים בא לשנאתה וזו מישראל
בא

בא לאהוב אותה לכך נאמרו פרשיות הללו ד״א כי תהיין לאיש שתי נשים הראויות להויה יצאו שפחה ונכרית שאין בהן הויה וילדו לו בנים מי שהוולדות שלו יצאו שפחה ונכרית שאין הוולד הולך אלא אחריהן בנים הבנים בדין הזה ולא הבנות שאע״פ שהבנות נכנסות לנחלה תחת האחים אינן בדין הבכורה והיה הבן הבכור לשניאה הבן ולא טומטום ואנדרוגינס הבכור ולא הספק לשניאה הכתוב מבשרך שהבכור לשניאה וכן אתה מוצא בלאה ובפנינה כמה טעות טעו הקראים שאמרו ואשה אל אחותה לא תקח אלו שתי נשים ודבר זה בתורה ובנביאים ובכתובים שהיו ישראל נושאים שתי נשים ובפנינה כת׳ וכעסתה צרתה גם כעס: והיה ביום הנחילו את בניו ביום מפילין נחלות ואין מפילין בלילה את אשר יהיה לו מלמד שהבן נוטל בראוי כבמוחזק כגון שמת אביו ואחר כך מת זקינו והנכסים חן ראויין לאביו שאילולי היה אביו חי היה נוטלן הבן תחת אביו כבמוחזק כאותן שהיו לו מוחזקין מחייאביו לא יוכל לבכר ואם ביכר אינו מבוכר את בן האהובה: כי את הבכור בן השנואה יכיר יכירנו לאחרים מלמד שנאמן אדם לומר זה בני בכורי רבי יהודה כשם שנאמן לומר זה בני בכורי כך נאמן לומר זה בן גרושה ובן חלוצה וחכמי׳ אומרי׳ אינו נאמן לתת לו פי שנים פי שנים כנגד אחד מן הבנים בין מעוטים בין מרובין וכן הוא אומ׳ ואני הנה נתתי לך שכם אחד על אחיך בכל אשר ימצא לו מלמד שאין הבכור נוטל בראוי כבמוחזק שאם מת אביו ואחר כך מת זקינו נכסים הבאים לו מן זקינו נוטל בשוה עם שאר אחים כי הוא ראשית אונו ולא ראשית אונה של אשה לו משפט הבכירת מלמד שהבכורה יוצאה בריינין שמשפט כתוב ביה ובכור שנולד לאחר מיתת אביו כגון שהיה לאביו שתי נשים ואחר כך ילדו אותן שתי נשים אין הבכור ההוא נוטל פי שנים רבענן יכיר ולא הספיק להכירו: תנן התם המחלק נכסיו על פיו ריבה לאחד ומיעט לאחר והשווה להן את הבכור דבריו קיימין ואם אמר מחמת ירושה לא אמר כלום מפני שמתנה על מה שכתוב בתורה וכל המתנה על מה שכתוב בתורה לא אמר כלום והילכתא המזכה עובר לא קנה והני מילי לעובר דלאו דיליה אבל לעוב׳ דיליה נוחא ליה לאיניש דלישרת מעון מיליה בעובר דיליה וקנה ויתר משפטי בכור ופשוט בפרק יש נוחלין בבבא בתרא:

Cum fuerint viro duæ uxores. Una ex arbitrio. Ex ſenſu literali; Dictum eſt enim. *Uxores*. Scio non eſſe pauciores duabus. Sed venit ad includendum vel plures. *Una dilecta, & altera exoſa*. Hæc dilecta in ſuis nuptiis, & illa exoſa in ſuis nuptiis. Quod hac de cauſa iſte, ex populis venit ad eam odio habendum, & ille ex Iſrael venit ad eam amandam. Idcirco memorantur iſtæ ſectiones. Alia expoſitio: *Quum fuerint viro duæ uxores*. Dignæ in quibus ſit eſſentia. Excluditur ancilla & aliena, in quibus non eſt eſſentia. *Et pepererint ei filios*. Cui ſui ſint filii. Excluditur ancilla & aliena, quarum partus non ſequitur niſi illas. *Filios*. Filii comprehenduntur in hoc jure, non autem filiæ. Licet filiæ vocentur ad hæreditatem loco fratrum, tamen non comprehenduntur in jure primogenituræ. *Fuerit autem filius primogenitus exoſæ*. *Filius*, non autem obſtructus & androgynus. *Primogenitus*, non dubius. *Exoſæ*. Textus tibi annunciat, quod erit primogenitus exoſæ. Et ſic tu deprehendis in Leba, & in Penina. Quot errores commiſſi ſunt in his textibus, in quibus dictum eſt. *Et mulierem & ſororem ejus non accipiet*? Iſtæ ſunt duæ uxores. Et hoc deprehenditur in lege, & in Prophetis, & in Hagiographis, quod Iſraelitæ ducerent duas uxores. Et de Penina ſcriptum eſt 1. Sam. 1. 6. *Affligebat quoque eam æmula ejus*. *Et erit quo die dividet hæreditatem filiis ſuis*. Interdiu non noctu divident hæreditatem. *De opibus, quæ fuerint illi*. Docemur quo filius tolleret quod ſibi conveniret ſicut in poſſeſſione. E. g. Si mortuus eſſet ejus pater, & poſtea mortus eſſet ejus avus; & facultates convenientes eſſent ejus patri; Etenim ſi fuiſſet ejus pater vivus, accepiſſet eas filius loco patris ſicut in poſſeſſione; eo quod ſibi debitæ erant vivente patre. *Non poterit primogenitum facere*. Si autem fecerit primogenitum non erit, primogenitus. *Filium dilectæ; ſed primogenitum filium exoſæ agnoſcet*. Indicabit aliis. Docemur, quod fide dignus eſſet homo ſi dicent. Hic eſt meus filius primogenitus. R. Jehuda dicit. Sicut eſt fide dignus, ſi dicerent. Hic eſt filius meus primogenitus; ita pariter eſt fide dignus, ſi dicat. Hic eſt filius repudiatæ, & filius illius, quæ calceum exuit. Et ſapientes dicunt: Non eſt fide dignus. *Dando ei duas partes*. Duas partes contra ſingulos ex filiis, ſive fuerint pauci, ſive multi. Et ſic dictum eſt Geneſ. XLVIII. 22. *Et ego dedi tibi portionem unam ſuper fratres tuos*. *Ex omni quod inventum fuerit apud ſe*. Docemur quod primogenitus, quod ſibi eſſet conveniens, ſicut in poſſeſſione; Si enim mortuus eſſet ejus pater, & poſtea mortuus eſſet ejus avus facultates, quæ ſibi contingerent ex avo accipiebat æqualiter cum reliquis fratribus. *Nam ipſæ eſt principium fortitudinis ſuæ*. Non autem principium fortitudinis mulieris. Docemur, quod primogenitura derivaretur ex judicibus; quia *jus* ſcriptum eſt in illa. Et ſi primogenitus naſcatur poſt mortem patris ſui; e. g. ſi fuerint patri duæ uxores, & poſtea hæ

duæ

duæ uxores pepererint, istæ primogenitus non accipiet duas partes; necesse est ut sit primogenitus, non autem cum fuerit dubium, utrum sit primogenitus. Ibi legimus: Si ex ore suo dividat suas facultates & alteri augeat, & alteri minuat, eisque æquiparet primogenitum, ejus verba confirmantur; Si vero dicat propter hæreditatem; nihil dicit; quia paciscitur contra id quod scriptum est in lege; & qui paciscitur contra id quod scriptum est in lege, nihil dicit. Et est constitutio: Si quis acquisivit fœtui, non acquirit. At hæc intelliguntur de fœtu, qui suus non sit: at in fœtu suo conceditur homini, ut auscultentur ejus verba in fœtu suo ut acquirat. Et plura jura primogeniti deprehenduntur in *Bava Bathra* cap. VIII.

נוסח שטר אורוסין.

בכך בשבת בכך ימים לירח פלוני שנת כך וכך לבריאת עולם למנין שאנו מונין וכו׳ איך פלו׳ בן פלו׳ אמר לה לפלונית בת פלוני הווי לי ארוסה כדת משה וישרא׳ והבינא ליכי מוהר בתולייכי כסף זוזי מאתן דחזי ליכי מדאוריתא וצבאת פלונית ליה לארוסה וכן חתנה לפלונית ארוסתו לכתוב לה כתובתה בימי נישואיה וכך אמר פלוני דכן אחריות שטר אירוסין זה קבלתי עלי ועל יורשי אחרי לפרוע שטר אריסין זה ואפילו מן גלימא דעל כתפאי דעל כתפאי בחיים ובמות וקבל עליו פלו׳ זה אחריות וחומר שטר ארוסין זה כאחריות וחומר כל שטרי ארוכין די נהיגין בבנות ישרא׳ וכו׳:

פלוני בר פל׳ עד
פלוני בר פל׳ עד
פלוני בר פל׳ עד

Formula contractus Sponsalitii.

Tali Feria, tali die mensis N. Anno tali a Creatione mundi juxta supputationem qua nos utimur &c. Quo tempore, filius Talis, dixit Tali puellæ filiæ Talis, sis mihi Sponsa juxta institutum Mosis & Israelitarum, & dabo tibi dotem Virginitatis Tuæ argentum scilicet 200. *zuzorum, qui summa competens est tibi ex ipsa lege. Et assensum præbuit Talis* (puella) *ut ejus jam esset sponsa. Ideoque sponsæ huic suæ promisit Dotem scripto ei constituere diebus eorum Nuptialibus. Insuperque dixit, in me suscipio atque in hæredes meos posterosque præstare, quod in hoc Libello Sponsalitio continetur, etiam ex pallio, quod in humeris meis, idque sive vivam sive moriar. Quin & suscepit in se Talis* (sponsus) *præstandi, quod in libello hoc Sponsalitio continetur onus, juxta ea quæ ex more attinent ad alios ejusmodi Israelitidum libellos sponsalitios &c.*

N. Filius N. Testis.
N. Filius N. Testis.
N. Filius N. Testis.

נוסח גט מיאון.

בכך בשבת כך וכך יום לחרש פלוני שנת כך וכך למנין פלוני מיאנה פלונית בת פלוני בפנינו ואמרה שאמי או אחי חטעוני והשיאוני או קירשוני ואני קטנה לפלוני בר פלוני והשתא גליתי דעתי קדמיכין דלא צבינא ביה ולא קאימנא עימיה ובדקנא פלונית דא ואתברר לנא דעדין קטנה היא ובתבנא וחתמנא ויהובנא לה לזכות ולראייה ברורה.

פלונו בר פלונו עד
פלונו בר פלונו עד

Formula Libelli Renuntiationis puellæ, scilicet Minorennis.

Feria N. die N. mensis N. Anno N. juxta Computum N. Recusavit seu renuntiavit N. Filia N. coram nobis ad hunc modum verba faciens; Mater mea, aut frater meus errare me fecerunt; & deceperunt me, & desponsarunt me hactenus Minorem cuidam N. Filio N. Nunc vero animi mei sententiam coram vobis aperio, illum mihi non placere, neque me cum illo mansuram. Et inquisitione a nobis facta manifestum fiebat nobis eam hactenus esse annis minorem. Et scripsimus hoc, & subsignavimus, & secundum jus ejus & in luculentum rei testimonium dedimus.

Testis N. Filius N.
Testis N. Filius N.

ברכת אירוסון.

ברוך אתה יהוה אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצוותיו וצונו על העריות ואסר לנו את הארוסות והתיר לנו את הנשואוה על ידי חופה וקידושין ברוך מקדש עמו ישראל על ידי חופת קידושין.

Benedictio Sponsalium.

Benedictus sis Domine Deus Rex Mundi; qui Sanctificavit nos præceptis suis, & Incestu nobis interdixit, atque ut a sponsis abstineremus voluit, sed uxores tam thalamo quam sponsalibus conjunctas nobis permisit. Benedictus qui sanctificavit populum suum Israel per thalamum & Sponsalia.

טופס הכתובה.

ביום פלוני בבך לחרש פלוני כך וכך לפיק לסנין שאנו מונן ונו׳ על נהר פלוני פלוני בן פלוני אמר לפלונית בת פלוני בתולתא כלתא הווי לי לאינתי כדת משה וישרל ואנא במימר דשמיא אפלח ואוקיר ואסובר ואיזון ואפרנס ואכס יתכי כהלכת גיברין יהוראין דסוקרין ומסוברין וזנין וספרסין ומכסין ית נשיהון בקושטא ויהיבנא ליכי מוהר בתוליך כסף זוזי מאתן דאינון סזוזי כספא עשרין וחמשי רחזי ליכי מדאורייתא ומזוניכי וכיסותייכי וסיפוקייכי ומיעל עליכי כאורח כל ארצא וצביאת פלונית דא וחות ליה לאינתו לפלוני דנא ורצה וחוסף לה תוספת על עיקר כתובתה עד משלם כך וכך ודא נדוניא דהנעלת ליה כך וכך הכל נתקבל חתן זה ובא לידו ונעשה ברשותו יזקף הכל על עצמו במלוה ורשו וכן אמר לנא פלוני חתנא דנא אחריות כתובתה כולה עיקר כתובתה ונדוניא ותוספת ושאר תנאי כתובה קבלתי עלי ועל ירתי בתראי ועל כל שפר ארג ניכסין וקניינין דאית לי תחות כל שמיא דקנאי ודעתיד אנא למיקנא ממקרקעי וממטלטלי אגב מקרקעי כולהון יהון אחראין וערבאין לכתוב דא [כולה עיקר ונדונא ותוספת לאיתפרע מנהון בחיי ובתר מותי ואפילו מגלימא דעל כתפאי וקנינן מפלו׳ דא מאי דכתיב ומפרש לעילא קניין שלם דלא כאסמכתא ודלא כטופסא דשטרי אלא בחזוק ובחומר כל שטרי כתובות הנוהגות בישראל וכהוגן וכתיקון רבות׳ ז׳ל וחתמנו על שטר כתובה זו כזמן הנזכר לעיל והכל בריר שוריר וקים:

Instrumentum Dotale.

Die N. Mensis N. anno juxta calculum nobis in usu &c. ad Fluvium N. N. filius N. dixit N. filiæ N. Virgini; Sponsa sis mihi in uxorem, juxta institutum Mosis & Israelitarum. Et ego, Deo volente, colam, honorabo, sustentabo, cibabo, alamque & vestiam te juxta morem maritorum Judæorum, qui honorant, sustentant, cibant, alunt, vestiuntque uxores suas, ut decet. Do etiam tibi, ut virginitatis tuæ dotem, argentum CC. *Zuzorum, id est* XXV. *Zuzos argenteos, qui tibi ex Lege competunt; præstiturus etiam tibi alimenta tua, vestimenta tua, & quæ tibi sufficiant, & concubitum tecum juxta morem universæ terræ. Assensum item præbuit illa N. ut esset illi N. in uxorem. Voluit etiam & adjecit ille illi in principalis dotis incrementum summam N. Et Bona quæ attulit ipsa sponsa* (Nedunia vocant, quod idem est cum dote in Jure Cæsareo) *æstimantur summa N. Totum autem Sponso huic acceptum, in ejus possessionem transit, & illius fit potestatis, atque ut creditum ex ejusce fide pendet. Et sic nobis dixit sponsus ille N. In me recipio præstationem totius ipsius Dotis etiam & bonorum, quæ secum ipsa sponsa jam attulerit aut postmodum sibi acquisierit, item & Dotis incrementi conditionumque qualiumcunque ad dotem attinentium, nec in me solum, sed etiam in hæredes meos, qui mihi successerint, & in omnem substantiam meam pretiosiorem, possessionesque meas qualescunque sub cœlo, quæ sive nunc mihi sint, sive imposterum fuerint, idque sive res fuerint mobiles sive immobiles; quæ universa pignori sint atque hypothecæ doti jam dictæ toti, ac rebus quas secum attulit, seu postmodum acquisierit sponsa & incremento Dotis, ut exinde hæc præstentur, sive dum superstes fuero, sive postquam sim mortuus. Quod de pallio super humeris meis dictum volo. Quin & obligatio omnium rerum, quæ supra scribuntur memoranturque implenda, non qua probatio suppetat deficiatve seu pro Libelli formulæ vi, sed juxta vim & effectum omnium Libellorum dotalium, qui in usu apud Israelitas & secundum id quod receperunt & ordinarunt Rabbini nostri piæ memoriæ. Et signavimus Libellum seu Syngrapham hanc dotalem tempore supra memorato. Resque tota sit manifesta rata ac firma.*

נוסח כתובת יבמין.

ביום פלוני כך ובך לירח ונו׳ איך פלוני בן פלוני אתא לקרמנא וכן אמר לנא אחי אחי רמן אבא שכיב וחיו לרבנן ולכל ישרל שבק ובר יברת ומורת ומחסין ימוקים אמא בישרל לא שבב ושבק ההיא איתתא דשמה פלונית בת פלוני והוי לי מן אורייתא ליבומי יתה כרכתיב בספר אורייתא דמשה ובמה יבוא עליה וצביאת פלונית דא ואתינמרת ולפלוני בר פלוני יבמה לאוקימי שמא בישראל כרכתיב והיה הבכור אשר תלד יקום על שם אחיו המת ונו׳ וכתב לה פלוני יבמה לפלונית יבמתה כסף זוזי מאתן רחזו לה והוו כתובין דכתובתה דכתב לה בעלה קדמאה ואוסף מדיליה כך ובך ודא נדוניא דהבעלת ליה וכו:

Formula Dotis Fratriæ a Leviro constitutæ.

Die N. Mensis N. &c. N. Filius N. venit coram nobis, & ad hunc modum locutus est nobis. Frater meus germanus (seu *ex sanguine paterno*) *dormivit, & vitam Rabbinis nostris & toti Israeli reliquit, at filium aut filiam, quæ ei hæres esset & suscitaret nomen in Israel, minime reliquit. Sed reliquit uxorem hanc, cui nomen est N. filia N. Et ad me ex lege attinet,*

tinet, ut ad Levirum, eam ducere, secundum illud quod scriptum est in libro legis Mosis, Levir ejus ingrediatur ad eam, *& assensum præbuit illa, ut jure Leviratus jungeretur N. filio N. Leviro suo ad suscitandum nomen in Israel, juxta id quod scriptum est*, & erit primogemitus quem pepererit, surget nomine fratris sui defuncti &c. *Et adscribit dictus N. Levir dictæ N. fratriæ suæ argentum Zuzorum ducentorum, qui competunt ei, utpote qui adscripti sunt ei in dotali instrumento a marito suo priori; & adjecit insuper ex suo usque ad valorem N. Et bona quæ secum attulit ipsa Sponsa &c.*

Benedictio deductionis in thalamum.

III. ברוך אתה יהוה אלהינו מלך העולם שהכל שלך העולם יוצר האדם באה׳ אשר יצר את האדם בצלמו ובצלם דמות תבניתו והיתקין לו ממנו בנין עדי עד בא׳ יוצר האדם שוש תשיש ותגל עקרה בקיבוץ בניה לתוכה בשמחה בא׳ משמח ציון בבניה שמח תשמח ריעים האהובים כשמחך יצרך בגן עדן מקדם בא׳ משמח חתן וכלה באי אמיה אשר ברא ששון ושמחה חתן וכלה גילה רינה ריצה חדוה אהבת ואחוה שלום וריעות מהרה ה׳ אלהינו ישמע בערי יהודה ובחוצות ירושלם קול ששון וקול שמחה קול חתן וקול כלה קול מצהלות חתנים מחופתם ונערים ממשתה נגינתם הא׳ משמח החתן עם הכלה:

Benedictus sis Domine Deus noster, Rex mundi, qui universa creavit in gloriam suam. Benedictus sis Domine Deus noster, Rex mundi; Creator hominis. Benedictus sis Domine Deus noster, qui creavit hominem ad similitudinem suam & ad similitudinem imaginis archetypi sui, & præparavit ei ex seipso structuram seu ædificium *usque in seculum* (quod de fœmina dictum, ut volunt alii; aliis de ipsa יצרת יצורה seu *creatione formæ* humanæ locum hunc capientibus) *Benedictus sis Domine Deus noster, Creator hominis; Gaudendo gaudibit, & exultabit sterilis colligendo liberos suos in sinum suum in lætitia. Benedictus sis Domine Deus noster qui lætari facis Sion in liberis suis. Lætando lætari fac par hoc amatum juxta lætitiam a te donatam creaturæ tuæ in horto Eden ab antiquo. Benedictus sis Dominus Deus noster, qui lætari facis sponsum & sponsam. Benedictus sis Domine Deus noster, Rex mundi, qui creavit gaudium & lætitiam sponso & sponsæ, exultationem, cantum, hilaritatem, jubilationem, amorem, fraternitatem, pacem & amicitiam. Confestim Domine Deus noster, audiatur in urbibus Judææ & in plateis Jerusalem vox gaudii, & lætitiæ, vox sponsi & sponsæ, vox affectus mutui sponsorum ex thalamo suo, & pueri e choro modulationis suæ. Benedictus sis Domine Deus noster, qui lætari facis sponsum cum sponsa.*

TRACTATUS KIDDUSCHIN
SEU
DE SPONSALIBUS
Gemara Hierosolymitana illustratus.

Nunc primum a BLASIO UGOLINO ex Hebraico Latine reddita.

CAPUT PRIMUM.

א׳ נקנית בשלש דרכים וקונ׳ את עצמה בשתי דרכים נקנית בכסף ובשטר ובביאה בכסף בית שמאי אומרים בדינר ובשוה דינר ובית הלל אומרים בפרוטה ובשוה פרוטה וכמה היא פרוטה אחת משמונה באיסר האיטלקיי וקונה את עצמה בגט ובמיתת הבעל היבמה נקנית בביאה וקונה את עצמה בחליצה ובמיתת היבם.

ב׳ עבד עברי נקנה בכסף ובשטר וקונה את עצמו בשנים וביובל ובגרעון כסף יתירה עליו אמה העבריה שהיא קונה את עצמה בסימנים הנרצע נקנה ברציעה וקונה את עצמו ביובל ובמיתת הארון.

ג׳ עבד כנעני נקנה בכסף בשטר ובחזקה וקונה את עצמו בכסף על ידי אחרים ובשטר

I. VXOR acquiritur tribus modis. Et acquirit seipsam duobus modis. Acquiritur argento, & scriptura & concubitu. Argento, schola Schammai dicit denario, aut eo quod æquivalet denario. Schola Hillel dicit: pruta (sc. numulo). Et eo quod æquivalet prutæ. Et quanta erat pruta? Octava pars assarii Italici. Et acquirit seipsam libello repudii, & morte mariti. Fratria acquiritur concubitu, & acquirit seipsam discalceatione, & morte leviri.

II. Servus Hebræus acquiritur argento & scriptura; & acquirit seipsum annis, & Jubilæo, & detractione argenti. Sed melior est conditio servæ Hebrææ, quæ seipsam acquirit signis (mulieris). Perforatus auribus acquiritur perforatione aurium, & acquirit seipsum Jubilæo, & morte heri sui.

III. Servus Chananæus acquiritur argento, scriptura, & possessione. Et acquirit

על ידי עצמו דברי ר׳ מאיר וחכמי׳ אומרי׳ אף בכסף על ידי עצמו ובשטר על ידי אחרים ובלבד שיהא הכסף משל אחרים.

ד׳ בהמה גסה במסירה ובהמה דקה בהגבהה דברי רבי מאיר ורבי אליעזר וחכמים אומרים בהמה דקה נקנית במשיכה.

ה׳ נכסים שיש להן אחריות נקנין בכסף ובשטר ובחזקה ושאין להן אחריות אינן נקנין לא במשיכה נכסים שאין להן אחריות ניקנין עם נכסים שיש להן אחריות בכסף ובשטר ובחזקה ושאין להן אחרוות זוקקין את הנכסין שיש להן אחריות לישבע עליהן.

ו׳ כל הנעשה דמים באחר כיון שזכה זה נתחייב זה בחליפיו כיצד החליף שור בפרה או חמור בשור כיון שזכה זה נתחייבה זה בחליפיו רשות הגבוה בכסף ורשות ההדיוט בחזקה אמירתי לגבוה כמסירתי להדיוט.

ז׳ כל מצות האב על הבן האנשים חייבין והנשים פטורות כל מצות הבן על האב אחד אנשים ואחד נשים חייבין כל מצות עשה שהזמן גרמא האנשים חייבין והנשים פטורות כל מצוה בלא תעשה בין שהזמן גרמא בין שלא הזמ מן גרמא אחד אנשים ואחד הנשים חייבין חוץ מבל תשחית ובל תקיף ומבל תיטמא למתים.

ח׳ הסמיכות והתנופות הגשות והקמיצות הקטרות והמליקות הקבלות וההזיות נוהגות באנשים ואינן נוהגות בנשים חוץ ממנחת סוטה והנזירות שהן מניפות.

ט׳ כל מצוה שאינה תלויה בארץ נוהגת בארץ ובחוצה לארץ וכל שהיא תלויה בארץ אינה נוהגת לא בארץ חוץ מן הערלה והכלאים רבי אליעזר אומר אף חדש.

י׳ כל העושה מצות אחת מטיבין לו ומאריכין את ימיו ונוחל את הארץ וכל שאינו עושה מצוה אחת אין מטיבין לו ואין מאריכין את ימיו ואינו נוחל את הארץ וכל

quirit seipsum argento per alios, & scriptura per seipsum; Verba R. Meir; Et sapientes dicunt; Etiam argento per seipsum, & scriptura per alios; dummodo argentum sit de bonis aliorum.

IV. Magnum pecus acquiritur traditione, & parvum elevatione; Verba R. Meir, & R. Eliezer; & sapientes dicunt; parvum pecus acquiritur attractione.

V. Bona, quibus est cautio, acquiruntur argento, scriptura, & possessione; si non sit illis cautio, non acquiruntur nisi attractione; & obligant bona, quibus non est cautio, bonis quibus est cautio, ad jurandum super illis.

VI. Omnis res æstimatur nummis, autequam detur pro re alia; Etenim quando alter acquisivit, alter tenetur ad ejus commutationem. Quomodo? Si commutaverit bovem pro vacca, aut asinum pro bove, quando unus acquisivit, alter tenetur ad ejus commutationem. Potestas rerum sanctuarium acquirit argento, & potestas privata acquirit possessione. Si quis aliquid Deo voverit, perinde est ac si alicui privato traditum sit.

VII. Omnibus præceptis, quibus pater tenetur erga filium, viri teneatur, & mulieres absolvuntur. Cunctis præceptis, quibus filius tenetur erga patrem, tam viri quam mulieres teneatur. Cunctis præceptis affirmativis, quæ a tempore dependent, viri tenentur, & mulieres absolvuntur. At cunctis præceptis, quæ a tempore non dependent, tam viri quam mulieres tenentur. At omnibus præceptis negativis, sive a tempore dependeant; sive non dependeant, tam viri quam mulieres tenentur; excepto præcepto *Levit.* XIX. 27. *Non corrumpes, neque circumcides.* Et *Levit.* XXI. 1. *Non polluet se mortuis.*

VIII. Impositio manuum, & ventilationes, & adductio, & pugillatio, & suffitus, & unguesectio, adspersio, & receptio sanguinis perficitur a viris, at non a mulieribus, excepto munere mulieris adulterii suspectæ, & Nazyrææ, quæ ventilant.

IX. Omne præceptum, quod dependet a terra Israel, non usurpatur nisi in terra Israel. Et omne præceptum, quod non dependet a terra Israel, usurpatur tam in terra Israel, quam extra terram Israel, excepto præcepto de præputio arborum, & de heterogeneis. R. Eliezer dicit: excepto etiam frumento novo.

X. Qui observat unum præceptum, in bonum est illi, & prolongantur dies ejus, & hæreditabit terram; Qui vero non facit unum præceptum, non erit illi in bonum, & non prolongantur dies ejus,

neque

שאינו ולא במקרא ולא במשנה ולא בדרך ארץ אין זה מן היישוב והמחזיק בשלשתן עליו הכתוב אומר והחוט המשולש לא במהרה ינתק:

הלכה א׳ האשה נקנית בשלש דרכים וכו׳. כיני מתנית׳ או בכסף או בשטר או בביאה ותני ר׳ חייה בן לא סוף דבר בשלשתן אלא אפי׳ באחר מהן בכסף מניין כי יקח מגיד שנקנית בכסף בביאה מניין ובעלה מגיד שנקנית בביאה הייתי אומר על ידי זו ועל ידי זו כסף בלא ביאה ביאה בלא כסף מניין ר׳ אבהו בשם ר׳ יוחנן כתיב כי ימצא איש שוכב עם אשה בעולת בעל הגע עצמך אפילו לא קנייה אלא בביאה אמרה תורה הבא אחריו בחנק לא סוף דבר בדרכה אלא אפי׳ שלא כדרכה ר׳ אבהו בשם רבי יוחנן לא צריכא שלא מכדרכה אין תימר מכדרכה למה לי בעלה אפילו אחר כיי דתנינן תמן באו עליה שנים הראשון בסקילה והשני בחנק הא למדנו ביאה בלא כסף כסף בלא ביאה מנין ויצאה חנם אין כסף אם אחרת יקח לו מה זו בכסף אף זו בכסף בשטר וכתב לה ספר כריתות ונתן בידה ושילחה מביתו ויצאה מביתו והלכה והיתה לאיש אחר מקיש הויתה ליציאתה מה יציאתה בשטר אף הוייתה בשטר אמר רבי אבין ותני חזקיה ובי יקח מגיד שהיא נקנית בכסף ודין הוא מה אם עבריה שאינה נקנית בביאה נקנית בכסף זו שהיא נקנית בביאה אינו דין שנקנית בכסף יבמה תוכיח שהיא נקנית בביאה ואינ׳ נקנית בכסף; אף אתה אל תתמה על זו שאף על פי שהיא נקנית בביאה אינו דין שתקנה בכסף תלמוד לומר כי יקח מגיד שהיא נקנית בכסף ובעלה מגיד שהיא נקנית בביאה ודין הוא מה אם יבמה שאינה נקנית בכסף נקנית בביאה זו שהיא נקנית בכסף אינו דין שתקנה

neque hæreditabit terram. Qui vero non fuerit versatus in Scriptura, neque in Misna, neque in rebus humanis, non est ex orbe habitabili. Qui sit in his tribus versatus, de eo scriptum est *Eccles.* IV. 12. *Filim triplicatum statim non rumpitur*.

Constitutio I. Uxor acquiritur tribus modis &c. Ita se habet traditio; Aut argento, aut scriptura, aut concubitu. At docet Rabi Chijali; Si ita est, non erit rei finis in his tribus; vel uno ex his; De argento unde probatur? Ex eo quod dictum est: *Cum acceperit*. Ostendit, quod acquiratur argento. De concubitu unde probatur? Ex eo quod dictum est: *Et concubuerit cum ea*. Ostendit, quod acquiratur concubitu. Dicam tam per hoc quam per illum. De argento sine concubitu, & de concubitu sine argento, unde probatur? R. Abau nomine R. Jochanan scriptum est: *Quum inventus fuerit vir concumbens cum muliere maritata marito*. Attende vel si non acquisivit nisi concubitu; dicit lex: Si alter post illum concumbat, punitur strangulatione. Non erit rei finis juxta consuetudinem suam, immo etiam præter consuetudinem suam. Si dicas juxta consuetudinem suam; quomodo ego explicabo *concumbens*? vel alius. Etenim ita sibi se habet traditio. Si duo cum eo concumbant, primus punitur lapidatione, & secundus strangulatione. Ecce docemur de concubitu sine argento. De argento sine concubitu unde probatur? Ex eo quod dictum est: *Egredietur gratis absque argento; Si aliam acceperit illi*. Sicut ibi argento, ita pariter hic argento. Scriptura probatur ex eo quod scriptum est. *Et scripserit ei libellum abscissionis, dederitque in manum ejus, ac dimiserit eam e domo sua, & egressa fuerit e domo ejus, abieritque, & fuerit viro alteri*. Æquiparatur existentia ejectioni; sicut ejectio fiebat scriptura, ita pariter existentia scriptura. Dicit R. Abin. Atqui extat tarditio de possessione. *Quum acceperit*: Ostendit, quod acquiratur argento: Et probari potest argumento: Si serva Hebræa, quæ non acquiritur concubitu, acquisitur argento; ista quæ acquiritur concubitu, non erit æquum ut acquiratur argento? Fratria probet, quæ acquiritur concubitu, at non acquiratur argento; similiter tu ne mireris de hac, quæ licet acquiratur concubitu; non erit æquum ut acquiratur argento. Idcirco dictum est: *Quum acceperit*. Ostendit quod acquiratur argento: *Et concubuerit*. Ostendit, quod acquiratur concubitu. Et probari potest argumento. Si fratria, quæ non acquiritur argento, acquiritur concubitu; ista,

בביאה עבריה תוכיח שהיא נקנית בכסף
ואינה נקנית בביאה אף אתה אל תתמה
על זו שאף על פי שהיא נקנית בכסף
לא תקנה בביאה תל׳ כי יקח מגיד שהיא
נקנית בכסף ובעלה מגיד שהיא נקנית
בביאה בשטר מה אם הכסף שאינו מוציא
הרי הו׳ מכניס שטר שהוא מוציא אינו דין
שיכניס לא אם אמרת בכסף שהוא מוציא
להקדיש ידי פריונו תאמר בשטר שאינו מוציא
להקדש ידי פריונו בשטר קל וחומר וחזרתה
למקרא ליפום כן צרך מימר וכתב לה ספר
כריתו׳ ונתן בידה ושלחה מביתו ויצאה מביתו
והלכה והיתה לאיש אחר הקיש הוויתה
ליציאתה מה יציאתה בשטר אף הוייתה
בשטר אמר רבי יודן קל וחומר לבת חורין
שתקנה בחזקה ודין הוא מה אם שפחה כנענית
שאינה נקנית בביאה נקנית בחזקה זו שהיא
נקנית בביאה אינו דין שתקנה בחזקה תל׳
ובעלה בביאה היא נקנית ואינה נקנית בחזקה
קל וחומר בשפחה כנענית שתקנ׳ בביאה ודין
הוא ומה אם בת חורין שאינה נקנית בחזקה
נקנית בביאה זו שהיא נקנית בחזקה אינו דין
שתקנה בביאה תלמוד לומר והתנחלתם
אותם לבניכם אחריכם לרשת אחוזה וגו׳:
בחזקה היא נקנית ואינה נקנית בביאה הרי
למדנו שהאשה נקנית בשלשה דרכים או
בכסף או בשטר או בביאה עד כדון בישראל
בגוים רבי אבהו בשם רבי אלעזר כתיב הנך
מת על האשה אשר לקחת והיא בעולת
בעל על הבעולות הן חייבין ואינן חייבין על
הארוסות מולתיה דר׳ אלעזר אמרה והוא
שנתכוון לקנותה מילתיה דשמואל אמרה
אפילו לא נתכוון לקנותה דמר ר׳ יונה בשם
ר׳ שמואל זונה עומדת בחלון באו עליה שנים
הראשון אינו נהרג והשני נהרג על ידיו וכי
נתכוון הראשון לקנותה איש מה תלמוד

iſta, quæ acquiritur argento, non erit æquum ut acquiratur concubitu? Serva Hebræa probet, quæ licet acquiratur argento, tamen non acquiritur concubitu. Similiter tu ne mireris de iſta, quæ licet acquiratur argento; tamen non acquiritur concubitu. Idcirco dictum eſt: *Quum acceperit*. Oſtendit, quod acquiratur argento. *Et concubuerit*. Oſtendit, quod acquiratur concubitu. Scriptura. Si argentum, quod non educit, ecce introducit, ſcriptura, quæ educit, non erit æquum ut introducat? Minime; Si dixiſti de argento, quod educit ad ſanctitatem per ejus redemtionem; dices de ſcriptura, quod non educit ad ſanctitatem per ejus redemtionem? Scriptura probatur argumento a minori ad majus, & reducitur ab textu. Quapropter dicendum erat: *Et ſcripſerit ei libellum abſciſſionis, dederitque in manum ejus, ac dimiſerit eam e domo ſua, & egreſſa fuerit e domo ejus, abieritque, & fuerit viro alteri*. Æquiparatur exiſtentia dimiſſioni; ſicut exiſtentia fiebat ſcriptura, ita pariter & dimiſſio. Dicit R. Jodan. Probari poteſt argumento a minori ad majus ex filia libera, quæ acquiritur poſſeſſione, & probari poteſt argumento: Si ſerva Chananæa, quæ non acquiritur concubitu, acquiritur poſſeſſione; iſta quæ acquiritur concubitu, non erit æquum quod acquiratur poſſeſſione? Idcirco dictum eſt. *Et concubuerit*: Concubitu acquiritur, at non acquiritur poſſeſſione. Et probari poteſt argumento a minori ad majus, quod ſerva Chananæa acquiratur concubitu: Et probari poteſt argumento a minori ad majus: Si filia libera, quæ non acquiritur poſſeſſione, acquiritur concubitu, ſerva Chananæa quæ acquiritur poſſeſſione, non erit æquum ut acquiratur concubitu? Idcirco dictum eſt: *Et hæreditabitis eos filiis veſtris poſt vos in hæreditatem poſſeſſionis &c.* Poſſeſſione illa acquiritur, at non acquiritur concubitu. Ecce docemur, quod uxor acquiratur tribus modis, aut argento, aut ſcriptura, aut concubitu. Hactenus de Iſraelitis; de gentilibus. R. Abau nomine R. Elieſer; ſcriptum eſt. *Ecce tu moriturus es propter mulierem quam accepiſti, ipſa enim mulier eſt maritata marito*. Propter nuptas illi rei ſunt, at non ſunt rei propter deſponſatas. Sentit R. Elieſer: Quando intentionem habeat directam ad eam acquirendam, at ſentit R. Samuel, vel quando habeat intentionem ad eam acquirendam. Dicit R. Jona nomine R. Samuel. Si meretrix conſiſtat in feneſtra, & cum ea duo concumbant, primus non occiditur, at ſecundus ejus cauſa occiditur:

לומר איש איש אלא להביא את הגוים
שבאו על עריות האומות שידונו כדיני
האומות ואם באו על עריות ישראל
שידונו אותם בדיני ישראל אמר רבי אלעזר
מכולם אין לך אלא ארוסת ישראל בלבד
שאם בא על ארוסת ישראל חייב על ארוסת
גוים פטור אם בא על ארוסת ישראל חייבין
במה הוא מחחיב בדיניהן כדיני ישראל אין
תימר בדיני ישראל בשני עדים ובעשרי' ושלשה
דיינים זו בהתרייה ובסקילה ואין תימר
בדיניהן בעד אחד ובדיין אחד ושלא בהתרייה
ובסיף רבי יודה בר פזי מוסף בהונקו מפני
עצמו מה טעם כי דם בארם אין תימ' בדיני
ישראל ונתגייר חייב אין תימר בדיניהם נתגייר
פטור דא'ר חנינה בן נח שקילל את השם
נתגייר פטור מפני שנשתנה דינו רבי לעזר
בשם רבי חנינה מניין שבני נח מהרהרין
מוזהרין על עריות כישראל תלמוד לומר ודבק
באשתו ולא באשת חבירו ודבק באשתו ולא
בזכור ולא בבהמה רבי שמואל רבי אבהו רבי
לעזר בשם רבי חנינה בן נח שבא על
אשתו שלא כדרכה נהרג מה טעם ודבק
באשתו והיו לבשר אחד ממקום ששניהן
עושין בשר אחד ר' יוסי בעא העריה בזכור
מהו העריה בבהמה מה היא וכל העריות
לא מן הנידה למדו זכור מינה בהמה מינה
עד כדון בישראל בגוים אמר רבי מנא לא
מינה ודבק באשתו ולא באשת חבירו כל
שהוא ודכוותה לא בזכור ולא בבהמה
אפילו כל שהוא הרי למדנו גוים אין להן
קידושין מהו שיהא להם גירושין רבי יודה
בן פזי ורבי חנין בשם ר'חונה רובה רציפורין
או שאין להן גירושין או ששניהן מגרשין זה
את זה רבי יוחנן רצפרין רבי אחא ר' חיננא
בשם רבי שמואל בר נחמן כי שנא שלח וגו'
עד את יי' אלהי ישראל בישראל נתתי גירושין

tur: Nam primus intentionem habuit, ut eam acquireret: *Vir*; cur dictum est *vir vir*? Ad includendum gentiles, qui si concumbant cum turpitudinibus gentilium, judicantur secundum judicia gentilium; si concumbant cum turpitudinibus Israelitarum, judicantur secundum judicia Israelitarum. Dicit R. Eliezer; omnino tibi non est nisi desponsata Israelitis duntaxat; etenim si concumbat cum desponsata Israelitide reus est. Si concumbat cum desponsata gentili, absolvitur. Si concumbat cum desponsata Israelitide, reus est; Ubi condemnatur, num in eorum judiciis, an in judiciis Israelitarum? Si dicas in judiciis Israelitarum; judicandus erat in duobus testibus a tribus & viginti judicibus, sc. præmonitione, & lapidatione. Si dicas in eorum judiciis, judicabuntur uno teste ab uno judice, & sine præmonitione; & puniebatur gladio. R. Jehuda ben Pazi addit: siquis strangulaverit seipsum. Qua de causa? Ex eo quod dictum est. *Quia sanguis in homine*. Si dicas in judiciis Israelitarum; si proselytus fiat, tenetur; si dicas in eorum judiciis; si proselytus fiat, absolvitur. Etenim dicit R. Chanina. Noachides si maledixerit nomini Divino, & proselytus fiat, absolvitur, quia mutatur ejus judicium. R. Eliezer nomine R. Chanina. Noachides jubentur, & præmoneatur de turpitudinibus Israelitarum. Dictum est enim. *Et adhærebit uxori suæ*. Non autem masculo, & bestiæ. R. Samuel, R. Aban, R. Eliezer nomine R. Chanina. Noachida si concumbat cum uxore sua præter consuetudinem suam, occiditur. Qua de causa? Quia dictum est: *Et adhærebit uxori suæ; & erunt in carnem unam*: Ex loco, unde ambo faciunt carnem unam. R. Jose quæsivit: Turpitudo in masculo quid erit? Turpitudo in bestia quid erit? Nonne omnes turpitudines ex menstruata percipimus? De masculo unde probatur? De bestia unde probatur? Hactenus de Israelitis; De gentilibus. Dicit R. Mena; Nonne ex hoc loco? ubi dictum est. *Et adhærebit uxori suæ?* Non autem uxori socii sui, qualiscunque ea sit. Et similiter non in masculo, neque in bestia, qualiscunque sit. Ecce docemur, quod gentilibus non sint sponsalia; unde probatur quod illis sint repudia? R. Juda ben Pazi & R. Chanen nomine R. Huna Ruba ex Tsippori: aut non sunt illi repudia, aut ambo inter se repudiant. R. Jochanan Tsipporensis, R. Acha, R. Chinna nomine R. Samuel bar Nachman: *Cum odio habuerit, & dimiserit &c.* usque ad verba. *Dominus Deus Israel*. In Israel dedi repudia, at non dedi repudia

לא נתתי גירושין באומות העולם רבי חנניה
בשם רבי פינחס כל הפרשה כתיב יי' צבאות
וכאן כתיב אלהי ישרא ללמדך שלא ייחד
הקב״ה שמו בגירושין לא בישר' בלבר מילתיה
דרבי חייה רבה אמרה גוים אין להן גירושין
דתני ר' חייה כן גוי שגירש את אשתו והלכה
ונישארת לאחר ונירשה ואחר כך נתגיירו
שניהן אני קורא עליה לא יוכל בעלה
הראשון אשר שלחה לשוב לקחתה ותני
כן מעשה בא לפני רבי והכשיר בשטר הדא
דתימר בשטר שאינו יפה שוה פרוטה אבל
דתימר שהוא יפה שוה פרוטה ככסף הוא
תני ר' חייה בן לא סוף דבר בשטר שהוא
יפה שוה פרוטה והלא מתקדשה היא
האשה בכל דבר שהוא יפה שוה פרוטה
לא אפילו כתבו על החרס או על נייר ונתנו
לה הרי זו מקודשת כתבו על דבר שהוא
איסור הנאה תני רבי חנין מעשה בא לפני
רבי ואמר הרי זו מגורשת רבי אלעזר אמר
אינה מגורשת אמר רבי זעירא הויין רבנין
פליגין מן דאמר אינה מקודשת אינה מגורשת
ומן דמר מקודשת מגורשת חברייה אמרין
לחומרין רבי יוסי בעא מהו לחומרין אינה
מקודשת מגורשת היינו לחומרין אילו אינה
מגורשת מקודשת היגו לחומרין מהו כדון
רבנין דקיסרין בשם רבי יעקב בר אחא מאן
דאתר מגורשת איסור הנייה מדבריהם ומן
דמר אינה מקודשת איסור הנייה מדבר תורה
הא באיסור הנייה מדבריהן מקודשת אין
תימר כן לית הדא פליגא על רב דרב אמר
דברי רבי מאיר המקדש בחמץ משש שעות
ולמעלן לא עשה ולא כלום וחמץ משש
שעות ולמעלן טב הוא כלום תמן בגופו
קידש ברם הכא בתניים שבו קידש מעתה
אפילו באיסור הנייה דבר תורה תהא
מקודשת מה בינה לשטר שאינו יפה שוה
פרוטה תמן אינו ראוי להשלים עליו ברם

dia in nationibus mundi. R. Chamajah nomine R. Pinchas: Tota sectio scripta est: *Deus exercituum*. At hic scriptum est. *Deus Israel*. Ut doceare, quod non uniat Deus S. B. nomen suum in repudiis, nisi in Israel dumtaxat? R. Chijah Raba affirmat, quod gentilibus non sint repudia. Etenim ita docet R. Chijah. Si gentilis repudiet uxorem suam, & illa abiens, alteri nupserit, & deinde ambo proselyti fiant; ego de illa lego. *Non poterit maritus prior, qui dimiserit eam, reverti ad accipiendam eam*. Atque ita docet: Allatum fuit factum coram Rabi; & probavit scriptura. Quod dicis; intelligitur de scriptura, quæ non æquivalet prutæ; at scriptura, quæ æquivalet prutæ, sicut argentum reputatur. Docet R. Chijah; si ita sit, non erit rei finis in scriptura, quæ æquivaleat prutæ. Atqui desponsatur mulier qualibet re, quæ æquivaleat prutæ. Verum vel si scribat super testa, vel super charta, & illi detur, ecce illa erit desponsata. Si scribatur super re, quæ sit usu interdicta. Docet R. Chanen: Allatum fuit factum coram Rabi & dixit: Ecce illa est repudiata. R. Eliefer dicit: Non est repudiata. Dicit R. Zehira. Isti sapientes dissentiunt ab eo qui dicit: est desponsata, est repudiata. Socii dicunt ad aggravandum. R. Jose quæsivit: Quid significat: ad aggravandum? Quando non est desponsata, est repudiata; Hoc significat ad aggravandu; Si non est desponsata erit repudiata; hoc significat ad aggravandum: Quid hactenus? Sapientes Cæsarienses nomine R. Jacob ben Acha: Qui dicit: est repudiata; intelligit de eo quod sit usu interdictum ex verbis scribarum: Qui dicit, quod non sit desponsata, intelligit de eo quod sit usu interdictum ex verbis legis: Ecce si scribat in eo quod sit usu interdictum ex verbis scribarum, erit desponsata; Si ita dicas: Non est oppositio contra Rab. Etenim Rab dicit verba R. Meir: Si desponset fermento ab sexta hora & ulterius, nihil facit: Etenim fermentum ab sexta hora, & ulterius nihil valet. Ibi in ejus corpore sanctificat; At hic in conditionibus, quæ in illo sunt, sanctificat. Hinc probatur, vel eo, quod lege est usu interdictum, desponsatur. Quod discrimen intercedit inter hoc & scripturam, quæ non æquivaleat prutæ? Ibi non est conveniens, ut super eo perficiat, at hic conveniens est ut super eo perficiat. Ibi legimus: Juramentum judicum requirit duos nummos argenteos, & confessionem, quæ æquivaleat prutæ: Et in lite schola Schammai dicit, obolum. Et schola Hillel dicit duos obolos.

הכא ראוי הוא להשלים עליו תמן תנינן
שבועת הדיינין הטענה שתי כסף וההודייה
שוה פרוטה הטענה בית שמאי אומרים מעה
ובית הלל אומרים שתי מעין מחלפה
שיטתהון דבית שמאי תמן אינון אמרין
כסף דינר וכא אמרין כסף מעה מחלפה
שיטתהון דבית הלל תמן אינון אמרין כסף
פרוטה וכא אינון אמרין כסף שתי מעין
רבי יעקב בר אחא בשם ר' חנינ' בית שמאי
למידין מתחילת מכירתה של עברייה מה
תחילת מכירתה בדינר אף קידושיה בדינר
בית הלל למידין מסוף גירועיה מה סוף
גירועיה בפרוטה אף קידושיה בפרוטה מה
טעמא דבית שמאי שנאמר ויצאה חנם אין
כסף וכי אין אנו יודעים שאין כסף
מה תלמוד לומר אין כסף מיכן שנמכרה
בכסף יותר מכסף וכמה יותר מכסף דינר
או בכסף פרוט' יותר מכסף שתי פרוטו' סוף
מטבע כסף מעה ותהא מעה רבי בון בשם
רבי יודה בר פזי שאם ביקשה ליגרע מגרעת
במעה בכל שנה ויוצא ותגרע בפרוטה אמר
ר' בון הגע עצמך שאם בקש' ליגרע מתחילת
השנה הששית תחילת גירועיה בפרוט' וסוף
גירועיה בפרוטה לא תחילת גירועיה במעה
וסוף גירועיה בפרוט' אילו לא נשתייר שם
לא שוה פרוטה שמא אינה מגרעתה ויוצאה
כשם שסוף גירועיה בפרוטה אף קידושיה
בפרוטה מה טעמא דבית הלל ממה שסוף
גירועיה בפרוטה את יודע שקידושיה בפרוטה
מחלפה שיטתהון דבית הלל כתיב כי יתן
איש אל רעהו כסף או כלים לשמור אם
ללמד שאין בית דין נזקקין לפחות משוה
פרוטה כבר כתיב לאשמה בה פרט לפחות
משוה פרוטה מה ת"ל אין כסף מיכן שיש
כאן יותר מכסף וכמה הוא יותר מכסף
שתי מעין או כסף פרוטה יותר מכסף שתי
פרוטו' סוף מטבע כסף מעה ותהא מעה או
כלים מה כלי' שני' אף כסף שני' מה מקיימין
בית שמאי או כלים כהדא דתני רבי נתן
אומר או כלים לרבות כלים הרבה שמואל
אמר טענו שנו מחטים והודה לו על אחת
מהן חייב אמר רבי חיננא והוא שיהו יפות
בשתי פרוטו' כדי שתהא הטענה שוה פרוטה
וההודייה שוה פרוטה ואתייא כבית שמאי

los. Diversa est sententia scholæ Schammai. Ibi dicunt esse argentum denarium, & hic dicunt argentum esse obolum. Diversa est sententia scholæ Hillel; Ibi dicunt argentum esse prutam; & hic dicunt argentum esse duos obolos. R. Jacob bar Acha nomina R. Chanina. Schola Schammai docet a principio venditionis servæ Hebrææ; Sicut principium venditionis fit denario, ita pariter desponsatio fit denario. Schola Hillel docet a fine detractionis. Sicut finis detractionis fit pruta, ita pariter desponsatio fiet pruta: Quænam est ratio scholæ Schammai? Dictum est enim. *Et egredietur gratis sine argento.* Num ignorabamus exisse sine argento? Cur dictum est: *sine argento*? Hinc si vendita fuerit argento, plusquam argento; & quantum erat plusquam argento? Denarius: Aut argentum est prutæ; plusquam argento erit duarum prutarum. Finis monetæ argenti obolus, & erit obolus. R. Bon nomine R. Juda bar Pazi. Si velit detrahere, detrahet obolum singulis annis, & egrediens detrahet prutam. Dicit R. Bon: Attende: Si velit detrahere a principio anni sexti, principium detractionis erit pruta, & finis detractionis erit pruta: At principium detractionis erit obolus, & finis detractionis erit pruta; Tum non erit reliquum nisi quod æqualeat prutæ; forsasse non detrahet, & egredietur; Sicut finis detractionis fiebat pruta, ita pariter desponsatio fiet pruta. Quænam est ratio scholæ Hillel? Ex eo quod finis detractionis fieret pruta, tu percipis desponsationem fuisse factam pruta. Diversa est sententia scholæ Hillel. Scriptum est: *Cum dederit vir proximo suo argentum ad custodiendum*. Si percipis, quod synhedrium non obliget si fuerit minus, quod æquivaleat prutæ: Jam scriptum est. *Ut delinquat in eo*. Excludit quando fuerit minus, quod æquivaleat prutæ. Cur dictum est: *sine argento?* Hinc percipitur esse, quod superet argentum: Quantum erit qnod superet argentum? Duo oboli. Aut argentum est pruta. Quod superat argentum, duo oboli. Finis monetæ argenti est obolus, & erit obolus, obolus aut vasa; sicut vasa sunt duo, ita pariter argentum continet duos nummos. Quomodo explicat schola Schammai; aut vasa? Juxta id quod traditur. R. Nathan dicit: aut vasa; ad includendum multa vasa. Samuel dicit: Si contendatur de duabus acubus, & confiteatur de uno, tenetur. Dicit R. Chinna; Dummodo æquivaleat duabus prutis, ut lis æquivaleat prutæ, & ejus cautio æquivaleat prutæ. Hic concluditur juxta mentem scholæ Schammai, qui non docet argentum ex vasis,

דלא ילפי בסף מכלים כרם כבה ראינון ילפין
כסף מכלים מה כלים שנים אף כסף שנים
ורכוותה מה כסף שתי מעים אף כלים שתי
מעים אף על פי שנחלקו בית שמאי ובית
הלל בצרות ובאחיות ובגט ישן ובספק אשת
אשת איש ובמקדש בשוה פרוטה והמגרש
אשת אשתו ולנה עמו בפונדקי והאשה
מתקדשת בדינר ובשוה דינר לא נמנעו בית
שמאי לישא נשים מבית הלל ולא בית הלל
מבית שמאי אלא נוהגין באמת ובשלום
שנ' והאמת והשלום אהבו ממזירות בנתים
ואת אמר הכין היך עבידא קידש הראשון
בשוה פרוטה והשיני בדינר על דעתהון
דבית שמאי מקודש' לשני והוולד ממזר מן
הראשון על דעתהון דבית הלל מקודשת
לראשון והוולד ממזר מן השיני רבי יעקב בר
אחא בשם רבי יוחנן מודי' בית שמאי ובית
הלל לחומרין מעתה בית שמאי ישאו נשים
מבית הלל דאינון מודיי לון ובית הלל לא
ישאו נשים מבית שמאי דליא אינון מודיי
רבי יוחנן בשם רבי ינאי אילו ואילו כהלכה
היו כדא תנינן שלחו בית שמאי ופחתוה
שבית שמאי אומרים עד שיפחות רובה א"ר
יוסי בי רבי בון עד שלא בא מעשה אצל
הלל היו בית שמאי נוגעין בו משבא מעשה
אצל בית הלל לא היו בית שמאי נוגעין בו
אמר רבי אבא מרי ויאות מה תנינן טימאו
טהרות למפרע לא מיכן ולבא רבי יוסי בי
רבי בון אמר איתפלגון רב ושמואל חד אמר
אילו כהלכה הוו עושין וחרנה אמר אילו
כהילכתן ואילו כהילכתן ממזירות בנתים ואת
אמר אבן המקום משמר ולא אירע מעשה
מעולם בהדא דתני כל הרוצה להחמיר על
עצמו ולנהוג כחומרי בית שמאי וכחומרי בית
הלל על זה נאמר והכסיל בחושך הולך כקולי
אילו וכקולי אילו נקרא רשע לא או כדברי

ſis; & ibi juxta mentem ſcholæ Hillel, qui docet argentum ex vaſis; Sicut vaſa ſunt duo, ita pariter argentum æquivalet duobus nummis & ſimiliter: ſicut argentum æquivalet duobus obolis, ita pariter vaſa duobus obolis. Licet diſſentiant ſchola Schammai & ſchola Hillel in æmulis & in ſororibus, & in libello repudii veteri, & in dubio uxoris viri, & in deſponſatione ex eo quod æquivaleat prutæ, & in repudianda uxore; & in pernoctatione cum ea in caupona, & in muliere quæ deſponſata ſit denario, aut eo quod æquivaleat denario, tamen non ceſſavit ſchola Schammai nubere cum filiabus ſcholæ Hillel, neque ſchola Hillel ceſſavit nubere cum filiabus ſcholæ Schammai; ſed vivebant in veritate & in pace. Dictum eſt enim. *Et veritatem & pacem amarunt*. De ſpuriis inter eos tu ita dicis. Quomodo erit factum? Si deſponſet primus eo quod æquivaleat prutæ, & ſecundus denario, ex mente ſcholæ Schammai, deſponſata eſt ſecundo; & filius eſt ſpurius, qui naſcitur ex primo; ex mente ſcholæ Hillel; deſponſata erit primo, & eſt ſpurius qui naſcitur ex ſecundo. R. Jacob bar Acha nomine R. Jochanan. Conſentiunt ſchola Schammai & ſchola Hillel in aggravationibus; Hinc ſchola Schammai nubebat mulieribus ſcholæ Hillel, quæ cum ea conſentiret. At ſchola Hillel non nubebat mulieribus ſcholæ Schammai, quæ cum illa non conſentiret. R. Jochanan nomine R. Iſai. Tam hi quam illi juxta conſtitutionem faciebant. In hoc legimus. Miſit ſchola Schammai & diminuit. Etenim ſchola Schammai dicebat, donec diminuat majorem partem. Dicit R. Joſe diſcipulus R. Bon; priuſquam allatum fuit factum ad ſcholam Hillel; ſchola Schammai acceſſit ad eam: Poſtquam allatum fuit factum ad ſcholam Hillel, ſchola Schammai non acceſſit ad eam. Dicit R. Aba Magri. Et rectum eſt quod legimus. Polluerunt mundas inverſo ordine, at hinc & ulterius. R. Joſe diſcipulus R. Bon dicit: Diſſentiunt Rab & Samuel. Alter dicit: Tam hi quam illi juxta conſtitutionem faciebant; Et alter dicit: Iſti juxta eorum conſtitutionem, & illi juxta eorum conſtitutionem faciebant. Et ſpurios inter eos tu ita dicis? Deus cuſtodiit, & nunquam factum contigit. Juxta illud quod legitur. Qui volebat ſuper ſe aggravare, & obſervare aggravationes ſcholæ Schammai, & aggravationes ſcholæ Hillel. De illo dictum eſt: *Et ſtultus in tenebris ambulat*. Si obſervat allevationes hujus, & allevationes illius, vocatur impius. Verum aut juxta verba ſcholæ Schammai

בית שמאי כקוליהם ובחומריהן או כדברי
בית הלל בקוליהן וכחומריהן הדא דתימר
עד שלא יצאת בת קול משיצאת בת קול
לעולם הלכה כדברי בית הלל וכל העובר על
דברי בית הלל חייב מיתה תני יצתה בת
קיל ואמרה אילו ואילו דברי אלהים הן אבל
הלכת כדברי בית הלל איכן יצאת בת קול
רבי ביבי בשם ר׳ יוחנן ביבנה יצאת בת קול
וכמה היא פרוטה אחד משמונה באיסר
האיטלקי תני האיסר אחד מעשרים וארבעה
בדינר כסף דינר כסף אחד מעשרים וארבעה
לדינר זהב תני רבי חייה סילעא ארבעה
דינרין שש מעה כסף דינר שני פונדיונין
מעה מעה שני איסרין פונדיון שני מסומסין
איסר שני קרדיונטס מסומס שני פרוטות
קרדיונטס חלקין אחד משלשים ושנים למעלה
אמר רבי זעירא בימי ר׳ סימאי ורבותינו עשו
אותם אחד מעשרים וארבעה למעלה ותני
רשב״ג אומר שלשה דורסים מעה שני ביצים
דרוסה שני שמין נותנין שני פרוטות שמין
סלקון אחד מעשרים וארבעה למעה ר׳חנינה
ורבי מנא רבי חנינה אומר נחשא באתריה
קיים כספא זליל כספא יקיר ר׳ מנא אמר
באתריה קיים נחשא יקיר נחשא זליל על
דעתיה דרבי חנינה לעולם שש נשים
מתקדשות באיסר על דעתיה דר׳ מנא פעמים
שש פעמים שמונה חילפיי אמר אייתיבוני
על גיף נהרא דלא אפיקית מתניתא דרבי
חייה רבה ממתניתין זרקוני לנהרא אמרין
ליה והא תני רבי חייה סילעא ארבע דינרין
אמר לון אוף אנן תנינתה במה תהא הסלע
חסירה ולא יהא בה הונייה רבי מאיר אומר
ארבע איסרות מאיסר לדינר אמר ליה
והתני ר׳ חייה שש מעה כסף דינר אמ׳ ליה
אוף אנא תנינתא האונאה ארבע כסף
מעשרים וארבע כסף לסלע שתות למקח
אמר ליה והתני רבי חייא שני פונדונין מעה

in eorum allevationibus, & aggravationibus, aut juxta verba ſcholæ Hillel in eorum allevationibus & aggravationibus: Hoc quod dicis, uſurpatum fuit priuſquam exierit filia vocis, poſtquam exiit filia vocis, ſemper fuit conſtitutio juxta verba ſcholæ Hillel; & qui tranſgreditur verba ſcholæ Hillel, reus eſt mortis. Traditio: egreſſa eſt filia vocis & dixit: Tam horum quam illorum ſunt verba Dei. At conſtitutio deciditur juxta verba ſcholæ Hillel. Ubinam exiit filia vocis? R. Bibi nomine R. Jochanan. In Jabne exiit filia vocis: At quanta erat pruta? Una ex octo partibus aſſarii Italici. Traditio: Aſſarius eſt una ex quatuor & viginti partibus denarii argentei. Denarius argenteus eſt una ex quatuor & viginti partibus denarii aurei. Docet R. Chijah. Selah eſt quatuor denariorum. Sex oboli argenti faciunt denarium. Duo pandiola faciunt obolum; obolus facit duo aſſaria; Pandiolum valet duos ſemiſſes. Aſſarius valet duos quadrantes; ſemiſſis valet duas prutas. Quadrans ſiclorum eſt una ex duabus & triginta partibus & ultra. Dicit R. Zehira in diebus R. Simai & ſapientum noſtrorum, illos fecerunt unam ex quatuor & viginti partibus & ultra. Atqui erat traditio. Raban Simeon ben Gamaliel dicit. Tres. Tres. Duraſim faciunt obolum. Duo ova faciunt duraſa. Duo teruncii faciunt duas prutas; Teruncias ſiclorum eſt una ex quatuor & viginti partibus pro obolo. R. Chanina, & R. Mena. R. Chanina dicit: Æs in ſuo valore conſiſtit; argenti pretium, aliquando eſt vile, aliquando eſt pretioſum. R. Mena dicit. Argentum in ſuo valore conſiſtit; Æs aliquando valet, aliquando vile eſt. Ex mente R. Chanina. Sex mulieres aſſario deſponſantur. Ex mente R. Mena; Aliquando ſex, & aliquando octo. Chilphai dicit. Si collocetur ſuper ripa fluvii; at non eruitur traditio R. Chijah Raba ex Miſna. Si projiciatur in fluvium. Reſponderunt illi. Atqui docet R. Chijah. Siclus facit quatuor denarios. Dixit illi. Nos quoque docemus. Quantum erat ſiclus deficiens; in quo non ſit defraudatio? R. Meir dicit; faciebat quatuor denarios, ex aſſario in denarium. Reſpondit illi. Atqui docet R. Chijah. Sex oboli argentei faciunt denarium. Reſpondit illi: Nos quoque docemus. Defraudatio eſt quatuor nummorum argentorum ex quatuor & viginti nummis argenteis pro ſiclo, ſexta pars erit pro emtione. Reſpondit illi. Atqui docet R. Chijah: Duo pandiola faciunt obolum. Reſpondit illis. Nos quoque docemus. Si det ſelahrum

אמר לון אוף אנן תנינתה נותן סלע ופונדיון
לשנה אמר ליה והתני רבי חייה שני איסרין
פונדיון אמר לן וואף אנן תנינתה המניח
איסר ואכל עליו חציו והלך לו למקום אחר
והרי הוא יוצא בפונדיון מוסיף עליו עוד
איסר אמר ליה והתני ר׳ חייה שני ססומיסין
איסר שני קרדינטס מסומס שני פרוטות
קרדינטס אמר לון אוף אנן תנינתא וכמה
היא פרוטה אחד משמנה באיסר האיטלקי
וקונה את עצמה בגט דכתיב וכתב לה ספר
כריתות וגו׳ . ובמיתת הבעל דכתיב או כי
ימות האיש האחרון עד כדון מיתתו של
אחרון מיתתו של ראשון מה אם האחרון
שאין היתר מרובה את אומ׳ מיתה מתרת
ראשון שהתירו היתר מרובה אינו דין שתהא
המיתה מתרת אמר רבי חונה קרייה אמר
שהמיתה מתרת דכתיב כי ישבו אחים יחדיו
ומת אחד מהם ובן אין לו הא אם יש לו
בן מיתה מתרת אמר רבי יוסי בי רבי
בון אם אומר את שאין מיתה מתרת מנן
אנן משכחין אלמנה לכהן גדול גרושה וחלוצה
לכהן הדיוט אמר רבי יוחנן בר מרייה תיפתר
ביבמה יבמה יבא עליה זו ביאה ולקחה לו
לאשה זו המאמר יכול כשם שהביאה גומר׳
בה כך יהא המאמר גומר בה תלמוד לומר
ויבמה עירה כל הפרשה כולה לייבום הביאה
גומרת בה ואין המאמ׳ גומר בה אם כן
מה מועיל בה מאמר לאוסרה על האחין רבי
שמעון אומר המאמר או קונה או לא קונה
מאי טעמא דרבי שמעון יבמה יבמה יבא
עליה זה הביאה ולקחה לו לאשה זה המאמר
כשם שהביאה גומרת בה כך יהא המאמר
גומר בה או יבמה יבוא עליה והרי היא
לקוחה לו והמאמר לא העיל בה כלום רבי
אלעזר בן ערך אמר קונה קניין גמור ביבמה
מה טעמא דר׳ אלעזר בן ערך ולקחה לו
לאשה הרי הוא בקידושי אשה מה קידושי
אשה קונין קניין גמור ביבמה אף המאמר
קונה קניין גמור · ביבמה אי זהו מאמר ביבמה

rum & pandiolum in annum. Respondit illi. Atqui docet R. Chijah. Duo assarii faciunt pondiolum. Respondit illis. Nos quoque docemus. Si relinquat assarium, & comedat super eo dimidium, & abeat in alium locum, ecce illo satisfacit debito pandiolo, addens præterea super illo assarium. Respondit illi. Atqui docet R. Chijah. Duo semisses faciunt assarium, duo quadrantes faciunt semissem; duæ prutæ faciunt quadrantem. Respondit illis. Nos quoque docemus: & quanta erat pruta? Una ex octo partibus assarii Italici. Et acquirit seipsam libello repudii. Scriptum est enim: *Et scripserit ei libellum abscissionis &c.* Et morte mariti. Scriptum est enim: *Vel cum mortuus fuerit vir ille posterior*. Hactenus de morte posterioris; de morte prioris. Si in posteriore, cujus permissio non est ampla, tu dicis, quod ejus mors eam permittat in priori cujus permissio est ampla, non erit æquum ut ejus mors eam non permittat? Dicit R. Huna; Textus dicit, quod mors eam permittat. Scriptum est enim: *Cum habitaverint fratres simul, & mortuus fuerit unus ex iis, & filius non fuerit ei*, Ecce si fuerit ei filius, ejus mors eam permittebat. Dicit R. Jose discipulus R. Bon; Si dicat, quod ejus mors eam non permittat, unde nos inveniemus viduam sacerdoti summo, repudiatam, & eam quæ calceum exuit, sacerdoti vulgari? Dicit R. Jochanan bar Mariiah; potest explicari de leviro. *Leviratu accipiet eam*. Hic est concubitus. *Et accipiet eam sibi in uxorem*. Hic est sermo. Crederem sicut concubitus perficit, ita pariter quod sermo perficeret? Idcirco dictum est: *Leviratu accipiet eam*. Versatur tota sectio in leviratu. Concubitus perficit, at sermo non perficit: Si res ita se habet: Quid inservit sermo? Ut interdicatur fratribus. R. Simeon dicit. Sermo aut acquirit, aut non acquirit. Quænam est ratio R. Simeon? *Leviratu accipiet eam. Levir ingredietur ad eam*: Hic est concubitus: *Et accipiet eam sibi in uxorem*. Hic est sermo. Sicut concubitus perficit, ita pariter sermo perficit. Aut: *Levir ingredietur ad eam*. Ecce jam sibi accepit eam. Sermo nihil inservit. R. Eliezer ben Arach dicit: Sermo acquirit acquisitione perfecta in leviratu. Quænam est ratio R. Eliezer ben Arach? *Et accipiet eam sibi in uxorem*. Ecce jam dictum est de desponsatione mulieris. Sicut sponsalia mulieris acquirunt acquisitione perfecta in leviratu, ita pariter sermo acquirit acquisitione perfecta in leviratu. Quinam erat sermo in leviratu? Ecce mihi desponsata es argento,

הרי את מקודשת לי בבכסף ובשוה כסף ר׳ יצחק
שאל ולמה לי נן אמרין בין בחליצתה
בין בחליצת חבירתה חזר ואמר מה תנינן
בחליצתה לא חליצתה והכא בין בחליצתה
בין בחליצת חבירתה והא תנינן בביאה אית
לך מימר בין בביאתה בין בביאת חבירתה
מתניתא ביבמה אחת מה צריכה ליה בשתי
יבמות רבי שמואל בר רב יצחק בעא שפחה
חרופה במה היא קינה את עצמה לפוטרה
מן המלקות ולבא עליה מן האשם פשיטא
שאינה יוצאה בגט דאמר רבי חייה בשם רבי
יוחנן מי שחציו עבד וחציו בן חורין קידש
אשה אין חוששין לקידושיו ורבוותה גירש
אשה אין חוששין לגירושיו פשיטא שהיא
יוצאה בגט מיהא דאמ׳ חיא בשם ר׳ יוחנן מי
שחצין עבד וחציו בן חורין וקידש אשה אין
חוששי׳ ליקידישיו ורבוותה גירש אין חוששין
לגירושין פשיטא שהיא יוצאה בגט מיהא
דאמר ר׳ יוסי בשם ר׳ יוחנן תירג׳ עקילס הגר
לפני רבי עקיבה והיא שפחה נחרפ׳ לאיש
בבתושה לפני איש כמה דאת אמר ותשטח
עליו הריפות אמר רבי חייה בשם רבי יוחנן
בן פירשה רבי לעזר בי רבי שמעון לפני
חכמים והיא שפחה נחרפת לאיש בבתושה
לפני איש כמה דתימר בתוך הריפות בעלי
מהו שתקנה עצמה במיתת רבה ובהשלים שש
מה צריכה ליה כרבי עקיבה דרבי עקיבה
אמר בשחצייה שפחה וחצייה בת חורין
במאורסת לבן חורין הכתוב מדבר ברם
כרבי ישמעל צריכה ליה דרבי ישמעאל אמ׳
שפחה כנענית הנשואה לעבר עברי הבתוב
מדבר אם נישואי תורה הן אם ארוניו יתן
לו אשה לא צורכה דלא מהו שתקנה עצמה
במיתת רבה ובהשלים שש ובמאן דאמר אין
עבד עברי עובד את היורש.

הלכה ב׳ עבד עברי נקנה בבסף וכו׳. כתיב
כי ימכר לך אחיך העברי או העבריה הקיש
עברי לעבריה מה עברייה נקנית בבסף ובשטר
אף עברי נקנה בבסף ובשטר ניחא בבסף
דכתיב ויצאה חנם אין כסף בשטר מנלן

gento, & eo quod æquivalet argento. R. Isaach quæsivit: Cur nos dicimus inter discalceantem, & discalceantem sociam suam? Iterum dicit: Cur legimus in discalceante non discalceante? Et hic inter discalceantem, & discalceantem sociam suam? Atque legimus: cum concubitu. Tu debes dicere tam in ejus concubitu, quam in concubitu sociæ suæ. Traditio de uno leviratu; Cur opus est duobus leviratibus? R. Samuel bar R. Isaach quæsivit: Quomodo ancilla libertate donata acquirit se ipsam, ut libera sit a vapulatione, & si concumbat cum ea a sacrificio pro delicto? Certum est, quod ea non dimittatur libello repudii. Etenim dicit R. Chijah nomine R. Jochanan. Siquis sit partim servus, & partim liber, & desponset mulierem, non sunt solliciti de ejus sponsalibus. Et similiter si repudiet mulierem, non sunt solliciti de ejus repudio. Certum est quod libello repudii egrediatur. Hinc dixit R. Chijah nomine R. Jochanan: Si quis sit partim servus, & partim liber, & desponset mulierem, non sunt solliciti de ejus sponsalibus; & similiter si repudiet mulierem, non sunt solliciti de ejus repudio; Certum est quod illa egrediatur libello repudii. Hinc dixit R. Jose nomine R. Jochanan. Interpretatus Onkelos est proselytus coram R. Akiba. *Et ipsa fuerit desponsata viro*. De subjecta viro, sicut tu dicis. *Et expandit super eum frumenta*. Dicit R. Chijah nomine R. Jochanan; sic habet expositio R. Eliеser discipuli R. Simeon coram sapientibus. *Et ipsa fuerit serva desponsata viro*. De subacta viro. Sicut dictum est: *In mortario intra frumentum cum pistillo*. Quomodo acquiret seipsam? Morte heri sui, & completo sexennio. Cur necesse est juxta mentem R. Akiba? Etenim R. Akiba dicit: De ancilla partim serva & partim libera desponsata libero textus loquitur. Jam necesse est juxta mentem R. Ismael; etenim R. Ismael dicit. De ancilla Chananæa nupta servo Hebræo textus loquitur. Si nuptiæ ex lege sunt, *si dominus ejus dederit ei uxorem*. Non est necesse. Quomodo seipsam acquiret? Morte heri sui, & completo sexennio. Et juxta illud quod dicitur: Servus Hebræus non serviet hæredi.

Constitutio II. Servus Hebræus acquiritur argento &c. Scriptum est: *Cum se vendiderit tibi frater tuus Hebræus*, *aut Hebræa*. Æquiparatur Hebræus Hebrææ. Sicut Hebræa acquiritur argento & scriptura, ita pariter Hebræus acquiritur argento & scriptura. Concedatur de argento. Scriptum est enim: *Et egredietur gratis*

עברייה למירה מברת חורין ועברי למד
מעברייה נמצא למד מלמד עד ברון כרבי
עקיבה ראית ליה למד מן הלמד כרבי
ישמעט דלית ליה למד מן הלמד אשבח
תני ר׳ישמעט להא מילה וחפשה מלה חפשי
מחופש׳בבל אתר לית ליה לרבי ישמעאל למד
מן הלמד והכא אית ליה לרבי ישמעאל תני
לה בשם חב׳ מנן תיתי רבי ישמעאל שילוח
שילוח מה שילוח שנ׳ להלן בשט׳ אף כאן
בשט׳ ולא דמיא תמן להקנות לעצמה ברם
הכא להיקנות לאחרים אמר רבי מתניה
מכירה מכירה מה מכירה שנאמר להלן
בשטר אף כאן בשטר אי מה להלן בחזקה
אף כאן בחזקה אמר רבי חייה בר אדא
הוא עברי הוא עברייה בכסף והיה כסף
ממכרו בכסף הוא נגאל ואינו נגאל לא
בתבואה ולא בכלים בכל אתר את עבד שוה
כסף בכסף והכא לית את עביד שוה בכסף
ככסף אמר רבי אבא מרי שנייא היא ששינה
עליו הכתוב כסף בכסף אוף רבי חייה בר
אדא יודה עליו הכתוב כסף בכסף אוף רבי
חייה בר אדא יודה שאם ביקש לגרוע שמגרע
ויוצא ואפילו בתבואה ואפילו בכלים אר׳ יודן
אבוי דרבי מתניה הדא דתימר בשלא עשאן
דמים אבל אם עשאן דמים בכסף הוא בשטר
ר׳אבהו אמר בשטר של כסף הא בשטר של
מתנה לא שמא יחזור בו העבד מעתה
אפילו בשטר של כסף יכול הוא לחזור בו
אמר לו שמא תבוא שנת רעבון ויחזור בו
רבו סדר מכירה כך הוא אני פלוני מכרתי
בתי לפלוני סדר קידושין כך הוא אני פלוני
קידשתי בתי לפלוני ר׳ חגיי בעא קומי ר׳ יוסי
החליף ואמר אני פלוני לקחתי בתו של
פלוני אני פלוני קידשתי בתו של פלוני
אמר ליה ומה בכך אבל אם החליף לשון
מכירה בלשון קידושים או לשון קידושין
בלשון מכירה לא עשה כלום כתיב שש
שנים יעבד כיצד עובד יכול יוצא בסוף שש
תלמוד לומר ובשביעית יצא יכול יצא בסוף
שבע תלמוד לומר שש שנים יעבד הא כיצד
עובד כל שש ויוצא בתחילת שבע ובשביעית
יצא שביעית של מכירה לא שביעית של

tis sine argento. De scriptura unde probatur? Hebræa probetur ex libera; & Hebræus probetur ex Hebræa. Deprehendetur, quod doceat ex docente. Hactenus ex mente R. Akiba, qui docet ex docente, at juxta R. Ismael, qui non docet docente. Deprehenditur, quod doceat R. Ismael ex voce וחפשה, & ex voce חפשי, sc. *libertate*, ubique non solet R. Ismael docere ex docente; at hoc loco consentit R. Ismael. Unde probat R. Ismael? Ex eo quod dictum est: *Dimissio, dimissio*. Sicut dimissio ibi dicta erat scriptura, ita pariter hoc loco scriptura. At non est simile; Hic seipsum acquirit, at ibi aliis acquiritur: Dicit R. Mathania: Dictum est: *venditio*, *venditio*. Sicut venditio ibi dicta fiebat scriptura, ita pariter hac loco scriptura; Aut sicut ibi fiebat possessione, ita pariter hoc loco possessione. Dicit R. Chijah bar Ada. Tam Hebræus quam Hebræa argento; & erit argentum ex ejus venditione. Argento redimebatur, at non redimebatur proventu, & vasis. Ubique tu æquiparas quod æquivalet argento, argento; & hic non æquiparas quod æquivalet argento, argento? Dicit R. Aba Mari: Diversum est; eo quod diversificet in eo textus argentum in argento. Similiter sentit R. Chijah bar Ada: Consentit in eo textus de argento in argento. Similiter R. Chijah bar Ada consentit: Si velit detrahere, detrahet, & egredietur vel proventu, & vasis. Dicit R. Jodan pater R. Mathania. Quod dicis, intelligitur, quando non fecerit pretium, at si fecerit pretium, erit argento. Scriptura. R. Abau dicit: Scriptura argenti; at non scriptura doni, fortasse poterit pœnitere servus. Hinc vel scriptura argenti, poterit pœnitere. Dixit illi: Fortasse veniet annus famis, & ejus herum pœnitebit. Ordo venditionis hujusmodi erat. Ego N. vendo filiam meam τῷ N. Ordo sponsalium cujusmodi erat: Ego N. desponso filiam meam τῷ N. R. Haggæus quæsivit coram R. Jose. Si immutans dicat. Ego N. accipiam filiam N. Ego N. desponso filiam N. Respondit: Qua de causa hoc modo? At si immutet linguam modum venditionis in modum sponsalium, aut modum sponsalium in modum venditionis, nihil inservi: Scriptum est: *Sex annis serviet*. Quomodo serviet? Crederem quod exiret in fine sexennii? Idcirco dictum est: *Et in septimo egredietur*. Crederem quod exiret in fine septennii? Idcirco dictum est: *Sex annis serviet:* Quomodo? Serviebat sex annis, & exibat in principio septimi. *Et in septimo egredietur*. In septimo venditionis, at

עולם אתה אומ׳ שביעית של מכירה או אינה
אלא שביעית של עולם כשהוא אומר שש
שנים יעבד הרי שש שנים אמורות הא מה
אני מקיים ובשביעית יצא שביעית של מכירה
לא שביעית של עולם אימא חליף אמר
ר׳ זעירא כשם רב הונא ובשביעית ובשביעית
כתיב אמר רבי חונה אם אומר את שביעית
של עולם אם כן מה היובל בא ומוציא אמר
רבי יוחנן בר מריה אתייא כמאן דאמר אין
היובל עולה ממיניין שני שבוע ברם כמאן
דאמר היובל עולה ממיניין שני שבוע פעמים
שהוא בא באמצע שני שבוע רבנין דקיסרין
אמרין אפילו כמאן דאמר היובל עולה
ממיניין שני שבוע יכלין אנן מפקין לה מן
הבא שביעית מוציאה את העברים ויובל
את הנרצעים מניין אפי׳ חלה ת״ל ובשביעית
יצא לחפשי חנם יכול אפילו ברח ת״ל שש
שנים יעבד מה ראית לרבות את זה
את זה ולהוציא את זה אחר שריבה הכתוב
מיעט מרבה אני את זה שהוא ברשותו
ומוציא את זה שאינו ברשותו רבי בון בר
חייה אמ׳ רב הושעיה בעא ניחא חלה ואחר
כך ברח משלם ברח ואחר כך חלה אמר
ר׳ חייה בר אבא נישמעינה מן הדא המורדת
על בעלה כותבין לו איגרת מרד על כתובתה
והתני רבי חיא נדה וחולה וארוסה ושומרת
יבם כותבין לו איגרת מרד על כתובתה
מה אנן קיימין אם בשמרדה עליו והיא נידה
התורה המרידתה עליו אלא כן אנן קיימין
בשמרדה עליו עד שלא באת נידה ובאת
לנידה הרי אינה ראויה למרוד ואת אומר
כותב אף הכא ברח ואחר כך חלה משלם
דו יכיל למימר ליה אילו הוית גבאי לא
אבאשתא אמר ר׳ חיננא אפילו על קדמיתא
אתייא היא חלה ואחר כך ברח משלם דו
יכיל מימר ליה אילו הויתה גבאי אינשמרת
בפריע וקונה את עצמו בשנים אית תניי תני
נמכר בפחות משש ואינו נמכר יותר על שש
ואית תניי תני אינו נמכר לא בפחו׳ משש
ולא יותר על שבע א״ר ירמיה טעמיה דהדין
תנייא פעמי׳ שהוא נמכר שתים או שלש

at non in ſeptimo mundi. Tu dicis in ſeptimo venditionis, aut non erit niſi in ſeptimo mundi. Quando vero dicitur. *Sex annis ſerviet*. Ecce ſex anni dicti ſunt. Quomodo ego explicabo: *Et in ſeptimo egredietur?* In ſeptimo venditionis, non autem in ſeptimo mundi. Dicam: Immutandum eſt. Dicit R. Zehira nomine R. Huna. *Et in ſeptimo, & in ſeptimo* ſcriptum eſt. Dicit R. Huna. Si dicas ſeptimum mundi; ſi ita erit; quomodo Jubilæus educet? Dicit R. Jochanan bar Mariiah. Concluditur juxta mentem illius qui dicit: Jubilæus non aſcendit in computum annorum ſeptennii. At juxta mentem illius, qui dicit: Jubilæus aſcendit in numerum annorum ſeptennii; aliquando incidet in medium annorum ſeptennii. Sapientes Cæſarienſes dicunt: Vel juxta mentem illius qui dicit: Jubilæus aſcendit in numerum annorum ſeptenii; poſſumus nos hinc eruere. Annus ſeptimus liberabat ſervos, & Jubilæus auribus perfoſſos: Unde probatur vel de ægroto? Ex eo quod dictum eſt: *Et in ſeptimo egredietur in libertatem gratis*. Crederem vel fugitivum? Idcirco dictum eſt: *Sex annis ſerviet*. Quid vidiſti ut includeres hunc, & illum excluderes? Poſtquam incluſit textus, excludit. Includam ego hunc, quia eſt in ejus poteſtate. Et excludam illum, quia non eſt in ejus poteſtate. R. Oſajah quæſivit. Concedatur de ægroto, qui poſtea aufugerit, quod rependat; De fugitivo, qui poſtea ægrotaverit, quid erit? Rabi Bon bar Chjiah dicit. Hinc intelligimus. Quæ rebellat contra maritum ſuum, ſcribunt illi literas rebellionis ſuper ejus dote. Atqui docet R. Chijah; Menſtruatæ & ægrotæ, & deſponſatæ, & expectanti levirum, ſcribunt literas rebellionis ſuper earum dote. Quomodo nos explicabimus: Si quando rebellaverit contra eum, & ipſa fuerit menſtruata; lex conſiderat eam contra illum rebellem. Verum ita explicabimus. Quando rebellaverit contra eum, priuſquam fiat menſtruata, non eſt apta, ut rebellet: & tu dicis, ſcribet: Ita pariter hoc loco: Si fugerit, & poſtea ægrotet, rependet; quia dicere poſſet; ſi mecum fuiſſes non ægrotaſſes. Dicit R. Chiana. Vel ſi prius ægrotaſſet, & deinde fugiſſet, debet rependere, quia poterit dicere; ſi mecum fuiſſes, celeriter convaluiſſes. Et acquirit ſe ipſum annis: Eſt qui tradit, quod ſervire non debeat neque minus neque plus quam ſex annis. Eſt qui tradit, quod ſe non debeat vendere neque minus quam ſex, neque plus quam ſeptem annis. Dicit R. Jeremia; ratio horum doctorum eſt quod aliquando ſe vendat duos

שנים לפני היובל והיובל בא ומוציא על
כורחו וביובל דכתיב וביובל יצא ובגירעון כסף
דכתיב אם עוד רבות בשנים ואם מעט נשאר
בשנים וכי אין אנו יודעין שאם יש רוב אין
מיעוט שאם יש מיעוט אין רוב אמר ר׳ הילא
פעמים שהשנים מרובות על השכר ופעמים
שהשנים מעוטות מן השכר מניין אתה אומר
נסבר סמנה מנה והשביח והרי הוא יפה
סמאתים מאתים מניין שאינו מחשב עמו
אלא סמנה מנה תלמוד לומר כפי שניו ישיב
את גאולתו למדנו כנמכר לגוי כשהוא נגאל
ידו לעליונה מניין בנמכר לישר׳ כשהוא נגאל
ידו לעליונה שכיר לגזירה שוה מה שכיר
האמור לגוי כשהוא נגאל ידו לעליונה אף
שכיר האמור לישראל כשהוא נגלא ידו
לעליונה רבי אומר מה תלמוד לומר יגאלנו
שלשה פעמים לרבות כל הגאולות שיהו כסדר
הזה ואם לא יגאל באלה רבי יוסי הגלילי
אומר באלה לשחרור ובשאר כל אדם לשיעבוד
רבי עקיבה אומר באלה לשיעבור ובשאר כל
אדם לשיחרור רבי אבהו בשם רבי יוחנן
ושניהן במקרא אחד דורשין ואם לא יגאל
באלה רבי יוסי הגלילי דריש ואם לא יגאל
באלה אלא באחרים משעבד ויוצא רבי עקיבה
דריש ואם לא יגאל באלה אלא כיוצא משלים
ויוצא דברי חכמים רבי יסא בשם רבי יוחנן
בין זה ובין זה לשחרור ותנו כן והשיגה ידו
יד עצמו ומצא כדי גאולתו מה השגת יד של
עצמו אף השגת ידי אחרים לעצמו רבי יעקב
בר אחא בשם רבי יוחנן כדברי מי שהוא
אומר לשיעבוד משלים ויוצא והתני אם
משגאלו הרי כנמכר לו משעבד ויוצא אמר
רבי אבא מרי לית כאן משעבד ויוצא אלא
משלים ויוצא רצו קרוביו של ראשון ליגאל
גואלין להן רצו קרוביו של שני ליגאל אין
גואלי׳ להם רבי יסא בשם רבי יוחנן אתייא

duos aut tres annos ante Jubilæum, & Jubilæus adveniens ipsum liberet vel invitum. Et Jubilæo. Scriptum est: *Et in Jubilæo egredietur*. Et detractione argenti. Scriptum est enim: *Si secundum multitudinem annorum; & secundum paucitatem annorum*. Num ignoramus, si fuerint multi, non fuisse paucos, & si fuerint pauci, non fuisse multos? Dicit R. Chila. Aliquando animi multiplicantur super mercenarium; & aliquando diminuuntur anni a mercenario. Unde tu dices; si venditus fuerit mina, & fuerit melioratus, & valeat ducentas. Unde probatur, quod cum eo non computet nisi ex mina minam? Ex eo quod dictum est. *Juxta numerum annorum computabit redemtionem suam*. Docemur de eo, qui venditus fuerit gentili quando redimitur, quod ejus manus sit superior. Unde probatur de eo qui venditus fuerit Israelitæ quando redimitur, quod ejus manus sit superior? Dictum est: *Mercenarius, mercenarius*: a pari. Sicut mercenarius qui dicitur in Gentili, quando redimitur, ejus manus est superior, ita pariter mercenarius, qui venditus est Israelitæ, quando redimitur, ejus manus erit superior. Rabi dicit: Cur dictum est tribus vicibus *redimet illum, redimet illum?* Ad includendum omnes redemtiones, quod hoc ordine fierent. *Si vero non redimat istis*. R. Jose Galilæus dicit: Istis ad libertatem; & reliquis omnibus hominibus ad servitutem. R. Akiba dicit: Istis ad servitutem, & reliquis omnibus hominibus ad libertatem. R. Abau nomine R. Jochanan. Et ambo eundem textum interpretantur: *Si vero non redimat istis*, sed aliis, postquam servierit, egredietur. R. Akiba interpretatur. *Si vero non redimat istis*; sed cum egreditur, rependet, & egredietur; verba sapientum. R. Isa nomine R. Jochanan. Tam hoc quam illud respicit libertatem. Atqui ita extat traditio: *Et attigerit manus ejus*. Manus sui ipsius: *Inveneritque valorem redemtionis suæ*. Sive attigerit manus sui ipsius, sive attigerit manus aliorum pro se ipso. R. Jacob bar Acha nomine R. Jochanan juxta verba illius qui dicit ad servitutem, rependet & egredietur. Atqui extat traditio. *Si postquam redemerit*; ecce ille est quasi sibi venditus, postquam servierit egredietur. Dicit R. Aba Mari. Non potest exponi hoc loco, quod postquam servierit egrediatur; sed rependet, & egredietur. Si velint propinqui primi redimere, redìment illis; si velint propinqui secundi redimere, redìment illis. R. Isa nomine R. Jochanan. Concluditur juxta mentem illius qui dicit: Istis ad liber-

כמאן דאמר באלה לשחרור ובשאר כל אדם
לשיעבור שמואל בר אבא בעא קומי רבי יסא
הכא כתיב וחשב והכא כתיב וחשב והכא את
מחשב חרשים ושנים ויוצא והכא לית
את מחשב חרשים ושנים ויוצא אמר ליה
שנייא היא שהקשיתה תורה לשכיר מה זה
מחשב חרשים ויוצא אף זה מחשב חרשים
ושני' ויוצא ויצאה חנם אילי ימי הבגרות
אין כסף אילו הסמנין ויאמר באחת מהם
אילו נאמר באחת מהן הייתי אומר אם
בסימנים היא יוצאה לא כל שכן בימות
הבגר אילו כן הייתי אומר הן הן ימות הבגר
והדין נותן הואיל והיא יוצא מרשות האב
ויוצאה מרשות הארון מה מרשות האב אינה
יוצאה אלא בסימנין אף מרשות הארון לא
תצא לא בסימנין לפום כן צרך מימר ויצאה
חנם אילו ימים הגר אין כסף אילו הסימנין
או חליף רבי תנחומא בשם רבי הונה אין
כסף בכל מקום שיש כסף לאב אין כסף
לארון אשר לא יעדה והפדה מלמד
שאינו מייעדה לו עד שיהא ביום כדי לפרותה
ובמעשה ידיה שוה פרוטה ובגירועיה שוה
פרוטה דברי רבי יוסי בי רבי יהודה וחכמים
אומרים מיעד הולך עד דימדומי חמה אמר
ר' חייה בר אדא הכל מורין דעבד עברי עד
שיהא שם שוה פרוטה יאות אמר ר' יוסי בי
רבי יהודה מה טעמא דרבנין כסף אין כאן
כאן מעשה ידים אין כאן במה הוא מייעדה
אמר רבי זעירא מייחדה בדברים תני רבי
הושעיה כיצד הוא מייעדה אומר לה בפני
שנים הרי את מיועדת לי על דעתיה דרבי
יוסי בי ר' יהודה בסוף נותן לה כסף לייעודים
על דעתון דרבנין משעה ראשונה ניתן כסף
לייעורים מה נפקא מביניהון מעשה ידיה מאן
דאמר בסוף נתן לה בסף לייעודים מעשה
ידיה של בעלה מאן דאמר משעה ראשונה
ניתן כסף של ליעורים מעשה ידיה של אביה

libertatem, & reliquis omnibus hominibus ad servitutem. Samuel bar Aba quæsivit coram R. Isa: Hic scriptum est: *Et supputabit*; & ibi scriptum est *Et supputabit*. Hic tu supputabis menses, & annos; & egredietur; at ibi tu non poteris supputare menses & annos, ut egrediatur? Respondit illi: Diversum est; eo quod lex aggravaverit mercenarium; sicut iste computat menses & egredietur, ita pariter illa computat menses & annos & egreditur. *Et egredietur gratis.* Isti sunt dies pubertatis. *Sine argento.* Ista sunt signa. *Et dicet. Uno ex iis.* Si non dictum esset: *Uno ex iis*, ego dicerem; si signis pubertatis egreditur: nonne multo magis diebus pubertatis? Si ita dixissem; illi illi sunt dies pubertatis. Et probari potest argumento. Quoniam egreditur ex potestate patris, & egreditur ex potestate heri: Sicut ex potestate patris non egreditur, nisi signis pubertatis; Ita pariter ex potestate domini non egredietur nisi signis pubertatis. Quapropter dicendum erat: *Et egredietur gratis.* Isti sunt dies pubertatis. *Sine argento.* Ista sunt signa pubertatis. Aut immutandum est. R. Tanchuma nomine R. Huna. *Sine argento*: Ubicumque sit argentum patri, non erit argentum hero. *Et non desponsaverit eam, tum redimet eam.* Docet quod eam non desponset, donec veniat tempus quo redimi possit. Et in opere manum suarum, quod æquivaleat prutæ, & in detractiones quod æquivaleat prutæ: Verba R. Jose discipuli R. Jehuda. Et sapientes dicunt. Hinc & ulterius, donec occidat sol. Dicit R. Chijah bar Acha: Omnes consentiunt in servo Hebræo, donec in illo sit pretium quod æquivaleat prutæ. Concedatur; dicit R. Jose discipulus R. Jehuda. Quænam est ratio sapientum? Argentum hic non dicitur, opus manum suarum hic non dicitur. Quomodo desponsabit? Dicit R. Zehira; Appropriabit verbis. Docet R. Osajah. Quomodo desponsabit? Dicet illi coram duobus: Ecce mihi desponsata es. Juxta mentem R. Jose discipuli R. Jehuda. In fine dabit illi argentum pro sponsalibus. Ex mente sapientum a prima hora dabit argentum pro sponsalibus. Quid eruitur ex amborum sententia? Opus manum suarum. Qui dicit; In fine dabit illi argentum pro sponsalibus; intelligit de opere manuum suarum pro hero; Qui dicit: A prima hora dabit illi argentum pro sponsalibus, intelligit de opere manuum suarum pro patre. Vel juxta mentem illius qui dicit: A prima hora dabit argentum pro sponsalibus; opus manuum suarum erit mari-

אפילו כמ֜ר משעה ראשונה ניתן כסף לייעודים
מעשה ידיה של בעלה נעשה כאומר לאשה
הרי את מקודשת לי על מנת שמעשה ידייך
שלי היה נשוי את אחותה ומתה מאן דאמר
בסוף ניתן כסף לייעודים צריכה כסף אחר
ומאן דאמר משעה ראשונה ניתן כסף לייעודים
אינה צריכה כסף אחר אפילו כמאן דאמר
משעה ראשונה ניתן כסף לייעודים צריכה
כסף אחר למה כל עמא מודיי שאין קידושין
תופסין בעריות מיסבר סביר ר׳ יוסי בי ר׳ יהודא
אילין ייעודין דהכא קידושי תורה הן אמר
ר׳ אבון אתייא דרבי יוסי בי ר׳ יהודה כרבי
שמעון בן אלעזר דתני בפקדון שיש לי בידך
והלכה ומצאתו שנגנב או שאבד אם נשתייר
שם שוה פרוטה מקודשת ואם לאו אינה
מקודשת מלוה שיש לו בידך והלכה ומצאתה
שנגנבה או שנאבדה אפילו לא נשתייר בה
שוה פרוטה מקודשת רבי שמעון בן אלעזר
משום ר׳ מאיר מלוה כפקדון אם נשתייר שם
שוה פרוטה מקודשת ואם לאו אינה מקודשת
כמה דרבי שמעון בן אלעזר עביד מלוה
כפיקדון בן ר׳ יוסי בי ר׳ יודה עביד ייעודים
כמלוה ואם לבנו ייעדנה לבנו מייעדה אינו
מייעדה לאחיו ויעדינה לאחיו מקל וחומר מה
אם הבן שאינו קם תחתיו לחליצה ולייבום
הרי הוא מייעדה לו אחיו שהוא קם תחתיו
לחליצה ולייבום אינו דין שייעדינה לו לא
אם אמרת בבן שהוא קם תחתיו בשדה אחוזה
תאמר באחיו שאינו קם תחתיו בשדה אחוזה
לבנו הוא מייעדנה לו ת״ל ואם לבנו ייעדנה
לבנו הוא מייעדה ואינו מייעדה לאחיו ואם
לבנו ייעדנה ואינו מייעדה לבן בנו שמואל
בר אבא בעא קומיה ר׳ זעירא בפרשת נחלות
את עביד בן בן כבן והכא לית את עביד בן בן
כבן אמר ר׳ זעירא מאן דאמר לי הדא מילתא
אנא משקי ליה קונדיטון התיב ר׳ נחום הרי
פרשת נחלות הרי עשיתה אח כבן ושאר כל
הקרובין כבן את עושה בן בן כבן וכאן שלא

mariti; consideratur sicut ille qui dicat mulieri; Sis mihi desponsata cum conditione, ut opus manuum tuarum sit meum. Nubit ejus sorori, & moritur. Qui dicit: In fine dabit argentum pro sponsalibus; requiritur aliud argentum. Qui dicit: Ab hora prima dabit argentum pro sponsalibus; non requiritur aliud argentum. Vel juxta mentem illius qui dicit: Ab hora prima dabit argentum pro sponsalibus; requiritur aliud argentum. Cur omnes conveniunt, quod sponsalia non comprehendantur in turpitudinibus? Putando putat R. Jose discipulus R. Jehuda; illa quæ hic memorantur sponsalia, sunt sponsalia legis. Dicit R. Abun. Consentit R. Jose discipulus R. Jehuda cum R. Simeon ben Eliefer, qui docet: Si dicat; deposito, quod est mihi in manu tua; & abiens inveniat illud surreptum, aut amissum, si de eo reliquum sit, quod æquivaleat prutæ, desponsatur, si minus, non desponsatur. Mutuo, quod est mihi in manu tua; & abiens deprehendat illud surreptum, aut amissum, vel si de eo non sit reliquum, quod æquivaleat prutæ, erit desponsata. R. Simeon ben Eliefer nomine R. Meir. Mutuum est sicut depositum; si de eo sit reliquum, quod æquivaleat prutæ erit desponsata, si minus, non erit desponsata. Sicut R. Simeon ben Eliefer considerat mutuum sicut depositum, ita pariter R. Jose discipulus R. Jehuda, considerat sponsalia sicut mutuum. *Et si filio suo desponsaverit eam.* Filio suo desponsabit, at non desponsabit fratri suo. Quod possit desponsare fratri suo, probari potest argumento a minori ad majus. Si filio suo, qui non consistit ejus loco in discalceatione, & in leviratu, ecce illi poterit desponsare; fratri suo, qui consistit ejus loco in discalceatione, & in leviratu, non erit æquum ut possit desponsasare? Minime; si dixisti de filio, qui consistit ejus loco in agro possessionis, dices de ejus fratre, qui non consistit ejus loco in agro possessionis? Filio suo desponsabit. Idcirco dictum est. *Et si filio suo desponsaverit eam.* Illi desponsabit, at non desponsabit fratri suo. *Et si filio suo desponsabit.* At non desponsabit filio filii sui. Samuel bar Acha quæsivit coram R. Zehira. In sectione hæreditatum tu consideras filium sicut filium filii, & hic tu non considerabis filium sicut filium filii? Respondit R. Zehira. Qui mihi hoc dicit, ego illum probabo condito. Respondit R. Nahum. In sectione hæreditatum, in quibus considerasti fratrem sicut filium, & reliquos propinquos ut filium, tu consideras filium filii sicut filium, & hic ubi non consi-

עשית אח כבן ושאר כל הקרובין כבן אין את
עושה בן בן כבן מתיבין רבנין דקיסרין הרי
פרשת הטומאה הרי עשית אח כבן ושאר
כל הקרובין כבן ואין את עושה בן בן כבן
אמרין איזל קינריטון ואם לבנו ייעדנה לדעת
אמר ר' יוחנן לית כאן לדעת אמ' ר' יעקב
בר אחא אית כאן כרבי יוסי בי ר' יהודה אר'
שמואל בר אבודמא אפי' תימא אית כאן כר
יוסי בי ר' יהודה ולא קטן הוא ואם לבנו
ייעדנה לדעת ר' יוחנן אמר מייעדה בין לבנו
גדול בין לבנו קטן בין לדעת בין שלא לדעת
רשבל אמר אינו מייעדה לא לבנו גדול ובלבד
לדעת בן תשע שנים ויום אחד עושה אלמנ'
לכהן גדול גרושה וחלוצה לכהן הדיוט על
דעתיה דרשבל דו פתר לה בנישואין תהא
פטורה מן החליצה ומן הייבום ותנינן נשא
אשה ומת הרי זו פטורה אר' אבון אתייא
דרשבל כרבי יוסי בי ר' יודה דתני בן תשע
שנים ויום אחת ועד בן שתים עשרה שנים
ויו' אחד שהביא שתי שערות הרי זו שומא
ר' יוסי בי ר' יהודה או' הרי אילו סימנין
ר' יעקב בי ר' בון בשם ר' יוסי בן חנינה והן
שעמדו בו בשעת סימנין רבי יוסי בעי עמדו
בו בשעת סימנין למפריעו הוא נעשה איש
או מיכן ולבא אל ר' אבון פשיטא ליה למפריעו
הוא נעשה איש כל מיכן לבא דפותר לה הדא
דרשבל כר' יוסי בי ר' יודה ולמה לית ר' יוסי
פתר הדא דרשבל כרבי יוסי בי ר' יהודה אר'
מנא דהוא צריכה ליה ר' יוסי בעי קומי עמדו
בו בשעת סימנין למפריעו הוא נעשה איש
או מיכן זלבא ניחא אלמנ' וגרושה תיפתר
שבא עליה משהגדיל נתן לה גט חליצה
תיפתר שבא עליה ומת וחלצו לה אחים ועל
ידם היא נעשית חלוצה מעתה אפילו פחות
מבן תשע אר' שמואל בר אבודמא וכיני לא
בגין דתנא כולהון תשע תנא אוף הדא

consideras fratrem sicut filium & reliquos propinquos ut filium, tu non considerabis filium filii sicut filium? Responderunt sapientes Cæsarienses. Ecce sectio pollutionis. Ecce tu consideras sicut filium, & reliquos propinquos sicut filium, & tu non considerabis filium filii sicut filium? Responderunt: Affer conditum. *Et si filio suo desponsaverit eam*. Juxta ejus scientiam. Dicit R. Jochanan; Hic non est juxta ejus scientiam. Dicit R. Jacob bar Acha non consentit cum R. Jose discipulo R. Jehuda: Dicit R. Samuel bar Abudama; vel cæcus juxta R. Jose discipuli R. Jehuda; at non minorennis. *Et si filio suo desponsaverit eam*. Juxta suam sententiam. Rabi Jochanan dicit: Desponsabit filio suo sive majorenni sive minorenni, sive juxta suam sive præter suam sententiam. Rabi Simeon ben Levi dicit: Non desponsabit nisi filio suo majorenni & juxta suam sententiam dumtaxat. Filius novem annorum & diei unius faciet viduam sacerdoti summo, repudiatam & discalceantem sacerdoti vulgari. Ex mente Rabi Simeon ben Levi. Hic illam permittit in nuptis, ut absolvatur a discalceatione & a leviratu. Atqui legimus; si nubat mulieri, & moriatur, ecce illa libera est. Dicit Rabi Abau. Consentit Rabi Simeon ben Levi cum Rabi Jose discipulo Rabi Jehuda; qui docet: Filius novem annorum & diei unius: donec sit filius duodecim annorum, & diei unius, qui produxerit duos pilos; erit probatio. R. Jose discipulus R. Jehuda. Ecce ista erunt signa. R. Jacob discipulus R. Bon nomine R. Jose ben Chanina: & si constiterint in tempore signorum. R. Jose quæsivit: Si constiterint in tempore signorum ad denudandum, ut consideretur vir, multo magis in tempore futuro. Respondit illi R. Aban. Certum est quod in denudando si consideretur vir, multo magis in tempore futuro; Hoc est quod exposuit. R. Simeon ben Levi, juxta mentem R. Jose discipuli R. Jehuda: Et cur non exponit R. Jose hoc: sicut consentit Simeon ben Levi cum R. Jose discipulo R. Jehuda? Dicit R. Mena; Eo quod illi sit necesse. R. Jose quæsivit coram eo. Si consistant tempore signorum ut consideretur vir; aut hinc & ulterius? Concedatur de vidua, & de repudiata. Potest exponi quod cum ea concubuerit postquam adoleverit; dabit illi libellum discalceationis. Potest exponi, quod cum ea concubuerit, & mortuus fuerit; & faciant eam discalceare fratres, & eorum causa fiat discalceans: Hinc probatur vel de filio, qui non sit adhuc

עמהון ר׳ יהודה בן פזי בשם רבי יהושע בן לוי מאחז למד רבי יוסי בי רבי יהודה דתני אחז הוליד בן תשע והרן בן שש וכלב בן עשר ובמאן דאמר הוא כלב בן חצרון הוא כלב בן יפונה מכרה לזה וקידשה לזה שיחק האב בארון דברי רבי יוסי בי רבי יהודה וחכמים אומרים לא שיחק האב כארון נעשה כאומר לאשה הרי את מקודשת לי לאחר שלשים יום אילו האומר לאשה הרי את מקודשת לי לאחר שלשי׳ יום ובא אחר וקידשה לאחר שלשי׳ יום ובא אחר וקידשה לאחר שלשי׳ יום שמא אינו מקודשת לשני מעבשיו לאחר שלמי׳ יום אילו האו׳ לאשה הרי את מקודשת לי מעכשיו לאחר שלשים יום ובא אחר וקידשה בתוך שלשים יום שמא אינה מקודשת לשניהן מכבר לכשירצה הבל מודים שאם השיאה ששיחק האב כארון לאמה למה בלבד מלמד שהוא מוכרה לו ומתנה עמו על מנת שלא יהו עליה ייעודין דברי רבי מאיר וחכמים אומרים לא עשה כלום שהתנה על מה שכתוב בתורה וכל המתנה על מה שכתוב בתורה תנייו בטל ולית לרבי מאיר כל המתנה על מה שכתוב בתורה תנייו בטל אית ליה תניי איפשר לו לקיימו בסופוי וזה איפשר לו לקיימו בסופו ולית ליה לרבנין תניי איפשר לקיימו בסופו אית לון תניי ממון יזה תניי גוף הוא והא תני נושא הוא אדם אשה ומתנה עמה על מנת שלא יהא לה עליו לא שאר ולא כסות ולא עונה ניחא שאר וכסות ועונה לא הניי גוף הוא אמר ר׳ חייה בר אדא תיפתר בקטנה מה מקיים הדא תנייא לאמה מוברה אלמנה לכהן גדול גרושה וחלוצה לכהן הדיוט מה מקיים הדין תנייה לאמה אר׳ יוסי בי ר׳ בון תיפתר באלמנה מן האירוסין והא תני מוכר הוא אדם את בתו לאישות ושונה לשפחות ושונה לאישות אחר שפחות אבל לא לשפחות אחר אישות אר׳ יוחנן תניין אינון מאן דאית ליה אלמנה לכהן גדול אית ליה שפחות

novem annorum. Dicit R. Samuel bar Abdama. Atqui ita est; At quoniam omnes docent de novem annis, ipse quoque docet cum illis. R. Jehuda ben Pazi nomine R. Jehosuu ben Levi. Ex Achaz docet R. Jose discipulus R. Jehuda; qui docet. Achaz genuit cum esset novem annorum, & Achar cum esset sex annorum, & Caleb cum esset decem annorum; Et juxta mentem illius qui dicit, quod Caleb tam esset filius Hesron, quam Caleb filius Iphune. Si huic vendat, & illi desponset pater irrisit herum; verba Rabi Jose discipuli R. Jehuda; & sapientes dicunt; non pater irrisit herum; Consideratur sicut ille, qui dicat mulieri; Ecce mihi tu desponsata sis post triginta dies; Si dicat mulieri: Ecce mihi tu desponsata sis post triginta dies; Et veniat alius, & eam desponset post triginta dies, & veniat tertius & eam desponset post triginta dies; fortasse non erit desponsata secundo. Nunc post triginta dies; Si dicat mulieri; Ecce mihi desponsata es nunc post triginta dies, & veniat alius & eam desponset intra triginta dies, fortasse neutri erit desponsata; eliget quem voluerit. Omnes conveniunt, si nubat, quod irrisit pater herus: *In ancillam*. Qua de causa? Duntaxat docet; si eam illi vendat, & paciscatur cum eo, ne super eam sint sponsalia; verba Rabi Meir; & sapientes dicunt; Nihil inservit; quia pactus est contra id quod scriptum est *in lege*, & *omne pactum*, quod sit contra id quod scriptum est in lege, est vanum. Et hoc non est juxta mentem R. Meir. Omne pactum contra id quod scriptum est in lege, est vanum. Est illi traditio. Potest fieri vanum ut illud possit confirmari in fine. Est qui docet nummis; & docet in corpore; At iste docet. Siquis nubat mulieri cum conditione, ut ei super illo non sit alimentum neque tegumentum, neque hora concubitus: concedatur de alimento & de tegumento; at non de ejus vice: quia corpus illud est. Dicit R. Chijah bar Ada: Fieri potest in minorenni. Quomodo explicabo quod traditum est: *in ancillam*? Si quis vendat viduam summo sacerdoti, repudiatam & quæ calceum exuit, sacerdoti vulgari; Quomodo confirmabitur hæc traditio: *in ancillam*? Dicit R. Jose discipulus R. Bon. Potest explicari de ea, quæ sit vidua ex sponsalibus, quia extat traditio: potest homo vendere filiam suam, ut nubat; & mutare ut sit ancilla, & mutare, ut nubat post servitutem; At non in servitutem post nuptias. Dicit R. Jochanan. Isti docent, quando fuerit vidua summo sacerdoti, ibi est servitus post nuptias. Qui non

docet

אחר אישות מאן דלית ליה אלמנה לכהן
גדול לית ליה שפחות אחר אישות מה מקיים
הרין תנייא לאמה אר׳ מתנייה תיפתר שהיה
נשוי לאחותה תני רבי שמעון בן יוחי כשם
שאינו מוכרה לשפחות אחר אישות אף לא
שפחות אחר שפחות מה טעמא דרבי שמעון
בן יוחי בבגדו בה פעם אחת הוא בוגד בה
ואינו בוגד בה פעם שנייה מה מקיימין רבנן
טעמא דרבי שמעון בן יוחי בבגדו בה מכיון
שפירש טליתו עליה עוד אין לאביה בה רשות
רשב״ל בעא קומי רבי יוחנן אמה העברייה
יוצאה בנישואים מקל וחומר מה אם הסימנין
שאינן מוציאין אותה מרשות האב הרי הן
מוציאין אותה מרשות הארון נישואין שהן
מוציאין מרשות האב אינו דין שיוציאו אותה
מרשות הארון אל אני אין לי אלא של
משנה יתירה עליו אמה העברייה שהיא קונה
את עצמה בסימנין בר פרייה אמ׳ אמה
העברייה יוצאה במיתת רבה מה טעמא ואף
לאמתך תעשה כן וכתיב והיה לך עבד עולם
הקיש אמה עברייה לנרצע מה הנרצע יוצא
במיתת רבו אף אמה עבריה יוצאה במית׳
רבה ואתייא דבר פרייה בהדין תנייא דתני
עבד עברי עובד את הבן ואינו עובד את הבת
אמה העברייה עובדת את הבת ואינה עובדת
את הבן אית תניי תני בין עבריה בין עברי
אינן עובדין לא את הבן ולא את הבת מה
מקיים הדין תנייה ואף לאמתך תעשה כן פתר
לה בהענק דתני אילו שמעניקין להם היוצא
בשנים וביובל ואמה העבריה שהיא קונה
את עצמה בסימנין אבל היוצא בגירעון כסף
ובמיתת הארון אין מעניקין להן כתיב והגישו
ארוניו אל האלהים והגישו אל הדלת וגו׳.
הא כיצד זה שהוא נמכר בבית דין והגישו
ארוניו אל האלהים וזה תהוא מוכר את עצמו
והגישו אל הדלת ר׳ אמי בעא פשיטא זה
שהוא נמכר בבית דין בית דין כותבין שטרו
זה שהוא מוכר את עצמו מי כותב את שטרו
כתיב לא יקשה בעיניך בשלחך אותו חפשי
מעמך כי משנה שכר שכיר עבדך שש שנים

docet de vidua summo sacerdoti, juxta ejus mentem potest esse servitus post nuptias. Quomodo explicabit iste doctor; *in ancillam*? Dicit R. Mathania; Potest exponi, quod nubat ejus sorori. Docet R. Simeon ben Jochai; Sicut non venditur in servitutem post nuptias, ita pariter neque in servitutem post servitutem. Quænam est ratio R. Simeon ben Jochai? Dictum est: *Cum perfidiam egerit in eam*. Una vice, non autem duabus vicibus perfidiam aget in eam. Quomodo exponunt sapientes rationem R. Simeon ben Jochai; *Cum perfidiam egerit in eam*? Postquam expandit pallium suum super eam, non est amplius patri potestas super eam. R. Simeon ben Levi quæsivit coram R. Jochanan. Serva Hebræa quod egrediatur nuptiis probatur argumento a minori ad majus; Si signa, quæ eam non liberant a potestate patris, liberant eam a potestate heri; Nuptiæ quæ eam liberant a potestate patris, non erit æquum ut eam liberent a potestate heri? Respondit; Ego non probo, nisi quod ex lege sit melior conditio servæ Hebrææ, quod se ipsam acquirat signis. Bar Pedijah dicit. Serva Hebræa egreditur morte heri; Quænam est ratio? Ex eo quod dictum est. *Atque etiam ancillæ tuæ sic facies*. Pariterque scriptum est: *Et erit tibi servus in perpetuum*. Æquiparatur ancilla Hebræa auribus perfosso, sicut auribus perfossus egreditur in morte heri, ita pariter ancilla Hebræa egreditur in morte heri. Et sententia bar Pedijah est juxta rationem quæ traditur: Servus Hebræus serviet filio, & non serviet filiæ; Ancilla Hebræa serviet filiæ, at non serviet filio. Est qui docet; Tam Hebræa quam Hebræus non servient neque filio neque filiæ. Quomodo exponitur hæc traditio: *Atque etiam ancillæ tuæ sic facies*? Exponitur de auribus perfosso; Etenim extat traditio; Qui auribus perfoditur egreditur annis, & in Jubilæo, & ancilla Hebræa, quæ se ipsam acquirit, egreditur signis. At si egrediatur detractione argenti, & morte heri, non aure perfoditur. Scriptum est: *Et admovebit eum herus ejus ad judices, & admovebit eum ad portam &c.* Quomodo? Qui venditur in synhedrio, *admovebit eum herus ejus ad judices*; Qui se ipsum vendit, *admovebit eum ad portam*. R. Amne quæsivit. Certum est; Isti qui venditur in synhedrio, synhedrium scribit ejus scripturam; Qui se ipsum vendit, quis scribet illi scripturam? Scriptum est. *Ne durescat in oculis tuis, quum dimittes eum liberum a te, quia duplicis mercedis mercenarii opus fecit tibi sex annis*. Mercenarius servit interdiu, at non noctu.

שכיר עובד ביום ואינו עובד בלילה עבד עברי
עובד בין ביום בין בלילה כתיב לא ירדנו
בפרך לעיניך ואת אומר אכן רבי אמי בשם
רבי יוחנן רבו משיאו אשה כנענית ונמצא
עובד בין ביום בין בלילה ר' בא בר ממל
בעא קומי רבי אמי הגע עצמך שהיה קונה
כהן אל' וישרא' לא היתר מכלל איסור הוא
כרבי שמעון רבי בא בר ממל כאן חזר ביה
דרש רבי יהודה בי רבי בון המילת הזה
נרצע שלא יהא כהן ויפסל רבי מאיר אומר
מן חסחוס היה נרצע מיכן היה רבי מאיר
אומר אין הכהן נרצע שמא ייעשה בעל מום
וייפסל מן העבודה ויירצע חסחוס פחות
מן הברשינה שמא ויבוא לידי כרשינה
התורה אמרה ושב לאחוזתו בעיינו כלום
היה נרצע אלא אם כן היו לו אשה
ובנים במרצע אין לי אלא במנצע מניי אפילו
בסול אפילו בקוץ אפילו בזכוכית תלמוד לומר
ורצע עד כרון כרבי עקיבה כרבי ישמעאל תני
רבי ישמעאל בשלשה מקומות התורה עוקפת
למקרא ובמקום אחר למדרש התורה אמרה
בספר והלכה אמרה בכל דבר שהוא בתלוש
התורה אמרה בעפר והלכה אמרה בכל דבר
שהוא מגדל צמחים התורה אמרה במרצע
והלכה אמרה אפילו בסול אפילו בקוץ אפילו
בזכוכית ובמקום אחר למדרש תני ר' ישמעאל
והיה ביום השביעי יגלח את כל שערו כלל
את ראשו ואת זקנו ואת גבות עיניו פרט
וכשהוא אומר ואת כל שערו יגלח חזר וכלל
כלל ופרט וכלל אין אתה דן אלא כעין הפרט
לומ' לך מה הפרט מפורש שהוא מקו' כינוס
שיער ובנראה אף אין לי אלא מקום כינוס
שיער ובנראה והלכה אמר' יגלחנו בדלעת
במרצע מה מרצע שהוא של מתכת אף כל
דבר שהוא של מתכת ר' אומר זה מקדח
גדול רבי יוסי בי ר' יודה אומר זה הפסילה
והגישו אל הדלת יכול אפילו מוטל תל או
אל המזוזה מה המזוזה עומדת אף הדלת
יהא עומד גנאי לו גנאי למשפחתו תני רבי
אליעזר בן יעקב אומר ולמה אל הדלת שעל
ידי דלת יצאו מעבדות לחירות שאלו התלמידים
את רבן יוחנן בן זכאי מה ראה העבד הזה
לירצע באזנו יותר מכל איבריו אמר להן אוזן

noctu. Servus Hebræus servit tam interdiu quam noctu. Scriptum est: *Non dominaberis ei in duritie in conspectu oculorum tuorum*. Et tu ita dicis? R. Amme nomine R. Jochanan. Si ejus herus eum nubat cum Chananæa; deprehenditur quod serviat tam interdiu quam noctu. R. Ba bar Mimal quæsivit coram R. Amma: Attende; Si ipse acquirat sacerdotem. Respondit: At Israelita non liberatur a generali interdicti; consentit cum R. Simeon. R. Ba bar Mimal, hoc loco se pœnituit. Exponit R. Jehuda discipulus R. Bon: Hoc intelligitur de auribus perfosso ne sit sacerdos & fiat illegitimus. R. Meir dicit: Ex cartilagine perfoditur; Hinc R. Meir dicebat: Sacerdos non perforatur auribus, ne fiat vitiatus, & fiat illegitimus ministerio: at perforetur ab cartilagine in quantitate minori vicia. Fortasse deveniet ad quantitatem viciæ. Lex dicit: *Et revertetur ad possessionem suam*; juxta statum priorem. Non auribus perfoditur, nisi quando illi fuerit uxor & liberi. *Subula*; Non probo nisi de subula, unde probatur de festuca, & de spina, atque etiam vitro? Ex eo quod dictum est: *Et perforabit*. Hactenus juxta mentem R. Akiba: Juxta mentem R. Ismael. Docet R. Ismael: In tribus locis lex opponitur lectioni, & in alio loco traditioni. Lex dicit: In Libro; & constitutio dicit in avulso; Lex dicit; pulvere; & constitutio dicit; quacumque re, quæ nutrit germina. Lex dicit *subula*; & constitutio dicit; vel festuca, vel spina, vel vitro; Et in alio loco exponit. Tradit R. Ismael. *Et erit in die septimo abradet omnem pilum suum*. Generale. *Caput suum, & barbam suum, & supercilia sua*; particulare: & quando dicit: *Et omnem pilum suum abradet*. Iterum generale: Generale & particulare; & generale; tu non potes argumentari nisi juxta rationem particularis; Ut dicas; sicut particulare specificat locum, ubi sit collectio pili, & conspiciatur, ita pariter ego non probo nisi de loco, ubi sit collectio pili, & conspiciatur. Et constitutio dicit; Potuit abradi cucurbita æque ac subula: Sicut subula est ænea; ita pariter res omnis, quæ sit ænea. Rabi dicit. Hæc est terebra magna. R. Jose discipulus R. Jehuda dicit: Hæc est ascia: *& admovebit eum ad portam*. Crederem vel mobilem? Idcirco dictum est. *Vel ad postem*. Sicut postis est stabilis, ita pariter & porta. Infamia illi, infamia familiæ suæ. Traditio. R. Elieser ben Jacob dicit: Cur ad portam? Quia per portam egreditur in libertatem. Quæsierunt discipuli a Raban Jochanan ben Zachai. Quid

vidit

ששמעה מהר סיני לא יהיה לך אלהים אחרים
על פני ופירקה מעליה עול מלכות שמים
וקיבלה עליה עול בשר ודם אוזן ששמעה
לפני הר סיני כי לי בני ישרא׳ עבדים והלך
זה וקנה ארון אחר לפיכך תבוא האוזן ותירצע
לפי שלא שמר מה ששמעה אזנו אזנו מה
אזנו שנאמר להלן ימנית אף כאן ימנית ואם
אמור יאמר העבד שתי אמירות אחת בסוף
שש ואחת בתחילת שבע אחת בסוף שש עד
שהוא בעבודתו ואחת בתחילת שבע לא אצא
חפשי אהבתי את ארוני את אשתי ואת בני
מלמד שאינו נרצע עד שיהא לו אשה ובנים
ולרבו אשה ובנים עד שיהא אהב את רבו
ורבו אוהבו עד שיתברכו הנכסים על ידיו
שנאמר כי טוב לו עמך וקונה ארת עצמו
ביובל, דכתיב ויצא ביובל הוא ובניו עמו
ובמיתת הארון דכתיב והיה לך עבד עולם
כל ימי עולמו של ארון.

הלכה ג׳ עבד כנעני נקנה בכסף וכו׳. כתיב
והתנחלתם אותם לבניכ׳ אחריכם לרשת
אחוזה וגו׳. הקיש עבדים לאחוזה מה אחוזה
נקנית בכסף ובשטר ובחזקה אף עבד כנעני
נקנה בכסף ובשטר ובחזקה מניין שאחוזה
נקנית בכסף ובשטר ובחזקה שדות בכסף יקנו
וכתוב בספר וחתום והער עדים וחתום אילו
עידי שטר והער עדים אילו עידי חזקה או
אינן אלא אילו עידי שטר כבר כתיב
וכתוב בספר וחתו׳ רבי יסא בשם רבי מנא
ר׳ תנחום ר׳ אבהו בשם ר׳ יוחנן אין קרקע
נקנה בפחות משוה פרוטה מה טעמא שדות
בכסף יקנו ופליג על ההיא דא״ר חנינה כל
שקלים שבתוב בתורה סלעים ובנביאים ליטרא
ובכתובים קינטירין א״ר יורה בר פזי חוץ
משקלי עפרון דהויין קינטין מה טעמא בכסף
שלא יתננה לי ולא רמייא תמן כתיב כסף
והכא כתיב שקלים התיבון הרי האונס הרי

vidit servus iste, ut ejus auris perforetur præ omnibus ejus membris? Respondit illis. Auris quæ audivit ex monte Sinai; *Non erunt tibi dii alii coram me*. Et projecit desuper se jugum regni cœlorum, & accepit super se jugum carnis & sanguinis. Auris quæ audivit coram monte Sinai. *Quia mihi filii Israel servi*; abiens acquisivit dominum alium. Idcirco veniat auris, & perforetur, quia non custodivit, quod ejus auris audivit: *Aurem ejus*. Sicut auris ibi dicta est dextra, ita pariter hoc loco dextra. *Et si dicendo dicat*: Duæ sunt allocutiones; una in fine sexennii, & altera in principio septennii. Una in fine sexennii, donec sit in servitute sua, & altera in principio septennii; *Non egrediar in libertatem. Diligo herum meum, & uxorem meam, & filios meos*. Docet quod non perfodiatur auribus, nisi quando illi fuerit uxor & filii, & hero suo fuerit uxor & filii; donec ille diligat herum suum, & ejus herus illum diligat; donec per eum ejus facultates benedicantur; Dictum est enim: *Quia bonum est illi tecum*. Et acquirit seipsum Jubilæo. Scriptum est enim: *Et egredietur in Jubilæo ipse, & filii ejus cum eo*. Et in morte heri sui. Scriptum est enim: *Et erit tibi servus in perpetuum*. Cunctis diebus vitæ heri.

Constitutio III. Servus Chananæus acquiritur argento &c. Scriptum est enim: *Et hæreditabitis ipsos filiis vestris post vos in hæreditatem possessionis &c.* Æquiparantur servi ejus possessioni; Sicut possessio acquiritur argento, & scriptura & possessione, ita pariter servus Chananæus acquiritur argento, scriptura & possessione. Unde probatur, quod possessio acquiratur argento, scriptura & possessione? *Agri argento acquirentur, & scribentur in libro, & obsignabitur, & testis testificabitur. Et obsignabitur*. Isti sunt testes scripturæ: *Et testis testificabitur*: Isti sunt testes possessionis. Aut non erunt nisi testes scripturæ. At jam scriptum est: *Et scribentur in libro, & obsignabitur*. R. Isa nomine R. Mena, R. Tanchum, R. Abau nomine R. Jochanan. Immobilia non acquiruntur minori pretio quam pruta. Qua de causa? Quia dictum est: *Agri argento acquirentur*. Et dissentit ab eo quod dicit R. Chanina. Omnes sicli descripti in lege sunt Selæ, & in Prophetis Litra, & in Hagiographis centarii. Dicit R. Jehuda bar Pazi, exceptis siclis Ephron qui sunt centarii. Qua de causa? Quia dictum est: *Argento integro dabis mihi*. At non est simile. Ibi scriptum est *argentum*, & hic sicli: Opponunt: Si quis cogeret mulierem: Ecce non scriptum

אין כתיב בו לא כסף ואת אמר שקלים
ודלא כרבי לעזר דרבי לעזר אמר הילך קנה
דתני הילך בשדה לאורכה ולרחבה קנה עד
מקום שהילך דברי רבי לעזר וחכמים אומרים
לא קנה עד שעה שיחזים הכל מורין במוכר
שביל לחבירו כיון שהילך כן קנייו מה טעמא
קום התהלך בארץ לאורכה ולרחבה כי לך
אתננה אית מתניתין אמר עבדים כקרקעות
אית מתניתי' אמר כמטלטלין אית מתניתין
אמר לא כקרקעות ולא כמטלטלין מתני' אמר
כקרקעות דתנינן תמן חזקת בתים בורות
שיחין ומערות ומרחציות ושובכות בית הכרי'
ובירת השלחין ועבדים אית דתני אי זו
היא חזקת עבדים א"ר עבדים נעל לו
מנעלו והתיר לו מנעלו נטל לפניו למרחץ
ר"ש אומר אם הגביהו הרי זו חזקה
הגביה הוא את רבו אין חזקה גדולה מזו
מיליהון דרבנין אמרין עבדים כמטלטלין דמר
רבי יוסי בשם רבנין אין שיעבוד למתנה אין
נובין מן העבדים כקרקעות א"ר מנא לרבי
שמי מאן אינון רבנין א"ל ר' יצחק ורבי אימי
ארמלתא תפסת אמתא אתא עובדא קומי
רבי יצחק אמר תפסת תפסת רבי אימי מפיק
מינה דהיא סברה דהיא דידה ולית היא
דידה ולא כקרעות דתני קרקעות ועבדים
החזיק בקרקעות אם אומר את עבדים
כקרקעות כיון שהחזיק בקרקעות החזיק
בעבדים דאמר רבי יסא בשם רבי יוחנן היו
לו שתי שרות אחת ביהודה ואחת בגליל החזיק
בזו מביהודה לזכות בזו שבגליל או בזו שבגליל
לזכות בזו שביהודה קנה לא במטלטלין אם
אומר את עבדים כמטלטליו כיון שהחזיק
במטלטלין החזיק בעבדים דתנינן המן שהנכסין
שאין להן אחריות זוקקין את הנכסים שיש
להן אחריות לישבע עליהן בכסף רבי ירמיה
אמר מאחר לרבו הא מרבו לאחר לא א"ר

ptum est ibi nisi *argentum*, & tu dicis siclos. Quod non est juxta mentem R. Eliesер; Etenim R. Eliesеr dicit: Incedens acquirit. Etenim extat traditio. Incedens per agrum in longitudinem & in latitudinem, acquirit usque ad locum quo incedit. Verba R. Eliesеr; & sapientes dicunt. Non acquirit nisi tempore possessionis: omnes conveniunt; Siquis emat id quod spectat socium suum, quando incedit, sibi acquirit. Qua de causa? Quia dictum est. *Surge & incede in terra per longitudinem & latitudinem, quia tibi dabo eam*. Est traditio quæ dicit, quod servi sint sicut bona immobilia; & est traditio quæ dicit quod servi sint sicut bona mobilias; Et est traditio quæ dicit, quod non sint neque sicut bona immobilia, neque sicut bona mobilia. Est traditio quæ dicit, quod servi sint sicut bona immobilia. Ibi legimus: qui possidet domos, puteos, antra, thermas, columbaria, & torcularia, & agros siticulosos, & servos. Est traditio quæ dicit, quod servi non sint sicut bona mobilia; Etenim extat traditio: Quænam est possessio servorum? Induit illi (sc. hero) calceum suum; dissolvet illi calceum suum; Incedet ante eum ad balneum: R. Simeon dicit: Si eum elevet, hæc est possessio. Si elevet ejus herum, nulla est possessio hac major. Sapientes dicunt: Servi sunt sicut bona mobilia; Etenim dicit R. *Jose nomine sapientum*; *Non est servitus ex conditione*. *Non exiguntur* servi, sicut bona mobilia: Dicit R. Mena τῷ R. Same. Quinam sunt isti sapientes? R. Isaach, & R. Amme. Vidua apprehendit ancillam. Allatum fuit factum coram R. Isaach; Respondit. Quoniam apprehendit, apprehendit. R. Amme; inde probat, quod putarit, quod esset sua, & sua non erat. At non sunt similes bonis immobilibus. Etenim extat traditio. Bona immobilia & servi in possessione sunt sicut bona immobilia. Si dicat, quod servi sint sicut bona immobilia; quando apprehendit bona immobilia, apprehendit etiam servos; Etenim dicit R. Isa nomine R. Jochanan; Si illi sint duo agri, alter in Judæa, & alter in Galilæa; Si possessionem accipiat hujus, qui est in Judæa, ut acquirat etiam illum, qui est in Galilæa, aut si possessionem accipiat illius qui est in Galilæa, ut acquirat etiam illum, qui est in Judæa. Non sunt similes bonis mobilibus. Si dicas servos esse similes bonis mobilibus; quando acquirit bona mobilia, acquiret etiam servos: Etenim ibi legimus; quod facultatibus non sit cautio: obligant pro facultatibus, quibus est cautio, ad jurandum

זעירא אפילו מרבו לאחר מהו מוציא מרבו
לעצמו ר׳ ירמיה בעא קומי רבי זעירא הילך
כסף זה שתצא שדך לחירו׳ אל יצאת שתצא
שדך להבקר אל לא יצאת מה בין זה לזה
זה זיכה לבן דעת וזה לא זיכה לבן דעת
הגע עצמך שהיה חרש אל איש הגע עצמך
שהיה קטן אל דרכו להגדיל א״ר יונה אתייא
דר׳ זעירא כר״ש בן לעזר דתני ר״ש בן לעזר
אומר משום ר״מ אף בשטר על ידי אחרים
לא על ידי עצמו מהו בשטר על ידי אחרים
לא ע׳ עצמו לא רבו נותן שטר לאחרים
שיצא עבדו לחירות אוף הבא רבו נותן כסף
לאחרים שתצא שדהו להבקר א״ר אבון
אתייא כרבי דרבי אמר אדם משחרר חצי
עבדו ולית לרבנין אדם משחר׳ חצי עבדו
את לון בעבד של שותפות אבל בעבד שכולו
שלו שנייא היא שהוא כז כה מימינו
מימינו לשמאלו ולית לרבי שהוא כזכה
מימינו לשמאלו איח ליה במזכה לו על ידי
אחר ולית לרבנין במזכה לו על ידי אחר
סברין רבנין הראוי לזכות על ידי עצמו ראוי
לזכות על ידי אחר ושאינו ראוי לזכות על
ידי עצמו אינו ראוי לזכות על ידי אחר רבי
אומר אף על פי שראוי לזכות על ידי עצמו
ראוי לזכות על ידי אחרי׳ הגביה את
המציאה ואמר על ידי שאזכה בה אני ולא
רבי על כורחו זכה הוא ורבו או זכה הוא
ולא רבו נישמעינה מן הדא המודר הנייה
מחתנו והוא רוצה לתת לבתו מעות אומר
לה הרי המעות האילו נתונין לך מתנה ובלבד
שלא יהא לבעליך רשות בהן לא מה
שאת נותנ׳ לפיך תני ולא ליך א״ר זעירא
מאן תנא ולא ליך ר״מ דר״מ עביד יד עבד
כיד רבו במתנה כר׳ מאיר הוא יד האשה
כיד בעלה במציאה כרבנין א״ר זעירא קומי
רבי מנא שנייא היא שהוא כזכה מדעת
אחר אל ולא כל שכן היא מה אם שהיא
כזכה כזכה מדעת אחר את אומר זכת האשה
זכה בעלה כאן שהוא בזכה מדעת עצמו לא

dum ſuper illis: Sicut argentum. R. Jeremia dicit: Ab alio acquirit hero ſuo; At non alii, ab hero ſuo. R. Zeira dicit. Vel alii ab hero ſuo. R. Jeremia quæſivit coram R. Zehira. Ecce tibi argentum, ut liberes tuum agrum. Reſpondit. Liberatur. Ut facias agrum communem. Reſpondit: Non liberatur, & ille non acquirit ſcienti. Quodnam eſt diſcrimen inter hunc & illum? Iſte acquirit ſcienti & ille non acquirit ſcienti. Puta: Si fuerit ſurdus. Reſpondit illi: *Vir*. Puta ſi fuerit minorennis. Reſpondit: Ejus conſuetudo, eſt ut adoleſcat. Dicit R. Jona: Conſentit R. Zehira cum R. Simeon ben Elieſer; Etenim extat traditio: R. Simeon ben Elieſer dicit nomine R. Meir: Vel ſcriptura facta per alios, non autem per ſe ipſum. Quid ſignificat ſcriptura facta per alios, at non per ſe ipſum? Dabit herus ſcripturam aliis, ut ejus ſervus egrediatur in libertatem; Ita pariter hoc loco poterit dare herus argentum aliis, ut ejus ager egrediatur in libertatem. Dicit R. Abau. Concluſio eſt juxta mentem Rabi; Etenim Rabi dicit: Homo poterit liberare partim ſervum ſuum. Quod non eſt juxta mentem ſapientum; quod homo poſſit liberare partim ſervum ſuum. Conveniunt in ſervo ſocietatis; at in ſervo, qui totus pertinet ad dominum ſuum, diverſum eſt: quod poſſit dignum facere ab ejus dextra ad ejus ſiniſtram; At in hoc diſſentit Rabi, quod poſſit dignum facere ab ejus dextra ad ejus ſiniſtram; Conſentit, quod poſſit acquirere per alium; at ſapientes non conſentiunt quod poſſit liberare per alium. Putant ſapientes, quod qui dignus ſit, ut acquirat per ſeipſum, dignus quoque ſit ut acquirat per alios. Rabi dicit: Etiamſi non ſit dignus, ut acquirat per ſe ipſum, erit tamen dignus ut acquirat per alios. Si colligat rem inventam, & dicat. Quoniam hoc acquiſivi ego, & non herus meus, neceſſario acquirit ipſe, & ejus herus, aut acquirit ipſe, at non ejus herus. Hinc intelligimus. Si voveat, ut nullam accipiat utilitatem ab ſuo genero. Et ipſe velit dare nummos filiæ ſuæ, & dicat: Ecce nummi iſti dati ſunt tibi in donum, dummodo non ſit marito tuo poteſtas in illis; ſed tantum quod tu dederis in os tuum at non tibi. Docet R. Zehira; iſte doctor eſt R. Meir. Etenim R. Meir conſiderat manum ſervi ſicut manum heri, juxta mentem R. Meir; manus uxoris eſt ſicut manus mariti, in re inventa juxta mentem ſapientum. Dicit R. Zehira coram R. Mena; Diverſum eſt; eo quod acquirit ex mente aliorum. Reſpondit illi; multo magis: Si ubi illa

כל שכן זכה העבד יזכה רבו ולמה לא תנינן בראשי איברים שאינן חוזרין א״ר יוחנן בן טריי׳ מפני המחלוקת אית תניי תני צריך גט שיחרור אית תניי תני צריך גט שחרור פשיטא שהעבד מקבל מתנה מאחר לאחר מאח׳ לרבו מרבו לעצמו לא מאחר לעצמו מחלוקת ר״מ וחכמי׳ אומ׳ הא לך כסף זה שלא יהא לרבך רשות בהן זכה העבד זכה רבו דר״מ וחכמים אומרים זכה העבד זכה רבו מה צריכה ליה מרבו לאחר כשם שהעבד זכה מאחר לרבו כך הוא זוכה מרבו לאחר נישמעינה מן הדא השול את הפרה ושילחא לו ביד עבדו ביד בנו ביד שלוחו לית הדא אמרה שהעבד זכה מרבו לאחר אמ׳ ר׳ לעזר תיפתר בעבד עברי א״ר יוחנן תיפתרינה בעבד כנעני תיפתר באומר לו פתח לה והיא באה מאיליה ותנינן הנהיגה הנהיגה קרא לה ובאת אחרון מתחייב כה כשוט רבי זעירא שמע לה מן הדא אבל אינו מזכה לא על ידי בנו ובתו הקטנים ולא על ידי עבדו ושפחתו הכנענים מפני שידן כידו לית הדה אמרה שאין העבד זוכה מרבו לאחר תיפתר כרבי מאיר דרבי מאיר עבד יד העבד כיד רבו והתני אשתו דרבי מאיר עבד יד האשה כיד בעלה רבי חנינה בשם רבי פינחס תיפתר כהדין תנייא דתני אשתו אינה פודה לו מעשר שני הדין תנייא דרבי שמעון בן לעזר אמר משום ר״מ אשתו פודה לו מלעשר שני והדין תנייא דרבי מאיר עביד יד העבד כיד רבו ולא יד האשה כיד בעלה רבי זעירא ורבי חייה בשם רבי יוחנן נראין דברים שיזכה העבד בגט שיחרור שיש לו גט שיחרור ואל יזכה בגט אשה שאין לו גט אשה אין תימר מתנית׳ היא הרי את שפחה וולדך בן חורין אם היתה עוברה זכה לו עוברה עשו אותו כאחד מאיבריה רבי בא

illa acquirit ex mente aliorum, tu dicis, quod acquirit uxor, acquirit maritus; Hic ubi acquirit ex mente sui ipsius, nonne multo magis? Si acquirat servus, acquirit herus. Et cur non legimus de extremitatibus membrorum, quæ non amplius instaurantur? Dicit R. Jochanan ben Maria; propter dissensiones: Est qui docet, quod requiratur libellus libertatis; Est qui docet, quod non requiratur libellus libertatis. Certum est, quod servus accipit munus ab alio ut det alii, ab alio, ut det hero suo, ab hero suo, ut sibimetipsi det, at non ab alio, ut det sibimetipsi. Dissentiunt R. Meir & sapientes. Siquis dicat; ecce tibi hoc argentum cum hac conditione, ne sit hero tuo potestas in illud; quod acquirit servus, acquirit herus, juxta mentem R. Meir. Et sapientes dicunt; quod acquirit servus, acquirit herus; Quid dicendum erat ab hero suo ut det alii? Sicut servus acquirit ab alio hero suo, ita pariter acquirit alii ab hero suo: Hinc intelligimus: Si locet vaccam, potest mittere per manum servi sui, filii sui, & legati sui. Non hoc dicit, quod servus acquirat alii ab hero suo. Dixit illi R. Elieser; Potest exponi de servo Hebræo. Dixit R. Jochanan. Possumus explicare de servo Chananæo; potest explicari de eo qui illi dicat: Aperi illi; & illa sponte veniat. Atqui legimus. Si ducat, trahat, vocet, & post eum veniat tenetur quasi locaverit: R. Zehira hinc probat. At non acquirit nisi per filium & filiam suam minorennes, non autem per servum suum, & ancillam suam Chananæos, quia eorum manus sunt sicut manus ejus. Hoc non dicit; quod servus non acquirat alii ab hero suo. Potest exponi juxta mentem R. Meir; Etenim R. Meir considerat manum servi sicut manum heri sui. Atqui extat traditio; Uxor: R. Meir consideravit manum uxoris sicut manum mariti sui. R. Chanina nomine R. Pinchas; potest exponi juxta hanc traditionem, qua docetur, quod uxor non redimat illi decimam secundam: Hæc traditio est R. Simeon ben Eliefer, qui dicit nomine R. Meir, quod sua uxor sibi redemat decimam secundam; & hæc traditio est R. Meir, qui considerat manum servi sicut manum heri sui, at non manum uxoris sicut manum mariti sui. R. Zehira & R. Chijah nomine R. Jochanan; Probabilia videntur verba, quod servus acquirat libello libertatis in quo sit libellus libertatis, at non acquiret libello mulieris, quia non est illi libellus mulieris. Si dicas: extat traditio. Ecce tu ancilla,

בר חייה בשם רבי יוחנן נראין דברים שקיבל
העבד גט שחרור ואל יקבל גט כוותין אין
תימר משנה קודמת הרי את שפחה וולדך
בן חורין אם היתה עוברה זכת לו עובר' עשו
אותו כאחת מאיבריה פלונית שפחתי עושה
אני לה כתב שלא תשתעבר ר' לעזר ורבי
שמעון בן יקים אעלון עובדא קומי ר' יוחנן
אמ' לא הכל סמנו לשעבר בניף מה הם
עברים מה שייר בה מעשה ידיה רבי אבא
ורבי יוסי תריהון אמרין דרבי היא דרבי
אמר אדם משחררי חצי עברו בחב כל נכסיו
לשני עבריו כאחת שניהן יצאו לחירות
ושניהן צריכין לשחרר זה את זה רב יהודה
בשם שמואל רבי אבהו בשם רבי יוחנן דרבי
היא דרבי אמר אדם משחרר חצי עבדו אר'
זעירא לר' בא לית הדא אמרה שהעבר זכה
מרבנו לאחר אל' מה את סבר משזכו בנכסים
יצאו לחירות אלא כאחת עבדים ונכסים יצאו
לחירות הרי את בת חורין וולרך עבד וולדה
כיוצא בה דברי רבי יוסי הגלילי וחכמים
אומ' לא עשה כלום אר' אלעזר כך פירשה
ר' הושעיה אבי המשנה שניהן בן חורין ר' אימי
עבדים על דעתיה דרבי יוחנן ניחא מחלוקת
על דעתיה דרבי אלעזר מה איכא מחלוקת
אלא כיני דבריו קיימין דברי רבי יוסי הגלילי
וחכמים אומרים לא עשת כלום מהו לא
עשה כלום אר' לעזר כך פירשה רבי הושעיה
אבי המשנה שניהן בן חורין רבי אמי בשם
ר' יוחנן שניהן עבדים וכרבי דרבי אמר אדם
משחרר חצי עבדו.

הלכה ד' בהמה גסה נקנית במסירה וכו'.
ר' הונא אמר אין מוסירה קונה אלא בניכסי
הגר רב חזקיה רבי בא רבי לעזר שאל היו
לו עשרה גמלים קשורים זה בזה מסר לו
מוסירה של אחת מהן כולהם קנה או לא
קנה אלא אותו שמסר לו בלבד רב חסדא
אמר משוב את הבהמה זו לקנותה קנה קנותל
וולדותיה לא קנה לקנתה היא וולדותיה

partus tuus erit filius libertatis, si fuerit gravida, acquirit illi, fœtus facit illam sicut unum ex ejus membris. R. Ba bar Chijah nomine R. Jochanan. Probabilia videntur verba; Si servus accipiat libellum libertatis, & non accipit libellum cum conditione. Si dicas Misnam superiorem; Ecce tu ancilla partus tuus erit filius libertatis, si fuerit gravida, illi acquirit; & fœtus facit illam sicut unum ex suis membris. Ancillæ meæ N. faciam ego scripturam, ne serviat. R. Eliefer & R. Simeon ben Ichim attulerunt factum coram R. Jochanan. Dixit: Non pendet ab eo ut faciat servire filios suos? Num erunt servi? Quid reliquum erit? Opus manuum suarum. R. Aba, & R. Jose, ambo dicunt ex mente Rabi; etenim Rabi dicit: Si quis liberat partim servum suum, & scribat omnes suas facultates suo secundo servo simul, ambo egrediuntur in libertatem, & ambo opus habent, ut alter alterum liberet. R. Jehuda nomine Samuel, R. Abun nomine R. Jochanan ex mente Rabi, etenim Rabi dicit. Si quis liberet partim servum suum. Dixit R. Zehira τῷ R. Ba: Hoc non dicit, quod servus acquirat alii ab hero suo. Respondit illi: Quid putas, quod postquam acquisierint facultates, egrediantur in libertatem? At simul sunt servi, & facultates fiunt liberæ. Tu sis libera, & fœtus tuus sit servus; pariet sibi similem; verba R. Jose Galilæi. Et sapientes dicunt: Nihil inservit. Dicit R. Eliefer: Ita interpretatur R. Jehosua pater meus Misnam; Ambo sunt liberi. R. Amme nomine R. Jochanan; Ambo sunt servi. Ex mente R. Jochanan concedatur, quod sit dissensio. Ex mente R. Eliefer ubinam est dissensio? At hoc modo ejus verba confirmantur; verba R. Jose Galilæi. Et sapientes dicunt: Nihil inservit. Quid significat: Nihil inservit? Dicit R. Eliefer; sic interpretatur Misnam R. Jehosua pater meus, quod ambo sint liberi; R. Amme nomine R. Jochanan; ambo sunt servi; Et juxta mentem Rabi; Etenim Rabi dicit: Homo potest partim libertate donare servum suum.

Constitutio IV. Magnum pecus acquiritur traditione &c. R. Huna dicit; Traditio non acquirit nisi facultates proselyti. R. Ezechia, R. Ba, R. Eliefer quæsivit; si illi sint decem cameli colligati alter cum altero, si tradat illi unum ex illis una traditione, omnes ne acquirit, an non acquirit nisi illum, quem tradit duntaxat? R. Chasda dicit; Si trahat pecus, hoc modo sibi acquirendo acquirit; at ejus partus non acquirit; ipsum acquirit, & ejus fœtus etiam acquirit. Si dicat socio

קנה אילו האומ׳ לחבירו משוך את הבהמה
זו שתקנה משוי שלה שמא לא קנה אר׳
יוסי הרא דתימר בשלא היתה הבהמה עוברה
אבל אם היתה עוברה עשו אותה כמשאה
ר׳ אבא רב הונא בשם רב החן דנגיד בזקה
והיא מבזעא בידה לא חייב בה אר׳ יוסי בי
רבי בון לכן צריכה אפילו למעלה לגו חנותא
דלא איתכוון אלא דלא יסברה בר חורין
מהו שתקנה בשער הפחות אר׳ חגיי בשם
ר׳ יוסי מתניתא אמרה שאינה נקנית בשער
הפחות דתנינן תמן המוכר יינו לנכרי פסק
עד שלא מדד דמיו מותרין מדד עד שלא
פסק דמיו אסורין אם אומר אדם שתקנה לי
בשער הפחות אפילו מדד עד שלא פיסק
ויעשה כמי שפיסק עד שלא מדד ויהיו דמיו
מותרין שמואל אמר ההין דנסב כזניתא והיא
מתחטפא מי חייב בה אמ׳ רבי שמואל בר
אבודמא הדא דתימר כצור וחברותיה בקיסרין
וכחברותיה ברם הכא עד כדון אורחיה
מחזרה למתקלה רשב״ל בשם ר׳ ינאי המוכר
צאן לחבירו כיון שמסר לו משכוכית קנה מהו
משכוכית אית דאמרין ח׳טרא ואית דאמרין
שרקוקיתה ואית דאמרי נגרתא רבי יעקב בר
אחא רבי שמעון בר אבא בשם רבי יהושע
בן לוי המוכר בור לחבירו כיון שמס׳ דליו קנה
רבי אמי בשם רבי יוחנן המוכר בית לחבירו
כיון שצבר לתוכו קניין רבי יודה בן פזי בעי
מסר לו את המפתח מהו אר׳ זכריה חתניה
דרבי לוי מחלוקת רבי שמעון וחכמים דתנינן
תמן המוסר מפתח לעם הארץ הבית טהור
שלא מסר לו אלא שמירת המפתח תני רבי
שמעון מטמא רבי אבהו בשם רשב״ל המוכר
מעשרות בהמתו לחבירו לא עשה כלום ולד
שפחתו לחבירו לא עשה כלום עוברי בהמתו
לחבירו לא עשה כלום אויר חרבתו
לחבירו לא עשה כלום אלא מוכר שדהו
ומשייר מעשרותיה מוכר לו שפחה ומשייר
לו וולדה מוכר לו בהמה ומשייר לו וולדה
מוכר לו חורבה ומשייר לו אוירה והיך איפשר

socio suo; Trahe hoc pecus, ut acquiras ejus onus, fortasse non acquirit. Dicit R. Jose; quod dicis, intelligitur, quando pecus non fuerit gravidum, at si pecus fuerit gravidam, consideratur sicut ejus onus. R. Aba, R. Huna nomine Rab; Si trahat utrem, & crepuerit in ejus manu non teneatur. Dicit R. Jose discipulus R. Bon: Hac de causa opus est: Vel si eum introducat in tabernam, quia non intendit, nisi quod in loco communi non relinquatur. Quid significat, si acquirat minori pretio? Dicit R. Haggæus nomine R. Jose; Misna dicit, quod non acquiratur minori pretio; Etenim ibi legimus. Si quis vendat vinum suum gentili, si paciscatur, antequam meriatur, ejus pretium est licitum; Si metiatur priusquam paciscatur, ejus pretium est vetitum. Si dicat, quod acquirat minori pretio, etiamsi paciscatur priusquam metiatur; & considerabitur perinde ac paciscatur, priusquam metiatur; & ejus pretium erit licitum. Samuel dicit: Siquis accipiat gallinam & surripiatur, num tenebitur? Dicit R. Samuel bar Abdama. Hoc quod dicis; intelligitur de Tyro & his similibus, de Cæsarea & his similibus. At hoc loco hactenus: ex consuetudine reducitur ad ejus pondus. R. Simeon bar Levi. Si quis vendat gregem socio suo, postquam illi tradidit ducem gregis, acquisivit. Quid est שכוכית? Nonnulli dicunt virgam; alii dicunt tibiam; alii dicunt ducem gregis. R. Jacob bar Acha, R. Simeon bar Aba, nomine R. Jehosua ben Levi; Si quis vendat puteum socio suo, postquam ei tradidit ejus situlam, acquisivit. R. Amme nomine R. Jochanan. Si quis vendat domum socio suo, postquam coacervavit intra illam acquisivit. R. Jehuda ben Pazi quæsivit. Si illi tradiderit clavem, quid erit? Respondit R. Zacharia, gener R. Levi. Dissentiunt R. Simeon & sapientes. Etenim ibi legimus. Siquis tradat clavem populo terræ domus erit munda, quia non tradidit illi nisi custodiam clavis. Docet R. Simeon, quod sit immunda. R. Abau nomine R. Simeon ben Levi. Si vendat decimas pecoris sui socio suo, nihil inservit; si partum ancillæ suæ socio suo, nihil inservit; si fœtus pecoris sui socio suo, nihil inservit; si aerem loci desolati socio suo, nihil inservit; At poterit vendere agrum, & relinquere decimas. Poterit vendere ancillam, & relinquere partum; Poterit vendere pecus, & relinquere fœtus, poterit vendere locum desolatum, & relinquere aerem. Quomodo quis potest vendere aereum loci desolati socio suo? Potest explicari; si illi dicat;

Evel-

לו לארם למכור אויר חרבתו לחבירו תיפתר באומר לו תלוש מן החרבה הזו שתקנה אחד מעשר שבה וכא קרקע לפניו שהוא או' לו תלוש מן הקרקע הזה שיקנה לך אחד מעשר שבו רבי שמואל ור' זעירא ר' חייה בר אשי בשם רב אין משיכה קונה בחצר שאינה של שניהן תני ר' חייה ופלינ אימתי אמרו המטלטלין ניקנין במשיכה ברשות הרבים או בחצר שאינת של שניהן אבל ברשות הלוקח כיון שקיבל עליו זכה ברשות המוכר לא קנה עד שעה שיגביה או עד שעה שימשוך ויוצא חוץ רשות הבעלים ברשות זה שהן מופקרין אצלו לא קנה עד שיזכה הוא בהן או עד שישכור לו ,את מקומו וחכמים אומרים בהמה דקה נקנית במשיכה מה טעמון דרבנין משכו וקחו לכם צאן ולמשפחותיכם כי הא דרב יהודה שלח לשאול בהמה גסה במה היא נקנית אל' במסירה אל' ולא מתניתא היא בהמה גסה נקנית במסירה אית תניי תני מיחלף רב יהודה שאל לר' לעזר בכור שנטרף בתוך שלשי' אל' כמה שמת ופטור מחמש סלעים של' בן רב יהודה שלח שאל לרבי אלעזר שילייא שיצאת מקצתה היום ומקצתה למחר אל' אם לדם טהור מונה מיום הראשון ואם לדם טמא מונה מיום שני א"ר מתנייה הדא דתימר בשלא יצא עמה ולד אבל אם יצא עמה וולד בין לדם טוהר בין לדם טמא אינה מונה לא משעת יציאת הולד רב יהודה שלח לרבי לעזר שומר שמסר לשומר אל' הראשון חייב רבי יוחנן אמר השיני חייב רש"בל אמר השני חייב תמן תנינן השוכר פרה מחבירו והשאילה לאח' ומתה כדרכה יישבע השוכר שמתה כדרכה השואל משלם לשוכר אמר רבי יוסה כיצד הלה עושה סחורה בפרתו של זה לא תחזור פרה לבעלים רבי אילא בשם ר' ינאי והוא שנתן לו רשות להשאיל אבל אם לא נתן רשות להשאיל לא ברא ותני רבי חייה כן אין השואל רשאי להשאיל ולא השוכר רשאי להשכיר ולא השואל רשאי להשכיר ולא

Evelle ex loco hoc desolati, & acquisitis unctus decimæ partibus sunt in eo. Si fuerit solum coram illo, & illi dicat: Evelle ex hoc solo; ut acquiras tibi unam ex decim partibus, quæ est in eo. R. Samuel, & R. Zehira, R. Chijah bar Asse nomine Rab: Attractio non acquirit in atrio, quia neutrius est. Docet R. Chijah, & contradicit. Quando dixerunt, quod bona mobilia acquirantur attractione in loco publico, aut in atrio, quod neutrius est? In potestate ementis, postquam accepit, acquisivit; In potestate venentis non acquirit nisi usque ad tempus, quo illa elevet, aut attrahat, & educat ex potestate dominorum in potestatem ubi deposita sint apud eum, non acquirit nisi quando acquisierit, aut sibi locaverit locum. Et sapientes dicunt; parvum pecus acquiritur attractione; Quænam est ratio sapientum? Ex eo quod dictum est: *Trahite & accipite vobis oves per familias vestras*. R. Jehuda misit ad quærendum; Pecus magnum quomodo acquiritur? Respondit: traditione. Dixit: Nonne extat traditio? Pecus magnum acquiritur traditione? est qui docet, quod dissentiat R. Jehuda: quæsivit a R. Eliesér. Primogenitum si fuerit discerptum intra triginta dies? Respondit; si moriatur, absolvitur a quinque siclis filii. R. Jehuda misit ad quærendum a R. Eliesér; De secundinis si exeat dimidium hodie, & dimidium cras. Respondit; Si propter sanguinem purum, numerabit a die primo; si propter sanguinem immundum, numerabit a die secundo. Dicit R. Mathania; quod dicis, intelligitur, quando cum iis non exierit fœtus, at si cum iis exierit fœtus; tam pro sanguine mundo quem immundo non numerabit nisi a tempore, quo exierit fœtus. R. Jehuda misit ad R. Eliesér. Si custos tradat custodi. Respondit: Primus obligatur. R. Jochanan dicit: secundus obligatur. R. Simeon ben Levi dicit. Secundus obligatur. Ibi legimus: Siquis conducat vaccam a socio suo, & locet alii, & moriatur juxta consuetudinem naturalem; qui conduxit jurabit mortuam esse juxta ordinem naturalem; Qui commodato accepit rependet conductori. Dicit R. Jose. Quomodo? num faciet mercaturam in vacca istius? At restituetur vacca dominis R. Ela nomine R. Inai: Hoc intelligitur quando dederit potestatem illi qui commodato accepit; at si non delerit potestatem illi, qui commodato accepit, nihil inservit. Atqui ita docet R. Chijah; Non est facultas illi qui commodato acceperit commodato dare, neque est facultas conducenti, locandi; neque illi qui com-

השוכר רשאי להשאיל ולא מי שהופקד אצלו
רשאי להפקיד אצל אחר אלא אם כן נטלו
רשות מן הבעלים וכולן ששינו שלא מדעת
הבעלים חייבין ושואל אפילו לא שינה חייב
אלא בגין דתנינן תמן מתנה שומר חנם להיות
פטור משבועה והשואל להיות פטור מלשלם
אתא מימר לך אפילו התנה עמו שהוא פטור
חייב ביקש להשביע את השואל נשבע מן
הדא כתב לה נדר ושבועה אין לי עלייך
אינו יכול להשביעה אבל משביע הוא את
יורשיה ואת הבאי' ברשותה הדא אמרה שאם
ביקש את השואל שהוא משביעו וההיא ילפה
מן הדא שאם ביקש להשביע את האשה שהוא
משביעה אמר רבי חנינה לא צריכה מילף
הדא מן ההיא ומה צריכה מילף ההיא מן
הדא כיי דמר רבי הילא בשם ר' ינאי והוא
שנתן לו רשות לשואל והכא שנתן לה רשות
שיהו בניה אפוטרופין אמר רבי יוסה צריך
להעלות לו שכר כל זמן שהיא שכורה אצלו
רבי זעירא שאל לרבי אבינא שאלוה הבעלים
ומתה אמר ליה כן אנן קיימין אפילו אכלוה
א"ר יוסי בי רבי בון שלהם אכלו רבי זעירא
בעא קומי רבי יסא היך עבדין עובדא א"ל
תריי כל קביל ארבעה לא עבדין עובדא בסוגייא
אמר ליה תריי כל קביל תריי תריו אינון
ר' לעזר תלמודיה דרבי חייה רבא רבי יוחנן
תלמידיה דרבי ינאי רב יהודה שלח שאל
לרבי לעזר האחין שחלקו ואחר כך ייבם אחד
מהן אמר ליה בניכסי כולם כניכסי המת עולא
בר ישמעאל אמר מצוית דעתיה על דרבי לעזר
ולא שנייא היא שחלקו ואחר כך ייבם אחד
מהן הוא שייבם אחד מהן ואחר כך חלקו
זכו כולן בניכסי המת ולמה אמר ליה מה
דשאליה אגיבה ולמה לא שאלו לה
דאמר רבי אבינא בשם רבי אסי בכור שחלק
בפשוט חזקה וויתר רב יהודה שלח שאל
לרבי לעזר האחין שחלקו אמ' לי' חולקין מה
שעליהן ואין חולקין לא מה שעל בניהן ולא
מה שעל בנותיהן רבי אימי אומ' העושה שום

commodato accepit, facultas est locandi, neque conductori licet commodato dare. Neque illi, qui depositum habet apud se, licet deponere illud apud alium, nisi quando acceperit facultatem a dominis. Et omnes si faciant præter scientiam dominorum, obligantur. Qui commodato accepit, vel si non immutarit, obligatur. At quoniam ibi legimus; Potest pacisci custos gratuitus ut absolvatur a juramentis, & qui commodato accepit, ad restituendum; Tibi dicendum est, quod etiamsi paciscatur cum eo, ut absolvatur, tamen obbligatur. Si quærat, ut juret qui commodato accepit; adjurabit. Hinc si illi scribet: Per votum & juramentum non est mihi super te, non poterit adjurare, at adjurabit ejus hæredes, & qui venerunt in ejus potestatem. Hoc dicit; Si quærat, ut qui commodato accepit, adjuret; Et hoc inde docetur; Si velit obligare mulierem, ut illa juret: Dicit R. Chanina; Non est docendum hoc ex illo; & cur docendum est illud ex hoc? Juxta illud quod dicit R. Ela nomine R. Inai; Hoc intelligitur, quando dederit facultatem illi, qui commodato accepit; Et illud intelligitur, quando ei dederit facultatem, ut ejus filii sint procuratores: Dicit R. Jose. Tribuenda illi est merces, quandiu apud illum sit mercenarius R. Zehira quæsivit a R. Abina: Si commodato dederint domini, & moriatur. Respondit illi. Ita nos explicamus; vel si comederint. Dicit R. Jose discipulus R. Bon: Quod suum est, comederunt. R. Zehira quæsivit coram R. Isa. Quomodo faciunt opus? Duo contra quatuor non faciunt opus in constitutione. Dixit illi. Duo contra duos; duo illi sunt: R. Elieser discipulus R. Chijah Raba, R. Jochanan discipulus R. Inai. R. Jehuda misit ad quærendum a R. Elieser: Si fratres, qui diviserint, & post hæc unus ex iis leviratu functus sit; Et respondit illi: facultates omnium sicut facultates mortui. Ela bar Ismael dicit. Deprehenditur opinionem R. Elieser non esse differentem; quod diviserint, & posthæc unus ex iis leviratu functus sit, si leviratu functus sit, & posthæc diviserunt, omnes acquisierunt facultates mortui. Et cur ei dixit: quod quæsisti, respondi? Et cur ab eo non quæsierunt? Hoc est quod dicit R. Abina nomine R. Asse. Primogenitus qui dividit juxta justitiam, apprehendit amplius. R. Jehuda misit ad interrogandum R. Elieser. Fratres qui dividunt. Respondit illi: Divident, quod super illos est, at non divident, quod est super filios & filias eorum. R. Amme dicit si faciat aliquid filiæ suæ, adducunt

scor-

לביתו מביאין שום לעצמן לאמצע וחולקין העושה קטלא לביתו אין מביאין לאמצע וחולקין בראווה להשתמש בחול אבל בראויה לתשתמש ברגל מביאין לאמצע וחולקין רבי מנא אמר כלי רגל חולקין כלי שבה לא צריכא רבי אבין פשיטא ליה בין כלי רגל בין כלי שבת מביאין לאמצע וחולקין רבי זעירא בעא קומי רבי מנא אילין בולסייא אמר ליה חכים את דאית לך בולסיין סגין אמר ליה מביאין וחולקין רב יהודה שלח שאל לרבי לעזר מהו לגבות מן העבדים בקרעות אמר ליה גובין מן העבדים בקרקעות הורי רבי לעזר לאילין דבית רבי ינאי לגבות מן העבדים בקרקעות רבי יהודה שלח שאל לרבי לא עזר האנס והגוזלן והגנב אמר ליה חז קה שאין הבעלים מיטפלין במיתה ומניין שאין הבעלים מיטפלין במיתה א״ר בא בר ממל חיים שנים ישלם ולא מתים עד כדון גניבה גזילה אמר רבי אבון וחשיב את הגזילה אשר גזל בעיינה.

הלכה ה׳ נכסים שיש להן אחריות וכו׳. ברא שונה היו קונין בשליפת המנעל הדא היא דכתיב וזאת לפנים בישר׳ על הגאולה ועל התמורה שלף איש נעלו וגו׳. מי שלף תמן אמרין רב ולוי חד אמר הקונה וחד אמר המקנה ואתיין אילין פלוגותא כאינון פלוגותא דתני בועז נותן לגואל ר׳ יהודה אומר הגואל נתן לבועז חזרו להיות קונים בקצצה מהו בקצצה בשעה שהיה אדם מוכר שדה אחוזתו היו קרוביו מביאין חביות וממלין אותן קליות ואגוזים ושוברין לפני התינוקות והתינוקות מלקטין ואומ׳ נקצץ פלוני מאחוזתו ובשעה שהיה מחזירה לו היו עושין כך ואומ׳ חזר פלוני לאחוזתו אמר רבי יוסה בי רבי בון אף מי שהוא נושא אשה שאינה הוגנת לו היו קרוביו מביאין חביות וממלין אותן קליות ואגוזים ושוברין לפני התינוקות והתינוקות מלקטין ואומרי׳ נקצץ פלוני ממשפחתו ובשעה שהוא מגרשה היו

seorsim in medium, & dividunt. Si faciat torquem filiæ suæ, non adducunt in medium; & dividunt, quod inservit ad usum in die profano; at quod inservit ad usum in die festo, adducunt in medium, & dividunt. R. Mena dicit: Ornamenta diei festi dividunt, at ornamenta Sabbathi non est necesse. R. Abin: Certum est, quod tam ornamenta diei festi, quam ornamenta Sabbathi adducant in medium, & dividant. R. Zehira quæsivit coram R. Mena. Ista sunt specula. Respondit illi. Intelligens tu es cui sunt specula multa. Respondit. Adducunt & dividunt. R. Jehuda misit, ad interrogandum R. Elieser; Quid erit si exigatur ex servis in bonis immobilibus? Respondit: Exigunt ex servis in bonis immobilibus. Consentit R. Elieser cum schola R. Isai, quod exigatur ex servis in bonis immobilibus. R. Jehuda misit ad interrogandum R. Elieser; oppressor, direptor, & fur. Respondit: Præsumtio est, quod domini non conjungantur in morte. Et unde probatur, quod non conjungantur in morte. Dicit R. Ba bar Mimal. *In vivis duplex rependet*. At non in mortuis. Hactenus de fure. De direptore unde probatur? Dicit R. Abin: *Et restituet rapinam quam rapuit in specie*.

Constitutio V. Bona quibus est cautio &c. Antiquitus acquirebant detractione calcei. Hoc est quod scriptum est: *Hic erat mos antiquus in Israel in redemtione, & in commutatione, ut vir solveret calceum suum &c.* Quis calceum detraxit? Ibi dicunt Rab & Levi; alter dicit; acquirens; & alter dicit: Qui facit acquirere: Et illi dissentiunt: Etenim extat traditio: Boaz dedit redemtori; R. Jehuda dicit: Redemtor dedit Boazo. Iterum inceperunt acquirere excisione. Quid significat excisione? Quando quis vendebat agrum possessionis suæ, ejus propinqui afferebant dolia, eaque implebant rebus vilibus & nucibus, eaque frangebant coram pueris, & pueri eas colligentes clamabant; Excinditur N. a possessione sua; Et quando restituebatur *in agrum possessionis suæ*; hoc faciebant dicentes; Revertitur N. ad possessionem suam. Dicit R. Jose discipulus R. Bon. Similiter siquis nuberet mulieri infami, ejus propinqui afferebant dolia plena rebus vilibus & nucibus, eaque frangebant coram pueris; & pueri eas colligentes clamabant. Exscinditur N. a familia sua. Et quando eam repudiabat, ita faciebant dicentes; Revertitur N. ad familiam suam. Iterum inceperunt acquirere argento, scriptura, & possessione. Argento probatur ex eo quod dictum est. *Agri ementur argento*. Hoc est argen-

עושין כן ואומרין חזר פלוני למשפחתו חזרו
להיות קונים בכסף ובשטר ובחזקה בכסף שדות
בכסף יקנו זה הכסף וכתוב בספר וחתום
אילו עידי שטר והעד עדים אילו עידי חזקה
או אינן אלא עידי שטר כבר כתיב וכתוב
בספר וחתום רבי יסא בשם ובי מנא בר
תנחום ר׳ אבהו בשם ר׳ יוחנן אין קרקע נקנה
כפחות משו פרוטה מה טעמא שרות בכסף
יקנו ופליג על ההיא דאמר ר׳ חנינה כל שקלים
שכתוב בתורה סלעים ובנביאים ליטרין
ובכתובים קנטירין חוץ משיקלי עפרון מה
טעמא בכסף מלא יתננה לי ולא דמייא תמן
כתיב כסף והכא כתיב שקלים התיבון הרי
אונס הרי אין כתיב באן אלא כסף ואת אמר
שקלים ולא כרבי ליעזר דרבי ליעזר אומר
הילוך קונה דתני הילך בשדה לאורכה ולרחבה
קנה עד מקום שהילך דברי רבי אליעזר
וחכמים אמרים לא קנה עד שיחזיק הכל מודין
במוכר שביל לחבירו כיון שהילך בו קנייו מה
טעמא קום התהלך בארץ וגומ׳ בשטר רבי
ירמיה סבר מימר בשטר על מנת שלא ליתן
כסף אבל בשטר על מנת ליתן כסף לא
קנה עד שיתן כסף ר׳ יונה ורבי יוסה תריהון
אמרין אפילו לא נתן בסף קנה מתניתא
מסייתה לר׳ יונה ורבי יוסה מכר לו עשר
שרות באחת כיון שהחזיק באחת מהן החזיק
בכולם אבל אם לא נתן לו אלא דמי אחת
מהן או שלא כתב אונו אלא על אחת מהן
לא קנה אלא אותה שמכר לו בלבד
וכי יש אוני בלא כסף אין תימר בשנתן לו
דמי כולם אנן קיימין לא אמ׳ אלא דמי
אחד מהן אלא או הדא או הדא בבסף רבי
בא סבר מימר בבסף על מנת שלא יכתוב
אוני אבל בבסף על מנת לכתוב לו אוני לא
קנה עד שעה שיכתוב אונו רבי יונה ורבי
יוסי פליגין אתייא דרבי בא כשמואל ודרב
הונא כרבי יוחנן דר׳ בא בשמואל שמואל
שאל לרב חונה שוחט ונתעסק בקדשים אמר
ליה לרצונכם פרט למתעסק כתב מתנה בלשון

gentum; *Et scribetur in libro, & obsignabitur*. Isti sunt testes scripturæ; *Et testis testificabitur*. Isti sunt testes possessionis. Aut non sunt nisi testes scripturæ. Jam scriptum est. *Et scribetur in libro, & obsignabitur*. R. Isa nomine R. Mena bar Tanchum, R. Abau nomine R. Jochanan. Solum non acquiritur minori pretio pruta; Qua de causa? Quia dictum est. *Agri argento ementur*. Et dissentit ab eo quod dicit R. Chanina. Sicli in lege memorati sunt selæ; & in Prophetis libræ, & in Hagiographis centarii, exceptis siclis Ephron. Qua de causa? Quia dictum est. *Argento pleno det eam mihi*. At non est simile. Ibi scriptum est argentum, & hic sicli. Et opponunt: Ecce violentus. Ecce ibi non scriptum nisi argentum; Et tu dicis siclos? In hoc non consentit R. Elieser; Etenim R. Eliefer dicit: Incedendo acquirit: Etenim extat traditio: Si incedat in agro per ejus longitudinem & latitudinem, acquirit usque ad locum quo incedit. Verba R. Eliefer; & sapientes dicunt; non acquirit, nisi quando apprehendat. Omnes conveniunt; siquis emat quod socii sui est, postquam per illud incessit, acquisivit. Qua de causa? Quia dictum est: *Surge & incede per terram &c.* Scriptura. R. Jeremia putat dicendum; Scriptura, cum conditione ne det argentum. Si cum scriptura cum conditione, aut det argentum, non acquirit nisi postquam dederit argentum. R. Jona, & R. Jose, ambo dicunt; vel si non dederit argentum, acquirit. Misna favet τῷ R. Jona. Et R. Jose. Si illi vendat simul decem agros, postquam apprehendit unum ex iis, omnes acquisivit; At si illi non dederit pretium nisi unius ex illis, aut non dederit scriptum nisi unius ex illis, non acquirit, nisi illum quam emit duntaxat; Num est scriptura illi qui non habeat argentum? Si dicas, quando dederit illi pretium omnium; nos explicamus; non dixit nisi pretium unius ex illis; sed utrumque fiet argento. R. Ba putat dicendum argento cum conditione, ne scribat contractum. At argento cum conditione, ut scribat contractum non acquirit, nisi usque ad tempus, quo scribet contractum non acquirit. R. Jona & R. Jose dissentiunt; R. Ba consentit cum Samuele, & R. Huna cum R. Jochanan. R. Ba consentit cum Samuele. Et Samuel quæsivit a Huna. Si mactet & occupatus sit in sanctitatibus. Respondit. Scriptum est: *Juxta beneplacitum vestrum*, excludit eum qui sit occupamus. Si scribat docent vocabulo acquisitionis. Dixit illi; Si equitet post camelos.

קניין אמר ליה ארכביה אחרי ריכשי אמרה רבי בא ולא קיבלה שמואל מהו ארכביה על תרין רידשי ברקי סכרין מימר מייתי תרין סוסיון שטיי ומרכבין ליה על תריהון וההוא אזיל ברא וההין אזל ברא לא אשכח גבי כלום א״ר יוסי ייפה כוחו בשני דברים שיש שיעבוד למכירה ואין שיעבוד למתנה שהמוכר לא מכר את הכל והנותן מתנה נתן את הכל ודרב חונה כרבי יוחנן חד בר נש מי דמיך אמר ינתנו כל נכסי לפלוני חזר ואמר כתבו ותנו רבי לעזר ור״ש בר וקים אעלון עובדא קומי רבי יוחנן אמר אם אמר לזכותו דברי הכל זכה ואם לזכותו בכתב כל עמא מודיי שאין אדם זוכה בכתב לאח׳ מיתה מי מוריע את רבו תיפתר שהיו שם עדים יודעים הנע עצמך שאין שם עדים יודעין א״ר יוסי לעולם השדה בחזקת בעליה ומוציא מחבירו עליו הראייה מניין לנכסים שאין להן אחריות שהן נקנין עם נכסים שיש להן אחריות בכסף ובשטר ובחזקה רבי יוסי בשם חזקיה ר׳ יונה ר׳ חנניה תרתייה בשם חזקיה כתיב ויתן להם אביהם מתנות רבות לכסף ולזהב ולמגדנות עם ערי׳ בצירות ביהודה עד כדון כשהיו קרקעות ומטלטלין במקום אחד היו קרקעות במקום אחד ומטלטלין במקום אחר א״ר בון בר חייה נישמעינה מן הדא אמר להן ר׳ אליעזר מעשה באחד שהיה דר בירושלם והיו לו מיטלטלין הרבה וביקש לחלקן אמרו לו אין את יכול אלא אם כן קנית קרקע מה עשה הלך וקנה סלע אחד בצד ירושלם אמר חצייה צפוני אני נותן לפלוני אם מאה חביות של יין חצייה דרומית אני נותן לפלוני עם מאה חביות של שמן ובא מעשה לפני חכמי׳ וקיימו את דבריו א״ר חנינה קומי רבי מנא ולא שכיב מרע הוא לפי שבכל מקום אין אדם מזכה אלא בכתב וכאן אפילו בדברים לפי שבכל מקום אין אדם מזכה עד שיהו קרקעות ומטלטלין במקום אחד וכאן אפילו קרקעות במקום אחר ומטלטלין במקום אחר א״ל לא כרבי ליעזר

los. Dixit R. Ba. At hoc non accepit Samuel. Quid erit, si equitet super duos camelos exquisitissimos? Dicendum putant; Si adducantur duo equi veloces, & super ambos equitet, & alter hinc, & alter illinc incedat, deprehenditur, quod super nullo equitet. Dicit R. Jose: Bestiarum est ejus jus in duabus rebus, quia est obligatio in venditione, at non est obligatio in dono; Qui vendit, non vendit totum, qui donat donat totum. Qui dat in donum, omne donat. Consentit R. Huna cum R. Jochanan. Si quis moriens dicat; Dentur omnes meæ facultates τῷ N. Atque iterum dicat: Scribite, & date. R. Eliéser & R. Simeon bar Ichim attulerunt factum coram R. Jochanan. Respondit: Si dicat; Ut acquirat, omnium consensu acquisivit; Si vero dicat; ut acquirat scriptura; Omnes conveniunt; quod nemo acquirat scriptura post ejus mortem. Quis indicabit herum suum? Potest explicari; quod sint testes, qui norint. Puta, quod ibi non sint testes, qui norint. Dicit R. Jose. Semper ager possessionis erit possidentis, & qui velit educere a socio suo, afferet probationem; unde probatur, quod facultates, quibus non est cautio, acquirantur cum facultatibus, quibus est cautio, argento, scriptura, & possessione? R. Jose nomine Ezechia, R. Jona, R. Chanina, ambo nomine Ezechiæ. Scriptum est: *Et dedit illis pater eorum dona multa in argento & auro, & pensitationes es cum urbibus munitis in Judæa.* Hactenus de bonis immobilibus, & mobilibus in loco uno. Si fuerint bona immobilia in altero loco, & in altero mobilia. Dicit R. Bon bar Chijah. Probari potest ex eo, quod illis dixit R. Eliéser: Narratur historia. Quidam habitabat Hierosolymis, & habebat multa bona mobilia, & volebat ea dividere. Dixerant illi; tu non potes, nisi etiam acquiras solum. Quid fecit? Abiens acquisivit uno siclo in latere Hierusalem, dicens: Dimidium, quod respicit plagam aquilonarem, detur τῷ N. cum centum doliis vini; dimidium, quod respicit plagam australem, detur τῷ N. cum cenam doliis olei. Et allatum fuit factum coram sapientibus, & confirmarunt ejus verba. Dixit R. Chanina coram R. Mena: At non si decumbat ex morbo. Eo quod nemo ubique non acquirat nisi scriptura; Et hic etiam verbis. Eo quod ubique nemo acquirat nisi quando bona immobilia, & mobilia sint in loco uno. At hoc loco, vel si altero loco sint bona immobilia, & in altero mobilia. Respondit illi. Hoc non est juxta mentem R. Eliéser. Diversum est.

Si

הוא שנייא חוא שכיב רע דרבי ליעזר הוא
שכיב מרע דרבנין א"ל שכיב מרע דרבי ליעזר
בריא לרבנין תמן תנינן קרקע כל שהוא חייב
בפיאה ובביכורים דברי רבי עקיבה קרקע כל
שהוא מהוטב א"ר מתנייה תיפתר שהיה שם
מקו' שיבולת אחת ומרגלית טמינה בו רבי יוסא
בשם רבי יוחנן היו לו שתי שדות אחת ביהודה
ואחת בגליל החזיק בזו שביהודה לזכות בזו
שבגליל או בזו שבגליל לזכות בזו שביהודה
קנה ובניכסי הגר לא קנה אפילו מיצר כנתיים
רבי זעירא בעא קומי רבי יוסא נתכוון לקנות
מן המיצר ושרע מיניה רב חדא אמר ניכסי
הגר החזיק בצפונן על מנת לזכות בדרומן
בדרומן על סנת לזכות בצפונן לא נתכוון
לקנות באמצעיתן לא קנה עד שעה שיתכוון
לקנות באמצעיתן מתניתא פליגא על רב
חסדא גר שמת וביזבזו ישראל את נכסיו
המחזיק בקרקע חייב בכל המחזיק בקמה חייב
בלקט שכחה ופיאה ופטו' מן המעשרו' ואין
אויר מפסים בין שיבולת לשיבולת תמן תנינן
אם היה מחובר לקרקע ותלש כל שהוא קנה
שמואל אמר לא קנה אלא אותו קלח בלבד
והתנן אם היה מחוב' לקרקע ותלש כל
שהו' קנה א"ר יוסי קיימה ר' אבידמא נחותא
מודה שמואל בניכסי הגר רבי יחנן בעי
המטלטלין מהו שיקנו בגרירה א"ר בר ממל
מה צריכה ליה בעורות הקשי' אבל בעורו'
הרכים לא קנה עד שיגביה מתניתא פליגא
על רבי בא בר ממל הגונב כיסו של חבירו
וחוציאו בשבת חייב שכב' נתחייב בגניבתו
של כיס עד שלא קירשה עליו השב' אבל אם
היה נורר בו ויוצא פטור מפני שחלה עליו
מיתה ותשלומין כאחת הא אם לא חלה עליו
מיתה ותשלומין כאחת חייב אמר ר' מתנייה
מתנייה תיפתר באילין כיסייא רברבייא
דאורחיהון מתגררה מניין למדו לגילגול
שבועה מסוטה אמן מאיש זה אמן מאיש
אחר עד כדון דברים שהן ראויין להשביע

Si sit decumbens ex morbo, juxta mentem R. Eliefer. Si sit decumbens ex morbo ex mente sapientem: Respondit. Si sit decumbans ex morbo; ex mente R. Eliefer; si sit sanus juxta mentem sapientum. Ibi legimus. Solum quantulumcumque sit, obligatur ad angulum, & ad primitiva. Verba R. Akiba. Solum quantulumcunque, quando sit bonum: Dicit R. Mathania: Potest exponit, quod ibi sit locus spicæ unius, & in ea abscondita margarita. R. Jose nomine R. Jochanan; Si illi sint duo agri, alter in Judæa, & alter in Galilæa, si acquirat illum qui est Judæa, ut acquirat illum, qui est in Galilæa, aut acquirit illum qui est in Galilæa, ut acquirat illum, qui est in Judæa acquirit; at facultates gentilium acquirit non acquirit, vel si fuerit terminus qui dividat. R. Zehira quæsivit coram R. Isa: Si intendat ut acquirat ultra terminum, & redundet ex eo. R. Hada dicit: Si apprehendat facultates proselyti in plaga aquilonari cum conditione, ut acquirat in plaga australi; in plaga australi cum conditione ut acquirat in plaga aquilonari; & non intendat ut acquirat in ejus medio; non acquirit nisi quando acquirat in medio. Misna contraria est τῷ R. Chasda. Si proselytus moriatur, & Israelita deprædetur ejus facultates, qui apprehendit solum, tenetur in omnibus; Qui apprehendit segetem, obligatur ad spicilegium, ad manipulum oblivione relictum, & ad angulum, & absolvitur a decimis; neque fluvius disterminat inter spicas & spicas. Ibi legimus. Si fuerit adhærens solo, & avellat quantulumcunque acquirit. Samuel dicit. Non acquirit nisi eum truncum dumtaxat. Atqui legimus. Si adhæreat solo, & avellat quantulumcunque, acquisit. Dicit R. Jose coram R. Abudama Nachuta. Consentit Samuel in facultatibus proselyti. R. Jochanan quæsivit. Bona mobilia num acquiruntur attractione? Dicit Rabi bar Mimal. Quid illi necesse est in pellibus duris? At in pellibus mollibus, si eas educat in Sabbatho, reus est; eo quod in Sabbatho teneatur furto marsupii; donec super eo sanctificetur sabbathum; at si trahat, & egrediatur, absolvitur. Quia cadit simul super eum mors, & restitutio; at si super eum non cadat mors & restitutio, tenetur. Dicit R. Mathania. Potest exponi de his marsupiis magnis, quæ sunt trahenda. Unde probatur, quod teneatur juramento? Amen a viro illo, amen a viro isto. Hactenus de rebus in quibus conveniens est juramentum, in rebus ubi non est conveniens juramentum, unde probatur?

דברים שאינו ראוי להשביע אמר רבי יוסי
בי רבי בון נישמעינה מן הדא אמן שלא
סטיתי ארוסה ונשואה שומרת יבם וכנוסה
ארוסה ושומרת יבם ראוי הוא להשביע את
אמר מגלגלין והכא מגלגלון אית תניי תני
מה זו באלה ובשבועה אף כל הנשבעין באלה
ובשבועה אית תניי תני בזו אלה ושבועה
ואין כל הנשבעין באלה ובשבועה הוון בעי
מימר מאן דאמר מה זו באלה ובשבועה אף
כל הנשבעין באלה ובשבועה ניחא ומאן
דאמר זו באלה ובשבועה ואין כל הנשבעין
באלה ובשבוע׳ לגילגול את למד ולשבועה
אין את למד אית תניי תני מה זו באמן
ובאמן אף כל הנשבעין באמן ובאמן אית
תניי תני זו ובאמן אין כל הנשבעין באמן
ובאמן הוון בעיי מימר מ״ד מה זו באמן ובאמן
אף כל הנשבעין באמן ובאמן ניחא ומאן
דאמר זו באמן ובאמן ואין כל הנשבעין באמן
ובאמן כלום למדו לגילגול שבועה אלא מסופה
בנילגול את למד ולאמן אמן אי את למד.

הלכה ו׳ כל הנעשה דמים באחר וכו׳. תמן
תנינן זה הכלל כל המיטלטלין קונין זה את
זה רבי בא רב חונה בשם רב אפי׳ צבור
בציבורין א״ל רבי אלעזר לא שנינו אלא כל
הנעשה דמים באחר בלבד דבר שהוא צריך
לשום אתייא דרב חונה כרבי יוחנן ור׳ לעזר
כשיטתיה דתנינן תמן האחין השותפין שחייבין
בקולבון פטורין ממעשר בהמה ושחייבין
במעשר בהמה פטורין מן הקולבון א״ר לעזר
והן שחלקו גדיים כנגד תיישים ותיישים כנגד
גדיים אבל אם חלקו גדיים כנגד גדיים
ותיישי׳ כנגד תיישי׳ הוא חלקו משעת ראשונה
א״ר יוחנן ואפי׳ חלקו גדיים כנגד גדיים ותיישים
כנגד תיישים כלקוחות הן דתנינן תמן הלקוח
והניתן לו מתנה פטור ממעשר בהמה האחין
השותפין שחייבין בקולבון פטורין ממעשר
בהמה בשחלקו וחזרו ונשתתפו כשחייבין
במעשר בהמה ופטורין מן הקולבון בשלא
חלקו רבי בא בשם רב יהודה בשם שמואל
לזה פרה ולזה חמור החליפו את של זה

Dicit R. Jose, R. Bon; probatur ex hoc. Amen quod non declinavi neque desponsata, neque nupta, neque expectans levirum, neque ducta in thalamum. Desponsata & expectans levirum conveniens est ut juret. Tu dicis. Involvit; at hoc loco non involvit. Est qui docet: Hoc fit cum maledictione, & juramento; ita pariter omnes qui adjurantur, jurant cum maledictione & juramento. Est qui docet; Hoc fit cum maledictione & juramento, ac reliqua omnia non fiunt cum maledictione & juramento. Dicendum est: Qui dicit; Hoc cum maledictione & juramento, ita pariter omnes adjurantur cum maledictione & juramento: concedatur, qui dicit: Hoc cum maledictione & juramento. Ad involvendum tu doces, ad jurandum non doces. Est qui docet: Hoc fit cum amen & amen; at reliqui omnes non adjurantur cum amen amen. Sunt qui putant dicendum; qui dicit; Sicut hoc fit cum amen amen; ita pariter omnia cum amen amen; concedatur. Est qui dicit: Hoc fit cum amen amen, at reliqui omnes non adjurantur cum amen amen. Num non addiscimus ad involvendum juramentum nisi a muliere adulterii suspecta? Ad involvendum tu doces, at amen amen non doces.

Constitutio VI. Omnis res æstimatur nummis &c. Ibi legimus. Hæc est regula generalis. Omnia bona immobilia inter se acquiruntur. R. Ba, R. Huna nomine Rab: vel si in cumulos cumuletur. R. Elieser dicit: Non legimus nisi quod omnis res æstimetur nummis dumtaxat; Res quæ opus habeat summa. Consentit R. Huna cum R. Jochanan, & R. Eliefer juxta sententiam suam. Etenim ibi legimus: Si fratres societatem ineant, obligantur ad collybum, & absolvuntur a decima animalis; & qui obligantur ad decimam animalis, absolvuntur a collybo. Dicit R. Eliefer. Si dividant hœdos contra arietes, & arietes contra hœdos; at si diviserint hœdos contra hœdos, & arietes contra arietes diviserunt a primo tempore. Dicit R. Jochanan; vel si diviserint hœdos contra hœdos, & arietes contra arietes; æstimantur quasi emtiones. Etenim ibi legimus; Si emat & dono det; absolvitur a decima animalis. Si fratres dividant, & obligentur ad collybum, absolvuntur a decima animalis; quando diviserunt, atque iterum societatem inierunt; cum obligantur ad decimam animalis, & absolvuntur a collybo, quando non diviserunt. R. Ba nomine R. Jehuda nomine Samuel. Si huic fuerit vacca, & illi asinus; Si alter

לזה ואת של זה לזה משך בעל החמור
את הפרה ובא בעל הפרה למשוך את החמור
ונמצא שמתה החמור בעל החמור צריך
להביא ראייה שהיתה חמורו קיימת בשעה
שמשך את הפרה שכל המוציא מחבירו
עליו הראייה חוץ מן החליפין ומאן דלא
סבר דא מילתא לא סבר בנזיקין כלום
אר׳ זעירא ואנא לי נא סבר לה אר׳ בא
לרבי זעירא מתניתא פליגא על שמול היו
היו בה מומין ושורה בבית אביה האב צריך
להביא ראייה לא הבעל צריך להביא ראייה
להוציא קידושין מרשות האב תלמידוי דרבי
יונה אמרין תיפתר בקידושים קטנים דלמא
רבי חונה ורבי פינחס ורבי חזקיה סליקין
מישאול בשלמיה דרבי יוסף למילף מיניה
לרשות הבעל צריך להביא ראייה ולא האב
אל׳ מתניתא מסייעא לשמואל׳ נכנסה
צריך להביא ראייה להוציא כתובה מרשות
הבעל אמר לון לא מודה שמואל שאם משך
בעל׳ הפרה את החמור שהו׳ צרי׳ להביא
ראייה שהיו בה מומין אילו עד שלא תיכנס
לרשותו וזה כיון שכנס כמי שמשך ר׳ בא
רב המנונא רב ארא בר אחה בשם רב
מכרה לו פרה ברמי׳ רחזקיה אל הב לי אינון
פריטיא אמ׳ ליה מה את בעי מינהון אל
מיזבין ליה חמור משך בעל הפרה את החמור
לא נקנית הפרה חמור מהו שיקנה רבי בא
אמר נקנית רבי יוסי אומר אינה נקנית סבר
רבי בא דאינון חליפין ולית אינון חליפין רבי
מנא בשם רבי יוסי פעמים שתחילת מקח לזה
ותחילת מקח לזה היך עבידא מכרה לו פרה
בדמים סמיכה גבי חדא פריטייא למחר
אשכחיה קאים תמן אל מה את קיים עביד
הכא אל בעא אינון פריטייא אל מה את
בעי מינהון אמר ליה מזבן לי חד חמור אל
הרי חמור לפניך משך זה לא קנה זה משך
זה לא קנה זה אלא זה קנה לעצמו וזה
קנה לעצמו מתניתי׳ רשות הגבוה בכסף
ורשות ההדיוט בחזקה כיצד גיזבר שנתן
מעות הקדש במטלטלין קנה הקדש בכל מקום

alter cum altero commutationem faciat; Si traxerit dominus asini vaccam, & venerit dominus vaccæ ad trahendum asinum, & inveniat mortuum asinum; dominus asini debet afferre probationem, quod asinus vivus esset tempore, quo attraxit vaccam; Etenim qui vult educere a socio suo, incumbit illi probatio. Exceptis commutationibus; & qui non ita sentit in hac re, nihil curat de damnis. Dicit R. Zehira. Ego quoque ita sentio. Dixit R. Ba τῷ R. Zehira; Misna contraria est Samueli. Si in ea sint vitia, & adhuc sit in domo patris, pater debet afferre probationem. Non debet sponsus afferre probationem ad educendum sponsalia e potestate patris. Discipuli R. Jona dixerunt. Potest exponi de sponsalibus minorennum: Aliquando R. Huna, & R. Pinchas & R. Jochanan adscenderunt ad salutandum R. Jose, & ad discendum ab eo. Respondit illis. Misna favet Samueli in ea quæ introducta sit in potestatem mariti, quod maritus debeat afferre probationem; at pater non debet afferre probationem ad educendum dotem ex potestate mariti. Dixit illis: Non convenit Samuel; Si dominus vaccæ traxerit asinum, quod debeat afferre probationem; Si fuerint in ea vitia; hoc intelligitur, antequam introduxerit in potestatem suam; at postquam introduxit, assimilatur illi qui trahit. R. Ba R. Amenuna, R. Ada bar Acha nomine Rab; Si vendat illi vaccam nummis, ut corroboret, illi dicat: Da mihi istas prutas: Si illi dicat: Quid de illis facere vis? Si respondebit: Volo emere asinum: Si trahat dominus vaccæ asinum, non acquiritur vacca; asinus num acquiritur? R. Ba dicit: Acquiritur; R. Jose dicit: Non acquiritur. Putat R. Ba, quod istæ sint commutationes, at non sunt commutationes: R. Mena nomine R. Jose; Aliquando principium emtionis hujus est principium emptionis illius. Quomodo erit factum? Si vendat illi vaccam nummis; & confidat super una pruta; postridie si inveniatur ibi consistens. Et dicat: Quomodo hoc confirmas? Si dicat: Volo hanc prutam. Et ille respondeat: Quid de illa vis facere? Et iste dicat: Volo emere mihi unum asinum: Et ille respondeat: Ecce tibi coram te asinus. Si attrahat illam non acquirit, si attrahat hunc non acquirit; sed illam acquirit seorsim, & hunc acquirit seorsim. Traditio. Potestas sanctuarii est in argento, & potestas idiotæ in possessione. Quomodo? Si quæstor det nummos sanctuarii in rebus mobilibus, acquirit sanctuarium in quocunque loco sit. Dictum est: *Domino*

est

שהוא שנאמר ליי׳ הארץ ומלואה תבל ויושבי
בה אמירתי לגבוה כמסירתי להדיוט כיצד
לקח פרה מן ההקדש במאתים לא הספיק
להביא מאתים עד שעמד במנה מביא מאתים
הדא היא אמירתי לגבוה כמסירתי להדיוט
פרה הן ההקדש במנה לא הספיק להביא מנה
עד שעמד במאתים מביא מאתים הדא היא
דכתיב ויסף חמישית כסף ערכך עליו וקם
לו הא אם יוסיף הרי הוא קם לו ואם לאו
אינו קם לו שור זה עולה ובית זה קרבן קנה
הקדש בכל׳ מקו׳ שהוא דכתיב ליי׳ הארץ
ומלואה וגו׳ ובהדיוט לא קנה עד שעה שיחזיק.

הלכה ז׳ כל מצות האב על׳ הבן וכו׳.
מצות שהאב חייב לעשות לבנו למוהלו לפרותו
ללמדו תורה וללמדו אומנות להשיאו אשה
רבי עקיבה אומר אף ללמדו לשוט על׳ פני
המים למוהלו ביום השמיני ימול בשר ערלתו
לפרותו דכתיב וכל בכור אדם בבניך תפדה
ללמדו תורה ולמדתם אותם את בניכם ללמדו
אומנות תני רבי ישמעאל ובחרת בחיים זו
אומנות להשיאו אשה והודעתם לבניך ולבני
בניך אימתי אתה זוכה לבניך ולבני בניך
בשעה משיא את בניך קטני׳ ר׳עקיבה או׳ אף
לשוט על פני המי׳ למען תחיה אתה וזרעך
מה למצו׳ או לעיכוב נישמעינה מן הדא בר
תרימה אתא לגבי רבי אידי אל׳ פיים לאבא
דיסביני אתא פייסיה ולא קביל עלוי הדא
אמרה למצוה אימר לעיכוב הוה ליה לבופניה
מניין שאם לא עשה לו אביו שהו׳ חייב
לעשו׳ לעצמו ת״ל אדם תפדה ונמלתם אותם
ולמדתם אותם והודעת אתה למען תחיה
אתה חמן תנינן האב זכה לבן בנוי בכח
בעישר ובחכמה בנוי מניין ייראה אל עבדיך
פעלך והדרך על בניהם בכח גיבור בארץ
יהיה זרעו וגו׳ בעושר נער הייתי גם זקנתי
ולא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם

est terra & plenitudo ejus orbis terrarum, & qui habitant in eo &c. Votum pro Deo est sicut traditio pro idiota: Quomodo? Si emat vaccam a sanctuario ducentis nummis, & priusquam adducat ducentos nummos, æstimetur mina; adducet ducentos nummos. Ecce votum pro Deo est sicut traditio pro idiota. Si emat vaccam a sanctuario mina, & priusquam adducat minam, æstimetur ducentis nummis, adducet ducentos nummos. Hinc scriptum est. *Et addet quintam partem argenti æstimationem tuam super illud, & confirmabitur illi.* Ecce si addet; confirmabitur illi, si minus non confirmabitur illi. Bos iste in holocaustum, & domus ista in oblationem; acquirit sanctuarium in quocunque loco fuerit: Scriptum est enim. *Domino est terra, & plenitudo ejus &c.* At idiota non acquirit nisi ad tempus apprehensionis.

Constitutio VII. Quibus præceptis, quibus pater tenetur erga filium &c. Omnibus præceptis, quibus pater tenetur facere erga filium, ad eum circumcidendum; ad redimendum, ad eum docendum legem, atque ad eum docendum artificium, & ad nubendum. R. Akiba dicit: Etiam illum docebit natare in superficie aquarum. Ad eum circumcidendum. Dictum est enim. *In die octavo circumcidet carnem præputii sui.* At redimendum. Scriptum est enim. *Et omne primogenitum hominis in filiis tuis redimes.* Ad docendum legem. *Et addisceris vos & filii vestri:* Ad docendum artificium. Docet R. Ismael: *Et eliget in vita:* Hoc est artificium. Ad ducendum illi uxorem. *Et significabis filiis tuis, & filiis filiorum tuorum.* Quando tu mereri facies filios tuos, & filios filiorum tuorum? Quando nubes filios tuos minorennes. R. Akiba dicit: Ad docendum filios suos natare in superficie aquam: Scriptum est enim; *Ut vivas tu & semen tuum.* Num ad præceptum, an ad impediendum? Intelligimus ex eo, quod Bar Therima convenit R. Amme, eique dixit: Roga patrem, ut me recipiat, venit ut eum rogaret, unde probatur, sibi pater non faciat, quod ipse sibi facere debeat? Ex eo quod dictum est: at receperit; Quod dicis, respicit præceptum: Si dicas ad impediendum: illam obligant: *Homo redimes. Et circumcidetis ipsos; & docebitis ipsos. Et significabis tu; ut vivas tu.* Ibi legimus: Pater acquirit filio formam, robur, opes & sapientiam & annos. De forma unde probatur? Ex eo quod dictum est. *Respice in servum tuum, & in opera tua, & dirige filios eorum.* Robur. *Robustum in terra erit semen ejus &c.* Opes: *Junior fui,*

בחכמת למרחם אותם את בניכם לדבר בם
בשנים למען ירבו ימיכם וימי בניכם וכשם
שהוא זכה לו בחמשה דברים כך הוא חייב
לו בחמשה דברים ואילו הן מאכיל ומשקה
מלביש מנעיל מנהיג הדא הוא דכתיב יחולו
על ראש יואב זב ומצורע ומחזיק בפלך ונופל
בחרב וחסר לחם זב תשיש ומצורע עזיב
ומחזיק בפלך בוריי נופל בחרב קצר ימים
וחסר לחם מסכן כד אתא שלמה מיקטול
ליואב אל אביך גזר עלי חמש גזירות קבלין
ואנא מיתקטיל וכולהון קמין מן דבית
דוד זב היה רחבעם והמלך רחבעם התאמץ
לעלות במרכבה לנוס לירושלם מה זב מה
איסטניס מצורע זה עוזיהו ויהי עוזיהו המלך
מצורע עד יום מותו מחזיק בפלך זה יואש
ואת יואש עשו שפטים תני ר׳ ישמעאל מלמד
שהעמידו עליו בירניות קשים שלא הכירו
אשה מימיהם והיו מענין בו כדרך שמענין
את האשה הדא הוא דכתיב וענה גאון ישראל
בפניו ועינה גאון ישר׳ בפניו ונופל בחרב זה
אשיהו דכתיב ויורו המורים למלך יאשיהו
ואמר רבי יוחנן מלמד שלשו גופו ככברה
תני ר׳ ישמעאל שלש מאות חיצים יורו במשיח
יי׳ וחסר לחם זה יויכין וארוחתו ארוחת
תמיד נתנה לו וגו׳. תמן תנינן אם התחילו
אין מפסיקין התחלת המרחץ אי זו היא רבי
זריקן בשם ר׳ חנינה משיתיר איזורו רב אמר
משיתיר מנעלו רבי יהושע בן לוי הוה יליף
שמע פרשתה דבר בריה בכל ערובת שובתא
חד זמן אינשי ועאל מיסחי בההן דימוסין
דטיבריא והוה מיסתמיך על כתפיה דרבי
חייה בר בא אנחר ונפק ליה מן דימוסא
אמר כך הוה רבי לעזר בר יוסי אמר שליח
סטי אל רבי חייה בר בא לא כן אלפן רבי
אם התחילו אין מפסיקין אמר ליה חייה
בני וקלה היא בעיניך שכל מי שהוא שומע
פרשה מבן בנו כאילו הוא שומעה מהר סיני

fui, etenim ſenui, & non vidi juſtum derelictum, nec ſemen ejus quærentem panem. Sapientiam. *Et docebitis ea filios veſtros, ad loquendum in eis. Ut prolongentur dies veſtri, & dies filiorum veſtrorum;* & ſicut illi acquirit in quinque rebus, ita pariter illi obligantur in quinque rebus, ſc. in cibo & in potu, in veſtitu, & in indutione calcei, & in ductione. Hoc eſt quod ſcriptum eſt. *Et veniat ſuper caput Joab, & ſuper omnem domum patris ejus, nec deficiat de domo Joab ſeminifluus, & leproſus, tenens fuſum, & cadens gladio, & indigens pane. Seminifluus*: infirmus; *Leproſus*; derelictus; *tenens fuſum*: fatuus: *cadens gladio;* brevis dierum; *indigens pane*: pauper. Quando venit Salomon ad occidendum Joab, dixit illi. Pater tuus decrevit ſuper me quinque decreta obſcura; & ego interficior. Et hæc omnia contingent in domo David. Seminifluus; iſte eſt Roboam. *Porro rex Roboam feſtivus adſcendit currum, & fugit Hieruſalem.* Eſt qui dicit: Infirmus. *Leproſus.* Iſte eſt Uzias: *Et fuit Uzias rex leproſus uſque ad diem mortis ſuæ. Tenens fuſum.* Hic eſt Joas. *Et in Joas fecerunt judicia.* Tradit R. Iſmael; Docetur, quod ſtatuerint in eum homines fortes, qui a diebus ſuis non cognoverunt mulieres. Et eum affligebant, ſicut affligunt mulierem. Hinc ſcriptum eſt. *Et teſtificabitur magnificentia Iſrael in conſpectu ejus*: Et afflicta eſt magnificentia Iſrael in conſpectu ejus. *Et cadens gladio.* Iſte eſt Joſias. Scriptum eſt: *Et ſagittarunt ſagittarii Regem Joſia.* Et dicit R. Jochanan; Docet, quod fecerint ejus corpus inſtar cribri. Docet R. Iſmael; Trecentæ ſagittæ projectæ ſunt in unctum Domini. *Et indigens pane.* Iſte eſt Jehoakim. Dictum eſt: *Et annona ei dabatur a rege per ſingulos dies.* Ibi legimus: Si incipiant, non ceſſabunt. Principium lotionis quodnam eſt? Dicit R. Zerichan ben Chanina? Poſtquam diſſolverit ejus cingulum. Rab dicit: Poſtquam diſſolverit calceum. R. Jehoſua ben Levi docet: Si audiat ſectionem filii filii ſui in ſingulis veſperis Sabbathi. Aliquando cum oblitus eſſet ingreſſus eſt in thermas Tiberiadis, & ipſe impoſitus fuit humeris R. Chijah bar Ba. Eum increpuit, & exiit ex thermis. Ita dicit R. Elieſer. Legatus venit. Dixit illi R. Chijah bar Ba; non ita nos docuit Rabi. Si incipiant, non ceſſabunt. Dixit illi. Chijah fili mi, num leve eſt in oculis tuis? Qui audit ſectionem ex filio filii ſui reputatur perinde ac audiat ex monte Sinai. Qua de cauſa? Quia dictum eſt. *Et ſignificabis filiis*

מט׳ והודעת׳ לבניך ולבני׳ בניך וגו׳. יום אשר
עמדת לפני יי׳ אלהיך בחורב ר׳ חזקיה בר ירמיה
ר׳ חייה בשם רבי יוחנן אם יכול את שלשל
שמועה עד משה שלשלה ואם לאו תפוש
או ראשון ראשון או אחרון אחרון גידול אמר
כל האו׳ שמועה משם אומרה יהא רואה
בעצמו כאלו בעל שהמועה עומד לפניו מה
טעמא אך בצלם יתהלך איש וגו׳. רב אדם
יקרא איש חסדו ואיש אמונים מי ימצא
זה רבי זעירא דאמר רבי זעירא לית אנן
חשין על שמועתה דרב ששת דהוא נברא
טפתחא ואמ׳ זעירא לר׳ יסא חכם ר׳ פדייה
דאת אמ׳ שמועתא מן שמיה אל רב אדא
בר אחוה אמרין משמו מצוה שהבן חייב
לעשות לאביו אי זהו מורא לא יושב במקומו
ולא מדבר במקומו ולא סותר את דבריו אי
זהו כיבוד מאכיל ומשקה מלביש ומכסה
ומנעיל מכניס ומוציא מן דמאן חונה בר
חייה אמר משל זקן ואית דבעי מימר משלו
לא כן אמר ר׳ אבהו בשם ר׳ יוסי בר׳ הנינה
מניין אפילו אמר לו אביו השלך את הארנקי
הזו לים ששומע לו בההוא דאית ליה חורנין
ובעושה הנחת רוחו של אביו אחד האיש
ואחד האשה לא שהאיש ספיקה בידו האשת
אינה ספיקה בידה מפני שיש׳ רשות לאחרים
עליה נתאלמנה או נתגרשה כמי שהיא ספיקה
לעשות עד איכן הוא כיבוד אב ואם אמר
להן ולי אתם שואלין לכו שאלו לדמה בן
נתינה דמה בן נתינה ראש פארכולי היה
פעם אחת היתה אמו מסטמתו לפני כולי
שלו ונפל קורדקסין שלה מידה והושיט לה
כדי שלא תצטער א״ר חזקיה הנוי האשקלוני
היה וראש כל פטרכולי היא ואבן שישב
עליה אביו לא ישב עליה מימיו וכיון שמת
עשה אותה יראה משלו פעם אחת אבדה
ישפה של בנימן אמרין מאן דאית ליה טבא
דכוותה אמרין דאית לדמה בן נתינה אזלון
לגביה ופסקו ליה עימיה במאה דינרין סליק
בעא מייתיתא להון ואשכח לאבוי המך ואית
דאמרין מפתחא דתיבותא הוה יהיב גוא
אצבעיה דאבוה ואית דאמרין ריגליה הוות
פשיטה על תיבותא נחת לגביהון אמר לון
לא יכלית מייתיתה לכון אמרין דילמא דהוא
בעי פריטין טובן אסקיניה למאתי׳ אסקינה

liis tuis, & filiis filiorum tuorum &c. Die quo ſtetiſti coram Domino Deo tuo in Horeb. R. Ezechia bar Jeremia, R. Chijah nomine R. Jochanan. Si poſſit tranſmittere auditionem uſque ad Moſen, tranſmittet; ſi minus apprehendet aut primam primam, aut noviſſimam noviſſimam. Ghidal dicit: Qui audit nomine illius qui dixit, conſiderabit ſeipſum quaſi ſtantem coram illo. Qua de cauſa? Quia dictum eſt: *Verumtamen in imagine pertranſit vir &c. Multi homines miſericordes vocantur. Et virum fidelem quis inveniet?* Hæc eſt ſententia R. Zehira; etenim dicit R. Zehira; Nos non ſumus ſolliciti de lectione R. Seſſath eo quod ſit vir incipiens. Et dixit R. Zehira τῷ R. Iſa: Eſt ſapiens R. Pedia; eo quod dicas lectionem ex ejus nomine. Dixit illi R. Ada filius fratris ſui; Dixerunt ejus nomine: præceptum quo obligatur filius erga patrem ſuum; Quænam eſt reverentia? Non ſedebit in ejus loco; neque loquetur in ejus loco, neque impugnabit ejus verba. Quinam eſt honor? cibabit & potabit, induet, & operiet, & induet calceum, introducet, & educet. Cujuſnam ſunt? Huna bar Chijah dicit. De bonis ſenis: Poteſt dici de bonis ſuis? Non ita dicit R. Abau, nomine R. Joſe bar Chanina; vel ſi illi dicat pater: Projice hanc crumenam in mare; illi obediet quando ſibi alii fuerint nummi, & faciat, ut conquieſcat ſpiritus patris ſui. Tam vir quam fœmina; At in viro eſt facultas, at in fœmina non eſt facultas, eo quod ſit poteſtas aliis ſuper eam; ſi fiat vidua, aut repudietur, reputatur perinde ac ſit ei poteſtas ad faciendum. Hactenus de honore erga patrem & matrem. Dixit illis. Num a me quæritis? Ite & quærite a Dama filio Nathina; qui erat dux exercituum: aliquando cum ei mater impegiſſet alapam coram omnibus ſuis, cum cecidiſſet crepida ex ejus manu, ſollicitus fuit de ea ne affligeretur. Dicit R. Ezechia. Gentilis Aſcalonita erat, & erat dux exercituum, & ſuper lapide in quo aſſedit ejus pater, nunquam ſedit; & poſtquam mortuus eſt, fecit ex eo ſibi timorem & reverentiam. Aliquando amiſſus eſt Jaſpis Benjamin. Dixerunt. Poteſtne illi ſimilis inveniri? Reſponderunt: Invenitur apud Dama filium Nathina. Eum convenerunt, & cum eo pacti ſunt centum denarios; Adſcendit, & cum vellet eum afferre, deprehendit patrem dormientem. Alii dicunt, quod clavis arcæ eſſet inter digitos ſui patris; & alii dicunt, quod ejus pes eſſet extenſus ſuper eam arcam. Deſcendit ad eos, dixitque. Non poſſum vobis afferre. Dixerunt:

לאלף כיון דאיתעיר אביו מן שינתיה סלק
ואייתיהה להון בעו מיתן ליה כר פסקו לה
לאחרייא ולא קביל אמר מה אנא מזבנא
לכון איקרא דאבהתי בפריטין איני נהנה
מכיבוד אבותיי כלום מה פרע לו הקב״ה שכר
אמר רבי יוסי בי רבי בון בו בלילה ילדה
פרתו אדומה ושקלו לו ישראל משקלה זהב
ושקלוה אמר רבי שבתי כתיב ומשפט ורב
צדקה לא יענה אין הקב״ה משהא מתן
שכרן של עושה מצות בגוים אמו של רבי
טרפון ירדה לטייל לתוך הצירה בשבת ונפסק
קורדייקין שלה והלך רבי טרפון והניח שתי
ידיו תחת פרסותיה והיתה מהלכת עליהן עד
שהגיעה להיטתה פעם אחת נכנסו חכמי׳ לבקרו
אמרה להן התפללו על טרפון בני שהוא
נוהג בי בכיבוד יותר מדאי אמרין לה מה
הוא עביד ליך ותניית להון עובדא אמרין לה
אפילו הוא עושה כן אלף אלפים אדיין לחצי
הכיבוד שאמרה התורה לא הגיע אמו של
ר׳ ישמעאל באת ואמרה וקבלה עליו לרבותינו
אמרה גערו בישמעאל בני שאינו נוהג בי
כבוד באותה שעה נתכרכמו פניהן של
רבותינו אמרין איפשר לית ר׳ ישמעאל נוהג
בכבוד אבתיו אמרו לה מהו עביד ליך אמרה
כד נפיק מבית וועדא אנא בעה משזגה
ריגלוי ומישתי מהן ולא שבק לי אמרין
הואיל והוא רצונה הוא כיבודה אמ׳ מנא
ויאות אילין טחונייא אמרין כל בר נש ובר
נש זכוותית גו קופתיה אימיה דר׳ טרפון
אמר׳ לון אכין ואגיבונת אכין אימיה דרבי
ישמעאל אמרה לון אכן ואגיבינה אכן ר׳ זעירא
הוה מצטער ואמר הלואי הוה לי אבא ואימא
דאוקרינון ואירשת גן ערן כד שמע אילין תרין
אולפנייא אמר בריך רחמנא דלית לי לא
אבא ולא אימא לא כרבי טרפון הוינא יכיל
עביד ולא כרבי ישמעאל הוינא מקבלה עלוי
אמר ר׳ אבון פטור אני מכיבוד אב ואם אמרין
כד עברת ביה אימיה מיית אבוהי כד ילידתיה
מיתת יש שהוא מאכיל את אביו פטומות
ויורש גיהנם ויש שהוא כודנו לריחים ויורש

runt: Fortasse requirit plures nummos: Convenerunt cum eo in ducentis, convenerunt in mille nummis. Postquam expergefactus est ejus pater e somno, adscendens attulit eum ad illos; voluerunt illi dare, quod novissime pacti erant; at non accepit; dixitque: Num ego vendam vobis nummis honorem mei patris? Nullam utilitatem percipiam ex honore mei patris. Quam mercedem persolvit illi Deus S. B.? Dixit R. Jose discipulus R. Bon. Ea nocte ejus vacca peperit illi vaccam rufam, eamque Israelitæ appenderunt pondere auri: & acceperunt. Dixit R. Sabathai. Scriptum est: *Judicium & multitudo justitiæ non affliget*. Non retardat Deus S. B. dare mercedem illi, qui facit præceptum in gentilibus. Mater R. Tarphon descendit in atrium ad ambulandum in Sabbatho, & apprehendit eam cardiacus dolor, quando venit R. Tarphon, posuit manus suas sub ejus ungulis, & ipsa incedebat super illis, donec pervenit ad ejus lectum. Cum aliquando ingressi essent sapientes, ut eum visitarent, dixit illis: Orate pro Tarphon meo filio, qui mihi impertit honorem plusquam deceat. Dixerunt illi: Quid tibi facit? Et narravit eis, quid sibi faceret. Dixerunt illi: Vel si millies amplius faciat, non faciet dimidium ex eo quod lex dixit. Mater R. Samuel abiens dixit & questa est cum sapientibus dicens: Reprehendite Ismaelem filium meum, qui mihi non impertit honorem. Tum palluerunt facies sapientum, qui dixerunt: Num fieri potest, ut R. Tarphon non impertiat honorem parentibus suis? Dixerunt illi. Quid tibi facit? Respondit. Quando egreditur e domo congregationis ego cupio lavare aquis ejus pedes, & ex illis potare; & mihi non permittit. Dixerunt: Quoniam hæc est ejus voluntas, talis erit ejus honor. Dicit R. Mena. Recte isti molitores dicunt. Uniuscujusque meritum est in sporta sua. Mater R. Tarphon ita illis dixit: Atque ita responderunt: Mater R. Ismael ita illis dixit, atque ita responderunt. R. Zehira mœrebat dicens. Utinam mihi esset pater & mater, quos honorarem, ut hæreditem hortum Eden. Quando audiit hæc duo facta. Dixit: Sis benedictus Deus, quod mihi non sit neque pater neque mater; quod non possim facere juxta institutum R. Tarphon; neque juxta institutum R. Ismael, possim super me recipere. Dicit R. Abun: Liber ego sum ab honore patris & matris. Dixerunt: Quando ex eo erat gravida ejus mater, mortuus est ejus pater, & quando eum peperit, mortua est ejus mater;

גן ערן כיצר הוא מאביל את אביו פטומות
ויורש גיהנם חד בר נש הוה מייכל לאביי
תרנגולין פטימן חד זמן אמר ליה אבוי ברי
איליך מנן לך אל סבא סבא אכול ואדיש
דכלבייא אכלין ומדשין נמצא מאביל ארת
אביו פטומות ויורש גיהנם כיצר כודנו בריחיים
ויורש גן ערן חד בר נש הוה טחין בריחייא
אתא מצוותא לטחונייא אל אבא עול וטחון
תחתיי אין מטת מבזייה טב לי אנא ולא את
איז מטת מילקי טב לי אנא ולא את ונמצא
כודנו לריחיים ויורש גן ערן איש אמו ואביו
תיראו ונ' את יי' אלהיך תירא הקיש מורא
אב ואם למורא המקום נאמר ומקלל אביו
ואמו מות יומת ונאמר איש איש כי יקלל
אלהיו ונשא חטאו הקיש קיללת אב ואם
לקיללת המקום אבל אי איפשר לומר מכה
כלפי למעלה וכן ברין מפני ששלשתן
שותפין בו אי זהו מורא לא יושב במקומו
ולא מדבר במקומו ולא סותר את דבריו אי
זהו הכיבור מאביל ומשקה מלביש ומנעיל
ומכניס ומוציא חונה בר חייה אמר
מילתיה דרבי חייה בר בא פלינא דאמר
ר' חייה בר בא תני רבי יורן בר ברתיה דר'
שמעון בן יוחי דתני ר"ש בן יוחי גדול הוא
כירוד אב ואם שהעריפו הקב"ה יותר מכבודו
נאמר כאן כבד ארת אביך ואת אמך ונאמר
להלן כבד ארת יי' מהונך במה את מכבדו
מהונך מפריש לקט שכחה ופיאה מפריש
תרומ' ומעשר ראשון ומעש' שני ומעשר עני
וחלה ועשה סוכה ולולב שופר ותפילין וציצית
מאביל את הרעיבי' ומשקה את הצמיאי' אם
יש לך את חייב בכל אילו ואם אין לך אין
ארת חייב באחת מהן אבל כשהוא בא אצל
כיבור אב ואם בין שיש לך בין שאין לך
כבד את אביך וארת אמך אפילו את מסבב

Est qui cibat patrem cibis pinguibus, & hæreditat gehennam; & est alius, qui in servitutem redigit patrem suum in mola, & hæreditat hortum Eden. Quomodo iste cibat patrem suum cibis pinguibus, & hæreditat gehennam? Quidam cibabat patrem suum gallinis pinguibus. Aliquando ei dixit pater. Fili mi. Unde has habes? Respondit illi: Senex senex comede, & pinguesce, quia canes comedunt & pinguescunt. Deprehenditur, quod eum cibaverit cibis pinguibus, & hæreditaverit gehennam. Quomodo qui in servitutem redigit in mola, hæreditat hortum Eden? Quidam molebat in mola, invenit contentionem inter molitores. Dixit illi. Pater mi ingredere & mole mea vice. Etenim si me contemnunt, præstat ut ego contemnar quam tu; si me verberant, præstat ut ego vapulem quam tu. Deprehensus est, quod redigens patrem in servitutem hæreditaverit hortum Eden. *Quisque matrem suam, & patrem suum timete*. Pariterque dictum est. *Dominum Deum tuum timebis*. Æquiparat timorem patris & matris timori Dei. Dictum est: *Qui maledixerit patri & matri, interficiendo interficietur*. Pariterque dictum est. *Vir vir qui maledixerit Deo suo; portabit peccatum suum*. Æquiparat maledictionem patris & matris maledictioni Dei. At si potest dici, cædit versus partem superiorem. Atque ita ratio postulat, ut hæc tria in eo conjungantur. Quinam est timor? Non sedebit in ejus loco, non loquetur in ejus loco, non impugnabit ejus verba; Quinam est honor? Cibabit eum & potabit, induet, & calceabit, & introducet & educet. Huna bar Chijah dicit; R. Chijah bar Ba dissentit; dicit R. Chijah bar Ba; docet R. Jodan filius filiæ R. Simeonis ben Jochai; etenim docet R. Simeon ben Jochai; magnus est honor patris & matris, eo quod illum Deus S. B. faciat excellere magis, quam honorem suum. Dictum est hic: *Honora patrem tuum, & matrem tuam*; Et dictum est ibi. *Honora Dominum de substantia tua*. Quando eum honorabis de substantia tua? Quando separes spicilegium, manipulum oblivione relictum, & angulum, quando separes separationem, & decimam primam, & decimam secundam, & decimam pauperis, & placentam; & quando facias tabernaculum, & palmam, & clangorem cornu, & Thephilin, & fimbrias; quando cibes famelicos, & potes sitientes; Si habes, ad hæc omnia obligaris; si vero non habeas, ne ad unum quidam ex iis obligaris. Verum quando venit ad hono-

rem

על הפתחים רבי אחא בשם ר׳ אבא בר
כהנא כתיב אורח חיים פן תפלס נעו מעגלותיה
ולא תדע טילטל הקב״ה מתן שכרן של עושי
מצו׳ כדי שיהו עושי׳ אותם באמונ׳ ר׳ אחא
בשם ר׳ יצחק כתיב מכל משמר נצור לבך
כי ממנו תוצאו׳ חיים מכל מה שאמרתי לך
בתורה תשמור שאין את יודע מהן יוצא
לך חיים א״ר אבא בר כהנא השוה הכתוב
מצוה קלה שבקלות למצוה חמורה מן
החמורו׳ מצוה קלה שבקלו זו שילוח הקן
ומצוה חמורה שבחמורו׳ זו היא כיבוד אב
ואם ובשתיהן כתיב הארכת ימים א״ר אבון
מה אם דבר שהוא כפריעת חוב כתי׳ בו
למען ייטב לך ולמען יאריכון ימיך דבר שיש
בו חסרון כיס וסיכון נפשות לא כל שכן אר
לוי וההיא דרבנין גדול הו׳ דבר שהוא
כפריעת חוב מדבר שאינו בפריעת חוב תני
רבי שמעון בן יוחי אומר כשם שמתן שכרן
שוה כך פורענותן שוה עין תלעג לאב
ותבוז לקהת אם עין שהלעינה על כיבוד אב
ואם וביזת לא תקח האם על הבנים יקרוה
עורבי נחל יבוא עורב שהוא אכזרי ויקרינה
ולא יהנה ממנה וואכלוה בני נשר יבוא
נשר שהוא רחמן ויאכלנה ויהנה ממנה רבי
ינאי ורבי יונתן הוון יתבין אתא חד בר נש
ונשק ריגלוי דרבי יונתן אל רבי ינאי מה
טיבו הוא שלם לך אל חד זמן אתא
קבל על בריה דיזונינה ואמרית ליה
איזיל צור כנישתא עלוי ונזיתיה ואמר ליה
ולמה לא כפתוניה אל וכופין אמר ליה
ואדיין את לזו אמר לון חזר ביה רבי יונתן
וקבעה שמועה משמיה אתא רבי יעקב בר
אחא רבי שמוע בר נחמן בשם רבי יונתן
שכופין את הבן לזון את האב אמר רבי יוסי
הלואי הויין כל שמועתי בריין לי כהרא שכופין
את הבן לזון את האב אי זו היא מצות עשה
שהזמן גרמא כגון סוכה ושופר ולולב ותפילין
אי זו היא מצו׳ עשה שלא הזמן גרמא כגון

rem patris & matris, sive habeas sive non habeas; *bonora patrem tuum & matrem tuam;* vel si ostiatim circumeas ad mendicandum. R. Acha nomine R. Aba bar Chama; scriptum est. *Per semitam vitæ non ambulat; vagi sunt gressus ejus, & incogniti.* Transfert Deus S. B. retributionem mercedis eorum, qui faciunt præcepta, ut faciant ipsa cum fide. R. Isaach. Scriptum est: *Omni custodia serva cor tuum quia ex ipso vita procedit.* Ea omnia, quæ tibi dixi in lege, custodi, quia tu ignoras, ex quonam eorum procedat tibi vita. Dicit R. Aba bar Chamma. Æquiparat scriptura præceptum levissimum, quod sit in levibus, gravissimo, quod sit in gravibus; Præceptum levissimum, quod sit in levibus, est dimissio nidi; & præceptum gravissimum quod sit in gravibus, est honor patris & matris; & in utroque scripta est prolungatio dierum. Dicit R. Abau; Si in re, quæ consistit in solutione debiti, scriptum est: *Ut bene sit tibi; atque ut prolongentur dies tui*: in re ubi sit defectus marsupii, & periculum animarum, nonne multo magis? Dicit R. Levi ex sententia sapientum; Major est res in solutione debiti, quam ea, quæ non sit in solutione debiti. Traditio. R. Simeon ben Jochai dicit: Sicut æqualis est retributio mercedis, ita pariter ultiones sunt pares. *Oculum qui subsannat patrem, & qui despicit patrem matris suæ.* Oculum; qui despicit honorem patris, & matris, & contemniit. *Non accipies matrem super filiis: Effodient eum corvi de torrentibus.* Veniet corvus qui est crudelis & effodiet eum, & non abibit ab eo. *Et comedent eum filii aquilæ.* Veniet aquila, quæ est misericors, & eum comedet, & ab eo abibit. R. Inai, & R. Jonathan considebant; venit quidam, & osculatus est pedes R. Jonathan: Dixit illis R. Inai. Multa sit tibi pax. Respondit illi. Aliquando venit contra filium suum, ut eum aleret. Dixisti illi: Abi & congrega congregationem contra illum, ut contemnatur. Respondit: Cur eum non cogitis? Dixit: Potest cogi, & adhuc non cogitur? Venit R. Jonathan, & iterum statuit traditionem suo nomine. Venit R. Jacob bar Acha, R. Samuel bar Nachman, nomine R. Jonathan qui coegerunt filium nutrire patrem. Dicit R. Jose: Utinam omnes meæ sententiæ essent certæ, sicut ista quod cogant filium nutrire patrem. Quodnam est præceptum affirmativum, quod a tempore non dependet? e. g. tabernaculum, & cornu, & palma, & Thephilin. Quodnam est præceptum affirmativum, quod a tem-

אבירה ושילוח חקן ומעקה וציצית ר״ש פוטר
הנשי׳ מן הציצית שהוא מצות עשה שהזמן
גרמה אל׳ ר״ש אין אתם מורין לי שהיא מצות
עשה שהזמן גרמא ,שהרי כסות לילה פטור
מן הציצית אמר רבי הילא טעמן דרכנין
שכן אם היו מיוחדות לו ליום ולילה שהיא
חייבת בציצית א״ר לעזר פסחן של נשים
רשות ודוחין עליו את השבת רבי יעקב בר
אחא בשם רבי לזר פיסחן של נשים ושל
עברים רשות כ״ש דוחין עליו את השבת
מצתן מהו אל׳ חובה ר׳ זהירה אמ׳ מחלוקת
רבי הילא אמר דברי הכל מתניתא מסייעא
לדין ומתני׳ מסייעה לדין מתניתא מסייעה
לר׳ זעיר׳ חזרת מצה ופסח לילה הראשון חובה
ושאר כל הימים רשות מהניתא מסייעא לר׳
הילא נאמר לא תאכל עליו חמץ ונ׳ שבעת
ימי׳ תאכל עליו מצו׳ לחם עוני את שהוא בבל
תאכל חמץ הרי הוא בקו׳ אכול מצה ונשי׳ הרי
הן בכל תאכל חמץ הרי הן בקום אכול מצה
והא תנינן כל מצות עשה שהזמן גרמא
האנשים חייבין והנשים פטורות אר׳ מנא הוא
מצות עשה שהיא באה מכח בלא תעשה
ואתיא כמ״ר פסחן של נשים רשות תני
האשה עושה פסח הראשון לעצמה והשני
טפילה לאחרים דברי ר״מ רבי יוסי או׳ האשה
עושה פסח שני לעצמה א״צ לומר הראשון
רבי אלעזר בי ר״ש אומר האשה עושה פסח
ראשון טפילה לאחרים ויאינה עושה פסח
שני מה טעמא דר״מ איש שה לבית אבות
ואם רצו לבית מה טעמא דר׳ יוסי איש שה
לבית אבות כ״ש לבית מה טעמא דרבי אלעזר
בי ר״ש איש לא אשה מה מקיימין רבנן איש
פרט לקטן א״ר יונה אפילו כמאן דמר חובה
שנייא היא שהדבר מסויים שלא יקבע הדבר
חובה חוץ שבל תשחת ומבל תקיף ומבל
תיטמא למתים איסי א׳ אף משום לא יקרחו
קרחה מה טעמא לא יקרחו קרחה את שישנו

tempore non dependet? e. g. amiſſio, & dimiſſio nidi, & lorica & fimbriæ. R. Simeon abſolvit fœminas a fimbriis, eo quod ſit præceptum, quod a tempore pendet. Dixit R. Simeon. Vos mecum non ſentitis, quod præceptum affirmativum ſit, quod a tempore dependeat: Ecce operimentum nocturnum abſolvitur a fimbriis; Dicit R. Ela; Ratio ſapientum hæc eſt; ſi fuerit veſtis peculiaris tam interdiu, quam noctu, obligatur ad fimbrias. Dicit R. Elieſer: Paſcha mulierum eſt arbitrarium; tamen ejus cauſa pellunt ſabbathum. R. Jacob bar Acha nomine R. Elieſer. Paſcha mulierum & ſervorum eſt arbitrarium, tamen ejus cauſa pellunt ſabbathum. Eorum azyma quid erunt? Reſpondit; ex debito. R. Zehira dicit: Eſt diſſenſio. R. Ela dicit: Omnes conſentiunt. Miſna illi favet. Et Miſna huic favet. Miſna favet τῷ R. Zehira, lactuca, azymum, & Paſcha nocte prima ex debito, & reliquis omnibus diebus ex arbitrio. Miſna favet τῷ R. Hela. Dictum eſt: *Non comedes ſuper illo fermentum*. Et dictum eſt: *Septem diebus comedes ſuper illo azyma panem afflictionis*. Quod includitur in præcepto; *Non comedes fermentum*; includitur in præcepto. *Comedes azyma*: Et mulieres, quæ comprehenduntur in præcepto. *Non comedes fermentum*; comprehenduntur etiam in præcepto: *Comedes azyma*. Atqui legimus: Omnibus præceptis affirmativis quæ a tempore dependent, viri tenentur, & mulieres abſolvuntur. Dicit R. Mena: Eſt præceptum affirmativum quod venit propter cauſam præcepti negativi. Et concluditur juxta mentem illius qui dicit: Paſcha mulierum ex arbitrio. Extat traditio: Mulier facit Paſcha primum ſeorſim, & in ſecundo ſe aſſociabit aliis; Verba R. Meir. R. Joſe dicit; Mulier facit paſcha ſecundum ſeorſim quanto magis primum? R. Elieſer diſcipulus R. Simeon dicit; Mulier faciens Paſcha primum ſe aſſociat aliis, at non facit Paſcha ſecundum. Quænam eſt ratio R. Meir? Quia dictum eſt: *Vir, agnum per domum patrum*. Et ſi velint, *per domum*. Quænam eſt ratio R. Joſe? *Vir, agnum per domum patrum*: Eo magis *per domum*. Quænam eſt ratio R. Elieſer diſcipuli R. Simeonis? Quia dictum eſt: *Vir*, non fœmina. Quomodo explicant ſapientes *vir*? Excludit puerum. Dicit R. Jona; vel juxta mentem illius qui dicit ex debito; Diverſum eſt; quia determinatum eſt ne res ſtatuatur ex debito niſi in præcepto: *Non deſtrues; non circumcides; non pollueris mortuis*. Aiſi dicit: Etiam in præcepto: *Non facient calvitium*: Si de angulo barbæ legitur, legatur

בפאת זקן ישנו בקרחה ונשים שאין להן זקן פטורות מן הקרחה ועוד מן הדא בנים ולא בנות א"ר לעזר נשים חייבות בקרחה מה טעמא כי עם קדוש אתה ליי' אלהיך אחד אנשי' ואחד נשי' מה מקיים ר' לעזר בני' בשעה שישר' עושין רצונו של הקב"ה קרואי' בני' ובשעה שאין ישראל עושין רצונו של הק"בה אינן קרויין בנים רב מפקד לאילין דבי רב אחי רב המנונא מפקד לחברייא פקדון לנשיכון כד הוויין קיימין על מיתיא דלא ליהויין מתלשן בשעריהון שלא יבואו לידי קרחה עד כמה היא קרח' אית תניי תני כל שהוא ואית תניי תני כגריס מאן דמר כל שהו' ממשמע קרח' כל שהוא מ"ד כגריס נאמר כאן קרחה ונאמר להלן קרחה מה קרחה האמורה להלן כגריס אף כאן כגריס ר' יוסי בר ממל כהנת מותרת לצאת חוצה לארץ מ"ט אמור אל הכהנים לא אל הכהנות דלא כן מה אנן אמרין הואיל והיא בכלל גזירה לא תצא אם או' את כן נמצאת רוחה פרשת טמאו' וכהן מניח ידו תחתיה ומניפה אין הדבר באור מביא מפה ואינו חוצץ מביא כהן זקן ואפי' תימר כהן ילד אין יצר הרע מצוי לשעה תני ר' חייה מצוי סוטה גידמת שני מניפי' על ידיה.

הלכה ט' כל מצוה שאינה תלויה בארץ וכו'. כתיב אלה החוקים והמשפטים אשר תשמרון לעשות בארץ בארץ אתם חייבין לעשות אין אתם חייבין בחוצה לארץ אדיין אנו אומרי' מצות התלויות בארץ אינן נוהגות ﭏ בארץ יכול אפילו מצות שאינן תלויות בארץ לא יהו נוהגות ﭏ בארץ ת"ל השמרו לכם פן יפתה לבבכם וחרה אף יי' וגו': ושמתם את דברי אלה אפילו גולים ושמתם את דברי אלה על לבבכם ועל נפשכם מה אית לך כגון תפילין ות"ת מה תפילין ות"ת

tur etiam de calvitio. Et mulieres, quibus non est barba, absolvuntur a calvitio. Et præterea inde probatur. *Filii*, non autem filiæ. Dicit R. Eliesер. Mulieres tenentur propter calvitium. Qua de causa? Quia dictum est: *Quoniam populus sanctus tu Domino Deo tuo*. Tam viri quam fœminæ. Quomodo explicat R. Eliesеr; *filii?* Quando Israelitæ faciunt voluntatem Dei S. B. vocantur filii; at quando non faciunt voluntatem Dei S. B. non vocantur filii: Rab præcipiebat istis discipulis; R. Achi, & R. Amenuna præcipiebat sociis. Præcipiebat sociis. Præcipite uxoribus vestris, quando consistunt in funere, ne evellant comas suas, ne veniant in periculum calvitii. Quantum erit calvitium? Est qui docet: Quantulumcunque; & est qui docet, in quantitate fabæ fressæ. Qui dicit quantulumcunque, probat ex eo quod dictum sit; *calvitium;* quantulumcunque; Qui dicit: In quantitate fabæ fressæ; Dictum est hic *calvitium*; & dictum est ibi: *calvitium*. Sicut *calvitium* ibi dictum est in quantitate fabæ fressæ; ita pariter hoc loco. R. Jose bar Mimal: Sacerdoti fœminæ licet egredi in loca extra terram. Qua de causa? Quia dictum est: *Loquere ad sacerdotes*, non autem ad sacerdotes fœminas. At res non ita se habet. Quomodo nos dicimus? Sacerdos fœmina comprehenditur in decreto: *Non egredieris?* Si ita dicas; deprehenderis, quod pellas sectionem pollutionum: Et Sacerdos supponebat manum suam ejus manui, & ventilabit. Si dicas in aere; Adducat mappam; & non erit follicitus. Adducet sacerdos senex; Vel si dicas: Sacerdos juvenis, concupiscentia mala in eo non invenitur eo tempore. Docet R. Chijah; si deprehendatur, mulier adulterii suspecta ambabus manibus mutilata, duo sacerdotes ejus vice ventilabant.

Constitutio IX. Omne præceptum quod dependet a terra Israel &c. Scriptum est. *Ista sunt statuta, & judicia, quæ facietis in terra*. In terra vos facere debetis; at extra terram vos facere non debetis. Et adhuc nos dicimus. Præcepta quæ dependent a terra, non usurpantur nisi in terra. Crederem vel præcepta quæ non dependent a terra, non fuisse usurpata nisi in terra? Idcirco dictum est: *Cavete ne vos seducat cor vestrum; & exardescat ira Domini &c. Et ponetis verba ista*. Vel si exulabitis. *Et ponetis verba ista in cordibus vestris, & in animabus vestris*. Quid est tibi sicut Thephilin & liber legis? Sicut Thephilin & liber legis, qui non dependent a terra, usurpantur tam in

שאינן תלויין בארץ נוהגין בארץ ובחוצה
לארץ אף כל דבר שאינו תלוי בארץ יהא
נוהג בין בארץ בין בחוצ' לאר' מעתה משנגאלו
יהו פטורין כתי' ויעשו כל הקהל השבי' וגו'.
עד בימי ישוע ולמה ישוע הילל בריה דר' שמוא
בר נחמן אמ' פגם הכתוב בכור צדיק בקבר
מפני בכור צדיק בשעתו הקיש ביאתן בימי
עזרא לביאתן בימי יהושע מה ביאתן בימי
יהושע פטורין היו ונתחייבו אף ביאתן בימי
עזרא פטורין היו ונתחייבו ממה נתחייבו רבי
יוסי בי רבי חנינה אמר מדבר תורה נתחייבו
הדא היא דכתיב והביאך יי' אלהיך אל
הארץ אשר ירשו אבותיך וירשתה הקיש
ירושתך לירושת אבותיך מה ירושת אבותיך
מדבר תורה אף ירושתך מדבר תורה והטיבך
והרבך מאבתיך פטורין היו ונתחייבו ואתם
פטורין הייתם ונתחייבתם אבתיך לא הית
עליהם עול מלכות ואתם אע"פ שיש עליכם
עול מלכות אבתיך לא נתחייבו אלא לאחר
יד' שנה שבע שביבשו ושבע שהילקו אבל
אתם ראשון ראשון קינה ומתחייב אר' לעזר
מאליהן קיבלו עליהן את המעשרות מה
טעמא ובכל זאת אנחנו כורתים אמנה
וחותמים מה מקיים רבי לעזר ואת בכורות
בקרינו וצאנינו מכיון שקיבלו עליהן דברים
שלא היו חייבין עליהם אפי' דברים שהן
חייבין העלה עליהם המקום כאילו מאליהם
קיבלו עליהם מה מקיים ר' יוסי בי ר' חנינה
ובכל זאת אנחנו כורתים אמנה וחותמים
מכיון שקיבלו עליהן בסבר פנים יפות העלה
עליהן המקום כאילו מאליהן קיבלו עליהן
את המעשרות מה מקיים רבי לעזר מאבותיך
פתר לה לעתיד לבוא דא"ר חלבו שמעון
בר בא בשם ר' יוחנן אבותיך ירשו ארץ ז'
עממים ואתם עתידין לירש ארץ של עשר
עממים תלתי אחרנייתא אילין את הקיני
ואת הקניזי ואת הקדמוני רבי יודה אמר
שלמאה שביים נבטייה ר"ש אמר אסיא

in terra, quam extra terram; ita pariter omnia, quæ non dependent a terra, usurpanda erunt tam in terra, quam extra terram. Hinc probari potest, postquam exularunt, quod fuerint absoluti a præceptis. Scriptum est: *Et fecit omnis congregatio eorum qui redierant &c.* Usque ad locum; *a diebus Josue*. Cur dictum est *Josue?* Hillel filius R. Samuel bar Nachman dicit: Offendit textus honorem justi in sepulcro propter honorem justi in tempore suo. Æquiparatur adventus tempore Ezræ adventui in diebus Josue. Sicut in adventu tempore Josue liberi fuerunt & obligati, ita pariter in adventu tempore Ezræ fuerunt liberi, & obligati. Ad quod fuerunt obligati? R. Jose discipulus R. Chanina dicit: Ex verbis legis obligati fuerunt, ut scriptum est: *Et adducet te Dominus Deus tuus ad terram, quam hæreditarunt patres tui, ut hæredites eam:* Æquiparatur hæreditas tua hæreditati tuorum patrum: Sicut hæreditas tuorum patrum ex verbis legis, ita pariter hæreditas tua ex verbis legis; *Et benefaciam tibi, & multiplicabo te præ patribus tuis.* Illi liberi fuerunt & obligari; ita pariter vos liberi eritis & obligati: In patribus vestris non erat jugum regni; & in vobis vel si fuerit jugum regni. Patres vestri non fuerunt obligati nisi post quatuordecim annos, septem annos, quibus subegerunt, totidemque quibus diviserunt. At in vobis in primo anno erit acquisitio & obligatio. Dicit R. Eliefer; sponte super se susceperunt decimas: Quænam est ratio? Quia scriptum est: *Super omnibus his nos percussimus fœdus verum, & obsignavimus.* Quomodo explicat R. Eliefer. *Et primogenita bovum vestrorum, & ovium vestrarum?* Postquam acceperunt super se ea, quorum causa non erant obligati; etiam ea, quorum causa erant obligati, imputavit illis Deus perinde ac sponte super se suscepissent; Quomodo explicat R. Jose discipulus R. Chanina: *Super omnibus istis nos percussimus fœdus verum, & obsignavimus?* Postquam acceperunt super se cum exultatione, imputavit illis Deus, perinde ac sponte suscepissent super se decimas. Quomodo explicat R. Eliefer; *a patribus tuis?* Pro tempore futuro. Etenim dicit R. Cholbo, Simeon bar Ba nomine R. Jochanan. Patres tui hæreditarunt terram septem populorum; & vos hæreditaturi estis terram decem populorum: Tres novissimi sunt Chinei, Chinazi, & orientales, R. Jehuda dicit: Salomon subegit Nebathæam. R. Simeon dicit; Asiam; Asatatiam, & Damascum. R. Eliefer ben Jacob dicit: Asiam, Carthaginem, & Tur-

ואסטטירה ודרמשק רבי ליעזר בן יעקב או
אסייא וקרתיגנה ותורקי ר' או' אדום ומואב
וראשית בני עמון מאבתיך אבתיך אע"פ
שנגאלו חזרו ונשתעבדו אבל אתם משאתם
נגאלין עוד אין אתם משתעבדין מה טעמא
שאלו נא וראו אם יולד זכר כשם שאין
זכר יולד כך אתם משאתם נגאלין אין אתם
משתעבדי' חוץ מן הערלה ומן הכלאי' רבי
ליעז' או' אף החדש מה טעמא דרבי ליעזל
בכל מושבותיב' בין בארץ בין בחוצה לארץ
מה מקיימין רבנן בכל משבותיכם בחדש שבו
שיצא לחוצה לארץ רבי יונה בעה ולמה לא
תנינן אף החלה א"ל רבי יוסי לא תנינן לא
דברים שנהגין בישר' ונוהגין בגוים וחלה
נוהגת בישר' ואינה נוהגת בגוים מהטעמא
ראשית עריסותיכם ולא של גוים.

הלכה י' כל העושה מצוה אחת מטיבין
לו וכו'. הא כל היושב ולא עבר עביר' נותנין
לו שבר בעושה מצוה ואת אמר' אכן לא
כן אנן קיימין במחוצה עשה מצוה אחת
מטיבין לו ומאריכין את ימיו ונוחל את הארץ
והעובד עבירה אחת אין מטיבין לו ואין
מאריכין ימיו ואינו נוחל את הארץ תמן תנינן
הא כל היושב ולא עבר עבירה נותנין לו
שכר בעושה מצוה אמר ר' זעירה מי שבאת
לידו ספק עבירה ולא עשאה אמר רבי יוסי
בי רבי בון מי שייחד לו מקורה ולא עבר
עליה מימיו מה אית לך אמר רבי מר עוקבן
כנון כיבוד אב ואם אמר רבי מנא אשרי
תמימי דרך ההולכים בתורת יי' כהולכים בתורת
יי' אמר ר' אבון אף לא פעלו עולה בדרכיו
הלכו כבדרכיו הלכו אר' יוסי בי רבי בון מה
מה כתיב אשרי האיש אשר לא הלך בעצת
רשעים מכיון שלא הלך בעצת רשעים כמי
שהלך בעצת צדיקים דרש בן עזאי זבובי מות
יבאיש יביע שמן רוקח אילו זבוב אחד שמת
שמא אינו מבאיש שמן רוקח וזה על ידי חט
אחר שחטא איבד כל זכיות שבידו דרש
רבי עקיבה לכן הרחיבה שאול נפשה ופערה
פיה לבלי חוק לבלי חוקים אין כתיב כאן לא

Turciam. Rabi dicit: Edom, & Moab, & principium filiorum Ammon: *A patribus tuis*. Patres tui licet redemti fuerint, tamen iterum in servitutem redacti sunt; At vos postquam redempti fueritis, non amplius in servitutem redigemini. Qua de causa? Quia dictum est. *Interrogate quæso, & videte num parturierit masculus?* Sicut masculus non parit; ita pariter vos postquam redemti fueritis, non amplius servietis. Excepto preputio arboris, atque heterogeneis. R. Eliefer dicit; etiam proventu novo. Quænam est ratio R. Eliefer? Quia dictum est: *In cunctis habitationibus vestris:* Tam in terra quam extra terram. Quomodo explicant sapientes: *In cunctis habitationibus vestris?* In mense, quo egressus est extra terram: R. Jona quæsivit; Et cur non legimus etiam placentam? Respondit R. Jose; Non legimus nisi ea quæ usurpantur ab Israelitis, & usurpantur a gentilibus; At placenta usurpatur ab Israelitis, at non usurpatur a gentilibus. Quænam est ratio? Quia dictum est: *Principium pastarum vestrarum*. At non gentilium.

Constitutio X. Qui observat unum præceptum, in bonum est illi &c. Ecce qui sedet, & non peccat, datur illi merces, perinde ac observaverit præceptum. Et tu ita dicis? At nos ita explicamus. Qui observat unum præceptum, in bonum erit illi, & prolongabuntur dies ejus, & hæreditabit terram; & qui peccat peccatum unum, illi non erit in bonum, & ejus dies non prolongabuntur, & non hæreditabit terram. Dicit R. Zehira. Siquis veniat in dubium peccati, & non faciat. Dicit R. Jose discipulus R. Bon; Siquis sibi peculiarem faciat fossam, & super eam in diebus suis non transeat; quid dices? Dicit R. Mor; Merces eorum erit, quasi honoret patrem & matrem. Dicit R. Mena. *Beati perfecti in via, qui ambulant in lege Domini*. Quasi ambulent in lege Domini. Dicit R. Abau; etiam ii qui non faciunt iniquitatem, in ejus viis ambulant; in viis ejus ambulant. Dicit R. Jose discipulus R. Bon. Scriptum est. *Beatus vir, qui non ambulat in consilio impiorum*. Postquam non ambulat in consilio impiorum, imputatur illi perinde ac ambulet in consilio justorum. Disseruit ben Azai. *Musca moriens perdit suavitatem unguenti*. Si sit musca una, fortasse non perdet suavitatem unguenti; Et hic propter peccatum unum, quod peccavit, perdit omnia sua merita. Differuit est R. Akiba. *Propterea dilatavit infernus animam suam, & aperuit os suum*

לבלי חוק למי שאין בידו מצוה אחת שיסייע
לו לכף זכות הרא דאת אמר לעולם הבא
אבל בעולם הזה אפי׳ תשע מאות ותשעי׳
ותשעה מלאכים מלמדין עליו חובה ומלאך
אחר מלמד עליו זכות הק״בה מכריעו לכף
זכות ומה טעם אם יש עליו מלאך מליץ אחד
מני אלף להגיד לאדם יושרו ויחוננו ויאמר
פרעהו מרדת שחת מצאתי כופר אמר רבי
יוחנן אם שמעת דבר מר׳ ליעזר בנו של רבי
רבי יוסי הגלילי נקב אזנך כארפכס הזו ושמע
דאמר ר׳ יוחנן ר׳ ליעזר בנו של ר׳ יוסי הגלילי
אומר אפילו תשע מאות ותשעי ותשעה
מלאכי׳ מלמדין עליו חובה ומלאך אחר מלמד
עליו זכות הק״בה מכריעו לכף זכות ולא סוף
דבר כל אותו המלאך אלא אפילו תשע מאות
ותשעים ותשעה צדדין מאותו המלאך מלמדין
עליו חובה וצד אחד מאותו המלאך מלמד
עליו זכות הק״בה מכריעו לכף זכות מה טעם
אם יש עליו מלאך אחד מאלף אין כתיב אלא
אחד מני אלף מאלף לצדדין של אותו מלאך
מה כתיב בתריה ויחוננו ואמר פרעהו מרדת
שחת מצאתי כופר פרעהו בייסורין מצאתי
כופר מצא כופר לעצמו הרא דאת אמר
בעולם הזה אבל לעולם הבא רובו זכיות יורש
גן עדן רובו עבירות יורש גיהנם היה מחציין
רבי יוסי בן חנינה אמר נושא עון רבי אבהו
אמר נושא כתיב מה הקב״ה עושה חוטף אחד
מחובותיו וזכיותיו מכריעות א״ר לעזר ולך יי
חסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו ואין לית
ליה את יהיב ליה מן דידך היא דעתיה דר׳
אלעזר דר׳ לעזר אמר ולך יי׳ חסד מלמד
שהוא מטה כלפי החסד רב ירמיה א״ר שמואל
בר רב יצחק בעא צדקה תצר תם דרך ורשעה
תסלף חטאת חטאים תרדף רעה ואת צדיקים
ישלם טוב רגלי חסידיו ישמור ורשעים בחשך
ידמו וגו׳. אם ללצים הוא יליץ ולענוים יתן
חן כבוד חכמים ינחלו וכסילים מרים קלון

suum absque ullo decreto: Sine decretis non dictum est; sed sine decreto. Qui non habet in sua potestate præceptum unum, ut aggregetur illi in lancem meritorum. Quod dicis, intelligitur in seculo futuro: At in hoc seculo; si nonigenti, & nonaginta novem Angeli doceant super eo debitum, & unus doceat super eo meritum, Deus S. B. inflectit ad lancem meritorum. Qua de causa? Quia dictum est: *Si fuerit pro eo Angelus loquens, unus de millibus, ut annunciet hominis æquitatem; miserebitur ejus, & dicet; Libera eum ut non descendat in corruptionem; inveni in quo ei propitier*. Dicit R. Jochanan; Si hoc audisti a R. Eliefer ben R. Jose Galilæi, perfora aurem tuam instar infundibuli hujus; & audi, quod R. Jochanan dicit: R. Eliefer ben R. Jose Galilæi; Etiamsi nonigenti, & nonaginta novem Angeli doceant super eo debitum, & Angelus unus doceat super eo meritum, Deus S. B. inflectit ad lancem meritorum. At non erit rei finis de hoc Angelo; Etiamsi nonigenti, & nonaginta novem Angeli recedantes ab hoc Angelo doceant super eo debitum, & recedens unus ab hoc Angelo, doceat meritum, Deus S. B. inflectet ad lancem meritorum. Qua de causa? Quia dictum est: *Si fuerit pro eo Angelus loquens unus de millibus*. Non scriptum est: *Nisi unu de millibus*. De millibus ad latera hujus Angeli. Quid postea scriptum est? *Miserebitur ejus & dicet, Libera eum, ut non descendat in corruptionem; Inveni in quo ei propitier*. Libera eum a castigationibus. *Inveni in quo ei propitier*. Invenit expiationem pro ipso; Hoc intelligitur de hoc seculo, at in seculo futuro si merita fuerint plura, hæreditabit hortum Edon; Si plura fuerint peccata, hæreditabit Gehennam. Si fuerint dimidiata; R. Jose ben Chanina dicit: *Portabit peccatum*. R. Abau dicit; *Portabit*: Scriptum est. Quid faciet Deus S. B.? Auferet unum ex ejus debitis, & ejus merita preponderabunt. Dicit R. Eliefer: Dictum est: *Et tibi Domine misericordia, quia reddes unicuique juxta opera sua*. At si non sit illi, ei dabis de tuo: Hæc est sententia R. Eliefer; Etenim R. Eliefer dicit: *Et tibi Domine misericordia*. Docet, quod ipse inclinet ad latus misericordiæ. R. Jeremia; R. Samuel bar R. Isaach quæsivit. *Justitia custodit innocentis viam, iniquitas autem peccatorem supplantat. Peccatores persequitur malum, & justis retribuentur bona. Pedes sanctorum suorum servabit, & impii in tenebris conticescent &c. Ipse deludet illusores, & mansuetis dabit gratiam. Gloriam sapientes possidebunt, stultorum* exal-

וסייגין סייגא ותרעין תריעה ובני סייגין סייגה
ותרעין תריעה אלא בעי ר׳ ירמיה בשם רבי
שמואל בר רב יצחק שומר אדם עצמו מן
העבירה פעם ראשונה ושנייה ושלישית מיכן
והילך הקב״ה משמרו מה טעמא הן כל אלה
יפעל אל׳ פעמיים שלש עם גבר אמר רבי
זעירא ובלחוד דלא יתוב ליה והחוט המשולש
לא לעולם ינתק אין כתיב כאן אלא לא
במהרה ינתק אין אטרחת עלוי מיפסק הוא
רבי חונא בשם רבי אבהו הקב״ה אין לפניו
שכחה הא מפני ישראל נעשה שוכחן מה
טעמא מי אל כמוך נושא עון ועובר על פשע
נושא כתיב וכן דוד הוא אומר נשאת עון
עמך כסית כל חטאתם סלה.

פרק ב׳.

א׳ האיש מקדש בו ובשלוחו והאשה
מתקדשת בה ובשלוחה האיש מקדש את בתו
כשהיא נערה בו ובשלוחו האומר לאשה
התקדשי לי בתמרה זו התקדשי לי בזו אם
יש באחת מהן שוה פרוטה מקודשת ואם
לאו אינה מקודשת בזו ובזו אם יש בכולן
שוה פרוטה מקודשת היתה אוכלת ראשונה
ראשונה אינה מקודשת עד שיהא באחת
מהן שוה פרוטה.

ב׳ התקדשי לי בכוס זה של יין ונמצא
של דבש של דבש ונמצא של יין בדינר זה
של כסף ונמצא של זהב של זהב ונמצא של
כסף על מנת שאני עני ונמצא עשיר עשיר
ונמצא עני אינה מקודשת רבי שמעון אומר
אם הטעה לשבח הרי זו מקודשת.

ג׳ על מנת שאני כהן ונמצא לוי לוי
ונמצא כהן נתין ונמצא ממזר ממזר ונמצא
נתין בן עיר ונמצא בן כרך בן כרך ונמצא
בן עיר על מנת שביתי קרוב למרחץ ונמצא
רחוק רחוק ונמצא קרוב על מנת שיש לי
בת או שפחה מגודלת ואין לו על מנת
שאין לי ויש לו על מנת שיש לי בנים ואין

exaltatio ignominia. Sepiunt ſepem, & deſtruunt oſtium; & filii ſepiunt ſepem, & deſtruunt oſtium. Verum quæſivit R. Jeremia nomine R. Samuel bar R. Iſrael: Siquis ſe cuſtodiat a peccato prima, ſecunda & tertia vice, hinc & ulterius cuſtodiet ipſum Deus S. B. Quia de cauſa? Quia dictum eſt. *Ecce hæc omnia operatur Deus tribus vicibus cum homine*. Dicit R. Zehira: Tantummodo ne illuc revertatur. *Et funiculus triplex nunquam rumpitur*: Non ſcriptum eſt hoc loco, quod ſtatim non rumpatur. Si laborabis, abſcindetur. R. Huna nomine R. Abau. Non eſt oblivio coram Deo S. B. At propter Iſrael fit oblivio. Qua de cauſa? Quia dictum eſt. *Quis Deus ſicut tu portans iniquitatem, condonans delictum. Portans*; Scriptum eſt, & ſimiliter David dicit: *Remiſiſti iniquitatem populi tui, operuiſti omnia peccata eorum*.

CAPUT II.

I. VIR deſpondet per ſe, aut per legatum ſuum; fœmina deſpondetur per ſe, aut per legatum ſuum. Vir deſpondet filiam ſuam quando puella eſt, per ſe aut per legatum. Si quis dixerit fœminæ: Sis mihi deſponſata hoc dactylo; Sis mihi deſponſata hoc: Si in uno ex illis ſit, quod æquivaleat prutæ; deſponſata eſt; ſi minus non erit deſponſata. *Si dicat* hoc & hoc; Si in omnibus ſit quod æquivaleat prutæ, eſt deſponſata; Si illa comediſſet unum poſt alium; non erit deſponſata, niſi quando in uno ex illis ſit quod æquivaleat prutæ.

II. *Si dicat*: Sis mihi deſponſata hoc calice vini; & inveniatur eſſe mel; Si calice mellis, & inveniatur eſſe vinum; denario argenteo; & inveniatur eſſe aureus; aut aureo, & deprehendatur eſſe argenteus; cum conditione, quod ego ſim pauper; & deprehendatur dives; dives, & deprehendatur pauper; non erit deſponſata. R. Simeon dicit. Si error ſit in meliorem ſtatum, erit deſponſata.

III. Cum conditione, quod ſim ſacerdos, & deprehendatur Levita; Levita, & deprehendatur ſacerdos; Nethinæus, & deprehendatur ſpurius; ſpurius, & deprehendatur Nethinæus; Incola civitatis, & deprehendatur villicus; villicus, & deprehendatur incola civitatis; Cum conditione quod domus mea ſit prope balneum, & deprehendatur remota, remota, & deprehendatur proxima; cum conditione, quod mihi ſit filia, aut ſerva ton-

לו על מנת שאין לי ויש לו ועל כולם אם אמרה אף על פי שאמרה בליבי היתה להתקרש לו אעפ״כ אינה מקודשת וכן היא שהיטעתו.

ד׳ האומר לשלוחו צא וקרש לי אשה פלוני׳ במקום פלוני והלך וקירשה במקום אחר אינה מקודשת הרי היא במקום פלוני והלך וקידשה במקום אחר הרי זו מקודשת.

ה׳ המקרש את האשה ע״מ שאין עליה נררים ונמצאו עליה נררים אינה מקורשת כנסה סתם ונמצאו עליה נררים תצא שלא בכתובה שכל המומין הפוסלין בכהנים פוסלין בנשים.

ו׳ המקר׳ שתי נשים בשוה פרוטה או אשה אחת בפחות משוה פרוטה אף על פי ששילח סבלונות לאחר מיכן אינה מקודשת שמחמת קירושין הראשונים שילח וכן קטן שקירש.

ז׳ המקרש אשה ובתה או אשה ואחותה כאחת אינן מקורשות ומעשה בחמש נשים ובהן שתי אחיות וליקט אחד בלבלה של תאינים משלהם היתה ושל שביעית היתה ואמר הרי כולכם מקורשות לי בבלבלה זו וקיבלתה אחת מהן על ידי כולם ואמרו חכמים אין האחיות מקורשות.

ח׳ המקרש בחלקו מקרשי הקרשים ומקרשים קלים אינה מקורשת במעשר שני בין שוגג בין מזיר לא קירש דברי ר׳ מאיר ר׳ יהודה אומר מזיר קירש שוגג לא קירש ובהקרש מזיר קירש שוגג לא קירש דברי ר״מ רבי יהודה אומר שוגג קירש מזיר לא קירש.

ט׳ המקר׳ בערלה ובכלאי הכרם ובשור הנסקל ובעגלה ערופה ובציפורי מצורע ובשיער נזיר ופטר חמור ובשר בחלב ובחולין שנשחטו בעזרה אינה מקורשת מכרן וקירש ברמיהן הרי זו מקורשת.

tonstrix; & mihi non sit; Cum conditione, quod mihi non sit; & sit. Cum conditione quod mihi sint filii, & non sint: cum conditione quod mihi non sint, & sint. In his omnibus, etiamsi illa dixerit; mea intentio est illi despondere; nihilominus tamen non est desponsata; & similiter si eam seduxerit.

IV. Si dicat legato suo. Abi, & desponde mihi mulierem N. in loco N. & abiens despondeat in alio loco, non erit desponsata. Si dixerit: Ecce illa est in loco N. & despondeat in alio loco, ecce erit desponsata.

V. Si quis desponset fœminam cum conditione, quod super eam non sint vota, & deprehendantur super ea vota, non erit desponsata. Si absolute duxerit, & super ea deprehendantur vota, exibit sine dote; eo quod omnes maculæ, quæ reprobant sacerdotes, reprobant etiam mulieres.

VI. Si desponset duas mulieres eo quod æquivaleat prutæ, aut unam eo quod sit minus pretio prutæ, etiamsi deinceps ab ipso petierit dona, non est desponsata quia petit propter primam desponsationem; Et similiter, si minorennis desponsaverit.

VII. Si quis desponsaverit mulierem & filiam ejus, aut mulierem & sororem ejus eodem tempore, non erunt desponsatæ. Si hoc contigerit quinque fœminis, & duæ fuerint sorores. Si colligat canistrum ficuum, & earum fuerit canistrum, & fructus sint anni septimi; si dicat; Ecce vos omnes desponsatæ mihi sitis hoc canistro ficuum, & una earum acceperit pro omnibus; dixerunt sapientes; sorores non erunt desponsatæ.

VIII. Si quis desponset portione sua, quæ sit de sanctitatibus sancitatum, & de sancitatibus levibus; non erit desponsata: Si sit de decima secunda; sive fecerit imprudens sive prudens; non erit desponsata; Verba R. Meir, R. Jehuda dicit: Si fecerit prudens, erit desponsata; si imprudens; non erit desponsata. Si in sancitate, prudens desponsat, imprudens, non desponsat. Verba R. Meir. R. Jehuda dicit: Imprudens desponsat, prudens non desponsat.

IX. Si quis desponset præputio arboris, atque heterogeneis vineæ, & bove lapidando, & vitula decollanda, & avibus leprosi, & coma Nazyræi, & primogenito asini, & carne cum lacte, & profanis, quæ mactata sint in atrio, non erit desponsata; Si vendiderit ea, & eorum pretio desponsaverit, ecce erit desponsata.

X. Si

י׳ הטקדש בתרומות ובמעשרות ובמתנות כהונה ובדמי הטאת ואפר חטאת הרי זו מקודשת אף על פי ישראל.

סליק פירקא:

הלכה א׳ האיש מקדש בו ובשלוחו וכו׳. מניין ששלוחו של אדם כמותו אמ׳ ר׳ לעזר ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל בין הערבי וכי כולן שוחטין אותו והלא אחד הוא שהוא שוחט על לידי כולם אלא מיכן ששלוחו של אדם כמותו ויידא אמר דא ויקחו להם איש שה לבית אבות שה לבית וכי כולם היו לוקחין והלא אחד הוא שהוא לוקח על ידי כולם אלא מיכן ששלוחו של אדם כמותו א״ר יוסי שנייא היא שאדם שוחט פסחו של חבירו שלא מדעתו אין תימר אדם מפריש פסחו של חבירו שלא מדעתו לית יכיל דאמר רבי זעירא בשם רבי לעזר אדם שוחט פסחו של חבירו שלא מדעתו אבל אינו מפרישו שלא מדעתו בית שמאי אומרים אין השליח עולה משם עד ובית הלל אומרים השליח עולה משם עד היך עבידא שילח שנים על דעתון דבית שמאי שליח ושני עדים על דעתון ר״בה שלשתן שלוחין ושלשתן עדים א״ר אבון בר חייה נראין דברים כשקידשה בשטר אבל אם קידשה בכסף נעשה כנוגע בערותו א״ר יוסי מכיון שהאמינתו התורה אפילו קידשה בכסף אינו כנוגע בערותו אמר ר׳ בא אתא עובדא קומי רב ועשה שליח עד חד בר נש אפקיד גרבוי גבי קרפיפא דחבריה וכפר ביה אמר רבי פינחס אתא עובדא קומי ר׳ ירמיה ועשה שליח עד וחייבו שבועה אית מתניתא אמרה ששלוחו של אדם כמותו ואית מתני׳ אמרה שאין שלוחו של אדם כמותו ואם המר ימירנו ימר יפירינו הוינן סברין מימר שאין שלוחו של אדם כמותו אלא שמיעט הכתוב וסמך ידו ולא יד יד ולא יד עבדו ולא יד שלוחו הוינן

X. Si desponset separatione, & decimis, & donis sacerdotis, & sanguinibus sacrificii pro peccato, & cinere vaccæ expiatoriæ, ecce erit sanctificata, etiamsi fuerit Israelita.

Finis Capitis.

Constitutio I. Vir desponsat per se aut per legatum suum &c. Unde probatur quod legatus hominis sit sicut ipsemet? Dicit R. Elieser: Dictum est: *Et mactabunt ipsum omnis cœtus congregationis Israel inter vesperas*. Num omnes mactabant ipsum? Atqui unus erat, qui mactabat pro omnibus. Hinc probatur quod hominis legatus perinde habeatur ac ipsemet. Et similiter dictum est: *Et sument sibi quisque agnum per familias patrum, agnum per familias*. Num omnes sumebant? Atqui unus sumebat pro omnibus: Hinc probatur quod legatus hominis reputetur perinde ac ipsemet. Dicit R. Jose. Diversum est; Quod homo possit mactare Pascha socii sui præter ejus scientiam, at non separabit præter ejus scientiam. Schola Schammai dicit. Legatus non inserviet pro teste. At schola Hillel dicit. Legatus inserviet pro teste. Quomodo erit factum? Legatus, duo; ex mente scholæ Schammai; legatus, & duo testes. Ex mente scholæ Hillel; Tres isti omnes erunt legati, & tres isti omnes erunt testes. Dicit R. Abun bar Chijah: *Probabilia videntur verba*, quando eam desponsaverit scriptura. At si desponset argento, reputatur perinde ac pervenerit ad ejus scientiam. Dicit R. Jose: Postquam ei fidem habendam lex vult; vel si desponsaret argento, non perveniet ad ejus notitiam. Dicit R. Ba: Allatum fuit factum coram Rab, & legatum consideravit testem. Quidam deposuit vas in septo socii sui, & ei negavit. Dicit R. Pinchas: Allatum fuit factum coram R. Jeremia, & legatum consideravit testem, & obligavit eum ad juramentum. Est traditio, quæ dicit, quod legatus hominis sit reputandus sicut ipsemet; & est traditio, quæ dicit; quod legatus hominis non sit reputandus sicut ipsemet. *Et si affirmando affirmaverit, & si negando negaverit*. Isti dicendum putant, quod legatus hominis non reputandus sit sicut ipsemet; At excludit textus; *& imponet manum suam*; at non manum filii sui, neque manum servi sui, neque manum legati sui; Illi putant dicendum, quod legatus hominis reputetur sicut ipsemet; At excludit textus. *Et perforabit herus ejus autem ejus subula. Herus ejus*, at non legatus ejus. Isti pu-

סברין מימר ששלוחו של אדם כמותו לא
אלוהו הוינן סברין מימר ששלוחו של אדם
כמותו לא שמיעט הכתוב אית תניי תני ורצע
לרבות את השליח עד בדון כרבי עקיבה
כרבי ישמעאל ארניו כל שהו' בא מחמת
ארוניו תמן תנינן נערה המאורסה היא
ואביה מקבלין את גיטה ריש לקיש אמר
כתחלוקת בגטין כן מחלוקת בקירושין אמר
ר' יוחנן הכל מודין בקירושין שאביה מקרשה
לא מודה ריש לקיש בנישואין שלא הכל
ממנה להשיא עצמה להפסיד מעשה ידיה
על אביה על דעתיה דרבי יוחנן אין לה דעת
אצל אביה ואינה עושה שליח על דעתיה
דרש'בל יש לה דעת אצל אבית והיא עושה
שליח מתניתא פליגא על רבי יוחנן האיש
מקרש בו ובשלוחו והא שה מתקרשת בא
ובשלוחה ;פתר לה בגרולה והתנינן קטנה
שאמרה התקבל לי גיטי אינו גט עד שיג'ע
הגט לירה פתר לה ביתומה והתנינן אם אמר
לו אביה צא והתקבל לבתי גיטה אם רצה
להחזיר לא יחזיר פתר לה לצררין הא
מתניתא פתר לה ראשה ביתומה וסופה בשיש
לה אב מתניתא פליגא על רבי שמעון בן
לקיש האיש מקרש את בתו כשהיא נערה
בו ובשלוחו פתר לה כרבי יודה דרבי יודה
אמר אין שתי ירים זוכות כאחת אמר רבי
אסי חד רב נפק מן בית וועדא אמ' נפק
עובדא כרבי יוחנן וסמכון עלוי לא דהוה
צורכא מיסמך עלוי לא דהוות מן ימא
לטינגא רב המנונא בשם רבי אסי קטנה
שקידשה את עצמה בשתי שערות אביה ממאן
לא היא לא אתייא לא כר' יוחנן ולא כרש'בל
אין כר' יוחנן אין כאן מיאון אין כר' שמעון
בן לקיש נישואי תורה הן לא אתייא לא
כרבי יוחנן אע'ג דר' יוחנן אמ' הכל מודין
בקידושין שאביה קירשה לא היא מורה ברת
אביה ימאן על ידיה רבי בא בר כהנא ור'

putant dicendum, quod legatus hominis reputetur sicut ipsomet. At excludit textus. Est qui docet: *Et perforabit*; ad includendum ejus legatum. Hactenus juxta mentem R. Akiba. Nunc juxta mentem R. Ismael. *Herus ejus*; Quisquis venit propter ejus herum. Ibi legimus. Puella desponsata, ipsa & ejus pater recipiunt libellum repudii. Risch Lakisch dicit: Est dissensio in libellis repudii, & similiter est dissensio in sponsalibus. Dicit R. Jochanan: Omnes consentiunt in sponsalibus, quibus pater desponsaverit. At non consentit Risch Lakisch in nuptis, eo quod non possit nubere se ipsam, ut amittere faciat patri suo opus manuum suarum. Ex mente R. Jochanan. Non est illi scientia apud patrem suum, neque facit legatum. Ex mente R. Simeon ben Lakisch; est illi scientia apud patrem suum, & ipsa facit legatum. Misna contraria est τῷ R. Jochanan. Vir desponsat per se; & per legatum, & mulier desponsatur per se & per legatum suum: Hoc explicatur de majorenni. Atqui legimus; Minorennis si dicat: Accipe mihi libellum mei repudii; Non est libellus repudii; nisi postquam pervenerit in ejus manum. Hoc explicatur de pupilla. Atqui legimus. Si ei dicat ejus pater; egredere, & accipe filiæ meæ libellum sui repudii; si velit pœnitere, non poterit pœnitere. Hoc explicatur de lateribus. At Misna explicat principium propositionis de pupilla, & finem, quando sit illi pater. Misna contraria est τῷ Simeon ben Lakisch. Vir desponsat filiam suam, quando sit puella per se & per legatum suum. Hoc explicatur juxta mentem R. Jehuda; Etenim R. Jehuda dicit: Duæ manus una simul non acquirunt. Dicit R. Asse: Quando Rab exiit ex domo congregationis, dixit; decisum est factum juxta mentem R. Jochanan; & ex eo confirmatum est; at non erat confirmandum, nisi pro illis, qui erant ab Ima ad Tinnah. R. Ammenuna nomine R. Asse; Si minorennis se ipsam desponsaverit, si ejus postquam produxerit duos pilos pater abnuat, at ipsa non abnuat. Hoc non deciditur juxta mentem R. Jochanan, neque juxta mentem R. Simeon ben Lakisch; non juxta mentem R. Jochanan, qui dicit, quod hic non sit abnegatio; neque juxta mentem R. Simeon ben Lakisch, quod nuptiæ sint ex lege: Non deciditur juxta mentem R. Jochanan; licet R. Jochanan dicit: Omnes consentiunt in sponsalibus, quibus eam pater ejus desponsavit; si illa in iis non consentiat, quod ejus pater per eam possit abnuere.

R. Ba

יעקב בר אידי בשם ר׳ יהושע בן לוי קידשה
לדעת והכניסה שלא לדעת זה היה מעשה
ובא אביה והוציאה מגנונה רבי יעקב בר
אחא בשם רבי יהושע סימן הוה לו דהוה רבי
יהושע בן לוי פליג על ר׳ שמעון בן לקיש
לית היא פליגא היך מה דר׳ שמעון בן לקיש
אמר תמן לא הכל ממנה להשיא את עצמה
ולהפסיד מעשה ידיה לאביה כן רבי יהושע
בן לוי אמ׳ הכא לא הכל ממנה להשיא את
עצמה ולהפסיד מעשה ידיה על אביה אתא
ר׳ אבא בר כהנא ר׳ יעקב בר אידי בשם רבי
יהושע בן לוי קידשה שלא לדעת וכנסה שלא
לדעת זה היה מעשה ובא אביה ועקר
קידושיה קידשה לדעת וכנסה שלא לדעת
מהו שתאכל בתרומה רב אמר אוכלת ושמוﭏ
אמר אינה אוכלת אמר ר׳ מנא טעמא דרב
מכיון שקידשה לדעת חזקה שכנסה לדעת
אמר ר׳ יוסי בי ר׳ בון טעמא דרב שכן משנה
ראשונה ארוסה בת ישרﭏ אוכלת בתרומה מה
נפק מן ביניהון מעשה ידיה על דעתיה דרבי
מנא כרב מעשה ידיה לבעלה על דעתיה דרבי
יוסי ביר׳ בון כרב מעשה ידיה לאביה מתה מי
יורשה על דעתיה דר׳ מנא כרב בעלה יורשה
על דעתיה דרבי יוסי ביר׳ בון כרב מתה אביה
יורשה אתא ר׳ יוסי ביר׳ בון כרב מתה בעלה
יורשה קידשה שלא לדעת והכניס׳ שלא לדעת
מהו שתאכל בתרומה שמוﭏ אמ׳ אוכלת
איתא חמי אילו קידשה לדעת וכנסה שלא
לדעת שמוﭏ אמ׳ אינה אוכלת והכ׳ הוא
אמ׳ אוכלת שמוﭏ עבר לה ביתומה מתנית׳
התקדשי לי בתמרה זו וכל מתני׳ בשאמרה אי
איפשי בזו ﭏא בזו אי איפשי בזו ﭏא בזו
בזו ובזו ובזו מאן תנא ווין רבי יודה ברם
בר׳ מאיר או בזו או בזו או בזו רבי ירמיה

R. Ba bar Chama, & R. Jacob bar Idi nomine R. Jehosua ben Levi; si eam desponset ex ejus scientia, & introducat in thalamum præter ejus scientiam; hoc est factum, si veniat ejus pater, & eam educat ex thalamo. R. Jacob bar Acha nomine R. Jehosua; signum erat illi, quod R. Jochanan ben Levi dissentiat a R. Simeone ben Lakisch: at non est illi dissensio. Quomodo ibi dicit R. Simeon ben Lakisch? non omnes conveniunt ex eo quod possit nubere se ipsam, & facere, ut amittatur ejus patri opus manuum suarum. Ita dicit R. Jehosua ben Levi; non omnes conveniunt, quod ea possit nubere seipsam, & facere opus manuum suarum ut amittatur ejus patri. Venit R. Aba bar Channa, R. Jacob bar Idi nomine R. Jehosua ben Levi; si desponset præter ejus scientiam, & introducat in thalamum præter ejus scientiam; hoc erat factum, & veniat pater, & destruat ejus sponsalia; si desponset ex ejus scientia, & introducat præter ejus scientiam, num poterit comedere de separatione? Rab dicit; poterit comedere; & Samuel dicit; non poterit comedere. Dicit R. Mena: Ratio Rab hæc est; postquam desponsata est ex ejus scientia, præsumtio est, quod introducatur ex ejus scientia. Dicit R. Jose discipulus R. Bon; Ratio Rab hæc est; quod ita sit Misna prior; Israelitis desponsata poterit comedere de separatione. Quid ex utroque eruitur? Opus manuum suarum. Ex mente R. Mena juxta sententiam Rab; opus manuum suarum erit marito. Ex mente R. Jose discipuli R. Bon juxta sententiam Rab; opus manuum suarum erit patri. Si moriatur, quis hæreditabit? Ex mente R. Mena juxta sententiam Rab; ejus maritus hæreditabit. Ex mente R. Jose discipuli R. Bon, si moriatur, ejus pater hæreditabit. Venit R. Jose discipulus R. Bon, juxta mentem Rab si moriatur, ejus maritus hæreditabit; Si sit desponsata præter ejus scientiam, & introducatur præter ejus scientiam, quid erit? Num comedet de separatione? Samuel dicit: Comedet. Veni & vide: Si fuerit desponsata præter ejus scientiam, & introducatur præter ejus scientiam, Samuel dicit; non comedet; & hoc loco dicit; comedet? Samuel hoc explicat de pupilla. Misna: Sis mihi desponsata hoc dactylo; & omnis Misna; quando dicit: Est mea voluntas in hoc, at non in illo, est mea voluntas in hoc, at non in illo; in hoc, & in hoc, & in hoc. Iste doctor qui dicit, & in hoc, & in hoc, & exponit hos *Vau* est R. Jehuda, qui jam consentit cum R. Meir, aut cum hoc,

בשם רב התקדשי לי בסלע זו לאחר שלשים אוכלת בתרומה בתוך שלשים יום הרי זו מקודשת אוף ר"ש בן אלעזר מורה כה מרה בינה למלוה מלווה לא ניתנה לשם קרושין קירושין לכך ויתנו משעה ראשונה והא תנינן היתה אוכלת ראשונה אינה מקודשת עד שיהא באחת מהן שוה פרוטה אמר רבי אלעזר מעתה אפילו לא נשתייר שם שוה פרוטה תהא מקודשת פתר לה על ראשה ואין על ראשה ברא תנינן היתה אוכלת ראשונה ראשונה אינה מקודשת עד שיהא באחת מהן שוה פרוטה אמר ר' אלעזר דרבי שמעון בן אלעזר היא דתני התקדשי לי בפקדון שיש לי בידך והלכה ומצאתו שנגנב או שאבד אם נשתייר שם שוה פרוטה מקודשת ואם לאו אינה מקודשת במלוה שיש לי בידך והלכה ומצאתה שנגנבה או שאבדה אפילו לא נשתייר שם שוה פרוטה מקודשת רבי שמעון בן אלעזר אומר משום רבי מאיר מלווה כפיקרון אם נשתייר שם שוה פרוטה מקודשת ואם לאו אינה מקודשת אמר רבי לעזר אתיא דרבי שמעון בן אלעזר כרבי מאיר כמה דרבי מאיר אמר כל המשנה מדעת הבעלים נקרא גוזלן בן ר' שמעון בן אלעזר אמר הבא כל המשנה מדעת הבעלים נקרא גוזלן דהוא פתר לה במלוה שהלווה אמ' לו' קח לו חטים ולקח לו שעורים וקשיא מקרשי בגזילה ר' יוסי בעא ניחא אדם נותן שוה פרוטה על דינר שמא נותן שוה פרוטה על שוה פרוטה אית תניי תני מקרשין בגזילה ואית תניי תני אין מקרשין בגזילה אמר רבי מנא מאן דאמר מקרשין בגזילה שהוא יכול להצילה מירו מאן דאמר אין שקרשין בגזילה בגזילה שאינו יכול להוציאה מידה רבי יוסי בי רבי בון בשם ר' שמואל בר רב יצחק מאן דאמר מקרשין בגזילה בגזילה שנתייאשו הבעלים ממנה ומאן דאמר אין מקרשין בגזילת בגזילה שלא נתייאשו הבעלים ממנה ר' אבהו

hoc, aut cum hoc, aut cum hoc. R. Jeremia nomine Rab. Sis desponsata mihi hoc siclo post triginta dies, si comedat de separatione intra triginta dies, ecce erit desponsata. Similiter R. Simeon ben Eliеser in eo consentit. Quodnam est discrimen inter hoc & mutuum? Mutuum non datur nomine sponsalium. Sponsalia hoc modo dantur a prima hora. Atqui legimus: Si comedisset primum, non erit desponsata, nisi quando in uno ex illis sit, quod æquivaleat prutæ. Dicit R. Eliеser; hinc probatur, vel si non fuerit reliquum, quod æquivaleat prutæ, erit desponsata. Hoc explicat de principio; At nihil est in principio. Atqui legimus: Si comedat unum post alium, non erit desponsata, nisi quando in uno ex illis sit, quod æquivaleat prutæ. Dicit R. Eliеser: Etenim R. Simeon ben Eliеser est qui docet. Sis mihi desponsata deposito, quod est in manu tua, & abiens illud deprehendat surreptum, aut amissum; si de eo reliquum sit in quantitate prutæ, erit desponsata, si minus non erit desponsata. Mutuo, quod est in manu tua; & abiens illud deprehendat surreptum, aut amissum, vel si de eo non sit reliquum quod æquivaleat prutæ, erit desponsata. R. Simeon ben Eliеser dicit nomine R. Meir: Mutuum est sicut depositum; si de eo reliquum sit quod æquivaleat prutæ, erit desponsata, si minus, non erit desponsata. Dicit R. Eliеser. Consentit. R. Simeon ben Eliеser cum R. Meir; sicut R. Meir dicit: Qui immutavit ex scientia dominorum vocatur rapina; similiter R. Simeon ben Eliеser hoc loco dicit: Qui immutat ex scientia dominorum vocatur rapina. Hoc explicat de mutuo, quod mutuarunt; Si illi dicat: Eme mihi triticum; & illi emat hordeum: At est oppositio in eo, qui desponsat mutuo. R. Jose quæsivit: concedatur; si quis det quod æquivaleat prutæ, super denario; fortasse dabit quod æquivalet prutæ super id quod æquivalet prutæ. Est qui tradit, quod possint desponsare rapina; Et est qui tradit, quod non possint desponsare rapina. Dicit R. Mena; qui dicit quod possint desponsare rapina, intelligitur de rapina, quæ possit educi ex ejus manu. Qui dicit, quod non possint desponsare rapina, intelligitur de rapina, quæ non possit educi ex ejus potestate. R. Jose discipulus R. Bon nomine Samuel bar R. Isaach; qui dicit quod possint desponsare rapina; intelligitur de rapina, de qua domini desperaverint; & qui dicit; non possunt desponsare rapina, intelligitur de rapina, de qua domini non desperarint. R. Abau nomi-

בשם ר׳ יוחנן מתניתא בשאמר לה בפיקדון
שיש לי בידך אבל אמר לה בכל מה שהפקדתי
בידך אינה מקודשת עד שיהו כולן קיימין
מה בינו למלוה מלוה ניתנה להוציאה וזה
לא ניתן לחוציאו והתנינן היתה אוכלת
ראשונה רשונה אינה מקודשת עד שיהא
באחת מהן שוה פרוטה מעתה אפילו נתיר שם
שוה פרוטה לא תהא מקודשת עד שיהו כולן
קימין פתר לה על ראשה ואין על ראשה
כרא תנינן היתה אוכלת ראשונה ראשונה
אינה מקודשת עד שיהא באחת מהן שוה
פרוטה אמר רבי אבון לא בן סברנן מימר
מאן תנא ווין רבי יודה אמר רבי יוחנן דברי
רבי יודה נבללין בקרבן אחד ונפרטין בשלשה
קרבנות כמא דהוא אמר תמן נבללין בקרבן
אחד ונפרטין בשלשה קרבנות כן הוא אמר
הכא נבללין בקירוש אחד וגפרטין בשלשה
קירושין התקדשי לי בסלע זו ואמרה השליכה
לים או לנהר אינה מקודשת תניה לעני
הרי זו מקודשת מקל סבום לא נכנס לתוך
ידה כלוםהכא את אמר מקודשת והבא
את אמר אינה מקודשת אמר רבי אבהו בשם
רבי יוחנן רוצה היא מקודשת ותראה עושה
טובה לעני אר׳ פינחס ואתיא או כר׳ זעירא
או כרבי אילא דתני אומר הוא אדם לפועל
הילך דינר זה אכול בו הילך דינר זה שתה
בו אין חוששין על שכרו לא משום שביעית
ולא משום מעשרות ולא משום יין נסך אבל
אם אמר לו צא וקח לך ככר ואני נותן לך
דמיו צא וקח לך רביעית של יין ואני נותן
לך דמיה חוששין על שכרו משום שביעית
ומשום מעשרות ומשום יין נסך אר׳ זעירא
נעשה החנווני שלוחו של בעל הבית לזכות
לפועל זכה לבעל הבית משלח חנווני וחוזר
זכה לעצמו אוף הכא על דעתיה דרבי זעירא
הבעל נעשה שלוחו של אשה לזכות לעני
אמר רבי הילא העני זכה לאשה משל בעלה
וחוזר וזוכה לעצמו מה נפק מן ביניהון היה

nomine R. Jochanan. Misna. Quando ei dicat: Deposito, quod est in manu tua; At si dicat: Eo omni, quod deposui in manu tua, non erit desponsata; donec omne sit conservatum. Quodnam est discrimen inter illud & mutuum? Mutuum datur, ut educatur; at hoc non datur, ut educatur. Atqui legimus; si comeditet unum post alium, non erit desponsata, nisi quando sit in uno ex illis, quod æquivaleat prutæ. Hinc vel si ibi reliquum sit, quod æquivaleat prutæ, non erit desponsata, nisi omnes conserventur. Hoc explicat de principio; at in principio nihil est. Legimus: Si comedisset unum post alium; non erit desponsata, nisi quando de uno ex illis reliquum sit, quod æquivaleat prutæ. Dicit R. Abun: Non ita dicendum putant; Iste qui exponit istos Vav est R. Jehuda. Dicit R. Jochanan: Verba R. Jehuda comprehenduntur in uno sacrificio, & specificantur tribus sacrificiis; Sicut ibi dicit; comprehenduntur in uno sacrificio, & specificantur in tribus sacrificiis; sic hoc loco dicit; comprehenduntur in uno sacrificio, & specificantur in tribus sacrificiis. Sis mihi desponsata hoc siclo; si dicat: Projice illum in mare, aut in flumen, non erit desponsata; Da pauperi meos; erit desponsata. Omnimode nihil ingredietur in ejus manum. Hoc loco tu dicis; erit desponsata, & ibi dicis; non erit desponsata? Dicit R. Abau nomine R. Jochanan; si illa velit, erit desponsata; & videbitur benefacere pauperi. Dicit R. Pinchas: Concluditur aut juxta mentem R. Zehira aut juxta mentem R. Ela; etenim extat traditio. Si dicat operario; Ecce tibi hic denarius, & illo comede. Ecce tibi hic denarius, & illo bibe; non erunt soliciti de ejus mercede, neque propter fructus anni septimi, neque propter decimas, neque propter vinum libaminis. At si illi dicat; egredere, & eme tibi favum, & ego tibi dabo ejus pretium; egredere & eme tibi quartarium vini, & ego tibi dabo ejus pretium, soliciti erunt de ejus mercede propter fructus anni septimi, & propter decimas, & propter vinum libaminis. Dicit R. Zehira. Si fiat tabernarius legatus patrisfamilias, ut acquirat operario, acquirit patrifamilias, postquam misit tabernarium, & pœnituerit acquirit sibimetipsi. Similiter hoc loco ex mente R. Zehira: Maritus fit legatus uxoris, ut acquirat pauperi. Dicit R. Ela: Pauper acquirit mulieri de bonis mariti; atque iterum acquirit sibimetipsi. Quid ex utraque eruitur? Si fuerit surdus; non erit solicitus, quia non est legatio surdo; ex men-

חנווני חרש על דעתיה דרבו זעירא לא חשש
שאין שליחות לחרש על דעתיה דרבי הילא
חשש היה הפועל חרש על דעתיה דרבי
הילא לא חשש שאין זכיות לחרש על
דעתיה דר׳ זעירא חשש חטף הסלע מידה
ונתנו לה בשעת מתנה אמר לה הרי את
מקודשת לי הרי זו מקודשת במה קידשה
רבי חגיי בשם רבי פרת רוצה היא שתהיה
מקודשת לו ויהא חייב לה סלע אר׳ יוסי אילו
איתמר כלי יאות סלע דרכה להתחלף כינסי
לי סלע זו ובשעת מתנה אמר לה הרי את
מקודשת לי הרי זו מקודשת אם משנתנה
לה רצת מקודשת לא רצת אינה מקודשת
הילך כלע זו שאני חייב לך ובשעת מתנה
אמר לה הרי את מקודשת לי רצת מקודשת
ואם לאו אינה מקודשת אם משבאת לתוך
ידה אמרה לה הרי את מקודש׳ לי אף
על פי ששניהן רוצין אינה מקודשת כיצד
יעשה יטלינו ממנה ויחזור ויתנינו לה ויאמר
לה הרי את מקודשת לי התקדשי לי במנה
זו ונמצא חסר דינר אינה מקודשת היה בו
דינר רע הרי זו מקודשת והוא שיחליף היה
מונה ראשון ראשון ומשליך לתוך ידה יכולה
היא שתחזור בה עד שעה שישלים רבי לעזר
אומר מקודשת בראשון והשאר על תנאי רבי
יוחנן אמר לכשישלים אמר דין חזר ביה רבי
יוחנן חד בר נש ערבונא יהיב לחבריה וכפר
ביה חבריה רבי בה ורבי הילא ורבי יעקב
בר אחא תלתיהון אמרין זרע פשתן היה
ומקצת דמים נתן לה אתא עובדא קומי רבי
יוחנן אמר או יתן לו בכל מקחו או ימסור
אותו למי שפרע רבי חייה בר יוסף אמר או
יתן לו בכל ערבונו או ימסור אותו למי שפרע
מודה רבי חייה בר יוסף לרבי יוחנן במקח
שאין דרכו להיקנות חציים כגון פרה וטלית
ואשה דרכה להיקנות חציין רבו חגיי ורבי
יורן תריהון אמרין מקח דרכו להיקנות חציין
ואשה אין דרכה להקנות לחציין.

הלכה ב׳ התקדשי לי בכוס זה של יין וכו׳.
בכוס זה ובמה שבתוכו שוה פרוטה מתקדשת
ואם לאו אינה מתקדשת זכה בו ובמה
שבת ובואם יש במה שבתוכו שוה פרוטה
מתקדשת ואם לאו מתקדשת לא זכת אלא

mente R. Ela; erit ſolicitus; Si operarius fuerit ſurdus; ex mente R. Ela, non erit ſolicitus; quia non eſt acquiſitio ſurdo; ex mente R. Zehira erit ſolicitus. Si rapiat ſiclum ex ejus manu, eique det, & tempore traditionis, illi dicat; ecce tu mihi ſis deſponſata, ecce erit deſponſata. Quomodo deſponſat? R. Hagæus nomine R. Pedath; ſi velit, erit deſponſata, eique debeat ſiclum. Dicit R. Joſe; ſi dicatur de vaſe, concedatur; at ſiclus ſolet commutari; Collige mihi hunc ſiclum & tempore traditionis illi dicat; ecce tu mihi ſis deſponſata; erit deſponſata. Si poſtquam dederit, ſi velit, erit deſponſata, ſi minus, non erit deſponſata: Ecce tibi hic ſiclus, quem tibi debeo; & tempore traditionis illi dicat; Ecce mihi ſis deſponſata; ſi velit, erit deſponſata, ſi minus, non erit deſponſata; Si poſtquam pervenerit in ejus manum; illi dicat; ecce tu mihi ſis deſponſata; vel ſi ambo velint, non erit deſponſata. Quomodo faciet? Detrahet ab ea, atque iterum illi dabit, & illi dicat: Ecce tu mihi ſis deſponſata. Sis mihi deſponſata hac mina; & deprehendatur defectus denarii, non erit deſponſata. Si in eo fuerit denarius deterior, erit deſponſata; & ipſe immutabit. Si numeret unum poſt alium; priuſquam projecerit in ejus manum, poterit pœnitere uſque ad tempus reſtitutionis. R. Elieſer dicit: Deſponſata eſt primo; & reliquum cum conditione. R. Jochanan dicit: Poſtquam tranſmiſerint; Dixit hoc; at de hoc pœnituit R. Jochanan. Quidam ſponſione dedit ſocio ſuo, & ejus ſocius ei negavit. R. Ba, & R. Ela, & R. Jacob bar Acha, tres omnes dicunt; ſemen lini erat, & dimidium pretii illi dedit. Allatum fuit factum coram R. Jochanan; qui dixit: Aut dabit illi juxta totam emtionem, aut tradet illi, qui ſolvere debet. R. Jehuda bar Joſeph dicit: Aut dabit juxta totam ſponſionem, aut tradet illi qui ſolvere debet. Conſentit R. Chijah bar Joſeph cum R. Jochanan in venditione, in qua non ſolet vendi per partes dimidiatas, e. g. vacca & pallium. Num uxor acquiritur per dimidiatas partes? R. Haggæus & ſapientes ambo dicunt. In venditione ſolet vendi per dimidiatas partes. At mulier non ſolet acquiri per dimidiatas partes.

Conſtitutio II. Sis mihi deſponſata hoc calice vini &c. hoc calice, & eo, quod ibi continetur, ſi æquivaleat prutæ, erit deſponſata, ſi minus non erit deſponſata. Si acquirat illo, & eo quod in illo continetur; Si ſit in eo, quod in illo continetur, quod æquivaleat prutæ, erit deſponſata, ſi minus, non erit deſponſata;

במה שבתוכו בלבד ר"ש או' אם הטעה לשבח
מקודשת א"ר יוחנן מודה ר"ש שאם הטעה
לשבח מקודשת א"ר יוחנן מודה ר"ש שאם
הטעה לשלבח יחסים אינה מקודש' א"ר יוסה
מתנית' אמרה בן ע"ם שאני כהן ונמצ' לוי
ניתא כהן ונמצא לוי לוי ונמצ' כהן יכולה
היא מימר הוינא בעייא די רוחיה רבא עלי
ניחא בן כרך ונמצא בן עיר בן עיר ונמצא
בן כרך יכולה היא מימר בעייא הוינא
מצטנעא על מנת שביתי קרוב למרחץ ונמצא
רחוק ניחא קרוב ונמצא רחוק רחוק ונמצ'
קרוב יכולה היא מימר בעייא הוינא מטרפסא
אזלה מטרפסה אתייא על מנת שיש לי בת
או שפחה גודלת ואין לו ניחא על מנת שיש
לי ואין לו הנע עצמך שהיה לו בסוף העולם
אמר ר' בא בר ממל כיני מתניתא בת לגודלתיך
ושפח' לשמשותיך.

הלכה ד' האומ' לשלוחו צא וקדש לי אשה
פלוני וכו'. מתניתא דלא כר' לעזר ברם כר
לעזר לעולם הרי היא מקודשת עד שיאמר
לו אל תקדשינה לי אלא במקום פלוני והלך
וקידשה במקום אחר הרי זו מקודשת אוף
ר' לעזר מודה בה שאינו לא כמראה לה מקום
אוף רבנין מודיי בה שאינו לא כמראה לה מקום.

הלכה ה' המקדש את האשה וכו'. תנינן
מומין באילו נדרים אמרו רבי יוחנן בשם
ר"ש בן יוצדק נדרה שלא לוכל בשר ושלא
לשתות יין ושלא ללבוש בגדי צבעונין א"ר
זעירא כלי פשתן הדקים הבאין מבית שאן
ככלי צבועין הן א"ר יוסי מתנית' בשאמ' לה
על מנת שאין עליך נדרים אבל אם אמ' לה
על מנת שאין ליך נדר אפילו נדרה שלא
לאכול חרובין נדר הוא הלכה אצל הזקן והתיר
לה הרי זו מקודשת אצל הרופא וריפאה אינה
מקודשת מה בין זקן מה בין רופא זקן עוקר
את הנדר מעיקרו רופא אינו מרפא לא
מיכן ולהבא אית תניי תני אפילו הלכה אצל

ta; Non acquirit nisi illo, quod in eo continetur dumtaxat. R. Simeon dicit: Si erret in meliorem statum, erit desponsata. Dicit R. Jochanan. Consentit R. Simeon; si erret in meliorem statum in genealogiis, non erit desponsata. Dicit R. Jose: Traditio ita dicit: Cum conditione, quod ego sim sacerdos; & deprehendatur Levita: Concedatur, cum conditione ut sit sacerdos, & deprehendatur Levita, Levita, & deprehendatur sacerdos. Poterit dicere: Nolo ut nimium superbiat. Concedatur; cum conditione, ut sit villicus, & deprehendatur incola civitatis; incola civitatis, & deprehendatur villicus. Potest dici, quod velit esse modestus. Cum conditione ut mea domus sit prope balneum, & deprehendatur remota; Concedatur; si sit proxima, & deprehendatur remota, remota, & deprehendatur proxima; Potest dicere: Volo mercedem itineris, & mercedem adventus. Cum conditione, ut sit mihi filia, aut ancilla tonstrix. Concedatur; cum conditione, ut sit mihi; & non sit illi: Puta; quod sit illi in fine mundi. Dicit R. Ba bar Mimal; Ita se habet Misna; Filia, ut sit tibi tonstrix, & ancilla, ut tibi ministret.

Constitutio IV. Si quis dicat legato; abi & desponsa mihi N. &c. Misna non est juxta mentem R. Eliéser: Etenim R. Eliéser dicit: Semper erit desponsata, donec illi dicat: Ne desponses mihi illam nisi in loco N., & abiens desponset in alio loco; erit desponsata. Similiter R. Eliéser consentit in eo, quod non sit nisi quasi ostendat illi locum. Similiter sapientes consentiunt in eo, quod non sit nisi quasi ostendat illi locum.

Constitutio V. Si quis desponset foeminam &c. Legimus. Vitia: De istis votis dixerunt. R. Jochanan nomine R. Simeon ben Josadech; Si voveat, ut non comedat carnem, & non bibat vinum, neque induat vestes coloratas. Dicit R. Zehira: Vestes lineæ tenues quæ afferuntur ex Beth-Saan, sicut vestes coloratæ reputantur. Dicit R. Jose: Misna loquitur de illo qui dicat: cum conditione, ut super te non sint vota; at si dicat: cum conditione, ut super te non sit votum; vel si voveat quod non comedat siliquas, erit votum; Si adducet eam ad senem, & eam absolvat, erit desponsata; Si adducat ad medicum, & ei medeatur, non erit desponsata. Quodnam est discrimen inter senem & medicum? Senex funditus destruit votum; Medicus non medetur nisi hinc & ulterius. Est qui docet; vel si adducat ad senem, & eam absolvat, non erit desponsata; Traditio R. Eliéser; etenim

הזקן והתיר לה אינה מקורשת מתניתא דרבי
לעזר דתנינן תמן א״ר לעזר ברין היה אפילו
נרר שהוא צריך חכם שהזקן עוקר הנדר
מעיקרו ולמה אסרו נדר שהוא צריך חקירת
חכם מפני נדר שאינו צריך חקירת חכם
אית תניי תני מותרת להינשא בלא גט ואית
תניי תני אסורה להינשא בלא גט הוון בעיי
מימר מאן דמר מותרת להינשא בלא גט רבי
לעזר ומאן דמר אסורה להינשא בלא גט
רבנין כולה רבנין מאן דאמר אסורה להינשא
בלא גט רבנין מאן דאמר מותרת להינשא
בלא גט שמתוך שהיא יודעת שאם הולכה
היא אצל חזקן והוא מתיר לה את נדרה והיא
אינה הולכת לפום כן מותרת להינשא בלא
גט מאי טעם׳ דמאן דמר אסורה להינשא
בלא גט שלא תלך אצל הזקן ויתיר לה את
נדרה וקידושין חלין עליה למפרע ונמצאו
בניה באין לירי מזירות לפום כן אסורה להינשא
בלא גט כנסה סתם רשב״ל אמר מתניתא
בשקירשה על תנאי וכנסה סתם אבל אם
קירשה סתם וכנסה סתם יש לה כתובה רבי
יוחנן אמר אפילו קירשה סתם וכנסה סתם
אין לה כתובה וא״ר חייה בשם רבי יוחנן
וצריכה ממנו גט אפילו קירשה על תנאי וכנסה
על תנאי ר׳ זעורא בעא קומי ר׳ מנא קירשה
סתם וגירשה מן האירוסין מה אמר בה
רשב״ל בעא נישמעינה מן הדא היו בה מומין
ועודה בבית אביה האב צריך להביא ראיה
הא אם הביא ראיה יש לה כתובה מה חמית
למימר בשקירשה סתם וגירשה מן האירוסין
מה אנן קיימין מן דבתרה בר״א במומין
שבסתר אבל במומין שבגלוי אינו יכול לטעון
ואם במתנ׳ אף מומין שבגלוי טוען הוא אמרין
חברייא קומי ר׳ יוסה אמור דבתרה ותהא
פליגא על רשב״ל נכנסה לרשות הבעל הבעל
צריך להביא ראיה הא אם הביא הבעל
ראיה אין לה כתוב׳ והיך רשב״ל אמר יש
לה כתובה רבי כהן בשם רבנין דקיסרין

enim ibi legimus. Dicit R. Eliefer: In hoc vel fi voveat votum, quod requirat fapientem, etenim fenex funditus deftruit votum. Et cur prohibuerunt votum, quod requirat perfcrutationem fapientis? Propter votum, quod non requirat perfcrutationem fapientis. Eft qui docet quod ei liceat nubere fine libello repudii; & eft qui docet quod fit vetitum ei nubere fine libello repudii. Ifti dicendum putant; Qui dicit, quod liceat ei nubere fine libello repudii, eft R. Eliefer; & qui dicunt, quod fit vetitum ei nubere fine libello repudii, funt fapientes; Tota propofitio refpicit fapientes; Qui dicunt, quod fit vetitum ei nubere fine libello repudii, funt fapientes. Poftea quam norit, quod fi adducatur ad fenem, & ipfe eam abfolvat a voto; & fi non adducatur, idcirco licet ei nubere fine libello repudii. Quænam eft ratio illius, qui dicit, quod fit vetitum ei nubere fine libello repudii? Ne adducatur ad fenem, & ille eam abfolvat a voto fuo; & fponfalia cadant fuper eam inverfo ordine, ut deprehendantur ejus filii, ut veniant in ftatum fpuriorum; idcirco vetitum eft ei nubere fine libello repudii: At fi abfolvat, introducet. R. Simeon ben Lakifch dicit: Mifna loquitur de illo, qui defponfaverit cum conditione, & abfolute introduxerit. At fi abfolute defponfet, & abfolute introducat, erit illi dos; R. Jochanan dicit; vel fi eam abfolute defponfaverit, & abfolute introduxerit, non erit illi dos. Et dicit R. Chijah nomine R. Jochanan; requiritur ab eo libellus repudii, vel fi defponfaverit cum conditione, & introduxerit cum conditione. R. Zehira quæfivit coram R. Mena; fi eam abfolute defponfaverit, & eam repudiaverit ex fponfalibus; Quid de hoc dicendum eft? R. Simeon ben Lakifch quæfivit. Hinc intelligimus: Si in ea fint vitia, dum adhuc effet in domo patris, pater debet afferre probationem. Ecce fi afferat probationem, erit illi dos. Quid vidifti ut diceres de eo, qui abfolute defponfaverit, & eam repudiaverit a fponfalibus? Quomodo nos explicabimus quod fequitur? De quo hæc dicta funt? De vitiis occultis, at in vitiis manifeftis, non poteft errare. At etiam juxta Mifnam in vitiis manifeftis poterit errare. Dixerunt focii coram R. Jofe: Dic quod fequitur; & erit contra mentem R. Simeon ben Lakifch; fi veniat in poteftatem mariti, maritus debet afferre probationem; fi maritus afferat probationem, non erit illi dos. R. Choen nomine fapientum Cæfarienfium; Mifna loquitur, quando introduxe-

מתניתא בשכנס ולא בעל מה דאמר ר׳שמעון
בן לקיש בשכנס ובעל אני אומ׳ נתרצה לו
כבעילה שכל המומין הפוסלי׳ בכהנים פוסלין
בנשים הוסיפו עליהן באשה ריח הפה וריח
הזיעה ושומא שאין בה שיער ר׳ חמא בר
עוקבה בשם ר׳ יוסי בן חנינה בעור הפנים
שנו והתנינן ב״א במומין שבסתר אבל במומין
שבגלוי אינו יכול לטעון וזו לא מן המומין
שבגלוי הוא תיפתר בההיא דמטמרה לה
תחות קלוסיתה דראשה תני שומא שיש בה
שיער בין גדולה בין קטנה בין בגוף בין בפנים
הרי זה מום ושאין בה שיער בפנים מום
בגוף אינה מום ב״א בקטנה אבל בגדולה
בין בגוף בין בפנים הרי זה מום עד כמה
היא גדולה רשב״ל אימר עד כאיסר איטלקי
ר׳לעזר בשם ר׳חנינה בנון הדין דינר קורדיינא
שיעורו כחצי זהוב כל שהוא רבי ורדיפה רבי
יונה רבי ירמיה שאל אשה קרחת ושוטח
של שיער סקפת מאוזן לאוזן בעיי מישמעינה
מן הדא הוסיפו עליהן באשה ריח הפה וריח
הזיעה ושומא שאין בה שיער ולא אדכרון
קרחה סברין מימר שאינו מום אתא ר׳שמוא
בריה דר׳ יוסה בי ר׳בון בשם רבי ניסא מום
הוא לא אתינן מיתני אלא דבר שהוא בעור
בזה ובזה מום ואין מום בזה אבל דבר
שהוא נויי בזה ומום בזה כגון הדא קרחתה
אע״ג דהוא מום לא תניגתה חדע לך שהיא
כן הרי זקן הרי נויי באיש ומום באשה ולא
תנינן יתר עליהם באשה זקן הרי דדים הרי
נויו באשה ומום באיש ולא תנינתה יתר
עליהם באיש דדים.

הלכה ו׳ המקדש שתי נשים בשוה פרוטה
וכו׳. תני וכולן שבעלו קנו ר״ש ורבי יהודה
אומ׳ משום ר״ש וכולן שבעלו קנו שלא היתה
בעילתו אלא לשום קירושין הראשונים אם קנו
ר׳ חייה בשם ר׳ יוחנן קנו לחומרין רבי חייה
בשם ר׳ יוחנן כל תניי שהוא מעשה מתחילתו
מקודשת לחומרין רבי מנא בעא קומי דרבי

duxerit, at non concubuerit. Quid dicit R. Simeon ben Lakisch? Quando introduxerit; & concubuerit. Ego dicam; quando placuerit ei in suo concubitu; Etenim omnia vitia, quæ reprobant in sacerdotio, reprobant in fœminis; & addiderunt super illis, si sit in fœmina odor oris, & odor sudoris, & verruca in qua non est mensura. R. Ghama bar Akaba nomine R. Jose ben Chanina; De pelle interna loquimur. Atqui legimus. De quo hæc dicta sunt? De vitiis occultis; at in vitiis manifestis non potest errare; & hoc non erat ex vitiis manifestis. Potest explicari de eo quod abditum sit sub coma capitis. Traditio. Verruca, si sit in ea mensura sive magna, sive parva, sive in corpore, sive interius, est vitium: Si non sit in ea mensura, interius est vitium, in corpore non est vitium. De quo hæc dicta sunt? De parva, in magna sive in corpore, sive in facie, est vitium. Quanta erit? R. Simeon ben Lakisch dicit, in quantitate assarii Italici. R. Eliefer nomine R. Chanina, instar hujus denarii Chordinari, cujus mensura est in dimidio denario aureo quantalacumque. R. Radiphat, R. Jona, R. Jeremia quæsivit; Si in muliere sit calvitium, & se extendat, & circumeat ab aure ad aurem; quæsivit; Hinc intelligitur; Addiderunt in fœmina odorem oris, & odorem sudoris, & verrucam, in qua non sit mensura; at non locuti sunt de calvitio. Dicendum putant, quod non sit vitium. Venit R. Samuel filius R. Jose discipuli R. Bon nomine R. Nisa; est vitium. Non legimus in Misna nisi id, quod sit in pelle, in hoc, in hoc est vitium, in illo non est vitium: At quod est pulchrum in hoc, est vitium in illo; ex. gr. hoc calvitium, licet sit vitium; non legimus. Scito ita esse: Ecce barba in viro est species, in muliere est vitium. At non legimus amplius super illis; in muliere si sit barba; Ecce ubera in muliere sunt species; Atqui non legimus amplius in illis, in viro si sint ubera.

Constitutio VI. Si desponset duas mulieres eo, quod æquivaleat prutæ &c. Atqui extra traditio; Omnes qui concumbunt, acquirunt. R. Simeon & R. Jehuda dicit nomine Risch Lakisch; Omnes qui concumbunt, acquirunt, eo pacto ne sit ejus concubitus nisi nomine sponsalium priorum; si acquirunt: R. Chijah nomine R. Jochanan, acquirunt in gravioribus. R. Chijah nomine R. Jochanan; Omnis conditio si facta sit ab ejus principio, desponsatur in gravioribus.

יורן מאן תנא כל תנאי שהוא מעשה מתחילתו תנייו בטל דלא כרבי שמעון רבי יורן בשם רבי יוחנן מקודשת לחומרין היך עבידא הרי אני מקדשך בבעילה על מנת שירדו גשמים ירדו גשמים מקודשת ואם לאו אינה מקודשת ר' חייה בשם ר' יוחנן בקידושי מלוה לחומרין ובקרקעו' לא קנה ובמטלטלין אין מוסרין אותו למי שפרע ביקש להעמיד לו מקחו נישמעינה מן הדא והרי לך אצלו בחן יין ויין אין לו הא אם יש לו יין הרי זה חייב תני ר' חייה אם יש לו יין חייב ליתן לו רבי שמואל בר רב יצחק שלא אמר לתמן הוון ידעין דהורי ר' חייה בשם ר' יוחנן קידושי מלוה לחומרין ובאיש לרבי זעירא למה בנין דהוון מחמרין וקליל עליהון א"ר יוסה בי רבי בון בקילא הוון נהיגין ואחמר עליהון שאם בא אחר וקידשה תפשו בה קידושין אמר רבי יודן בי ר' חנן ערוה שאינה ערוה תופש את שאינה ערוה.

הלכה ז' המקד' אשה ובתה וכו. א"ר חייה בר בא את שמ' חמש את שמ' שחמש נשים מתקדשו' כאח' שהאשה מקבלת קידושיה וקידושי חבירתה ומקדשין בגזילה ומקדשין בפירות עבירה ואין קידושין תופסין בעריות א"ר לעזר באחיות לא קידש ובחטאו' כיפר היך עבידא שחט שתי חטאות לשם חטאת אחר המזבח בורר את הראוי לו שתיהן אסורות באכילה שחט שני אשמות לשם אשם אחר המזבח בורר את הראוי לו שניהן אסורין באכילה רבי זעירא בשם רבי יוחנן שחט את הראשון שלא לשמו ואת השני לשמו כיפר שאינו הראשון שלא לשמו כשר אלא מכח שמו הבא אחריו אבל שחט הראשון לשמו והשני שלא לשמו אם כיפר הראשון על מה השני בא ומכפר על טומאה שאירעה בין זה לזה ובפסחים לא כיפר שאין הפסח בא אלא

ribus. R. Mena quæsivit coram R. Jodan; Qui docet, quod omnis conditio quæ sit facta ab initio, aboleatur non consentit cum R. Simeon. R. Jodan nomine R. Jochanan; desponsatur in gravioribus. Quomodo erit factum? Ecce ego te desponso concubitu, cum conditione ut descendant pluviæ, si descendant pluviæ; erit desponsata; si minus, non erit desponsata. R. Chijah nomine R. Jochanan in sponsalibus mutuum recensetur in gravioribus, in bonis immobilibus non acquirit, & in mobilibus non tradunt illi, qui solvit. Si velit illi confirmare emtionem suam. Hinc intelligitur. Ecce tibi apud me cadus vini, & vinum illi non sit; si sit illi vinum, obligatur. Docet R. Jehuda: Si sit illi vinum, debet illi dare. R. Ismael bar R. Isaach non ibi dicit: Illi norunt, quod docuerit R. Chijah nomine R. Jochanan. In sponsalia mutuum recensentur in gravioribus. Moleste ferebat R. Zehira; quod aggravaverint, & ille allevaret in illis. Dicit R. Jose dscipulus R. Bon: In levibus illi consueverunt, & in ipsis aggravavit. Si quis veniat, & desponset, comprehenduntur in ea sponsalia. Dicit R. Jodan discipulus R. Chanen. Turpitudo, quæ non sit turpitudo comprehendi eam, quæ non sit turpitudo.

Constitutio VII. Si quis desponset mulierem & filiam ejus &c. Dicit R. Chijah bar Ba; Tu hinc probas quinque; tu hinc probas, quod quinque fœminæ unæ simul desponsentur; etenim fœmina accipit sua sponsalia, & sponsalia sociæ suæ; & desponsantur rapina, & fructibus transgressionis; at sponsalia non comprehenduntur in turpitudinibus. Dicit R. Eliesfer: In sororibus non desponsat; & in sacrificiis pro peccato expiat. Quomodo? Si mactet duo sacrificia pro peccato, altare eligit, quod sibi sit conveniens, ambo sunt esu interdicta. Si mactet duo sacrificia pro delicto nomine unius sacrificii pro delicto, altare eligit, quod sibi sit conveniens; & ambo sunt esu interdicta. R. Zehira nomine R. Jochanan, si mactet primum sine suo nomine, & secundum suo nomine, expiat; etenim primum, quod mactatur sine suo nomine, non est legitimum, nisi propter id, quod post illud offertur. At si mactet primum suo nomine, & secundum sine suo nomine, si expiat primum, qua de causa affertur secundum? Ut expiet pro immunditie, quæ contingere potest inter hoc & illud. At in sacrificiis Paschalibus non expiat; eo quod Pascha non offeratur nisi propter comestionem carnis. Quod non est juxta mentem R. Nathan; Etenim R. Na-

לאכילת בשר ודלא כר' נתן דר' נתן אמ' יוצאין
בזריק' בלא אכילה.

הלכה ח' המקדש בחלקו וכו'. ר' לעזר אמר
דברי הכל רבי יוחנן אמר במחלוקת תמן
תנינן הבכור מוכרין אותו תמי' חי ובעל
מום ושחוט ומקדשי' בו את האשה רבי יהודה
בן פזי בשם ר' יהושע בן לוי חי לא שחוט וא"ר
יודה בר פזי ר"מ יליף כל הקדשין מן מעשר
בהמה מה מעשר בהמה אין מקדשין בו את
האשה אף כל הקדשים אין מקדשין בהן את
האשה ר' יודה יליף כל הקדשים מן הבכור
מה הבכור מקדשין בו את האשה אף כל
הקדשים מקדשין בהן את האשה מחלפה
שיטתיה דרבי יודה בן פזי תמן הוא אמר
בין חי בין שחוט והכא הוא אמר חי לא
שחוט תמן בשם גרמיה ברם הכא בשם
רבי יהושע בן לוי אפילו תימר כאן וכאן
בשם גרמיה במקדש בחיים ובראוי ליפול לו
לאחר שחיטה מה טעמא דרבי יהושע בן לוי
ובשרם יהיה לך כחזה התנופה מה טעמא
דרבי יודה בן פזי והיה לך אפילו לאחר
שחיטה מה מקיים ר' יהושע בן לוי והיה לך
ריבה לו הוייה אחרת שיהא הכל נאכל לשני
ימים ולילה אחד תמן תנינן חלת עם הארץ
והמדומע והלקוח בכסף מעשר ושירי מנחות
פטורין מן הדמאי תני וכולם שיקרא שם
לתרומות מעשר או למעשר שני שלהם מה
שעשה עשוי ר' לעזר אמר חוץ משירי מנחות
רבי ירמיה אמר השאר במחלוקת רבי יוסה
בעי חיי דא מחלוקת מה אנן קיימין אין כרבי
מאיר הוא מעשר שני היא שירי מנחות לא
עשה כלום אין כרבי יודה מה שעשה עשוי
אמר רבי מנא אזלית לקיסרין ושמעית רבי
חזקיה יתיב מתני המקדש בחלקו מקדשי
הקדשים ומקדשים קלין אינה מקודשר רבי
לעזר אמר דברי הכל ר' יוחנן אמר במחלוקת
ואמרית ליה מנן שמיע לך הדא מילתא אמר לי
מר' ירמיה ואמרית יאות דהות דהוא שמע
הדא דר' לעזר ר' לעזר דברי הכל הוא דאמר

R. Nathan dicit: Educentur ut adspergantur sine comestione.

Constitutio VIII. Si quis desponset portione sua &c. R. Eliefer dicit: Omnes conveniunt. R. Jochanan dicit: Est dissensio. Etenim ibi legimus. Primogenitum comparant perfectum, vivum, & vitiatum, & mactatur. Si desponsetur eo mulier. R. Jehuda ben Pazi nomine R. Jehosua ben Levi dicit, vivum, at non mactatum. At dicit R. Jehuda bar Pazi. R. Meir docet omnes sanctitates ex decima animalis. Sicut decima animalis non desponsant fœminam; ita pariter reliquis omnibus sanctitatibus non desponsant fœminam; R. Jehuda docet omnes sanctitates ex primogenito; sicut primogenito desponsant fœminam, ita pariter reliquis omnibus sanctitatibus desponsant fœminam. Varia est opinio R. Jehuda ben Pazi. Etenim ibi dicit tam vivum, quam mactatum; at hoc loco dicit vivum, at non mactatum. Hic dicit juxta suam sententiam; At eo loco dicit nomine R. Jehosua ben Levi; vel si dicas tam hic quam ibi juxta suam sententiam, agitur de eo, qui desponsat animantibus vivis, & convenientibus, ut sibi inserviant post mactationem. Quænam est ratio R. Jehosua ben Levi? *Et caro eorum erit tibi sicut pectus ventilationis.* Quænam est ratio R. Jehuda ben Pazi? *Et erit tibi*; vel post mactationem. Quomodo explicat R. Jehosua ben Levi: *Et erit tibi?* Includit illi aliam essentiam; ut omnia comedantur duobus diebus, & nocte una. Ibi legimus: Placenta populi terræ, & thrumatum, & quod emtum est argento decimæ, & reliquiæ munerum absolvuntur a decima dubia. Atqui extat traditio: Si omnia vocet nomine separationis, decimæ, aut decimæ secundæ, quæ in iis sunt; quod factum est, factum est. R. Eliefer dicit, exceptis reliquiis munerum. R. Jeremia dicit: De residuo est dissensio. R. Jose contendit, quod in vivo sit dissensio. Quomodo nos explicamus? Si juxta mentem R. Meir; tam in decima secunda quam in reliquiis munerum nihil inserviet; si juxta mentem R. Jehuda; quod factum est, factum est. Dicit R. Mena: Veni Cæsaream, & audivi R. Ezechiam sedentem, qui docebat; Siquis desponset portione sua de sanctitatibus sanctitatum, & de sanctitatibus levibus, non erit desponsata. R. Eliefer dicit: Omnes consentiunt. R. Jochanan dicit; est dissensio; & illi dixisti: A quo hoc audisti? Respondit mihi, a R. Jeremia; Et dixisti: Concedatur, quod ipse audierit hoc a R. Eliefer; Etenim R. Eliefer dicit: Omnes consentiunt cum eo

במחלוקת רבי יוסי דלא שמיעא ליה צריכה
הוא רו אמר חיי רא מחלוקת אין כר׳ מאיר
היא מעשר היא שירי מנחות לא עשה כלום
אין כרבי יודה מה שעשה עשוי כד רמך ר״מ
גזר רבי יודה ואמר אל ייכנסו תלמידיו של
ר׳ מאיר כאן דחק סומכוס ועאל אמר המקדש
בקרשי קרשים ואשה נכנסת היא לעזרה אמר
ליה במקדש על ידי שליח במה קידשה רבי
לעזר אמר בגופו ר׳ יוחנן אמר בטובת הנייה
שבו או נאמר ולא פליגין מה דאמר רבי
לעזר בגופו בחזקת טובת הנייה שבו ר׳ חזקיה
רבי ביבי בשם ר׳ לעזר מקרשין בפרוטה של
מעשר שני במעשר שני רבי אבהו בשם רבי
יוחנן לא עלת על דעתו לעבור על דברי
תורה אמר רבי זעירא אהרית לא על
דעתו ואחת לא עלתה על דעתיה אמר רבי
יונה המקדש לא עלת על דעתו ומעשר שני
לא עלת על דעתיה אמר רבי אבין המקדש
לא עלת על דעתו ולא עלת על דעתיה מעשר
שני עלת על דעתו ולא על דעתיה רבי יוסה
בשם רבי פדייה הקדש מזור יוצא לחולין
בלא פריון והא תני בשגגה פרט למזיר הדא
דאת אמר לחומש ולקרבן הא לצאת מוציא
רבי חמא בר עוקבא בשם רבי יוסי בן חנינה
מיעוט שלמים יוצאין לחולין בלא פריון והא
תני מקדשי לא כל קדשי הדא דארת אמ׳
לחומש ולקרבן הא לצאת מוציא תמן תנינן
בהמה שנמצא׳ מירושלם ועד מגדל עדר לכל
רוח רבי הושעיה רבה אמר לבא בדמיהם
שנו אמר ליה רבי יוחנן ואומרין לו לאדם
צא ומעול בקדשים אלא באחת הילכו כהן
אחר הרוב אם רוב זכרים עולות ואם רוב
נקיבות זבחי שלמים ואין השלמים באין מן
הזכרים ומן הנקיבות כיצד הוא עושה מוציאן
לחולין וחוזר ועושה אותן עולו׳ וקשיא יש
חטאת קריבה עולה אמ׳ רבי חנינה תנאי בית
דין הוא על המותרות שייקרבו עולות אמר
רבי יוסי לרבי יעקב בר אחא ואין זה מזיד

eo qui dicit, quod sit dissensio; R. Jose, qui non consentit, necesse est ut dicat, quod in vivo sit dissensio. Si juxta mentem R. Meir; tam in decima, quam in reliquiis munerum nihil inservit; Si juxta mentem R. Jehuda; quod factum est, factum est; Quando obdormiit, sc. *mortuus est* R. Meir, decrevit R. Jehuda, & dixit: Ne huc ingrediantur discipuli R. Meir. Impulit Symmachus & ingressus est; dixit: Si desponset sanctitatibus sanctitatum, & mulier ingrediatur in atrium. Dixit illi: Reputatur perinde ac desponset per legatum. Quo desponsabit? R. Eliesér dicit corpore suo; R. Jochanan dicit: Eo quod est usu melius in illo. Aut dicendum est, quod non dissentiant; quod dicit R. Eliesér in corpore suo, intelligendum est, quod sit præsumtio de illo, quod usu in eo sit melius. R. Ezechia, R. Bibi, nomine R. Eliesér: Si desponsent pruta decimæ secundæ: In decima secunda R. Abau nomine R. Jochanan, non putabit transgredi verba legis. Dicit R. Zehira; sive ille non attendat, sive illa non attendat. Dicit R. Jona: Ad sanctificationem ille non attendit, & ad decimam secundam illa non attendit. Dicit R. Abin: Ad sanctificationem neque ille, neque illa attendit. Ad decimam secundam ille attendit, at illa non attendit. R. Jose nomine R. Pedijah; Si prudens sanctificet, educetur in profana sine redemtione. Atqui docet, quando sit imprudens; excluditur prudens. Quod dicis, intelligitur de quinta parte & de sacrificio; At ad educendum, educatur. R. Chama bar Achaba nomine R. Jose ben Chanina; excludit pacifica, quæ educuntur in profana sine redemtione: Atqui extat traditio: De sanctitatibus; at non omnes sanctitates. Quod dicis, intelligitur de quinta parte, & de sacrificio. At ad educendum, educatur. Ibi legimus: Animal, quod educitur de Hierusalem usque ad Migdal Adar, ad singula latera. R. Josajah Raba dicit; de eo quod venit in suo pretio, legimus. Respondit illi R. Jochanan. Atqui dicunt homini, egredere, & prævaricare in sanctitatibus; at in uno incendunt post majorem partem. Si major pars sint mares, erunt holocausta, si fœminæ, erunt sacrificia pacifica; & pacifica non afferebantur ex masculis, & fœminis. Quomodo faciet? Educentur in profana; atque iterum faciet ea holocausta. Atqui extat oppositio: Num sacrificium pro peccato offertur in holocaustum? Dicit R. Chanina. Pactum fecit synhedrium de commutationibus, quod offerantur in holocausta. Dixit R. Jose τῷ R. Isaach bar Acha:

אמ׳ ליה מכיון שתנאי בית דין הוא אין זה מזיד אמר רבי זעירה כמה דאת אמר תמן תנאי בית דין הוא על האוברות שישרבו עולה.

הלכה ט׳ המקדש בער לה ובכלאי הכרם וכו׳.
פטר חמור רבי לעזר אמר מקדשין בו את האשה רבי יוחנן אמר אין מקדשין בו את האשה רבי אימי בשם רבי לעזר פטר חמור מקדשין בו את האשה מקל וחומר מה אם בכור שאינו מוציא מידי איסורין בחייו את אמר מקדשין בו את האשה זה שהוא מוציא מידי איסורין בחייו לא כל שכן מה נפיק מן ביניהון עבר ופדייו שלא מדעת הבעלים ר׳ לעזר אמר אינו פדוי רבי יוחנן אמר פדוי מרגיתא מסייעה לרבי לעזר ופלינא עלוי מתניתא מסייעא לרבי לעזר הגונב פטר המור של חבירו משלם תשלומי כפל ומופא פלינא עלוי שאף על פי שאין לו בן עכשיו ישילו בן לאחר זמן מתניתא פלינא על רבי לעזר פטר חמור אין מקדשין בו את האשה פתר לה רבי לעזר לאחר עריפת דאמר רבי לעזר הכל מודין לאחר עריפה שאינו פדוי פטר חמור אין מקדשין כו את האשה ורבי שמעון מתיר הדא פלינא על רבי לעזר בתרתיי אין בחיי דפלינא עלוי מן רבנין אין לאחר עריפה פלינא עלוי מרבי שמעון רבי חנינה בשם רבי יודן תיפתר שמרה ערפו אסור בהנייה ור״ש מתיר עריפה מה עריפה שנ׳ להלן עורפו וקוברו ואסור בהנייה אף עריפה שנ׳ באן עורפו ואסור בהנייה על דעתיה דר׳ לעזר ניחא בחייו הוא מתיר צריך שיהא אסור על עריפה על דעתיה דרבי יוחנן וקשיא בחייו הוא אסור לא כל שכן לאחר עריפה אתא רבי יעקב כר אחא בשם רבי יוחנן רבי זעירא בשם רבנין על דרבנין צריכ׳ שלא תאמ׳ הואיל והקישתה התורה עריפתו לפריונו מה פריונו יוצא לחולין אף עריפתו יוצא לחולין מצינו דכר שהרמתו יוצא לחולין ואסור בהנייה התובן הרי טבלטבול

Acha: Atqui iste non est prudens. Respondit illi: Postquam pactum fecit Synhedrium, iste non erit prudens. Dicit R. Zehira: De eo quod dicis, quod Synhedrium pactum fecerit, hoc intelligitur de membris, quæ oblata sint in holocaustum.

Constitutio IX. Siquis desponset præputio arborum, atque heterogeneis vineæ &c. Apertura asini R. Elieser dicit, quod desponsent mulierem. R. Jochanan dicit; non desponsant mulierem. R. Amme nomine R. Elieser; Apertura asini desponsant mulierem argumento a minori ad majus. Si primogenito, quod vivens non educit a potestate vetitorum, tu dicis, quod desponsent mulierem; ista, quæ vivens educit a potestate vetitorum, nonne multo magis? Quid eruitur ex utroque? Si transgrediens redimat eam præter scientiam dominorum, R. Elieser dicit, non erit redemtio; R. Jochanan dicit: Erit redemtio: Misna favet τῷ R. Elieser, & contraria est illi: Misna favet τῷ R. Elieser: Si furetur aperuram asini socii sui, obligatur ad restitutionem duplicem; & finis Misnæ est illi contrarius. Licet hoc tempore non sit illi filius, poterit illi in posterum esse filius. Misna contraria est τῷ R. Elieser. Apertura asini non desponsant mulierem; Hoc explicat R. Elieser post decollationem; Etenim dicit R. Elieser: Omnes consentiunt, quod post ejus decollationem, non sit redemtio. Apertura asini non desponsant mulierem. At R. Simeon permittit. Hoc contrarium est τῷ R. Eliesér in duobus; si sit vivens, contrarium est illi ex mente R. Simeon. R. Chanina nomine R. Jodan exponit de mortua. Si sit decollata, ejus usus est interdictus; & R. Simeon permittit. Dictum est *decollatio*, *decollatio*; Sicut in decollatione ibi memorata, decollabant, & sepeliebant, & ejus usus erat interdictus, ita pariter in decollatione, hoc loco dicta, decollabant & sepeliebant, & ejus usus erat interdictus. Ex mente R. Eliesér concedatur, dum adhuc vivit, quod sit permissa, necesse est ut sit vetita propter decollationem ex mente R. Jochanan; Atqui est oppositio: Dum adhuc vivit est vetita, nonne multo magis post decollationem? Venit R. Jacob bar Acha nomine R. Jochanan, R. Zehira nomine sapientum; ex mente sapientum necesse est ne dicas; quoniam aggravavit lex ejus decollationem, ut redimatur; sicut ejus redemtio educebatur in profana, ita pariter ejus decollatio educetur in profana; Deprehendimus rem, cujus separatio egreditur in profana, quod sit usu inter-

למעשר עני הוא והרמתו יוצא לח לין וא״ר בא רב הונא בשם ר׳ האוכל פירותיו טבולים למעשר עני חייב מיתה רבנין דקיסרין בשם ר׳ ירמיה כך משיבין חכמים לרבי שמעון מצינו דבר טעון פריון מותר בהנייה התיבון הרי בכור אדם טעון פריון ומותר בהנייה מכרן וקידש ברמיהן מקודש ר׳ חגיי בשם ר׳ זעירא בשאין רמיהן א״ר חנינה זאת אומרת שאין מקרשין בגזילה.

הלכה י׳ המקד׳ בתרומו׳ ובמעשרו׳ וכו׳. ר׳ יוסי בן חנינה אמר אדם נותן מעשרותיו בטובת הנייה מה טעמא דרבי יוסי בן חנינה ואיש את קדשיו לו יהיו מה עבד לה ר׳ יוחנן יתנם לכל מי שירצה מתניתהא פליגא על ר׳ יוסי בן חנינה קונם כהנים ולויים נהנין לי יטלו על כרחו פתר לה באומר אי איפשי ליתן מתנה כל׳ עיקר הרע לך שהוא כן דתנינן כהנים אילו לויים אילו נהנין לי יטלו אחרים מתניתא פליגא על רבי יוחנן האומר הילך סלע זו ותן בכור זה לבן בתי כהן פתר לה ברוצה ליתנו לשני כהנים ובן בתו אחד מן והוא אומ׳ לו הילך סלע זה ותן כולו לבן בתי כהן בעון קומי רבי זעירא בהדא כהן לישראל אסור מה דרבי יוסי אמר לא אגיבון רבי חזקיה בשם ר׳ אחא אבין אמר לון על דעתיה דר׳ יוסי בן חנינה כהן לישרא׳ למה הוא אסור לא מפני מראית העין אף רבי יוחנן אית ליה ישרא׳ לישרלא אסור מפני מראית העין ועוד מן הדא דתני הכהנים והלוים והמסייעים בגרנות אין נותנין להן לא תרומה ולא מעשר ואם נתן הרי זה חילל ולא יחללו את קדשי בני ישרא׳ והן מחללין אותן יותר מיכן אמרו תרומותן אינן תרומה ומעשרותן אינן מעשרות והקדישן אינן הקדש ועליהן אמר הכתוב ראשיה בשוחד ישפוטו וכהניה במחיר יורו וגו׳. והמקום מביא

interdicta. At opponunt. Si indecimatum cadat in decimam pauperis, ecce illud, & ejus elevatio egredietur in profana; At dicit R. Ba, R. Huna nomine Rabi; Si comedat fructus indecimatos, decimæ pauperis, reus est mortis. Sapientes Cæsarienses nomine R. Jeremia, hoc modo conciliant sapientes cum R. Simeone; Si deprehendamus rem, quæ obligatur ad redemtionem, ejus usus est permissus. At opponunt: Ecce primogenitum hominis, obligatur ad redemtionem, & est usu permissum. Si vendant, & eorum pretio desponset, erit desponsata. R. Haggæus nomine R. Zehira; In iis, quæ non sint eorum pretia. Dicit R. Chanina: Hoc dicis, quod non desponsent rapina.

Constitutio X. Si desponset separationibus & decimis. R. Jose ben Chanina dicit: Quisque potest dare suas decimas in bonum usum. Quænam est ratio R. Jose ben Chanina? *Et viro sanctitates ejus illi erunt*. Quomodo explicat R. Jochanan? *Et dabit eas in omnia, quæ desideraverit*. Misna contraria est τῷ R. Jose ben Chanina; Votum ne sacerdotes & Levitæ ex me utilitatem percipiant, sumunt ab eo invito. Exponit de eo qui dicat: Sit mea voluntas ut omnino detur munus. Scito ita se rem habere. Etenim legimus: Sacerdotes isti, Levitæ isti nullam omnino ex me utilitatem percipiant: sument alii. Misna contraria est τῷ R. Jochanan. Si dicat: Tibi sit iste siclus, cum conditione ut des primogenitum hoc filio meæ sacerdoti. Hoc exponit de illo qui illud velit dare duobus sacerdotibus, & filius filiæ suæ sit unus ex illis; & ipse dicit: Tibi erit iste siclus, cum conditione, ut totum des filio filiæ meæ sacerdoti. Quæsierunt coram R. Zehira; In hoc sacerdoti ut det Israelitæ vetitum est. Quod R. Jose dicit, non responderunt R. Ezechia nomine R. Acha. Ita respondit illis ex mente R. Jose ben Chanina; sacerdoti ut det Israelitæ vetitum est propter aspectum oculi. Similiter R. Jochanan consentit de Israelita ut det Israelitæ sit vetitum propter aspectum oculi. Et præterea ex hoc probatur, quod legitur: Sacerdotes & Levitæ, si opitulentur in areis, non dant illis neque separationem, neque decimam; & si dederint, hæc erit profanatio. *Et non profanabunt sanctitates filiorum Israel*. At isti eas profanant: Amplius dixerunt: & eorum separationes non sunt separatio, & eorum decimæ non sunt decimæ, & eorum sanctitates non sunt sanctitas. Et de his dicit textus: *Principes ejus in muneribus judicabant, & sacerdotes ejus in mercede docebant &c.* Et Deus

עליהן שלש פורעניו' הדא היא דכתי' לכן בגללכם ציון שדה תחרש וירושלם עיים תהיה והר הבית לבמות יער מתניתא פליגא על ר' יוחנן המקדש בתרומות ובמעשרות ובמתנות ובמי חטאת הרי זו מקודשת אף על פי ישרא' פרת לה בתרומה שנפלה לו משל אבי אמו כהן.

פ ר ק ג'.

א' האומר לחבירו צא וקדש לי אשה פלני' והלך וקידש' לעצמו מקודש' לשני וכן האומ' לאשה הרי את מקודשת לי לאחר שלשי' יום ובא אחר וקידשה בתוך שלשי' יום מקודש' לשני בת ישראל לכהן תאכל בתרומה מעכשיו ולאחר שלשי יום ובא אחר וקידשה בתוך שלשי' יום מקודשת ואינה מקודשת בת כהן לימר' לא תאכל בתרומה:

ב' האומר לאשה הרי את מקודשת לי על מנת שאתן לך מאתים זוז הרי זו מקודשת והוא יתן על מנת שאתן ליך מיכן ועד שלשים יום נתן לה בתוך שלשים יום מקודשת ואם לאו אינה מקודשת על מנת שיש לי מאתים זוז הרי זו מקודשת ויש לו על מנת שאראך מאתי' זוז מקודשת ויראנה ואם הראה על שולחנו אינה מקודשת.

ג' על מנת שיש לו בית כור עפר הרי זו מקודשת ויש לו על מנת שיש לי במקום פלוני אם יש לו באותו מקום מקודשת ואם לאו אינה מקודשת על מנת שאראך בית כור עפר הרי זו מקודש' ויראנה ואם הראה בבקעה אינה מקודשת רבי מאיר אומר כל תנאי שאינו כתנאי בני גד ובני ראובן אינו תנאי שנאמ' ויאמר משה אליהם אם יעברו בני גד ובני ראובן ואם לא יעברו חלוצים אתכם וגו'. ר' חנניה בן גמליא' או' צרי' צרי' היה הדבר לאומרו שאילמרו שאילמלא כן יש במשמ' שאף בארץ כנען לא ינחלו.

ד' המקדש את האשה ואמר כסבור הייתי שהיא כהנת והרי היא לוייה והרי היא

Deus adduxit super eos tres ultiones. Hinc scriptum est: *Propter hoc propter inquinamenta vestra Sion quasi ager arabitur, & Hierusalem quasi acervus lapidum erit; & mons templi in excelsa sylvarum.* Misna contraria est τῷ R. Jochanan: Si quis desponset separationibus, & decimis, & donis, & aquis expiatoriis erit desponsata; vel si sit Israelita; exponit de separatione, quæ illi cesserit de bonis patris matris suæ sacerdotis.

CAPUT III.

I. SI quis dixerit socio suo; Abi & desponsa mihi mulierem N., & abiens sibimet desponset, desponsata erit secundo. Et similiter si dicat fœminæ; Tu mihi eris desponsata post triginta dies; & veniat alius, & sibi desponset intra triginta dies, desponsata erit secundo; Filia Israelitæ nupta sacerdoti comedet de separatione. Si dicat ab hoc tempore usque ad triginta dies, & veniat alius, & eam desponset intra triginta dies, erit desponsata, & non erit desponsata. Si Israelitis nupta fuerit sacerdoti, filia sacerdotis nupta fuerit Israelitæ, non aut comedet de separatione.

II. Si quis dixerit fœminæ: Tu mihi sis desponsata cum conditione, ut tibi dem ducentas Zuzas; ecce erit desponsata; & ille dabit: Cum conditione ut tibi dem ab hoc tempore usque ad triginta dies; si det intra triginta dies, erit desponsata, si minus, non erit desponsata; Cum conditione, ut sint mihi ducentæ Zuzæ; erit desponsata, si illi fuerint. Cum conditione, ut tibi ostendam ducentas Zuzas, erit desponsata, si illi ostendat. Si vero ostendat super mensa, non erit desponsata.

III. Si dicat; cum conditione, quod mihi sit corus terræ; ecce erit desponsata si illi fuerit; Cum conditione, ut sit mihi in loco N. Si illi fuerit in eo loco, erit desponsata; si minus non erit desponsata: Cum conditione, ut tibi ostendam corum terræ; erit desponsata, si ostendat, si ostendat in valle, non erit desponsata. R. Meir; omnis conditio, quæ non sit juxta conditionem filiorum Gad, & filiorum Ruben non est conditio. Dictum est enim: *Et dixit ad eos, si transierint filii Gad & filii Ruben: Et si non transierint armati vos.* R. Chanina ben Gamaliel dicit: Necesse est ut hæc res diceretur; nam si ita non esset, intelligi posset, quod etiam terram Chanaan non hæreditarent.

IV. Si desponset mulierem, & dicat: Putabam quod illa esset sacerdos, & erat

כהנת עניה והרי היא עשיר' עשיר' והר' היא ענייה הרי זו מקודשת מפני שלא הטעתו.

ה' האומר לאשה הרי את מקודשת לי לאחר שאתגייר או לאחר שתתגיירי לאחר שאשתחרר או לאחר שתשתחררי לאחר שימות בעליך לאחר שיחלוץ ליך יבמיך אינה מקודשת וכן האומר לחבירו אם ילדה אשתך נקיבה מקודשת לי לא אמר כלום.

ו' האומר לאשה התקרשי לי על מנת שאדבר עלייך לשלטון ואעשה עמך כפועל דיבר עליה לשלטון ועשה עמה כפועל מקודשת ואם לאו אינה מקודשת על מנת שירצה אבא רצה האב מקודשת ואם לאו אינה מקודשת מת האב הרי זו מקודשת מת הבן מלמדין את האב לומר שאינו רוצה.

ז' האומר קידשתי את בתי ואיני יודע למי קידשתיה ובא אחר ואמר אני קידשתיה נאמן זה אומר אני קידשתיה וזה אומר אני קידשתיה שניהן נותנין גט ואם רצו אחד נותן גט ואחד כונס קידשתי את בתי הקטנה קידשתיה כשהיא קטנה והרי היא גדולה אינו נאמן נשבית ופדיתיה בין שהיא קטנה בין שהיא גדולה אינו נאמן.

ח' מי שאמר בשעת מיתתו יש לי בנים נאמן יש לי אחים אינו נאמן.

ט' המקדש את בתו סתם אין הבוגרות בכלל מי שיש לו שתי כיתי בנות משתי נשי' ואמר קידשתי את בתי הגדולה ואיני יודע אם גדולה שבגדולות אם גדולה שבקטנות אם קטנה שבגדולות שהיא גדולה מן הגדולה שבקטנות כולן אסורות דברי רבי מאיר חוץ מן הקטנה שבקטנות רבי יוסי אומר כולן מותרות חוץ מן הגדולה שבגדולות.

י' קידשתי את בתי הקטנה ואיני יודע אם קטנה שבקטנות אם קטנה שבגדולות אם גדולה שבקטנות שהיא קטנה מן הקטנה שבגדולות כולן אסורות דברי רבי מאיר חוץ מן הגדולה שבגדולות רבי יוסי אומר כולן מותרות חוץ מן הקטנה שבקטנות.

יא' האומר לאשה קידשתיך והיא אומרת לא קידשתני הוא אסו' בקרובותיה והיא

Levitis, Levitis, & ecce erat sacerdos, pauper, & ecce erat dives, dives, & ecce erat pauper; ecce erit desponsata, quia non decepit illum.

V. Si quis dicat mulieri. Ecce mihi sis desponsata, postquam fiam proselytus, aut postquam tu fias proselyta; postquam sim libertate donatus, aut postquam libertate donata fueris; aut postquam mortuus fuerit maritus tuus, aut postquam levir tuus tibi dederit calceum; non erit desponsata; Et similiter si dicat socio suo; si uxor tua pariat fœminam, sit mihi desponsata; nihil dixit.

VI. Si quis dicat fœminæ: Sis mihi desponsata cum conditione, ut loquar de te cum præfecto, & operer tecum ut operarius; si cum præfecto locutus fuerit, & operetur cum ea ut operarius, erit desponsata, si minus, non erit desponsata. Cum conditione; si voluerit pater meus, & pater velit, erit desponsata; si minus, non erit desponsata. Si moriatur pater, erit desponsata; si filius mortuus fuerit, persuadent patri, ut dicat, quod nolit.

VII. Si dicat: Desponsavi filiam meam; & ignoraverit cui desponsaverit; Si quis veniat & dicat; ego illam desponsati; erit fide dignus. Si alter dicat; Ego illam desponsavi; ambo dabunt libellum repudii; & si velint, alter dabit libellum repudii, & alter ducet. Desponsavi filiam meam minorennem; desponsavi, & repudiavi eam, quando erat minorennis; Et ecce est majorennis; non est fide dignus. Si dixerit: Captiva fuit, & redemi eam; sive fuerit minorennis, sive majorennis, non est fide dignus.

VIII. Si quis dicat in agone mortis: Sunt mihi filii; est fide dignus; Sunt mihi fratres; non est fide dignus.

IX. Si quis desponset filiam suam absolute; pubescentes non comprehenduntur. Siquis habeat duos greges filiarum e duabus uxoribus, & dicat: Desponsavi filiam meam majorennem; & ignoraverit, utrum sit majorum maxima, an vero minorum maxima, omnes sunt prohibitæ; verba R. Meir, quæ major est maxima minorum, excepta minima in minimis; R. Jose dicit: Omnes sunt licitæ, excepta maxima in maximis.

X. Si dicat: Desponsavi filiam meam minorem; & ignoraverit utrum sit minor in minimis, an minor in maximis, aut maxima minorum, quæ minor est minima majorum, omnes sunt prohibitæ, verba R. Meir excepta maxima in maximis. R. Jose dicit: Omnes sunt licitæ; excepta minima in minimis.

XI. Si quis dicat mulieri. Desponsavi te; & illa dixerit non desponsasti me; ille

מותרת בקרוביו היא אומרת קידשתני והוא אומר לא קידשתיך היא אסורה בקרוביו והוא מותר בקרובותיה.

יב' קידשתיך והיא אומרת לא קידשת אלא בתי הוא אסור בקרובו' הגדולה וגדולה מותרת בקרוביו הוא מותר בקרובות קטנה וקטנה מותרת בקרוביו.

יג' קידשתי את בתך והיא אומר' לא קידשת אלא אותי הוא אסור בקרובות קטנה וקטנה מותרת בקרוביו הוא מותר בקרובו' גדולה וגדולה אסורה בקרוביו.

יד' כל מקום שיש קידושין ואין עבירה הוולד הולך אחר הזכר אי זו זו זו כהנת לוייה וישראלית שנישאת לכהן ללוי ולישראל וכל מקום שיש קידושין ויש עבירה הוולד הולך אח' הפגו' שבשניהן ואי זו זו זו אלמנה לכהן גדול גרושה וחלוצה לכהן הדיוט ממזרת ונתינה לישראל בת ישראל לנתין ולממזר.

טו' כל מי שאין לה עליו קידושין אבל יש לה קידושין על אחרים הוולד ממזר ואי זו זו זו הבא על אחת מכל העריות שבתורה וכל מי שאין לה לא עליו ולא על אחרים קידושין הוולד כמוה ואי זו זו זו וולד שפחה ונכרית רבי טרפון אומר יכולין ממזרין ליטהר כיצד ממזר שנשא שפחה הוולד עבד שיחררו נמצא הבן בן חורין רבי אליעזר או' הרי זה עבד וממזר.

סליק פירקא.

הלכה א' האומר לחבירו צא וקדש לי אשה פלוני וכו'. תני הרי זה זריז ונשכר ונקנה המקח אלא שנהג מנהג רמיות אף למידה הדין כן האומר לחבירו צא וקח לי מקח פלוני והלך ולקחו לעצמו הרי זה זריז ונשכר ונקנה המקח אלא שנהג מנהג רמיות רבי זעירא מיקל להון רחמי לחבריה זבין זבינא ומעלה ליה עלוי אר' אבון בשם ר' זעירא אף לעושה עלוי חבילה רבנין קריי עלוי למס מרעהו

ille est prohibitus ejus propinquis, & illa licita est ejus propinquis. Si illa dicat: Desponsavi te; & ille dicat, non desponsasti me. Illa est prohibita ejus propinquis, & ille est licitus ejus propinquis.

XII. Si dicat: Desponsavi te: & illa dicat: Non desponsasti nisi filiam meam: Ille est prohibitus propinquis majorennis, & majorennis licita est ejus propinquis; ipse licitus est propinquis minorennis, & minorennis licita est ejus propinquis.

XIII. Si dicat. Desponsavi filiam tuam; & illa dicat: Non desponsasti nisi me: Ille prohibitus est propinquis minorennis, & minorennis licita est ejus propinquis; ille licitus est propinquis majorennis, & majorennis prohibita est ejus propinquis.

XIV. Ubicunque obtinentur sponsalia, & non obtinent transgressio, natus sequitur marem. Quænam hæc est? Hæc est fœmina sacerdotalis, Levitis, & Israelitis, quæ nupserit sacerdoti, Levitæ atque Israelitæ. Ubicunque obtinent sponsalia, & obtinet transgressio, natus sequitur deteriorem partem? Quænam hæc est? Vidua nupta summo sacerdoti, repudiata, & quæ calceum exuit, nupta sacerdoti vulgari, spuria & Nethinæa nupta Israelitæ, Israelitis nupta Nethinæo, & spurio.

XV. Cui non fuerint cum eo sponsalia cum aliis, ejus filius erit spurius. Quinam hic est? Si concumbat cum aliqua ex cunctis turpitudinibus in lege memoratis: Si cui non sint neque cum eo, neque cum aliis sponsalia, filius erit illi similis. Quinam erit? Hic est, natus e serva, & e gentili. R. Tarphon dicit; Spurii possunt purificari. Quomodo? Si spurius duceret ancillam, natus erit servus: Si libertate donetur, etiam filius libertate donabitur: R. Eliéser dicit: Ecce iste erit servus, & spurius.

Finis Capitis.

Constitutio I. Si dicat socio suo: Abi, & desponsa mihi mulierem N. &c. Traditio. Ecce iste est diligens, & acquirit, & acquiritur illi emtio, at agit juxta consuetudinem fraudolentiæ. Similiter hoc ex jure est. Si dicat socio suo: Abi; & compara mihi emptionem N. & abiens emat sibimet; hic est diligens, & acquirit & acquiritur illi emptio, at agit juxta consuetudinem fraudolentiæ. R. Zehira hoc allevat; si quis videat socium suum ementem emtionem, & plus offerat. Dicit R. Abin nomine R. Zehira; vel si faciant illi damnum. De illo legunt sapientes. *Qui tollit ab amico suo miseri-*

הסר ויראת שדי יעזוב לא הוחזק השליח בעדים הוא אומר לעצמי קידשתי והיא אומר' לראשון השיני כאומר לאשה קידשתיך והיא אומרת לא קידשתני והיא כאומרת לראשון קירשתני והוא אומר לא קידשתיך אמרה איני יודעת חזקה לשני הוחזק השלית בעדים הוא אומר לעצמי קידשתי והיא אומרת לראשון חזקה לראשון אמרה איני יודעת שניהן נותנין גט ואם רצו אחד נותן גט ואחד כונס לפיכך אם מת השני בתוך שלשים יום או גירשה חלו עליה קידושי ראשון לאחר שלשי' יום מת לאחר שלשים ולא גירש לא חלו עליה קידושי הראשון הרא דתני רבי חייה כל תנאי שנתקיים אף על פי שבטל לאחר מיכן הרי זו מקודשת וכל תנאי שבטל בשעת קידושין אף על פי שמתקיים לאחר מיכן אינה מקודשת רבי אבהו בשם רבי יוחנן הרי זו עולה לאחר שלשים יום ומכרה בתוך שלשים יום הרי זו מכורה והקדישה הקדש חזר ולקחה בתוך שלשים יום חל עליה הקדש עולה לאחר שלשי' לא חל עליה הקד' עולה לא דמייא עולה לאשה מה דמייא אשה לעולה א״ר חייה בר אדא תיפתר שמת השני והוה ליה אח מכיון שהיא זקוקה לייבום לא חלו עליה קידושי הראשון מה דמייא עולה לאשה א״ר מתניה תיפתר שהקדישה לבעלת מום קבוע ר' בון בר חייה בעא קומי רבי זעירא תמן את אמר אמירתי לגבוה כמסירתי להדיוט והכא את אמר הכין אל תמן באומר מכבר ברם הכא באומר לאחר שלשים יום רבי אבהו בשם רבי יוחנן הרי זו עולה שלשים יום כל שלשים הרי זו עולה לאחר שלשים יום יצאת לחולין מאיליה מעילתה מה היא רבי יוחנן אמר מעילתה ברורה רבי זעירא רבי הילא תריהון אמרין מעילתה ספק הרי את מקודשת לי שלשים יום הרי זו מקודשת מה בין הקדש ומה בין אשה מצינו הקדש יוצא בלא פריון ולא מצינו אשה יוצאה בלא גט הן אשכחנן הקדש יוצא בלא פריון כר״ש דר״ש אמר

cordiam, timorem Domini derelinquit. Non obligatur legatus per testes si dicat: Mihimetipsi desponsavi; & illa dicat primo, secundus reputatur quasi dicat mulieri; Desponsavi te; & illa dicat, non desponsasti me; & illa reputatur quasi dicat primo; desponsasti me; & ipse respondeat: Non desponsavi te. Si dicat: ignoro: Præsumtio est pro secundo: Obligatur legatus per testes. Si dicat: Mihimetipsi desponsavi; & ipsa dicat; primo; præsumtio est pro primo. Si dicat: ignoro. Ambo dabunt libellum repudii; & si velint; alter dabit libellum repudii, & alter ducet. Idcirco si moriatur secundus intra triginta dies; aut repudiaverit, cadent sponsalia primi super eam primi post triginta dies; si moriatur post triginta dies; & non repudiaverit eam, non cadent super ea sponsalia primi. Hoc est quod docet R. Chijah. Omnis conditio quæ confirmatur, licet in posterum aboleatur, erit desponsata; & omnis conditio quæ aboletur tempore sponsalium, licet in posterum confirmetur, non erit desponsata. R. Abau nomine R. Jochanan. Si dicat: Ecce hoc sit holocaustum post triginta dies, & vendat intra triginta dies, hæc erit venditio; & sanctificatio erit sancta. Si iterum emat intra triginta dies, cadit super illud sanctitas; Holocaustum non est simile mulieri; quomodo erit mulier similis holocausto? Dicit R. Chijah bar Ada. Potest explicari; si moriatur secundus, & sit illi frater; Postquam obligatur ad leviratum, cadunt super eam sponsalia primi. Quomodo holocaustum simile est mulieri? Dicit R. Mathania. Potest explicari, quod sanctificaverit vitiatum vitio stabili. R. Ba bar Chijah quæsivit coram R. Zehira. Ibi tu dicis: Quod voveatur Deo est idem ac traditio idiotæ; & hoc loco tu ita dicis? Respondit: Ibi intelligitur de eo, qui statim dicat: At hoc loco intelligitur de eo, qui dicat post triginta dies. R. Abau nomine R. Jochanan. Ecce hoc sit holocaustum post triginta dies; cunctis triginta diebus erit holocaustum; Post triginta dies per se exibit in profana. Prævaricatio quænam est? R. Jochanan dixit: Prævaricatio manifesta. R. Zehira, R. Elah ambo dicunt: Prævaricatio dubia. Si dicat: Sis mihi desponsata triginta dies; erit desponsata. Quodnam est discrimen inter sanctitatem & mulierem? Deprehendimus, quod sanctitas exeat sine redemtione; at non deprehendimus, quod mulier exeat sine libello repudii. Deprehendimus, quod sanctitas exeat sine redemtione juxta mentem R. Simeonis; etenim R. Simeon dicit: Intro-

נכנסיו ולא נותנין אר׳ יוסי בי בון תיפתר
דברי הכל בשדה מקנה הרי זו גיטה שלשים
יום אין זה גט כריתות אר׳ יצחק בר׳ לעזר
הדא דאת אמר מקודשת בשקידשה בכסף
אבל אם קידשה בשטר הואיל ולא למדו
כתב קידושין אלא מגירושין מה בגירושין
אינה מגורשת אף בקידושין אינה מקודשת
רבי אבהו בשם ר׳ יוחנן הרי זו עולה לאחר
שלשים מכרה בתוך שלשים אינה מכורה
הקדישה לא קדשה ליירא מילה אל׳ לאחר
שלשים לשייר לו גיזה ועבודה תלוש מן
הקרקע הזה שיקנה לך לאחר שלשים יום
מכרו בתוך שלשים יום אינו מכור הקדישו
לא קדש ליירא מילה אל׳ לאחר שלשים
לשייך לו אכילת פירות הילך סלע זה שתקנה
לי שדך לאחר שלשים יום מכרה בתוך
שלשים אינה מכורה ומה בינה לאשה אלא
מכרה הרי זו מכורה הילך כסף זה שיקנה
לי עבדך לאחר שלשים אית תניי תני הרא
הראשון ביום וביומיים ואית תניי תני השני ביום
וביומים אית תניי תני זה וזה אינו ביום
וביומיים אית תניי תני זה וזה ביום וביומיים
מאן דמר דראשון ביום וביומים ומת תחרת
ידו מאן דאמר השני ביום וביומיים כי כספו
הוא ממן דאמר זה וזה ביום וביומיים הראשון
כמרת תחת ידו השני כי כספו הוא מ׳ד זה
וזה אינו ביום וביומיים מד זה וזה אינו ביום
וביוסים הראשון שאינו כספו והשני אינו מת
תחת ידו בת כהן לישר׳ תאכל בתרומה אית
תניי תני לא תאכל בתרומה אר׳ הילא מ״ד
תאכל בתרום׳ כשהשני כהן ומ״ד לא תאכל
בתרומה בשאין השני כהן מעכשיו לאחר
שלשים יום רבי אבהו בשם רבי יוחנן אפילו
קירושי מאה חופשין בה א״ר לעזר לכן צריכה
אפילו קידשה השני קירושין גמורין ר׳ יצחק
בר טבליי בעא קומי רבי לעזר מה נפשך
מה שקנה בה הראשון קנה והשאר השני

troducunt non tradunt. Dicit R. Jose discipulus R. Bon: Potest exponi, quod omnes consentiant in agro acquisitionis. Ecce hic libellus repudii triginta dies, non erit libellus abscissionis. Dicit R. Isaach bar R. Eliefer: Quod dicis, intelligitur de ea, quæ sit desponsata argento; at si fuerit desponsata scriptura; quoniam non percepimus scripturam sponsalium nisi a repudiis; sicut in repudiis non erit repudiata, ita pariter in sponsalibus non erit desponsata. R. Abau nomine R. Jochanan. Ecce hoc erit holocaustum post triginta dies, si illud vendat intra triginta, non erit venditio, & si desponset, non erit desponsata. Similiter si dicat: Intra triginta dies permittatur illi tonsio, & opus; Evelle ex hoc agro, quem acquiram tibi post triginta dies; si vendat intra triginta dies, non erit venditio; si sanctificet, non erit sanctificatio. Similiter si dicat; post triginta dies, ut illi permittatur comestio fructuum: Tibi sit iste siclus, quo acquiras mihi agrum tuum post triginta dies; si vendat intra triginta dies, non erit venditio. Quodnam est discrimen inter illum & mulierem? Hoc est; quod si eum vendat, erit venditio. Tibi sit hoc argentum, quo mihi acquiram servum tuum post triginta dies. Est qui docet; primus in die, & in diebus; & est qui docet: Secundus in die & in diebus: Est qui docet; neuter in die, neque in diebus: Est qui docet; uterque in die & in diebus. Qui dicit: Primus in die & in diebus, intelligitur quando moriatur in sua potestate. Qui dicit, secundus in die & in diebus; *quia argentum ejus ille est*. Qui dicit: Uterque in die & in diebus intelligitur, si primus moriatur in sua potestate, & de secundo, *quia argentum ejus ille*. Qui dicit: neuter nec in die, neque in diebus; hoc dicit; neuter neque in die, neque in diebus; intelligitur quando primus non sit ejus argentum, & secundus non moriatur in ejus potestate. *Filia sacerdotis nupta Israelitæ comedet de separatione*. Est qui docet quod non comedat de separatione. Dicit R. Ela: Qui dicit, quod comedat de separatione, intelligitur, quando secundus fuerit sacerdos. Qui dicit, quod non comedat de separatione, intelligitur, quando secundus non fuerit sacerdos. Hinc post triginta dies, R. Abau nomine R. Jochanan, vel centum sponsalia comprehenduntur in ea. Dicit R. Eliefer: Idcirco necesse est; vel si eam desponsaverit secundus, sponsalia sunt perfecta. R. Isaach bar Tablai quæsivit coram R. Eliefer. Quid putas? Si acquirat primus, acquirit, & reliquum secundus persi-

בא ונוטר א"ל וכי יש נפשך בערוות מהו כרון כל אשה שאינה קנויה לאדם אחד אפי' קירושי מאה תופסין בה חד תלמיד בעא קומי ר' זעירא נתן לה בשחרית על מנת לגרשה בין הערבי' חד דויד סבר מימר כל שהוא קונה אמ' רבי זעירא לאחר שלשי' קונה קניין גמור אבל אם הוסיף בה השני קניין גמור קורא אני עליה לא יובל בעלה הראשון אשר שלחה לשוב לקחתה היו שניהן כהניא שניהן אחים שניהן אסורין היו שלשה אחין וקירשוה שנים מהן ומתו הדא היא דתני רבי חייה אשת מת אחד מתייבמה ולא אשת שני מתים היו שני אחים וקידשוה שניהן ומת אחד מהן השני מהו שיהא מותר בה מה נפשך מה שקנה בה קנה והשאר נפלה לו מאת אחיו רבי יורן בר פזי אמר אסור בה א"ר יוסי טעמא דרבי יודה בר פזי כל יבמה שאין כולה לפנים צד הקנוי שבה נידון משום ערוה וערוה פוטרת צרתה א"ר חנינה יאות א"ר יודה בר פזי כלום נפלה לו לא מחמת אחיו לאחיו היא אסור' לו היא מותר' בת כהן לישרא' לא תאכל בתרומה לכן צריכה שאפילו השני כהן.

הלכה ב' האומר אשה הרי את מקורשת כו'.

תמן תנינן הרי זה גיטך על מנת שתתני לי מאתים זוז הרי זו מגורשת ותתן לא הספיקה ליתן עד שמרת תני רשב"ג אומר נותנן לאביו ולאחיו והיא פטורה מן החליצה ומן הייבום אף בקידושין כן האומר לאשה הרי את מקודשת לי על מנת שאתן ליך מאתי זוז כרשב"ג אביו ואחיו נותנין לה והיא זקוקה לחליצה ולייבום רבי אבהו בשם רבי יוחנן סדר הסימפון כך הוא אנא פלן בר פלן מקדש ליך אבת פלני' ברת פלן על מנת ליתן ליך מיקמת פלן ומכנסיניך ליום פלן ואין אתא יום פלן ולא כנסתיך לא יהוי לי כלום אירע לו אונס רבי יוחנן אמר אונסא כמאן דלא עבד רשב"ל אמר אונסא כמאן דעבד על דעתיה ורשב"ל יהך צריך למיעדה

perficit, & venit. Respondit illi: Num putas in turpitudinibus? Quid hactenus? Si mulier non sit acquisita uni homini, vel centum sponsalia comprehenduntur in ea. Quidam discipulus quæsivit coram R. Zehira; si det illi mane cum conditione ut eam repudiet inter vesperas; quidam putat dicendum de quavis acquisitione. Dicit R. Zehira. Post triginta dies acquirit acquisitione perfecta. At si in ea addat secundus, erit acquisitio perfecta, ego de illo legam. *Non poterit maritus prior, qui dimiserit eam, reverti ad accipiendam eam.* Si fuerint duo sacerdotes, ambo fratres, ambo sunt interdicti; si fuerint tres fratres, & eam duo ex iis desponsaverint, & mortui sint. Hoc est quod docuit R. Chijah unius mortui uxorem leviratu ducet, at non uxorem duorum mortuorum. Si fuerint duo fratres, & ambo eam desponsaverint, & unus ex iis moriatur, num secundus erit licitus? Quid putas? Quod acquirit, acquirit in ea, & reliquum cedet sibi a fratre suo. R. Jehuda bar Pazi dicit: Est illi interdictus. Dicit R. Jose: Ratio R. Jehuda bar Pazi: Omnis fratria, quæ tota ante non sit licita, pars acquisitionis, quæ est in ea reputatur nomine turpitudinis, & turpitudo liberat æmulam. Dicit R. Chanina. Recte dicit R. Jehuda bar Pazi. Fortasse illi cedet propter ejus fratrem. Fratri suo erit interdicta, & illi erit licita. Filia sacerdotis nupta Israelitæ non comedet de separatione; Idcirco necesse est, vel si secundus fuerit sacerdos.

Constitutio II. Si dicat mulieri: Sis tu desponsata &c. Ibi legimus. Ecce hic est tuus libellus repudii cum conditione, ut mihi des ducentas zuzas; Ecce erit repudiata, & dabit. Nondum cessavit dare, antequam moriatur. Docet Raban Simeon ben Gamaliel; Si dicat, ut dentur patri suo, & fratri suo, libera est a discalceatione, & a leviratu; Hoc idem accidit in sponsalibus. Si dicat mulieri: Ecce mihi sis desponsata cum conditione, ut mihi des ducentas zuzas, juxta mentem R. Simeon ben Levi; ejus pater & frater illi dabunt; & illa obligatur ad discalceationem, & ad leviratum. R. Abau nomine R. Jochanan. Ordo contractus hujusmodi erat. Ego N. filius N. desponso te in uxorem N. filiam N. cum conditione ut detur tibi ex loco N. & te introducam die N. & si adveniat dies N. & te non ducam, nihil mihi erit; si accidat illi violentia. R. Jochanan dicit: Violentia reputatur, perinde ac non fecerit. R. Simeon ben Levi dicit. Violentia reputatur perinde ac faciat.

דאין אתא יום פלן ולא הויתי כונסה לי לא
יהא עלייך כלום ר׳ יוחנן דמיך פקיד לבנתיה
דיהוון עבדן כרש״בל אמר שמא יעמוד בית
דין אחר ויסבור דכוותיה ונמצאו בניו באין
לידי ממזירות הגיע הזמן הוא אומר נתתי
והיא אומרת לא נטלתי א״ר אבון מכיון
שהוא מבקש להוציא סימפון מיד האשה עליו
להביא ראייה הגע עצמך דלא הוה סימפון א״ר
יוסה מכיון שהוא מבקש לאוסרה עליו צריך
להביא ראייה שכנסו עצמן בתוך סימפון
אתא עובדא קומי ר׳ אבהו אמר ליה זיל הב
א״ל ר׳ אשה לא קניתי ואת אמר לי איזיל הב
א״ר אבהו מימי לא שחק בי אדם אלא זה
חזר ואמר אין חזר ביה יתן אין היא חזרת
בה תתן ולא הדא היא קדמייתא חזר ועשאו
מעשה בית דין סדר סימפון כך הוא עד אחד
משל חתן ועד אחר משל כלה ושניהן בוררין
להן עוד אחר כדי שיהיו לו שני עדי׳ לזה ושני
עדים לזה הדא דאת אמר בשאין שניהן מורין
אבל אם היו שניהן מורין שניהן יכולין לעקור
קידושין כהדא הוא או׳ בעלתי והיא אומרת
לא נבעלתי אע״פ שחזר ואמר לא בעלתי לא
הכל ממנו שכבר אמר משעה ראשונה בעלתי
אבל אם לא אמ׳ משעה ראשונ׳ בעלתי שניהן
יכולין לעקור חזקה היא עד אחד משל חתן
ועד אחר משל כלה והחתן חתום בכתב ידו
רבי אבהו אמר סימפון רבי בא אמר קידושי׳
אני או׳ לא עמד וכירר את הסימפון אלא
סבר שהוא מתיר באחותה עד שיהא מדעתו
ומדעת׳ היה מדעתו סימפון ומדעת׳ קידושין
ר׳ חנינה אמ׳ סימפון ר׳ חגיי בשם ר׳ זעירא
אמר קידושין והוה ר׳ חנינה מתרס כליו קבל
ר׳ חגיי א״ל רבי הילא קבל חגיי הגגיי אינשי
סבורא הוא דמר רבי זעירא באדר קדמייא
דמך רבי הילא באדר תניינא אתא עובדא
קומי ר׳ חנניה חבריהון דרבנין ובעא מיעבד
כהדא דרבי חגיי א״ל רבי שמואל בר אימי
לא יאית הוה רבי הילא אמר לך קבל
לחגיי דחגיי אינשא סבורא הוא א״ר חגיי

ciat. Ex mente R. Simeon ben Levi; quomodo faciendum est? Si adveniat dies N. & te non dixerim, nihil mihi erit super te. R. Jochanan moriens præcepit filiis suis, ut agerent juxta mentem R. Simeonis ben Levi; ne fortasse surgeret aliud Synhedrium, & sentiret juxta ejus sententiam, & deprehenderentur ejus filii, quod venirent in statum spuriorum. Si adveniat tempus; & ille dixerit; dedi; & ipsa respondeat: Non accepi. Dicit R. Abun: Postquam vult educere contractum impeditionis de manu mulieris, ille debet adducere probationem. Dicit R. Jose: Si velit sibi eam interdicere, ipse debet afferre probationem, quod se introduxerint in contractum. Puta quod non sit contractus. Allatum fuit factum coram R. Abau. Dixit illi: Abi, & da. Respondit: Rabi, mulierem non acquisivi; & tu mihi dicis: Abi, & da? Dixit R. Abau; a diebus meis, nemo excepto isto me irrisit. Poterit pœnitere, & dicere; si illum pœniteat dabit, si illam pœniteat, dabit. Atqui hoc non fuit antiquitus, innovarunt factum Synhedrii. Ordo contractus hujusmodi erat. Testis unus ea parte sponsi, & testis alter ex parte sponsæ, & ambo eligebant præterea alterum, ut alteri essent duo testes, totidemque alteri; Hoc quod dicis, intelligitur, quando ambo non consentiant; at si ambo consentiant, possunt destruere sponsalia. Si ille dicat: Concubui tecum; & illa respondeat: Non passa sum concubitum; Vel si iterum dicat: Non concubui tecum, ei non habetur fides; eo quod dixerit a prima hora: Concubui. At si non dicat a prima hora; Concubui; ambo possunt destruere; eo quod sit præsumtio. Si sit testis unus ex parte sponsi, & testis alter ex parte sponsæ; & sponsus chirographo suo obsignet. R. Abau dicit: Est contractus. R. Ba dicit: Sunt sponsalia; ego dico: Non consistit; & perscrutabitur contractum; at putat, quod illi sit licita ejus soror. Donec ambo idem sentiant; si ille consentiat de contractu, & illa de sponsalibus. R. Chanina dicit esse contractum. R. Haggæus nomine R. Zehira dicit esse sponsalia. Et R. Chanina laceravit suas vestes coram R. Haggæo. Dixit R. Ela coram Haggæo; etenim Haggæus vir Saburæus erat. Dicit R. Zehira: In Adar primo mortuus est R. Ela. In Adar secundo, allatum fuit factum coram R. Chanina socio sapientum, & voluit facere juxta mentem R. Haggæi. Respondit illi R. Samuel bar Aimi. Non recte R. Hela dixit tibi coram Haggæo; etenim Haggæus erat vir Saburæus. Dicit R. Haggæus.

מתניתא מסייעא ליה קידשתני והוא אומר לא קידשתיך הוא מותר בקרובותיה והיא אסורה בקרוביו התיב רבי בורקי קומי ר׳ מנא ואם אף בסימפון כן אמר ליה לית סימפון ספק אלא הוא סימפון או קידושין קידושין קידש בתוך סימפון הרי אילו קידושין גמורין גירש תלמידוי דר׳ יונה אמרין נגעו בה גירושין ר׳ יונ׳ אמ׳ לא נגעו בה גירושין כד דמך רבי יונה עבדון תלמידוי דכוותיה אמרין לאחר שלשי׳ יוצא׳ בלא גט ואת אמ׳ נגעו בה גירושין לא נגעו בה גירושין מית מתוך סימפון ר׳ אבהו אמר מותרת לינשא רבי בא אמר אסורה להינשא ר׳ מנא שאל לבית אבוי דר׳ יוסי היך רבכון נהיו עביר אמ׳ ליה כדי זמן מרובה הו׳ אם הלך ותינשא מיד כדי זמן ממועט הוא אמר מה בכך שתמתין שליח דברים בתוך סימפון ר׳ מנא אומר סימפון רבי בא אמר קידושין וחששין רבנין להדא דרבי מנא.

הלכה נ׳ על מנת שיש לי בית כור עפר וכו׳. רבי חנניה בריה דרבי הלל בעא אילו מאן דאמר בני פלוני יעשה דבר פלוני ויטול חפץ פלוני ושאר בני יירשו נכסיי אין עבד הוא נסיב ואין לא עבד לא נסיב או שנייא היא דכתיב לתת לתשעת המטות וחצי המטה והוי דו אמר בני פלוני יעשה דבר פלוני ויטול חפץ פלוני ושאר בני יירשו נכסי אין עבד הוא נסב ואין לא עבד לא נסב לא מיכא ולא מיכא תמן תנינן מתנה אדם על עירובו כיני מתניתא מתנה אדם על עירובו אמר רבי אלעזר מאן תנא אם באו ואם לאו לא באו רבי מאיר היידין רבי מאיר חברייא אמרין רבי מאיר דקידושין דתני האומר לאשה הרי את מקודשת על מנת שירדו גשמים ירדו גשמים מקודשת ואם לאו אינה מקודשת ר׳ מאיר אומר בין שירדו גשמים בין שלא ירדו גשמים מקודשת עד שיכפול תנייו הכל מודין שאם אמר לאחר שירדו גשמים ירדו גשמים מקודשת ואם לאו אינה מקודשת ר׳ יוסי אמר ר׳ מאיר דעירובין

gæus. Mifna illi favet. Si dicat: Defponfafti me; & ille refpondeat: Non defponfavi te; Ifte licitus eft ejus propinquis; & illa licita eft ejus propinquis. Oppofuit R. Barchai coram R. Mena: Atque etiam in contractu fic fe res habet. Refpondit: Non eft contractus dubius; fed erit contractus, aut fponfalia. Si defponfet in medio contractus, ecce ifta funt fponfalia perfecta. Si repudiet; difcipuli R. Jona dicunt: Si pervenerint in ejus poteftatem repudia; R. Jona dicit: Non pervenerunt in ejus poteftatem repudia: Quando mortuus eft R. Jona, ejus difcipuli egerunt juxta ejus fententiam. Dixerunt: Poft triginta dies egreditur fine libello repudii. Et tu dicis: Si pervenerint in ejus poteftatem repudia. At non pervenerunt in ejus poteftatem repudia. Si moriatur in medio contractus. R. Abau dicit: Licitum eft illi nubere. R. Ba dicit: Non licet ei nubere. R. Mena quæfivit a fchola patris R. Jofe. Quomodo faciebat magifter vefter? Refpondit: Eo ut effet tempus multum; fi abiens nubat; ut effet tempus breve; num hoc modo expectabit legatus res in medio contractus? R. Mena dicit effe contractum. R. Ba dicit effe fponfalia. Et foliciti funt fapientes de fententia R. Mena.

Conftitutio III. Cum conditione, ut mihi fit corus terræ &c. R. Chanina bar R. Hillel quæfivit: Si ille dicat. Filius meus N. fi faciet rem N. & accipiet rem pretiofam N., & reliqui mei filii hæreditabunt facultates meas; fi faciat, accipiet, fi vero non faciat, non accipiet. Aut diverfum erit. Scriptum eft: *Ut det novem tribubus, & dimidiæ tribui*. Si vero dicat. Filius meus N. fi faciet rem N. & accipiet rem pretiofam N., & reliqui mei filii hæreditabunt meas facultates; fi faciet, accipiet, fi non faciet, non accipiet. Neque hoc neque illo modo. Ibi legimus. Poteft homo pacifci fuper fua commixtione Sabbathica. Ita fe habet Mifna. Poteft homo pacifci fuper fua commixtione Sabbathica. Dicit R. Eliefer: Ifte doctor qui dicit: Si veniant, fi minus non veniant, eft R. Meir. Socii dicunt; R. Meir dicit effe fponfalia. Etenim extat traditio. Si dicat mulieri: Sis mihi defponfata cum conditione ut cadant pluviæ; Si ceciderint pluviæ, erit defponfata, fi minus, non erit defponfata. R. Meir dicit: Sive cadant, five non cadant, erit defponfata, donec duplicet conditionem: Omnes conveniunt; fi dicat poftquam defcenderint pluviæ, quod fit defponfata; fi minus, non erit defponfata. R. Jofe dicit: R. Meir dicit, effe com-

היא דתנינן תמן אם ספק ר׳ מאיר ור׳ יודה
או׳ הרי זה חמר גמל א״ר יוסי לא אמר
ר״מ לא להומרין א״ר מנא ויאות בעירובו אינו
קונה שלא זכה בו את עירובו כבני עירו
שנתן דעתו לעקור את רגליו מבני עירו
והכא לראשון אינה מקודשת שלא ירדו
גשמים ולשני אינה מקודש׳ שלא כפל תנייו
ר׳חגיי בעא קומי ר׳ יוסה והן אם לא כי לא
אחד הוא א״ל שנייא היא שהיתה הארץ
לאפיהן והוא מבקש להוציה מידם ר׳ יודה
בר סימן ר׳ יודה בר פזי בשם ר׳ אחא ירדו
לסימפון בשיטת ר״מ דקידושין ר׳ חנניה חברין
דרבנין בעא למה לי כר׳ מאיר אפי׳ כרבנין
לא כן אמר ר׳אבהו בשם ר׳יוחנן סדר סימפון
כך הוא אנא פלן בר פלן מקדש ליך אנא
פלנית בת פלוני ע״מ ליתן ליך מיקמת פלו׳
ומיכנסיניך ליום פלן ואין אתא ולא כנסתיך
לא יהוי לי עליך כלו׳ ויאמר על מנת שלא
לכפול תנייו אילו לא כפל תנייו מיעקר
קדושין א״ר יוסי בי רבי בון בכל אתר אית
לר״מ ממשמע לאו את שומע הין והכא לית
לית ליה א״ר מתניה חומר הוא בעריות.

הלכה ד׳ ר״מ אומר כל תנאי וכו׳. ר׳ לעזר
אומ׳ מקודשת אפילו בעדים ר׳ שמוא׳ בשם
ר׳ זעירא מקודשת לחומרין ר׳ יעקב בר אחא
בשם ר׳אימי ראובן חייב לשמעון סמכיה גבי
לוי איפרסן לוי לית ראובן חייב לשמעון הדא
דאת אמר בשלא עשו בהערמה אבל עשו
בהערמה חייב כהדא חזרייה סמכון להנאי
קרייה גבי זבונה קרן זבונה ואזל ליה אתא
עובדא קומי ר׳ מנא אמר אין פריטין אינון
אינון פשעין אין דינרין אינון כיני אורחא
דזבונה סרדייה חד בר נש קם עם חבריה
בשוקא א״ל הב לי קיתונא דאית לי גבך אמר
ליה הב לי דינרא דאית לי גבך אמר ליה
הב לי קיתונא והב דינרא אתא עובדא קומי
רבי מנא אמר ליה את אודית ליה בדינרא

commixtiones Sabbathicas. Etenim ibi legimus: Si fuerit dubium, R. Meir & R. Jehuda dicunt. Et hic est asinario-camelarius. Dicit R. Jose: Non dicit R. Meir nisi ad aggravandum. Dicit R. Mena: Concedatur, in commixtionibus Sabbathicis quod non acquirat, si non acquirat commixtiones Sabbathicas cum civibus suis, quod in animo haberet evellere pedes suos a civibus suis. At hoc loco non est desponsata primo, quia non ceciderunt pluviæ; & secundo non erit desponsata, quia non duplicavit conditionem. R. Haggæus quæsivit coram R. Jose. Nisi quod unus sit. Respondit: Diversum est; Eo quod sit terra coram illis, & ille vult educere ex eorum manibus. R. Jehuda bar Simeon, R. Jehuda bar Pazi nomine R. Acha; Si descendant ad faciendum contractum, ex sententia R. Meir erunt sponsalia. R. Chanina socius sapientum quæsivit: Cur ego sentiam cum R. Meir vel cum sapientibus? Non ita dicit R. Abau nomine R. Jochanan. Ordo contractus hujusmodi erat. Ego N. filius N. desponso te ego N. filiam N. cum conditione, ut dem tibi per N. & te ducam die N. & si non veniam, & te ducam, nihil mihi erit super te. Et dicat; cum pacto, ne duplicet conditionem. Si non duplicet conditionem, destruit sponsalia. Dicit R. Jose discipulus R. Bon: Ubique juxta mentem R. Meir: Ex sensu negationis tu deducis affirmationem. At hoc loco non est juxta ejus sententiam. Dicit R. Mathania: Gravius est in turpitudinibus.

Constitutio IV. R. Meir dicit: Omnis conditio &c. erit desponsata vel testibus. R. Samuel nomine R. Zehira, erit desponsata propter aggravationes. R. Jacob bar Acha nomine R. Amme. Ruben debet Simeoni: Si eum confidat apud Levi; & dimittat Levi, Ruben non debebit Simeoni. Quod dicis, intelligitur, quando non agat cum calliditate, si agat cum calliditate, obligatur. Si mercator qui circumit per regiones, confidat incolis civitatis super venditione summam capitalem venditionis & abeat. Allatum fuit factum coram R. Mena, qui dixit: Si isti sint oboli, sunt prævaricatores: Si denarii; hujusmodi est consuetudo, ut vendat per mensuram. Quidam insurgens contra socium suum in platea, dixit illi: Da mihi meum urceum, qui est apud te. Respondit illi: Da mihi meum denarium, qui est apud te. Dixit: Da mihi urceum, & tibi dabo denarium. Allatum fuit factum coram R. Mena. Dixit illi: Tu confiteris illi de denario, at ille non confitetur tibi

והוא לא הורי לך בקיתונא איזיל והב ליה
דינר' א"ר יעקב בר אחא סורי רבי אימי
דו אמר בשהדין לא כן אלא כרי דלא
יכפור בקיתונה לא חייב חד בר נש הוה
חייב לחבריה מאה דינרון בקרטים שלח חמשון
גבי שליתא אל אין לא יהב לך קרטיסה לא
תתן ליה כלום אתא עובדא קומי רבי אימי
אמר איזיל הב ואנן ידעין הנע עצמך דמר
ר' אימי עושין לו מורע ב"ד דזכה לחבריה
רבנין דהכא אמרין דזכה זכה דלמא רבי
דוסתי בי רבי ינאי ורבי יוסי בן כיפר נחתון
לגביה לחבריא תמן איתאמר עליהון לישנא
בישא הוון בעיין דלא יהוויין כלו' אתון בעון
מיפקא מינהון אמרין לון כבר זכנון אמרין
לון ומנן אמרין לון מנן בעי תקסינון
טבאורת אמרין לון שומרי חנם אנחנו
אזלון לגבי רבי דוסתי בי רבי ינאי אמר
נסבון לרבי יוסי בן כיפר וכפתון ואפקין
מיניה כד סלקין להכא אתא לגבי אבוי א"ל
חמי מה עבד לי ברך אמר ליה מה עבד לך
א"ל אילו אשוי עימי לא הוון מפקה מינן
כלום א"ל מה עברת בן א"ל ראיתי אותן בית
דין שוה וכובעיהן אמה ומדברין מחציין ודוסתי
אחי כפות ורצועה עולה ויורד' ואמרתי שמא
דוסתי אחר יש לאבא א"ר חגיי הדא דאת
אמר בההוא דלא יכיל מיקמה נרמיה טביות
ברם ההוא דיכיל מיקמה נרמיה טבאות נסב
לון מן דין וחב לדין וימחול שטר לחבריה
רבי חנניה ורבי מנא חד אמר מחיל וחרנה
אמ' לא מחיל ליה עד דחזר ליה שטרא
המקדש את האשה וכו'.

הלכה ה' האומר לאשה הרי את הקודשת
לי וכו'. בעון קומי ר' יוחנן מה בינה לאו' הרי
זו תרומה על המחוברין הללו שיתלישו אמר
לון תמן יש בידו לתלוש ברם הכא אין
בידו לשחרר התי' רבי הנע עצמך שהיתה
שפחתו א"ר בא בר מימל כשתשת חרר נחלית
בדעת אחרת דלמא רבי הושעיה רבא ורבי
יודן נשייא הוון יתבין אמרין ניסא חדא
מילה בקידושין האו' לאשה הא ליך פרוטה
זו שתקדשי לי לכשאגרשך מהו גחבון וקמון

bi de urceo. Abi & da illi denarium. Dicit R. Jacob bar Acha. Consentit R. Amme, qui dicit: Hoc non esse ex jure; sed ita fit, ne neget. In urceo non obligatur. Quidam scriptura debebat socio suo centum denarios. Misit quinquaginta per legatum suum. Dixit illi: Si non det tibi scripturam, nihil illi dabis. Allatum fuit factum coram R. Amme. Dixit: Abi, & da; & nos scimus. Attende quod dicit R. Amme: Faciet illi confessionem Synhedrium, quod acquisivit socio suo. Sapientes hoc loco dicunt: Quoniam acquisivit, acquisivit. Aliquando R. Dosthai discipulus R. Inai, & R. Jose ben Chipher descenderunt ut convenirent socios suos. De iis male dicam est. Illi nihil dare voluerunt; Venerunt, & quaesierunt ab iis educere. Responderunt: Jam acquisivimus. Dixerunt: Qua de causa? Responderunt: Unde vultis haec confirmare? Dixerint: Nos custodes gratuiti sumus: Convenerunt R. Dosthai discipulum R. Inai; Apprehenderunt R. Jose ben Chipher; eumque vinxerunt, & ab eo eruerunt. Quando illuc adscenderunt ad patrem suum; dixerunt illi: Vide, quid mihi fecit filius tuus. Dixit: Quid fecit tibi? Respondit. Si mecum stetisses nihil abs te abstulisset. Dixit: Cur hoc fecisti? Respondit. Vidi Synhedrium consentiens cum pileis suis, & omnes violanter loquelantur, & vidi Dusthai fratrem meum vinctum, & corrigiam adscendentem & descendentem; & dixi: Num est alius Dosthai patri meo? Dixit R. Haggaeus; quod dicis, intelligitur, quando non possit sententiam suam bene confirmare; at hoc loco, quando possit sententiam suam optime confirmare, accipiet ex altero, & alteri dabit, & condonabit scripturam socio suo. R. Chanina & R. Mena; alter dicit: condonat; & alter dicit: non condonat, donec restituat illi scripturam. Si desponset mulierem &c.

Constitutio V. Si quis dicat mulieri. Ecce tu sis mihi desponsata &c. Quaesierunt coram R. Jochanan. Quodnam est discrimen inter hunc & illum qui dicat: Ecce haec separatio super his, quae solo adhaerent; ut eam evellas? Respondit: Ibi est in ejus potestate, ut evellat; at hoc loco non est in ejus potestate ut eam libertate donet. Opposuit R. Idi: Puta quod sit ejus ancilla. Dicit R. Ba bar Mimal: In serva libertate donata pendet ab alia voluntate. Aliquando R. Osajah, & R. Jodan princeps cum consedissent, dixerunt: Loquamur aliquid de sponsalibus. Si quis dicat mulieri: Ecce tibi pruta haec, qua sis mihi desponsata, ut te repu-

להון א"ר יוסי ולמה נחכון לא אמ' ר' בא בר
ממל לכשתשתחרר נתלית בדעת אחרת והכא
לכשתתגרש נתלית בדעת אחרת און את בעי
מקשייא הכין קשי חד בר נש הוה אזיל
מקדשא חדא איתא קדמיה חבריה ואמ' לה
הוי ידעה דההן גברא דהוא אזל מקדשתיך
דעתיה בישא עתיד הוא מישבק ליך אלא
הא לך פרוטה זו שתתקדשי לי בה לכשאגרשך
מהו תמן תנינן הרי הנטיעות האילו קרבן אם
אינן נקצצות טלית זו קרבן אם אינה נשרפת
ונשרפה למפריען קדשו מעל אין תימר מיכן
ולבא לא מעל חזקיה אמר פריין חזרו
לקדושתן ר' יוחנן אמר פריין פרויין מתניתא
פליגא על רבי יוחנן אין להן פריון פתר לה
לכשקצצו אין להן פריון א"ר יוסי מאן דאמר
חזקיה בשפריין הוא אבל אם פריין אחר
פקעה מהן קדושתן מחלפא שיטתיה דר' יוסי
תמן הוא אומר פריין אחר פקעה מהן קדושתן
והכא היא אמ' נישאת לאחר לא פקעו ממנו
קידושין לא צריכא דלא כשנתן לה שתי
פרוטות אחד מכבר ואחד לכשיגרשה מהו
אמ' ר' ינאי נימנו שלשים ובמה זקינים מניין
שאין קידושין תופשין ביבמה תלמוד לומר
לא תהיה אשת המת החוצה לאיש זר שלא
יהא בה הוייה לזר א"ל ר' וחנן ולאו מתניתה
היא או לאחר שיחלוץ ליך יבמיך אינה
מקודשת והוה רבי ינאי מקלס ליה הזלים זהב
מכי בני אל יליזו מעיניך חכם בני ושמח לבי
ואשיבה חורפי דבר תן לחכם ויחכם עוד
ישמע חכם ויוסף לקח וגו' אמר ליה רשב"ל
בתר כל אילין קילוסיא יכיל הוא פתר ליה
כרבי עקיבה דר' עקיבה אומר יש ממזר ביבמה
שמואל אומר צריכה ממנו גט א"ר יוסי
בי רבי בון מתניתא לאחר שיחלוץ ליך
יבמיך אבל אם אמר לאחר שימות יבמיך הרי
זו מקודשת תני ר' חייה בת יומה מתקדשת
בכסף בת שלש שנים ויום אחד מתקדשת

repudiem, quid erit? Riserunt, & abierunt. Dixit R. Jose? Cur riserunt? Non dixit R. Ba bar Mimal de libertate donata, quod dependeat ab alia voluntate. Et hoc loco de repudiata, quod dependeat ab alia voluntate. Si velis opponere, hic erit oppositio. Quidam ivit ad desponsandam quandam fœminam & eum prævenit ejus socius, eique dixit. Scito, quod iste vir, qui venit ad te desponsandam, habeat malam voluntatem, ut in posterum te derelinquat. Verum ecce tibi hæc pruta, qua sis mihi desponsata ut te repudiem, quid erit? Ibi legimus: Ecce plantæ istæ in sacrificium, si non succidantur: Pallium istud in sacrificium, si non comburatur, &; si inverso ordine sanctificet, prævaricatur. Si dicas hinc & ulterius; Non prævaricatur. R. Ezechia dicit: Si redimantur, restituuntur ad suam sanctitatem. R. Jochanan dicit: Si redimuntur redimuntur. Misna contraria est τῷ R. Jochanan. Si sit illis redemtio, exponitur quod postquam abscissæ fuerint, non sit illis redemtio. Dicit R. Jose; quod dicit Ezechia, intelligitur, quando sit redemtio; at si redimantur, postquam ab eis sit ablata sanctificatio. Diversa est sententia R. Jose; etenim ibi dicit: Redimantur, postquam ablata sit ab eis earum sanctificatio; Et hoc loco dicit: Nubat, postquam non sint avulsa sint ab ea sponsalia. Non est necesse; Postquam dederit illi duas prutas, alteram statim, & alteram eam repudiet, quid erit? Dicit R. Inai: Numerati sunt triginta seniores, & amplius, & decreverunt, quod sponsalia non apprehendantur in ea. Dictum est enim: *Non erit uxor mortui foras viro alieno.* Ne in ea sit essentia alieno. Dicit R. Jochanan. Nonne ita se habet Misna? Si dicat: Postquam tradiderit tibi calceum levir tuus; non erit desponsata. Et R. Inai eum laudavit: *Qui confertis aurum in sacculo. Fili mi ne effluant hæc ab oculis tuis.* Stude. *Sapientiæ fili mi, & lætifica cor tuum, ut possis exprobranti respondere sermonem. Da sapienti occasionem, & addetur ei sapientia. Audiens sapiens, sapientior erit &c.* Dixit illi R. Simeon ben Levi: Post omnes ista laudationes potest exponi juxta mentem R. Akiba: Etenim R. Akiba dicit: Num est spurius in leviratu? Samuel dicit: Requiritur ab eo libellus repudii. Dicit R. Jose discipulus R. Bon. Misna: Postquam tradiderit tibi calceum levir tuus. At si dicat: Postquam mortuus fuerit levir tuus, erit desponsata. Docet R. Chijah. Filia unius diei desponsatur argento. Filia trium annorum & unius diei

בביארה אמר ר׳ מנא מתניתא אמרה כן וכן
האומר לחבירו אם ילדה אשתך נקיבה הרי
היא מקודשת לי לא אמר כלום מפני שאינה
בעולם הא אם היתה בעולם הרי זו מקודשת.

הלכה ו׳ האומר לאשה התקדשי לי וכו׳.
רב אמר והוא שנתן לה שוה פרוטה אנן
קיימין רבי אימי בעי קומי רבי וכל הדברים
לא והוא שנתן לה שוה פרוטה אנן קיימין
אלא כיני במה שאדבר עליך לשלטון ודיבר
עליה לשלטון בשוה פרוטה מקודשת ואם
לאו אינה מקודשת במה שאעשה עמך כפועל
ועשה עמה כפועל שוה פרוטה מקודש׳ ואם
לאו אינה מקודשת רבי בא בשם רב והוא
שייחדה לו סלע במגדל במה קידשה כההיא
דתנינן תמן כל הנעשה דמי׳ באחר כיון
שזכה זה נתחייב בחליפיו על מנת שירצה
אבא רצה האב מקודשת לא רצה אינה
מקודשת סתמו אינו רוצה מת האב הרי זו
מקודשת סתמו רוצה מת הבן מלמדין את
האב לומר אינו רוצה סתמו רוצה אמר
רבי וחנן לרבי ינאי ואית מתניתא אמרה כן
אמר ליה ולינאי עליבא את שאיל מילה
בקידושין חזר רבי ינאי ופתר מתניתא על
מנת שירצה אבא רצה האב מקֹדשת ואם
לאו אינה מקודשת באומר קֹם דו אמר והוא
לא אמר מת האב הרי זו מקודשת כמאן
אמר מת הבן מלמדין את האב שיאמר איני
רוצה כמאן דאמר אמר רבי זעירא לרבי
יוסי יכיל ר׳ינאי מיפתור מתניהה היך דו בעי
אמר ליה כן אמר רשב֞ל לא מיתמנע ר׳מיכלל
באתר חד ופרט באתר חד אמר רבי יוסי
מתניתא אמרה כן על מנת שיש לי בית כור
חר כלל במקום פלוני פרט.

הלכה ז׳ האמר קידשתי את בתי וכו׳.
מהו נאמן שמואל אמר נאמן ליתן גט אסי
אמר נאמן לכנוס רב הונא בשם רב אמר
נאמן לכנוס רבי יוחנן אמר נאמן לכנוס ואין
למידין ממנו דבר אחר מהו אין למידין ממנו

diei concubitu desponsatur. Dicit R. Mena. Misna ita dicit. Similiter si dicat socio suo. Si pariat uxor tua fœminam, erit mihi desponsata; nihil dixit: Quia non est in mundo. At si fuerit in mundo; erit desponsata.

Constitutio VI. Si dicat mulieri: Sis mihi desponsata &c. Rab dicit: Si illi det quod æquivaleat prutæ, non confirmatur: R. Amme quæsivit coram Rabi; Nonne omnes conveniunt; si ei dederit quod æquivaleat prutæ, nos confirmamus? At ita se res habet; Cum conditione, ut ego de te loquar cum præfecto; & loquatur de ea cum præfecto de eo, quod æquivaleat prutæ, erit desponsata; si minus, non erit desponsata. Cum conditione, ut operer tecum ut operarius; & operetur cum ea ut operarius quod æquivaleat prutæ, erit desponsata, si minus, non erit desponsata. R. Ba nomine R. Jehuda; si illi appropriet siclum in armario, cum conditione ut desponsat; sicut ibi legimus. Quid sit pecunia in re alia; postquam illud acquisivit, obligatur ad ejus commutationem. Cum conditione ut velit pater meus; & velit ejus pater, erit desponsata, si nolit, non erit desponsata; si absolute, non erit desponsata; Si moriatur pater, erit desponsata; si absolute velit. Si moriatur filius; instruunt patrem dicendo; nolo; Si absolute velit. Dicit R. Jochanan τῷ R. Inai: Concedatur quod Misna ita dicat: Respondit: Juxta mentem R. Inai. Imprudentur tu quæris in sponsalibus. Iterum R. Inai exposuit Misnam, cum conditione ut velit pater; si velit pater, erit desponsata, si minus, non erit desponsata: Quasi dicat cum conditione ille dixit; & ille non dixit: Si moriatur pater, erit desponsata, juxta mentem illius qui dicit: Si moriatur filius, instruunt patrem; si dicat, ego nolo, reputatur perinde ac dicat. Dixit R. Zehira τῷ R. Jose; potest R. Inai interpretari Misnam; sicut ipse putat dicendum, ita pariter dicit R. Simeon ben Levi, non cessavit a generali in loco uno, & a particulari in loco altero. Dicit R. Jose. Misna ita dicit: Cum conditione, ut mihi sit corus terræ; generale; in loco N. particulare.

Constitutio VII. Si dicat: Desponsavi filiam meam &c. Num erit fide dignus? Samuel dicit: Ut det repudium. Asi dicit: Erit fide dignus, ut ducat R. Huna nomine Rab dicit: Erit fide dignus, ut nubat. R. Jochanan dicit: Erit fide dignus, ut ducat; Neque inde rem aliam percipimus. Quid significat;

דבר אחר אחת משדותי מכרתי ואיני יודע
למי מכתיה בא אחד ואמר אני לקחתיה לא
הכל ממנו אף בקירושין כן אחרת מבנותי
קירשתו ואיני יודע למי קירשתיה ובא אחד
ואמר אני קירשתיה לא הכל ממנו מתניתא
פליגא על רב המביא גט ממדינת הים ואמר
בפנו נכתב בפני נחתם לא ישא את אשתו
תמן הוחזקה אשת איש בפני הכל ברם הבא
לא הוחזקה אשת איש אלא בפני שנים
לכשיבואו שנים ויאמרו זהו שקירש מתניתא
פליגא על שמואל זה אומר אני קירשתיה
וזה אומר אני קירשתיה שניהן נותנין גט
ואם רצו אחד נותן גט ואחד כונס פתר לה
באו' לאחד משני אילו קירשתיה ואיני יודע
אי זהו רבי זעירא רבי יוסי בשם רבי יוחנן
קדם אחד מהן וכנס מוציאין מידו הדא דאת
אמר בשזה או' אני קירשתיה וזה או' אני
קירשתיה וקדם וכנס אבל אם אמר אני
קירשתיה וכנסה ובא אחר ואמר אני קירשתיה
לא כל הימינו ותני כן אם משכנסה בא
אחר ואמר אני קירשתיה לא כל הימינן.

הלכה י' קודשתי את בתי הקטנה וכו'.

קירשתי בתי הקטנות בכלל הגדולות אינן
בכלל נתקרשה בתי אפילו קטנות אינן בכלל
גירשתי את בתי הקטנות בכלל והגדולות
אינן בכלל נתגרשה בתי אפילו קטנות אינן
בכלל קירשתיה לאחד מן הפסולין לה נאמן
הבעלתיה לאחד מכל הפסולין לה אינו נאמן
נשבית ופדיתיה בין שהיא קטנה ובין שהיא
גדולה או שנבעלה לאחד מן הפסולין לה
לא כל הימינו לפוסלה כיני מתני' שאמר
בשעת מיתתו יש לי בנים נאמן יש לי אחים
אינו נאמן רב אמר מאחר שבידו לגרש נאמן
מילתיה דשמואל אמרה כן חד פרסאה מידמך
אמר לון הבו לאיתתיה דההוא גברא גיטא
אמרון ליה ולמה בגין ההוא אחוך עליבא
בר דסך אתא עובדא קומי רבי שמואל אמר

ficat; Inde rem aliam non percipimus? Unum ex meis agris vendidi; & ignoro cui vendiderim; Si quis veniat, & dicat: Ego eum emi; Non est fide dignus: similiter in sponsalibus. Si dicat: Unam ex meis filiabus desponsavi; & ignoro, cuinam eam desponsaverim; si quis veniat & dicat; ego illam desponsavi. Non est fide dignus. Misna contraria est τῷ Rab: Si adducat libellum repudii de civitate maritima, & dicat: Coram me scriptus est, & coram me obsignatus est; non nubet ejus uxori: Ibi præsumitur esse uxor viri in conspectu omnium. At hoc loco non præsumitur esse uxor viri nisi in conspectu duorum: Postquam venerunt duo, qui dicant: desponsata est, Misna contraria est Samueli. Iste dicit: Ego illam desponsavi; & ille dicit: Ego eam desponsavi. Ambo dabunt libellum repudii; & si velint, alter det libellum repudii, & alter ducat. Hoc exponit, quando uni ex duobus dicat: Desponsavi illam, at ignoro cui illam desponsaverim. R. Zehira, R. Jose nomine R. Jochanan; Si prævertat unus ex illis, & duxerit, ab ejus potestate educunt; Quod dicis intelligitur; quando ille dicat: Ego eam desponsavi, & iste dicat: Ego eam desponsavi; & antevertat & ducat. At si dicat: Ego eam desponsavi; at alius veniens dicat: Ego eam desponsavi: Eis fides non habetur. Atqui ita se lubet traditio: Si postquam eam duxerit, veniat alius & dicat: ego illam desponsavi; illi fides non habetur.

Constitutio VII. Desponsavi filiam meam minorennem &c. Desponsavi filiam meam minorennes, comprehenduntur, at majorennes non comprehenduntur. Desponsata est filia mea, vel minorennes non comprehenduntur. Repudiavi filiam meam minorennes comprehenduntur, & majorennes non comprehenduntur. Repudiata est filia mea, vel minorennes non comprehenduntur. Desponsavi eam alicui ex profanatis; est fide dignus: Nupsi alicui ex profanatis; non est fide dignus. Captiva fuit, & redemi eam; sive fuerit minorennis, sive fuerit majorennis. Aut si nupta fuerit alicui ex profanatis; Non erit ei habenda fides, ut eam reprobet. Ita se habet Misna; si dicat tempore mortis. Sunt mihi filii; erit fide dignus; sunt mihi fratres; non erit fide dignus. Rab dicit: Postquam est in ejus potestate ut repudiet, erit fide dignus. Traditio Samuelis ita dicit: Quidam Persa moriens dixit illis: Afferte uxori illius viri libellum repudii. Dixerunt illi: Qua de causa. Quia frater tuus erat imprudens. Postquam mortuus

מאחר שיש בידו לגרש נאמן רבי יוחנן אמר
אינו נאמן נחת עולא לתמן ואמר בשם רבי
יוחנן וחברון עלוי הנע עצמך שהיה כהן
התיב רב ששת והא מתניתא פליגא קידשתני
והוא אומר לא קידשתיך היא מותר
בקרובותיה והיא אסורה בקרוביו אמרין
הכין הוה עובדא שמעון בר בא אייתי גיטא
ונתנו לה בעד אחד אתא עובדא קומי
רבי יוחנן אמר אין עד אחד באשת איש
כלום לא רבי חייה בר אסי אמר בשם אסי
אין עד אחד באשת איש כלום רב אמר
המקדש בעד אחד לא עשה כלום שמואל
אמר המקדש בלא שידוכים לוקה ותופסין
קרושין מר עוקבא בשם שמואל אמר תלת
המקדש בלא שירוכין לוקה והבא על
ארוסתו בבית חמיו לוקה והמבזה שליח בית
דין לוקה.

הלכה יא׳ מי שיש לו שתי כיתי בנות וכו׳.
רב חמא אמר תריי מן תריי אמר רבי יעקב
בר אחא כנין אנא ראית לי תריי מן תריי
מתניתא בשיש לו לשתי כיתי בנות משתי
נשים אבל אין לו אלא ברת אחת אם
אמר גרולה לא קירש אלא גרולה ואם אמר
קטנה לא קידש אלא קטנה תמן תנינן עד
לפני הפסח רבי מאיר אומר עד שיגיע רבי
יוסי אומר עד שיצא רבי ירמיה בעא קומי
ר׳ זעירה מהלפה שיטתיה דרבי מאיר מחלפה
שיטתיה דרבי יוסי תמן הוא אמר עד
שיצא כל רשויות הגרולות עד שיצא כל
רשוורת הקטנות והכא אמר הכין אמר
ליה משמרת בן עזאי ובן זומא בטלו
השקרנים ולא עמד שקד עד שעמד ירמיה
אמר רבי בא בריה דרבי חייה בר ווא
והוא מקנתר להון לא כבר קשיתה הרי עולם
לא כבר קשיתה רבי אלזר קומי רבי יוחנן
מחלפה שיטתיה דרבי מאיר ואמר לון לית
היא מחלפה מתניתא היא דמחלפה דתני
דבית רבי כן עד לפני הפסח ר׳ מאיר או׳ עד
שיצא רבי יוסי אומר עד שיגיע אמר ליה
אנן בעיי עד לפני ואת אמר אכן אמר רבי
זעירא לשון ניוותי הוא עד לפני פיסחא אמר
רבי אבין הכל מורין בפסח שהוא מותר מה
פליגין בפרס הפסח ההן אמר עד שיצא וההן
אמר עד שיגיע.

tuus fuit, allatum fuit factum coram R. Samuele, qui dixit: Postquam erat in sua potestate ut repudiarer, erit fide dignus. R. Jochanan dicit: Non erit fide dignus. Descendit illuc Ela, & dixit nomine R. Jochanan, & associati sunt cum eo. Puta quod sit sacerdos. Respondit R. Sessath. Atqui Misna contraria est. Me desponsasti; & ille dicat: Te non desponsavi; Ille licitus erat ejus propinquis, & illa interdicta erat ejus propinquis. Dixerunt: Ita faciebat Simeon bar Ba: Si afferatur libellus repudii, & ei detur coram uno teste. Allatum fuit factum coram R. Jochanan, qui dixit: Testis unus nihil valet in uxore viri. Nonne R. Chijah bar Ase dixit nomine Ase: Testis unus nihil valet in uxore viri? Nonne Rab dicit: Si desponset uno teste, nihil valet? Samuel dicit: Si desponset sine sponsalibus, vapulat; Et apprehenduntur sponsalia. Mor Achaba nomine Samuelis tria dicit: Si desponset sine sponsalibus vapulat. Si concumbat cum desponsata in domo soceri, vapulat. Si spernat legatum Synhedrii, vapulat.

Constitutio XI. Si quis habeat duos greges filiarum. R. Chama dicit: Duos ex duabus. Dicit R. Jacob bar Acha: Quemadmodum mihi consentit de duobus ex duabus. Misna loquitur de eo, cui sint duo greges filiarum ex duabus uxoribus; At si illi non fuerit nisi grex unus, si dicat majorennem, non erit desponsata nisi majorennis; si dicat minorennem, non erit desponsata nisi minorennis. Ibi legimus: ante Pascha. R. Meir dicit; antequam perveniat; R. Jose dicit: antequam exeat. R. Jeremia quæsivit coram R. Zehira. Diversa est opinio R. Meir; diversa est opinio R. Jose. Ibi dicit: donec exeant, omnes permissiones majores; donec exeant omnes permissiones minores. In hoc loco tu ita dicis? Respondit illi. Postquam mortuus est ben Azai, & ben Zuma, cessarunt vigiles; neque surge vigil, donec surge Jeremia. Dicit R. Ba filius Chijah bar Hua: & ipse irritatus est contra illos coram R. Jochanan. Diversa est opinio R. Meir. Respondit: Non est diversa; At Misna diversa est; etenim ita extat traditio scholæ Rabbi; Ante Pascha; R. Meir dicit: priusquam exeat; R. Jose dicit: Priusquam perveniat. Dixit illi: Nos putamus antequam; & tu ita dicis? Dicit R. Zehira: Hæc est vox ambigua ante Pascha. Dicit R. Abin: Omnes consentiunt in Pascha fuisse licitum. In quo dissentiunt? In dimidio Paschæ, sc. *quindecim diebus ante Pascha*. Ille dicit; antequam perveniat.

הלכה יב׳ האומר לאשה וכו׳. א״ר יוסי מסתברא דלא יהוי רבי מאיר פליג הכא א״ר מנא כל נרמיה אמרה דהוא פליג מה אין תמן שבכלום גדולות וקטנות את אמ׳ רבי מאיר פליג באן שבכלום גדולות אצל קטנות וכלום קטנות אצל גדולות לא כל שכן שיהא רבי מאיר פליג.

הלכה יג׳ קידשתי את בתך וכו׳. רב חונא אמר מפתים אותו ליתן גט וכופין אותו ליתן קנס הגע עצמך שהיה חבר ויהיה יורע שחייב גט וקנס והלך ונשא את אחותה מוציאין את הווראי מפני הספק.

הלכח יד׳ כל מקום שיש קידושין וכו׳. רבי שמעון בן לקיש בעא קומי רבי יוחנן הרי גר שנשא ממזרת הרי יש קידושין ואין עבירה והוולד הולך אחר הפגום שבשניהן אמר ליה בכל מקום ששנה רבי פירש ואי זה זה זה כהנת ולויה וישראלית שנשאו לכהן וללוי ולישראל רבי אבין שמע לה מן דבתרה בכל מקום שיש קידושים ואין עבירה הוולד הולך אחר הזכר רבי שמעון בן לקיש בעא קומי רבי יוחנן הרי גר שנשא ממזרת הרי יש קידושין ואין עבירה והוולד הולך אחר הפגום שבשניהן אמר ליה כל מקום ששנה ר׳ פירש ואי זה זה זה אלמנה לכהן גדול גרושה וחלוצה לכהן הדיוט וממזרת ונתינה לישר׳ ובת ישראל לממזר ולנתין ויתיבינית הרי חלל שנשא לבת ישר׳ הרי קידושין ואין עבירה הוולד הולך אחר הפגום שבשניהן הרי המחזיר גרושתו משנישאת הרי קידושין ואין עבירה והוולד כשר דא״ר חייא בשם ר׳ יוחנן המחזיר גרושתו משנישאת כשירה לכהונה מה טעמא היא תועיבה ואין בניה תועיבין רבי יוסי בי רבי בון בשם רב גר ועבד משוחרר וחלל מותרין בכוהנת מאי טעם׳ כשירי׳ הוזהרו על הפסולות ופסולות על הכשירין אבל לא כשירות על הפסולין ולא פסולין על הכשיקו׳ והא תאני לא יקחו לא יקחו מלמד שאף האשה מוזהרת על ידי איש סברין מימר

Conſtitutio XII. Si dicat mulieri &c. Dicit R. Joſe; Probabile eſt, quod R. Meir hoc loco non diſſentiat; Dicit R. Mena; Omnes putant, quod ipſe diſſentiat: Si ubi comprehenduntur majorennes, & minorennes, tu dicis, quod R. Meir diſſentiat, hoc loco, ubi comprehenduntur majorennes prope minorennes, & minorennes prope majorennes, nonne multo magis R. Meir diſſentiet?

Conſtitutio XIII. Deſponſavi filiam tuam &c. R. Huna dicit: Perſuadent illi, ut det libellum repudii; Et eum cogunt, ut det multam. Puta, quod ſit ſocius, & cognoſcat, quod debeat repudium, & mulctam, & abiens nubat ejus ſorori, educent certum propter dubium.

Conſtitutio XIV. Ubicumque obtinent ſponſalia &c. R. Simeon ben Lakiſch quæſivit coram R. Jochanan. Ecce peregrinus ſi nubat ſpuriæ, obtinebunt ſponſalia; & non obtinebit tranſgreſſio, & fœtus ſequitur deteriorem partem, quæ ſit in illis: Ubicunque diverſe ſentit Rabi, explicat: Quænam eſt? Fœmina ſacerdos, Levitis, & Iſraelitis, quæ nubant ſacerdoti, Levitæ & Iſraelitæ. R. Abin explicat ex eo, quod ſequitur. Ubicunque obtinent ſponſalia, non obtinet tranſgreſſio, & fœtus ſequitur marem. Rabi Simeon ben Lakiſch quæſivit coram R. Jochanan: Si peregrinus nubat ſpuriæ, obtinent ſponſalia, & non obtinet tranſgreſſio, & fœtus ſequitur deteriorem partem, quæ ſit in illis. Reſpondit illi: Ubicumque varie ſentit Rabi, explicat. Et quænam eſt? Vidua ſi nubat ſummo ſacerdoti, repudiata & quæ calceum exuit, ſi nubat ſacerdoti vulgari, & ſpuria, & Nethinæo ſi nubat Iſraelitæ, ſi Iſraelitis ſi nubat ſpurio & Nethinæo. Reſpondit; Si profanatus, nubat Iſraelitidi: Ecce obtinent ſponſalia, & non obtinet tranſgreſſio; fœtus ſequitur deteriorem partem, quæ ſit in illis. Si quis reducat ſuam repudiatam, poſtquam nupſerit; ecce hic obtinent ſponſalia, & non obtinet tranſgreſſio, & natus erit legitimus. Etenim dicit R. Chijah nomine R. Jochanan; Si quis reducat ſuam repudiatam, poſtquam nupſerit; ejus filia legitima eſt ſacerdotio. Qua de cauſa? Ipſa erit abominabilis, at ejus filii non erunt abominabiles. R. Joſe diſcipulus R. Bon nomine Rab. Proſelytus & ſervus libertate donatus, & profanatus liciti ſunt fœminæ ſacerdoti. Qua de cauſa? Quia legitimi præmonentur per illegitimas, & illegitimæ per legitimos, at non legitimæ per illegitimos, neque illegitimi per legitimas. Et ecce extat traditio: *Non accipient, non accipient*; Docet, quod etiam

ככשירות על הפסולין ואינן לא בפסולות על
הכשירים חד ניזור אתא לגבי ר׳ יוסא אמר
ליה מהו מינסוב ממזרתא אמר ליה שרי חזר
ואתא לגבי רבי יודה אמר ליה שרי לא הוי
ירע דבנוי דההוא גברא ממזירין קומי שמייא
חזר ואתא קומי רבי יוסי אמר ליה הוית ירע
דהוא כן ולמה שרית לי מן קדמיתא אמר
ליה מה דשאלת לי אגיבונך אמר רבי יוסה
ההן גיורא מרמי לעמרא נופנא אין בעית
למיתניה בעמרא שרי בביתנא שרי ניחא בת
ישרא׳ לממזר ולנתין דכתיב לא יבא ממזר
בקהל יי׳ מה תלמוד לומר לא יבוא לו לפסול
אמר רבי אבהו מהו ממזר מום זר ופלינ על
ההוא דאמר רבי יודה בר פזי אלהים מושיב
יחידים ביתה אפילו ממזר בסוף העולם
וממזרת בסוף העולם הקב״ה מביאן ומזווגן
זה בזה רב הונא אמר אין ממזר חייה יותר
משלשים יום ביומוי דרבי ברכיה סלק חד
בבלאי להכא והוה ירע ביה דהוא ממזר
אמר רבי זכה עימי אמר ליה למחר את
קאים בציבורא ואנא עביד לך פסיקא אתא
יתיב דריש מן דחסיל מידרש אמר לון אחונן
זכון עם הדין דהוא ממזר מן דאזל לה קהלא
אמר ליה רבי חיי שעה בעית נכך ואובדתא
חיין דההוא גברא אמר ליה חייך ההין יהבית
לך דאמר ר׳בא רב חונא בשם רב אין ממזר
חיה לא שלשים יום אימתי בזמן שעינו
מפורסם אבל אם היה מפורסם חיי הוא רבי
זעירא כד סליק להכא שמע קלין קריי ממזרה
וממזרתא אמר לון מהו כן הא אזלא
ההיא דרבי הונא דרב הונא אמר אין ממזר
חיי יותר משלשים יום אמר רבי עוקבה בר
אחא עימו הייתי כד אמר רבי בא רב הונא
בשם רב אין ממזר חיי יותר משלשים יום
אימתי כז מן שאינו מפורסם אבל אם היה
מפירסם חיה הוא תני גוי ועבד הבא על
כרת ישרא׳ הוולד ממזר ר׳ שמעון בן יהודה
אומר בשם רבי שמעון אין הוולך ממזר
שאין לא מאשה שהיא אסורה עליו איסור
ערוה וחייבין עליה כרת ושניהם מקרא אחד
דרשו לא יקח איש את אשת אביו וגו׳. רבי
מאיר דרש מה אשת אביו מיוהרת שאין לו

etiam mulier præmoneatur per virum. Putant dicendum de legitimis per illegitimos, at non de illegitimis per legitimos. Quidam proselytus venit ad R. Jose, eique dixit: Quid erit, si quis accipiat spuriam? Respondit: Licitum est. Iterum venit ad R. Jehuda. Respondit: Licitum est; At scito, quod filii hujus viri erunt spurii coram Deo. Iterum venit coram R. Jose. Respondit illi: Scito, rem ita esse. Dixit illi: Cur mihi antea permisisti? Respondit: Quod a me quæsisti; respondi. Dixit R. Jose: Iste proselytus assimilatur gossypio, quo si velis uti in lana, licet, si in lino licet. Concedatur; si Israelitis nubat spurio, & Nethinæo; Scriptum est enim: *Non veniet spurius in congregationem Domini*. Cur dictum est: *Non veniet*? Ut reprobetur. Dicit R. Abau: Quid significat ממזר? Vitium alienum. Et dissentit ab eo quod dicit R. Jehuda bar Pazi. *Deus qui inhabitare facit unicos in domo*. Vel spurium in fine mundi, & spuriam in fine mundi Deus S. B. introducet, & copulabit alterum cum altera. R. Huna dicit: Spurius non vivit ultra triginta dies. In diebus R. Barachia quidam Babylonius huc adscendit, & ipse cognovit, quod esset spurius. Dixit illi. Rab. Justifica me. Respondit illi: Cras consistes in congregatione, & ego tibi faciam decretum; veniens consedit, ut dissereret; Postquam absoluta est Academia, dixit illis: Fratres; justificamus hunc, qui est spurius; Postquam dimissa est congregatio; dixit: Vitam momentaneam quæsivi a te; & tu perdidisti vitam hujus viri. Respondit: Vitam tuam dedi tibi. Etenim dicit R. Ba, R. Huna nomine Rab. Non vivit spurius ultra triginta dies. Quandonam? Quando non sit publicatus; at si fuerit publicatus, vivit. R. Zehira quando huc adscendit; audiit vocem dicentem; spurius, spuria. Dixit illis: Quid ita est? Si juxta mentem R. Huna; R. Huna dicit: Spurius non vivit ultra triginta dies. Dicit R. Achaba: Cum eo eram quando dixit R. Ba bar Huna nomine Rab; Spurius non vivit ultra triginta dies. Quandonam? Quando non fuerit publicatus, at si fuerit publicatus, vivit. Traditio: Gentilis & servus si concumbat cum Israelitide, natus est spurius. R. Simeon ben Jehuda dicit nomine R. Simeonis; natus non est spurius; etenim spurius non est nisi ex muliere, quæ sit interdicta interdicto turpitudinis, cujus causa teneantur excidio. Et ambo eundem textum exponunt. *Non accipiet vir uxorem patris sui &c.* R. Meir exponit; Sicut uxor patris est peculiaris, in qua

עליה קידושין אבל יש לה קידושין על אחרים
והוולד ממור אף כל שאין לה עליו קידושין
הוולד ממור ר' שמעון בן יהודה דרש מה
אשת אביו מיוחדת שאין לה עליו קידושין אבל
אם יש לה קידושין על אחרים הוולד ממזר
יצא גוי ועבד שאין לה עליו ולא על אחרים
קידושין תתיב רבי שמואל בר אבא על ההיא
תנייא קדמייא הרי יבמה שזינת הרי אין לה
עליו ולא על אחרים קידושין והוולד כשר
רבי ינאי בשם רבי גוי ועבד שבאו על בת
ישראל הוולד ממזר רבי יוחנן ורש"בל תריהון
אמרין הוולד ממזר רבי יעקב בר אחא רבי
שמעון בר אבא רבי יהושע בן לוי בשם
רבי ינאי בר' הוולד אינו כשר ולם פסול
אלא מזוהם רבי יונתן סלק עם רבי יודה
נשייא לחמתא דגדר הורי תמן הוולד כשר
א"ר זעירא ההן וולד כל מה דהוא אזיל הוא
מתעלה ר' עבר בריה מזוהם בר בריה עבריה
כשר הורי ר' בא בר זבדא במקום כל רבנין
הוולד כשר רבי ביבי אמר קומי רבי זעירא
בשם רבי חנינה הוולד כשר אמר רבי זעירא
אין מן הדא אין למידין מעשה מהברה אמר
ר' חזקיה אנא ידע ראשה וסופה רבי חמא
בר חינה הוה אזיל מיסוק לחמתה דגדר אתא
לגבי אבוי אמר ליה הב דעתך דאית תמן מן
אינון פסולייא דלא תפגע בהון אף על גב
דרבי שמעון בן יהודה אמר משום ר' שמעון
בן יוחי גוי ועבד שבאו על בת ישראל הולד
כשר מודה שאם היתה נקיבה שהיא פסולה
מן הכהונה אף על גב דרבי יהושע אמר
הבא על אחותו הוולד כשר מודה שאם
היתה נקיבה שהיא פסולה מן הכהונה חד
בר נש אתא לגביה דרב אמ' ליה בגין
דילידתיה אימיה מן ארמאי אמר ליה כשר
אמ' ליה רב חמא בר גוריא הן דעימך מגליך
עד דאתי שמואל ויפסלינך אף על גב דרב
אמר גוי ועבד שבאו על בת ישראל הוולד
כשר מודה שאם היתה נקיבה שפסולה מן
הכהונה אמר רבי יעקב בר אחא תניי תמן
חפוסל פוסל בפנויה והמכשיר מכשיר אפי'
באשת אישי רבי תנחום בר פפא שלח שאל
לרבי יוסי תרין עבדין מן אלכסנדריאה אחד

qua non sint sponsalia; at si illi sint sponsalia cum aliis, natus erit spurius. Ita pariter in reliquis omnibus, quibus non sint sponsalia, filius erit spurius. R. Simeon ben Jehuda exponit. Sicut mulier patris sui est peculiaris, eo quod illi non sint sponsalia; at si illi fuerint sponsalia cum aliis, filius erit spurius. Excluditur gentilis & servus, cum quibus non sunt illi sponsalia, neque cum aliis. Respondit R. Samuel bar Acha ad hanc traditionem priorem; Ecce Levira, quæ si meretricio coitu ineatur, non sunt illi sponsalia neque cum eo, neque cum aliis, tamen natus erit legitimus. R. Inai nomine Rabi. Si gentilis & servus concumbant cum Israelitide, natus erit spurius. R. Jochanan & R. Simeon ben Levi, ambo dicunt; natus est spurius. R. Jacob bar Acha, R. Simeon bar Aba, R. Jehosua ben Levi nomine R. Inai bar Rabi. Natus non est legitimus, neque illegitimus, sed inquinatus R. Jonathan adscendit cum R. Jehuda principe ad Chamatha Gadan, ibi docuerunt; natus est legitimus. Dicit R. Zehira: iste natus quanto magis procedit adscendit; Rabi fecit ejus filium inquinatum; filium filii fecit legitimum. Docuit R. Ba bar Zebida ex sententia omnium sapientum; natus est legitimus. R. Bibi dixit coram R. Zehira nomine R. Chanina; Natus est legitimus. Dixit R. Zehira: Hinc non percipimus factum ex murmure. Dicit R. Ezechia: Ego novi principium, & ejus finem. R. Chama bar Chanina abiit a Soch ad Chamatha Gadar, convenit patrem suum, dixit illi: Puta esse istos illegitimos, ne illos offendas. Licet R. Simeon ben Jehuda dicat. R. Simeonis ben Jochai: Gentilis & servus si concumbant cum Israelitide, natus erit legitimus; consentit, si sit fœmina, quod sit illegitima sacerdoti; licet R. Jehosua dicat; si concumbat cum ejus sorore, natus erit legitimus; consentit, si sit fœmina, quod sit illegitima sacerdotio. Quidam convenit Rab, eique dixit: ex. gr. Si eam pariat ejus mater ex Aramæo. Respondit: erit legitimus. Dixit illi R. Chama bar Goria, sit tecum tua falx, donec veniat Samuel, & te reprobet. Licet Rab dicat: Si gentilis & servus concumbant cum Israelitide, natus est legitimus. Tamen consentit; si fuerit fœmina, quod sit illegitima sacerdotio. Dicit R. Jacob bar Acha. Extat ibi traditio. Illegitimus reprobat in libera, & legitimus facit legitimum in uxore viti. R. Tanchum bar Papa misit ad interrogandum R. Jose. Duo servi ex Alexandria, alter in libera, & alter in

בפנויה ואחר באשת איש באשת איש שלח
כתב ליה לא יבא ממזר בקהל יי' בפנויה
שלח כתב ליה סברין אתם שאין אתם מוז
הרין על בנות ישר' הקדושות אמר לרבי מנא
סב וחתים וחתם אמר לרבי ברכיה סב וחתים
ולא קביל עלוי מן דקמון קם רבי מנא עם
רבי ברכיה אמר ליה למה לא חתמתה אמר
ליה לא כן אמ' רבי יעקב בר אחא תניי תמן
הפוסל פוסל בפנויה והמכשיר מכשיר אפילו
באשת איש אמר ליה בריך רחמנא דלא
הוינא שמיע הדין אול פנא אילו הוינא שמיע
הדין אולפנא לא הוינא מחתים והוון אמרין
תלמידא פליג על רביה אמר מר עיקבן הכא
את אמרת הפוסל פוסל בפנויה והמכשיר
מכשיר בפנויה ברם באשת איש לא איתמר
כלום ברומשא סלק בעי מחתים אמר ליה לית
הכא אמר רבי חייה בר בא אזל לצור אתא
לגבי ר' יוחנן אמ' ליה מה מעשה בא לידיך
אמר ליה גר שמל ולא טבל אמר ליה ולמה
לא פנעתה ביה אמר ליה רבי יהושע בן לוי
ארפי ליה יאות עבד דלא פגע ביה מחלפה
שיטתיה דרבי יהושע בן לוי תמן רבי יעקב
בר אחא ר' שמעון בר בא רבי יהושע בן לוי
בשם רבי גמליאל בר' הוולד אינו לא כשר
ולא פסול אלא מזוהם והכא הוא אמר הבין
ולא כן תני גר שמל ולא טבל טבל ולא
מל הכל הולך אחר המילה דברי רבי אליעזר
רבי יהושע אומר אף הטבילה מעכבת אלא
רבי יהושע בן לוי כהדא דתני בר קפרא
דתני בר קפרא גר שמל ולא טבל הרי זה
כשר שאין גר שלא טבל לקירויו וקשיא
עלת לו טומאה קלה מטומאה חמורה אמר
ר' יוסי בי רבי בון כיון שזו וזו לשום קרושת
ישראל עלת לוי ואי זה זה זה וולד שפחה
ונכרית תמן תנינן חוץ ממה שיש לו מן
השפחה ומן הנכרית שפחה דכתיב האשה
וילדיה תהיה לאדניה נכתית רבי יוחנן בשם
ר' שמעון בן יוחי כתיב לא תתחתן בם בתך
לא תתן לבנו וכתיב כי יסיר את בנך מאחרי

uxore viri. In uxore viri mittens scripsit illi: *Non veniet spurius in congregationem Domini*. De libera mittens scripsit: Vos macedones estis, neque vos præmonemini de filiabus Israelitarum desponsatis. Dixit τῷ R. Mena. Sume, & obsigna, & obsignavit. Dixit τῷ R. Barachia. Sume, & obsigna; & noluit: Postquam surrexit; surgens R. Mena cum R. Barachia, ei dixit: Cur non obsignasti? Israel, instruit. Respondit illi: Non ita dicit R. Jacob bar Acha: Extat illi traditio. Qui reprobat, reprobat in libera, & qui legitimat, legitimat vel in uxore viri. Dixit: Benedictus Deus, quod non intellexerim hanc doctrinam, si intellexissem hanc doctrinam, obsignassem; & illi dixissent: Discipulus dissentit a magistro suo. Dixit Mor Achaban. Hoc loco tu dicis: Qui reprobat, reprobat in libera, & qui legitimat, legitimat in libera; Jam de uxore viri nihil dicis. Barsuma adscendit ut obsignaret. Respondit: Non ita dixit R. Chijah bar ba: Abiit Tyrum, convenit R. Jochanan, dixit illi: Quodnam factum venit in tuam potestatem? Respondit: Si peregrinus circumdatur, & non baptizetur. Respondit illi: Cur illi non occurrunt? Dixit illi R. Jehosua ben Levi. Profanus est. Concedatur de servo quod illi non occurrit. Diversa est opinio R. Jehosua ben Levi. Ibi R. Jacob bar Acha, R. Simeon bar Ba, R. Jehosua ben Levi nomine R. Gamaliel bar Rabi. Natus non est legitimus, neque illegitimus, inquinatus; & hoc loco ita ille dicit? Nonne ita extat traditio? Si peregrinus circumcidatur, & non baptizetur. Si baptizetur, & non circumcidatur; omnia incedunt post circumcisionem. Verba R. Elieser. R. Jehosua dicit: Etiam baptismus impedit. At R. Jehosua ben Levi consentit cum traditione bar Chaphra. Etenim docet bar Chaphra. Si peregrinus circumcidatur, & non baptizetur, erit legitimus. Etenim non est peregrinus, qui non baptizetur pro domino suo. Atqui est oppositio: Si adscendat super eum immundities levis ex immunditie gravi. Dicit R. Jose discipulus R. Bon. Postquam super utrumque adscendit propter sanctitatem Israel veniat & vapulet. Dixit: Qua de causa me vis vapulare? Respondit: Ex hoc quod scriptum est: Et quinam hic est? Natus ancillæ, & alienigenæ. Ibi legimus: Excepto eo, qui sit ex ancilla, & alienigena. De serva scriptum est: *Et uxor ejus, & filii ejus erunt hero suo*. De alienigena. R. Jochanan nomine Simeonis ben Jochai. Scriptum est: *Non affinitatem contrahes cum eis; filiam tuam non dabis filio ejus, & filiam ejus non accipies*

בנך מישרﭏ קרוי בנך אין בנך מן הגויה קרוי
בנך ﭏ בנה יעקב איש כפר נבורייא אזל
לצור אחון שאלון ליה מהו מיגנור ברה
דארמייתא בשבתא וסבר למישרי להון מן
הרא ויתיילדו על משפחותם לבית אבותם
שמע ר׳ חגיי אמ׳ ייתי וילקי אמר ליה מהיכן
את מלקיני אמר ליה מן הדין ועתה נכרות
ברית להוציא כל הנשים הנכריות והנולד
מהן וגו׳. אמר ליה ומן הקבלה את מלקיני
אמר ליה וכתורה יעשה אמר ליה מן הדין
אוריתא אמר ליה מן ההיא דאמר ר׳ יוחנן
בשם ר׳ שמעון בן יוחי לא תתחתן בם וכו׳.
אמר ליה חבוט חבוטך דהיא טבא בקלטרה.

הלכה טו׳ רבי טרפון אומר יכולין ממזרין
ליטהר וכו׳. כיני מתניתא ממזר מותר לו
לישא שפחה רב יהודה בשם שמוﭏ הלכתא
כרבי טרפון רבי שמלאי הורי באנטוכיא רבי
סימאי הורי כפר ספורייא הלכה כרבי טרפון
תני משם רבי מאיר יש איש ואשה שמולידין
חמש אומות כיצד מי שיש לו עבד ושפחה
והולידו בנים הרי גוים נתגייר אחד מהן אחד
גר ואחד גוי נתגייר רבו וגיירו לשני עבדים
והולידו בנים הרי אילו עבדים אמר ר׳ זעירא
הדא אמרה גוי שבא על שפחה והוליד בן
הוולד עבד שיחרר שפחה והולידה בן הוולד
ממזר ואחר כך שיחרר העבד והוליד בן הרי
זה בן עבד משוחרר יש מוכר לאביו לתת לאמו
כתובתה כיצד מי שיש לו עבד ושפחה
והוליד בן שיחרר את המפחה ונשאה וכתב
כל נכסיו לבנה זהו שהוא מוכר לאביו לתת
לאמו כתובתה רבי מאיר אומר אין ממזרין
טהורין לעתיד לבוא שנאמר וישב ממזר
באשדור מוליכין טינה אצל טינה וסריות אצל
סריות רבי׳ יוסי אומר ממזרים טהורין לעתיד
לבוא שנאמר וזרקתי עליכם מים טהורים וגו׳.
אמר לו רבי מאיר והלא אינו אומר ﭏ מכל
טומאותיכם ומכל גילוליכם אטהר אתכם אמר
לו ר׳ יוסי אילו נאמר וכל טומאותיכם ומכל

cipies filio tuo; avertet enim filium tuum a post me. Filius tuus ex Israelitide vocatur filius tuus; at *filius tuus* ex gentili non vocatur filius tuus, sed filius ejus. Jacob vir de villa Gaburijah abiit Tyrum; illi quæsierunt. Quid erit, si fiat proselytus filius Aramææ in Sabbatho? Et putavit permittendum, ex eo quod scriptum est: *Et generalizati sunt per familias suas per domus patrum suorum*. Audiens R. Haggæus dixit: Veni, & vapulavi. Dixit: Cur vapulo? Respondit ex eo quod dictum est: *Percussimus fœdus, ut ejiciantur omnes mulieres alienæ, & filii earum &c.* Dixit illi: Ex traditione tu me verberas? Respondit illi: *Et juxta legem faciet*. Dicit illi: Ex hac lege? Respondit illi ex eo quod dicit R. Jochanan nomine R. Simeon ben Jochai: *Non affinitatem contrahes cum eis &c.* Respondit illi: Percutiendo percutiam te, quia bonum est in receptu.

Constitutio XV. R. Tarphon dicit: Spurii possunt purificari &c. Ita se habet Misna. Spurio licet nubere ancillæ. R. Jehuda nomine Samue is. Constitutio est juxta mentem R. Tarphon. R. Samblai docuit in Antiochia. R. Simai docuit in villa Sepurjah. Constitutio est juxta mentem R. Tarphon. Traditio nomine R. Meir: Est vir & fœmina, quæ generant quinque nationes. Quomodo? Si cui fuerit servus & ancilla, & generent filios, isti erunt gentiles. Si unus ex iis fiat proselytus, unus erit proselytus, & alter gentilis; si herus fiat proselytus, & faciat proselytos duos servos, & generent, eorum filii erunt servi. Dicit R. Zehira. Quod dicis, intelligitur, quando gentilis concumbat cum ancilla, & generet filium, filius erit servus. Si libertate donetur ancilla, & generet filium, natus erit spurius; Si deinde libertate donetur servus, & generet filium; hic erit filius servi libertate donati. Si venditus fuerit ejus patri, ut det matri suæ dotem. Quomodo? Si cui fuerit servus & ancilla, & generet filium; si libertate donetur ancilla, & nubat, & scribat omnes suas facultates ejus filio. Hic est qui venditus est patri suo, ut det matri suæ dotem. R. Meir dicit. In tempore futuro non purificabuntur spurii. Dictum est enim: *Et sedebit spurius in Asarod*. Deducunt cœnum prope cœnum, & fœtorem prope fœtorem. R. Jose dicit. Spurii in tempore futuro purificabantur. Dictum est enim: *Et adspersi super eos aquas puras &c.* Dixit illi R. Meir: Atqui non dicit nisi *ex omnibus pollutionibus vestris, & ex omnibus immunditiis vestris mundabo vos*. Respondit illi R. Jose. Si dictum esset;

נילוליכם ושתק הייתי אומר כדבריך הא אינו אומר אטהר אתכם אלא מן הממזירות רבי הונא בשם רבי יוסף אמר אין הלכה כרבי יוסי לעתיד לבוא.

פרק ד׳.

א׳ עשרה יוחסין עלו מבבל כהני לויי ישראלי חללי גירי וחרורי ממזירי ונתיני שתוקי אסופי כהני לויי וישראלי מותרי׳ לבוא זה בזה לויי וישראלי גירי וחרורי וחללי מותרין לבוא זה בזה גירי וחרורי וממזירי נתיני שתוקי ואסופי מותרין לבוא זה בזה.

ב׳ ואי זהו שתוקי כל שהוא מכיר את אמו ואינו מכיר את אביו ואסופי כל שנאסף מן השוק ואינו מכיר לא את אביו ולא את אמו אבא שאול היה קורא לשתוקי בדוקי.

ג׳ כל האסורין לבוא בקהל מותרין לבוא זה בזה ורבי יהודה אוסר רבי אליעזר אומר וודאן בוודאן מותר וודאן בספיקן וספיקן בוודאן וספיקן בספיקן אסור ואילו הן הספיקות שתוקי ואסופי וכותי.

ד׳ הנושא אשה כוהנת צריך לבדוק אחריה ארבע אימהות שהן שמונה אמה ואם אמה ואם אבי אביה ואמה ולויה וישראלית מוסיפין עוד אחרת.

ה׳ אין בודקין לא מן המזבח ולמעלה ולא מן הדוכן ולמעלה וכל מי שהוחזקו אבותיו משוטרי הרבים וגבאי צדקה משיאין לכהונה ואין צריך לבדוק אחריהן רבי יוסי אומר אף מי שהיה חתום בערכי הישנה של ציפורי רבי חנניה בן אנטיגנוס אומר אף מי שהיה מוכתב באיסטרטא של מלך.

ו׳ בת חלל זכר פסולה לכהונה לעולם ישראל שנשא חללה בתו כשירה לכהונה חלל שנשא בת ישראל בתו פסולה לכהונה ר׳ יהודה אומר בת גר זכר כבת חלל זכר רבי אליעזר בן יעקב אומר ישראל שנשא גיורת בתו כשירה לכהונה וגר שנשא בת ישראל בתו כשירה לכהונה אבל גר שנשא גיורת בתו פסולה לכהונה אחד גרים ואחד עבדים משוחררין ואפילו

eſſet; & omnes pollutiones veſtras, & ex omnibus immunditiis veſtris, ego tacerem, & dicerem juxta verba tua. Ecce non dicit: Mundabo vos niſi a fœminis ſpuriis. R. Huna nomine R. Joſe dicit: Non eſt conſtitutio juxta mentem R. Joſe in tempore futuro.

CAPUT IV.

I. Decem familiæ adſcenderunt Babylone, Sacerdotes, Levitæ, Iſraelitæ, profanati, peregrini, liberi, ſpurii, Nethinæi, nati ex incerto patre, collectitii. Sacerdotes, Levitæ, & Iſraelitæ inter ſe conjugia inire poſſunt. Et Levitæ, Iſraelitæ, profanati, & peregrini inter ſe conjugia inire poſſunt.

II. Quinam ſunt שתוקי? Quicunque norit matrem ſuam, & non norit patrem ſuum; & אסופי, quicunque e platea collectus eſt, & ignorat patrem & matrem. Aba Saul שתוקי vocabat בדוקי.

III. Omnibus, quibus interdictum eſt ingredi congregationem, licitum eſt inter ſe conjugia inire. R. Jehuda prohibet. R. Elieſer dicit. Ex certa origine nati inter ſe conjugia inire poſſunt; at certi cum dubiis, & dubiis cum certis, & dubii cum dubiis conjugia inire non poſſunt. Dubii ſunt Schetuki, Aſuphi, & Cuthæus.

IV. Si quis nubat fœminæ ſacerdoti, neceſſe eſt ut inquirat poſt illam de quatuor matribus, quæ ſunt octo, mater ejus, mater matris ejus, mater patris matris ejus, & mater illius, & mater patris ejus, & mater ipſius, & mater patris patris ejus, & mater ipſius. Si duxerit Levitidem, aut Iſraelitidem, unam præterea augent.

V. Non inquirebant de altari & ulterius, neque de ſuggeſta & ulterius; & quarumcumque patres habiti fuerint e judicibus publicis, & exactores eleemoſynarum, nubere poſſunt ſacerdotio; neque neceſſe eſt ut poſt eos inquiratur. R. Joſe dicit: Etiam is qui confirmatus erat in ſenatu Jeſchanæ Tſipporis. R. Chanina ben Antigoni dicit: Etiam ille, qui conſcriptus erat in militia regis.

VI. Filia profanati maris illegitima eſt ſacerdotio in perpetuum; Si Iſraelita nubat profanatæ, ejus filia legitima erit ſacerdotio. Si profanatus nubat Iſraelitidi, ejus filia illegitima erit ſacerdotio. R. Jehuda dicit: Filia maris peregrini habetur ſicut filia profanati maris. R. Elieſer ben Jacob dicit: Si Iſraelita nubat proſelytæ, ejus filia erit legitima ſacerdotio. At ſi proſelytus nubat proſelytæ, ejus filia illegitima eſt ſacerdotio; tam pere-

עד עשרה דורות עד שתהא אמו מישרא׳ ר׳ יוסה או׳ אף גר שנשא גיורת בתו כשירה לכהונה.

ז׳ האומר בני זה ממזר אינו נאמן ואפילו שניהן אומרין על העובר שבמיעיה ממזר הוא אינן נאמנין רבי יהודה אומר נאמנין.

ח׳ מי שנתן רשות לשלוחו לקדש את בתו והלך הוא וקידשה אם שלו קדמו קידושיו קידושין ואם של שלוחו קדם קידושיו קידושין ואם אין ידוע שניהן נותנין גט ואם רצו אחד נותן גט ואחד כונס.

ט׳ וכן האשה שנתנה רשות לשלוחה לקדשה והלכה היא וקידשה את עצמה אם שלה קדמו קידושיה קידושין ואם של שלוחה קדמו קידושיו קידושין יאם אין ידוע שניהן נותנין גט ואם רצו אחד נותן גט ואחד כונס.

י׳ מי שיצא הוא ואשתו למדינת הים ובא הוא ואשתו ובניו ואמ׳ אשה שיצאת עמי למדינ׳ הים חרי היא זו ואילו בניה אינו צריך להביא ראייה לא על האשה ולא על הבנים אמר אילו בניה צריך להביא ראייה על הבנים ואינו מביא ראייה על האשה אשה נשאתי במדינת הים הרי היא זו ואילו בניה צריך להביא ראייה על האמה ועל הבנים.

יא׳ לא יתייחד איש אחד עם שתי נשים אבל אשה אחת מתייחדת עם שני אנשים רבי שמעון או׳ מתייחד עם שתי נשים בזמן שאשתו עמן וישן עמהן בפונדקי מפני שא שתו משמרתו מתייחד אדם עם אמו ועם בתו וישן עמהן בקירוב בשר ואם הגדילו זה ישן בכסותו וזה ישן בכסותו ולא ילמד רווק סופרים ולא תלמד אשה סופרים רבי אליעזר או׳ אף מי שאין לו אשה לא ילמד סופרים ר׳ יהודה אומר לא ירעה רווק את הבהמה ולא יישנו שני רווקים בטלית אחד וחכמים מתירין כל שעסקו עם הנשים לא יתייחד עם הנשים לעולם לא ילמד אדם את בנו אומנות בין הנשים רבי מאיר אי׳ לעולם ישתדל אדם

peregrini, quam ſervi libertate donati, vel uſque ad decimam generationem, donec ejus mater ſit Iſraelitis. R. Joſe dicit: Vel ſi proſelytus nubat proſelytæ, ejus filia legitima erit ſacerdotio.

VII. Si dicat: Iſte meus filius eſt ſpurius; non eſt fide dignus; vel ſi ambo dicant de fœtu, qui ſit in ejus viſceribus, quod ſit ſpurius, non erunt fide digni. R. Jehuda dicit: Erunt fide digni.

VIII. Si quis dederit facultatem legato ſuo deſponſandi filiam ſuam; & abiens ipſe eam deſponſet; ſi ejus ſponſalia præceſſerint, ejus ſponſalia erunt ſponſalia; ſi vero legatus prævenerit ejus ſponſalia erunt ſponſalia; At ſi cognitum non fuerit, ambo dabant libellum repudii; & ſi velint, alter dabit libellum repudii, & alter ducet.

IX. Et ſimiliter ſi fœmina det facultatem legato ſuo, ut eam deſponſet; & illa abiens ſe ipſam deſponſet; ſi ejus ſponſalia præceſſerint, ejus ſponſalia erunt ſponſalia; ſi vero ſponſalia legati præceſſerint; ejus ſponſalia erunt ſponſalia; & ſi cognitum non fuerit, ambo dabunt libellum repudii; & ſi velint, alter dabit libellum repudii, & alter ducet.

X. Si quis, & uxor ejus abierint in civitatem maritimam; & eo venerit ipſe, & uxor ejus, & liberi ejus, & dixerit; uxor quæ mecum abiit in civitatem maritimam, hæc eſt, & hi ſunt mei filii; Non opus habet probatione de uxore neque de filiis. Si dicat: Iſti ſunt ejus filii; opus eſt ut afferat probationem de filiis; at non afferet probationem pro uxore: Mulierem duxi in civitate maritima; Ecce hæc eſt, & hi ſunt ejus filii; neceſſe eſt ut afferat probationem pro uxore, & pro filiis.

XI. Non erit ſolus vir cum duabus mulieribus; at una mulier poterit eſſe ſola cum duobus viris. R. Simeon dicit: poterit eſſe ſolus cum duabus mulieribus, quando uxor ejus fuerit cum illis, & dormire poteſt cum illis in diverſorio; eo quod ejus uxor eum obſervet. Vir ſolus eſſe poteſt cum matre ſua, & cum filia ſua, & proxime dormire cum illis; at ſi fuerint majorennes, dormiet quilibet cum tegumento ſuo. Cœlebs non erit magiſter puerorum, neque mulier docebit pueros. R. Elieſer dicit: Etiam is qui non habet uxorem, non docebit pueros. R. Jehuda dicit: Cœlebs non paſcet pecus; neque duo cœlibes ſimul dormiunt ſub uno tegumento; at ſapientes permittunt. Quiſquis negotia habet cum mulieribus, non erit ſolus cum mulieribus. Nemo docebit filium ſuum opificium inter mulieres. R. Meir dicit: Semper

ללמר את בנו אומנות נקייה ויתפלל לפני מי
שהעושר שלו לפי שאין לך אומנות שאין
בה עניות ועשירות שלא עניות מן האומנות
ולא עשירות מן האומנות אלא הכל לפי
זכותו ואין עשירות מן האומנות רבי שמעון
בן אלעזר או׳ ראית מימיך חיה ועוף
שיש להן אומנו׳ והן מתפרנסין שלא בצער
והלא לא נבראו אלא לשמשני כך הן
מתפרנסין בלא צער ואני נבראתי לשמש
את קוני אינו דין שאתפרנס שלא בצער
אלא שהירעתי את מעשיי וקיפחתי את
פרנסתי אבא גוריון איש ציירן או׳ משו׳
אבא שאול לא ילמר ארם את בנו חמר גמל
ספן ספר קרר רועה וחנווני שאומנותן אומנות
ליסטין ר׳ יהודה אומר משמו החמרים רובן
רשעים הגמלים רובן כשירים הספנים רובן
חסידים טוב שברופאים לגיהנם כשר שבטבחים
שותפו של עמלק.

יב׳ רבי נהוראי אומר מניח אני כל אומניות
שבעולם ואיני מלמר את בניי אלא תורה
שארם אוכל משכרה בעולם הזה והקרן קיימת
לו לעולם הבא ושאר כל אומניות אינן כן
שאם נכנס ארם לירי חולי או לירי זקנה או
לירי מירה של ייסורין ואינו יכול לעסוק
במלאכתו הרי הוא מת ומוטל ברעב אבל
התורה אינה כן אלא משמרתו מכל רע
בנערותו ונותנת לו אחרית ותצורה בזקנותו
בנערותו מהו אומר וקויי יי׳ יחליפו כח יעלו
אבר כנשרים ירוצו ולא ייגעו ילכו ולא ייעפו
בזקנותו מהו אומר עוד ינובון בשיבה רשינים
ורעננים יהיו וכן הוא אומר באברהם
אבינו ואברהם זקן בא בימים ויי׳ ברך את
אברהם בכל מצינו שעשה אברהם אבינו
את כל התורה כולה עד שלא ניתנה
שנ׳ עקב אשר שמע אברהם בקולי וישמ
משמרתי מצותי חקותי ותורותי.

סליק פירקא.

הלכה א׳ עשרה יוחסין לעו מבבל וכו׳.
כהני לויי וישראלי על שם ויעלו מבני ישרא

per homo docebit filium suum opificia pura & facilia, & ut oret coram illo, cui sunt opes; quia non est tibi opificium, in quo non sit paupertas & divitiæ; etenim paupertas & divitiæ non proveniunt ex opificiis, sed omnia juxta meritum. R. Simeon ben Eliešer dicit: Vidisti unquam animal & avem, cui sit opificium? Atqui illa nutriuntur sine molestia; attamen non sunt creata nisi ad inserviendum mihi; Et ecce nutriuntur sine molestia; at ego qui creatus sum, ut serviam creatori meo, non erit æquum, ut ego nutriar sine molestia? At male peregi opera mea, ac dilapidavi alimentum meum. Aba Gorion vir Sachaniensis dicit nomine Aba Saul. Nemo docebit filium suum artem agasonis, camelarii, tonsoris, nautæ, pastoris, tabernarii, eo quod opificium eorum sit opificium prædonum. R. Jehuda dicit suo nomine. Maxima agasonum pars est mala, & camelariorum pars maxima bona est; maxima nautarum pars pia est; Medicorum optimus dignus est gehenna; accuratissimus lanionum ut socius Ameleck.

XII. R. Nehorai dicit: Intermisi ego omnia mundi opificia, & non docui filios meos nisi legem, quia homo fructum ejus percipit in hoc mundo, & summa ipsi conservatur in seculo futuro; At reliqua opificia non ita se habent; Quando homo in infirmitatem inciderit, aut in senectutem, aut in castigationem, ut non possit operari, & fame moriatur. At lex non ita se habet; quoniam illa conservat hominem ab omni malo in juventute ejus, & bonum dat eventum ac spem in senectute ejus: De juventute quid dictum est? *Qui expectant Dominum, renovabunt vires, assument pennas sicut aquilæ, current, & non laborabunt, ambulabunt & non deficient.* De senectute dictum est. *Adhuc multiplicabuntur in senectute uberi, & bene patientes erunt ut annuncient.* Et similiter dictum est de Abraham patre nostro: *Et Abraham erat senex, & ætate provectus, & Dominus benedixerat Abrahamo in omnibus.* Invenimus, quod Abraham pater noster legem omnem observaverit antequam data fuisset. Dictum est enim: *Eo quod audivit Abraham vocem meam, & custodivit custodiam meam, præcepta mea, statuta mea, & leges meas.*

Finis capitis.

Constitutio I. Decem familiæ adscenderunt de Babylone &c. Sacerdotes, Levitæ, & Israelitæ; Ex eo quod dictum est. *Et adscen-*

ומן הכהנים והלוים והמשרתים והשוערים
והנתיני' אל ירושלם בשנת שבע לארתחששתא
המלך חללי על שם ומבני הכהנים בני חביה
בני הקוץ אלה בקשו כתבם המתיחשים ולא
נמצאו ויגואלו מן הכהונה ויאמ' התרשתא
להם ולמה נקרא שמו התרשתה שהתירו
לו לשתות ביין התרשתא ואני הייתי משקה
למלך אשר לא יאכלו מקדשי הקדשים הא
בקדשי הגבול יאכלו א"ר יוסי גדולה היא
החזקה מכיון שהוחזקו שם להיות אוכלין אף
כאן אוכלין ניחא תמן דכתיב הציבי לך ציונים
הכא מה אית לך כמ"ד מאיליהן קיבלו את
המעשרות עד עמוד כהן לאורים ותומים וכי
אורים ותומים היו באותה השעה בבית שני
אלא כאדם שהוא אומר עד שיחיו המתים
עד שיבוא בן דוד אילין בנות ברזילי לשם
שמים נתגיירו או שלא לשם שמים נתגיירו
אין תימר לשם שמי' נתגיירו יאכלו בקדשי
הקדשי' ואין תימר שלא לשם שמים נתגיירו
אפילו בקדשי הגבול לא יאכלו אפי' תימר
לשום שמים נתגיירו וגיורת לא כזונה היא
אצל כהונה פתר לה לא היו בנות אלא בנות
בנות ואין מבנות בנות כישראל הם וכרבי
שמעון דרבי שמעון אמר גיורת שנתגיירה
פחותה מבת שלש שנים ויום אחד לא היה
בה דעת לטבול או משהטבילה אותה מכיון
שהיא חוזרת וטובלת לשם קידושת ישר' כל
אחת גיורת היא וגיורת כזונה היא אצל
הכהונה המתגייר לשם אהבה וכן איש מפני
אשה וכן אשה מפני איש וכן גירי שולחן
מלכים וכן גירי אריות וכן גירי מרדכי ואסתר
אין מקבלין אותן רב אמר הלכה גרים הן
ואין דוחין אותן כדרך שדוחין את הגרים
תחילה אבל מקבלין אותן וצריכין קירוב פנים
שמא גיירו לשם גירי על שם וכל הנבדל
מטומאת גויי הארץ אלהם חרורי על שם וכל
הנתינים וגו' . ממזירי אמר רבי סימון כתיב
ואלה העולים מתל מלח תל חרשא מתל מלח

adſcenderunt de filiis Iſrael, *& de ſacerdotibus*, *& Levitis*, *& cuſtodibus*, *& janitoribus*, *& Nethinæis Hieruſalem*, *anno ſeptimo Artaxerxis regis*; *profanati*. Ex eo quod dictum eſt. *Et de ſacerdotibus filii Habia*, *filii Accus*; *& quæſierunt ſcripturam ſuam in cenſu*, *& non invenerunt*, *ejecti ſunt de ſacerdotio*, *& dixit Artheſatha*; Et cur appellatus fuit Artheſatha? Quia ei permiſerunt bibere vinum. *Artherſatha*, *& ego eram*, *qui dabam bibere regi*: *Ut non manducarent de ſanctis ſanctorum*. At de ſanctitatibus termini manducabant. Dicit R. Joſe: Magna eſt præſumtio, poſtquam fuit præſumtio ut ibi manducarent, ita pariter hoc loco manducabunt. Concedatur; etenim ibi ſcriptum eſt. *Statue tibi ſigna*. At hoc loco quid dicis? Juxta mentem illius qui dixit: Per ſe acceperunt decimas. *Donec ſurgat ſacerdos cum Urim & Thummim*. Num Urim & Thummim erant eo tempore in templo ſecundo? At aſſimilatur homini qui dicat: donec reſurgant mortui; donec veniat filius David. Iſtæ ſunt filiæ Barzilai, quæ nomine Dei proſelytæ factæ ſunt, aut ſine nomine Dei proſelytæ factæ ſunt. Si dicas quod nomine Dei proſelytæ factæ ſint, comedent de ſanctitatibus ſanctitatum; ſi dicas, quod non ſint factæ proſelytæ nomine Dei; vel de ſanctitatibus provinciæ non comedent. Vel ſi dicas, quod nomine Dei proſelytæ factæ ſint. Atqui peregrinæ reputantur ſicut meretrix reſpectu ſacerdotii. Reſpondit: Non fuerunt filiæ, ſed filiæ filiarum; at non ex filiabus filiarum ſicut Iſrael conſideratur. Juxta mentem R. Simeon; etenim R. Simeon dicit: Si peregrina fiat proſelyta, quæ ſit natu minor triennio, & die uno, non eſt in ea ſcientia, ut baptizetur, aut poſtquam fuerit baptizata, iterum baptizetur nomine ſanctitatis Iſraelis. Omnis peregrina reputatur ſicut meretrix reſpectu ſacerdotii. Si proſelyta fiat ex amore, & ſimiliter vir propter mulierem, & ſimiliter mulier propter virum; & ſimiliter proſelytos menſæ regum, & proſelytos leonum, & proſelytos Mardochæi & Eſther non recipiunt. Rab dicit: Conſtitutio eſt quod iſti ſint proſelyti, neque eos expellunt, ſicut expulerunt proſelytos ab initio; Verum eos recipiunt; & debent admovere faciem; fortaſſe facti ſunt proſelyti propter Deum; ex eo quod dictum eſt; *Et omnes qui ſe ſepararunt ab immunditie gentium ad eos*. Liberti: ex eo quod dictum eſt. *Et omnes Nethinæi &c.* Spurii. Dicit R. Simeon. Scriptum eſt: *Hi ſunt autem qui adſcenderunt de Thelmelach*, *Thelharſa*, *Citu*.

De

זו בבל תל חרשא אילו שתוקי ואספי כרוב
אילו הממזירין דובין אילו שהלכו אחר עיניהן
ארון שהיו אומרי' אין דין ואין ארון ר' חזקיה
מפיק לשניה אילו שהלכו אחר עיניהן ואמרו
אין דין ואין דיין ואימר שהיסרו אל כמעשיהן
הרעים רבי אבון בשם רבי פינחס פירסמו
עצמן כאימרא בחלוק ר' לוי בשם רשב"ל
ראויים היו ליעשות תל מלה אלא ששתקה
להן מרת הדין תל חרשא תני רבי אמי בשם
רבי יהושע בן לוי על שם ויתנם יהושע
ביום ההוא חוטבי עצים ושואבי מים לעדה
ניחא לעדה ולמזבח יי' אלא תלין יהושע
ברופן אמר אני לא מקרבן ולא מרחקן
אלא במי שהוא עתיד לבנו את בית הבחירה
ואת שרעתו לקרב יקרב לרחק ירחק בא דוד
וריחקן שנ' והגבעונים לא מבני ישראל המה
ולמה ריחקן על שם ויהי רעב בימי דוד שלש
שנים שנה אחר שנה אמר דוד בעון ארבעה
דברים הגשמים נעצרים בעון עובדי ע"ז וגילוי
עריות ושפיכו' דמים ופוסקין צדקה ברבים
ואינן נותנין בעון עובדי ע"ז מניין השמרו
לכן פן יפתה לבבכם וגו'. מה כתיב בתריה
וחרה אף יי' בכם ועצר את השמים וגו'. בעון
מגלי עריות מניין ותחניפי ארץ בזנותייך
וברעתך מהו עונשו של דבר וימנעו רביבים
ומלקיש לא היה וגו'. בעון שופכי דמי' מניין
כי הדם הוא יחניף את הארץ בעון פוסקי
צדקה ברבים ואינן נותנין מניין נשיאים ורוח
וגשם אין איש מתהלל במתת שקר ברק דוד
בכל דורו ולא מצא אחד מהן התחיל שואל
באורים ותומים הדא הוא דכתיב ויבקש
דוד את פני יי' באורים ותומים אמר ר' אלעזר
כתיב בקשו את יי' כל ענוי הארץ אשר
משפטו פעלו מהו אשר משפטו פעלו שהוא
עושה משפט ופעלו כאחת ויאמר יי' על

De Thelmelach; Hæc eſt Babylon. *Thelharſa*. Iſti ſunt Schutachi, & Aſuphi? *Cherub*; iſti ſunt ſpurii. *Addon*. Iſti ſunt, qui inceſſerunt poſt oculos domini; eo quod dixerint: Non eſt judicium neque dominus. R. Ezechia expreſſit ſententiam ſuam. Iſti ſunt, qui abierunt poſt oculos ſuos, & dixerunt: Non eſt judicium, neque judex. *Et Emmer*; eo quod abnegarint Deum in eorum operibus malis. R. Abun nomine R. Pinchas; publicarunt ſemetipſos ſicut oram in ſubucula R. Levi nomine R. Simeon ben Levi; Digni illi erant, ut fierent acervus ſalis, at tacuit in eis proprietas judicii. *Thelharſa*. Docet R. Amme nomine R. Jehoſua ben Levi, ex eo quod dictum eſt. *Decrevitque Joſue in illo die, ut eſſent cæſores lignorum, & aquarum hauſtores pro congregatione*. Concedatur pro congregatione, *& pro altari Domini*. At ſuſpendit Joſue in eorum infamia dicens: ego illos, non admovebo, neque removebo; At qui erit ædificaturus domum electionis, ſi putet admovere, admovebit ſi removere, removebit. Venit David & eos removit; Dictum eſt enim: *Et Gabaonitæ non erant de filiis Iſrael illi*. Et cur eos removit? Propterea quod dictum eſt. *Et fuit fames diebus David tribus annis, anno poſt annum*. Dixit David: Quærunt quatuor res; Pluviæ clauſæ ſunt; quærunt Idololatriam, quærunt ſcortationes, & effuſiones ſanguinum, & decernunt eleemoſynam in multis, & non dant. Quærunt Idololatriam; Unde probatur? Ex eo quod dictum eſt: *Cauti vos ſitis de vobiſmetipſis, ne ſeducantur corda veſtra &c.* Quid deinde ſcriptum eſt? *Ne exardeſcat ira Domini in vos, & claudatur cælum*. Quærunt ſcortationes, unde probatur? Ex eo quod dictum eſt. *Et polluiſti terram in fornicationibus tuis, & in malitiis tuis*. Qua pœna affecti ſunt? *Quamobrem prohibitæ ſunt ſtillæ pluviarum, & ſerotinus imber non fuit*. Quærunt effuſiones ſanguinum. Unde probatur? Ex eo quod dictum eſt: *Et ſanguis contaminabit terram*. Quærunt decernere eleemoſynam in multis, & ipſi non dant. Unde probatur? Ex eo quod dictum eſt. *Nubes, & ventus, & pluvia non ſequentes, vir glorioſus, & promiſſa non complens*. Inveſtigavit David in univerſa generatione, & nihil ex iis invenit. Incepit quærere in Verim & Thummim; Hinc ſcriptum eſt. *Et quæſivit David coram Domino in Urim, & Thummim*. Dicit R. Elieſer. Scriptum eſt: *Quærite Dominum omnes manſueti terræ; quia judicium ejus eſtis operati*. Quid ſignificat: *Quin judicium ejus eſtis operati?*

שאול ועל בית הדמים על שאול שלא
עשיתם עמו חסד ועל בית הדמים על אשר
המית את הגבעונים שלח דוד וקרא להם
מה לכם ולבית שאול אמרין ליה על אשר
המית ממנו ז׳ אנשים שני חוטבי עצים ושני
שואבי מים וחזן וסופר ושמש אמר לון מה
אתון בעו כדון אמרו ליה יותן לנו שבעה
אנשים מבניו והוקענום ליי׳ בגבעת שאול בחיר
יי׳ אמר לון ומה הנייה לכון ואינון מת קטלין
סבו לכון כסף ודהב והוון אמרין אין לנו
כסף עם שאול ועם ביתו אמר דילמא
דאינון בהתין פלגון מן פלג נסב כל חד
מינהון והוה מפייס ליה קומי גרמיה והוה
אמר ליה מה הנייה אית לך דאינון מתקטלין
סב לך דהב וכסף והוא אמר אין לנו כסף
עם שאול ועם ביתו אין לי כתיב באותה
השעה אמר דוד שלש מתנות טובות נתן
הק״בה לישראל רחמנין וביישנין וגומלי
חסדים רחמנין מניין ונתן לך רחמים ביישנין
מניין ובעבור תהיה יראתו על פניכם זה
סימן לביישן שאינו חוטא וכל שאין לו בושת
פנים דבר בריא שלא עמדו אבותיו על הר
סיני וגומלי חסדים מניין ושמר יי׳ אלהיך לך
את הברית ואת החסד ואילו אין בהן אחד
מהן מיד עמד וריחקן שנאמר והגבעונים לא
מבני ישראל המה אף עזרא ריחקן שנ׳
והנתינים יושבים בעופל אף לעתיד לבוא
הק״בה מרחקן דכתיב והעובד את העיר יעבדוהו
כתיב ויאמר המלך אני אתן ויקח המלך את
שני בני רצפה בת איה אשר ילדה לשאול
את ארמוני ואת מפיבושת וגו׳ ולמיכל בת
שאול לא היה לה ולד עד יום מיתה ואת
אמר אכן אמור מעתה בני מירב היו ונילדתן
מיכל ונקראו על שמה ויהגם ביד הגבעונים
ויוקיעם בהר לפני יי׳ ויפלו שבעתם יחד חסר
יוד׳ זה מפיבושת בן יהונתן בן שאול שהוא

ti? Eo quod faciat judicium, & opus una simul: *Et dixit Dominus; Propter Saul, & propter domum ejus sanguinum: propter Saul*, eo quod cum eo non fecerint misericordiam; *Et propter domum sanguinum*. Eo quod interfecerit Gabaonitas. Misit David, & vocavit eos. Quænam est contentio inter vos & domum Saul? Responderunt: Eo quod interfecerit ex nobis septem viros, duos cæsores lignorum, & duos haustores aquarum, & inspectorem, & scribam, & ministrum. Dixit illis: Quid nunc petitis? Responderunt: *Ut dentur nobis septem viri de filiis ejus, ut crucifigamus eos Domino in Gabaa Saul, quondam electi Domini*. Quid vobis proderit, ut eos occidatis? Dabitur vobis argentum & aurum. Responderunt: *Non est nobis super argento quæstio cum Saul, & domo ejus*. Dixit: Fortasse quando separati, & divisi fuerint, singulos compellabo, & ipse placabitur: Statuit eos sigillatim, atque ei dixit: Quid tibi proderit, ut illi occidantur? Dabo tibi aurum & argentum. Et ipse respondit: *Non est nobis quæstio de argento cum Saul, & domo ejus*. Non mihi scriptum est: Tunc dixit David. Tria dona bona dedit Deus S. B. Israelitis, sc. misericordiam, & verecundiam, & gratiæ retributionem. De misericordia unde probatur? Ex eo quod dictum est: *Et dedit tibi misericordiam*. De verecundia unde probatur? Ex eo quod dictum est: *Ut sit timor ejus in conspectu vestro*. Hoc est signum verecundia, quia non peccat. Et in quibus non est verecundia, manifestum est, quod eorum patres non steterint in monte Sinai: & de gratiæ retributione unde probatur? Ex eo quod dictum est: *Et custodiet Dominus Deus tuus tibi fœdus, & gratificationem*. At in illis nulla ex his rebus fuit. Statim consurgens David eos removit: Dictum est enim. *Et Gabaonitæ non fuerunt de filiis Israel illi*. Similiter Ezra eos removit: Dictum est enim. *Et Netbinæi habitabant in Ophel*. Similiter in tempore futuro Deus S. B. eos removebit: Scriptum est enim. *Servientes autem civitati operabuntur*. Scriptum est: *Et ait rex: ego dabo. Tulit itaque rex duos filios Respha filiæ Ajah, quos peperit Sauli, Armoni, & Miphibosetb, & quinque filios Michol filiæ Saul &c. Et Michol filiæ Saul non fuit filius usque ad diem mortis suæ*. Et tu ita dicis? Hinc dic; quod filii Merab illi fuerint, & eos educaverit Michol, & ejus nomine appellati fuerint. *Et dedit eos in manus Gabaonitarum, & crucifixerunt in monte coram Domino; & ceciderunt hi septem simul: De est Jod*. Hic est Miphiboseth filius Jonathan filii

אדם גדול בתורה ונתן דוד עיניו בו להצילן
מידם אמר דוד הריני מעבירן לפני המזבח
וכל מי שהמזבח קולטו הרי הוא שלי והעבירן
לפני המזבח ונתפלל עליו והלך המזבח וקלטו
הדא הוא דכתיב אקרא אל אלהים עלוז לאל
גומר עלי שהסכם הקב״ה עם דוד והמה
הומתו בימי קציר בראשונים כתיב קציר שעורים
ותקח רצפה בת איה את השק ותטהו לה
על הצור מהו על הצור א״ר הושעיה שהיתה
אומרת הצות המים פעלו רבי אבא בר זמינא
בשם רבי הושעיה גדול הוה קידוש השם
מחילול השם בחילול השם כתיב לא תלין
נבלתו על העץ ובקידוש השם כתי׳ מתחילת
הקציר עד נתך מים עליהם מלמד שהיו תליין
משׁשה עשר בניסן עד שבעה עשר במרחשון
והיו העוברים והשבים אומרים מה חטאו אילו
שנשתנית עליהן מידת הדין והיו אומרים על
שפשטו ידיהן בגרים גרורים אמרו מה אם
אילו שלא נתניירו לשם שמים ראו היאך
תבע דקב״ה את דמן המתגייר לשם שמי׳ על
אחת כמה וכמה אין אלוה באלהיכם ואי׳
אומה כאומתכם ואין לני להידבק אלא בכם
הרבה גירי׳ נתגיירו כאותה שעה הדא הוא דכתיב
ויספר שלמה את כל האנשים הגרים ויעש
מרם שבעי אלף נושא סבל ושמונים אלף
חוצב בהר רב הונא אשר בימי רבי לעזר בן
עזריה ביקשו לקרבן רבי אבהו מפיק לישנא
בימי רבי לעזר אמרו מי מטהר חלקו של
מזבח הדא אמרה יהושע ריחקן אפי׳ תימא
יהושע ריחקן כלום ריחקן אלא פסולי משפחה
אין תימר משום פסולי עבירות מעתה הבא
על הנתינה לא יהא לה קנס והתנינן הבא על
הנתינה יש לה קנס א״ר אלעזר אירון כנחש
שנאמר ועתה ארורים אתם וכתיב ויאמר איש
ישר אל החוי וכי חויי היו אלא שעשו
מעשה חויי אמר יודע אם שאמר הקב״ה כי
ביום אכלך ממנו מות תמות אלא הריני הולך

Saul; qui fuit vir insignis in lege, & conjecit David oculos suos in illum, ut eum salvaret ab eorum manibus. Dixit David: Ecce eum traducam coram altare, & quemcunque recepit altare, meus erit. Traduxit eum coram altare, & cum orasset pro eo, & abiisset, recepit eum altare: Hinc scriptum est. *Clamabo ad Dominum altissimum, Deum qui benefacit mihi.* Quia convenit Deus S. B. cum David. *Et ipsi occisi sunt in diebus messis primis.* Scriptum est: *Messis hordeaceæ. Tollens autem Respha filia Ajab saccum, substravit sibi super terram.* Quid significat על הצור? Dicit R. Osajah; eo quod diceret. *Fortis; perfectu est opus ejus.* R. Abau bar Zemina nomine R. Osajah: Major est benedictio nominis præ maledictione nominis: De eo qui maledicit nomen Dei scriptum est: *Non erit suspensum cadaver ejus super ligno.* Et de illo, qui benedicit nomen Dei scriptum est: *A principio messis, donec stillaret aqua super eos:* Docet; quod fuerint appensa eorum cadavera a die decima sexta Nisan usque ad diem decimam septimam Marchesvan. Et prætereuntes dicebant. Quid isti peccarunt, quod in iis immutetur proprietas judicii? Et illi respondebant: Eo quod extenderint manus suas in proselytos attractos. Dixerunt: Si isti, qui non facti sunt proselyti nomine Dei, digni facti sunt, ut Deus S. B. requisierit eorum sanguinem; Qui fiat proselytus nomine Dei, quanto magis? Non est Deus sicut Deus vester; neque est gens sicut gens vestra; & non adhærebimus, nisi vobis. Multi peregrini proselyti facti sunt eo tempore. Hinc scriptum est: *Numeravit igitur Salomon omnes viros proselytos, fecitque ex eis septingenta millia, qui humeris onera portarent, & octoginta millia, qui lapides in montibus cæderent.* R. Huna dicit: Diebus R. Eliefer ben Azaria voluerunt eos admovere: R. Abau protulit sententiam suam in diebus R. Eliefer. Dixit. Quis purificabit partem altaris? Hoc dicit: Josue eos removit. Vel si dicas, quod Josue eos removerit. Num omnes removit? Non removit nisi familias profanatas. Si dicas propter profanatas per peccata: Hinc probatur; si quis concumbat cum Nethinæa, non erit illi mulcta. Atqui legimus; siquis concumbat cum Nethinæa, erit illi mulcta: Dicit R. Eliefer. Erunt maledicti sicut serpens. Dictum est enim: *Et nunc maledicti vos:* Et scriptum est: *Et dixit vir Israelita ad fratrem suum.* Num erat ejus frater? At ea de causa, quod fecerint opus fratris. Dixit: Ego scio, quod dixerit Deus S. B. eo die quo ve-

ומר סה בהן והן אוכלין ונענשין ואני יורש
את הארץ לעצמי כך עשו אילו אמרו יודעין
אנו שהקב"ה אמ׳ לישראל כי החר תחרימם
החתי והאמורי והפרזי כאשר צוך יי׳ אלהיך
וכתיב לא תכרת להם ברית הרי אנו הולכין
ומרמים בהן והם כורתין עמנו ברית מה
נפשך יהרגו אותנו עברו על השבועה יקיימו
אותנו עברו על הגזירה בין כך ובין כך הן
נענשין ואנו יורשין הארץ רב נחמן בר יעקב
אמר מקבלין גרים מן הקרדויים ומן התר מוריים
ר׳ אבהו בשם ר׳ יוחנן מתניתא אמרה כן שגירי
תרמור כשירין דתנינן תמן כל הכתמים
הבאין מרקם טהורים הא גירי תרמור כשירין
רבי יעקב בר אחא אמר שמועתא רבי חנינה
רבי יהושע בן לוי חד מכשיר וחד מקבל
מאן דמכשיר מקבל ומאן דמקבל לא מכשיר
רבי יוסה בי רבי בון בשם רב נחמן בכל
ליוחסין עד נהר יזק ר׳ יוסי בי רבי בון אמר
רב ושמואל חד אמר עד נהר יזק וחד אמר
עד נהר יואני אמר רב יהודה בין הנהרות
כגולה ליוחסין א״ר חנינה בן ברוקה בשם
רב יהודה בני מישא לא חשו להם אלא
משום ספק חללות כהנים ששם לא הקפידו
על הגרושו׳ תמן אמרין מישא מתה מדין
חולה אילם וגביי גוססות חביל ימא תבבילתא
דבבל שנייא וגבביא וצרריא חבילתא
רחביל ימא ר׳ יעקב בר אחא בשם ר׳ יאשיה
דור אחד עשר שבממזר כר״ש כשר דלא
דריש עשירי עשירי תני רבי לעזר בי ר״ש או׳
דור אחד עשר שבממור זכרים אסורים
ונקיבות מותרות ר׳ שמואל בריה דרי יוסי בי
ר׳ בון אתיא דר׳ אלעזר בי רבי שמעון כר׳
מאיר כמה דר׳ מאיר אמר גזירה שוה במקום
שבאת בן ר׳ לעזר בי ר׳ שמעון אמר גזירה
שוה במקום שבאת מה להלן זכרים אסורין
ונקיבות מותרות אוף הכא זכרי׳ אסורין
ונקיבות מותרות מעתה אפי׳ מיד ובלבד
מעשירי ולמעלה שאלו את רבי אליעזר דור

vesceris ex eo, moriendo morieris. At ego vadam, & eos decipiam; & ipsi comedent, & punientur, & ego mihimetipsi hæreditabo terram: Ita fecerunt; illi dixerunt. Nos scimus, quod Deus S. B. dixerit Israeli. *At anathemata delendo anathemata delebis eas, Hittæcum, & Emorræcum, & Pherizzeum, sicut præcepit Dominus Deus tuus*. Pariterque scriptum est: *Non percuties cum eis fœdus:* Ecce nos ibimus, & decipiemus eos, & illi percutient nobiscum fœdus. Quid putas? Si nos occiderint, violabunt juramentum. Si nos conservent, transgredientur decretum: Sive hoc sive illo modo; illi punientur, & nos hæreditabimus terram. R. Nachman bar Jacob dicit: Recipiunt proselytos a Charduiim usque ad Thadmoræos. Rabi Abau nomine R. Jochanan. Misna ita dicit; quod proselyti Thadmor sint legitimi. Etenim ibi legimus. Omnes maculæ venientes ex Rekam sunt puræ; Ecce proselyti Thadmor sunt legitimi. R. Jacob bar Acha dicit: Traditio R. Chanina, R. Jehosua ben Levi. Alter probat, & alter recipit; qui probat, recipit, & qui recipit, non probat. R. Jose discipulus R. Bon nomine R. Nachman. Omnes genealogiæ usque ad fluvium Jozach. R. Jose discipulus R. Bon dicit R. Samuel; alter dicit usque ad fluvium Jozach, & alter dicit usque ad fluvium Joani. Dicit R. Jehuda. *Spatium inter fluvios reputatur ut* captivitas pro genealogiis. Dicit R. Chanina bar Beroka nomine R. Jehuda. Filii Miscia non sunt soliciti nisi propter dubium profanationum. Sacerdotes, qui ibi sunt, non sunt soliciti de repudiatis. Ibi dixerunt. Miscia Matha Mudin, Chola, Elam, & Gababai, Gosasoth, Chavilimah, Thaviltha Babel, Sceniah, & Gababiah, & Isarajah, Ihabiltha limo Chavil. R. Jacob bar Acha nomine R. Josia: Generatio undecima, quæ fit in spurio, juxta mentem R. Simeonis, est legitima, qui non interpretatur decimam decimam. Traditio. R. Eliesser discipulus R. Simeonis dicit: In generatione undecima, quæ est in spurio, mares sunt interdicti, & fœminæ sunt licitæ. R. Samuel bar R. Jose discipuli R. Bon. Consentit R. Eliesser discipulus R. Simeonis cum R. Meir. Sicut dicit R. Meir a pari e loco unde tu adducis, ita pariter R. Eliesser discipulus R. Simeones dicit; a pari a loco unde tu adducis; Sicut ibi mares sunt interdicti, & fœminæ sunt licitæ: Hinc probatur vel statim; dummodo sit a generatione decima & ulterius; Quæsierunt a R. Eliesser. Generatio undecima in spurio quid erit?

אחר עשר שבממזר מהו אמר להן הביאו לי
דור שלישי ואני מטהרו מאי טעמא דר
אליעזר דלא חיי ואתייא דר' אליעזר בר' חנינה
דאמר רבי חנינה אחת לס' לע' שנה הקב"ה
מביא דבר בעולם ומכלה את הממזרים
ונוטל עמהן כשירים שלא לפרסם לחטאים
ואתייא כההיא דאמר ר' לוי בשם ר' שמעון
בן לקיש במקום אשר תשחט העולה תשחט
החטאת לפני יי' שלא לפרסם את החטאים
וגם הוא חכם ויבא רע לא מסתברא דלא
וגם הוא חכם ויבא טוב אלא ללמדך אפילו
רעה שהקב"ה מביא לעולם בחכמה הוא
מביאה ואת דבריו לא הסיק וקם על בית
מריעים ועל עזרת פיעלי און רב הונה אמר
אין ממזר חיי יותר משלשים יום ר' זעירא
כד סלק להכא שמע קלין קריי ממזרא
וממזרתה אמר לון מהו כן הא אזלה ההיא
דר' הונא דרבי הונא אמ' אין ממזר חיה יותר
משלשי יום אל ר' יעקב בר אחא עמך הייתי
כד אר' אבא רב הונא כשם רב אין ממזר
חיי יותר משלשים יום אימתי בזמן שאינו
מפורסם אבל אם היה מפורסם חיי הוא ר'
יסא בשם ר' יוחנן אף לעתיד לבוא אין
הקב"ה נזקק אלא לשבט לוי מה טעמא וישב
מצרף ומטהר כסף וטיהר את בני לוי וזיקק
אות' וגו' אר' זעירא כארם שהו' שותה
בכוס נקי אר' הושעיה בגין דלית אנן לויים
נפסיד אר' חנינה בריה דרבי אבהו אף לעתיד
לבוא הקב"ה עושה עמהן צדקה מה טעמא
היו ליי' מגישי מנחה בצדקה אר' יוחנן כל
משפחה שנשתקע בה פסול אין מדקדקין
אחריה אר' שמעון בן לקיש מתניתא אמרה
כן משפחת בני צריפה היתה בעבר הירדן
וריחקה בן ציון בזרוע ועוד אחרת היתה שם
וקרבוה בני ציון בזרוע ולא ביקשו חכמים
לפרסמן אבל חכמים מוסרין אותן לבניהן
ותלמידיהן פעמיים בשבוע אר' יוחנן העבודה
שאני מכירן ומה נעשה ונשתקעו בבן גדולי
הדור אר' יהושע בן לוי חמשה אלפים עבדים
היו לפשחור בן אימר וכולם נשתקעו בכהונה

Respondit: Afferant mihi generationem tertiam, & ego eam purificabo. Quænam est ratio R. Eliesèr? Quod non vivat. Hæc est sententia R. Eliesèr bar Chanina, qui dicit: Sexagesimo aut septuagesimo quoque anno Deus S. B. adducit pestem in mundum, & absumit omnes spurios, & sumit cum illis legitimos, ne publicentur peccatores: Et statuitur juxta illud, quod dicit R. Levi nomine R. Simeonis ben Lakisch. *In loco ubi mactatur holocaustum, mactabitur sacrificium pro peccato coram Domino*; Ne publicentur peccatores. Atque etiam ipse cum sit sapiens adducit malum; nonne erit probabile, cum sit sapiens, ut adducat bonum? Sed ut doceare, vel si malum Deus S. B. adducat in mundum; non ex ea ratione: *Cum sapientia ipse adduxit malum, & verba sua non abstulit, & consurget contra domum pollutam, & contra auxilium operarium iniquitatem*: Rabi Huna dicit. Spurius non vivit ultra triginta dies. R. Zehira quando huc adscendit, audivit voces dicentes: spurius & spuria. Dixit illis; quid hoc est? Ecce venit R. Huna; etenim R. Huna dicit: Spurius non vivit ultra triginta dies. Respondit illi R. Jacob bar Acha: Tecum eram, quando dixit R. Aba, R. Huna nomine Rab; Spurius non vivit ultra triginta dies. Quandonam? Quando non fuerit publicatus; at si fuerit publicatus, vivit. R. Jose nomine R. Jochanan; Similiter tempore futuro Deus S. B. non mundabit nisi tribum Levi: Qua de causa? Quia dictum est: *Et stabis quasi defæcans, & purgans argentum, & mundabit filios Levi, & expurgabit eos &c.* Dicit R. Zehira; Quasi homo, qui bibat in poculo puro. Dicit R. Osajah; propterea quod ne nos, cum simus Levitæ, corrumpamur. Dicit R. Chanina bar R. Abau; In tempore futuro Deus S. B. facturus erit cum iis justitiam. Qua de causa? Quia dictum est: *Et erunt Domino admoventes munus in justitia*: Dicit R. Jochanan; De omni familia, cujus profanatio immergatur in eam, non inquiritur post eam. Dicit R. Simeon ben Lakisch. Misna ita dicit. Familia pura erat trans-Jordanem, & cum violentia filius Sion eam removit; & præterea ibi erat alia familia, & eam cum violentia filius Sion admovit; & noluerunt eam sapientes publicare; At sapientes tradiderunt eos filiis suis, & discipulis suis bis in hebdomada. Dicit R. Jochanan: Per ministerium, quod eos cognosco: Quid faciemus? Immergantur cum iis magnates generationis. Dicit R. Jehosua ben Levi. Quinque millia servorum erant τῷ Pe-

גדולה הן הן עזי פנים שבכהונה א"ר אלעזר עיקר טירונייא שלהן ועמך כמריבי כהן א"ר אבהו שלש עשרה עיירו' נשתקעו בכותים בימי שמר אשרין הדא עדן רמשאה מינהון א"ר חנינה מתניתא דלא כר' יודה דר' יודה אמר ארבע קהילות הן קהל כהנים קהל לויים קהל ישר' קהל גרים מתיבין לרבי יהודה והכתיב לא יבוא פצוע דכא וכרות שפכה בקהל יי' פסולי גוף אינון והכתיב בנים אשר יוולדו להם דור שלישי יבא להם בקהל יי' בעשה אינון ורבנין אמרין שלשה קהילות הן קהל כהנים קהל לוי קהל ישראל לא יבא לא יבא לא יבא.

הלכה ב' אי זהו שתוקי כו מהו ברוקי ברוק אחריו אחוי דר' יהודה בר זבדי בשם רבי תינוק כל זמן שהוא מושלך בשוק או אביו או אמו מעידין עליו נאסף מן השוק צריך שני עדים אביו ואמו בשני עדים הן רבנון דקיסרין בשם רב הסדא הדא דארת אמר בתינוק שאינו מרגיע אבל בתינוק שהוא מרגיע צריך שני עדים ואביו כשתי עדים הן ואתייא כההיא דא"ר ינאי עגלים וסייחין המקפצין אין להן חזקה רבי בא בשם רב חסדא שלשה הן שהן נאמנין על אחר היה ושיירה והמטהרת חברותיה היה ותקח המיילדת ותקשר על ידי שני לאמר זה יצא ראשונה ושיירה כההיא דאמר ר' אבא אחוי דיהודה בר זבדי בשם רב תינוק כל זמן שהוא מושלך לשוק או אביו או אמו מעידין עליו נאסף מן השוק צריך שני עדים אביו ואמו כשני עדים הן והמטהרת חברותיה כההיא דתנינן תמן שלש נשים ישינות במיטה אחת נמצא דם תחת אחת מהן כולן טמאות בדקה אחת מהן ונמצאת טמאה היא טמאה ושתים טהורות אמר רבי בא ובלבד מעת לעת.

Pesachor filio Emmer, & omnes immersi sunt in summo sacerdotio: Illi erant impudentiores in sacerdotio. Dicit R. Eliesser: Fundamentum ejus tyrannidis erat. *Populus enim tuus, sicut hi qui contradicunt sacerdoti*. Dicit R. Abau. Tredecim civitates immersæ sunt cum Cuthæas; tempore decreti. Dixerunt. Adan Ramascia fuit ex illis. Dicit R. Chanina. Missna non est juxta mentem R. Jehuda, etenim R. Jehuda dicit: quatuor congregationes erant, congregatio sacerdotum, congregatio Levitarum, congregatio Israelitarum, & congregatio Proselytorum. Opponitur τῷ R. Jehuda; Nonne scriptum est. *Non ingredietur fissus testiculos, aut sectus virgam in congregationem Domini?* Isti sunt corpore vitiati. Atqui scriptum est. *Filii, quos sibi generabunt, generatione tertia ingredientur in congregationem Domini.* Ex præcepto affirmativo illi sunt: At sapientes dicunt: Tres congregationes sunt; congregatio sacerdotum, congregatio Levitarum, & congregatio Israelitarum: *Non ingredietur, non ingredietur, non ingredietur.*

Constitutio II. Quinam est Schetuki? Quinam est Beduki? Inquiret post eum. Frater R. Jehuda bar Zebedi, nomine Rabi. Puer quandiu incedit per plateam, aut ejus pater, aut ejus mater de illo testificantur. Qui colligitur ex platea opus habet duobus testibus, ejus pater & mater reputantur duo testes. Sapientes Cæsarienses nomine R. Chasda, quod dicis, intelligitur de puero, qui non sit in momento, at puer, qui sit in momento, opus habet duobus testibus; & pater & mater reputantur duo testes; & statuitur juxta id, quod dicit R. Inai. Vitulis & asellis, qui exiliant, non est illis præsumtio. R. Ba nomine R. Chasda; Tres sunt, qui sunt fide digni pro alio; Obstetrix, & turma & quæ purificat sociam suam. Obstetrix. *Et accepit obstetrix, & alligavit ad manum ejus filo coccineo dicendo: iste egressus est prior.* Iste primus prodiit juxta illud quod dicit R. Aba frater Jehuda bar Zebedai nomine Rab. Puer quandiu incedit per plateam, aut ejus pater, aut ejus mater de eo testificantur: Collectitius ex platea, opus habet duobus testibus; & ejus pater & mater reputantur duo testes; & quæ purificat sociam suam, juxta illud quod ibi legimus; Si tres mulieres dormiant in lecto uno, si sub una earum deprehendatur sanguis, omnes sunt immundæ: Si una ex illis se exploret, & deprehendatur immunda, ipsa erit immunda, & duæ erunt mundæ. Dicit R. Ba; dummodo se exploret de hora in horam.

Con-

הלכה ג׳ כל האסורין לבוא בקהל וכו׳. רבי
ירמיה אמר כללא פצוע דכא ישראל מותר
לו לישא ממזרת א״ר יוסי ובלבד פסול משפחה
הא פסול גוף לא חייליה דרבי יוסי מן הרא
דא״ר חלקיה ר׳ סימון בשם ר׳ יהושע בן לוי
לא שנו אלא פצוע דכא ישראל אבל פצוע
דכא בהן דאת אמר תמן כהן ברור אסור לו
לישא גיורת אף הכא ישר׳ ברור אסור לו
לישא ממזרת נישמעינה מן הרא דא״ר אימי
תני ר׳ יעקב גבולייא קומי ר׳ יוחנן ר׳ יצחק
בר טבלייי בשם רש״בל דברי ר׳ יהוד׳ ממזר
לא ישא ממזרת כדי שיכלו ממזירין מן
העולם ודכוותה עמוני לא ישא עמונית א״ר
יוסי בי רבי כון על דרבנין צריכה אין יסבור
ר׳ יהודה גירים פסולים בקהל יי׳ אינון לישא
עמונית אינו יכול שהיא קהל יי׳ אצלו לישא
מצרית אינו יכול שהוא קהל יי׳ אצלה א״ר
מתנייה משחררין שפחה ומשיאין לו ודכוותה
מצרי לא ישא מצרית נישמעינה מן הרא
תני ר׳ אבהו קומי רבי יוחנן א״ר יהודה
בנימן גר מצרי היה מתלמידי רבי עקיבה
אמר אני גר מצרי נשוי גיורה מצרית בני
בן גר מצרי ואני משיאו לגיורת מצרי ונמא
בן בני כשר לבוא בקהל אמר לו רבי עקיבא
לא בני אלא אף אתה השיאו לבת גיורת
מצרית כדי שיהו ג׳ דורות מיכן ושלשה
דורות מיכן רב יהודה בשם רב הלכה כר׳
לעזר דברי חכמי׳ רבי ירמיה בשם רבי שמוא
בר רב יצחק לא יבא ממזר בקהל יי׳ בקהל
ברור אינו בא בא הוא בקהל ספק תמן תנינן
ספק בן תשעה לראשון ספק בן ז׳ לאחרון
יוציא והוולד כשר וחייבין אשם תלוי תני
הראשון כשר להיות כהן והשני ממזר בספק
ר׳ אליעזר בן יעקב או׳ אין ממזר בספק מודה
ר׳ אליעזר בן יעקב בספק כותים ובספק חללים
כההיא דתנינן תמן עשר׳ יוחסין עלו מבבל
על דעתיה דר׳ אליעזר בן יעקב שמונה על

Constitutio III. Omnibus, quibus interdictum est, ingredi in congregationem &c. R. Jeremia dicit. Si fuerit fissus testiculos Israelita, erit illi licitum nubere spuriæ. Dicit R. Jose: Dummodo sit illegitimus ex familia, at non vitiatus corpore. Argumentum R. Jose eruitur ex eo quod dicit R. Chalchia, R. Simeon nomine R. Jehosua ben Levi; non legimus nisi de Israelita fisso testiculos; At de sacerdote fisso testiculos sicut tu ibi dicis: Sacerdoti certo prohibitum est nubere proselytæ; ita pariter hoc loco Israelitæ certo prohibitum est nubere spuriæ. Addiscimus ex eo quod dicit R. Amme; Docuit R. Jacob Gabuljiah coram R. Jochanan: R. Isach bar Tablai nomine R. Simeon ben Levi; verba R. Jehuda. Spurius non nubet spuriæ ut absumantur spurii ex mundo; & similiter Ammonita non nubet Ammonitidi; Dicit R. Jose discipulus R. Bon; juxta mentem Sapientum necesse est. Non putat R. Jehuda; Proselyti illegitimi sunt in congregatione Domini. Si nubat Ammonitidi, non poterit esse congregatio Domini apud eam. Si nubat Ægyptiæ, non poterit esse congregatio Domini apud eam. Dicit R. Nathania; Libertate donant ancillam, & illi nubunt; & similiter Ægyptius non nubet Ægyptiæ. Percipimus ex eo quod docuit R. Abau coram R. Jochanan; Dicit R. Jehuda. Benjamin proselytus Ægyptius erat ex discipulis Rabi Akiba; dixit: Ego proselytus Ægyptius nupsi proselytæ Ægyptiæ; filius meus erit filius proselyti Ægyptii, & ego eum nubam proselytæ Ægyptiæ, deprehendetur filius mei filii dignus ut ingrediatur in congregationem. Dixit illi R. Akiba; Non fili mi, sed etiam tu nube filiæ proselytæ Ægyptiæ, ut sint hinc & illinc tres generationes. R. Jehuda nomine Rab. Constitutio est juxta mentem R. Elieser ex verbis sapientum. R. Jeremia nomine R. Samuel bar R. Isaach. *Non igredietur spurius in congregationem Domini;* In congregationem certam non ingredietur; at ingredietur in congregationem dubiam; Ibi legimus. Si fuerit dubium utrum sit filius novem mensium, erit primo marito, si dubium sit utrum sit septem mensium, erit secundo marito, & ejus causa tenentur sacrificio pro delicto dubio. Traditio: Primus est legitimus, ut sit sacerdos, & ultimus erit spurius ex dubio. Convenit R. Eliezer ben Jacob in dubio Cuthæo, & in dubio profanato, juxta illud quod ibi legimus. Decem familiæ adscenderunt de Babylone; Ex mente R. Eliezer ben Jacob, fuerunt octo; ex mente R. Gamaliel, & R. Eliezer fuerunt no-

רעתיה דר"נ ור' אליעזר תשעה על דעתיה דרבנין עשרה.

הלכה ד' הנושא אשה כהנה וכו'. א"ר יותנן דר' מאיר היא דתני אי זו היא עיסה כשירה כל שאין בה לא חלל ולא ממזר ולא נתין ר"מ אומר כל שאין בה אחה מכל אילו בתה כשירה לכהונה אבל משפחה שנשתקע בה פסול רבי מאיר אומר בורק עד ארבע איסהות ומשיא וחכמים אומרי' בודק לעולם רב אמר זו דברי רבי מאיר אצל חכמים אומרים בודק מאי זו משפחה ששיאין לכהונה ומשיא ביד מי הוא בודק רבי חגיי בשם ר' יאשיה בודק ביד קרובותיו ר' חמא אהא סכא א"ל משיאין לכהונה מן הדא זרעיתא א"ל אין ואסיב על פומיה רב אמר לחייה ברי הנחות דרג וסב איתא אמר רבי אידי שכיחא הא מילתא בפומהון דרבנן ואם לא נטמאה האשה וטהורה היא מכיון שלא נטמאה טהורה ולא ביהודה בן פפוס שנועל דלת בפני אשתו א"ל נהוגין הון אבהתך עברין כן חד כהן אתא לגבי רבי יוחנן אמ' ליה עברית מתניתא נשאתי אשה כהנת ובדקתי אחריה ארבעה אימהות שהן שמונה א"ל אין הוא עיקרא לקי מן דאמה מן מודע לך לויים וישר' מוסיפין עליה עוד אחת ולא נמצאת מחמיר בישר' יותר מן הכהנים א"ר יוסי בי ר' בון אחת זו ואחת זו קנס קנסו חכמים בהן כדי שיהא אדם דבק בשבטו ובמשפחתו.

הלכה ה' אין בודקין לא מן המזבח ולא מעלה כו' כתיב שום תשים עליך מלך אין לי אלא מלך מניין לרבות שוטרי הרבים וגבאי צדקה וסופרי דיינין ומכין בר צועה מניין ת"ל מקרב אחיך תשים עליך מלך כל שתמניהו עליך לא יהא אלא מן הברורין שבאחיך רבי שמואל בר נחמן בשם ר' יונתן כתיב והתיחשם בצבא במלחמה זכות יחסיהם עומדת להם במלחמה עד כאן מן הקבלה מדברי תורה לא יבא ממזר בקהל יי' לא יבא פצוע דכא וגו'. מה כתיב בתריה כי תצא מחנה על אויביך וגו'.

novem, ex mente sapientum fuerunt decem.

Conftitutio IV. Si quis nubat fœminæ facerdoti &c. Dicit R. Jochanan; Hæc eft fententia R. Meir, qui docet. Quænam ut maffa legitima? Omnis, in qua non fit profanatus, neque Nethinæus. R. Meir dicit: Omnis in qua ifta non fint, ejus filia eft legitima facerdotio; At fi ancilla in ea immergitur, reprobat: R. Meir dicit; inquirendum erit usque ad quatuor matres, & nubet; & fapientes dicunt; inquirendum erit in perpetuum. Rab dicit: Hæc funt verba R. Meir. At fapientes dicunt; inquirendum erit, ex quanam familia fit, quæ nubat facerdotio, & nubet. Per quem erit inquirendum? R. Haggæus nomine R. Jofia; per ejus propinquos erit inquirendum. R. Chama venit Sabam; Refpondit: Nubuntne facerdotio ex hoc femine? Refpondit: utique; Et recepit ex ejus ore. Rab dixit τῷ Chijah: Fili mi defcende de gradu, & accipe uxorem. Dicit R. Idi: Hoc laudatum fuit ab ore fapientum. *Et fi non fuerit polluta mulier, & munda illa fit.* Poftquam non eft polluta, erit munda; Quod non eft juxta mentem R. Jehuda ben Puppus, qui claufit januam coram ejus uxore. Dixit: Confueverunt ita placere patres tui? Quidam facerdos convenit R. Jochanan. Illi dixit: De Hebræa agit Mifna; Nupfi mulieri facerdoti, & inquifivi poft eam quatuor matres, quæ funt octo: Refpondit illi. Si radix læfa eft ex parte mulieres, tibi innotefcet. Levitæ & Ifraelitæ addunt præterea unam. Nonne deprehenditur, quod aggraves magis in Ifraelitis, quam in facerdotibus? Dicit R. Jofe difcipulus R. Bon. Tam in hoc quam in illo mulcta mulctarunt fapientes, ut homo inquirat de tribu fua, & de familia fua.

Conftitutio V. Non inquirunt ab altari & ulterius &c. Scriptum eft: *Ponendo panes fuper te regem*. Non probo nifi de rege, unde probatur de miniftris publicis, de exactoribus elemofynarum, de fcribis Judicum, & de iis qui loro verberant, unde probatur? Ex eo quod dictum eft: *De medio fratrum tuorum pones fuper te regem*. Omnes, quos præfeceris fuper te, non erunt nifi ex illuftrioribus, qui fint in fratribus tuis: R. Samuel bar Nachman nomine R. Jochanan: Scriptum eft: *Principes cognationum electi in exercitu in bello*. Illuftres familias ftatuebat fibi in bello. Hactenus ex traditione. Nunc ea verbis legis. *Non ingredietur fpurius in congregationem Domini. Non ingredietur fiffus tefticulos*: Quid poftea fcriptum eft? *Cum egredieris cum caftris contra hoftes tuos &c.*

Con-

הלכה ו׳ בת חלל זכר וכו׳ ·רב המנונא בשם
רב בת בת בת לעולם רבי יוחנן בשם
ר׳ ישמעאל בעמיו מה בעמיו שנ׳ להלן
זכרים אסורין ונקיבות מותרות אף בעמיו
שנאמר כאן זכרי׳ אסורין ונקיבות מותרו׳ מה
נפק מביניהון כהן שבא על הגרושה והוליד
בן והלך הבן והוליד בן ובת על דעתיה דרב
בן ובת בן ובן בת ובת אסורה על דעתיה
דרבי יוחנן בת בן אסור ובת בת מותרת
מתניתא פליגא על רב ישמאל שנשא חללה
בתו כשירה לכהונה צתר לה חללה מבנה
מתניתא על רבי יוחנן ר׳ יהודה אומר בת
גר זכר כבת חלל זכר פתר לה לא בא רבי
יודה אלא להוסיף אילו אמר בת חלל כבת
גר יאות דלמא רבי הושעיה רבא ור׳ יודה
נשייא הוון יתבין רהיט ר׳ יוחנן ולחיש לר׳
הושעי׳ באורניה פצוע דכא כהן מהו שישא
בת גרים א״ל מה אמ׳ לך א״ל אמ׳ לי מילה
דנגר בר נגרין לא מפריק לה לא אמר לי
גיורת שהיא כזונה אצלו ולא בת ישראל
שהיא מחללה לא אמר לי אלא בת גרים
ובת גרים לא כישר׳ היא פתר לה כר׳ יודה
אמר בת גר זכר כבת חלל זכר כהן שבא
על הגרושה והוליד בת בת בת מה היא רבי
חנניה ור׳ מנא חד אמר כשירה וחד אמר
פסולה מתיב מאן דאמר כשירה למאן דאמר
פסולה בת חלל זכר אינ׳ פסולה וחללה מבנה
אינה פסולה משם מה היא פסולה רבי אליעזר
בן יעקב אומר כו׳ תמן תנינן רבי אליעזר
בן יעקב אומר האשה בת גרים לא תינשא
לכהונה עד שתהא אמה מישראל וכולהו
מקרא אחד דרשו כי אם בתולות מזרע בית
ישראל ר׳ יודה או׳ עד שיהא אביה מישראל
ר׳ ליעזר בן יעקב אומר עד שיהא או אביה
או אמה מישראל ר׳ יוסי אומר עד שיוולדו
בקדושת ישראל רבי שמעון אומר עד שיבואו
בתולים בקדושת ישראל תני בשם ר׳ שמעון

Conſtitutio VI. Filia profanati maris &c. R. Ammenuna nomine Rab; Filia, filia, filia in perpetuum. R. Jochanan nomine R. Samuel; *in populis ſuis*. Sicut *in populis ſuis*, de quibus eo loco dicitur, mares ſunt interdicti, & fœminæ ſuæ licitæ, ita pariter *in populis ſuis*, de quibus hoc loco dicitur, mares erunt interdicti, & fœminæ erunt licitæ. Quid ex his eruitur? Si ſacerdos concumbat cum repudiata, & generet filium, & abiens filius generet filium & filiam; ex mente Rab; filius & filia, filius & filius, filia & filia erit interdicta. Ex mente R. Jochanan, filia filii erit interdicta, & filia filiæ erit licita. Miſna contraria eſt τῷ Rab. Si Iſraelita nubat profanatæ, ejus filia erit legitima ſacerdotio; exponit profanatam ex ejus filio: Miſna contraria eſt τῷ R. Jochanan. R. Jehuda dicit: Filia proſelyti maris reputatur ſicut filia profanati maris. Exponit de ea. *Non veniet*: R. Jehuda. Niſi id augendum: Quoniam dicit: Filia profanati reputatur ſicut filia proſelyti. Concedatur: Forte R. Joſia Rab, & R. Jehuda princeps conſidebant; R. Jochanan accurrens, muſſivit τῷ R. Joſua in ejus aurem; Fiſſus teſticulos ſacerdos num nubet filiæ proſelytorum? Dixit illi. Quid tibi dixit? Reſpondit: Mihi dixit rem, quam artifex, filius artificum ſolvere non poſſit. Si ſacerdos nubat filiæ proſelytorum, quid erit? Reſpondit. Non mihi dixit; quod proſelyta ejus reſpectu ſit ſicut meretrix; neque quod filia Iſraelitæ ſit ſicut profanata; Non dixit mihi; ſed filia proſelytorum, & filia proſelytorum non eſt legitima; hoc exponit juxta mentem R. Jehuda, qui dicit: Filia proſelyti maris reputatur ſicut filia profanati maris &c. Si ſacerdos concumbat cum repudiata, & generet filiam, filia filiæ quid erit? R. Chananjah, & R. Mena: Alter dicit; erit legitima, & alter dicit; erit illegitima. Oppoſuit qui dicit quod ſit legitima, contra illum, qui dicit, quod ſit legitima; Filia profanati maris, non eſt illegitima, & profanata a filio ſuo non erit illegitima, ex eo quod ſit illegitima. R. Elieſer ben Jacob dicit &c. Ibi legimus. R. Elieſer ben Jacob dicit. Filia proſelytorum non nubet ſacerdotio, donec ejus mater ſit ex Iſraelita. Et omnes eundem textum exponunt: *Sed tantum virgines de ſemine domus Iſrael*. R. Jehuda dicit; Donec ejus pater ſit Iſraelita. R. Elieſer ben Jacob dicit: Donec ſit aut ejus pater aut ejus mater Iſraelita. R. Joſe dicit: Donec naſcantur in ſanctitate Iſrael. R. Simeon dicit. Donec adducantur virgines ad ſanctitatem Iſrael. Tradit R. Simeon. Pe-

גיורת שנתגיירה פחותה מבת שלש שנים ויום
אחר כשירה לכהונה מה״ט טעם׳ וכל הטף
נשים אשר לא ידעו משכב זכר החיו לכם
ופינחס עמהן מה עבדין ליה רבנין החיו לכם
לעבדים ולשפחות ר׳ יוסה ר׳ יסא בשם רבי
יוחנן רבי יונה ר׳ חייה בשם ר׳ יוחנן הלכה
כר׳ יוסה חנין בר בא בשם רב הלכה כר׳ יוסי
והכהנים נהגו בר׳ אליעזר בן יעקב חד כהן
נסב בת גרים אתא עובדא קומי ר׳ אבהו
וארבעיה אספסליה א״ל ר׳ ביבי לא כן אלפן
רבי הלכה כרבי יוסי א״ל ולא נהגו הכהנים
בר׳ אליעזר בן יעקב א״ל רבי על המנהג לוקין
א״ל אין ביני את חמי מפייס ואנא מוקים
ליה מן דקיימי א״ל ר׳ הואיל וחותרה הרצועה
אף אני מותר בה רבי יעקב בר אידי בשם
ר׳ יהושע בן לוי מעשה בשפחה בדרום שהיו
קורין עליה ערר ושלח רבי את רומינוס
לבודקה ובדק ומצא שנתגיירה זקינתה פחותה
מבת שלש שנים ויום אחד והכשירה לכהונה
רב הושעיה אמר בר׳ שמעון הכשירוה א״ר
זעירא דברי הכל היא הכא דא״ר זעירא
בשם רב אדא בר אחוה ר׳ יודן מטי בה בשם
רב ר׳ אבהו בשם ר׳ יוחנן וולד בוגרת כשר
שהוא בלא תעשה שהוא מכח עשה והוא
אשה בבתוליה יקח לא בוגרת כל לא תעשה
שהוא בא מכח עשה עשה הוא ודכוותה
כי אם בתולה מעמיו יקח אשה לא גיורת כל
לא תעשה שהוא בא מכח עשה עשה הוא
התיב ר׳ הושעיה הרי דור שני של מצרי הרי
הו׳ בלא תעשה שהוא בא מכח עשה עשה
הנא חזר ר׳ הושעיה ואמר לא הוטה עשה
שבישראל לעשה שבכהנים עשה שבישרא

Peregrina si proselyta fiat minor ætate trium annorum & diei unius, legitima est sacerdotio: Qua de causa? Quia dictum est: *Omnem autem pubem ex fœminis, quæ non cognoverint masculum, vivam relinquite vobis;* Et Pinchas cum iis: Quomodo explicant sapientes *vivam vobis*? In servos, & in ancillas. R. Jose, R. Isa nomine R. Jochanan, R. Jona, R. Chijah nomine R. Jochanan; constitutio juxta mentem R. Jose. Chanen bar Ba nomine Rab constitutio juxta mentem R. Jose. At sacerdotes facere consueverunt juxta mentem R. Eliеser ben Jacob. Quidam sacerdos nupsit filiæ peregrinorum. Allatum fuit factum coram R. Abau, & conjunxit sellas *ut vapullarent:* Dixit illi R. Bibi. Nonne nos docuit Rab constitutionem esse juxta mentem R. Jose? Respondit: Nonne facere consueverunt sacerdotes juxta mentem R. Eliеser ben Jacob? Respondit Rab; at propter consuetudinem vapulant. Dixit, si ita res se habet; videas ut places, & eam confirmabo; postquam confirmavit, dixit illi, quoniam soluta est corrigia, ego quoque eam permitto. R. Jacob bar Iddi nomine R. Jehova bar Iddi nomine R. Jehova ben Levi. Narratur factum de familia in plaga australi, de qua maledicebant; & misit R. Romanos ut inquireret & inquisivit, & invenit quod anus proselyta facta fuerit, dum esset ætate minor trium annorum & diei unius, eamque probavit pro sacerdotio. R. Osajah dicit juxta mentem R. *Simeonis*; Eam approbant. Dicit R. Zehira: Omnes consentiunt in hoc quod dicit R. Zehira nomine R. Ada filii fratris sui R. Jodan exponebat nomine Rab, R. Abau nomine R. Jochanan. Filius adultæ est legitimus; Eo quod præceptum negativum, quod procedit per præceptum affirmativum, est affirmativum: *Mulierem in virginitatibus suis accipiet.* Omne præceptum negativum, quod procedit propter præceptum affirmativum, est affirmativum. Et similiter dictum est: *Sed tantummodo virginem de populis suis accipiet uxorem:* Non proselytam: Omne præceptum negativum, quod procedit per affirmativum, est affirmativum: Opposuit R. Osajah. Ecce generatio secunda Ægyptii: Ecce præceptum negativum, quod procedit propter affirmativum, est affirmativum. Opposuit iterum R. Osajah. Non est simile præceptum affirmativum, quod deprehenditur in Israelita, affirmativo, quod deprehenditur in sacerdotibus; Præceptum affirmativum, quod deprehenditur in Israelitis, prohibet in omnibus; præceptum affirmativum, quod de-

אסור בכל עשה שבכהנים אסור בכהנים ומותר
בלויים בישראל.

הלכה ז׳ האומר בני זה ממזר אינו נאמן וגו׳.

תתן תנינן האומר בני זה נאמן רבי אבהו
בשם רבי יוחנן לתת לו אבל לא ליקח ממנו
א״ר יוסי ולא מתניתא היא אפי׳ שניהן
אומ׳ על העובר שבמעיה ממזר הוא אינן
נאמנין דילמא על דר׳ יהודה איתאמרת
דר׳ יודה אומר נאמנין עליה רבי אבהו בשם
רבי יוחנן לתת לו אבל לא ליקח ממנו אמ׳
חזקיה עוד היא מתניתא כי את הבכור בן
השנואה יכיר היו מחזיקי׳ בו שהוא בנו ובשעת
מיתתו אמר אינו בנו אינו נאמן שאינו בנו
ובשעת מיתתו אמר בני הוא נאמן אית תניי
תני על קרמייתא נאמן ר׳ חזקיה רבי זריקן
בשם רבי הונא היו מחזיקין אותו שהוא
משפחתו נאמן היה עומד בצד המוכסין
ואמ׳ בני הוא וחזר ואמר עברי הוא נאמן
עברי הוא וחזר ואמר בני הוא אינו נאמן
אית תניי תני נאמן א״ר מנא בגין אילין
כותאי דינון משעברין בבניהן תני נאמן על
הגדול ואינו נאמן על הקטן אי זהו גדול
ר׳ זעירא אמ׳ כל שיש לו אשה ובנים ר׳ אבהו
בשם רבי יוחנן כל שיש לו אשה מתניתא
פליג׳ על ר׳ אבהו גר שמל ולא טבל והיו לו
בני ואמ׳ מלתי ולא טבלתי נאמן ומטבילין
אותו בשבת משם מה נבייה דברי רב יודה
מה עבד לה ר׳ אבהו פתר לה משם מה בכך.

הלכה ח׳ מי שנתן רשות לשלוחו וגו׳.

תני איש ואשה שבאו ממדינת הים הוא
אומ׳ אשתי היא והיא אומרת בעלי הוא
אין הורגין עליהן משום אשת איש הוחזקו
הורגין עליהן משום אשת איש עד כמה
היא חזקה ר׳ יונה ר׳ בא ר׳ חייה בשם ר׳ יוחנן
עד שלשים יום תמן תנינן תינוק שנמצא
בצד העיסה ובצק בידו ר״מ מטהר וחכמי
מטמאין שדרך תינוק לטפח בעיסה ישורפין
על החזקות ר׳ יוסי בשם ר׳ זעירא איתפלגון

deprehenditur in sacerdotibus, prohibet in sacerdotibus, & permittit in Levitis atque in Israelitis.

Constitutio VII. Si quis dicat: Iste filius meus est spurius, non est fide dignus &c. Ibi legimus: Si quis dicat: Iste est meus filius, erit fide dignus. R. Abau nomine R. Jochanan; ut illi det, non autem ut ab illo auferat. Dicit R. Jose. Nonne extat Misna: Vel si ambo dicant de fœtu, qui est in ejus visceribus, quod sit spurius, non erunt fide digni? Forte hoc quod dicis non erit juxta mentem R. Jehuda; Etenim R. Jehuda dicit: Erunt in hoc fide digni. R. Abau nomine R. Jochanan; *fide dignus erit*, ut illi det, non autem ut ab illo auferat: Dicit R. Ezechia; Præterea extat traditio. *Sed primogenitum filium exosæ agnoscet*. Si fuerit præsumtio quod ille sit ejus filius, & in hora mortis dicat; non est meus filius; non est fide dignus; Si dicat, quod non sit ejus filius, & in hora mortis dicat; est meus filius; erit fide dignus: Est qui docet, quod in priore sit fide dignus. R. Ezechia, R. Zerichan nomine R. Huna; si fuerit præsumtio, quod ille sit de ejus familia; erit fide dignus: Si consistat in latere publicanum, & dicat: Filius meus est ille, & iterum dicat; servus meus est ille; est fide dignus. Dicit R. Mena; eo quod isti Cuthæi in servitutem redigerent filios suos. Traditio: Fide dignus est de majorenni, at non est fide dignus de minorenni. Quinam est majorennis? R. Zehira dicit: Omnis, cui sint uxor & filii: R. Abau nomine R. Jochanan; omnis, cui sit uxor. Misna contraria est דְּ R. Abau; Si peregrinus circumcidatur, & non baptizetur, & fuerint illi filii & dicat: Circumcidi, at non baptizavi; erit fides dignus; & eum baptizant in Sabbatho. Verba R. Jehuda: Quomodo explicat? R. Abau hoc modo explicat.

Constitutio VIII. Siquis det facultatem legato suo &c. Traditio: Si vir & uxor ejus venerint de civitate maritima; Si ille dicat: Hæc est mea uxor; & illa dicat; hic est maritus meus: Eorum causa non occidunt propter uxorem viri; Si fuerit præsumtio, eorum causa interficiunt propter uxorem viri: Quandiu erit præsumtio? R. Jona, R. Ba, R. Chijah nomine R. Jochanan usque ad triginta dies. Ibi legimus. Si puer inveniatur in latere massæ, & pasta sit in ejus manu; Rabi Meir purum existimat; & sapientes impurum; eo quod puer soleat pastam colligere manu; Et comburunt propter præsumtionem; R. Jose nomine R. Zehira; Dissentiunt R. Jochanan, & R. Simeon ben

ר׳ יוחנן ורש״בל ר׳ יוחנן אמר הורגין על החזקות ורש״בל אמר אין הורגין על החזקות ר׳ יוסי בי ר׳ בון בשם ר׳ זעירא כל עמא מודיי שהורגין על החזקות מה פליגין בשריפה ר׳ יוחנן אמר הורגין על החזקות ואין שורפין על החזקות רש״בל אומר כשם שהורגין על החזקות כך שורפין על החזקות ומניין שהורגין על החזקות רבי שמוא׳ בריה דר׳ יוסי בי רבי בון אמר כתיב ומכה אביו ואמו מות יומת וכי דבר בריא הוא שזה הוא אביו והלא חזקה היא שהוא אביו ואת אמר הורגין אף הבא הורגין.

הלכה ט׳ וכן האשה שנתנה רשו׳ וכו׳. ולית הדא פליגא על ר׳ יוחנן דר׳ יוחנן אמ׳ אדם מבטל שליחותו כדברים פתר לה משום חומרא דעריות ר׳ יוסה בי ר׳ בון שמע לה מן דבתרה וכן האשה שנתנה רשות לשלוחה לקדשה והלכה היא וקידשת את עצמה ולית הדא פליגא על רבי יוחנן דר׳ יוחנן אמ׳ אדם מבטל שליחותו בדברים פתר לה משו׳ חומרא הוא בערית.

הלכה י׳ מי שיצא הוא ואשתו למדינת הים וכו׳. ר׳ אבהו בשם ר׳ יוחנן איש ואשתו עשו אותן כשני עדים חזקה אשה שותקת על בני חבירתה ר׳ אבון שמע לה מן דבתרה אשה נשאתי במדינת הים הרי זו ואילו בניה רבי אבהו בשם ר׳ יוחנן איש ואשתו עשו אותן כשני עדי׳ חזקה אין האשה שותקת על בני חבירתה.

הלכה יא׳ אשה שנשאתי במדינת הים תני הביא ראייה על הגדולים יביא ראייה על הקטנים ליירא מילת א״ר יונה אני אומר שמא נתגרשה בנתיים לא יתייחד איש אחד עם שתי נשים וכו׳. א״ר אבין בדא בכשירין אבל בפרוצין לא תתייחד אפי׳ במאה איש תני בן יומו שמת הרי הוא לאביו ולאמו ולכל קרוביו כחתן שלם לא סוף דבר בן יומו חי

ben Levi. R. Jochanan dicit: Occidunt propter præsumtionem; & R. Simeon ben Levi dicit: Non occidunt propter præsumtionem. R. Jose discipulus R. Bon nomine R. Zehira: Omnes conveniunt, quod occidant propter præsumtionem. In quo dissentiunt? In combustione: R. Jochanan dicit: Occidunt propter præsumtionem; at non comburunt propter præsumtionem; R. Simeon ben Levi dicit; Sicut occidunt propter præsumtionem, ita pariter comburunt propter præsumtionem; Et unde probatur, quod liceat occidere propter præsumtionem? R. Samuel bar R. Jose discipuli R. Bon dicit: Scriptum est: *Siquis percusserit patrem suum, & matrem suam, interficiendo interficietur.* Num res clara & manifesta est, quod ille sit ejus pater? Atqui est præsumtio, quod ille sit ejus pater; & tu dicis, quod occidant; ita pariter hoc loco occidunt.

Constitutio IX. Et similiter si mulier det facultatem legato suo &c. Atqui hoc non est contrarium τῷ R. Jochanan; etenim R. Jochanan dicit: Homo verbis abolet legationem suam; hoc exponit propter ea quæ sunt graviora in turpitudinibus. R. Jose discipulus R. Bon probat ex eo, quod sequitur. Et similiter mulier, quæ dederit facultatem legato suo, ut se ipsum desponset, & illa abiens semetipsam desponset; Ne hoc quidem contrarium est τῷ R. Jochanan; etenim R. Jochanan dicit: Homo verbis abolet legationem suam; hoc exponit de iis quæ sunt graviora in turpitudinibus.

Constitutio X. Si quis abeat, & ejus uxor in provinciam maritimam &c. R. Abau nomine R. Jochanan; Vir & ejus uxor considerantur sicut duo testes, præsumtio est, quod mulier non taceat de filiis sociæ suæ. R. Abin probat ex eo quod sequitur; Mulieri nupsi in civitate maritima; Ecce ipsa, & ejus filii. R. Abau nomine R. Jochanan: Vir & ejus uxor faciunt semetipsos sicut duos testes. Præsumtio est quod non taceat mulier de filiis sociæ suæ.

Constitutio XI. Hæc mulier cui nupsi in civitate maritima. Traditio: Si afferat probationem pro majorennibus, afferet probationem pro minorennibus, ut res confirmetur. Dicit R. Jona: Ego dico: Fieri potest, quod fuerit repudiata inter ea tempora. Non erit solus vir unus cum duabus mulieribus &c. Dicit R. Abin: De quo hæc dicta sunt? De legitimis, ac de lascivis, non erit solus ne quidem cum centum. Traditio: Filius unius diei si moriatur, ecce erit patri suo, & matri suæ, & omnibus propinquis suis sicut sponsus perfectus: Non erit rei finis; filius

לא אפי' יצא ראשו ורובו בחיים ויוצא בחיק
ונקבר באשה אחת ובשני אנשים אבא שאול
אומר אף באיש אחד ובשתי נשים מסתברא
ר"ש מודיי לאבא שאול אבא שאול לא מודי
לר"ש שאין יצר הרע מצוי בבית הקברות רבי
יוחנן בשם רבי שמעון בן יוחי כי יסיתך
אחיך בן אמך או בתך או בנך או אשת חיקך
אמך בסתר בתך בסתר מתייחד אדם עם
אמו ודר עמה עם בתו ודר עמה עם אחותו
ואינו דר עמה וישן עמהן בקירוב בשר תני
ר' חלפתא בן שאול הבת אצל האב עד בת
שלש שנים ויום אחד הבן אצל האם עד בן
תשע שנים ויום אחד הגדילו זה ישן בכסותו
וזה ישן בכסותו תני שנים שהיו ישיני' במיטה
אחת זה מתכסה בכסות עצמו וקורא וזה
מתכסה בכסות עצמו וקורא אם היו בנו ובתו
קטנים מותר תמן אמרין איש ואשתו מותר
רבי יעקב בר אחא בשם רבי לעזר לאיש
ואשתו נצרכה. ולא ילמד רווק סופרים
ולא הלמד אשה סופרים וכו'. תני רבי לעזר
אומר אף מי שיש לו אשה ובנים ואינן עמו
באותו מקום לא ילמד סופרים ר' יודן בי רבי
ישמעל עבר חד מתניין הכן. ר' יהודה אומר
לא ירעה רווק את הבהמה ולא ישנו שני
רווקין בטלית אחד וחכמים מתירין יאות
אמר רבי יודה מה טעמא דרבנין חס ושלום
לא נחשדו ישרל לא הזכור ולא על הבהמה
והתנינן לא ילמד רווק סופרים משם שאמו
באה עמו אחותו באה עמו. לא ילמד אדם
את בנו אומנות בין הנשים וכו'. תני לא
ילמד אדם את בנו חמר וגמל וספן קדר
קדר רועה חנווני מפני שאומנותן אומנות
ליסטין אבא אוריין איש ציידן אומ' משום
אבא שאול וכו'. רוב חמרים רשעים רוב
גמלין כשירין רוב ספנים חסידים רוב ממזירין
פקחין רוב עבדים נאים רוב בני אבות בויישני'
רוב בנים דומין לאחי האם בשר שברופא:

lius unius diei si vivat; vel si educat caput suum, & majorem sui partem, & vivat si educatur in sinum, & sepeliatur cum muliere una, & cum duobus viris. Aba Saul dicit vel cum viro uno, & cum duabus mulieribus: Videtur, quod R. Simeon consentiat cum Aba Saul; at Aba Saul non consentit cum R. Simeone: Eo quod concupiscentia mala non invenitur in sepulcris. R. Jochanan nomine R. Simeon ben Jochai. *Cum dolum adhibuerit tibi frater tuus filius matris tuæ, aut filius tuus, aut filia tua, aut uxor sinus tui. Matris tuæ* in abscondito; *filia tua* in abscondito; Potest homo esse solus cum matre sua, & habitare cum ea; cum filia sua, & habitare cum ea; cum sorore sua, at non habitabit cum ea; & dormiet cum eis sicut propinquus carnis. Traditio R. Chalphta ben Saul. Filia prope patrem, donec filia sit trium annorum & diei unius. Filius prope matrem, donec filius sit novem annorum & diei unius. At si fuerint majorennes, dormiet quilibet in tegumento suo. Traditio: Si duo dormiant in lecto uno, iste se teget tegumento suo & leget, & ille se teget tegumento suo & leget: Si fuerint filii & filiæ minorennes, erit licitum. Ibi dicunt: Viro & mulieri licitum est; R. Jacob bar Acha nomine R. Elieser. Viro & mulieri erit necesse. Cœlebs non erit magister puerorum, neque mulier docebit pueros &c. Traditio. R. Elieser dicit: Vel si illi fuerint uxor & filii, quandiu in eo loco non fuerint, non docebit pueros. R. Jodan discipulus R. Ismael ita hanc lectionem explicabat. R. Jehuda dicit: Cœlebs non pascet pecus, neque simul dormient duo cœlibes in uno pallio. At sapientes permittunt. Concedatur; dicit R. Jehuda. Quænam est ratio sapientum? Absit; non sunt suspecti Israelitæ de concubitu cum masculo, & cum bestia. Atqui legimus: Cœlebs non docebit pueros. Ratio est, quod ejus mater veniat cum eo, sc. *cum filio*, & ejus soror veniat cum eo, sc. *cum fratre*. Non docebit homo filium suum suum opificium inter mulieres. Traditio: Non docebit homo filium suum ministerium agasonis, camelarii, & nautæ, tonsoris, balnearii, pastoris, & tabernarii, quia eorum opificia sunt opificia latronum. Aba Gorion vir Sachaniensis dicit nomine Aba Saul &c. Agasones maximam partem sunt impii; Camelarii maximam partem sunt boni; Nautæ maximam partem sunt pii; Spurii maximam partem sunt sagaces. Servi maximam partem sunt pulchri; Filii patrum maximam par-

לניהנם הכשר שבטבחין שותף עמלק חני רבי
שמעון בן יוחי הכשר שבנוים הרוג הטוב
שבנחשים רצף את מוחו הכשירה שבנשים
בעלת כשפים אשרי מי שעושה רצון המקום
רבי מאיר אום׳ מ׳מ אדם מתפרנס אשרי מי
שרואה את הוריו באומנות מעולה אוי לו
למי שרואה את הוריו באומנות פגומה: רבי
מאיר או׳ לעולם שתדל אדם ללמד את בנו
אומנות נקייה ובו׳. מה יעשה אדם ישתדל
וילמד את בנו אומנות קטנה ויתפלל ויבקש
רחמים ממי שהעושר שלו שאין לך אומנות
שאין בה עניים ועשירים לא הכל לפי זכות
האדם ר׳ש בן אלעזר משום רבי מאיר
ראית מיסך ארי סבל ארי קייץ שועל חנווני
זאב מוכר קדירות והן מתפרנסין בלא צער
ולמה נבראו לשמשיני ואני נבראתי לשמש
את קוני והרי הדברים קל וחומר ומה אם אילו
שנבראו לשמשיני כך הן מתפרנסין בלא
צער אני שנבראתי לשמש את קונו אינו דין
שאהא מתפרנס בלא צער ומי גרם לי להיו׳
מתפרנס בצער הוי או׳ חטאיי על שהירעתי
מעשיי קיפחתי פרנסתי.

הלכה יב׳ רבי נהוריי אומ׳ מניח אני כל
אומניות שבעולם ואיני מלמד את בני לא
תורה שכל אומנות אינו עומדת לו לאדם
לא בימי נערות בזמן שכוחו עליו אבל אם
בא לידי חולי או נכנס לידי זקנה או למידה
של יסורין ואינו יכול לעשות מלאכה הרי
הוא מת ברעב אבל התורה אינה כן לא
מכברתו ומשמרתו מכל רע בנערותו ונותנת
לו אחרית ותקוה בזקנותו בנערותו מהו
אומר וקויי יי׳ יחליפו כח יעלו אבר אבר
כנשרים ירוצו ולא ייעפו ילכו ולא ייגעו
ובזקנותו מה הוא אומר עוד ינובון בשיבה
דשינים ורעננים יהיו וכן אתה מוצא כאבינו
אברהם ששימר את התורה עד שלא באת
לעולם שנא׳ עקב אשר שמע אברהם בקולי
וישמר משמרתי מצותי חוקותי ותורותי אף
גידלו ובירכו בנערותו ונתן לו אחרית ותקוה

partem sunt verecundi. Filii maximam partem sunt similes fratri matris. Optimus medicorum dignus est Gehennæ. Optimus lanionum est socius Amaleck. Tradit R. Simeon ben Jochai. Optimus gentilium est homicida. Optimi serpentum contundatur ejus cerebrum; Optima mulierum est præstigiatrix: Beatus ille, qui facit voluntatem Dei. R. Meir dicit: Omnimode homo aletur. Beatus ille, qui videt patres suos in artificio optimo; Væ illi qui videt patres suos in artificio turpi. R. Meir dicit: Semper homo operam dabit ut doceat filium suum opificia pura &c. Quid faciet homo, det operam ut doceat filium suum opificia parva? ut oret & petat misericordiam eo, cui sunt opes; quia non est tibi opificium in quo non sit paupertas & divitiæ. At omnia juxta merita hominis. Vidistine unquam leonem bajulum, leonem colligentem æstivos fructus, vulpem tabernariam, lupum ementem ollus? Verumtamen illi nutriuntur sine labore. Qua de causa creati sunt? Ad meum servitium: At ego, qui creatus sum ad servitium creatoris, multo magis. Si illi qui creati sunt ad meum servitium, nutriuntur sine labore; ego qui creatus sum ad servitium creatoris, non erit æquum ut nutriar sine labore? Quid effecit ut ego nutriar cum labore? Dicam; Peccatum meum; quia mala feci opera mea amputavi alimentum meum.

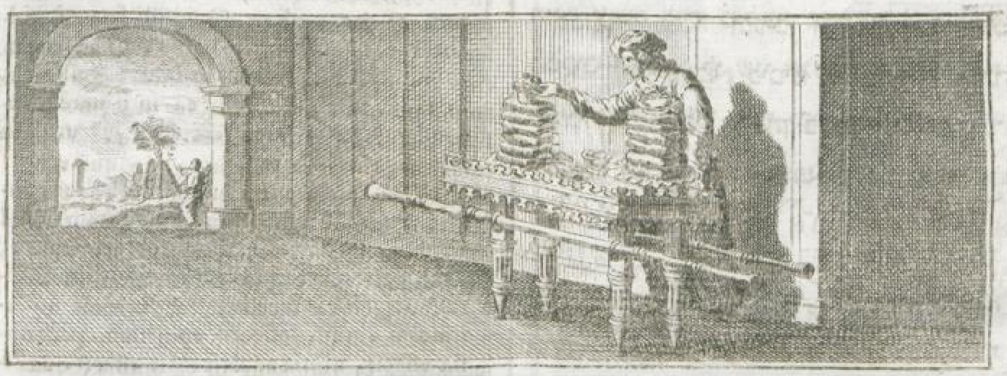
Constitutio XII. R. Nehorai dicit: Intermisi ego omnia mundi opificia, & non docui meos filios nisi legem; eo quod omnia opificia non prosunt homini nisi in diebus juventutis suæ, quo tempore est robustus, at si cadat in infirmitatem, aut ingrediatur in senectutem, aut in castigationem, & non possit facere opificium suum, tum fame morietur. At Lex non ita se habet, quoniam illum honorat, & eum conservat ab omni malo in juventute sua, & bonum dat eventum ac spem in senectute. De juventute quid dictum est? *Qui expectant Dominum renovabuntur vires ejus, assument pennas sicut aquilæ, current & non laborabunt, ambulabunt, & non deficient.* Et de senectute quid dictum est? *Adhuc multiplicabuntur in senectute uberi, & bene patientes erunt, ut annuncient.* Et sic invenimus in patre nostro Abraham, qui observavit legem, priusquam data esset in mundo. Dictum est enim: *Eo quod audierit Abraham vocem meam, & custodivit custodiam meam, præcepta mea, statuta mea, & legem meam.* Similiter magnificavit eum, & benedixit ei in juventute sua, & dedit illi eventum bonum ac spem in senectu-

בזקנותו בנערותו מהו אומ׳ ואברהם כבר מאד
במקנה בכסף ובזהב ובזקנותו מהו אומר
ואברהם זקן בא בימים ויי׳ ברך את אברהם
בכל ר׳ חזקיה ר׳ כהן בשם רב אסור לדור
בעיר שאין בה לא רופא ולא מרחץ ולא
בית הין סכין וחובשין א״ר יוסי בי ר׳ בון אף
אסור לדור בעיר שאין בה נינוניתא של ירק
ר׳ חזקיה ר׳ כהן בשם רב עתיד אדם ליתן
דין וחשבון על כל מה שראת עינו ולא
אכל ר׳ לעזר חשש להדא שמועתא ומצמית
ליה פריטין ואכיל בהון מכל מילה חדא
בשתא.

nectute sua. De juventute quid dictum est? *Abraham insignis erat valde in gregibus, argento, & auro*. Et de ejus senectute quid dictum est? *Et Abraham erat senex, atque ætate provectus, & Dominus benedixit Abrahamo in omnibus*. R. Ezechia, R. Chaen nomine Rab. Vetitum est habitare in civitate, in qua non sit medicus, neque balneum, neque synhedrium, flagellator, & carcer. Dicit R. Jose discipulus R. Bon. Similiter vetitum est habitare in urbe, in qua non sit hortus olerum. R. Ezechia, R. Choen nomine Rab: Futurum est, ut homo det judicium, & rationem in ea omnia, quæ inspiciet ejus oculus, & non comedet. R. Eliefer solicitus fuit de hac traditione, & expendebat prutas ut comederet de his omnibus semel in anno.

TRA-

TRACTATUS SOTAH

SEU

DE MULIERE ADULTERII SUSPECTA

Gemara Hierosolymitana illustratus.

Nunc primum a BLASIO UGOLINO ex Hebraico Latine reddita.

CAPUT PRIMUM.

א׳ המקנא לאשתו רבי אליעזר אומר מקנא על פי שנים ומשקה על פי עד אחד או על פי עצמו רבי יהושע אומר מקנא על פי שנים ומשקה על פי שנים.

ב׳ כיצד הוא מקנה לה אמר לה בפני שנים אל תדברי עם איש פלוני ודיברה עמו עדיין מותרת לביתה ומותרת לוכל בתרומ׳ נכנסה עמו לבית הסתר ושהת כדי טומאה אסורה לביתה ואסור׳ לוכל בתרומה ואם מת חולצת ולא אתייבמת.

ג׳ אילו אסורות לוכל בתרומה האומרת טמיאה אני לך ושבאו לה עדים שהיא טמיאה והאומרת איני שותה ושבעלה אינו רוצה

I. QUI zelotypus est in uxorem suam, R. Eliezer dicit, zelotypus erit coram duobus testibus, & potabit eam ex dicto testis unius, aut ex dicto sui ipsius. R. Jehosua dicit: Zelotypus erit ex dicto duorum, & potabit ex dicto duorum.

II. Quomodo zelotypia fungetur? Dicet illi (sc. uxori) coram duobus. Ne loquaris cum viro N. & illa cum eo loquatur; adhuc licita est domui suæ, & ei licebit comedere de separatione. Si in secretius conclave cum eo ingrediatur, & cum conversetur, quandiu polluatur; interdicta est domui suæ, & interdictum est ut comedat de separatione. Si ille moriatur, calceum exuet, at a Leviro non ducetur.

III. Istis interdicitur, ut comedant de separatione; Si quæ dicat (*marito*). Polluta ego tibi sum; & adveniant testes, quod ea sit polluta; & quæ dicat: Nolo bibe-

להשקיתה ושבעלה בא עליה בדרך כ״צה הוא עושה לה מוליכה בבית דין שבאותו המקום ומוסרין לו שני תלמידי חכמים שמא יבוא עליה בדרך רבי יהודה אומר בעלה נאמן עליה.

ד׳ היו מעלין אותה לבי׳ דין הגדול שבירושלם ומאיימין עליה כדרך שמאיימין על עידי נפשות ואומ׳ לה בתי הרבה יין עושה הרבה שחוק עושה הרבה ילדות עושה הרבה שכינים הרעים עושין אל תעשי לשמו הגדול שנכתב בקדושה שיימחה על המים ואו׳ לפניה דברים שאינה כדיי לשומען היא וכל משפחת בית אביה.

ה׳ אם אמרה טמאה אני שוברה כתובתה ויוצאה אם אמרה טהורה אני מעלין אותה לשערי מזרח שעל פתח לשערי ניקניר ששם משקין את הסוטות ומטהרין את היולדות ומטהרין את המצורעין וכהן אוחז בבגדיה אם נקרעו נקרעו ואם נפרמו נפרמו עד שהוא מגלה את לבה וסותר את שערה ר׳ יהודה אומר אם היה לבה נאה לא היה מגלהו ואם היה שערה נאה לא היה סותרו.

ו׳ היתה מכוסה בלבנים מכסה בשחורים היו עליה כלי זהב קטליאות נזמים וטבעות מעבירים ממנה כדי לנוולה ואחר כך מביא חבל מצרי וקושרו למעלה מדדיה וכל הרוצה לראות בא ורואה חוץ מעבדיה ושפחותיה מפני שליבה גס בהן ושאר כל הנשים מותרות לראותה שנ׳ ונוסרו כל הנשי׳ ולא תעשינה כזמתכינה.

ז׳ במידה שאדם מודד בה מודדין לו היא קישטה את עצמה לעבירה והמקו׳ ניוולה היא גילתה את עצמה והמקום גילה עליה הירך התחילה בעביר׳ תחילה ואחכ׳ הבטן לפיכך תלקה הירך תחילה ואחר כך הבטן ושאר כל הגוף לא פלט.

ח׳ שמשון הלך אחר עיניו לפיכך ניקרו פלשתים את עיניו אבשלום נתגוה בשערו לפיכך נתלה בשערו לפי שבא על עשר פילגשי אביו לפיכך ניתנו בו עשר לונביות

bibere; & illi, cujus maritus nolit eam bibere, & illi, cujus maritus in itinere cum ea concumbat. Quid illi faciet? Adducet eam ad Synhedrium, quod est in eo loco, & eam tradunt duobus discipulis sapientum, ne cum ea in itinere concumbat; R. Jehuda dicit: Ejus marito fide dignus habetur.

IV. Adducebant mulierem adulterii suspectam ad Synhedrium magnum, quod est Hierosolymis; eamque deterrerebant, sicut deterrebant testes in judiciis capitalibus; eique dicebant: Filia mea; plurimum vinum effecit, plurima petulantia effecit, nimia adolescentia effecit. Multitudo improborum vicinorum fecit. Ne facias ut nomen illud magnum, quod scriptum est in sanctitate, deleatur in aquis. Et dicebant coram illa, quæ nec ipsa, neque universa familia domus patris sui audire digna erat.

V. Si dicat: Polluta ego sum: Prescindens instrumentum sum dotale, abibat. Si diceret: pura sum; faciebant eam adscendere ad portam orientalem, quæ erat super ostium Nikanoris, ubi potabant mulierem adulterii suspectam, & purificabant puerperas, & leprosos mundabant, & sacerdos apprehendebat ejus vestes; si finderentur, finderentur, si dissuerentur, dissuerentur, quoad sinum ejus denudaret, & crines dissolveret; R. Jehuda dicit; Si ejus sinus erat venustus, illum non denudabat; & si coma esset elegans, non dissolvebat.

VI. Si fuerit induta vestibus albis, induebatur nigris. Si ornamentis aureis, ut monilibus, inauribus, & annulis ornata esset, ab ea removebantur, ut deturparetur. Et posthæc afferebatur funis Ægyptius, quo supra mammas præcingebatur; & omnes, qui eam vellent inspicere, veniebant ut eam inspicerent, exceptis ejus servis, & ancillis, quia in illis confidebat: Et omnibus mulieribus licebat illam inspicere: Dictum est enim. *Ut erudiantur omnes fœminæ, ne faciant juxta scelus vestrum.*

VII. Mensura qua homo metitur, remetientur ei. Illa ornavit se ad peccandum, Deus illam deturpabat; Illa se denudavit ad peccatum, Deus illam denudabat. Femur incepit peccare, & deinde venter; idcirco a principio femur pœnam luit, & deinde venter; nec omne reliquum corpus fuit immune.

VIII. Samson incessit post oculos suos, idcirco Philistæi ejus oculos effoderunt. Dictum est enim: Absalom elegantia comæ superbiit, idcirco sua coma appensus est; Atque eo quod concubuit cum decem pellicibus patris sui, idcir-

שנאמר ויסובו עשרה נערי נושאי כלי יואב ולפי שגנב שלש גניבות לב אביו ולב בית דין ולב ישר׳ לפיכך נתקעו בו שלש שבט שנ׳ ויקח שלשה שבטים בכפו ויתקעם בלב אבשלום.

ט׳ וכן לעניין הטובה מרים המתינה למשה שעה אחת שנאמר ותתצב אחותו מרחוק לפיכך נתעכבו לה כל ישר׳ שבעת ימים במדבר שנאמר והעם לא נסע עד האסף מרים. וסף זכה לקבור את אביו ואין באחיו גדול ממנו שנאמר ויעל יוסף לקבור את אביו מי לנו גדול מיוסף שלא נתעסק בו אלא משה משה זכה בעצמות יוסף ואין בישר׳ גדול ממנו שנאמר ויקח משה את עצמות יוסף עמו מי לנו גדול ממשה שלא נתעסק בו אלא הקדוש ברוך הוא שנאמר ויקביר אותו בגיא מול בית פעור וגו׳ ולא על משה בלבד אמרו אלא בכל הצדיקים שנאמר והלך לפניך והלך לפניך.

סליק פירקא.

הלכה א׳ המקנא לאשתו וכו׳ כתי׳ ועבר עליו רוח קנאה וקנא את אשתו וגו׳. שלא יקנא לה לא מתוך שחוק ולא מתוך שיחה ולא מתוך קלות ראש ולא מתוך מתוך אלא מתוך דבר של אמה עבר וקינא לה באחד מכל הדברים הללו מה איתאמרת למצוה לעיכוב אין תימר למצוה קינויו קינוי אין תימר לעיכוב אין קינויו קינוי אתייא כהדא בל מקום שנאמר חוקה תורה מעכב הקינוי רבי יהושע אמר בשם רבי ליעזר חובה רבי יושוה אמר רשות אמר רבי לעזר בן רבי יוסי קומי רבי יוסא אתייא דרבי ליעזר כבית שמאי ודר יהושע כבית הלל׳ דרבי ליעזר כבית שמאי דבית שמאי אומר׳ לא יגרש אדם את ישתו אלא אם כן מצא בה ערוה מצא בה דברים באורין לגרשה איני יכול שלא מצא בה ערוה

idcirco projecerunt in eum decem lanceas. Dictum est enim: *Et circumdantes decem pueri, armigeri Joab*. Et quoniam furatus est tria corda, sc. cor patris sui, & cor Synhedrii, & cor Israel. Dictum est enim: *Furabatur Absalom cor Israel*. Idcirco tribus lanceis confossus est. Dictum est enim: *Et assumens tres lanceas transfixit eas in cor Absalom*.

IX. Similiter respectu boni. Mirjam per horam unam ad Mosis curam morata est. Dictum est enim: *Stabat soror ejus a longe*. Idcirco Israelitæ septem dies morati sunt in deserto. Dictum est enim: *Et populus non est profectus, donec aggregaretur Mirjam*. Dignus factus est Joseph ut sepeliret patrem suum; & inter fratres suos nemo illo fuit major. Dictum est enim: *Adscendit Joseph ad sepeliendum patrem suum &c. Adscenderuntque cum eo tam currus, quam equites*. Quis nobis est major Joseph, in quo non fuit occupatus nisi Mose? Mose dignus factus est ut colligeret ossa Joseph; & nemo in Israel eo fuit major. Dictum est enim: *Et accepit Mose ossa Joseph secum*. At quis fuit major Mose, in quo non fuit occupatus nisi Deus? Dictum est enim: *Et sepelivit eum in valle*. Non de Mose tantum dixerunt, sed de omnibus justis. Dictum est enim: *Et anteibit te justitia tua, gloria Dei congregabit te*.

Finis capitis.

Constitutio I. Qui zelotypus est in uxorem suam &c. Scriptum est: *Et transierit super eum spiritus zelotypiæ, & zelotypus fuerit in uxorem suam &c.* Ne sit zelotypus propter risum immodicum, neque propter loquacitatem, neque propter lasciviam, neque propter moram, sed propter rem veritatis. *Transierit, & zelotypus fuerit*: propter aliquam ex his omnibus rebus: tu dicis propter præceptum. Ad impediendum: Si dicis propter præceptum zelotypia erit zelotypia. Si dicas ad impediendum zelotypia non erit zelotypia. Statuitur juxta illud quod dicitur. Ubicumque dictum est *statutum legis*: impedit zelotypiam. R. Jehosua dicit nomine R. Elieser: ex debito. R. Jehosua dicit ex arbitro: Dicit R. Eliefer ben R. Jose coram R. Isa; Consentit R. Eliefer cum schola Schammai, & R. Jehosua cum schola Hillel. Consentit R. Eliefer cum schola Schammai; etenim schola Schammai dicit: Nemo repudiabit uxorem suam, nisi quando invenerit in ea turpitudinem. Si in ea invenerit res, propter quas digna sit ut repudietur, tamen

לקיימה אינו יכול שמצא בה דברים כאורין
לפום כן הוא אומר חובה והא תני משום
בית שמאי אין לי אלא היוצאת משם ערוה
מניין היוצאה וראשה פרוע וצדדיה מפורמין
וזרועותיה חלוצות תלמוד לומר כי מצא בה
ערות דבר אמר רבי מנא קיימתיה בעדים
וכאן שלא בעדים ודרבי יהושע כבית הלל
דבית הלל אמ׳ אפילו הקריחה תבשילו לפום
כן הוא אומר רשות רצה לקנאות יקנא רצה
לגרש יגרש ומה טעמא דרבי ליעזר כי מצא
בה ערות דבר ערוה זו סתירה דבר זה קינו
דבר דבר מה דבר האמור להלן על פי שנים
עדים אף דבר האמור כאן על פי שנים עדים
ומשקה על פי עד אחד או על פי עצמו
ומעלה בו בתנאים שהיתנה עמה על פי
אחרים תני רבי יוסי בי רבי יודה אומר משום
רבי ליעזר מקנא על פי עד אחד או על פי
עצמו ומשקה על פי שנים נאמר כאן כי
מצא בה ערות דבר ואין מציאה בכל מקום
אלא בעדים מה מקיים רבי ליעזר דבר דבר
שהוא מרגיל לבוא לידי ערוה עד אחד מהו
שישקה מה אם פיו שאינו זוקקו לשבועת
ממון הרי הוא משקה עד אחד שהוא זוקקו
לשבועת ממון לא כל שכן קריב מהו שישקה
מי קרוב מבעלה עד מפי עד מהו שישק
מה בינו לבין הקרוב קרוב אעפ׳ שאינו כשר
עכשו כשר הוא לאח׳ זמן עד מפי עד אינו
כשר לא עכשיו ולא לאחר זמן מה טעמ׳
דר׳ יהוש׳ כי מצא בה ערות דבר דבר זה
בקינוי כי מצא אין מציא׳ אלא בעדי׳ ומקנא
עפ׳ עד אחד או על פי עצמו ומעלה בו
בקינוי מה מקיים רבי יהושע ערוה ערוה
שהיא באה מכח דבר השיבו על דברי רבי
יוסי בן יודה אם כן אין לדבר סוף הכל
מטנו לקנאות לה בשנים ולהביא עדים

men non poterit eam repudiare, nisi in ea inveniat turpitudinem: At non poterit eam retinere, quando in ea inveniat res. Idcirco dicit ex debito: Atqui est traditio nomine scholæ Schammai; Non probo, nisi quando protulerit nomen turpitudinis. Unde probatur vel si prodeat nudato capite, & fucata minio, & discissis vestibus, & nudatis? Ex eo quod dictum est: *Quando invenerit in ea turpitudinem rei*. Dicit R. Mena: Ejus confirmatio fit testibus. At hoc loco sine testibus. Et R. Jehosua consentit cum schola Hillel. Etenim schola Hillel dicit: Vel si adusserit decoctum: ea de causa dicit ex arbitrio. Si velit zelotypia fungi, zelotypia fungetur; si velit repudiare, repudiabit. Quænam est ratio R. Eliesér? Quia dictum est: *Quando invenerit in ea turpitudinem rei*. *Turpitudinem*: Hæc est occultatio; *rei*. Hæc est zelotypia דבר דבר. Sicut דבר eo loco dicta coram duobus testibus, ita pariter hoc loco. Et potabit ex dicto unius testis, aut ex dicto sui ipsius. *Et prævaricata fuerit in eum*: In conditionibus, quas pactus sit cum ea coram aliis. Traditio: Rabi Jose discipulus Rabi Jehuda dicit nomine Rabi Eliesér; Zelotypia fungetur ex dicto unius testis, aut ex dicto sui ipsius; & potabit ex dicto duorum. Dictum est hic: *Quando invenerit in ea turpitudinem rei*. At inventio ubicunque non est nisi in testibus. Quomodo explicat R. Eliesér דבר. Scilicet res quæ soleat devenire ad statum turpitudinis: Num unus testis faciet potare? Si os ejus, quod non obligat ad juramentum nummorum, ecce facit potare, testis unus, qui obligat ad juramentum nummorum, nonne multo magis? Propinquus num faciet potare? Quis propinquior marito? Testis ex ore testis num faciet potare? Quod erit discrimen erit inter illum & propinquum? Propinquus licet nunc non sit legitimus, in posterum poterit esse legitimus. At testis ex ore testis neque hoc tempore neque in futuro erit legitimus. Quænam est ratio R. Jehosua? *Quando invenerit in ea turpitudinem rei*. דבר Hæc est zelotypiæ &c. *Quando invenerit*. Non est inventio nisi per testes. *Et zelotypus fuerit*: Ex dicto unius testis, aut ex dicto sui ipsius: *Et adscenderit super eum zelotypia*. Quomodo explicat R. Jehosua, *turpitudinem, turpitudinem? Turpitudinem*, quæ veniat propter rem. Opposuerunt ad verba R. Jose ben Jehuda: Si ita sit; non erit rei finis. Omnes consentiunt, quod zelotypia fungatur in duobus, atque ut adducat testes, quod fuerit occultata, ut amittat dotem. Dicit

שנסתרה ולפוסלה מכתובה אמר ר׳ יוסי מה
טיבה להיסתר אלא אתיא די על דמתניתין
הכל׳ ממנו לקנות לה מפיו ולומר שנסתרה
ולפוסלה מכתובתה אמר רבי מנא אפילו
כהדין תנייא אתייא היא כמאן דמר מקנא
לה מאביה ומבנה הכל ממנו לקנות לה מאביה
ומבנה ולהביא עדי׳ שנסתרה ולפוסלה
מכתובתה אין תימר מאי טיבה להיסתר
תורה התירה להיסתר דמר רבי יוחנן משום
רבי שמעון בן יוחי כתיב כי יסיתך אחיך
בן אמך וגו׳. בתך בסתר אמך בסתר מתייחד
אדם עם אמו ודר עמה עם בתו ודר עמה
עם אחותו ואינו דר עמה עידי קינוי שנמצאו
זוממין לוקין עידי סתירה שנמצאו זוממין
אחה אמרת לוקין מהו שישל׳מו לאמכוחן
היא מפסדת כתובתה או ייבא ביי דמר רבי
בא רבי יהודה בשם שמואל אין למידין דבר
מדבר בעדים זוממין והכא כן נסתרה בעד
אחד בשחרית ובעד אחד בין הערבים ייבא
כהדא נתייחדה עמו בפני שנים צריכה היִמינו
גט שיני באחד אינה צריכה חימינו גט שיני
באחד בשחרית ואחד בין הערבים זה הים
מעשה ושאל ר׳ לעזר בן תדאי את החכמים
ואמרו אין זה ייחוד קינא לה בעד אחד
בשחרי׳ ובעד אחד בין הערבים מאחר שהוא
איש והיא אשה אין קינויו קינוי ייבא כהדא
אין מקבלין מן העדים אלא אם כן ראו
שניהן כאחת רבי יהושע בן קרחה אומר
ואפילו באו_ זה אחר זה רבי ירמיה רבי
שמואל בר יצחק בשם רב מודין חכמים לרבי
יהושע בן קרחה בעידי הבכורה ובעידי החזקה
רבא בשם רבי ירמיה אף בעידי סימנין כן
מה דא פשיטה שזה אמר ראיתי שתי שערות
בגבו וזה אומר ראיתי שני שערות בגבו זה
אומר ראיתי שערה אחת בגבה וזה אומ
ראיתי שערה אחת בגבה לאו כלום כל שכן
גבו וגבו זה אומר ראיתי ב׳ שערות בגבו
וזה אומר ראיתי שערה אחת בכריסו רבי

cit R. Jose; quid ei proderit, ut se occultet? At hoc non statuitur contra id, quod traditur, ut zelotypia fungatur ex ejus dicto, & dicat, quod se occultaverit, ut amittat dotem. Dicit R. Mena. Vel juxta hanc tarditionem statuitur juxta mentem illius qui dicit; poterit esse zelotypus ex patre suo, & filio suo: Omnes consentiunt quod possit esse zelotypus a patre suo, & filio suo, ut adducat testes, quod se occultaverit, ut amittat dotem. Si dicas, quid proderit ut se occultet? Lex præmonet de occultatione. Etenim dicit R. Jochanan nomine R. Simeon ben Jochai; Scriptum est. *Quum dolum adhibuerit tibi frater tuus filius matris tuæ. Filia tua*. In occulto. *Matris tuæ*: In occulto. Potest esse solus homo cum matre sua, & habitare cum ea; cum filias sua & habitare cum ea; cum sorore sua, at non poterit habitare cum ea. Si testes zelotypiæ falsi deprehendantur, vapulant: Si testes occultationis falsi deprehendantur, tu dicis quod vapulent: Num perficient, ut eorum amittat dotem? Si statuatur juxta id quod dicit R. Ba, R. Jehuda nomine Samuelis; Non probatur res a re in testibus falsis; & hoc loco ita se res habet? Si se occultaverit, dicente uno teste mane, & altero teste dicente inter vesperas: Ita statuitur: Si cum eo fuerit segregata ex dicto duorum, requiritur ab eo libellus repudii, si ex dicto unius, non requiritur ab eo libellus repudii. Testante uno mane, & altero testante inter vesperas; hoc fuit factum quod quæsivit R. Elieser ben Thadæi a sapientibus; & dixerunt: Hæc non est segregatio. Si zelotypia fungatur cum teste dicente mane, & altero dicente inter vesperas; si alter fuerit vir, & altera fœmina, hæc zelotypia non est zelotypia. Sic statuitur: Non accipiunt a testibus, nisi quando simul ambo viderint. Rabi Jehosua ben Charcha dicit: Vel si venerint alter post alterum. Rabi Jeremia, Rabi Samuel bar Josadech nomine Rab: Consentiunt sapientes cum Rabi Jehosua ben Charcha in testibus primogenituræ, & in testibus præsumtionis. Raba nomine R. Jeremia; Similiter in testibus signorum. Hoc certum est, quod si alter dicat: Vidi duos pilos in ejus dorso, & alter dicat; vidi duos pilos in ejus dorso. Si alter dicat: Vidi pilum unum in ejus dorso; & alter dicat: Vidi pilum unum in ejus dorso: Nihil inservit: multo magis in ejus dorso, & in ejus dorso; si alter dicat: Vidi duos pilos in ejus dorso, & alter dicat: vidi duos pilos in ejus ventre. R. Jose discipulus R.

יוסי בי רבי בון ורבי הושעיה בריה דרבי שמי חד אמר פסול וחד אמר כשר מאן דמר פסול כמעיד על חצי סימן ומאן דמר כשר אני אומר שמא נשרו שנים אומ' ראינו שערה אחת בו ושנים אומ' ראינו שערה אחת בכריסה רבי חגיי אמר דברי הכל פסול רבי בא אמר דברי הכל כשר רבי יודן אמר במחלוקת רבי יוסי אמר במחלוות אמר רבי יוסי לרבי חגיי והא רבי יודן סבר כוותי אמר ליה על רבית אנא פליג לא כל שכן עילויה אמר רבי מנא יאות אמר רבי הגיי אילו שטר שהוא מחותם בארבעה עדים וקרא עלוי ערער זה מעיד על שנים וזה מעיד על שנים שמא כלום הוא ואין כל חתימה וחתימה צריכה שני עדים וכה כל סימן וסימן צריכה שני עדים רבי חנניה יליף לה משני הזקה אילו אחד מעיד שאכלה שנה ראשונה ושניה ואחד מעיד שאכלה רביעית חמישית וששית שמא כלום הוא ואין כל חזקה וחזקה צריכה שני עדים וכה כל סימן וסימן צריך שני עדים.

הלכה ב' כיצד הוא מקנא לה כו' סוף דבר עד שתדבר עמו הא אם נסתרה עמו ולא דיברה אין סתירתה כלום דיברה אתא מימור לך אפילו דיברה עמו ולא נסתרה אדיין היא מותרת לביתה ומותרת לוכל בתרומה לשון נקי הוא מתניתא אל תתייחדי עם איש פלוני מהו שיקנא לה משני בני אדם באחרת רבי יודן אמר במחלוקת מאן דמר מקנא לה מאביה ומבנה מקנא לה משני בני אדם כאחת רבי יוסי בעי מקנא לה ממאה בני אדם אמר רבי יוסי בי רבי בון אמר לה אל תיכנסי לבית הכנסת נכנסת עמו אמר רבי מנא לא אמ' אלא עמו הא זה אחר זה לא רבי אבין אמר אפילו זה אחר זה מכל מקום יש רגלים לדבר לפלטיא בלילה לחורבה ביום למבואות אפילות ביום שאלו את בן זומא מפני מה ספק רשות היחיד טמא אמר לון סוטה מהיא אמר ליה רשות היחיד אמר לון מצינו שהיא אסורה לביתה מיליהון דרבנן פליגין דמר רבי זעיר רבי יסא בשם רבי יוחנן קטנה שזינתה אין

Bon, & R. Osajah bar R. Same, alter dicit; erit illegitimus; & alter dicit; erit legitimus. Qui dicit esse illegitimum, reputatur perinde ac innitatur dimidio signo; & qui dicit esse legitimum; ego dico, quod fortasse exciderit. Si duo dicant: Vidimus in eo pilum unum; & duo dicant; vidimus in eo pilum unum in ejus ventre. R. Haggæus dicit; omnium consensu est illegitimus. R. Ba dicit: omnium consensu est legitimus. R. Jodan dicit: Est dissensio: R. Jose dicit: est dissensio. Dixit R. Jose, R. Haggæo. Atqui R. Jodan mecum consentit. Respondit: Ab ejus magistro ego dissentio, nonne ad multo magis ab eo? Dicit R. Mena: concedatur; Dicit R. Haggæus: Si scriptura obsignanda est a quatuor testibus; & legit contra illum contentionem. Alter testatur de duobus, & alter testatur de duobus; fortasse nihil inserviet. Num singulæ obsignationes requirunt duos testes? Num etiam hoc loco singula signa requirunt duos testes? R. Chananjah probat ex duobus testibus præsumtionis: Si alter testetur, quod comederit anno primo & secundo, & alter testetur, quod comederit anno quarto, quinto & sexto; nihil inserviet: Atqui singulæ præsumtiones requirunt duos testes; & similiter hoc loco singula signa requirent duos testes.

Constitutio II. Quomodo zelotypia fungetur? Rei finis erit, ut possit cum eo loqui, si se occultaverit cum eo, & non fuerit locuta, occultatio nihil inservit, vel si cum eo fuerit locuta, & se non occultaverit; Adhuc domui suæ licita est, & ei licet comedere de separatione. Locutione pura utitur Misna. Ne occulteris cum viro N. Quid erit, si zelotypus sit in duobus hominibus eodem tempore? R. Jodan dicit: Est dissensio: Qui dicit, quod possit esse zelotypus a patre suo, & a filio suo; poterit eodem tempore esse zelotypus a duobus hominibus. Rabi Jose contendit quod possit esse zelotypus a centum hominibus. Dicit Rabi Jose discipulus Rabi Bon; Si illi dicat: Ne ingrediaris in domum congregationis. Si cum eo ingrediatur. Dicit R. Mena: Non dixit nisi cum eo; at minime cum alio post alium. Omnimode sunt soliciti in re. In platea noctu; in solitudine interdiu; In ambulacris vel interdiu. Quæsierunt a ben Zoma: Qua de causa dubium loci privati est immundum? Respondit illis. Mulier adulterii suspecta quid est? Dixit: Locus privatus. Dixit illis: Reprehendimus quod sit domui suæ interdicta. Sapientes dissentiunt; Etenim dicit R. Zehira, R. Jose nomine R. Jochanan? Si puella stuprum fa-

להּ רצון להיאסר על בעלה והא תנינן כל
שאין בו דעת לישאל ספיקו טהור הא אם
יש בו דעת לישאל ספיקו טמא ברם הכא
אף על פי שיש בו דעת לישאל ספיקו טהור
מפני מה ספק רשות הרבים טהור אמר לון
מצינו שהציבור עושין פסחיהן בטהרה בשעה
שרובן טמאין מה טומאה ידועה הותרה לציבור
קל והומ׳ ספק טומאה תמן תנינן כל העריות
עשה בה את המערה כגומר וחייב על כל
ביאה וביאה החמיר בשפחה שעשה בה את
המזיד כשוגג ר׳ ירמי׳ ר׳ בא בר ממל בשם
רב שכבת זרע עד שיפלוט הכא כתי׳ שכבת
זרע והכ׳ כתי׳ שכבת זרע הכא אמ׳ שכבת
זרע עד שיפלוט והכא את אמ כן אר׳ יוסי
שנייה היא דכתי׳ ונסתרה והיא נטמאה כיון
שנסתרה התורה קראה טמאה ברם הכא
שכבת זרע עד שיפלוט ליידא מילה כתיב
שכבת זרע לשעורין כהדא דתני ונסתרה והיא
נטמאה כמה היא סתירה כדי טומאה כמה
היא כדי טומאה כדי ביאה וכמה היא ביאה
כדי העריה כמה היא העריה רבי ליעזר או׳
כדי חזירת דקל רבי יהושע אומר כדי מזיגת
הכוס בן עזאי אומ׳ כדי לשתותו רבי עקיבה
אומר כדי גילגול ביצה רבי יודה בן בתירה
אומר כדי לגימת שלש בצים מגולגלות זו
אחר זו רבי אלעזר בן פינחס אומר כדי
שיקשור גירדי את הנימה מיניימין אומ׳ כדי
שתושיט ידה ותטול בכר לחם מן הסל אף
על פי שאין ראייה לדבר זכר לדבר יש כי
בעד אשה זונה עד ככר לחם וגו׳. אמר רבי
יוסי כל אילין שיעוריא לאחר התרת הסינר
אמר רבי יוחנן כל אחד ואחד בעצמו שיער
ובן עזאי נשא אשה הימיו אית דבעי מימר
נתחמם ואית דבעי מימר בעל ופירש אית
דבעי מימר סוד יי׳ ליריאיו ובריתו להודיעם

faciat, non est ei voluntas, ut interdicatur marito suo. Atqui legimus: Cui non est scientia ad quærendum, ejus dubium est purum: At si illi fuerit scientia ad quærendum, ejus dubium erit immundum. At hoc loco, vel si illi fuerit scientia ad quærendum, ejus dubium erit purum. Qua de causa dubium loci publici est mundum? Respondit: Deprehendimus, quod cœtus faciat Pascha suum in puritate, quando major ejus pars fuerit immunda. Sicut immundities quæ nota sit, est permissa cœtui, multo magis dubium immunditiei. Ibi legimus: In omnibus turpitudinibus consideratur denudans perinde ac perficiens, & tenetur pro singulis congressibus: At gravius est in ancilla, in qua consideratur prudens æque ac imprudens. R. Jeremia, R. Ba bar Mimal nomine Rab: *Concubitu seminis*: Donec ejiciat semen. Hic scriptum est: *Concubitu seminis*; Et ibi scriptum est: *Concubitu seminis*. Hic tu dicis: *Concubitu seminis*; donec ejiciat semen; Et hoc loco tu ita dicis? Dicit Rabi Jose: Diversum est: Scriptum est enim: *Et absconditum fuerit, ipsaque polluta fuerit*. Postquam se abscondit, lex eam appellat pollutam. At hoc loco *concubitu seminis*, intelligitur priusquam ejiciat semen: Hac de causa scriptum est *concubitu seminis*, propter mensuras; Sicut docetur? *Et absconditum fuerit, ipsaque polluta fuerit*. Quanta erit mensura occultationis; Tantum temporis, quamdium polluatur: Quantum tempus erit pollutionis? Quantum ut se denudare possit. Quantum erit tempus denudationis? Rabi Elieser dicit; quantum ut arbor a vento succutiatur. Rabi Jehosua dicit: Quantum calix temperetur. Ben Asai dicit; quandiu calix bibatur; R. Akiba dicit: quandiu ovum convolvatur. R. Jehuda ben Bethera dicit; quandiu tria ova convolvantur unum post aliud. R. Elieser ben Pinchas dicit: quandiu textor licium innodare possit. Minimiin dicit; quandiu quis manum extendens possit sumere panem e canistro. Quamvis non sit rei demonstratio, tamen ut rei monimentum. Dictum est enim. *Pretium enim scorti vix est unius panis*. Dicit R. Jose: Omnes istæ mensuræ, Postquam dissolverit succintorium. Dicit R. Jochanan: Singulæ seorsim sunt mensuræ. Et ben Azai. Siquis ducat uxorem a diebus suis: Est qui dicendum putat; Postquam caluerit; & est qui dicendum putat; Concumbat & se separabit. Et est qui dicendum putat quod dictum est: *Firmamentum est Dominus timentibus eum, & fœdus ipsius, ut manifestetur illis*. Tra-

חני רבי אומר שלש טמאות אמורות בפרש
אחרה לבעל ואחת לבועל ואחת לתרומה
לתרומה מצינו אשה שהיא אסורה לביתה
ומותרת בתרומה למה לא אילו בת כהן
שנישאת לישר' ונאנסה שמא אינה מותרת
לביתה ואסורה לאכול בתרומה לא מצינו
אשה שהיא אסורה לביתה ומותרת לוכל
בתרומה אמר ר' אבין איתאמרת אחת לבעל
ואחרת לבועל ואחת ליבם אמר רבי יוסי בי
רבי בון מתניתא אמרה כן ואם מת חולצת
ולא מתייבמת תנא רבי יעקב בר אידי קומי
רבי יונתן ואת כי שטית תחת אישך פרט
אונסין מה את שמע מינה אמ' ליה מה
תחת אישך לרצון אף כאן לרצון סוטה כשם
שהיא אסורה לבעל כך אסורה לבעול כשם
שהיא אסורה לאחיו של בעל כך היא אסורה
לאחיו של בועל יכול כשם שצרת סוטה
אסורה לאחיו של בעל כך אסורה לאחיו של
בועל נישמעינה מן הדא האשה שהלך בעלה
למדינת הים ובאו ואמרו לה מת בעליך הויא
לה יבם כאן ויבמ' ומת ואחר כך בא בעלה
אסור בה ומותר בצרתה אסור בה ומותר
באשת אחיו ואשת אחיו לא כצרת סוטת
היא הדא היא אמרת שצרת סוטה מותרת
לאחיו של בועל אמר רבי יודן אתייא כרבנן
דתמן דמר רבי הילא תניי תמן כל העריות
אינן צריכות גט חוץ מאשת איש בלבד רבי
עקיבה אומר אף אחות אשתו ואשת אחיו
כרם רבנן דהכא רבי חייה בשם רבי יוחנן
הכל מודין באשת אחיו שהיא צריכה הימינו
גט משו' הילכות אשת איש קנה בה ערוה
היא וערוה פוטרת צרתה אמר רבי חיננא
אפילו כרבנן הכא אתיא היא בה קנסו לא
קנסו ביורשיה אמר רבי חנניה בריה דרבי
הילל אין כרבנן דתמן יהא מותר בה רבי
זעירא בשם רבי יוחנן צרת סוטה אסורה
וצרת גרושה מותרת לביתה ר' יעקב בשם
רבי יוחנ' כל הצרו' מותרו' חוץ מצרת סוטה

Traditio. Rabi dicit: Tres pollutiones dictæ sunt in sectione, altera in marito, alter in adultero, & alter in separatione. De separatione deprehendimus, quod sit domui suæ interdicta, & ei liceat comedere de separatione. Qua de causa non? Si filia sacerdotis nupta fuerit Israelitæ, fortasse non erit licita domui suæ, & interdicta erit, ut comedat de separatione. Dicit R. Abin, quod dicis *de pollutionibus*, altera erat in marito, altera in adultero, & altera in leviro. Dicit R. Jose discipulus R. Bon: Misna ita dicit: Si moriatur, calceum exuet, at non leviratu fungetur. Docuit R. Jacob bar Iddi coram R. Jonathan. *Et si declinasti sub marito tuo*. Excludit coactas. Quid inde probas? Respondit: Sicut sub *marito tuo*, intelligitur, quando fecerit libens, ita pariter hoc loco. Mulier adulterii suspecta sicut est prohibita marito, erit etiam prohibita adultero: Sicut est prohibita fratribus mariti, ita pariter erit prohibita fratribus adulteri. Crederem, sicut æmula mulieris adulterii suspectæ est prohibita fratribus mariti, ita pariter quod esset prohibita fratribus adulteri? Potest hinc probari: Si maritus mulieris abierit in civitatem maritimam, & veniant testes, eique dicant; mortuus est maritus tuus, & fuerit illi levir, & leviro nubat, & moriatur, & deinde veniat ejus maritus, est illi prohibita, & est permissa ejus æmula, illa est ei prohibita, & est permissa uxor sui fratris; at uxor sui fratris non est sicut æmula mulieris adulterii suspectæ. Hoc est quod dicis: Æmula mulieris adulterii suspectæ est permissa fratribus adulteri. Dicit R. Jodan. Statuitur juxta mentem sapientum, qui ibi dicunt. R. Ela ibi docet. Omnes turpitudines non requirunt libellum repudii excepta uxore viri duntaxat. R. Akiba dicit: excepta etiam sorore uxoris, & uxore fratris juxta mentem sapientum eo loco. R. Chijah nomine R. Jochanan: Omnes consentiunt, quod uxori fratris sit ab eo necessarius libellus repudii propter constitutiones uxoris viri: Si eam acquirat, turpitudo erit. Et turpitudo liberat æmulam suam: Dicit R. Chinna similiter juxta mentem sapientum ibi statuitur: In ea mulctant, at non mulctant in ejus hæredibus. Dicit R. Chananjah bar R. Hillel: At non juxta mentem sapientum eo loco erit illi permissa. R. Zehira nomine R. Jochanan: Æmula mulieris adulterii suspectæ est vetita, & æmula repudiatæ licita erit domui suæ. R. Jacob nomine R. Jochanan; omnes æmulæ sunt permissæ excepta æmula mulieris adulterii suspectæ.

שמואל אמר גרושה עצמה מותרת לביתה מהו פליג בנין דהוון עסיקין בצרות לא אדכרון גרושות צרת סוטה למה היא אסורה ר׳ יוחנן אמר מריח ערוה נגעו בה רב אמר מפני שכתוב בה טומאה בעריות.

הלכה ג׳ אילו אסורות מלאכל בתרומה וכו׳ מתני׳ לא כמשנה הראשונה דתנינן תמן בראשונה היו אומרים שלש נשים יוצאות ונוטלות כתובה האומרת טמיאה אני לך שמים ביני לבינך ונטולה אני מן היהודים אמ׳ ר׳ אבין ואפילו תאמר במשנה האחרונה מכל מקום שירגלי׳ לדבר תני מבלעדי אישך פרט לשקדמה שכבת זרע אחרת לאישך אמר רבי אילא בעניין שנאמר מלבד עולת הבוקר והא תנינן כשם שהמים בודקין אותה כך הן בודקין אותו כשם שהיא אסור׳ לבעל כך היא אסורה לבועל וכשם שהיא אסורה לאחיו של בעל כך היא אסורה לאחיו של בועל כשם שהמים בודקין אותה על כל ביאה וביאה שהיא מקבלת את בעלה לאחר הבועל כך הן בודקין אותו ר׳ אבין בשם רבי הילא כאן ביודע כאן בשאינו יודע רבי חייה בר יוסף שלח בתר איתתיה אמר יסקון עמה תלת תלמידין שאם יפנה אחד מהן לצורכו תתייחד שם שנים והא תנינן ומוסרין לו שני תלמידי חכמים שמא יבוא עליה בדרך אמר רבי אבין ובעלה הרי שלשה אף הוא שכר לה בית והיה מעלה לה מזונו׳ ולא היה מתייחד עמה אלא בפני בניה וקרא על עצמו הפסוק היה יגעתי באנחתי ומנוחה לא מצאתי תני ר׳ יודה אומר בעלה נאמן עליה מקל וחומר ומה אם הנדה שחייבין עליה כרת הרי הוא נאמן עליה זו שאין חייבין עליה כרת אינו דין שיהא נאמן עליה אמרו לו לא אם אמרת בנידה שיש לה היתר לאחר איסורה תאמר בזו שאין לה היתר לאחר איסורה ואומ׳ מים גנובים ימתקו וגו׳. אמר להן רבי יהודה גזירת הכתוב היא והביא האיש את אשתו אל הכהן וגו׳. אמרו לו ובלבד בעדי׳.

Samuel dicit: Repudiata ipsa licita est domui suæ. In quo dissentit? Ex eo quod cum agant de æmulis, nihil memorent de repudiatis. Æmula mulieris adulterii suspectæ qua de causa prohibita est? R. Jochanan dicit: Quia odor turpitudinis eam attingit. Rab dicit: Eo quod scriptum est de illa: Pollutio in turpitudinibus.

Constitutio III. Istis interdicitur ut comedant de separatione &c. Traditio non est juxta priorem Misnam: Etenim ibi legimus: In prima dixerunt: Tres mulieres egrediuntur, & accipiunt dotem: Si dicat: Polluta ego sum tibi. Cœlum inter me & te. Et separata sum a Judæis. Dicit R. Abin: Vel si dicas juxta Misnam posteriorem; omnimode sunt solicit de te: Traditio: *Excepto marito tuo*. Excludit, si præcesserit alius concubitus seminis; *marito tuo*. Dicit Rabi Ela: Quæsierunt: *Duntaxat holocaust m matutinum*. Atqui legimus; Sicut aquæ perscutantur ipsam, ita pariter illum perscutantur; sicut illa erat interdicta marito, ita pariter erat interdicta adultero; sicut erat interdicta fratribus mariti, ita pariter erat interdicta fratribus adulteri. Sicut aquæ ipsam perscutabantur in singulis congressibus, in quibus acceperat maritum post adulterum, ita pariter illum perscutabantur. R. Abin nomine R. Ela; hoc loco intelligitur quando erat cognitum, & ibi quando non erat cognitum: R. Chijah bar Joseph misit post uxorem suam, dicens. Comitentur eam tres discipuli; quod si unus ex iis vacet necessitatibus suis, sola sit cum duobus. Atqui legimus. Et tradunt ei duos discipulos sapientum; ne forte cum ea concumbat in itinere: Dicit R. Abin: Et ejus maritus; ecce tres. Ipse quoque locabit illi domum, & illi afferet alimentum; ne sola sola sit nisi coram filio suo, & legit de seipso hunc versiculum. *Laboravi in gemitu meo, & requiem non inveni*. Traditio. R. Jehuda dicit. Maritus de illa est fide dignus argumento a minori ad majus. Si de menstruata, cujus causa rei sunt excidii, est fide dignus; de hac, cujus causa non tenentur excidio, non erit æquum ut sit fide dignus? Responderunt illi: Minime; Si dicas de menstruata, cui est permissio post interdictum, dices de hac, cui non est permissio post interdictum? Et dictum est: *Aquæ surreptæ dulciores sunt &c.* Dixit illis R. Jehuda. Decretum scriptum est: *Et adducet vir uxorem suam ad sacerdotem &c.* Responderunt illi; verumtamen cum testibus.

Con-

הלכה ד׳ היו מעלין אותה לבית דין הגדול
שבירושלם וכו׳. כשם שמאיימין עליה
שתחזור בה כך מאיימין עליה שלא תחזור
בה ואומר לה בתי אם טהורה את דבריא לך
שארת אהורה עמדי על בורייך שאין המים
האילו דומין אלא לסם יבש שהוא נתון על
גבי בשר חי ואינו מזיקו מצא שם מכרת
התחיל מחלחל ויורד רבי זכריה חתניה
רבי לוי הוה משתעי הדין עובדא רבי מאיר
הוה יליף דריש בכנישתא דחמתא כל לילי
שובא והוה תמה חדא איתתא יליפה
שמעה קליה חד זמן אזלת בעית
מיעול לביתיה ואשכחת בוצינא מיטפי אמר
לה בעלהן ה׳ הוייתה אמרה ליה מישמעא
קליה דדרושא אמ׳ לה מכך וכך דלית ההיא
איתתא עללה להכא לבייתה עד זמן דהיא
אזלה ורקקה גו אפוי דדרושא צפה ר׳ מאיר
מאיר הקודש ועבר גרמיה חשש בעייניה
אמר כל איתתא דידעה מי לחוש לעיינה
תיתי תילחוש אמרין לה מגירתא הא עייתיך
לביתיך עברי גרמיך לחשה ליה ואת רקקהונ
עייניה אתת לגביה אמר לה חכמה את
מילחוש לעיינא מאימתיה עליה אמרה ליה
לא אמר לה ורוקקין בגויה שבע זימנין והוא
טב ליה מן דרקקת אמר לה אזלין אמרין
לבעליך חד זמן אמרת לי והיא רקקה שבעה
זימנין אמרו לו תלמידיו רבי כך מבזין את
התורה אילו אמרת לו לא הווית מייתי ליה
ומלקין לה ספסליה ומרצייה ליה לאיתתיה
אמר לון ולא יהא כבוד מאיר ככבוד קונו
מה אם שם הקודש שנכתב בקרושה אמר
הכתוב שיימחה על המים בשביל להטיל שלום
בין איש לאשתו וכבוד מאיר לא כל שכן.
ואומר לפניה דברים שאינן כדיי לשומען היא
וכל משפחת בית אביה כגון מעשה ראובן
בבל ההי ומעשה יהודה בתמר אשר חכמים
יגידו אילו ראובן ויהודה ולא כחדו מאבותם
ומה שכר נטלו על כן להם לבדם ניתנה
הארץ ולא עבר זר בתוכם בשבא משה
לברכן יחי ראובן ואל ימות וזאת ליהודה רבי
חזקיה בשם ר׳ אחא ר׳ חייה דריש שלש מקר
אות לשבח ותשב כפתח עינים ואיפשר כן
אפילו זונה שבזונות אינה עושה כן אלא

Constitutio IV. Adducebant illam ad Synhedrium magnum, quod erat Hierosolymæ &c. Quemadmodum eam perterrefaciunt, ut pœniteat, *sc. ne bibat aquas*; ita pariter eam perterrefaciunt, ne pœniteat, *sc. ut bibat*; Eique dicit: Filia mea si munda es, Deo tuo confide, & audaciter bibe, quoniam aquæ iste non sunt similes nisi veneno sicco, quod si carni vivæ imponatur, nihil lædit: Si ibi inveniat vulnus dolorem affert & penetrat; Rabi Zacharias gener Rabi Levi hoc factum exposuit: R. Meir docebat differens in synagoga Chamata cunctis noctibus Sabbati, & ipse vidit, quod quædam mulier soleret audire ejus vocem. Aliquando venit, & voluit ingredi in ejus domum, & invenit lucernam extinctam; dixit illi maritus. Ubi fuisti? Respondit: Ego fui, ut audirem vocem concionatoris. Dixit. Sive hoc sive illo modo; Hæc mulier non ingredietur in hanc domum, donec eat, & exspuat in faciem concionatoris; Exploravit R. Meir in spiritu sancto, & finxit sibi dolere oculos. Dixit: Quævis mulier quæ sciat mussitare in oculos veniat, & mussitet: Dixerunt illi ejus vicinæ. Ecce afflictio tua domui tuæ: finge te esse mussitatricem, & exspue in ejus oculos. Venit ad eum; eique dixit. Scisne mussitare in oculos? Præ timore negavit. Dixit illi: Atqui exspuunt intra illum septies, & bonum illi est. Postquam exspuit, dixit illi. Abi & dic marito tuo: Semel mihi dixisti; at ego septies exspui. Dixerunt illi discipuli; Rabi. Hoc modo contemnunt legem? Si ei dixisses; eam non adduxi: Percussisset sellam, & cum ea reconciliatus esset: Dixit illis: Num honor R. Meir, erit sicut honor creatoris? Si nomen Sanctum, quod scriptum sit in sanctitate, dicit textus, quod deleatur in aquis, ad introducendum pacem inter virum & ejus uxorem: Honor Meir nonne multo magis? Et dicebat coram illa verba, quæ non erat conveniens, ut audiret ipsa, & universa familia domus patris sui? E. g. historiam Ruben cum Belka, & historiam Juda cum Thamar. Dictum est: *Quod sapientes confitentur, & non abscondunt patres suos*. At quam mercedem ea de causa receperunt? *Quibus solis data est terra, & non transivit alienus per eos*. Quando venit Mose, ut illis benediceret: *Vivat Ruben, & non moriatur. Et hoc de Juda*. R. Ezechia nomine R. Acha. R. Chijah exponit tres textus in laudem. *Sedit in ostio fontium*. Fieri non potest, ut vel meretrix impudentissima meretri cum ita faciat. Verum

שתלת עיניה לפתח שכל העינים מצפות לו אמר׳ לפניו רבון כל העולמים אל אצא ריקם מן הבית הזה דבר אחר בפתח עינים שפיתחח לו את העינים שאמרה לו פנויה אני וטהורה אני ועלי זקן מאד וגו׳. ישכיבון כתיב שהיו הנשים מביאות קיניהין לטהר לבתיהן והיו משהין אותן הקדוש בריך הוא מעלה עליהן כאילו הן שוכבין אותן אמר רבי תנחומא הדי הוא דו מקנתר לון למה תבעטון בזבחי ובמנחתי אין תימר עבירה חמורה יש באן מבריחן מן חחמורה ומקנתרן בקלה ולא הלכו בניו בדרכיו ויטו אחרי הבצע שהיו נוטלין מעשר ודנין אמר רבי ברכיה מרכתא היתה עוברת והיו מניחין צרכיהן ישרא׳ והיו הוכין עוסקין בפרקמטיא.

הלכה ה׳ אם אמרה טמיאה אני שוברת כתובתה ויוצאה וכו׳. כתיב והעמיד הכהן את האשה לפני יי׳ זה שער ניקנור כל מקום שנאמר לפני יי׳ זה שער ניקנור כתיב אם יחטא איש לאיש וגומ׳ רבי חייה בר בא ורבי יהושע בן לוי רבי חייה בר בא פתר קריידה בבועל ורבי יהושע בן לוי פתר קרייה באשה רבי חייה בר בא פתר קרייה בבועל ההין זן ומפרנס ואת אתי על רעתך ורבי יהושע בן לוי פתר קריית באשה ההין זן ומפרנס ואת תלית עינים על חורן ומבזון על הספק אמר ר׳ שמלאי בכל מקום שאת מוצא זנות את מוצא אנדרולמסיה באה בעולם קרייא אמר מקרין ואחר כך מבזין ומתניתא אמרה מבזין ואחר כך מקרין אמר רבי אילי מכיון רכתיב והעמידה וכי יושבת היית לא מחמת עמדה הראשונה היה פורע את ראשה מחלפה שיטתיה דרבי יודן תמן הוא אמר האיש מכסין אותו מלפניו והאשה מלפניה ומלאחריה והכא הוא אמר אכין תמן מכל מקום למותרה היא מתוקנת ברם הכא שמא תימצא טהורה ויתגרו בה פירחי כהונה מחלפה שיטתהון דרבנן תמן אינון אמרין האיש נסקל ערום ואין האשה נסקלת ערומה והכא אינון אמרין הכין תמן ואהבת לרעך

rum affigit oculos suos ad portam, eo quod omnes oculi illuc observant. Dixit in ejus conspectu: Domine omnium mundorum. Ne egrediar inanis ex hac domo. Alia expositio: *In ostio fontium:* Eo quod illi aperuerit oculos, illi dicens: Libera, & pura ego sum. *Et Eli erat valde senex &c. Dormiebant* scriptum est: Eo quod mulieres adducerent nidos suos ut purificarentur domibus suis; & illi eas morabantur, & Deus S. B. illis imputabat, perinde ac cum eis concumberent. Dicit Rabi Tanchuma: Ecce eos reprehendit. *Quare calce abjecistis sacrificia mea, & munera mea?* Si dicas quod in hoc sit peccatum grave; Sunt in iis qui fugiunt a gravi, & reprehendunt in levi. *Et non ambulaverunt filii illius in viis ejus, sed declinaverunt post avaritiam.* Eo quod acciperent decimam, & judicarent. Dicit R. Berakia, ex Rekata; Hoc erat peccatum quod deferebant necessitates Iraclitarum, & darent operum mercaturæ.

Constitutio V. Si dicat: Polluta ego sum: Ipsa prescindens instrumentum dotale exibat &c. Scriptum est. *Et statuet sacerdos mulierem coram Domino.* Hæc est porta Nikanoris. Ubicunque dicitur: *Coram Domino;* Intelligitur de porta Nikanoris. Scriptum est: *Si peccaverit vir in virum &c.* R. Chijah bar Ba, & R. Jehosua ben Levi; R. Chijah bar Ba explicat textum de adultero: R. Jehosua ben Levi explicat de muliere. R. Chijah bar Ba explicat textum de adultero, quod eum aluit & nutrivit. Et tu ita putas? Et R. Jehosua ben Levi exponit textum de muliere, quæ aluit & nutrivit. Et tu affixisti oculos super alium. Et contemnerunt propter dubium. Dicit R. Salmai; Ubicunque tu deprehendis scorta, deprehendis pestem, quod veniat in mundum. Textus dicit: Legunt, & postea contemnunt. Et Misna dicit; Contemnunt, & postea legunt. Dicit Rabi Elai. Postquam scriptum est; *Et statuet eam.* Num sedebat? At propter stationem priorem dissolvebat ejus comam. Diversa est sententia R. Jodan. Ibi dicitur; Tegunt virum ab anteriori parte; & mulierem tam ab anteriore, quam a posteriore. Et hoc loco ita dicit? Ibi omnimode ad mortem erat destinata. At hoc loco, ne forte deprehenderetur pura, & de ea juvenes sacerdotes contenderent. Diversa est sententia sapientum. Ibi dicunt, quod vir nudus lapideretur; at mulier nuda non lapidabatur. Ab hoc loco ita illi dicunt: Ibi agitur de præcepto. *Et diliges proximum tuum sicut teipsum.* Elige illi mortem,

במוך יבור לו מיתה קלה שבקלות ברם הכא וניוסרו כל הנשים ולא תעשינה כזימתכינה.

הלכה ו' היתה מכוסה בלבנים וכו'. מתניתא בשאינן נאין לה אבל אם היו נאין לה לא בדא מביא חבל מצרי ולמה חבל מצרי אמר רבי יצחק לפי שעשת כמעשה מצרים רבי ירמיה בעי חבל המצרי מעכב כפיפה מצרית מעכבת משל מי הן באין ייבא כיי דאמר רבי דרבי אמר אמרת המים וחומת העיר ומגדלותיה וכל צורכי העיר באין משירי הלישכה והכא כן.

הלכה ז' במידה שאדם מודד בה מודדין לו וכו'. תני בשם רבי מאיר במדה שאדם מודד בה מודדין לו מאי טעמא בסאה בסאה סאה אין לו אלא סאה מניין לרבות תרקב וחצי תרקב וקב וחצי קב ורובע ותומן וחצו תומן ואוכלא תלמוד לומר כי כל סאון סואן ברעש ריבה כאן סאות הרבה אין לי אלא דבר שהוא של מידה מניין לפרוטות קטנות שהן מצטרפות לחשבון מרובה תלמוד לומר אחת לאחת למצוא חשבון בנוהג שבעולם אדם נכשל בעבירה שחייבין עליו מיתה בידי שמים מת שורו אבדה תרנגולתו נשברה צלוחיתו נכשל באצבעו והחשבון מתמצה דבר אחר אחת מתארעה לאחת והחשבון מהמצה וכמה הוא מייעוי חשבון עד אחת תני בשם ר' מאיר כשם שיש דיעות במאכל ובמשתה כך יש דיעות באנשים יש לך אדם זבוב נופל לתוך כוסו והוא נוטלו וזורקו ושותהו זה כשאר כל האדם שהוא רואה את אשתו מדברת עם שכיניה ועם קרוביה או יש לך אדם שפורח זבוב על גבי כוסו והוא נוטלו ושיפכו ואינו טועמו זה הוא חלב רע באנשים שנתן עיניו בה לגרשה ויש לך אדם זבוב שוכן על כוסו והוא נוטלו ומניחו כסורת שהוא זה פפוס בן יהודה שנעל את הדלת כפני אשתו אמרין ליה נהיגין הוון אבהתך עבדין כן יש לך אדם זבוב מת לתוך כיוסו והו' נוטלו ומוצצו ושותיהו זה הרשע שהו'

quæ sit levis inter levissimas. At hic agitur de præcepto. *Et discent omnes mulieres, ne faciant secundum scelus earum.*

Constitutio VI. Si fuerit induta vestibus albis. Misna agit, quando illi non sint elegantes. At si fuerint illi elegantes, nihil inservit. Afferebat funem Ægyptium; Qua de causa funem Ægyptium? Dicit R. Isaach: Quia operata est juxta opus Ægyptiorum. R. Jeremia contendit, quod funis Ægyptius impediat; Canistrum Ægyptium impediebat. Unde adducebantur? Adducebantur juxta mentem Rabi; Etenim Rabi dicit. Fossa aquarum, & murus civitatus, & ejus turres, & omnia, quæ necessaria erant civitati, adducebantur ex reliquiis conclavis. Et similiter hoc loco.

Constitutio VII. Mensura qua homo metitur, remetiuntur ei &c. Traditio nomine R. Meir: Mensura qua homo metitur, remetiuntur ei. Qua de causa? In sato satum, in sato satum; Non probo nisi de sato, unde probatur ad includendum modio, & dimidio modium, cabo & dimidium cabum, & quartarium, & sextarium, & corbem? Ex eo quod dictum est: *Quia omnis pugnans pugnat tumultu.* Includit hoc loco sata multa. Non probo nisi de re in qua sit mensura, unde probatur de particulis minutis, quæ conjungantur ad computationem multorum? Ex eo quod dictum est: *Unum & alterum ut invenirem rationem.* Hæc est consuetudo in mundo, si homo cadat in peccatum, cujus causa rei sint mortis cœlitus infligendæ; moritur ejus bos, amittitur ejus gallina; rumpitur ejus scutella; impingit in suum digitum, tum ratio invenitur. Alia expositio. Unum cum altero conjungitur; & ratio instititur, & quando invenitur ratio usque ad unum? Traditio nomine R. Meir. Sicut sunt opiniones in cibo, & in potu, ita quoque sunt opiniones in viris. Est tibi homo, si musca cadat in ejus poculum, eam tollit, & spargit, & bibit: Iste est sicut ceteri homines, qui vident uxorem suam colloquentem cum suis vicinis, & propinquis. Aut est homo, cum musca evolarit super ejus poculum, & eam tollit, & effundit, & non gustat; iste partitur malum in hominibus, ut det libellum, ut eam repudiet: Est tibi homo, qui cum musca habitat in ejus poculo, tollit, & relinquit qualis illa est; Iste est Pappus ben Jehuda, qui clausit portam coram uxore sua. Dixerunt illi: Soliti sunt patres tui ita facere? Est homo, qui cum musca mortua sit in suo pocuio, eam tollit, & educit, & bibit. Hic est impius, qui videns uxorem suam con-

רואה את אשתו לבה גס בעבדיה ליבה גס
בשפחותיה והוא מצוה עליה לגרשה שנ׳
ויצאה מביתו והלכה והיתה לאיש אחר הכתוב
קראו אחר שאינו בן זוג של ראשון שהוא
הוציא את אשתו משום ערוה והלה נכשל
בה אם זכה הוא לשמים הרי הוא מגרשה
ואם לאו סוף שהיא קוברתו שנ׳ או כי ימות
האיש האחרון ראוי היה זה למיתה שהאשה
הזאת הכניס לתוך ביתו שמואל אמר פורשים
מן המזנה ואין פורשין מביתה ואתייא כיי
דמר רבי יוחנן אשת איש שזינתה הוולדות
לבעל מפני שרוב בעילות מן הבעל כתוב
אחד אומר לצבות בטן ולנפיל ירך וכתוב
אחר אומר וצבתה בטנה ונפלה יריכה וכתוב
אחר אומר בתת יי׳ את ירכך נופלת ואת
בטנך צבה מקרא אחד מכריע שני מקראות
אמר רבי מנא כאן למעשה וכאן לתנאין
אמר ר׳ אבין ואפילו תימר כאן וכאן למעשה
כאן וכאן לתנאין לצבות בטן ולנפיל ירך
לבולך וצבתה בטנה ונפלה יריכה לאשה הדעת
מכרעת ירך התחילה בעבירה תחילה ואחר
כך הבטן לפיכך תלקה הירך תחילה ואחר כך
הבטן ושאר כל הגוף לא פלט רבי אבא
בריה דרבי פפי עבד לה אפטרה מה אם
מידת הפורענות מעוטה אבר אחד לוקה
ושאר כל האיברים מרגישין מידת הטובה
המרובה על אחת כמה וכמה.

הלכה ח׳ שמשון הלך אחרי עיניו וגו׳.
תני רבי אומר לפי שתחילת קלקלתו בעזה
לפיכך עונשו בעזה והכתיב וירד שמשון
תמנתה אמר רבי שמואל בר נחמן דרך נישואין
היו כתוב אחד אומר וירד שמשון תמנתה
וכתוב אחר אומר הנה חמיך עולה תמנתה
רב אמר שתי תימניות היו אחת של יהודה
ואחת של שמשון רבי סימון אמר המנתה
אחת היא ולמה כתב בה עליה וירידה לא
של יהודה על ידי שהיתה לשום שמים לפיכך
כתיב בה עלייה ושל שמשון על ידי שלא
היתה לשם שמים כתיב בה ירידה אמר רבי
אייבו בר נגרי כגון הדא בית מעיין שיורדין
בה מפלטתה ועולין בה מטיבריה כתיב
ויבואו עד כרמי תמנתה אמר רב שמואל

confidentem in servis suis, & in ancillis suis; est illi præceptum, ut eam repudiet. Dictum est enim. *Et egressa fuerit e domo ejus, abieritque, & fuerit viro alteri*. Textus eum vocat alterum, quia non est similis primo, qui ejecit uxorem suam propter turpitudinem, & ipse impegerit in eam. Si dignus sit cœlo, eam repudiabit; Si minus, finis erit, ut eum sepeliat. Dictum est enim: *Vel cum mortuus fuerit vir ille posterior*. Dignus ille fuit morte, eo quod introduxerit eam in domum suarum. Samuel dicit: Separant ab alimento, at non separant a domo. Et concluditur juxta illud, quod dicit R. Jochanan. Si uxor viri scortetur; nati erunt marito, cum major pars concubituum sit a marito. Textus alter dicit: *Ad tumorem ventris, & dejectionem femoris*. Et alter dicit: *Intumescetque venter ejus, & cadet femur ejus*. Et alter dicit: *Quum dederit femur tuum cadens, & ventrem tuum tumescentem*. Unus textus duos textus conciliat. Dicit R. Mena. Hic agitur de facto, & ibi de conditionibus. Dicit R. Abin: Vel si dicas utrobique de facto; & similiter utrobique de conditionibus: *Ad tumorem ventris & dejectionem femoris*. Intelligitur de adultero. *Intumescetque venter ejus, & cadet femur ejus*. Intelligitur de muliere. Hic est sensus, femur incepit in peccato, & deinde venter; idcirco patitur femur a principio, & deinde venter, & reliquum corpus non erit immune. R. Aba bar Papi fecit hunc consensum. Si in proprietate pœnæ, quæ minor est, membrum unum vapulat, & reliqua omnia membra commoventur; In proprietate boni, quæ major est, quanto magis?

Constitutio VIII. Samson incessit post oculos suos &c. Traditio. Rabi dicit: Quia principium corruptionis in Assa fuit, idcirco punitus fuit in Assa. Et scriptum est: *Et descendit Samson Thimnatham*. Dicit R. Samuel bar Nachmani. Consuetudo nubentium fuit. Textus alter dicit: *Ecce socer tuus adscendit Thimnatam*. Rab dicit: Duæ sunt Thimnatha, altera Judææ, & altera Samson. R. Simon dicit. Thimnatha una erat; & cur in ea scriptum est: adscensus, & descensus. Ratio est, quod Thimnatha Judææ erat nomine cœlorum; idcirco in ea scriptum est adscensus; & Thimnatha Samson, eo quod non esset nomine cœlorum, scriptum est descensus. Dicit R. Aibo bar Nigri. Juxta illud quod dictum est. Beth Majin unde descendunt in Palathatha, & adscendunt Tiberiadem. Scriptum est: *Et venerunt usque ad vineas Thimnatha*. Dicit

בר רב יצחק מלמר שהיו אביו ואמו מראין לו
כרמי תמנתה זרועים כלאים ואומרים לו בני
כשם שכרמיהן זרועין כלאים כך בנותיהם
זרועות כלאים ואביו ואמו לא ידעו כי מיי׳
היא כי תואנה הוא מבקש מפלשתים אמר
רבי לעזר בשבעה מקומות כתיב לא תתחתן
בם אמר ר׳אבין לאסור שבעה עממין והכא
הוא אמר הכין אמר רבי יצחק אם ללצים
הוא יליץ כתיב ותחל רוח יי׳ לפעמו במחנה
דן בין צרעה ובין אשתאול תרין אמורין חד
אמר בשעה שהיה רוח הקודש שורה עליו היו
פסיעותיו במצרעה לאשתאול וחורנה אמ׳
בשעה שהיתה רוח הקירש שורה עליו היו
שערותיו מקישות כזוג וקולן הולך כמצרעה
לאשתאול ויברכהו יי׳ רבי הונא בשם רבי
יוסי שהיתה תשמישו שוה לכל ארם כתיב
ואנקמה נקם אחת משתי עיני מפלשתים
אמ׳ ר׳ אחא אמר לפניו רבונו של עולם תן
לו שכר עיני אחת בעולם הזה ושכר עיני
אחרת מותקנת לי לעתיד לבוא כתוב אחד
אומר וישפוט את ישרא׳ ארבעים שנה וכתוב
אחר אומר והוא שפט את ישרא׳ לעשרים
שנה אמר רבי אחא מלמר שהיו הפלשתים
יריאים ממנו עשרים שנה לאחר מותו כררך
שהיו יריאים ממנו עשרים שנה בחיין אבשלום
נתגווה בשערו ר׳ חנינה אמר בחרובית גדולה
יתה אמר ר׳ חנינה כד סלקית להכא נסבת
איזורה דברי ואיזורא דחמוי מקפא בורתא
דחרוביתא דארעא דישרא׳ ולא מטין וקצית חד
חרוב ונגד מלא ידויי דבש אמר ר׳ יונתן יפה
סיפסוף שאכלנו בנערותינו מפנקריסין שאכלנו
בזקנותינו די ביומוי אישתני עלמא אמר ר׳ חייא
הבר בא בראשונה היתא סאה ארבלית מוציא
סאה סולת סאה קמח סאה קיבר סאה סובין
סאה מורסן וכרון אפילו חרא בחרא לא קיימא
כתיב וכאבשלום לא היה איש יפה בכל ישרא׳
להלל אמר יכול בכל תלמוד לומר מכף רגלו
ועד קרקו לא היה בו מום כתיב ולו הורה

cit R. Samuel bar R. Isaach; Docetur, quod ejus pater & mater illi ostenderint vineas Thimnatha satas heterogeneis; eique dixerint. Fili mi; Sicut eorum vineæ sunt satæ heterogeneis; Ita pariter eorum filiæ sunt generatæ ex heterogeneis. *Et pater & mater ejus nesciebant, quod a Domino esset, & quæreret occasionem contra Philistæos.* Dicit R. Eliefer. In septem locis scriptum est. *Non facietis societatem cum eis.* Dicit R. Abin: Ad prohibendum septem populos. Et tu hoc loco ita dicis? Dicit R. Isaach. *Ipse deludit irrisores.* Scriptum est: *Et cœpit Spiritus Domini agere eum in castris Dan inter Zora & Eschthael.* Duo dicunt, alter dicit; quo tempore Spiritus Sanctus habitavit in eo, ejus gradus erant in Zora ad Eschthael, & alter dicit: Quo tempore in eo habitavit Spiritus Sanctus ejus cæsaries erat dura & fortis sicut forfex, & ejus vox incedebat a Zora ad Eschthael. *Et benedixit eum Dominus.* R. Huna nomine R. Jose. Quod ejus servitium æquale esset omnibus hominibus: scriptum est. *Et ulciscar ultionem unam ex ambobus oculis meis de Philistæis.* Dicit R. Acha. Dixit coram illo: Domine mundi; Da mihi mercedem oculi unius in hoc seculo; & mercedem oculi unius mihi præparata in seculo futuro. Alter textus dicit: *Et judicavit Israel quadraginta annis*; Et alter dicit: *Et ipse judicavit Israel viginti annis.* Dicit R. Acha: docetur, quod Philistæi ab eo timuerint viginti annis post ejus mortem, sicut ab eo timuerunt viginti annis dum viveret. Absalom superbiit cæsarie. R. Chanina dicit: Sicut siliqua magna fuit. Dicit R. Chanina: Quando huc adscendi, sumsi cingulum mei filii, & cingulum soceri, & eis præcinxi ramum siliquæ terræ Israel, & adhuc superfuit; & incidi siliquam, & ex ea diffluens mel implevit meas manus. Dixit R. Jochanan; melior fuit fructus serotinus, quem comedimus in pueritia nostra, quam primitivus, quem comedimus in senectute nostra; eo quod iis diebus consenuerit mundus. Dicit R. Chijah bar Ba. Antiquitus satum Arbelit producebat satum similæ, satum farinæ, satum furfuris, & satum furfuris ex furfure, & satum furfuris ex furfere. Et hoc tempore. Vel unum in uno non consistit. Scriptum est: *Non erat vir pulchrior ut Absalom in universo Israel decorus valde.* Crederem in omnibus? Idcirco dictum est. *A planta pedis ejus usque ad verticem ejus.* Scriptum est: *Et illi erat filius, & nomen ejus Saul electus & bonus, & non erat vir de filiis Israel melior illo.* Cre-

בן ושמו שאול בחיר וטוב ואין איש מבני
ישרא׳ טוב ממנו יכול בכל׳ תלמוד לומר
משכמו ומעלה גבוה מכל העם אבל באבנר
מהו אומ׳ הלוא תרעו כי שר וגדול נפל ביום
הזה מישרא׳ ואבנר למה נהרג רבי יהושע
בן לוי ורבי שמעון בן לקיש ורבנן רבי יהושע
בן לוי אמר על ידי שעשה דמן של נערים
שחוק יקומו נא הנערים וישחקו לפנינו רבי
שמעון בן לקיש אמר על ידי שהקדים שמו
לשמו של דוד הדא הוא דכתיב וישלח אבנר
מלאכים אל דוד תחתיו לאמר למי ארץ כתיב
מן אבנר לדוד ורבנן אמרין על ידי שלא
הניח לשאול להתפייס מדוד הדא הוא דכתיב
ואבי ראה גם ראה את כנף מעילך בידי
אמר ליה מה את בעי מן גלנוי דהרן בסירה
הוערת וכיון שבאו למעגל אמר לו והלא תענה
אבנר גבי כנף אמרת בסירה הערת חנית
וצפחת בסירה הוערת ויש אומרים על ידי
שהיתה ספק בידו למחות בנוב עיר הכהנים
ולא מיחה ולפי שגנב שלשה גניבות לב
אבין ולב בית דין ולב אנשי ישראל לב אביו
דכתיב ויהי מקץ ארבעים שנה כל עצמו של
דוד לא מלך אלא ארבעים וכאן הוא אמר
הכין אלא בשעה ששאלו ישרא׳ מלך כי נדר
נדר עבדך אמר ליה ומה את בעי כרון אמר
ליה כתוב חד פיתק דתרין גוברין דנסבינון
עימי אמר ליה אמור לי למאן ראת בעי
ואנא כתוב אמ׳ ליה כתוב לה סתם ואנא
למאן דבעי אנא נסב כתב ליה סתם אזל׳
וצמת ליה תרין תרין גוברין עד רצמת
ליה מאתן גוברין הדא הוא דכתיב ואת
אבשלום הלכו מאתים איש מירושלם קרואים
והולכים לתומם קרואים מדוד והולכים לתומם
מאבשלום נלא ידעו כל דבר מעצת אחיתופל
ר׳ הונא בשם ר׳ אחא וכולהו ראשי סנהדריות
היו וכיון דחמון מילייא אתיין לידי חילופין
אמרין רבון כל העולמים נפלה נא ביד דוד
ואל יפול דוד בידינו שאם אנו נופלין ביד דוד
הרי הוא מרחם עלינו ואם חס ושלום יפול
דוד בידינו אין אנו מרחמין עליו הוא שדוד
אמר פדה בשלום נפשי מקרב לי כי ברבים

Crederem in omnibus? Idcirco dictum est. *Ab humero & sursum eminebat super omnem populum*. At de Abner quid dictum est? *Num ignoratis quoniam princeps, & maximus cecidit hodie in Israel?* At Abner qua de causa occisus est? R. Jehosua ben Levi, & R. Simeon ben Lakisch, & sapientes? R. Jehosua ben Levi dicit: Eo quod sanguinem puerorum illuserit. *Surgant, quæso, pueri, & ludant coram nobis*. R. Simeon ben Lakisch dicit: Eo quod præposuerit nomen suum nomini David: Hoc est quod scriptum est: *Et misit Abner nuncios sua vice, dicendo; cuinam est terra? Scriptum est. Ab Abner ad David*. Et sapientes dicunt: Eo quod non permiserit ut Saul reconciliaretur cum David. Hoc est quod scriptum est. *Pater mi, vide oram clamydis tuæ in manu mea*. Dixit: Quid vis dicere, quod frustum pallii adhæserit spinæ? Et quando venerunt in circulum; *Dixit: Non ne respondes Abner?* Oram dices, quod adhæserit spinæ, num lancea & scyphus adhæsit spinæ? Et alii dicunt; eo quod esset in ejus manu decretum, ut parceretur. Nob civitati sacerddotum, & noluit parcere. Et quoniam furatus est tria furta, scilicet cor patris sui, cor synhedrii, & cor Israelitarum: Cor patris sui; scriptum est: *Et fuit in fine quadraginta annorum*. Omne tempus, quo regnavit David, non fuit nisi quadraginta annorum. Et hoc loco ita dicit? At initium faciendum est ab eo tempore, quo Israelitæ petierunt regem. *Vovens enim vovit servus tuus*. Dixit illi: Quid nunc petis? Respondit: Scribe unum pittacium duorum virorum fortium, qui periclitentur mecum: Dixit illi: Dic mihi, qua de causa hoc petis, & ego scribam? Respondit: Scribe absolute, & ego accipiam. Scripsit illi absolute; Abiit, & conjunxit binos viros fortes, donec conjunxit ducentos viros fortes. Hoc est quod scriptum est. *Porro cum Absalom erant ducenti viri de Hierusalem vocati, euntes simplici corde: vocati a David; euntes simplici corde* cum Absalom: *Et ignorantes causam consilii Achithophel*. R. Huna nomine R. Acha. Et omnes erant præfecti Synhedriorum; Et postquam rem considerarunt, quod venissent in statum innovationum. Dixerunt: Domine mundorum; Cadamus, quæso, in manum David; at non cadat David in manus nostras; Etenim si nos cadamus in manus David, miserebitur nostri, si vero cadat David in manus nostra, quod absit illius non miserebimur; Hinc David dixit: *Redimet in pace animam meam ab his qui* ap-

היו עמרי ולב בית דין ויאמר אבשלום מי ישימני שופט הארץ וגו׳. ויעש אבשלום כדבר הזה ולב אנשי ישראל ויגנב אבשלום את לב אנשי ישראל.

הלכה ט׳ וכן לעניין הטובה מרים המתינה למשה שעה אחת שנאמר ותתצב אחותו מרחוק וגו׳. לפיכך נתעכבו לה ישראל שבעת ימים במדבר שנאמר והעם לא נסע עד האסף מרים אמר רבי יוחנן פסוק זה ברוח הקודש נאמר ותתצב אחותו ראיתי את יי׳ נצב על המזבח אחותו אמור לחכמה אחותי את מרחוק מרחוק יי׳ נראה לי לדיעה כי מלאה הארץ דיעה את יי׳ מה יעשה לו כי לא יעשה יי׳ אלהים דבר כי אם גלה סודו עבדיו הנביאים.

הלכה י׳ יוסף זכה לקבור את אביו ואין באחיו גדול ממנו וגו׳. אמר רבי יצחק כבוד חי העולמים היה עמהן כתיב ויבואו עד גורן האטד וכי יש גורן לאטד אמר ר׳ שמואל בר נחמן חיזרנו בכל המקרא ולא מצינו מקום ששמו אטד אלא מהו אטד אילו הכנענים שהיו ראויין לידוש כאטד ובאי זו זכות ניצולו בזכות וירא יושב הארץ הכנעני את האבל בגורן האטד ומה חסד עשו עמו רבי אלעזר אמר אזוריהם התירו ר׳ שמעון בן לקיש אמר קישרי כתפיהן התירו רבנן אומרין זקפו קומתן אמר רבי יודן בר שלום הראו באצבע ואמרו אבל כבד זו למצרים ומה אם אילו שלא עשו חסד לא בידיהן ולא ברגליהן ראו מה פרע להן הקב״ה ישראל שהן עושין חסד בידיהן וברגליהן עם גדוליהן ועם קטניהן על אחת כמה וכמה אמר רבי אבהו כל אותן שבעים יום שבין אינרות לאינרות כנגד שבעים יום שעשו המצריים חסד על אבינו יעקב כתיב ויקונן דוד את הקינה הזאת וגומ׳ ויאמר ללמד לבני יהודה קשת לא מסתברא דלא ללמד בני יהודה מי היה אלא אמר דוד כיון שהצדיקים מסתלקין השונאין באין ומתגרין בישראל הלא היא כתובה על ספר

appropinquant mihi, quoniam inter multos erant mecum. Et cor Synhedrii: *Et dixit Absalom; Quis me constituat judicem super terram? &c. Et fecit Absalom juxta verbum hoc:* Et cor Israelitarum: *Et furatus est Absalom cor virorum Israel.*

Constitutio IX. Eadem ratio in mensura bonis &c. Mirjam adstitit Mosi horam unam. Dictum est enim. *Adstitit ejus soror ejus e longinquo &c.* Idcirco eam præstolati sunt Israelitæ per septidurum in deserto. Dictum est enim: *Et populus non est profectus, donec congregaretur Mirjam.* Dicit R. Jochanan: Hic textus in Spiritu Sancto dictus est: *Adstitit ejus soror. Vidi Dominum stantem super altare. Ejus soror. Dic sapientiæ: Soror mea tu. E longinquo. E longinquo Dominus apparuit mihi: Cognitura. Quia repleta est terra scientia Domini.* Quid fecit illi? *Quia non facit Dominus Deus verbum, nisi revelaverit secretum suum ad servos suos prophetas.*

Constitutio X. Joseph dignus factus est ut sepeliret patrem suum; & in ejus fratribus nemo fuit illo major &c. Dicit R. Isaach: Honor vitæ seculorum erat cum eis. Scriptum est: *Et venerunt usque ad aream cynosbati.* Num erat area cynosbati? Dicit R. Samuel bar Nachman: Perlegi totam scripturam, & non inveni locum, cui esset nomen אטד. At quid significat אטד? Isti sunt Chananæi, qui digni erant, ut triturarentur in cynosbato. Et quonam merito servati sunt? Hoc merito. *Et videns habitator terræ Chanaam luctum in Gorea-Atad.* Et quam misericordiam fecerunt cum eo? R. Eliefer dicit. Dissolverunt sua cingula. R. Simeon ben Lakisch dicit: Ligamina humerorum suorum dissolverunt. Sapientes dicunt. Erexerunt suas summitates. Dicit R. Jodan bar Solon. Indicarunt digito & dixerunt. Luctus gravis hic est Ægyptiis, qui non fecerunt misericordiam manibus, & pedibus suis, videte, quid retribuerit Deus S. B. Israelitis, qui faciunt misericordiam manibus & pedibus suis, quanto magis. Dicit Rab. Omnis isti septuaginta anni, qui deprehenduntur inter literas, & literas reputantur contra septuaginta dies, quibus Ægyptii fecerunt misericordiam cum patre nostro Jacob. Scriptum est: *Et planxit David planctum hunc &c. Et dixit, ut docerent filios Juda arcum.* Non ex opinione, quod non doceret filios Juda, quid esset; sed dixit David; quando justi moriuntur, veniunt osores, & contendunt contra Israel. Hoc est quod scriptum est: *Sicut scriptum est in libro justorum.* Duo dicunt; Alter dicit: Hic est liber Genesis; & alter dicit: Hic est quin-

הישר תרין אמורין חד אמר זה ספר בראשית וחרנה אמר זה חומש הפיקודים מאן דאמר זה ספר בראשית ניחא ומאן דאמר זה חומש פקודי' מה מלחמה היתה שם ובני ישראל נסעו מבארות בני יעקן מוסרה שם מת אהרן וכי במוסירות מת אהרן והלא בהר ההר מת הדא היא דכתיב ויעל אהרן הכהן אל הר ההר וימת שם אלא כיון שמת אהרן ונסתלקו ענני כבוד וביקשו הכנענים להתגרות בישראל הדא היא דכתיב וישמע הכנעני מלך ערד יושב הנגב כי בא ישראל דרך האתרים מהו דרך האתרים משע שמת אהרן התייר הגדול שלהן שהיה תר להן את הדרך בואו ונתגרה בהן וביקשו ישראל לחזור למצרי' ונסעו לאחריהן שמונה מסעות ורץ אחריו שבטו של לוי והרג בהן שמונה משפחות אף הן הרגו ממנו ארבע הדא היא דכתיב לעמרמי ליצהרי לחברוני לעוזיאלי אימתי חזרו בימי דוד הדא היא דכתיב יפרח בימיו צדיק אמרו מי גרם לנו כל הדמים הללו אמרו על שלא עשינו חסד עם אותו הצדיק והלכו וקשרו לו הספד וגמלו לצדיק חסד והעלה עליהם הכתוב כאילו מת שם ונקבר שם שגמלו לצדיק חסד עמו ר' קריספא בשם רבי יוחנן עמו עם נפשך את עבד אמר ר' חמא בר חנינא משל למלך שהיה משיא את בנו ובא איפרכוס לטעון באפיריון ולא הניחו לו אמר המלך הניחו לו למחר הוא משיא את בתו ואני מכבדו כמה שכיבדני ככתוב אנכי ארד עמך מצרים ואנכי אעלך גם עלה מה תלמוד לומר גם עלה אמר אותך אני מעלה ושאר כל השבטים אני מעלה מלמד שכל שבט ושבט העלה עצמות ראש שבטו עמו תני בשם רבי יודה אילולא שהדבר כתוב לא היה איפשר לאומרו מלמד כשמת משה היה הוטל על כנפי שכינה בארבעת מיל מנחלת בני ראובן עד נחלת בני גד שמת בנחלת בני ראובן ונקבר בנחלת בני גד ומניין שמת בנחלת בני ראובן שנאמ' ובני ראובן בנו את חשבון ואת אלעלה ואת קריתים ואת נבו וכתיב עלה אל הר העברים

quintus numeratorum: Qui dicit, quod hic sit liber Genesis; concedatur; Qui dicit, quod hic sit quintus numeratorum. Quale bellum ibi fuit? *Et filii Israel profecti sunt de Beeberot filiorum Jaacan in Moseroth, ubi mortuus est Aharon*: Num in Moseroth mortuus est Aharon? Atqui in hor halar mortuus est. Scriptum est enim: *Adscenditque Aharon sacerdos in Hor habar, & mortuus est ibi*. At postquam mortuus est Aharon, recesserunt nubes gloriæ, & quæsierunt Chananæi contendere cum Israel. Hinc scriptum est: *Et audivit Chananæus rex Arad habitans in meridie, quod veniret Israel via exploratorum*. Quid significat דרך אתרים? Audivit quod mortuus esset Aharon, erat explorator maximus inter illos, qui exploravit eis viam. Venierunt, & contenderunt cum illis; & voluerunt Israelitæ redire in Ægyptum; & profecti sunt retro octo profectiones, & cucurrit post eos tribus Levi, & occidit ex eis octo familias; ipsi quoque ex eis quatuor occiderunt. Hinc scriptum est: *Arami, Itzari, Cheuroni, Usieli*. Quando redierunt? Diebus David. Hinc scriptum est: *Orietur in diebus ejus justus*. Dixit: Quis perfecit nobis hos sanguines? Dixerunt: Quia non fecimus miseritordiam cum hoc justo; Et euntes statuerunt illi planctum, & retribuerunt justo misericordiam: Et illis imputavit textus perinde ac ibi mortuus & sepultus esset; eo quod cum illo retribuerint justo misericordiam. R. Charsipha nomine R. Jochanan. Cum eo, cum anima tua tu facis. Dicit R. Chama bar Chanina; Parabola de rege, qui despondet filium suum, & venit procurator, ut portet eum in lectum: at illi non permittunt. Dicit rex: Permittite illi; Postridie ipse despondebit filiam suam; & ego honorabo illum, sicut me honoravit; sicut scriptum est: *Ego descendam tecum in Ægyptum, & ego reducam te etiam reducendo*. Cur dictum est גם עלה? Dixit: Te ego reducam, & reliquas tribus ego reducam. Docetur, quod singulæ tribus reduxerint ossa principis suæ tribus secum. Traditio nomine R. Jehuda. Si non dixisset textus, non potuisset dici. Docetur; quando mortuus est Mose, ipse portatus est a divinitate quatuor milliariis ab hæreditate filiorum Ruben usque ad hæreditatem filiorum Gad; Etenim mortuus est in hæreditate filiorum Ruben, & sepultus est in hæreditate filiorum Gad. Et unde probatur quod mortuus fuerit in hæreditate filiorum Ruben? Ex eo quod dictum est: *Et filii Ruben ædificarunt Hesbon, & Halhala, & Charjathiim, & Nebo*. Et similiter dictum est: *Adscende*

הזה הר נבו ומות בהר אשר אתה עולה שמה ומניין שנקבר בנחלת בני גד שנ׳ ולגד אמר ברוך מרחיב גד וגו׳. כי שם חלקת מחוקק ספון והקב״ה היה אומר ויתא ראשי עם ומלאכי שרת היו אומרי׳ צדקת יי׳ עשה וישרא׳ היו אומרין ומשפטיו עם ישרא׳ אילו ואילו היו אומרי׳ יבוא שלום ינוחו על משכבותם הולך נכוחו.

פרק ב׳.

א׳ היה מבוא את מנחתה בכפיפה מצרית ונותנה על ידיה כדי ליינעה כל המנחות תחילתן וסופה בכלי שרת וזו תחילתה בכפיפה מצרית וסופה בכלי שרת כל המנחות טעונות שמן ולבונה וזו אינה טעונה לא שמן ולא לבונה כל המנחות באות מן החיטים וזו אינה באה אלא מן השעורים מנחת העומר אף על פי שהיא באה מן השעורים היא באה גרש וזו היתה באה קמח רבן גמליאל אומר כשם שמעשיה מעשה בהמה כך קר בנה מאכל בהמה.

ב׳ היה מביא פיילי של חרש חדשה ונותן לתוכה חצי לוג מים מן הכיור רבי יהודה אומר רביעית כשם שהוא ממעט בכתב כך הוא ממעט במים נכנס להיכל ופנה לימינו ומקום היה שם אמה לע אמה וטבלה של שייש וטבעת היתה קבועה בה כשהוא מגביהה נוחל עפר מתחתיה ונותן כדי שיראה על פני המים שנאמר ומן העפר אשר יהיה בקרקע יקח הכהן ונתן אל המים.

ג׳ בא לו לכתוב את המגלה מאי זה מקום היה כותב אם לא שכב איש אותך ואת כי שטית תחת אישך וגו׳. ואינו כותב והשביע הכהן את האשה בשבועת האלה וכותב יתן יי׳ אותך לאלה ולשבועה בתוך עמך בתת יי׳ את ירכך נופלת ואת בטנך צבה ובאו המים המאררים האל הבמעייך לצבות בטן ולנפיל ירך ואינו כותב ואמרה האשה אמן אמן.

ד׳ ר׳ יוסי אומר לא היה מפסיק ר׳ יהודה אומר כל עצמו אינו כותב אלא יתן יי׳ אותך

ſcende ad montem Abarim; Iſte eſt mons Nebo; *Et morieris in monte, ad quem tu aſcendis.* Et unde probatur, quod ſepultus fuerit in hæreditate filiorum Gad? Ex eo quod dictum eſt: *Benedictus dilatans Gad &c. quod ibi eſſet portio ſcribæ abſcondita.* Et Deus S. B. dixit: Et venerunt duces populi. Et Angeli miniſterii dicebant: *Juſtitiam Dominus fecit.* Et Iſraelitæ dicebant: *Et judicium ſuum cum Iſrael.* Tam iſti quam illi dicebant. Veniat pax, & quieſcat in habitaculis eorum; & procedat in occurſum ejus.

CAPUT II.

I. Afferebat munus in corbe ſaligna, & dabat ſuper manus ejus, ut fatigaretur. Reliqua omnia munera tam in principio quam in fine in vaſis miniſterii erant: At hujus munus in principio erat in corbe ſaligna, & in fine in vaſis miniſterii. Omnia munera requirebant oleum & thus, at hujus munus non requirebat neque oleum neque thus. Omnia munera afferebantur ex tritico, at hujus munus afferebatur ex hordeo; Licet munus manipuli afferretur ex hordeo, tamen afferebatur ex polline, at hujus munus afferebatur ex farina. Raban Gamaliel dicit; ſicut ejus opera erant opus belluæ, ita pariter ejus munus afferebatur ex cibo belluarum.

II. Afferebat phialam fictilem novam, & in eam indebat dimidium logi aquarum ex labro. R. Jehuda dicit quartarium: Sicut minuebat in ſcriptura, ita pariter minuebat in aquis: Ingrediebatur in atrium, & ſe convertebat ad ejus dextram; ibi erat locus, ubi erat foſſa unum cubitum patens quaquaverſum, ibique erat tabula marmorea, cui affixus erat annulus; & quando eam elevabat, ſumebat pulverem, qui ſub illa erat, & indebat aquis, ut conſpici poſſet in ſuperficie aquarum; Dictum eſt enim. *Et de pulvere qui erit in ſolo tentorii, accipiet ſacerdos, & indet in aquas.*

III. Veniebat ad ſcribendum volumen. Unde ſcribebat? Ex eo quod dictum eſt: *Si non concubuit vir &c. Sin autem tu declinaſti ſub marito tuo &c.* At non ſcribebat: *Et adjurabit ſacerdos mulierem.* At ſcribet: *Det te Dominus in maledictionem, & in juramentum; & veniant aquæ maledictionem inferentes iſtæ in viſcera tua ad tumorem ventris, & dejectionem femoris.* At non ſcribet: *Et dicet mulier amen amen.*

IV. R. Joſe dicit: Nihil omittebat. R. Jehuda dicit; Hæc omnia non ſcribet, ſed: *det te Dominus in maledictionem, & in*

לאלה ולשבועה בתוך עמך בתת יי׳ את ירכך נופלת ואת בטנך צבה ובאו המים המאררים האלה במעייך וגו׳. ואינו כותב ואמרה האשה אמן אמן.

ה׳ ואינו כותב לא על הלוח ולא על הנייר ולא על הדיפתרא אלא על המגילה שנ׳ בספר ואינו כותב לא בקומוס ולא בקלקנתוס ולא בכל דבר שהוא רושם אלא בדיו שנאמר ומחה כתב שהוא יכול להימחות.

ו׳ ולמה היא אומרת אמן אמן על האלה אמן על השבועה אמן מאיש זה אמן מאיש אחר אמן שלא נשמיתי ואם נטמיתי יבואו בי אמן שלא שטיתי ארוסה ונשואה שומרת יבם וכנוסה רבי מאיר אומר אמן שלא נטמיתי אמן שלא אטמא.

ז׳ הכל שוין שאינו מתנה עמה קודם לשנתארסה ולא משנתגרשה נסתרה לאחר וניטמאת ואחר כך החזירה לא היה מתנה עמה זה הכלל כל שתיבעל ולא תהא אסורה לו לא היה מתנה עמה.

סליק פירקא.

חלכה א׳ היה מביא את מנחתה וכו׳. כתיב וביד הכהן יהיו מי המרים המאררים מעתה כדי ליגעה לא כדי להטיל אימה עליה מנחתה מלמד שהיא קדשה לשמה בשם שהיא קדשה לשמה כך היא קדשה לשמו ותני רבי חייה ופליג לקרב כליל אינה יכולה מפני שותפותה של אשה לאכל אינה מפני שותפותו של איש אמר ליה הקומץ קרב לעצמו והשיריים קריבין לעצמן ואת אמר מנחתה ואלא מה דאישתעי קרייא אישתעית מתניתא ובהיא את קרבנה עליה בעלה מהו שיפריש עליה חוץ מדעתה אחר מהו שיפריש עליה חוץ מדעתה ייבא ביי דרבי וחנן ארבעה מחוסרי כפרה מפרישין עליהן שלא מדעתן ואילו הן הזב והזבה והמצורע והיולדת שכן אדם מפריש על בנו הקטן והוא נתון בעריסה

in juramentum in medio populi tui, quum dederit femur tuum cadens, & ventrem tuum tumeſcentem, & veniant aquæ maledictionem inferentes iſtæ in viſcera tua ad tumorem ventris, & dejectionem femoris. At non ſcribet: *Et dicet mulier amen amen.*

V. At non ſcribet in tabula, nec in carta, nec in diphthera, ſed in volumine. Dictum eſt enim: *In libro.* Neque ſcribet gummi, neque chalchanto, neque alia re, in qua ſit ſignum, ſed atramento. Dictum eſt enim: *Et delebit*: Scriptura, quæ poſſit deleri.

VI. Et qua de cauſa dicebat: *amen amen? Amen* propter maledictionem, *amen* propter juramentum; *amen* a viro iſto; *amen* a viro alio; *amen* quod non declinaverim, & ſi declinavi, veniant in me. *Amen*, quod non declinaverim deſponſata, & nupta, & expectans levirum, & introducta in thalamum. R. Meir dicit, *amen* quod non declinaverim; *amen* quod non ſim polluta.

VII. Omnes conveniunt non fuiſſe factam conditionem cum ea, antequam fuerit deſponſata, neque poſtquam fuerit repudiata, & occultata fuerit cum alio, & polluta fuerit, & poſtea ad eum redierit. Non fuit facta cum ea conditio. Hæc eſt regula generalis. Quamdiu ſui juris erat, & illi non erat interdicta; non facta fuit cum ea conditio.

Finis Capitis.

Conſtitutio I. Adducebat ejus munus &c. Scriptum eſt: *Et in manu ſacerdotis erunt aquæ maledictionem inferentes.* Hinc fiebat, ut fatigaretur. At fiebat, ut injiceretur timor ſuper illa: *munus ejus.* Docetur, quod ejus nomine ſanctificaretur; ſicut ſanctificabatur ejus nomine, *ſc. mulieris*; ita pariter ſanctificabatur ejus nomine, *ſc. mariti.* Atqui docet R. Chijah & diſſentit; ut offeratur integrum, non poterit propter ſocietatem mulieris; Comedi non propter propter ſocietatem viri. Reſponſum fuit illi: Pugillus offeratur ſeorſim, & reliquiæ offerantur ſeorſim: Et tu dicis *munus ejus?* Atqui ſicut loquitur textus, ſic loquitur Miſna. *Et adducet oblationem ejus ſuper eam.* Quid erit, ſi maritus ſeparet pro ea præter ejus ſcientiam? Quid erit, ſi alius ſeparet pro ea præter ejus ſcientiam? Concluditur juxta mentem R. Jochanan: Pro quatuor indigentibus expiatione ſeparant præter eorum ſcientiam. Et iſti ſunt ſeminifluus, & ſeminiflua, & leproſas, & puerpera; Etenim homo ſeparat pro filio ſuo minorenni, & imponit ſu-

ניחא זב יזבה ומצורע ויולדת ויש קטנה
יולדת לא כן אמר רבי רדיפה ר' יונה בשם
רב חונה עיברה וילדה עד שלא הביאה שתי
שערות היא ובנה מתי' משהביאה שתי שערות
היא חיה ובנה מת מאי כדון שכן אדם
מפריש על בתו קטנה מכיון שהביאה לו
כבר יצאת מרשות אביה אלא שכן אדם
מפריש על אשתו חרשת וכאן סוטה קטנה
אין את יכול דמר רבי זעירא רבי יסא בשם
רבי יוחנן קטנה שזינת אין לה רצון להיאסר
על בעלה וחרשת אין את יכול דכתיב
ואמרה האשה אמן אמן אמר רבי אבין
מכיון דכתיב ושמחת אתה וביתך והוא מעכב
מלשמוח עמה מפריש עליה חוץ מדעתה
רבי אחא בשם ר' אילא אינו מפריש עליה
עולת העוף אלא חטאת העוף מפני שהיא
מכשרתה לאכל בזבחים תני אינו מפריש עליה
אלא דבר שהוא מתירה לה בזה אמ' רבי
יוסי אין לך אלא זה תני מה זה מעכבה
מלאכול בזבחים מעכבה היא מלאכול בזבחים
ומכיון שהוא מעוכב מלשמוח עמה כמי שהוא
מעכבה מאכול בזבחים תני אפילו הקפת
נזירות על ראשה מעכבה היא מלוכל בזבחים
מכיון שהו' מנוולת והוא מעוכב מלשמות
עמה כמו שהו' מעכבה מלוכל בזבחי' תני רבי
יורה אומר מביא אדם על ידי אשתו כל
קרבן שהיא חייבת אפילו אכלה חלב ואפילו
חיללה שבת וכן היה רבי יורה אומר פטרה
אינו חייב בה שכן הוא כותב לה ואחרן די
אתיין לי עלך מן קדמת דנא והתני סדר
מנחות כך היא מביאין מתוך ביתו בכלי כסף
ובכלי זהב וראויה ליקרב בכלי שרת תני ר'
שמעון בן יוחי מפני מה אמרו כל החטאות
והאשמות שבתורה אין טעונין נסכים שלא
יהא קרבנו של חוטא נראה מהודר התיבון
הרי חטאתו ואשמו של מצורע אין תימר
שאינו חוטא האמר רבי יצחק זאת תהיה
תורת המצורע זארה תורה המוציא שם רע

per ejus cunabula. Concedatur de seminifluo, de seminiflua, & de leproso. De puerpera; num est minorennis puerpera? Non ita dicit R. Radipha, R. Jona nomine R. Huna; Si sit gravida & pariat, priusquam produxerit duos pilos, ipsa & ejus filius moriuntur; si postquam produxerit duos pilos, ipsa vivit & ejus filius moritur; Quid hactenus? Poterit ita homo separare pro filia sua minorenni? Postquam produxerit *duos pilos*, jam egreditur a potestate patris. Et similiter homo poterit separare pro sua uxore surda: At pro muliere adulterii suspecta, quæ sit minorennis tu non potes. Etenim dicit R. Zehira, R. Jose nomine R. Jochanan; Si minorennis scortetur, non est ei voluntas ut interdicatur suo marito. At surda non potest; scriptum est enim: *Et dicet mulier amen, amen.* Dicit R. Abin: Postquam scriptum est: *Et lætaberis tu & domus tua*: & ipse impedit, quominus cum ea lætetur; separabit pro ea præter ejus scientiam. R. Acha nomine R. Ela. Non separabit pro ea holocaustum volucris, at separabit pro ea sacrificium pro peccato volucris, ut legitima sit ad comedendum de sacrificiis. Traditio: Non separabit pro ea, nisi id, quod sit illi permissum: Dicit R. Jose; Tibi non est nisi hoc. Traditio: Sicut hoc impedit, quominus comedat de sacrificiis; impediet illud, quominus comedat de sacrificiis. Et postquam hoc impedit, quominus cum ea lætetur, reputatur perinde ac impediat, quominus comedat de sacrificiis. Traditio: Vel circuitus comæ Nazyreatus in capite impediet, quominus comedat de sacrificiis. Postquam vilescit, & ipse impedit, quominus cum ea lætetur, reputatur perinde ac eam impediat, quominus comedat de sacrificiis. Traditio: R. Jehuda dicit: Poterit adducere homo per uxorem suam omnem oblationem, ad quam obligatur; vel si comedat adipem, vel si prophanet Sabbathum. Et similiter R. Jehuda dicit: Si dimittatur; ita enim scribebat; & aliud, quod mihi veniat super te ante hoc. Atqui extat traditio: Ordo munerum hujusmodi erat: Afferebant e domo sua in vasis argenteis, & aureis, & quod erat conveniens ut afferretur, in vasis ministerii. Docet R. Simeon ben Jochai: Cur dixerunt, quod omnia sacrificia pro peccato, & pro delicto non requirerent libamina? ne videretur oblatio peccatoris ornata. Responderunt: At ecce sacrificium pro peccato & pro delicto leprosi. Si dicas, quod non sit peccator; Dicit R. Isaach: *Hæc erit lex leprosi.* Hæc lex illius, qui eduxerat nomen malum.

Re-

אמר ליה מכיון שנתייסר וכתיב ונקלה אחיך
לעיניך כמי שאינו חוטא רבי יוחנן בשם רבי
ישמעאל מנחת מנחה מה מנחת שנאמר
להלן שעורין אף כן שעורין אמר רבי לעזר
נאמר כאן אביב ונאמר במצרים אביב מה
אביב האמור במצרים שעורין אף כאן שעורין
רבי עקיבאה או׳ נאמ׳ לציבור הבא ביכורים
בפסח והבא ביכורים בעצרת אם מצינו שממין
שהיחיד מביא חובתו ממנו הציבור מביא
ביכורים בעצרת מאי זה מין היחיד מבי׳ חובתו
מן השעורין אף הציבור לא יביא אלא מן
השעורין אם תאמר מן החיטין אין שתי הלחם
ביכורין תמן אמר רבי יונה חילקא לשנים
טרגיס לשלשה טיסני לארבעה רבי יוסי בי
רבי בון בעי טיכן והילך קמחין הן אין צריך
לבור את הסולת מתוכן.

הלכה ב׳ היה מביא פיילי וכו׳. תני חרש
מתניתא דרבי אליעזר דתנינן תמן היה מביא
פיילי של חרש חרשה מאן תנא חרשה רבי
לעזר דהוא דריש לה אל כלי חרש על מים
היים מה מים שלא נעשה בהן מלאכה אף
כלי חרש שלא נעשה בו מלאכה ניחא תמן
דהוא דריש אל כלי חרש על מים חיים הכא
מה אית לך אמר רבי יוחנן דו סבר כרבי
ישמעאל תני מי כיור רבי ישמעאל או׳ מי
מעיין והחכמים מכשירין בכל המימות והא
דרבי לעזר כרבי ישמעאל במים ורבי ישמעאל
כרבי לעזר בפיילי חרש אשכח תני בכלי חרש
חרשה רבי ישמעאל אומר אית תניי תני
בכלי חרש לא במקירה אית תניי תני אפילו
במקירה הוון בעי מימר מאן דמר בכלי חרש
לא במקירה ר׳ לעזר מאן דאמ׳ אפי׳ במקירה
רבנן כולה רבנין מאן דמר בכלי חרש לא
במקיר׳ בשניטל רובה ומיעוט קיים ומאן דמר
במקירה בשניטל מיעוט ורובה קיים אית
תניי תני בכלי חרש לא במפוחם אית תניי
תני אפילו במפוחם הוון בעיי מימר מאן
דמר בכלי חרש לא במפוחם רבי לעזר מאן

Responsum fuit illi: Postquam fuerit castigatus. Etenim scriptum est: *Et vilescat frater tuus in oculis tuis*; quasi non sit peccator. R. Jochanan nomine R. Ismael; *munus*, *munus*; Sicut munus ibi memoratum, erat hordeaceum, ita pariter hoc loco hordeaceum. Dicit R. Eliefer: Memoratur hic *spica recens*, & memoratur in Ægypto *spica recens*: Sicut spica recens memorata in Ægypto erat hordeacea, ita pariter hoc loco hordeacea. R. Akiba dicit: Memoratur in cœtu, quod afferat primitiva in Paschate, & afferat primitiva in Pentecoste; Si invenimus, quod unde privatus afferebat debitum suum, inde afferret cœtus primitiva in Pentecoste. Quid afferebat privatus pro debito suo? Ex hordeis; ita pariter cœtus non afferebat nisi ex hordeo. Si dicas ex tritico, duo panes non erunt primitivi. Ibi dicit R. Jona: Triticum uno grano in duos partes fracto. Frumentum contrito uno grano in tres partes, frumentum contrito uno grano in quatuor partes. R. Jose discipulus R. Bon; hinc & ulterius farinæ erunt: Non secernenda est simila ex eis.

Constitutio II. Afferebat phialam &c. Est traditio fuisse testaceam: Traditio R. Eliefer. Ibi legimus: Afferebat phialam testaceam novam. Qui docet novam, est R. Eliefer, qui exponit: *Ad vas testaceum in aquis vivis*. Sicut aquæ, in quibus non factum sit opus, ita pariter vas testaceum, in quo non factum sit opus. Concedatur. Ibi ille exponit: *Ad vas testaceum in aquis vivis*. Hic quomodo tu exponis? Dicit R. Jochanan. Ille consentit cum R. Ismael. Traditio est, quod sint aquæ labri; R. Ismael dicit aquas fontanas; Et sapientes probant omnes aquas. Consentit R. Eliefer cum R. Ismael in aquis; Et R. Ismael consentit cum R. Eliefer in vase testaceo; Deprehenditur quod doceat de vase testaceo novo. R. Ismael dicit: Est traditio de vase testaceo, non autem de fictili. Est pariter traditio vel de fictili. Dicendum putant: Qui dicit de vase testaceo, non autem de fictili, est R. Eliefer: Qui dicit, vel de fictili; sunt sapientes. Tota propositio est sapientum. Qui dicit de vase testaceo, non autem de fictili, intelligit, quando apportetur multum, & parvum conservetur; Et qui dicit de fictili intelligit; quando apportetur parvum & multum conservetur. Est qui docet de vase testaceo, non autem de denigrato; Est qui docet vel de denigrato. Dicendum putant, qui dicit de vase testaceo, non autem in denigrato est R. Eliefer. Qui dicit vel in denigrato. Sunt sapientes.

דמר אפילו במפוחם רבנן כולה דרבנין מאן
דמר בכלי חרש לא במפוחם רבנין ומאן דמר
אפילו במפומם רבנין תמן תנינן אזוב שהזה
בו כשר לטהר בו את המצורע רבי אימי
בשם רבי לעזר זו להוציא מדברי רבי לעזר
דתני הזה בו על חטאת פסול למצורע
הזה בו על המצורע פסול לחטאת אמר רבי
יוסי והלא קל וחומר הוא מה אם המצורע
שאין המלאכה פוסלת בו הזה בו על החטאת
פסול למצורע חטאת שהמלאכה פוסלת בה
הזה בה על חטאת אינו דין שיהא פסול
להטאת הזה בו על המצורע זה מהו שיכשר
למצורע אחר מה דמר כשר הדא רבי יודה
ורבי לעזר מודי ביה ומאן דמר פסול הדא
לית רבי יודה ורבי לעזר מודיי בה תני אמר
ר' יודה שבתי היתה והלכתי אחר רבי טרפון
לביתו אמר לי יהודה בני תן לי סנדלי ונתתי
לו ופשט ידו לחלון ונתן לי ממנה מקל אמר
לי יהודה בני בזו טיהרתי שלשה מצורעין
ולמדתי בה שבע הלכות שהיא שליברות
וראשה טרף ואורכה אמה ועוביה כרביע כרע
מיטה אחת לשנים ושנים לארבעה ומזין
ושונין ומשלשין ומטהרין בפני הבית ושלא
בפני הבית ומטהרין בגבולין מי יכול מראה
מים תלמוד לומר ארד או ארד יכול מראה
דיו תלמוד לומר מי הא כיצד מראה מים
ומראה ארד שיערו חכמים חצי לוג מים מן
הכיור והא תני רבי יודה אומר רביעית רבי
יודה כדעתיה דתנינן כשם שהוא ממעט בכתב
כך הוא ממעט במים תמן תנינן אף היא
עשתה טבלה של זהב שפרשת סוטה כתובה
עליה שבשעה שהחמה זורחת היו הניצוצים
מנתזין ממנה והיו יודעין שזרחה החמה מה
הידה כתוב עליה ריש לקיש אמר בשם רבי
ינאי אלף בית היה כתוב עליה והא תאני
בכתב שבו כן כתיב שבן לא מעוברה ולא
מידק אלא בינוני פתר לה באלף שבן מאלף
שבן בבית שבן מבית שבן תני רבי הושעיה
כל פרשת סוטה היתה כתובה עליה שממנה

Tota propositio est sapientum: Qui dicunt in vase testaceo, non autem in denigrato, sunt sapientes: Et qui dicunt vel in denigrato, sunt sapientes. Ibi legimus: Hyssopus, si eo adspergat, erit legitimus, ut purificetur leprosus. R. Amme nomine R. Eliéser; excluditur verbis R. Eliéser, qui docet: Si illo adspergat super aquas expiatorias illegitimus est pro leproso; Si illo aspergat super leprosum, erit illegitimus pro aquis expiatoriis. Dicit R. Jose; Atqui est argumentum a minori ad majus. Leprosus, quem opus non reprobat, si illo adspergat super aquas expiatorias, erit illegitimus leproso; Aquis expiatoriis, quas opus reprobat; si adspergat super aquas expiatorias, non erat æquum ut sit illegitimus pro aquis expiatoriis? Si adspergat super leprosum, num erit legitimus pro alio leproso? Qui dicit quod sit legitimus, est R. Jehuda, & R. Eliéser cum eo consentit. Et qui dicit, quod non sit legitimus, non est juxta mentem R. Jehuda, & R. Eliéser cum eo consentit. Traditio. Dicit R. Jehuda: Cum esset mea hebdomada, conveni R. Tarphon in ejus domo; mihi dixit: Fili mi da mihi sandalium; & illi dedi; & extendit manum suam ad fenestram, & mihi ex ea dedit virgam: Mihi dixit: Jehuda fili mi; Hac purificavi tres leprosos; Et in eo didici septem constitutiones; quod esset fraxinea, & in ejus summitate frons; & cubitalis ejus longitudo, & ejus crassities juxta quartam partem cruris lecti; unum dividebatur in duo, & duo in quatuor. Et adspergunt iterum ac tertium, & purificant tam stante, quam diruta domo; & purificant in terminis. Quomodo possunt conspici aquæ? Idcirco dictum est ארד. Si ארד crederem, quod posset conspici atramentum? Idcirco dictum est: *aquæ*. Quomodo? ut conspiciantur aquæ, & conspiciatur ארד *hujus vocis incognita mihi interpretatio*. Metiti sunt sapientes dimidium logi aquarum ex labro. At est traditio: R. Jehuda dicit quartarium. R. Jehuda juxta sententiam suam. Etenim legimus; Sicut diminuit in scriptura, ita pariter diminuit in aquis. Ibi legimus: Similiter fecit tabulam auream, in qua sectio mulieris adulterii suspectæ scripta erat; quando sol oriebatur; ejus scintillæ ex ea scintillabant, & cognoscebant ortum esse solem. Quid in ea scriptum erat? Risch Lakisch dicit nomine R. Inai אלף בית sicut scriptum erat in ea ita scribebat, ne scriptura esset crassa, neque minuta, sed mediocris: exponebat ab אלף sicut ibi ab אלף a בית sicut ibi a בית. Docet R. Osajah: Tota sectio mulieris adulterii suspectæ in ea scri-

pta

היה קורא ומתרגם כל דיקדוקי הפרשה
ולמה מים ועפר וכתב מים ממקום שבאת
עפר למקום שהיא הולכה כתב לפני מי שהיא
עתידה ליתן דין וחשבון תמן תנינן עקביה
בן מהללאל אומר הסתכל בשלשה דברים
ואין אתה בא לידי עבירה רבי אבא בריה
דרב פפי ורבי יהושע דסיכנין בשם רבי לוי
שלשתן דרש עקביא מפסוק אחד וזכור את
בורך בורך בוראך ביורך ממקום שבאתה בורך
למקום שאת הולך בוראך לפני מי שאת עתיד
ליתן דין וחשבון ג׳ דברים צריכין שיהו לשמה
וכתב לה ועשה לה או חפשה לא ניתן לה
שלשה דברים צריכין שיהו נראין אפר פרה
ועפר סוטה ורוק יבמה תני רבי ישמעאל אף
דם צפור מצורע אמר ר׳ זעירא שיערו לומר
אין דם צפור קטנה בטל ברביעית ולא דם
ציפור גדולה מבטל את הרביעית כהדא דתני
בדם יכול דדם וודאי תלמוד לומר מים חיים
אי מים חיים יכול שיהו כולן מים חיים
תלמוד לומר דם הא כיצד מים חיים שדם
ציפור ניכר בהן שיערו חכמים רביעית ר׳ פדת
בשם רבי יוחנן מי סוטה נפסלין בלינה רבי
אחא בשם רב אבינא כל שאין ממנו למזבח
אין ולינה פוסלת בו זמן העפר יכול
מן המזבח לקופה תלמוד לומר אשר
יהיה בקרקע המשכן או אשר יהיה בקרקע
המשכן יכול עד שיחפור בדקל תלמוד לומ׳
אשר יהיה הא כיצד אם אין שם מביא
ונותן שם אמר רבי אבין אבן אתאמרת יכול
לא יהא בשר עד שיחפור בדקל תלמוד
לומר אשר יהיה מכל מקום המשכן לרבות
המשכן ונוב וגבעון ושילו ובית העולמים.

ג׳ בא לו לכתוב את המגילה כו׳ רבי
קריספא אמר איתפלגון ר׳ יוחנן וריש לקיש
חד אמר משביע ואחר כך כותב וחרנה אמר
כותב ואחר כך משביע הוון בעיי מימר מאן
דמר משביע ואחר כך כותב היך מה דהוא
קרייא והשביע וכתב ומאן דמר כותב ואחר
כך משביע כדי לסמוך שבועה להשקייה אית
תניי בין תניין בין שבועות מעכבין אית תניי
תני שבועות מעכבות תניין אינן מעכבין הוון
בעיי מימ׳ מאן דמר בין תניין בין שבועו׳

pta erat; eo quod ex illa legeret, & interpretaretur omnes ſubtilitates ſectionis: & qua de cauſa aquæ, pulvis, & ſcriptura? Aquæ ſignificant locum unde venit; pulvis ſignificat locum, ad quem abit; ſcriptura cujus in conſpectu redditurus eſt rationem. Ibi legimus. Akabia ben Mahallael dicit: Si animadvertes in tribus rebus, non venies in ſtatum peccati. R. Aba bar R. Papi, & R. Jehoſua Sichanienſis nomine R. Levi; tria hæc Akabia interpretatur ex uno textu. *Et memento creatoris tui.* בירך בוראך בורך; ſcil. בירך unde veniſti, בורך locum, quo vadis. בוראך cujus in conſpectu redditurus es rationem. Tria opus erat, ut eſſent ejus nomine. *Et ſcribet illi; & faciet illi: Aut libertatem dederit illi.* Tria conſpicienda erant, cinis vaccæ ruſæ, & pulvis mulieris adulterii ſuſpectæ, & ſputum fratriæ. Docet R. Iſmael: Similiter ſanguis avis leproſi. Dicit R. Zehira; Metiti ſunt dicendo: Non poteſt ſanguis avis parvæ aboleri in quartario, neque ſanguis avis magnæ abolebit quartarium; juxta illud quod docetur de ſanguine; Crederem de ſanguine certo? Idcirco dictum eſt: *aquis vivis.* Si aquis vivis, crederem omnes fuiſſe aquas vivas? Idcirco dictum eſt: *ſanguinem.* Quomodo? Ut ſanguis in aquis vivis cognoſcatur. Metiti ſunt ſapientes quartarium. R. Pedath nomine R. Jochanan: Aquæ mulieris adulterii ſuſpectæ noctu profanantur. R. Acha nomine R. Abina: Omnia, in quibus ſit pars altari; noctu non prophanantur. *Et de pulvere.* Crederem ex altari in ſportam? Idcirco dictum eſt. *Qui fuerit in ſolo tentorii*: Si *qui fuerit in ſolo tentorio*; crederem quod palma perſcrutaretur? Idcirco dictum eſt: *Qui fuerit.* Quomodo? Si ibi fuerit, afferet, & indet. Dicit R. Abin; tu ita dicis, quod non fuerit legitimus, niſi quando palma perſcrutaretur. Idcirco dictum eſt: *Qui fuerit*: ex omni loco. *Tentorii.* Ad includendum tentorium, & Nob, & Gabaon, & Siloh, & domum ſeculorum.

Conſtitutio III. Veniebat ad ſcribendum volumen &c. R. Charſipha dicit: Diſſentiunt R. Jochanan & Riſch Lakiſch. Alter dicit: Adjurabit, & poſthæc ſcribet. Et alter dicit: Scribet, & poſthæc adjurabit. Dicendum eſt; qui dicit: Adjurabit & poſthæc ſcribet, quomodo explicabit textum; *Et adjurabit, & ſcribet*? Et qui dicit; adjurabit, & poſthæc ſcribet; ut juramentum proximum eſſet potationi. Extat traditio: Tam lectio, quam juramentum impediunt. Extat traditio: Juramentum impedit; at lectio non impedit: & qui dicit, quod juramentum im-

מעכבין אית ליה חוקה תורה מעכב ומאן
דמר שבועות מעכבות והנין אינן מעכבין
לית ליה עוד הוא אית ליה אלא שאינן על
סדר ואתיין אילין פלוגת׳ כהבין פלוגת׳ מאן
דמר בין תניין בין שבועו׳ מעכבין כמאן דמר
משביע ואחכ׳ כותב ומאן דמר שבועות מעכבות
ותניין אינן מעכבין כמאן דמר כותב ואחר
כן משביע.

הלכה ד׳ רבי יוסי אומר לא היה מפסיק
וכו׳. לוי בר סיסי בעא קומי רבי מגילת
סוטה מהו שתטמא את הידים אמר ליה
הרי זה שאלה אמר רבי יוסי אינה שאילה
בלום גזרו על הספרים שיטמאו את הידים
לא מפני קדושתן וזו למחיקה ניתנ׳ לא צורכא
דלא צואיר וניתנה למחיקה כמה אותיות כתוב
בה ויהא שלא לצורך ויהא חייב חני רבי
חנין בית שמאי אומרים אחת ובית הלל
אומרים שתים ה״ר הילי טעמון דבית הלל כדי
לכתוב יה רבי יודן בעי כתב מפיו ומחק
בעפר היה כותב ראשון ראשון ומוחק תני
ר׳ אלעזר בן שמעון אומר אין כותבין על
עור בהמה טמאה אמ׳ רבי שמעון מכיון דאת
אמר למחיקה ניתנה למה אינו כותב חני
רבי אלעזר בן שמעון שומר אני את דברי
אלעזר בן שמוע מדברי אבא שמא תאמר
איני שותה ונמצא השם גנוז על שור של
בהמה טמאה הכא כתיב ספר והכא כתיב
ספר הכא את אמר כל דבר שהוא כתלוש
והכא אמר הכין אמר ליה שנייה היא הכא
דכתיב בספר וכתב יכול בדיו ובסיקרא
ובקומוס ובקלקנתוס תלמוד לומר ומחה אי
אחה יכול במשקין או במי פירות תלמוד
לומר וכתב הא כיצד כתב שהוא יכול להימחות
ואי זו זו שאין בו קלקנתוס והתני אם מחק
מתוך הספר כשר תיפתר בהדין תנייא דתני
אמר רבי מאיר כל ימים שהינו למידין אצל
ר׳ ישמעאל לא היינו נותנין קלקנתוס בדיו.

הלכה ה׳ אינו כותב לא על הלוח יכו׳ רבי
לחזר בשם רבי יוסי בן זימרה אמן לקבלה
אמן לשבועה אמן ייאמנו הדברים אמן לקבלה
מסוטה אמן לשבועה למען הקי׳ את השבוע׳

impediat, & lectio non impediat; Dicendum est; qui dicit, quod tam lectio quam juramentum impediant, putat, quod statutum legis impediat. Et qui dicit, quod juramentum impediat, at lectio non impediat; non ita sentit. Praeterea putat, quod haec non sint ex ordine. Et illi cum his dissentiunt. Qui dicit, quod tam lectio, quam juramentum impediant, consentit cum eo qui dicit: Adjurabit & posthaec scribet. Et qui dicit; juramentum impedit, at lectio non impedit, consentit cum eo qui dicit: Scribet & posthaec adjurabit.

Constitutio IV. R. Jose dicit: Nihil omittebat &c. Levi bar Sisi quaesivit coram Rabi. Volumen mulieris adulterii suspectae num polluebat manus? Respondit: Haec est quaestio. Dicit R. Jose: Non est quaestio. Nam decreverunt, quod polluerent libri manus: non propter eorum sanctitatem. Et hoc ut deleatur: Non est necesse, eo quod non reponitur, ut deleatur: Quot literas scribet, quae non sint necessariae, ut teneatur? Docet R. Chanen. Schola Schammai dicit unam; & schola Hillel dicit duas. Dicit R. Eli. Ratio scholae Hillel haec est, ut scribat יה. R. Jodan contendit, quam scribat ex ejus ore, & deleat in pulvere: Scribet primam primam, & delebit. Traditio. R. Eliefer ben Simeon; non scribunt super pelle animalis immundi. Dicit R. Simeon. Postquam tu dicis: Cum datum sit ut deleatur, cur non scribet? Traditio. R. Eliefer ben Simeon dicit. Ego expono verba R. Eliefer ben Simeon ex verbis patris mei; Fortasse dices; Non bibet, & deprehendetur nomen divinum reconditum super pelle animalis immundi. Hinc dictum est: *Scribet libellum*; & ibi dictum est: *Scribet libellum*. Hic tu dicis omne, quod sit avulsum: Et ibi tu ita dicis? Respondit: Diversum est. Hic scribit in libro; *& scribet*. Crederem atramento, minio, gummi, & calchanto? Idcirco dictum est: *Et delebit*. Si *delebit* crederem liquoribus & aquis fructuum? Idcirco dictum est: *Et scribet*. Scribet, ut deleri possit: Et quomodo erit? ut in eo non sit calchantus. Atqui extat traditio? Si deleat in libro, erit legitimum. Poterit explicari juxta hanc traditionem; Etenim extat traditio. Dicit R. Meir: Cunctis diebus, quibus docebamur apud R. Ismael, non indidimus calchantum in atramentum.

Constitutio V. Scribet non super tabula &c. R. Eliefer nomine R. Jose ben Zimra; *amen* propter traditionem *amen* propter juramentum, *amen* sint fide digna verba *amen* propter traditionem ex muliere adul-

אשר נשבעתי לאבותיך וגו'. אמן ייאמנו
הדברים ויען בניה בן יהוידע הכהן את המלך
ויאמר אמן וגו' א"ר תנחומא אין מן הדין
אמן שבועה לית שמע מינה בלו' ויירא אמרה
דא לעברך בברית יי' אלהיך ובאלתו ואין
אלה אלא שבועה כמה דתימר והשביע הכהן
את האשה בשבועת האלה מניין למדו
לגילגול שבועה מסוטה ואמרה האשה אמן
אמן אמן עם איש זה אמן עם איש אחר עד
כדון דברים שהוא ראוי להשביע דברים שאינו
ראוי להשביע אמר ר' יוסי בי ר' בון נישמעינה
מן הדא אמן שלא סטיתי ארוסה ונשואה
שומרת יבם ובנוסה ארוסה ושומרת יבם
ראוי הוא להישבע ותימר מגלגלין והכא
מגלגלין אית חניי חני מה זו באלה ובשבועה
אף כל הנשבעין באלה ובשבועה ואית תניי
תני זו באלה ובשבועה ואין כל הנשבעין
באלה ובשבוע' הוו בעיי מימ' מאן דמר זו
האלה וכשבועה אף כל הנשבעין באלה
ובשבועה ניחא מאן דמר זו באלה ובשבועה
ואין כל הנשבעין באלה ובשבועה לגילגול את
למד לאלה ולשבועה אין את למד אית תניי
תני מה זו באמן ואמן אף כל הנשבעין
באמן ואמן אית תניי תני זו באמן ואמן
ואין כל הנשבעין באמן אמן הוו בעיי מימר
מאן דמר זו באמן אמן אף כל הנשבעין
באמן אמן ניחא מאן דמר זו באמן אמן ואין
כל הנשבעין באמן אמן כלום למדו גילגול
שבועה לא מסוטה לגילגול את למד לאמן
ולאמן אין את למד אמר רבי בא בר ממל
מאן תנא שומרת יבם ר' עקיבה דרבי עקיבה
אמר יש ממזר ביבמה אמר ליה רבי אילי
מה איכפת ליה ממזר גבי קינוי התורה
אמרה וקנא את אשתו אפילו מקצת אשתו
אמר רבי שמי ולא כן א"ר ינאי נמנו שלשים

adulterii suspecta. *Amen* ad juramentum. *Ad confirmandum juramentum, quod juravi patribus tuis &c. Amen* ut fide digna sint verba. *Et respondit Banajah filius Jebojada sacerdotis regi, & dixit amen &c.* Dicit Rabi Tanchuma: Ex hoc *amen* quod sit juramentum, nihil inde probatur: *Ut transeas in pactum Domini Dei tui, & in juramentum ejus*. Et אלה non est nisi juramentum; sicuti dictum est. *Et adjurabit sacerdos mulierem juramento* ואלה. Unde probatur, quod involvatur juramentum ex muliere adulterii suspecta? *Et dicet mulier amen amen* cum viro isto; *amen* cum viro alio: Hactenus de rebus, in quibus conveniens erat, ut adjuraretur. De rebus, in quibus non erat conveniens ut adjuraretur. Dicit Rabi Jose discipulus R. Bon; inde probatur. *Amen*: quod non declinaverim desponsata, & nupta, expectans levirum, & introducta in thalamum: Desponsata, & expectans levirum conveniens erat ut adjuraretur; Et dicitur; Involvunt; & hic involvunt. Extat traditio: Sicut hoc fiebat cum maledictione, & juramento; ita pariter omnes qui adjurabantur, jurabant cum maledictione, & juramento. Extat traditio: Hoc fiebat cum maledictione & juramento; at omnes qui adjurabantur, non jurabant cum maledictione & juramento. Dicendum est; qui dicit: Hoc fiebat cum maledictione & juramento, ita pariter omnes, qui adjurabantur, jurabant cum maledictione & juramento; concedatur. Qui dicit: Hoc fiebat cum maledictione, & juramento, at reliqui omnes, qui adjurabantur, non jurabant cum maledictione & juramento; ad involvendum tu doces; maledictionem & juramentum tu non doces: Extat traditio; Sicut hoc fiebat amen amen; ita pariter omnes qui adjurabantur, jurabant amen amen. Extat traditio de amen amen; at non omnes, qui adjurabantur, jurabant amen amen. Dicendum est; qui dicit; Hoc fiebat amen amen; ita pariter omnes, qui adjurabantur, jurabant amen amen; concedatur. Qui dicit: Hoc fiebat amen amen, at omnes, qui adjurabantur, non jurabant amen amen; Num docetur involutio juramenti ex muliere adulterii suspecta? Ad involvendum tu doces; at amen amen tu non doces. Dicit R. Ba bar Mimal; Iste doctor qui dicit: Expectans levirum; est R. Akiba; etenim R. Akiba dicit: Est spurius in fratria. Respondit illi R. Ela: Quid rei est spurio cum zelotypia? Lex dicit: *Zelotypiamque tulerit in uxorem suam*: Vel si partim fuerit uxor sua: Dicit R. Same: Non ita dicit R. Inai. Numerati sunt tri-

וכמה זקינים מניין שאין קידושין תופסין
ביבמה תלמוד לומר לא תהיה אשת המת
החוצה לאיש זר יבמה יבא עליה שלא יהא
לה הוויה אצל אחר אמר ליה רבי יוחנן
ולא מתניתא היא לאחר שיחלוץ ליך יבמיך
אינה מקידשת והיה רבי ינאי מקלס ליה הז
לים זהב מכיס בני אל יליזו מעיניך חכם
בני ושמח לבי תן לחכם ויחכם עוד ישמע
חכם ויוסף לקח אמר ליה רבי שמעון בן
לקיש בתר כל אילין פסוקי קילוסייא יכיל
הוא פתר לה כרבי עקיבה דרבי עקיבה אמר
יש ממזר ביבמה וית יביניה מה איכפת לה
ממזר גבי קידושין התורה אמר' וקינא את
אשתו אפילו מקצ' אשתו שומרת יבם שזינת
רבי לעזר אמר מותרת לביתה רבי יהושע
בן לוי אמ' אסורה לביתה רבנין אמרין אמ'
רבי מנא לא כן אמר רבי יעקב בר אחא
בשם רבי לעזר שומרת יבם שמתה מותר
באמה בנין דתנינן זה הכלל כל שתיבעל
ולא תהא אסורה לו לא היה מתנה עמה
מה תנא חדא מתניתא לא רבנן ולא רבי
עקיבה אלא כיני מאן דמר מותרת לביתה
דרבנן דלא כרבי עקיבה ומאן דמר אסורה
לביתה רבי עקיבה דלא כרבנן אמר רבי ינאי
שומרת יבם שזינת מותרת לביתה ותני כן
ונעלם מעיני אישה ולא מעיני יבמה ר' יעקב
בר זכדי בשם רבי אבהו מעשה היה וכהנת
הייתה והתירוה לביתה אמר רבי יוסי בי רבי
בון אף לא מכות אין בה לא שהיה ר' מאיר
אומר המים בודקין אותה למפרע תורת
הקנאות תורת העולים זו אין האשה שותה
ושונה אמר רבי יודה העיד נחמיה איש
שיחין את רבי עקיבה האשה שותה ושונה
אמר ר' עקיבה אני אפרש מאיש אחד אין
האשה שותה ושונה משני אנשים האשה
שותה ושונה והחכמים אומ' בין מאיש אחד
בין משני אנשים שותה ושונה כורכמית הוכיח
ששתת ושנת ושילשה לפני שמעיה ואבטליון

triginta & plures seniores: unde probatur quod sponsalia non apprehendantur in fratria? Ex eo quod dictum est: *Non erit uxor mortui foras viro extraneo; Levir ingredietur ad eam*. Ne sit illi essentia prope alium. Respondit illi R. Jochanan. At non ita se habet Misna. Postquam discalceaveris levirum tuum; Non erit desponsata. Et Rabi Inai collaudabat. *Qui confertis aurum de sacculo. Fili mi ne effluant hæc ab oculis tuis: Sis sapiens fili mi, & lætabitur cor meum. Da sapienti occasionem, & addetur ei sapientia. Audiens sapiens sapientior erit*. Dixit illi R. Simeon ben Lakisch post omnes istos textus laudatos, poterit ille explicare juxta mentem R. Akiba; Etenim R. Akiba dicit: Est spurius in fratria. At oppositio est: Quid erit solicitus spurius in sponsalibus? Lex dicit: *Zelotypiamque tulerit in uxorem suam*. Vel si partim fuerit uxor sua. Si expectans levirum scortetur; R. Elieser dicit: Permissa erit ejus domui: R. Jehova ben Levi: Vetita erit ejus domui. Sapientes dicunt: Dicit R. Mena; Non ita dixit R. Jacob bar Acha nomine R. Elieser; Si expectans levirum moriatur, permissa est ejus mater. Quoniam legimus: Hæc est regula generalis: Quæ fuerit sui juris, neque fuerit illi vetita, non paciscetur cum ea: Qui docet hanc Misnam, non sunt sapientes, neque R. Akiba; sed ita se res habet; Qui dicit, quod permissa sit domui suæ consentit cum sapientibus, at non cum R. Akiba. Et qui dicit, quod sit vetita domui suæ, est R. Akiba, at non est juxta mentem sapientum. Dicit R. Inai; Si expectans levirum scortetur, est licita domui suæ: Atqui ita extat traditio: *Et absconditum fuerit ab oculis viri sui*. At non ab oculis leviri: R. Jacob bar Zabadai nomine R. Abau. Narratur factum. Sacerdos fœmina fuit, & permissa fuit domui suæ: Dicit R. Jose discipulus R. Bon. Neque vapulat. Non hoc est, quod R. Meir dicit: Aquæ inverso ordine eam perscrutabantur. *Lex zelotypiarum*: Lex absconsionis ista: Fœmina non bibebat, atque iterum bibebat: Dicit R. Jehuda: Testatus est Nehemia, vir de Sichin τῷ R. Akiba, quod fœmina bibat, atque iterum bibat. Respondit illi R. Akiba: ego exponam a viro uno, fœmina non bibit, atque iterum bibit: Si a duobus hominibus, fœmina bibit atque iterum bibit. Et sapientes dicunt; sive ab uno, sive a duobus viris, bibit atque iterum bibit. Churchanith probet, quæ bibit, atque iterum & tertium bibit coram Semajah & Abtalione a viro uno. Ibi legimus: Non potant peregrinas &c. Et sapien-

מאיש אחד תמן תנינן אין משקין את הגיורת
וכו׳. וחכמים אומרים משקין מה אנן קיימין
אם בישראל שנשא גיורת כבר כתיב בני ישראל
לא גרים אם בגר שנשא בת ישר׳ כבר כתיב
והביא האיש את אשתו אל הכהן לא כן
אנן קיימין בגר שנשא גיותר ומה טעמא
דרבי עקיבה בני ישראל לא גרים מה טעמון
דרבנן ואמרת אליהם לרבות כל הכתוב בפרשה
ומה כתוב בפרשה ושכב איש אותה שכיבתה
אוסרתה בלה מקנא ומשקה ונעלם מעיני
אישה פרט לסומא שאין לו עינים הוא
סומא היא סומה מתניתא דרבי יודן פוטרו
מכל מצות האמורות בתורה.

הלכה ו׳ ולמה היא אומרה אמן אמן וכו׳.

הלכה ז׳ הכל שוין שאין מתנה עמה קודם
שנתארסה ולא משנתגרשה וכו׳. אמר רבי
ינאי פשיטא שאדם מוחל על קינויו גירש
כמי שמחל חיך עבידא קינא לה ונתגרשה
והחזירה ונסתרה אין תימר גירש כמי שמחל
צריך לקנות לה פעם שנייה אין תימ׳ גירש
כמי שלא מחל אין צריך לקנות לה פעם
שנייה אבל אם קינא לה ונסתרה וידע בה
ונירשה והחזירה ונסתרה שתת ולא
בדקו אותה המים טהורה היא אי מאחר
שאין המים בודקין את חאשה שהיא אסורה
לביתה טמאה היא.

פרק ג׳.

א׳ היה נוטל את מנחתה מתוך כפיפה
מצרית ונותנה לתוך כלי שרת ונותנה על ידיה
וכהן מניח את ידו תחתיה ומניפה הניף
והגיש קמץ והקטיר והשאר נאכל לכהנים.

ב׳ היה משקה ואחר כך מקריב את מנחתה
ר׳שמעון אומר מקריב את מנחתה ואח׳כ משקה
שנאמ׳ ואחר ישקה את האשה את המים אם
השקה ואחר כך הקריב את מנחתה כשירה.

ג׳ עד שלא נמחקה המגילה אמרה איני
שותה מגילתה נגנזת ומנחתה מתפזרת על

pientes dicunt poterat. Quomodo nos explicabimus. Si de Iſraelita quæ nubat peregrinis, jam ſcriptum eſt: *Filios Iſrael*; non autem peregrinos. Si de peregrino, qui nubat Iſraelitidi, jam ſcriptum eſt: *Et adducet vir uxorem ſuam ad ſacerdotem*. At hoc modo nos explicabimus de peregrino, qui nubat peregrinis: Quænam eſt ratio R. Akiba? *Filios Iſmael*; non autem peregrinos. Quænam eſt ratio ſapientum? *Et dices ad eos*. Ad includendum omne, quod ſcriptum eſt in ſectione. Et quid ſcriptum eſt ſectione? *Et concubuerit vir*; Si ipſa concumbat deſponſata, ejus maritus zelotypiam exercebit, & eam potabit; *Et abſconditum fuerit ab oculis ejus mariti*; Excludit cœcum, cui non ſunt oculi. Si uterque fuerit cœcus. Ex traditione Rabi Jodan; liberi ſunt ab omnibus præceptis, quæ memorantur in lege.

Conſtitutio VI. Et qua de cauſa dicebat amen amen &c.

Conſtitutio VII. Omnes conveniunt, non fuiſſe factam conditionem cum ea antequam fuerit deſponſata, neque poſtquam fuerit repudiata &c. Dicit R. Inai: Certum eſt quod homo condonet ſuper zelotypia; Si repudiet reputatur perinde ac condonet. Quomodo explicatur? Si zelotypus fiat, & illa repudietur, & reducatur, & ſe occultet. Si dicas: Si repudiet reputatur perinde ac condonet. Neceſſe eſt, ut zelotypiam exerceat ſecunda vice; Si dicas: Si repudiet reputatur perinde ac non condonet; non eſt neceſſe ut zelotypiam exerceat ſecunda vice; At ſi zelotypiam exerceat, & occultetur, & ſciverit, & repudiaverit, & reduxerit, & occultetur, bibet; at eam non perſcrutabantur aquæ; munda erit: Si poſtquam aquæ non fuerint perſcrutatæ mulierem, quæ erit vetita familiæ ſuæ, erit immunda.

CAPUT III.

I. Ipſe depromebat munus ſuum e corbe ſaligna, & indebat in vas miniſterii, & imponebat ejus manui *ſc. uxoris*; Et ſacerdos ei ſupponebat manum ſuam, & ventilabat; ventilabat & admovebat pugillum, & adolebat, & reliquiæ comedebantur a ſacerdotibus.

II. Ipſa potabatur, & poſthæc offerebat munus ſuum. R. Simeon dicit: Offerebat munus ſuum, & poſthæc potabatur; Dictum eſt enim: *Et poſtea potabit mulierem aquis*. Si bibat, & poſtea offerat munus, erit legitimum.

III. Si antequam deleretur volumen, diceret: Nolo bibere; volumen reconde-

הדשן ואין מגילתה כשירה להשקות בה
סוטה אחרת נמחקה המגילה ואמרה טמיאה
אני המים נשפכין ומנחתה מתפזרת על הדשן
נמחקה המגילה ואמרה איני שותה מערערין
אותה ומשקין אותה בעל כורחה.

ד׳ אינה מספקת לשתות עד שפניה מוריקות
ועיניה בולטות והיא מתמלאה גידים והן
אומרי׳ הוציאוה הוציאוה שלא תטמא את
העזרה אם יש לה זכות תולה לה יש זכות
תולה לה שנה אחת ויש זכות תולה לה
שתי שנים ויש זכות תולה לה שלש שנים
מיכן אמר בן עזאי חייב אדם ללמד את בתו
תורה שאם תשתה תדע שהזכות תולה לה
רבי אליעזר אומר המלמד את בתו תורה
מלמדה תפלות רבי יהושע אומר רוצה אשה
בקב ותפלות מתשעת קבין ופרישות הוא
היה אומר חסיד שוטה רשע ערום אשה
פרושה ומכות פרושים הרי אילו מבלי עולם.

ה׳ רבי שמעון אומר אין הזכות תולה במים
המרים ואם אומר אתה שהזכות תולה במים
המאררים מדהא אתה את המים בפני כל
הנשים השותות ומוציא אתה שם רע על
הטהורות ששתו ויאמרו טמאות היו אלא
שתלת להן זכות.

ו׳ רבי אומר הזכות תולה במים המאררים
ואינה יולדת ואינה משבחת אלא מתנוונה
והולכת סוף שהיא מתה באותה מיתה.

ז׳ ניטמאת מנחתה עד שלא קדשה בכלי
הרי היא ככל המנחות ותישרף אלו שמנחותיהן
נשרפות האומרת טמיאה אני לך ושבאו לה
עדים שהיא טמאה והאומרת איני שותה
ושבעלה אינו רוצה להשקותה ושבעלה בעלה
בדרך וכל הנשואות לכהנים מנחותיהן
נשרפות.

ח׳ בת ישראל שנישאת לכהן מנחתה
נשרפת ובת כהן שנישאת לישרא׳ מנחתה
נאכלת מה בין כהן לכהנת מנחת כהנת
נאכלת ומנחת כהן אינה נאכלת כהנת
מתחללת ואין כהן מתחלל כהנת מטמאה
למתים ואין כהן מיטמא למתים כהן אוכל

batur, & munus ſpargebatur ad locum cineris: Et volumen non erat legitimum, quo alia mulier adulterii ſuſpecta poteretur: Si deletum eſſet volumen, & diceret. Polluta ego ſum: Aquæ effundebantur; & munus ſpargebatur ad domum cineris. Si deletum eſſet volumen; & illa diceret; Nolo bibere; vim illi inferebant, & potabant eam vel invitam.

IV. Nondum finem fecerat bibendi, cum facies ejus liveſceret, & ejus oculi protuberarent, aquæ venis impleretur; dicebant: ejicite ejicite eam, ne polluatur atrium; Si in ea erat meritum, ſuſpendebat; Erat meritum, quod ſuſpendebat annum unum, & erat meritum, quod ſuſpendebat duos annos; & erat meritum, quod ſuſpendebat tres annos. Hinc dicit ben Azai. Tenetur homo docere legem filiam ſuam; ſi enim bibat, ſciet, quod meritum ſuſpendat: R. Elieſer dicit. Qui docet filiam ſuam legem, docet illam amandi artem: R. Jehoſua dicit: Magis expetit mulier cabum unum rei Venereæ, quam novem cabos vitæ ſolitariæ. Hoc eſt quod dicebat; homo pius qui inſipiens, improbus qui aſtutus, mulier Phariſæa, & vulnera Phariſæorum, deſtruunt mundum.

V. R. Simeon dicit: Non ſuſpendit meritum vim aquarum amararum; Si dicas, quod meritum ſuſpendat vim aquarum maledictionem inferentium, inefficaces reddes aquas, eo quod omnes mulieres bibent; Et educes nomen malum contra puras, quæ biberunt; Et dicent: Immundæ fuerunt, & meritum ſuſpendit.

VI. Rabi dicit: Meritum ſuſpendit vim aquarum maledictionem inferentium; at non pariet, neque laudabitur; & finis ejus erit, ut ea ipſa morte moriatur.

VII. Si pollueretur munus, priuſquam ſanctificaretur in vaſis miniſterii, ſicut reliqua omnia munera comburebatur. Atque hæ ſunt, quarum munera comburebantur; ſi diceret; polluta ego ſum; ſi venerint teſtes, quod ſit polluta; & quæ diceret; nolo bibere; & ea, cujus maritus nolet eam bibere, & ea cujus maritus in itinere cum illa concubuerit, & omnium quæ nuptæ erant ſacerdotibus, munera comburebantur.

VIII. Si Iſraelitis nupta ſit ſacerdoti, ejus munus comburebatur; ſi filia ſacerdotis nupta ſit Iſraelitæ, ejus munus comburebatur: Quod eſt diſcrimen inter ſacerdotem & fœminam ſacerdotem? Munus ſacerdotis fœminæ comedebatur at munus ſacerdotis non comedebatur: Sacerdos fœmina prophanabatur, at ſacerdos non prophanabatur: Sacerdos fœmina poterat pollui mortuis; & ſacerdos non

בקדשי קדשים ואין כהנת אוכלת בקדשי קדשים.

ט' ומה בין האיש לאשה האיש פורע ופורם ואין האשה פורעת ופורסת האיש מדיר את בנו בנזיר ואין האשה מדרת את בנה בנזיר האיש מגלח על נזירות אביו ואין האשה מגלחת על נזירות אביה האיש מקדש את בתו ואין האשה מקדשת את בתה האיש מוכר את בתו ואין האשה מוכרת את בתה איש נסקל ערום ואין האשה נסקלת ערומה האיש נתלה ואין האשה נתלת האיש נמכר בגניבתו ואין האשה נמכרת בגניבתה.

סליק פירקא.

הלכה א' היה נוטל את מנחתה וכו'. כתיב ולקח הכהן מיד האשה את מנחת הקנאות וכי על ידו הוא מניף ולא על ידה הוא מניף אלא איכן שהוא נוטלה מתוך כלי חול ונותנה בכלי שרת וכהן מניח את ידו תחתיה ומניפה ואין הדבר כאור מביא מפה ואינו חוצץ ומביא כהן זקן ואפי' תימר ילד שאין יצר הרע מצוי לשעה תני ר' חייה סוטה גידמת שני כהנים מניפין על ידיה אמר רב יוסי בכל אתר הדא היא מילתה צריכין לרבנן מהו מגיש גופה של מנחה גופה של כלי תנופו' מניין שהן קודשות להגשות רבי ירמיה בשם רבי פדת מסוטה למדו אמר רבי יוסי סוטה לחידושה יצאת ודבר שהוא יוצא לחידושו אין למידין הימינו רבי בון בר חייה שמע לה מן הדא זאת תורת המנחה הקרב היכן היא תנופה כבר קדמה אמר רבי יוסי תיפתר במנחות שאינן טעונות תנופה ולית שמע מינה כלום ויידא אמרה דאמרין והבאת לרבות מנחת העומר להגשה והקרב לרבות מנחת סוטה להגשה וכתיב בתריה והרים והיכן היא תנופה כבר קדמה תמן תנינן אילו מנחות נקמצות ושיריהן לכהנים

non polluebatur mortuis: Sacerdos comedebat de sanctitatibus sanctitatum; at sacerdos fœmina non poterat comedere de sanctitatibus sanctitatum.

IX. Quodnam erat discrimen inter virum & mulierem? Vir se nudat & discindit; At mulier non se nudat neque discindit. Viro licet filium Nazyræatui devovere, at mulieri non licet filium suum Nazyræatui devovere: Vir se radit propter Nazyræatum patris sui, at mulier se non radet propter Nazyræatum patris sui. Vir despondet filiam suam, at mulier non poterit despondere filiam suam. Vir poterit vendere filiam suam; at mulier non potest vendere filiam suam. Vir lapidatur nudus; at mulier nuda non lapidatur; Vir suspenditur, at mulier non suspenditur. Vir venditur propter furtum suum, at mulier non venditur propter furtum suum.

Finis capitis.

Constitutio I. Ipsa depromebat munus suum &c. Scriptum est: *Et sumet sacerdos de manu mulieris munus zelotypiarum*. Num per ejus manum ventilabat, & non per manum ejus *sc. mulieris* ventilabat? At postquam repositum erat in vasis ministerii, sacerdos supponebat manus suas manibus mulieris, & ventilabat; at res non est manifesta. Afferebat mappam & non erat sollicitus: Et adducebat sacerdos senex; vel si dicas, juvenis, quia fermentum malum non inveniebatur in eo illo tempore: Docet Rabi Chijah; si mulier adulterii suspecta esset mutilata, duo sacerdotes pro ea ventilabant. Dicit R. Jose: Ubique hoc requiritur a sapientibus. Quid erit, si admoveat corpus muneris, & corpus vasis? Unde probatur, quod ventilationes præcesserint admotiones? R. Jeremia nomine R. Pedath: Ex muliere adulterii suspecta percipiamus. Dicit R. Jose. Mulier adulterii suspecta ad innovandum egressa est, atque ex re, quæ sit egressa ad innovandum, non docetur. Rabi Bon bar Chijah ex eo probat, quod dictum est. *Hæc lex muneris*. Ubinam, cum ventilatio jam præcesserit. Dicit Rabi Jose potest explicari de muneribus, quæ non requirebant ventilationem; At hinc nihil probatur; Quod ista dicit, illi dicunt. *Et afferes*. Ad includendum munus manipuli, ut admoveretur; *Et afferes*: Ad includendum munus mulieris adulterii suspectæ, ut esset admovendum. Et deinde scriptum est: *Et elevabit*. Ubinam, cum ventilatio jam præcesserit. Ibi legimus: Ista sunt munera, quæ pugillabantur,

רבי בא בר ממל ורבי שמעון בר רב יצחק הוון יתיבין רבי בא בר ממל בעא קומי רבי שמואל בר רב יצחק מנחת העומר מניין ששיריה נאכלין אמר ליה ולא כן אמר רבי יוחנן בשם ר' ישמעאל מנחת מנחת מה מנחת שנאמרה להלן מן השעורין אף כאן מן השעורין מה מנחת סוטה שיריה נאכלין אף מנחת העומר שיריה נאכלין אמר רבי עקיבה מן דקיימין קם רבי בא בר ממל עם רבי ירמיה אמר ליה חמית היך אפרחי הדין דידך מנחת סוטה עצמה מניין ששיריה נאכלין אייתי רבי זעירא לרבי יצחק קטושיא ותנא ליה וכל מנחה בלולה בשמן מה אנן קיימין אם בבלול של חיטין כבר הוא אמור לא אם אינו עניין לבלול של חיטין תניהו עניין לבלול של שעורין וחרנה אמר מה אנן קיימין אם בחרב של חיטים כבר הוא אמור לא אם אינו עניין לחרב של חיטין תניהו עניין לחרב של שעורין דאמר רבי יוסי בבלול של חיטין ובחרב של שעורין אנן קיימין ולצורך איתאמרת לכל בני אהרן תהיה איש כאחיו האיש חולק אף על פי שהוא בעל מום ואין הקטן חולק אף על פי תמים אמר רבי יוסי בי רבי בון מפני שריבתה תורה בדבר אחד את מרבה אותה לכל הדברים לא אזכרה אזכרה מה אזכרה שנאמר להלן שיריה נאכלין אף אזכרה שנאמר כאן שיריה נאכלין ויידא אמרה דא והבאת לרבות מנחת העומר להגשה והקרבה לרבות מנחת סוטה להגשה וכתיב בתריה והנותרת מן המנחה לאהרן ולבניו קדש קדשים.

הלכה ב' היה משקה ואחר כך מקריב את מנחתה וכו'. מה טעמא דרבנין ובאו בה מה טעמא דרבי שמעון ואחר ישקה את האשה מה מקיים רבי שמעון טעמא דרבנין ובאו בה בולהן ולא מקצתן מה מקיימין רבנן טעמא דרבי שמעון ואחר ישקה את האשה את המים על בורחה שלא בחובתה מודה רבי שמעון לחכמים שאם השקה ואחר כך

tur, & eorum reliquiæ comedebantur a ſacerdotibus. R. Ba bar Mimal, & R. Simeon bar R. Iſa: illi opponunt. Rabi Ba bar Mimal quæſivit coram R. Samuel bar R. Iſaach; Unde probatur, quod reliquiæ muneris manipuli comederentur? Reſpondit: Non ita dicit R. Jochanan nomine R. Samuel: Dictum eſt *munus munus*; Sicut munus ibi memoratum erat hordeaceum, ita pariter munus hoc loco memoratum erat hordeaceum; ſicut reliquiæ muneris mulieris adulterii ſuſpectæ comedebantur, ita pariter reliquiæ muneris manipuli comedebantur: Dicit R. Akiba: Ex eo quod confirmatum eſt, confirmatur. R. Ba bar Mimal cum R. Jeremia dicit: Vide, quomodo avolavit hæc tua opinio; munus ipſum mulieris adulterii ſuſpectæ unde probatur quod ejus reliquiæ comederentur? Venit R. Zehira ad R. Iſaach Chatuſcia, & docuit. *Et omne munus commixtum oleo*: Quomodo nos explicamus *commixtum oleo*? munus triticeum jam dictum eſt: Si non poteſt explicari *commixtum oleo* in munere triticeo, explicetur commixtum oleo in munere hordeaceo: Et alter dicit. Quomodo nos explicabimus? Si de arido triticeo. Jam dictum eſt: At ſi non poſſumus explicare de arido triticeo, explicetur de arido hordeaceo: Etenim dicit R. Joſe; commixtum oleo de munere triticeo, & aridum de munere hordeaceo explicetur: Et neceſſario dicendum eſt. *Cunctis filiis erit, vir in fratribus ſuis.* Vir dividebat, vel ſi eſſet vitiatus; at minorennis non dividebat, vel ſi eſſet perfectus. Dicit R. Joſe diſcipulus R. Bon. Eo quod incluſerit textus in uno, tu includes in omnibus? At dictum eſt; *memoriale, memoriale:* Sicut in memoriali ibi dicto reliquiæ comedebantur, ita pariter in memoriali hoc loco dicto reliquiæ comedebantur. Et ſimiliter dictum eſt: *Et adduces:* Ad includendum munus manipuli, ut eſſet admovendum; *Et admovebis*: ad includendum munus mulieris adulterii ſuſpectæ, quod eſſet admovendum. Et deinde ſcriptum eſt: *Et reſiduum muneris erit Aharon & filiis ejus ſanctitas ſanctitatum.*

Conſtitutio II. Ipſa potabat, & deinde offerebatur ejus munus &c. Quænam eſt ratio ſapientum? *Et venient in eam.* Quænam eſt ratio R. Simeon? *Et poſtea potabit mulierem.* Quomodo explicat R. Simeon rationem ſapientum; *Et venient in eam*? Omnes, non autem earum pars. Quomodo explicant ſapientes rationem R. Simeon. *Et poſtea potabit mulierem aquis?* Vel invitam ſine dote; Conſentit R. Simeon cum ſapientibus: Si potetur, & poſt-

הקריב מנחתה שהיא כשירה ומודין חכמים
לרבי שמעון שאם הקריב מנחתה ואחר כך
השקה שהיא כשירה מה ביניהון מצוה רבנן
אמרי' מנחה היא שהיא בודקת ורבי שמעון
אומר המים אין בודקין אותה מה טעמא
דרבנן מנחת זכרון מזכרת עון מה טעמא
דרבי שמעון ובאו בה מה מקיימין רבנן
טעמא דרבי שמעון ובאו בה מלמד שהן
מתחלחלין בכל איבריה מה מקיים ר' שמעון
טעמא דרבנן מנחת זכרון מזכרת עון מלמד
שכל עונות שיש לה נזכרין לה באותה שעה
רבנן אמרי כותב ומוחק ומשקה ומקריב רבי
שמעון אומר כותב ומקריב ומוחק ומשקה כל
עמא מודיי שמחיקה סמוכה להשקיה לא
דרבנן אמרי כותב ומוחק ומשקה ומקריב ורבי
שמעון אומר כותב ומקריב ומוחק ומשקה תני
לעולם היא יכולה לחזור בה עד שלא תקרב
מנחתה קרבה מנחתה ואמרה איני שותה
מערערין אותה ומשקין אותה בעל כורחה
כרבי שמעון ברם כרבנן כבר שתת אנן תנינן
אינה מספקת לשתות אית תניי תני לא
היתהזזה משם מאן דאמר אמר אינה מספקת
לשתות רבי שמעון מאן דמר לא היתה זזה
משם רבנן.

הלכה ג׳ עד שלא נמחקה המגילה וכו׳.
תני מגילתה נגנזת תחת צידו של היכל
למה בשביל למחקה לול קטן היה שם
המים נשפכין תני אין בהן משום קדושה מהו
לגבול בהן את הטיט מה בכך המי' נשפכין
תני יש בהן משים קרושה נמחקה המגילה
ואמרה טמאה אני המים נשפכין ומנחתה
מתפזרת על גבי הדשן הדא אמרה שמנחת
סוטה קרשה עד שלא תכתב המגילה אמר
רבי יוסי דרובה תני רבי חייה עד שהיא
בדרך מנחתה קדשה אמר רבי יוסי בי רבי
בון מתניתא אמרה כן שבעלה בעלה בדרך
נמחקה המגילה ואמרה איני שותה מערערין
אותה ומשקין אותה על כרחה למה שגרמה
לשם שיימחק כמה ימחוק תני רבי חנין בית
שמאי אומרים אחת ובית הלל אומרים שתים

postea offeratur munus, quod sit legitimum. Et consentiunt sapientes cum R. Simeon; si offeratur munus, & postea potetur, quod sit legitimum. Quodnam est discrimen inter eos? Præceptum. Sapientes dicunt: Munus eam perscrutabatur; At R. Simeon dicit: Aquæ eam non perscrutabantur: Quænam est ratio sapientum? *Munus memoriale memorans peccatum*. Quænam est ratio R. Simeon? *Et venient in eam*. Quomodo explicant sapientes rationem R. Simeon; *Et venient in eam?* Docetur, quod corrumpant omnia ejus membra. Quomodo explicat R. Simeon rationem sapientum: *Munus memoriale, memorans peccatum*. Docetur, quod omnia peccata, quæ in ea erant, eo tempore memorarentur. Sapientes dicunt: *Scribet, & delebit, & potabit, & offeret*. R. Simeon dicit: *Scribet, & offeret, & delebit, & potabit*. Omnes conveniunt, quod deletio esset proxima potationi. At sapientes dicitur: *Scribet, & delebit, & potabit, & offeret*. Et R. Simeon dicit: *Scribet, & offeret, & delebit, & potabit*. Traditur: Semper poterat illa pœnitere, priusquam oblatum esset munus. Si oblatum esset munus, & diceret: nolo bibere: vim illi inserebant, & potabant illam vel invitam, juxta mentem R. Simeon. At juxta mentem sapientum: jam bibit. Nos legimus: Nondum finem fecerat bibendi. Extat traditio: Inde non movebatur. Qui dicit: Nondum finem fecerat bibendi; est R. Simeon. Qui dicunt: Inde non movebatur; sunt sapientes.

Constitutio III. Priusquam deletum esset volumen &c. Extat traditio: Volumen recondebatur sub cardine templi. Qua de causa? Ut deleretur. Ibi erat parva fenestra, in quam aquæ effundebantur. Traditio: Hoc non fiebat propter sanctitatem. Num inserviebant ad subigendum lutum? Num hac de causa aquæ effundebantur? Traditio: Hoc fiebat propter sanctitatem: Si deletum esset volumen, & diceret: Polluta ego sum; Aquæ effundebantur, & munus dispergebatur super cinerem. Qui dicit, quod munus mulieris adulterii suspectæ sanctificaretur, priusquam scriberetur volumen, est R. Jose Deroba. Docet R. Chijah; Priusquam in itinere munus sanctificaretur. Dicit R. Jose discipulus R. Bon: Misna ita dicit. Si maritus concubuerit cum ea in itinere. Si deletum esset volumen, & diceret: Nolo bibere; Vim illi adhibebant; & eam potabant vel invitam. Qua de causa? Quia effecit ut nomen Divinum deleretur. Quot delebantur? Docet R. Chanen: Shola Schammai dicit unum;

& scho-

אמר ר׳ אילי טעמון דבית הלל כדי לכתוב יה
אמר לו רבי עקיבה וכי מפני מה משקין
את זו אם לבורקה כבר היא ברוקה ומתוקנת
ﭏ סבר רבי עקיבה האומרת איני שותה
כאומר אני טמיאה לך ולית לרבי עקיבה
מערערים אותה לשתות עד שפניה מוריקות
ומשקין אותה על כורחה אית ליה כשהתחילה
לשתות.

הלכה ד׳ אינה מספק לשתות וכו׳. ולא
כן סברנן מימר כולהן ולא מקצתן כאינש
דאמר לא אספיק פלן למישתי עד דאיתחלחל
יש זכות תולה שנה אחת יש זכות תולה שתי
שנים יש זכות תולה שלש שנים יש זכות
תולה שנה אחת מנבוכדנצר לקצת ירחין תרי
עשר יש זכות תולה שתי שנים מאמנון ויתי
לשנתים ימים יש זכות שתולה לשלש שנים
מאחאב וישבו שלש שנים אין מלחמה בין
ארם ובין ישרא׳ אמר ר׳ יוסי נאמר כל אותן
שנים עשר חדש היה עסוק במצות וכל אותן
שתי שנים היה עסוק בתורה ווידא אמרה
דא וישבו שלש שנים אין מלחמה בין ארם
ובין ישרא׳ מנחת זכרון כלל מזכרת עון פרט
כלל ופרט אין בכלל ﭏ מה שבפרט אם
אומר את כן לא נמצאת מידת הדין מקופחת
מה אם מידת הפורענות מעוטה הרי היא
מזכרת מידת הטוב מרובה על אחת כמה
וכמה ﭏ מנחת זכרון יש לה זכות מזכרת
עון אין לה זכות תני רבי טרפון אומר כל
הזכרונות שנאמרו בתורה לטובה חוץ בזו
שהיא של פורענות אמר לו רבי עקיבה אילו
נאמר מזכרת עון ושתק הייתי אומר כדבריך
הא אינו אומר מנחת זכרון ﭏ לטובה
תני רבי יודה אומר בשם רבי לעזר בן מתיה
הרי הוא אומר ואם לא נטמאה האשה
וטהורה היא וכי אין אנו יודעין שאם לא
נטמאה האשה שהיא טהורה ומה תלמוד
לומר וטהורה היא ﭏ סוף המקום פורע

& ſchola Hillel dicit duo. Dicit R. Ela. Ratio ſcholæ Hillel, ut poſſit ſcribi יה. Reſpondit illi R. Akiba. Num hac de cauſa illam potabant? Si ad eam explorandam, jam exploratum, & ordinatum eſt. At putat R. Akiba: Si dicat nolo bibere; reputatur perinde ac dicat: Polluta tibi lego ſum. Non conſentit R. Akiba in eo quod dicitur. Vim illi adhibebant, ut biberet, donec ejus facies livorem contraherent; & eam vel invitam potabant; At conſentit in eo quod dicitur. Quando inceperit bibere.

Conſtitutio IV. Nondum finem fecerat bibendi &c. At non ita putant dicendum: Omnes aquas, non autem earum partem. Quaſi vir qui dicat: N. non finem faciet bibendi, donec agitetur: Eſt meritum, quod ſuſpendit annum unum: Eſt meritum, quod ſuſpendit duos annos: Eſt meritum quod ſuſpendit tres annos: Eſt meritum, quod ſuſpendit annum unum; ſicut dictum de Nebuchdnezare: *Ad finem duodecim menſium*. Eſt meritum quod ſuſpendit duos annos; quod probatur ex Ammon; Eſt meritum quod ſuſpendit tres annos, probatur ex Achabo. Dictum eſt enim: *Transierunt igitur tres anni abſque bello inter Aram & Iſrael*. Dicit R. Joſe: Dictum eſt quod his duodecim menſibus occupatus fuit in præceptis; & his duobus annis occupatus fuit in lege: Et hac de cauſa dictum eſt. *Transierunt igitur tres anni abſque bello inter Aram & Iſrael*. *Munus memoriale*; generale. *Memorans peccatum*. Particulare; generale & particulare; non eſt in generali generale niſi quod eſt in particulari. Si ita dicatur; non invenietur proprietas judicii exſcindens: Sicut proprietas pœnæ quæ erat minor, erat memorans; proprietas boni, quæ erat multiplicior, quanto magis? At in munere memoriali, erat meritum: In memorante peccatum non erat meritum. Traditio: R. Tarphon dicit: Omnes memorationes, quæ deprehenduntur in lege, erant propter bonum, excepta hac, quæ erat propter pœnam. Reſpondit illi R. Akiba. Si dictum eſſet: *Memorans peccatum*; & tacuiſſet; ego dicerem juxta tua verba: Ecce non dictum eſt *munus memoriale* niſi propter bonum. Traditio: R. Jehuda dicit nomine R. Elieſer ben Mathia. Ecce dictum eſt: *Si non fuerit polluta mulier, & fuerit munda*. Num ignoramus, ſi non fuerit polluta mulier, fuiſſe mundam? Qua de cauſa dictum eſt; *Et fuerit munda?* At finis Dei eſt, ut ei retribuat propter ſuam deturpationem; Si erat ſterilis, viſitabatur; Si cum dolore pariebat, facile pariet; ſi tur-

כה תחת ניוולה שאם היתה עקרה נפקדת
יולדת בצער יולדת בריוח כאורים יולדת נאים
שחורים יולדת לבנים קצרים יולדת ארוכים
נקיבות יולדת זכרים אחד יולדת שנים אמר
לו ר׳ שמעון בן לקיש אם כן ילכו כל הנשים
ויתקלקלו בשביל שיפקדו ולית לר׳ שמעון
ונקתה ונזרעה זרע אית ליה זרע כשר
לא זרע פסול ובן עזאי דלא כרבי לעזר בן
עזריה דתני מעשה בר׳ יוחנן בן ברוקה ורבי
אלעזר חסמא שהיו מהלכין מיבנה ללוד
והקבילו את רבי יהושע בבקיעין אמר להן
מה חידוש היה לכם בבי׳ המדרש היום ואמרו
לו הכל תלמידיך ומימיך אנו שותים אמר להן
אפילו כן אי איפשר לבית המדרש שלא
יהא בו דבר חדש בכל יום מי שבת שם
אמרו לו רבי לעזר בן עזריה ומה היתה
פרשתו הקהל את העם האנשים והנשי׳ והטף
ומה אמר בה הואיל והאנשים באין ללמוד
והנשים באות לשמוע הטף למה בא לא
ליתן שכר למביאיהן אמר להן אין הדור
יתום שרבי אלעזר בן עזריה שרוי בתוכו
מטורנה שאלה את רבי לעזר מפני מה חט
אחת במעשה העגל והן מתים בה שלש
מיתות אמר לה אין חכמתה של אשה לא
בפילכה דכתיב וכל אשה חכמת לב בידיה
טוו אמ׳ לו הורקנוס בנו בשביל שלא להשיבה
דבר אחד מן התורה איבדת ממני שלש
מאות כור מעשר בכל שנה אמר ליה ישרפו
דברי תורה ואל׳ ימסרו לנשים וכשיצתה
אמרו לו תלמידיו רבי לזו דחיתה לנו מה
אתה משיב רבי ברכיה רבי אבא בר כהנא
בשם ר׳ יעזר כל מי שהיה לו עדים והתראה
היה מת בבית דין עדים ולא התרייה הוה
נבדק כסוטה לא עדים ולא התרייה היה
מת במגפה רב ולוי בר סיסי תריהון אמרין
זיבח קיטר ניסך היה מת בבית דין איפח
ריקר שיחק היה נבדק כסוטה שמח בליבו
היה מת במגפה אי זהו חסיד שוטה ראה
תינוק מטבע בנהר אמר לכשאחלוץ תפילי
אצילנו עם כשהוא חולץ תפילין הוציא
זה את נפשו ראה תאינה בכורה אמר במי
שאפגע בו תחילה אתננה לו ראה נערה

turpes, pariet pulchros; si nigros, pariet albos; si humiles, pariet proceres; si fœminas, pariet mares; si unum, pariet duos; Dixit illi Simeon ben Lakisch; si ita se res habuerit; Venient omnes fœminæ & corrumpentur, ut visitentur; At non consentit R. Simeon: *Immunis erit & producet prolem*. Erit illi semen legitimum, at non semen illegitimum. At ben Azai non consentit cum R. Elieser ben Azaria. Narratur factum de R. Jochanan ben Berocha, & de R. Elieser Chasma, qui proficiscentes ex Jabne ad Lud offenderunt R. Jehosua in vallibus. Dixit illis. Quid est vobis novi hodie in Academia? Responderunt: Nos omnes tui discipuli sumus, & de aquis tuis bibimus. Dixit illis; licet ita sit: Fieri non potest, ut non sit quotidie aliquid novi in Academia. Quis ibi assedit? Responderunt R. Eliesser ben Azaria. Quid exposuit? *Congrega populum, viros, & mulieres, & parvulos*. Et quid de hoc dixit? Quoniam veniunt viri ad discendum, & mulieres ad audiendum; & parvuli qua de causa veniunt? Ut detur merces illis, qui eos deducunt. Dixit illis: Non erit generatio pupilla, in qua habitet R. Eliesser ben Azaria. Matrona quæsivit a R. Eliesser: Qua de causa propter unum peccatum in opere vituli puniti sunt tribus mortibus? Respondit. Sapientia mulieris non est nisi colus. Scriptum est enim. *Omnis mulier prudens corde manibus suis neverunt*. Dixit illi Hyrcanus ejus filius. Quia non respondisti illi aliquid ex lege, perdidisti mihi trecentos coros decimæ singulis annis. Respondit: Comburantur verba legis, ne tradantur mulieribus. Et quando egressa est, dixerunt illi ejus discipuli. Rabi hanc expulisti; nobis quid respondes? R. Barachia, R. Aba bar Channa nomine R. Eliesser: Si cui fuerint testes & præmonitio, interficitur a Synhedrio: Si illi fuerint testes, at non præmonitio, ille explorabatur sicut mulier adulterii suspecta: Si illi non fuerint neque testes, neque præmonitio, peste moritur. R. Levi, & Levi bar Sisi, ambo dicunt: Qui offert & adolet libat, interficitur a Synhedrio. Qui plaudit manibus, saltet, & ludit, exploratur ut mulier adulterii suspecta. Qui lætatur in corde suo, peste moritur. Quinam est homo pius, qui est insipiens? Si videat puerum se submergentem in fluvio, dicit: Exuam thephilim, ut eum salvem: Dum exuit thephilim; ille emittit suam animam: Si videat ficum primitivam, dicit: Quem primum offendam, illi dabo. Si videat puellam desponsatam, & ali-

מאורסה והיה רץ אחריה הדא היא דתנינן
הרודף אחר חבירו להורגו אחר הז כור אחר
נערה מאורסה רשע ערום רבי זריקן
בשם רב הונא זה שהוא מורה קלות על
עצמו וחמורות לאחרים ואתייא כהדא דהני
כל הרוצה להחמיר על עצמו ולנהוג בחומרי
בית שמאי ובחומרי בית הלל על זה נאמר
הכסיל בחושך הולך כקולי אילו וכקולי אילו
אילו נקרא רשע אלא או כדברי בית שמאי
בקוליהן ובחומריהן או כדברי בית הלל
בקוליהן ובחומריהן הדא דתימר עד שלא
יצאת בת קול אבל משיצאת בת קול לעולם
הלכה כבית הלל וכל העובר על דברי בית
הלל חייב מיתה תני יצאת בת קול ואמרה
אילו ואילו דברי אלהים חיים הן אבל הלכה
כבית הלל לעולם ואיכן יצאת בת קול רבי
ביבי בשם רבי יוחנן ביבנה יצאת בת קול
אשה פרושה זו שהיא יושבת ומלעבת בדברי
תורה ותאמר אלי תבא וישכב עמה בלילה
הוא אמר רבי אבהו כביכול היה במחשבה
אוא לבדו היה יורע שלא עלת על דעתה אלא
בשביל להעמיד שבטים ומכות פרושים זה
שהוא נותן עצה ליתותומים להבריח מזונות
מן האלמנה כהדא ארמלתא דרבי שובתי
הוות מבזבזה בניכסייא אתון יתמייא
וקרבון לר׳ אלעזר אמר לון ומה נעביד לכון
ואתון שטיין נפק כתובה אמר לון נימר לכון
מימר עיבדון גרמיכון מזבנין והיא תבעה
פורנה ומובדה מזונה עברון כן ברומשא
אתת וקרבת גבי רבי אלעזר אמר זו מכת
פרושין נגעו בה יבוא עלי אם נתכוונתי לכך
תלמיד מרבי היו לו מאתים זוז חסר דינר
והוה רבי וליף זכי עימיה חדא לתלת שנין
מעשר מסכינין חד זמן עברין ביה תלמידוי
עין ביש ומלון ליה אתא בעי מיזכי עימיה
היך מה דהוה יליף אמר ליה רבי אית לי
שיעורא אמר זה מכת פרושים נגעו בו רמז

aliquis currat post eam. Hoc est quod legimus. Si insequatur socium suum, ut eum occidat, si insequatur marem, si puellam desponsatam: Improbus qui est astutus. R. Zerichan nomine R. Huna: Iste est qui docet levia pro seipso, & gravia pro aliis. Et deciditur juxta id quod traditur. Qui vult aggravare super se ipsum, & agere juxta aggravationes scholæ Schammai, & juxta aggravationes scholæ Hillel; de hoc dictum est: *in tenebris ambulat*: Si agat juxta allevationes hujus, & illius allevationes vocatur impius; At aget aut juxta verba scholæ Schammai in ejus allevationibus & aggravationibus, aut juxta verba scholæ Hillel in ejus allevationibus, & aggravationibus: Hoc dictum est, priusquam exierit filia vocis; at postquam exiit filia vocis semper constitutio erit juxta mentem scholæ Hillel; & qui violaverit verba scholæ Hillel, reus est mortis. Traditio: Egressa est filia vocis, & dixit: Utriusque verba sunt verba Dei viventis; at semper erit constitutio juxta mentem scholæ Hillel. Et ubi exiit filia vocis? R. Bibi nomine R. Jochanan: In Jabne exiit filia vocis. Mulier Pharisæa: Ista est quæ sedet, & irridet verba legis; & dicit: *Ad me ingredieris*: *Et concubuit cum ea nocte illa*. Dicit R. Abau. Quasi dici potest, quod in cogitatione sua ipse solus cognosceret, quod non haberet in mentem nisi ut constitueret tribus. Et vulnera Pharisæorum. Isti sunt qui dant consilium pupillis, ut removebant alimentum a vidua; sicut illa vidua R. Sabathai dilapidabat facultates suas; venientes ejus pupilli accesserunt ad R. Elieser. Dixit illis. Quid vobis faciemus? Fingite vos esse stultos; illa educet dotem. Dixit illis. Dicam vobis; Fingite vos esse venditores; & ipsa petet dotem, & amittet alimentum: Ita fecerunt. Vespera venit & accessit ad R. Elieser, ei dicens: Hoc vulnus Pharisæorum eam attigit. Veniat super me, si ad hoc animum adverti. Quidam ex discipulis Rabi habebat ducentas zuzas, quibus deerat denarius; & Rabi docuit, ut acquireret cum eo uno post tres annos decimam pauperum; Aliquando ejus discipuli fecerunt oculum malum, & illi compleverunt; venit, & voluit cum illo acquirere eo modo, quo docuit: Dixit illi Rabi: Est mihi mensura. Respondit: Hoc vulnus Pharisæorum illum attigit: Indicavit discipulis suis; & cum putaverit duplicare, defuit quadrans; & acquisivit cum illo eo modo, quo docuit; & addiderunt illis virginem jejunantem; Jejunans amittit vir-

לתלמידיו ואלוניה לקפילין וחסרונוה חד קרט וזכה עימיה היך דהוה יליף הוסיפו עליהן בתולה צייטנית מצייסה אובדת בתוליה ואלמנה שובבית מי חנלהנסכת שם ביש ותינוק שהוא עולה לחרשיו רבי חלקיה בשם רבי סימון זה שהוא גדול בתורה שלא בפירקו ומבזה גדולים ממנו אמר ר׳ יוסי זה שהוא בן תשע ואיבריו נראין כבן שתים עשרה והוא בא על אחת מכל העריות שבתורה והן מתות על ידיו והוא פטור.

הלכה ד׳ רבי שמעון אומר אין הזכות תולה במים המרי׳ וכו׳.

הלכה ה׳ רבי אומר הזכות תולה במים המאררים וכו׳. אמר רב המנונא המתנוונה מותרת לביתה ואתייא כהדא דתני ר׳ שמעון בן אלעזר אומר אפילו טהורה ששתת סופה שהיא מתה בתחלואים רעים מפני שהכניסה עצמה למספק הזה המרובה ואם לא נטמאה האשה וטהורה היא זו טהורה לא שבאו לה עדים שהיא כמאה אם לא נטמאה האשה וטהורה היא זו טהורה לא שתלת לה זכות ואתייא במאן דמר הזכות תולה ואינה ניכרת ברם במאן דאמר הזכות תולה וניכרת אמר רבי יצחק בן אנן קיימין כששתת ולא בדקו אותה המים שלא תאמר עידי שקר הן לפיכך לא בדקו אותה המים אתא מימר לך שאין המים בודקין באשה שהיא אסורה לביתה אמר רבי יודה ואתייא כמאן דמר הזכות תולה ואינה ניכרת ולמה לה הוכרה מפני שתלת לה זכות ונקה האיש מעון אינו חושש שמא תלה לה זכות יכול אף היא לא תחוש תלמוד לומר והאשה ההיא תשא את עונה ואתייא כמאן דמר הזכות תולה ואינה ניכרת.

הלכה ו׳ ניטמאת מנחתה עד שלא קדשה בכלי וכו׳. תני ניטמאת מנחתה עד שלא קדשה בכלי הרי היא בכל המנח׳ ותיפדה משקדשה בכלי הרי היא בכל המנחות ותישרף והאומרת טמאה אני לא כחטאת שמתו בעליה היא וחטאת שמתו בעליה ילכו המעות לים המלח רמייא לאשם תלוי אם לאשם תלוי אפי׳ משקדשה בכלי אמ׳ רבי מתנייה רמיא לאשם שנשחט דתנינן תמן אם משנשחט נורע לו הדם ישפך והבשר יצא לבית משריפה

virginitatem suam; & viduam vicinas visitantem & diffamantem, & puerum, qui adscendit in mense suo. R. Chalkia nomine R. Simon. Hic est, qui est in lege præstans; at non in lectionibus, & spernit qui sunt semeptipso præstantiores. Dicit R. Jose. Hic est filius novem annorum, & ejus membra videntur esse filii duodecim annorum; si concumbat cum aliqua ex cunctis turpitudinibus in lege memoratis; & illæ ejus causa occiduntur, & ipse absolvitur.

Constitutio IV. R. Simeon dicit: Meritum non suspendit vim aquarum amararum &c.

Constitutio V. Rabi dicit: Meritum suspendit vim aquarum maledictionem inferentium &c. Rabi Amenuni: Deturpata erat licita domui suæ. Et deciditur juxta illud quod docet R. Simeon ben Eliefer qui dicit: Vel si munda fuerit, quæ bibit, finis ejus erit, ut moriatur morbis malis, eo quod se induxerit in dubium magnum. *Sin autem non fuerit polluta mulier, & munda fuerit*. Ista est munda, pro qua non venerint testes, quod sit polluta. *Sin autem non polluta fuerit mulier, & munda fuerit*. Hæc est munda, pro qua meritum non suspendit. Deciditur juxta mentem illius qui dicit: Meritum suspendit, & innotescit, dicit R. Isaach; ita nos explicamus; Quando biberit, & eam aquæ non explorarint; Venit ut tibi dicat, quod aquæ non perscrutentur mulierem, quæ sit vetita domui suæ. Dicit R. Jehuda: Deciditur juxta mentem illius qui dicit; Meritum suspendit, & non innotescit: Et cur non innotescit? Eo quod meritum suspendit: *Et immunis erit vir a peccato*: Non erit solicitus utrum meritum eas suspenderit. Crederem, quod etiam illa non esset solicita? Idcirco dictum est. *Et mulier portabit peccatum suum*. Deciditur juxta mentem illius qui dicit; meritum suspendit, at non innotescit.

Constitutio VI. Si polluatur munus priusquam sanctificatum fuerit in vasis &c. Traditio: Si polluatur munus priusquam sanctificatum fuerit in vasis, sicut omnia munera, redimetur; Si postquam fuit sanctificatum in vasis, sicut reliqua munera, comburetur. Si dicat: Polluta ego sum. Non erat simile sacrificio pro peccato, cujus domini mortui fuerint; etenim sacrificii pro peccato, cujus domini mortui fuerint, nummi projicientur in mare salsum: Simile est sacrificio pro delicto dubio; si sit simile sacrificio pro delicto dubio, vel si fuerit sanctificatum in vasis. Dicit R. Mathania: Simile erat sacrificio pro delicto, quod fuerit mactatum:

תני ניטמאת מנחתה עד שלא קרב חקומץ מתה היא ומת בעלה השיריים אסורין שעל ספק באת מתחילתה באו לה עדים שהיא טמיאה בין כך ובין כך מנחתה אסורה מהו בין כך ובין כך בין שקמץ ובין שלא קמץ בין שהקטיר ובין שלא הקטיר רבי אילא אמר בין שקמץ ובין שלא קמץ בשלא הקטיר אבל אם הקטיר השיריים מתורין תמן תנינן רבי שמעון אומר מנחת חוטא של כהנים נקמצת והקומץ קרב לעצמו והשיריים קריבין לעצמן ושניהן מקרא אחד דורשין והיתה לכהן במנחה רבנין אמרין הרי היא במנחת נדבתו מה מנחת נדבתו קריבה בבלול אף זו קריבה בבלול רבי שמעון אומר הרי עשירית האיפה של כהן בעשירית האיפה של ישראל מה עשירית האיפה של ישראל נקמצת אף זו נקמצת אי מה זו נאכלת אף זו נאכלת תלמוד לומר וכל מנחת כהן כליל תהיה לא תאכל אילין שיריים משם מה הן באין משם קומץ משם שיריים אין תימר משום קומץ אינו נותנן בלילה ואינו נותנן לאחר מיתה ואינו מחשב להן ואין תימר משום שיריים נותנן בלילה ונותנן לאחר מיתה מהו שיתחשב להם נישמעינה מן הרא רבי שמעון בן אלעזר אומר הקומץ קרב לעצמו והשיריים מתפזרין על גבי הרשן רבי יוחנן בעי מה אנן קיימין אם בדשן שלמעלן כבר אמר רבי שמעון אלא אם אינו עניין לדשן של מעלן תניהו עניין להשן שלמטן הרא אמרה נותנם בלילה ונותנן לאחר מיתה ומחשב להן אמר רבי יוסי בי רבי בון אינו מחשב להן שלא הוכשרו לא לאכילת אדם ולא לאכילת מזבח רבי בא בר ממל בעי הך רבי אלעזר בי רבי שמעון בשיטת אביו או בשיטת חכמים אין בשיטת אביו יקרב למעלן אין בשיטת חכמים לא יקמוץ בשיטת אביו הוא רבי שמעון אומר הרי עשירית האיפה של כהן בעשירית האיפה של ישראל

tum: Etenim ibi legimus. Si poſtquam fuerit mactatum ei, innotuerit, ſanguis effundetur, & caro efferebatur ad domum combuſtionis: Traditio: Si polluatur munus, priuſquam offeratur pugillus; Si ipſa moriatur, & moriatur ejus maritus, reliquiæ erant vetitæ, eo quod ab initio propter dubium fuerit allatum. Si venerint teſtes, quod ſit immunda, tam hac quam illa ratione, munus erit vetitum. Quid ſignificat tam hac quam illa ratione? Sive fuerit ſive non fuerit facta pugillatio. Sive fuerit ſive non fuerit facta adolitio. R. Ela dicit: Sive fuerit ſive non fuerit facta pugillatio, quando non fuerit facta adolitio; At ſi facta fuerit adolitio, reliquiæ ſunt licitæ. Ibi legimus: R. Simeon dicit: Munus pro peccato ſacerdotum pugillatur; & pugillus offertur ſeorſim, & reliquiæ offeruntur ſeorſim. Et ambo eundem textum interpretantur. *Et erit ſacerdoti ſicut munus.* Sapientes dicunt: Erit ſicut munus ſpontaneum: Sicut munus ſpontaneum offertur commixtum; ita pariter hoc offeretur commixtum. R. Simeon dicit: Ecce decima pars Ephæ ſacerdotis erit ſicut decima pars Ephæ Iſraelitæ. Sicut decima pars Ephæ ſacerdotis pugillabatur, ita pariter hæc pugillabitur: Sicut illa comedebatur, ita pariter hæc comedetur. Idcirco dictum eſt: *Et omne munus ſacerdotis integrum erit, non comedetur.* Iſtæ reliquiæ cur afferebantur? Propter pugillum, an propter reliquias? Si dicas propter pugillum; non offeretur commixtum; & non offeretur poſt ejus mortem. Si dicas propter reliquias, non offeretur commixtum, & offeretur poſt ejus mortem; & illis non imputabitur. Hinc probatur. R. Simeon ben Elieſer dicit. Pugillus offertur ſeorſim, & reliquiæ diſpergebantur ſuper cinerem: R. Jochanan quæſivit; quomodo nos explicabimus? Si in cinere, qui erat ſuper illas: Jam dixit R. Simeon; Si non poteſt explicari reſpectu cineris, qui erat ſuper illa, explicetur reſpectu cineris, qui erat ſub eas. Hoc dicit: Offeratur commixtum, & offeratur poſt mortem, & illis imputabitur: Dicit Rabi Joſe diſcipulus Rabi Bon: Non imputabitur illis, quia non ſunt idoneæ neque pro cibo hominis, neque pro cibo altaris. R. Ba bar Mimal quæſivit: Quomodo ſentit R. Elieſer diſcipulus R. Simeon? ſentitne juxta mentem patris ſui, an juxta mentem ſapientum? Si juxta mentem patris ſui, ſuper eas offeretur; ſi juxta mentem ſapientum, non pugillabitur: eſt ſententia ſui patris. R. Simeon dicit? Ecce decima pars Ephæ ſacerdotis ſicut decima pars Ephæ

מה עשירית האיפה של ישראל נקמצת אף
זו נקמצת אי מה זו נאכלת אף זו נאכלת
ת״ל וכל מנחת כהן כליל תהיה לא תאכל
ותהא כליל ולא תאכל היקשתיה לא
הקשתיה לכליל תקטר אמר רבי יוסי ראה
רבו דעתו של רבי אלעזר בי רבי שמעון
ושנה כיוצא בו רבי בא בר כהן בעי קומי
רבי יוסי ולמה לי כרבי לעזר בי רבי שמעון
אפילו כרבי שמעון אביו אמר ליה איכול
בראש המזבח ואין שריפה בראש המזבח חתיב
רבי חנינה קומי רבי מנא יהא תני רבי חייה
ופליג ליקרב כליל אינה יכולה מפני שותפותה
של אשה להיאכל אינה יכולה מפני שותפותו
של איש אמר ליה רבי ראה דעתו של רבי
אלעזר בי רבי שמעון ורבי חייה רובה ראה
דעתו של רבי שמעון אביו.

הלכה ז׳ בת ישראל שנישאת לכהן וכו׳.

מה בין כהן לכהנת מנחת כהנת נאכלת
מנחת כהן אינה נאכלת דכתיב וכל מנחת
כהן כליל תהיה לא תאכל לא כהנת רבי
אבהו בעי קומי רבי שמעון בן לקיש והא
כתיב וכהן כי יקנה נפש קניין כספו מעתה
כהן ולא כהנת מאי כרון והכהן המשיח
תחתיו מבניו את שבנו עומד תחתיו יצאת
זו שאין בנה עומדת תחתיה כהנת מתחללת
ואין כהן מתחלל דכתיב ולא יחלל זרעו
בעמיו אין לי אלא זרע שהוא מתחלל היא
עצמה מניין ודין הוא מה אם הזרע שלא
עבר עבילה הרי הוא מתחלל היא שעברה
עבירה אינו דין שתתחלל הוא עצמו יוכיח
שעבר עבירה ואינו מתחלל לא אם אמרת
באיש שאינו מתחלל בכל מקום תאמר באשה
שהיא מתחללת בכל מקום הואיל והיא מתחללת
בכל מקום דין הוא שתתחלל מה נפשך לומר
לא יחלל לא יחלל אף מי שהיה בשר ונתחלל
כהנת מטמאה למתים רבי דוסא ממלהיא
ר׳ אחא בשם רבי לעזר כהנת מותרת לצאת
חוצה לארץ מה טעמא אמור אל הכהנים
לא אל הכוהנת דלכן מה אנן אמרין הואיל

Ephæ Iſraelitæ. Sicut decima pars Ephæ Iſraelitæ pugillabatur, ita pariter hæc pugillabitur: Aut; ſicut hæc comedebatur, ita pariter illa comedebatur. Idcirco dictum eſt. *Et omne munus ſacerdotum integrum erit, non comedetur*: *Ut ſit perfectum, & ne comedetur*; Oppoſitio, at non eſt oppoſitio quod *integrum adoleretur*. Dicit R. Joſe; vidit ejus magiſter mentem R. Elieſer diſcipuli R. Simeon, & docet juxta ejus ſententiam. R. Ba bar Cohen quæſivit coram R. Joſe: Unde probatur mihi juxta mentem R. Elieſer diſcipuli R. Simeon? Vel juxta mentem R. Simeon ejus patris. Dixit: Abſumetur in vertice altaris. At non erat combuſtio in vertice altaris. Oppoſuit R. Chanina coram R. Mena. Atqui extat traditio. R. Chijah diſſentit: Integrum offerri poterat non comederetur; quia erat commercium mulieres. Comedi non poterat, quia erat commercium viri. Reſpondit illi: Rabi conſideravit mentem R. Elieſer diſcipuli R. Simeon, & R. Chijah conſideravit mentem R. Simeon ſui patris.

Conſtitutio VII. Si Iſraelitis nubat ſacerdoti &c. Quodnam eſt diſcrimen inter ſacerdotem & fœminam ſacerdotem? Munus ſacerdotis fœminæ comeditur; at munus ſacerdotis non comeditur; Scriptum eſt enim: *Et omne munus ſacerdotis integrum erit, non comedetur*. At non munus ſacerdotis fœminæ. R. Abau quæſivit coram R. Simeon ben Lakiſch. Atqui ſcriptum eſt: *Et ſacerdos quum acquiſivit animam acquiſitione argenti ſui*. Hinc probatur ſacerdos, at non ſacerdos fœmina. Quid hactenus? *Et ſacerdos unctus ejus loco de filiis ejus*. Cujus filius conſiſtit ejus loco. Excluditur iſta, cujus filius ejus loco non conſiſtit. Sacerdos fœmina prophanatur; at ſacerdos non prophanatur: Scriptum eſt enim: *Et non prophanabit ſemen ſuum in populis ſuis*: Non probo niſi de ſemine, quod prophanetur; Ipſemet unde probatur? Si ſemen quod non peccavit, prophanatur, ipſa quæ peccavit non erit æquum ut prophanetur? Ipſemet probet, qui peccavit, & tamen non prophanatur. Minime, ſi dixiſti de viro, quæ nullibi prophanatur, dices de fœmina, quæ ubique prophanatur? Quando quidem ipſa ubique prophanatur æquum erit ut prophanetur: Quid putas dicendum; *Non prophanabit, non prophanabit*? Vel qui fuerit legitimus, prophanabitur. Sacerdos fœmina polluitur mortuis. R. Doſa Mimalachia, R. Acha nomine R. Acha nomine R. Elieſer: Sacerdoti fœminæ licet egredi extra terram. Qua de cauſa? *Dic ſacerdotibus*; at non ſacerdotibus fœminis. Hinc dicimus: Quoniam com-

והיא בכלל גזרה לא תצא ותהא בכלל נזירה ולא תצא אם אומר אם כן נמצאת מרחה פרשת טמאות בהן אוכל בקדשי הקדשים אין כהנת אוכלת בקדשי הקדשים דכתיב כל זכל בכהנים יאכלנו.

הלכה ח׳ מה בין איש לאשה האיש פורע ופורם וכו׳. איש אין לי אלא איש אשה מניין תלמוד לומר צרוע בין איש בין אשה בין קטן אם כן למה נאמר איש לעניין שלמטן האיש פורע ופורם אין האשה פורעת ופורמת האיש מדיר והאיש מגלח רבי יוחנן בשם ר׳ מאיר עשרים וארבעה דברים מקולי בית שמאי ומחומרי בית הלל וזה אחד מהם בית שמאי אומרים אין האיש מדיר את בנו בנזיר ובית הלל אומרים האיש מדיר את בנו הנזיר האיש מוכר את בתו דכתיב וכי ימכר איש את בתו לאמה האיש מקדש את בתו דכתיב את בתי נתתי לאיש הזה לאשה וישנאה האיש נסקל ערום ואין האשה נסקלת ערומה דכתיב וסקלתם אותו לא את כסותו רבי חגי בעי קומי רבי יוסי והכתיב וסקלתם אותם באבנים מעתה אותם לא את כסותם מאי כדון איש על ידי שאין ניוולו מרובה לפיכך נסקל ערום אבל אשה על ידי שניוולה מרובה לפיכך אינה נסקלת ערומ׳ האיש נתלה ואין האשה נתלית דכתיב ותלו אותו ולא אותה האיש נמכר בגניבו ולא בכפילו בגניבו ולא בזמימו בגניבו אינו נמכר ונשנה ואין לו עליו דמים מעתה בגניבה אחרת אבל בשתי גניבות נמכר ונשנה ר׳ ירמיה בעי גנב משל שותפות מה את עבד לה כגניבה אחת בשתי גניבות היה גונב ומוציא בלילה נימר אם ידעו בו הבעלים בנתים שתי גניבות הן ואם לאו גניבת אחת היא.

פ ר ק ד׳.

א׳ ארוסה ושומרת יבם לא שותה ולא נוטלת כתובה שנאמר אשר תשטה אשה

comprehenditur in decreto: *Non egredieris;* Et comprehenditur in decreto: *Et non egredieris*. Si ita dicas, deprehenderis quod expellas sectionem pollutionum. Sacerdos comedit de sanctitatibus sanctitatum; at sacerdos fœmina non comedit de sanctitatibus sanctitatum: Scriptum est enim: *Omnis masculus in sacerdotibus comedent illud*.

Constitutio VIII. Quodnam est discrimen inter virum & fœminam? Vir se nudat & discindit &c. *Vir*; non probo nisi de viro; de fœmina unde probatur? Dictum est enim: *Leprosus*; tam vir quam fœmina, & puer: Si ita est, cur dictum est: *vir*? Propter rationem, quæ inferius memoratur: Vir se nudat, & discindit: Vir devovet filium suum, & se radit; at non fœmina. R. Jochanan nomine R. Meir. Quatuor & viginti res sunt ex allevationibus Scholæ Schammai, & ex aggravationibus Scholæ Hillel, & hæc una est ex illis, Schola Schammai dicit; Non licet viro devovere Nazyræatui filium suum. Et Schola Hillel dicit; Licet viro Nazyræatui devovere filium suum: Vir potest vendere filiam suam. Scriptum est enim: *Cum vendiderit vir filiam suam in ancillam*. Vir potest desponsare filiam suam. Scriptum est enim. *Filiam meam dedi viro huic in uxorem, & ille odio habet*. Vir lapidatur nudus, at mulier non lapidatur nuda: Scriptum est enim. *Et lapiditabitis eum:* At non ejus operimentum. R. Haggæus quæsivit coram R. Jose. Atqui scriptum est: *Et lapidabitis eos lapidibus*: Hinc probatur eos, non autem eorum operimentum: Quid hactenus? Vir, eo quod magis non potest deturpari, lapidatur nudus; at fœmina, quia magis potest deturpari, non lapidatur nuda: Vir suspenditur; at fœmina non suspenditur. Scriptum est enim: *Et suspendet eum*, non eam. Et vir venditur propter furtum suum, at non propter duplex furtum suum, at non propter suum testimonium falsum; Propter furtum suum iterum non venditur: *Et si non fuerint super eo nummi*: Hinc probatur de uno furto, at pro duobus furtis iterum venditur: Si furtum factum fuerit sociis, quomodo considerabis? Furtumne unum sicut duo furta? Si furetur, & noctu educat; Dicemus, si norint domini inter ea, duo erunt furta; si minus, unum erit furtum.

CAPUT IV.

I. DEsponsata & expectans levirum non bibit, neque dotem accipit: Dictum est enim. *Cum declinaverit* mu-

תחת אישה ונטמאה פרט לארוסה ושימרת יבם.

ב׳ אלמנה לכהן גדול גרושה והלוצה לכהן הדיוט ממזרת ונתינה לישראל בת ישר׳ לממזר ולנתין לא שותה ולא נוטלת כתובה.

ג׳ ואילו לא שותות ולא נוטלות כתובה האומרה טמאה אני לך ושבאו לה עדים שהיא טמאה האומרת איני שותה ואמר בעלה איני משקה ושבעלה אינו רוצה להשקותה ושבעלה בעלה בדרך נוטלת כתובה ולא שותה מתו בעליהן עד שלא ישתו בית שמאי אומרים נוטלו׳ כתובה ולא שותות ובית הלל אומרים לא שותות ולא נוטלות כתובה.

ד׳ מעוברת חבירו ומיניקת חבירו לא שותה ולא נוטלת כתובה דברי רבי מאיר וחכמים אומרים יכול הוא להפרישה ולהחזירה לאחר זמן איילונית וזקינה ושאינה ראויה לילד לא שותה ולא נוטלת כתובה רבי לעזר אומר יכול הוא לישא לו אשה אחרת ולפרות ולרבות ממנה ושאר כל הנשים או שותות או לא נוטלות כתובה.

ה׳ אשת כהן שותה ומותרת לבעלה אשת סריס שותה על ידי כל העריות כולן ומקנין חוץ מן הקטן וממי שאינו איש.

ו׳ ואילו שבית דין מקנין להן מי שנתחרש בעלה או נשטה או שהיה חבוש בבית האסורין לא להשקותה אמרו אלא לפוסלה מכתובתה רבי יוסי אומר אף להשקותה שכשיצא בעלה מבית האסורין ישקינה.

סליק פירקא.

הלכה א׳ ארוסה ושומרת יבם וכו׳. וישקינה גזירת הכתוב היא והביא האיש את אשתו אל הכהן ולא יקנא לה התורה אמרה וקנא את אשתו וקנא את אשתו אפילו מקצת אשתו מתניתא דבית שמאי דבית שמאי אומרי׳ נוטלת כתובתה ולא שותה אמר רבי יוסי תמן טעמיהו דבית שמאי אומרים הביא לי בעלי ואני שותה ברם הכא יודעת היית שאין ארוסה שותה למה הכניסה עצמה

mulier sub viro suo, & polluta fuerit: Excludit desponsatam, & expectantem levirum.

II. Vidua nupta summo sacerdoti, & repudiata & quæ calceum exuit, nupta sacerdoti vulgari, spuria & Nethinæa nupta Israelitæ, & Israelitis nupta spurio, & Nethinæo, non bibit, neque dotem accipit.

III. Et istæ sunt, quæ neque nubunt, neque dotem accipiunt; quæ dicat: Polluta tibi ego sum; & ea cujus testes advenerint, quod sit polluta; & quæ dicat: Nolo bibere; At ea, cujus maritus dicat, nolo ut bibat; & cujus maritus cum ea concubuerit in itinere; accipit dotem, & non bibit: Si earum mariti, moriantur, priusquam bibant. Schola Schammai dicit, accipiunt dotem, at non bibunt. Et Schola Hillel dicit: Neque bibunt, neque dotem accipiunt.

IV. Prægnans a socio suo, aut lactans socium suum non bibit, neque dotem accipit, verba R. Meir; & sapientes dicunt; poterit illam repudiare, & eam post aliquod tempus reducere. Sterilis, & vetula, & quæ non est idonea ad partum, non bibit neque dotem accipit: R. Eliezer dicit; poterit nubere alii mulieri, ex qua poterit fructificare, & multiplicare; & reliquæ mulieres aut bibunt, aut dotem non accipiunt.

V. Uxor sacerdotis bibit, & licita est marito suo; uxor eunuchi bibit; Propter omnes turpitudines zelotypiam exercent excepto minorenni, & illo qui non erit vir.

VI. Pro his zelotypiam exercet Synhedrium; cujus maritus fuerit surdus, aut amens, aut in carcere detentus; at non habet facultatum potandi; sed poterit eas improbare in dote. R. Jose dicit: Poterit etiam potare; postquam liberatus sit maritus a carcere, poterit eam potare.

Finis capitis.

Constitutio I. Desponsata, & expectans levirum &c. Decrevit textus: Scriptum est: *Et adducet vir uxorem suam ad sacerdotem*: Si in eam non exerceat zelotypiam. At lex dicit: *Et zelotypiam tulerit in uxorem suam; & zelotypiam tulerit in uxorem suam*. Vel si partim fuerit ejus uxor. Misna Scholæ Schammai; Etenim Schola Schammai dicit: Dotem accipit, & non bibit. Dicit R. Jose: Hæc est opinio Scholæ Schammai, quæ dicit: Ducat me maritus meus, & ego bibam: Jam hoc loco constat, quod desponsata non bibat; Quare se adducit in dubium gra-

למספק המר ובה הזה בשביל לפוסלה מכתובתה רבי יודה בעי כמה דתימר תמן וקנא את אשתו וקינא את אשתו אפילו מקצת את אשתו ודכוותה תחת אישך אפילו מקצת אישך איך עבידה קינא לה עודה ארוסה וכנסה ונסתרה משקה אותה על קינויו קינא לה עודה שומרת יבם וכנסה ונסתרה משקה אותה על קינויו קינא לה עודה ארוסה וכנסה ונסתרה וידע בה תצא בכתובתה ואת לאו תצא בלא כתובה קינא לה בעלה ומת ונפלה לפני היבם וכנסה ונסתרה משקה אותה על קינויו לא קינא לה בעלה ומת ונפלה לפני היבם וקינא לה ולא הספיק לכנוס עד שמרת ונפלה לפני אחיו אינו משקה אותה שלא נפלה לו אלא מחמת אחיו הראשון אבל אם קינא לה היבם וכנסה ומת ונפלה לפני היבם וכנסה ונסתרה משקה אותה על קינויו תמן תנינן איילונית וזקינה ושאינה ראויה לוולד לא שותה לא נוטלת כתובתה שנאמר ונקתה ונזרעה זרע הראויה להזריע זרע יצאת זו שאינה ראויה להזריע זרע התיבון הרי אלמנה לכהן גדול הרי היא ראויה להזריע זרע שנייא היא דכתיב ולא יחלל זרעו בעמיו תמן תנינן ממזר פוסל ומאכיל כיצד והכא הוא אמר הכין אמר רבי תנחומא תמן וזרע אין לה מכל מקום ברם הכא זרע אין לה כשר לא זרע פסול אמר רבי יוסי בי רבי בון כלום המים באין אלא להתירה לביתה וזו כיון שנסתרה אומר לו הוצא.

הלכה ג' אילו לא שותות ולא נוטלות כתובה האומרת טמאה אני לך וכו'. אמר ר' אשיה סח לי זעירא משום אנשי ירושלם שלשה הן שאם בקשו למחול מוחלין להן ואילו הן סוטה ובן סורר ומורה וזקן ממרא וכו'.

הלכה ד' מעוברת חבירו ומיניקת חבירו וכו'. לא ישא אדם מעוברת חבירו ומיניקת חבירו ואם נשא עליו הכתוב אומר אל תשג

grave, ut ejus causa ammittat dotem suam? R. Jehuda quæsivit; Quod ibi dicitur: *Et zelotypiam tulerit in uxorem suam; & zelotypiam tulerit in uxorem suam*; vel si partim fuerit uxor sua: Et similiter *sub viro tuo*; vel si partim fuerit vir tuus. Quomodo explicatur. Si zelotypiam in eam exerceat, cum adhuc sit desponsata, & cum introducta fuerit occultetur, potabit eam propter zelotypiam. Si zelotypiam exerceat in eam, cum adhuc sit expectans levirum; si introducta fuerit, & occultetur, & innotuerit, egredietur cum sua dote; si minus, egredietur sine dote. Si zelotypiam in eam exerceat maritus, & moriatur, & cadat in potestatem leviri; & introducta fuerit, & se occultaverit, potabit eam propter ejus zelotypiam. Si non zelotypiam in eam exerceat maritus, & moriatur, & cadat in potestatem leviri; & in eam zelotypiam exerceat; & moriatur antequam introduxerit, & ceciderit in potestatem fratris sui, non poterit eam potare, eo quod non ceciderit in ejus potestatem, nisi propter primum fratrem. At si in eam zelotypiam exerceat levir, & introducta fuerit, & moriatur, & ceciderit in potestatem leviri, & introducta fuerit, & se occultaverit, poterit eam potare propter suam zelotypiam: Ibi legimus: Sterilis, vetula, & quæ non sit idonea ad partum, non bibit, neque dotem accipit: Dictum est enim. *Immunis erit, & producet semen*. Quæ apta sit ad producendum semen. Excluditur ista, quæ non est apta ad producendum semen: Opponunt: Ecce vidua nupta summo sacerdoti, ecce apta est ad seminandum semen: Diversum est; scriptum est enim: *Et non profanabit semen suum in populis suis*. Ibi legimus: Spurius reprobat, & facit comedere: Quomodo? Et hoc loco ita dicit? Dicit Rabi Tanchuma: Ibi semen non est illi omnimode. At hoc loco est illi semen legitimum, at non semen illegitimum: Dicit R. Jose discipulus R. Bon: Num aquæ non veniunt nisi ad permittendum domui suæ: Et iste postquam se occultavit, dicet illi; egredere.

Constitutio III. Istæ neque bibunt, neque dotem accipiunt: Quæ dicit: Polluta ego tibi sum &c. Dicit R. Ascia; narravit mihi Zehira nomine virorum Hierusalem; Tres sunt, quibus voluerunt condonare, & sunt mulier adulterii suspecta, & filius contumax & rebellis, & senex rebellis &c.

Constitutio IV. Prægnans a socio suo, & lactans a socium suum &c. Non nubet homo mulieri prægnanti a socio suo, neque lactanti socium sum; Si vero nubat,

נכול עולם אשר גבלו ראשונים ובשדה יתומי אל תבוא הנושא מעוברת חבירו ומיניקת חבירו יוציא ולא יחזיר עולמית דברי ר׳ מאיר וחכמים אומרים יכול הוא להפרישה ולהחזירה לאחר זמן ובכל הדברים רבי מאיר קונס נישמעינה מן הדא קטנה שחלצה תחלוץ משתגדיל ואם לא׳ חלצה חליצתה כשירה ר׳ מנא אמר לה סתם רבי יצחק בריה דרבי חייה רובה בשם רבי יוחנן דרבי מאיר היא דר׳ מאיר אמ׳ אין חולצין ואין מייבמין את הקטנה שלא תימצא איילונית תני מניקה שמת בעלה לא תינשא עד עשרים וארבעה חדשים דברי רבי מאיר רבי יהודה אומר שמונה עשר חדש רבי יונתן בן יוסי אומר בית שמאי אומרים עשרים וארבעה חדשים ובית הלל אומרים שמונה עשר חדש אמר רבן שמעון בן גמליאל אם כדברי האומר עשרים וארבעה חדש מותרת להינשא לאחר עשרים ואחד חדש ואם כדברי האומר שמונה עשר חדש מותרת להינשא לאחר חמשה עשר חדש לפי שאין החלב נעכר לא לאחר שלשה חדשים רבי יעקב בר אחא אמר עקביה שאל את רבי שמעון בן לקיש והורי ליה עשרים וארבעה חדשים ר׳ ירמיה עקביה שאל לרבי חנינא והורי ליה עשרים וארבעה חדשים מה הרין עובדין הוון חד בשם רבי חנינא וחד בשם רבי שמעון בן לקיש רבי מנא הורי שמונה עשר חדש ולם כל ההוא יומא רבי מר עוקבא הורי בארבלי עשרים וארבעה חדש ואפילו מת התינוק מודין חכמים לרבי אלעזר שאם היו לו אשה ובנים שהיא שותה ונוטלת כתובה היה לו אשה ובנים ומתו בין קינוי לסתירה כבר נראית לשתות לא היה לו אשה ובנים ומתו בין קינוי לסתירה כבר נראת שלא לשתות.

הלכה ה׳ אשת כהן שותה וכו׳. דלכן מה אנן אמרין שתת ולא ברקו אותה המים טהורה היא אני אומר הז כות תלה לה ניחא כמאן דאמר הזכות תולה ואינה ניכרת ברם כמאן דמר הזכות תולה וניכרת אמר רבי איצחק כן אנן קיימין בששתת ולא היו המים בודקין אותה שלא תאמר הואיל ואין המים בודקין באנוסה אלא במפותה וזו אנוסה היא מה אנוסה שבכהונה כרצון שבישראל

bat, de illo textus dicit: *Non removebis terminum quem terminarunt antiqui, & in agrum pupilli non ingredieris*. Si nubat mulieri prægnatæ a ſocio ſuo, & lactanti ſocium ſuum, ejiciet, & in perpetum eam non reducet. Et ſapientes dicunt: Poterit eam repudiare, & poſt aliquod tempus eam reducere: Et in cunctis rebus R. Meir mulctat. Hinc probatur; Si minorennis diſcalcet, diſcalceabit poſtquam adoleverit; ſi non diſcalceaverit, diſcalceatio erit legitima. Rabi Mena dicit abſolute; Rabi Iſaach bar R. Chijah Raba nomine Rabi Jochanan; ſententia R. Meir eſt; Etenim R. Meir dicit; Non fit diſcalceatio, neque leviratus in minorenni; Fortaſſe deprehendetur ſterilis. Traditio. Lactans, ſi moriatur ejus maritus, non nubet uſque ad viginti quatuor menſes. Rabi Jehuda octodecim menſes. R. Jonathan ben Joſe dicit: Schola Schammai dicit viginti quatuor menſes; & Schola Hillel dicit octodecim menſes. Raban Simeon ben Gamaliel; Si juxta mentem illius, qui dicit viginti quatuor menſes, licebit nubere poſt unum & viginti menſes, ſi vero juxta verba illius qui dicit octodecim menſes, licebit nubere poſt quindecim menſes; quia lac non concipitur niſi poſt tres menſes. R. Jacob bar Acha dicit: Akabia quæſivit a R. Simeone ben Lakiſch, & docuit quatuor & viginti menſes. R. Jeremia: Akabia quæſivit a R. Chanina, & docuit quatuor & viginti menſes. Quomodo ambo explicant? Alter nomine R. Chanina, & alter nomine R. Simeon ben Lakiſch. R. Meir docet octodecim menſes & jejunavit toto eo die. Rabi bar Akaba docuit in Arbeli quatuor & viginti menſes; Vel ſi moriatur puer lactans. Conſentiunt ſapientes cum R. Elieſer; ſi illi fuerint uxor & filii, quod bibat, & accipiat dotem. Si illi fuerint uxor & filii & mortui fuerint inter zelotypiam, & occultationem, jam conſiderabitur quaſi non biberit.

Conſtitutio V. Uxor ſacerdotis bibit &c. Si ita eſt, quid nos dicemus? Si bibat, & eam aquæ non explorarint, & munda fuerit, ego dicam quod meritum ſuſpenderit. Concedatur juxta mentem illius qui dicit; meritum ſuſpendit, & non innoteſcit: At juxta mentem illius qui dicit, meritum ſuſpendit, & innoteſcit. Dicit R. Iſaach: Nos ita explicabimus: Quando biberit, & eam aquæ non explorarint; ne dicatur, quoniam eam aquæ non explorarunt, coactam, ſed ſeductam: & hæc eſt coacta; ſicut coacta, quæ eſt in ſacerdotio reputatur perinde ac illa quæ ſponte faciat in Iſraelita, idcirco dicendum eſt quod ſit licita domui

ſuæ

לפום כן צרך מימר מותרת לביתה ומניין שאונסין פוסלין בכהונה באשת איש מה אם שרצים הקלים עשה בהן את האונס כלצון סוטה חמורה לא כל שכן תני רבי יעקב בר אידי קומי רבי יונתן ואת כי שטית תחת אישך וכי נטמאת פרט לאונסין מה את שמע מינה אמר ליה מה תחת אישך לרצון אף כאן לרצון והיא לא נתפשה הא נתפשה מותרת ויש לך תפושה בישראל והיא אסורה ואי זו זו זו שתהילתה ברצון וסופה באונס ויש לך שאינה תפושה בישראל והיא מותרת ואי זו זו זו שתחלתה באונס וסופת ברצין כהדא איתתא אתת לגביה רבי יוחנן אמרה ליה נאנסתי אמר לה ולא ערב לך בסוף אמרה ליה ואם יטבול אדם אצבעו כדבש ויתננה לתוך פיו ביום הכיפורים שמא אינו רע לו ובסוף אינו ערב לו וקיבלה ואת כי שטית תחת אישך וכי נטמאת פרט לאשת סריס ויתן איש בך את שכבתו לרבות את הסריס חוץ מן הקטן וממי שאינו איש.

הלכה ו׳ אילו שבית דין מקנין להן וכו׳.

בני ישראל ויקנא וישקינה גזירת הכתוב היה והביא האיש את אשתו אל הכהן ולא יקנא לה התורה אמרה וקינא את אשתו וקינא את אשתו אפילו מקצת אשתו ביאת פסולין מניין שהיא פוסלת מה נן קיימין אם באשת איש חמורה היא אם באלמנה לכהן גדול כבר כתיב והביא האיש את אשתו אל הכהן הצד השוה שבהן את שזרעו פסול ביאתו פוסלת ואת שאין זרעו פסול אין ביאתו פוסלת ואילו בן תשע שנים ויום אחד גר עמוני ומואבי ארומי מצרי עבד ממזר חלל נתין כותי וגוי שבאו על בת כהן על בת לוי ועל בת ישר׳ פוסלה מן הכהונה רבי יוסי או׳ כל שזרעו פסול ביאתו פוסלת וכל שאין זרעו פסול אין ביאתו פוסלת רבן שמעון

suæ. Et unde probatur, quod coactæ reprobantur a sacerdotio? Dictum est: *In uxore viri*. Si in reptilibus, quæ sunt levia, consideratur violentia æque ac voluntas; in muliere adulterii suspecta quæ est gravis nonne multo magis? Docuit R. Jacob ba bar Idi coram R. Jonathan: *Et tu quoniam declinasti sub viro tuo; & polluta es*. Excludit coactas. Quid inde eruitur? Respondit illic *sub viro tuo*. Sicut sponte faciat, ita pariter hoc loco, intelligitur, quando sponte faciat. *Ipsaque non fuerit deprehensa*. Ecce deprehensa permissa est. Est tibi deprehensa in Israel, & est vetita. Quænam illa est? Quæ sponte inceperit concubitum, & in fine coacta. Est tibi, quæ non sit deprehensa in Israel & sit permissa. Quænam est? Quæ coacta inceperit concubitum, & sponte in fine. Juxta illud quod narratur de quadam fœmina, quæ convenit R. Jochanan dicens: Coacta fui. Dixit illi: Nonne tibi dulce fuit in fine? Respondit: Siquis intingat digitum suum in mel; & indat in os suum in die expiationum; nonne erit illi amarum, & in fine nonne erit dulce? Et eam recepit: *Quoniam declinasti*, *& quoniam polluta es*. Excludit uxorem eunuchi; *Et dederit vir in te concubitum suum*. Ad includendum eunuchum; excepto minorenni, & illo, qui non sit vir.

Constitutio VI. Pro his zelotypiam exercet Synhedrium &c. Dictum est: *Filios Israel*: *Tuleritque in eam zelotypiam*, *& potabit eam*. Decretum est. Scriptum est. *Et adducet vir uxorem suam ad sacerdotem:* Si non exerceant in eam zelotypiam. At lex dicit: *Et zelotypiam tulerit in uxorem suam*. *Et zelotypiam tulerit in uxorem suam*; Vel si fuerit partim uxor. De concubitu illegitimorum unde probatur, quod reprobet? Quomodo nos explicabimus: Si de uxore viri, quod grave est; si de vidua nupta summo sacerdoti, scriptum est: *Et adducet vir uxorem suam ad sacerdotem*: Paritas quæ inter illas intercedit hæc est, quod ejus semen cum sit illegitimum, concubitu suo reprobet: & si non fuerit ejus semen illegitimum; concubitu suo non reprobat. Et isti sunt, puer novem annorum & diei unius, peregrinus, Ammonita, & Moabita, & Edomæus, Ægyptius, servus, spurius, prophanatus, Nethinæus, Cuthæus, & gentilis, qui si concubuerint cum filia sacerdotis, cum filia Levitæ, & cum filia Israelitæ, reprobant eam a sacerdotio. Rabi Jose dicit: Omnis, cujus semen sit illegitimum, concubitu suo reprobat: Et omnis, cujus semen non sit illegitimum concubitu suo non reprobat. Raban Simeon

בן גמליאל אומר. כל שאת מותר בבתו את
מותר באלמנתו וכל שאין את מותר בבתו
אין את מותר באלמנתו.

פרק ה'.

א' כשם שהמים בודקין אותה כך המים
בודקין אותו שנאמ' ובאו ובאו כשם שהיא
אסור' לבעל כך אסור' לבועל שנ' נטמאה
נטמאה דברי ר' עקיבה א"ר יהושע כך היה
דורש ר' זכריה בן הקצב ר' אומר שני פעמים
האמורין בפרשה אם נטמאה אם נטמאה
אחד לבעל ואחד לבועל.

ב' בו ביום דרש ר' עקיבה וכל כלי חרש
אשר יפל מהם אל תוכו כל אשר בתוכו
יטמא אינו או' טמא אלא יטמא לטמא
את אחרי' ליסד על ככר השיני שמטמא
את השלישי.

ג' אמר ר' יהושע מי יגלה עפר מעיניך רבן
יוחנן בן זכאי שהיתה אומר עתיד דור אחר
לטהר את ככר השלישי שאין לו מן התורה
והרי עקיבה תלמידך הביא לו מקרא מן
התורה שהוא טמא שנ' כל אשר בתוכו
יטמא.

ד' בו ביום דרש ר' עקיבה ומדות' מחוץ
לעיר את פאת קדמה אלפיים באמה ומקרא
אחר או' מקיר העיר וחוצה אלף אמה סביב
אי איפשר לומר אלף אמה שכבר נאמר אלפיים
אמה ואי איפשר לומר אלפיים אמה שכבר
נאמר אלף אמה ולמה נאמר אלף ולמה נאמר
אלפים אלא אלף אמה מגרש ואלפיים אמה
תחום שבת ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי
או' אלף אמה מגרש ואלפיים שדות וכרמים.

ה' בו ביום דרש ר' עקיבה אז ישיר משה
ובני ישר' את השירה הז את ליי' ויאמרו
לאמר שאין ת"ל לאמר ולמה נאמר לאמר אלא
שהיו ישראל עונין אחריו של משה על כל
דבר ודבר כקורין את ההלל אשירה ליי' כי
גאה גאה לכך נאמר לאמר רבי נחמיה אומר
כקורין את שמע היו קורין לא כקורין את
ההלל.

ו' בו ביום דרש רבי יהושע בן הורקנוס
שלא עבד איוב את המקום אלא מאהבה
שנאמ' הן יקטליני לו איחל עדיין הדבר
שקול לו אני מצפה או איני מצפה לו תלמוד

meon ben Gamaliel dicit: Quod tu probas in ejus filia, poteris probare in ejus vidua; Quod tu non probas in ejus filia, tu non poteris probare in ejus vidua.

CAPUT V.

I. Sicut aquæ ipsam perscrutantur, ita pariter illum perscrutantur. Dictum est: *Et venient, & venient*. Sicut erat interdicta marito, ita pariter erat interdicta adultero: Dictum est: *Polluta fuerit, polluta fuerit*. Verba R. Akiba: Dicit R. Jehosua: Sic interpretatur Rabi Zacharia filius Lanii. Rabi dicit: Bis dictum est in sectione: *Si polluta fuerit, si polluta fuerit*, prima vice pro marito, & secunda vice pro adultero.

II. Eo die disseruit R. Akiba: *Omne vas testaceum, in cujus medium ceciderit ex eis, quicquid fuerit in medio ejus polluet*. Non dicit erit pollutum, sed *polluet*; ad polluendum alia. Docet rem pollutam secundi gradus polluere rem tertii gradus.

III. Dicit R. Jehosua. Si quis demeret pulverem ab oculis tuis Raban Jochanan ben Zachai, qui dixisti, fore ut alia generatio purificet rem tertii gradus; eo quod non sit ex lege: Ecce Akiba discipulus tuus adduxit textum ex lege, quod sit immundus. Dictum est enim. *Quicquid fuerit in medio ejus, polluet*.

IV. Eo die disseruit R. Akiba: *Et metiemini extra civitatem ad plagam orientalem bis mille cubitos*. Et alter textus dicit: *A muro civitatis extrinsecus mille cubiti circumquaque*: Non possunt dici mille cubiti, cum jam dictum sit; *bis mille cubiti*; & non possunt dici bis mille cubiti cum jam dictum sit *mille cubiti*. Et cur dictum est: *mille cubiti*? Et cur dictum est; *bis mille cubiti*? Mille cubiti explicandi sunt de suburbio, & bis mille cubiti de agris & vineis.

V. Eo die disseruit R. Akiba. *Tunc cecinit Mose, & filii Israel canticum hoc Domino, & dixerunt dicendo*. Non erat dicendum *dicendo*. Et cur dictum est *dicendo*? Nisi quod Israelitæ responderent post Mose ad singula verba, sicut legunt Hillel. *Cantabo Domino, quia magnitudinem præstitit*. Idcirco dictum est: *dicendo*. R. Nehemia dicit: Eo modo, quo legunt Audi, legebant, non eo modo, quo legunt Hallel.

VI. Eo die disseruit R. Jehosua ben Hyrcani. Job non serviit Deo nisi ex amore. Dictum est enim. *Si occideret me, sperarem*. Adhuc res in dubio est: Ego sperabo, aut ego non sperabo. Idcirco dictum est: *Quum exspiravero, amovebo in-*

לומר עד אגוע לא אסיר תומתי ממנו לימר שמאהבה עשה.

ז׳ אמר ר׳ יהושע מי יגלח עפר מעיניך רבן יוחנן בן זכאי שהיית דורש כל ימיך שלא עבד איוב את המקום אלא מיראה שנאמר איש תם וישר וירא אלהים וסר מרע והרי יהושע תלמיד תלמידך לימד שמאהבה עשה.

סליק פירקא.

הלכה א׳ כשם שהמים בודקין אותה וכו׳. אנן תנינן באו באו אית תניי תני ובאו ובאו מאן דמר באו באו ר׳ עקיבה ומאן דמר ובאו ובאו ר׳ ישמעאל אנן תנינן נטמאה נטמאה אית תניי תני ונטמאה ונטמאה מאן דמר נטמאה נטמאה ר׳ עקיבה ומאן דמר ונטמאה ונטמאה רבי ישמעאל תני בוא ובה וכתיב כן כיי דמר ר׳ אמי בשם ר׳ יוחנן גורעין לדרוש מתחילתה לסופה ר׳ חנינה בשם ר׳ ירמיה ואפילו באמצע התיבה ויצקת עליה שמן ויצקת שמן מנחה לרבות את כל המנחות ליציקה המאררים אמר ר׳ תנחומא מיניין המאררים כנגד מאתים וארבעים ושמונה איברים שיש בה וכנגד מאתים ארבעים ושמונה איברים שיש בו וחא תנינן כשם שהמים בודקין אותה כך המים בודקין אותו כשם שהיא אסורה לבעל כך היא׳ אסורה לבועל כשם שהיא אסורה לאחיו של בעל כך היא אסורה לאחיו של בועל כשם שהמים בודקין אותה על כל ביאה וביאה שהיא מקבלת את בעלה לאחר הבועל כך הן בודקין אותו היא על ידי שדרכה ליאסר בין לו בין לאחר היא נבדקת אבל הוא לכשישתה הוא נבדק ברקו אותו ולא ברקו אותה אני אומר הזכות תלה לה ניחא כמאן דמר הזכות תולה ואינה ניכרת ברם כמאן דמר הזכות תולה וניכרת הרי לא הוכרה אלא אני אומר מים מגולין שתתה ונצבירה הבין לא הוון בעיי מיבדקונה אלא

tegritatem a me. Docet quod ex amore fecerit.

VII. Dicit R. Jehosua. O siquis demeret pulverem ab oculis tuis Raban Jochanan ben Zachai, qui disseruisti omnibus diebus tuis, quod Job non servierit Deo nisi ex timore. Dictum est enim: *Vir integer, & rectus, timensque Deum, & recedens a malo*. Ecce Jehosua discipulus discipulorum tuorum docet, quod ex amore fecerit.

Finis Capitis.

Constitutio I. Sicut aquæ ipsam explorabant, ita pariter illum explorabant &c. Nos legimus: *Venient, venient*. Est qui docet: *Et venient, & venient*: Qui dicit: *Venient, venient*. Est R. Akiba: Qui dicit: *Et venient, & venient*: Est R. Ismael. Nos legimus: *Polluta fuerit, polluta fuerit*: Est qui docet: *Et polluta fuerit, & polluta fuerit*. Qui dicit: *Polluta fuerit, polluta fuerit*: Est Rabi Akiba. Qui dicit: *Et polluta fuerit, & polluta fuerit*. Est R. Ismael: Est traditio: In illo, & in illa, atque ita scriptum est. Juxta illud quod dicit R. Amme nomine R. Jochanan: Detrahunt in differendo ab suo principio ad suum finem. R. Chanina nomine R. Jeremia; vel in medio vocis. *Et sparget super illud oleum*. *Et adsperget oleo munus*. Ad includendum omnia munera, quod essent adspergenda: *Maledictionem inferentes*: Dicit R. Tanchuma. Numerantur aquæ maledictionem inferentes contra ducentum & quadraginta octo membra, quæ in ea erant, & contra ducentum, & quadraginta octo membra quæ in illo erant. Atqui legimus. Sicut aquæ ipsam perscrutabantur, ita pariter illum perscrutabantur: Sicut illa erat interdicta marito, ita pariter erit interdicta adultero. Sicut illa erat interdicta fratribus mariti, ita pariter erat interdicta fratribus adulteri. Sicut illam aquæ perscrutabantur propter singulos concubitus, quibus recepit maritum post adulterum, ita pariter ipsum perscrutabantur. Eo quod soleat interdici tam illi, quam alii, explorabatur. At ille, postquam biberat, explorabatur: Si explorabant ipsum, & illam non explorabant; ego dicam, quod meritum in ea suspenderet: Concedatur juxta mentem illius qui dicit; meritum suspendit, at non innotescit. At juxta mentem illius qui dicit: Meritum suspendit, & innotescit: Ecce non innotescit. At ego dicam. Aquas apertas bibit, & intumuit: Hoc modo non esset necesse ut eam explorarent, sicut æquum est. At ego dicam. Cum aliis occultata est. At non

ברנן לא אני אומר עם אחרות נסתר ולא
כן סברנן אימר לבשישתה הוא נברק תיפתר
שהירה הוא מזיד והיא שוגגת ובדקן אותו
ולא ברקו אותה אני אומר הזכות תלה לה
ניחא כמאן דמר הזכות תולה ואינה ניכרת
ברם כמאן דמר הזכות תולה וניכרת הרי לא
הוכרה לא אני אומר מים מגולין שתרת
ונצבירת הכין לא הוון בעיי מיברקווה לא
כרון לא אני אומר עם אחרים נסתרת
מעתה גירש יהא מותר בה תיפתר שהיה
הוא שוגג והיא מזירה ובדקו אותה ולא
בדקו אותו הו׳ מזיד והיא שוגגת פשיטא
שהיא מותרת לביתה גירש מהו שיהא מותר
בה איפשר לומר מזיד בה ואת אמר הבין
הוא שוגג והיא מזירה פשיטא שהיא
אסורה לביתה גירש מהו שיהא מותר בה
איפשר לומר יוצאת מתחת ידו ותאמר הכין
ומניין שהדבר תלוי בה שמעון בר בא בשם
רבי יוחנן כתיב ואל אשת עמיתך לא תתן
שכבתך לזרע לטמאה בה בה הדבר תלוי אם
היתה מזירה אסורה שוגגת מותרת.

הלכה ב׳ בו ביום דרש רבי עקיבה וכו׳.
רבי יוסי בי רבי בון אמר רב ושמואל חד
אמר בין בתרומה בין בחולין אמר רבי עקיבה
וחורנה מאר בתרומה אבל לא בחולין ולא
ידעין אמן אמר דא ומאן אמר דא מן מה
דמר רבי יוסי בשם רבי יונה אמרי לה רב
בשם רבי חייה רובא השלישי בא מחמרת
השרץ הוי אומר הוא דו אמר בין בתרומה
בין בחולין אמר רבי עקיבה מתניתא פליגא
על רב אוכל מעשר שהוכש׳ במשקה ונגע בו
טבול יום או ידים מסוא בו׳ מפרישין אמנו
תרומת מעשר בטהרה מפני שהוא שלישי
והשלישי טהור בחולין פתר להקל הוא בידים
שהן מרבריהן והא תנינן טבול יום תיפתר
בטבול יום בירת הפרס א׳ זעירא ואפי׳
תימר בטבול יום דבר תורה שנייא היא
רכתיב טהור טמא טהור לחולין מבעוד יום

non putant ita dicendum: Postquam bibit, ipse exploratur. Potest exponi, quod ipse prudens fecerit, & illa imprudens; tum ipsum explorabant, at illam non explorabant. Ego dicam: meritum suspendet in ea: Concedatur juxta mentem illius, qui dicit, quod meritum suspendat, & non innotescat: At juxta mentem illius qui dicit; meritum suspendit; & innotescit: ecce non innotescit: At ego dicam: Aquas apertas potavit intummit. At hoc modo non erat sicut æquum erat, ut eam exploraret. At ego dicam cum aliis se occultavit: Hinc probatur; si repudietur, erit illi permissa. Potest exponi, quod ipse fecerit imprudens, & illa prudens; tum aquæ ipsam explorabant, at illum non explorabant; si ille prudens, & ipsa imprudens, certum est, quod ipsa sit licita domui suæ. Si repudiet, num erit illi permissa? Potest dici, quod prudens egerit; & tu ita dicis? Si ipse imprudens egerit, & illa imprudens egerit, certum est, quod sit vetita domui suæ. Si eam repudiet, num erit illi permissa? Potest dici, quod exierit ex ejus potestate; Et tu ita dicis? Unde probatur, quod sermo in ea suspenderet? Simeon bar Ba nomine R. Jochanan. Scriptum est. *Et uxori popularis tui non dabis concubitum tuum ad semen, ut polluaris per eam*. Ecce sermo suspendit: Si fecerit prudens, est vetita, si imprudens est licita.

Constitutio II. Eo die disseruit R. Akiba &c. R. Jose discipulus R. Bon dicit: Rab & Samuel. Alter dicit: Tam de separatione quam de prophanis dicit Rabi Akiba; & alter dicit: De separatione, at non de prophanis: At non constat, quis hoc dicat, & quis illud dicat. Ex eo quod dicit R. Jose nomine R. Jona dixerunt; Rab nomine R. Chijah Raba, Tertius gradus venit propter reptile. Dicit; hoc est quod dixit: Tam in separatione quam in prophanis dicit R. Akiba. Misna contraria est τῷ Rab. Si comedat ex decima, quæ legitima facta sit liquore, si eam tangat eo die lavandus aut manus inquinatæ ab ea separant separationem decimæ in puritate, quia ipse est tertius gradus, & tertius gradus est mundus in prophanis: Exponit, quod allevetur in manibus, quæ sunt ex verbis scribarum. Atqui legimus: Eo die lavandus. Potest exponi de eo die lavando propter domum expansionis. Dicit R. Zehira: Vel si dicatur, quod eo die lavandus sit ex verbis legis: Diversum est; Scriptum est enim: *Mundus, immundus*, mundus in prophanis stante jam die, & in separatione post obortus tenebras; Respondit R. Haggæus coram

ולתרומה משתחשך התיב רבי חגיי קומי רבי
יוסי או נימר טהור במגע וטמא באכילה
אמר ליה כלים אמורים בפרשה אירת לך
מימר גבי כלים טהורים במגע וטמאים באכילה
מתניתא מסייעא לרב הראשון שבחולין טמא
ומטמא והשיני פוסל ולא מטמא והשלישי
נאכל בנזיד הרמע הא לעשותו דמע אסור
ואסור דבתרה הראשון והשיני שבתרומה
טמאין ומטמאין והשלישי פוסל ולא מטמא
והרביעי נאכל בנזיד הקודש אין תימר הא
לעשותו קודש אסור אשכחת מימר מחלפה
שיטתיה דרב דמר רבי בא בשם רב שלישי
בא מחמת השרץ וארביעי מותר לעשותו
קודש שלא אמרו רביעי בקודש לא בקרשי
המקרש מקודשין אמר ר' חונה ולא בתרומה
אנן קיימין ותרומה אסור לעשותה קודש
שלא להמציא בה תקלה ואמור דבתרה
הראשון והשיני והשלישי שבקודש טמאים
ומטמאים והרביעי פסול ולא מטמא והחמישי
נאכל בנזיד הקודש אין תימר הא לעשותו
קודש אסור וכי יש חמישי בקודש ואת אמר
לית כן והכא לית כן אמר ר' יוחנן השלישי
בא מחמת השרץ אסור לעשותו תרומה בעי
קומוי אפילו כרבי עקיבה ר' יוסי בשם רבי
הילא ואפילו כרבי עקיבא ולמה טבול יום
פסיל והשיני פסיל מה טבול יום אינו פוסל
את החולין מלעשותן תרומה אף השני אינו
פוסל את החולין מלעשותן תרומה רבי יוסי
בשם ר' יוחנן שלישי בא מחמת שרץ אסור
לעשותו תרומה ומותר לעשותו קודש רבי
זעירא בעא קומי רבי יסא מטמא בקודש
ואת אמר אכן אמ' ליה משום מעלה אמר
ר' שמול בר רב יצחק עיקר טומאתו בקודש
משום מעלה אמר ר' יוסי ולמה הוא מטמא
בקודש משם מעלה אמר רבי יודן ואפילו
כרבנן דאינון אמרין אין השלישי בחולין ולמה
הוא אסור מטמא בטמא בקודש משם מעלה
אמר ליה ר' יוסי ולית אנן צריכין שמעין ליה
מן בר נש רב תמן אמרין מטה שקילס רבי
יהושע את ר' עקיבה הרא אמרה הלכה כיוצא
בו רבנן דקיסרין אמרין למדרשו קילסו אבל

ram R. Jose; Aut dicemus. Mundus tactu, & immundus in cibis. Dixit illi: Vasa dicta sunt in sectione. Tu potes dicere; in vasis mundis tactu, & in immundis cibis. Misna favet τῷ Rabi Primus gradus, qui est in prophanis, est pollutus, & polluit, & secundus reprobat, at non polluit, & tertius comeditur cum decocto indecimato, ut fiat indecimatus, vetitum est, & vetitum est, quod consequitur. Primus & secundus qui est in separatione polluti sunt, & polluunt: Et tertius reprobat, at non polluit; & tertius comeditur cum decocto sancto. Si dicas. Ut fiat sanctus vetitum est. Deprehenditur quod dicatur, quod diversa sit sententia Rab; Etenim dicit R. Ba nomine Rab. Tertius venit propter reptile; & quartus permissus est, ut fiat sanctus; Etenim non dixerunt; Quartus de sanctitatibus sanctuarii, quæ sanctificantur. Dicit R. Huna. Nonne de separatione nos explicamus? Et separatio vetitum est ut fiat sancta; ex qua non fuerit eductum offendiculum: & inferius dictum est: Primus, & secundus, & tertius, qui sunt in sancto, polluti sunt, & polluunt, & quartus reprobat, at non polluit. Et quintus comeditur cum decocto sancto. Si dicas, ut sanctus fiat vetitum est; num est quintus gradus in sancto? Et tu ita dicere non potes. Et hoc loco ne dicere quidem potes: Dicit R. Jochanan; tertius venit propter reptile, vetitum est, ut fiat separatio: Posset dici vel juxta mentem R. Akiba. R. Jose nomine R. Ela vel juxta mentem R. Akiba; & qua de causa eo die lavandus reprobat, & secundus gradus reprobat? Sicut eo die lavandus non reprobat prophana, postquam facta sunt separatio, ita pariter secundus gradus non reprobabit prophana, postquam facta sunt separatio. R. Jose nomine R. Jochanan: Tertius venit propter reptile, quod vetitum est ut fiat separatio, & licitum est, ut fiat sanctum. R. Zehira quæsivit coram Rabi Isa: Polluit in sancto; & tu ita dicis? Respondit propter gradum præstantiorem. Dicit R. Samuel bar Rab Isaach. Fundamentum pollutionis in sancto est propter gradum præstantiorem. Dicit R. Jose; & cur polluit in sancto? Propter gradum præstantiorem. Dicit R. Jodan; vel juxta mentem sapientum, qui dicunt, quod non sit tertius gradus in prophanis: Et cur vetitum est, quod polluit pollutione in sancto? Propter gradum præstantiorem. Dixit R. Jose. At nobis non est necesse, ut audiamus ex viro præstanti. Ibi dicunt: Unde laudavit Rabi Johosua τῷ R. Akiba. Hoc dicit, quod constitutio

sit

למעשה אין הלכה כיוצא בו דמר רבי אחא
רבי מיישא בשם רבי לעזר לוקין על השלישי
שבמעשה ואפילו כרבי עקיבה אינן לוקין למה
טבול יום פוסל והשיני פוסל מה טבול אין
לו מגע אצל החולין אף השני אין לו מגע
אצל החולין אמר רבי לעזר במיניין החולין
כך מיניין המעשר ואתייא כיי דמר רבי יונה
ר' אימי בשם רבי שמעון בן לקיש בכל חולין
אנן קיימין ואהן פירקא מעשר אינון אמר
רבי יוסי ואפילו ראשון שבו אינו מחוור לא
אוכל אין כתיב כאן לא לא אכלת אמר
רבי אבא מרי מניין דכתיב בכל מצותך אשר
צויתני כמי שאינו מחוור רבי אבהו בשם רבי
רבי מנא מפני מה אמרו השיני שבחולין
מטמא משקה חולין מפני הידים שהן מדבריהן
מטמאות משקה חולין שיני שהוא מדבר תורה
לא כל שכן אי מה הידים ספיקן לטמא
את אחרים טמא אף המשקין ספיקן לטמא
את אחרים טמא התיב ר' חנינא לרבי מנא
הרי אוכל אוכלין טמאין ושותה משקין טמאין
ספיקן לטמא את אחרים טמא והמשקין
היוצאין מהן ספיקן לטמא את אחרים טמא
והא שיני שהוא דבר תורה ספיקו לטמא את
אחרים טהור אמר רבי חנינה קומי רבי מנא
ולא בתרומה אנן קיימין אמר ליה ואפילו
תימר בתרומה אנן קיימין מה אית ליה טמא
יטמא דבר תורה לא ר' עקיבה תמן אמרין
שתי שאילות שאלן חגי הנביא אחת השיבו
אותו כראוי ואחת לא השיבו לו כראוי הן
ישא איש בשר קודש בכנף בגדו כנף תחילה
בשר קודש שיני לחם ונזיד שלישי ויין ושמן
ומאכל רביעי וכי יש רביעי בקודש ויענו
הכהנים ויאמרו לא השיבו אותו כראוי
שיש רביעי בקודש ויאמר חגי אם יגע טמא
נפש בכל אלה היטמא אם תהיה כנף טמא
נפש ונגעה בכל אלה היטמא ויענו הכהנים

ſit hujuſmodi. Sapientes Cæſarienſes propter expoſitionem laudarunt. At propter factum conſtitutio non eſt hujuſmodi. Dicit R. Acha, R. Miſcia, Rabi Elieſer; Vapulant propter tertium qui eſt in facto, vel juxta mentem Rabi Akiba, non vapulant. Qua de cauſa eo die lavandus reprobat, & tertius gradus reprobat? Sicut in eo die lavando non eſt tactus prope prophana; ita pariter in tertio gradu non eſt tactus prope prophana. Dicit R. Elieſer. Juxta numerum prophanorum eſt numerus decimæ. Et deciditur juxta illud quod dicit R. Jona, R. Amme nomine R. Simeon ben Lakiſch: De omnibus prophanis nos explicamus: at iſtæ ſunt quæſtiones de decima. Dicit R. Joſe: Vel primus gradus, qui in eo fuerit, non eſt electus. Non comedit; non ſcriptum eſt; ſed *non comedi*. Dicit R. Aba Mari; Unde probatur, quod ſcriptum eſt: *Juxta omnia præcepta tua, quæ præcipiſti mihi*; reputatur perinde ac non ſit electus. R. Abau nomine R. Mena; Cur dixerunt: ſecundus gradus, qui eſt in prophanis, polluit liquorem prophanum? propter manus; quæ ex verbis ſcribarum polluunt liquores prophanos; Secundus, qui eſt ex verbis legis, nonne multo magis? Si manus quando dubium ſit utrum polluant alios, pollutæ ſunt liquores, quando dubium ſit utrum polluant alios, polluti erunt. Opponit R. Chanina τῷ R. Mena: Siquis comedat cibos immundos, & bibat potus immundos, ſi dubium ſit utrum polluant alios, polluti erunt. Et liquores, qui ex iis manant, ſi dubium ſit utrum polluant alios, polluti erunt. Et ecce ſecundus gradus, qui eſt ex verbis legis, ſi dubium ſit utrum polluat alios, mundus erit. Dixit R. Chanina coram R. Mena: Nonne de ſeparatione nos explicamus? Reſpondit; Vel ſi dicas; de ſeparatione nos explicamus; quomodo explicatur; *pollutus polluet?* Eſt ex lege; At non ex opinione R. Akiba. Ibi dixerunt: Duas quæſtiones quæſivit ab eis Haggæus Propheta: Ad alteram clare reſponderunt; at ad alteram clare non reſponderunt. *Si tulerit vir carnem ſanctificatam in ora veſtimenti ſui*. Ora in principio: Caro ſanctificata eſt ſecundus gradus; *Panem & decoctum*; eſt tertius; *& vinum, & oleum, & cibum*; Eſt quartus. Num eſt quartus in ſancto? *Et reſponderunt ſacerdotes, & dixerunt: Non*. Non reſponderunt clare, quod ſit quartus in ſancto. *Et dixit Haggæus: Si tetigerit pollutus anima in omnibus his num polluetur?* Si ora fuerit polluta anima, & attigerit in omnibus his, num polluetur? *Et reſponderunt*

ſa-

ויאמרו יטמא השיבו אותו כראוי דמר רבי
ירמיה ר׳ חייה בשם ר׳ יוחנן קודם עד שלא
גזרו רביעי בקודש שאלן ולמה הוא מקלן
כאינש דבעי עילה על חבריה וביתא מרי
אבפה לה לא דו אמ׳ ואשר יקיבו שם טמא
הוא כמה דמר רבי סימון בר זבדי גולגלתו
של ארנן היבוסי מצאו תחת המזבח ר׳ אחא
בשם ר׳ אבא בר כהנא בקיאין היו בהיסיטות
ולא היו בקיאין במרפות הן ישא איש בשר
קודש שאלן טמא מת מטמא בהיסט ויענו
הכהנים ויאמרו לא השיבו אותו כראוי שאין
טמא מת מטמא בהיסט שאלן טמא מת עושה
מרף ויענו הכהנים ויאמרו יטמא לא השיבו
אותו כראוי שאין טמא מת עושה מרף רבי
תנחומא ר׳ פינחס בשם רבי לוי על החמישי
בקודש שאלן הן ישא איש בשר קודש בכנף
בגרו כנף תחילה ובשר קודש שני לחם ונזיר
שלישי יין ושמן רביעי ומאכל חמישי שאלן
ובי יש חמישי בקודש ויענו הכהנים ויאמרו
לא השיבו אותו כראוי שאין חמישי בקודש
ולמה הוא מקלן כאינש רבעי עילה על
חבריה וביתא מה איכפה ליה ויאמר ואשר
יקריבו שם טמא הו׳ ביי דמר ר׳ סימון בר
זביד גולגולתו של ארנן היבוסי מצאו תחת
המזבח תני אמר רבי יוסי מניין לרביעי
בקודש שהוא פסול ודין הוא מה אם מחוסר
כיפורים שאינו אוכל בתרומה הרי הוא
פסול בקודש שלישי שהוא פסול בתרומה
אינו דין שיפסול בקודש הרי למרנו לשלישי
מן הכתוב ולרביעי מקל וחומר התיב רבי
יוחנן האוכל הבא מחמת טבול יום יוכיח
שהוא פוסל בתרומה ואינו פוסל בקודש רבי
חייה בשם ר׳ יוחנן אתייא דרבי יוסי כשיטת
ר׳ עקיבה רבו כמה דרבי עקיבה אמר יטמא
יטמא דבר תורה כן רבי יוסי אמר יטמא
יטמא דבר תורה ר׳ אבהו בשם רבי יוסי בר
חנינה לית ר׳ יוסי צריך להדין קל וחומר
קריי דרש ר׳ יוסי והבשר אשר יגע זו שני

sacerdotes, *& dixerunt*: *Polluetur*. Responderunt clare. Dicit R. Jeremia. R. Chijah nomine R. Jochanan, priusquam decrevissent quartum gradum in sancto quæsierunt: & qua de causa reprobarunt? Sicut vir qui quætat occasionem contra socium suum, & de sua domo nihil illius intersit. Non hoc dicit; *Et quod obtuleritis ibi pollutum illud*. Sicut dicit R. Simeon bar Zebedai. Cranium Arnan Jebusæi invenerunt sub altari. Rabi Acha nomine Rabi Aba bar Channa: Investigarunt in portationibus, at non investigarunt in stratis. *Si tulerit vir carnem sanctificatam*. Quæsierunt; Pollutus mortuo polluitne portatione? *Et responderunt sacerdotes*, *& dixerunt*: *Non*. Clare responderunt, quod pollutus mortuo non polluat portatione: Quæsierunt: Pollutus mortuo num facit stratum? *Et responderunt sacerdotes*, *& dixerunt*: *Polluetur*. Non responderunt clare, quod pollutus mortuo non faciat stratum. R. Tanchuma, R. Pinchas nomine R. Levi: De quinto gradu qui est in sancto quæsierunt. *Si tulerit vir carnem sanctificatam in ora vestimenti sui*. Ora est principium; & caro sanctificata est secundus gradus; Panis & decoctum est tertius; vinum & oleum est quartus; & cibus quintus; de his quæsierunt. Num est quintus in sancto? *Et responderunt sacerdotes & dixerunt*; *non*. Clare responderunt, quod non sit quintus in sancto. Et cur eum reprobarunt? Sicut vir qui quærat occasionem contra socium suum, & nihil de sua domo illius intersit. *Et dixit*; *Et quod obtuleritis ibi pollutum illud &c.* Juxta illud, quod dicit Rabi Simeon bar Zabedai. Cranium Arnon Jebusei invenerunt sub altare. Traditio. Dicit R. Jose: Unde probatur, quod quartus gradus in sancto sit illegitimus? Argumento a minori ad majus: Si deficiens expiatione, qui non comedit de separatione, illegitimus est ut comedat de sancto, tertius gradus, qui reprobat in separatione, non erit æquum ut reprobet in sancto? Ecce percipimus tertium ex lege; & quartum argumento a minori ad majus. Opponit R. Jochanan: Cibus hoc loco propter eo die lavandum probet, quod reprobet in separatione, at non reprobat in sancto. Rabi Chijah nomine R. Jochanan; Sententia R. Jose est eadem ac opinio R. Akiba sui magistri: Sicut R. Akiba dicit: *Polluet*, *polluet*; Ex verbis legis; ita pariter R. Jose dicit: *Polluet*, *polluet*; est ex lege. R. Abau nomine R. Jose bar Chanina: Non opus habet R. Jose probare argumento a minori ad majus: Textum exponit R. Jose: *Et caro*, *quæ tetigerit*: Hic

שנגע בראשון בכל טמא זה שלישי שנגע
בשני לא יאכל סוף טמא לא יאכל עד כדון
באוכלין שניטמו באויר כלי חרש שניטמא
בשרץ אוכלין עצמן שניטמאו בשרץ מניין
ודין הוא מה אם הכלים שאינן מטמאין
מאויר כלי חרש שניטמא בשרץ הרי הן
מטמאין כשרץ לטמא אוכלין עד כדון כרבי
עקיבה כרבי ישמעל חני רבי ישמעל והבשר
אשר יגע בכל טמא וזה ראשון שנגע בכל
טמא לא יאכל לרבות את השיני השלישי
מניין ודין הוא ומה אם טבול יום שאינו פסול
בחולין הרי הוא פוסל בתרומה שני שהוא
פוסל בחולין אינו דין שיפסול בתרומה רביעי
בקודש מניין ודין הוא מה אם מחוסר כיפורים
שאינו פוסל בתרומה הרי הוא פוסל בקודש
שלישי שהוא פוסל בתרומה אינו דין שיפסול
בקודש הא למדנו לראשון ולשני מן הכתוב
ולשלישי מן הדין ולרביעי מקל וחומר דנין
לו בין מן הדין שיהא הכל משועבד להלכה
שיהא השלישי פוסל בתרומה והרביעי בקודש.

הלכה ג׳ בו ביום דרש רבי עקיבה ומדותם
מחוץ לעיר וגומ׳. רבי ﭏעזר בנו של ר׳ יוסי
הגלילי אומר ﭏפיים אמה תחום ערי הלוים
צא מהן אלף אמה מגרש נמצא רביע מגרש
והשאר שדות רבי ירמיה רבי שמוﭏ בר רב
יצחק בשם רב רביע מאלף אמר רבי יצחק
ואפילו תימר רביע מכל צד רביע הוא מאן
דמרבע ארבע גרבין בעי אשית חיסר ר׳ מנא
לגבי רב הונא אמר ליה פייסון דיסבון
משער כהדא לבנה רבי אבין משער כהדא
רצועה רבי אושעיה משער כהדא ארסיקרין
אמר רבי יוסי בי ר׳ בון חמשין על חמשין
בית סאה מאה על מאה בת ארבע סאין
כהדא ריש גלותא אישלק עילוי חד טריקלין
ארבעין על ארבעין דיכליניה חיטין אתא
מינך עשרין על עשרין כדון ועשרין על עשרין
בתר זמן ואת מיתגר פלגא רבי בא בשם
רב יהודה רבי זעירא בשם רבי עוקבא אין
מקדרין ﭏא בחבל של חמשים אמה ר׳ זעירא
בשם רב חסדיי אין מקדרין לא בערי הלוים

Hic eſt ſecundus gradus, qui in primo tangit; primus gradus; *in quovis immundo*. Hic eſt tertius; Qui tangit in ſecundo: *Non comedetur*: Finis erit; ut immundum ne comedatur. Hactenus de cibis, qui aere polluuntur, de vaſis teſtaceis, quæ reptili polluantur; de cibis ipſis, quod reptili polluantur, unde probatur? Argumento. Si vaſa polluunt ut reptile, quæ aere non polluunt, vas teſtaceum, quod reptili polluitur, ut polluant cibos. Hactenus juxta mentem R. Akiba. Juxta mentem R. Iſmael. Docet R. Iſmael: *Et caro quæ tetigerit omne immundum*. Hic eſt primus gradus qui tangit: *omne immundum*. Ad includendum ſecundum: Et de tertio unde probatur? Argumento. Si eo die lavandus, qui non eſt illegitimus in prophanis, reprobat in ſeparationem; ſecundus gradus, qui reprobat in prophanis, non erit æquum ut reprobet in ſeparatione? De quarto in ſancto unde probatur? Argumento: Si deficiens expiatione, qui non reprobat in ſeparatione, reprobat in ſancto, tertius gradus, qui reprobat in ſeparatione, non erit æquum ut reprobet in ſancto? Ecce percipimus primum & ſecundum ex textu; & tertium argumento, & quartum argumento a minori ad majus. Et conſiderant ex hoc, quod omne ſit ſubjectum lectioni, quod tertius reprobet in ſeparatione, & quartus in ſancto.

Conſtitutio III. *Eo die diſſeruit* Rabi Akiba: *Et metiemini extra civitatem &c.* R. Elieſer ben R. Joſe Galilæi dicit: Duo millia Cubitorum terminus civitatum Levitarum. Detrahe ex his mille cubitos ſuburbii; Deprehenditur quarta pars ſuburbium, & reliquum erunt agri. R. Jeremia, R. Samuel bar Iſaach nomine Rab; Quadratum ex mille cubitis. Dicit Rabi Iſaach; vel ſi dicas quadratum ex cunctis lateribus, quadratum erit: Qui quadripartitur in quatuor partes, contendit eſſe ſedecim, R. Mena metiebatur latere. R. Abin metiebatur juxta hanc corrigiam. R. Oſajah metiebatur minio. Dicit R. Joſe diſcipulus R. Bon. Quinquaginta, quaquaverſum ſpatium ſati. Centum quaquaverſum ſpatium quatuor ſutorum; juxta illud quod narratur de principe captivitatis, cui erat triclinium plenum tritico quaquaverſum triclinium quadraginta cubitos patens; Venit ad R. Huria eique dixit: Perſuade, ut abs te nunc viginti ſupra viginti accipiant, & totidem poſt aliquod tempus: & tu dimidium mercaberis. R. Ba nomine R. Jehuda R. Zehira nomine R. Achaba. Non metiuntur niſi fune quinquaginta cubitorum; R. Zehira nomine R. Chaſdai. Non me-

ולא במקום עריפה בנחל ניחא כמאן דאמר אלף אמה מגרש ואלפיים אמה תחו שבת ברם כמאן דמר אלף אמה מגרש ואלפיים אמה שרות וכרמים כלו' למדו תחום שבת לא מערי הלוים לעיקר אין מקדרין ולטפילה מקדרין ומניין שלא היו קוברין בערי הלוים רבי אבהו בשם רבי יוסי בר חנינה ומגרשיה' יהיו לבהמתם ולרכושם ולכל חייתם לבהמתם ולחייתם ניתנו ולא ניתנו לקבורה.

הלכה ד' בן ביום דרש רבי עקיבה אז ישיר משה וגו'. לקטן שהוא מקרא את ההלל בבירת הספר והן עונין אחריו על כל דבר ודבר משה אמר אשירה והן עונין אחריו אשירה אמר משה עזי והן אומ' עזי רבי אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי אומר לגדול שהוא מקרא את ההלל בבית הכנסת והן עונין אחריו דבר ראשון משה אמר אשירה והן עונין אשירה משה אמר עזי והן עונין אחריו אשירה רבי יוסי הגלילי אומר בשעה שהיו אבותינו בים היה מוטל עולל על ברכה של אמו ותינוק יונק משדי אמו וכיון שראו את השבינה הגביה עולל את ראשו מברכה של אמו ושומט התינוק את פיו מדדה של אמו אף הן פתחו את פיהן בשירה ובשבח ואמרו זה אלי ואנויהו רבי מאיר אומר אפילו עוברין ממעי אימותיהן היו אומ' שירה שנאמר במקהלות ברכו אלהים יי' ממקור ישרא' רבי נחמיה אמר בשעה שעלו אבותינו מן הים ראו פיגרי אנשים חטאים שהיו משעברין בהן בפרך בעבודה קשה וכולם פגרים מתים מושלבים על שפת הים ביקשו לומר שירה ושרת עליהן רוח הקודש ואפילו קטן שבישרא' חיה אומר שירה כמשה הדא היא דכתיב ויזכר ימי עולם משה עמו איה המעלם מים את רועה הצאן אין כתיב כאן אלא את רועה צאנו מלמד שעשה כולם רועים מה תלמוד לומר לאמר

metiuntur in urbibus Levitarum neque in loco vitulæ decollandæ in torrente; Concedatur juxta mentem illius, qui dicit. Mille cubitos pro suburbio, & duo millia cubitorum pro termino Sabbathico. At juxta mentem illius qui dicit; mille cubitos pro suburbio, & duo millia cubitorum pro agris & vineis, num docetur de termino Sabbathico? Neque ab urbibus Levitarum in fundamento non metiuntur, at in additamento metiuntur. Unde probatur, quod non liceret sepelire in urbibus Levitarum? R. Abau nomine R. Jose ben Chanina. Dictum est: *Suburbia earum erunt quadrupedibus eorum, & substantiæ eorum, omnibusque animalibus eorum. Quadrupedibus eorum, & animalibus eorum* dabuntur; at non dabuntur ad sepulturam.

Constitutio IV. Eo die disseruit Rabi Akiba. *Tunc cecinit Mose &c.* Sicut puer, qui legit Hallel in schola, & illi respondent post eum ad singula verba. Mose dicebat. *Cantabo*. Et illi respondebat post eum; *Cantabo*. Mose dicebat. *Fortitudo mea*: Et illi respondebant post eum: *Fortitudo mea*: R. Eliefer ben R. Jose Galilæi dicit. Sicut adultus, qui legit Hallel in domo congregationis; & illi respondent post eum ad verbum primum. Mose dicebat: *Cantabo*. Et illi post eum respondebant: *Cantabo*. Mose dicebat: *Fortitudo mea*. Et illi post eum respondebant: *Cantabo*. Quo tempore patres nostri erant in mari; parvulus super matris genua repositus, & infans lactans ex uberibus matris suæ, quando viderunt divinitatem, extulit parvulus caput suum ex genibus matris suis, & dimisit lactans mammam matris suæ, ipsi quoque aperuerunt ora sua in cantico & in laude; & dixerunt: *Hic Deus meus, & illi habitaculum decorum ponam*. R. Meir dicit: Vel fœtus ex visceribus matrum suarum dixerunt canticum. Dictum est enim: *In congregationibus benedicite Deo Domino, de fontibus Israel*. R. Nehemia dicit: Quo tempore e mari adscenderunt patres nostri; viderunt cadavera mortuorum peccatorum, qui eos redegerunt in servitutem duram, & omnia cadavera mortuorum attrahebantur ad littus maris. Voluerunt dicere canticum, & habitavit super eis Spiritus sanctus: Vel parvulus in Israel recitavit canticum, sicut Mose. Hinc scriptum est: *Et recordatus est dierum seculi Mose populi sui. Ubi est qui eduxit eos de mari? Pater gregis* hic non scriptum est; sed *cum pastore gregis sui*. Docet, quod omnes fecerit pastores. Cur dictum est; *dicendo*? Pro generationibus. R. Abau nomine R. Jose

לאמר לדרות רבי אבהו בשם ר' יוסי בי רבי
חנינה כהדין פסוקא משה אמ' אשירה והן
עונין אחריו אשירה ליי' כי גאה גאה סוס
ורוכבו רמה בים משה אמ' עזי וזמרת והן
עונין אחריו עזי וזמרת יה כתיב בפרוע
פרעות בישראל בהתנדב עם אתנדבו ראשי
עם כשהקבה עושה להן ניסים יהו אומרי'
שירה התיבון הרי גאולת מצרים שנייא היא
שהיא תחילת גאולתן התיבון הרי גאולת
מרדכי ואסתר שנייא היא שהיו בחוצה לארץ
ואית דבעי מימר מרדכי ואסתר משונאיהן
נגאלו לא נגאלו מן המלכות.

הלכה ה' בו ביום דרש רבי יהושע בן
הורקנוס וכו'. תני בשם רבי יהודה חי אל
הסיר משפטי ושדי המר נפשי שאין אדם
נודר בחיין מלך אלא אם כן אוהבו משום
רבי נתן אמרו גם הוא לי לישועה כי לא
לפניו הנף יבוא כתוב אחר אומר ואהבת
את יי' אלהיך וכתוב אחר אומ' את יי' אלהיך
תירא ואותו תעבוד עשה מאהבה ועשה
מיראה עשה מאהבה שאם באתה לשנוא דע
שאת אוהב ואין אוהב שונא עשה מיראה
שאם באתה לבעט אין ירא מבעט שבעה
פרושין הן פרוש שיכמי פרוש ניקפי פירוש
קיזיי פרוש מנבייה פרוש ארע חובתי ואעשנה
פרוש יראה פרוש אהבה פרוש שכמי טעין
מצותיה על כתפיה פרוש ניקפי אקיף לי
ואנא עבד מצוה פרוש קיזיי עביד חדא חובה
וחדא מצוה ומקיז הדא עם הדא פרוש
מנבייה מאן דית לי מה אנא מנבי עביד
מצוה פרוש ארע חובתי ואעשנה איידי חובתא
עבדיה דנעביד מצוה דכוותה פרוש יראה
כאיוב פרוש אהבה כאברהם אין לך חביב
מכולן אלא פרוש אהבה כאברהם אברהם
עשה יצר רע טוב ומה טעמא ומצאת את
לבבו נאמן לפניך אמר רבי אחא והפשיר

Jose ben R. Chanina. In eo versu Mose dicebat. *Cantabo*. Et illi post eum respondebant. *Cantabo Domino, quia magnitudinem præstando magnitudinem præstitit; equum & equitem ejus projecit in mare*. Mose dicebat: *Fortitudo mea, & gloria*. Et illi post eum respondebant. *Fortitudo mea & gloria Dominus*. Scriptum est: *Et ulciscendo ultiones in Israel sponte obtulerunt populum. Sponte obtulerunt* duces populi. Quando Deus S. B. fecit eis miracula, illi dixerunt canticum. Responderunt: Ecce hæc est redemtio Ægypti. Diversum est, eo quod esset eorum redemtio. Responderunt: Ecce redemtio Mardochei & Esther. Diversum est; eo quod essent in locis extra terram. Potest dici, quod Mardocheus & Esther ex osoribus suis redemti fuerint; Non fuerunt redemti de regno.

Constitutio V. Eo die disseruit R. Jehosua ben Hyrcani &c. Traditio nomine R. Jehuda. *Vivit Deus, qui abstulit judicium meum, & omnipotens, qui ad amaritudinem adduxit animam meam*. Quia nemo non vovet per vitam regis, nisi eum amaverit; Nomine R. Nathan dixerunt. *Et ipse erit salvator meus; non enim in conspectu ejus hypocrita veniet*. Alter textus dicit: *Et diliges Dominum Deum tuum*; Et alter dicit: *Dominum Deum tuum timebis, & illi servies*. Age ex amore, & age ex timore; Age ex amore; si venias ad odio habendum, scito, quod amabis, & qui amat, non odit; Age ex timore; Etenim si venies ad calcitrandum, non timebis a calcitratione. Septem sunt genera Pharisæorum; Pharisæus Sichemita, Pharisæus allidens, Pharisæus venæ sector, Pharisæus se percutiens; Pharisæus *qui dicit*. Ostende mihi debitum meum, & ego illud faciam. Pharisæus ex timore, & Pharisæus ex amore. Pharisæus Sichemita, qui portat præcepta sua super humeros suos. Pharisæus allidens: Percutiam me, & ego faciam præceptum. Pharisæus venæ sector. Facit alterum ex debito, & alterum ex præcepto; & conjungit alterum cum altero. Pharisæus se percutiens: Quid est mihi quo me percutiam, ut faciam præceptum? Pharisæus. Innotescat mihi debitum meum; ut illud faciam, & preterea debitum faciam, ut similiter fiat præceptum Pharisæus ex timore, ut Job; Pharisæus ex amore ut Abraham; Nemo ex omnibus est tibi amabilior, quam Pharisæus ex amore; sicut Abraham. Abraham fecit concupiscentiam malam bonam; Qua de causa? Quia dictum est: *Et invenisti cor ejus fidele in conspectu tuo*. Dicit R. Acha. Et apprehendit manum ejus, & per-

עמו וכרות עמו הברית אבל דוד לא היה יכול בו והרגו בלבבו מה טעמא וליבי חלל בקרבי ר׳ עקיבה הוה מיתדין קומי טונוסטרופוס הרשע אתת ענתה דקירת שמע שרי קרי וגחך אמר ליה סבא סבא או חרש את או מבעט בייסורין את הס׳ לי׳ תיפח רוחיה דההוא גברא לא חרש אנא ולא מבעט בייסורין אנא אלא כל ידיי הייתי קירא את הפסוק הזה ואהבת את יי׳ אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאורך רחמתיה בכל לבי ורחמתיה בכל ממתי ובכל נפשי לא הוות בדיקה לי ובדון דמעת לי בכל נפשי ואתת ענתה דקרית שמע ולא אפלנית עליה בגין כן אנא קרי שמע וגחך נחמוה עמסוני שימש את רבי עקיבה עשרים ושתים שנה הוא היה אומר אתים גמין ריבויין אכין ורקין מיעוטין אמר ליה מהו דין דכתיב את יי׳ אלהיך תירא וגו׳. אמר ליה אותו ואת תורתו.

הלכה ו׳ אמר רבי יהושע מי יגלה עפר מעיניך רבי יוחנן בן זכיי וכו׳. אימתי היה איוב רבי שמעון בן לקיש בשם בר קפרא בימי אברהם אבינו ההיה הדא היא דכתיב איש היה בארץ עוץ איוב שמו וכתיב את עוץ בכורו רבי אבא אמר בימי אבינו יעקב ודינה היתה אשתו הדא היא דכתיב כדברי אחש הנבלות תדברי וכתיב כי נבלה עשה בישראל רבי לוי אמר בימי השבטים היה הדא היא דכתיב אשר חכמיא יגידו ולא כחדו מאבותם רבי יוסי בן חלפתא אמר בירידתן למצרים היה ובעלייתן מת משל לרועה שבא זאב ונזדווג לצאנו מה עשה העמיד תייש אחד לנגדו הדא היא דכתיב יסגירני אל אל עויל ועל ידי רשעים ירטנו תני רבי ישמעאל איוב מעבדי פרעה היה ומגדולי פמילייא שלו היה הדא היא דכתי׳ הירא את דבר יי׳ וגו׳. וכתיב ביה איש תם וישר וירא אלהים וסר מרע רבי יוסי בר יהודה אומר בימי שפוט השופטים היה הדא היא דכתיב הן אתם כולכם חזיתם ולמה זה הבל תהבלו חזיתם מעשת דורי שהיו נוטלין מעשר בגרנות אהנת אתנן על כל גרנות דגן ר׳ שמואל בר נחמן בשם ר׳ יונתן בימי מלכת שבא היה שנאמר ותפל שבא ותקחם ר׳ נתן אמר בימי כשדים היה שנאמר בשדים שמו שלשה ראשים רבי

percussit cum eo fœdus. At David non potuit; at occidit in corde suo: Qua de causa? Quia dictum est: *Et cor meum conturbatum est inter me*. R. Akiba cum judicaretur coram Turno Rupho impio, venit tempus recitandi. *Audi*: incepit legere, & irrisit: Dixit illi: Senex senex, aut incantator tu es, aut calcitrans in castigationibus. Respondit: Intumescat spiritus hujus viri; Ego non suum neque præstigiator, neque recalcitrans in castigationibus; At cunctis diebus ego lego hunc textum: *Et diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & tota anima tua, & ex toto desiderio tuo*. Nehemia Amasuni ministravit τῷ R. Akiba duos & viginti annos; ipse dixit אתים גמין includunt; אכין ורקין excludunt. Dixit illi; qua de causa scriptum est: *Dominum Deum tuum timebis?* Respondit illi: Ipsum, & legem ejus.

Constitutio VI. Dicit R. Jehosua. O siquis demeret pulverem ab oculis tuis R. Jochanan ben Zachai &c. Quando fuit Job? Rabi Simeon ben Lakisch nomine bar Chaphra in diebus Abraham patris nostri fuit: Scriptum est enim. *Vir fuit in terra Hus, & Job erat nomen ejus*: Pariterque scriptum est: *Et Hus primogenitus ejus*. R. Aba dicit: In diebus patris nostri Jacob fuit, & Dina fuit ejus uxor; Scriptum est enim: *Et dixit ad illum; Quasi una de stultis locuta es*. Pariterque scriptum est: *Et fecit nefas in Israel*. R. Levi dicit: In diebus tribuum fuit. Hinc scriptum est. *Sapientes confitentur, & non abscondunt patres suos*. R. Jose ben Chilphata dicit: De iis qui descenderunt in Ægyptum fuit, & eorum causa mortuus est. Parabola de pastore, qui cum venerit lupus, ut invadat gregem suum, quid facit? Statuit contra illum arietem. Hinc scriptum est: *Conclusit me Deus apud iniquos, & manibus impiorum me tradidit*. Docet R. Ismael. Job fuit de servis Pharaonis, & de magnatibus sui concilii: Hinc scriptum est. *Et timebat verbum Domini &c.* Pariterque de illo scriptum est. *Vir perfectus, & rectus, ac timens Deum & recedens a malo*. R. Jose bar Jehuda dicit: In diebus Judicum fuit. Hinc scriptum est. *Ecce vos omnes nostris, & quod sine causa verba loquimini*: Nostis factum meæ generationis. Quia sumebant decimam ex areis; ea de causa pacisear super omnes areas triticum. R. Samuel bar Nachman nomine R. Jochanan. In diebus reginæ Sabæ fuit: Dictum est enim. *Et irruerunt Sabæi, tuleruntque omnia*. R. Nathan dicit: tempore Chaldæorum fuit. Dictum est enim; *Chaldæi posuerunt tres duces*. Rabi Je-

יהושע בן קרחה אמר בימי אחשורוש היה יבקשו למלך נערות בתולות טובות מראה וכתיב ולא נמצא נשים כבנות איוב ר' יהושע בן לוי אמר מעולי גולה היה ר' יוחנן אמר מעולי גולה היה וישראל היה לפום כן רבי יוחנן סמנו הילכות אבל ויקם איוב ויקרע את מעילו רבי יהודה בן פזי בשם רבי יוחנן מיכן שאבל צריך לקרוע מעומד תני ר' חייה היה לי בעולמי גוי אחד צדיק ונתתי לו שכרו ופטרתיו מעולמי רבי שמעון בן לקיש אמר איוב לא היה ולא עתיד להיות מחלפת שיטתיה דר' שמעון בן לקיש תמן אמר רבי שמעון בן לקיש בשם בר קפרא בימי אברהם אבינו היה והכא הוא אמר הכין אלא הוא היה וייסורין לא היו ולמה נכתבו עליו אלא אומר שאילולי באו עליו היה יכול לעמוד בהן דרש רבי עקיבה ויחר אף אליהוא בן ברכאל הבוזי ממשפחת רם אליהוא זה בלעם בן ברכאל שבא לקלל את ישראל ובירכן ולא אבה יי' אלהיך לשמוע אל בלעם הבוזי שהיתה נבואתו בזויה נופל וגלוי עינים ממשפחת רם מן ארם ינחיני בלק אמר לו ר' אלעזר בן עזריה אין הוא הוא כבר כסה עליו המקום ואין לית הוא הוא עתיד להחוכח עסך אלא אליהוא זה יצחק בן ברכאל בן שבירכו האל שנאמר ויברכהו יי' הבוזי שביזה כל בתי עבודה זרה בשעה שנעקד על גבי המזבח ממשפחת רם בן אברם משה כתב חמשה סיפרי תורה וחזר וכתב פרשת בלק ובלעם וכתב ספרו של איוב איש תם וישר וירא אלהים וסר מרע אמר רבי תחליפא קיסריא שהיה וותרן אמר ליה רבי זעירא ומאן דלית הוא וותרן לית הוא כשר אלא שהיה מוותר על קללתו.

פרק ו'.

א' מי שקינא לה ונסתרה אפילו שמע מן העוף הפורח יוציא ויתן כתובה דברי רבי אליעזר רבי יהושע אומר משישאו ויתנו בה טוזרות בלבנה.

ב' אמר עד אחד אני ראיתיה שניטמאת לא היתה שותה ולא עוד אלא אפילו עבד

Jehoſua ben Chorcha dicit; In diebus Aſſueri fuit. Dictum eſt enim: *Et quæſierunt regi puellas virgines pulchras adſpectu*. Pariterque ſcriptum eſt: *Et non inventæ ſunt mulieres de filiabus Job*. R. Jehoſua ben Levi dicit. De iis, qui adſcenderunt ex captivitate fuit, & Iſraelita fuit. Rabi Jochanan percepit ex eo conſtitutiones luctus: *Et ſurgens Job laceravit pallium ſuum*. R. Jehuda ben Pazi nomine R. Jochanan: Hinc probatur quod lugens ſtans debeat veſtes lacerare. Docet Rabi Chijah: Fuit mihi in mundis meis gentilis unus juſtus, & dedi illi mercedem ſuam, & dimiſi a mundis meis. R. Simeon ben Lakiſch dicit: Job nunquam fuit, neque futurus eſt: Diverſa eſt ſententia R. Simeon ben Lakiſch; Etenim ibi dicit R. Simeon ben Lakiſch nomine bar Chaphra. In diebus Abraham patris noſtri fuit; & hoc loco ita dicit? Ipſe fuit, at caſtigationes non fuerunt. Et cur de illo deſcriptæ ſunt? Ut dicatur; ſi in illum veniſſent, ipſe potuerit in iis conſiſtere. Diſſeruit Rabi Akiba. *Et exarſit ira Eliabu filii Barachal Buſi de familia Ram. Eliaub* iſte & Balam. Filius Barucal, qui venit ad maledicendum Iſrael, & benedixit. *Et noluit Domino Deo ſuo auſcultare Balaam. Buſi*; quia ſpreta fuit ejus prophetia. *Cadens & apertus occulis. De familia Ram*: Ex *Aram me duxit Balach*. Dixit illi R. Elieſer ben Azaria. Jam illum increpuit Deus, neque futurum eſt, ut tecum poſſit diſceptare. At Eliahu eſt Iſraach. Filius Baracaal; Filius, cui benedixit Deus. Dictum eſt enim. *Et benedixit illi Dominus. Buſi*, eo quod contemſerit omnes domos Idololatriæ, quando fuit alligatus ſuper altare. *De familia Ram filius Abraham;* Moſe ſcripſit quinque libros legis; atque iterum ſcripſit ſectionem Balach, & ſcripſit librum Job. *Vir perfectus, & rectus, & timens Deum, & recedens a malo*: Dicit R. Chilphata Cæſarienſis; quod ſit ſuperflua. Reſpondit illi R. Zehira; Qui putat ſuperfluum, non putat legitimum. At dici poteſt, quod ſit ſuperfluum in ejus maledictione.

CAPUT VI.

I. Si zelotypus fuerit in uxorem ſuam, & illa ſe occultaverit, vel ſi audierit ab ave prætervolante, illam dimittet, & dabit illi dotem: Verba R. Elieſer. R. Jehoſua dicit. Poſtquam de ea fabulentur nentes ad lunam.

II. Si unus teſtis dicat; Ego vidi illam ſe polluentem; non bibit: Præterea ſervus & ancilla fide digni ſunt; ut amittat

אפילו שפחה הרי אילו נאמנין אף לפוסלה
מכתובתה חמותה ובת חמותה וצרתה ויבמתה
ובת בעלה הרי אילו נאמנות לא לפוסלה
מכתובתה אמרו אלא שלא תשתה.

ג׳ שתיה בדין ומה אם עדות הראשונה
שאינה אוסרה איסור עולם אינה מתקיימת
בפחות משנים עדות האחרונה שהיא אוסרתה
איסור עולם אינו דין שלא תתקיים בפחות
משנים תלמוד לומר ועד אין בה כל
שיש בה.

ד׳ קל וחומר לעדות הראשונה מעתה ומה
אם עדות האחרונה שהיא אוסרתה איסור
עולם הרי היא מתקיימת בעד אחד עדות
הראשונה שאין אוסרתה איסור עולם אינו
דין שתתקיים בעד אחד תלמוד לומר כי מצא
בה ערות דבר ולהלן הוא אומר על פי שנים
עדים או על פי שלשה עדים יקום דבר מה
דבר האמור להלן על פי שנים עדים אף
דבר האמור כאן על פי שנים עדים.

ה׳ עד אומר ניטמאת ועד אומר לא ניטמאת
אשה אומרת ניטמאת ואשה אומרת לא
ניטמאת היתה שותה עד אומר ניטמאת ועדי׳
שנים אומרים לא ניטמאת היתה שותה שנים
אומרי׳ ניטמאת ואחד אומ׳ לא ניטמאת לא
היתה שותה.

סליק פירקא.

הלכה א׳ מי שקינא לה ונסתרה וכו׳. רבי
יוחנן בשם ר׳ ינאי כל ההן פירקא משהתרה
בה אומר לה אל תיסתרי עם איש פלו׳
משקינא לה ונסתרה רבי שמעון בן לקיש
אמר אפילו לא נסתרה אמר ר׳ זעירא קומי
רבי יסא לא דרשבל פליג אלא סבר כההן
תנייה והוא סיקל בעידי סתירה אנן תנינן
מחלוקת אית תניי תני סתם אמר ר׳ זעירא
קומי רבי מנא לא על מה דרבי אליעזר א״ר
יושוע פליג אלא בנין דתנינן רבי יהושע או׳
עד שישאו ויתנו בה מוזרות בלבנה רבי
אבא מרי בעי תמן אמר רבי חזקיה ר׳ אבהו
בשם ר׳ אלעזר כל מקום ששנה ר׳ מחלוקת
וחזר ושנה סתם הלכה כסתם וכא הוא אמ׳
הכין אנן תנינן מוצרות אית תניי תני מוזרות
מאן דמר מוצרות מצרן עמר ומאן דמר
מוזרות שזרן כיתן מה נן קיימין אין בהן
דשמע ולא ידע מן מאן שמע בעוף הפורח
הוא ואין בהן דשמע וידע ממאן שמע בעד

tat dotem: Socrus, & filia ſocrus, & ejus æmula, & fratria, & filia mariti ſunt fide dignæ, non ut amittat dotem; ſed ne bibat.

III. At eſt argumentum. Si prius teſtimonium, quod æterno interdicto non interdicit, non confirmatur quando ſit minus duobus; teſtimonium poſterius, quod interdicto æterno interdicit; non erit æquum, ut non confirmetur, ſi fuerit minus duobus? Idcirco dictum eſt: *Et teſtis non fuerit in eam*. Qualiſcunque teſtis.

IV. Probari poteſt argumento a minori ad majus: Hinc ſi teſtimonium poſterius quod interdicto æterno interdicit, confirmatur uno teſte; teſtimonium prius, quod interdicto æterno non interdicit, non erit æquum ut uno teſtes confirmetur? Idcirco dictum eſt: *Ex ore duorum aut trium teſtium confirmabitur res*. Sicut id quod ibi dicitur, confirmari debet ex ore duorum teſtium, ita pariter & hoc loco.

V. Si unus teſtis dicat; polluta eſt; & alter dicat; non eſt polluta; Si mulier dicat: polluta eſt; & mulier dicat: non eſt polluta; bibet. Si teſtis dicat: polluta eſt; & duo teſtes dicant; non eſt polluta; bibet: Si duo dicant; polluta eſt; & unus dicat; non eſt polluta; non bibet.

Finis capitis.

Conſtitutio I. Si zelotypus fuerit in uxorem ſuam &c. R. Jochanan: nomine R. Inai. In toto hoc capite agitur, quando præmonita fuerit, & illi dixerit; ne te occultes cum viro N. Poſtquam zelotypiam exercuerit, & ipſa ſe occultaverit. R. Simeon ben Lakiſch dicit: Vel ſi ſe non occultaverit. Dixit R. Zehira coram R. Iſa; R. Simeon ben Lakiſch non diſſentit, ſed contentit cum illis doctoribus, & ipſe allevat in teſtibus occultationis: nos legimus eſſe diſſenſum: Eſt qui docet ſempliciter. Dixit R. Zehira coram R. Mena; non contra id quod R. Elieſer dicit, R. Jehoſua diſſentit; At juxta illud quod legimus; R. Jehoſua dicit; Donec fabulentur, & loquantur nentes ad lunam. R. Aba mari ibi contendit: Dicit R. Ezechia, R. Abau nomine Rabi Elieſer; Ubicunque legit Rabi in diſſenſionibus, atque iterum legit ſimpliciter; Statuenda eſt conſtitutio ſimpliciter. Et hoc loco ita dicit: Nos legimus: nentes. Eſt qui docet: nentes; Qui dicit nentes, intelligit nentes lanam; qui dicit nentes intelligit nentes linum. Quomodo nos explicabimus? Si in iis fuerit qui audiverit, at non noverit; qui audiverit ex eo qui audiverit, reputatur quaſi avis præ-

מפי עד הוא אלא כן אנן קיימין פלוני מפלוני ופלוני מפלוני מילה דלית נה תימליוסים.

הלכה ב אמר עד אחד אני ראיתיה שניטמאת וכו'. ועד אין בה אין לי אלא עד תניין אפילו עבד אפילו שפחה ת״ל ועד אין בה מכל מקום וכרבי ישמעאל דרבי ישמעאל אמר כל מקום שנאמר בתורה עד סתם הרי אילו בכלל שני עדים עד שיפרש הכתוב שהוא עד אחד אשכח תני רבי ישמעאל אומר שני עדים מתניתא משהודה ר' עקיבה לרבי טרפון דתני רבי טרפון אומר עד אחד נאמן לטמאותה ואין עד אחד נאמן להפסידה מכתובתה רבי עקיבה אומר כשם שעד אחד נאמן לטמותה כן עד אחד נאמן להפסידה מכתובתה אמר לו ר' טרפון איכן מצינו עד אחד בממון כלום אמר לו רבי עקיבה ואיכן מצינו עד אחד באשת איש כלום אלא כשם שעד אחד נאמן לטמותה כך עד אחד נאמן להפסידה מכתובתה חזר הזר ר' עקיבה להיות שונה כרבי טרפון ר' בון בר חייה בעי חמותה שאמרה אני ראיתיה שניטמאת מה בא להעיד אם להשקותה כבר נראית שלא לשתות אלא לא בא להפסידה מכתובתה שאין מפסידין ממון על פי עד אחד רבי יוסי בעי שמע מן העוף הפורח אני ראיתיה שניטמאת את אמ' לא היתה שותה ובא אחד ואמ' אני ראיתיה שניטמאת מה בא להעיד אם להשקות' כבר נראית שלא לשתוה לא לא בא אלא להפסידה מכתובתה שאין מפסידין ממון על פי עד אחד ממר דרבי יוסי אמר פלוני אכל חלב והתרו בו אינו לוקה אמר לו אחד חלב הוא והתרו בו שנים לוקה ועיקר עידותו לא בעד אחד הוא ממה דרבי יודה אומר פלוני נזיר וניטמא התריתי בו אינו לוקה אמ' לו אחד נזיר אתה והיה נוהג בנזירות על פיו שתה יין וניטמא למתים התרו בו שנים לוקה ועיקר עדותו לא בעד אחד הוא ממה דרבי מנא אמ' פלנית כהנת חינת ובא עליה בעלה

prætervolant: Si in iis fuerit, qui audiverit, & noverit ab eo qui audiverit, reputatur ſicut teſtis ex ore teſtis. At nos ita explicamus. N. ex N. & N. ex N.; In hoc non eſt diſſenſio.

Conſtitutio II. Si alter teſtis dicat. Ego illam vidi ſe polluentem &c. *Et teſtis non fuerit in eam.* Non probo niſi de teſte, unde probatur vel de ſervo, vel de ancilla? Ex eo quod dictum eſt: *Et teſtis non fuerit in eam.* Omnimode: Et juxta mentem R. Samuel: Etenim R. Samuel dicit: Ubicunque dictum eſt in lege; *teſtis* ſimpliciter; Comprehendit duos teſtes; donec ſpecificet textus, quod ſit teſtis unus. Deprehenditur, quod doceat R. Iſmael duos teſtes. Miſna conciliat R. Akiba cum R. Tarphon. Etenim extat traditio. R. Tarphon dicit: Teſtis unus eſt fide dignus ad eam polluendam, at teſtis unus non eſt fide dignus, ut amittat dotem. R. Akiba dicit: Sicut teſtis unus eſt fide dignus ad eam polluendam, ita pariter teſtis unus eſt fide dignus, ut amittat dotem. Reſpondit illi R. Tarphon: Ubi deprehendimus teſtem unum? Num in nummis? Dixit illi R. Akiba: Ubi deprehendimus teſtem unum? Num in uxore viri? Verum ſicut teſtis unus eſt fide dignus ad eam polluendam, ita pariter teſtis unus eſt fide dignus, ut amittat dotem. Iterum R. Akiba docuit juxta mentem R. Tarphon. R. Bon bar Chijah. Si ejus ſocrus dicat; Ego illam vidi ſe polluentem; quid venit ad teſtificandum? Si ad potandam, jam digna eſt, quæ non bibat. At ſi venit ut faciat, ut amittat dotem; at nummi non amittuntur ex dicto unius teſtis. R. Joſe quæſivit: Si audierit ex volucre prætervolante; Ego illam vidi ſe polluentem; tu dicis quod non bibat; Si veniat unus, & dicat; Ego illam vidi ſe polluentem; Quid venit ad teſtificandum? Si ad potandam. Jam digna eſt, quæ non bibat; At non venit, niſi ad faciendum, ut amittat dotem; etenim non amittuntur nummi ex dicto unius teſtis. Ex eo quod dicit R. Joſe, eſt diſſenſio: Si comedat adipem, & præmoneatur, non vapulat. Reſpondit: Si unus teſtetur de adipe, & duo præmonuerint, vapulat. Et fundamentum teſtimonii non conſiſtit in uno teſte; ex eo quod dicit R. Jehuda, eſt diſſenſio. Si fuerit Nazyreus, & ſe polluat, & præmoneatur, non vapulat. Aliquis Nazyreus venit, qui aſſuetus erat in Nazyreatibus ex ejus dicto; ſi bibat vinum, & polluetur mortuis, ſi duo eum præmonuerint, vapulat; Et fundamentum teſtimonii non conſiſtit in uno teſte. Probatur ex eo quod R. Mena dicit: Eſt diſ-

ובעלה כהן והתריתי בו לוקה נסתרה בפני
שנים אמר אחד אני ראיתיה שניטמאה ובא
בעלה עליה בהן התרו בו שנים לוקה עיקר
עדותו לא בעד אחד הוא.

הלכה ג׳ שהיה בדין מה אם עדות הראשונ׳
וכו׳. עדות הראשונה זו סתירה עדות האחרונה
זו טומאה מתניתא דרבי יהושע דרבי יהושע
אמר מקנא מתרה לה על פי שנים ומשקה
לה על פי שנים אמר ר׳ מנא ואפילו כאהן
תנא אתייא היא דתני רבי יוסי בי רבי
יהודה אומר משום רבי לעזר מקנה לה על
פי עד אחד או על פי עצמו ומשקה על
פי שנים.

הלכה ד׳ קל וחומר לעדות הראשונה מעתה
וכו׳. גידול בר מיניימין בשם רב כל מקו׳
שהכשירו עדות האשה באיש האיש מכחיש
את האשה והאשה מכחשת את האיש ניתני
עד אחד אמר נטמאה ואשה אמרה לא
ניטמיה אשה אמרה ניטמית ועד אמר לא
ניטמאת תניי דבית רבי כן תני בשם רבי
נחמיה הולכין אחר רוב עדות היך עבידה
שתי נשים ואשה אחרת עשו אותה כשני
עדים ועד אחד הדא דתימר באשה ונשים
אבל אם היו מאה נשים ועד אחד כעד בעד
אינון רב אדא בר אחוה אמר עד אחד
נאמן לטמותה אין עד אחד נאמן להפסידה
מכתובתה אמר רב חסדא מה טעם אמרו עד
אחד נאמן לטמותה כיפני שרגלים לדבר שמעון
בר בא בשם רבי יוחנן כאן לא היתה שותה
ובעגלה ערופה היו עורפין רב אמר היתה
שותה מתניתא פליגא על רב עד אחד
אומר נטמאת ושנים אומ׳ לא נטמאת היתה
שותה הא בעד אחד לא היתה שותה פתר
לה בפסולי עדות ואין כפסולי עדות אסור
סופא שנים אומרי׳ ניטמאת ועד אחד אומר
לא נטמאת לא היתה שותה הא עד בעד
לא היתה שותה והיך רב אמר היתה שותה
רבי יוחנן אמר לא היתה שותה מתניתא
פליגא על ר׳ יוחנן שנים אומ׳ ניטמאת ועד
אמר לא ניטמאת שותה הא עד בעד לא

diſſenſio; Si fuerit ſacerdos fœmina, & ſcortetur, & cum ea concumbat maritus, & maritus ejus fuerit ſacerdos, & præmoneatur vapulat. Si ſe occultet coram duobus; Si alter dicat: Ego illam vidi ſe polluentem, & cum ea concumbat ejus manibus, qui ſit ſacerdos, & præmoneatur a duobus, vapulat. Fundamentum teſtimonii non conſiſtit in uno teſte.

Conſtitutio III. Probatur argumento. Si prius teſtimonium &c. Teſtimonium prius agit de occultatione; teſtimonium poſterius agit de pollutione, Miſna Rabi Jehoſua dicit. Si zelotypiam in eam exerceat, premonebit ex dicto duorum, & potabit ex dicto duorum. Dicit Rabi Mena. Vel juxta mentem iſtius doctoris deciditur. Etenim extat traditio: R. Joſe diſcipulus R. Jehuda dicit nomine R. Elieſer. Poterit exercere zelotypiam ex dicto unius teſtis, aut ex ſui ipſius dicto, & potabit ex dicto duorum.

Conſtitutio IV. Probatur argumento a minori ad majus de teſtimonio priori &c. Ghidol bar Minimon nomine Rab.. Ubicunque probarunt teſtimonium mulieris in virum, vir poterit contendere cum muliere, & mulier cum viro: Traditio. Si teſtis unus dicat: Polluta eſt; & mulier dicat; non eſt polluta. Si mulier dicat: Polluta eſt; & teſtis dicat: Non eſt polluta. Traditio Scholæ Rabi ſic docet nomine Rabi Nehemia; incedunt poſt majorem partem teſtium: Quomodo explicatur? Si fuerint duo viri, & mulier una, reputantur perinde ac duo teſtes, & & teſtis unus. Quod dicis intelligitur de muliere, & de viris; At ſi fuerint centum mulieres, & teſtis unus, ſicut unus teſtis reputantur: R. Ada bar Acha dicit. Teſtis unus fide dignus eſt ad eam polluendam: At teſtis unus non eſt fide dignus, ut faciat, ut amittat dotem. Dicit Rabi Chaſda. Qua de cauſa dixerunt, quod teſtis unus ſit fide dignus, ad eam polluendam? Quia in hoc ſunt ſoliciti. Simeon bar Ba nomine R. Jochanan. Hoc loco non bibit; at in vitula decollanda decollant. Rab dicit. Bibet. Miſna contraria eſt τῷ Rab. Si teſtis unus dicat: Polluta eſt; & duo dicant: non eſt polluta; bibet. Ecce ſi ſit teſtis in teſtem non bibet. Hoc intelligitur de illegitimis teſtimoniis; Si ſint illegitimi teſtes; dic finem propoſitionis. Si duo dicant: Polluta eſt; & teſtis unus dicat: non eſt polluta; non bibet; Ecce ſi ſit teſtis in teſtem non bibet: Et quando Rab dicit: Bibet: R. Jochanan dicit: Non bibet. Miſna contraria eſt τῷ R. Jochanan. Si duo dicant: polluta eſt; & unus teſtis dicat; non eſt polluta: bibet:

היתה שותה פתר לה בפסולי עדות ואין בפסולי ערות אמור ראשה עד אומר נטמאת ושנים אומרי' לא נטמאת היתה שותה הא עד בער היתה שותה היך רבי יוחנן אמר לא היתה שותה אמרון בשם רבי שמואל בפסולי עדות היא מתניתא אמרין בשם רבי שמואל בסתירה אחרת היא מתניתא רבי זעירא בעא קומי רבי מנא מהו בסתירה אחרת היא מתניתא אמר ליה כן אמר רבי יוחנן בשם רבי ינאי כל ההן פירקא משקינא לה ונסתרה בפני שנים אם' עד אחד אני ראיתיה שניטמאת בתוך כרי סתירה יש כאן סתירה ויש כאן טומאה לאחר כרי סתירה יש באן סתיר' ואין כאן טומאה היו שלשה אחד אומר אני ראיתיה שנישמארת בתוך ברי סתירה יש כאן סתירה ואין כאן טומאה לאחר כרי סתירה אין כאן סתירה ואין כאן טומאה היו שלשה אחד אומר אני ראיתיה שלא ניטמאת בתוך כרי סתירה מה את עבד לה בערות שבטלה מקצתה בטלה בולה או תתקיים הערות בשאר אמר רבי אבמרי מכיון דאת מר בעידות שבטלה מקצתה בטלה כולה מודה הוא הכא שתתקיים הערות בשאר מפני שרגלים לדבר.

פרק ז'.

א' אילו נאמרין בלשונם פרשת סוטה ווידוי מעשר וקרית שמע ותפילה וברכת המזון ושבוע' הערות ושבוע' הפיקדון.

ב' ואילו נאמרין בלשון הקודש מקרא הביכורים וחליצה ברכות וקללות ברכת כהנים וברכת כהן גדול ופרשת המלך ופרשת עגלה ערופה ומשוח מלחמה בשעה שהוא מדבר אל העם מקרא הביכורים כיצר ועניתָ ואמרתָ לפני יי' אלהיך ולהלן הוא אומר וענו הלוים ואמרו אל כל איש ישראל קול רם מה עניה האמורה להלן בלשון הקודש אף כאן בלשון הקודש חליצה כיצר וענתה ואמרה ככה יעשה

bet: Ecce si sit testis in testem, non bibet: Hoc exponitur de testimoniis illegitimis; & si dicatur de testimoniis illegitimis, dic principium propositionis, si testis dicat: Polluta est; & duo dicant: Non est polluta; bibet; Ecce si sit testis in testem, bibet: Quomodo R. Jochanan dicit: Non bibet? Dixerunt nomine R. Samuel; De testimoniis illegitimis Misna agit: Dixerunt nomine R. Samuel; De alia occultatione Misna agit. R. Zehira quæsivit coram R. Mena: Num de alia occultatione Misna agit? Respondit illi: Ita dicit R. Jochanan nomine R. Inai. In his omnibus capitibus agitur de zelotypia, & de ejus occultatione. Si se occultaverit coram duobus; Si testis unus dicat; Ego illam vidi se polluentem intra spatium, quo se posset occultare; Hic est occultatio, & est pollutio, postquam fuerit tantum spatii ut se occultare posset; Hic est occultatio, at non est pollutio. Si tres fuerint, & unus dicit; ego eam vidi se polluentem intra spatium, quo se occultare posset; Hic est occultatio, at non est pollutio: Postquam fuerit tantum spatii, ut se occultare posset; Non est hic occultatio, neque pollutio. Si tres fuerint; & unus dicat: Ego vidi quod se non polluerit intra spatium, quo se polluere posset. Quomodo explicas? Si testimonii pars aboleatur, aboletur totum, aut confirmabitur testimonium in reliquis: Dicit R. Abmari. Postquam tu doces; si testimonii pars aboleatur, aboletur totum; Consentit in hoc quod confirmetur testimonium in reliquis, quia in hoc sunt soliciti,

CAPUT VII.

I. HÆC eorum lingua recitantur, sectio mulieris adulterii suspectæ, & confessio decimæ, & lectio Audi, & preces, & benedictio convivii, & juramentum testium, & juramentum depositi.

II. Et hæc recitantur lingua sancta, lectio primitivorum, & discalceatio, benedictiones & maledictiones, benedictio sacerdotum, & benedictio summi sacerdotis, & sectio regis, & sectio vitulæ decollandæ, & oratio sacerdotis uncti belli causa, quando alloquebatur populum. De lectione primitivorum quomodo probatur? Ex eo quod dictum est: *Et respondebis & dices coram Domino Deo tuo.* Et ibi dictum est: *Et respondebunt Levitæ, & dicent omni viro Israel voce elata.* Sicut responsio & dictio ibi memorata fiebat lingua sancta, ita pariter hoc loco lingua sancta. De discalceatione quomodo? *Et respondebit & dicet. Sic fiet* viro.

לאיש ולהלן הוא אומר וענו הלוים ואמרו מה ענייה האמורה להלן בלשון הקודש אף כאן בלשון הקודש רבי יהודה אומר וענתה ואמרה ככה עד שתאמר בלשון הזה.

ג׳ ברכות וקללות כיצד כיון שעברו ישראל את הירדן ובאו להר גריזים ולהר עיבל שבשומרון שבצד שכם אצל אלוני מורה שנאמר הלא המה בעבר הירדן ולהלן הוא אומר ויעבר אברם בארץ עד מקום שכם עד אלון מורה מה האלון מורה האמור להלן שכם אף אלון מורה האמור כאן שכם.

ד׳ ששה שבטים עלו לראש הר גריזים וששה שבטים עלו לראש הר עיבל והכהנים והלוים והארון עומדין מלמטה באמצע הכהנים מקיפין את הארון והלוים את הכהנים וכל ישראל מיכן ומיכן שנאמר וכל ישראל וזקיניו ושוטריו ושופטיו עומדים מזה ומזה לארון וגו׳. הפכו פניהם כלפי הר גריזים ופתחו בברכה ברוך האיש אשר לא יעשה פסל ומסכה תועבה יי׳ מעשה ידי חרש ולא שם בסתר והיו אילו ואילו עונין ואומרי׳ אמן הפכו פניהן כלפי הר עיבל ופתחו בקללה ארור האיש אשר יעשה פסל ומסכה תועבת יי׳ וגו׳. והיו אילו ואילו עונין ואומרים אמן עד שגומרין ברכות וקללות.

ה׳ ואחר כך הביאו את האבנים ובנו את המזבח וסדום בסיד וכתבו עליהם את כל דברי התורה הזאת בשבעים לשון שנאמר באר היטב ונטלו את האבני׳ ובאו ולנו במקומן.

ו׳ ברכת כהנים כיצד במדינה אומרי׳ אותה שלש ברכות ובמקדש ברכה אחת במקדש היו אומרים את השם ככתובו ובמדינה בכינויו במדינה כהני׳ נושאין את ידיהן כנגד כתפותיהן ובמקד׳ על גבי ראשיהן חוץ מכהן גדול שאינו מגביה ידיו למעלה מן הציץ רבי יהודה אומר אף כהן גדול מגביה את ידיו למעלה מן הציץ שנאמר וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם ברכת כהן גדול כיצד חזן הכנסת נוטל ספר התורה ונותנו לראש הכנסת ראש הכנסת נותנו לסגן והסגן

viro. Et ibi dictum est: *Et respondebunt Levitæ, & dicent;* Sicut responsio ibi dicta fiebat lingua sancta, ita pariter hoc loco lingua sancta. R. Jehuda dicit: *Et respondebit ac dicet: Sic.* Donec loquatur hac lingua.

III. Benedictiones & maledictiones quomodo? Postquam transierunt Israelitæ Jordanem, & venerunt ad montem Garizim, & ad montem Ebal, qui est prope Samariam, quæ est ad litus Sichem, prope planitiem More. Dictum est enim; *Nonne sunt trans-Jordanem?* Et ibi dictum est: *Et transivit Abraham per terram, usque ad locum Sichem usque ad planitiem More.* Sicut planities More ibi dicta est Sichem, ita pariter planities More hoc loco dicta est Sichem.

IV. Sex tribus adscenderunt in verticem montis Garizim, & sex tribus adscenderunt in verticem montis Ebal; & sacerdotes & Levitæ & arca inferius in medio stabant; Sacerdotes cingebant arcam, & Levitæ sacerdotes, & universus Israel hinc inde stabat: Dictum est enim: *Et universus Israel, & seniores ejus, & moderatores ejus, & judices ejus adstabant hinc inde arcæ &c.* Et converterunt facies suas contra montem Garizim, & inceperunt benedictionem. *Benedictus vir, qui non faciet sculptile, aut fusile: abominandum Domino, opus manuum fabri.* Et illi & isti respondebant, *amen.* Et convertentes facies suas contra montem Ebal inceperunt maledictionem. *Maledictus vir, qui faciet sculptile & fusile, abominandum Domino.* Et isti & illi respondebant *amen*; donec absolverunt benedictiones & maledictiones.

V. Et post hæc attulerunt lapides, & ædificarunt altare, illudque calce dealbantes, inscripserunt super illis omnia verba legis hujus septuaginta linguis: Dictum est enim: *Declarando bene*; & sumserunt lapides, abeuntes in loco suo pernoctarunt.

VI. Benedictio sacerdotum quomodo? In provincia dicebant tres benedictiones, & in sanctuario benedictionem unam. In sanctuario pronuntiabant nomen Dei sicuti scriptum est, & in provincia ejus cognomen. In provincia sacerdotes elevabant manus suas juxta suos humeros, & in sanctuario super eorum capita, excepto summo sacerdote, qui non elevabat manus suas supra laminam: R. Jehuda dicit: Vel summus sacerdos elevabat manus suas super laminam; Dictum est enim. *Tum extullit Aharon manus suas ad populum, & benedixit eis.* Benedictio summi sacerdotis quomodo? Minister congregationis sumebat librum legis & eum tra-

נותנו לכהן גדול כהן גדול עומד ומקבל וקורא עומד וקורא אהרי מות ואך בעשור וגולל את התורה ומניחה בחיקו ואומ' יותר ממה שקריתי לפניכם כתוב כאן ובעשור שבחומש הפיקודים וקורא אותו על פה ומברך עליה שמונ' ברכות על' התור' ועל העבודה ועל ההודייה ועל מחילת העון ועל המקדש ועל ישר' ועל הכהני' ושאר תפילה.

ז' פרשת המלך כיצד מוצאי יום טוב האחרון של חג בשמיני מוצאי שביעית עושין לו בימה של עץ בעזרה והוא יושב עליה שני מקץ שבע שני' במועד שנת השמיט' בחג הסוכו' בבוא כל ישר' לראו' וגו'. חזן הכנסת נוטל ספר התור' ונותנו לראש הכנסת ראש הכנסת נותנו לסגן והסגן נותנו לכהן גדול וכהן גדול נותנו למלך והמלך עומד ומקבל וקורא יושב אגריפס המלך עמד וקיבל וקר' עומד ושיבחוהו חכמי' וכשהגיע ללא תוכל לתת עליך איש נכרי אשר לא אחיך הו' זלגו עיניו דמעו' אמרו לו אל תתירא הגריפס אחינו אתה אחינו אתה.

ח' וקורא מתחילת אלה הדברים ועד שמע ושמע והיה אם שמוע עשר תעשר וכי תכלה לעשר ברכות וקללות עד שהוא גומר את כולם ברכות שכהן גדול מברך הם המלך מברך שהוא נותן של רגלים תחת מחילת העון.

סליק פירקא.

הלכה א' אילו נאמרין וגו'. כתיב ואמר הכהן לאשה בכל לשון שהיא שומעת דברי ר' יאשיה אמר ליה ר' יונתן ואם אינת שומעת ולמה היא עונה אחריו אמן אלא שלא יאמר לה על ידי תורגמן רבי יוחנן בשם רבי לעזר בי רבי שמעון לא מצינו שדיבר המקום עם אשה אלא עם שרה בלבד והא כתיב אל האשה אמר הרבה ארבה וגו'. אמר ר' יעקב

tradebat præfecto cœtus, præfectus cœtus eum tradebat τῷ Segen *sc. vicario*, & Segen eum tradebat summo sacerdoti. Summus sacerdos stans eum accipiebat, & stans legebat; *post mortem; veruntamen in decima*; & convolutum librum legis reponebat in sinu suo, & dicebat; Plura quam coram vobis legi, in hoc scripta sunt. *Decima quoque*; *Num.* xxix. 7. Et hoc legebat oretenus; & benedicebat octo benedictiones, sc. super lege, super ministerio, super confessione, super remissione peccatorum, & super Israel, & super sacerdotibus, & reliquas preces.

VII. Sectio regis quomodo? Transacta die novissima solemnitatis Tabernaculorum, octavo anno inneunte in fine septimi, construebant illi suggestum ligneum in atrio, in quo ipse sedebat. Dictum est enim. *A fine septem annorum, stato tempore anni remissionis in festo Tabernaculorum, quando venerit universus Israel ad comparendum &c.* Minister Synagogæ assumtum librum legis tradebat præfecto cœtus, præfectus cœtus eum tradebat τῷ Segen, Segen eum tradebat summo sacerdoti & summus sacerdos eum tradebat regi; Et rex stans accipiebat, & sedens legebat. Agrippa rex stans sumsit, & stans legit; eunque collaudarunt sapientes. Et quando pervenit ad locum: *Non poteris tibi præficere virum alienum, qui non fuerit frater tuus*. Extillarunt oculi ejus lachrymas: Alii dixerunt: Ne timeas Agrippa; frater noster tu es frater noster tu es.

VIII. Et legebat a principio. *Ista sunt verba*; usque ad *audi*: *& erit si auscultaveris; Decimando decimabis; & quando perfeceris decimare*. Benedictiones & maledictiones, donec totam sectionem absolveret. Benedictiones, quibus benedicebat summus sacerdos, eædem erant, quibus rex benedicebat; & ille substituebat memoriam festorum pro remissione peccatorum.

Finis Capitis.

Constitutio I. Hæc recitantur &c. Scriptum est: *Et dicet sacerdos mulieri*; quavis lingua, quam norit; verba Rabi Josia. Dixit illi R. Jonathan. Si non intelligeret; quomodo ipsa post eum respondere poterat: *amen*? At illa loquetur per interpretem: Rabi Jochanan nomine Rabi Elieser discipuli Rabi Simeon; Non deprehendimus, quod Deus locutus fuerit cum muliere nisi cum Sarah duntaxat. Atqui scriptum est. *Mulieri dixit. Multiplicando multiplicabo &c.*

דכפר חנין על ידי התורגמן והא כתיב
ויאמר יי׳ לה שני גיים בבטנך אמר רבי בא
בר כהנא הדיבור נפלה לה אמר רבי בירי
כמה כירכורי בירכורים הקב״ה מתאוה לשמוע
שיחתן של צדקניות ויאמ׳ לא כי צחקת וידוי
מעשר דכתיב ועניה ואמרת וקריאת שמע
דכתיב ודברת בם רבי אומר אומ׳ אני קריאת
שמע אינו נאמר לא בלשון הקודש מה
טעמא והיו הדברי׳ האלה רבי לוי בר
חיתה אזל לקיסרין שמע קלון קריין שמע
אוניסתין בעא מעכבתון שמע ר׳ יוסי ואיקפד
אמר כך אומר אני מי שאינו יודע לקרות
אשורית לא יקרינה כל עיקר לא יוצא
בכל לשון שהוא יודע השיב ר׳ ברכיה הרי
מגילת אסתר היה יודע לקרותה אשורית
ולעז אינו יוצא בה לא אשורית אמר רבי
מנא מגילת אסתר היה יודע לקרותה
אשורית ולעז אינו יוצ׳ לא אשורית בלעז
יוצא בה בלעז וכן יוצא בה בכל׳ לשון
שהוא יודע ותפילה כדי שיהא יודע לתבוע
צרכיו וברכת המזון כדי שיהא יודע למי
מברך שבועת העדות ושבועת הפקדון משביעין
אותו בלשונו השביען שלא בלשונן ואמרו
אמן הרי אילו פטורין כהדא דתני שבועת
הדיינין כתניין שבליבינו לא כתניין שבליבכם
אמר ר׳ יודן חזקה כתניין שבליבו הוא משביעו
ולמה הוא מתנה עמו מפני ההדיוטות שלא
יאמרו יש תניין בשבועות תנא רבי חנניה
קומי ר׳ מנא והא כתיב כי את אשר ישנו
פה עמנו עומד היום מה שמע מינה אמר ליה
הדורות הבאים אחרינו אין בליבם תניי.

הלכה ב׳ תני בשם רבי יודה כל מקום
שנאמר בלשון הזה ענייה ואמירה בכה ובכה
הרי הוא בלשון הקודש אמר רבי אלעזר
בניין אב שבכולן משה ידבר והאלהים יעננו
בקול התיב רבי חגי והכתיב ויען לבן ובתואל
אין תימר על ידי ענייה והכתיב ואמרו אין
תימר על ידי אמירה והכתיב מיי׳ יצא הדבר
אין תימר בלשון הקודש והכתיב ויקרא לו.

Dicit R. Jacob ex villa Chanen, per interpretem. Atqui scriptum est: *Duæ gentes in utero tuo.* Dicit R. Ba bar Chanina: Allocutio ejus causa cecidit. *Nequaquam; risisti enim*: Quam multas saltationes saltat Deus S. B. quando cupit audire narrationes fœminarum justarum? Et dixit: Et confessio decimæ. Scriptum est enim: *Et respondebis & dices.* Et lectio *audi*: Scriptum est enim: *Et loqueris in eis.* Rabi dicit: Ego dico; Lectio *audi* non recitabatur nisi lingua sancta: Qua de causa? Quia dictum est: *Et erunt verba ista.* R. Levi bar Chita cum abiisset Cæsaræam, audivit voces legentes Audi Hellinistice; voluit illos impedire. Cum audisset R. Jose, præcepit dicens; Ita ego dico; Qui ignorat legere Assyriace, nullo modo leget; at satisfacit officio quavis lingua quam norit. Opposuit R. Berachia: Ecce volumen Esther; Si sciat legere Assyriace, & vernacule, non satisfacit officio, nisi Assyriace. Dicit R. Mena; In volumine Esther si sciat legere Assyriace, & vernacule, non satisfacit debito, nisi Assyriace, si vernacule, non satisfacit officio, nisi vernacule. Et similiter satisfacit officio quavis lingua, quam norit: Et preces, ut sciat postulare, quod sibi necesse est: Et benedictio convivii, ut noscat, cui benedicat: Et juramentum testimonii, & juramentum depositi jurant sua lingua. Si eos non adjurent eorum lingua, & dicant amen; absolvuntur. Juxta illud quod traditur. Juramenta judiciorum juxta conditiones, quæ fuerint in cordibus nostris, non autem juxta conditiones, quæ fuerint in cordibus vestris. Dicit R. Jodan: Præsumtio est, quod juxta conditiones, quæ fuerint in ejus corde, adjurent. Et qua de causa cum eo paciscitur? Propter idiotas, ne dicant: Estne conditio in juramentis? Docuit R. Chanina coram R. Mena. Atqui scriptum est. *Sed cum eo, qui est ipse hic nobiscum stans hac die.* Quid inde eruitur? Respondit. In generationibus, quæ venient post nos, non erit conditio in corde earum.

Constitutio II. Traditio nomine R. Jehuda. Ubicunque dictum est: *lingua ista*; responsio & allocutio sit *sic* & *sic*; fiet lingua sancta. Dicit R. Elieser. Constitutio principii; quod in omnibus Mose loquentur, & Deus ei responderet voce. Opposuit R. Haggæus. Atqui scriptum est: *Et respondit Laban, & Bethuel.* Si dicas per responsionem: Atqui scriptum est. *Et dixerunt.* Si dicas per allocutionem. Atqui scriptum est: *A Domino exiit verbum.* Si dicas lingua sancta; atqui scriptum est: *Vocavit eum Laban, Jegar Sacha-*

לבן יגר שהדותא ואין תימר קודם למתן תורה הרי פרשה וידוי מעשר הרי הוא לאחר מתן תורה והוא נאמר בכל לשון רבי שמואל בר נחמן בשם רבי יוחנן שלא יהא לשון סורסי קל בעיניך שבתורה ובנביאים ובכתובים הוא אמור בתורה כתיב ויקרא לו לבן יגר שהדותא בנביאים כתיב כדנה תימרון להון בכתובים כתיב וידברו הכשדים למלך ארמית אמר רבי יונתן דבית גוברין ארבעה לשנות נאין להשתמש בהן העולם ואילו הן לעז לזמר רומי לקרב סורסי לאילייא עברי לדיבור ויש אומרי׳ אף אשורי לכתב אשורי יש בו כתב ואין בו לשון עברי יש בו לשון ואין בו כתב בחרו להם כתב אשורי ולשון עברי ולמה נקרא שמו אשורי שהוא מאושר בכתבו אמר רבי לוי על שם שעלה בידם מאשור כתיב וענו הלוים ואמרו אל כל איש ישראל קול רם בקולו של רם מלמד ששיתף הקב״ה קולו עמהן ד״א קול רם המעולה שבקולות אמר רבי יצחק לא קטון ולא גדול אלא בינוני.

הלכה ג׳ הלא המה בעבר הירדן מן הירדן ולהלן אחרי דרך מבוא השמש מקום שהחמה זורחת בארץ הכנעני היושב בערבה מול הגלגל אצל אלוני מורה זה הר גריזים והר עיבל שבין הכותים דברי רבי יהודה ר׳ אליעזר אומר אין זה הר גריזים והר עיבל של כותים שנאמר הלא חמה בעבר הירדן מן הירדן ולהלן אחרי דרך מבוא השמש מקום שהחמה שוקעת בארץ הכנעני אילו בין החוי היושב בערבה אילו בין ההרים מול הגלגל אין כאן גלגל אצל אלוני מורה אין כאן אלוני מורה מה מקיים רבי אליעזר הר גריזים והר עיבל שתי גבשושיות עשו וקראו זה הר גריים וזה הר עיבל על דעתיה דרבי יהודה מאה ועשרים מיל הלכו באותו היום על דעתיה דרבי אליעזר לא זזו ממקומן תני רבי אליעזר בן יעקב אומר לא בא הכתוב אלא להשוות להן את הדרך ולומר בדרך ילכו ולא בשדות ביישוב ילכו ולא במדבר בערבה ילכו לא בהרים אמר רבי אלעזר בר שמעון נמיתי לספרי כותים זייפתם תורתכם

chadutha. Si dicas ante datam legem; Sectio confeſſionis decimæ poſt datam legem, quæ recitatur quavis lingua. R. Samuel bar Nachman nomine R. Jochanan. Ne ſit vilis lingua Syriaca in oculis tuis; quia in lege, in Prophetis & in Hagiographi memorata eſt: In lege ſcriptum eſt: *Vocavit eum Laban Jeger Sachadutha*. In Prophetis ſcriptum eſt. *Juxta hæc dicetis illis*. Et in Hagiographus ſcriptum eſt: *Et dixerunt Chaldæi regi Aramith*. Dicit R. Jonathan Beth-Gubarim. Quatuor ſunt linguæ elegantes, de quibus ſit uſus in mundo; ſc. vernacula ad pſallendum, Romana ad bellum, Syriaca ad luctum, Hebraica ad loquendum. Et ſunt qui dicunt; etiam Aſſyriaca ad ſcribendum. In Aſſyriaca eſt ſcriptio, at non eſt locutio: in Hebraica eſt locutio, at non eſt ſcriptio; Elegerunt ſibi ſcripturam Aſſyriacam, & locutionem Hebraicam, & cur vocatur Aſſyriaca? quia beatificata fuit in ſua ſcriptura; Dicit R. Levi; eo quod aſcendit in eorum poteſtatem ex Aſſyria: Scriptum eſt. *Et reſponderunt Levitæ, & dixerunt omni viro Iſrael voce elata*. Voce excelſi. Docet, quod conjunxit Deus S. B. vocem ſuam cum illis. Alia expoſitio: *Voce elata*; Elatiſſima inter voces: Dicit R. Iſaach; non parva, nec magna, ſed mediocri.

Conſtitutio III. *Annon ſunt in tranſitu Jordanis?* A Jordane & ulterius: *Poſt viam occaſus ſolis*; Locus, ubi ſol oriebatur. *In terra Chanan ſedentes in Arabah e regione Gilgal juxta Elone Moreh*. Hic eſt mons Garizim, & mons Ebal, qui ſiti erant inter Cuthæos. Verba R. Jehuda. R. Elieſer dicit: Hic non erat mons Garizim, & mons Ebal Cuthæorum. Dictum eſt enim: *Annon ſunt in tranſitu Jordanis?* A Jordane & ulterius: *Poſt viam occaſus Solis*: Locus in quo ſol occidebat. *In terra Chananæi*. Iſti ſunt inter Achæos. *Habitantis in Arabah*: Iſti fuerunt inter montes. *E regione Gilgal juxta Eloni Moreh*. At hoc loco non eſt Eloni Moreh. Quomodo explicat R. Elieſer montem Garizim, & montem Ebal? Duos colles formabant, & alter vocabatur mons Garizim, & alter mons Ebal. Ex mente R. Jehuda; centum & viginti milliaria inceſſerunt eo die: Ex mente R. Elieſer. E locis ſuis ſe non moverunt. Traditio. R. Elieſer ben Jacob dicit. Non venit textus, niſi ut æquet illis viam; & ad dicendum, quod in via inceſſerint, non autem in agris; In locis habitatis inceſſerint, non autem in deſerto. Per planitiem inceſſerint, non autem per montes; Dicit R. Elieſer bar Simeon. Dixi ſcribis Cuthæorum. Vos legem ve-

ולא הועלתם לעצמיכם כלום שהכתבתם
בתורתכם אצל אלוני מורה שכם והלא
ידוע שהוא שכם אלא שאין אתם דורשין
לגזירה שוה ואנו דורשין לגזירה שוה נאמר
כאן אלוני מורה ונאמר להלן אלוני מורה
מה אלוני מורה האמור להלן שכם אף אלוני
מורה האמור כאן שכם וכדרבי ישמעאל
דרבי ישמעאל אמר כל ביאות שנאמרו
בתורה לאחר ארבע עשרה שנה נאמרו שבע
שכיבשו ושבע שחילקו ודכוותה לא נאמרו
ברכות וקללות אלא לאחר ארבע עשרה שנה
התיב רבי חנניה קומי רבי מנא והכתיב והיה
בעברכם את הירדן תקימו את האבנים
האלה אמ' ליה אבנים הקימו אותן מיד ברכות
וקללות לאחר ארבע עשרה שנה נאמרו.

הלכה ד' תני ר' אומר אי אפשר לומר לוי
למעלן שכבר נאמר לוי למטן אי אפשר
לומ' לוי למטן שכבר נאמ' לוי למעלן אמור
מעתה זקני כהונה ולוייה למטן ושאר כל
השבט למעלן רבי שמעון אומר אי אפשר
לומר לוי למעלן שכבר נאמר לוי למטן ואי
אפשר לומר לוי למטן שכבר נאמר לוי למעלן
אמור מעתה הראוי לשרת למטה ושאר כל
השבט למעלה רבי שמעון אומר שמעון ולוי
מה שמעון כולו למעלה אף לוי כולו למעלה
מה מקיים הדין תנייה נגד הכהנים הלוים
כיי דאמר רבי יהושע בן לוי בעשרים וארבעה
מקומות נקראו הכהנים לויים וזה אחד מהן
והכהנים הלוים בני צדוק יכול אילו שבהר
גריזי' היו אומרי' ברכות ואילו שבהר עיבל
היו אומרי' קללות תלמוד לומר הברכות
והקללות אילו ואילו היו אומ' ברכות וקללו'
יכול משהיו אומרי' הברכות היו אומרים
הקללות תל הברכה והקללה ברכה אחת
וקללה אחת יכול אילו שבהר גריזים היו
עונין אחר הברכות אמן ואילו שבהר עיבל
היו עונין אחר הקללות אמן תלמוד לומר
וענו כל העם ואמרו אמן אילו ואילו היו
עונין אחר הברכות ואחר הקללות אמן הא
כיצד בשעה שהיו אומרי' ברכות היו הופכין

ftram adulteratis. Etenim fcribitis in lege veftra: *Juxta Elone Moreh Sichem*; Atqui conftat effe Sichem: At vos non differitis argumento a pari: at nos differimus a pari. Memoratur hic *Eloni Moreh*, & ibi memoratur *Eloni Moreh*: ficut *Eloni Moreh* ibi memoratus eft Sichem, ita pariter hoc loco. At juxta verba R. Ifmael. Etenim R. Ifmael dicit. Omnes adventus, qui recenfentur in lege, poft quatuordecim annos memorantur, feptem quibus fubegerunt terram, & feptem quibus diviferunt; & fimiliter non memoratæ funt benedictiones & maledictiones nifi poft quatuordecim annos. Oppofuit R. Chananjah coram R. Mena. Atqui fcriptum eft: *Et erit cum tranfieritis Jordanem, ftatuetis lapides iftos*. Refpondit: Lapides ftatim ftatuerunt; at benedictiones & maledictiones poft quatuordecim annos recitatæ funt.

Conftitutio IV. Traditio. Rabi dicit. Non poteft dici, quod Levi fteterit in parte fuperiori; cum jam dictum fit; Levi in parte inferiori. Non poteft dici, quod Levi conftiterit in parte inferiori, cum jam dictum fit, quod conftiterit in parte fuperiori. Hinc dicendum eft, quod feniores, facerdotes & Levitæ fteterint in parte inferiori, & reliquæ omnes tribus fteterint in parte fuperiori. R. Simeon dicit: Non poteft dici, quod Levi fteterit in parte fuperiori, cum jam dictum fit, quod fteterit in parte inferiori; neque poteft dici, quod fteterit in parte fuperiori, Hinc tibi dicendum eft. Dignus fuit ut miniftraret in parte inferiori, & reliquæ omnes tribus in fuperiori. R. Simeon dicit: Simeon & Levi. Sicut tribus Simeon tota conftiterat in fuperiori parte, ita pariter tribus Levi tota conftitit in parte fuperiori. Quomodo explicabitur hic textus: *Ex adverfo facerdotum Levitæ*? Juxta illud quod dicit R. Jehofua ben Levi; In quatuor & viginti locis vocantur facerdotes Levitæ, & hic eft unus ex illis; *Et facerdotes Levitæ filii Sadoch*. Crederem illos, qui fteterunt in monte Garizim, recitaffe benedictiones, & illos qui fteterunt in monte Ebal, recitaffe maledictiones? Atqui dictum eft: *Benedictiones & Maledictiones*. Tam ifti quam illi recitabant benedictiones & maledictiones: Crederem poftquam recitaffent benedictiones, recitaffe maledictiones? Atqui dictum eft. *Benedictiones & maledictiones*; Una benedictio, & una maledictio. Crederem illos qui confiftebant in monte Garizim, refpondiffe poft benedictiones amen, & illos qui confiftebant in monte Ebal, refpondiffe poft maledictione amen? Idcirco dictum eft. *Et refponderunt univerfus po-*

pu-

פניהן כלפי הר גריזים ובשעה שהיו אומרי
קללות היו הופכין פניהן כלפי הר עיבל ברוך
בכלל וברוך בפרט ארור בכלל וארור בפרט
שש עשרה בריתות על כל דבר ודבר ללמוד
וללמד לשמור ולעשות וכן בהר סיני וכן
בערבות מואב רבי שמעון היה מוציא של
הר גריזים ושל הר עיבל ומביא של אוהל
מועד תחתיהן וכן היה רבי שמעון אומ׳ אין
כל דבר ודבר מן התורה שאין ברית עליו
חמש מאות ושבעים ושש בריתות שתים
עשרה בברוך ושתים עשרה בארור ושתים
עשרה בכלל ושתים עשרה בפרט הרי
ארבעי ושמונה בריתות ללמוד וללמד
לשמור ולעשות הרי מאה ותשעים ושנים
בריתית וכן בהר סיני וכן בערבות מואב הרי
חמש מאות ושבעי׳ ושש בריתות ר׳שמעון בן
יהודה איש בפר אמום אומר משום ר׳שמעון
אומר שש מאות אלף ושלשת אלפים וחמש
מאות וחמשים ר׳ אומר אם כרברי ר׳ שמעון
בן יהודה איש כפר אמום שאמר משום רבי
שמעון אין כל דבר ודבר מן התורה שאין
ברות עליו ארבעים ושמונה פעמים על כל
פעם ופעם שש מאות אלף ושלשת אלפים
וחמש מאות וחמשים עד כרון דברים שנכללו
ונפרטו דברים שנכללו ולא נפרטו אמר ליה
בן אמר ר׳ יוחנן משום ר׳ שמעון כל שהיה
בכלל ויצא מן הכלל ללמד לא ללמד על
עצמו יצא לא ללמד על הכלל כולו יצא
אמר ליה לא בדבר אחד דילמא בשני דברים
והכא בשני דברים אנן קיימין אמר ר׳תנחומא
מכיון דכתיב בסוף אמן כמי שכולו דבר אחד
כתיב ארור אשר לא יקים את כל דברי התור
הזאת וכי יש תורה נופלת שמעון בן יקים
אומר זה החזן שהוא עומד רבי שמעון בן
חלפתא אומר זה הבית שלמטן דאמר רב
חונה רב יהודה בשם שמואל על הדבר הזה
קרע יאשיה ואמר עלי להקים ר׳ אחא בשם
ר׳ תנחום ברבי חייה למד ולימד ושמר ועשה

pulus, & dixerunt amen. Tam isti quam illi responderunt post benedictiones & maledictiones amen. Quomodo? Quando recitabant benedictiones, convertebant facies suas contra montem Garizim; & quando recitabant maledictiones, convertebant facies suas contra montem Ebal. Benedictio in generali, & benedictio in particulari; maledictio in generali, & maledictio in particulari. Sedecim fœdera in singulis allocutionibus; ad docendum, & ad discendum, ad custodiendum, & ad faciendum; & similiter in monte Sinai, & in campestribus Moab. R. Simeon excludit ea quæ memorantur in monte Garizim, & in monte Ebal, & includit ea quæ memorata sunt in tentorio conventus. Et similiter R. Simeon dicit. In singulis allocutionibus in lege memoratis est fœdus, sc. centum & septuaginta sex fœdera; duodecim in benedictione, & duodecim in maledictione; & duodecim in generali, & duodecim in particulari; ecce octo & quadraginta fœdera: Ad docendum & ad discendum, ad custodiendum & ad faciendum, ecce centum & nonaginta duo fœdera; & similiter in monte Sinai; Pariterque in campestribus Moab; ecce quingenta & septuaginta sex fœdera. R. Simeon ben Jehuda vir de villa Amos qui dicit: nomine R. Simeon sexcenta & tria millia, & quingenta quinquaginta. Rabi dicit juxta verba R. Simeon ben Jehuda vir de villa Amos, qui dicit nomine R. Simeon; In singulis verbis legis est fœdus quadragies & octies ultra quadragies & octies & tria millia, & quingenta & quinquaginta. Hactenus de rebus, quæ generaliter exponuntur, & non specificantur. Respondit: Sic dicit R. Jochanan nomine R. Simeon: Quod est in particulari, & educitur ad docendum, non educitur ad docendum de se ipso, sed ad docendum de toto generali educitur. Dixit: At in re una. Fortasse agitur de duabus rebus; & hoc loco de duabus rebus nos explicamus. Dicit R. Tanchuma. Postquam scriptum est in fine amen; reputatur totum perinde ac res una. Scriptum est: *Maledictus, qui non observarit omnia verba legis hujus*. Num lex decidit? R. Simeon ben Ichim dicit: Iste est minister, qui stabat. R. Simeon ben Chilphata dicit: Hæc est domus inferior. Etenim dicit R. Huna, R. Jehuda nomine Samuel; Hac de causa laceravit Josia vestes, & dixit: Mihi ad observandum. R. Acha nomine R. Tanchum bar R. Chijah; qui docet & discit, qui observat, & facit, & si in eo sit sufficientia ad confirman-

והיתה ספיקה בירו להחזיק ולא החזיק הרי זה
בכלל ארור רבי ירמיה בעי רבי חייה בר
בא לא למד ולא לימד ולא שמר ולא עשה
ולא היתה ספיקה בירו להחזיק והחזיק הרי
זה בכלל ברוך ואמר רבי חנה רבי ירמיה
בשם ר׳ חייה עתיד הקב״ה לעשות צל לבעלי
מצות בצילה של בעלי תורה מה טעמא כי
בצל החכמה בצל הכסף ואומר עץ חיים היא
למחזיקים בה מה תלמוד לומ׳ והחציו אלא
מלמד שמעוטין בהם גריזים ומרובים בהר
עיבל למה שאין שבטו של לוי כולו שם שאם
היה כל שבט לוי כולו שם היו שוין ר׳ שמואל
בר נחמן בשם רבי יונתן אילו היה כל שבטו
של לוי שם לא היו שוין למה שכבר נפלו
משבטו של שמעון עשרים וארבעה אלף
בשיטים אמר ר׳ יוסי בי ר׳ בון אילו היה כל
שבטו של לוי שם היו שוין למה שלא בא
משבט ראובן וגד אלא ארבעים אלף חלוצי
צבא כהנא אמר כשם שהן חולקין כאן כך
הן חולקין בתחילת החומש השיני אית תניי
תני כשם שהן חולקין כאן כך הן חולקין ברגלים
בני לאה מיכן ובני רחל מיכן חד מיכן וחד
וחד מיכן ובני השפחות באמצע אמר רבי
מתניה טעמא דהדין תנייה שמע אלי יעקב
עבדי וישראל מקוראי מה התקרה הזו עובייה
דהן גבי קוטנה דההן ועוביה דהן גבי קוטנה
דההן אית תניי תני כשם שהן חלוקין כאן
כך הן חלוקין באבני אפוד במלואותם כדי
שיהו עשרים וחמשה מיכן ועשרים וחמשה
מיכן והלא אינן אלא ארבעים ותשעה אמר
רבי יוחנן בנימן בתולדותם מלא אמר רבי
יודה בר זבידא יהוסף מלא עדות ביהוסף
שמו והלא אינן אלא עשרים ושלשה מיכן
ועשרים ושבעה מיכן אמר רבי יוחנן בנימן
היה חצוי בן מיכן ימין מיכן אמר רבי זבידה
ויאות מי כתיב ששה שמותם לא אלא
משמותם משמותם ולא כל שמותם הראשונים
נכתבין מימינו של כהן גדול משמאלו של
קורא והאחרוני׳ נכתבין משמאלו של כהן
גדול מימינו של קורא הראשונים אינן נכתבין

mandum, & non confirmet, ecce hic est comprehenditur in maledictione. R. Jeremia quæsivit coram R. Chijah bar Ba; qui non docet, & non addiscit, neque observat, neque facit, & non sit in eo sufficientia ad confirmandum, & confirmet, ecce iste comprehenditur in benedictione. Et dicit R. Huna. R. Jeremia nomine R. Chijah. Facturus erit Deus S. B. observantibus præcepta umbraculum in umbraculo legis peritorum. Qua de causa? *Sicut protegit sapientia, sic protegit pecunia*; & similiter dictum est. *Lignum vitæ est iis, qui apprehenderunt eam*. Cur dictum est? *Et dimidia pars eorum*. Ad docendum, quod pauciores fuerint in monte Garizim, & plures in monte Ebal: Qua de causa? Quia ibi non fuit tribus Levi; si ibi fuisset universa tribus Levi, fuissent pares. R. Samuel bar Nachman nomine R. Jochanan. Vel si ibi fuisset tota tribus Levi, tamen non fuissent pares. Qua de causa? Quia ceciderunt ex tribu Simeon quatuor & viginti millia in Schitim. Dicit R. Jose discipulus R. Bon. Si ibi fuisset tota tribus Levi, fuissent pares. Qua de causa? Quia non venit ex tribu Ruben, & Gad nisi quinginta millia expeditorum militum. Channa dicit. Sicut hic dividuntur, ita pariter dividuntur in libro Numerorum. Est qui tradit: Sicut hic dividuntur, ita pariter dividebantur in vexillis. Filii Leah hinc, inde filii Rachel unus, hinc, & illinc alter; & filii ancillarum in medio. Dicit R. Matania; ratio hujus doctoris eruitur ex eo quod dictum est: *Ausculta mihi Jacob serve meus, & Israel invocator meus*. Sicut in contignatione trabs quæ sit in illis crassior, statuitur prope parvam; & quæ sit in iis crassior statuitur prope parvam. Est qui docet: Sicut hic dividuntur, ita pariter dividebantur in lapidibus Ephod in eorum impletionibus; ut hinc essent quinque & viginti literæ, totidemque illinc; Atqui non erant nisi novem & quadraginta. Dicit R. Jochanan: Benjamin in generationibus erat plenus. Dicit R. Jehuda bar Zebida: יהוסף plene scribebatur, eo quod esset augendum ejus nomen. Atqui non erant nisi tres & viginti hinc, & septem & viginti illinc. Dicit R. Jochanan: Nomen Benjaminin dimidiabatur, בן hinc, & illinc ימין. Dicit R. Zebida: Num scriptum est sex nomina eorum? Minime; sed *ex nominibus eorum: Ex nominibus eorum*; at non omnia nomina eorum. Priora scripta erant ad dextram summi sacerdotis ad sinistram legentis; & posteriora scripta erant ad sinistram summi sacerdotis ad dex-

על סרר שיהודה מלך האחרונים נכתבין על סרר.

הלכה ה׳ תני על אבני המלון נכתבו דברי רבי יודה רבי יוסי אומר על אבני המזבח נכתבו מאן דמר על אבני המלון נכתבו בכל יום ויום אומות העולם משלחין נוטריהן ומשיאין את התורה שהיתה כתובה בשבעים לשון מאן דמר על אבני המזבח נכתבו לא לשעה היו ונגנזו עוד הוא מעשה גיסים נתן הקב״ה בינה בלב כל אומה ואומה והשיאו את התורה שהיתה כתובה בשבעים לשון מאן דמר על אבני המלון נכתבו ניחא ושדת אותם בשיד מאן דמר על אבני המזבח נכתבו מה מקיים ושדת אותם בשיד בין כל אבן ואבן רבי שמואל בר נחמני בשם רבי יוחנן והיו עמים משרפות סיד מסיד נטלו איפופסין שלהן מיתה רבי אבא בר כהנא בשם רבי יוחנן והגוים חרוב יחרבו מחורב נטלו איפסין שלהן מיתה נמצאת אומר שלשה מיני אבני׳ הן אבני המלון ואבני׳ שהניח יהושע תחת כפות רגלי הכהנים ואיסטליות שנתן להן משה אמר רבי תנינן פשיט לן ארבעה מיני אבנים הן אמר רבי סימון בר זביד ויאות אין תימר אבני המלון לשעה היו ונגנזו אין תימר אבנים שהקים יהושע תחת כפות רגלי הכהנים משוקעות איו במים אין תימר איסטליות שנתן להן משה כבר נכנסו עמהן לארץ לא כן אנן קיימין באבנים שהקים להן יהושע על גב הירדן תני ר׳ יודה בר אלעאי אומר אבא חלפתא ור׳ אלעזר בן מתיה וחנינה בן חכינאי עמדו על אותן האבנים ושערום כל אחת ואחת משוי ארבעים סאה מיכן את למד כמה הירה באשכול כתיב והרימו לכם איש אבן אחת על שכמו לא דמי ההוא דטען מן ארעא לכתפיה לההוא דטען מארעא לארכובתיה ומן ארכובתיה לכתפיה לא דמי ההוא דטען מן ארעא לארכובתיה ומן ארכובתיה לכתפיה לההוא דאוחרן תלי ליה לא דמי ההוא דאוחרן תלי ליה לההוא דטעין בתריין כתיב איש אחד לשבט על דעתיה דרבי עקיבה דו אמר לשונות רבויים הן שנים עשר היו שמנה באשכול

dextram legentis. Priora ex ordine non ſcripta erant, & poſteriora ex ordine ſcripta erant.

Conſtitutio V. Traditio: Lapidibus caſtrorum ſcripta erant. Verba R. Jehuda. R. Joſe dicit: Lapidibus altaris inſcripta erant: Qui dicit, lapidibus caſtrorum inſcripta erant; ſingulis diebus nationes mundi mittebant ſcribas ſuos, ut exſcriberent legem, quæ ſcripta erat ſeptuaginta linguis: Qui dicit; lapidibus altaris inſcripta erant; minime; ſuo tempore reconditi fuerunt; Præterea fuit opus miraculoſum. Dedit Deus S. B. intellectum in corde ſingularum nationum, ut exſcriberent legem, quæ ſcripta erat in ſeptuaginta linguis. Qui dicit: Lapidibus caſtrorum inſcripta erant; concedatur. Dictum eſt enim: *Et oblines eos calce*. Qui dicit: Lapidibus altaris inſcripta erant; quomodo explicat: *Et oblines eos calce?* Inter ſingulos lapides. R. Samuel bar Nachmani nomine R. Jochanan: Populi combuſſerunt calcem: Ex calce acceperunt ſententiam ſuæ mortis. R. Aba bar Channa nomine R. Jochanan, & gentes devaſtando devaſtarunt; eſt ex devaſtatione acceperunt ſententiam mortis ſuæ. Deprehenditur quod dicat, lapidum tres ſpecies fuiſſe, lapides caſtrorum, & lapides, quos poſuit Joſue ſub planta pedum ſacerdotum, & epiſtolarum quas illis dedit Moſe. Dicit R. Chanina; nobis conſtat quatuor lapidum ſpecies fuiſſe. Dicit R. Simeon bar Zabid; concedatur; Si dicas, lapides caſtrorum; eo tempore abſconditi fuerunt: Si dicas lapides quos ſtatuit Joſue ſub planta pedum ſacerdotum ſi fuerunt. Epiſtolarum ſubmerſas aquis; Si dicas lapides illis dedit Moſe, jam cum illis ingreſſi ſunt in terram. At nos ita exponibus de lapidibus quos ſtatuit Joſue in Jordane. Traditio. R. Jehuda bar Elai: Dixit pater meus Chilphata, & R. Elieſer ben Mathia, & Chanina ben Achinai ſteterunt ſuper his lapidibus, & metiti ſunt, & ſingulorum pondus erat quadraginta ſatorum. Hinc tu percipis quantum eſſet. Scriptum eſt: *Et elevate vobis unuſquiſque lapidem unum in humeros ſuos*; Non eſt ſimilis, qui ſe onerat ex terra in humeros ſuos, illi qui ſe onerat ex terra in genua ſua, & ex genibus ſuis in humeros ſuos; Non eſt ſimilis ille, qui ſe onerat ex terra in genua ſua, & ex genibus ſuis in humeros ſuos illi cui alius ſuſpendit: Non eſt ſimilis ille cui alius ſuſpendit, illi, qui opere duorum onerat fornices ſuper fornices. Scriptum eſt: *Unuſquiſque in tribum*. Ex mente R. Akiba; Hoc dicit: Numero plurali fuerunt. Erunt duodecim; octo erant in botro,

וארבע בתאנים ורמונים ובנושא כלים ועל
דעתיה דרבי שמעון דהוא אומר לשונות כפולין
הן עשרים וארבעה היו ששה עשר באשכול
ושמונה בתאינים ורימונים ובנושא כלים על
דעתיה דר׳ ישמעאל טורטורין על דעתיה דרבי
עקיבה טורטורין וטורטורי טרוטורין כתיב
ויעמדו המים היורדים מלמעלה קמו נד אחד
הרחק מאד מאדם העיר אשר מצד צרתן אמר
ר׳ יוחנן אדם קרייה וצרתן קרייה שנים עשר
מיל מזו לזו מלמד שהיו המים גדושין ועולין
במצר צרתן וכי אי זה קל המים או אדם
המים קלין מאדם תדע לך שהוא כן אלא
מלמד שהיו המים גדושין ועולין כיפין על כיפין
ר׳לוי אמר עד לבו של רקיע תמן אמרין עד
בבל נאמר כאן הרחק ונאמר להלן מארץ
רחוקה מאד באו אלי מבבל תני רבי אליעזר
בן יעקב אומר יותר משלש מאות מיל היו
המים גדושין ועולין כיפין על גבי כיפין עד
שראו אותן כל אומות העולם הדא היא
דכתיב ויהי כשמוע כל מלכי האמורי אשר
בעבר הירדן וכל הכנעני אשר על הים את
אשר הוביש יי׳ את מי הירדן מפני בני ישראל
עד עברם וגו׳. אמר ר׳ שמעון בן לקיש בירדן
קיבלו עליהן את הנסתרות אמר להן יהושע
אם אין אתם מקבלין עליכם את הנסתרות
המים באין ושופין אתכם אמר רבי סימון
בר זבדא ויאות תדע לך שהוא כן שהרי
עכן חטא ורובה של סנהדרין נפלה בעי אמר
רבי לוי ביבנה הותרה הרצועה יצתה בת
קול ואמרה אין לכם עסק בנסתרות.

הלכה ו׳ אמר רב חסדא צער גדול היה
להן בכל אתר את אמר הולכין אצל התורה
והכא את אמר מוליכין את התורה אצלן
אלא על ידי שהן בני אדם גדולים התורה
מתעלה בהן והא תמן מייבלין אורית׳ גבי ריש
גלותא אמר ר׳ יוסי בי ר׳ בון על ידי שזרעו
של דוד משוקע שם אינון עבדין לו כמנהג
אבהתהון מתן תנינן מדלגין בנביא ואין מדלגין
בתורה מדלגין בנביא ואין מדלגין מנביא
לנביא ובנביא של שנים עשר מותר ואין
מדלגין בתורה ר׳ ירמיה בשם רבי שמעון בן
לקיש לפי שאין גוללין ספר תורה ברבים
ר׳ יוסי בעי הגע עצמך שהיתה פרשה קטנה

botro, & quatuor in ficubus, & malogranatis, & in portandis vasis. Ex mente R. Simeon, qui dicit. Duplices erant; quatuor & viginti erant; sedecim in botro, & octo in ficubus, & in malogranatis, & in portandis vasis. Ex mente R. Ismael quartaria. Ex mente R. Akiba quartaria, & quartaria quartariorum. Scriptum est: *Et steterunt aquæ descendentes, apparuerunt procul ab urbe quæ vocatur Adam, quæ est in latere Sarthan.* Dicit R. Jochanan: Adam vocatur, & Sarthan vocatur. Duodecim milliaria hinc illuc. Docet, quod aquæ coacervatæ adscenderint in latere Sarthan. Quid est levius? aquæ an homo? Aquæ sunt homine leviores. Scito ita esse; at docet, quod aquæ coacervatæ in fornicibus super fornices adscenderint. R. Levi dicit: Usque ad cor expansi. Ibi dixerunt usque ad Babylonem. Dictum est hic longe; & ibi dictum est: *De terra longinqua venerunt ad me de Babylone.* Traditio: R. Elieser ben Jacob dicit: Amplius trecentis milliariis aquæ coacervatæ adscenderunt in fornicibus super fornices, donec eas viderunt omnes nationes mundi. Scriptum est enim: *Et fuit, cum audissent omnes reges Amorrhæi, qui erant trans Jordanem, & omnes Chananæi, qui erant ad mare, quod exiccaverit Dominus aquas Jordanis in conspectu filiorum Israel, donec pertransirent &c.* Dicit R. Simeon ben Lakisch. In Jordane susceperunt super se occultationes. Dixit illis Josue; si vos non suscipitis super vos occultationes, aquæ venient, & vos demergent. Dicit R. Simon bar Zebida; & recte: Scito ita rem esse; etenim Achan peccavit, & major pars Synhedrii ejus causa cecidit in Hai. Dicit R. Levi: In Jabne permissa fuit corrigia. Prodiit filia vocis; & dixit: Vobis non erit cura de occultationibus.

Constitutio VI. Dicit R. Chasda. Afflictio magna fuit illis. Ubique tu dicis, quod incedant post legem; & hoc loco tu dicis; deducunt ad se legem. At eo quod essent viri præstantes, lex in iis extollitur. Atqui ibi deducunt legem ad principem captivitatis; Dicit R. Jose discipulus R. Bon; eo quod semen David postquam ibi demersum est, illi facere consueverunt juxta consuetudinem patrum suorum. Ibi legimus: Transiliunt in Propheta, at non transiliunt in lege. Transiliunt in Propheta, at non transiliunt a Propheta ad Prophetam; at in duodecim Prophetis licitum est; at non transiliunt in lege. R. Jeremia nomine R. Simeon ben Lakisch; quia in cœtu non involvunt librum legis; R. Jose quæsivit:

אלא כדי שישמעו ישראל על סדר והא תנינן וקורא אחרי מות ואך בעשור שנייא היא שהיא סדרו של יום תרע לך דמר ר' שמעון בן לקיש בכל מקום אינו קורא על פה וכא קורא על פה ר' יוסי ספקד לבר עולא חזנא דכנישת' דבבלאי כדי חזרה אורייא תוייל לה לחורי פרוכתא כד אינון תרתיי תו מייבל חרא ומייתי חרא ומברך עליה שמונה ברכות על התורה הבוחר בתורה על העבודה שאותך לבדך ביראה נעבוד על ההוריה הטוב לך להורות עלמח לת העון מוחל עונות עמו ישר' ברחמים על המקדש הבוחר במקדש ואמר רבי אידי השוכן בציון ועל ישראל הבוחר בישרא ועל הכהנים הבוחר בכהנים ועל שאר תפילה תחינה ובקשה שעמך ישרא צריכין להיוושע לפניך בא ה' שומע תפילה.

הלכה ז' לא כן תני רבי חייה לא היתה ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד ואמר רבי אמי בשם רבי שמעון בן לקיש אף למלכי בית דוד לא היתה ישיבה בעזרה תיפתר שסמך לו בכותל וישב לו והא כתיב ויבא המלך דוד וישב לפני יי' א"ר אייבו בר נגריי יישב עצמו בתפילה תמן תנינן יצאת בית הראשונה וישבה לה בהר הבית השנייה בחיל והשלישית במקומה רבי נחמן בשם רבי מנא מה תנינן ישבה לה במקומה עמדה לה במקומה תני ר' חנינה בן גמליא אומר הרבה חללים נפלו באותו היום שהחניפו לו.

הלכה ח' אמר רבי אבהו ולמה קורין עשר תעשר כי תכלה לעשר על ידי שיצאו ישרא משביעית לשמינית שלא לשכח את המעשרות ר' חגיי בעא קומי ר' יוסי ואינו צריך להבדיל אמר ליה ככר הבדיל מראש השנה.

פרק ה'

א' משוח מלחמה בשעה שהוא מדבר אל העם בלשון הקודש היה מדבר שנאמר והיה בקרבכם אל המלחמה ונגש הכהן זה משוח מלחמה ודבר אל העם בלשון הקודש ואמר

vit: Attende; si fuerit brevis sectio; ita fit, ut audiant Israel juxta ordinem: Atqui legimus; Et leget: *Post mortem. Tantummodo decimando*. Diversum est, eo quod sit ordo diei. Scito, quod dixerit R. Simeon ben Lakisch: Nunquam legit oretenus, at hoc loco legit oretenus. R. Jose præcepit filio Ela ministro Synagogæ Babylonis, quando reponebat legem ut involueret intra velum. Quando fuerint duæ, altera inducebatur, & altera educebatur. Et benedicet octo benedictiones, super lege. Qui elegit legem. Super ministerio. Tibi soli cum timore serviemus: Super confessione. Quia bonum est tibi confiteri. Super remissione peccatorum; condonans peccata populo suo Israel in misericordiis. Super sanctuario. Qui elegit sanctuarium. Et dicit R. Idi. Habitans in Sion. Et super Israel; Qui elegit Israel; & super sacerdotibus; qui elegit sacerdotes; & super reliquis precibus, supplicationibus, & postulationibus; Opus habet populus tuus Israel ut sit salvus in conspectu tuo. Benedictus Dominus Deus noster audiens orationem.

Constitutio VII. Non ita docet R. Chijah: Non erat sessio in atrio, nisi regibus domus David dumtaxat. Et dicit R. Amme nomine R. Simeon ben Lakisch. Vel regibus domus David non erat sessio in atrio. Potest exponi; quod inniteretur parieti, & quiesceret. Atqui scriptum est. *Et venit rex David, & sedit coram Domino*. Dicit R. Aibi bar Nigri: Composuit se ad orandum. Ibi legimus: Egrediebatur classis prima, & sedebat in monte domus, & secunda in antemurali, & tertia in loco suo; R. Nachman nomine R. Mena. Quid ibi legimus; sedebat in loco suo? Stabat in loco suo. Traditio: R. Chanina ben Gamaliel dicit: Multi prophani ceciderunt eo die, quia illi adulati sunt.

Constitutio VIII. Dicit R. Abau: Cur legunt: *Decimando decimabis? Quando compleveris decimare?* Eo quod cum transirent Israelitæ ab anno septimo ad octavum, non obliviscerentur decimare. R. Haggæus quæsivit coram R. Jose. Atqui non erat necesse ut separaretur, quia jam separatum fuit a principio anni.

CAPUT VIII.

I. Sacerdos unctus belli causa, quando alloquebatur populum, lingua sancta loquebatur. Dictum est enim: *Et erit, cum procedetis ad bellum, accedens sacerdos*; Hic est unctus belli causa; *alloquetur populum*; lingua sancta. *Et dicet* eis

טיהם שמע ישר׳ אתם קריבים היום למלחמה על אויביכם על אויבכם ולא על אחיכם לא יהודה על שמעון ולא שמעון על בנימן שאם תפלו בידם ירחמו עליכם.

ב׳ כמה שנאמר להלן ויקומו האנשים אשר נקבו בשמות ויחזיקו בשביה וכל מערומיהם הלבישו מן השלל על אויביכם בתם הולכין שאם תפלו בידם אין מרחמין עליכם.

ג׳ אל ירך לבבכם אל תיראו ואל תחפזו ואל תערצו מפניהם אל ירך לבבכם מפני צהלת סוסים וציחצוח חרבות אל תיראו מפני הגפת התריסין ושפעת הקלגסים אל תחפזו מפני קול קרנות ול תערצו מפני קול צווחה כי יי׳ אלהיכם ההולך עמכם להלחם לכם עם אויביכם להושיע אתכם הם באין בנצחת בשר ודם ואתם באין בנצחונו של מקום פלשתים באו בנצחונו של גליית ומה היה בסופו סופו שנפל בחרב והם נפלו עמו אבל אתם אין אתם כן אלא כי יי׳ אלהיכם ההולך עמכם להלחם לכם עם אויביכם להושיע אתכם זו מחנה הארון.

ד׳ ודברו השוטרים אל העם לאמר מי האיש אשר בנה בית חדש ולא חנכו ילך וישוב לביתו וגו׳. אחד הבונה בית חרש ואחד הבונה בית התבן בית הבקר בית העצים בית האוצרות אחד הבונה ואחד הלוקח ואחד היורש ואחד שניתן לו במתנה.

ה׳ ומי האיש אשר נטע כרם ולא חיללו וגו׳. אחד הנוטע את הכרם ואחד הנוטע חמשה אילני מאכל אפילו מחמשת המינין אחד הנוטע ואחד המבריך ואחד המרכיב ואחד הלוקח ואחד היורש ואחד שניתן לו במתנה.

ו׳ ומי האיש אשר אירש אשה ולא לקחה וגו׳. אחד המארש בתולה ואחד המארש את האלמנה אפילו שומרת יבם ואפילו שמע שמת אחיו במלחמה חוזר ובא לו כל אילו שומעין דברי כהן מערבי המלחמה וחוזרין ומספקין מים ומזון ומתקנין את הדרכים.

ז׳ ואילו שאין חוזרין הבונה בית שער אכסדרה ומרפסת והנוטע ארבעה אילני מאכל או חמשה אילני סרק והמחזיר את גרושתו אלמנה לכהן גדול גרושה וחלוצה לכהן הדיוט

eis. *Audi Israel; Vos proceditis hodie ad bellum contra inimicos vestros*, non autem contra fratres vestros; non Juda contra Simeon, neque Simeon contra Benjamin; in quorum manus si cecideritis, miserebuntur vestri.

II. Prout ibi dictum est: *Et surgentes viri, qui expressi fuerunt nominatim, prehenderunt eos captivos, & omnes nudos eorum induerunt ex præda*. Contra inimicos vestros vos pugnatis; si in eorum manus cecideritis, vestri non miserebuntur.

III. *Ne mollescat cor vestrum, ne timete, neque trepidete, neque expavescite a facie eorum. Ne mollescat cor vestrum*. Ob hinnitum equorum, & fulgorem ensium. *Ne timete*, ob collisiones scutorum, & agmen cataphractorum. *Ne trepidate* ob sonum tubarum; *neque expavescite* ob classica. *Nam Dominus Deus vester incedit vobiscum ad pugnandum pro vobis contra inimicos vestros, ad salvandos vos*. Ipsi veniunt robore carnis & sanguinis, at vos inceditis robore Dei. Philistæi venerunt robore Goliath; Quis fuit finis? Tandem cecidit gladio, & ipsi cum eo ceciderunt. At vobis non ita continget. *Nam Dominus Deus vester incedit vobiscum ad pugnandum pro vobis*. Hic agitur de castris arcæ.

IV. *Et alloquentur diribitores populum dicendo: Quis est ille vir, quæ ædificaverit domum novam, & non dedicaverit eam? Abiens reveretur domum suam?* Intelligitur tam de illo, qui ædificaverit domum novam, quam de illo, qui ædificavit palearium, bovile, & lignile, & horreum. Sive ædificet, sive emat, sive hæreditet, sive dono accipiat.

V. *Quis est ille vir, qui plantavit vineam, & eam adhuc non prophanavit &c.* Sive plantaverit vineam, sive plantaverit quinque arbores frugiferas vel ex quinque speciebus, sive plantaverit, sive palmites propagaverit, sive surcolos inseruerit, sive emerit, sive hæreditaverit, sive dono acceperit.

VI. *Quis est ille vir qui desponsaverit uxorem & non acceperit &c.* Sive desponsaverit virginem, sive desponsaverit viduam, vel expectantem levirum, vel si audierit mortuum esse fratrem suum in bello revertetur. Isti omnes audiebant verba sacerdotis ordinantis aciem, & suppeditabant aquas, & cibum, & disponebant vias.

VII. At isti non revertebantur; qui ædificaverit prothyrum, pergulam, aut porticum; & qui plantaverit quatuor arbores frugiferas, aut quinque arbores steriles; & qui reduxerit suam repudiatam; viduam nuptam summo sacerdoti, repudia-

ממזרת ונתינה לישראל בת ישראל לממזר ולנתין לא היה חוזר רבי יהודה אומר אף הבונה בית על מכונו לא היה חוזר רבי לעזר אומר אף הבונה בית לבינים בשרון לא היה חוזר.

ח׳ ואילו שאינן זזין ממקומן בנה בית וחינכו נטע כרם וחיללו והנושא את ארוסתו והכונס את יבמתו שנאמר נקי יהיה לביתו נקי לביתו זה ביתו יהיה זה כרמו ושמח את אשתו זו אשתו אשר לקח להביא את יבמתו ואינם מספקין מים ומזון ואינן מתקנין את הדרכים.

ט׳ ויספו השוטרים לדבר אל העם ואמרו מי האיש הירא ורך הלבב ילך וישוב לביתו רבי עקיבה אומר הירא ורך הלבב כשמועו שאינו יכול לעמוד בקישרי המלחמה ולראות חרב שלופה רבי יוסי הגלילי אומר הירא ורך הלבב זה שהוא מתירא מן העבירות שבידו לפיכך תלחה לו התורה את כל אילו שיחזור בגללן רבי יוסי אומר אלמנה לכהן גדול גרושה וחלוצה לכהן הדיוט ממזרת ונתינה לישראל בת ישראל לממזר ולנתין זהו הירא ורך הלבב.

י׳ והיה ככלות השוטרים לדבר אל העם ופקדו שרי צבאות בראש העם בעקיבו של עם מעמידין זקיפים מלפניהן ואחרים מאחריהן וכשילים של ברזל בידיהן וכל המבקש לחזור הרשות בידיהן לקפח את שוקיו שתחילת נפילה ניסה שנאמר נס ישראל מפני פלשתים וגם מגיפה גדולה היתה בעם ולהלן הוא אומר וינוסו אנשי ישראל מפני פלשתים ויפלו חללים בהר הגלבוע במה דברים אמורים במלחמת הרשות אבל במלחמת מצוה הכל יוצאין אפילו חתן מחדרו וכלה מחופתה אך יהודה במה דברים אמורים במלחמת מצוה אבל במלחמת חובה הכל יוצאין אפילו חתן מחדרו וכלה מחופתה.

סליק פירקא.

הלכה א׳ משוח מלחמה וכו׳. משוח מלחמה למה בגין דכתיב ודיבר הרי קרית שמע הרי

diatam & quæ calceum exuit, nuptam sacerdoti vulgari, spuriam & Nethinæam nuptam Israelitæ; Israelitidem nuptam spurio, & Nethinæo; Isti non recedebant. R. Jehuda dicit: Ne ille quidem, qui superstruebat domum super fundamento, non recedebat. R. Eliefer dicit; vel qui ædificaverit domum lateritiam in Sarone non recedebat.

VIII. Ne hi quidem se movebant e locis suis; qui ædificaverit domum, & dedicaverit, qui plantaverit vineam & profanaverit, qui nupserit uxori suæ, & levir, qui leviratum fecerit cum fratria; Dictum est enim. *Immunis erit domui suæ annum unum. Immunis domui suæ*: Hæc est domus; *Erit*; hæc est vinea: *Et lætificabit uxorem suam*: Hæc est uxor, *quam acceperit*; ad includendum fratriam; Neque suppeditabant aquas, & cibum, neque disponebant vias.

IX. *Et pergent diribitores alloqui populum, dicentes: Quis est ille vir timidus & mollis corde, abeat & revertatur domum suam*. R. Akiba dicit, הירא ורך הלבב juxta sensum literalem, quod non possit consistere in conferto agmine belli, aut intueri gladium strictum. R. Jose Galilæus dicit: הירא ורך הלבב ille est qui timeat a peccatis, quæ commisit; Idcirco lex ibi conjunxit eos omnes, quorum causa recedere posset. R. Jose dicit: Viduæ si nubat summus sacerdos, si repudiatæ & quæ calceum exuit, nubat sacerdos vulgaris, spuriæ & Nethinææ si nubat Israelita, Israelitidi si nubat spurius & Nethinæus; iste est timidus, & vecors.

X. *Et erit, cum cessaverint diribitores alloqui populum, ut præficiant principes exercituum in fronte populi*: Disposuerunt viros robustissimos a fronte, & alios ad tergum ferratas bipenes in manibus habentes; & qui vellet recedere, eis licebat ejus crura amputare. Principium enim fugæ clades est: Dictum est enim. *Fugit Israel coram Philistæis, atque etiam plaga magna fuit in populo*. Et illic dictum est: *Fugerunt viri Israel a Philistæis, & ceciderunt confossi in monte Gelboah*: De quo hæc dicta sunt? De bello arbitrario; At in bello præcepti omnes egrediebantur, vel sponsus e cubiculo suo, & sponsa ex uranisco suo. Dicit R. Jehuda de quo hæc dicta sunt? De bello præcepti; at in bello debito, omnes egrediebantur, vel sponsus a cubiculo suo, & sponsa ex uranisco suo.

Finis capitis.

Constitutio I. Unctus belli causa &c. Unctus belli causa, qua ratione? Sicut

כתיב בה ודברת בם והיא נאמרת בכל לשון
לא כנין דכתיב בה אמירה הרי פרשת וידוי
מעשר הרי כתיב בה אמירה והיא נאמר'
בכל לשון אמר רבי חגיי נאמר כאן נגישה
ונאמר להלן ונגשו הכהנים בני לוי מה נגישה
שנאמר להלן בלשון הקודש אף כאן בלשון
הקודש עד כדון כרבי עקיבה דו אמר לשונות
ריבויין הן כרבי ישמעאל דו אמר לשונות
כפולין הן אמר רבי חייה בר אבא נאמר
כאן נגישה ונאמר להלן ונגש משה אל
הערפל מה נגישה שנאמר להלן בלשון הקודש
אף כאן בלשון הקודש לא מסתברא דלא
ופקדו שרי צבאות בראש העם ואחר כך ונגש
הכהן ודבר אל העם מאן די מתקין לון הוא
משמע לון אין מקרא אמור על סדר בספר
את אמר שוטר שומע מפי כהן פרשה ואומרה
בכל לשון אבל בערבי המלחמה מספקין מים
ומזון ומתקנין את הדרכים ר' הגיי בעי כמה
דתימר בספר שוטר שומע פרשה מפי כהן
ואומרה לעם בכל לשון ואמור אף בערכי
המלחמה כן התיב רבי חייה בר אדא לא
מסתברא דלא והיה ככלות השוטרים לדבר
אל העם ואחר כך ונגש הכהן ודבר אל
העם אמר ליה מכיון דאת אמר אין מקרא
אמור על הסדר לית שמע מינה כלום.

הלכה ב' כמה שנאמר להלן וכו'. אמר ר'
יוחנן כל שאינו כגון אילו שהישה ספיקה
למחות אל ימחה רבי אחא בשם רבי יוחנן
כשם שמצוה לומר על דבר שהוא נעשה כך
מצוה שלא לומר על דבר שאינו נעשה אמר
ר' לעזר כשם שאסור לטהר את הטמא כך
אסור לטמא את הטהור רבי בא בר יעקב
בשם רבי יוחנן אם באת הלכה תחת ידיך
ואין את יודע אם לשרוף אם לתלות
לעולם הוי רץ אחר השריפה יותר מן
התלייה שאין לך חביב בתורה יותר מפרים
הנשרפין ושעירים הנשרפין ומן בשריפה רבי
יוסי בעי למידין דבר שאין מצותו לכאן מדבר
שמצותו לכאן.

הלכה ג' אל ירך לבבכם וכו'. כתיב מנונה

ſcriptum eſt. *Et alloquetur*. Ecce lectio *Audi*, de qua ſcriptum eſt: *Et dices in eis*; Recitabatur quacunque lingua. At intelligitur, eo quod in ea ſcripta ſit allocutio: Ecce ſectio confeſſionis decimæ, in qua ſcripta eſt allocutio; tamen quavis lingua recitatur. Dicit R. Haggæus; memoratur hic admotio, & ibi dictum eſt: *Et admovebunt ſacerdotes filii Levi*; Sicut admotio ibi dicta fiebat lingua ſancta, ita pariter hoc loco lingua ſancta; Hactenus juxta mentem R. Akiba; qui dicit linguas eſſe multas; Juxta mentem R. Iſmael qui dicit linguas eſſe duplices. Dicit R. Chijah bar Aba. Memoratur hic admotio; & ibi dictum eſt: *Et acceſſit Moſe ad medium nubis*; Sicut admotio idi dicta fiebat lingua ſancta, ita pariter hoc loco lingua ſancta. Non eſt probabile, quod ita non ſit. *Ut præficiant principes exercituum in fronte populi*. Et poſthæc. *Et accedens ſacerdos alloquetur populum*; Qui eos diſponebant, illis auſcultabat. Textus non eſt memoratus juxta ordinem, quo dicis; diribitur audiebat ex ore ſacerdotis ſectionem, & eam recitabat quavis lingua; At in ordinibus belli ſuppeditabant aquas & cibum; & diſponebant vias. R. Haggæus contendit, quod dicitur in libro; diribitor audiebat ex ore ſacerdotis ſectionem, & eam recitabat quavis lingua. Dic etiam in ordinibus belli ita fuiſſe. At opponit R. Chijah bar Ada: Non eſt probabile, quod ita non ſit. *Et erit, cum ceſſaverint deribitores alloqui ad populum*; Et poſthæc: *Et accedens ſacerdos alloquetur populum*. Reſpondit illi; quoniam tu dicis, quod textus non ſit ſcriptus juxta ordinem, hinc nihil probatur.

Conſtitutio II. Sicut ibi dictum eſt &c. Dicit R. Jochanan: Quod hujuſmodi non fuerit, ut ſatis ibi ſit, ut impediat, non impediet: R. Acha nomine R. Jochanan; Sicut præceptum eſt, quod loquitur de re, quæ facienda ſit; ſimiliter præceptum eſt, quod non loquitur de re, quæ facienda ſit. Dicit R. Elieſer; ſicut vetitum eſt purificare immundum, ita pariter vetitum eſt polluere mundum. R. Ba bar Jacob nomine R. Jochanan; Si veniat conſtitutio ſub poteſtatem tuam, & ignoraveris utrum ſit ad comburendum, an ad ſuſpendendum mundum; tu incedes poſt combuſtionem magis quam poſt ſuſpenſionem. Etenim tibi nihil eſt in lege amabilius juvencis comburendis, & hircis comburendis; Et illi ſunt comburendi. R. Joſe contendit docendum eſſe rem in qua bine non ſit præceptum, ex re, in qua ſit inde præceptum.

Conſtitutio III. *Ne molleſcat cor veſtrum*

נגדו עברו עברו בנגד טומיורה שלהן עברו כנגר הכיתים שלהן ברד כנגר בליצטירא שלהן ונחלי כנגר טרמנטן שלהן אש כנגר הנפט שלהן וירעם משמים כנגר הלפידים שלהן ועליון יתן קולו כנגר קול הקרנורה שלהן וישרח חציו כנגר החיצים שלהן ויפיצם סלמר שהיו מפזרין אותן אמר רבי בא כר כהנא סלמר שהיו עשויין תיבות תיבות והיו החיצים מפזרין אותן והברקים מכניסין אותן ברקים כנגר החרבון שלהן ויהמם הממם ועירבבה והפיל סיננם שלהן רבי אומר אין לשון הזה ויהמם אלא לשון מגיפה כמה דאה אמר והמם מהומה גרולה עד השמרם להושיע אתכם זה מחנה הארון ויש אומרים זה השם שהיה נתון בארון דתני ר׳ יודה בן לקיש אומר שני ארונות היו מהלכין עם ישראל במרבר אחר תהיתה התורה נתונה בו ואחר שהיו שיברי הלוחות מונחין בתוכו זה שהיתה התורה נתונה בתוכו היה נתון באהל מועד הדא היא דכתיב וארון ברית יי׳ ומשה לא משו מקרב המחנה וזה שהיו שברי הלוחות נתונין בתוכו היה נכנס ויוצא עמהן ורבנן אמרי אחר היה ופעם אחת יצא ובימי עלי נשבה קרייא מסייע להן לרבנין אוי לנו מי יצילנו מיד האלהים האלה מילא רלא חמון מן יומיהון קרייא מסייע לר׳ יודה בן לקיש ויאמר שאול לאחיה הגישה ארון האלהים והלא ארון בקרית יערים היה מאי עבדין לה רבנין היה נכנס הגישה אלי הציץ וקרא מסייע לרבי יורה בן לקיש הארון וישראל ויהודה יושבים בסוכות והלא ארון בציון היה מה עבדין להרבנין סכך שהיה בקירוי שאדיין לא נבנה בית הבחירה משנגנז הארון נגנז עמו צנצנת המן וצלוחית שמן המשחה ומקלו של אהרן ופרחיו ושקידיו וארגז שהשיבו פלשתים אשם לאהי ישראל ומי גנזן יאשיהו וכיון שראה שכתוב יולך יי׳ אותך ואת מלכך חרא היא רכתיב ויאמר ללוים המבינים לכל ישראל הקרושים ליי׳ תנו ארה ארון הקורש בבי׳ אשר בנה שלמה בן דוד מלך ישראל אין לכם משא בכסף אמר אם גולה הוא עמכם לבבל אין אתם מחזירין אותו למקומו לא עתה עברו את יי׳ אלהיכם ואת עמו

ſtrum &c. Scriptum eſt. *A ſplendore conſpectus ejus ſuccenſi ſunt:* Contra eorum turmas; *ſuccenſi ſunt* contra lanceas eorum. *Grando.* Contra eorum baliſtas: *Carbones;* contra eorum tormenta bellica. *Ignis.* Contra eorum picem. *Tonabit de cœlo.* Contra faces eorum; *Et excelſus dabit vocem ſuam.* Contra clangorem eorum cornuum. *Miſit ſagittas ſuas;* contra eorum ſagittas; *Et diſſipavit eos:* Docet, quod eos diſpergeret. Dicit R. Ba bar Chama. Docet, quod fecerint arcas, arcas, & ſagittæ diſpergerent eos, & catenæ eos introducerent. *Fulgura* contra eorum gladios; *Et conſumſit eos;* Conſumſit, & confudit eos, & dejecit munitiones eorum: Rabi dicit. Non ſignificat ויהמם, niſi deſtructionem, ſicut tu dicis: *Et conturbabit eos conturbatione magna, donec conturbabit eos ut ſalvet vos.* Hæc ſunt caſtra arcæ. Et alli dicunt; Iſte eſt Deus, qui ſtabat ſuper arcam. Etenim extat traditio. R. Jehuda ben Lakiſch dicit: Duæ arcæ cum Iſrael incedebant in deſerto. Altera, in qua repoſita erat lex; & altera, in qua repoſita erant fragmenta tabularum: Hæc in qua repoſita erat lex, repoſita erat in tentorio conventus; De qua ſcriptum eſt. *Et arca Domini, & Moſe non receſſerunt de medio caſtrorum.* Et illa, in qua repoſite erant fragmenta tabularum, cum iis egrediebatur, & ingrediebatur. Et ſapientes dicunt: Una erat, & ſemel egreſſa eſt, & in diebus Eli captiva facta eſt. Et textus favet ſapientibus. *Væ nobis, quis ſalvabit nos a Diis iſtis?* Quia res erat, quam nunquam a diebus ſuis viderunt. Textus favet τῷ R. Jehuda ben Lakiſch: *Et dixit Saul ad Akiam. Admove arcam Dei.* Atqui arca in Charit-Jarim erat. Quomodo exponunt ſapientes? Ingredere, & admove mihi laminam. Et textus favet τῷ R. Jehuda ben Lakiſch. *Arca & Iſrael, & Juda ſtabant in tentoriis.* Atqui arca erat in Sion. Quomodo explicant ſapientes? Tegumentum erat contignatum, quia nondum erat ædificata domus electa. Poſtquam abſcondita fuit arca, cum ea abſconditum fuit vaſculum mannæ, & vaſculum olei unctionis, & baculus Abaron, & ejus flores, & amigdalæ, & ſcrinium, quod ſtatuerunt Philiſtæi oblationem pro delicto Deo Iſrael. Et quis abſcondit? Joſia: Quando vidit, quod ſcriptum eſſet: *Transferet Dominus te, & regnum tuum.* Hinc ſcriptum eſt. *Et dixit Levitis, ad quorum eruditionem omnis Iſrael ſanctificabatur Domino. Ponite arcam ſanctuarii in domo, quam ædificavit Salomo filius David rex Iſrael; nequaquam eam humeris portabitis.* Dixit: Si exulabit vobiſcum

ישראל פיטום שמן המשחה ואתה קח לך בשמים ראש מר דרור חמש מאות וגו'. וקדה חמש מאות בשקל הקודש שהן אלף וחמש מאות מנים ושמן זית הין שהן שנים עשר לוג שבו היה שולק את העיקרין דברי רבי מאיר רבי יהודה אומר שולקן היה במים ונותן שמן על גביהן וכיון שהיה קולט את הריח היה מעבירו כדרך שהפטמין עושין הדא הוא דכתיב ועשית אותו שמן משחת קודש יהיה זה לי לדורותיכם תני רבי יהודה בי ר' אילעאי אומר בשמן משחה שעשה משה במדבר מעשה ניסים נעשה בו מתחילה ועד סוף שמתחילה לא היה בו אלא שנים עשר לוג שנאמ' ושמן זית הין אם לסיך בו את העצים לא היה מספיק על אחת כמה וכמה שהאור בולע והעצים בולעין והיורה בולעת וממנו נמשחו המשכן וכל כליו השולחן וכל כליו המנורה וכל כליה ממנו נמשח אהרן ובניו כל שבעת ימי המילואים ממנו נמשחו כהנים גדולים ומלכים מלך בתחילה טעון משיחה מלך בן מלך אינו טעון משיחה שנאמר קום משחהו כי זה הוא זה טעון משיחה אין בנו טעון משיחה אבל כהן גדול בן כהן גדול אפילו עד עשרה דורות טעונין משיחה וכולו קיים לעתיד לבוא שנאמר שמן משחת קודש יהיה זה לי לדרתיכם אין מושחין את המלכים אלא על גבי המעיין שנאמר והרכבתם את שלמה בני על הפרדה אשר לי והורדתם אותו אל גיחון ומשח אותו שם צדוק הכהן ונתן הנביא וגו'. אין מושחין מלכים אלא מפני המחלוקת מפני מה נמשח שלמה מפני מחלוקתו של אדוניה יואש מפני עתליה יורם מפני יהוא לא כן כתיב קום משחהו כי זה הוא זה טעון משיחה ואין מלכי ישראל טעונין משיחה יהואחז מפני יהויקים אחיו שהיה גדול ממנו שתי שנים ולא יאשיהו גנזו הדא אמרה באפרסמון משחו אין מושחין את המלכים אלא מן הקרן שאול ויהוא נמשחו מן הפך שהיתה מלכותן מלכות עוברת דוד ושלמה נמשחו מן הקרן שהיתה מלכותן מלכות קיימת אין מושחין מלכים כהנים אמר רבי יודן ענתינדריה על שם לא יסור שבט מיהודה אמר רבי חייה בר אדא על שם למען יאריך ימים על ממלכתו הוא

cum in Babel, vos eam non reducetis: *Nunc servite Domino Deo vestro, & populo suo Israel*. Compositio olei unctionis: *Et tu sume tibi aromata capitalia, myrrhæ electæ quingentos siclos &c. Et casiæ quingentos siclos, juxta siclum sanctuarii;* Quæ conficiunt pondus mille & quingentarum minarum; *Et olii olivæ Hin*: Qui continet duodecim logos; in quibus coquebantur radices; verba R. Meir. R. Jehuda dicit. Coquebantur in aquis; & super eas indebatur oleum, & postquam receperat odorem, eas miscebant eo modo, quo aramotum conditores facere solent. Hinc scriptum est: *Et facies ipsum, oleum sanctum erit istud mihi in generationibus vestris*. Traditio. R. Jehuda discipulus R. Elai dicit. In oleo, quod fecit Mose in deserto, opus miraculorum factum est a principio usque ad finem; Etenim a principio non fuerunt in eo nisi duodecim logi. Dictum est enim: *Et oleum olivæ Hin*. Si ad ungendum cum eo ligna, non erat sufficiens; quantum ignis, & ligna absorpserunt! Et quantum ahænum absorpsit! Et ex eo unctum fuit tentorium, & omnia ejus vasa, & mensa & omnia ejus vasa, & candelabrum & omnia ejus vasa, ex eo unctus est Aharon, & omnes ejus filii cunctis diebus impletionum; Ex eo uncti fuerunt summi sacerdotes & reges: Rex a principio erat ungendus, at rex filius regis non erat ungendus; Dictum est enim. *Surge, unge eum, quia ipse ille est*. Iste erat ungendus, at ejus filius non erat ungendus: At summus sacerdos, filius summi sacerdotis usque ad decem generationes ungendi erant, & in posterum erunt ungendi. Dictum est enim. *Oleum unctionis, sanctum erit istud mihi in generationibus vestris*. Non ungunt regem nisi ad fontem. Dictum est enim: *Et imponetis Salomonem filium meum mulæ, quæ est mihi, & deducetis eum ad Gihon, & unget ipsum ibi Sadoch sacerdos, & Nathan propheta &c.* Non ungunt regem nisi propter dissensionem. Qua de causa unctus est Salomon? Propter dissensionem Adoniæ. Joas? Propter Ahaliam; Joram? Propter Jehu. Jehochaz? Propter Jehoahim fratrem suum, qui erat biennio natu major. Nonne illud Josia abscondit? Hoc dicit: Balsamo eum unxerunt. Non ungent reges nisi cornu. Saul & Jehu uncti fuerunt lenticula, quia eorum regnum non fuit permanens. David & Salomon uncti fuerunt cornu, quia eorum regnum fuit permanens. Non ungunt in reges sacerdotes. Dicit R. Jodan Autunadria. Ex eo quod dictum est: *Non recedet sceptrum de Juda*: Dicit R. Chijah bar Ada ex eo quod scriptum est: *Ut pro-*

ובניו בקרב ישראל מה כתיב בתריה לא יהיה לכהנים הלוים אמר רבי יוחנן הוא יוחנן הוא יהואחז והא כתיב הבכור יוחנן בכור למלכות אמר רבי יוחנן הוא שלום הוא צדקיהו והכתיב השלישי צדקיהו והרביעי שלום שלישי לתולדות ורביעי למלכות צדקיהו שצידק עליו את הדין שלום שבימיו שלמה מלכות בית דוד לא שלום הוה שמה ולא צדקיהו הוה שמיה אלא מתניה הוא היא דכתיב וימלך מלך בבל את מתניה דודו תחתיו ויסב את שמו צדקיהו אמר רבי יוחנן באמה של ששה טפחים היה הארון עשוי מאן תנא אמה של ששה טפחי' רבי מאיר היא דתנן רבי מאיר אומר כל האמות היו בבינוניות על דעתיה דרבי מאיר דאמר באמה של ששה טפחים היה הארון עשוי ארכו של ארון חמשה עשר דכתיב אמתים וחצי ארכו אמה אשתה ואמה אשתה ופלגות אמתא תלתא וארבעה לוחות היו בו שנים שבורים ושנים שלימים דכתיב אשר שברת ושמתם בארון והלוחות היו כל אחד ואחד ארכן ששה טפחים ורחבן שלשה תן רחבן של לוחות לאורכו של ארון נשתיירו שם שלשה טפחים תנם לאיסטוורה ורחבו של ארון תשעה טפחים דכתיב אמה וחצי רחבו אמתא אישתא ופלגות אמתא תלתא וארבעה לוחות היו בו שנים שבורים ושנים שלימין דכתיב אשר שברת ושמתם בארון והלוחות היה כל אחד ואחד ארכן ששה טפחים ותן ארכן של לוחות לרחבו של ארון נשתייר שם שלשה טפחים חצי טפח מיכן וחצי טפח מיכן לשילוט ומקום שמניחין בו ספר תורה טפחים רבי שמעון בן לקיש אמר באמה של חמשה טפחים היה הארון עשוי מאן תנא אמה של חמשה טפחים רבי יהודה דתנינן תמן ר' יודה אומר אמת הבניין ששה טפחים ושל כלים חמשה והן ארון כלי הוא על דעתיה דרבי יודה דאמר על חמשה טפחים היה הארון עשוי ארכו של ארון שנים עשר טפחים ומחצה דכתיב אמתים וחצי ארכו אמתא חמשה ואמתא

prolonget dies super regnum suum ipse, & filii ejus in medio Israel. Quid postea scriptum est? *Non erit sacerdotibus Levitis*: Dicit R. Jochanan. Jochanan & Jehochaz idem erat: Atqui scriptum est. *Primogenitus Jochanan*. Primogenitus in regno. Dicit R. Jochanan. Sellum & Sedekia idem erat. Atqui scriptum est: *Tertius Sedekia, & quartus Sellum*. Tertius in nativitate, & quartus in regno. Sedekia, eo quod super eo justificatum fuerit judicium; Sellum, eo quod in diebus ejus consummatum fuerit regnum domus David. Sellum, neque Sedekia erat ejus nomen, sed Mathania. Hinc scriptum est: *Et constituit in regem rex Babylonis Mathaniam patruum ejus loco ejus, imposuitque ei nomen Sedekia*. Dicit R. Jochanan: Cubito sex palmorum constructa fuit arca. Qui docet cubitum sex palmorum est R. Meir. Hoc legimus. R. Meir dicit. Omnes cubiti sunt mediocres; ex mente R. Meir, qui dicit: Cubito sex palmorum constructa fuit arca; Longitudo arcæ erit quindecim palmorum. Scriptum est enim: *Duorum cubitorum cum dimidio longitudo ejus*: sc. erat cubitus sex palmorum; & cubitus sex palmorum, & dimidium cubiti trium palmorum; & quatuor tabulæ ibi erant; duæ fractæ, & duæ integræ: Scriptum est enim. *Quas fregisti, & pones eas in arca*. Et singularum tabularum longitudo erat sex palmorum, & latitudo sex palmorum. Si statuatur latitudo tabularum ad longitudinem arcæ, reliqui ibi erunt tres palmi pro vacuo. Et latitudo arcæ erat novem palmorum; Scriptum est enim. *Cubiti cum dimidio ejus latitudo*. Cubitus erat sex palmorum, & dimidium cubiti trium palmorum. Et quatuor tabulæ ibi erant, duæ fractæ, & duæ integræ. Scriptum est enim. *Quas fregisti, & pones eas in arca*. Et singularum tabularum longitudo erat sex palmorum. Si statuatur longitudo tabularum ad latitudinem arcæ, reliqui ibi erunt tres palmi, dimidius palmus hinc inde vacuus; & locus ubi repositus erat liber legis, erat duorum palmorum. R. Simeon ben Lakisch dicit. Cubito quinque palmorum erat constructa arca: Qui docet cubitum quinque palmorum, est R. Jehuda: Etenim ibi legimus: R. Jehuda dicit: Cubitus ædificii erat sex palmorum, cubitus vasorum erat quinque palmorum: Atqui arca vas erat; Ex mente R. Jehuda, qui dicit, quod cubito quinque palmorum constructa fuerit arca, longitudo arcæ erit duodecim palmorum cum dimidio; Scriptum est enim: *Duorum cubitorum cum dimidio longitudo ejus*. Cubitus quinque palmorum, cubitus quinque palmo-

חמשה ופלגות אמתא תרין ופלג וארבעה
לוחות היו בו שנים שלימין ושנים שבורין
דכתיב אשר שברת ושמתם בארון והלוחות
היו כל אחד ואחד ארכן ששה טפחים
ורחבן שלשה תן רחבן של לוחות לאורכו של
ארון נשתייר שם חצי טפח אצבע לכתלים
מיכן ואצבע לכתלים מיכן ורחבו של ארון
שבעה טפחי' ומחצה דכתיב ואמה וחצי רחב
אמתא חמשה טפחים ופלגות אמתא תרין
ופלג וארבעה לוחות היו בו שנים שלימין
ושנים שבורין דכתיב אשר שברת ושמתם
בארון והלוחות היו כל אחד ואחד ארכן ששה
טפחי' ורחבן שלשה תן ארכן של לוחות
לרחבו של ארון נשתייר שם טפח ומחצה
אצבע לכתלים מיכן ואצבע לכתלים מיכן וחצי
טפח מיכן וחצי טפח מכאן לשילוט כיצד
עשה בצלאל את הארון רבי הנינה אמ' שלש
תיבות עשאן שתין של זהב ואחת של עץ
ונתן של זהב בשל עץ ושל עץ בשל זהב
וציפהו הדא היא דכתיב וצפית אותו זהב
טהור מבית ומחוץ מה תלמוד לומר תצפנו
להביא שפתו העליונה ר"ש בן לקיש אמר
תיבה אחת עשאו וציפהו הדא היא דכתיב
וצפית אותו זהב טהור מבית ומחוץ מה
תלמוד לומר תצפנו אמר רבי פינחס להביא
בין נסר לנסר כיצד היו הלוחות כתובים רבי
חנניה בן גמליאל אומר חמשה על לוח זה
וחמשה על לוח זה ורבנין אמרין עשרה על
לוח זה ועשרה על לוח זה דכתיב ויגד לכם
את בריתו אשר צוה אתכם לעשות עשרת
הדברים עשרה על לוח זה ועשרה על לוח
זה רבי שמעון בן יוחי אומר עשרים על לוח
זה ועשרים על לוח זה דכתיב ויגד לכם את
בריתו אשר צוה אתכם לעשות עשרת הדברים
עשרים על לוח זה ועשרים על לוח זה רבי
סימאי אומר ארבעים על לוח זה וארבעים
על לוח זה מזה ומזה הם כתובים טטרגונה
חנניה בן אחי ר' יהושע אומר בין כל דיבור
ודיבר דיקדוקיה ואותותיה מטולאים בתרשיש
כימא רבא רבי שמעון בן לקיש כד הוה
מטי להדין קרייא הוה אמר יפה לימדני חנניה
בן אחי רבי יהושע מה הים הזה בין גל
גדול לגל גדול גלים קטנים כך בין כל דבר

morum, & dimidium cubiti duorum palmorum cum dimidio; Et quatuor tabulæ in ea repositæ erant, duæ integræ, & duæ fractæ. Scriptum est enim: *Quas fregisti, & pones eas in arca.* Et singularum tabularum longitudo erat sex palmorum, & latitudo trium palmorum. Si statuatur latitudo tabularum ad longitudinem arcæ, reliquus ibi erit dimidius palmus, cum digito ad parietes hinc inde: Et latitudo arcæ septem palmorum cum dimidio. Scriptum est enim; *Et cubiti cum dimidio ejus latitudo.* Cubitus quinque palmorum, & dimidium cubiti duorum palmorum cum dimidio, & quatuor tabulæ in ea repositæ erant, duæ integræ, & duæ fractæ. Scriptum est enim: *Quas fregisti, & pones eas in arca.* Et singularum tabularum longitudo erat sex palmorum, & trium palmorum latitudo: Si statuatur longitudo tabularum ad latitudinem arcæ, reliquus ibi erit palmus cum dimidio; & digitus hinc inde ad parietes, & dimidius palmus hinc inde. Quomodo fecit Bezaleel arcam? R. Chanina dicit. Tres arcas fecit, duas aureas, & unam ligneam, & indidit auream in ligneam, & ligneam in auream, eam obduxit: Hinc scriptum est: *Et obduces eam auro puro intrinsecus & extrinsecus.* Cur dictum est: *Obduces eam?* Ad includendum oram superiorem. R. Simeon ben Lakisch dicit. Arcam unam fecit, & eam obduxit: Hinc scriptum est: *Et obduces eam auro puro intrinsecus & extrinsecus.* Cur dictum est: *Obduces eam?* Dicit R. Pinchas. Ad includendum spatium inter asseres. Quomodo tabulæ scriptæ erat? R. Chananjah ben Gamaliel. Quinque super hanc tabulam, & quinque super illam. Et sapientes dicunt. Decem super hanc & decem super illa. Scriptum est enim. *Et notum fecit vobis pactum suum quod præcepit vobis ad faciendum decem verba.* Decem super hac, & decem super illa. R. Simeon ben Jochai dicit: Viginti super hac, & viginti super illa. Scriptum est enim: *Et notum fecit vobis pactum suum, quod præcepit vobis ad faciendum decem verba.* Viginti super hac, & viginti super illa. R. Simai dicit: Quadraginta super hac, & quadraginta super illa; utrimque scriptæ erant. Tetragonum erat. Chananjah filius fratris R. Jehosua dicit: Inter singulas allocutiones erant ejus expositiones, & earum literæ impletæ erant hyacintho sicut mare magnum. R. Simeon ben Lakisch quando veniebat ad hanc lectionem, dicebat; optime me docuit Chananjah filius fratris R. Jehosua: Sicut in hoc mari inter fluctus majores sunt fluctus minores; ita pariter inter

ודבר דיקדוקיה ואותיה של תורה אמר רבי
תנחומא איתקשיית קימי רבי פינחס אתיא
כרבי יודה ולא אתייא כרבי מאיר מה
טעמא דרבי יודה לקוח את ספר התורה
הזה על דעתיה דרבי יורח דו אמר איכו
ספר תירה היה נתון כמין גלוסקום עשו לו
מבחוץ והיה ספר תורה נתון בתוכו מה
טעמא דרבי מאיר ונתת את הכפורת על
הארון מלמעלה על דעתיה דרבי מאיר דו
אמר אין מוקדם ומואחר בתורה ואל הארון
תתן את העדות אשר אתן אליך ואחר כך
ונתת את הכפורת על הארון סלמעלה רבי
פינחס בשם ר׳ שמעון בן לקיש תורה שנתן
הקב֗ה עורה אש לבנה חרותה אש שחורה
היא אש ומובללת באש חצובה באש נתונה
מאש מימינו אש דת למו.

הלכה ד׳ אשר בנה בית אין לי אלא אשר
בנה לקח ירש ניתן לו במתנה מניין תלמוד
לו׳ האיש מי האיש מניין הבונה בית התבן
בירת הבקר בית העצים בית האוצרות מניין
תלמוד לומר אשר בנה מקום יכול הבונה
בית שער ואכסדרה ומרפסת יהא חוזר תלמוד
לומר בית מה בית מיוחד שהוא בית דירה
יצאו אילו שאינן בית דירה יצא בית שאין
בו ר׳ אמות על ארבע אמות דתני בית שאין
בו ארבע אמות על ארבע אמות פטור מן
המעקה ומן המז וזה ומן העירוב ואינו טובל
מעשרות ואין נותנין לו ארבע אמות לפני
פתחו ואין עושין אותו חיבור לעיר והנודר
מן הבירה מותר לישב בו ואינו צמית ביובל
ואינו מיטמא בנגעים ואין הבעלים חוזרין לו
במלחמה מה תלמוד לומר אשר בנה פרט
לשנפל ביתו ובנאו אמר ר׳ יוסי זאת אומרת
המחזיר את גרושתו לא היה חוזר יכול הבונה
בית בהוצה לארץ יהא חוזר תלמוד לומ׳ ולא
חנכו את שמצוה לחנכו יצא זה שאינו מצוה
לחנכו הקדים לו שכרו כמי שחנכו נתן לו

ter singulas allocutiones sunt earum explicationes, & literæ legis: Dicit R. Tanchuma: Fuit oppositio coram R. Pinchas; Decisum fuit juxta mentem R. Jehuda; at non fuit decisum juxta mentem R. Meir. Quænam est ratio R. Jehuda? *Accipe librum legis hujus*. Juxta suam sententiam R. Jehuda dicit: Ubinam liber legis repositus erat? Juxta formam scrinii fecerunt extrinsecus, & in eo repositus fuit liber legis. Quænam est ratio R. Meir? *Et dabit propitiatorium super arcam ad partem superiorem*. Juxta suam sententiam R. Meir dicit. In lege non est præpositum neque postpositum. *Et ad arcam dabis testimonium, quod dabo tibi*. Et deinde dictum est. *Et dabit propitiatorium super arcam ad partem superiorem*. R. Pinchas nomine R. Simeon ben Lakisch. Lex quam dedit Deus S. B. in fundo erat instar ignis albi, & in sculptura instar ignis nigri; erat ignis & in igne comprehensa erat, exsculpsit igni, & data ex igne. *A dextra ejus de medio ignis legem dedit ei*.

Constitutio IV. *Qui ædificaverit domum;* Non probo nisi de illo qui ædificaverit, qui emerit, qui hæreditaverit; qui dono acceperit, unde probatur? Ex eo quod dictum est: *Vir, quis est vir*. Unde probatur, siquis ædificaverit palearium, bovile, lignile, horreum, quod reverteretur? Ex eo quod dictum est: *Qui ædificaverit*: Omnimode. Crederem, si ædificaverit protyrum, pergulam, aut porticum, quod reverteretur? Idcirco dictum est: *Domum*. Sicut domus erat peculiaris, scil. quod esset domus habitationis, excluduntur istæ, quæ non sunt domus habitationis. Excluditur domus, quæ non pateat quaquaversum quatuor cubitos. Etenim extat traditio: Domus, quæ non pateat quaquaversum quatuor cubitos, libera est a lorica, a mesusa, & a commixtione Sabbathica, neque immergitur pro decimis: Neque assignatur spatium quatuor cubitorum ante ejus portam; neque eam faciunt societatem pro civitate; & qui votum fecerit a domo, ei licebit in ea habitare; neque definitur in Jubilæo, neque polluitur plagis; neque ejus causa domini revertuntur in bello. Cur dictum est: *Ædificaverit?* Excludit, si illa ceciderit, & eam ædificaverit. Dicit R. Jose. Tu dicis, si quis reduxerit suam repudiatam, quod revertatur. Crederem; Si quis ædificaverit domum in regionibus extra terram quod reverteretur? Idcirco dictum est: *Et non dedicaverit eam*. Excluditur iste, cui non extat præceptum, ut eam dedicet: Si præcesserit locator, reputatur perinde ac eam dedicaverit: Si

שכרו לאחר שנים עשר חרש כמי שלא חנכו נעלו אם היה בתוכו חפצים את שרכו ליבטל עליה כמי שחנכו ואם לאו כמי שלא חנכו.

הלכה ה׳ אשר נטע אין לי אלא אשר נטע לקח ירש ניתן לו במתנה מניין תלמור לומר האיש מי האיש מניין הנוטע חמשה אילני מאכל אפילו מחמשת המינין תלמור לומר אשר נטע מכל מקום יכול הניטע ארבעה אילני מאכל או חמשה אילני סרק יהא חוזר תלמור לומר כרם מה כרם מיוחר שהוא של חמש גפנים יצא זה שאינו של חמש גפנים שהיין מגיתו שהיין קיסס מערבין בו ומשתתפין בו ומברכין עליו ומזמנין עליו ומקרשין בן את הכלה ומנחמין בו את האבל ונמכר בחנורת לשם יין והמוכר לחבירו יין סתם לא מכר לו יין קיסס ואסור בהוריה ובהיתר נררים ועל ביאת המקרש לית לך אלא שהוא אסור על גבי המזבח והזן בן סורר והורה צריכה יכול הנוטע כרם בחוצה לארץ יהא חוזר תלמיד לומ׳ ולא חללו את שמצוה לחללו יצא זה שאין מצוה לחללן רבי אליעזר בן יעקב אומר אין משמע אלא כרם ורכוותה אין משמע אלא נטע חני ולא חללו פרט למבריך ולמרכיב אמ׳ רבי יוחנן דרכי אליעזר בן יעקב היא אמר רב חסרא דברי הכל היא כשהרכיב פירות עבירה מה אנן קיימין אם בשהרכיב אילן מאכל על גבי אילן מאכל מין בשאינו מינו פירות עבירה הן ואם בשהרכיב אילן מאכל על גבי אילן סרק מין במינו נוטע בבתחילה אלא כן אנן קקימין בשהרכיב תאינה שחורה על גבי תאינה לבנה איםתי הוא מחללו ברביעית ובחמישית מסתברא בחמישית אבל ברביעית דמים הוא חייב לו ורבנין דקיסרין אמרין לא מסתברא אלא ברביעית דכתיב

eam locaverit alicui duodecim menses, reputatur perinde ac eam non dedicaverit. Si eam clauserit, si in ea fuerint res pretiosæ, quibus soleat vacare, reputatur perinde ac eam dedicaverit; si minus; reputatur perinde ac eam non dedicaverit.

Constitutio V. *Qui plantaverit &c.* Non probo nisi de eo qui plantaverit, de eo qui emerit, qui hæreditaverit, qui dono acceperit, unde probatur? Ex eo quod dictum est: *Quis est ille vir, qui plantaverit.* Omnimode: unde probatur de eo, qui plantaverit quinque arbores vel ex quinque speciebus? Ex eo quod dictum est: *Qui plantaverit*: Omnimode. Crederem si plantaverit quatuor arbores frugiferas, aut quinque arbores steriles, quod reverteretur? Idcirco dictum est. *Vineam.* Sicut vinea est peculiaris, & constat quinque vitibus; Excluditur ista, quæ non constat quinque vitibus: Si fuerit vinum ex ejus torculari, si vinum fuerit accidum, cum eo faciunt commixtiones Sabbathicas, & cum eo faciunt societates, & super eo benedicunt, & faciunt convivium, & espondent sponsam, & consolantur lugentem, & venditur pro vino in tabernis. Siquis vendat socio suo vinum simpliciter, non vendet illi vinum acidum; & vetitum est docere, & dissolvere vota, & de ingressu sanctuarii; Nullum aliud est tibi, nisi quod sit vetitum ut offeratur super altare. Et ecce filius contumax & rebellis necesse est. Crederem siquis plantasset vineam in locis extra terram, quod reverteretur? Idcirco dictum est: *Et non profanaverit eam.* De qua extat præceptum, ut profanetur; Excluditur ista; de qua non extat præceptum ut profanetur. Rabi Eliesser ben Jacob dicit. Non comprehenditur nisi vinea; & similiter non comprehenditur nisi plantatio. Traditio. *Et non profanaverit eam.* Excluditur, qui palmites propagaverit, & qui surculos inseruerit: Dicit R. Jochanan; sc. R. Eliesser ben Jacob ita sentit; Dicit R. Chasda, omnes consentiunt. Quando propagavit fructus vetitos. Quomodo nos explicabimus? si propagaverit arborem fugiferam super arborem fugiferam, speciem super eam quæ non sit ejusdem speciei: Fructus earum vetiti sunt. At si propagaverit arborem frugiferam super arborem sterilem, speciem super eandem speciem, sicut in principio erunt. At hoc modo nos explicabimus. Quando propagaverit ficum nigram super ficum albam; quandonam eam profanabit? In quarto an in quinto? Probabile est in quinto; at in quarto pretia ipse debet. Et sapien-

ובשנה הרביעית יהיה כל פריו קודש הילולים ליי'.

הלכה ו' אשר ארש אשה אין לי אלא רובה שנשא ריבה מניין רובה שנשא אלמנה אלמנה אלמון שנשא ריבה מניין תלמוד לומר אשה מכל מקום מה תלמוד לומר חדשה פרט למחזיר את גרושתו אמר ר' יוסי ואת אומרת הנושא את האיילונית הואיל ואין מצוה לישב עמה אינו חוזר אפילו שומרת יבם לחמשה אחים ודכוותה אפילו בית אחד לחמשה אחין תמן אין כל אחד ואחד ראוי לישב בו ברם הכא כל אחד ואחד ראוי לייבם מת דמי לה רידש אשה מעכשיו לאחר שנים עשר חדש ושלם הזמן במלחמה חוזר ובא לו.

הלכה ז' תני רבי יודה אודה אומר אם חידש בה דבר חוזר ואם לאו אינו חוזר סדו בסיד ופתח בו חלונות לא היה חוזר היה גדול ועשאו קטן חוזר ואחד ועשאו שנים תני ר' אלעזר אומר אף אנשי השרון לא היו חוזרין שהן מתחדשין פעמים בשבוע אף כהן גדול היה מתפלל עליהן ביום הכיפורים שלא ייעשו בתיהן קבריהן.

הלכה ח' בנה בית וחנכו ולא שהא בתוכו שנים עשר חדש נטע כרם וחיללו ולא שהא בתוכו שנים עשר חדש וכולהן למידין מן האשה מה אשה צריכ' שני' עשר חדש אף כולהן צריכי' יב חדש תני כל' אילו שהיו אומרי' יושבין בטילין בתוך העיר ואינן מספקין מים ומזון ואינן מתקנין את הדרכים שנאמ' ולא יעבר עליו לכל' דבר עליו אינו עובר אבל עובר הוא על אחרים.

הלכה ט' כתיב ויספו השוטרים אין לשון זה ויספו אלא לשון תוספת כאינש דאמר מוסיף אני על דברי רבי תנו האחרונים מן התוספת אמר ר' יוסי תרין תניין אינון מאן דאמר מוסיף אני על דברי ר' אחד הראשונים ואחד האחרונים אמרן הוא אמרן רבו

pientes Cæsarienses dicunt; Non est probabile nisi in quarto. Scriptum est enim: *Et in anno quarto erunt omnes fructus ejus sanctitas laudum Domino.*

Constitutio VI. *Qui desponsaverit uxorem &c.* Non probo nisi de juvene, qui duxerit juvenem, unde probatur de juvene, qui duxerit viduam, de viduo, qui duxerit juvenem, unde probatur? Ex eo quod dictum est: *Mulierem.* Omnimode. Cur dictum est *novam*? Excludit, qui reduxerit suam repudiatam. Dicit R. Jose. Et tu dicis: Si ducat sterilem; quandoquidem non est præceptum, ut habitet cum ea, non revertetur; excludit etiam expectantem levirum pro quinque fratribus; & similiter domum unam pro quinque fratribus. Ibi omnes non sunt convenientes ut in ea habitent. At hoc loco singuli sunt convenientes, ut leviratum cum ea exerceant. Quid huic simile est? Si desponset mulierem hinc ad duodecim menses, & absolverit tempus in bello, & rediens cum ea concumbat.

Constitutio VII. Traditio. R. Jehuda dicit: Si aliquid in ea innovarit, redibit, si minus, non redibit: Si eam calce obduxerit, si in ea aperuerit fenestras, redibit: Si fuerit magna, & fecerit parvam, redibit. Si fuerit una, & fecerit duas. Traditio. R. Eliefer dicit. Vel viri in *Saron non revertebantur, quia bis in hebdomada innovabant. Similiter* summus sacerdos pro iis orabat in die expiationum, ne domos suas facerent sua sepulcra.

Constitutio VIII. *Qui ædificaverit domum, & dedicaverit eam.* At non quando in ea fuerit duodecim menses. *Qui plantaverit vineam, & profanaverit eam;* at non quando fuerit in ea duodecim menses. Et omnia hæc explicantur ex muliere; Sicut mulier opus habet duodecim mensibus; ita pariter hæc omnia requirunt duodecim menses. Traditio. Omnes isti, de quibus dixerunt, stabant otiosi intra civitatem, & non suppeditabant aquas & cibum, neque disponebant vias. Dictum est enim. *Neque transibit super eum ulla de rebus his.* Super eo non transibit, at transibit super alios:

Constitutio IX. Scriptum est: *Et addent diribitores.* Non significat ויספו nisi additamentum. Sicut vir qui dicit: Addam ego super verba magistri mei. Docuerunt posteriora ex additamento. Dicit R. Jose: Duo doctores sunt: Qui dicit: Addam ego super verba magistri mei tam priora quam posteriora, dicebat ipse, & dicebat, magister ejus. Qui dicit. Posteriora ex additamento; priora dicebat, ipse & dicebat, magister ejus;

מאן דאמר האחרונים מן התוספת הראשונים
אמרו הוא אמרו רבו והאחרונים אמרו
הוא ולא אמרו רבו אר׳ מנא חד תניי הוא
ראשונים אמרן הוא אמרן רבו האחרונים
אמרן הוא לא אמרן רבו מתניתא פליגא
על רבי יוסי שומע פרשה מפי כהן ואומרה
לעם בכל לשון וסופא פליגא על ר׳ מנא
עוד דבר אחר היה מוסיף משלו אין תימר
כן אפילו על דר׳יוסי לית הוא פליגא דתני
הראשונים אמרן הוא אמרן רבו האחרונים
אמרן הוא לא אמרן רבו ותני כולהן צריכין
להביא ראייה לדבריהן חוץ מזה שעדיו עמו
ואתייא כמאן דאמר שאינו יכול לעמוד בקישרי
המלחמות ולראות וחרב שלופה ברם כמאן
דמר מהוא מתיירא מעבירות שבידו עוד
הוא צריך להביא ראייה לפיכך תלת לו
התורה את כל אילו שיחזור בגללן שלא
לפרסם את החטאים ואתייא כיי דמר רבי
לוי בשם רבי שמעון בן לקיש במקום אשר
תשחט העולה תשחט החטאת לפני יי׳ שלא
לפרסם את החטאים.

הלכה י׳ כתיב והיה ככלות השוטרים לדבר
אל העם ופקדו שרי צבאות בראש העם
אין לי אלא בראש העם בסוף העם מניין
תלמוד לומר פקדו ופקדו עד כדון כרבי
עקיבה כרבי ישמעאל רבי ישמעאל כרבי מאיר
דרבי מאיר צווח לסופיה דחבלא רישיה
אמר רבי מאיר כתיב החכם עיניו בראשו
הכסיל במה ברגליו אמ׳ ר׳ אבא מרי החכם
עד שהוא בראשו של דבר הוא יודע מה
בסופו גד גדוד יגודנו נייסא אתי מנייסתיה
והוא מגיים ליה מיני מתניתה שתחילת
נפילה ניסה אמר רבי יוחנן משמעות ביניהן
ר׳ יהודה היה קורא למלחמת הרשות מלחמת
מצוה אבל במלחמת חובה הכל יוצא אפי׳
חתן מחדרו וכלה מחופתה אמ׳ רב חסדא
מחלוקת ביניהון רבנין אמרין מלחמת מצוה
זו מלחמת דוד מלחמת חובה זו מלחמת יהושע
רבי יהודה היה קור׳ מלחמת רשות כגון אנן
דאזלין עליהון מלחמת חובה כגון דאתיין
אינון עלינן כתיב והמלך אסא השמיע את

& posterior dicebat ipse, & non dicebat magister ejus. Dicit R. Mena: Est qui docet: Priora dicebat ipse, & dicebat, magister ejus; & posteriores dicebat ipse, at non dicebat magister ejus, Misna contraria est τῷ R. Jose. Audiebat sectionem ex ore sacerdotis, & eam recitabat populo quavis lingua & finis *Misnæ* contrarius est τῷ R. Mena. Præterea aliquid addebat de suo. Si ita dicas; Vel contra R. Jose non est dissensio, qui docet. Priora dicebat, ipse, & dicebat magister ejus; Et posteriora dicebat ipse, at non dicebat magister ejus. Atqui extat traditio: Omnes isti opus habebant afferre probationem verbis suis, excepto hoc, pro quo testati sint. Jam juxta mentem illius, qui dicit, quod non posset consistere in conferto agmine, aut intueri gladium strictum quod timeret a peccatis, quæ patrarat, opus habebat afferre probationem. Idcirco conjunxit lex omnes, qui revertebantur, ne publicarentur peccata. Et deciditur juxta illud, quod dicit R. Levi nonne R. Simeon ben Lakisch. *In loco ubi mactabitur holocaustum, mactabitur sacrificium pro peccato coram Domino*; ne publicarentur peccata.

Constitutio X. Scriptum est. *Et erit cum cessaverint diribitores loqui ad populum, ut præficiant principes exercituum in fronte populi*. Non probo nisi in fronte populi: In extremo agmine populi, unde probatur? Ex eo quod dictum est: *Præficiant, & præficiant*. Hactenus juxta mentem Rabi Akiba. Juxta mentem R. Ismael: R. Ismael consentit cum R. Meir: Etenim R. Meir dicit. Clamor in fine est perditio principii. Dicit Rabi Meir. Scriptum est. *Sapientis oculi in capite ejus*: Stulti oculi ubinam? In pedibus ejus. Dicit R. Aba Mari. Sapiens quando sit in principio rei, cognoscit, qualis futurus sit ejus finis. *Gad coget se exercitus in eum, & ipse exercitum coget postea*. Exercitus veniet ex ejus exercitu, & ipse exercitum coget. Ita se habet Misna. Principium excisionis fuga. Dicit R. Jochanan ex sensu literali est dissensio inter eos. R. Jehuda explicat bellum arbitrarium ex bello præcepti. At in bello obligatorio cuncti egrediuntur, vel sponsus ex cubiculo suo, & sponsa ex uranisco suo. Dicit R. Chasda: Est dissensio inter illos. Sapientes dicunt; Bellum præcepti hoc est bellum David. Bellum obligatorium: hoc est bellum Josue. R. Jehuda legit bellum arbitrarium; quando nos incedimus contra illos; bellum obligatorium, quando illi contra nos incednut. Scriptum est: *Et rex Asa numcium misit ad universum Juda; Nemo*

sit

כל יהודה אין נקי מהו אין נקי ר׳ סימון
ורבנין רבי סימון אין נקי לביתו שעה אחת
ורבנין אמרין לית רבי כריבי.

פרק ט׳.

א׳ עגלה ערופה בלשון הקודש שנאמר כי
ימצא חלל בארמה וגו׳. ויצאו זקניך ושופטיך
ושלשה מבית דין הגדול שבירושלם היו יוצאין
רבי יהודה אומר חמשה שנאמר זקניך שנים
ושפטיך שנים אין בית דין שקול מוסיפין
עליהן עוד אחר.

ב׳ נמצא טמון בגל או תלוי באילן
או צף על פני המי׳ לא היו עורפין שנאמר
בארמה ולא טמון בגל נופל ולא תלוי באילן
בשרה ולא צף על פני המים נמצא סמוך
לספר לעיר שיש בה גוים או לעיר שאין בה
בית דין לא היו מורדין אלא מעיר שיש
בה בית דין נמצא מכוון בין שתי עיירות
שתיהן מביאות שתי עגלות דברי רבי אליעזר
וחכמים אומרים עיר אחת מביאה עגלה ערופה
יאין שתי עיירות מביאו׳ שתי עגלו׳ ואין ירושלם
מביאה עגלה ערופה.

ג׳ ומאיין היו מורדין רבי אליעזר אומר
מטיבורו ר׳ עקיבה אומר מחוטמו רבי אליעזר
בן יעקב אומר ממקום שנעשה הלל מצוארו.

ד׳ נמצא ראשו במקום אחד וגופו במקום
אחר מוליכין הראש אצל הגוף דברי רבי אליעזר
רבי עקיבה אומר הגוף אצל הראש.

ה׳ נפטרו זקנו ירושלם והלכו להם וזקני
אותה העיר מביאין עגלת בקר אשר לא
עובד בה אשר לא משכה בעול ואין המום
פוסל בה ומורידין אותה לנחל איתן איתן
כמשמעו קשה אף על פי שאין איתן כשר
עורפין אותה בקופיץ מאחריה ומקומה אסור
מלזרוע ומלעדר ומותר לרוק שם פשתן
ולנקות אבנים זקני אותה העיר רוחצין ידיהם
במים במקום עריפתה של עגלה ואומרי׳ ידינו
לא שפכו את הדם הזה וגו׳. וכי עלת על

ſit immunis. Quid ſignificat: *Nemo ſit immunis*? R. Simeon, & ſapientes: Rabi Simeon: *Nemo ſit immunis* domui ſui hora una. Et ſapientes dicunt: Non conſentit Rabi cum Ribi.

CAPUT IX.

I. SEctio de vitula decollanda peragebatur lingua ſancta. Dictum eſt enim: *Siquis inveniatur confoſſus in terra &c. Et exibunt ſeniores tui, & judices tui*: Et tres e ſynhedrio magno, quod erat Hieroſolymis egrediebantur. R. Jehuda dicit; quinque. Dictum eſt enim: *Seniores tui*, duo; *Et judices tui*: duo; Synhedrium non erat æquilibratum; Addebatur illis propterea unus.

II. Si *confoſſus inveniatur* occultatus ſub acervo, aut arbori appenſus, aut natans in ſuperficie aquarum, non decollabatur vitula. Dictum eſt: *ſuper terram*. Non autem occultatus in acervo; *Jacens*, non autem appenſus arbori; *In agro*, non autem natans in ſuperficie aquarum: Si inveniatur prope terminum, in civitate, ubi ſint gentiles, aut in civitate, in qua non ſit ſynhedrium, non metiebantur niſi a civitate, in qua ſit ſynhedrium. Si inveniatur præciſe inter duas civitates, ambæ ferebant duas vitulas; Verba R. Elieſer. Et ſapientes dicunt: Una civitas afferebat vitulam; at duæ urbes non afferebant duas vitulas; neque Hieruſalem afferebat vitulam.

III. At unde metiebantur? R. Elieſer dicit ab umbilico. R. Akiba dicit ab ejus naribus. R. Elieſer ben Jacob. Ab loco, ubi in ejus collo fiebat jugulatio.

IV. Si inveniatur caput ejus in altero, & corpus ejus in altero loco; deducebant caput prope corpus; Verba Rabi Elieſer. Rabi Akiba dicit: Corpus prope caput.

V. Cum diſceſſerint ſeniores Hieroſolymæ, & abierint, ſeniores illius urbis adducebant vitulam de armento, quæ non traxerit jugum; neque in ea eſſet vitium, quod eam reprobaret, & deducebant eam ad torrentem rapidum; איתן juxta ſuum ſenſum literalem durum; Vel ſi non eſſet rapidus, erat legitimus; Decollabant ipſam ab tergo ſeceſpita; & hic locus erit interdictus, ut ſereretur, & coleretur; At ibi licebat, pectere linum, & colligere lapides. Seniores ejus civitatis lavabant manus ſuas aquis in loco, ubi vitula decollata fuerat, & dicebant: *Manus noſtræ non effuderunt ſangunem hunc &c.* Num putandum nobis eſt ſynhedros fuiſſe effuſores ſanguinum? Sed non venit in noſtram poteſtatem,

quod

לבינו שבית דיך שופכי רמים הן לא שלא בא לידינו ופטרנוהו לא ראינוהו והנחנוהו.

ו׳ הכהנים אומרים כפר לעמך ישראל אשר פדירת יי׳ ולא היו צריכין לומר ונכפר להם הדם אלא רוח הקודש שבשרתן אימתי שתעשו ככה הדם מתכפר לכם נמצא ההורג עד שלא תיערף העגלה תצא ותרעה בעדר משנערפה תיקבר במקומה שעל ספק באה מתחילתה כיפרה ספיקה והלכה לה נערפה העגלה ואח״כ נמצא ההורג הרי זה ייהרג.

ז׳ עד אחד אומר ראיתי את ההורג ועד אחד אומר לא ראיתי אשה אומרת ראיתי ואשה אומרת לא ראיתי היו עורפין עד אומר ראיתי ושנים אומרים לא ראינו היו עורפין שנים אומרים ראינו ועד אומר לא ראיתי לא היו עורפין.

ח׳ משרבו הרוצחנין בטלה עגלה ערופה משבא אליעזר בן דינאי ותחינה בן פרישה היה נקרא חזרו לקרותו בן הרוצחן.

ט׳ משרבו המנאפין פסקו המים המאררים ורבן יוחנן בן זכיי הפסיקן שנאמר לא אפקוד על בנותיכם כי תזנינה וגו׳.

י׳ משמת יוסי בן יועזר איש צרידה ויוסף בן יוחנן איש ירושלם בטלו האשכולות שנ׳ אין אשכול לאכול בכורה אותה נפשי.

יא׳ יוחנן כהן גדול העביר את הודיית המעשר אף הוא ביטל את המעוררין ואת הנוקפין ועד ימיו היה פטיש מכה בירושלם ובימיו אין אדם צריך לשאול על הדמיי.

יב׳ משבטלה סנהדרין בטל השיר מבית המשתאות שנאמר בשיר לא ישתו יין.

יג׳ משמתו נביאים הראשונים בטלו אורים ותומים משחרב בית המקדש בטל השמיר ונופת צופים ופסקו אנשי אמונה שנאמר הושיעה יי׳ כי גמר חסיד כי פסו אמונים מבני אדם.

יד׳ רבן שמעון בן גמליאל או׳ משום רבי יהושע מיום שחרב בית המקדש אין יום שאין בו קללה ולא ירד טל לברכה וניטל

quod eum dimiserimus; neque vidimus, ut eum incomitatum abire permiserimus.

VI. Et sacerdotes dicebant: *Propitius esto populo tuo Israel, quem redemisti Domine*. Neque necesse erat ut dicerent. *Et expiabitur pro illis sanguis*. At spiritus sanctus eos absolvebat. *Quotiescumque hæc observabitis, sanguis expiabit pro vobis*. Si deprehendatur homicida, antequam decolletur vitula, egredietur, & pascet in grege. Si postquam decollata fuerit, sepelietur in loco suo. Etenim propter dubium a principio expiabat, & jam expiavit, & satisfecit abibat. Si decollata fuerit vitula, & deinde deprehendatur homicida, occidetur.

VII. Si testis unus dicat: Vidi eum interficentem; & testis alter dicat; non vidi. Si mulier dicat: Vidi; & mulier dicat: Non vidi. Decollabant. Si testis unus dicat: Vidi; & testes duo dicant: Non vidimus. Decollabant. Si duo dicant: Vidimus; & testis unus dicat: Non vidi. Non decollabant.

VIII. Postquam multiplicati sunt homicidæ, abolita est vitula decollanda. Postquam venit Eliesèr ben Dinai; & Techina filius Prischa vocabatur, iterum appellatus fuit filius homicidæ.

IX. Postquam multiplicati sunt adulteri, cessarunt aquæ maledictionem inferentes: Dictum est enim. *Non visitabo super filias vestras, quod scortentur &c.*

X. Postquam mortuus est Jose ben Joeser Zeradensis, & Joseph ben Jochanan Hierosolymitanus, sublati sunt viri botruosi; Dictum est enim: *Non est botrus ad comedendum, primitivum desiderat anima mea*.

XI. Jochanan summus sacerdos abolevit confessionem decimæ; ipse quoque abolevit excitantes, & scarificantes: Usque ad ejus dies pulsabat malleus Hierosolymis; & in diebus ejus, nemini necesse fuit, ut inquireret de decima dubia.

XII. Postquam abolitum fuit Synhedrium, abolitum fuit canticum in symposiis. Dictum est enim: *Cum cantico non bibent vinum*.

XIII. Postquam mortui sunt Prophetæ priores, cessarunt Urim & Thummim. Postquam diruta est domus sanctuaria, cessavit Schamir, & acetum mel; & cessarunt viri fideles. Dictum est enim: *Salva Domine, nam defecit pius, quoniam diminutæ sunt veritates a filiis hominum*.

XIV. Raban Simeon ben Gamaliel dicit nomine R. Jehosua; a die quo diruta fuit domus sanctuarii; nulla fuit dies; in qua non fuerit plaga; neque descendit ros benedictionis, & abolitus fuit gustus fru-

טעם הפירות רבי יוסי אף ניטל שומן הפירות.

טו׳ רבי שמעון בן אלעזר אומר הטהרה נטלה את הריח המעשרות נטלו את שומן הרגן הזנות והכשפים כילו את הכל.

יו׳ בפולמוס של אספסיינוס גזרו על עטרות חתנים ועל האירוס בפולמוס של טיטוס גזרו על עטרות כלות ושלא ילמד אדם את בנו יוונית בפולמוס האחרון גזרו שלא תצא כלה באפיריון בתוך העיר ורבותינו התירו שתצא כלה באפיריון בתוך העיר.

יז׳ משמת רבן יוחנן בן זכיי בטל זיו החכמה משמת רבן גמליאל הזקן בטל כבוד תורה ומתה טהרה ופרישות משמת ישמעאל בן פיאבי בטל זיו הכהונה משמת ר׳ בטלה ענוה ויראת חט משמת רבי מאיר בטלו מושלי משלים משמת ר׳ עקיבה פסקו הדרשנין משמת בן עזאי פסקו השקרנים משמת בן זומא פסקו התלמידים משמת ר׳ יהושע פסקה טובה מן העולם משמת רבי אלעזר בן עזריה פסק העושר מן החכמים משמת רבן גמליאל בא גוביי ורבו צרות משמת רבי חנינא בן דוסא ויוסי בן קיטונתא פסקה החסידות ולמה נקרא שמו יוסי בן קיטונתא שהיה תמציתן של חסידים ר׳ פינחס בן יאיר אומר משחרב בית המקדש בושו חברים ובני חורין וחפו ראשם ונדלדלו אנשי מעשה וגברו בעלי זרוע ובעל לשון ואין דורש ואין מבקש ואין שואל על מי לנו להשען על אבינו שבשמים ר׳ אליעזר הגדול או׳ מיום שחרב בית המקד שרו חכימיא למהוי כספריא וספריא כחזנא וחזנא כעמא דארעא ועמא דארעא אזלה ודלדלה ואין שואל ואין מבקש על מי יש להשען על אבינו שבשמים בעקבות משיחא חוצפא יסגא ויוקר יאמיר הגפן תתן פרייה והיין ביוקר והמלכות תהפך למינות ואין תוכחת בית וועד יהיה לזנות והגליל יחרב והגבלן ישום ואנשי הגבולים סובנו ימעיר לעיר ולא יחוננו וחכמות סופרים תסרח ויראי חטא

fructuum. R. Jose dicit: Etiam pinguedo fructibus ademta est.

XV. R. Simeon ben Eliefer dicit: Puritatis abrogatio ademit odorem: decimarum abrogatio ademit pinguedinem tritici; Stupra & incantationes sustulerunt omnia.

XVI. In bello Vespasiani decretum factum est contra coronas sponsarum, & tympana; In bello Titi decretum factum est contra coronas sponsarum, atque ut nemo filium Græce erudiret. In bello novissimo decreverunt, ne sponsa prodiret sub uranisco in civitate; & sapientes nostri permiserunt, ut prodiret sponsa sub uranisco in civitate.

XVII. Postquam mortuus est Raban Jochanan ben Zachai, cessavit splendor sapientiæ. Postquam mortuus est Raban Gamaliel senior, cessavit honor legis, & cessavit puritas, & separationes. Postquam mortuus est Ismael ben Piabi, cessavit splendor sacerdotii; Postquam mortuus est Rabi, desiit humilitas, & timor peccati. Postquam mortuus est R. Meir cessarunt viri parabolici. Postquam mortuus est R. Akiba, cessarunt concionatores; Postquam mortuus est ben Azai, cessarunt lucubrantes. Postquam mortuus est ben Suma, cessarunt discipuli. Postquam mortuus est R. Jehosua, cessavit felicitas a mundo. Postquam mortuus est R. Eliefer ben Azaria, cessarunt divitiæ a sapientibus. Postquam mortuus est Raban Gamaliel; venerunt locustæ, & multiplicatæ sunt afflictiones. Postquam mortuus est R. Chanina ben Dusa, & Jose ben Chanitha, cessavit pietas. Et cur vocabatur ben Chanitha? Quia fuit minimus piorum. R. Pinchas ben Jair dicit: Postquam diruta fuit domus sanctuarii, pudore suffusi sunt sapientes, & nobiles, & operuerunt capita sua, & liberales pauperes facti sunt, & invaluerunt violenti, & calumniatores; nec erat differens, nec quærens neque interrogans. Quis nos salvabit? Pater noster qui est in cœlis. R. Eliefer magnus dicit: Ab die quo diruta est domus sanctuarii, inceperunt sapientes similes esse scribis, & scribæ similes ministris, & ministri similes populo terræ, & populus terræ in dies miserior fiebat; neque erat quærens neque interrogans. Quis nos salvabit? Pater noster qui est in cœlis. Paulo ante adventum Messiæ impudentia multiplicabitur, & magna erit annonæ caritas; Vitis producet fructum, & vinum care vendetur: Regnum implebitur hæresibus, & nulla erit correptio. Synagoga erit in lupanaria, & Galilæa vastabitur, & limites ejus desolabuntur. Viri insignes circumibunt oppi-

יםאסו והאמה תהא נערדת נערים פני זקנ׳ ילבינו זקנים יעמדו מפני קטנים בן מנוול אב בת קמה באמה כלה בחמותה אויבי איש אנשי ביתו פני הדור בפני הכלב הבן אינו מתבייש מאביו ועל מה יש לנו להשען על אבינו שבשמים.

סליק פירקא.

הלכה א׳ עגלה ערופה וגו׳. לא מסתברא דלא וענו ואמרו בא להתחיל מתחילת הפרשה כי ימצא לא בשעה שהן מצוין כי ימצא לא שתהא חוזר ומצותת עליו כי ימצא אין מציאה בכל מקום אלא בעדים לא נודע מי הכהו הא נודע מי הכהו אפילו עבד אפי׳ שפחה לא היו עורפין וכא את אמ׳ אכין כאן להורג כאן לנהרג ורא דאת אמר אפילו עבד אפילו שפחה לא היו עורפין באותן שאמרו אם רואין אנו אותו מכירין אנו אותו אבל באותן שאמרו אם רואין אנו אותו אין אנו מכירין אותו היו עורפין דכתיב ועינינו לא ראו והרי ראו בכל מקו׳ בית דין את ההורג אית תניי תני יעמדו שנים ויעידו לפניהם אית תני יעמדו כולן ויעידו במקום אחד ר׳ יהודה בן פזי בשם רבי זעורא כשם שהם חלוקין כאן כך הן חלוקים בעדות החדש רבי יודה בר פזי בשם רבי זעירא חלל ולא מפרכס ראוהו מפרפר כאן ובא לאחר זמן ולא מצאו אני אומר נעשו לו ניסים וחיה ראוהו מפרכס באן ובא ומצאו מת במקום אחר סודרין ממקום שנמצא אשר יי׳ אלהיך נותן לך פרט לחוצה לארץ לרשתה פרט לירושלם שהיא לכל השבטים וכרבי ישמעאל דרבי ישמעאל אמר כל ביאות שנאמרו בתורה לאחר ארבע עשרה שנה נאמרו שבע שבכשו ושבע שחילקו אמר רבי פינחס ביר׳ בון נאמר כל אותן ארבע עשרה שנה מצויינין היו תני כיצד היו עושין שלוחי בית דין יוצאין

oppidatim, neque illis erit gratificatio; & fœtebit sapientia scribarum, & timentes peccatum consummentur, & veritas deficiet; Juvenes confundent ora seniorum; & senes coram pueris assurgent; filius vilipendet patrem; filia insurget contra matrem, nurus contra socrum; erunt viro inimici sui domestici; Hujus generationis facies erit facies canina; non verebitur filius patrem: In quo erit nobis salus? In patre nostro, qui est in cœlis.

Finis capitis.

Constitutio I. Vitula decollanda &c. Non est probabile ex ea opinione, de qua dictum est: *Et respondebunt & dicent*. Venit ad incipiendum ab initio sectionis. *Si cæsus inveniatur*. Non autem quo tempore illi invenerint. *Si inveniatur*. Non autem quando iterum inveniatur. Ubique non est inventio nisi per testes: Quando non innotescat, quis eum percusserit; at si innotuerit qui percusserit, vel si servus testetur, vel ancilla; non decollabant. Et tu hoc loco ita dicis? Hic agitur de homicida, & ibi de occiso. Et hoc loco tu dicis. Vel si fuerit servus, vel ancilla, non decollabant? De illis agitur, qui dicant: Si illum viderimus, nos eum cognosceremus. At de illis, qui dicant: Si illum viderimus, eum non cognosceremus, decollabant. Scriptum est enim: *Et oculi nostri non viderunt*. Atqui videt in omni loco Synhedrium homicidam. Est qui docet: *Stabunt duo, & testabuntur coram illis*. Est qui docet: Stabunt omnes, & testabuntur in loco uno. R. Jehuda ben Pazi, R. Zehira, sicut hic dissentiunt, ita pariter dissentiunt in testificatione novilunii. R. Jehuda bar Pazi nomine R. Zehira: *Cæsus*; at non trepidans. Si viderint palpitantem hoc loco, & veniat post aliquod tempus, & non inveniat; ego dicam, quod fiant illi miracula. Et si videant trepidantem hoc loco, & veniens inveniat mortuum in alio loco; Metientur a loco, ubi fuerit inventus. *Quam Dominus Deus tuus dat tibi*. Excludit loca extra terram; *In hæreditatem*. Excludit Hierusalem, quæ cesserat cunctis tribubus; Et juxta mentem R. Ismael; Etenim R. Ismael dicit: Omnes adventus in lege memorati, post quatuordecim annos memorati sunt; septem quibus subegerunt, & septem quibus diviserunt. Dicit R. Pinchas discipulus R. Bon; dictum est, quod istis omnibus quatuordecim annis signaverint. Traditio: Quomodo faciebant? Legati Synhedrii egredientes colligebant ejus signa, & ostendebant, & signabant super ejus sepulcrum, ut egrediens Synhedrium de conclavi cæsi lapidis metiretur. Unde pro-

ומלקטין את סימניו ומוכרין אותו ומעיינין
על קברו כדי שיצאו בית דין מלישכת הגזית
וימורו מניין לציון רבי ברכיה ורבי יעקב בר
בת יעקב בשם רבי חונייא דברת חוורן רבי
יוסי אמר לה ר׳ יעקב בר אחא בשם ר׳ חוניא
דברת חוורן ר׳ חזקיה רבי עוזיאל בריה דרבי
חוניה דברת חוורן בשם רבי חונייא דברת
חוורן וטמא טמא יקרא כדי שתהא טומאה
קורא לך בפיה והיא אומרת לך פרוש רבי
אילא בשם ר׳ שמואל בר נחמן ועברו העוברים
בארץ וראה עצם מיכן שמציינין על העצמות
אדם מיכן שמציינין על השזרה ועל הגולגלת
ובנה מיכן שמציינין על אבן קבועה אם
אומר את על גבי אבן תלושה אף היא
הולכת ומטמא במקום אחר אצלו במקום
טהרה צוז מיכן לציון מצא אבן מצויינת
אף על פי שאין מקיימין בן המאהיל עליה
טמא אני אומר מת קמצוץ היה נתון תחתיה
היו שתים המאהיל עליהן טהור ביניהן טמא
היה חורש בנתיים הרי הן כיחידיות ביניהן
טהור סביבותיהן טמא תני אין מציינין על
הבשר שמא נתאכל הבש׳ רבי יוספא בר
שונם בעא קומי רבי מנא לא נמצא מטמא
טהרום למפרע אמר ליה מוטב שיתקלקלו
בו לשעה ולא יתקלקלו בו לעולם תמן תנינן
סמיכת זקנים ועריפת העגלה בשלש
דברי רבי שמעון רבי יהודה אומר בחמשה
מה טעמא דרבי שמעון וסמכו שנים אין בית
דין שקול מוסיפין עליהן עוד אחד הרי שלשה
מה טעמא דרבי יהודה וסמכו שנים זקני שנים
אין בית דין שקול מוסיפין עליהן עוד אחד
הרי חמשה ובעגלה ערופה טעמא דרבי
יהודה ויצאו זקניך שנים ושופטיך שנים אין
בית דין שקול מוסיפין עליהן עוד אהד הרי כאן
חמשה אמר ר׳ נראין דברי ר׳ שמעון בסמיכה ודברי
רבי יהודה בעריפה נראין דברי רבי שמעון
בסמיכ׳ דלא דרש וסמכו ודברי רבי יהודה
בעריפה דלא דרש ויצאו אין תימר נראין
דברי ר׳ יודה בעגלה ערופה דרש וסמכו ודרש
ויצאו אשכחת את אמר ויצאו שני׳ זקניך
שנים ושופטיך שנים אין בית דין שקול

probatur, quod signaretur? R. Barachia, & R. Jacob filius filiæ Jacob nomine R. Chonia; Res manifesta est. R. Jose dicit; R. Jacob bar Acha nomine R. Chonia. Res manifesta est. R. Ezechia, R. Uziel bar R. Chonia; res manifesta est; nomine R. Chonia; res manifesta est: *Et pollutus, pollutus clamabit*. Ut immunditia tibi indicaretur ejus ore, & tibi diceret: Secede. R. Ela nomine R. Samuel bar Nachman. *Et circuibunt peragrantes terram, cumque viderint os*. Hinc probatur, quod signent super ossa. *Hominis*; hinc probatur quod signent super spina dorsi, & super cranio: *statuent*. Hinc probatur, quod signent super lapidem stabilem; Si dicas super lapidem avulsum; ille movebitur, & polluet in alio loco. *Juxta illum*; in loco puro. *Titulum*: Hinc probatur fuisse signandum. Si inveniat lapidem signatum, vel si ita non statuatur; si faciat super illo tentorium, erit pollutus. Ego dicam; mortuus truncatus positus est sub illo. Si duo fuerint; qui facit super illis tentorium, erit purus; qui fuerit inter illos, erit immundus. Si aret inter illos, ecce erunt quasi singulares; inter illos erit purus, circa illos, erit immundus. Traditio: Non signant super carne; fortasse absumetur caro. R. Josapha bar Sunam quæsivit coram R. Mena; Non invenietur, quod polluat puritates inverso ordine. Respondit: Præstat, ut aliqua hora depraventur, & non depraventur in perpetuum. *Ibi legimus*: Impositio manuum seniorum, & decollatio vitulæ peragebatur a tribus. Verba R. Simeon. R. Jehuda dicit a quinque. Quænam est ratio R. Simeon? *Et imponent manus*: duo. At Synhedrium non erat æquilibratum; addebatur præterea unus, ecce tres. Quænam est ratio R. Jehuda? *Et imponent manus*, duo: *Seniores*, duo: At Synhedrium non erat æquilibratum; addebatur præterea unus; Ecce quinque. Et in vitula decollanda hæc est ratio R. Jehuda: *Et egredientur seniores tui*; duo: *Et judices tui*: duo. At Synhedrium non erat æquilibratum; addebatur præterea unus; ecce quinque. Dicit Rabi. Probabilia videntur verba R. Simeon in impositione manuum, & verba R. Jehuda in decollatione. Probabilia videntur verba R. Simeon in impositione manuum, quia non exponit: *Et imponent manus*. Et verba R. Jehuda in decollatione, qui non exponit: *Et egredientur*. Si dicas: Probabilia videntur verba R. Jehuda in vitula decollanda, qui exponit. *Et imponent manus*. Et exponit: *Et egredientur*. Deprehenditur quod dicas: *Et egredientur*; duo; *seniores tui*; duo;

מוסיפין עליהן עוד אחד חרי כאן ז׳ מה מקיימין רבנין זקיניך ושופטיך זקיניך שהן שופטיך תני ר׳ אליעזר בן יעקב אומר זקיניך זה בית דין הגדול׳ ושופטיך זה מלך וכהן גדול.

הלכה ב׳ תני ר׳ אליעזר אומר נמצא חנוק תלוי באילן לא היו עורפין אמר ר׳ יוסי בר יודה אין צריך לומר חנוק ותלוי באילן מנין אפילו מושלך תלמוד לומר נופל מה תלמוד לומר חלל׳ אלא אפילו הרוג ותלוי באילן לא היו עורפין תני רבי יוסי בי רבי בון בשם רבי יוחנן נמצא עומד על מיטתו והסכין תקועה בליבו אין עורפין תני רבי שמעון בן יוחי היו עורפין דהדא דרבי שמעון בן יוחי מן אילין דהכין הכין דאמר רבי יוחנן כל אילין דרבי שמעון בן יוחי מן אילין דהכין הכין יחידין אינון ולא סמכין עליהון נמצא בעליל לעיר היו עורפין כדי לקיים בו מצות עיסוק מדידה רב נחת לתמן אמר אנא הוא בן עזאי דהכא אתא חד סב שאל ליה שני הרוגין זה על גב זה סבר שהן עורפין אל׳ אין עורפין אל׳ למה אל׳ התחתון משום טמון והעליון משום אף כד סלק להכא אתא לקמיה דרבי אמר ליה יאות אמר לך כי ימצא לא כי ימצאו לא מסתברא דלאו באדמה לא צף על פני המים בשדה לא טמון בגל ותני דבית ר׳ בן מחלפא שיטתון דרבנין תמן אינון אמרין פרט טמון וכא אינון אמרין לרבות את הטמון תמן שרך בגלוי פרט לטמון וקצירך בגלוי פרט לטמון מיעוט אחר מיעוט לרבו׳ את הטמון ברם הכא באדמ׳ לא צף על פני המים נמצא סמוך לכפר אני או׳ סרקיים הרגו תני לעי׳ שיש בה גוי׳ אני או׳ גוים הרגוהו או לעי׳ שאין בה בד׳ לא היו מודדין אלא מעיר שיש בה בד׳ דכתי׳ ידינו לא שפכו את הדם הזה וגו׳. מה טעמא דרבנין דכתי׳ והית׳ העיר הקרובה אל החלל מה טעמא דר׳ אלעז׳

duo; *& judices tui*; duo. At Synhedrium non erat æquilibratum; addebatur his præterea unus; ecce septem. Quomodo explicant sapientes; *Seniores tui*, *& judices tui?* Seniores tui qui sunt judices tui. Traditio. R. Elieser ben Jacob dicit: *Seniores tui*; Hoc est Synhedrium; *& judices tui*. Hic est rex, & summus sacerdos.

Constitutio II. Traditio. R. Elieser dicit: Si inveniatur strangulatus, aut appensus arbori; non decollabant. Unde probatur vel si inveniatur projectus? Ex eo quod dictum est: *Jacens*. Cur dictum est *cæsus?* vel si fuerit occisus & appensus arbori, non decollabant. Docet R. Jose discipulus R. Bon nomine R. Jochanan: Si inveniatur stans in lecto, & gladius sit infixus in ejus corde, non decollabant. Docet R. Simeon ben Jochai, decollabant. Hoc ex illis locis ita atque ita docet R. Simeon ben Jochai. Dicit R. Jochanan: Omnes iste rationes, quas ita atque ita ex his locis affert, R. Simeon ben Jochai, singulares sunt, & in his non est præsidium. Si inveniatur manifesto prope civitatem, decollabant, ut observetur præceptum operæ mensuræ. Rab cum illuc descendisset dico; quando ben Azai illuc venit: Ego quidam senex ab eo quæsivit: Si fuerint duo occisi, alter super altero; Num decollabant? Respondit: Non decollabant. Dixit illi qua de causa? Respondit. Superior propter occultationem, & inferior propter vastationem; Quando huc adscendit, venit coram Rabi. Respondit: Recte tibi dixit; Quia dictum est: *Si inveniatur*; non autem si inveniantur. Non est probabile: *In terra*; non natans in superficio aquarum. *In agro:* Non occultatus in acervo. Atqui ita extat traditio scholæ Rabi. Diversa est sententia sapientum. Ibi enim dixerunt: Ad excludendum occultatum; at hoc loco dicunt, ad includendum occultatum. Ibi dictum est: *Agri tui*; manifesto excludit occultatum; *& messis tuæ*; Manifesto excludit occultatum. Exclusio post exclusionem; ad includendum occultatum. At hoc loco dictum est: *In terra*; non natans in superficie aquarum. Si inveniatur prope terminum, ego dicam, quod Saracæni eum occiderint; si prope urbem, in qua sint gentiles; Ego dicam, quod eum gentiles occiderint; si prope urbem in qua non sit Synhedrium; non metientur nisi a civitate in qua sit Synhedrium. Scriptum est enim: *Et manus nostræ non effuderunt sanguinem istum &c.* Quænam est ratio sapientum? Scriptum est enim: *Et civitas proxima cæso*. Quænam est ratio R. Elieser? Scriptum est enim:

רכתי' ומדדו את הערי' אשר סביבו' החלל ערי
מקלט מה הן אין תימר למחלוקת ניתנו
מביאום עגלה ערופה אין תימר לבית דירה
ניתנו אינן מביאות עגלה ערופה.

הלכה ג' ומאיין היו מודדין רבי אליעזר
אומר מטיבורו ממקום שהוולד נוצר ר' עקיבה
אומר מחוטמו ממקום הכרת פנים ואתייא כיי
דמר רב יהודה בשם רב הכרת פניהם ענתה
בם זה החוטם אמר ר' חייה בר בא מאן
דבעי דלא מתחכמה יהב סיפלני על נהיריה
והוא לא מתחכם כהדא ביומוי דארסקינם
מלכא הוון צפוראי מתהעיין והוון יהבין
סיפליני על נחיריהון ולא מתחכמין ובסופא
איתמר עליהון לישן איש ואתצידון כולהון מן
בידא רבי אליעזר בן יעקב אומר ממקום
שנעשה חלל מצוארו מה טעמא רבי סימון
בשם רבי יהושע לתתאותה על צוארי חללי
רשעים.

הלכה ד' אמר ר' לעזר לקבורה נחלקו רבי
שמואל בשם רבי יונתן מה פליגין כשהיה
הראש שלמעלן והגוף מלמטן אבל אם היה
הראש מלמטן והגוף מלמעלן כל עמא מודיי
שמוליכין את הראש אצל הגוף היה מנרדן
מיכן ומיכן אנא אמר רישא אצל לחד אתר
וגופא אזל לחד אתר או הראש הזה אין
לו גוף או הגוף הזה אין לו ראש היה שוה
כל מקום שדרכו ליחזו גוף אחד הוא ואם
לאו הראש הזא אין לו גוף והגוף הזה אין
לו ראש.

הלכה ה' אשר לא עבד בה לדעת אשר
לא משכה בעול בין לדעת בין שלא לדעת
רבי יונה פתר מתניתא אשר לא עובד בה
לדעת אשר לא משכה בעול בין לדעת בין
שלא לדעת והוא שימשוך רבי יוסי פתר מתניתא
לדעת אפי' לא משך ושלא לדעת והוא
שימשוך ואתייא דר' יונה כר' ישמעאל
ודרבי יוסי כרבנן דרבי יונה כרבי ישמעאל
דרבי ישמעאל אמר כל דבר שהיה בכלל
ויצא מן הכלל ללמד נעקר מבללו והרי הוא
בחידושו לפום כן צרך מימר אשר לא
עובד בה לדעת אשר לא משכה בעול בין
לדעת בין שלא לדעת והוא שימשוך ודרבי
יוסי כרבנן דרבנין אמרין הרי הוא בכללו
והרי הוא בחידושו לפום בן צרך מימר
לדעת אפילו לא משך ושלא לדעת והוא

enim: *Et metientur civitates, quæ fuerint circumcirca occisum.* Urbes asyli quænam sunt? Si dicas quod propter dissensionem datæ sint, afferent vitulam decollandam. Si dicas propter habitationem datæ sunt, non afferent vitulam decollandam.

Constitutio III. Et unde metiebantur? R. Elieser dicit ab umbilico, unde fœtus efferuntur. R. Akiba dicit; ex naso, unde cognoscitur facies. Et deciditur juxta illud quod dicit R. Jehuda nomine Rab. *Agnitio vultus eorum respondit eis;* hic est nasus. Dicit R. Chijah bar Ba, qui nolit notus fieri, imponet splenium super suas nares; & non innotescet. Sicut illud quod contigit diebus Hyrcani regis: Tsipporienses, cum de illis esset inquisitio, imposuerunt splenium suis naribus, & cogniti non fuerunt. Et in fine de illis maledictum est; & omnes ab eo capti sunt. R. Elieser ben Jacob dicit: Ex loco, ubi in ejus collo fiebat jugulatio. Quænam est ratio R. Simeon nomine R. Jehosua? Dictum est: *Ut dares super colla vulneratorum impiorum.*

Constitutio IV. Dicit R. Eliefer: De ejus sepultura dissentiunt. R. Samuel nomine R. Jonathan; Dissentiunt, quando caput sit superius, & corpus inferius; at quando sit caput inferius, & corpus superius, omnes consentiunt, quod deducant caput prope corpus. Si separata essent hinc inde; ego dicam, caput ducetur ad alterum, & corpus ad alterum locum, aut si caput esset sine corpore, aut corpus sine capite æquale esset. Ubicunque solent amputare corpus; unum erit, si minus, capiti non erit corpus, & corpus non erit caput.

Constitutio V. *In qua non sit opus factum.* Scienter. *Quæ non traxerit jugum;* Tam scienter quam inscienter. R. Jona explicat Misnam. *In qua non sit opus factum:* scienter. *Quæ non traxerit jugum:* Tam scienter quam inscienter, quod non traxerit jugum. Et intelligitur, quando traxerit. R. Jose explicat Misnam; scienter vel si non traxerit; & inscienter quando traxerit: & consentit R. Jona cum R. Ismael, & R. Jose cum sapientibus. R. Jona consentit cum R. Ismael; etenim R. Ismael dicit. Omne quod est in generali, & prodiit ex generali ad docendum, avelletur ex ejus generali; & erit in sua novitate; ideoque dicendum erat: *In qua non sit opus factum;* scienter. *Quæ non traxerit jugum;* tam scienter quam inscienter, & hoc intelligitur, quando traxerit. Et R. Jose consentit cum sapientibus: Etenim sapientes dicunt: Ecce est in suo generali, & est in sua novitate, ideoque dicendum erat scien-

שימשוך כמה ימשוך רבי אומר כמלואו רבי
יוסי בי רבי יודה אומר שלש אצבעות רבי
סימון בשם רבי יוסי בן נהוראי מלוא דעול
לרחבו רבי בון בר חייה בעא קומי רבי
זעירא אשר לא עבר בה כלל אשר לא
משכה בעול פרט כלל ופרט אין בכלל אלא
מה שבפרט אמ׳ ליה אילו הוה כתיב אשר
לא עובדה ואשר לא משכה יאות לירה
כתיב אלא אשר לא עובד בה אין כאן
כלל ופרט אלא ריבויין עול עול לגזירה שוה
מה עול האמור בעגלה עשה בה שאר כל
העבודות בעול אף עול האמור בפרה
נעשה בה שאר כל העבודות בעול מה עול
האמור בעגלה עבודה פוסלת בה בין לדעת
בין שלא לדעת אף עול האמור בפרה
עבודה פוסלת בה בין לדעת בין שלא
לדעת מה עול האמו׳ בפרה העול פוסל בה
אף עול האמור בעגלה העול פוסל בה אי
מה עול האמור בפרה המומין פוסלין בה
אף עול האמור בעגלה המומין פוסלין בה
תלמוד לומר אשר אין בה מום המומין
פוסלין בפרה אין המומין פוסלין בעגלה ואמר
אשר לא עבד בה עבודה פוסלת אין עבודה
פוסלת בפרה הבא אשר לא עבד בה בה
עבודה פוסלת אין עבודה פוסלת בפרה אית
לך מימר תמן אשר אין בה מום בה המומין
פוסלין אין המומין פוסלין במוקדשין מחוסרי
איברין מהו שיפסלו בה אפילו בקרבנות בני
נח אינם לא כן אמר רבי יסא פשט ר׳ לעזר
לחברייא ומכל החי מכל בשר שלימין באיבריהן
תהן יש מהן למזבח ברם הכא אין מהן
למזבח רבי חונה בשם רבי ירמיה מכיון
דאת אמר בפרה כתיב בה בקדשים כמי שיש
מהן למזבח טריפה מהו שתיפסל בה מכיון
דאת אמר יש מהן למזבח טריפה
פוסלת בה בחי פשיטא לך שהטריפה
פוסלת בה היתה רגלה קלוטה כשל חמור
מה את עבד לה כמחוסרת אבר או כבעלת
מום אין תעבדינה כמחוסרת אבר כשירה
אין תעבדינה כבעלת מום פסולה דמה מהו

ter, vel si non traxerit; & insċienter, quando traxerit. Quanta erit tractio? Juxta ejus plenitudinem. R. Jose discipulus R. Jehuda dicit tres digitos: R. Simeon nomine R. Jose ben Nahurai plenitudinem jugi ad ejus latitudinem. R. Ba bar Chijah quæsivit coram R. Z. Zehira: *In qua non sit opus factum*. Generale. *Quæ non traxerit jugum*. Particulare; generale & particulare; Non est in generali nisi i lud quod est in particulari. Respondit. Si scriptum esset; Quæ non laboraverit, & quæ non traxerit; concederetur; At non scriptum est nisi hoc. *In qua opus non sit factum*. In hoc non est generale & particulare, sed inclusiones: *Jugum, jugum* a pari. Sicut in jugo memorato in vitula considerantur reliqua omnia opera sicut jugum, ita pariter in jugo memorato in vacca, considerantur reliqua omnia opera sicut jugum. Sicut in jugo in vitula memorato, opus eam reprobat sive scienter, sive inscienter, ita pariter in jugo memorato in vacca opus eam reprobabat sive scienter sive inscienter. Sicut in jugo memorato in vacca jugum eam reprobabat, ita pariter in jugo in vitula memorato jugum eam reprobabat. Sicut in jugo in vacca memorato vitia eam reprobabant, ita pariter in jugo in vitula memorato, vitia eam reprobabant. Idcirco dictum est: *In qua non fuerit vitium*. Vitia reprobabant vaccam, at vitia non reprobabant vitulam. Et dictum est: *In qua non sit opus factum*. Eam opus reprobabat, at opus non reprobabat vaccam. De illa dictum est. *In qua non sit opus factum*. Eam opus reprobabant, at opus non reprobabat vaccam. Tibi eo loco dicendum est. *In qua non fuerit vitium*. Illam vitia reprobabant, at vitia non reprobabat sanctitates: Si fuerit defectio membrorum num reprobabant, vel in oblationibus Noachidarum? Non ita dicit R. Isa. Explicavit R. Eliesér sociis. *Ex omni vivente, ex omni carne*; Ut sint perfecta in suis membris; Ibi ex iis pars est, quæ cedit altari: At hoc loco ex iis nulla est pars, quæ cedat altari. R. Huna nomine R. Jeremia; Quoniam dicis, de vacca scriptum est, in sanctitatibus, quasi ex iis sit pars quæ cedit altari. Num discerptum eam reprobat? Postquam tu dicis, quod ex iis sit pars quæ cedit altari; discerptum reprobabit. *In vivente*. Tibi constabit, quod discerptum eam reprobet: Si in ejus pede fuerit fissura sicut in pede asini, quomodo explicabis, num de defectu membri, an de vitiato? Si explices de defectu membri, erit legitima; si explices de vitiato, erit illegitima. Ejus sanguis num ex-

שיכשיר מן מה דתני רבי חייה דמה טמא דמה מכשיר חד סב שאל לרבנין דקיסרין עריפתה מהו שתטהר טריפתה מטומאתה אמרין ליה ולאו מתניתא השוחט ונמצא טריפה אמר לון מה אנן בעיין טריפה ואתון מייתו ליה שחוטה אמרון ליה לא כן אמר רבי ינאי דברי ר' אמור אפילו טריפה חייב ואמר לון ומן הדא דרבי ינאי אתון מגיבין לי איתן בשמועו קשה איתן מושבך ושים בסלע קינך אף על פי שאין איתן כשר ורכוותה אף על פי שאין הנחל כשר תני רבי שמעון בן יוחי הורידו והורידו אף על פי שאין נחל דהדא רבי שמעון בן יוחי מן אילין דהכא תמן דאמר רבי יוחנן כל אילין דרבי שמעון בן יוחי מן אילין דהכן הכן יחידין אינון ולא סמכין עליהון וצריך לערוף בה שנים או רוב שנים נישמעינה מן הדא דאמר רבי זעירא רב יהודה בשם שמואל עד מקו' שחצואר כשר לשחיטה בנגדו העורף כשר למליקה וכן הוא אמר אכן תמן תנינן יש חורש תלם אחד וחייב עליו משום שמונה לאוין רבי הושעיה בעי ניתני החורש מקום עריפתה של עגלה הרי תשעה אמרין חבריא קומי רבי יוסי תיפתר לשעבר אמר לון מה דאית לה לשעבר כל שכן לבא מקום גיסתה ותפיסתה הרי אילו אסורין ובמה היא תפיסתה ארבע אמו' רבי אומר אני שתפיסתה חמשים אמה רבי שמואל בריה דרבי יוסי בי רבי בון אשר לא יעבד בו כלל ולא יזרע פרט כלל ופרט אין בכלל אלא מה שבפרט אמר ליה אילו הוה כתיב אשר לא יעבד בו אשר לא יזרע יאות לית כתיב אלא אשר לא יעבד בו כי הא דמר ר' זעיר' אין כאן כלל ופרט אלא ריבוין·

הלכה ו' רבנין דהכא פתרין קרייה בהורג ורבנין דתמן פתרין קרייא בנהרג רבנין דהכא פתרין קרייא בהורג שלא בא על ידינו ופטרנוהו ולא הרגנוהו ולא ראינוהו והנחנוהו ועימעמנו על דינו ורבנין דתמן פתרין קרייא בנהרג לא בא על ידינו

expiabit? Ex eo quod docet R. Chijah. Sanguis ejus erit immundus. Ejus sanguis legitimabit. Quidam senex quæsivit a sapientibus Cæsariensibus. Num ejus decolatio purificabat ejus discerptum ab immunditie? Responderunt: Nonne extat traditio? Si mactet, & deprehendatur discerptum. Nos quærimus de discerpto, & vos agitis de mactato. Responderunt: Non ita dicit R. Inai; ex verbis R. Meir: Vel discerptum obligatur. Dixit illis. Ex hoc quod dicit R. Inai, mihi respondetis? איתן juxta sensum literalem *durum*. *Robustum est habitaculum tuum*, *& ponito in rupe nidum tuum*. Vel si non fuerit torrens, erit legitimus. Docet R. Simeon ben Jochai. *Et deducent*, *& deducent*. Vel si non fuerit fluvius: Hoc est quod docet R. Simeon ben Jochai ex his hoc loco: Dicit R. Jochanan: Istæ rationes, quas ex his ita atque ita affert R. Simeon ben Jochai, sunt singulares, & in illis non est præsidium. Et oportet abscindere duo signa, aut majorem partem duorum signorum. Intelligimus ex eo quod dicit R. Zehira, R. Jehuda nomine Samuel; usque ad locum, ubi est collum, erit legitimum in mactatione, e regione cervicis in unguesectione; & hoc loco ita dicit. Ibi legimus: Est qui arat sulcum unum, & tenetur octo præceptis negativis. R. Simeon contendit legendum esse. Siquis aret locum decollationis vitulæ, tenetur novem præceptis negativis. Dixerunt socii coram R. Jose: Potest explicari pro tempore præterito. Responderunt; Sicut interdicitur pro tempore præterito, quanto magis pro futuro? Locus captionis, & comprehensionis est interdictus. Quanta erit comprehensio? Quatuor cubitorum. Rabi dicit: Ego dico comprehensionem esse quinquaginta cubitorum. R. Samuel bar R. Jose discipuli R. Bon: *Non coletur*. Generale. *Non seretur*; particulare. Generale & particulare. Non est in generali nisi id, quod est in particulari. Respondit. Si scriptum esset: Non coletur, non seretur; concederetur. At non scriptum est, nisi: *Non coletur*. Hoc est quod dicit R. Zehira: In hoc loco non est generale, & particulare, sed inclusiones.

Constitutio VI. Sapientes hoc loco explicant textum de homicida. Et sapientes ibi exponunt textum de occiso. Sapientes hoc loco exponunt textum de occisore, eo quod non venit in nostram potestatem, ut eum dimiserimus, neque occultavimus ejus judicium. Et sapientes ibi exponunt textum de occiso; Non venit in potestatem nostram, ut eum dimitteremus sine comitatu; neque illum vi-

ופטרנוהו בלא הלויית ולא ראינוהו והנחנוהו בלא פרנסה .

הלכה ז׳ והזקינים רוחצין את ידיהן במים על מקום עריפתה של עגלה ואומר ידינו לא שפכו את הדם הזה ונו׳. והכהנים אומרי׳ כפר לעמך ישראל ורוח הקודש אומרת ונכפר להם הדם שלשה מקריות נאמרו בעניין אחד מה שאמר זה לא אמר זה ומה שאמר זה לא אמר זה כיוצא בדבר אתה אומר ותאמר הכר נא למי החותמת והפתילים והמטה האלה עד כאן אמרה תמר ויכר יהודה ויאמר צדקה ממני כי על כי על כן לא נתתיה לשלה בני ועד כאן אמ׳ יהודה ורוח הקודש אמר׳ ולא יסף עוד לדעתה ג׳ מקריו׳ נאמרו בעניין אחד מה שאמר זה לא אמר זה כיוצא בדבר אתה אומ׳ ויספרו לו ויאמרו באנו אל הארץ אשר שלחתנו וגם זבת חלב ודבש היא וזה פירייה עד כאן אמר יהושע אפס כי עז העם היושב בארץ והערי בצורו גדולות מאד וגם ילידי הענק ראינו עד כאן אמרו המרגלי׳ ויהס כלב את העם אל משה ויאמר עלה נעלה וירשנו אותה כי יכול נוכל לה עד כאן אמ׳ כלב שלש מקריו׳ נאמרו בענין אחד מה שאמ׳ זה לא אמר זה ומה שאמר זה לא אמר זה כיוצא בדבר אתה אומר בעד החלון נשקפה ותיבב אם סיסרא ונומ׳ עד כאן אמרה אמו של סיסרא חכמו׳ שרותיה תעניה הלא ימצאו יחלקו שלל אמרו כלותיה ורוח הקודש אומרת כן יאבדו כל אויביך יי׳ אמר רבי פינחס כדיי היא שתכפר עד יציאת מצרים אמר רבי ינאי דברי רבי מאיר אפילו ערפה חייב רבי יעקב בר אחא רבי אמי בשם רבי שמעון בן לקיש דברי ר׳ מאיר אפילו ערפה פטור אמר ר׳ ינאי שמעתי לה גבול מאימתי היא נאסרת והורידו משעת הורדה אמר רבי אילא לפוטרה משום אותו ואת בנו כרבי שמעון אמר רבי שמואל בר רב יצחק עד שהיא כחיים היא קדושה מתניתא אמרה כן תצא ותרעה בעדר מהו תצא תצא מקדושתה אמר רבי מתניא ויאות מה כתיב ונכפר להם הדם ושתק אלא אפילו כן ואתה תבער הדם הנקי מקרבך·

הלכה ח׳ גידול בר בנימן בשם רב כל מקום שהכשירו עדות האשה באיש האיש

vidimus, ut eum dimitteremus sine commeatu.

Constitutio VII. Et seniores lavabant manus suas aqua in loco, ubi decollatio vitulæ peracta erat. Ut dictum est. *Et manus nostræ non effuderunt sanguinem hunc &c.* Et sacerdotes dicebant. *Propitius esto populo tuo Israel:* Et spiritus sanctus dicebat. *Et expiabit illis sanguis.* Tres textus in uno subjecto memorati sunt. Quod unus dicit, non dicit alter, quod alter dicit, non dicit alter. Cujusmodi tu dicis. *Et dixit. Agnosce jam cujus sunt hæc, sigillum & manutergium & baculum.* Hactenus dixit Thamar. *Agnoscensque Jehuda dixit; rectior est ipsa quam ego, quandoquidem non dederim eam Shelah filio meo.* Hactenus dixit Jehuda. Et spiritus sanctus dixit. *Et non adjecit iterum cognoscere eam.* Cujusmodi tu dicis. *Narraverunt illi dicentes: Pervenimus ad terram ad quam misisti nos, & etiam præbet lac & mel, & ille est fructus ejus.* Hactenus dixit Josua. *Nisi quod fortis est populus habitans in terra, & urbes munitæ magnæ valde, & etiam filios Anach vidimus ibi.* Hactenus dixerunt exploratores: *Et tacere fecit Caleb populum erga Mosen; & dixit. Adscendendo adscendemus, & hæreditabimus eam, nam valendo valebimus in eam.* Quod alter dixit, alter non dixit, quod dixit alter, alter non dixit. Cujusmodi tu dicis. *Per fenestram respiciens ululabat mater Sisaræ &c.* Hactenus dixit mater Sisaræ. *Una sapientior ceteris uxoribus, & faciens verba respondit; forsitam nunc dividit spolia;* Dicebant ejus sponsæ. Et Spiritus sanctus dicebat: *Sic perant omnes inimici tui.* Dicit R. Pinchas. Ut expiaret usque ad exitum Ægypti. Dicit R. Inai ex verbis R. Meir; Vel decollata obligatur. R. Jacob bar Acha, R. Amme nomine R. Simeon ben Lakisch, ex verbis R. Meir. Vel decollata absolvitur. Dicit R. Inai. Audivi esse illi terminum. Quandonam erat vetita? Dictum est: *Et deducent eam.* A tempore ejus deductionis. Dicit Rabi Ela. Ad absolvendum propter ipsum & ejus filium, juxta mentem R. Simeon. Dicit R. Samuel bar R. Isaach, donec sit viva erit sancta; Misna dicit: Egredietur & pascet in armento: Quid significat: Egredietur? Egredietur a sua sanctitate. Dicit R. Mathania; Concedatur, quod scriptum est. *Et expiabit illis sanguis:* Et tacuit. Vel si ita sit; *Et tu removebis sanguinem innocentem de medio tui.*

Constitutio VIII. Ghidal bar Beniamin. Ubicumque legitimant testes uxoris in virum. Vir poterit mendacii arguere mu-

מכחיש את האשה והאשה מכחשת את האיש מתניתין עד אומר ראיתי את ההורג אשה אמרה לא ראיתה אשה אמרה ראיתי ועד אומר לא ראיתה כרתני בשם רבי נחמיה הולכין אחר רוב הדיעות היך עבידא שתים נשים ואיש אחד עשו אותן כשני עדים ועד אחד הדא דאת אמר באשה ונשים אבל אם היו מאה נשים ועד אחד כעד אחד אינון.

הלכה ט׳ בן הרוצחן בריה קטולה.

הלכה י׳ דכתיב כי הם עם הזונות יפרדו וכתיב והיתה האשה לאלה בקרב עמה בזמן שעמה שלום לא בזמן שעמה פרוצים ונקה האיש מעון אימתי האשה נושא את עונה בזמן שהאיש נקי מעון.

הלכה יא׳ ולא עמד אשכול עד שעמד רבי עקיבה וכל הזוגות לא היו אשכולות אלא אילו שימשו פרנסות ואלו לא שמשו פרנסות תני כל הזוגות שעמדו משמת משה ועד שעמד יוסי בן יועזר איש צרירה ויוסף בן יוחנן איש ירושלם איפשר ליתן בהן דופי עד שעמד רבי יהודה בן בבא איפשר ליתן בהן דופי אמרו עד רבי יהודה בן בבא שהיו כל מעשיו לשום שמים אלא שגידל בהמה דקה וכך היה מעשה פעם אחד חלה ונכנסו הרופאים אצלו לבקרו אמרו לו אין לך רפואה אלא חלב רותח שהיה גונח מה עשה לקח עז וקשרה לכרעי מיטתו והיה יונק ממנה חלב רותח בשעה תהיה גונח וכשביקשו חכמים להיכנס אצלו אמרו היאך אנו יכולין להיכנס הליסטים עמו בבית ובשעת מיתתו אמר אין בידי עון אלא זה שעברתי על דברי חביריי ובשמת דיקדקו חכמים על כל מעשיו ולא מצאו בידו אלא עון או תה העז בלבד אמר רבי שזורי של בית אבא היו בעלי בתים בגליל ולמה חרבו שהיו דנין דיני ממונות באחד ומגדלין בהמה דקה וכך היה חורש אחד היה לנו סמוך לעיר והיתה השרה

mulierem, & mulier poterit mendacii arguere virum: Misna. Si testis dicat: Vidi illum interficientem; & fœmina dicat. Non vidi: Si fœmina dicat: Vidi; & testis dicat: Non vidi: Juxta illud quod docetur nomine R. Nehemia. Incedunt post majorem partem testium. Quomodo erit factum? Si fuerint duæ mulieres, & vir unus, considerantur tanquam duo testes, & testis unus. Quod dicis, intelligitur de fœmina, & fœminis: At si fuerint centum mulieres, & testis unus, sicut testis unus reputantur.

Constitutio IX. Filius homicidæ, filius occisoris.

Constitutio X. Scriptum est. *Quoniam ipsi cum meretricibus conversabantur*. Pariterque scriptum est. *Et erit mulier in maledictionem in medio populi sui*. Quando populus fuerit in pace. At non quo tempore populus fuerit impudens. *Et immunis erit vir a peccato*. Quandonam: *Et mulier potabit peccatum suum? Quando vir immunis erit a peccato*.

Constitutio XI. Et non constitutus est vir botruosus, priusquam constitutus fuerit R. Akiba, & omnes pares non fuerunt viri botruosi, nisi illi, qui fuere gubernatores; Et isti non fuerunt gubernatores. Traditio: Omnes pares, qui constituti fuerunt a morte Mosis donec constitutus fuit Jose ben Johezer Zeradensis, & Joseph ben Jochanan Hierosolymitanus, in his non poterit inveniri probrum, donec constitutus fuit Rabi Jehuda ben Baba; non potuit inveniri in his probrum. Dixerunt de Rabi Jehuda bar Baba, quod omnia ejus opera propter Deum facta fuerint; verum nutriit parvum pecus; Contigit, ut aliquando ipse ægrotaret, & accedentes ad eum medici, ut eum inviserent, dixerunt: Tibi nulla est alia medicina, nisi lac calidum, eo tempore quo tussiret. Quid fecit? Emit capram, eamque, alligavit cruribus sui lecti, & ipse ex ea lactabat lac calidum, quando tussiebat; & quando voluerunt sapientes eum invisere, dixerunt; quomodo nos possumus ingredi, cum sint cum eo in ejus domo fures? Quando obiit dixit: Non est in me peccatum nisi hoc; eo quod violaverim verba meorum sociorum. Et post ejus mortem investigarunt sapientes omnia ejus opera, & non invenerunt, nisi quod nutrierit capram duntaxat. Dicit Rabi Simeon Scezori. Qui erant de domo mei patris habebant domos in Galilæa. Et qua de causa excisi sunt? Quia in uno tantum judice judicabant judicia pecuniaria, & nutriebant parvum pecus; & similiter; Sulcus unus erat nobis prope urbem, & erat

בינינו ובינה והיתה הצאן נכנסת ויוצאה
והדרך עליה·

הלכה יב׳ ר׳ ירמיה׳ חייה בשם ר״ש בן
לקיש מתניתא משנחשדו להיות נותנין מעשר
לכהונה הדא מסייע ליה לר׳ יוחנן בחדא
ופליגא עליה בחדא דתנינן תמן ובת כהן
ללוי לא תאכל לא יאכלו לא בתרומה ולא
במעשר ניחא בתרומה לא תאכל במעשר
מה נפשך כהנת היא תאכל לוייה היא תאכל
רבי אילא בשם רבי יוחנן כמאן דמר אין
נותנין מעשר לכהונה הוי דו אמר נותנין
מעשר לכהונה מסייעא ליה דו אמר כולן
לשבח דאמר רבי יוחנן יוחנן כהן גדול שלח
ובדק בכל ערי ישראל ומצאן שלא היו
מפרישין אלא תרומה גדולה בלבד אבל
מעשר ראשון ומעש׳ שני מהן היו מפרישין
ומהן לא היו מפרישין אמר הואיל ומעשר
ראשון בעון מיתה ומעשר שני בעון טבל
יהא אדם קורא שם לתרמה ולתרומה מעשר
ונותנן לכהן ומעשר שני מחללו על המע׳
והשאר מעש׳ שני שהמוציא מחבירו עליו
הראייה ויתזרה אמר רבי אילא בעס הוא
לפני המקום מי שהוא אומר עשיתי והוא לא
עשה מעתה מי שהוא מפריש יתזרה ומי
שאינו מפריש לא יתזר׳ כהדא דתני עד
השקיפה היו אומרי׳ קול נמוך מיכן ואילך היו
אומרי׳ קול גבוה את המעוררין אותן שהיו
אומרי׳ עורה למה תישן יי׳ וגו׳. וכי יש
שינה לפני המקום והלא ככר נאמר הנה לא
ינום ולא יישן שומר ישראל מה תלמוד
לומר ויקץ כישן יי׳ אא כביכול כאילו יש לפניו
שינה בשע׳ שישרא׳ בצרה ואומות העולם
ברווחה וכן הוא אומר ובהמרותם תלן עיני
את הנוקפין אותן שהיו מכין על גבי העגל
בין קרניו אמר להן יוחנן כהן גדול עד מתי
אתם מאכילין את המזבח נבילות ועמד ועשה
להן טבעות אמר רבי בא בשם רבי יוחנן
טבעות עשה להן רחבות מלמטן וצרות
מלמעלן עד ימיו היה פטיש מכה בירושלם עד
תחילת ימיו ובימיו אין צריך לשאול על

erat ager inter nos & illum, & ovis ingrediebatur, & egrediebatur, & via erat in illo.

Constitutio XI. Rabi Jeremia, Rabi Chijah nomine R. Simeon ben Lakisch; Misna. Postquam suspecti facti sunt, quod darent decimam sacerdotio; Hoc favet τῷ R. Jochanan in altero, & in altero adversatur. Etenim ibi legimus; & filia sacerdotis nupta Levitæ non comedet. Non comedent neque in separatione, neque in decima. Concedatur, quod in separatione non comedet, in decima, quid putas, quando sacerdos fœmina nupta sit sacerdotio, quod non comedat, cum Levitis comedat? R. Ela nomine R. Jochanan, juxta mentem illius qui dicit: Non dant decimam sacerdotio. Hoc dicit: Dabunt decimam sacerdotio. Hoc favet illi qui dicit: Omnia in laudem; dicit Rabi Jochanan: Jochanan summus sacerdos misit, ut inquireret in cunctis civitatibus Israel, & invenit quod non separarent, nisi separationem magnam duntaxat. At decimam primam, & decimam secundam alii separabant, alii non separabant; Dixit: quoniam decima prima obligat ad mortem, & decima secunda obligat ad indecimatum; & vir vocabit separationem, & separationem decimam, & dabit sacerdoti; & decimam secundam profanabit nummis, & reliquum decimæ secundæ si quis velit educere a socio suo, ipsi incumbet probatio. Et ventilabit. Dicit R. Ela; Quando populus fuerit coram Deo, quomodo potest dicere: *Feci*? Quando non fecit. Hinc qui separavit, ventilabit. Et qui non separavit, non ventilabit. Juxta illud, quod traditur; usque ad superliminare dicebant submissa voce, hinc & ulterius dicebant voce elata. Excitantes; Ipsi dicebant. *Evigila, cur dormis Domine? &c.* Num est somnus in conspectu Dei? Nonne dictum est: *Non dormitabit neque dormiet qui custodit Israel?* Cur dictum est: *Et excitatus est tanquam dormiens Dominus?* At quasi dicat, quod sit somnus in ejus conspectu, quando Israelitæ sunt in afflictione, & nationes mundi in lætitia. Hac de causa dictum est: *Et in amaritudinibus moratur oculus meus*. Et scarificantes, qui percutiebant super vitulum inter ejus cornua. Dixit illis Jochanan summus sacerdos; Quandiu vos cibatis altare cadaveribus? Et surgens statuit illis annulos. Dicit Rabi Ba nomine Rabi Jochanan. Annulos fecit inferius latos, & superius angustos. Usque ad ejus dies fuit pulsabat malleus Hierosolymis. Usque ad principium ejus dierum; & in diebus ejus non fuit necesse ut nemo inquireret de decima

הדמאי שהעמיד זוגות מילתיה דרבי יהושע בן לוי אמרה מהן לגנאי ומהן לשבח דאמר רבי יוסי בשם רבי תנחום רבי חייה בשם רבי יהושע בן לוי בראשנה היה מעשר נעשה לשלשה חלקים שליש למכרי כהונה ולוייה ושליש לאוצר ושליש לעניים ולחבירי' שהיו בירושלם א'ר יוסי בי ר' בון מאן דהוה סלק למידון בירושלם עד תלת איגרן הוה יהיב מדיליה מיכן ואילך משל אוצר משבא אלעזר בן פחורה יודה בן פכורה היו נוטלין אותן בזרוע והיתה מפיקה בידו למחות ולא מיחה והעביר הודיית המעשר וזו לגנאי את המעוררין לשבח ואת הנוקפין לשבח עד ימיו היה פטיש מכה בירושלם עד תחילת ימיי ר' חסידה שאל לרבי חזקיה לא מסתברא עד סוף ימיו אמר ליה אף אנא סבר כן דמאי ר' יוסי בשם ר' אבהו ר' חזקיה בשם ר' יודה בן פזי דמי תקין ומי לא תקין.

הלכה יג' אבא בר רב ירמיה אמר זקינים משער שבתו וגו'. אמר רב חסדא בראשונה היתה אימת סנהדרין עליהן ולא היו אומר דברי נבלה בשיר אבל עכשיו שאין אימת סנהדרין עליהן הן אומרי' דברי נבלה בשיר בראשונה לא היו נפרעין אלא מאותו האיש בלבד אבל עכשיו נפרעין ממנו וממשפחתו אמר רבי יוסי בי רבי בון בשם רב חונה בראשונה כל צרה שהייתה באה על הציבור היו פוסקין שמחה כנגדת ומשבטלה סנהדרין בטל השיר מבית המשתיות משבטלו אילו ואילו שבת משוש לבינו נהפך לאבל מחולנו וכי מה היתה סנהדרין גדולה מועלת אלא לפי שנאמר ואם העלם יעלימו עם הארץ את עיניהם מן האיש ההוא בתתו מזרעו למולך לבלתי המות אותו בכל מיתח שירצו משלו משל למה הדבר דומה לאחד שקילקל בעיר מסרו לבעל האגמון וחבשו והיה קשה מבעל האגמון מסרו לבעל הזמור' וחבשו והיה קשה מבעל הזמור' מסרו לבעל' הרצועה וסטרו והיה קשה מבעל הרצועה מסרו לשלטון

ma dubia, quia constituit pares. R. Jehosua ben Levi dicit. Hoc ad infamiam, & illud ad laudem. Etenim dicit R. Jose nomine R. Tanchum, R. Chijah nomine R. Jehosua ben Levi. In principio, qui decimabat dividebat in tres partes. Tertia pars dabatur præstantioribus sacerdotum, & Levitarum; tertia horreo, & tertia pauperibus, & discipulis, qui erant Hierosolymæ. Dicit R. Jose discipulus R. Bon. Qui adscendebat, ut doceret Hierosolymæ, usque ad tres mercedes ipse dabat de suo; Hinc & ulterius ex horreo. Postquam venit Elieser ben Pechmata, & Jehuda ben Pecurah ea violenter sumebant; & satis erat facultatis in eo ut prohiberet, at non prohibuit; & abolevit est confessionem decimæ. Et hoc ad infamiam; Et excitantes: Et hoc ad laudem; Et scarificantes; Hoc ad laudem. Usque ad ejus dies pulsabat malleus Hierosolymis: Usque ad principium ejus dierum. R. Chasda quæsivit a Rabi Ezechia; Non est probabile usque ad finem ejus dierum. Respondit: Ego quoque ita puto. Decima dubia. Rabi Jose nomine R. Abau, R. Ezechia nomine R. Jehuda ben Pazi; Demai constituit, & quis non constituit?

Constitutio XIII. Aba bar R. Jeremia dicit. *Seniores magistratus cessaverunt &c.* Dicit R. Chasda. In principio timor Synhedrii erat super eos, neque dicebant verba obscœna in cantico; at hoc tempore, cum non sit timor Synhedrii super eos, dicunt verba obscœna in canticis. In principio non ulciscebantur nisi de ipso viro; at nunc ulciscuntur de ipso, & de ejus familia. Dicit R. Jose discipulus R. Bon nomine R. Huna: In principio quando omnis afflictio veniebat super cœtum, contra illam cessabat lætitia; & quando cessavit, Synhedrium abolevit canticum in domo symposiorum. Postquam cessavit tam hoc quam illud cessavit; eo quod dictum est: *Ita mutatæ sunt in luctum choreæ nostræ.* Num Synhedrium magnum ignorabat? At quia dictum est: *Quod si abscondendo absconderit populus terræ oculos suos a viro illo, cum dederit de semine suo ipsi Molech, non interficiendo illum.* Quavis morte quæ ipsi libuerit. Cuinam simile est? Simile est illi, qui depravationem fecit in civitate; traditur gubernatori, & ab eo in carcerem conjicitur; ut durius tractetur, quam tractatus fuit a gubernatore, traditur dominatori, & ab eo in carcerem conjicitur; ut durius tractetur, quam a dominatore tractatus est, traditur flagellatori, qui ei alapam impingit; ut durius tractetur, quam a flagellatore tra-

והחזירו לקמין כך צרות האחרוני' משכחורת את הראשונות,

הלכה יד' משמתו נביאים הראשוני' פסקו אורים ותומי' ר' שמואל בר נחמן בשם ר' יונתן זה שמואל ודוד ר' בא בר כהנא בשם רב זה גד ונתן ר' ירמיה ר' שמואל בר יצחק בשם רב זה ירמיה וברוך מילתיה דר' יהושע בן לוי אמרה זה ירמיה וברוך דא'ת יהושע בן לוי ויהי לדרוש אלהים בימי זכריהו המבין ביראת אלהים מאן קם מבתריה ירמיה וברוך משמתו נביאים האחרוני' חגי זכריה ומלאכי פסקה מהן רוח הקודש אף על פי כן משתמשין היו בברת קול מעשה ששמע שמעון הצדיק בת קול' יוצא מבירת קודש הקדשים ואמר נהרג גייס גוליקס ובטלו גזירותיו מעשה שיצאו נערים להלחם באנטוכיא ושמע יוחנן כהן גדול בת קול יוצא מבירת קודש הקדשים ואומרה נצחו טלייא דאזלו קרבא באנטוכיא וכתבו אותה העת ונתנו בו זמן וכיוונו שבאותה שעה היתה מעשה שנכנסו זקינים אצל בית גדיא ביריחו ויצתה ברת קול ואמרה להן יש ביניכם אדם אחד ראוי לרוח הקודש אלא שאין הדור כדיי ונתנו עיניהן בהילל הזקן וכשמת היו אומרי' עליו הוי עניו חסיד תלמידו של עזרא ושוב נכנסו זקינים לעלייה ביבנה ויצאת בת קול ואמרה להן יש ביניכם אחד ראוי לרוח הקוד' אלא שאין הדור כדיי ונתנו עיניה' בשמואל הקטן ולמה נקרא שמו קטן לפי שהוא מקטין עצמו ויש אומרים לפי שמעט היה קטן משמואל הרמתי וכשמת היו אומרי' עליו הוי עניו חסיד תלמידו של הלל הזקן ובשעת מיתתו אמר שמעון וישמעאל לחרבא ושאר כל עמא לביזה ועקין סגיאין יהויין ובלשון ארמית אמרן ולא ידעו מה אמר ועל רבי יהודה בן בבא התקינו שיהו אומרים הוי עניו חסיד לא שנטרפה השעה תני אמר ר' יודה מה טיבו של שמיר הזה בריה היא מששת ימי בראשית וביון שהיו מראין אותו לאבנים היו מתפתחות

ctatus est, traditur regi, & restituitur priori. Ita pariter afflictiones posteriores fecerunt, ut obliviscerentur priorum.

Constitutio XIV. Postquam mortui sunt prophetæ priores, cessarunt Urim, & Thummim, R. Samuel bar Nachman nomine R. Jochanan: Iste est Samuel & David. R. Ba bar Chama nomine Rab: Iste est Gad & Nathan. R. Hieremia R. Samuel bar Isaach nomine Rab: Iste est Hieremia & Baruch. Traditio R. Jehosua ben Levi dicit. Iste est Hieremia & Baruch; Etenim dicit R. Jehosua ben Levi. *Et exquisivit Dominus in diebus Zachariæ intelligentis*. Quis surrexit post eum? Jeremia, & Baruch; postquam mortui sunt prohetæ posteriores, Haggæus, Zacharia, & Malachia, cessavit ab eis spiritus sanctus; Licet se ita res haberet, usi sunt filia vocis. Narratur, quod audierit Simeon justus filiam vocis prodeuntem ex domo sancti sanctorum, dicentem: Cæsus est exercitus Gilchas, & abolita sunt ejus decreta. Narratur, quod egressi sint juvenes ut pugnarent in Antiochia, & audivit Jochanan summus sacerdos filiam vocis prodeuntem de domo sancti sanctorum, dicentem; vicerunt adolescentes in Antiochia. Et scripserunt ipsam horam, & statuerunt tempus, & convenerunt, quod ipsa hora fuerit. Narratur; Cum ingressi fuissent seniores in domum Gadia in Hiericho, egressa est filia vocis, quæ dixit. Estne inter vos vir unus, qui dignus sit Spiritu sancto? At generatio non est digna. Conjecerunt oculos suos in Hillel seniorem; & quando mortuus est, de eo dixerunt: Væ humili, pio isti, isto pio, discipulo Ezaæ. Atque iterum cum ingressi essent seniores in cœnaculum in Jabne, egressa est filia vocis dicens. Estne inter vos vir, qui dignus sit Spiritu sancto? At generatio non est digna. Conjecerunt oculos suos in Samuelem parvum. Cur vocatus est parvus? Quia se fecit parvum; Et alii dicunt; quia paulo minor erat Samuele Ramathæo. Et quando mortuus est, de eo dixerunt. Væ humili, pio isti discipulo Hillel senioris. Et in hora mortis suæ dixit: Simeon & Ismael erunt in excisionem, & reliquus populus in prædam: & multæ afflictiones erunt: & lingua Aramæa hæc dixit; at non intellexerunt; & de R. Jehuda ben Baba constituerunt, ut dicerent. Væ humili, pio. At perturbata est hora. Traditio. Dicit R. Jehuda. Quinam erat usus Schamir? Hic fuit creatus ab sexta die creationis, & quando illi ostendebantur lapides, in ejus conspectu aperiebantur, sicut tabulæ pineæ, & ejus ope ædificavit Salo-

לפניו כלווחין של פינקס וכו בנה שלמה בית העולמים הדא היא דכתיב והבית בהבנותו אבן שלימה מסע נבנה ומקבות והגרזן וכל כלי ברזל לא נשמע בבית בהבנותו ר' נחמיה או' מגוררות היו הדא היא דכתיב כל הלא אבנים יקרות במידות גזית מגוררות במגירה מבית ומחוץ אמור מעתה מבפנים לא היה עושה להן כלום אלא מתקן מבחוץ ומכניס לפנים רבי או' נראין דברי רבי יודה באבני בית המקדש ודברי ר'נחמיה באבני ביתו של שלמה ואין כל דבר יכול לעמוד בו אפילו נתון על גבי האבן או לתוך טס של מתכת מיד היה בוקע ויורד מה היו עושין לו להעמידו היו כורכין אותו סוכין של צמר ונותנין אותו לתוך טני של אבר מלא סובין של שעורים הדא היא דכתיב המבגליג שור על עז ונופת צופים אמ' ר' לעזר דבש הבא בצפייה א"ר יוסי בי ר'חנינה סולת צפה על גבי נפה לושה ברבש וחמאה א"ר יונתן יפה סיפסוף שאכלנו בנערותינו מפנקרסין שאכלנו בזקנותינו דביומוי אישתני עלמ' א"ר חייה בר בא סאה ארבלית היתה מוציאה סאת סולת סאה קמח סאה קיבר סאה מורסן סאה סובין וכרון אפילו חרא על חרא לא קיימא ופסקו אנשי אמנה אמר רבי זעירא אנשי אמנה תורה כהדא חר ר'הוה קרי ליה לאחוה בצור והוון צווחין בפרגמטיא והוה אמר לית אנא מבטלה ענתי אין חמי למיתי הוא.

הלכה טו' כתיב ואל זועם בכל יום אמר ר' זעירא ראשונה ראשונה מתקיימת מי מבטל ר' אבין בשם ר' אחה ברכת כהנים מבטלת אמר רבן שמעון בן גמליאל תרע לך שנתארו הטללים בראשונה עיר שטלליה מרובין פירותיה מרובין אבל עכשיו עיר שטלליה מרובין פירות מועטין בראשונה חיה הטל יורד על הקש ועל התבן והם מלביני' אבל עכשיו יורד על' התבן והקש והן משחירין תני רבי שמעון בן אלעזר אומר הטהרה נטלה את הטעם ואת הריח מעשרות נטלו את שומן הדגן ומי נטל יותר אמר רבי לוי בר חיתא נשמעינה מן הדא מהיותם בא אל ערומת עשרים והיתה עשרה בא אל

Salomon domum seculorum. Hinc scriptum est. *Domus autem cum ædificaretur de lapide dolato & perfecto ædificata est, & malleus & securis, & omnia instrumenta ferrea non sunt audita in domo cum ædificaretur.* R. Nehemia dicit. Dissecti sunt. Hinc scriptum est: *Omnia lapidibus pretiosis, juxta mensuram cæsi lapidis.* Dissectis serra; *intrinsecus & extrinsecus;* Dic modo; Intrinsecus nihil illis fecit; at extrinsecus præparavit, & intulit. Rabi dicit. Probabilia sunt verba R. Jehuda de lapidibus domus sanctuarii, & verba R. Nehemia de lapidibus domus Salomonis; & nulla res eum poterat continere; vel si statueretur super lapide, aut in lamina plumbea, statim findebat, & descendebat. Quid faciebant, ut illum continerent? Involvebant illum particulis mollibus lanæ, & indebant in vas plumbeum plenum lanugine pilorum. Hinc scriptum est: *Qui deridet vastitatem super robustum.* Et acetum mel. Dicit R. Eliefer. Mel acescebat. Dicit R. Jose discipulus R. Chanina. Simila compressa in cribro, & subacta melle, & butyro. Dicit R. Jonathan. Melior fuit fructus serotinus, quem comedimus in juventute nostra, quam primitivus, quem comedimus in senectute nostra; quia in eorum diebus consenuit mundus. Dicit R. Chijah bar Ba: Satum Arbelit producebat satum similæ, satum farinæ, satum furfuris, satum furfuris ex furfure, & satum furfuris ex furfure. At nunc vel unum in uno non consistit. Et cessarunt viri fideles. Dicit R. Zehira. Viri fideles legis. Juxta illud. Quando Rabi vocavit fratrem suum in Tyro, & illi clamaverunt ut operam daret mercaturæ; & ille respondit. Ego non perdam meum tempus: Si mihi videbitur venire, veniam.

Constitutio XV. Scriptum est. *Numquid irascitur per singulos dies?* Dicit R. Zehira: Prima primum constituta fuit. Quis abolevit? R. Abin nomine R. Acha; Benedictionem sacerdotem abolevit. Dicit Raban Simeon ben Gamaliel. Scito quod fuerint maledicti rores. In principio: Quando in civitate rores multiplicabantur, ejus fructus multiplicabantur. At hoc tempore; vel si in civitate multiplicentur rores, ejus fructus diminuuntur. In principio ros cadebat super stipulam, & paleam, & illæ dealbabantur, at nunc cadit super stipulam & paleam, & nigrescunt. Traditio. R. Simeon ben Eliefer dicit. Puritas apportabat saporem & odorem. Decimæ apportabant pinguedinem tritici. Et unde amplius apportabat? Dicit R. Levi bar Chita. Hinc intelligitur. *Cum accederetis ad acervum viginti* modio-

היקב לחשוף חמשים פורה והיתה עשרי׳ וחמשה אין כתיב כאן אלא והיתה עשרים וחכמים אומרים הזנות והכשפים כילו את הכל.

הלכה יו׳ נפלה עטרת ראשינו אילו הן עטרות חתנים זו זהורית המוזהבת רבי בא בשם רב של מלח ושל גפרית רב ירמיה בשם רב של מלח ושל זירת רב נחמן בר יעקב אמר אפילו דחילפי רב ירמיה שיבשב ולבש עטרה של זית שמע שמואל ואמר נייח ליה אילו איתרים רישיה ולא עבד כן והוות כן כשגגה שיצא מלפני השליט אילו הן חופות חתנים סדינים מצויירין וסהרוני זהב תלויין בהם תני אבל עושה הוא אפיפיירות ותולה בהן כל מין שירצה מתניתא ועל האילום רסיסה אילו הן עטרות כלות זו עיר של זהב ר׳ עקיב׳ עשה לאשתו עיר של זהב וקניאת בה איתתיה דרבן גמליאל אמר לה מה הוית עבדת היך מה דהוות עבדה דהוות מזבנה ליעתא דשערה ויהבה ליה והוא לעי׳ באוריתא שאלו ר׳ יהוש׳ שהו שילמד אדם את בנו יוונית אמר להן ילמדינו בשעה שאינה לא יום ולא לילה דכתיב והגית בו יומם ולילה מעתה אסור לאדם ללמד את בנו אומנות בגין דכתיב והגית בו יומם ולילה והתני רבי ישמעאל ובחרת בחיים זו אומנות רבי בא בריה דרבי חייה בר בא בשם ר׳ יוחנן מפני המסורות ר׳ אבהו בשם ר׳ יוחנן מותר לאדם ללמד את בתו יוונית מפני שהיא תכשיט לה שמע שמעון בר בא ואמ׳ בגין דר׳ אבהו בעי מילף ברתיה הוא תלי לה בר׳ יוחנן יבוא עלי אם לא שמעתיה מר׳ יוחנן מי מתיר את הראשונו׳ א״ר יוסי בי רבי בון מי שהוא מתיר את אילו הוא מתיר את אילו כהדא ריש גלותא שלח שאל לרב חסדאי מהו הדין דכתיב כה אמר יי׳ הסיר המצנפת והרים העטרה א״ל הוסרה המצנפת הורמה העטרה שמע רבי יוחנן ואמ׳ הוא חסר ומילוי חסר.

הלכה יז׳ משמת רבי אליעזר ננגז ספר החכמה משמת ר׳ יהושע פסקו עצות טובות ומחשבות טובות מישר׳ משמת רבי עקיבה פסקו מעיינות חכמה משמת ר׳ אלעזר בן עזריה פסק העושר מן החכמים משמת רבי

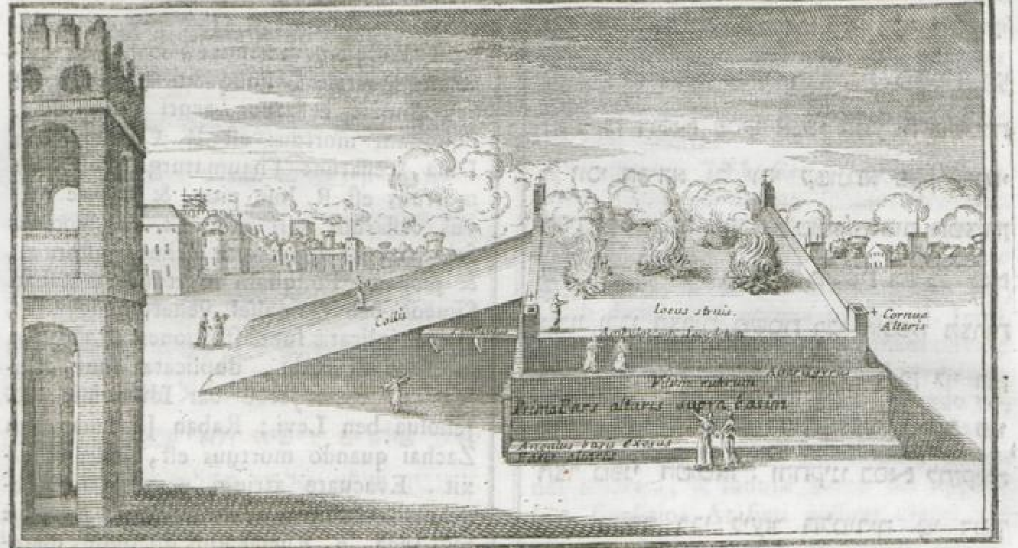
modiorum, & *fierent decem*, & *intraretis ad torcular*, *ut exprimeretis quinquaginta lagenas*, & *fierent viginti*. Et sapientes dicunt. Scortationes, & incantationes perdiderunt omnia.

Constitutio XVI. *Cecidit corona capitis nostri*. Hæc est corona sponsorum. Hic est splendor aureus. R. Ba nomine Rab: Salis & sulphuris. R. Jeremia nomine Rab: Salis, & olivæ. R. Nachman bar Jacob dicit: Vel corona nardi. R. Jeremia implicavit, & induit coronam olivæ; cum audisset Samuel, dixit: Conveniunt hæc capitis; at non ita fecit: quando errans egressus est a conspectu dominatoris. Isti sunt thalami sponsorum; sindones colorata, & lunulæ aureæ his appensæ. Traditio: At fieri possunt crates viminei, & his poterit appendere omnes species, quæ sibi libuerint. Misna. Et super tabernaculis glomi filiorum. Istæ sunt coronæ sponsarum. Hæc est civitas aurea. R. Jacob fecit uxori suæ coronam auream, eamque illi invidit uxor Raban Gamaliel. Illi dixit: Quid faciam? Quid fecit? Emit plicaturam capilorum, & illi dedit; & ipse laborabat in lege. Quæsierunt a R. Jehosua. Docebitne vir filium suum Græce? Respondit: Doceatur eo tempore, quo non sit neque dies neque nox. Scriptum est enim: *Et meditaberis in ea die ac nocte*. Hinc vetitum est homini docere filium suum artificia; sicut scriptum est: *Et meditaberis in ea die ac nocte*. Atqui docet R. Ismael: *Et eliges in vita*. Hoc est artificium. R. Ba bar R. Chijah bar Ba nomine R. Jochanan; propter traditiones. R. Abau nomine R. Jochanan. Licet homini Græce docere filiam suam, ut prudenter agat. Quod cum audisset Simeon bar Ba dixit: Sicut R. Abau voluit docere filiam suam, hoc applicabat juxta mentem R. Jochanan. Veniat super me, si non audierim a R. Jochanan. Quis permisit priora? Respondit R. Jose discipulus R. Bon. Qui permisit hoc, illud permisit. Hac de causa misit princeps captivitatis quærens a R. Chasdai qua de causa scriptum est: *Sic dicit Dominus; aufer cidarim, tolle coronam*? Respondit. Deficiet cydaris, & auferetur corona. Cum audisset R. Jochanan, dixit: Ipse est deficiens, & ejus verba deficientia.

Constitutio XVII. Postquam mortuus est R. Elieser, absconditus est liber sapientiæ. Postquam mortuus est R. Jehosua, cessarunt consilia bona, & cogitationes bonæ ex Israel. Postquam mortuus est R. Akiba, cessarunt fontes sapientiæ. Postquam mortuus est R. Elieser ben Azaria, cessarunt divitiæ a sapientibus. Postquam

יוסי פסקה הבינה משמת בן עזאי פסקו השקדני׳ משמת בן זומא פסקו הדרשנין משמת רבי חנינ׳ בן דוסא פסקו אנשי המעשה משמת ר׳ יוסי חסידא ור׳ יוסי קטונתא פסקו אנשי חסידות ולמה נקרא קטונת׳ שהיה חמציתן של צדיקים ושל חסידים משמת רש״בג בא גוביי ורבו הצרות משמת רבי הוכפלו הצרות ר יעקב בר אידי בשם רבי יהושע בן לוי רבן יוחנן בן זכאי מי דמיך פקיד ואמר פנו חצר מפני הטומאה והתקינו כסא לחזקיה מלך יהודה רבי ליעזר תלמידיה מי דמיך פקיד ואמר פנו חצר מפני הטומאה והתקינו כסא לרבן יוחנן בן זכאי ואית דאמרין מן דחמא רביה חמא חד מן אילין דבית פזי הוון בעי מחתנתיה לנסיותיה ולא הוה מקבל אמר דלא יהוון בהתון מי דמך פקיד ואמר פנו חצר מפני הטומאה והתקינו כסא ליהושפט מלך יהודה אמרו יבוא זה שרץ אחר הכבוד אחר זה שברח מן הכבוד ר׳ יעקב בר אידי בשם ר׳ יהושע בן לוי מעשה שנכנסו זקינים לעליית בית גדיא ביריחו ויצאת בת קול ואמרה להן יש ביניכם שנים ראוין לרוח הקודש והלל הזקן אחד מהן ונתנו עיניהן בשמואל הקטן ושוב נכנסו זקינים לעלייה ביבנה ויצאת בת קול ואמרה להן יש ביניכם שנים ראויין לרוח הקודש ושמואל הקטן אחד מהן ונתנו עיניהן ברבי אליעזר בן הורקנוס והיו שמחין שהסכימה דעתן לדעת המקום׃

quam mortuus est R. Jose cessavit consilium. Postquam mortuus est ben Azai, cessarunt liberales. Postquam mortuus est ben Suma, cessarunt acuti interpretes. Postquam mortuus est R. Chanina ben Dusa, cessarunt Thaumaturgi. Postquam mortuus est R. Jose pius, & R. Jose parvus cessarunt viri pii. Et cur vocatus fuit parvus? Quia erat ultimus justorum, & piorum. Postquam mortuus est Raban Simeon ben Gamaliel venerunt locustæ, & multiplicatæ sunt afflictiones. Postquam mortuus est Rabi, duplicatæ sunt afflictiones. Rabi Jacob bar Idi nomine R. Jehosua ben Levi; Raban Jochanan ben Zachai quando mortuus est, jussit & dixit. Evacuate atrium propter immunditiem, & præparate solium Ezechiæ regi Juda. R. Eliefer ejus discipulus quando obiit præcepit & dixit: Inclinate atrium propter immunditiem, & præparate solium τῷ Raban Jochanan ben Zachai. Et alii dixerunt, ex eo quod in illo viderit; vidit enim unum ex illis familiæ Pazi, qui voluit cum eo affinitatem contrahere, & non recepit. Dixit: Quando obiit, præcepit, & dixit: Inclinate atrium propter immunditiem, & præparate solium τῷ Josaphath regi Juda. Dixerunt: Veniat iste, qui currit post honorem post illum, qui fugit ab honore. R. Jacob bar Idi nomine R. Jehosua ben Levi. *Narratur*: Quando ingressi sunt seniores in cœnaculum *familiæ Gadjah* in Jericho, prodiit filia vocis, & illis dixit. Suntne in vobis duo digni Spiritu sancto? Et Hillel senior erat unus ex illis; & conjecerunt oculos in Samuelem parvum. Atque iterum cum ingressi essent seniores in Jabne, prodiit filia vocis, & dixit. Suntne in vobis duo digni Spirito sancto? Et Samuel parvus erat unus ex illis. Conjecerunt oculos in R. Eliefer ben Hyrcani, & ipsi lætati sunt, quod eorum sententia conveniret cum sententia Dei.

TRACTATUS CHETHUBOTH

SEU

DE DOTIBUS

Gemara Hierosolymitana illustratus

Nunc primum a BLASIO UGOLINO ex Hebraico Latine reddita.

CAPUT PRIMUM.

א' בתולה נישאת ביום חרביעי ואלמנה ביום החמישי שפעמיים בשבת בתי רינין יושבין בעיירות ביום השיני וביום החמישי שאם היה לו טענת בתולים היה משכים לבית דין.

ב' בתולה כתובתה מאתים ואלמנה מנה בתולה אלמנה גרושה וחלוצה מן האירוסין כתובתן מאתים ויש להן טענת בתולים הגיורת והשבויה והשפחה שנפרו שנשתחררו ושנתגיירו פחותות מבנות שלש שנים ויום אחר כתובתן מאתים ויש להן טענת בתולים.

ג' הגדול שבא על הקטנה והקטן שבא על הגדולה ומוכת עץ כתובתן מאתים דברי ר' מאיר והכמים אומרים מוכת עץ כתובתה מנה.

I. Virgo nubit die quarto, & vidua die quinto; etenim bis in hebdomada considebant Synhedria in civitatibus, die secundo, & die quinto; ut si quæstio illi esset de virginitate, mature veniat ad judices.

II. Virginis dos est ducentarum zuzarum; viduæ mina; viginis viduæ, repudiatæ, & quæ calceum exuit ex sponsalibus, dos erit ducentarum zuzarum; & de illis quæstio est de virginitate: Peregrinæ, captivæ, & servæ, quæ redemtæ fuerint, & libertate donatæ, & proselytæ fuerint infra tres annos, & diem unum, earum dos erit ducentarum zuzarum, & quæstio erit de earum virginitate.

III. Adultus si coiverit cum minorenni, & minorennis si coiverit cum adulta, & vulnerata ligno, dos earum erit ducentarum zuzarum; & sapientes dicunt: Dos vulneratæ ligno erit mina.

III.

ד׳ בתולה אלמנה גרושה וחלוצה מן הנישואין כתובתן מנה ואין להן טענת בתולים הגיורת והשבויה והשפחה שנפדו או שנתגיירו או שנשתחררו יתירות על שלש שנים ויום אחד כתובתן מנה ואין להן טענת בתולים.

ה׳ האוכל אצל חמיו ביהודה שלא בערים אינו יכול לטעון טענת בתולים מפני שהוא מתייחד עמה אחד אלמנת ישראל ואחד אלמנת כהנים כתובתן מנה בית דין של כהנים היו גובין לבתולה ארבע מאות זוז ולא מיחו בידם חכמים.

ו׳ הנושא את האשה ולא מצא לה בתולים היא אומרת משאירסתני נאנסתי ונסתחפה שדהו והוא אומר לא כי אלא עד שלא אירשתיך והיה מקחי מקח טעות רבן גמליאל ורבי אליעזר אומר נאמנת ר׳ יהושע אומר לא מפיה אנו חיין אלא הרי היא בחזקת בעולה עד שלא תתארס והטעתו עד שתביא ראייה לדבריה:

ז׳ היא אומרת מוכת עץ אני והוא אומר לא כי אלא דרוסת איש את רבן גמליאל ורבי אליעזר אומר נאמנת רבי יהושע אומר לא מפיה אנו חיין אלא הרי זו בחזקת דרוסת איש עד שתביא ראייה לדבריה:

ח׳ ראוה מדברת עם אחד מה טיבו של זה איש פלוני וכהן הוא רבן גמליאל ורבי אליעזר אומר נאמנת רבי יהושע אומר לא מפיה אנו חיין אלא הרי זו בחזקת בעולה לנתין ולממזר עד שתביא ראייה לדבריה.

ט׳ היתה מעוברת אמרו לה מה טיבו של עובר זה מאיש פלוני וכהן הוא רבן גמליאל ורבי אליעזר אומר נאמנת ורבי יהושע אומר לא מפיה אנו חיין אלא הרי זו בחזקת מעוברת מנתין וממזר עד שתביא ראייה לדבריה.

י׳ אמר רבי יוסי מעשה בתינוקת שירדה לשלאות מים מן העין ונאנסה א״ר יוחנן בן

IV. Viduæ virginis, repudiatæ, & quæ calceum exuit ex nuptiis, dos erit ducentarum zuzarum; ſed de illis non eſt quæſtio de virginitate. Peregrinæ, captivæ, & ſervæ, quæ redemtæ fuerint, & proſelytæ factæ fuerint, & libertate donatæ, ſi fuerint ultra tres annos & unum diem, dos earum erit mina, & in iis non eſt quæſtio de virginitate.

V. Qui comederit apud ſocerum ſuum in Judæa ſine teſtibus, non poterit movere quæſtionem de virginitate, quia ſegregatus eſt cum ea. Tam viduæ Iſraelitæ, quam viduæ ſacerdotis dos erit mina. Synhedrium ſacerdotum exigebat prc virgine quadringentas zuzas; & non prc hibuerunt illis ſapientes.

VI. Si quis duxerit uxorem, & pon invenerit in ea virginitates; illa diet: Poſtquam mihi deſpondiſti, compreſſa fum, & innundatus eſt ager tuus; ille dcet: non ita eſt; ſed antequam te deſponſarem, acceptio mea erat acceptio eronea. Raban Gamaliel, & R. Elieſer dicunt; illa eſt fide digna. R. Jehoſua dici; Nos non habemus fidem verbis illius; Sed de illa præſumtio eſt, quod compreſſa fuerit, antequam fuerit deſponſata, & eum ſeduxerit, niſi probationem attulerit verbis ſuis.

VII. Si dixerit: Vulnerata fum ligno; & ille dixerit: non ita eſt; ſec a viro compreſſa es. Raban Gamaliel, & R. Elieſer dicunt. Erit fide digna. Et R. Jehoſua dicit; non habemus fidem eju: dicto; ſed erit præſumtio, quod a viro compreſſa fuerit, niſi probationem attulerit verbis ſuis.

VIII. Si viderint illam colloquentem cum aliquo in platea; & dixerit; quiſnam homo ille eſt? *Et illa dixerit*. Sacerdos eſt. Raban Gamaliel, & Rabi Elieſer dicunt: Erit fide digna. Et Rabi Jehoſua dicit: Ejus dicto fidem non habemus; ſed præſumtio erit, quod compreſſa fuerit a Nethinæo, & a ſpurio, donec attulerit probationem verbis ſuis.

IX. Si imprægnata fuerit, eique dixerint: Quinam eſt, a quo es imprægnato? *Si dixerit;* A viro N. qui eſt ſacerdos. Raban Gamaliel, & R. Elieſer dicit: Erit fide digna. R. Jehoſua dicit. Ejus dicto fidem non habemus, ſed præſumtio erit, quod imprægnata fuerit a Nethinæo, & ſpurio, niſi attulerit probationem verbis ſuis.

X. Dixit R. Joſe. Narratur quod parvula deſcenderit ad hauriendum aquam ex fonte, & compreſſa fuerit. Dicit R. Jochanan ben Nuri; Si major pars incolarum

נורי אם רוב העיר משיאין לכהונה הרי זו תינשא לכהונה.

סליק פירקא.

הלכה א' בתולה נישאת ביום הרביעי וכו'. בר קפרא אמר מפני שכתיב בם ברכה והלא אין כתיב ברכה אלא בחמישי ובשישי בלבד חמישי בעופו' ובדגי' בשישי באדם וחוה אמר ר' יוסי טעמא דבר קפרא רביעי אור חמישי חמישי אור שישי והלא כתיב ברכה בשביע אין כתיב ברכה בבריות אלא ביום מפני שז' כתיב ברכה בבריות הא אילו הוה כתיב בכה בבריות היתה נישאת בשבת לא כן תני לא יבעול אדם בעילה בתחילה בשבת מפני שהוא עושה חבור' לא באחרי' מפני שאחרי' מתירין כלום אחרי' מתירין לא בשכם שעד שלא כנס אינו זכאי לא במציתה ולא במעשה ידיה ולא בהפר נדריה משכנס זכאי במציאתה ובמעשה ידיה ובהפר נדריה אם אומר את כן נמצאתה כקונה קניין בשבת אמר ר' מנא הדא אמרה אילין דכנסין ארמלן צריך לכונסה מבעוד יום שלא יהא כקונה קניין בשבת ר' לעזר מייתי לה טעם דמתני שאם היה לו טענת בתולים היה משכים לבית דין מתנית' מסייעא לר' לעזר מן הסכנה והילך נהגו לשאת בשלישי ולא מיחו בידן חכמי' בשיני אין שומעין לו ואם מפני האונס מותר מהו מפני האונס מפני הכשפים מה בין שני לשלישי לא דומה משתהא יום אחר למשתהא שני ימים משתהא שני ימים שלא יערב עליו המקח ויערב עליו המקח לית יכול דאמר ר' אילא בשם רבי אלעזר מצא הפתח פתוח אסור לקיימה משום ספק סוטה וחש לומר שמא אנוסה היא קול יוצא לאנוסה ואפילו תחוש לה משום אנוסה לא ספק אחד ספק אנוסה ספק פתוחה מדבר תורה להחמיר אמר ר' יוסי ואפילו תחוש לה משום אנוסה שתי ספיקות ספק אנוסה ספק פתוחה ספק משנתארס' ספק עד שלא תארס שתי ספיקות

larum civitatis nubant cum sacerdotio; hæc etiam nubet cum sacerdotio.

Finis Capitis.

Constitutio I. Virgo nubit die quarto &c. Bar Chaphra dicit: Quia in iis scripta est benedictio. Atqui non scripta est benedictio nisi in quinto & in sexto dumtaxat. In quinto de avibus & piscibus: In sexto de Adam & Eva. Dicit R. Jose. Ratio bar Chaphra est, quod quartus sit lux quinti; quintus sit lux sexti; Atqui scripta est benedictio in septimo. At non scripta est benedictio in creatione nisi in die; eo quod non scripta sit benedictio in creatione; si scripta esset benedictio in creatione, nubere deberet in sabbatho; Non ita extat traditio. Non concumbet homo cum ea in principio in Sabbatho, eo quod faciat plagam; at in reliquis diebus, quia reliqui sunt permissi; num reliqui permissi sunt? postquam duxerit; antequam ducat, non habet jus in iis, quæ illa invenerit, neque in opere manuum suarum, neque in solutione suorum votorum; Si ita dicas, deprehendetur, quod acquisierit acquisitionem in Sabbatho. Dicit R. Mena; dicitur de illis, qui reducunt suam viduam, interdiu reducendam esse, ne ipse acquisitionem acquirat in Sabbatho. R. Eliezer adducit rationem ex eo quod dicitur in Misna: Ut si quæstio illi esset de virginitate, mature veniat in Synhedrium. Misna favet τῷ R. Eliezer a periculo & ulterius; Consueverunt nubere in tertio; at eos non impedierunt sapientes; in secundo, ei non auscultant; si propter violentiam, licitum est. Quid significat propter violentiam? Propter maleficos. Quodnam est discrimen inter secundum & tertium? Non est simile convivium diei unius convivio duorum dierum. Non placuerit illi emtio; quod illi placuerit emtio; non potest dici, quod dicit Rabi Ela nomine R. Eliezer; si inveniat portam apertam; vetitum est eam retinere propter dubium mulieris adulterii suspectæ: Et dicendum est; fortasse oppressa fuit. Si fama percrebuerit, quod fuerit compressa: Vel si fuerit cura propter ejus compresionem; non erit dubium post dubium: In convivio duorum dierum, intelligitur, quando dubium apertionis est ex verbis legis ad aggravandum. Dicit Rabi Jose: Vel si fuerit de ea cura propter compressionem; Duo dubia, dubium compressionis, dubium apertionis, dubium postquam fuerit desponsata, dubium priusquam fuerit desponsata, duo dubia ex ver-

מדבר תורה להקל קידשה בחופה לית ליה
באילין קנסייא אמרין ר' מתניה עבד לברתיה
כן על דעתיה דרבי לעזר במקום שבתי דינין
יושבין בכל יום תינשא בכל יום ובמקום שאין
בתי דינין יושבין בכל יום לא תינשא כל עיקר
שלא לעקור זמנו של רביעי ויעקור זמנו של
רביעי אף הוא אית לה כהדא דתני בר קפרא
בר קפרא אמ' מפני שכתוב בהן ברכה
ותינשא בראשון יושבי' לבית דין בשני אית
דבעי מימר שלא לעקור זמנו של רביעי ואית
דבעי מימר כהדא דתני בר קפרא דבר קפרא
אמ' מפני שכתוב בהן ברכה שוין שאינה
נישאת לא בערב שבת ולא במוצאי שבת לא
בערב שבת מפני כבוד שבת ולא במוצאי
שבת חברייא אומרין מפני הטורח רבי יוסי
אומר מפני כבוד שבת מתניתא מסייעא
לחברייא מפני מה אמרו בתולה נישאת ביום
הרביעי כדי שיהא אדם מתקין צרכיו ג'
ימים זה אחר זה ר' בא בר כהן אמ' קומי
ר' יוסי ר' אחא בשם ר' יעקב בר אידי אסור
לאדם לישא אשה בערב שבת הדא דאת
אמר לעשות סעודת אירוסין הא לארוס יארס
שמואל אמ' אפילו בתשעה באב יארס שלא
יקדמנו אחר מחלפא שיטתא דשמואל תמן
הוא אמר אלהים מושיב יחידים ביתה וגו'.
במאונים לעלות המה מהבל יחד ובההוא
אמר אכין אלא שלא יקדמנו אחר בתפילה
ואף על פי כן לא קיימה רבי חזקיה רב
חייה בשם רבי אבהו אמ' אסור לדון דיני
ממונות בערב שבת והא מתניתא פליג' לפיכך
אין דנין לא בערב שבת ולא בערב יום טוב
דיני נפשות הא דיני ממונות דנין ותני רבי
חייה כן דנין דיני ממונות בערב שבת אבל
לא דיני נפשות כאן להלכה כאן לדבר תורה
רבי יונה בשם רבי קריספא בוגרת כחבית
פתוחה היא הדא דאת אמר שלא להפסידה
מכתובתה אבל לקיימה אינו רשאי משו' ספק
סוטה ואתייא ביי דרבי חנינא דר' חנינא
אמר מעשה באשה אחת שלא נמצאו לה
בתולים ובא מעשה לפני רבי אמר לה איכן
הן אמרה ליה מעלותיו של בית אבא היו

verbis legis ad allevandum. Si fuerit desponsata, duo dubia ex verbis legis ad allevandum. Si fuerit desponsata in thalamo; non erit illi mulcta. Dixerunt R. Mathania sic fecit in filia sua. Ex mente R. Eliezer; Ubi Synhedria singulis diebus solent considere licet cunctis diebus nubere; At ubi Synhedria non solent omnibus diebus considere; nullo modo nubet; ne destruat tempus diei quarti; at destruatur tempus diei quarti; Hoc consentit cum eo quod docet bar Caphra; Bar Caphra dicit. Quia in iis scripta est benedictio; Et nubet in primo, ut mature veniat in Synhedrium in secundo. Dicendum est, ne destruatur tempus quarti. Et dicendum est illud quod docet bar Caphra; Etenim bar Caphra dicit: Quia in illis scripta est benedictio. Conveniunt, quod non liceat nubere in vespera Sabbathi, neque in exitu Sabbathi. Non in vespera Sabbathi propter honorem Sabbathi; neque in exitu Sabbathi; Socii dicunt propter laborem. Rabi Jose dicit propter honorem Sabbathi. Misna favet sociis: Qua de causa dixerunt, quod virgo nubat die quarto? Ut homo præparet quæ sibi sint necessaria tribus diebus altero post alterum. R. Ba bar Choen dixit coram R. Jose, R. Acha nomine R. Jacob bar Iddi; vetitum est homini ducere uxorem in vespera Sabbathi; Quod dicis, intelligitur quando faciat convivium sponsalium; at si ad desponsandum, poterit desponsare. Samuel dicit: Vel die nono Ab poterit desponsare, ne alter antevertat. Diversa est sententia Samuel. Etenim ibi dicit: *Deus qui inhabitare facit unicos in domo &c. Ut decipiat ipsi de vanitate & in idipsum &c.* Et ibi ita dicit? At ea ratione, ne alius antevertat in conjunctione: Vel si ita sit non confirmatur: R. Ezechia, R. Chijah nomine R. Abau dicit: Vetitum est judicare judicia pecuniaria in vespera Sabbathi; At Misna contraria est. Idcirco non judicant neque in vespera Sabbathi, neque in vespera diei festi judicia capitalia; at judicia pecuniaria judicant. Atqui ita docet R. Chijah; judicant judicia pecuniaria in vespera Sabbathi, at non judicia capitalia. Hic juxta constitutionem, & ibi juxta verba legis. R. Josua nomine R. Charsipha. Adulta est sicut dolium apertum. Quod dicis intelligitur; Ne amittat dotem: At ut eam retineat, illi non licet, propter dubium mulieris adulterii suspectæ juxta mentem R. Chanina; etenim R. Chanina dicit. Narratur de quadam fœmina, in qua non fuerunt inventæ virginitates; & allatum fuit factum coram Rabi; Dixit illi? Ubinam sunt?

גבוהין ונשרו והאמינה רבי הרא דתימר שלא להפסידה מכתובתה אבל לקיימה אינו רשאי משום ספק סוטה ואתייא כיי דתנינן תמן בתולה ואלמנה גרושה וחלוצה מן האירוסין כתובתן מאתים ויש להן טענת בתולים הדא דאת אמר בכתובת מנה מאתים אבל לקיימה אינו רשאי משום ספק סוטה ואתייא כיי דתנינן תמן האוכל אצל חמיו ביהודה שלא בעדי׳ אינו יכול לטעון טענת בתולים מפני שהוא מתייחד עמה הדא דמר לכתובת מנה מאתי׳ אבל לקיימה אינו רשאי מפני ספק סוטה ותייא כיי דתנינן הנושא בת האשה ולא מצא לה בתולים והיא אומרת משאירסתני נאנסתי נסתחפה שדך והוא אומר לא כי לא עד שלא אירשתיך והיה מקחו מקח טעות הדא דמר לכתובת מנה מאתים אבל לקימה אינו רשאי משו׳ ספק סוטה ותייא כיי דתנינן תמן היא אומרת מוכה עץ אני והוא אומר לא כי אלא דרוסת איש את הדא דתימר בכתובת מנה מאתי׳ אבל לקיימה אינו רשאי משום ספק סוטה וכולהן מן ההיא דאמר רבי הילא בשם רבי אלעזר מצא הפתח פתוח אסור לקיימה משו׳ ספק סוטה על דעתיה דרבי לעזר בוגרת אימתי היא נישאת בתולה מן הנישואין איתי היא נישאת מוכת עץ כרבי מאיר אימתי היא נישאת נישמעינה מן הדא אם יש עדים שיצאת בהינומא ולא אדכר רביעי הדא אמרה דלית רביעי כלום ואלמנה ביום החמשי שאם או׳ את לו באחר מכל׳ ימות השנה אף הוא משכים ויוצא למלאכתו מתוך שאת אומר לו בחמישי בשבת אף הוא שמח עמה חמישי שישי ושביעי משה התקין שבעת ימי המשתה ושבעת ימי האבל ולא התקין לאלמנה כלום אף על גב דתימר לא התקין לאלמנה כלום טעונה ברכה מבועז דכתיב ויקח בועז עשרה אנשים מזקני העיר ויאמר שבו פה וישבו אמר רבי

sunt? Respondit illi. Gradus domus mei patris sunt alti, & exciderunt: Et ei fidem habuit Rabi. Quod dicis intelligitur, ne amittat dotem; at ut eam retineat, ei non licet propter dubium mulieres adulterii suspectæ. Et deciditur juxta illud, quod ibi legimus. Virginis, & viduæ repudiatæ, & quæ calceum exuit, dos erit juxta numerum ducentarum zuzarum; Et in iis est quæstio de virginitatibus; quod dicis intelligitur de dote ducentarum zuzarum; at ut eam retineat, non licet propter dubium mulieris adulterii suspectæ. Et deciditur juxta illud, quod ibi legimus: Qui comederit apud socerum suum in Judæa sine testibus, non poterit movere quæstionem de virginitatibus, quia segregatus est cum ea. Quod dicis, intelligitur de dote ducentum zuzarum; at ut eum retineat non licet, propter dubium mulieris adulterii suspectæ. Et concluditur juxta illud, quod legimus. Si quis ducat uxorem, & in ea non inveniat virginitates, & ipsa dicat: postquam mihi despondisti, compressa sum, & inundatus est ager tuus: Et ille dicat: Non ita est; sed priusquam te desponsaverim, acceptio mea erat acceptio erronea. Quod dicis intelligitur de dote ducentarum zuzarum; at ut eam retineat, non licet propter dubium mulieris adulterii suspectæ. Et concluditur juxta illud quod ibi legimus: Si dicat: vulnerata sum ligno. Et ille dicet: Non ita est; sed compressa a viro tu es. Quod dicis, intelligitur de dote ducentarum zuzarum; at ut eam retineat, non licet propter dubium mulieris adulterii suspectæ. Et hæc omnia probantur ex eo quod dicit R. Ela nomine R. Eliescr. Si inveniat portam apertam; vetitum est eam retinere propter dubium mulieris adulterii suspectæ. Ex mente R. Eliescr: Adulta quando nubit? Virgo ex nuptiis, quando nubit? Vulnerata ligno juxta mentem R. Meir quando nubit? Hinc probatur; si fuerint testes quod exierit in somno; at non memoratur quartus; Quod dicis, intelligitur, quod nullo modo sit quartus. Et vidua in die quinto; Quod si dicas in aliquo ex omnibus anni diebus, ipse quoque mature surgat, ut egrediatur ad opus suum. Quoniam tu dicis die quinto hebdomadæ, ipse quoque lætabitur cum ea die quinto, sexto, & septimo. Mose constituit septiduum symposii, & septiduum convivii; At nihil constituit pro vidua. Vel si dicas, quod nihil constituerit pro vidua, quod obligetur ad benedictionem probatur ea Boaz; Scriptum est enim: *Et assumsit Boaz decem viros de senioribus*

אלכסנדרי מיכן שאין קטן רשאי לישב עד
שיאמר לו הגדול שב אמר רבי פינחס מיכן
לבית הזה שהן ממנין זקנים בבתי משתיות
שלהן אמר רבי לעזר בי ר׳ יוסי מיכן לברכת
חתנים שהיא בעשרה אמר רבי יודה בר
פזי ולא סוף דבר בחור לבתולה אלא אפילו
אלמון לאלמנה מבועז שהיה אלמון ורות
היתה אלמנה וכתיב ותהום כל העיר עליהם
ואיפשר כן גל קרתא מתבהלה בגין נעמי על
עליבתא אלא אשתו של בועז מתה באותו
היום עד כל עמא גאל חסרא נכנסה רות
עם נעמי ונמצא זו יוצאת וזו נכנסת תני
אומרי׳ ברבת חתגים כל שבעה אמר ליה רבי
יוסי והא תני רבי חייה אומרי׳ ברכת אבלים
כל שבעה אית לך מימר מפקין מיתא כל
שבעה מאי כרון מה כאן מנחם עמו אף
כאז משמח עמו מה כאן מזכירין אף כאן
מזכורין תני אמר ר׳ יודה ביהודה בראשונה
היו מעמירין אותן שני שושבינין אחד משל
כלה ואחר משל חתן אף על פי כן לא היו
מעמידין אותן אלא בשעת נישואין ובגליל לא
חיו עושין כן ביהודה בראשונה היו מייחרין
החתן אצל הכלה שעה כרי שיהא לבו גס
בה ובגליל לא היו עושין כן ביהורה בראשונה
היו השושבינין מפשפשין במקום החתן
ובמקום הכלה ובגליל לא היו עושין כן
ביהודה בראשונה היו המושבינין ישינין במקום
חתן ובמקום כלה ובגליל לא היו עושין כן
כל שלא נהג כמנהג זה אינו יכול לטעון טענת
בתולי׳ תמן תנינן כל גפן יש בה יין ושאין
בה יין טרוקטי רבי ירמוה בעי מעתה אין
טענת בתולים כר׳ יודה אמר רבי יוסה כל
גרמא אמרה שיש טענת בתולי׳ כר׳ יודה
רתני אמר רבי יודה ביהודה בראשונה היו
מעמידין שני שושבינין אח׳ משל חתן ואחד
משל כלה אף על פי כן לא היו מעמידין
לא נושאין ובגליל לא היו עושין כן וגו׳.
ע׳ ישינין במקום חתן ובמקום כלה ובגליל
לא היו עושין כן מאי ברון עליה להביא
ראויה שהיא ממשפחת טרוקטי רבי ירמיה
סבר מימר מנהג יהודה בגליל אמר ליה רבי
יוסי וכי מנהג יהודה בגליל עדות תורה היא

bus civitatis; & illis dixit: Sedete quæso; & illi sederunt. Dicit R. Alexander; Hinc probatur; quod minorenni non liceat sedere; nisi quando illi dixerit majorennis; sede: Hinc probatur ex hac domo, quod numerentur seniores in conviviis. Dicit R. Eliefer discipulus R. Bon. Hinc probatur, quod benedictio sponsorum fiat in decem. Dicit R. Jehuda bar Pazi; Non erit rei finis: juvenis cum virgine; Immo etiam viduus cum vidua; probatur ex Boaz qui erat viduus; & Ruth, quæ erat vidua. Scriptum est enim. *Et tumultuavit universa civitas super eas.* At non est possibile, quod universa civitas tumultuaverit pro Noemi propter ejus afflictionem; At uxor Boaz mortua est eo die, & universus populus fecit misericordiam; ingressa est Ruth cum Noemi, & deprehensa est, quod illa fuerit egressa, & hæc ingressa. Traditio: Recitatur benedictio sponsorum toto septiduo. Dixit R. Jose: Atqui docet R. Chijah. Recitatur benedictio lugentium toto septiduo: Tibi dicendum est, quod proferant mortuum toto septiduo. Quid hactenus? Sicut ibi consolatur cum eo; ita pariter ibi lætabitur cum ea. Sicut ibi commemorant, ita pariter hoc loco commemorant. Traditio. Dicit R. Jehuda. In Judæa antiquitus constituebantur duo paranymphi, alter ex parte sponsæ, & alter ex parte sponsi; Licet ita se res habeat, tamen non constituebantur nisi pro tempore, quo nubebant; At non ita faciebant in Galilæa. In Judæa antiquitus segregabatur sponsus cum sponsa aliquo tempore, ut ille cum ea confideret; At in Galilæa non ita faciebant. In Judæa antiquitus paranymphi perscrutabantur in loco sponsi, & sponsæ; at in Galilæa non ita faciebant. In Judæa antiquitus paranymphi dormiebant in loco sponsi & sponsæ; in Galilæa non ita faciebant. Ubicunque hæc obtinet consuetudo, non obtinet quæstio de virginitatibus. Ibi legimus: In omni vite est vinum; & si in ea non fuerit vinum, est sterilis. R. Jeremia contendit, quod hinc non probetur quæstio de virginitatibus juxta mentem R. Jehuda. Dicit R. Jose: Omnis causa dicit, quod sit quæstio de virginitatibus juxta mentem R. Jehuda; etenim extat traditio. Dicit R. Jehuda: In Judæa antiquitus constituebantur duo paranymphi, alter ex parte sponsi, & alter ex parte sponsæ; Licet ita se res habeat, non constituebantur nisi nuptii; At in Galilæa non ita faciebant. Quid hactenus? Ut afferretur probatio, quod esset de familia Thorkethi, i. e. sterili. R. Jeremia dicendum putat; Consuetudo Judææ ob-

אלא מנהג יהודה ביהודה ומנהג גליל בגליל
מכיון דתימר אינה ערות תורה לא יעמד אלא
שלא יפרצו בנות ישר׳ בזימה אם בשביל
שלא יפרצו בנות ישרא בזימה אפילו מעמיד
לא יהא נאמן ר׳ יוסי בשם ר׳ אילא אין
אדם עשוי להוציא יציאותיו ולהוציא שם רע
על אשתו אם משום שאין אדם עשוי להוצי
יציאותיו ולהוציא שם רע על אשתו אפילו
אינו מעמיד יהא נאמן אמר רבי הילא מפני
חשד אחר מפני פרוץ אחר מה אנן קיימין
אם בשפישפש ומצ׳ הרי מצא אם בשלא
מצא הרי פישפש לא פישפש לא הבין אנן
קיימין בשלא פישפש ומצא היא אומרת דם
בתולים היא והוא אומר לא כי אלא דם
צפור היא הורע כוחו שלא נהג כמנהג זה
הדא דתימר שלא להפסידה מכתובתה אבל
לקיימה אינו רשאי משום ספק סוטה ותייא
כיי דתנינן תמן בתולה ואלמנה וגו׳. וכולהן
מן ההין דאמר רבי הילא בשם רבי לעזר
מצא פתח פתוח אסור לקיימה משום ספק
סוטא תני טענת בתולים כל מהן מעשה
באשה אחת שלא נמצא לה בתולים לא
בעין החרדל ובאת לפני רבי ישמעאל בי
רבי יוסי אמ׳ לה כמותך ירבו בישראל רבי
זכריה חתניה דרבי לוי מקללה באינשי ראויה
לסמייה סני נהורא חבריה אמ׳ מקנתר
לה אשה שרמיה מעוטין וולדיה מעוטין רבי
יוסי אמר מקלס לה כל אשה שרמיה מעוטין
אינה מצויה לטמא מטהרות.

הלכה ב׳ בתולה כתובתה מאתים ואלמנה
מנה וגו׳. חונה בשם שמול בשקל הקודש ר׳
בא בר בינא אמר מטבע יוצא מתניתא מסייעה
לרבי בא בר בינא וחמש סלעים של בן במנה
צירי שלשים של עבד חמשים של אונס ושל
מפתה מאה של מוצי׳ שם רע כולן בשקל
הקודש במנה צורי ולא תנא כתובת אשה
עמהן אמר רבי אבין כלום למדו מכתובת
אשה לא מאונס וממפתה מכיון דתנינן האונס
והמפתה כמאן דתנא כתובת אשה עמהן עד
כדון בתולה אמנה מאי אמר רבי חיננא דייה

obtinebat in Galilæa. Respondit illi R. Jose: Num consuetudo Judææ in Galilæa testimonium legis erat? At consuetudo Judææ in Judæa, & consuetudo Galilææ in Galilæa. Postquam dicis, quod testimonium legis non fuerit institutum, nisi de ea causa, ne rumperent filiæ Israel lorum; si dicatur, ne rumperent filiæ Israel lorum, vel qui consistat non erit fide dignus. R. Jose nomine R. Ela; Homo non factus est ad impendendam expensam suam, & ad infamandam uxorem suam; vel si ibi non consistat, erit fide dignus. Dicit R. Ela; propter suspicionem. Alter propter rupturam alterius. Quomodo nos explicabimus? Si de perscrutante, & inveniat; jam invenit; si de illo, qui non invenit, ecce perscrutator non erit perscrutator; at nos ita explicabimus; quando non fuerit perscrutatus, & invenerit. Illa dicet: Sanguis virginitatis est; & ille respondeat; minime; sed sanguis avis est: Deterior est ejus probatio, eo quod non egerit juxta hanc consuetudinem. Quod dicis, intelligitur, ut non amittat dotem; at ut eam retineat ei non licet propter dubium mulieris adulterii suspectæ. Et concluditur, quod ibi legimus. Virgo, & vidua &c. Et omnia probantur ex eo quod dicit R. Elah nomine R. Elieser; si inveniat portam apertam, illi non licet eam retinere propter dubium mulieris adulterii suspectæ. Traditio: Quæstio de virginitatibus quantulacumque. Narratur de quadam fœmina in qua non fuerunt juventæ virginitates nisi juxta quantitatem sinapis, & adducta fuit ad Ismael discipulum R. Jose; cui dixit: Tui similes multiplicentur in Israel. R. Zacharia gener R. Levi. Si maledicat homini videnti, & vocet cœcum, qui sit plenus luce. Dixit: Reprehendit. Si mulieris sanguines diminuantur, diminuuntur partus. R. Jose dicit: Eam collaudavit. Si mulieris sanguines diminuantur; non poterit immundare puritates.

Constitutio II. Virginis dos est ducentarum zuzarum, & viduæ mina &c. Huna nomine Samuel; in pondere sanctuarii; R. Ba bar Bina dicit. Moneta signata satisfacit debito. Misna favet τῷ R. Ba bar Bina; Et quinque sicli filii in Mina Tyria, triginta servi, quinquaginta oppressoris & seductoris, centum infamantis, omnes in pondere sanctuarii, & non docet dotem mulieris cum illis. Dicit R. Abin: Omnia percipimus ex dote mulieris, non autem ex oppressore, & seductore: Postquam legimus de oppressore, & de seductore juxta mentem illius qui docet de dote mulieris cum illis. Hactenus de virgine: Vidua. Quid

di-

לאלמנה שתיטול מחצית בתולה אמר רבי
חייה בר אדא אפילו ניתני כתובת אשה
עמהן לית כל אילין רבנין פליגין ר' חנניה
ורבי יונתן תריהון אמרין מטבע יוצא רבי
יהושע בן לוי אמר מטבע יוצא רבי יעקב
בר אחא רבי אימי ר' שמעון בן לקיש בשם
רבי יודן נשייא מטבע יוצא אמר רבי יוחנן
סלעים סבירניות מהגינות ירושלמיות אילין
אמרין בכן ואילין אמרין אכן אלא אף הוא
חזר וסבר דכוותהון ולית כל מילייא אכן אילין
אמרין אכן ובאילין אמרין אכן הא אף הו'
חזר ואמ' דכוותהון אתא עובדא קומי דרבי
חנינא באשה שהיתה כתובתה פחותה ממאתים
זוז ואמר תטול מה שכתב לה אמר לרבי
מנא שב וחתום אמר ליה אשוי שיטתך ובה
חתום לא ר' חייה דאמר בשם שמואל בשקל
הקודש ר' אבודמא רציפורי בשם רב יחונה
אשה שהיתה כתובתה פחותה ממאתים תשמין
כתובתה כדי שתיטול בשקל הקודש אמר בשם ר
חונה במקום שאין כותבין כתובה אבל במקום
שכותבין כתובה מה דו מפקא היא גובה אמר
רבי יוחנן ותני בן חרש שנשא פיקחת אין
לה עליו מזונות ולא כתובה ואם מתה הוא
יורשה שהיא רצתה לזוק לו נכסיה והוא לא
רוצה לזוק לה נכסיו פיקח שנשא חרשת
יש לה עליו מזונות וכתובה ואם מתה אינו
יורשה שהוא רוצה לזוק לה נכסיו והיא לא
רצתה לזוק לו נכסיה וחרשת יש לה קניין
ויש לה כתובה רבי ירמיה בשם רבי לעזר
תיחפר כשכנס פיקחת כנסה רבי יעקב בר
אחא בשם ר' לעזר שכנסה פיקחת ונתחרשה
מכל מקום לא פיקחת כנסה רבי יעקב בר
אחא בשם רבי לעזר תיפתר שהית' חרשת
ונתפקחה כנסה פיקחת ונתחרשה שלא תאמר
הואיל והיתה חרשת תחילה יש לה כתובה
לפום כן צריך למימר אין לה ר' יוסי לא ואמר
כן אלא אילו מי שבא על החרשת שמא
אין לה קנס וכל שאין לה קנס אין לה
כתובה א"ר יודן וכי בקנס הדבר תלוי הרי

dicit R. Chinna? Quod satis sit viduæ, ut accipiat dimidium virginitatis: Dicit R. Chijah bar Ada; vel si doceat de dote mulieris cum illis; isti omnes sapientes non dissentiunt. R. Chananjah, & Rabi Jonathan, ambo dicunt, quod moneta signata debito satisfaciat. R. Jehosua ben Levi dicit: Moneta signata satisfacit debito. R. Jacob bar Acha, R. Amme, R. Simeon ben Lakisch nomine R. Jodan principis; moneta signata satisfacit debito. Dicit R. Jochanan; Sicli effigiati, & circinati, & Hierosolymitani; Illi ita dicunt, & isti ita dicunt. Ipse quoque postquam pœnituit, consentit cum illis; at omnes non ita sentiunt; Illi ita dicunt, & isti ita dicunt, ipse quoque postquam pœnituit, consentit cum illis. Allatum fuit factum coram R. Chanina de muliere, cujus dos minor erat ducentis zuzis, & dixit; Accipiat, quod sibi in ea scriptum est. Dixit ראי R. Mena: Sede & obsigna: Dixit illi. Æquipara sententiam tuam & obsignat. Non ita sentit R. Chijah, qui dicit nomine Samuel in pondere Sanctuarii. Rabi Abdama Tsipporiensis nomine R. Jechuna ex eo. Si dos mulieris minor fuerit ducentis zuzis, applicabant ejus dotem, ut accipiat in pondere sanctuarii. Dicit nomine R. Huna, in loco, ubi non scribunt dotem; at in loco ubi scribunt dotem; quod poterit educere, ipsa exiget. Dicit R. Jochanan; Atqui ita se habet traditio: Si surdus nubat audienti; non poterit ex eo exigere neque alimentum, neque dotem; & si ipsa moriatur, ipse hæreditabit, quia ejus voluntas fuit, ut illi obligaret suas facultates. Si audiens nubat surdæ; illa poterit ex eo exigere alimentum & dotem; & si illa moriatur, ipse non hæreditabit; quia ipse voluit illi obligare suas facultates, at illa noluit illi obligare suas facultates. Surdæ est acquisitio, & est illi quoque dos. R. Jeremia nomine R. Eliesser; posset explicari, quod quando sit ingressa, audiens ingressa sit: R. Jacob bar Acha nomine R. Eliesser; quod ingressa sit audiens, & surda facta sit. Omnimode quod audiens non sit ingressa. R. Jacob bar Acha nomine R. Eliesser: Poterit explicari, quod fuerit surda, & audiens facta sit. Si ingrediatur audiens, & surda fiat; Ne dicas; quoniam surda fuit ab initio, erit illi dos. Idcirco dicendum est; illi non erit. R. Jose non ita dicit, sed hoc dicit; Siquis concumbat cum surda, fortasse illi non erit mulcta. Et cui non est mulcta, ne dos quidem erit. Dicit R. Jodan: Num a mulcta res pendet? Ecce adultæ non est mulcta, tamen est illi dos ducentarum zuzarum. Ecce virgini ex

בוגרת אין לה קנס וכתובת' מאתי' הרי בתולה הן הנישואין יש לה קנס וכתובתה מנה חרש או שוטה שכנסו פיקחת אע״פ שחזר החרש ונתפקח׳ שוטה ונשתפח אין לה כתובה רצה לקיימה כתובתה מנה ר' לעזר בשם ר' חנינה והוא שבא עליה השנתפקח ומשנשתפח אבל אם לא בא עליה משנתפקח ומשנשתפח אפילו כתובת מנה אין לה פחותות מבנורת שלש שנים ויום אחר רבי יוסי בשם רבי חייה בר ישי רבי יונה רב חייה בר אשי בשם רב למה זו דומה לעושה נוטא כבשר וחוזר ומתמלא תני רבי חייה לעובר את העין וחוזרת וצוללת אמר ר' יוסי מתניתא אמרה כן פחותות מיכן כנותן אצבע בעין או׳ אבון אקרא לאלהי עליון לאל גומ' עלי בת שלש שני' ויום אחד ונמלכין ב״ד לעוברו הבתולין חזורין ואם לאו אין הבתולין חוזרין.

הלכה ג' הגדול שבא על הקטנה וגו'. אי זהו קטן ואי זו היא קטנה משום רבי יהודה בן חפרא אמרו קטן פחות מבן תשע שנים ויום אחר וקטנה פחותה מבת שלשה שנים ויום אחד ניתא גדול שבא על הקטנה הבתולין חוזרין קטן שבא על הקטנה הבתולין חוזרין קטן שבא על הגרולה אין הבתולין חוזרין אמ' רבי אבין תיפתר שבא עליה שלא כררכה אמר רבי יוסי בר' אבין ואפילו תימא בכדרכה קטן ביאתו ביאה אבל אין בו כח ליגע בסימנין ותני כן מעשה שעיברה ובתוליה קיימין מיתבין לר' מאיר בתולין אין כאן ותימר כתובה מאתים אמר לון וכי בבתולין הרבר תלוי הרי בוגרת אין לה בתולים וכתובתה מאתים הרי בתולה מן הנישואין יש לה בתוליהן וכתובחה מנה מאי כרון בוגרת לא בטל חינה בתוליה הן הנישואין בטל חינה מה פליגין במוכ' עץ דר״מ אמ' לא בטל חונה ורבנין אמרין בטל חינה מה פלוגין בתולה הנבעלת מן הקטן וממי שאינו איש בשירה

ex nuptiis est mulcta, & dos minæ. Si surdus & stultus introducant audientem & prudentem; Vel si surdus fiat audiens, & stultus prudens, non erit illi dos. Si velit, licebit confirmare dotem minæ; R. Eliezer nomine R. Chanina: Si concumbat cum ea, postquam ipse, & illa audientes facti sint; at si non concumbat cum ea, postquam ipse, & illa audientes facti sint, vel dos minæ illi non erit. Si fuerint minorennes infra duos annos & unum diem; R. Jose nomine R. Chijah bar Asse nomine Rab. Hoc cuinam simile est? Foveæ in carne, quæ iterum impleatur. Docet R. Chijah. Simile est conturbationi oculi, qui iterum clarescit. Dicit R. Jose: Misna ita dicit: Si infra hanc ætatem minores sint, similes sunt illi, qui indit digitum in oculum. Dicit R. Abon. *Clamabo ad Dominum altissimum Deum qui benefecit mihi*. Si fuerit trium annorum, & diei unius, consuluit synhedrium, si præterierint, quod ejus virginitates instaurentur, si minus virginitates non instaurantur.

Constitutio III. Si majorennis concumbat cum minorenni &c. Quinam est minorennis, & quænam est minorennis? Nomine Rabi Jehuda ben Caphra dixerunt; Minorennis dicitur, qui fuerit infra novem annos, & diem unum; minorennis, quæ fuerit infra tres annos & diem unum: Concedatur; Si majorennis concumbat cum minorenni; quod ejus virginitates instaurentur; Si minorennis concumbat cum minorenni, quod ejus virginitates instaurentur. Si minorennis concumbat cum majorenni, quod ejus virginitates non instaurentur. Dicit Rabi Abin. Potest expondi, si præter consuetudinem cum ea concumbat. Dicit Rabi Jose bar R. Abin; vel si dicas juxta consuetudinem, concubitus minorennis est concubitus; At si in eo non fuerit vis, ut cædat signa. Atqui ita extat traditio. Narratur de muliere quæ fuerit impraegnata, & quod ejus virginitates conservatæ fuerint. Responderunt ר״מ R. Meir. De virginitatibus hic non agitur; Et tu dicis; dos erit ducentarum zuzarum. Respondit illis. Num a virginitatibus res pendet? Ecce in adulta non agitur de virginitatibus, tamen ejus dos erit ducentarum zuzarum; Ecce virgini ex nuptiis erunt ejus virginitates, & dos minæ. Quid hactenus? Adulta non abolet gratiam. Virgo ex nuptiis abolet gratiam; In quo dissentiunt? In ea quæ fuerit vulnerata ligno. R. Meir dicit; non abolet gratiam; & sapientes dicunt; abolet gratiam. In quo dissentiunt? In virgine compressa a minorenni, & de illo qui non sit vir, quod sit

le.

לכהונה תני רבי חלפתא בר שאול כשירה
אפי' לכהן גדול רבי ירמיה ור' אמי מקשי
מה בינה לבין הנבעלת באצבע אילו הנבעלת
באבצע שמה אינה פסולה לכהונ. א״ר חגיה
תיפתר שבא עליה שלא כדרכה בעא רבי
חגיי מיהדר ביה א״ל ר' אבא לא תהדור
בך ולמה בעא רבי חגיי מיהדר ביה מן
הדין דכתיב והוא אשה בבתוליה יקח עד
שתהא בתולה משני צדדיה ודכוותה בתולה
ואיש לא ידעה בתולה מכדרכה ואיש לא
ידעה שלא כדרכה אמר רבי יצחק בן אלעזר
אפילו בידיה לא תבע בה שנאמר כי לא
ינוח שבט הרשע על גורל הצדיקים מה עבד
לה רבי חגיי עד שלא יחזור בו פתר לה
בהערייה ולמה לית רב יוסף פתר ליה בערייה
א״ר מנא דהיא צריכה לה רבי יוסי בעא
הערייה בזכור מהו הערייה בבהמה מהו כד
שמע ר' ירמיה הדא דר' חגיי אמר לא על
הדא ר' אמי מקשי.

הלכה ד' בתולה ואלמנה גרושה מן הנישואין
וכו'. אי זו היא בתולה מן הנישואין א״ר יוחנן
כל שנכנסה לחופה ועידיה מעידין אותה שלא
נבעלה אמר ר' יוסי הדא אמרה נשא אשה
בחזקת בתולה ונמצאת בעולה אין זה מקח
טעות להפסידה מכתובת מנה נשא אשה
בחזקת שלא זינתה ונמצא' שזינתה אין זה
מקח טעות להפסידה מכתובת מנה ר' לעזר
של הבא על שפחה משוחררת מהו נישמעינה
מן הדא יכול הבא על שפחה ארמית יהא
חייב תלמוד לומר מהר ימהרנה לו לאשה
את שיש לו הוייה בה יצא שפחה או מי
שאין לו הוייה בה מפני שאין לו בה הוויה
הא אם יש לו הוייה בה יש לה קנס וכל
שיש לה קנס יש לה כתובה א״ר יודן וכי
בקנס הדבר תלוי הרי בוגרת אין לה קנס
וכתובתה מאתים הרי בתולה מן הנישואין
יש לה קנס וכתוכתה מנה אמר רבי זעירה
קומי ר' מנא תיפתר בשנתגיירו או שנשתחררו
פתוחות מבנות שלש שנים ויום אחד אמר
ליה אם כשנתגיירו או שנשתחררו פתוחות
מבנות שלש שנים ויום אחד כישראל הן
כומה ואיילונית יש להן טענת בתולין סומכוס

legitima sacerdotio. Docet R. Chalphta bar Saul. Erit legitima vel summo sacerdoti. R. Jeremia & R. Amme opponunt. Quodnam est discrimen inter illam, & inter compressam digito? Si fuerit compressa digito, fortasse non erit illegitima sacerdotio. Dicit R. Haggæus: Poterit exponi, quod cum ea concubuerit præter consuetudinem: Voluit R. Haggæus illi respondere. Respondit Rabi Aba: Tibi non respondebo: Et cur voluit R. Haggæus illi respondere? Ex eo quod scriptum est. *Et ipse uxorem in virginitatibus suis accipiet*. Donec ex utroque latere sit virgo. Et similiter. *Virginem, & vir non cognoverit eam; Virginem* juxta ejus consuetudinem: *Et vir non cognoverit eam*; præter ejus consuetudinem. Dicit R. Isaach ben Eliefer; Vel manu sua non inquiret; Dictum est enim. *Qui non relinquet virgam peccatoris super sortem justorum*. Quomodo explicat R. Haggæus? Donec non repetat; Explicat in denudatione sua. Et cur R. Joseph non exponit in denudatione sua? Dicit R. Mena, quia est illi necesse. R. Jose quæsivit: Si denudatio fiat in masculo, quid erit? Si denudatio fiat in bestia, quid erit? Quando hoc audivit R. Jeremia; Contra id, quod dicit R. Haggæus, R. Meir non opposuit.

Constitutio IV. Virgo, & vidua repudiata ex nuptiis &c. Quænam est virgo ex nuptiis? Dicit R. Jochanan. Est illa, quæ sit ingressa in thalamum, cujus testes testentur, quod non fuerit compressa. Dicit R. Jose: Hoc dicit. Si quis ducat uxorem cum præsumtione, quod sit virgo, & deprehendatur compressa; hæc non est acceptio erronea, ut amittat dotem minæ; Si ducat uxorem cum præsumtione; quod non sit scortata, & deprehendatur quod fuerit scortata; hæc non est acceptio erronea, ut amittat dotem minæ: R. Eliefer quæsivit; Si concumbat cum serva libertate donata, quid erit? Hinc intelligitur. Crederem, si concumbat cum serva Aramæa quod teneatur? Idcirco dictum est: *Dotando dotabit eam in uxorem*. Eam in qua sit essentia; Excluditur ancilla, aut illa in qua non sit essentia; eo quod in ea non sit essentia; Si in ea fuerit essentia, erit illi mulcta; & cui est mulcta, erit quoque dos. Dicit R. Jodan. Num a mulcta res pendet? Ecce adultæ non est mulcta, tamen est illi dos ducentarum zuzarum. Ecce virgini ex nuptiis est mulcta, & est dos minæ. Dixit R. Zehira coram R. Mena: Potest exponi de illis quæ proselytæ factæ sint, aut de illis, quæ libertate donatæ sint infra tres annos & diem unum, quæ ut Israelitides reputantur; Cææ & sterilis

אומר משם רבי מאיר סומה אין לה טענת בתולים ומה טעמא דרבי מאיר אני אומר מצא ואיבד מה טעמא דרבנן יבולה היא לתופשו מה עבד לה רבי מאיר יכול הוא לדחותן ברוק תני טענת בתולים עד שלשים יום דברי רבי מאיר וחכמים אומרים מיד מה אנן קיימין אם בשבעל מיד אם בשלא בעל אפילו לאחר מיכן עד כמה כמה אלא כן אנן קיימין בסתם ר׳ מאיר אומר חזקה אדם מעמיד עצמו שלשים יום ורבי אמר אפילו יום אחד אין אדם מעמיד את עצמו ר׳ ירמיה בעא מהו שיהא נאמן לומר על דרבי מאיר העמדתי עצמי שלשים יום כדי לעשות את הוולד שתוקי נישמעינה מן הדא היבמה שאמרה בתוך שלשי׳ יום לא נבעלתי כופין אותו שיחלוץ לה לאחר שלשים יום מבקשין ממנו שיחלץ לה ואמר רבי לעזר דרבי מאיר היא ואמר רבי לעזר לא שנו לא אצלה הא אצל צרתה לא כמה דתימר תמן לא הכל ממנה לחוב לצרתה וכא לא הכל ממנה לחוב לבנה׳.

הלכה ה׳ האוכל אצל המיו וגו׳. בראשונה גזרו שמד ביהודה שכן מסורת להם מאבותם שיהודה הרג את עשו דכתיב ידך בעורף אויביך והיו הולכין ומשעבדין בהן ואונסין את בנותיהן וגזרו שיהא איסטרטיוס בועל תחילה התקינו שיהא בעלה בא עליה עודה בבית אביה שמתוך שהיא יודעת שאימת בעלה עליה עוד היא נגררת מכל מקום אין סופה להיבעל מאיסטרטיוס אנוסה הוא ואנוסה מותרת לביתה כהנות מה היו עושות מטמינות היו ויטמינו אף בנות ישראל קול יוצא ומלכותא שמעה ואילין ואילין מתערבבין מה סימן היה להן קול מגרוס בעיר משתה שם משתה שם אור הנר בברורחיל שבוע בן שבוע בן אף על פי שבטל השמד השנהג לא בטל כלתו של רבי הושעיה נבנסה מעוברת חני ולאלמנה מאתים תני אחר אלמנת ישראל ואחד אלמנת כהנים כסדר הזה אמר רבי יוסי מסתברא בת כהן לישראל תגבה ששבטה גובה בת ישראל לכהן לא תגבה לא מסתייה דסליקא לגהונתא לא דתימר

rilis est quæstio de virginitatibus. Simmachus dicit nomine R. Meir: In cæca non est quæstio de virginitatibus. Quænam est ratio R. Meir? Ego dico inventionem & amissionem. Quænam est ratio sapientum? Poterit comprehendere. Quomodo explicat R. Meir? Poterit expelli suffusio. Traditio. Quæstio de virginitatibus usque ad triginta dies. Verba R. Meir. Et sapientes dicunt; statim. Quomodo nos legimus? Si quando concumbat, quæstio fiat statim; Si non concumbat; vel post tempus quantulumcunque. At nos ita explicamus, simpliciter; R. Meir dicit: Præsumtio; est quod homo possit se continere. R. Jeremia quæsivit. Num erit fide dignus dicendo juxta mentem R. Meir. Continui meipsum triginta dies, ut fieret, ut natus esset Schetuchi. Hinc intelligitur; Si fratria dicat, intra triginta dies non fui inita. Cogunt ipsum, ut discalceetur: Post triginta dies ab eo petunt, ut ipsa eum excalceet. Et dicit R. Eliezer; Non agimus nisi de separatione illius, at non de separatione æmulæ. Sicut tu ibi dicis: Non omnes conveniunt, ut obligetur æmulæ; Et hic non omnes conveniunt, quod obligetur filio suo.

Constitutio V. Qui comedit apud socerum suum &c. In principio decreverunt excidium in Judæa, eo quod sibi traditum esset patribus, quod Juda occiderit Esau; Scriptum est enim. *Et manus tua in cervice hostium tuorum.* Et illi venientes redegerunt eos in servitutem, & compresserunt eorum filias, & decreverunt ut miles in principio posset concumbere; Et statuerunt, ut cum ea concumbere posset, cum adhuc esset in domo patris sui, ut agnoscat, quod timor mariti adhuc sit super eam. Omnino obseret. Non erit finis, ut comprimatur a milite; Oppressa est, & oppressa est licita domui suæ. De sacerdotibus fœminis quid faciunt? Abscondebantur; & abscondebant etiam Israelitidas: Vox exiit, & regnum eam audiit: Tam illi quam isti commiscebantur. Quodnam signum illis erat? Vox coqui in civitate; ibi erat convivium, ibi erat convivium: Lumen lucernæ in Baruchil, hebdomada filii, hebdomada filii: Vel si fuerit abolitum decretum, at consuetudo non fuit abolita. Sponsa R. Osajah introducta fuit gravida. Atqui extat traditio: Et viduæ dos erit ducentarum zuzarum. Traditio: Tam vidua Israelitæ, quam vidua sacerdotum juxta hunc ordinem. Dicit R. Jose: Probabile est, quod filia sacerdotis nupta Israelitæ exigat, eo quod ejus tribus exigat; Israelitis nupta sacerdoti non exiget; satis est illi, ut adscendat ad sacerdotium; nisi dicas quod

exi-

חנכה אמר רבי מנא לא מסתברא דלא
חליפין בת ישראל לכהן חנכה דסליקה
לכהונתא ובת כהן לא חנכה דנחיתא מן
כהונת' אמ' ר' יוסי בי ר' בון אחת זו ואחת
זו קנס קנסו בהן כדי שיהא אדם מידבק בשבטו
ובמשפחתו.

הלכה ו' הנושא אשה ולא מצא לה
בתולים וגו'. רבי ירמיה בעי מעתה אין
טענת בתולים לא כרבן גמליאל וכרבי אליעזר
אלא כרבי יהושע וחזר ואמ' יש טענת בתלים
כרבן גמליאל' וכר' אליעזר בשותקת ואפילו
תימר במדברת באומרת מצא ואיבד ותהא
נאמנת לית יכיל דאמר רבי אילא בשם רבי
לעזר מצא פתח פתוח אסור לקיימה משום
ספק סוטה הכא איתמר נאמנת והכא איתמר
אינה נאמנת תמן שניהן מודין בשהפתח
פתוח תמן תנינן היו בה מומין ועודה בבית
אביה האב צריך להביא ראיה ר' לעזר שאל
לרבי יוחנן מתניתא דרבן גמליאל ורבי אליעזר
דלא כרבי יהושע אמר ליה דברי הכל
היא שנייא היא מומין שדרכן להיוולד אמר
רבי יוסי מקמא דנן חמיי רבנן מדמו מומין
לבתולין אילין ילפין מן אילין ואילין ילפין מן
אילין מומין שבתולים שאם בא עליה עודה
בבית אביה צריך האב להביא ראיה בתולים
ממומין שאם נולדו לה מומין ספק משנכנסה
לרשותו ספק עד שלא תיכנס לרשותו הבעל
צריך להביא ראייה מן אילין בתולין ובתולין
וכי בטלו לא בבית אביה בטלו ואת אמ'
הבעל צריך להביא ראיה וכא הבעל צריך
להביא ראייה.

הלכה ז' היא אומרת מוכת עץ אני וגו'.
אמר רבי לעזר דרבי מאיר היא דרבי מאיר
אמר מוכת עץ כתובתה מאתים אמר ר' יוסי
והוינן סברין מימר מה פליגין ר' מאיר ואילין
רבנן בשכנסה בחזקת מוכת עץ אבל אם כנסה
בחזקת בתולה ונמצאת מוכת עץ אף רבי
מאיר מודי מן מה דתנינן היא אומרת
מוכת עץ אני והוא אומר לא כי אלא דרוסת

exigat; Dicit Rabi Mena; non est probabile ut non immutentur. Israelitis nupta sacerdoti exiget, eo quod adscendat ad sacerdotium, at filia sacerdotis nupta Israelitæ non exiget, quia descendit a sacerdotio. Dicit R. Jose discipulus R. Bon. Uterque mulctando mulctatur, ut homo inquirat in tribu sua, & in familia sua.

Constitutio VI. Siquis ducat uxorem, & non invenerit in ea virginitates &c. R. Jeremia contendit, quod hinc non sit quæstio de virginitatibus neque juxta mentem Raban Gamaliel, neque juxta mentem R. Eliefer, sed juxta mentem Rabi Jehosua. Atque iterum dixit: Est quæstio de virginitatibus juxta mentem Raban Gamaliel, & juxta mentem R. Eliefer de tacente, vel si dicas de loquente, quæ dicat; inveni, & amisi; & erit fide digna. Non potest esse, quod dicit R. Ela nomine R. Eliefer; si inveniat portam apertam; vetitum est eam retinere propter dubium mulieris adulterii suspectæ; & tu hoc loco dicis, quod sit fide digna, & ibi tu dicis, quod non sit fide digna? Ibi ambo consentiunt de porta aperta. Ibi legimus; si in ea fuerint maculæ, cum adhuc fuerit in domo patris sui, pater debet afferre probationem: R. Eliefer quæsivit a R. Jochanan: Misna Raban Gamaliel, & R. Eliefer non consentit cum R. Jehosua. Respondit; Omnes conveniunt: Diversum est in maculis, eo quod soleant nasci. Dicit R. Jose; Sapientes assimilant maculas virginitatibus; illæ ex istis explicantur, & istæ ex illis explicantur; Maculæ ex virginitatibus explicantur; si enim in illa nascantur maculæ dubium erit, quod natæ fuerint, postquam introducta sit in ejus potestatem; Si dubium sit, priusquam introducta sit in ejus potestatem; maritus afferre debet probationem; Ex his explicantur virginitates; Et virginitates num abolentur? In domo patris sui non abolentur; Et tu dicis, quod sponsus afferre debeat probationem? Et hic sponsus afferre debet probationem.

Constitutio VII. Si illa dixerit: Vulnerata sum ligno &c. Dicit R. Eliefer; Hæc est opinio R. Meir; Etenim R. Meir dicit: Vulneratæ ligno dos erit ducentarum zuzarum. Dicit R. Jose. Illi dicendum putant. In quo dissentiunt R. Meir & isti sapientes? Quando ingressa fuerit cum præsumtione, quod sit vulnerata ligno; at si ingressa fuerit cum præsumtione, quod sit virgo, & deprehendatur vulnerata ligno; R. Meir quoque consentit; Ex eo quod legimus. Si dixerit: Vulnerata ligno ego sum; Et ille dixerit:

איש את הדא אמרה אפילו כנסה בחזקת מוכת עץ ונמצאת מוכת עץ היא המחלוקת רבי ירמיה בשם רבי זעירא לא אמר כן אלא היא אומרת מוכת עץ אני וכתובתה מאתים והוא אומר לא כי אלא דרוסת איש את ואין לך עלי כלום מה אנן קיימין אם בשכנסה בחזקת בתולה ונמצאת מוכת עץ אף רבי מאיר מודה אם בשכנסה בחזקת מוכת עץ ונמצאת מוכת עץ ניכר הוא בפתח פתוח בין בעץ בין באדם רבי הונא בשם רבי זעירא לא אמר כן אלא היא אומרת מוכת עץ אני כן אתניתי עמך והוא אומר לא כי אלא דרוסת איש את לא אתניתי עמך כלום.

הלכה ח' ראוה מדברת עם אחר וגו'. מהו מדברת נבעלת ולמה תנינן מדברת לשון נקי רבי אומר נקי ר' יעקב בר אחא בשם רבי רבי יאשיה הלכה כרבן גמליאל וכרבי אליעזר משום שנים שרבו על אחד רבי יוסי בעי אם הלכה למה שנים ואם שנים למה הלכה מעתה אין יסבור רבי יוחנן כרבי יהושע אין הלכה כרבן גמליאל וכרבי אליעזר אלא כר' יהושע ואילין רבנין במקום שרוב פסולין אבל במקום שרוב כשירין אף רבי יהושע מודי אתא ר' יעקב בר אחא בשם ר' יוחנן ורבי אילא בשם רבי לעזר אפי' במקום שרוב כשירין היא המחלוקת סבר רבי יהושע הזנות רצה אחר הפסולים אמר רבי זעירא מתניתא אמרה אפילו כשירין מזנין דתני אפי' חסיה שבחסידים אין ממנין אותו אפיטרופוס על עריות.

הלכה ט' היתה מעוברת וגו'. אמר רבי לעזר הכל מודין בוולד שהוא שתוקי ותני כן במה דברים אמורי' בעירות אשה גופה אבל בוולד הכל מודין שהוא שתוקי אמר ליה רבי יוחנן שתוקי סתם מצינו שתוקי כהן גדול היך עבידא סיעה של כהנים עוברת ופירש אחד מהן ובעל הרי מצינו שתוקי כהן גדול אמר ליה רבי לעזר הרי אלמנת עיסה הרי היא כשירה ובתה פסולה אמר ליה כדברי שהוא מכשיר בה מכשיר בנתה אמר ר' יעקב בר אחא לא אמר כדברי מי שהוא מכשיר

Non ita eſt; ſed a viro compreſſa es. Quod dicis, intelligitur vel ſi introducta fuerit cum præſumtione, quod ſit vulnerata ligno, & deprehendatur vulnerata ligno; in hoc eſt diſſenſio. R. Jeremia nomine R. Zehira; non ita dicit; at ſi dixerit: Vulnerata ligno ego ſum; ejus dos erit ducentarum zuzarum: Et ille dixerit. Non ita eſt, ſed a viro compreſſa es; Et tibi ſuper me nihil erit. Quomodo nos explicabimus; Si poſtquam ingreſſa fuerit cum præſumtione, quod ſit virgo, & deprehendatur vulnerata ligno? Notum eſt, quod porta aperiatur, tam ligno quam a viro. R. Huna nomine R. Zehira; non ita dicit; At ſi illa dixerit: Vulnerata ligno ego ſum; Ita ego ſum pacta tecum. Et ille dixerit: Non ita eſt: ſed a viro compreſſa es; nihil tecum pactus ſum.

Conſtitutio VIII. Si viderint illam colloquentem cum aliquo &c. Quid ſignificat colloquentem? Compreſſam: Et cur legimus colloquentem? lingua pura? Rabi dicit: pura. R. Jacob bar Acha nomine R. Joſia; conſtitutio eſt juxta mentem Raban Gamaliel, & juxta mentem Rabi Elieſer; eo quod duo ſint uno plures. R. Joſe quæſivit; ſi eſt conſtitutio, cur duo ſunt? Et ſi duo ſunt, cur eſt conſtitutio? Hinc conſentit R. Jochanan, cum Rabi Jehoſua; non eſt conſtitutio juxta mentem Raban Gamaliel, neque juxta mentem R. Elieſer, ſed juxta mentem R. Jehoſua: Et iſti ſapientes dicunt de loco, ubi major pars ſunt illegitimi. At ubi major pars ſunt legitimi, etiam R. Jehoſua conſentit. Venit R. Jacob bar Acha nomine R. Jochanan, & R. Ela nomine R. Elieſer, vel de loco, ubi major pars ſint legitimi; eſt diſſenſio. Putat R. Jehoſua, quod meretrix currat poſt illegitimos; Dicit R. Zehira; Miſna dicit; Vel legitimi ſcortantur. Etenim extat traditio: Vel pientiſſimum inter pios non conſtituunt præfectum ſuper turpitudinibus.

Conſtitutio IX. Si impraegnata fuerit &c. Dicit Rabi Elieſer; omnes conveniunt, quod fœtus ſit Schatuchi ſc. ſpurius. Reſpondit illi R. Jochanan; Schatuchi ſimpliciter invenimus. Schatuchi ſummum ſacerdotem. Quomodo factum? Si cœtus ſacerdotum pertranſeat, & ſegregetur unus ex illis, & concumbat, ecce invenimus Schatuchi ſummum ſacerdotem. Dixit illi R. Elieſer. Si vidua fuerit compreſſa, ipſa erit legitima, & ejus filia illegitima. Reſpondit illi; juxta verba illius, qui eam legitimat, legitimat ejus filiam. Dicit R. Jacob bar Acha: Non dicit juxta verba illius qui legitimat conſequitur, quod

alius

הא מכלל דאית הורן פוסל מני מכשיר רבי מאיר מני פוסל רבנן דתני אי זו היא עיסה כשירה חלל שאין בה לא חלל ולא הממזר ולא נתין רבי מאיר אומר כל שאין בה אחרת מכל אילו בתה כשירה לכהונה אבל משפחה שנשתקע בה פסול רבי מאיר אומר בודק עד ארבע אימהות ומשיא וחכמים אומרים בודק לעולם ר׳ ירמיה בשם ר׳זעירא לא אמר כן אלא רבי לעזר שאל לרבי יוחנן אלמנת עיסה מה היא אמר ליה כשירה בתה מה היא אל כדברי מי שהוא מכשיר בה מכשיר בבתה הוון בעיי מימר על דעתיה דרבי לעזר שתוקי פסול על דעתיה דרבי יוחנן שתוקי כשר אף רבי יוחנן אית ליה שתוקי פסול בשיטתן השיבו בשיטתך שאתה אומר אף שתוקי סתם מצינו שתוקי כהן גדול היך עבידא סיעה של כהנים עוברת ופירש אחד מהן ובעל הרי מצינו שתוקי כהן גדול מילתא דרבי זירא אמר שתוקי כשר ר׳ זעירא בעא קומי ר׳ יוסי אף לעניין משפחה כן אמר ליה כן אמר רבי שמעון בן לקיש תמן תנינן לעניין משפחה ברם הכא לעניין קדשי הגבול מילתא דרבי שמואל בר יצחק שתוקי פסול רבי שמואל בר רב יצחק בעא מעתה אין שתוקי כרבן גמליאל וכרבי אליעזר אלא ברבי יהושע חזר ואמר יש שתוקי כרבן גמליאל וכרבי ליעזר בשותקת ואפילו תימר במדברת באומרת איני יודעת.

הלכה י׳ אמר ר׳ יוסי מעשה בתינוקת וגו׳.

ר׳יהודה בשם רב כהן קרונה של ציפורין הוה עובדא ר׳ ירמיה ר׳ חמא בר עוקבא תריהון אמרי בשם ר׳ חנינה בשם ר׳ יניי מודה רבי יהושע באנוסה רבי חזקיה ר׳אבהו בשם רבי יוחנן מודה ר׳ יהושע באנוסה רב חייה בר אשי אמר בשם רב הלכה כרבי יוסי שאמר משם ר׳ יוחנן בן נורי רבי זעירא בעא קומי רבי יסא היך עובדא אמר ליה כרבי יוסי שאמר בשם ר׳ יוחנן בן נורי אמר רבי אילא בשם ר׳ ינאי חובה שבציפורין בעל רבא בשם ר׳ ינאי ראו אותו פורש מציפורין ובועל חזקה שפוסל ששם בעל פלטיא מהו

alius reprobet. Quinam legitimat? Rabi Meir. Quinam reprobant? Sapientes? Etenim extat traditio. Quænam eſt congregatio legitima? Illa in qua non ſit prophanatus, ſpurius, & Nethinæus. R. Meir dicit: Illa, in qua non ſit ulla ex his; ejus filia erit legitima ſacerdotio: At ſi ancilla in ea commiſceatur; erit illegitima. R. Meir dicit: Inveſtigabit uſque ad quatuor matres, & nubet. Et ſapientes dicunt: Inveſtigabit in perpetuum. R. Jeremia nomine R. Zehira ita dicit. At R. Elieſer quæſivit a R. Jochanan. Vidua ſi fuerit compreſſa quid erit? Reſpondit: Erit legitima. Ejus filia quid erit? Reſpondit juxta verba illius, qui eam legitimat, legitimat quoque ejus filiam. Dicendum putant, juxta mentem R. Elieſer; Schatuchi eſt illegitimus. Juxta eorum ſententiam reſponderunt: juxta ſententiam tuam; etenim tu dicis Schatuchi ſimpliciter. Deprehendimus Schatuchi ſummum ſacerdotem. Quomodo erit factum? Si turba ſacerdotem tranſeat, & ſeparetur unus ex illis, & concumbat, ecce deprehendimus Schatuchi ſummum ſacerdotem. R. Zira dicit; Schatuchi eſt legitimus. R. Zehira quæſivit coram R. Joſe; ita ſe res habet reſpectu ancillæ. Reſpondit. Ita dicit R. Simeon ben Lakiſch; Ibi legimus reſpectu ancillæ. At hoc loco reſpectu ſanctitatum termini. Ex mente R. Samuel bar Iſaach: Schatuchi eſt illegitimus. R. Samuel bar R. Iſaach; Hinc non erit Schatuchi neque juxta mentem Raban Gamaliel, neque juxta mentem R. Elieſer, ſed juxta mentem R. Jehoſua. Iterum dixit: Erit Schatuchi juxta mentem Raban Gamaliel, & juxta mentem R. Elieſer. De Schutacha; vel ſi dicas de loquente; de loquente non cognoſcitur.

Conſtitutio X. Dicit R. Joſe: Narratur quod parvula &c. R. Jehuda nomine Rab: De ſacerdote Charuna Tſipporienſi narratur. R. Jeremia, R. Chama bar Achaba ambo dicunt nomine R. Chanina, nomine R. Inai; Conſentit R. Jehoſua in compreſſa. R. Ezechia, R. Abau, nomine R. Jochanan; conſentit R. Jehoſua in compreſſa. R. Chijah bar Aſſe dicit nomine Rab. Conſtitutio eſt juxta mentem R. Joſe, qui dicit nomine R. Jochanan bar Nuri: R. Zehira quæſivit coram R. Iſa. Quomodo fuit factum? Reſpondit illi juxta mentem R. Joſe, qui dicit nomine R. Jochanan ben Nuri; dicit R. Ela nomine R. Inai; Plurimi, qui ſunt in Tſippori, concumbunt. Raba nomine R. Inai; Si eum viderint, quod ſe ſeparet a Tſippori, & concumbat; præſumtio eſt, quod reprobaverit, eo quod ibi

רבי ירמיה בר ווה רבי יוסי אומר ברוב
חייליה דר׳ ירמיה מן הדא דמר רבי חייה
בשם ר׳ יוחנן מבוי שכולה גוים וישראל אחד
אחד דר בתוכו ונפל בתוכו מפולת מפקחין
עליו בשביל ישראל ששם ופלטיא הולכין אחר
הרוב ומהו דאמר ר׳ בא בשם רבי ינאי ראו
אותו פורש מציפוריז ובועל חזקה שפסול
ששם בעל על דעתיה דרבי ירמיה והן
שראוהו פורש מן הבתים ועל דעתיה דרבי
יוסי אפילו בפלטיא היתה ציפורין נעולה רבי
יוסי אומר עד שיוכיח ובא ר׳יוסי אומר ברוב
חייליה דרבי יוסי מן הדא דמר ר׳ זעירא רבי
יוסי בשם ר׳ יוחנן נתחלפו פיתו אצל הטוחן
אם הוחזק עם הארץ להיות טוחן שם אותו
היום חושש ואם לאו אינו חושש מה בינה
ולסירקי לא כאן תני סירקית שהיא מסתפקת
יום אחד מן האיסור נעשה אותו היום הוכיח
לכל הימים סירקית איפשר לה שלא להסתפק
ובא אני אומר לא הוחזק עם הארץ להיות
טוחן שם באותו היום וחושש ובא אני אומר
לא ירד הפסול שלא למלאות שם באותו
היום וחושש והא רבי אילא ר׳ ינאי אומר
תוברה שבציפורין בעל והא רבי בא בשם
ר׳ ינאי אומר ראו אותו פורש מציפורין ובועל
חזקה פסול ששם בעל ובנמצא הולכין אחר
הרוב מן קושיי מרמו לה רבנין לשרצים דתני
תשע צפרדעים שרץ אחד ברשות היחיד
ונגע באחד מהן ואין ידוע באי נגע ספיקו
טמא פירש לרשות הרבים ונגע ספיקו טהור
חזר לרשות היחיד ונגע ספיקו טמא ולנמצא
הלא אמר רב חסדא ולא מצאו כל אנשי
חיל היחיד אמר רבי אימי ברוך שבחר בהם
ובדבריהם עד דאת מרמי לה לרשות היחיד
דמיתה לרשות הרבים דתני ט׳ שרצים וצפרדע
אחד ביניהן ברשות הרבי׳ ונגע באחד מהן
ואין ידוע באי זה מהן נגע ספיקו טהור פירש
לרשות היחיד ונגע בו ספיקו טמא חזר לרשות
הרבים ונגע בו ספיקו טהור ולנמצא הלך

concubuerit. Platea quid erit? R. Jeremia bar Hua, R. Jose dicit. Ratio habetur de majori parte. Ratio R. Jeremia roboratur ex eo quod dicit R. Chijah nomine Rabi; Si in introitu, in quo omnes fuerint gentiles, & unus Israelita ibi habitet, & in illum ceciderit ruina, aperiunt propter Israelitam, qui ibi habitat. Et in platea incedunt post majorem partem. Quid est quod dicit R. Ba nomine R. Inai? Si eum viderint quod se separet a Tsippori, & concumbat; præsumtio est, quod illegitimus qui ibi est, concubuerit. Ex mente R. Jeremia; Si eum videant, quod se separet a domibus; Et juxta mentem R. Jose vel in platea quæ est in Tsippori, clauditur. R. Jose dicit: Donec probet & veniat. R. Jose dicit: In majori parte. Ratio R. Jose deducitur ex eo quod dicit R. Zehira, R. Jose nomine R. Jochanan; Si immutetur ejus panis prope molitorem; si præsumtio fuerit, quod populus terræ eo die ibi moluerit; erit solicitus, si minus; non erit solicitus. Quodnam est discrimen inter illum, & acupictorem? Hic non legitur de acupictore, qui cessat ab interdicto uno die, consideratur ille dies quod probet pro omnibus diebus. Acupictor fieri potest, ut non cesset: Et hoc loco ego dico; non præsumitur populus terræ molere eo ipso die, & erit solicitus. Et hoc loco ego dico; non descendet illegitimus ad implendum ibi eo ipso die, & erit solicitus. At R. Ela, R. Inai dicit: Plurimi, qui sunt in Tsippori concumbunt. Atqui R. Ba nomine R. Inai dicit: Si ipsum viderint, quod se separet, & concumbat, præsumtio est, quod illegitimus, qui ibi est, concubuerit. Et deprehenditur quod incedant post majorem partem ex objectione, qua eam comparant cum reptilibus. Etenim extat traditio: Si fuerint novem ranæ, & unum reptile in loco privato, & attingat unam ex illis, & ignoretur, quam attigerit, ejus dubium erit immundum; Si separet in loco publico, & attingat, ejus dubium erit purum. Si restituat in locum privatum, & attingat, ejus dubium erit immundum; & deprehenditur quod incedat post majorem partem. Dicit R. Chasda: *Et non invenerunt viri exercitus manus suas*. Dicit R. Amme. Benedictus, qui elegit eos, & verba eorum. Donec tu assimiles loco privato, ego assimilabo loco publico; etenim extat traditio. Si fuerint novem reptilia, & una rana inter illa in loco publico, & attingat unum ex illis, & ignoretur, quodnam ex iis attigerit, ejus dubium erit purum; Si separet in locum privatum, & attigerit, ejus du-

אחר הרוב אמ׳ רב חסדא ולא מצאו כל אנשי חיל ידיהם אר׳ אימי ברוך שבחר כהן ובדבריהן קרונה של ציפורין לאו רשות הרבים הוא אר׳ יוסי מכיון ששניהן יכולין להתייחד כמאן דהוא רשות היחיד מעשה בתינוקת שראו אותה מושלכת לאישפה אתא עובדא קומי ר׳ שמואל בי ר׳ יוסי ואמ׳ תיטפל לעיסה רבי ר׳ ירמיה סבר מימר לעיסה כשירה ר׳ ישמעאל בי רבי יוסי חלוק על אביו אמ׳ רבי יוסי ואפילו תימא לעיסה פסולה לית רבי ישמעאל בי ר׳ יוסי חלוק על אביו למה כשירים מזנין ופסולין משליכין.

פ ר ק ב׳

א׳ האשה שנתאלמנה או שנתגרשה היא אומרת בתולה נישאתי והוא אומר לא כי לא אלמנה נשאתיך אם יש עדים שיצאת בהינומא וראשה פרוע כתובתה מאתים רבי יוחנן בן ברוקה אומר אף חילוק קלות ראייה.

ב׳ מודה ר׳ הושע באומר לחבירו שדה זו של אביך הייתה ולקחתיה ממנו נאמן שהפה שאסר הוא הפה שהתיר אם יש עדים שהיא של אביו והוא אומר לקחתיה ממנו אינו נאמן.

ג׳ העדים שאמרו כתב ידינו זה אבל אנוסיים היינו קטנים הינו פסולי עדות היינו הרי אילו אמנין אם יש עדים שהוא כתב ידן או שהיה כתב ידן יוצא ממקום אחר אינן נאמנין.

ד׳ זה אומר זה כתב ידי וזה כתב ידו של וזה אומר זה כתב ידי וזה כתב ידו של חבירי הרי אילו נאמנין זה אומר זה כתב ידי וזה אומר זה כתב ידי צריכין שיצטרף מהן אחר דברי ר׳ וחכמים אומרים אינן צריכין שיצטרף עמהן אחר לא נאמן אדם לומר זה כתב ידי.

ה׳ האשה שאמרה אשת איש הייתי וגרושה אני נאמנת שהפה שאסר הוא הפה שהתיר אם יש עדים שהיא אשת איש והיא אומרת גרושה אני אינה נאמנת.

ו׳ האשה שאמרה נשביתי וטהורה אני נאמנת שהפה שאסר הוא הפה שהתיר אם

dubium erit immundum. Si reducat in locum publicum, & illud attigerit, ejus dubium erit purum: Et deprehenditur, quod incedat post majorem partem. Dicit R. Chasda: Et non invenerunt viri exercitus manus suas. Dicit R. Amme: Benedictus qui elegit eos, & eorum verba; Charna Tsipporim non est locus publicus. Dicit R. Jose: Quoniam ambo incedunt, ut segregentur, consideratur ut locus privatus. Narratur de parvula, quam viderunt tractam in fossam. Allatum fuit factum coram R. Samuel discipulo R. Jose, qui dixit: Adhæsit massæ commixtæ. R. Jeremia dicendum putat; massæ commixtæ legitimæ. R. Ismael discipulus R. Jose dissentit a suo patre. Dicit R. Jose; vel si dicas; massæ commixtæ illegitimæ; R. Ismael discipulus R. Jose; non dissentit a patre suo. Qua de causa legitimi nutriuntur, & illegitimi trahuntur?

CAPUT II.

I. Uxor cum vidua facta fuerit, aut repudiata fuerit, si dicat: Virginem me duxisti: & ipse dicat: Non ita est; viduam te duxi; si testes fuerint, quod exierit cum peplo, & capite detecto; ejus dos erit ducentarum zuzarum. R. Jochanan ben Beroka dicit: Etiam distributio tritici tosti probatio est.

II. Et consentit R. Jehosua in eo, qui dicat socio suo. Ager iste erat tui patris, & ego eum ab illo emi; erit fide dignus; eo quod os quod vetat, est os, quod permittit: Si fuerint testes, quod fuerit patris sui; & ipse dicat: Emi illum ab eo; non erit fide dignus.

III. Si testes dixerint. Hæc est scriptura manuum nostrarum; at coacti fuimus, parvuli fuimus, & illegitimi ad testandum; erunt fide digni; Si fuerint testes, quod scriptura manuum eorum sit, aut quod scriptura manus eorum nota sit alio loco, non sunt fide digni.

IV. Si iste dicat: Hæc est scriptura manus meæ, & illa est scriptura manus socii mei; & ille dicat; hæc est scriptura manus meæ; & iste dicat; hæc est scriptura manus meæ; necesse est ut conjungatur cum illis alius; at fide dignus est homo, qui dicat: Hæc est scriptura manus meæ.

V. Si mulier dicat: Uxor viri fui; & repudiata fui; fide digna est; quia os quod prohibet, est os quod permittit. Si fuerint testes, quod fuerit uxor viri; & ipsa dicat: Repudiata fui; non est fide digna.

VI. Si mulier dicat. Captiva fui, & pura ego sum; est fide digna; quia os quod prohibet, est os quod permittit. Si fue-

יש עדים שנשבית והיא אומרת טהורה אני אינה נאמנת אם משנישאת באו עדים הרי זו לא תצא.

ז׳ שתי נשים שנשבו זאת אומרת טהורה אני וזאת אומרת טהורה אני אינן נאמנות בזמן שהן מעידות זו על זו הרי אלו נאמנות.

ח׳ וכן שני אנשים זה אומר כהן אני וזה אומר כהן אני אינן נאמנין בזמן שהן מעידין זה את זה הרי אלו נאמנין.

ט׳ רבי יהודה אומר אין מעלין לכהונה על פי עד אחד א״ר אלעזר אימתי במקום שיש עוררין אבל במקום שאין עוררין מעלין לכהונה על פי עד אחד רבן שמעון בן גמליאל משום רבי שמעון בן הסגן מעלין לכהונה על פי עד אחד.

י׳ האשה שנחבשה על ידי גוים על ידי ממון מותרת לבעלה על ידי נפשו׳ אסורה לבעלה עיר שכבשה כרקום כל הכהונות שבתוכה פסולות ואם יש עדים אפילו עבד אפילו שפחה הרי אלו נאמנין שאין אדם נאמן על ידי עצמו אמר ר׳ זכריה בן הקצב המעון הזה לא זזה ידה מתוך ידי משעה שנכנסו גוים לירושלם עד שיצאו אמרו לו אין אדם מעיד על ידי עצמו.

יא׳ ואילו נאמנין להעיד בגודלן מה שראו בקוטנן נאמן אדם לומר זה כתב ידו של אבא וזה כתב ידו של רבי וזה כתב ידו של אחי זכור אני באשת פלוני שיצתה בהינומה וראשה פרוע ושהיה איש פלוני יוצא מבית הספר לטבול לתרומתו ושהיה חולק עמנו ושהמקום הזה בית הפרס הוא ועד כאן היינו באין בשבת אבל אינו נאמן אדם לומר דרך היה לאיש פלוני במקום הזה מעמד ומספד היה לאיש פלוני במקום הזה.

סליק פירקא.

הלכה א׳ האשה שנתאלמנה וגו׳. ניחא שנתגרשה נתאלמנה מי עורר היורשי׳ והלך אחר הרוב ורוב הנישאו׳ בתולות נשאות אמור מעתה בתולה נישאת זאת אומרת שלא

fuerint testes, quod captiva fuerit; & ipsa dicat: pura ego sum; non erit fide digna; si postquam nupta fuerit, advenerint testes, non egredietur.

VII. Si duæ mulieres captivæ fuerint; Et altera dicat: pura sum; & altera dicat: pura ego sum; non sunt fide dignæ: Quando altera de altera testata fuerit, erunt fide dignæ.

VIII. Et similiter duo viri: Si alter dicat: Sacerdos ego sum; & alter dicat: Sacerdos ego sum; non sunt fide digni; At quando alter de altero testatus fuerit; erunt fide digni.

IX. R. Jehuda dicit: Non evehunt ad sacerdotium ex dicto unius testis. Dicit R. Eliesèr. Quando? Quando sint qui repugnent; at si non sint qui repugnent, evehunt ad sacerdotium ex dicto unius testis. R. Simeon ben Gamaliel dicit nomine R. Simeon ben Segen. Evehunt ad sacerdotium ex dicto unius testis.

X. Mulier quæ captiva abducta fuerit per manus gentilium, propter bona, licita est marito suo, propter crimen capitale, interdicta est marito suo. Si civitas subacta fuerit ab exercitu, omnes sacerdotes fœminæ, quæ in ea fuerint, erunt illegitimæ. At si fuerint testes vel servus, vel ancilla, fide digni sunt; quia homo non est fide dignus pro se ipso. Dicit R. Zacharia ben Kazabh; per templum hoc non amota est manus ejus a manu mea ab ea hora, quo Ethnici intrarunt Hierosolymam, donec exierint; Dixerunt illi; Non potest homo testari de seipso.

XI. Et isti fide digni sunt ad testandum de majorennibus, quod viderunt in minorennibus; Fide dignus est homo si dicat: Hæc est scriptura manus patris mei; hæc est scriptura manus magistri mei; hæc est scriptura manus fratris mei; Recordor ego mulieris N. quæ exiit cum peplo nuptiali, & capite detecto; & quod N. exiit ex schola ad lavandum se pro sua separatione, & qui partiebatur nobiscum in areis; & quod hic locus est domus expansionis; & huc usque veniebamus in Sabbatho. At non erit homo fide dignus, si dicat: via erat viro N. in hoc loco, statio & sedes erat viro N. in hoc loco.

Finis Capitis.

Constitutio I. Uxor cum vidua facta fuerit &c. Concedatur, si repudiata fuerit: Cum vidua facta fuerit: Qui contendit cum hæredibus, incedet post majorem partem, & major pars nubentium, virgines nubunt; Hinc dices de virgine nupta. Et tu dicis, quod non ince-

הילכו למידת הדין ולממון אחר הרוב תמן
תנינן שור שנגח את הפרה ונמצא עוברה
בצידה וכי רוב הפרות מפילות אמור מחמת
נגיחה הפילה אמר רבי אבהו זאת אומרת
שלא הילכו למידת הדין ולממון אחר הרוב
אמר רבי אבון ובדבר אחד הלכו במידת
הדין ולממון אחר הרוב כהדא דתני ר׳ אחא
גמל שהיה אוחר בין הגמלים ונמצא שם
אחד מהן חייב אני אומר אותו שהיה אוחר
נשכו טענו מנה וכפר בו והביא עדים שחייב
לו חמשים ר׳ חייה רבא אומר נשבע על
השאר ר׳ יוחנן אומר אינו נשבע על השאר
משנים אוחזין בטלית לסד רבי חייה רבא
דתנינן תמן שנים אוחזין בטלית זה אומ׳ אני
מצאתיה וזה אומר אני מצאתיה זה שתופס
בחצייה כמביא עדים שחיצה שלו והלה
אומר כולה שלי וזה שהוא תופס בחצייה
כמביא עדים שחציה שלו והלה אומ׳ כולה
שלי נשבע שאין כולה שלו ולא שמיע דמר
רבי אילא בשם ר׳ יוחנן תקנת שבועה היא
שלא יהא אדם רואה את חבירו בשוק ואומר
לו טלית שעליך שלי הוא בוא וחלק עמי
טליתך ר׳ אבין בשם רב מודה חביבי בשטר
היך עבידה טענו מנה וכפר בו והוציא שטר
שהוא חייב לו חמשין אין לו לא חמשין
ואמר ר׳ יוסי בי ר׳ בון נשמעינה מן הדא
כסף סילעין די אינון ונמחקו אין פוחת משנים
מיכן ואילך המלוה אומר חמש והלוה אומר
שלש בן עזאי אומ׳ הואיל והודה מן הטענה
ישבע וחכמים אומרי׳ אין הודאה מן הטענה
מפני שאין הודאה מן הטענה והא אם
הודייה מן הטענת חייב וכא לא כמי שהודייה
מן הטענה היא כל עמא מודיי שהוא חייב
לה מנה והיא כתובעת בידו מנה אחר והוא
אינו מודה לה המוציא מחבירו עליו הראייה
בהינומה תמן נמנומה רבנין דהכא אמרין
פיריומא יוצאה וראשה פרוע רבי חייה בשם
ר׳ יוחנן בנין אילו שיצאו ביום הכיפורי׳ וראשה
פרוע ועירה מעידין אותה שלא נבעלה וחש

incedant in proprietate judicii, & bonorum post majorem partem? Ibi legimus: Si bos cornupetat vaccam, & deprehendatur gravida in latere. Num major pars vaccarum abortit? Dic propter cornupetitionem abortiit. Dicit R. Abau. Et tu dicis; quod non incedant in proprietate judicii & bonorum post majorem partem? Dicit R. Abun; in una tantum re incedunt in proprietate judicii, & bonorum post majorem partem. Juxta illud quod docet R. Acha. Camelus si coeat inter camelos, & ibi deprehendatur unus ex illis mortuus, tenetur; ego dico, quod ille, qui coiit, interfecerit. Si sit contentio de mina, & abneget; & adducat testes, quod illi debeat quinquaginta zuzas. R. Chijah Raba dicit: De residuo adjurabitur. R. Jochanan dicit, non adjurabitur de residuo, & docet ex duobus, qui apprehenderint pallium R. Chijah Raba; etenim ibi legimus: Si duo apprehenderint pallium; Et alter dicat: ego illud inveni; & alter dicat: ego illud inveni. Qui apprehendit dimidium, reputatur perinde ac adducat testes, quod dimidium sit suum; & alter dicat; totum meum est. Qui apprehendit dimidium, reputatur perinde ac adducat testes, quod dimidium suum sit; & qui dicit totum; adjurabitur, quod totum suum non sit. Et non intellexit, quod dicit R. Ela nomine R. Jochanan; Constitutio juramenti hæc est; ne homo videns socium suum in platea illi dicat: Pallium, quod est super te, meum est; veni & divide mecum pallium tuum: R. Abin nomine Rab; Consentit Chabibi in scriptura. Quomodo explicatur? si sit contentio de mina, & abneget, & producat scripturam, quod illi debeat quinquaginta zuzas; illi non erunt nisi quinquaginta zuzæ. Et dixit R. Jose discipulus R. Bon. Hinc intelligitur; argentum siclorum sunt, si abradantur, non diminuet de duobus hinc & ulterius: Si mutuo dans dicat quinque; & mutuo accipiens dicat tres; Ben Azai dicit: quoniam confitetur de lite, jurabit. Et sapientes dicunt: Non confitebitur in lite; quia non est confessio in lite; si vero confiteatur in lite, tenebitur; At hoc loco non est similis illi, qui confitetur de lite. Omnes conveniunt; siquis illi debeat minam; & illa petat, quod in ejus manu sit mina una; at ille ipsi non confiteatur; qui vult educere a socio suo, ille debet afferre probationem. Cum peplo. Ibi qui de peplo agunt, sunt sapientes; at hoc loco dicunt amiculum: exiit capite detecto. R. Chijah nomine R. Jochanan; sicut illi qui egrediuntur in die expiationum capite

לומ׳ שמא בתולה מן הנישואין היא זאת
אומרת בתולה מן הנישואין אינה יוצאת
וראשה פרוע וחש לומר שמא מוכת עץ היא
לא כר״מ דר״מ אומר מוכת עץ כתובתה
מאתים א״ר יוחנן לא חשו על דבר שאינו
מצוי ר׳ יוחנן ברוקה אומ׳ אף חילוק קליות
ראיה וחש לומ׳ שמא בתולה מן הנישואין
היא זאת אומרת בתולה מן הנישואין אין לה
חילוק קליות תני אבא שאול אומר אף מי
שהוליכו לפניה חבית של בסורות וחש לומר
טמא מן הנישואין היא זאת אומרת בתולה
מן הנישואין אין לה חבית של בסורות.

הלכה ב׳ מודה רבי יהושע וגו׳. מודי רבי
יהושע ואין פליג בקדמיתא איני נאמן בשלא
אכלה שני חזקה אבל אם אכלה שני חוקה
נאמן בשלא מת אביו מתוכה אבל אם מת
אביו מתוכה אפילו לא אכלה שני חזקה נאמן
כהדא ראובן אוכל שדה דחזקת שהיא שלו
והביא שמעון עדים שמת אביו מתוכה מפקין
לה מראובן ומחזירין ליה לשמעון חזר ראובן
והביא עדים שלא מת אביו מתוכה א״ר נחמן
בר יעקב אנא אפיקתיה מראובן אנא מחזיר
ליה לראובן רבנין דהכא סברין כן רבנין
דתמן אמרין משעה שיצאת עדו׳ ברורה יצאת
כן רבנן דהכא אמרין משעה שנישאת בעדות
ברורה נישאת א״ר יוסי מודו רבנין דתמן
שאילו משעה ראשונה שנים אומ׳ מת אביו
מתוכה ושנים אמ׳ לא מת מתוכה שהשדה
בחזקת ראובן א״ר יוחנן ותני בן שני׳ אומרי׳
מת ושני׳ אומרי׳ לא מת לא תינשא ואם
נישאת לא תצא שני׳ אומרי׳ נתגרשה ושנים
אומ׳ לא נתגרשה לא תינשא ואם נישאת
תצא תמן אמרין לא שנייה היא מית׳ היא
גירושין לא תינש׳ ואם נישאת לא תצא על
דעתיהון דרבנין דתמן ניחא מיתה היא
גירושין על דעתיהון דרבנין דהכא מה בין
מיתה מה בין גירושין רבי זעירא אמר לה
סתם ר׳ חייה בשם ר׳ יוחנן הדעת מכרעת ליד׳

pite detecto; & ejus testes testentur, quod non fuerit compressa; Et potest dici, quod sit virgo ex nuptiis; & tu dicis, quod sit virgo ex nuptiis; non exibit capite detecto; & potest dici; quod vulnerata ligno sit. At juxta mentem R. Meir; Etenim R. Meir dicit: Vulneratæ ligno dos erat ducentarum zuzarum. Dicit R. Jochanan: non fuerunt soliciti de re quæ non est possibilis. R. Jochanan ben Beroka; etiam distributio tritici testi probatio est. Potest dici, quod fortasse sit virgo ex nuptiis; & tu dicis, quod in virgine ex nuptiis non sit distributio tritici tosti. Traditio: Aba Saul dicit: effundebant coram illa dolium omphacum; & potest dici: fortasse ex nuptiis est; & tu dicis. Virgini ex nuptiis non est dolium omphacum?

Constitutio II. Et consentit R. Jehosua &c. Consentit R. Jehosua; Neque dissentit a priori *Misna*. Neque fide dignus est, quod non comederit de annis possessionis, at si comederit annum secundum possessionis, fide dignus est, quod in eo non fuerit mortuus ejus pater. At si in eo mortuus fuerit ejus pater, vel si non comederit de annis possessionis, fide dignus est. Juxta illud si Ruben comederit de agro cum præsumtione, quod suus fuerit, & adduxerit Simeon testes, quod in eo mortuus fuerit ejus pater, educunt illum a Ruben, & restituunt Simeoni. Si iterum Ruben adducat testes, quod in eo non fuerit mortuus ejus pater; Dicit R. Nachman bar Jacob. Ego illum educam a Ruben, & illum restituam τῷ Ruben. Sapientes eo loco ita putant. Sapientes ibi dicunt. A quo tempore exierit testimonium perspicuum, exibit. Similiter sapientes ibi dicunt: A quo tempore per testimonium perspicuum fuerit nupta, nupta erit. Dicit R. Jose. Consentiunt ibi sapientes; si a principio duo dicant; in eo mortuus est ejus pater; & duo dicant; non mortuus est in eo ejus pater; quod ager ex præsumtione sit Ruben. Dicit R. Jochanan; atqui ita extat traditio. Si duo dicant: mortuus est; & duo dicant: non est mortuus: Non nubet; & si nubat, non exibit. Ibi negant. Diversum est sive in morte, sive in repudiis; sive non fuerit nupta; at si fuerit nupta, non exibit. Juxta mentem sapientum eo loco concedatur sive in morte, sive in repudiis; juxta mentem sapientum eo loco quodnam est discrimen inter mortem & repudia? R. Zehira dicit simpliciter. R. Chijah nomine R. Jochanan. Scito quod præponderet propter mortem; si veniat, mendacii arguet. Dicit R. Eze-

מותרה שאילו יבוא הוא מכחש א"ר חזקיה רבנין כרעתין כמה דרבנין דתמן אמרין משעה שיצאת בעדות ברורה יצאת כן רבנין דהכא אמרין משעה שנישאת בעדות ברורה נישאת אמר רבי יוסי לא מסתברא דלא מחלפא שיטתין דרבנין דתמן לא מודו רבנן דתמן שאילו משעה ראשונה שנים אומרי' מת אביו מתוכה ושנים אומרי' לא מת אביו מתוכה שהשדה בחזקת ראובן אילו שנים אומרי' נתגרשה ונישאת ושנים אומ' לא נתגרשה לא תצא יאוה מתנית' פליגא על רבי יוחנן שנים אומ' נתקדשה ושני' אומ' לא נתקדשה לא תינשא ואם נישאת לא תצא א"ר הושעיה פתר לה ר' יוחנן שני' אומ' נתגרשה ושני' אומ' לא נתגרשה לא תינשא ואם נישאת לא תצא מה בינה לקדמיתא תמן הוחזקה אשת איש בפני הכל ברם הכא לא הוחזקה אשת איש לא בפני שני' לכשיבואו שני' ויאמרו זה הוא שקידש מתנית' פליג' על ר' יוחנן שני' אומ' נשבית והיא טהורה ושני' אומ' נשבית והיא טמאה לא תינשא ואם נישאת לא תצא א"ר יוסי מאחר שאילו אומ' טהורה ואילו אומרי' טמאה במי שאילו או' נשבית ואילו או' לא נשבית ואנן חיים מפיה שנים אומ' נתקדשה ושנים אומ' לא נתקדשה רבי יונה מדמי לה לחלבים אילו שני' אומ' פלוני אכל חלב ושני' אומ' לא אכל חלב שמא אינו מביא אשם תלוי מספק וכא יתן גט מספק א"ל ר' יוסי לא תדמינה לחלבי' שכן אפי' אמ' ליבי נוקריני מביא אשם תלוי מתנית' פליג' על ר' יוסי שני' אומ' נתקדשה ושנים אמר' לא נתקדשה לא תינשא וסופא פליג' על ר' יונה אם נישאת תצא א"ר מנא לא דר' יוסי אומ' תינשא ולא ר' יונה או' אם נישאת תצא לא אמ' לה לא תדמינה לחלבים שכן אפי' אמר ליבי נוקריני מביא אשם תלוי.

הלכה ג' הערים שאמרו כתב ידינו הוא זה וגו'. תני וכן הערים שהעידו בין לטמא בין

Ezechia. Sapientes eo loco putant juxta eorum sententiam, sicut sapientes hoc loco dicunt; a quo tempore per testimonium perspicuum exierit, exibit. Similiter sapientes ibi dicunt. A quo tempore per testimonium perspicuum nupta est, nupta erit. Dicit R. Jose. Non est probabile, quod non ita sit. Diversa est sententia sapientum eo loco. Non consentiunt sapientes eo loco; si a principio duo dicant: mortuus est in eo ejus pater, & duo dicant: Non mortuus est in eo ejus pater; quod ager ex præsumtione sit Ruben. Si duo dicant. Repudiata est, & nupta est; & duo dicant; non repudiata est; non exibit. Concedatur. Misna contraria est τῶ R. Jochanan: Si duo dicant: desponsata est; & duo dicant: non desponsata est: non nubet, & si nubat, non exibit. Dicit R. Isaia: hoc explicat R. Jochanan; Si duo dicant: Repudiata est; & duo dicant: Non est repudiata; non nubet; & si nubat, non exibit. Quodnam est discrimen inter hanc *Misnam* & priorem? Ibi præsumtio est, quod sit uxor viri coram omnibus; at hoc loco non est præsumtio quod sit uxor viri nisi coram duobus; postquam duo venerint, & dicant: Hic est qui desponsavit. Misna contraria est τῶ R. Jochanan: Si duo dicant: captiva facta est; & pura est; & duo dicant: captiva facta est, & est immunda non nubet; at si nubat, non exibit. Dicit R. Jose: Si illi dixerint; munda est, & isti dixerint: immunda est, reputantur perinde ac dicant: Captiva facta est; & isti dicant: Captiva non fuit; & nos pendemus ex ejus dicto. Si duo dicant. Desponsata est; & duo dicant, non est desponsata; R. Jona comparat cum adipibus. Si duo dicant: N. comedit adipem; & duo dicant; non comedit adipem; Fortasse non adducet sacrificium pro delicto dubio propter dubium. Et hoc loco dabit libellum repudii propter dubium. Dicit R. Jose: Non assimilabimus adipibus; eo quod vel si dicat: Tibi expurgatus sum adducet sacrificium pro delicto dubio. Misna contraria est τῶ R. Jose; Si duo dicant: desponsata est; & duo dicant: non est desponsata: non nubet: & ejus finis contrarius est τῶ R. Jona; si nubat, exibit. Dicit R. Mena: Non dicit R. Jose: nubet; neque R. Jora dicit: si nubat, exibit; Hoc non dicit, nisi ut assimilet adipibus; eo quod, vel si ita dicat: Tibi expurgatus sum. Afferet sacrificium pro delicto dubio.

Constitutio III. Si testes dicant: Scriptura manuum nostrarum hæc est &c.

לטהר בין לרחק בין לקרב בין לאסור בין להתיר בין לזכות בין לחובה עד שלא נחקרה עדותן בבית דין אמרו מבדין היינו הרי אילו נאמנין משנחקרה עדותן בבית דין אמרו מבדין היינו אינן נאמנין רש"בל אמר עשו העדים החתומין על השטר כמי שנחקרה עדותן בבית דין הן אום' כתב ידינו הוא ואחרים אומרי' כתב ידן הוא תני ר' חייה לא מעלין ולא מורידין א"ר יוסי מתניתא אמרה כן אם יש עדים שהוא כתב ידן או שהיה כתב ידן יוצא ממקום אחר אינן נאמנין הן אום' כתב ידינו הוא ואחרי' אומרי' אינו כתב ידם א"ר מנא נעשה כשטר שנקרא עליו ערער א"ר אסי ובלבד בשטר שנקרא עליו ערער ונתקיים בב"ד ר' לעזר אמר לא נתקיים בב"ד אמר רבי אילא טעמא דר' לעזר כיון שהוחזקו העדים להורת חתומין בשטר במי שנחקרה עדותן בבית דין רב חנא אמר למידין מספר מונה כגון אילין דאמרין ספרוי דאסי ובאילין איגראתא צריכין אמר רבי יוסי בי ר' בון ובלבד שלשה שטרות של שלשה בני אדם רב חונה בשם רב נאמנין העדים לומר שטר אמנה ושטר פוסיטים הוא דרב אמר אסור לחתום בשטר אמנה ובשטר פוסיטים מהו פלוג אמרי בשם רב נאמנין העדים לומר שטר אמנה ושטר פוסיטים הוא מילתא דרב פליגא על מילתא דרב אמ' רבי חגי לא דרב אמר אסו' לחתום אלא אסו' לקיים כהדא אם און בידך הרחיקהו זה שטר אמנה ושטר פוסיטים ואל תשכן באוהליך עוולה זה שטר פרוע.

הלכה ד' זה אומר זה כתב ידי וגו' למה נצרכה לרבי אף על גב דרבי אומ' צריכין שיצטרף אחר עמהן מודה הוא הכא

Traditio: Et similiter testes qui testentur inter immundum & mundum, inter remotum & proximum, inter vetitum & permissum, inter meritum & demeritum: priusquam pervestigatum sit eorum testimonium in Synhedrio; si dicant: Mendaces nos sumus; erunt fide digni: Postquam fuerit pervestigatum eorum testimonium, si dicant: Mendaces nos sumus; Non erunt fide digni. R. Simeon ben Levi; reputantur testes signantes super scriptura, perinde ac fuerit pervestigatum eorum testimonium in Synhedrio. Si illi dicant. Scriptura manuum nostrarum hæc est; & alii dicant: Scriptura eorum manus hæc est. Docet R. Chijah; non faciunt adscendere, neque descendere. Dicit R. Jose: Misna ita dicit. Si fuerint testes, qui dicant: Scriptura manus eorum hæc est; aut quod scriptura manus eorum sit nota ex alio loco; non erunt fide digni. Si illi dicant: Scriptura manuum nostrarum hæc est, & alii dicant: Non est scriptura manuum eorum. Dicit R. Mena: consideratur sicut scriptura, in qua nascatur contentio. Dicit R. Asse: dummodo sit sicut scriptura, in qua nascatur contentio, & confirmetur in Synhedrio; R. Eliezer dicit: Non confirmabitur in Synhedrio. Dicit R. Ela. Natio R. Eliezer hæc est: Postquam præsumitur, quod testes obsignaverint scripturam, reputatur perinde ac fuerit pervestigatum eorum testimonium in Synhedrio. R. Channa dicit: Addiscimus ex libro emendato; Sicut illi dicunt: Ut sunt libri Asse; & juxta has literas necesse est. Dicit R. Jose discipulus R. Bon; dummodo sint tres scripturæ trium hominum. R. Huna nomine Rab. Fide digni sunt testes, si dicant: scriptura fidelis, & scriptura juxta ritum hæc est; etenim Rab dicit: vetitum est obsignare super scriptura fideli, & super scriptura facta juxta ritum. Ubi est dissensio? Dixerunt nomine Rab: Fide digni sunt testes; si dicant: scriptura fidelis, & scriptura facta juxta ritum hæc est; Sententia Rab est contraria sententiæ Rab. Dicit R. Haggæus: Non dicit Rab, quod sit vetitum obsignare, sed sit vetitum confirmare; juxta illud: *Si iniquitatem quæ est in manu tua removeris a te*. Hæc est scriptura fidelis, & scriptura facta juxta ritum; *Et non habitavit in tabernaculo tuo injustitia*. Hæc est scriptura soluta.

Constitutio IV. Si iste dicat: Hæc est scriptura manus meæ &c. Cuinam necesse est? τῷ Rabi; Licet Rabi dicat: necesse est ut unus conjungatur cum illis, tamen hoc loco assentitur, quod sint fide

שהן נאמנין אמר רבי זעירא חני בכתובות
דבירת רב דברי רבי לעזר על השטר ודברי
חכמים במעיד על המלוה חני כותב אדם
עדותו ומעידה אפי' לאחר כמה שנים רב
הונה אמר והוא שיהא זכור עדותו רבי יוחנן
אמר אף על פי שאינו זכור עידותו ותייא
דרב חונה כרבי ור' יוחנן כרבנין רבי זעירא
רב חונה בשם רב אין הוא ואחר מצטרפין
על חתימת העד השיני היך עבידא היה אחד
מכיר כתב ידו וכתב ידו של חבירו ואחד אין
אדם מכירו וחבירו מכירו חבירו מה הוא
שיצטרף עם אחד מן השוק להעיד עליו הרא
הוא דמר רבי זעירא רבי הונא בשם רב אין
הוא ואחר מצטרפין על חתימה העד השיני
לא צורכה דלא כשהיו שנים אחד הכל מבירין
כתב ידו ואחד אין אדם מבירו וחבירו מכירו
חבירו מהו שיעשה כאחד מן השוק להעיד
עליו אם אתה או' כן נמצאת כל העדו
מתקיימת בעד אחד א"ר יודן ויאות אלו שני
שיצאו מעיר שרובה גוים כגון הדא סוסיתא
אחד הכל מכירין אותו שהוא ישר' ואחר אין
אדם מכירו חבירו מכירו מהו שיעשה כאחד
מן השוק להעיד עליו אם אום' את כן לא
נמצאת כל העדו' מתקיימת בעד אחד וכא
נמצאת כל העדו' תמקיימת בעד אחד ר' הגיי
אר' זעירא בעא עד אחד מפה ועד אחד
בשטר מהו שיצטרפו עד אחד בכתב בלום
הוא לכן צריכה בשהיו שנים מצאו לקיים
כתב ידו של ראשון ולא מצאו לקיים כתב
ידו של שני רבי מנא בעא עד אחד בכתב
מהו לזוקקו לשבועה עד אחד בכתב כלום
הוא לכן צריכה כשהיו שנים מצאו לקיים
כתב ידו של ראשון ולא מצאו לקיים כתב
ידו של שני כהדא אין מקבלין מן העדים
אלא אם כן ראו שניהן כאחת רבי יהושע
בן קרחה אומ' אפילו ראו זה אחר זה רבי
ירמיה רבי שמואל בר רב יצחק בשם רב
מודין חכמים לר' יהושע בן קרחה בעידי
בכורה ובעידי חזקה רבי בא בשם רבי ירמיה

de digni. Dicit R. Zehira: Extat traditio de ſcripturis ſcholæ Rab; Verba R. Elieſer de ſcriptura, verba ſapientum de illo, qui teſtetur de mutuo. Traditio: Poterit ſcribere homo teſtimonium ſuum; & poterit teſtificari vel poſt multos annos. R. Huna dicit: dummodo ſit memor teſtimonii ſui. R. Jochanan dicit: vel ſi non fuerit memor teſtimonii ſui. Et R. Huna conſentit cum Rabi; & R. Jochanan cum ſapientibus. R. Zehira, R. Huna nomine Rab: Ipſe, & alius non conjunguntur in obſignatione teſtis ſecundi. Quomodo erit factum? Si alter cognoſcat ſcripturam manus ſuæ, & ſcripturam manus ſocii ſui; & alterum nemo ſit qui cognoſcat, at ſocius ejus illum cognoſcat; ejus ſocius quid erit? Conjungetur cum aliquo ex platea; ut de illo teſtetur. Hoc eſt quod dicit R. Zehira; R. Huna nomine Rab; Ipſe, & alius conjunguntur in obſignatione teſtis ſecundi. Non eſt neceſſe; quando ſint duo, quorum alterum omnes cognoſcant, & alterum nemo cognoſcat, & ejus ſocius illum cognoſcat. Ejus ſocius quid erit? Conſiderabitur ſicut aliquis de platea, ut de illo teſtetur. Si ita tu dicas, deprehendetur omne teſtimonium uno teſte confirmari. Dicit R. Jodan: Concedatur, ſi duo egrediantur ex civitate, in qua major pars ſint gentiles, ſicut eſt Suſſitha, & alterum omnes cognoſcant, quod ſit Iſraelita; & alterum nemo cognoſcat, at eum cognoſcat ejus ſocius; quid erit? Reputabitur ſicut aliquis ex platea, ut de illo teſtetur. Si ita dicas: non deprehendetur omne teſtimonium uno teſte confirmari; at hic deprehenditur omne teſtimonium uno teſte confirmari. R. Haggæus dicit. R. Zehira quæſivit: Si teſtis alter ora teſtetur, & alter ſcriptura, num conjunguntur? Teſtis unus in ſcriptura nihil inſervit. Idcirco neceſſe eſt; quando duo deprehendantur confirmare ſcripturam manus primi, & non deprehendantur confirmare ſcripturam manus ſecundi. R. Mena quæſivit. Si teſtis unus teſtetur ſcriptura, quid erit? Num obligant ad juramentum? Teſtis unus ſcriptura nihil inſervit. Idcirco neceſſe eſt; quando duo deprehendantur confirmare ſcripturam manus primi, & non deprehendantur confirmare ſcripturam manus ſecundi. Juxta illud: Non recipiunt a teſtibus, niſi una ſimul ambo viderint. R. Jehoſua ben Chorcha dicit: Vel ſi alter poſt alterum viderit. R. Jeremia, R. Samuel bar R. Iſaach nomine Rab; Conſentiunt ſapientes cum R. Jehoſua ben Chorcha in teſtibus primogeniti, & in teſtibus poſſeſſionis. R. Ba nomine R. Je-

אף בערי סימנים כן מה דא פשיטא כשזה אומר ראיתי שתי שערות בגבו וזה אומר ראיתי שתי שערות בגבו אחד אומר ראיתי שערה אחת בגבו ואחר אומר ראיתי שערה אחרת בכריסו לא כלום כל שכן גבו וגבו שנים אומרים ראינו שערה אחת בגבו ושנים אומרים ראינו שערת אחת בכריסו ר׳ יוסי בר בון ורבי יהושיא בריה דר׳ שמאי חד אמר פסול וחורנא אמ׳ כשר מאן דמר פסול כמעיד על׳ חצי סימנין ומן דמר כשר שמא נשרו אחד אומר ראיתי שתי שערות בגבו ואחד אומר ראיתי שתי שערות בכרסו רבי בא אומר דברי הכל כשר רבי חגי אומר דברי הכל׳ פסור רבי יוסי אטר במחלוקת אמר רבי יוסי לרבי חגי והא רבי יורן סבר רכוותי אטר על דרביה אנא פליג לא כל שכן עלויה אמר רבי מנא יאות אטר רבי חגי אלו שטר שהוא מחותם בארבע חותמות וקרא עליו ערער זה מעיד על שנים וזה מעיד על שנים שמא כלום הוא ואין כל חתימה וחתימא צריכה שני עדים וכה כל סימן וסמן צריך שני עדי׳ רבי חנינא יליף לה משני חזקה ט׳ו אחד מעידה שאכלה שנה ראשונה שניה ושלישית ואחד מעירה שאכלה שנה רביעית חמשית וששית שמא כלום הוא ואין כל הזקה וחזקה צריכה שני עדים וכה כל סימן וסימן צריך שני עדים.

הלכה ה׳ האשה שאמרה אשת איש הייתי וגו׳. תני אם משנישאת באו עדים הרי זו לא תצא רב חונא ורבי חנינה תריהון אמרין לא סוף דבר משנישאת לא אפי׳ התירוה ב״ד להינשא כהדא חדא איתא אתת לגבי ר׳ יוחנן אמרה ליה אשת איש הייתי וגרושה אני והתירוה מן דנפקת אמרין ליה ר׳ הרי עידיה בלוד אמ׳ כך אני או׳ אפי׳ עדיה בקסוסנון חמתין א״ר יוסי בר בון תרין עובדין הוון אחד אמרין ליה הרי עדיה בלוד ואחד אמ׳ לו הרי עדי׳ בקסרין וכן הוה אמ׳ לון כך אומר אני אפילו עדיה בקסוסנון חמתין ר׳ יודן בעא אשת איש הייתי ונתגרשתי במקו׳ פלוני

remia etiam in testibus signorum: Hoc erit certum; Quando dicat: Vidi duos pilos in ejus dorso; & iste dicat: vidi duos pilos in ejus dorso; si alter dicat: vidi pilum unum in ejus dorso; & alter dicat: vidi pilum unum in ejus ventre; nihil inservit; multo magis ejus dorsum, & ejus dorsum. Si duo dicant: Vidimus pilum unum in ejus dorso; & duo dicant; vidimus pilum unum in ejus ventre; R. Jose bar Bon, & R. Osajah bar R. Schammai, alter dicit; est illegitimum; & alter dicit; est legitimum; qui dicit esse illegitimum, considerat quasi testetur de dimidia parte signorum; Et qui dicit esse legitimum; fortasse deciderunt. Si alter dicat; vidi duos pilos in ejus dorso; & alter dicit; vidi duos pilos in ejus ventre; R. Ba dicit; ex omnium consensu est legitimum; R. Haggæus dixit; ex omnium consensu erit illegitimum: R. Jose dicit: Est dissensio; Dicit R. Jose ייי R. Haggæo; Ecce mecum consentit Rabi Jodan. Respondit; Ab ejus magistro ego dissentio, quanto magis ab illo. Dicit R. Mena; Recte dicit R. Haggæus; Si scriptura obsignata sit quatuor obsignationibus; & in eam insurgat contentio; Si alter testetur de duabus, & alter testetur de duabus, fortasse nihil inserviet; Et singulæ obsignationes non requirunt duos testes; at hoc loco singula signa requirunt duos testes. Rabi Chanina docet ex annis possessionis; Si alter testetur, quod comederit anno primo, secundo, & tertio; & alter testetur, quod comederit anno quarto, quinto, & sexto; fortasse nihil inserviet; & singulæ possessiones non requirunt duos testes; at hoc loco singula signa requirunt duos testes.

Constitutio V. Si mulier dicat: Uxor viri fui &c. Traditio; si postquam nupta fuerit, veniant testes, non exibit. R. Huna, & R. Chanina; ambo dicunt; non erit rei finis; postquam nupta fuerit; vel si illi permiserit synhedrium, ut nubat; Juxta illud, quod contigit: quædam mulier convenit R. Jochanan, ei dicens; Uxor viri fui, & repudiata ego sum; & illam permisit. Postquam egressa est, dixerunt illi; Rabi ecce ejus testes sunt in Lud. Respondit: Ita ego dico; vel si ejus testes fuerint in Chasusanin, expectandi sunt. Dicit R. Jose bar Bon; Duo sunt facta; In altero dixerunt: ejus testes sunt in Lud; & in altero dixerunt. Ecce ejus testes sunt in Cæsaræa; Et sic illis dixit: Sic ego dico; vel si ejus testes fuerint in Chasusanin, expectandi sunt. R. Jodan quæsivit: Uxor viri fui, & repudiata sum in loco N. & venerint testes,

& di-

ובאו שני׳ ואמרו לא נתגרשה אשה במקו׳ פלוני מכחישין הן אותה רבי יוסי בעא אמרה אשת איש הייתי ונתגרשתי במקו׳ פלוני באותו היום ובאו ואמרו נתגרשה אשה במקום פלוני ובאו שנים ואמרו לא נתגרשה אשה במקום פלוני בהכחיש עדות בתוך עדות אנו כחיין ספירה היום אמרה אשת איש הייתי ולמחר אמרה גרושה אני אמרינן לה אתמול אמרת אכין ויום דין אכין אמרה לון מפני כת של פריצים שהיו באין להזדוג לי רבי אבין בשם רבי אילא מכיון שהביאה מתלא לדבריה נאמנת בהדא שמואל בעא איזדקוקי לאיתתיה אמרה ליה טמיאה אני למחר אמר ליה טהורה אני אמר לה אתמול אמרת טמיאה שמירון טהורה אמרה ליה לא הווה בחיילי היי שעתא אתא שאל לרב אל מכיון שהביאה מתלא לדבריה נאמנת.

הלכה ו׳ האשה שאמרה נשביתי וג׳. רב חונה אמר לא סוף דבר שנישאת אלא אפילו התירוה בית דין לינשא נשים נשבו לשם אתא עובדא קומי אבא בר בא ולוי ושמואל אמר ומסרו להן עדים ניסקון לארעא דישראל אמר ליה ומה נעשה לימים הראשונים שנתייחדו אמר ליה אבא בר בא אילו הוינן בנתך כן הייתה אומר ואישתכיין בנתיה דשמואל כשגגה שיוצא מלפני השליט בר סלקין להכא סלקן שביין עמהון עלין קומי ר׳ חנינה אוקימן שביין מלבר אמר ליה נשבינו וטהורות אנו והתירן מן דנפקן שלחון שביין עלין אמר ניכרות אילו שבנות חכם הן מן דאיתודעין מאן הויין אמרין לשמעון בר בא איטפל בקריבתן נסב לקדמיתא ומיתת לתניינא ומיתת למה בגין דשקרון חס ושלום לא שקרון לא מן חטאת דחנניה בן אחי ר׳ יהושע שעיבר את השנה בחוצה לארץ.

הלכה ז׳ ה׳ וכן שני אנשום וגו׳. ר׳ חייה בשם ר׳ יוחנן מתניתא לעניין קרשי הגבול אבל לעניין משפחה ולקודשי מזבח צריך שני עדים והא תני מעלין לכהונה ללויה לישראל על פי עד אחד ניחא לכהונה ללויה לישר׳ ולא לעניין משפחה ליתן לו

& dicant; non fuit repudiata in loco N. mendacii eam arguunt. R. Jose quæsivit: Si dicat; uxor viri fui, & repudiata fui in loco N. Et veniant secundi, & dicant; Non repudiata fuit in loco N. in falsitate testimonii in medio testimonii, nos pendemus ab ejus ore. Si hodie dicat: Uxor viri fui; & postridie dicat. Repudiata ego sum. Dicemus illi. Heri ita dixisti, & hodie ita dicis? Si dicat illis. Propterea quod classis impudentium venit ut mecum concumberet. R. Abin nomine R. Ela; Postquam adduxerit rationem verbis suis, erit fide digna. Juxta illud Samuel voluit concumbere cum uxore sua: dixit illi. Immunda ego sum. Postridie illi dixit: Munda ego sum. Respondit illi: *Heri dixisti: Immunda sum*; Et hodie dicis; Munda sum? Respondit: Non fui in exercitu eo tempore. Venit ad consulendum Rab; respondit; quoniam adduxit rationem verbis suis, erit fide digna.

Constitutio VI. Si mulier dicat: Captiva fui &c. R. Huna dicit: Non erit rei finis; quando nupta fuerit, vel si ei permiserit synhedrium ut nubat. Si ibi duæ captivæ fuerint. Allatum fuit factum coram Aba bar Ba, & Levi, & Samuel dixit; & traditi sunt illis testes adscendentes in terram Israel: dixit: Quidnam factum est diebus prioribus, in quibus segregatæ fuerunt? Respondit Aba bar Ba; *Si istæ fuissent tuæ filiæ, dixisses.* Et deprehensæ sunt ejus filiæ, quas Samuel per errorem eduxit e conspectu dominatoris. Quando huc adscenderunt, adscenderunt captivi cum illis: adscenderunt coram R. Chanina; confirmavit tantummodo captivos; Dixit illi: Captivæ fuimus, & puræ nos sumus; & eas permisit. Postquam exierunt; missi sunt captivi adscendentes: dixit: Notæ illæ sunt, eo quod sint filiæ viri noti; Postquam de illis testati sunt, dixerunt Simeoni bar Ba: Adhære propinquis tuis; Accepit primam, & mortua est, secundam, & mortua est; Qua de causa? Quia mentiti sunt; Absit; non mentiti sunt, at propter peccatum Chananjah fratris R. Jehosua, qui intercalavit annum in locis extra terram.

Constitutio VII. VIII. Et similiter duo viri &c. R. Chijah nomine R. Jochanan. Misna agit de sanctitatibus termini; at respectu familiæ in sanctitatibus altaris, requiruntur duo testes: Et hæc est traditio: Evehunt ad sacerdotium, & ad ordinem Leviticum, & gradum Israelitarum ex dicto unius testis. Concedatur de sacerdotio, & de ordine Levitico, & Israelitico, at non respectu familiæ, ut illi detur decima pauperis; Duæ sunt confirma-

מעשר עני שתי חזקות לכהונה בארץ ישראל נשיאות כפים וחילוק גרנות ובסוריא נשיאות כפים אבל לא חילוק גרנות עד מקום ששלוחי החדש מגיעין עד נמרין ובבל כסוריא ר' שמעון בן אלעזר אומר אף באלכסנדריאה בשעה שבתי דינין יושבין שם תני רבן שמעון בן גמליאל בשם שהתרומה חזקה לכהונה כך מעשר ראשון חזקה לכהונה והחולק על פי בית דין אינה חזקה לכהונה אני אומר תרומה נפלה לו מאבי אמו כהן אמ' רבי ישמעאל בי רבי יוסי מימיי לא העדתי עדות ופעם אחת היעדתי והעליתי עבד לכהונ' רבי יצחק בן חקולא אמר ור"ש כרבי חד העלה אח מפי אחיו ותרנה העלה בן מפי אביו הד לכהונה וחד ללויה חד בר נש אתא לגבי אילא אמר ליה בני הוא זה וכהן הוא אמר ליה בנך הוא ואינו כהן אמר ליה רבי חייה רובה אם מאמינו את שהוא בנו האמינו שהוא כהן ואם אין את מאמינו שהוא בנו אל תאמינו שהוא כהן א"ל כנו הוא אלא אני אומר בן גרושה הוא או בן חלוצה הוא א"ר אבין א"ל אם מאמינו את שהו' בנו האמינו שהוא כהן ואם אין את מאמינו שהוא כהן אל תאמינו שהוא בנו וייעשה בהרחק ערות ויהא נאמן עליו אמ' לו בנו הוא אלא אני או' בן גרושה וחלוצה הוא לא כן אמר ר' יצחק בן חקולה ורבי שמעון בר' חד העלה את על פי אחיו וחרנה העלה בן מפי אביו נימא משהעלה רבי את מפי אחיו אפי' תימר בן מפי אביו ללויה.

הלכה ט' רבי יהודה אומר אין מעלין וגו'. רבי חייה בשם רבי יוחנן אין ערער פחות משנים רבי בון בר חייה בעא מה אנן קיימין אם כשהעלו אותו באחד יורידו אותו באחד ואם בשהעלו אותו בשנים אפילו כמה לא יורידו אותו אמר רבי הונא אתייא כרבנין דתמן כרם רבנין דהכא וכרב נחמן בר יעקב כשם שמעלי' אותו בשני' כך מורידין אותו בשנים.

הלכה י' האשה שנחבשה בידי וגו'. תנן תנינן העיד ר' יוסי הכהן ור' זכריה בן הקצב

mationes pro ſacerdotio in terra Iſrael elevatio manuum, & participatio in areis; & in Syria elevatio manuum, at non participatio in areis, uſque ad locum, quo perveniunt nuncii novilunii, donec abſolvant; Et in tota terra Syria. R. Simeon ben Elieſer dicit; Etiam in Alexandria; Quandiu in Sabbathis judices ibi ſedent. Docet Raban Simeon ben Gamaliel; ſicut ſeparatio eſt poſſeſſio ſacerdotio, ita pariter decima prima eſt poſſeſſio ſacerdotio; at diſtributio ex dicto Synhedrii, non eſt poſſeſſio ſacerdotio; Ego dicam, quod ſeparatio illi ceſſerit ex patre matris ſuæ ſacerdotis. Dicit R. Iſmael diſcipulus R. Joſe; In diebus meis non teſtatus ſum teſtimonium; Semel tantum teſtatus ſum, & evexi ſervum ad ſacerdotium: Rabi Iſaach ben Chakilah dicit: Et R. Simeon bar Rab, alter evexit fratrem ex dicto fratris, & alter evexit filium ex dicto patris, alter ad ſacerdotium, & alter ad ordinem Leviticum: Quidam adiit τὸν R. Ela, eique dixit: Filius meus eſt iſte, & eſt ſacerdos. Reſpondit illi: Filius tuus eſt, at non eſt ſacerdos. Dixit illi: R. Chijah Raba; Si credis eum eſſe ejus filium, credes quoque eum eſſe ſacerdotem. Dixit illi: Ejus filius eſt; at eſt filius repudiatæ, aut filius illius, qui calceum exuit. Dicit R. Abin. Si tu eum credis eſſe ejus filium, credes eum eſſe ſacerdotem, ſi non credes eum eſſe ſacerdotem, ne filium quidem ejus illum credes; Et contigit, quod remoto teſtimonio, de illo fuerit fide dignus. Dixit: Ejus filius eſt; at ego dico; filius repudiatæ eſt, aut illius, qui calceum exuit. Non ita dicit R. Iſaach ben Chakilah, & Rabi Simeon bar Rabi; alter evexit fratrem ex dicto fratris ſui, & alter evexit filium ex dicto patris; Dicendum eſt; poſtquam evexit Rabi filium ex dicto patris ad ordinem Leviticum.

Conſtitutio IX. R. Jehuda dicit: Non evehunt &c. R. Chijah nomine R. Jochanan. Non eſt contentio minor duobus: R. Bon bar Chijah quæſivit; quomodo nos confirmamus, ſicut faciunt eum adſcendere uno teſte, ita pariter faciunt eum deſcendere uno teſte? Quando eum fecerint adſcendere duobus, vel multis teſtibus eum non faciunt deſcendere. Dicit R. Huna; Concluditur juxta mentem ſapientum; Ibi juxta mentem ſapientum; & hoc loco juxta mentem R. Nachman ben Jacob; ſicut illum faciunt adſcendere duobus teſtibus, ita pariter faciunt eum deſcendere duobus teſtibus.

Conſtitutio X. Mulier quæ captiva abducta fuerit per manus gentilium &c. Ibi legimus: Teſtatus eſt R. Joſe ſacerdos,

& Za-

על תינוקת שהורהנה באשקלון וריחקוה בני
משפחה ועידיה מעידין אותה שלא נסתרה
ולא נטמאה לפי שהעדים מעידין אותה
שלא נסתרה ושלא נטמאה הא אם אין
עידיה מעידין אותה שלא נסתרה ושלא
נטמאה לא אמר רבי לעזר שנייה היא
בהירהון שהרבים נוהגין לו בהתר על ידי
נפשורת אסורה רבי יודן בריה דרב חמא
דכפר תחמין בשם חזקיה והוא שנגמר דינה
להריגה רבי יוחנן אמר אפילו לא נגמר
דינו להריגה אמרין בשם רבי יוחנן אשת
ליסטים כליסטים אי זהו כרקום רבי בא
בשם רב חייה בר אשי כגון דוגין ושלשליות
וכבלים ואווזים ותרנגלין ואפרטוטות מקיפין
את העיר ומר רבי בא בשם רב חמא בר
אשי מעשה היה וברחה משם סומה אחת
היה שם פירצה אחת מצלת את הכל היו שם
מחבויים צריכה ר' זעירה ר' בא בר זבדא
רבי יצחק בר חקולה בשם רבי יודן נשיאה
ובלב' כרקום של' אות' מלכות אבל כרקום
של מלכות אחרת כלוסטים הן ואפילו קטן
ר' אימי בשם ר' יהושע בן לוי אפי' קטן
אפילו קרוב אפי' קטן וקרוב נישמעינה מן
הדא חנניה קרתיסיה אישתבאי הוא ובניה
ואיתתיה אתון לגבי רבי חנינה ולא קבלון
אתון לגבי רבי יהושע בן לוי וקבלון הדא
אמרה אפילו קטן וקרוב רבי חייה בר יוסף
שלח ברת איתתיה אמ' יסקון עימה תלתא
תלמידין שאם יפנה אחד מהן לצורכו תתייחד
עם שנים והא תנינן מוסרין לו שני תלמידי
חכמים חמא יבוא עליה בדרך א'ר אבין
ובעלה הרי שלשה אף הוא שכר לה את
הבית והוא מעלה לה מזונות ולא היה
מתייחד עמה אלא בפני בניה וקר' על עצמו
הפסוק הזה יגעתי באנחתי ומנוחה לא מצאתי
תני ובלבד דברים שהן רגילין בהן תני ובלבד
שיצטרף עם אחרים וחש לומר שמא עבד
הוא הדא מסייעא להדיא דמר ר' חמא בר
עוקבה בשם ר' יוסי בר חנינה אסור לאדם
ללמד את עבדו תורה לא כן א'ר זעירא
בשם רב ירמיה העבד עולה משבעה קריות
וידבר עולה מז' פסוקים תיפתר שלמד מאליו

& Zacharia ben Cazaba de parvula, de qua suspicio fuit in Askalone, & removerunt ejus filios a familia, & ejus testes testati sunt, quod non fuerit occultata, neque immundata. Quia ejus testes testati sunt, quod non fuerit occultata, neque immundata; at non, si ejus testes non testati essent, quod non fuerit occultata, neque immundata. Dicit R. Eliefer: Diversum est in ea quam multi solent permittere; at propter crimen est interdicta. R. Jodan bar R. Chama ex villa Thachamin nomine Ezechia; & cum fuerit absolutum ejus judicium ut occidatur. R. Jochanan dicit; Vel si non fuerit absolutum ejus judicium ut occidatur. Dixerunt nomine R. Jochanan. Uxor latronis, latro reputatur. Quinam est כרקום? R. Ba nomine R. Chijah bar Asse; tintinabula, catenæ, canes, anseres, galli, & milites circumdantes urbem. Et dicit R. Ba nomine R. Chama bar Asse. Narratur; Inde fugit quædam cæca, si ibi sit una ruptura, & salvabit omnes si ibi fuerint latibula, necesse est. R. Zehira nomine R. Ba bar Zebida bar Chilkia nomine R. Jodan principis; dummodo sit propugnaculum ipsius regni, at si fuerit propugnaculum alterius regni, sicut latrones reputantur. Vel puer; R. Amme nomine R. Jehosua ben Levi; vel puer, vel propinquus. Hinc probatur. Chananjah Charraginensis in captivitatem abductus est ipse, & ejus filii, & ejus uxor. Convenerunt R. Chanina; & non recepit eos; convenerunt R. Jehosua ben Levi, & recepit eos. Hinc dicitur; vel puer, vel propinquus. R. Jehuda bar Joseph misit filiam uxoris suæ, dicens. Comitentur eam tres discipuli sapientum; si unus ex iis vacet necessitatibus suis, sola sit cum duobus. Atqui legimus. Tradunt illi duos discipulos sapientum, ne forte cum ea concumbat in itinere. Dicit R. Abin: Et ejus maritus; Ecce tres. Ipse quoque locabit ei domum, & suppeditabit ei alimenta; ne segregetur cum ea nisi coram filio suo; & leget de seipso hunc textum. *Laboravi in gemitu meo, & requiem non inveni*. Traditio, Tantummodo ea, quæ solita sunt in illis. Traditio: Dummodo conjungatur cum aliis. Et potest dici; ne forte sit servus. Hoc favet illi, quod dicit R. Chama bar Achaba nomine R. Jose bar Chanina; Vetitum est homini docere legem servum suum. Non ita dicit R. Zehira nomine R. Jeremia. Servus poterit adscendere, postquam septem legerint in septem textibus, *& locutus est* computatur *in numero septem*. Potest exponi, quod per se didicerit, aut eum docuerit ejus do-

או שלמרו רבו כטבי וחש לומר שמא עבד הוא מסייעא לההיא דתני ר' חייה נשים ועבדים אינן חולקין על הגורן אבל נותנין לו מתנות כהונה ולוייה מתוך חבית מהו להוציא ממון מתוך עדותן היך עבידא היו הכל יודעין ער שדה ראובן תחום שבת ובאו ואמרו עד כאן היינו באין בשבת ונמצאת השדה של שמעון מהו מפיקתה מן שמעון ומחזרתה לראובן מהו שיהו נאמניו לומר יוצאין היו ללקט בפני שביעי' ושמענו פלוני ממלל על פלו' אשתו אשה פלנית ממללת על בניה ר' אחא רבי שמואל בעי התמו מהו שישלימו או ייבא כיי דא"ר בא רב יהודה בשם שמואל אין לומדין דבר מדבר בעדים זוממין וכא כן תני שאכלנו בקציצת פלוני ופלוני מהו בקציצת בשעה שהיה אדם מוכר את שדה אחוזתו היו קרובין ממלין חביות קליות ואגוזים ושוברין לפני התינוקו' והתינוקות מלקטין ואומרי' נקצץ פלוני מאחוזתו ובשעה שהיתה חוזרת לו היו עושין לו כן ואומרי' חזר פלוני לאחוזתו אמר רבי יוסי בי ר' בון אף מי שהיה נושא אשה שאינה הוגנת לו קרוביו ממלין חביות קליות ואגוזים ושוברין לפני התינוקות והתינוקות מלקטין ואומרים נקצץ פלוני ממשפחתו ובשעה שהיה מגרשה היו עושין לו כן ואומרים חזר פלוני למשפחתו.

הלכה יא' אילו נאמנין להעיד בגודלן מה סראו בקוטנן וגו'. אין נאמנין לא בגודלן מה שראו בקוטנן הא בקוטנן לא תמן תנינן נאמנת אשה או קטן לומר מיכן יצא נחל מהלך לתוך שדהו ונוטל את נחילו ובההוא אמר כן ר' אחא ר' חנניה בשם ר' יוחנן לא אמר רבי יוחנן בן ברוקה לא על נחיל של דבורים שאין גזילו דבר תורה תני רב אושעיה ובלבד במפריח אבל בשובו לא רבי זעירא בעא קומי רבי מנא לא מסתברא על אתר הא לאחר זמן לא אמר ליה אף אנא סבור כן ותנונן בדא שהעירו במאסרן אבל יצאו וחזרו אני אומר מפני יראה ופיתוי אמרו.

dominus, ficut Thabi. Et poteſt dici; fortaſſe ſervus eſt. Favet illi quod docet R. Chijah; Mulieres & ſervi non habent partem in area; at illis dantur dona ſacerdotii, & Levitarum in domo. Quomodo ad educendum nummos per eorum teſtimonia? Quomodo explicatur? Omnes norunt, quod ager Ruben ſit terminus Sabbathi; Et venientes dicunt; uſque huc venimus in Sabbatho: & deprehenditur ager eſſe Ruben. Quomodo educetur a Simeone, & reſtituetur τῷ Ruben? Quomodo erunt fide digni, ſi dicant; Illi egreſſi ſunt ad colligendum ante annum ſeptimum, & audivimus N. colloquentem cum N. ejus uxore; mulierem N. colloquentem cum filio ſuo. R. Acha, R. Samuel; Num ejus obſignatio perficietur? Aut dicendum juxta illud quod dicit R. Ba, R. Jehuda nomine Samuel; non addiſcuet rem ex re in teſtibus mendacii convictis. At hoc loco ita ſe habet traditio. Comedimus in exciſione N. & N. Quænam erat exciſio? Quando quis vendebat agrum poſſeſſionis ſuæ, ejus propinqui implebant dolia rebus vilibus, & nucibus, & frangebant ea coram pueris; & pueri ea colligentes dicebant. Exciſus eſt N. a poſſeſſione ſua. Et quando revertebatur; ita illi faciebant; & dicebant; revertitur N. ad poſſeſſionem ſuam. Dicit R. Joſe diſcipulus R. Bon. Similiter ſiquis nuberet mulieri, quæ ſibi non eſſet conveniens, ejus propinqui implebant dolia rebus vilibus & nucibus, & ea frangebant coram pueris, & pueri colligentes dicebant. Exciſus eſt N. a familia ſua; Et quando eam repudiabat; ita illi faciebant; & dicebant: Revertitur N. ad familiam tuam.

Conſtitutio XI. Et iſti fide digni ſunt, ut teſtentur majorennes, quod viderunt minorennes &c. Non ſunt fide digni majorennes niſi in eo, quod viderunt minorennes; At non puerili ætate. Ibi legimus: Fide digna eſt mulier, aut puer, qui dicat; Hinc exiit examen apum, & abiit in ejus agrum; & ſumet examen ſuum apum; & de hoc ita dicit R. Acha, R. Chananjah, R. Jochanan, non dicit R. Jochanan ben Beroka niſi de examine apum, quod eſt rapina juxta verba legis. Docet R. Oſajah. Dummodo explicetur de volatu, at non de ejus ſtatione. R. Zehira quæſivit coram R. Mena; Probabiliter ſuper loco. At non in alio tempore. Reſpondit: Ego quoque ita puto. De quo hæc dicta ſunt? De illis qui verbis ſuis teſtentur; At ſi egrediantur, & revertantur. Ego dico, propter timorem, & ſeductionem jam dixerunt.

CA-

פרק ג׳.

א׳ אילו נערות שיש להן קנס הבא על הממזרת ועל הנתינה ועל הכותית והבא על הגיורת ועל השפחה ועל השבויה שנפדו או שנתגיירו או שנשתחררו פחותות מבנות שלש שנים ויום אחד הבא על אחותו ועל אחות אביו ועל אחות אמו ועל אחות אשתו ועל אשת אחיו ועל אשת אחי אביו ועל הנידה יש להן קנס אף על פי שהן בהיכרת אין בהן מיתת בית דין.

ב׳ ואילו שאין להן קנס הבא על הגיורת ועל השבויה ועל השפחה שנפדו או שנתגיירו או שנשתחררו יתירות על שלש שנים ויום אחד ר׳ יהודה או׳ שבויה שנפדית הרי היא בקדושתה אף על פי שהיא גדולה.

ג׳ הבא על בתו ועל בת בתו ועל בת בנו ועל בת אשתו ועל בת בתה ועל בת בנה אין להן קנס מפני שהוא מתחייב בנפשו שמיתתו בידי בית דין שכל המתחייב בנפשו אינו משלם ממון שנאמר ולא יהיה אסון ענוש יענש.

ד׳ נערה שנתארסה או שנתגרשה ר׳ יוסי הגלילי אומר אין לה קנס רבי עקיבה אומר יש לה קנס וקנסה של עצמה.

ה׳ המפתה נותן שלשה דברים והאונס ארבעה המפתה נותן בושת ופגם וקנס מוסיף עליו האונס שהוא נותן את הצער והמפתה אינו נותן את הצער האונס נותן מיד והמפתה לכשיוציא האונס שותה בעציצו והמפתה אם רצה להוציא יוציא.

ו׳ כיצד הוא שותה בעציצו אפי׳ היא חיגרת אפילו היא סומה אפילו היא מוכת שחין נמצא בה דבר זימה או שאינה ראויה לבוא בישראל אינו רשאי לקיימה שנאמר ולו תהיה לאשה שהיא ראויה לו.

ז׳ יתומה שנתארסה ושנתגרשה ר׳ לעזר אומר האונס חייב והמפתה פטור.

ח׳ ואי זהו הבושת הכל לפי המבייש והמתבייש פגם רואין אותה כאילו היא שפחה

CAPUT III.

I. HÆ sunt puellæ, quibus est pœna; siquis concumbat cum spuria, cum Nethinæa, & cum Cuthæa; si concumbat cum peregrina, cum captiva, & cum serva, quæ redemtæ & proselytæ factæ sint, & libertate donatæ infra tres annos, & diem unum. Si concumbat cum sorore sua, & cum sorore patris sui, & cum sorore matris suæ, & cum sorore uxoris suæ, & cum uxore fratris sui, & cum uxore fratris patris sui, & cum menstruata; Est illis mulcta, in quibus licet sit pœna excidii, tamen non est pœna mortis per Synhedrium.

II. Et istæ sunt, quibus non est mulcta; Si quis concumbat cum peregrinis, & cum captivis, & cum ancilla, quæ redemtæ sint, aut proselytæ factæ sint, aut libertate donatæ, quæ sint supra tres annos, & diem unum. R. Jehuda dicit; Captiva quæ redemta fuerit, erit in sanctitate sua, vel si fuerit majorennis.

III. Si quis concumbat cum filia sua, cum filia filiæ suæ, cum filia filii sui, cum filia uxoris suæ, cum filia filiæ suæ, cum filia filii sui, non est illis mulcta; eo quod sint rei mortes; & illis mors infligitur a Synhedrio. Etenim qui reus est mortis; non solvit pecuniam: Dictum est enim. *Si non fuerit exitium, mulctando mulctabitur.*

IV. Puella si fuerit desponsata, & postea repudiata; R. Jose Galilæus dicit; non est illi mulcta. R. Akiba dicit: Est illi mulcta, & mulcta est pro ipsa.

V. Qui seduxerit puellam, illi dabit tres res, & qui vi compresserit quatuor; Seductæ dabit ignominiam, damnum, & mulctam; Addet his qui compressit ut solvat dolorem; at seductæ non solvet dolorem. Qui compressit, dabit statim; & qui seduxit, quando eam dimiserit. Qui compressit, bibet in suo vase; & seductor si voluerit eam dimittere, dimittet.

VI. Quomodo bibit in suo vase? Vel si fuerit claudа, vel si fuerit cœca, vel si fuerit ulcere percussa; si in ea invenerit quid inhonesti, aut non fuerit digna, ut ingrederetur in Israel, non licet ei eam retinere; Dictum est enim: *Et illi erit in uxorem: Uxorem*, quæ sit illi conveniens.

VII. Puella, si desponsata fuerit, & postea fuerit repudiata; R. Eliezer dicit; Qui eam compresserit, reus est, & qui eam seduxerit, absolvitur.

VIII. Quænam est ignominia? Omnia juxta eum, qui ignominia afficit, & qui ignominia afficitur. Damnum? Considerant

נסכרת בשוק כמה היתה יפה וכמה היא יפה
קנס שוה בכל אדם וכל שיש לו קיצבה מן
התורה שוה בכל אדם.

ט׳ כל מקום שיש מכר אין קנס וכל מקום
שיש קנס אין מכר קטנה יש לה מכר ואין לה
קנס נערה יש לה קנס ואין לה מכר הבוגרת
לא קנס ולא מכר.

י׳ האומר פיתיתי את בתו של פלוני משלם
בושת ופגם על פי עצמו ואינו משלם קנס
האומר גנבתי משלם את הקרן על פי עצמו
ואינו משלם לא תשלומי כפל ולא תשלומי
ארבעה חמשה המית שורי את פלוני או שורו
של פלוני הרי זה משלם על פי עצמו המית
שורי עבדו של פלוני אינו משלם על פי עצמו
זה הכלל כל המשלם יותר על מה שהזיק
אינו משלם על פו עצמו.

סליק פירקא.

הלכה א׳ ואילו נערות וגו׳. כתיב ולו תהיה
לאשה אשה שהיא ראויה לו וממזרת היא
ראויה לו רבי שמעון בן לקיש אמר כסף
ישקול כמוהר הבתולות ריבה כאן בתולות
הרבה אמר ר׳ זעירא אלו היה כתיב בתולות
כמוהריות לית כתיב אלא כמוהר הבתולות לא
ריבה אותן הכתוב אלא למוהר בלבד ויירא
אמרה הרא דתני חזקיה אם מאן ימאן
אביה אין לי אלא שמיאן אביה מניין שאם
ימאנו אפילו מהשמים תלמוד לומר מאן ימאן
מכל מקום מעתה הבא על השפחה לא יהא
לו קנס לית יכיל דתני יכול הבא על
השפחה ארמית יהא חייב תלמוד לומר מהר
ימהרנה לו לאשה את שיש לו הוייה בה
יצאת שפחה ארמית שאין לה הוייה בה
חתיבון הרי אחותו אין לו הוייה בה והוא
משלם קנס שנייא היא שיש לה הוייה אצל
אחר הרי בתו יש לה הוייה אצל אחר ואינו
משלם קנס שנייה היא שהוא מתחייב בנפשו
שכל המתחייב בנפשו אינו משלם ממון נתינה
אמר ר׳ יוסי נתינים לא חשו להם אלא משום
פסולי שמפחה אף תימר משום פסולי עברות

rant eam ut ſervam venditam in platea quantum valebat *ante ſtuprum*, & quantum valeat *poſt ſtuprum*. *Pœna*? Æqualis eſt omnibus hominibus; & quicquid limitatum eſt ex lege, æquale eſt omnibus hominibus.

IX. Ubi obtinet venditio, non obtinet mulcta, & ubi obtinet mulcta, non obtinet venditio. In parvula obtinet venditio, at non obtinet mulcta; in puella obtinet mulcta, at non obtinet venditio; in adulta non obtinet neque mulcta neque venditio.

X. Si dicat: Seduxi filiam N. ſolvet ignominiam & damnum ex dicto ſui ipſius, at non ſolvet mulctam. Si dicat; furatus ſum: ſolvet ſummam principalem ex dicto ſui ipſius, at non ſolvet ſolutionem duplicem, neque ſolutionem quadruplam, neque quintuplam. *Si dicat*: Interfecit bos meus N., aut bovem N. ſolvet ex dicto ſui ipſius. Interfecit bos meus ſervum N., non ſolvet dicto ſui ipſius. Hæc eſt regula generalis; quicumque ſolverit ultra damnum, quod fecerit, non ſolvit ex dicto ſui ipſius.

Finis Capitis.

Conſtitutio I. Hæ ſunt puellæ &c. Scriptum eſt: *Et illi erit in uxorem*. Uxorem, quæ ſit illi conveniens: Num ſpuria erit illi conveniens? R. Simeon ben Lakiſch dicit: *Argentum appendet juxta dotem virginum*. Hoc loco includit multas virgines. Dicit R. Zehira: Si ſcriptum eſſet virgines juxta dotes; at non ſcriptum eſt, niſi *juxta dotem virginum*. Non includit eas textus niſi propter dotem dumtaxat. Et idem dicitur, quod docet Ezechia: *Et ſi denegando denegaverit pater ejus*. Non probo niſi de denegatione patris ſui. Unde probatur ſi fuerit denegatum vel ex cœlo? Idcirco dictum eſt: *Et ſi denegando denegaverit pater ejus*. Omnimode. Hinc probatur; ſi concumbat cum ancilla, non erit illi mulcta. Non poteſt dici; & docet, quod dici poteſt. Si concumbat cum ancilla Aramæa; num tenetur. Dictum eſt: *Dotando dotabit eam ſibi in uxorem*. Uxorem, in qua ſit eſſentia; excluditur ancilla Aramæa in qua non eſt ſibi eſſentia. Opponunt: Ecce ejus ſoror, in qua ſibi non eſt eſſentia; & propter eam ſolvit mulctam. Diverſum eſt; In ea eſt illi eſſentia prope alium; ecce ejus filia, in qua eſt ſibi eſſentia prope alium; & ſolvit mulctam. Diverſum eſt; quia in ea reus eſt mortis; Etenim qui rei ſunt mortis, non ſolvunt nummos. Nethinæa. Dicit R. Joſe: De Nethinæis non ſunt ſoliciti niſi propter illegitimos fami-

liæ;

מעתה הבא על הנתינה לא יהיה לו קנס
ותנינן הבא על הנתינה יש לו קנס כותיה
אתיא כמאן דאמר כותי כישראל לכל דבר
ברם כמאן דמר כותי כגוי לא כדא דאיתפלגון
כותי כגוי דברי רבי רבן שמעון בן גמליאל
אומר כותי כישראל לכל דבר אפילו תימא
כותי כגוי כותי משום מה הן פסולין לא משום
גוי ועבד גוי ועבד הבא על בת ישראל הוולד
ממזר וממזרת יש לה קנס לחומרין או לעניין
משפחה את עבד ליה גוי ועבד הבא על בת
ישראל הוולד ממזר לעניין קנס את עביד ליה
כישראל הבא על הגויה הוולד גוי א״ר יוסי בי
ר׳חנינא האונס והמפתה את היתומה פטור
אמר ר׳בא בר ממל מחלוקת כרבי יוסי הגלילי
כרבי עקיבה יש לה קנס וקנסה של עצמה
אמר ר׳ יוסי מתניתא אמרה פחותות מבנות
שלש שנים ויום אחד ולא כיתומה היא והתני
חתרה אשר עינה לרבות את היתומה לקנס
דברי רבי יוסי הגלילי א״ר אחי תיפתר שבא
עליה עד שלא מת אביה ומת׳ אביה כבר
נראה ליתן לאביה תמן תנינן האוכל תרומה
מזיד משלם את הקרן ואינו משלם את החומש
ותנינן אילו הן הלוקין הבא את אמ׳ לוקה
וכא את אמר משלם א״ר יוחנן לצדדין היא
מתניתה אם התרו בו לוקה לא התרו בו
משלם סבר ר׳ יוחנן למימ׳ במקום מכות
ותשלומי׳ משלם ואינו לוקה וילקה וישלם כדי
רשעתו משום רשעה אחה מחייבו ואי אתה
מחייבו משום שתי רשעיות וישלם ולא ילקה
במי שיש בו שתי רשעיות הכתוב מדבר
והפילו השופט והכהו לפניו כדי רשעתו במספר
רבי שמעון בן לקיש אמר ואפלו לא התרו
אינו משלם מאחר שאילו מתרין בו לוקה
מתניתא פליגא על רבי שמעון בן לקיש
האוכל תרומה שוגג משלם את הקרן וחומש
ואלו התרו בו אינו לוקה פתר לה כרבי מאיר
דרבי מאיר אמר לוקה ומשלם מתניתא
פליגא על דרבי שמעון בן לקיש דתנינן
אילו נערות שיש להן קנס אילו התרו בו אינו
לוקה פתר לה כרבי מאיר דרבי מאיר אמר

liæ; Si dicas propter illegitimos ministeriorum. Hinc probari posset; si quis concumbat cum Nethinæa, non solvet mulctam. Atqui legimus; Si concumbat cum Nethinæa, est illi mulcta. Cuthæa: Concluditur juxta illud quod dicitur: Cuthæus est sicut Israelita in omnibus rebus; at juxta mentem illius, qui dicit: Cuthæus est sicut gentilis; non mentitur. At dissentiunt; Cuthæus est sicut gentilis ex verbis Rabi. Raban Simeon ben Gamaliel dicit: Cuthæus est sicut Israelita in omnibus rebus; vel si dicas: Cuthæus est sicut gentilis; Cuthæi qua de causa sunt illegitimi? Non propter gentilem & servum. Si gentilis & servus concumbat cum Israelitide, filius est spurius; & in spuria est mulcta. Juxta aggravationes, aut respectu ancillæ tu consideras; Si gentilis & servus concumbat cum Israelitide, filius est spurius. Respectu mulctæ tu eum consideras ut Israelitam; si concumbat cum gentili, filius erit gentilis. Dicit R. Jose discipulus R. Chanina. Si quis opprimat & seducat pupillam, absolvitur. Dicit R. Ba bar Mimal. Est dissensio juxta mentem R. Jose Galilæi. Jam juxta mentem R. Akiba est illi mulcta, & mulcta est pro ipsa. Dicit R. Jose: Misna dicit: Si fuerit infra tres annos, & diem unum: at non est sicut pupilla. Atqui extat traditio: *Eo quod afflixerit eam*. Ad includendum pupillam in mulcta. Verba R. Jose Galilæi. Dicit R. Acha: Potest exponi, quod cum ea concubuerit priusquam mortuus fuerit ejus pater; si moriatur ejus pater, jam conveniens est ut det patri suo. Ibi legimus. Si prudens comedat separationem, solvet summam principalem, at non solvet quintam partem. Atqui legimus: Isti sunt, qui vapulant. Hoc loco tu dicis, quod vapulet; & ibi tu dicis, quod solvat. Dicit R. Jochanan: Modificata est misna; si fuerit præmonitus, vapulabit; si non fuerit præmonitus, solvet. Dicendum putat R. Jochanan; in loco verborum & solutionum solvet, & non vapulabit; At vapulabit & solvet *juxta reatum suum*. Propter unum reatum tu damnabis; at tu non damnabis propter duos reatus; & solvet, & non vapulabit. De illo in quo sint duo reatus, textus loquitur; vel *judex verberabit illum in conspectu ejus juxta reatum suum in numero*. R. Simeon ben Lakisch dicit: Vel si non fuerit præmonitus, non solvet; postquam fuerit præmonitus, vapulabit. Misna contraria est R. Simeon ben Lakisch; Si imprudens comedat separationem, solvet summam principalem, & quintam partem; at si fuerit præmonitus, non vapulabit.

לוקה ומשלם רבי אבהו בשם רבי שמעון
בן לקיש מן המוציא שם רע למד רבי מאיר
ויסרו אותו מכורת וענשו אותו ממון רבנין
אמרין לחידושו יצא המוציא שם רע ודבר
שהוא יוצא לחידושו אין לומדין ממנו לפי
שבכל מקום אין אדם מתחייב מדיבורו וכאן
אדם מתחייב מדיבורו הואיל וכן אי את למד
ממנו דבר אחר כאן אין את למד ממנו לא
עונשין ולא מכות לא כן אמר ר׳ אבהו בשם
רבי יוחנן שוגג בחלב מזיד בקרבן מתרין בו
לוקה ומביא קרבן וכא לוקה ומשלם רבי בון
בר חייה בשם רבי שמואל בר רב יצחק אמר
כדי רשעתו שני דברים מסורין לבית דין את
תופס אחד מהן יצא דבר שמחור לשמים
הכל מודין ממון אצל מיתה מן הרא מכה
בהמה ישלמנה ומכה אדם יומת מה מכה
בהמה לא חלקתה בו בין שוגג למזיד לחייבו
ממון אף מכה אדם לא תחלוק בו בין שוגג
למזיד לפוטרו ממון מה פליגין בממון אצל
מכות ר׳ יוחנן אמר אין ממון אצל מיתה ויש
ממון אצל מכות ר׳ שמעון בן לקיש אומ׳
כשם שאין ממון אצל מיתה כך אין ממון
אצל מכות רבי אמי בבלייה בשם רבנין דתמן
טעמא דרבי שמעון בן לקיש רשע רשע נאמר
רשע במחוייבי מיתה מיתה ונאמר רשע במחוייבי
מכות מה רשע שנ׳ במחוייבי מיתו׳ ב״ד אין
ממון אצל מיתה אף רשע שנאמ׳ במחוייבי
מכות אין ממון אצל מכות נתן בר הושעיה
אמר כאן בנערה וכאן בבוגרת נערה יש לה
קנס ואין לה מכות בוגרת יש לה מכות
ואין לה קנס ואין לה בושת ופגם רבנין
דקסרין אמרין תיפת׳ שהפיתתו או שמחלה
לו וסבר נתן בר הושעיה במקו׳ מכו׳ ותשלומין
משלם ואינו לוקה וילקה וישלם כדי רשעתו
משום רשעה אחת אתה מחייבו ואי אתה
מחייבו משום שתי רשעיות וישלם ולא ילקה

labit. Exponit juxta mentem R. Meir; etenim R. Meir dicit: Vapulabit, & solvet. Misna contraria est τῷ Simeoni ben Lakisch. Etenim ibi legimus. Istæ sunt puellæ, quibus est mulcta; si fuerit præmonitus non vapulabit. Exponit juxta mentem R. Meir; Etenim R. Meir dicit: Vapulabit & solvet. R. Abau nomine R. Simeon ben Lakisch; ex eo, qui produxerit nomen malum, docet R. Meir: Et castigabunt eum plagis; & punient eum pecunia. Sapientes dicunt: Ad innovandum exiit infamans; & ab re, quæ exiit ad innovandum, non addiscimus: Etenim nullibi homo obligatur ex verbis suis; at hoc loco homo obligatur ex verbis suis; Si ita est; tu hinc non potes addiscere. Alia expositio; Hoc loco tu ab eo non potes addiscere neque mulctas, neque verberationes. Non ita dicit R. Abau nomine R. Jochanan. Si imprudens agat in adipe, & prudens in sacrificio, quando fuerit præmonitus; vapulabit & afferet sacrificium; & hoc loco vapulat, & solvit. R. Bon bar Chijah nomine R. Samuel bar R. Isaach dicit: *Juxta reatum suum*. Duæ res traditæ sunt Synhedrio; tu unam ex iis apprehendis; excluditur res, quæ tradita est Deo. Omnes conveniunt, quod non sit pecunia prope verberationes. Hinc probatur: Si percutiat bestiam, solvet; si hominem, interficietur. Sicut in eo qui percutiat bestiam non est discrimen inter prudentem & imprudentem, ut obligetur ad pecuniam; Ita pariter in eo qui percutiat hominem, non erit discrimen inter prudentem & imprudentem, ut absolvatur a solutione pecuniæ. In quo dissentiunt? In pecunia prope flagellationem. R. Jochanan dicit: Non est solutio pecuniæ prope mortem; Atqui est solutio pecuniæ prope flagellationem. R. Simeon ben Lakisch dicit: Sicut non est solutio pecuniæ prope mortem, ita pariter non erit solutio pecuniæ prope flagellationem. R. Amme Babylonius nomine sapientum eo loco; Ratio R. Simeon ben Lakisch hæc est, quod dictum sit: *Impius, impius*. Dictum est *impius* in iis, qui rei sunt mortis; & dictum est *impius* in iis, qui rei sunt flagellationis; Sicut in impio, qui memoratur in iis, qui rei sunt mortis in Synhedrio, non est solutio pecuniæ prope mortem; ita pariter in impio, qui memoratur in iis, qui rei sunt flagellationis, non erit solutio pecuniæ prope flagellationem. Nathan bar Osajah dicit: Hic agitur de puella, & ibi de adulta. Puellæ est mulcta, at non est flagellatio: Adultæ est flagellatio, at non est mulcta; & non est illi ignominia & damnum. Sapientes Cæsarien-

fes

כעדים זוממין כמה דתימר תמן בעדים זוממין
משלמין ואין לוקין וכא משלם ואינו לוקה
אמר ר' יונה טעמא דרבי נתן בר הושעיה כדי
רשעתו את שמכותיו יוצאות כדי רשעתו יצא
זה שאומרי' לו עמוד ושלם מתניתא פליגא
על ר' שמעון בן לקיש האוכל תרומה מזיד
משלם את הקרן ואינו משלם את החומש על
דעתיה דנתן בר הושעיה דאמר משלם ניחא
על דעתיה דר' יוחנן דאמר אם התרו בו לוקה
ואם לא התרו בו משלם פתר לה מזיד
בהתראה על דעתי' דר' שמעון בן לקיש לא
שנייא היא שוגג היא מזיד היא התרו בו היא
לא התרו בו פתר לה כר' מאיר דאמר לוקה
ומשלם אמר ר' חנינה קומי רבי מנא ואפילו
יסבו' רבי שמעון בן לקיש כדמתניתא דרבי
מאיר קרייה דרבי מאיר והכתיב איש כי יאכל
קודש בשגגה לא מיסבר סבר ר' שמעון בן
לקיש חומש קרבן ואפי' תימר חומש קרבן
קרן קרבן א"ר יודן בר שלום מתניתא אמרה
שהקרן קנס דתנינן תמן אינו משלם תרומ'
לא חולין מתוקנין והן נעשן תרום' אילו מטה
שאכל' היה משלם ניחא ועוד מהדא דתני
אבל תרומ' טמאה משלם חולין טהורין ואם
שילם חולין טמאין יצא ולא דמי עצים הוא
חייב לו הדא אמרה שהקרן קנס כמה דאת
אמ' קרן קנס ודכוותא חומש קנס לא רשב"ל
כדעתיה כמה דו אמר תמן הכל היה בכלל
לא תענה ברעך עד שקר יצא ועשיתם לו
כאשר זמם לעשות לאחיו לא שישלם ממון
וכא הכל היה בכלל וכל זר לא יאכל קודש
יצא ואיש כי יאכל קודש בשגגה שישלם
ממון ותני מודין חכמים לר"מ בגונב תרומת
חבירו ואכלה שהוא לוקה ומשלם שכן האוכל
תרומה לוקה והתני מודין חכמי' לר"מ בגונב
חלב חבירו ואכלו שלוקה ומשלם שכן האוכל
חלבו לוקה והתני החוסם את הפרה משלם

ses dicant. Seductor, qui eam seduxerit, aut condonatum illi sit: & putat Nathan bar Osajah; In loco flagellationis, & solutionis pecuniæ solvet, at non vapulabit; & vapulabit & solvet *juxta reatum suum*: Propter unum reatum tu damnabis, at non damnabis propter duos reatus; & solvet, & non vapulabit in testibus mendacii convictis; sicut tu ibi dicis in testibus mendacii convictis, solvent, at non vapulabunt; & hoc loco solvet, & non vapulabit. Dicit R. Jona: Ratio R. Nathan bar Osajah hæc est *juxta reatum suum* tu verberabis; egredientur *juxta reatum suum*. Excluditur iste, cui dixerint: Surge & solve. Misna contraria est R. Simeoni ben Lakisch; Si imprudens comedat separationem, solvet summam principalem, & solvet quintam partem. Ex mente Nathan bar Osajah, qui dicit, quod solvat; concedatur: Ex mente R. Jochanan qui dicit, si fuerit præmonitus, quod vapulet, & si non fuerit præmonitus, quod solvat: exponit, quando agat prudens ex præmonitione. Ex mente R. Simeon ben Lakisch; non est differentia, sive agat imprudens sive prudens, sive præmonitus, sive non præmonitus: Exponit juxta mentem R. Meir, qui dicit: Vapulabit & solvet. Dixit R. Chanina coram R. Mena; vel si putat R. Simeon ben Lakisch juxta Misnam R. Meir; Lectio R. Meir hæc est: Et scriptum est: *Vir qui comederit sanctum per errorem*. At putando putat R. Simeon ben Lakisch quintam partem oblationis; Vel si dicas quintam partem oblationis summam principalem oblationis. Dicit R. Jodan bar Selhum: Misna dicit; quod summa principalis sit mulcta. Etenim ibi legimus: Non solvet separationem, sed prophana præparata, & illa fiunt separatio. Ex eo quod comedit, solvet; concedatur. Et præterea probatur ex eo quod docetur. Si comedat separationem immundam, solvet prophana munda; Si vero solvat prophana immunda, satisfacit debito; At ad pretium lignorum non obligatur. Hoc dicit; quod summa principalis sit mulcta. Sicut tu dicis: Summa principalis est mulcta; & similiter quinta pars erit mulcta. At R. Simeon ben Lakisch juxta sententiam suam. Sicut ibi dicit: Omne est in generali: *Non testificaberis contra proximum tuum testimonium mendacii*. Excludit: *Et facietis illi, sicut cogitavit facere fratri suo*. Non solvet pecuniam. Et hoc loco: Omne est in generali. *Et omnis alienus non comedet sanctum*. Excludit. *Et vir qui comederit sanctum per errorem*; solvet pecuniam. Atqui extat traditio: Consentiunt sapientes cum R. Meir

ששת קבין לפרה וארבעה קבין לחמור שבן החוסם פרתו לוקה אמר ר׳ יוסי שבן מחוייבי מיתות גנב תרומת הקודש ואכלה שהוא לוקה ומשלם מכל מקום הפסידו ממון אמר ר׳ מנא קומי ר׳ יוסי מעתה הבא על אחותו קטנה ילקה וישלם שכן הבא על אחותו בוגרת לוקה חזר ומר גבי אחותו חל עליו תשלומין ומיתה כאחת ברם הבא מכיון שחסם נתחייב מכות מיכן ואילך בתשלומין התיב רבי זעירא קומי ר׳ מנא הרי המצית גדישו של חבירו בשבת על שיבולת הראשון חייב מכות מיכן והילך בתשלומין ולית אמר כן על כל שיבולת ושיבולת יש בה התריית מיתה וכא על כל חסימ׳ וחסימה יש בה התריית מכות ר׳ יוסי בי ר׳ בון אמר תרין אמוראין אחר אמ׳ בחוסם בתרומה ובקדשים וחרנה אמר בחוסם על ידי שליח שליח לוקה והוא פטור דם יחשב לאיש ההוא ולא לשולחיו שוגג בתרומה ומזיד בחמץ שוגג בתרומה ומזיד בנזיר שוגג בתרומה ומזיד ביום הכיפורים אין תפתרינה בשני דברים ניחא ואין תיפתר בדבר אחד מחלוקת ר׳ יוחנן ורבי שמעון בן לקיש תמן תנינן אין בין שבת ליום הכיפורי׳ אלא שזה זדונו בידי אד׳ וזה זדונו בהיכרת הא בתשלומין שניהן שוין מתניתא דרבי נחונייא בן הקנה דרבי נחונייא בן הקנה אומר יום הכיפורים כשבת לתשלומין רבי שמעון בן מנסיא אומ׳ מחוייבי כריתות כמחוייבי מיתות בית דין מה ביניהון רבי אחא בשם רבי אבינה נערה נידה ביניהון רבי מנא אומר אף אחות אשתו ביניהון על דעתיה דרבי נחונייא בן הקנה מה שבת אין לו היתר אחר איסורה אף יום הכיפורים אין לו היתר אחר איסורו ואילו הואיל ויש להן היתר אחר איסורן משלם על דעתית דרבי שמעון בן מנסיא מה שבת יש בה כרת אף יום הכיפורים יש׳ בה כרת ואילו הואיל ואין

Meir in eo, qui furetur ſeparationem ſocii ſui, & comedat, quod vapulet & ſolvat: Etenim qui comedit ſeparationem, vapulat; Atqui extat traditio. Si quis capiſtraſſet vaccam ſuam, ſolvet ſex cabos pro vacca, & quatuor pro aſino; eo quod qui capiſtret vaccam, vapulat. Dicit R. Joſe: Similiter in iis, qui rei ſunt mortis, ſi quis furetur ſanctum, & comedat, quod vapulet & ſolvat. Omnimode amittunt pecuniam. Dixit R. Mena coram R. Joſe. Si quis concumbat cum ſorore ſua minorenni, vapulat, & ſolvit; & ſimiliter ſi quis concumbat cum ſorore ſua adulta, vapulat. Iterum dixit: propter ejus ſororem cadit ſuper eum una ſimul ſolutio, & pœna mortis. At hoc loco, poſtquam capiſtravit, reus eſt flagellationis; hinc & ulterius obligatur ad ſolutionem. Oppoſuit R. Zehira coram R. Mena. Si quis incendat acervum ſocii ſui in Sabbatho; propter primam ſpicam reus erit flagellationes, hinc & ulterius obligatur ad ſolutionem; At non ita poteſt dici quod pro ſingulis ſpicis fiat præmonitio mortis; At hoc loco pro ſingulis capiſtrationibus eſt præmonitio flagellationis. R. Joſe diſcipulus R. Bon dicit; ambo Amorrhæi, alter dicit de capiſtratione in ſeparatione & in ſanctitatibus, & alter dicit de capiſtratione per manum legati; Legatus vapulat, & ipſe abſolvitur. *Sanguis imputabitur viro illi*; at non ejus legato. Si imprudens agat in ſeparatione, & prudens in pugillo; Si imprudens in ſeparatione, & prudens in Nazyreatu; ſi imprudens in ſeparatione, & prudens in die expiationum; Non eſt expoſitio in duabus rebus; concedatur; & non eſt expoſitio in re una: Diſſentiunt R. Jochanan, & R. Simeon ben Lakiſch; Ibi legimus. Non eſt diſcrimen inter Sabbathum, & diem expiationum; niſi quod iſti in hoc puniantur per manum hominum, & in illo puniantur excidiis. At in ſolutionibus, & in excidiis ſimiles ſunt. Miſna R. Nechuniah ben Achana; Etenim R. Nechuniah ben Achana dicit. Dies expiationum eſt ſicut Sabbathum reſpectu ſolutionum. R. Simeon ben Menaſia dicit: Rei excidiorum ſunt ſicut rei mortis in Synhedrio. Quænam eſt differentia inter eos? R. Acha nomine R. Abina. In puella menſtruata eſt differentia inter eos. R. Mena dicit: Vel in ſorore uxoris ſuæ eſt differentia inter eos. Ex mente R. Nechuniah ben Achana; ſicut in Sabbatho non eſt permiſſio poſt interdictum, ita pariter in die expiationum non eſt permiſſio poſt interdictum. Si ſit permiſſio poſt interdictum, ſolvet. Ex mente R. Simeon ben Menaſia;

בהן כרת משלם רבי יודה בר פזי בעא מכות
וכרת מה אמרין בה אילין תניי אמר ר׳ יוסי
צריכה לרבנין רבי יונה בעא למה לא שמע
לה מן הדא דתני רבי שמעון בן יוחי דתני
ר׳ שמעון בן יוחי ר׳ טרפון אומר נאמר כרת
בשבת ונאמר כרת ביום הכיפורים מה כרת
שנאמר בשבת אין מכות אצל כרת אף כרת
שנאמר ביום הכיפורים אין מכות אצל
כרת אמר ר׳ מנא קומי ר׳ יוסי מה צריכה
לא כרבי שמעון בן לקיש ברם כרבי יוחנן
מה מכות אצל מיתה יש לו כל שכן מכות
אצל כרת ואיתפלגון השוחט אותו ואת
בנו לשם עבודה זרה ר׳ יוחנן אמר התרו בו
משם אותו ואת בנו לוקה משם עבודה זרה
היה נסקל רבי שמעון בן לקיש אמר אפילו
התרו משם אותו ואת בנו אינו לוקה מאחר
שאילו התרו בו משם עבודה זרה היה נסקל
אמר ליה אפילו כר׳ יוחנן צריכה לו תמן שני
דברים וכא דבר אחד על דעתיה דר׳ שמעון
בן לקיש מה איכא בין אילין תנאי לאילין
רבנין לאוין לא כריתות ר׳ יודן אמ׳ הבא על
הממזרת ביניהון ר׳ חנניה אמר המצית גדיש
חביריו ביום הכיפורים ביניהון על דעתיה
דאילין תנאי הואיל ואין בהן כרת משלם
על דעתיה דרבנין דאילו הואיל ויש בהן
מכות אינו משלם מעתה אילו נערות שיש
להן קנס דלא כרבנין אמר ר׳ מתניה תיפתר
דברי הכל בממזר שבא על הממזרת ואשת
אחיו לאו יבמתו היא אמר ר׳ מתניה תיפתר
שהיו לאחיו בנים ואירס אשה ומת ובא אחיו
ואנסה.

הלכה ב׳ אילו שאין להן קנס וגו׳. אמר
ר׳ יוחנן לא ריבה אותה ר׳ יהודה אלא לקנס
תני רבי חייא אף לכתובת מנה מאתים רבי
שמעון בן לקיש אמר אף להאכילה תרומה
על דעתיה דרבי שמעון בן לקיש ר׳ יודה ורבי
דוסא שניהן אומרי׳ דבר אחד דתנינן תמן
השבויה אוכלת בתרומה דברי ר׳ דוסא אתא
רבי חנינה בשם רבי שמעון בן לקיש הלכה
כרבי דוסא.

sia; Sicut in sabbatho est pœna excidii; ita pariter in die expiationum est pœna excidii; Si in iis non fuerit pœna excidii, solvet. R. Jehuda bar Pazi. De flagellatione, & de excidio quid dixerunt isti doctores? Dicit R. Jose; necesse est sapientibus. R. Jona quæsivit: Cur non probavit ex eo quod docet R. Simeon ben Jochai? Etenim docet Rabi Simeon ben Jochai. R. Tarphon dicit: Memoratur excidium in Sabbatho, & memoratur excidium in die expiationum: Sicut in excidio memorato in Sabbatho non est flagellatio prope excidium; ita pariter in excidio memorato in die expiationum non erit flagellatio prope excidium. Dixit R. Mena coram R. Jose. Quid necesse est? Non juxta mentem R. Simeon ben Lakisch. Jam juxta mentem R. Jochanan; Sicut illi est flagellatio prope mortem, multo magis erit flagellatio prope excidium. At dissentiunt: Si mactet ipsum, & ejus filiarum nomine Idololatriæ; R. Jochanan dicit: Si præmoneatur nomine ipsius & ejus filii, vapulat; nomine Idololatriæ, lapidatur. R. Simeon ben Lakisch dicit: Vel si præmoneatur nomine ipsius, & ejus filii, non vapulat; Postquam fuerit præmonitus nomine Idololatriæ, lapidatur. Dixit; vel juxta mentem R. Jochanan necesse est. Ibi sunt duæ res; & hic una tantum. Ex mente R. Simeon ben Lakisch. Quænam est dissensio inter hos doctores, & hos sapientes? In præceptivis negativa autem non in excidiis. R. Jodan dicit. Hic de spuria est dissensio inter eos. R. Chananjah dicit: In eo, qui incendit acervum socii sui in die expiationum, est dissensio inter eos. Ex mente horum doctorum, quoniam in eo non est pœna excidii, solvet; ex mente sapientum, quoniam in hoc est flagellatio, non solvet. Hinc exponitur, quod puellis sit mulcta, non est juxta mentem sapientum. Dicit R. Mathania; potest exponi ex omnium consensu de spurio, qui concumbat cum spuria; & uxorem fratris sui leviratu non duxerit. Dicit R. Mathania: Potest exponi, quod fratri suo sint filii, & quod desponsaverit mulierem, & moriatur, & veniens ejus frater, eam vi oppresserit.

Constitutio II. Et istæ sunt, quibus non est mulcta &c. Dicit R. Jochanan. Non includit eam R. Jehuda nisi ad mulctam. Docet R. Chijah etiam ad dotem ducentarum zuzarum. R. Simeon ben Lakisch; R. Jehuda & R. Dusa, ambo idem dicunt. Etenim ibi legimus: Captiva comedet de separatione. Verba R. Dusa. Venit R. Chanina nomine R. Simeon ben Lakisch. Constitutio juxta mentem R. Dusa.

Con-

הלכה ג׳ הבא ,על בתו וגו׳. אילו אחר בא עליה קנסה לאו לאביה הוא תיפתר שבא עליה עד שלא מת אביה ומת אביה כרבי יוסי הגלילי. ברם כרבי עקיבה יש לה קנס וקנסה של עצמה רבי ירמיה בשם רבי לעזר ממשמע שנאמ׳ ולא יהיה אסון איני יודע אם יהיה אסון ונתת נפש תחת נפש ומה תלמוד לומר אם יהיה אסון לרבות את המזיד בהתרייה אמר ר׳ יוסי ולאו מתניתא היא שכל המתחייב בנפשו אינו משלם ממון דלא אתיא אלא כשוגג אמר חזקיה עוד תני מתניתא מכה בהמה ישלמנה ומכה אדם יומת מה מכה בהמה לא חלקתה בו בין בשוגג בין במזיד לחייב ממון אף מכה אדם לא תחלוק בו בין שוגג למזיד פטור ממון.

הלכה ד׳ נערה שנתארסה וגו׳. מאי טעמא דרבי יוסי הגלילי אשר לא אורשה עד שלא נתארסה נותן לאביה נתארסה נותן לעצמה על דעתיה דר׳ יוסי הגלילי נערה נותן לאביה בוגרת נותן לעצמה בתולה נותן לאביה מוכת עץ נותן לעצמה שנייא היא דכתיב נערה נערה ולא בוגרת בתולה בתולה ולא מוכת עץ לית כתיב אשר לא אורסה אשר לא אורסה מלמד הימינה לגזירה שוה מה תמן חמשין אף הכא חמשין ולית ליה לר׳ יוסי חמשין אית ליה כסף כסף מה כסף שנ׳ להלן חמשין אף כאן חמשין בא עליה עד שלא נתארסה ונתארסה ונתגרשה לית מילתא דר׳ אחי אמרה שהוא נותן והתני תחת אשר עינה לרבות את היתומה לקנס דברי ר׳ יוסי הגלילי אמר ר׳ אחי תיפתר שבא עליה עד שלא מת אביה ומת אביה כבר נראה ליתן לאביה הוא בא עליה עד שלא מת אביה ומת אביה והוא בא עליה עד שלא נתארסה ונתגרשה ר׳ זעירא אמ׳ רב חסדא בעא בא עליה עד שלא

Constitutio III. Si concumbat cum filia sua &c. Si alius cum illa concumbat; mulcta non erit patri suo. Potest exponi, quod concubuerit cum ea, priusquam moriatur ejus pater; si moriatur ejus pater; juxta mentem R. Jose Galilæi; Jam juxta mentem R. Akiba. Est illi mulcta, & mulcta pro ipsa. R. Jeremia nomine R. Elieser; ex sensu literali; Dictum est enim: *Si non fuerit exitium*. Non constat, quod sit exitium: *Dabit animam pro anima*. Cur dictum est: *Si non fuerit exitium?* Ad includendum prudentem in præmonitione. Dicit R. Jose. Nonne ita extat Misna; quod ii qui sunt rei mortis, non solvant nummos? Non est conclusio nisi de imprudente. Dicit Ezechia. Præterea docet Misna. *Qui percusserit bestiam, rependet eam; & qui percusserit hominum, interficietur*. Sicut in eo qui percusserit bestiam, non est differentia inter prudentem, & imprudentem, ut obligetur ad solutionem pecuniæ; Ita pariter in eo, qui percusserit hominem, non erit differentia inter imprudentem, & prudentem ut absolvatur a solutione pecuniæ.

Constitutio IV. Puella si fuerit desponsata &c. Quænam est ratio R. Jose Galilæi? *Quæ non fuerit desponsata*. Priusquam fuerit desponsata dabit patri suo, postquam fuerit desponsata, dabit sibimet. Ex mente R. Jose Galilæi. Puella dabit patri suo. Adulta dabit sibimet. Virgo dabit patri suo; vulnerata ligno dabit sibimet; Diversum est. Scriptum est enim: *Puella. Puella*, non adulta; *Virgo*, *virgo*, non vulnerata ligno. Non scriptum est: *Quæ non fuerit desponsata; quæ non fuerit desponsata*. Docetur ex hoc argumento a pari. Sicut ibi quinquaginta *sicli*, ita pariter hoc loco quinquaginta *sicli*; non sunt juxta mentem R. Jose quinquaginta; at illi *est argentum argentum;* sicut argentum ibi memoratum continet quinquaginta siclos, ita pariter hoc loco quinquaginta. Si concumbat cum ea, antequam desponsata sit, & postquam fuerit desponsata, repudiata fuerit; non est ex sententia R. Achi, quod illi det. Atqui extat traditio: *Eo quod afflixerit eam*. Ad includendum pupillam ad mulctam; verba R. Jose Galilæi. Dicit R. Achi; Potest exponi, quod cum ea concubuerit antequam moriatur ejus pater; & moritur ejus pater. Jam conveniens est ut det patri suo. Si cum ea concubuerit antequam moriatur ejus pater, & moritur ejus pater; & cum ea concumbat; priusquam desponsata fuerit; & repudiata fuerit; R. Zehira dicit. R. Chasda quæsivit: Si cum ea concumbat priusquam

נישאת ונישאת ממה דתימ' תמן תחת בעלה היא הוא נותן לאביה וכא תחת בעלה היא נותן לאביה.

הלכה ה' המפתה נותן שלש וגו' ודלא כרבי שמעון דרבי שמעון פטר את האונס מן הצער למה זה דומה לחותך יבלת חבירו ועתיד לחתכה למה זה דומה לקוצץ נטיעות חבירו ועתיד לחתכן אמר לו אינו דומה נבעלת באונס לנבעלת ברצון לא דומה נבעלת באשפה לנבעלת בחופה מה מקיים ר' שמעון תחת אשר עינה אמרי בשם רב חסדא חיפתר בשבא עליה על הקוצים והמפתה לכשיוציא אמר רב חסדא בשלא רצה לקיים אבל אם רצה לקיים אינו נותן כלום תני רבי ישמעאל בסף ישקול במוהר הבתולות מגיד שהוא עושה אותן עליו מוהר ואין מוהר אלא כתובה כמה דאת אמר הרבו עלי מאד מוהר ומתן רבי אלעזר של בנות אנוסה מהו שיהא להן כתנאי כתובתה פשיטא לי באנוסה דלית לה בנין דיכרין במפותה דלית לה בנן נוקבן אין תימר תריהון צריבה לה נשאול בנות אנוסה ובנות מפותה מהו שיש להן בתנאי כתובה הן דצריכה לי כרבנין הן דפשיטא ליה כרבי יוסי בי ר' יהודה דתני רבי יוסי בי רבי יהודה אומר האונס נותן כתובת מנה.

הלכה ו' כאי זה צד שותה בעציצו וגו' רבי ירמיה רבי חייה בשם ר' שמעון בן לקיש לא ואמ' ולו תהיה לאשה זה המוציא שם רע שאינו צריך כבר היא תחת ידו ומה תלמוד לוהר ולו תהיה לאשה תלמד הימנה לגזירה שוה מתדרש ולו תהיה לאשה ולו תהיה מה לו תהיה שנאמר להלן אשה שראויה לו אף לו תהיה שנא' כאן אשה הראויה לו אי מה להלן אשה הראויה לו ומשלם קנס אף לו תהיה לאשה שנאמר כאן אשה הראויה לו ומשלם קנס רבי זעירא עולא בשם רבי ישמעאל בשם רבי אלעזר לא יאמר ולו תהיה במוציא שם רע שאינו צריך

quam nubat, & nubat. Ex eo quod dictum est: *Eo quod concubuit cum ea, dabit patri suo*. Et hoc loco dictum est: *Eo quod concubuit cum ea, dabit patri suo*.

Constitutio V. Qui seduxerit, dabit tres res &c. At hoc non est juxta mentem R. Simeon. Etenim R. Simeon absolvit oppressorem a dolore. Cuinam hoc simile est? Simile est illi qui abscindit verrucam socii sui, & paratus sit eam abscindere. Cuinam hoc simile est? Simile est illi, qui succidit plantas socii sui, & paratus est eas succideret. Dixit illi: Non est similis compressa per vim illi, quæ sponte fuerit compressa; Non est similis in fossa compressa illi, quæ sit compressa in thalamo. Quomodo explicat R. Simeon: *Eo quod afflixerit eam?* Dixerunt nomine R. Chasda. Potest exponi, quod cum ea concubuerit super spinas: Et qui seduxit, quando eam dimiserit. Dicit R. Chasda; quando nolit eam retinere; At si velit eam retinere, nihil illi dabit. Docet R. Ismael. *Argentum rependet juxta dotem virginum*. Ostendit, quo ipse faciat illi dotem. Hac de causa dotem. At מוהר non est nisi dos. Sicut tu dicis. *Multiplicatæ super me dotem & dona*. R. Elieser quæsivit: Filiabus per vim compressis eritne dos juxta hos doctores? Mihi constat; quod compressæ non sint filii matres; & seductæ non sint ejus filiæ fœminæ. *Si dicas;* hæc duo illi sunt necessaria; quæritur filiabus per vim compressis, & filiabus seductis num erit juxta hos doctores dos? Hæc sunt mihi necessaria juxta mentem sapientum: Certum est juxta mentem R. Jose discipuli R. Jehuda. Etenim extat traditio. R. Jose discipulus R. Jehuda dicit. Qui vim infert dabit dotem minæ.

Constitutio VI. Quomodo bibit in suo vase &c. R. Jeremia, R. Chijah nomine R. Simeon ben Lakisch. Non erat dicendum. *Et illi erit in uxorem*. Iste est diffamans; neque enim erat necesse, quia jam illa est in ejus potestate, & cur dictum est: *Et illi erit in uxorem?* Docetur, quod ex ea explicetur argumento a pari differendo; *& illi erit in uxorem*: *Et illi erit*: Sicut *illi erit* hoc loco dictum agit de uxore, quæ sit illi conveniens; ita pariter *illi erit* hoc loco dictum agit de uxore, quæ sit illi conveniens. Sicut ibi agitur de uxore, quæ sit illi conveniens, & quod solvat mulctam. Ita pariter hoc loco *illi erit* agit de uxore, quæ sit illi conveniens, & quod solvat mulctam. R. Zehira, Ela nomine R. Ismael nomine R. Elieser: Non dicendum erat: *Et illi erit* in eo qui diffamat; neque enim erat necesse, cum ita illa

בבר היא תחת ידו מה תל׳ ולו תהיה לאשה
סלמד הימינה לנזירה שוה מתררשה ולו תהיה
ולו תהיה מה תהיה שנ׳ להלן גירש אומר
לו שיחזיר אף לו תהיה האמור כאן גירש
אומר לו שיחזיר תני רבי חייה אחד האונס
ואחד המוציא שם רע שגירשו כופין אותן
להחזיר אם היו כהנים סופגין את הארבעים
כהדא דתני בעולת בעל להביא את המקבלת
בעלה בבית אביה והיא ארוסה והבא אחריו
בחנק ולא סוף דבר מבררכה לא אפילו
שלא כדרכה רבי אבהו בשם רבי יוחנן לכן
צריכה שלא כדרכה אפילו תימא מכדרכ׳ למה
לי בעלה אפי׳ כיי דתנינן תמן באו עליה
שני׳ הראשון בסקילה והשני בחנק נערה
מאורסה באו עליה עשרה שלא כדרכה ואחד
כדרכה כולן בסקילה כולהון כדרכה הראשון
בסקילה והשאר החנק הערו בה עשרה בני
ארם ואחד גמר את הביאה כולהון בסקילה
כולהון גמרו את הביאה הראשון בסקילה
והשאר בחנק ובפנויה באו עליה עשרה שלא
כדרכה ואחד כדרכה כולם בקנס כולהון
בכדרכה הראשון בקנס והשאר פטור בירדה
לה אחד מהן נפטרו כולן מלא תעשה אמרה
איפשר בוררת וחוזרת ובוררת היה נשוי את
אחותה כבר נפטר מתה כבר נפטר מרת
אין כופין את היבם.

הלכה ז׳ יתומה שנתארסה ונתגרשה וגו
א״ר יוחנן אחיא דרבי אלעזר בשיטת ר׳ עקיבה
רבו כמה דרבי עקיבה אמר יש לה קנס
וקנסה לעצמה כן אמר רבי אלעזר יש לה
קנס וקנסה של עצמה מעתה אפי׳ במפותה
ר׳ ירמיה אומר בשם ר׳ אלעזר תיפתר שמחלה
לו ויש ארם מוחל דבר שאינו שלו פתר לה
ביתומה ותני דבית רבי בן היתומה ר׳ אלעזר
אמר האונס חייב והמפתה פטור ויש אדם
מוחל על דבר שאינו ברשותו נישמעינה מן
הדא דמר ר׳ בון בר חייה בשם רבי זעורה

illa ſit in ejus poteſtate. Cur dictum eſt: *Et illi erit in uxorem?* Docetur ex ea argumento a pari diſſerendo: *Et illi erit. Et illi erit*: Sicut *erit*, eo loco dictum agit, ſi repudiarit, dicunt illi, ut revocet. Ita pariter *erit* hoc loco dictum; ſi repudiarit, dicunt illi, ut revocet. Docet R. Chijah. Tam qui vim infert, quam diffamans, ſi repudiarint, coguntur ut revocent; Si fuerint ſacerdotes, vapulant quadraginta verberibus. Juxta illud quod traditur: *Maritata marito*. Ad includendum, qui acceperit maritum in domo patris ſui; & ipſa fuerit deſponſata; qui concumbit poſt eum, ſtrangulatur: At non erit rei finis; ſi concumbat juxta conſuetudinem; imo etiam præter conſuetudinem. R. Abau nomine R. Jochanan; idcirco neceſſe eſt, quando concumbat præter conſuetudinem. Vel ſi dicas juxta conſuetudinem. Unde mihi probatur vel ſi concumbat juxta illud, quod ibi legimus; Si duo concumbant, primus lapidatur, & ſecundus ſtrangulatur? Si cum puella deſponſata decem concumbant præter conſuetudinem, & unus juxta conſuetudinem, omnes lapidantur; Si omnes juxta conſuetudinem, primus lapidatur, & reliqui ſtrangulantur. Si ſe denudaverint in ea decem homines, & unus perfecerit concubitum, omnes lapidantur; Si omnes perfecerint concubitum, primus lapidatur, & reliqui ſtrangulantur. Si cum libera concumbant decem homines præter conſuetudinem, & unus juxta conſuetudinem, omnes mulctantur; ſi omnes juxta conſuetudinem, primus mulctatur, & reliqui abſolvuntur. Si eligat unum ex illis, omnes abſolvuntur: Hæc omnia ſunt præcepta negativa: dicit: Fieri poteſt ut eligat, atque iterum eligat. Si ducat ſororem ſuam, jam abſolvitur; Si illa moriatur, jam abſolvitur; ſi ipſe moriatur, non cogunt levirum.

Conſtitutio VI. Pupilla ſi fuerit deſponſata, & repudiata &c. Dicit R. Jochanan. Conſentit R. Elieſer cum ſententia R. Akiba magiſtri ſui. Sicut dicit R. Akiba: Eſt illi mulcta, & mulcta pro ſe ipſa; ita pariter dicit R. Elieſer: Eſt illi mulcta, & mulcta pro ſe ipſa. Hinc probatur vel de ſeducta. R. Jeremia dicit nomine R. Elieſer; Poteſt exponi, quod illi condonet; Eſt ne quiſquam, qui condonet quod ſuum non eſt? Exponit de pupilla. Atqui ita extat traditio ſcholæ Rabi de pupilla. R. Elieſer dicit: Qui vim infert, reus eſt, & qui ſeducit abſolvitur. Num eſt homo, qui condonet, quod non eſt in ſua poteſtate? Intelligitur ex eo quod dicit R. Bon bar Chijah nomi-

קנס אין בו משעה הראשונה דתנינן תמן עשרה ברין עד שלא מת אביה הרי הן של אב מת האב הרי הן של אחין אם אומר את בן קנס כן הוא משעה הראשונה הרי הן של אחין משעה הראשונה רבא בשם רב חסדא בבושת ופגם הרא מתניתא הרבי מנא אמר מהו האונס חייב בכל והמפתה פטור מן הכל רבי אבין אמ׳ שמי בעי מהו האונס חייב והמפתה פטור האונס חייב בכל והמפתה פטור מן הבושת ושן הפגם וחייב בקנס והא רבי עקיבה אומר האונס פטור מן הבושת וחייב בקנס והמפתה פטור מן הכל׳ ההיא דרבי יוסי הגלילי היא.

הלכה ח׳ אי זהו הבושת הכל לפי המבייש והמתבייש וגו׳. לא דומה המבייש את הגדול למבייש את הקטן לא דומה מתבייש מן הגדול למתבייש מן הקטן בושת הגדול מרובה ונזקו ממועט בושת הקטן ממועט ונזקו׳ מרובה.

הלכה ט׳ כל מקום שיש מכר וגו׳. ר׳ חייה בשם רבי יוחנן דרבי מאיר היא כרם כרבנין יש מכר וקנס באחת כ׳רם מבת יומה ועד שלשה שנים ויום אחד יש לה מכר ואין לה קנס מבת שלשה שני׳ ויום אחד עד שתבגור יש לה קנס ואין לה מכר בוגרת לא מכר ולא קנס כרבנין מבת יומה ועד ג׳ שני׳ ויום אחד מכר וקנס כאחת מבת שלשה שנים ויום אחד עד שתביא שתי שערות יש לה מכר ואין לה קנס משתביא שתי שערו׳ ועד שתבגור יש לה קנס ואין לה מכר בוגרת לא מכר ולא קנס תמן תנינן הבא על׳ נערה מאורסה אינו חייב עד שתהא נערה בתולה מאורסה בבית אביה באו עליה שנים הראשון בסקילה והשני בחנק רבי יסא בשם ר׳ יוחנן ר׳ חייה בשם לעזר דר׳ מאיר היא כרם כרבנין אפי׳ גדולה מ׳ט דר״ש נער חסר כתיב בפרש׳ מה מקיימין רבנין נער ר׳ אבהו אמר בשם ר״ש בן לקיש נערה אחת שלימה כתיב בפרשה

nomine R. Zehira. Mulcta non est in ea a principio. Etenim ibi legimus. Si consistat in judicio priusquam moriatur ejus pater, ecce erit patris. Si moriatur pater, erit fratrum. Si ita dicas; mulcta ita erit a principio, & erit fratrum a principio. Raba nomine R. Chasda in ignominia & in damno: hæc est Misna R. Mena. Etenim R. Mena dicit: Num qui vim infert reus erit in omnibus, & seductor absolvetur in omnibus? R. Abin dicit: Same quæsivit: Num qui vim infert, reus erit, & seductor absolvetur? Qui vim infert, reus est in omnibus, & seductor absolvitur ab ignominia, & a damno, & obligatur ad mulctam. Et hoc R. Akiba dicit. Qui vim infert absolvitur ab ignominia, & obligatur ad mulctam; & seductor absolvitur ab omnibus. Hæc est sententia R. Jose Galilæi.

Constitutio VIII. Quænam est ignominia? Omnia juxta eum qui ignominia afficit, & juxta eum qui ignominia afficitur. Non est similis, qui ignominia afficit majorennem, illi qui ignominia afficit minorennem; Non est similis qui ignominia afficitur a majorenni, illi qui ignominia afficitur a minorenni. Ignominia majorennis major est, & damnum est, ignominia minorennis est minor, & damnum est majus.

Constitutio IX. Ubi obtinet venditio &c. R. Chijah nomine R. Jochanan; R. Meir jam consentit cum sapientibus; obtinet venditio & mulcta una simul. Ex mente R. Meir: In filia unius diei usque ad annos tres, & diem unum est venditio, at non est mulcta; a filia trium annorum, & diei unius donec adulta fiat, est mulcta, at non est venditio: In adulta non est neque venditio, neque mulcta; ex mente sapientum a filia unius diei usque ad tres annos & diem unum, est una simul venditio & mulcta; a filia trium annorum & diei unius, donec educat duos pilos, est venditio, at non est mulcta; Postquam eduxerit duos pilos donec fiat adulta, erit illi mulcta, at non erit venditio. Adultæ non erit neque venditio neque mulcta. Ibi legimus: Si concumbat cum puella desponsata non erit reus, nisi quando sit puella, virgo, desponsata, in domo patris sui. Si duo cum ea concumbant, primus lapidatur, & secundus strangulatur. R. Isa nomine R. Jochanan, R. Chijah nomine R. Elieser; R. Meir consentit cum sapientibus, vel de majorenni. Quænam est ratio R. Meir? נער deficienter scriptum est in sectione. Quomodo explicant sapientes נער? R. Abau dicit nomine R. Simeon ben Lakisch נערה semel

ליסדה על כל הפרשה שהיא גדולה מתיב רבי מאיר לרבנין הרי המוציא שם רע הרי כתיב בו נער והיא גדולה דאין הקטנה נסקלת מה עבדין לה רבנן א״ר אבין תיפתר שבא עליה דרך זכרות יעקב בר בא בעא קומי רב הבא על הקטנה מהו א״ל בסקילה הבא על הבוגרת מהו א״ל אני אקרא נערה ולא בוגרת וקר׳ נערה ולא קטנה תחת אשר עינה לרבות את הקטנה לקנס וקרא תחת אשר עינה לרבות את הבוגרת לקנס אמר רב אע״ג דנצחיה יעקב ברינה הלכה הבא על הקטנה בסקילה והיא פטורה רבי אבין בשם שמואל ולמה שמע לה מן הדא ומת האיש אשר שכב עמה לבדו וכי אין אנו יודעין שאין לנערה חט מות מה תלמוד לומר ולנערה לא תעשה דבר כי אין לנערה חט מות להביא הבא על הקטנה מאורסה בסקילה והיא פטורה.

הלכה י׳ האומר פיתיתי את בתו של פלוני וגו׳. רבי יצחק שאל מהו שישלם דמי העבד מפי עצמו מה צריכה ליה כל שלשים קנס או יותר מדמיו קנס אין תימר כל שלשים קנס משלם אין תימר יותר מדמיו קנס אינו משלם תמן תנינן המית שורך את עבדי והוא אומר לא המית משביעך אני ואמר אמן חייב אמר ר׳ חניי קומי ר׳ יוסי תיפתר שהמית עבד מוכה שחין אמר לו אמור דבתרה המית שורך את בני והוא אומר לא המית משביעך אני ואמר אמן חייב ופתרה כמוכה שחין והא פטור אמר רבי הניי קומי ר׳ יוסי תיפתר כמאן דאמר ונתן פדיון נפשו של מזיק אמ׳ ליה ואין כמאן דמר ונתן פדיון נפשו של מזיק כולו קנס מהו שיאמרו לו צא ידי שמי׳ נישמעינ׳ מן הדא מעשה ברבן גמליאל שהפיל שן טבי עבדו אתא גבי דרבי יהושע אמר ליה טבי עברי מצאתי עילה לשחררו אמר ליה ומה בידך ואין קנסות לא בב״ד ובעדים ויאמרו לו צא ידי שמים הרא

mel integre scriptum est in sectione. Docet de tota sectione, quod sit majorennis. Opposuit R. Meir sapientibus. Ecce in diffamante scriptum est נער; tamen est majorennis; eo quod minorennis non lapidetur; quomodo hoc explicant sapientes? Dicit R. Abin: Potest exponi; quod concubitu masculino cum ea concubuerit. Jacob bar Ba quæsivit coram Rab. Si concumbat cum minorenni, num lapidabitur? Si concumbat cum adulta, quid erit? Respondit illi: Ego lego puellam, at non adultam; & lego puellam, at non parvulam. *Eo quod afflixerit eam*. Ad includendum minorennem ad mulctam: & legam: *Eo quod afflixerit eam*: Ad includendum adultam in mulcta. Dicit Rab: Vel si vicerit Jacob in judicio; constitutio est; si concumbat cum minorenni, ille lapidabitur, & ipsa absolvetur. R. Abin nomine Samuel; Qua de causa? Hinc intelligitur. *Et interficietur vir, qui concubuerit cum ea solus*. Num ignoramus non esse in puella peccatum mortis? Cur dictum est: *Et puellæ nihil facies, quia non est puellæ peccatum mortis*. Ad includendum, qui concumbat cum minorenni desponsata, quod ille lapidetur, & ipsa absolvatur.

Constitutio X. Si dicat: Seduxi filiam N. R. Isaach quæsivit. Quid erit si solvat pretium servi ex dicto sui ipsius. Quid erit necesse? omnes triginta sicli erunt mulcta, aut ultra ejus pretium erit: dicas, ultra pretium suum erit mulcta, non solvet. Ibi legimus. Interfecit bos tuus servum meum; & ille dicat: Non interfecit: Adjuro te; & ille dicat; amen; obligatur. Dixit R. Haggæus coram R. Jose; Potest exponi, quod interfecerit servum ulcere percussum. Dixit illi: Dic quod sequitur. Interfecit bos tuus filium meum; & ille dicat: Non interfecit: Adjuro: si dicat; & ille respondeat amen; obligatur: Et explicat sicut percussum ulcere; & ipse absolvitur. Dicit R. Haggæus coram R. Jose: Potest exponi juxta mentem illius, qui dicit. *Et dabit redemtionem animæ suæ damni*. Respondit; At non est juxta mentem illius qui dicit. *Et dabit redemtionem animæ suæ damni*. Omnem mulctam. Quid erit; Si illi dicant, absolvitur a pœna divinitus infligenda? Hinc intelligitur: Narratur de Raban Gamaliel, quod exciderit dentem a Thabai suo servo. Venit coram R. Jehosua, eique dixit. Thabai meus servus est; inveni contentionem pro ejus libertate: Respondit illi: Num est in tua potestate? Nonne mulctæ non sunt nisi in Synhedrio, & in testibus? Et illi dixerunt. Absolvitur pœna divinitus infligenda.

אמרה שאין אומרי׳ לו צא ידי שמים ר׳ גמליאל בי רבי אבינה בעא קומי ר׳ מנא רבן גמליאל כמאן דמר מותר לשחררו אמר ליה כל גרמה אמרה שאסור לשחררו די לא כן הוו לו לשחרר משעה ראשונה.

פ ר ק ד׳.

א׳ נערה שנתפתתה בושתה ופגמה וקנסה לאביה והצער בתפוסה עמדה בבית דין עד שלא מת האב הרי הן של אב מת האב הרי הן של אחין לא הספיקה לעמוד בבית דין עד שמת האב הרי הן של עצמה.

ב׳ עמדה בבית דין עד שלא בגרה הרי הן של אב מת האב הרי הן של אחין לא הספיקה לעמוד בבית דין עד שבגרה הרי הן של עצמה רבי שמעון אומר אם לא הספיקה לגבות עד שמת האב הרי הן של עצמה מעשה ידיה ומציאתה אף על פי שלא גבתה מת האב הרי הן של אחין.

ג׳ המארס את בתו וגירשה אריסה ונתאלמנה כתובתה שלו השיאה וגירשה השיאה ונתאלמנה שלה ר׳ יהודה אומר הראשונה של אב אמרו משהשיאה אין לאביה רשות בה.

ה׳ הגיורת שנתגיירה בתה עמה וזינתה הרי זו בחנק ואין לה לא פתח בית האב ולא מאה סלע היתה הורתה שלא בקדושה ולידתה בקדושה הרי זו בסקילה ואין לה לא פתח בית אב ולא מאה סלע היתה הורתה ולידתה בקדושה הרי היא כבת ישראל לכל דברים יש לה אב ואין לה פתח בית האב יש לה פתח בית האב ואין לה אב הרי זו בסקילה לא נאמר פתח בית האב אלא למצוה.

ו׳ האב זכאי בבתו בקידושיה בכסף ובשטר ובביאה זכאי במציאתה ובמעשה ידיה ובהפר נדריה ומקבל גיטה ואינו אוכל פירות בחייה ניסית יתר עליו הבעל שהיא אוכל פירות בחייה וחייב במזונותיה בפרקונה ובקבורתה ר׳ יהודה

da. Hoc dicit, quod non dicant. Absolvitur a pœna divinitus infligenda. R. Gamaliel discipulus R. Abina quæsivit coram R. Mena. Raban Gamaliel consentit cum eo, qui dicit, quod liceat liberare servum. Respondit illi. Omnis traditio dicit, quod vetitum sit liberare. Satis est, quod ita non liberetur a principio.

CAPUT IV.

I. SI puella fuerit seducta, ejus ignominia, & damnum, & mulcta erit patri suo; & dolor obtinet in stuprata. Si consistat in Synhedrio, priusquam moriatur pater, erunt patris, si pater fuerit mortuus, erunt fratrum; si ei non fuit tempus comparendi in Synhedrio, priusquam moriatur pater, erunt sui ipsius.

II. Si consistat in Synhedrio, priusquam pubescat, erunt patris; Si moriatur pater, erunt fratrum; R. Simeon dicit; Si ei non fuerit tempus comparendi in Synhedrio, priusquam moriatur pater, erunt sui ipsius; opus manuum suarum, & inventio, vel si non exegisset, si mortuus fuerit pater, erit fratrum.

III. Si quis desponsaverit filiam suam, & dein repudiata fuerit vel postea desponsaverit eam, & vidua facta fuerit; dos ejus pro illo erit. Si nupta fuerit, & dein repudiata fuerit, vel si nupta fuerit, & dein vidua facta fuerit, dos pro illa erit. R. Jehuda dicit: Prima erit patris: Dixerunt; postquam nupta fuerit, non est patris in eam potestas.

V. Si peregrina proselyta facta fuerit, & filia ejus cum ea, si scortata fuerit, strangulabitur; & non erit illi ostium domus patris, neque centum sicli. Si concepta sit filia sine sanctitate, & nata in sanctitate, lapidabitur; & illi non erit ostium domus patris, neque centum sicli. Si concepta & nata fuerit in sanctitate, erit omnino sicut Israelitis. Si sit illi pater, at non ostium domus patris, si sit illi ostium domus patris, & non sit pater, lapidabitur; Non memoratum est ostium domus patris nisi propter præceptum.

VI. Pater potestatem habet in filiam suam in sponsalia ejus, in argentum, contractum matrimonialem, & in concubitum: Potestatem habet in ejus inventum, & in opus manuum suarum, & in dissolutionem votorum, & in acceptionem libelli repudii; at non comedit fructus ea vivente. Si nupta fuerit, præstat præ illo maritus, eo quod comedat ejus fructus ea vivente; & tenetur eam alere, redimere, & sepelire. R. Jehuda dicit: Vel pauperrimus inter Israelitas non di-

אומר אפילו עני שבישראל לא יפחות לה משני חלילים וסקוננת.

ז׳ לעולם היא ברשות האב עד שתיכנס לרשות הבעל לנישואין מסר האב לשלוחי הבעל הרי היא ברשות הבעל הלך האב עם שלוחי הבעל או הלכו שלוחי האב עם שלוחי הבעל הרי היא ברשות האב מסרו שלוחי האב לשלוחי הבעל הרי היא ברשות הבעל.

ח׳ האב אינו חייב במזונות בתו זו מדרש דרש ר׳ אלעזר בן עזריה בכרם ביבנה הבנים יירשו והבנות ייזונו מה הבנים אינן יורשין אלא לאחר מיתת אביהן אף הבנות אינן ניזונו׳ אלא לאחר מיתת אביהן.

ט׳ לא כתב לה כתובה בתולה גובה מאתים ואלמנה מנה שהוא תנאי בית דין כתב לה שוה מנה תחת מאתים זוז ולא כתב לה כל נכסין דאית לי אחראין לכתובתיך חייב שהוא תנאי בית דין.

י׳ לא כתב לה אם שתשביאי אפרקינך ואתיבינך לי לאינתו ובכוהנת אהדרינך למדינתיך חייב שהוא תנאי בית דין.

יא׳ נשבית חייב לפדותה אמר הרי גיטה וכתובתה תפדה את עצמה אינו רשאי לקתה חייב לרפותה אמר הרי גיטה וכתובתה תפדה את עצמה רשאי.

יב׳ לא כתב לה בנין דיכרין דיהון ליכי מינאי אינון ירתון כסף כתובתיך יתר על קולקהון דעם אחוהון חייב שהוא תנאי בית דין.

יג׳ בנן נוקבן ליכי מינאי אינון תהון יתבן בביתי ומיתזנן מניכסי עד דתינסבן לגוברין חייב שהוא תנאי בית דין.

יד׳ ואת תהא יתבא בביתי ומיתזנא מניכסי כל יומי מיגר ארמלותיך בביתי חייב שהוא תנאי בית דין.

טו׳ כך היו אנשי ירושלם כותבין אנשי גליל היו כותבין כאנשי ירושלם אנשי יהודה כותבין עד שירצו היורשין ליתן לה כתובתה לפיכך אם רצו היורשין נותנין לה כתובתה ופוטרין אותה.

סליק פירקא.

diminuet illi de duabus tibiis, & una lamentatrice.

VII. In perpetuum illa erit in potestate patris, donec ingrediatur in potestatem mariti ad nuptias. Si tradiderit eam pater legatis mariti, ecce erit in potestate mariti; Si abierit pater cum legatis mariti, aut abierint legati patris cum legatis mariti, ecce erit in potestate patris. Si legati patris eam tradiderint legatis mariti, ecce erit in potestate mariti.

VIII. Pater non obligatur ad alimenta filiæ suæ. Hanc expositionem exposuit R. Eliefer ben Azaria in vinea in Jabne; Filii hæreditant, & filiæ aluntur; Sicut filii non hæreditant nisi post mortem sui patris, ita pariter filiæ non aluntur nisi post mortem sui patris.

IX. Si non scripserit illi dotem, virgo exigit ducentas zuzas, & vidua minam, eo quod ita pactum sit Synhedrii. Si illi scripserit quod æquivaleat minæ pro ducentis zuzis, & illi non scripserit: Omnes facultates, quæ mihi sunt, cautio sint pro tua dote; tenetur; eo quod sit pactum Synhedrii.

X. Si non scripserit. Si captiva fueris, ego te redimam, & recipiam te in uxorem meam; at de sacerdotis uxore: reducam te in civitatem tuam; tenetur; eo quod sit pactum Synhedrii.

XI. Si captiva facta fuerit, obligatur ad ejus redemtionem. Si dicat; Ecce ejus libellus repudii, & ejus dos; redimat seipsam; illi non licet; Si ægrotavit, obligatur ad ejus medicinam. Si dicat: Ecce ejus libellus repudii, & ejus dos; curet seipsam; licet.

XII. Si non scripserit: Filii masculi, qui tibi sunt a me, non hæreditabunt argentum dotis tuæ supra portionem eorum, quam habeat cum suis fratribus; tenetur; eo quod sit pactum Synhedrii.

XIII. Filii fœminini, qui tibi fuerint a me, sedebunt domi meæ, & alentur ex meis facultatibus, donec viris nubant; tenetur, eo quod sit pactum Synhedrii.

XIV. Tu sedebis domi meæ, & aleris ex facultatibus meis per omnes dies viduitatis tuæ in domo mea; tenetur eo quod sit pactum Synhedrii.

XV. Sic viri Hierosolymitani scribebant sicut viri Hierosolymitani. Viri Judææ scribebant; donec volverint hæredes dare illi dotem; idcirco si vellent hæredes dabant, illi dotem, & eam dimittebant.

Finis Capitis.

Con-

הלכה א' נערה שתנפתתה וגו' מאן תנא נערה ר"מ ברם כרבנין אפי' קטנ' והצער בתפוסה באנוס' ורלא כר"ש דר"ש פוטר את האונס מן הצער עד ברון דברים הבאים מחמת הביאה חבל בה סימה את עינה קטה את ידה שיבר את רגלה למי הוא משלם לה או לאביה רבי יוחנן אמר נותן לאביה ר' שמעון בן לקיש אמר נותן לעצמה מיסבר סבר ר' שמעון בן לקיש שמעשה ידיה שלה עד שתבגור רבי יוחנן אמר מבגורה ואילך ר' אבין בשם ר' הילא עד שעת בוגרה פליגין אבל מבוגרה ואילך כל עמא מודיי שהן של עצמה מתניתא מסייעא לדין ומתניתא מסייעא לדין ומתניתא מסייעא לרבי יוחנן החובל בבתו ובנו של חבירו של בנו יתן מיד ושל בתו יעשה בהן סגולה אמר רבי יודן אבוי דרבי יודה אבוי דרבי מתניה אית מתני רישא וסיפא מסייעא לרבי שמעון בן לקיש החובל בבתו קטנה ניזקה שלה ופטור מן הבושת ומן הפגם אחרים שחבלו בה נזקה שלה והשאר יעשה בהן סגולה ובושהה ופגמה של אביה מה חמית מימר כן תני ר' שמעון בן יוחי ונתן לנערה ונתן לאבי הנערה הא כיצד עמדה בדין עד שלא מת אביה אשכח' אמר ונתן לאבי הנערה מת אביה אשכחת אמר ונתן לעצמה עמדה בדין עד שלא בגרה אשכחת אמר ונתן לאבי הנערה משבגרה אשכחת אמר ונתן לעצמה מנן אילין מיליא ר' אבהו בשם ר' יוחנן והתנחלתם אותם לבניכם לרשת אחוזה אותם לבניכם אין בנותיכם לבניכם בקנס הכתוב מדבר תני ר' חייה אין להן לא בקנסי הבת לא בפתוייה ולא בחבליה קנס אימתי הוא מתחייב ר' יונה אמר משעה ראשונה רבי יוסי אמר בסוף מתיב רבי יוסי לר' יונה על דעתך דתימר משעה ראשונה והא תנינן עמדה בדין עד שלא מת האב הרי הן של אב מת האב הרי הן של אחין אמר ליה מתינתה להיא דתני רבי שמעון בן יוחי ונתן לנערה ונתן לאבי הנערה מתיב ר' יונה לר' יוסי על דעתך דתימר בסוף והא תנינן עמדה בדין עד שלא בגרה הרי הן של אב משבגרה הרי הן של עצמה ובוגרת יש לה קנס אמר ליה מתינתא לחהיא דתני רבי חייה דתני רבי חייה תחת אשר עינה לרבות שהיתה נערה ובגרה ואתיא

Constitutio I. Puella si fuerit seducta &c. Qui docet de puella, est R. Meir. At juxta mentem sapientum vel de parvula; & dolor in seducta, in oppressa; at non juxta mentem R. Simeon; etenim R. Simeon liberat oppressam a dolore. Hactenus de his, quæ contingunt propter concubitum; Si eam lædat, si eruat ejus oculum, si abscindat ejus manum, si frangat ejus pedem. Cui solvet illinc, an ejus patri? R. Jochanan dicit. Dabit ejus patri. R. Simeon ben Lakisch dicit; dabit sibi ipsi. Putando putat R. Simeon ben Lakisch: Opus manuum suarum illius erunt, donec adolescat: R. Jochanan dicit ab adolescentia & ulterius. R. Abin nomine R. Ela; de tempore adolescentiæ dissentiunt; at ab adolescentia & ulterius, omnes consentiunt, quod illius sit. Misna huic, & Misna illi favet. Misna favet טָי R. Jochanan. Si lædat filiam suam, & filium socii sui; damnum filii dabit statim; & damnum filiæ fiet peculium. Dicit R. Jodan pater R. Jehuda, patris R. Mathania qui docet; Principium & finis favet R. Simeoni ben Lakisch; Si lædat filiam suam parvulam, ejus damnum ipsius erit; & absolvetur ab ignominia, & a læsione. Si alii eam læserint; læsio ipsius erit, & in reliquis faciet peculium, & ignominia & læsio erit patris sui. Quid vidisti at ita diceres? Docet Rabi Simeon ben Jochai. *Et dabit patri puellæ*: Si moriatur pater, deprehenditur quod dicas; & dabit sibi ipsi. Si consistat in judicio, postquam adoleverit, deprehenditur quod dicas; & dabit sibi ipsi. Unde hæc probantur? R. Abau nomine R. Jochanan. *Et hæreditabitis eos filiis vestris in hæreditatem possessionis. Eos filiis vestris*; at non filias vestras filiis vestris; de mulcta textus loquitur: Docet R. Chijah. Non est illis jus in mulctis filiæ, neque in ejus seductione, neque in ejus virginitatibus. Quando ad mulctam obligatur? Dicit: a primo tempore. R. Jose dicit: in fine. Opposuit R. Jose טָי R. Jona. Juxta sententiam tuam, qua dicis a primo tempore. Atqui legimus: Si consistat in judicio, priusquam moriatur pater, erunt patris; Si moriatur pater, erunt fratrum. Respondit; Misna, qua docet R. Simeon ben Jochai. *Et dabit puellæ. Et dabit patri puellæ*. Opposuit R. Jona טָי R. Jose: Juxta sententiam tuam, qua dicis in fine. Atqui legimus. Si consistat in judicio, priusquam adolescat, erunt patris. Postquam adoleverit, erunt sui ipsius. Num in adulta est mulcta? Respondit illi; Misna juxta illud quod docet R. Chijah: *Eo quod afflixerit eam*; ad includandum, quando fuerit puella, & adulta;

אילין פלוגות׳ כהלין פלוגותא דתנינן תמן גנב משל אביו טבח ומכר, ואח׳ כך מת משלם תשלומי ארבע׳ וחמש׳ מתיב ר׳ יוסי לרבי חגיי על דעתך דתימר בעמידת בית דין הדבר תלוי ניתני גנב משל אביו טבח ומכר בחיי אביו לא הספיק לעמוד בדין עד שמת אביו משלם תשלומי כפל והן אמר ארבעה וחמשה ברם הכא כל עמא מודו שהן של עצמה לא צורכה דלא למי הוא נותן לעצמה נותן לאביה.

הלכה ב׳ עמדה בבית דין עד שלא בגרה וגו׳. תני ר׳ שמעון בן יוחי ונתן האיש השוכב עמה לאבי הנערה חמשים כסף מלמד שאין האב זוכה אלא בנתינה רבי שמעון אומר במגבה הדבר תלוי ורבי אומר בעמידת בית דין הדבר תלוי ר׳ שמעון עבד לה כמעשה בית דין ורבנין עבדין לה כמלווה על דעתיה דרבי שמעון גובה בעידית על דעתיה דרבנין גובה בבינונית על דעתיה דרבי שמעון אין השביעית משמטתו על דעתון דרבנין השביעית משמטתה על דעתיה דרבי שמעון הבכור נוטל פי שנים על דעתיה דרבנין אין הבכור נוטל פי שנים רבי זעירא שלח לרב נחמן בר יעקב ולר׳ אימי בר פפי מעשה ידי הבת של מי אמר ליה שוקד אמר לעצמה מני שוקד שמואל א״ר מתנה בשם ר׳ אמרוה ומדרש אמרוה והתנחלתם אותם לבניכם אחריכם לרשת אחוזה אותם לבניכם לא בנותיכם לבניכם במעשה ידי הבת הכתוב מדבר א״ר יודן מתנית׳ אמר׳ כן מעשה ידיה ומציאתה אעפ שלא גבת ומת האב הרי הן של אחין מעשה שעשת בחיי האב אבל עשת לאחר מיתת האב כל עמא מודו שהן של עצמה.

הלכה ג׳ המארס את בתו וגו׳ א״ר בון בר חייה טעם׳ דר׳ יודה כדי שיהא אד׳ מצוי ליתן לבתו בעין יפה ר׳ יעקב בר אחא בשם רבי יצחק מוציא שם רע למד ר״מ והתני רבי חייה זינתה ועודה בבית אביה משבגרה הוציא עליה שם רע הוא אינו לוקה ואינו

ta; Et est dissensio horum sicut illorum dissensio. Etenim ibi legimus. Si furetur de bonis patris sui, si mactet, & vendat, & deinde moriatur, solvet quadruplum & quintuplum. Opposuit R. Jose R. Haggæo; juxta sententiam tuam, qua dicis. Si non fuerit tempus comparendi, a Synhedrio res pendet. Extat traditio: Si furetur de bonis patris sui, si mactet & vendat vivente patre suo, si non fuerit tempus comparendi in Synhedrio, priusquam moriatur ejus pater, solvet duplum; & tu dicis quadruplum, & quintuplum: At hoc loco omnes conveniunt, quod sint sui ipsius: Non est necesse, nisi illi qui det sibimet, det patri suo.

Constitutio II. Si consistat in Synhedrio priusquam adolescat &c. Docet Rabi Simeon ben Jochai: *Et dabit vir qui concubuerit cum ea, patri puellæ quimquaginta siclos argenti*. Docet, quod pater non acquirat nisi inter ea. R. Simeon dicit: ab exactione res pendet: Et Rabi dicit: Ab consistentia in Synhedrio res pendet. R. Simeon considerat quasi factum Synhedrii; Et sapientes illud considerant sicut mutuum. Ex verbis R. Simeon exiget cum testimonio; ex mente sapientem exiget cum mediocritate. Juxta mentem R. Simeon, annus septimus intermissionis; Juxta mentem sapientum annus septimus intermissionis. Juxta mentem Rabi Simeon, primogenitus sumet duplum. Juxta mentem sapientum primogenitus non sumet duplum. R. Zehira misit ad Rabi Nachman bar Jacob & ad R. Amme bar Papi; opus manuum filiæ cujus erit? Respondit illi. Sedulus dicit; sibimet: Quinam est sedulus? Samuel. Dicit R. Mithna nomine Rabi: Dixerunt; Et expositio dicit. *Et hæreditabitis eos filiis vestris post vos in hæreditatem possessionis. Eos filiis vestris;* at non filias vestras filiis vestris. De opere manuum filiæ textus loquitur. Dicit R. Jodan: Misna ita dicit. Opus manuum suarum, & ejus inventum, vel si non exegerit, & moriatur pater, erunt fratrum; Opus quod fecerit vivente patre; at si fecerit post mortem patris, omnes conveniunt quod sit sui ipsius.

Constitutio III. Siquis desponsaverit filiam suam &c. Dicit R. Bon bar Chijah. Ratio R. Jehuda hæc est, ut homo possit dare filiæ suæ liberaliter. R. Jacob bar Acha nomine R. Isaach. Ex diffamata docet R. Meir. Atqui docet Rabi Chijah. Si scortetur dum adhuc sit in domo patris sui, si postquam adoleverit, diffamata fuerit, non vapulat. Neque dabit centum siclos; at si ipsa, aut ejus

נותן מאה סלע לא או היא או זוממיה סקרימין לבי' הסקילה ר' מנא בעא קומי ר' יוסי הנע עצמך הוציא עליה שם רע עודה נערה ובגרה א"ל שמענו שנותן לאביה א"ר ירמיה קומי ר' זעזר ותמיה אני הך רבנין טרמו כתוב' לקנס ולא דו כתובה משעה הראשונה וקנס בסוף ואת אמר אכן אמר ליה ומי יאמר לך ואפילו קנס משעה הראשונה הוא ואתיא דר' מנא כרבי ירמיה וכרבי יוסי בר זעירא.

הלכה ד' הגיורת שנתגיירה וכו'. כתיב כי הוציא שם רע על בתולת ישר' יצתה זו שאינה מישר' כי הוציא שם רע על בתולה רבות את הגיורת שהיתה הורתה שלא בקדושה ולידת' בקדושה תהא בסקילה ורבה אותה לקנס לית יכיל ותני חזקיה כן ממשמע שנ' וסקלוה אין אנו יודעין שהיא מתה מה תלמוד לומ' מתה לא יש לך אחרת שהיא בסקילה והיא פטורה ואי זו זו זו גיורת שהיתה הורתה שלא בקדושה ולידתה בקדושה שתהא בסקילה כתיב כי יקח איש אשה ובא אליה ושנאה לעולם אינו חייב עד שיכנוס ויבעול ויטעון טענת בתולים ושם לה עלילות דברים יכול אפילו הקריחה לו את התבשיל נאמר כאן עלילות דברים ולמטן נאמר עלילות דברים מה עלילו' דברי' למטן זנות אף למעלן זנות אי מה עלילות דברים שלמטן ממקום בתולין אף כאן מניין אפי' בא עליה ביאה אחרת ת"ל והוציא עליה שם רע מ"מ ואמר את האשה הזאת לקחתי ואקרב אליה פרט לייעודין לקחתי פרט לשומרת יבם לקחתי פרט לארוסה לקחתי פרט ליעודין אמר ר' יונה אפילו כמאן דמר משעה ראשונה יתן כסף לייעודין לקחתי פרט לשומרת יבם לא סוף דבר כמשנה הראשונה שמצות יבם קודמת למצות חליצה לא אפילו כמשנה אחרונה שמצות חליצה קודמת למצות ייבום לקחתי פרט לארוסה ואקרב אליה ולא מצאתי לה בתולים וחש לומר שמא מצא ואיבה

ejus testes falsi convicti præducantur ad domum lapidationis. R. Mena quæsivit coram R. Jose. Puta; Si ab eo diffametur, dum adhuc est puella, & pubescat. Respondit: Audivimus, quod det ejus patri. Dixit R. Jeremia coram R. Zehira. Ego miror, quomodo sapientes assimilent dotem mulctæ, & non assimilent dotem a principio, & mulctam in fine. Et tu ita dicis? Respondit illi. Et quis tibi dixit? Vel mulcta erit a principio. Et consentit R. Mena cum R. Jeremia, & cum R. Jose bar Zehira.

Constitutio IV. Si peregrina proselyta facta fuerit &c. Scriptum est: *Quum produxerit nomen malum contra virginem Israel*. Excluditur ista, quæ non est ex Israel. *Quum produxerit nomen malum contra virginem*. Ad includendum peregrinam, quæ non sit concepta in sanctitate, & nata fuerit in sanctitate, quod lapidetur; Ut includam eam in mulcta, fieri non potest: Atqui ita docet Ezechia; ex sensu literali dictum est: *Et lapidabunt eam*. At nos ignoramus, quod interficiatur. Cur dictum est: *Interficietur*? Nisi quod sit tibi alia, quæ lapidanda erat, & absolvitur. Et quænam est? Peregrina, quæ non fuerit concepta in sanctitate, & nata fuerit in sanctitate, quod lapidaretur. Scriptum est. *Cum acceperit vir uxorem, & cum ea concubuerit, & eam odio habuerit*. Nunquam non tenetur, nisi introduxerit, & concubuerit, & quæstionem intentaverit de virginitatibus. *Et posuerit in eam prætextus verborum*. Crederem vel si combusserit decoctum? Memoratur hic prætextus verborum, & infra memoratur prætextus verborum. Sicut prætextus verborum infra memoratus est scortatio; ita pariter supra memoratus est scortatio. Sicut prætextus verborum supra memoratus ex loco virginitatum, ita pariter hoc loco; Unde probatur, vel si cum ea concumbat alio concubitu? Ex eo quod dictum est: *Et produxerit contra eam nomen malum*. Omnimode. *Et dixerit: Mulierem hanc accepi; & accessi ad eam*. Excludit desponsam. *Accepi*. Excludit expectantem levirum. *Accepi*. Excludit desponsatam. *Accepi*. Excludit qui desponsam: Dicit Rabi Jona; vel juxta mentem illius qui dicit: A principio dabit argentum desponsæ? *Accepi*: Excludit expectantem levirum. Non erit rei finis in principio, eo quod præceptum leviratus antecedat præceptum discalceationis. At vel in novissimo tempore; eo quod præceptum discalceationis antecedat præceptum leviratus. *Accepi*. Excludit desponsatam. *Et accessi ad eam; & non inveni illi virginitates*. Et potest

שהביא הבעל עדים שזינת עודה בבית אביה
ואלה בתולי בתי וחש לומר שמא דם צפור
הוא שהביא האב עדים להזים עידי הבעל
אמר ר׳ יוסי בי רבי בון הפרשה הזו יש בה
עדים וזוממיהן וזוממיהן הבעל או׳ הרי עדים
שזנתה בבית אביה והביא האב עדים להזים
עידי הבעל והביא הבעל עדים להזים עידי
האב אית תניי תני אם אמת היה הדבר הזה
כשמצא האב עדים להזים עידי הבעל ופרשו
השמלה הכל משל תני ר׳ ישמעאל זה אחד
משלשה מקריות שנאמרו בתורה במשל אם
יקום והתהלך בחוץ על משענתו ונקה המכה
וכי עלת על דעתך שיהא זה מהלך בשוק
וחלה נהרג על ידיו אלא מהו על משענתו
על בוריו אם זרחה השמש עליו דמים לו
וכי עליו לבדו החמה זורחת אלא מה זריחת
השמש מיוחדת שהיא שלום לכל באי העולם
אף זה בזמן שהוא יודע שהוא שלום ממנו
והרגו הרי זה חייב תני רבי אליעזר בן יעקב
אמר ויאמרו הדברים ככתבן מהו ויאמרו
הדברים ככתבן אמר ר׳ יוסי בי ר׳ בון לעולם
אינו חייב עד שיכנוס ויבעול ויטעון טענת
בתולים ופרשו השלמה לא סוף דבר ופרשו
השמלה אלא עד שיתחוורו הדברים כשמלה
ר׳ אסי אמר ופרשו השמלה לעולם אין העדים
נסקלין ולא הבעל לוקה ולא נותן מאה סלע
עד שיאמרו עמנו היה במקו׳ פלוני והבעל
שכרן להעיד עדו׳ שקר אמנו היה במקום
פלוני ולא אמרו הבעל שכרן להעיד עדות
שקר ר׳ יוסי בי ר׳ בון ר׳ יוחנן בשם ר״ש בן
לקיש נאמר כאן שומה ונאמר להלן שומה
מה שומה שנ׳ להלן ממון אף כאן ממון
והתני לא אמר לעדים בואו והעידוני אלא הן
באו מאיליהן הוא אינו לוקה ואינו נותן מאה
סלע אלא או היא או זוממיה מקדימין לבית
הסקילה מפני שלא אמר הא אם אמר אפילו
לא שכרן כמי ששכרן הביא האב שני ביתי

potest dici, quod fortasse invenerit, & amissæ fuerint. Si adducat maritus testes, quod fuerit scortata, dum adhuc esset in domo patris sui; *Et ecce virginalia filiæ meæ*: Et potest dici, quod fortasse sit sanguis volucris. Si adducat pater testes, ut mendacii arguat testes mariti. Dicit R. Jose discipulus R. Bon: In hac sectione sunt testes, & illi, qui eos mendacii arguant, & illi qui eos mendacii arguant: Maritus si dicat: Ecce testes, quod scortata fuerit in domo patris sui, & adducat testes pater, quibus mendacii mariti; & adducat maritus, quibus mendacii arguat testes patris. Est qui docet. *Si verum fuerit hoc verbum*. Quando adduxerit pater testes, ut mendacii arguat testes mariti: *Et extendent manutergielum* omnia parabolice. Docet R. Samuel; Hic est unus ex tribus textibus, qui in lege parabolice memorantur. *Si surrexerit, & ambulaverit foris super baculum suum, immunis erit percussor*. Putasne, quod ille ambulet in platea, & ægrotus ejus causa occidatur? At quid significat *super baculum suum*? Super pulvinum suum. *Si illuxerit sol super eo, sanguines in eo*. Nam illius causa duntaxat illucescit? At sicut splendor solis est peculiaris, quod sit pax omnibus venientibus in mundum. Ita pariter qui norit sibi ab eo esse pacem, si eum occidit, reus erit. Traditio: R. Elieser ben Jacob dicit: Verba sicut scripta sunt. Quid significat; verba sicut scripta sunt? Dicit Rabi Jose discipulus Rabi Bon. Non tenebitur, nisi postquam introduxerit, & concubuerit, & quæstionem intentaverit contra virginitates; *Et expandent manutergiolum*. Non erit rei finis; *Et expandent manutergiolum*: Sed hoc significat, quod verba dealbentur instar manutergioli. R. Amme dicit: *Et extendent manutergiolum*. Testes non lapidantur, neque maritus vapulat, neque dat centum siclos, donec dicant; Nobiscum fuit in loco N. & maritus eos mercede conduxit, ut testerentur testimonium falsum; Si dicant; Nobiscum fuit in loco N., at non dicant; quod eos mercede conduxerit maritus, ut testarentur testimonium falsum. R. Jose discipulus R. Bon, R. Jochanan nomine R. Simeon ben Lakisch: Memoratur hic שומה & memoratur ibi שומה; Sicut æstimatio ibi memorata designat pecuniam, ita pariter hoc loco. Atqui extat traditio: Si non dixerit testibus. Venite, & testificamini mihi; Sed illi sponte veniant; ipse non vapulat, neque dat centum siclos, aut ipsa, aut ejus falsi testes præducuntur ad locum lapidationis. Eo quod non dixerit; At si di-

עדים אחת אומרת עמנו הייתם במקום פלוני
ואחה אומרת הבעל שכרן להעיד ערות שקר
פשיטא אותן שאמרו עמנו היה במקום פלוני
נסקלין ואותן שאמרו הבעל שכרן להעיד
עדות שקר לוקין ונותנין מאה סלע אמר
ר׳ יוסי בי רבי בון ולא על ידי אילו ולא על
ידי אילו לוקין ונותנין מאה סלע אלא לוקין
משום לא תענה ברעך עד שקר רבי בון בר
חייה בעא קומי רבי זעירא הביא האב עדים
להזים עידי הבעל הוזמו עידי האב לוקה
ונותן מאה סלע בשלשה והעדים נסקלין בעשרים
ושלשה אמר ליה אילו לא הוזמו עידי האב
לא נמצא הבעל לוקה ונותן מאה סלע בשלשה
ועדים נסקלין בעשרים ושלשה סבר ר׳ זעירא
שני דינין הן ר׳ ירמיה בשם רבי אבהו כולו
דין אחד הוא מתניתא פליגא על רבי אבהו
אל זקני העיר זה בית דין של שלשה השערה
זה בית דין של כהן גדול פתר לה כרבי מאיר
דרבי מאיר אומר לוקה ומשלם תמן תנינן
האונס והמפתה והמוציא שם רע בשלשה
דברי ר׳ מאיר וחכמים אומרים מוציא שם רע
בשלשה ועשרים שיש בו דיני נפש ר׳ מנא
אמר בנערה מאורסה פליגין ר׳ מאיר אומר
מפסרת כתובתה בשלשה ונסקלת בשלשה
ועשרים וחכמים אומרים מקום שנסקלת שם
היא מפסרת כתובתה אבל במוציא שם רע
כל׳ עמא מודו מקום שהעדים נסקלין שם
הבעל לוקה ונותן מאה סלע אמר ליה ר׳ יוסי
בי רבי בון אין דלא תניתה פליגא אלא
במוציא שם רע פליגין ר׳ מאיר אומר לוקה
ונותן מאה סלע בשלשה והעדים נסקלין
בשלשה ועשרים ורבנין אמרין מקום שהעדים
נסקלין שם הבעל לוקה ונותן מאה סלע אבל
בנערה מאורסה כל עמא מודו מקום שנסקלת
שם מפסרת כתובתה ואתיא רבי מנא כרבי
זעירא ודר׳ יוסי בי ר׳ בון כרבי אבהו לעולם

dixerit; Vel si eos mercede non conduxerit, reputatur perinde ac mercede conduxerit. Si pater adducat duas classes testium; si altera dicat. Nobiscum fuistis in loco N. & altera dicat. Maritus eos mercede conduxit, ut testentur testimonium falsum. Certum est, quod illi qui dixerint; nobiscum fuit in loco N. quod lapidentur; & illi qui dixerint: Maritus eos mercede conduxit, ut testentur falsum testimonium, quod vapulent, & dent centum siclos: Dicit R. Jose discipulus R. Bon. Neque propter hanc, neque propter illam rationem illi vapulant, & dant centum siclos, sed vapulant propter id quod dictum est: *Non respondebis contra proximum tuum testimonium falsum*. R. Bon bar Chijah quæsivit coram R. Zehira. Si adducat pater testes, ut mendacii eum arguat; si eum mendacii arguant testes patris vapulabit & dabit centum siclos in Synhedrio triumvirali, & testes lapidantur in Synhedrio trium & viginti. Respondit. Si mendacii eum non arguant testes patris, non deprehendetur, quod maritus vapulet; & det centum siclos in Synhedrio triumvirali, & testes lapidentur in Synhedrio trium & viginti. Putat R. Zehira duo fuisse judicia; R. Jeremia nomine R. Abau; Unum erat judicium. Misna contraria est τῷ R. Abau. *Ad seniores urbis*. Hoc est Synhedrium triumvirale. *Ad ostium*: Hoc est Synhedrium summi sacerdotis. Exponit juxta mentem R. Meir; Etenim R. Meir dicit; Vapulat & solvit. Ibi legimus: Qui vim infert, & seductor, & diffamator judicantur in Synhedrio triumvirali; verba R. Meir. Et sapientes dicunt. Diffamator judicatur in Synhedrio trium & viginti, eo quod in eo sit judicium capitale. R. Mena dicit: De puella desponsata dissentiunt. Rabi Meir dicit. Amissio dotis judicatur in Synhedrio triumvirali; & lapidatio in Synhedrio trium & viginti. Et sapientes dicunt: Ubi est lapidatio, ibi quoque est amissio dotis. At in diffamatore omnes conveniunt, quod ubi lapidentur testes, ibi maritus vapulet, & det centum siclos. Respondit illi R. Jose discipulus R. Bon; Non est dissensio; at in diffamante dissentiunt. R. Meir dicit: Vapulabit, & dabit centum siclos in Synhedrio triumvirali, & testes lapidabuntur in Synhedrio trium & viginti: Et sapientes dicunt: Ubi testes lapidantur; ibi maritus vapulat, & dat centum siclos. At in puella desponsata omnes conveniunt, quod ubi lapidetur, ibi amittat dotem. Et consentit R. Mena cum R. Zehira, & R. Jose discipulus cum R. Bon bar R.

אין הבעל לוקה ולא נותן מאה סלע עד
שיסקלו העדי׳ קנס אימתי הוא מתחייב רבי
יונה אמר בסוף ר׳ יוסה אומר משעה ראשונה
מתיב רבי יוסי לרבי יונה על׳ דעיחך דתימר
בסוף לוקה ונותן מאה סלע בשלשה והעדים
נסקלין בשלשה ועשרים אמר ר׳ מנא אפילו
על ר׳ יוסי דרבי אתייא מקשייה כמאן דמר עדים
זוממין צריכין התרייה ולא התרה בהן לוקה
ונותן מאה סלע בשלשה והעדים נסקלין
בשלשה ועשרים אמר ר׳ אבמרי מאן דמר
דו כן ר׳ יוסי בי ר׳ חנינה האונס והשפתה
את היתומה פטור אמר ר׳ בא בר ממל
מחלוקת כרבי יוסי הגלילי ברם כרבי עקיבה
יש לה קנס וקנסה של עצמה אמר ר׳ יוסי
מתניתא אמרה כן אין לה פתח בית אב
ולא מאה סלע ולא כיתומה היא רבי אימי
ור׳ יהושע בן לוי תריהון אמרין המוציא שם
רע על הקטנה פטור אמר ר׳ הושעיה ויאות
אילו גדולה שלא התרו בה שמא כלום היא
וקטנה שהתרו בה כגדולה שלא התרו בה
רבי זעירא רב המנונא בשם רב אדא בר
אחוה לעולם אינה מקרמת לבית הסקילה עד
שתהא נערה בשעת הוצאה מאי טעם׳ והוציאו
הנערה אל פתח בית אביה והא תני ר׳ חייה
זינת עודה בבית אביה ומשבגרה הוציא עליה
שם רע הו׳ אינו לוקה ואינו נותן מאה סלע
לא או היא או זוממיה מקרימין לבית הסקילה
מתניתא פליגא על רב אדא בר אחוה מי
שנומר דינו וברח ואחר כך הקיף זקן התחתון
תמן את יכיל מימר והוציאו את הנערה שזינת
אית לך מימר הכא והוציאו אותו את הבן
תני נערה מאורסה שזינת סוקלין אותה על
פתח בית אביה אין לה פתח בית אביה
סוקלין אותה במקום שזינת אם היתה עיר
של גוים סוקלין אותה על פתח בית דין והעובר
עבודה זרה סוקלין אותו במקום שעבר ואם
היתה עיר של גוים סוקלין אותו על פתח בית
דין והתני רבי חייה הוצא את המקלל מחוץ
למחנה מלמד שבית דין מבפנים ובית הסקילה

Abau. Maritus non vapulat, neque dat centum ſiclos niſi poſtquam lapidati fuerint teſtes. Ad mulctam quando obligatur? R. Jona dicit in fine. R. Joſe dicit a principio. Oppoſuit R. Joſe τῷ R. Jona: Juxta ſententiam tuam qua dicis; in fine vapulat, & dat centum ſiclos in Synhedrio triumvirali; & teſtes lapidantur a tribus & viginti. Dicit R. Mena. Vel contra R. Joſe eſt oppoſitio. Juxta mentem illius qui dicit; teſtes falſi opus habent præmonitione; Et ſi non fuerit in eis præmonitio, vapulat, & dat centum ſiclos in Synhedrio triumvirali, & teſtes lapidantur in Synhedrio trium & viginti. Dicit R. Abmari; qui ita dicit, eſt R. Joſe diſcipulus R. Chanina; Si vi opprimat & ſeducat pupillam, abſolvitur. Dicit R. Ba bar Mimal; Eſt diſſenſio juxta mentem R. Joſe Galilæi. Jam juxta mentem R. Akiba eſt illi mulcta, & mulcta eſt pro ipſa. Dicit R. Joſe: Miſna ita dicit. Non eſt illi oſtium domus patris, neque centum ſicli; & non reputatur ſicut pupilla. R. Amme & R. Jehoſua ben Levi ambo dicunt. Siquis diffamet parvulam, abſolvitur. Dicit R. Oſajah; Concedatur; ſi fuerit majorennis, & non fuerit præmonita, quod nihil inſerviat: Et parvula quæ præmonita fuerit, reputatur ſicut majorennis, quæ non fuerit præmonita. Rabi Zehira, Rabi Ammenuna nomine Rabi Ada bar Acha; Nunquam præducitur ad domum lapidationis, niſi poſtquam fuerit puella in tempore eductionis. Qua de cauſa? Quia dictum eſt: *Et educent puellam ad oſtium domus patris ſui*. Atqui docet R. Chijah. Si ſcortetur, cum adhuc ſit in domo patris ſui, & poſtea fuerit repudiata; ſi produxerit contra eam nomen malum ipſe non vapulat, neque dat centum ſiclos; ſed aut ipſa, aut ejus falſi teſtes præducuntur ad domum lapidationis. Miſna contraria eſt τῷ R. Ada bar Acha. Poſtquam fuerit abſolutum judicium, & fugerit, & deinde produxerit barbam inferiorem: Ibi tu potes dicere: *Et educent puellam, quæ ſcortata fuerit*; Tu potes hic dicere; Et educent filium. Traditio: Si puella ſcortetur, lapidant illam ad oſtium domus patris. Si illi non fuerit oſtium domus patris, lapidant illam in loco ubi fuerit ſcortata; Si fuerit civitas gentilium, lapidant illam ad oſtium Synhedrii; & Idololatram lapidant in loco, ubi idololatriam egit: & ſi fuerit civitas gentilium, lapidant illum ad oſtium Synhedrii. Atqui docet R. Chijah: *Et educes maledictorem extra caſtra*. Docet, quod intrinſecus eſſet Synhedrium, & extrinſecus domus lapidationis. Dicit R. Joſe.

מבחוץ אמר ר׳ יוסי שנייא היא הוא שער שקילקל בו הוא שער שנמצא בו הוא שער שנידון בו הוא שער שנסקל בו כי עשתה נבלה בישרל נבלה זו כל ישרל שבא לזנות בית אביה יבואו גידולים רעים שגדלו יתנבלו הן וגידולין.

הלכה ו׳ האב זכאי בבתו וגו׳. ניחא בכסף ובשטר האב זכאי בביאה תיפתר שאמר לו לכשתקנה לי בתך בביאה יהיה לך כסף זה זכאי במציאתה ר׳ זכאי דאלכסנדריאה מישאלי שאל מציאה שנפלה לו מחמת שדה מה את עבד לה כמציאה או באוכלת פירות שלה אין תעבדינה כאוכלת פירות שלה נישאת יותר עליו הבעל שאוכל פירות בחייה תקנה תיקנו שיהא מפקח על ניכסי אשתו ואוכל ואומר אף באב כן בלא כך האב מפקח על ניכסי בתו ואוכל חייב במזונותיה ובפרקונה תני הבעל שאמר אי איפשי לא לזכל ולא לפקח אין שומעין לו האב שאמר אני אוכל ומפקח שומעין לו ובקבורתה תני לא רצה הבעל לקוברה האב קוברה ומוציא ממנו בדין אמר ר׳ חגיילא אמרו לא האב הא אחר אינו גובה ר׳ יוסי אומר בין אב ובין אחר גובה ותייאן אילין פלוגתא דתנינן תמן וחייב במזונתיה ובפרקונה ובקבורתה אמר ר׳ חגיי לא אמרו לא אחר הא האב גובה רבי יוסי אומר בין אב בין אחר אינו גובה על דעתיה דרבי חגי בין לקבורה בין למזוני האב גובה אחר אינו גובה על דעתיה דר׳ יוסי לקבורה בין אב בין אחר גובה שלא עלת על דעתו שתהא אשתו מושלכת לכלבים תני כל מקום שנהגו להספיד מספידין.

הלכה ז׳ לעולם היא ברשות האב וגו׳. לא סוף דבר לחופה לא לבית שיש לו חופה בעי דא אמנותא טרקילין וקיטון חופה וקיטון נכנסה לטריקלין להדא מי לא ר׳ לעזר אמר ליורשה ר׳ שמעין בן לקיש אמר להפר נדריה אמר ר׳ זעירא אף על גב דר׳ שמעון בן לקיש אמר להפר נדריה מודה שאינו מיפר לה ע׳

Jose. Diversum est: Ostium maledictoris, erat ostium ubi deprehenditur; Ostium, ubi judicabatur, erat ostium ubi lapidabatur. *Quia fecit ignominiam in Israel*: Hic est omnis Israelita, qui venit ad constuprandam domum patris sui. Veniant nutritores mali, qui eum aluerunt; ignominia afficiantur illi, & eorum alumni.

Constitutio VI. Pater potestatem habet in filiam suam &c. Concedatur; de argento, de contractu matrimoniali, quod pater potestatem habeat: De concubitu. Potest exponi; si dicat: Postquam acquisierim mihi filiam tuam concubitu, erit tibi argentum. Potestatem habet in ejus invento. R. Zachai Alexandrinus quærendo quæsivit; Si inventum illi cadat propter agrum, quomodo tu explicabis? Juxta inventum, an juxta comestionem fructuum illi erit: Non explicabimus, quod comestio fructuum ipsius sit. Si nupta fuerit, præstat præ illo maritus, eo quod comedat ejus fructus ea vivente. Constitutionem constituerunt, quod ille sit solicitus de facultatibus uxoris suæ; & comedet, & dicet; ita pariter pater; præter hæc pater erit solicitus de facultatibus filiæ suæ & comedet. Tenetur eam alere, & redimere. Traditio. Si maritus dicat: Non possum eam alere neque curam habere; illi non auscultant; Si pater dicat. Ego eam alam, & curam habebo; illi auscultant; Et eam sepelire. Traditio. Si nolit maritus eam sepelire, pater eam sepeliet, & in judicio ab eo exiget. Dicit R. Haggæus; non dixerunt, nisi pater; at alius non exiget. R. Jose dicit: Tam pater quam alius exiget; at isti dissentiunt. Etenim ibi legimus: Tenetur eam alere, & redimere, & sepelire: Dicit R. Haggæus; Non dixerunt nisi, alius. Pater exigit. R. Jose dicit: Sive pater, sive alius non exiget. Et mente R. Haggæi. Tam pro sepultura, quam pro alimentis pater exigit, at alius non exigit. Et mente R. Jose: Pro sepultura tam pater quam alius exigit; ne veniat in ejus mentem, quod ejus uxor projiciatur canibus: Traditio: Ubicunque solent plangere, plangunt.

Constitutio VII. In perpetuum illa erit in potestate patris &c. Non erit rei finis pro thalamo: At pro domo, in qua sit thalamus. Numerandum est triclinium, & cubiculum, thalamus, & cubiculum; si ingrediatur in triclinium: Qua de causa, non? R. Eliefer dicit ad hæreditandum; & R. Simeon ben Lakisch dicit ad dissolvendum vota. Dicit R. Zehira; Licet R. Simeon ben Lakisch dicat ad dissolvendum vota, tamen fatetur, quod non dissolvat vota, nisi

שתיכנס לחופה אמר ר׳ הונה מתניתא מסייעא לרבי שמעון בן לקיש לזנות בית אביה פרט שמסרו שלוחי האב לשלוחי הבעל שלא תהא בסקילה אלא בחנק.

הלכה ח׳ האב אינו חייב במזונות בתו וגו׳. מצוה לזון את הבנות אין צריך לומר את הבנים רבי יוחנן בן ברוקה אומר חייב לזון את הבנות אית תניי תני הבנים עיקר ואית תניי תני הבנות עיקר מאן דמר הבנים עיקר להלמד תורה מאן דמר עיקר שלא יצאו לתרבות רעה ר׳ שמעון בן לקיש בשם ר׳ יהודה בן חנניה נמנו באושא שיהא אדם זן את בניו קטנים אמר ר׳ יוחנן יודעין אנו מי היה במיניין עוקבא אתא לגבי רבי יוחנן אמ׳ ליה עוקבא רשיעא זון בניך אמר רבי עולא מתניתא אמרה רשיעא זון בניך אמר ר׳ עולא מתניתא אמרה כן שיהא אדם זן את בניו קטנים תמן אם היתה מניקה פוחתין לה ממעשה ידיה ומוסיפין לה על מזונותיה רבי שמעון בן לקיש בשם ר׳ יודה בר חנניה נמנו באושא בכותב נכסיו לבניו הוא ואשתו ניזונין מהן בניו קטנים מה הן ר׳ אבהו בשם ר׳ יוסי בי רבי חנינה ואית דאמרי לה בשם ר׳ יודה בן חנינה הוא ואשתו ובניו קטנים ניזונין מהן אלמנתו מהו אמר רבי זעירא אתחבת ולא אפרשת אמר רבי ברה בר ממל אתת ברת ואפרשת אמר ר׳ בא נראין דברים אם היתה אוכלת בחיי בעלה אוכלה אוכלת ואם לאו אינה אוכלת לא אמר אלא כותב הא מוכר לא כתב לבניו ומכר לאחרים מה הן מסתברא אתא אמר ר׳ חנינה אנא לית מחת ליה אתא רבי מנא לא מסת ברא אגרין ליה שמשא ומסבין ליה איתא כמה דו דהיא שמשא בני בנים מה הן ר׳ מנא אמר בני בנים שכאן הוא בנים של הלן אמר ליה ר׳ יוסי בי רבי בון ורבי מתניה הון יתבין סברין מימר הוא בני בנים שבאן הוא בנים של הלן אמ׳ ליה ר׳ יוסי בי ר׳ בון בני בנים עליהן ירושת תורה ר׳ שמעון בן לקיש בשם רבי יודה בר חנינה נמנו באושא במקפיד את הזקן והכהו ויתן לו בושתו שלם מעשה באחד שהקפיד את הזקן והכהו ונתן לו בשתו משלם אמרין

nisi postquam ingressa sit in thalamum. Dicit R. Huna: Misna favet τῷ R. Simeon ben Lakisch, si scortetur in domo patris sui. Excluditur illa, quam tradiderunt legati patris legatis mariti, quod non lapidetur, sed strangulетur.

Constitutio VIII. Pater non tenetur alere filiam suam &c. Præceptum est, ut alantur filiæ, & non est necesse ut dicatur, quod alantur filii. R. Jochanan bar Beroka dicit: tenetur alere filias; Est qui docet filios præcipue. Qui dicit filios præcipue ad studium legis. Qui dicit filias præcipue, ne egrediantur ad multiplicandum malum. R. Simeon ben Lakisch nomine R. Jehuda bar Chananjah; Numerati sunt in Ussa, ut homo alat filios suos minorennes. Dicit R. Jochanan: Nos scimus quis esset in numero. Achaba convenit R. Jochanan. Dixit illi: Akaba ale filios tuos. Respondit illi. Unde doces? Dixit illi. Achaba impie ale filios tuos. Dicit R. Ela. Misna ita dicit, quod homo alere debeat filios suos minorennes. Etenim ibi legimus; si lactet; diminuunt ei de opere manuum suarum, & ei augent alimentum suum. R. Simeon ben Lakisch nomine R. Jehuda ben Chanina; Numerati sunt in Ussah: Quando scribat suas facultates filiis suis; Ipse, & ejus uxor ex his nutriuntur: & ejus filii minorennes. Ejus vidua quid erit? Dicit R. Zehira. Si moretur, non autem si separetur. Dicit R. Ba bar Mimal; quid erunt? veniat filia si, & separetur: Dicit R. Ba. Probabilia videntur verba; si comederit vivente marito, comedet; si minus non comedet. Non dicit nisi quod scribat, at non vendat; si scribat filiis suis, & aliis vendat, quid erit? Ex opinione dicit R. Chanina: Ego hoc non intelligo. Venit R. Mena: Non nubet; Conducunt illi ancillam, & illi conjungunt, reputatur perinde sit illi ancilla. R. Mena dicit: Horum filii filiorum erunt illorum filii filiorum. Filii filiorum quid erunt? Respondit illi R. Jose discipulus R. Bon, & R. Mithania; putant dicendum, quod horum filii filiorum sint illorum filii filiorum. Respondit illi R. Bon: Filii filiorum eorum causa hæreditarunt legem. R. Simeon ben Lakisch nomine R. Jehuda bar Chanina; numerati sunt in Ussah in eum, qui abscidit barbam, & coegerunt ut daret illi ignominiam suam integram: Narratur de quodam, qui abscidit barbam, & exegerunt ut daret illi ignominiam integram. Dixerunt: R. Jehuda ben Chanina fuit. R. Simeon ben Lakisch nomine R. Jehuda ben Chanina. Numerati sunt in Ussah, ut homo debeat separare quintam partem de bonis suis

רבי יורה בן חנינה הוה רבי שמעון בן לקיש
בשם ר׳ יורה בן חנינה נמנו באושא שיהא
אדם מפריש חומש מנכסיו למצות עד איכן
ר׳ ירמיה ורבי אבא בר כהנא חד אמר כדי
תרומה ותרומת מעשר וחרנה אמר כבד את
יי׳ מהונך כמראשית כל תבואתך רבי גמליאל
בר אניא בעא קומי ר׳ מנא מה חומש בכל
שנה נר״ש בהילכתה קרמייתא רפיאה ולא מות
אלא שלא ימות לעתיד לבוא רבי לעזר בן
עזריה עבד לה כתובה ממדרש שדרשה רבי
אלעזר בן עזריה הבנים יירשו והבנות ייזונו מה
הבנים אינן יורשין אלא לאחר מיתת אביהן
אף הבנות לא יזונו אלא לאחר מיתת אביהן
רבית הלל עבדין לה כתובה מדרש דרש הלל
הזקן לשון הדיוט כך היו כותבין באלכסנדריאה
שהיה אחד מהן מקדש אשה וחבירו חוטפה
מן השוק וכשבא מעשה לפני חכמים בקשו
לעשותן ממזרים אמר להן הלל הזקן הוציאו
כתובת אימותיכן והוציאו כתובת אמותיהן
ומצאו כתוב בהן לכשתיכנסי לביתי תהויין לי
לאינתן כרת משה ויהודאי בית שמאי עברין
כתובה מדרש דבית שמאי דרשי בספר כתובה
מלמד שהוא כותב לה שאם תינשאי לאחר
תיטלי מה שכתוב ליכי חזרו בית הלל להורות
דברי בית שמאי ר׳ מאיר עבד כתובה מדרש
דרש רבי מאיר המקבל שדה מחבירו משזכה
בה חבירו שמין אותה כמה היא ראויה
לעשות ונותן לו שהוא כותב לו אם אוביר
ולא אעביד אישלם במיטבא רבי יודה עבד
כתובה מדרש דרש רבי יודה אדם מביא על
ידי אשתו כל לרבן שהיא חייבת אפי׳ אכלה
חלב אפילו חיללה שבת וכן היה ר׳ יודה
אומ׳ פטרה אינו חייב בה שכן היא כותבת לו
ואחרן די טתיין לי עלך מן קדמת דנא ר׳ יוסי
עבד כתובה מדרש דרש ר׳ יוסי מקום שהנו
לעשות כתובה מלוה גובה את הכל לכפול
אינו גובה אלא מחצה ר׳ אלעזר הקפר עבד
כתובה מדרש דרש ר׳ אלעזר הקפר אין אדם
רשאי ליקח בהמה חיה ועוף אלא אם כן
התקין להן מזונות ר׳ יהושע בן קרחה עבד
כתובה מדרש דרש ר׳ יהושע בן קרחה
המלוה את חבירו לא ימשכננו אלא בבית דין
לא יכנס לביתו ליטול את משכונו שכן הוא

suis propter præceptum. Usquequo? R. Jehuda, & R. Abba bar Channa; alter dicit juxta mensuram separationis, & separationis decimæ. Et alter dicit: *Honora Dominum creatorem tuum in primitiis omnium proventuum tuorum*. R. Gamaliel bar Ania quæsivit coram R. Mena. Quanta erit quinta pars singulis annis? Accumulabit juxta constitutionem priorem quæ agit de angulo. *Et non morietur*. Sc. ne moriatur in seculo futuro. R. Eliesér ben Azaria fecit contractum juxta expositionem, quam exposuit R. Eliesér ben Azaria; filii hæreditabunt, & filiæ alentur. Sicut filii non hæreditant nisi post mortem patrum suorum; ita pariter filiæ non alentur nisi post mortem patrum suorum. Schola Hillel fecit contractum juxta expositionem, quam exposuit Hillel senior modo vulgari; Sic solent scribere in Alexandria, quod aliquis ex iis prostituebat mulierem, & ejus socius eam rapiebat e platea. Quando allatum fuit factum coram sapientibus, voluerunt eos facere spurios. Dixit illis Hillel senior: Producite contractum matrum vestrarum; & produxerunt contractum matrum suarum; & invenerunt in iis scriptum. Postquam introduxero in domum meam eritis mihi in uxorem juxta legem Mosis & Judæorum. Schola Schammai fecit contractum; schola Schammai fecit in libro contractum; docet, quod ipse illi scribat: Si nubas alteri, sumes quod scriptum est tibi. Iterum schola Hillel fecit juxta verba scholæ Schammai. R. Meir fecit contractum; exponendo exposuit R. Meir. Si quis receperit agrum a socio suo, & eum incultum reliquerit; æstimant eum, quantum producere possit, & conductor debeat dare. Nam sic scribet ei; si eum relinquam incultum, & non colam, solvam optimis meis bonis. R. Jehuda fecit contractum. Exponendo exposuit R. Jehuda; Homo afferet propter uxorem suam omnia sacrificia, ad quæ illa obligatur, vel si comederit adipem, vel si prophanaverit Sabbathum. Atque ita dicit R. Jehuda. Si eam dimiserit, amplius non obligatur; eo quod ipsa ei scripserit. Et aliud quod mihi advenerit super te ante hoc. R. Jose fecit contractum: Exponendo exposuit R. Jose; Ubi solent facere contractum mutui, exiget totum; Si propter duplum, exiget dimidium. R. Eliesér Chepher fecit contractum; exponendo exposuit R. Eliesér Chepher; Non licet homini capere bestiam, feram, & volucrem, nisi prius illis præparaverit alimentum. R. Jehosua ben Chorcha fecit contractum; exponendo exposuit. R. Jehosua ben Chorcha.

כותב תשלומה מן ניכסיה די אתיין לי ודי
אקנה לקבל דנה רב הונא עבד כתובה מדרש
דרש רב הונא הבנים יירשו והבנות יזונו מה
הבנים יורשין את המטלטלין אף הבנות ניזונות
מן המטלטלין שמואל אמר אין הבנות ניזונות
מן המטלטלין מתניתא מסייעא לשמואל בנן
נוקבן דיהוין ליכי מינאי יהוין יתבן בביתי
ומיתזנן מניכסיי עד דתינסבן לגוברין ותני עלה
מן מקרקעי ולא מן מטלטלי אמר ר׳ בא
זבדא אתייא דרב הונא כרבי ודשמואל כרבי
שמעון בן אלעזר דתני אחד נכסים שיש להן
אחריות ואחד נכסים שאין להן אחריות
נפרעין מהן למזון האשה והבנו׳ דברי רבי
שמעון בן אלעזר אומר נכסים שיש להן אחריות
הבנים מוציאין מן הבנים והבנות מוציאות
מהבנות והבנים מן הבנות והבנות מן הבנים
ושאין להן אחריות הבנים מוציאין מן הבנות
ואין הבנות מוציאין מן הבנים אמרין חזר
ביה רב הונא אמרין יאות כתובה מדבר תורה
ומזון הבנות מדבריהן ודבריהן עוקרין דבר
תורה לא בכסף כתובת אמן פליגין אפי׳ תימר
בכסף כתובת אמן פליגין וכסף כתובת אמן
לאו קרקע היא היורד לניכסי אשתו ונתן
עיניו בה לגרשה וקפץ ותלש מן הקרקע הרי
זה זריז ונשכר היורד לנכסי שבויין ושמע
עליהן שהן ממשמשין ובאין וקפץ ותלש מן
הקרקע הרי זה זריז ונשכר אילו הן ניכסי
שבויין כל שהלך אביו או אחיו או אחד מכל
המורישין אותן למדינת הים נשמע עליהן
שמתו וירד לנחלה אבל ניכסי נטושין מוציאין
מידו ואילו הן ניכסי נטושין כל שהלך אביו
או אחד מכל המורישין אותו למדינ׳ הים
ולא שמע עליהן שמתו וירד לו לנחלה אמר
רבן שמעון בן גמליאל שמעתי הן שבויין הן
נטושין אבל ניכסי רטושין מוציאין מידו
ואילו הן ניכסי רטושין כל שהלך אביו או
אחיו או אחד מכל המורישין אותו למדינת

cha. Si quis mutuo det ſocio ſuo, non oppignerabit niſi in Synhedrio; non ingredietur in ejus domum, ut ſumat ejus pignus. Eo quod illi ſcripſerit, ut ſolvat de bonis ſuis; quod mihi advenerit, & quod acquiram ante hoc. R. Huna fecit contractum; Exponendo expoſuit R. Huna. Filii hæreditabunt, & filiæ alentur. Sicut filii hæreditant bona immobilia, ita pariter filiæ aluntur ex bonis immobilibus. Samuel dicit: Filiæ non aluntur ex bonis immobilibus. Miſna favet Samueli. Filii fœminini, qui tibi fuerint a me, morabuntur in domo mea, & alentur ex meis facultatibus, donec viris nuptæ fuerint. Atqui extat traditio: Quod adſcendit ex meis bonis mobilibus, non autem ex immobilibus. Dicit R. Ba bar Zebida. Conſentit R. Huna cum Rabi, & Samuel cum R. Simeon ben Elieſer, qui docet. Tam facultatibus, quibus eſt cautio, quam facultatibus quibus non eſt cautio. Dicit: Facultates, quibus eſt cautio, filii educunt a filiis, & filiæ educunt a filiabus, & filii a filiabus, & filiæ a filiis. Et facultates, quibus non eſt cautio, filii educunt a filiabus, at filiæ non educunt a filiis. Dixerunt: Iterum dixit R. Huna; Concedatur; quod dos ſit ex verbis legis, & alimentum filiarum ex verbis ſcribarum. Et verba ſcribarum eradicant verba legis; at in argento dotis ſuæ matris diſſentiunt, vel ſi dicas, quod in argento dotis matris ſuæ diſſentiant, at argentum dotis matris ſuæ non eſt fundus. Si deſcendat ad facultates uxoris ſuæ, & dederit oculos ſuos in eam, ut illam repudiet, & exſiliens evellat de ſolo; ecce erit ſolicitus, & lucrabitur. Si deſcendat ad facultates captivorum, & audiat, quod illi ſint ſervi, & veniant, ſi exſiliens evellat de fundo, erit diligens & lucrabitur. Iſtæ ſunt facultates captivorum; quando abierit ejus pater, aut frater, aut unus ex omnibus iis, qui hæreditent in civitatem maritimam; ſi auditum fuerit, quod ſint mortui, deſcendet in hæreditatem ſuam. At facultates per vim deſertas educunt ex ejus poteſtate. Et iſtæ ſunt facultates per vim deſertæ; quando abierit ejus pater, aut unus ex his omnibus, qui ab eo hæreditent, in civitatem maritimam, & non conſtet, quod ſint mortui, & deſcendat in hæreditatem ſuam. Dicit Raban Simeon ben Gamaliel; Audivi, quod iſtæ ſint captivorum; & illæ per vim deſertæ. At facultates ſponte deſertas educunt ex ejus poteſtate. Et iſtæ ſunt facultates ſponte deſertæ. Si abierit aut ejus pater, aut frater, aut unus ex his omnibus, qui ab his hæreditent, & non conſtet ubi ſint.

Sa-

הים ואין ידוע היכן הם שמוא אמר שבוי זה שיצא שלא לדעת שאילו לדעת יצא היה מצויהו נטוש זה שיצא לדעת תדע לך שעליה היה רוצה להבריחו מנכסיו שהרי לדעת יצא ולא ציווהו רבי בא רב יהודה בשם שמוא המטלטלין אין בהן משום ניכסי רטושין רבי יעקב בר אחא בשם רב תילין דיקליא דבבל דבבל דלא צריכין מרכב׳ לא מסתבר׳ מיערינון בקמה עוחרת לקצור וגפנים עומדות לבצור.

הלכה ט׳ לא כתב לה כתובה וגו׳. מהניתא דר׳ מאיר דר׳ מאיר אמר כל הפוחת לבתולה ממאתים ולאלמנה ממנה הרי זו בעילת זנות למי נצרכה לרבי מאיר אף על גב דרבי מאיר אומר שטר שאין בו אחריות נכסין אינו גובה מודה הוא הכא שהוא גובה.

הלכה י׳ לא כתב לה דאין תשתביין איפרוקינך וגו׳.

הלכה יא׳ נשבית חייב לפרותה וגו׳. תני יבמה שנשבית אין היורשין חייבים לפרותה רבי חייה בר אשי בשם רב לא סוף דבר שנישבית בחיי בעלה לא אפילו שנשבית לאח׳ מיתה הבעל אין היורשין חייבין לפרות ר׳ חייה בר אחא מתני׳ מסייעא לרב ואתיבינך לי לאינתו אין כאן אינתו ובכוהנות אהדרינך למידנת׳ מה למדינת׳ ממש ליישוב תני רשבג כל מכה שיש לה קיצה מתרפ׳ מכתובת׳ ושאין לה קיצה מתרפא׳ מן הנכסין כהד׳ חדא איתא אתת לגבי ר׳ יוחנן אמר לה קצץ הוא אביד אמרה ליה לא לא כן אמר ר׳ חגי בשם ר׳ יהושע בן לוי אל תעש עצמך בערכי הדיינין שלא לגלו׳ ליחיד את דינו יורע היה בה שהיא כשירה.

הלכה יב׳ לא כתב לה בנין דיכרין וגו׳. הדא דאמר רבי אמי כדי שיהא אדם מצוי ליתן לבתו בעין יפה הכן תנינן רבי יוחנן בן ברוקא אומר אם אמר על שראוי ליורשה דבריו קיימין ועל מי שאין ראוי ליורשו אין דבריו קיימין אמר רבי יוחנן לא אמר בן ברוקה לא על בן בין הבנים ועל בן בין

Samuel dicit. Captivus est ille, qui exiit sine scientia, si enim scienter exiisset, præcipisset; נטוש iste est, qui exiit scienter. Scito, quod voluerit ejicere de facultatibus suis; Etenim ex ejus scientia egressus est, at nihil præcepit. R. Ba, R. Jehuda nomine Samuel. In bonis mobilibus non est ratio facultatum per vim desertarum. R. Jacob bar Acha nomine Rab. Istæ palmæ Babylonis non opus habent ut inoculentur; Non est probabile, ut testentur segete, quæ sit proxime metenda, neque de vitibus, quæ sint proxime vindemiandæ.

Constitutio IX. Si non scripserit illi dotem &c. Misna R. Meir. R. Meir dicit: Qui diminuit virgini de ducentis zuzis, & viduæ de mina; Iste est concubitus meretricius. Cui necesse est? תני R. Meir; Vel si dicat R. Meir: Ex contractu, in quo non sit cautio facultatum, non exiget; at hoc loco consentit, quod exigat.

Constitutio X. Si non scripserit; si captiva fueris, redimam te &c.

Constitutio XI. Si captiva facta fuerit, obligatur ad ejus redemtionem &c. Traditio. Si fratria captiva facta fuerit, hæredes non obligantur ad ejus redemtionem. R. Chijah bar Asse nomine Rab. Non erit rei finis; Quando captiva facta fuerit vivente marito; immo etiam si captiva facta fuerit post mortem mariti, hæredes non obligantur ad ejus redemtionem. R. Chijah bar Acha. Misna favet תני Rab. Iterum accipiam te mihi in uxorem: At hic non est ejus uxore: Et in sacerdotio; Te reducam ad civitatem tuam. Quid significat ad civitatem tuam? Simpliciter habitationem suam. Docet R. Simeon ben Levi: Omni plagæ, cui sit tempus definitum, medicina adhibebitur ex ejus dote; Si non fuerit tempus definitum; medicina adhibebitur, ex facultatibus: Quædam mulier convenit R. Jochanan, cui illa dixit. Qui amputavit, perdet. Respondit; minime. Non ita dicit R. Haggæus, nomine R. Jehosua ben Levi. Ne te facias sicut sponsorem vestrorum judicum; ne manifestetur particulari ejus judicium: Ipsa sciebat, quod esset legitima.

Constitutio XII. Si non scripserit: Filii masculi &c. Hoc dicit R. Amme. Ut possit homo liberaliter dare filiæ suæ. Ibi legimus. R. Jochanan ben Baroka dicit. Si dicat de illo, qui sit conveniens, ut hæreditet; ejus verba confirmantur; at de illo, qui non sit conveniens ut hæreditet; ejus verba non confirmantur. Dicit R. Jochanan ben Charcha: Non dixit nisi de filio inter filios, & de filio inter filias;

הכנות בת בין האח לא את בין הכנות לא
רבי יסא בשם רבי יוחנן מעשה היה והורה
ר׳ כרבי יוחנן בן ברורה ורבי זעירא ר׳ יסא
בשם ר׳ יוחנן ר׳ שאל את נתן הבבלי מה
טעמא אמרו הלכה כר׳ יוחנן בן ברוקה רבי
בא ר׳ חייה בשם ר׳ יוחנן מה טעם שאל את
נתן הבבלי מה ראו חכמים לומר הלכה כרבי
יוחנן בן ברוקה לא את הוא ששניתה לנו כן
ירתון אמר ליה יטלון תנית אתא לגבירה
אמר ליה לית כאן ירתון לא יטלון אתא
לגבי אבוי אמר ליה קפחתה את נתן הבבלי
לית כאן יטלון לא ירתון אמר רבי יוסי בי
ר׳ אבון אכין אמר ליה טעיתי טעות ששניתי
לכם לית כאן יטלון לא ירתון אמר ר׳ זעירא
קל הוא בתנאי כתובה לפי שבכל מקום אין
ארם מזכה לא בכתובה וכאן אפילו בדברים
לפי שבכל מקום אין ארם מזכה לא למי
שהוא בעולם וכאן למי שאינו בעולם אמר
רבי מיהיר קומי ר׳ זעירא ותמיה אנא איך
רבנין מדמו כתובה לירושה לא דמי
דירושה מדבר תורה כתובה מדבריהן ותימר
אכן פילו תימר כתובה מדברי תורה לא מודו
בתניי כתובה שהוא מדבריהן.

הלכה יג׳ בנן נוקבן דיהון ליבי מינאי וגו׳.
רב חסדא אמר נבגרו איבדו מזונות נישאו
איבדו פרנסתן תני ר׳ חייה בגרו לא נישאו
נישאו לא בגרו איבדו מזונתן ולא איבדו
פרנסתן רבי אבין בשם הילא ומודין להך
כהרא אלמנה שהיא תובעת מן היורשין היא
אומרת לא נתקבלתי מכתובתי והיורשין אומרי׳
לה נתקבלת כתובתך עד שלא נישאת היורשין
צריכין להביא ראייה שנתקבלה כתובתה
נישארת עליה להביא הראייה שלא נתקבלה
כתובת׳ והא תנינן יתומה שהשיאה אמה או
אחיה וכתבו לה מאה וחמשים זוז יכולה היא
משתגדיל להוציא מידם טעמא דקטנה היא
גרלה וויתירה תיפתר שנטלה מקצת לא כן
אמר ר׳ אבינא בשם ר׳ אסי בכור שחלק
בפשוט הזקה וויתר עוד היא שנטלה מקצת

filias; de filia inter fratrem, at non de fratre inter filias. R. Isa nomine R. Jochanan; Fuit factum; & docuit Rabi juxta mentem Rabi Jochanan ben Barocha, & Rabi Zehira. Rabi Isa nomine R. Jochanan; Rabi quæsivit a Nathan Babylonio. Qua de causa dixerunt constitutionem juxta mentem R. Jochanan ben Berocha? R. Ba, R. Chijah nomine R. Jochanan. Qua de causa quæsivit a Nathan Babylonio? Qua de causa viderunt sapientes, ut dicerent: Constitutio juxta mentem R. Jochanan ben Berocha? Nonne tu nobis explicasti; quod hereditent? Respondit: Sument; traditio dicit. Venit ad eum, dixitque: Hic non dicit, quod hæreditent, sed quod sumant. Venit ad patrem suum; eique dixit. Excidisti Nathan Babylonium: Hic non agitur quod hæreditent, sed quod sumant. Dicit R. Jose discipulus R. Bon. Ita dixit: erravi errorem, quod vos docuerim; Hic non agitur, quod sumant, sed quod hæreditent. Dicit R. Zehira; Levis est juxta hos doctores contractus? Quia Babylon est locus, ubi homo non acquirit nisi contractu; & hoc loco vel in verbis; quia Babylon est locus, ubi homo non acquirit nisi illi, qui sit in mundo; at hoc loco illi, qui non sit in mundo. Dixit R. Jeremia coram R. Zehira; ego miror, cur sapientes assimilarint dotem hæreditati; at non est similis; Etenim hæreditas est ex verbis legis, & dos ex verbis scribarum; & tu ita dicis? Vel si dicas, quod dos sit ex verbis legis, non consentiunt juxta hos doctores, quod dos sit ex verbis scribarum.

Constitutio XIII. Filii fœminini, qui tibi fuerint a me &c. R. Chasda dicit: Puellæ amittunt alimenta sua; Nuptæ amittunt substentationem suam. Docet Rabi Chijah; Puellæ, non nuptæ, nuptæ, at non puellæ; amittunt alimenta sua, at non substentationem suam. R. Abin nomine R. Ela. In hoc conveniunt. Si vidua quærat ab hæredibus, & dicat: Non accepi dotem meam; & hæredes illi dicant: Accepisti dotem tuam; priusquam nubat; hæredes debent afferre probationem, quod acceperit dotem suam; Postquam nupserit, illa debet afferre probationem, quod non acceperit dotem suam. Atqui legimus: Pupilla, quam nupserit ejus mater, aut ejus frater, & ejus dos fuerit centum & viginti zuzarum, poterit, postquam adolevit, eam ab illis educere; ratio est, quod sit parva, si adolescat, augebitur. Poterit explicari, quod dimidiam acceperit. Non ita dicit R. Abina nomine R. Asse. Primogenitus, si simplicita dividat possessionem, augebit. Præterea

אמר ר׳ יוסי בי ר׳ בון לא נטל זה מבכורתו כלום אתא עובדא קומי ר׳ מנא ובעא מיעבד כהדא דרב חסדא אמר ליה ר׳חנניה והא תני ר׳ חייה בגרו ולא נישאו נישאו ולא בגרו אבדו מזונתן ולא אבדו פרנסתן אמר ליה אנא אמרי שמיעה ואת אמרת מתניתא תבטל שמועה מיקמי מתניתא.

הלכה יד׳ ואת תהא יתבא בביתי רבין בר חייה בעא קומי רבי זעירא בא עליה עודה בבית אביה מעכשיו נתקיימו בה תנאי כתובה או אינה לא דרך נישואין רבי בון בר חייה בעא קומי רבי זעירא מחלה לו על כתובתה מהו זכותה אבדה זכות בניה לא אבדה רבי זעירא שאל שאיל לרב נחמן בר יעקב ולרבי אבימי בר פפי לא היה שם בית אמר ליה הורשין שוכרין לה בית מיכן והילך והילך היא אומרת קרקע והן אומרי׳ מעות הדין עם היתומי׳ כהדא חדא איתא הוה פורנה עשרין דינר והוה תמן חד בית ברב עשרה דינר אתא עובדא קומי רבי חנינה אמר או ייבון לה ביתא או יבון לה עשרים דינר אמר ר׳ מנא מכיון דלית ביתא טב לא עשרים כמאן דלית לה פוקנה לא עשרים מיכן והילך היא אומרת קרקע והן אומרי׳ מעות הדין עם היתומין.

הלכה טו׳ כך היו אנשי ירושלם כותבין וגו׳. אנשי הגליל חסו על כבודן ולא חסו על ממונן אנשי יהודה חסו על ממונן ולא חסו על כבודן רבי חנניה בריה דרבי אבהו ואית דאמרי לה בשם רבי אבהו קיסרין כיהודה ושאר כל הארצות כירושלם חד בר נש מי רמך אמר ייבון לאיתתא דההוא גברא פרנא אתא עובדא קומי ר׳ מנא אמר יתקיימון דברי המת אמר ליה ר׳ חנינה ויש ארם שבטל תנאי כתובה בפה אמר ליה אנת אמרת את מנא לך אמר ליה ולא בגליל אנן קיימין וסברנן מימר אנשי הגליל חסו על כבודן לא על ממונן.

terea si dimidium acceperit; Dicit R. Jose discipulus R. Bon; Hoc non accepit ex sua primogenitura. Allatum fuit factum coram R. Mena. Faciendum est juxta mentem R. Chasda. Respondit illi Rabi Chananjah. Atqui docet R. Chijah; puellæ, at non nuptæ, nustæ at non puellæ amittunt allimenta sua, at non sustentationem suam. Respondit illi: Ego dico lectionem, & tu dicis traditionem; aboleatur lectio, confirmetur traditio.

Constitutio XIV. Et tu moraberis domi meæ. Rabín bar Chijah quæsivit coram R. Zehira: Si cum ea concumbat, cum adhuc sit in domo patris sui, statim confirmabuntur conditiones contractus, aut non erit, nisi juxta modum nuptarum. R. Bon bar Chijah quæsivit coram R. Zehira. Si condonet super dote, quid erit? Jus suam amittit, jus filiorum suorum non amittit. R. Zehira quærendo quæsivit a R. Nachman bar Jacob; & a R. Abimi bar Papi; Si ibi non fuerit domus. Respondit. Hæredes locabunt illi domum; Hinc & ulterius; si illa dicat fundum; & illi dicant nummos; judicatur cum pupillis juxta illud quod narratur de quadam fœmina, cui dos erat decem denariorum; Et ibi erat quædam domus valens decem denarios: Allatum fuit factum coram R. Chanina: Dixit: Aut detur illi domus, aut dentur illi decem denarii. Dicit R. Mena; Postquam non est illi domus, quod non æquivaleat nisi viginti denariis, consideratur perinde ac non sit illi dos, quæ non æquivaleat nisi viginti denariis: Hinc fundum, & ulterius si dicat soliciti, & illi dicant nummos, judicatur cum pupillis.

Constitutio XV. Sic viri Hierosolymitanis scribebant &c. Viri Galilææ soliciti fuerunt de suo honore, at non fuerunt soliciti de opibus suis; Viri Hierosolymitani soliciti fuerunt de opibus suis, at non fuerunt soliciti de honore suo. R. Jehuda bar R. Abau. Concedatur, quod dixerunt nomine R. Abau; Cæsaræa sicut Judæa, & reliquæ omnes terræ sicut Hierusalem: Quidam homo moriens dixit: Date uxori hujus viri dotem. Allatum fuit factum coram Rabi Mena. Dixit: Confirmentur verba mortui. Dixit illi R. Chanina. Num est homo, qui ore suo aboleat conditiones dotis? Respondit illi: Ego dico. Et tu unde probas? Respondit: Nonne in Galilæa nos confirmamus, & dicendum putamus; Viri Galilæi soliciti sunt de suo honore, at non sunt soliciti de suis opibus?

פרק ה׳.

א׳ אף על פי שאמרו בתולה גוב׳ מאתי ואלמנ׳ מנה אם רצה להוסי׳ אפילו מאה מנה יוסיף נתארמלה או נתגרשה בין מן האירוסין בין מן הנישואין גובה את הכל ר׳ אלעזר בן עזריה אומר מן הנישואין גובה את הכל מן האירוסין בתולה גובה מאתים ואלמנה מנה שלא כתב לה אלא על מנת לכונסה.

ב׳ רבי יהודה אומר רצה כותב לבתולה שטר של מאתים והיא כותבת לו התקבלתי ממך מנה ולאלמנה מנה והיא כותבת לו התקבלתי ממך חמשים זוז ר׳ מאיר אומר כל הפוחת לבתולה ממאתים ולאלמנה ממנה הרי זו בעילת זנות.

ג׳ נותנין לבתולה שנים עשר חדש משתבעה הבעל לפרנס את עצמה וכשם שנותנין לאשה כך נותנין לאיש לפרנס את עצמו ולאלמנה שלשים יום הגיע זמן ולא נישאו אוכלות משלו ואוכלות בתרומה רבי טרפון אומ׳ נותנין לה הכל תרומה ר׳ עקיבה אומר מחצה חולין ומחצה תרומה.

ד׳ היבם אינו מאכיל בתרומה עשתה ששה חדשים בפני הבעל וששה חדשים בפני היבם ואפי׳ כולם בפני הבעל חסר יום אח׳ בפני היבם אינה אוכלת בתרומה זו משנה ראשונה בית דין של אחריהן אמרו אין האשה אוכלת בתרומה עד שתיכנס לחופה.

ה׳ המעשה ידי אשתו הרי זו עושה ואוכלת המותר ר׳ מאיר אומר הקדש ר׳ יוחנן הסנדלר אומר חולין.

ו׳ אילו מלאכות שהאשה עושה לבעלה טוחנת ואופה ומכבסת ומבשלת ומיניקה את בנה ומצעת המיטה ועושה בצמר הכניסה לו שפחה אחת לא טוחנת ולא אופה ולא מכבסת שתים לא מניקה את בנה שלש אינה מצעת את המיטה ארבע יושבת בקתידרא ר׳ אליעזר אומר אפי׳ הכניסה לו מאה שפחות כופה לעשות בצמר שהבטלה מביאה לידי זימה.

ז׳ רבן שמעון בן גמליאל אומר אף המדיר את אשתו מלעשות מלאכה יוציא

CAPUT V.

I. ETſi dixerint : virgo exigit ducentas zuzas, & vidua minam , ſi velit addere vel centum minas , poterit addere. Si vidua facta fuerit , aut repudiata , ſive ex deſponſationibus, ſive ex nuptiis , exiget totum ; R. Elieſer ben Azaria dicit : Ex nuptiis exiget totum ; ex deſponſationibus virgo exiget ducentas zuzas , & vidua minam , quia non ſcripſit illi niſi cum conditione ducendi eam.

II. R. Jehuda dicit; ſi voluerit , ſcribet virgini contractum ducentarum zuzarum, & illa ſcribet; recepi a te minam; & viduæ minam, & ipſa illi ſcribet; recepi a te quinquaginta zuzas . R. Meir dicit : Qui diminuit virgini de ducentis zuzis, & viduæ de mina; Ecce hic concubitus eſt meretricius.

III. Concedunt virgini duodecim menſes, ab eo tempore, quo requiſivit maritus ad parandum ſeipſum; & ſicut concedunt mulieri, ita pariter concedunt viro ad parandum ſeipſum ; & viduæ triginta dies. Si tempus advenerit, & non nupſerint, comedent de bonis *mariti* & comedent de ſeparatione. R. Tarphon dicit. Dant illi totam ſeparationem . R. Akiba dicit : Dimidium de prophanis , & dimidium de ſeparatione.

IV. Levir non facit comedere *fratriam* de ſeparatione, ſi tranſegerit ſex menſes coram marito, & ſex menſes coram leviro, vel ſi totum tempus tranſegerit coram marito , excepto uno die coram Leviro , non comedet de ſeparatione . Hæc eſt Miſna prima . Synhedrium poſterius dixit : Mulier non comedet de ſepatione, niſi poſtquam deducta fuerit in thalamum.

V. Si quis ſanctificet opus manuum ſuæ uxoris, illa operabitur, & comedet; Si reliquum ſanctificet ; R. Meir dicit ; erit ſanctum. R. Jochanan Sandalarius dicit ; erit prophanum.

VI. Hæc ſunt opera, quæ faciet uxor marito ſuo, molet, & coquet panem, lavabit, coquet, lactabit filium ſuum , ſternet illi lectum, & operabitur in lana; Si illi introduxerit unam ſervam , non molet , neque coquet panem , neque lavabit ; ſi duas , non lactabit filium ſuum; ſi tres non ſternet lectum ; ſi quatuor, ſedebit in cathedra . R. Elieſer dicit : Vel ſi illi introduxerit centum ancillas, coget illam , ut operetur in lana , quia otium adducit ad ſtatum luxuriæ .

VII. Raban Simeon ben Gamaliel dicit; vel ſi voverit , ne ejus uxor faciat

ope-

ויתן כתובה שהבטלה מביאה לידי שיעמום.

ח׳ המקדש המדיר את אשתו מתשמיש המיטה בית שמאי אומרים שתי שבתות ובית הלל אומ׳ שבת אחת התלמידים יוצאין ללמוד תורה שלא ברשות שלשים יום הפועלים שבת אחת העונה האמורה בתורה הטיילין בכל יום הפועלין שתים בשבת החמרים אחד בשבת הגמלין אחד לשלשים יום הספנין אחד לששה חדשים דברי רבי אליעזר.

ט׳ המורדת על בעלה פוחתין לה מכתובת׳ שבעה דינרין בשבת רבי יהודה אומר שבעה טרפעיקין.

י׳ עד מתי הוא פוחת עד כנגד כתובתה רבי יוסי אומ׳ לעולם הוא פוחת והולך שאם תפול לה ירושה ממקום אחר יגבה אותה ממנה וכן המורד על אשתו מוסיף לה על כתובתה שלשה דינרין בשבת ר׳ יהודה אומר שלשה טרפעיקין.

יא׳ המשרה את אשתו על ידי שליש לא יפחות לה מקביים חטים או מארבעת קבין שעורין אמר בי יוסי לא פסק שעורים לא רבי ישמעאל שהיה סמוך לאדום.

יב׳ ונותן לה חצי קב קיטנית וחצי לוג שמן וקב גרוגרות או מנה דבילה ואם אין לו פוסק לעומתן פירות ממקום אחר ונותנין לה מיטה ומפץ ואם אין לו מיטה מפץ מחצלת ונותנין לה כפה לראשה וחגור למתניה ומנעל ממועד למועד וכלים של חמשים זוז משנה לשנה ואין נותנין לה לא חדשים בימות החמה ולא שחקים בימות הגשמים אבל נותנין לה כלים של חמשים זוז בימות הגשמים והיא מתכסה בלאותיהן בימות החמה והשחקין שלה.

יג׳ נותנין לה מעה כסף לצרכיה ואוכלת עמו לילי שבת ואם אין נותן לה מעה כסף לצרכיה מעשה ידיה שלה ומה היא עושה לו משקל חמש סלעים שתי ביהודה שהן עשר סלעים בגליל או משקל עשר סלעים ערב ביהודה שהן עשרים סלעים בגליל ואם היתה מיניקה פוחתין לה ממעשה ידיה ומוספין לה

opera, dimittet, & dabit illi dotem, quia otium dat occasionem conturbationis.

VIII. Siquis voverit uxori ab usu lecti. Schola Schamai dicit duas hebdomadas, & Schola Hillel dicit hebdomadam unam; Discipuli exeunt ad studium legis sine venia *uxoris* triginta dies; operarii hebdomadam unam. Vicem memoratam in lege otiosi perficiunt singulis diebus, & operarii bis in hebdomada; Agasones semel in hebdomada; Camelarii semel intra triginta dies; Nautæ semel intra sex menses; Verba R. Eliezer.

IX. Si rebellarit contra maritum, diminuunt illi de ejus dote septem denarios singulis septimanis. R. Jehuda dicit septem Tarpcikim.

X. Quousque diminuet? Usque ad quantitatem ejus dotis. R. Jose dicit. Semper diminuet, donec si obtigerit illi hæreditas ex alio loco, exigat ab illa; Et similiter si rebellarit contra uxorem suam, addet illi ad ejus dotem tres denarios singulis septimanis; R. Jehuda dicit tres Tarphcikim.

XI. Si quis aluerit uxorem per tertium aliquem, non diminuet illi de duobus cabis tritici, aut de quatuor cabis hordei. Dicit R. Jose; nemo ordinavit hordeum, nisi R. Samuel, qui erat prope Idumæam.

XII. Et dabit illi dimidium cabi leguminum, & dimidium logi olei, & cabum caricarum, aut minam palathæ ficuum; quæ si non sint illi, det pro illis fructus ex alio loco; & dabit illi lectum, & mattam tenuem; si non sit illi lectus, dabit illi mattam crassam. Et dabit illi peplum pro capite suo, & cingulum pro lumbis suis, & calceamenta a festo ad festum, & vestimenta quinquaginta zuzarum ab anno in annum, & illi non dabunt nova in diebus æstivis, neque vetera in diebus pluviarum; at illi dabunt vestimenta quinquaginta zuzarum in diebus pluviarum, & illa se teget veteramentis diebus æstivis, & veteramenta illa ad ipsam pertinent.

XIII. Dabit illi nummulum argenteum pro ejus necessitatibus, & comedet cum eo noctibus Sabbathi; & si non det illi nummulum argenteum pro suis necessitatibus; opus manuum suarum ipsius est: Quidnam illi faciet? Pondus quinque siclorum staminis in Judæa, qui sunt decem sicli in Galilæa; aut pondus decem siclorum subteminis in Judæa, qui sunt viginti sicli in Galilæa. At si lactet, diminuunt illi de opere manuum suarum, & addunt alimenta ejus. De quo hæc dicta sunt? De pauperrimo in Israel; sed apud

על מזונותיה במה דברים אמורים בעני מבישרא׳ אבל במכובד שבישראל הכל לפי כבודו.

סליק פירקא.

הלכה א׳ אף על פי שאמרו בתולה גובה מאתים וגו׳. במה הוא מתחייב לה לא כן רבי יוחנן ור׳ שמעון בן לקיש תריהון אמרין הכותב שטר חוב על חבירו בחזקת שהוא חייב לו ונמצא שאינו חייב ליתן לו רוצה הוא ליתן כמה וליקות חתנו של פלוני עד כדון כשפסק מן האירוסין פסק מן הנישואין רוצה הוא ליתן כמה בתשמישה שהוא ערב עד כדון בשבעל לא בעל רוצה הוא ליתן כמה על קיניינו שהוסיף פסק מן האירוסין פסק מן הנישואין ולקרי חתנו של פלוני כבר הו בראוי תשמיש אין בו קניין לא הוסיק מיכן רוצה הוא ליתן כמה ולא תחזור בה ויכולה היא לא כן תני האיש אינו מוציא אלא לרצונו אמר רבי אבין מעיקא היא ליה הוא משלק לה תני כשם שהבעל פוסק כך האב פוסק אלא שהבעל מזכה בכתב והאב אינו מזכה אלא בדברים ובלבד דברים שהן נקנין באמירה היך עבידא גידול בשם רב כמה אתה נותן לבנך כך וכך כמה אתה נותן לבתך כך וכך כיון שקידשה זכת בין הבנות אמר רבי חייה בר יוסף אשכח גידול רביתא ומר זעירתא אלא כיני כמה אתה נותן לבנך כך וכך וכמה אתה נותן לבתך כך וכך כיון שקידשה זכתה הבת בין הבנות והבן בין הבנים אמר ר׳ זעורא והדא היא זעירתא לא נמצא קונה אשה במטלטלין בשוה פרוטה ואין אדם קונה שתי נשים בשוה פרוטה ומה בין אין אדם קונה קרקע וכמה מטלטלין בשוה פרוטה שכן אדם קונה שתי קרקעות בשוה פרטה ואין אדם קונה שתי נשים בשוה פרוטה רבי בא בר חייה בשם רבי יוחנן כמה אתה נותן לבנך כך וכך כמה אתה נותן לבתך כך וכך כיון שקירשה זכת הבת בין בנות

apud præstantissimum in Israel, omnia juxta honorem suum.

Finis Capitis.

Constitutio I. Vel si dixerint: Virgo exiget ducentas zuzas &c. Quantum illi debet? Non ita sentiunt R. Jochanan, & R. Simeon ben Lakisch; ambo dicunt; Si scribat contractum debiti contra socium suum, cum præsumtione quod illi debeat, & deprehendatur, quod non debeat, poterit illi dare, si velit illi dare multum, ut vocetur gener τȣ N. Hactenus de pacto ex desponsationibus; pactum ex nuptiis; Si velit illi dare plurimum propter concubitum, quia ille est sponsor. Hactenus, quando concumbat; Si non concumbat. Si velit dare plurimum super acquisitionem, ut addat; Si pasciscatur ex desponsationibus; si ex nuptiis; Si paciscatur ex nuptiis, ut vocetur gener τȣ N. Jam ille dignus est, ut concumbat. In hoc non est acquisitio. Si hinc non addat, & velit illi dare plurimum, & non pœniteat, & possit: Non ita extat traditio. Homo non educit nisi juxta beneplacitum suum. Dicit Rabi Abin. Displicet illi, quando ab eo dimitatur. Traditio: Sicut maritus paciscitur, ita pariter pater paciscitur; at maritus acquirit scriptura, at pater non acquirit nisi verbis; dummodo sint verba pariter clarissima in sermone. Quomodo explicat Ghidal nomine Rab? Quantum tu dabis filio tuo? Sic, sic. Quantum dabis filiæ tuæ? Sic & sic. Postquam fuerit desponsata, acquirit inter filias. Dicit R. Chijah bar Joseph. Deprehenditur, quod Ghidal multiplicet, & Mor diminuat. At hoc modo. Quantum dabis filio tuo? Sic & sic: Quantum dabis filiæ tuæ? Sic & sic. Postquam desponsata est, acquirit filia inter filias, & filius inter filios. Dicit R. Zehira. Et hæc est diminutio: non deprehenditur quod acquirat mulier in bonis mobilibus pretio quod æquivaleat prutæ; neque homo potest acquirere duas mulieres pretio, quod æquivaleat prutæ. Quodnam est discrimen, quod homo non possit acquirere fundum? Et quanta debeant esse bona immobilia, quæ æquivaleant prutæ? Etenim homo potest acquirere duos fundos pretio, quod æquivaleat prutæ; at non potest acquirere duas mulieres pretio quod æquivaleat prutæ: R. Ba bar Chijah nomine R. Jochanan. Quantum dabis filio tuo? Sic, & sic. Quantum dabis filiæ tuæ? Sic & sic. Postquam fuerit desponsata, acquirit filia inter filias, &

והבן בין הבנים ובלבד מן הנישואין הראשונים
ותייא כיי דמר ר' חנניא המשיא את בנו
בבית זכה בבית ובלבד מן הנישואין הראשונים
תני ר'הושעיה זכה במטלטלין ולא זכה בבית
ופליג ר' ירמיה בשם ר' אבהו תיפתר שהיה
אוצרו של אביו נתון שם ר' חזקיה בשם רבי
יהושע בן לוי לכן צריכה אפילו שאולין מן
השוק אמר רבי אבהו אם אמר לו לשאילה
לא זכה בהן אתא עובדא קומי ר' יעקב בי
רבי בון והורי כרבי אבהו אמר רבי זעירא
לית לה תמילוסום ורבנין בנין וסלקין עלה
את אמר האב פוסק על ידי בתו אפילו
בוגרת נישמעינה מן הדא האב פוסק על ידי
בתו ולא אשה על ידי בתה ולא אח על ידי
אחותו שנייא היא אחותו בין שהיא נערה בין
שהיא בוגרת וכא לא שנייא בין שהיא נערה
בין שהיא נוגרת רבי בא קרטיגנא בעא
שפי' אחר אמרין אפילו בוגרת אחר נשמעינה
מן הדא האב פוסק על ידי בתו לא אשה
על ידי בתה לא אח על ידי אחותו כל שכן
בוגרת אף למדת הדין כן תן בתך לפלוני ואני
אתן לך כך וכך קח שדה פלוני ואני נותן
לך כך וכך ביני מתניתא שלא הוסיף לה
אלא בשביל חיבה לילה הראשון שבעל בעל
גירשה והחזירה ועדיין חיבת לילה הראשון
קיימת בעל מת ונפלה לפני יבם אדיין חיתב
לילה הראשון קיימת רבי יעקב בר אחא רבי
ﭏכסא בשם חזקיה הלכה כר' אלזר בן עזריה
שאמר נתאלמנו או נתגרשו מן האירוסין
גובה מאתים מן הנישואין גובה את הכל
ר' חנניה אמר הלכה כרבי ﭏעזר בן עזריה
א'ר אביי אמרו לר' חנניה צא וקרא ר' יונה
רבי זעירא בשם רבי יונתן אמר הלכה כר
אלעזר בן עזריה רבי יוסה רבי זעירא בשם
רבי יונתן אמר אין הלכה כרבי אלעזר בן
עזריה אמר רבי יוסי סימן היה לן דחזקיה
ורבי יונתן שניהן אמרו דבר אחד דתני מי
שהלך בנו למדינת הים ושמע עליו שמת
ועמד וכתב כל נכסיו לאחר ואחר כך בא

& filius inter filios. Dummodo sit ex nuptiis prioribus; Et concluditur juxta illud, quod dicit R. Chananjah. Si nubat filium suum in domo; acquirit in domo, dummodo sit ex nuptiis prioribus. Docet R. Osajah, acquirit in bonis mobilibus, at non acquirit in domo. Et dissentit R. Jeremia nomine R. Abau. Potest exponi, quod thesaurus sui patris sit ibi repositus. R. Ezechia nomine R. Jehosua ben Levi: Idcirco necesse est, vel si illi commodarint ex foro. Dicit Rabi Abau. Si illi dicat, ut sibi commodetur, non acquirit. Allatum fuit factum coram R. Jacob discipulo R. Bon; & docuit juxta mentem R. Abau. Dicit R. Zehira; si evellatur, non erunt illi fundamenta; & sapientes ædificant, & sursum evehunt; tu dicis. Pater paciscitur per filiam suam, vel si fuerit adulta; Hinc intelligitur. Pater paciscitur per filiam suam, at non mulier paciscitur per filiam suam, neque frater per sororem suam. Diversa est ejus soror, sive fuerit puella, sive adulta; at hoc loco non est discrimen inter adultam & puellam. R. Ba Carthaginensis quæsivit, vel si differat; dixerunt, vel adulta differet. Hinc intelligitur. Pater paciscitur per filiam suam; at mulier non paciscitur per filiam suam, neque frater per sororem suam, multo magis si fuerit adulta. Ita pariter juxta proprietatem judicii. Da filiam tuam τῷ N. Et ego dabo tibi sic & sic. Eme agrum N. & ego dabo tibi sic & sic. Ita se habet Misna, ne illi addat, nisi propter debitum primæ noctis, in qua concumbit. Si maritus eam repudiet, & reducat, & adhuc subsistat debitum primæ noctis; Si moriatur maritus, & cesserit leviro, & adhuc subsistat debitum primæ noctis. Rabi Jacob bar Acha, Rabi Alcasa nomine Ezechia; constitutio est juxta mentem R. Elieser ben Azaria, qui dicit; Si facta fuerit vidua, aut repudiata ex desponsationibus, exiget ducentas zuzas; si ex nuptiis, exiget totum: R. Chananjah dicit: Constitutio est juxta mentem R. Elieser ben Azaria. Dicit R. Abaje; Dixerunt τῷ R. Chananjah: Egredere, & lege. R. Jose, & R. Zehira nomine R. Jonathan dicit: Constitutio est juxta mentem R. Elieser ben Azaria. Dicit R. Jose: Signum sit nobis, quod Ezechia, & R. Jonathan, ambo idem dicant. Etenim extat traditio. Si ejus filius abierit in civitatem maritimam, & audierit esse mortuum, & surgens alii scripserit facultates suas; & posthæc veniat ejus filius, ejus donum ratum est. R. Simeon ben Menasia dicit: Ejus donum non est ratum; Etenim si ipse nosset vivere suum filium,

בנו מתנתו קיימת רבי שמעון בן מנסיא
אומר אין מתנתו קיימת שאילו היה יודע שבנו
קיים לא היה כותבן ומר ר׳ יעקב בר אחא
הלכה כרבי אלעזר בן עזריה והיא דרבי אלעזר
בן עזריה והיא דרבי שמעון בן מנסיא ומר
רבי ינאי אמר לרבי חנינה צאי קרא ואמר
רבי יוסי בר זעירה בשם רבי יונתן אין הלכה
כרבי אלעזר בן עזריה וכן נפק עובדא כרבי
אלעזר בן עזריה.

הלכה ב׳ ר׳יהודה אומר אם רצה כותב וגו׳.
מיסבר סבר ר׳ יהודה אין פוחתין לבתולה
מסנה ולאלמנה מחמשי׳ זוז ויכתוב כן משעה
ראשונה אלא בפוחת והולך ויכתוב שנתקבלתי
מסך כך וכך אשכח תני בר קפרא שנתקבלהי
מסך כך וכך אמר ר׳ יוחנן לא אמר ר׳ יודה
אלא מסוף אבל בתחילה אף ר׳ יודה מודה
אין היא בתחילה ואין הוא בסוף חכמייא
בשם ר׳ יוחנן עד שלא בעל ומשבעל רבי
זעירא בשם ר׳ יוחנן עד שלא כנס ומשכנס
לא בעל וגירשה והחזירה היא בתחילה היא
בסוף ואי זו היא אשה ואי זו היא פילגש ר׳
מאיר אומר אשה יש לה כתובתה פילגש אין
לה כתובה רבי יודה אומר אחת זו ואחת
זו יש לה כתובה אשה יש לה כתובה ותנאי
כתובה פילגש יש לה כתובה ואין לה תנאי
כתובה ר׳ יודה בשם רב זו דברי ר׳ מאיר
ורבי יהודה אבל דברי חכמים נושא אדם
אשה ומתנה עמה על מנת שלא לזונה
ולפרנסה ולא עוד אלא שתהא זונתו ומפרנסתו
ומלמדתו תורה מעשה בר׳ יהושע בנו של ר׳
עקיבא שנשא אשה והתנה על מנת שלא לזון
ושלא לפרנס ולא עוד אלא שתהא זונתו
ומפרנסתו ומלמדתו תורה וכיון שבאו שני
רעבון וחלקו הנכסים ביניהן התחילה קובלת
עליו לחכמי ישראל אמר להן היא נאמנת עלי
יותר מן הכל אמר להן בוראי כך התניתי
עמו אין אחר קניין כלום.

הלכה ג׳ נוהגין לבתולה שנים עשר חדש
תני הבגר עשרה שנים עשר חדש אמר
ר׳ הילא תני תמן נותנין לבגר שנים עשר חדש
ונותנין לה קידושין ולאלמנה שלשים יום
תנינן נותנין לבתולה שנים עשר חדש ואת
אמר אבין רבי אבין בשם רבי הילא בוגרה
שנים עשר חדש נותנין לה קידושין שלשים
יום עשת שנים עשר חדש לפני הראשון
ואחר כך בא השני אמר לה לא כבר הימנתי

lium, eas non ſcripſiſſet. Et docet R. Jacob bar Acha; Conſtitutio eſt juxta mentem R. Elieſer ben Azaria: Hæc conſtitutio eſt tam R. Elieſer ben Azaria, quam R. Simeon ben Menaſia: Et docuit R. Inai dicens לר׳ Chanina: Egredere & lege; & dixit R. Joſe ben Zehira nomine R. Jonathan; Conſtitutio non eſt juxta mentem R. Elieſer ben Azaria. Atqui ita prodiit factum juxta mentem R. Elieſer ben Azaria.

Conſtitutio II. R. Jehuda dicit, ſi voluerit, ſcribet &c. Putando putavit Rabi Jehuda, quod non diminuant virgini de mina, & viduæ de quinquaginta zuzis; & in principio ſic ſcribet; at ulterius poterit diminuere. Et ſcribet; quod acceperis a me ſic & ſic; deprehenditur, quod doceat bar Chaphra; quod acceperis a me ſic & ſic. Dicit R. Jochanan; Non dicit R. Jehuda, niſi nomine R. Jochanan, priuſquam concumbat, & poſtquam concubuerit. R. Zehira nomine R. Jochanan; Priuſquam ducat; & poſtquam durit; Si non concumbat, & eam repudiet, & reducat; Tam in principio, quam in fine. Quænam eſt uxor, & quænam eſt פילגש? R. Meir dicit; Uxori eſt dos, at concubinæ non eſt dos; R. Jehuda dicit: Tam illi, quam iſti eſt dos; Uxori eſt dos & conditio dotis; & concubinæ eſt dos, at non eſt conditio dotis. R. Jehuda nomine Rab. Hæc ſunt verba R. Meir, & R. Jehuda. At verba ſcribarum; Homo ducit uxorem, & cum ea poteſt paciſci de alimento, & de ſuſtentatione. Et præterea ut ſit ejus alimentum & ſuſtentatio, & ſtudium legis. Narratur de R. Jehoſua ben R. Akiba, qui duxit uxorem, & cum ea pactus eſt, ne eam aleret, & ſuſtentaret: Et præterea ut eum aleret, & ſuſtentaret, & doceret legem. Et quando advenerunt dies famis, & diviſerunt inter ſe facultates ſuas; incepit de eo queri cum ſapientibus Iſrael, dicens illis: Iſta mihi fide digna eſt præ omnibus; Reſpondit illis: Certe ſi ita pacta ſum cum eo.

Conſtitutio III. Concedunt virgini duodecim menſes: Poſt acquiſitionem nihil valet: Traditio. Adulta exiget duodecim menſes; Dicit R. Ela; Traditio: Concedunt adultæ duodecim menſes, & dant illi ſponſalia; & viduæ triginta dies; Legimus. Concedunt virgini duodecim menſes; & tu ita dicis? R. Abin nomine R. Ela; Adultæ concedunt duodecim menſes, at pro ſponſalibus concedunt illi triginta dies. Si exegerit duodecim menſes coram primo, & deinde veniat ſecundus, eique dicat. Non credidi. Poterit illa dicere: Ejus amor in me valuit

præ

יכולה היא לו׳ חיבתו עלי מן הבחור הוא אלמון היא בתולה והוא בעא מיסב יכולה היא לומר חיבתו עלי מן הבחור הוא בחור והיא אלמנה והיא מיסב יכול הוא מימר חיבתה עלי יותר מבתולה היא קטנה ורוצה להגדיל שומעין לה הגיע זמן ולא נישאו אוכלות משלו ואינם אוכלות בתרומה מתו בעליהן אוכלות משלו ואוכלות בתרומה אמר שמואל אחוי דרבי ברכיה והוא ששלם הזמן ברביעי ששלם הזמן בשלישי בחמישי ר׳ חמא בר עוקבא בשם רבי יוסי בי רבי חנינה ולוי תריהון אמרין נעשה כמי שחבשוהו סופרים אמר רבי יהושע בן לוי אם היתה עיכובה מחמתו ניזונת משלו תני רבי טרפון אומר נותנין לה הכל תרומה שהתרומה מצויה בכל מקו׳ רבי עקיבה אומר מחצה חולין ומחצה תרומה שהנשים מצויות לטמא טהרות תני רבן שמעון בן גמליאל אומר כל מקום שהזכיר תרומה נותנין לה כפליים בחולין.

הלכה ד׳ היבם אינו מאכיל בתרומה וגו׳. אמר רבי ירמיה תני תמן היבמה כל שלשה חרשים ניזונת משל בעלה עמד יבמה בדין וברח ניזונרת משלו חלה כמי שברח דמי והלך לו למדינת הים כמי שברח אלמנה שאמרה הרי אני מיגרת אלמנותי בבית בעלי שומעין לה רבי יוסי בשם רבי הילא האומר איני חולץ כאילו אומר איני מגרש אמר רב זבדא הורי ר׳ יצחק האומר איני חולץ כאומר איני מגרש עשרת ששה חרשים לפני הבעל וששה חרשים בפני היבם אינה אוכלת בתרומה ולא סוף דבר ששה חרשים לפני היבם לא אפילו כולם בפני היבם חסר יום אחד אינה אוכלת בתרומה מתרותי׳ לא כמשנה הראשונה ולא במשנת האחרונה לא במשנה האמצעית דתני בראשונה היו אומרים ארוסה בת ישראל אוכלת בתרומה דחון דרשין וכהן כי יקנה נפש קניין כספו דלא בן מה בין קונה אשה ובין קונה שפחה חזרו לומר לאחר שנים עשר חדש לכשיתחייב במזונותיה

præ juvene: Si ipse sit viduus, & illa virgo, & velit ei nubere; poterit illa dicere. Ejus amor in me valuit præ juvene. Si ille sit juvenis, & illa vidua, & velit illa cum eo nubere; poterit ille dicere. Ejus amor in me valuit præ virgine. Si fuerit parvula, & velit adolescere, illi auscultant. Si tempus advenerit, & non nupserint, comedent de bonis mariti, at non comedent de separatione. Si moriantur earum mariti; comedent de eorum bonis, & comedent de separatione. Dixit Samuel frater R. Berachia. Hoc erit, quando perfecerit tempus in quarto; quando perfecerit tempus in tertio, & in quinto. R. Channa bar Achaba nomine R. Jose discipuli R. Chanina, & Levi ambo dicunt; Consideratur perinde ac scribæ in carcerem conjecerint. Dicit R. Jehosua ben Levi; Si impediatur propter ejus causam, aletur ex ejus bonis: Traditio. R. Tarphon dicit. Dabunt illi totam separationem, quia separatio ubique invenitur. R. Achiba dicit dimidium de prophanis, & dimidium de separatione, quia mulieres deprehenduntur quod polluant puritates. Traditio. Raban Simeon ben Gamaliel dicit. Ubicunque memoratur separatio, dabunt illi duplum de prophanis.

Constitutio IV. Levir non facit comedere de separatione &c. Dicit R. Jeremia. Ibi extat traditio. Fratria cunctis tribus mensibus aliter de bonis mariti. Si adstet levir in judicio, & fugiat, aluntur de ejus bonis; Si ægrotet, consideratur perinde ac fugiat. Si proficiscatur in provinciam maritimam, consideratur perinde ac fugiat. Vidua si dicat; ecce ego mutilata sum; vidua facta sum in domo mariti mei; ei auscultant. R. Jose nomine R. Ela dicit: Si discalceet, reputatur perinde ac dicat: Ecce ego repudiavi. Dicit R. Zebida; docet R. Isaach; si dicat: Non discalceabo, consideratur perinde ac non repudiet. *Si transegerit* sex menses coram marito, & sex menses coram leviro, non comedet de separatione. At non erit rei finis; sex menses coram leviro; vel si omnes menses coram leviro, deficiente uno die, non comedet de separatione. Traditio non est juxta misnam primam, neque juxta misnam ultimam, sed juxta misnam mediam; Etenim extat traditio. In prima dixerunt; Si desponset Israelitidem, faciet comedere de separatione; Et illi disseruerunt. *Et Sacerdos, qui acquisierit animam acquisitione argenti sui*. At ita non est; Quodnam est discrimen inter illum, qui acquirit uxorem, & illum, qui acquirit ancillam? Iterum dixerunt: Post duodecim men-

בית דין של אחרון אמרו לעולם אין האשה אוכלת בתרומה עד שתיכנס לחופה וכבר שלח רבי יוחנן בן בגבג אצל רבי יהודה בן בתירה לנציבין אמרו משמך שארוסה בת ישראל אוכלת בתרומה שלח אצלו ואמר לו מוחזק הייתי בך שאתה בקי בסיתרי תורה אפילו לדרוש בקל וחומר אין את יודע מה אם שפחה כנענית שאין הביאה קונה אותה להאכילה בתרומה הכסף קונה אותה להאכילה בתרומה אשה שהביאה קונה אותה להאכילה בתרומה אינו דין שיהא הכסף קונה אותה להאכילה בתרומה ומה אעשה והן אמרו לעולם אין האשה אוכלת בתרומה עד שתיכנס לחופה וסמכו להם מקרא כמה שנאמר כל טהור בביתך יאכלנו אמר ר׳ יודן הרי זה קל וחומר שיש עליו תשובה דויכיל מימר ליה לא אם אמרת בשפחה כנענית שהיא נקנית בחזקה תאמר בזו שאינה נקנית בחזקה וכל קל וחומר שיש עליו תשובה בטל קל וחומר.

הלכה ה׳ המקדיש מעשה ידי אשתו וגו׳.

ר׳ מאיר אומר הקדש בשלו ורבי יוחנן הסנדלר אומר חולין בשלו רבי שמעון בן לקיש אמר במותר מה׳ סלעים פליגין תיפתר לה במעלה לה מזונות ואינו נותן לה מעה כסף לצרכיה ונותנין אם נותנין לה מעה כסף לצרכיה מעשה ידיה שלה רבי יוחנן אמר במותר אחר מיתה פליגין דו אמר ליה בשאינן מעלה לה מזונות אבל אם מעלה לה מזונות דברי הכל קדשו אמר רבי זעירא תני תמן מסייע ליה לרבי יוחנן במה דברים אמורים בשאינו מעלה לה מזונות אבל אם היה מעלה לה מזונות דברי הכל קדשו ואין כל מה שיש לאשה משועבד לאיש לאכילת פירות רבי שמואל בר רב יצחק אמר מעשה ידים ביניהון רבי מאיר אומר מעשה ידים ראויין לקדש משעה ראשונה רבי יוחנן הסנדלר אומר אין מעשה ידים ראוים לקדש משעה ראשונה מה שאירש מאבא היום מכור לך

menses postquam obligatus fuerit ad ejus alimenta. Synhedrium posterius dixit: Mulier non comedet de separatione, nisi postquam deducta fuerit in thalamum. Misit R. Jochanan ben Bagbag ad R. Jehuda ben Bethera in Nisibin; dixerunt; Postquam desponsata fuerit Israelitis, comedetne de separatione? Misit ad eum, & dixit; Præsumsi de te, quod sis peritus in mysteriis legis; At tu etiam ignoras disserere argumento a minori ad majus. Si ancilla Chananæa, quæ concubitu non acquiritur, ut comedat de separatione, argento acquiritur ut comedat de separatione; mulier, quæ concubitu acquiritur, ut comedat de separatione, non erit æquum, ut acquiratur argento, ut comedat de separatione? At quid faciam? Semper dixerunt. Mulier non comedet de separatione, nisi postquam deducta fuerit in thalamum. Et confirmarunt hunc textum; Sicuti dictum est. *Omnis mundus in domo tua comedet de ea*. Dixit R. Jodam: Ecce hoc est argumentum a minori ad majus, cui est responsio; Etenim potest dici; Minime: si dixisti de ancilla Chananæa, quæ acquiritur possessione, dices de hac, quæ non acquiritur possessione? Et omne argumentum a minori ad majus, cui sit responsio, abolet argumentum a minori ad majus.

Constitutio V. Si quis sanctificet opus manuum suæ uxoris &c. R. Meir dicit: De suo sanctificat. Et R. Jochanan Sandalarius dicit: Prophana sunt de suis bonis. R. Simeon ben Lakisch dicit: De residuo quinque siclorum dissentiunt. Potest explicari; quando ei suppeditet alimenta, & ei non det nummulum argenteum pro necessitatibus suis. Et dabunt: Si dederint illi nummulum argenteum pro necessitatibus suis; opus manuum suarum illius erit. R. Jochanan dicit. De residuo post ejus mortem dissentiunt. Hoc dicit; quando illi non suppeditet alimenta; at si illi suppeditet alimenta; Omnes conveniunt, quod sanctificetur. Dicit R. Zehira; Ibi extat traditio, quæ favet hoc τῷ R. Jochanan. De quo hæc dicta sunt? Quando illi non suppeditet alimenta; at si illi suppeditet alimenta; omnium consensu erit sanctificatum. At non omnia, quæ fuerint uxori, erunt subjecta viro, ut comedat fructus. R. Samuel bar Rabi Jochanan dicit. De opere manuum est dissensio inter eos: Rabi Meir dicit; Conveniens est, ut a principio sanctificet opus manuum. Rabi Jochanan Sandalarius dicit; Non est conveniens est a principio sanctificet opus manuum. Quod hæreditabo a patre meo, hodie tibi vendam. Quod ad-

seen-

מה שאעלה במצורתי היום מכור לך דבריו קיימין רבי אבהו בשם רבי יוחנן בלווה לתכריכי אביו והוא שיהא חולה אביו או מסוכן ר׳ אבהו בשם רבי יוחנן והוא שתהא מצודה פרושה בפניו ומר ר׳ אבהו בשם רבי יוחנן אף לקודש לא קדשו למה מפני המחלוקת ר׳ מאיר ורבי יוחנן הסנדלר אומר שנייא היא הקדש מצודה שאינה מצויה אמר רבי יוסי לרבי יעקב בר אחא נהיר דהויתון אמרין את ורבי ירמיה בשם רבי שמעון בן לקיש מאן תני הקדש מצודה שאינה מצויה מחלוקת רבי מאיר ורבי יוחנן הסנדלר היו רעיון איתת ליה לר״ש בן לקיש רבי ירמיה בעא המקדיש מעשה ידי עבדו והיה צייר מהו נישמעינה מן הרא המקדיש את עבדו הוא קודש ומעשה ידיו חולין מעשה ידי עבדו הוא חולין ומעשה ידיו הקדש אמר רבי יוחנן הקוטע ידי עבדו של חבירו רבו נוטל נזקו צערו בושתו ופגמו והלה יצא ויתפרנס בצדקה והא תני המקדיש את עבדו יוצא הוא לפרנסה מהו והשאר קודש אמר רבי בא בר ממל לא על דעתו שימות יותר מן העבדים לא כן אמר רבי יוחנן הקוטע ידי עבדו של חבירו רבו נוטל נזקו צערו בושתו ופגמו וחלה יצא ויתפרנס בצדקה רבנין דקיסרין בשם ר׳ אחא מצווין ישרא׳ לפרנס קיטעין אפילו עבדים רבי יוחנן מן כל מה דהוה אכיל יהיב לעבדיה והוה קרי עלוהי הלא בבטן עושני עשהו ויכוננו ברחם אחד·

הלכה ו׳ אילו מלאכות שהאשה עושה לבעלה וגו׳. תני שבעה גופי מלאכות מנו והשאר לא צרכו חכמים למנותן מניקה את בנה אמר רבי חגיי לא אמר אלא בנה הא תאומים לא ולמה אמר בנה שלא תיניק בן חבירתה כהדין דתני אין האיש כופף את אשתו שתניק בנו של חבירו ולא האשה כופה את בעלה שתניק בן חבירתה נדרה שלא להניק את בנה בית שמאי אומרי׳ שומטין

ſcenderit mihi hodie in rete meum venatorium tibi vendam. Ejus verba confirmantur. R. Abau nomine R. Jochanan: Si quis mutuetur involucra mortuorum, & ſit ægrotus ejus pater, aut pauper. R. Abau nomine R. Jochanan; Et ſit rete extenſum coram illo; & docet R. Abau nomine R. Jochanan: Vel ad ſanctificandum non ſanctificat. Qua de cauſa? Propter diſſenſiones. R. Meir, & R. Jochanan Sandalarius dicunt; diverſum eſt; ſi ſanctificet rete venatorium, quod non invenitur. Dixit R. Joſe לר R. Jacob bar Acha; recte illi dixerunt, & R. Jeremia nomine R. Simeon ben Lakiſch; qui docet. Qui ſanctificat rete venatorium, quod non invenitur; diſſentiunt R. Meir, & R. Jochanan Sandalarius; Iſti conſentiunt cum Rabi Simeon ben Lakiſch. Rabi Jeremia quæſivit. Siquis ſanctificet opus manuum ſervi ſui, & ille ſit venator, quid erit? Hinc intelligitur; Si quis ſanctificet ſervum ſuum, ipſe erit ſanctificatus, & opus manuum ſuarum erit prophanum. Opus manuum ſervi erit prophanum, & opus manuum ſuarum erit ſanctum: Dicit R. Jochanan: Siquis abſcindat manus ſervi ſocii ſui, ejus dominus accipiet læſionem, dolorem, ignominiam, & damnum. Si ægrotaverit, egredietur, & aletur ex eleemoſyna. Atqui extat traditio. *Siquis ſanctificet ſervum ſuum, & egrediatur, ut alatur, num reliquum erit ſanctum?* Dicit Rabi Ba bar Mimal; Non eſt ejus mentes, quod moriatur reſiduum de ſervis. Non ita dicit R. Jochanan: Si abſcindat manus ſervi ſocii ſui; ejus dominus accipiet ejus læſionem, dolorem, ignominiam & damnum; & ſi ægrotet, egredietur, ut alatur ex eleemoſyna. Sapientes Cæſarienſes nomine R. Acha; Jubentur Iſraelitæ alere amputatos, vel ſervos. Rabi Jochanan ex his omnibus, quæ comedebat, dabat ſervis ſuis; & de illis legebat. *Nunquid non in utero fecit me, qui & illum operatus eſt, & formavit me in vulva unus?*

Conſtitutio VI. Hæc ſunt opera, quæ faciet uxor marito ſuo &c. Traditio: Septem corporalia opera numerarunt; & reliqua ſapientes non putarunt neceſſe eſſe, ut numerarent: Lactabit filium ſuum. Dicit R. Haggæus; non dixit, niſi filium ſuum; at non gemellos. Et cur dictum eſt filium ſuum? Ne lactet filium ſociæ ſuæ. Sicut extat traditio; Maritus non coget uxorem ſuam, ut lactet filium ſocii ſui, neque uxor coget maritum ſuum, ut lactet filium ſociæ ſuæ: ſi voveat ne lactet filium ſuum; Schola Schammai di-

את הדד מחוך פיו ובית הלל אומרים כופין
אותה נתגרשה אין כופין אותה בכמה דברים
אמורים בזמן שאינו מכירה אבל אם היה
מבירת כופין אותה ונותנין לה שכרה שתניק
את בנה בכמה יהא לו ויהא מכירה ר' ירמיה
בשם רב שלשה חדשי' והוה ר' זעירא מסתכל
ביה אמר ליה מה את מסתכל בי נימר לך
מן ההיא דשמואל דאמר שמואל שלשה ימים
שמואל כרעתיה שמואל אמר חכים אנא לחייתא
דילדין לו רבי יהושע בן לוי אמר חכים אנא
לגזורה דגזרין לי רבי יוחנן אמר חכים אנא
לנשייא דצבתין עם אימא תני יונק התינוק
והולך עד עשרים וארבעה חדשים מיכן והילך
כיונק שקץ דברי ר' אליעזר ורבי יהושע אומר
יונק והולך אפילו ארבע וחמש שנים פירש
אין מחזירין אותו עד איבן ר' יעקב בר אחא
רבי ירמיה בשם רב מעת לעת רבי חזקיה
ר' אבהו בשם רבי יהושע בן לוי שלשה ימים
מעת לעת תני מעת לעת רבי חזקיה רב
במה דברים אמורים בזמן שפירש מתוך בוריו
אבל אם פירש מתוך חוליו מחזירין אותו
מיד בשאינו של סכנה אבל אם היה של סכנה
אפילו לאחר כמה ימים מחזירין אותו הכניסה
אמר רבי שמואל בר רב יצחק לא סוף דבר
הכניסה לא אפילו היא ראויה להכנים כהדא
דתני אשתו עולה עמו אבל לא יורדת עמו
אלמנה ובניה יורדין אבל לא עולין הפועלין
עולין אבל לא יורדין הבת לא עולה ולא
יורדת יתכנים שפחה לכל הדברים אמר רבי
חייה בר יודה מפני חיים של שפחה אמר ר'
בון על ידי שהדברים הללו של ביזיון לפיכך
הלו אותן בשפחה אמר רבי יודה בי רבי בון
שאין דרך האשה להיות יושבת בטילה בתוך
ביתו רב הונא אמר אפילו הכניסה לו מאת
שפחות כופה לעשות לו דברים של יחיד מהו
דברי' של יחיד סכת לו את גופו ומרחצת
לו את רגליו ומוזגת לו את הכוס למה משום
שהיא חייבת לעשות לו או משום שאינן
ראויין להשתמש בשפח' מה נפק מן ביניהון
הכניסה לו עבדים אין תימר משום שאין
ראויין להמחמש בשפחה הרי הכניסה לו
עבדים הוי לית טעמא משום שהיא חייבת לו
ר' אבודימא בצפרין בעי קומי רבי מנא לא

dicit; Immittunt mammam in os ejus; & Schola Hillel dicit; illam cogunt. Repudiatam non cogunt. De quo hæc dicta sunt? Quando non fuerit desponsata, at si fuerit desponsata illam cogunt, eique dant mercedem, ut lactet filium suum. Quamdiu illi erit, ut sit desponsata? R. Jeremia nomine Rab: tres menses; Et R. Zehira inspexit illum; Dixit illi. Cur in me inspicis? Tibi dicam, quod dixit Samuel: Etenim dixit Samuel tres dies. Samuel juxta opinionem suam. Samuel dicit: Intelligens ego factus sum propter obstetrices, quæ me nutrierunt. R. Jehosua ben Levi dicit. Intelligens factus sum propter decretum, quod mihi decreverunt. R. Jochanan dicit: Intelligens ego factus sum propter mulieres, quæ instruerunt cum matre mea. Traditio: Lactabit infantem usque ad quatuordecim menses; Hinc & ulterius reputatur perinde ac lactet abominabile; Verba R. Eliesér. R. Jehosua dicit. Lactabit vel usque ad quatuor, & quinque annos, si separet, non repetunt: Quamdiu? R. Jacob bar Acha, R. Jeremia nomine Rab a tempore ad tempus. R. Ezechia; R. Abau nomine R. Jehosua ben Levi, tres dies a tempore ad tempus. Traditio: A tempore ad tempus. Rabi Ezechia, Rab: de quo hæc dicta sunt? Quando separet in sanitate, in medio morbi? Illum restituunt statim, quando non fuerit periculum, at si fuerit periculum vel post multos dies restituunt. Si illi introduxerit. Dicit R. Samuel bar Rabi Isaach; Non erit rei finis, vel si fuerit conveniens, ut introducat; juxta illud quod legitur. Uxor cum eo adscendet, at cum eo non descendet: Vidua & ejus filii descendunt, at non adscendunt; Operarii adscendunt, at non descendunt; Filia non adscendit, neque descendit. Et introducet ancillam pro singulis rebus. Dicit R. Chijah bar Jehuda; propter alimentum ancillæ. Dicit R. Bon; quia hæc sunt res contemtus; idcirco fiunt ab ancilla. Dicit R. Jehuda discipulus Rabi Bon. Non solet uxor sedere otiosa domi suæ: R. Huna dicit; Vel si illi introduxerit centum ancillas, coget ut sibi faciat res præcipuas: Quænam sunt res præcipuæ? Unget ejus corpus, & lavabit ejus pedes, & temperabit ei poculum. Qua de causa? Eo quod obligetur, ut illi faciat: Aut ea de causa, quod non sit conveniens, ut fiat servitium per ancillas. Quid inde eruitur? Introducet illi servos. Si dicas, eo quod non sit conveniens, ut fiat servitium per ancillas. Ecce introducet illi servos; Hic non est ratio, quod illi debeat. R. Abudima Tsippo-

מסתברא משום שהיא חייבת לו אמר לו
אוף אנא סבר כן ותני כן כופה לעשות
בצמר אבל לא בפשתן מפני שהיא מסרחת
את הפה ומשלבקת את השפיות.

הלכה ז׳ רבן שמעון בן גמליאל אומר אף
המדיר את אשתו וגו׳.

הלכה ח׳ המדיר את אשתו מתשמיש המיטה
וגו׳. בית שמאי אומרים שתי שבתות כימי
לידת נקיבה ובית הלל אומרים שבת אחד
כימי לידת זכר או כימי נדתה התלמידים
יוצאין לתלמוד תורה שלא ברשות בתיהן
שלשים יום הא ברשות בתיהן אפילו כמה
ר׳ שמואל בר נחמן בשם רבי יונתן וישלחם
לבנונה עשרת אלפים לחדש אמר רבי אבין
חיבב הקב״ה פרייה ורביה יותר מבית המקדש
מאי טעמא חדש יהיו בלבנון ושנים חדשים
בביתו רב אמר הבאה והיוצאת חדש בחדש
לכל חדשי השנה הכא את אמר שבת אחד
וכא את אמר פעמיים בשבת תני בר קפרא
הפועלין יוצאין למלאכתן שלא ברשות בתיהן
שבת אחד העונה האמורה בתורה אית תניי
תני ששאר זה דרך ארץ עונה זה המזון אית
תניי תני עונה זה דרך ארץ שאר זה המזון
מאן דמר שאר זה דרך ארץ איש איש אל
כל שאר בשרו עונה זה המזון ויענך וירעיבך
מאן דמר שאר זה המזון וימטר עליהם כעפר
שאר עונה זה דרך ארץ אם תענה את בנותי
זה דרך ארץ רבי ליעזר בן יעקב פתר קרייה
שארה כסותה שתהא הכסות לפי השאר שלא
יתן לה את הילדה לזקינה ולא את הזקינה
לילדה כסותה ועונתה שתהא הכסות לפי
העונה שלא יתן של קייץ בימות הגשמים ולא
של גשמים בקייץ מנא לה מזון מה אם דברי
שאין בהן קיום נפש אינו רשאי לימנע ממנה
דברים שהן קיום נפש לא כל שכן מנא לה
עונה מה אם דברים עד שלא נישאת לכאן
משעה ראשונה אינו רשאי לימנע ממנה
דברים שנישאת לכאן משעה ראשונה לא כל
שכן ממנחה ששלח יעקב אבינו לעשו אחיו
למד ר׳ ליעזר ששילח לו כדרך הארץ עזים

posiensis quæsivit coram R. Mena, non ea ratione, quod illi debeat. Dixit illi; Ego quoque ita puto. Atqui ita extat traditio. Coget, ut operetur in lana; at non in lino; eo quod inquinet ejus os, & dealbet ejus labia.

Constitutio VII. Raban Simeon ben Gamaliel dicit: Vel si voverit, ne ejus uxor &c.

Constitutio VIII. Si quis voverit uxori ab usu lecti &c. Schola Schammai dicit duas hebdomadas juxta dies conceptionis fœminæ, & Schola Hillel dicit unam septimanam juxta dies conceptionis maris, aut juxta dies menstruatæ. Et discipuli exeunt ad studium legis sine venia uxorum suarum triginta dies; at cum venia vel plurimos dies. R. Samuel bar Nachman nomine R. Jonathan. *Mittebatque eos in Libanum decem millia per menses singulos*. Dicit R. Abin. Gratior est Deo S. B. fructificatio, & multiplicatio, quam domus sanctuarii. Qua de causa? Quia uno mense erant in Libano, & duobus mensibus domi suæ. Rab dicit: Veni & detrahe mensem in mense in singulis mensibus anni, hic tu dices septimanam unam, & ibi dicis bis in septimana. Docet bar Chaphra. Operarii egrediuntur ad opera sua sine venia uxorum suarum una septimana. De vice dictum est in lege. Est qui docet, quod שאר sit juxta consuetudinem terræ. עונה hoc est alimentum. Est qui docet: עונה est consuetudo terræ. שאר hoc est alimentum. Qui dicit, quod שאר sit consuetudo terræ. *Vir vir ad omnem propinquam carnis suæ*; עונה hoc est alimentum. *Et afflixit te, & famelicum habuit te*. Qui dicit, quod שאר sit alimentum. *Et pluit super eos sicut pulverem carnem*: עונה hæc est consuetudo terræ. *Si afflixeris filias meas*. Hæc est consuetudo terræ. R. Eliefer ben Jacob, exponit שארה ejus indumentum, ut ejus indumentum sit juxta carnem. Ne det vestimentum puellæ vetulæ, neque indumentum vetulæ puellæ; vestimentum ejus, & indumentum ejus; Ut indumentum sit juxta tempus; Ne det indumentum æstivum diebus pluviis, neque dabit indumentum dierum pluviarum tempore æstivo. Unde probatur de alimento? Sicut in rebus, in quibus non est sustentatio animæ, non licet ei ab ea cohibere, in rebus, in quibus est sustentatio animæ, nonne multo magis? Unde probatur de vice? Si in rebus, priusquam illi nubat, a principio ei non licet ab ea cohibere, in rebus, postquam nupserit, a principio, nonne multo magis? Ex dono, quod misit Jacob pater noster Esau fratri suo, docet R. Eliefer,

quod

מאתים ותיישים עשרים חד לעשרה רחלים מאתים ואילי׳ עשרים חד לעשרה גמלים מיניקות ובניהם שלשים אמר רבי ברכיה הן על ידי שהוא צנוע בתשמישו לפיכך לא פירסמו הכתוב פרות ארבעים ופרים עשרה חד לארבע דאינון לעיי אתונות עשרים ועייריים עשרה חד לתרי דאינון לעיי רבי ירמיה בעא אילין תלמידי חכמים לא מסתברא מיעבדינון בטילין אמר רבי מנא לא מסתברא דלא כאספון שהן יניעין יותר רב אמר אוכלת עמו מלילי שבת ללילי שבת בלשון נקייה.

הלכה ט׳ המורדת על בעלה פוחתין לה מכתובתה שבעה דינר בשבת ר׳ יהודה אומר שבעה טרפעיקין.

הלכה י׳ עד אימתי הוא פוחת עד כנגד כתובתה וגו׳. הכא את מר שבעה והכא את מר שלשה אמר רבי יוסי בר חנינא היא על ידי שהיא חייבת לו שבע הוא פוחת מסנה שבעה והוא על ידי שהוא חייב לה שלשה הוא מוסיף לה שלשה הגע עצמך שהכניסה לו עבדים חרי אינה חייבת לו כלום הגע עצמך שהתנה עמה לא שאר ולא כסות ולא עונה הרי אינו חייב לה כלום מאי כרון בייי דמר ר׳ יוחנן צערו של איש מרובה יותר הן האשה הדא הוא דכתיב ויהי כי הציקה לו כדבריה כל הימים ותאלצהו מהו ותאלצהו אמר רבי יצחק בר לעזר שהיתה שומטת עצמה מתחתיו ותקצר נפשו למות הוא קצרה נפשו למות היא לא קצרה נפשה למות ויש אומרים שהיתה עושה צורכה באחרים כל שכן דתבע דאמר רבי נחמן בשם רבי נחמן האבר הזה שבאדם הרעיבתו השבעתו השביעתו הרעיבתו וכרבי לעזר עד במה הוא פוחת נישמעינה מן הדא תני ר׳ חיית ארוסה וחולה נדה ושומרת יבם כותבין לה אינרת מרד על בעלה מה אנן קיימין אם בשמרדה עליו והיא נדה התור׳ המורדתה עליו לא כן אנן קיימין שמרדה עליו עד שלא באת נירה ובאת לנידה חרי אינה ראויה למרוד ואת אמר כותבין וכא

quod ei miserit juxta consuetudinem terræ. *Hircos ducentos, & arietes viginti*: Unum pro decem; *Oves ducentas, & arietes decem*; Unum pro decem. *Camelos lactantes, & filios eorum triginta*. Dicit R. Berachia; quod sit modesta in suo concubitu; Idcirco textus non publicavit. *Vaccas quadraginta, & juvencos decem*; unum pro quatuor; Quia sunt laborantes. *Asinas viginti, & pullos decem*; Unum pro duobus, quia sunt laborantes. R. Jeremia quæsivit; Isti discipuli sapientum non verisimile est, quod postquam operati fuerint, sint otiosi. Dicit R. Mena; Non est verisimile quod sint sicut collectitii, qui nimis oblectantur. Rab dicit. Comedet cum eo a noctibus Sabbathi ad noctes Sabbathi. Modo puro.

Constitutio IX. Si rebellarit contra maritum suum, diminuunt de ejus dote septem denarios in septimana. R. Jehuda dicit septem Tarpcikin.

Constitutio X. Quo usque diminuet? Usque ad quantitatem ejus dotis &c. Hoc loco tu dicis septem; & ibi tu dicis tres. Dicit R. Jose bar Chanina: eo quod illi debeat septem, diminuet septem; eo quod illi debeat tres, addet tres. Poteris existimare, quando illi introduxerit servos, ecce nihil illi debebit. Poteris existimare, quando illi dederit alimentum, indumentum, & vicem; Ecce nihil illi debebit. Quid hactenus? Juxta illud, quod dicit R. Jochanan. Dolor viri major est quam mulieris. Hinc scriptum est. *Cumque molesta esset ei, & per multos dies jugiter adhæreret*. Quid significat ותאלצהו. Dicit R. Isaach bar Elieser, quod se subtraheret ab eo, dum coiret. *Defecit anima ejus, & ad mortem usque lassata est*. Ipse abbreviavit animam suam ad mortem; at ipsa non abbreviavit animam suam ad mortem. Et alii dicunt, quod ipsa faceret opus suum cum aliis necessitates in aliis; multo magis, quod peterat. Etenim dicit R. Nachman nomine R. Nathan. Membrum hoc, quod est in homine, eam famelicam faciebat, & saturabat, saturabat, & famelicam faciebat: Et juxta mentem R. Eliesér. Quantum illi diminuet? Hinc intelligitur. Docet R. Chijah. Desponsatæ, & ægrotæ, menstruata, & expectanti levirum scribunt literas rebellionis contra maritum; quomodo nos explicamus? Si quando contra illum rebellaverit fuerit menstruata, lex permittit contra illum rebellare; at hoc modo nos explicamus; quod rebellet contra illum, priusquam fuerit menstruata; at cum fuerit menstruata, non videtur idonea, ut rebellet; & tu hoc loco dicis; scribunt; & ibi dicis; diminuet? Quid

dimi-

פוחת מה מיפחות מפרא פרנון דידה ראויה
מן הדא רבי יוסי אומר לעולם הוא פוחת
והולך שמא תפול לה ירושה ממקום אחר
ויחזור ויגבה ממנה לא אמר אלא ירושה
דבר שאינו מצוי הדא אמרה אפילו לפחות
מפרא פרנון דידה פוחת רבי זעירא בשם
שמואל כותבין איגרת מרד על הארוסה ואין
כותבין איגרת מרד על שומרת יבם והתני
רבי חייה נידה וחולה ארוסה ושומרת יבם
כותבין לה איגרת מרד על כתובתה כאן
כמשנה הראשונה כאן כמשנה האחרונה אמר
ר׳ יוסי בר בון אפילו תימר כן כמשנה אחרוננה
בית דין שאחריהן מתירין בה ארבע שבתות
והיא שובר׳ כתובתה ויוצאה רבי חנינה בשם
ר׳ ישמעאל בי ר׳ יסא היוצאה משם שם רע
אין לה בליות מורדת יש לה ר׳ סימון בשם
ר׳ יהושע בן לוי המורדת והיוצאת בשם שם
רע אין לה לא מזונות ולא בליות אמר ר׳
יוסה אילין דכתבין אין שנא אין שנאת תנייי
ממון ותניין קיים.

הלכה יא׳ המשרה את אשתו על ידי שליש
וגו׳. מהו סמוך לאדום לדרומה.

הלכה יב׳ נותן לה הצי קב קטנית וחצי
לוג שמן וגו׳. א׳ר מנא מנה וארבע ריטלין
נותן לה כר גר ופתילה כוס וחבית וקדירה
רבי יוסי אמר כר אין לה שאין נשי העניים
ישינות על הכר רבי חייה בשם רבי יוחנן
הותירה מזונות שלה הותירה בליות שלה הדא
דתימר באשת איש אבל באלמנה בין
שהותירה מזונות בין שהותירה בליות שלה.

הלכה יג׳ נותן לה מעה כסף לצרכיה והיא
אוכלת עמו מלילי שבת ללילי שבת וגו׳.
דברים אמורים לשון נקי שמעון בר בא בשם
ר׳ יוחנן אכילה ממש על דעתיה דרב אוכלת
משלו על דעתיה דר׳ יוחנן אוכלת משלה יין
אין לה שאין עניות ישראל שותות יין ועשירות
ושתות והתני מעשה במרתא ברת בייתוס
שפסקו לה חכמים סאתים יין בכל יום ובית
דין פוסקין יין אמר רבי חייה בר אדא על
שום זנות יין ותירוש יקח לב והא תנינן אם

diminuet? Parum de ejus dote. Hinc intelligitur. R. Jose dicit. Semper diminuet, donec si ei obtigerit hæreditas ex alio loco, exigat ab illa. Non dicit, nisi quod hæreditet rem, quæ non invenitur. Hoc dicit; vel si diminuat parum de ejus dote, diminuet. R. Zehira nomine Samuel; Scribunt literas rebellionis contra desponsatam; at non scribunt literas rebellionis contra expectantem levirum. Atqui docet R. Chijah; Menstruatæ, & ægrotæ, & expectanti levirum scribunt literas rebellionis super ejus dote. Hic intelligitur juxta primam, & ibi juxta ultimam Misnam. Dicit R. Jose bar Bon; Vel si ita dicas juxta ultimam Misnam, Synhedrium, quod fuit post eos, permisit in ea quatuor hebdomadas; & abolebit contractum dotalem, & exibit. R. Chanina nomine R. Israel discipulus R. Isa. Si ejiciatur propter nomen malum, non erunt illi veteramenta: Si rebellavit, erunt illi veteramenta. R. Simeon nomine R. Jehosua ben Levi; Si rebellarit, & ejiciatur propter nomen malum, non erunt illi neque alimenta, neque veteramenta. Dicit R. Jose. Isti sunt qui scribunt; Si ille oderit, & illa oderit; hæc sunt pacta nummorum; & pacta rata erunt.

Constitutio XI. Si quis aluerit uxorem suam *per tertium &c. Quid significat prope Idumæam? Ad plagam australem.*

Constitutio XII. *Et dabit illi dimidium* cabi leguminum, & dimidium logum olei &c. Dicit R. Mena; & quatuor ficus mediocres, dabit illi pulvinum, & ejus ellychnium, & dolium, & lebetem. R. Jose dicit. Pulvinus illi non erit; quia mulieres pauperes non dormiunt super pulvino. R. Chijah nomine R. Jochanan; qui permittit ejus alimenta, permittit ejus veteramenta. Quod dicis; intelligitur de uxore viri; At in vidua. Qui permittit ejus alimenta, permittit ejus veteramenta.

Constitutio XIII. Dabit illi nummulum argenteum pro necessitatibus suis, & ipsa comedet cum eo a noctibus Sabbathi ad noctes Sabbathi &c. Hæc dicta sunt phrasi modesta. Simeon bar Ba nomine R. Jochanan; comedet simpliciter: ex mente Rab. Comedet de bonis mariti; ex mente R. Jochanan; comedet de suis bonis. Vinum illi non erit. Quia mulieres pauperes Israel non bibunt vinum; at divites bibunt. Atqui legitur de Marta filia Baithos, cui decreverunt sapientes duo sata vini singulis diebus; & Synhedrium decrevit vinum. Dicit R. Chijah bar Ada. *Fornicatio, & vinum, & ebrietas auferunt cor.* Hoc legimus. Si fuerit lactans, diminuunt

illi

היתה מניקה פוחתין לה ממעשה ידיה ומוסיפין לה על מזונותיה מהו מוסיף רבי יהושע בן לוי אמר יין שהוא מרבה את החלב ר' חזקיה רבי אבהו בשם ר' יוחנן אף לתבשילה פסקו אף על פי כן קיללה אותן ואמרה להן כך תתנו לבנותיכם אמר ר' אחא ועניגו אחריה אמן אמר ר' אלעזר בר צדוק אראה בנחמה אם לא ראיתיה מלקטת שעורו' מבין טלפי סוסים בעכו וקראתי עליה הפסוק הזה הרכה בך והענוגה וגו'. אם לא תדעי לך היפה בנשים צאי לך בעיקבי הצאן וגו'. והתני מעשה במרים בתו של שמעון בן גוריון שפסקו לה חכמים בחמש מאות דינר' קופה בשמי' בכל יום ולא היתֿ אלא שומרת יבם אף על פי כן קיללה אותן ואמרה להן ככה תתנו לבנתיכם אמר רבי אחא ועניגו אחריה אמן אמר ר' אלעזר בר צדוק אראה בנחמה אם לא ראיתי' קשורה בשערה בזנב הסוס בעכו וקראתי עליה הפסוק הזה הרכה בך והענוגה וגו'.

פרק ו'.

א' מציאת האשה ומעשה ידיה של בעלה וירושתה הוא אוכל פירות בחייה בושתה ופגמה שלה רבי יהודה בן בתירה אומר בזמן שהן בסתר לה שני חלקים ולו אחד ובזמן שהן בגלוי לו שני חלקי' ולה אחד שלו נותנין לו מיד ושלה ילקח בהן קרקע והוא אוכל פירות.

ב' הפוסק מעות לחתנו ומת חתנו אמרו חכמים יכול הוא שיאמר לאחיך הייתי רוצה ליתן ולך אי איפשי ליתן.

ג' פסקה להכניס לו אלף דינר הוא פוסק מנה אין לו אלא מנה כנגד השום הוא פוסק פוחת חומש שום מנה ושוה מנה אין לו אלא מנה שום במנה היא נותנת שלשים ואחד דינר בארבע מאות היא נותנת חמש מאות ומה שחתן פוסק הוא פוסק פחות חומש.

ד' פסקה להכניס לו כספים סלעה נעשית ששה דינר והחתן מקבל עלוו עשרה דינר וקופה לכל מנה ומנה רש"בג אומר הכל כמנהג המדינה.

ה' המשיא את בתו סתם לא יפחות לה

illi de opere manuum suarum, & addunt illi alimenta. Quid addet? R. Jehosua ben Levi dicit: Vinum auget lac. R. Ezechia, R. Abau, nomine R. Jochanan; Similiter de decocto decreverunt: Licet ita sit, maledixit illis, dicens. Sic datis filiabus vestris? Dixit R. Acha. Et respondimus post eam amen. Dicit Rabi Eliesèr bar Sadoch. Videam consolationem, si ego illam non vidi colligentem hordeum inter ungulas equorum; & de ea legi hunc textum. *Si ignoras te pulcherrima inter mulieres, egredere & abi post vestigia gregum &c.* Atqui extat traditio: Narratur de Mirjam filia Simeon ben Gorion, cui decreverunt sapientes quingentos denarios pro arca aromatum; & illa non erat nisi expectans levirum: vel si ita esset; sprevit illos, & illis dixit. Hoc modo datis filiabus vestris? Dicit R. Acha. Et respondimus post eam amen. Dicit R. Eliesèr bar R. Sadoch. Videam consolationem, nisi eam viderim alligatam comis suis caudæ equi in Acco; & de illa legi hunc textum. *Tenera in te, & delicata.*

CAPUT VI.

I. INventio uxoris, & opus manuum suarum est mariti, & ejus hæreditatis comedit fructus illa vivente. Pudor & damnum pro illa erit. R. Jehuda ben Bethera dicit, quando clam læsa est, duæ partes sunt pro illa, & una pro illo. At quando in publico, duæ partes sunt pro illo, & una pro illa; partes quæ sunt pro illo, dabunt statim, at quæ ad ipsam, eo emuntur bona immobilia, at ipse comedet fructus.

II. Si paciscatur nummulos genero suo, & moriatur gener, dixerunt sapientes, potest dicere; fratri tuo volui dare, & tibi nolui dare.

III. Si illa paciscatur illi inferre mille denarios, & ille contra paciscatur quindecim minas, at respectu æstimationis ille promittat minus quinta parte; Si æstimatio fuerit minæ, & æquivaleat minæ, non erit illi nisi mina. Si æstimatio fuerit minæ, ipsa dabit unum & triginta denarios; si quadringentorum, ipsa dabit quingentos; & quod paciscitur gener, paciscitur minus quinta parte.

IV. Si illa paciscatur illi inferre argenteos nummos; siclus reputatur sex denariorum; & gener recipit in se dare illi quatuor denarios pro capsula aromatum pro qualibet mina; Raban Simeon ben Gamaliel dicit: Omnia juxta consuetudinem civitatis.

V. Si nubat filiam suam simpliciter, non

מחמשים זוז פסק להכניסה ערומה לא יאמר הבעל כשתבוא לביתי אבסנה בכסותי לא מכסה ועורה בבית אביה וכן המשיאין את היתום׳ לא יפחתו לה מחמשים זוז ואם יש בכיס מפרנסין אותה לפי כבודה.

ו׳ יתומה שהשיאתה אמה ואחיה וכתבו לה במאה או בחמשים זוז יכולה היא משתגדיל להוציא מידם מה שראוי להינתן לה ר׳ יהודה אומר אם השיא הבת הראשונה ונתן לשנייה כדרך שנתן לראשונה וחכמים אומרים פעמים שאדם עני והעשיר או עשיר והעני אלא שמין את הנכסין ונותנין לה.

ז׳ המשליש מעות לבתו והיא אומרת נאמן עלי בעלי יעשה שליש מה שהושלש בידו דברי רבי מאיר אמר רבי יוסי וכי אינה אלא שדה אחת והוא רוצה למוכרה והרי הוא מוכרה מעכשיו במה דברים אמורים בגדולה אבל בקטנה אין מעשה קטנה כלום.

סליק פירקא.

הלכה א׳ מציאת האשה ומעשה ידיה לבעלה וגו׳. ר׳ חזקיה בשם ר׳ אימי איתפלגון ר׳ יוחנן ורבי שמעון בן לקיש חד אמ׳ דברי הכל וחרנא אמ׳ במחלוקת ולא ידענא מאן אמר דא ומאן אמר דא מסתברא דר׳ שמעון בן לקיש הוא דו אמ׳ במחלוקת דו פתר לה במעלה לה מזונות ואינו נותן לה מעה כסף לצרכיה ותנינן ואם אינו נותן לה מעה כסף לצרכיה מעשה ידיה שלה מעשה ידיים שהן במציאה אתא ר׳ יעקב בר אימי בשם רבי ר׳ שמעון בן לקיש דברי הכל היא הוויי דעוון דעוון אית לרבי שמעון בן לקיש למי נצרכה לרבי מאיר אף על גב דלרבי מאיר עביד יד העבד כיד רבו זכת האש׳ זכה בעלה מודה שאין עליה לא אוכלת פירות בלבד תמן תנינן מציאת בנו ובתו הקטני׳ ועבדו ושפחתו הכנעני׳ ומציאת אשתו הרי אילו שלו שהוא יכול לשנותן למלאכה אחרת מה טעמא

non diminuet ei de quinquaginta zuzis. Si paciscatur eam ducere nudam; non dicet maritus, quando eam introduxero in domum meam; vestiam eam vestimentis meis; at eam vestiet dum adhuc illa fuerit in domo patris sui. Et similiter. Si quis locaverit pupillam, ei non diminuet de quinquaginta zuzis; si illi fuerint in crumena, alunt illam juxta ejus decorem.

VI. Si pupilla nupta fuerit ab ejus matre, aut ab ejus fratre, eique scripserint centum aut quinquaginta zuzas, poterit illa postquam adoleverit, educere ex eorum potestate, quod sibi dari conveniens est. R. Jehuda dicit: Si locet filiam primam, dabit secundæ eo modo quo dedit primæ, & sapientes dicunt; Aliquando homo pauper ditescit, & aliquando dives fit pauper; sed æstimant bona, & postea dant illi.

VII. Si quis deposuerit nummos in fidem tertii pro filia sua; & illa dixerit. Fide dignus erit pro me maritus meus; faciet depositarius juxta id quod depositum fuerit in potestate ejus. Verba R. Meir. Dicit R. Jose. Si non fuerit præter agrum unum, & illa velit vendere, statim venditus est. De qua hæc dicta sunt? de majorenni. At de minorenni, minorennis opus nihil valet.

Finis Capitis.

Constitutio I. Inventio uxoris, & opus manuum suarum erit pro marito &c. R. Ezechia nomine R. Amme. Dissentiunt R. Jochanan, & R. Simeon ben Lakisch. Alter dicit: Omnes conveniunt; & alter dicit: Est dissensio; & ignoratur quis hoc dicat, & quis illud dicat; Probabile est, quod sit R. Simeon qui dicit, quod sit dissensio; Hoc exponit, quando a marito sint illi alimenta; & non det illi nummulum argenteum pro necessitatibus suis. Atqui legimus. Si non det illi nummulum argenteum pro necessitatibus suis, opus manuum suarum pro ipsa erit: Opus manuum suarum. Inventio. Venit R. Jacob nomine R. Simeon ben Lakisch; omnes conveniunt, quod isti putent juxta mentem R. Simeon ben Lakisch. Cui necesse est? דמי R. Meir. Immo vel juxta mentem R. Meir, qui considerat manum servi sicut manum domini; si acquirat uxor, acquirit maritus; Consentit, quod super eo non sit nisi comestio fructuum dumtaxat. Ibi legimus: Inventio filii, & filiæ minorennium, & servi, & ancillæ Chananææ, & inventio uxoris ecce illius erit; eo quod possit commutari in aliud opus; Qua de causa dixerunt, quod in-

אמרין מציאת בנו ובתו הגדולים ועבדו ושפחתו העברים הרי אילו שלהן שאינו יכול לשנותן למלאכה אחרת התיבון הרי מציאתאשתו אינו יכול לשנותה למלאכה אחרת ואת אמר מציאתה שלו אמר ר' יוחנן טעם אחר יש באשה מהו טעם אחר באשה אמר ר' חגיי מפני קטטה רבי יוסי לא אמר כן אלא שלא תהא מברחת משל בעלה ואומרת מציאה מצאתי הגע עצמך שנתן לה אחר מתנה קול יוצא למתנה ואין קול יוצא למציאה הגע עצמך שמצאה בעדים זו מפני זו אמר ר' יוחנן בשאין טפולין לאביהן אבל אם היו טפולין לאביהן מציאתן שלו הורי ר' יצחק בהן דמשביק אינתתיה ולא מפרק לה פורנה שהוא מעלה לה מזונות עד שעה שהוא מפרקה ר' רדיפה ר' אחא בשם ר' בון בר כהנא דלא מחסר לה בסתר למה נוטל מפני צערו שמצטער עמה.

הלכה ב' הפוסק מעות לחתנו ומת חתנו וגו'. ולא דברים ההן קונין באמירה הן תני בר קפרא פוסק לשם כתובה על מנה לבניס וכיני הפוסק מעות לבתו קטנה כופין אותו ליתן הא לגדולה לא אמר ר' אבון כופין אותו ליתן גט.

הלכה ב' פסקה להכניס לו אלף דינר וגו'. מה ראו לומר בכספים אחד ומחצה ובשום פחות חומש אמר רבי יוסי בן חנינה שמין דעתה של אשה שהיא רוצה לבלות את כליה ולפחות אותן חומש שמין דעתו של איש רוצה לישא וליתן בהן ולעשותן באחד ומחצה אמר ר' יוסה זאת אומרת שאין אדם רשאי למכור כלי אשתו דלמא ר' חייה ורבי יסא ר' אימי סלקון לשומא דברתה דרבי יוסי בן חנינה אמרין ליה פחות חומש וכופל אמר לון פוחת חומש ואינו כופל שמעון בר אבא בשם ר' יוחנן הכניסה לו זהב בשוייו ותני כן תקשיטין לעשותן דינר באחד ומחצה דינר לעשותן תקשיטין בשוייהן ר' אחא בר פפא בעא קומי ר' אימי הכניסה לו בהמה אמר ליה בשוייה הכניסה לו קרקע אמר ליה בשוייה

inventio filii, & filiæ majorennium, & servi, & ancillæ Hebrææ, ipsorum erit? Eo quod non possit commutari in aliud opus. Opposuerunt: Ecce inventio uxoris non potest commutari in aliud opus; Et tu dicis: Inventio illius erit? Dicit R. Jochanan; alia ratio est in uxore: Quænam est alia ratio in uxore? Dicit R. Haggæus; propter contentionem. R. Jose non ita dicit; sed ne diripiat de bonis mariti, & dicat: Inventum inveni. Considera; si illi dederit aliquod munus. Vox egreditur pro munere; at vox non egreditur pro re inventa. Puta, quod invenerit cum testibus altero in conspectu alterius. Dicit R. Jochanan: Quando non adhæserint suis patribus. At si adhæserint suis patribus, earum inventio est pro ipso. Docuit de illis R. Isaach; quod si deseruerit uxorem suam; & non compleverit illi dotem, suppeditabuntur alimenta, usque ad tempus quo eam compleverit. R. Radipha, R. Acha nomine R. Bon bar Chanina; Nihil illi deficere faciat in occulto. Cur sumit? Propter dolorem, quo doluit cum ea.

Constitutio II. Si pacifcatur nummos genero suo, & moriatur gener &c. At non res, quæ acquiruntur verbis. Docet bar Chapha. Si pacifcatur nomine dotis super mina, ut introducat; & similiter si pacifcatur nummos filiæ suæ minorenni, cogunt eum dare; at non majorenni. Dicit R. Abin; cogunt illum dare libellum repudii.

Constitutio III. Si pacifcatur illi inferre mille denarios &c. Quid viderunt ut dicerent in argenteis unum cum dimidio, & quod sit æstimatio minor quinta parte? Dicit R. Jose ben Chanina; æstimant mentem mulieris, quod velit atterere vestimenta, & diminuere illa ad quintam partem. Æstimant mentem viri', quod velit in iis negotiari, & eos considerare in uno & dimidio: Dicit R. Jose; hoc dicis, quod non liceat viro vendere vestimenta uxoris suæ: Aliquando R. Chija, & R. Isa, & R. Amme adscenderunt ad æstimandam dotem filiæ R. Jose ben Chanina; Dixerunt illi: Diminue quintam partem, & duplica. Respondit illis. Diminuam quintam partem, at non duplicabo. Simeon bar Aba nomine R. Jochanan: Inferet illi aurum juxta ejus valorem. Atqui ita extat traditio. In ornamentis ut consideretur denarius in uno & dimidio. Denarius, ut considerentur ornamenta juxta eorum valorem. R. Acha bar Papa quæsivit coram R. Amme. Si illi introducat animal; Respondit illi, juxta ejus valorem: Si illi introducat bona immobilia; Respondit juxta eorum valo-

ואינו משתכר וגובה קרקע אין לו לא אכילת פירות.

הלכה ד׳ פסקה להכניס לו כספים וגו׳. פסקה להכניס לו בחמש מאות דינר שום עשה אותו ארבע מאות לא עשה כן לא עשה אותו אלף אם עשת קיצותא גובה את הכל ואם לאו מיגרע חמשה דינר לכל סלע ואינו נובע בתוספת פסקה להכניס לו חמש מאות דינר בספים עושה אותן שבע מאות ומחצה לא עשה כן לא עשה אותן אלף אם עשת קיצותא גובה את הכל ואם לאו מיגרע ששה דינר לכל סלע ואינו נוגע בתוספת פסקה להכניס לו אלף זוז צריך לעשותן ט״ו מנה לא עשה בו לא כתב לה שדה שוה בשנים עשר מנה תחת אלף זוז אם עשתה קיצותא גוב׳ את הכל ואם לאו אין פוחתין לבתולה ממאתים ולאלמנה ממנה הכא את מר מיגרע והכא את מר אינו מיגרע כאן בנטלה מקצת כאן בשלא נטלה מקצת הכא את מר נוגע בתוספת והכא את מר אינו נוגע בתוספת תמן הוסיף ולא פיחת ברם הכא פיח׳ ולא הוסיף תניא בין בשום בין בכספים בשום מה לפי שהוא פוחת לפי מה שהוא מוסיף לפי מה שהיא מכנסת כיני מתניתא וקופת בשמים הכל מנה אמר ר׳ יוחנן עשו הניירת בשמים כספים אמר רבי אבין עשו הניירת פריה ורביה כהניית כספי׳ כהד׳ תלמידוי דר׳ יוסי סלקון לקדשין אשכחיוון אמרון לון אתניתנן ביניכון אם התניתם ביניכם הרי יפה ואם לאו הכל כמנהג המדונה.

הלכה ה׳ המשיא את בתו וגו׳. ר׳ אבא מרי אחוי דר׳ יוסי בעי לא כן תני מניין אפילו אמר הריני עומד ערום ומכסה אין אומרי׳ לו שיעמוד ערום ויכסה לא מכסה בראוי לה תמן אורחא דבר נשא מיטר הני לי מיקום ערטיליי ומכסייא איחתי ברם הכא לכן התנה עמה מתחילה כיני מתניתא וכן המפרנסין את היתומה אמ׳ ר׳ חיננא זאת אומרת שאומרי׳ לפרנסין ללוות דו פתר לה

lorem; Et ſi locet, & exigat bona immobilia, non erit illi comeſtio fructum.

Conſtitutio IV. Si ipſa paciſcatur illi inferre argenteos nummos &c. Si paciſcatur illi inferre quingentos denarios argenteos, æſtimationem faciet quadringentorum. Non ita faciet, at faciet ſummam mille: Si faciat conventionem, exiget totum. Si minus, diminuet quinque denarios a ſingulis ſiclis, at non attinget augumentum: Si paciſcatur illi inferre quingentos denarios argenteos, eos faciet ſeptingentos cum dimidio, ſi ita non faciet, at faciat mille; ſi faciat conventionem totum exiget. Si minus, diminuet ſex denarios a ſingulis ſiclis; neque attinget augumentum: Si paciſcatur illi inferre mille zuzas, neceſſe eſt ut fiant quindecim minæ. Si hoc non faciat, & illi ſcribat agrum, qui valeat duodecim minas pro mille zuzis; ſi faciat conventionem, totum exiget; ſi minus, non diminuent virgini ducentas zuzas, & viduæ de mina. Hoc loco tu dicis; diminuet; & ibi tu dicis; non diminuet. Hic intelligitur, quando ſumat dimidium; & ibi intelligitur, quando non ſumat dimidium. Hic tu dicis, quod attingat additamento; & ibi tu dicis, quod non diminuat in additamento. Ibi addet, & non diminuet; at hoc loco diminuet, & non addet. Traditio; tam in æſtimatione, quam in nummis argenteis. In æſtimatione juxta rationem, qua diminuit juxta rationem, qua addit, juxta rationem, qua intulit; Ita ſe habet Miſna. Et capſulam aromatum; totum erit Miſna. Dicit R. Jochanan. Conciderant utilitatem aromatum, ſi nummos argenteos: Dicit Rabi Abin. Conſiderat utilitatem fructus, & augumenti, ſicut utilitatem nummorum argenteorum. Sicut narratur de quibuſdam diſcipulis R. Joſe qui adſcenderunt ad deſponſandum; deprehenſi ſunt, quod dixerint: Pactine eſtis inter vos? Si pacti eſtis inter vos: Ecce rectum erit ſi minus; omnia juxta conſuetudinem civitatis.

Conſtitutio V. Si nubat filiam ſuam ſimpliciter &c. R. Aba filius fratris R. Joſe quæſivit, non ita extat traditio. Unde probatur, vel ſi dicat: Ecce conſiſtam nudus, ut illam veſtiam; Illi non dicent, ut conſiſtat nudus, ut eam veſtiat, ſed veſtiet juxta ejus conditionem? Ibi conſuetudo eſt illius qui nubit, ut dicat: Ego manebo nudus, ut veſtiam uxorem meam. Ibi ita paciſcitur cum ea a principio. Ita ſe habet Miſna; Ita alunt pupillam. Dicit R. Chinna; Hoc dicis, quod dicant, ut alant ex mutuo: Exponit, quod ſi non fuerint in crume-

במאין בכיס לווין עד חמשים אבל אם יש
בכיס מוסיף אמר ר' יוסי זאת אומרת שאין
אומרים לפרנסין ללות דו פתר לה בשיש
בעיס אבל אם אין בכיס פוחת כהדא בילדה
אתת ביומוי דרבי אמי אמר ישתבוק למועדא
אמר ליה ר' זעירא נרמית יפסוד לא יתכול
דמריה דמועדיא קיים ותייא דרבי חנינה
כדרבי זעירה ודרבי יוסי כרבי אימי.

הלכה ו' יתומה שהשיתה אמה או אחיה וגו'.

כיני מתניתא אם השיאו את הבת הראשונה
יינתן דברי חכמים שפעמים שאדם משיא
ארת בתו ונותן עליה מעות ופעמים שאדם
משיא את בתו ונוטל עליה מעות ר' זעירה
שאל לרב נחמן בר יעקב ולרב אמי בר פפי
מאן תנא עישור נכסים אמר לו רבי זעורה
בשם רב ירמיה עישור נכסים כרבי בעון קומי
רבי הרי שהיו עשר נקיבות ובן אם נטלה
הראשונה עישור נכסים והשנייה עישור נכסין
והשלישית והרביעית והחמישית וכן עד
לעשירית אין כן לא נשתייר לבן כלום אמר
להן הראשונה נוטלת עישור נכסין ויוצאה
השנייה נוטלת עישור נכסי' מן המשתייר
והשלישית מן המשתייר והרביעית מן המשתייר
עד עשירית מן המשתייר נמצאו הבנות
נוטלות תרין חולקין פרא ציבחר והבן נוטל
חד חולק ואוף ציבחר הרי שהיו שתי נקיבות
ובן אחד ונטלה הראשונה עישור נכסים לא
הספיקה השנייה ליטול עישור נכסים עד שמת
רבי חנינה סבר מימר השנייה נוטלת עישור
נכסים והשאר חולקות אותו בשוה אמר ליה
ר' יוחנן תמן בשלא היה להתפרנס ברם הכא
תמכור את השאר ותתפרנס ממנו ר' טבי בשם
ר' יאשיה טעמא דר' חנינה אין מן המשועבדין
הוא גובה לא כל שכן ממה שלפניה ר' יוחנן
כדעתיה דמר ר' זעירא ר' יוחנן לא גבי מאן
גבי ר' חנניה לא גבי ר' יסא איתפקד גביה
מדל דיתמין והוו תמן יתמין בעיין מפרנסא
אעיל עובדא קומי ר' אלעזר וקומי ר' שמעון
בר יקים אמר ר' שמעון בר יקים לא מוטב

na, mutuo accipiant usque ad quinquaginta zuzas. At si fuerit in crumena, addet. Dicit R. Jose; Hoc dicis, quod non dicant, ut alant ex mutuo; Hoc exponit, quando illi sit in crumena: At si non fuerit in crumena, diminuet. Juxta illud quod narratur de puella, quæ venit in diebus R. Amme, *ut aleretur*. Dixit: Dimittatur ad festum: Dixit illi R. Zehira. Facies, ut pereat: At poterit Dominus festorum conservare. Consentit R. Chanina cum R. Zehira, & R. Jose cum R. Amme.

Constitutio VI. Pupilla si nupta fuerit ab ejus matre, aut ab ejus fratre &c. Ita se habet Misna. Si nubant filiam primam, dabit: Verba sapientum, eo quod homo nubens filiam suam, det ejus causa nummos; & aliquando homo nubens filiam suam, sumat ejus causa nummos. R. Zehira quæsivit a R. Nachman bar Jacob, & a R. Amme bar Papi; Iste docet decimam partem facultatum. Respondit illi Rabi Zehira nomine R. Jeremia; decimam partem facultatum juxta mentem Rabi. Quæsierunt coram Rabi: Si illi fuerint decem filiæ, & filium; si prima decimam partem facultatum, & secunda decimam partem facultatum, & tertia & quarta, & quinta, & similiter usque ad decimam; filio nihil erit reliquum. Respondit illis: Prima sumet decimam partem facultatum, & exibit; & secunda sumet decimam partem facultatum de residuo, & tertia de residuo, & quarta de residuo, usque ad decimam de residuo; Deprehendetur, quod filiæ sumant duas partes, & parum amplius; & filius sumit unam partem, & parum amplius. Si illi fuerint duæ filiæ, & filius unus, & sumat prima decimam partem facultatum; Cum nondum fuerit tempus secundæ, ut sumeret decimam partem facultatum, & moriatur filius. R. Chanina putat dicendum. Secunda sumet decimam partem facultatum, & reliquum æqualiter devident. Respondit illi R. Jochanan: Ibi intelligitur, quando illi non sit, unde alatur; At hoc loco intelligitur, quod vendatur reliquum, & ex eo aletur. R. Thabai nomine R. Josia. Ratio R. Chanina hæc est: Si ex bonis subjectis exigit, nonne multo magis ex eo, quod est in conspectu suo? R. Jochanan juxta mentem suam; etenim dicit R. Zehira, R. Jochanan non exigit; iste exigit. R. Chananjah non exigit. R. Isa præfectus fuit ut aleret pupillos; Et multi pupilli ibi erant, qui quærebant, ut alerentur; Allatum fuit factum coram R. Eliezer, & coram R. Simeon bar Jachin. Dicit R. Simeon bar Jachin; Non est bonum, ut alantur ex bonis patrum suorum,

שיתפרנסי משל אביהן ולא מן הצדקה אמר
ליה ר' לעזר דבר שאילו יבוא לפני רבותינו
ואין רבותינו נוגעין ואנו עושין אותו מעשה.
אמר ר' יוסי אנא יהיב לון ואין קמון יתמי
וארון אנא יהיב לון אפילו כן חמון ולא עירון
ר' זעירא בעא קומי ר' יוסי היך עבדין עובדא
אמר ליה כרבי חנינה וכן נפק עובדא דרבי
חנינא ר' אבון בשם ר' הילא רואין את הנכסין
כאילו חריבין.

הלכה ז' המשליש מעות לבתו והיא אומרת
נאמן עלי בעלי וגו'. מתניתא בפסק מן
האירוסין אבל אם פסק מן הנישואין אף
רבי מאיר מודי השליש מן הנישואין היא
המחלוקת האומר תנו לבני שקל בשבת והן
ראויין ליטול סלע נותנין להן סלע אל תתנו
להן לא שקל נותנין להן שקל ולמזון האשה
והבנות בין שאמר תנו בין שאמר אל תתנו
נותנין להן שקל תני רבן שמעון בן גמליאל
אומר מאיר היה אומ' האומר תנו לבניי שקל
בשבת והן ראויין ליטול סלע נותנין להן שקל
והשאר' מתפרנס מן הצדקה וחכמים אומרים
גובין והולכין עד שיכלו הנכסים והשאר
יתפרנסו מן הצדקה אמר ר' יוסי הדא פשטה
שאולתא רחילפי אמרי אייתבון על גיף נהרא
דלא אפיקת מתנייה דר' חייה רבא מן
מתניתא וירקוני לנהרא מה הוה מימר יעשה
שליש מה שהושלש בידו מתו יירשו אחרים
לא כן אמר ר' אבהו בשם ר' יוחנן כל הלשונות
ארם מזכה חוץ מלשון ירושה לית כאן ירתון
לא ישלון ר' זעירא בעא קומי ר' מנא
כאן במתנה איתפלגון כתב כל נכסיו לשני
בני ארם באחת כתב לזה בלשון מתנה ולזה
בלשון ירושה אמר ר' אלזר מכיון שזכה בו
בלשון מתנה זכה זה בלשון ירושה אמר רבי
יוחנן נראין דברים בלשון מתנה זכה בלשון
ירושה לא זכה אמר ר' פינחס אתא עובדין
קומי ר' ירמיה מכיון דר' אלעזר אמר אולפן
ור' יוחנן אמר נראין הלכה כר' אלעזר אמר
שמואל לא ר' מאיר אמרה ואינן נראות
שמא כלום היא לא כן אמר ר' יוחנן בשם

rum, neque ex eleemosyna. Dixit illi R. Elieser; Quod quæsierunt, allatum fuit coram sapientibus; & sapientes non definierunt, & nos definimus? Dicit R. Jose. Ego illis dabo, at non substentati sunt pupilli; & ex arca ego illis dabo. Licet ita sit; viderunt, & noluerunt sumere. R. Zehira quæsivit coram Rabi Jose; quomodo explicabitur? Respondit; juxta mentem R. Chanina; sic decisum fuit juxta mentem R. Chanina. R. Abon nomine R. Ela. Considerabunt facultates quasi sint devastatæ.

Constitutio VII. Siquis deposuerit nummos in fidem tertii pro filia sua & illa dixerit; fide dignus erit pro me maritus meus &c. Misna agit de illo, qui pactus sit ex sponsalibus; at si pactus fuerit ex nuptiis, vel R. Meir consentit: De eo qui deposuerit in fidem tertii ex nuptiis, est dissensio. Si dicat: Date filiis meis siclum in Sabbatho; si considerant dignos, ut sumant siclum, dabunt illis siclum. Non date illis nisi siclum, dabunt illis siclum; & ad alimentum uxoris, & filiarum; sive dicat; date; sive dicat; non date; dabunt illis siclum. Traditio. Raban Simeon ben Gamaliel dicit; R. Meir dicit. Si dicat; Date filiis meis siclum in Sabbatho; Et si illi considerant dignos, ut sumant siclum, dabunt illis siclum; & in reliquo alentur ex eleemosyna. At sapientes dicunt; exigunt, & procedunt, donec absumantur facultates; & in reliquo alentur ex eleemosyna. Dicit R. Isa; Perspicua est quæstio, Chilphai dixerunt: Statuite me in ripa fluminis, ne prodeat traditio R. Chijah Raba ex Misna; & projicit me in flumen: Quid est dicendum? Faciet depositarius juxta id quod depositum fuerit in ejus manu: Si moriatur, alii hæreditabunt; Non ita dicit Rabi Abau nomine Rabi Jochanan; Omnibus vocabulis acquirit homo, excepto vocabulo hæreditatis. At hoc loco non sunt hæredes, sed acceptores. R. Zehira quæsivit coram R. Mena. Hoc loco de donatione dissentiunt. Siquis scribat suas facultates una simul duobus hominibus; Si alteri scribat vocabulo donationis, & alteri vocabulo hæreditatis; Dicit R. Elieser; Postquam acquisivit vocabulo donationis, acquirit ille vocabulo hæreditatis. Dicit R. Jochanan: Probabilia videntur verba, quod vocabulo donationis acquirat, & vocabulo hæreditatis non acquirat; Dicit R. Pinchas, Allatum fuit factum coram R. Jeremia: Postquam R. Elieser dixit eorum doctrinam. Et R. Jochanan dicit; videtur, quod constitutio sit juxta mentem R. Elieser. Dicit R. Samuel; Non

ita

ר׳ יסא צמר הבכור שטופו בטל ברוב ואייתי ר׳חייה ציפורייא קומי ר׳ אימי ליטרא בשמונ ולא הורי ליה דמר ר׳יסא לא מתניתא היא האורג מלא הסיט מצמר הבכור בבגד ידלק הבגר משער הנזיר ומפטר חמור בשק ידלק השק הורי מתניתא פלינא על ר׳ יוחנן כתב בין בתחילה בין באמצע בין בסוף בלשון מתנה דבריו קיימין תמן לזה בלשון מתנה ולזה בשלון ירושה ברם הבא כל אחד ואחד בלשון מתנה כל אחד ואחד בשלון ירושה ר׳ חניי בעא קומי ר׳ יוסי ואינו חב לאחרים אמר ליה׃ בשאין שם אחין ואינו חב לאחי אביו ר׳ חנניה בריה דרבי הילל רוצה הוא בתקנת ביתו יותר מקרוביו.

ita dicit R. Jochanan nomine R. Isa. Si lana primogeniti immergatur, aboletur in majori parte; & attulit R. Chijah Tsiporiensis coram R. Amme libram octo nummis neque docuit; quod dicit R. Isa; Non ita extat Misna: si texat plenitudinem spithamæ de lana primogeniti in veste, comburetur vestis; si de capillis Naziræi, & de apertura asini in sacco, comburetur saccus. Docet, quod Misna sit contraria עַל R. Jochanan. Si scribat sive in principio, sive in medio, sive in fine vocabulo donationis; ejus verba confirmantur. Ibi *si scribat* alteri vocabulo donationis, & alteri vocabulo hæreditatis: At hoc loco si scribat singulis vocabulo donationis, & singulis vocabulo hæreditatis. R. Haggæus quæsivit coram Rabi Jose; At non debet aliis. Respondit; quando ibi non sint fratres; & non debeat fratribus sui patris: R. Chananjah bar R. Hillel; Vult ipse potius confirmare domum suam, quam propinquos suos.

פ ר ק ז.

א׳ המדיר את אשתו מליהנות לו עד שלשים יום יעמיד לה פרנס יותר מיכן יוציא ויתן כתובה ר׳ יהודה אומר בישראל חרש אחר יקיים שנים יוציא ויתן כתובה ובכהנת שנים יקיים שלשה יוציא ויתן כתובה.

ב׳ המדיר את אשתו שלא תאכל באחד מכל מיני פירות יוציא ויתן כתובה ר׳ יהודה אומר בישר׳ חדש אחר יקיים שנים יוציא ויתן כתובה ובכוהנת שנים יקיים שלשה יוציא ויתן כתובה.

ג׳ המדיר את אשתו שלא תתקשט באחד מכל המינים שנים חדשים יקיים שלשה יוציא ויתן כתובה ר׳ יוסי אומר בענות שלא נתן נתן קיצבה אבל בעשירות שלשים יום.

ד׳ המדיר את אשתו שלא תלך לבית אביה בזמן שהן עמה בעיר חדש אחד יקיים שני׳ יוציא ויתן כתובה בזמן שהן בעיר אחרת רגל אחד יקיים שנים יוציא ויתן כתובה.

ה׳ המדיר את אשתו שלא תלך לבית אבל או לבית המשתה יוציא ויתן כתובה מפני שנועל בפניה ואם היה טוען משום דבר

CAPUT VII.

I. Siquis votum fecerit se non usurum uxore sua usque ad triginta dies, constituet illi aliquem, qui eam alat: Si amplius, dimittet, & dabit illi dotem. R. Jehuda dicit de Israelita, quod unum mensem retineat; si duos, dimittet eam, & dabit illi dotem. Sacerdos duos menses retinebit; si tres, dimittet eam, & dabit illi dotem.

II. Si votum fecerit, ne ejus uxor comedat de cunctis speciebus fructuum; dimittet, & dabit illi dotem: R. Jehuda dicit de Israelita, quod unum mensem retineat; si duos, dimittet, & dabit illi dotem. Sacerdos duos menses poterit retinere; si tres, dimittet & dabit illi dotem.

III. Si votum fecerit, quod ejus uxor ornetur ulla specie ornamentorum; duos menses poterit retinere; si tres dimittet, & dabit illi dotem: R. Jose dicit: Hoc intelligitur de pauperibus, si non determinaverit tempus: At de divitibus triginta dies.

IV. Si votum fecerit, ne ejus uxor eat domum patris; quando cum iis fuerit in civitate, mensem unum poterit retinere, si duos, dimittet, & dabit illi dotem: At si fuerit in alia civitate, per unum festum, retinebit, si duos, dimittet eam, & dabit illi dotem.

V. Si votum fecerit; ne ejus uxor eat domum luctus, aut domum convivii, dimittet, & dabit illi dotem, quia observat coram illa; Et si fuerit alia de causa

sa

אחר רשאי אם אל׳ שתאמרי לפלוני מה שאמרתי לך או שתהיי ממלאה ומערה לאשפ׳ יוציא ויתן כתובה.

ו׳ אילו יוצאות שלא בכתובה העוברת על דת משה ויהודית ואי זו היא דת משה מאכילתו שאינו מעושר ומשמשתו נדה ולא דת יהודית יוצאה וראשה פרוע וטווה בשוק ומדברת עם כל אדם אבא שאול אומר אף המקללת יולדיו בפניו ר׳ יהושע אומר אף הקולנית.

ז׳ אי זו היא הקולנית כל שהיא מדברת בתוך ביתה ושכיניה שומעין את קולה.

ח׳ המקדש את האשה על מנת שאין עליה נדרים ונמצאו עליה נדרים אינה מקודשת כנסה סתם ונמצאו עליה נדרים תצא שלא כתובה על מנת שאין בה מומין אינה מקודשת כנסה סתם ונמצאו בה מומין תצא שלא בכתובה שכל המומין שפוסלין בכהנים פוסלין בנשים.

ט׳ היו בה מומין ועודה בבית אביה האב צריך להביא ראייה שמשנתארסה נולדו בה מומין אילו ונסתחפה שדהו נכנסה לרשות הבעל הבעל צריך להביא ראייה שעד שלא נתארסה היו בה מומין אילו והיה מקחו מקח טעות דברי רבי מאיר וחכמים אומרים במה דברים אורים במומין שבסתר אבל למומין שבגלוי אינו יכול לטעון אם יש מרחץ עמו באותה העיר אף מומין שבסת׳ אינו יכול לטעון מפני שהוא בודקה על יד קרובותיו.

י׳ האיש שנולדו בו מומין אין כופין אותו להוציא אמר רבן שמעון בן גמליאל בדא במומין הקטנים אבל במומים הגדולים כופין אותו להוציא.

יא׳ ואילו שכופין אותן להוציא מוכי שחין ובעל פוליפוס והמקמץ ומצרף נחושת והבורסי בין שהיו עד בם שלא נשאו בין משנשאו למדו ובכולן אמר ר׳מאיר אף על פי שהתנה עמה יכולה היא שתאמר סבורה הייתי שאני יבולה לקבל עכשיו איני יכולה לקבל וחכמים אומרים מקבלת היא על כרחה חוץ ממוכה שחין מפני שממיקתו מעשה בצידן בבורסי שמת והיה לו

ſa, licebit eam retinere. Si illi dixerit, ut dicas alicui, quod tibi dixi, aut ut impleas & evacues in ſterquilinium; dimittet, & dabit illi dotem.

VI. Iſtæ exeunt ſine dote, quæ transgreſſa fuerit legem Moſis, & Judææ. Quænam eſt lex Moſis? Ut illi comedendum det, quod non fuerit decimatum, atque ut illi ſerviat cum fuerit menſtruata, & non ſeparet placentam, & voveat, & non confirmet. Et quænam eſt lex Judææ? Ut exeat capite detecto, & neat in platea, & loquatur cum omnibus hominibus. Aba Saul dicit; Vel ſi maledixerit genitoribus ejus coram eo. R. Jehoſua dicit; vel ſonora.

VII. Quænam eſt ſonora? Quæ dum loquitur in domo ſua, vicini audiant ejus vocem.

VIII. Si deſponſet mulierem cum conditione, quod ſuper ea non ſint vota; & deprehendantur in ea vota; non erit deſponſata. Si introducatur ſimpliciter, & deprehendantur in ea vota, dimittitur ſive dote: Cum conditione ne ſint in ea maculæ; non erit deſponſata; Si introducatur ſimplicitur, & deprehendantur in ea maculæ, dimittitur ſine dote; Etenim omnia vitia, quæ reprobant ſacerdotium, reprobant mulieres.

IX. Si in ea fuerint vitia, dum adhuc ſit in domo patris ſui; pater debet afferre probationem, quod poſtquam deſponſata fuerit, nata fuerint in ea vitia, & quod ejus ager fuerit inundatus. Poſtquam fuerit introducta in poteſtatem mariti, maritus debet afferre probationem, quod priuſquam fuerit deſponſata, nata ſint in ea vitia, & quod ejus emtio ſit emtio erronea; Verba R. Meir. Et ſapientes dicunt: De quo hæc dicta ſunt? De vitiis occultis; at in vitiis manifeſtis nemo poteſt decipi. Si fuerit balneum in ea civitate; vel in vitiis occultis non poterit decipi; quia poterat explorari per ejus propinquas.

X. Si in viro nata fuerint vitia, non cogunt eum, ut dimittat *uxorem*. Dicit Raban Simeon ben Gamaliel. De quo hæc dicta ſunt? De vitiis parvis, at in vitiis magnis cogunt eum, at illam dimittat.

XI. Iſti coguntur dimittere *uxores*, percuſſus ulcere, & polypus, ſtercus colligens, conflans æs, coriarius, ſive ejuſmodi fuerint antequam nupſerint, ſive poſtquam nupſerint: Et de omnibus dixit R. Meir; & ſi pactus fuerit cum ea; poterit dicere. Putabam, quod eum ſufferre poteram, ſed jam non poſſum ſufferre. Et ſapientes dicunt; Vel invita ſufferet, excepto ulcere percuſſo, quia ta-

את בורסי אמרו חכמים יכולה היא שתאמר לאחיך הייתי יכולה לקבל ולך איני יכולה לקבל.

סליק פירקא.

הלכה א׳ המדיר את אשתו מליהנות לו וגו׳. תמן תנינן המדיר את אשתו מתשמיש המיטה הכא את מר הכין תמן במדירה מגופו כרם במדירה מנכסיו ויש אדם נודר שלא לפרוע את חובו א״ר יוסי בן חנינה מכיון שהוא עתיד לגרשה וליתן לה כתובה ולמעט ממזונותיה כמי שאין בו חוב ותהא יושבת וממתנת ואם גירש הרי יפה ואם לאו יעלה לה מזונו׳ כמאן דמר אין מזונות האשה מדבר תורה כהדא דתני אין בית דין פוסקין לאשה מזונות מדמי שביעי׳ אבל ניזונת היא אצל בעלה שביעית ויעשו אותה בפועל שאינו שוה פרוטה הדא אמרה שאין עושין אותו כפועל שאינו שוה פרוטה ויעמיד פרנס כהדא איש פלוני מודר ממני הנייה ואיני יודע מה אעשה יעמיד פרנס רשות ביד האשה לומר אי איפשי להתפרנס מאחר אלא מבעלי והתנינן המשרה את אשתו על ידי שליש כאן בשקיבלה עליה וכאן בשלא קיבלה עליה אי בשלא קבלה עליה אפילו יום אחד לא יעמיד מגלגלת עמו שלשים יום שמא ימצא פתח לנדרו שמואל אמר במדירה שלשים יום אבל במדירה לעולם מיד יוציא ויתן כתובה ר׳ זעירא רבי אבינה בשם רב ואפילו במדירה לעולם מגלגלת עמו שלשים יום שמא ימצא פתח לנדרו אית תניי תני שלשים יום אית תניי תני עד שלשים מאן דמר שלשים מסייע לרב ומאן דמר עד שלשים מסייע לשמואל רבי יוסי אומר בכוהנות פליגין יותר מיכן יוציא ויתן כתובה בסוף שנים רבי יהודה אומר בישראל חדש אחד יקיים ושנים יוציא ויתן כתובה בסוף שנים ובכוהנות שנים יקיים

tabescit ejus caro. Narratur in Sidone de coriacio qui mortuus est, & illi erat frater coriarius: Dixerunt sapientes; illa dicere poterat; fratrem tuum ferre poteram, at te ferre non possum.

Finis Capitis.

Constitutio I. Si quis votum fecerit se non usurum uxore sua &c. Ibi legimus. Siquis voverit uxori suæ ab usu lecti. Et hic tu ita dicis? Hic agitur de vovente ab ejus corpore; & ibi de vovente ab ejus facultatibus: Estne homo, qui voveat, ut non solvat debitum suum? Dicit R. Jose ben Chanina: Postquam futurum erat, ut eam repudiaret, & daret illi dotem, & diminuere illi ejus alimenta, reputatur perinde ac in eo non sit debitum. Et ipsa manebit, & expectabit. Si repudiet, erit recte, si minus, præbebit illi alimentum. Juxta illud quod dicitur. Alimenta uxoris non sunt ex verbis legis; Juxta illud, quod docetur Synhedrium non suppeditat uxori alimenta ex nummis anni septimi; at aletur illa apud maritum suum in anno septimo; & consideratur quasi opus, quod non æquivaleat prutæ: Hoc dicit: Non consideratur quasi opus, quod non æquivaleat prutæ. Constituet ille aliquem, qui eam alat; Sicut vir N. qui dixit: Votum sit, ut a me sit usus: Et ignoravit: Quid faciam? Constituit aliquem, qui eam aleret. Potest dicere mulier: Mihi non placet, ut alat ab alio, sed tantum a marito meo. Atqui legimus: Poterit alere uxorem per tertium: Hic agitur, quando receperit super se; Ibi intelligitur, quando non receperit super se. Si non receperit super se, vel diem unum non constituet. Transiget cum eo triginta dies, fortasse deprehendetur declaratio pro ejus voto. Samuel dicet de vovente triginta dies; at si voveat in perpetuum, statim dimittet, & dabit illi dotem. R. Zehira, R. Abina nomine Rab; vel in vovente in perpetuum; transiget cum eo triginta dies; fortasse invenietur declaratio pro ejus voto. Est qui docet triginta dies, & est qui docet usque ad triginta; qui dicit triginta, favet τῷ Rab; qui dicit usque ad triginta; favet Samueli. R. Jose dicit; De sacerdotibus dissentiunt: Si amplius, dimittet eam, & dabit dotem in fine duorum mensium. R. Jehuda dicit; Israelita mensem unum retinebit; si duos dimittet eam, & dabit illi dotem in fine duorum; At sacerdotes duos menses retinebunt; in tertio dimittet eam, & dabit illi dotem in principio tertii. At di-

שלשה יוציא ויתן כתובתה בתחילת שלש ותני פלינ בסוף שלשה דברי רבי מאיר אמר ליה רבי מנא הן דלא תניתה פלינא את עבד ליה פלינא אלא בישרא פליגין יותר מיכן יוציא ויתן כתובה בתחילת שנים רבי יודה אומ' בישרא חדש אחד יקיים ושנים יוציא ויתן כתובה בתחילת שנים ובכוהנות שנים יקיים שלשה יוציא ויתן כתובה בסוף שלשה ותני כן בסוף שלשה דברי הכל.

הלכה ב' המדיר את אשתו וגו'. ויש אדם שמדיר את חבירו מחיים אלא בשנדרה אשה ושמע בעלה ואמר לה אם תאכלי מחפץ פלוני תהא אסורה מנכסיו אכלה מאותו החפץ ותהא אסורה מנכסיו והני ראשה דפירקא אבל בשנדרה אשתו ושמע בעלה ולא היפר לה וכמאן דמר הוא נתן אצבעו בין שיניה יוציא ויתן כתובה אמר ר' חונה אפילו כמאן דמר היא נתנה אצבעו בין שיניה תצא שלא בכתובה מודי במקניטה ונדרה.

הלכה ג' המדיר את אשתו שלא תתקשט וגו'. רב הונא אמר ביני מתניתא בענות שלא נתן קיצבה עולא בר ישמעאל אמר בעניות שלא נתן קצבה אבל אם נתן קיצבה אפי' עד עשר שנים מותר שאין שועל עפר פרין מת נתן בר הושעיה אמר רבי יוחנן חוץ מן הרגל.

הלכה ד' המדיר את אשתו שלא תלך לבית אביה וגו'. אמר רבי זעירא תני תמן הדירה שלא תרחצי במרחץ בכרכים שבת אחרת ובכפרים שתי שבתות שלא תנעלי מנעל' בכפרים שלשה חדשים ובכרכים מעת לעת רבי יוחנן אמר ברגל רדופין שנו אי זהו רגל הרדופין אמר ר' יוסי בי ר' בון זה רגל ראשון שאביה רודפה לבית בעלה.

הלכה ה' המדיר את אשתו שלא תלך לבית האבל וגו'. הדירה שלא להשאיל נפה וכברא יוציא ויתן כתובה מפני שהוא משיאה שם רע בשכינותיה וכן היא שנדרה שלא להשאיל נפה וכברה תצא שלא בכתובה מפני שהיא משיאתו שם רע על שכיניו הדירה שלא

dicet; Est dissensio; in fine tertii; Verba R. Meir. Dicit illi R. Mena; Non est in Misna dissensio; tu facis dissensionem. At in Israelita dissentiunt; si amplius, dimittet eam, & dabit illi dotem in principio duorum mensium; R. Jehuda dicit: Israelita mensem unum retinebit; si duos, dimittet eam, & dabit illi dotem in principio duorum. At sacerdotes duos menses retinebunt; si tres, dimittet eam, & dabit illi dotem in fine tertii; Atqui extat traditio in fine tertii ex omnium consensu.

Constitutio II. Si votum fecerit, ne ejus uxor &c. Num est homo, qui voveat socium suum a vita? At quando voverit uxor, & audierit maritus, & dixerit. Si comedas de re N. sis interdicta ab ejus facultatibus: Si de ea re comedat; erit interdicta ab ejus facultatibus: Hoc est principium capitis. At si uxor voverit, & audierit ejus maritus, & non contradixerit; juxta illud, quod dicitur; Si ille indat digitum suum inter dentes suos; dimittet eam, & dabit illi dotem. Dicit Rabi Huna, vel juxta mentem illius qui dicit: Si ipse indat digitum suum inter dentes suos, dimittetur sine sua dote; consentit: Si eum irritaverit, & voverit.

Constitutio III. Si votum fecerit ne ejus uxor ornetur &c. R. Huna dicit: Ita se habet Misna: In pauperibus non est determinatio temporis. Ela bar Ismael dicit: In pauperibus in quibus non data sit determinatio temporis; at si data fuerit determinatio temporis; vel usque ad decem menses, licitum est. Etenim vulpis in terra, ubi fætificat, non moritur. Nathan bar Osajah dicit R. Jochanan, excepto festo.

Constitutio IV. Si votum fecerit ne ejus uxor eat domum patris &c. Dicit R. Zehira. Ibi extat traditio. Votum sit ne laver in balneo civitatis una hebdomada, & in villis duabus septimanas: Ne induam calceos in villis tres menses; & in civitate de tempore ad tempus. R. Jochanan dicit. De pede prosequentium agimus. Quinam est pes prosequentium? Dicit R. Jose discipulus R. Bon: Hic est pes primus, quo ejus pater deducit in domum mariti sui.

Constitutio V. Si votum fecerit, ne ejus uxor eat domum luctus &c. Si voveat, ne commodet subcerniculum & cribrum; dimittet; & dabit illi dotem; quia portat nomen malum in ejus vicinia. Similiter si voveat, ne petat subcerniculum & cribrum, egredietur sine dote; eo quod portet nomen malum in vicinia sua &c. Si voveat, ne eat ad domum luctus, aut

חלך לבית האבל או לבית המשתה יוציא ויתן
כתובה שלמחר מתה מוטל לפניה ואין
כרייה משגחת עליה וכן היא שנדרה שלא
תלך לבית האבל או לבית המשתה תצא שלא
בכתובה שלמחר מתה מוטל לפניו ואין ברייה
משגחת עליו ר' מאיר אומר משום ר' עקיבה
רבו טוב ללכת אל בית אבל סלכת אל בית
משתה באשר הוא סוף כל האדם והחי יתן
אל לבו מה תלמוד לומר והחי יתן אל לבו
טא עבר דיעבדון ספוד דיספדין קבור' דיקברון
לוויי דילוון אם היה טוען משום דבר אחר
רשאי משום שם רע אם' לה על מנת שתאמרי
לאיש פלוני מה שאמרת לי ביחיד או מה
שאמרתי לך ביחיד או שתהא ממלא ומערה
לאשפות יוציא ויתן כתובה תמן אמרין כגון
מעשה ער ורבנין דהכא אמרין דברים של
בטלה.

הלכה ו' אילו יוצאות שלא בכתובה וגו'.

הלכה ז' זאי זו היא הקולנית וגו'. וכולהון
בעדים פלוני עישר פלו' ראה כיתמן פלו' קצה
חלתה פלוני התיר את נדרה ברקין בולהון
ולא אשכחון מאבילתו שאינו מעושר ומשמשתו
נידה ואינה קוצה לו חלה ונודרת ואינה
מקיימת ניחא כולהון דאית לה בהון נודרת
ואינה מקיימת מה אית לה בהדיה יכול מימר
אי איפשי אשה נדרית שהיא קוברת את בניה
תני בשם ר' יודן בעון נדרים הבנים מתים
דכתיב לשוא הכיתי את בניכם וראשה פרוע
לחצר אמרו ק"ו למבוי ר' חייה בשם ר' יוחנן
היוצאה בקפלטין שלה אין בה משו' ראשה
פרוע הדא דתימ' לחצ' אבל למבוי יש בה
משו' יוצאה וראש' פרוע יש חצר שהוא כמבוי
ויש מבוי שהוא כחצר חצר שהרבים בוקעין
בתוכה הרי הוא כמבוי ומבוי שאין הרבים
בוקעין בתוכו הרי הוא כחצר אבא שאול אומר
אף המקללת את ולדיו בפני יולדיו ר' טרפון
אומר אף הקולנית אי זו היא הקולנית
שמואל אמר כל שהיא מדברת ושכינותיה
שומעות אותה רב אמר כל שקולה הולך
ממיטה למיטה בשעת תשמיש תני ר' חנין
בשם רבי שמואל אחר נשים שאמרו יש להן

ad domum convivii; dimittet, & dabit illi dotem; ſi poſtridie moriatur, eam removebit a conſpectu ſuo, & ejus filius de illa nullam habebit curam. Et ſimiliter ſi voveat, ne eat ad domum luctus, aut ad domum convivii, egredietur ſine dote; ſi poſtridie moriatur, removebit eam a conſpectu ſuo, & de ea non erit ſolicitus ejus filius. R. Meir dicit nomine R. Akiba magiſtri ſui: Melius eſt ire ad domum luctus quam ad domum convivii; Quia eſt finis omnium hominum: *Et vitam dabit cordi ſuo*. Cur dictum eſt; *Et vitam dabit cordi ſuo?* Sc. opus quod faciunt, luctum, quem lugent, & ſepulchrum, quod effodiunt: Si proſequatur, eum alii proſequentur. Si fuerit alia de cauſa, licebit retinere: Præter nomen malum: Si illi dicat; cum conditione; ut dicas viro N. quod mihi ſoli dixiſti, aut quod tibi ſoli dixi, aut ut impleas, & evacues ſterquilinia; dimittet & dabit illi dotem: Ibi dicunt ſc. factum Her. At hoc loco ſapientes dicunt verba otioſa.

Conſtitutio VI. Iſtæ exeunt ſine dote &c.

Conſtitutio VII. Quænam eſt ſonora &c. Et hæc omnia cum teſtibus. N. decimavit; N. vidit maculas; N. præcidit placentam ſuam; N. permiſit ejus votum. Explorarunt omnes, & non invenerunt in ejus cibis, quod non fuerit decimatum; Atque ut cum ea concumbat cum fuerit menſtruata, & non ſeparet placentem; & cum voveat, non confirmet. Concedatur de omnibus: Si voveat, & non confirmetur; quid ei in illo erit? Dici poterit; ſi placeat mulieri, vovebit ſepelire filios ſuos. Traditio nomine R. Jodan: Propter vota filii moriuntur; Scriptum eſt enim: *Propter vanitatem percuſſi filios veſtros*. Et capite nudato; In atrio dixerunt, multo magis in introitu. Rabi Chijah nomine Rabi Jochanan. Si egrediatur cum capitio ſuo; in hoc non eſt interdictum de capite detecto; Quod dicis intelligitur de atrio; at in introitu eſt interdictum de capite detecto: Eſt atrium, quod eſt ſimile introitui; & eſt introitus qui ſimilis eſt atrio: Atrium in quo multi ſindunt, erit ſicut introitus; at introitus, in quo multi non ſindunt, erit ſimilis atrio: Aba Saul dicit: Vel ſi maledixerit genitoribus ejus coram genitoribus ſuis. R. Tarphon dicit: Vel ſonora. Quænam eſt ſonora? Samuel dicit; Quæ dum loquitur, eam audiant ejus vicinæ. Rab dicit. Ea eſt, cujus vox procedat de lecto ad lectum in tempore concubitus. Docet Rabi Chana nomine Rabi Samuel. Tam in mulieribus

כתובה ואחר נשים שאמרו יוצאות שלא בכתובה
כגון היתומה והשנייה והאיילונית לא שנו אלא
כתובת מנה מאתים אלא אפי' היתה כתובה
של ﭏף דינר מאבדת ונוטלת בליות ממה שיש
לפניה והיוצאה משום שם רע אין לה בליות
מהו נסב מן הפרא פרנון דידה רבי זעירה
אמר נסבה רבי הילא אמר לא נסבה רבי
הילא עבד לה כמיתה ר' הילא רבי יסא רבי
בא בר כהן מטי בה בשם ר' חנינה בן גמליא'
נשים שאמרו יוצאות שלא בכהובה לא
שנו אלא כתובת מנה מאתים אלא אפילו
היתה כתובתה של ﭏף דינר מאברת ר' סימון
אמר ר' יוחנן כל המשניות מחוברות במשנה
זו אמר רבי מנא קומי רבי יסא בהיי דא
מתניתא כר' חנין דשמואל אמר ליה דברי
הכל היא ותני רבי חייה כן נשים המעברות
על הרת מאברות את הכל רבי לעזר בשם
ר' חנינה ראו אותה חוגרה בסינר רוכל יוצאה
מתוך ביתה כאור הדבר תצא רוק על גבי
מיטתה כאור הדב' תצא רוק על גבי מיטתו
כאור הדב' תצא סנדלו לפני מיטתה כאור
הדב' תצא סנדלה לפני מיטתו באור הדב'
תצא שניה' יוצאין ממקו' אפל כאור הדבר
תצא מעלין זה את זה מן הבור באור הדב'
תצא שניהם טופחות על ירוכה במרחץ כאור
הדבר תצא חנינה בר איקא בשם ר' יהודה
וכולהן אם הביאה ראייה לדבריה נאמנת רב
ארא בר אחוה בשם רב מעשה בא לפני ר'
ומר מה בכך בעיין קומוי אפילו ראו אותו
נותן פיו על פיה שלה אמר כזה באת מעשה
כאחר שראו אותו נותן את פיו על פיה שלה
אתא עובדא קומי רבי יוסי אמר תיפוק בלא
פרן והויין קריביה עררין ואמרין אין שוטה
היא תיפוק בלא פרן ואין לית שוטה היא תיסב
פרן שלים אמר לון רבי מנא אייתון פרנא
ניקריניה איתון פרנה ואשכחון כתוב בגווה
אין הדא פלנית תסבי להדין פלוני בעלה

bus de quibus dixerunt, quod sit illis dos, quam de mulieribus, de quibus dixerunt, quod egrediantur sine dote, sicut est pupilla, & secundaria, & sterilis, non agitur nisi de dote minæ, & ducentarum zuzarum. At si illi fuerit vel dos mille zuzarum, amittet & tollet veteramenta, quæ fuerint coram illa. Et quæ profert nomen malum, non sunt illi veteramenta. Num accipiet parum de sua dote? R. Zehira dicit: accipiet. R. Ela dicit: non accipiet. R. Ela eam considerat ut mortuam. R. Ela, R. Isa, R. Ba bar Cohen exponit nomine R. Chanina ben Gamaliel. De mulieribus, de quibus dixerunt, quod exeant sine dote, non agitur nisi de dote minæ, & ducentarum zuzarum; At si illi fuerit dos vel mille denariorum, amittitur. R. Simeon dicit, R. Jochanan: Omnes Misnæ conjunguntur cum hac Misna. Dixit R. Mena coram R. Isa. Cujusnam est hæc Misna? Juxta mentem R. Chanen; Etenim Samuel dicit: Omnes consentiunt. Atqui ita docet R. Chijah. Mulieres si transgrediantur legem, amittunt omnia. R. Eliesér nomine R. Chanina; Considerant eam quasi cinctam succintorio. Si cribrans egrediatur de domo, turpitudo rei est, exibit: Si exspuat super lectum suum, turpitudo rei est, egredietur; Si exspuat super lectum ipsius, turpitudo rei est, egredietur; Si fuerit ejus sandalium *sc. mariti* coram lecto, turpitudo rei est, exibit: Si fuerit ejus sandalium *sc. uxoris* coram lecto, turpitudo rei est, exibit. Si ambæ egrediantur de loco obscuro, turpitudo rei est, exibit. Si alter alteram extollat ex puteo, turpitudo rei est, exibit. Si ambo plaudant super femora sua in balneo, turpitudo rei est, exibit. R. Chanina bar Acha nomine R. Jehuda; & omnes conveniunt, si afferat probationem verbis suis, erit fide digna. R. Ada bar Acha nomine Rab. Factum allatum fuit coram Rabi; & dixit: Quid ita est? Quæsierunt coram illo; Vel si posuerit os suum super os illius. Dixit: De hoc allatum fuit factum de quodam, quem viderunt, quod posuerit os suum super os illius; Allatum fuit factum coram R. Jose, dixit: Egrediatur sine dote: At contenderunt ejus propinqui, & dixerunt; non est mulier adulterii suspecta, ut egrediatur sine dote; & si non est mulier adulterii suspecta, accipiet dotem integram. Dixit illis R. Mena: Afferte instrumentum dotale, & legemus; cum attulissent contractum dotalem, invenerunt in eo scriptum; Si accipiat ista N. istum N. in maritum, & nolit aspicere ejus faciem, acci-

ולא תיצבי בשור פותיה תהוי נסבה פלגות
פרן אמר ר' אבון מכיון שקיבלה עליה שיהן
את פיו על פיה שלא כהאן דשנאת ולית לה
לא פלגות פרן היא גו חובה והוא גו חובה
סוטה מנפפין סוטה מנשקין סוטה תרעה
סוטה טריד סוטה מוגף צריכה.

חלכה ח' המקרש את האשה על מנת
שאין עליה נררים וגו'.

הלכה ט' היו בה מומין ועודה בבית אביה
וגו'. תניג' מומין כאילו נדרים אמר ר' יוחנן
בשם ר' שמעון בן יוצדק נדרה שלא לוכל
בשר ושלא לשתות יין ושלא ללבוש בגדי
צבעונין אמר רבי זעירא כלי פשתן הרקין
הבאים מבית שן כבלי יצבעונין חן אמר ר'
יוסי מתניתא בשאמר לה על מנת שאין עליך
נדרים אבל אם אמר על מנת שאין עליך
כל נדר אפילו נדרה שלא לוכל חרובין נדר
הוא הלכה אצל הזקן והתי' לה הרי זו
מקודשה אצל הרופא וריפאה אינה מקודש'
מה בין זקן ומה בין רופא זקן עוקר את
הנדר מעיקרו רופא אינו מרפא אלא מיכן
ולהבא אית תניי תני אפילו הלכה אצל הזקן
והתיר לה אינה מקודשת מתניתא דרבי
אלעזר דתני תמן אמר רבי לעזר לא
אסרו זה לא מפני זה מה טעמא דרבי לעזר
כדין היה נדר שהוא צריך חקירת חכם מפני
נדר שאינו צריך חקירת חכם אית תניי תני
מותרת להינשא בלא גט אית תניי תני אסורה
להינשא בלא גט הוון בעיי מימר מאן דמר
מותרת להינשא בלא גט ר' לעזר ומאן דמר
אסורה להינשא בלא גט רבנין כולה דרבנין
ומאן דמר מותרת להינשא בלא גט שמתוך
שהיא יודעת שאם הולכת היא אצל הזקן
והוא מתי' לה את נדרה והיא אינ' הולכת
לפום כן מותרת להינשא בלא גט ומאן דמר
אסורה להינשא בלא גט שלא תלך אצל
הזקן ויתיר לה את נדרה וקירושין חלין עליה
למפרע ונמצאו בני' באין לידי ממזרות לפום
כן אסורה להינשא בלא גט רבי שמעון בן

accipiet dimidium dotis. Dicit R. Abon; Postquam in se recepit, ut os suum ori illius imponeret, non erit illi similis, qui odio habeat, & illi non erit nisi dimidium dotis. In illa est debitum, & in illo est debitum. Mulierem adulterii suspectam occludunt; mulierem adulterii suspectam potant. In muliere adulterii suspecta est laceratio; In muliere adulterii suspecta est expulsio: In muliere adulterii suspecta est necessaria occlusio.

Constitutio VIII. Si quis desponset mulierem cum conditione, quod super ea non sint vota &c.

Constitutio IX. Si in ea fuerint vitia, cum adhuc sit in domo patris sui &c. Traditio. Vitia sunt sicut vota. Dicit R. Jochanan nomine R. Simeon ben Josadech; Si voveat ne comedat carnem, ne bibat vinum, ne induat vestes coloratas. Dicit R. Zehira. Vestes lineæ tenues, quæ adducuntur ex Beth-Saan, sunt sicut vestes coloratæ. Dicit R. Jose. Misna agit, quando illi dicat; cum conditione, ne sint super te vota. At si dicat; Cum conditione ne sit super te quodvis votum, vel si voveat ne comedat siliquas; votum est; Si adducat eam ad senem, & eam absolvat; erit desponsata; Si adducat ad medicum, & eam curaverit; non erit desponsata. Quodnam est discrimen inter senem, & medicum? Senex omnino evellit votum. Medicus non medetur nisi hinc & ulterius. Est qui docet; vel si eam adducat ad senem, & absolvat; non erit desponsata. Misna R. Elieser, qui ibi docet. Dixit R. Elieser; Non prohibuerunt hoc nisi propter illud. Quænam est ratio R. Elieser? Hic agitur de voto, ubi necessaria fuit perscrutatio sapientis propter votum, at si non sit necessaria perscrutatio sapientis: est qui docet, quod liceat nubere sine libello repudii. Est qui docet, quod non liceat nubere sine libello repudii. Dicendum est; qui dicit, quod liceat nubere sine libello repudii, est R. Elieser; & qui dicit, quod non liceat nubere sine libello repudii; sunt sapientes; Tota Misna est sapientum; Et qui dicit quod ei liceat nubere sine libello repudii; Eo quod illa norit, si conveniat senem, ipse eam absolvat a voto; at ipsa eum non convenit; ideoque ei licebit nubere sine libello repudii. Et quia dicit, quod ei non liceat nubere sine libello repudii, ne conveniat senem, & eam absolvat a voto, & sponsalia in eam cadant inverso ordine, & deprehendantur ejus filii, quod veniant ad conditionem spuriorum; idcirco vetitum est illi nubere sine libello repudii. R. Simeon ben

לקיש אמר מתניתא אמורה בשקידשה על
תנאי וכנסה סתם אבל אם קידשה סתם וכנסה
סתם יש לה כתובה רבי יוחנן אמר אפילו
קידשה סתם וכנסה סתם אין לה כתובה
אמר רבי חייה בשם רבי יוחנן וצריכה ממנו
גט אפילו קידשה על תניי וכנסה סתם רבי
זעירא בעא קומי ר' מנא קידשה סתם ונירשה
מן האירוסין מה אמ' בה ר' שמעון בן לקיש
נישמעינה מן הדא היו בה מומין ועודה בבית
אביה האב צריך להביא ראייה הא אם הביא
האב ראיה יש לה כתובה מה חמית למימר
בשקידשה סתם ונגרשה מן האירוסין מה אנן
קיימין מן דבתרה במה דברים אמורים במומין
שבסתר אבל במומין שבגלוי אינו יכול לטעון
ואין אף במומין שבגלוי טוען הוא אמרין
חברייא קומי רבי יוסי אמור דבתרה ותהא
פליגא על ר' שמעון בן לקיש נכנסה לרשות
הבעל הבעל צריך להביא ראיה הא אם
הביא ראייה אין לה כתובה והך ר' שמעון
בן לקיש יש לה כתובה רבי כהן בשם רבנין
דקיסרין מתניתא בשכנס ולא בעל מאן דמר
רבי שמעון בן לקיש בשכנס ובעל אני אומר
נתרצה לה בבעילה שכל המומין הפוסלין
בכהנין פוסלין בנשים הוסיפו עליהן באשה
ריח הפה וריח הזיע' שומא שאין בה שיער
רבי אמי בר עוקבה בשם ר' יוסי בר חנינה
בעור הפנים שנו והא תנינן במה דברים
אמורים במומין שבסתר אבל במומין שבגלוי
אינו יכול לטעון וזה מן המומין שבגלוי הוא
תיפת' היא דמטמרא לה תחת קלסתיה דראשה
תני שומא שיש לה שיער בין בגדולה בין
בקטנה בין בגוף בין בפנים הרי זה מום ושאין
בה שיער בפנים מום בגוף אינו מום במה
דברים אמורים בקטנה אבל בגדולה בין
בגוף בין בפנים הרי זה מום עד כמה
גדולה רבן שמעון בן גמליאל אומר עד כאיסר
האטלקי ר' אלעזר בר חנינה אמר כנון הדין

ben Lakisch dicit. Misna dicit; quando fuerit desponsata cum conditione; & introducta fuerit simpliciter; at si fuerit simpliciter desponsata, & simpliciter introducta, erit illi dos. R. Jochanan dicit: Vel si fuerit simpliciter desponsata, & simpliciter introducta, non erit illi dos. Dicit R. Chijah nomine R. Jochanan; & ab eo requiritur libellus repudii, vel si fuerit desponsata cum conditione, & introducta simpliciter. R. Zehira quæsivit coram R. Mena; si fuerit simpliciter desponsata, & repudiata ex sponsalibus, quid de hoc dicit R. Simeon ben Lakisch? Hinc intelligitur. Si fuerint in ea vitia, cum adhuc sit in domo patris sui; pater debet afferre probationem; si pater afferrat probationem, erit illi dos. Quid vidisti ut diceres, quando fuerit simplicicer desponsata, & repudiata ex sponsalibus. Quomodo nos explicabimus, quod consequitur? De quo hæc dicta sunt? De vitiis occultis. At in vitiis manifestis non poterit decipi: Ne in vitiis quidem manifestis poterit esse error. Dixerunt socii coram R. Jose: Dic quod sequitur; & erit dissentio contra R. Simeon ben Lakisch. Si deducta fuerit in potestatem mariti, maritus debet afferre probationem; si attulerit probationem, non erit illi dos; A quomodo R. Simeon ben Lakisch dicit, quod sit illi dos? R. Cohen nomine sapientum Cæsariensium; Misna agit, quando eam deduxerit, at cum ea non concubuerit. Qui hoc dicit, est R. Simeon ben Lakisch; Quando eam introduxerit, & cum ea concubuerit, ego dico, quod sibi placuerit in ejus concubitu. Omnia vitia, quæ reprobant in sacerdotio, reprobant in fœminis. Addiderunt præterea in muliere fœtorem oris, & fœtorem sudoris, & verrucam, in qua non sit pilus. Rabi Amæ bar Achaba nomine R. Jose bar Chanina. De pelle interiore agimus. Atqui legimus? De quo hæc dicta sunt? De vitiis occultis, at in vitiis manifestis, non poterit decipi; Et hoc est ex vitiis manifestis. Potest exponi, quod sit abscondita sub tænia capitis suis. Traditio: Verruca, in qua sit pilus, sive fuerit in majorenni sive in minorenni, sive in corpore, sive in interiori parte, est vitium; Et si in ea non fuerit pilus in interiori parte, est vitium, in corpore non est vitium. De qua hæc dicta sunt? De minorenni, at in majorenni, sive fuerit in corpore, sive in interiori parte, est vitium. Quanta erit? Raban Simeon ben Gamaliel. Quantus est assarius Italicus. R. Eliefer ben Chanina; Sicut iste denarius Chardianus; Metiri sunt juxta mensuram dimidii denarii au-

דינרא קורריינא שיערו בחצי זהב כל שהו׳ ר׳ יונה ר׳ ירמיה שאיל אשה קירוה שיטה של שיער מקפת מאוזן לאוזן בעיי משמע מן חדא הוסיפו עליהן באשה ריח הפה וריח הזיעה שומא שאין בה שיער ולא אדכרון קרחה סברין מימר שאינה מום אתא רבי שמו׳ בריה דרבי יוסי בי ר׳ בון אמר ר׳ יסה מום הוא לא מתני אלא דבר שהוא כאור בזה ובזה מום בזה ואינו מום בזה אבל דבר שהוא נוי בזה ומום בזה כגון הדא קרחת אף על גב דהוא מום לא תניתא תרע לך שהוא כן הרי זקן הרי נוי באיש ומום באשה ולא חנינן יתר עליהן באשה זקן הרי דדים הרי נוי באשה ומום באיש ולא תנינן יותר עליהם באיש דדים מתניתא במומין שאין דרכן להיוולד אבל במומין שדרכן להיוולד אפילו משנכנסה לרשות הבעל הבעל צריך להביא ראייה ולומר התניתי עמה.

הלכה י׳ האיש שנולדו בו מומין וגו׳. רב יהודה בשם רב כיני מתניתא בשהיו בו אבל נולדו בו כופין אותו להוציא רבי בא בר כהנא בשם רבי יוחנן הלכה כרבן שמעון בן גמליאל אתא עובדא קומי רבי ירמיה ובפפו ואתייא דרב בשאין בו ודרבן שמעון בן גמליאל כשנולדו בו אמר רבי זעירא אתייא דרבן שמעון בן גמלי׳ כרבי מאיר היי כרבי מאיר בקדמייא באחרייא אין בקדמייא עד שיתנה אין באחרייא אפילו התנה לא כלום אלא סלקת מתניתין כרבן שמעון בן גמליאל ואילו כן כופין אותו להוציא כרבנין נישמעינה מן הדא ר׳שבג או׳ אם היה מום גדול כגון סומא באחת מעיניו קיטע באחת מידיו חיגר באחת מרגליו מיד יוציא ויתן כתובה הדא אמרה סלקת מתניתא כרבן שמעון בן גמלי׳ ואילו שכופין אותן להוצי׳א כרבנין.

הלכה יא׳ אילו שכופין אותו להוציא מוכה שחין וגו׳. המקמץ זה המקמץ צואה ויש אומרים זה חבורסי אמר רבי זעירא מתניתא

aurei, quantuluſcunque ille ſit; R. Radipha, R. Jona, R. Jeremia quæſivit; ſi mulier abradat pilum, qui circumit ab aure ad aurem. Intelligendum eſt ex hoc, quod addiderint in muliere fœtorem oris, & fœtorem ſudoris: Verrucam, in qua non ſit pilus; Neque memorarunt calvitium; dicendum putarunt, quod non ſit vitium. Venit R. Samuel bar R. Joſe diſcipuli R. Ba; Dicit R. Joſe; vitium eſt; Non docuerunt niſi de re, quæ ſit turpis in hoc & in illa; At ſi fuerit vitium in hoc, & non fuerit vitium in illa? At ſi fuerit elegantia in hoc, & vitium in illa, ſicut eſt calvitium, licet ſit vitium, de illo non extat traditio. Scito, quod ita ſit: Ecce barba, quæ decens eſt in homine, & eſt vitium in fœmina; Atqui legimus; præter hæc addiderunt in fœmina barbam. Ecce mammæ ſunt decoræ in fœmina, & vitium in viro; At non legimus, quod præter hæc addiderint mammas in viro. Miſna agit de vitiis, quæ non ſolent naſci; at in vitiis quæ ſolent naſci, vel ſi deducta fuerit in poteſtatem mariti, maritus debet afferre probationem, & dicere: pactus ſum cum ea.

Conſtitutio X. Si in viro nata fuerint vitia &c. R. Jehuda nomine R. Bini; Miſna agit, quando in eo fuerint; at ſi in eo nata fuerint, cogunt illum, ut dimittat. R. Ba bar Channa nomine Rabi Jochanan: Conſtitutio eſt juxta mentem Raban Simeon ben Gamaliel: Allatum fuit factum coram R. Jeremia: Et eum cogunt. Et docet Rab; quando in eo non fuerint; & Raban Simeon ben Gamaliel quando in eo nata fuerint. Dicit R. Zehira: Conſentit Raban Simeon ben Gamaliel cum R. Meir. Judicat R. Meir in prioribus, at non in poſterioribus; prioribus, donec pactus fuerit. At in poſterioribus; vel ſi pactus fuerit, nihil valet. At confirmata eſt Miſna juxta mentem Raban Simeon ben Gamaliel; Quod dicitur; cogunt illum ut eam dimittat; Eſt juxta mentem ſapientum: Hinc intelligitur; quod Raban Simeon ben Gamaliel dicit; Si fuerit vitium magnum, ſicut verruca, in uno ex ejus oculus, abſcindet; in una ejus manibus, ſi claudas ſit in uno ex ejus pedibus, ſtatim eam dimittet, & dabit ei dotem. Hoc dicit: Confirmatur Miſna juxta mentem Raban Simeon ben Gamaliet; at quod dicitur; cogunt ipſum ut eam dimittat, eſt juxta mentem ſapientum.

Conſtitutio XI. Iſti coguntur dimittere uxorem, percuſſus ulcere &c. Stercus colligens; iſte eſt qui ſordes colligit. Et alii dicunt, quod iſte ſit coriarius. Dicit R. Ze-

אמרה בן זה המקמע צואה דתנינן והמקמץ
הבורסי וצורף נחושת שמואל אמר מתיך נחושת
מעיקרו תני אמר רבן שמעון בן גמליאל פגע
בי זקן אחד מוכה שחין מציפורין אמר לי
כ״ד מיני שחין הן ואין לך קשה מכולם ושהאשה
רעה לו אלא ראתן בלבד רבי שמואל בר
נחמן בשם ר׳ יונתן ובו לקה פרע׳ הרשע הדא
הוא דכתיב וינגע יי׳ את פרעה נגעים גדולים
ואת ביתו וגו׳. אמר ר׳ ברכיה על דטלמסן
למגע בססה דמטרונ׳ ארבעה ועשרים מיני
ארזים הן ומכולן לא פירש הכתוב אלא שבע
בלבד הדא הוא דכתיב אתן במדבר ארז
שיטה והדס ועץ שמן אשים בערבה ברוש
תדהר ותאשור יחדיו ברוש ברתא תדהר
אדרא ותאשור פיקסינה הוסיפו עליהן אונים
ערמונים אמונים אלונים בלוטים ערמונים דולבי
אלמוגים אלוים.

פ ר ק ח.

א׳ האשה שנפלו לה נכסים עד שלא
תתארס מודין בית שמי ובית הלל מאם
מוכרת ונותנת קיים נפלו לה משנתארסה
בית שמאי אומרי׳ תמכור ובית הלל אומרי׳
לא תמכור אילו ואילו מודין שאם מכרה
ונתנה קיים אמר ר׳ יהודה אמרו לרבן גמליאל
הואיל וזכה באשה לא יזכה בנכסים אמר
להן על החדשים אנו בושים אלא שאתם
מגלגלין עלינו את הישנים.

ב׳ נפלו לה נכסים משנישאת אילו ואילו
מודין שאם מכרה ונתנה הבעל מוציא מיד
הלקוחות עד שלא נישאת ונשאת רבן גמליאל
אומר אם המכרה ונתנה קיים א״ר חנינה בן
עקיבה אמרו לפני רבן גמליאל הואיל וזכה
באשה לא זכה בנכסים אמר להם על
החדשים אנו בושים אלא שאתם מגלגלין
עלינו את הישנים.

ג׳ רבי שמעון חולק בין נכסים לנכסים
נכסים הידועים לבעל לא תמכור ואם מכרה

Zehira : Miſna ita dicit : Hic eſt, qui ſordes colligit ; Etenim legimus : Stercus colligens, coriarius, & æs conflans. Samuel dicit : Qui conflat æs ex fodinis. Traditio : Dicit Raban Simeon ben Gamaliel: Occurrit mihi quidam ſenex ulcere percuſſus ex Tſippori, & mihi dixit ; quatuor & viginti ſpecies ulcerum ſunt ; at nulla eſt moleſtior mulieri, ex omnibus quam morbus perturbati cerebri. Rabi Samuel bar Nachman nomine R. Jochanan ; & hoc percuſſus fuit Pharaon impius ; Hinc ſcriptum eſt. *Sauciavit Dominus Pharaon plagis magnis, & domum ejus &c.* Dicit Rabi Berachia de homine audaci, qui tetigit calceum matronæ. Quatuor & viginti ſpecies cedrorum ſunt, & ex omnibus non explicat textus, niſi ſeptem duntaxat. Hinc ſcriptum eſt. *Dabo in ſolitudinem cedrum, & ſpinam, & myrtum, & arborem oleæ; ponam in deſerto abietem, ulmum, & buxum ſimul.* ברוש abietem, תדהר cedrum præſtantiſſimam. ותאשור; buxum; & his addiderunt arbores caſtaneas, ligna cedrina præſtantiſſima, arbores quercus, caſtaneas, platanos, ligna cedrina præſtantiſſima, cedros, aloes.

CAPUT VIII.

I. Si mulieri bona ceſſerint, poſtquam fuerit deſponſata, conſentiunt ſchola Schammai, & ſchola Hillel, ſi ea vendat, aut donet, ratum ſit. Si ei ceſſerint, poſtquam fuerit deſponſata, ſchola Schammai dicit ; poterit vendere ; at ſchola Hillel dicit : Non poterit vendere. Utrique conſentiunt, quod ſi ea vendiderit, ratum ſit. Dicit R. Jehuda. Dixerunt τῷ Raban Gamaliel; quoniam acquiſivit mulierem, acquiret etiam bona? Reſpondit illis. Propter nova nos erubeſcimus, tamen devolvetis in nos vetera?

II. Si illi ceſſerint bona, poſtquam nupta fuerit, ambo conſentiunt, ſi ea vendiderit, aut donaverit, quod maritus poſſit educere de poteſtate emtoris. Si priuſquam nupta fuerit, & deinde nupſerit Raban Gamaliel dicit ; ſi ea vendiderit, & donaverit, ratum erit. Dicit R. Chanina ben Akiba. Dixerunt coram Raban Gamaliel; quoniam acquiſivit mulierem, acquiret etiam bona? Reſpondit illis. Propter nova nos erubeſcimus, tamen vos involvetis in nos vetera?

III. R. Simeon diſtinguit inter bona & bona; Bona quæ nota fuerint marito, non vendat, & ſi vendat, & donet, irritum erit. Si nota non fuerint marito,

ונתנה בטל ושאינן ידועין לבעל לא תמכור ואם מכרה ונתנה קיים.

ד׳ נפלו לה כספים ילקח בהן קרקע והוא אוכל פירות פירות תלושין מן הקרקע ילקח בהן קרקע והוא אוכל פירות פירות שמחוברין אמר ר׳ מאיר שמין אותן כמה הן יפין בפירות וכמה הן יפין בלא פירות ומותר ילקח בהן קרקע והוא אוכל פירות וחכמים אומרים פירות מהחוברין בקרקע שלו והתלושין מן הקרקע שלה ילקח בהן קרקע והוא אוכל פירות.

ה׳ רבי שמעון אומר מקום שייפה כחו בכניסתה הורע כחו ביציאתה מקום שהורע כחו בכניסתה ייפה כחו ביציאתה המחוברין לקרקע בכניסתה שלו ביציאתה שלה והתלושין מן הקרקע בכניסתה שלה וביציאתה שלו.

ו׳ נפלו לה עבדים ושפחות זקיני׳ ימכרו וילקח בהם קרקע והוא אוכל פירות רבן שמעון בן גמליאל אומר לא תמכור מפני שבח בית אביה.

ז׳ נפלו לה זתים וגפנים זקינים ימכרו לעצים וילקח בהן קרקע והוא אוכל פירות רבי יהודה אומר לא תמכור מפני שהן שבח בית אביה.

ה׳ המוציא יציאו׳ על ניכסי אשתו הוציא הרבה ואכל קימעא קימעא ואכל הרבה מה שהוציא הוצוא ומה שאכל אכל הוציא ולא אכל ישבע כמה הוציא ויטול.

ט׳ שומרת יבם שנפלו לה נכסים מודין בית שמאי ובית הלל שאם מוכרת ונותנת קיים מתה מה יעשה בכתובתה ובנכסים הנכנסין והיוצאין עמה בית שמאי אומרים יחלקו יורשי האב עם יורשי הבעל ובית הלל אומרים נכסים בחזקתן וכתובה בחזקת יורשי הבעל נכסים הנכנסין והיוצאין עמה בחזקת יורשי האב.

י׳ הניח לו אחיו מעות ילקח בהן קרקע והוא אוכל פירות פירות התלושין מן הקרקע ילקח בהן קרקע והוא אוכל פירות פירות המחוברין בקרקע אמר רבי מאיר שמין אותן כמה הן יפין בפירות וכמה הן יפין בלא פירות

to, non vendet; at ſi vendat, & donet, ratum erit.

IV. Si ceſſerit pecunia, ex ea emet bona immobilia, & ille comedet fructus; ſi fructus ſint avulſi ex ſolo, iis emet bona immobilia, & ipſe comedet fructus; Si fructus ſint ſolo adhærentes; dicit R. Meir; æſtimant eos quanti valeant cum fructibus, & quantum valeant ſine fructibus; & reliquo emere bona immobilia, & ipſe comedet fructus. Et ſapientes dicunt; Fructus ſolo adhærentes erunt mariti, & avulſi a ſolo, erunt uxoris; emet ex illis bona immobilia, & ipſe comedet fructus.

V. R. Simeon dicit: Ubi melior eſt ejus conditio in introitu, deterior erit ejus conditio in exitu; ubi deterior eſt ejus conditio in introitu, melior erit ejus conditio in exitu. Solo adhærentes in introitu erunt mariti, in exitu erunt uxoris. Avulſi de ſolo in introitu erunt uxoris, in exitu erunt mariti.

VI. Si illi ceſſerint ſervi, & ancillæ ſeniores, vendentur; & ex his emet bona immobilia, & ipſe comedet fructus. Raban Simeon ben Gamaliel dicit; Non vendet, eo quod ſint decor domus ſui patris.

VII. Si illi ceſſerint olivæ, & vites veteres, vendentur in ligna, & ementur illis bona immobilia, & ipſe comedet fructus. R. Jehuda dicit. Non vendentur, eo quod ſint decor domus ſui patris.

VIII. Qui fecerit impenſas in bonis ſuæ uxoris, ſi impenderit multum, & comederit parum; ſi impederit parum, & comederit multum; quod impendit, impendit, quod comedit, comedit; ſi impenderit, & non comederit, jurabit quantum impedit, & recipiet.

IX. Si expectanti levirum ceſſerint bona, conveniunt ſchola Schammai & ſchola Hillel ſi ea vendat, & donet, quod ratum ſit. Si mortua fuerit; quid faciunt de ejus dote, & de bonis quæ intrant, & exeunt cum illa? Schola Schammai dicit: Divident hæredes patris, & hæredes mariti. Et ſchola Hillel dicit: Bona in poſſeſſione ſua, dos in poſſeſſione hæredum mariti; Et bona, quæ cum ea intrant & exeunt, in poſſeſſione hæredum patris.

X. Si frater ei reliquerit pecuniam, & ea ex emat bona immobilia, & ipſe comedet fructus; ſi fructus ſint avulſi de ſolo, ex his emet bona immobilia, & ipſe comedet fructus; Si fructus ſolo adhærentes; dicit R. Meir, æſtimant eos, quantum valent cum fructibus, & quantum valent ſine fructibus; & ex reſiduo emet

והמותר ילקח בהן קרקע והוא אוכל פירות וחכמים אומרים פירות המחוברין לקרקע שלו התלושין מן הקרקע שלה כל הקודם זכה קדם הוא זכה קדמה היא ילקח בהן קרקע והוא אוכל פירות כנסה הרי היא כאשתו לכל דבר ובלבד שתהא כתובתה על ניכסי בעלה הראשון׃

יא׳ לא יאמר לה הרי כתובתיך מונחת ליך על השלחן ﭏ כל נכסיי אחר אין לכתובתיך גירשה אין לה כתובה החזירה הרי היא ככל הנשים ואין לה ﭏ כתובה׃

סליק פירקא׃

הלכה א׳ האשה שנפלו לה נכסים וגו׳ כיני מתניתא עד שלא נתארסה מה בין עד שלא נתארסה מה בין משנתארסה עד שלא נתארסה לזכותה נפלו משנתארסה לזכותה ולזכותו נפלו ר׳ פינחס בעא קומי ר׳ יוסי ולמה לא תניתה מקולי בית שמאי ומחומרי בית הלל אמר ליה לא אתינן מתני ﭏ דבר חמור משני צדדין וקל משני צדדין ברם הכא חומר הוא מצד אחד וקל מצד אחד והא תנינן בית שמאי אומרים הבקר לעניים הרי הוא קל לעניים וחומר הוא לבעל הבית ותניתה אל קל הוא לעניים ואינו חומר לבעל הבית שמרעתו הבקירו אמר ליה והא תנינן העומר שהוא סמוך לגפה ולגדיש ולבקר ולכלים ושכחו הרי הוא קל לבעל הבית וחומר הוא לעניים אמר ליה קל הוא לבעל הבית ואינו חומר לעניים שאריין לא זכו בו ואמור אוף הכא קל הוא לאשה ואינו חומר לבעל שאריין לא זכה בה אמר ליה מכיון שקידשה לזכותה ולזכותו נפלו אמ׳ ר׳ יודא אמרו לפני רבן גמליאל הואיל והארוסה אשתו היא והנשואה אשתו היא מה זה מכרה בטל אף זה מכרה בטל אמר להן בחדשים אנו בושים ﭏ שאתם מגלגלין חדשים על הישנים אילו הן חדשים משנישאת ואילו הן ישנים עד שלא נישאת ונישאת׃

הלכה ב׳ נפלו לה משנישאת וגו׳ אנן תנינן מוכרת ונותנת קיים תני ר׳ חייה לא

emet bona immobilia, & ipse comedet fructus. Et sapientes dicunt: Fructus solo adhærentes erunt mariti, & avulsi de solo, erunt uxoris; qui præcedit, acquirit; Si ille præcesserit, acquiret eos, si illa præcesserit acquiret bona immobilia, & ipse comedet fructus; Si eam duxerit; omnimode erit sicut ejus uxor, dummodo ejus dos sit super bonis primi sui mariti.

XI. Non dicet illi: Ecce dos tua posita tibi est super mensa; sed omnia mea bona oppignerata erunt doti tuæ. Si eam repudiet; non erit illi nisi dos; si eam reducat, erit sicut omnes mulieres, & nihil est illi præter dotem.

Finis Capitis.

Constitutio I. Si mulieri cesserint bona &c. Ita se habet Misna, priusquam fuerit desponsata; Quod discrimen est inter id quod dicitur, postquam fuerit desponsata, & inter id quod dicitur priusquam fuerit desponsata? Priusquam fuerit desponsata, si acquirit, sibi cedit; Postquam fuerit desponsata, si acquirat, marito cedit: R. Pinchas quæsivit coram R. Jose. Cur non docetur juxta alleviationes scholæ Schammai, & juxta agravationes scholæ Hillel? Respondit: Non docemus nisi de re gravi ex duobus modis, & de re levi ex duobus modis. At hic gravis est ex uno modo, & levis ex uno modo. Atqui legimus schola Schammai dicit. Si bos fuerit pauperibus, erit levis pauperibus, & gravis erit patri familias. Atqui extat traditio. Illi dixit: Levis est pauperibus, neque gravis est patri familias. Dixit illi. Atqui legimus; si manipulus fuerit proximus sepi, & acervo, & bovi, & vasis, & oblivione relinquatur, ecce si erit levis patrifamilias, & gravis pauperibus. Respondit: Levis erit patrifamilias, at non erit grave pauperibus, quia nondum acquisierunt. Idem hoc loco dices: Erit leve mulieri, neque erit grave marito, quia nondum acquisivit. Dixit illi; postquam fuerit desponsata. Quod acquirit ipsa, & quod acquirit ipse, illi cedunt. Dicit R. Jehuda coram Raban Gamaliel. Postquam sit desponsata, est ejus uxor, & postquam sit nupta, est ejus uxor; Sicut si illa vendit, irritum eri, ita pariter si ista vendat, irritum erit. Respondit: Propter nova nos erubescimus, tamen vos devolvetis in nos vetera? Hæc sunt nova, postquam nupta fuerit, & illa sunt vetera, priusquam nupserit, & nupserit.

Constitutio II. Si illi cesserint, postquam nupta fuerit &c. Nos legimus, si ven-

תמכור ולא תתן ואם מכרה ונתנה קיים אמר
ר׳ חנינה בן עקיבה לא כן חשיבן רבן גמליא׳
אלא כן חשיבן לא אם אמרת׳ בארוסה שאינו
זכאי לא במציאתה ולא במעשה ידיה ולא
בהפר נדריה תאמר בנשואה שהוא זכאי
במציאתה ובמעשה ידיה ובהפר נדריה אמרו
לו הרי עד שלא נשאת ונשאת תוכיח שהוא
זכאי במציאתה ובמעשה ידיה ובהפר נדריה
ואת מודה לנו שלא תמכור ולא תתן אמר
להן כך אני מודה לכם שלא תמכור ולא תתן
ואם מכרה ונתנה מכרה קיים אתא עובדא
קומי רבי אמי אמר לא רבן גמליא׳ יחידי
הוא לא סמכון עלוי מתניתא מסייעא ליה
ופליג עלוי רביתינו חזרו נמנו והורו בנכסים
שנפלו לה עד שלא נישא׳ ונישאת שלא
תמכור ושלא תתן ואם מכרה ונתנה מכרה
בטל פליגא עלוי מכרה בטל מסייעא ליא
רבותינו חזרו הורו ונמנו שעד שלא נמנו
לא הוו חולקין עלוי.

הלכה ג׳ ר׳ שמעון חולק בין נכסין לנכסין וגו׳.
אמר רבי יוחנן נכסים הידועין לבעל אילו
הקרקעות ושאינן ידועין לבעל אלו מטלטלין
רבי יוסי בן חנינא אמר נכסים הידועין לבעל
אלו שנפלו לה ברשורת הבעל ושאינ׳ ידועים
לבעל אילו שנפלו לה ובעלה נתון במדינת
הים מתניתא מסייעא לרבי יוסי בן חנינה
אילו הן נכסי׳ שאינן ידועין לבעל אילו שנפלו
לה ובעלה נתון במדינ׳ הים.

הלכה ד׳ נפלו לה נכסים ילקח בהן קרקע וגו׳.
אמר רבי ירמיה דר׳ מאיר היא דר׳ מאיר
עבד מחוברין כתלושין אמר רבי יוסי ולא
שמיע דמר רבי יוסי בן חנינה לא אמר
ר׳ מאיר אלא בקמה העומדת להיקצר ונפנים
עומדורת להיבצר הא שחרת לא ברם הכא
אפילו שחת ר׳ ירמיה בעא מחלפא שיטתיה
דר׳ מאיר תמן לא עבד מחוברין כתלושין
והכא עבד מחוברין כתלושין אמר רבי יוחנן
לא דר׳ מאיר עבד מחוברין כתלושין אלא אם
אתה רואה קמה קצור׳ את מייפת כוחה של
אשה שרה שלא נזרעה את מייפת כוחו של

vendat, & donet, ratum erit. Docet R. Chijah; non vendet, & non donabit; at si vendat, & donet, ratum erit. Dicit R. Chanina ben Akiba: Non ita putat Raban Gamaliel; At ita putat. Minime; si dixisti de desponsata, in qua non habet jus neque in invento, neque in opere manuum suarum, neque in dissolutione suorum votorum; Dices de nupta, in qua jus habet in ejus invento, in opere manuum suarum, & in dissolutione suorum votorum? Responderunt: Hoc intelligitur; priusquam nupserit. Si nupserit; probet quod ipse jus habeat in ejus invento, in opere manuum suarum, & in dissolutione suorum votorum; Et tu nobis assentiris, quod neque vendat, neque donet. Respondit. Ita ego vobis assentior, quod neque vendat, neque donet, at si vendiderit, & donaverit, ejus venditio rata erit. Allatum fuit factum coram R. Amme; Dixit: Non fuit Raban Gamaliel solus, neque confidit in eo Misna illi favet, quod neque vendat, neque donet; at si vendat, & donet, irritum erit. Contraria est illi: Si vendat, irritum erit; illi favet. Sapientes nostri iterum docuerunt, & numerati sunt, priusquam numerati fuerunt, in hoc non discesserunt.

Constitutio III. R. Simeon distinguit inter bona & bona &c. Dicit R. Jochanan: Bona, quæ nota sint marito, sunt immobilia; & quæ non sint nota marito, sunt mobilia: R. Jose ben Chanina dicit. Bona nota marito, sunt illa, quæ illi cesserunt, dum erat in potestate mariti, & quæ non sunt nota marito, sunt quæ illi cesserunt, cum maritus esset in civitate maritima. Misna favet τῷ R. Jose ben Chanina; bona quæ non sunt nota marito, sunt illa quæ illi cesserunt, dum maritus erat in civitate maritima.

Constitutio IV. Si cesserint illi bona, ex iis emet bona immobilia &c. Dicit R. Jeremia; Hæc est sententia R. Meir; Etenim R. Meir consideravit fructus solo adhærentes sicut fructus avulsos. Dicit R. Jose; & non curavit, quod dicit R. Jose ben Chanina; non dixit Rabi Meir, nisi de segete, quæ proxime metenda sit, & de vitibus, quæ proxime sint vindemiandæ; Intelligitur de segete recenti; at hoc loco vel si non fuerit seges recens. R. Jeremia quæsivit. Diversa est sententia R. Meir; Ibi non consideravit fructus solo adhærentes sicut fructus avulsos; at hoc loco consideravit fructus solo adhærentes sicut fructus avulsos. Dicit R. Jochanan; R. Meir non consideravit fructus solo adhærentes sicut fructus avulsos; at sit videas segetem demessam tum

איש מספק שמון אותה כמה היתה יפה עד שלא נזרעה וכמה היא יפה משנזרעה עד שלא נזרעה היא טבה תרין דינרין משנזרעה היא יפה חד דינר אותו הדינר ילקח בו קרקע והוא אוכל פירות.

הלכה ה׳ רבי שמעון אומר מקום שייפה כוחו וגו׳. אית אמר בכניסתה שלא מכרה אותן אינן מכורין נתנתן לאריס הוא משתפה ממנו עשת אותו ביכורים לא קדשו את אם׳ במציאתה שלא מכר אותן אינן מכורין נתנתן לאריס הוא משתפה ממנו עשת אותן בכורין תפלוגתא דרבי יוחנן ורבי שמעון בן לקיש דאתפלגין ושמחת בכל הטוב אשר נתן לך יי׳ אלהיך ולביתך מלמד שאין אדם מביא בכורים מניכסי אשתו רבי שמעון בן לקיש אמר לאחר מיתה הא בחיים לא אמר רבי יוחנן לא שנייא היא בחיים היא לאחר מיתה רבי שמעון בן לקיש כדעתיה דאמר אין אדם יורש את אשתו מדבר תורה על דעתיה דרבי שמעון בן לקיש לא קידשו על דעתיה דרבי יוחנן קירשו ופקעת מינייהו קרושתן.

הלכה ו׳ נפלו לה עבדים ושפחות וגו׳. מתניתא בשאינן עושין בדי טפילתן אבל אם היו עושין כדי תפילתן לא תמכור שאדיין כבור בית אביה קיים.

הלכה ׳ז נפלו לה זתים וגפני׳ וגו׳. רב אבון בשם רבנין דתמן מתנית׳ בשנפלו לה זתים ולא קרקעז גפנים ולא קרקעז אבל אם נפלו לה זתים וקרקעז גפנים וקרקעז לא תקוץ שאדיין שבח בית אביה קיים ורבנין דהכא אמרין אפילו נפלו לה זתים וקרקז גפנים וקרקעז לא דמי בית זיתא דנפלו ולא דמי בית כרמא דנפלו מתניתא מסייעא לרבנין דתמן כרמא אני מוכר לך אף על פי שאין בו גפנים הרי זה מכור שלא מכר לו אלא שמו פרדסא אני מוכר לך אף על פי שאין בו אילנות הרי זה מכור שלא מכר לו אלא שמן.

הלכה ח׳ המוציא יציאות על ניכסי אשתו וגו׳. רבי בא בשם רב חייה בר אשי אפילו

tum erit melior conditio mulieris; si ager non fuerit satus, melior erit conditio viri propter dubium, quod illum æstiment, quantum valeat, priusquam fuerit satus; & quantum valeat postquam fuerit satus; Si priusquam fuerit satus, valeat duos denarios; si postquam fuerit satus, valeat unum denarium; isto denario emet bona immobilia, & ipse comedet fructus.

Constitutio V. R. Simeon dicit; ubi melior est ejus conditio &c. Tu dicis in ejus introitu, si non vendiderit, non vendent; si dederit colono partiario, ipse societatem facere poterit ex eo. Si eum fecerit primitiva, non erunt sanctificata; tu dicis in exitu; si non vendiderint, non vendent; si dederit colono partiario, ipse societatem facere poterit ex eo. Si fecerit primitiva; est dissensio. R. Jochanan & R. Simeon ben Lakisch dissentiunt. *Et lætaberis in omni bono, quod dabit tibi Dominus Deus tuus, & domui tuæ*. Docet, quod homo non adducat primitiva de bonis uxoris suæ. R. Simeon ben Lakisch dicit; intelligitur postquam mortua fuerit; at non ea vivente; Dicit R. Jochanan: Non est discrimen: Sive sit vivens, sive post ejus mortem: R. Simeon ben Lakisch juxta sententiam suam dicit; Homo non hæreditat ab ejus uxore ex verbis legis. Ex mente R. Simeon ben Lakisch; Non sanctificabunt; Ex mente R. Jochanan, sanctificantur, & augumentum pretii ex illis sanctificatur.

Constitutio VI. *Si illi cesserint servi*, & ancillæ &c. Misna; quando non considerentur juxta eorum accessorium. At si considerentur juxta eorum accessorium non vendet, quia futurum est, ut decor domus patris sui confirmetur.

Constitutio VII. Si illi cesserint olivæ, & vites &c. R. Abau nomine sapientum; ibi exstat traditio; quando illi cesserint olivæ, at non earum fundus; & vites, at non earum fundus; at si illi cesserint olivæ, & earum fundus, & vites & earum fundus; non erit solicita; eo quod decor domus sui patris confirmetur. At sapientes hoc loco dicunt; vel si cesserint olivæ, & earum fundus, vites & earum fundus; non erit simile spatium olivæ, quod illi cesserit, neque spatium vineæ quod illi cesserit. Misna favet hoc loco sapientibus: Vineam tibi vendam; vel si in ea non fuerint vites; ecce erit vendita, quia non vendidit nisi ejus nomen. Hortum meum tibi vendam; vel si in eo non fuerint arbores; ecce erit venditus, quia non vendidit nisi ejus nomen.

Constitutio VIII. Qui fecerit impensas in bonis suæ uxoris &c. R. Ba nomine R. Chijah bar Asse, vel si non come-

לא אכל אלא מלא חותלה אסי אמר והוא שהוא הוצאה יתירה על השבח אבל אם השבח יתר על ההוצאה נותן לו את השבח מתניתא פליגא על אסי ובולהם שמין לה׳ בעדים מתניתא פליגא בנטיעה מאן דמר אסי בבניין מתניתא פליגא בנטיעה על כן אמ׳ ר׳ בא בשם רב חיה בר אשי אפילו לא אכל אלא מלא חותלה אמ׳ ליה כאן בשאכל כאן בשלא אכל.

הלכה ט׳ שומרת יבם שנפלו לה נכסים וגו׳. הכא את מר מוכרת ותנת וקיים והכא את מר יחלקו ירשי הבעל עם יורשי האב אמר ר׳ יוסי בן חנינה אין דאת אמר מוכרת ונותנת וקיים בשנפלו לה עד שלא נעשית שומרת יבם והן דאת אמר יחלקו יורשי הבעל עם יורשי האב בשנפלו לה משנעשית שומרת יבם ונפלו לה עד שנעשית שומרת יבם ועשו פירות משנעשית שומרת יבם כמו שנפלו לה משנעשי׳ שומרת יבם אמר רבי זעירא ההן יבם דהכא צריך לבית שמאי כבעל הוא או אינו כבעל אם הוא כבעל יורש את הכל אם אינו כבעל לא יורש כלום מספק יחלקו יורשי הבעל עם יורשי האב דבית הלל פשיטא לון שהוא כבעל ויורש את הכל שכן אפילו אח אין לו עליה אלא אכילת פירות בלבד תני ר׳ הושעיה יורשיה היורשין כתובתה חייבין בקבורתה אמר ר׳ יוסי אי לאו דחנינתה ר׳ הישעיה הוות צריכא לן מאחר שאין לה כתובה אין לה קבורה וקשיא אילו אשה שאין לה כתובה שמא אין לה קבורה אשה אף על פי שאין לה כתובתה יש לה קבור ברם הכא אם יש לה כתובה יש לה קבורה ואם אין לה כתובה אין לה קבורה.

הלכה י׳ הניח אחיו מעות וגו׳. ר׳ אבהו בשם רבי יוחנן לכן צריכא במופקדים אצלו שלא תאמר הואיל ואני הוא היורש שלי הן רבי אבהו בשם ר׳ יוחנן לית כאן שלו אלא להיידא מילה שאם קדם היורש ותפס מוציאין מידו אף בבעל חוב כן לא כן תני יורש ובעל חוב שקדם אחד מהן ותפס מוציאין מידו אמר

mederit nisi plenitudinem canistri: Asse dicit; dummodo ejus impensa superet melioratione. At si melioratio superet impensam, dabit illi meliorationem. Misna contraria est τῷ Ase; Et hæc omnia æstimant cum testibus. Misna contraria est ei, qui plantet; Misna contraria est in plantatione. Quod dicit Asse in ædificio; Misna contraria est in plantatione: hac de causa dicit R. Ba nomine R. Chijah bar Asse; vel si non comedat nisi plenitudinem canistri; Respondit. Hic agitur, quando comedat, & ibi quando non comedat.

Constitutio IX. Si expectanti levirum cesserint bona &c. Hic tu dicis; Si vendat & dono det, ratum erit; & ibi tu dicis, divident hæredes mariti cum hæredibus patris. Dicit R. Jose ben Chanina; Tu dicere non potes, quod si vendat, & donet, ratum sit, quando illi cesserint, priusquam fiat expectans levirum; tu dicis, quod dividant hæredes patris cum hæredibus mariti, quando illi cesserint, postquam facta sit expectans levirum; si illi cesserint, priusquam facta sit expectans levirum, & fiant fructus, postquam facta fuerit expectans levirum consideratur, perinde ac illi cesserint postquam facta est expectans levirum. Dicit R. Zehira; Levir, de quo agit schola Schammai, erit sicut maritus, aut non erit sicut maritus; si erit sicut maritus, omnia hæreditabit; si non erit sicut maritus, nihil hæreditabit. Ex dubio divident hæredes mariti cum hæredibus patris; Schola Hillel certum habet, quod levir sit sicut maritus, & omnia hæreditabit: eo quod vel si fuerit illi frater; non erit illi ejus causa nisi comestio fructuum dumtaxat. Docet R. Osajah. Si hæredes hæreditent ejus dotem, obligati erunt ad ejus sepulturam. Dicit R. Jose: Ita non est traditio R. Osajah; hoc nobis necesse est. Quoniam non est illi dos, non erit illi sepultura. At est objectio. Si mulieri non fuerit dos, fortasse non erit illi sepultura; Mulieri vel si non fuerit dos, tamen illi erit sepultura. At hoc loco, si illi fuerit dos, erit illi sepultura, si illi non fuerit dos, non erit illi sepultura.

Constitutio X. Si frater ei reliquerit pecuniam &c. R. Abau nomine R. Jochanan; Hac de causa necesse est; quando deposuerint apud illum; Ne dicas; quoniam ego sum hæres, mihi erunt. R. Abau nomine R. Jochanan; Illi non erunt; at hac de causa; si hæres præcesserit, & apprehenderit, ex ejus potestate educunt; Ita pariter se res habet in creditore; Non ita docet; In hærede & in creditore;

רבי אחא בר עולא נישמעינה מן הדא הקרי' חשעי' מנה והיה חובו מאה מנה מוסיף עוד דינר ופודה נכסי' הללו ולא סוף דבר דינר אלא אפי' כל שהוא שלא יהא הקדש נראה יוצא בלא פדיון רבי אבהו בשם רבי יוחנן מועלין מעילה גמורה וקשיא אם מועלין בה מעילה גמורה יהא נפרה בשווה אם אינו נפרה בשווה לא ימעלו בו מעילה גמורה מה אנן קיימין אם במחובר לקרקע וכי יש מעילה בקרקע אלא כן אנן קיימין בקמה מאחר שאלו עבר הגיזבר ותפס אין מוציאין מידו הוא גיזבר הוא יורש מה גיזבר עבר הגיזבר ותפס אין מוציאין מוציאין מידו אף יורש עבר היורש ותפס אין מוציאין מידו רבי שמעון רבי אבהו בשם ר' יוחנן אף בשור כן אית לך מימר שור קרקע ר' תנחום בר מרי בשם ר' יוסי שור עשו אותו כהקדש שהזיל הכא את אמר מוציאין מידו וכא את אמר אין מוציאין מידו לפי שהירעתה כחה של אשה שלא תהא כתובתה אלא על ניכסי בעלה הראשון ייפיתה כוחה בדבר הזה שאם קדם היורש ותפש מוציאין מידו ותני בן אילנות וקצצות זקינים ונערים מוציאין מידן.

הלכה יא' לא יאמר לה הרי כתובתיך וגו'. כיצד הוא עושה כונס ומגרש ומחזיר והיא שוברת לה כתובתה אמר ר' יוסה לצדדין היא מתניתא או שוברת לו כתובתה רבי זעירא בשם בה הםנונא כנסה וגירשה והחזירה אם חידש לה כתובה כתובתה על נכסיו ואם לאו כתובתה על ניכסי בעלה הראשון ר' יוסי בי ר' בון בשם רב חסדא מתניתא אמרה כן המגרש את האשה והחזירה על מנת כתובתה הראשונה תחזירה סוף דבר עד שיכנוס ויגרש ויחזיר דרבא אתא איסר לך אפילו כנסה וגירשה והחזירה אם חידש לה כתובה כתובתה על נכסיו ואם לאו כתובתה על ניכסי בעלה

tore; si unus ex his præcesserit, & apprehenderit, ex ejus potestate educunt. Dicit R. Acha bar Ela; Hinc intelligitur; si anticipet nonaginta minas, & ejus debitum sit centum minarum, addet præterea denarium, & redimet, bona prophanabuntur; At non erit rei finis, de denario; vel quantuluncumque, quod non fuerit sanctificatum, videbitur, quod exeat sine redemtione. R. Abau nomine R. Jochanan: Prævaricantur prævaricationem perfectam: At est objectio. Si prævaricentur prævaricationem perfectam, redimetur nonaginta minis; Si non redimatur quantum valeat, non prævaricabuntur in ea prævaricationem perfectam. Quomodo nos explicabimus? Si de solo adhærente, num est prævaricatio in bonis immobilibus? At ita nos explicabimus, de segete, postquam præcesserit quæstor, & apprehenderit, ab ejus potestate non educunt; Tam quæstor quam hæres: Sicut quæstor si præcedat quæstorem, & apprehendat, ab ejus potestate non educent; ita pariter hæres si præcedat, & apprehendat, ab ejus potestate non educunt. Rabi Simeon bar Abau nomine Rabi Jochanan; hoc idem obtinet in bove; Potesne dicere, quod bos sit bonum immobile? R. Tanchum bar Mari nomine R. Jose. Considerant bovem, *sicut sanctitatem*, quæ vilis facta sit: *Hoc loco tu dicis*, quod ab ejus potestate educant; & ibi tu dicis, quod ab ejus potestate non educant? Quia deterior est conditio mulieris, illi dos ejus non erit; at in bonis primi mariti melior in hoc est ejus conditio; si præcesserit hæres, & apprehenderit, ab ejus potestate educunt; Atqui ita extat traditio. Arbores, & amputationes arborum veterum, & recentium, ex eorum potestate educunt.

Constitutio XI. Non dicet illi. Ecce dos tua &c. Quomodo faciet? Introducet, & repudiabit, & repetet; & ipsa abrumpet contractum suum dotalem. Dicit R. Jose: Modaliter est Misna; aut abrumpet contractum suum dotalem. R. Zehira nomine R. Ammenuna; Introducet, & repudiabit, & reducet; si renovet illi contractum dotalem, ejus dos erit super bonis ejus, si minus, ejus dos erit super bonis primi mariti. R. Jose discipulus R. Bon nomine R. Chasda. Misna ita dicit: Si repudiet uxorem, & reducat cum conditione, quod contractus dotalis primus renovetur, finis rei erit, priusquam introducat, & repudiet, & reducat: tibi dicendum est; vel si introducat, & repudiet, & reducat; si renovet illi contractum dotalem, dos illius erit super ejus

הראשון רבי זעיר׳ בשם רב המנונא ארוסה
שמתה אין לה כתובה שלא הותרה להינשא
לשוק שלא תאמ׳ יעשה כמי שנירש ויהא
לה׳כתובה לפום כן צריך מימר אין לה כתוב
בראשונה היתה מונחת כתובתה אצל אבותיה
והיתה עלה בעיניו לגרשה וחזרו והתקינו
שתהא כתובתה אצל בעלה אף על פי כן
היתה קלה בעיניו לגרשה וחזרו והתקינו
שיהא אדם לוקח בכתובת אשתו כוסות
וקערות ותמחויים הדא דתנינן לא יאמר
לה הרי כתובתיך מונחת על השולחן אלא כל
נכסיו אחראין לכתובתה חזרו והתקינו שיהא
ארם נושא ונותן בכתובת אשתו שמתוך
שאדם נושא ונותן בכתובת אשתו והוא
מאבדה היא קשה בעיניו לגרשה והוא התקין
שמעון בן שטח שלשה דברים שיהא אדם
נושא ונותן בכתובת אשתו ושיהו התינוקות
הולכין לבית הספר והוא התקין טומאה לכלי
זכוכית לא כן אמר רבי זעירא רבי אבונא
בשם רב ירמיה יוסי בן יועזר איש צרידה
ויוסי בן יוחנן איש ירושלם גזרו טומאה על
ארץ העמים ועל כלי זכוכית רבי יוסי אמר
ר׳ יהודה בר טבי רבי יונה אמר יהודה בר
טבי ושמעון בן שטח גזרו על כלי מתכות
והלל ושמאי גזרו על טהרת ידיים רבי
יוסי בי ר׳ בון בשם רבי לוי כך היתה הלכה
בידם ושכחוה ועמדו השניים והסכימו על
דעת הראשונים ללמדך כל דבר שבית דין
נותנין את נפשם עליו סוף שהוא מתקיים
בידם כמה שנ׳ למשה מסיני ואתייא כמאן
דמר ר׳ מנא כי לא דבר רק הוא מכם כי
הוא חייכם ואם רק הוא מכם למה שאין
אתם יגיעין בו כי הוא חייכם אימתי הוא
חייכם בשעה שאתם יגיעין בו.

פרק ט׳.

א׳ הכותב לאשתו דין ודברי׳ אין לי בנכסייך
הרי זה אוכל פירות ואם מתה יורשה אם
כן למה כתב לה דין ודברים אין לי בנכסייך
שאם מכרה ונתנה קיים כתב לה דין ודברים
אין לי עלייך ובפירותיהן אין אוכל פירות

ejus bonis; si minus, ejus dos erit super bonis primi mariti. R. Zehira nomine R. Ammenuna; Si desponsata moriatur, non erit illi dos, quia non est permissa ut nubat plateæ sc. cuivis homini. Ne dicas: Consideretur perinde ac fuerit repudiata; & erit illi dos; Idcirco dicendum est, quod illi non scripserit in principio: posita erit ejus dos apud patrem suum; Et si leve fuerit in ejus oculis, ut repudiata esset; iterum constituerunt ut ejus dos esset apud maritum suum. Quamvis leve esset in ejus oculis, ut repudietur, iterum constituerunt, ut homo acciperet dotem uxoris suæ, ignominiam, bona immobilia, & catinos; Hoc est quod legimus. Non dicet illi: Ecce dos tua posita super mensam; sed omnia ejus bona oppignerantur pro ejus dote. Iterum constituerunt, ut homo posset negotiari in dote uxori suæ; Etenim si negotietur in dote homo uxoris suæ, & si ipse amittat dotem; molestum erit in ejus oculis, si eam repudiet; & tria constituit Simeon ben Shetach, sc. quod homo possit negotiari in dote uxoris suæ; & quod pueri deducuntur ad scholam, & constituit pollutionem vasis vitreis. Non ita dicit R. Zehira, R. Abuna nomine R. Jeremia, Jose ben Joazar Zeridæus, & Jose ben Jochanan Hierosolymitanus decreverunt immunditiem in terra populorum in vasis vitreis. R. Jose, dicit R. Jehuda bar Tabai; R. Jona dicit. Jehuda bar Tabai, & R. Simeon ben Shetach decreverunt immunditiem pro vasis vitreis; & Hillel & Schammai decreverunt de puritate manuum. R. Jose discipulus R. Bon nomine R. Levi; Ita erat constitutio in eorum manibus, & obliti sunt; & surgentes secundi innixi sunt scientiæ priorum, ut docerent omnem rem; Etenim Synhedrium dedit animam suam in eo; finis fuit, ut confirmaretur in eorum manibus, sicut dictum est Mosi in monte Sinai: Et conclusio est juxta illud quod dicit R. Mena: *Non erit verbum vanum istud a vobis; sed erit vita vestra;* Si vero sit vanum a vobis, qua de causa vos non laboratis in eo? *Quia erit vita vestra*. Quando erit vita vestra? Quando in eo laborabitis.

CAPUT IX.

I. Si quis scripserit uxori suæ; Nihil juris est mihi in bona sua; Ecce vir comedet fructus, & si ipsa moriatur, ille hæreditabit; si ita est cur illi scripsit: Nihil juris est mihi in bona tua? Si ea vendat, & donet, ratum erit. Si illi scripserit: Nihil juris est mihi in bona

בחייה ואם מתה יורשה ר׳ יהודה אומר לעולם הוא אוכל פירות עד שיכתוב לה דין ודברים אין לי בנכסיך ובפירותיהן ובפירי פירותיהן עד עולם כתב לה דין ודברים אין לי בנכסיך ובפירותיהן ובפירי פירותיהן בחייך ובמותך אינו אוכל פירו׳ בחייה ,ואם מתה אינו יורשה רבן שמעון בן גמליא׳ אומר מתה יורשה מפני שהתנה על מה שכתוב בתורה וכל המתנה על מה שכתוב בתורה תנאו בטל׳.

ב׳ מי שמת והניח אשתו ובעל חוב ויורשין והיה לו פיקדון או מלוה ביד אחרים רבי טרפון אומר ייגתנו לכושל שבהן רבי עקיבה אומר אין מרחמין בדין לא ינתנו ליורשין שבולו צריבין שבועה ואין היורשין צריכין שבועה.

ג׳ הניח פירות התלושין מן הקרקע כל הקודם בהן זכה זכתה האשה יותר על כתובתה ובעל חוב יותר על חובו הסותר רבי טרפון אומר ייתנו לכושל שבהן ר׳ עקיבה או׳ אין מרחמין בדין לא יינתנו ליורשין שבולן צריכין שבועה ואין היורשין צריכין שבועה.

ד המושיב את אשתו חנוונית או שמינה אפיטרופיא הרי זה משביעה כל זמן שירצה ר׳ אליעזר אומ׳ אפילו על פילכה ועל עיסתה.

ה׳ כתב לה נדר ושבועה אין לי עלייך אינו יכול להשביעה אבל משביע הוא את היורשין ואת הבאין ברשותה שבועה אין לי עלייך ועל יורשייך ועל הבאין ברשותיך הוא אינו יכול להשביעה לא אותה ולא את ירשיה ולא את הבאין ברשות׳ אבל יורשין משביעין אותה ואת הבאין ברשותה.

ו׳ נדר ושבוע׳ אין לי לא לי ולא ליורשיו ולא לבאים ברשותי עליך ועל יורשיך ועל הבאין ברשותיך הרי זה אין יכול להשביעה לא הוא ולא יורשין ולא הבאין ברשותו לא אותה ולא את יורשיה ולא את הבאים ברשותה.

ז׳ הלכה מקבר בעלה לבית אביה או שחזרה לבית אמה אם לא עשתה אפיטרופיא אין

na tua, & in eorum fructus. Non comedet fructus illa vivente; & si illa moriatur, hæreditabit. R. Jehuda dicit: Semper ille comedet fructus, donec illi scribat: Nihil juris est mihi in bona tua, & in eorum fructus, & in fructus fructuum eorum in perpetuum. Si illi scripserit. Nihil juris est mihi in bona tua, & in eorum fructus, & in fructus eorum fructuum quamdiu vixeris, neque quamdiu mortua fueris, non comedet fructus ea vivente, & si moriatur non hæreditabit. Raban Simeon ben Gamaliel dicit: Si moriatur, hæreditabit; quia pactus est contra id quod est in lege, & qui paciscitur contra id, quod scriptum est in lege, nihil valet.

II. Si quis moriatur & relinquat uxorem, creditorem, & hæredes; & habuerit depositum, aut mutuum in manu aliorum; R. Tarphon dicit: Dabitur infirmiori inter eos. R. Akiba dicit: Non miserebuntur in judicio; at dabitur hæredibus, quia omnes illi jurare debent; at hæredes non obligantur ad juramentum.

III. Si relinquat fructus avulsos a solo, qui præcesserit, acquiret; si uxor acquisierit ultra dotem, & creditor ultra debitum, residuum dicit R. Tarphon, dabitur infirmiori inter eos. R. Akiba dicit: Non miserebuntur in judicio; sed dabitur hæredibus, quia omnes jurare debent, at hæredes non obligantur ad juramentum.

IV. Si quis commiserit uxori suæ officinam, aut constituerit eam curatricem, is obligabit eam ad juramentum, quotiescumque voluerit. R. Eliefer dicit, vel super colo ejus, vel super massa ejus.

V. Si illi scripserit: Votum & jusjurandum non est mihi in te; non poterit obligare ad juramentum, sed hæredes ejus adjurabit, eosque, qui in ejus potestate venerint. Jusjurandum non est mihi in te neque in hæredes tuos, neque in eos, qui in potestate tua venerint; non poterit eam obligare ad juramentum, neque ille, neque hæredes ejus, neque illi qui venerint in potestate ejus.

VI. Votum & juramentum non est mihi, neque mihi, neque hæredibus meis, neque illis, qui venerint in potestate mea in te, & in hæredes tuos, & in illos, qui venerint in potestate tua; Non poterit eam obligare ad juramentum neque ille, neque hæredes, neque illi, qui venerint in potestate ejus, neque illam, neque hæredes ejus, neque illos, qui venerint in potestate ejus.

VII. Si illa iverit a sepulchro mariti sui ad domum patris sui, aut redierit in domum matris, si non facta sit curatrix, hære-

היורשין משביעין אותה ואם עשתה אפוטרופיא היורשין משביעין אותה על לעתיד לבוא ואין משביעין אותה לשעבר.

ח׳ הפוגמת כתובתה לא תפרע אלא בשבועה עד אחד מעידה שהיא פרועה לא תיפרע אלא בשבועה מנכסי משועבדים מנכסי יתומין לא תיפרע אלא בשבועה הנפרעת שלא בפניו לא תיפרע אלא בשבועה.

ט׳ הפוגמת כתובתה כיצד היתה כתובתה אלף זוז ואומר לה התקבלת כתובתיך והיא אומרת לא התקבלתי אלא מנה לא תפרע אלא בשבועה.

י׳ ועד אחד מעידה שהיא פרועה כיצד היתה אלף זוז ואמר לה התקבלת כתובתיך והיא אומרת לא התקבלתי ועד אחד מעידה שהיא פרועה לא תפרע אלא בשבועה.

יא׳ מנכסים המשועבדים כיצד מכר את נכסיו לאחרים והיא נפרעת מן הלקוחות לא תפרע אלא בשבועה מנכסי יתומים כיצד מת והניח נכסים לתומים והיא נפרעת מן היתומין לא תפרע אלא בשבועה שלא בפניו כיצד הלך למדינת הים והיא נפרעת שלא בפניו לא תיפרע אלא בשבועה רבי שמעון אומ׳ כל זמן שתובעת כתובתה היורשין משביעין אותה.

יב׳ הוציאה גט ואין עמה כתובתה גובה כתובתה הוציאה כתובה ואין עמו גט היא אומרת אבד גיטי והוא אומר אבד שוברי וכן בעל חוב שהוציא עמו שטר חוב ואין עמו פרוזבול הרי אילו לא יפרעו רבן שמעון בן גמליאל או׳ מן הסכנ׳ ואילך אשה גובה בלא גט ובעל חוב גובה שלא בפרוזבול.

יג׳ שני גיטין ושני כתובות גובה ב׳ כתובות ב׳ כתובות וגט אחד או כתובה ושני גיטין או כתובה וגט ומתה אינו גובה אל כתובה אחת שהמגרש את אשתו ומחזירה על מנת כתובתה הראשונה החזירה קטן שהשיאו אביו כתובתה קיימת שעל מנת כן קיימת

hæredes non poterunt eam adjurare; si vero facta sit curatrix, hæredes ipsam adjurabunt pro tempore futuro, at non adjurabunt pro præterito.

VIII. Si exegerit dotis partem, non solvetur illi nisi cum juramento; Si unus testetur illi solutam esse, non solvetur nisi cum juramento. Si de bonis subjectis, & de bonis pupillorum, non solvetur nisi cum juramento; si exegerit eo absente, non solvetur nisi cum juramento.

IX. Si partem dotis exegerit. Quomodo? Si ejus dos fuerit mille zuzarum, & illi dicat: Accepisti dotem tuam; & illa dicat: Non accepi nisi minam; non solvetur nisi cum juramento.

X. Si testis unus testetur, quod eam exegerit. Quomodo? Si ejus dos fuerit mille zuzarum; & illi dicat: Non accepi: Et testis unus testetur, quod exegerit; non solvetur nisi cum juramento.

XI. De bonis subjectis, quomodo? Si vendiderit facultates suas aliis, & ipsa velit exigere ab emtoribus, non solvetur nisi cum juramento; Si de bonis pupillorum, quomodo? Si moriatur & relinquat bona pupillis; & ipsa exigere velit dotem a pupillis, non solvetur nisi cum juramento. De marito absente quomodo? Si abierit in civitatem maritimam, & illa eo absente exigere velit, non solvetur nisi cum juramento. R. Simeon dicit: Quotiescumque illa petierit dotem suam, hæredes eam adjurabunt; Si non petierit dotem, hæredes eam non adjurabunt.

XII. Si produxerit libellum repudii, & non fuerit illi contractus dotalis, exiget dotem. Si illi fuerit contractus dotalis, at non fuerit illi libellus repudii; & illa dicat: periit libellus repudii mei, & ille dicat; periit apocha mea. Et similiter de creditore, si illi fuerit contractus obligationis, at illi non fuerit Perosbol; tum illis non solvetur. Raban Simeon ben Gamaliel dicit. A periculo & ulterius mulier exiget sine libello, & creditor exiget sine Perosbol.

XIII. Si fuerint duo libelli repudii, & duo contractus dotales, exiget duas dotes: Si fuerint duo contractus dotales, & unus libellus repudii, aut unus contractus dotalis, & duo libelli repudii, & moriatur non exiget nisi unam dotem; Etenim qui repudiaverit uxorem suam, & reduxerit cum conditione primi contractus dotalis, reducat eam; Si minorennem elocaverit ejus pater, contractus ejus dotalis firmus est, quia sub hac conditione maritus retinuit eam: Si peregrinus fiat proselytus, & uxor ejus cum eo, ejus contractus dotalis

נר שנתגייר ואשתו עמו כתובת׳ קיימת שעל מנת בן קיימה.

סליק פירקא.

הלכה א׳ הכותב לאשתו דין ודברים אין לי בנכסייך וגו׳. רבי יוחנן בשם רבי ינאי בשלא כנס אבל אם כנס אין אדם מאבד את זכותו כלשון הזה אמר רבי יוסי בי רבי בון מילתיה דרבי חייה האומר ידיי מסולקות מן השדה הזו ורגליו מסולקות מן השדה הזו לא אמר ולא כלום אמר רבי אבון בר חייה קומי רבי זעירא מתניתא אמרה כן שאין אדם מאבד את זכותו בלשון הזה דתנינן תמן מי שהיה נשוי שתי נשים ומכר את שדהו וכתבה הראשונה ללוקח דין ודברי׳ אין לי עמך השנייה מוציאה מיד הלוקח הא הראשונה לא אמר ליה כל גרמה אמרה שאין אדם מאבד את זכותו בלשון הזה לא כאן אפילו השנייה לא תוציא מיד הראשונה ולמה אין הראשונה מוציאה מיד הלוקח שכן היא כותבת לו כל ערר שיש לי בשדה זו אל יהי לי עמך כלום כתב לה וכתבתה לו כשם שאינו מאבד זכותו כך אשה אינה מאבדת זכותה כתב לה מן האירוסין ומן הנישואין פלוגתא דבית שמאי ובית הלל על דעתון דבית שמאי תמכור על דעתון דבית הלל לא תמכור ר׳ ירמיה בעא קומי רבי זעירא כתב לה דין ודברים אין לי בנכסייך ונפלו לה לאחר מיכן מהו ויש אדם מתנה על דבר שאינו אמר רבי בון בר חייה קומי ר׳ זעירא מזכותו את למד חייבו לא לא כתב לה שנייה אין לו אכילת פירות הוי מזכותו את למד חייבו ר׳ לוי בר חייתא בעא כתב לו דין ודברי׳ אין לי בנכסייך העתידין ליפול ליך מהו ויש אדם מתנה על דבר שאינו בעולם מכרה פירות מחוברין לקרקע ר׳ אחא אמר כמוכרת פירות תלושין אמר רבי יוסי במוכרת אחת מעשרה בקרקע רבי זעירא רב יהודה בשם רב הכותב שדה מתנה לאשתו אינה מוכרת פירות אמר רבי זעירא מתניתה אמרה כן אילו הן פירי פירות מוכר פירות ולוקח קרקע

lis firmus est, quia hac conditione retinuit eam.

Finis Capitis.

Constitutio I. Siquis scripserit uxori suæ: Jus non est mihi in bona tua &c. R. Jochanan nomine R. Jochai; intelligitur, quando non introduxerit: At si introduxerit; homo non perdit hoc modo suam acquisitionem. Dicit Rabi Jose discipulus R. Bon; juxta mentem suam R. Chijah dicit. Si dicat: Manus meæ subducantur ab hoc agro, pedes mei subducantur ab hoc agro, nihil dixit. Dicit R. Abon bar Chijah coram R. Zehira; Misna ita dicit; Quod homo non perdat hoc modo acquisitionem suam; Etenim ibi legimus. Si ducat duas mulieres; & vendat agrum suum, & dotem primæ, ut emat: Jus non est mihi in te; Secunda educet de potestate emtoris; Ecce prima illi non dixit. Tota lectio dicit; quod homo non perdat hoc modo possessionem suam: At hoc loco vel si secunda non eduxerit de potestatæ primæ; qua de causa prima non educet de potestate emtoris? Eo quod ita illi scripserit. In omnis contentione, quæ mihi fuerit in hoc agro, nihil erit mihi tecum; Si ille ei scripserit, & illa ei scripserit; sicut homo non perdit acquisitionem suam, ita pariter mulier non perdit acquisitionem suam. Si illi scribat ex sponsalibus, & ex nuptiis, dissentiunt schola Schammai & schola Hillel; Ex mente scholæ Schammai; vendetur; ex mente scholæ Hillel non vendetur. R. Jeremia quæsivit coram R. Zehira. Si illi scripserit: Jus non est mihi in bona tua; & illi posthæc cesserint, quid erit? Num homo paciscitur de re quæ sua non sit? Dicit R. Bon bar Chijah coram R. Zehira: Ex ejus acquisitione tu doces ejus debitum; At si non scripserit secunda, non erit illi comestio fructuum; ecce ex ejus acquisitione tu doces ejus debitum. R. Levi bar Chijah quæsivit; Si illi scripserit: Jus non est mihi in bona tua, & in ea, quæ in posterum tibi cesserint; quid erit? Num est homo, qui paciscatur de re, quæ non sit in mundo? Si vendat fructus solo adhærentes, R. Acha dicit, reputatur perinde ac vendat fructus avulsos. Dicit R. Jose: Reputatur perinde ac vendat unum de decimis in solo. R. Zehira, R. Jehuda nomine Rab. Si scribat agrum, ut detur in donum uxori suæ, non vendet fructus. Dicit R. Zehira: Misna ita dicit; Si fuerint fructus fructuum, vendet fructus, & emet fundum, & ipse comedet fru-

והוא אוכל פירות ר׳ אימי בעא אילו אחר
כותב לה יש לו אכילת פירו׳ הוא שכתב לה
לא כל שכן לא אמר לא כותב אבל מוכר
לא מה בין כותב מה בין מוכר עולה הידה
רוצה להבריח מזונות מן האשה ניחא על
דעתיה דרבי יודה בשכתב דין ודברים אין לי
בנכסייך ובפירות אין לו אכילת פירות אפילו
כתב דין ודברי׳ אין לי בשדה זו ובפירותיה
אין לו אכילת פירות ניחא על דעתיה דרבנין
בשכתב דין ודברים אין לי בשדה זו ובפירותיה
יש לו אכילת פירות אפי׳ כתב דין ודברי׳ אין
לי בנכסיך ובפירותיהן יש לו אכילת פירות
נישמעינה מן הדא דמר רב זעירא ר׳ יהודה
בשם רב הכותב שדה מתנה לאשתו אין לו
אכילה פירות אמר ר׳ זעורא מתניתא אמרה
כן ואילו הן פירי פירות מוכר פירות ולוקח
קרקע ואוכל פירות מכיון שכתב דין ודברים
אין לי בנכסייך ובפירותיהן לא ככות׳ שדה
מתנה לאשתו הוא את אמ׳ לא פירות ולא
פירי פירו׳ הוי לא שנייא על דעתיה דר׳ יודה
בשכתב דין ודברים אין לי על שדה זו
ובפירותיהן כשכתב דין ודברים אין לי בנכסייך
ובפירותיהן אין לו אכילת פירות ודכוותיה
לרבנן לא שנייא בין שכת׳ דין ודברים אין לי
בנכסייך ובפירותיהן בין שכתב דין ודברים אין
לי בשדה זו ובפירותיהן יש לו אכילת פירות
רבי ירמיה בשם רב הלכה כרבן שמעון בן
גמליאל אבל לא לעניין דברי׳ הלכה כרבן
שמעון בן גמליאל דאמ׳ אם מתרה ירושתה
אבל דברים שהתנה על מה שכתוב בתורה
וכל המתנה על הכתוב בתורה תנאו בטל
בתנאי גוף אבל בתנאי ממון תנאו קיים וזה
תנאי ממון הוא ולמה אמרו תנאו בטל
שבסוף הוא זכה בהן ר׳ אימי בשם ר׳ יוחנן
בדין היה שאם מכרה ונתנה שיהא מכרה
קיים שבסוף הוא זוכה בהן ולמה אמרו בטל
שלא תהא אשה מוכרת נכסים משל בעלה
ואומרת שלי הן ר׳ יוסטיה הוה ליה עובדא

fructus. R. Amme quæsivit: Si alius illi scribat, erit illi comestio fructuum, ipse, qui illi scripsit, nonne multo magis? Non dicit nisi, si scripserit; at non, si vendiderit. Quod discrimen est inter eum qui scribit, & eum qui vendit? Iste vult eripere alimenta uxori suæ; concedatur juxta mentem R. Jehuda, quando scripserit: Jus non est mihi in bona tua, & in fructus; non erit illi comestio in fructuum. Vel si scripserit: Jus non est mihi in agrum hunc, & in ejus fructus: Non erit illi comestio fructuum. Concedatur juxta mentem sapientum; quando scripserit: Jus non est mihi in agrum hunc, & in ejus fructus; Erit illi comestio fructuum; vel si scripserit. Jus non est mihi in bona tua, & in eorum fructus; erit illi comestio fructuum. Intelligitur ex eo quod dicit Rabi Zehira, Rabi Jehuda nomine Rab; Si scripserit; Ager sit in donum ejus uxori; non erit illi comestio fructuum. Dicit R. Zehira: Misna ita dicit: Et isti sunt fructus fructuum, si vendat fructus, & emat fundum, comedet fructus: Posteaquam scripsit. Jus non est mihi in bona tua, & in eorum fructus; non reputatur perinde ac scripserit; ager iste detur in donum ejus uxori; tu dicis; neque fructus, neque non fructus fructuum: At non est discrimen juxta mentem R. Jehuda; quando scripserit; Jus non est mihi in agrum hunc, & in ejus fructus; reputatur perinde ac scribat; Jus non est mihi in bona tua, & in eorum fructus; & similiter juxta mentem sapientum non est discrimen, inter eum qui scripserit: Jus non est mihi in bona tua, & in eorum fructus; & inter eum qui scripserit. Jus non est mihi in agrum hunc, & in ejus fructus; erit illi comestio fructuum. R. Jeremia nomine Rab; Constitutio est juxta mentem Raban Simeon ben Gamaliel; At non respectu verborum est constitutio juxta mentem Raban Simeon ben Gamaliel, qui dicit; si permittat ejus hæreditatem; At si pactus sit contra id, quod scriptum est in lege, & qui paciscitur contra id quod scriptum est in lege, ejus pactum erit irritum in pactis corporalibus, at in pactis pecuniariis, pactum ratum erit: Atqui hoc pactum pecuniarium est: Et cur dixerunt; pactum erit irritum? Eo quod in fine ille in iis acquirat: R. Amme nomine R. Jochanan: Æquum est, si vendat, & donet, quod ejus venditio rata sit; eo quod in fine in iis acquirat: Et cur dixerunt; erit irritum? Ne uxor vendat facultates mariti, & dicat; meæ illæ sunt. R. Justhina habuit

ושאיל לרבנין אמרין ליה פוק מנכסיך שאל
לרבי שמעון בן לקיש אמר ליה עול בנכסיך
ר׳ ירמיה בעא קומי ר׳ זעירא היי לון רבנין
הא רב הא ר׳ יוחנן הא ר׳ שמעון בן לקיש
אמר ליה רבנין דרבי יוסטינה בעון קומי ר׳
יוחנן דברי חכמים מתה מי יורשה ﭏן אחיה
יורשין אותה ר׳ ירמיה בעא קומי ר׳ זעורא
האחין שחלקו ﭏמנה ניזונת משלהן שלא תאמר
יעשו כמו המכרו ולא תהא ניזונת משלהן
פשיטא מכרו שלהן מכרו רבי ירמיה בעא
קומי רבי אבהו כתיב אם יהיה היובל לבני
ישרﭏ בשעה שהיובל נוהג הנחלות חוזרות
ובשעה שאין היובל נוהג אין הנחלות חוזרות
אדרבה אתא מימר לך אפילו בשעה שהיובל
נוהג והנחלות חוזרות ירושת תורה אינה
חוזרת ר׳ הלל בר פזי בעא קומי ר׳ יוסי
מכר הוא ומתה היא אמר לו מכרה בטל
לבן שמכר בחיי אביו ומת אביו מכרה היא
ומת הוא אמ׳ ליה מכרה קיים לאב שמכר
בחיי בנו ומת בנו רבי חייה בר מרייא
בעא קומי ר׳ יונה מכרה לבעלה מהו אמר
ליה מראמר חזקיה הלכה כרבי יודה הדא
אמרה מכרה מכר תני האומר ייתנו נכסיי
לפלוני מת פלוני לפלוני מת הראשון ייתנו
לשני מת השני ייתנו לשלישי מת השני בחיי
הראשון מכיון שלא זכה בהן השיני לא זכה
בהן השלישי אמר ליה כך פירש רבי הושעיה
אבי המשנה אחריו לפלוני ואחריו לפלוני
אילו אמר מת השלישי בחיי שני מכיון שלא
זכה בהן השיני לא זכו היורשין יאות אשכחת
אמר אחריו לפלוני אחריו לפלוני תני הראשון
מוכר קרקע ולוקח פירות דברי ר׳ רבן שמעון
בן גמליאל אומר אין לו ﭏא אכילת פירות
בלבד חזקיה אמר הלכה כרבי אמר ר׳ מנא
מן מה דאמר חזקיה הלכה כרבי הדא אמרה
שאין נותנין לו כמתנת שכיב מרע הכא אמר
רבי מנא קומי רבי יוסי והדא אשה מכיון
שמזונותיה על בעלה לא כמתנת שכיב

buit factum, & quæſivit a ſapientibus. Dixerunt illi; egredere de bonis tuis? Quæſivit a R. Simeon ben Lakiſch: Reſpondit illi. Ingredere in bona tua. R. Jeremia quæſivit coram R. Zehira; iſti ſapientes fuerunt Rab, & R. Jochanan, & R. Simeon ben Lakiſch; Dixit illi: Sapientes τȣ R. Juſthina quæſierunt coram Rabi Jochanan; Verba ſapientum; Si illa moriatur; Quis hæreditabit? Ejus fratres hæreditabunt. R. Jeremia quæſivit coram R. Zehira. Si fratres diviſerint, vidua aletur de eorum bonis; ne dicas; conſiderabuntur perinde ac vendiderint, & ipſa non aletur ex eorum bonis; Certum eſt quod ſi vendiderint, quæ ſua ſunt, vendiderint. R. Jeremia quæſivit coram Rabi Abau. Scriptum; *Si fuerit Jubilæus filiis Iſmael*. Quandiu uſitatus fuit Jubilæus, hæreditates reddebantur, & quando non fuit uſitatus Jubilæus, hæreditates non reddebantur. Contra tu potes dicere; vel eo tempore, quo uſitatus fuit Jubilæus, hæreditates reddebantur; hæreditas legis non reddebatur. R. Hillel bar Pazi quæſivit coram R. Joſe; ſi ipſe vendat, & illa moriatur: Reſpondit venditio irrita erit. Si vendat filius vivente patre, & moriatur pater, ſi ipſa vendat, & ille moriatur, reſpondit: Venditio rata eſt; Si vendat pater vivente filio, & moriatur filius; Rabi Chijah bar Maria quæſivit coram R. Jona; Si vendat marito quid erit? Reſpondit ex eo quod dixit Ezechia; Conſtitutio eſt juxta mentem R. Jehuda; hoc dicit; Si vendiderit, venditum erit. Traditio: Si dicat: dentur facultates meæ τῷ N.; ſi moriatur N. dentur τῷ N. Si moriatur primus, dantur ſecundo, ſi moriatur ſecundus, dantur tertio; Si moriatur ſecundus vivente primo; poſtquam non eas acquiſivit ſecundus, non acquiret eas tertius. Reſpondit. Sic expoſuit R. Oſajah. Si mutet, & dicat; poſt illum dentur τῷ N. & poſt illum τῷ N. dicit, ſi moriatur tertius vivente ſecundo, poſtquam non acquiſivit ſecundus, non acquirent hæredes. Concedatur: Deprehenditur quod dicat; poſt illum τῷ N. poſt illum τῷ N. Traditio. Primus vendet fundum, & emet fructus; Verba Rabi. Raban Simeon ben Gamaliel; Non eſt illi niſi comeſtio fructuum duntaxat. Ezechia dicit: Conſtitutio eſt juxta mentem Rabi. Dicit R. Mena ex eo quod dixit R. Ezechia; Conſtitutio eſt juxta mentem Rabi. Hoc dicit, quod illi non dant ſicut donum morientis Hoc loco dixit R. Mena coram R. Joſe: Poſtquam mulieris alimenta ſunt ſuper marito, non erunt ſicut donum morientis; ſi illa dicat; Alimenta ſuper mari-

מרע היא אמ׳ ליה מזונותיה על בעלה כראוי לה מאכל משח ומלח והיא בעייא מזבנה ומיכל תרנוגלין הדא אמרה שאם ביקש הראשון מזבנה ומיכל תרנוגלין יזבן אמר ר׳ יעקב בר אחא תני תמן קבורה כמזונותיה כמה דאת אמר תמן מוכר קרקע ולוקח מזונות אף הכא מוכר קרקע ולוקח קבורה אמר ר׳ יוסי ואילין דכתבין אין מיתה דלא בנין יהא טרלה חזר לבית אביה תנאי ממון הוא ותנאו קיים.

הלכה ב׳ מי שמת והניח אשה וגו׳. ר׳ יוסי בר חנינה אמר לכושל שבראויתיו כגון מלוה בעדים ומלוה בשטר יינתנו למלוה בעדים ר׳ יוחנן אמר לכושל בגופו הגע עצמך הוה עתיר כגון אילין דבר אנדראי אמר ר׳ אחא לכושל בגופו ועני כהדא קריבתיה דרבי שמואל בר אבא יינתו ליה משם כושל אייתי ר׳ שמעון בן לקיש עברוי דרבי יודן נשייא ואפיק מיניה ר׳ יוחנן הוה מיסתמיך על ר׳ שמעון בר אבא אמר ליה מה נעשה באותה הענייה אמר ליה אייתי רבי שמעון בן לקיש עברוי דרבי יודן נשייא ואפיק מינה ויפה נעשה אמר ר׳ ירמיה קומי ר׳ זעירא אי נאמר ר׳ יוחנן כרעתיה ור׳ שמעון כרעתיה דאיתפלגון הכה מורין שאם טעו בשיקול הדעת שאין מחזירין מדברי תורה מהזירין מה פליגין בטעות משנה שרבי יוחנן אמר בטעות משנה שיקול הדעת רבי שמעון בן לקיש אמר טעות משנה דבר תורה היא טעות משנה היא טעות זקינים הגע עצמך שפטורין מן השבועה זו תורה וזו אינה תורה.

הלכה ג׳ הניח פירות תלושין וגו׳. רב ורבי שמעון בן לקיש תריהון אמרין בצבורין בסורקי אבל אם צברן בביתו זכה לו ביתו רבי יוחנן אמר ואפילו צבורין בתוך ביתו לא זכה לו ביתו דהוה סבר דאינון דירה ולית אינון דירה ואתי בעל הבית זכה בפירותיו בשביעית רבי ירמיה סבר מימר משיתנם לתוך כליו אמר רבי יוסי אפילו נתנן לתוך כליו לא זכה בהן דהוה סבר מימר דאינון דידיה ולית אינון דידיה היא ארמלתא תפסת אתא עובדא קומי רבי יצחק אמר תפסת תפסת ר׳ אימי מפיק מינה דהיא סברה דידה ולית

rito, quæ ſint illi convenientia; e. g. cibus, oleum, & ſal: Hoc dicit; ſi velit illa hæc vendere, & comedere gallinas; dicit R. Jacob bar Acha: ibi extat traditio, quod ſepultura ſit ſicut alimentum; ſicut tu ibi dicis; vendet fundum, & emet alimenta, ita pariter hoc loco vendet fundum, & emet ſepulchrum. Dicit R. Joſe. Si ſcribant: Si moriatur ſine filiis, revertetur in domum patris; hoc eſt pactum pecuniarium, & ejus pactum ratum erit.

Conſtitutio II. Siquis moriatur & relinquat uxorem &c. R. Joſe bar Chanina dicit; dabitur infirmiori, e. g. mutuum cum teſtibus, & mutuum cum ſcriptura, dabitur mutuanti cum teſtibus; Rabi Jochanan dicit infirmiori in corpore ſuo. Attende. Si fuerit dives, ſicut illi de familia bar Andrai. Dicit R. Acha; dabitur infirmiori in corpore ſuo. Si fuerit pauper, ſicut propinqui R. Samuel bar Aba, dabitur illi, qui infirmior eſt. Veniat R. Simeon ben Lakiſch, ſervus R. Jodan principis, & producam ex eo. R. Jochanan innitebatur ſententiæ R. Simeon bar Aba. Dixit illi: Quid faciemus de hac mendica? Reſpondit: Veniat R. Simeon ben Lakiſch, ſervus R. Jodan principis, & producam ab eo: Et recte faciemus. Dicit R. Jeremia coram Rabi Zehira; Si dicatur; R. Jochanan juxta mentem ſuam: Et R. Simeon juxta mentem ſuam, quod diſſentiant, omnes conveniunt; ſi errent in eo, quod ſit rationi conſonum, quod non liceat recedere; a verbis legis licet recedere. In quo diſſentiunt? In erroribus Miſnæ. Etenim R. Jochanan dicit: In erroribus Miſnæ eſt dictamen rationis. R. Simeon ben Lakiſch dicit; Error Miſnæ ex verbis legis ſive fuerit error Miſnæ, ſive fuerit error ſeniorum; Attende, quod abſolvantur a juramento: Hoc eſt ex lege, at illud non eſt ex lege.

Conſtitutio III. Si reliquerit fructus avulſos de fundo &c. Rab & R. Simeon ben Lakiſch, ambo dicunt de iis qui colligunt in loco vacuo; at ſi colligat eos in domo ſua, acquirit domui ſuæ. R. Jochanan dicit; vel ſi collegerit intra domum ſuam, non acquirit domui ſuæ; Eo quod putet, quod illi ſui ſint; ſi veniat dominus domus, acquirit ejus fructus in anno ſeptimo. R. Jeremia dicendum putat, quando indiderit in ejus vaſa: Dicit R. Joſe; vel ſi indiderit in vaſa, non acquirit; eo quod putet eſſe dicendum, quod ſui illi ſint; at ſui illi non ſunt. Si vidua apprehendat. Allatum fuit factum coram R. Iſmael: Dixit: Si apprehenderit, apprehendet. R. Amme ab ea

edu-

אינון דידה כהדא אילין בני שמי דמך אבוהון שבק להון אבוהון עז אתא מרי חובה ונסתה אתא עובדא קומי רבי אבהו ואמר דידה נסב לא כן תני יורש ובעל חוב שקדם אחד מהן ותפס מוציאין מידו דהוון סברין אינון דידהון ולית אינון דידהון אמר ר׳ יעקב בר זבדי מודה ר׳ אבהו שאם מכרוה או משכנוה או טילטלוה ממקום למקום ואחר כך בא בעל חוב ותפס מוציאין מידו הגע עצמך שפטורין מן השבועה זו תורה וזו אינה תורה.

הלכה ד׳ המושיב את אשתו חנוונית וגו׳. יאות אמר רבי ליעזר מה טעמון דרבנין אם אומר את כן אין שלום בתוך ביתו לעולם שיברה את הכלים מה את עבד לה כשומרת חנם או כשומרת שכר מסתברא מיעבדינה כשומרת שכר אמרין אפילו כשומרת חנם אינה אם אומר את כן אין שלום בתוך ביתו לעולם.

הלכה ה׳ כתב לה נדר ושבועה אין לי עלייך וגו׳. ר׳ יונה ורבי יוסה תריהון אמרין לא סוף דבר בנכסים שנשתלטה בהן בחיי בעלה לא אפילו בנכסין שנשתלטה בהן לאחר מיתת חבעל אין היורשין משביעין אותה תמן תנינן השוכר פרה מחבירו והשאילה לאחר ומתה כדרכה ישבע השוכר שמתה כדרכה והשואל ישלם לשוכר ר׳ הילא בשם ר׳ ינאי והוא שנתן לו רשות להשאיל לאחרים ותני ר׳ חייה כן אין השואל רשאי להשאיל ולא השוכר רשאי להשכיר ולא השואל רשאי להשכיר ולא השוכר רשאי להשאיל ולא מי שהופקד אצלו רשאי להפקיד אצל אחר לא אם כן נטלו רשות מהבעלים וכולם ששינו את שמותיהן שלא מדעת הבעלים חייבין והשואל לא אפילו לא שינה חייב אלא בנין דתנינן מתנה שומר חנם להיות פטור מן השבועה והשואל להיות פטור שלשלם ואתא מימר לך שאף על פי שהיתנה עמו שהוא פטור שהוא חייב ביקש להשביע את השואל נישמעינה מן הדא כתב לה נדר ושבועה אין לי עלייך אינו יכול להשביעה אבל משביע הוא את יורשיה ואת הבאים ברשותה הדא אמרה שאם ביקשו להשביע

educit, eo quod illa putarit sua esse, at sua non sunt: Sicut narratur de filiis Same, quibus moriens pater reliquit hœdum; venit creditor, & sustulit. Allatum fuit factum coram R. Abau, & dixit: quod suum erat, accepit. At ita non est traditio. Hæres & creditor, si unus ex iis præcesserit, & apprehenderit, ex ejus potestate educitur; Quia illi putarunt illud suum esse, at illud suum non est. Dicit R. Jacob bar Zebedai; Consentit R. Abau; Si illud vendat, aut oppigneret, aut transferat de loco ad locum; & postea veniat creditor, & apprehenderit, educitur ex ejus potestate: Attende, quod absolvantur a juramento; Hoc est ex lege, at illud non est ex lege.

Constitutio IV. Siquis constituerit uxori suæ officinam &c. Recte dicit R. Eliezer. Quænam est ratio sapientum? Si ita dicas: Non erit pax in ejus domo in perpetuum: Si fregerit vasa, quomodo eam considerabit, ut custodem gratuitam, an ut custodem mercenariam? Probabiliter consideranda erit ut custos mercenaria; Dixerunt; vel si consideretur ut custos gratuita. Si ita dicas; non erit pax in ejus domo in perpetuum.

Constitutio V. Si illi scripserit: Votum & jusjurandum, non est mihi in te &c. R. Jona R. Jose ambo dicunt; Non erit rei finis, de bonis, in quibus dominium habeat vivente marito; Verum vel in bonis, in quibus dominium habeat post mortem mariti, hæredes eam non poterunt adjurare. Ibi legimus. Si conduxerit vaccam a socio suo, & eam commodarit alii, & moriatur juxta consuetudinem; jurabit conductor mortuam esse juxta consuetudinem; Et qui commodato accepit solvet locatori. Rabi Ela nomine R. Inai; quando ei dederit facultatem, ut commodato det aliis. Atqui ita docet R. Chijah. Non habet facultatem qui commodato accepit commodandi, neque conductor facultatem habet, locandi; neque licet illi, qui commodato accepit, locare, neque illi, apud quem fuerit depositum, licet depositum statuere apud alium; nisi quando acceperint facultatem a dominis suis; Et omnes qui immutarint eorum nomina præter scientiam dominorum, obligantur; at qui mutuo accepit, vel si non immutarit, obligatur. At sicut legimus; si paciscatur mercenarius gratuitus, ut sit liber a juramento; & qui mutuo accepit, paciscatur, ut sit liber a solutione; & tu dicis; vel si pactus fuerit cum eo, ut absolvatur, quod obligetur? Si velit adjurare illum, qui mutuo accepit; Hinc intelligitur: Si illi scripserit: Votum & juramentum, non

est

את השוט הוא משביעו הדא ילפה מן ההיא
וההיא ילפה מן הדא הדא ילפה מן ההיא
שאם ביקש להשביע את השוט משביעו וההיא
ילפה מן הדא שאם ביקש להשביע את
האשה שלא משביעה אמר ר' חנינה לא
צורכת מילף הדא מן ההיא ומה צורכה
תילף ההיא מן הדא כיי דמר ר' הילא בשם
ר' ינאי והוא שנתן לו רשו' להשאיל והכא
והוא שנתן לה רשות שיהו בניה אפיטרופי'
אמר ר' יוסי צריך להעלות לו שכר כל זמן
שהיא שכורה אצלו ר' זעורא שאל לרבי
אבונא שאלוה הבעלים ומתה אמר ליה כן
אנן אמרין אכלוה א"ר יוסי בר אבון אכלו
שלהן אכלו ר' זעורא בעא קומי ר' יסא היך
עבדין עובדא אמ' ליה תריי כל קבל ארבעה
ולא עבדין עובדא כסוגייא אמ' ליה תריי כל
קבל תריי אינון ר' לעזר תלמידיה דרבי חייה
רובה ר' יוחנן תלמידיה דרבי ינאי.

הלכה ו' נדר ושבועה אין לי ולורשיי וגו'.

אמר ר' יונה והיא שעשת אפיטרופא בחיי
בעלה אבל אם עשת אפיטרופא לאחר מיתת
הבעל אין מיורשין משביעין אותה. דו מתניהא
לא עשת אפיטרופא אין הירשין משביעין
אותה אם עשת אפיטרופא היורשין משביעין
אות' לעתיד לבוא ואין משביעין אותה
לשעבר איזהו לשעבר משעת מיתה עד
שעת קבורה וא"ר יוסי אפי' עשאה אפטרפוא
לאחר מיתת בעלה אין היורשין משביעין אותה
והא תנינן לא עשתה אפטרפ' אין היורשין
משביעין אותה אם עשת אפטרפ' היורשין
משביעין אותה לעתיד לבא ואין משביעין
אותה לשעבר פתר לה על ראשה ואין על
ראשה כחדא ר' יונה ורבי יוסי תריהון אמרין
לא סוף דבר בנכסים שנשתלטה בהן בחיי
בעלה אלא אפי' נכסים שנשתלטה בהן לאחר
מיתת הבעל אין היורשין משביעין אותה פתר
לה משעת מיתה עד שעת קבורה דמר רבי
אבהו בשם רבי יוחנן משעת מיתה עד שעת

eſt mihi in te: Non poterit adjurare. At poterit adjurare hæredes, & qui veniunt in ejus poteſtate: Hoc dicit; ſi velit adjurare eum qui mutuo accepit, poterit adjurare. Hoc ex illo docetur; & illud ex hoc docetur. Hoc ex illo docetur, ſi velit adjurare eum, qui mutuo accepit, poterit adjurare; & illud ex hoc docetur; Si velit adjurare mulierem, non poterit eam adjurare. Dicit R. Chanina; non eſt neceſſe, ut hoc ex illo doceatur; at cur neceſſe eſt ut illud ex hoc doceatur? Juxta illud quod dicit R. Ela nomine R. Inai; Hoc intelligitur, quando ei dederit facultatem locandi: Et hoc loco intelligitur, quando dederit ei facultatem, ut ejus filii ſint procuratores. Dicit R. Joſe: neceſſe eſt ut illi detur merces quandiu fuerit apud eum: R. Zehira quæſivit a R. Abuna; Si commodarint domini, & moriatur. Reſpondit illi: Nos dicimus: Eam comederunt. Dicit R. Joſe bar Abin: Si comederunt, quod ſuum eſt, commederunt: R. Zehira quæſivit coram R. Iſa. Quomodo factum explicatur? Reſpondit; Duo, ex adverſo quatuor; at non explicant factum juxta conſuetudinem. Reſpondit illi: Duo, ex adverſo duorum: Iſti ſunt R. Elieſer diſcipulus R. Chijah Raba, R. Jochanan diſcipulus R. Inai.

Conſtitutio VI. Votum & juramentum, non eſt mihi, & hæredibus meis &c. Dicit R. Jona: Si illa fiat curatrix vivente marito; at ſi fiat curatrix poſt mortem mariti, hæredes eam non adjurabunt; Hoc dicit Miſna; Si non faciat eam curatricem, hæredes eam non adjurabunt; at ſi eam faciat curatricem, hæredes eam adjurabunt pro tempore futuro; at non adjurabunt pro tempore præterito. Quodnam eſt tempus præteritum? Ab hora mortis ad horam ſepulturæ: Et dicit R. Joſe: Vel ſi facta ſit curatrix poſt mortem mariti, hæredes eam non adjurabunt. Atqui legimus; Si eam non fecerit curatricem, hæredes eam non adjurabant, ſi eam fecerit curatricem, hæredes eam adjurabant pro tempore futuro, at eam non adjurabant pro tempore præterito. Hoc explicatur de principio; at non eſt principium: Juxta illud R. Jona, & R. Joſe, ambo dicunt: Non erit rei finis in bonis, in quibus habuit dominium vivente marito; imo etiam in bonis, in quibus habuit dominium poſt mortem mariti, hæredes eam non adjurabant. Hoc explicatur ab hora mortis uſque ad horam ſepulturæ; Etenim dicit R. Abau nomine R. Jochanan; ab hora mortis uſque ad horam ſæpulturæ hæredes eam non adjurabant; Docet bar Chaphra;

קבורה אין היורשין משביעין אותה תני בר קפרא שלא תהא מניחתו והולכת לבית אביה.

הלכה ז' הלכה מקבר בעלה לבית אביה וגו'. אמר ר' זעורה כעין שבועת תורה ירדה להן כתובה הוחזקה בידה לגבות כמי שגבה והוא כתוב עם השטר של מאתים פרוע והיא אומרת מנה לא תיפרע אלא בשבועה תני הפוגמת לא הפוחתת כתובת' כיצד היתה כתובתה מאתים והיא אומרת מנה נפרעת שלא בשבועה מה בין פוגמת מה בין פוחתת אמר רבי חנינה פוגמת בא משא ומתן בנתיים פוחתת לא בא משא ומתן בנתיים ר' ירמיה בעא כמה דאת אמר תמן עד אחד מעידה שהיא פרועה לא תיפרע אלא בשבועה ורכוותה ועד אחד מעידה שהיא פחותה לא תפחות אלא בשבועה אמר ר' יוסי בשעה שעד אחד מעידה שהיא פחותה בעד אחד מכחיש את שנים ואין עד אחד מכחיש את שנים תני יורש שפגם אביו שטר חובו הבן גובה שלא בשבועה בזה יפה כח הבן מכח האב שהבן גובה שלא בשבועה ואב אינו גובה אלא בשבועה אמר ר' אלעזר ונשבע שבועת יורש שלא פיקדנו אבא שלא אמר לנו אבא שלא מצינו שטר בין שטרותיו של אבא ששטר זה פרוע ר' הושעיה בעא מתניתא דבית שמאי דבית שמאי אומרי' נוטלת כתובתה ולא שותה אמר ר' יוסי תמן טעמא דבית שמאי הביאו בעלי ואני שותה ברם הכא בדין היה אפילו אביו לא ישבע תקנה תיקנו בו שישבע בו תיקנו בבנו לא תיקנו ביון שמת העמדתה את בנו על דין תורה נתחייב אביו שבועה בבית דין ומת אין בנו גובה דל כן מה אנן אמרין ויש אדם מוריש שבועתו לבנו אמר ר' אבין את אמרת פגם אביו שטרו בבית דין אין בנו גובה רב חסדא בעא בבין דהלך אילין תרתי פסיעתא הוא מפסיד אילו פגמו חוץ לבית דין את אמר גובה מפני שפגמו בבית דין את אמר אינו גובה.

phra; dummodo non deserat, & eat ad domum patris sui.

Constitutio VII. Si illa iverit a sepulchro mariti ad domum patris sui &c. Dicit R. Zehira. Si ex juramento lex demiserit illi dotem, si potestas sit in ejus manu ut exigat, reputatur perinde ac exegerit; si scriptum sit in contractu ducentarum zuzarum, quod sit solutus; & illa dicat minam, non solvet nisi cum juramento: Docet defectum, at non diminutionem dotis. Quomodo? Si fuerit dos ducentarum minarum; Et ipsa dicat minam; Solvet sine juramento: Quodnam est discrimen inter defectum, & diminutionem? Dicit Rabi Chanina; In defectu est commercium inter eos; in diminutione non est commercium inter eos. R. Jeremia quæsivit; quod ibi dicis, intelligitur; quando unus testis testetur, quod solvat, non solvet nisi cum juramento. Et similiter si testis unus testetur, quod sit diminutio, non erit diminutio, nisi cum juramento. Dicit R. Jose; quando fuerit unus testis, qui testetur, quod sit diminuta; testis unus mendaces reddit duos, at testis unus non reddit mendaces duos. Traditio. Hæres, si ejus pater corruperit contractum obligationis, filius exigit sine juramento; quia in hoc melior est conditio filii, quam conditio patris; quia filius exigit sine juramento, at pater non exiget nisi cum juramento. Et adjurabitur juramento hæres, quod apud nos non deposuerit pater; quod nobis non dixerit pater; quod non invenerimus scripturam, inter scripturas patris, quod iste contractus sit solutus. Rabi Osajah contendit hac esse Misna scholæ Schammai; Etenim schola Schammai dicit; Accipiet dotem suam, at non bibet. Dicit Rabi Jose. Ibi ratio scholæ Schammai; Adducite maritum meum, & ego bibam; At hoc loco, æquum est, ut vel ejus pater non juret. Constitutionem constituerunt in eo, quod juraret. In eo constituerunt, at in ejus filio non constituemus. Postquam mortuus est: constituetur ejus filius in judicio legis: si obligatus fuerit pater ad juramentum in Synhedrio; & moriatur, ejus filius non exiget. Si pauper sit filius, quomodo nos dicemus? Num est homo, qui faciat hæreditate juramentum filium suum? Dicit R. Abin: Tu dicis: Si corrumpat ejus pater contractum in Synhedrio, ejus filius non exiget: R. Chasda contendit; e. g. si incedat istos duos gradus, ipse perdet: si corrumpat extra Synhedrium, tu dicis quod exigat; eo quod corruperit in Synhedrio, tu dicis, quod non exigat.

Con-

הלכה ח׳ הפוגמה כתובתה לא תפרע אלא בשבועה וגו׳. אמ׳ ר׳ יוחנן בשם ר׳ ינאי אין פורעין מניכסי יתומים אלא בשטר שהריבית אוכלת בו ויש אומרי׳ אף לכתובת אשה א״ר ינאי מפני מזונות א״ר מתניה מאן חש למזונות ר׳ שמעון דרבי שמעון אומר במגבה הדבר תלוי מאי כדון מפני חינה מפני שיהו הכל קופצין עליה לישאנה ויש אומרי׳ אף לגזילה ולנזיקין אמר רבי יוסי אף אנן נמי תנינן תרתיהון לגזילה מן הדא אם היה דבר שיש לו אחריות חייב לשלם לנזיקין מן הדא אין נפרעין מניכסי יתומין אלא מן הזיבורית ביני מתניתא אין נפרעין מניכסי יתומין לנזיקין אלא מן הזיבורית והא תני עמד הבן תחת האב הנזקין שמין בעדית ובעלי החוב בבינונית וכתובת אשה בזיבורית אמר ר׳ יוסי בי רבי בון כאן ביתום גדול כאן ביתום קטון.

הלכה ט׳ הפוגמת כתובתה כיצד היתה כתובתה אלף זוז וגו׳.

הלכה י׳ ועד אחד מעידה שהיא פרועה וגו׳. ביני מתניתא והנפרעת שלא בפניו לא תפרע אלא בשבועה ונפרעין מאדם שלא בפניו אמר רבי ירמיה תיפתר בשטר שהריבית כאוכלת בו ובית דין גובין רבית תיפתר שער לו מן הגוי כהדא אלכסא אמר לו ר׳ מנא אנן עבדין טבות סגיא מניכון אנן כתבין דין מוגמרין אין אתא טבאות ואין לא אנן מחלטין ניכסייא אמר ליה אף אנן עבדין כן אנן משלחין בתריה תלת איגרין אין אתא הא טבאות ואין לא אנן מחלטין ניכסייא אמר ליה הגע עצמך דהוה באתר רחיק אנן משלחין בתריה תלת איגרין חדא גוא תלתין וחדא גו תלתין וחדא גו תלתין אין אתא הא טבאות ואי לא אנן מחלטין ניכסייא אמר ר׳ מתניה והוא שעמד בדין וברח אבל אם לא עמד בדין וברח לית כאן מחלטין אלא מכריזין אשכחת אמר חנן ורבי שמעון אמרו דבר אחד כמה דמר ר׳ חנן לא תשבע אלא בסוף כן ר׳ שמעון אמר לא תשבע אלא בסוף כמה דאת אמר הלכה כתנן והכא הלכה כרבי שמעון.

Constitutio VIII. Si exegerit dotis partem, non solvetur nisi cum juramento &c. Dicit R. Jochanan nomine Rabi Inai; Non exigunt ex bonis pupillorum nisi scriptura, quam fœnus absumserit; & alii dicunt, vel pro dote mulieris. Dicit R. Mathania; Qui solicitus est de alimentis, est R. Simeon; etenim R. Simeon dicit; ab exactione res pendet. Quid hactenus? Propter ejus gratiam. Quia omnes cupiunt illi nubere. Et alii dicunt. Vel in rapina, & in damnis. Dicit R. Jose. Nos quoque ambo docemus. Pro rapina ex hoc quod dicitur; Si res sit, cui fuerit cautio, obligatur ad solvendum. Pro damnis ex hoc probatur: Non exigunt de bonis pupillorum nisi ex agro pessimo. Ita se habet Misna. Non exigunt de bonis pupillorum pro damnis nisi ex pessimo. Atqui extat traditio. Si fuerit filius sub potestate patris, damna æstimant ex optimo. Et creditores exigunt ex mediocri; & dos mulieris exigitur ex pessimo. Dicit R. Jose discipulus R. Bon. Hic agitur de pupillo majorenni, & ibi de pupillo minorenni.

Constitutio IX. Si partem dotis exegerit, quomodo? Si ejus dos fuerit mille zuzarum &c.

Constitutio X. Si testis unus testetur, quod eam exegerit &c. Ita se habet Misna; Si exigat marito absente, non exiget nisi cum juramento. Num exigunt ab homine absente? Dicit R. Jeremia: Potest explicari de contractu, quem fœnus absumit, & Synhedrium exigit fœnus. Potest exponi, quod illi sit sponsio a gentili: sicut narratur de Alcasa: Dicit R. Mena: Nos melius, quam vos, agimus; quia nos scribimus judicium perfectum; si veniat, recte erit; si minus appropriamus ejus facultates. Respondit: Nos quoque ita agimus, mittimus post eum tres literas: Si veniat, recte erit; si minus, appropriamus ejus facultates. Considera si ille fuerit in loco longinquo; nos mittemus post eum tres literas; unam insertam in tribus, & unam insertam in tribus, & unam insertam in tribus: Si veniat recte erit; si minus, appropriamus ejus facultates. Dicit R. Mathania; Si ille consistat in judicio, & fugiat; at si non consistat in judicio, & fugiat, hic non obtinet appropriatio, sed publicantur ejus facultates. Deprehenditur quod Chanen, & R. Simeon idem dicant; Sicut dicit R. Chanen; non jurabit nisi in fine. Ita pariter dicit R. Simeon: Non jurabit nisi in fine. Sicut tu dicis; ibi est constitutio juxta mentem Chanen; & hoc loco juxta mentem R. Simeon.

Con-

הלכה יא׳ מנכסים המשועבדים כיצד וגו׳.
ר׳ חייה בשם ר׳ יוחנן הקורא ערר על
מעשה בית דין לא הכל הימינו אמר ליה
ר׳ חייה בר אבא ולא מתניתא היא הוציאה
גט ואין עמו כתובה גובה כתובתה אמר ליה
ר׳ יוחנן בבלייא מן דגלית לך חספא מן
מרגליתא את אמר לי ולא מתניתא היא
רב אמר במקום שאין כותבין שטר כתובה
אבל במקום שכותבין שטר כתובה מה דהיא
מפקה היא גובה חזר ואמר אפילו במקום
שכותבין כתובה גובה היא מן רב היילה
מתבה יתיב התיב רבי יוסי והא תני גובה
גיטה ומטמנת כתובתה וחוזרת וגובה אין
שם בית דין באינון דמתון ואין שם ערי׳ הבו
בשהלכו להם למדינת הים אין שם אומולוגייה
ולית רב אולמולוגייא אית רב אומולוגייא
כהן דמר אבד כרטיסן עבד חורן אית ליה
כההיא דאמר אי אבד פרנא עבד חורן התיב
ר׳ בא דהא תני גובה בגיטה ומטמנת כתובתה
ומטתנת עד שימות וחוזרת וגובה אמר ליה
רבי יוסה בי ר׳ בון ולא עליה להביא ראייה
שהיתה משמשתו עד שמת רבי זעירא רבי
אבונה בשם רב במקום שכותבין שטר כתובה
הוא אומר כתבתי והיא אומרת לא כתבת
עליה להביא ראייה שלא כתב ובמקום שאין
כותבין שטר כתובה והוא אומר כתבתי והיא
אומרת לא כתבת עליו להביא ראייה שכתב
ר׳ חייה בר אבא אשכח פרוזבולא דרבי יונתן
והוה פרימיתן ליה אמר ליה לית אנא צריך
ליה ותני כן נאמן המלוה לומר שטר זה
פרעתיו וקרעתיו רבי ירמיה בשם רבי חייה
מתניתא אמרה כן מן הסכנה ואילך הא שה
גובה שלא בגט ובעל חוב גובה שלא בפרוזבול
ואיפשר כן לא פרעתיו וקרעתיו והכא פרעתיו
וקרעתיו.

הלכה יב׳ הוציאה גט ואין עמו כתובה
גובה כתובתה וגו׳.

הלכה יג׳ שני גיטין ושתי כתובות וגו׳. והוא
שיהא הגט יוצא מכתוב׳ לכתובה עד כדון
בשוות היה הזו מנה ובזו מאתי׳ רב הונא
ורב ירמיה ורב חסדא חד אמר גובה בראשונה
וחרנה אמר גובה בשנייה והתוספת גובה

Constitutio XI. De bonis subjectis quomodo? &c. R. Chijah nomine R. Jochanan; Qui queritur de judicio Synhedrii, non est fide dignus. Dixit illi R. Chijah bar Aba: At ita non extat Misna. Si produxerit libellum repudii, & non sit cum eo contractus dotalis, exiget dotem. Dixit illi Rabi Jochanan Babylonius; Postquam detexi tibi lutum a pedibus; tu mihi dices: At non ita se habet Misna? Rabi dicit: Ubi non scribunt contractum dotalem; At ubi scribunt contractum dotalem, quod poterit exigere, exiget. Iterum dixit: Vel in loco, ubi scribunt contractum dotalem, exiget. Hoc Rab confirmat, qui opponendo opposuit: Opponit R. Jose: Atqui docetur: Exiget libello repudii; si absconditus fuerit contractus dotalis, iterum exiget: Si ibi non adessent judices, qui mortui essent, & non adessent testes, eo quod abierint in civitatem maritimam; Si ibi non fuerit chirographum, at fuerit exemplar chirographi, si fuerit exemplar chirographi: Si dicat: Amissa est scriptura, faciet alteram. Deciditur juxta illum, qui dicit; si amissus fuerit contractus dotalis: faciet alium; Opposuit R. Ba; qui docet; exiget libello repudii. Si absconditus fuerit contractus dotalis, & absconditus fuerit priusquam moriatur, iterum exiget. Dixit illi R. Jose discipulus R. Bon; Nonne illa debet afferre probationem, quod illi servierit usque ad mortem? R. Zehira. R. Abuna nomine Rab. Ubi scribunt contractum dotalem; Si ille dicat: Scripsi; & illa dicat; non scripsisti; Debet illa afferre probationem, quod non scripserit. Et ubi non scribunt contractum dotalem: Si ille dicat: Scripsi; & illa dicat; non scripsisti; debet ille afferre probationem, quod scripserit. R. Chijah bar Aba; deprehenditur Perosbol Rabi Jonathan, & ipse dilaceravit. Dixit: Ego illo non opus habeo. Atqui ita extat traditio. Fide dignus est qui mutuo accipit, si dicat: Contractus hic solutus est, & laceratus est. R. Jeremia nomine R. Chijah. Misna ita dicit. Ex Scania & ulterius, mulier exiget sine libello repudii, & creditor exiget sine Perosbol; At fieri potest, quod non fuerit solutus, neque laceratus; at hoc loco fuit solutus, & laceratus.

Constitutio XII. Si produxerit libellum repudii, at non fuerit ei contractus dotalis &c.

Constitutio XIII. Si fuerint duo libelli repudii, & duo contractus dotales &c. Ut sit libellus libelli productus ex contractu dotali ad contractum dotalem. Hactenus quando fuerint æquales; si in altero fuerit dimidium minæ, & in altero ducentæ zuzæ; R. Huna, & R. Jeremia, & R. Chasda; Alter dicit: Exiget primo; & alter

מן זמנה של שנייה אמר רבי חנניה קומי ר'מנא לית הדא אמרה ההן דיזיף מן חבריה וחזר ויזיף מיניה צריך מימר לבר מן ברטוסה קדמייא דאית לי גבך אורחא דאיתתא מימר אבד פורנה עביד חורן אלא כי אורחא דבר נשא מימר אבד ברטיסו עבד חורן אלא כי איפשר יודי ליה רבי יודן בר שיקלי אעיל עובדא קומי רבי יוסי לא כן אמר רבי אבהו בשם רבי יוחנן שטר שלווה בו ופרעו אל ילוה בו באותו היום אמר ליה כאן בשפרעו כאן בשלא פרעו תני רבי חנן קומי ר' הילא תרין אמורין חד אמר לכתובה אבל לא לתנאין וחרנה אמר בין בכתובה בין לתנאין ניחא גר וקטן מגרש אר' חגיי קיימתיה כיי דמר ר' לעזר בשם ר' חנינה והוא שבא עליה משנתפקח ומשנשתפה וכא הוא שבא עליה משהגדיל.

פ ר ק י'.

א' מי שהיה נשוי לשתי נשים ומת הראשונה קודמת לשנייה יורשי הראשונה קודמין ליורשי השנייה נשא את הראשונה ומתה נשא שנייה ומת הוא שניה ויורשיה קודמין ליורשי הראשונה.

ב' מי שהיה נשוי לשתי נשים ומתו ואחר כך מת הוא והיתומין מבקשין כתובות אימותיהן ואין שם אלא כדי שתי כתובות חולקין בשוה היה שם מותר דינר אילו נוטלין כתובת אימן ואילו נוטלין כתובת אימן ואם אמרו היתומין הרי אנו מעלין על ניכסי אבינו יפה דינר כדי שיטלו כתוב' אימן אין שומעין להן אלא שמין את הנכסים בבית דין.

ג' היו שם נכסין בראוי אינן כבמחוזק רבי שמעון אומר אף על פי שיש שם נכסי' שאין להן אחריות אינו כלום עד שיהיו שם נכסים שיש להן אחריות יותר על שתי כתובות דינר.

ד' מי שהיה נשוי לשלש נשים ומת כתובתה של זו מנה ושל זו מאתי' ושל זו שלש מאות ואין שם אלא מנה חולקות בשוה היו שם מאתים של מנה נוטלת חמשים ושל

alter dicit: Exiget secundo; & additamentum exiget ex tempore secundi. Dixit R. Chananjah coram R. Mena. Hoc non dicit: Si mutuo accipiat a socio suo, atque iterum ab eo mutuo accipiat; debet dici: Præter scripturam primam, quæ est mihi super te. Consuetudo mulieris hæc est, ut dicat: Amissus est meus contractus dotalis; faciet alium. Consuetudo hominis hæc est ut dicat; amissa est scriptura, faciet aliam. At hoc modo fieri potest, ut illi fateatur. R. Jodan bar Sichali attulit factum coram R. Jose; Non ita dicit R. Abau nomine R. Jochanan. Contractu quo mutuo dedit, & solvit, non mutuo dabit eo die. Respondit; hic intelligitur quando solverit; & ibi quando non solverit. Docuit Rabi Chanen coram R. Ela. Duo dicunt; alter dicit juxta scripturam, at non juxta pacta; & alter dicit tam juxta scripturam, quam juxta pacta; Concedatur de peregrino, de minorenni; Num minorennis repudiat? Dixit R. Haggæus: Confirmabitur juxta illud quod dicit R. Eliefer nomine R. Chanina; quando cum ea concumbat, postquam prudens facta fuerit, & convaluerit a stultitia. Et hoc loco intelligitur, quando cum ea concubuerit, postquam adoleverit.

CAPUT X.

I. Siquis duas duxerit uxores, & moriatur; prima præcedit secundam, & hæredes primæ præcedunt hæredes secundæ; Si ducat primam, & illa moriatur; si ducat secundam, & ipse moriatur, secunda & ejus hæredes præcedant hæredes primæ.

II. Siquis duas duxerit uxores, & mortuæ fuerint, & deinde ipse moriatur, & pupilli petierint dotem matris suæ, & non sit nisi juxta quantitatem duarum dotium, æqualiter divident; si supererit denarius, isti sumunt dotem matris suæ; & illi sumunt dotem matris suæ; at si dixerint pupilli; nos addere volumus bonis patris nostri denarium, ut sumant dotem matris suæ; illis non auscultant, at æstimant bona in Synhedrio.

III. Si ibi sint bona expectanda, non sunt ut ea quæ jam possidentur. R. Simeon dicit; bona, quibus non est cautio, nihil valent; donec ibi sint bona, quibus est cautio, nempe si denarius reliquus sit præter duas dotes.

IV. Siquis duxerit tres uxores, & moriatur; Si hujus dos fuerit minæ, & alterius fuerit ducentarum zuzarum, & alterius trecentarum; si ibi non fuerit nisi mina, æqualiter dividetur. Si ibi fuerint ducentæ; Illa, cujus dos est minæ, sumet quin-

מאתי' ושל שלש מאות שלשה שלש' של זהב
היו שם שלש מאות של מנה נוטלת חמשים
ושל' מאתים מנה ושל שלש מאות ששה
של' זהב וכן שלשה שהטילו לכיס פחתו או
הותירו כך הן חולקין.

ה' מי שהיה נשוי ארבע נשים ומת הראשונה
קודמת לשנייה ושנייה לשלישית
ושלישית לרביעית הראשונה נשבעת לשנייה
ושנייה לשלישית ושלישי' לרביעית והרביעית
נפרעת שלא בשבועה אמר בן ננס וכי מפני
שהיא אחרונה נשכרת אף היא לא תפרע לא
בשבועה היו כלום יוצאות ביום אחד כל
הקודמת לחבירתה אפי' שעה אחת זכתה
וכך היו כותבין בירושלם שעות היו כולן יוצאות
בשעה אחת ואין שם לא מנה חולקות בשוה.

ו' מי שהיה נשוי שתי נשים ומכר ארץ
שדהו וכתבה הראשונה ללוקח דין ודברי' אין
לי עמך השנייה מוציאה מיד הלוקח והראשונה
מן השנייה והלוקח מיד הראשונה וחוזרת
חלילה עד שיעשו פשרה ביניהן וכן בעל חוב
וכן אשה בעלת חוב.

סליק פירקא.

הלכה א' מי שהיה נשוי לשתי נשים וגו'.
מתניתא לעניין כתובה אבל לעניין מזונות
שתיהן שוות כתובה וקבורה מי קודם כתובה
ומלוה בעדים מי קודם כתובה ופרנסת בנות
מי קודם מאן דאמר גובין פרנסה מן משועבדין
פרנסת בנות קודמת ומאן דמר אין גובין
פרנסה מן משועבדין אין פרנסת בנות קודמת
לא אמר לא מתה הא נתגרשה כבעל חוב
היא כהדא דתני נשא אשה וכת' לה כתוב'
גירשה ולא נתן לה כתובה נשא אחרת וכתב
לה כתובה החזיר את הראשונה וכתב לה
כתובה על כתובתה הראשונה של ראשונה
קודמת לשנייה ויורשיה והשנייה ויורשיה
קודמין ליורשי הראשונ' אמ' בן עזאי יורשי
הראשונ' או' ליורשי השניי' אם כבעל חוב אתם
נחלוק בשוה אמר לו רבי עקיבה בני שנייה
קפצה עליהן ירושת תורה ונוטלין כתובת אמן

quinquaginta, & illæ, quarum dos sit ducentarum, & trecentarum, singulæ sument tres denarios aureos; Si ibi fuerint trecentæ; Illa, cujus dos est minæ, sumet quinquaginta, & illa, cujus dos est ducentarum, sumet minam; & illa cujus dos est trecentarum, sumet sex denarios aureos. Sic etiam si tres conjecerint in unum marsupium, si diminuerint, aut addiderint, hac modo dividunt.

V. Siquis duxerit quatuor uxores, & moriatur, prima præcedit secundam, & secunda tertiam, & tertia quartam; prima jurabit secundæ, & secunda tertiæ, & tertia quartæ, & quarta exiget dotem sine juramento. Dicit ben Nanas; Num eo quid sit ultima, lucrabitur? Ne illa quidem exiget nisi cum juramento; Si omnes divortio uno die exierint; duæ præcesserit sociam vel una hora, acquiret: Sic etiam Hierosolymis scribebant horas. Si omnes eadem hora exierint; si ibi non fuerit nisi una mina, æqualiter divident.

VI. Siquis duxerit duas uxores, & vendiderit agrum, & prima scripserit emtori; Nec jus nec ratio est mihi tecum; secunda eum educet e potestate emtoris, & prima a potestate secundæ, & emtor a potestate primæ, & sic in gyrum, donec fuerint inter se convenerint; & similiter creditor, & pariter creditrix.

Finis Capitis.

Constitutio I. Siquis duxerit duas uxores &c. In Misna agitur respectu dotis, at respectu alimentorum, ambæ pares sunt; in dote & in sepultura quis præcedet? In dote & in mutuo per testes quis præcedet? In dote, & in alendis filiabus quis præcedet? Qui dicit, quod exigat alimentum ex bonis subjectis; alimentum filiarum præcedit. Et qui dicit; Non exigunt alimentum ex bonis subjectis, alimentum filiarum non præcedet. Non dicit, nisi quando mortua fuerit, at si fuerit repudiata consideratur sicut creditor; juxta illud quod traditur. Si ducat uxorem, & illi scribat contractum dotalem, si eam repudiet, & non det illi dotem; si ducat aliam, eique scripserit contractum dotalem, & reducat primam, & ei scripserit contractum dotalem super primo contractu dotali; contractus dotalis primæ præcedit contractum dotalem secundæ, & ejus hæredes, & secunda & ejus præcedent hæredes primæ. Dicit ben Azai. Hæredes primæ dicent hæredibus secundæ; si vos creditores estis, sumite quod vestrum est, & egredimini; si minus, nos & vos æqualiter dividemus. Dixit illi R. Akiba; In filios secundæ exsilit hæreditas legis.

וחוזרין וחולקין ר׳ מנא אמר בשיש שם דינר יתר נחלקו אבל אם אין שם דינר יתר אף רבי עקיבה יודה לבן ננס שאילו ואילו חולקין בשוה אמר ליה רבי יוסי בי רבי בון הך דלא תניתא פליג׳ את עבד לי׳ פליג׳ אלא בשאין שם יתר דינר נחלקו אבל אם יש שם יתר דינר אף בן ננס יודי לרבי עקיבה בני השנייה קפצה עליהן ירושת תורה ונוטלין כתובת אמן וחוזרין וחולקין והחוב ממעט ודכוותה והחוב מרבה היך עביד׳ היה שם שדה והיא עתידה לחזור ביובל את רואה אותן כאילו היך עבירא קידש רחל וכנס לאה וחזר וכנס רחל על דעתין דרבני׳ רחל קודמת ועל דעתיה דרבי אלעזר בן עזריה לא קודמת אומר אף ר׳ לעזר מודי מאחר שחזר וכנס רחל רחל קודמת למה זה דומה לאחר שלווה מחבירו ואמר לו אם לא החזרתי לך מיכן עד יב׳ חדש יהיו כל נכסי משועבדין לך הגיע יב׳ חדש ולא החזיר נשתעבדו הנכסים מיכן ולבא אבל אם אמר לו לא יהו נכסי משועבדין לך אלא לאחר יב׳ חדש לא נשתעבדו צא לאחר יב׳ חדש ימים שבנתיים תפלוגתא דר׳ מאיר ורבנין על דעתיה דר׳ מאיר בשטר נתחייבו הנכסים על דעתיה בכסף נתחייבו.

הלכה ב׳ מי שהיש נשוי לשתי נשים וגו׳. הדא היא דמר רבי אימי כדי שיהא אדם מצוי ליתן לבתו בעין יפה מעתה אפילו אין שם יתר דינר אמר ר׳ אבין בשעה שאת יכול לקיים דבריהן ודברי תורה את מקיים דבריהן ודברי תורה בשעה שאת אין יכול לקיים דבריהן ולקיים דברי תורה את מבטל דבריהן ומקיים דברי תורה ר׳ יודה בר פזי בשם רבי יוסי בן חנינה מית אחד מן האחין כולהן חולקין בשוה אמר ר׳ מנא לכן צריכא בשלא חלקו שלא תאמ׳ יעשה כמי שאינו בן ותירשנו בתו היה שם בכור את אמר הבכור נוטל שנים מהו נוטל פי שנים בבתו או פי שנים בכל האחים תני רבי הושעיה היו שם שתי כיתי בנות כולהן חולקות בשוה היה שם בכור

Sument dotem matris suæ, atque iterum divident; R. Mena dicit; In denario, quod supererit divident; at si ibi non fuerit denarius, qui supererit, vel R. Akiba consentit cum ben Nannas, quod tam isti quam illi æqualiter dividant. Dixit illi R. Jose discipulus R. Bon; Hic non docuit dimidium, tu vero putas esse dimidium; at quando ibi non sit denarius, qui supersit, divident. At si ibi sit denarius, qui supersit, vel ben Nannas consentit cum R. Akiba; In filios secundæ exsilit hæreditas legis, & sument dotem matris suæ; atque iterum divident, & debitum diminuetur; Et similiter debitum augebitur. Quomodo erit factum? Si desponset Rachel, & introducat Lea, atque iterum introducat Rachel, ex mente sapientum Rachel præcedit. Si ibi sit ager, qui restituendus sit in Jubilæo, considerabit illum sicut est. Et juxta mentem R. Eliesèr ben Azaria, non præcedet: dicit: Vel R. Eliesèr consentit, postquam iterum introduxerit Rachel, Rachel præcedit. Cuinam hoc simile est? Simile est illi, qui mutuo accipiat a socio suo, eique dicat; si tibi non restituam hinc usque ad duodecim menses, omnes meæ facultates tibi subjectæ sint. Cum advenerit tempus duodecim mensium, & non restituerit, subjecta erunt bona hinc & ulterius. At si illi dicat: Non erunt tibi subjecta mea bona nisi post duodecim menses, non erunt subjecta nisi post duodecim menses; In diebus qui inter eos sunt, est dissensio inter R. Meir & sapientes. Ex mente R. Meir: Ex contractu obligata sunt bona; ex mente sapientum, argento obligata sunt.

Constitutio II. Siquis duxerit duas uxores &c. Hoc est quod dicit R. Amme, ut possit homo dare liberaliter filiæ suæ; hinc probatur, vel si ibi non sit denarius, qui supersit. Dicit R. Abon. Quando tu poteris confirmare eorum verba, & verba legis, tu confirmabis verba eorum, & verba legis; at quando non poteris confirmare verba eorum, & verba legis, tu abolebis verba eorum, & confirmabis verba legis. R. Jehuda bar Pazi nomine R. Jose ben Chanina; si unus ex fratribus moriatur, omnes æqualiter divident; Dicit R. Mena; Ita necesse est; quando non dividunt: ne dicas, considerabitur perinde ac non sit filius, & hæreditet ejus filia: Si ibi fuerit primogenitus, tu dicis; primogenitus sumet duas partes; quid significat; sumet duas partes? In filia sua, an duas partes in omnibus fratribus? Docet R. Osajah. Si ibi fuerint duæ classes filiarum, omnes æqualiter divident; Si ibi fuerit primogenitus,

את אמר הבכור נוטל פי שנים מהו נוטל פי שנים נוטל פי שנים בכחו או פי שנים בכל כהוכתה מאימתי שמין להן תלמידוי דרבי מנא אמרין בסוף אמר לון רבי יוסי בי ר'בון לא אתון דאמרין בשם רבנין לכון צריבא בשלא חלקו אבל משעה ראשונה שמין להן.

הלכה ג' היו שם נכסים בראוי וגו'. רבי מנא אמר בעיקר שתי כתובות פליגין ר"ש או' קרקע ורבנין אמרין מטלטלין באותו הדינר כל עמא מודיי שהוא מטלטל ר'יוסי בי ר'בון אמר כל עמא מודיי בעיקר שתי כתובות שהן קרקע מה פליגין באותו הדינר רבי שמעון א' קרקע ורבנין אמרי' מטלטלין רבי בא בר זבדא בשם רב ברם נהגו בסוריא להיות גובין מן הנחושת ומן הציעות רבי אבהו בשם ר'יוחנן ובלבד מן הצועות שבאותו הלילה רב שמואל בר נחמן בשם רבי יונתן נהגו העם בערבייא להיות גובה מן הבושם ומן הגמלים ודכוותה בלבד מן הבושם שבאותו הלילה ארמלתא דרבי חונה גבי לה מן המטלטלין כמנהג מקומה.

הלכה ד' מי שהיה נשוי שלש נשים וגו'. שמואל אמר שוחדא דדייני לשני שטרות שיצאו על שדה אחת אי זה מהן שירצו בית דין להחליט מחליטין מתניתא פליגא על שמואל אין שם לא מנה חולקות בשוה לא שוחדא דדייני את אמרת והא תני היורשין שירשו שטר חוב הבכור נוטל פי שנים עוד יצא עליהן שטר חוב הבכור נותן פי שנים עוד היא לשוחדא דדייני את אמרת ר' אבין בשם שמואל לא שנייא בין שני שטרו' שיצאו על שדה אחת בין שטר אחד שיצא על שני שדות אי זה מהן שירצו בית דין להחליט מחליטין שמואל אמר במרשות זו את זו בשהרשת השלישית את השנייה לדון עם הראשונה אמרה לה לא מנה אית לך סב חמשין ואיזל לך וכן שלשה שהטילו לכיס והותירו או פחתו כך היו חולקין אמר רבי אלעזר הדא דאת אמר בשהיתה הסלע חסירה או יתירה אבל לשכר ולהפסד כולהן חולקין בשוה וקשי' ההן יהב מאה דינרין וההן יהיב

nitus, tu dicis: Primogenitus ſumet duas partes. Quid ſignificat: ſumet duas partes? in filia ſua, an duas partes in tota dote? Quandonam? Æſtimarunt diſcipuli R. Mena in fine. Dixit illi R. Joſe diſcipulus R. Bon; Ipſi quoque dicunt nomine ſapientum; nobis neceſſe eſt; quando non diviſerint; at a principio illis æſtimant.

Conſtitutio III. Si ibi ſint bona expectanda &c. R. Mena dicit; De fundamento duarum contractuum diſſentiunt; R. Simeon dicit fundum; & ſapientes dicunt bona immobilia; de ipſo denario, omnes conveniunt, quod ſit bonum immobile. R. Joſe diſcipulus R. Bon dicit: Omnes conveniunt, in fundamento duorum contractuum, quod ſint fundus. In quo diſſentiunt? In ipſo denario. R. Simeon dicit fundum, & ſapientes dicunt bona immobilia. R. Ba bar Zebida nomine Rab; Jam conſueverunt in Syria exigere ex æribus, & ex lectis. R. Abau nomine R. Jochanan, dummodo ex lectis, qui ſint in eadem nocte. R. Samuel bar Nachman nomine R. Jonathan; Conſuevit populus in Arabia exigere ex aromatibus, & ex camelis; & ſimiliter ſolummodo ex aromatibus quæ ſint in ipſa nocte. Vidua Rabi Huna exegit ex bonis mobilibus juxta conſuetudinem regionis ſuæ.

Conſtitutio IV. *Si quis duxerit tres uxores &c.* Samuel dicit donum judicum. De duobus contractibus, quibus egrediuntur in agrum unum; ex eis illi cui voluerit Synhedrium appropriare, approbriabitur; Miſna contraria eſt Samueli; ſi ibi non fuerit niſi mina; æqualiter divident. De dono judicum tu non dicis. Atqui extat traditio: Si hæredes hæreditent contractum debiti; primogenitus ſumet duas partes; Si præterea exeat ſuper eos contractus debiti, primogenitus dabit duas partes; Præterea de dono judicum tu dices. R. Abin nomine R. Samuel; Non eſt diſcrimen inter duos contractus, qui egrediantur in agrum unum, & inter contractum unum, qui exeat ſuper duos agros; ex eis cui voluerit Synhedrium appropriare, appropriabitur: Samuel dixit. Quando uterque conveniat, & tertius conveniat cum ſecundo, ut judicetur cum primo. Illi dicet; Nonne de mina tu contendis? Sume quinquaginta zuzas, & abi. Et ſimiliter ſi tres, injiciant in crumenam, & deficiat, aut ſuperſit, ſic divident. Dicit R. Elieſer. Quod dicis intelligitur, quando ſit ſiclus deficiens, aut abundans; at ad lucrandum, & ad perdendum omnes æqualiter divident. At eſt objectio: Si illi dent centum denarios;

עשרה ואת אמר אכן חברייא אמרין יכול הוא מימר ליה על ידי מניי סלקת פרגמטיא עד כרון והטרת פרגמטייא זעירה הוורת פרגמטיא רובה אמר רבי אבין בר חייה יכול הוא מימר ליה עד דאת מזבין חד זמן אנא מזבין עשרה זמנים עד כרון במקום קרוב במקו׳ רחוק א״ר הילא יכול הוא מימר לי׳ עד דארת אזיל ואתי חד זמן אנא אזיל ואתי עשרה זמנים תמן תנינן חזר ונגח שור אחר שוה מאתים האחרון נוטל מנה ושלפניו חמשים וזו ושנים הראשונים דינר זהב רבי שמואל בשם ר׳ וכן לשכר אמר ר׳ יוסי דרבי זעירא פליגא על דרבי אלעזר רבי מנא אמר קומי ר׳יודן לא מודי ר׳לעזר שאם התנו ביניהן שזה נוטל לפי כיסו וזה נוטל לפי כיסו שוורים כמותנים הן חזר ואמרה קומי רבי יוסי אמר ליה בפורוש פליגין רבי לעזר אמר סתמן חולקין בשוה ר׳זירא אמר סתמן זה נוטל לפי כיסו וזה נוטל לפי כיסו.

הלכה ה׳ מי שהיה נשוי ארבע נשים וגו׳.

ר׳אבונא בשם ר׳ שמוא׳ כדברי בן ננס לשטר אחד שיצא על האשה לקוחות כולהן חולקין בשוה אמר ר׳ עקיבה קומי ר׳ מנא לית הרא פליגא על ר׳שמוא׳ דשמוא׳ אמר שוחרא דדייני לשני שטרות שיצאו על שדה אחת לאי זה מהן שירצה ב״ד להחליט מהליטין וכא הוא אמר אבין אמר ליה לא בשני שטרות דילמא בשטר אחד וכא בשטר אחד אנן קיימין ולא שמיע דמר ר׳ אבון בשם שמוא׳ לא שנייא בין שני שטרות שיצאו על שני שדות ובין שני שטרות שיצאו על שדה אחרת אי זה מהן שירצו בית דין להליט מחליטין הנהיג רבי בארנונא ובגולגולת ובאנפרות בהדא דבן ננס כהדא קריבין דר׳ יוסי זבנין חקלוון מן אילין דבר תפקן אזלון אילין דבר תפקן ונסבין להון נשין אעלון להון שקיעין אתון בעיי מתגרייא בקריבי דר׳ יוסי אמר לון ר׳ מנא אנא ידע כד זבנתון אילין חקלוותא לא הוו אילין שקיעיא קדמיכון.

הלכה ו׳ מי שהיה נשוי לשתי נשים וגו׳.

rios; & isti dent decem, & tu ita dicis? Socii dicunt: Poterit illi dicere: Propter denarios adscendit mercatura, & lucratus es; Mercatura modica erat, & multiplicata est. Dicit R. Abin bar Chijah: Poterit dicere: Donec tu vendidisti cur una vice, ego vendidi decem vicibus: Hactenus de loco proximo, de loco remoto, dicit R. Ela; Poterit dicere; Donec tu ivisti & venisti una vice, ego ivi & veni decem vicibus. Ibi legimus. Si iterum cornu petat bovem unum, qui valeat ducentas zuzas; ultimus accipiet minam, & qui eum præcesserit; quinquaginta zuzas, & iste, & duo primi denarium aureum; R. Samuel nomine Rabi; atque ita lucrabitur. Dicit R. Jose, quod R. Zehira dissentiat a R. Eliesér. R. Mena dixit coram R. Jodan: Non consentit R. Eliesér; si inter se pacti fuerint, ut alter sumat juxta crumenam suam, & alter sumat juxta crumenam suam; Boves sicut dona reputantur. Iterum dixit coram R. Jose; Illi dixit: In explicatione dissentiunt. Rabi Eliesér dicit; Simpliciter æqualiter divident; R. Zirah dicit; Simpliciter ille sumet juxta crumenam suam, & simpliciter iste sumet juxta crumenam suam.

Constitutio V. Siquis duxerit quatuor uxores &c. R. Abuna nomine R. Samuel, juxta verba ben Nannas uno contractu, qui exierit mulieri, qui emerint, omnes æqualiter divident. Dixit R. Akiba coram R. Mena; Hic non est dissensio contra R. Samuel; Etenim Samuel dicit, donum judicum: de duobus contractibus, qui exierint in unum agrum; illi ex eis, cui voluerit Synhedrium appropriare, appropriabitur. Et hoc loco tu ita dicis? Respondit: Non de duobus contractibus; forsasse de uno contractu; A hoc loco de uno contractu nos confirmamus; At non auscultavit, quod dixit R. Abon nomine R. Samuel; Non est discrimen inter duos contractus, qui exierint in duos agros, & inter duos contractus, qui exierint in agrum unum, illi ex eis, cui voluerit Synhedrium appropriare, appropriabitur: Et consueverat facere Rabi in vectigali transeuntium, & in capitatione, & in damnis; sicut illi de familia ben Nannas, & sicut propinqui R. Jose, emerunt agros ex familia bar Thephtan. Illi de familia bar Thephtan venientes duxerunt sibi uxores attulerunt illis scripta emtionis definitivæ, venientes voluerunt contendere cum propinquis R. Jose. Dixit illis R. Mena; Novi ego, quando emistis eos agros; non fuit scriptum emtionis definitivæ coram vobis.

Constitutio VI. Siquis duxerit duas uxores

אמר ר' יוסי הדא אמרה ההן דיזיף מן תרין
בני נש אתא תניינא אמר ליה קומי פושרין
אמר ליה ולית סופיה דקדמייא משמע ומיתי
מיטרוף יכיל מימר ליה פושרין ואין טרף טרף
פישר מן חזקה שהראשון בא וטורף פישר
מן הראשון אמר רבי פינחס אתא עובדא
קומי ר' ירמיה אמר פישר אמר ר' יוסי ולא
כתב דאיקני לא אתייא אלא ביורש אמר
ר' הנינה אפילו בבעל חוב אתייא היא בההיא
דלא כתיב כל דאיקני או שאמר לו אל יהא
לך פירעון אלא מזה א"ר מתנייה אתייא כמאן
דמר לכתובה אבה אבל לא לתניין ברם
כמאן דמר בין לכתובתה בין לתניין הא חזירה.

פ ר ק יא'.

א' אלמנה ניזונת מניכסי יתומין ומעשה
ידיה שלהן ואינן חייבין בקבורתה ,יורשיה
היורשים כתובתה חייבין בקבורתה.

ב' אלמנה בין מן האירוסין בין מן הנישואין
מוכרת שלא בבית דין ר"ש או' מן הנישואין
מוכרת שלא בבית דין מן האירוסין לא
תמכור אלא בבית דן מפני שאין לה מזונות
וכל שאין להן מזונות לא תמכור אלא בבית דין.

ג' מכרה כתובתה או מקצתה מישכנתה או
מקצתה נתנתה לאחר או מקצתה לא תמכור
את השאר אלא בבית דין וחכמים אומרי'
מוכרת היא אפי' ארבעה או חמשה פעמי'
ומוכרת למזונותיה שלא בבית דין וכותבת
למזונותיי מכרתי וגרושה לא תמכור אלא
בבית דין.

ד' אלמנה שהיתה כתהובתה מאתים ומכרה
שוה מנה במאתים או שוה מאתים במנה
נתקבלה בתובתה היתה כתובתה מנה ומכרה
אומרת אני אחזיר את הדינר ליורשן מכרה
בטל.

ה' רבן שמעון בן גמליאל אומר לעולם מכרה
קיים עד שתהא שם כדי שתשייר בשדה בית
תשעה קבין ובגינה כבית חצי קב וכדברי
רבי עקיבה בית רובע היתה כתובתה ארבע

res &c. Dicit R. Joſe; Hoc dicit: Si mutuo accipiat a duobus hominibus; ſi veniat ſecunda, dicet illi: Surgamus, & conveniamus. Si illi dicat; Priuſquam; primus audiat & veniat & rapiat. Poterit dicere: Conveniamus, ne rapiat; ſi is qui convenit rapiat, cum præventione, quod veniens primus poſſit rapere, conveniet cum primo. Dicit R. Pinchas: allatum fuit factum coram R. Jeremia: Dixit: Conventio eſt: Dicit R. Joſe: At non ſcripſit illi bona: Non deciditur niſi de hærede. Dicit R. Chanina; vel de creditore deciditur, quando non ſcripſerit illi omnia bona, aut illi dicat: Non erit tibi ſolutio niſi ex hoc. Dicit R. Mathania; Concluditur juxta mentem illius, qui dicit de dote, at non de pactis. At juxta mentem illius qui dicit tam de dote, quam de pactis, erit reſtitutio.

C A P U T XI.

I. Vidua aliter e bonis pupillorum; & opus manuum ſuarum eſt pro illis; & non obligantur ad ejus ſepulturam. Hæredes qui hæreditarint ejus dotem, obligantur ad ejus ſepulturam.

II. Vidua ſive ex ſponſalibus, ſive ex nuptiis poterit vendere ſine conſenſu Synhedrii; R. Simeon dicit: Vidua ex nuptiis poterit vendere ſine conſenſu Synhedrii; Si fuerit vidua ex ſponſalibus, non vendet niſi in Synhedrio; eo quod illi ſint alimenta; & cui fuerint alimenta, non poterit vendere niſi in Synhedrio.

III. Si vendiderit dotem ſuam, aut ejus partem, ſi oppinguerata fuerit dos illius aut pars illius, ſi dotem ſuam aut ejus partem donaverit, non vendet reſiduum niſi in Synhedrio. Et ſapientes dicunt; poterit vendere vel quater & quinquies, & poterit eam vendere pro alimentis ſuis ſine conſenſu Synhedrii; & ſcribet: In alimenta mea vendidi; Si fuerit repudiata, non vendet niſi in Synhedrio.

IV. Si viduæ dos fuerit ducentarum zuzarum, & vendiderit pretium mina; aut ducentis zuzis, aut pretium ducentarum mina, accepit dotem ſuam: Si illi fuerit dos minæ, & vendiderit pretium minæ & denarii, ſi mina, ejus venditio erit irrita; vel ſi dixerit; Ego reſtituam denarium hæredibus; venditio erit irrita.

V. Raban Simeon ben Gamaliel dicit; Semper rata eſt venditio ejus, donec ibi fuerit menſura in agro novem caborum, & in horto ſpatium dimidii cabi. At juxta verba R. Akiba ſpatium quartæ partis

מאות זוז מכרה לזה במנה ולזה במנה ולזה במנה ולאחרים יפה מנה ודינר במנה של אחרון בטל ושל כולן מכרן קיים.

ו׳ שום הדיינין שפחתו שתות או הותיר שתות מכרן בטל רבן שמעון בן גמליאל אומר מכרן קיים אם כן מה כח בית דין יפה אבל אם עשו אגרת בירורת אפילו מכרו שוה מנה במאתים או שוה מאתים במנה מכרן קיים.

ז׳ היתומה והשנייה והאיילונית אין להן לא כתובה ולא פירות ולא מזונות ולא בליות אם מתחילה נשאה לשום אילונית יש לה כתובה אלמנה לכהן גדול גרושה וחלוצה לכהן הדיוט ממזרת ונתינה לישר׳ בת ישרא׳ לממזר ולנתין יש להן כתובה.

סליק פירקא.

הלכה א׳ אלמנה ניזונת מניכסי יתומין וגו׳. רב יהודה בשם שמואל ר׳ אבהו בשם ר׳ יוחנן מציאת שלה הותירה מזונות אשת איש שמציאתה שלו הותירה מזונות שלו אלמנה שמציאתה שלה הותירה מזונות שלה הותירה בליות שלה מה אם אשת איש שהותירה מזונות שלו הותירה בליות שלה אלמנה שהתירה מזונות שלה הותירה בליות לא כל שכן תמן צריכה לון לנידתה אף הכא צריכא לון לנידתה ר׳ אימי בשם ר׳ יוסי בן חנינה אף היא אינה עושה אותן דברים של ייחוד מה הן דברים של ייחוד סכה להון את גופן ומרחצת להון את פניהן ומזוגה להון את הכוס ומוסיפין על מזונותיה אשת איש אין לה יין אלמנה יש לה יין אשת איש שאמרה יצאו מעשה ידי למזונותיי אין שומעין לה אלמנה שאמרה יצאו מעשת ידי למזונותיי שומעין לה רב אמר המת אמר אל תקברוני נקבר בצדקה ר׳ אימי בעא וכי עלת על דעתך שיהו אחרים מתפרנסי׳ משלו והוא נקבר בצדקה מתניתא פליגא על רב יורשית

tis cabi. Si ejus dos fuerit quadringentarum zuzarum; Si huic vendiderit minam, & illi minam, & alteri minam, & aliis pretium minæ, & denarii; venditio minæ ultimi irrita est, & venditio omnium rata erit.

VI. Æstimatione judicum, qua diminuerint sextam partem, aut addiderint sextam partem, eorum venditio est irrita. Raban Simeon ben Gamaliel dicit: Eorum venditio rata est; si ita est, quomodo vis Synhedrii major est? At si scriptum indictionis fecerint inter se, vel si vendiderint pretio, quod æquivaleat minæ, ducentis, aut pretio, quod æquivaleat ducentis mina, earum venditio rata erit.

VII. Pupillæ & secundariæ, & sterili non est dos, neque fructus, neque alimenta, nec veteramenta; nisi quando ab initio nupserit nomine sterilis, erit illi dos; Viduæ nuptæ summo sacerdoti, repudiatæ, & quæ calceum exuit, nuptæ sacerdoti vulgari, spuriæ, & Nethinææ nuptæ Israelitæ, Israelitidi nuptæ spurio, & Nethinæo erit dos.

Finis Capitis.

Constitutio I. Vidua alitur e bonis pupillorum &c. R. Jehuda nomine R. Samuel, R. Abau nomine R. Jochanan; inventio pro illa erit, residuum alimentorum; si sit uxor viri; Inventio erit pro marito, & residuum alimentorum pro marito. Si sit vidua, inventio erit pro illa, residuum alimentorum erit pro illa; residuum veteramentorum erit pro illa. Si sit uxor viri, residuum alimentorum erit pro illo, residuum veteramentorum erit pro illa; Si sit vidua, residuum alimentorum erat pro illa, residuum veteramentorum, nonne multo magis? Ibi sunt illi necessaria pro ejus menstruis, hic quoque sunt necessaria pro ejus menstruis. R. Amme nomine R. Jose ben Chanina. Ipsa quoque ea non faciet res peculiares. Quænam sunt res peculiares? Unget eorum corpus, lavabit eorum facies, & miscebit eorum poculum: Et addent ad ejus alimentum. Uxori viri non erit vinum; at viduæ erit vinum. Uxor viri si dicat: Impendatur opus manuum mearum in alimenta mea; non auscultant; Vidua si dicat; impendatur opus manuum mearum in alimenta mea; illi auscultant. Rab dicit: Si moriens dicat; Ne me sepeliatis; sepelietur ex eleemosyna. Rabi Amme quæsivit; Putasne, quod cum alii alantur ex ejus bonis, ipse sepeliatur ex eleemosyna? Misna contraria est τῷ Rab; hæredes qui hæreditant ejus dotem, obligan-

היורשין כתובתה חייבין בקבורתה פתר לה
בשירשו קרקע כהדא דתני הניח עבדים
ושפחות ושטרות ומטלטלין כל הקודם בהן
זכה והלה נקבר בצדקה מפני שקדם ותפס
הא אם לא קדם ותפס מוציאין מידו
פתר ליה באומר קברוני כהדא דאמר ר׳ יוסי
בשם רבנין נקבר המת ולא אמר קברוני אע״פ
שקדמו אחרים ותפשו מוצואין מידן כשתפסו
קרקע והא דאת אמ׳ מוציאי׳ מידן כשתפס
קרקע אדל בשתפסו מטלטלין אין מוציאין
מידן במלוה בעדים אבל במלוה בשטר בין
שתפשו קרקע בין שתפשו מטלטלין אין מוציאין
מידן דאמר ר׳ אבא בר רב הונא עשו דברי
שכיב מרע כבריא שכתב ונתן והוא שמת
באותו החולי הא הבריא לא ובמסיים ואומר
תנו שדה פלוני לפלוני אמ׳ תנו שדה פלוני
לפלוני כמי שסיים או עד שיאמר חצייה בצפון
וחציה בדרום ר׳ יודן בעי אמ׳ שרפוני ועברו
בי עבודה ותנו חצי שדה פלוני לפלוני אם אין
שורפין אין נותנין ר׳ חגיי בעא שכיב מרע
שאמר יזונו בנותיי בלא כך אין בנותיו נזונות
לא צורכא דלא מהו שיזונו מן המשועבדין
ומהו שיזונו מן המטלטלין ר׳ יודן ברח לנוי
אתא עובדא קומי ר׳ יוסי שביב מרע שאמר
יינתנו אותיותיו לפלוני אמ׳ ליה אין שכיב
מרע מזכה אלא בדברים שהן נקנין או בשטר
או במשיכה ואלו נקנין במשיכה ובשטר כהדא
דתני ספינה נקנית במשיכה דברי הכל ר׳ נתן
אומר ספינה ואותיות נקנין במשיכה ובשטר
כתב ולא משך משך ולא כתב לא עשת
כלום עד שיכתוב וימשיך·

הלכה ב׳ אלמנה בין מן האירוסין בין מן
הנישואין וגו׳. מיסבר סבר ר׳ שמעון במזונות
חדבר תלוי פסק לזון מן האירוסין מוכרת
שלא בב״ד פסק לזון מן הנישואין לא תמכור
אלא בב״ד דברי חכמים ר׳ אחא ר׳ חיננא
בשם ר׳ יוחנן חס הוא אדם על כבוד אלמנתו

ligantur ad ejus sepulturam: Intelligitur, quando hæreditaverint fundum; Juxta illud, quod traditur: Si reliquerit servos, & ancillas, & contractus, & bona mobilia, qui præcesserit, acquiret. Et ille sepelietur ex eleemosyna; eo quod præcesserit, & apprehenderit; at si non præcesserit & apprehenderit, educunt ex ejus potestate. Intelligitur de illo, qui dicat: Sepelite me; juxta illud quod dicit R. Jose nomine sapientum: sepelietur: Si moriens non dicat; sepelite me; vel si alii præcesserint, & apprehenderint, educunt ex eorum potestate, quando apprehenderint fundum; Quod dicis quod educant ex eorum potestate, intelligitur quando apprehenderint fundum; at si apprehenderint bona mobilia, non educunt ex eorum potestate; Quando mutuo acceperit per servos; at non quando mutuo acceperit per contractum; sive apprehenderint fundum, sive apprehenderint bona mobilia, non educunt ex eorum potestate. Etenim dicit R. Aba bar R. Huna. Considerantur verba morientis sicut verba sani, qui scribat & det; & in ipso morbo moriatur, at non si fuerit sanus. Et in fine dicat. Date agrum N. τῷ N. Si dicat; date agrum N. τῷ N. consideratur, quasi designarit. Aut donec dicat: dimidium in aquilone, & dimidium in austro. R. Jodan quæsivit; Si dicat: si me combusserint, & fecerint in me opus, dabitis dimidium agri N. τῷ N. Si comburant, dabunt. R. Haggæus quæsivit; Moriens si dicat; Alantur filiæ meæ. Sine hac conditione, ejus filiæ non alentur. Si non, non est necesse. Quid erit si alantur e bonis subjectis? quid erit, si alantur e bonis mobilibus? R. Jodan fugit Noi. Allatum fuit factum coram R. Jose; morbo decumbens si dicat, ut dentur ejus uxores τῷ N. Respondit; morbo decumbens non acquirit nisi ea, quæ acquiruntur, aut scriptura, aut attractione. Et hæc sunt quæ acquiruntur attractione, & scriptura. Juxta illud quod traditur; Navis acquiritur attractione ex omnium consensu. R. Nathan dicit: Navis & uxores acquiruntur attractione & scriptura: si scripserit, & non attraxerit, si attraxerit, & non scripserit, nihil facit, donec scribat, & attrahat.

Constitutio II. Vidua sive ex sponsalibus, sive ex nuptiis &c. Putando putat R. Simeon; ab alimentis res pendet; Si paciscatur alimentum ex sponsalibus, poterit vendere sine consensu Synhedrii: Si paciscatur alimentum ex nuptiis; non vendet nisi in Synhedrio, juxta verba sapientum. R. Acha, R. Chinna nomine R. Jochanan: Sollicitus est homo de honore viduæ

בין מן האירוסין בין מן הנישואין רב יהודה
בשם שמואל המוחלת כתובתה ליתומים ניזונת
משלהן וקשיא אילו אשה שאין לה כתובה
שמא אין לה מזונות אשה שאין לה כתובה יש
לה מזונות ברם הכא לא דייך שמחלה ליתומין
כתובתה אלא שאתה מבקש להבריחה ממזונותיה
רב יהודה בשם רב התיבעת כתובתה בבית
דין איבדה מזונותיה אמר ר' יוסי ובלבד מן
השופי הא מאונס לא כהדא ארמלתא דרבי
אבדימס דמנזבה אמר ליה ר' בא בר כהן בעי
ליך תבעת פרנה אובדת מזונותיה מן דאית
ידעין מילייא אעלון עובדא קומי ר' יוסי וחזרה
למזונה ר' אלעזר בשם ר' יוסי בן זימרא אלמנה
שעשרה שנים שלשה חדשים שלא לתבוע
מזונותיה אבדה מזונתיה דאינון תלתי ירחייא
בשלא ללוה אבל אם לותה גובה בשאין
בידיה משכון אבל אם יש בידיה משכון אפילו
לא לוותה גובה ר' יסא בשם ר' יוחנן זו היא
שאמרו בתחילה מוכרין מזון שנים עשר חדש
ונותנין לה מזון שלשים יום בסוף שלשים
יום הן אומרי' נתנו והיא אומרת לא נטלתי
ייבא כהדא דמר ר' אבהו בשם ר' יוחנן לווה
ממנה י"ב אלף לשנה להוית מעלה לה מדינר
זהב לחדש פשיטא חדש הראשון נתן וחדש
האחרון לא נתן ימים שבנתיים זו היא שאמרו
הא בתחילה לא אתא ר' אבהו בשם ר' יוחנן
בתחילה מוכרין מזון י"ב חדש ונותנין לה מזון
שלשים יום וימכרו מזון י"ב חדש שלא להורע
כחה של אשה ויתנו לה מזון שלשים יום אם
אומר את כן נמצאתה חב ליתומים כהדא
דתני אלמנה שתפסה אפילו אלף זוז למזונותיה
אין מוציאין מידה מהו מימר לה הוי מה בידיך
תלמידוי דר' מנא אמרין לה הוי מה בידיך
אמר לון ר' יוסי בי ר' בון מכיון שהיא עתידה
להישבע בסוף אפילו מה בידיך אמרין לה תהי.

הלכה ג' מכרה כתובתה או מקצתה וכו'. תני
מוכרת וכותבת אילו לכתובתה ואילו למזונות
דר' יהודה ר' יוסי או' מוכרת וכותבת סתם
וכזו כחה מיופה באת מלוה בעדים אומרת
למזונות שכרתי באת מלוה בשטר אומרת
לכתובה מכרתי ואפילו באת מלוה בעדים מוכרת

duæ suæ sive ex sponsalibus, sive ex nuptiis. R. Jehuda nomine Samuel; Si condonat dotem suam pupillis, ex eorum bonis aletur, At est objectio: Si mulieri non fuerit dos, fortasse non erit alimentum; at mulieri, cui non est dos, est alimentum. At hoc loco, tibi non satis est, ut condonet pupillis dotem; sed tu vis eam expellere ab alimentis. R. Jehuda nomine Rab. Si petat dotem suam in Synhedrio, amittit alimenta. Dicit R. Jose; dummodo faciat sponte, non autem coacta, at non sicut vidua Rabi Abedimas, qui vendidit. Dixit illi R. Ba bar Cohen; quæsivi a te; si petat dotem, amittet alimenta: Postquam hoc norunt. attulerunt factum coram R. Jose; & restituta est ad alimentum. Rabi Eliefer nomine R. Jose ben Zimra. Vidua si exegerit duos & tres menses, & non petierit alimenta, amittit alimenta sua; si exegerit tres menses, & non fuerit mutuata; at si fuerit mutuata, exiget, quando in ejus manu non fuerit pignus: At si in ejus manu fuerit pignus, vel si non fuerit mutuata, exiget. Rabi Isa nomine R. Jochanan. Dixerunt; in principio vendunt alimentum duodecim mensium, & illi dant alimentum triginta dierum. Si in fine triginta dierum dicant; dedimus; & ipsa dicat; non accepi; concluditur juxta id quod dicit R. Abau nomine R. Jochanan: Si mutuetur ab ea duodecim millia denariorum in annum, ut illi adscendat ex denario aureo in mensem; certum est, quod pro mense primo dederit, at pro ultimo non dederit. De diebus intermediis dixerunt, at non de principio. Venit R. Abau nomine R. Jochanan; In principio vendunt alimentum duodecim mensium; & illi dant alimentum pro triginta diebus; si ita dicas, deprehendetur debitum pro pupillis; Juxta illud quod traditur: Si vidua apprehenderit vel mille zuzas pro suo alimento, non educunt ex ejus potestate. Quid erit? Poterit dici: Tibi sit quod est in tua potestate. Discipuli R. Mena dixerunt; Tibi sit quod est in tua potestate. Dixit illis R. Jose discipulus R. Bon; Postquam futurum sit, ut illa juret in fine; vel quod est in tua potestate, dicent, illi sit.

Constitutio III. Si vendiderit suam dotem, aut ejus partem &c. Traditio: Vendet & scribet; Hoc est pro sua dote, & illud pro suo alimento; verba R. Jehuda. R. Jose dicit: Vendet, & scribet simpliciter; & in hoc ejus jus erat validius. Quando mutuatur in servis, dicet: Pro meo alimento vendidi. Quando mutuatur scriptura dicet; Pro mea dote vendidi; vel quando mutuatur in servis, poterit

למזונות וחוזרת וטורפת לשם כתובה ולא
אמרין לה הוי זבניך תיפתר שהוקיר המקח
ר' יעקב בר אחא בשם ר' יוחנן ר' הילא בשם
ר' לעזר כשם שאדם חס על כבוד אלמנתו כך
חס על כבוד גרושתו דאמר ר' יעקב בר אחא
בשם ר' לעזר מבשרך לא תתעלם זו גרושתו
איתתיה דרבי יוסי הגלילי הוות מעיקה ליה
סגין סליק ר' לעזר בן עזריה לגביה א"ל ר'
שיבקה דלית היא דאיקרך א"ל פורנה רב עלי
א"ל אנא יהיב לך פרנה ושבקה יהב ליה פרנה
ושבקה אזלת ונסיבת לטסורא דקרתא איתוחת
מן ניכסוי ואיתעביד בסגיא נהורא והוות
מחזרא ליה על כל קרתא ומדברא ליה חד
זמן חזרתיה על כל קרתא ולא איתתיהב
ליה כלום אמר לה לית הכא שכונה חורין
אמרה ליה אית הכא שכונה דמשבקי ולית
בחיילי עייל לה לתמן שרי חביט לה עבר
ר' יוסי הגלילי ושמע קלון מתבזיי בשוקא
נסבון ויהבון בגו חד ביתא מן דידיה והוה
מסיק לון מזונין כל יומין דהוון בחיין על שם
ומבשרך לא תתעלם זו גרושתו אפילו כן
אציתון קלוי בליליא ושמעין קלה אמרה לא
הוה טב דייה צערה לבר מן גופה ולא לגו גיפה.

הלכה ד' אלמנה שהיתה כתובתה מאתים
וגו'. ניחא שוה מנה במאתי' או שוה מאתים
במנה מכל מקו' הרי מפסידה את היתומין
במנה בשוה מנה במאתי' אין סופו לחזור
משם מקח טעות תיפתר שהוקיר המקח א"ר
אבין הדא מסייעא לרבי שמעון בן לקיש
דר"ש בן לקיש אמ' אין למקח הונייה לעולם
אמר ר' יוחנן אם היה המקח מופלג יש לו
הונייה מתניתא פליגא על ר' יוחנן אילו
דברים שאין להן הונייה העבדים והשטרות
והקרקעות וההקדישות פתר לה ובלבד דבר
שאינו מופלג פרה שוה מנה במאתים רבי
יוחנן אמר אינו פדוי ורבי שמעון בן לקיש
אמר פדוי מתניתא פליגא על ר' יוחנן אמר
טלית זה תחת חמור זה יצא לחולין וסיפא
פליגא על ר' שמעון בן לקיש צריך להיעשות
דמים אמר ר' יוסה כל גרמה אמרה שהוא

terit vendere pro alimento, & rursus diripere titulo dotis; & non illi dicent: Hæc est tua venditio. Potest exponi, quod augeat emtionem. R. Jacob bar Acha nomine R. Jochanan, R. Ela nomine R. Elieser; sicut homo solicitus est de honore viduæ suæ, ita pariter solicitus est de honore suæ repudiatæ: Etenim dicit R. Jacob bar Acha nomine R. Elieser: *Et carnem tuam ne despexeris*: Hæc est ejus repudiata. Uxor R. Jose Galilæi, eum valde affligebat: Rabi Elieser ben Azaria conveniens eum dixit: Dimitte eam, quia tibi non est decorum. Respondit: Dos magna est super me. Dixit: Ego dabo dotem; & eam dimitte. Dedit illi dotem, & dimisit. Abiens nupsit thesaurario urbis. Amisit suas facultates; se finxit cœcum; & circuibat universam civitatem, ut illi *alimentum* afferret: Aliquando cum circumisset totam civitatem, nihil illi datum est; Dixit illi: Estne tibi hoc loco notus vicinus? Respondit: Hic proxime habitat, qui me dimisit: At mihi non est animus, ut illuc ingrediar. Incepit eam verberare. Pertransiens R. Jose Galilæus audiit eorum voces, quod spernerentur in platea. Eos recepit eisque dedit domum, quæ sua erat, eisque suppeditavit alimentum cunctis diebus, quibus vixerunt. Eo quod dictum est: *Et carnem tuam ne despexeris*: Hæc est sua repudiata. Vel si ita se res haberet: Audiit ejus vocem in nocte; & audiit vocem ejus quæ dicebat; Major est dolor extra corpus, quam intra corpus.

Constitutio IV. Si viduæ dos fuerit ducentarum zuzarum &c. Concedatur, quando sit pretium minæ in ducentis zuzis, aut pretium ducentarum zuzarum in mina. Omnimode erit perditio pupillis in mina, in pretio minæ in ducentis zuzis, non erit ejus finis, ut restituat propter venditionem erroneam: Potest exponi, quod augeat venditionem. Dicit R. Abina: Hoc favet τῷ R. Simeon ben Lakisch; etenim R. Simeon ben Lakisch dicit: Numquam est venditioni utilitas. Dicit R. Jochanan: Si venditio dividatur, erit illi utilitas. Hæc sunt in quibus non est utilitas, servi, & contractus, & fundi, & sanctificationes. Exponit; dummodo non sit res quæ dividatur: Si redimat quod æquivalet minæ ducentis zuzis, non est redemtio; & R. Simeon ben Lakisch dicit: erit redemtio. Misna contraria est τῷ Rabi Jochanan: Si dicat: Pallium hoc pro hoc asino, educetur in prophana. Et finis propositionis contrarius est τῷ R. Simeon ben Lakisch; Necesse est, ut fiant nummi. Dicit Rabi Jose.

צריך להיעשות דמים מאי פליגין להביא מעילה רבי יוחנן אמר מביא קרבן מעילה רבי שמעון בן לקיש אמ׳ אינו מביא קרבן מעילה.

הלכה ה׳ רבן שמעון בן גמליאל אומ׳ לעולם מכרו קיים וגו׳. עד כדון בשמכרות להן בארבע שטרות מכרה להם בשטר אחד חפלוגתא דר׳ יוחנן ור׳ שמעון בן לקיש דאיתפלגון כתב כל נכסיו לשני בני אדם כאחת והיו העדים כשירין לזה ופסולין לזה ר׳ הילא בשם ר׳ יסא איתפלגון ר׳ יוחנן ורבי שמעון בן לקיש חד אמר מאחר שהן פסולין לזה פסולין לזה וחרנה אמר כשירין לזה ופסולין לזה ר׳ מנא לא מפרש ר׳ אבין מפרש ר׳ יוחנן אמר מאחר שהן פסולין לזה פסולין לזה ורבי שמעון בן לקיש אמר כשרין לזה ופסולין לזה אמר ר׳ לעזר מתנית׳ מסייעא לרבי יוחנן מה השנים נמצא אחד מהן קרוב או פסול עידותן בטילה אף השלשה נמצא אחד מהן קרוב או פסול עדותן בטילה מניין אפילו מאה תלמוד לומר עידים ר׳ יעקב בר אחא אמר איתפלגון ר׳ חנניה חברין דרבנין ורבנין חד אמר יאות אמר ר׳ לעזר וחרנה אמר לא אמ׳ ר׳ לעזר יאות מאן דמר יאות אמר ר׳ לעזר נעשית עדות אחד מאיש אחד ומאן דאמר לא אר׳ לעזר יאות נעשית כשתי כיתי עדות כשירין לזה ופסולין לזה.

הלכה ו׳ שום הדיינין שפחת שתות או הוסיף שתות וגו׳. כמה דאת אמר בהדיוט בקרקע עד שליש במטלטלין עד שתות ודכוותה בהקדש בקרקע עד שתות ובמטלטלין עד י״ב תמן תנינן שום היתומים שלשים יום שום הקדש ששים יום ומכריזין בבקר ובערב ולמה שלשים כדי לייפות כחן של יתומין ויכריזו יותר עד שלשים את מייפה כחן מיכן ואילך את מריע כחן ואמור אף בהקדש כן שנייא היא הקדש שאת תופס ראשון ראשון ויכריזו לעולם דייו להקדש שיהא כפליים בהדיוט אמר ר׳ יודן מן מה דאת אמר שנייא היא הקדש שאת תופס ראשון ראשון הדא אמרה שאם

Tota traditio dicit, quod neceſſe ſit, ut fiant nummi. Diſſentiunt in eo qui adducit prævaricationem. Rabi Jochanan dicit: Afferet ſacrificium prævaricationis. Rabi Simeon ben Lakiſch dicit: Non afferet ſacrificium prævaricationis.

Conſtitutio V. Raban Simeon ben Gamaliel: ſemper rata eſt venditio &c. Hactenus, quando vendiderit illis quatuor ſcripturis. Si illis vendat una ſcriptura; eſt diſſenſio; R. Jochanan, & R. Simeon ben Lakiſch diſſentiunt; Si ſcripſerit bona ſua una ſimul duobus hominibus; & ſint teſtes legitimi huic, & illi illegitimi; R. Ela nomine R. Joſe; diſſentiunt R. Jochanan, & R. Simeon ben Lakiſch; unus dicit, poſtquam ſunt huic illegitimi, erunt & illi illegitimi: & alter dicit; erunt huic legitimi, & illi legitimi. R. Mena non diſtinguit: R. Abin diſtinguit. R. Jochanan dicit: Poſtquam ſunt huic illegitimi, erunt & illi illegitimi; R. Simeon ben Lakiſch dicit: Erunt huic legitimi, & illi illegitimi. Dicit R. Elieſer. Miſna favet τῷ R. Jochanan; Sicut in duobus ſi unus deprehendatur propinquus, aut illegitimus, teſtimonium eſt irritum; ita pariter in tribus, ſi unus ex illis deprehendatur propinquus, aut illegitimus, eorum teſtimonium erit irritum. Dictum eſt: *Teſtes*. R. Jacob bar Acha dicit. Diſſentiunt R. Chananjah ſocius ſapientum, & ſapientes. Alter dicit: Recte dixit R. Elieſer; & alter dicit; non recte dixit R. Elieſer. Qui dicit; recte dixit R. Elieſer; conſiderat teſtimonium unum a viro uno; & qui dicit: Non recte dixit R. Elieſer; Conſiderat duas claſſes teſtium, qui ſint huic legitimi, & illi illegitimi.

Conſtitutio VI. Æſtimatione judicum, qua diminuerint ſextam partem, aut addiderint ſextam partem &c. Sicut tu dicis de homine vulgari in fundo uſque ad tertiam partem, & in bonis mobilibus uſque ad ſextam partem, & in bonis mobilibus uſque ad duodecimam partem: Ibi legimus. Æſtimatio pupillorum triginta diebus; æſtimatio ſanctitatis ſexaginta diebus; & proclamant mane & veſpera. Et cur triginta diebus? Ut melior ſit conditio pupillorum. Et amplius proclamabunt; uſque ad triginta dies, tu facis meliorem eorum conditionem; Hinc & ulterius, tu facies deteriorem eorum conditionem: Et dic; ita quoque in ſanctitate. At diverſum eſt in ſanctitate; etenim ſi primus apprehendas, primus eris. Et in perpetuum proclamabunt. Satis eſt in ſanctitate, ut ſit duplum præ rebus vulgaribus. Dicit R. Jodan; ex eo quod dicis; diverſum erit in ſanctitate; quam ſi pri-

ימצאו שומן שאין מחזירין ומחליטין ומכריזין בבקר ובערב ביציאת פועלים ובהכנסת פועלים ואומר שדה וסימניה אמ׳ ר׳ יוסי בשלא מצאו שומן מחליטין רו מתניתא שום הדיינים שפחת שתות או הוסיף שתות מכרן בטל מפני שפחתו או הותירו אבל מצאו שומן מחליטין אמר ר׳ חנניה קומי ר׳ מנא מה חמית מימר בשלא הוכרזו אנן קיימין מן רבתרה לא אם כן עשו איגרת ביקורת מהו איגרת בקורת ר׳ יהודה בר פזי אמר אכרזה עולא בר ישמעאל אמר עבדים שלא יברחו ושטרות ומטלטלין שלא יגנבו ר׳ בא בר כהן בעא קומי ר׳ יוסי לית הדא אמרה שהעבד נפדה בשלשה אמר ליה אין אמר ליה והתנינן ובקרקעות תשעה וכהן ואדם כיוצא בהן אמר ליה אדם שבן בן חורין הוא חנניה בר שילמיה בשם רב אתא עובדא קומי ר׳ בעא מיעבד כרבנן אמר לו ר׳ אלעזר בן פרטא בן בנו של ר׳ אלעזר בן פרטא לא כן לימדתנו בשם זקינך אלא אם כן עשו איגרת בקורת וקיבלה וחזר ביה ועבד כרבן שמעון בן גמליאל.

הלכה ז׳ היתומה והשנייה והאיילונית וגו׳. שנייה איילונית יתומה ויתומה אין לה כתובה רבי חזקיה ר׳ אבהו בשם רבי יוחנן תיפתר ביתומה שמיאנה ר׳ אייבו בר נגרי ר׳ אימי בשם שקנסו בה כך קנסו בו לויידא מילה שאם קידשה בליטרא של זהב שהוא מאבד את הכל ולא פירות אמר ר׳ ירמיה שאין לו עליה לא אכילת פירות בלבד תני ר׳ יוסי צידונייא קומי ר׳ ירמיה ופליג על ר׳ ירמיה וזכאי במציאתה ובמעשה ידיה ובהפר נדריה מהו לא פירות שאינה יכולה להוציא ממנו אכילת פירות שאכל׳ אמר ר׳ יוסי בכל שעה הוה ר׳ הילא ר׳ אמר לי תני מתניתא יורשה ומיטמא לה ותני ר׳ חייה כן מטמא הוא אדם לאשתו כשירה ואינו מיטמא לאשתו פסולה ר׳ ראובן בעא קומי ר׳ מנא עבדי שנייות ההו שיאכלו בתרומה אל שתוק ויפה לך היא אוכלת

si primus apprehendas, primus eris; hoc dicit; si invenerint ejus æstimationem, non repetunt; Et appropriant, & proclamant mane & vespera; in exitu operantium, & in introitu operantium: Et dicet agrum, & ejus signa. Dicit R. Jose; Quando non invenerint ejus æstimationem, appropriant. Misna: Æstimatione judicum, qua diminuerint sextam partem, aut addiderint sextam partem; At si inveniant æstimationem, appropriant. Dixit R. Chanina coram R. Mena; Quid vidisti ut diceres? Quando non proclamaverint, nos confirmamus, quod sequitur; at si ita faciat, erit commercium liberum. Quid significat commercium liberum? R. Jehuda bar Pazi dicit: Proclamatio. Ela bar Ismael dicit: Servi ne fugiant: Et scripturæ & bona mobilia ne surripiantur. R. Ba bar Cohen quæsivit coram R. Jose: Hoc non dicit, quod servus redimatur in tribus. Respondit; utique. Dixit illi. Atqui legimus: Et in fundis novem, & sacerdos, & homo his similis. Respondit illi. Homo, qui sit liber. Chananjah bar Schilamia nomine Rab. Allatum fuit factum coram Rab. Dixit; Explicatur juxta mentem sapientum. Dixit illi R. Elieser ben Phrata, filii R. Elieser ben Phrata; Non ita nos docuerunt seniores tui; nisi quod *fiat commercium liberum*; Et recepit, atque iterum fecit juxta mentem Raban Simeon ben Gamaliel.

Constitutio VII. Pupillæ, & secundariæ, & sterili &c. Conceedatur; diversa est sterilis. Et pupillæ; Atqui pupillæ non est dos. R. Ezechia R. Abau nomine R. Jochanan; potest exponi de pupilla, quæ renuerit. R. Ibo bar Nigri, R. Amme. Sicut eam mulctarunt, ita & illum mulctarunt. Juxta illam rationem. Si fuerit desponsata libra auri, quod totum ammittat; At non fructus. Dicit R. Jeremia; eo quod illi non sit nisi comestio fructuum duntaxat. Docuit R. Jose Sidonius coram R. Jeremia, & dissentit contra R. Jeremia; Et acquirit in ejus inventione, & in opere manuum suarum, & in dissolutione suorum votorum. Quid significat; non fructus? Ne possit ab eo educere comestionem fructuum, quos comedit. Dicit R. Jose: Omni hora R. Ela mihi dicebat; Docet Misna; Ab ea hæreditabit, & ejus causa polluetur. Et docet R. Chijah. Polluetur homo propter suam uxorem, quando sit legitima, at non polluetur propter uxorem suam, quando sit illegitima. R. Ruben quæsivit coram R. Mena. Servi sterilis quid erunt? Num comedent de separatione? Respondit illi: Tace; bene erit tibi. Illa comede-

ועבדיה אינן אוכלין חמן תנינן גט המעושה
בישראל כשר ובגוים פסול שמואל אמר פסול
ופוסל בכהונה שמואל אמר אין מעשין אלא
כגון אלמנה לכהן גדול גרושה וחלוצה לכהן
הדיוט והא תנינן שניות לא בנין דא אמר
שמואל והא תנינן המדיר את אשתו מליהנות
לו עד שלשים יום יעמיד פרנס יותר מיכן
יוציא ויתן כתובה שמענו שהוא מוציא שמענו
שכופין מה בין אילו לאילו אילו על ידי שהן
דברי תורה צריכין חיזוק לפיכך יש לה כתובת
ואילו על ידי שהן דברי סופרין ודברי סופרין
צריכין חיזוק לפיכך אין לה כתובה אית דבעי
מימר אילו על ידי שקנסן בידן וביד הוולד ולא
קנסו בהן דבר אחר לפיכך יש לה כתובה ואילו
על ידי שאין קנסן בידן וביד הוולד וקנסו בהן
דבר אחר לפיכך אין לה כתובה מה נפיק מן
ביניהון המחזיר גרושתו משניסית מאן דמר
אילו על ידי שהן דברי תורה וזו הואיל והוא
דבר תורה לפיכך יש לה כתובה ומאן דמר
אילו על ידי שקנסן בידן וביד הוולד וזו הואיל
קנסה בידה וביד הוולד לפיכך אין לה כתובה
ר׳ יעקב בר אחא אמר ר׳ זעירא ורבי הילא
תריהון אמרין במזונות פליגין ר׳ יוחנן אמר
יש לה מזונות אמר ליה ר׳ אליעזר אומר
אומר לו הוציא ואת אמר אכן הוא בעי מימר
מאן דמר בתנאי כתובה פליגין ר׳ יוחנן אמר
יש לה תנאי כתובה אמר ליה ר׳ אלעזר כל
עמא מודיי שאין לה מזונות ביורשיה קנסו
כל שכן בה מאן דמר פליגין במזונו׳ הא בתנאי
כתובה בה קנסו לא קנסו ביורשיה.

פ ר ק יב׳.

הנושא א׳ את האשה ופסקה עמו שיזון את
בתה חמש שנים חייב לזונה ה׳ שנים נישאת
לאחר ופסקה עמו כדי שיזון את בתה חמש
שנים חייב לזונה חמש שנים לא יאמר הראשון
לכשתבוא אצלי אזונה לא מוליך מזונותיה
למקום שהיא וכן לא יאמרו שגיהן הרי אנו

debat, at ejus ſervi non comedebant. Ibi legimus: Libellus divortii factus ab Iſraelita eſt legitimus, ſi a gentili, eſt illegitimus. Samuel dicit: Eſt illegitimus, & reprobat in ſacerdotio. Samuel dicit: Non facient, niſi, quando vidua nubat ſummo ſacerdoti, & repudiata, & quæ calceum exuit, ſacerdoti vulgari: Atqui legimus; Secundariæ non ſunt, ſicut dicit Samuel. Atqui legimus; Si voveat uxorem ſuam, ne utilitatem capiat uſque ad triginta dies; conſtituet qui eam alat, hinc & ulterius, dimittet, & dabit illi dotem. Audivimus, quod eam dimittat; audivimus, quod eum cogant. Quodnam eſt diſcrimen inter hoc & illud? In hac, quod verba legis non habeant opus confirmatione, idcirco erit illi dos. In illo, quod ſint verba ſcribarum, & verba ſcribarum opus habeant confirmatione; idcirco non erit illi dos: Poteſt dici; In hoc; eo quod earum mulctæ ſint in eorum manibus, & in manibus filii, neque in alia re mulctarunt; idcirco erit illi dos. At in illo, cum non ſint ſuæ mulctæ in ſua poteſtate, & in poteſtate filii, & in alia rem mulctarunt, idcirco illi non erit dos. Quid ex his eruitur? Quando reducat ſuam repudiatam ex nuptiis. Qui dicit; In hoc, propter ea quod ſint verba legis; quoniam ſunt verba legis, idcirco erit illi dos. Et qui dicit: In illo, propterea quod mulctæ ſint in ſua poteſtate, & in poteſtate filii, quoniam eſt mulcta in ſua poteſtate, & in poteſtate filii; idcirco non erit illi dos. R. Jacob bar Acha dicit: R. Zehira, & R. Ela ambo dicunt; In alimentis diſſentiunt. R. Jochanan dicit: Erunt illi alimenta. Reſpondit illi, Rabi Elieſer dicit: Dimittet; Et tu ita dicis? Poterit dici; Qui dicit, quod de pactis dotalibus diſſentiant; R. Jochanan dicit: Erunt illi pacta dotalia. Reſpondit illi Rabi Elieſer: Omnes conveniunt, quod non ſint illi alimenta. Ejus hæredes mulctarunt, quanto magis illam? Qui dicit; quod in alimentis diſſentiant, at non in pactis dotalibus; illam mulctarunt, at non ejus hæredes.

CAPUT XII.

I. Si quis duxerit uxorem, & pactus fuerit cum ea, ut alat ejus filiam quinque annos: Si aliam duxerit, & cum ea pactus fuerit, ut alat filiam ſuam quinque annos, tenetur eam alere quinque annos; Non dicet primus; quando veneris apud me, alam eam, ſed feret ad eam alimentum ad locum ubi fuerit; Et ſimi-

זנין אותה כאחד אלא אחד זנה ואחד נותן לה דמי מזונות.

ב׳ ניסית הבת הבעל חייב במזונותיה ואין נותנין לה דמי מזונות מתו בנותיהן ניזונות מנכסין בני חורין והיא ניזונת מנכסין משועבדין מפני שהיא כבעלת חוב חפיקחין היו כותבין על מנת שאזון את בתך חמש שנים כל זמן שאת עמי.

ג׳ אלמנה שאמרה אי איפשי לזוז מבית בעלי אין היורשין יכולין לומ׳ לה לכי לבית אביך ואנו זנין אותך שם אלא זנין אותה ונותנין לה מדור לפי כבודה.

ד׳ אמרה אי איפשי לזוז לבית אבא יכולים היורשין לומר לה אם את אצלינו יש לך מזונות ואם אין את אצלינו אין לך מזונות ואם היתה טוענת ואומרת מפני שהיא ילדה והן ילדים נותנין לה מזונות והיא בבית אביה.

ה׳ כל זמן שהיא בבית אביה גובה כתובתה לעולם כל זמן שהיא בבית בעלה גובה כתובתה עד עשרים וחמש שנים שיש בעשרים וחמש שנים שתעשה טובה כנגד כתובתה דברי רבי מאיר שאמר משום רבן גמליאל וחכמים אומרים כל זמן שהיא בבית בעלה גובה כתובתה לעולם כל זמן שהיא בבית אביה גובה כתובתה עד עשרים וחמש שנה מתה יורשיה מוכרין כתובתה עד עשרים וחמש שנים.

סליק פירקא.

הלכה א׳ הנושא את האשה ופסקה עמו וגו׳. במה הוא מתחייב לה לא כן ר׳ יוחנן ור׳ שמעון בן לקיש תריהון אמרין הכותב שטר חוב על חבירו בחזקת שהוא חייב לו ונמצא שאינו חייב לו אינו חייב ליתן לו ר׳ שמעון בן לקיש אמר עשו אותה כתוספת כתובה ויתן בסוף עשו אותה בקידושי אשה ויתן משעה הראשונה עשו אותה כמקדש את האשה על מנת ליתן לה שנים עשר דינר זהב בשנה להיות מעלה לה מדינר זהב לחדש תני זנה חמש שנים הראשונים בין ביוקר בין בזול היו ביוקר והזילו אם הוא גרים נותן

similiter non dicent ambo; nos alamus eam simul; sed alter alet, & alter dabit illi pretium alimentorum.

II. Si nupserit, maritus obligatur ad ejus alimenta; at illi non dant pretium alimentorum. Si illi mortui fuerint, eorum filiæ alentur e bonis liberis, & illa aletur e bonis subjectis; eo quod illa sit sicut creditrix. Sapientes scribebant; cum conditione, ut alam filiam tuam quinque annos, quandiu mecum fueris.

III. Si vidua dicat: Nolo me removere a domo mariti mei. Hæredes non poterunt dicere; Ite domum patris tui; & nos ibi te alemus: At eam alent, & dabunt illi habitationem juxta decorem suum.

IV. Si dicat; nolo me removere a domo patris mei. Poterunt illi dicere hæredes; Si esses nobiscum, esset tibi alimentum; & cum non sis nobiscum, non erit tibi alimentum. Si illa quæstionem moverit, & dicat; præterea quod sit minor natu, & illi minores natu; alunt eam domi patris sui.

V. Quandiu ille fuerit in domo patris sui, semper exiget dotem suam: Quandiu fuerit in domo mariti sui, exiget dotem suam usque ad viginti quinque annos, quia viginti quinque annos aliis boni tantum præstitit, quantum dos ejus facit. Verba R. Meir, qui dicit nomine Raban Gamaliel. Et sapientes dicunt: Quandiu fuerit in domo mariti sui, exiget semper dotem suam. Quandiu fuerit in domo patris sui, exiget dotem suam usque ad viginti quinque annos: Si moriatur, ejus hæredes faciunt mentionem de ejus dote usque ad viginti quinque annos.

Finis Capitis.

Constitutio I. Siquis duxerit uxorem, & pactus fuerit cum ea &c. At quantum illam obligabis? Non ita dicit R. Jochanan, & R. Simeon ben Lakisch, ambo dicunt; Si scribat scripturam debiti contra socium suum, cum præsumtione, quod sibi debeat, & deprehendatur quod sibi non debeat, non tenetur illi dare. R. Simeon ben Lakisch dicit: Considerant quasi additamentum dotis. Si dederit in fine; Considerant quasi desponsaverit mulierem cum conditione ut illi det duodecim denarios aureos in annum, ut illi adscendat ex denario aureo in singulos menses. Traditio. Alet primis duodecim mensibus, sive carum sive vile sit pretium. Si fuerit pretium carum, & vilescat, & ipse causam præbuerit, dabit

pre-

ביוקר ואם היא גרמה נותן בזול היו בזול
והוקירו בין שהוא גרם בין שהיא גרמה נותנין
בזול הדא היא הבת לא עולה ולא יורדת
תמן תנינן בנן נוקבן דיהוון ליכי מינאי יהון
בביתי ומיתזנן מניכסיי ותני עלה ומתכסיין
בכסותי מעשה ידי הבת של מי נישמעינה
מן הדא נישאת הבעל חייב במזונותיה והן
נותנין לה דמי מזונות הדא אמרה זנה
ומעשה ידיה של בעלה אמר ר׳ יוסי הדא
אמרה פסק לזון בלתו זנה ומעשה ידיה של
בנו הוא רוצה שתבוא אצלו והיא אינה
רוצה הדין עמה דתנינן והן נותנין לה דמי
מזונות חלת כמי שנישאת מתה כמי שנישאת
מתה כבר מתה.

הלכה ב׳ ניסית הבת הבעל חייב במזונותיה
וגו׳. תניי כתובה שכתבו בשטר. ר׳ יעקב בר
אחא אמר איתפלגון ר׳ יוחנן ורבי שמעון בן
לקיש ר׳ יוחנן אמר להיזוק כתבן ורבי שמעון
בן לקיש אמר לגבות ממשועבדים כתבן רבי
ירמיה מחליף שמועתה אמר ר׳ יודן מתניתא
מסייעה למאן דמר לחיזוק כתבן דתנינן תמן
אין מוציאין לאכילת פירות ולשבח קרקעות
ולמזון האשה והבנות מנכסים המשועבדין מפני
תיקון העולם לא בשטר אף הכא בשטר אמר
ר׳ חנניה מפני שהיא כבעלת חוב לא בשטר
אף הכא בשטר מתה אינה עמה נתגרשה
אין עמה החזירה מאן דאמר לכתובה אבל
לא לתנאין תני מאן דאמר בין לכתובה בין
לתנאין מה הגי הפיקחין היו כותבין על מנת
שאני זן את בתך חמש שנים כל זמן שאת
עמי תני עלה ובלבד מן הנישואין הראשונים
ואתייא כיי דמר ר׳ חנינא המשיא את בנו
בבית זכה בבית ובלבד מן הנישואין הראשונים.

הלכה ג׳ אלמנה שאמרה אי איפשי לזוז
מבית בעלי וגו׳. כתיב במתים חפשי כיון
שמת אדם נעשה חפשי מן המצות ר׳ ציוה
שלשה דברים בשעת פטירתו אל תזוז
אלמנתי מביתי ואל תספידוני בעיירות ואי

pretio caro; Si ipſa cauſam præbeat, dabit pretio vili: Si fuerit vile, & carum fiat, ſive ipſe, ſive ipſa cauſam præbeat, dabunt vili pretio: Hoc modo filia non adſcendet, neque deſcendet. Ibi legimus. Filii fœminini, qui tibi erunt ex me, morabuntur in domo mea, & alentur e meis bonis: Traditio: Et induentur mea veſte opus manuum filiæ cujus erunt? Hinc intelligitur; ſi nubat, maritus obligatur ad ejus alimenta, & illi dant pretium alimentorum. Hoc dicit. Aletur, & opus manuum ſuarum erit mariti. Dicit R. Joſe. Si paciſcatur alere ſponſa ſuam, aletur, & opus manuum ſuarum erit filii ſui. Si ipſe velit apud ſe deducere, & illa nolit, cauſam aget cum ea: Legimus; & illi dant pretium alimentorum. Ægrota conſideratur perinde ac nupſerit; mortua conſideratur perinde ac nupſerit; Si moriatur; at jam mortua eſt.

Conſtitutio II. Si nupſerit filiam, maritus obligatur ad ejus alimenta &c. Traditio; Contractus dotalis, qui ſcriptura ſcriptus ſit. R. Akiba bar Acha dicit; Diſſentiunt R. Jochanan, & R. Simeon ben Lakiſch. R. Jochanan dicit; ad corroborandum ſcriptus eſt; Et R. Simeon ben Lakiſch; ad exigendum e bonis ſubjectis ſcriptus eſt. Rabi Jeremia immutat traditionem. Dicit R. Jodan; Miſna favet illi, qui dicit; ad corroborandum ſcriptus eſt; Etenim ibi legimus; Non educunt ad comeſtionem fructuum, neque ad meliorationem fundorum, neque ad alimentum uxoris, & filiarum de bonis ſubjectis, propter conſtitutionem mundi: Non contractu; hic quoque contractu. Dicit R. Chananjah; eo quod ſit tanquam creditrix; Non contractu: Hic quoque contractu; Si moriatur, non erit cum ea; ſi repudietur, non erit cum ea, ſi eam reduxerit, qui dicit ad dotem, at non ad pacta, docet. Qui dicit tam ad dotem, quam ad pacta, quid docet? Sapientes ſcribebant; Cum conditione ut alam filiam tuam quinque annos, quandiu mecum fueris. Atqui extat traditio; duntaxat ex nuptiis prioribus: Et concluditur juxta illud, quod dicit R. Chanina; Si nubat filium ſuum in domo, acquirit in domo, dummodo ſit ex primis nuptiis.

Conſtitutio III. Si vidua dixerit. Nolo recedere a domo mariti mei &c. Scriptum eſt de mortuis libertas. Poſtquam mortuus eſt homo, liber eſt a præceptis. Rabi tria præcepit hora mortis ſuæ; Ne recedat vidua mea a domo mea. Nolite me lugere in urbibus; & ſiquis mihi adhæſit in vita, adhæret mihi in morte

שניטפל בי בחיי יטפל בי במותי אל תזוז
אלמנתי מביתי ולא מתניתא היא אלמנה
שאמרה אי איפשי לזוז מבית בעלי אמר רבי
דוסא דלא יימרון לה ביתא דנשוותא הוא
משתעבד לנשוותה אמר רבי לעזר בן יוסי
כהדא דתני דרה בבית כשם שהיתה דרה
ובעלה נתון כמדינת הים ומשתמשת בכלי
כסף ובכלי זהב כשם שהיתה משתמשת ובעלה
נתון כמדינת הים וניזונת כשם שהיתה ניזונת
ובעלה נתון במדינת הים ואל תספידוני
בעיירות מפני המחלוקת ומי שניטפל בי בחיי
טפל בי במותי אמר ר׳ חנינה דציפוריך כגון
יוסף אפרתי יוסה חפני רבי חזקיה מוסיף אל
תרבו עלי תכריכין ותהא ארוני נקובה לארץ
מילתא אמרה בסדין אחד הוא נקבר ר׳ דרבי
אמר כמה דבר נשא אזיל הוא אתי ורבנין
אמרין כמו דבר נש אזיל הוא אתי תני בשם
רבי נתן כסות היורדת עם אדם לשאול היא
באה עמו מאי טעמא תתהפך כהומר חותם
ויתיצבו כמו לבוש אנטולינוס שאל לר׳ מהו
הדין דכתיב תתהפך כחומר חותם אמר ליה
מי שהוא שביא את הדור הוא מלבישו ר׳ יוחנן
מפקד אלבשוני בורדיקא לא חיורין ולא
אוכמין אין קמית ביני צדיקיא לא נבהית ואין
קמית ביני רשיעייא לא נבהית רבי יאשיה
פקיד אלבשוני חיוורין חפותין אמרו ליה מה
מה את טב מן רבך אמר לון ומה אנא בהית
בעודיי ר׳ ירמיה מפקד אלבשוני חיורין חפותין
אלבשוני דנרסיי והבון מסנאיי ברגליי וחוטרא
אידי ויהבוני על סיטרא אין אתי משיחא ואנא
מעתד ציפורייא אמרין מאן דמר לן דמית
רבי אנן קטלין ליה אריק להון בר קפרא
רישיה מכוסיי מאנוי מבזעין אמר לון יצוקים
ואראלים תפשון בלוחות וג ברה ידן
של אראלים וחטפו את הלוחות אמרו ליה
דמך ר׳ אמר לון אתון אמרתון וקרעון ואזיל
קלה לקרעיו לגו פתחה מהלך תלתא מילין
רבי נתן בשם ר׳ מנא מעשה ניסים נעשו
באותו היום ערב שבת היה ונכנסו כל העיירות
להספידו ואישרוניה תמני עשרה בניסן

te. Ne recedat vidua mea a domo mea. At non ita extat Misna: Si dicat: Mihi non placet recedere a domo mariti mei. Dicit Rabi Dosa. Ne illi dicant. Domus, ubi nupsit, subjecta sit uxori: Dicit R. Elieser ben Jose: Sicut extat traditio: Habitet in domo, sicut habitavit; & maritus illi dabit juxta consuetudinem regionis maritimæ; & illi ministrabitur vasis argenteis, & aureis, sicut illi ministratum est, & maritus illi dabit juxta consuetudinem regionis maritimæ; & aletur, sicut alta fuit, & maritus illi dabit juxta consuetudinem regionis maritimæ. Neque me lugete in civitatibus; propter dissensiones; Et qui mihi adhæsit in vita, adhæreat mihi in morte. Dixit R. Chanina Tsipporienses; sicut Joseph Ephratæus, Jose Chaphanæus; R. Ezechia addidit. Ne me involvatis involucris; & sit mea arca perfossa in terra: Traditio dicit: Uno sindone sepultus est Rabi; Etenim Rabi dixit: Eo modo quo venit homo, eodem abibit; & sapientes dicunt; Sicut homo venit, ita pariter abibit. Traditio nomine R. Nathan; Indumentum quod descendit cum homine in sepulcrum, illud veniet cum eo. Qua de causa? Quia dictum est: *Restituetur ut lutum signaculum, & stabit sicut vestimentum*. Antoninus quæsivit a Rabi. Qua de causa scriptum est. *Restituetur ut lutum signaculum*? Respondit illi. Qui adducet seculum alterum, ille induet. R. Jochanan præcepit. Nolite me induere burdiacis, neque albis, neque nigris; Si resurgam inter justos, me non pudebit; Si resurgam inter impios, me non pudebit: R. Josia præcepit. Induite me vestibus albis fimbriatis. Dixerunt illi: Num tu melior es magistro tuo? Respondit illis. Num me pudet operum meorum? R. Jeremia præcepit: Induite me vestibus albis fimbriatis; Induite me vestibus elegantibus; & ponite calceos meos in pedibus meis, & baculum in manu mea; Et ponite me in latere; ut si veniat Messias, sim paratus. Tsipporienses dixerunt; siquis nobis dicat mortuum esse Rabi, nos eum occidemus; Adhæsit illi bar Chaphra capite tecto, & vestibus laceratis, illis dicens; Justi & Angeli apprehenderunt tabulas; Et prævaluit virtus Angelorum, & rapuerunt tabulas. Dixerunt illi: Obiitne Rabi? Respondit illis. Vos dicitis: Tum lacerarunt vestes suas; & sonus lacerationis, & luctus processit tria milliaria. Rab Nathan nomine R. Mena: Opera miraculosa facta sunt eo die: Erat vespera Sabbathi; & congregatæ sunt omnes civitates, ut lugerent, & confirmarunt decima octava die Ni-

ואחתוניה לבית שריי ותלת לון יומא עד שהיה
כל אחד ואחד מגיע לביתו וממלא לו חבית
של מים ומדליק את הנר כיון ששקעה החמה
קרא הגבר שריין מציקין אמרין דילמא דחללינן
שובתא ואתת בת קול ואמרה להון כל מי
שלא נתעצל בהספידו של רבי יהא מבושר
לחיי העולם הבא בר מן קצרה כיון דשמע
כן סליק לאיגרא וטליק גרמיה ומית נפקת
ברת קלא ואמרת ואפילו קצרא רבי הוה
יתיב ליה בציפורין שבעה עשר שנין וקרא על
גרמיה ויחי יעקב בארץ מצרים שבע עשרה
שנה ויחי יהודה בציפורין שבע עשרה שנין
ומן גוביהן עבד תלת עשרה שנין חשיש שיני
אמר רבי יוסי בי ר׳ בון כל אותן שלש עשר׳
שנה לא מתה חיה בארץ ישרא׳ ולא הפילה
עוברה בארץ ישראל ולמה חשיש שיני חד
זמן הוה עבר חמא חד עיגל מיתנכיס געה
ואמר ליה רבי שיזבי אמר ליה לכך
נוצרתה ובסופא היך אינשמת חמתון אין
קטלון חדא קן דעכברין אמ׳ לון ארפונון
ורחמיו על כל מעשיו כתי׳ רבי הוה עינוון
סגין והוה אמ׳ כל מה דייםר לי בר נשא
אנא עביד חוץ ממה שעשו זקני בתירה לזקני
דשרון גרמון וממוניה אין סליק רב הונא
ריש גלות׳ להכא אנא מותיב לעיל מיני דהוא
מן יהוד׳ ואנא מן בנימן דהוא מן דכרייא
ואנא מן נוקבתא חד זמן עאל רבי חייה רבה
לגביה אמ׳ ליה הא רב הונא לכאן נתכרכמו
פניו של רבי אמר ליה ארוני הוא אמר ליה
פוק חמי מה בעי לכאן נפק ולא אשכח בר
נש וידע דהוא כעים עלוי עבד דלא עליל
לגביה תלתין יומין אמר ר׳ יוסי בי ר׳ בון
כי אתון תליתיתי יומיא ילף רבי מיניה כל
כללי דאוריתא בסוף תלת עשרה שנייא
ותלתיתי ומיא עאל איהו לגביה כדמות רבי
חייה רבה אמר ליה מה מרי עביד אמר
ליה חד שינא מעיקא לי אמר לוה חמי לי
וחמי ליה ייהב אצבעיה עלוי ואינשמת למחר
עאל ר׳ חייה רבה לגביה אמר ליה מה מרי
עביד היי שיניך מה היא עבידא אמר ליה מן
ההיא שעתא דיהבת אצבעך עלוי אינשמת
באותה שעה אמר אי לכם חיות שבארץ

Nisan; & descenderunt ad domum convivii; & stetit illis dies, donec singuli reverterentur in domos suas; & dolium implerent aquis, & accenderent lucernam: Postquam occidit sol, & cantavit gallus; inceperunt mœrere, dicentes: Fortasse prophanavimus Sabbathum. Et prodiit filia vocis & dixit. Qui non fuerit piger in luctu Rabi, erit dignus vita æterna, excepto quodam fullone. Quando hoc audiit, adscendit in tectum, & se projecit & mortuus est: Prodiit filia vocis dicens; etiam fullo. Rabi Jehuda habitavit in Tsippori septendecim annos; & legit de se ipso. *Et vixit Jacob in terra Ægypti septendecim annos*; Et vixit Jehuda in Tsippori septendecim annos; At ex his tredecim annis laboravis dentibus: Dicit R. Jose discipulus R. Bon; His tredecim annis non mortua est fera in terra Israel, neque abortiit gravida in terra Israel. Et cur laboravit dentibus? Aliquando pertransiens vidit vitulum, qui mactabatur: Dixit illi: Rabi innocens ego sum: Respondit illi: Propter hoc creatus es. In fine quomodo convaluit? Vidit, quod occiderent nidum soricum; Dixit illis; Dimittite illos: *Et misericordiæ ejus super omnia opera ejus*: Scriptum est: Rabi erat valde humilis, & dicebat: Omnia, quæ mihi dixerint homines, ego faciam, præter illud, quod fecerunt seniores Bethira senioribus Saron, qui se fecerunt præfectos. Si huc adscendat R. Huna princeps captivitatis, ego illum statuam super me; eo quod ille sit ex Jehuda, & ego ex Beniamin; Eo quod ille sit ex maribus, & ego ex fœminis. Aliquando illum convenit R. Chijah Raba illi dicens; quod ibi esset R. Huna. Palluerunt facies Rabi: Dixit illi: Dominus meus est. Illi dixit: Egredere, & vide, quid ille hoc loco velit. Egrediens neminem invenit, & novit, quod sibi iratus esset. Fecit, ut eum non conveniret per triginta dies. Dicit R. Jose discipulus R. Bon. His triginta diebus didicit Rabi omnes regulas generales legis. In fine tredecim annorum, & triginta dierum venit ad eum Elia in similitudinem Rabi Chijah Raba, illi dicens: Quid agit Dominus meus? Respondit. Dens unus mihi dolet. Dixit illi: Ostende mihi; Et illi ostendit; Imposuit illi digitum suum, & convaluit. Postridie illum convenit R. Chijah Raba, illi dicens. Quid agit dominus meus? Quid est de tuo dente? Respondit; ab eo tempore, quo illi imposuisti digitum tuum, convalui. Tum dixit. Væ vobis feræ, quæ estis in terra Israel; væ vobis gravidæ, quæ estis in terra Isra-

ישראל אי לכם עוברות שבארץ ישראל אמר
לא הוינא אנא מן ההיא שעתה שרי ר׳ עביד
ליה יקר כד הוה עליל לבית וועדא הוה אמר
ייכנס רבי חייה רבה לפנים ממני אמר ליה
ר׳ ישמעאל בר יוסי לפנים ממני אמר ליה חס
ושלום אלא רבי חיא רבה לפנים ור׳ ישמעאל
בר יוסי לפני ולפנים ר׳ הוה מתני שבחיה
דר׳ חייה רבה קומי רבי ישמעאל בי רבי יוסי
חד זמן חמתיה גובני ולא איתכנע מן קומוי
אמ׳ ליה למה עבדת כן אמר ליה ייתי עלי
דאין סחית לא ידעית בההיא שעתא אשגרית
עינוי בכל ספר תילים אגדה מן ההיא שעתא
מסר ליה תרין תלמידין די יהלכון עימיה גו
סכנתא דר׳ יסא צם תמניי צומין לחמיי ר׳ חייה
רבה ובסופא חמא הורגין דידיה וכהן גני גבוי
וכאן תימר הוה ר׳ יסא בר נש זעירא חד גרדיי
אתא לקמיה דר׳ יוחנן אמ׳ ליה חמית בחילמי
דרקיעא נפל וחד מן תלמידך סמיך ליה אמ׳
ליה חכים את ליה אמר ליה מן אנא חמי
ליה אנא חכם ליה ועבר כל תלמידוי קומוי
וחכם לר׳ יסא רבי שמעון בן לקיש צם
תלת מאתן צומין למיחמי ר׳ חייה רובה ולא
חמתיה ובסיפא שרי מצטער אמר מה הוה
לעי באוריתא מנין מיניי אמרין ליה ריבץ
תורה בישראל יותר ממך ולא עוד אלא דהוה
גלי אמר לון ואנא לא הוינן גלי אמרין ליה
את הויתא גלי מילף והוא הוה גלי מלפא
כד דמך רב הונא ריש גלותא אסקוניה להכא
אמרין אין אנן יהבין ליה ניהביה גבי ר׳ חייה
דהוא מן דורהון אמרין מאן עליל יהב ליה
תמן אמר ר׳ חגיי אנא עליל יהב ליה תמן
אמר ליה עילא את בעי דאת גבר סב ואם
בעי מיעול לך מיתב לתמן אמ׳ לון יבון משיחא
בריגלוי ואין עמים אתון גרשין לי ואשכח
תלת דנין יהודה בני אחריך ואין עוד חזקיה
בני אחריך ואין עוד אחריך יוסף בן ישראל
ואין עוד תלה עינוי מסתכלא אמ׳ ליה אמיך
אפיך אמר רבי חייה רבה יהודה בריה ונפיש
לרב הונא יתיב ליה ולא קביל עלוי מתיב ליה
אמרין כמא דלא קביל לעוי מתיב ליה בן
זרעייתה לא פסקה לעולם ויצא משם בן

Israel: Dixit: Ego non fui, *qui te sanavi*. Ab eo tempore incepit Rabi illi impartiri honorem. Quando ingrediebatur in domum congregationis, dicebat. Ingrediatur ante me R. Chijah Raba. Dixit illi R. Ismael bar Jose: ante me. Respondit: Absit: At R. Chijah præcedat, & R. Ismael discipulus R. Jose ulterius præcedat. Rabi exponebat laudes R. Chijah Raba coram R. Ismael discipulo R. Jose: Aliquando cum eum vidisset prætereuntem, illi non assurrexit: Illi dixit: Qua de causa hoc facis? Respondit: Veniat super me; Non sum collocutus, neque novi; eo tempore confirmata erat meditatio mea in toto libro Psalmorum: Ab eo tempore tradidit illi duos discipulos, qui cum eo incederent propter periculum. R. Jose jejunavit octuaginta jejunia, ut videret R. Chijah Raba; & in fine cum eum vidisset, tremuerunt ejus manus, & caligaverunt ejus oculi. Et tu hoc loco dicis R. Isa fuisse hominem parvum? Quidam textor venit coram R. Jochanan, eique dixit: Vidi in somnio, quod caderet expansum, & quod unus ex tuis discipulis illud substineret: Dixit illi: Nostine illum? Respondit: Si illum viderem, cognoscerem; Traduxit coram illo omnes suos discipulos, novit illum esse R. Isa. R. Simeon ben Lakisch jejunavit 300. jejunia, ut videret R. Chijah Raba; & non vidit; & in fine cæpit mœrere. Dixit: Num ille præ me laboravit in lege? Dixerunt illi. Docuit legem in Israel præ te; Et præterea exulat, ut doceat. Respondit: Nonne ego quoque exulo? Dixerunt illi. Tu exulas ut addiscas; at ille exulat, ut doceat. Quando obiit R. Huna princeps captivitatis, ibi convenerunt dicentes; Si eum huc adducamus, statuemus illum prope R. Chijah, qui fuit ex eorum generatione. Dixerunt: Quis ingredietur, ut ibi illum collocet? Dixit R. Haggæus: Ego ingrediar, ut ibi eum collocem. Dixit illi Ela: Tu hoc vis facere, cum sis homo senex; Tu vis te introducere, ut consistas cum illis. Dixit illis. Alligate funiculum pedibus meis; Si morer, me educite: Invenit tres judices; Jehuda filius meus sit post te, & præterea Ezechia filius meus sit post te, & præterea post te Joseph ben Israel. Et præterea affixit oculos ut contemplaretur: Dixit illi: Faciem tuam inclina. Dixit R. Chijah Raba Jehuda ejus filius, & consensus erat, ut R. Huna ibi constitueretur; at noluit super se accipere. Dixerunt: Quare super se non recepit? Respondit: Ejus posteritas nunquam cessabit, & prodibit ex eo filius octuaginta annorum, & duplicabuntur

שמונים שנה ונכפלו לו שניו כתיב ונשאתני
ממצרים וקברתני בקבורתם יעקב כל הן
דהוא מהו מנבי רבי לעזר אמר דברים בנב
ר׳ יהושע בן לוי אמר דברים בנב ר׳ חנינא
אמר דברים בנב מהו דברים בנב רש׳בל אמר
אתהלך לפני יי׳ בארצות החיים והלא אין
ארצות החיים אלא צור וקיסרין וחברותיה תמן
כולה תמן שבע רש׳בל בשם בר קפרא ארץ
שמתיה חיים תחילה לימורת המשיח מה
טעמא נותן נשמה לעם עליה מעתה רבותינו
שבבבל הפסידו אמר ר׳ סימאי הקב׳ה הוא
מהלך לפניהן אל הארץ והן מתגלגלין כנורות
וכיון שמגיעין לארץ ישראל נפשותיהן עמהן
מה טעמא והבאתי אתכם אל אדמתכם ונתתי
רוחי בכם וחייתם ר׳ ברכיה שאל לרבי חלבו
ר׳ חלבו שאל לרבי אימי ר׳ אימי שאל לרבי
אלעזר ר׳ אלעזר לרבי חנינה ואית דאמרין
ר׳ חנינה של לרבי יהושע ואפילו כגון ירבעם
וחביריו אמר ליה גפרית ומלח שריפה כל
ארצה אמר ר׳ ברכיה מה הין דשאיל להון
לא שמעינן מינה כלום מהו כדון כיון שנשרפה
ארץ ישר׳ נעשה כהן מידת הדין תני בשם
ר׳ יודה שבע שנים עשתה ארץ ישראל נשרפה
הדא היא דכתיב והגביר ברית לרבים שבוע
אחר שתים שבה מה היו עושין מטליות מטליו
היתה נשרפת כתי׳ ואתה פשחור וכל יושבי
ביתך תלכו בשבי ובבל תבוא שם תמות
ושמה תיקבר ר׳ אבא אמר ר׳ חלבו ורבי
חמא בר חנינה חד אמר מת שם ונקבר שם
ויש בידו שתים מת שם ונקבר כאן יש בידו
אחרת וחרנה אמר קבורה מכפרת על מיתה
שלהן ר׳ יונה בשם ר׳ חמא בר חנינא רינלוי
דבר נש אינון מובלין יתיה כל הן דמיתבעי
דכתיב ואמר יי׳ מי יפתה את אחאב ויעל ויפול
ברמו׳ גלעד וימת בתוך ביתו לא תמן אליחורף
ואחייה תרי׳ איסקריטורי דשלמה חמא מלאך
מות׳ מסתכל בון וחרוק בשיניו אמ׳ מילה ויהבון
בחללה אזל ונסבתון מן תמן אתא גחיך
קם ליה קיבליה א׳ל ההיא שעתא הוות אחרוק

tur ejus anni. Scriptum est. *Tolles me ex Ægypto, & sepelies me in sepulchro eorum.* Jacob hæc omnia quæ dicebat, erant ex excelso. Rabi Eliesèr dicebat verba prophetica; R. Jehosua dicebat verba excelsa. Rabi Chanina dicebat verba excelsa. Quid significat verba prophetica? Rabi Simeon ben Levi dicit: *Adducam te coram Domino in terras viventium.* Atqui non sunt terræ viventium nisi Tyrus, & Cæsarea, & ejus similes. Ibi omnia sunt, ibi satietas. R. Simeon ben Levi nomine bar Chaphra. Terra, in qua mortui resurgent ab initio in diebus Messiæ. Qua de causa? Quia dictum est: *Et dans spiritum populo, qui est super eam.* Hinc sapientes nostri, qui sunt in Babylonia, peribunt. Dicit R. Simai. Deus S. B. incedet ante eos ad terram; & ipsi circumvolventur per cavernas; & quando pervenient ad terram Israel, eorum animæ erunt cum illis. Qua de causa? Quia dictum est: *Et adducam vos ad terram vestram, & dabo spiritum meum in vobis, & viveris.* R. Barachia quæsivit a R. Chalbo, R. Chalbo quæsivit a R. Amme, R. Amme quæsivit a R. Eliesèr, R. Eliesèr quæsivit a R. Chanina. Et sunt qui dicunt, quod R. Chanina a R. Jehosua quæsierit; vel similes τῷ Roboam, & ejus sociis. Dixit illi: Sulphur & sal comburet universam terram. Dicit R. Barachia: Cur ab illis quæsivit? Ab eo non audivimus. Quid hactenus? Quando comburetur terra Israel, fiet in illis proprietas judicii. Traditio nomine R. Jehuda: Septennio comburetur terra Israel. Hinc scriptum est. *Confirmabit autem pactum multis hebdomada una.* In duabus, quæ ibi erunt, quid facient? Frustatim comburentur. Scriptum est: *Tu autem Phassur, & omnes habitatores domus tuæ, ibitis in captivitatem, & in Babylonem venies, & ibi morieris, ibique sepelieris.* Rabi Aba dicit: Rabi Chalbo, & Rabi Chama bar Chanina; Alter dicit: Siquis ibi moriatur & sepeliatur, sunt illi duo merita; Si ibi moriatur, & alibi sepeliatur, erit illi unum meritum: & alter dicit: Sepultura expiat pro eorum morte: R. Jona nomine R. Chama bar Chanina: Pedes hominis eum adducunt, quo quæritur. Scriptum est enim, & dixit: *Decipiet Achab, ut adscendat, & cadat in Ramoth Galaad; & moriatur in domo sua?* At non ibi: Alchoraph, & Achia, ambo erant consiliarii Salomonis; vidit Angelum mortis eos contemplantem, & frendentem dentibus suis: Dixit verbum, & sublati sunt in aerem; Abiit, & inde abstulit; venit ridens coram ille: Dixi illi: Modo frendebas dentibus, & nunc tu rides.

בשינוי וכרון את נהיך אמ׳ ליה אמ׳ לירחמנא
דנכף לאליחורף ואחייה מן גוא חללה ואמרין
מאן יהב לי אלין להון דשלחי׳ מינסבינין ויהב
בליבך למיעבד כן בגין דנעביד שליחות אזל
ואיטפל בהון מן תמן תרין בני דר׳ ראובן בר
איסטרוביליא תלמידוי דר׳ דמא מלאך מותא
מסתכל בון וחריק בשינוי אמ׳ ניגלינון לדרומא
שמא שהזלו׳ מכפר׳ אזל ונסתון מתמן עללה
נחותה הוה אידמיך חמן שרי בכי אמרי׳ ליה
מה לך בכי אין מסקין לך אמ׳ לון ומה הנייה
אית לי ואנא מובד מרגליתי גוא ארע׳ מסאבת׳
לא דמי הפולטה לחיק אמו לפולטה בחיק
נכריה ר׳ מאיר אידמיך באסייא אמרין לבני
ארעא דישרא די דא משיחכון דירכון ואפילו
כן אמר לון יהבון ערסי על גיף ימא דכתיב
כי הוא על ימים יסדה ועל נהרות יכוננה שבעה
ימים הן סובבין ארץ ישר׳ ימא רבא ימא
דטבריא ימא דכובבו ימא דמילחא ימא
דחילתא ימא דשילחת ימא דאיפמייא ויהא
ימא דחמץ דוקליטיאנוס הקווה נהרות ועשאו
כתיב ונשקפה על פני הישימון אמר ר׳ חייה
בר בא כל מי שהוא עולה להר הישימון
וראה במין כברה קטנ׳ בים יטיבריא זו היא
בארה של מרי׳ א״ר יוחנן בר מרה שערינהו
רבנן והא היא מכוונא כל קבל תרעא מציעתא
דבנישתא עתיקתא דים דבונן דבר׳ בר קריא ור׳
לעזר הוון מטיילין באיסטרין ראו ארונות שהן
באות מחוצה לארץ לארץ אמר ר׳ בר קריא
ר׳ לעזר מה הועילו אילו אני קורא עליהן
נחלתי שמתם תועיבה בחייכם ותבואו ותטמאו
ארץ ארצי במיתתכן אמר ליה כיון שמגיעין
לארץ היו נוטלין גוש עפר ומניחין על ארונן
דכתיב וכפר אדמתו עמו.

הלכה ד׳ אמרה אי איפשי לזוז מבית אבא
וגו׳. אם היתה טוענת מפני שהיא ילדה והן
ילדים משום שם רע.

הלכה ה׳ כל זמן שהיא בבית אביה וגו׳.
בטובה שעשו לה שנחלטה ניכסיה בחיי בעלה
עד כ׳ וחמש שנה מחלה כתובתה רב חייה בר
אשי בשם רב חייה בעא קומי ר׳ לא מסת
ברא באשה שאין לה כתובה אבל באשה
שיש לה כתובה גובה לעולם אמר לה דרובה
אתא מימר לך אפילו אשה שיש לה כתובה

des. Respondit illi. Deus mihi præcepit, ut caperem Alchoraph & Achia ex aere. Dixerunt: Quis dabit mihi. Istos, quos missus sum, ut caperem? Dedit in cor tuum, ut ita faceres, ut nos faciamus legationem; Veniens inde abstulit. Duo filii erant Ruben bar Asatarubelia discipuli R. Chama; Angelus mortis contemplans eos frendebat dentibus; dixit: Exulent in plaga australi; fortasse exilium expiabit; Veniens inde accepit eos; Alla Nachuta erat ibi mortuus est. Incepit lugere. Dixerunt illi; cur luges? Nos te faciemus adscendere: Dixit illis: Quid mihi proderit, si amittam meam margaritam in terra immunda? Non est similis qui ejicitur in sinum matris suæ illi qui ejicitur in sinum alienigenæ. R. Meir obiit in Assia. Dixerunt incolis terræ Israel. Hic est vester Messias: Licet ita esset dixit illis: Ponite arcam meam in litore maris. Scriptum est enim: *Quia super maria fundavit eam, & super flumina præparavit eam.* Septem maria circumdant terram Israel, mare magnum, mare Tiberiadis, mare Chubabo, mare salsum, mare Chiltha, mare Schilatha, mare Apamiæ, mare Chamath. Diocletianus receptaculum fluviorum fecit. Scriptum est. *Ad verticem jugi, qui respicit Jeshibon.* Dicit R. Chijah bar Ba. Qui adscendit in montem Jeshibon, videt sicut fossam parvam in mari Tiberiadis, iste est puteus Mirjam. Dicit R. Jochanan bar Mara. Metiti sunt sapientes; & ipse erat præcise contra portam mediam veteris Synagogæ. Rab bar Gharia, & Rabi Eliesser deambulantes in plateis viderunt arcas adductas ex locis extra terram in terram. Dixit Rabi bar Charia, Rabi Eliesser. Quid istis hoc proderit? Ego legam de illis: *Et hæreditatem meam posuistis in abominationem in vitis vestris; & venistis ut pollueretis terram meam in mortibus vestris.* Dixit illi. Quando perveniunt ad terram: sumunt glebam terræ, & suis arcis imponunt. Scriptum est enim. *Et expiabit terra sua cum eo.*

Constitutio IV. Si dicat: nolo recedere a domo patris mei &c. Si moverit quæstionem, eo quod sit minor nata, & illi minores natu, propter nomen malum.

Constitutio V. Quamdiu fuerit in domo patris sui &c. Propter bonum, quod illi fecerunt, quod miscuerit bona sua vivente marito usque ad viginti quinque annos, condonabit dotem suam. R. Chijah bar Asse nomine R. Chijah quæsivit coram Rabi. Non est probabile in muliere, cui non sit dos: at mulier, cui fuerit dos, exiget in perpetuum. Dixit illi Deroba. Tibi dicendum est vel de muliere,

אינה גובה ﭏ עד עשרים וחמש שנה מילתא
דרבי ﭏעזר אמרה ב״ח גובה לעולם לא אמר
ﭏ בעל חוב אבל אשה אינה גובה ﭏ עד
עשרים וחמש שנה א״ר אבין לא מסתברא
ﭏ באשה שאין לה מזונות אבל באשה שיש
לה מזונות אני או׳ מפני מזונותיה לא תבעה
א״ר יוסי בי ר׳ בון סוף דבר עד שתתבע אפילו
כן הזכירה דתנינן תמן מתה יורשיה מזכירין
כתובתה עד כ״ה שנה דרובה אתא מימר לך
אפילו עשת ב״ה שנים חסר יום אחד ולא
תבעה ואחר כך תבעה נותנין לה עד ב״ה
שנה ר׳ סימון בשם ר׳ יהושע בן לוי לא שנו
ﭏ כתובת מנה מאתים אבל כתובת אלף
דינר גובה לעולם אתא ר׳ אבהו בשם רבי
יוחנן אפילו כתובתה של אלף דינר אינה גובה
ﭏ עד כ״ה שנה ואתיין אילין פלוגוותא
בהלין פלוגוותא דתנינן תמן הניזקין שמין
להן בעידי׳ ובעל חוב בבינונית וכתובת אשה
בזיבורית אמר ליה ר׳ ירמיה לא שנו ﭏ
מנה מאתים אבל כתובה של אלף דינר גובה
בבינונית וא״ר ואפילו כתובתה אלף דינר
אינה גובה אלא מן הזיבורית ואתייא
דר׳ יוסי כר׳ יוחנן ורבי ירמיה כר׳ יהושע בן
לוי דתנינן תמן הכותב נכסיו לבניו כתב לאשתו
קרקע כל שהוא איבד כתובתה דרב אמר
במזכה על ידיה ושמואל אמר במחלק לפניה
ר׳ יוסי בן חנינה אמר מקולי בתובה שנו אמר
ר׳ בא טעמא דר׳ יוסי בן חנינה לא סוף דבר
כתובת מנה מאתים ﭏ אפילו כתובתה אלף
דינר מקולי כתובה שנו.

פרק יג׳.

א׳ שני דייני גזילות היו בירושלם ארמון
וחנן בן אבשלום חנן אומר שני דברים וארמון
אומ׳ שבעה מי שהלך לו למדינת הים ואשתו
תובעת מזונות חנן אומר תישבע בסוף ולא
תישבע בתחילה נחלקו עליו בני כהנים גדולים
ואמרו תישבע בתחילה ובסוף אמר ר׳ דוסא

re, cui sit dos, quod non exigat nisi usque ad viginti quinque annos. Sententia R. Elieser dicit; viginti quinque annis exiget in perpetuum: non dicit nisi de creditore; at mulier exiget usque ad viginti quinque annos. Dicit R. Abin: Non est probabile nisi in muliere, cui non sint alimenta; at mulier, cui fuerint alimenta, ego dico, propter alimenta non petet. Dicit R. Jose discipulus R. Bon; Finis rei erit, donec petat; vel si ita se res habeat, facient mentionem; Etenim ibi legimus; si ipsa moriatur, ejus hæredes facient mentionem de ejus dote usque ad viginti quinque annos. Deruba venit, ut tibi dicat, vel si absolverit viginti quinque annos, uno die deficiente, & non petat, & postea petat, dabunt illi usque ad viginti quinque annos. R. Simon nomine R. Jehosua ben Levi; Non agitur nisi de dote minæ, & ducentarum zuzarum, at dotem mille denariorum exiget in perpetuum. Venit R. Abau nomine R. Jochanan; vel dotem mille denariorum non exiget nisi usque ad viginti quinque annos; At in his & in illis est dissensio; Etenim ibi legimus. Damna æstimant in agro optimo; & creditor exigit ex mediocre, & dos mulieris exigitur ex pessimo. Dixit illi R. Jeremia, non agitur nisi de dote minæ, & ducentarum zuzarum; At dotem mille denariorum exiget ex mediocri. At dicit R. Jose: Vel dotem mille denariorum non exiget nisi ex pessimo. Et consentit R. Jose cum R. Jochanan, & R. Jeremia cum R. Jehosua ben Levi. Etenim ibi legimus. Si scribat bona sua filiis suis, & scribat uxori suæ fundum quantuluncumque, amittet dotem suam; Etenim Rab dicit: reputatur perinde ac per eam acquirat. Et Samuel dicit; reputatur perinde ac dividat in ejus conspectu. Rabi Jose ben Chanina dicit; De allevationibus dotis agitur. Dicit R. Ba. Ratio R. Jose ben Chanina hæc est: Non erit rei finis in dote minæ, & ducentarum zuzarum; imo etiam in dote mille denariorum; De allevationibus dotis agitur.

CAPUT XIII.

I. DUo judices rapinarum erant Hierosolymis; Admon & Chanen ben Absalom; Chanen dicebat duas causas, & Admon dicebat septem; Si quis abierit in regionem maritimam, & ejus uxor petierit ejus alimenta. Chanen dicebat: Jurabit in fine, at non jurabit in principio. Opposuerunt se illi filii summorum sacerdotum, & dixerunt: Jurabit in principio, & in fine. Dicit R. Dosa ben

בן ארכינס כרבריהם אמ̊ר רבן יוחנן בן זכאי יפה אמר חנן לא תישבע אלא לבסוף.

ב׳ מי שהלך למדינת הים ועמר אחר ופירנס את אשתו חנן אומר איבד את מעותיו נחלקו עליו בני כהנים גדולים ואמרו ישבע במה הוציא ויטול אמר רבי דוסא בן הרכינס כרבריהם אמר רבן יוחנן בן זכאי יפה אמר חנן הניח מעותיו על קרן הצבי.

ג׳ ארמון אומר שבעה מי שמת והניח בנים ובנות בזמן שהנכסים מרובין הבנים יירשו והבנות יזונו נכסים מועטים הבנות יזונו והבנים ישאלו על הפתחים ארמון אומר בשביל שאני זכר הפסרתי אמר רבן גמליאל רואה אני את דברי ארמון.

ד׳ הטוען את חבירו כדי שמן והורה לו בקנקנים ארמון אומר הואיל והורה מקצת הטענה יישבע וחכמים אומרים אין הורייה מקצת הטענה אומר רבן גמליאל רואה אני את דברי ארמון.

ה׳ הפוסק מעות לחתנו ופשט לו את הרגל תהא יושבת עד שתלבין ראשה ארמון אומר אילו אני פסקתי על עצמי אתא יושבת עד שתלבין ראשי אבא פסק עלי מה אני יכולה לעשות או כנוס או פטור אמר רבן גמליאל רואה אני את דברי ארמון.

ו׳ העורר על השרה והוא חתום עליה בעד ארמון אומ׳ השני נוח לי והראשון קשה הימיני וחכמים אומרים איבר את זכותו עשאה סימן לאחר איבד את זכותו.

ז׳ מי שהלך לו למרינת הים ואברה דרך שרהו ארמון אומר ילך לו בקצרה וחכמים אומרים יקנה לו דרך במאה מנה או יפרח באויר.

ח המוציא שטר חוב על חבירו והלה הוציא אמכר לו את השרה ארמון אומר אילו חייב הייתי לך היה לך להיפרע את שלך כשמכרת לי את ההשרה וחכמים אומרים זה היה פיקח שמכר לו את הקרקע מפני שהוא יכול למשכנו.

ט׳ שנים שהוציאו שטר חוב זה על זה ארמון אומר אילו חייב הייתי לך ביצר אתה

ben Archinas juxta eorum verba. Dixit Raban Jochanan ben Zachai; Recte dixit Chanen: Non jurabit nisi in fine.

II. Si quis abierit in regionem maritimam; & alius venerit, & aluerit ejus uxorem; Chanen dicit; amittit pecuniam suam: Ab eo dissenserunt filii summorum sacerdotum, & dixerunt: Jurabit de eo quod impenderit, & sumet. Dicit Rabi Dosa ben Archinas juxta eorum verba. Dixit Raban Jochanan ben Zachai; Recte dixit Chanen; posuit nummos super cornu cervi.

III. Adman dicit septem. Si moriatur, & relinquat filios & filias; quando bona fuerint multa; filii hæreditabunt, & filiæ alentur; si parva fuerint bona, filiæ alentur, & filii ostiatim mendicabunt. Admon dicit; eo quod sim mas, perdidi? Dixit Raban Gamaliel. Probabilia mihi videntur verba Admon.

IV. Si quis petierit a socio suo cados olei, & illi fuerit confessus de amphoris; Admon dicit; quoniam confessus est de parte petitionis, jurabit: & sapientes dicunt: Hæc non est confessio de parte petitionis. Dixit Raban Gamaliel: Probabilia mihi videntur verba Admon.

V. Si quis pactus fuerit nummos socero suo, & extenderit illi pedem, filia solitarie deget, donec canescat ejus caput. Admon dicit: Si ego pacta fuissem de me ipsa, sedebo, donec canescat meum caput. Pater meus de me pactus est; quid ego possum facere? Aut duc, aut libera me. Dixit Raban Gamaliel. Probabilia mihi videntur verba Admon.

VI. Si quæstionem moveat de agro, & ipse signatus fuerit super eo testis. Admon dicit; potest dicere: Secundus est facilis mihi, & primus nimis difficilis est mihi. Et sapientes dicunt: Perdet acquisitionem suam. Si impresserit signum pro alio, perdet acquisitionem suam.

VII. Si quis abierit in regionem maritimam, & perierit via agri sui. Admon dicit; ibit per viam compendiariam, & sapientes dicunt; emet sibi viam centum minis, aut avolabit in aerem.

VIII. Si quis produxerit libellum crediti contra socium suum, & ille produxerit, quod illi vendiderit agrum suum; Admon dicit; potest ille dicere. Si deberem tibi, exegisses tuum, quando mihi vendidisti agrum. Et sapientes dicunt; Hic sapiens erat, qui illi vendiderat agrum, quia eum potuisset oppignerare.

IX. Si duo produxerint libellum crediti unus contra alium; Admon dicit: Dicere potest: Si debuissem tibi, quomodo

לווה ממני וחכמים אומרים זה גובה שטר חובו וזה גובה שטר חובו.

י׳ שלש ארצות לנישואין יהודה ועבר הירדן והגליל אין מוציאין מעיר לעיר ולא מכרך לכרך אבל באותה הארץ מוציאין מעיר לעיר ומכרך לכרך אבל לא מעיר לכרך ולא מכרך לעיר מוציאין מנוה הרע לנוה היפה אבל לא מנוה היפה לנוה הרע רבן שמעון בן גמליאל אומר אף לא מנוה הרע לנוה היפה שהנוה היפה בודק.

יא׳ הכל מעלין לארץ ישראל ואין הכל מוציאין הכל מעלין לירושלם ואין הכל מוציאין אחד אנשים ואחד נשים כיצד נשא אשה בארץ ישראל וגירשה בארץ ישראל נותן לה ממעות ארץ ישראל נשא אשה בארץ ישראל וגירשה בקפודקייא נותן לה ממעות ארץ ישראל נשא אשה בקפודקייא וגירשה בארץ ישראל נותן לה ממעות ארץ ישראל רבן שמעון בן גמליאל אומר ממעות קפודקייא נשא אשה בקפודקייא וגירשה בקפדקייא נותן לה ממעות קפודקייא.

סליק פירקא.

הלכה א׳ שני דייני גזילות היו בירושלם וגו׳. לא כן אמר ר׳ פינחס בשם ר׳ הושעיה ארבע מאות וששים בתי כניסות היו בירושלם וכל אחת ואחת היה לה בית ספר ובית תלמוד בית ספר למקרא ובית תלמוד למשנה ואילו הם ממונין על הגזל ללמדך שכל מי שהוא ספיקה בידו למחות ואינו ממחה קלקלה תלויה בו תני בשם ר׳ נתן אף נחום המדי היה עסקן על רעתיה דר׳ נתן שלשה דייני גזילות היו בירושלם רבי חזקיה בשם רבי אחא רבי היה שלשה מקרייות לשבח ותשב בפתח עינים ואיפשר כן אפילו זונה שבזונות אינה עושה כן אלא שתלת עיניה לפתח שכל עינים מצפות לו אמרה לפניו רבונו של עולם אל אצא ריקם מבית זה דבר אחר ותשב בפתח עינים שפתחה לו העינ׳ ואמרה לו פנויה אני וטהורה אני ועלי זקן מאד וגו׳. את אשר ישכבון ישכיבון כתיב אמר ר׳ שהיו הנשים

do sumsisti mutuo a me? Sapientes dicunt: Alter exiget crediti sui libellum, & alter exiget crediti sui libellum.

X. Tres regiones sunt pro nuptiis, Judæa, & regio trans Jordanem, & Galilæa. Non educunt de urbe in urbem, nec de oppido in oppidum. At in eadem regione, educunt de urbe in urbem, & de oppido in oppidum; at non de urbe in oppidum, neque de oppido in urbem. Educunt de habitaculo malo in habitaculum bonum, sed non de habitaculo bono in malum. Raban Simeon ben Gamaliel dicit: Ne de habitaculo quidem bono in malum, eo quod habitatio bona explorat.

XI. Omnes adscendere faciunt ad terram Israel, at non omnes exire faciunt. Omnes adscendere faciunt Hierosolymam, at non omnes exire faciunt sive viros, sive fœminas, sive servos: Si quis duxerit uxorem in terra Israel, & repudiaverit eam in terra Israel, dabit illi de nummis terræ Israel. Si duxerit uxorem in terra Israel, & repudiaverit eam in Caphudkaja, & repudiaverit eam in terra Israel, dabit illi de nummis terræ Israel. Raban Simeon ben Gamaliel dicit; dabit illi de nummis Caphudkaja. Si duxerit uxorem in Caphudkaja, & repudiaverit eam in Caphudkaja, dabit illi de nummis Caphudkaja.

Finis Capitis.

Constitutio I. Duo judices rapinarum fuerunt Hierosolymis &c. Non ita dicit R. Pinchas nomine R. Osajah. Quadringentæ & sexaginta Synagogæ fuerunt Hierosolymis; & in singulis erat domus libri, & Academia. Domus libri pro sacra Scriptura; & domus doctrinæ pro Misna. Et isti constituti erant præfecti de rapinis, ut doceare; si quis posset cohibere, & non cohibebat, depravatio in eo appensa erat. Traditio nomine R. Nathan: Nahum quoque Amadi erat cum illis. Ex mente R. Nathan. Tres judices rapinæ erant Hierosolymis. R. Ezechia nomine R. Acha: Rabi exposuit tres textus in laudem. *Et sedit in ostio fontium*. Fieri ne ita potest? vel meretrix inter meretrices impudentissima non ita facit, ut appendat oculos suos ad portam, ut omnium oculi eam observent. Dixit coram Domino mundi. Ne egrediar vacua a domo ista. Alia expositio. *Et sedit in ostio fontium*; quod ei aperuerit oculos, & dixit: Libera ego sum, & pura ego sum. *Et Eli erat valde senex &c. & dormiebant*. *Dormiebant* scriptum est. Dicit Rabi; Mulieres affere-

מביאות קיניהן ליטהר לבעליהן והיו משהין
אותן ומעלה עליהן הכתוב כאלו הן שוכבין
עמן א״ר תנחומא הדא היא דו מקנתר לון
למה תבעטו בזבחי ובמנחתי אין תימר עבירה
חמורה יש כאן מבריחן מן החמורה ומקנתרן
בקלה ולא הלכו בניו בדרכיו שהיו נוטלין
מעשר ודנין אמר ר׳ ברכיה מברכתה היתה
עוברת והיו מניחין צורכי ישר׳ ועוסקין
בפרגמטיא מעשה בי ר׳ ישמעאל שפסק מזונות
לאשה בשוקי בציפורי מה בשוקי שמע רומר
מאן אמר ליה שלא שילח לה מאן אמר לי
שלא הניח לה עברין ידעין ר׳ הילא אמר
ר׳ בעי מסביר סבר ה׳ דלית מתניתא באשת
איש אלא באלמנה אמר שמואל ורבי שמעון בן
לקיש תריהון אמרין באלמנה היא מתניתא
אמר ר׳ אבין תני דבית ר׳ כן מי שיצא למרינת
הים ואשתו תובעת מזונות הוון בעיי מימר
מאן דמר באשת איש היא מתניתא כתחילה
שלא שילח לה בסוף שלא הטמינה ושלא
הערימה מאן דמר באלמנה היא מתניתא
בתחילה שלא הניח לה בסוף שלא הטמינה
ושלא הערימה אמר שמואל אחוה דרבי ברכיה
בשלא מחלה ליתומים על כתובתה הרי
שיצא הוא ואשתו למדינת הים ובאת
ואמרה מת בעלי תזון ותטול כתובתה גירשני
בעלי תזון מכתובתה מה נפשך אם היא
אשת איש משל בעלה היא ניזונת אם אינה
אשת איש מכתובתה היא ניזונת הרי משבא
ממדינת הים ואשתו תובעת מזונות ואמר
יצאו מעשה ידיה במזונתיה שומעין לו ואם
פסקו בית דין מה שפסקו פסקו ר׳ ירמיה
אמר בשאין מעשה ידיה כדי מזונה כהדא
שומעין לו כמאן דמר אין מזונות לאשה
מדבר תורה כהדא דתני אין בית דין פוסקין
לאשה מזונות מדמי שביעית אבל ניזונת היא
עם בעלה בשביעית רבי יוסי אומר בשיש
מעשה ידיה כדי מזונ׳ כהדא מה שפסקו
פסקן תיפתר בשפסקו יתר הרי שהיה נתו

rebant nidos suos, ut purificarentur maritis suis, & isti illas morabantur; & textus illis imputavit perinde ac dormirent cum illis. Dicit R. Tanchuma: Illos increpuit: *Quare calce abjecistis sacrificia mea, & munera mea?* Si dicas peccatum grave fuisse in illis; quod dissimularit in illis peccatum grave, & eos in levi increpuerit. *Et non ambulaverunt filii ejus in viis ejus;* eo quod acciperent a divite, & judicarent. Dicit R. Berachia; ex ejus benedictione fuit peccatum: & ipsi deserebant necessitates Israel, ut operam darent mercaturæ: Narratur de discipulo R. Ismael, qui suppeditavit alimenta mulieri in plateis in Tsippori: Quid significat בשוקי? Cum audisset Rab, dixit; Qui dicit, quod ei non miserit; Qui dicit; quod non permiserit: Prætereuntes norunt. Rabi Ela dicit; Rabi putando putavit, quod Misna non agat de uxore viri, sed de vidua; dixit Samuel, & Rabi Simeon ben Lakisch, ambo dicunt; de vidua agit Misna. Dicit Rabi Abin. Traditio scholæ Rab ita se habet. Si quis abierit in regionem maritimam, & ejus uxor petierit ejus alimenta; Putandum est, quod dicat; quod de uxore viri agat Misna in principio, quod ei non miserit; in fine, quod non absconderit, neque dolose egerit. Qui dicit, quod de vidua agat Misna, explicandum est, quod in principio non permiserit, in fine quod non absconderit, neque dolose egerit. Dicit Samuel frater Rabi Berachia; quando non condonaverit pupillis dotem. At si ille & ipsa abierint in regionem maritimam, & ipsa rediens dicat; mortuus est maritus meus; aletur & sumet dotem: Repudiavit me maritus meus; aletur ex sua dote. Quid putas? Si fuerit uxor viri, de bonis mariti illa aletur; si non fuerit uxor viri, de sua dote aletur. Si postquam redierit de regione maritima, & ejus uxor petierit sua alimenta; & ille dicat; Impendatur opus manuum suarum in sua alimenta; illi auscultant; & si decernat Synhedrium, quod decretum fuerit, decretum erit. Rabi Jeremia dicit; Quando opus manuum suarum non sufficiat ad alimentum; illi auscultant; juxta mentem illius, qui dicit; Alimenta pro muliere non sunt ex verbis legis; juxta illud quod traditur; Synhedrium non decernit mulieri alimenta ex nummis anni septimi, at aletur cum marito suo in anno septimo; R. Jose dicit: Quando satis sit in opere manuum suarum ut eo alatur; quod fuerit decretum, erit decretum; Poterit exponi, si superfluum decretum esset; At si fuerit in re-

בסדינה הים ואמר יעתנו אילו לבניו בנותיו
בכלל אם בשביעית אמר יינתנו אילו לבניו
אין בנותיו בכלל ר' זעילא רב חננאל בשם
רב ר' זעירא בשם אבא בר ירמיה שני דברים
אמר חנן הלכה כיוצא בו שבעה דברים אמר
ארמון אין הלכה כיוצא בו ר' בא בר זברא
בשם ר' יצחק בר חקילא בכל מקום ששנינו
אמר רבן גמליאל רואה אני את דברי ארמון
הלכה כיוצא בו.

הלכה ב' מי שהלך לו למרינת הים וגו'.

ר' בא בר ממל בעי הפורע שטר חובו לחבירו
שלא מרעתו תפלוגתא דחנן ובני כהנים
גדולי' אר יוסי טעמון דבני כהני' גדולי' תמן
לא עלתה על דעתו שתמות אשתו ברעב
ברם הכא מפייס הוינא לי' הוא מחיל לי
הגע עצמך דהוה גביה משכון מפייס הוינא
ליה והוא יהב לי משכוני עד כדון בבעל
חוב שאינו דוחק ואפי' בבעל חוב שהוא דוחק
שמעינן מן הדא ושוקל את שקלו ולא שקל
אין ממשכנין אותו הדא אמרה ואפילו בבעל
חוב שהוא דוחק תדע לך שהוא כן דתנינן
ומקריב עליו קיני זבין וקיני זבות קיני יולדות
חטאות ואשמו' לא בשלא נתן לתוך ידו כלום
ר' יהושע בן לוי אמר אין לך נתפס על חבירו
וחייב ליתן לו לא בארנון ובגולגלת רב אמר
כל הנתפס על חבירו חייב ליתן לו חייליא
דרב מן הדא הגוזל שדה ונטלוה מציקין ולא
שמע מה דאמר ר' יוחנן קנם קנסו בגוזלן
ר' אבון בעי והדן דהוה רבה ר' יוסי בי ר' בון
ורבי חייה בר לולייני תריהון בשם שמואל
אמרי חד אמר בארנון וכגולגולת וחרנה אמר
אינה כארנון וכגולגולת תמן תנינן מרפאהו
ריפוי נפש אבל לא ריפוי ממון ר' יהודה
ורבי יוסי חד אמר כאן במדירה מגופו כאן
במדירה מנכסיו וחרנה אמר כאן בשיש לו מי
ירפאנו וכאן בשאין לו מי ירפאנו אם מי

regione maritima, & dicat; detur meis filiis; filiæ comprehenduntur; si in anno septimo dicat; dentur meis filiis; filiæ non comprehenduntur. R. Zehira, Rabi Chananael nomine Rab. R. Zehira nomine patris R. Jeremia; duas causas dixit Chanen: constitutio juxta ejus mentem. Septem causas dixit Admon; Constitutio non est juxta ejus mentem. R. Ba bar Zebida nomine R. Ismael bar Achaba. Ubicumque legimus; dixit Raban Gamaliel: probabilia mihi videntur verba Admon; constitutio erit juxta ejus mentem.

Constitutio II. Si quis abierit in regionem maritimam &c. R. Ba bar Mimal quæsivit. Si quis solverit libellum debiti socio suo præter ejus scientiam; est dissensio inter Chanen & filios summorum sacerdotum: Dicit R. Jose. Ratio filiorum summorum sacerdotum, ibi hæc est; quod non putarit, quod ejus uxor fame mortua sit. Jam hoc loco. Ego illum deprecabor, & mihi condonabit. Puta quod exegerit pignus. Ego illum deprecabor, ut mihi det pignus. Hactenus de creditore, qui non urgeat; vel de creditore, qui urgeat, hinc intelligitur; si appendat siclum suum, & non ferat; illi non oppigneramus. Hoc dicit vel de creditore, qui urgeat; Scito quod ita sit, quod legimus; & ejus causa offeret nidos seminifluorum, & nidos seminifluarum, & nidos puerperarum, sacrificia pro peccato, & sacrificia pro delicto; at non quando nihil dederit in ejus potestate. R. Simeon ben Levi dicit: Non est tibi, qui apprehendatur pro socio suo, & teneatur illi dare, nisi in vectigali transeuntium, & in capitatione. Rab dicit; qui apprehenditur pro socio suo, debet illi dare; Argumentum Rab hinc confirmatur: Si quis furetur agrum, & rapiatur a violentis. Neque auscultavit quod dixit R. Jochanan: mulctam mulctarunt in rapinis. Rabi Abon quæsivit: Hoc intelligitur, quando fit multum. R. Jose discipulus R. Bon, & bar Chijah bar Lulliani, ambo nomine Samuel dicunt: alter dicit de vectigali transeuntium, & de capitatione, & alter dicit; non sunt sicut vectigal transeuntium, & capitatio. Ibi legimus: Curabit curationem animæ, at non curationem nummorum; R. Jehuda & R. Jose, alter dicit; hic agitur, quando voveat ab ejus corpore; Ibi, quando voveat ab ejus bonis. Et alter dicit; Hic agitur quando illi sint, qui curent; & ibi, quando illi non sint qui curent. Si sint illi, qui curent, vel curationem animæ curabunt, quia

שיש לו מי ירפאנו אפילו רפואת נפש לא
ירפנו שלא מן הכל אדם זוכה להתרפאות
ולא ניכסי המחזיר הן שהן אסורין לבעל הפרה
עולא בר ישמעאל בשם ר׳ יצחק כשהיו
נכסיו של זה אסורין לזה ונכסיו של זה אסורין
לזה מאן חנא תפול הנייה להקדש ר׳ מאיר
דרבי מאיר אומר מועלין באסורות ר׳ אבון
בר חייה בעי נדר מן הככר מהו לחמם בו
את ידיו נישמעינה מן הדא אמר הכיבר הזה
הקדש אכלו בין הוא בין אחר מעל לפיכך
יש לו פדיון אם אמר הרי זה עלי אכלו מעל
בו בטובת הנאה דברי ר׳ מאיר אחרים לא
מעלו לפיכך אין לו פדיון לא אמר לא אכלו
הא לחמם בו את ידיו מותר תלמידוי דרבי
יונה בשם ר׳ בון בר חייה כיני באומר לא
אוכלינו ולא אטעמינו לא אסרו עליו לא
לאכילה עד כדון צריכה נדר מן הככר מהו
לחמם בו את ידיו דתני מי שהלך למדינת
הים ועמד אחר ופירנס את אשתו א״ר הגיי
לא אמר אלא אחר הא האב גובה ר׳ יוסי
או׳ בין אב בין אחר אינו גובה ואתיין אילין
פלוגוותא כהלין פלוגוותא דתנינן תמן וזכאי
במציאתה ובמעשה ידיה ובהפ׳ נדריה ומקבל
גיטה ואינו אוכל פירות בחייה וחייב במזונותיה
ובפירקונה ובקבורתה אמר ר׳ חגיי לא אמ׳ לא
האב הא אחר אינו גובה ר׳ יוסי אומר בין
אב בין אחר גובה על דעתיה דרבי חגיי בין
לקבורה בין למזונות האב גובה אחר אינו גובה
על דעתיה דרבי יוסי לקבורה בין אב בין אחר
גובה שלא עלת על דעת שתהא אשתו
מושלכת לכלבים ובמזונות בין אב בין אחר
אינו גובה.

הלכה ג׳ אדמון אומר שבעה וגו׳ כמה
הן נכסים מרובין ר׳ זעורא רב יהודה בשם
רב כדי שיהא שם מזון י״ב חודש לאילו
ולאילו שמע שמואל ומר זו דברירבן ר״ג בר
אבל חכמים אומרם עד שיבגורו או עד
שינשאו בעון קומי ר׳ יוסי את מה שמעת מן
ר׳ יוחנן אמר לון נפרש מיליהון דרבנין מן
מיליהון נתן בר הושעיה בעא קומי ר׳ יוחנן

quia ex omnium conſenſu, homo non acquirit curationem. At non facultates; ſi repetat. Hæc ſunt, quæ vetita ſunt domino vaccæ. Rabi Ela bar Samuel nomine R. Iſaach; quando hujus bona ſint illi vetita, & illius bona ſint huic vetita; iſte doctor, qui apprehendit ejus uſum ſanctuario; eſt R. Meir. Etenim R. Meir dicit: Prævaricantur in rebus interdictis. R. Abon bar Chijah quæſivit; ſi voveat a pane quid erit? Num poterit eo calefacere manus ſuas? Hinc intelligitur; Si dicat: Hic panis ſit ſanctus; ſive ipſe, ſive alius comedat, prævaricatur; Idcirco eſt illi redemtio; Si dicat: Ecce iſte ſuper me; ſi comedat, prævaricatur ex præſtantia utilitatis. Verba Rabi Meir; ſi alii, non prævaricantur; idcirco non erit illi redemtio. Non dicit niſi niſi quando comedat; at ſi eo calefaciat manus ſuas, licitum eſt. Diſcipuli R. Jona nomine R. Bon bar Chijah; ſi dicant: Non manducabimus, neque guſtabimus; non erit in his interdicta niſi comeſtio. Hactenus neceſſe eſt; ſi voveat a pane; quid erit, ſi illo calefaciat manus ſuas? Extat traditio: Si quis abierit in regionem maritimam, & alium conſtituat, qui alat uxorem ſuam. Dicit R. Haggæus; non dicit niſi alium; at pater exiget. R. Joſe dicit: Sive ſit pater ſive alius, non exiget: Et illi & iſti inter ſe diſſentiunt; Etenim ibi legimus; Et jus habet in ejus inventione, & in opere manuum ſuarum, & in diſſolutione ſuorum votorum; & accipiet libellum ſui repudii, & non comedet fructus ea vivente, & obligatur ad ejus alimenta, redemtionem & ſepulturam. Dicit R. Haggæus. Non dicit, niſi pater; at ſi ſit alius, non exiget. R. Joſe dicit: Sive ſit pater, ſive ſit alius, exiget. Ex mente R. Haggæi; tam pro ejus alimentis, quam pro ejus ſepultura tam pater quam alius exiget; eo quod nolit, quod ejus uxor projiciatur canibus. At alimentum, ſive ſit pater, ſive ſit alius, non exiget.

Conſtitutio III. Admon dicit ſeptem &c. Quando bona fuerint multa. R. Zehira, R. Jehuda nomine Rab; quando ibi ſit alimentum duodecim menſium tam huic quam illi: Quod cum audiſſet Samuel, dixit: Hæc ſunt verba Raban Gamaliel; etenim Raban Gamaliel conſentit cum Rabi. At ſapientes dicunt; donec adoleſcant, aut donec nubant. Quæſierunt coram R. Joſe; quid audiſti a R. Jochanan? Reſpondit: explicamus verba ſapientum ex eorum verbis. Nathan bar Oſajah quæſivit coram R. Jochanan; Si

היה שם י״ב חדש ונתמעטו הנכסים אמר לית
מכיון שהתחילו היתומין להיות אוכלין בהיתר
אוכלין והולכין עד שתיכלה פרוטה האחרונה
מאימתי שמין להן ר׳ מנא אמר שמין לה
בסוף אמר ליה ר׳ חנינה מיליהון דרבנין דא
שמעין לך דנתן בר הושעיה בעא קומי דרבי
יוחנן היה שם מזון שנים עשר חדש ונתמעטו
הנכסים אמר לי מכיון שהתחילו היתומין להיות
אוכלין בהיתר אוכלין והולכין עד שתיכלה
פרוטה האחרונ׳ אלא שמעה ראשונ׳ שמין
להן רב חסדאי בעי היה שם מזון י״ב חדש
והוקירו הנכסי׳ נישמעינה מן הדא דאמ׳ ר׳
חנינה ר׳ יסא בשם ר׳ יוחנן עמדו היתומין
ומכרו שלהן מכרו וכא הוקירו שלהן הוקירו
לא היה שם מזון שנים עשר חדש מהו
שיאמרו בנים לבנות טלו מה שלכם וצאו
אמר ר׳ אבא מהו מתניתא אמרה שאין אומר
להן דתנינן תמן אם אמרו היתומין הרי אנו
מעלין על ניכסי אבינו יותר דינר כדי שיטלו
כתובת אימן אין שומעין להן אלא שמין את
הנכסים בבי׳ דין כמה דאת אמר חוץ מכתובתה
חוץ מקבורתה חוץ מלוה בעדים חוץ מלוה
בשטר חוץ מפרנסת בנו׳ מאן דאמ׳ גובין
פרנסה מן המשועבדין פרנסת בנות קודמות
ומאן דאמ׳ אין גובין פרנסה מן המשועבדין
אין פרנסת בנות קודמות נישמעינה מן הדא
אלמנה ובנים שניהן שוין אלמנה ובנות
שתיהן שוות אין אלמנה דוחה את הבנים
ואין אלמנה דוחה את הבנות היך עבידא היה
שם מזון שנים עשר חדש ואלמנה לזון הדא
היא פעמי׳ שאלמנה דוחה את הבנים על ידי
הבנות כשם שהיא דוחה את הבנים על ידי
הבנות כך הדחה אותן על ידי הבנים ראויה
היא לתבוע כתובתה ולאבד מזונותיה והבנים
ישאלו על הפתחים אית תניי תני ישענו מאן
דאמר ישענו והשענו על העץ מאן דאמר
ישאלו על הפתחים ונוע ינועו בניו ושאלו
ודרשו מחרבותיהם רב זעירא רב חננאל בשם
רב זעירה בשם אבא בר ירמיה שני דברים
אמ׳ חנן הלכה כיוצא בו שבעה דברים אמר
אדמון אין הלכה כיוצא בו ר׳ אדא בר זבדא
בשם ר׳ יצחק בר חקולה בכל מקו׳ שמנינו

ibi sit alimentum duodecim mensium; & diminutæ fuerint facultates. Respondit illi: Postquam inceperunt pupilli comedere in residuo, comedent usque dum sit consumta ultima pruta. Quando pro illis æstimant? R. Mena dicit: Pro illis æstimant in fine. Respondit illi R. Chanina. Isti sapientes tibi non auscultant. Etenim Nathan bar Osajah quæsivit coram R. Jochanan; si ibi sit alimentum duodecim mensium, & diminutæ fuerint facultates: mihi dixit: postquam inceperunt pupilli comedere in residuo, comedent, donec absumta fuerit ultima pruta. At a principio illis æstimant. R. Chasdai quæsivit. Si ibi sit alimentum duodecim mensium; & charæ factæ sint facultates; hinc intelligitur quod dicit R. Chanina, R. Isa nomine R. Jochanan: consistent pupilli, & si vendant, bona sua vendunt; & hoc loco, si charæ factæ sint, quæ sua sunt, chara facta sunt. Si ibi non fuerit alimentum duodecim mensium. Num dicent filii filiabus. Sumite quæ vestra sunt, & egredimini. Dicit R. Aba. Quid erit? dicit Misna; quod illis non dicat: Etenim ibi legimus: Si pupilli dicant: Ecce nos addemus super facultates patris nostri ultra denarium, ut sumant dotem suæ matris; illis non auscultant; at æstimant facultates in Synhedrio; juxta illud quod dicis; excepta ejus dote, excepta ejus sepultura, excepto mutuo in testibus, excepto mutuo cum scriptura, excepto alimento filiarum. Qui dicit, quod exigant alimentum ex bonis subjectis, alimentum filiarum præcedit. Et qui dicit, quod non exigant alimentum ex bonis subjectis, alimentum filiarum non præcedit. Hinc intelligitur. Vidua & filii ambo pares sunt; Vidua & filiæ, ambæ pares sunt. Neque vidua expellit filios, neque vidua expellit filias. Quomodo explicatur? Si ibi fuerit alimentum duodecim mensium; & vidua ex his alatur, aliquando accidit, quod vidua expellat filios propter filias; Sicut illa expellit filios propter filias, ita pariter expellit filias propter filios; Si conveniens sit, ut ipsa petat dotem suam, & amittat alimentum; & filii ostiatim petant. Est qui docet ישענו. Qui dicit ישענו: *Et innixus est arbori*. Qui dicit, quod petant ostiatim. *Nutantes transferantur filii ejus, & mendicent, & ejiciantur de habitationibus suis*. R. Zehira, R. Chananel nomine R. Zehira nomine Ab bar Jeremia; duas causas dixit Chanen: Constitutio juxta ejus mentem. Septem causas dixit Admon: Constitutio non est juxta ejus mentem. R. Ada bar Zebida nomine R. Isaach bar Akiba. Ubicunque legi-

אמ׳ רבן גמליאל רואה אני את דברי ארמון הלכה כיוצא בו.

הלכה ד׳ הטוען את חבירו כדי שמן וגו׳. מתניתא בשטענו חטים והודה לו בשעורים אבל אם טענו שני מינין והודה לו באחד מהן דברי הכל פטור ר׳ אימי בשם ר׳ יוחנן מתניתא בשטענו חטים והודה לו בשעורים אבל אם טענו שני מינין והודה לו באחד מהן דברי הכל פטור ולמה תנינן רבן גמליאל מחייב בא להודיעך כח רבן גמליאל עד היכן הוא מחייב ר׳ אבהו כהדא דרבי אימי רבי שמעון בן לקיש אמר מתניתא בשטענו חטים והודה לו בשעורים אבל טענו שני מינין והודה לו באחד מהן דברי הכל חייב רב כרבי שמעון בן לקיש חד בר נש אזל בעי מידון עם חבריה קומי רב שרי מיטען עימיה שערין חטין כוסמין אמר ליה רב כל מה דאת יכיל מגלגלה עלוי גלגל ובסופא הוא מישתבע לך חדא על כולהן אמ׳ ר׳ אבהו כך משיב רבי שמעון בן לקיש את ר׳ יוחנן על דעתך דאת אמ׳ טענו שני מינין והודה לו באחד מהן דברי הכל פטור והדא תנינן טענו כלי׳ וקרקעות הודה בכלים וכפר בקרקע׳ בקרקעות וכפר בכלים אם כלים בכלים הוא חייב בלים בקרקעות לא כל שכן מה עבד לה דו פתר ליה לזוקקו שבועה והתנינן הטוען את חבירו כדי שמן והודה לו בקנקנים מה אנן קיימין אם בשטענו קנקנים ושמן והודה לו באחת מהן כל עמא מודיי שהוא מין הטענה ואם בשטענו שמן והודה לו בקנקניא כל עמם מודיי שאין הודייה ימן הטענה דאמר ר׳ זעירא ר׳ אבונה בשם רב בשטענו קנקינים שמן היא מתני׳ ההין מולין וההן אמר ריקנן ניחא קנקנים ולא שמן שמן ולא קנקנים ר׳ אלעזר בשם ר׳ אבון מפיק לשנה מחצין דמשח ולית סופיה משאלה בההוא דנשתתק.

הלכה ה׳ הפוסק מעות לחתנו וגו׳. מתניתא בשפסק במעמדה אבל אם לא פסק במעמדה אף רבנין מודיי תני אמר ר׳ יוסי בי ר׳ יהודה לא נחלק ארמון וחכמים על הפוסק מעו׳ לחתנו

legimus; Dicit Raban Gamaliel: Mihi probabilia videntur verba Chanen: Constitutio est juxta ejus mentem.

Constitutio IV. Siquis petierit a socio suo cados olei &c. Misna agit, quando fiat peritio in tritico, & confiteatur in hordeo; at si petat duas species, & in earum una confiteatur, omnium consensu absolvitur. R. Amme nomine R. Jochanan. Misna agit, quando petatur triticum, & confiteatur in hordeo. At si petat duas species, & in earum una confiteatur, omnium consensu absolvitur. Et cur legimus: Raban Gamaliel obligat? Venit ad significandum tibi; quousque Raban Gamaliel obliget. R. Abau consentit cum R. Ame; R. Simeon ben Lakisch dicit: Misna agit, quando petatur triticum, & confiteatur de hordeo, ut si petat duas species, & de erum una confiteatur, omnium consensu obligatur. Rab consentit cum Simeon ben Lakisch. Quidam Homo contendit cum socio suo coram Rab. Incepit petere ab eo hordea, frumenta, & speltam. Dixit illi Rab. Omnes causas quas habes contra illum, expone; & in fine ille tibi jurabit pro omnibus: Dicit R. Abau: Ita respondit R. Simeon ben Lakisch את R. Jochanan. Juxta mentem tuam, qua dicis; Si petat duas species, & in earum una confiteatur, omnium consensu absolvitur. Atqui legimus: Si petat vasa, & fundos; si confiteatur in vasis, & neget in fundis, si de fundis, & neget de vasis; si de vasis in vasis tenetur, de fundis in fundis nonne multo magis? Quomodo explicat? Exponit, ut obligetur ad juramentum. Atqui legimus: Si petat a socio suo cados olei, & confiteatur illi de amphoris. Quomodo nos explicabimus? Si petat amphoras, & oleum, & in eorum uno confiteatur, omnes conveniunt, quod sit species petitionis: Si vero petat oleum, & confiteatur de amphoris, omnes conveniunt, quod non sit confessio speciei petitionis; Etenim dicit R. Zehira, R. Abuna nomine Rab. Quando petat amphoras olei; Misna dicit, quando sint plenæ; & isti dicunt, quando sint vacuæ. Concedatur de amphoris at non de oleo, de oleo at non de amphoris. R. Eliezer nomine R. Abon. Produxit singulis annis vasa olei; & non fuit finis petitionis: In ea siluit.

Constitutio V. Siquis pactus fuerit nummos socero suo &c. Misna agit, quando pactus fuerit in statione. At si non pactus fuerit in statione, etiam sapientes conveniunt. Traditio: Dicit R. Jose discipulus R. Jehuda; non dissentiunt Admon

ופשט לו את הרגל תהא יושב' עד שילבין את ראשה ועל מה נחלקו על שפסקה לעצמה ארמון אומר יכולה היא שתאמר סבורה הייתי שאבא רוצה ליתן ועכשיו אין אבא רוצה ליתן מה אני יכולה לעשות או כנוס או פטור אמר רבן גמליא' רואה אני את דברי ארמון.

הלכה ו' העורר על השדה וגו'. ולא סוף דבר כשעשאה סימן לאחר לא אפילו עשאה אחר לאחר מכיון שהוא חתום עליה עד איבד את זכותו.

הלכה ז' מי שהלך לו למדינת הים וגו'. ר' יוסי בן חנינה אמר הטוען בראיותיו מילתיה אמ' והן שיהו ארבעה מקיפין אותו שמואל אמר אפי' אחד מקיפו מכל צד תניא יהושע הרי שהיה טועה בכרמי' ובשרות מקרד ויוצא עד שהוא מגיע לדרך או עד שהוא מגיע לביתו אפילו שדה מליאה כרמים שעל מנת כן הנחיל יהושע לישראל את הארץ תניא יהושע לצאת שמא להיכנס תניא יהושע בנופו שמא בפרתו אמר ר' יוסי פרה דרכה לחזור נחיל של דבורים על ידי שאין דרכו לחזור עשו אותו בנופו אמר ר' ירמיה ארמון ורבי עקיבה שניהם אמרו דבר אחד דתנינן תמן מכרן לאחר ר' עקיבה אומר אינו צריך ליקח לו דרך וחכמים אומרים צריך ליקח לו דרך ולא שמע דאמר ר' הילא ר' יסא בשם רבי יוחנן בסתם חלוקין מה אנן קיימין אם דבר בריא שיש לו דרך כל עמא מודיי שאין צריך ליקח לו דרך ואם דבר בריא שאין לו דרך כל עמא מודיי שהוא צריך ליקח לו דרך אלא כן אנן קיימין בסתם ר' עקיבה אומ' אינו צריך ליקח לו דרך ורבנין אמרין יש לו דרך וכא אפילו דבר בריא יש לו דרך כל עמא מודיי שהוא צריך ליקח לו דרך.

הלכה ח' המוציא שטר חוב על חבירו וגו'. ר' יונה אומר ביפה בכך ר' יוסי אומר בשאינו יפה בכך הגע עצמך דהוה ליה קרקע יכיל' הוא מימר ליה קרקע טב אנא בעי הגע עצמך דהוה ליה קרקע טב יכיל הוא מימר ליה דידי

mon & ſapientes ; quando fuerit pactus nummos ſocero ſuo, & extenderit illi pedem , illa ſolitarie deget donec caneſcat ejus caput . In quo diſſentiunt ? Quando ſibimet pacta fuerit . Admon dicit : Illa poterit dicere; Putabam, quod pater meus vellet dare ; & nunc pater meus non vult dare; Quid ego poſſum facere? Aut duc, aut libera me. Dicit Raban Gamaliel . Probabilia mihi videntur verba Admon.

Conſtitutio VI. Si quæſtionem moveat de agro &c. At non erit rei finis; Quando fecerit ſignum pro alio; at vel ſi fecerit aliud pro alio ; poſtquam ſignavit ſuper eo teſtis, amittit acquiſitionem ſuam .

Conſtitutio VII. Si abierit in regionem maritimam &c. R. Joſe bar Chanina dicit; Si contendat in eo loco eſſe *agrum ſuum* , & dicat, quod ſepta quatuor eum cingant. Samuel dicit: Vel ſi unum cingat ab omnibus lateribus. Traditio Joſue; ſi contendat de vineis, & de agris, e metietur & egredietur , donec perveniat ad viam , aut donec perveniat ad domum ſuam ; vel ſi fuerit ager plenus vincarum ; eo quod hac conditione Joſue hæreditavit Iſraelitis terram . Traditio Joſue in exitu , fortaſſe in ingreſſu. Traditio Joſue in ſuo corpore , fortaſſe in ſua vacca . Dicit R. Joſe : Vacca ſolet redire, at examen apum , quia non ſolet redire , conſiderarunt ſicut corpus ſuum : Dicit R. Jeremia ; Admon , & R. Ackiba ambo idem dicunt . Etenim ibi legimus. Si quis alii eos vendat; R. Akiba dicit: Illi non eſt neceſſe, ut emat viam ; Et ſapientes dicunt ; debet ille emere viam : At non auſcultavit id , quod dixit R. Ela, R. Iſa nomine Rabi Jochanan; ſimpliciter dividunt. Quomodo nos explicabimus? Si manifeſtum ſit, quod illi ſit via ; omnes conveniunt , quod non debeat emere viam; Si vero non ſit manifeſtum, quod illi ſit via, omnes conveniunt quod debeat emere viam . At hoc modo nos explicabimus ; ſi ſimpliciter, R. Akiba dicit: Non eſt neceſſe, ut emat viam; & Sapientes dicunt ; eſt neceſſe ut emat viam; At hoc loco, vel ſi fuerit manifeſtum , quod ſit illi via ; omnes conveniunt , quod debeat emere viam .

Conſtitutio VIII. Si produxerit libellum crediti contra ſocium ſuum &c. R. Jona dicit; quando ſit ejus valoris. Rabi Joſe dicit ; quando non ſit ejus valoris . Puta , quod ſit illi fundus ; poterit illi dicere ; Agrum bonum ego peto ; Puta quod illi ſit fundus optimus poterit

אנא בעי ולא עוד לא יכיל הוא מימר ליה לית בחיילי טעין טרחותהון דתריי.

הלכה ט' שנים שהוציאו שטר חוב זה על זה וגו'. זה לוה מזה מנה וזה לוה מזה מאתים רב הונא אמר איתפלגון רב נחמן בר יעקב ורב ששת חד אמר יוציא מנה כנגד מנה וחרנה אמר זה גובה שטר חובו וזה גובה חובו מאן דאמ' יוציא מנה כנגד מנה יליף לה משוורים תמים שחבלו זה בזה משלמין במותר חצי נזק מאן דאמר זה גובה שטר חובו וזה גוב' שטר חובו יליף לי' מרבנין ואדמון דרבנין ואדמון מודיי שיוצי' מנה כנגד מנה לא בגין דתניון אדמון אומר אילו חייב הייתי לך כיצד אתה לווה ממני לפיכך צריך מימר זה גובה שטר חובו וזה גובה שטר חובו מחל של מאתי' במנה ושל מנה לא מחל מ״ד יוציא מנה כנגד מנה שכבר יצא מנה כנגד מנה מ״ד זה גובה שטר חובו וזה גובה שטר חובו אותו שמחל אינו גובה ואותו שלא מחל גובה כתב של מאתים בשטר ושל מנה לא כתב מאן דאמ' יוציא מנה כנגד מנה שכבר יצא מנה כנגד מנה ומאן דאמר זה גובה שטר חובו וזה גובה שטר חובו אותו שכתב גובה ואותו מלא כתב אינו גובה.

הלכה י' שלש ארצות לנישואין יהודה ועבר הירדן והגליל וגו'. מתניתה בשהיה ביהודה ונשא אשה מגליל בגליל ונשא אשה מיהודה אבל אם היה מיהודה ונשא אשה מיהודה מגליל ונשא אשה מגליל כופין אותה לצאת אני פלוני שמיהודה ונשת אשה מיהודה כופין אותה לצאת מגליל אין כופין אותה לצאת אני פלוני שמגליל ונשא אשה מגליל כופין אותה לצאת מיהודה אין כופין אותה לצאת תני מוציאין מעיר שרובה גוים לעיר שכולה ישרא' אבל לא מעיר שכולה ישראל לעיר שרובה גוים ומניין שהנוה היפה בודק

rit ille dicere; Quod meum eſt peto, & præterea poterit dicere: Meæ vires non poſſunt ſufficere pro duobus.

Conſtitutio IX. Si duo produxerint libellum crediti, unus contra alium &c. Hic mutuatus eſt minam ab illo; & ille ab hoc mutuatus eſt ducentas zuzas; R. Huna dicit; diſſentiunt R. Nachman bar Jacob, & R. Seſath. Alter dicit: Producet minam contra minam; Et alter dicit; Iſte exiget contractum crediti ſui, & ille exiget contractum crediti ſui. Qui dicit: Producet minam contra minam, docet a duobus bobus innocentibus, quorum alter alterum læſerit, ſolvent in reſiduo dimidium damni. Qui dicit: Iſte exiget contractum ſui crediti, & ille exiget contractum ſui crediti, docet ex ſapientibus & ex Admon; etenim ſapientes, & Admon conſentiunt, quod producat minam contra minam; At quoniam legimus. Admon dicit. Si debuiſſem tibi, quomodo ſumſiſti mutuo a me? Idcirco dicendum eſt; Iſte exiget contractum crediti ſui, & ille exiget contractum crediti ſui. Condonavit creditum ducentum zuzarum in mina, at creditum minæ non condonavit. Qui dicit; producet minam contra minam; quia jam produxit minam contra minam; Qui dicit: Ipſe exiget contractum crediti ſui, & ille exiget contractum crediti ſui; qui condonat non exigit; at qui non condonat, exigit: Si ſcribat contractum crediti ducentarum zuzarum in ſcriptura, & contractum minæ non ſcribat. Qui dicit: Producet minam contra minam; quia jam produxit minam contra minam. Et qui dicit: Ipſe, exiget contractum ſui crediti, & ille exiget contractum ſui crediti, qui ſcripſit, exiget, atqui non ſcripſit, non exiget.

Conſtitutio X. Tres regiones ſunt pro nuptiis, Judæa, & regio trans-Jordanem, & Galilæa &c. Miſna quando ſit in Judæa, & ducat uxorem ex Galilæa; ſi ſit in Galilæa, & ducat uxorem ex Judæa; At ſi fuerit ex Judæa, & ducat uxorem ex Judæa, ſi ex Galilæa, & ducat uxorem ex Galilæa, cogunt illam egredi. Ego N. qui ſum ex Judæa, duxi uxorem ex Judæa; cogunt eam egredi. Si ex Galilæa, eam non cogunt agredi. Ego N. qui ſum ex Galilæa, duxi uxorem ex Galilæa, cogunt eam egredi; ſi ex Judæa, non cogunt eam egredi. Traditio: Educunt ex urbe, in qua ſit magna pars gentilium, in urbem, in qua omnes ſint Iſraelitæ; At non a civitate, in qua omnes ſint Iſraelitæ, in urbem, in qua magna pars ſit gentilium: Et unde probatur, quod habitatio bona exploret? R. Le-

ר' לוי בשם ר' חמא בשם חנינה פן תרבקני
הרעה ומתי במשר' וסמך להרה ואת אמר
אכין ט"א מכאן שנוה היפ' בודק·

הלכה יא' הכל מעלין וגו'. הוא רוצה
לעלות לארץ ישרא' והיא אינה רוצה כופין
אותה לעלות היא רוצה והוא אינו רוצה אין
כופין אותו לעלות הוא רוצה לעלות לירושלם
והיא אינה רוצה כופין אותה לעלו' היא רוצה
לעלות והוא אינו רוצה אין כופין אותו לעלות
הוא רוצה לצא' לחוצה לארץ והיא אינה
רוצה אין כופין אותה לצאת היא רוצה לצאת
והוא אינו רוצה כופין אותה שלא לצאת
נותן לה ממעות ארץ ישראל הדא אמרה
שמטבע ארץ ישרא' יפה מכל הארצות הדא
מסייעא למאן דאמר כתובת אשה מדברי
תורה ודלא כרבן שמעון בן גמליאל דתני
כתובת אשה מדברי תורה רבן שמעון בן
גמלי' אומר אין כתובת אשה אלא מדברי
סופרים·

Levi nomine R. Chama nomine Chanina: *Ne superveniat mihi malum, & moriar:* In planitie, quæ sit proxima monti; Et tu ita dicis? At hinc probatur, quod habitatio bona exploret.

Constitutio XI. Omnes adscendere faciunt &c. Si ipse velit adscendere in terram Israel, & ipsa nolit, cogent eam, ut adscendat: Si ipsa velit, & ille nolit, eum non cogunt ut adscendat. Si ipse velit adscendere Hierosolymam, & illa nolit, cogunt eam ut adscendat; Si illa velit adscendere, & ipse nolit, non cogunt ipsum adscendat. Si ipse velit egredi in regiones extram terra, & illa nolit, eam non cogunt, ut egrediatur. Si illa velit egredi, & ipse nolit, cogunt illam, ne egrediatur. Dabitur illi de pecunia terræ Israel. Hoc dicit. Quod moneta signata terræ Israel sit præstantior illa, quæ est in reliquis terris. Hoc favet illi, qui dicit. Dos mulieris est ex verbis legis. Atque hoc est non juxta mentem Raban Simeon ben Gamaliel; qui docet: Dos mulieris est ex verbis legis. Raban Simeon ben Gamaliel dicit: Dos mulieris non est nisi ex verbis scribarum.

THEO-

THEODORI DASSOVII
VIDUA HEBRÆA.

THESIS PRIMA.

Viduæ Hebrææ juvabantur a Synedriis.

I. CUM multoties in sacro codice judæi moneantur, ut viduarum caussas juvent in Judiciis nec illas opprimant v.g. *Es. I. v. 17. Jerem.* VII. *6. c.* XXII. 3. non existimandum est, quasi viduæ creberrime in lite vixerint, & multas caussas ad judicia detulerint; sed quæ ex maritorum hæreditate ad viduas pertinebant, (*a*) a Synedriis debebant impetrari. Nam si fato suo functus maritus esset, vidua accedebat ad Synedrium, petebatque, ut quæ ipsi pecuniæ in contractu conjugali, quem ostendebat, essent assignatæ, solverentur ab hæredibus, præterea ut de augmento dotationis, constante conjugio, promisso videretur, ut &, ut viduæ de alimentatione, de vestitu, ædibusque & aliis ejusmodi hæredes prospicerent, donec pecuniæ solutæ essent. De quibus videatur *Maimonides in libro de conjugio cap.* 12. *&* 13. *&* 18.

II. Si autem defunctus plures reliquisset viduas, quam unam, illa primo loco capiebat a Synedrio pecunias, quæ primo loco ducta erat, ut docet idem *Maim. loc. cit. cap.* 17. §. 1.

III. Quodsi autem viduæ essent pauperes, tamen appellabant Synedrium ut juvarentur, quia etiam a Synedrio vendebantur, ut ali possent vestirique, ut commentatur *idem laudatus autor l.c. c.* 13. §. 6. 7.

IV. Imo si ad secunda vellent vota post maritorum mortem progredi, licentiam nubendi quoque a Synedrio impetrabant, fide faciente *eodem*, *quem laudavimus*, *Hebræo*.

(*a*) Hoc temperamentum nec firmum est (nullo enim talo nititur) nec necessarium, quum dictorum allatorum sensus bene fluat ita: viduam (utpote personam miserabilem) nullo modo vexetis sed potius adjuvetis. Vid. *Joh. Clerici not. ad Exod.* XXII. 22.

THESIS II.

Viduarum hebræarum caussæ citius decidebantur in judiciis quam aliæ.

I. LIcet pupillorum caussæ citius adhuc deciderentur quam viduarum, in judiciis tamen viduarum caussæ citius decidebantur quam literatorum, & literatorum citius quam plebejorum; solebant quoque feminarum lites citius expediri quam virorum, ne in ruborem darentur. Vid. *Maimon. de Synedriis cap.* 21. §. 6.

II. Unde merito conqueritur divinus vates *Esaias cap.* I. *commate* 23. quod caussæ viduarum ad judices non veniant, cum tamen citissime deberent expediri, & aliorum potius in foro relinqui caussæ, quam viduarum segniter tractari.

THESIS III.

Viduæ pauperes hebrææ ut & pupilli in diebus festis alebantur de sacris victimis, qua res ad dierum festorum lætitiam referebatur.

I. PUlcherrime hanc consuetudinem alendi viduas in festis diebus describit *Maimon. in libro de comparitione in festis cap.* 2. §. 14. Ubi refert, si qui comparere coram Deo in festo vellet, & ederet suas victimas vel pro comparitione vel lætitia festi cæsas, (cujusmodi salutares appellabantur victimæ, de quibus aliqua Deo immortali obtulerat) ac de iis nil exhiberet viduabus & pupillis vel etiam proselytis, illum non lætari juxta mandatum divinum potuisse, sed potius in luctu panem cibumque suum comedisse, quia solus cum familia sua comedisset. Partem enim sacræ lætitiæ in eo rectissime ponebant, si viduæ pupillique, (quibus non suppetebat, unde alerentur) simul divitibus in re lauta versantibus gauderent; (*a*) Sicut enim unum membrum corporis minime lætatur, si dolet membrum alterum, quin potius in tristitiam doloremque conjicitur: ita etiam pii hebræi veteres minime gaudere se in festis posse arbitrabantur, si vera membra ecclesiæ hebrææ, (viduas nempe & pupillos,) non simul ad commune gaudium divinum excitarent. Quam etiam derivabant in Levitas curam quandoquidem, cum illi non haberent fundos proprios, ne propterea dolerent & a communi gaudio averterentur, eos in sancti communionem epuli recipere cupiebant, ut communes haberent lætitiæ suæ divinioris socios. Idem quoque adseritur a *Maimonide in libro de die bono sive Festo cap. 6.* §. 18.

II. Huc referebant *Hos.* IX. 4. ubi judæorum victimæ cum pane lugentium comparantur. Sicut autem in eo loco victimæ cum pane lugentium comparatæ Deo displicebant; ita etiam displicuisse Deo victimas in festis oblatas hebræi asserunt, si viduabus nihil de iisdem exhiberetur.

(*a*) *Compar. Deut.* XXVII. 7. *Nehem.* VIII. 9. 12. & *Hadr. Relandi Antiq. Hebr. part.* VI. *cap.* 2. §. 2.

THESIS IV.

Viduabus pauperibus exhibebant quatuor vini pocula in paschate.

I. CUM 4. vini pocula ad paschalem agnum requirerentur, ne paupertate exclusæ viduæ carerent vino, solebat iis a ditioribus exhiberi vinum in paschate, ut cum judæis aliis paschalem cœnam læte legitimeque celebrarent.

II. Omnes enim, sive essent divites sive pauperes, illa quatuor pocula bibebant. Vid. *Maimon de fermento & azimo cap.* 7. §. 9. Si autem essent fœminæ pauperes vel minus honoratæ, non opus erat ut accumbendo biberent ista pocula: ita informamur in *Mardochai Japhe Tom.* I. *Levusch Hachor Hilchoth Pesach* §. 472. *edit. Pragensis in fol. fol.* 169. *col.* 1.

III. Continebat autem hujusmodi poculum quartam partem Logi sive Rebhiit, id est sesqui ovum: videatur *Eduardus Bernardus de mensuris & ponderibus antiquorum lib.* I. §. 13. *p.* 13. *edit. Oxon in* 8.

THESIS V.

Viduæ sacerdotum & Levitarum prius redimebantur ex captivitate, & prius alebantur ac vestiebantur, quam viduæ aliæ.

I. SI Sacerdotes & Levitæ essent in captivitatem ducti, prius redimabantur quam aliæ personæ, sicut etiam, si devoluti ad egestatem essent, prius illis de victu & amictu prospiciebatur quam aliis. Ita edocemur a *Maimonide in libro de donis pauperum cap.* 8. §. 18.

II. Idem jus etiam ad Sacerdotum & Levitarum viduas devolvebatur, quæ itidem ex hujusmodi vitæ calamitatibus prius quam aliæ viduæ eripiebantur, sicut etiam in rebus aliis hæ viduæ præcedebant.

THESIS VI.

Viduæ si a maritis defunctis essent relictæ gravidæ & parerent primogenitum, non solvebant redemptionis ejus pretium.

I. SI primogenitus humanus redimendus esset, debebat pater infantis adhuc esset in vivis, elabique triginta a partu dies, antequam pater infantem redimendum offerret sacerdoti. Offerebat autem vel infantem ipsum una cum redemtionis pretio siclorum quinque, vel solum illud pretium sine infante; poterat quoque illud pretium vel uni sacerdoti dare vel inter plures sacerdotes distribuere. Vid. *Maimon. de primogenitis c.* I. & 5.

II. Si autem vidua offerret primogenitum post mortem patris natum, non ab ea capiebat sacerdos quinque illos siclos, ne dolorem dolori addere & oneri esse viduæ videretur. Sicut etiam pauperibus puerperis, utut vivente patre natus esset primogenitus, pretium illud siclorum quinque restituebatur.

THESIS VII.

A vidualibus non debebat accipi pignus.

I. NOn accipiebatur a vidua pignus, sive in re tenui, sive in re lauta versarentur, neque cum mutuo ei aliquid daretur, neque alio tempore, neque si Synhedrium juberet. Vid. *Maim. P.* 4. *Hilchot Malve velove c.* 3. §. 1. Nam prohibetur illud expressis verbis *Deut.* 24. *v.* 17. ubi dicitur: non pigneraberis vestem viduæ. Unde & Jobus queritur, quod loco pignoris capiant bovem viduæ *c.* 24. *vers.* 3.

II. Quodsi autem quis eripuisset viduæ pignus, & illud fateretur, debebat vel invitus illud restituere, ut docet laudatus *Maim. l. c.* §. 1. Quodsi negaret illud pignus, jurare debebat; si autem illud pignus amissum esset vel combustum, homo flagellabatur §. 1.

THESIS VIII.

Viduæ non in templo ministrabant.

I. SUnt inter eruditos, qui ministrasse Hannam viduam in templo arbitrantur; sunt etiam qui adhuc deterius in historiam veterem impingunt & viduas lavisse sacrificia existimant. Sed constans Hebræorum est sententia, nullum in templo ministerium viduarum, imo nec aliarum peragi opera fœminarum potuisse.

II. Error autem interpretum natus esse videtur ex non satis intellectis scripturæ sententiis. Licet enim de Hanna dicatur, quod non recesserit de templo, *Luc.* II. 37. tamen hoc ita intelligendum est, quod quamdiu sacra in templo peragerentur, istis sacris Hanna interfuerit, (*a*) non quod in templo ministrarit.

III. Nec 1. *Sam.* II. 22. ministrasse (*b*) fœminas coram tabernaculo asseritur in Hebræo textu, sed dicitur, filios Eli (prout erant malæ notæ homines,) consuevisse cum fœminis, quæ ante ostium tabernaculi commorabantur, i. e. cum novellis puerperis, quæ ante ostium tabernaculi exspectabant tempus, quo offerre sua sacrificia turturum columbarumque possent. Quando autem in versione germanica legitur verbum, dieneten / illud de cultu Deo sacrificiis exhibendo, non vero de ministerio in templo peragendo, accipi debet.

(*a*) Confer. vener. *Joh. Christoph. Wolfi* not. philolog. ad *Luc.* II. *v.* 36. *seqq.*

(*b*) Ad *Exod.* XXXVIII. *v.* 8. (ubi mentio quoque fit mulierum הצבאת agminatim convenientium) lege *Clerici* commentar. & *D. Andreæ Daniel. Habichorstii* disput. de mulieribus Zobheoth, quæ Tom. I. Thesauri Disputat. Amstelodamens. recusa extat.

THESIS IX.

Viduam ducere non poterat sacerdos summus.

I. SAcerdos summus, (sive esset unctus sive inauguratus vestium sacrarum induitione sive actu serviret, sive electus ad serviendum immortali Deo esset, sive etiam unctus ad bellum esset,) ducere viduam non poterat, adeoque hæ circumstantiæ personæ summi sacerdotis non attendebantur, sed lex de non ducenda vidua (*a*) manebat firma. Vid. *Maimon. de illicito connubio c.* 17. §. 1.

II. Sacerdos autem summus incurrebat pœnam, si consuevisset cum vidua, licet illam non duxisset. Vid. *l. c.* §. 3. Quodsi viduam duxisset, & simul cum ea consuevisset, bis puniebatur, partim quia viduam duxerat, partim quia se profanaverat §. 4. neque ille solum sed & illa puniebatur §. 5. Si vidua esset expulsa, & deinde facta profana (sive sacerdoti illicita, esset a sacerdote compressa) & postmodum fieret scortum, & deinde cum illa consuesceret sacerdos summus, quater puniebatur, sed si vidua aliquoties esset facta vidua, & cum ea consuevisset, non nisi semel puniebatur §. 11.

III. Licebat tamen vidua sacerdoti vulgari §. 9.

IV. Quæ omnia illustrant *Levit.* XXI. 14. ubi prohibetur, ne sacerdos summus ducat viduam vel expulsam vel profanam.

(*a*) De vetitis Pontifici summo sacerdotibusque conjugiis fusius exponit *Jo. Seldenus* in tract. de Uxore Hebraica lib. 1. cap. 7. & 8.

THESIS X.

Vidua regis duci non poterat.

I. INter dignitates regis Hebræi, (quarum a Judæis triginta recensentur,) etiam hæc reperitur, quod ejus vidua non nuberet alteri (*a*) sed in viduatu persisteret. De quibus fuse legitur in lexico *Aruth. fol.* 91. *col.* 4. *in rad.* מלך.

II. Memoratur quoque ibidem, quod si vel uxor ejus vel proles moreretur, non ex palatio suo exiret rex, neque si cibum lugentium ei afferrent, humi sederit, sicut reliqni lugentes humi sedebant, sed in lecto minore sederit. Conferatur *Maimon. de luctu cap.* 6. ubi recensentur, quæ die luctus, & quæ diebus triginta priorbus, a funere numeratis, lugentibus conveniebant.

(*a*) Hinc lucem accipit historia exposita 1. *Reg.* II. *v.* 13. 25. conferatur *Joh. Seldeni* uxor Hebraica *lib.* 1. *cap.* 10.

THESIS XI.

Virgines etiam apud Hebræos desponsatæ erant viduæ, sicut & virgines ductæ erant viduæ.

I. Solebant desponsari virgines interdum, antequam fierent nubiles, ita tamen, ut si ad annos discretionis pervenissent, & sponsum aversarentur, solvi sponsalia possent; si autem intra illud tempus, quod inter desponsationem & discretionem intercedebat, sponsus moreretur, virguncula illa desponsata fiebat vidua. Vid. *Maim. de expulsionibus uxorum cap.* II. §. 1.

II. Solebant quoque duci virgines nondum nubiles, quæ exspectabant, donec annos maturæ ætatis attigissent, & vivebant vel in domo patris, vel in domo sponsi, sarta tecta virginitate. Quodsi autem mariti citius morerentur, quam illæ ductæ virgines adolescerent, & viro maturæ fierent, vocabantur viduæ virgines. Horum mentionem injicit *Maimon. in libro de conjugio cap.* XI. §. 1. Ubi simul indicat, & sponsas virgines, & ductas virgines libello repudii ejici potuisse, licet nondum cum sponsis vel maritis consuevissent.

III. Hujusmodi vidua virgo, sive desponsata sive ducta esset, & facta vidua, etiam interdicta erat sacerdoti summo, fidem faciente toties laudato *Maimonide de illicito conjugio cap.* 17. §. 11.

IV. Ad has virgines quæ ductæ erant & vivebant cum maritis in virginitate sua, antequam ad annos nubiles pervenissent, referunt philologi Hannam, de qua luculenter asseritur, (*a*) quod juxta virginitatem vixerit. Neque Romano-Catholici exsculpere ex hoc exemplo quicquam possunt, quod servandæ perpetuæ in statu conjugali virginitati faveat.

(*a*) Luculenter falsa est hæc assertio Dassoviana. Nusquam enim Hanna in sacro codice legitur vixisse *juxta virginitatem suam*; licet illa dicatur *Luc.* II. v. 36. septem annos in matrimonio transmisisse *ἀπὸ τῆς παρθενίας αὐτῆς* inde *a statu virginitatis suæ*, ex quo fuerat virgo, sc. cum antea nondum maritata alteri, sed virgo fuisset.

THESIS XII.

Viduæ, sacerdotibus prohibitæ, edere de sacerdotum Terumis non poterant.

I. Dabatur sacerdotibus de frugibus fructibusque (antequam separarentur pro Levitis decimæ,) pars quadragesima, quinquagesima, vel sexagesima prout liberalis vel avarus erat paterfamilias. Hic cibus sacer erat & comedi non debebat nisi ab iis, qui ad sacerdotalem familiam vivente sacerdote pertinebant.

II. Sed viduæ prohibitæ edere cibum illum sacrum non poterant, v. g. si vidua sacerdotis desponsata esset sacerdoti summo, aut si persona expulsa desponsata esset sacerdoti vulgari, quia istæ desponsationes erant illicitæ, hinc illæ viduæ non edebant Terumas. Imo si jam essent ductæ, edere tamen illos cibos sacros non poterant, licet ad sacerdotalem familiam pertinerent, sed si expulsæ essent a sponsis cum adhuc essent sponsæ, poterant in statum legitimum restitui, ut illos cibos ederent; non autem si expulsæ essent, postquam ductæ erant; quia sic jam profanæ factæ erant. Vid. *Maimon. in libro de Terumis c.* 7. §. 21.

III. Ubi simul observari communis error literatorum potest, qui sacerdotibus Hebræorum fuisse datas decimas existimant, cum tamen sacerdotibus Terumæ, Levitis autem darentur decimæ.

IV. De his Terumis legitur *Deut.* 18. *vers.* 4. *primitias frumenti tui, musti tui, & olei tui, & primitias velleris ovium tuarum dato ei* (sacerdoti).

THESIS XIII.

Viduæ post maritorum mortem expectare ad minimum diebus 90. debebant, antequam aliis maritis nuberent.

I. Sive vidua expulsa a marito esset vel facta vidua, sive illa expulsio vel ille viduatus contigisset cum esset desponsata, sive cum esset ducta; licet ad pariendum esset inidonea (ut vel nimis juvencula, vel anus esset vel abortum crebrum pateretur, vel sterilitatis nomine male audiret) tamen ad minimum 90. diebus a morte mariti exspectabat, donec ad secunda vota progrederetur. Vid. *Maimon. in libro de expulsionibus fœminarum cap.* 11. §. 20.

II. Hæc inprimis propterea attendebantur, ne fœmina ex priori marito gravida duceretur. Illud autem vocabatur fœtus, quod ante dies 40. post conceptum ejiceretur, ut legitur in *Maimon. P.* 3. *de primogenitis cap.* 4. §. 12.

THESIS XIV.

Viduæ post maritorum mortem redibant ad domum patris sui.

I. Verba sacri codicis hac de re leguntur sequentia: filia *vero sacerdotis cum erit vidua aut repudiata, si*

semen non sit ei, revertaturque ad domum patris sui sicut erat in adolescentia sua, de cibo patris sui comedet, & nullus alienus comedet de eo Levit. XXII. 13.

II. Quæ verba eleganter explicantur in libro *Siphra part.* 2. *cap.* 5. *edit. Venet. fol.* 236. *seq. p.* 2. Quod nempe 1. Æque vidua quam expulsa reverteretur ad domum patris.

2. Reverteretur sive esset vidua, & non haberet semen, sive esset expulsa, & non haberet semen.

3. Semen illud potuisse esse vel filium, vel nepotem.

4. Potuisse esse vel semen ex legitimo, vel illegitimo thoro natum.

5. Non autem intelligi semen ex ancilla vel alienigena fœmina ortum. Utpote quod non vocatur semen.

6. Non rediisse ad domum patris, si expectaret levirum, neque si esset gravida.

THESIS XV.

Si vidua nuberet adolescenti, vel adolescens duceret viduam, benedictio sponsorum singulari modo recitabatur.

Si viduus viduam duceret, non nisi semel benedictio sponsorum recitabatur, sed si adolescens duceret viduam vel vidua nuberet adolescenti, omnibus convivii diebus solebat recitari sponsorum benedictio. Vid. *Maimon. de benedictionibus cap.* 2. §. 9.

II. Cujus rei cum variæ indicari caussæ possint, placet tamen, quod benedictiones (*a*) illæ ob cœlibem personam, non ob viduam, repeterentur.

(*a*) Ipsam benedictionis formulam exhibet *Joann. Seldeni* uxor Hebræa lib. 2. cap. 12. In quo tractatu multa etiam alia, ad hujus disputationis illustrationem facientia, inveniuntur.

GABRIELIS GRODDEKII
EXERCITATIO
DE ANTIQUORUM HEBRÆORUM PURGATIONIBUS CASTITATIS.

I. *Purgationem* a *purgando* ita dici, unicuique facile constare posse autumemus, neque opus est, ut prolixa terminorum evolutione, cætera, quæ ad rem ipsam magis pertinere videntur, hic negligere debeamus. Ut vero constet, qui *purgationis* vocabulo impræsentiarum indigitemus, operæ pretium erit, ut antequam ad ipsam materiæ nostræ Tractationem deveniamus, ex ipsis antiquitatis latebris illud eruamus, & quomodo olim tam apud gentiles, quam mediorum seculorum Christianos illud usurpatum sit, prius explicemus. Neque vero Gentiles modo eandem usurpasse constat, qui criminis alicujus expiationem *purgationem animæ* appellarunt, eandemque triplici imprimis modo *aere* scilicet, *igni* & *aqua* peragi putarunt, sicuti Servius *ad Virgil. Æneid. lib.* 6. *p.*496. *edit. Basil. An.* 1534. triplicem istam purgationem brevissimis verbis hunc in modum nobis descripsit: *In omnibus sacris tres sunt istæ purgationes. Nam aut tæda purgantur & sulphure, aut aqua abluuntur, aut aere ventilantur, quod erat in sacris Liberi*, quod de etiam ritu fusissime egit Tob. Pfannerus *in System. Theol. gentil. pur. cap.* 14. §. 2. *n.* 2. *pag.* 346. *seqq.* Verum etiam Christiani mediis imprimis seculis in usu illud habuerunt, ut quando castitatis vel alterius criminis innocentis declarationem dicere voluerunt, *purgationis* vocabulo usi fuisse legantur. Unde etiam in ipso Juris Canonici Corpore, *Decret. lib.* 5. *tit.* 34. sive (ut stylum curiæ observemus) x. *de purgatione*, distinctionem deprehendimus purgationis in *Canonicam* & *Vulgarem*, quarum illa duplex nominatur, altera quæ *juramento*, altera autem quæ *perceptione S. Eucharistiæ* olim facta fuit, de qua præter Juris Canonici Commentatores ad h. tit., multa scripserunt Pegma *in Not. ad Eimerici director. Inquisit.* Althusius *lib.* 2. *dicæolog. cap.* 50. Hotomannus *in comment. feud. cap.* 44. *num.* 4. Voetius *Diss. de fortis aliisque divini nominis abusibus*, *quæ Vol.* 3. *Disp. Theol. Select. pag.* 1194. *seqq.* reperitur, Spelmannus *in Glossar. Archæol.* du Fresne *in Glossar. T.* 2. *p.* 137. *seq.* Hoffmannus *in Lex. Univers. contin. T.* 1. *p.* 948. itemque Dn. Becmannus *in Diss.* de

de Judiciis Dei cap. 7. Hujus vero, quæ *Vulgaris* dicebatur, varias iterum distinctas species, quarum singulæ peculiari nomine gaudebant, fuisse constat, dum aliæ per *aquam*, aliæ per *ignem*, aliæ purgationes denique per *Duella* instituebantur. Et illa quidem, (ut de singulis pauca dicamus) quæ per *Aquam* fieri solebat, iterum duplex fuit, alia quæ per *Calidam*, quam a furibus, homicidis & servis potissimum susceptam fuisse legimus, quantumvis etiam a Regibus nonnunquam factam esse, Ludovici Germaniæ Regis exemplum confirmari possit, qui jus in regnum suum contra patruelem Carolum Calvum purgatione aquæ calidæ probare voluit, teste Sigonio *lib.* 5. *de rebus Italiæ* & Aimon. *lib.* 5. *cap.* 34. citante Zwingero *Vol.* 5. *lib.* 4. *pag.* 1361. alia autem, quæ per *Aquam frigidam* peragi solebat, cujus notabile exemplum Scriptores ex historia Gangulphi martyris referunt, cujus uxor in suspicionem alieni concubitus adducta, ad judicium hoc ab ipso adjurata fuisse fertur hunc in modum: *Divina providentia, quam nihil fugit, ut se res habeat, jam certis declarabit indicii: En fons hic propositus est, nec frigidus valde nec immodice calidus. In hunc igitur immitte manum, & e fundo lapillum extrbe & si quidem a culpa es aliena, nihil mali patieris: Sin autem polluta es, non inet Deus latere scelus tuum. Illa B. Viri sicut alios omnes ita hos quoque sermones vecordiæ adscribens, incunctanter manum in fontem injecit. Ecce autem simul atque lapillum secum retrahere conata est, membris fere omnibus obrigescit, & in digitis & brachio, quousque aqua pertigit, abstracta cute, nuda caro cernitur, nihilque aliud misera illa, nisi repentinum interitum expectat*, uti Surius ad XI. *Maii* illud memoravit, de quo etiam Sigebertum & Vincentium citat Zwingerus loc. cit. Delrius *Disquis. mag. p.* 702. Atque hæc vel per nudam tantum manuum atque brachii immersionem, vel per totius etiam corporis interdum iteratam immersionem fiebat: quemadmodum in illa, quæ per *aquam calidam* suspiciebatur, manus tantum in ferventem aquam nudato brachio immittebatur, atque si illæsam extraheret, innocens, si contra reus pronunciabatur, de quibus omnibus plura notatu dignissima legi possunt apud Hincmarum Remensem *Tr. de Divortio Lotharii & Tetbergæ*, præter quem etiam evolvi merentur, quæ Juretus *ad Ivon. Carnotens. Epist.* 74. *Disquis. Magic. qu.* 4. *sect.* 4. Spelmannus *in Glossar.* Joh. Mabillonius *T.* I. *Analect. p.* 47. *seqq.* Goldastus *Constit. Imperial.* T. III. du Fresne *Gloss. T.* I. *pag.* 278. 281. Hoffman. *Lex. Univers. Cont. T.* I. *p.* 138. *seq. T.* II. *pag.* 313. *seq.* Becmannus *Diss. de Judic. Dei cap.* 3. itemque Admod. Rever. Dn. Lic. Schimidius Fautor & Præceptor noster honoratiss. in *Diss. de probatione rer. dubiarum per aquam facta, Lipsiæ An.* 1685. proposita, annotarunt, apud quos tam ceremoniæ, quam etiam formulæ aquas consecrandi, quibus olim ad sollicitanda, ut putabant, cœlestia beneficia, opus erat, prolixius recensitæ legi possunt. Altera purgationis Vulgaris species per *Ignem* facta fuit, ubi vel manu in ignem immissa, vel etiam ferro candente, aliisque ignitis instrumentis, innocentiam suam quis tueri tenebatur. Sic enim ipsi Ignes ac Rogi, modo Prunæ, tum Ferra candentia, Chirotecæ candentes, Vomeres igniti & simil. adhibebantur, quæ consecratæ gestabantur, eventumque apud omnes similem habebant, ut si quid præternaturale admitterent, gestantemque illæsum præstarent, ille nulla ulteriore disquisitione facta, innocens pronunciaretur, quo de plura exempla collegit, Magn. Dn. D. Loscherus *Disquisit. de probatione rerum dubiarum per ignem facta. Lipsiæ An.* 1665. proposita, & Dn. Becmann. *loc. cit. cap.* 4. Antiquissimum hunc fuisse ritum, neque apud Christianos solum, sed Persas etiam aliasque gentes barbaras tum temporis viguisse, ex insigni aliquo loco, quem e MSto Persico, Abrah. Whelocus, celebris olim in Cantabrig. Academia Professor, *in Notis suis ad N. T.* quod e Græco textu in Persicam linguam traslatum vulgaverat, nobis *pag.* 10. reliquit, constare potest, quem, cum non in omnium manibus esse sciamus, hunc transscribere, eumque punctis vocalibus insuper in Philo Persarum gratiam instruere, haud ingratum erit. Duo scilicet fanatici per hujusmodi purgationem de religione coram Rege anonymo contendentes inferuntur hunc in modum: هر يكي مي

كفتند بر حقم اتفاق كردند كه هر
دو دوست (مست .l) ايشان برهم ببندند
ودر اتش برند انكه بسوزد وباطل بود چنان
كردند هيچ يك از دو نسوخت واتش
بكريخت كفتند مكر هر دو حق اند
مالك دل تنك بخانه امد روي بر خاك
نهاد ومناجت كرد كه هفتا سال قدم
در ايمان نهادم تابا دهري برابر كردم
هاتفي اواز داد كه تو ندانستي كه
دست تو دهري را حمايت كرد واكر
دهري

بهري تنها دست خود بر آتش نهادي بدبخي. Quæ latine paulisper aliter, quam Whelocus fecerat, ita vertimus: *Ambo dicebant, in veritatem suam. Convenerunt inter se, ut uterque manus suas simul colligaret, & in ignem mitteret, cujus jam arderet, ille futilis* (in religione) *esset. Quod dum faciebant, neutra ex ambabus ardebat, sed ignis fugiebat. Dixerunt* (adstantes) *num utrique veraces sunt? Rex autem corde commotus Domum ivit, faciemque super pulvere posuit, & verba fecit* (sequentia) *utique septuaginta annos pedem in fide posui* (in fide perstiti) *ut contra hæresin repugnantiam facerem. Tum vox aliqua responsum dedit: num tu ignoras, quod manum tuam hæreticam* (ignis) *calidam fecerit: quod si hæreticam solam manum tuam in ignem posuisses, vidisses.* In eundem modum de Siamensibus *in Append. ad descr. Varenii pag.* 248. & *T.* 2. *Navig. Belg. N. ult. pag.* 208. legimus, illum, qui causam apud illos obtinere voluit, manibus in fervens oleum immissis, eas vel nihil, vel minus quam alterius combustas extrahere oportuisse. Et de Ceylonensibus Joh. Jac. Saar *Itiner. p.* 55. ita scribit: wenn sie sonst insgemein was betheuren wollen / soll die Confirmation diese seyn / daß sie die Butter wollen lassen heiß machen / und die Hände drein legen: wenn sie unrecht geschworen / werde es brennen / so es aber recht sey / werde ihr GOtt nicht zu lassen / daß sie ihre Finger in dem brenn-heissen Schmalk versehren. Auf welches wir sie / inquit porro, so wir sie im Argwohn eines Diebstahls gehabt / gedrungen / und manchmahl das verlohrne wieder erlanget haben / weil sie sich besorgeten / daß sie / so sie wider besser wissen es hinterhielten / sich verbrennen solten. De *Duellis*, quæ tertia Purgationis vulgaris species erat, jam non plura addemus, cum hæc satis a D. Rivino *Diss. de Duello Lipsiæ An.* 1649. & M. Rohtio *Disput. in Gymnas. Ulmensi de Duellis An.* 1678. ventilata, itemque a Voetio *loc. cit.* & Becmano *loc. cit. cap.* 5. pertractata sint; ubi etiam nonnullas alias purgationum species per crucem, offam judicialem &c. susceptas reperire licet. Conf. etiam Seldenus *Ot. Theol. lib.* 1. *exerc.* 6. §. 24. *seq.* & Dn. Lic. Schimidius *loc. cit.*

II. Sicuti vero hos & similes ritus suos ab antiquis Judæis olim mutuare majoribus nostris licuit, ita nobis impræsentiarum, dum *originem* harum *purgationum* ex ipsis Judaismi visceribus investigare in animo habemus, ut vocem saltem ab iis mutuemur, concessum iri speramus. Neque vero nunc omnium actuum, qui forte ad purgationem hanc referri possent, rationem habebimus, sed illorum tantum, qui castitatem concernunt, ob quam antiqui Judæi aut potius fœminæ Judæorum declarandam, purgationem in se susceperunt. Horum autem actuum duos imprimis, qui omnium famigeratissimi apud Judæos olim æstimati fuere, quosque in ipsis sacris literis deprehendere licet, investigabimus, quorum alter mulieres in matrimonio jam constitutas complectitur, quas, ut ab adulterii suspicione sese liberarent, per aquas amaras castitatem suam purgasse e *Num.* v. *vers.* 12. *seqq.* constat; alter vero a virginibus, quæ pridem matrimonium contraxerant, in purganda adversus a marito denegatam virginitatem castitate susceptus fuisse, *Deut.* XXII. *vers.* 13. *seqq.* legitur. Duas illas purgationum species in sequentibus paragraphis uberius deducemus.

III. Atque ut de priori, ordine jam agere incipiamus, qua mulieres in matrimonio viventes suam, adversus mariti de adulterio ejus suspicionem, purgare castitatem debebant; quantumvis hæc a Seldeno in *uxor. Hebr.* itemque Dn. Wagenseilio *in Sota*, & Dn. Acolutho in *Tr. de Aquis amar. Zelotypiæ*, ex professo jam pertractata sint, ut præter ea vix adhuc alia addere poterimus; tamen cum præcipuus ille olim purgandæ castitatis ritus fuerit, eum in præsentis materiæ tractatione haud a nobis prætermitti potuisse, omnino existimavimus. Itaque paucissima tantum e prædictis Auctoribus delibabimus, visuri, tamen, annon ex nostris etiam addere nonnulla queamus. Ipsam vero hanc purgationem e *Num.* 5. *vers.* 12. *seqq.* repetemus, & breviter ex eo tum *subjectum*, quod potissimum purgationem illam instituere debuit; tum ipsum etiam, quo purgatio hæc peracta fuit, *actum formalem* contemplabimur. Et illud quidem in *vers.* 12. *seqq.* nobis satis clare describitur, scilicet quod fuerit fœmina, in statu conjugali vivens, quæ a vero marito suo declinata, cum altero aliquo in occulto familiariter conversata est, ibidemque vel formaliter adulterium commisit, vel tamen suspicionem haud levem marito, se ejusmodi fecisse, dedit, adeoque occasionem ei, purgationem castitatis a se exigendi, suppeditavit. Ubi accurate Thalmudici scriptores observant, non promiscue ab omni fœmina maritata hanc purgationem suscipi opus fuisse, nihilque cum hac Dei lege rei intercessisse *desponsatæ* alicui Virgini viduæque, aut etiam *Levirum expectanti*, si contra sponsi vel Leviri præceptum cum eo, cujus familiaritate interdicebantur, quid clandestini negotii habuisse, deprehensæ sunt, docente sic *cap.* 4. *Sota misch.* 1. apud Dn. Wa-

Wagenſeil. *in Sota pag.* 550. quem etiam *pag.* 381. conſulas: quemadmodum illud ipſum etiam ex Jalkut *fol.* 207. *col.* 3. & *f.* 208. *col.* 3. *Chaskuni ad voces* מבלעדי אישך *Mincha Betula f.* 136. *a. Kidduſchin. cap.* 1. *f.* 27. *b. f. Siphri f.* 4. *col.* 4. *Rabboth f.* 230. *col.* 4. *m.* allegat. Dn. Acoluth. *l. c. f.* 135. & præter has modo dictas fœminas, longe plures adhuc, quæ vel cœcæ, vel ſurdæ, vel mutæ fuerunt, ab hac purgatione immunes extitiſſe, e Rabbinorum ſcriptis *pag.* 137. *ſeqq.* deducit, quo de etiam Dn. Wagenſeil. *loc. cit. pag.* 587. legi meretur. Reliquæ itaque fœminæ tantum, in quas nulla harum conditionum quadravit, ad purgationem caſtitatis adigi potuerunt, ita ut omnino Sacerdotum etiam Eunuchorumque uxores, itemque libertæ & proſelitæ huic ſubjicerentur, fatente *Miſchna* 4. *c.* 4. *Sota* itemque Dn. Wagenſeil. *loc. cit. p.* 581. Occaſio autem hujus purgationis non modo uxoris commiſſum crimen, ſed vel nuda tantum mariti ſuſpicio, interdum etiam temeritas & vaga ſe ab uxoribus ſuis ſeparandi libido eſſe poterat, ita, ut ſi vellet maritus, omni tempore & loco hanc ab uxoribus exigere purgationem poſſet. Itaque in hoc dicto caſu, ſi vel ſemel eam cum altero familiariter collocutam vidiſſet, ipſeque libenter ab uxore ſeparari voluiſſet, hinc occaſionem, ſe ab ea vel per repudii libellum, vel etiam, ſi nollet huic conſentire, per purgationem caſtitatis liberandi, arripiebat, atque eapropter eam ad Sacerdotem, ubi purgationem hanc ſuſcipere debuit, deferebat. Ubi tamen iterum Rabbini Doctores annotant, non quemvis temere maritum ſelotypum cum querelis ſuis contra uxores ſuſpectas in judicium a LXX. Viris admiſſum fuiſſe, ſed non niſi, cum juſtis ſuſpicionis ſuæ documentis munitus compareret, id quod hunc in modum illi explicant. Nimirum, poſtquam ſemel maritus uxorem ſuam cum alio in occulto rem familiariter habuiſſe viderat, nondum juſtam, eam deferendi cauſam habebat, ſed prius, ut teſtibus præſentibus eam, ne deinceps in ſecreto eſſet, aut cum altero occultaretur, præmonuiſſet, eique illud conſortium interdixiſſet, requirebatur, quemadmodum ex Gemara illud prolixe tradidit Raſchi, ſeu ut totum nomen ejus exprimamus R. Salomon Itzchack ad *num.* v. 14. itemque in *cap.* 1. *miſchn.* 2. *Sota f.* 98. *b.* hunc in modum expreſſum eſt: כיצר מקנא לה אמר לה בפני שנים אל רברי עם איש פלוני: id eſt *qua ratione fit interdictum? In hæc verba uxori coram duobus teſtibus edicit. Ne cum Viro N. loquitor.* Quod ſi nihilominus deinceps cum viro, de quo præmonita erat in ſecretius conclave ingreſſa eſſet, ibidemque tantam, quanta ad coinquinandos ſeſe ſatis eſt, moram feciſſet, tum legitimam ſuſpicionis cauſam accipiens maritus, eam ad purgationem caſtitatis poterat adigere, ſicuti rem omnem accurate deſcriptam legimus in *Sota cap.* 1. *miſch.* 2. & *Gemara Babylon. ibid. f.* 25. itemque apud Maimonidem *Hilch. Sot. c.* 1. ubi tamen obſerva, autores in definiendo exacte hoc temporis ſpatio inter ſe non convenire, quorum diſſidia recenſita legi poſſunt in *Gemara cap.* 1. *Sota*, itemque in *Tanchuma f.* 70. *col.* 1. vel ſecundum edit. Mantuan. *fol.* 74. *col.* 3. & *Jalkut. f.* 206. *col.* 1. Sane ridiculæ hanc in rem occurrunt quæſtiones in *Rabboth. fol.* 229. *col.* 2. cujus verba adducit Dn. Wagenſeil. *Sota p.* 12.

IV. Antequam autem hanc uxoris purgationem videamus, ipſumque actum formalem hujus purgationis contemplemur, non inutilem præſtabimus operam, ſi quæ actum hunc præceſſerint, prius adducemus. Nimirum ubi ſecunda vice poſt interdictum ſuum, uxorem rem cum altero habuiſſe, cognoverat maritus, neque tamen ad confeſſionem criminis uxorem adigere poterat, eam apud Synedrium loci quem incolebat, vicinum deferebat, ſuamque quam de uxoris ſuæ pollutione habebat ſuſpicionem aperiebat: ubi jam in rite deſcribenda *Synedrii* hujus conſtitutione diutius immorari nolumus, utpote cum præter Maimonidem *in Synhedrim*, prolixe hactenus naturam ejus deſcripſerunt Seldenus *in tribus diſtinctis libris de Synedriis veterum Hebræorum*, Otto *in Lexic. Rabbin. Philol. p.* 627. *ſeqq.* & Schikardus *de Jur. Reg. p.* 9. *ſeqq.* ubi omnino confer magni Theologi *Notas*. Formulas autem, quibus accuſationem ſuam coram Synedrio maritus faciebat, nobis e MSto ſuo עיץ תחיים ſubminiſtrat Wagenſeilius *l. c. p.* 17. ſequentibus: אשה זו קנאתי לה עם פלוני ונסתרה עמו ואלו הן עדיי והיא אומרת היאה ואני רוצה להשקותה לברוק הרבר: id eſt: *Huic meæ uxori ſecretum commercium cum N. prohibui; ipſa vero ſe cum illo occultavit; ejus rei hos habeo teſtes. Interim quia illa nihilo ſecius ſe pudicam eſſe contendit, igitur curabo, ut aquas amaras bibat, quo rei veritas pateſiat*, quo de etiam vide Maimonidem *Hilch. Sot. c.* 3. §. 1. Hic itaque a Senioribus in rem ipſam inquirebatur, confeſtimque re cognita ad Synedrium magnum, quod Hieroſolymis erat, uxor cum marito mittebatur, ita, ut duo inſuper תלמידי חכמים ſive Sapientum diſcipuli illis comites in itinere aſſignarentur, qui, ne in itinere maritus cum uxore ſua commiſceretur, adeoque

que-

querelam suam irritam redderet, sedulo caverent. Mirum vero cuiquam videri posset, quare cum Synedrium minus, capitis judicium exercere poterat, in hoc tamen casu, ubi de fœmina adulterii suspecta ferri debebat, ad Synedrium magnum rem deferre tenebatur. Et Maimonides quidem, Gemaram secutus, in *notis suis ad mischnam* dubio huic ita mederi conatur, ut loca *Num.* v. 30. & *Deut.* XVII. 11. quorum altero de uxore adulterii suspecta, altero de sene apostata agitur, inter se conferat, cumque utrobique eadem vox חתורה occurrat, quæ uti ex *Talmud Sanhedrim* certum est, Senis apostatæ respectu exigat, ut illius causa in magno Synedrio dijudicetur, inde ejusdem vocis etiam circa adulterii suspectam, eandem vim esse, infert. Verum nescio, an hac ratione dubio satisfactum sit. Et videtur causa potius in ipsam negotii arduitatem conjici posse, ut, cum singulare miraculum ut Deus ederet, flagitabatur, merito supremi inter Judæos Magistratus partium esse debuerit, cavere, ne quis temere auderet Κύριον τὸν Θεὸν ἐκπειράζειν, quod facere prohibitum est *Deut.* VI. 7. Postquam autem maritus cum suis תלמידי חכמים de quibus antea diximus, uxoreque sua Hierosolymis advenisset, statim ad Synedrii Sacerdotem ivit, ibidemque oblatione prius pro uxore facta, quod in *vers.* 15. ei injunctum fuisse legimus, quem locum prolixe satis atque accurate explicuerunt Dn. Wagenseil. *loc. cit. pag.* 348. *seqq.* & Acoluth. *loc. cit. p.* 178. *seqq.* eam propter adulterii suspicionem, de novo iisdem verbis accusabat, atque ut ulterius per aquas amaras res inquireretur, eademque coram Synedrio magno purgationem castitatis suæ institueret, urgebat.

V. Jamque re satis diligenter indagata postquam לבית דין הגדול שבירושלים *in domum Judicii magni quod Hierosolymis erat*, (de quo Maimon. *Hilch. Sanhedr. cap.* 5. §. 1. agit,) adducta esset, ipse actus formalis hujus purgationis suscipi debebat, nempe ut aquarum amararum maledictarumque potu, suam uxor innocentiam probaret. Antequam autem ad extremum hoc purgandæ castitatis remedium admittebatur, prius in Synedrio, in cujus conspectu jam consistebat, a Sacerdote nonnullisque aliis seorsim sumebatur, qui ei harum aquarum vim & atrocitatem exponebant, adeoque illam modis omnibus rogabant sollicitabantque, ut si crimen cujus accusabatur commisisset, fateretur, sin minus, nihil metueret, sed intrepide castitatem suam adversus mariti sui malitiam, per maledictas illas aquas, quas potandas sibi porrecturi sint, purgaret, sicuti totus ille processus *vers.* 16. *seqq.* nobis describitur, quem etiam ex *Sota c.* 1. *Mischn.* 4. *f.* 99. *a.* clarius adducemus ואומרים לה בתי הרבה יין עושה הרבה שחוק עושה הרבה ילדות עושה הרבה שכני' הרעים עושי' עשו לשמו הגדול שנכתב בקדושה שלא ימחה על המים: *dixerunt illi: filia carissima, forte vinum immodicum* (ut delinqueres) *fecit, aut petulantia nimia, aut juventa nimia in causa fuit: fortassis multitudo malorum vicinorum occasionem præbuit. Age in gratiam nominis illius magni, quo sanctissima hæc ceremonia describitur, ne permitte, ut id aqua deleatur.* Eadem in Gemara *Sota*, itemque in R. Alphes *c.* 1. *Thosiphta* Sota, Ralbag *f.* 180. *col.* 4. *m.* & *f.*, Pesikta Sutarta *f.* 39. *col.* 3. *i.* Rabboth *fol.* 230. *col.* 4. *i.* & 234. *col.* 1. Jalkut *f.* 205. *col.* 1. *f.* & 206. *col.* 3. *m.* & 208. *col.* 3. *post m.*, Albilda *in Olath Thamid f.* 188. *col.* 4., cæterisque qui de *Hilchot Sota* scripserunt, iisdem fere verbis repetuntur, quorum summam itidem adducere placet: *filia mea, si omnino certum est, innocentem te esse, Deo tuo confide & audacter bibe: quoniam aquæ amaræ non aliter se habent, ac venenum siccum carni animalis vivi impositum. Si vulnus ibi fuerit, dolorem affert, & penetrat altissime, sin vero vulnus ibi non sit, nihil metuendum periculi.* Conf. Wagenseil. *loc. cit. pag.* 20. Ubi sæpissime evenire solebat, ut persuasionibus hisce uxor morem gerens, se ab alio pollutam esse fateretur: quo in casu, aut si etiam aquas illa bibere recusaret, (quo ipso æque, ac si palam edixisset, crimen suum prodidisse censebatur,) ad purgationem castitatis faciendam non amplius urgebatur, sed tum a marito per libellum repudii sine dote maritali libera dimittebatur, ibatque quo collibitum erat, uti *ex Sota cap.* 1. *mischn.* 5. constat, de quo ritu interim conferri potest Lightfoot *in Matth.* v. 31. *p.* 290. *seq. edit. in fol.*, Seldenus *Ux. Hebr. pag.* 310. *seqq.* Schickardus in *Jur. reg. p.* 183. *seqq.*, Otto *Lex. Rabbin. pag.* 502. *seqq.* Wagenseil. *loc. cit. pag.* 29. *seqq.* Ut alios jam taceamus. Cæterum quæ hic Doctiss. Acoluthus *loc. cit. pag.* 174. *seqq.* 304. *seqq.* contra Dn. Wagenseilium *loc. cit.* adducit, quasi non ita libere uxor dimissa, sed si crimen adulterii sui fassa fuisset, tunc æque mortis supplicio, sicut cæteræ adulteræ punita fuisset, nescio, an album satis calculum mereantur. Nobis præprimis Bonfrerii argumentum, quod in *Coment. ad Num.* v. 15. contra Tostatum allegat, arridet, scilicet, *quod alias non videatur futura ulla fuisse illecebra, quæ mulieri criminis confessionem persuaderet, nisi adesset spes & amor vitæ.* Quod si nullam his persuasionibus

nibus uxor adulterii ſuſpecta aurem præbuiſſet, ſed in propoſito ſuo, ſe & caſtitatem ſuam purgandi, pertinax manſiſſet, ad fores templi orientales ſive ad portam Nicanoris, quam Ligtfootus *Tom.* I. *p.* 600. *ſeqq.* prolixe deſcripſit, deducta fuit, *quippe ibi adulterii ſuſpectis aquas potandas dare, puerperas purificare, & leproſos mundare conſueverant*, docente *cap.* I. *miſch.* 5. *Sota*, de quibus etiam Wagenſeil. *pag.* 35. *ſeqq.* & Acoluthus *pag.* 245. *ſeqq.* fuſius egerunt: ibique a Sacerdote ſummo, quem nobis iterum appoſite deſcripſit Acoluth. *pag.* 176. & Wagenſ. *pag.* 40., coram Domino conſtituta, veſtibus ad ſinum uſque denudata fuit, tum velum capiti ablatum, crineſque diſturbati fuere; & ſi quæ albis induta veſtibus fuiſſet, nigris operta, ſi auro, monilibus, inauribus ac annulis ornata, his ablatis, laqueo ſaligno mammæ ſupra illam præcinctæ fuere, quemadmodum omnia hæc in *Sota cap.* I. *miſch.* 5. *&* 6. annotata ſunt, ad quæ etiam conferri merentur Wagenſeil. *pag.* 41. *ſeqq.* 47. *ſeqq.* Acoluth. *loc. cit. pag.* 170. *ſeqq.*; & de velandi ritu Magn. Dn. D. Carpzov. *in Not. ad Schickardi Jus reg. pag.* 356. & Seldenus *in Ot. Theol. lib.* I. *ex.* 6. §. 8. *pag.* 81. *ſeqq.* Ad hæc omnes, quotquot ſpectatum venire volebant, accerſebantur, ſervis tantum & ancillis reæ mulieris exceptis, quæ, ne forte uxoris animus in illam ſpem aliquam reponeret, aut earum præſentia diſturbaretur, non poterant adeſſe, fatente *cap.* I. *loc. cit. miſchn.* 6. Atque tum ſacerdos munus illud zelotypiarum, quod maritus pro uxore ſua in oblationem dederat, uxori in manus tradens, ipſe amaritudinis aquas, quas jam de pulvere, qui in ſolo tabernaculi erat, in vaſe fictili præparaverat, in manu ſua ei coram tenebat, ut כרי לחטיל אימה עליה: ex *earum conſpectu terrore perfunderetur*, ſicuti ex *cap.* I. *miſc.* I. *&* 2. *Sota* annotatum eſt in *Rabboth. f.* 134. *col.* 2. *i.* & Jalkut. *f.* 107. *col.* 2. *f.* itemque ap. Dn. Wagenſeil. *loc. cit. pag.* 349. *ſeqq.* De diverſis interim Oblationum ſpeciebus accurate egit Maimonides, in iis, quæ commentario ad *Miſchnam Menachot* præfatur, quæ doctiſſimus Pocockius in *Porta Moſis*, *Notis ſuis miſcellaneis pag.* 423. annexuit. Deinde eam conjurare incipiebat ſacerdos iis formulis, quales *verſ.* 19. 20. 21. 22. deſcribuntur, & prolixius a Dn. Acoluth. *pag.* 281. *ſeqq.* explicatæ ſunt, ad quæ illa iteratis vicibus *Amen* reſpondebat, atque ſic approbatoria quaſi ſententia ſacerdotis prolatam adjurationem confirmabat, ut alterum Amen adjurationem uxoris qua inſontis, alterum qua reæ reſpiceret, teſte autore *Peſikta Sutarta fol.* 39. *col.* 3. *fol.*, & Rabi Moſe Albilda in *Olath thamid fol.* 188. *col.* 4. de quo etiam vide *cap.* 2. *Sota miſch.* 5. & Wagenſeil. *loc. cit. pag.* 377. *ſeqq.* Eadem conjurationis verba a Sacerdote poſtmodum in chartula aliqua cum atramento vitriolo carente ſcribebantur, quo de iterum agit *Sota cap.* 2. *miſchn.* 3. 4. Dn. Wagenſeil. *l. c. p.* 361. *ſeqq.* 366. *ſeqq.* & Acoluthus *p.* 310. *ſeqq.*; quæ deinceps vel intincta aquis & madefacta manu ſacerdos abolebat, vel etiam e vaſculo parum aquæ, in chartam profundens, ſcripturam hoc modo abradebat, potuique amaro infundebat. Quibus omnibus rite peractis, ita ut & aqua teſtaceo vaſi decenter infuſa, pulvereque deleta, atque maledictiones illa abraſæ eſſent, nil amplius reſtabat, quam ut uxor adulterii ſuſpecta abominabilem hunc potum abſorberet, atque illo modo ſuam purgaret caſtitatem. Itaque ſacerdos, ſumto ex uxoris manibus ſacrificio, cum illo ad altare abibat, ibique munere illo coram domino oblato, (quod explicatum vide ap. Dn. Acoluth. *pag.* 324. *ſeqq.*) ad uxorem iterum rediens, eidem præparatas illas aquas maledictas in manum tradebat, hauſtumque earundem, quo innocentia ejus pateſieret, imperabat. Quo in caſu jam potare eas nullo modo recuſare poterat, ideo quod Jehovæ nomen e membrana abraſum fuiſſet. Itaque maxime invitam etiam ad id cogebant, & quemadmodum R. Juda ap. R. Alphes *cap.* 2. *Thoſ. Sot.* indicat, forcipe ferreo ejus os aperientes, patentibus faucibus, ne os recludere poſſet, bidentem injiciebant, aquas deinde gutturi infundente, de quo vide *Toſephot Sota fol.* 19. *b.* 2. Cæterum de ipſis illis aquis earundemque natura, & unde potiſſimum vires ſuas acceperint, poſt Wagenſeil. & Acoluth. *ll. cc.* nolumus hic plura repetere; ſed effectum ſaltem earundem atque operationem paucis adhuc indicabimus. Scilicet, ſi polluta uxor eſſet, eo ipſo momento, dum gutturi aquas infundebant, illæ amaritudinem ei contrahebant, ventreque intumeſcente, femur ejus procidebat, ſicuti in *verſ.* 17. indicatum eſt: ad quæ inſuper Rabbini obſervant, vel ab ipſa ſtatim bibitione, eaque ne quidem abſoluta continuo ejus vultum livorem contraxiſſe, oculos protuberaſſe, totamque venis repletam fuiſſe, atque idcirco ex metu, ne forte atrium per eam pollueretur, ſtatim foris ejectam, ipſoque momento mortuam fuiſſe, docente *Sota c.* 3. *miſch.* 4. vel etiam, ſi meritum alicujus boni operis habuiſſet, effectum iſtum aquarum ſuſpenſum fuiſſe, & poſt unum demum, duoſque aut etiam

tres

tres interdum annos suam vim feralem præstitisse, uti explicatum illud legi potest ap. Wagenseil. *p.* 434. *seqq.* qui etiam *p.* 360. *seqq.* hanc aquarum operationem omnino præternaturalem fuisse, recte annotavit. Horribile tamen videtur, quod Thalmudici scriptores fere uno ore omnes insuper hic addere solent, in ipsum etiam adulterum, ubicumque is locorum fuerit, eodem momento, modoque, quo in adulteram, prorsus simili, has aquas operatas esse, ita ut huic quoque venter intumuerit, viriliaque computruerint, quo de evolve si placet Acoluthum *p.* 356. *seqq.* Quod si vero non immunda facta esset uxor, nullum etiam aquæ istæ effectum producebant, sed feliciter purgare suam castitatem poterat, ita ut non modo omnes insontem eam pronunciarent, sed marito etiam, qui falso eam detulerat, iterum jungeretur, cum quo deinceps in summa felicitate vivebat, atque ab eodem gravidata, sine dolore liberos enitebatur, plura insuper bona a Deo consecuta, quo de adhuc semel vide Dn. Acoluthum *l. c. p.* 365. *seqq.*

VI. Ita breviter totum illum ritum, qui in purgatione castitatis fœminarum adhibitus olim fuit, contemplati sumus, quem alii spissis satis voluminibus complexi sunt. Neque vero omnia ob spatii angustiam referre huc potuimus, metuentes, ne in immensam moles dissertatiuncula hæc excresceret. His itaque filum abrumpentes, ad aliam jam purgatæ castitatis speciem, quæ non minus, quam prior illa celebris olim fuit, nos convertemus, confisi, eo nos gratiorem operam hoc ipso præstituros esse, quo pauciores hactenus materiam illam rite pertractare fuerint aggressi. Prolixe vero ipsa hæc purgatio in *Deut.* XXII. 13. 21. describitur: quæ ut tanto melius intelligantur, necesse erit, ut antequam ipsum purgationis actum adducamus, subjectum prius quod in textu נערה vocatur, videamus, & quomodo Judæi vocabulum הנער seu *puellæ*, cujus *vers.* 15. *seq.* mentio injicitur, hic explicatum velint, indagemus. Itaque nec de *minori*, nec de *majori* hic sermonem fieri dicunt, sed de הנער & נערה seu *puella* sive *juvencula*, hoc est, de illa, quæ post duodecimum annum & diem unicum absolutum incipiebat fieri Juvencula. Sciendum enim est, Judæos olim tres in Virginibus ætatis terminos numerasse, ita ut pro annorum diversitate quædam *Minores*, quædam *Juvenculæ*, quædam vero *Majores* iis nuncupatæ fuerint. *Minor* ita vocabatur, quæ nondum annum duodecimum & diem unum absolverat, qualis קטנה dicebatur. *Puella* autem seu *Juvencula* נערה dicta, ab anno duodecimo & die unico expleto incipiebat, & usque ad sextum mensem absolutum ita vocabatur. Inde *Maimonides par.* 2. *de* הלכות אישות *c.* 2. אין בין נערות לבגרות אלא ששה חרשים בלבד:, *non est*, inquit, (distantia) *inter pueritiam & pubertatem, nisi sex dumtaxat menses*. Post hos sex menses נערות expletos, pubertatem consequebatur, ideoque *major* & בוגרת dicta fuit, quæ etiam tunc e parentum potestate eximebatur, teste *Ketub. fol.* 39. *col.* 1. Hic autem iterum temperamentum aliquod adjiciunt Thalmudici Scriptores, quando scilicet minores esse desierint, & a quo tempore pubertas ista numeranda sit. Neque enim, quæ de anno duodecimo, & die unico diximus, absolute ita intellecta volunt, sed ita, ut nisi duo saltem pubis pili, quos סימן התחתון sive *signum inferius* vocabant, eo tempore scilicet anno duodecimo expleto, excreverint, (quod tamen signum cessabat, si ex mammillis sororantibus papillisque, e quibus etiam סימן העליון seu *signum superius* hic habebant, pubertas cerneretur, aut ipsa, quod utrumque signum superabat, peperisset,) pro *minoribus* seu קטנות habitæ fuerint, usque ad productionem duorum pilorum, a quo tempore statim נערות vocari incepissent. Imo addunt Rabbini, si ad unum vigesimum usque isti pili non excreverint, sed סימני עילומית sive *signa Viraginis*, veluti si mammillæ nullæ, nec muliebres affectus aut mores, tum pro viragine habitam fuisse. Quod si vero nec hæc adessent signa, in minoribus censitam fuisse, usque dum aut pubertatis, quæ diximus signa comparerent, aut annum trigesimum quintum præter diem unicum complevisset, atque tunc *viraginem* nuncupatam fuisse, etiamsi viraginis signa ei defuissent, & tam נערה sive *juvenculam*, quam בוגרת seu *puellam pubertatis plenam*, & עילומית sive *viraginem*, *majores* sive גדולות vocatas esse, quo de confer. Seldenus *de Success. in bon. defunct. cap.* 9. *p.* 34. & Autor *Aruch* cit. a Buxt. *Lex. Talm. p.* 258. qui tempus illud pubertatis definiens, scribit: לא בזמן מילתא אלא בהבאת שתי שערות: i. e. *non in articulo temporis sita est res hæc* (nempe in articulo sex mensium post duodecimum annum,) *sed in productione duorum pilorum*. Hæc in Thalmud *Nidda f.* 47. 1. paulo aliter adhuc describuntur. Ibi enim de puella tribus nominibus dicitur, quod sit פגה ,בוחל ,יצמל *grossulus*, *ficus maturescens*, & *ficus matura*. *Grossulo* assimilatur puella, antequam ubera & pubes oriantur, ceu immatura viro: *fructui maturescenti & plenius intumescenti*, quando ubera

ra extuberare incipiunt & pubes oritur: *ficui maturæ*, quando matura viro eſt, & duo iſta maturitatis ſigna, ubera ſcilicet & pubera accepit. Has & ſimiles ludicras Judæi habent meditationes, ex quibus impræſentiarum, occaſione vocabuli הנערה, quaſdam adduxiſſe non pœnitebit.

VII. Jam ad rem ipſam accedemus, virginemque hanc ſive juvenculam, quatenus purgationem caſtitatis inſtituere debuerit contemplabimur. Nimirum poſtquam juvencula illa a parentibus ſuis elocata fuiſſet, finitiſque nuptiis a novo marito ſuo in thalamum deducebatur, (quo de ut & cæteris Judæorum ritibus, quos in deſponſationibus, & nuptiis ſuis adhibere ſoliti fuerunt, impræſentiarum multa repetere nolumus, ſiquidem ea in *Tr. Kidduſchin*, itemque ap. *Maimonid. Hilch.* אשות, nec non a Buxtorfio in *Synag. Judaic.* & *Diſs. de ſponſaliis*, Seldeno *in Ux. Hebr.* Godwino *in Aaron. p.* 484. Ottone *Lez. Phil. Rabb. pag.* 413. *ſeqq.* aliiſque ex profeſſo jam ſatis fuſe pertractata ſint,) ut ibidem virgo comperiretur, neceſſe erat. Qua autem ratione illud ſcire potuerint, inferius videbimus. Itaque jam ſi in primo mariti congreſſu virginitatis ſigna non haberet, pro tali, quæ caſtitatem virgineam hactenus non ſervaſſet, reputabatur, adeoque a marito, ut purgationem caſtitatis ſuæ inſtitueret, jure meritoque compellari poterat. Sicuti vero ſæpiſſime evenire ſolebat, ut poſt primum aut aliquot congreſſus, cum libidinem ſuam ſatis expleverant mariti, uxores ſuas odio proſequi inciperent, & tamen, ne iis dotem Virginis nomine conſtitutam, quæ 50. ſiclorum, ſive 200. zuzorum, adeoque duplo major quam vitiatarum, utpote quæ 25. tantum ſiclos ſive 100. zuzos accipiebant, erat (quo de accurate egit Doctiſs. Seldenus in *Ux. Hebr. l.* 2. *cap.* 9. *p.* 115. *ſeqq.* itemque e Mſs. ſuo nonnulla excerpſit Dn. Wagenſeil. *Tr. Sota p.* 551. *ſeqq.*) ſolverent, eas prærepta virginitatis primo ſibi amplexu non compertæ poſtularent, atque eapropter, ubique male de uxoribus ſuis loquerentur; prout in *verſ.* 13. 14. indicatum eſt: idcirco a puellæ parentibus res inquirebatur, ut ſi falſo eam a marito ſuo delatam fuiſſe cognoſcebant, illum coram Senioribus ſive presbyteris civitatis, (qui LXX. Interpretibus itemque Philoni, τῆς γερουσίας, ſeu Senatus nomine veniunt, quorum teſte *Miſchna tit. Sanhedr. cap.* 1. num. XXIII. erant,) iis, quales in *verſ.* 16. 17. deſcribuntur, formulis accuſantes, filiam ſuam omnino virginitatis ſigna habuiſſe, expanſis coram ſenioribus linteis, rupti hymenis ſanguine infectis conteſtabantur.

VIII. Sed hic pauliſper nobis ſubſiſtendum erit, cum non tantum hæc obſcura eſſe videantur, adeoque explicatione aliqua indigeant, verum etiam circa ea tam a Theologis, quam a Medicis, multæ hactenus controverſiæ exortæ fuerint. Et ut communiorem ſententiam, quæ noſtro judicio omnium veriſſima eſſe videtur, hic retineamus, voluit divina providentia, ſicuti in rebus aliis, ita hic quoque ſignum aliquod certum atque manifeſtum, e quo probari innocentia ejuſmodi Virginum falſo accuſatarum poſſet, Judæis impertiri, imprimis ut libidini & nequitiæ maritorum, ex privato aliquo commodo ſuo Virginibus infenſorum, caveretur, fœminæque tanto magis a ſcortatione arcerentur. Itaque in hoc caſu ex veſtimento aliquo ſive linteo, ſuper quod hic novi conjuges prima nocte cubaſſent, de quo varias ſententias explicat Barthol. Mayerus *Philol. S. part.* 1. *p.* 291. *ſeqq.* ſignum illud, quod de novæ conjugis inventa virginitate teſtaretur, peti debuit, ita ut ſi in eodem ſanguis aliquis conſpiceretur, indubitatum ille virginitatis inventæ argumentum eſſet, ſecus autem, ſi nullus ibidem ſanguis compareret, ſicuti ex *v.* 17. ſatis illud conſtare poſſe autumamus, utpote ubi Seniores, ex expanſo linteamine demum de Virginitate inventa judicium ferre jubentur, quod aliter facere non potuiſſent, niſi ſignum aliquod manifeſtum in iſto linteo apparuiſſet. Ut autem hæc adhuc clarius conſtare queant, ipſum hunc ritum e Judæorum pandectis paulo uberius deducemus. Nimirum cum jam puella in thalamum a novo marito deducta erat, linteum aliquod, de quo hactenus mentionem injecimus, iis ſubſternebatur, ex quo puellæ Virginitas dijudicare poſtmodum debebat. Ne vero fraudis ibi aliquid cum linteo iſto committeretur, duo paranymphi, qui Hebræis שושבינים, ideſt, *ſocii*, *comites*, *amici* ſponſorum dicebantur, quorum alter e ſponſi, alter vero e ſponſæ amicis deſumtus erat, quique hactenus in nuptiis inſervierant, cubiculo iſti, in quo novi conjuges cubabant, cuſtodes apponebantur, qui tam diu, donec novi conjuges mane ſurrexiſſent, ibi expectantes, deinceps, ubi ſurrexerant, ſumto iſto linteo, illud ad parentes conjugum deferebant, in quo ſi ſanguinem parentes inveniſſent, tanquam manifeſtum Virginitatis ſignum cum ſumma lætitia, non ſine ſolenni benedictione agnoſcebant, ſicuti ejuſmodi benedictionis formula in *Seder Tephiloth Judæor. Hiſpan. p.* 351. 6. ſequentibus occurrit verbis: ברוך אתא יי' אלהינו מלך העולם אשר צג אגוז בגן ערן שושנת חעסקים בל ישמול זר במעין חתום על

על כן אילת אהבים זרע קדש שמרה בטהרה וחוק לא חפרה ברוך אתה יי' הבוחר באברהם ובזרעיו אחריו: idest: *Benedictus sis Domine Deus noster Rex mundi: qui statuisti nucem in horto Eden liliumque convallium. Non dominabitur alienus in fonte obsignato: propterea cerva amorum semen sanctum servavit in munditie, & statutum non pudefecit. Benedictus sis Domine, qui elegisti Abrahamum, & semen ipsius post eum.* De paranymphis interim istis conferri potest *Gemara Hierosolym. ad tit. Chetuboth c.* 1. *f.* 25. *col.* 1. & *Babylon. ibid. f.* 12. *a.* ubi etiam Glossa legi meretur. Eundem excubandi ritum apud Mahumedanos Africanos etiam in usu olim fuisse testatur Johannes Leo *in Descript. Afr. l.* 3. *c. qui in matrimoniis*, cujus verba allegata inveniuntur a Seldeno in *Ux. Hebr. p.* 231. Hoc deinceps linteamine puellæ parentes apud Hebræos, tanquam testimonio aliquo evidentissimo utebantur, quo mariti accusationem de non inventa filiæ suæ Virginitate coram senioribus refutabant: sive jam ipsius lintei coram senioribus expansione id fecisse, sive quod Seldeno *Ux. Hebr. p.* 230. magis arridet, testes Virginitatis sive paranymphos, ut ex linteamine isto rem hanc explicarent, in forum adductos fuisse statuamus, certissimum tamen inde Seniores Virginitatis argumentum hausisse, imo & haurire evidenter potuisse, omnino judicandum est. Cum enim divinæ benignitati, ut hac ratione innocentia probaretur, placuerit, quin idem etiam naturalibus rationibus fieri potuerit, nullum dubium est, imprimis, si tenerrimam ætatem, in qua puellæ apud Judæos elocabantur, attendamus. Neque opus est, ut vel cum Autore *Religionis medici p.* 49. hanc purgandæ virginitatis rationem Judæis a Deo præscriptam, incertam & fallacem vocitemus; vel cum recentioribus quibusdam medicis, qui omnem Virginitatis probationem inficiantur, prorsus eandem alio sensu accipiamus; aut etiam cum Theologis nonnullis allegorice & symbolice illam explicemus: siquidem prius nominato autori, qui se ab Atheismi principiis non multum abesse, in libro nominato satis aperte prodidit, ut nudæ ejus assertioni fidem adhibeamus, sicut opus non habemus; ita neque medicis illis ad hodiernam experientiam provocantibus idcirco assentimur, cum aliquid a Deo Israelitico populo in signum datum esse potuit, quod tamen hodiernum amplius vigere non oportet: imo si quod res est, dicendum, nondum hæc de Virginitatis notis controversia ab ipsis medicis composita est, aliis in hanc, aliis in aliam sententiam inclinantibus, quorum dissidia collegit & refutavit D. Melch. Sebizius, Argentor. quondam Acad. Professor in *Tr. de Notis Virginitatis*, qui conjunctim cum Pinæi aliorumque *Tract. de Virginit. not.* Lipsiæ prodiit An. 1690. Allegoricam autem expositionem nullibi, nisi ubi certissimum ejus rei testimonium adducitur, admittimus. Conf. interim Dn. D. Pfeiffer *in Dub. Vex. p.* 310. *seqq.*

IX. Ut in viam iterum redeamus, postquam pro certo hanc Virgineæ castitatis purgationem per linteaminis expansionem, susceptam fuisse, posuimus, restat, ut jam etiam, si quando castitatem suam virgo ita purgaverat, qualem tum marito, qui falso eam detulerat, eapropter pœnam injunxerint, paucis videamus. Illud vero e *vers.* 18. & 19. nobis apertum fiet, quippe ubi Senioribus injungitur, ut quando falsam mariti accusationem invenissent, eum castigare, mulctaque 100. argenteorum punire deberent, qui deinceps aut puellæ parentibus, scilicet, si ea adhuc sub parentum potestate esset, h. e. si nondum annos נערה absolvisset; aut ipsi etiam puellæ si major facta esset, traderentur. Utrum vero hic castigatio illa a mulcta distincta adhuc pœna esse debuerit, nolumus prolixe inquirere. Plerique tamen existimant, hanc castigationem mulctæ præcessisse, eandemque fuisse, quæ olim 40. una minus plagis apud Hebræos fieri solita est, sicuti Josephus etiam explicat Antiq. Judaic. *l.* 4. *c.* 8. τῷ δὲ πολμηρῶς ϗ προπετῶς ἐπενεγκεῖν αἰτίαν, ϗ διαβολῇ πρόσεμον ἐκτινέτω πληγὰς τεσσαράκοντα μίας λειπούσης λαμβάνων ϗ πεντήκοντα σίκλους ἀποτινέτω τῷ πατρί: de qua Judæorum flagellatione prolixius commentati sunt Maimonid. *Hilch. Sanhedr.* cap. XVI. 19. Drusius *l.* 6. *præter. p.* 200. *seqq.* Otto *Lex. Rabb. p.* 210. *seqq.* Magn. Dn. D. Carpzov. *ad Schikhardi Jus reg. p.* 144. & Dn. D. Pfeiffer. *Dub. Vex. p.* 313. Cæterum de centum siclis illis argenteis, quos insuper maritus ob diffamatam uxorem solvere debuit, repeti possunt, quæ superius ex Seldeni *Ux. Hebr. p.* 110. *seqq.* adduximus. Ipse postmodum maritus in uxorem eam iterum recipere tenebatur, neque posthac eam vel ullo modo poterat dimittere. Vid. *vers.* 19.

X. Aliter vero res comparata erat, multoque pejus cum uxore agebatur, si Virginitatis suæ signa non purgare potuisset, hoc est, si nullus in linteamine Sanguis apparuisset: (quod tamen rarissime factum esse opinamur, quippe non tam artificiose Hebræorum fœminæ peccatum suum celare didicerant, sicut hodie quædam illam artem callent, adeoque ex gravissimæ pœnæ metu raro illud evenisse, imo in-

instar miraculi tum temporis fuisse, ut pro Virgine deflorata obtruderetur, præsertim cum virgines non senescerent, sed quam primum maturissent, elocarentur:) Tum enim non tantum a marito suo expellebatur dotemque amittebat, verum etiam graviori pœna afficiebatur, ita ut ad portas patris sui educeretur, ibidemque si plebeja fuisset, lapidibus obrueretur, si vero sacerdotis filia, combureretur, ut ita malum ex Israele tolleretur. Quale autem pœnæ genus illud fuerit, prolixius jam explicare deberemus; sed cum vereamur, ne forte tædium aliquod B. L. hoc ipso excitemus, nolumus pro instituti ratione plura dicere, sed autores saltem, e quibus illa lapidationis pœna cognosci possit, indicabimus. Multa autem de illa scripserunt Drusius ad *Levit. loca difficil. cap.* 69. Leusden. *Philol. Mixt. Diss.* 47. *p.* 322. *seqq.* Menochius *l.* 8. *de Rep. Hebr. c.* 2. *qu.* 3. *f.* 722. Sigonius *l.* 6. *de Rep. Hebr. c.* 8. *p.* 330. *seqq.* Godwin. *in Mos. & Aaron. lib.* 5. *cap.* 7. Otto *Lex. Rabb. p.* 318. *seqq.* 618. *seq.* & quem primum omnium nominare debuissemus Magnif. Dn. D. Carpzov. *loc. cit. pag.* 264. *seqq.* aliique.

GOTTLOB FRIDERICI GUDII

EXERCITATIO PHILOLOGICA

DE HEBRAICA OBSTETRICUM ORIGINE.

SYLLABUS CONTENTORUM.

I. *Dicitur in genere de obstetricum illarum laudibus.* II. *Recensentur nonnulla ex ipsarum historia a Philologis sub examen vocata.* III. *Dispicitur de controversiæ nostræ momento, & ad tractationem via sternitur.* IV. *Profertur prima ratio adversariis contraria a S. S. silentio petita.* V. *Obviam itur eorum exceptionibus ad hanc rationem.* VI. *Provocatur ad Spiritus S. testimonium sententiæ nostræ favens.* VII. *Illud a quorundam iniquis expositionibus vindicatur.* VIII. *Ex eo de Josephi testimonio sententia fertur.* IX. *Allegatur tertia ratio ab Hebraicis obstetricum nominibus depromta.* X. *Quarta ratio desumitur ab Ægyptiorum in Hebræos superstitioso odio.* XI. *Quintam rationem Judæorum multitudo nobis suppeditat.* XII. *Examinatur Bonfrerii exceptio.* XIII. *Dispicitur de Josephi ratione.* XIV. *Provocatur ad antiquissimorum Rabbinorum consensum.* XV. *Removetur adulterina ratio a quibusdam ad Hebraicam obstetricum originem vel saltem religionem probandam allegata.* XVI. *De numero harum obstetricum agitur & finis imponitur.*

B. C. D.

I. ALias inter fœminas quarum laudes S. Pandectis inclaruerunt, ultimo loco nequaquam sunt ponendæ *obstetrices* a Spiritu S. *Exodi* I. 15. 22. commemoratæ. Quandoquidem insigni earum erga Deum pietate maximus Hebraicorum puerorum numerus in vivis conservabatur, quos diabolus infensissimus ille humani generis adversarius per violentum Pharaonis (1) mandatum interficere tentaverat, ut & Israelitarum incrementis, & impletioni divinæ promissionis de Messia ex Judæis oriundo obicem poneret. (2) Illæ enim sanctiori in Deum quam Pharaonis præceptum religione ductæ Israelitarum pueros recens natos non necabant. Unde factum est ut eas non solum vivas variis bonis cumularit Deus, sed quoque defunctas illas æterna memoria

ria condecoraverit, merita ipsarum in suam gentem S. codici inserendo.

II. Quamobrem dignæ omnino fuerunt, in quarum historiam illustrandam eruditi operam suam collocarent. Inficias enim ire non possumus varia illi inesse, quæ aut dilucidatione aut vindicatione opus habent. Neque pauci recenseri possent Philologi, atque Philosophi qui inprimis *circa illustre earum facinus* exponendum occupati modo in veritatem in modo moralitatem asserti ipsarum inquisiverunt. (3) Quibus ii etiam adjungi merentur qui *pronominis* להם *vers.* 22. *constructioni* speciatim immorati contra Pontificios, Calixtum aliosque demonstrarunt, illud non ad obstetrices, sed ad Israelitas pertinere, multo minus illud comma argumento esse, homines salutem æternam bonis operibus promereri posse. (4) Hinc neque nobis in malam partem interpretabitur ullus, quando in præsenti *de ipsarum origine* solliciti investigabimus, *utrum pro Hebraicis an Ægyptiacis mulieribus sint habendæ?* Haud quidem ignoramus Philologos in suis ad Pentateuchum commentariis hanc quæstionem ventilasse, nemo tamen eorum, quoad ejus nobis constat, illam ex instituto examinavit alterutramque sententiam solidioribus rationibus confirmandam sibi sumsit. Aut enim communi, & non a Pontificiorum pluribus tantum, sed a Nostratium quoque nonnullis receptæ hypothesi *ex Ægyptiaca gentes illas derivanti*, & pro paganis habente subscripserunt; (5) aut ab illis dissentientes, & *Hebraicæ genti easdem asserentes*, vel sine sufficientibus rationibus, & incidenter tantum Hebraicam earum originem affirmarunt, (6) vel *ad Hebraicam religionem* conversas modo fuisse statuerunt. (7)

III. Neque existimandum est hujus controversiæ disquisitionem cum *cucurbitaria illa Augustini & Hieronymi, controversia*, (8) & hodie a quibusdam recocta, vel cum certamine *de pisce Jonæ masne fuerit an fœmina*, (9) ejusdemque furfuris aliis disputationibus in eundem censum venire, ubi qui inprimis supra vulgus sapere sibi videntur in explicanda S. S. ea indagare moliuntur, quæ Deus neque κατὰ τὴν λέξιν, neque κατὰ τὴν διάνοιαν revelavit, præterea eodem cum fructu sciuntur, quam ignorantur. Quem intempestivum scrutandi fervorem cum Cl. *Rechenbergio* ad malesanam in Theologia Exegetica curiositatem, (10) & abstinentiam ab eodem cum Cl. *Barthio* ad doctam in eadem ignorantiam (11) merito retuleris. Cujus prioris autem nos in præsentia nequaquam erimus accusandi. Namque & *luculentum Spiritus S. testimonium rite expositum, & reliquæ circumstantiæ ab eodem nobis revelatæ* Hebraicam originem obstetricibus vindicant, ut ad Scripturæ literam rite explicatam impingat, qui eas Ægyptiacæ genti annumeraverit. Nihilo tamen secius a *Nostratium pluribus* in Theologiam Theticam, atque Moralem hoc exemplum fuit illatum, ut præmia vel a gentilibus opera legi naturali conformia patrantibus expectanda probent. (12) Insuper *Pontificiorum* plurimi hoc obstetricum exemplar in succum atque sanguinem quasi sibi convertant, demonstraturi, gentiles bona opera sine fide aut speciali Dei auxilio nullo peccato contaminata patrare iisque æternam salutem promereri posse (13) adeo ut & *Jacobus Salianus* eos mordacissime perstringere non dubitarit, qui obstetrices fuisse Hebræas tradunt. (14) Quod neutrum sane ab utroque factum fuisset, si ab iis *Hebraica obstetricum origo* uti decebat, explorata & cognita fuisset. Quare nos operæ pretium duximus *in harum obstetricum ortum* paulo curatius investigare, & quoniam *Hebraici illarum natales* defendendi nobis videntur, solidas & sufficientes affirmationis nostræ rationes exponere, quibus adversariorum exceptiones statim subjungentur, nostræque theseos vindiciæ addentur. Faxit Deus O. M. ut omnia feliciter eveniant!

IV. Quæ igitur primo loco *Ægyptiacæ obstetricum origini* contrariatur ratio, est *Scripturæ Sacræ silentium* illas ex Ægyptiaca gente oriundas fuisse. Equidem probe memores sumus, rebus in historicis a S. S. silentio ad earum negationem concludere nefas esse; (15) Enimvero quis est, quem hujus hermeneuticæ regulæ limitatio lateat? quod nimirum tunc demum a Scriptura tacente ad res ipsas negandas concludere non liceat, quando illa de hisce illisve factis differere noluerit. Contra vero de quibuscumque rebus Scriptura S. egit, hanc vero atque illam ejusdem rei circumstantiam non commemoravit, quæ nec ex aliis fide dignis Scriptoribus hauriri potest, tunc omnino Scriptura silens asserti alicujus veritatem labefactabit, quinimo penitus deturbabit. Atque hæc ipsa est hujus circumstantiæ conditio, quod Ægyptiacus harum obstetricum ortus in S. S. inveniri non possit, quam ob causam ejusdem affirmatio utique vacillat.

V. Enimvero satis speciosa objectione ab adversariis peti videmur, quando illi *ad comma h. c.* XVI. & XIX. confugiunt & suæ theseos probationem iisdem invenisse gestiunt. Sibi enim persuasum habent, quoniam Pharao ad obstetrices dixerit:

xerit: *quando Hebraicis mulieribus obstetricatæ fueritis*; & *illæ ipsæ vers.* 19. *haud obscure innuant se Ægyptiacis puerperis obstetrices manus ferre*; exinde Ægyptiacum earum ortum luculenter probari posse. (16.) Alias enim: I. Pharaoni dicendum fuisset, *quando vestris mulieribus obstetricaveritis*. Sed ad hanc objectionem quod attinet, liceat per Instantiam respondere. Ponamus ex hoc Pharaonis loquendi modo asserti sui veritatem dissentientibus exsculpere licere; tunc vero facili negotio ex obstetricum responso Pharaoni dato & *vers.* 29. enarrato contraria sententia stabilietur. Negant sc. *Hebræas mulieres esse sicut Ægyptiæ*; E. illæ obstetrices non fuerunt *Ægyptiæ*; alias dicere debuissent; *Hebrææ mulieres non sunt sicuti nostræ*. Quem vero lubricæ hujus argumentationis non pudeat? quasi loco pronominis possessivi ipsum nomen adhiberi non posset! (17) Nec multo firmior est altera objectio, quippe quæ nequidem ex *vers.* 19. poterit demonstrari. Quod enim illæ obstetrices diversam utriusque gentis puerperarum naturam sciverint, nondum satis probat ab utriusque populi puerperis in auxilium fuisse vocatas; Potuit alterius gentis mulierum conditio ex aliorum relatione ipsis innotescere, (18) ergo non opus fuit ut de puerperarum Ægyptiacarum natura sollicitæ, Ægyptiacæ obstetrices essent.

VI. Contrarium ipse Spiritus Sanctus perhibet qui *vers.* 15. hasce obstetrices (19) : המילדות העבריות *obstetrices Hebraicas* appellat, quibus quidem verbis pro eruenda Hebraica obstetricum origine nihil clarius esse posset. Vox enim העבריות Hebraicam ipsarum prosapiam una cum religione sua denotat. *conf. Jonæ* I. 9. *Gen.* XXXIX. 14. *Exodi* XI. 13. Ad quam posteriorem vero tantum multi easdem referre moliuntur, quorum nonnullos ad §. 2. allegavimus. Hos inter Lyranus præsertim est notandus qui Phrasin illam *vers.* 21. occurrentem ædificare domos obtorto collo huc rapit, atque interpretatur, quod illæ obstetrices in populum Hebræum receptæ illustrioribus ejusdem populi viris nupsisse & nobiliorum familiarum capita evasisse. En miros ingenii lusus, quos ipsi ejus consortes Tostatus & Pererius deriserunt & confutarunt. Multo minus Cornelius Jansenius audiendus erit qui in suo in Pentateuchum commentario (20) ab hoc loco asserere audet, *divum Augustinum* (21) hasce obstetrices objective tantum *Hebræas* appellasse quia *Hebræis* mulieribus serviverint; dum *Augustinus Hebraicam vocem* hac translatione exhaurire voluit, uti ex *seq. cap.* XVII. luculenter apparet, ubi eas *mulieres Hebræas* nominat.

VII. Sed quod firmissimum argumentum nobis apparebat, a *dissentientibus* elidi, vel saltem debilitari nunc intelligimus, quando hasce duas voces non per *appositionem tanquam Subjectum & Adjectivum* ejus, sed *subjecti* instar & *objecti* considerandas esse atque reddendas censent; *Et dixit Rex Ægyptiorum ad obstetricantes Hebræis*, id est *ad eas quæ Hebræis obstetricabantur*. Neque diffitendum est ipsum *Tremelium* aliosque a nostris partibus stantes hæc ipsa verba h. m. transtulisse. Tantum enim omnino abest, ut hac ipsa horum verborum expositione rite considerata sententia nostra infirmetur. Sint המילדות subjectum, sint העבריות objectum; nondum tamen exinde evinci poterit, obstetrices illas Ægyptiacas mulieres fuisse. Præterea vero hanc exponendi rationem minus accuratam, & tolerandam esse nunc paucis ostendemus. Si enim hæc expositio, hic locum obtinere deberet, necesse esset, ut *Subjectum* המילדות sequens nomen, non quidem per *particulam* ל *uti Johanni Clerico* visum fuit, (22) sed per *particulam* את rexisset, siquidem docente *vers.* 16. verbum ילד cum objecto suo mediante particula את construitur a quo construendi modo seu participium, seu nomen verbale ejusdem verbi hoc loco recedere credi non potest. Dicis? *per regiminis statum* hæc duo nomina conjuncta, & transferenda esse; *Et dixit obstetricibus Hebræorum*; qua sententia LXX. Vulgatus aliique hujus loci translatores fuerunt, hæc duo nomina per statum regiminis reddentes; (23) obstat *Hebræorum idiotismus*, qui requirit, ut nomina verbalia tam absoluta quam constructa radicis suæ casum adsciscant, ideo & hæc duo nomina per statum constructum interposita particula את connectenda fuissent. (24) Obstat porro ה *demonstrativum utrique nomini præmissum*, quod tamen nominibus in statu constructo positis ordinarie non præfigitur, nisi nova restrictio aut singularis emphasis illud adesse jubeat. (25) Ideo hæc duo nomina cum *Varenio* (26) per *appositionem* potius quam *regimen* reddenda esse censemus; *Obstetrices Hebraicas*.

VIII. Ex hoc ipsius *Spiritus Sanctus* testimonio de *Fl. Josephi* testimonio æquum judicium ferri poterit, quo eas obstetrices Ægyptiacæ genti annumeravit, quando Pharaonem jussisse recenset παραφυλάσσειν τε τὰς ὠδῖνας τῶν Ἑβραίων γυναικῶν Ἑβραίων γυναικῶν τοκετοὺς παρατηρεῖν τὰς Αἰγυπτίων μαίας *diligenter observare partus Hebræarum & parturitiones Ægyptiorum obstetrices*. (27) per quod plurimos etiam in illam sententiam

tiam seductos esse arbitramur, quamvis ille locus *Calovium* procul dubio fugerit. (28) At enim vero quanquam huic Judaicarum rerum Scriptori ad easdem illustrandas & supplendas plurimum debemus; tamen non inficiari possumus, *Josephum* ut hominem multis etiam erroribus obnoxium esse potuisse, quam ob rem in illius verba non jurandum erat, sed majori cum cura expendendum, utrum ejus verba S. Scripturæ ceterisque historicæ probalitatis regulis respondeant nec ne? quibus sæpius adversari jam dudum merito observarunt Critici, (29) Cujusmodi παράπτωμα Josepho circa hanc etiam narrationem accidisse ex contrario Scripturæ Sacræ testimonio jam allegato & sequentibus rationibus patebit. Quamvis enim *D. Dorscheus loc. cit. pag.* 39. *&* 40. ipsum circa hoc testimonium defensum iverit, quod ille de posteriori Pharaonis mandato tantum agat, quod ille, ubi se ab Hebraicis obstetricibus delusum videbat, integro suo populo dabat *coll. v.* 22.; attamen ipse hujus loci contextus hanc defensionem & conciliationem recusat & impugnat. Secundum *vers.* 22. mandaverat Pharao, ut suus populus Israelitarum pueros in aquam submergerent, cujuscunque obstetricis ope fuerint in lucem editi; at *Josephus* noster sequentibus verbis luculenter indicat, quid per hanc observationem intellexerit: *latam nimirum in pariendo opem*, Ἐκέλευσεν αὐτὰς μαιοῦσθαι, *jussit eas obstetricari;* Et non tantum pueros Israelitarum recens natos observare & negare, sed puerperis quoque obstetricari debuerunt obstetrices. Atque hinc est, quod Josephus non de posteriori, sed priori Pharaonis mandato loqui & historici erroris se reum reddere videatur.

IX. Excipit illud luculentum *Spiritus Sancti* testimonium non infirmius argumentum ab Hebraicis obstetricum nominibus petitum, quæ Spiritus Sanctus *v.* 15. retulit. Alteram nimirum dictam fuisse שפרה alteram vero פועה, quæ nomina hebrææ originis esse radices demonstrant, ex quibus ea tam commode derivare licet, ut Hebrææ linguæ filias in subsidium vocare & ab illis deperditas radices mendicare haut opus esse existimemus. (30) Descendit enim prioris obstetricis nomen a radice שפר *pulchrum fuit, expandit, s. explanavit in formam rotundam*. Hinc שפרה *pulchritudinem s. expansionem* significat. conf. *Jobi* XXVI. 13. ברוחו שמים שפרה quæ quidem verba post *Hieronymum* aliqui vertere voluerunt; *Spiritu suo cœlos connavit;* sed ה in voce שפרה indigitat, illam pro nomine potius habendam, & hinc verba exponenda esse: *Per Spiritum suum cœlum est pulchritudo*, i. e. *res pulcherrima*. Posterioris autem obstetricis nomen ex radice פעה *clamavit s. sibilavit* resultat, proinde vox פועה obstetrici nomen *clamantis* l. *sibilantis* indit. Hæc, inquam, *Hebraica obstetricum nomina Hebraicos* earundem *parentes* nobis non obscure produnt. Siquidem verisimile non est, Ægyptiacos parentes nomina ex Hebraico idiomate mutuata suis liberis imposuisse, nisi forte credere volueris Spiritum Sanctum Ægyptiaca illarum nomina in Hebraicam linguam modo transtulisse. Quod vero nec tibi nec aliis persuadere poteris donec hoc χεινόμενον sufficienter probaveris. Quæ *Judæorum doctores* in *Gemara* (31) de hac obstetricum denominationis origine tradunt in præsentia non moramur. Tradant, & quibuscunque libuerit credant, priorem obstetricem ab *officio* & *munere suo* שפרה fuisse appellatam שמשפרת את הולד *quia abluendo infantes recens natos* mundaverit; vel uti alii putarunt. שפרו ורבו ישראל בימי *quia ejusdem tempore Israelitæ fœtificabant & augescebant;* Porro alteram פועה nominatam; שהיתה פועה לולד *quia verborum blandimentis infantes recens natos delinaverit*, aut secundum alios; שהיתה ברוח הקדש שואמרה עתידה אמי שתלד בן שמושיע ישראל: *quia per Spiritum Sanctum loquuta fuerit, & dixerit; futurum est ut mater mea pariat filium, qui liberabit Israelitas*. Nos nequaquam latet Judæos in liberorum suorum nominibus temporis quo illi nascebantur circumstantiarum rationem habuisse, quæ origo circa alteram prioris obstetricis denominationem non plane absurda est, præterea notum est quam quod notissimum homines sæpe duobus nominibus fuisse insignitos. Hinc quæ hoc loco פועה dicitur alias etiam nomen *Mirjam* gerere, similiter Schiphrah alias Jochebed dici potuit. Utinam modo firmiora testimonia adessent! Præterimus etiam eos qui R. שמואל (32) alteram obstetricum יו׳ *Jochebed*, alteram vero *ejus nurum* fuisse autumarunt; nec non *Philonem*, (33) qui Schiphram cum Zippora uxore Mosis confundit & alterius obstetricis nomen a פוך quæ vox fucum significat, derivavit. Ταύτας μοι δοκεῖ τὰς ἀρετὰς Μωσῆς αἰνιξάμενος, μαίας Εβραίων, Σεπφώραν τε καὶ φυάν. Ἡ μὲν γὰρ ὀρνίθιον, φυὰ δὲ Ἐρυθρὸν ἑρμηνεύεται τῆς μὲ ἐνθέιας ἐπιστήμης, ὄρνιθος τρόπον τὸ ἀεὶ, μετεωροπολεῖν ἴδιον, τῆς δὲ ἀνθρωπίνης, αἰδῶ καὶ σωφροσύνην, ἐμποιεῖν ὥστε ἐρυθριᾶν, ἐφ' οἷς δεῖγμα ἄξιον ἐναργέστατον. Quæ verba interpres ita transtulit. Has virtutes, opinor, Moses subindicans obstetrices Hebræorum Sepphoram & Phuam nominat, quarum altera avicula, altera rubor interpretatur. Siquidem divinæ scientiæ proprium est, subli-

sublimia petere, humanæ vero modestiam & pudorem indere, quem erubescentia maxime indicat.

X. Quid quæso de *Vatiniano Ægyptiorum in Hebraicam gentem odio dicamus?* Hebræi Ægyptiis erant תעבה abominationi h. e. *abstinebant Ægyptii a familiari & religioso Israelitarum consortio*. (34) Hinc ne cibos quidem cum illis sumere volebant, *coll. Gen.* XLIII. 32. Id quod odium a plurimis *ex superstitione*, a quibusdam (35) vero *ex politica causa* derivatur. De illa dubitari non potest, quin *Ægyptiorum odium* in *Hebraicam gentem* provocare potuerit. Idololatriæ enim & superstitioni deditissimos fuisse *Ægyptios*, adeo ut *Romanis* aliisque gentibus risui se exposuerint, veterum Scriptorum testimonia fide digna evincunt. (36) Eaque de causa omnium illarum gentium consortia atque vasorum usum abhorrebant, quos animalibus vesci noverant, quæ religioso cultu afficiebant Ægyptii Exemplo sunt Græci quos *teste Herodoto* (37) aversabantur quia vacca ab Ægyptiis Dearum instar cultas, comedebant. Et cum harum carne una cum ovibus, a quarum cæde itidem abstinebant Ægyptii, (38) Hebræi etiam uterentur, mirum non est quod cum illis familiariter conversari religioni sibi duxerint. Quem superstitiosum animalium cultum odium in רעי צון pastores *minorum animalium*, e. g. ovium, caprarum (39) &c. progenuisse credimus. Multos pastores Ægyptum incoluisse vel ex eo colligi potest quod SS. referente Pharao, & reliqui Ægyptii gregium copia circumfluxerint, & *Diodoro* nec non *Herodoto* testibus (40) magnam Ægyptiorum partem pastores constituerint. Illorum autem omnes & singulos Ægyptiis execrabiles fuisse nullibi legitur. De *subulcis* recenset *Herodotus*, (41) quod eos Ægyptii fuerint abominati, nulla alia de causa quam quod sues immundum animal statuebant, licet illas Diis quibusdam certo tempore immolarent. (42) Eademque ratione רעי צון aversabantur, quia oves & capras colebant, istis autem Pastores vesci suspicabantur. Quæcunque autem demum hujus odii causa fuerit, Græcorum exemplum sat superque docet quo usque ipsorum odium processerit, (43) ut hinc nequaquam nobis persuadere possimus Ægyptiacas mulieres Hebraicis puerperis succurrisse illarumque tactu se polluisse, quemadmodum Ægyptiacis quoque puerperis non licuit Hebraicas vicissim obstetrices in auxilium vocare.

XI. Ecquis porro sibi persuadeat in tam numeroso populo obstetrices defuisse? Ex *Gen.* XXXV. 17. constat Patriarcham Jacobum inter famulas suas obstetricem etiam aluisse, quamvis familia illius nondum adeo excrevisset; quanto magis ab ipsius posteris mirum in modum multiplicatis illæ conductæ fuerunt? Quemadmodum antiquis temporibus neque aliis gentibus insolens fuit inter reliquas famulas obstetrices etiam conducere. De *Romanis* qui frequenti famulitio præ aliis gentibus superbire solebant clarissima Scriptorum testimonia prostant quibus in plurimis *medicarum* titulo afficiuntur. (44) *Ægyptios* eis caruisse credi non potest, quia Medicinæ inventores vulgo creduntur, licet illis famularum ad instar usos fuisse non pateat. (45) Et quanquam *Hygino* referente, (46) *Græcos* illæ initio deficiebant, tamen postea etiam introductæ & procul dubio sicut reliquæ famulæ fuerunt habitæ. Nequaquam autem vero simile est Ægyptiacas mulierculas Hebræis serviisse, tum quod illæ per superstitionem harum consuetudinem abhorrebant, tum quod hisce illis diffidendi ansa nunquam non relicta erat.

XII. Equidem *Jacobus Bonfrerius* (47) ad quæstionem; *cur Hebreæ mulieres non Hebraicis potius obstetricibus usæ fuerint?* Respondet: Forte quod & hoc ipsum Pharao vetuisset, gravique supplicio animadvertisset. Sufficiente vero probatione destituitur. Hasce obstetrices ab Israelitis jam dudum adhibitas quinimo ipsis ordinarias fuisse tam ex Pharaonis allocutione quam obstetricum responsione apparet. Ergo aut coacte illis fuerunt usæ Hebreæ mulieres; prius improbabile videtur, de posteriore nihil in S.S. enarratur. Quam ob rem neque hæc *Bonfrerii* responsio superiori quæstioni satisfaciet. Risum sane tenere non possumus quando quidam citante *Fagio* & *Pererio* (48) *vers.* 22. huc trahunt atque sic explicant; Pharaonem illis, (scilicet obstetricibus) proprias & peculiares domos exstruxisse quibus exire illis non licuerit, sed ibi Hebræas parturientes mulieres expectare debuissent, quæ ad illas ipsas ex Regio præcepto fuerint adductæ, ut ista rutione Ægyptii una cum illis cognoscerent, num filius aut filia nasceretur? Qualia dixisse jam est refutasse?

XIII. Id unum adhuc dissentientibus dubium movet, cur Pharao Hebraicis obstetricibus mandaverit, ut tribulium suarum pueros suffocarent; nonne facili negotio prævidere potuisset hoc suum mandatum irritum & cassum fore? Id quod ipsi Josepho jamjam crucem fixisse videtur, quam ob rem, postquam illas Ægyptiacas appellitaverat, sequenti probatione affertum suum verisimile reddere conatur: (49) ὑπὸ γὰρ τούτων ἐκέλευσεν αὐτὰς

μαιοῦ

μαιοῦσθαι αἱ διὰ συγγένειαν ἔμελλον μὴ παραβήσεσθαι τὴν τοῦ βασιλέως βούλησιν τοὺς μὲν τοὶ καταφρονήσαντας τοῦ προστάγματος, καὶ σώζειν λάθρα τολμήσαντας τὸ πλῆθος τούτους ἀναιρεῖσθαι σὺν τῇ γενεᾷ προσέταξε. *Ea enim de causa jussit eas* (sc. *Ægyptiacas obstetrices*) *obstetricari, ne propter consanguinitatem Regis mandatum transgrederentur. Quicunque autem illi mandato adversaturi, & infantes recens natos in vivis sint conservaturi, illos una cum sua familia penitus extirpare jusserat.* Quam suam quoque fecerunt *Bonfrerius*, *Tostatus*, *Cornelius a Lapide*, Enimvero neque hæc ratio firmo talo nititur. Equidem nec nobis hoc Pharaonis negotium callide satis susceptum videtur; sed quomodo Ægyptiacis obstetricibus puerorum necem mandare potuit, ubi illis non utebantur Hebrææ. De quo proculdubio Pharaoni constitit. Fortassis vel incusso metu vel blanditiis has Hebraicas obstetrices ad mandatum suum in actum deducendum invitare fuit annisus.

XIV. Denique ad *antiquissimorum Rabbinorum sententiam* provocare lubet, qua nobis præiverunt hasce obstetrices pro *Hebraicis mulieribus* habentes. Videantur loca quæ ex *Gemara* §. 9. citavimus iisque addatur *R. Raschi* a *Varenio*, (50) & *R. Aben-Esra* a *Jo. Clerico* (51) allegatus. Quorum testimoniis cum S. S. & historica probabilitate conspirantibus in historia S. dignum omnino pretium est statuendum. *Quemadmodum enim judice Eusebio*, (52) *ab Ægyptiis res Ægyptiorum, Phœniciorum a Phœniciis, Græcorum a viris illustribus Græciæ, Philosophorum a Philosophis discere convenit; ita ex consequenti etiam statuo, res Hebræorum patrias non aliunde quam ex Hebræorum scriptis dictisque esse repetendas.* Cui vel ipse *Cappellus*, (53) atque *Waltonus* (54) acerrimi alias testimoniorum ex Judaicis scriptis depromtorum contemtores calculum suum non poterunt non adjicere.

XV. Restaret adhuc una ratio a pluribus jam in medium prolata, qua *illas obstetrices* licet non *sanguine* tamen *religione Hebræas* fuisse confirmare moliuntur. Nimirum pietas obstetricum *vers.* 17. celebrata eos allicit, ut easdem pro Hebræis mulieribus non possint non habere. (55) Enimvero quis hujus argumenti infirmitatem non perspiciat? Ut enim nihil dicamus, ab aliis ad hanc probationem excipi posse; quod per hunc Dei timorem naturalis Dei reverentia forsitan intelligatur, qua ethnici etiam ex lumine naturæ instrui potuissent, (56) eamque ob causam non opus esse ut hæ obstetrices Deum timentes Hebraicis sacris addictæ credantur; non parum hanc sententiam solidioris testimonii defectus labefactat, *hasce obstetrices Israelitarum proselytas* (57) fuisse. Undenam constat Hebræos tunc temporis in Ægypto *Proselytos* fecisse? provocas ad *Exodi* XII. 38. quo recensetur גם ערבר *etiam multam promiscuam turbam* s. *lixas ex Ægypto cum Hebræis una ascendisse?* salva res est atque integra; non una suppetit responsio. Namque primo quidem loco *illi Ægyptii* cum *Hebræis* post tot tantaque miracula a Deo patrata egrediabantur, quæ eos forte ad veri Dei cultum commoverunt, antea vero Ægyptiorum ullum Hebraicæ religioni subscripsisse nuspiam legitur; præterea nec ex illo loco satis probari poterit illos *Ægyptios Hebraicæ religionis* causa cum Hebræis exiisse. Æque probabile imo probabilius videtur illam vulgi fœcem curiositate magis quam religione ductos fuisse. Atque hinc illæ obstetrices Hebræorum religioni propter Hebraicos ipsarum parentes rectius accensentur.

XVI. De cetero ambabus, quod ajunt, manibus largimur iis, qui hasce duas dilaudatas obstetrices vel reliquarum principes fuisse existimant, per quas ad earum consortes mandatum suum pervenire voluerit Pharao; (58) Vel qui sibi persuadent Pharaonem hasce duas infanticidium jussisse, quia fortuito casu cum iis colloquendi occasionem nactus fuerit. Duas enim obstetrices fœcundissimæ illi Hebræorum genti sufficientes fuisse credi non potest. Neque *hæc nominata obstetricum biga* reliquas plures excludit. Atque hac ratione propositum nostrum pro virili deduxisse, & probasse arbitramur *obstetrices illas* ex Hebraica gente suum ortum traxisse, & *nec a Nostratibus*, nec a Romano-Catholicis ad probandas supra memoratas theses allegari posse.

NOTÆ.

(1) Sunt qui hunc Pharaonem illum Neptuni filium Busiridem fuisse exstimant, de quo *Virgil. III. Georg. v.* 4.

—— Quis aut Eurysthea durum
Aut illaudati nescit Busiridis aras?

Diis enim hospites suos immolasse ab Ovidio *Lib. I. Art. amat. v.* 649. canitur:

Cum Thrasius Busirin adit, monstratque piari
Hospitis effuso sanguine posse Jovem.
Illi Busiris: fies Jovis hostia primus,
Inquit, & Ægypto tu dabis hospes aquam.

Quare nonnullis Pharao iste Israelitarum hospitum infantes occisurus fuisse videtur cf. *Matthias Dresserus* Isagoge Historiæ *P. I. p.* 160. Cujus vero ætatem Ja-

cobus *Perizonius* in Ægyptiarum originum investigatione *cap. XVI. p. 264.* in tempora Josuæ mortem excipientia referre maluit.

(2) Vid. Abrahami Bucholceri Chronologia *p.* 104.

(3) Conf. *Houtecourii*, Dissertatio qua ostenditur obstetrices Ægyptiacas Siphram & Puam veritatem Pharaoni tradidisse. Franeq. 1706. nec non *M. Weissenbornii* Diss. de Falsiloquentia obstetricum, Jenæ 1706. *Hackspanii* Notæ Philologicæ *P. I. p.* 277. & *Andreæ Riveti* commentarius ad Exodum *p.* 29.

(4) Vid. *D. Joh. Georgius Dorschæus*, Sylloge Vindiciarum, & Animadversionum ad Bellarmini allegationes ex prioribus IV. Exodi Cap. factas, edita Francofurti MDCXIX. *p. m.* 36. *Jo. Michael Dilherrus*, Disput. Academicarum *Tom. II. p.* 5. *Hackspanius l. c. p.* 280. *Jo. Saubertus Opp.* posthumis *p.* 21. *Augustus Varenius* Decadibus Mosaicis ad *h. l.* conf. etiam *Cl. Starckii* Ebraismi Etymologici *p. m.* 53.

(5) E. g. *Hugo*, *Lyranus*, *Oleastrus*, *Cornelius a Lapide*, *Tostatus*, *Salianus*, *Cornelius Hazart*, *Cornelius Jansonius*, *Bonfrerius* in suis ad Pentateuchum Commentariis.

(6) Pertinet huc Tremellius in observationibus latinæ Bibliorum versioni adjectis, *Joannes Richardus*, *Rivetus*, *Varenius l. c.* & *Dorschæus l. c. p.* 37. *seqq.*

(7) Uti *Calovius* in Bibliis illustratis *ad h. l. Coccejus* Commentario in Exodum, qui habetur *Opp. Tom. I. Lyranus in Glossa h. l.*

(8) Ita false a *Drusio* vocatur controversia *Augustinum* inter & *Hieronymum* exorta de קיקיון Jonæ, num cucurbita fuerit an hedera? Super quam fatente *ipso Augustino Tom. II.* Opp. *Hieronymo Epist.* 88. magnus alicubi motus in templo excitabatur, ubi *Hieronymi* horum verborum versio prælegebatur qui Hebraicam vocem *hederam* reddiderat. Cujus causa *Cantherius* quidam ipsum *Hieronymum* sacrilegii accusaverat. Vid. *Commentarius ejus ad Jonæ cap. IV. Opp. Tom. V.*

(9) Quam controversiam citat *Werenfelsius de Logomachiis C. I. §. 4. p.* 40. *Quis non riedat, cum audit disputari inter doctos, fuerit ne piscis, qui Jonam deglutiit, mas an fœmina?*

(10) In Dissertatione de malesana & sana in Theologia curiositate sub præsidio *Kromayeri* MDCXVIII. Lipsiæ habita §. 7. *seqq.*

(11) In Dissert. de docta in Theologia ignorantia *p.* 13. cui addi meretur Cl. *Rambachius Institut. Hermeneut. L. I. cap. I. §. XX. p.* 20. & *L. III. c. V. §. XI. p.* 524.

(12) Vid. *Leonhardus Hutterus* in Locis communibus Theologicis *p. m.* 279. *D. Brochmandus* in Systemate Theologiæ universæ *Tom. I. p. m.* 152. 153. *D. Baierus* in Compendio Theologiæ Positivæ *P. I. cap. V.* nota *§. XII.* ut plures alios taceamus.

(13) Conf. *Bellarminum Tom. IV. L. V.* de Gratia & libero Arbitrio *cap. IX. X. seqq. col.* 683. 686. *seqq.* nec non Bonfrerium *ad h. l.*

(14) Vid. ejus Annales Biblici *Tom. I. p.* 391.

(15) Conf. D. Opitii Tabulas Exegeticas *Tab. IX. num.* 12.

(16) Vid. Cornelius Jansenius Commentario ad Pentateuchum ad h. l. Menochius Expositione literalis sensus totius S. S. ad h. l.

(17) Conf. Glassii Philologia *S. Gr. S. Lib. III. Tract. II. can. II. p.* 709.

(18) Quemadmodum *B. D. Dorschæus l. c. p.* 38. rectissime observat.

(19) Conf. Robertsonii Lexicon concordantiale sub radice עבר & Cocceii *observ. ad Jonæ I. 9.*

(20) Lovanii 1641. *edito p.* 205.

(21) Libro contra mendacium *c. XV.* qui habetur *Opp. T. VI.*

(22) In Commentario suo in Pentateuchum ad *h. loc.*

(23) Ita Cornelius Jansenius Commentario in Pentateuchum ad *h. l.* Dixit obstetricibus Hebræorum, inquit, non dicit Hebræas, sed Hebræorum.

(24) Vid. Glassii Philologia S. *p.* 687.

(25) Conf. honoratissimi Præceptoris nostri Starckii Lux Hebræa *pag.* 163. & Cl. Dantzii Interpres *pag.* 56.

(26) In Decadibus Mosaicis *ad h. l.*

(27) Vid. Antiquitatum Judaicarum *L. II. cap. V. p.* 54. *edit. Ittigianæ*, & *T. I. cap. IX. edit. Hudsonianæ.*

(28) Quare Bibliis suis illustratis ad h. l. *Josephus L. II. cap. V.* inquit, *de mandato obstetricibus dato nihil habet.*

(29) Conf. *D. Ittigii* Prolegomena editioni Opp. Josephi præmissa; ut & Judicia variorum inde a Seculo II. p. C. N. de Josepho lata *a Johanne Hudsono collecta*, & *Vol. I. Edit. Opp. Josephi præfixa*, nec non *Clerici Ars Critica P. III. Sect. I. c. XV. §. 8. seq.* inprimis *magnifici D. Buddæi H. E. V. T. T. I. p.* 10. quibus nuper demum se opposuit *Whistonus*, quando in suo Tractatu; *An Essay towards restorino the true Text of the Eld Testament*, Josephum ab omnibus nævis quorum hactenus insimulatus fuit, vindicare laboravit. Vid. *Nova Litteraria Lipsiensia superioris anni* N. LXXV.

(30) Conf. Glassius *l. c. p.* 1275.

(31) Quæ loca hic citata vide Tractatui Mischnico סוטה a *Cl. Joh. Christophoro Wagenseilio*, *Altorffi* 1674. edito *p.* 243. annexa. Conf. etiam *Buxtorffii* Lexicon Talmudicum *p.* 1778.

(32) Apud *Wagenseilium l. c.*

(33) Libro περὶ τοῦ τίς ὁ τῶν Θείων πραγμάτων κληρονόμος *pag.* 498. *edit. Parisiensi.* Conf. quæ *Wagenseilius in mantissa l. c. ad h. l. annotavit p.* 1107.

(34) Conf. *Johannes Clericus ad Gen. XLVI.* 34. & venerandus *D. Buddæus H. E. V. T. T. I. p.* 463.

(35) Videatur *P. Cunæus* de R. P. Hebræorum *L. I. c. V.* cujus sententiam *D. Buddæus l. c. p.* 463. *seq.* excussit.

(36) Hinc Satyrici in perstringenda ipsorum superstitione fuerunt frequentes

Lucanus Satyr. L. X.
—— multas volucresque ferasque
Ægypti posuere Deos.
Juvenalis Satyr. XV.
Vis nescit Volusi bitynice qualia demens
Ægyptus portenta colat - - - - -
O sanctas gentes quibus hæc nascuntur in hortis
Numina - - - - - - -

Conf. *Barthius ad Claudianum p.* 129. & *D. Buddæus l. c. p.* 459.

(37) *L. II. cap.* 41. τὰς βῦς τὰς θηλέας Αἰγύπτιοι πάντες ὁμοίως σέβονται τῶν ἕνεκα οὐκ ἀνὴρ Αἰγύπτιος, οὔτε γυνὴ ἄνδρα Ἕλληνα φιλήσει αὐτῷ στόματι οὐδὲ μαχαίρῃ ἀνδρὸς Ἕλληνος χρήσεται, οὐδὲ κρέως καθαροῦ διατετμημένου Ἑλληνικῇ μαχαίρῃ. *Omnes Ægyptii vaccas similiter venerantur, qua propter neque vir, neque mulier Ægyptiaca virum Græcum osculatur, neque cultro viri Græci utitur, neque verubus, neque lebete, neque carne pura græco cultro dissecta.*

(38) Tum quia teste Herodoto *L. II. c.* 42. a Thebanis, recensente autem Diodoro *Lib. I.* ab omnibus Ægyptiis colebantur; tum quia eodem *l. c.* narrante: τὰ πρόβατα δὶς τίκτουσι, καὶ τὴν εὐσχημοσύνην περιποιοῦσι, τῷ δὲ γάλακτι, καὶ τῷ τυρῷ τροφὰς παρέχονται προσηνεῖς, ἅμα καὶ δαψιλεῖς, *oves bis pariunt, & lana vestes simul & victum suppeditant, insuper lacte, atque caseo alimenta præstant tum jucunda, tum copiosa.*

Idem confirmat Juvenalis Satyr. XV.
— animalibus lanatis abstinet omnis
Mensa, nefas illic fœtum jugulare capellæ.

(39) Vid. *Clericus* & *Buddæus* illo quidem in Commentario ad *Gen. XLVI.* 3. 4. hoc autem *loc. cit. pag.* 463.

(40) Quandoquidem ille *L. I. cap. LXXIV.* in tria genera Ægyptios dividit; εἰσὶ δ' ἕτερα συντάγματα τῆς πολιτείας τρία, τό τε τῶν νομέων καὶ τῶν γεωργῶν, ἔτι δὲ τὸ τῶν τεχνιτῶν. *Tres sunt reipublicæ ordines, pastorum, agricolarum atque artificum*, quos tres in septem distribuit ordines Herodotus *L. II. c.* 164. in Sacerdotes, milites, bubulcos, subulcos, mercatores, interpretes & nautas.

(41) *L. II. c.* 47. τῶν δὲ οἱ συβῶται ἐόντες Αἰγυπτίοις ἐγγενέες, ἐν ἱερὸν οὐδὲν τῶν ἐν Αἰγύπτῳ εἰσέρχονται, μοῦνοι πάντων, οὐδὲ σφὶ ἐνδίδοσθαι θυγατέρα οὐδεὶς ἐθέλει, οὐδ' ἄγεσθαι ἐξ αὐτέων· ἀλλ' ἐνδίδονται οἱ συβῶται καὶ ἄγονται ἐξ ἀλλήλων. *Propterea soli omnium subulci Ægyptii indigenæ nullum ingrediuntur templum, nemoque aut filiam cuipiam eorum nuptum dare vult, aut cujuspiam eorum filiam in matrimonium ducere, sed ipsi inter se subulci dant, accipiuntque alias.*

(42) Eodem teste paulo ante verba jam allegata. ὗν δὲ Αἰγύπτιοι μιαρὸν ἥγηνται θηρίον εἶναι. Καὶ τοῦτο μὲν ἤν τις ψαύσῃ αὐτῶν παριὼν αὐτοῖσι τοῖσι ἱματίοισι ἀπ' ὦν

ἀπ' ὦν ἔβαψε ἑωυτὸν βὰς ἐς τὸν ποταμὸν, *suem autem Ægyptii spurcam belluam arbitrantur, quam si quis vel transeundo contigerit, abit lotum sese cum ipsis vestimentis ad flumen, & aliquot lineis interjectis:* τοῖσι μέν νυν ἄλλοισι θεοῖσι θύειν ὗς οὐ δικαιεῦσι Αἰγύπτιοι· σελήνῃ δὲ καὶ Διονύσῳ μούνοισι, τῷ αὐτῷ χρόνῳ τῇ αὐτῇ πανσελήνῳ τοὺς ὗς θύσαντες πατέονται τῶν κρεῶν. *Aliis Diis immolare jus Ægyptiis non est, præterquam lunæ & Libero, quibus cum per tempus plenilunii sues immolarunt eorum carne vescuntur.*

(43) Cui addi potest testimonium Minutii Felicis in Octavio: *Nonne & Apim bovem cum Ægyptiis adoratis? nec eorum sacra damnatis instituta serpentibus crocodilis, belluis cæteris & avibus & piscibus, quorum aliquem Deum si quis occiderit, etiam capite punitur.*

(44) Teste *Caspare Bartholino* de ritu Puerperarum *p.* 37. *Cod. L. VI. T. XLIII. leg.* 3. sanctum est *medicos utriusque sexus*, f. uti exponitur, *medicos* & *obstetrices in optione* ab hæredibus sexaginta solidos æstimandos esse. Namque & Medici nonnunquam servilis erant conditionis, teste *Seneca L. III.* de beneficiis *cap.* 24. *Imperavit medico eidemque servo suo.* Conf. *Pignorius Commentario de servis*, & *Casaubonus ad Svetonii Cæsarem c. V.*

(45) Conf. *Samuel Pitiscus Lexico Antiquitatum Romanarum Tom. II. p.* 307.

(46) *Fabula* 274.

(47) In Commentario suo ad *h. l.*

(48) Commentariis suis ad *h. l.*

(49) Antiquitatum Judaicarum *l. c.*

(50) Decadibus Mosaicis ad locum nostrum.

(51) Commentario suo ad *h. l.*

(52) *L. IX. c. III.* Præparat. Evangelicæ.

(53) In Arcano punctationis revelatæ *Cap. III. pag.* 11.

(54) In Prolegomenis Bibliorum Polyglotton *p.* 65.

(55) Vid. præter alios Clericum, & Coccejum Commentariis suis ad *h. l.*

(56) Conf. Vener. *D. Buddæi* Institutiones Theologiæ morali, *p. m.* 225. & summe reverendi *L. Pfeifferi* Præceptoris nostri per omnem ætatem colendi Diss. de Convenientia, & Differentia virtutum naturalium & supernaturalium 1708. *Lipsiæ* habita.

(57) Quinam, & quotuplices fuerint Proselyti docet inter alios *Leydekkerus* de Republica Hebræorum *pag.* 364. & *Relandus Antiquitatibus S. V. H. pag.* 402. 229.

(58) Vid. Antonius le Grand Historia S. *edit. Herborn. p.* 71. Varenius *l. c. it.* Clericus ad *h. l.*

JOH. BENEDICTI CARPZOVII

EXERCITATIO

DE CHUPPA HEBRÆORUM

Qua Ἐπισκιάσμος *Luc. cap.* I. *vers.* 35. Illustratur.

I. ANte quam cætera ipsam rem propius attingentia ordiar, de voce חפה, (sive, ut Rabbini scribunt, חופה) *Chuppa* distinctim erit agendum, ut de genuina vocabuli non minus scriptione, quam significatione, melius constet. Legitur autem vox illa ter tantum in Codice Sacro. Semel quidem absolute, ut *Jesai.* IV. 5. על-כל-כבוד חפה bis autem cum affixis, ut *Joel.* II. 16. מחפתה, cum affixo ה, quod singulari per Kametz & Mappik annectitur; *Psal.* XIX. 6. מחפתו, cum Vau colem; ubique vero cum Dagesch forti, præcedente vocali brevi, Kubbutz. Ex quo factum est, ut adductam modo ex Scriptura scriptionis formam secuti, eandem a radice geminata חפף, id est *operuit, obtexit &c.* ad formam סכה a סכך deduxerint. Id quod R. Davidem Kimchium ספר השרשים *Radice* חפף, Davidem de Pomis, Johannem Reuchlinum & Sebastianum Munsterum *in dictionariis in vulgus editis*, utrumque Buxtorfium *in Concordantiis: Lexicis, majore Chaldaico-Talmudico-Rabbinico p.* 807. *seq. minore p. m.* 250. Augustum Varenium *Comm. in Jesa.* IV. 5. *p.* 86. item Gejerum *ad Psal.* XIX. 6. *pag.* 319. pluresque alios, fecisse, in librorum evolutione deprehendi. De Dagesch hic literæ mediæ inscripto vide Wasm. *Gram. Hebr. Art.* II. *Reg.* VII. *pag.* 15.

II. Longe tamen secius visum est, (libris si habenda fides,) Grammatices (judice Doctissimo Fagio *in Præfatione ad Lectorem, quam Eliæ Levitæ* חש"בי *præmisit.*) peritissimo, quippe in qua ætatem vel ab ipsa contrivit pueritia omnem, R. Eliæ Levitæ. Is non a geminata חפף, quam prætermisit adducendam, sed radice חפה (sicut & Fagius Latinis literis expressit) quiescente, quæ tamen significationem cum geminata eandem habeat, id vocabuli deduxit, *in libro jam laudato, a vocum numero* חש"בי *dicto, editionis sine versione, pag.* 34. *cum Fagii versione Latina, pag.* 119. Forte ad hanc sententiam provocat Buxtorfius Filius *in Synagoga Judaica recens a se aucta & locupletata cap.* XXXIX. *pag.* 632. inquiens: *Quidam putant nuptias vocari* חופה *Chuppa,* שחופפין בטלים או סודר או כיוצא בזה: *ab obtectione cilicii, aut lintei, vel similis alicujus rei. Nam* חפה *Chuppa est tegere, obtegere.*

III. Inter has sententias priorem, utpote receptissimam & tantorum Virorum autoritate suffultam, ipsaque etiam Grammaticæ ratione confirmatam nos quoque tenemus, posteriorem vero Eliæ Levitæ, simili, quantum quidem novi, exemplo destitutam, rejicimus. Dantur equidem, largior, nomina non pauca, quæ Dagesch impressum habentia in vocalem longam Ka-

Kametz, præcedente brevi Kubbutz; vel excluso Dagesch, in longam, prævio Vau Schurek, terminantur, *v.g.* עגב (*Job.* XXX. 31.) & עגב (*Gen.* IV. 21.) *organum*. Verum in nominibus a *Lamed He* originem trahentibus illud fieri, a nemine, existimo, facile probatum iri. Quin potius hujus generis nomina mutare illud in Jod (e. g. פרי a פרה) rarius in Vau, (ut ענו ab ענה) vel prorsus abjicere, (v. g. כן a כנה) Grammatici unanimes attestantur. Confer Buxtorf. *Thes. Grammat. cap.* LVI. *p.* 321. *seqq.* Schickard. *in Institut. Hebr. ling. Reg.* XXXVII. *num.* 5. *pag.* 40.

IV. Imo, ne quid dissimulem, vix induci possum, ut credam, Doctissimum Hebræum, qualem, Fagii memoria, vix secundum habuit orbis, ita contra Grammaticæ præcepta *in præfat. citata* scripsisse. Quare conjectura me dicit, eum radices interrupte explicaturum, geminatam in Sacro Codice non infrequentem literis paulo majusculis, absque tamen vocalibus, apposuisse; Librarium vero, per dormitantem ac oscitantem sapientiam, pro ף finali, falso finale ה substituisse. Quæ scriptio erronea in alias forte editiones postea irrepsit, adeo ut quotquot licuit videre, (vidi & loco & tempore diversas,) omissa penitus geminata, constanter חפה adhibeant. Literæ enim, nisi situ, angulis & apicibus probe discriminentur, facile gignunt errores, conf. post alios Schick. *in Institut. Hebr. Reg.* XIX. *n.* II. *pag.* 18. Quales irrepsisse plurimos, vel experientia optima rerum magistra edocemur. In qua sententia eo magis confirmor, quia R. Elias Levita exempla a חפף deducta statim subjicit: Inter alia participium חופף (*Deuteronom.* XXXIII. 12.) quod a geminata derivari, nemo facile, credo, ibit inficias. Cæterum Eliam Levitam, omissa radice, ת׳ חפה tantum explicare voluisse, si quis dixerit, haud maxime repugnabo. Quibus tamen conjecturis diutius immorari nolo, quarum ne mentionem quidem fecissem, hanc nisi rem scrupulum Lectori movere posse, in mentem incidisset.

V. Jam, ut ad significationem deveniamus, inter vocabuli significatum *generalem seu primarium*, & *specialem vel secundarium*, qui iterum vel *proprius* vel *improprius* est, distinguendum. In *Generali* & *primario* notat *operimentum*, *protectionem*, *obtectionem*, conf. Edmundi Castelli *Lexicon Heptaglotton pag.* 1332. hoc etiam præter alios Elias Levita Germanus *in Thisbi edit. absque vers. pag.* 34. *cum vers. pag.* 119. observavit: והם לשון כסוי כמו חופף עליו כל-היום וגו׳: Id est, (ut Paulus Fagius vertit,) *Significat autem proprie hæc vox operimentum, ut: Teget super eum tota die, &c. Deut.* XXVIII., 12. In *Speciali* & quidem *improprio* seu *tropico* significatu per Metonymiam signi pro signato, *nuptiæ* per vocabulum חפה intelliguntur. Qui vocis significatus Hebræorum Magistris non infrequens. Unde phrasis quotidiana: קרוא לחופה, *invitatus ad nuptias*, vide Buxtorf. *Lex. Talm. Rabb. p.* 808. At *proprie* tamen, ac *magis specifice* Chuppa denotat.

(א) *Tegmen illud thalami, quo Sponsus simul cum Sponsa veluti obteguntur*; Seu clarius: Conclave illud interius, in quod ante nuptias perfectas atque undiquaque absoluta deductio fiebat, conf. Seldeni *uxor Hebr. lib.* II. *cap.* XIII. *p.* 132. *seq.* Ita etiam R. David Kimchi *in Radicibus*, quæ verba quoque *in thisbi* Eliæ Levitæ repetita legi possunt, verbis perspicuis: מקום הסתרת הכלה עם החתן נקרא חפה: *Locus, ubi se abdit Sponsa cum Sponso, vocatur Chuppa.* Deductio in dormitorium hoc, seu conclave כניסה לחופה *introductio aut ingressus in Chuppam*, id est, in conclave interius, ubi thalamus nuptialis, dicitur. Ante quam hæc fieret deductio, nuptiæ imperfectæ adhuc habebantur, sicut Maimonides, ad veterum mentem, refert clarissime *Halach Ischoth cap.* 10. אין ברכה חתנים עושה הנישואין אלא כניסה לחופה: *Non benedictio Sponsorum facit seu perficit nuptias, sed deductio in thalamum.* Cujus deductionis in thalamum vestigia non obscura in ipsis Sacris literis videre licet. Conf. Selden. *loc. cit.* Loca sunt: *Deut.* XX. 7. *Tob.* VII. 18. 19. VIII. 1. *Matth.* IX. 15. XXV. 10. *Marc.* II. 19. *Luc.* V. 34. XII. 36. *Joh.* II. 1. 2. Locus ille, ubi se cum Sponsa Sponsus abdit, vocatur alio nomine חדר *conclave*, & cum addito חדר פנימי, *conclave interius*. In Joelis Prophetæ verbis *cap.* II. 16. יצא חתן מחדרו וכלה מחפתה sponso quidem חדר, contra sponsæ חופה attribuitur, adeoque ipse Spiritus Sanctus discrimen inter hæc duo digito quasi intendere videri posset. Neque inficiandum, *Chuppa* a verbo חפף, utpote quod *obtegendi* significationem habet, deductum, ex natura sui, locum quo occultantur Sponsi, adeoque *thalamum*, seu ut Hellenistæ appellitant, παςῶ denotare; *Cheder* autem conclave seu *cubiculum*. Verum in idem plane recidere videntur. Hinc & Sponso Chuppa in Scriptura tribuitur, ut *Psalm.* XIX. 6. כחתן יצא מחפתו & Luth. hunc Joelis locum, discrimine hoc neutiquam observato, vertit: Der bräutigam gehe aus seiner kammer, und die braut aus ihrem gemach. Confer consentientem Doctissimum Seldenum *Ux. Hebr. lib.* II. *cap.* XIII. *pag.* 136.

Ka-

136. 137. Chaldæi thalamum Sponſalitium בית גנון & גנון, quemadmodum Græci τὸν παςὸν appellitant. Vide Heinſii *Ariſtarcum Sacrum p. m.* 358. *ſeq.* ubi, verecundiæ cauſa, Sponſæ nonnunquam tribuere Chuppam Hebræorum Magiſtros, docet.

(ב) *Velamina Sponſæ pariter & Sponſi e ſindone, aliaque ſimili materia confecta* denotat. Quibus monilia & lemniſci, aliaque id genus, pro utentium lubitu, appendebantur. Ita enim Gemara Hieroſolymitana *ad Miſchnæ locum tit. Sota c.* IX. *f.* 49. *a.* חופת חתנים סדינים מצויירים וסהרונין זלב תהויין בהם: *Velamina Sponſorum ſindones ſunt acu pictæ, quibus appenduntur monilia aurea.* Qualem etiam ſignificatum in vocabulo אפריון deprehendimus: בפולמוס האחרון גזרו שלא תצא הכלה באפיריון בתוך העיר ורבותינו התירו שתצא הכלה באפיריון בתוך העיר: *Temporibus bellicis, quæ ſunt inſecuta, decretum eſt, ne prodiret* (in deductionem) *Sponſa velamine obvoluta intra urbem. Sed Rabbini noſtri poſtmodum permiſere, ut etiam intra urbem velamine obvoluta prodiret.* Ita hunc locum paulo ante laudatus Seldenus *loc. cit. pag.* 141. tranſtulit. Confer omnino Dn. Wagenſeilius *Sota pag.* 962. *ſeqq.* ubi τὸ אפריון contra Buxtorfium *in Lexico Talmudico pag.* 1804. Kimchium *in Radicibus pag.* 408. ſecutum, per *uraniſcum* vel *conopeum*, quod Sponſæ obtendebatur, cum in publicum prodibat, alias Judæis חופה dictum, Bartenora conſentiente, aliiſque rationibus motus, exponit. Hoc ſenſu Chuppæ vocem quoque poſſe explicari, poſtquam aliam prius explicationem adjeciſſet, ſcribit R. David Kimchi *ad Joel.* II. 16. או פירוש מחופתה מהחליים והעריים שחפפין עליח בימי החתונה: *Explicatio vocabuli* מחופתה *poteſt & hæc eſſe: Monilia & ornamenta, quibus Sponſi tegebantur, in die deſponſationis deponent.* Confer Machzor Germ. *Part. I. fol.* 336. *b. col.* 2. citante Seld. *Ux. Heb. Lib. II. cap. XIV. p.* 138. *b.* Hoc enim die omnem ſuum ornatum induebant. Sponſæ corona erat עיר שליזהב *civitas aurea*, ſeu turrita forma, *vid.* Sota *cap. IX. fol.* 49. *b. edit. Amſtel.* & Seld. *l. c. p.* 139. qualem geſtaſſe vulgo.

Ipſa Deum fertur genetrix Berecynthia.

Conſulatur Wagenſeilii *Sota pag.* 966. 964. qui inter alia ex Codice quodam Judæi MS. quem pro Adverſariis habuit, rationem reddit, quare ſal & ſulphur ſponſorum coronis materiam præbuerint. Verba ipſa lectu non indigna apponam: הטעם לעניין עטרות חתנים מגפרית ומלח יש להזכיר חטא סדום ועמורה ששינו את דרכם בניאוף אשת איש ובמשכב זכור ונענשו שנעשה ארצם גפרית ומלח וכדי לעורר לבב החתן שידבק באשתו ולא בשאינו מינו עושים לו כתר ממלח ונפרית: *Ratio, quare coronæ Sponſorum e ſulphure & ſale confectæ fuerint, in eo conſiſtit, ut in memoriam iis revocaretur peccatum Sodomæorum & Gomorrhæorum, qui adulteriis & maſculæ Veneri ſe totos præpoſtere mancipabant, & ideo eam pœnam tulere, ut terra ipſorum in ſal & Sulphur converteretur. Ergo corona illa Salis & Sulphuris monebat Sponſum, ut ſuæ adhæreret uxori, & a peccatis Sodomæorum ſibi caveret.*

(ג) *Tentoriolum* notat, *quo Sponſus & Sponſam obumbrari olim hodieque in ipſa nuptiarum feſtivitate conſueverunt.* Quæ ſignificatio eſt hujus loci. Ita enim ſæpe laudatus R. Elias Levita in *Thisbi edit. ſine verſ. p.* 34. *cum verſione* Fagii *p.* 119. & David de Pomis *p.* 67. ſcribunt: אנחנו קוראים הבגד שפורשין על ראש החתן והכלה בארבע כרים בשעת הקרושין חופה: *Nos* (Judæi) *vocamus veſtem illam, quam expandunt ſuper caput Sponſi & Sponſæ, quæque tenetur quatuor vectibus ea hora, qua fit deſponſatio, ſeu tempore nuptiali,* חופה *Chuppa.*

VI. Vocatur Latine *Cœlum*, *tentorium*, *tentoriolum*, *pannus*, *connopeum*, *operimentum*, *&c.* Germanice der Himmel / vid. Elias Levita *in Thisbi p.* 34. 119. בלשון אשכנז הימל, ideſt, *Germanice dicitur* der Himmel. Italice *baldacchino*; conf. idem *l. c.* & Anton. Udini *Lex. pag.* 101. *a.* Atque de hac Judæorum Chuppa לפי עניות דעתי breviter ſummatimque agere propoſitum eſt mihi, ut inde ὁμολογουμένως μέγα τὸ τῆς εὐσεβείας μυστήριον de Filii Dei incarnatione, occaſione vocis ἐπισκιάζειν (*Luc.* I. 35.) illuſtretur.

CAPUT II.

De origine ritus Chuppæ.

I. Nunc ergo excuſſa voce de re ipſa agemus, ac primum quidem circa *Chuppæ originem* quæritur: *quo potiſſimum tempore ritus ille ortum traxerit?* Ac video utrinque aberrari, cum *in exceſſu* ab iis, qui inde uſque ab Adami tempore e paradiſo hunc ritum Chuppæ derivant, tum *in defectu* ab aliis, qui recentiorem eſſe exiſtimant, quam ut veteribus Hebræis poſſit tribui.

II. *Excedunt* ſuo more *Hebræi*, inter quos Rabbi Elieſer non dubitavit aſſerere, Deum in paradiſo ipſi ſtatim Adamo, non unam, ex more hodierno, neque tres, id quod Regi conceſſum, ſed decem præparaſſe Chuppas; idque ob primi

mi hominis majestatem factum esse. Rem (quod mirere) ordine recenset, quasi ipse nuptiis Adami ac Evæ interfuisset, & in extruendis Chuppis adjutrices manus porrexisset. Verba subridicule concepta ad literam subjiciam, quæ habet in suis *Pirke Cap. XII. in fine*, quæque consimiliter leguntur in Bava bathra *fol.* 75. עשר חופות עשה הק'בה לאדם הראשון בגן עדן וכלן של אבנים טובות ומרגליות ושל זהב והלא לכל חתן אין עושה לו אלא הופה אחרת ולמלך אין עושין אלא שלש חופות ולחלוק כבוד אדם הראשון עשה הק'בה עשר חופות בגן עדן שנאמר בגן עדן אלהים היית כל אבן יקרה מסכתך אדם פטרה ויהלם תרשיש שהם וישפה ספיר נפך וברקת וזהב הרי אלו עשר חופות והיו המלאכים מתופפים בתופים ומרקדים כנקבות שנאמר מלאכת תפיך ונקביך בך ביום שנברא אדם הראשון שנא' ביום הבראך כוננו והיו מלאכי השרת כמו שושבינים המשמרים את החופות שנא' כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך ואין דרכיך אלא דרך חתנים כהזן מה דרכו של חזן עומר ומברך לכלה בתוך חופתה כן ה"קבה עמד וברך לאדם ולעזרו שנא' ויברך אותם אלהים: Idest, ex versione Guilielmi Henrici Vorstii *pag.* 27. 28. *Decem Chuppas paravit Deus primo homini in horto Eden, eosque omnes ex pretiosis lapidibus & margaritis & auro. Sed nonne pro quovis Sponso tantum unam construunt Chuppam, & pro rege tantum tres Chuppas? Sed ad discernendam majestatem primi hominis exstruxit, prout dicitur:* (Ezech. XXIX. 13.) *In Eden* (deliciis) *horti Dei fuisti, omnis lapis pretiosus, pyropus, topazius, & adamas, beryllus thalassius, sardius & jaspis, sapphirus, chrysoprasus, smaragdusque cum auro. En isti sunt decem thalami,* (sive Chuppæ,) *Angeli autem tympana pulsarunt, & choreas egerunt secundum fistulas, juxta illud:* (l. c.) *opus tympanorum tuorum & fistularum tuarum in te, scilicet die, quo creatus fuit primus homo. Hinc dicitur* (ibidem:) *in die, qua conditus es, præparata sunt. Fuerunt autem angeli ministerii veluti paranymphi custodientes* (Chuppas) *thalamos, prout dicitur:* (Psalm. XCI. 11.) *Angelis suis de te mandavit, ut te custodiant in omnibus viis tuis. Non autem per vias tuas* (intelligit) *nisi viam Sponsorum juxta* (morem) *ministri Synagogæ. Qualis est mos ministri Synagogæ? Consistit & benedicit Sponsæ in medio* (Chuppæ,) *thalami sui; Sic quoque Deus stetit atque benedixit Adamo ejusque adjutorio,*) *juxta illud:* (Gen. I. 28.) *Et benedixit iis Deus.*

III. Eadem quoque repetit Judæus ille, qui *speculum ardens* (Brandspiegel) composuit, & Cracoviæ in Polonia, Hebraicis quidem characteribus, verum dialecto Germanica edi curavit. Qui liber nuperrime Francofurti ad Mœnum An. MDCLXXV. iterum impressus est; in cujus capite XXXII. hæc leguntur verba: In *Pirke* R. Eliefer stehet / daß הקב"ה (GOtt der HErr) hot selbert gedienet dem חתן [bräutigam] und כלה [braut] und hot die חופה (Chuppa) selbert zemacht / unde die מלכים [Engel] haben getankt / und GOtt hat die ברכה [den seegen] gesagt / als es stehet: (Gen. I. 28.) ויברך אתם אלהים das ist: Und es benscht [segnet] sie GOtt. Drum soll sich keiner zu köstlich halten / und soll dienen חתן וכלה [dem bräutigam und der braut] von מצוה [gebot / befehl] wegen / und nit von seiner wollust wegen.

IV. Sed hoc quid est, nisi pervertere Scripturam, eique inferre sensum Spiritui Sancto oppido contrarium? In loco enim Ezechielis non mystica est quærenda expositio, sicut Rabbinos explicare R. Salomon Jarchi ad *Ezech.* XVIII. 13. testis est ורבותינו במרש אגרא דרשו הענין הזה באדם הראשון וגו'. *Magistri nostri per mysticam narrationem exposuerunt hanc rem de Adamo primo, &c.* Sed Propheta, R. Davide Kimchio recte annotante, Regis Tyri felicitatem describit; A quo sensu nec Jonathan in Targum alienus est: בסני טבון ותפנוקין את מתפנק כאילו בערן גנתא דיי' את שרי: *In multa felicitate, & voluptate deliciatus veluti in deliciis horti Domini habitans.* Cæterum non decem, verum novem lapidum pretiosorum genera, nisi his aurum annumerare velis, tantum recensentur. Davidis vero locum (*Psalm. XCI.* 11.) de Angelorum circa quoscumque pios custodia esse intelligendum, non vero speciatim de Adamo & Eva, vel Mose, vel Jacobo, quod facere Judæos videas, in aprico est, vid. Vorstii *Animadv. in Pirke p.* 163. 164.

V. Porro cognatas istis nugas iidem agunt, quando Michaelem & Gabrielem fuisse Paranymphos in nuptiis Adami & Evæ somniant Bereschith rabba *Sect.* 8. *fol.* 10. 4. אמר ר' יהודא בר סימון מיכאל וגבריאל הם היו שותבינים של אדם הראשון: *Dixit Rabbi Jehuda filius Simonis, Michaelem & Gabrielem fuisse paranymphos Adami primi hominis.* Vide hic Iruvin. *f.* 18. 2. Item Deum Evæ aptasse cincinnos; quas nugas tantum retulisse sufficit, conf. Tract. Nidda *c.* 5. *p.* 45. item Buxt. *Syn. Jud. c. XXXIX. p.* 629.

VI. Non tamen ideo de antiquitate ritus plane desperandum, adeoque ad alterum extremum *in defectu* deflectendum est. Sicuti Seldenus, vir alias in hac literatura nulli secundus, & rituum Hebræorum antiquitatem pene ubivis adstruens, hic hæsitare sese fatetur. Nam cum חופה ‏ Chuppa pro tentoriolo illo,

quo

quo obumbrari in ipsa benedictione Sponsi soleant, usurpare, & in atrio Synagogæ præparari illud nunc solitum, dixisset *Ux. Hebr. lib. II. cap. XV. pag.* 141. addit statim: *Sed an veteribus Hebræis in usu, nondum est mihi satis compertum.*

VII. Enimvero satis abundeque vestigiorum est in utriusque fœderis Codice, e quibus dijudicari potest, non esse usque adeo incompertum, usum Chuppæ apud veteres Hebræos obtinuisse. Loca quidem singula excutere non licebit, adducentur tamen nonnulla ordine, ut de iis judicium ipse quilibet ferat. Quædam enim κατὰ τὸ ῥητὸν, quædam vero κατὰ τὴν διάνοιαν ejus meminere, & sunt e Veteri testamento sequentia: *Ruth. III. 9.* ופרשת כנפך על-אמתך *expandas alam tuam super ancillam tuam.* Breite deine flügel über deine magd. *Psal. XIX. 6.* והוא כחתן יצא מחפתו *Nam est* (Sol) *tanquam Sponsus progrediens e Chuppa sua.* Und dieselbe (sonne) gehet heraus/ wie ein bräutigam aus seiner kammer. *Cant. II. 3.* בצלו חמדתי וישבתי *in umbra ejus* (amici) *summe desidero ut sedeam.* Ich sitze unter dem schatten/ deß ich begehre. *Jesa. IV. 5.* על-כל-כבוד חפה *super totam gloriam erit Chuppa.* Es wird ein schirm seyn über alles/ was herrlich ist. *Ezech. XVI. 8.* ואפרש כנפי עליך *& expandi alam vestis meæ super te.* Da breitet ich meinen geren über dich. *Joel. II. 16.* יצא חתן מחדרו וכלה מחפתה *egrediatur Sponsus e cubiculo suo, & Sponsa e Chuppa sua.* Der bräutigam gehe aus seiner kammer/ und die braut aus ihrem gemach.

VIII. In Novo Testamento egregius locus est *Job. III. 29.* Ὁ φίλος τοῦ νυμφίου ὁ ἑστηκὼς καὶ ἀκούων αὐτοῦ, χαρᾷ χαίρει διὰ τὴν φωνὴν τοῦ νυμφίου. *Amicus Sponsi, qui stat & audit eum, gaudio gaudet propter vocem Sponsi.* Der freund des bräutigams stehet sehet und höret ihm zu/ und erfreuet sich über des bräutigams stimme. Ad quem locum audire juvat Danielem Heinsium *in Aristarcho Sacro p. m.* 358. *seq.* (879.) *ad Joh. III.* 29. ubi inquit: Ὁ ἑστηκὼς *est, qui ad Chuppam stat: dum ex more Judæorum, Sponsus cum Sponsa sub velamine, quod Chuppa dicitur ab illis, colloquitur. Quæ est Judæorum prima ὁμιλία sive nuptialis congressus. E qua cum egrederetur Sponsus, maximo cum gaudio eorum, qui egredientis audiebant vocem, præibat. Quod tum demum ratum esse matrimonium existimarent, &c.*

IX. Quanquam illud inficias ire non possumus, *Chuppam* & *Talles* apud Judæos aliquando confundi, adeo ut *Talles* (quæ alias vestis est proprie, qua se oraturi obnubere Judæi solent) loco *Chuppæ* in nuptiarum solennitatibus adhibeant. Edocet me illud ספר מנהגים *liber ritualis*, anno currentis Seculi secundo, & sexagesimo Amstelodami recusus, Tit. von Breulafft und שבע ברכות (i. e. *de nuptiis & septem benedictionibus.*) *p. 65. b.* Es thut der חתן (bräutigam) der כלה (braut) das טלית (Talles) ach auf den kopf/ und das ist חופה. Denn חפה ist teutsch bedecken. Und Ruth saget ach zu Boas: Und du solst spreiten dein fetich auf dein mait. (*Ruth.* III. 9.) Der נביא (Propheta) saget ach ואפרש כנפי עליך ואכסה ערותך (id est) Da breitet ich meinen geren über dich/ und bedeckte deine Scham. (*Ezech.* XVI. 8.)

X. Atque hanc Chuppam jam olim quoque innotuisse aliis Gentibus, fidem facit Euripides *in Peleasi* apud Johannem Stobæum *p. m.* 440. *lin.* 26. filiam nubilem nupturientem ita allocutus: ὅταν ὑπ' ἀνδρὸς χλαῖναν εὐγενοῦς πέσῃς. *Cum sub viri generosi pallium veneris.* Neque enim tam ovum ovo, quam hæc loquendi formula ritui Hebræorum est similis, ut vel exinde de ritus antiquitate insimul constare queat.

XI. Sic ergo tandem statuimus, Chuppam apud veteres Hebræos omnino usu receptam fuisse, temporibus etiam antiquissimis, sed quo potissimum temporis articulo cœperit, aut quo autore sit introducta, ignorari. Et hactenus quidem de Origine Chuppæ.

CAPUT III.

De ipsa Chuppæ constitutione, & ritibus eo spectantibus.

I. SEquitur *ipsa ejus descriptio* cum rituum huc pertinentium enarratione. Quæ res cum spectari melius, quam describi possit, *Figuram Chuppæ*, qualem *liber Minhagim seu ritualis pag. LXV. col.* 1. repræsentat, nos quoque hic in icuncula, sed paululum emendata, exhibebimus, ad quam simul oculos subinde Lector inflectat.

II. In hac icuncula conopeum expanſum, & quatuor perticis a totidem pueris eas tenentibus ſublevatum repræſentatur, ſub quo Sponſus & Sponſa a Rabbino ipſis adſtante, certis ritibus ac ceremoniis copulantur. Quæ tota *Chuppæ Judaicæ* conſtitutio eſt, quam ut rectius penetremus, hoc ordine ſingula expedire juvat, ut Chuppæ I. *Materiam*, II. *Formam*, III. *Miniſtros*, IV. *Adjuncta*, V. *Uſum*, & VI. *Finem* excutiamus.

III. *Materia* pro conditione perſonarum nuptias celebrantium variat. Generatim tamen ea requiritur, quæ ad tentorium conficiendum apta ſit, qualis eſt pannus, linteum, ſericum & ſimilis. Ditiores ergo & honoratiores materiam adhibent pretioſiorem. Pauperiores vero leviori contentos eſſe oportet. Sic in Gemara Talmudica *Maſſecheth Sota fol. XLIX. col.* 2. תנא אף על חופת חתנים גזרו מאי חופת חתנים זהורית המוזהבות אבל עושה פריפרית ותולה בה כל מה שירצה: *Traditum eſt etiam* (in Miſchna,) *quod de Chuppa Sponſorum decreverint. Qualis autem fuit Chuppa Sponſorum? Reſpondetur: Coccinum auro intertextum,* (mit klarem golde geſticktet ſcharlach.) *Sed* (ob temporum iniquitatem) *decrevere, ut poſtero quaque tempore cucullum* (pallam) *tantum adhiberent, eique alium pro lubitu ornatum appenderent.* Raſchi *ad hunc locum:* זהורית המוזהבות טלית צבועה שני ובו קבועין טסי זהב עד שמעמידין אותה כמין כיפה: *Seborith hammushabboth eſt tegumentum coccinei coloris, cui affixæ ſunt bracteæ aureæ, uſque dum adeo firmum aut ſolidum ſit redditum inſtar cuculli.*

IV. *Forma* conſiſtit in expanſione, & ornatu circa oram expanſi inque altum evecti lintei, ſeu cujuſque alterius materiæ ad conopeum conficiendum adhibitæ, dependente, ut ſit inſtar cœli ſpondæ, cum illud quam maxime exornatum eſt. R. Elias Levita in *Thisbi pag.* 119. (34) פורשין הבגד על ראש החתן והכלה בארבע בדים: *Expandunt veſtem* (ſeu pannum) *ſuper caput Sponſi & Sponſæ, quatuor vectibus.*

V. *Miniſtros Chuppæ* voco quatuor illos pueros, qui perticas, quibus Chuppa alligata eſt, manibus ſuſtinent. Non enim terræ infigitur, ut firma atque immota conſiſtat; ſed inſtar portatilis alicujus tentorii ad locum conſecrationi deſtinatum defertur, atque a tot pueris, quot vectes adſunt, hoc eſt a quatuor, in altum ſublevata tenetur, donec conſecrationis actus finiatur. Solent aliquando viri etiam barbati (quales in figura a Leuſdenio *Philol. Hebr. Mixt. Diſs. XXVI. p.* 173. ex Minhagim expreſſa conſpiciuntur,) adhiberi; ſed cum officium illud proprie puerorum ſit, vid. Buxt. *Synagog. Jud. cap. XXXIX. p.* 639. ſic emendare noſtram icunculam voluimus.

VI. *Adjuncta* duo potiſſimum ſunt attendenda, *Temporis* & *Loci*. *Tempus* erigendæ Chuppæ maxime idoneum fuit viſum, ſi virgo duceretur, feria quarta, h. e. dies Mercurii; ſi vidua, feria quinta, h. e. dies Jovis. Cujus inſtituti rationem reddunt in Miſna *Maſſech. Chetuboth. c. I.* §. 1. בתולה נשאת ליום הרביעי ואלמנה ליום החמישי שפעמים בשבת בתי דינין יושבין בעירות ביום השני וביום החמישי שאם היה לו טענת בתולה היה משכים לבית דין: Ideſt: *Virgo deducitur feria quarta, ſed vidua feria quinta. Nam bis in hebdomada ſeſſiones habentur forenſes in urbibus oppidiſque feria ſecunda & feria quinta, adeo ut ſi quid habeat Sponſus, quod in Sponſæ virginitatem objicit, forum ei ſtatim*

liceat

liceat adire. Confer insuper de tempore nuptiarum plura apud Seldenum *Lib. II. Uxor. Hebr. cap. XI. p. 126. seq.*

VII. *Locus* est vel hortus, vel platea, vel area Synagogæ contigua, vel quivis alius, modo non in conclavi, sed sub dio Chuppa erigatur, idque boni ominis ergo; Sic enim *Minhagim*: Man pfleget die ברכה (den segen / copulation) unter dem himmel zu machen / zu einem guten סימן [zeichen /] daß ihr זרע [saamen] soll seyn ככוכבי השמים לרוב [an der menge / wie die sternen am himmel.]

VIII. *Usum* quod spectat, adhibetur Chuppa sic confecta in consecratione & confirmatione matrimonii, quæ Sponso & Sponsa cum Rabbino assistentibus sub illius umbra, certis ritibus ac ceremoniis suscipitur, de quibus ordine & quoad singulas circumstantias dispiciendum.

IX. Primaria persona, in cujus gratiam Chuppa erigitur, est *Sponsus*, qui veste, qua Sabbathi diebus uti solet, demissa incedit, insimul atro superindutus pallio; quemadmodum patet ex *Lib. rit. loc. cit.* In etlichen קהלות (Synagogen) gehet der bräutigam mit einem langen mantel über die שבת [sabbath-] kleider / gleich als ein אבל [traurender.] *Crandspiegel loc. cit.* In אזכנז [Deutoschchland] führet man den חתן (bräutigam] in einer schinarken kap / as einen אבל [traurenden.] Capiti præterea ejus cinis, in eversionis Hierosolymorum nec non vitæ brevitatis memoriam, imponitur, ceu hoc refertur in *Lib. rit. l. c.* Man thut dem חתן [bräutigam] asche auf den kopff זכר לחורבן [zum andencken der zerstörung Jerusalem.] It. *Brandspiegel. l. c.* Das thut man / daß sie [bräutigam und braut] in ihrer freude nit sol vergessen das grosse leid / daß das heilig בית המקרש [tempel] ist verbrant geworden. Hot gesogt דוד המלך [kénig David] in תהלים [Psalter] גילו ברעדה (*Psal.* II. 11.) das ist teutsch; Frait euch mit zitterniß. Das meint / wann ihr sein frölich / so zittert und gedenckt / daß es is verstört geworden das בית המקדש [tempel /] biß auf der zeit sol eingedencken / daß ein mensch nit ewig lebet auf der welt / und von deßwegen auch legt man dem חתן [bräutigam] asche auf seinen kopff.

X. Altera persona, quæ Sponso jungitur, est *Sponsa*, cujus vestitus hodie, pro diversitate locorum, variat. Olim equidem, cum rebus secundit potirentur, sine dubio splendidissime semper exornata fuit; vide *Psalm.* XLV. 10. *Jerem.* II. 32. At postquam in exilium sunt missi, sic variare cœperunt. Alicubi enim ornatissime incedit; qua de causa Sponsa etiam כלה, a perfecto sc. ornatu, dicitur, ex mente R. D. Kimchi *in Libro Radicum*. Tunc enim omnia sua ornamenta producit, & ornat se perfectissime. Verbum enim כלל, a quo כלה derivatur, *perficere* denotat. Vid. Buxt. *Lex. Rad.* כלל. Alibi vero ornatu induta lugubri, teste *Lib. rit. loc. cit.* Die כלה hot ein sargenes (trauer-kleid) an; adeo ut Lausdenius in *Joele explicato cap.* II. *pag.* 122. 123. partim albis partim nigris vestibus incedentem se vidisse scribat, sicque albedinem signum esse lætitiæ, quemadmodum tristitiæ nigredinem. Præterea illius oculis velum, Rebeccæ pudici ingenii exemplo, *Genes.* XXIV. 65. obtendunt mulieres, præ pudore, ut sponsum ne adspiciat. Conf. Buxtorf. *Synag. Jud. cap.* XXXIX. *pag.* 629. item *Libr. rit. l. c.* Die כלה (braut) hot das flégerlein (die decke) so sie der braut am hochzeit-tage über den kopff und für die augen machen) vor. Diskomt ber von רבקה (Rebecca) da ihr יצחק (Isaac) begegnet / nam sie den mantel / und deckt sich das פנים (autlik) zu / von צניעות (keuschheit / schambaftigkeit) wegen.

XI. Uterque, Sponsus & Sponsa, sed separatim, Sponsus quidem a Viris aliquot huc invitatis, Sponsa vero a mulieribus itidem ad hoc rogatis *ad Chuppam deducitur*, singulis, qui adsunt, acclamantibus: ברוך הבא *benedictus qui venit*. Musica etiam instrumenta inter deducendum pulsant, ut ad hilaritatem omnes excitentur, vid. Ant. Margaritha von dem Jüdischen glauben *cap.* von der Jüden hochzeit. *c.* It. Joh. Buxt. *Synag. Jud. c.* XXXIX. *p.* 631. Quod quidem deducendi ad Chuppam officium laudi & honori ducitur, ceu refertur im *Brandspiegel loc. cit.* Es sol sich keiner zu köstlich halten / und sol dienen חתן וכלה (dem bräutigam und der braut) und tanzen und springen für חתן (bräutigam) und כלה (braut) von מצוה (befehl) wegen / und nit von seiner wollust wegen.

XII. Sub Chuppæ umbra constitutus Sponsam suam expectat, donec ipsa quoque cum comitatu accesserit, quæ ut primum Chuppam subintrat, Sponso tribus vicibus circumducitur, cui ritui illud Jeremiæ *cap.* XXXI. 22. accommodant: נקבה *fœmina circumdabit virum*. Hinc acceptam Sponsus semel circumducit ipse, atque ad latus dexterum collocat, quod illud Davidis *Psalm.* XLV. 10. trahunt: נצבה שגל לימינך: *collocata est conjux ad dexteram tuam*, Conf. & *Minhagim loc. cit.* Man stellt die כלה (braut) auf die rechte hand zum חתן (bräutigam.)

XIII. Faciem habet uterque ad meridiem obversam, tergum septentrionem versus: Idque benedictionis ergo fieri e Talmude confirmant, verba *Massechth berachoth fol.* 5. *b. in fine* ita habent: אמר ר׳ יצחק הנותן מטתו בין צפון לדרום הויין ליה בנים זכרים שנאמר וצפונך תמלא בטנם

:בטנם וגו' *Dixit R. Isaac*: *Qui lectum suum inter septentrionem & meridiem ita collocat, ut vultum meridiei obvertat, illi multos nascituros filios. Nam dicitur*: (*Psalm.* XVII. 14.) *Quorum ventrem imples recondito thesauro tuo &c.* Idem videre est in *Minhagim l. c.* Sie stehn zwischen צפון (mitternacht) and דרום (mittag/) und das פנים (angesicht) gegen דרום (mittag) zu haben. Wir lernen in der Gemara/ das bett soll zwischen דרום (mittag) und צפון (mitternacht) seyn.

XIV. Sponsus Sponsæ manum prehendit, cœtu, qui invitatus adest, frumentum in illos conjiciente & acclamante: פרו ורבו *fructificate & multiplicamini*, ex *Gen.* I. 28. Conf. Seld. *Ux. Heb. lib.* II. *cap.* XV. *pag.* 140. *b.* Buxtorf. *loc. cit.* Quo ipso pacem atque abundantiam inter novos conjuges denotari volunt, verba Davidis huc trahentes *Psalm.* CXLVII. 4. השם גבולך שלום חלב חטים ישביעך: *Disponens termino tuo pacem*: *Adipe tritici satiat te.* Vid. *Minhagim*, seu *liber ritualis loc. cit.* Und der חתן (bräutigam) nimmt sie bey der hand/ und führet sie ein wenig/ so wirfft denn das קהל (versamlete volck) korn auf חתן (den bräutigam) und כלה [die braut] und sagt פרו ורבו [seyd fruchtbar und mehret euch/ daß שלום [fried und einigkeit] sol seyn zwischen. Der פסוק [bibl. spruch] gehet: השם גבולך שלום חלב חטים ישביעך: [Er schaffet deinen grentzen friede/ und sättiget dich mit dem besten weitzen.] In etlichen קהלות [versamlungen] thut man auch geld in dasselbige korn/ darnach nehmen es die עניים [armen. Solent enim ditiores pecuniam pro pauperibus, qui eam postea colligunt, immiscere.

XV. Magister, qui Chuppæ solennibus præest, toga indutus Sponsæ sub Chuppa adstat, & ejus caput velo Sponsi sacro, quod Talle vocant, tegit (*Minhagim*: [braut] des חתן (bräutigams Talles auf den kopff/ &c.] ac benedictionem sponsalitiam, ברכת ארוסין *benedictionem Sponsaliorum* dictam, adhibito vini vel cerevisiæ poculo recitat, uti patet ex *Minhagim*: Der die ברכה macht [der den seegen spricht] nimmt ein glaß/ und macht ברכת ארוסין [spricht den verlöbniß-seegen.] In etlichen קהלות [versammlungen] nimmt man ein eng glaß zu einer בתולה (jungfrau) und ein wein weit glaß zu einer אלמנה (witfrau.) Den טעם (die ursache) weiß man wohl/ warum? Formula benedictionis illius hæc est: ב"אי א"מה אקב"ו והבדילנו מן העריות ואס לנו את הארוסות והתיר לנו את הנשואות ע"י חופה וקידושין ב"אי מקדש ישראל: *Benedictus sit Dominus Deus noster, Rex mundi, qui nos præceptis suis sanctificavit, & a scortatione separavit, desponsatas nobis prohibuit & per Chuppam ac desponsationem ductas concessit. Benedictus sit Dominus Deus, sanctificans Israelem.* Vid. Buxt. *de Sponsal. part.* I. §. 56. *pag.* 72. Selden. *lib.* II. *Uxor. Hebr. c.* VII. *pag.* 111.

XVI. Finita hac Benedictione poculum sponso hac sponsæ bibendum porrigit, atque mox, accepto a sponso annulo pronubo, par testium advocat, quærens: probusne sit annulus & nummuli valori exæquandus? *Minhagim*: Wenn ברכת ארוסין aus ist/ da gibt man dem חתן (bräutigam) zu trincken und der כלה (braut.) Darnach gibt der חתן (bräutigam) das טבעת קרושין (den trauring) dem רב (Rabbi) und der רב (Rabbi) rufft ערון (zeugen) und weist es ihnen/ ob es פרותה שוה (eines hellers werth) ist. &c. Id illis affirmantibus, in testium præsentia sponsus annulum digito sponsæ indici induens ait: הרי את מקודשת לי בטבעת זו כדת משה וישראל: *Et desponsata mihi es hoc annulo, secundum ritum Mosis & Israelis.* Vid. Col-bo *fol.* 86. *col.* 4. it. Sepher mitzvoth gadol, *in præceptis affirmativis*, *fol.* 125. *col.* 4. Infigendus autem est annulus indici digito, שבצל הגודל *qui juxta pollicem est*. Quare huic, non alteri sit digito aptandus, quidam Judæus Baptizatus, Victor de Carben *in opere contra Judæos cap.* II. *Colon. Anno* 1509. ed. explicat: *Judæus sponsus*, inquit, *sponsæ, tempore nuptiali annulum oblaturus, diligenter animadvertere debet, an indicem exporrigat sponsa, cui annulus immitti debet, ne scilicet annulus medio imponatur digito, in quo, scribunt, Mariam viro Josepho desponsatam, annulum suscepisse & gestasse*: *Unde nulla Judæa annulum in medio digito in hunc diem portat*. Hæc ille. Utrum hæc Judæorum constans sit doctrina, nondum liquet. Clarissimus Buxtorfius, se illud in ipsorum libris nondum invenisse scribit *in de Spons. & divort. dissert.* §. 57. *p.* 72. Quas Romani-Catholici alias traditiones habeant de virginis Deiparæ annulo pronubo, item alio argenteo, quo Joachim & Anna dicuntur copulati, pervulgatum est. Plura qui desiderat, Johannis Baptistæ Lauri *libellum de annulo pronubo Deiparæ virginis* consulat, ut & Andr. Riveti *Apologiam pro Sanctissima Virgine Maria lib.* 2. *cap.* 9. *p.* 283.

XVII. Cautum vero est, ne gemma annulo inserta sit, ad præcavendam fraudem, quæ adulterinam pro vera, vilem pro pretiosa offerendo possit adhiberi, qua ratione confirmatio irrita redderetur. Probant id ex verbis parentis *Deut.* XXII. 16. את-בתי נתתי לאיש *Filiam meam dedi viro*. Ubi initiales literæ trium proxime se insequentium vocabulorum faciunt אבן *lapis*, ultima autem vox si dividatur, procedit לא יש *non esto*; vid. Minhagim: Man tor nit מקרש [trauend] seyn mit einem

fin-

fingerlein [ringlein] das ein ſtein hot. Denn die כלה [braut] wird meinen / es möchte mehr werth seyn / als es werth iſt. Der סימן [das merckmahl darüber] iſt את בתי נתתי לאיש ראשי תיבות אבן לא יש: [in dieſem ſpruch: Meine tochter habe ich dem mann gegeben / da in dem Hebräiſchen durch Raſche tebhos ſo viel heraus kómmet / als ob er ſage: ein ſtein iſt nicht dar.] Ex puro igitur auro conficiunt annulum, eique plerumque inſculpunt verba votiva: מזל טוב *fortuna bona*, id eſt fauſtum felixque ſit. Quam formulam in gratulationibus adhiberi ſolent, juxta Buxt. *de Sponſal. & divort.* §. 57. *p.* 73.

XVIII. Annulo tradito, præſentibus duobus aliis teſtibus pacta dotalia clara voce præleguntur; Quorum inſtrumentum in hunc fere modum concipi ſolet: ברביעי בשבת בכך לחדש פלו׳ כך וכך לפ״ק למנין שאנו מונין פה ויניציאה מתא דיתבא על נהרי פלו׳ ופלו׳ איך כמ״ר פלו׳ יצ״ו אמ׳ לה למרת פלונית בתולתא בת כמ״ר פלו׳ הוי לי לאנתו כדת משה וישראל ואנא אפלח ואיקיר ואזון ואפרנס יתיכי כהלכת גוברין איהודאין דפלחין ומוקרין וזנין ומפרנסין לנשיהון בקושטא ויהיבנא ליכי מהר בתוליכי כסף זוזי מאתן דחזו ליכי מדאורייתא ומזונייכי וכסותייכי וספיקיכי ומיעל לותיכי כאורח כל ארעא וצביאת מרת פלונית בתולתא דא והוית ליה לר׳ פלו׳ חתן דנן לאינתו ודא נדוניא דהנעלת ליה בין בכסף בין בזהב בין בתכשיטין בין בשימושי דירא בין בשמושי ערסא סך הכל קבל עליו ר׳ פלו׳ חתן דנן בסך כך וכך דוק״אטי מהשמש טבי ותקולי וצבי ר׳ פלו׳ חתן דנן ואוסיף לה מן דיליה סך כך דוק״אטי מהשמש טבי ותקולי במתנה כי היכי דלהוו לה בין הכל סך כך דוק״אטי מהשמש טבי ותקולי בכתובתה וכך אמר לנא ר׳ פלו׳ חתן דנן אחריות וחומר שטר כתובתא דא קבלית עלי ועל ירתאי בתראי לאתפרעה מן כל שפר ארג נכסין וקנינין דאית לי תחות כל שמיא דקנינא ודעתיד אנא למיקני נכסין דאית להון אחריות ואגבן דלית להון אחריות כלהון יהון אחראין וערבאין למפרע מנהון שטר כתובתא דא קבילית עלי ועל ירתאי בתראי כאחריות וכחומר כל שטרי כתובות דנהיגי בבנות ישראל העשויים כתקון חז״ל מן יומא דנן ולעלם דלא כאסמכתא ודלא כטופסי דשטרי וקנינא מן ר׳ פלו׳ חתן דנן למרת פלונית בתולתא דא על כל מה דכתיב ומפורש לעיל במנא דכשר למיקני ביה והכל שריר וקים: *Die quarto Septimanæ, qui eſt N. menſis N. Anni N. juxta ſupputationem, qua hic Venetiis numeramus, urbe ſita ad fluvios N. N. Præſtantiſſimus D. N. (quem Deus & Redemptor ejus cuſtodiat) dixit Martæ N. Virgini, filiæ* tũ *N. Eſto mihi in uxorem, ſecundum ritum Moſis & Iſraelis; ego vero colam, honorabo, nutriam, & ſuſtentabo te, ſecundum conſuetudinem Virorum Judæorum, qui colunt, honorant, nutriunt, & ſuſtentant uxores ſuas, in veritate, & do tibi dotem virginitatis tuæ in pecunia ducentos florenos, qui tibi ex Lege debentur, alimenta item tua, veſtimenta tua, & ſufficientiam tuam (cætera neceſſaria): conſuetudinem item, ſecundum viam omnis terræ: Ad hoc Martha N. Virgo iſta acquievit & conſenſit, fuitque ipſi D. N. Sponſo huic in uxorem. Hæc vero eſt Dos, quam illa attulit ad ipſum N. N. tum in argento, tum in auro, tum in ornamentis, tum in ſupellectile domeſtica, & lectorum; quam ſummam totam accepit ſuper ſe D. N. ſponſus iſte, in tali & tali ſumma ducatorum ſolarium bonorum & juſti ponderis, cui ipſe de ſuo addidit ei talem & talem ſummam ducatorum ſolarium bonorum & juſti ponderis, pro donatione, ita ut (ſponſa) habeat in univerſum talem ſummam ducatorum ſolarium bonorum & juſti ponderis, in dote ſua. Porro ſic nobis dixit Dn. N. ſponſus iſte. Hanc cautionem & gravitatem (vim, valorem) literarum harum dotalium recepi ego pro me & meis hæredibus, me ſoluturum ex omnibus optimis meis facultatibus, quas ſub toto cœlo habeo, & quas ſum comparaturus. Facultates tam illæ, quæ habent reditum vel certam cautionem (quales ſunt fundi & bona immobilia) quam illæ, quæ non habent (ut ſunt bona mobilia;) omnes illæ erunt oppignoratæ & hypothecæ nomine datæ, ut ex illis ſolvatur ſcriptum hoc dotale. Ita recepi pro me, & pro hæredibus meis poſt me, ſecundum cautionem, vim & efficaciam omnium literarum dotalium, uſitatarum inter filias Iſrael, factarumque ſecundum omnia requiſita Sapientum noſtrorum, a die hoc in ſeculum, non tanquam vulgarem epiſtolam; vel apographum literarum. Sic ſpondetur a Dn. N. ſponſo, ipſi Martæ N. Virgini huic, ſecundum omnia ſupra ſcripta & expoſita, prout legitime id fieri oportet: Omniaque ſunt rata & firma.* Hanc inſtrumenti dotalis formulam cum aliis nonnullis Buxtorfius *ad finem diſſertationis de ſponſalibus & divortiis p.* 160. adjecit. Aliam ex Maimonide aliiſque Hebræorum Ritualibus exhibet Seldenus *lib.* II. *Uxor. Hebr. c.* X. *p.* 118. *ſeqq.*

XIX. Publicationem pactorum dotalium excipit Benedictio nuptialis ברכת נישואין *Benedictio Nuptiarum* dicta, a priori illa ſponſalitia caute diſtinguenda, quam pari cum priore modo, adhibito vini aut cereviſiæ poculo, recitant, additis poſtea *ſeptem*, quas laudant, *benedictionibus*, ceu patet ex *Minhagim*: Man leiet [lieſet] hernach die כתובה [eheſtiffenng] und nimt ein ander glaſs / denn man macht nit ברכת אירוסין [den verlóbniſs-ſeegen /] und ברכת נשואין (den hochzeit-ſeegen) auf ein glaſs / man ſoll die מצוות (Gebot) theilen. Ach hat man vor iahren

ברכת

ברכת אירוסין (den verlöbniſs-ſeegen) gemacht lang dervor/ ehe man ברכת נשואין [den hochzeit-ſeegen] gemacht hat. Und ſaget darnach שבע ברכות (die ſieben ſeegen) auf das ander glaſs. Formula benedictionis autem hæc eſt: ברוך אתה יהוה אלהינו מלך העולם שהכל ברא לכבודו ברוך אתה יהוה אלהינו מלך העולם יוצר האדם ברוך אתה יהוה אלהינו מלך אשר יצר את האדם בצלמו ובצלם דמות תבניתו והתקין לו ממנו בנין עדי עד ברוך אתה יהוה יוצר האדם שוש תשיש ותגל עקרה בקיבוץ בניה לתוכה בשמחה ברוך אתה יהוה משמח ציון בבניה שמח תשמח רעים האהובים כשמחך יצירך בגן עדן מקדם ברוך אתה יהוה משמח חתן וכלה ברוך אתה יהוה אלהים מלך העולם אשר ברא ששון ושמחה חתן וכלה גילה רינה דיצה חדוה אהבה ואחוה ושלום ורעות מהרה יהוה אלהינו ישמע בערי יהודה ובחוצות ירושלם קול ששון וקול שמחה קול חתן וקול כלה קול מצהלות חתנים מחפתם ונערים ממשתה נגינתם ברוך אתה יהוה משמח חתן עם הכלה ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם בורא פרי הגפן: *Benedictus ſis Domine Deus noſter, Rex mundi, qui univerſa creavit in gloriam ſuam. Benedictus ſis Domine Deus noſter, Rex mundi, creator hominis. Benedictus ſis Domine Deus noſter, qui creavit hominem ad ſimilitudinem ſuam, & ad ſimilitudinem imaginis archetypi ſui, & præparavit ei ex ſeipſo ſtructuram ſeu ædificium uſque in ſeculum. Benedictus ſis Domine Deus noſter, creator hominis, gaudendo gaudebit & exultabit ſterilis colligendo liberos ſuos in ſinum ſuum in lætitia. Benedictus ſis Domine Deus noſter, qui lætari facis Sion in liberis ſuis. Lætando lætari fac par hoc amatum juxta lætitiam a te donatam creaturæ tuæ in horto Eden ab antiquo. Benedictus ſis Domine Deus noſter, qui lætari facis ſponſum & ſponſam. Benedictus ſis Domine Deus noſter, Rex mundi, qui creavit gaudium & lætitiam ſponſo & ſponſæ, exultationem, cantum, hilaritatem, jubilationem, amorem, fraternitatem, pacem & amicitiam. Confeſtim, Domine Deus noſter, audiatur in urbibus Judææ & in plateis Jeruſalem vox gaudii & lætitiæ, vox ſponſi & ſponſæ, vox affectus muti ſponſorum ex Chuppa ſua, & pueri e choro modulationis ſuæ. Benedictus ſis Domine Deus noſter, qui lætari facis ſponſum cum ſponſæ. Benedictus ſit Domine Deus noſter, Rex mundi, qui creas fructum vitis.* Vide Seld. *Ux. Hebr. lib.* II. *cap.* XII. *pag.* 129. *ſeqq.* Ubi tamen notandum, in hac formula verba quædam vel omitti vel immutari ſponſæ intuitu, quæ vel virgo, vel vidua eſt, dum cum ſponſo conſecratur. *Minhagim*: מצאתי (ich habe auch dieſes befunden/) einer אלמנה (withe) loſt man aus zum hinterſten: (egregium ſane linguæ Judæo-Germanicæ idiotiſmum! vult dicere: läſſet man zu ende des ſeegens dieſe worte aus:) משמח חתן והכלה [der da erfruet den bräutigam und die braut.] Und zu einer בתולה [jungfer] loſt man aus: משמח חתן עם הכלה (der du erfreueſt den bräutigam mit der braut/) denn die כלה בתולה (jungfer braut) iſt nit ganß frülich/ denn ſie gedenckt/ was da hot dernach zu kommen. Conf. Aloyſ. Novar. *Elect. Sacr. lib.* VI. *cap.* 46. *pag.* 123.

XX. Poſt hanc alteram benedictionem Sponſo ac Sponſæ altera quoque vice poculum vini propinatur, quod ubi ſub Chuppæ umbra ebiberunt, Sponſus prius illud poculum, poſt priorem benedictionem oblatum, quod manu adhuc tenet, confringit, ad parietem ſi virginem ducat; in terram vero, ſi viduam, projiciendo; Idque in memoriam Templi Hieroſolymitani devaſtati; confer *Minhagim*: Man gibt dem חתן (bräutigam) und כלה (braut) zu trincken/ und der חתן [bräutigam] bricht das glaſs von ברכת אירוסין זכר לחרבן [den verlöbniſs-ſegen/ zum andencken der verwüſtung.] Et paulo poſt: Der חתן (bräutigam) wirfft das glaſs an die wand/ wenn es eine בתולה [jungfrau] iſt/ und zu einer אלמנה (withe) wirfft ers wider die erde.

XXI. Fracto poculo Chuppa ſolvitur, atque ad convivium nuptiale ſeceditur; Quare & nos iis, quæ Chuppam propius ſpectabant, perluſtratis, ceremonias quoque linquimus.

XXII. *Finis* ſaltem reſtat harum ceremoniarum, qui triplex eſſe poteſt. Faciunt enim tum ad *honeſtatem*, tum ad *commonitionem*, tum denique ad *myſticam ſignificationem*.

XXIII. Ad *honeſtatem*, ut decenter omnia atque ordine gerantur, & ſuus matrimonio per hanc ſolennitatem conſtet honor, nempe quod in libro החניך *fol.* 205. *col.* 2. obſervatur, ideo hos Chuppæ ritus introductus tradunt, שלא יבוא עליה כבא על הזונה מבלי מעשה אחר קירם ביניהם *ne* (Sponſus) *ad eam* (Sponſam) *veniat, ſicut quis venit ad ſcortum, ſine ulla præcedanea actione*.

XXIV. Ad *commonitionem*, ut ſui muneris Conjuges admoneantur, Chuppæ hujus, ſub cujus umbra fidem ſibi invicem promiſere, perpetuo memores. Uxoris potiſſimum, ad contumaciam & adulteria pronæ, & ſubinde declinantis, ſit commonitorium. Vide Buxt. *de Sponſal. & divort.* §. 64. *p.* 76. כדי שתתן האשה אל לבה לעולם שהיא קנויה לאותו האיש ולא תזנה תחתיו ולא תמרוד בו ותתן לו יקר והוד לעולם כעבד לאדונו *ut mulier animo ſuo perpetuo recolat, quod ſit empta ab illo viro, ac proinde ſibi caveat, ne vel clam ipſo ſcortetur, vel ei rebellet & obſtrepat,*

ſed

sed potius honorem ei semper deferat, ut servus Domino suo.

XXV. Ad *mysticam significationem*, ut tam *Spiritualis unio* Christi & fidelium, qualem sub hoc schemate in Cantico Canticorum Salomonæo pulcherrime deductam cernimus, quam *personalis in tremendo incarnationis Mysterio facta* adumbretur, quo ἐπισκίασις illa spectat; de qua nunc porro sectione altera dispiciemus.

SECTIO POSTERIOR

THEOLOGICO-EXEGETICA.

CAPUT I.

Varia veterum, & recentium verbi ἐπισκιάζειν Interpretamenta.

I. **F**Alluntur utique, quotquot animi tantum recreandi, aut temporis fallendi ergo suscipi putant veterum Rituum considerationem, qualem superiori sectione de Chuppa Hebræorum instituimus, cum ad interpretationem Scripturæ sacræ dici nequeat, quantum adferat emolumenti, adeo, ut Flacius *Part. II. Clav. Scr. S. tr. VI. f.* 577. caput integrum *de necessitate cognitionis variarum rerum potissimum in communi vita existentium, tum omnibus gentibus Communium, tum Israelitis propriarum, ad intellectum sermonis sacrarum literarum*, scripserit. Ac possemus id exemplo ritus Chuppæ latissime demonstrare, si omnia scripturæ loca cum veteris, tum Novi Testamenti, quæ lucem hinc accipiunt, excutere vellemus. Sufficiat in præsenti Vox unica, verbum nempe ἐπισκιάζειν *Luc. I.* 35. *In quo verbo nondum satis se expedisse videntur Veteres*, ut annotavit Dan. Heinsius *lib. III. Exercit. Sacr. cap. I. f.* 137. imo nec recentiores omnes videntur satis illud declarasse, licet in eo fere consentiant, magnum pietatis mysterium de Incarnatione Filii Dei eo significari.

II. Quamvis vero idem verbum nos admoneat imbecillitatis nostræ, & quod non temere in anxiam mysterii adeo tremendi perscrutationem nos demittere deceat, quod duumviri illi de Ecclesia meritissimi, Chemnitius & Glassius, egregie observarunt. Ille *in Harmonia Evangelica cap. IV. p. m.* 55. 56. *Hæc summa*, inquit, *sunt miracula, quæ fides nostra reverenter credit, mens autem comprehendere non potest. Et propter hanc causam Angelus utitur verbis superveniendi & obumbrandi, quorum emphasin & proprietatem non satis assequimur &c.* Et rursum: *Sicut in revelatione divinitatis obumbratio nubis olim interposita fuit, Cherubim etiam obumbrant arcam fœderis* 2. *Par. V.* 8. *& Seraphim tegunt faciem, Jes. VI.* 2. *ita ne curiosius in mysterium Incarnationis Filii Dei inquiramus, virtus Altissimi obumbraculum interposuit.* Alter in *Philologia sacra Lib. V. tract. I. cap. VIII. sub finem p.* 1181. (187.) *Esto igitur*, inquiens, *hæc umbra a temeraria hujus mysterii perscrutatione ἀποτροπή. Meminerimus, nubem esse quasi obductam, quam non debeamus temere perrumpere. Sicut Cherubim obumbrant arcam fœderis & propitiatorium* 2. *Par. V.* 8. *ne quis scilicet* השכינה *seu Majestatem Dei super eo habitantem curiosius intueri desideraret. Sic virtus Altissimi umbram obduxit τῆς ἐνσαρκώσεως τȣ̃ λόγȣ mysterio, ne in modum ejus curiosius, ratione nostra stulta, inquiramus.* Facilius tamen & longe rectius illius emphasis penetratur, si ritum Chuppæ hactenus memoratum conferamus, e quo depromtum esse hoc verbum, atque ad indicandam rem mysterii plenissimam adhibitum, inferius ostendam.

III. Cæterum non est animus, sententias Autorum sive veterum, sive recentium, quæ maxime ab invicem abeunt, ad examen revocare, quæve in iis vel approbanda, vel repudianda sint, præmisso accuratiori scrutinio exprimere. Novi enim, etiam inter Orthodoxos non consentire omnes, inter quos arbitrari, religio mihi merito est. *Veram esse* totius propositionis interpretationem præsuppono, qua δύναμις ὑψίςȣ, *virtus Altissimi*, de qua ἐπισκίασις, aut ἐπισκιασμὸς *obumbratio* prædicatur, est ipse Dei Filius humanam naturam in beatæ virginis Mariæ utero assumens; sicuti docet B. Jo. Adamus Scherzerus *in Breviario Theologico §. XLVII. p.* 45. ubi inquit: *Virtus Altissimi, (i. e. Filius Dei* 1. *Cor. I.* 24. *) obumbrabit tibi ἐπισκιάσει σοι, uterum tuum sui conceptu replebit.)*

IV. Placet interim, absque nimio delectu obvias Patrum pariter, & neotericorum Theologorum ac Philologorum explicationes hic recensere, non tam ut inde varietas interpretationum appareat, quam ut necessitas cognitionis rituum Judaicorum commendetur. Etsi enim nonnulli egregie locum exposuerunt, nec ulla ratione reprobandi, quin modis omnibus tum ob alia in Ecclesiam merita, tum inprimis ob diligentem Scripturæ Sacræ interpretationem, & operam in hujus quoque loci enucleationem laudabiliter impensam æstimandi sunt; exemplo tamen suo plerique demonstrarunt, vera esse, quæ doctissimus olim Constantinus L'Empereur ab Oppyck *præf. ad R. Mosis Kimchii* ὁδοιπορίαν scribebat: *Desudatur fru-*

frustra, cum ea, quæ rituum Judaicorum luce egent, alio varia subtilitate detorquentur. Conferat ea Lector atque ipse dijudicet.

V. Sic autem procedemus, ut *Græci* primum audiantur, quorum nobis triga sufficerit. *Primus* esto Gregorius Nyssenus, Basilii Magni frater, major natu, sed posterior mortuus seculo IV. qui *Orat. in diem Natal. Christi*, inquit: *Quid significat arcanus hic sermo?* (Virtus Altissimi obumbrabit tibi.) *Christus Dei virtus est & sapientia, ut ait Apostolus. Virtus igitur Altissimi, quæ Christus est, per adventum Spiritus Sancti formatur in Virgine. Quemadmodum enim umbra ad præcedentium corporum figuram effingitur, sic forma & indicium divinitatis Deo in virtute ipsius, qui paritur, ostendetur, & imago & signum & adumbratio, & splendor exemplaris per admirabilem rerum effectionem demonstrabitur.*

VI. *Secundus*, Johannes Damascenus, qui seculo VIII. floruit Bedæ σύγχρονος. Is cum de modo conceptionis Dei verbi, & divina ejus incarnatione agit, ad hunc quoque ἐπισκιασμὸν delatus, sic inter alia *Lib. III. de Orthodoxa fide, cap. II. f. 166.* scribit: Μετὰ τὴν συγκατάθεσιν τῆς ἁγίας παρθένου, πνεῦμα ἅγιον ἐπῆλθεν ἐπ' αὐτὴν κατὰ τὸν τοῦ κυρίου λόγον, ὃν εἶπεν ὁ ἄγγελος, καθαῖρον αὐτὴν, καὶ δύναμιν δεκτικὴν τῆς τοῦ λόγου θεότητος παρέχον, ἅμα δὲ καὶ γεννητικήν. Καὶ τότε ἐπεσκίασεν ἐπ' αὐτὴν ἡ τοῦ Θεοῦ τοῦ ὑψίστου ἐνυπόστατος σοφία καὶ δύναμις, ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ τῷ πατρὶ ὁμοούσιος, οἱονεὶ θεῖος σπόρος. Καὶ συνέπηξεν ἑαυτῷ ἐκ τῶν ἁγνῶν καὶ καθαρωτάτων αὐτῆς αἱμάτων, σάρκα ἐψυχωμένην ψυχῇ τε λογικῇ τε καὶ νοερᾷ ἀπαρχὴν τοῦ ἡμετέρου φυράματος, οὐ σπερματικῶς, ἀλλὰ δημιουργικῶς διὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος, οὐ ταῖς κατὰ μικρὸν προσθήκαις ἀπαρτιζομένου τοῦ σχήματος, ἀλλ' ὑφ' ἓν τελειωθέντος. *Post consensum sanctæ Virginis Spiritus Sanctus supervenit in eam, juxta sermonem Domini, quem dixerat angelus instruens ipsam, & virtutem divinitatis verbi susceptivam præbuit, simul autem & generativam. Et tunc obumbravit ei, Dei altissimi, in sua subsistens hypostasi, sapientia & virtus, filius Dei, patri consubstantialis, velut divinum semen. Et construxit sibi ipsi ex castis & purissimis sanguinibus carnem animatam anima rationali & intellectuali, primitias nostræ conspersionis, non cum semine, sed conditorio opere per Spiritum Sanctum: Non paulatim per additamenta, expleta figura, sed uno contextu absoluta.*

VII. Hic interspergere liceat, quæ ad Damasceni mentem explanandam commentatus est Jodocus Clichtoveus *Comment. in Damascenum fol. 169. Habet sane*, inquit, *umbra corporalis quandam in se luminis imminutionem & deficientiam, ut non tam clarum & splendidum sit lumen in umbra sicut extra umbram, sed factum remissius atque languidius ex umbra permixtione & offuscatione. Atque lux divinitatis immensa, in suæ claritatis splendore eximio manens, non potuisset a sancta Virgine capi, aut facile percipi, ob immensitatem sui fulgoris. Quomodo enim finitus & contractus oculus infinitam comprehendet lucem? Itaque Spiritus Sanctus obumbrationem fecit in beata virgine, & ita obtendit umbraculum suæ virtutis, ut temperatam, & ad mediocritatem quandam reductam divinitatis lucem ipsa in sacro filii Dei conceptu capere posset.*

VIII. *Tertius* inter Græcos sit Chrysostomi epitomator Theophylactus, non seculi noni, quod Baronius & Bellarminus volunt, sed uti Vossius *Dissertat. III. de Symbol. p. 92.* probatum dedit, undecimi Doctor, qui *enarratione in Lucam ex editione Philippi Montani fol. 119. Virtus Altissimi*, inquit, *Filius est Dei. Christus enim Dei virtus est. Obumbrabit tibi, h. e. conteget te, hoc est, undique te circumdabit. Sicut avis obumbrat pullos suos totos alis suis complectens, ita & divina virtus totam virginem apprehendit, & hoc est obumbrare. Alius autem quispiam fortassis dicet, quod sicut pictor primum delineat, & umbras inducit, & deinde perfectum colorem addit: Ita & Dominus ipse sibi carnem condens, & imaginem hominis formans, primum delineavit illam in utero virginis, compacta ex sanguinibus semper virginis carne, quam deinde paulatim figuravit. Sed hoc dubium. Sunt enim qui dicunt, quod ubi obumbravit uterum virginis, statim perfectus fuerit infans.*

IX. E *Latinis* primum merito locum ætatis privilegio Hilarius occupat, utpote seculo IV. Athanasii æqualis, qui conceptionis dignitatem commendaturus hæc angeli verba laudat: *Spiritus Sanctus desuper veniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi*; & *lib. 2. de Trinitate fol. 20.* addit: *Spiritus Sanctus desuper veniens virginis interiora sanctificavit, & in his spirans (quia ubi vult Spiritus, spirat) naturæ se humanæ carnis immiscuit; & id, quod alienum a se erat, vi sua ac potestate præsumsit: atque ut ne quid per imbecillitatem humani corporis dissideret, virtus altissimi virginem obumbrat, infirmitatem ejus veluti per umbram circumfusam confirmans, ut ad sementivam ineuntis Spiritus efficaciam substantiam corporalem divinæ virtutis inumbratio temperaret. Hæc conceptionis est dignitas.*

X. Hilarium excipit Ambrosius ejusdem seculi Episcopus Mediolanensis, qui

cum *lib. de his qui Mysteriis initiantur*, *cap.* III. *Tom.* I. *Opp. fol.* 376. *D.* operationem Spiritus Sancti in aquis Baptismatis per exempla & figuras comprobasset & nubis meminisset ex I. *Cor.* X. I. 2. sub qua fuissent Patres, exclamassetque. *Et bona nube, quæ carnalium refrigeravit incendia passionum. Bona nubes obumbrat, quos revisit Spiritus sanctus*; addit: *Denique supervenit in Mariam virginem, & virtus altissimi obumbravit ei, quando redemtionem genti genuit humanæ.*

XI. Ambrosio succedit *Augustinus*, qui initio sequentis demum seculi V. inclaruit. Is *in libro quinquaginta humiliarum Homil.* XLIV. *cap.* IV. *Tom.* X. *Opp. fol.* 179. *B.* verba: *virtus Altissimi obumbrabit tibi*, sic παραφράζει, quasi dixisset Angelus: *Non timeas æstum libidinis sub tantæ umbraculo sanctitatis*. Alibi, vero, nempe *Part.* II. *libri Quæstionum e Vet. & N. T.* (si is quidem liber Augustini est,) *quæst.* LI. *Append. ad Tom.* IV. *Opp. fol.* II. *A.* Aliter: *Altissimi virtus*, inquit, *sine dubio Christus est: Hoc enim ad ipsius personam pertinet. Superveniens ergo Spiritus Sanctus in virginem sanctificavit eam opere suo efficiens corpus sanctum ex ea, in quo virtus, quæ dicitur* Dei *filius, nasceretur: Cujus obumbratio in virginem, h. e. ut de immensitate divinitatis aliquid esset in utero virginis, quantum posset capere natura humana, quod quasi ex splendore obumbratio diceretur, virtus* Dei *esset, qui* Dei *esset, qui* Dei *virtus nec non &* Deus.

XII. Augustino jungimus Bernhardum, septem licet seculis citeriorem, *qui Homil.* IV. *super Missus est fol.* 32. *K. L.* inquit: *Quid est* & virtus Altissimi obumbrabit tibi? *Qui potest capere, capiat. Quis enim, excepta fortassis illa, quæ hoc sola in se felicissime meruit experiri, intellectu capere, ratione discernere possit, qualiter splendor ille inaccessibilis virgineis sese visceribus infuderit, & ut illa inaccessibilem accedere ad se ferre potuisset, de portiuncula ejusdem corporis, cui se animare contemperavit, reliquæ massæ umbraculum fecerit? Et fortasse propter hoc maxime dictum est, obumbrabit tibi, quia res nimirum in sacramento erat, & quod sola per se Trinitas in sola & cum sola virgine voluit operari, soli datum est nosse, cui soli datum est experiri. Dicatur ergo:* Spiritus Sanctus superveniet in te, *qui utique sua potentia fœcundabit te.* Et virtus Altissimi obumbrabit tibi, *hoc est, illud modum, quo de Spiritu sancto concipies,* Dei *virtus &* Dei *sapientia Christus: Sic in suo secretissimo consilio obumbrando conteget & occultabit, quatenus sibi tantum notus habeatur & tibi. Ac si Angelus respondeat ad virginem: Qui a me requiris, quod in te mox experieris? Sciens scies, & feliciter scies, sed illo doctore, quo & autore.*

XIII. Bernhardo quinque seculis antiquior est Gregorius Magnus, cujus *Moralium libri* satis etiamnum celebrantur, de quibus in Concilio Toletano VII. desideratis atque ab ipsomet Gregorio in Bibliotheca Vaticana apparente, ubi laterent, monstratis, insignem fabellam recitat Rodericus Toletanus *lib.* II. *Rerum Hispan. cap.* 20. In illis ergo sic de hac obumbratione *lib.* XXV. *cap.* 3. scribit: *Quia umbra non aliter exprimitur nisi per lumen & corpus, Virtus Altissimi virgini obumbrabit, quia in ejus utero lux incorporea corpus assumsit.* Et lib. XVIII. cap. 2. inquit: *Umbra lumine formatur & corpore: Dominus autem per divinitatem lumen est, qui, mediante anima, in utero virginis fieri dignatus est per humanitatem corpus. Quia ergo lumen incorporeum in virginis utero erat corporandum, ei, quæ incorporeum concepit ad corpus, dicitur, Virtus Altissimi obumbrabit tibi, id est, corpus in te humanitatis accipiet incorporeum lumen divinitatis.*

XIV. Gregorio M. accedit Beda, Presbyter seculi VIII. in Anglia venerabilis, qui *sua in Lucam expositione* Tom. V. Opp. fol. 192. inquit: *In eo quod ait:* Et virtus altissimi obumbrabit tibi, *potest etiam incarnati Salvatoris utraque natura designari.* Umbra *quippe a lumine solet & corpore formari. Et cui* obumbratur, *lumine quidem vel calore solis quantum sufficit reficitur, sed ipse solis ardor, ne ferri nequeat, interposito vel nubiculo levi, vel quolibet alio corpore temperatur. Beatæ itaque virgini, quia quasi pura homo omnem plenitudinem divinitatis corporaliter capere nequibat, virtus altissimi obumbravit, id est incorporea lux divinitatis corpus in ea suscepit humanitatis. De qua pulchre Propheta: Ecce Dominus, inquit, ascendit super nubem levem, & ingredietur Ægyptum, quod est dicere, Ecce verbum Dei patri coæternum, lumenque de lumine ante secula natum, carnem in fine seculorum atque animam nullo peccati pondere gravatam suscipiet, & de utero virginali tanquam sponsus de thalamo suo procedet in mundum.*

XV. Plura Veterum interpretamenta accumulare nihil attinet. Ad recentiores pergo, quos ita distribuam, ut primum *Luterani*, deinde *Romani-Catholici*, hinc *Calviniani*, denique & *Critici* prodeant.

XVI. Ex *Lutheranis* duumviros illos, superius laudatos, *Chemnitium* & Glassium

sium præ cæteris attendimus. Sic autem *Chemnitius in Harmonia* cap. IV. p. m. 55. 56. *Syrus*, inquit, *habet verbum, quod simpliciter significat protegere. Sed major est emphasis verbi* ἐπισκιάζειν. *Usurpatur enim de peculiari ratione præsentiæ, operationis & defensionis divinæ. Sic Græci reddiderunt* Deut. XXXIII. 12. *Deus* σκιάζει ἐπ' αὐτῷ, & Exod. ult. verf. 35. *Et operuit nubes tabernaculum, & non potuit Moses ingredi tabernaculum*, ὅτι ἐπεσκίαζεν ἐπ' αὐτὴν ἡ νεφέλη. *Ita de transfiguratione Christi* Matth. XVII. 5. Marc. IX. 7. Luc. IX. 34. *Lucida nubes obumbravit ipsis. Sicut igitur, quando peculiari modo voluit Majestatem suam revelare, ut homines mortales eam ferre possent (scriptum est enim.* Exod. XXXII. 20. *Non videbit me homo, & vivet, umbraculo quodam nubis eum obumbravit: Ita in hoc omnium summo modo præsentiæ, inhabitationis & operationis divinæ Majestatis, virtus altissimi obumbrabit, inquit angelus, ut possit fieri illa, omnem etiam angelorum captum excedens, unio Divinæ Majestatis & humanæ Naturæ in unam personam Christi.*

XVII. *Glassius in Philologia Sacr.* lib. V. tract. I. cap. VIII. pag. 1181. 1016. seq. *Emphaseos*, inquit, *insignis verbum obumbrare (q. d. umbram præstare) est, cum de mirando conceptionis Christi in Maria mysterio usurpatur*, Luc. I. 35. *Et respondens Angelus, dixit ei: Spiritus S. superveniet te, & virtus Altissimi* ἐπισκιάσει σοι *obumbrabit tibi. Quæsierat Maria, admiratione nuncii Angelici stupens*, verf. 34. *Quomodo erit illud, quandoquidem virum non cognosco? Illud nimirum, de quo dictum erat* verf. 31. *Ecce concipies in utero & paties filium, Jesum, qui simul filius Altissimi vocabitur &c.* verf. 32. *Hoc quomodo fieri possit, Maria quærendo miratur, & mirando quærit. Respondeturque ipsi ab Angelo, quod supernaturali & plane singularissima Spiritus Sanctus, & virtutis Altissimi operatione, hoc tantum opus sit efficiendum. Ea vero operatio tum* ἐπελεύσεως *tum* ἐπισκιάσεως *verbo per anthropopathian exprimitur. Prius generalius est, operationem Spiritus Sancti supervenientis notans (ut supra dictum;) Posterius specialius, operationis illius modum aliquatenus exprimens, qui consistit tum in divina protectione, quam umbræ significationem metaphoricam esse, paulo ante dictum est.* Deus, *ille ignis consumens, consumpsisset etiam Mariam, peculiariter eam implendo Majestate sua, nisi singularis obtectio & obumbratio divina intervenisset. Sicut Mosi etiam in peculiari divinæ gloriæ apparitione manus* Dei *opertione & quasi* ἐπισκιασμῷ *opus fuit, ne a divinitatis apparentis Majestate absumeretur*, Exod. XXXIII. 22. *Tum in arcana fœtus illius sanctissimi, in virginali utero Mariæ, formatione & ab omni peccati labe defensione, & cum persona* τοῦ λόγου *unitione mirandissima. Hanc emphasin ipsa umbræ vox innuit, quæ luci contraria, & incomprehensibilis atque occultæ* ἐνεργείας Dei *index est, notata etiam nubis* ἐπισκιασμῷ *in tabernaculo fœderis*, Exod. XLV. verf. 35. &c.

XVIII. E *Romano-Catholicis* itidem duo saltem audiantur: *Maldonatus & Conzenius. Maldonatus Comment. in* IV. *Evang. p.* 878. inquit: *Suspicor Græcum verbum* ἐπισκιᾶν *pro Hebraico poni* הענין *nube obducere, id est impluere. Nam nube pluvia significatur, quasi dicat, fore, ut virtus Altissimi sic in virginem impluat, ut eam fœcundet, atque gravidam efficiat, sicut solet pluvia terram fœcundare. Quæ interpretatio eo magis congruit, quod soleat uterus mulieris in scriptura terra vocari, quod acceptum foveat semen, & germen producat. In quam sententiam illud veteres autores citare solent: Confiteantur tibi populi* Dei, *confiteantur tibi populi omnes, terra dedit fructum suum, id est, uterus Virginis Salvatorem peperit* (Psal. LXVII. 6. 7.) *& illud: etenim Dominus dabit benignitatem & terra nostra dabit fructum suum* (Psal. XXXV. 13.) *& non est occultatum os meum a te, quod fecisti in occulto, & substantia mea in inferioribus terræ.* (Psal. CXXXIX. 15.)

XIX. *Adam Gonzenius Tom.* II. *Comm. in Evang. ad Luc.* I. 24. *qu.* IV. §. 3. *fol.* 28. ita fatur: *Adumbratio seu* ἐπισκίασις *imprimis est defensio cum aliqua refocillatione* Psalm. XVI. verf. & & LVI. verf. 2. Jesai. XXX. verf. 2. *Præstitit virgini refrigerium menti corporique ut Greg. c.* XXXIII. *moralium. Alio etiam modo Theophylactus interpretatur*, ἐπισκιᾶν *esse* σκιαγραφεῖν, *quod lineamenta formaverit. Quod huc non pertinet. Obumbravit ergo virginem Spiritus Sanctus singularissime tuendo, recreando, fovendo. Nec hoc tantum, sed etiam honorando, &* Deo *consecrando. Gloria igitur eam coronabat, qua in significatione umbrandi verbum latini usurpant, Statius 6. Thebaid.*

> Nuper Olympiacis umbratus tempora ramis.

Et Claudianus Paneg. in Olibrium.

> Flava cruentarum prætenditur umbra jubarum.

Honoris ergo est etiam & a virtute altissimi obumbrari.

XX. E *Calvinianorum* classe primus sit ipse

ipse eorum pater *Joh. Calvinus*, qui *Commentario in Harmoniam Evangelicam* Tom. V. Opp. part. I. fol. 12. *In verbo*, inquit, *obumbrandi concinna est metaphora. Virtutem Dei, qua suos tuetur & protegit, Scriptura frequenter umbræ comparat. Sed alia videtur esse hujus loci peculiaris ratio: nempe arcanam fore Spiritus operationem, ac si nubes opposita hominum oculos in intuitu submoveret.*

XXI. Secundum sit *Franciscus Gomarus*, qui *Illustrat. Selecter. Evang. Lucæ Locor. fol.* 165. δύναμιν ὑψίςυ non de Filio Dei, neque de Spiritu Sancto, sed de attributo illius proprio, nempe de omnipotentia exponit, atque hinc deducit, *Umbram* alias *pro eo, quod a malis quasi ab æstu tuetur, similitudine quadam accipi solere*, unde pergit: *Atque ab hac umbræ significatione verbum* ἐπισκιάζειν, *obumbrare, metaph. accipitur, pro a malo, quasi æstu quodam defendere: ut Hebræam vocem* סכך *tegere, protegere, tueri*. Et mox quibusdam interpositis: *Eventus etiam præclare consentit; Nam cum ob conceptionem Josephus adulterii suspectam haberet Mariam virginem, ac propterea dimittere vellet, potentia Dei obumbrata, id est, defensa est, cum per angelum missum, de conceptione per Spiritum Sanctum, Josephus edoctus est, ac jussus, citra difficultatem, Mariam ducere.*

XXII. Tandem *Criticorum* biga prodeat, quorum alter est *Hugo Grotius*, qui *Annotat. in hunc locum* ita scribit: *Solent quidem LXX.* סכך *vertere* ἐπισκιάζειν, *ut* Psalm. XCI. 4. CXL. 8. *& alibi. Magis tamen mihi placet sententia putantium translationem sumptam ab avibus pullos excludentibus, a qua non longe abit Theophylactus: ut ita ostendat Angelus, ea virtute oriturum hunc fœtum, qua mundus ipse exordium sumsit. Nam in Mosis historia est* ורוח אלהים מרחפת על-פני המים *quod verbum* מרחפת *de tali incubitu exponunt Hebræorum doctissimi. Et aperte is est ejusdem verbi usus* Deuter. XXXIII. 11. *ubi* LXX. σκεπάσαι pari significatu.

XXIII. Alter est *Daniel Heinsius*, hic *lib.* III. *Exercit. Sacr. cap.* 1. *fol.* 137. inquit: Τὸ ἐπισκιάζειν τῷ שכן *respondet, ut divinam operationem sic includat ac præsentiam quam* שכינה *dixere: qua voce vim præsentiamque Spiritus ipsius Sancti exprimunt Magistri. Ut omittam pro* רוח הקדש, *idest, Spiritus Sanctus usurpari iis, atque sic exponi. Ad illud, neque poterat Moses ingredi tabernaculum Ecclesiæ, quia habitabat sub illud nubes, & gloria Jehovæ replevit tabernaculum; Hellenistæ,* ὅτι ἐπεσκίαζεν ἐπ' αὐτὴν ἡ νεφέλη, καὶ δόξης Κυρίυ ἐπλήσθη ἡ σκηνή. *Nam &* δόξα Κυρίου שכינה. *Quemadmodum Rabbini, cum de usu ejus agunt, proprie ad tollendum quicquid corporale, a Deo, usurpari notant.*

XXIV. Et hactenus quidem excerpta ex veterum & recentiorum interpretamentis, quantum sufficere existimavimus. Qui plura velit, conferat *Cornel. a Lapide Comm. Luc.* I. 35. *fol.* 19. *Matthæum Polum Tom. IV. Synops. Critic. Sacr. f.* 816. 817. & alios.

CAPUT II.

Varia interpretatio verbi ΕΠΙΣΚΙΑΖΕΙΝ *e ritu Chuppæ depromta.*

JAm ad eum interpretandi modum devolvimur, quo ἔμφασιν verbi ἐπισκιάζειν non melius intelligi posse existimamus, quam si memoratos Chuppæ ritus advocemus in subsidium, ad quos quin Spiritus Sanctus voce hac respexerit, nulli dubitamus. Sensus ergo totius propositionis ex nostra mente hic est: δύναμις ὑψίςυ ἐπισκιάσει σοι, *Virtus Altissimi obumbrabit Tibi*, hoc est, Filius Dei tanquam Sponsus a Te, in tuo utero, tanquam sub Chuppa obumbrabitur, dum sibi carnem veluti Sponsam indissolubili matrimonii nexu associat, unit, copulat.

II. Hic sensus uti planissimus, atque ad illustrandum maximum incarnationis & unionis personalis Mysterium aptissimus: ita nunc porro paulo explicatius tradendus, & idoneis argumentis confirmandus est.

III. Probamus autem I. *a natura verbi* ἐπισκιάζειν, quod proprie rebus corporeis competit, quæ inter lumen & rem illustratam interpositæ, umbram efficiunt, uti de nube lucida discipulos cum Domino in monte obumbrante. *Matth.* XVII. 5. *Marc.* IX. 7. *Luc.* IX. 34. deque Petro obumbrante ægrotos, *Act.* V. 15. adhibetur, quæ plenaria est locorum, in quibus hoc verbum legitur, inductio. Atqui ad hoc præcipue *Chuppa* apud Hebræos in nuptiarum solennitate adhibebatur, ut cum sub dio fieret consecratio, umbram præstaret, atque solares radios a capitibus Sponsi ac Sponsæ arceret. Accedit, quod Syrus ejus loco verbum Aphelicum אגנן usurpet, a quo nomen גנונא derivatur, quod diserte pro *Chuppa* sumsit *Matth.* IX. 15. & *Luc.* V. 34. cum hospites ad nuptiarum solennitatem vocatos בנוהי גנונא *filios Chuppæ* appellat.

IV. Probamus II. *a Stylo Scripturæ usitato*, cui talis hypallage, qualis hic præsupponitur, non est infrequens, v. g. *Deus dedit* את דניאל לחסד *Danielem gratiæ*, i. e. Danieli gratiam, *Dan.* I. 9. cui simi-

lia loca sunt. 1. *Reg.* VIII. 50. *Neh.* I. 11. *Psalm.* CLVI. 46. *&c.* Sic *Psal.* CXXXIX. *ult.* *Vide, an via molestiæ sit in me*, i. e. an ego sim in via molestiæ; cujusmodi hypallages exempla plura congessit Glassius *in Philologia Sacra lib.* IV. *tract.* II. *Observat.* XXI. *p.* 914. (738.) Sic ergo & hic Angelus Mariæ: *obumbrabit tibi*, i. e. obumbrabitur a te.

V. Probamus III. a συναφείᾳ *Textus*. Annunciaverat Angelus Mariæ Josepho desponsatæ quidem, sed nondum sub Chuppa per solennem consecrationem nuptæ, *vers.* 27. conceptionem & partum filii in utero, *vers.* 21. cui illa admirabunda regerebat impossibilitatem conceptionis ante consuetudinem cum viro: *Quomodo erit istud?* Ἐπεὶ ἄνδρα ὐ γινώσκω, *quandoquidem virum non cognosco*, *vers.* 34. q. d. Nondum cum meo Sponso Chuppam intravi, nedum ut thalamum ingressus mihi post confirmationem cohabitavit, unde ergo ante consuetam matrimonii confirmationem conceptio & partus filii? Respondet Angelus, aliam Chuppam, aliam filium concipiendi rationem abs se annunciari. Ipsam Mariam Virginem non Sponsam fore, cui Sponsus aliquis consecretur, & post acceptam nuptialem benedictionem mariti instar cohabitet, sed Chuppam, sub qua plenissima mysterii copulatio filii Dei, & humanæ carnis futura sit, qui veluti Sponsus cum carne humana, tanquam sua Sponsa in ipsius utero indissolubili personalis unionis vinculo sibi juncta, ex hac Chuppa virginei uteri per partum θεανθρώπου virgineum post arctissimam hanc consociationem sit egressurus.

VI. Probamus IV. *a Convenientia cum reipsa*, utpote cui accurate applicari possunt ritus commemorati partes præcipuæ, si non singulæ; nolumus enim ad scrupulosam singularum circumstantiarum collationem dilabi, cætera haud difficulter instituendam. *Chuppa*, ἐν ᾗ ἐνυμφεύσατο ὁ λόγος τὴν σάρκα, est castissimus Mariæ uterus: *Sponsus*, ipse λόγος, δύναμις ὑψίστου: Filius Dei μονογενής: *Sponsa*, caro seu natura humana in se ἀνυπόστατος, nostræ tamen vere ὁμοούσιος: *Copulator*, Spiritus Sanctus, Cœlestis Rabbi, qui per ἐπέλευσιν, seu singulares plane superventum guttulas Virginis Mariæ sanguineas, e quibus caro Domini formanda erat, consecravit: ipse tandem *Copulationis actus*, assumtio carnis in ὑπόστασιν τοῦ λόγου, & admiranda unio, e qua communio, & communicatio naturarum prodit.

VII. Probamus V. *ab analogia fidei*. Solet enim tremendum incarnationis mysterium humanæ rationi prorsus non comprehensibile uti sub aliis subinde figuris, ita cum maxime sub hac Nuptiarum allegoria adumbrari. Hinc frequens in Scholis Theologorum mentio *nuptiarum* non *spiritualium* modo, quæ unionem mysticam Christi & desponsatæ ipsi Ecclesiæ designant, ex *Hos.* II. 19. sed & *personalium*, quibus incarnatio & personalis unio notatur, tunc facta, *quando Deus Filium suum in utero virginis humanæ naturæ conjunxit, quando Deum ante omnia secula voluit fieri hominem in fine seculorum, quando verbum caro factum est, & habitavit in nobis*, quæ verba sunt *Gregorii Magni Homil.* XXVIII. *in Evang. Tom. II. fol.* 508. *A.* Tum enim facti sunt Deus, & homo duo in carne una, *Ephes.* V. 29. 30. duæ nimirum naturæ in una eademque indivisa persona. Atque ideo *Proclus Constantinopolitanus Homil. de natur. Christi* pulcherrime *Mariam* vocat *thalamum, in quo verbum humanam carnem sibi desponsavit*. Videantur inprimis commentatores ad *Matth.* XXII. 2. qui ad describendas has personales nuptias occasione nuptiarum regnum cœlorum parabolice adumbrantium excurrunt.

VIII. Probamus VI. *a consensu Theologorum quorundam*, ad quem propterea potissimum provocamus, ne cum superiori capite plurimos aliam explicandi rationem ingressos produxerimus, soli sapere, aut absque manuductione Præceptorum & autoritate quicquam asserere videamur. Ita autem accuratissimus Theologus *Dannhaverus* tum *in Hodosophia Phœn.* VIII. *pag.* 610. (407.) tum *in Christosophia pag.* 32. nos in sententia nostra confirmavit, ut non possimus, quin verba ejus, quæ utrobique pene eadem habet, huc transcribamus. Agit de incarnationis mysterio, atque illud paulo plenius expositurus addit: *Quæ omnia illustrari comparatione nuptiarum clarissime possunt, quas ipse cœlestis aulæ præco Gabriel intimavit, cum dixit:* δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι. Luc. I. 35. Ἐπισκιασμὸς, *ex ritu Judæorum, liquidissime exponi potest de ipsa solennitate nuptiali. Elias in Thisbi explicans vocem* חופה *Chuppa, vestis est, inquit, seu velum, quod super caput sponsi & sponsæ quatuor virgis, seu vectibus suspenditur, quando fit desponsatio; & sub eo velo sponsæ annulum porrigi testatur David de Pomis in dictionario voce* חפה. *Hæc fortassis illa pallii pinna, de qua* Ruth. III. 9. *vestimenti ala, de qua* Ezech. XVI. 7. *Umbra* Cant. II. 3. παστὸς Psalm. XIX. 6. *Chuppa, scilicet ad quam adstitit* φίλος τοῦ νυμφίου *Johannes Baptista* Joh. III. 29. *Ergo virtus altissimi obumbrabit tibi, idest in te, in tuo utero tanquam sub Chuppa filius Dei tuo*

ſe ſemini deſponſabit &c. Hæc ille, cujus ſententiam tacite approbavit *Gejerus* ad *Pſal.* XIX. *6. p.* 319. Confer & e *Romano-Catholicis Caſparum Sanctium Comm. in* Cantic. *pag.* 89. *ſeqq.* & *Comm. in Jeſ.* IV. 8. *pag.* 57. Atque hæc quidem hactenus, quibus, præmiſſa Chuppæ ritus explicatione, illius uſus commonſtratus eſt applicatione dictorum ad illuſtrationem Ἐπισκιασμοῦ *Luc.* I. 35. memorati.

JOHANNIS BUXTORFII
DISSERTATIO
DE
CONVIVIIS VETERUM HEBRÆORUM.

QUæſtio prima. Quænam ſint nomina Hebraica conviviorum? Reſp. Varia ſunt nomina, quibus Hebræi convivia deſignare ſolebant, & quorum quodlibet fere peculiare quid in conviviis uſitatum reſpicit. Sic dicitur convivium משתה a שתה quod eſt bibere ſive potare cui affine admodum eſt Græcorum *συμπόσιον* compotatio. Neque enim ſine potu convivia agitantur. Semel atque iterum huic nomini additum reperimus nomen יין vinum, uti *Eſther.* 5. 6. & 7. 7. Vocatur quoque, convivium כרה 2. *Reg.* 6. 23. ויכרה להם כרה גדולה ויאכלו וישתו: *Et apparavit eis convivium magnum & comederunt & biberunt.* Sic dictum eſt dubio procul ab emtione eorum, quæ ad id ſunt neceſſaria, Radix enim כרה emere, comparare quoque ſignificat. Neque enim ex dapibus duntaxat inemtis convivium paratur. Dicitur etiam לחם, quæ quidem vox proprie panem notat, & Synecdochice pro quovis cibo accipitur, ſed & pro convivio, uti liquet ex loco *Daniel.* 5. 1. עבד לחם רב *fecit* (Belſazer) *convivium magnum.* Nomen aliud eſt מסב a diſcumbendo ita dictum. Proprie enim hæc vox diſcubitum notat (a סבב accumbere, 1. *Sam.* 16. 11.) ſed & convivium, ut *Cantic.* 1. 12. *dum eſſet Rex* במסבו *in convivio ſuo.* Nec omittenda eſt vox ארוחה, quæ quidem proprie ſignificat viaticum, ſeu commeatum viatorum in itinere, ſed & convivium, veluti *Proverb.* XV. *verſ.* 7. טוב ארוחת ירק ואהבה שם משור אבוס ושנאה בו: *Melius eſt convivium oleris ubi ſit dilectio, quam bovis ſaginati, in quo ſit odium.* Taceo nomina dubia, טבח, מרזח, זבח, de quibus etſi Scripturæ loca poſſent afferri, alio tamen non minus commodo ſignificatu accipi poſſunt. Supereſt denique vox סעודה, qua Rabbini utuntur a סעד ſuſtentare, eo quod convivium corporis vires ſuſtentet atque roboret.

Quæſtio ſecunda. An veteribus Hebræis lotio manuum ante, & poſt cibum quoque uſitata fuerit? Reſp. de hoc ne minima quidem eſt dubitatio. Quod attinet ad lotionem ante cibum, *Marci* VII. *verſ.* 3. dicitur, Phariſæos & Judæos omnes non comedere, *ἐὰν μὴ πυγμῇ νίψωνται* niſi laverint manus *πυγμῇ*, quæ vocula quomodo reddenda ſit, variæ fuerunt interpretum ſententiæ. Quidam illam exponunt *pugno*, quod poſtulet ſollicita manuum lotio, ut manus in pugnum contracta cavam manum fricet. Alii, ut *Theophylactus*, *μέχει τοῦ ἀγκῶνος ad cubitum uſque*, alii crebro, ſæpe, alii accurate & diligenter. Nota quoque ſunt vetera Hebræorum effata: כל האוכל לחם בלא נטילת ידים כיאלו בא על אשה זונה: *Quicunque comedit panem ſine lotione manuum, perinde eſt ac ſi rem haberet cum ſcorto.* Item: כל המזלזל בנטילת ידים נעקר מן העולם: *Quicunque vilipendit lotionem manuum, exſtirpatur e Mundo.* Lotionem manuum poſt cibum uſitatam pariter veteribus Hebræis fuiſſe, vel inde liquet, quod diſcrimen fecerint inter מים ראשונים *aquas priores* & אחרונים *aquas poſteriores*, h. e. ante & poſt cibum. In illis manus erant ſurſum elevandæ, in his vero demittendæ deorſum, quod ita efferunt מים ראשונים צריך שיגביה ידיו למעלה מים אחרונים צריך שישפיל ידיו למטה: *In aquis prioribus oportet manus attollere ſurſum, in poſterioribus vero demittere.* De lotione manuum ante cibum quæri poſſet, qui factum ſit, ut diſcipuli Chriſti illam intermiſerint (cum tamen iidem Hebræi ex Hebræis fuerint,) prout hanc lotionis intermiſſionem Phariſæi in illis culpant, *Matth.* XV. & *Marc.* VII. dicentes Domino Jeſu: *Diſcipuli tui non lavant manus, cum edunt panem.* Reſp. Abſit ut exiſtimemus diſci-

discipulos Christi adeo sordidos, & a munditie alienos fuisse, ut illotis manibus cibum caperent, verum tamen quia Pharisæi hac in parte erant nimis superstitiosi, atque in hujusmodi ablutionibus aliisque Ritibus externis, pietatis sanctitatisque summam collocabant, discipuli, quando cum Pharisæis illis res erat, lotionem intermisere, vel ad exemplum Christi, *Luc.* XI. 38. vel ad ejus mandatum, ut ansam caperet illorum hypocrisin, & simulatam justitiam severe redarguendi, quippe quibus traditiones humanæ, corporis & suppellectilis munditiés tantopere curæ erat, cum interea præcepta Dei mentisque munditiem negligerent, animosque odio, livore, ambitione, avaritia simulatione inquinatos haberent. *Quæstio tertia*. An lotio pedum fuerit ritus ordinarius a veteribus Hebræis in omnibus conviviis ante accubitum observatus? Resp. Multi eruditorum affirmant, quos inter *Scaliger* & *Casaubonus*, qui *Exercit.* VI. §. 22. ait: *vel pueris notum esse, morem fuisse Judæorum pedes ante accubitum lavandi*. Rectius alii negare mihi videntur, quoniam nec vola, nec vestigium hujus ritus apparet in Scriptura aut libris Judæorum Ritualibus. Exemplum Christi lavantis pedes discipulorum, *Johan.* XIII. pro affirmante sententia non facit, ex *vers.* enim 4. & 5. evidens est, post cœnam demum paschalem lavisse pedes. Itaque clarum est hanc Christi lotionem non fuisse ceremoniam aliquam ordinariam, sed factum extraordinarium, quo discipulis humilitatis exemplum præbere voluit. Nam alias inferior superiori, servus Domino aquam præbet ad lavandos pedes vel manus. Neque porro affirmanti sententiæ favent verba Christi, *Luc.* VII. 44. ubi Christus recens Hierosolymam adveniens, Pharisæo, a quo cœna fuerat exceptus, exprobrat intermissionem lotionis pedum: *ingressus sum domum tuam, aquam pedibus meis non dedisti*, Christus enim Pharisæo non hoc exprobrat, quod sibi discubituro aquam non dederit, sed quod sibi ex itinere recens Hierosolymam adventanti aquam ad pedes lavandos non porrexerit. Hæc enim pedum lotio utique apud veteres Hebræos viguit, ut scilicet peregre adventantium pedes abluerent cum ad pulverem & lutum detergendum, (etenim non calceos uti nos, sed soleas gestabant plantam pedis solummodo tegentes, reliqua parte nuda) tum ad lassitudinem tollendam, quod patet exemplo Abrahami, *Genes.* XVIII. dicentis tribus viris qui ad eum diverterant, *sumetur jam parum aquæ, & lavate pedes vestros*, Lothi *Genes.* XIX. ad quem morem respicit quoque Paulus, I. *Tim.* 5. 10. ubi agit de vidua, quæ *Sanctorum pedes abluit*. Neque est quod objiciatur exemplum Pharisæi illius, *Luc.* XI. 28. qui cum D. Jesum ad cœnam invitasset, miratus est, *ὅτι οὐ πρῶτον ἐβαπτίσθη πρὸ τοῦ ἀρίστου eum* (scilicet D. Jesum) *non prius ablutum fuisse ante prandium*. Nam *βαπτίζεσθαι* hic notare potest, נטילת ידים *Lotionem manuum*, quam veteribus Hebræis usitatam fuisse in antecedentibus probatum dedimus. Verisimile autem est, demiratum esse Pharisæum, Christum accumbentem ad mensam lotum non fuisse, partim quod lotio ante cibum usitata esset, partim quod Christus recens ex magna hominum promiscuorum turba venerit, *vers.* 29. unde ex Pharisæorum opinione immunditiem contraxerat, ac proinde lotione eguisse ipsi videbatur, quo spectat Marc. VII. 4. *Pharisæi a foro venientes nisi loti fuerint, non edunt*. *Quæstio quarta*: An veteres Hebræi mensis assederint, vel accubuerint. Resp. Hic necessario distinguenda sunt tempora. Aliud enim est loqui de temporibus vetustissimis Hebræorum, aliud de temporibus insecutis & ævo posteriore. Verisimile est Hebræos vetustissimos in pellibus vel gramine, vel fœno jacentes cibum sumsisse, tunc nimirum, cum mensæ, scamna, sedilia nondum inventa essent. Quo tamen trahere nollem, quod Abrahamus tres viros, qui circa meridiem venerant, sub arbore reclinare jusserit, ut sub umbra in gramine jacentes cibum caperent, siquidem hoc in æstu meridiei ad illos refocillandos fieri potuerit. At deinceps tamen veteres Hebræos ad mensam sedentes cibum sumsisse, neque posterioris ævi ritu in lectulis aut tricliniis accubuisse, evidenter patet ex Scripturæ testimoniis. Cum Jacob olim patri cibum a matre attulisset, quo benedictionem impetraret, his eum verbis affatus est; שבה ואכלה מצרי *sede & comede de venatione mea*, Gen. 27. 19. De fratribus Josephi in foveam projecti dicitur, *Genes.* 37. *v.* 25. וישבו לאכל לחם *Et sederunt ad comedendum panem*. Sic I. *Sam.* 20. 5. David ad Jonathanem dicebat: *Ecce Kalendæ sunt cras, & sedendo sedere soleo apud Regem ad vescendum*. De duobus Prophetis in Bethel legitur, *quod mensæ assederint*. I. *Reg.* 13. 20. Salomonis *Proverb.* 23. I. hæc est admonitio: *Cum sederis ut edas cum dominante considerando considera quod erit coram te*. Denique *Jerem.* XVI. 8. legere est: *Domum convivii ne ingrediaris, ut sedeas cum eis ad comedendum & bibendum*. Excipi forsan possit ad testimonia de sessione allata, videlicet verbum ישב, quod in

in illis occurrit, etiam uſurpari de accubitu in lectis triclinaribus, veluti in loco *Ezech.* XXIII. *v.* 41. ubi de muliere delicata & peccatrice: וישבת על מטה כבודה ושלחן ערוך לפניה: *Et ſediſti ſuper lectum honorabilem, & menſa inſtructa eſt ante ipſum*. Cum igitur de accubitu quoque in lectis tricliniaribus ישב uſurpetur, e locis allatis ſeſſionem ad menſam non puto probari. Reſp. Diſtinguendum eſt inter loca, in quibus verbum ישב occurrit abſque mentione lecti, & inter illa in quibus occurrit conjunctum cum lecto, veluti in hoc *Ezechielis* loco, ubi dicitur hæc mulier ſediſſe in lecto, quia revera accumbentes in lectis tricliniaribus nihilominus aliquando ſeſe erigebant, & ex parte ſedebant ſive ob collocutionem, ſive alia de cauſa. In locis vero ſupra allatis verbum ישב de epulantibus occurrit abſque ulla lecti mentione, conſequenter argumentum ex illis pro ſeſſione ad menſam veteribus Hebræis aliquandiu uſitata firmo ſtat talo. Verum ut aliquandiu veteribus Hebræis ſeſſio ad menſam uſitata fuit, ita poſteriori ævo ſeſſioni ſucceſſit accubitus Græcis quoque & Romanis uſitatus, ab Hebræis verbo סבב expreſſus, uti 1. *Sam.* XVI. 11. a Græcis verbis ἀνακλίνειν ἀναπίπτειν, ἀνακεῖσθαι, quæ paſſim in Novo Teſtamento occurrunt. In cœnaculo ponebatur menſa, & circa illam lecti tricliniares, quos Hebræi vocant המטות, ut 2. *Reg.* IV. 10. Singulis in lectis accumbebant convivæ reclinata ſuperiore corporis parte in cubitum ſiniſtrum, inferiore autem in longum porrecta & jacente. Hujuſmodi accumbendi ritum Chriſto quoque & diſcipulis ejus uſitatum fuiſſe liquet ex *Joh.* XIII. 23. *Erat autem quidam ex diſcipulis Jeſu recumbens in ſinu ipſius, nimirum is, quem diligebat Jeſus.* Si quis hic quæreret, utrum veteres Hebræi hunc accumbendi morem a Romanis mutuati fuerint, reſpondemus paucis, quo minus hoc aſſeramus, obſtare loca Veteris Teſtamenti, e quibus patet, accubitum Hebræis cognitum & uſitatum fuiſſe diu antequam Romani illorum Domini facti eſſent. Id quidem concedi forſan poſſet, nonnulla Judæos a Romanis adoptaſſe, quæ ad circumſtantias & apparatum ſpectant nitidiorem. *Quæſtio quinta.* Utrum in conviviis veterum Hebræorum menſæ communes, an ſingulæ vel peculiares uſitatæ fuerint? Reſp. Si Hebræis credimus, ſua cuique convivantium menſa peculiaris appoſita fuit. Ita in *Toſephot* ſive additionibus Tr. *Berach.* c. VI. היו להן שלחנות קטנים וכל אחד לפני עצמו אוכל על שלחנו: *Habebant parvas menſas, & unuſquiſque ſeorſim comedebat ſuper menſa ſua peculiari.* Eundem morem apud Germanos olim obtinuiſſe, *Tacitus* Autor eſt de moribus Germanorum. *Lauti*, inquit, *cibum capiunt, ſeparatæ ſingulis ſedes, & ſua cuique menſa.* De Romanis *Petronius* teſtatur, *ſuam convivantium cuique menſam fuiſſe aſſignatam.* De Græcis ex *Homero* idem obſervavit *Athenæus Deipnoſoph. l.* 1. Idem hodieque Chinenſibus in more poſitum eſſe, prodiderunt Scriptores illi, qui de hujus Gentis indole & vivendi modo latius egerunt. *Quæſtio ſexta.* Cujus generis cibariis veteres Hebræi in conviviis veſci ſoliti fuerint? Reſp. Veſcebantur pane, ut paſſim ex Sacris liquet, carne bubula, ovilla, vitulina, a porcina vero abſtinebant, veſcebantur variis leguminibus, quæ nonnulli deſignata cenſent, per מזון *Geneſ.* XLV. 23. alii per זרועים *Dan.* I. 12. uſi porro ſunt זעדר hordeo פולים fabis ערשים lentibus. Sunt etiam alterius generis edulia, quæ comedebant, veluti עוגות placentæ דבש mel חמאה וחלב lac & butyrum, item גבינה, שפות, חריצים caſei. Veſcebantur etiam arborum fructibus, cujuſmodi ſunt תאנה ficus vel recens, vel in maſſam compreſſa aut compacta, quam voce דבלה quidam denotari cenſent, item ענבים uvæ vel ſucculentæ adhuc vel arefactæ quas צמוקים vocabant, cujuſmodi ab Abigaele Davidi allatæ fuerunt, 1. *Sam.* XXV. 18. *Quæſtio ſeptima.* An in conviviis veterum Hebræorum ſingulis convivis certæ cibi potuſque portiones diſtributæ fuerint? Reſp. affirmando. Alia ſane tum fuit convivandi ratio, cum non pro noſtri temporis more apponerentur cibi communes omnibus convivis, ita ut quiſque ſibi quas vellet particulas decerperet, ſed unicuique portio ſua (forte a coquis vel Patribus familias) daretur, cujuſmodi portiones Hebræi מנות, משאות, נתחים, פתים nuncuparunt. Exemplum hujus priſci moris convivalis nobis præbet Regium illud Davidis convivium, ubi ſingulis diſtributæ ſunt ſuæ portiones panis, carnis & vini, 2. *Sam.* VI. 19. Sic poſtquam Elkana Deo obtuliſſet ſacrificium, in epulo quod conſecutum fuit. Peninnæ uxori ſuæ, filiiſque & filiabus partes certas diſtribuit, Hannæ vero uxori ſuæ dilectiſſimæ dederat מנה אחת אפים ad verbum, *diſtributionem unam facierum*. 1. *Sam.* I. 5. hoc eſt, partem exquiſitam & maxime honorabilem, non *triſtem*, uti inepte reddidit *Lutherus*. Targum bene: חולק בחיר *partem ſelectam*. Syrus & Arabs *partem duplam*, ſeu duplo majorem. Ita *Geneſ.* XLIII. Joſephus ſingulis fratribus a menſa ſua miſerat, משאות ſeu ferculorum מנות *portiones*, ut expoſuit *Raſchi*, atque

in

in ſignum tenerrimi affectus in portionibus dividendis effecit, ut pars Benjamini excederet reliquorum partes. Ad hunc morem alluſiſſe ſervatorem noſtrum, *Luc.* X. non inepte cenſetur, cum his ad Mariam verbis uteretur: *Maria elegit* ἀγαθὴν μερίδα *bonam partem*. Martha quippe anxie occupata fuerat in cibis parandis, quorum præcipuam & optimam partem Chriſto deſtinabat. Huic optimæ parti eleganter opponit illam partem, quam ipſe docendo Mariæ impertiebatur, partem certe præſtantiſſimam, non corpus ſed animam paſcentem. Ex eodem more deductæ videntur nonnullis uſitatæ in Pſalmis Phraſes, veluti *Pſalm.* XVI. יהוה מנת חלקי וכוסי *Jehova pars portionis meæ & calicis mei*, quamvis aliis placuerit hæreditatis ſignificationem nomini חלקי tribuere. Cæterum gentibus nonnullis hunc morem quoque uſitatum fuiſſe, ut ſingulis ſcilicet convivis ſuæ partes diſtribuerentur in ſingulis ſcutellis, multis evinci poſſet teſtimoniis. Et de Græcis quidem conſtat, hujus inter illos conſuetudinis non pauca apud *Homerum* extare veſtigia. *Plutarchus* item *Problem. l.* 2. quærit, *Laudabiliuſne fecerim majores certis portionibus, an recentiores communibus dapibus victitantes*, qua de re diſputat in utramque partem. Supponit itaque veteris fuiſſe moris, ut certæ portiones unicuique in conviviis diſtribuerentur. *Quæſtio octava*. An in conviviis veterum Hebræorum unctio quoque uſitata fuerit? Reſp. Ungere caput fragranti oleo moris omnino fuiſſe videtur in conviviis Hebræorum lautioribus, ut convivas recrearent. Huc reſpicit David allegoria *Pſalmo* XXIII. *Præparas coram me menſam e regione hoſtium meorum, impinguas oleo caput meum*. Idem liquet ex verbis Chriſti ad Simonem Phariſæum, *Luc.* VII. *oleo caput meum non unxiſti*. *Matth.* XXVI. in ædibus Simonis leproſi venerat ad D. Jeſum mulier quædam habeos alabaſtrum unguenti gravis pretii, & effuderat ſuper caput ipſius. Eruditiſſimus *Otho*, ita de hoc ritu: *Tandem uſitatiſſimum erat, in epulis etiam ſacris non ſolum profanis, capiti alicujus præſentis oleum aromatibus conditum illinire*. Porro ſequentia affert ex H. Berachot: *Schola Schammæana dicit: oleum ſuave dextra tenet, & poculum vini ſiniſtra. Recitat primum benedictionem ſuper oleo, & dein ſuper poculo. Schola Hilleliana dicit, oleum tenet dextra, poculum ſiniſtra. Benedicit ſuper oleo ſuavi atque illinit capiti miniſtrantis. Si vero miniſtrans ſit diſcipulus ſapientis, illinit parieti, nam indecorum eſt diſcipulo ſapientum olere aromata*. Cæterum apud Græcos quoque & Romanos hunc morem obtinuiſſe ex *Homero* evidens eſt, ubi Telemachi ante convivium uncti mentionem facit, nec non ex *Martialis* Epigrammate in Fabullum: *Unguentum (fateor) bonum dediſti convivis here, ſed nihil ſcidiſti, res falſa eſt bene olere & eſurire, qui non cœnat & ungitur Fabulle, hic vere mihi mortuus videtur*. *Quæſtio nona*. An Muſica quoque in conviviis veterum Hebræorum fuerit uſitata? Reſp. Euripides quidem ait, non in conviviis, ſed in luctu potius Muſicam eſſe adhibendam, eo quod convivia ſatis ipſa per ſe læta ſint, in luctu autem quærendum ſit aliquid, quo minuatur dolor. Interea tamen Muſicam inter epulandum pleriſque gentibus veluti Perſis, Romanis aliiſve uſitatam fuiſſe conſtat. *Siracides* cap. 32. 7. *Concentus Muſicorum in convivio compotatione læto eſt quaſi inſigne carbunculi in ornatum incluſum aureo*. Sane apud veteres quoque Hebræos in illorum conviviis uſitatam fuiſſe patet, vel ex *Eſa.* V. 12. ubi taxatur abuſus Muſicæ in epulis luxurioſorum: *Eſt Cithara, Nebel, tympanum & tibia, & vinum in conviviis eorum: opus autem Jehovæ non reſpiciunt, nec opus manuum ejus vident*, a quo loco *Eſajæ* non abludit locus, *Amos* cap. VI. verſ. 4. 5. 6. Sed & Novum Teſtamentum Muſicæ convivalis exemplum ſuppeditat, *Luc.* XV. Quando enim Pater filium prodigum ad patrios lares, & ad meliorem pariter mentem reverſum cœna excepit, filius ſenior rure rediens audierat συμφωνίας, ſive concentus Muſicos. *Maimonid.* הלכות תעניות, ſive *Tract. de Jejuniis c.* 5. ſcribit: נהגו כל ישראל לומר דברי תושבחות או שיר של הודאות לאל וכיוצא בהן על היין fuiſſe ſcilicet, olim omnibus Iſraelitis in more poſitum, ut hymnos laudativos aliaſque cantilenas in conviviis decantarent in honorem Dei. *Quæſtio decima*. Utrum Jentacula apud veteres Hebræos in uſu fuerint? Reſp. Nihil fere certi hic ſtatui poteſt, quamvis veriſimilius ſit non fuiſſe in uſu. Neque tamen uſque adeo ſolidum cenſeri queat pro negante ſententia argumentum ex *Actorum* cap. II. petitum, ubi Petrus a ſe cæteriſque Apoſtolis ebrietatis notam amolitur, eo quod eſſet hora tertia ante meridiem, quæ in noſtris regionibus reſpondet horæ nonæ. Excipi enim poteſt, Petri verba de tempore feſtali duntaxat accipienda, illumque hoc voluiſſe, nullam hoc prorſus habere veri ſpeciem, viros hoſce tum ebrios fuiſſe, eo quod ob feſti Pentecoſtes Religionem ex gentis Judaicæ inſtituto, ne quidem ante horam ſextam quicquam cibi vel potus deguſtari ipſis permiſſum ſit, unde tamen nequaquam ſeque-

queretur. Tempore ordinario jentacula non fuisse usitata. Cæterum pro jentaculis non magnopere facit locus *Esa.* v. ubi vates exprobrat sui seculi hominibus compotationes matutinas. Res enim ei erat non cum iis, qui secundum consuetudinem & regulas sobrietatis, sed intemperanter potius vivebant, atque intempestivas compotationes sectabantur. Neque porro pro iis facere videtur locus, *Joh.* XXI. ubi narratur discipulos Christi mane post ingentem illam piscium capturam comedisse. Neque enim de jentaculo sed prandio potius hæc intelligenda, id quod abunde probat verbum ἀριστάω, quippe quod, & *Luc.* XI. & alibi hoc significatu occurrit. *Quæstio undecima.* Utrum prandia veteribus Hebræis quoque in usu fuerint? Resp. De cœnis nullum est dubium, sed de prandiis res non æque certa quibusdam visa est. Ex jejuniis tamen probari posse videntur, quando videlicet a prandio omnique cibo abstinebant usque ad vesperam. Sic *Judic. cap.* XX. 26. dicitur, *& jejunarunt illo die usque ad vesperam.* 2. *Sam.* I. jejunarunt usque ad vesperam, propter Saulem & Jonathanem, porro 2. *Sam.* III. 35. *Juravit David se ante solis occasum nihil gustaturum*, qui postremus locus evidentissime docet prandia fuisse usitata, erat enim meridies, cum populus prandere voluit peractis Abneri exequiis. In Novo Testamento evidens omnino est inter ἄριστον & δεῖπνον *prandium & cœnam* distinctio, *Luc.* XIV. 12. & Servator noster pransus est cum Pharisæo quodam *Luc.* XI. v. 37. *Quæstio duodecima.* Quodnam fuerit apud veteres Hebræos prandii tempus? Resp. Hoc colligi potest ex *Gen.* XLIII. 16. ubi *Josephus* mandavit domus suæ præfecto, ut fratres suos introduceret in domum, quo secum comederent, seu pranderent בצהרים *in meridie.* Chaldæus vocem pterea simpliciter מזג *mixtio* vocatur *Cant.* בצהרים reddit בשרותא quod *Jarchi* exponit de סעודה ראשונה primo convivio circa meridiem sumto; *Bechai* quoque in eum locum annotat tempus quo principes edere solent, debere esse meridiem, quod scilicet totum tempus, matutinum expediendis Reipublicæ negotiis impendere teneantur, Scripturam Sacram increpare eos, qui mane edunt, juxta illud *Ecclesiastis*, cap. X. 16. *Væ tibi terra, quando rex tuus puer est, & Principes tui mane comedunt.* In novo testamento Petrus circa horam sextam, id est, circa meridiem esuriens cibum capere volebat. *Actor.* X. 9. 10. *Quæstio Decima tertia.* An convivia Natalitia veteribus quoque Hebræis usitata fuerint? Resp. Convivia natalitia ea vocamus, quæ quis adornat eo die; quo lucem hanc primum adspexit. Ac Græcis quidem, Romanis, Persis, ejusmodi convivia usitata fuisse, non est cur inficias eamus, siquidem id non pauca autorum testimonia evincant, sed de veteribus Hebræis res prorsus incerta est. Quod enim in historia Evangelica proditum est, Herodem natalitia sua agentem, splendidum admodum epulum proceribus suis, Chiliarchis & primariis Galilææ apparasse; non plus docet, quam regibus Orientis hoc in more positum fuisse. Neque huc facit epulum Natalitium *Genes.* 40. memoratum, quod Pharao Ægypti Rex die suo Natali servis suis exhibuit, fuit enim hoc epulum natalitium pagani hominis, non Judaica Hebræorum Religione imbuti, quod (uti rectissime colligit celeberrimus *Iselius* noster) *argumento nobis esse potest, profanam potius quandam consuetudinem hanc fuisse, quam Judaicam.* *Quæstio decima quarta.* An apud veteres Hebræos usitata quoque fuerint convivia eo die, qua Infantibus nomina fuerunt imposita? Respond. De Atheniensibus quidem *Suidas* hoc prodidit, sed de veteribus Hebræis res incerta est. Apud Athenienses decimo a partu die conveniebant amici & propinqui, & peracta re divina infantibus recens natis nomina imponebantur, prætereaque decimam hanc diem nominum impositioni dicatam lautissimo celebrare convio soliti fuere. In Scriptura Sacra equidem Exemplum non occurrit convivii in impositione nominis a veteribus Hebræis celebrati, nihilominus nonnullis valde verisimile videtur, hoc hilaritatis augendæ causa factitatum fuisse. Unde eruditissimus *Iselius*: *Nulla equidem ejusmodi apud Hebræos quoque in ista cerimonia celebrati convivii, quod sciam, in sacris literis expressa sit mentio, non est tamen dubitandum, quin hic quoque majoris excitandæ lætitiæ causa adhiberi sint solita convivia.* *Quæstio decima quinta.* An etiam convivia veteres Hebræi agitarint in ablactatione infantium? Resp. Suppetit hic nobis exemplum Abrahami, qui, cum Isacus filius ejus ablactaretur, convivium apparavit, quod Moses conceptis verbis refert, *Genes.* 21. 8. ויגמל ויעש אברהם משתה גדול ביום הגמל את יצחק: *Et ablactatus fuit fecitque Abraham convivium magnum die quo ablactatus fuit Isaacus.* Huic convivio interfuisse Regem Gogum ejusque Proceres, nec non triginta duos Reges a Josua interfectos impudenter nugantur Judæi. Paulo tolerabilius *Jarchius* vocari, inquit, illud convivium גדול magnum שהיו שם גדולי הדור שם עבר אבמלך: *eo quod ei interfuerint magnates illius ævi*

Sem, *Heber & Abimelech*. *Auguſt. qu.* 50. in Geneſin inquirit in cauſam inſtructi hujus ab Abrahamo convivii tempore ablactati Iſaaci, verum rem acu non tetigit. *Merito quæritur* (inquit) *cur nec die quo natus eſt ei filius, nec die quo circumciſus eſt, ſed quo ablactatus eſt, epulum fecerit? quod niſi ad aliquam ſpiritualem ſignificationem referatur, nulla ſolutio quæſtionis eſt, tum ſcilicet eſſe debere magnum ſpirituale ætatis, quando fuerit factus homo novus ſpiritualis, hoc eſt, non talis, qualibus dixit Apoſtolus, lac vobis potum dedi, non eſcam, nondum enim poteratis, ſed nec adhuc poteſtis. Adhuc enim eſtis carnales*. Veriſimilius eſt, convivium illud ab Abrahamo agitatum fuiſſe pro recepto Cananæis, quibuſcum verſabatur, more, qui deinceps forſan ab Hebræis quoque adoptatus fuit, ut cum amicis *Deo* gratias agerent, quod infantes eouſque deducti eſſent, ſimulque pro ulteriore illorum incremento vota ſuſciperent. Judæi hodie non ablactationis ſed circumciſionis die convivium celebrant, atque obtorto collo huc rapiunt ex loco citato verba poſtrema ביום הגמל את יצחק *die illo quo ablactatus eſt Iſaacus*. Eliſis enim in verbo הגמל literis ה & ג octonarium conficientibus numerum, hunc ſenſum reperiunt homines ingenioſi ſcilicet: *die quo circumciſus eſt*. *Quæſtio Decima ſexta*. An veteribus Hebræis uſitata quoque fuerint convivia nuptialia. Reſp. Primum convivium nuptiale de quo legimus, eſt illud, quod in nuptiis Jacobi celebratum eſt, *Geneſ.* 29. Ante diluvium memorantur quidem conjugia, ſed nulla conviviorum fit mentio. Neque etiam poſt diluvium tale quid narratur vel de Abrahamo vel Iſaaco, verum in Jacobi nuptiis tale convivium celebratum fuit. Et illo quidem ævo videturmoris fuiſſe, ut ejuſmodi convivia per ſeptem dies celebrarentur. De his ſeptem enim convivii diebus videntur intelligenda Labanis verba ad Jacobum de Lea. *Geneſ.* 29. 27. מלא שביע ונתנה לך גם את זאת: *Comple hebdomadam hujus* (ſcil. Leæ) *& dabimus tibi quoque hanc* (Rahelem) hoc eſt, ne repudia Leam, ſed confirma connubium, & comple ordinarium ſeptem dierum nuptialium numerum. Obſecutus quoque eſt Jacob Labani & complevit hebdomadam, quo Rachelem impetraret. Ita etiam de Simſone *Judic.* 14. 13. proditum eſt, quod ejus convivium nuptiale per ſeptem dies duraverit. In libro *Tobiæ cap.* XI. *verſ. ult.* pariter dicitur, quod nuptiæ hilariter agitatæ fuerint diebus ſeptem. *Saldenus* in uxore *Hebr. lib.* 2. *cap.* 11. diſtinguit, nempe epulum nuptiale per ſeptem dies celebratum fuiſſe, ubi ſponſa fuerit virgo: per triduum vero duntaxat, ubi vidua vel vitiata ducebatur. Addit ibidem: cui plures ſponſæ ſimul fuerint ducendæ, eum ſingulis uxoribus ſingulas epulas per totidem dies celebrare debuiſſe, idque lætiſſime & ita ut non ſolum ab omni labore ceſſaret, ſed & ab omni alterius generis lætitia. Ex mente Judæorum hanc addit rationem: שאין מערבין שמחה בשמחה *quoniam non commiſcenda eſt lætitia cum lætitia*. *Buxtorfius* in *Synag. Jud. cap.* 39. docet, verbos hodiernos imitari hac in re priſcorum judæorum conſuetudinem, adeoque & horum nuptias integram durare ſeptimanam, eo quod Laban Jacobo dixerit: *imple ſeptimanam* hanc & quod de Simſone ſcriptum ſit: *ſi indicaveritis illud ſeptem diebus convivii*. Et ut *Seldenus* docuit in nuptiis viduæ epulum nuptiale apud veteres Hebræos triduum duntaxat duraſſe: ita *Buxtorfius* quoque ſcribit hodie inter Judæos nuptias cum vidua non tantam habere lætitiam & tres tantum dies durare ſive ſponſus cælebs ſive viduus fuerit, addit tamen poſtremum hoc non ab omnibus obſervari. Cæterum de veterum Hebræorum conviviis nuptialibus & hoc tenendum, in illis quoque aliquem munere Architriclini functum fuiſſe, quod liquet ex nuptiis Cananæis, quibus D. Jeſus cum matre ſua & diſcipulis ſuis interfuerat. *Johann.* 2. *verſ.* 8. 9. Ejuſmodi Architriclinus nonnullis eſt συμποσιάρχης, cujus officium fuerit convivium dirigere, dapes præguſtare, & convivis apponere. Celeberrimus *Lightfootus* vero aliter explicat. *Hunc ego* (inquit in hunc locum) *intellexerim eum fuiſſe, qui inſtar Sacellani erat, & gratias egit, & benedictiones pronuntiavit in talibus conviviis haberi ſolitas. Erat* ברכת חתנים *Benedictio ſponſi recitata unoquoque die ſeptidui: & eran in tam continuata convivatione benedictiones aliæ, quæ poculum vini requirerent, (nam ſuper poculum vini eſt benedictum) & erat ſpeciatim* ביס הבשורה *poculum bonorum novorum ob ſigna virginitatis ſponſæ. Illum ergo, qui pro toto cœtu benedixit, architriclinum hic dici exiſtimo. Ac vinum jam ex aqua factum Chriſtus ad eum dirigit, utpote qui propinaret toti cœtui, benedictione aliqua ſuper poculum concepta, poculo ab eo epoto, & ſubinde toti menſæ communicato*. *Quæſtio Decima ſeptima*. Quid ſtatuendum ſit de epulis ſacrificalibus? vel: an veteres Hebræi ſoliti fuerint reſiduam victimarum partem in uſum convivii convertere, & poſt ſacrificia inſtituere epula? Reſp. De hoc nequaquam dubitandum eſt. Diſerta lege poſt oblata pacifica hoc facere tenentur. *Deut.* 27.

27. *verſ.* 6. 7. *ædificabis altare Domino Deo tuo & offeres ſuper illud holocauſta Domino Deo tuo, & ſacrificabis pacifica Domino Deo tuo* אכלת שם ושמחת לפני יהוה אלהיך: *comedeſque illic atque lætaberis coram Domino Deo tuo*. Quin & hiſtoria ſacra convivia ſacrificiis eorum adjuncta non raro memorat, veluti 1. *Sam.* 9. 13. & alibi. Ab hoc epulandi more poſt victimas oblatas viri docti cenſent Agapas originem duxiſſe. Cæterum Ethnicis quoque hoc deinceps in uſu fuit, ut epulum e reſidua ſacrorum parte facerent, cui illorum ritui luculentum præbet teſtimonium locus, *Judic.* 16. 23. ubi Philiſtæi, poſtquam Simſonis oculos effodiſſent, congregari dicuntur, ut *magnum ſacrificium offerrent Dagoni Deo ſuo & lætarentur*, hoc eſt, feſtum e reſiduorum partibus inſtituerent. Ita *Hugo Grotius* in *Matth. cap.* XXVI. *Apud Græcos* (inquit) *aliaſque gentes uſurpabatur, ut qui victimas offerrent, de earum carne epularentur, ut paſſim apud Poetas videre eſt.* In ejuſmodi epulis, quas e ſacrificii reliquiis adornabant, tam liberaliter ſeſe invitabant ethnici & mero genioque adeo indulgebant, ut Diogenes (teſte *Laertio* in ejus vita) eo nomine indignatus fuerit, homines θύειν τοῖς θεοῖς ὑπὲρ ὑγιείας, ἐν αὐτῇ δὲ θυσίᾳ κατὰ τῆς ὑγιείας δειπνεῖν *Diis ſacrum facere pro ſanitate, in ipſo autem ſacrificio contra ſanitatem* (ebrietate ſcilicet & luxu) *epulari*. *Quæſtio Decimaoctava*. An convivia funebria veteribus Hebræis quoque fuerint uſitata? Reſp. Græcis & Romanis quidem epulas funebres in uſu fuiſſe plane indubium eſt, quin & ab illis hunc ritum ad Chriſtianos in primitiva Eccleſia manaſſe, nec paucis abuſibus ſœdatum fuiſſe ex *Cypriano*, *Ambroſio & Auguſtino* de civitate Dei conſtat. De veteribus Hebræis res non æque clara eſt. Videntur quidem locis quibuſdam Veteris Teſtamenti ineſſe veſtigia quædam conviviorum funebrium, veluti *Deut.* 26. 14. 2. *Sam.* III. 35. *Jerem.* 16. 5. *Ezech.* 24. 14. *Prov.* 31. 6. Verum & eadem non fuerunt tantum, ſed pene poſcunt alias expoſitiones, unde illis inniti nolim. Hoc tamen non tacendum eſt, quod *Joſephus lib.* 2. de *bello Judaic. cap.* 1. ſcribat, Archelaum Herodis filium ſeptem dies Patris ſui obitum luxiſſe & populo funebre epulum dediſſe.

JOH. HENRICI MAII
DISSERTATIO
DE PHILOTHESIIS VETERUM HEBRÆORUM, GRÆCORUM, ATQUE ROMANORUM.

PRÆFATIO.

Dubius equidem atque anceps diu apud me hærebam, quodnam argumentum ex obviis multis ſeligerem, quod & conſideratione laboreque non indignum & lectori erudito non ignoratum, nec ita tritum eſſet. Scio enim quam turpe tædioſumque ſit, nihil niſi vel lippis, quod ajunt, & tonſoribus notum, in diſputationibus propinare, eoque ſummos in Philoſophia honores affectare; aut, quod vix majorem meretur laudem, ſine labore aliorum labores exſcribere, eos pro ſuis venditare ſuæque diſputationi inconſiderate inſerere, ſicque plagis dignum plagium committere. A quibus uti merito verecundum ingenium abhorret; ita tandem viſum fuit Excellentiſs. Dominum Præſidem *conſulere, qui nihil cunctatus, en, inquit, de* Philoteſiis veterum *diſputabis, ſi placebit, & in hoc argumento vires periclitaberis, quod nec vulgare, nec inane, aut inutile eſt; præſertim cum plurima non ſolum V. ſed & N. inſtrumenti loca, propter antiquitatem & ritus veteres paulułum obſcura, hinc illuſtrentur, atque lux aliqua illis veluti affundatur. Scripſit equidem antehac* Doctiſs. Acad. Pariſ. Cancellarius, Joh. Fronto *epiſtolam de Philoteſiis veterum, ad* Illuſtriſs. D. D. Bellevræum, *qua ritus antiquos ſeſe in compotationibus ſalutandi tractat, atque multa ad illuſtrandam divinæ Euchariſtiæ inſtitutionem adfert, ea tamen vix primoribus labris attigit, quæ in Hebræa gente, antiquiſſimis retro ſeculis, veſtigia hujus conſuetudinis deprehenduntur. Hæc altius igitur repetere & pro viribus atque apparatu tenui inquirere, explicatiuſque tradere, animus mihi eſt. Confido interim ſperoque L. B. te veniam daturum, ſi deſiderio votiſque tuis ex aſſe haud ſatisfecero, cum tibi non ignotum eſſe queat, quanta ſubſidia, ad hoc plane perfecteque præſtandum requirantur. Totam vero tractationem ſequentibus includere placet capitibus: ut* 1. *explicem* Nomen *Philoteſiarum*, 2. *Origenem*, 3. *Modum*, 4. *Finem & Uſum cum Abuſu. Deus* T. O. M. *conatui adſit mentiſque vela ſuo Flamine dirigat, quo feliciter atque optato portum veritatis attingere queam!*

CAPUT PRIMUM.

De Philothesiarum Nomine.

I. ORdiar a Græca voce *Philoteſia*, quæ in fronte comparet, eoque magis, quia nec a *Frontone*, nec a *Stuckio* eo, quo debebat loco, ſatis explicatur. φιλότης tu eſt amicitia, amor, benevolentia: ita & φιλοτήσιον notat id, quod ad amicitiam pertinet, vel ei conciliandæ aptum eſt. Unde apud *Homerum* Ὀδυσσ. λ. φιλοτήσιας ἔργα, ea ſunt quæ ex amore proficiſcuntur, Liebe-Wercke/ ἐρωτικὰ, ut *Euſtathius* explicat. Φιλοτήσιος ποτύλη apud *Theognidem* eſt poculum, quod amicitiæ con-

conciliandæ ergo alteri præbibi solebat. Φιλοτησία deinceps propinatio dicta seu invitatio ad bibendum amica & inter amicos, aut alternæ propinationes, quæ in compotationibus ab amicis fiunt & amicitiæ contrahendæ vel firmandæ causa, ut ex *Suida* & *Æliano* constat.

II. Est igitur aptissimum hoc nomen, quod præter alia etiam conviviorum finem pulchre exprimit: ac dubito fere, an inter omnia illa, quæ Græci bene multa habent vocabula, quibus convivia appellant, ullum sit significantius. Δεῖπνον proprie prandium vetustioribus Græcis significavit, cui *Synonimon* est ἄριστον *Matth.* 22. *verſ.* 4.) *Luc.* XIV. *verſ.* 16. improprie recentioribus Cœnam *Luc.* XIV. *verſ.* 12. & Synecdochice convivium generatim notat *Matth.* XXII. *verſ.* 6. Συμπόσιον trita satis & nota vox compotationem tantum declarat. Δοχὴ ab excipiendis convivis nomen vi verbi accepit, & quemadmodum *Erasmus* ex *Athenæo* probare conatur, splendidum seu lautum epulum notat. Non dissentire videntur sacræ paginæ *Luc. verſ.* 29. Frequens quoque in veterum scriptis Συσσίτων nomen, si vim vocis spectes, convictum & sodalitatem plurium, at si usum consideres, communes civium epulas significans, quarum primam institutionem a *Cretensibus* petitam *Lycurgo* tribuit *Aristoteles Lib.* II. *Pol. cap.* X. Hos secuti Lacones, quibus φιδιλίων nomen usitatum, vel ἀπὸ τῆς φιλίας necessaria literarum λ. & δ. inter se facta permutatione: vel a φείδω, quod parsimoniam arguit. Hoc deinceps alii Græci, maxime *Athenienses*, imitati sunt, quorum δεῖπνα φυλητικὰ, φρατρικὰ & ὀργεωνικὰ huc esse referenda, *Athenæus* Author est *Lib.* V. δειπν. Celebre & multo etiam significantius est *Agaparum* nomen, quam *Philotesiarum*, in *Epist. Jud. verſ.* 12. Est enim a verbo ἀγαπᾷν, quod plus est quam φιλεῖν & longe magis efficacem amoris affectum infert, æque ut *amare*, plus est quam *diligere*, quod vel ex ipso *Cicerone* constat: *Antea*, inquit, *mihi tantum dilexisse*, *nunc demum amare videor.* Eo respexisse Christum putant. *Matth.* VI. 24. dictum vulgo Grammatici volunt παρὰ τὸ ἄγειν πᾶν, quod amor omnia contrahat conjungatque. Alii ab ἄγαν, valde & σπάω, nonnulli ex πάυεσθαι componunt. Illi efficaciter amore trahi, hi placide in rebus amatis acquiescere amantes, indicant. Quidam denique simplicius ex ἄγαν & πάω, possideor; avide enim possidemus & amplectimur ea, quæ amamus, vid. *Eduard. Legh.* Crit. S.N.T. & *Wolf. Annot. in Isocrat. pag.* 22. Quid si ex Hebr. עגב *adamavit*, *exarsit amore*, deducas? Si enim terminationem Græcam addideris, nascetur ἀγαπᾷν. De ipsis Agapis suo deinceps loco dicturi sumus. Nunc enim varia tantum nomina Conviviorum perteximus, ac ea imprimis, de quibus *Stuckius* vel plane nihil, vel pauca admodum notavit. Quare & reliqua a *Stuckio* adducta, ut: ἑστίαμα, εὐωχία, εἰλαπίνη, ἔρανος, ἠβητήριον, θαλία, θίασος, θοίνη, κιλικεῖον, κλητήριον, κάθεον, σύνοδος, συνουσία, συναγώγιον, prudentes scientesque prætermittimus. Hoc unum duntaxat addimus, quod in Actis *Philotesiæ* Christianorum describantur per fractionem panis κατ' οἶκον, & κοινωνίαν, *Act.* II. 42. 46.

III. Hebraica & Chaldaica nomina nec multa adeo, nec difficilia sunt. לחם & משתה generatim & Synecdochice pro convivio adhiberi, illudque a pane seu cibo, hoc a potu seu compotatione dici, notissimum est. Vid. *Dan. verſ.* I. *Genes.* XIX. 3. *Job.* I. 5. Hinc quando *Melchisedechus panem & vinum* protulisse *Abrahamo* legitur *Gen.* XIV. 19. nihil intelligemus simplicius, quam quod convivio eum exceperit humanissime, seu Philotesiam instituerit. Neque alio refero Abrahami hospitalitatem, quam ad Philotesias, quam peregrinis instruxit *Gen.* XVIII. 5. *ſſ.* ubi verbum סעד notari debet, quod *roborare*, *fulcire* generatim declarat, speciatim vero *cibo* 1. *Reg.* XIII. 7. Hinc משען לחם *baculus vel fulcimentum panis & aquæ Jes.* III. 1. *Chaldæus* per סעיד expressit, & סעודה Chaldæis Rabbinisque *cibum*, *epulum ac convivium* notat: כרה *Kerah* 2. *Reg.* VI. 23. eodem significatu occurrit, licet ratio significationis diversa sit a verbo כרה quod eodem in loco legitur & generatim notat *comparare*, speciatim *emere*, vel comparare per emtionem, item *fodere*, *scindere*, hincque *instruere convivium*, quod vel ab emtione, vel concisione animalium, aut dissectione ciborum ita appellari potuit, ut δαίς apud Græcos a δαίνυσαι i. e. ab æquali divisione seu distributione cibi potusque olim usitata, ut prolixe eplicat *Stuck.* pag. 2. cui proxime accedit vox זבח & טבח utraque a *mactando* nomen sortita. Mactantur autem pecudes ad convivium, quod vel sacrum est, & sacrificium dicitur, vel vulgare, 1. *Sam.* IX. 12. 13. XVI. 5. XX. 6. Et Græc. θύειν respondet *Matth.* XXII. 4. Sequitur סרזח *Amoſ.* VI. 7. quod sufficienter e *Mercero* præceptore suo exposuit *Stuckius*. ארחה viaticum proprie, vel cibarium itineris denotat, latius etiam aliquando demensum cibum seu epulum 2. *Reg.* XXV. 30. & *Jer.* XL. 5. LII. 34. *Prov.* XV. 17. Denique מסב *accubitum*, vel *discubitum epularem* significat, *Cant.* I. 12. quia convivæ more antiquissimo in orbem dis-

discumbebant 1. *Sam.* XVI. 11. Atque hæc sunt nomina Græca & Hebraica conviviorum, quæ plerumque ad *Philotesias* alludunt. Latina atque Germanica commemorare supersedeo, quia & nota sunt, & ad institutum parum faciunt.

CAPUT II.

De Origine Philotesiarum.

I. JAM propius ad Philotesiarum originem accedemus, ac probare conabimur, non solum apud Romanos & Græcos, sed etiam quam maxime apud Hebræos in frequenti usu fuisse Philotesias, adeoque ab his repeti originem debere. Notissimum est, vel conversantibus cum Judæis, vel eorum libros rituales evolventibus, quod Paterfamilias, aut hujus nomine ac concessu honoratior aliquis convivarum, non tantum panem certa formula consecret, sed etiam vinum priusquam degustet, ac aliis degustandum præbeat, elevato scypho, vino impleto, his verbis benedicat: *Benedictu sis, tu Domine Deus noster, Rex mundi, qui vitis fructum creasti.* Vid. *Buxtorf.* Synag. Jud. *cap.* XII. *pag.* 242. *seq.* cujus moris vestigia & documenta passim in sacris literis occurrunt, ut jamjam demonstrabimus.

II. Ordiar a primo libro Mosis, utpote omnium antiquissimo, in quo frequens conviviorum mentio est, quæ Philotesiarum si non nomen, tamen rationem habent. Primum deprehendo exemplum supra jam tactum *Gen.* XIV. 19. ubi traditur, quod *Melchizedekus*, Rex Salem, Abrahamum victoria fessum fatigatumque amice exceperit, pane & vino recreaverit, ac benedictionem eidem impertitus sit. Alterum exemplum Abrahami suppeditet liberalitas *Gen.* XVIII. 2. *seqq.* quando tribus viris, quos Angelos, interque eos ipsum Filium Dei fuisse, certis indiciis constat, satis lautum convivium paravit. Quæ res occasionem forte fingendi profanis Gentibus præbuit, Deos cum hominibus Philotesias exercuisse. Ex *Suida* refert *Fronto* in laudata *Epist. pag.* 15. Ætolos Athenas venisse vinum portantes, φιλοτησίας, τῆς ἐκ τῦ Θεῦ κοινωνῆσαι, ϗ τοῖς τῆς Ἀθήνας τροφίμοις βυλόμενοι, *Philotesiæ, quæ a Deo est, communicare volentes una cum Palladis alumnis.* Quin imo pervulgata priscorum mortalium sententia fuit, Deos ipsos convivia cum hominibus frequentasse, unaque cum illis bibisse, quod ex *Pausania* colligi potest, qui Asclepiadis hoc dictum recenset: *moderatum convivium Deorum conciliabulum esse*, dum ad hoc non modo Heroes, verum ipse quoque Jupiter Diique omnes accederent. Ex *Homero*, antiquissimo omnium profanorum Autore, probat *Athenæus* libr. 1. δειπν. ἦν δέ τις, inquit, αὐτοῖς ϗ διὰ τῆς προπώσεως ἀσπασμὸς, οἱ γῦν θεοὶ χρυσίοις δεπάεσσι δειδέχατ' ἀλλήλυς (ιλ. δ.) ὔτοι ἐδεξιῦντο προπίνοντες ἑαυτοῖς ταῖς δεξιαῖς, ϗ τὶς δὲ δείδεκτ' Ἀχιλλῆα, ἀντὶ τῦ ἐδεξῦτο, ὅ ἐςὶ προέπινεν αὐτῷ, τῇ δεξιᾷ διδὺς τὸ ποτήριον, h. e. *Erat autem illis quædam & per propinationem salutatio. Dii igitur aureis poculis exceperant se invicem* (ιλ. δ.) *aut salutabant propinantes sibi ipsis dextris: & quidam exceperat Achillem, quem salutabat, hoc est, propinabat ei, dextra tradens poculum.*

Idem quoque ex his *Ovidii* versibus liquet:

Ante focos olim scamnis considere longis
Mos erat, & mensis credere adesse Deos.

Ad hæc egregie *Fronto* pag. 16. *Non sensere hi cum Aristotele*, qui in Ethicis ad Nicomach. ait, *Deum inter & homines amicitiam esse non posse, propter maximam eorum distantiam.* Christianos non terret maxima illa, quæ est inter Deum & nos distantia: qui credunt *Deum propter se hominem factum, ob id potissimum, ut ametur: qui nuda sui commemoratione in conviviis, (quæ videbantur apud homines esse amicitiæ regnum) non contentus, cibum se & potum amantium exhibuit, & sub speciebus panis & vini latitans, quo ad intima penetraret, factus est ipse amoris cum sui erga nos, tum nostri erga ipsum insigne Sacramentum.*

III. Sed e diverticulo in viam redeo & Abrahamo *Lothum* jungo, qui binos Angelos ab eo dimissos, eadem humanitate, & benignitate excepit, & amoris insignis documenta illis exhibuit, *Genes.* XIX. Utriusque exemplum impense laudat *Paulus Hebr.* XIII. 2. & eo ipso studium φιλαδελφίας ϗ φιλοξενίας, quod imprimis in Philotesiis conspicitur, nobis inculcat. Similiter huc pertinet Abrahami convivium magnum, *Genes.* XXI. 8. eo die, quo filius ipsius Isaac a lacte depulsus fuerat, amicis & sociis instructum, puta *Semo, Hebero, & Abimelecho*, si fides R. *Salomoni Isacidi* habenda, qui simul ad h. l. tradit, communem tum fuisse apud vicinos suppositititii partus suspicionem, hanc ut Parentes amolirentur, Saram omnibus convivarum infantibus, quos illi secum adduxerant, lac exhibuisse, atque tam largo lactationis fonte, quo omnibus potens satis facere, fidem fecisse, se non sup-

ſuppoſititio, ſed potius vero ac genuino partu gaudere. Nec minus ad Philoteſias refero convivium *Iſaaci* paratum *Abimelecho* ejuſque amicis, fœdus amicitiamque cum Patriarcha quærentibus, & ineuntibus, *Gen.* XXIV. *26.* 30. ut & illud *Joſephi* fratribus ſuis in Ægypto inſtructum ſolenniter *Gen.* XLIII. Longum foret ire per univerſam Scripturam veterem, & veſtigia moris antiquiſſimis indicare. Sufficere hæc facile poſſunt, præſertim ſi addantur convivia filiorum *Jobi cap.* I. quæ profecto erant φιλοτικὰ ſeu Philoteſiæ, quia, notante *Chryſoſtomo*, *mirabilis fuit eorum charitas, quod non ad alios, ſed ad ſuos diverterent, non alienas mulieres introducerent.* Quid dicam de *agno Paſchali*, qui a domeſticis & vicinis comedendus, inter alia amoris ſymbolum præbuit *Exod.* XII. 3. 4. Quid de conviviis feſto Pentecoſtes, Tabernaculorum, Purim celebratis? quid de epulis ſacrificialibus? Quæ omia fidem faciunt, Philoteſiarum originem ab Hebræis accerſendam eſſe, & ab his ad alias gentes dimanaſſe. De *Græcis*, quod ſatis eſt, ſupra diximus. De *Latinis & Romanis* vel *Chariſtia* teſtantur, a fine ſic appellata, quod mutuæ amicitiæ tuendæ conſervandæque gratia (unde verbum *mutuitare* vel *muitare*, q. d. mutuo convivia agitare) inſtituerentur, de quibus *Ovidius* in Faſtor. libb. ſic cecinit:

> *Proxima cognati dixere Chariſtia Patris,*
> *Et venit ad alios turba propinqua Deos.*

De *Chriſtianis* nota res eſt, quod pio inſtituto cum Cœna Dominica convivia charitatis, ſeu Agapas conjunxerint, de quibus cum in ſacris literis, ceu ſupra innuimus, tum in Patrum ſcriptis frequens mentio eſt. Hæc de Philoteſiarum origine & progreſſu: ſequitur.

CAPUT III.

De Ratione ſeu Forma Philoteſiarum.

I. ORdo poſtulat, ut de Philoteſiarum ratione etiam dicamus: ubi hunc ſervabimus ordinem, ut primo ex Sacra Scriptura modum indagemus, deinde qualis ille apud profanas gentes fuerit, ſubjiciamus. Illud difficilius nonnihil videtur, quo pauciora fere veſtigia deprehenduntur, ac minus ſive a *Stuckio*, ſive *Frontone*, aliiſque obſervata ſunt. Non tamen difficultas nos terret, quin aliquid hic conemur. In cibis ſumendis nihil ſolenne aut peculiare reperio, niſi quod hoſpitibus, qui præ cæteris chari erant, plures vel majores portiones aliquando propoſitæ ſint. Ita *Gen.* XLIII. 34. Benjamino quintuplo major portio quam illius fratrum, Joſepho jubente, apponebatur. I. *Sam.* I. 5. *Elkana* dicitur *Hannæ* uxori, præ Peninna dilectæ, dediſſæ מנת אחת אפים: *portionem unam facierum*, i. e. portionem pulchram, elegantem, honorabilem, ut Paraphraſtes Chaldæus & nonnulli Hebræorum Magiſtri explicant, ein ſchön anſehnlich Stück: ſicque reddi debere inter alia quoque ſubjuncta ratio evidenter indicat; *quia dilexerat Hannam*. Non vero quadrare ſatis arbitror, ſi cum vulgato reddideris: *partem unam triſtis*, vel cum B. D. *Seb. Schmidio*, vocem איש ſub audiendo h. m. *dedit ei portionem unam vir indignationum ſeu triſtitiarum*, i. e. triſtis valde. Subaudiamus potius & repetamus ex anteced. vocem מנה h. ſ. *Hannæ quoque dedit* portionem unam quidem, ſed מנת אפים portionem pulchram, egregiam, ein ſo ſchön Stück, daß mans mit Luſt angeſehen, und mit Luſt davon eſſen mögen, 2. *Sam.* VI. 19. אשפר æſchpar vocatur portio pulchra, ampla a שפר pulchrum eſſe. Conf. *R. Levi ben Gerſchom* ad h. l.

II. In potu vero potandique ratione pleraque ſita ſunt, quæ huc pertinent. Apud Orientales vinum calici infuſum I. miſcebatur, ſive diluebatur aqua. Hinc de Sapientia hypoſtatica ſacram menſam parante dicitur, *quod miſcuerit vinum ſuum*, *Prov.* IX. 2. 5. ubi manifeſtum eſt, alludi ad morem antiquiſſimum, receptiſſimumque Hebræis, qui bibebant *vinum* ממסך *miſtum Prov.* XXII. 30. quod propterea ſimpliciter מזג *mixtio* vocatur *Cant.* VII. 3. Græcis κρᾶμα & κρᾶσις. Nihil ergo mirandum aut negandum videtur, quod antiqui non vinum meracum, ſed aqua dilutum in Cœna Dominica adhibitum fuerit, licet ejus miſcendi neceſſitas inde non probetur. Sobrietati enim pariter & myſterio ſtudebant primi Chriſtiani, & cum ἀκρατοποσία olim probroſa fuerit, Scythis & aliis Barbaris gentibus propria, laudandi potius fuere quam culpandi. Myſterii latentis rationem equidem penitus eruere nunc non annitar, nec forte poſſem, ſi maxime vellem. *Clem. Alexandr. Pædagog. lib.* II. *cap.* 2. ſtatim ab initio egregie hac de re diſſerit, ſed prolixior locus eſt, quam ut tranſcribere liceat, dabo igitur ſummam. Cum dixiſſet, *verbum* (Chriſtum) *pro nobis expreſſum cum ſanguine uvæ, aqua temperari voluiſſe, ut ſanguis ejus ſalute* χίρνατοι *temperetur. Et ſanguinem Domini* du-

duplicem esse, *alterum* carnalem, *quo redemti*, *alterum* spiritualem, *quo uncti sumus*, hæc subdit: *Aptissime* (ἀναλόγως) *vinum quidem aquæ*, *homini spiritus admiscetur*. κατ' τὸ μὲν εἰς πίστιν εὐωχεῖ τὸ κρᾶμα, *ac temperatum quidem vinum ad fidem convivio excipit: Spiritus autem deducit ad incorruptionem*. *Amborum* crasis, *potus scil. verbi dicitur Eucharistia*. Si cui μυστικώτερα hæc videntur & non satis apta ad κρᾶμα generatim spectatum, ei forte commodiorem suggerent rationem, quæ e *Plutarchi* verbis & *Frontonis* de iis judicio *pag.* 21. *seqq.* conjectamus. *Plutarchus* Orat. de fort. & virtute *Alexandri* ait, *eum omnes omnino gentes ad communitatem adigentem in unum collegisse* ὥσπερ ἐν κρατῆρι φιλοτησίῳ *velut in amicitiæ cratere commiscentem vitas*, *mores*, *nuptias &c.* Hinc colligit *Fronto*: *qui amico bibebat*, *illum secum velut in poculo miscebat*, *ejusque omnia*, *vitam*, *mores*, *bona*, *mala cum suis omnibus confundens*, *eum totum hoc pacto*, *intra se infundere visus est*. Et paulo post: *voluerunt itaque cum biberent* (vel potius miscerent vinum aqua) *amicitiæ firmandæ causa*, *ut in Phiala omnia amicorum permixta*, *simul & contemperata intelligerentur*. Si unico vocabulo totum negotium exprimere placeret, dicerem κρᾶμα illud designasse unionem communionemque ex uno poculo bibentium arctissimam.

III. Infusum itaque temperatumque poculum 2. elevabatur, ut ex illo Davidis *Psal.* CXVI. 13. כוס ישועות אשא *calicem salutum elevabo*, in altum sustollam, patet. Quid per *calicem salutis* h. l. intelligatur, nolo prolixius disquirere, nec id forte ad instituti rationem facit. Ad morem tantum elevationis hic respicio, ad quem nihil interest, sive de calice solenni in templo a Sacerdote sublato, ut quidam volunt, licet certi nihil adhuc statui de eo queat, sive de privato in familiis, quem paterfamilias elevatum solebat familiæ suæ προπίνειν, accipias. Id enim declarare vult David: in omni convivio gratulatorio me hilarem exhibebo, & coram omnibus hilariter bibam, attollendo calicem, quo convivis mei significem, me Dei ope servatum, cujus nomen semper invocabo. Hunc sensum faciunt agnoscuntque ex Hebræis R. *David Kimchi* & *Aben Esra*, ex Christianis *Grot. Simeon de Muis*, aliique in Synopsi *Poli* citati. Hujus consuetudinis vestigia in profanis scriptoribus equidem nondum mihi succurrunt, nec *Stukius* ejus mentionem facit, non tamen dubito, quin in usu quoque fuerit.

IV. Elevationem poculi excipiebat 3. *benedictio*, quæ non gestibus tantum, ut calicis oculorumque in cœlum s. ad Deum omnis boni datorem, elevatione, sed conceptis verbis, certaque formula perficiebatur. Quod ipse David in loco indicato videtur innuete, quando post verba *calicem salutum elevabo*, statim subdit: *& nomen Domini invocabo*. Invocatio autem illa triplex, vel triplici de causa instituta fuit. *Prima* procul dubio pertinebat ad testandum gratum animum pro concessis muneribus, cibis videlicet & potu. Atque hoc iterum David subinnuit, quemadmodum ex præcedenti commate 12. ejusque cum 13. combinatione colligitur. Ibi enim beneficiorum divinorum gratam memoriam recolens, quid faciendum sibi sit, quærit: *quid*, inquit, *rependam Domino pro omnibus erga me meritis?* ac respondet hic: *poculum salutis elevabo*, *illiusque nomen invocabo*. Mox addit v. 14. *vota mea reddam*, quæ ad gratiarum actionem referimus. Voverat enim haud dubie David, se gratias acturum Deo, si ex angustiis ereptus & beneficiis ab eo affectus fuisset, quemadmodum aliis injunxerat *Psal.* I. 14. 23. Ita quoque Salvator cum S. Cœnam instituerct, sumto poculo gratias egit *Matth.* XXVI. 27. ϗ λαβὼν τὸ ποτήριον, ϗ εὐχαριστήσας. *Altera* invocatio spectabat ad consecrationem sive benedictionem, qua petebantur a Deo salus, pax, aliaque bona. Eam ob rem opinor Davidem dixisse כוס ישועות *calicem salutum*, in plurali numero, conf. vers. 16. Potest igitur etiam vocari כוס הברכת *poculum benedictionis*, ποτήριον τῆς εὐλογίας 1. *Cor.* X. 16. quale quoque in Paschate erat poculum tertium, pro more gentis adhibitum, vid. *Ligtfoot.* Hor. Hebr. & Talmud. ad Matth. loc. cit. *Tertia* denique laudes Dei benefactoris continebat. Recepit enim in se David, quod celebrare nomen Domini & decantare ejus laudes velit, publice, *coram omni populo*. Fuit igitur *poculum salutum*, quod elevavit, כוס הלל *Calix laudis*: ac non incommode observamus, quod in ritibus agni Paschalis poculum ejusmodi in usu & multi hymni, inter quos etiam *Psalm.* CXVI. est, decantati fuerint, quos, ubi junctim e *Psalm.* CXIII. usque ad *Psalm.* CXIX. recitabantur, quod imprimis in festo Scenopegiæ fieri solitum, magnum *Hallel* vocabant. Hos mores ad Gentes profanas quoque transiisse, multa arguunt testimonia, quæ, utpote ab aliis dudum notata, producere possemus, si necesse foret. Summam ex *Frontone* adferemus, qui loc. cit. *pag.* 5. inter ritus, cum quibus peractæ Philotesiæ fuerunt, primo loco ponit, *quod Diis libatum cum eorum invocatione ab eo, qui Rex convivii*

erat,

erat, *aut qui amicos mensa excipiebat*. Mox notat *invocationem Deorum triplicem extitisse*, *primam in convivii initio*, *qua quid ab illis petebatur*: *aliam in medio cœnæ*, *in Scholis celebratam*: *tertiam sub finem*, *gratiarum actione absolutam fuisse*. *Formulas* Benedictionum sive Hebræis sive Græcis usitatas, adducere nihil attinet, cum obviæ illæ in quibusvis libellis precum, & diligenter quoque ex iis notatæ sint a *Stukio lib.* II. *cap.* 36. hæ vero similiter a *Stuckio* observatæ *loc. cit. cap.* 37. *pag.* 284. *b.*

V. Pergo 4. ad *propinationem*, quæ benedictionem excepit. Propinandi autem consuetudo antiquissima est, olim & ab Hebræis, & a Romanis sive Latinis usitata. De Hebræis constat, quod hodienum veterum insistentes vestigiis, Patresfamilias, consecrato degustatoque poculo, mox omnibus mensæ accumbentibus bibendum porrigant, sicque propinent. Quibus autem temporibus mos ille cœperit, non satis constat. Hoc dubio carere videtur, antiquissimum esse, & receptum inter Israelitas, ut colligitur ex Josephi scypho, ex quo bibebat, quemque fratribus propinabat, *Gen.* XLIII. *&* XLIV. Eo etiam allusum sæpe est in Prophetis, ut *Jerem.* XXV. 15. 17. ubi verbum השקה occurrit, quod *propinare* recte reddideris. *Habac.* II. 13. phrasis, *propinare proximo*, legitur. De Græcis satis testatur formula illa, *προπίνειν φιλοτησίαν* apud *Athenæum*, vel *φιλοτησίας* apud *Demonstenem*, propinare pocula amicitiæ; quorum ille morem hunc ex *Homero* comprobat. Ab his Latini vocabulum *propinare* mutuati sunt, & *Herodianus lib.* I. tradit, apud *Romanos* ejusmodi propinationes in usu fuisse frequenti. Nec *Persis* aut *Medis* ritus istos ignoratos, Ahasveri historia satis indicat, *Esth.* I. *cap.* De aliis gentibus dicere nihil attinet, cum experientia rem satis ubique probet. *Germani* nostri idem quod Hebræi, Græci Latinique exprimunt per verba, zubringen / zutrincken / Quibus autem verbis verborumque formulis hujusmodi sive propinationes, sive invitationes peractæ fuerint, de Hebræis non æque constat, ac de Græcis & Romanis, quorum hi dicebant: *bene me*, *bene te*, *bene vos*, *bene etiam Stephanium nostrum*, sc. vivere precor: illi autem, quod *Fronto pag.* 11. observavit, & in quo *Stukium* supplevit, qui tamen conferri potest *lib.* III. *cap.* 14. *pag.* 362. *a.* hac similique formula usi sunt: *προπίνω σοι ὦ* Κλεαντῆ Ἀ*ρχιγέτε præbibo tibi Cleanti*, *Herculis Archigetæ nomine*. Propinationes autem vel in orbem redibant, *circumpotationes*, *συμπεριφοραὶ* propterea dictæ, ad quas etiam Jeremias loco paulo ante citato forte respexit, & a dextris inchoabantur, vel aliquando in transversum fiebant; neque enim mensæ assidenti mulieri propinare fas erat, nisi cognatæ, quia oscula quoque dabantur, quibus veteres animarum conjunctionem inter amantes fieri credebant. Hinc *bibere oscula*, *jactare* vel *mittere oscula absentibus*, passim legitur, & Patres Christianos ad Communionem S. accedentes osculum dare Christo dixerunt. Vid. *Fronto pag.* 19. In initio autem & fine conviviorum philotesias s. propinationes receptas, idem *Fronto* testis est *pag.* 7. *seqq.* & consimile quid egisse Christianos veteres, eoque præmissa ad Deum oratione, sacro Domini corpore se refecisse primum, probabile censet, fidem tamen nondum facit, quando talia ad Missæ sacrificium trahit, *pag.* 11.

VI. Denique veteres Philotesias canticis exornarunt, a quibus non abhorruisse Hebræos, colligitur ex multis locis, infra allegandis. Suffecerit nunc, quod Christus ipse morem a Judæis receptum observaverit in cœna paschali, testibus Evangelistis; quem imitati sunt primitivæ Ecclesiæ Christiani in Agapis, ubi *Tertulliano* Apolog. *cap.* 39. narrante, *ut quisque de scripturis sanctis*, *vel proprio ingenio poterat*, *provocabatur in medium Deo canere*. De Græcis *Clem. Alex.* Pædagog. *lib.* II. cap. 4. non procul a fine, prodidit, quod ad *Hebraicorum Psalmorum similitudinem*, *canticum*, *σκόλιον* appellatum, *cecinerint*, *communiter omnibus voce simul pæana clamantibus*, *&* *nonnunquam etiam per cantici vices propinationem circumagentibus*. Scholion autem, quod *obliquum* sonat, carmen illud vocabatur, sive ob ordinem, sive ob difficultatem, qua Musicæ aut lyræ imperiti, quæ simul quoque circumferebatur, id recusare solerent. Alii alias allegant causas. Vid. *Stuck. l. c. p.* 392. b. *seqq.* Bonum atque institutum fuit priscorum Hebræorum, ut Dei laudes atque hymnos in symposiis suis canerent; quod Græci deinceps, & Latini superstitiose secuti ad fictitiorum suorum Deorum laudes vel Heroum traxerunt, ut in sequenti capite plenius nonnihil observabimus.

CAPUT IV.

De Philotesiarum Fine, *Usu*, *&* *Abusu*.

I. QUi fines ususque Philotesiarum sint, vel vocabulum arguit, quemadmodum in ejus explicatione strictim breviterque indicavimus. Nunc autem

tem cum copiosius ea, & quæ præterea huc pertinent, edisserenda sint, rem altius repetemus. 1. In Dei gloriam & honorem institutas olim philotesias, nemo negabit, qui hymnos ei decantatos & a Judæis, & a primis Christianis, & a Gentilibus reputaverit secum. Et sane, *Clemente Alexandrino* l.c. pie monente: *quemadmodum laudare nos decet universi Creatorem, antequam sumamus alimentum: ita quoque in potu ei psallere convenit, cum ejus creaturarum participes efficimur.* Huc Pauli monitum spectat 1. *Cor.* x. 31. & suadet ratio *convivii rationalis*, sicut pulchre vocat idem *Clemens*, ut clementi datori bonorum gratiæ agantur & decantentur. 2. Post Deum proximi habetur in Philotesiis ratio. Duplex enim, ut iterum *Clemens* egregie, sit nostra παρὰ πότον φιλοφροσύνη, *secundum legem. Si enim diliges Dominum Deum tuum, deinde proximum tuum, prior quidem quæ est in Deum benevola invitatio* (sic enim reddit interpres vocem φιλοφροσύνη) *per gratiarum actionem & Psalmodiam; secunda autem, quæ est in proximum, per honestam vitæ consuetudinem fit. Verbum enim Domini inhabitet in vobis copiose*, dicit Apostolus: *Hoc autem verbum se accommodat & reddit conforme temporibus, personis, locis, atque adeo nunc quoque in conviviis versatur.* Homines ad societatem nati, quam duplicem recte Stoici fecere, unam, quæ sit hominibus cum Deo, alteram, quæ sit inter ipsos homines. Ad utramque vel ineundam vel fovendam, vel stabiliendam, vel redintegrandam, convivia tum sacra, tum profana multum ponderis habere, plurimis testimoniis, rationibus & exemplis comprobari posset, si brevitas nostra id sineret. Cogitemus saltem sacrificia Vet. Test. & Agapas, de quibus sparsim diximus, & conf. *Stuck. lib.* 1. *c.* 3. Hinc 3. alii fines & usus nascuntur, lætitiæ nimirum pie & honestæ, ædificationis mutuæ inter eruditos præsertim ac Christianos &c. Ad hæc & similia procul dubio etiam respexerunt Græci Latinique, quando & publica convivia instituerunt, qualia sunt συσσίτια & alia, de quibus *cap.* 1. & privata indulserunt. Hinc facilis est responsio ad quæstiones multas: *an inter pocula liceat contrahere amicitiam? an sic contracta rata sit? an interesse Philotesiis & nominatim pastoribus, an bibere in alterius salutem par sit?* de quibus acriter inter se disceptarunt quondam in Belgio viri doctissimi, ut videre est ex *Martini Schokii* Exercit. xx. & xxi. Si fines ususque indicati, & forte alii adhuc addendi, observentur obtineanturque, non video, cur negari debeat, quod quæsitum est. Complectar omnia verbis *Nicolai Hemmingii* in Pastore Evangel. *In conviviis*, inquit, *spectentur hæc, locus, tempus, convivii genus, convivæ, colloquia, edendi bibendique modus, hilaritatis moderatio, & morandi tempus.* Ut bonæ res abusui obnoxiæ sunt: ita quoque cum Philotesiis se habet; dici enim vix potest, quanti abusus hic & olim & nunc deprehendantur. Conqueritur de iis passim in sacris literis Deus ipse *Jes.* v. 11. 12. ac væ denunciat iis, qui vino & luxuriæ voluptatibusve dediti, opus Domini non spectant, nec considerant, ut facere debebant ac poterant in conviviis. *Habac.* II. 14. fines impii abususque propinationum graphice depinguntur. Conqueritur etiam de compotationibus. *Psalm.* LXIX. 13. his verbis secundum vulgat. *in me psallebant, qui bibebant vinum*, & Lutherus, in den Zechen singt man von mir: nec male; siquidem ex præcedenti hemistichio verbum ישיחו *loquuntur*, & partic. כי repeti debent h. s. *contra me loquuntur vel canunt carmina*, conf. Job. xxx. 8. *Thren.* III. 14. *Ezech.* XXXIII. 32. unde simplicius suppleri posset, verbum substant. *sum* in loco Davidis, cum quibusdam interpretibus. Ex quibus locis facile liquet, quod sicut in Philotesiis prospera omnia amicis exoptaverant amici ita inimicis maledixerunt, eosque diris devoverunt: qui sane abusus erat turpis. Ut taceam luxum, ebrietatem & similia vitia, quæ passim irrepserunt, & amabile philotesiarum nomen infame reddiderunt. Idem usu venit *Agapis*, quemadmodum ex 1. *Cor.* x. 20. 2. *Pet.* II. 13. *Jud.* v. 12. constat. Vid. *Clem. Alexand. Pæd. lib.* II. *cap.* 3. Merito igitur propter abusus incorrigibiles abrogatæ, & prohibitæ penitus sunt. De iis legi meretur D. *Phil. Jo. Tilemani* Dissertatio, commentario ipsius in Epist. Jud. appendicis loco subjecta. Apud profanas gentes Græcos & Romanos abusui obviam itum est sumtuariis atque cibariis legibus, *Lycurgi Rhet. L. Orchia, Fannia, Didia, Licinia, Cornelia, Antia, &c.* Et optandum sane esset, ut Christiani ad Ethnicorum horum imitationem insanas commessationes & compotationes severis legum sanctionibus atque pœnis coercerent, & vel sobriæ frugalisque suæ vitæ ceu vivæ legis exemplo refrænare conarentur. Sed forte voti non spei res est, hoc seculo, ubi omnia in pejus ruunt, & nec pietati, nec honestati locus fere relinquitur. Neque de infima tantum populi fæce ejusmodi querelas iterare possumus, sed de Musarum quoque filiis nonnullis, quibus si non Christianæ, tamen Philosophicæ Cœnæ *Deipnosophistarum* curæ cordique esse

ſe debebant; hi enim *Athenæo* teſte, *σωφρόνως καὶ πεπαιδευμένος moderate & erudite, in conviviis ediſſerebant;* ſordidi iſti homines, quorum venter Deus eſt, *prandiis caninis & cœnis cynicis*, ac cum filio prodigo ſiliquis paſci & ſatiari lympha potari debent, donec ad meliorem frugem redeant, Cereri ac Libero Patri nuncium mittant, ſobrie, pie ac juſte vivere diſcant. Fiat!

DANIEL GOTTFR. WERNER DISSERTATIO DE POCULO BENEDICTIONIS.

PRÆFAMEN.

Communis ferme omnium vox eſt, deliriis ſcatere ſcripta Judæorum, præſertim Talmudica: Hinc faſtidium, hinc contemtus iſtorum ac deſpicientia: hinc variæ reprehenſiones, quas incurrunt, qui ſtudio talis literaturæ trahuntur. Quamvis igitur nolim cauſam ineptientium Judæorum agere, eoſque liberare ab omni ſtultitiæ culpa: quippe, præterquamquod rerum anilium ſtudioſiſſimi ſint, inſaniæ ſuæ documentum inſigne produnt, obſtinatam veritatis inſectationem: tamen, neminem, quæ ſibi ſancta caraque ſunt, inter rerum tam odioſarum & putidarum ſepulta neglecturum ſpero acervos, quin ea vel ſummo labore atque moleſtia exquirat. Nam, ut prætercam jugulum, quod nobis Judæi in ſemetipſos præbent; nil præclarius eſt, quam ritus ex Talmudicis monumentis eruere, quibus noſtræ ſalutis libro lumen excitatur. Abſtruſiſſimi poetæ, iique nugarum pleniſſimi, ſummo cum ardore pervolutantur, ut profani cujuſdam autoris locus vel emendari, vel explicari poſſit; quod plurimorum conſenſu tanquam res digniſſima laude adprobatur: eane dubitaremus manu impigra verſari, quæ ſcriptores novi fœderis illuſtriores reddere valent? Chriſtus degebat apud Judæos: ritus Judæorum uſurpabat: ad Judæos habebat ſermones: Judæorum vitam moreſque carpebat: a Judæis in jus rapiebatur: plurimi denique ſcriptores N. T. Judæi natione & idiomate fuerunt. Quis itaque eſt, qui ſententias hiſtoriaſque N. T. negaret multum lucis capere ex Hebræorum pandectis? Licet enim Miſchna, *& utraque* Gemara Hieroſolymitana, *&* Babylonica, *multo tempore poſt Hieroſolymorum excidium compoſitæ fuerint: jura tamen, ritus, & inſtituta continent, quæ maximam partem introducta poſt liberationem e captivitate Babylonica, & tempore Chriſti & Apoſtolorum uſitata, huc uſque ſervata fuerunt per oralem traditionem. Quandoquidem compilator* Miſchnæ R. Jehuda cognomine Sanctus, *cum ob diutinum exilium & magnam diſperſionem, cui poſt exciſam urbem Judæi obnoxii ſunt, ſapientes pauci, & admodum pauci fierent, vis*

ſapientiæ debilitaretur, atque oralis lex obſoleſceret, in corpus collegit omnes ſententias, ſtatuta, atque effata ſapientum, quæ ſibi quiſque ex eo memoriæ ergo notaverat, quod ſingulis ſeculis, a ſeniorum & Prophetarum tempore, uſque ad R. Jehudæ *ætatem, conſtitutum atque præceptum fuerat* (a). *Quamobrem neminem culpæ daturum confido, quod quantum aliis ſtudiis ſubtrahere temporis licuit, exercitationi in ſcriptis Rabbinico-Talmudicis impenderim. Non ineptiarum amor; ſed ſtudium inveſtigandi, quæ Scripturæ S. explanationem juvant, antiquitates, traxit: cum ſemper perſuaſus fuerim, tutius ex ipſo fonte aquam hauriri. Ut igitur, qua hoc ſtudium, temporis haud male collocati rationem primum redderem, Hebræorum ritus circa* Poculum Benedictionis, *pro ingenii mei tenuitate, ſpecimine Academico, exhibere volui: & quidem ita, ut primum ritus, qui in poculo dicto omnibus diebus ſolennes erant; deinde, quos cum quatuor paſchalibus communes habebat, explicarem. Quibus orſis ſanctiſſimum numen, ut in nominis ſui æternam gloriam cedant, gratioſe benedicere velit, ſupplice voce precor.*

(a) Zemach David ad an. 978. fol. 30. b. Maimon. in præfat. ad יד חזקה.

I. Auſpicabor ab origine atque uſura vocis כוס, quod neque a ſcopo noſtro alienum, neque inutile fore ac ſupervacaneum ſpero. Voces enim, ſi rerum indices ſunt, has tanto facilius animo concipiemus, quo magis illæ nobis declarantur. Ortum vero ſuum debet כוס, ut analogiæ maxime congruum videtur, radici Arabibus uſitatæ كاس (1) quæ non ſolum *inverſus fuit* & ſpeciatim, *capite inverſus fuit*, ſignificat; ſed etiam *convolutionem*, *actionemque* innuit, qua res in formam rotundam rediguntur: ſic enim ſpecialiter de ſerpente uſurpatur, ſe in orbem convolvente. Sive igitur priorem ſignificatum ſpectes, ſive poſteriorem; neuter derivationi repugnat. Nam כוס dictum fuit, vel quod inverti atque in os collocari ſolebat. *Apollodorus Athenienſis*, *Athenæo* (2) atque *Euſtathio* (3) teſtibus, *Homeri* φιάλλω ἀμφίθετον, in opere de Cratere explicat, τὴν μὴ κατὰ πυθμένα, κατὰ μόνον δὲ ςόμα δυναμένην ἐρείδεσθαι. *Poculum quod non in imam partem, ſed in os firmari poteſt.* Pocula in os, ſeu partem ſuperiorem conſtituendi mos antiquus fuit, (4) Maſſilienſibus pariter ac Jonibus uſitatus, qui forte eum inter alia ab orientis populis acceperunt: qualem poſitum animantium cornua quoque admittebant, quibus veteres poculorum vice utebantur (5). Quamvis poſtea adhiberent vaſa ſuis innixa pedibus; nomen tamen, uti fieri aſſolet, a more veteri remanſit. Vel כוס nominatum fuit a forma rotunda, quam artificis manus impreſſit: uti Græcorum κύλιξ (6), unde latinorum calix (7), vocatur παρὰ τὸ κυλίεσθαι τῷ τρυχῷ ἀπὸ τῷ κεραμεικῷ, ἀπὸ τῷ χαλκευτικῷ, *propterea quod ſuper rota ſeu figulina, ſeu æraria volvitur*, donec perfecte rotundetur.

II. Uſu docemur, כוס proprie ſignificare vas potioni deſtinatum (1), quod Latini per *poculum* a *potu*, Græci, per ποτήριον ἀπὸ τοῦ πότου, ut plurimum exprimere ſolent; ſæpius tamen, *pro eo*, *quod continet* (2), uſurpari, & poſtea translatæ modo *divina beneficia* notare, modo *pœnas divinas*, *calamitates*, *adflictiones ipſamque mortem*. Quæ migratio in alienum haud plane ſcriptoribus profanis inaudita eſt. Plautus ad infortunium ſæpe transferre ſolet potionem, apud quem in *Rudente* (3), *Charmides*, qui lenonis naufragii ſocius ante fuerat, ſocietatis alterius mali, quod idem Labrax a Pleuſidippo in jus raptus, ſubibat, recuſat verbis: *Semel bibo*. Et in *eadem* (4) naufragium tanquam compotatio deſcribitur, qua Neptunus magnis ſalſiſque poculis naufragos invitavit. Quinimmo in *Caſina Act.* V. *Scen.* II. 3. expreſſe poculum pro malo adhibetur, quum ſervus dicit: *Ut ſenex hoc eodem poculo, quo ego bibi, biberet.* Forte huc etiam referri poſſet *Achillis* ſententia apud *Homerum* (5).

Δοιοὶ γάρ τε πίθοι κατακείαται ἐν Διὸς οὔδει
Δώρων, οἷα δίδωσι, κακῶν ἕτερος δὲ ἐάων.

Duo quippe dolia jacent in Jovis limine,
Donorum quæ dat, alterum malorum, alterum vero bonorum.

Niſi

Nisi magis consentaneum videretur, poetam ad πιθοιγίαν in Sacris Bacchi apud Græcos solennem respexisse (6).

III. Nam translationis istius, qua poculum sortem modo secundam, modo adversam denotat, ratio a veterum ritu conviviali dependet. Quippe qui præsidem in conviviis suis eligere solebant, quem Latini, *Magistrum* (1) *Arbitrum* (2) *Modimperatorem*. Plinius *lib.* XIV. *cap.* 22. *Dictatorem* (3), *itemque regem* (4) Græci, συμποσίαρχον (5) βασιλέα (6) ςρατηγὸν (7) adpellabant. Quæ *regna* & *magisteria*, vel forte jactuque talorum (8), uni convivarum deferebantur, vel ab hospitibus ultro relinquebantur convivatori, qui inde *Dominus convivii* Varroni (9) apud *Gellium*, & *Macrobio Rex* audit. Talis convivii præfectus leges præscribebat (10), a convivis observandas: ex æquo jubebat misceri vinum ac distribui; quapropter apud *Plutarchum* (11) requiritur, ἵν' ὥσπερ ἁρμονικὸς, τὸν μὲν ἐπιτείνων τῇ πόσει, τὸν δὲ ἀνιεὶς καὶ ὑποφειδόμενος, εἰς ὁμαλότητα καὶ συμφωνίαν ἐκ διαφορᾶς καταςήσῃ τὰς φύσεις. Ὅπως μὴ κοτύλῃ μηδὲ κυάθοις τὸ ἴσον, ἀλλὰ καιρῷ τινι μέτρῳ καὶ σώματος δυνάμει τὸ οἰκεῖον ἑκάςῳ καὶ πρόσφορον ἀπονέμηται. *Ut instar musici, aliorum animos potando contentiores, aliorum abstinendo remissiores reddens, e diversitate æquabilitatem atque consonantiam conficiat: ne homina & acetabulis æqualitas æstimetur, sed modo quodam opportunitatis, & vi corporum sua unicuique vini portio tribuatur:* alios præ ceteris pro amicitia, dignitate ac merito honorabat poculis suavi ac jucundo potu redundantibus (12). Quamvis *Crato* (13) inter officia *Symposiarchi* omnium adsensu referat, αὐτὸν δεῖν οἰκείως ἔχειν καὶ φιλικῶς πρὸς ἅπαντας, ὕπουλον δὲ μηδενὶ μηδὲ ἀπεχθῆ τῶν ἑςιωμένων εἶναι: *cum omnibus debere amicum esse convivis atque acceptum, cum nullo simultates aut inimicitias exercere*: tamen exinde pariter ac aliunde colligere licet, adeo sæpius indulsisse animo suo conviviorum magistros, ut quos sibi inimicos suspicabantur, vel vinum iis asperius ac minus jucundum infundi curarent, (14) vel plures calices, eosque amariores propinarent (15). Quam ob causam *Modimperator* apud *Alexin* (16) carnifex contumeliose adpellatur.

IV. Deus itaque, qui in sanctissimo sermone quasi descendit ad nos, & opera sua actionesque incomprehensibiles, more expressas humano, nostræ accommodat infirmitati, sub imagine *regis convivii* amorem suum, justitiamque pariter in genus humanum explicavit. Cujus rei testes locupletissimos habemus & *Servatorem* nostrum, & Asaphum. Ille, filius Dei, aperte comparat patrem suum *Regi*, nuptiales filio suo instruenti epulas. *Matth.* XXII. 2. Hic vero, כוס ביד יהוה, *poculum in manu Domini*, velut arbitri esse docet. *Psalm.* LXXV. *vers.* 9. Penes quem jus decernendi sit, ac judicandi. Verum, ne comparatio indigni quidquam perfectissimo numine secum trahat, Psaltes, præmissis verbis: כי אלוהים שופט וגו׳ *Nam Deus est judex &c.* præcavet. Deus ille justissimus pariter ac benignissimus amicis suis, fidelibus nempe, gratiæ, suæ dona largissime quasi infundit. Hinc *David* כוס רויה. *Psalm.* XXIII. *vers.* 5. *Poculum exuberans* prædicat, quod a manu Dei accepit. Quemadmodum vero *via crucis* secreta est, ac rationi sibi relictæ absurda videtur: sic sapientissimum numen, præter consuetudinem mortalium, dilectis suis dulcem miscet amaritiem, parte sua tristi cuique tributa. Inde omnes calamitates, ipsaque mors piorum poculo significatur. *Matth.* XX. 22. & Christus ipse, caput fidelium, calicem hunc tribulationis exhausit. *Matth.* XXVI. 39. *Luc.* XXII. 42. Improbis vero, quos odit numen divinum, calicem iræ suæ ac zeli justissimi tradit, judicia sua divina & pœnas gravissimas immittens. Hinc mentio כוס חמתו. Jes. LI. 17. 12. *Poculi excandescentiæ ejus*, כוס התרעלה. Jes. ll. cc. *Poculi horroris*, כוס היין החמה, *Poculi vini*, vini *np. excandescentiæ*. Jerem. XXV. 15. & οἴνου τοῦ θυμοῦ τοῦ Θεοῦ, τοῦ κεκερασμένου ἀκράτου ἐν τῷ ποτηρίῳ τῆς ὀργῆς αὐτοῦ. Apocal. XIV. 10. *Vini iræ Dei, quod nec mixtum, nec temperatum poculo indignationis ejus infusum est*. Nec mirum esse debet, ita transferri convivialem consuetudinem. Nam, uti potulenta portio; sic esculenta eandem constituit metaphoram. Non enim solum Hebræorum חלק cum כוס conjungitur (1); sed Græcorum μοῖρα, & partem cuilibet convivarum distribuendam (2) denotat, & utramque fortunam, quæ a Deorum decreto dependet, non minus secundam (3) quam malam, indicat (4).

V. Mittimus translatam significationem, observantes כוס *poculum*, præstantiæ ergo nude vocari poculum nostrum benedictionis. *Cod. Schabb. cap.* 8. θ. 1. alias vero כוס של ברכה, & plene כוס של ברכת המזון *Poculum benedictionis, vel gratiarum actionis* potius *post cibum captum*. Nam ברכה præter multiplices potestates, quas jam evolvere supersedemus (1), & *laudem ac celebrationem*. Nehem. IX. 5. signat, & *gratiarum actionem* (2) *pro acceptis beneficiis*. Talis erant preces, ab Hebræis ברכת המזון, seu *gratiarum actio pro cibo capto* (3) nominatæ, quas absoluta cœna, super calicem recitare solebant. Constabat vero

ista

ista gratiarum actio quatuor aliis pretiunculis, quarum prima ברכת הזן a primordio, הזן את העולם כולו ונו׳ *Qui nutris totum hunc mundum, &c.* quod præmissa initiali formula consueta, capit, dicta. Altera ברכת הארץ, *s. gratiarum actio pro terra* vocatur, quod Dei laudes ob terram sanctam, quam hæreditatem tradidit Jacobi posteris, maximam partem exhibet. Tertia בונה ירושלם adpellatur, quasi dicas laudatio Dei *ædificantis Hierosolyma*, qua præ ceteris, post urbem excisam, restaurationem ejus efflagitant. Quartæ הטוב והמיטיב exordium, quod excipit solennia præloquia ad Deum, nomen imposuit. Quibus accedebat, quando, tribus vel pluribus communiter comedentibus, unus omnium nomine gratias agebat, benedictio, quam vocant ברכת הזמון, *epularis societatis benedictionem* (4), quæ quatuor dictis pretiunculis præmittebatur. Fundamentum (5) harum precum constituitur divinum præceptum, *Deuter.* VIII. 10. Quod summo jure fieri videtur: nam, præterquam quod omnes homines debent ex lumine naturæ pro beneficiis, adeoque pro sustentatione, creatori suo gratias agere, accedit hic speciale mandatum: quod non præcise adligat ad dictas formulas benedictionum: quanquam, priores præsertim, summæ autoritatis ac divinæ ferme originis a Talmudicis statuantur. Primam enim a *Mose*, altera a *Josua*, tertiam a *Davide* & *Salomone* ordinatam fuisse asserunt, quartam Doctoribus *Mischnicis* urbis *Jabhnæ* adscribentes (6). Hæc itaque tota benedictio nomen dedit calici, super quem pronuntiabatur. Alias tamen poculum istud כוס יפה (7), seu poculum pulchrum nuncupatur ab istis momentis (8), quæ ad hujus elegantiam atque ornatum Talmudistæ requirunt. Sed נבנא דברכתא (9) poculum majus denotat, ex quo quisque convivarum, pro mensura calicis benedictionis ordinaria, potabat (10). Sic *Baal Aruch* de circuitu calicis explicat, quando in orbem ordine porrigitur, donec omnes biberint (11).

VI. Rationem & fundamentum, cur velint pronuntiari gratiarum actionem super calicem, expiscari non potui. Nihilominus summo cum rigore id ipsum requirunt, sapientum antiquis exemplis innixi: adeo, ut si aliqua saltem occasio videatur poculum accipiendi, circumspicere debeant ac præstolari, donec inventum sit, si vel maxime cœnandi tempus semel jejuni prætermittere cogantur (1): aut, si unicum poculum vini, vel huic rei convenientis potionis adsit; quamvis הבדלה; *preces separationis a Sabbatho diem profanum*, aliasque, antequam estur (2), in poculo recitari oporteat (3): tamen, ut *benedictioni post cibum sumtum* suus calix sit, illas usque ad cœnam peractam suspendere, ac demum cum hac conjungere licet (4); cautela, ut ne plura fiant præcepta simul (5), non obstante. Hinc alii hujus rei necessitatem cuilibet, vel suo solius nomine agenti gratias, imponunt (6): alii vero ad *epulas consociatas*, (7) quas זמון vocant, restringunt: quidam utrovis casu rem haud nimis stricte urgent (8).

VII. Si tamen de vetustate hujus ritus quidquam suspicari licet, aut jam *Davidis* ætate poculum benedictionis usitatum fuit, frequentius libertatis, gratulationis, & grati animi signum. Nam *Psalm.* CXVI. 12. 13. *Quid reddam*, inquit, *Domino pro omnibus beneficiis, quæ in me contulit?* כוס ישועות *Calicem salutum elevabo, & invocabo nomen Domini.* Quod *poculum salutum* vocat, quia ob varia salutis & providentiæ genera, numen divinum super poculum istud laudatur. Aut *David* more aliarum gentium, exantlatis plurimis periculis & calamitatibus, calicem adhibuit, symbolum gaudii de recuperata salute, quo prædicavit nomen Dei, qui solus e gravissimis rerum discriminibus eripere potest: uti apud Homerum *Iliad.* ζ. *in fine*.

> Α'λλ' ἴομεν, τὰ δὲ ὄπισθεν ἀρεσσόμεθ' αἴ κε ποθὶ Ζεὺς
> Δώῃ ἐπουρανίοισι θεοῖς αἰειγενέτῃσι
> Κρητῆρα στήσασθαι ἐλεύθερον ἐν μεγήροισιν
> Ε'κ Τροίης ἐλάσαντες ἐϋκνήμιδας Α'χαιούς.
> *Sed eamus. Hæc autem postea mitigabimus, si quando Jupiter*
> *Dederit, cœlestibus diis sempiternis*
> Craterem *statuere* Liberum (ob libertatem adeptam)
> *in domibus*,
> *Troja expulsis bellicosis Achivis.*

Quod ad imitationem *Davidis*, vel post solutam captivitatem Babylonicam, vel quod magis consentaneum videtur, jugo gentium sub auspiciis *Simeonis* Pontificis, & populi ducis excusso. I. *Machab.* XIII. 41. *seq.* Judæi receperunt, post cœnam peractam poculum vini, ceu liberationis monumentum, statuentes. Quandoquidem laudatus *Simeon*, eundem calicem, jure pecuniæ signandæ adepto, nummis suis imprimendum curavit, addita Samaritana inscriptione [illegible], *Propter, vel in memoriam liberationis Sionis* (1).

VIII. De forma poculi benedictionis non solliciti sunt scriptores Talmudici. Ex communi tamen eoque commodissimo vaso-

vaſorum potoriorum habitu, ubique ferme conſueto, idem ſpeciem rotunditatis habuiſſe conjicias. Quandoquidem talem poculorum formam haud inſolitam fuiſſe Hebræis, nomina iſtorum vaſis indita convincunt. Nam אגן, licet uſum peluis habeat, tamen *ſcyphum*, vel *phialam* eſſe confirmat *Paraphraſtes Chaldæus* (1); a rotunditate vero ita dici *Abendana* (2) teſtatur. *Salomo* quoque אגן הסהר vocat (3), quod *vas peræque*, ac *luna plena rotundum* ſit. Nec diſpar ratio eſt vocis דיאטריטא, quod Græcorum Διάτρητον a ſcriptoribus Judaicis in civitatem receptum, *calicem tornatilem*, *ſeu toreuma* denotat (4). Neque forte ipſum nomen כוס, ſi poſteriorem denominationis rationem ſequaris, ab iſta forma putabis abhorrere. *Vid.* §. 1. Sed indubiam poculorum faciem exhibent quidam veterum Hebræorum nummi, quos Samaritanos a ſcriptura nominare ſolent (5). Nam ibi vas apertum ſiſtitur, atque rotundum, quod a labiis repandis altius deſcendens ſenſim comprimitur, ac pede demum ſuffulcitur. Recurva labia confirmant etiam hiſtorici ſacri (6), quando *Salomonem* labia maris ænei, enarrant, *inſtar labii calicis aut apicis florum lilii* (quorum curvamen notum eſt) pandanda curaſſe. Unde proprium operculum calicem non habuiſſe colligas, quia labia neutra ex parte iſti recipiendo aptata fuerunt. Anguſtioris orificii fuiſſe negatur in *Schulchan Aruch* (7), propterea quod benedicturus oculos in eum intendere debebat. De anſis ejus, neque ex nummis laudatis, neque aliunde conſtat. Dubito itaque, an *Bedæ* (8) fidem habeam, tradenti: *poculum Chriſti ſuo tempore Hieroſolymis viſum, argenteum, Sextarii Gallici capax, &* ἀμφωτον, h. e. *ex utraque parte anſatum fuiſſe*: quamvis uſus poculorum anſatorum apud Græcos antiquiſſimus ſit.

IX. Materiam poculi benedictionis e *metallo* fuiſſe, adparet exinde, quod inter vaſa *metallica*, menſæ deſtinata, referuntur calices (1). Quos forte ſibi quiſque vel ex pretioſo, vel ex viliori metallo parandos, pro habitu pecuniarum, curavit. Neque *pocula vitrea* inſolentia fuerunt (2): licet כסא דמוקרא (3) *Poculum pretioſum*, quod כוסישל זכוכית לבנה *Poculum evitro ſplendido* expoſitum *Raſchi ad ll. cc.*, poſtea Gemara כסא דזוגיתא חיורתא exprimitur, non tam *vitreum* quam *cryſtallinum* fuiſſe arbitrer. Quippe cryſtallina vaſa maximi æſtimata veteribus (4), documentum præbebant ampliſſimarum opum. Quod *Plinius* teſtatur, *Murrhina*, inquiens *Præfat. lib.* XXXIII. H. N. *Et Cryſtallina ex eadem terra effodimus, quibus pretium faceret ipſa fragilitas. Hoc argumentum opum: hæc vera luxuriæ gloria exiſtimata eſt, habere, quod poſſit ſtatim perire totum.* Quo cum conferri poteſt dictum *R. Jochananis* (5) מי שהניחו לו אביו מעות ורוצה לאבדן ילבוש כלי פשתן וישתמש בכלי זכוכית: *Qui vult opes a patre ſuo relictas perdere, induat veſtimenta lintea, & utatur vaſis cryſtallinis.*

X. Pro capacitate atque menſura poculi benedictionis tanquam parturiunt Doctores Talmudici, רביעית ſeu *quartario* illud dimetientes (1). Quod menſuræ genus conſtare docent *quatuor digitis quadratis in latum, in altum vero duobus digitis, & dimidia inſuper ac quinta parte digiti* (2). Atque exinde, quod *aquarum conceptaculum*, quo immergi ſolebant Judæi, *quadraginta ſeas* ſpatio, quod ulnam quadratam in latitudinem, & tres ulnas extenditur in altitudinem, continere jubetur (3), colligunt, רביעית quartam partem Logi ſc. ſextarii eſſe (4). Sextarius vero 6. ova capit, & quarta ejus pars 1½ ov. (5). Quantum pro moderna dimenſione capiat, haud quæro anxius. Certum enim ac conſtans quidquam hac in re inventu difficile judico: cum, ſi quæ firmæ menſurarum veterum relictæ fuerint deſcriptiones, per minores ſpecies explicentur, quas vel haud ſatis accurate novimus, vel in tanta omnium ferme locorum diverſitate menſurandi, cum modernis commode conferre non poſſumus. Hoc ſaltem haud prætereundum puto, ejuſdem dimenſionis cum poculo benedictioni eſſe quatuor pocula paſchalia (6): quæ dimetiendi modus per קסטא & חמניתא traditur (7). Illud menſuræ genus dicitur Zipporienſibus, quo muriam vendere ſolebant (*Conf. Raſchbam ad l. c.*) conſuetum, cum לוגא דמקדשא *Sextario in ſacris uſitato*, convenire. Patet ex ipſa voce, Græcorum Ξέςης & Latinorum Sextarium eſſe: qui ab hac gente tam ad Græcos, quam orientales populos tranſiit. Neque enim Syris, neque Chaldæis, neque Arabibus: (*Vid. Pocok. not. miſcell. ad portam Moſ. cap. 9. pag.* 404.) ignoratus eſt: quem forte Romani, provinciis iſtis imperantes, introduxere. Jonathan quidem Chaldæus הִן צֶדֶק. Hin juſtum *Levitic.* XIX. 36. transfert קסטין דקשוט, cum, ubi לוג occurrit, לוגא *Levit.* XIV. 12. retineat: ex qua quiſpiam, קסטא & לוג diverſas menſuras, & illam hac multo majorem, atque Hino æqualem eſſe, colligeret; ſed קסטא, Sextarius interdum latius patet vi ſuæ originis ſextam partem uniuſcujuſque menſuræ majoris, ad quam refertur, denotans. Hoc itaque modo הִן reſpectu בת Bati, vel איפה Ephæ, quæ

ſex

ſex הנים Hinos continet (8), recte transfertur קסטא Sextarius, ſeu ſexta pars nimirum Ephæ. Variam vero ſextarii capacitatem fuiſſe, ratione diverſitatis majorum menſurarum, Doctor Talmudicas innuit, non alium, quam Zipporienſem ſextarium, quo muria vendi ſolebat, cum Logo adæquans. Quartarium vero ſingulorum poculorum paſchalium ita per ſextarium emetiebantur, ut quaterna illa capacia quartarii, ex pleno ſextario adimplerent (9). תמנייתא, menſuræ ſpecies antiqua, conſueta Tiberienſibus, nominis ratione, majoris, quæquæ ſit, menſuræ *partem octavam* indicat. *R. Shemuel ben Meir in comment. ſuo ad Peſachim fol.* 109. *a. lib.* 24. exponit תומן ועוכלא, *Octavam partem Kabi, & quintam* logi, quæ conficiunt quatuor ova, & quintam ovi partem (*Conf. Wagenſeilii Sota p.* 130.) Sed ab auctoribus *Toſephot ad Peſachim l. c.* impugnatur ejus expoſitio, non vero ſuppeditatur accuratior. Hinc, ne iis quidem, hanc veterem menſionem ſatis cognitam fuiſſe putabis. Inde tamen de ſollicitudine (10) illorum, qua pro menſura poculi benedictionis angebantur, nil detrahitur. Maximopere enim præcavent, ne dimenſione requiſita illud inferius ſit, aut parte ſua præciſum (11). Inter momenta itaque præcipua, quæ ad præſtantiam poculi faciunt, refertur plenitudo (12): &, qui in pleno calice gratiarum actionem recitat, ad eum promiſſiones de amplitudine hæreditatis (13) adplicantur.

XI. Replebant tale poculum vino, quantum licebat, præſtantiſſimo eoque temperato. Poſtquam enim ad ſecundum gratiarum actionis membrum, ſeu ברכת הארץ ventum erat (1), quartæ quartarii meri, tres quartas aquarum immiſcebant (2). Nam mos vini partem quartam tribus partibus aquarum diluendi illis receptus erat: non magis ſobrietatis gratia, quam ob vehementem vini, quod iſtorum terræ proferebant, naturam (3): ut ſaporem, aſperitate mollita, mitiorem gratioremque redderent. Quo ſpectat vox doctoris Talmudici *Schabbat fol.* 77. *a.* כל חמרא דלא דרי על חד תלת מיא לאו חמרא: *Omne vinum, cujus pars una non inſiſtit tribus partibus aquæ, non eſt vinum*, id eſt amœnitate ſua ac ſalubritate exhilarans. Cui geminum eſt, quod Amphictyo (4) Athenienſium rex, poſtquam civibus ſuis convenientem vini cum aqua mixturam monſtravit, *Bacho Recto* delubrum dedicaſſe dicitur, quoniam tum vinum rectum ſit, neque parum nocuum, cum dilutius bibitur. Quin imo omnes Græci inventum vini non minus, quam ejuſdem temperandi ſcientiam, ſingulare Deorum beneficium prædicabant: quippe qui Bacchum vitis repertorem, cum inter cœnandum menſæ temetum inferretur, tanquam bonum Deum venerantes, invocabant: poſt cœnam vero, calice primo aqua diluto, atque exhibito, Jovem ſervatorem acclamabant, datorem pluviæ & jucundæ temperationis autorem. Nam *Philonides* medicus, teſte *Dipnoſophiſta* (5) de prima temperaturæ vini origine tradit, a Baccho translatam fuiſſe e rubro mari vitem in Græciam, & ex intemperanti voluptate merum bibentes alios furiis actos inſaniiſſe, alios obrutos vino concidiſſe inſtar mortuorum. Cum vero quidam ad littus compotaſſent, ſubito coorta tempeſtate, diſſolutum convivium, & poculum, in quo parum vini remanſerat, repletum fuiſſe pluviis: poſtquam ex turbido die ſerena lux rediiſſet, reverſos convivas, vinumque pluviis dilutum guſtantes, voluptatem mitem ac minime moleſtam cepiſſe. Quæ quæ fides ſit *Philonidæ*, inde tamen ratio temperaturæ vini ſatis liquet. Tametſi vero nulla communis mixtura fuit (6) apud Græcos, ejuſque ſæpius mentio fit, quæ per tres partes aquæ duaſque vini peragebatur (7); jucundior (8) tamen & temperanti animo dignior (9) reputari videtur, trium aquæ ac unius partis vini commixtio, quæ Hebræis uſitata erat.

XII. Forſitan objiceret quiſpiam, poculum benedictionis haud diluendum fuiſſe aquis, quia inter præcipua momenta, quæ dignitatem ejus augent, recenſetur חי, *purum* eſſe (*Berach. fol.* 51. *a. lib.* 40. 41. *vide ſupra* §. V. *not.* k. *pag.* 14.) Sed, quamvis ſecum non conſpirent, vocem חי interpretantes: alius enim vinum purum mixtum & non mixtum explicat: mixtum ſcil. quoad partem; & non mixtum, quod tunc plene, prouti fas eſt, miſceatur, cum perventum ſit ad benedictionem terræ (1): alius ſecum ipſe non conſentit, vel ita expoſiturus חי, ut purum infundant vinum in ipſum poculum, atque in eo miſceant, ne alio quocunque vaſe diluatur, ut recens de dolio hauriatur merum, eo nomine, quod gratiarum actioni adhiberi debeat (2): quidam de integritate vaſis intelligunt (3): plurimi tamen, eo ipſo requiri putant, ut vinum uſque ad benedictionem terræ purum ſervetur (4); omnes vero ad mixtionem ſuam ſententiam dirigunt (5). Nihilominus temperatura iſtas ad terras referenda eſt, quas naturæ benignitas, vino ingentium virium, quod meracius bibi nequit, dotavit. Quapropter, quando Talmudici de mixtura loquuntur, recentio-

tiores ſemper eandem ad vina illorum, qui ſtatuta tradidere, reſtringunt (6), ſuiſque eam non opus eſſe, palam oſtendunt (7), *Maimonides* tamen veſtigia veteris temperaturæ in poculo benedictionis relinquenda videtur ſtatuere, quando vel puſillum aquæ infundi jubet, *Hilcot. Berach. cap.* VII. §. 15. rigidiori forte ſenſu adſumens illud *R. Elieſeris Berach. fol.* 50. *b. lin.* 8. *ſſ.* אין מברכין על כוס של ברכה ער שיתן להוכו מים: *Non benedicunt ſuper poculo benedictionis, uſque dum inditæ fuerint aquæ*. Sin vero in urbe vel regione, ne vinum quidem inveniretur, licitum erat gratiarum actionem ſuper calicem aut zytho (8), aut aliis potulentis (9), præter aquam (10), impletum pronuntiare.

XIII. Antequam poculum miſcebatur, Judæi nimis ſuperſtitioſi in rebus purgandis, iſtius mundationem duplicem decreverunt. Interiorem unam (1), alteram exteriorem (2). Cujus rei teſtem ipſam ſcripturam novi fœderis habemus: ubi *Matt.* XIII. 25. 26. *Servator* in ſcribas atque Phariſæos, fœtidam innocentis vitæ ſimulationem invehitur: quippe qui exteriora poculi & paropſidos purgarent, interiora fœdæ rapacitatis ac intemperieri plena relinquentes. Putares, negaſſe *Chriſtum*, eos interius eluiſſe vaſa. Minime vero. Nam quia interior ablutio ab impoſtoribus iſtis haud rite fiebat, nulla lotio reputabatur. Recta vero juſtaque purgatio impediebatur, ſi quæ res adhuc inhærebant vel hominis vel vaſis corpori, ut aquis undique non perfundi poſſet. Quæ חוצצים ſeu res, diſcriminantes *inter aquam* ſcilicet *corpuſque* vocatæ, in cauſa erant, cur omnis lotio in irritum caderet (3). Idcirco *Chriſtus* infucatæ pietatis homines intus vaſa ſua purificaſſe inficiatur, quoniam, vel accuratiſſime remotis, quæ *phyſice* diſcriminarent, non adverterant animum ad res *moraliter* diſcriminantes; caput omnis illuviei atque ſqualoris, quem peroſum eſt ſanctiſſimum numen. Plena enim adhuc erant vaſa rapinis: plena materie omnis intemperantiæ. Namque iſtis in omnem aviditatem pronis *Luc.* XVI. 14. haud religioſum erat, deglutire *Matth.* XXIII. 14. domos viduaruum. Hinc nulla erat interior ablutio: hinc irrita etiam exterior, ſi vel maxime rite peracta ſit. Tanta vero legitimæ lotionis impedimenta ſemoveri non poterant, niſi ejectis e corde concupiſcentiis malis. Quamobrem alibi cordis intima expurgari jubentur. (4).

XIV. Adhæc poculo decus conciliari putabant עיטור coronatione & עיטוף obvelatione, *Berach. fol.* 51. *a. lin.* 40. Illam, parum abeſt, quin de ritu, Græcis Romaniſque conſueto, explicem, quo aut convivæ aut pocula coronis ſertiſque exornabantur (1). Cum, teſtante *Diodoro Siculo* (2), Judæi mores aliarum gentium, ſuis deſertis, adſciverint. Sed jam iis autoritatis fideique tribuendum puto, qui de coronatione calicis Judaica præcipiunt. Nam Talmudiſtæ, quamvis in unum idemque hac in parte non conſpirent, exponunt tamen, vel de corona ſapientum, qui penes benedicentem circumſedebant (3), vel de poculis, quibus calix benedictionis circumdabatur (4), ut poſtquam, gratiarum actione jam recitata, guſtaverat benedicens, e ſingulis convivæ ſinguli biberent. עיטוף vero *obnubitio* fieri traditur, ab agente gratias, qui caput ſuum vel pallio vel albo linteolo obvelabat (5).

XV. Nunc denique fas eſt explanare, quomodo & quando calix noſter adhibebatur. Tradi vero ſolebat benedicturo, poſtquam, epulis plane abſolutis (1), loco, ubi comederant, everſo ſcopis (2), ipſoque calice infuſo (3), prior (4) manu laverat, quem reliqui ſequebantur convictores. Tum, aut paterfamilias, aut dignior aliquis hoſpes, ſi adſit, aut inter plures patresfamilias ſpectatiſſimus (5), albo linteolo caput velatus (*Vid.* §. *anteced.*) poculum ambabus manibus, e menſa (6), vel, ſi humi accumberent, e terra ad palmi altitudinem elevatum (7) dextra tenebat (8); idque ne mens aberraret, attentis oculis inſpiciens (9), benedictionem pro cibo capto recitabat. Adjecta tandem gratiarum actione (10), quam pro vino creato dicebant, primus (11) recitator bibit, qui poſt, honoris gratia, matrisfamilias poculum ad bibendum offert (12). Quo facto, reliqui omnes, pro ætatis dignitatiſque ordine, bibunt. Interea tamen, dum recitabantur preces, ſive ſtando ſive accumbendo comederent, recitator ſedere (13) debebat, & ceteri prohibiti erant, ne confabularentur (14).

XVI. Quæ hactenus tradidi, poculi benedictionis ſolenia, omni tempore ſervabantur. Cum tamen inter pocula quatuor paſchalia relatum, peculiares quoſdam, eoſque cum his communes ritus rationeſque, tempore Paſchati ſacro, haberet: iſtorum explicationem mihi jam incumbere arbitror. Itaque ab initio ſtatim, quomodo fundati ſint calices iſti quaterni, exquirens, nullum aliud fundamentum invenio, quam generale præceptum *Deuter.* XVII. 14. ושמחת בחגך *Et lætaberis in feſto tuo*. Haud vero aptiorem lætandi materiam vino (1) judicabant, quippe quod cor humanum exhilarare (2) dicatur. Rationem numeri quaternarii

aliam alii reddunt. Quidam a quatuor vocibus, quibus redemtio a servitute Ægyptiaca exprimitur, deducunt: nonnulli totidem esse volunt calices, quam mentio fit poculi Pharaonis: aliqui eos adæquant quatuor monarchiis: plurimi numero pares esse requirunt, quatuor ultionis, quos justissimus Deus gentibus; totidemque consolationis calicibus, quos Israeli propinabit (3). Posterior sententia, quæ multitudine vincit, mihi præstare ceteris videtur. Nam, postquam calix, tanquam insigne libertatis monumentum, (*Vid.* §. VII.) *supra*, receptus fuit; eum, materie a quaternis poculis ultimo memoratis sumta, quadruplicem, tempore sacro memoriæ redemtionis e servitute, quo eminere debebat significatio libertatis, adhiberi jusserunt.

XVII. Omnes Israelitæ statuto de quatuor poculis paschalibus erant obnoxii [1]. Neque pauperrimus quisque iis destitui debebat, si vel maxime publice aleretur [2]: ut quatuor calices vini tempore paschali sibi comparare, ritumque servare posset, de vestimentis suis vendere, æs alienum contrahere, & mercede se ipsum locare licebat [3]. Etenim mulieres, (*Vid. cit. ad not.* a.) non eximebantur, quamvis immunes ab aliis præceptis & ritibus [4] indicarentur. Nam in eadem navi [5] cum viris fuerant, eodemque miraculo erepti erant e servite. Ipsi infantes haud plane excipiebantur [6]. Adeoque severe hac ex parte agebant Judæi, ut, qui vel fastidiebat vinum, vel sine valetudinis jactura non bibebat, se magis quam naturæ suæ convenienter confirmato, legi satisfacere [7] deberet.

XVIII. Parem poculo benedictionis mensuram habebant singuli calices Paschales [1]. Neque differebant mixtura. In unoquoque quarta quartarii vini diluenda erat tribus partibus aquarum, adeo ut quatuor pocula simul integrum continerent quartarium vini puri [2]. Nam merum, quam poterat optimum adhiberi debebat. Hinc, ut pro temeto rubro, qui color vini præstantissimi habetur, comparando essent solliciti, præceptum erat [3]. Quare *Christum* etiam in prima S. Cœnæ institutione vinum rubicundum usurpasse, veri arbitror simillimum: quippe qui symboli terreni color convenientissimum materiæ cœlesti exprimendæ erat: quandoquidem alias vinum rubrum nomine sanguinis venit. Neque tamen eo certæ vini speciei obstringimur. Nam Judæis quoque integrum erat, si vel rubrum deficeret [4], vel candidum præstaret, [5] illi hoc præferre. Sed extra omnem controversiæ aleam positum est, *Servatorem* nostrum vinum temperatum adhibuisse: quod itidem nobis liberum est. Nam præter virtutem vini, sanamque mentem, (*Vid. Maimon. sub not. præced.* b.) Judæis commixtionis nova ratio accedebat, memoria nimirum ususque libertatis, quam erepti servitute Ægyptiaca obtinuerant. Sua quemque ætate eundem æstimari decuit, ut si ipse liber evaserit ex Ægypto [6]. Qui igitur pocula quatuor pura bibebat, debitum solvebat potu vini, haud vero libertatis significatione [7]. In istis tamen regionibus, ubi tanta vini generositas non erat, negligebant mixturam [8], contenti, si aliis in rebus beneficium libertatis usurparent.

XIX. Præclarius libertatis signum Judæi accubitum judicabant: qui ad mensam regibus & magnatibus (1) solennis esse solebat. Quandoquidem Indorum regem, *Philostratus* tradit (2) in lecto ex stramentis facto, solum præter paucos agnatos, ceteris sedendo epulantibus accubasse. Ingenui certe, quippe inter eos præclaro virtutis specimine se nobilitaverant, solebant accumbentes cœnare. Nam apud Macedonas (3) nemini discumbere licuit, quin aprum extra retia interemisset: in sedilibus quisque cœnare debebat, quoad feram occiderit. Quare Cassandrum Antipatri filium, ajunt, jam natum annos triginta quinque, sedentem cum patre cœnasse, quod eo certamine defungi non potuisset, quamvis & validus & peritus fuerit venator. Servos contra ad pedes accumbentium stare, & comedere moris erat (4), quod Romanis (5) quoque consuetum fuit, postquam, Asia devicta Græciaque cognita, recumbendi modum introduxerunt (6). Quam ob causam apud *Martialem*, ad pedes servi videntur *Tiraquello* (7) adpellari. Cum itaque omnis eo spectare deberet solennitas, ut gaudio præ se ferrent Hebræi tempore paschatos, quam insignem libertatem impetraverint a servitute molesta vindicati: cœnantes, non pro more veterum, accincti stabant, sed discumbebant. Hoc itaque modo (8) quisque quatuor pocula paschalia (9) ebibere jubebatur, ut se non servos, sed dominos assererent: quanquam alias superbiæ nomine accusabatur, qui poculum benedictionis inter accumbendum (10) hauriebat. Hinc vel summa paupertate depressus, vespera paschali, non nisi accumbens edere ac bibere debebat (11). Filius quoque coram patre, vel summo suo doctore (12), accumbebat: discipulus (13) vero coram magistro, non nisi venia data: etiamsi ministro (14) in conspectu domini discumbere licebat. Mulieres hac lege (15) non adligabantur, non tam ob

ob reverentiam (16), quam quæque marito suo debebat; alias repudiatæ certe & viduæ obstristæ fuissent: quam, quia non decebat accubitus feminas: qui & Græcis mulieribus probrosus (17) erat. Apud Judæos tamen summa dignitate matronis (18) licebat.

XX. Accumbebant vero reclinata supera parte corporis in cubitum sinistrum (1). Nam neque supinum, neque dextro lateri innixum, neque in faciem procumbere (2) decebat. Pedes ad terram pronos fuisse, tradit *R. Salomon Isaacides* (3), quod eo referendum puto, quando tres tantum una in triclinio comederunt, ut pro se quisque lectum occuparet: quum enim plures jacerent in uno lecto, pedes unius non protinus ad terram inclinabant, sed pone dorsum alterius (4) porrigebantur. Eodem spectat, quum idem *Isaacides*, quemque suo lecto accubasse, dicit *l. c.* Quod, quamvis magnificentius esset, tamen si plures tribus decumbebant, bini, terni, quaternique uno lectulo (*Rosinus l. c.*) cœnabant. Quomodo enim *Johannem* XIII. 23. diceres, magistri sui gremio insedisse, si Christus & Apostoli decubuissent quisque lecto separato? Nec aliter intelligenda, quæ in Talmude (5) produntur, de loco digniori accubitus: *Quando duo adsunt* lectuli [in biclinio] *princeps summo loco accumbit, alter vero infra pedes ejus* [*more Persarum, supra verticem* (6):] *Quando tres sunt lectuli* [in triclinio] *princeps summo loco, alter supra verticem, tertius infra pedes accumbit*. Hæc enim ad mensam ordinariam Pharisæi vel sapientis observari solebant, cum societas epularis ex tribus saltem fieret (7). Neque tamen idem ordo, cum plures uno lecto incumberent, negligebatur: quia, si duo essent, primus ad caput lecti, loco summo, alter ad pedes lecti decumbebat: si tres; dignissimus locum medium lecti, alter summum, tertius imum occupabat. Si quatuor, aut plures; tunc semper honoratiores loca media obtinuisse videntur (8). Non dubito Christum hunc in modum cum duodecim discipulis in triclinio cœnasse, ut quaterni binos lectos tenerent, & reliquos quinque caperet lectus tertius. Neque abhorret veritati, discipulos magistrum suum honorasse. Nam Jesum cum discipulo, quem diligebat, loca media lecti primi tenuisse, ex historia proditoris indicati adparet. *Johan.* XIII. 24. f. Petrus, cum ad lecti summam partem decumbens, a tergo responsum in aurem ferre a Christo haud commode posset (9), nictabat (10) supra caput Christi Johanni, ut clam sciscitaretur, dicta in quem accidant. Johanni vero in gremio suo propius inclinanti, Servator promtius (11) in aures insusurrare poterat responsionem.

XXI. Tandem ad ordinem quatuor poculorum paschalium progredior, quem prætervertere nefas erat. Quandoquidem, qui primo haustu epotaverat illa [1], obligatus adhuc ad tria reliqua erat, non aliter, ac si primum calicem tantum ebiberit [2]. Singulis [3] quoque poculis ordine tribuebant peculiares preces & laudum divinarum prædicationes. Singulis convivis primo calice infuso, dignissimus ex iis, precabatur vini primum, deinde diei consecrationes: quibus peractis omnes bibebant [4]. Postea, precibus propter lavandas manus fusis, earum lotionem perficiebant, & cum mensam instructam ac herbis amaris aliisque oleribus, pane infermentato, pulte luti Ægyptii signo [5], agno paschali, & carne de sacrificio diei XIV. conspicuam adtulissent [6], a Patrefamilias, vel primo quoque consecratio fructuum terræ recitabatur. (*Maimon. l. c.* §. 2.) tum singulis oleris, (*ibid. l. c.*) vel si olera desunt, herbæ amaræ [7] intinctæ pulmento [8], tanto minimum, quanta oliva est, vescebantur. Quo facto mensa remota fuit [9] ab istius duntaxat conspectu, qui liturgiam paschalem legeret. Nam apud veteres quemque convivarum suam mensulam [10] habuisse traditur, quamvis in Servatoris nostri historia nec volam hujus rei nec vestigium inveniamus. Postero vero tempore, quum omnes ad unam mensam accumbere solerent, a recitatoris facie fercula tantum summovebant, iisdem in quodam mensæ extremo constitutis [11]. Quæ maximam partem fiebant, ut infantes [12] hanc noctem præ ceteris insignem noscitarent.

XXII. Deinde miscebant poculum secundum, ubi filius patrem (1) aut uxor maritum, aut unus alterum, si vel maxime sapientes fuerint, aut si solus, semetipsum (2) interrogabat, quæ hujus noctis præstantia sit præ reliquis. Respondens ab ignominiosa servitute Hebræorum enarrationem suam cœpit, legitque donec sectionis *Deuteron.* XXVI. *vers.* 5. 6. 7. 8. mysticam explicationem (3) absolverit. Tum mensa restituta, recitator, agni paschalis ratione ac origine exposita, herbas amaras & infermentatos panes extulit, atque eorum usus in cœna paschali, a quo creverit principio (4), enucleavit. Post, elato (5) calice, convictoribus ad laudes divinas excitatis. (*Maimon. l. c.* §. 5.) hymni solennis, quem הלל vocant, partem, *Psalmum* nempe CXIII. & CXIV. pronuntiabat, ac precibus de Israelis redemtione, quas גאולה adpellant, ut & consecratione vini

vini ſubjunctis, omnes alterum poculum (6) ebibebant.

XXIII. Secundum ea manus, precibus ante miſſis, iterum lavabant *Maimon. l. c.* §. *6.* ad cœnam ipſam propius jam accedentes. Dehinc ſumebat, quicunque præmiſſa peregerit, duas placentas, unamque earum diviſam, memoriam paupertatis, (*ibid. loc. cit.*) integre alteri ſuperimponens, in preces ſe vertebat ante cibum captus ſolennes, (*ibid. loc. cit.*) Precatus: *Benedictus ſis tu Domine Deus noſter, rex hujus mundi qui ſanctificavit nos præceptis ſuis, & præcepit nobis azyma & amara comedere;* panem azymum & herbas amaras intingebat pulmento, intinctaque manducabat. (*ibid. loc. cit.*) ceteri ſequebantur. Comeſa denique carne ſacrificii ſolennis, agnoque paſchali, (*ibid. l. c.* §. *7.*) convivium protrahebatur, (*ibid. l. c.* §. *9.*) donec ſinguli, quodcunque libuerit, ediſſent ac potaſſent. Ad extremum, quiſque de agno paſchali, pro quantitate olivæ, (*ibid. l. c.*) comedebat, totaque cœna claudebatur, ut amplius quidquam guſtare neutiquam licitum eſſet. Hinc, manibus tertia vice lotis, poculum tertium miſcebant (1), & gratiarum actione, adjunctaque conſecratione vini perfectis, ipſum quoque calicem benedictionis bibebant, qui nomen ſuum preceſque inter quatuor paſchales retinuit. Omnium poſtremo calix quartus præbebatur (2): pars altera hymni ſupra jam cœpti, *Pſalmi* nimirum CXV. CXVI. CXVII. CXVIII. abſolvebatur, inſuper addita benedictione (3), quam ברכת השיר vocabant, & ſolenni formula precum. (*Maimon. l. c.*) qua fructum vitis conſecrabant. Epoto calice quarto, nil ultra bibere, (*ibid. l. c.*) quam aquas licebat. Si tamen quintum calicem quiſpiam adjicere vellet, hymnum majorem (4) prius decantaret, requirebatur.

XXIV. Tandem illorum percenſerem, ſubque examen vocarem ſententias, qui horum rituum veſtigia in ipſius S. Cœnæ inſtitutionis hiſtoria ſibi deprehendiſſe viſi ſunt: ſed ne falcem jam in alienam meſſem immiſiſſe cenſeri queam, hæc diſceptanda in aliud tempus rejicio, quum ſub Euſebiæ tutela hoc de argumento diſſerere licet. Filo itaque abrupto, me meaque ſtudia Lectoris benevoli gratiæ & favori commendo quam maxime.

N O T Æ.

§. I.

(1) Vid. Golii Lexicon in hac rad.
(2) Lib. XI. Dipnoſ. cap. 14. p. 501. edit. Caſaub.
(3) Ad Iliad. ψ pag. 1290. fin. Edit. Roman.
(4) Athenæus, loc. cit. *ἡ δὲ τοιαύτη θέσις τῶν φιαλῶν Ἰωνική ἐστι καὶ ἀρχαία, καὶ νῦν οὕτως Μεσσηλιῶται τιθέασι τὰς φιάλας ἐπὶ πρόσωπον.* Conf. Euſtath. l. c. lib. 56.
(5) Conf. Gatakeri Cinnum in opp. crit. col. 453.
(6) Euſtathius ad Odyſſ. ι. pag. 1583. 40. Athenæus lib. XI. Dipnoſ. cap. 8. pag. 480.
(7) Nicol. Perottus in Cornucop. ad Mart. epigr. 121. ad Mamur. *Calix vas potorium. Calix eſt rotunda ſpecies, quod vocabulum a Græcis mutuati ſumus, apud quos κύλιξ vocatur ἀπὸ τοῦ κυλίω, quod eſt, volvo, roto.*

§. II.

(1) Geneſ. 40. verſ. 11. 13. Prov. 23. 31.
(2) Vid. Glaſſ. Philol. Lib. V. Tr. I. cap. III. col. 1466.
(3) Act. III. Scen. 6. verſ. 46. conf. Taubmann. comment. ad h. l.
(4) Act. II. Scen. III. verſ. 31. ſeqq. Scen. VII. verſ. 28. ſeqq.
(5) Iliad. ω. p. m. 878. 26.

§. III.

(1) Cicer. Lib. IX. epiſt. 16. fam. Macrob. Saturn. II. 8. p. m. 413. Martial. lib. 12. epigr. 48. Cœnarum magiſter.
(2) Horat. lib. II. Carm. 7. Macrob. l. c.
(3) Plaut. Perſ. Act. V. Scen. I. v. 18. cf. Taubmannus ad h. l.
(4) Macrob. Saturnal. lib. II. 1. p. m. 386. lib. V. p. m. 260. Hinc Horatio: *Regna vini* lib. I. carm. 4.
(5) Plutarch. Sympoſiacor. lib. I. Quæſt. 4. Athenæus Lib. 10. cap. VIII. pag. 431.
(6) Plutarch. l. c. tom. II. opp. pag. 622.
(7) Hinc m. ap. Plautum Strategus ſic uſurpatur, Stich. Act. V. Scen. IV. verſ. 20.
(8) Plutarch. Apophthegm. Laconic. Ageſilai tom. II. op. fol. 208. Horat. lib. II. carm. 7. conf. Dempſtr. ad Roſin. Antiquit. Roman. Lib. V. cap. 29. fol. 371. b. Edit. Amſtelod. 1685. Taubmannus ad Plauti Perſ. l. c.
(9) Attic. noct. lib. XIII. cap. XI.
(10) Plutarch. Sympoſiac. lib. I. Qu. 4. Tom. II. opp. fol 620. B. Apophthegm. Lacon. l. c.
(11) Plutarch. Sympoſ. l. c. E.
(12) Homerus Iliad. θ. p. m. 264. v. ult. & ſeq.

Τυδείδη περὶ μὲν σε τίον Δαναοὶ ταχύπωλοι
Ἕδρῃ τε, κρέασίν τε, ἰδὲ πλείοις δεπάεσσι.

Tydide præ ceteris quidem Te honorabant Danai equites
Sedeque, & carnibus, & plenis poculis.

Homerus Iliad. μ. p. m. 428. verſ. 18. 19. Sic Joſeph, tum rex convivii, præ ceteris fratrem ſuum ex eadem matre germanum Beniaminem quintupla portione honorari juſſerat. *Geneſ.* XLIII. verſ. 34.
(13) Plutarch. Sympoſ. l. c. fol. 521. A.
(14) Huc referas Hermippi ap. Athenæum lib. I. Deipnoſophiſt. cap. 23. pag. 29.

Ἔστι δέ τις οἶνος, ὃν δὴ σαπρίαν καλέουσιν
Οὗ δε ἀπὸ στόματος στάμνων ὑπανοιγομενάων
Ὄζει ἴων, ὄζει δὲ ῥόδων, ὄζει δ' ὑακίνθου,
Ὀσμὴ θεσπεσία. Κατὰ πᾶν δ' ἔχει ὑψερεφὲς δῶμ'
Ἀμβροσία καὶ νέκταρ ὁμοῦ, τοῦτ' ἐστὶ τὸ νέκταρ
Τούτου χρὴ παρέχειν, πίνειν ἐν δαισὶ θαλείαις
Τοῖσιν ἐμοῖσι φίλοις, τοῖς δ' ἐχθροῖς ἐκ Πεπαρήθου.

Eſt & vinum aliud, Saprian plebs nomine dicit,
Quod recluſa cadi ſummi dum labra pateſcunt,
Purpureas violas redolet, ſuaves Hyacinthos,
Atque roſas divinus odor diffuſus in ædes
Nectaris adflatus diſpergitur, Ambroſiæque,
Nectar ergo prorſus vinum hoc exiſtimo purum;

Con-

Convivæ præbe potandum hoc, si sit Amicus.
Ast Inimicus *si fuerit*, Vinum *e* Peparetho.

(15) De tali magistro dicit Plutarchus l. c. ὑπ ἀπονεμῶν ἴσος neque distribuendo æqualitatis observans erit.

(16) Uti citatur Atheneo Lib. X. Dipnos. cap. VIII. pag. 431.

Οὐ συμποσίαρχος ἦν γάρ, ἀλλὰ δήμιος
Ο' χαιρέας κυάθους προπίνων εἴκοσιν
Ι'σον ἴσῳ· πάλιν τὸν μείζον ᾔτει.

Non enim convivii rex ac modiperator erat, sed carnifex Chæreas, qui viginti cum præbuisset, par pari: rursum poculum majus petebat.

§. IV.

(1) Psalm. XVI. 5. conf. Deuteron. XVIII. 8. 1. Chron. XVI. 2. 3. vid. Vatablum ad Psal. XVI. 5. XI. 6. Bibl. Crit. Anglic.

(2) Homer. Odiss. θ. p. m. 218. 13.
Ο'ι δ' ἤδη μοίρας τε ἔνεμον κερόωντο τε οἶνον.
Hi vero jam partes dividebant, miscebantque vinum.
Odyss. ξ. p. m. 380. 7. Odyss. ν. p. 412. 2.

(3) Odyss. υ. p. m. 557. vers. 20.

— Ο' γάρ τ' εὖ οἶδεν ἅπαντα
Μοῖράν τ' ἀμμορίην τε καταθνητῶν ἀνθρώπων.
— *Hic enim bene novit omnia*
Fortunamque infortuniumque in mortalibus hominibus,

(4) Iliad. ζ. p. m. 224. 36. χ. p. m. 770. 22.

Ε'κτορα δ' αὐτοῦ μεῖναι ὀλοιὴ μοῖρ' ἐπέδησεν
Hectorem vero ut ibi maneret, exitiosum fatum vinctum compulit.

conf. Macrob. Saturnal. V. 16. p. m. 572. Pythagor. Carmin. Aur. vers. 18. & Hierocl. ad hoc loc. conf. Grot. ad Matth. XX. 22. in Bibl. Crit. Anglic.

§. V.

(1) Eas jam evolvit Hænerus differt. de ritu benedict. Sacerdot. cap. 1. §. 2. vid. & Gatakeri Cinn. opp. cit. Tom. I. col. 572. seq.

(2) 2. Chron. X. 26. עמק ברכה vocatur ob actas ibi gratias pro victoria.

(3) Cod. Berach. fol. 48. b. lib. 16. ת״ר ברכת המזון כך היא ברכה ראשונה ברכת הזן שניה ברכת האר שלישית בונה ירושלם רביעית הטוב והמיטיב: Vid. Maimon. Milcot. Berach. cap. 2. §. 1.

(4) Maimonid. Hilcot. Berach. c. 5. §. 2. שלושה שאכלו פת כאחד חייבין לברך ברכת הזמון ואי זו היא ברכת הזמון אם היו האוכלים משלושה עד עשרה מברך אחד מהם ואומר נברך שאכלו משלו והכול עונין ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו והוא חוזר ומברך ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו: *si tres una comederint panem, eorum officium est recitandi benedictionem societatis epularis ante gratiarum actionem. Quænam vero est societatis epularis benedictio? si numerus convivarum a tribus ad decem usque ascendat, unus omnium benediens ait: benedicemus ei, cujus est, quod edimus: & ceteri respondent omnes: benedictus sit ille, cujus est, quod edimus, & cujus bonitate vivimus: tunc primus regerens benedicit: Benedictus sit ille cujus est, quod edimus, & cujus bonitate vivimus. Si decem sunt & ultra, exprimunt nomen Dei: benedictus sit Deus noster.* Nam per superstitionem Judaicam non licebat nomen Divinum exprimere, nisi decem præsentibus. Conf. *Berach. fol.* 49. b. & 50. a.

(5) Berach. fol. 48. b. lib. 25. מניין לברכת המזון מן התורה שנאמר ואכלת ושבעת וברכת זו ברכת הזן את יהוה אלוהך זו ברכת הזמון על הארץ זו ברכת הארץ הטובה זו בונה ירושלם וכן הוא אומר ההר הטוב הזה והלבנון אשר נתן לך זו הטוב והמטיב: *Undenam probatur gratiarum actio pro cibo capto? Resp. ex lege: nam ex eo, quod scriptum est Deuter.* VIII. 10. Quum comederis & saturatus fueris, laudabis &c. *colligitur prima preciuncula Bircat hasan, ex verbis:* Dominum Deum tuum, *benedictio societatis epularis, ex* propter illam terram, *secunda, Bircat Haarez, ex vocula* bonam, *fluit tertia, Bone Jerusalem; nam alibi dicit scriptura* Deuteron. III. 25. montem istum optimum & libanum. *Ex verbis denique*, quam dedit tibi, *elicitur quarta Hatobh Vehametibh.*

(6) Berachoth l. c. lib. 7. seqq. אשר רבי נחמן משה תקן לישראל ברכת הזן בשעה שירד להם מן יהושוע תקן להם ברכת האר׳ כיון שנכנסו לארץ דוד ושלמה תקנו בונה ירושלם דויד תקן על ישראל עמך ועל ירושלם עירך ושלומה תקן על הבית הגדול והקדוש והטוב והמטיב ביבנה תקנוה כנגד ביתר ואמר רב מתנא אותו היום שנתנו הרוגי לקבורה תקנו ביבנה הטוב והמטיב הטוב שלא הסריחו והמטיב שנתנו לקבורה: *Dixit R. Nachman: Moses ordinavit Israeli Bircat Hasan, tempore, quo illis Manna cœlitus dabatur: Josua ordinavit Bircat haarez, cum intravissent in terram Canaan: David & Salomo constituerunt Bone Jeruschalem; ille quidem, qua verba:* Populo tuo & Jerosolymis urbi tuæ; *hi veros* Domui tuæ magnificæ ac sanctæ. *Tobh Vehamedibh denique instituerunt Doctores Jabhnenses, ratione occisorum Judæorum in urbe Bitter. Dixit enim R. Mathna: illo ipso die, quo humo condita fuerunt cadavera occisorum ordinarunt in civitate Jabhnensi Tobh Vehametibh.* np. טוב, propterea *quod fœtore non infecta fuerunt*, והמטיב *vero*, quod *sepulta*. Clades Bitterensis facta est sub Trajano, duce exercitus Adriano. Vid. Zemach. David. part. 1. fol. 28. b. ad ann. 880. conf. Maimon. Hilcoth. Berach. cap. I. §. 1.

(7) Schabbat. fol. 76. b. lib. 4. a. fin. ומאי כוס יפה כוס של ברכה: *Quodnam est poculum pulchrum? Poculum benedictionis*. Pesachim. fol. 108. b. lib. 2.

(8) Raschi ad Schabb. l. c. כוס של בבכת המזון שהצריכו חכמים ליפותו כדאמלינן בברכות: *Est poculum gratiarum actionis post cibum captum, nam doctores Talmudici absolute requirunt illius elegantiam, prout occurrit in Berach.* np. fol. 52. a. lin. 50. עשרה דברים נאמרו בכוס של ברכה טעון הדחה ושטיפה חי ומלא עיטור ועיטוף נוטלו בשתי ידיו ונותנו בימין ומגביהו מן הקרקע טפח ונותן עיניו בו: *Decem res præcipiuntur de poculo benedictionis, quod necesse habeat 1. intra lavari 2. extra ablui 3. purum esse 4. plenum 5. coronari 6. benedicentem se obuelare 7. id ambabus sumere. 8. constituere in dexteram 9. a loco extollere ad palmi altitudinem, & 10. suos in idem convertere oculos*. Quæ momenta infra suis locis explicabuntur.

(9) Berach. fol. 51. b. l. 16. כל האי נבגא דברכתא.

(10) Sic Raschi ad l. c. היא כל יין שבחבית כבוס של ברכה הוא שתי ממנו: *Erat omne vinum, quod continebatur vase majori: cujus quisque tantum bibebat, quantum satis erat pro mensura poculi benedictionis.*

(11) In נכג fol. 142. b. ubi l. c. ex Berach. exponit מהדורא דכסא עד ששותין כל המסובין אחר הברכה ורגילין העם לקרות מחזור כל כוס ברכ׳: *Est circuitus poculi, donec singuli, qui una accumbunt, biberint: Solet vulgo vocari circulus totius poculi benedictionis*. Quantum itaque omnes biberant, tantum R. Nachman uxori suæ, ut reconcilietur, mittebat.

§. VI.

(1) Arba Thurim in Orach chajim cap. 182. 1. fol. 33. b. וכיון שטעון כוס צריך לחזר אחריו ולא יאכל אלא אם כן יהיה לו כוס לברך עליו ברכת המזון אם הוא מצפה ואפשר שיהיה לו אפילו אם צריך לעבור זמן אכילה אחת כדחזינן באמימר שלן בתענית במוצאי שבת מפני שלא היה לו כום להבדיל עליו דכיון שברכת המזון טעונה כום אין חילוק בינו להבדלה: *Cum itaque poculum absolute requiratur, necesse est inquirere illud ac comparare; neque quis comedat, nisi poculum habeat, super quod effundere possit preces post cibum captum: sin expectaverit, & possibile sit, adhuc poculum acciperr, expectabit, etiamsi semel omittere debet tempus cœnandi: prouti exemplum habemus in Ameimar, qui jejunus pernoctabat in exitu Sabbati, proptorea quod non habebat poculum, super quod pronuntiaret preces separationis Sabbathum a die profano. Quoniam vero benedictio post cibum sumtum poculum poscit, non est discrimen inter hanc & illam qua Sabbathum a profano separatur*. Exemplum *Ameimar* Pesachim fol. 107. a. lin. 10. seq. occurrit.

(2) Maim. Hilc. Schabb. cap. 29. §. 5. משיצא היום אסור לו להתחיל לאכול ולשתות ולעשות מלאכה או לטעום כלום עד שובדיל ולשתות המים מותר: *Inclinante die non licet initium facere edendi, bibendi,* ope-

operandi, aut quidquam gustandi, antequam recitata sit benedictio Sabbathum & diem profanum distinguens; at aquas bibere licet.

(3) Maim. Hilcoth Schabb. cap. 29. §. 6. Cod. Pesachim fol. 105. b. l. 16. seq.

(4) Pesachim fol. 102. b. l. 9. הנכנס לביתו במוצאי שבת הבירכת על היין ועל המאור ועל הבשמים ואחר כך אומר הבדלה על הכוס ואם אין לו אלא כוס אחר מניחו לאחר ההזון ומשלשלן כולן לאחריו: *Si quis intraverit domum suam, exeunte Sabbatho, recitabit, consecratis vino, lumine, & aromatibus benedictionem separantem a Sabbatho diem profanum, super calicem: sin vero non nisi unus fuerit cuipiam calix, reservat illud usque dum cœna finita sit, & postea omnia ista secum invicem connectit.* Conf. Pesachim fol. 105. b. lin. 5. Berach. fol. 52. a. lin. 5.

(5) Pesachim fol. 102. b. lin. 5. אין עושין מצות חבילות חבילות: *non servant præcepta per fasciculos* i. e. multa simul, ne unius observatio alteri quidquam detrahat.

(6) Orach chajim. num. 182. 1. fol. 33. b. ברכת המזון טעונה כוס אפילו ביחיד מדלא קאמר בשום מקום ברכת זמון טעונה כוס אלא ברכת המזון קאמר משמע כל ברכת המזון אפילו ביחיד: *Gratiarum actio requirit poculum, etiamsi suo duntaxat nomine quispiam gratias agit: propterea quod nullibi dicitur, preces societatis epularis requirunt poculum; sed, gratiarum actio pro cibo capto. Hinc* colligitur, *omnem gratiarum actionem, licet unius nomine recitetur, requirere poculum.* Vid. Schylchan Aruch p. 1. n. 182. 1. fol. 33. col. 1.

(7) Schylchan Aruch. l. c. י"א שאינה טעונה כוס אלא בשלושה: *Sunt, qui dicunt* (gratiarum actiocem) *non requirere poculum, nisi tres epulas consociatas faciant.*

(8) Ibidem. י"א שאינה טעונה כלל אפילו בשלושה *Sunt, qui dicunt*, eam omnino *non absolute requirere poculum, quanquam tres societatem epularem faciant.*

§. VII.

(1) 1. Maccab. XV. 6. 1. Maccab. XIV. 26. vid. Reland. de numis Samarit. Diss. 1. p. 38. diss. 5. p. 186. Otti epistol. pag. 76. Reland. diss. IV. p. 133.

§. VIII.

(1) Jes. 65. 11. וממזגין לדהלהון אננין & *infundunt idolis suis scyphos vel phialas.*

(2) In Spicil. ad Michl. Jophi Exod. 24. 6. נקראו כן מפני שהם ענולים: *Vocantur ita, quod rotunda fuerunt.*

(3) Cantic. Canticor. VII. 3. Michal Jophi ad h. l. ואגן הוא המזרק לפי שתבניתו ענול בתבנית הסהר שהוא הירח כתרגומו.

(4) Vid. Lexicon Talmud. Buxtorff. in דוט.

(5) Quos inspices in Diss. Relandi, de numis Samarit. Tab. I. num. 1. 2. 3. 5.

(6) 1. Reg. VII. 26. 2. Chron. IV. 5.

(7) Orach. chajim cap. 183. ואם מיסב בשולחן מגביהו מעל השלחן טפח ונותן בו עיניו שלא יסיח דעתו ועל כך אין לוקחין כוס שפיו צר שקורין גלו"ק גלא"ז לבר' עליו: *Et, si ad mensam accubuerit, extollat* (poculum) *a mensa palmum, & oculos in id convertat, ne mens ejus aberret: (& propterea non adhibent poculum orificii angusti*, quod *vocant ein Gluck-Glass.*, *ut in eo benedicant.*

(8) De locis sanctis cap. 2. uti citatur Buxtorffio Diss. Philolog. Theol. VI. de S. cœna §. 22. p. 300.

§. IX.

(1) Jora Dea 120. fol. 26. b. col. 2. ואין צריך טבילה אלא לכלי מתכות והן צרכי הסעודה כגון כוסות וגו' *Nulla vasa requirunt immersionem præter metallica, eaque convivio inservientia* sunt e. c. Pocula &c.

(2) Ibid. in seq.

(3) Beracoth. fol. 30. b. lin. ult. & seq. מר בריה דרבינ' עבד הלולא לבריה חזנהו לרבנן דהוו קברחי טובא אייתי כסא דמוקרא בת ר' מאה זוזי ותבר קמייהו ואעציבו *Mar filius Rabinæ, cum filio suo nuptias pararet, atque Doctores* (invitatos) *vehementer exultare videret: Poculum pretiosum, quod valebat 40. denarios, attulit, fregitque, ut dolore afficerentur.* Berach. fol. 28. a. lin. 1.

(4) Dempsterus in Paralip. ad cap. 30. Lib. V. Antiquit. Romanar. Rosini.

(5) Cholin fol. 84. b. l. 9. paulo post in Gemara ibidem explicatur זכוכית per זוגיתא היוכתא, seu *vitrum splendidum*, quod Crystallus est.

§. X.

(1) Schabbath fol. 76. b. lin. antep. כוס של ברכה צריך שיהא בו רביעות כרי שימזגנו ויעמר על רביעית *Poculo benedictionis inesse requiritur vini quartam quartæ partis* (logi), *ut misceri* possit (tribus partibus aquæ) & totum *constare* parte quarta logi. Rabbi ad Schabb. cap. 8. θ. 1. fol. cit. כרי מזיגת הכוס, *pro mixtione poculi*, explicat כשיעור שנותנים יין חי לתוך כוס להוסיף עליו מים כהלכתו ולמזוג אותו בהן *juxta mensuram, qua infundere solent poculo vinum purum, aquis pro more instituto additis, illud commisceant.* Conf. Bartenora & Maimonid. ad Schabb. cap. 8. θ. 1.

(2) Pesachim fol. 109. a. lin. 6. a fine. אמר רב חסדא רביעית של תורה אצבעים על אצבעים ברום אצבעים וחצי אצבע וחומש אצבע Alphesi in Pesachim fol. 176. a. lin. antepen. Maimon. ad l. c. R. Tanchum, & R. Akanin ap. Pocokium in not. miscellan. ad portam Mosis cap. 9. p. 361. seq.

(3) Pesachim l. c. l. 4. a fin. כרתניא ורחץ במים את כל בשרו שלא יהא דבר חוצץ בין בשרו למים במים במי מקוה את כל בשרו מים שכל גופו עלה בהן וכמה הן אמה על אמה ברום שלוש אמות ושיערו חכמים שיעור מי מקוה ארבע סאה *Prouti est doctrina exotica: lavet aquis omnem carnem suam, ut ne quidquam aquas a carne secernat* (& lotionem irritam reddat): *quibus nam aquis? Aquis conceptaculi.* Quid innuit *omnem carnem suam?* ut *aquis* abluatur, *quantæ pares sunt toti corpori ejus. Quantæ sunt? Quantum capit ulna* quadrata *una cum tribus ulnis in altitudinem extensis. Constituunt vero sapientes mensuram aquarum conceptaculi, quadraginta* Seas conf. Alphesi l. c.

(4) Rabbenu Nissim ad Alphesi l. c. רכיון ראמה על אמה ברום ג' אמות מהזיק ארבעים סאה מינה ילפינן דאצבעים על אצבעים מחזיק רביעית וכן היא דרך החשבון בלשון קצרה להתלמידים שנחלק רום הכלי שהוא ג' אמות לעשרי' חלקים יהיה כל חלק מהם י"ח חומשי אצבע שהרי בשלוש' אמות י"ח טפחים ובכל טפח ד' אצבעות ובכל אצבע ה' חומשים נמצא חלק העשרים י"ח חומשי אצבע אחר כך נוציא מאלו הי"ח חומשים הרביע נשארו י"ג חומשי אצבע וחצי חומש שהן אצבעים וחצי אצבע וחומש אצבע: וכן נעשה מן המי' עשרים חלקים יהיה החלק כ' סאין נוציא הרובע ישאר סאה ומחצה שהן תשעה קבין נמצא שאמה על אמה ברום אצבעים וחצי אצבע וחומש אצבע מחזיק ט' קבין שהן ל"ו לוגין ואמה על אמה היו ששה טפחים על ששה טפחי' שהן בתשבורת ל"ו טפחים נמצא לוג לכל טפח ורובע הטפח שהוא אצבעים יחזק רביעית הלוג: *Cum ulna quadrata communiter cum tribus ulnis in altitudinem extensis comprehendat quadraginta Seas vel sata, colligimus exinde, quatuor digitos quadratos continere quartam partem sextarii. Ita vero per compendium supputare solent eruditi: Dividitur altitudo vasis, quæ est trium ulnarum in viginti partes, quarum quælibet octodecim quintas digiti habet. Nam tres ulnæ octodecim palmos, singuli palmi quatuor digitos, quilibet digitus quinque quintas comprehendit. Ergo pars vicesima octodecim quintas continet. Postea, subtracta ab istis octodecim quintis, quarta parte, remanent tredecim quintæ, & dimidium quintæ digiti, quæ sunt duo digiti, dimidium digiti, & quinta digiti. Eodem modo dividuntur aquæ in viginti partes, quarum quælibet duo Sata continet; subtracta vero ab his quarta parte, remanet una. Sea ejusque dimidium, quæ sunt nomen* Cabi. *Ergo ulna quadrata una cum duobus digitis, dimidio digiti & quinta parte digiti, extensis in altitudinem, comprehendit novem* Cabos, *qui sunt triginta sex Logi vel sextarii. Ulnam quadratam vero conficiunt sex palmi in sex deducti, quorum multiplicatio per se invicem producit triginta sex palmos. Ergo singuli palmi æquales sunt logo s. sextario, & quarta pars palmi, quæ sunt duo digiti in se deducti, æqualis est quartæ parti Sextarii.*

(5) Alphesi Pesachim fol. 176. b. l. 3. רביעית של תורה כיצה ומחצה והלוג ד' רבועיות שהן שש ביצין *Quartarius in lege* (Pentateucho) *occurrens, continet ovum ejusque dimidium: Sextarius quatuor quartarios capit,*

capit, qui ſunt ſex ova. Vid. Michlal Jophi ad Levit. XIV. 22.

(6) Peſachim fol. 108. b. lin. 1. ſeq. אמר ר' יהודה אמר שמואל ארבעה כוסות הללו צריך שיהי בהן כדי מזיגת כוס יפה *Dixit R. Jehuda nomine Schmuel, ſingula quatuor pocula iſta* (Paſchalia) *tantum capere debent, quantum ſufficit commixtioni poculi benedictionis*.

(7) Peſachim fol. 109. a. l. 21. אמר ר' יצחק קסטא דמורייסא דהות בציפורי היא הות כמין לונא דמקדשא ובה משערין רביעית של פסח אמר ר' יוחנן תמנייתא קדמייתא דהות בטבריא הות יתירא על דא רבעא ובה משערין רביעית של פסח *Dixit R. Iſaac Sextario muriæ recepto in urbe Zippor, qui ſpecies eſt Sextarii in ſacris uſitati, metiuntur quartarium Paſchalem*, i. e. quatuor poculorum paſchalium. *R. Jochanan dixit, priſca menſura* תמנייתא, *quæ fuit in Tiberia, major fuit hodierno quartario; illa vero metiebantur quartarium paſchalem*.

(8) Alpheſi fol. 176. b. האיפה שלש סאין שהן שמונה עשר קב שהן ששה הינים שהן שבעים ושנים לוג שהן מאתים ושמונים ושמונה רביעיות שהן ד' מאות ושלושים ושנים ביצים *Epha capit tres Seas, quæ ſunt 18. Cabi, 6. Hini, 72. logi, 288. quartarii*, 432. *Ova*.

(9) Raſchbam ad Peſach. l. c. ממלאין אותה ומחלקין אותם לד' כוסות דלוג ד' רביעיות *Illo* (ſextario) *adimpleto, dividunt in quatuor pocula*, quæ una logam conficiunt, *quatuor quartarios*.

(10) Peſachim fol. 105. b. l. 4. שמע מינה כוס של ברכה צריך שעור.

(11) Peſachim l. c. שמע מנה טעמו פגמו *Exinde diſce, deguſtantem* illud diminuere, fol. 106. a. l. 3. טעמו פגמו וכוס של ברכה צריך שעור חדא מלתא היא והרי קאמר מה טעמו פגמו משום דכוס של ברכה צריך שיעור Berach. fol. 52. a. lin. 29. vid. Orach. chajim cap. 182. fol. 33. b. col. 1. Schylchan Aruch. c. 182. 3. fol. 33. b. col. 1.

(12) Berach. fol. 51. a. lin. 40. Orach. chajim c. 183. fol. 33. b. col. 2. מלא כפשטיה שיהא מלא על כל גדותיו *Plenum, ſenſus eſt, ut plenum ſit ſuper omnes ripas ſuas*. Conf. R. Jona ad Alpheſi fol. 40. b. lin. 104.

(13) Berach. l. c. lin. 42. אמר ר' יוחנן כל המברך על כוס מלא נותנין לו נחלה בלא מצרים שנאמר ומלא ברכת יהוה ים ודרו' ירשה רב יוסי ברבי חנינא אומר זוכה ונוחל שני עולמים העולם הזה והעולם הבא *Dixit R. Jochanan, qui benedictionem recitat in poculo pleno, illi dabitur poſſeſſio ſine terminis. Quia ſcriptum eſt*: Deuter. XXXIII. 23. *Plene benedictione Domini: ad occidentem & meridiem hæreditatem obtine. R. Joſe F. R. Chaninæ dixit, juſtificatus in hæreditatem accipit duos mundos, præſentem & futurum*.

§. XI.

(1) R. Alpheſi Berach. cap. 7. fol. 40. b. l. 20. חי עד ברכת הארץ ובברכת הארץ נותן לתוכו מים *Purum manet* (vinum) *uſque ad benedictionem terræ: tunc vero miſcet illud aqua*. Orach. chajim c. 182. f. 33. b. col. 2. Maimon. Hilcoth. Berach. cap. 7. §. 15.

(2) Schabbath. fol. 76. b. l. antep. כוס של ברכה צריך שיהא בו רובע רביעית כדי שימזגנו ויעמוד על רביעית *Poculum benedictionis neceſſe habet infundi quartam partem quartarii* (vini), *ut cum miſceatur*, totum *conſtet quartario*. Maimon. comment. in cap. 8. Schabb. §. 1. מוזגין יינם חלק אחד יין ושלושה חלקים מים אם כן יהיה מזיגת הכוס רובע רביעית היין שלהן *Miſcebant vini ſui partem unam, tribus partibus aquarum*: Si res ita ſe habet, conſtabit commixtio quarta parte quartarii vini illorum.

(3) Maimon. Hilcot. chamez vmazza cap. VIII. §. 9. לפי יין ולפי דעת השותה.

(4) Athenæus lib. IV. Dipnoſoph. cap. 37. p. 179.

(5) Idem lib. XV. cap. V. p. 675.

(6) Iſaac Caſaubon. animadv. in Atheneum l. X. c. VII. col. 721.

(7) Athenæus lib. X. cap. VII. p. 426.

(8) Menander in Heroe:

> Καί τοι πολύ γ' ἔσθ' ἥδιον, οὐ γὰρ ἄν πότε
> Ἔπινον τρεῖς ὕδατος οἴνου δ' ἓν μόνον.
> *At multo ſuavius futurum eſt: nunquam enim*
> *Tres aquæ partes bibi, unam autem vini*.

(9) Hinc Heſiodus, mores fratris ſui formaturus commendat hanc temperationem oper. lib. II. 214.

> Τρὶς ὕδατος προχέειν, τὸ δὲ τέτρατον ἱέμεν οἴνου
> *Tertiam partem aquæ infunde, quartam vero vini relinque*.

§. XII.

(1) Orach. chajim cap. 183. fol. 33. b. col. 2. ור"ת פי' חי מזוג ולא מזוג שמוזגו קצת וכשיגיע לברכת הארץ מוזגו כראוי על חד תלת מייא *R. Tam exponit purum, mixtum & non mixtum, quod miſcet quiſpiam quoad partem, & cum pervenerit ad benedictionem terræ, miſcet, prouti decet, ut* (inſiſtat vinum) *tribus partibus aquæ*, conf. R. Jona ad Alpheſi fol. 40. b. lin. 101. qui ſententiam R. Jacobi aliis præfert.

(2) Orach. chajim l. c. ור"שי פי' שנותנו לכוס של ברכה חי ומוזגו בו לאפוקי שלא ימזגנו בכלי אחר ויתננו בכוס של ברכה א"כ מוציא מין החבית לשם ברכה חי פריש"ק בלעז (וגם ב"ל אשכנז פר"יש) & *Raſchi interpretatur, ut quis purum indat vinum in poculum benedictiones, atque in eo ipſo miſceat, ad excludendum, ne alio quocunque vaſe illud mixtum, indat in poculum benedictionis. Poſtea vero explicat Raſchi, e dolio producat ſub nomine benedictionis vinum, quod vocant in lingua barbara*, Friſch. Conf. Raſchi ad Berach. loc. cit.

(3) Orach. chajim l. c. ויש מפרשים על הכלי שיהא שלם כדאיתא בבבא קמא על כלים שבירתן זו היא מיתתן *Sunt qui interpretantur de vaſe, quod integrum eſſe debeat, prout in Baba Kama occurrit de vaſibus*: fractio eorum mors eſt.

(4) Alpheſi cap. 4. Berach. fol. 40. b. l. 20. חי עד ברכת הארץ ובברכת הארץ נותן לתוכו מים *Purum, uſque ad benedictionem terræ: tunc indunt aquas. Rabbenu* Jona ad h. l. rationem profert, ut ſcil. & vini & terræ præſtantia innoteſcat. Conf. Orach. chajim cap. 183. fol. 33. b. col. 2.

(5) Orach. chajim l. c. חי אין פירושו ממש בלא מזיגה דהא תנן מודים חכמים לרבי אליעזר בכוס של ברכ' שאין מברכין עליו עד שיתן לתוכו מים חי *non proprie purum ſignificat abſque mixtura: nam adeſt doctrina exotica, quæ omnes ſapientes quoad poculum benedictionis cum R. Elieſer conſentire, teſtatur, quod non benedicant ſuper illo, donec inditæ fuerint aquæ*.

(6) Maimon. comment. ad Schabbath cap. VIII. §. 1. Raſchbam ad Peſachim fol. 108. b. lin. 5. vid. infra ad §. XVIII.

(7) Orach. chajim cap. 183. fol. 33. b. col. 2. דיין שלנו אין צריך מזיגה *Vino noſtro non opus eſt temperatio*.

(8) Peſachim fol. 107. a. lin. 10. איקלע לאתריך לא הוה לן חמרא אייתינו שכרא אמר אי הכי חמר מדינא הוא אבריל *Quando perveniebat* [Ameimar] *in loca, ubi vinum non habebamus, adducto a nobis zytho dicebat: Si tale eſt vinum regionis, recitabo benedictionem, quæ Sabbathum a profano diſtinguit*.

(9) Orach. chajim cap. 182. fol. 33. b. col. 1. כיון שברכת המזון טעונה כוס אין חילוק בינו להבדלה ואם אין מצוי באותו מקום יכול לברך על שכר ושאר משקים *Cum Gratiarum actio & Benedictio ſeparans Sabbathum a die profano, poculum abſolute requirant, nulla differentia inter hanc & illam. Et, ſi vinum non inveniatur in illo ipſo loco, poteſt quis gratias agere ſuper zythum & reliqua potulenta*.

(10) Raſchbam ad Peſachim l. c. מים לא אקרו חמר מדינה ואין מבדילין על המים אפילו היכא דלא שכר וייז: Aquæ non habentur pro vino regionis: *neque benedictionem ſeparantem Sabbatum a die profano pronunciabant ſuper aquas, quamvis nec zythum, nec vinum adeſſet*.

§. XIII.

(1) Berach. fol. 51. a. l. 40. 41. 42. הודח מבפנים ablutio fit intra Orach. chajim cap. 183. fol. 33. b. col. 2. Maimon. Hilcot. Berach. cap. 7. §. 15.

(2) Berach. l. c. שטיפה מבחוץ Immerſio fit extra. Orach. chajim, & Maimon. ll. cc.

(3) Maimonid. Hilcot. Mickavoth. cap. 1. §. 12. אחד האדם או הכלים לא יהיה דבר חוצץ בינם ובין המים ואם היה דבר חוצץ בינם ובין המים כגון שהיה בצק או טיט מודבק על בשר האדם או על גוף הכלי הרי זה טמא כשהיה ולא עלתה להן טבילה: *Sive homo, ſive vaſa fuerint lavanda nulla res inhæreat ab iis*

iis aquas separans; si vero quidquam adsit secernens ab istis aquas, e. g. sordes aut lutum, inhærentia carni hominis aut corpori vasis; omnino ea [homo & vas] *uti ante, sic adhuc immunda erunt:* neque quidquam juvabit ablutio.

(4) Luc. XI. 39. τὸ ἔσωθεν ὑμῶν. Conf. Matth. XV. 19. 20.

§. XIV.

(1) Vid. Dempster. Paralipom. ad cap. 30. Lib. V. Rosini p. 388. b. ss. Plutarch. Lib. III. Sympos. qu. I.

(2) Eclog. lib. XL. Tom. II. p. 923. ex Edit. Laur. Rhodomanni 1604. κατὰ δὲ ὕστερον γενομένας ἐπικρατείας ἐκ τῆς τῶν ἀλλοφύλων ἐπιμιξίας, ἐπὶ τετάρτης τῆς Περσῶν ἡγεμονίας καὶ τῶν ταύτην καταλυσάντων Μακεδόνων, πολλὰ τῶν πατρίων τοῖς Ἰουδαίοις νομίμων ἐκινήθη. *Cæterum sub imperiis posteriori ætate exortis, maxime in quarto Persarum dominatu, & qui hunc everterunt, Macedonum tempore, ex commixtione cum externis gentibus, multa de legum avitarum institutis apud Judæos mutata, exoleverunt.*

(3) Berach. fol. 51. a. l. antep. רב יהודה מעטרהו בתלמידים R. Jehuda circumdabat illud *Sapientibus*, (*qui circumsedebant, cum benediceret, vid.* Raschi ad h. l.) conf. Orach. chajim n. 183. fol. 33. b. col. 2.

(4) Berach. fol. 51. a. lin. antep. רב חסדא מעטר ליה בנוסות בשמ"ע לברכת. Raschi ad h. l. הארץ מוסיף עלית. Orach. chajim l. c. R. Ascher ad Berach. fol. 17. b. col. 1. lin. 58. עסרא מעטר ליה באנטליא.

(5) Berach. fol. 51. a. lin. antep. רב פפא מעטף ויתיב רב אסי פריס סודרא על רישיה *R. Papa obvelabat se* [pallio, sic Raschi בטליתו] R. *Ase* expandebat *album linteolum super caput suum*. Conf. Orach. chajim cap. 183. fol. 33. b. col. 2. Rabbenu Ascher ad cap. VII. Berach. fol. 17. b. col. 2. l. 54. כל הנך רגילין האידנא אף בפריסת סודרא שלא יברך בגלוי הראש ואין חסר לנו אלא עיטור *Omnia ista* [decem momenta supra §. V. pag. 14. a nb. adducta] *adhuc usitata sunt, etiam expansio sudarii, ne aperto capite gratias quispiam agat: neque ullum nobis deest, præter coronationem.*

§. XV.

(1) Orach chajim n. 180. fol. 32. a. col. 2. ולאחר שגמר סעודתו יברך ברכת המזון: *&, ubi absolvit prandium, recitabit gratiarum actionem.*

(2) Berach. fol. 51. b. lin. 27. seq. בית שמאי אומרים מכבדין את הבית ואחר כך נוטלין לידים ובית הלל אומרים נוטלין לידים ואחר כך מכבדין את הבית: *Sammæani dicunt, everrant domum & postea manus lavent: Hilleliani vero, lavent manus & postea domum everrant.* Raschi ad h. l. בית præcise de loco isto, quo accumbebant, exponit, מקום שאכלו שם אם היסבו על גבי קרקע מכבדין את הקרקע או אם הסבו על השולחן מכבדין שלחן משיורי אוכלין שנתפזרו עליו: *locum, quo comedunt: si accumbant humi, humum everrant, si ad mensam accumbant, mensam purgent a reliquiis ciborum in illa dispersis.* H. vero loco statutum est ex mente Sammæanor. Berach. fol. 52. b. lin. 34. conf. Orach chajim cap. 180. fol. 32. a. col. 2. Maimon. Hilc. Berachoth cap. VII. §. 11.

(3) Berach. cap. 8. §. 2. בית שמאי אומרים נוטלין לידים ואחר כך מוזגין את הכוס ובית הלל אומרים מוזגין את הכוס ואחר כך נוטלים לידים: *Sammæani dicunt: lavent manus & postea poculum misceant. Hilleliani dicunt: misceant poculum & postea manus lavena.* Statutum est ex mente Hillelianorum.

(4) Si convivium quinque constabat personis. Sin pluribus, ultimis quinque prior lavabat. Berach. fol. 46. b. l. 11. col. fin. Inde Orach chajim. fol. 36. a. col. 2. fin. אם המסובין רבים עד חמשה מתחילין מן הגדול שהוא מברך והמברך נוטל תחלה ואם הם יותר מתחילין מן הקטון ונוטלין דרך ישיבתן ואין מכבדין זה את זה ליטול גדול שבהן תחלה עד שמגיעין לחמשה אחרונים וכיון שלא נשארו אלא ה' שלא נטלו מתחילין בגדול שבחמשתן שהוא המברך: *Si convivæ quinque tantum fuerint, a principe, eoque recitatore initium lavandi faciunt, quippe qui primus lavat. Sin vero plures sint, ab infimo initium faciunt, lavantque eo ordine, quo sedent: & nullus alteri honorem offert, ut, ceu maximus dignitate prius lavet, donec ventum sit ad quinque posteriores. Nam, cum quinque tantum adhuc reliqui sunt, qui nondum laverunt, initium faciunt a principe inter istos quinque convivas, quippe qui benedictionem recitat.* Conf. Maimon. Hilcoth. Berach. cap. VII. §. 15.

(5) Maim. Hilcot. Berach. cap. VII. §. 2. בעל הבית מברך המוציא ומשלם הברכה ואחר כך בוצע והאורח מברך ברכת המזון כדי שיברך לבעל הבית ואם כולן בעלי הבית הגדול שבהן בוצע והוא מברך ברכת המזון: *Paterfamilias preces ante prandium solennes* (quas a voce initiali מוציא vocant) *recitat, iisque absolutis; panem frangit: hospes vero recitat gratiarum actionem, ut benedicat patrifamilias. Sin vero omnes sint patresfamiliæ maximus seu spectatissimus illorum, frangit panem* (precibus ante prandium recitatis) *& orat etiam post cibum captum.*

(6) Berach. fol. 51. a. l. 40. נוטלו בשתי ידיו אמר רבי חנינא בר פפא מאי קראה שאו ידיכם קדש וברכו את יהוה: *Extollat illud ambabus manibus: dixit R. Chanina fil. Papha: quem locum scripturæ testem habeo?* R. Psalm. CXXXIV. 2. *Attollite manus vestras sancta & benedicite Domino.* Orach. chajim 183. fol. 33. b. col. 2.

(7) Berachoth fol. 51. a. l. 40. b. lin. 1. f. ומגביהו מן הקרקע טפח א"ר אחא ברבי חנינא מאי קראה כוס ישועות אשא ובשם יהוה אקרא: *Et exaltabit illud palmum e fundo: Dixit R. Acha filius R. Chaninæ, quem locum scripturæ testem habeo?* R. Psalm. 116. vers. 13. *Poculum salutum attollam, nomenque domini invocabo.*

(8) Berach. fol. 51. a. l. 40. Orach. chajim. l. c. נותנו לימין.

(9) Berach. fol. 51. a. l. 41. b. l. 3. ונותן עיניו בו כי היכי דלא ניסח דעתיה מניה: *Et oculos suos intendat in illud, ne mens sua abberret.* Orach chajim loc. cit.

(10) בורא פרי הגפן וגו' *Qui creasti fructum vitis &c.* Maimon. Hilcot. Berach. cap. VIII. §. 14. מברך ברכת המזון ואחר כך מברך על היין: Orach chajim. 190. fol. 35. a. col. 2.

(11) Orach chajim l. c. ויטעום המברך ואחר כך יטעמו האחרים: *Et gustet poculum, qui benedictionem recitat & postea ceteri gustent.*

(12) Berach. fol. 51. a. l. 41. יש אומרים אף משגרו במתנה לאנה לאנשי ביתו: *Addunt etiam alii, ut illud* (poculum benedictionis) *ceu donum honorificum* uxeri suæ tradendum curet. conf. Raschi ad hoc loc. Ratio hujus rei redditur l. c. b. l. 5. כי היכי דתתברך, *ut benedictionis uxor particeps fiat.* Quam rationem impugnat Ula cœnæ R. Nachmanis adhibitus. Cum enim, recitata gratiarum actione, ceu hospes primum bibisset; jubebatur a R. Nachmane poculum Jaltæ uxori R. Nachmanis offerre, quod nolebat. Berachoth. fol. 51. b. l. 6. ss.

(13) Berachoth fol. 51. b. in fine cap. 7. האוכל ומהלך מברך מעומד וכשהוא אוכל מעומד מברך מיושב וכשהוא מיסב ואוכל יושב ומברך והלכתא בכולהו יושב ומברך: *Quando quis incedens cibum capit, stando agat gratias, & cum stando vescitur, sedens agat gratias, & quando accumbens comedit, sedens preces recitet. Sed sententia de his omnibus est, sedens comedat.* Conf. Orach chajim cap. 183. fol. 34. a. col. 1.

(14) אמר ר' אסי אין מסיחין על כוס של ברכה: *non confabulentur, quando traditum fuit poculum benedictionis.* Berach. fol. 51. lin. 6. a. fine cap. 7. conf. Orach. chajim 183. fol. 34. a. col. 1. Maimon. Hilcot. Berach. cap. VII. §. 15. ואין מסיחין על כוס של ברכת המזון אלא הכ"ל שותקים עד שתכלה ברכת המזון וברכת היין וישתו: *Non confabulantur præsente poculo benedictionis, sed omnes silent, donec absoluta gratiarum actione, & vini consecratione, biberint.*

§. XVI.

(1) Cod. Babylon. Pesachim fol. 109. a. lin. 11. תנו רבנן חייב אדם לשמח בניו ובני ביתו ברגל שנאמר ושמחת בחגך במה משמחים ביין: *Tradunt doctores nostri, quilibet exhilarare debet filios & domesticos suos singulis festis solennioribus, quoniam scriptum est:* Et lætaberis in festo tuo Deut. XVII. 14. *Quomodo vero exhilarant? R. Vino.* Jerosolym. Cod. Pesach. cap. 10. fol. 37. a. col. 2. lin. 4. a. fin. תני צריך הוא אדם לשמח את אשתו ואת בניו ברגל במה משמחין ביין: docent, *quemlibet oportere exhilarare uxorem suam & filios suos singulis festis solennioribus: Quomodo exhilarant?* R. Vino.

(2)

(2) Cod. Babyl. Pesachm l. c. post alia R. Jehuda dicit: ועכשיו שאין בית המקדש קיים אין שמחה אלא ביין שנאמר ויין ישמח לבב אנוש: *Nunc vero, quo non superest templum, nullum gaudium est, nisi per vinum. Quoniam dicitur: Vinum exhilarat cor hominis:* Psalm. 104. 15.

(3) Jerosol. Pesach. c. 10. fol. 37. a. col. 2. lin. ult. & seq. b. מניין לארבעה כוסות ר׳ יוחנן בשם ר׳ בניה כנגד ארבע גאולות לכן אמור לבני ישראל אני יהוה והוצאתי אתכם וגו׳ ולקחתי אתכם לי לעם וגו׳ והוצאתי והצלתי וגאלתי ולקחתי ר׳ יהושע בן לוי אמר כנגד ארבע כוסות של פרעה וכוס פרעה בידי ואשחט אותם אל כום פרעה ואתן את הכוס על יד פרעה ונתת כוס פרעה בידו וגו׳ ר׳ לוי אמר כנגד ארבעה מלכיות ורבנן אמרי כנגד ארבעה כוסות של פורענות שהקב״ה עתיד להשקות את אומות העולם כי כה אמר יהוה אלוהי ישראל אלי קח את כוס היין חימה וגו׳ כוס זהב בבל ביד יהוה כי כוס ביד יהוה ומטר על רשעים פחים אש וגופרית ורוח זלעפות מנת כוסם מהו מנת כוסם ר׳ אבון אמר דיפלי פותירין כדיפלי פוטירין אחר המרחץ וכנגדן עתיד הקב״ה לה שקות את ישראל ארבע כוסות של נחמות ה׳ מנת חלקי וכוסי דשנת בשמן ראשי כוסי רויה והדין כוס ישועות אשא הדיין: *Undenam constat de quatuor poculis? R. Jochanan nomine R. Benajæ dixit: ex quatuor liberationis notionibus, quæ* exhibentur *Exod.* VI. 6. Propterea dic filiis Isreal, ego sum Jehova, qui educam vos &c. *usque ad*, & adsumam vos mihi in populum. *En ibi*, & educam, & eripiam, & redimam, & adsumam. R. Josua ben Levi dixit: *inde, quod poculi Pharaonis quater fit mentio*, Genes. 40. vers. 11. & poculum Pharaonis erat in manu mea, *ibid.* exprimebam eas in poculum Pharaonis, *ibid.* & porrigebam poculum in manum Pharaonis, *vers.* 13. porrigesque poculum Pharaonis in manum ejus &c. *R. Levi dixit: ex numero Monarchiarum quaternario* Daniel II. 38. *Doctores vero nostri dicunt: ex quatuor poculis vindictæ, quæ sanctus ac benedictus Deus bibenda daturus est gentibus mundi.* Jerem. XXV. 15. Nam sic edixit Johova Deus Israelis mihi, sume poculum istud vini, vini excandescentiæ &c. *Jerem.* LI. 7. Poculum aureum Babyloniæ in manu Jehovæ. *Psalm.* LXXV. 9. Nam poculum est in manu Domini *Psalm.* XI. 6. depluet super improbos, prunas, ignem & sulphur, ventusque procellosissimus, portio calicis eorum. *Quid est portio calicis eorum? R. Abon dixit, duplum poterium, prouti duplum poculum post balneum: simulque ex iis, quæ sanctus ac benedictus Israeli bibenda porrecturus est pocula consolationis.* Psalm. XVI. 5. Jehova portio partis meæ (esculentæ) ac poculi mei *Psalm.* XXIII. 5. Ungis unguento caput meum, poculum meum exuberans. Et, quod *Psalm.* CXVI. 13. Poculum liberationum attollam, *occurrit, loco duorum habetur.*

§. XVII.

(1) Pesachim fol. 108. b. l. 18. תנו רבנן הכל חייבין בארבע כוסות הללו אחד אנשים ואחד נשים ואחד התינוקות: *Docent Doctores nostri, omnes obligati sunt bibendis quatuor istis poculis, sive mares sint, sive feminæ, sive infantes.* Maimon. Hilc. Chamez Umazza cap. VII. 6. Orach chajim n. 472. fol. 83. b. col. 1.

(2) Pesachim cap. 11. θ. 1. ואפילו עני שבישראל לא יאכל עד שיסב ולא יפחתו לו מארבע כוסות של יין ואפילו מן התמחוי: *Et si vel pauperrimus Israelitarum sit, non comedat* (vespera paschatis) *usque dum accumbat; neque illi de quatuor poculis vini quidquam detrahatur, quamvis alatur ex scutella eleemosynaria.* Maimon. Hilcoth chamez umazza cap. VII. θ. 6. ואפילו עני מתפרנס מן הצדקה לא יפחתו לו מארבע כוסות תמחוי: *Orach chajim loc. cit. Scutella eleemosynaria ita describitur a Maimon. ad Mischnajoth Pesachim cap.* X. θ. 1. התמחוי הוא כלי שמשימין בו תבשיל שמקבצים לצורך העניים מן הבתים ואסור לאכלו אלא לאדם שהוא בתכלית העוני: *Erat vas, cui obsonium elixum, quodcunque ostiatim colligeretur indigentiæ pauperum, imponebant: quod nemini edere licebat, nisi in summa paupertate viventi.* Idem ad Pea cap. VIII. θ. 7. ותמחוי הוא הכלי שיאכלו בו העניים והיו בכל יום משוטטים על הבתים בכלי ויוציאו מכל בית תבשיל מאשר היו מבשילים ויושם בכלי ההיא ויחלקוהו על העניים וחובה להיות שלושה אנשים המתעסקין לקבוץ אותו ולחלוק אותו לפי שתכף שיקבצוהו יחלקוהו בזמן אחד: *Paropsis Eleemosynaria vas erat, ex quo comedebant pauperes. Nam quotidie percurrebant aliqui singulas domus & obsonium, quicquid decoctum erat, asportabant, quod huic vasi impositum distribuebant pauperibus. Requirebantur v. tres viri, qui colligendo, collectaque distribuendo occupati essent, ut, simul atque collegerant obsonium, illico distribuerent.*

(3) Schulchan Aruch part. 1. n. 472. §. 12. fol. 89. אפילו עני המתפרנס מן הצדקה ימכור מלבושו או ילוה או ישכיר עצמו בשביל יין לארבע כוסות.

(4) E. c. a phylacteriis & recitatione τῶ שמע ישראל *Audi Israel* Berach. cap. III. θ. 3. Gemar. ad h. l. fol. 20. b. l. 3. lin. 14. כל מצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות: *Ab omni præcepto adfirmativo, cujus necessitatem tempus imponit, mulieres liberæ sunt.* Conf. Ligtfoot. Hor. Talm. ad Math. 3. vers. 7. Tom. II. opp. p. 271. col. 1.

(5) Pesachim fol. 108. a. lin. ult. ואמר ר׳ יהושע בן לוי נשים חייבות בארבע כוסות הללו שאף היו באותו הנס: *Dixit R. Josua ben Levi mulieres alligatæ sunt præcepto quatuor istorum poculorum, propterea quod in eadem tentatione fuerunt* (aut) si mavis, sub eodem miraculo i. e. miraculosa redemtione. Priorem tamen versionem ex Talmude Jerosolymit. stabiliunt Autores Tosephot ad h. l. בירושלמי גרים שאף הן היו באותו ספק משמע באותו סכנה דלהשמיד להרוג ולאבד: In Talmude Jerosolymit. legitur שאף הן היו באותו ספק quod ספק, *Idem est ac in eodem periculo perniciei, cædis, atque interitus.* Conf. R. Nissim ad Alphesi cap. 5. Pesachim fol. 176. a. lin. 8.

(6) Vid. Pesachim loc. cit. ad not. a. Orach chajim l. ib. cit.

(7) Schylchan Aruch. par. 1. num. 472. §. 10. מי מאינו שותה יין מפני שהזיקו או שונאו צריך לחזק עצמו ולשתות לקיים מצות ארבעה כוסות.

§. XVIII.

(1) Pesachim fol. 108. b. l. 1. ss. adduct. supra §. X. not. f. conf. Raschbam ad h. l. Pesachim fol. cit. b. lin. 13. Maimon Hilcot chamz umazza cap. VIII. §. 6.

(2) Maimon. Hilc. Chamez umazza. cap. VII. §. 9. ארבע כוסות האלו צריך למזוג אותן כדי שתהיה שתיה ערבה הכל לפי היין ולפי דעת השותה ולא יפחות בארבעתן מרביעית יין חי: *Quatuor pocula ista necesse habent misceri, ut omnis potio temperata sit ex ratione vini, mentisque bibentis: neque poculis hisce quatuor minus quartario viri puri indatur.*

(3) Lebhusch. Hilc. Pesach. num. 172. 11. מצוה לחזור אחר יין אדום שדרכו להיות משובח מן הלבן: *Præceptum est, inquirere & comparare vinum rubrum, quia illud generosius esse solet quam album.* Vid. Buxtorffii Diss. VI. de Cœna Domini §. XX. Pesachim fol. 108. b. l. 16. ר׳ יהודה אומר צריך שיהי׳ בו טעם ומראה אמר רבא מאי טעמא דרבי יהודה דכתיב אל תרא יין כי יתאדם: *R. Jehuda dixit, necesse est ut vinum saporem coloremque habeat; dixit Raba, quænam est ratio R. Jehudæ? quoniam scriptum est*, Proverb. 23. 31. ne respicito vinum, quum rubescit.

(4) Id quod colligas ex formula לחזור circumspiciendum & inquirendum esse. Vino rubro vero haud invento, neutiquam cessabat præceptum de quatuor poculis pasohalibus.

(5) Buxtorffius loc. cit. ex Lebhusch. loc. cit. אם ידוע שהלבן הוא משובח מהאדום הוא קודם: *Si constet, album esse melius quam rubrum illud præfertur.*

(6) Maimon. Hilcoth Chamez Vmazza cap. VII. §. 6. בכל דור ודור חייב אדם להראות את עצמו כאלו הוא בעצמו יצא עתה משבוד מצרים שנאמר ואותנו הוציא משם וגו׳ ועל דבר זה צוה הקב״ה בתורה וזכרת כי עבד היית כלומר כאלו אתה בעצמך היית עבד ויצאת לחירות ונפדית: *Omni seculo cuique incumbit se ostendere, ac si ipse nunc exierit e servitute Ægyptiaca. Nam scriptum est* Deuteron. VI. 23. Et nos duxit exinde &c. *Propterea quoque præcepit Sanctus & Benedictus in lege* Deut. V. 15. XV. 15. & recordaberis, quod servus fueris &c. *quasi d. ac si tu ipse servus fueris, exieris in libertatem, & fueris redemtus.*

(7) Pesachim fol. 108. b. lin. 5. שתאן חי יצא אמר רבא ידי יין יצא ידי חירות לא יצא: *Si quis biberit purum, debitum solvit. Dixit Raba, debitum solvit quoad potum vini, non quoad libertatis significationem.* Maimon. l. c. cap. VII. §. 9. שתה ארבע כוסות אלו מיין שאינו מזוג יצא ידי ארבעה כוסות ולא ידי חירות: *Si quis biberit quatuor pocula, eaque impleta sint vino, quod non mixtum est; debitum solvi,*

soluit quod quatuor pocula, non vero quoad significationem libertatis. Vid. Ligtfoot. Tom. I. opper. pag. 735.

(8) Raschbam ad Pesachim loc. cit. ידי חירות לא יצא כלומר אין זו מצוה שלימה שאין חשיבות אלא ביין מזוג והני מילי ביינות שלהן דדרו על חד תלת מייא אבל יינות שלנו לא בעי מזיגה: *Debitum quoad libertatis significationem non solvit* i. e. præceptum hoc non est perfectum. *Non enim* (pocula) *æstimantur, nisi ex vino mixto: sed hæc intelligenda sunt*, de vinis istorum quæ insistere *debebant tribus partibus æquarum, nostris vero vinis haud opus est temperatione*. Orach chajim num. 472. fol. 83. col. 2. ואם היין חזק צריך למזגו: *Si vinum forte sit, mixturam requirit*.

§. XIX.

(1) Maimon. cemment. ad Pesachim cap. X. θ. 1. וחייבנו לאכל בהסיבה כדי שיאכל כדרך שהמלכים והגדולים אוכלים עד שיהיה דרך חירות: *Et imponit illi, per accubitum cœnare, ut comedat juxta consuetudinem regum & magnatum, qui epulantur, quoad libertatis mos est*.

(2) In vita Apollonii lib. 2. c. 12. cit. Tiraquell. ad Alex. ab Alex. lib. V. cap. 21. p. m. 760.

(3) Hegesander ap. Athenæum lib. I. Dipnos. cap. XIV. pag. 18.

(4) Jerusch. Cod. Pesachim a. col. 2. lin. 9. a. fin. אמר ר׳ לוי ולפי שדרך עבדים להיות אוכלין מעומד וכאן להיות אוכלין מסובין להודיע שיצאו מעבדות לחירות: *R. Levi, cum mos servorum sit, ut stantes vescerentur: hic statuunt, per accubitum epulandum esse, ut indicarent, se a servitute ad libertatem transisse*.

(5) Alex. ab Alex. lib. V. cap. XXI. p. m. 755. conf. Tiraquell.

(6) Veteres Romani sedentes epulabantur. Conf. Ros. in Antiq. Lib. V. cap. XXVIII.

(7) Annot. ad Alex. ab Alex. l. c. ubi inter alia adducit Martial. Lib. III. epigr. 82.

At ipse retro flexus ad pedum *turbam*
Inter catellas anserum exta lambentes,
Partitur apri glandulas palæstritis.

(8) כדרך בן חורין, *Prouti mos est ingenuorum* Raschbam ad Pesachim cap. X. θ. 1. fol. 99. b. Bartenora ad eand. 6Rabbenu Nissim ad Alphesi f. 172. lin. 4.

(9) Pesachim fol. 108. a. lin. 17. יין איתמר משמיה דרב נחמן צריך היסבה ואיתמר משמיה דרב נחמן אין צריך הסיבה ולא פליגי הא בתרתי כסי קמאי הא בתרי כסי בתראי אמרי לה להאי גיסא ואמרי לה להאי כסי בתראי אמרי לה להאי גיסא ואמרי לה להאי גיסא אמרי לה להאי גיסא תרי כסי קמאי בעו הסיבה דהשתא הוא דקא מתחלא לה חירות תרי כסי בתראי לא בעי הסיבה מאי דהוה הוה ואמרי להאי גיסא אדרבה תרי כסי בתראי בעי הסיבה ההיא שעתא דקא הויה חירות תרי כסי קמאי לא בעי הסיבה דאכתי עבדים היינו קאמר השתא ואתמר הכי ואיתמר הכי אידי ואידי בעו הסיבה: *De vino, sub nomine Raf Nachman docetur, requirere accubitum, & sub ejusdem nomine docetur non requirere: quæ tamen sibi non contraria sunt. Unum de duobus prioribus, alterum de duobus posterioribus poculis dictum est. Sunt, qui ad diversas partes inclinant. Qui ad alteram partem inclinant, duo priora pocula requirere accubitum contendunt, quia hoc ipso temporis momento libertas initium cepit*; duo vero posteriora, non requirere: *quod vero jam factum* etsi (si circa ultima pocula accubuerint) concedatur. *Qui ad alteram partem inclinant, duos calices posteriores accubitum requirere asserunt, quia eadem ipsa hora extitit libertas: priores non requirere, quia tum servi adhuc fuimus. Ergo cum & hoc & illud doceatur, utraque pocula accubitum postulant*.

(10) Orach chajim num. 183. fol. 34. a. col. 1. וצריך לישב בשעה שמברך בין אם היה הולך כשאכל או עומד או מיסב כשמגיע לברך צריך לישב כדי שיוכל לכון יותר וגם לא יהא מיסב שהוא דרך גאוה אלא ישב באימה: *Dum quis gratiarum actionem recitat, necesse est, ut sedeat: sive eundo, sive accumbendo cum ederit, cum ad gratiarum actionem ventum sit, sedeat, ut eo magis attendere possit: neque accumbat, quod superbiæ est, sed cum reverentia sedeat*.

(11) Pesachim cap. X. θ. 1. Maimon Hilc. Chamex umazza cap. VII. §. 8.

(12) Orach chajim cap. 472. fol. 83. b. col. 1. בן אצל אביו צריך הסיב׳ אפילו הוא רבו מובהק: *Filius coram patre accumbat, quamvis hic insignis illius doctor sit*. Pesachim fol. 208. a. l. 32.

(13) Maimon. l. c. אבל תלמיד בפני רבו אינו מיסב אלא אם כן נתן לו רבו רשות *Sed discipulus non accumbat coram magistro suo, nisi veniam sibi dederit suus magister*. Orach. chajim l. c. ex Pesachim l. c.

(14) Maimon. l. c. Orach. chajim l. c. ex Pesachim fol. 108. a. l. 35.

(15) Pesach. l. c. l. 31. אישה אצל בעלה לא בעיא הסיבה *uxor juxta maritum suum non debet accumbere*. Maimon. l. c. absolute dicit, אשה אינה צריכה.

(16) Hanc rationem profert Raschbam ad Pesachim l. c. sed refutatur ab autore Arba Thurim in Orach. chajim n. 472. fol. 82. b. col. 1. אישה אינה צריכה הסיבה ופי׳ רשבם מפני שאימת בעלה עליה ולפי זה אלמנה וגרושה בעו הסיבה ובה״ג כתב משום דלאו אורח ארעא דאישה למזגא ולפי זה כל אשה אינה צריכה *Femina non debet accumbere, quod explanat Raschbam: propterea quod marito suo reverentiam præstare debet: si res ita se habet, & vidua & repudiata accumbere debent. Sed autor* הלכות גדולות [R. Schimeon Kejara] *scripsit: eo quod dedecorum est fœminis accubare. Et ex hoc capite omnis femina exclusa est accubitu*.

(17) Cicero in Verrem lib. II. *66*. p. 1. opp. col. 99. edit. Genuensis 1633. *negavit, moris esse Græcorum, ut in convivio virorum accumberent mulieres*. Hinc m. plane a conviviis feminæ Græcæ arcebantur.

(18) Pesach. l. c. ואם אשה חשוב׳ צריכה הסיבה *si femina honorata sit, debet accumbere*. Maimon. l. c. Orach. chajim l. c. forte ad exemplum Reginæ Esther. *Esther* cap. VII. vers. 8.

§. XX.

(1) Orach. chajim n. 472. fol. 83. b. col. 1. וכשהוא מיסב לא יטה על גבו ולא על פניו ולא על ימינו אלא על שמאלו *Si quis accumbit, non reclinet in tergum. neque cubet in faciem, neque in latus dextrum, sed in latus sinistrum*.

(2) Pesach. fol. 108. a. lin. 29. פרקדן לא שמיה הסיבה הסיבת ימין לא שמיה הסיבה ולא עוד אלא שמא יקדום קנה לוושט ויביא לידי סכנה *Supinus non dicitur accumbere, neque dextri lateris incumbitus nomine accubitus venit: Neque hoc tantum, sed metus est, ne arteria aspera gulam prævertat, ut quis inde periculum subeat*.

(3) Raschi ad Cod. Berach. fol. 46. b. lin. 16. רגילין היו לאכל בהיסבה על צדו השמאלית מוטה ורגליו לארץ איש איש על מטה אחד *Solebant per accubitum cœnare; incumbens in sinistrum latus, pedibus ad terram vergentibus, quilibet in lecto uno jacebat*.

(4) Rosinus Antiquit. Roman. Lib. V. c. 28.

(5) Berach. fol. 46. b. lin. 32. אמר רב ששת אנא מתנותא ידענא דתניא כיצד סדר היסיבה? בזמן שהן שתי מטות גדול מסב בראש ושני לו למטה הימנו בזמן שהן שלש מטות גדול מסב בראש שני לו למעלה הימנו.

(6) Berach. fol. 46. b. lin. 18. ss. אמר ליה ריש גלותה לרב ששת אף על גב דרבנן קשישי אתון פרסאי בצורכי סעודה בקיאי מנייכו בזמן שהן שתי מטות גדול מיסב בראש ושני לו למעל׳ הימנו וגו׳. Dixit *Princeps exulum ad R. Scheschet, quamvis doctores senes sapientesque sitis, Persæ tamen in iis, quæ ad convivium requiruntur, vobis accuratiores sunt: quando duo adsunt lecti, princeps in loco summo, alter vero supra accumbit &c.*

(7) Ligtfoot. Hor. Talmud. ad Johan. XIII. 23. p. 659. Tom. II. opp.

(8) Rosinus l. c. Lipsius Antiquar. lection. lib. III. pag. 94. s.

(9) Conf. quæ excipit R. Scheschet ad verba Æchmalotarchæ laudantis morem Persarum. Berachot. fol. 46. b. lin. 23. וכי בעי אשתעויי בהדי מתריץ תרוצי ויתיב ומשתעי בהדיה *An vero, si secum invicem colloquantur, necesse sit, princeps erigi debet, ut erectus cum altero colloquatur? Raschi* ad h. l. ואם רצה הגדול לדבר עם שני לו צריך הוא לזקוף עצמו ממסיבתו לישב זקוף וכל זמן שהוא מוטה אינו יכול לדבר עמו לפי שהשני לו אחורי ראשו של גדול הו׳ ופני הגדול מסובין לצד אחר וטוב לו שישב שני לו למטה הימנו וישמע דבריו

ודבריו כשהוא מוטה *Si dignissimus colloqui vult cum secundo ab eo, necesse est, erigat se ipsum a recubitu suo, ut erectus sedeat: nam quamdiu reclinatus est, non colloqui potest cum eo, quoniam secundus post occiput primi, & facies primi est alio versa: præstaret ergo secundo ut sederet infra eum: nam tum potest audire verba ejus, cum sedet reclinatus.*

(10) Berach. l. c. lin. 25. אמר ליה שאני פרסאי ומחוי ליה במחוג *respondit, alia ratio Persarum est; nam indicat ipsi nutu.*

(11) Raschi ad Berach. l. c. l. 34. שני לו למטה הימנו שאם הוצרך הגדול לספר עמו לא יהא צריך לזקוף: *Secundus infra illum, ut si necesse habeat dignissimus colloqui cum altero, non debeat se erigere.*

§. XXI.

(1) Pesachim fol. 108. b. lin. 3. R. Jehuda nomine R. Schmuel docet, שתאן בבת אחת ארבעה כוסות יצא: *Si una vice quatuor pocula biberit, debitum suum solvit. Raschi* casum ponit, si pocula quatuor in unum vas evacuata biberit: sed refutatur a Raschbam ad h. l. בבת אחת עירה ארבעתן בתוך כוס אחת כן פירש רבינו שלומה ולא נהיראה דאפילו שותה בבלי אחד לא חשיב אלא כוס אחד ודאי רביעית אינו אלא למעוטי פחות מרביעית אבל טפי מרביעית בכוס אחד חשוב כוס אחד ונראה לי והכי פירוש בבת אחת שלא מסדר משנתנו אלא שתאן רצופין: *Una vice, si nimirum quatuor ista pocula evacuaverit in unum calicem: ita interpretatur Doctor noster Salomo; sed non visum est: nam, quamvis hauserit ea simul ex uno vase, pro uno tamen poculo habetur, quia mensura quartarii, non constituta est, præterquam ut excludatur, ne minus quartario poculum contineat: sin plus quartario inditum uni poculo, pro uno tantum habetur. Hinc ita explicandum puto* בבת אחת, *quando quis ea non secundum ordinem, quem doctores statuerunt, sed continenter juncta potavit.*

(2) Pesachim l. c. l. 6. שתאן בבת אחת רב אמר ידי יין יצא ידי ד' כוסות לא יצא *Si biberit ea una vice Raf dixit præcepto de vino* (ex quo gaudere debebant Judæi festis suis, Raschb. ad h. l. conf. §. XVI.) *satisfacit, sed non præcepto de quatuor poculis.* Maimon. Hilcoth Chamez umazza cap. VII. §. 9. שתה ארבעה כוסות מזוגין בבת אחת ידי חירות יצא ידי ארבעה כוסות לא יצא *si quatuor ista pocula una vice biberit, præcepto, de significatione libertatis satisfacit, non vero præcepto de quatuor peculis.* Rabbenu Nissim ad Alphesi Pesachim l. c. וצריך לחזור ולשתותן כסדרן, *& necesse habet denuo bibere illa secundum ordinem.*

(3) Maim. Hilcoth Chamez umazza c. VII. §. 10.

(4) Pesachim cap. 10. θ. 2. conf. Gemar. ad h. θ. fol. 114. a. lin. 20. Maimon. Hilcoth Chamez vmazz cap. VIII. §. 1. Orach. chajim num. 173. ab init. fol. 83. b. col. 2.

(5) חרוסת quomodo præparabatur, vid. ap. Maimon. l. c. cap. VII. §. 11.

(6) Pesachim cap. X. θ. 2. Maimon. l. c. cap. VIII. §. 1. Orach. chajim n. 173. fol. 83. b. col. 2.

(7) Pesachim fol. 114. b. lin. 6. a fine seq. Bartenora ad Pesachim cap. x. θ. 3.

(8) Quod חרוסת vocabant. Aliter sentiunt Raschbam ad θ. 3. cap. x. Pesach. fol. 114. a. lin. 7. a fine, & Bartenora l. c. qui מטבל de nuda comestione explicant. Refutatur Raschbam ab autoribus Tosephoth ad Pesach. fol. 114. a. qui omnino olera intingi tradunt vel aceto, vel aqua salsa. Maimonides, quem secutus sum, pulmento, luti Ægyptii μνημοσυνῳ intingi statuit, cui consensum præbent R. Schelomo Isaacides, R. Joseph, & R. Schemaia conf. Toseph. loc. cit.

(9) Maimon. loc. cit. conf. Pesachim fol. 115. b. lin. 24.

(10) Rabbenu Nissim ad Alphesi Pesachim f. 178. a. lin. 10. seq. דרכן היה לאבל בשלחנות קטנים כל אחד בשולחן שלו: *Moris illorum erat, comedere mensulis parvis, quisque suam mensam habebat,* conf. Raschbam & Tosephot ad Pesachim l. c.

(11) Conf. Raschbam & Toseph. l. c.

(12) Pesachim fol. 115. a. l. 26. item cap. x. θ. 4. Maimon. l. c.

§. XXII.

(1) Maimon. l. c. §. 2. מוזגין הכוס השני וכאן הבן שואל וגו'..

(2) Maimon. l. c. cap. VIII. §. 3. conf. Cod. Pesachim fol. 116. a. lin. 26.

(3) Maimon. l. c. cap. VIII. §. 3. מתחיל בגנות וקורא עד שגומר דרש פרשת ארמי אובד אני כולה ex Pesachim cap. x. θ. 4. conf. Gemara fol. 116. a. l. 6. a fin.

(4) Maimon. l. c. §. 4. ex Pesachim cap. x. θ. 5. 6.

(5) Schulchan Aruch. part. 1. n. 173. 1. וכשהגיע ללפיכך מגביה כל אחד כוסו עד שחותם גאל, *& cum pervenerit ad excitationem ad laudes divinas* (quæ in liturgia incipit לפיכך, Propterea) *poculum suum quisque extollat, usque dum absolverit preces de redemtione Israelis.*

(6) Maimon. l. c. omnia ista, quæ super poculum secundum recitantur, nomine הגדה enarrationis comprehenduntur, quæ ex *Exod.* XIII. 8. והגדת לבנך וגו׳, *& enarrabis filio tuo &c.* sic vocatur. Cum vero seriem formularum enarrationis, precum, laudationum, prouti ordine proferuntur, exhibeat, haud plane absurde *Liturgiam paschalem* vertas. Vid. exempl. Haggadæ ad calcem. Tract. Maimon. Hilcot. Chamez vmazza.

§. XXIII.

(1) Maimon. l. c. §. 10. Cod. Pesachim. cap. x. θ. 7.

(2) Maimon. l. c. §. 10. Cod. Pesachim θ. c.

(3) Pesachim l. c. Maimon. l. c. incipiebat ברכת השיר ita: יהללוך יהוה כל מעשך וגו׳. *Laudent te Domine omnia opera tua &c.*

(4) הלל הגדול Psalmus nimirum CXXX–CXXXVII. conf. Pesachim fol. 118. a. l. 4. ss.

GEORGII GOEZII
PHILOLOGEMA DE OSCULO.

DISSERTATIO
De Osculo in Genere.

Nunquam satis intelligi poterit, cur compendium illud omnium nebulonum, Judas, præ mille aliis, quæ ipsi videbantur in promtu esse signa, Osculum selegerit, nisi prius teneatur, quid antiquitus Osculum signarit, (nudum enim conceptum signum & locutionem quasi realem esse, & fuisse, quis dubitet?) quibusque modis illud usurpatum fuerit. Ideoque Dissertatione hac excutiemus non nihil arculas antiquitatis, & quæ illæ de Osculorum variis generibus & usibus habent, quantum ad rem videtur facere, adducemus.

ARTICULUS I.
De Osculi Quidditate.

I. ATque ut a gemino, quod ajunt, ovo, rem exordiamur, primo loco in nominis notationem ex merito inquirimus, quoniam nominum interpretatione (*Exercit.* 1. *Sect.* 1.) in ipsius rei perceptionem provehimur, uti jam olim divinus & incomparabilis (*hoc elogium illi tribuit Heins. Orat.* 1. *pag.* 5.) *Scaliger* judicavit. Et *omnis rei inspectio, Etymologia cognita, planior & plenior est:* (*de Origin. lib. cap.* 28. *junge Gell. Noct. Att. lib.* 13. *cap.* 10.) sunt verba *Isidori*. Unde pauxilla hanc in partem adferre non pigrabimur. Invenimus vero hujus vocis natales in florentissimo Latio, & ab *Ore Osculum* per deminutionem descendere legimus. Autor est antiquitatis scientissimus *Varro*, (*de vita P. R. & l. Vet. Grammat. de L. L. pag.* 336.) itemque *Nonnius Marcellus* (*cap.* 5. *de Diff. Dict. pag.* 722. *Corp. L. L. Martin. Lex. Philol. Buchn. Thes. p.* 1059. *Korum. Comment. in Lin. Amor. p. m.* 78.), quos reliqua Grammaticorum familia sequitur. De Originatione autem vocis Os, sententiarum divortia inter plures exorta sunt. *Quidam cum Cæs. Scaligero* (*Exerc.* 318. 3.) *contra Cardanum deduxerunt a litera O figura*, quibus non obloqui non possumus, *siquidem prope Os oblongum omnibus, paucis admodum, ut Struthioni, rotundum esse, conspicitur;* (*Gerard. Joh. Vossius Etymolog. f. m.* 359.) Quid quod ejusmodi rotundam figuram, non nisi apertum & diductum os efformet? Si interim quisquam illum, qui os occlusit, carere ore afferat, næ is omnium sese illusioni propinabit. Alii e Græcorum penu depromunt vocabulum ὄσσα, vox, quo sensu usurpatur *Hesiodo* (*Theog. vers.* 11.), ubi de Musis ait:

> Ἐννύχιαι στεῖχον περικαλλέα ὄσσαν ἱεῖσαι.
> *Nocturnæ incedebant perpulcram vocem emittentes.*

Verum enim vero, cùm ὄσσα non tam ἁπλῶς φωνή, quam θεία φωνή antiquis fuerit, quod Græcus in eum locum Scholiastes, & καλλιόπας γλυκερὸς στόμα (*Mosch. Idyl.* 3. *v.* 73.) *Homerus*, indicat: (*Od.* α.) ἤ ὄσσαν ἀκούσῃς ἐκ Διός, tutius πολυμαθέστατον *Vossium* sequimur, atque ab ἐρῶ, dico, loquor, derivamus; (*Etymolog. l. d.*) cui *Matthias Martinius* etiam subscribit, addens: os (*Lex Philol.*) *Proprie notat concavum illud in capite, intra quod* (*Martin. ex Perotto, & Cic.* 2. *de Natura Deor. t.* 4. *p. m.* 323. *C. it. Buchn. l. d.*) *sunt lingua & dentes, nec non totam hominis inferiorem faciem, in qua sunt oculi, genæ, pudoris sedes, nasus, & mentum*. Ita de Ænea *Maro* cecinit: (1. *Æneid.*)

> *Os humerosque Deo similis,* ——

& Naso (*Metam.* 1.)

> *Os homini sublime dedit cælumque tueri &c.*

μεταφορικῶς de impudentia, (*Cic. Orat.* 2. *pro Rosc. Marginal. ubi Terent. ex Andr.* ver-

verba: Os durum, it. Orat. I. *pro Quinct.*) *& temeritate adhibetur*, teste *Catone* apud *Senecam*. (*de Ira lib.* II. *cap.* 38.) *Affirmabo omnibus, Lentule, falli eos, qui te negant os habere;* & cujus nomine nihil audivere Romana Theatra mirabilius, *Cicerone*: (*hæc loca citat Reiner. Neubus Exam. Philol. pag.* 362.) *Quod tandem os est illius Patroni, qui ad caussas sine ulla scientia juris audet accedere? os hominis, insignemque impudentiam cognoscite!* Non rarenter quoque poni consuevit I. pro præsentia, ut declarat (*Lib.* 3. *Hist. pag.* 282. *Edit. Lipsian.*) *Tacit. Non in ore vulgi agere, sed umbraculis hortorum abditus*, it. (*l. d. p.* 294.) *Jul. ad L. Vitellium perductus, verberibus fœdatus, in ore jugulatur*, & *Florus* (*lib.* 2. *cap.* 27.) *Classem sub ipso urbis ore incendit*. II. Pro unanimitate: unde familiarissimum est apud omnes: Uno ore loquuntur. Hujus sensus plura in SS. Scripturarum pandectis invenire licet. (1. *Reg.* 22. 13. 2. *Chron.* 18. 12. *& Aristoph. in equit. Plat. lib.* 1. *de Leg. & lib.* 2. *de Rep. Scapula in Lex. p.* 1545.) Ἵνα ὁμοθυμαδὸν ἐν ἑνὶ στόματι δοξάζητε τὸν Θεὸν, καὶ Πατέρα τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, (*Rom.* 15. 6.) *Paulus* ad *Roman.* suos scribit. III. Denique os pro sermone ore prolato accipitur, ut ex *Matth.* 18. 16. *Luc.* 19. 22. 1. *Pet.* 22. apparet. In plurali (*Nebus. Synops. Etymol. p.* 136.) quamvis extremitatem; nec non ostia maris notare, (*cit. l.* 2. *c.* 17.) *Florus* edocet, dicens: *Victor ad Gades in Oceani ora pervenit*, pariter etiam *Virgil.* (*ex Buchn. Thesaur. l. d. junge Scapul. Lex. Græc.*) de Nilo:

> —— *Septem discurrit in ora.*

Hujus itaque saporis est fons ille, ex quo osculum derivatur. Hic tamen silentii sippario obvelandum non est,

> *Ne qua subærato mendosum tinniat auro*,

quod nonnullis pro *Osculum* scribere arrideat *Obsculum*, quomodo apud *Virgilium* in antiquis aliquot Codd. scriptum se invenisse, *Pierius* meminit. Ast nos sententiam *Vossii* avidis amplectimur ulnis (*Etymolog.*), quando in hæc prorumpit: *Nugantur Grammatici, qui ita dici censent, quod ob os petatur*. Et, liceat calamo *Senecæ* (*Epist.* 88.) uti, *nescio sane*, scribentis, *an majorem risum a Democrito, an indignationem ab aliquo Socrate, aut Catone, an vero commiserationem ab Heraclito mereantur*, curiosuli illi & anxii verborum appensores, qui miris vocabulorum fabricationibus se aliorum sæpe numero risibus exponunt, atque non levem Criticæ labem affricant! Hinc infrunita male feriatorum judicia, quibus incilant & traducunt eam; hinc, quicquid est humaniorum ubique literarum sordere incipit, & Vatiniani quasi odii scintillæ exardescunt.

II. Cæterum & Osculum est ἐκ τῶν πολλαχῶς λεγομένων: Unde non peccabimus, si potiora illius significata brevi manu attingemus. Primo explicatur (*Buchner. Thes. Martin. Lex. Korum. l. d. Neubus. Synops. p.* 137. *Auson. Popma de different. lib.* 4. *p.* 124. *&* 182.) *parvum seu exiguum os*. Sic ingeniosus & acutus *Martialis* in Epitaph. Canaces (*Epigr.* 92. *l.* 11.) scribit:

> *Ipsaque crudeles ederunt Oscula morbi,*
> *Nec data sunt nigris tota labella rogis.*

Impurissimus, itemque purissimæ. (*Ita Lips. de eo ad* 16. *annal. Tacit. judicat.*) *Latinitatis* Autor Petronius (*pag.* 91. *edit. a Joh. a Wouweren.*): *Oculi clariores stellis fulgentibus extra Lunam: nares paululum inflexæ, & osculum quale Praxiteles habere Dianam credidit*. Similiter (*Lib.* 1. *Carm. Od.* 13.) Flaccus canit:

> *Speres perpetuum dulcia barbare*
> *Lædentem oscula.*

Et Ausonius (*Epist.* 25.)

> *At tua Sigalion Ægyptius Oscula signet.*

Nec non Juvenalis (*Satyr.* 6.):

> *Sunt quas Eunuchi imbelles ac mollia semper*
> *Oscula delectent, & desperatio barbæ.*

μετωνυμικῶς denotat signum amoris, salutationis &c. quod fit ore admoto, quæ notatio est hujus loci verissima.

III. Alia deinde apud Latinos occurrunt nomina, quibus id, quod nobis osculum dicitur, denotari consuevit: nempe, Basium & Suavium. Ubi tamen aliquibus religio videtur, tria illa promiscue adhibere, cum diversitatem significationum deprehendisse sibi visi fuerint. Osculum, inquit, *Servius* (*Eunuch. Act.* 3. *Sc.* 3.), & *Scaliger* (ad *Catulli* versum:

> *Suaviolum dulci dulcius ambrosia.*)

esse Religionis, Basium Voluptatis. Aliter & adcuratius paulo *Donatus* ad *Terentii* locum (*l. c.*): *O Thais mea, O suavium!* tria osculorum genera recensens: *Oscu-*

Osculum, *basium & suavium*. Est vero *Basium* oris proprie ac frontis, pudicorumque affectuum, ut patris in filium &c. Sicut *Martinius* & *Buchnerus* ex *Perotto* declarant. *Suavium* e contrario cum os figuratur labris promissis aut lingua prolata, & libidinum est atque amorum, quemadmodum *Plautus* (*Asinar. Act.* 4. *Sc.* 1. indicat: *Tu labellum*, ait, *abstergas potius*, *quam unquam illa suavium faciat palam:* i. e. quam si os comparet & conformet, ut ad basiandum aliquem invitet, juxta *Turnebi* (*Adversar. cap.* 15. & *l.* 6. *cap.* 16.) mentem. Ubi tamen *Palmerius* (*V. Tom.* 4. *Thesaur. Critic. Gruteri p.* 692.) diversam lectionem sequitur, non Suavia, sed *Savia* legens & hoc modo explicans: *Potius quam cuiquam illa salivam faciat*; Ast hæc Eruditi Lectoris judicio relicta sunto. Interim ex sæpius citato *Martinio* addimus: *Suavium* sive *Savium* etiam pro labris accipi. Osculum denique officii est, cum discedentes, advenientes, excipimus, atque salutamus, vel etiam uti modo nunc insinuavimus, Religionis, Fidem facit dictis *Maro* (*Æneid.* 2.) his verbis:

Amplexæque tenent postes, *atque oscula figunt*,

consimiliter *Tibull.* (*Eleg.* 5. *confer Marcell. Donat. in Sveton. p.* 547.)

Et dare secretis oscula Liminibus.

Atque hoc est discrimen illud, quod Lexicographorum vulgus inculcat. Minime tamen id ipsum observari, erudite, pro solenni suo ὁ μακαρίτης Præceptor meus *Buchnerus* (*Thesaur. fol.* 130. & 1057.) annotavit. Quin pluries Osculum pro basio & suavio, & hæc pro illo sumi, apud Scriptores vel primæ monetæ reperias.

IV. Germanis osculum sonat ein Kundsein / ein Böcklein / (*l. d.*) Schmazzgen / fortassis a sono, quem collisio labellorum interdum format in aere. Ein Kuch / von welchem hernach das Zeitwort (verbum intellige, quod actionem aliquam cum tempore certo significat, juxta genium laboriosissimi Teutonum Varronis *Schottelii*, (*in Opere Nov. de L. Germ. p.* 547. *add. m. Harsdorffer. Rad. Ling. German.*) Patroni mei maxime observandi,) küssen herstammet; quod affinitatem ferme habere videtur cum Grajorum κύσαι, Poet. κύσσαι, a κύειν, vel κυνέω osculari, & cum antiquo Anglorum tosisse / ut *Mericus Casaubonus*, *Isaaci* F. (*Comment. de* 4. *LL. p.* 234.) innuit. Belgæ efferunt een Söhnten / a söhnen / quod, ut *Martinius* conjicit, a σαίνειν blandiri, comem se exhibere, descendit. Græci osculum denominant σόμάπον, s. σόμιον, a σόμα, [puta instrumento osculandi] φίλημα. Dial. Dior. φίλαμα, a φιλέω, amare, basiari, suaviari, quo notatur ipsa osculatio sive Actus. Unde *Xenophon* (*in Pæd.* 1. *p.* 27.) habet: φιλεῖν τῷ σόματι. Insuper vocis φίλημα frequens in N. T. usus est. (*Joh.* 21. 15. 5. 20. 1. *Cor.* 16. 22. 1. *Cor.* 5. 48. &c.) Hebræis audit נשיקות a Rad. נשק: Chaldæis נשוקא a Rad. נשק, quæ cum Hebræorum נשק iisdem significatis gaudet, veluti ἀνατολικογλωττογνώσης *Buxtorf.* (*Lex. Major. p.* 1404.) ostendit. Syr. est ܢܘܫܩܬܐ, velut *Trostius* in Lexico Edit. Cöthen. Anhalt. de An. MDCXXIII. scribit *pag.* 428. Vel, quemadmodum *Buxtorf.* junior, (*in Minors Lex. Chald. Syr.*) & ratio juxtim ac inspectio locorum SS. N. T. probat ܢܘܫܩܬܐ, a Rad. ܢܫܩ, quam ex Hebræo נשק, de quo dixi, fluere ὀφθαλμοφανερῶς apparet. Cæterum huc referri posse videtur quod Osculum נשיקה Hebræis significat certum mortis genus, mortis sc. placidissimæ, quæ (*Moed. Katon. fol.* 28. *alleg. Buxtorf. in Lex. Maj. Rabbinico-Thalmud. fol.* 1405.) נשיקה דמיא כמשחל בניתא מחלבא *quasi extractio pili ex lacte*, *hoc est tam suavis*, *tam levis*. Eleganter eam describit R. *Maimonides* in Doctore Perplexorum (*lib.* 3. *c.* 51. *p.* 522.) sequentibus verbis: *Quo magis facultates corporales debilitantur*, *ignisque cupiditatum extinguitur*, *tanto magis intellectus roboratur*, *lumen ejus augetur*, *adprehensio purificatur*, & *de eo quod adprehendit lætatur*; *ita & cum homo perfectus ad maturam ætatem pervenit*, & *morti appropinquat: supra modum apprehensio*, *lætitia ex apprehensione orta*, & *amor rei apprehensæ augentur*, *ut anima a corpore quasi separetur*, *tempore voluptatis illius*. Postmodum eodem loco addit: *Huc respexerunt Sapientes nostri*, *dum de morte Mosis*, *Aaronis* & *Mirjam ajunt*, *quod isti tres mortui sint* בנשיקה, *h. e. in osculo vel per osculum*, *ajunt enim*, *quod dicitur:* & *mortuus est Moses Servus Domini in terra Moab* על פי *ad os Domini*, *id docet*, *quod in deosculatione mortuus sit* &c. Sic *Buxtorfius* adfert ex Devarim Rabba (*loco jam cit.*) verba באותה שעה נשקו הק"בה ונטל נשמתו בנשיקת פה, *ea ipsa hora osculatus est eum Deus*, & *accepit animam ejus per deosculationem oris*. Et hæc hactenus ὡς ἐν παραδρομῇ, quantum quidem ad enucleationem nominis facere videbatur.

V. Nunc pes movendus, & juxta Dialecticorum scita ab ipsa re Dissertationi

fores

fores pandendæ, osculique definitio investiganda. Aleam jecit Joh. Herrenschmid [*Osculolog. p.* 60.] & osculum sic definire conatus est: Osculum nihil aliud est, quam duorum inter se amantium mutua inhæsio, qua summa innuitur amicitia ac familiaritas. Quid enim, uti in hanc sententiam loquitur *Kornmannus* [*p.* 78. *lib. dicti.*] *homo homini pretiosius porrigere possit osculo? Cor ipsum tradere nequit, multo minus animam, os igitur ori amici admovet, ut ibi anima, quæ dicitur una amicorum duobus in corporibus, tanquam in confinibus & terminis territorii amicorum conveniat, jusque suum tribuat utrique.* Cujus commatis quoque sunt illa *Phavorini* apud *Stobæum*: [*Serm.* 63.] *Quid aliud faciunt, qui ora mutuo tangunt, quam animas conjungunt, si modo corporis sui terminum transire possent: quod cum nequeant, circa corpus veluti fores, supplices adstare videntur.* Nescio sane, annon D. *Ambrosius* [*Hexaemer. lib.* 6. *c.* 9. *p.* 87. *t.* 4. & *Theophil. Raynaudus in Optimæ vitæ fine pessimo cap.* XI. *p.* 545.] etiam ausus fuerit quidditatem osculi exprimere, quando sic inquit: *Osculantur se & columbæ, sed quid ad humani osculi venustatem, quo amicitiæ insigne humanitatisque præfulget, in quo plenæ charitatis exprimitur affectus?* Verum enim vero metus est haudquaquam inanis, ne quispiam his ambobus, [si modo osculum in genere definire voluerunt,] auriculam de legibus definiendi neglectis vellicet; occinatque, has descriptiones nimia laborare angustia, quippe quæ tantum conveniunt osculo in specie, illi nimirum, quod signum charitatis est, & ori figitur: cum tamen præter hanc plures osculi species reperiantur, uti ex iis, quæ paulo post sequentur, constabit liquidissime. Neutram ergo ex adductis descriptionibus admittere licebit: de alia vero dispicere decebit. Non vero dissimulandum est, tantam esse osculi ambiguitatem, ut vix ejus aliqua produci queat descriptio, quæ adamussim Logicam per omnia quadret: ne tamen hic plane nullus sim, requiro ad osculum 1. ut sit contractus oris, seu ut osculaturus labella sua imprimat rei, cui osculum modo isto notorio libandum est. 2. ut idem hoc contactu certos animi conceptus potentiæ intellectivæ manifestare intendat. Ex quibus proinde talis forte descriptio elici poterit: quod sit contactus oris objecto certorum animi conceptuum manifestandorum gratia factus, hanc descriptionem soli osculo convenire, & omnibus ejus speciebus adplicari posse, confido. Si tamen quis perfectiorem & clariorem proponere velit, illi lingua animoque favebo.

ARTICULUS II.

De Osculorum variis speciebus, & primo

De Osculo Sacro.

I. UBi jam eo accedimus, ut ex hortulis Antiquitatum decerpamus unum atque alterum, quod lucem themati nostro adfundere potest, profecto tanta varietas, copia tanta pulcherrimarum rerum assurgit, ut unde incipiendum, quid præ reliquis arripiendum, non possimus non dubitare. Ne tamen usu nobis veniat, quod illi in Fabulis lignatori, qui præ nimia omnium cupidine tandem nihil legebat, ordine utendum, & justa inquirenda divisio est. Equidem multi divisere, ita ut osculum aliud fecerint *Officiosum*, aliud *Charitativum*, aliud *Luxuriosum*, aliud *Proditorium*: [*Lael. Bisciola hor. Subsec. lib.* 7. *cap.* 13.] nec pauciores dispescuerunt illud in Osculum *amoris & unionis, reverentiæ & honoris, reconciliationis & pacis, hypocriseos & proditionis, lasciviæ denique & procacitatis*, veluti Philologorum hujus seculi facile primipilus, celeberrimus *Dilherrus* commemorat. [*Elect. l.* 2. *p.* 136. *ex Gabr. Biele in Canon. Missæ lection.* 81.] Verum, ut ut receptissimæ hæ sint divisiones, non tamen videntur ad leges Logicorum satis exasciatæ: dabuntur siquidem jam species nonnullæ Osculorum, quæ utique sub toto diviso continentur, neque tamen ad ullum membrorum istorum dividentium referri possunt. Hinc nobis de divisione alia circumspiciendum erit; & forte minus erraturi sumus, si initio Osculum dispescemus in Sacrum & Profanum: [*Vid. R. P. Maximilian. Sandæus in Theolog. Mystic. Exercit.* XIII. *p.* 453.] postea vero utrumque in suas species porro subdividemus.

II. Ne autem hæc nostra divisio ullam in terminis foveat obscuritatem, hic statim in limine ambiguitas tollenda erit. Sciendum scilicet aliquid Sacrum dici non uno modo. Aliquando vox hæc accipitur strictissime, atque contradistinguitur sancto, ut & religioso. *Sanctum enim est, quod quadam sanctione & præcepto firmatum, atque ab injuria hominum munitum est, etsi Deo non sit consecratum: ut muri, Legati &c.* [*Ulpian. in ff. l.* 8. *de rer. divis.*] *Religiosum vero, quod a communibus Hominum usibus remotum est, quod homini facere, vel adhibere non licet: ut virgo vestalis, thymiama*, vid. *Exod.* XXXVII. 37. *Sacrum* denique, *quicquid Deorum habetur*, ut loquitur *Trebatius*, [*lib.* 1. *de Religionibus.*] *ceu sunt templa, altaria &c.*

La-

Latius vero τὸ sacrum accipitur, quando opponitur profano, & sanctum atque religiosum includit, notatque ita *omnem rem, quæ solenni majorum instituto abusibus profanis remota, Deoque dicata, & lege aliqua positiva inviolabilis reddita fuit*. Ita *Festus* ex Ælio Gallo: *Quod sacrum est, idem lege & instituto majorum sanctum est, ut violari sine pœna non possit; Idem etiam religiosum est, quoniam est aliquid, quod ibi homini facere non licet, quod si tamen faciat, adversus Dei voluntatem facere videtur*. (*Vid. Joh. Ludo. Ruel. de Relig. gent. circa fest. pag.* 94. *seqq.*) Totidem modis jam etiam profanum dicitur, vel latius nimirum vel strictissime. Strictissime acceptum est id, *quod extra fanum gerendum, extra fanum relinquendum*, attestante *Macrobio*: (*lib.* 1. *Satural. cap.* 3. *fol.* 80.) vel, uti Trebatius ait: (*loc. cit.*) *quod ex Sacro & religioso in hominum usum conversum fuit*; opponiturque adeo religioso. Latius dictum est id, *quod neque Deo dicatum, neque lege peculiari sancitum, neque ab usibus profanis remotum fuit*, & sic opponitur Sacro late accepto. Jam quando nos dividimus Osculum in Sacrum & Profanum, τὸ Sacrum & Profanum non dicuntur ex significatione stricta, sed latiori, ut adeo osculum Sacrum illud mereatur dici, quod vel Deo rebusque divinis libatur, vel quo res divina significatur, vel quod Sacra lege sancitum fuit. Profanum autem quicquid extra hos dictos usus adhibitum est.

III. Ne vero uno Spiritu justo plura hauriamus, atque confusa prolixitate & Lectorem nostrum, & nos obruamus ipsos, Profanum in proxime sequentem rejiciemus Articulum, hic autem exponendum sumemus osculum Sacrum. Hoc deprehendimus a quibusdam subdividi in *Mysticum*, *Adorativum* atque *Charitativum*. Mysticum osculum quid & quodnam sit, non uno omnes & eodem modo explicare videas: aliquando juxta nonnullos eo significatur amor, nonnunquam delectatio, interdum conjunctio cum Deo, & frequenter unio ipsa mystica. (*Sandæus Theol. Mystica disquis.* 3.) Multi, quos inter & ille ante a nobis citatus *Herrenschmidius*, osculum mysticum appellant omne osculum, quod signum est rerum spiritualium, sicuti etiam *Glassius* (*Philol. Sacr. lib.* II. *Tract.* 11. *sect.* II. *p. m.* 259.) observat, vocem mystici ita accipi. Hinc ad osculum mysticum etiam referunt Sanctum osculum sive Christianum, quod nos inferius §. IX. Charitativum dicturi sumus. Verum quia τὸ mysticum ita, fatente *Glassio alleg. loc.* minus accipitur proprie, ideo alii per osculum mysticum intelligunt actionem quandam externam, sive osculum corporis, quo ex intentione osculantis significatur Christi in Ecclesiam sponsam suam amor & gratia. Trahuntque huc osculum *Cantic.* 1. *vers.* 1. Ubi Sponsa loquens introducitur: Osculetur me מנשיקות, i. e. *ex osculis oris sui*; Item osculum quo Jacob Rachelem consobrinam suam, in amplexus ejus ruens, adfecit, de quo *Gen.* 29. *vers.* 11. 12. nec non illud, quo Propheta Elisæus defunctum Sunamitidis puerum osculatus est. Historiam *Vid.* II. *Reg.* 4. *vers.* 34.

IV. Et quidem quod attinet initio osculum sponsæ, in principio Canticorum ab ipsa (*Augustin. lib. de Amicit. cap.* 6. & *Gregor. in cap.* 1. *Cantic.*) expetitum, tenent adcuratiores interpretum, Ecclesiam utique in verbis istis prodere suum desiderium, quo exoptat Christi Redemtoris præsentiam, favorem ac gratiam, idque exponere verbis a castis castorum sponsorum amplexibus & deosculationibus, velut signis & Symbolis Gratiæ & Favoris ejusdem desumtis. Sicut enim pudica Sponsa Sponsum, quem per literas, per nuncios, sibi loquentem aliquamdiu audivit, ardentissimis tandem suspiriis evocat, ut ipse adsit, osculis atque amplexibus suis se recreet: Ita Ecclesia, postquam per SS. Scripturam, quæ est Epistola *Dei* ad genus humanum, per Prophetas, qui ministri, *Amos* 3. *vers.* 7. qui nuncii *Dei* sunt *Jes.* 6. *vers.* 9. diutius audiverat loquentem Christum, ardentissime & flagrantissime ex optat, ut jam ipse adsit Redemtor, ut amore & gratia sua se immediate recreet. Ut adeo hoc sensu osculum istud recte Mysticum dici, pateat. Alii rem aliter explicant, sed quoniam ea ad Cathedram præsentem non spectant, nos B. L. ad Doctores Theologos hinc amandamus. Hic tantum explicationis ergo adducimus, elegantissimum S. Ambrosii locum; (*Serm. in Psal.* 118. *Conf. Heinric. Harphius lib.* 1. *Theol. Mystic. cap.* 1. 2. 3. 4. *Ludov. de Ponte Exposit. moral. Cantic. & Bern. Resignolius lib.* 5. *de Disciplin. Christ. cap.* 10.) *Constitue virginem desponsatam multo tempore & justo Sponsi amore ferventem, quæ multa præclara dilecti opera probabilium testium assertione cognoverit, desideriis suspensis frequenter dilatam, jam non ferentem moras, quæ omnia fecisset, ut Sponsum videret, votis suis aliquando potitam, ad improvisum Sponsi adventum gaudio turbatam, non quærere primordia salutationis, non verborum vices, sed statim quod desideraverat, osculum exigere: Ita sancta Ecclesia, sub primordia mundi desponsata in Paradiso, præfigurata in Diluvio, annunciata per Prophetas, diu redemtionem hominum,*

Evan-

Evangelii decorem, *dilecti exſpectavit adventum*, *tandem moræ impatiens in Oſcula ruit*, *dicens: oſculetur me oſculis oris ſui*. Quod vero deinceps concernit oſculum a Jacobo Racheli fixum, illud in ſe non videtur eſſe Sacrum, nedum ut Myſticum dici queat. Apud orientales congredientes ſe oſculo in ſignum amoris ac benevolentiæ, quin & lætitiæ ex congreſſu perceptæ excipiebant invicem; veluti in his oris neceſſarii & familiares miſcere ſolent dextras, quoties amice congrediuntur. Unde illud Jacobi oſculum erat nude tantum ſalutatorium, nec adparet, Jacobum quicquam aliud præter id intendiſſe. Si vero hoc oſculum transfertur ad Chriſtum qui in Jacobo typice ſignificatus Eccleſiam ſuam in deſerto hujus mundi invenerit, eique fontem gratiæ invidia Diaboli obſtructum recluſerit, velut a quibuſdam eo refertur; tum oſculum Jacobi Myſticum quidem dici poteſt, non tamen in ſe, cum Jacobum Rachelem oſculantem rem illam ſpiritualem intendiſſe, non conſtet: Sed ſolum ex mente interpretum, qui illud Jacobi oſculum ad gratiam Chriſti Eccleſiæ velut Sponſæ exhibitam, ſignificandam accommodant. Denique & Oſculum Prophetæ videtur ita gratis dici & oſculis Myſticis accenſeri. Etenim in textu Sacro nec veſtigium, nec vola oſculi reperitur. Textus 2. *Reg.* 4. *verſ.* 37. habet ita: ויעל וישכב על-הילד וישם פיו על פיו ועיניו על עיניו וכפיו על-כפיו ויגהר עליו: *Et aſcendit ſuper puerum*, *& incubuit*, *poſuitque os ſuum ſuper ejus os*, *& oculos ſuos ſuper ejus oculos*, *& volas ſuas ſuper ejus volas*, *& ſuperſtravit ſuper eum*. Ubi quidem dicitur, quod Propheta poſuerit os ſuum ſuper os pueri: Verum non quod fuerit puerum oſculatus. Aſt os ſuum ſuper aliquid ponere, aut ore ſuo aliud attingere, non ſtatim eſt oſculari, alias, qui os allideret acuto ſaxo, is ſaxum oſculatus dicendus eſſet, quod oſculum vereor ne paucis ſit ad palatum. Ut ut ergo jam non repugnemus in hac a Propheta uſurpata cerimonia nonnihil Myſtici delituiſſe, ſed illud aliis potius dirimendum relinquamus; de eo tamen, an illa oris Prophetici ad os pueri admotio oſculum dici debeat, & conſequenter inter oſcula Myſtica recenſendum veniat, dubitamus, nec ſine ratione.

V. Tranſimus ad oſculum Adorativum, quod nobis in præſentiarum dicitur id, quod homines deprecationis, cultus atque ſubjectionis gratia, vel Deo vero, vel Deo fictitio, vel rebus divinis libare conſueverunt. Et huc locamus initio Adorativa Dei veri, ut ſunt 1. Oſculum deprecationis quo anxii peccatores ſeriam cordis contritionem conteſtati, delictorumque veniam precati fuerunt, atque ſe divinæ gratiæ ſitientes oſtenderunt. Tale eſt illud, quo illuſtre pœnitentiæ ſpeculum, Maria Magdalena peccatrix, pedes Salvatoris noſtri venerata legitur, *Luc.* 7. 44. de quo Gregorius: (*Annotante Lyra ſuper cap.* 7. *Luc.*) *Oſculata fuit ut tota ſerviret* Deo *in pœnitentia*, *quia Creatorem contemſerat in culpa*. Et Chryſologus: (*Serm.* 39.) *Miſera illa tota ſupplex ad Salvatoris pedes devoluta*, *humilitatem ſuam & pœnitentiam largo lacrymarum imbre ex intimi pectoris ſcrinio profuſo ſignificabat*, *ut Chriſtus ipſe ad miſericordiam commoveretur*. O oſculum vere Pium! O verum reconciliationis Indicium! 2. Oſculum venerationis, hoc erat illud, quo pii Majores interdum venerati ſunt id, in quo *Deum* præſentem credebant. Cor inprimis humanum putabant præſentiſſimum *Dei* templum, idque (α) ex nomine, quia *Cor* per ראשי תיבת ſit dictum, quaſi Cubiculum Omnipotentis Regis. (β) ex Figura, quæ pyramidem utcunque imitatur, (ut *Phil. Melanchthon* de anima teſtatur) de quo proinde eleganter Pl. Reverend. & Excellentiſſimus *Urſinus*: (*Analect. Sacr. lib.* III. *num.* 27. *pag.* 200.) *Mirum opus! cujus in alto baſis*, *conus in imo: Cœlo patet*, *terræ clauditur*, *nec Sphæra mundi*, *quanta quanta*, *expleri poteſt: trigonum*, *ſola SS. Trinitate implendum*. (δ) Ex Sacræ Scripturæ teſtimoniis, *Eſaiæ* 57. 15. 56. 2. 3. &c. Hinc Cor ſanctorum hominum, quod putarent illud officinam Spiritus Sanctus cupidiſſime deoſculati fuerunt, & quidem infantum recens natorum propterea, uti *Cyprianus* (ad fidel. presbyter.) monet, *quia in illis recens* Dei *manus*. Sic *Paulus Egardus* (*Medull. Theol. de Deo pag.* 300.) ſcribit: *quoslibet infantes ab utero prodeuntes ter oſculari veterum ſententia fuit*, *idque in honorem SS. & individuæ Trinitatis*. Oſculo quoque noviter Baptiſatos tam infantes, quam adultos olim ab Eccleſiæ miniſtro exceptos fuiſſe, e Patribus colligere licet. *Cum amplexu atque in imo pede figebantur oſcula*, quibus Pax & Gratia, quam Baptizatus cum Chriſto & Eccleſia inibat, innuebatur; (*Ambroſ. lib.* 2. *de Pœnitent. cap.* 3. *& Epiſt.* 33. *Bernhard. Serm.* 2. *ſuper Cantic.*) *Ita &* Leonides *citante* Euſebius, (*Tertullian. de velend Virgin. cap.* 6. *Apologet. Ambroſ. lib.* 2. *adverſ. gentes & lib.* 3. *de virgin. citante* Johann. Baptiſt. Caſal. *de Vet. Sacr. Chriſt. Ritib. pag.* 44. *cap.* 5.) Ita & *Leonides* citante *Euſebio*, (*Lib.* 6. *Hiſt. Eccleſiaſt. cap.* 21.) Origenis pater, cum in filio animadvertiſſet divinius ingenium, dormientis pe-

ctus sæpe reverenter osculatus legitur; ratus in eo Spiritum *Dei* templum sibi consecrasse. 3. Osculum subjectionis. Hoc ex mente nonnullorum dicere possemus id, quo Creatura tremendam Creatoris sui Majestatem secum expendit, omnes suas excellentias præ eadem contemnit, ad ejus sublimitatem se submittit, atque suum eidem defert obsequium. Hujuscemodi osculum volunt fuisse illud, quod David requirit *Psal.* II. 12. נשקו-בר, quæ verba sane misere interpretes torserunt. Græcus transtulit δράξασθε παιδείας, *apprehendite disciplinam:* cui Chaldæus ferme pollicem premit, cujus interpretationis rationem nonnulli putant esse hanc, quod Græcis legerint non נשקו, sed נשנו a rad. נשג, נשג, quæ in Hiphil habet השיג, attigit, admovit. Verum quia radix נשג in Piel in usu non est, vix solidi quidquam huic conjecturæ subesse credimus. Non nobis otium est, ut omnium aliorum nunc percurramus scrinia, & quæ Hebræi, *Kimchi*, *Abenezra*, *Rasi* &c. habent, discutiamus. Cui volupe est hunc locum uberius explicatum legere, adeat *Simon.* de *Muis* Prof. Regium Parisiensem, (*Commentar. super Psalm. pag.* 12.) *Salmeronem* (*Hom.* 1.) *Becanum* (*Philol. Sacra lib.* 2. *part.* 1. *Tr.* 2. *sect.* 2. *pag.* 272. *& Rethor. S. Tr.* 1. *cap.* 7. 1137.) *Calvinum*, *Pellicanum*, *Glassium*, (*Phlosoph. Sobr. part.* 2. *pag.* 95.) *Meisnerum*, aliosque. Nos, ut quod ad præsens spectat, ne dissimulemus, non possumus osculum hoc Davidicum, pro osculo proprie dicto agnoscere: ad osculum quippe proprie dictum requiritur, ut osculans ore suo aliud quodcunque tandem attingat, cum ea quidem intentione, ut amorem aliumve affectum indicet; ast in illo Davidico quid quæso osculantes ore contingunt? Acquiescimus ergo in illa doctiorum interpretum sententia, qui adserunt, Davidem mentione osculi hoc loco a Regibus & potentibus requirere id, quod subditi alias per libamina osculorum deferre solent, nimirum, subjectionem & cultum.

VI. Heic tacito pede non prætereunda sunt varii generis oscula, quæ apud Romano-Catholicos frequenti sunt in usu. Primo Religiose apud illos adservatur agnellus ex auro, argento, aliave materia viliori, quin cera confectus, quem post sua peracta sacra populo deosculandum exhibent, & hunc actum appellant das Pacem küssen. Ubi citra pulveris jactum adsequi licebit, unde ista appellatio, videlicet, quia instituitur hæc cerimonia post impertitam populo a Sacerdote pacem. Sed juvat de ea audire ipsum *Innocentium*: (*In Capitul. Pacem. distinct.* 20.) *Pacem*, inquit, *ante confecta mysteria quidem populis, vel sibi inter se Sacerdotes tradunt, cum post omnia, quæ aperire non debeo, pax sit necessario indicenda: per quam constat, populum ad omnia quæ in mysteriis aguntur, atque in Ecclesia celebrantur præbuisse consensum & finita esse, pacis signaculo concludentis demonstrentur*. Ad hoc osculum allusisse videtur Rudolphus Habspurgensis Imperator, in Indignatione ad Episcopum Spirensem. Jucundioris lectionis causa historiolam illam ex Chron. Cæsar. Saxonis hic inseremus. Kaiser Rudolph von Habsburg, nam in seinem hohen Alter sein ander Gemahl Agnes, die gar Jung und schöne war, eine Tochter des Herzogs von Burgund, mit welcher er aber hohen Alters halben keine Kinder zengete. Als die einsmahl vom Bischof zu Speyer, der ein Graf von Leiningen war, vom Wagen gehoben ward, und der Bischof durch ihre Schönheit bewegt, ihr wieder ihren Willen einen Kuss auf den Backen gab, verdross es die züchtige Kaiserin also, dass sie es ihrem Herrn klagte. Kaiser Rudolph da ers hörte, ward zornig, und liess dem Bischof sagen: Er solt ihm vor seine Augen nicht wieder kommen, und ihm ein ander Pacem zu küssen schaffen, dann diess Pacem hätt er vor sich allein erwählet. Also muste der Bischof um des unverschamten Kusses Willen aus dem Lande reiten, und sich am fremden Ort biss zu des Kaisers Tod verbergen. *Vid. m. Chronolog. Schopperi*. II. Crux Lignea vel nobilioris materiæ apud ipsos offertur devotis & vel maxime agonizantibus deosculanda, nec non corona Spinea, & centum alia, quæ Christus sua sanctissima carne, tempore visibilis conversationis contigisse creditur, quorum prolixum catalogum *Herrenschmidius* loc. cit. exhibet. Videtur hoc collineare πολυθρύλλητον, quod Hieroaymus in Sacerdotes dicit: *Quid agis Sacerdos? qui iisdem labiis oscularis filium virginis, quibus osculatus es filium Veneris. O Juda, tradis sic osculo filium hominis?* III. Maximo cum zelo & exhibent & arripiunt reliquias Sanctorum, vitro vel crystallis inclusas deosculandas.

VII. Hactenus de osculo Adorativo veri *Dei*, jam ad Adorativum fictitiorum Deorum saltum facimus, de illo etiam pro instituti nostri ratione nonnulla allaturi. Hic vero præcipue observationem meretur, quod osculum in cultu Deorum tripliciter fuerit oblatum. Quidam os (α) eorum osculabantur, quo de *Ciceronis* in Verrem locus intelligendus est: (*T.* 2. *orat.* 9. §. 94. *p. m.* 2. 244.) *Herculis templum est apud Agrigentinos non longe a foro, sane sanctum apud illos & religiosum: Ibi est ex ære simulacrum ipsius Herculis, quo non facile dixerim me vidisse pulcrius, usque eo, judices, ut rictum ejus ac mentum*

tum paulo sit attritius, *quod in precibus non solum & gratulationibus id venerari*, *verum etiam osculari solent*. (β) Alii manus, ut *Lucretius* (*lib.* 1. *vers.* 317.) testatur:

Tum portas propter ahena
Signa manus dextras ostendunt attenuari,
Sæpe salutandum tactu, *preterque meandum*.

Ad quæ *Gifanius*; *puto*, inquit, *signa quædam ænea*, *seu statuas ad urbium portas collocari solitas*, *quarum dextras osculari amarunt cives exeuntes boni eventus causa*, *atque etiam tangere & quasi salutare*. Nonnulli autem Deos profano ore suo tangere nefarium ducentes, manum eminus stantes porrigebant, eamque statim reverenter ori admovebant, suaviabantur, ac totum corpus circumagebant. Romani quidem dextrorsum. Unde *Plautus*: *Curcul. act.* 1. *Sc.* 1.).

—— *Quo me vertam nescio!*
Si Deos salutas, *dextroversum censeo*.

Galli autem sinistrorsum. Inde *Plinius*: [*lib.* 28. *cap.* 11.] *In adorando dextram ad osculum referimus: totum corpus circumagimus: quod in lævam fecisse*, *Galli religiosius credunt*; quemadmodum Antiquitatis scientissimus *Vossius* [*de origin. & Progressu Idololatriæ lib.* 2. *cap.* 3. *p. m.* 319.] annotat. Majorem hisce ut lucem affundam, non dividiæ mihi is erit aliquot adhuc addere testimonia. *Solebant* (verba sunt *Hieronymi*) [*lib.* 1. *in Ruffin.*] *adorantes manum deosculari & sua capita submittere*. Ulterius procedit *Apulejus* [*in IV. Metam.*] inquiens: *Et admoventes oribus suis dextram primore digito in erectum pollicem residente: ut ipsam Venerem Deam religiosis adorationibus venerabantur*. Plura videri possunt apud *Gruterum*, [*Thesaur. critic. tom.* 2. *pag.* 1049. & *tom.* 4. *pag.* 781. *in spicileg. Melleri Palmarii*] *Turnebum*, [*Adversar.* 1. *cap.* 17.] *Lipsium*, [*Elect.* 2. *cap.* 6.] *Scipion. Gentilem*, [*Comment. ad Appulej. apolog.*] *C. Barthium*, [*Adversar. lib.* 32. *cap.* 13.] *Muretum*, [*Variar. Lect. lib.* 10. 1.] *Brissonium*, [*de formulis*, *ubi Lucian. & Demosthenem adducit pag.* 35. 37. 38.] & *Philippum Caroli*. [*Buxtorf. Synagog. Judaic. cap.* 17.] (γ) Vicissim alii ipsis pedibus Idolorum eundem deferebant honorem, veluti ex *Apulejo* discimus: *Exosculatis vestigiis Deæ*, *quæ gradibus hærebat argento formata*, *ad suos discedunt Lares*. Neque prætermittendum est, plures olim manus versus Lunam, Solem, & Stellas elevasse, easdemque retractas osculatos fuisse. Eo dementiæ hodierni etiam Judæi processerunt, novilunium precatione singulari adorantes. [*dissertat. peculiar. de Astrolatria*] Idem olim Chaldæis, Syris, Sabæis, Ægyptiis, mos erat, & Cananitis natales debet, secundum amussitatum Amplissimi Dn. *Ostermanni* Judicium. Ad hanc porro familiam referendum est Jobi dictum, cap. 31. *Si vidi Solem cum fulgeret*, & *Lunam incedentem clare*, & *osculatus sum manum meam ore meo*: id est: Si Lunam & Solem adoravi osculando &c. Nec non 1. *Reg.* 19. *Omne Os*, *quod non adoravit Baal*, *osculando manum &c.* & Hoseæ 13. *Homines*, *qui sacrificant*, *vitulos osculantur*, quorum explicationes vide sis apud Vinarienses Scholiastes, *Tremellium*, *Pinedam*, *Cochium*, *Cornel. a Lapide*, *Rivetum*, *Drusium lib.* 1. *Observat. cap.* 20. *lib.* 2. *cap.* 15. & *Kippingium Antiq. Roman. lib.* 1. *cap.* 19. Ex hoc fonte dubio procul postea *Adorandi* verbum Latini derivarunt.

VIII. Nec minori cultu colebantur fana, limina, postes, lapides effigiati, aræ, & reliqua omnia, quæ Numini consecrata erant, aut quibus Genios tutelares præesse, sibi persuaserat cœca gentilitas, voce leni obsecrans ut *faverent*, ut *servarent*, *juvarent*, attestante *Tibullo*:

Nam veneror seu stipes habet desertus in agris,
Seu vetus in trivio florea serta lapis.

& Plauto Rudent. *In fano Veneris signum amplexæ tenent*: quibus suavissime concinit *Ovidius* alicubi:

Non ego si merui dubitem procumbere templis,
Et dare Sacratis oscula liminibus.

Merito etiam, sed brevissime, hic commemoramus, quod ex peregrinis oris redeuntes φιλὴν μητέρα, carissimam matrem, tellurem complecti solenne habuerunt, quemadmodum Ingeniorum miraculum, [*Odyss. V. vers.* 354.] de Ulysse edocet:

Χαίρων ἦ γαίῃ κύσε δὲ ζείδωρον ἄρουραν,
Gaudens sua terra osculatus est almam tellurem.

itemque *Claudianus* [*de Laud. Stilic. lib.* 2. *pag.* 328. *edit. Barthian. in* 8.] *Dionysius Halicarnassæus* [*lib.* 4. *cap.* 75.] & *Plinius* [*lib.* 15. *cap.* 30. *add. Valer. Max. lib.* 7. & 3. *Thesaur. Critic. Gruter. part.* 2. *pag.*

pag. 1050.] de Bruto, ceu inquirenti patebit.

IX. Tandem ut Sacrum absolvamus osculum, ad Charitativum, ultimam ejus speciem descendimus, describentes hoc, quod sit illud, quod Primitivæ Ecclesiæ Christiani sibi invicem in sinceræ pacis & ἀνυποκρίτου Charitatis signum, tempore Sacrorum publicorum exhibebant. Hoc ad classem osculi Sacri propterea referimus, quia non solum communi nomine audit φίλημα ἅγιον ܢܘܫܩܬܐ ܩܕܝܫܬܐ, osculum sanctum: Sed etiam quia in sacris expresse ab Apostolo *Rom.* 16. 16. 1. *Cor.* 16. 20. alibique mandatum fuit: quin a sacris personis in sacro loco, sanctaque intentione suscipiebatur. Usurpatum est 1. in precum solennium, cumprimis Orationis Dominicæ clausula: Unde *Tertullian.* [*lib. de orat.*] osculum adpellat *Orationis signaculum*, & *Dilberrus* [*Elect. l. d.*] *Amen reale*. *Justinus Martyr.* Ἀλλήλους φιλήματι ἀσπαζόμεθα παυσάμενοι τῶν εὐχῶν. i. e. *osculo nos invicem salutamus, quando a precibus cessamus*. Rationem hujus instituti non solum putamus eam, quam *Hieronymus* [*Homil.* 1. *in Cantic.*] his effert verbis: *Veri Christiani se invicem osculantur, ut recordentur, Deum nos in verbo suo & Spiritu Sancto suaviter osculari;* sed etiam, & vel præcipue eam, quam *Hipponensis* [*de Amic. cap. 6.*] habet, *ut nimirum exteriori osculo pacem interiorem demonstrent*, sive, ut testentur se preces ex pectore odiis ac simultatibus minus onusto fudisse. Faciebant vero hoc non solum præstituto tempore missæ, sed & intra privatos parietes & in vicis, a qua tamen consuetudine abstinebant diebus illis, quibus promulgatum erat integrum atque plenum jejunium, ut feria 6. majoris Hebdomadæ, Sabbathoque sancto, extraordinariis item jejuniis, quæ graviori aliqua de causa ab Ecclesia indicerentur. [*Tertullian. lib. de oration.*] *Sic & die Paschæ quo communis & quasi publica jejunii religio est, merito deponimus osculum, nihil curantes de osculando*. Hujus rationes addit *Johann. Baptista Casalius* de Vet. Sacr. Christian. ritibus ex *Albaspino* de Veter. Ecclesiæ ritibus *lib.* 1. *observ.* 17. Nempe *quia osculum Lætitiæ indicium, quod jejunii die proferre nefas erat, sicut nec sacrificii, neque communionis usus diebus illis exstiterat. Deinde osculum instar pignoris & Symboli communionis, quibus diebus a Christi corpore sumendo abstinebant, ejus Symboli intermissio fiebat*. Vide pluribus *Casalium cap.* 59. *pag.* 236. II. Ante & post usum SS. Eucharistiæ, nec non post Agaparum fruitionem. Ante usum Eucharistiæ amplexabantur Christiani se invicem, osculabantur se mutuo, & addebant has salutationibus adclamationes: *Pax Tecum mi Frater!* velut testatur *Justinus Martyr.* [*in Orat. ad Antoninum.*] Sic etiam post usum Cœnæ, Baptismi, & ut probabile est Agaparum, sibi mutuo in amplexus ruebant, iisdem sese formulis excitabant, & casto osculo excipiebant: adi adductum *Justinum*. *Hoc osculum*, inquit, *Cyrillus Hierosolymitanus*, [Catech. mysta 5.] *animos matuo conciliat & omnem malorum oblivionem illis spondet, signum igitur est hoc osculum reconciliationis, universæque injuriarum memoriæ deletæ*. In eandem quoque sententiam pulcre *Augustinus* [*Serm.* 83. *de diversis*.] scribit: *Post orationem Dominicam, quam accepistis & reddidistis, dicitur*: Pax Vobiscum. *Et osculantur se invicem Christiani in osculo sancto, quod est signum pacis, si quod ostendunt labia, fiat in conscientia, id est, quomodo labia tua ad labia fratris tui accedunt; Sic cor tuum a corde illius non recedat*. Et quamvis ad removendam concupiscentiarum pravarum ansam, amoliendamque omnem suspicionem viri a fœminis in SS. Synaxi seorsim sederint, S. *Ambrosio* [*ad virgin. Lapsam. cap. 6.*] teste, quia tamen Christianos Ethnici eo nemine traducebant, ac si in congregationibus non tam Dei sui, quam Cotyttus sacra peragerent, convenientes quippe noctu, & osculis (quæ ipsi nude interpretabantur incentiva libidinum) congregationes & inciperent, & clauderent, imo nonnulli iisdem Ecclesias turbarent: Ideo postmodum, ut in pluribus Ecclesiis Sacram Tabellam cruce aut imagine decoratam oscularentur, usus, & quidem laudabilis introduxit. Donec tandem [*Baron. ad ann.* 40. *n.* 26. *& ibid. Spondanus in Epit. num.* 8.] osculi charitativi usus plane fuit sublatus. Vid. *Dilberrus loc. cit. pag.* 136. & *Clemens Alexandrinus Pædagog. lib.* 3.

ARTICULUS III.

De Osculo Profano.

I. Quid per Osculum Profanum hic insinuetur, denuo edisserendum haud est. Prodidit illud ipsum superioris Articuli II. §. 2. ortum saltim illius nunc juvat investigare. Hic vero videtur ab ipso osculo Sacro derivandus. Quod enim alicubi [*Sveton. in Vitell. cap.* 2.] magnus *Casaubonus* de adoratione civili in genere dicit: *veteres aut splendore Regum & Principum, aut beneficiis eorum, quibus insigniter mactati fuerant commoti, rati quandam ipsis inesse superiorem virtutem, hos an-*

non tantum post fata in numerum Deorum retulere, sed & adhuc superstites cultu a divino non multum discrepanti, prosecuti fuere. Id nos quo minus adplicemus ad osculum in specie, nihil prorsus vetat. Et omnino ita videtur: Initio osculum pars cultus divini erat, hinc ad demortuos Principes, inque numerum Deorum relatos transferebatur; ulterius Principibus vivis, hinc illis, quos quilibet Principum loco habebant, exhibebatur. Denique amoris indicium evadebat, & extremo degenerabat in libidinis incentivum, & hypocriseos nefandæ symbolum. Sic nisi nostra nos plane fallit conjectura, res similiter se habuit cum denudatione capitis: hanc constat olim fuisse solum in honorem Deorum factam, postea vero Magnatibus exhiberi cœpit, ab his ad honoratiores quosvis deducta fuit, hodie signum salutationis est. Ita ante secula non adeo multa solus Jupiter *Optumus Maxumus* audiebat, mox & cum mortalibus, Principibus tamen, titulum hunc communem habuit, hodie autem nihil frequentius est, quam legere & audire: Patrono optumo, Promotori maxumo: Adeo scilicet adulandi pruritus, qui hoc seculum gravissime vexat, nullum cultus signum illibatum reliquit! Sed e diverticulo in viam redimus, & osculum profanum dispescimus in osculum subjectionis, sponsalitium, academicum, salutatorium, valedictorium, reconciliatorium, libidinosum & hypocriticum.

II. Per Divisionis hujus membra nobis nunc ordine transeundum erit. Agmen ducit osculum subjectionis, quo nomine indigitamus illud, quod inferior suo superiori libat, ut se in potestate illius esse testetur, insimulque fidem & observantiam offerat. Hoc olim frequentissimo in usu fuit, & hodie etiam esse nondum desiit. Apud Orientales fuisse tesseram homagii nonnulli tradunt. Hinc etiam *Herrenschmidius* ad locum *Psal.* secundi a nobis superius adductum dicit: *osculandi verbo homagium præstandum innuit Propheta.* [*Qu.* 14. *p. m.* 54.) Hoc osculum autem nec uno more, nec membro corporis uni libatum fuit. I. Imperatoribus eorumque imaginibus prisci æque ac Deorum simulacris manum ad os movendo, oscula offerebant. Unde nomen osculi quod diceretur labratum, a labris, Græce φίλημα βασιλικὸν, ἀσπαστικὸν βασιλέως, i. e. veneratio Principis, adoratio purpuræ, imperii. *Lipsius* hic [*lib.* 2. *Elect. c.* 6.] adserit, adorantes prius manum porrigere, deinde ad os referre solitos; sed *Salmasius* [*in Notis ad Flav. Vopiscum.*] in contraria est sententia, cum quo etiam facit *Martinius*, [*in Lexico voce Labratum.*] affirmando, quod adorantes prius manum labris admoverint, deinde versus Regem quem adoraturi erant, porrexerint. Hinc fortassis [*M. Heinric. Kipping. Antiqu. Rom. l.* 1. *c.* 9. *p.* 212.] illa apud nos consuetudo, qua in honorandis aliis nostram dextram ori admovere solemus: *bai se le mains*, οἱ χαρίεντες vocant.

III. Tale osculum Samuel [1. *Sam.* 10.] Propheta Sauli in Regem uncto impressit, cujus osculi rationem *Theodoret.* [*qu.* 18. *in* 1. *Reg.*] adjicit: nempe ἵνα τῆς ἐνοικούσης αὐτῷ χάριτος μεταδῷ, hoc est, *ut eum gratia, quæ sibi inerat, impertires.* In Palæstina etiam, osculo manuum honor significabatur, quod adhuc in India observari ex Aben-Esra [*Drusius ex eo. l.* 2. *observat. c.* 16.] discimus. Persæ potentiorum genua manu tangunt, Turcæ [*Herrenschmid. p.* 365.] non modo verbo salutem impertiunt, sed in congressu humeros, in digressu genua osculantur. *Zwingerus* [*lib.* 3. *vol.* 1. *Theatr. p.* 365.] recenset, quod Gemes Othomannus ad Alexandrum VI. Pontificem Legatus Rhodiensium humeros osculatus sit. Tandem ut & ipsis pedibus hunc honorem exhiberent, introduci cœpit, quemadmodum cuivis patet, qui limis saltim oculis aut quasi per transennam veterum monumenta inspexit. Familiarem ejusmodi cultum Judæis fuisse, facile ex superius adducto loco e Luca perspicere est. Transilivit autem successu temporum ab his ad Romanos. Ea prope superbissimus Imperator Diocletianus (*Pompon. Lætus.*) speciali edicto sanxit, *ut omnes sine generis discrimine prostrati pedes sibi oscularentur: venerationem quoque ipsis quandam adhibuit, exornans calceamenta auro, gemmis & margaritis, quod fecisse antea Cajum Caligulam* memorat Romana Philosophiæ Siren, (*Sic Isaac Pontan. in Macrob. saturnal.* 7. *c.* 3. *de eo.*) *Seneca* (*lib.* 2. *de Beneficiis c.* 12. *conf. Dio. Xiphilin. in Cajo.*) scribens: *Invenit aliquid infra genua, quo libertatem detruderet.* De Maximino Juniore Jul. Capitolinus (*pag.* 268. *Hist. Augustæ a Casaub. edita.*) tradit, eum tantæ insolentiæ fuisse, *ut manum porrigeret, genua sibi osculari pateretur, nonnunquam etiam pedes, quod nunquam passus est Senior Maximinus, qui dicebat: Dii prohibeant, ut quisquam ingenuorum pedibus meis osculum figat.* Eo etiam nomine *Plinius* (*Panegyr. p.* 26. *edit. Buchner.*) in illum occulte tela vibrat, & contra summis Trajanum tollit elogiis: *Non tu civium amplexus ad pedes tuos deprimis, nec osculum manu reddes.*

IV. Observationem hic bene merentur, quæ

quæ de Imperatore Constantinopolitano refert Curopalates, (*citante Magiro in Polymnem*) quod videlicet die *Paschatos omnes principes* δεξιὸν πόδα, ἔπειτα τὴν δεξιὰν χεῖρα, καὶ μετ᾽ αὐτὴν τὴν δεξιὰν αὐτοῦ παρειὰν, *dextrum* [Imperatoris] *pedem, deinceps manum dextram, posteaque genu illius dextrum osculentur. Eundem exhibere cultum Genuensium protostratum, si adsit, minime vero Venetos: causam prolixe reddit. Ad diem autem quintum hebdomadis, quam vocant* διακενήσιμον, *Patriarcham & summos Sacerdotes, atque antistites oscula Imperatori fingere, Magirus l. c.* memorat. At turpis ille, & plusquam servilis ritus rus redolet & agrum.

V. Alias reverentiæ contestandæ Principes a Civibus & Præceptores a discipulis osculo (*Calvin. in Lexic. Jurid. ex Spigelio. voc. osculum.*) honorati sunt. Milites Imperatorum dextras osculati leguntur apud Neapolitanum, (*lib.* 2. *cap.* 19.) quod ab eo tempore, quo immanissimus Sylla tria civium millia dextram sibi osculantium trucidavit, a Romanis abrogatum est. (*Guevar. Horolog. Princip. lib.* 1. *cap.* 38. *cit. Magir. loc. dict.*) Causam, cur dextræ oscula obtulerint, *Isidorus* (*lib.* XI. *in Op. de Lat. Ling. p.* 1095.) reddit talem, *quia omnium rerum autoritas dextræ viribus constat, & ipsa fidei testis est:* cui pollicem premit *Plinius* (*lib.* 11. *fol.* 103. *edit. Hermol. Barbar.*) dicens: *Dextra osculi aversa appetitur, in fide porrigitur:* Ideoque [subjicit ejus Commentator *Dalechampius*] *majores cum se mutuo salutarent, hac parte corporis se potissimum venerati sunt.* Erat hoc ferme servorum, quemadmodum *Arrianus* (*Dissertat. Epictet. lib.* 1. *cap.* 19. *cit. Casaub. in Animadvers. ad Sveton. p.* 15.) indicat his verbis: ἠξίωται δημαρχίας; πάντες οἱ ἀπαντῶντες συνήδονται· Ἀλλὸς τοὺς ὀφθαλμοὺς καταφιλεῖ, ἀλλὸς τὸν τράχηλον, οἱ δοῦλοι τὰς χεῖρας. *Tribunatum adeptus est? ecce obvii omnes gratulantur, alius collum, servi manus.* Ex quo posterioris ævi scriptoribus peculiarem phrasin, *ad manum accedere*, natam esse, Clarissimus *Belgii Demosthenes Lipsius*, (*lib.* 2. *Elect. cap.* 6.) observavit. Atque hocce osculum in petitione pariter, gratiarum actione, gratulatione, uti jam dictum, omnique officii aut demissionis nota adhibitum est. Gratulationis equidem *Casaubonus* (*l. d.*) meminit: *Descendentem ad Comitia osculari, peculiare materni affectus fuit, ac redeuntem e comitiis honore auctum, osculo excipere commune matri cum aliis propinquis, amicis & clientibus.* Ejusmodi blanditiis in curia etiam locus fuit. Ita *Plutarch.* in Bruto narrat, *Conjuratos curiam ingressos, sellam circumstetisse quasi aliquid rogaturos, osculabundos alios manus, pectus alios, quosdam caput. Sic qui in Senatu honore aliquo afficiebantur, illos amici, qui intererant, osculo inibi excipiebant;* ex quo more est, quod de optimo Principum Trajano *Plinius* (*p.* 81. *edit. Buchner.*) in Panegyrico scribit: *Jam, quo assensu, quo gaudio exceptum est, cum candidatis, ut quemque nominaveras, osculo occurreres?* Hic una opera notamus, aliis quoque quondam partibus corporis, quales Physici numinibus consecratas prædicabant, oscula data esse, ut *auri, memoriæ sacræ, fronti, genio dextræ, fidei, genibus & mento, misericordiæ.* Quin ex *Homero Lipsius l. c.* probat, quod barbam tetigerint. Consule *Casaubon.* ad *Sveton. d. l.* ubi ex *Theodoriti lib.* 5. de pectore idem adserit.

VI. Ad hæc non raro superiores suis subditis, Imperatores nobilibus, Principes civibus dignioribus præbuere manus deosculandas, & postea suis manibus ad oris osculum sublevarunt, quo suam in illos clementiam testarentur. Ad hoc Elisabetha Angliæ Regina Legatos admittere consueverat, quo de *Hentznerum* (*Itinerar.*) audire prolubium est: *Quondam* ait, *Baro quidam Bohemus, Guilielmus Slabata nomine, Reginæ literas afferens in conclave venit, cui venienti Regina manum dextram, chirotheca detracta, annulis & lapidibus pretiosissimis splendentem, porrexit osculandam, quod maximum insignis clementiæ fuit signum.* Plura hujus ordinis adducere lubentes supersedemus, cum alia adhuc nobis expedienda videamus.

VII. Jam breviter subjungimus osculum sponsalitium, quod desponsatæ personæ sibi invicem figere assolebant, atque (*Francisc. Hotmann. de sponsal. p.* 353.) *quintam ritus & solennitatis sponsaliorum partem obtinebat, in præclarum consensus firmi indicium: unde etiam ex Imperatoris Constantini mandato constitutum, ut* (*Besold. Thes. pag.* 837. *conf. Tit. de donat. ante Nupt. & Francisc. Hotmann. lib. d. p.* 354.) *mortuo sponso ante nuptias, sponsa dimidiam* partem *ejus, quod sibi arrhabonis loco seu propter nuptias donatum est, retineat, si sponsus eam osculatus fuerit, osculo vero non interveniente sive sponsus, sive sponsa obierit, totam infirmari donationem, & donatori sponso sive hæredibus ejus restitui. Quemadmodum viceversa mulier* (*Covarruvias de Nupt.* 2. *p. cap.* 7. *citant. Besold. l. c.*) *quæ se osculari passa est, dotem perdit.* Sed ea Jureconsultorum conciliis discutienda linquimus, ne μετάβασιν εἰς ἄλλο γένος committere velle videamur.

VIII. Suavissima ordinis harmonia sponsali-

salitio connectimus osculum Academicum, ab Academiis, sacratissimis illis scientiarum capitoliis sic nominatum, & dignum, imo dignissimum, de quo in luce Academica constituti, differamus. Instituere illum ritum majores nostri prudentissimi, ut augustiores paulo redderent actus Doctorales, ad quos sex potissimum requiruntur: nempe, *quod jurati promotores deponant eum sufficientem, & quod examinetur, quodque examinatio adprobetur, item, quod biretum in signum splendoris capiti imponatur, & quod cathedra investitura possessionis tradatur, & liber veluti materia conferatur*, ut *Cothmannus* & *Modius* declarant, qui item traditionem osculi & annuli accenset, sed de substantia actus non esse dicit: quia ceu *Baldus* loquitur, *Mulieres etiam osculantur, desponsantur, benedicuntur, nec tamen doctorantur*. Pudicissimum est hoc osculum, quod quasi nova sponsa sublimis Theologia, aut casta Themis, aut saluberrima Hygieia suis amasiis porrigit: & monet (*Vid. Thesaur. Pract. Besold. D. Tackius in restaurata Academ. Giessens. p.* 104. & *Jacob. Benius de Privil. l. consult. part.* 1. *p.* 19. §. 10.) de concordia & conjunctione in facultatibus firmiter & sincere servanda. Neque immerito hodienum etiam in Academiis retinetur, cum & Reges olim Doctores osculo honorasse constet. Hujus tenoris verba *Rambani* sunt apud *Schickardum*: (*de jure Hebræor.*) *Præceptum erat Regi honorare Doctores legis, cum igitur intrabant coram ipso Synedriales aut Sapientes Israel, assurgebat ipsis, collocans eos juxta latus suum, sicut fecit Asa Rex Judæ, etiam discipulis adhuc assurgendo de throno suo, & illos osculando, salutandoque: Mi Magister, Mi Domine*. Ex quo osculum Academicum natum si quis statuat, forsan non sine causa faceret.

IX. Salutationis osculum pronunciamus istud, quo advenientes hospites excipiebantur & orientalibus maxime solenne fuit, ut ex ipsius Salvatoris nostri ad Simonem verbis (*Luc.* 2. *vers.* 45. *de quo Walæum consule p.* 307. *add. Luc. Osiandr. Bibl. Exod.* 18. *p.* 102. *conf. Matth.* 19. 15. *Marc.* 10. *vers.* 16.) dispalescit: φίλημά μοι ὀκ ἔδωκας. Ita Cyrus Cyaxarem cum ad se venisset, salutasse legitur apud *Xenophontem*. (*Pæd. p.* 177.) Deinceps ad Romanos devolutum est: ibidem *oscula facta quotidiana*, ut *Svetonius* (*in Tiberio cap.* 35.) habet, vel ut *Optatus Millevitanus* (*lib.* 4. *contra Donatistas cit. Anton. Hotmann. de Vet. Nupt. p.* 273.) adpellat, salutationes perfunctoriæ, quas publico edicto Tiberius inhibuit: ad quæ verba acutissimus *Casaubonus* (*Animadvers. p.* 216.) addit: *Arbitror Tiberium minime comem Imperatorem, ut eum Plinius vocat, cum oscula quotidiana gravaretur, ne superbiæ hoc ipsi tribueretur, si solus consuetudinem aspernaretur, edictum hoc promulgasse*. Verum plus lege valuit diuturnus & inolitus usus, unde etiam facundissimus *Martialis* (*Lib.* XI. *Epigram.* 99. & *alibi.*) qui temporibus Domitiani vixit, in ea invehitur:

> *Effugere non est Basse, Basiatores,*
> *Instant, morantur, persequuntur, occurrunt,*
> *Et hinc & illinc, usque, quaque, quacunque*
> *Et æstuantem basiant & algentem,*
> *Et nuptiale basium reservantem.*
> *Omne limen conteris Salutator*
> *Et mane sudas urbis osculis udus.*

Ubi tamen probe tenendum, quod viris cum mulieribus oscula minime promiscua fuerint: *Mulieribus licebat consanguineorum frontem osculari, & viris mulierum, cum quibus aliqua necessitudine erant juncti*, ut *Marcellus Donatus* (*vid. Thesaur. critic. Gruteri t.* 6. *pag.* 676.) ex *Plutarcho* (*in Romulo p.* 26. *edit. Xilandr.*) testatum reliquit. Succedentibus deinde temporibus, cum ex autoritate M. Catonis vinum mulieribus interdictum esset, primum viri cognatarum os cœperunt osculari, *ut odor indicium faceret, si bibissent:* (*Plin. l.* 14. *cap.* 13.) *Quia vinum bibisse perinde erat* (*Neapolitan. genial. dier. lib.* 3. *cap.* 11.) *ac si in adulterio ac gravi crimine deprehensa, capitali supplicio plectenda esset*. Hinc ubi *Egnatius Metellus* uxorem, quod *vinum bibisset, interfecerat, cædis absolutus est*. (*Plin. l. d. conf. Marcel. Donat. opere cit. p.* 677. & *ex eo Polyb. l.* 6. *Gell. l.* 10. *c.* 33. *Noct. Attic.*) Idem Massiliensibus & Milesiis, pluribusque Græcorum & barbararum gentibus, apud quas Hydropotæ mulieres fuere, familiare fuit. Hisce adjungit *Aristoteles*, (*apud Plutarch. quæst. Rom.* 6.) *quod ob iram maritorum placandam hoc blandiendi genus inventum, vel quoniam interdictum erat cognatorum nuptiis, usque ad oscula tamen amori permissum progredi, eaque fuit consanguinitatis tessera & communicatio*.

X. Hodie etiam apud Belgas, Anglos & Gallos (*Gruter. Thes. crit. t.* 6. *p.* 678. & *Kornmann. de Lin. amor. p.* 79.) his osculis nihil frequentius est: Anglorum equidem mulieres non modo cognatos, sed quoscunque generatim osculo salutant resolutanturque, & illud (*Herrenschmid. p.* 367. *ex Polyd. Virgil. l.* 4. *c.* 13.) *primoribus labris tam decentissime quam honestissi-*

stissime: quæ vero Regio sunt sanguine ortæ, non inferioribus libant, sed manum adversam porrigunt, perinde ut viri inter se salutationis causa. De Gallis recitat rerum variarum curiosus indagatur *Salmuth*, (*in Panciroll. l. 1. p. 441.*) *quod honori sibi ducant, si adveniens hospes uxorem, sorores, filios, etiamnum virgines osculo salutet*. Russorum consuetudinem huic germanam, omnium elegantissime exponit αὐτόπτης Lib. B. ab *Herberstein* (*Commentar. Rerum Moscovit. v. m. Narrat. de Russorum moribus ad B. D. Chytræum præscript.*)

XI. Parili comitate veteres peregre redeuntes ac diu desideratos prosecuti sunt, veluti Agricolam noctu in urbem, noctu in Palatium, ita ut præceptum erat, venientem, exceptumque brevi osculo, accepimus, velut in ejus vita *cap.* 40. nuperrime a Nobiliss. & Excellentiss. Dn. *Bosio*, Histor. P. P. incytæ hujus Salanæ Famigeratissimo Dn. Præceptore & Patrono meo pl. colendo, edita legere est. Discedentibus idem erat honor, proculdubio propterea, quo perpetuam amicitiæ memoriam conservarent, promtamque benefaciendi voluntatem testatum irent. *Catonem milites abeuntem, non votis neque laudibus, quod tralatitium est, dimisere, sed cum lacrymis multis atque amplexibus, vestes pedibus ejus substernentes, qua incederet, & manus ejus deosculantes*: refert ἱστορίας ὀφθαλμὸς *Plutarchus*. (*in Catone.*) Idem etiam Persæ (*Xenoph. 1. Pæd. p. 26. 27. ex Al. ab Al. gen. dier. c. 19. l. 2.*) lege patria servarunt. Morientes vero, unde *emortuale osculum* nomen sortitum est, osculari usitatum erat Judæis & Romanis: partim quia ut abeuntes, sic quoque ex hac vita emigrantes, osculo dimittendos esse rati sunt: mortem enim ad vitandam δυσφημίαν antiqui abitionem dixere, Cl. *Kirchmanno* teste; (*de Funer. Roman. p. 59. D. Quenstedt. de sepult. Vet. p. 66.*) partim, quia exeuntem animam hoc modo excipere apposito hiatu, & in se transferre se posse, somniabant. Sic Jacobus Patriarcha in osculis Josephi, (*Genes.* 50.) etiam Augustus etiam Cæsar (*Sveton. in vita ejus l. 2. p. 62. edit. Casaub.*) in osculis Liviæ defecit, si historiarum monumentis fides danda. Disertissimus quoque Romulidarum Cicero (*Verrina 5. & Nonius c. 4. in excipere.*) talem complexum matres ad carcerem pernoctantes anxie ambiisse perhibet. *Nihil*, inquit, *orabant aliud, nisi ut filiorum extremum halitum excipere sibi liceret*. Corroborant illud prolixa serie Poetarum testimonia, ex quibus unicum attulisse, ut puto, sufficiet. Est vero illud *Ovidii* (*Consolat. vers. 95. conf. Statii Epiced. lib. 2. Syl. 1. vers. 64.*):

> *At miseranda parens suprema nec oscula fixit,*
> *Frigida nec movit membra tremente manu,*
> *Non animam apposito fugientem excepit hiatu.*

Insuper ex *Propertio* colligere est, exanimatis, & jam in rogum ponendis cadaveribus osculum imprimi solitum fuisse. Ita enim ille (*lib. 2. Eleg.*):

> *Osculaque in gelidis pones suprema labellis*
> *Cum dabitur Syrio munere plenus Onyx.*

Sed de his incomparabilis antiquitatis Stator, *Casp. Barthius*, in operosissimo suo super Statium Commentario *l. 2. Phebaid. p. 185. & l. 3. pag. 717. Antonio Contius*. Hor. succisiv. & doctissimus *Bourdelotius*, qui de politiori literatura præclarissime meritus est, in Not. ad *Haliodor.* consulendi sunt. Non repetam heic altius quod Cleopatra tumulum Antonii coronarit, atque osculata sit; (*Plutarch. in Vita Anton. c. 127. edit. Xilandr.*) nec milites accersam, qui defuncti Imp. Othonis vulneribus eundem detulere honorem. (*Id. in Othon. c. 23. p. 266.*) Reticendum tamen non est, consimile quidpiam in funerum deductione ante sepulturam apud Christianos quondam fuisse adhibitum; cui fidem faciendi causa, non dividiæ est *Dionys. Areopagitam* differentem audire: (*Hierarch. Ecclesiast. p. 218. edit. Parisiens. adducente D. Quenstedt. l. c.*) προσελθὼν, inquit, ὁ θεῖος ἱεράρχης εὐχὴν ἱερὰν ἐπ' αὐτῷ ποιεῖται, καὶ μετὰ τὴν εὐχὴν αὐτός δὲ ὁ ἱεράρχης ἀσπάζεται τὸν κεκοιμημένον, καὶ μετ' αὐτὸν οἱ παρόντες ἅπαντες, i. e. *Pontifex sacer accedens, sacram super ipso facit precem, & post precem ipsemet defunctum osculo salutat, post ipsum cuncti præsentes cæteri*. At iste ritus in Concilio Antisiodorensi seculo septimo sublatus est.

XII. Cæterum osculo Pax & Reconciliatio notata & firmata fuit, de quo intelligendus *Genes.* ille locus *c.* 33. *v.* 4. cujus verba authentica ita sonant: וירץ עשו לקראתו ויחבקהו ויפל על אוצרו וישקהו h e. *Et cucurrit Esau in occursum ejus* [*Jacobi*] *& complexus est eum, & cecidit super collum ejus, & osculatus est eum. Salutabat*, inquit Gesnerus, (*Comment. sup. Genes. p. 610.*) *fratrem osculo, quem tollere prius volebat armis. Firmus*, apud *Ammian. Marcellin.* (*v. Magiri Polymnemon.*)

pacem

pacem & veniam a Theodosio obsecrans, susceptus est cum osculo. Hinc inde in caduceo Mercurii serpentes semet osculantes invicem interpretem & nuncium debere pacem prudenter conciliare Veteres designarunt. (*id. ex Lael. Bisciol.*) Apposite quoque monet *Rittershusius* (*in Novell. p.* 535. *cit. Besold. Thes. Pr. p.* 836.) *signa odii, inimicitiæ & alienati animi sunt, si quis noluerit actum humanitatis erga aliquem exercere*, v. g. *Si recusat eum ad osculum pacis admittere, siquidem in eo loco usitatum sit.* Nubem testimoniorum concirem, nisi brevitati vel maxime studendum esset.

XIV. Progredior itaque ulterius ad libidinosum & luxuriosum osculum, quale lasciviem stimulat, & vel labellis porrigitur, ut quasi hinc & hinc errantes animas transfundat, (*Besold. lib. d. ex Petronio.*) vel os figuratur labris promissis, aut lingua prolata, ut basianti salivam faciat, & Græcis καταγλώττισμα dicitur, de quo supra §. 3. *Art.* 1. Ad hoc digitum intendit *Apulejus* (*lib.* 2. *Miles.*) scribens: *Arctius eam complexus cœpi suaviari, jamque patentis oris inhalatu cinnamomo, & occursantis linguæ illusu nectareo, prona cupidine adlubescente Mæcenas si quis fœmina cirro crispata labris columbatur.* Et ille apud *Gellium* his quidem verbis innuit:

Dum semihulco suavio
Meum puellum suavior,
Dulcemque florem Spiritus
Duco ex aperto tramite
Anima tunc ægra & suavia
Cucurrit ad labia mihi.

Alias vero osculari oculos amantium erat proprium, (*Plin. H. N. lib.* 11. *cap.* 37. *add. Alex. ab Al. l. d.*) quoniam tum ipsum pectus hoc pacto se tangere autumant, tum quia oculi corporis pretiosissima pars. Credebant veteres isthoc osculo pudicitiam mulierum pollui, tanquam adulterii prooemio, libidinisque antecoenio, seu, ut *Tacitus* amat vocare, (14. *Annal. p.*165. *edit. Lipsian. fere in init.*) *prænunciis flagitii blanditiis; quidpe nihil ad incendium gravius osculo, satiari enim nequit & spem dulcem suppeditat.* (*Xenophon. in Conviv. p.* 698.) Licet quibusdam semper inhæreat vulgaris iste versus:

Et facie abluta tolluntur & oscula sputo.

Aut affine huic illud *Plauti*: (*Curcul. Act.* 1. *Sc.* 1.) *osculando quæpiam non fit impudicitior.* Hoc vero cum ex animo lascivo proficiscatur, declinandum omnino est, & ab osculis formosarum abstinendum illi, qui pudice vivere expetit. Horsum *Clementis Alexandrini* (*l.* 3. *Pædag. p. m.* 286. & *Xenoph. memorat. v. p.* 572. *vid. m. Alphonsum a Castro adversus hæres. lib.* 4. *fol.* 109. *C. de Beguini & Begnardi sententia.*) verba tendunt: *Incestum & veneno plenum, licet sanctitatem simulet, venenum immitti pudicitiæ, non secus atque Phalangia, graves dolores hominibus afferunt.* Et talia quidem oscula sagittata dicere, fortassis nihil prohibet.

XV. Eo nomine Hispanis osculandi studium adeo est invisum, ut uxor, quæ alii quam marito osculum dederit, vel ab alio acceperit, adultera arguatur, & dote privanda censeatur, uti *Joh. a Ripa* (*v. T.* 6. *Thes. critic. Gruter. p.* 676.) demonstrat, qui tamen non postremi pili Jureconsultos contradicentes habet. (*Gamcher.* §. 3. *fol.* 260. *Hist. moral. par.* 3.) Gravissime equidem in illud apud quasdam gentes animadversum esse, historiarum cultori constare potest. Nunc, quo alia, quæ *Herodot. l.* 5. *Val. Max. l.* 6. *c.* 1. *n.* 4. itemque *Anton. Hotomann. Tractat.* superius allegato *pag.* 270. insinuant, prætermittam, unicum ex *Ægidio Bosso* (*De extraordin. Crimin. citante Glasen. Exercit. Sacr. l.* 2. *c.* 3. *p.* 155.) mutuari juvat: *quod scilicet quidam capite plexus sit, ob osculum per vim nuptæ ereptum*, quanquam hoc justo nonnihil severius æstimari queat. Qua autem pœna hujus generis delictum afficiendum, Legum interpretes in suis consultationibus edisserunt, quo avidus se convertat Lector. Habebam, adhuc plura nec injucunda lectu, nec fortassis inutilia, quæ circa præsentem materiam adduci potuissent, v. g. quod aspera Nomadum gens nulli mortalium, ne filiis quidem suis oscula tulerit, (*Pierius Valerian. Hieroglyph. l.* XXII. *fol.* 158.) quod Megarenses illi, qui suavius osculabatur, corollam e floribus destinaverint, (*Bisciola in Horis subcisivis.*) quod Princeps de Habspurg osculum, facultatem promte & expedite loquendi conferre potuisse creditur (*Camerarius Centur.* 3. *c.* 42. *subcisiv. conf. Besoldi Thesaur.*) quod torvus Cato nonnisi cœlo intonante uxoris amplexum & oscula ferre solitus fuerit (*Plutarch. in Caton. cap.* 34.) quæ de osculo Florentino, illo ansato, ut sic adpellem, Autores hinc inde habent, (*Gruterus Thesaur. critic. t.* 6. *p.* 410. *seqq. ex Gyraldi Dial.* 9.) & hujus generis multa alia. Verum quia materia sub manu excrevit opinione felicius, ne modulum brevis Dissertationis excedam, in præsenti calamum sisto. Si Deus vitam & otium indulserit, die & loco alio, quæ hac vice non licet, luci commissurus sum. Tu interea, Erudite Lector, bene vive, & fave conatibus nostris.

JOHANN. LOMEJERI DISSERTATIO DE OSCULIS.

De his plures scripsere, osculi etymologia. Basium, suavium. Donatus & Servius notati, de osculo Esavi & Jacobi fabula Rabbinica. Belgicum Kus*, osculum, parvum os. Priscianus notatus, descriptio osculi, mirabilis casus inter militem & virginem. Oscula varia, Deus osculatur suos in vita, in morte. De Mose & Aharone. Locus*, Psalm. 2. vers. 12. *Oscula idololatrica. Eorum jactatio.* προσκυνεῖν. *Lipsius notatus. Limina templorum adorata: ut & Dii topici. Oscula Christianorum varia, vulnera martyrum osculis honorata. Osculorum distinctio Rabbinica. Oscula inter pares: apud Romanos etiam vetitari, mulieres osculo salutatæ, quare? Oscula honoris. De Leonida Origenis patre: item Margarita Galliæ regina. Locus* Gen. 41. vers. 40. *Osculum labratum. Oscula manuum, genuum, pedum. Exempla varia, oscula amoris, certamen osculorum. Oscula clausa, de allio, menti & barbæ apprehensio,* χύτρα, *quæ ejus ratio? Locus* Psalm. 40. vers. 7. καταγλώττισμα & μανδαλατόν. *Osculum salutantium; Judæ: in sponsos: præmii loco. Amoris incentivum. Abusus osculorum, exempla varia, osculorum contemtus. De Callisthene, Sempronia, Friderico Episcopo Spirensi, Pisistrato.*

HÆC de osculis materia a multis jam occupata, a quibusdam etiam operosissime pertractata adeoque frustra repetita videri posset: Plurimi tamen cramben hanc, quamvis repetitam, mortem non putabunt, quibus scilicet non displicent:

> *Centum basia centies,*
> *Centum basia millies,*
> *Mille basia millies,*
> *Et tot millia millies,*
> *Quot guttæ Siculo mari,*
> *Quot sunt sidera cœlo.*

Post aliorum copiosissimam messem, spicilegium aliquod nobis relictum est, dum aliorum aut latius dicta contrahimus, aut contractiora extendimus, & amplificamus, quædam omissa aut non observata addimus. *Lipsius* quidem, *elector. lib. 2. cap. 6.* irata, ut ait, Venere, pura tantum & officiosa oscula tangit, quæ Romæ olim in vario discrimine & usu. Venerea illa suavia insuavia sprevit. Sicut ergo nos aliorum industriæ nihil detrahimus, ita & nobis, sine aliorum, ut spero, invidia, conari aliquid licet, præsertim cum hæc tractatio non profanis tantum, sed & sacris scriptoribus illustrandis momenti aliquid afferre videatur.

Principium fiet ab ὀνοματολογία. Vox composita videri posset ex *os* & *culus.* Unde *Owenus*:

> *Una trisyllaba vox inter celebrantur amantes,*
> *Quam sibi quisque sua vult ab amante dari;*
> *Syllaba prima data est? reliquæ sine lite dabuntur,*
> *Quæ dedit os, culum non minus illa dabit.*

Hinc Penelopes ænigma ad procum, apud eundem:

> *Est quiddam quod pene nefas mihi dicere versu,*
> *Hoc tibi vis totum, Pontiliane, dari.*
> *Syllaba prima meo debetur tota marito,*

Sume tibi reliquas, non ero dura, duas.

Potius ὑποκοριςικὸν videtur ab *os*, *oris*: atque hinc & oscillum, de quo etymologi, & ego, in syntagmate de lustrationibus veterum gentilium, *pag.* 182. & deinceps. Alii quasi *obsculum* dici putant, quod ob os petatur. Vid. *Voss.* etymol. in *oris*. Latinis etiam *Basium* dicitur. An per metathesin a σέβω? An a Chaldaico בסים quod suave notat? Ab Hebræo בשם quod aroma est? An a בשר caro? An a Græco Βάσις quia amoris initium est ac fundamentum? Disquirant philologi. *Suavium* quin a suavitate dicatur extra dubium est Owenus:

Si nihil ad suavem spectarent basia gustum,
Oscula cur solo semper ab ore damus?

Scilicet ut Belgis soenen a soet / *dulcis*, esse videtur, aliis ab Hebræo שפה quod labium notat, derivatio placet, *Donatus* ad *Terentii* Funuchum, *Act.* 3. *scil.* 2. inter Oscula, basia, suavia discrimen statuit, ut oscula sint officiorum, basia pudicorum affectuum, suavia libidinum. Nec abludit *Servius*, ad 1. *Æneid. vers.* 260. *Sciendum osculum religionis osse*, *suavium voluptatis*. Addit autem: *quamvis quidam osculum filiis dari*, *uxori basium*, *scorto suavium dicant*. Hanc tamen differentiam vel unicus *Ciceronis* locus evertit. Sic enim ille, *lib.* 16. ad Attic. epist. 11. *Atticæ*, *quoniam quod optimum in pueris est*, hilarula est *meis verbis suavium des*, hoc idem osculum vocat, *lib.* 12. ad *Attic. epist.* 1. *Atque utinam continuo ad complexum meæ Tulliæ*, *atque ad osculum Atticæ possim currere*. Græcis φίλημα, quia scilicet est, inter φιλοῦντας φίλος φιλίας signum.

Hebræis נשיקות a נשק dicuntur, lepida est fabella; quam ex Rabbinis narrat *Buntorfius*, *Thesauri Gramm. lib.* 1. *cap.* 5. de occursu Esavi & Jacobi. Esavus scilicet non quæsivit לנשקו osculari Jacobum, sed potius לנשכו mordere eum, factumque est collum Jacobi marmoreum, & obstupuerunt dentes Esavi. Et fleverunt, nempe iste propter collum suum, alter propter dentes suos.

Belgicum kus / & kussen cur e Græcia & vero κύω derivandum sit non video, cum propius ex eadem lingua peti possit, a kuysch quod *castum* notat, ut omnis turpitudinis ac lasciviæ suspicionem ab osculo abesse ipsa vox velit ac jubeat.

Porro *osculum* ab ore diminutive deductum, etiam στόμα, sive vultum notat. *Virg.* 1. Æneid. de Jove: *Oscula libavit natæ*: ubi non tam φίλημα, quam στόμα dicit, ut *Servius* autor est. Sic apud *Ovidium*, 1. *Metam.* Phœbus Daphnes -- *videt igne micantes*

Sideribus similes oculos, videt oscula, quæ non
Est vidisse satis, laudat digitosque, manusque.

Petron. Osculum, quale Praxitelem habere Dianam credidit. Martial. lib. XI. *epist.* 13.

Ipsaque crudeles ederunt oscula morbi.

Obiter notandus *Priscianus*, qui in libro tertio, ubi de diminutivis agit, osculum aliam & quasi solam, a primitivo significationem habere innuit.

Quoniam vero in ipso φιλήματος actu os arctamus, minuimus, atque adeo osculum facimus, hinc pro basio sive suavio usitatissimum est.

Hoc autem *Osculari*, pro quo veteres ausculari, dicebant, teste *Festo*, est, ut idem interpretatur, *os cum ore conferre*, ut agentem a patiente vix ac ne vix quidem dignoscas: eleganter *Owenus*.

Basia da tria, Phylli, mihi: tria si dare non vis
Oscula, da saltem tot quot habes labia.
Das unum, sumisque, negas duo basia Phylli;
Vel tibi sume tuum, vel mihi redde meum.

Mutua itaque hic actio & passio. Audiamus mellitissimum *Lotichum*:

Scilicet alterni captatus spiritus oris
Nescio quid junctis motibus intus agit.
Ex animaque vagum lenem velut excipit auram,
Dum cupit ardores cor relevare suos.
Non aliter riguas tellus bibit arida Lymphas,
Languidulas aliter non fovet aura rosas.
Utque peregrina coalescit in arbore ramus,
Inque vicem succos miscet uterque suos
Alter in alterius sic corpore vivit, & ardens
Pectoris est vere pectus amantis amans.

Infelix erat illa oris cum ore collatio, quam notavit: *Everhardus Reidanus Histor. bell. belg. lib. 16. Milite & virgine in osculum ruentibus, globus ex majore bombarda intercessit, altari nasum, alteri genam abstulit, vita interim utriusque salva.*

Oscula autem vel divina sunt, vel humana.

Divina sunt, quæ ab ipso Deo (ἀνθρωποπαθῶς hæc capimus) suis dilectis figuntur, vel in hac vita, vel in morte: non oris attactu, sed mentis affectu, ut ait Augustinus. *In hac vita Deus suos osculatur, cum per verbum suum, & operationem Spiritus Sanctus certa spe veniæ consolatur peccatorem.* Hoc modo per allegoriam Patres interpretantur osculum patris filio prodigo datum. *Luc. c. 16.* ut *Augustinus, lib. 2. quæst. Evangel. c. 33.* huc spectat ejusdem *Augustini* suavissima oratio. *Lib. 1. confess. cap. 5. §. 9. Dic mihi per miserationes tuas, Domine Deus meus, quid sis mihi. Dic animæ meæ; salus tua ego sum. Curram post vocem hanc, & apprehendam te. Noli a me abscondere faciem tuam. Moriar, ne moriar, ut eum videam.* Sic ecclesia vetus clamabat: *Cant. cap. 1. vers. 2.* ישקני מנשיקות פיהו *Osculetur me osculis oris sui:* quod *Hieronymus* ad Dardan. capit de præsentia Messiæ in carne: quasi diceret ecclesia: quamdiu per Mosem & Prophetas me consolatur? veniat ipse tandem Messias, & assumta carne, ipse coram me consoletur. Sic eundem locum interpretatus est & *Origines* in cantica, ut testis est *Hieronymus* in versione commentarii illius. *Vid. Glass. Philos. Sacr. pag.* 1136. 1137. In morte vero suos osculatur Deus, cum eorum animas, sibi, certa animi fiducia propter sospitatoris meritum, commendatas, recipit, & in æterna gaudia admittit, ut in historia πρωτομάρτυρος, *Actor. cap.* VII. videre est. Huc pertinet Judæorum parabola, de illis qui mortui sunt בנשיקה *in osculo*. De Mose quidem. *Deut. cap.* XXXII. *vers.* 5. De Aharone autem, *Num. c.* XXXII. *v.* 38. dicitur, quod mortui sint על פי יהוה *ad os*, i. in osculo, *Domini*, quasi anima eorum ipsius Dei halitu suavissime rapta fuerit. De eorum sorore Mirjam dicunt, eam mortuam quidem בנשיקה sed non על פי יהוה *ad os Domini*, quasi hæc locutio sequiori sexui non conveniat. In hos vero vermem non habuisse potestatem in libro *Jalkut* legitur.

Humana oscula, ab hominibus profecta, vel honoris sunt, vel amoris indicia.

Honoris dico vel religiosi, vel civilis.

Religio in Deum fertur, quem osculo excipiendum esse sacræ literæ tum præcepto, tum exemplo docent. Præceptum est ore Davidis *Psal.* II. *vers.* 12. נשקו בר quod 72. Interpretes verterunt δράξασθε παιδείας: & vers. V. *apprehendite disciplinam*. Targ. קבלו אלפנא Rem quidem dixerunt, non autem verba interpretati sunt. Alii habent, *Armamini puritate*, insolenter admodum, cum non בר בור sed puritatem notet, נשקו autem pro אזרו insolens itidem. Et quid opus? postquam dictum esset: *Servite Jehovæ*, addere, *armamini puritate*, præsertim cum hic de prælio conserendo non agatur. Sed de his videantur commentatores. Honor & submissio Filio Dei exhibenda præcipitur. *Joh. cap.* V. *vers.* 23. ἵνα πάντες τιμῶσι τὸν υἱὸν, καθὼς τιμῶσι τὸν πατέρα. ὁ μὴ τιμῶν τὸν υἱὸν, οὐ τιμᾷ τὸν πατέρα, τὸν πέμψαντα αὐτόν.

Exemplum est in ecclesia antiqua. *Cant. cap.* VIII. *vers.* 1. אשקך *osculabor te*, ostendente promtissimam animi obedientiam erga sponsum.

Ad hanc classem referimus oscula idololatrica, quibus gentiles Deastros suos venerati sunt. Ea aut ore dabantur, aut ad os, aut ad manus, aut ad pedes.

De ore: Cicero, in Verrem, *lib.* 5. *ibi est ex ære simulachrum ipsius Herculis, quo non facile dixerim, me quidquam vidisse pulchrius, usque eo, judices, ut rictum ejus ac mentum paullo sit attritius: quod in precibus ac gratulationibus* (Lipsius mallet *gratationibus*) *non solum id venerari, sed etiam osculari solent.* Sic Hoseas, *cap.* XIII. *vers.* 2. זבחי ארם עגלים ישקון ubi duplex notatur peccatum, ἀνθρωποθυσία, ut in sacris Molochi: & vitulorum in Bethele adoratio per osculum. Sic etiam 1. *Reg. cap.* XIX. *vers.* 18. *Reliquos feci ex Israele septies mille, quorum omnium genua non curvaverunt se Baali, & quorum omnium os non osculatum est illum.* *Lipsius* hic a vulgato interprete deceptus est, qui habet, *non adoravit eum osculans manum*, quod ultimum in Hebræo textu non legitur. *Prudentius, lib.* 1. contra Symmachum, ubi de idololatriæ propagatione agit.

> *Mox humeris positus nutricis, trivit & ipse*
> *Impressis silicem labris, puerilia vota*
> *Fudit, opesque sibi cæca de rupe poposcit.*

Talmudici, in tractatu *Sanhedrin*, *cap.* VII. §. 6. inter genera cultus idololatrici, etiam osculum recensent, quos secu-

tus

tus Maimonides, de *idolol. cap.* 3. §. 9. ut a quavis mali ſpecie quivis abſtineat, ſic determinat, §. 10. פרצופות המקלחפות מים בפני עכוס לא יניח פיו על פיהם וישתה מפני שנואה כמנשק לעבודה זרה: *Effigies eſt aquam effundens coram idolo? ne ſuum os imponat ori ejus ac bibat, quia hoc pacto quaſi oſculum ei figere videbitur*. Manui dextræ oſculum datum, *Lucret. lib.* 1.

—— tum portas propter ahena
Signa manus dextras oſtendunt attenuari
Sæpe ſalutantum tactu, præterque meantum.

Ænea ſcilicet ſigna, ſeu ſtatuæ, ad portas collocari ſolitæ, quarum dextras oſculabantur, tangebant, & quaſi ſalutabant exeuntes, boni eventus cauſa, *Varro, lib.* 4. de. L.L. *Nam neque quas Ambraciæ ante portas ſtatuit, duas viriles ſpecies æneas dii magni &c.* De more autem tangendi dextram & oſculandi, *Tacit. annal.* 15. *cap.* 71. *Agere grates Deis, ornare lauro domum, genua ipſius advolvi, & dextram oſculis fatigare.*

De pedibus, *Apulejus*: *Exoſculatis veſtigiis Deæ, quæ gradibus hærebat, argento formata, ad ſuos diſcedunt lares. Ovidius.* 1. *Triſt. eleg.* 3. de uxore ſua:

Illa etiam ante lares, paſſis proſtrata capillis.
Contigit extinctos ore tremente focos.

Si autem idola ipſa contingere, aut e propinquo oſculando adorare non poſſent, e longinquo oſcula jaciebant, quod peccati genus a ſe quam remotiſſimum eſſe ait Jobus, *cap.* XXXI. *verſ.* 26. 27. 28. *Si vidi ſolem cum ſplendeſceret, & Lunam nobiliter incedentem, & ſeductum eſt in abſcondito cor meum, & admota eſt manus mea ori meo, etiam hæc eſt iniquitas a Judice vindicanda, quia ſic negaſſem Deum ſupremum.* LXXII. habent, εἰ δὲ χεῖρά μȣ ἐπιθὲις ἐπὶ ϛόματί μȣ ἐφίλησα. *Si manum meam ori admotam deoſculatus ſum. Symmachus*: ϗ προσεκύνησεν ἡ χεὶρ μȣ περὶ τὸ ϛόμα μȣ. *Et adoravit manus mea circum os meum.* Hieronymus: *Et oſculatus ſum manum meam ore meo.* Hic adorantis æſtus per Græcum προσκυνεῖν, indicatur, a κύω oſculor, ut multis videtur, non diſplicet tamen & illa originatio, quam habet *Camerarius*, qui, *hor. ſubciſ. cent.* 2. *cap.* 94. hanc vocem ἀπὸ τȣ κυνὸς deducit, a cane, qui quamvis a Domino cæſus ab eo tamen non diſcedit, quin potius ad ejus pedes advolutus, flebilibus oculis illum contuetur, adeoque hoc vocabulum ſummam animi ſubmiſſionem, cum ſumma obſervantia conjunctam ſignificat. Fallitur hic *Lipſius*, exiſtimans adorantes manum prius porrigere, deinde autem ad os referre ſolitos: contra enim factitabant, prius manum oſculando, deinde eam verſus illum, quem adorabant, protendendo, hoc poſt *Salmaſium* in notis ad Fl. *Vopiſcum*, alii complures jam obſervarunt. De ipſo autem ritu ſcriptorum veterum loca congerere quid attinet? videri poſſunt in *Briſſonio, de formul. lib.* 4. & in commentatoribus ad *Minucium Felicem*, qui narrat Cæcilium ſimulacro Serapidis denotato, ut vulgus ſuperſtitioſus ſolet, manum ori admoventem, oſculum labiis preſſiſſe.

Quinetiam hoc religionis erat, oſcula liminibus templorum figere, ideoque, *Relligioſa Deorum Limina*, dixit *Maro*, 2. *Æneid.* Totum quidem templum religioni dicatum, limen tamen imprimis ſacrum, in eo enim oracula conſulentes, & reſponſa expectantes hærebant. Sibylla *Æneæ*: 6. *Æneid. verſ.* 151.

Dum conſulta petis, noſtroque in limine pendens.

Herodot. lib. 1. Ὡς δὲ ταῦτα ἤκȣε Κροῖσος πέμπων τῶν λυδῶν ἐς Δέλφȣς, ἐνετέλλετο, περιθέντας τὰς πέδας ἐπὶ τȣ͂ νηȣ͂ τὸν ȣ̓δὸν ἐρωτᾷν. *Ubi hæc audivit Crœſus, Delphos mittens quoſdam Lydos, juſſit cum ad limen templi vincula depoſuiſſent, interrogare.* Sacerdotes Philiſtæorum non calcabant limen templi Dagonis, 1. *Sam. cap.* V. *verſ.* 5. religione moti; putabant enim limen eſſe ſanctificatum contactu manuum & capitis Dei ſui: cum revera hac ratione quotidie augerent, ac renovarent Dagonis ſui infamiam. Hinc limen tranſilire dicuntur Palæſtini, *Sophon. cap.* 1. *verſ.* 9. ubi propter hanc ſuperſtitionem pœnam eis minatur Deus.

Apud Romanos nova nupta non tangebat limen mariti, ne, ut ait *Servius*, a ſacrilegio initium faceret, ſi depoſitura virginitatem calcaret rem Veſtæ, numini caſtiſſimo, dicatam. Vel, quod illic januæ coeunt & ſeparantur, ut ait *Iſidorus, Orig. lib.* 9. *cap. ult.* An ergo mirandum limina adorata fuiſſe? *Juven. ſatyr.* 6.

—— Tarpejum limen adora
Pronus, & auratam Junoni cæde juvencam.

Hinc ergo & oſculum. *Arnob. lib.* 1. *cum per omnia ſupplices irent templa, cum Deorum ante ora proſtrati, limina ipſa converre-*

rerent osculis. Imo & postibus figebantur. *Virg.* 2. *Æneid. vers.* 490.

Amplexæque tenent postes, atque oscula figunt.

Et lib. 3. vers. 351.

—— *Scææque amplector limina portæ.*

Sic apud *Lucanum*, lib. 2.

—— *Cultus matrona priores*
Deposuit, mœstæque tenent delubra catervæ.
Hæ lacrimis sparsere Deos, hæ pectora duro
Affixere solo, lacerasque in limine sacro
Attonitæ fudere comas, votisque vocari
Assuetas crebris feriunt ululatibus aures.

Tibul. lib. 1. eleg. 2.

Non ego, si merui, dubitem procumbere templis,
Et dare sacratis oscula liminibus.

Prusias Rex, teste *Livio*, *lib.* 45. *in fin.* divinos honores Senatui Romano exhibiturus, in curia se summisit, & *osculo limen curiæ contigit* & Deos servatores suos Senatum appellavit.

Regionem aliquam ingressi, aut in patriam postliminio reversi Deos topicos, Geniosque loci invocabant, adorabant, terram, tanquam carissimam matrem religiose osculabantur. Apud *Homerum*, *Odyss.* N. *vers.* 354. Ulysses:

Χαίρων ἧ γαίῃ, κύσε δὲ ζείδωρον ἄρουραν.
Gaudens sua terra: osculatus autem est almam tellurem.

Et Odyss. D. vers. 522.

—— χαίρων ἐπεβήσατο πατρίδος αἴης,
Καὶ κύνει ἁπτόμενος ἣν πατρίδα.

Gaudens escendit in patriam terram, & osculabatur attingens patriam suam. Salutandi formulas exhibet *Brissonius*, *lib.* 1. *pag.* 35. Osculum addidit Cadmus, apud *Ovidium* 3. *metam. vers.* 24. 25.

Cadmus agit grates, peregrinæque oscula terræ
Figit, & ignotos montesque agrosque salutat.

Alexander M. superato Hellesponto, conjecta in littus hasta, primus e navi librato corpore terram Asiam saltu contigit; testatus se possessionem Asiæ, Diis bene juvantibus, justo pioque bello sibi adserere. Deinde aras constituit ubi exscensionem fecerat Jovi Defensori, Minervæque & Herculi, eo quoque loco, unde ex Europa solverat, aras exstrui jussit.

Julius Cæsar, cum in Africam veniret, prolapsus in egressu navis, omen in melius vertit, *Teneo te*, inquit, *Africa*, quæ vox est amicorum sibi inopinis occurrentium, & summo cum gaudio salutantium. *Seneca*, *Theb. vers.* 501. *Teneo longo tempore petita votis ora*. *Terent.* heaut. act. 2. sc. 4. 27. 28. *Teneone te, Antiphila, maxme animo exoptata meo*.

Hoc magis Christianum est quod narrat P. *Landsbergius*, *bell-Germ. pag.* 143. de Hustavo Adolpho Suecorum Rege, qui ubi Rugiam ac Pomeraniæ maritima appulit, solum illud ingressus, non Bruti Romani, aut superstitiosorum in morem, pronus terram, velut magnam matrem osculatus est, sed in genua proclinis, erectis ad cœlum oculis manibusque, Deo cœli, marisque Dominatori gratias egit, quod cum exercitu tot periculis ereptum, in hosticum, felicem sospitemque exposuisset, proceres palam precantem invenere, fervorem supplicis, precibus, præter morem, in apertum fusis, mirati atque illachrymati. Quid judicabimus de Philippo II. Hispaniarum Rege? cum hic in Angliam transfretasset, conjugium cum Maria contracturus, ut primum terram pedibus contigit, evestigio glaudium strinxit, tacitusque porro incessit, narrante *Burneto*, in historia reformationis Angliæ: *Tom.* 2. *pag.* 467.

Transeo ad oscula, quæ religionis causa homines hominibus fixerunt tum vivis, tum etiam defunctis. Inter vivos, in ecclesia Christi primitiva, testimonium erat communionis, & in eadem religione consensus, ideoque φίλημα ἅγιον dicitur. *Roman. cap.* XVI. *vers.* 16. 1. *Corinth. cap.* XVI. *vers.* 20. & 2. *Corinth.* XIII. *vers.* 12. iterum, 1. *Thessal. cap.* V. *vers.* 26. Petro, 1. *Epist. cap.* V. *vers.* 14. φίλημα ἀγάπης, ubi tamen alii codd. habent ἁγίῳ. Inter pios enim sanctitatis & charitatis præcipua habetur cura. Prioris, ut recte erga Deum vivamus, nosque nulla impietate polluamus: posterioris vero, ut cum proximo, ita ut confessionem nostram decet, conversemur. Hinc gravi de causa factum est, ut in istis ecclesiæ Christianæ incunabulis, eo tempore quo sacra synaxis celebrabatur; præsentes mutuo oscula sibi dederint, quod enim illa actione publice profitebantur, idipsum etiam hoc symbolo addito confirmare voluerunt, consensum

ſum ſcilicet in doctrina, & piam inter ſe dilectionem. Ex Patribus hoc probatu facillimum eſſet, ſed quid actum agam? Patrum hac de re teſtimonia quam plurima collegerunt *Jacobus Laurentius*, *dialog. euchariſt. cap.* 1. *pag.* 13. 14. *Hoornbeeckius*, *miſcellan. ſacror. lib.* 1. *cap.* 18. *ſect.* 1. §. 10. qui & de oſculo pacis poſt orationem inter Chriſtianos uſitato agit, *miſcel. ſacr. lib.* 1. *cap.* 10. Præterea inter Chriſtianos frequentata fuerunt oſcula diebus ſolennibus & feſtivis, in Paſchate ac Pentecoſte, tum etiam in ſacris ordinationibus, cum per impoſitionem manuum ſacro miniſterio quis initiabatur, unde & oſculum in promotionibus Academicis olim uſitatum originem traxiſſe videtur, de his agit *Suicerus* in *theſauro Eccleſiaſtico*, *voce* Ἀσπασμὸς *num.* II. & III. aliorum ſcrinia compilare non eſt animus.

Infantibus recens baptizatis datum fuiſſe oſculum pacis, in ſignum quod baptizatus ut frater ſit agnoſcendus, videtur *Bellarmino de ſacram. baptiſm. cap.* 27. citatque in hanc rem *Cyprianum*, qui, *lib.* 3. *epiſt.* 8. *ad Fidum*, reſpondet quibuſdam, qui exiſtimabant non eſſe baptizandos infantes recens natos, & in argumentum afferebant, quia oportet oſculum dari baptizato, omnes autem horrent infantem recens natum oſculari. *Cyprianus* vero judicat nihil eſſe cur Chriſtianus horreat oſculari eum, quem Deus ipſe creavit.

Martyrum etiam vivorum vulnera, cicatrices, vincula exoſculati ſunt Chriſtiani. *Tertullian. lib.* 2. ad uxorem *cap.* 4. *quis in carcerem ad oſculanda vincula martyris reptare patietur? Prudentius*, περὶ στεφάνων. *Hymn.* 5. in laudem Vincentii,

> *Ille ungularum duplices*
> *Sulcos pererrat oſculis:*
> *Hic purpurantem corporis*
> *Gaudet cruorem lambere.*

De Conſtantino Imp. *Theodoretus hiſtor. Eccleſ. lib.* 1. *c.* 11. Θεασάμενος δὲ τοὺς δεξιοὺς ὀφθαλμοὺς ἐκκεκομμένους, καὶ μαθὼν ὡς περὶ τὴν εὐσέβειαν ἑδραῖον τοῦ πάθους ἐγένετο πρόξενον, τὰ χείλη τοῖς πράγμασι προσενήνοχεν, ἑλκύσειν τῷ φιλήματι τὴν εὐλογίαν πιστεύων. *Conſpicatus quibuſdam dextros effoſſos oculos, intellecta conſtantia pietatis illorum, ob quam hoc ſupplicium paſſi eſſent, admovit labra ſua ſauciatis locis, credens ſe inde benedictionem per oſculum ſugere.* Nec vivis tantum, ſed & animam agentibus, imo etiam defunctis, & jam jam rogo imponendis, oſcula data eſſe a gentilibus multis probavit *Kirchmannus lib.* 1. *de funer. Rom. cap.* 5. ubi multa lectu digna occurrunt. Notandus & hic mos Chriſtianorum, qui etiam cadavera martyrum exoſculati ſunt. In Martyrologio Romano, a. d. xiii. Kal. Martii, ſic habes: *S. Julianus Cappadox, exoſculans necatorum martyrum corpora, ut Chriſtianus delatus, & ad Præſidem ductus, lento igne juſſus eſt comburi.*

Hæc res progreſſu temporis in ſuperſtitionem abiit, cœperuntque homines oſculari res externas, ut ſanctorum reliquias, templorum limina, calicem in S. cœna, patinam, aram, ſignificantes ſe his aliquod vel numen vel religionem tribuere: adeo ut jam *Prudentii* tempore talia Chriſtianis indigna invaluerint, ſic ille περὶ στεφάνων, hymno de paſſione *Hippolyti:*

> *Mane ſalutatum concurritur, omnis adorat*
> *Pubis, eunt, redeunt ſolis ad uſque obitum*
> *Conglobat in cuneum Latios ſimul ac peregrinos*
> *Permiſtim populos religionis amor.*
> *Oſcula perſpicuo figunt impreſſa metallo,*
> *Balſama diffundunt, fletibus æra rigant.*

Atque hactenus de oſculis religionem ſpectantibus.

Progredimur ad ea, quæ in civili inter homines converſatione uſitata fuerunt, ubi initio notanda eſt Hebræorum obſervatio in *Bereſchith Rabba*, ſive commentario ad *Geneſ. cap.* XXIX. *verſ.* 11. 12. ubi narratur quomodo Jacobus oſculatus fuerit Rachelem, hic vero hæc notant: כל נשיקה לתפלות בר מן תלת נשיקת אל גדולה נשיקה של פרקים נשיקה של פרישות *omnis oſculatio eſt ad fatuitatem, exceptis tribus, quæ ſunt: Oſculum magnificentiæ & dignitatis; oſculum compitorum, ſive occurſus; oſculum ſeparationis, vel diſceſſus,* quibus Rabbi *Tanchuma* addidit נשיקה קרובה *oſculum propinquitatis*, quale Jacob dedit Racheli. De oſculo fatuitatis ſive laſciviæ deinceps agemus: reliqua ad hoc civile oſculorum genus referenda ſunt. In civitate autem alii pares ſunt, alii diſpares. Inter pares oſculorum conſuetudo vulgatiſſima in ſalutationibus amicorum ſibi occurrentium, exempla tum in ſacro utriuſque fœderis inſtrumento, tum apud profanos ſcriptores, paſſim ſunt obvia, ſufficiant hæc ex *Martiale* lib. 7. epig. 94.

> *Bruma eſt, & riget horridus December,*

Au-

Audes tu tamen osculo nivali
Omnes obvios hinc & hinc tenere,
Et totam, *Line*, *basiare Romam*, &c.

Imprimis huc facit Epigramma 99. lib. XI. ad *Basum*:

Effugere non est, *Basse*, *basiatores.*
Instant, *morantur*, *persequuntur*, *occurrunt.*
Et hinc, *& illinc*, *usquequaque quacumque*
Non ulcus acre, *pustulæve lucentes*,
Nec triste mentum, *sordidique lichenes*,
Nec labra pingui delibuta ceroto,
Nec congelati gutta proderit nasi.
Et æstuantem basiant, *& algentem*,
Et nuptiale basium reservantem.
Nec te cucullis asseret caput tectum, &c.

Ex quibus apparet importunum hunc basiandi morem *Martialis* tempore adhuc viguisse, quamvis perfunctorias has salutationes, sive quotidianorum osculorum molestiam edicto olim prohibuisset *Tiberius*, teste *Suetonio cap.* 34. Edicti causam reddit *Plinius lib.* 26. *cap.* 1. „ Medio enim „ Tiberii principatu lues irrepsit in Italiam, quodam Perusino, Equite Romano, quæstorio scriba, inde contagionem „ ejus importante. Erat sine dolore, ac „ pernicie vitæ, sed tanta fœditate, ut „ quæcunque mors præferenda esset. Lichenas appellavere Græco nomine: Latine, quia mento fere oriebatur, joculari primo lascivia, mox & usurpato „ vocabulo mentagram, occupantem in „ multis totos utique vultus, oculis tantum immunibus, descendentem vero & „ in colla, pectusque ac manus, fœdo „ cutis furfure. Nec fuerat hæc lues apud „ majores, patresque nostros. Nec sensere id malum fœminæ, aut servitia, „ plebesque humilis aut media, sed proceres veloci transitu *osculi* maxime, fœdiore multorum, qui perpeti medicinam tentaverant, cicatrice quam morbo. XL. Nec quisquam id prior Imperatore sensit, magna civitatis ambage, cum edicto ejus excusantis valetudinem, legeretur nomen incognitum.

Apud Romanos mulieres passim osculo salutabantur a propinquis, quo explorarent, an contra legem temetum olerent. Institutum hoc erat *Catonis*, teste *Plinio lib.* 14. *cap.* 13. quo referri potest illud *Hieronymi*: *Vinum nunquam redoleas*, *ne forte illud philosophi audias.* Hoc non est osculum porrigere, sed vinum propinare. Hoc crimen ancilla objecerat Monicæ, matri Augustini, amarissima insultatione meribibulam vocans, quo illa stimulo percussa respexit fœditatem suam: confestimque damnavit atque exuit. *Augustin. confess. lib.* 9. *cap.* 8.

Hanc quidem rationem etiam *Plutarchus* reddit, *Rom. problem.* 6. sed præterea alias addit. Primam promit ex Aristotele, facinus nempe Troadum, ab iis in Italia perpetratum, cum post navium appulsum, viri digressi essent, mulieres ignem navibus injecerunt, ut erroribus ac navigationibus finem imponerent: deinde sibi a maritis metuentes, cognatos ac familiares, ut quisque se obtulerat, cum suavio sunt amplexæ: iraque placata, ut in gratiam fuit reditum, hoc eis blandiendi genus retinuerunt. Secunda est, datum hoc esse mulieribus, ut honor simul eis, & potentia conciliaretur, si viderentur multos habere probos cognatos & propinquos. Tertia denique, cum esset legibus interdictum cognatarum nuptiis, usque ad osculum tamen amori permissum progredi, eaque fuit consanguinitatis tessera & communicatio. Ad cognationis jus respexit *Propertius* lib. 2. eleg. 6.

Quinetiam falsos fingis tibi sæpe propinquos,
Oscula nec desunt qui tibi jure ferant.

Hæc de osculis inter pares, quales quidem omnes homines natura producit, disparitas autem, mira Dei providentia, ex civili conversatione oritur, in qua alios ad imperandum, alios ad parendum ab eadem natura factos natosque videmus, ut *Jason* apud *Aristotelem lib.* 3. *politic. cap.* 3. dicebat: πεινῶ, ὅτε μὴ τυραννοῖ, *se esurire*, *quando non imperaret.* Cæteri infeliciores melius parent. Ex qua disparitate humani generis salus oritur. Ut enim in navi varia sunt nautarum officia, dum alii malos scandunt, alii per foros cursitant, alii sentinam exhauriunt, alii remos torquent, gubernator autem clavum tenet in puppi; Est tamen una quædam communis eorum ratio: Ita & in civitate res se habet. Disparitas illa tum ex bonis animi oritur, tum ex bonis fortunæ. Utraque osculis fere digna visa sunt.

De bonis animi, quæ juxta *Epictetum*, sunt ἐφ' ἡμῖν, testis nobis *Salomo. Proverb. cap.* XXIV. *vers.* 26. qui osculo honoranda esse judicat labia, ex quibus recti suavesque sermones prodeunt. Cum autem pectus cordis domicilium sit, in eo & sapientia collocatur, quomodo ergo incoctum generoso pectus honesto osculo indignum erit?

Leo-

Leonides, Origenis pater, cum in filio adolescentulo divinam mentem agnosceret, dormienti sæpius assistens, denudatum pectus ejus, tanquam templum Spiritus S. osculo veneratus est. Autor *Eusebius hist. Eccles. lib. 6. cap.* 2. Huc pertinet factum Margaritæ, Ludovici XI. Galliarum Regis, conjugis, quæ cum in lectulo offendisset Alanum Charterium, qui Ulissis instar, non erat formosus, sed inter doctos facundosque sui temporis celeberrimus, eum osculata est fœminis, quæ eam comitabantur, mirantibus, respondit; se non ipsum Alanum, sed divinum ipsius animum, & labia, unde tot præclari sermones prodiissent, hos osculo honorare voluisse. Hæc erant & apud Romanos misera Rhetorum & Poetarum præmia. *Martial.* lib. 1. epig. 4.

> *Audieris cum grande sophos dum basia captas,*
> *Ibis ab excusso missus in astra sago.*

Et ejusdem libr. epigr. 77.

> —— *at circum pulpita nostra,*
> *Et steriles cathedras basia sola crepant.*

De Sophista illustris locus in Proæresio, de quo Eunapius: ϗ τὰ σέρνα τῦ σοφιςῦ περιλιχησάμενοι, καθάπερ ἀγάλματος ἐνθέυ, πάντες οἱ μὲν πόδας, οἱ δὲ χέρας προσεκιώον, οἱ δὲ Θεὸν ἔφασαν, οἱ δὲ ἑρμῦ λογίυ τύπον. *Omnes qui aderant circum lambendo sophistæ pectus, velut alicujus Dei, alii manus osculabantur: ac aliqui vocabant Deum, nonnulli Mercurium eloquentiæ præsidem.*

Ex illis quæ sunt ὐκ ἐφ' ἡμῖν, maxima etiam inter homines disparitas, cum dives & pauper inter se occurrant, efficiente hos omnes Jehova, ut ait sapiens, *Proverb. cap.* XXII. *vers.* 2. Inter hos etiam oscula frequentata, data, accepta.

Potentiores minoribus, in benevolentiæ signum, osculum dabant, ideoque vitio datum Tiberio, quod paucos admodum in digressu osculatus fuerit. *Sveton. cap.* 10. & Neroni, quod neque adveniens, neque proficiscens quemquam osculo impertiverit. *Sveton. cap.* 37. item *Caligulæ* a *Dione lib.* 59. quod paucos oscularetur, contra laudatur *Trajanus* a *Plinio panegyr. cap.* 23. quod Senatum osculo exciperet, ut osculo dimissus fuerat, quin & hodie ita fert Turcarum institutum, ut qui major est minorem salutando præveniat, teste *Busbequio epist.* 3.

Inferiores etiam potentioribus oscula dabant, in subjectionis signum: ut Samuel Propheta, uncto in Regem Sauli, osculum obtulit. 1. *Sam. cap.* X. *vers.* 1. quo spectat & locus *Psalm.* II. *vers.* 12. *Osculamini filium.* Hic expendendum est dictum Pharaonis, Ægypti Regis ad Josephum, quod legitur *Genes. cap.* XLI. *vers.* 40. פיך ישק כל עמי Ex ambiguitate vocis ישק variæ ortæ sunt interpretationes; hanc quidam deducunt a שוק vel שקק *discurrere*, unde משק *œconomus*, qui per domum discurrendo satagit, totius familiæ curam gerens, *familiæ columen*, ut ait *Terentius*, ut sensus sit: *secundum os tuum discursitabit populus meus, negotiorum procurandorum causa.* Alii derivant a נשק quod varia significat: 1. armare. 2. cibare. 3. gubernare. 4. osculari. Ex prima significatione hic sensus emergit: ad nutum tuum populus meus in armis erit, tu eris magister militum. Sic *Drusius & Pagninus*; imo & *Targum*: ועל מימרך יתזן quod tamen non admittendum videtur, quia Josephus non ad belli, sed ad pacis munia Ægypto præfectus indigitatur, quæ sententia ex *vers.* 55. 56. 57. confirmari posset. Tertia eum populi gubernatorem, & Regis quasi vicarium constituit. Ultima vero a plurimis recepta est, qua osculum subjectionis ac obedientiæ oblatum aut Josepho, aut etiam Regi denotatur. Nova versio Belgica sic reddidit: op uw bevel sal al mijn volck de hant kussen. existimarunt enim isti interpretes hoc dici, quod jubente Josepho, & mandata dante, quilibet e populo mandata ista venerabundus esset excepturus, ritu scilicet isto, quem proprie adorationem latine dicimus. Ea vero vertendi libertate, vox *manus*, aliis etiam locis inseri posset, quod sane probandum non est.

Osculum hoc φίλημα Βασιλικὸν, ἀσπασικὸν Βασιλέως, *labratum* a labris, ut osculum ab ore dici videtur *Cujacio observ. lib.* 11. *cap.* 17. *Lindenbrogius* autem, *observ. in Amm. Marcellinum*, κατὰ συγκοπὴν dictum judicat, quasi laboratum, idest, arte ac labore summo effigiatum: ut *Gloss.* Nomicum interpretatur, ideoque non osculum, sed sacros vultus notaret, ut in Cod. lib. 12. tit. 64. leg. 1. *Joh. Damascenus orat.* 3. pro imaginibus; Βασιλεῦσι φθαρτοῖς, πολλάκις ϗ ἀσεβέσι, ϗ ἁμαρτωλοῖς, ϗ τοῖς ὑπ' αὐτῶν χειροτονυμένοις ἄρχυσι, ϗ τοῖς τύτων λαβράτοις προσκυνῦσιν ἄνθρωποι. *Homines Reges mortales, plerumque & impios & peccatores: & Magistratus ab illis constitutos, eorumque labrata*, idest, imagines arte elaboratas, *adorant*. Talis ergo imago cum osculo labrato confundenda non est. Hoc enim est adoratio & veneratio principis, purpuræ, imperii, fit autem labris admota manu, & tacta deinde purpura Principis, vel genu complexo, quod patiendi sensu ca-

capiendum est, ut id accipiat Princeps non det. loca ex codice hoc probantia: vide apud *Cujacium* loco laudato.

Neque facies tantum ejusque partes, os, genæ, oculi osculis patebant: sed etiam humeri, manus, genua, pedes. Exempla ex *Homeri* Odyssea subjiciam. *Eumæus* Odys. π. *Telemachum* reducem excipiens:

> Κύσε δέ μιν κεφαλήν τε, καὶ ἄμφω φάεα καλά,
> Χεῖρας τ' ἀμφοτέρας.

Ancillæ *Ulyssis* Odys. ρ. eundem Telemachum

> Καὶ κύνεον ἀγαπαζόμεναι κεφαλήν τε καὶ ὤμους.

Penelope autem ibidem:

> Κύσε μὲν κεφαλήν, καὶ ἄμφω φάεα καλά.

Sic Odys. φ. Servi *Ulyssem*, *Ulysses* servos osculatur:

> Καὶ κύνεον ἀγαπαζόμενοι κεφαλήν τε, καὶ ὤμους,
> Ὣς δ' αὔτως Ὀδυσεὺς κεφαλὰς καὶ χεῖρας ἔκυσε.

Idem Odys. ω. Dolii servi dextram osculatur:

> —— Δόλιος δ' ἰθὺς κίε χεῖρας
> Ἀμφοτέρας. Ὀδυσεὺς δὲ λαβὼν κύσε χεῖρ' ἐπὶ καρπῷ.

Addamus & unum ex Iliade ω. v. 477.

> Τοὺς δ' ἔλαθ' εἰσελθὼν Πρίαμος μέγας, ἄγχι δ' ἄρα στὰς
> Χερσὶν Ἀχιλλῆος λάβε γούνατα, καὶ κύσε χεῖρας
> Δεινάς, ἀνδροφόνους, αἵ οἱ πολέας κτάνον υἷας.

Manum osculandam porrexit Cajus Caligula etiam senatoribus. *Dio* lib. 59. Cassio Chæreæ idem manum osculandum obtulit formatam commotamque in obscœnum modum, ut ait *Suetonius* cap. 56. De laniena Mariana, *Lucan.* lib. 2.

> —— *Spes una salutis*
> *Oscula pollutæ fixisse trementia dextræ.*

Claudian. 2. in *Ruffinum*:

> *Illa manus quæ sceptra sibi gestanda parabat,*
> *Cujus se toties submisit ad oscula supplex*
> *Nobilitas.*

Phædr. fab. 82.

> *Illam osculantur, quæ sunt oppressi, manum.*

Alia ex aliis loca non addam, apud *Lipsium* videri possunt.

Nunc ad genua devolvimur, qui Diis supplicabant eorum etiam, ut *Juvenalis* loquitur, incerabant genua, & in his præcipue, in hominibus, misericordiam sedem posuisse arbitrati sunt: ideoque hæc tangere supplices imprimis studebant, unde consilium a præcone Priamo datum, Iliad. ω. v. 357.

> —— ἤ μιν ἔπειτα
> Γούνων ἁψάμενοι λιτανεύσομεν, αἴ κ' ἐλεήσῃ.

Idem eidem suasit *Mercurius* Iliad. ω. v. 465.

> Τύνη δ' εἰσελθὼν λάβε γούνατα Πηλείωνος.

Perseus ad pedes Pauli Æmilii se submittens, genua ejus appetebat. *Plut. in P. Æmilio*. Atque hinc porro genuum oscula. *Amm. Marcell.* lib. 28. *Ex his quidam cum salutari pectoribus appositis cœperunt, osculanda capita in modum taurorum minantium oblinquantes, adulatoribus offerunt genua suavianda, vel manus. Capitolinus* in Maximino: *In salutationibus superbissimus erat, & manum porrigebat, nonnunquam etiam pedes.* Ad pedes ergo, eorumque oscula hic nos deduxit.

Ante eum Maximinum hoc egit C. Caligula. *Dio* lib. 59. ἐφίλει ὀλιγίστους· τοῖς δὲ πλείστοις καὶ τῶν συμβουλευτῶν, ἢ τὴν χεῖρα, ἢ τὸν πόδα προσκυνεῖν ὤρεγε. *Paucissimos osculatus est, plerisque etiam Senatorum vel manum vel pedem præbuit adorandum.* Imo Pomponius Secundus etiam consul, eodem *Dione* teste, pedes ejus assidens, identidem se inclinans, eos osculabatur. Idem Cajus Pompejo Pœno sinistrum pedem ad osculandum porrexit, ut socculum auratum margaritisque distinctum ostenderet. *Senec.* de benef. lib. 2. cap. 12. Diocletianus edicto sanxit, uti omnes sine discrimine prostrati pedes sibi oscularentur. Adorari se ut Deum præcepit, ut ait *Jornandes*, & gemmas vestibus calceamentisque inseruit, cum ante eum omnes diademata in capite, cum chlamyde purpurea, ut a privatis discernerentur, haberent, & ut judices cæteri salutarentur.

Ad pedes posterni divinus erat honor. *Prudentius* in Apotheosi, adversus Judæos:

Augu-

Augustum caput ante pedes curvare *Minervæ*
Fictilis, & soleas *Junonis* lambere, plantis
Herculis advolvi.

In appendice *Estheræ* cap. XIII. vers. 8. Mardochæus protestatur se eum honorem Hamani non exhibuisse, non ex superbia, sed ne divinum honorem homini exhiberet: σὺ οἶδας, κύριε, ὅτι ἐν ὕβρει, οὐδὲ ἐν ὑπερηφανίᾳ, οὐδὲ ἐν φιλοδοξίᾳ ἐποίησα τοῦτο τὸ μὴ προσκυνεῖν τὸν ὑπερήφανον Ἀμὰν, ὅτι ηὐδόκουν φιλεῖν πέλματα ποδῶν αὐτοῦ πρὸς σωτηρίαν Ἰσραήλ· ἀλλ᾽ ἐποίησα τοῦτο, ἵνα μὴ θῶ δόξαν ἀνθρώπου ὑπεράνω δόξης Θεοῦ. Non alienum hic erit, quantumvis ridiculum, subjungere, quod ex veteri manuscripto codice monasterii Andegavensis, Britanniæ suæ inseruit *Guil. Cambdenus* pag. 90. „ Carolus Stultus dedit Normanniam Rolloni cum filia sua Gisla, hic „ non dignatus est pedem Caroli osculari; cumque comites illum admonerent, „ ut pedem Regis in acceptione tanti beneficii oscularetur, lingua Anglica respondit: (*Ne se Bigod*) quod interpretatur, *Non per Deum*. Rex vero & „ sui illum deridentes, & sermonem ejus „ corrupte referentes, illum vocaverunt „ *Bigod*, unde Normanni adhuc vocantur *Bigodhi*. Alii scribunt, quod apprehenso mordicus Regis pede, eum resupinaverit.

Supersunt oscula Amoris, quæ inter conjuges veri & casti affectus indicia ac nutrimenta esse quis nescit? In lascivis vero amoribus fatuitatis recte accusantur. Hæc inter mares & fœminas mutuo data & accepta elegantissimis carminibus cantata sunt a Poeta, nulli aut veterum aut recentiorum secundo *Johanne Secundo*, cujus Basia ab omnibus ita leguntur, ut judice *Gyraldo*, basiis affici videantur. Eum imitati sunt *Janus Lernutius*, & *Janus Douza*, *Pater*. De iisdem Belgicis rythmis cecinerunt *Joh. Brunee*, & *Jacobus Westerbaenius*.

Inter Romanarum mulierum lascivias numerat *Juvenalis* Satyr. 6. quod eas

—— *eunuchi imbelles*, & *mollia semper*
Oscula delectant, & *desperatio barbæ*.

Et apud improbos Cinædos, teste *Tibullo* lib. I. eleg. 8.

Carior est auro juvenis cui lævia fulgent
Ora, nec amplexus aspera barba terit.

Non libet fœdissimam τῶν παιδεραστῶν camarinam movere. Pudentissime eam etiam declinavit Agesilaus Spartanorum Rex, qui victoriam de seipso majorem judicavit, quam si potentissimam hostium urbem vi cepisset, ut *Plutarchus* in Laconicis narrat. Apud Megarenses *certamen osculorum* inter pueros, vere ineunte celebrabatur, ut notat *Cæl. Rhodig.* Lect. antiq. lib. 15. cap. 9. qui autem suavius amantem osculatus esset, corollis onustus abibat. Edebatur hoc Dioclis Atheniensis honori, qui Athenis profugus fuerat pæderastes, ac amatum in pugna protegens occubuerat, a Megarensibus honorifice sepultus: qualis honor, & M. Ant. Mureto contigit, canente *Beza*:

Gallia quod peperit, pepulit quod Gallia monstrum,
Et Veneti profugum non potuere pati.
Muretum esse sibi civem jussere Quirites,
Et tumulo extinctum composuere suo.
Vivere nam potius qua debuit urbe cinædus,
Impius & quanam dignius urbe mori?

Oscula porro non uno modo fixa. Simplicissima quæ castus amoris affectus castis casta dictat. Ubi autem illud πάθος exuberat variis se exprimit modis. Clausum suadet *Martialis* lib. 13. epig. 18.

Fila Tarentini graviter redolentia porri
Edisti quoties, *oscula clausa dato*.

Propter fœtidum spirantis halitum, quare & *Horatius* allium cicutis nocentius detestatur, & Alphonsus Hispaniæ Rex, Anno Christi 1312. ut rerum Hispanicarum scriptores narrant, Equitibus *della banda*, sive fasciæ rubræ, præscripsit, ne porro & cepis vescerentur, nisi octiduo ab aula abesse, neve cum ullo equite cibum capere mallent. A templo etiam Matris Deum arcebantur qui allium gustassent, quare ab ipsa Dea in somnio Stilpo Philosophus, quod sacram hanc legem violasset, reprehensus, respondit etiam in somnis; *Præbe mihi quod edam*, & *allio non vescar Athen. lib.* 10. *cap.* 5.

Aliquando mentum & barbam prehendebant: ut Joabus Amasam osculaturus, 2. *Sam.* XX. *vers.* 9. hic mos ad alias item gentes dimanavit, in salutationibus & supplicationibus, an autem osculum adjunctum fuerit non liquet. *Homerus Iliad.* A. *vers.* 500.

Καὶ ῥα πάροιθ' αὐτοῖο καθέζετο, καὶ λάβε γούνων
Σκαιῇ δεξιτερῇ δ' ἄρ ὑπ' ἀνθερεῶνος ἑλοῦσα
Λισσομένη προσέειπε Δία Κρονίωνα ἄνακτα.
Procubuitque toro, genua amplexata sinistra
Ipsius, at mentum dextra: sic deinde precata est.

Idem, Iliad. κ. verſ. 454.

Ἦ καὶ ὁ μὲν μιν ἔμελλε γενείου χειρὶ παχείῃ
Ἁψάμενος λίσσεσθαι.
Verba iſta loquenti,
Tamque paranti ictum barbæ cum vellet honeſtam
Tangere cæſariem ſupplex.

Sic apud eundem, Odyſs. τ. verſ. 473. Euryclea

Ἁψαμένη δὲ γενείου Ὀδυσσῆα προσέειπεν.

Callimachus in Delum:

—— εἴπατε πατρὶ
Κοιμῆσαι μέγα χεῦμα, περιπλέξασθε γενείῳ
Λισσόμεναι.
—— Dicite Patri
Ut magnos ſiſtat fluctus, apprendite mentum
Orantes. Alia mittimus.

Eſt & oſculandi modus, quem χύτραν, hoc eſt *ollam* vocarunt, quia in eo geſtu ut caput ollæ, ita aut anſarum ſpeciem referre videntur, quod *Suidas* indicare voluit. Ejus meminit *Julius Polux*, *lib.* 10. çum de coqui inſtrumentis diſſerens, hæc interſerit: εἰδέναι δ' οὐ φαῦλον, ὅτι καὶ χύτρα φιλήματος ἦν εἶδος, ὁπότε τὰ παιδία φιλοίη, τῶν ὤτων, ἐπιλαμβανόμενα· ὑποδηλοῖ δ' Εὔνικος ἐν Ἀντείᾳ· λαβοῦσα τῶν ὤτων φίλησον τὴν χύτραν. Apud *Theocritum*, idyll. 5. ὁδοιπόροις, Comatas ait:

Οὐκ ἔραμ' Ἀλκίππας, ὅτι με πρᾶν οὐκ ἐφίλασε
Τῶν ὤτων καθελοῖσ', ὅκα οἱ τὰν φάσσαν ἔδωκα.
Non amo Alcippen, quia me nuper non oſculata eſt
Aures prehendens, cum ipſi palumbem donarem.

Plautus in Pœnulo, act. 1. ſc. 2. ubi Milphio ſervus: *Sine te exorem, ſine te prendam auriculis, ſine dem ſuavium*, & in Aſinaria, act. 3. ſc. 3. *Prehende auriculis, compara labella cum labellis.* *Tibullus*, lib. 2. eleg. 6. inter felices anni eventus,

Et fœtus matronæ dabit, gnatuſque parenti
Oſcula comprehenſis auribus eripiet.

Ratio hujus moris *Delrio* ad *Senecam*, hæc videtur, ut pueri tandem ea ratione deſueſcerent, dolore aurium, oſcula frequentare, quia ſæpe turpia, & cum libidinis ſuſpicione fierent. Verum hæc ratio veriſimilis non eſt, quia etiam inter liberos & parentes hoc genus oſculi uſitatum fuit, neque hæc aurium apprehenſio tanta vi facta, ut dolorem inferret, cum potius amori magis augendo incendendoque inſerviret.

Alii ergo hæc ratio placuit: quod nimirum auris, memoriæ ſacra, ſcientias ac virtutes penitius in animum demittat, quam alii ſenſus, in quibus affectus magis dominantur. Animus enim ἐν ὠσὶ τῶν ἀνθρώπων οἰκέει, in auribus hominum habitare dicitur *Herodoto*. *Plinius*, *lib.* XI. *cap.* 45. Eſt in aure ima memoriæ locus, quem tangentes anteſtamus. Unde illud Horatii: *Licet anteſtari? Ego vero*

Oppono auriculam.

Idem, lib. 1. epiſt. 1. verſ. 7.

Et mihi purgatam crebro qui perſonet aurem.

Muretus, *var. lect. lib.* XII. *cap.* 5. vidiſſe ſe ait veteres nummos æreos, in quibus viri duo inſculpti erant, quorum unus alteri aurem vellebat: in orbem autem ſcriptum erat, ΜΝΗΜΟΝΕΥΕ. Præterea *Lipſius*, epiſtolicarum quæſtionum, *lib.* 4. *epiſt.* 26. ſimilem ait eſſe lapillum apud Laurinos, in quo caput ſcriptum, & manus aurem atterens, cum eodem verbo Græco ΜΝΗΜΟΝΕΥΕ. Huc facit hiſtoria quæ recitatur a *Dione Chryſoſtomo*, *orat.* 32. quæ eſt ad Alexandrinos: Cives ſcilicet Atticos ex Apolline quæſiviſſe, qua ratione conſequi poſſent, ut virtute ac patriis legibus urbis maxime floreret: Oraculum autem illud conſilii dediſſe, ut *quod omnium pulcherrimum foret liberorum auribus immitterent*, quo cognito, tradunt, cœpiſſe cives, Aſiaticorum more, pertundere aures puerorum, eaque onerare inauribus aureis eo, quod aurum cæteris præſtare perſuaſum haberent. At vero non illud quod effœminare animos poterat, ſed longe quiddam excellentius ab oraculo intellectum eſt. Nam quid præſtabilius eſt ſalutaribus virtutis præceptis? aut quod dignius Deo conſilium

lium, quam ut parentes liberorum auribus virtutem ſollicite inſtillent, vel eos præficerent liberis, a quibus eam a pueris haurirent?

Hinc Lux aliqua Davidi, qui in *Pſalmo* XL. *verſ.* 7. אזנים כרית לי *Aures perfodiſti mihi*, quod recte quidem ad legem illam mancipationis ſempiternæ, de qua in *Exodo cap.* XXI. *verſ.* 6. refertur: & *Paulus* hæc recte de Chriſto Servatore, ſervo voluntario cui corpus adaptatum, capienda docet, *Heb. cap.* X. *verſ.* 5. nihil tamen vetat hic auditum adeoque attentionem, animique excitationem & obedientiam notari, oppoſite ad illud quod de aſpide ſurda dicitur *Pſal.* LVIII. *verſ.* V. יאטם אזנו *obturat aurem ſuam ne audiat vocem incantatorum*. Talis eſt phraſis uſurpata *Jeſaiæ cap.* L. *verſ.* 4. 5. יעיר בבקר יעיר לי אזן כלמודים ארני יהוה פתח לי אזן ואנכי לא מריתי: *Excitat ſingulo mane, excitat mihi aurem ut audiam quemadmodum diſcipuli: Dominus Dominus aperit mihi aurem, & ego non fui rebellis*. Illa erga aurium apprehenſione oſculantes vim & memoriam amoris ſibi refricare atque excitare voluerunt, quod & *Clemens Alexandrinus lib.* 5. *Strom.* innuit: ὐκ ὖν εἰκῆ τοῖς παιδίοις παρακελλόμεθα, τ̃ ὤτων λαμβανομένοι φιλεῖν τὺς προσήκοντας, τῦτο δήπυ αἰνιττόμενος δι᾽ ἀκοῆς ἐγγίγνεσθαι τῆς ἀγάπης τὴν συναίσθησιν. Inſignis in hanc rem eſt Locus *Plutarchi*, non procul ab initio libelli de auditione; eum Latine tantum adſcribam: „ Vitiis multæ partes corporis, „ multaque loco aditum ſpatiumque ad „ animum penetrandi præbent, unica virtuti, qua adoleſcentes arripiat, anſa „ aures ſunt, ſi quidem puræ ſint, & jam „ inde ab initio adulatoriarum corruptelarum vacuæ, intactæque a pravis ſermonibus ſerventur. Itaque Xenocrates „ aurium munimenta pueris potius quam „ athletis applicari jubebat: quod horum „ aures verberibus, illorum mores verbis „ perverterentur, neque ille auditionis „ vacuitatem aut ſuavitatem commendabat: ſed hortabatur ut tantiſper ab audiendis pravis ſermonibus abſtinerentur, „ dum bonæ orationes tanquam cuſtodes, „ ingenio Philoſophiæ educatione appoſiti „ eam regionem occuparent, quæ maxime oratione movetur atque ducitur. „ XXX. Et vulgo *parvulos qui deoſculantur*, quum *ipſi aures eorum tangunt*, „ tum eos idem jubent facere: per jocum innuentes, maxime amandos eſſe „ eos qui per aures proſunt. “ Hæc *Plutarchus*.

Tandem & alia huic oſculandi modo ratio ſubeſſe poteſt, nempe, ut commodius & dulcius oſcula figerentur: qualia artiſſima dicuntur a *Svetonio* in *Galba cap.* 22. talia enim amantium eſſe ſolent. *Cucret. lib.* 4.

> *Quod petiere premunt arcte, faciuntque dolorem*
> *Corporis, & dentes illidunt ſæpe labellis,*
> *Oſculaque adfigunt.*

Quæ *Lucretii* verba ad extremam oſculorum lineam nos deducunt, quam καταγλώττισμα dixit *Ariſtophanes*, νεφελ. *act.* 1. *ſc.* 1. quod ſcholiaſtes interpretatur: αἰσχρῶν φιλημάτων περιεργότερον. ἢ εἶδος αἰσχρῦ φιλήματος τὸ καταγλώττισμα· κυρίως δὲ καταγλώττισμα, ὅταν ἐν τῷ καιρῷ τῆς συνυσίας ὁ ἀνὴρ τὴν γλῶτταν αὐτῦ τῷ τῆς γυναικὸς ἐμβάλλῃ ςόματι. De hoc oſculi genere, quod Venus quincta parte ſui nectaris imbuit, ita *Libanus* apud *Plautum Aſin. act.* 3. *ſc.* 3. *Fac proſerpentem beſtiam me, ut duplicem habeam linguam*, quia nempe ſerpentibus lingua biſulca, idem *Pſeudol. act.* 6. *ſc.* 1. *ubi amans complexu'ſt*

> *Amantem, ubi labra ad labella adjungit,*
> *Ubi alter alterum bilingui manifeſto*
> *Inter ſe prehendunt.*

Μανδαλωτὸν dicitur Ariſtophani, Ἀχαρν. *act.* 5. *ſc.* 2. φιλήσατόν με μαλθακῶς, ὦ χρυσίω, τὸ περιπετασὸν, κἀπιμανδαλωτὸν ἄν. *O aureæ puellæ, date mihi ſuavium, & morſiunculas, & labra labris jungite*, ubi ſcholiaſtes: εἴδη φιλημάτων ἐρωτικῶν· ἐν ᾧ δεῖ τὴν γλῶτταν τ̃ καταφιλῦντων λείχειν ἀλλήλους. Μανδαλωτὸν εἶδος φιλήματος ποικίλον, κ̀ ἡδὺ. θηλυδριῶδες κατεγλωττισμένον. *Tibull. lib.* 1. *eleg.* 8.

> *Et dare anhelanti pugnantibus humida linguis*
> *Oſcula, & in collo figere dente notas.*

Ovid. lib. 2. Amor. el. 5.

> *Improba tum vero jungentes oſcula vidi,*
> *Illa mihi lingua nexa fuiſſe liquet.*

Iterum, lib. 3. eleg. 7.

> *Oſculaque inſeruit cupida luctantia lingua.*

Similia in *Catullo*, *Lucretio*, *Apulejo* aliiſque invenire eſt, unum illud ex *Apulejo lib.* 6. *metam.* addam. Mercurius Veneris nomine promittit, ſi quis Pſychen demonſtrare poſſet accepturum *indicinæ* no-

nomine ab ipsa Venere septem suavia, & unum blandientis appulsu linguæ longe mellitum, quod ex Moschi Amore fugitivo translatum videtur, ubi Venus ita minatur.

> Μίσθος τοι τὸ φίλαμα τὸ κύπριδος,
> ἢν δ' ἀγάγης νιν
> Οὐ γυμνὸν τὸ φίλαμα, τὸ δ' ὦ ξένε καὶ
> πλέον ἕξεις.

Sagittatum osculum vocat Plautus, *Trin. act.* 2. *sc.* 1. *vers.* 16. An aliud quid voluit Daphnis? apud Theocritum. Ὀαρις.

> Αἴθ' αὐτῶ δυνάμαν καὶ τὰν ψυχὰν ἐπιβάλλειν.

Eleganter hæc expressit *Jovianus Pontanus*, carmine ad Deiamillam.

> *Basia cum strictis offers mihi clausa labellis,*
> *Deque tuo nullus spiritus ore venit,*
> *Nescio quid tum triste animum subit, ipsaque nostro*
> *Frigescunt tacito basia in ore situ.*
> *At cum rapta sonant mordacibus oscula labris,*
> *Mixtus & alterno spiritus ore coit.*
> *Meque calor, meque & sensus animusque relinqunt,*
> *Inque tuo jaceam languidus ipse sinu.*
> *At tu cum dederis mihi suavia, conserere linguam,*
> *Inter labra meo semper & ore fove.*
> *Ne pateant animo egressus, ne frigida lingua*
> *Torpeat, ipse tuo deficiamque sinu.*

In trium puellarum basia legitur Paulini Silentiarii carmen Græcum, quod Latine vertit *Daniel Hainsius*, & inter versa ex Græcis legi potest. Plerosque basiorum modos uno Basio, decimo nempe, complexus est *Joh. Secundus*, quod non describemus.

Plurimus porro osculorum usus inter amicos tum congredientes tum digredientes. Inter congredientes salutationibus plerumque adjuncta oscula. Apud *Horatium lib.* 1. *od.* 36. *Pomponius*

> *Hesperia sospes ab ultima*
> *Caris multa sodalibus,*
> *Nulli plura tamen dividit oscula*
> *Quam dulci Lamiæ.* ——

Strepsiades, in Nebulis Aristophanis filium Philippidem e somno excitans jussit: Κῦσον με, καὶ τὴν χεῖρα δὸς τὴν δεξιάν. *Osculare me, & da manum dexteram.* Ex hoc more est oraculum *Bruto* & *Tarquiniis* filiis datum: *Ovid.* 2. *Fastor.*

> —— *Matri*
> *Qui dederit primus oscula, victor erit.*
> *Oscula quisque suæ matri properata dedere,*
> *Non intellecto credula turba Deo.*
> *Brutus erat stulti sapiens imitator, ut esset*
> *Tutus ab insidiis, dire Superbe, tuis.*
> *Ille jacens pronus matri dedit oscula terræ,*
> *Creditus offenso procubuisse pede.*

In digressionibus valedictioni osculum additum. Apud *Ovidium Œnone Paridi:*

> *Oscula dimissæ quoties repetita dedisti?*
> *Quam vix sustinuit dicere lingua, Vale?*

Et lib. 1. Trist. eleg. 3. *Ovidius* de seipso Roma discedente,

> *Sæpe Vale dicto rursus sum multa locutus,*
> *Et quasi discedens oscula summa dedi.*

Julius Cæsar ad comitia descendens, adeoque discedens matrem osculatus est, ut narrat *Sueton. cap.* 13. ubi vide sis commentarium *Cl. Pitisci*. Judas proditor osculo vale dixit Servatori nostro, videantur ejusdem amici nostri *Pitisci* notæ ad *Suetonii Tiberium cap.* x. §. 14. Exempla in S. literis obvia sunt, collecta a *Ravanello*, in voce *osculum num.* 11. De Persis *Xenophon.* κυρπ. *lib.* 1. ἦ καὶ ἐν πέρσαις νόμος οὗτος συγγενεῖς φιλεῖν· μάλιστα φᾶναι ὅταν γε ἴδωσιν ἀλλήλους διὰ χρόνου, ἢ ἀπιῶσί ποι ἀπ' ἀλλήλων.

Confirmandi conjugii causa Sponsus & sponsa sibi osculum dabant, quod ex Zonara & Balsamone probat Suicerus, in thesauro Ecclesiastico, voce φίλημα, *num.* IV. vide etiam *leg.* 16. *cod. de donatione ante nuptias*, & quæ ibi notavit Gothofredus.

Præmiorum loco oscula etiam in conviviis distributa esse manifestum est *Athenæo*, qui *lib.* 15. *cap.* 1. de cottaborum lusu agens, habet: παίζωμεν δὲ περὶ φιλημάτων, & *cap.* 2. Ex *Calippo* hi versus laudantur:

Ὁ δ'

Ὁ δ' ἀγρυπνήσας τὸν πυραμοῦντα λήψεται

Τὰ κοττάβια, καὶ τῶν παρουσῶν ἣν θέλῃ

Φιλήσει.

Insomnis tota nocte qui fuerit Pyramuntem accipiet,

Cottabi præmium, & quam volet

Ex præsentibus fœminis osculabitur.

Et ex *Eubulo* hæc citantur:

Εἶεν γυναῖκες νῦν ὅπως τὴν νύχθ' ὅλην

Ἐν τῇ δεκάτῃ τοῦ παιδίου χορεύσατε,

Θήσω δὲ νικητήριον τρεῖς ταινίας,

Καὶ μῆλα πέντε, καὶ φιλήματ' ἐννέα.

Adsunto nunc mulieres, ut nocte tota,

Ex quo nauts est infans, decima, saltetis

Præmium illi qui vincet tres vittas dabo,

Mala quinque, novem oscula.

Idem *lib.* XI. *cap.* 12. ex *Sophoclis Salmoneo* hæc habet:

Τάδ' ἐστὶ κνισμὸς, καὶ φιλημάτων ψόφος

Τῷ καλλικοτταβοῦντι νικητήρια

Τίθημι, καὶ βαλόντι χαλκέαν κάρα.

Risus hic est ac osculorum murmur

Quæ Cottabo recte ludenti præmia

Propono victoriæ, si æneum caput ferias.

Vide *Stukium, antiq. conviv. fol.* 363. 364.

Post amantium iras amoris integratio hoc symbolo confirmata. David Absalomo tale reconciliationis signum dedit. 2. *Sam.* XIV. *vers.* 33. *Petron.* Satyr. *Ne residua in animis etiam post jusjurandum ira remaneret, præterita aboleri osculis placet.* *Plaut.* Pœnul. act. 1. sc. 2. vers. 192. *Non sum irata; Ag. da ergo, ut credam, suavium*, hoc Symbolo amicitia *Esavi* & *Jacobi* obsignata. *Gen.* XXXIII. *vers.* 4. & Patris erga filium perditum. *Luc.* 15. *vers.* 20. Sylla, post factam pacem, *Mithridatem* osculatus est. *Plut. in Sylla.* De *Alexandro* III. Romano-Pontifice in osculum Friderici Barbarossæ se effundente *vid. Peucer. in Chron. Car. pag. m.* 639.

In conviviis autem moderatis atque honestis ea etiam quæ ad philosophiam pertinebant honestæ voluptatis causa agitabantur, res a majoribus gestas in memoriam revocando, rerum naturam indagando, virtutes debitis encomiis ornando. Apud *Homerum Iliad. A.* in Deorum convivio, Apollo & Musæ alterinis canunt, Apud *Virgillium* I. *Æneid.*

—— *cithara crinitus Jopas*

Personat aurata, docuit quæ maximus Atlas.

Hic canit errantem lunam, Solisque labores, &c.

Griphorum autem perscrutatio, de qua videndus *Athenæus lib.* x. *cap.* 15. & *seqq.* cum a philosophia aliena non sit, in his etiam sapientiæ specimen veteres statuerunt, inter convivia ad hilaritatem eos proponente: Præmium autem honorarium illis qui enodassent oscula fuerunt, ut ex Clearcho docet *Athenæus lib.* 10. *cap.* 22. Nec abludit Regum sapientissimus, *Prov.* XXIV. *vers.* 26. שפתין ישק משיב דברים נכחים: *Osculum figetur labiis verba recta respondentis.*

Amoris vero incentivum maximum esse osculum; quis non expertus? Audiamus Palinurum, in Plauti Curculione, *act.* 1. *sc.* 1.

—— *Flamma fumo est proxima.*

Fumo comburi nihil potest, flamma potest.

Qui e nuce nucleum esse vult, frangit

Qui vult cubare, pandit saltum suaviis,

Sic Comastes apud *Theocratum Idyll.* 3.

Νύμφα; πρόσπτυξαί με τὸν αἰπόλον ὥς τυ φιλάσω,

Ἔστι καὶ ἐν κενεοῖσι φιλάμασιν ἁδέα τέρψις.

Nympha, amplectere me caprarium, ut te deosculer,

Inest & in osculis inanibus dulcis voluptas.

Tibull. lib. 4. eleg. 8.

Sed corpus tetigisse nocet, sed longa dedisse

Oscula, sed femori supposuisse femur.

Et amoris præceptor, *lib.* 1. de artic. amandi:

Oscula qui sumsit, si non & cætera sumsit,

Hæc quoque quæ data sunt perdere dignus erat.

Quantum defuerat pleno post oscula voto!

Hei mihi, rusticitas non pudor ille fuit.

Celebratur & δίστιχον *Platonis*, apud A. *Gellium, lib.* 19. *noct. Attic. cap.* 11. & *Macrob. Saturnal. lib.* 2. *cap.* 1. quo adolescens lusit, cum tragœdiis faciendis præluderet.

Τὴν

> Τὴν ψυχὴν, ἀγαθῶνα φιλῶν, ἐπὶ χείλεσιν ἔσχον,
> Ἦλθε γὰρ ἡ τλήμων ὡς διαβησομένη.

quod licentius liberiusque Latine versum apud eosdem scriptores legere est. Egregie vero æmulatus est *Daniel Heinsius* in erotopægnio, quod inter poemata ejus extemporanea legitur:

> *Hesterna mea lux mihi luce impresserat udum*
> *Basitium*, reliqua ibi legantur.

Socrates, apud *Xenophontem*, tantam osculo vim inesse monet, ut phalangiorum, tenuim licet animalium, acerbis tamen morsibus, tumoremque inducentibus ea comparet, quo alludit & ille amator, Poeta Græcus, in epigrammate ἀνεκδότῳ, & tamen edito a *Renato Vallino*, in notis ad *Boethium lib.* 3. *consol. Philos.*

> Ποιεῖς πάντα Μέλισσα φιλάνθεος ἔργα μελίσσης,
> Οἶδα, καὶ ἐς κραδίην τοῦτο γυναι τίθεμαι.
> Καὶ μέλι μὲν στάζεις ὑπὸ χείλεσιν ἡδὺ φιλεῦσαι
> Ὂν δ' αἰτῇς κέντρῳ τύμμα φέρεις ἄδικον.

Quantulum vero ab osculo distat illa capitum limatio? *Plaut.* Mercat. Act. 3. *Sc.* 1. 40.

Hoc amicitiæ symbolo pessime multi abusi ad teterrima tegenda facinora, & sub amoris specie etiam amicissimos fallendos, quod fuit scelus Joabi circa Amasam, 2. *Sam.* XX. v. 9. Absalomi furantis corda Israelitarum, 2. *Sam.* XV. vers. 5. & Judæ proditoris in mundi Sospitatorem. *Matth.* cap. XXVI. vers. 49. κατεφίλησεν αὐτὸν, quo eodem verbo, usus est *Plutarchus* in Bruto, ubi narrat conjuratos sellam Cæsaris, curiam ingressi, circumstetisse, quasi aliquid rogaturos, osculabundos, manus alios, pectus alios, quosdam caput, καὶ συνέδοντο πάντες, ἁπτόμενοι τε χειρῶν, καὶ στέρνα, καὶ κεφαλὴν κατεφίλων. Sicut præpositio κατὰ in compositione significationem intendit, ut videre est *Luc.* VII. *v.* 38. & 45. & cap. XV. *v.* 20. *Actor.* cap. XX. *v.* 37. Sic etiam simplicis abusum notat, & in malam partem flectit, ut in κατάχρησις, κατατομή. *Philipp.* c. III. v. 2. aliisque manifestum est. Ideoque hoc verbo eleganter, tum gestum horum proditorum externum & hypocriticum, tum fraudem in pectore latentem scriptores expresserunt. Verissimum est illud:

> *Tuta, frequensque via est per amici fallere nomen,*
> *Tuta frequensque licet sit via, crimen habet.*

Hæc sunt oscula osoris נשיקות שונא quæ jure merito quis repudiet, ex sententia Salomonis, *Proverb.* cap. XXVII. vers. 26. Huc referendum est illud osculum, quo gladiatores jam jam pugnaturi sibi valedicebant, quasi scilicet unus alteri ignosceret, & mortem inferendam vitio non verteret, de hoc agit *Tertullianus* de resurrectione carnis cap. 16. cujus hæc verba: *Calicem, non dico venenarium, in quem mors aliqua ructavit, sed fictricis, vel Archigalli, vel gladiatoris aut carnificis spiritu infectum quæro an minus damnes quam oscula ipsorum?* „ Operæ pretium est scire quæ *Franc. Junius* ad hunc locum „ notavit. Duo, *inquit*, hic calicis ge„ nera ponuntur, Venenarium & sangui„ narium. Venerarius calix sine signifi„ catione præbebatur, quia mors clam „ veneno quæritur: sanguinario suæ ad„ jungebantur significationes, quibus osten„ debatur qui usus calicis, quod officium „ potantis esset, qui eventus, & similia. „ Hanc significationem manibus solenne „ fuit dari, & data significatione oscu„ lum ab aliis, qui utebantur, jungi, „ quasi extremum vale dicentibus. Ex „ eo manus illa *Fictrix*, quæ rem finge„ ret significaretque appellata, & ambæ „ manus *Fictrices* latinis eleganter dictæ. „ In hanc sententiam scribebat *Lucilius* lib. 9.

> „ *Fictrices compono, amplector labra*
> „ *labellis.*

„ qui locus plurimum ad hujus eviden„ tiam facit. Ex eo calix *Fictricis*, quem „ *Fictrix* manus præbebat, dictus est. „ Erat autem iste fictricis calix infectus „ spiritu vel Archigalli, vel gladiatoris, „ idest, furoris ac cædis: ad hæc duo ca„ lix fictricis pertinebat, ut animarentur „ μαινόμενοι καὶ ὁπλόμαχοι. *Et postea*: De „ altero calice, quem fictrix spiritu gla„ diatoris aut carnificis infectum dabat, „ minus est controversiæ, nam hac etiam „ memoria nostra observatur ab iis qui „ sæpe duello experiuntur, μονομαχοῦσι. „ Nam pugnaturi & συμπίνουσιν, & dex„ tras & oscula jungunt mutuis vulneri„ bus inter se concisuri. Et quam vere, „ obsecro, calix iste fictricis appellatur. Hæc *Junius*. *Cato Major*, rigidior ille rigidi servator honesti, censoria virgula notavit *Manlium*, eumque senatu movit, quod interdiu, inspectante filia, uxorem oscu-

osculatus esset, teste *Plutarcho* in ejus vita. Μισοφιλήμων nimis severus!

Alii aliorum oscula ex fastidio & contemtu rejecerunt, quod τῆς φιλῆντας indignos judicarent, quos ad illum honorem admitterent; quomodo & Augustus L. *Tucinio* indignatus scripsit: Eum parum modeste fecisse, quod filiam suam Bajas salutatum venisset. *Sueton. Aug.* cap. 64. Hoc quidem in sola salutatione, quanto magis in osculo? in Alexandro Magno hic fastus notatus est a *Plutarcho*, cum in convivio quodam bibisset, uni eum ex amicis phialam porrexisse, qui ea accepta ad aram versus assurrexit, ac cum hausisset, adoravit, & Alexandrum osculatus, rursus accubuit. Postquam id omnes ordine fecissent, Callisthenes phialam cepit, & non attendente Rege, sed cum Hephæstione fabulante, libit, atque ad ferendum Regi osculum accessit. Demetrius Phidon Regem monuit, hunc unum esse qui non adorasset, ideoque Alexander osculum declinavit. Callisthenes autem alta voce dixit: Φιλήματι τοίνυν ἔλασσον ἔχων ἄπειμι. *Uno ergo osculo minus ferens abibo*, quo facto Calisthenes magnam sibi conflavit invidiam, & in vitæ discrimen conjecit.

Elegans est illa miseri bubulci querela, apud *Theocritum* Idyll. 21. qui conspicatus puellam urbanam, eam osculari volens, ab ea rejectus est: non dissimilis asino Æsopico, qui exemplo canis Melitei domino blanditurus fustibus exceptus. Sic ait Βουκολίσκος:

> Εὐνίκα μ' ἐγέλαξε θέλοντά μιν ἁδὺ φιλᾶσαι,
> Καὶ μ' ἐπικερτομέοισα, τάδ' ἔννεπεν, ἔρρ' ἀπ' ἐμεῖο.
> Βουκόλος ὢν ἐθέλεις με κύσαι τάλαν; οὐ μεμάθηκα
> Ἀγροίκως φιλέειν, ἀλλ' ἀστικὰ χείλεα θλίβειν.
> Μὴ τύ γέ μευ κύσῃς τὸ καλὸν στόμα, μηδ' ἐν ὀνείροις.

Et *Idyll.* 28. quod ὀαριστὺς inscribitur, puella, osculo a bubulco accepto, ait:

> Τὸ στόμα μευ πλυνῶ, καὶ ἀποπτύω τὸ φίλαμα.

Illi autem instanti respondet:

> Καλόν σοι δαμάλας φιλέειν, οὐκ ἄζυγα κώραν.

Mecænati, allium comedenti precatur *Horatius* Epod. 3.

> *Manum puella suavio opponat tuo,*
> *Extrema & in sponda cubes.*

Sempronia Gracchorum soror, uxor Scipionis Æmiliani, cum eam Senatus, populusque Romanus cogere vellet, ut Equitio, cui Semproniæ gentis falsum jus quærebatur, tanquam filio fratris sui, osculum daret; illum e tenebris protractum, execrabili audacia, ad usurpandam alienam propinquitatem, tendentem repulit, ut ait *Valerius M.* lib. 3. cap. 8. Festivum est quod narrat *Gaspar Bruschius* tom. I. *de Episcopatibus Germaniæ*. Fridericus Episcopus Spirensis Elisabetham Rodolphi I. sive Habsburgensis, Imperatoris Rom. uxorem e curru excipiens (forma ipsius inductus) osculatus est. Imperatrix vero talis osculi impatiens, apud Imperatorem de Episcopi lascivia conquesta est. Imperator Episcopo nuntiari jussit. *Se sibi soli hoc pacificale osculandum comparasse, quod si ipse quoque osculari vellet, proprium sibi pacificale quæreret, non alienum, & ad se non pertinens oscularetur.* Pisistratus uxori, moleste ferenti quod Thrasybulus filiæ osculum dedisset, suaviter respondit: *Si amantes odio prosequimur, quid iis faciemus qui nos oderunt?* Filiam porro Thrasybulo, bonis avibus, uxorem dedit, quæ hujus osculi dulcissima & felicissima merces, quo etiam tanquam in bono ac fausto omine hanc de osculis exercitationem finio.

JOHANNIS NICOLAI
TRACTATUS
DE PHYLLOBOLIA,
SEU
Florum & Ramorum ſparſione in ſacris & civilibus rebus uſitatiſſima.

PRÆFAMEM AD LECTOREM.

VArii *ritus* & cæremoniæ in vita noſtra quotidiana occurrunt, quarum origo nobis adhuc latet: quare ſemper opera eſt danda, ut penitius inſpiciamus Scripta Veterum & excerpamus, quæ ad hanc vel illam materiam neceſſaria reperiuntur. Inter has deprehendimus etiam Phylloboliam antiquis temporibus nec non noſtris frequentiſſimam & in Sacra Scriptura fundatam, qua viæ Principum ingredientium floribus ſternebantur ad teſtandam lætitiam magnam. Clamabunt quidem fortaſſe nimis quidam religioſi, miſceri Sacra profanis: At ii diſcant oportet, qua ſacris ſerviunt, profana non eſſe. Hic vero ſacrari potius humana, quam profanari divina. Si rem ipſam ratione & veritate penſaverint, cenſeant, ex illis profanata pleraque ab Ethnicis, quam a noſtrarum ſacrario literarum ablata obſcœnis fabulis polluere. Itaque Chriſtiano ritu luſtrata, ab ſuo jure debent vindicari. Siſtimus igitur Tractatum de Phyllobolia variis ritibus refertum, ubi ſimul locus ille *Matth.* XXI. de ingreſſu Chriſti & ſparſione ramorum ſatis explicatur. Interim tamen te benevole Lector precibus flagito, ut ſerena fronte hunc tractatulum accipias, perlegas & in uſum magnum tuum convertas. Faxit Deus Opt. Maxim. cujus hæc a me nutu elaborata ſunt, & cujus ſolius gloriæ, quæ cum proximorum utilitate conjuncta eſt, conſecrantur, ut non aliter atque a me ſuſceptus eſt, a cunctis accipiatur labor. Vale, benevole Lector & his utere. Dabam Giſſæ. die 1. Decembris 1698.

CAPUT I.

De Etymologia, & florum morumque usu.

I. Dicturo de φυλλοβολίᾳ primum omnium nominis ratio seu Etymologia vocis haud perfunctorie evolvenda. Illa autem hinc in proclivi est, cum descendat a φύλλον, quod significat folium, & ideo per unum L. scribitur, quia antiqui non geminabant consonantes. *Fest.* φύλλον autem est a φύω nascor. conf. *Martin. Lexicon etymolog.* Forte tamen melius ab Hebræo עלה ut pro forti adspiratione aut flatu, qui in litera *Ain* latet, digamma Æolicum F. positum sit. Vid. *Joh. Henric. Ursini Arboret. Bibl. pag. m. 61.* significat autem vox עלה, teste *Buxt. in Lexic. Rabbinico-Talmudic. ascendere*, quia folia in summitate quasi virent, seu ut *Martin.* cit. loc. quia est in summitate plantæ. Et a βάλλω *jacio, spargo*. Ita βάλλω est jacio, pono, βάλλειν ἐν θυμῷ ponere in mentem. Ergo βάλλεσθαι ponere in mentem. Ergo βάλλεσθαι poni, *Matth.* VIII. 6. βέβληται jacet, ut habet vetus interpres, projectus est, Actus igitur ipse dicitur φυλλοβολεῖν & φυλλοβολεῖσθαι *folia floresque spargere*, quanquam posterius ab *Herodiano lib. 7. cap. 10. num.* 15. & passive usurpetur.

II. Homonymiam autem quod attinet, alias in Græcis autoribus reperire licet ἄνθη βάλλειν, στεφάνους καὶ ἄνθη ἐπιῤῥίπτειν *Herodot. lib. 5. cap. 6.* βαΐα στέειν, vel ἐπιστέειν. Pro φυλλοβολία, vel ἄνθεος βολαὶ, quo apud *Apulejum* inde eleganter redditur per jacula floris serti & soluti, *lib. 4. Metam. cap. 10. Tertull. lib. de corona militis pag.* 181. *edit. Jac. Pamel.* flores & insertos & innexos, & in filo & in scirpo, quod liberi, quod soluti sint, vocare amat. Cæterum de cortice verborum non anxie soliciti ad rem ipsam pergamus.

III. Ut autem totius rei descriptionem aliquam proferamus *Joh. Conr. Dieter.* nobis sufficiat, quam exhibet in *differt. de sparsione florum* mem. 1. §. 1. hoc modo: *Est* itaque *sparsio florum mos occupatus circa honorem tam diis, quam hominibus exhibendum, iisque vel vivis, vel mortuis, idque flores in eos emittendo, aut eorum substernendo pedibus.* In ipso autem limine sese offert florum διχοτομία insertos & solutos. Jacula floris serti & soluti vocat *Apulejus lib. 10. Asin. aur.* more suo ἑλληνίζων, judice *Casaubon.* ad *Sveton. Ner. cap. 25. pag.* 493. De qua re fuse *Dietericus in cit. differt.* egit.

IV. Origo cæremoniæ hujus accurata demonstrari non potest; extra omnem dubitationis aleam ponitur, antiquam esse. Ut autem ordine procedamus, prius exponemus, quæ apud exteros invenimus, deinde quæ apud nostros tantum prosequequemur, quantum satis erit ad id, quod quærimus investigandum atque intelligendum. Et quoniam *Virgilii* versus *ex 4. Æneid.* ad ratiocinandum aditus patefacient, eos primum, tametsi adversus *Servium* explicabimus: *Poetæ* igitur versus sunt pietatis *Didonis* erga maritum commemorantis: quos *Servius* perperam explicasse videtur:

> *Præterea fuit in tectis de marmore templum,*
> *Conjugis antiqui, miro quod honore colebat,*
> *Velleribus niveis & festa fronde revinctum.*

Servius in hunc locum: *colebat*, inquit, *ea, quæ circa vivos solent fieri, moris enim fuerat, ut nubentes puellæ simul ut venissent ad limen mariti, postes, antequam ingrederentur, ornarent laneis vittis, unde ait velleribus niveis, & oleo ungerent: unde uxores dictæ quasi unxiæ.* Hæc *Servius*, sed ut vere, non apte.

V. Si etenim rem accuratius perpendimus, hic non ritus nuptiarum, sed sacrorum tangitur, quo *Sychæum* uti numen aliquod inter divos relatum in templo marmoreo venerabatur, & eo quidem *vittato*, & festa fronde vestito, quo illa *Ovidii* spectant:

> *Est mihi marmorea sacratus in æde Sychæus,*
> *Appositæ frondes, vellera alba tegunt.*

Ita etiam *Adrian. Turneb. lib. 22. cap. 12. adversf.* rejecta prius *Servii* opinione, accipit Poetam de more, quo templa veteribus ornari vittis consueverant, nam *Papin. lib. 4. sylvar.* dixit:

> *Pande fores superum vittataque templa Sabæis,*
> *Nubibus, & pecudum fibris spirantibus imple,*

Sed morem signatiorem aliud ad Poetam docet me *Cœlius* Comicus in *Androgino*, quo videlicet sepulcra mortuorum vittis ornabantur, ait enim; *sepulcrum plenum tæniarum est, ita ut assolet.* Has tænias uti *Scaliger* in *Fest.* explicat de fasciis, quibus involvebantur mortui, quasque Ἰχαείας vocabant. *Plutarchus in Philopœmene* do-

docet defunctorum urnas tæniis cingi & redimiri. *Varro lib. 6. de LL. itaque cum nunc ad sepulcrum frondes & flores ferunt, lanas addunt*. Eo spectant verba ista *Ammiani* lib. 16. *suasitque consarcinatis mendaciis læsa majestatis arcersere maritum insontem & fingere, quod velamen purpureum a Diocletiani sepulcro furatus quibusdam consciis occultabat*. Hinc jam perspicue Poetam capies; cum enim sepulcrum *Sichæi* templum vocaverit, consequenter illi dat fascias, tegumenta, vellera, nam sepulcra quoque ita ornabantur. Itaque non tam de templo cum *Tunebo* accipe, quam de sepulcro accipe, ut satis ex *Cæcilio*, *Festo*, *Varrone*, *Ammiano*, *Plutarcho* constat. Non dubium certe quin omnia sive sepulcra, sive templa, sive deorum simulacra vittis laneis ornarentur. Ad quem morem pertinet locus *Cyrilli Alexand. in Amos*, ubi sic Deum loquentem introducit: *Ego illo honestavi, illi vero eo insipientiæ devexerunt, ut vestimenta sua ligantes funibus, velamina facerent adhærentia altari*.

VI. Perpendenti, unde nata hæc esset consuetudo, occurrebat, originem fortasse duci ab ea consuetudine, qua veteres illigabant vinculis deorum simulacra, ne hostili carmine evocarentur, quem morem *Tyrios* habuisse *Curtius* docet *lib. 4. de gest. Alexandr. Magni* eo loci, ubi late agit de expugnatione Tyri. Docent & alii multi. Et eo forsan allusum a *Livio lib. 40.* cum ait: *Lanaque cum integumentis, quæ Jovi apposita fuit, decidit*. Sed *Livium* satius est referre ad cultum & stemma; quam ad vincula. Scias quoque hic ἐκ παρέργου deos vinctos non solum *lana*, sed *ferro* & *plumbo*. Inde *Prudentius lib. 1. in Symmach. suffuso figunt vestigia plumbo*. Sed redeo ad *vellera*. Potuit itaque a diis consuetudo derivari ad sepulcra & templa, ut quemadmodum illi, sic *templa* laneis vittis vincirentur. Possit aliquis moris hujus originem ducere a matre *Pessinuntia*, quæ velleribus contexit pinum illam, sub qua Atys sibi virilia desecuit. Quam rem ita repræsentant verba *Arnobii lib. 5. Quid lanarum vellera, quibus arboris colligatis & circumvolvitis stipitem? nonne illarum repetitio lanarum est, quibus jam deficientem contexit, & leporis aliquid rata est se posse membris conciliare frigentibus?* Etenim ut ferax est superstitio, potuit hinc propagari ritus ad fovenda frigentia mortuorum membra in sepulcris.

VII. De more autem, quo in celebritatibus veteres uterentur ramis arborum, in sequentibus loquamur. Porro ad hunc locum signata est explicatio *Nanni. 7. Miscell.* qui cum videat una cum velleribus frondes, versum hunc refert ad stemmata, quibus dii coli solebant. Est autem *stemma*, ut apparet ex interprete *Sophoc. in Œdip. Tyran.* lana ramo circumvoluta. Ad hæc stemmata trahit illa verba hæc *Jul. Obseq. de Prodigiis:* In latisternio *Jovis*, terræ motu, Deorum capita se converterunt, lana cum integumentis, quæ *Jovis* erant, apposita, decidit. Et ego versum *Papin. lib. 22. Theb.* loquentis de Templo misericordiæ:

> *Vittata laurus & supplicis arbor olivæ.*

Et possit aliquis duos *Lucani lib. 1.*

> *Festa coronato non pendent limine serta,*
> *Infulaque in geminos discurrit candida postes.*

CAPUT II.

De Deorum simulacris, templis & aris floribus & frondibus ornatis.

I. RAmorum & florum usus conspiciendus est ex coronis, seu vittis deorum simulacris impositis. *Bacchi* caput coronatum fuit *hedera* & *vite*. Vid. *Guilielm. Stuck. antiquit. convival. lib. 3. fol. m. 370. edit. Tigur.* At *Horatius lib. 3. carm. od. 25.* redimit eum *pampino*,

> —— *dulce periculum est,*
> *O Lenæe sequi deum,*
> *Cingentem viridi tempora pampino.*

i. e. fronde vitis virentis sequi deum sc. te, aut sequi te deum, cingentem tempora sc. capitum eorum, qui te sequuntur, pampino viridi. Vide *Horat. Comm. Jodoc. Bad. Ascens. edit. Venet. 1584. fol. 81.* Et alibi de eodem, *Horat. lib. 4. carm.* iisdem prope verbis. Ergo hoc numen coronatum *racemis* pingebatur & ornabatur, uti *Athen. lib. 5. Tibull. lib. 1. eleg. 7. Sil. Ital. lib. 7.* testantur. Et sane quisque Numini, cui se suasque res commendabat, coronas & flores offerebat, quo subsidio & auxilio esset: sicuti apud *Dionem Chrysostom. orat. 12.* pro liberanda filia legendum. Hac ipsa sive pietate, sive ostentatione pietatis *Xenocrates* Philosophus, quod ebibisset congium vini uni sibi a Dionysio tyranno oblatum, corona ab illo donatus, eam *Mercurio*, qui stabat ante ædes regias, & quem prius floreis coronis colere sueverat, domum rediens injecit. *Jovi* quoque varia coronamenta tribuit antiquitas, florea, frondea, me-

metallica, de quibus *Carol. Paschal. in libro elegantissimo de coronis* variis in locis egit, ad quem benevolum lectorem mittimus. Certe simulacrum *Jovis* corona vernis floribus fuisse ornatum, refert *Pausanias lib.* 5. *Hercules* in deliciis habuit *frondes querneas*. *Stat. lib.* 3. *Sylvar.* in fine. *Valer. Flacc. lib.* 6. *Argon. Marti* frondes populeæ conveniebant. *Vertumno* corona nectebatur e gramine desecto, teste *Ovid. lib.* 14. *Metam. Lucina* herba odorata coronabatur, quæ confert ad facilitatem partus. *Theophr. l.* 1. *de plant.* Plura qui desiderat evolvat *Pascal. lib. de coronis lib.* 4. *cap.* 2. *&* 3. *pag. m.* 208. ubi fuse de his actum, conf. *Elias Sched. de diis German. cap.* 29. *pag. m.* 367. conf. *Joh. Conrad. Dieter. dissert. in fine annexam de florum sparsione tom.* 2.

II. Progredimur ad illorum *templa*, quæ ab antiquitate coronabantur & vittis ornabantur, uti *Euripides act.* 1. *Jo.*

> Χο. ἆρ' ὄντως μέσον ὀμφαλὸν.
> Φοίϐου κατέχει δόμος; Ἴων. στεμμασίγ' ἐνδυτὸς,
> Ἀμφὶ δὲ Γοργόνες.

An revera in medio (terræ) umbilico Phœbi delubrum est, Jon. Coronis etiam redimitum & circa Gorgones, Disertim *Plutarch.* περὶ σωι. ἐνων. *Adorant*, inquit, *sedes Deorum*, *&* *coronant templa*. Cum Jupiter queritur de *Epicuro*, si, inquit, ei credant homines, tum nobis templa erunt incoronata, id est infrequentia, inculta ac deserta. Potissimum autem in *publica lætitiæ* templa coronis & floribus exornabantur; ut in triumpho *Pauli Æmilii*; nam omnia *templa* fuerunt aperta & *coronarum* & *suffitionum* plena. Hoc autem *coronare* templa nihil aliud est, quam *frondibus contegere*. *Valer. Flacc. lib.* 2. *Argon.* —— *æquora cuncta.*

> *Prospiciunt, simulantque choros; delubraque festa,*
> *Fronde tegunt.*

Statius ad *Julium Menecratem*:

> *Pande fores superum vittataque templa Sabæis,*
> *Nubibus, & pecudum fibris spirantibus imple,*

Similiter hoc declarat *Propertii* locus *lib.* 4. *eleg.* 10.

> *Devia puniceæ velabant limina vittæ,*
> *Putris adorato luxerat igne casa,*
> *Populus & longis ornabat frondibus ædem,*
> *Multaque cantantes umbra tegebat aves.*

Hæc & alia quamplurima in scriptoribus occurrunt, quæ huc adducere non operæ pretium esse ducimus. Confer. *Saubert. de sacrif. cap.* 15. *p. m.* 369. 370. Notatu dignus est locus *Hieronymi de quodam presbytero epist. lib.* 2. *epist.* 22. dicentis: *Qui Basilicas ecclesiæ, & martyrum conciliabula diversis floribus & arborum comis, vitiumque pampinis adumbrant* &c.

III. Ipsæ quoque *aræ*, apud quas res sacræ fiebant, fuerunt *coronatæ*, i. e. umbratæ *foliis*, *frondibus*, *floribus*. Testatur hoc *Virgil. eclog.* 8. *Molli cinge hæc altaria vitta. Verbenasque*. Ubi *de la Cerda fol. m.* 157. per has omnis generis herbas intelligit. Huic *Propertius lib.* 3. calculum addit, ita canens: *Inde coronatas ubi thure piaveris aras*. Et *Statius lib.* 8. *Theb.*

> —— *gemina ergo illcet aras*
> *Arboribus vivis & adulto cespite texi,*
> *Imperat: innumerosque deæ sua munera flores,*
> *Et tumulos frugum, & quicquid novat integer annus,*
> *Addit.*

Antoninus ingressus ditionem Persicam, simulabat se lætari, quod undique sibi adducerentur sacrificia & ubique aræ coronarentur. *Herodian. lib.* 4. Memorat *Athenæ. lib.* 5. in Pompa *Ptolomæi* transvecta fuisse altaria quinquaginta cum aureis coronis. *Euripides Iphig. in tav. act.* ait, aram habere rubras e sanguine comas, i. e. serta & coronas, nam τειχώματα *capillamenta* sunt *sertæ* & *flores Stat. lib.* 3. *Sylv.*

> —— *date serta per aras,*
> *Festaque pallentes hilarent altaria lucos.*

Et alibi: *Semper odoratis spirabunt floribus aræ*. Conf. plurib. *Saubert. de sacrif. cap.* 15. *pag.* 353. 354. ubi plura. Disp. *Joh. Conrad. Dieter. de sparsion. flor.* ubi ex *Apulej. lib.* 1. *florid. pag.* 556. rem probat. *Theophrastus lib.* 1. *de plant.* autor est, Ægyptios coronare aras ea planta, quam vocavit ὅιτον sive ὅιγγον. Ipsa quoque *sacella* eadem ratione erant coronata, i. e. *flore* conspersa. *Propertius lib.* 4. asserit:

> *Flore sacella tego, verbenis compita velo,*
> *Et crepat ad veteres herba sabina focos.*

IV.

IV. Clare ex his prædictis cognoscimus *Romano-Catholicos* ritum hunc ab *Ethnicis* traxisse, cum *festis diebus* & lætitiarum tempore *Januas* & *fores templorum* variis coronarum generibus ornent ipsaque pavimenta floribus conspergant. Testatur hoc *Polydor. Virgil. de invent. rerum lib.* 5. *cap.* 1. Sunt itaque, inquit, multi ritus prope germani ex quibus & hic est: Apud nos festis diebus templa & domus nuptiales aulæis exornantur: *lauro* & *hedera* aliisque festis frondibus vestiuntur fores, ac vestibula decorantur coronis sparguntur floribus: Quæ hercule omnia ipsi idolorum cultores antea servabant. *Virgil. lib.* 2. *Æneid. vers.* 248. 249. ita canit:

> *Nos delubra Deum miseri quibus ultimus esset,*
> *Ille dies, festa velamus fronde per urbem.*

Ex more gentium omnium, quæ in privatis publicisque lætitiis januas velabant ramis arborum, templa & vias, omnem denique urbem: cujus moris frequentissima mentio fit. *Lucan. lib.* 2.

> *Festa coronato non pendent lumine serta.*

Sic *lib.* 4. *Æneid. vers.* 201.

> —— *Et variis florentia lumina sertis.*

Non utcunque flores in sacris apud veteres usitati, erant sed sæpe intexti formatique in modum coronarum. *Ovid.* 4. *Fastor.*

> *Et tegat ornatas longa corona fores.*

Et *Tibull.* 1. *eleg.* 1.

> *Flava Ceres tibi sit, nostro de rure corolla,*
> *Spicea, quæ templi pendeat ante fores.*

Item *Juvenal.* testatur: *Postibus & densos per limina tende corymbos.* Tradit idem *Tertullian. in Apolog. Cur die læto non laureis postes obumbramus?* Idem ibidem: *Quam recentissimis & ramosissimis laureis postes perstruebant? quam elatissimis & clarissimis lucernis vestibula enubilabant.* Attigit morem sanctus *Eprehem sermone in crucem: Coronemus portarum frontes, ut Christiani, & non ut gentiles, atque Pagani, lauris aut storibus aliisque herbarum generibus.* Verum morem gentilium imitantur Romano-Catholici, & utilitatem inde sperant, teste *Beyerlingio in promtuario suo morali part.* 3. *p. m.* 308. ubi ex *Chrysost.* & *Hieronymo* hæc adducit. *Non enim est res nova*, inquit *Chrysostom. habere templa ornata. Dic oro, si Rex tibi præcepisset domum exstruere, ut illic habitet*, nunquid omnia fecisset? *nunc igitur regia est Christi Ecclesia, ne sumtum spectes, sed fructum computa. D. Hieronymus epist. ad Heliodor. Nepotianus*, ait, *erat solicitus si niteret altare, si parietes absque fuligine, si tersa pavimenta, si janitor creber in porta, vela in ostiis, si sacrarium mundum* &c. *Basilicas Ecclesiæ & Martyrum conciliabula diversis floribus* & *arborum comis vitiumque pampinis obumbrabat.* Et *epistol. ad Nepotianum*: *Multi*, ait, *ædificant parietes & columnas Ecclesiæ substruunt, marmore* nitent, *auro* splendent laquearia, *gemmis altare distinguitur* &c. Sic de altaribus dicendum, quando variis floribus exornantur.

CAPUT III.

De victimis, vasis sacrificialibus, sacerdotibus & sacrificantibus floribus & frondibus redimitis.

I. Victimas coronatas fuisse testantur Poetarum scripta, & has coronas vocabant vittas. Audiamus hic de *vittis*, seu coronis victimarum Poetas. *Virgil. Æneid.* 2. *v.* 133. *Et salsæ fruges & circum tempora vittæ.* Et paulo post *vers.* 156. *Vittæque Deum quas hostia gessit.* Idem 3. *Æneid.*

> —— *stans hostia ad aram*
> *Lanea dum nivea circumdatur infula vitta.*

Corona porro aut victimis nudis, aut etiam jam vittatis imponebatur. In *Actis Apostol.* sacerdos *Jovis* tauros & coronas adfert, *Jovi* sacrificaturus *c.* 14. *vers.* 13. Vid. *Cornel. a Lapid. in h. l.* itemque *Sauberti prodr. Philol.* 5. *pag.* 33. Liquet etiam hoc ex *Prudentio in Apoph.*

> *Pontificum festis ferienda securibus illic*
> *Agminas vaccarum steterant: vitulasque revincta,*
> *Fronte coronatas umbrabat torta cupressus.*

Hinc constat cupressum coronam fuisse interdum quandoque ex aliis frondibus, uti hoc probat *Choul de sacrific. Si la victime petite devoit estre immolè, elle estoit coronnèe du rameau de l' arbre, qui estoit dediè au Dieu, auquel se faisoit*

soit sacrifice: Quandoque coronabantur ea fronde, quæ illius numinis propria esset, cui immolabantur: vid. *El. Sched. de Diis German. cap.* 29. *Carol. Paschal. de coron. lib.* 4. *pag.* 256. *cap.* 17. Victima interdum fuit coronata aliis frondibus & foliis, ut apud *Prudent. peristeph. hym.* 10. taurus,

> *Huc taurus ingens fronte torva ac hispida,*
> *Sertis revinctus aut per ramos floreis,*
> *Aut impeditus cornibus deducitur.*

Plura videnda sunt *in antiquit. Græcis Pfeiffer. pag.* 64. *Job. Conrad. Dieter. in dissert. de florum sparsione pag.* 1.

II. Vasa quoque & cistas in quibus condebantur sacrificio necessaria, sertis redimitas, fuisse constat. *Euripid. Jon. act.* 5.

> Ὁρᾷς τὶ δ' ἄγγος ὑπ' ἀγκάλαις ἐμαῖς,
> Ἴωνι ὁρῷ παλαιὰν ἀντίπηγ' ἐν στέμμασιν,

Viden' hanc cistam sub brachio manus meæ? J. *video antiquam arcam sertis* implicatam & *floribus*. *Tibullus lib.* 1. se & canistra coronat myrto:

> *Hunc pura cum veste sequar myrtoque canistra,*
> *Uncta geram myrto, vinctus & ipse caput.*

Similiter *Ovidius lib.* 2. *Metamorph.*

> *Illa forte die castæ de more puellæ,*
> *Vertice supposito festas in Palladis arces,*
> *Pura coronatis portabant sacra canistris.*

III. Quod ad sacerdotes attinet, tunc omnes coronatos fuisse constat e multis locis. E quibus promo verba *Jonis* alloquentis Xanthum virum *Creusæ*, quam ipse nesciebat esse matrem suam, *Eurip. Jo. art.* 2.

> Παῦε, μὴ ψαύσας τὰ τῦ Θεῦ,
> Στέμματα ῥάξεις χερὶ, i. e.

Quiesce, ne contrectans coronas Dei, eas frangas manu. Hanc coronam *Ammian. Marcellin. lib.* 29. vocat sacerdotalem: *Bidaoque*, inquit, *post Icosium oppidum militaria signa & coronam sacerdotalem cum cæteris quæ interceperat, nihil cunctatus restituit*. Apud *Plinium lib.* 51. *c.* 10. pingitur sacerdos adstante puero cum *acerra & corona*. Qui mos coronandi sacerdotes & in *Syria* viguit, ut liquet ex hisce *Hieronymi in vit. D. Hilarion.* verbis: *Non prius abiri passi sunt, quam futuræ Ecclesiæ lineam mitteret, & sacerdos eorum, ut erat coronatus Christi signo denotaretur*. Calculum his adjicit *Guilielm. Stuckius in descript. sacrif. Gentil. fol.* 79. *edit. Tigur.* Testatur & hoc *Elias Sched. de diis German. pag.* 369. Ostentat lauream suam *Delphicus Virgil.* 3. *Æneid.*

> —— *Phœbique sacerdos.*
> *Vittis & sacra redimitus tempora lauro.*

Cum illa *Apollini* sacra fuerit. *Fulgentius lib.* 1. *Albricus de Deorum imag. c.* 4. *Palæphatus de fabb. c. de Ladon. Meurs. de lauro*; itemque *Flamines*. *Prudent. in apoth.*

> *Flamen & ipse suas miratur vertice laurus,*
> *Cedere.*

Spiceam fratres arvales. *Plin. hist. Nat.* 18. 2. *Agell.* 6. 7. *Ant. Thylesius lib. de coron. Pineam* Galli: quod *Atis* se sub pinu castrasset. Vid. *Arnob. lib.* 5. *Mimallones* hederaceam. *Tacit.* 5. *hist. Taxeam* sacrorum infernalium antistes. *Senec. Œd.* 3. 1.

> *Squallente cultu mæstus ingreditur senex,*
> *Mortifera canam taxus adstringit comam.*

Coronatos fuisse sacerdotes & vittatos asserit *Stat. lib.* 3. *Theb.* ita canens:

> *Huc gemini vates sanctam canentia olivæ,*
> *Fronde comam, & niveis ornati tempora vittis,*
> *Evadunt pariter.*

Et hæc paucis de coronis & frondibus sacerdotum dicta sunto.

IV. Ad ipsa sacrificia pergimus, quæ coronata erant. Prodent *Clem. Alexandr. lib.* 5.

> Θυσίας τε τύτοις ϗ καλὰς πανηγύρεις,
> Στέφοντες. ὅτως ἀσεβεῖν νομίζομεν.

Sacrificia his, & pulchros conventus coronantes, ita pietatem colere existimamus. Et vero inter alia omnia, quibus sacrificii apparatus continetur, corona eminentissimum locum obtinet. Idem *Aristophanes* docet, teste *Carolo Paschal. de coron. lib.* 4. *pag.* 264. *Lactant. lib.* 6. *Instit. cap.* 24. *Ad quod*, ait, *sacrificium neque verbenis opus est, neque fibris, neque cespitibus, quæ sunt utique vanissima*. Sacrificiorum ornatus erat in collo serta & aurum in cornibus. De sertis jam constare potest ex *Luciano de sacrific.* similiter de istis locus extat apud *Theophrastum*

ſtum cap. XXII. *Ethic. Charact.* ubi dicit de μικροφιλοτίμω, h. e. inepte ambitioſo: *Et ſi bovem ſacrificavit, ſolet anteriorem partem capitis magnis redimitam ſertis pro foribus in ipſo introitu figere.*

V. Habitum & ornatum ſacrificantium perluſtrare quoque lubet, qui etiam coronati incedebant, uti probati autores hoc approbant. *Sveton. in Auguſto* morem horum deſcribere ita dicit: *Candidati coronatique & thura libantes.* Cydonius: θύουσι ἐπινίκια καὶ ϛεφανῶνται. *Ovid. lib.* 5. *Triſt. Feſtaque odoratis innectunt tempora ſertis. Virgil.* 1. Georg. *Cereri tota redimitus tempora quercu* lib. 3. Georg. *Ipſe caput tonſæ foliis ornatus olivæ* lib. 5. Æneid. *Ipſe caput tonſæ foliis evinctus olivæ.* Idem lib. 8. Æneid. *Cingite fronde comas & pocula porgite dextra. Tibullus* 1. 10.

> *Hunc pura cum veſte ſequar myrtoque caniſtra,*
> *Vincta geram, myrto vinctus & ipſe caput.*

Idem lib. 2. eleg. 1.

> *Cernite fulgentes ut eat ſacer agnus ad aras,*
> *Vinctaque poſt olea candida turba comas.*

Verum hæ coronæ ex aliis ſubinde frondibus nectebantur. Utpote in *Dionyſicis Myrto*, ut ait *Timochiadas in lib. de coronis*, & *Ariſtophan. in Ranis:*

> Ἴαχ᾽ ὦ Ἴαχχε,
> Ἐλθὲ τὸν δ᾽ ἀνὰ λειμῶνα χορεύσων,
> Ὁσίους ἐς διασώτας,
> Πολύκαρπον μὲν τινάσσων,
> Ἀμφὶ κρατὶ σῷ βρύοντα,
> Στέφανον μύρτοον.

> *Veni per hoc pratum tripudians,*
> *Sacros & initiantes;*
> *Fructiferam concutiens,*
> *Circa caput tuum virentem,*
> *Coronam Myrtorum.*

At in *Cerealibus* e *quercu* coronabantur, ad perpetuum accepti ab illa Dea beneficii memoriam, ut ſignificavit in his *Virgilius lib.* 1. *Georgic.*

> ——————— *neque ante*
> *Falcem maturis quiſquam ſupponat ariſtis,*
> *Quam Cereri, torta redimitus tempora quercu,*
> *Det motus incompoſitos, & carmina dicat.*

In ſacris *Cybelis* matris Deum e pinu coronabantur. Sic *Ovid. lib.* x. *Metamorph.* & *lib.* 2. *Faſtor.* In ſacris *Herculis populo* coronabantur, ut teſtatur iterum *Virgil. lib.* 8. *Æneid.* In ſacrificiis *Apollinis lauro*, ut eſt apud *Apoll. Rhod. l.* 2. *Argon. verſ.* 159. Verum plura hic adducere poſſemus, ſi neceſſitas hoc poſtularet. Remittimus tamen lectorem ad *Saub. de ſacrific. cap.* XI. *pag.* 246. *Eliam Sched. de diis German. p.* 368. *Guil. Stuck. deſcript. ſacrif. Gentil. f.* 79.

CAPUT IV.

Phyllobolia Geniorum, Larium & Terminalium.

I. **G**Enius ut *Cenſorinus in lib. de die Natali cap.* 3. ait, eſt Deus, cujus in tutela, ut quiſque natus eſt, vivit. *Auguſtin. lib.* 7. *cap.* 13. *de Civ. Dei. Genius eſt Deus, qui præpoſitus eſt, ac vim habet omnium rerum gignendarum.* Nomen habet, ſive quod genamur, curat: ſive quod una gignatur nobiſcum; ſive quod omnes genitos ſuſcipiat ac tueatur: Certe a *Genendo* genius appellatur, *Cenſor. cap.* 3. *de die Natal. M. Hieronym. Dathe in diſs. de Geniis Veter.* edit. *Witteb.* 1690. Is dicebatur *Deus Natalis. Tibul. lib.* 1. *eleg.* 5. & præſes nativitatis credebatur a viris, ſicut *Juno* a mulieribus. *Genii* erant duplices: *Boni & mali*, teſte M. *Hieronym. Dathe diſſert. de Geniis* §.4.5. *Serv. ad lib.* 6. *Æneid. Virgil.* Boni Genii, qualem Socrates habuiſſe fertur, apparuerunt ſpecie pulchra ac amabili, præcipue humana majore, qui credebantur hominum ſalutem tueri. *Peucer.* 29. *lib. de divinat.* Mali Genii ſunt, qui homines ad vitia impellunt: & hi apparebant horrida ſpecie, cum primis ſi aliquod malum immineret. Ita *malus Genius Bruto* Cæſaris percuſſori apparuit, *Plutarch. in vita Bruti. Appian. lib.* 4. *de bell. Civil. Florid. lib.* 4. *cap.* 6.

II. Erat autem *Genius* (1) *Regni*: uti *Claudianus* talis Genii meminit. (2) *Juſtitiæ. Stobæ.* ſerm. 44. *Juſtitia & præfectus ejus Genius digniores ſunt majoriſque habentur quam ut injuſtitiæ gratifeceris.* (3) *Famæ*, *Martial.* lib. 7. Epigr. 11.

> *Ludimus innocui: ſcis hoc bene: juro protentis*
> *Per Genium Famæ Caſtalidumque gregem.*

(4) *Exercituum*, qui toti *Exercitui* præerat, eumque putabatur tueri. (5) *Focorum*

corum apud *Arnob.* lib. 4. pag. 77. adverſ. Gent. (6) *Lecti.* De quo Genio *Juvenal.* Satyr. 5. v. 22. *Antiquum & vetus eſt alienum Poſthume lectum concutere, & ſacri genium contemnere fulcri.* Hinc *Lectus Genialis*, i. e. *nuptialis*. *Horat.* l. I. epiſt. I. Quamvis & Lectus Genialis dicatur, qui ſternebatur in nuptiis in honorem Genii. *Catullus* vocat pulvinar Geniale.

III. Colebant *Genios* rebus ordinariis, utpote *Vino*. *Horat.* in arte Poetic. v. 219. *Thure*. *Tibull.* lib. 4. eleg. 7. & præprimis *floribus*. *Horat.* lib. 2. epiſt. I. multoque *coronarum* & conjectu & impoſitu. *Tibull.* lib. 2. eleg. 2.

Ipſe ſuos Genius adſit viſurus honores
Cui decorant ſanctas florea ſerta comas.

Et hoc ex communi ritu, nam circa Deorum ſimulacra ea fiebant, quæ circa ipſos homines. Ita *Arnob.* lib. 7. adverſ. Gent. Etiam Dii ſertis, coronis afficiuntur & floribus. Conf. *Martin. de Roa* ſingular. pag. m. 588. *Joh. Conrad.* Dieter. in diſſert. de flor. ſparſione §. 6. *Alexander ab Alexandro* Genial. dier. 22. *Scaliger.* 3. Poet. 102. p. 394. *Horat.* 2. ep. I. *Barth.* adverſ. XVIII. lib. f. 920. *Turneb.* adverſ. XXVI. *Dilberr.* Tom. I. diſput. Academ. XIV. pag. m. 427. ſeqq.

IV. *Lares* ſuccedunt, quos cum *Penatibus* ſæpe confundunt Scriptores & utroſque vocant ἐφεϛίυς θεὺς focarios *Cerda* ad lib. 8. *Virgil.* Æneid. pag. 238. nomen habent a *Thuſca* voce *Laris*, qua ita appellatur προϛάτης ſive *præſes*. Unde illis *Lars* eſt populi Princeps. Et ita Dii domeſtici dicti ſunt *Lares*, quod ſint domus ſive familiæ præſides. Origo iſtorum juxta fabulas ita ſe habet. Cum *Lara* nympha *Junoni* indicaſſet *Jovis* mariti adulteria, ipſe ira exardeſcens ſtatim *Mercurio* eam præſecta prius lingua ad inferos deducendam tradidit, quam tamen in via compreſſit, & ex ea natos vidit gemellos, quos *Lares* dixit. *Ovidius* lib. 2. Faſt.

V. De cultu *Larium Voſſius* l. I. c. II. de Idol. agit. Colebantur plerumque oblatione τῶν προφορημάτων primitiarum, teſte *Horatio* lib. 2. ſerm.

——— ——— *dulcia poma*
Et quoſcunque feret cultus tibi fundus honores.
Ante larem geſtat venerabilior lare dives.

Hinc eſt, quod *Tibullus* Larem coronat *ſpicis & uva*, lib. I. eleg. 10.

Hic (Lar) *placatus erat, ſeu quis libaverit uvam,*
Seu dederat Sanctæ ſpicea ſerta comæ.

Coronabantur quoque plurimis floribus *bis* in anno, *vernis*, ſcil. *floribus* & *æſtivis*: ubi per *vernos* flores intelligunt *heliochryſon*, *hyacinthum*, *roſam* & violam albam, quæ prima florum eſt. Per *æſtivos* vero *flores* eos, qui vermis ſuccedunt, cujuſmodi ſunt *Lychnis*, *Jovis flos*, *amareus*, *iris*, & quoddam genus *lilii*. Lares itaque *violis* ornatos fuiſſe teſtatur *Juvenal.* Satyr. 10.

——— ——— *laribuſque paternis*
Thura dabo, atque omnes violæ jactabo colores.

Sic etiam *Tibullus* lib. 2. el. I. cum ait coronam de *verno flore* factam puerum impoſuiſſe *Laribus*, non de alio flore loquitur, quam de viola:

Rure puer verno primum de flore coronam
Fecit & antiquis impoſuit laribus.

Redimiebantur *myrto* quoque & *rore marino*, teſte *Horat.* lib. 3. carm.

Parvos coronantem marino
Rore Deos, fragilique myrto.

VI. Terminos quoque ſive Terminales lapides coronis floribuſque donavit antiquitas, tanquam judices & arbitros finium, ac proinde pacis & amicitiæ cuſtodes. Vocabantur alias *Hermæ*, de quibus conſulendus tractatus noſter de *Hermis* ubi plura. Cum ergo *Terminus* juri & juſtitiæ locum aſſereret merito coronabatur, teſte *Ovid.* lib. 2. Faſt.

Termine, ſive lapis ſive es defoſſus in agro
Stipes, ab antiquis, tu quoque nomen habes.
Te duo diverſa domini de parte coronam,
Binaque ſerta tibi, binaque liba ferunt.

Hoc autem coronamentum non ſolum conſtitit e floribus, ſed e faſciis ſeu faſciolis. *Prudent.* contr. *Sym.* lib. 2.

——— ——— ——— *& lapis ille*
Si ſtetit antiquus, quem cingere ſueverat error.

Plura qui desiderat evolvat *Adrian. Turneb.* advers. lib. 18. *Demster.* ad *Rosin.* lib. 2. 20. pag. 410. 411.

CAPUT V.

De ramis & floribus in rebus lætis, nec non in Pompis Deorum usitatis.

I. RAmorum usus & florum sparsio tam in *publica* ac *solenni* lætitia, quam *privata* usurpabatur, dum *templa*, *Turres*, *Januas* ac *seipsos* concepti gaudii indicium exhibentibus ramis ac floribus coronabant. Et si hæc juxta lancem mentis & judicii examinamus, certo constat, reliquias remansisse in Germania nostra. Nonne certis & statutis temporibus anni multis in locis festis quibusdam diebus non solum fores templorum, sed & turres frondibus exornantur ad testandam lætitiam? Moris etiam hodienum est, ut fabri lignarij, cum ædificium ad finem perduxerunt & erexerunt, in apice illius frondem collocent. Sie stecken einen grünen Strauch auff die Spitze / qua re lætitiam significare volunt. Ramos itaque in quibusvis latis rebus usurpatos fuisse testantur Scriptores probati. *Seneca* epist. 78. *Quid tu*, inquit, *existimas ea tantum optabilia esse, quæ per voluptatem & otium veniunt? Quæ excipiuntur foribus exornatis? Cornelius Tacitus* lib. 4. Annal. *Fuit inter irritamenta invidiæ domus foro imminens festo ornatu*: Scilicet ob lætitiam Domini redeuntis. Ornatus autem festus erant *lauri & lucernæ*, quem ritum duabus vocibus exprimunt Græci φωτὶ ϗ̀ ςεφανώμασι. Hinc *Tertullianus* in Apolog. hæc profert: *Cur die læto non laureis postes adumbramus, nec lucernis diem infringimus. Juvenal.* Sat. 10.

> *Pone domi lauros duc in Capitolia magnum*
> *Cretatumque bovem*

Nempe ob lætitiam *Sejani* superati. *Rutilius* etiam *Claudius* Itinerarii lib. 1. ob sui reditus lætitiam:

> *Festa dies, primosque meos dignata penateis,*
> *Poste coronato vota secunda colat.*

II. Sic in *Natalitiis* & aliis festis Hebræorum *Lucernæ* & *flores* ad januas positæ erant. Moris apud eos fuit, in sacris celebrandis non intra templa modo, sed ad januas etiam lucernas accendere, eas *ramis* & *floribus* exornare, testis hujus est *Persius* ita canens:

> *Herodis venere dies, unctaque fenestra*
> *Dispositæ pinguem nebulam vomuere lucernæ,*
> *Portantes violas &c.*

Herodis autem dies, *Persius*, Sacras Hebræorum ferias & Sabbata intelligit. Illum enim *Pompejus*, *Strabone*, autore, Sacerdotio Judæorum præfecit, postea vero *Augustus* Cæsar, ad regni honorem erexit, quanquam & de die Natali festo *Herodis* alii interpretantur. Similiter *Juvenal.* Satyr. 12. cultum & nitorem exprimit, qui festis diebus adhibebatur: cum ornabantur ædes atque omnia purgabantur. Ita *Plauti Leno* in *Pseudolo*: *Tibi*, inquit, *hoc præcipio ut niteant ædes*. Et infra: *Facite, ut offendam parata, versa, præsterga, strata, lautaque coctaque omnia uti sint: Nam mihi hodie Natalis est.* De hoc cultu *Ambros.* Serm. 13. in Nat. Domin. & *August.* orat. 1. in eod. *Domus etiam*, inquit, *si obscura fuerit dealbatur, pavimenta scopis mundantur & diversis floribus adornantur.* Non prorsus absurdum, si cum domus tota nitida, collustrata, vestita *ramis* esset ob diem festum, quæ quasi sacrorum complementa sunt, ipsa janua operari dicatur, ut apud *Tibull.* lib. 2. Eleg. 1. *Omnia sint operata Deo*: Ornatu enim suo sacro operatur janua. vid. *Martin.* de Roa. singul. p. m. 195.

III. Græcorum ritus in festis diebus observatos, si perpendimus, tunc ex illorum scriptis erudimur, eosdem fere fuisse. Celebrabatur apud iusos, Δαφνηφόρεια, *Festum* apud *Bœotos Apollini*, *Ismenio* & *Galaxio* dicatum. Meminit ejus *Proclus in Chrestomathia*, cum inquit: Παρέπεμπον δὲ τὴν δαφνηφορείαν εἰς Ἀπόλλονος ἰσμηνίου, ϗ̀ γαλαξίου. Singulis autem novenniis agitabatur, *Lauri* in illo a Sacerdotibus, qui proprie Δαφνηφόροι, i. e. lauriferi cognominati, gestabantur, hymnisque *Apollo* celebrabatur; unde & nomen habet ἀπὸ τῆς δάφνης φορᾶς a *gestatione lauri*. Præerat his *Daphnephoris* puer ἀμφιθαλὴς, i. e. cujus uterque parens superstes, cui alius, qui valde familiaris, lignum coronatum gestabat, κωπὼ nominatum. Deinde subsequabatur *alius*, *laurum* manu gestans, inde Δαφνηφόρος, i. e. *laurifer* dictus, ut *Proclus* eodem refert loco. Præterea incedebat ὁ Δαφνηφόρος capillis dimissis & fluxis, aureaque redimitus corona, splendidaque veste talari indutus, calceisque, quos Græci Ἰφικρατίδας vocabant. Hunc virginum chorus comitabatur, ramos ad supplicationem, quæ hymnis celebrabatur, prætendens. Sic *Athenis* Ἀνθεστήρια *Floralia* habebantur. Hoc festum *Baccho* sa-

crum

crum erat, indeque dictum, quod in eo Athenienses ἄνθη *flores* inferrent. In his sacris etiam solebant *hederam* coronare. Hinc τὸ περιφερόμενον καὶ πολυθρυλλούμενον ortum est: κισσὸς μετ᾽ Ἀνθεστήρια, i. e. *Hedera post* Anthesteria, Epheu nach dem Fest oder Tanz. Ita in festo, quod ὑακίνθια vocabant, coronabant se *hedera*; vide *Hesychium*, it. *Athenæum* lib. 4. & 6. & *Macrobium*.

IV. In festo πυανέψια *ramorum ramum oleaginum*, qui Græce Εἰρεσιώνη appellatur, circumferebant. Erat autem *ramus* iste oleaginus lana obvolutus omnigenisque terræ fructibus onustus, quem supplices apud Græcos olim quotannis stato tempore in honorem *Cereris*, vel juxta alios *Apollinis* ante ipsius templi fores, vel ut alii volunt, ante ædium januas ad arcendam famem seu pestem ex Oraculi præcepto statuebant. Vid. *Carol. Paschal.* lib. 5. pag. m. 322. de coron. *Suid.* in Εἰρεσιώνη, & *Schol. Aristoph.* ad Equit. Hæc Εἰρεσιώνη per totum annum foribus appendebatur & integra servabatur, donec redeunte anno nova reponeretur, uti nobis refert *Scholiast. Aristophan.* ad *Plut.* Conf. *Johan. Fasold.* ἱερολογίαν Græcorum veterum *pag. m.* 217. Quid dicamus de *Siculorum* & *Argivorum* Ἀνθεσφόρια, seu *Floriferto*, ubi virgines floribus ornatæ festum agitabant? Pari modo in *Supplicationibus Senatores Patritii* cum *conjugibus* & *liberis* coronati, nonnunquam quoque omnes ordines præeunte *Pontifice Maximo*, & præcedentibus pueris virginibus patrimis & matrimis coronatis vel aurum tenentibus manu solenniter incedebant. Non solum hic mos apud *Græcos*, sed etiam *Sinas* viguit in Festis publicaque lætitia, uti scribit *Maphæus* lib. 6. hist. Indicar. ubi cum de novi anni celebritate narraret, ita literis tradit: *Parietes*, inquit, *fornicesque viridi fronde, micantibus rosis, & pretioso peristromate vestiuntur. Fragrant odoramentis ac floribus viæ; accensis funalibus ac laternis arbores, pergulæ, fenestræ collucent &c.*

V. Hic mos quoque observatus fuit in festis nuptialibus, uti notavit *Ovid.* de nuptiis Hypermnestræ:

> *Undique collucent præcinctæ lampades auro*
> *Dantur in invitos impia thura focos*

Quas ego non de prælatis tantum, sed de suspensis accipio. *Statius* de nuptiis *Stellæ* lib. 1. Sylvar.

> *Fronde virent postes & fervent compita flammis.*

Claudian. de Nuptiis *Honorii* & *Mariæ*.

> *Alii funalibus ordine ductis &c.*

Huc spectat *Seneca* in Thyeste Act. 1. sub initium.

> *Ornetur altum columen, & lauro feres,*
> *Lætæ virescant &c.*

In aliis quoque *Conviviis* hilaribus *flores* conspicimus.

Coronæ etenim & flores in conviviis adhibebantur, non tantum honoris Deorum aut lætitiæ causa, sed maxime ut vapores e vino & cibis cerebrum petentes infringerent. Audiamus hac in re *Plutarch.* Sympos. 3. cap. 1. qui moris fuisse ostendit, ut floribus caput redimerent firmando cerebro. *Ideo*, inquit, *maxime floreas coronas ex collo suspendentes hypothymiadas vocabant, quasi pectorales & pectora unguento ex iis ungebant*. Calculum his addit *Athenæus* Deipnos. lib. 15. his verbis: *Iis, quorum caput meri potione tentaretur, opus remedio fuit; promtissimum id erat ex florum fasciculis ac sertis*. Conf. *Joh. Douythæi* analect. sacr. part. 2. p. m. 175. *Jul. Cæs. Bulenger.* de conviv. l. 3. cap. 24. pag. m. 289. edit. Lugd. 1627. *Guilielm. Stuck* antiquit. Convival. lib. 3. *Dieter.* Differt. de sparf. flor. pag. m. 15. Ubi plures adferuntur autores. Ex his & aliis constat, quod flores & rami in rebus latis usitatissimi fuerint.

VI. Honorem *Phyllboliæ* etiam Diis Deabusque exhibitum fuisse multis testimoniis approbant Scriptores. Horum quædam in medium proferemus. Apud *Lucretium* lib. 5. legimus, *Venerem* in pompa quasi antecedit *Flora præspargens & vias cunctas coloribus egregiis & odoribus opplet*. Sic apud eundem *Cybele* Mater Deum excipiebatur:

> —— *cum primum magnas invecta per urbes*
> *Munificat tacita mortales muta salute*
> *Ære atque argento sternunt iter omne viarum*
> *Largifica stipe ditantes: pinguntque rosarum*
> *Floribus umbrantes Matrem comitumque catervas*

Et *lib.* 2. ibidem legitur:

> —— *scena croco Cilicum perfusa recenti*
> *Araque Panchæos exhalat propter odores.*

In pompa *Isidis* apud *Apulejum* lib. x. *Mulieres candido splendentes amicimine, ver-*

no florentes coronamine de gremio, *per viam*, *qua sacer incedebat comitatus solum sternebant flosculis: quædam unguentis*, & *geniali balsamo guttatim excusso*, *conspergebant plateas*, & *Psychen*, *quasi Deam*, *per plateas commeantem populi floribus*, *sertis* & *solutis*, *adprecantur* lib. 4.

VII. De *Segestanorum Diana*, *Cicero* Orat. 9. in *Verr.* refert, quod floribus & coronis conspersa fuerit. Operæ pretium esse duximus verba ipsa adscribere: *Quid hoc tota Sicilia est clarius? quam omnes Segestanas matronas* & *virgines convenisse*, *cum Diana exportaretur ex oppido*, *unxisse unguentis*, *complesse coronis ac floribus?*

CAPUT VI.

De distinctione Phyllobolia & *quibus exhibita.*

I. Distinguebatur autem Phyllobolia in *publicam* & *privatam*. *Publica* erat, qua publico mandato unanimique consensu ac voto, viæ, per quas honorandus ingressurus erat, floribus conspergebantur. *Privata* autem non ideo solennis erat & sine mandato peragebatur. Ritus igitur talis erat; Veteres quos insigni honore ac benevolentia complectebantur, eos φυλλοβολίας specie inter alios dignari solebant. Cumprimis autem has prosequebantur *Heroas*, *Victores* ac in universum *Viros illustres*, si vel ipsi eos invisebant aut accedebant, vel prout instituti ratio postulabat, ab ipsis introduci debebant (2), eos, quibus vel ingredientibus, vel discedentibus fausta ac felicia omnia apprecabantur (3). Tandem tales qui de Republica præclare essent meriti, sibique eandem ingenti beneficio devinxerant, sive adhuc inter vivos, seu jam inter plures agerent: adeoque publicæ lætitiæ communiter fuit argumentum, quod nunc singulatim singulis membris fusius monstrabimus.

II. Hoc itaque honore afficiebant *Heroas*, *Victores* & *viros* illustres, *Heroes* unde dicantur non convenit. *Plato* in *Cratyl.* pag. 274. ab ἔρειν dicere, loqui, derivat, quod *Rhetores* & *Oratores* admirabiles cæteris hominibus heroica proles crediti sint. Verba ita se habent: *Quare*, *ut modo dicebamus*, *Attica voce Heroens*, *Rhetores quidam* & *Disputatores* & *amatorii videntur*. *Unde Rhetorum Sophistarumque genus heroica proles existit*. Idem *Plato* etiam vocem descendere vult ἀπὸ τοῦ ἔρωτος ab amore, quod omnes *Heroes*, vel ex amore Deorum erga mulieres humanas, vel ex amore virorum erga Deas sunt geniti. *Augustinus* lib. 10. cap. 21. de Civit. Dei *ab* ἥρα, idest *Junone* originem traxisse credit, eo quod *Junoni* aer sit dicatus, in quo fingitur *Heroas* cum *Dæmonibus* habitare. Alii tamen ab ἔρας dictum volunt, i. e. terra, quasi *Heroes* terreni Dæmones, seu Dii fuerint. Quicquid sit: notatio nominis indicat, illos fuisse homine superiores. An vero Dii fuerint, an Dæmones, an tertium quoddam genus ab illis distinctum, non patet. *Aristoteles* non tam ad Deos, quam ad peculiare genus *Heroas* videtur referre, licet eosdem etiam Deorum numero afferat. Distinguit eos *lib.* 7. *cap.* 12. *Politic.* ab *Heroibus*, dum ait: *Fama quoque per agrum esse debent*, *tum Diis*, *tum etiam Heroibus distributa*, *scil. vel vivis*, *vel etiam defunctis*. Qui jam dixerunt, nullum esse dubium, *Heroas* a Veteribus dictos fuisse homines illustres præ reliquis mortalibus virtute & meritis eminentes.

III. Hi *Phyllobolia* afficiebantur, quod partim exemplis ex *Latio*, *Asia* & *Græcia* deductis fiet manifestum. Sic *Herodianus* id sparsim luculentis comprobat documentis, ut *lib.* 1. *cap.* 7. *num.* 10. ubi refert *Commodi* adventum in urbem Romam εὐφημίαις παντοδαπαῖς καὶ στεφάνων καὶ ἀνθέων βολαῖς *faustis omnimodis acclamationibus*, *nec non coronarum florumque sparsionibus excepisse*. Quemadmodum & de *Antonini Caracallæ* ingressu in urbem *Alexandriam* *lib.* 4. *cap.* 8. Inter alios honores ipsi oblatos, nempe præter concentum Musicum, aromata & suffimenta incensa, δᾳδουχίαις καὶ ἀνθέων βολαῖς eum honoratum recenset. Adde eundem autorem *lib.* 5. *c.* 6. *n.* 18. *lib.* 7. *c.* 10. *num.* 15. & alibi passim. De *Juliano Ammian. Marcellin.* lib. 21. *Suburbanis propinquantem militaris*, & *omnis generis turba cum lumine multo*, & *floribus votisque faustis*, *Augustum appellans*, & *Dominum duxit in Regiam*.

IV. Sic apud Persas mos obtinuit, ut *floribus* & *odoribus* vias, quibus Rex sublimis incedebat, sternerent, teste *Herodoto* lib. 8. his verbis: *Et primus quidem nuntius Susa perlatus Xerxem Athenis potitum esse*, *tanta Persas*, *qui relicti erant*, *voluptate affecit*, *ut omnes vias myrto constraverint*, & *per eas odores incenderint*, & *ipsi in sacrificiis* & *gaudiis versarentur*. Confer. *Barnab. Brisson.* de *Regno Persar. lib.* 2. *pag.* 271. Pari modo *Herodotus* lib. 7. c. 54. qui non immerito pater Historicorum, puta exterorum, salutatur, refert de *Xerxe*, quod cum ponte Hellespontum junxerit ac suos præmonitos ad virtutem bellicam trajecerit, *tantisper fuerit moratus*, *dum Solem orientem*

tem (more Persarum qui cœlo albente prospera quæque cessura existimabant) *conspexerit; Ubi omnifarios odores in pontem congesserint, myrto iter consternentes*, quod scil. Rex ingrediebatur. Pariter *Q. Curtius* lib. 5. cap. 1. *Alexandro M.* Babylonem diurnis nocturnisque itineribus contendenti, siquidem ibidem Gaza regia *Darii* custodiebatur, non tantum *Mazæum* præfectum urbis cum liberis ac conjuge supplicem occurrisse refert; sed quod cum postea ipsam urbem quadrato agmine ingressus fuerit *Bagophanes arcis & regiæ pecuniæ custos totum iter floribus coronisque constraverit, argenteis altaribus utroque latere dispositis, quæ non thure modo, sed omnibus odoribus cumulaverit*. Uti & rursus *lib. 9. cap.* 10. de Alexandro Liberum patrem æmulante commemorat, quod *animo super humanum fastigium elato, vicos, per quos iter erat, floribus coronisque sterni jusserit*.

V. Simonem quoque summum Sacerdotem, magnum Ducem ac Principem Judæorum post debellatam urbem, & acceptam deditione hostium arcem Jerusalem cum laude & ramis palmarum, in eam more triumphantium ingressum sacræ literæ prodiderunt. Libro enim 1. *Machab.* cap. XIII. legimus hæc verba: *Intraverunt in eam tertia & vigesima die secundi mensis, anno centesimo septuagesimo primo cum laude & ramis palmarum, & cynniris & cymbalis & nabliis & hymnis & canticis, quia contritus est inimicus magnus ex Israel.* Roma Triumphantes *florum sparsione* excepti, *Appianus* 1. *Punic.* vid. *Joh. Henric. Ursin.* Analect. sacr. vol. lib. 1. cap. 39. pag. 48. edit. Francof. 1658. *Ovidius de Germanico* ita canit:

> *Quaque ibis manibus circumplaudere tuorum*
> *Undeque jactato flore tegente vias.*

Cum Romam ingrederetur *Severus*, urbs tota ἀνθέσι τε ϗ δάφναις ἐςεφάνωτο floribus & coronis ornabatur: vid. *Xiphilin.* Conferatur *Dieteric.* dissertat. de sparsione florum *them.* 2. §. 5. ubi de hac materia plura.

VI. *Naves* etiam in lætitia & victoria ramis coronabantur. Ita enim explicamus illud *Virgilii* Georg. 1.

> *Ceu pressæ cum jam portum tetigere carinæ*
> *Puppibus & læti nautæ imposuere coronas.*

Quo etiam spectavit *Propertius:*

> *Ecce coronatæ portum tetigere carinæ,*
> *Trajectæ Syrtes: anchora jacta mihi est.*

Ovidius lib. 3. Amor. *Eleg.* 20. quasi ex amore victoriam retulisset, ita canit:

> *Jam mea votiva puppis redimita corona*
> *Læta tumescentes æquoris audit aquas.*

Ovidius lib. 2. de remedio amoris:

> *Hoc opus exegi: fessæ date serta carinæ,*
> *Contigimus portum quo mihi cursus erat.*

Corymbis autem ornatas naves non semel apud *Valerium Flaccum* legimus, quos tametsi pro navium rostris nonnulli accipiunt, *Suidas* ramorum extremas partes interpretatur, idque Græco epigrammate confirmat. Coronabantur præterea naves apud Romanos mense *Junio*, in *Fortunæ* festo, & per medium amnem convivia celebrabantur, teste *Ovid.* lib. 6. Fast. *Athenæus in Dipnos.* hoc de coronatis navibus affirmat, ita differens: *Chrysogonus*, inquit, *stola indutus Pythica*, τὸ τεῖϰἔλικον, *tibia canebat, cum Alcibiades purpureis demissis velis, jussisque remigibus remis incumbere, navibus coronatis ob victos Lacedæmonios, Pyreum portum ingrediebatur. Plutarchus* autem in *Alcibiade* addit ex *Duri Samio*, Prætoriam navim qua Alcibiades vehebatur, veluti ex Bacchanalibus redeuntem, cum purpureis velis portum ingressam, hoc est, thyrsis, hederaque ornatam fuisse. *Lucullus* etiam ut scribit *Appianus in Mithridatico*, capto apud *Lemnum* Insulam Varo, Alexandro, ac Dionysio Eunucho, navem lauro ornatam: ut *in Victoria*, inquit ille, *mos est;* cum literis Romam misit. Conf. *Carol. Paschal.* de Coron. lib. 4. cap. 18. pag. m. 259.

VII. Affecti quoque φύλλων βολαῖς οἱ Ιερονῖκαι, vel illi qui in *Olympicis* ac *Isthmicis ludis* victoriam reportaverunt, aliosque multis parasangis post se reliquerunt. Ut autem constet, quid sint ludi *Olympici* & *Isthmici*, observandum, quatuor solennes fuisse ludos, quos alii certamina vocant: *Olympica*, *Pythia*, *Nemea*, *Isthmica*, & eorum brabia in sola *corona* ἐν ςεφάνῳ μόνῳ erant: Unde & ςεφανῖται & φυλλῖναι appellabantur. Celebrabantur Olympica quarto anno, & ab *Hercule* Alcmenæ filio in honorem Jovis instituta, vid. *Carol. Paschal.* lib. de coron. cap. 4. lib. 6. p. 346. *Anton. Borremans* var. Lect. lib. *cap.* 12. *pag.* 146. *seq.* Quinque certaminum generibus certabatur, *cæstu*, sc. *cursu*, *saltu*, *disco* & *palæstra*. Qui in ali-

quo

quo vicissent genere *Olympionicos* dicebantur, qui pugillatu simul valebat *Pancratiastes*, & qui in omnibus prævaluisset πένταθλος *Quinquertio* vocabatur. Conf. *Arist. lib.* 1. *Rhetor. cap.* 5. Præmium victoris erat *corona* ex *olea*, vel *oleastro*, non tamen ex quovis coronæ victoribus dabantur, sed e vocata *Callistephano*, sicut tradit *Pausan. in Eliac.* de quibus agit *lib.* v. ostendit, quem *callistephanum* appellant, quasi *coronarium* dices. Simile tradit *Aristoteles in admirabilibus Auscultationibus*, & ex eo *Scholiastes Aristophanis*. Confer. *Carol. Paschal. lib.* 6. de coron. *cap.* 18. *p. m.* 399. *seq.* Athletas non solum coronatos, sed & floribus & ramis conspersos fuisse, tradidit *Scholiastes Euripidis in Hecubam. pag.* 52. cujus ritum magnam partem *Suidas* voce περιαγειρόμενοι pœne iisdem verbis prodit. Idque & *Casparus Stiblinus pag.* 10. confirmat, ita scribens: *Solebant antiquitus victores in certaminibus frondibus etiam a circumstante corona consterni*. Itemque *Clemens Alexandrinus* cum *lib.* 2. *Pædagog. cap.* 8. inter vetustissima agonum præmia tertio loco φυλλοβολίαν recenset.

VIII. Sciendum itaque hoc loco, quod cum præco *athletam* victorem renuntiasset, non illico corona data fuerit, sed *arrha*, quæ *virga* fuit, seu ramus e palma, non præmium victoriæ, sed signum. Et hæc est illa δόσις, quam Clemens Alexandrinus primo Athletis datam memorat supra citato loco. Hanc virgæ dationem sequebatur ἐπεγερμός incitamentum seu adhortatio. Postea *conjectus foliorum* φυλλοβολία, φυλλοβολεῖν enim significat conjicere folia sive flores in Victores e parata materia. Nempe tales foliorum & florum conjectus accipiebantur pro insigni gratulationis argumento. Et hoc est illud apud *Aristidem* στεφανῶσαι coronatum esse. Hoc modo igitur interpretamur locum *Plutarchi in Alcibiad.* ubi ait, Alcibiadem exeuntem e navi concursu hominum coronatum fuisse. Quando itaque Athleta victoriam consecutus, virga data & plausibus factis floribus, frondibus & foliis, quæ erant ex oleastro, totus conspergebatur.

IX. *Pythia* sequuntur certamina, quæ in honorem *Apollinis* sunt celebrata, instituta ab *Agamemnone* vel alio quodam, de qua re videndæ sunt antiquit. Græcæ *Pfeifferi lib.* 1. *cap.* 50. *pag. m.* 129. Certabatur in his ludis a juvenibus *pugna*, *bigis cursuque*. Victores primum ex *esculo Jovi* sacra, deinde *Lauro Apollinea* coronati sunt, vid. *Pfeiff.* antiquit. Græc. lib. 1. cap. 5. pag. 132. *Anton. Borrimans* var. Lect. lib. cap. XII. *pag.* 147. *Carol. Paschal.* de coron. *lib.* 6. *pag. m.* 430. *seq.* In *Nemeis* ludis coronæ ex *apio* & *pinu* erant, vid. *Carol. Paschal.* cap. 26. p. 435. de coron. *Borremans cit. loc.* Sic in *Isthmicis* floribus & coronis exornabantur, vid. *Pfeiff.* antiq. Græc. *lib.* 1. *cap.* 52. aliosque.

X. Imo non tantum dicti victores sed & quilibet, *triumphum ab hoste* reportantes. Sic enim *Pausanias in Messenica* refert *lib.* 4. *p.* 245. edit. Græco-Latin. *Sylburg. Aristomeni* Messeniorum Duci ex prælio *ingredienti mulieres quacunque incesserit* ταινίας καὶ τὰ ὡραῖα, i. e. *tænias & ut anni ferebat tempestivitas flores & fructus conjecisse*. Præterea & omnes vias urbis, per quas triumphus ducebatur, floribus, sertis ac suavissimis odoribus cumulare solebant. Eximium hujus rei exemplum apud *Plutarch.* in vita *Æmilii Pauli* legimus, quod *populus in circis, foro aliisque locis unde triumphi pompa cerni potuerit, fixis tabulatis desuper spectaverint pura veste induti. Omnia templa aperta sertis ac suffitibus consperserint*. Cujus etiam *Ovidius* meminit lib. 4. *Trist.* Eleg. 2. vers. 49.

Quaque ibis manibus circumplaudere tuorum
Undique jactato flore tegente vias.

Et *lib.* 2. *epistolarum* ex Ponto Epist. 1. vers. 36.

Quaque ierit, felix adjectum plausibus omen
Saxaque jactatis (velut alii roratis) *erubuisse rosis.*

Et sic intelligendus est *Tacitus lib.* 2. *histor.* ubi agens de victoria *Othonis populus*, inquit, *cum lauru & floribus Galbæ imagines circa templum tulit, conjectis in modum tumuli coronis juxta lacum Curtii*, i. e. tulere imagines *Galbæ* redimitas corollis laureis & floribus, quas in eum acervatim conjecerant. Quidam vero, inquit *Plutarchus in Jul. Cæs.* & coronas in ipsum, sicuti *athletam* & flores conjecerunt. Hoc exemplo milites *Teleutiam* Ducem *Lacedæmonium* redeuntem *Spartam* ingentibus studiis prosequuti sunt. Horum alius eum coronavit, hoc est, flores & folia in eum conjecit, alius tæniis eum donavit. Qui autem intempestivi erant, coronas in mare projecerunt, illique omnia bona precati sunt. Qui sane conjectus non tantum fiebat humana manu, sed sæpe divina, quæ eos demonstrabat, qui aut jam vicissent, aut inibi erant, ut

ut vincerent. Id quod accidit *M. Lucullo*, ejusque militibus, *Plutarcho autore in Sylla*, quos aura suavis e proximo prato sponte conspersit tanta multitudine florum, ut scuta & galeæ iis coopertæ eam speciem hostibus præbuerint, quæ *Luculli* exercitum coronatum demonstraret.

CAPUT VII.

De Phyllobolia in ingressu, nec non sparsione unguentorum, & unde ritus lucernas (Freuden-Feuer) *accendendi vinum spargendi* (Wein lauffen lassen) *& tormenta bellica displodendi originem traxerint?*

I. ORiginem harum ceremoniarum sequentium non aliunde, quam a φυλλοβολία accersimus. Notum enim est, quod ingredientibus Regibus populus cum floribus & ramis occurrerit, teste *Plutarcho in Pompejo* ita scribente: Pompejum hoc honore exceptum in *Neapolis* ingressu: *Multi præterea*, inquit, *sertis ornati sub lampadibus eum suscipere, flores in eum jacere, gradientem usque comitari*. Similiter *Demochares lib.* 5. & 28. *Historiarum* apud *Athenæum lib. 6. c. 6.* differit: *Athenienses Demetrium ex Leucade Corcyraque Athenas venientem, non solum fumorum odoribus, coronisque, ac vina effundentes exceperunt: verum etiam chori Ithyphallique cum sacris cantilenis tripudiantes ac canentes ei occurrisse*. Flores & coronas spargere in Principes priscis seculis usitatum docet *Livius lib.* 33. qui in hæc prorumpit verba: *Omnes tendere ad Imperatorem Romanum, ut ruente turba in unum, adire, contingere dextram cupientium, coronas, lemnicosque jacientium, haud procul periculo fuerit*. Capitolinus in M. Antonino: *In Saliatu omen accepit Imperii, coronas omnibus in pulvinar ex more jacientibus*.

II. In Principibus viris excipiendis non modo *flores* sparsos & odores incensos legimus, sed etiam *unguenta* profusa loco florum, *Antiochus Syriæ Rex* in pompa, quam in honore *Daphnes* instruxit, ducentas fere puellas induxit, quæ vias inguentis conspergerent, quod *Athenæus l.* 5. *cap.* 4. confirmat ita scribens: *Accesserunt & sexcenti pueri Regii aurea vasa habentes: mulieres postea ducentæ fere unguentis ex pelvibus aureis aspergebant*. De incensis odoribus idem *lib. 6. cap. 6.* quem paulo ante adduximus locum. Non dissimilis apud *Sinas* etiam mos, de quo *Maphæus lib. 6. Histor. Indic. Fragrant odoramentis ac floribus viæ*: Simili apparatu *Metellus pius* in ulteriorem Hispaniam veniens exceptus, ut narrat *Macrobius* ex *Sallustio*, qui de illo in hunc modum scribit: *At Metellus in ulteriorem Hispaniam post annum regressus, magna gloria, concurrentibus undique virili & muliebri sexu, per vias & tecta omnium visebatur. Cum Quæstor. C. Urbinus aliique cognita voluntate, cum ad cœnam invitaverant, ultra Romanorum, ac mortalium etiam morem curabant, ex ornatis epulis, per aulæa & signa scenisque ad ostentationem histrionum fabricatis, simul croco sparsa humus &c. tum venienti thure quasi Deo supplicabatur*. At *Alexander* ille Magnus *unguenta* etiam addit, quibus sibi ingressuro pavimenta spargi volebat, addito etiam vino odorifero ut nihil illi ad divinum sui cultum deesset. Testem iterum habemus prælaudatum *Athenæum lib.* XII. *cap.* 8. differentem hoc modo: *Conspergebat pretioso unguento, vinoque odorifero pavimentum Alexander, myrrhaque, & aliis suffimentis sibi suffumigari videbat*. *Suetonius* etiam in *Nerone cap.* 25. de ejus in urbem cum solenni pompa ingressu: *Incedenti passim victimæ cæsæ, sparso per vias identidem croco, ingestæque aves, ac lemmisci, bellariaque*.

III. Ingredientibus præterea urbem principibus viris hunc honorem habitum videmus, quod cum lucernis excepti & lampadibus fuerint cum apud Hebræos, tum apud Romanos aliasque nationes. *Machabæorum* libro *cap.* IV. *Antiochus Rex Jerosolymam ingrediens* cum facularum luminibus exceptus est. *Judith* etiam 3. Duci *Holoferni* universæ urbes *Syriæ*, *Mesopotamiæ*, & *Syriæ Sobal*, *Libiæ* atque *Ciliciæ* cum ramis & lampadibus obviam exiere. Ita enim sacræ paginæ. *Tantusque metus provinciis illis incubuit, ut universarum urbium habitatores, Princeps & honorati viri simul cum populis exirent in obviam venienti, excipientes cum coronis & lampadibus, ducentes choros in tympanis & tibiis*. De *Romanis Plutarchus in Pompejo* de ejus in *Neapolim* ingressu. *Multi præterea sertis ornati, sub lampadibus eum suscepere*. *Sueton. de Julii Cæs. triumpho cap.* 37. *Ascendit Capitolium ad lumina quadraginta Elephantibus Lychnuchos gestantibus:* ubi Lychnuchi dicuntur, qui lucernas gestabant: quod etiam luminis est, ad lumina præferentes transtulit. In *Ptolemæi* etiam pompa lampades prælatas apud *Athenæum* legas *lib.* 5. *cap.* 5. Aderat etiam umbraculum, atque in quatuor angulis ipsius currus lampades erant inauratæ. Et paulo post in eodem capite: *Thuribula præterea trecenta & quinquaginta aurea, aræque inauratæ & coronis aureis ornatæ processerunt, in una quarum faces: quatuor decem cubitorum erant infixæ*. Et Satyri etiam ibidem lampades ferunt:

runt: *Succedebant his Satyri in ſingulis partibus ſpatii viginti aureas lampadas in hederarum folia inciſas ferentes*. Antonius etiam Triumvir, ut tradit *Athenæus lib.* 4. in *Athenarum* arcem acceptus eſt illuſtrata urbe lampadibus e tectis fulgentibus: *Tranſibat*, inquit, *etiam aliquando ut is aſſerit* (*Socrates Rhodius*) *in arcem cum lampadibus e tectis universa Athenarum civitate faces præferente: & Antonius* Imperator eodem honoris genere dum Alexandriam ingreditur, decoratur, ut ſcripſit *Herodianus*. Nam de *Tiridatis* in Romam adventu, & *Neronis* e Græcia reditu hiſtoriæ multa referunt, quæ ſilentio tranſimus.

IV. Verum de igne Regibus Imperatoribuſque prælato conſulito *Xenophon. de Reg. Lacedæmon.* & *Johan. Stobæ. in collectan. locor. commun.* ſerm. 42. *Herodot. in Urania lib.* 8. ſub initium: *Philon. l.* 2. *de vit. Moſis*. Atque ut ex *Actis S. Sylveſtri* Latine ſcriptis conſtat, Imperator *Conſtantinus* poſt habitam ad Senatum populumque Romanum orationem de Chriſto recipiendo, omnibus Chriſtianis & infidelibus hanc legem laudantibus, & vitam *Auguſto* optantibus, finis ejus rei factus eſt: & revertente *Auguſto* ad palatium tota civitas cereis, lampadibuſque repleta coronata eſt. *Cedrenus* etiam in compendio *Hiſtor.* tradit, populum *Heraclio* Conſtantinopolim ingredienti frondes oleaginas faceſque geſtantem occurriſſe. Nonne ſimile reperimus & conſpicimus hodienum uſitatum eſſe? Nam quoties Rex ſolennem ingreſſum celebrat, lampades & ignes lætitiæ cauſa accenduntur: Es werden Freuden-Feuer angeſtecket / quemadmodum moris eſt in *Anglia* & ſæpiſſime in *Italia*. Fuit igitur communiter hoc florum & coronarum ſparſio publicæ lætitiæ argumentum, conſimili fere modo, quemadmodum noſtrates diebus lætitiæ deſtinatis, pulverem nitratum artificioſe compactum (Ein Freuden-Feuer) accendere, ſclopeta & tormenta bellica diſplodere ſolent. Nec aliunde, quam ex *ſparſione* florum accerſendus ritus *vinum fundendi*, qua ex ſcaturigine artificioſe vinum emittitur: Man läſſet an ſolchen Freuden-Feſten rothen und weiſſen Wein ſpringen / uti in inauguratione Imperatoris vel alius Electoris fieri ſolet, id quod etiam ex *Athenæo lib.* 5. *cap.* 5. de Pompa *Ptolemæi Philadelphi* diſcimus, qui in hæc prorumpit verba: *Scaturiebant ex ipſo* (curru) *binæ ſcaturigines, hæc aquæ, illa vini*. Simile conſpicimus in inauguratione *Maximiliani*, uti eleganter deſcripſit *Guilielm. Stuck. in Antiquit. Convival. fol.* 51. his verbis: *Ante Curiam album & rubens vinum duabus fiſtulis per ſpeciem bicipitis Aquilæ, editæ columnæ impoſitæ ſubterranea derivatione perfundebatur*. Sic *Neapoli* in *Friderici* Cæſaris adventu pluribus diebus nobiliſſima vina in ſpeciem aquæ extemporariis fontibus ubertim fluxerant. *Sab. lib.* 8. *cap.* 7. Ita *Jovius lib.* 37. de *Caroli V.* coronatione meminit. *Is*, inquit, *dum Bononiæ coronabatur e lacubus, qui in ſummo prætorianæ porticus fornice fuerant, fabrefacti per Siphones rubra & alba vina fundebantur*. Et hoc etiam factum in inauguratione *Leopoldi* Imperatoris ſemper Auguſti hiſtoriæ referunt.

CAPUT VIII.

De Phyllobolia privata, & quibus facta.

I. PRivata florum ſparſio etiam frequens & uſitata erat. Utebantur Veteres hoc ritu erga eos, quibus vel incedentibus vel diſcedentibus *omnia fauſta ac bona precabantur*. Hoc teſtatur *Lucret. lib.* 2. ubi agit de plauſibus ac ſonis, quibus Mater Deum fuerat excepta, inter alia ſic canens:

Ergo quamprimum magnas invecta per urbes
Munificat tacita mortales multa ſalute
Ære atque argento ſternunt iter omne viarum
Largifica ſtipe ditantes, pinguntque roſarum
Floribus, umbrantes matrem comitumque catervam.

Memorabile quoque eſt, quod de *Diagora* refertur apud *Gellium lib.* 3. *cap.* 15. quod cum ipſe tres filios habuerit adoleſcentes, *unum pugilem, alterum pancratiaſten, tertium luctatorem, eoſque omnes viderit vincere coronarique eodem Olympiæ die*; cum tres dicti filii patrem amplexi ac coronis in caput ipſius poſitis ſuavitati fuerint, populus glatulabundus flores undique in eum conjecerit, ubi tamen pater inter oſcula & manus ipſorum animam præ gaudio efflaverit. Confirmat hoc *Pauſanias Eliac. lib.* 6. 7. *p.* 356. eum, *conjicientibus in ipſum flores Græcis & liberum cauſa cum plauſu beatum prædicentibus occidiſſe* ſcribens:

II. Geminum in modum, & apud eundem *Gellium lib.* 5. *cap.* 14. non minus recenſitu dignum exemplum occurrit *Androcli Servi*, qui cum leoni cuidam fuiſſet objectus, leo placide ac veluti noſcitabundus ipſum accedens, caudam more ac ritu adulantium blande movit. Quod cum circumſtantes in admirationem rapuiſ-

puisset, adeo ut ipse Cæsar quæreret causam, *Androclus* postea cum hoc leone tota urbe circum tabernas ivit æreque donatus est, *Leo* vero floribus sparsus, & omnes fere ubique dixerunt: *Hic est Leo Hospes hominis, hic est Homo Medicus leonis*. Similiter *Tacitus lib.* 14. *Annal. c.* 62. prodit, quod cum *Nero* conjugem suam revocasset *Octaviam* multi e plebe læti in Capitolium ascenderint, imagines Octaviæ gestaverint humeris, sparserint floribus, foroque ac templo statuerint. Huc quoque collimare videtur *Virgilius* excitans populum Romanum, ut *Daphnidi* suo, hoc est, *C. Jul. Cæsari* recens defuncto honores debitos exhibeat, ita canens *Eclog.* V. *v.* 40.

Spargite humum foliis inducite fontibus umbras
Pastores.

Conferantur *Dela Cerdæ annotationes in hunc loc. fol.* 97. *seq.*

III. Hoc ritu etiam prosequebantur *bene de Republica meritos*, *aut alios amore & officiis sibi obstrictos*, *sive illi adhuc inter mortales agerent*, *sive Divorum numero essent adscripti*. Egregium ac luculentum hujus rei testimonium apud *Livium lib.* XXXIII. est de *Marco Tito Quintio*. Hic enim cum in *Isthmicis ludis* per præconem *Corinthios* aliosque Græcorum liberos & suis legibus esse jussisset, postea ludis dimissis cursu prope omnes tendere ad Imperatorem Romanum cœperunt &c. uti supra dictum. Confer. *Flor. lib.* 2. *v.* 7. quæque ibi notavit *Freinshemius num.* 14. ut & ad *Curt.* 5. 1. 20. & 9. 10. 25. ubi multa veterum ac recentiorum laudat exempla. Consimili modo *Nearcho Alexandri M.* Duci contigisse, testatur *Arrianus de rebus Indicis pag.* 197. *edit. Græco-Latin. Henric. Stephan.* ut ipse quoquo versus per castra iverit floribus ac sertis fuerit petitus. Sic *Poetas* & *Rhetores* eorumque fores & postes a Clientibus palmis & coronis coronatas fuisse, testatur *Lucian. in Rhetor. Doctor. circa fin.* Confer. *Ursini arboret. bibl. pag. m.* 52. *Carol. Paschal. lib.* I. *de coron. cap.* XII. *pag.* 320. *seqq.* Addi etiam possunt *Martyrum* sepulcra.

IV. Non vero tantum flores, sed & alia omnis generis munuscula, quæ ad manus erant, in eum, quem honore afficere volebant, conjiciebant, utpote *Zonas*, *tunicas*, *fasciolas*, *petasos*, *lemniscos* & *crepidas*, nec non similia hujus generis. De *Zonis* legendus *Paschal. lib. de coronis pag.* 37. Cætera vocabula facile intelliguntur, modo prius explicetur, quid sit *Lemniscus?* Est autem, ut obiter addamus *Lemniscus* verbum *Syracusanum*, juxta interpretes quo stricta augustaque tænia, vel fasciolæ purpureæ dependentes ex coronis significantur, vid. *Carol. Paschal. lib.* 2. *de coron. p. m.* 111. *seq.* Cum prædictis munusculis affectus fuit *Draco* severus ille *Atheniensium* Legislator, sed magno suo malo, imo interitu. Cum enim *Æginam* proficisceretur, & oblatas leges faustis acclamationibus populi in Theatro acceptus esset, multitudine petasorum, tunicarum, & vestium in caput ejus conjectarum suffocatus interiit. Memorat *Suidas* voce Δράκων. Inofficiosum sane erat officium, uti *Salvianus* loquitur, *ita aliquem honorare ut inde moriatur.* Multi etiam alii hoc ritu fuerunt excepti, de quibus videatur differt. *Dieterici* tractatui huic in fine adjecta.

CAPUT IX.

De Phyllobolia ad statuas illustrium.

I. Solenne fuit veteribus, ut illi, qui singulari devotione erga Principes aliosve affecti esse volebant videri, statuas eorum subinde ornarent coronis. *Ambrosius Serm.* 10. *in Psalm.* 118. Qui coronat imaginem Imperatoris, utique illum honorat, cujus imaginem coronavit. *Irenæus lib.* I. *advers. Hæres. cap.* 24. *de Gnostic. Imagines quasdam*, inquit, *habent depictas*, *quasdam autem & de reliqua materia fabricatas has coronant*. Morem eum apud Græcos antiquissimum fuisse, ut *heroum* statuas post mortem coronarent, ex eo constat, quod de *Alexandro M. Plutarchus in ejus vita cap.* XXIV. tradit, quod nimirum *ipse oleo unctus cum sociis circum Achillis statuam decurrerit*, *eam coronans*, cum videlicet illum transgressus *Minervæ & Heroibus* sacrificaret. Nec imponi solum coronæ, sed & in statuas conjici solebant. Idem *cap.* XXVIII. Cum *Alexander Theodectæ* (*Phaselites ille erat*) mortui imaginem in foro positam vidisset, post cœnam ei, bacchatus multa serta ingessit. *Lucian. in Scytha. Athenis statua Toxaris*, etsi humi sita erat, *tamen frequentissime sertis recentibus redimiebatur.* Ortum hoc ex eo, quod Numinum in statuis fieri solebat. De quo *Capitolinus* in vita *M. Antonin. Philosoph. c.* IV. *In Saliatu*, inquit, *omen accepit imperii*, *coronas omnibus ex more jacientibus*, *aliæ aliis locis hæserunt. Hujus velut manu capitis Martis aptata est.* Confer de his *Carol. Paschal. lib.* 4. *de coron. c.* XII. *pag.* 244.

II. Cæterum amantes invicem etiam suas imagines coronabant. Unde est, quod Plu-

Plutarchus Amatorio inter ἐρωτικὰ ponit etiam *redimire*, *sive sertis ornare imagunculas*, eorum nempe quos amarent. De statuis coronatis est, & hic *Justini* locus *lib.* XVIII. *Missi a Senatu in Ægyptum Legati*, cum ingentia sibi a Ptolomæo Rege missa munera sprevissent, interjectis diebus ad cænam invitatis aureæ coronæ missæ sunt, quas illi honoris causa receptas, postera die statuis Regis imposuerunt. Quod ab antiqua consuetudine similiter profectum est; Nam habuere veteres præ foribus ædium suarum alicujus Numinis simulacrum, quod sæpe discedentes e conviviis coronabant, corona ibi accepta. *Athenæ. Dipnosoph.* x. 10. scribit *Timæus Xenocraten*, *quam congiorum die festo acceperat coronam*, *cum domum rediret*, *injecisse Mercurio ante palatium erecto*, *quem coronis e floribus textis ornare frequenter solebat*. Fuerunt autem in universum tales coronæ partim ex *auro*; partim ex arborum, puta *quercus*, *oleæ & lauri frondibus*. De prioribus duabus *Martial. lib.* 7. *epigr.* 24. ubi *Charus* coronam sibi a Cæsare *Domitiano* donatam, *Cæsaris* statuæ reddidisse se dicit:

O cui virgineo flavescere contigit auro
Dic ubi Palladium sit tibi, chare, decus?
Adspicis & Domini fulgentes marmore vultus,
Venit ad has ultro nostra corona comas,
Albanæ livere potest pia quercus olivæ
Cinxerit invictum quod prior illa caput.

Ubi insinuat solitum *Domitiani* statuam alias querna insigniri, quæ nunc potuerit videri oleagineæ *Chari* coronæ, præreptum sibi honorem invidere. De *lauru* cujus præcipuus usus in gratulationibus amicorum testis est *Cicero pro L. Muræna* ita scribens: *Quo se vertet? domumne? ut eam imaginem Clarissimi viri, Parentis sui quam paucis ante diebus laureatam in sua gratulatione conspexit, eandem deformatam ignominia, lugentemque videri?*

III. Redimiebant quoque *tæniis* & foliis inauratis non caput modo, sed etiam pectus in statuis eorum, a quibus beneficium accepere. *Lucian. Philopseud. Vidi statuam Pelichi Medici a dextra Saturni, quæ tænias coronasque aridas habebat, pectoreque folia quadam inaurata. Ego,* inquit, *Eucrates, ea inauravi, cum me sanasset triduo febre pereuntem.* Præterea spargebant etiam *floribus*. Quod genus honoris ipsis alioquin hominibus conferri solebat, *cum vivis*, quod reddita *Achajæ* libertate bello Macedonico primo Consuli *Flaminio* contigit. Quid, inquit, *Florus* II. 7. *florum in Consulem profuderunt*. Et *Aristomeni*, *Pausan. Messenic.* item *Caracallæ*, *Herodian.* IV. 15. tum *mortuis*, partim *in feretro*, partim in *sepulcris*.

CAPUT X.

De Phyllobolia mystica significatione.

I. IN præcedentibus vidimus Deos, Deasve, Imperatores & Principes festis diebus lætis floribus & frondibus ornatos fuisse, id quod sane non fortuito, sed ex aliqua mystica significatione factum fuisse asserimus. Conspicimus etiam hunc ritum *Christo* quoque exhibitum acclamante populo *Hosanna*. Hinc dubitari non potest, quin si Christum eo ritu & acclamationibus professi sint, *Messiam* verum agnoverint, cum dicant, *Regem* pariter ac *Deum* dicant necesse est. Deum namque quin ea ratione professi sint, negari non potest, cum id genus honoris non nisi Deo exhibere soliti sint. Quid enim aliud olivæ? quid palmæ Christo ingredienti prætensæ, nisi veri Dei verique Regis manifesta confessio? Recte itaque vetus Poeta:

Perque viam ut Regi velamina purpurata
Arboreasque solo frondes, & olentia serta
Sub pedibus stravere, Deum omnes voce fatentes.

II. Significare etiam potest ramorum & florum sparsio humanarum rerum conversionem, fragilitatemque suam, quæ arboris symbolo indicatur, & firmitatem atque constantiam a Deo, cui prætenderentur, exposcere. *Clemens Alexandr. Strom. lib.* 5. *Dionysii Thracis* Grammatici in *lib. de Declarat. Symb.* de rotulis, sententiam laudat dicentis: Veteres per verba, & per Symbola significasse. *Per Symbola autem ut & rota quæ vertitur in Deorum templis quæ tracta est ab Ægyptiis*, & rami, qui dantur iis, qui adornant. Dicit enim *Orpheus Thracius:*

Ramorum ut quis sunt hominum terrestria curæ
Non uno stant fata loco, in mente omnia circum
Volvuntur: nec fas una est consistere parte
Ut cœpit cursus.

Et quidem genus: *Homerus Iliad.* 6. simile facit foliis hominum

Per-

Persimile est foliis hominum genus omne caducis.
Quæ nunc nata vides pulcrisque virescere sylvis
Autumno veniente cadunt.

III. Hoc etiam evenit Christo, mox excipitur cum jubilo & ramis, mox crucifigitur & corona spinea coronatur. Ex ramorum frondibus quoque cognoscere licet, quam instabilis & labilis sit gloria mundi. Ita etiam passionem Christi acerbissimam indicare voluerunt ramorum sparsione, & quasi dicere: O Domine arbor es nunc florida, veniet ergo cito tempus, cum fructum proferas & tunc aliter tecum agetur. Arbor florida es, & ab omnibus laudaris, mox autem omnes contra te agent & ramos avellent. Hodie florida hæc arbor est, sed continuo folia dilabentur. Confer. *Osor. concio. in Dom. Palm. pag. m.* 875. Hæc omnia autem eo spectant, ut intelligamus, cur Dominus noster, non sine majore instinctu e Cælis a populo φυλλοβολία exceptus sit. Deus ora lactentium quasi aperuit, Filioque suo hanc gloriam tribui voluit, quod & Deus ipse, & Dei Minister, Præco, summus Sacerdos, Rex, Triumphator, Athleta nosterque Patronus & Advocatus adventaret. Ut Regi per viam

Arboreasque solo frondes & olentia serta stravere &c.

IV. Cum θεοπνύςω acclamatione votisque faustis hoc fecerunt, ea enim ipsa hac florum frondiumque sparsio significabat: *Feliciter*, *Feliciter*! quicquid calcaverit hic, rosa fiat! Nuspiam offendat, molliter incedat!

Ne teneros lædant spina rubusve pedes!
Crescat, florescat, perennet
—— *fugiant te nubila cœli*
Adventumque tuum, suaves tibi Dædala tellus
Submittat flores! Lucret. lib. I. princ.

Hinc *Zemah* dicitur Messias, sub cujus pedibus crescere omnia & florere debeant. *Zachar.* VI. 12. Lepidum illud nec omittere possumus *Lamprid. de Heliogabalo: oppressit in tricliniis versatilibus, parasitos suos violis & floribus, sic ut animam aliqui efflaverint, cum eripi ad summum non possent*. Ita flores spargit mundus, quibus suos parasitos suffocet. Sic

Cantharidum mors rosa.

Vid. *Camer.* Emblem.

—— *Nocet empta dolore voluptas*
Fortuna nimium quem fovet stultum facit.

CAPUT XI.

De Festo Tabernaculorum seu σκηνοπηγίᾳ.

I. HUc usque descripsimus varios *Phyllobolia* ritus profanos; jam progredimur ad mores Judæorum in Festo Tabernaculorum usitatos, ubi primum *Tabernacula* ipsa considerabimus, dein ad alia pedem movebimus. Apud Judæos igitur jejunii & afflictionis diem solennem mox excepit *Festum Tabernaculorum* jucundum & hilare toti populo. Causam hujus festi & hilaritatis *Spencerus lib.* I. *c.* 6. & *lib.* 3. *c.* 8. *diss.* I. pro more suo dabit, quod *conventu solenni omnes sese Hierosolymam conferre tenerentur, quibus ab omni labore servili feriatio, & ingens lætitia ac convivatio lege fuerit injuncta, eo quod Gentiles in honorem Deorum festa peracturi in lucum aut urbem aliquot diebus magna frequentia convolare soliti, quibus citharis, tubis aliisque instrumentis musicis omnia personuerint*. Hæc ipsi dictarunt *Lucianus*, *Plutarchus* & ejus farinæ homines, populi Judaici derisores, qui sub Romanis Imperatoribus vixerunt. Hi testimonium perhibere debent rerum antiquissimarum, quæ tempore *Mosis*, imò ante *Mosem* gestæ. Si vel ipsum *Herodotum* producat passim, in eum quadrat illud *Ciceronis de Oraculis loquentis*: *Herodotum cur veraciorem dicam Ennio? num minus ille potuit de Crœso, quam de Pyrrho fingere Ennius?* Missis igitur fabulatoribus ex divinis Oraculis veram causam hujus festi indagare volupe est.

II. Inter solennitates majores statas & anniversarias divinitus mandatas ultima erat חג הסכות *Festum Tabernaculorum*, seu umbraculorum, quæ σκηνῶν ἑορτὴ *Levit.* XXIV. 34. ἑορτὴ τῆς σκηνοπηγίας, *Deuter.* XII. *vers.* 16. apud LXX. Interpp. ἡμέραι τῆς σκηνοπηγίας 2. *Maccab.* I. 9. σκηνοπηγία & σκηνοποιία alibi appellatur. Quia Judæi solebant σκηνὰς seu καλύβας, tabernacula h.e. tumultuaria quædam οἰκίδια seu tuguriola ex frondibus & viridibus ramis arborum omnis generis, præprimis *olivæ*, *myrti*, *citri*, *palmarum*, *cedrorum* &c. (ut annotat *Joseph. lib.* 3. *Antiquit. Judaic. cap.* 10.) ad breve tempus compingere sive exstruere inque iis septiduum habitare. *Anglus Ainsvvorth fol.* 144. reddit: *Tabernacles made of boughes of greene trees*, vide annotat. *ad Sigon. lib. de Republ. Ebr. lib.* 3. *cap.* 13. *pag.* 202. *edit. Helmstad.*

III. Causam institutæ Solennitatis Moses

ses exprimit, recordationem afflictissimæ & miserrimæ conditionis, qua sine certis sedibus focisque exules quondam in deserto per integros XL. annos egissent, & sub vagis Tabernaculis habitare coacti fuissent. Cum enim primum desererent Ægyptum, profecti sunt filii Israelis *Rhamesesso* urbe *Ægypti*. *Gen.* 47., *Succothas Exod.* 12. urbem vel pagum Ægypto vicinum, a tabernaculis ita appellatum, quorum istic materia fuit copiosa, quæ levissimo opere ex arborum frondibus structa & æque facile destruenda, viatoribus usitata. *Altera ratio* hæc erat, quod debuerint etiam meminisse Israelitæ, juxta Hebræos, admirandæ protectionis sub nube, velut sub umbra quadam vid. *Levit.* XXIII. *Tertia causa* erat, ut gratias Deo agerent pro frugibus toto anno collectis. *Doctissimus Anglus Johann. Lighfootus* aliam his adjungit populum scilicet cum a *Mose*, qui Deo propter fabricatum vitulum placato, decimo mensis *Tisri* a monte descendens lætum de peccato Numine & recuperato ejus favore nuncium apportat, intellexisset, figendum esse Tabernaculum, propter peccatum vituli fabricati aliquandiu impeditum, nec inde scil. a monte *Sinæ* abeundum esse, donec istud opus absolutum esset, castra ponere, & tentoriis adversus adventantem hiemem se munire incepisse, atque opus lætum aggressum fuisse. Hanc *Ligfootus* istius solennitatis originem esse docet ejusque occasionem, quod Deus inter populum suum habitare in Tabernaculo haud graveretur, idque sexto exacto mense, postquam eum ex Ægypto eduxerat. Vide ejus *Harmon. Evang. ad Luc.* 3. 21. Potest quoque hæc ratio cogitari, sed non est prima ab ipso Deo expressa.

IV. Cum itaque ex mandato Dei Judæis injunctum, ut tabernacula sibi exstruerent, *Levit.* XXIII. videbimus materiam, ex qua confecta tabernacula fuerint. *Clar. Buxtorffius in Synagoga Judaica cap.* XVI. *pag.* 32. *edit. Basil.* 1641. ita differit: *Tabernacula olim fiebant e ramis pulcrarum virentium arborum, quales sunt arbores omnes oleosæ, oleæ myrti, arbores coniferæ & aliæ ejusmodi, quæ propter pinguedinis & olei copiam diu virent, hoc verbis istis innuitur Levit.* XXIII. 40. Sumetis vobis die primo fructus arboris pulcherrimæ: spathulasque palmarum & ramos ligni densarum frondium & salices de torrente. Hæc paulo magis pespicue & dilucide indicantur in libro *Nehemiæ cap.* 8. 15. *Egredimini in montem & afferte frondes olivæ & frondes arboris resiniferæ, frondes myrti, & ramos palmarum & frondes ligni nemorosi ut fiant tabernacula*. Hinc videre est, priscis temporibus ex istiusmodis ramis facta fuisse tabernacula, in quibus per octiduum manebant: præterea, eos pluribus ad id speciebus fuisse usos, quam quatuor illis, quæ in *Levitico* recensentur, adde quod hic apud *Nehemiam Salicum torrentis* nulla mentio, quibus tantum utebantur ad ramorum tabernaculis extruendis compactionem & colligationem.

V. Calculum his addunt *Henry Ainsworth in Levit. c.* 23., *fol. m. pag.* 146. & *Joh. Henric. Ursin. in arboret. bibl. pag.* 55. *cap.* 11. Prior in hæc prærumpit verba: *They* (Tabernacula) *wre made of te branches of tres, as there appearet, v.* 15. *And by the Hebrew canons, the Boothes might not be covered with any cloth, or other thingh, which had not growne out of the earth, or was not cut off from thense, or with an ything, that might receive uncleanesse, or that had an evill savour, or that was faded, or fallen-off alone, if they covered it with any of these, it was unlawfull.* Talmud Bab in *Shccah. c.* 1. & *Maimonid.* in *Shophar. c.* 5. *sect.* 1. 2. Alter autem ita: *Quis credat, tantæ multitudini tot millium ad manum fuit tot olivarum myrtorum aliarumque electarum & speciosarum arborum frondes ad ejusmodi tabernacula? Fuisset hæc festivitas publica hortorum nemorumque circa Hierosolymam calamitas & pernicies*. Negat itaque *Sanctius* ex tam pulchris frondibus contexta, his & aliis motus. Sed quid textui historiæ fiet, ubi diserte jubentur Judæi egredi in montem & adferre istarum arborum frondes, ad faciendum tabernacula, sicut in lege scriptum? Respondeo: finis principalis ponitur, accessorius non tollitur, sed supponitur. Nam in lege utrumque scriptum est, & tabernacula frondea esse facienda, & gestandas in manibus pulchras arborum electarum frondes. Alia itaque genera adhibita structioni; vulgarium arborum, *salicis*, & *pini* & quæcunque densis essent ramis: *Plutarchus Symposiac*, tabernacula e palmitibus & hederis contexta fuisse refert, & credo vidisse, ut ipse indicat: neque aliter fieri potuit, cum speciosæ arbores tot casis non essent suffecturæ.

CAPUT XII.

De Ramorum gestatione.

I. Visis tabernaculis ad ramorum gestationem progredimur & species arborum perlustramus, ex quibus fasciculi conficiebantur. Quatuor autem reperiun-

riuntur in Scriptura *Levit.* XXIII. *Sumetis nobis die primo fructus arboris pulcherrime, ſpatulaſque palmarum, & ramos ligni denſarum frondium & ſalices de corrente*. Videbimus ſingulas, quales fuerint. Prima igitur vocatur fructus arboris pulcherrimæ פרי עץ הדר. Quæritur hic, quænam fuerint ligna? De הדר *Hadar* diſputat prolixe in Levitic. *Bonfrerius Citrum* eſſe, & probat (1) quia *Chaldæus* Interpres habeat nomen אתרוג *ethrug* quod ſignificat arborem citri. Calculum his addit *Gabriel Groddeck in diſſert. doctiſſ. de ceremonia Palmar. edit. Lipſ.* 1694. §. 10. *pag.* 21. & ſententiam ſtabilire laborat ex *Gemara in Maſſech. Succa cap. Lulaf Hagazul ad Miſchn.* 5. his verbis: *Tradunt Rabbini noſtri, per fructum arboris pulcherrimæ talem arborem intelligi, cujus ſapor fructui ſimilis eſt, & hanc arborem dicas eſſe malum citri:* ita etiam ex Rabbinis *Anglus Henry Ainsworth fol.* 145. *in Levit. cap.* XXIII. *ex Maimonid in Shophar* & *Succah. cap.* 7. *ſect.* 2. refert: *the fruit ofthe good y tree ſpoken of in the law, is the Pome-citron.* (2) Quia *Joſephus* teſtetur in ramis illis geſtata quoque fuiſſe *mala Perſica*, 3. *Antiquit. c.* 10. & *Citria* eodem *Joſepho* teſte 13. *Antiquit. cap.* 21. (3) quia hæc Citrus, malus medica ſcil. aut perſica arbor pulcherrima ſit. Cujus ſententiam modeſte & argute explicat vir clar. *Gabriel Groddeck in citata eruditiſſima diſſertatione pag.* 19. §. 6. cujus verba huc adſcribere non pigebit. *Quod autem Joſephus;* inquit, *hic pro citri malo quem in uſu hodie Judæi habent, malum perſeæ ſubſtituunt, ſciendum, pleroſque Veterum hæc inter ſe ita confundiſſe, ut malum Perſicum ſeu Medicum pro citro & contra uſurparent, uti in altero adducto loco*. Unde etiam *Plinius lib.* 15. *Natur. Hiſtor. cap.* 14. *Citrea*: a Græcis *medica*, i. e. *Perſica* dici obſervat. Et *Dioſcorid. lib.* 1. *c.* 131. Medica mala perſicave aut cedromela vocari ait *citrea* a Latinis, quod etiam ex *Athenæo* conſtat. *Medicum* autem malum pro *Perſico* accipi ex *Theophraſti lib.* 4. colligitur, & cum *citro* apprime convenire: conf. cl. *Salmaſ. Comment. in Solin fol.* 949. 959. *ſeq.* & 964. *edit. Pariſ.*

II. Hæc utut ſpecioſe dicta, probabilior tamen apparet, quæ & communior ſententia: eſſe hæc vocabula עץ הדר & עץ שמן non *propria*, ſed *appellativa*; non certæ *ſpeciei*, ſed *generis* cujuſdam. Probatur (1) ad Perſonam: *Vulgatus* enim Interpres clare indicat, ſe de genere non de ſingulari ſpecie ſenſiſſe, nec arborem הדר *Hadar* pulchritudinis, ab arbore *Schemen* pinguedinis diſtinxiſſe. (2) Ad rem; ut Sacra Scriptura ratione ſitus alias arbores vocat *ligna agri*, *ſilvæ*, *aquæ*; ſic pro differentia *effectorum* & *adjunctorum*, alias *ligna cibi Levit.* XIX. 23. *Deut.* XX. 20. alias *ligna fructus*, *Eccleſ.* II. 5. alias *ligna frondis*, ut his ipſis locis, *Levit.* XXIII. 40. *Nehem.* VIII. 15. eadem ratione quaſdam pulchras dixit & pingues. (3) Itaque arbores denſarum frondium his locis non certam ſpeciem ſignificant; ſed genus quoddam multis ſpeciebus commune: ſic & illæ quæ decoræ ac pingues dicuntur. Idque (4) rationi congruit. Nam neque debuit Deus certas ſpecies frondium præſcribere neque potuit. Non debuit; ſuffecerat denotatio generis & addita denominatio quarundam ſpecierum, ut *palmæ* ſolius Judææ propriæ & *Salicum* torrentis, quas vel myſterii cauſa, vel ſingularis uſus, vel quod neutro genere arborum, a pulchritudine & pinguedine dictarum continerentur oportuerat exprimi. Nec *potuit*; nam ſi ſpecies aliqua defeciſſet, impoſita fuiſſet neceſſitas Scenopegia celebraturis, vel omittendi geſtationem horum ramuſculorum, vel prævaricandi contra legis præſcriptum. Cogita, ſi omnibus *Citriæ* frondes fructibus ſuis onuſtæ, aut *oleaginæ* aut *myrteæ* geſtandæ fuiſſent, quanta circa Hieroſolymam hortorum quotannis fuiſſet calamitas? quanta frondium talium raritas & caritas? (4) Neque ſequitur; *Nehem.* 8. certæ memorantur ſpecies, in lege non expreſſæ, quæ de olea, arbore Schemen, myrto, nihil habet; nec de Perſea nec de Citro quicquam: Ergo hæ ſpecies præſcriptæ fuere in lege, nec aliæ generali nomine permiſſæ. Nam quis non videt contrarium ſequi? In lege quatuor omnino vocabula ſunt arborum, (1) *arbor Aadar*, (2) *palma*, (3) *arbor Aboth*, & (4) Arabim *ſalices* forte ad ligamenta neceſſariæ, apud *Nehemiam* ſunt quinque vocabula: *Olea*, *lignum Schemen*, *myrtus*, *palma* & *arbor Aboth*. His addit *Joſephus Perſeam*, Chaldæus forte *Citrum* LXX. *Cupreſſum* aliique Interpretes ut & *Hieronymus Cedrum*, *pinum balſamumque* adhuc alii.

III. Quare concludamus (5) & frondes geſtaſſe Iſraelitas in ea feſtivitate, & ſcenas ſtruxiſſe ex quocunque genere arborum; quas in deſerto non habebant, Dei munere in terra promiſſa invenerant; ut undecunque glorificandi Deum acciperent occaſionem: is enim hujus feſti finis fuit. Duas tamen ſpecies expreſſas a Legiſlatore fuiſſe, ex quibus thyrſos facerent geſtandos *palmam* & *ſalicem*: qua in re miranda Dei bonitas, ne noceret arbori-

boribus fructiferis, aut sterilitatem adferret: harum enim duarum hoc est ingenium, ut tonsura gaudeant & copia luxurient. Symbolum enim fuit Ecclesiæ Judaicæ. Quam Deus monere volebat, ornandam esse fructibus omnigenis, ac colligandam vitilibus fidei & mutuæ concordiæ, ut *Ephes.* 4. *v.* 2. 3. Ad Objectiones respondes cum *Ursino in arbores, Bibl. cap.* 44. *pag.* 579. (1) *Ethrug* esse *pomum Citrium*, concedo: corrupte legitur in versione Averrois de simpl. *Eltrog. Atrung* Citrus est arbor & fructus: inde *toronga*, *Melissophyllon* Melissen/ *citrago* dicta, quod odorem mali redoleat. Sed hoc nomen recentius esse apparet, nec Judæis eo tempore poma nota. Ponamus Judææ olim domesticam fuisse, sed quomodo sequitur; ergo sola *Citrus* est Hadar? Has & alias responsiones ad objectiones exhibet citatus *Ursinus c. l.* qui evolvatur.

IV. Alteram speciem vocat Scriptura *Spatulas palmarum*, de qua re *Johann. Henric. Ursin. in Arboret. Bibl. cap.* 41. *pag. m.* 524. *seq.* Heb. *Cappoth* כפות dicuntur, quas *Anglus Henry Ainsworth fol. m.* 145. *in Levit.* ita describit: *Cappoth so named of being bowed or crooked:* the *Chaldee* and *Jerusalemy Targum* called *Lulabin as growing out the heart of tree, and the Hebrewes descibe them to be shoots (or stiffe branches) of the palme (or date) tree, when they are budded, before the leaves be spred abroad, whiles it is yet like a rod (or scepter) and that is called Lulaf Maimonid. in Shophar cap.* 7. *sect.* 1. Verum an *Lulaf* palmarum frondes tantum significet, dein videbimus. *Tertia* succedit: *species sumetis ramos ligni densarum frondium*. Angl. reddidit: *branches* of thicke trees *frondes densarum arborum*, quas *Chaldæus Hadasin* vocat, *frondes myrti*. Ita inter festas frondes, quas in *Scenopegiis* gestare mos fuit. *Nehem.* 8. 16. hæ referuntur, ubi LXX. φύλλα μυρσίνης. Hanc opinionem ex *Gemara ad Mischn.* 3. *fol.* 32. 2. confirmat. *Gabriel Groddeck in dissert. supra citata pag. m.* 25. his verbis: *Tradiderunt Rabbini nostri, quod quando in Scriptura dicitur:* Ramos arboris densæ scil. accipietis, *ejusmodi densa arbor intelligatur, cujus folia arborem suam obtegunt. Quænam vero est ista arbor? Resp. myrtus. Sed fortassis olea esse potest? neutiquam, nos enim requirimus ut densa sit, qualis olea non est. Ergo forte erit arbor castanea? at vero nos talem arborem requirimus, cujus folia obtegunt arborem suam, quod non fit in arbore castanea* &c. Conferri potest *Buxtorff. Lexic. Talm. fol.* 632. *Henry Ainsworth fol. m.* 145. *edit. Londin. ex Maimonid. in Shophar cap.* 7. *sect.* 2. ita disserit: *The branch of the thicke tree, spoken in the Law, is the Myrtle branch whose leaves cover the vovod the rof, as when there are three leaves or moe upon one place of the stalke: but if there be two leaves together, and a third leafe above them, it is not thicke, but is called Hadas shoteth*, i. e. *frondes arboris densæ; de quibus lege dictum, sunt myrti frondes, cujus folia obtegunt arborem cum tria vel plura folia in uno loco unius caulis reperiuntur: Verum si his duo folia simul & tertium super illa, non est densa arbor sed vocatur Hadas fatua*. Ut igitur conciliemus hunc locum cum *Nehemiæ* loco: Resp. *Sal. Jarchi* in annotationibus verba proferemus ita scribentis: *Hadas cujus mentio fit cap.* 8. *Nehem, est myrtus fatua, quæ illegitima est ad Lulaf, sed ad tabernacula aptissima: & arbor densa, quæ Hadas seu Myrtus, est aptissima ad Lulaf.*

V. Ad quartam nos conferimus speciem *salices torrentis*, de quibus fuse egit *Henric. Ursin. in Arboret. biblic. cap.* XII. *a pag.* 192. *usque* 197. *seq.* quem benevolus Lector evolvere haut gravetur. Nos itaque his missis fasciculum ipsum consideramus, qui ex sequentibus quatuor compactus erat, vocabaturque לולב *Lulaf*, quo tamen *Targumistæ* solum *palmæ frondem* intelligunt; *Talmudistæ* autem & *Minhagici* Scriptores non tantum partiatim palmæ frondem, verum tres reliquas species, adeo tum demum, quando omnes IV. species, nempe *palmæ frons*, *myrti rami*, *salices* atque *citri malum* adsunt לולב vocent, & sic omnes quatuor species conjunctim sumptæ מצות לולב seu unum præceptum *Lulaf* constituant, id quod præter alios R. *Maimonid. part.* 1. *Mishn. Thora Hilch Lulaf cap.* VII. *fol.* 262. nos docet, cujus verba Anglice tradidit *Henry Ainsworth fol. m.* 145. *edit. Londin.* hoc modo: *These foure kindes are one commandement, and are called the commandement of the Palmebranch* (Lulaf,) *And they may not have fewer or moe then these. And if they cannot, finde any one of them, they may not bring for it of another kinde, like thereunto. They binde the Palme-branch, and Myrtle, and willow branch, and make of them three one bundle. And when a mann takes them up to goe forth with them, he blesseth God first, of the taking up of the Palmebranch. This bundle he carrieth in his right hand, and carrieth the Pome-citron in his left; and carrieth them as they grow, with their rootes downewartd to the earth, and their tops upward

ward into the ayre. If he wanted any one of these branches, he carried them not till he hadall. The Palmabranch might not be lessertben foure handbredths long: the myrtle and the willow branch, not lesse then three: thoug they were longer, it was allowable. The Pome-citron mightnot belesser in bignes se then an egge; greater it might be as neuch as they would. As they carried, they waved (or mo ved) the branches thre times towards every wind (or quater of the vvorld) They carried them at the time of reading the hundred and eightent Psalme. They myght cary them any time of the day, but not by night. The commandement to cary these branches is but for the first day of the feastonely, as it is said (in Levit. XXIII. 40.) *And ye sl ull take unto you in the Sanctuarie onely, they carried them every of the seven daies of the feast, upon this ground, ye shull rejoyce be fore the Lord your God seven daies.* (Levit. XXIII. 40.) *Whosoever is bound to (the Lavv of) the Trompet, and the Boothes, is bound to cary the Palme-branch: other are free. The childe that knovveth hovv to vvave it, is bound, by the doctrine of the Scribes, to cary the branch, that he may be trayned up in the commandements Every day they vvent about the Altar once vvith the Palme-branches in their hands and said:* Olord save now (*or Hosanna*) *and in the seventh day, they vvent about the Altar seven times,* i. e. *Quatuor istæ species unum præceptum constituunt, & omnes uno nomine vocantur præceptum Lulaf, seu Palmarum frondium. Nec licebat plures vel pauciores his habere. Etsi has reperire non poterant, similes his afferre non permittebatur, ramos, palmarum & myrti & salicum colligabant, & ex tribus unum fasciculum conficiunt. Et quando quis accipit illos, primo Deo benedicit pro sublatione ramorum palmarum. Hunc fasciculum dextra tenebat manu, & sinistra pomum citri & gestat uti crescant radicibus versus terram & apicibus versus cœlum. Si uno horum ramorum carebat, non capiebat, donec omnes accepisset. Ramus palmarum quatuor palmarum spatium longitudine non excedebat; Myrti vero & salicum tres palmas longæ erant, licet longiores sint, non illegitimum esset. Pomum citri mole minus ovo esse non licebat; majus ut sit, permissum. Accipientes ramos concutiebant ter versus omnes plagas cœli. Agitabant illos ad lectionem* Psalmi CXVIII. *Tempore diurno non nocturno capere licebat. Primo tantum festi die gestabant hunc fasciculum, uti dictum* Levit. XXIII. 40. Et sumetis vobis die primo. *Semel singulis diebus atrium ingrediebantur, fasciculos manibus tenentes, & sex continuabant dies ex hoc fundamento:* Septem die lætamini coram Domino vestro. Levit. XXIII. 40. *Quilibet obligatus est gestare palmarum ramos. Infans, qui novit, quomodo fasciculi movendi & concutiendi obligatus est doctrina Scribarum gerere fasciculum, ut educetur & instruatur in præceptis. Singulis diebus fasciculos manibus tenentes altare semel circumibant dicentes:* O Domine salva nunc (aut Hosanna) *Septimo autem die septies circumibant.* Conf. *Johan. Henric. Othon. Lexic. Rabbino-Philolog. pag. m.* 198. *edit. Genev. Joh. Lighfoot. Hor. Talmud. pag.* 410. *edit. Lips.* Clar. *Buxtorf. Synag. Judaic. cap.* 16. *Joh.* Doctiss. *Meyer. Diatrib. de Fest. pag. m.* 350. *edit. Amstel.* 1693.

VI. Verum si vel una harum specierum deficiebat, jam non amplius לולב *Lulaf* dici neque debitum suum tunc aliquis exsolvere poterat, uti pluribus ostendit Clar. *Gabriel Groddec. in dissertat. de cæremon. palmar. edit. Lips.* 1694. *p.* 6. 7. ex *Hilcoth Gedeloth. cap.* 15. *fol.* 34. his verbis: *Antequam hæ quatuor species conjunctim adsint, non prius aliquis debitum suum exsolvere potest, cum Traditionem habeamus, quod* IV. *species in* Lulaf *impediant una alteram,* i. e. si una desit, nec altera valorem accipiat. Et dixit *R. Chanin filius Rabba, illud non aliter intelligimus, quam si quis non habeat quatuor has species, quod si autem haberet omnes non impediret altera alteram, etiamsi non omnes simul sumeret. Dico si non haberet omnes, altera alteram impediret, quia omnes ex uno præcepto constant, scriptum enim est Levit.* XXIII. 40. Et sumetis scil. *sumtione plena & integra, nam singulæ species ex iis sumtione opus habent. Contra etiam dixi, si non haberet omnes, non impedirent se invicem, forte dicas, quod si non omnes sumeret, & simul in altum tolleret, non absolvisset debitum suum? Neutiquam, verum si modo singulas separatim sumat atque in altum ferat, sufficit; Statutum enim habemus,* Lulaf *non opus habere colligatione.*

VII. Hic aliquis regerat & dicat: *Si omnes quatuor species necessario ad* Lulaf *requiruntur, cur Judæi, quando benedictionem super hunc actum faciunt, non omnes quatuor species, sed unam tantum nominare solent nempe ad palmam?* Nam teste *Maimonide in Sophar cap.* 7. Rami palmarum, de quibus Lex, sunt virgulta palmarum crescentia, antequam folia hinc illinc dividantur; at cum sunt sicut bacilluli, atque hi vocantur לולב. Confer. *Johan. Lightfoot hor. Talmud. p. m.* 409. *edit. Lips.* Rationem hujus rei reddit autor

tor libri *Colbo cap.* 72. *fol.* 81. quando literis tradit: „ Et benedictionem dicunt „ super Palmæ frondem, non autem super reliquas etiam species, ideo quod „ hæc sit major reliquis omnibus, i. e. „ quod hæc sit principalis species, reliquæ saltem ei adjungantur: Ideo benedictionem dicit super principale, & „ cum ea liberat accessorium. Alii autem dicunt, quod quia palmæ frons „ pretiosissima est præ omnibus aliis speciebus, ideo integer fasciculus ejus respectu *Lulaf* dicitur, idemque est, ac „ si aliquis expresse super singulas species „ peculiarem benedictionem faceret sub „ ejus nomine. " Aliam rationem adducit sæpe laudatus *Gabriel Groddeck.* ex R. *Itzchack ben Arama in Akedath Itzchack fol.* 189. 4. qua huc adscribenda. „ Quod „ ad benedictionem attinet, ea hoc inprimis modo ordinata est: qui sanctificasti nos in præceptis tuis, & justissimos sumere *Lulaf*, quia præceptum quod „ incumbit homini in eo tantum consistit, ut inquirat homo & scrutetur, usque dum pertingat cum speculationibus „ suis ad palmæ frondem (i. e. Angelos, „ ad quos palmæ frons alludit) " &c. Has itaque frondes gestabant magno cum gaudio tripudiantes, & canentes, uti fuse hanc rem *Buxtorf. in Synagog. Judaic. Henry Ainsworth. comment.* in h. l. Celeber. *Jo. Meyer. in diatrib. de Fest.* 351. 352. tractarunt.

CAPUT XIII.

De Ramorum horum mystica significatione.

I. HActenus perlustravimus ramos quos Judæi in Scenopegia gestarunt & eorum species in medium produximus. Cur autem hæ frondes ad fasciculum requisitæ fuerint, non sine ratione factum arbitramur, quare harum mysticam significationem rudi quasi *Minerva* depingemus, ut ex his eo facilius colligere possimus, cur Christo Domino Triumphatori nostro *Palmæ* prælatæ fuerint? Hinc Cl. *Buxtorfius in Synagoga Judaica cap.* XVI. *pag. m.* 332. *edit. Basil.* 1641. motus, harum mysticam significationem adduxit sequentibus: „ Magna in quatuor istis „ speciebus arcana latent. *Palmæ ramus* „ falsos *Judæos* denotat; quemadmodum „ enim Palma pulchra quidem est & decora, sed fructum profert insipidum & „ inolentem: sic eadem est illorum ratio, qui legem quidem habent, sed „ nullos bonos fructus & opera proferunt. *Mala citrea* justos & pios designant: Non secus enim ac genus hoc „ malorum pulchrum est & speciosum, „ sed optimi simul & suavissimi odoris: „ sic quoque sunt pii, qui legem habent, „ & una bonos fructus proferunt, dum „ præcepta observant. *Myrti* suave quidem olent, sed sunt infructiferæ: sic „ sunt quidam, qui quamvis careant lege, bona tamen opera præstant. Rami *salicum* impios denotant, qui & lege & bonis operibus destituuntur instar „ salicum, quæ nec odorem ullum gratum exspirant, nec ullum bonum fructum proferunt.

II. Verum alias mysticas rationes proferemus, quæ ritui huic conveniunt, & ad Triumphatorem nostrum Christum trahi possunt. Notum enim est, & e tractatulo nostro *de Triumphis* satis constat, quod Triumphatores manu palmam tenentes introducti fuerint Triumphum solennem celebrantes simul ac omnes viæ floribus & unguentis sparsæ. Quid aliud hoc significabat, quam ut de hostibus triumphum acturus sit vel egerit Victor, & palma signum sit victoriæ? teste *Pausan. in Arcadicis.* Qua ornare voluit populus Christum certamen ineuntem, *Hosanna* acclamans, quod significat: Salvum fac filium David, prospere ei in bello succedant omnia: Concede ei victoriam inimicorum, ut cum illo salvi simus omnes ab omni tyrannide. Videns igitur turba, se accepisse Triumphatorem, ei fausta acclamans, dicit: *Concede ei victoriam*, quia hodie venit in certaminis locum, ut prælium committat cum *Dæmone* ac *Morte*. Conf. plur. *Osor. in Domin. Palm. p. m.* 876. *edit. Colon.* 1600. Illud enim semper celebratissimum fuit, quod *Palma* victoriæ signum; Unde olim ut annotant *Isidor. lib.* 17. *Etymol.* & *Lyra in cap.* XV. *Deut.* Victores in præliis, ramis palmæ in capite & manibus ornabantur, quare *Apocal.* VII. *Johannes*, ait, se vidisse Martyres victoriam de Tyrannis reportantes manibus palmas gestare; imo habenti justam causam dabatur palma in manu, quasi victoriam jam habuisset in ea. Ita *Plinius lib.* 16. *natur. histor. cap.* 25. non solum ait, palmas triumphi & victoriæ symbolum fuisse, sed & præsagium. In cujus probationem refert, palmam natam in basi Cæsaris Dictatoris ante bella civilia, futuræ ejus victoriæ & trophæi prognosticum extitisse. Nonne Judæi idem augurantur? spargunt ramos palmarum & manibus gestant, ut sint quasi prognosticum victoriæ certissimæ Christi in hostes infensissimos confer pluribus *Johann. de Cartagena Hispan. celeber. homil.* VIII. *pag. m.* 413. *Ursin. arboret. Bibl. cap.* 41. *pag.* 54. *seq.*

III.

III. Refert R. *Abarbenel ad Lev.* XXIII. *fol.* 266. Lulaf esse propter præsens beneficium id quod optime ad Ecclesiam Dei applicari potest. Ecclesiam Judaicam si adspicimus in *Babylone*, tunc non male *Sanctius* differit: *Cum in captivitatem irent Judæi similes fuisse salicibus amaris, sed per pœnitentiam evasisse similes myrtis.* Inter tot improbos supererant piæ reliquiæ: vid. *Henry Ainsworth Commentar. in Levit.* XXIII. *fol. m.* 145. Quod Ecclesia cum Myrteto comparari possit fuse ostendit *Johan. Henric. Ursin. in arboreto Biblico cap.* XXXVII. *pag. m.* 480. *seq.* ad quem benevolum Lectorem mittimis. Quod autem *salices* & in tabernaculo, & fasciculo illo quem gestabant manu Judæi adhibitæ fuerint, per id significatum fuit, quod Sancti & fideles cum hac arbore comparari possint, quod probat locus hic, ubi tabernacula ex salicibus facta, quia ex conventu Sanctorum cœlestis Tabernaculi perfecta futura est lætitia. Nam ut *salices* arefactæ aquis virescunt, & resectæ in humido radicibus sese ipsæ demergunt; quomodo alias nempe arbores cura, per demersionem talearum aut ramorum instar arcus curvatorum, propagantur; Sic electi Dei natura mortui, peccatis aridi, a prioris vitæ radice in Adamo decisi, eloquio Dei & Sacramenti Baptismi vitalibus aquis reviviscunt. Quare in scenopegiis cum gestarent Israelitæ salicum frondes cantabant & lætabantur coram Domino: vid. plur. *Hieron. Laurcat. Sylv. Allegor. de Salice.* Conf. *Ursin. arboret. Bibl. cap.* XII. *pag. m.* 200. ubi plura. *Malum citri seu Persea quod concernit, illius arbor Isidi consecrata fuit, hac ducti non absurda ratione, quod fructus ejus cordi similis sit, folia linguæ: ut admonerentur Templum adituri, sancte de Deo sentire & modeste loqui debeant.* Plura colligere possemus ni hoc fecissent citati autores, quibus adjungendus est *Picinelli Mundus Symbol.* Confer celeb. *Joh. Meyer. diatrib. de fest. p. m.* 356. 357.

C A P U T XIV.

De convenientia festi Tabernacul. cum Festo Bacchi. Ὀσχοφορία, & Θαλλοφορία Gentilium.

I. RItum ramos gestandi Gentiles a Judæis acceperunt, qui Festo Tabernaculorum hanc cœremoniam usurparunt. Pari modo Gentiles in festo *Bacchi*. Hinc *Plutarchus Sympos.* 4. *probl.* 5. in quo disputat de Judæorum abstinentia a carne suilla, festivitatis hujus Tabernaculorum, luculentam mentionem facit, illamque τελεπειχῆ παντελέα hoc est, festo illo triennali, quod in honorem *Bacchi* olim agitabatur, comparans, inde probare conatur, Judæos *Bacchi* sacri initiatos ejusque cultores esse. Operæ pretium itaque erit, illam *Plutarchi* descriptionem hujusce festi cum ea, quæ in sacris literis continetur, conferre. Primo itaque festivitatem illam μεγίστην & πλειοτάτην, maximam & perfectissimam vocat & quidem merito. Nam festum illud Judæorum maxime festivum lætissimumque fuit, quod collectis compositisque omnibus terræ frugibus ac fructibus summa cum lætitia & gaudio celebratum fuerit. Quod maximum vocat, illud congruit cum eo, quod *Johannis* VII. dies octavus & ultimus festi, qui XXII. mensis dies magnus appelletur; qui etiam vocatur dies *Azereth*, i. e. retentionis, cujus nominis ratio hic inquirenda.

II. Vox Hebræa *Indictum, coercitionem, detentionem, convocationem, conventum, imperium* sonat. Chaldæus interpres voce בנישתן utitur, quæ notat *cœtum congregatum vel congregationem*. LXX. vertunt Ἐξόδιον *exitum*, sc. Festi, *Raschi & Ramban* dicunt, *perinde esse, ac si quis septem dies cum amico fuisset convivatus, & octavo die adhuc majoris amicitiæ ergo detineretur.* Quod illi habent ex *Siphra*. Eadem fere habet Anglus *Henry Ainsworth* in *Levit. cap.* XXIII. *vers.* 36. *fol. m.* 144. *edit. Londin.* ubi hæc leguntur verba: *The Chaldee translateth it, ye shall be assembled together: and so the word is in other cases used for an assemblie.* Item *Raschi Num.* 29. 35. & Autor *Michlal Jophi* vocunt עצרת dici, quod eo die interdictum sit opus servile, quibus adstipulatus citatus *Ainsworth* c. l. עצרת *which hath the signification of restraining or retaining, because this day the people were restraining from worke: and retaineth together in a publike assemblie*; vel quod eo die, finito festo tabernaculorum clausum sit jugum festorum. Alii *collectionem & collectam* significare volunt, quod eo die populus retineretur propter collectam pecuniæ pro oblationibus, de quibus *Num.* XXIX. vel ob collectionem frugum, quod 22. *Tisri* primitiæ fructuum serotinorum adductæ & Deo pro iis gratiæ actæ. Observandum quoque venit, quod hæc vox עצרת in Scriptura *Paschatis* septimo, & *Tabernaculorum* octavo diei duntaxat tribuatur, & Festum Pentecostes eodem nomine vocetur, quibus *Henry Ainsworth* calculum addit, ita differens: *The last day of the Passcover is called also by this namo.* Deut. XVI. 8. *And the Hebrew Doctors apply the name absolutely to the feast of Pentecost, often in their writings, wh-*

ereupon Josephus Saith. cap. 10. *at Pentecost, wich the Hebrewes call* Asarta, *and that signifieth Pentecost.* Sed errant, qui putant octavum diem dedicationis Templi primi עצרת quoque nuncupatum 2. *Paral.* 7. 8. 9. diversum esse ab hoc octavo die festi Scenopegiæ, quum idem festum tunc celebraretur: vid. Celeber. *Joh. Meyer diatrib. de festo pag. m.* 354. *edit. Amstel.*

III. Rabbi *Isaac Abarbenel* insuper differentiam explicuit diei עצרת *Atzeret* septimi Paschatis & octavi tabernaculorum *Comment. ed* Levit. XXIII. *fol.* 261. 4. 262. 1. *Moses*, inquit, *non utitur* (Levit. XXIII.) *termino* Atzereth, *qui derivatur ex phraseologia* Genes. xx. 18. *plane occluserat Dominus &c.* & Judic. XIII. 8. *Si detineres me, non comederem de cibo tuo. Cum autem die septimo festi tabernaculorum detentus est unusquisque Hierosolymis ad festum celebrandum cum gaudio, vocabatur* Atzereth *detentio, quo nomine non venit septimus Paschatis, quoniam eo die non detinebantur Hierosolymis omnibus septem diebus Festi Azymorum, sicut fiebat septem diebus Tabernaculorum. Sed* Deuteron. 16. *vocavit diem septimum Paschatis* Atzereth *detentionem, seu interdictum Domino Deo tuo,* vers. 8. *quo significatur, die septimo quoque a fermento abstinendum & azymos panes comedendos. Cum hoc ipso coerceretur populus, non quidem ut maneret Hierosolymis, sed ut observaret festum azymorum quoque die septimo, ideo illic ait* Atzereth *interdictum seu detentio est Domino Deo tuo. Hoc autem loco* Levitici, *de eo non loquitur, nisi quia detinebatur Hierosolymis, ideoque hoc respectu utitur voce* Atzereth *in festo tabernaculorum, in festo Azymorum non item.* Porro עצרת *imperium* significare probat *Abarbenel fol.* 263. ex 1. *Samuel.* 9. 17.

IV. Porro *Plutarchus* diem hujus festi priorem σκηνὴν, i. e. Tabernaculum dicit fuisse appellatum, in quo propius ad veram hujus festi appellationem accedit. Dictum enim est *Hag Hasucoth*, h. e. festum tabernaculorum. Ita etiam ratio seu forma illius festi, quam *Plutarchus* proponit cum sacris literis bene admodum congruit. Nam ἀκμάζοντι τρυγετῷ, i. e. fervente vindemia (die nimirum XV. mensis septimi, qui ob vindemiam *Thisri* a *Tirosch*, hoc est, musto fuit appellatus (τραπέζας προτίθενται παντοδαπῶς ὀπώρας hoc est mensas proponunt plenas omnis generis frugum. Sic enim in sacro Codice legimus, *Judæos per 7. dies una fuisse epulatos*. Et sub σκηνᾶις, i. e. tabernaculis degunt ἐκ κλημάτων μάλιστα, καὶ κιττοῦ διαπεπλεγμέναις, h. e. ex palmitibus potissimum & hedera contextis. Ex *Levitici cap.* XXIII. vidimus materiam ex qua fasciculi facti, quos mane VII. illis diebus gestarunt, nec cibum cuiquam sumere fuisse licitum, nisi prius fasciculum portasset. Hoc congruit cum eo, quod *Plutarchus* dicit fuisse apud Judæos festivitatem quandam, κρατηφορίαν & θυρσοφορίαν in qua nimirum θύρσους gestantes templum ingrediebantur. Ab hac igitur fasciculorum gestatione festum illud κρατηφορίαν, & θυρσοφορίαν vocat. In priore membro videtur esse mendum, & pro κρατηφορία legendum κραδηφορία ἀπὸ τῆς κράδης. Est autem κράδα, sive κράδη Medicis, *ramus ficulneus* sive folliculus caprificorum, vel etiam *Nicandro* ficus & summum ficorum germen, quod plantari consuevit. Ergo *Plutarchus* hanc quoque fasciculorum, qui ex ramis arborum fuerunt contexti, gestationem exprimit, cum scribit: homines illo (*Bacchi*) festo manibus tenentes *thyrsos*, seu fasciculos frondium templum intrare fuisse solitos, & (uti verisimile) *Baccho* sacra fecisse.

V. *Josephus lib.* 3. *Antiquit. cap.* 10. fasciculum hunc ramorum vocat εἰρεσιώνην. *Hesychius* εἰρεσιώνη est κλάδος ἐλαίας. Εἰρεσιώνη, ajunt esse ἀμεγέθη κλάδον ἐξ ἐρίων ἔχοντα στέμματα, κλῶνας, καὶ ἰσχάδας, καὶ τῶν καθαρτῶν ἀκροδρύων ὁρμαθοὺς *per magnum ramum e lana habentem stemmata, surculos, caricas, & purorum fructuum* series, ἤ, inquit autor Etymologici, θάλος ἐστὶν ἐλαίας πάντας τοὺς καρποὺς ἔχον ἐπηρτημένους, καὶ στέμμα λευκὸν καὶ φοινικοῦν, *aut truncus est oleæ omnes fructus habens suspensos, & stemma album & purpureum*. Paulo aliter *Plutarchus in Thes.* describit εἰρεσιώνη, his verbis: *Eiresionem efferunt ramum oleæ lana quidem redimitum, quemadmodum tunc caduceum, omnigenis repletum primitiis.* Addit causam *Plutarch.* διὰ τὸ λῆξαι ἀφορίαν, quod sterilitas cessasset. Res ita se habet. E quodam prisco oraculo manavit mos pro foribus ponendi hunc ramum cui nomen *Eiresione*. Forte enim & fame, & quod a *Plutarcho* tacitum est, peste universam terram conflictante consultantibus, quo pacto malum averruncari posset, respondit *Apollo*, si sacrificium ante sulcamina terræ fieri suetum pro omnibus Atheniensibus fieret. Qua re peracta, lues cessavit. Ea re finitimi omnes gratulationis causa omnium fructuum primitias miserunt Atheniensibus. Etsi non sum nescius alios hujus originem referre ad *Thesenm*, ut paulo post dicemus. Aut *Eiresionem*, aut ἱκετηρίαν, aut his quippiam simile fuit πίνος, quam interpretantur coronam oleagineam lana intextam.

VI.

VI. Porro *Eiresione* ponebatur pro *foribus* avertendis iis, quæ imminerent periculis. Ideo apud *Aristophan.* ππ. populus conspicatus duos cives factiosos & promtos, qui ipsius fores pulsaverant, indignabundus respondet: *qui hi clamantes? non abitis ab janua? Eiresionem meam fregistis*. Ac si dicat, mihi propter vos nulla est annonæ abundantia, sed potius sterilitas. Nec omittamus, super *Eiresione* hos versus cani solitos ab *Athenienfibus*, uti refert *Clem. Alexandr. l. 4. Strom.*

Εἰρεσιώνη σῦκα φέρειν καὶ πιόνας ἄρτους
Καὶ μέλι ἐν κοτύλῃ, καὶ ἔλαιον ἀναψήσασθαι,
Καὶ κύλικ' εὔζωρον, ὡς ἂν μεθύουσα καθεύδῃ.

Eiresione fert ficus & pingues panes, & mel in catino & oleum ad detergendum, & calicem purum, ut inebriata dormiat. Eo quoque ramo supplicabant *Apollini* illo ipso die, quo *Theseus* una cum sociis periculo exemtus creditur. Ibi vero & bellaria & calicem vini effundentis canebant prædictos versus. Hanc lanam vocabant στέμμα τὸ προσειλημμένον ἔριον τῷ θαλλῷ coronam obvolutam lanam *ramo oleæ*, vid. plur. *Carol. Paschal. lib. 5. de coron. pag. m.* 333. Gerebant autem *Athenienses* mense *Pyanesione*, quasi hoc signo testarentur, se Dei beneficia prædicare, quod *oleum*, *lanam & victui necessaria fruges & fructus* præbuerit, ut *Ose. cap. 2. v.* 5. 8. Conf. *Ursin. Arboret. bibl. c.* 2. *pag. m.* 45.

VII. Autor *libri secundi Maccabæorum c.* 10. θύρσους vocat. *Hesychius* ait *thyrsum* dici βακτηρίαν βακχικὴν *baculum Bacchicum*, cui *Natal. Comes Mytholog. lib. 5. pag. m.* 480. *edit. Genev.* 1653. calculum adjicit, & ex *Euripid. in Bacch.* sententiam probat his verbis: *Consuevit* (Bacchus) & *pro sceptro* thyrsum gestare, quæ hasta erat frondibus vitium aut hederæ aliquando suaviter ornata, & cervi pellem, quam nebrida vocabant:

Πρώτας δὲ Θήβας τῆς δὲ γῆς Ἑλλάδος
Ἀνωλόλυξα νεβρίδ' ἐξάψας χροὸς,
Θύρσον τε δοὺς εἰς χεῖρα κίσσινον βέλος.

i. e. *Primas vero Thebas hujus terræ Græcanicæ Ululatu complevi, induens cervinam pellem corpori. Et thyrsum dans in manus hederaceum* i. e. hedera *tectum telum*. *Thyrsus*, itaque erat insigne *Bacchi*, & fuit hasta vestita frondibus, pampinis, ac foliis hederæ; in cujus extremitate cuspis erat, aut mucro forma conipinei. *Plin. lib. 6. cap.* 34.

Hedera Liberi patris adornat thyrsos.

Ovid. in Epist. hastam pampineam vocat:

Ut quas pampinea tetigisse bicorniger hasta
Creditur

Justinus ὥσπερ αἱ βάκχαι διὰ σχήματος εἰρηνικοῦ τὰς λόγχας ἐν τοῖς θύρσοις περιφέρουσιν: *veluti Bacchæ per speciem pacis lanceas in Thyrsis circumferunt*: Addit *Macrobius*, *mucronem quoque ipsum tegi lambente hedera*, *Senec.* clare in *Hercul. furent. Act.* 4. *tectam virenti cuspide thyrso gerens*. *Nonnus lib.* 9. hunc thyrsum dicit κευθόμενον πετάλοισιν: occultatum foliis: alibi, κατάσκιον: inumbratum. Hunc Bacchho proprium esse, certo constat. A *Sidonio Antipatro Bacchus* dicitur θύρσῳ δεινὸς, *thyrso terribilis*. *Stat.* 5. *Sylvar.*

—— —— *cui jus venerabile thyrsi*
Bacchus.

Eandem rem firmat insania *Antigoni & Antonii*. Prior apud *Herodot. lib.* 1. Bacchum repræsentaturus tum hederam capiti circumponebat pro diademate; tum maxime ferebat θύρσον ἀντὶ τοῦ σκήπτρου *thyrsum pro Sceptro*. Posterior apud *Vellejum*: Cum Liberum patrem appellari se jussisset, cum redimitus hedera, coronaque velatus aurea & thyrsum tenens, cothurnisque succinctus, curru velut Liber Pater vectus esset Alexandria.

VIII. Fuit vero *thyrsus* non *Bacchi* solum, sed *Baccharum*, cujus virtute nixas illas, atque eludente Dæmone, mira quæpiam prodigia fecisse, antiqui prodidere. Apud Euripidem *Bacharum* una cum petram thyrso percussisset, *fons exsiliit aquæ rorulentus*. Alia, ut in terram jecit, remisit Bacchus κρήνην οἴνου *vini fontem*: & fere statim: ἐκ δὲ κισσίνων θύρσων γλυκεῖαι μέλιτος ἔσταζον ῥοαί: *ex hederaceis thyrsis fluxere mellis fluenta dulcia*. Neque abest mentio lactis apud eundem Tragicum:

Ῥεῖ δὲ γάλακτι πέδον,
Ῥεῖ δ' οἴνῳ, ῥεῖ δὲ μελισσᾶν,
Νέκταρι:
Fluit & lacte campus
Fluit vino, fluit & apum
Nectare

Cum igitur tot ac tanta miracula Thyrsus Bacchi patraret, possis elicere hanc formam adagii *Bacchi thyrsus* ad explicandam summam felicitatem & aurei ævi remigrantem naturam: velit enim fortas-

ſe aliquid, mentione celebritatis *Bacchi* translatæ a Cæſare *Romam* ex *Armenia*, innui ævum aureum & floridum, quod ille Romam invexerit. Quam vere nihil moror; nam quid veri requiras in adulante Poeta? Ex his, quæ diximus, apparet etiam ratio proverbii: *Platonici* in *Phædone: Sunt enim (ajunt qui in myſteriis verſantur) Thyrſigeri quidem multi, Bacchi vero pauci*.

IX. Celebrantur etiam *Bacchi* ſacrificia cum *tripudiis*, quare *Dionyſius* vocatus eſt ἐνορχης δαίμων *tripudii Deus*, ut ait *Lycophron*.

Deus tripudii Phigaleus, Phauſtertus.

Nam ὀρχεῖσθαι tripudiare ſignificat, qui idem dictus eſt *Phigaleus* & *Phauſterius*, vid. *Natal. Comit. Mytholog. lib.* 5. *pag. m.* 489. Nonne hæc accurate conveniunt cum moribus Judæorum in feſto tabernaculorum, qui ſaltando & canendo lætitiam teſtatam faciebant, uti celeber. *Johann. Meyer in diatrib. de feſtis pag.* 352. declarat. *Gaudium*, inquit, peculiare erat ſacræ *ſaltationis*. Poſt ſacrificium veſpertinum in loco hauſtæ aquæ magno numero conveniebat populus, cum, omnis generis muſicis inſtrumentis productis, melodiæ & cantus inciperent, nec *vulgus*, ſed *Magnates* & populi *Principes*, Seniores, Synedrii membra & Scholarum Doctores, viri quique graviſſimi ſaltarent, manibus plaudentes & lætitiæ geſtus edentes coram plebe; quæ ſedibus in circulum compoſitis hæc omnia ſpectabat. De iis omnibus, vide *Succa Hieroſolym. f.* 55. *& Babyl. f.* 5. ne non *Maimonid. Hilch. Schophar. c.* 8. §. 12.

X. De inſtitutore Feſti Tabernaculorum conſtat Deum præcepiſſe in Levit. c. XXIII. *Anno Mundi* 2454. paulo poſt exitum ex Ægypto. Inde Gentes, ut alia acceperunt. Primus in Græciam videtur intuliſſe *Bacchus Semeles filius* poſt annos fere ducentos tempore Judicum & ſervitutis ſub *Jabinæ Judic.* 4. Magus fuit ille inſignis: *Multorum mores hominum qui vidit & urbes*, Moſis, ut in *Analect. Sac. vol.* 2. *docuit Urſinus*, gloriæ æmulus, qui viti ſator vinique repertor, & Deus ideo haberi voluit. Hinc Oſchophoria inſtituta, & quidem *Athenis a Theſeo* circa *annum Mundi* 2726. in honorem *Bacchi*, quo tempore judex erat *Thola*. In iis adoleſcentes muliebriter veſtiti palmites vitis geſtantes plenos maturis uvis, canebant *Oſchophorica* carmina ut refert *Proclus in Chreſtomathia apud Photium*. Conf. *Joh. Faſoldi tract. de Græcor. veter.* ἱερολογία. *Decad. V. feſt.* X. *pag. m.* 187. *edit. Jenenſ.* 1676. *Joh. Henric. Urſin. analect. ſacr. tom.* 2. *lib.* 3. *pag. m.* 129.

XI. Ac ut Judæi in Scenopegiis acclamabant ſuum Hoſanna, ſalutem & liberationem precantes a Deo, de qua re videndi fuit *Iſaac. Caſaubon. Exercit.* XVI. *ad Anal. Eccleſiaſt. Baron. pag. m.* 321. *plur. Reverend. D. Majus Profeſſ. hujus Academ. celeberrim. in Exegeſi ſuper Evangel. Janſen. Concord. Evangel.* aliique; Ita inter libandum Græci ſuum Eleleu, ju, ju! de quo *Plutarchus* qui *Sympoſ. l.* 4. *quæſt.* 5. argutatur, Deum Judæorum fuiſſe *Bacchum*, vel *Adonia* & inde Scenopegia, ut & *Cradephoria* ac *Thyrſophoria* eorum orta: quæ *Sacras* Antiquitates non ignoranti, vix puto condonanda. Eadem profert clar. *Joh. Faſold. l. c. pag. m.* 189. §. 7. Inter libationem ΕΛΕΛΕΥ, ΙΟΥ, ΙΟΥ acclamabatur. Nam Greci teſte *Euſthathio* ad *Odyſſ. V.* Deum propitium ſibi petentes exclabant ἰή, ἰή, id quod demum, in ἴη, vel ἴυ transformatum ut teſtatur *Plutarchus* ἐλελεῦ ἴυ ἴυ ἀναφωνεῖν οἱ παιανίζοντες εἰώθασι, *ſolent ii, qui Pæana canunt, exclamare* ἐλέλεῦ ἴυ, ἴυ hoc enim tam ἐλελεῦ ἴα quam ἐλελεῦ ἴακχε originem non aliunde habet, quam ex Hebræorum הללוי יה ut obſervat *Heinſius in Ariſtarch. ſacr. c.* 1. & ex eo deſcribit *Angl. Dikinſon Delph. Phæn. c.* 6. Nonne hæc Græci ab Hebræis, qui poſtquam ſibi proſpexiſſent de *faſciculo*, quem manu geſtarent, & alio, quem ad altare collocarent, ſemel ſingulis diebus atrium ingrediebantur, & *faſciculos* manibus tenentes altare circumibant hoc occinentes אנא יהוה הושיעה נא ה" העליחה נה. *Salva obſecro nunc Domine, proſpera, obſecro Domine*. Ita in hoc feſto cani ſolitum eſt *Hallel Magnum*. Dumque ab uno occinerentur verba Pſalmorum, a toto cætu aliquando reſponſum eſt ad quaſdam clauſulas Hallelujah, vid. *Joh. Henric. Othon. Lex. Rabbino-Philolog. pag. m.* 198. *edit. Genev.*

XII. Ita Diabolus Dei Simia & gloriæ crilegus æmulator fuit. Ab *Hebræis* iſta *Græcos* accepiſſe, ipſa illa Hebraica inter libandum acclamatio teſtari potuit: Sunt enim mere ſacra Dei noſtri nomina, *Baccho* per ſacrilegium tributa: El Eohejao, Jao Confer *Wormii. antiq. lib.* 1. *ex Tacit. & Martial. edit. Hafn.* Ita in Oraculo vetuſto apud *Macrob.* 1. *Saturnal.*

Pluto hiemis, veris naſcentis Juppiter, & Sol
Æſtatis præſes autumni eſt mollis Jao.

Hactenus aſſentimur *Samueli, Boccharto lib.* 1. *Chan. cap.* 18. Bacchica myſteria & Orgia ex Oriente in Greciam tranſlata;

ta; sed a *Nimrodo* orta, & a *Cadmo* invecta, non videmus, cur affirmari debuerit? Gentium κακοζηλία & Diaboli θεομαχία notissima est. Nec veri videtur simile, si mos ille Oschophoriorum, gestandi scil. in Dei Creatoris Datorisque bonorum omnium, honorem, frondes, jam olim a *Tyriis* aut *Assyriis* receptus fuisset, quod eum morem præcepto sancire Deus voluerit in populo suo peculiari; quem a Gentium profanis ritibus quam longissime semper voluit abductum. Denique, ut nullum putamus hujus moris ante legem Dei in Levitico latam, reperiri vestigium; ita quod autore *Baccho* ad *Thebanos*, & *Theseo* ad *Athenienses* pervenerit, ostendimus. *Adonis* quem *Syri* & *Assyrii* ut alterum *Bacchum* coluerunt, *sive Cinyræ* filius fuit, qui in *Cypro Paphum* condidit; sive *Thoantis* ex *Myrrha* filia incestuosa; non tantum *Mose*, verum etiam *Baccho Thebano* videtur aliquot seculis recentior, ut ex *Apollodoro* colligere licet *lib.* 3. *Biblioth.* Isiacos in *Ægypto*, pro divæ fronde, quam in Ægypto vivere posse negant, *ramulos absynthii Scryphii* manu præferre solemne habuisse, referunt *Dioscorides* & *Plinius lib.* 27. *c.* 7. *probatissimum nasci in Taphosiri*, cui a sepulchro *Osiridis* nomen, testantur. Itaque in ejus honorem amarissimam herbam gestavisse conjici potest.

XIII. Cæterum & *Athenis* in pompa Panathenaica Seniores manu ferebant ramos, dicebanturque θαλλοφόροι. Certe ille chorus senum apud *Aristophanem* de senibus loquens ait eos ut inutiles rebus agendis ac pompæ traducendæ tantum idoneos per ridiculum vocari θαλλοφόρους, vid. *Paschal. de coron. lib.* 4. *pag. m.* 243. & *lib.* 6. *cap.* 16. *pag. m.* 394. Adoraturis quoque θαλλοὺς in manus datos, qui eos primi alimenti & vitæ fugacis admonerent, tradit *Clem. Alexandrin.* 5. *strom.* Credo potius, ut scirent, quo animo, quaque cum pietate Deum adire deberent, qui peccatores non audit

—— Procul, o procul este profani!
contra
Implent fata, Viri quod voluere boni.

Qui Domino occursuri gratumque Osanna, o Domine salvum fac! decantaturi sunt, gestent talem εἰρεσιώνην cogitent, quam sint ævi brevis, ut ramus a matre avulsus: cogitent Dei Creatoris paternam providentiam, qua nos tot bonis cumulavit: cogitent *Messiæ* victoriam, cujus signum palma est: cogitent, fructus novæ obedientiæ quos offerre debeant.

CAPUT XV.

De Phyllobolia mortuis exhibita.

I. NOn autem duntaxat hic honor, uti monstravimus *Vivis*, sed etiam mortuis habitus est, quod non tantum patet ex *Suetonio*, *August. cap.* 18. ubi *Augustus Alexandri Magni conditorium & corpus prolatum floribus aspersis veneratus* dicitur; nec non e *Plinio lib.* 21. *c.* 3. ubi agit de funere *Scipionis c.* 3. Sed inprimis laudabile est illud, quod de *Marco Antonino Philosopho Capitolinus in ejus vita* refert: Hic scil. *tantum honoris Magistris suis detulit, ut imagines eorum aureas in Larario haberet, ac sepulchra eorum aditu, hostiis, floribus semper honoraret.* Sed & apud *Dionysium Halicarnass. lib.* XI. *pag. m.* 719. *Edit. Græco-Latin. Francof. Frider. Sylburg.* pulchrum reperitur exemplum de *Virginia* virgine desponsata cuidam *Icilio* dicto. Hanc cum illicito amore ambiret *Appius Claudius*, eamque nunc sibi vendicare vellet ipsius pater *Virginius*, hoc animadvertens cultrum ex officina coquinaria arreptum in viscera filiæ adegit, eamque interfecit his verbis: *liberam te & Pudicam sub terras ad majores demitto.* Hoc cum factum ac deinceps mortua in forum lecticæ imposita esset omni lugubri ornatu, *prosiliebant ex domibus mulieres & virgines* τὸ πάθος ἀποδυρόμεναι, αἱ μὲν ἄνθη καὶ στεφάνους βάλλουσαι κατὰ τῆς κλίνης, αἱ δὲ τελαμῶνας ἢ μίτρας i. e. Sylburgio vertente, *casum graviter lamentantes, aliæ flores & coronas in lecticas conjiciebant, aliæ fascias & vittas, aliæ virginales e coma lusus, nonnullæ etiam desectos e crinium plexu concinnos.* Vide de his pluribus *tractat. de luctu Græcor.* nuper editum *Kirchmann. de funeribus edit. Brunsvic. pag. m.* 88. *seqq. Francisc. Rous in Archæol. Attic. lib.* 5. *cap.* 32. *pag. m.* 268. *edit. Oxon.*

II. Sepulcra quoque ipsa & conditoria floribus & unguentis conspersa ostendit supra citatum exemplum *Suetonii in vita Augusti*, & *Capitolini* locus de Antonino. Cui addatur iterum *Sueton. in Neron. Claud. cap.* 57. ubi refert: quod non defuerint eo mortuo, *qui per longum tempus vernis æstivisque floribus tumulum ejus ornaverint.* Inprimis vero *Herodian. lib.* 4. *c.* 8. memoriæ prodit: *Antoninum Caracallam Achillis tumulum* στεφάνοις καὶ ἄνθεσι, πολυτελῶς *inspersisse ac ornasse.* Unde etiam *Virgil. lib.* 6. *Æneid. v.* 883. & 884.

—— Manibus date lilia plenis
Purpureos spargam flores. ——

Mar-

Marcelli admodum adolescentis immaturam mortem sub persona Augusti deplorans. Huc etiam pertinet illud *Juven. Satyr. 7. v. 207.*

Spirantesque crocos & in urna perpetuum ver

Ad quæ verba *Eilhard. Lubin. pag. m.* 340. *edit. Hanov.* Spirantesque crocos i. e. *rosas, violas*, ver perpetuum circum tumulum virescens, crocos fragrantes circum sepulturam, ita dicit nam *Pythagoricorum* more inter herbas odoratas condiebantur. Pariter illud *Propertii* obscure quidem sed eleganter admodum *lib. 1. eleg. 17.*

—— *& tenera poneret ossa rosa*
Ver Arabum Stat. in Sylv.
Cilicumque fluit floresque Sabæi

Et *Prudentii* egregium carmen quod est atque ita claudit:

Nos tecta fovebimus ossa
Violis & fronde sequenti
Titulumque & frigida saxa
Liquidus spargemus odore.

Thessali apud *Philostratum* in *Heroicis* dabant sepulcro *Achillis coronas amaranti*. Attigit & morem hunc sacer Scriptor *Hieronymus epist. 26. ad Pammachium*: *Cæteri mariti super tumulos conjugum spargunt violas, rosas, lilia floresque purpureos.*

III. *Nec illud silentio prætereundum*. Veteres *defunctorum urnas quotannis rosis aliisque floribus ac condimentis spargi ornarique solitos*, quod ex descriptionibus antiquorum marmorum patere dicitur. Idem non obscure colligitur ex illo *Tibulli lib. 2. eleg. 4.*

Atque aliquis senior veteres veneratur amores
Annua constructo serta dabit tumulo.

Serta autem illa plerumque ex *apio* erant constructa, quæ sepulchris imponebantur. Inde *apio eos indigere* dicebant, qui periculose ægrotabant & vix animam trahebant. Vid. *Plutarch. Quæst. convival*, & *Plin. lib.* 20. *cap.* 11. Confer. *Carol. Paschal. lib. 4. de Coron. cap. 6. pag. m.* 220. *seqq.* qui fuse hanc materiam pertractavit.

IV. Hic etiam mos spargendi sepulchra floribus ac sertis a Gentilibus posterioribus sæculis ad ipsos Christianos derivatus esse videtur. Insignis hac de re locus occurrit apud *Hieronym. in consolati : ad Pammachium* super obitum *Paulinæ* uxoris *Tom. 1. epist. 26. c.* 2. ubi in hæc prorumpit verba: *Cæteri mariti super tumulos conjugum spargunt violas, rosas, lilia floresque purpureos, & dolorem pectoris his officiis consolantur. Pammachius noster sanctam favillam ossaque veneranda eleemosynæ balsamis rigat. His pigmentis atque odoribus fovet cineres quiescentes.* Idem *epist. 3. c. 1. ad Heliodorum* scribit: *Quotiescunque nitor in verba prorumpere & super tumulum ejus flores spargere; toties lacrymis implentur oculi & renovato dolore totus in funere sum.* Illud ipsum quoque testatur *Severus dialog. 3. cap.* 22. inquiens: *Licet inani munere solum ipsum* (ubi sepultus Pomponius) *flore purpureo, & suave redolentibus sparge graminibus.* Add. *Barthii Adversar. lib. 4. c.* 18. de more spargendi floribus sepulchra, universe *Wowerium*, *Elmenhorstium* & *Ouzelium* ad illud *Minutii in Octavio*, *Coronis etiam sepulchro denegatis*. Ita Floribus & unguentis sparsa *Martyrum* sepulchra authores probant, *Prudent.* & *Peristepn. Hym.* 3. in *Eulaliæ* laudem!

Carpite purpureas violas,
Sanguineosque crocos metite
Non caret his genialis hyems
Laxas & arva tepens glacies:
Floribus ut cumulent calathos
Ista comantibus e foliis.
Munera virgo puerque date.

Plura qui desiderat evolvat *Martini de Roa singular. lib. 1. cap.* XXII. *pag.* 659. Unde & consuetudo hodierna *Germanorum* originem traxit, qua in diversis regionibus præsertim Juvenum loculos vel rosis vel coronis exornant: Da sie die JüngLinge und Jungfrauen mit allerhand Blumen bestreuen und mit Kräntzen gieren. Imo etiam tumulis eorum omnium generum frutices floriferas imponunt, ut quotannis quasi *Phyllobolia* exornant.

V. Ex his conspicimus, eam etiam in re funebri φυλλοβολίαν fuisse adhibitam, & alioquin in rebus non adeo lætam præ se ferentibus faciem. Lubet hac de re, ut eo evidentius hoc sese oculis nostris insinuet, adhuc locum adscribere ex *IV. Verrina Ciceron. Quid*, sunt verba ipsius, *hoc tota Sicilia est clarius: quam omnes Segestanas matronas & virgines convenisse, cum Diana exportaretur ex oppido? unxisse unguentis? complesse coronis & floribus? thure odoribusque incensis usque ad agri fines prosecutas esse?* Agit enim ibidem de Simulachro *Dianæ* dicendi Magister, quod *Verres Segestanis* non sine ingenti dolore ac luctu abstulerat; quod simulacrum quoque

que ab ipso ibidem multis describitur. Ex memoratis igitur evidentissime patet, quod eos, quos honore *Veteres* voluerint exceptos φυλλοβολίᾳ affecerint.

VI. In contrarium vero quibus contumeliæ notam inurere satagebant, aut quos odio prosequebantur, eos *Lapidibus*, *rapis*, *fimo*, *cœno & luto*, & aliis rebus petere solebat. Confirmat id *Svetonius in vit. Tiber. Claud. Flavii Vespasiani c.* 4. *Adumeti seditione quædam rapa in eum jacta scribens*. Necnon *S. Aurelius Victor*, qui de Antonino Pio scribit, *eum ob suspicionem inopiæ frumentariæ lapidibus a plebe perstrictum*; & de *Bibulo Consule* quendam *cophinum stercoris plenum in caput ipsius effudisse*. Quemadmodum etiam hunc morem tangit *lex prima ff. l.* 47. *de extraordinar.* criminibus. Huc quoque referenda *theatralis illa lapidatio*, quam sæpius mali Poetæ sustinuerunt. Ut enim *Virgiliis flores & coronas*; ita *Mœviis* lapides injiciebant. Hinc Athenis quoque observatum, ut facinorosi extra fines ablegandi, aut alii damnati, luto illinirentur; quemadmodum hujus rei testis autor *Etymolog.* annotante *Casaubono in vit. Vesp. cap.* 4. ad *Sveton.* Qui mos & consuetudo variis in locis adhuc viget, ut illi, qui ob aliquod crimen ex patria vel civitate ejiciuntur, *luto* vel lapidibus petantur & maculentur. Et hæc ita breviter de Phyllobolia dicta sunto. Faxit igitur Deus ut hæc omnia ad nominis sui gloriam & studiorum emolumentum vergant, cui sit laus & gloria in æternum.

JOH. CONRADI DIETERICI
ΦΥΛΛΟΒΟΛΙΑ
SEU
SPARSIO FLORUM.

THEMA PRIMUM.
SUMMARIUM.

Distinctio florum in sertos & solutos ex Apulejo, Tertulliano, Arnobio. *Serti alias sertivi dicti a Plinio, cujus varia lectio indicatur. Florum sertorum e Græcis maxime Poetis periphrasis. Coronarum inde florearum prolixior tractatio, cum floribus solutis intime conspirans.* Στεφανοβολίᾳ *admodum* ἀνθοβολίας *in honorandos introducta. Emendatur* Capitolinus *ex mente* Lipsii. *Deorum simulacra propriis cuique floribus coronata. Hominum quoque ac benemeritorum statuæ coronatæ. Coronarum usus in sacrificiis circa aras, sacerdotes, victimas. Coronati oracula adeuntes. Coronatæ puppes navium. Adhibitæ coronæ diebus solennibus ac festis, in quibus & ipsæ personæ coronatæ. Locus* III. Macchab. VII. 14. *Dissensus* Tertulliani, *coronas Judæis usitatas negantis. Contrarium probatur ex* Esaia XXVIII. 1. 3. Sapient. XI. 8. *De* Tertulliani *præpostero studio Beati Rhenani judicium. Coronæ convivales, earumque finis. Vina, pocula, fercula, coronata. Mortuorum sepulcra coronis roseis, myrteis &c. coronata. Coronarum usus a* Tertulliano Minutio Felice, Prudentio, Clemente Alexandrino, Augustino, *in Christianis improbatus, qui tamen suo modo iis usi*. Paschalius *de coronis*.

I. UT de iis, quæ integra hac dissertatione tradenda sunt, eo melius constet, non inconveniens fuerit, si ὡς μακρὰν παραινῶν descriptio aliqua tractanda proponat. Est itaque *Sparsio florum*, Græcis ἀνθοβολία καὶ φυλλοβολία dicta, mos occupatus circa honorem tam Diis, quam hominibus exhibendum, iisque vel vivis vel mortuis, idque flores in eos emittendo, aut eorum substernendo pedibus, & si qui alii occurrunt ritus suo loco adducendi. Non enim hic omnibus numeris absolutam descriptionem damus, sed talem saltem, quæ neminem hospitem plane dimittere possit ad sequentium lectionem.

II. Nunc itaque quædam circa hunc morem distinctius explicanda veniunt. Et ipso quidem in limine statim sese offert illa Florum διχοτομία in *sertos & solutos*: *Jacula* floris serti & soluti vocat *Apulejus* (*l.* X. *Asin. aur. p. m.* 466. *Edit. Wouwer.*) more suo ἑλληνίζων, judice *Casaubono* (*ad Sveton. Neron. cap.* XXV. *pag.* 493.)

493.) *Sparsis utimur mollibus ac* solutis, *&* sertis *colla complectimur*, ait *Arnobius*, vel si mavis, *Minutius Felix* (*in Octavio, vel ut alii*, Arnob. *lib.* VIII. *contr. gent. pag.* 231.) *Liberos, solutos & undique vagos a floribus in coronam coactis* distinguit *Tertullianus* (*Apologet. cap.* XLII. *pag.* 712. *Edit. de la Barre.*) *Serti* sunt integræ coronæ ex florum vario genere compactæ, inde propria voce *plectiles* dictæ, *Weitzius* (*ad Prudent. Apotheos. vers.* XXXVI. *pag.* 631.) a futilibus distinctæ, *Turnebus* (II. *Adversar.* 30.) ut & volubilibus, seu κυλιςοῖς, de quibus *Casaubonus* (*Animadvers. in Athenæ. lib.* II. *cap.* 10. *pag.* 101.) Sicque *plectilem coronam* apud *Plaut. Bacchid.* capit *Gothofredus Jungermanus* (*ad Long. Soph.* ποιμενικ. *lib.* I. *pag.* 198.) *Soluti* vero sunt nudi flores. Sertos flores alias quoque *sertivos* dicebant veteres, teste *Plinio* (XXI. *Histor. natur.* 2.) *Cum vero e floribus fierent sertæ*, a serendo sativæ *appellabantur*. Ita quidem hunc locum recitari & emendari vult *Turnebus* (XXVIII. *Adversf.* 29.) non *serviæ* aut *seriva*, sed eam lectionem audacter se improbare asserit *Lipsius* (*lib.* III. *Antiq. lect. in Oper. Critic. pag.* 157.) qui restituit *sertivæ*, non inconcinne, quanquam ab utrisque discedat *Aug. Buchnerus* (*in recogn. Thesaur. Schol. Fabr. Sorani pag.* 1264.) qui reponit *sertæve* hoc modo: *Cum vero a floribus fierent* (strophia seu coronæ) *a serendo serta* sertæve *appellabantur*. Exprimit utrumque genus florum eleganter *Longus Sophista* (*lib.* I. ποιμενικῶν *pag.* 11.) Τὰς μελίττας μιμέμενοι τὰ ἄνθη συνέλεγον, τὰ μὲν ἐς τὰς κόλπες ἔβαλον, τὰ δὲ στεφανίσκες πλέκοντες ταῖς Νύμφαις ἔφερον. Has ex floribus coronas proprie στεφάνες dici, ex alia autem quavis materia, ut auro &c. στεφάνας observant Grammatici ex *Hesiodi Theogonia*. Merito quoque *Servium* notavit antea laudatus *Buchnerus*, qui *sertus* in fœminino & absolute dici posse negaverat, cum manifeste contra eat *Propertius* (*lib.* I. *Eleg.* 17.)

> *Cum tua propendent* demissæ *in pocula* sertæ

Sic enim ex *Sosipatri* sententia legis festinantibus nimium fatis rei literariæ ereptus *Lucas Fruterius Brugensis* (II. *Verisimil.* 10.)

III. Στεφάνες hosce varie περιφράζεσι veteres. Ut unum vel alterum adducam, στεφάνες ἰοθαλέας vocat *Philoxenus* (*apud Athenæ. lib.* IX. *Dipnosoph.*) ἀώτες στεφάνων *Pindarus* (*in Olympic. Od.* IX.) quæ στεφάνων ἄνθεα appellat *Thyllus* (*lib.* III. Ἀνθολογίας *cap.* XII. *Epigr.* XII.) στέφανον ἀνθέα, idem *Pindarus* (*Isthmic. Od.* VII.) στέφεα πεῤῥολα. *Euripides* (*Iphigen. vers.* 1477.) στέφη θαλέα. *Empedocles* (Ἀνθολ. 86.) ἀπετάλες στεφάνες. *Palladas* (II. Ἀνθολ. XLVII. 19.) ἡδυπνόες. *Meleager* (VII.) demum στέφος ἄνθεσιν πλέξας. *Rufinus*. (Ἀνθολ. 5. *Ruf.* VII. Ἀνθ. 126.) *Apulejus* (*lib.* XI. *Milef. pag.* 412.) nominat *coronam multiformem variis* floribus *sublimem distringentem verticem*, item *coronam totis* floribus *constructam* &c. Dicuntur alias Latinis quoque *Corollæ*, *coronamenta*.

IV. De *Origine* ipsarum florearum coronarum non usque adeo ambigimus; primum ne textæ sint in *Brutiis* circa *Vibonem Valentiam*, cujus πεπλεγμένα, quod ἀλέμωνα ἢ ἄνθερα essent, τῆς Κόρης ἐκ Σικελίας πεπιςεύκασιν ἀφικνεῖσθαι, δεῦρο ἀνθολογήσεσαν, ut ait *Strabo* (*lib.* VI. *Geograph. pag.* 177. *Edit. Casaub.*) num vero *Spicea* coronarum prima fuerit Romanis, quod vult *Plinius* (*lib.* XVIII. H. N. *cap.* 2.) & an nondum invento coronas e floribus texere, antiqui Romani usi fuerint, *tæniis tortis*, quod aliis placet. Nec de ipsa etiam coronarum antiquitate dispicimus, quam *Prometheo* superiorem demonstrat *Scaliger* pater, (*l. poetic.* 23.) Bifronti æqualem Jano *Victorius* (XXXVI. *Var. Lect.* 16.) Conf. *Cæl. Rhodig.* (III. *Antiq. Lect.* 33.) Sed ad eam coronarum tractationem nos accingimus quæ hujus loci propria est, nec sine injuria solutorum florum dimitti potest.

V. Primum itaque locum sibi vindicet ea florum sertorum mentio, quæ ab ἀνθοβολίας ritu non usque adeo est aliena, ut potius, si ullum aliud, intime cum eo consentiat & conspiret. Sicut ergo *florum solutorum sparsione* eximium exhibendi honoris specimen dabant, de quo deinceps, ita *sertorum* quoque & *integrarum jaculationibus & emissionibus coronarum*, magnam ad honorem accessionem & augmentum fieri putabant. Hujus στεφάνων βολῆς varia sunt exempla. *Livius* (*Decad.* III. *lib.* 2.) de Flaminio liberatore Græciæ: *Omnes tendere ad Imperatorem Romanum, ut ruente turba in unum adire, contingere dextram cupientium*, coronas lemniscosque jacientium, *haud procul periculo fuerit*. *Capitolinus* (*in Antonin. Philos. cap.* 4.) *In saliatu omen accepit imperii*, coronas *omnibus in pulvinar ex more* jacientibus: Ita enim binis locis emendavit *Lipsius* (I. *Elector.* 30. Idem *ad lib.* XIV. *Annal. Tac. num.* 146.) qui & de coronis, quas sibi detractas in Martis statuam Salii conjiciebant; & sic quoque præ se fert editio in *Volum. Histor. Roman. Scriptor.* S. Gervasii anno 1628. adorna-

ornata. Apud *Pindarum* (*Pyth.* Od. IV.) Jasonem, Draconem expugnantem, ἑταῖροι ejus στεφάνοις ποίας ἔρεπτον, ubi vetus Scholiastes τὸ ἐρέπτειν, per στεφανῶν explicat. Similiter Iphigeniam jam jam immolandam Chorus apud *Euripidem* (*Iphigen. in Aulid. vers.* 1512.) introducit ἐπὶ κάρα στέφη βαλλομέναν, & *Heschylus* (II. Ἀνθολ. XXII. 12.) jubet τὸς σοροπηγὸς Ἀγαμίτραις βάλλειν καὶ στεφάνοις (de mitris obiter addo ex *Scholiaste Pindari:* (*in Olymp. Od.* IX. *pag.* 91. 92.) Μίτρας ἔνδοθεν τῶν στεφάνων καὶ διαδήματα ποικίλα ἔωθασι σωδῶν.) Hæc nunc de coronarum sparsioninibus dicta sufficiant, plura videantur apud *Paschalium* (II. *de Coron.* II. *pag.* 105.)

VI. Quomodo ἄνθεα ποιάεντα στεφανώματα tulerint veteres, porro dicendum erit. Offert se hic in frontispicio illud non sicco prætereundum pede, qua ratione, ut hæc mihi de suo largiatur *Clemens Alexandrinus* (II. *Pædagog.* 48. *pag.*78. *Edit. Sylburg.*) ἄνθη οἱ ἀνόητοι λαβόντες ἐκ εἰς τὴν ἰδίαν εὐχάριστον χρῆσιν, ἀλλ' εἰς τὴν δαιμονίων ἀχάριστον ὑπηρεσίαν κατεχρήσαντο. Scilicet, cum nihil infectum relinquerent Ethnici quod testandi sui in Deos affectus μνημόσυνον esset, illos *in simulacris, statuis & imaginibus, iis floribus ac frondibus coronabant*, quorum maxime delectatione capi eos perspectum habebant, *Alexander ab Alexandro.* (IV. *Genial. dier.* 17.) Inde apud *Longum* (*Soph.* III. *pastoral. pag.* 105.) Daphnis & Chloe ἀναζητῶσιν ἄνθη στεφανῶσαι θέλοντες τὰς θεὰς, qui idem (IV. *pastor. p.* 144. 150.) Bacchi τοῖς ἄνθεσι στεφανωθέντος meminit, de cujus alias coronis *Natalis Comes.* (V. *Mythol.* 13. *pag.* 480.) *Nicias* (IV. Ἀνθολ. XII. 36.) de simulacro Mercurii:

> Ἑρμῆς ᾧ ἐπὶ παῖδες ἀμάραθον ἠδ' ὑάκινθον
> Πολλάκι καὶ θαλερὰς θῆκαν ἴων στεφάνας:

De Feronia ἀνθηφόρῳ *Dionysius Halicarn.* (III. *Antiq. Rom. pag.* 173. ubi v. *not. Sylburgii.*) De Musis, rosis coronatis, *Victorius.* (XIV. *var. lect.* 18.) De Cupidine a Zeuxide floreis coronis picto *Meursius.* (II. *Athen. Attic.* II. *p.* 118. 119.) De Compitalibus Laribus ab Augusto bis anno vernis floribus & æstivis ornatis *Suetonius* (*August. cap.* XXXI.). Ipsa quoque inanimata in Deorum coronata honorem, quale de lapidibus Terminalibus referunt *Turnebus*, (XVIII. *Adverf.* 8.) *Dempsterus*, (*Paralip. ad Rosin.* II. 20. *pag.* 410. 411.) *Weitzius*, (*ad Prudent. pag.*768.) & de pinus ramulis in honorem magnæ Matris violaceis coronis comptis, & redimitis *Arnobius* (*lib.* V. *contr. gent. p.* 187.) cujus elegans etiam de eo, quem modo dixi, more locus est. *Arnob.* (*lib.* VI. *contra gent. pag.* 211.) *Etiam Dii sertis coronis afficiuntur & floribus?* sicut alias quoque præclare de republica meritorum imagines & statuæ coronatæ, quale de victorum statuis ex *Cicerone* & *Tacito Dempsterus*, (*ad Rosin.* X. 29. *pag.* 1677.) & de Maximi, Balbini, Gordiani imaginibus στεφάνοις καὶ δάφναις κεκοσμημέναις ex *Herodiano Ursinus* (I. *Analect. Sacr.* 55.) refert. Ipsorum coronatorum ob res bello bene gestas meminit *Livius*, (*Decad.* I. *lib.* X. *cap.* 47.) quam *honoris coronam* interpretatur *Corn. Nepos*, (*Thrasybul. c.*4.) nec injucunda hanc in rem de Græcis profert *Casaubon.* (XII. *in Athen.* 3. *p.*832.) Concludo verbis *Tertulliani:* (*lib.* V. *in Marcion. p. m.* 259.) *Nemo non diliget imaginem quoque sponsæ, imo & servabit illam & honorabit, & coronabit.*

VII. Strictius nunc ad *coronarum florearum in sacris gentilium* usum descendendum. *Aræ* floribus redimitæ & coronatæ meminit *Apulejus* (I. *Floridor. pag.* 556.) a *Salmasio* (I. *Epistol.* 87. *pag.* 193. *seq.*) emendatus. De *Genii aris* ex *Propertio* & *Ovidio* agit *Taffinus* (*de Ann. & lud. secul.* I. 13. *p.* 107.) *Sacrificuli* etiam στεφάνοις ἱερατευόμενοι *Stuchius*, (*de Sacrif. p.* 70.) Persarum myrto coronabantur, cujus multifariam in Persarum sacrificiis superstitionem notat *Strabo* (*lib.* XV. *Geogr. p.* 504.) sicut populo, Diis inferis facientes, *Ursinus* (*Arboret. Biblic. cap.* 10. *num.* 10.). Plura habent *Lipsius*, (*in* I. *Ann. Tac. num.* 63.) *Weitzius* [*ad Prudent. p.*773.] Sicut sacerdotes, ita *Poetas* quoque coronari solitos observat *Turnebus.* [XIX. *Advers.* 3.] Deos etiam *coronari precabantur*, *Juvenalis*, [*Satyr.* IX. 135. XII. 90.] & oracula additturi ἐπὶ κεφαλῆς, μετώπε καὶ τραχήλε coronari, indeque revertentes, a domesticis flexis genibus coronati excipi soliti, *Hartungus*, [*Decur.* I. *Locor. Memorab. cap.* VIII. *num.* 6. & 26.] *Lipsius:* [IV. *Epist. quæst.* 21.] Adde quod de Q. Fabio Pictore refert *Livius.* [*Decad.* III. *lib.* 3. *cap.* 11.] Sic personæ sacræ coronatæ, nec semper tamen; Abstinebant enim nonnunquam coronis floreis, ut de θεσμοφοριαζέσαις notat *Meursius*, [IV. *Attic. Lection.* 21. *pag.* 218.] nec in Areopagi cancellos coronæ intromittebantur, observante eodem alibi *Meursio.* [*Areopag. cap.* IV. *pag.* 26.] *Victimarum* quoque *coronatarum* varia apud veteres mentio. Minores [de majoribus enim hic nullus dicendi locus est] victimæ floreis sertis redimitæ, *Carolus Paschalius:* [IV. *Coron.* 17.] Cupresso coronatarum mentionem facit

facit *Prudentius*, [*in Apotheos. verf.* 530. ubi V. *Weitz. pag.* 624.] quo ad ferale cupreſſi ſignum referendum, *Caſaubonus*, [*ad Theophraſt. Character.* XVII. *p.* 353.] *Wouwerius*, [*ad* Petronii *pag.* 159. *v.* 14.] *Urſinus*, [*Acerr. Philolog. lib.* I. *num.* 88. & *Dendrol. Sacr. cap.* VIII.] & alii multi. Plura de victimis coronatis habent *Renatus Laurentius*, [*ad Tertull. de Cor. Mil. pag.* 357.] *Ravanella*. [*Biblioth. Sacr. v. corona num.* 4.] Antequam hinc abeam de *puppibus* adjicio, in Tutelarium Deorum honorem coronari eas ſolitas, ex *Franciſco de Mendoza*, [*lib.* V. *viridar. cap.* 31. *pag.* 394. 395.] *Mureto*, [X. *var. lect.* 19.] *Turnebo*, [XIX. *Adv.* 2. & XXVI. *Adv.* 5.] & qui eum verbotenus deſcripſit, *Taubmanno*. [*ad* I. *Georg. v.* 304. Conf. ad IV. *Æn. v.* 418. ad X. *Æn. v.* 171.]

VIII. Nunc ad illum anthoboliæ vel maxime geminum morem, cum in publica ac ſolenni lætitia, privata etiam, *Templa*, *Turres*, *Januas*, ac *Seipſos*, concepti gaudii indicium exhibentibus ramis ac floribus coronabant. Enarrant morem inter alios *Bernartius*, [*ad Stat.* II. *Thebaid. v.* 248.] *Turnebus*, [XXII. *Adv.* 12. & XXV.] *Weitzius*, [*Adv.* 24. *ad* Prudent. *pag.* 763.] *Chokier* [II. *Fac. Hiſtor.* 8. *pag.* 205. 206.] qui idem in Chriſtianis notat. Inde nuptiarum die poſtes ſponſæque ipſæ ac januæ coronatæ, *Joh. Bapt. Caſalius*, [*de Urb. & Imper. Rom. part.* II. *cap.* 16. *p.* 295. 297.] *Dilherrus*; [*Tom. I. Diſputat. Academ.* 25. *th.* 97. *pag.* 805.] puerperarum quoque domus, ſi maſculum peperiſſent, oleagina, ſi fæmellam, lanea ornabantur corona, teſte *Meurſio*. [IV. *Attic. Lect.* 10. *pag.* 186.] De dierum feſtorum coronis unum ſiſto *Strab.* [*lib.* VI. *Geogr. pag.* 177.] qui narrat, ταῖς γυναιξὶν τῆς Ὀυϊβώνης Ὀυαλεντίας ἐν ἔθει γεγονέναι ἀνθολογεῖν καὶ ςεφανωπλοκεῖν, ὥστε ταῖς ἑορταῖς αἰσχρὸν εἶναι στεφάνους ὠνητοὺς φορεῖν, & præclare obſervat *Caſaubonus*, [*ad Perſ. Sat.* V. 183.] Græcos ſcriptores celebrationem diei feſti duabus vocibus deſignare, φωσὶ καὶ στεφανώμασι. Judæis hoc lætitiæ exprimendæ genus familiare notat *lib.* III. *Macchab. cap.* VII. *verſ.* 14. ubi Judæi priſtinæ libertatis poſſeſſionem a *Ptolomæo Philopatore* adepti ἀνέζευξαν ἐκ τῆς πόλεως παντοίοις εὐωδεστάτοις ἄνθεσι κατεστεμμένοι μετ' εὐφροσύνης καὶ βοῆς ἐν αἴνοις καὶ παμμελέσιν ὕμνοις. Dubites hic non parum de libri, quemque ἀποδοκιμάζει, *Philoſtorgius* [I. *hiſt. Eccleſiaſt.* I.] τερατώδη vocans, fide, ſi cum *Tertulliani* graviſſimi patris [*de Cor. Mil. pag.* 347.] autoritate contuleris, omnem omnino coronarum uſum a populo Judaico removentis, quanquam de coronis convivalibus lis ei moveri poſſit, maxime, ſi quis *Eſai.* XXVIII. *verſ.* I. & 3. per עטרת גאות שכורי אפרים has ipſas coronas [quas Judæi a gentilibus, ſicut multa alia per κακοζηλίαν accepiſſe poterant] intelligat, ebrioſorum ſermonibus ſubnixus, quos recitat *Sapient.* II. 8. στεψώμεθα ῥόδων κάλυξιν πρὶν ἢ μαρανθῆναι, ita ut *Tertullianus* in coronarum geſtatione Chriſtianis adimenda alicui nimium operoſus fuiſſe videri poſſit, & undique corraſiſſe, quod pro ſuo faciat inſtituto judice *B. Rhenano* [*in ar. num. l.* Tert. *de Cor. mil.*]

IX. De *coronis convivalibus roſeis* ordo nunc jubet, ut quædam addantur. Coronari iis ſoliti ebrii, quos inde *Argentarius* [I. Ἀνθολ. XLVI. 2.] vocat στέψαντας ἀνθοβόλον κρατὸς τρίχα. Varia coronationis hujus in Ἀνθολογίᾳ Græcorum ab *Anacreonte*, *Empedocle*, *Thyillo* mentio, qui modo ῥόδοις κατασέφειν κάρηνα, modo ἄνθος ἐπὶ κροτάφους ἀναδεῖν &c. nominant. Ex variis florum generibus eæ coronæ confectæ. *Euripides* [εἰδυλλ. ζ. *v.* 63. 64. 65.]

> Κηγὼ τῆνο κατ' ἆμαρ ἀνήθινον ἢ ῥοδόεντα
> Ἢ καὶ λευκοΐων στέφανον περὶ κρατὶ φυλάσσων
> Τὸν πτελεατικὸν οἶνον ἀπὸ κρητῆρος ἀφυξῶ

Unde non ſine cauſa θαλείας, ſeu convivia ἀπὸ τοῦ θάλλειν dicta autumat *Lambertus Barlæus*, [*ad Heſiod. Theogen. v.* 65.] quod floribus coronati epularentur antiqui. De fine hujus coronationis ex multis vide unum *Mendozam*: [*lib.* VIII. *Viridar. Decad.* IV. *Saturn. cap.* 4. *pag.* 804.] An in conviviis præſtent ex floribus corollæ, an vero ex arborum ramis, diſquirit *Cæl. Rhodiginus*. (XIV. *Ant. Lect.* 59.) De vinis & poculis coronatis *Taubmannus*, (*ad* I. *Æneid. verſ.* 228.) *Polydor. Virgilius*, (II. *Rer. in v.* 17.) *Ren. Laurentius*, (*ad* Tert. *de Cor. Mil. pag.* 360. 361.) *Turnebus*, (XXI. *Adv.* 13. (ad quæ etiam reſpicit *Palladas*, (II. Ἀνθολ. XVII. I.) *Euripides*, (*in Cyclop. verſ.* 389.) *Athenæus*. (*lib.* I. *Dipnoſoph.*) De ferculis coronatis habet *Caſalius*. (*Part.* II. *de Imp. & Urb. R. cap.* 19. *pag.* 328.) De coronarum autem uſu multiplici in conviviis ex profeſſo agit *Stuckius*, (III. *Antiq. Conviv.* 16. *pag.* 368. *ſeqq.*) de ebrietatis corona *Barthius*. (LVI. *Adverſ.* 7. *p.* 2641.)

IX. Nec florum ſertorum *in ſepulcris* uſus negligendus, quæ roſis, myrto aliiſque floribus coronata ex *Anacreonte* & *Sophocle* annotat *Dalechampius*, (*ad Plin.* XXI. 3.) *Leonidas*: (III. Ἀνθολογ. XXVI. 4.)

Εἴαρι

Ἔιαελ δὲ πρώτῳ λειμώνιον ἄνθος ἀμέρσας
Χωρίτης ςεφέτω τύμβον ἐμὸν ςεφάνῳ.

Sepulcrales quoque columnæ, & ipſa cenotaphia coronis exornata ex *Luciano* & *Xenophonte* memorat *Caſalius*. (*Part.* II. *de V. & I. R. C.* 21. *p.* 353. 355.) Plura de funeralibus coronis legere eſt apud *Kirchmannum*, (*I. de Funer. Rom.* II. & IV.) *Paſchalium*. (IV. *Coron.* 5. 6. 7.)

XI. Facile hunc locum dimitto, ſi quædam prius *de Chriſtianorum Coronis* adjecero. Quam rigido eas in Chriſtianis obeliſco notarint S.S. Patres, notum eſt, timentes ſcilicet, ne coronarum geſtatio nondum ſepultæ judicium idololatriæ in argumentum reſuſcitandæ verteret. Et Tertullianus quidem tum integro *de corona militis* libro, tum *in Apologetico* ea in re ſedulus eſt. Nec minori labore Minutius Felix *in Octavio* defungitur. Prudentii quoque mens nemini obſcura eſſe poteſt ex invectiva in militem veteranum Chriſtianum. (*Prudent. in Pſychomach.* v. 353. *ſeqq. ubi V. Weitzium p.* 699.) Extat & in hanc rem eruditum πρόβλημα (*Cl. Alexandrini l.* II. *Pædagog.* C. 8. *p.* 75.) Ει μύροις κὴ ςεφάνοις χρηςέον, cujus negativam piis ſatis tuetur rationibus. Graviter hac de re ſentit etiam Afra Auguſtini eloquentia, (*Tom.* VIII. *in Pſ.* 52. *cit. Ren. Laurentio ad Tertull. coron. Mil. p.* 357. *in fin.*). Uſi tamen coronis, ſed ob pias cauſas Chriſtiani; nam & mortuos ἐς ἀχλοήτε ἀμεριμνίας σύμβολον coronabant ut c. l. habet Cl. Alexandrinus; & neophytis ſerta ac coronas dabant de quibus *Saubertus Filius*; (*in not. ad parentis ſui b. m. prodrom. Philol. S. p.* 65. 66.) in nuptiis etiam earum uſu retento, V. *Maderus*; (*libell. de Coron. nupt. p.* 44. *ſeqq.*) & ſi quæ alia in republica Chriſtiana coronarum mentio occurrit. Quo in loco illud non prætermittendum, quod coronas de violis, roſis & liliis *ad martyres* tranſtulerint Chriſtiani ſcriptores, quos eam in rem laudat *Weitzius*, (*ad Prudent. p.* 598.) *Conſ. Barthium* (XXIII. *Adverſ.* 27. *p.* 1164. 1165.) imo & ipſam vitam æternam *coronæ* appellatione deſignaverint, obſervante eodem *Barthio*, (*Idem* II. *Adv.* 2. *pag.* 50. 51.) Qui & de Judæis, eodem loquendi genere utentibus. Quas vero nos Chriſtiani pro variis illis gentilium coronis, coronas habeamus, pie explicat *Stuckius* (*de Sacrif. p.* 159. *b.*)

XII. Sed hæc de coronis floreis protuliſſe ſufficiat. Multo plura, de his etiam, quæ dicta ſunt, dici potuiſſe, ut non facile inficias iverim, ſic libenter ac ambabus conceſſerim; quo minus autem dicerentur, pagellæ reliquæ vetabant, quas huic unice tractationi dicare ſine extrema tituli injuria atque adeo violata inſtituti ratione fieri non poterat. Sunt hactenus propoſita diverſa ab ἀνθοβολίᾳ fateor, aliena ac peregrina non ſunt, quin bonam partem adeo cum ea connexa ut divelli ab illa non ſatis commode poſſint, quæ cauſa eſt, quod in ſequentibus coronarum ſæpius ac florum ſertorum cum ſolutis mixta, ut ita loquar, facienda mentio ſit. Cæterum uberem pariter ac accuratam de coronis notitiam vix aliunde quam ex accuratiſſimo Caroli Paſchalii de Coronis opere decem libris elaborato haurire eſt, quod undique exaſciatum, ut demorſos ſapere ungues dicamus, facile honorifica magnorum de eo virorum judicia impetrant, & ſi ullum aliud dignum certe, in quo recudendo typothetarum deſudet induſtria, Plantinianæ æmula, quæ eum Pariſiis Anno 1610. magno reipubl. literariæ emolumento primum edidit: Tyleſii etiam, qui de eodem argumento extat, libellum citat *Stuckius*, (III. *Antiquit. Convival.* 16. *pag.* 373. *b. in fin.*) quem tamen nondum videre licuit.

THEMA SECUNDUM.

SUMMARIUM.

De floribus ſolutis, eorumque ſparſione, in gentilium ſacris varia. Sparſi Dii Deæque. Emendatus eam in rem ex mente Wouweri Apulejus. Singulis Diis ſui dicati flores: Aræ ſparſæ. Majumæ feſtum. Sparſionis, ut ita dicam, ſacræ reliquiæ adhuc dum in Indis. Ἀνθοβολία κὴ φυλλοβολία *in vivos videnteſque inſtituta. Ea vel publica vel privata. Utriuſque tractatio.* Προχύται, Ἄνθημα *ſaltationis genus.* Ἐρῶντες μήλοις κὴ ῥόδοις. *Heinſii de iis ſententia in dubium vocata. Locus Cantic.* II. 5. *Poetarum noſtri ſeculi alluſio ad hanc florum ſparſionem. In floribus jacere.*

I. FUit hactenus de ſertis floribus, nunc ad *ſolutos* eorumque ſparſionem. Expedienda hic primo loco ea eſt, quæ in ſacris recepta & uſitata, qualis in Deos Deorumque honorem inſtitutæ meminere veteres. Elegans eſt Apuleii locus, ſupra quoque Tmem. 1. θ. 2. memoratus, ubi inducit Gratias & Horas, quæ *jaculis floris ſerti & ſoluti Deam ſuam* (Venerem) *propitiantes, ſcitiſſimum conſtruxerunt chorum, Dominę voluptatum veris dono blandientes*; ſic enim ſcite admodum corrigit *Wouwerius* (*ad Apulej. p.* 694.) & *veris donum* explicat flores, qui veris

veris donum & munus. Veneri alias familiares flores in ſacris, quale illud I. Calend. April. celebrari ſolitum in Calendario Veteri quod recitat *Dempſterus*. (*ad Roſin.* IV. *p.* 546.) In pompa Iſidis deſcribenda occupatus dictus *Apulejus* (*lib.* XI. *Aſin. aur. pag.* 417.) ait: *Mulieres candido ſplendentes amicimine*, verno *florentes* coronamine, *quæ de gremio per viam*, *qua ſacri incedebant comitatus*, *ſolum* ſternebant floſculis. De Segeſtanorum Diana *Cicero*: (*Orat.* IX. *in Verr.*) *Quid hoc tota Sicilia eſt clarius? quam omnes Segeſtanas matronas & virgines conveniſſe, cum Diana exportaretur ex oppido? unxiſſe unguentis? compleſſe coronis ac* floribus. Certe Chloe & Daphnis apud *Longum Soph.* (*I. ποιμεν. p.* 46.) ἐκ νομῆς ἀνιόντες προσεκύνων καὶ πάντως τὸν ἀπέφερον ἢ ἄνθος, ἢ ὀπώραν, ἢ φυλλίδα χλώραν ἢ γάλακτος σπονδὴν, ex quo floribus inſtitutam libationem non obſcure colligas. Idem *Longus* (*II. ποιμ. pag.* 68.) introducit Nympham exprobrantem Daphnidi & Chloe, quod Pana floribus non honoraverint, ὃν ait, ὑμοῖς οὐδέποτε οὐδὲ ἄνθεσιν ἐτιμήσατε, quanquam *Paſchalius* (*II. Coron.* 13. *p.* 115.) ἄνθη hoc loco de coronis explicet, quas nudorum florum mentione facta ſæpe intelligunt authores, ut c. l. probat.

II. Suos etiam flores *Deabus maxime dicatos* fuiſſe; ex quibus deinde in ſacris earum ſparſio adornaretur, conſtat. Hinc Com. *Cartularius* (IV. Ἀνθολ. XXX. I.)

> ἄνθεα ποίων
> Εἰσὶ θεῶν. Ἥρης καὶ ῥοδίης Παφίης.

Et apud *Leonidam* (VI. Ἀνθολ. VII. 10.) Biton Nymphis attribuit.

> σκιερῆς εὐπόκιλον ἄνθος ὀπώρης
> φύλλατε πεπταμένων αἱματόεντα ῥόδων.

Quibus ipſis lilia quoque candida propria erant, *Pontanus*. (III. *Progymn.* 20. *p.* 572.) Buxum in Cythorum portare videar, ſi operoſus hic ſim. Ad alia itaque.

III. Flores etiam per *Deorum aras* ſparſas ex *Statio* (*lib.* III. *Sylvar.*) liquet:

> *Semper odoratis ſpirabunt* floribus *aræ*.

Confer *Chockierum*. (II. *Fac. Hiſtor.* 5. *p.* 201.) Appoſite imitatus eſt elegantiſſimus, politiſſimus & nunquam ſine laude nominandus *Barclajus* (*l.* V. *Argen. p.* 567.) [liceat *Freinshemii* (*ad Flor. l.* XIV. 4. & III. XIII. 7.) & *Boecleri* (*Diſſert. Acad.* III. *p.* 163. *Conf. Diſſ.* XIII. *p.* 558.) verbis uti] quique, judice *Ruperto* (*Obſ. ad Val. Max. l. I. p.* 58.) in novitio argumento religiones antiquas ſubtiliter exprimit: [nihil enim moror auſteros nonnullos, & inter eos *Scioppium* (*de Rhet. Exerc. gener. p.* 20.) ad homines irridendos natum] Ille inquam appoſite, ut alia omnia, tranſtulit his verbis:

> *Nam quem de ſuperis colemus omnes?*
> *Cui plus* floribus *intumeſcat ara?*

Et alias quoque in ſacris ipſis florum ſparſio varie adhibita fuit. Narrat *Pauſanias* (*in Corinth. p. m.* 42. *Edit. Ald. Manut.*) de Sicyoniis, quod ille Deabus, ἃς Ἀθηναῖοι Σεμνὰς, Σικυώνιοι δὲ Εὐμενίδας ὀνομάζουσι, κατὰ δὲ ἔτος ἕκαστον ἑορτὴν ἡμέρᾳ μιᾷ ἄγουσι, θύοντες πρόβατα ἐγκύμωνα μελικράτῳ δὲ σπονδῇ καὶ ἄνθεσιν ἀντὶ στεφάνων χρῆσθαι νομίζουσι, cujus ipſius moris ex Pauſania meminerunt *Cæl. Rhodiginus* (VII. *Lect. Antiq.* II.) & *Salmaſ.* [*in Epiſt. ad Menag. p.* 51.] De Ἀνθισφορίοις Proſerpinæ & Ἀνθεστειοις Bacchi res abunde ex Cl. Meurſii Græcia Feriata nota. Quo celebre illud *Majumæ feſtum* [de qua & Codice Theodoſiano & Juſtinianæo lex peculiaris extat] referendum eſt, ſeu eos audias; qui illo Calendis Maii celebrari ſolito puellam quandam pretioſis indutam veſtibus, currui frondibus ac *floribus* referto imponi, & Reginam vocitari ſolitam aſſerunt; ſeu eos admittas, qui ludum exponunt, hodieque frondibus ac *floribus* celebratum, originem Romanorum Floralibus debentem, qua de re prolixe *Dilherrus* [*Tom.* II. *Diſp. Acad.* VI. *Exerc.* I.] & conciſius *Calvinus* [*Lex. Jurid.* V. *Majum. p. m.* 555. *b.*) *Chokierus* [I. *Fac. Hiſt.* 56. *pag.* 126. 127.] agunt. De *Genio* pene oblitus fueram, debebam enim ſupra meminiſſe, eum, cum nulla ipſi facerent hoſtia, de quo *Alex.* ab *Alexandro*, [II. *gen. dier.* 22.] *Scaliger pater*, [III. *Poetic.* 102. *p.* 394.] *Barthius*, [XVIII. *Adv.* 14. *p.* 920.] inter alia *floribus* etiam piatum, ut ex *Horatio* [II. *Epiſt.* I. *p. m.* 254. *Ed. Bond.*] habet *Turnebus*, [XXVI. *Adv.* 24.] *Gryphiander*, (*de* Εὐθανασία *Diſſert.* II. *n.* 87. *p.* 132.) aliique multi. V. omnino *Dempſterus* (*ad Roſ.* II. 14. *p.* 348.) *Dilherrus* (*Tom.* I. *Diſp. Acad.* XIV. θ. I. *pag.* 427. *ſeqq.*)

IV. Idololatriæ hactenus enarratæ reliquias in *Indis* noſtrorum temporum adhuc ſupereſſe nullus dubito; ut enim ab antiquis illis ipſa haud differunt ſuperſtitione, ſic harmonico in idololatria adornanda cum iis conſpirant concentu. Siſtit certe *Indorum ſacellum* Pimerus Jeſuita apud *Juſt. Heurnium* [*de legat. Ind. C.* VIII.] *multis roſis odoriferis elegantiſſimiſque floribus ita exornatum ut cælum videretur*; deque Chinenſibus elegantia ſunt quæ memorat *Maphæus*: [*l.* VI. *Hiſt. Indor.*] *Feſto novi anni*,

anni, ait, *parietes fornicesque viridi fronde, micantibus rosis & pretioso peristromate vestiuntur, flagrant odoramentis ac floribus viæ, accensis funalibus ac laternis.*

V. Nunc ad specialissime dictam talem Ἀνθοβολίαν καὶ φυλλοβολίαν descendamus necesse erit, in homines *vivos* partim ac videntes, partim *mortuos* institui solitam. Eam, quæ *in vivos* adornabatur, haud incommode distinxeris in *publicam*, festam mage, famosam ac solennem; & in *privatam*, ac minus solennem quidem, nihilominus tamen eam, e qua non exigui in honorandum redundarent honores. Dixi itaque *minus famosam* cum publica illa, omniumque maxime famosa conferendam, qua publico mandato, unanimique consensu ac voto, viæ, per quas honorandus incessurus erat, ἄνθει καὶ χλόῃ conspergebantur. Illustre, si ullum exemplum, est in Alexandro Magno, cui Babyloniam ingressuro, *Bagophanes totum iter* floribus *coronisque* constraverat, narrante *Curtio*, [*l.* V. *c.* I. *n.* 20.] ad quem morem hunc Persis familiarem norat Freinshemius, confer *Ursinum*. [*Acerr. Phil. l.* IV. *n.* 28.] Romanis non minus inusitatam eam fuisse consuetudinem ex adducendis constabit. Triumphantes Imperatores illi eo honoris genere mactabant, ut per vias, quas ingressuri erant, rosas aliosque spargerent flores, quale de subjugata Germania, triumphante Druso narrat *Ovidius*, [IV. *Trist. Eleg.* 2.] & præ aliis eum morem explicat *Johan. Bapt. Casalius*. [*de Urb. & Imp. R. part.* 2. *c.* I.] Addo de *Imperatoribus Romanis*, queis vel nuper in id fastigium evectis, vel urbem intrantibus, vel quamvis aliam denique ob causam, eo favoris, amoris ac benevolentiæ indicio cives non defuerunt. *De Pompejo M. Plutarchus* [*Oper. p. m.* 694.] πολλοὶ στεφανηφοροῦντες ὑπὸ λαμπάδων ἐδέχοντο καὶ παρέπεμπον ἀνθοβολούμενον. Sic *de Vitellio Tacitus* (II. *Histor.* 70. 3.) memorat, quod in ejus honorem viam lauris & *rosis* constraverint Cremonenses. De Juliano novo Imperatore *Marcellinus*, [*l.* XXI. *p.* 189. *Ed. Henr. Vales.*] eum a militari & omnis generis turba, cum *lumine multo ac* floribus *votisque faustis* Augustum appellatum, & ductum in Regiam: Et Heliogabalum ad maximum in suburbano templum Deorum suorum simulacrum deducentem præcedunt cives Romani cum facibus, δαδουχίας καὶ ἀνθέων προπομπεύοντες, apud *Johannem Antiochenum* [*Excerpt. Peiresc. p.* 829.] De Commodi Imperatoris adventu in urbem *Herodianus*: [*l.* I.] Τοιοῦτον δὲ θεασάμενοι, τὸν βασιλέα οἱ Ῥωμαῖοι εὐφημίαις τε παντοδαπαῖς καὶ στεφάνων καὶ ἀνθέων βολαῖς ὑπεδέχοντο. Corippi (*l.* III. *v.* 64.) etiam omittenda non sunt, quæ habet de Justiniano:

> —— —— *nemus omne refertum*
> *Frugibus & glaucæ frondes rapiuntur olivæ.*

Ubi *nemus refertum frugibus* sunt rami arborum, cum ipsis frugibus avulsi, ut studium honoris Justiniano collati indicet plenius, loquente *Barthio* (XLVI. *Adv.* 15. *p.* 2185.) id quod majus ἀνθοβολίας nostræ incrementum & augmentum oppido indicat, si eo veteres devenisse intelligas, ut nuda ac sola florum sparsione non contenti, pendulos etiam arborum cum ipsis fructibus ramos decerperent, spargerentque; quo modo illa in Christi honorem στοιβάδων instituta sparsio capienda, cujus mentio *Marc.* XI. 8. *Matth.* XXI. 8. de qua sequenti Tmemate pluribus. Hactenus de publica sparsione, in cujus recitatis exemplis ut sparsionem privatam vix admiserim, sic illam quam dixi, publicam præcelluisse ac primas tenuisse asseruerim; nec enim aliud tantorum, in quo positi erant, virorum fastigium suadere videtur. Nec negligenda hoc loco est illa ἀνθοβολία, quam in ludis Græcorum usitatam colligere manifeste est ex *Clemente Alexandrino*: (*II. Pædag.* 8. *p.* 78.) Ἐν δὲ τοῖς ἀγῶσι πρῶτον ἡ τῶν ἀθλητῶν δόσις ἦν, δεύτερον δὲ ὁ ἐπεγερμός. Τρίτον ἡ φυλλοβολίας τελευταῖον ὁ στέφανος. Quæ verba, ut ea ex Friderici Sylburgii viri de Græcis literis meritissimi editione recitavi, eleganter illustrat & corrigit *Casaubonus* (*ad Sueton. Neron. c.* XXV. *pag.* 492. 493.) ἄθλων pro ἀθλητῶν substituendo, ut explodere hac ratione merito possis *Paschalium* (VI. *Coron.* 27. *p.* 415.) qui δόσιν exponit de virga e palma, quæ Athletis prius donabatur quam coronæ.

VI. *Privata* illa *sparsio*, quo frequentior usitatiorque, eo plura etiam ejus occurrunt exempla, hic non cumulanda, cum abunde notata sint a *Lipsio* (*ad l.* XIV. *Ann. Tac. n.* 146.) *Ludovico d'Orleans*. (*Nov. Cogit. in Tacit. p.* 762. 763.) *Bernartio*, (*ad V. Silv. Stat. v.* 259.) *Freinshemio*, (*ad Flor.* II. 7. 14.) *Barthio*, (XLIII. *Adv.* 9. *p.* 1562.) *Buchnero*, (*ad Venant. Hymn. de Resurr. Dom. p.* 29.) *Ursino*, (*Dendr. Sacr. c.* II. *Obs.* 25.) *Caussino*. (*not. ad Clem. Alex. Hierogl. quæ additæ sunt Observationibus ejusd. ad Hor. Apoll.*) Notavit morem quoque *Scholiastes Pindari*: (*in Pyth. Od.* IV.) ἰστέον ait, ὅτι τὸ παλαιὸν ἐφυλλοβόλουν τοῖς τῆς γῆς χλωροῖς. Ascribo, & quæ de Aristomene, eo honoris genere affecto habet *Pausanias*: (*Messen. p. m.* 99.) Ἀριστομένει δὲ ὡς ἀνέστρεψεν ἐς τὴν Ἀνδανίαν

ται-

ταινίαις αἱ γυναῖκες ϗ τὰ ὡραῖα ἐπιβάλλουσαι τῶν ἀνθρώπων ἐπέλεγον ἆσμα: & de Curione *Plutarchus*, (*in Pompej. p.* 650.) quod λαμπρὸς ὑπὸ χαρᾶς εἰς τὸν δῆμον ἐξήλατο κρότῳ ϗ βολαῖς στεφάνων ϗ ἀνθῶν δεξαμένων αὐτὸν, unde colligas etiam, κρότον ſeu voces acclamantium & applaudentium ἀνθοβολίας actum concomitari ſolitas. Nec de Diagora Rhodio prætereo, quod eſt apud *A. Gellium an Agellium*, [III. *Noct. Attic.* 15.] in eum a populo gratulabundo *flores* undique conjectos, cum tres filios adoleſcentes vidiſſet vincere & coronari eodem Olympiæ die; qui idem (*Id. Gell. V. Noct. Attic.* 14. *in fin.*) & doleone, quod ſe fidelem Androdo Achaten exhibuiſſet, narrat ex Appionis Ægyptiacis eum *floribus* ſparſum. De roſæ ſparſione publicæ lætitiæ indice ex Steſichoro & *Lucretio Paſchalius*: (III. *Coron.* 5. *p.* 149.) A quibus, quantum inhumanitas & crudelitas Heliogabali diſſideat, cuivis facile liquere poteſt: *Oppreſſis* ille *in tricliniis verſatilibus paraſitos ſuos violis & floribus, ſicut animam aliqui efflaverint, quum eripi ad ſummum non poſſent*, authore *Lampridio*. (*in Heliogab. C.* XXI.) Sed ad rem. Προχύται florum illa fructuumque ſparſio dicebatur, obſervantibus Grammaticis ex illo Plutarchi in Dione: Καὶ καθ᾽ ὃς γένοιτο προχύταις τε βαλλόντων: alias quoque Ἀνθοβολία ϗ φυλλοβολία proprio nomine dicta.

VII. Ex hac quam toties dixi florum ſparſione, intelligendam puto ſaltationem illam idiotis uſitatam, ἄνθημα dictam, ubi ſaltantes præter apium, roſas & violas poſcebant, his verbis: Πȣ̃ μοι τὰ ῥόδα, πȣ̃ μοι τὰ ἴα, πȣ̃ μοι τὰ σέλινα, teſte *Athenæo*, (*l.* XIV. *Dipnoſ.*) ut ſcilicet mutua ſparſione ſe oblectarent & recrearent ſaltantes: Sicut alias quoque gemina ſuperioribus erat ἀνθεμώδης τιμὴ τῶν ἐρωμένων, μῆλος ϗ ῥόδοις ἀλλήλȣς ἐρώντων, cujus rei in veterum ἐρωτικοῖς frequens mentio. Nec uſque adeo facile in *Heinſii* (*Lect. Theocrit. c.* XVII. *p.* 353.) mentem manibus, quod ajunt, pedibuſque eundum exiſtimo, qui illud μήλοις ϗ ῥόδοις ἐρᾶν de vulgariter amantibus interpretatur, emendato hanc in rem Theocrito. Ex eo certe quod Veneri σπείροντι ϗ διδόντι ἔρωτα, atque adeo amoris præſidi poma ac roſæ apud eundem Theocritum voventur, non obſcure quis colligat impenſum ac immenſum amorem, quo μῆλα ϗ ῥόδα διδόντες ſeſe proſequebantur. Verba prædicti *Theocriti* hæc ſunt: (*I. v.* 33. 34.).

> Χρύσεοι ἀμφότεροι κ᾽ ἀνακείμεθα τῇ Ἀφροδίτᾳ
>
> Τὼς αὐλὼς μεν ἔχοισα ϗ ἢ ῥόδον ἢ τυγ μᾶλον.

Quod votum Veneri cum Bombyce ſua facit Battus, ſi Crœſi divitias adipiſceretur. Quæ ἐρωτομανία inter Daphnin & Chloen fuerit, ex Longi Sophiſtæ ποιμενικοῖς notum eſt, nihilominus tamen ille ipſe (*l. I.* ποιμ. *p.* 25.) eo ſiſtit μήλοις ἀλλήλȣς βάλλοντας, & alibi (*Id. Long. l.* III. ποιμ. *p.* 136. *ſeq.*) narrat de μεγάλῳ ϗ καλῷ μήλῳ quo Daphnis deſponſatam jam ſibi Chloe donaverit. Eccleſia etiam de ſponſi ſui Chriſti amore tripudians, ſic exultabunda loquitur *Cantic.* II. 5. Er erquicket mich mit Blumen / und labet mich mit Aepffeln / vertente *Luthero* ὁμοψήφῳ ferme Vulgatæ, niſi quod hæc ad intima & pia ſponſæ deſideria referat, ſecuta fonte *Hebr.* LXX. Sed judicent de his alii:

> *Queis de meliore luto finxit præcordia Titan.*

Alias vino quoque ἐπιχύσεις in honorem τῶν ἐρωμένων inſtituta de quo *Caſaubonus*. (X. *Animadverſ. in Athen.* 7. *pag.* 722.)

VIII. Obiter, antequam hinc abeo, moneo (exempla enim & frequentia ſunt, & a ſtudioſo harum rerum lectore copioſe ſatis obſervabuntur) de noſtrorum temporum Poetis, ſolitum iis ac familiare eſſe, ad hanc ſparſionem ſæpe alluſionem inſtituere. Geminum jam de Salvatore noſtro Jeſu Chriſto exemplum produxiſſe ſatis ſit, quorum alterum e Latio ac media Italia petitum ex *Sannazario* eſt, (*lib.* III. *de Part. Virgin.*) ſic Jordanem Chriſtum excepturum Napæas inter alia alloquentem introducente:

> *Purpureas miſcete* roſas, *miſcete* hyacinthos
>
> *Liliaque & pulcro Regem conſpergite nimbo.*

Alterum noſtræ majeſtatem vernaculæ præ ſe ferens, Pauli Gerhardi de naſcente Chriſto ſic inſonat:

> Nehmt weg das Stroh/nehmt weg das Heu
>
> Ich will mir Blumen holen/
>
> Daß meines Heylands Lager sey
>
> Auff Kräntzen und Violen/
>
> Mit Rosen/ Reseten/ Roßmarin
>
> Aus schönen Garten willich Ihn
>
> Von oben her bestreuen./

Quibus eleganter etiam ad veterum alludit opinionem, qui ſummam arbitrabantur voluptatem *in roſis jacere*, id quod ex variis authoribus illuſtratum dedit *Barthius*, (LVIII. *Adv.* 16. *p.* 2757.) & de Neronis cænationibus index eſt *Suetonius* (*Neron. C.* XXXI.) emendatus a *Turnebo*,

(XXVI. *Adv.6.*) hucque referri etiam debet illud supra *th.* VI. ex *Lampridio* de *Heliogabalo* adductum; confer *Paschalium*. (III. *Coron.4. p.* 145. *& cap.6. p.*151.)

THEMA TERTIUM.

SUMMARIUM.

Digressio de ὀχοφορία *Ethnicorum.* Ὀχοφόροι. Θαλλοφόροι. Δενδροφορία. *Sui Diis in sacris rami.* Ὀχοφορία *e Judæorum Scenopegiis per Diaboli* κακοζηλίαν *transportata.* Ὀχοφορία *Judæorum.* Εἰρεσιώνη. *Hosannoth,* Ὡσαννὰ τῷ υἱῷ τοῦ Δαβίδ. *Ramorum in festis Judæorum usus. Versio Lutheri* Psalm. CXVIII. 27. *Palmæ foribus affixæ. Palma lemniscata. Regressio ad* ἀνθοβολίαν, *quæ in statuas & imagines etiam instituta, in quas ipsas in contumeliam lutum & lapides sparsi.* Λιθοβολία ἀντὶ τῆς ἀνθοβολίας *in dedecore afficiendum adornatæ. Lapidum jactus ad avertenda pericula.* Ἑρμαῖοι λόφοι.

I. LIceat hic occasione moris, hactenus enarrato sicut lac lacti aut ovum ovo similis, paulisper excurrere & digredi. Dixi hactenus pro re nata de florum sparsionibus in honore afficiendos receptis, dicam jam de ὀσχοφορία βαιοφορία καὶ κραδηφορία. Rami itaque iis exhibebantur aut præferebantur, quos insigni omnium favore honestatos significare volebant, quem morem latius explicant *Nic. Caussinus*, (*ad Clem. Alex. Hierogl.*) & *Joh. H. Ursinus*. (*Arbor. Bibl. cap.* II.) Mutuati sunt id genus honoris a Baccho, in cujus honorem Athenienses festo die ei rei dicato ὄσχους, seu ἕλικας, ἕλικας, κλήματα καὶ κλάδους τῆς ἀμπέλου præferebant, unde ὀσχοφόροι dicti παῖδες ἀμφιθαλεῖς, λαμβάνοντες κλήματα ἀμπέλου ἐκ τοῦ ἱεροῦ τοῦ Διονύσου ἔτρεχον εἰς τὸ τῆς σκιῤῥάδος Ἀθηνᾶς ἱερόν, ut ex interprete *Nicandri* citant Grammatici: & ὀσχοφορία ipsum festum, de quo *Aristodemus* apud *Athenæum*, (*lib.* XI. *Dipnosoph. pag. m.* 202. V. πενταπλόα.) *Hesychius* & *Alciphron* apud *Barthium*, (III. *Adv.*17. *pag.*142.) confer *Natalem Comitem*, (IV. *Mythol.*13. *p.* 490.) *Chokierum*. (II. *Fac. hist.*59. *pag.* 296.) Parum hic absunt eorundem Atheniensium θαλλοφόροι, ramos λευκοπτεῖς in Panathenaica pompa ferentes, de quibus *Paschalius*. (IV. *Coron.* 12. *pag.*243. & VI. *Coron.*16. *pag.* 393.) Δενδροφορίαν de Musis, Cerere & Baccho meminit *Strabo*: (*lib.* X. *Geogr. pag.*322.) Δενδροφορίαι, inquit, καὶ χορεῖαι καὶ τελεταὶ κοιναὶ τῶν θεῶν εἰσὶ τούτων, ubi δενδροφορίας *ramorum gestationes* interpretatur *Casaubonus*, & in notis cum hac, quam dixi, Atheniensium ὀσχοφορίᾳ confert. Sic scil. δεισιδαίμονες illi putabant, se non satis sacris defunctos, ni ut certas arbores Diis suis dicaverint, sic & earum ramis in sacrificiis uterentur; unde *Guil. Stuckius* (*de sacrif. p.m.* 103.*a.*) monet, gentiles ad ignem sacrificiorum adhibuisse ligna ex iis potissimum arboribus, quæ Diis quibus rem divinam faciebant, erant dicatæ: Itaque cum Baccho inter alias arbores thyrsus, vitis & abies sacræ essent, earum ramos ei in sacris præferebant, quin & iis delubra & aras exornabant. *Long. Sophista* (*lib.* IV. ποιμ. *pag.*143.) περιέσχε τὸν μὲν βωμὸν κιττὸς, τὸν νεὼν δὲ κλήματα.

II. Qua in re, si in ulla alia, nefanda sane Diaboli elucescit κακοζηλία καὶ θεομαχία, dum, quem vero Deo proprium exhibeant honorem Judæi, ad seipsum violento raptu transtulit. In Scenopegiorum certe festo celebrando jussi erant Israelitæ *Levit.* XXIII. 40. λαμβάνειν καρπὸν ξύλου ὡραῖον καὶ κάλλυνθρα φοινίκων καὶ κλάδους ξύλου δασεῖς, καὶ ἰτέας καὶ ἄγνου κλάδους, ut LXX. vertunt, & *Nehem.* VIII. 15. itidem jubentur ἐνέγκειν φύλλα ἐλαίας καὶ φύλλα ξύλων κυπαρισσίνων καὶ φύλλα μυρσίνης, καὶ φύλλα φοινίκων, καὶ φύλλα ξύλου δασέος ποιῆσαι σκηνὰς κατὰ τὸ γεγραμμένον. Habes de tabernaculis e frondibus extructis, more etiamnum apud Judæos, teste *Buxtorfio* in tabernaculorum festo cum iisdem ramorum speciebus in *Levitico* præscriptis, superstitiose obtinente. *Buxtorf.* (*Synagog. Judaic. cap.*XVI. *pag.* 324. 331. 332.)

III. De ipsa autem in sacrificiis usitata ὀσχοφορίᾳ diserte meminit *Josephus*, (II. *Antiq. Jud.* 10.) dum Judæos in festo Tabernaculorum victimas Deo incendere scribit, & simul pro gratiarum actione sacrificare ἐν ταῖς χερσὶν φέροντας εἰρεσιώνην μυρσίνης καὶ ἰτέας, σὺν κράδῃ φοίνικος πεποιημένην, τοῦ μήλου τοῦ τῆς περσέας προσόντος εἰρεσιώνην autem Grammatici ex *Aristophane* interpretantur ramum oleaginum, lana obvolutum, arborum circumpendentibus fructibus, in honorem Apollinis ante fores ædium suspendi solitum, ut ex oraculi jussu famem arceret. V. omnino *Paschalius* (V. *Coronar.* 15. *pag.*332. 333.) de origine εἰρεσιώνης & superstitionibus circa eam variis eleganter differens. Quod εἰρεσιώνην Græce exprimit *Josephus*, Judæi הושענות vel הושיעהנא vocabant, cujus ὀνοματολογίας rationem reddit vir Clariss. *Thomas Reinesius*; (*Epist. ad Vitum Wolfr.* 15. *Jan.* A. 1626. *scripta.*) τεχνικὴ enim solum hac in re vocis hujus significatio est, non propria & nativa, quam contra

Baro-

Baronium explicatam legere est apud *Casaubonum*, (*Exerc.* XVI. *ad Baron. An.* 34. *n.* 5. *p.* 321.) confer *Glassium*. (*Grammat. Sacr. lib.* III. *Tr.* 6. *Can.* 1. *p.* 634.) Ex quo facile dijudicare licet ὡσαννὰ illud Christo Hierosolymas introeunti a populo acclamatum, *Matth.* XXI. 9. *Marc.* XI. 9. *Joh.* XII. 13. quod de ὀσχοφορίᾳ explicant eruditi, ita ut ὡσαννὰ τῷ Θεῷ τȣ̃ Δαβὶδ idem sit quod ὄσχος τῷ υἱῷ τȣ̃ Δαβὶδ, ut ex *Josephi Scaligeri Animadv. Euseb.* explicat *Christ. Becmannus*, (*Orig. v. Hosanna.*) velut disertius antea laudatus *Casaubonus: Hæc baia sive termites palmæ oleave aut salicis altasque arboris frondes in honorem filii David*, videlicet φέρομεν καὶ πάλλομεν. Quem tamen audire non vult *Heinsius*, (IV. *Exercit. sacr.* 8. *p.* 234.) dum αἴσακον hunc ramum Hosanna vocatum contendit, & αἰσάκȣ ἔτυμον ex Syria arcessit. Moralis, mage ac mystica explicatio est *Joh. Bapt. Casalii*, (*Part.* II. *de Urb. & Imp. R. cap* 1. *p.* 187.) nec satisfacit, dum Judæos morem illum per Pompejum devictos accepisse astruere videtur. Eleganter etiam ii, sed ab illo, quem nos jam intendimus, scopo alieni qui ad R. הושיע respicientes ὡσαννὰ per σῶσον exponunt, de quo inter alios: v. *Heinsium*. (I. *Exerc. sacr.* 15. *p.* 66.)

IV. Alias quoque *ramorum in solenni lætitia & diebus festis* apud Judæos usus, ex I. *Macchab.* XIII. 51. constat ubi εἰσῆλθον εἰς τὴν ἄκραν ἐν Ἱερȣσαλὴμ μετὰ αἰνέσεως καὶ βαΐων, & quæ alia lætitiæ indicia ibidem apponuntur. Hinc David *Psalm.* CXVIII. 27. Schmücket das Fest mit Meyen/ bis an die Hörner des Altars/ vertente *Luth.* recedentibus ob id ab eo, *Calvinianis Hermeneutis*, *Tremellio*, *Junio*, *Piscatore*, *Coppenio*, *Tossano*, Lutheranis etiam nonnullis, videsis *Christianum Matthiæ*, (*Colleg.* II. *Antiphot. in Exerc.* 2. *Coroll. p.* 108.) & *Glassium* (*Rhetor. sacr. Tr.* 1. *cap.* 4. *n.* 3. *p.* 61.) qui ipsius *Luth.* pro hac versione sua verba apologetica recitat.

V. Ad alia ibo, si addidero ex *Caussino*, quem *th.* 1. hujus tmem. laudavi, & *Casaubono* (*ad Svet. Domit. cap.* XXIII. *p.* 580.) veteres nec ramorum gestationibus, nec florum sparsionibus, illustrissimis alias favoris & benevolentiæ signis contentos, *palmarum* etiam *ramos* ad insignium fores virorum affigere solitos fuisse, præsertim oratorum ac causidicorum, victoriam in foro obtinentium, qua de re etiam videatur *Barthius*. (XLIX. *Adverf.* 7. *pag.* 2293.) Similiter & eximii Poetæ *palma* donabantur *lemniscata*, seu lemnisco ornata, de quo *Turnebus*, (XVIII. *Adv.* 3. XXVI. 30. XXIX. 1.) *Scaliger filius*, (I. *Auson. lect.* 10.) (qui idem de iis, qui in Agonibus Capitolinis vicerant, refert) *Casaubonus*, (*ad Svet. Neron. cap.* XXV. *pag* 494.) *Dalechampius ad Plinium*, (XXI. *hist. nat.* 3.) in quo, ut & Festo *Lanisci* pro *Lemnisci* reponit *Hieron. Magius*, (II. *Miscell.* 17.) conf. *Ursinum*, (*Arb. Bibl. cap.* 10. *n.* 9.) & præprimis *Carolum Paschalium*. (II. *Coron.* 12. *pag.* 111. 112.)

VI. Sed hic finis hujus excursus esto, quem eo facilius veniam meriturum spero, quod ipse devia agnoscens [in quæ tamen nec invitus nec imprudens delapsus sum] nunc justam planamque viam fidentiori remetior gradu. Nec enim superfluæ omnino ejusmodi digressiones habendæ sunt, dummodo, sicut in χρυσȣ̃ν μίλιον Romæ omnes Italiæ viæ desinebant, sic hæ in præfixum competant scopum.

VII. E diverticulo itaque in viam reversus, absoluta ejus, quæ in vivos instituebatur, florum sparsionis mentione, quem *statuis etiam* eorum, quibus bene volebant, hac in re honorem fecerint, videndum est. Præterquam enim, quod aureis, argenteis, aut æreis auro obductis amiculis statuas ornarent. *Wouwerius*, (*ad Petronii pag.* 123.) *Dempsterus*, (*ad* IX. *Rosin. pag.* 1510.) varieque comtas eas exhiberent, non florum sertorum honore contenti eas affecisse, de quo *Thmem.* 1. *th.* 6. solutorum quoque insuper addiderunt. Testis hujus imaginum ἀνθοβολίας *Tacitus*: (XV. *Ann.* 61. 1.) *Octaviæ imagines gestant humeris*, spargunt floribus, *foro ac templis statuunt*. Extatque eum in modum elegans Epigramma *Callimachi*, (I. Ἀνθολ. *lib.* 1. *p. m.* 147.) quod Poetica donatum toga recitat *Mendoza* (*lib.* VII. *Viridar. Dec.* 4. *Saturn. cap.* 10. *pag.* 811.) de puero, statuam novercæ demortuæ floribus exornante, eamque statuam subito corruentem puerum oppressum exanimante.

VIII. Approbavi morem ipsum ac honorem, qui eo relucescet illustrior, quo magis ignominiæ ac dedecoris tempestatem vereri coactus est. Scilicet, ut rem paucis comprehendam, luto sæpe statuas earumque titulos conspergebant ac commaculabant, si quem πονηρȣ̃ χρώματος esse, & a se haberi significabant; quale optimo juveni Alexandro, filio suo adoptivo fieri voluit monstrum illud mundi Heliogabalus, narrante *Lampridio*. [*in Heliogab. cap.* XIII.] De tota vero, quæ omnem hactenus paginam implevit, ἀνθοβολίᾳ quid dicam? Nimius sim, si omnia ignominiarum genera huc transferre animum induxerim. *Lapidum ejaculatio* ei quæ florum esse debebat, successit, si quem ignominia notatum volebant. Imaginum, de quibus simili modo dixi, ea contumelia fuit *Casaubonus*. (*ad Svet. Calig. c.* V. *p.* 408.)

p. 408.) In recitationibus quoque (de quibus apud Lipsium, [*Centur.* II. *Epist. ad Belg.* 48.] *Raderum*, [*Comm. in Martial. lib.* X. *Epigr.* 69. confer *ad* III. *Epigram.* 33.] *Wouverium*, [*Polymath. c.* 16. *pag.* 132.] *Heinsium* [*Proleg. Aristarc. sacr. p. m.* 642. 643.] legere est) mos invaluit, eos insectari lapidibus, qui parum probe aut ad mentem audientium dixissent: Hinc *lapides* in Eumolpum recitantem mittuntur apud *Petronium*, [*Satyr. p. m.* 103. ubi V. *Wouw.*] quam lapidationem Romanis alioqui non usitatam asserit *Barthius* [X. *Adv.* 22. *pag.* 500.]. De lapidum missione in malos V. *Aristophanem*; [*in Acharnens. Act.* II. *Scen.* 2.] conf. *Marc.* XII. 4. Sed ἀπέχω, ne ad lapidationis supplicium Judæis familiare delabar, video enim in Marco lapidationem pœnam capitalem, & quæ ipsam post se trahat mortem, explicare interpretes.

IX. Non omnis tamen lapidum sparsio eo, quo dixi, modo contumeliosa fuit. Erat enim, qua Deorum iram avertere conabantur, ut cum, si infaustum animal occurrisset, periculum se subterfugisse existimabant, quod infelix ille occursus conferre poterat, si id lapidibus petiissent & feriissent, quem morem ex *Augustino* & *Dione Chrysostomo* deducit *Casaubonus* [*ad Theophr. Charact.* XVII. *pag.* 343.] quem potissimum ex gentilismo morem in sua transtulisse puto Mahumedem, dum lapidum retrorsum facta jactione Diabolum a mystis suis fugari voluit, V. *Holmius*. [*Theolog. Muhamm. Part.* III. *Art.* 12. *th.* 1.] Erant & ἑρμαῖοι λόφοι, cumuli lapidum, quos prætereuntes viatores in honorem Mercurii crebra lapidum emissione augebant, de quibus omnino videndi *Seldenus*, [2. *Deor. Syr.* 15. *pag.* 350. *seqq.*] *Barthius*, [IX. *Advers.* 5. *pag.* 422. 423.] *Rupertus*, [*Observ. ad Flor. lib.* I. *cap.* 7. *pag.* 131. 132.] moris originem ad Chananæos referens: & nos [*Par.* III. *Antiq. Biblic. pag.* 21. *seqq.*] in antiquitatibus Biblicis.

THEMA QUARTUM.

SUMMARIUM.

Sparsio funebris. Flores e terra ac tumulo in honorem vivorum ac mortuorum erumpentes. Ver perpetuum. Florum sparsio quadruplex: in feretro, in mortuis, in mortuorum statuis, in sepulcris, φυλλοβολίας hujus frequens usus. Ea ex omnibus promiscue instituta floribus, non solo apio, ut perperam voluit Baptista Pius. Apium Græcis in sepulturis familiare. Inferiæ floribus sparsæ, quod manes iis delectari crederent. Ἀνθοβολίας hujus mos apud Christianos & finis. Patritius obscure nimis ex ea humationem sub dio elicit. Nostri ævi poetæ huc alludentes. Ludovici Cortosii JCti Paduani impietas notatur.

I. Accingor nunc demum ad eam florum asperginem, quam *in mortuos* receptam habebant veteres, amplo satis, ut illi quidem existimabant, honore. Impetrabant hoc honorifica ad felicitatem eorum plus quam humanam exprimendam aptata verba; de vivis scilicet ex illorum vestigiis nasci flores, ipsam quoque terram sponte sua in honorem eorum flores producere, de mortuis vero ex eorum tumulis suaveolentes quoscunque erumpere flores. *Casaubonus* ad illa *Persii* (*Satyr.* I. *vers.* 39.).

> *Nunc non e* tumulo *fortunataque favilla*
> *Nascentur* violæ.

& qui inde exscripsit, *Taubmannus* [*ad Virg. Eclog.* IV. *vers.* 23.] Hinc inde *Persius* [*Sat.* II. *vers.* 37.] dum muliercularum pro liberis & nepotibus suis vota precesque superstitiosas perstringit, ita ait:

> *Hunc optent generum Rex & Regina: Puellæ*
> *Hunc rapiant*, quidquid calcaverit hic rosa fiat,

quibus verbis proverbii loco usus est Carolus Calvus Rex Francorum Epistola ad Hadrianum II. Papam expostulatoria, quam cum epistolis *Hincmari Rhemensis* [*oper. pag.* 457.] edidit *Johannes Cordesius*. Et *Bion Smyrnæus* [*Idyll.* I. 65. 66.] ex Adonidis ab apro occisi sanguine enatos flores ait:

> —— τὰ δὲ πάντα ποτὶ χθονὶ γίγνεται ἄνθη
> Αἷμα ῥόδον τίκτει

Id quod *Barthius* [III. *Advers.* 8. *p.* 123.] qui se integrum illud carmen anno ætatis decimo quarto Latino itidem carmine transcripsisse ait, ita reddidit:

> *Sanguine de roseo rosa fit lacrymisque papaver*
> *Omnia quæ mutat tellus miserata laborum*

Confer *Paschalium* [III. *Coron.* 6. *pag.* 155. 156.], utque e tumulo Sophoclis nascantur

tur flores, vovet *Simonides* [III. Ἀνθολ. XXV. 59. Conf. *Epigr.* 40. 46. 48. 61.]:

> Ἠρέμ' ὑπὲρ τύμβοιο Σοφοκλέος ἠρέμα κισσὲ
> Ἑρπύζοις χλοεροὺς ἐκ προχέων πλοκάμους.
> Καὶ πέταλον πάντη θάλλοι ῥόδου.

Philodemus [III. Ἀνθολ. XII. 11.]:

> Φῦς κατὰ στήλης ἱερῇ κόνι τῇ φιλοβάκχῳ
> Μὴ βάτον ἀλλ' ἁπαλὰς λευκοίων κάλυκας.

II. *Ver* itaque suis optabant *perpetuum*. Inde *Juvenalis* [*Satyr.* VIII. *vers.* 208.]:

> *Dii majorum umbris tenuem & sine pondere terram*
> *Spirantesque crocos*, *& in urna* perpetuum ver.

Quare hinc vulgi enatam opinionem puto, vivere mortuos in campis Elysiis in æternis rosis, atque in æterna vivere rosa summam ut voluptatem, sic felicitatem habere, quod satis pro more explicat *Barthius* [VI. *Advers.* 11. *p.* 275. IX. *Advers.* 20. *pag.* 456. XXXII. *Advers.* 21. *p.* 1499.] Sed jam ad sparsionem ipsam.

III. Quadruplicem eam potissimum invenio, vel in *feretro*, vel in *mortuis*, vel in *eorum statuis*, vel denique in ipsis *sepulcris*. De sparsione in feretro antiquissimum quod meminit in historia Romana extat exemplum apud *Dionysium Halicarnassæum* [*lib.* XI. *Antiq. Rom.*] de funere Virginiæ; ubi sistuntur γυναῖκες καὶ παρθένοι τὸ πάθος ἀποδυρώμεναι, αἱ μὲν ἄνθη καὶ στεφάνους βάλλουσαι κατὰ τῆς κλίνης, αἱ δὲ πλοκάμους ἢ μίτρας &c. Sparsionis in mortuos institutæ apud *Suetonium August. cap.* XVIII. mentio his verbis: *Per idem tempus conditorium & corpus Magni Alexandri cum prolatum e penetrali subjecisset oculis* [Augustus] *corona aurea imposita ac* floribus aspersis *veneratus est*. Ubi simul habes de tumulo. Sparsionis, quæ in defunctorum statua facta, quodammodo memini *Tmem.* 3. *th.* 7. & pulcra extat historia apud *Fulgentium* [*lib.* I. *Mythol. ab init. cap. unde idolum dicatur.*] Ex Diophanto Lacedæmonum autore memorata de Syrophane Ægyptio, tam acerbe mortem filii ferente, ut ejus simulacrum in ædibus statueret. *Universa*, ait Fulgentius, *familia in Domini adulationem aut coronas plectere*, *aut* flores inferre, *aut odoramenta simulacro succendere consueverat. Nonnulli etiam servorum culpabiles*, *Domini furiam evitantes ad simulacrum profugi veniam merebantur*, *& quasi salutis certissimo collatori* florum *atque thuris offerebant munuscula*.

IV. Sepulcralis autem illa sparsio & prædictis fuit receptior, & memoria autorum copiosior. Ante excisam Trojam vix ulla, aut nulla plane ejus mentio. *Homerus* certe, utut tumulorum meminerit sparsionis non meminit, quod nemo magis mirari debet, quam quod idem ne στεφάνων quidem καὶ τοῦ στεφανοῦσθαι in propria significatione mentionem faciat, observante *Casaubono* [I. *in Athen.* 15. *p.* 45.]. Primus ni fallor in historia ejus ævi *Virgilius* [*Æneid.* VI. *vers.* 884.], qui Æneam ad Anchisæ patris sepulcrum, purpureos jacentem flores introducit. Inde certatim hujus ἀνθοβολίας mentio apud *Virgilium* [*Æneid.* VI. *vers.* 884.] alias, sed in historia Augusti:

> *Tu Marcellus eris*, *manibus date* lilia *plenis*
> *Purpureos* spargam flores,

quo versu audito in animi deliquium incidisse *Octaviam* notatum alibi; [*in Augusto Part.* II. *th.* 6. *p.* 137.] & in Græcis Poetis sæpe ac lapidibus antiquis, [nil enim hic moror *Bechererum Respons. ad Apolog. Becm.* C. XXXII., lapidibus vetustis virorum linguæ & antiquitatum Romanarum peritorum industria erutis omnem derogantem fidem] qui quotannis rosas ad monumentum defuncti deferri jubent, quale Drusi monumentum Ravennæ ex lapide prisco sistit *Justus Lipsius*; [*ad* II. *Ann. Tacit. n.* 17.] nec enim putandum est, semel tantum φυλλοβολίαν hanc institutam esse, sed sæpius, ac toties, quoties libuit; imo ut quotannis institueretur, testamento cautum ex veteribus marmoribus constat. Cæteroquin bis anno quam commodissime institui poterat, verno & æstivo tempore, idque ἐαρινοῖς καὶ θερινοῖς ἄνθεσι, V. *Casaubonum* [*ad Sueton. Aug. cap.* XXXI. *p.* 183.]. De ἐαρινοῖς, seu vernis floribus prolixe admodum agit *Paschalius* [III. *Coron.* 2. *in genere*, *& cap. seqq. in specie.*] qui evolvendus, æstivorum autem tractationem cur omiserit, conjectare non possum. Memorat utrosque junctim *Suetonius cap.* LVII.] de Nerone, cui non defuisse dicit, *qui per longum tempus* vernis æstivisque floribus tumulum *ejus ornarent*. Imo post aliquot demum seculorum intervalla, & Augustus Alexandri M. conditorium floribus exornavit, de quo antea: & Antoninus Imperator (quamvis Alexandri M. nomen assumens) Achillis, *Johanne Antiocheno* [*in Excerpt. Peiresc. pag.* 826.] teste.

V. Spar-

V. Sparsio illa ex omnibus promiscue instituebatur floribus, integris etiam sæpe arboribus, annotante *Paschalio*; (IV. *Coron.* 7. *pag.* 225.) ut videre satis non possim, quæ causa fuerit *Baptistæ Pio*, (*Annotat. c.* XV.) impio aliarum rerum boni sui ingenii detortori, quo eum elogio *Barthius* (V. *Adv.* 10. *p.* 229.) ornat, ut, cum hanc mentem juvenis & eloquentiæ candidatus tenuisset, Plutarchi Timoleonte adductus mutaret eam, & quod de floribus dicunt autores, ad solum restringeret apium; quam illius opinionem *deliramentum* merito vocat *Hieronymus Magius*, (II. *Miscellan.* 17.) (indignus certe vir, qui impuris Turcarum manibus strangularetur) & contrarium contra eundem accurate evincit. Non enim nisi de solis Græcis loquitur Plutarchus, ut eum quoque exponit doctissimus Episcopus *Levinus Tortentius* (*ad Sueton. August. c.* 18. *p.* 105.) & solis Græcis in funeralibus apium peculiare notant *Hadrianus Junius* (V. *Animadv.* 11.) *Alexander ab Alex.* (V. *Genial. dier.* 8.) *Muretus* (XVI. *Variar. lect.* 18.) & alii.

VI. Existimabant autem veteres, floribus ejusmodi semper vernantibus umbras & manes defunctorum quam suavissime affici: V. omnino *Taubmannus*: [*ad Virg. Culic. v.* 408.] unde in *inferiis* non solum lac, mel, vinum, &c. fundebant, sed & *flores* spargebant, quam in rem elegantem ex Æschylo locum producit *Turnebus* [IV. *Adv.* 22.]. Plura de funeralibus qui desiderat floribus, adeat *Kirchmannum*, [IV. *Funer. Roman.* 2.] *Casalium* [*Part. II. de Urb. & Imp. Rom. c.* XXI. *pag.* 355.] *Desiderium Heraldum* [*I. Adversar.* 6.] *Jacobum Pontanum* [IV. *Progymnasm.* 60. *pag.* 1123. 1124.]

VII. Christiani etiam tumulos floribus sparsis exornabant, ad immotam futuræ resurrectionis spem testificandam, quod, sicut flores verno tempore redeant, sic nos quoque extremo die simus redituri. Hinc *Prudentius*: [*Cathemerin. Hymn.* X. *v.* 177. 178. Confer *Peristeph. Hymn.* IX. *v.* 200.]

> *Nos tecta fovebimus ossa*
> Violis *& fronde frequenti.*

Colligas alium finem hujus Christianæ ἀνθοβολίας, ex verbis *Cypriani* (*Epistol.* XVI.) Mosen & Maximum Presbyteros Romanos consolantis: *Successit hyemi verna temperies, rosis læta & floribus coronata, sed vobis rosæ & flores de paradisi deliciis aderant & caput vestrum serta cælestia coronant*; Beatitudinem scilicet æternam & gaudia cœlestia, quibus frueretur anima defuncti, hac etiam sparsione indigitare poterant Christiani V. multa S.S. P.P. loca apud *Dilherrum*, (*Tom.* I. *Disp. Academ.* XV. *th.* 3. *n.* 6. *pag.* 461. & *n.* 23. *pag.* 468.) quibus adde quæ ex Jotsaldo Monaco in funere Odilonis profert *Barthius* (IV. *Advers.* 18. *p.* 195.)

VIII. Illud hic prætermittere non possum, nodum in scirpo, quod ajunt, quærere mihi videri Patricium, & qui eum laudat, Keckermannum. Verba *Patricii* apud *Keckerm.* (*Disput.* XXX. *Curs. Philos. Problem.* 13. *pag.* 429.) inter alia hæc sunt: *Nullum sepulturæ genus magis laudandum puto, quam humationes sub dio, ubi flores & herbæ nascuntur, cum id in sepulcris vetustissimis inscriptum sit:*

> *Sparge rosas, lector vel candida lilia pone.*

Versum illum, *vetustissimis*, ut ait, *inscriptum sepulchris*, de sparsis loqui floribus, vel cæcus videat, quid ergo ille ad *humationes sub dio, ubi flores & herbæ nascuntur?* Fuit tempus, quo suis quisque in ædibus sepeliebatur nec adeo officere potuerunt leges XII. tabularum, quin cineres virorum triumphalium, Imperatorum, summorum Ducum, Vestaliumque in foro conderentur, teste *Turnebo*. (*ad l.* II. *Cicer. de LL. Tom.* I. *Oper. pag.* 163.) Non video itaque, fateor, quid sibi velit hisce Patricius, quidque in iisdem ipsi reliquum sit pro humatione sub dio. Sed ad finem properandum est.

IX. Ad ἀνθοβολίαν hanc nostri Poetæ Epitaphia condentes sæpe collimant. Non opus multis rem pertexere. Monuisse sufficiat ex *Scaligero Patre*, (VI. *Poeticor.* 4. *pag.* 810.) Pontani tumulorum libros universos pene constare verbis hisce: *rosæ*, *violæ*, *lilia*, *hyacinthi* &c. Ad ver perpetuum alludit *Sannazarius* (*l.* I. *Epigr. de Pulitiano.*)

> *Heroum opacis qui sub umbris arborum*
> *Strati ac perenni flore suffulti caput*
> *Ducunt quietem æternam, perpetuam, optimam.*

Ipsius prædicti Sannazarii tumulum hoc Epitaphio ornavit Petrus Bembus Cardinalis:

> *Da sacro cineri flores, hic ille Maroni*
> *Sincerus Musa proximus ut tumulo,*

referente Paschasio Grosippo, vel si mavis *Caspare Scioppio* [*in Paradox. literar. Epist. ad Jul. Cæs. Capac. pag.* 34.]

X. Illud etiam colophonem dissertationi impositurus, non possum non quin de Lu-

Ludovico Cortosio JCto Paduano memorem, eum decem condidisse Leges, quibus, ne mortem suam lugerent amici, cavit, inter quas duabus voluit, ut exornarent domum floribus & conchyliatis peristromatis, usque feretrum ejus sequerentur adolescentes & virgines cum viridibus ramis, non nænias aut lessum, sed ludrica cantantes, quod ipsum ex Philippo Camerario & Scardeone de JCtis Paduanis narrat nobilissimus *Harsdofferus*: (*Part.* II. *Secretar. German. cap.* 3. *num.* 49.) Quo profanam de mortuorum resurrectione & animæ immortalitate mentem satis testatus est, quam ab omnibus Christianis procul esse jubeat Deus T. O. M. cui gratias agens debitas filum abrumpo.

JOH. NICOLAI GRABERG DISSERTATIO DE UNCTURA CHRISTI BETHANIÆ FACTA.

PRÆLOQUIUM.

Cum e cathedra superiori specimen quoddam Academicum edere jubear, ejusmodi selegi argumentum, quod tempori instanti quam maxime esset conveniens: Præcipue cum hoc ipso tempore templa omnia omnesque suggestus acerbissima Christi ac crudelissima morte personent, omniumque in ore versentur amarissima ista crudelitatis genera, quæ dilectissimus noster Jesus pleno inductus amore subiit, sanctoque consilio est perpessus. Quæ tempora tacito sum veneratus cultu, nihilque prius aut antiquius habendum esse existimavi, quam si promptus his me accommodarem, talemque susciperem laborem, qui non plane jam ab hac tempestate foret alienus. Animus hinc est UNCTURAM CHRISTI BETHANIÆ *factam thesibus nonnullis Philologico-Historicis pro virium facultate exponere, omnesque, quarum sacra historia meminit, circumstantias commemorare. In quo vero labore expediendo tantum studebo brevitati, iis usurus præsidiis, quibus benevolus fautorum animus, quem jure deveneror, beavit me atque instruxit: Commoda insimul mea unice respiciens, cum alios opella hac doctiores reddere vix valeam. Ad hoc autem perficiendum me excitavit elegans monitum sapientissimi quondam Philosophi*, Senecæ, *graviter in* lib. de Sapientis otio *scribentis*: Hoc ab homine exigitur, ut prosit hominibus, si fieri potest, multis, sin minus, paucis; si minus proximis: si minus, sibi. *Quod & mihi dictum esse arbitratus sum, quapropter, ut cum* Th. Reinesio in Var. Lect. Epil. ad Lect. pag. 694. loquar, tentabo aliqua, & faciam paucula. *Deus vero conatus nostros prosperet benigne, gratiaque sua indies indiesque faciat auctiores.*

I. Antequam de ipsa Christi unctura agam, lubet prius eam verbis sacrorum Evangelistarum descriptam hic exhibere. Ita vero *Matthæus cap.* 26. *vers.* 6. 7. τȣ̃ δὲ Ἰησȣ̃ γενομένȣ ἐν Βηθανίᾳ ἐν οἰκίᾳ Σίμωνος τȣ̃ λεπρȣ̃, προσῆλθεν αὐτῷ γυνὴ ἀλάβαστρον μύρȣ ἔχȣσα βαρυτίμȣ, καὶ κατέχεεν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτȣ̃ ἀνακειμένȣ. *Quum autem*

tem Jesus esset in Bethania in domo Simonis leprosi, accessit ad eum mulier habens alabastrum unguenti pretiosi, & effudit super caput ipsius recumbentis. Marc. 14. 3. Καὶ ὄντος αὐτοῦ ἐν Βηθανίᾳ ἐν τῇ οἰκίᾳ Σίμωνος τοῦ λεπροῦ, κατακειμένου αὐτοῦ, ἦλθε γυνὴ ἔχουσα ἀλάβαστρον μύρου, νάρδου πιστικῆς πολυτελοῦς. Καὶ συντρίψασα τὸ ἀλάβαστρον, κατέχεεν αὐτοῦ τῆς κεφαλῆς. *Et cum esset in Bethaniæ in domo Simonis leprosi, accumbente eo, venit mulier habens alabastrum unguenti, nardi pisticæ prætiosæ: & comminuto alabastro, effudit illi in caput.* Et *Joh.* 11. 2. Ἦν δὲ Μαρία ἡ ἀλείψασα τὸν Κύριον μύρῳ, καὶ ἐκμάξασα τοὺς πόδας αὐτοῦ ταῖς θριξὶν αὐτῆς. *Maria autem erat ea, quæ unxit Dominum unguento, & extersit pedes ejus capillis suis.* Et *c.* 12. *v.* 1. 2. 3. Ὁ Ἰησοῦς πρὸ ἓξ ἡμερῶν τοῦ πάσχα ἦλθεν εἰς Βηθανίαν. Λάζαρος εἷς ἦν τῶν συνανακειμένων αὐτῷ. Ἡ οὖν Μαρία λαβοῦσα λίτραν μύρου νάρδου πιστικῆς πολυτίμου, ἤλειψε τοὺς πόδας τοῦ Ἰησοῦ. Καὶ ἐξέμαξε ταῖς θριξὶν αὐτῆς τοὺς πόδας αὐτοῦ. Ἡ δὲ οἰκία ἐπληρώθη ἐκ τῆς ὀσμῆς τοῦ μύρου. *Jesus ante sex dies Paschæ venit in Bethaniam; Lazarus unus erat de numero discumbentium cum eo. Maria ergo accepit libram unguenti nardi pisticæ pretiosæ, & unxit pedes Jesu, & extersit pedes ejus capillis suis: domus autem impleta est odore unguenti.*

II. Atque hi sunt tres illi viri θεόπνευστοι, (de quarto enim, Luca, infra agam) qui hoc factum literis consignarunt: Exponam vero nunc omnes circumstantias brevique pensitabo commentatione, quid circa easdem notatu maxime dignum contigerit. Primum autem in ipsum locum, generalem scilicet, *Bethaniam*, ubi Unctura hæc fuit peractam, inquiram.

III. Duo ergo statim veniunt consideranda, *Nomen* puta, & *Res*: Et quidem circa vocis Etymologiam plane non concordant autores, ita ut ob diversarum sententiarum pondera vix certi quid asseri possit atque defendi; Redigam tamen scriptorum hæc dicta in Compendium, duasque constituam classes, unam eorum, qui pro *Syriaco*, alteram, qui pro *Hebraico* id ipsum venditant nomen.

IV. Ex priori est *Ludovicus de Dieu* in *Comment. ad Matth.* XXII. 17. *p.* 92. *Nec dubium est*, inquit ille, *quin formæ sit Syriacæ, non Hebrææ*. Quo pacto duo statuit, (1) esse *vocem Siriacam*, (2) antithesin ponit, non esse *Hebræam*: quam ex eo probat, quia non conveniunt, seu (ut ipse loquitur) *non quadrant vocales*. Sed neque hæc ratio, quæ fundamentum est sententiæ suę, aliquid ponderis habebit atque valoris. Respondeo itaque dupliciter, (1) in genere, (2) in specie: (1) quidem, nullam adesse necessitatem, ut in ejusmodi Etymologiis omnes ex æquo correspondeant vocales: cum verbum quoddam ab alio obsoleto sæpius descendat, quæ tamen verba quoad vocales non inter se conveniunt; (2) negando & pernegando, quod h. l. vocales non quadrent, præsertim cum hæc vox ex ביח, quod significat *domum*, & עני notante *Afflictionem* & Paupertatem, deducatur: Ecquid vero clarius, quid convenientius? Quod si tamen prælaudatus autor Bethaniam per allusionem quandam tali modo ex Siriaco vellet deducere, nec nos habebit dissentientes: Et ita *domus* esset *ovium*, item *domus occupati*, *multis negotiis districti*, quoniam *Bethania locus erat in monte Oliveti*, *ubi ex pressura olivarum maxima erat occupatio*.

V. Porro, dum vocem hanc Hebraicam esse pronunciavi, hic quoque Philologorum non unam observo mentem: Alii quippe exponunt per *domum afflictionis & paupertatis*, cujus radix esset ענה *respondit*, *exaudivit*, *afflixit*, *humiliavit*, alii *per domum gratiæ domini*, *obedientiæ*, *cantici*, *&c.* & hinc quoque fieret domus exauditionis. Mihi vero in præsenti eorum sese commendat sententia, qui *domum* vertunt *paupertatis* & *oppressionis*, quam argumentis nonnullis haud difficulter illustrabo: Bethania scilicet (1) vicus erat exiguus, bonis fortunæ non abundans, & imprimis respectu *Urbis Hierosolymæ* admodum pauper, nec nisi pauperes alebat incolas. (2) Christo & videtur valde esse conveniens. Hic enim omnium pauperrimus cum fuisset, talem quoque paupertati sibi elegit locum. Imo (3) paupertatem istam comprobant incolæ, & qui quidem tum quoque principes erant & nobiles, Lazarus nimirum, Simon leprosus, Maria, Martha; (4) Vicus iste situs erat ad radices montis Olivarum, ubi sane proventus bonorum sic satis exiguus aut non tantus, ut inde magnæ multæque sperari possent divitiæ. (5) Bethphage sæpius & Bethania, tanquam loci subobscuri conjunguntur, ut *Marc.* XI. 1. *Luc.* XIX. 29. Jam quod de uno dicendum est loco, dicendum & erit, cætera cum sint paria, de altero. Sed conjecturas has quales quales melius si fuero edoctus, mutabo & volens & promtus. Per allusionem vero nonnullos scriptores vocem hanc accepisse & exposuisse haud infrequens est, demonstrarunt id præclarissimi sacrarum iterarum commentatores, quique egregiis observationibus sacrum codicem explanarunt. Non paucas vero collegerunt *Joh. Gerhardus in Harmon. Evang. pag.* 95. *seq.* 142. 566. *seq.* & *Cornelius a Lapide Comm.* *in*

in Joh. pag. 412. quas hic adducere nostri instituti non est.

VI. Quamvis autem hic ipse locus sic satis fuerit obscurus & non adeo celebris a Christo tamen ita nobilitatus est postea, ut vel propter solam ascensionem, quæ inibi facta, notabilis semper existat atque illustris. Sed ad rem ipsam propius paululum accedo, perlustraturus qualis Bethania nostra fuerit locus. Fiet autem id perquam commode, si aliqualis ejus formetur descriptio. *Est itaque Bethania vicus ad radices montis Oliveti positus, quindecim stadiis Hierosolymis distans, in quem Christus ante mortem secesserat, ubi & Lazarum e mortuis resuscitarat & non adeo procul ascensionem suam instituerat.*

VII. Hanc descriptionem Bethaniæ nostræ nunc quoque quoad singula sua membra illustrabo.

VIII. Dixi vero (1) esse vicum contra *Theod. Bezam. qui in Comment. ad Joh.* XI. *p.* 407. eum tractum Oliveti tantum esse statuit; sed ipse *Joh. c.* II. *v.* 1. eam Κώμην nominat, vicum, oppidulum, klein geringe Städtgen, ceu *Joh.* 7. *v.* 42. & *Luc.* 24. 13. vox hæc de minoribus oppidulis accipitur, ein armselig Dorff. Plures apud *G. Pasorem in Lex. p.* 299. leguntur. Imo apud ipsum *Hesiodum p.* 131. vicus per κώμην exprimitur. Et quos κώμας alii dixerunt, eos ab Atticis δήμους vocatos esse, pernotum est. *Vid. Joh. Cunr. Dietericus in Antiquit. N. T. pag.* 459. Non itaque causam ullam deprehendo, cur hic Bethania tantum tractum montis denotet, cum melius Evangelistæ verbis congruat, si eam vicum fuisse dicam, & si tractus Oliveti fuerit, quod & nos asserimus, quid impedit quo minus & vicus fuerit. Rationes alias suppeditat *Dan. Heinsius in Aristarcho sacro p.* 912. *seq.*

IX. (2) Vicum istum tetigisse radices montis Oliveti ex claris Scripturæ sacræ verbis cognoscimus. *Marc.* 11. 1. *Luc.* 19. 29. Hic vero oliveti mons dictus, *quod multis consitus oleis* (lubet eum describere verbis *Casp. Sagittarii Harm. Pass. J. C. pag.* 312.) *incubuit urbi ab oriente, distitit Hierosolymis itinere Sabbathi. Situs ejus peramœnus fuit, e quo montes Judææ, Arabiæ desertæ, mare mortuum, Jordanis fluvius, & planities Hierichuntis visu obiri potuerunt. Noctu hic mons illuminatus fuit a luminibus in templo accensis.* Montem hunc hodie reperiri & peregrinantibus hominibus monstrari, varia produnt itineraria. Istud vero commentum non admitto, nec existimo, quod vera sit illorum sententia, qui Christi in cœlum ascendentis vestigia & adhuc hodie in hoc monte superesse statuunt; Autorum aliquorum, Paulini scilicet & Sulpitii testimonia, quæ hoc affirmant, exhibet *Franc. Juretus in Not. ad L. V. Paul. de Vita Mart.* Mascule vero huic asserto sese opposuerunt viri eruditi & rerum sacrarum optime gnari, præcipue istius relationis falsitatem in pecul. dissert. ostenderunt *Sam. Andreæ, Prof. Marpurg.* & in Acad. Witteb. *M. Nicol. Christoph. Remlingius de vestigiis pedum Christi in monte Oliveti.*

X. (3) Vicum nostrum quindecim duntaxat stadiis Hierosolymis abfuisse diserte profitetur *Joh.* 11. *ver.* 18. Duplicis autem generis Veterum erant stadia, *Hebræorum* alia, alia *Græcorum*; de quibus ob ingenii imbecillitatem solicitus esse nolo, cum arduum omnino sit inextricabile ferme, certi aliquid de iis affirmare. De Græcorum vero stadiis egerunt Scriptores & antiqui & novi, *A. Gellius Noct. Attic. l.* 1. *c.* 1. *p.* 1. 2. & *A. Thysius & I. Oiselius in Observ. ad l. c.* Quænam Hebræorum fuerint stadia, id ex antiquorum Rabbinorum monumentis optime peti potest atque cognosci. Sufficit nunc annotasse, quod Joannes hoc in loco habuerit respectum ad mensuram Hebręorum, & quidem ad stadia minora, non vero majora, uti cum *Ludovico de Dieu Comm. in Act. Apost. p.* 6. suspicatur Vir Clarissimus *Michael Waltherus in Dissert. Witteb.* 1673. *hab. de Itinere Sabbathi* §. 20.

XI. (4) In hunc vero vicum Christus ante mortem secesserat, quod ex S. historia oppido clarum est & perspectum, ut *Matth.* 21. 17. *Marc.* 11. 11. *Luc.* 21. 37. Nec dubium est (5) eum ibidem Lazarum, jam mortuum, resuscitasse, *Joh.* 11. 43. Qui lapsi Adami apud Patres præbet Symbolum, ut *Macarius* Senior, seculi IV. pater *in Hom.* 30. *p.* 416. *edit. Paris.* 8. eleganter expressit.

XII. (6) Christum ibidem cęlum ascendisse ex *Luc.* 24. 50. & *Act.* 1. 9. 12. discimus, scilicet post resurrectionem suam, cum per quadraginta dierum intervallum conspiciendum sese discipulis præbuisset. Qui dies postea in prisca Ecclesia ut sacer fuit observatus. Ideo *Socrati H. E. l.* 7. *c.* 26. *p.* 368. Ἡ ἀναλήψιμος τοῦ Σωτῆρος πάνδημος ἑορτὴ dicitur. Ex eo vero tempore, quo Quinquagesima cessavit, dies hic peculiare festum esse cœpit, monente *Jos. Arndio in Lex. Antiquit. Eccles. pag.* 414.

XIII. Atque hæc nostra fuit Bethania, in quam Christus secessit. Sed antequam locum specialem, *Domum* puta *Simonis leprosi*, perquiram, ista prius erit expedienda quæstio; quomodo scilicet Bethania Mariæ & Marthæ, ceu *Joh.* 11. *v.* 1. scribitur, fuerit vicus? Ubi certe vix opus erit, ut præter literam ejusmodi fingamus castellum

ſtellum ſeu vicum Marthæ proprium; ſed potius dicimus, Bethaniam eam ob cauſam vicum Mariæ & Marthæ vocatam eſſe, quoniam hæ principes quaſi fuerint hujus oppidi fœminæ. *Non tam dominæ erant*, ait *Corn. a Lapide ad Johan.* II. I. *fol.* 412. *quam honoratiores incolæ.* Conf. *Joh. Maldonat.* ad *Job.* II. 18. *f.* 391. & ad *Luc.* 10. 38. *f.* 104. qui eadem ferme habet, ſcribens: *Caſtellum Marthæ & Mariæ dicebatur, non quod earum eſſet, ſed quod ibi habitarent.* Num vero in eo caſtello hæ mulierculæ ſint natæ, merito cum *Franc. Toleto in Comm. ad Jo. l. c. p.* 712. dubitamus. Quod autem caſtelli hujus fuerint dominæ ejuſque habuerint dominium, aſſerere nolo; quin potius contrarium cum *Sebaſtiano Berradio in Concord. Harm. Evang. T.* III. *pag.* 361. amplector.

XIV. Viſa nunc Bethania, ipſam domum *Simonis Leproſi*, tanquam ſpecialem locum, exponam. Hunc Simonem *Ambroſius*, magnus ille ſeculi IV. Doctor Mediolanenſis, invictique animi præſul, in *Lib.* VI. *Com. in Luc. cap.* 7. *pag.* 77. *edit. Baſil.* leproſum dictum cenſet, quod tunc temporis lepra, familiari iſto Judæis morbo, laboraverit, id quod ex ipſis ejus verbis, ne venerando Patri aliquam ſententiam affingere videar, clarum redditur atque certum. Ita vero ille: *Venit Dominus Jeſus in domum Simonis leproſi. Apparet œconomia quod leproſum non refugit, non vitat immundum, ut maculas humani corporis poſſit abolere.* Lege quidem erat cautum & ſuperiorum conſilio ſancitum, ut ejuſmodi homines urbem deſererent atque extra mœnia, uſque dum liberati fuerint, degerent, ne morbus figeret radices, alioſque perderet. Conf. *Jo. Henr. Hottingerus in jure Hebræorum p.* 261. *ſeqq.* ſed obſervat *Guil. Saldenus in Exercit.* XI. *lib.* IV. *pag.* 801. *Otior. Theol.* abſolute non eſſe verum, leproſos extra mœnia ſemper debuiſſe manere, quod verbis *Job. Lichtfooti Hor. Hebr. in Luc.* 5. 12. probat. In Oriente vero morem hunc, ut leproſi ab hominum conſortio viverent remoti, inuſitatum eſſe, teſtatur *Balſamon Comment. in Epiſt. Athanaſii p.* 920. apud *Svicerum l. c. p.* 226. Οἱ λέπραν νοσήκοντες παρὰ μὲν τῷ παλαιῷ νόμῳ, ὡς ἀκάθαρτοι ἀπεπέμτοντο. Μετ' ἡμῶν δὲ καὶ ἐκκλησιάζουσι καὶ συνέχονται, ἀπὸ τῆς νόσου μηδὲν ἐμποδιζόμενοι, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ οἰκειούμενοι.

XV. Rectius hic ſentiunt, qui *Simonem* hunc *leproſum* dictum volunt, vel a Parentibus & Majoribus leproſis, cum quibus laudatus *Dn. Sagittarius l. c. pag.* 26. amice conſpirat, vel quod ipſe olim lepræ morbo laboraverit, a Chriſto vero poſtmodum mirabiliter ſanatus, gratitudinis quoddam Symbolum hac ipſa cœna Chriſto exhibuerit. Vid. *Gerbard. l. cit. pag.* 93. & *Joh. Himmel. Paſſional. Homil.* 11. *pag.* 171. Simonem hunc noſtrum Lazari fuiſſe patrem commenti ſunt *Theophyl. in Matth. cap.* 26. & *Nicephorus H. E. lib.* 1. *cap.* 27. Sed fidem hæc patrum aſſerta hic vix invenient, præcipue quod *Nicephorum* attinet, habemus omnino compertum, quod exigua ejus fides ſit, niſi dicta ſua ex aliorum relatione ſint comprobata; Conf. *Degor. Whear in Relect. Hiſtor. Jo. Gottf. Olearius in Abaco Patrol. pag.* 319. Quam ſententiam noſtram videtur ſtabilire hæc ratio, quod Monachus fuerit in S. Sophiæ aſceterio, vid. *Guil. Cave in Cartophyl. Eccleſ. pag.* 273. Monachos autem multos fidem non ſemper in hiſtoria præſtare debitam, non ignotum eſt. Veriſimile nobis videtur, Simonem hunc Lazarum vel cognatione, Mariam & Martham, ſorores, attigiſſe, vel quod ipſius ædes Lazari ædibus his fuiſſe contiguas. Itaque ad hanc cœnam acceſſerunt Maria & Martha vel propter familiaritatem, vel propter affinitatem, vel propter vicinitatem. Diverſus autem hic fuit a Simone, cujus *Luc.* 7. 40. fit mentio; Quia hic fuit Phariſæus hypocrita; iſte vero Chriſti diſcipulus atque fidelis: Bethaniæ habitavit, & optimo animo Chriſtum recepit, omnique humanitatis genere coluit: Iſte fuit ὁ λεπρὸς Capernaitanus, vel ſaltem Galilæus; hic λεπρὸς, quam rationem non immerito urget *Eraſm. Schmidius in Annotat.* ad *Matth. cap.* 26. 6. *pag.* 341. Taceo circumſtantias alias, quas prolixe enumerant nunquam ſatis laudandus *Gerhardus p.* 47. *ſeq. Jo.* Deutſchmann *in Homil. Paſſion. p.* 27. & *Maldonatus ad Matth. f.* 534. 537.

XVI. In hac domo Simonis, qui convivii hujus fuit hoſpes, Chriſtus cœnavit, ſuper menſa autem more Hebræis uſitato diſcubuit. Num *medio*, num vero *dextro* loco, expedire eſt difficillimum. Si conjecturæ venia ſit danda, dicerem, Chriſtum *medio loco* fuiſſe conſtitutum: dextro quidem autoritatem quandam tributam olim fuiſſe ex locis nonnullis Script. S. edocemur. Iſta vero cum reſtrictione quadam eſſe accipienda, facile videmus. Scilicet quando unus ſummo honore dignus cum altero dignitate diſpare publice congrediebatur, ille certe dextrum occupabat locum, quando vero plures aderant perſonæ in conviviis, medius ei qui majori pollebat autoritate aſſignabatur locus. Hæc ego conjicio: quid de hac conjectura ſit definiendum, brevibus forſan docebit *Erneſtus Gerard. Siricius* in differt.

(quam

(quam promisit in *Schediasm. Hist. Rostoch.* 1685. publicato *de honorat. loco in congressibus*) *qui locus in conviviis dignissimus fuerit habitus*.

VIII. Lazarus, cui Christum vitam iterum restituerat, unus erat e numero discumbentium, nec non Martha & Maria præsentes aderant, quæ valde erant occupatæ ac in curandis omnibus & administrandis admodum solicitæ, quo Christo ejusque discipulis optime inservirent, quod *Barradius in Concord. Evang. p.* 416. scribit, Martham noluisse ministerium hoc ancillis concedere, id nulla solida nititur ratione, cum adhuc dubium sit; an ancillis fuerit stipata. Contrarium potius evinci videtur posse; cum admodum fuerit pauper, nec in alendis ancillis sumtus impendere potuerit. *Sed quæri potest* (loquor cum Wolffg. Musculo, Comm. in *Matth. cap.* 26. *p.* 544.) *an non alio pacto amicitiam suam & reverentiam erga illum declarare potuerint, quam isto convivii apparatu. Homines fuerunt, & humano more erga hominem Christum amoris affectum ostenderunt. Is est in mensæ communione potissimum situs, quæ symbolum habet amicitiæ. Et Christus pro sua humanitate hoc genus declarandæ amicitiæ non affectabat quidem, attamen non respuebat*. Et hoc convivium Bethaniæ parabatur, ab amicis scilicet Bethaniensibus, qui ceu *Nicol. Lyranus in h. l.* existimat *communi sumtu* cœnam hanc utpote lautiorem instruxerunt. Nulla ergo me adigit necessitas, ut affirmem, Christum duobus distinctis temporibus cum Bethaniensibus tum in domo *Simonis leprosi*, tum in domo *Lazari* cœnasse. Indefinite enim dicit *Joh. l. cit.* Ἐποίησαν αὐτῷ δεῖπνον ἐκεῖ. Id quod non pauci interpretum suo confirmant calculo, ex quibus Clariss. Dn. *Sagittarium l. c. pag.* 24. qui judiciose veterum vestigia est secutus, placet audire: *Johannes nuspiam asserit in domo Lazari convivium instructum fuisse, sed indefinite dicit, Christo fecisse convivium: discipulos videlicet & amicos ejus, cumprimis vero Simonem: in cujus domo illud fuisse adornatum ex* Matth. *&* Marco *liquet: Nec quia Lazari sit mentio eundem cœnam instruxisse, est necessum, cum convivæ instar adfuisse potuerit*. Nec dubium aliquod esse potest, quando *Joh. l. c.* sex ante Pascha diebus Christum Bethaniam venisse, atque ibidem convivio fuisse exceptum, memoret: *Matthæus* contra & *Marcus ll. cc.* referant unctionem Christi factam biduo ante Pascha in domo Simonis. Veruntamen si dicta hæc *Matth.* atque *Marci* excutiam, tanta non erit difficultas, quanta & speciosa quidem esse videtur: Quapropter cum *B. Gerharlo l. c. pag.* 79. & *Andr. Prucknero Vindic. Bibl. pag.* 275. respondeo, sanctos hos duumviros hic loci ὑστερολογίᾳ quadam esse usos: cum enim in antecedentibus pertractassent Pontificum decretum, quod callido dolo Christus sit capiendus & occidendus, non tamen festo, ne tumultus propterea oriretur, ideo per digressionem quandam non inconcinnam exprimere voluerunt causam, quæ permoverit magnates, ut animum suum mutarent. Causa ista fuit perquam commoda, quam Judas ipsis sponte sua obtulit: Is enim ad eos accedens sub pacto triginta argenteorum recepit sancta fide, se magistrum suum sine labore multisque curis in manus ipsorum traditurum. Huic itaque historiæ de detestando proditionis scelere præmittunt *Matthæus* & *Marcus* unctionem Bethaniensem, utpote ex qua ostendi potest, quid nefarium hunc hominem ad tam horrendum scelus impulerit. Vel descriptio temporis apud *Matthæum* & *Marcum*, quod *biduo ante Pascha* hæc contigerit, nec spectat ad convivium Bethaniense ex occasione insertum; sed ad consilium Pontificum de Christo interficiendo, & ad spontaneam Judæ oblationem, cui Historiæ addit *Matthæus* notam temporis τότε, tunc cum Christus discipulis dixisset, post biduum fore Pascha, *congregati sunt principes sacerdotum* vers. 3. *tunc etiam abiit unus ex duodecim ad Principes sacerdotum* vers. 14. quæ particula in descriptione unctionis Bethaniensis neque a *Matthæo*, nec a *Marco* observatur, sed *Matthæus* simpliciter ait: *Cum autem Jesus esset in Bethania: Marcus* eodem modo. *Cum esset Bethaniæ in domo Simonis;* ex quo non obscure colligitur, historiam unctionis quatriduo prius factam ab Evangelistis per ὑστερολογίαν repeti: vid. *G. J. Vossis in Harm. Evang. pag.* 22.

XVIII. Manet ergo unum convivium, quod in domo Simonis leprosi Bethaniæ fuit celebratum: Sed dum Christus hic præsens est, ipsæ mulieres impigre omnia adornant, quo Christo charitatem adprobarent. Cum vero ritus iste, ut convivæ variis unguentis exciperentur, nondum abiisset in desuetudinem; ecce promta quædam adest, quæ officio suo rite cupit defungi. Ista vero mulier a *Matthæo* & *Marco* γυνὴ indefinite dicitur, & a *Johanne* specialiter Μαρία salutatur, & quæ erat fidelis & diligens Christi μαθητρίς, studiose audiens & observans verbum Dei, hæc etenim *Luc.* X. 39. *quæ ad pedes Jesu sedisse* dicitur, magnoque & elogio, cum non tantopere ceu Martha laboriosa, ad rem familiarem intenta esset, *quodque optimam partem elegerit*, *quæ ei non possit*

possit auferri, a Christo est affecta. *Lazari* insimul fuit soror, qui non ita pridem a Christo erat resuscitatus, cujus beneficii haud immemor sumtuosæ hoc unctionis officium grata mente voluit rependere.

XIX. Scripturæ autem sacræ est contrarium, velle asserere hanc mulierem fuisse eandem, quæ *Luc.* 7. Christi pedes unxit & peccatrix appellatur. Quam sententiam plurimi ferme Patrum Græcorum tenent, *Irenæus*, scilicet, *Origenes*, *Jo. Chrysostomus*, *Macarius*, *Theophylactus* & Latinorum, ut *Tertullianus*, *Augustinus*, *Gregorius Magnus*, *Beda* aliique, quorum verborum copiam nobis fecit *Natalis Alexander Hist. Eccl. Sec.* 1. *Part.* 11. *dissert.* 16. *pag.* 110. *seqq.* Nec desunt ex recentioribus nonnulli, quibus idem perplacet assertum, ut *Card. Baronius Tom.* 1. *Annal. Eccles. p.* 126. *seqq. Fr. Toletus in Com. in Joh. p.* 979. *Antonius le Grand in Hist. Sac. pag.* 347. *Hug. Grotius in Annot. ad Matth. p.* 438. *Bald. Walæus in Annotat. ad N. T. p.* 289. Quam vero sententiam admodum infirmam esse & vacillantem facile videmus. Illa enim apud *Lucam* peccatrix erat sat celebris, & cujus pessimum scortationis vitium ipsi pueri in plateis noverant; hæc vero integritatis laude & pietatis conspicua magnis a Christo commendabatur modis. Illa fuit Galilæa, hæc vero fuit Judæa. Illa soror Lazari, Scriptura teste, hæc vero non affinitate, vel sanguine ipsi erat juncta. Quod non temere ab Evangelista factum fuisse verisimile est; ne videlicet propter ὁμωνυμίαν confunderetur cum *Mariis aliis*, cum *Maria* puta matre Jesu: cum Maria Cleopha, cum Maria Magdalena. Leg. *Christoph. Pelargus Com. in Joh. p.* 119. Nos S. Historiæ inhæremus, quæ eam *Sororem* Lazari appellat; *hanc vero peccatricem* nominat. Prolixi hac in re sunt *B. Berhardus l. c. p.* 98. *seq. & Is. Casaubonus in Exercit.* 14. *Anti-Bar. p.* 293. quos exscribere nolumus.

XX. Quis ergo non videt *Lucam* Evangelistam *cap.* 7. non agere hic de Unctura Christi, quæ Bethaniæ est peracta, ut *Vossius l. c. pag.* 22. autumat, sed de alia longe diversa unctura? Quod ex hactenus jam disputatis ad oculum est ostensum.

XXI. Hactenus egi de loco & muliere ungente, nunc ordine ita postulante ad ipsam uncturam, & primo quidem ad vasculum, in quo unguentum erat reconditum, progredior. Appellatur autem istud Alabastrum, quod a nonnullis deducitur vel παρὰ τὸ μὴ λαμβάνεσθαι, vel ut loquitur *Methodius* apud *Etymolog.* ὐ λαβέσθαι διὰ λεότητα ἀδιώατον, quod prehendere ob lævorem & lubricitatem sit impossibile: vel τὸ μὴ λάβας ἔχειν quod ansas, prehensiones non habeat; sed potius longitudinem fastigiatam, *Scholiastes* hinc *Aristophanis:* Ἀλάβαςρον, τὸ μύρυ τὸ ἄγγος λίθινον, λαβὰς ὐκ ἔχον. *Alabaster, vel Alabastrum, est vas unguenti lapideum, quod nullam habet ansam.* Et ita Alabastrum denotat vel *ipsum lapidem*, vel etiam *vas ipsum unguentarium*. Prius voco *Naturale* propter *materiam* scilicet, quam habet *physicam*, posterius *artificiale*, propter formam accidentariam, *artificialem* puta ab ipso Artifice superadditam: Cum enim vasa ista unguentaria primum ex lapide essent confecta, postmodum etiam ex ligno, auro, argento &c. factum omnino est, ut nomen fuerit retentum, mutata saltim materia, in quam rem inclinat *Jo. Maldonatus in Matth. p.* 438. *Credo*, inquit, *esse probabile ex alia fragili materia fuisse vas factum, sed alabastrum appellatum, aut quia ex alabastro unguentaria vasa fieri solebant, ita ut etiamsi ex alia materia aliquando fieret alabastrum dicerentur, aut quia erat forma, ut ansa carerent, qualibus etiam nunc myropolas & pharmacopolas uti videmus*. Horum autem unguentariorum materia ut plurimum erat lapis *Onyx*, quem alii & *Alabastritem* vocant, præclare in rem nostram *Plinius H. N. l.* 36. *cap.* 8. Hunc (*Onychem*) scribit *aliqui lapidem Alabastritem vocant, quem cavant ad vasa unguentaria, quoniam optime ea servare incorrupta dicitur, tum ob puritatem, quia lapides purissimi sunt; tum ob duritiem, ne odor unguenti facile exspiret, neve aer, causa corruptionis subintret, tum ob frigiditatem, ut hæc calorem aromaticorum unguentorum quodammodo attemperare possit*.

XXII. Quapropter vasculum nostrum unguentarium, quo mulier ungens est usa, erit lapideum: Nec est cur cum *Epiphanio in Lib. de Mensur. & Ponder. f.* 418. urceolum vitreum aut vasculum quoddam vitreum statuam. *Alabastrum unguenti*, ait, *vasculum est vitreum capiens libram olei: Mensura vero est sextarii dimidii, alabastrum autem appellatum est propter fragilitatem*, cujus partes & Dn. *Sagittarius l. c. p.* 22. tuetur. Sententiæ vero huic, qua dixi fuisse lapideum, non obstat sacer textus, *Marc.* XIV. 3. *& fracto alabastro effudit super caput ejus*, cum scilicet lapides adeo facilius frangi & conteri non possint; attamen (verba *Gerhardi* sunt *in Harm. l. c. p.* 117.) *confregit non in partes minutissimas, sed quod cum angusti illud esset oris, in summitate particulam discerpsit, ut commodius totum effundi posset*. Plura legi possunt apud Criticos, qui de materia hac admodum difficili sunt com-

commentati, ut *Petr. Ciaccon. in Tr. de Triclinio p. 269. seqq.* ubi & figuras aliaque non injucunda exhibet, ut & *Guil. Stuckium in Antiquit. Convival. l. 3. c. 15.* Vasculum istud unguentarium Constantinum Magnum olim fuisse indeptum ac Constantinopoli in parte inferiore fori, una cum aliis monumentis reservatum, sed a Theodosio Magno sublatum, Suidas commentus est. Sed apud *Eusebium* de eo nihil extat.

XXIII. Viso *vasculo*, ipsum unguentum intimius paululum perpendam; Describitur autem istud varie ab Evangelistis, *Matthæus* illud vocat *μύρον βαρύτιμον*, *unguentum pretiosum*, *ponderosum*, Marcus *μύρου νάρδου πιςικῆς πολυτελοῦς*, & Joh. *μύρου νάρδου πιςικῆς πολυτίμου*, *unguendum nardi pisticæ pretiosæ*. De qua *pistica nardo* mihi nunc quidem cum philologis atque grammaticis, qui in indaganda vocum origine perquam studiosi reperiuntur, esset decertandum definiendumque, quid vocula *πιςικῆς* hic loci significet, & quinam genuinus inde ac justus emergat sensus. Sed cum cognoverim, *Dn. M. Balthas. Ottium*, *in pec. Diatr. Lips. 1673. de nardo pistica* haud infelici successu hæc omnia pertractasse, variisque ex Veterum, pariter & recentiorum scriptorum membranis collectis opinionibus, non inerudita quæque protulisse, instituti maxime vetat ratio, ut hoc in negotio oppido sim prolixus, crambemque bis coctam, ceu in proverbio est, iterum magno Lectoris tedio apponam. Brevitatem ergo sectabor, & posthabita multæ interpretationis relatione verum verborum sensum indicabo.

XXIV. Quod nunc *Matthæo* unguentum hoc generaliter describenti *μύρον βαρύτιμον*, unguentum (non solum propter unctam personam, Christum, sed etiam propter efficaciam ingentem) pretiosum dicitur, id reliquum par Evangelistarum *νάρδον πιςικὴν* appellitant. Est autem *nardus*, prout naturam hujus exprimit *Theodoretus in cap. IV. Cant. p. 1050. edit. Paris. 1641. aromatis genus odoratum, unde oleum fit ejusdem nominis, idem quoque calidum & corporum curationibus accommodatum*. Abundat autem præsertim in Syria & ex India Orientali per Erythræum mare sursum venit in Ormuz, Aden & alia ibidem emporia, e quibus deinde in vicinam Syriam, conf. *Hoffmann. de Medicam. Officin. 157. pag. 467. a Dieterico in Antiq. N. T. p. 33.* citatus, quod ex pluribus locis *Plinii Historia Naturalis* confirmari posset atque illustrari, nec certe abludit *Tibullus*, scribens *jam dudum Tyrio madefactus tempora nardo*. De *nardi* generibus, *Indico* uno, altero *Syriaco* videndus est perantiquus Medicus, *Pedanius Dioscorides Anazarbeus lib. 1. cap. 6. p. m. 6. 7.* plura autem *nardi* genera recensuit *Ælius Medicus Graecus in libris suis Medicinæ univers. per Janum Cornarium Latine conscriptis edit. Basil. 1549. passim.* Hanc vero nardum tanquam unguentum summe pretiosum, uti Veteres adhibere solebant, quod ex *Cantici 1. 12. Plinii & Jac. Dalechampii in cit. Aut. observationibus*, nec obscure colligitur, ita & Mulier Christum mensæ accumbentem nardo ungebat, nardo dico.

XXV. Πιςικῆ. Ubi certe omnes repetere nolo controversias, quas ab eruditis circa vocem hanc olim fuisse motas sum edoctus, exhibuit eas laudatus *Ottius*, quæque suo ingenio non accommodatæ esse videntur, refutavit. Descendit ergo hæc vox Græca *πιςικῆ* non a *πεδίῳ*, ut *Hieron. in cap. 16. Matthæi* cum *Svicero in Thes. pag. 391.* aliisque probatur, sed *ἀπὸ τῆς πίςεως*, quasi fidelem nardum dicas, hoc est probatam bonæque notæ ac fidei, quod haud futiliter Dn. *Ottius*, non minus rationibus, quam bonorum autorum testimonio stabilivit, quem sensum insimul *Raccovienses* intendunt, qui in Versione N. T. An. 1630. edit. apud *Dieter. l. c. p. 122.* ita reddiderunt: Da er zu Tische lage/ kam ein Weib/ das hatte ein Alabaster mit fliessender sehr köstlicher Narden-Salbe/ & *Luth.* versionem non possum non hic loci amplecti & venerari, quando ita loquitur, mit undefälschtem und köstlichem Narden-Wasser/ scilicet, ut *cit. Dietericus l. c.* commentatur, a Seplasariis non adulteratam, pisticam, i. e. fidelem. Plura de hoc unguento suppeditant *Dan. Heinsius in Exercit. Sacris p. 233.* & quamplurimi in *alleg. dissert.* nominati scriptores, quibus adde *Svicerum*, *Dietericum ll. cc. C. Sagittarium in Harm. Pass. Chr. p. 19. seqq. Jo. Henningium in Archæol. Passion. p. 38. P. Ciaccon. in Tract. de Triclinio passim*, *G. Crauserum in Phosphoro voce nardus*.

XXVI. Quantum unguenti hujus nardini in corpus Christi Maria effuderit, id *Johannes* voce *λίτρα* declarat. Est autem *λίτρα* idem quod latinis *libra*, mensuræ nomen & ponderis, duodecim juxta *C. Sagitt. l. c.* continentis uncias: & quia uncia octo drachmis constat, ideo *λίτρα* erit drachmarum sex & nonaginta. *Isidoro* libra dicitur, quod sit libera & cuncta in se pondera concludat, abs qua scribitur *libripens*, qui in mancipationibus libram sive stateram tenebat pendendo, hoc est ponderando, vid. *Jo. Fungerus in Lex. Etymol. pag. 426.*

XXVII. Ejusmodi nunc *λίτραν* unguenti affert mulier hæc pientissima, ut Christum

ſtum ſuum ornare poſſit atque honorare. Effudit vero unguentum ſupra caput Chriſti, ut Matthæus & Marcus ſcribunt, & pedes, juxta *Joh.* XII. 3. Vas etiam confregit, & ita pedes, caput ſolumque corpus inunxit, ita ut totum ædificium ameno odoratu plenum fuerit redditum. Qua certe unctura phyſica juxta & myſtica rite declaravit ſuum officium oſtenditque ſe perpetuam Chriſti eſſe miniſtram, nihilque reperiri poſſe præſtans aut excellens, quod non Chriſti merita exæquent longe atque ſuperent. Fecit tamen optima optime quod potuit, propterea & omne tulit punctum, laudiſque præconia a ſera poſteritate reportavit.

XXVIII. Quo ipſo inſimul ſtatim quilibet ſubodorari poteſt vix ac ne vix diſcipulorum Chriſti patrocinium eſſe ſuſcipiendum, qui obmurmurantes exprobrarunt mulieri, quod tam laute tamque pretioſe Chriſtum exceperit; Cum ipſe unctus Chriſtus ungentem mulierem contra homines perverſos maſcule defenderit, graviter loquens: ἔργον καλὸν εἰργάσατο εἰς ἐμέ. Imo non ex luxu ſed ex uſu factam fuiſſe, egregie oſtenderunt *Joh. Gerh. l. c. p.* 115. *ſeq. & Iſ. Caſaubonus in Exercitat. Anti. Bar. Exercitat.* 14. *num.* 26. *p.* 243.

XXIX. Quod itaque ad uſum Veterum attinet unguentorum, quibus in conviviis uti conſueverant, pauca quædam ex veneranda antiquitate eſſent delibanda, quæ non inutiliter dicta noſtra clariora præſtantioraque efficere potuiſſent; Attamen cum ea de re, ſi Deus vires conceſſerit atque fautores, alio tempore nonnulla tradere conſtitutum habeam, hic ſilere malo.

XXX. Hæ ergo meditationes ſunt iſtæ, quas hoc tempore, ut dicitur, Paſſionali, de Unctura Chriſti proferre literiſque conſignare potui. Etſi libens confiteor atque volens, me non eo præditum fuiſſe ingenio, neque iis inſtructum doctrinæ ſubſidiis, ut dignum aliquid eruditione laudeque præſtiterim, conatus tamen aliquando in parte laudis ponetur, meque facile tenuitatis meæ conſcium excuſabit. Maximo vero rerum noſtrarum moderatori pro viribus benigne collatis devotas nuncupo gratias atque ut ſtudia mea votaque etiam atque etiam ſibi habeat commendata, indefeſſis precibus oro atque contendo: Interea pio illo diſticho, quod in frontiſpicio *Comment. in Matth. Wolff. Muſculi* legitur, diſſertationi huic finem impono feliciſſimum:

Chriſto ſervimus, Chriſto credentibus uni
Noſtra hæc ſcripta damus, cætera turba vale!

SAM. FRIDERICI BUCHERI
DISSERTATIO
DE UNCTIONE IN BETHANIA.

I. **B**Ethania vox eſt origine Hebræa. *Origeni & Theophilacto* apud *Bynæum* vocatur οἶκος ὑπακοῆς, *Hieronymo* בית עני, *domus afflictionis*, vel οἶκος ὑπακοῆς. *Ludov. de Dieu ad Mat.* 21. 17. *Hebraice domus afflicti, Syriace domus occupati*; *Druſio*, *domus ovium*, quod ibi multæ fuiſſent oves, & quia צאן Hebræum apud Syros ſcriberetur עאן, ſ. עז, unde עניא. *Waſer. de Antiq. Menſ. Hebr. l.* 1. *c.* 10. itidem exponit: בית עניא, *caſtellum*, *domus*, vel *ager ovium*. *Lightf. Cent. Chor. Matthæo præm. c.* 41. *p.* 202. derivat a voce אהיני, *dactyli palmarum ad maturitatem nondum perducti*, ut ſit quaſi בית-היני, *locus dactylorum*. Aſſentiunt *Bynæus*, *Daſſovius*, alii, in primis, quod alter e regione tractus ab immaturis ficubus dictus eſt Bethphage. Mons igitur olivarum longe diffundens ſe ab olivis in ſpecie Bethphage, & a palmis inibi creſcentibus, de quibus ſub Servatoris in urbem ingreſſum rami amputabantur, Bethaniæ nomen accepit, quemadmodum vicus in illo tractu pariter Bethania nominaretur, ut recte ſentiunt *Bynæus in Antiq. Paſſion. p.* 136. & *Lightf. ad Joh.* II. 18. licet *Reland. Palæſt. l.* 3. *p.* 470. locum non niſi unum ita appellari, exiſtimet. Fuit autem Bethania patri Lazari, Marthæ & Mariæ, prope Hieroſolymas, ad partem Orientalem montis olivarum, ſita 15. ſtadiis, quæ efficiunt duo circiter millia paſſuum, ab urbe Hieroſ. remota, ubi Chriſtus in cœlum eſt ſublatus, nempe in parte montis, quæ a palmis nomen nanciſcebatur.

II. Δεῖπνον *Julio Polluci*, *Onomaſt. l.* 6. *c.* 1. ſic dicitur, ὅτι τῶν πόνων διαναπαύει, *quod a laboribus requiem præberet*, quam etymologiam neutiquam tamen noſtram faci-

facimus. (1) Γενικῶς & καταχρηστικῶς, omne promiſcue convivium, ſive medio die, ſive veſperi, paratum denotat, apud *Athen. Deipnoſ. l.* 1. *c.* 9. & 10. & *Scholiaſt. Euſtath.* ἁπλῶς πᾶσα τροφή. Nam ordinarie Hebræis, Græcis, Romanis cœna & prandium ſufficiebant. Vid. *Luc.* 14. 1. 16. xx. 46. *Marc.* 12. 39. *Matth.* 23. 6. & *Stuck. Antiq. Conviv. l.* 1. *cap.* 8. (2) Ἰδίως τὸ δεῖπνον Græcis erat cœna, quibus amici ſub veſperam in convivium ducti, daſs ſie, ut ait *Binæus*, in den vergnügten Abend-Stunden, wenn ſie müde von der Arbeit, ſich miteinander lekten. *Vetus Onomaſt. Cœna*, δεῖπνον; *Euſtath.* diſerte; Δεῖπνον καὶ τὸ πρὸς ἑσπέραν ἐλέγετο, ὡς καὶ παρ Ευριπίδῃ ἐν Εκάβῃ, καὶ ἁπλῶς δὲ πᾶσα τροφή. *Δεῖπνον dictum eſt, quod veſperi comeditur, ſicut apud Euripidem in Hecabe & ſimpliciter omnis cibus. Heſych.* Δεῖπνον *notat, quod nos appellamus* τροφὴν ἑσπερινὴν, *cibum veſpertinum. Camerar. ad Luc.* 14. 12. *Tempora cibi capiendi veteres diſtincta habuere præcipue duo, matutinum & ad veſperam vergens, quorum illud* ἄριστον, *hoc* δεῖπνον *vocarunt.* Idcirco *Theoph. ad Luc.* 14. 16. *&c. p.* 436. Δεῖπνον ἐκάλεσε τὴν οἰκονομίαν ταύτην, ἐπειδὴ ἐν ἐσχάτοις καιροῖς, καὶ οἷον ἐπὶ δυσμαῖς τοῦ αἰῶνος ἦλθεν ὁ κύριος; *Cœnam appellavit œconomiam iſtam, quia extremis temporibus & quaſi ſub occaſum ſeculi venit Dominus. Plut. de Sympoſ. l.* 8. *Inter ipſos veteres Romani puſillum edebant, ſed veſperi* συνδειπνοῦντες τοῖς φίλοις, *convivabant cum amicis.* Exinde *Lamprias* apud *Plut. de Sympoſ. l.* 8. *ſect.* 6. *Stephan. Theſ. Tom.* 1. *p. m.* 439. cibum veſpertinum ideo appellari cęnam παρὰ τὴν κοινωνίαν, quia in communione amicorum comeditur, ſuſpicatus eſt, quæ notio non ineleganter vim quandam & emphaſin S. Cœnæ addit, quam σύναξιν vocat Antiquitas, conſtrictionem, coitionem, congregationem, ſive κοινωνίαν, communionem amicorum Jeſu & ſanctorum, ubi Chriſto adjungimur, Sponſo cœleſti, qui nocte eam inſtituit, quemadmodum Sponſus olim Hebræus dilectæ, ingruente plena noctis meridie, aſſociabatur. Δεῖπνον præſens, cujus *Evangeliſta* meminit, erat cœna, id eſt *convivium veſperi* bonos inter amicos bene inſtitutum, ut *Vulgatus* optime vertit, item *Syrus* ܚܫܡܝܬܐ, quod *Tremell.* exponit per סעורת הלילה, *convivium noctis. Nonnus* reddit δόρπον, quæ vox notat τὸ ἐν τῇ ἑσπέρᾳ, ὃ ἡμεῖς δεῖπνον λέγομεν, uti *Scholiaſtes Homeri* explicat: *Epulas veſpertinas, quas nos* δεῖπνον *vocamus.* Sequuntur *Verſio Interlin. Deſid. Eraſm. Caſtal. Beva, Piſcat. Bynæus*, alii. Non vero habitum eſt ex more Judaico, ut δεῖπνον illud quaſi fuerit præludium Cœnæ Paſchalis ab Hebræis quotannis obſervatum, ut aliqui cum *Grotio ad h. l.* & *Bynæo l. c. p.* 122. exiſtimant; Sed in gratiam & honorem Chriſti inſtitutum, cui domum ingreſſo pietas & amoris officia, ſingulariſque amicitiæ teſtificanda.

III. *Simeon*, Hebr. שמעון, Talm. סמעון & סימון, Græce Σιμών, Συμεών, *exauditio*, venit ab radice שמע, *audivit, exaudivit, Gen.* 29. 33. Noſter, ut in moribus olim poſitum erat, a ſtatu præterito *leproſus* dicitur, quoniam lepra aliquando fuit infectus, licet lues illum deſeruerit. Nam in Scripturis quandoque, mutata re, priſtinum nomen manet, ut *Hieron. notat ad Matt.* 26. Sic Bathſeba uxor Uriæ, cui antea nupſerat, Matthæus publicanus, *cap.* 10. 3. Rachab meretrix, *Hebr.* 11. 31. *Bynæus* exiſtimat, Simeonem tum temporis lepra infectum non fuiſſe, quia Chriſtus ædes intraverit, neque etiam hominum commercio Simeon ſecluſus fuerit. Sed enim Chriſtus venit ad deperditas oves domus Iſrael. Medicus non firmorum, ſed diſcumbentium; atque ſic, ſalva autoritate atque ſanctitate ſua, limina leproſi tangere poterat. Leproſis, licet ab hominibus ſecluſi ceteroquin iſti eſſent, *Lev.* 13. 46. *Num.* 5. 1. 3. XII. 10. 14. 2. *Reg.* 15. 5. exire interdum erat licitum. *Juxta legem occludebantur, aſt cum de eorum lepra adhuc dubitaretur, eſſet, an non, quæ occluſio duas durabat hebdomadas. Quod ſi eo intervallo lepra non ſanaretur, leproſi extra urbes & caſtra proiiciebantur, & ſic libere incedere ac obambulare poterant, ita tamen, ut, quando ſynagogam inirent, ſejunctim ſederent, nec alios immundarent, teſte Maim. de Lepra c.* 10. §. 12. *Foris autem exeuntes, caput obvelabant & ora tegebant, prætereuntibus acclamantes:* Immundus ſum, immundus ſum, *ſi Maimon. habenda fides l. c.* §. 6. Haud dubie tamen Simeon geſſit nomen leproſi, non a ſtatu præſenti, ſed, uti diximus, præterito, quod ante id tempus lepra infectus fuerat.

IV. Διακονεῖν *h. l. Bynæo*, idem eſt, quod *in convivio miniſtrare*, & διάκονος *ille, qui in convivio miniſtrat*, quem in finem *Lucianum* & *Luc.* 12. 37. XVII. 8. XXII. 27. *Joh.* 11. 5. *&c.* advocat. At enim vero extra contextum & in theſi potiſſimum triplici ſignificatu venit. (1) *laxiſſimo, communi ſenſu* & γενικῶς, ubi notat promiſcue miniſtrum quemlibet & omne miniſterium eccleſiaſticum, civile, œconomicum militare, atque hactenus διάκονος eſt miniſter, ſive ſacris in officiis, ſive prophanis occupetur & ſudet. *Vid. Matt.* 20. 26. XXII. 13. *Hebr.* 1. 14. & *Stuck. Antiq. Conviv. l.* 2. *c.* 20. *pag.* 215. Sic *Baſilio M.* tabellarius vocatur διάκονος τοῦ γράμματος. *Chryſ.* διά-

κονος γραμμάτων, *Gregor. Nazianz.* διάκονος ἐπιστολῆς. Favet etymon. Venit enim a κονίω, *festino*, *curro*, *famulor*, *operor*, interprete *Hesychio* atque *Eustathio*, unde κόνις s. κονία, quæ vox *pulverem* designat. Διακονία igitur vi vocis est *servitium*, *sc. labor servilis*, qui cum conatu & festinatione, nec sine pulvere & sudore, expeditur. (2) *Sensu strictiori* & ἰδίως, ubi competit Ministerio Eccles. *Act.* 1. 17. VI. 4. διακονία κατ' ἐξοχὴν, *Act.* 21. 19. *Rom.* 11. 13. 2. *Cor.* 6. 3. 1. *Tim.* 1. 12. quo in munere desudandum, usque tandem in pulverem convertamur. (3) *Significatu strictissimo*, & *specialissime* διακονία est cura pauperum, ac διάκονοι peculiariter in Ecclesia veteri dicebantur ærarii Ecclesiastici œconomi curam pauperum gerentes, eleemosynasque distribuentes. *Act.* 6. 1. *obortum dicitur murmur Græcorum adversus Judæos, quod despicerentur* ἐν τῇ διακονίᾳ, in administratione eleemosynarum, quæ in usum pauperum e communibus quotidie bonis erogabantur. Unde διακονίαι Veteribus erant loca, in quibus per Diaconos pauperes alebantur, & διακονικὸν conclave Diaconorum ad *Ecclesiam*, vel prope illam extructum. *Vid. Steph. Thes. T.* 2. *p.* 341. Intra contextum & in hypothesi significat id, quod circumstantiæ innuunt textus. *Locis sigillatim a Bynæo citatis* designat administratorem præsertim mensæ, qui in convivio ministrat, sed non in se, verum ex accidenti, uti diximus, adjectas ob circumstantias, qua significatione hic etiam accipitur. Optime significatus convenit cum etymo. Tales enim administratores erant ἐπίτροποι, *festinantes*, *discurrentes*, *operantes*, welche/ ut Germani dicunt, allenthalben/ hinten und vorn/ seyn musten. Sed de his alibi differemus.

V. Τῶν συνανακειμένων αὐτῷ. *Luther.* ad nostrum loquendi, & ad mensas assidendi morem translationem accommodat, von denen/ die mit Jesu zu Tische sassen. In fontibus sonat: Die mit ihm zu Tische lagen. Discumbendi ritus vetus mos est, cujus mentio sæpe fit in sacris, quando voces extant; ἀνακεῖσθαι, κατακεῖσθαι, ἀνακλίνειν, κατακλίνειν, συγκάθημαι, συνανάκειμαι, ἀναπίπτειν. Obsoletam illam ergo consuetudinem examinabimus. Primos homines, ante scamnorum, mensarum & sellarum usum, cibaturos in gramen aut herbam, se conjecisse, ex *Gen.* 18. 4. colligi quadantenus posse, quidam existimant. Sed enim, uti una hirundo, ut in proverbio habet, non facit ver; Ita a particulari ad universale non valet consecutio. Nam omni ævo moris fuit, ut peregre advolantes, in primis apud Orientales, ob maximum solis æstum, refrigerii causa, sub arbore viridi, aut densa, requiescerent, & lassitudine confecti recrearentur. Nullas ante Abrahamum mensas, scamna nulla, nullas sellas fuisse, quis tam absurdus foret, ut crederet? Veteres perinde ut nos aliquando καθίζοντες, *sedentes ad mensas*, cibum capiebant. Vid. *Genes.* 27. 19. XXXVII. 25. XLIII. 33. *Exod.* 16. 3. *Judic.* 19. 6. *Ruth.* 2. 14. 1. *Sam.* 20. 5. *v.* 24. 25. 1. *Reg.* 13. 20. *Prov.* 23. 1. *Jer.* 16. 8. *Ezech.* 44. 3. Assentit *Philo*, quando περὶ τῦ Ἰωσὴφ *pag.* 376. scribit: μήπω τῶν ἀνθρώπων ἐν ταῖς συμποτικαῖς συνουσίαις κατακλίσει χρωμένων, *nondum recepto more ab hominibus ejus ætatis accumbendi in conviviis*. Similem in modum aliæ gentes sederunt in epulis, ut *Athen. ex Hom.* notat *l.* 1. *Deipnos.* καθέζονται ἐν τοῖς συνδείπνοις οἱ Ἥρωες, ἐ κατακέκλινται; *Heroes in conviviis sedent*, *non recumbunt*. In solemni, splendidoque Alexandri M. convivio duces CCC. argenteis, aureisque sellis purpura obductis, insidebant. De Romanis idem testatur *Serv. ad Æneid.* 8. *Majores nostri*, inquit, *sedentes epulabantur*, *quem morem habuerunt a Laconibus & Cretensibus*; de Germanis *Tacitus*: *Lauti cibum capiunt*: *separatæ singulis sedes*: *& sui cuique mensa*; de Gallis & Hispanis antiquis *Strabo*. Quæ cum ita sint *Bynæus l. c. pag.* 145. bene monuit *Casaub.* quod *Exod.* 16. *cap.* 22. *p.* 431. *s.* omnes initio gentes graminibus aut pellibus, postmodum mensis, accubuisse, accubitumque illum Romanis, Græcis, Persis, Medis, Indis, Hebræis usitatum ab solis Judæis, paucisque, præter illos, aliis, retentum & in dies usque Servatoris servatum fuisse, putat. De cetero moris accumbendi prima injicitur mentio, *Amos* 2. 8. (nisi vestigia invenisse liceat, *Cant.* 1. 11. ubi מסב κατάκλισιν vertunt Græci. Vid. *Grot. ad Mt.* 26. 20.) Ubi *Jonath.* per vestes intelligit triclinia: ועל שויז מסחין בסטר כל אנוריהון, atque super lectulis stratis, sc. ut vox Chaldæa sonat, Tricliniis accumbentes in omnibus aris sui. Scriptores N. T. crebro mentionem istius injiciunt. Sic *Mt.* 26. 20. ἀνέκειτο, *Marc.* 14. 8. κατακειμένε αὐτῦ, *Luc.* 22. 14. ἀνέπεσε καὶ οἱ δώδεκα Ἀπόστολοι σὺν αὐτῷ. *Athen.* sedendi more Veterum allegato, mox subjicit: *Nunc autem eo prolapsi sumus, ut discumbentes cibo fruamur. Plato de Rep. lib.* 2. ἐπὶ κλινῶν κατακλῖσθαι. Ritus igitur ille, judice *Grotio ad Mt.* 26. 20. *ab Assyriis*, addo Persis, *defluxit*, *usuque Græcorum & Romanorum confirmatus est*. Tres autem olim accubituri lectulos habuerunt, aliquando plures, pro numero adjacentium. Primarius discubuit in medio, proximus a tergo ipsius, & tertius ante faciem in

sinu.

ſinu. Optime *Sagitt. l. c. p.* 202. *In ſumendo cibo recumbebant in lectulis, ut quaſi circulum quendam facerent, capitibus quidem ſemper introrſum ad epulas, pedibus vero extrorſum porrectis.* Sinus apud Veteres ſedes fuit amoris, unde in alterius ſinu diſcumbere, ſignum ſingularis benevolentiæ, intimiorisque amicitiæ. Erat ordinarie locus, autore *Plut. Sympoſ. L.* I. *Q.* 3. ἢ γυναικὸς ἢ παίδων, aut uxoris, aut filiarum, quæ & Veteribus maximo in amore & pretio habebantur. Exinde phraſis innotuit, in gremio, in ſinu alicujus recumbere, educari in gremio. *Plin. l.* 4. *Epiſt.* 22. *Cœnabat Nerva cum paucis, Vejento proximus, atque etiam in ſinu recumbebat. Sveton. in Calig. cap.* 24. *pleno convivio intra ſe (ſororem) collocabat, uxore ſupra cubante. Juven. Satyr.* II.

> *Signatæ tabulæ, dictum feliciter ingens*
> *Cœna, ſed in gremio jacuit nova nupta mariti.*

Julius Capitolinus in M. Antonio Philoſopho: educatus eſt in Hadriani gremio. Sic *Johannes*, quem Chriſtus valde amabat, *cap.* 13. 23. cubabat in gremio, ubi amor accubitus illius in ſinu, & accubitus in ſinu amoris χειτπέϊον diſerte nominatur. Similiter uxor Uriæ, ſignificanter admodum, in ſinu mariti diſcubuiſſe, per ſimilitudinem ab ove petitam, legitur, 2. *Sam.* 12. 3. Ad hanc conſuetudinem alludit parabola, *Luc.* 16. 22. quando Lazarus deportatur in ſinum Abrahæ, & *Luc.* 22. 30. ubi promittit Servator diſcipulis: *Ut edatis & bibatis ſuper menſam meam in regno meo*; item *Matth.* 8. 11. *accumbent cum Abraham & Iſaac & Jacob in regno cœlorum. Unde dilectiſſimus quiſque* υἱὸς, ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τȣ̃ πατρὸς, ein allerliebſtes Schoß-Kind / *filius, qui diſcumbit in ſinu patris*, quo ipſe nomine Chriſtus inſignitur, *Job.* I. 18. Græcis dicitur ἐπιςήθιος, *amicus intimus*, qui quaſi in ſinu recumbit, & ſe admovet ſupra pectus alterius. Exinde Gentiles, vitam æternam ſub imagine accubitus & epularum depingere, amant, ut ex *Empedocle & Epicteto* conſtat. Addimus, quod *Er. Schmidius* non adeo congrue ritum hunc per ſequentia nobis delineet: *Accubuerunt reclinati in thoris*, ſc. *lecticis, ita ut alter ad alterius pedes caput ſuum haberet.* Alterum enim ad alterius pedes caput habuiſſe, quis crederet? Rectius *Sagittar. Capitibus quidem ſemper introrſum ad epulas, pedibus vero extrorſum porrectis.* Vid. *Plutarch. Q. Conviv. l.* I. *q.* 3. *Ciaccon. de Triclin. & Urſin. in Addit. Mercurial. de Arte Gymn. l.* I. *c.* 2. *Pancir. de Reb. deperdit. tit.* 51. *p.* 511. *Lipſ. Antiq. Lect. l.* 3. *& Comment. ad Tacit. Annal.* 13. *c.* 43. *Lightf. Hor. Hebr. ad Joh.* 13. 23. *p.* 659. *Bynæus de Calc. V. H. & de M. C. p.* 407. *Stuck. Antiq. Conviv. l.* 2. *c.* 34. *Caſaub. Ex.* 16. *ſ.* 22. *Roſin. Antiq. Rom. l.* 5. *c.* 28. *Schindler. Lex. Pent. pag.* 1112. *Bukt. de Cœna Dom.* §. 33. *ſeqq. Goodw. Moſ. & Aar. l.* 3. *cap.* 2. *Lund.* Jüd. Heil. *lib.* 5. *cap.* 13. *p.* 999. *alii.*

VI. Νάρδος a נרד, Chald. נרדא, Syr. ܢܪܕܝܢ, Arab. نرد & ناردين, *nardus*, juxta *Plin. lib.* 11. *cap.* 12. *frutex eſt gravi & craſſa radice, ſed brevi ac nigra, fragilique, quamvis pingui, pinum redolente, ut cyperi, aſpero ſapore, folio parvo, denſoque. Cacumina in ariſtas ſe ſpargunt, ideo gemina dote nardi ſpicas ac folia celebrant. Salmaſ. Plin. Ex. pag.* 746. *Exinde oleum ejuſdem nominis* νάρδος, *ſc.* μύρον νάρδȣ, *oleum nardinum ab Indis advectum in Syriæ emporia, e Syria in regiones Europæ, quare nardus Syria vulgo audit, quæ tamen plurimis ſpeciebus miſcebatur. Plin. l.* 13. *c.* I. *Nardinum conſtat omphacio, balanino, junco, nardo, amomo, myrrha, balſamo &c. l.* 12. *c.* 21. *Myrobalanum Troglodytis & Thebaidi & Arabiæ, quæ Judæam ab Ægypto diſterminat, commune eſt naſcens unguentum, ut ipſo nomine appareat, quo item indicatur, & glandem eſſe arboris. Lightf. H. H. ad Marc.* 14. 3. *p.* 456. βάλανος, *ut omnibus eſt notum, apud Græcos eſt glans, ſic eſt* פיסתקא, *piſtaca apud Talmudicos.* Μύρον *autem ab Hebræorum* מור, *unde Æolis* μύῤῥα, *omne* ἁπλῶς *unguentum deſignat, ut videre eſt apud Caſaub. Not. in Athen. p.* 973. *&* 974. Cum autem nardus eſſet varia, utpote Celtica, montana, ſylveſtris, Italica; hæc, ad illarum differentiam, dicitur piſtica. Non enim erat ἁπλῶς μύρον νάρδȣ, ſed μύρον νάρδȣ cum emphaſi πιςικῆς, quæ vox mirum in modum excruciavit ingenia. Opiniones in compendium redegit *Pfeiff. Dubb. Vex. N. T. Loc.* 22. *pag.* 914. *Scaliger in Verb. Ætym. ad Varron.* voc. *Piſtor.* πιςικὸν a πτίσσω, *pinſo*, deducit, nardus expreſſa & contuſa in liquorem & unguentum. Sic vero πτιςικὴ potius diceretur. *Caſaub. ad h. l. Stephan. Theſ. t.* 3. *p.* 141. *Scapula p.* 1318. & *Beza* ad *Marc.* 14. 3. derivant a πίνω, liquida & potabilis, quæ juxta *Athen. l.* 15. apta ſit πρὸς τὸν πότον; item *l.* 6. νάρδον καταπίειν, uti reddit ſemel *Nonnus* ἑέρσην, *liquidam*. Sed enim *Caſaub.* ipſe fatetur, ἀναλογικώτερον ſic fore πιςή, & revocat ſententiam. *Ex.* 13. *Scult. Obſ. ad Marc. cap.* 80. ſuam facere videtur conjecturam *Joh. Hartungi*, qui ex *Athenæo* prope Babylonem fuiſſe oppidum

pidum *Opis* dictum, ubi pretiosissima nardi unguenta confecta, & in alia loca transportata sit, demonstrari posse, existimat. Sic legendum foret ὀπιστικῆς, *nardi opisticæ* e Babylonia. Huic pollicem premit *Gerhard. Harm. cap.* 143. *p.* 115. At vero *Joh. Cloppenburg.* mavult, si proprium sit, dici ab urbe *Persica Pista*, ne sc. necesse sit, vellicare lectionem receptam, aut mendum imputare librariis. Esse autem *Pistam Persidis* urbem, probat e *Scholiaste Æschyli*, statim ab initio Tragœdiæ, quam inscribit Persæ ad verba illa:

> Τάδε μὲν Περσῶν τῶν οἰχομένων
> Ἑλλάδ' ἐς αἶαν Πιστὰ καλεῖται.

Ubi sic post alias glossas *Scholiastes* concludit: Ἀγνοοῦσι δ' ὅτι πόλις ἐστὶ Περσῶν ἐντεῦθεν Πιστεῖρα καλουμένη, ἣν συγκόψας ὁ Ποιητὴς Πιστὰ ἔφη. At monuit *Cloppenburgium Ludov. de Dieu*, *in Persia nardum non crescere, sed vocem potius cum re arcessendam ex India: testari autem Abulfedam, Pistam esse metropolin Caramaniæ, vel regionis Cabul, ad Indum fluvium*, quod tamen taxat *Clericus*, *dum Kirman sit meridiana provincia Persici imperii ad Oceanum, sed Cabul tractus Mogolensis R. ad septentriones in finibus Tartariæ. August.* & *Nonnus* accipiunt pro nomine proprio, Pistische Narden / uti vulgo dicimus, Venetian. Glass / Indian. Seiffe / Engel. Tuch. Ὀπιστικὴ est contra omnium codicum Græcorum lectionem, & licet *Plin. ac Dioscor. Nardi Indicæ, Syriæ, Cretensis*, aliarumque mentionem injiciant, de *Opistica* tamen ne syllaba quidem apud illos extat. Non desunt, (e quibus nominamus *Erasm. Camer. Castal. Zeger. Grot. ad Marc.* 14. 3. *Hammond. l. c.*) qui censent, πιστικὴ vocem per levem μετάθεσιν factam e Latin. spicata, vel Græcos ex spicata fecisse σπικάτη, vel σπεκάτη, corruptius vero Judæos κατὰ μετάθεσιν extulisse פיסתקא, *pistica* pro ספיקתא, *spicata*, quod *Bynæo* & *Sagittar.* non displicet, maxime quod spicatum species unguenti fuit nardini & antiquissimus Bibliorum interpres vertit: *Nardum spicatum*. Vid. *Salmas. ad Solin. p.* 750. & *Cleric. l. c. p.* 295. *Lightf. ad h. l.* vocem πιστικὴ syriassare putat, quia νάρδος a נרד hebraizat, & פיסתקא glans est, sc. myrobalanum. Hinc, νάρδον πιστικὴν esse nardinum balaninum, sc. unguentum, ubi primas obtinuerit nardus & myrobalanum, opinatur. Sed, ut alia taceam, vox Syria, sive quod verisimile est, Talmudico-Græcanica Græcæ est originis, quam Talmudici mutuati sunt a Græcis. Nam *Syrus*, quando earum vim assequi non potuit, plerumque voces αὐτολεξεὶ, iisdem literis, in translatione sua retinuit. Ego, missis tantisper conjecturis, assentior illis, qui simpliciter vertunt νάρδος πιστική, optima, fidelis, vera, genuina, quod placuit *Joh.* 12. *Syro* & *Arabi*, *Mt.* 26. *Æthiopi*, *Josepho*, *Luthero*, qui nervose admodum, reddit: ungefälschte / *Schindlero*, *Calovio*, *Pfeiffero*, *Dassov.* aliis, qui derivant a πίστις, vel πιστὸς, *nardus sincera, non depravata, non adulterina, sed genuina & fidelis*. Erudite *Capellus in Spicil. ad Marc.* 14. 3. *Est* νάρδος ἄδολος & πιστική, *pura & sincera, ut apud Artemidorum* πιστικὴ γυνὴ καὶ οἰκουρός, *fida uxor, Græce* δόκιμος *dici posset, respondetque phrasi Hebraicæ* מור עובר, *Cant.* 5. 6. 13. μύῤῥα δόκιμος, *pura & sincera, unde vers.* 13. *Chaldæus* מורא בחירא, μύρον ἐκλεκτὸν, *unguentum selectum*, *Syr.* ראשיא, *principale*, nardus βαρύτιμος, πολυτελὴς, πολύτιμος. Ita *Euseb. Demonstr. Evang. l.* 8. vinum mysticum in Eucharistia vocat χρῖσμα πιστικὸν τῆς καινῆς διαθήκης καὶ πιστικὸν βάλσαμον, & *Casaub.* solide demonstravit, πιστικὸν Græcis id significare. Plurimi Patrum ita explicant, nempe cum *Theophyl. Marc.* 14. 3. τὴν ἄδολον νάρδον καὶ μετὰ πίστεως κατασκευασθεῖσαν. *Galenus* appellat ἀκέραιον, ungemengte, *Tibullus purum*, ut distinguatur ab adulterino & depravato, *Plin. l.* 13. *c.* 1. *Dioscor. l.* 1. *cap.* 6. Vid. omnino *Heinsius in Arist. S. p.* 919. qui afferit illic, LXX. viris πιστὸν esse *verum & illibatum*, ac πιστὸν cum πιστικὸν, voce ultima V. T. ætate non infrequenti, facere idem; *Casaub. Ex.* 14. *s.* 13. *Salmas. ad Solin. & Sagittar. P.I. Passion. cap.* 3. *pag.* 22. qui breviter, sed docte, scribit: *Facile igitur in tanta fraudis copia usus loquendi obtinuerit, ut* πιστικὴ νάρδος *diceretur, quæ sincera esset, & nullo fuco vitiata. Quam sententiam cum nostram faciamus, concludemus omnem hanc disputationem verbis Veteris Vocabul. Pisticus, a, um, fidelis, a* πίστις, *fides: Unde nardum pisticum, i. e. fidele, purum, non adulteratum commixtione aliarum rerum*. Magnum huic sententiæ pondus ex eo accrescit, quod dicitur *Matthæo* νάρδος μύρον βαρύτιμον, gravi pretio, *Marco* πολυτελὲς, *Johanni* πολύτιμον, multo, vel magno pretio, sc. pondere. Sub diebus enim Servatoris eo majore in pretio habebatur, cum illa ætate unica extaret urbs Laodicea, quæ summo plausu unguentum istiusmodi conficeret. *Sagittar. l. c. p.* 18. Cum *Matthæus*, ait βαρύτιμον, hebraizat, siquidem grave, judice *Bynæo*, idem est Orientalibus, quod pretiosum, qui modus loquendi inde fluxit, quod Veteres pecuniam non numerabant, nostro more, sed communiter libra-

librabant, qua de re alibi quædam commentabimur.

VII. Ἀλάβαστρον, Alabaster-Flasche, *Mt.* 26. 7. *Marc.* 14. 3. Prope est lapis albedine, sc. candore, & levitate insignis, ex quo vasa excavabant Veteres, teste *Polluce Onom. l. 6.* & *Plin. l.* 13. *c.* 2. *l.* 36. *c.* 8. Appellant aliqui Alabastritem, & nascitur adeo tractabilis, ut vasis ex illo lapide cavatis, ipsa vitrea mentiri videantur. Quibusdam dicitur ἄγγος μὴ ἔχων λαβὰς, *vas, quod non habet ansas*, ἀντὶ λαβῆς, quod minime prehendi potest, ab ἀστερητικῷ & λαμβάνομαι, juxta *Suidam* & *Scholiasten Aristophanis*. Vid. *Norton. Knatchbull. ad Marc.* 14. 3. *p.* 20. quod etymon tamen cum *Clerico* recte ridemus. *Salmas. ad Solin. c.* 13. *p.* 187. dici putat pro ἀνάβαστρος, ν in λ Attice & Æolice converso, ut λίτρον pro νίτρον, πλεύμων pro πνεύμων, ἐλύδρης pro ἐνύδρης, λύμφας pro νύμφας. Sic ergo ἀνάβαστρος esset ab ἀναβάσαι, ferre, gestare, βαστάζειν. Ita quoque *Vossius* & *Svicerus*. *Clericus in Annot. ad Hammond. p.* 197. omnium verissime Alabastrum, ait nomen esse Arabicum hujus marmoris, nam בצרה *batsraton*, dicitur, & addito Arabico Articulo, אלבצרה, *Albatsraton*, τὸ ἀλάβαστρον. Statuit id non propter Articulum modo Arab. אל, sed etiam quia ex Arabicis montibus cædebatur, atque inde primum advectum innotuit. *Plin. l.* 36. *c.* 7. *Onychen etiam tum in Arabiæ montibus, nec usquam alicubi, nasci putavere Veteres.* Paulo post: *Nascitur circa Thebas Ægyptias, Damascum Syriæ. Illic in Arabia Ægyptiaca urbs fuit propterea dicta* Ἀλάβαστρα. *Plin. l.* 5. *c.* 9. *Ptolem. l.* 4. *c.* 5. qui montis meminit *Alabastrini*. Sed hac in re incognita nihil certi affirmare ausim. Ad rem propius accedendum est. Balsama in illis vasibus incorrupte servabant. *Suidæ* propterea ἀλάβαστρον dicitur λίθινος μυροθήκη. *Scholiast. Antiph. ad Acharnens. pag.* 302. τὴν τοῦ μύρου λήκυθον, *vas unguentarium*, *Scholiast. Callimachi* ἀλάβαστρον τὰς μυροθήκας. *Scholiast. Theocriti in* Εἰδυλ. 151. *p.* 186. ἀλάβαστρα σκεύη μύρων δεκτικά, *vasa unguentorum receptacula, scil. unguenta recipientia. Etymolog. M. Auctor*; Ἀλάβαστρον καὶ ἀλάβαστρος λήκυθος λιθίνη πρὸς μύρων ἀπόθεσιν, *vasculum lapideum, in quo deponebantur unguenta. Athen.* περιενεγκόντων τῶν παίδων ἐν ἀλαβάστροις καὶ ἄλλοις χρυσοῖς σκεύεσι μύρα: *Circumferentibus pueris in Alabastris & aliis aureis vasibus unguenta.* Sic *Herodot.* refert inter munera, quæ Cambyses rex Persarum, per legatos, regi Æthiopiæ transmisit, ἀλάβαστρον μύρου, & *Ælian. l.* 10. *c.* 18. *Venus*, inquit, *Phaonti* ἔδωκε ἀλάβαστρον αὐτῷ, καὶ εἶχεν αὐτὴ μύρον.

Parili modo vetus Poeta, teste *Salmasio*, νάρδον ὑπὸ γλαυκῆς κλειομένην ὑέλου, *nardum in viride vitrum inclusam. Theocritus* meminit χρυσέων ἀλαβάστρων, & *vetus Vocabul.* ὑελίνε, *vasis vitrei*. Ita *Epiphan.* nostrum vocat βίκιον ὑέλινον. Consonat *Arabs*, *Luther. Desid. Erasm.* & acriter id defendit *Grotius ad Mt.* 26. 7. nec *Casaubono* displicet. *Suidas* dixit βίκιον μύρου, ᾧ ἠλείψατο ὁ Χριστὸς, *urceolum unguenti, quo inunctus est Christus. Sagittar. l. c.* innectit: *Postea vero, cum e vitro & alia materia conflari cœpissent ejusmodi vascula, etiam hæc alabastra sunt dicta, prorsus ut pyxis dicebatur etiam aurea & argentea, quæ tamen proprie a buxo fiebat, & nomen e re invenerat. Fortassis igitur non abeunt a vero, qui alabastrum, cujus in Evangelio fit mentio, vitreum fuisse censent.* Meo judicio frustra taxant aliqui *Lutherum*, quod transtulit ein Glass. Accommodavit enim versionem ad idioma linguæ & morem loquendi inter Germanos receptum. De cetero priscis vitra elaborabantur e cornibus animalium, & lapidibus concavabantur, tam subtilia, ut lux transire & vasculum facile frangi posset. Fuit itaque vasculum, sc. *Vitrum* lapideum, eine Alabaster-Flasche, oder Alabaster-Glass, cujus imaginem dedit *Bynæus*, descripsit *Plin. l.* 9. *c.* 35. quod fuerit fastigiata longitudine in pleniorem orbem desinens. Romani dicebant guttum, quod oleum ex ejusmodi vitro aperto guttatim deflueret. Quidam cum *Hammondo*, Mariam non fregisse, sed tantummodo aperuisse, credunt, uti legunt *Syrus* & *Æthiops Knatchb. ad Marc.* 14. 3. *p.* 20. *Concussit ergo, l. conquassavit, ut unguentum gratiorem odorem redderet, vel ut totum effunderet, nec quicquam in imo vasis resideret. Est enim* συντρίβω, *concutio. Gloss. vet. &* συντρίβει συνθλᾷ, *i. e. conquassat*. Forsan primum concussit, deinceps confregit, dum συντρίβειν manifesto hoc sensu extat. *Sagittar.* notanter ait: *Neque tamen credibile est, in minutas comminuisse particulas, quomodo unguentum, aut in terram, aut una cum unguento, fragmenta vasculi in Christi caput incidissent: Verum, quod vasculum oris forsan angustioris esset, infregit unam atque alteram circa orificium particulam, ut totum, quod in eo erat, unguentum simul ac semel in caput Christi posset infundere, neque quicquam inde sibi reservaret.* Vid. *Cleric. l. c. p.* 198. Sed hac in re parum est situm. Nobis nosse sufficit, inunctionem non tam communis consuetudinis ergo, quam singularis cujusdam mysterii significandi caussa esse factam.

VIII. Olei inerat λίτρα. Exercuit vox Eru-

Eruditos. *Galen.* & *Erasm.* Latinæ originis esse volunt, b in t immutato. Ita quoque sentit *Beza*, *Gerhard.* alii. Sed enim a Græcis ad Latinos venit, uti censent *Camer.* & *Drus.* dum sic reperitur apud vetustissimos *Poetas*, *Aristot. Diosc. Plutarch. Suidam*, *Hesych.* alios. Consentiunt *Hebræi*, sigillatim *Dav. Cohen. de Lara in* עיר דוד, *p.* 48. & *El. Levita in Thisbi ad voc.* סלע. *Grotius ad Joh.* 12. 3. Latinos accepisse a vicinis Siculis, hoc a Macedonibus, & ab his Hebræos, autor est. *Kircher. in Supplem. Ling. Copt. Rest. p.* 508. Coptitas suum λῶβρα, a Samaritanorum ࠋࠈࠓࠀ לטרא, accepisse, putat. At enimvero Coptitæ plurimas voces, mutatis mutandis, a Græcis habent. *Bynæus* & plures alii nihil certi affirmant. *Drus.* ad h. l. „ Utuntur hoc vocabulo Hebræi. „ Nam dicunt לטרא, quod a Græcis acceperant, non ab Latinis. Aut certe „ Græci sumserunt a Phœnicibus, quorum lingua Hebraicæ cognata erat. Nam, „ Latinum vocabulum esse λίτρα, mihi „ non persuadet *Galenus*. Potius assentior „ iis, qui dicunt Græcum. *Elias Thesbite*: In lingua Doctorum nostrorum „ זהב לטרא, libra aurea, & in plurali „ לטרין, libræ vox est linguæ Græcæ, „ quæ latine libra dicitur & Germanice „ Pfund." Ego, vocabulum tuto ab Orientalibus arcessendum, putarem. Nam Chaldæi habent ליטרא, Talmudici לטרין, Habesseni לטר, *lytr.* Samaritani itidem ࠋࠈࠓࠀ, לטרא, Arabes رطل, *retlon*, vel *ritlon*, cujus radix extat رطل, *ratala*, libravit manu ponderis explorandi causa, apud *Golium*, *Lex. Arab. p.* 999. Inde ab Oriente ad Græcos λίτρα, Coptitas λῶβρα, Latinos libra transmigravit. In vocum enim aliam in linguam migratione commutantur vel literæ consonæ, vel literæ vocales, vel tonus. *Pfeiff. Dubb. Vex. p.* 931. Veteribus vero pondera, s. pondo, in usu erant, quibus ad ponderandum usi, ac mensura, ad oleum, aliasque res liquidas, adhibita, quæ tamen accuratissime ponderibus æstimabantur. Romanus libram partitur in 12. partes, quarum quælibet *uncia* dicitur, qua de re *Budæus* prolixe agit. Græci inter *pondera Medica* numerant λίτραν, quæ valet 12. *uncias*, *drachmas* 96. *scripula* 288. *obolos* 576. *æreolos* 4608. Vid. *Gronov. de Pecun. Vet. lib.* 3. *cap.* 9. *& l.* 4. *cap.* 17. qui sic concludit: *Λίτρα Siculis pondus & nummus genuit libram, quæ pro pondere placuit Romanis. Matth. Hostus* L. 1. *c.* 16. *de Mens. Vet. Pfeiffer. Antiqu. Græc. l.* 2. *c.* 47. *p.* 334. *Salmas. ad Solin. p.* 458. qui superaddit: *Romani posterioribus deinceps Græcis tradiderunt. Λίτρα vero Græcorum & Romanorum libra æquipollent. Fuit tamen libra & ponderum & mensuræ, illam pondo, hanc mensuram nuncuparunt. Sveton. in Vit. Cæs. cap.* 38. Romano more oleum vendi consuevit cornibus, quæ unam caperent mensuralem libram, quod ex *Galeno* constat, qui κέρατα dixit λιτραῖα. Quamvis non semper ejusmodi cornua fuerint unius libræ, sed quædam etiam duarum, uti videre est ex his *Horatii* verbis: *Cornu ipse bilibri caulibus instillat, veteris non parcus aceti.* Cornu bilibre enim est vasculum corneum, duarum olei librarum capax. Cum igitur Judæi cum Gentilibus una versarentur, non potuit fieri, quin illorum consuetudinibus in dies assuescerent. *Bynæus de M. C. l.* 1. *c.* 3. *p.* 750. Λίτρα fuit etiam numismatis genus Siculis usitati, & id parvi admodum pretii. Nota τῆς λίτρας compendiaria apud Veteres hæc λ' erat. *Pollux lib.* 9. *Steph. Thes. App. p.* 1385.

IX. Inungendi ritus mos perantiquus est, quem Maria ex Hebræorum more retinuit, licet illo aliud quid, quam vulgo fieri consueverat, innueretur. *Johannes* commemorat, pedes a Maria esse unctos. *Matthæus* autem & *Marcus*, unguentum super caput effusum, docent *Calvin. Gualtper. Paræus*, alii, oleum copiose effusum, ex capite in pedes usque, per vestes, defluxisse, qualem effusionis descriptionem habemus, *Psalm.* 133. 2. statuunt. *Bynæus* & cum ipso plures alii assentiunt *Augustino*, qui mulierem prius unxisse pedes, & postea, quod ex unguento supererat, orificio vasis fracto, in caput effudisse, contendit. Græcis in consuetudinem ivisse, vetustissimi scriptores tradunt. Aliquando pedes inungebant, teste *Athen. Deipnos. l.* 15. *c.* 12. cum affirmat, antiquos in unguentorum usu admodum curiosos, atque nimis scrupulosos fuisse, singulisque corporis membris unguenta designasse, quod ut probet, advocat *Antiphanis*, *Cephisodori* & *Anaxandridis* versus, qui clare docent, pedes unctos unguento Ægyptio atque Bacharino. Ab *Aristophane* allegatur *Phinocleon*, cujus pedes a filia inuncti, ubi *Scholiastes* subjicit: Παλαιὰ ἡ διὰ τῶν γυναικῶν τημέλεια, καὶ οὕτως ἐπιμέλειν τοὺς πατέρας καὶ γέροντας, ὥστε μετὰ τὸ νίψαι ἀλείφειν τοὺς πόδας. *Antiqua mulierum obsequia* (scil. lotio, unctio, pedum deosculatio,) *& sic curabant patres & senes, ut postquam lavassent, inungerent pedes. Aristophanes*, eleganter admodum, meminerat lotionis, unctionis, deosculationis, quæ tria maxime in epulis honoris

ris & amoris ergo Dominis exhibebantur ab uxoribus & inferioribus. *Plato de Rep.* 3. quando ait: *μύρον κατὰ τῆς κεφαλῆς* &c. præmittit, *in honoris maximi testimonium. Jul. Pollux. Onom. l.* 6. *cap.* 16. Ὅτι δὲ καὶ *μύρον ἐν τοῖς συμποσίοις ἐπιμνηστέον*, *unguenti in conviviis recordandum. Athen. ex antiquo Poeta:*

> Αὐτὰρ ἐπεὶ δόρποιο μελίφρονος ἐξ ἔρον ἕντο,
> Ὡραῖος παῖς ἦλθε φέρων μύρον.

Cum cœnæ dulcis desiderium deposuissent, formosus venit puer ferens unguentum. Unguentorum in caput effusio extat apud eundem *Athen. ex Archestrato* adducta.

> Αἰεὶ δὲ στεφάνοισι κάρα παρὰ δαῖτα πυκάζου,
> Καὶ στακτοῖσι μύροις ἀγαθοῖς χαίτην θεράπευε.

Densas coronas in convivio capiti impone, & comam unguentis stillantibus bonis orna. Consonant *Antiphanes*, *Plutarchus*, *Hesychius* & *Scholiastæ* veteres. Vid. *Dougt. Anal. S. ad Luc.* 7. 38. *p.* 52. *seq.* Frequens unguentorum apud Romanos usus ex *Cicerone*, *Catullo*, *Martiali*, *Svetonio*, ceteris innotuit. De Hebræis idem testantur scriptores sacri, 1. *Paral.* 12. 40. *Ps.* 23. 5. XLV. 8. *Eccles.* 9. 7. 8. *Cant.* 1. 2. *Ezech.* 23. 41. *Hebr.* 1. 9. 1. *Joh.* 2. 20. *&c.* Vid. etiam *Genes.* 18. 4. XIX. 2. XXIV. 32. *Jud.* 19. 21. *Lightfoot. Hor. Hebr. ad Mt.* 26. 7. *p.* 375. qui nervose admodum scribit: *Usitatissimum erat in epulis, præsertim sacris, oleum aromatibus conditum, solitumque est, illud capiti alicujus præsentis illinere. Hieros. Berac. fol.* 11. 2. *Schola Schamæana dicit: Oleum suave dextra tenet, at poculum vini sinistra. Recitat primum benedictionem super oleum & dein super poculum. Schola Hilleliana dicit: Oleum dextra, poculum sinistra. Benedicit super oleum suave, atque illinit capiti ministrantis. Si vero ministrans sit discipulus Sapientum, illinit parieti, nam indecorum, i. e. juxta strangulas pedum ejus. Si vult dignissimus cum secundo ab eo colloqui, necesse est, ut se erigat e recubitione sua, ita, ut erectus sedeat &c.* Regibus in primis ac Dominis oleum in caput effundebant antiqui. In nuptiis capita Magistrorum inuncta, *Babyl. Chethubb. fol.* 17. 2. *Lightf. H. H. Marc.* 14. 3. *p.* 456. Ad cæremoniam illam Christum alludit, quando *Luc.* 7. 46. objicit Simoni: *Oleo caput meum non unxisti*, & *Mt.* 6. 17. *Tu vero quum jejunas, unge caput tuum, & faciem tuam lava.* Pedum lotio ante cubitum usitatissima. Orientales non gestabant calceos cavos, aut tibialia, sed soleas, *Genes.* 14. 23. *&c.* Æstus in Oriente quoniam proficiscentes valde delassabat, inde aqua ad refectionem opus isti habebant. Pedes insuper cum pulvere admodum conspurcarentur, lotiones frequenter iterari debebant. Non autem lege quadam, ut lotio manuum, pedum lotio inculcata est, uti recte notat *Hotting. ad Godw. Mos. & Aar. p.* 482. sed simplicis potius, nudæquæ consuetudinis lavacrum fuit, de quo *Ralbag* ad 1. *Sam.* 25. 41. sic fatus est: אמרה זה על צר הענוה להורות שרי אם תהיה לאשה לאחד מעבדי דוד ותרחץ רגליו כמנהג האשה לבעלה: *Hæc verba humili animo dixerat Abigail, satis sibi fore, si quendam servorum David in maritum habere queat, atque ejus pedes lavare, uti uxor hoc officium præstare solet*, Ποδολουσίαν uxorium fuisse officium, *Maimon. Tr.* אשות *cap.* 21. rotundis verbis asserit: כל אשה רוחצת לבעלה פניו ידיו ורגליו, *unaquæque uxor mariti faciem, manus & pedes lavat.* Fiebat tamen alias per servos, ancillas & vilissimos domus, unde Christus, *ὑπόδειγμα ταπεινότητος*, *humilitatis exemplum*, relicturus, lavit pedes discipulorum, *Joh.* 13. 5. Et *Abigail* de se fatetur: *Ecce ancilla tua pro famula erit ad lavandum pedes servorum Domini mei*, 1. *Sam.* 25. 41. His præsertim ex causis vasa in ædibus apposita, seu *νιπτὴρ*, *pelvis*, *Joh.* 13. 5. vel, ut cum Græcis loquar, *ποδονιπτὴρ*, *pelluvium*. Usui vero illi vulgaria communiter vasa destinata, quo trahunt, nec male, illud: מאב סיר רחצי, *Moab est olla lotionis meæ*, *Psalm.* 60. 10. i. e. interprete *Godwino p.* 484. *Moabitæ ita mihi substernentur, velut pollubrum pedibus meis.* Vid. *Luc.* 7. 38. *Joh.* 13. 4. 5. *&c. Lightf. ad Joh.* 12. 3. *Dougtæus in Annal. S. ad Luc.* 7. 38. *p.* 52. Sicuti vero res inusitata, judice *Lightf. ad Joh.* 13. 5. ut superiores lavarent pedes inferiorum, quod Servator fecit discipulis, quem ritum Papa R. imitatur quotannis, & nimiæ sanctitatis, ut se Vicarium affectu Christi ostendat: Sic unctio pedum ἁπλῶς spectata non erat res insolita, ut in errore hoc versatur *Baron. Annal.* 1. *ad A. C.* 32. *Num.* 26. quando putat, nonnisi Athenis apud aliquos delitiis deditos & delicatas virgines in usu fuisse, quem ideo, nec immerito, castigant, *Casaub. Exerc.* 14. *cap.* 12. *pag.* 297. & *Byn. de M. C. l.* 1. *cap.* 3. *p.* 254. & 257. *Sagittar. P.* 1. *Passion. p.* 170. *Lavandorum pedum ritus prisca Ecclesiæ Christianæ antiquissimus est, unde Mt.* 5. *inter aliæ viduæ in Ecclesiæ ministerium cooptandæ χειλεια refertur: Si sanctorum pedes lavit. Postea in quibusdam* Eccle-

Ecclesiis receptum more fuit, ut post Baptismum lavarentur baptizatorum pedes Ambros. l. 3. de Sacr. c. 1. Qualis lotio interdicta fuit in Concilio Elibertino A. C. 305. Can. 48. ad quæ verba Binius, tom. 1. Concil. Neque censeo in hoc Concilio interdictum, nisi tantum, ne fiat a sacerdotibus. Non sine causa fortassis. *Lascivire enim cœperunt sacerdotes. In aliquibus Ecclesiis S. Eucharistiam accessuris pedes lavabantur. In primis autem homines religiosi piorum hospitum, ut & pauperum pedes abluebant. Tertull. ad Ux. l. 2. c. 4. Tale humilitatis specimen, ad exemplum CHRISTI, postea exhibuerunt Magnates utriusque sexus. De Helena Constant. M. matre refert Nicephor.* 8. *c.* 31. *Ipsam sacris Virginibus ad epulas vocatis* suis manibus escam apposuisse, malluvium & aquam præbuisse, aliaque omnia ministeria obivisse, *quæ, convivis invitatis exhibere, moris est. Nec hodie mos in desuetudinem abiit. Nam, præter Imperatorem R. Regem Angliæ & Galliarum, ipse Papa R. die Viridium pauperibus quibusdam pedes jam ante lotos & odorifera aqua imbutos lavet, lotos mantili tergat, abstersos osculetur, id quod pluribus enarrat Simeon Majolus, Dier. Canicul. P. 3. Colloq. 6. In se non improbatur pedum lotio. Sed eidem meritum adscribere quoddam, aut eandem pro sacramento venditare, aut ex superstitione quadam id officii prosequi, hoc est, quod, in vitiis ponendum esse, & censuram mereri, duco.* Mulier nostra pedibus Servatoris est advoluta & inungit istos, ut patrium morem imitetur, supplicum ritu, tristitiæ, fiduciæ, honoris & amoris testificandi causa.

X. Pedes humectat lachrymis & abstergit capitis sui capillis. Nam Antiqui discumbentes calceos, s. soleas, exuebant, ne lectulos profanarent. Unde *Plato de Sympos.* Ὑπολύετε παῖδες Ἀλκιβιάδην, ἵνα κατακέηται, *solvite famuli* (Pagen) *Alcibiadi soleas, ut ad mensam accumbat.* Exempla plurima apud *Aristoph. Martial. Plaut.* alios prostant. Hebræos vero discalceatos recubuisse, copiose asserit *Bynæus de Calc. Hebr. l. 2. c. 1.* §. 8. Vid. *Lips. Antiq. Lect. l. 3. Ciaccon. & Ursin. de Triclin.* & *Hier. Mercurial.* qui in *Appendice l. 1. c. 11. de Art. Gymn.* hoc in argumento prolixus est, ac insimul ritus imaginem exprimit, quam repetit *Bynæus de M. C. l. 1. cap. 3. p. 260.* Præterea Veterum fœminæ, ut nostræ, cum sequior iste sexus munditiei nimis studiosus sit, in capillorum ligatura ornamentum quærebant. *Capillitium*, interprete Bynæo, *aliquando ad talos usque promissum in crines & sertas divisum, & in capite conglobatum & spiratim convolutum mulieres gestarunt*, quam consuetudinem damnant Apostoli in primorum Christianorum matronis & virginibus, 1. *Tim.* 2. 9. 1. *Pet.* 3. 3. Inter Patres præsertim *Tertullian.* in consuetudinis abusum invehitur, quando crines ejusmodi spiratim convolutos, quos Germani Haarlocken / Galli *favorites* vocant, ob abusum maximum, funes Satanæ, qui ad captivandos juvenes tenduntur, justo nomine appellat. In tristitia tamen constitutæ passis sedebant capillis, quod patet ex *Es.* 47. 2. &c. ad quem locum Magistri notant, tempore captivitatis, luctus, aut alterius cujusdam mœroris, capillos solutos & circum colla fluitantes habuisse. Tum etiam, quod Romanos attinet, ex Livio, Petronio, aliorumque scriptis inclarescit. Confirmant id Veterum marmora, ac nummi post Hierosolymarum excidium cusi, qui imaginem sistunt passis crinibus ad arborem sedentis, aut stantis fœminæ, cum addita inscriptione: *Judæa capta.* Peccatrix similiter mœroris plena subtristis accedit, non sine arcano quodam ductu, εἰς τὸν ἐνταφιασμόν. Pro linteis comam adhibet dissolutam & diffusam, atque capillis pedes abstergit. Minus circumspecte ceteroquin agunt, qui cum *Casaub.* & *Bynæo* hoc abstersionis exemplum vel cum more Veterum Gentilium conferunt, vel ex antiquis Ethnicorum ritibus illustrant, siquidem ab istiusmodi crisi Christianos abstinere oportebat. Sic enim *Casaubon. ad Luc.* 7. 38. abjecte scribit: *Hujus moris exstat vestigium in Romana historia. Legimus enim, imminente aliquo Reipubl. periculo, (ut cum Annibal esset ad portas,) Romanas mulieres solitas, Deum aras suis capillis abstergere &c.* Apud veteres quidem paganos magno in honore semper habebatur oleum, adeo, ut simulacra, saxa, stipites, & quodvis demum adorabile, eo delibuerent, aut delibutum venerarentur; Πᾶν ξύλον καὶ πάντα λίθον, τὸ λεγόμενον, λιπαρὸν προσκυνοῦντες, *quodvis lignum, & quemcunque lapidem, modo unctum, quod ajunt, adorantes, Clem. Alex. Strom. l. 7.* Sed ritum hunc mutuati sunt Gentiles ab Hebræis, ut exemplum extat, *Gen.* 28. 18. *Surgens ergo* (Jacob) *mane tulit lapidem, quem supposuerat capiti suo, & erexit in statuam fundens oleum in summitatem ejus*, quæ Jacobi inunctio non fit superstitioso, *aut* idololatrico cultu, quod scite monet *August. de Civ. Dei l. 16. c. 38.* sed mystico sensu inunctionem angularis lapidis, *Act.* 4. 11. Christi, præmonstrat, quod contra *Marshamum* & *Spencerum* observandum, quando Hebræos, permissione divina, morem Gentilium assumsisse, non sine scandalo, perhibent. *Dougtæus, Anal. S. ad Gen.* 28. 18. *p.* 31. De reliquis, qui huc poterant duci, ritibus, & *pedum deoscu-*

osculatione Sect. II. *de Oscul. Judæ*, pro instituti ratione, pauca adnotabo.

XI. *Judæ* vox, origine Hebræa, venit ab radice ירה, *manavit*, *emanavit*, & active *emanare fecit*, *emisit*, *ejecit*; In Conjug. Hiphil. *confessus est*, *celebravit*, *laudavit*. Datur radix huic affinis הרה & apud Græcos δίω, *expello rem dimanantem*, item ἀείδω, ᾄδω, *cano libera voce gloriam DEI*, ut ad alios dimanet. Atque sic vi vocis Judas designat *confessorem*, *laudatorem*, *filium celebrationis* & הריה, *publicæ confessionis*, quale nomen mater Patriarchæ dedit Judæ, *quod a partu ejus Deum laudaret*, *Gen.* 29. 35. Priscis enim res non casu, aut fortuito, sed προαιρετικῶς, *consilio*, pleræque nominibus appellabantur. Post tribuum scissuram soli tribui Judæ nomen hoc tributum est, adjunctæque tribui Beniamin, quæ, junctim spectatæ, regnum Judaicum constituebant. Postremum omnes promiscue dicti sunt Judæi. Hoc nomine noster Judas degener & periurus insignitur saltim λεγομένως, κατ' ἀντίφρασιν; *Simon* autem a patre, more gentis suæ perantiquo; Ischarioth denique non ab איש, *vir*, כרת, *abscissio*, *exterminium*, quod turpissima defectione seipsum a Christo, ἀριθμῷ τῶν δώδεκα, & vita æterna absciderit, quemadmodum libellus repudii, βιβλίον ἀποστασίυ, Talmudicis ספר כריתות, *liber abscissionum*, dicitur: Neque a שכר, *merces*, & נטה, *defecit*, *mercede quasi inductus ad defectionem*, uti vult *Tremell. ad Matt.* 10. 4. Neque a סכר, *strangulavit*, uti scribit *Junius ad Matt.* 10. 4. *Aliis secari ut marsupium appellatur & Secariuta ὁ ἔχων γλωσσόκομον, ut Joh.* 12. 6. *Sed ego, omnibus expensis, per anticipationem, statuo appellari, quasi strangulatum dicas, qui ultro declinaverit ad strangulationem sui, ut narratur infer.* 27. 5. *& Act.* 1. 18. *Est enim Secar strangulare Syris & Mascera strangulatio*, cui sententiæ etiam subscribunt *Waser. de Antiq. Num. Hebr. l.* 1. *c.* 19. & qua partem *Lightfoot. Hor. Hebr. ad Matth.* 10. 4. Nec ad illos accedere possum, qui, idem forte significare, quod *Judas cum cinctorio*, arbitrantur, quando ajunt: *Secariut marsupium & Secariuta ὁ ἔχων γλωσσόκομον, unde Iscariores portitor Glossocomi, sive Glossocomarius, Judas cum cinctorio, in quo veteres consutas habebant crumenas, in quibus nummos circumgestare consueverant, prout ex Aruch ad vocem* אפונדה *&* חרמיל *aliqui notant*. Forsitan ab urbe, aut patria, verius notionem derivant *Angel. Canin. Beza, Scultet. Vossius, Drus. Cave, Grotius*, qui tamen a se invicem discrepant, dum illi eam deducunt a קריות, urbe, *Jos.* 15. 25. *hic* autem, nempe *Grotius*, derivari censet ab איש & יששכר, ein Mann von Isaschar, quod nomen extat, *Jud.* 10. 1. & addita terminatione Græcis familiari, Ischariotes pronuntiaretur. Rationes, quas afferunt, sequentis sunt tenoris: (1) Codices non pauci legunt Σκαριώτης, ipse interpres *Syrus* habet ܣܟܪܝܘܛܐ, & *Codex Cantabrigiensis*, qui *Theodoro Bezæ* fuit, ἀπὸ Καρυώτυ, *a Caryoto*. (2) *Chrysost. Theophyl. & Hieron. ad Matth.* 10. 4. ita sentiunt. (3) Cum plerosque inter Eruditos, Apostolos Judæos fuisse, constet, nomen, oportet, ab Hebræis deducamus. (4) *Jos.* 15. 25. urbis fit mentio *Carioth*, קריות, & scimus omnes, qui a patria describuntur, vocari ejus loci viros, vel filios, sed præsertim viros, *Esr.* 1. more Gallico, *enfant de Paris*. Insuper autem hic noto, aliquas dictionem nostram derivare a solo vocabulo קריות, quæ Syria dialecto, aut fortassis Hebræa, Apostolorum memoria Judæis familiari, legeretur סקריות, ut סקבל pro קבל, *caligo*, סגרגר, *granum*, pro גרגר, & סגלגל pro גלגל, *rotundum*, ac præposita Iod Ischariotes. Solitum enim, iis nominibus, quæ a gemina consonante incipiunt, annecti literam i, ut Ἰσπανία pro Σπανία. Sic Turcæ hodie ex Scopia faciunt Iscopia, ex Scodra Iscodra, Galli ex schola suum escole &c. *Bynæus de M.C. p.* 279. qui omnibus expensis, tandem subiicit: *Quare hic ἐπέχειν malo, quam dubia dicere & incomperta, maxime cum parum hac in re situm sit*. Vid. *Kempii Diss. de Osculo Judæ, Art.* 2. §. 4. *p.* 32. *seqq.*

XII. Judas, cum illum unctio, quæ, ut in se est καλὸν ἔργον, talem hic censuram non merebatur, male haberet, indignationem his verbis prodit; Ἐις τί ἡ ἀπώλεια, *ad quod perditio illa*, *inutilis profusio* juxta *Bezam*, ἀσωτία & שחתה juxta *Grotium*, *luxuria*, *prodigalitas*, *profusio*, *nequitia*, *perditio*? Quæ ratio loquendi nec Hebræis inusitata. Græcum enim ἐις τί respondet Hebræo למה, *ad quid*, *quare*, *Gen.* 25. 22. & 32. *Es.* 1. 11. Adjicit proditor, ut pessime sentit, gravem rationem: *Poterat enim venundari plus quam trecentis denariis*. Δηνάριον, *Denarius*, proprie vox est Latina. Scriptores enim sacri, ut *Bynæus*, nec male, tradit, *retinuerunt Romanum nummi Romani nomen*, quomodo & ἀσσάριον, *assarius*, & κοδράντης, *quadrans*, apud ipsos occurrunt, neque aliter a profanis scriptoribus est factum. Denarius vocatur, quod decem assibus constabat, &, teste *Plinio*, *l.* 21. *cap. ult.* idem valebat, quod apud Athenienses drachma. Unde Cleopatra; Τὸ Ἰταλικὸν δηνάριον ἔχει δραχμὴν α'; *Romanus denarius continet drachmam*, sive tres grossos, einen halben Ortß-

Thaler,

Thaler/ & cum Zuza unius est pretii, affirmantibus id *Hebræorum Magistris*, v. c. *R. Gedalia in Schalsch. Hakkabb. pag.* 88. דינר וזוז הכל אחד, *Dinar & Zuza omne unum sunt*; & *Elia Levita in Thisbi ad voc.* דינר, quando ait: דינר יש מטבע נקרא לבשונם דינר והוא כמר זוז, *Dinar est moneta, vocatur in lingua eorum* דינר, & *idem valet, quod* זוז; item *ad voc.* זוז *l.c.* זוז רבע שקל כסף, *quarta pars Sicli argentei*. Unde Kimchius: השקל ארבעה זוזים, *Siclus continet quatuor Zuza*, quare *Syrus* etiam δραχμὴν, *Luc.* 15. 8. 9. vertit ܙܘܙܐ, *Zuza*, & τὰ δίδραχμα, *Matth.* 17. ܬܪܝܢ ܙܘܙܝܢ, *duo Zuzin*. Δηνάριον erat numisma census, *Matth.* 22. 19. &, interprete *Goodwino*, denarius sacer, qui constituit δίδραχμον Atticum, *Matth.* 17. 24. erat dimidia sicli pars, s. מחצית השקל, *dimidius siclus*, *Exod.* 30. 13. qui antiquissimis Hebræorum temporibus quotannis a quovis Israelita trigesimum annum assecuto pendendus erat, eum in finem, ut inde sacrificia jugia, ferta, libamina eorum, manipulum, duos panes Pentecostales, panes propositionis, suffitum, & si quæ alia publico nomine sacra fiebant, emerent. Vid. *Tract.* שקלים, *cap.* 4. & *Aben-Esra ad Neh.* 10. 32. Mansit illa pendendi consuetudo ad excidium usque Templi, quare *Joseph. de B. I. lib.* 7. *c.* 26. *p.* 983. submonet; Φόρον δὲ τοῖς ὅπȣ δήποτ' ȣ̓σιν Ἰȣδαίοις, ἐπέβαλε δύο δραχμὰς ἕκασον κελεύσας ἀνὰ πᾶν ἔτος ἐς τὸ Καπετώλιον φέρειν, ὥσπερ πρότερον ἐς τὸν ἐν Ἱεροσολύμοις νεὼν συνετέλȣν; *Stipendium vero, ubicunque degerint, Judæis indixit, binasque drachmas singulis deferre in Capitolium jussit, ita ut antehac Hierosolymis Templo pendebant*. Cæsar, ut habet *Goodwinus*, hunc Templi censum suo gazophylacio inferens abstulit τῷ τȣ̃ Θεȣ̃. Hinc Christus in quæstione illa vexata: *Licet censum dare Cæsari, annon?* Respondet: *Reddite, quæ sunt Cæsaris, Cæsari, & quæ sunt Dei, Deo*. Hic igitur census postea in decreti Vespasiano facti Capitolio etiam Romano depensus est, ut ex Josepho constat. *Hammond. ad Mt.* 22. 20. *p.* 166. Denarios hujuscemodi Cæsaris imaginem cum nomine *Augusti* & anno *captæ Judææ* habuisse, existimat. Sed bene *Clericus*: *Denarius potuit esse Tiberii æque ac Augusti, nec necesse erat, subactæ Judææ annum in eo legi. Exigebatur dumtaxat Denarius, in quo Augusti, aut Tiberii imago cerneretur*. Figuram eorum, qui diebus Servatoris cusi sunt, exhibet *Marquard. Freyher. de Numism. Census* & *Casp. Waser. de Num. Hebr. l.* 2. *c.* 20. Ex uno latere apparet Cæsaris imago cum inscriptione: TIB. CÆSAR. AUGUSTI F. IMPERATOR, atque sic amplius; Ex altero Vestæ forma sellæ insidentis, quæ dextera lanceam, frondem olei sinistra tenet, his additis literis: PONTIF. MAX. Scriptura autem meminit Romani nummi, denarii, quia Cæsaris nuntii, s. præfecti, pecuniam R. in Syria & Palæstina vulgarent, & Imperator ab subactis Judæis denarios, tanquam ordinarium censum, exigeret, quod, ut ob brevitatis studium cetera taceamus, vel ex sola inscriptione nummi, cujus mentio a *Matthæo* facta est, *cap.* 22. 16. 17. 19. apparebit. Vid. *Lips. de Magnif. Rom. l.* 2. *c.* 3. *Selden. I. N. & G. l.* 6. *c.* 17. *Casaub. Ex.* 16. *c.* 6. *Goodwin. Mos. & Aar. p. m.* 969. *ed. Hotting.* & *Bynæus de M. C. p.* 287. Summa pretii, videlicet 300. denariorum, importat 37. thaleros & 12. grossos. Nam Romanorum denarii erant argentei, aurei vero, si qui darentur, fuerunt peregrini & adventitii, velut ἡμίχρυσοι Attici, quod observat *Gronou de Pec. Vet. l.* 3. *c.* 15. & *Bynæus*, *l. c. pag.* 287. *seq.* contra *Lightf. Hor. Hebr. in Marc.* 14. 5.

XIII. Γλωσσόκομον, s. γλωττόκομον, Veteribus proprie fuit arcula, s. theca tibiarum ligulis recondendis idonea, a γλῶσσα, *lingula tibiæ*, & κομέω, *curo, curam gero*. *Versio Interlin. Beza, Piscator*: Marsupium; *Belgæ*: De beurse, crumena, ita *Castalio* & *Coccejus*; *LXX. Senibus, Aquilæ* & *Theodot.* idem est, quod ארון, *arca*, vel *cista*. Sic *Chaldæus* Hebræum ארון, *Gen.* 50. 26. exprimit per Græcanicam vocem גלוסקמא. Talmudicis vox illa non infrequens, & juxta *Choen de Lara* in עיר דוד, *p.* 27. est feretrum, loculus, in quo cadavera deponuntur. Nonnus interpretatur δȣρατὴν χηλὸν, ut *Hesychius* explicat, *ligneam cistam*. Denotant illæ voces, tam apud Hebræos, quam Græcos, (1) *feretrum*, loculum, ut ipsum nomen Latinum, in quo reconduntur cadavera, *Gen.* 50. 26. ארון, id est, גלוסקמא, *arca sepulchralis*. Vid. *Moed Katon*, *fol.* 24. 1. & *Massech Semachoth c.* 3. &c. (2) *cistam*, s. arcam, in qua reconduntur thesauri, aliæque res pretiosæ, unde Gazophylacium & arcam Corbanicam LXX. viri vertunt; Γλωσσόκομον. Ita *Talmudici* explicant voces Græcienses גלוסקמא & דלוסקמא, quas Hebræi ab Græcis mutuati sunt; Atque *Syrus* parili modo suum ܓܠܘܣܩܡܐ, *Joh.* 12. 6. 13. 29. Consonant *Aquila* & *Theodot.* item *Lightf. Hor. Heb. ad Joh.* 12. 6. *p.* 653. *Et quare*, inquit, *non potest legi pro scrinio, aut arca? Nam non dicitur, quod Judas* ἐβάσταζε γλωσσόκομον, *sed quod* εἶχε γλωσσόκομον & ἀβάσταζε τὰ βαλλόμενα. *Ita, ut nihil prohibeat, quo minus per* γλωσσόκομον *signi-*

ſignificari poſſit ciſta, *vel ſcrinium pecuniarum domi ſitum*, *cujus claves erant penes Judam*, *ad quod reportavit ille τὰ βαλλόμενα*. Pro arcula portatili ſumit *Hugo Grotius*, quando ad *l. c.* notat: *Creditur fuiſſe arcula oblonga & anguſta*, *quam iter facientes ſecum ferre poterant*. (3) Crumenam deſignat habentem multos ſacculos, vel einen Beutel, cujuſmodi mercatoribus in primis iter facientibus etiamnunc in uſu, ut idem ſit, quod טליקא דסקי, judice *autore Lexici Aruch*, θύλαξ, θύλακος, θυλάκιον. Ita interpretantur *Druſ. Bynæus*, *Camer.* alii, quam translationem cum *Luthero*, qui fontes optime ſecutus, & noſtram facimus. Fuit enim procul dubio loculus, ſ. crumena oblonga, Zonæ inſtar, qualem proficiſcentes circumgeſtant, quam ad ſe adplicant, ventrique circumjiciunt. Hujuſmodi crumenam Germani dicunt eine Katze, alias einen Beutel. Nam ein Beutel und eine Katze quandoque ἰσοδυναμοῦντα ſunt, aut ſic diſcrepant, ut latius interdum & anguſtius, ut Genus & ſpecies differunt. Græco nomine ſigillatim γλωσσόκομον appellatur, a ſimilitudine, ſ. forma linguæ, qualem crumena hujuſcemodi repræſentaverit.

XIV. Ἔργον καλὸν, uti *Camer. in Myroth. Evang. ad Mt.* 26. 10. arbitratur, phraſis quoque eſt *Syro-Chaldæa*, עבדתא עובדא טובא, *egregium ac pulchrum* opus, interprete *Eraſmo ad l. c.* Syriace ſonat ܥܒܕܐ ܫܦܝܪܐ, *opus elegans*, *decorum*, *laudabile*, *gratum*, non ἀπώλεια, non perditio, non ἀσωτία, ut proditione infamis ille impoſtor ajebat, ſed καλὸν, שפירא, טוב, ſ. טובא, quæ voces Orientalibus non ineleganter ſignificant: *egregium*, *elegans*, *pulchrum*, *integrum*, *laudabile*, atque ſic exactiſſime Græcum καλὸν exprimunt.

XV. Servator finem, propter quem illa mulier id fecerit, ſtatim ſubjicit, nimirum πρὸς τὸ ἐνταφιάσαι με, *Mt.* 26. 12. εἰς τὸν ἐνταφιασμὸν, *Marc.* 14. 8. εἰς τὴν ἡμέραν ἐνταφιασμοῦ μου, *Joh.* 12. 7. *Grotius Mt.* 26. 12. adnotavit, τὸ ἐνταφιάσαι interpretandum eſſe per ἔλλειψιν voculæ ὡσεὶ, *fecit quaſi ad me pollinciendum*. Quam vocem prudenter, ut & in hac apud *Marcum* hiſtoria, addidit *Syrus interpres*, quando vertit: ܗܕܐ ܕܝܢ ܕܐܪܡܝܬ ܒܣܡܐ ܗܢܐ ܥܠ ܦܓܪܝ ܐܝܟ ܕܠܩܒܘܪܬܝ ܥܒܕܬܗ *Hoc autem*, *quod miſit aromaticum hoc in corpus meum*, tanquam *ad ſepeliendum me fecit*. Sic, apud *Homerum* ὡς comparativum ſæpe ſubaudiri, notant Interpretes. Voci ἐνταφιάζειν magnum pondus ineſt. Significat enim *condo intra ἐντάφια*, ideſt, *ſepulchralia lintea*, ut explicatur apud *Iſocratem* & *Plutarchum*; Atque ita proprie non deſignat actum ipſum ταφῆς, ſeu τὸ θάπτειν, ſed omnes actus præcedentes præparatorios, qui præſertim conſiſtebant in unctione & ἐνταφίων involutione, de quibus infra *P. III.* de *Sepultura Chriſti* plura dicemus. De diſcrimine hoc jam olim Auguſtinus: *Non invenit lingua Latina*, *quemadmodum appellaret ἐνταφιαστάς*. *Non enim ipſi ſepeliunt corpora mortuorum*, *quod Græce eſt non ἐνταφιάσαι*, *ſed θάψαι*. *Illi ergo ἐνταφιασταὶ id agunt*, *quod exhibetur corporibus humandis vel condiendo*, *vel ſiccando*, *vel involvendo & alligando*, *in quo opere maxime Ægyptiorum cura præcellit*. Idem tradunt *Beza*, *Caſaubonus*, *Druſius*, *Ludov. de Dieu*, *Bynæus*: Corpus ad funus componere, & ornamentis, ut ſic dicam, „ ſepulchralibus ornare, quæ Græcis ἐντάφια nominantur; „ Corpus mortuum parare ad ſepulturam, „ more Judæorum, corpus mortuum τοῖς „ ἐνταφίοις, hoc eſt, ὀθονίοις, linteis ſepul„ chralibus, additis unguentis aromaticis, involvere, " *Joh.* 19. 40. *Caſaub. Ex.* 16. §. 112. præterea inter ταριχεύειν, & ἐνταφιάζειν diſcrimen eſſe, putat. *Ægyptiorum conditura fiebat intrinſecus*, *corpore exenterato*, *& cerebro per nares extracto*, *quod Græci dixerunt ταριχεύειν*. *Hebræi unguento & corpori aromata extrinſecus applicando*, *deinde faſciis involvendo*, *mortuos curabant*, *Mt.* 27. 59. *Marc.* 16. 46. *Luc.* 23. 53. *Joh.* 20. 39. 40. *Unde in ſcripturis de conditura Hebræorum dicitur non ταριχεύειν*, *ſed ἐνταφιάζειν*, ſ. ἀλίφειν. Eodem ſenſu nomen ἐνταφιάζειν LXX. *Senes*, *Geneſ.* 60. 1. accipiunt. Id vero prædixit mulier, capillis lintea ſepulchralia & faſces, quibus pedes Servatoris implicuit, oleo & unguentis, quæ ſuper ipſum effudit, balſamationem præmonſtrans.

XVI. Addit Servator in rei hujus teſtimonium vehementem aſſeverationem Ἀμὴν, quam voculam *Johannes*, quoties uſurpat, geminat; Ἀμὴν, Ἀμὴν λέγω ὑμῖν. Vox Ἀμὴν ab Hebræis oriunda in Græcos, Italos, Germanos, nationes alias, venit, ab radice אמן, *verus*, *fidus*, *fidelis*, *certus*, *ratus*, *ſecurus fuit*; Arabice *credidit*, *fidit*, *fidejuſſit*. Unde אמן אמנם אמנם, *certe*, *profecto*, *vere*, æquipollent. Circa vocis explicationem Interpretes varias in ſententias abeunt: *Dinckel. Orat. de Hebr. Ling. N.* 4. אמן idem eſſe putat, quod אל מלך נאמן *Deus rex fidelis*. Sed Cabbaliſtica eſt alluſio, non vera etymologia. *Talmud* hanc in vocem ita commentatur, *Lib. Schebhuoth*, *fol.* 36. אמר רבי יוסי בן רבי חנינא אמן בו שבועה בו קבלת דברים בו האמנת דברים בו שבועה דכתיב

דכתיב ואמרה האשה אמן אמן בו קבלת דברים דכתיב ארור אשר לא יקים את דברי התורה הזאת לעשות אותם ואמר כל העם אמן בו האמנת דברים דכתיב ויאמר ירמיהו אל חנניהו אמן כן יעשה יי׳ את דברך: *R. Jose dicit filius Chaninæ*, Amen *modo habet vim jurisjurandi, modo approbandi dicta, modo confirmandi dicta. Jurisjurandi vim habet, cum scriptum est:* Et dicet mulier illa, Amen, Amen; *Approbandi dicta, cum scriptum est:* Maledictus, &c. *Confirmandi dicta, cum scriptum est:* Sic faciet *Jehova*, præstabit *Jehova* verba tua. Similiter jusjurandum designat apud *Maimon. Tr. Schebb.* ſ. 11. Nec alii ex *Hebræorum Magistris* dissonant. Id non erat reticendum, quod Judæi in pronuntiatione *Amen* nimis sint superstitiosi. Unde, quemadmodum inter illos, interprete *D. Pfeiffero, Dubb. Vex. p.* 946. in vulgus notum, *in vitio ponunt triplex* Amen, *scil.* Acceleratum, *quod accelerate & festinanter effertur, quasi cum* א *brevissimo & accentu in ultimo, veluti* אמן, *vel quod ante absolutam orationem præmature respondetur:* Amputatum, *a quo ultima litera* ן *in pronuntiatione quasi succisa & amputata est, ac si diceretur* Ame: Pupillare *denique, quod præcedente benedictione, ceu patre, caret, quando scilicet quis inconsiderate & animo aberrante respondet* Amen, *non ad præviam Sacerdotis benedictionem, vel orationem, sed ad populi murmura. Hæc diversa vocis* Amen *pronuntiatio fructu & effectu caret, immo pœnam secum trahit neglectæ attentionis & zeli intermissi. Id Hebræi judicarunt his verbis:* „ Quicun„ que respondet *Amen Pupillare*, ejus li„ beri erunt pupilli: *Acceleratum*, ejus „ dies accelerabuntur, vel celeriter tran„ sibunt, qui vero protensa pronuntiatio„ ne effert *Amen*, ejus dies & anni pro„ longabuntur. *Lightf. H. H. ad Mt.* 6. *pag.* 302. existimat, Amen publice saltim adhibitum esse in Synagoga, ubi responsum sit a populo Amen ad preces fusas a Ministro; Itemque domi patrifamilias benedicenti, aut oranti a suis; At rarius, aut nunquam privatum quendam orantem suismet precibus illud subjunxisse, unde & factum putat, ut Christus publicaturus orationem Dominicam adjiceret *Amen*, quod apud *Lucam*, ubi privatim eandem recitarit, omiserit, cui tamen sententiæ, cum Christus ad Magistrorum se παράδοσιν nunquam accommodaverit, non subscribimus. Formulam Α᾽μὴν λέγω ὑμῖν involuere juramentum, ex Veteribus volunt *Gregor. Nyssen. Theophyl. Chrysost. Œcumen.* alii; Ex Recentioribus *Sam. Petit. Var. Lect. cap.* 17. *Nullus*, inquit, *dubito, ista esse repetenda e juramentorum formula. Nam judex adjurabat, qui jurabat, respondebat* Amen. *Quare cum dicit Christus,* Α᾽μὴν λέγω ὑμῖν, *idem est, ac si diceret:* Juratus vobis dico. Idem statuit *Ludov. de Dieu ad Mt.* 5. 28. Sed enim, rem si accurate perpendamus, his verborum ambagibus facile supersedere interpretes illi poterant. Multa sciunt aliqui linguarum notitia probe tincti, sed quod sciunt, non sciunt distincte, cum tamen una sæpe numero distinctio omnem rem expediat. Quapropter, qui Philosophiam Linguarum addunt studio, optime sibi consulunt, majorum more, ab soliditate, perspicuitate, ordine, tantum non omnibus, se commendantium. Hoc dum cogitamus, in mentem venit, Α᾽μὴν spectari posse (1) extra contextum, in se ac in thesi, ubi valet idem, quod ἀληθῶς, ut apud LXX. *Senes*, πεπιστευμένως, quo sensu *Suidas* & *Aquila* accipiunt, ἀληθῶς, ἐπ᾽ ἀληθείας, *certe, vere, in veritate*, ut ipsi *Scriptores* interpretantur *Sacri* (2), intra contextum, accidentaliter & in hypothesi, quando significationes assumit, quas circumstantiæ textus & vocum positus postulant. Tum quandoque *formula optandi* est, 1. *Reg.* 1. 36. *Psalm.* 72. 19. 1. *Chron.* 16. 36. Unde clara olim voce universi clamabant Α᾽μὴν, 1. *Cor.* 14. 16. Post preces absolutas & gratiarum actiones πᾶσα ἐκκλησία fauste conclamabat; Α᾽μὴν, *fiat, utinam fiat*, γένοιτο, γένοιτο, quomodo LXX. *Senes*, *Ps.* 72. & alias vertunt, ita ut desiderii vehementiam significet, quod Patribus Græcis, *Just. Martyri* & *Cyrillo* non displicet. Hunc significatum subinvoluit, quando jusjurandum denotat, ut LXX. *Viri* mulieris verba *Num.* 5. reddunt; γένοιτο, γένοιτο. Quamvis enim dantur, qui non juramenti religionem, sed tantummodo asseverationem, corroborationem & sermonis confirmationem Hebræis significare, putant, exempla tamen in contrariam partem ab Orientalibus adducuntur. Erat quoque *formula approbandi*, in Ecclesia præsertim Græca, cum Ministro, qui singulis cœnam distribuebat sacram, pronuntianti benedictionem, seu gratiarum actionem, ille qui panem benedictum & poculum accipiebat, responderet *Amen*. Vid. *Bynæum de M. C. l.* 1. *cap.* 3. *p.* 330. hanc in rem verba *Chrysostomi* ad *Ps.* 106. allegantem. Ut brevis sim, *formula* modo *juramenti* est, modo *votiva*, modo *approbativa*, *confirmativa*, *assertiva*, *contestativa*, *asseverativa*, atque sic amplius, quod ex συναφείᾳ textus dijudicandum. Quando formula sigillatim *l. c.* spectatur *materialiter*, ratione certitudinis & veritatis, ac *objective*, tum cum juramento pari passu ambulat. *Formaliter* vero

vero juramentum stricte sic dictum dici nequit. Tum potius ad vehementem accedit asseverationem, quandoquidem *Scriptoribus Sacris*, LXX. *Senibus*, *Aquilæ*, *Suidæ*, *Græcis Patribus*; Ἀμὴν, ἀληθῶς, ναὶ, ἐπ' ἀληθείας, ἀμετακινήτως, πεπιςευμένως prorsus quandoque ἰσοδυναμοῦντα sunt. Hæc autem dicendi ratio; Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἀληθῶς λέγω ὑμῖν, ναὶ λέγω ὑμῖν, ἐπ' ἀληθείας λέγω ὑμῖν, quantum quidem ego judicare possum, est insolita, nemini alias, præter Christum, usitata, eo sensu eminente & ἐξοχικῶς. Sicut enim ἐπ' ἀληθείας λέγω ὑμῖν priorum formularum commentarius & κατήχησις censetur; Ita quævis earum implicat *Objectum*, rerum prolatarum certitudinem, efficaciam, veritatem, *Subjectum*, infallibilem & veracissimum Dominum, qui est in Abstracto ἀλήθεια, Deus veritatis, *Jes.* 65. 16. ὁ Ἀμὴν, *Apocal.* 14. 3. qui αὐτοπίςως & κυρίως, propria nixus autoritate, veritatis testis ὁ Ἀμὴν, ὁ μάρτυς, ὁ πιςὸς καὶ ἀληθινὸς, insuper ἀληθῶς, s. ἐπ' ἀληθείας, quæ voculæ prioris Ἀμὴν, uti diximus, perbrevis sunt & perspicuus commentarius, τὴν ἀλήθειαν, eamque cœlestem revelabat. Unde *Bynæus* notat, *a Johanne ideo repeti* Ἀμὴν, Ἀμὴν, *ut designetur sensus ille duplex: Ego* ὁ Ἀμὴν, *qui sum veritas*, *s.* ὁ Ἀμὴν, ὁ μάρτυς, ὁ πιςὸς καὶ ἀληθινὸς, *dico vobis*, *&* *iterum* Ἀμὴν, *vere*, *s. in veritate*, addo τὸ Ἀμὴν, idest, τὰ ἀληθινὰ, seu τὴν ἀλήθειαν, veritatem *vobis dico*, ratione simul *Subjecti*, *Modi*, *Objecti* dictionis habita. Vid. *Lightf. Harm.* IV. *Evan. P.* 2. *s.* 12. & *H. H. in Joh.* 1. 52. Id vero, quod Servator tam vehementer asseverat, sequentis est tenoris: *Ubicunque prædicatum*: εἰς μνημόσυνον αὐτῆς, *in memoriam ipsius*. Μνημόσυνον, emphatica vox, non simplicem, aut qualemcunque præteritorum recordationem importat, sed perpetuo duraturam, cum laudibus assiduis conjunctam, ita ut factum laudabile momento quasi marmoreo sit infigendum. Sic enim Priscis sonat זכרון, μνημόσυνον, *monumentum sepulchrale*, perpetuæ recordationis ergo in mortui laudem fixum & positum, μνῆμα, μνημεῖον & μνημεῖον, de quo *P.* III. de *Sepultura Christi* verba faciemus. Vid. interim de *Amen Pfeiff. Dubb. Vex. N. T. loc.* 43. *p.* 946. *Buxt. Lex. Talm. Fuller. Miscell. l.* 1. *c.* 2. & *Wagenseil ad Sota p.* 379.

REINERII VERWEY
DISSERTATIO
DE UNCTIONIBUS.

CAPUT I.

De variis Unguentorum generibus.

Etymologia vocis Ungere. Unguenti origo. Plautus, Persius, Horatius illustrati. Discrimen inter ἀλείφειν *&* χρίειν. Μύρον. *Incognitum Græcis antiquioribus. Unguentorum usus antiquissimus. Unctum, luculentum. Unctus, lautus. Unguentatus, mollis. Unguenta stricte dicta. Discrimen inter olea & Unguenta. Oleum pro Unguento. Arabia imprimis Unguentorum patria. Arabes teneri & molles dicti. Arabius odor. Indorum miranda olea. Myrrhodinum oleum. Ægyptiorum Unguenta adversus culices. Oleum Nardinum. Varium. Achæmenia Nardus. Costum Achæmenicum. Tyrius Nardus. Malobathrum Syrium. Unguenti Nardini confectio & præstantia. Locus D. Marci illustratus. Oleorum differentia. Cyprinum. Unguentum Baccarinum. Crocinum. Gleucinum. Myrrhinum. Myrrha Orontea, Achaica.* Στακτὴ. Πλαςὴ. *Foliatum Amaracinum. Sampsucum. Gellius illustratus. Cinnamominum Unguentum. Cinnamomus, avis nomen. Oleum Balsaminum. Apulejus illustratus. Opobalsamum. Justinus notatus.* Ξυλοβάλσαμον. Καρποβάλσαμον. *Amomum. Cardamomum.* Ἀμωμὶς *herba. Ambrosia. Narcissinum oleum. Irinum. Œnantinum. Rosaceum. Achanthinum.* Ὠμοτριβὲς. *Omphacinum. Megalinum. Telinum.* Τήλινον ἄλειφον. *Sambucinum. Unguentum Veneris. Balaninum. Oleum Regium. Jasminum. Casia odorifera. Notati qui Casiam & Cinnamum confundunt. Ladanum. Susimbrinum oleum* Διαπάσματα. *Italorum hodiernorum olea & Unguenta.*

UNde derivetur vox *Ungere*, certo non constat; in partes enim eunt Grammatici. Sunt qui autumant dici sic quasi *unum agere*, quia in unguento *misceantur* atque *uniantur diversa*. Aliis vero placet, hoc verbum origenem *ungui* debere, ut pro-

proprie idem ſit ac *ungue illinere*. Ab *ungo* autem venit *unguen*, vel *unguentum*: in quibus duobus vocabulis, quia U. poſt G. ponitur, ideo multi etiam *unguo* ſcribebant. Qui autem *ungo* malunt, eo nituntur, quod quando V. eſt in præſenti id etiam maneat in præterito: ut *volvo*, *volvi*; & hinc *Ungo* ſcribere jubent. Plura de his deſideranti ſuppeditabit *Velius Longus*, a quo hæc mutuati ſumus. Ab *uncto* etiam apud *Plautum* diminutive dicitur *unctiuſculum* pulmentum, ideſt, oleo conditum. Nam eo in Pulmentariis utebantur, ut refert *Plinius lib.* XIX. *cap.* IV. Hinc *Perſius* Sat. III.

Uncta cadunt laxis tunc pulmentaria labris.

Et *cœnare ſine uncto* apud eundem autorem *Sat.* VI. idem eſt, ac *obſonio condimentis perfuſo*. Et *Horatius* de arte:

Si vero eſt unctum recte qui ponere poſſit.

Pinguia fere, opinor, Condimenta, ut oleum, & intinctum, quod Græci dicunt ἔμβαμμα, intelligit. *Nam intinctus in oleo aut aceto, vel utroque, ut in acetariis.* Quemadmodum indicat *Voſſius*.

Græcis *Ungere* dicitur ἀλείφειν, ubi tamen obſervandum, aliud eſſe ἀλείφειν, aliud χρίειν, ſi proprie loqui velimus: χρίειν enim, ut in Gloſſis exponitur, eſt *linere*. Unde *quæ illinuntur*, vocantur φάρμακα ἐπίχριστα, quomodo etiam χρῖσμα μήλινον vocat *Dioſcorides*, quod oleum e citoniis *Plinius*. Hæc autem de ſpiſſioribus. At ἀλείφειν liquidis convenit, quibus aliquid perfundimus; qualem etiam diſtinctionem admittit *Athenæus*. *Unguentum* vero iiſdem μύρον dicitur, quamvis in vetuſtioribus eorum ſcriptis hæc vox non inveniatur. Id ideo factum eſſe multi exiſtimant, quod antiquiſſimis illis temporibus μύρα græcis fuere incognita; ita enim de unguentis ſcribit *Plinius lib.* XIII. *c.* I. *Quis primus invenerit non traditur, Iliacis temporibus non erant, nec thure ſupplicabatur*. Nimirum qualia poſteriori tempore fuerunt in uſu. Oleo ſimplici duntaxat utebantur, cui miſcebant e fruticibus odorem, præſertim roſa. Unde Roſaceum oleum laudat *Homerus* Iliad. *l.* XXIII. Et Venus Hectorem ῥοδόεντι χρῖεν ἐλαίῳ, *Roſaceo oleo inunxit*.

De hac igitur ſimplici unctione accipienda ſunt pleraque *Homeri*, & vetuſtiorum Græcorum loca, quippe quorum unguenta, ut & ea, quæ ex una tantum planta conficiebantur, proprie neque unguenta a Latinis, neque μύρα a Græcis dicta fuere, (ut ex ſeqq. ſatis clare apparebit). Ex eo itaque, quod *Homerus* nuſquam μύρου fecerit mentionem (quod etiam obſervat *Euſtathius* ad *Iliad.* ψ.) ſed ſimplicium tantum meminerit oleorum, recte concludere videtur *Plinius*, Iliacis temporibus ignota Græcis fuiſſe unguenta, utpote quorum notitia & uſus poſt bella demum Perſica ad eos pervenerit. *Athenæus* vero ſi conſulatur *lib.* XV. ubi prolixe egit de re unguentaria, contendit *Homerum* noviſſe Χρῆσιν τῶν μύρων, licet ἐλαίου vocem uſurpaverit. Quicquid ſit, *Homerus* non introduxit τοὺς Ἥρωας μύροις ἀλειφομένους. Antiquiſſimum tamen apud Judæos, Ægyptios, Syros, & Perſas unguentorum uſus fuiſſe, ſatis nos docent ſacræ literæ. *Joſephus lib.* II. *Antiq.* longe ante Iliaca tempora apud Judæos unguenta fuiſſe meminit, ſcribens: *Jacob*, qui teſte *Euſebio*, multis tempeſtatibus ante Trojanum bellum fuit, *miſiſſe in Ægyptum ad Joſephum filium ſuum*, *id temporis apud Pharaonem annonæ præfectum*, *inter cætera munera unguentum*. Idem autor in tertio ejuſdem operis, cum agit de purgatione tabernaculi & Sacerdotum, quam Moſes inſtituit, qui vixit juxta nonnullos ante CCCL. annos, quam Troja exciſa eſt, ita habet: *Purificavit autem & Tabernaculum & Sacerdotes hoc modo: ſumſit ſiclos quingentos, & totidem ireos Cinnamomi, & Calami* (quæ & ſuaviſſimi odoris erat ſpecies teſte *Plinio*) *priorum menſuram, & medietatem horum juſſit contuſam miſceri*, *oleique olivarum pondus menſuræ provinciæ*, *quæ dicitur Hin*, *duas chocas Atticas capiens*, *quibus permiſtis & coactis facta eſt arte unguentariorum unctio ſuaviſſima*. Ex quibus jam allatis Hebræos hujus rei autores fuiſſe credere haud abſurdum fortaſſe fuerit; quod tamen nos hac vice in medio relinquimus. Verum apud Perſas etiam ante Darium unguentum extitiſſe, teſtatur *Herodotus lib.* IX. ſcribens, Cambyſen (*proditores*) cum maximis donis miſiſſe ad Æthiopum Macrobiorum Regem, inter quæ unguenti alabaſtrum fuiſſe, Regem vero cum a legatis rationem confecturæ hujuſmodi unguenti didiciſſet, id penitus aſpernatum eſſe.

Fateri tamen omnino heic loci neceſſum eſt, non una eademque ratione hoc nomen uſurpari a ſcriptoribus. Nam non adeo incongrue per *unctum* denotabant ſæpius *luculentum quid* ſive *nitidum*, nonnunquam etiam hominem *lautum* ſeu *divitem*. Ita *Perſius* Sat. IV.

—— —— *uncta vixiſſe Patella.*
Semper:

Et *Horatius epist. lib.* I. describens hominem, qui nitidum & lautum convivium parare posset, de ξηροφάγοις, quibus cynica cœna apponitur, ita loquitur:

Accedes siccus ad unctum.

Conf. idem autor *epist.* XV.

Ubi quid melius contingit & unctius.

idest pingius, delicatius, sumtuosius. Sic alio in loco pro apparate condito cibo, & lauto convivio, opipare instructo hæc vox invenitur. Quod superius vidimus. Denique haud inusitatum fuit adhibere nomen *unguentatum* pro *molli*; ita *Senecam* hircosis unguentatos opponere legimus, cujus apud A. *Gellium lib.* XII. *c.* II. verba sunt: *Quidam sunt tam magni sensus Q. Enni, ut licet scripti sint inter hircosos possint tamen inter unguentatos placere.* Eodem etiam verbo P. Africanus apud eundem *Gellium lib.* VII. *c.* XII. mollissimum hominem significat: *Nam qui*, inquit, *quotidie unguentatus adversum speculum ornetur, cujus supercilia radantur, qui barba volsa, feminibusque subvolsis ambulet, qui in conviviis adolescentulus cum amatore, cum chiridota tunica interior accubuerit, qui non modo vinosus, sed virosus quoque sit, eumne quispiam dubitet, quin idem fecerit, quod cinædi facere solent?* Nos hic per unguenta intelligimus ea, quæ e multis odoribus fuere composita, proprieque & stricte ita olim dicta. *Habemus in hoc consentientem Dioscoridem, qui tractans de oleis*, inquit, *quod illa, quæ sine alterius rei additione fiunt, appellentur olea, reliqua vero omnia, quæ ex oleo, atque alia materia sint composita, unguenta.* Hinc igitur eorum odor suavissimus, de quo *Catullus* XIII.

Quod tu quum olfacies, deos rogabis
Totum ut te faciant, Fabulle, nasum.

Interim nequaquam negamus, Scriptores de unguentis agentes sæpius *oleum* pro *unguento* nominasse. Cujus rei testis *Horat. lib.* II. *Sat.* VII.

——— ——— jusserit ad se
Mecœnas serum sub lumina prima venire
Convivam; nemon, oleum feret ocyus?

Faciunt huc etiam illa, quæ *Propertius lib.* III. *El.* XV. habet:

Lævis odorato cervix manabit olivo.

Cui jungatur *Apulejus Metam. lib.* IV. *nudati, & flammæ largissimæ vapore recreati, calidaque perfusi, & oleo peruncti, mensas dapibus largiter instructas accumbunt.* Porro ita heic loci de oleis & unguentis agemus, ut varia eorum genera ostendentes, simul multum ipsorum in sacris & profanis actionibus usum monstremus, ea tamen brevitate, quæ & talibus dissertationibus convenit, & legentium oculos nimia prolixitate non offendit.

Contueamur autem, antequam ad rem ipsam accedamus, quamnam regionem vel terram potissimum unguenta sibi patriam agnoscant; ubi ab omnibus fere autoribus præ cæteris *Arabiam* commemoratam ac laudatam invenies. Ita enim de *Arabicis odoribus* canit *Statius Sylv. lib.* V.

——— Dites nec sic ubi rara Sabæi
Cinnama, odoratas nec Arabs decerpsit aristas.

Cui quoque sententiæ assentientem vides *Tibullum lib.* IV.

Possideatque metit quidquid bene olentibus arvis
Cultor odoratæ dives Arabs segetis.

Idem autor alibi:

——— ——— urantur odores
Quos tener e terra divite mittit Arabs.

Eodem modo alii Arabem *mollem* dixerunt, quo heic *Tibullus tenerum*. Sic enim eorum mollitiem & varios odores indicat *Manilius* in IV.

Nec procul in molles Arabes, terramque ferentem
Delicias, variæque novos radicis odores.

Plautus vero in Pænulo *Arabium* odorem dixit: *Arabius myrrhinusque odor omnia complebat.* Et *Ovid.* in Epist. *Sapphus* ad *Phaonem*:

Non Arabo noster rore capillus olet.

Ubi tamen observandum, Veteres non tantum Arabum unguentis dedisse *roris* nomen, sed & aliis: inde opinor, quia capillorum ornatrices unguenta stillabant, & quasi *rorabant*, quod videre est ex illo *Tibulli lib.* III.

Stillabat Tyrio myrrhea rore coma

Sed transeamus ad Græcos, & perpendamus num & illi Arabiæ unguenta originem debere dicant. *Herodotum* hoc fecisse

cisse indicant ejus verba *lib.* III. Πρὸς δ' αὖ μεσαμβρίης ἐσχάτη Ἀραβίη τῶν οἰκεομένων χωρέων ἐστί. Ἐν δὲ ταύτῃ λιβανωτός τε ἐστι καὶ μούνῃ χωρέων πασέων φυόμενος, καὶ σμύρνη, καὶ κασσίη, καὶ κιννάμωμον, καὶ λήδανον. *Ad meridiem ultima e regionibus, quæ habitantur, Arabia est, in qua sola omnium nascuntur thus, myrrha, Casia, Cinnamomum, & Ledanum.* Et idem autor alibi de Arabia: Ἀπόζει δὲ τῆς χώρης τῆς Ἀραβίης θεσπέσιον ὡς ἡδύ, i. e. *Redolet Arabica regio mirifice jucundo quodam odore;* quibus assentit *Lucianus* in libro, quem inscripsit de Dea Syria: Ἀπόζει δὲ αὐτοῦ ὀδμὴ ἀμβροσίη, ὁκοίη λέγεται τῆς χώρης τῆς Ἀραβίης. Cujus est sensus: *Odorem autem divinum spirat, qualem Arabica regio fertur spirare.* Ex quibus hactenus adductis, satis, spero, apparet vetustus unguentorum mos eorumque primaria origo. At instituti nostri memores, unguenta ipsa considerabimus, & quid circa illa observatum olim fuerit, quantum quidem ex veterum & recentiorum scriptorum monumentis observare nobis licuit, videbimus.

Primo itaque occurrit unguentorum diversum genus. Ea enim non unius fuisse generis nemo facile inficias ire poterit; itaque non est, ut operose hanc rem probare conemur. De multis ac variis Indorum oleis miranda refert *Photius* in *Ctes. Excerpt.* Indicis: Ὅτι λίμνη ἐστὶν ἐν αὐτοῖς, σταδίων ὀκτακοσίων ἡ περίμετρος, ἐν ᾗ ἀνέμου μὴ πνέοντος ἐπάνω τῆς λίμνης ἔλαιον (ὡς τὸ ἡμέτερον) ἐφίσταται· καὶ πλοιαρίοις πλέοντες διὰ αὐτῆς, ἐκ μέσης αὐτῆς σκαφίοις τοῦ ἐλαίου ἀπαρύονται καὶ χρῶνται. Χρῶνται δὲ καὶ σησάμῳ. Καὶ τῷ καρυΐνῳ δὲ χρῶνται. Κρεῖσσον δὲ τὸ λιμναῖον, i. e. *Lacus est apud eos octingentorum stadiorum ambitum habens, cui quoties a nullo vento agitur, oleum (nostro simile) supernatat. Quod quidem ex ejus medio Scaphiis hauriunt, navigiolis per eum navigantes, atque eo utuntur; utuntur autem & oleo, & sesamo, & ex nucibus, sed præstantius est, quod e lacu illo hauritur.* Habuerunt & aliud oleum, quo sese inungebant, quodque e lacte conficiebatur, de quo in iisdem excerpt. Οἱ δὲ ἄνδρες οὐ λούονται μὲν, τὰς δὲ χεῖρας ἀπονίζονται. Ἐλαίῳ δὲ χρίονται τρὶς τοῦ μηνὸς, τῷ ἀπὸ τοῦ γάλακτος γινομένῳ, καὶ ἐκτρίβονται διφθέραις. *At viri se non lavant, sed manus duntaxat abluunt. Sed ter in mense oleo se ungunt, quod e lacte conficitur, & se pellibus abstergunt.* De mirabili quodam oleo ex verme confecto idem talia profert: Ἀγρεύσαντες δὲ, τριάκοντα ἡμέρας κρεμῶσιν αὐτὸν, καὶ ἀγγεῖα ὑποτιθέασι. Καταρρεῖ δὲ ἐξ αὐτοῦ ὅσον δέκα κοτύλας Ἀττικὰς τὸ πλῆθος. Ὅταν δὲ παρέλθωσιν αἱ τριάκοντα ἡμέραι, ἀπορρίπτουσι τὸν σκώληκα, καὶ τὸ ἔλαιον ἀσφαλισάμενοι, ἄγουσι τῷ βασιλεῖ μόνῳ τῶν Ἰνδικῶν. Τοῦτο τὸ ἔλαιον (ὡς πῦρ) ἐφ' ᾧ ἂν ἐπιχυθῇ ἀνάπτει, καὶ καταφλέγει ξύλα καὶ ζῶα. Καὶ ἄλλως οὐ σβέννυται εἰ μὴ πηλῷ πολλῷ τε καὶ παχεῖ. *Ubi ceperunt, per triginta dies suspensum, vasis suppositis relinquunt: intra quod tempus ex eo distillant, quæ decem Cotylas Atticas implere possint. Elapsis triginta diebus ipsum vermem abjiciunt, oleum autem adhibitis custodibus ad solum Indorum regem mittunt. Oleum hoc, id, cui superfusum fuerit, accendit, & ligna pariter animaliaque comburit, soloque luto, eo quidem crasso, extingui potest.* Paucis postea interjectis fragrantissimum quoddam oleum, Myrorhodinum nomine, cujus odor ad quinque stadia pervenit, ita describit: Ὅτι ἐστὶ δένδρα ἐν Ἰνδοῖς ὑψηλὰ ὥσπερ κέδρος ἢ κυπάρισσος, τὰ δὲ φύλλα ὥσπερ φοίνιξ, ὀλίγον πλατύτερα. Ὀνομάζεται δὲ Ἰνδιστὶ μὲν Κάρπιον, Ἑλληνιστὶ δὲ μυρόροδα. Ῥέουσι δὲ ἐξ αὐτῶν ἐλαίου σταγόνες, ἃς ἐρίῳ ἀναψῶντες ἀπὸ τοῦ δένδρου, ἀποπιέζουσιν εἰς ἀλαβάστρους λιθίνους. Ἐστὶ δὲ τὸ μὲν χρῶμα, ἀτρέμας ὑπέρυθρον καὶ ὑποπαχύ, ὄζει δὲ πάντων ἥδιστον. Ὄζειν δὲ φασὶν αὐτὸ καὶ ἐπὶ πέντε σταδίους. Quæ verba ex versione ita legimus: *Habent Indi arbores Cedro aut Cupresso proceritate pares, quarum folia Palmæ foliis paulo latiora, alioqui sunt similia; Nomen illis est Indicum, Carpion. Græcum vero Myrorhoda. Ex illis olei guttæ distillant, quas lana arbori impressa excipientes, in lapideos Alabastros, illam exprimendo, infundunt. Est autem id subrubrum, & crassiusculum, adeoque fragrans, ut ad quinque stadia ejus odor perveniat.* Sed hæc de Indis sufficiant. De veterum Ægyptiorum unguentis, quibus adversus culices sunt usi, talia scribit *Herodotus* in *Euterpe:* Ἀλείφατι δὲ χρέωνται Αἰγυπτίων οἱ περὶ τὰ ἕλεα οἰκέοντες, ἀπὸ τῶν σιλλικυπρίων τοῦ καρποῦ, τὸ καλεῦσι μὲν Αἰγύπτιοι κίκι. Ποιεῦσι δὲ ὧδε. Παρὰ τὰ χείλεα τῶν τε ποταμῶν καὶ τῶν λιμνέων σπείρουσι τὰ σιλλικύπρια ταῦτα. Τὰ γὰρ ἐν Ἕλλησι αὐτόματα ἄγρια φύεται, ταῦτα ἐν τῇ Αἰγύπτῳ σπειρόμενα, καρπὸν φέρει πολλὸν μὲν, δυσώδεα δέ. Τοῦτον ἐπεὰν συλλέξωνται, οἱ μὲν κόψαντες ἀπιποῦσι. Οἱ δὲ καὶ φρύξαντες ἀπέψουσι, καὶ τὸ ἀπορρέον ἀπ' αὐτοῦ συγκομίζονται. Ἐστὶ δὲ πῖον, καὶ οὐδὲν ἧσσον τοῦ ἐλαίου τῷ λύχνῳ προσηνές. Ὀδμὴν δὲ βαρέαν παρέχεται. Πρὸς δὲ τοὺς κώνωπας ἀφθόνους ἐόντας τάδε σφι ἐστὶ μεμηχανημένα. e. i. *Ægyptii qui Palustria accolunt, unguento utuntur ex fructu Sillicypriorum, quod appellant Ægyptii Kiki, hunc in modum conficientes. Sillicypria hæc, quæ apud Græcos ultro nascuntur, ad oras fluminum stagnorumque serunt, multum quidem fructum ferentia, sed graveolentem. Hunc ubi collegerunt, alii contusum ad ignem, alii in sartagine coquunt &* quod

quod ex eo defluit excipiunt, pingue quiddam, & non minus ad Lucernas idoneum, quam oleum, sed graveolentiam exhibens. Sunt autem adversus culices, quorum magna vis est, hæc ab iis excogitata.

Sed ne in remotioribus diutius justo detineamur, redeamus ad propiora & intueamur, quæ olea ac unguenta inter ipsos Græcos ac Romanos in usu fuerint. Si eorum Scriptores perscrutamur, nullum certe inveniemus *Nardino* vel præstantius vel laudabilius: quod pro varietate loci, ubi nascitur, varia quoque nomina induit. *Horatius lib.* II. *Od.* XI. *Nardum Assyriam* dixit; ubi Assyria pro Syria ponitur, non quidem, quod in Syria semper Nardus nascatur, sed quod montis, in quo oritur, pars una ad Syrios, pars altera ad Indos flectatur; unde etiam iterum nomen mutat, ac *Nardus Indica* dicitur. Vid. *Dioscorid. lib.* I. Eadem ratione Nardus, quæ in Persia oritur (vel fortassis eadem in regione, qua Syria, Persiam tamen propius adjacente) *Achæmenia* ab *Horatio* vocatur, id est, Persica, Achæmenes enim Persarum rex fuit, a quo hoc nomen ortum traxit. Ita enim habet in *Epod. Od.* XIII.

Nunc & Achæmenia
Perfundi Nardo juvat.

Iterum vero deposito nomine *lib.* III. *Od.* I. ab eodem rege vocatur *Costum Achæmeneum Tibullus* vero *lib.* III. *El.* VI. *Tyrium* Nardum pro *Syrio* dixit; vel quod in Tyriorum regione Nardus nascebatur, vel potius quod Tyrus, ut quidam volunt, in Syria fuerit sita: odores enim laudatissimi, & omnis copia narium (uti *Horatius* loquitur) e Syria. Hinc, ut supra dictum est, Assyriæ Nardi. Idem *Horatius* etiam alibi *Syræ mercis* commeminit, quum unguentum intelligi vellet *Malobatrum*, quod ab eo *lib.* II. *Od.* VII. *Syrium* appellatur, quia (ut vult *Douza*, & *Vossius*) *e Syria* mari mediterraneo in Græciam atque Italiam portabatur. *Scaliger* vero *exercitat.* CXLVI. §. II. autumat, ita dici non a natalibus, sed officinæ loco; quemadmodum calamus Aromaticus a Græcis quidem κάλαμος Συριακός, a Romanis vero *Alexandrinus* dicebatur, quia ad illos *e Syria* ad hos *Alexandria* apportaretur. Vult autem *Dioscorides lib.* I. *cap.* XI. & *Scaliger* in notis ad *Propertium*, *Malobathrum* in Indicis paludibus nasci. Hinc *Vossius* arbitratur, *Indicam* esse appellationem, forte ex *Tamalabathra*, quomodo *folium Indicum* ab Indis hodie vocatur. Alii autem volunt, *Malobathron* Indis dici *Bathron*, & crescere in loco Indiæ hodie dicto *Malabar*, indeque vocem formari *Malobathron*. Plura vide sis apud *Matthiolum* ad *Dioscorid.* Verum non hic omittendam duco Nardi præstantiam, quam vel hinc colligere licet, quod ex variis oleis inter se commixit *Omphacino*, *Balsamino*, *ligno balsami*, *flore junci odorati*, *calamo odorifero aromatico*, *amaraca*, *costo*, *amomo*, *nardo*, *cassia odorata*, *fructibus balsami & myrrha* constiterit: qui vero illud pretiosissimum reddere volebant, adjungebant *Cinnamomum*. Conf. quæ habet *G. Du Choul in tractatu de Balneis*. Hinc igitur non miremur, quod Marcus Evangelista his verbis eam indicet: Νάρδου πιστικῆς πολυτελοῦς, cujus etiam pretium ostendit, dum paulo post discipulos ita loquentes introducit: Ἠδύνατο γὰρ τοῦτο πραθῆναι ἐπάνω τριακοσίων: quo pretio *Plinius* etiam nardum æstimat. Causam vero tanti pretii indicat ætatis suæ decus *Is. Casaubonus exercitat.* XIV. *quod nempe illis temporibus unica fuerit urbs Laodicea, quæ unguentum hujusmodi cum laude effecerit. Nec multo ante Galeni tempora in aliis etiam urbibus cæperit fieri, quod commendaretur.* Imprimis vero admiratione dignum, quod interpres Syrus, qui sæpius voces, quæ significatione prima Græcæ essent, ex usu ejus temporis servavit, hanc tamen immutarit: & potius sensum, quam vocem expresserit. Nam *unguenti caput* dixit, quo ipso eleganter certe præstantiam significavit hujus unguenti. Quemadmodum etiam Hebræis שמן ראש dicitur, quod caput est unguenti; & Germanis Haupt-Salbe. *Theophylactus* vero ἄδολον interpretatus est: ingeniose profecto: Nardum enim puram ἀψευδῆ antiquis dictam fuisse, alibi jam ostenderat, & sane περὶ τὸ δολοῦν τὴν νάρδον, quæ τῇ πιστικῇ sive ἀληθεῖ opponitur *lib.* I. *cap.* VI. egit *Dioscorides*. Eandem quoque præstantiam respicit *Horatius*, quum cadum integrum vini optimi exiguo Nardi vasculo elici posse ait. *Lib.* IV. *Od.* XII.

Nardi parvus onyx eliciet cadum.

Sed pergamus ad reliqua & consideremus, quæ præterea olea usurpaverint delicatæ mentes. Quædam olea illorum *e floribus* composita erant, sicut *Rhodinum*, *Lirinum*, aut *Cyprinum*, quod posterius conficiebatur ex flore cujusdam arboris *Cyprus* dicta, florem album ac valde odoriferum gerentis, ut testatur *Dioscorid.* Hæc arbor in plurimis provenit locis, potissimum vero in insula Cypro, unde, ut arbitror, ipsi nomen datum.

De unguento *Baccarino* apud *Aristophanem* fit mentio, cujus herba dicitur *Baccar*, florem ferens purpurei coloris. De

quo

quo oleo multa apud Comicos, & præcipue *Hipponacem*, ita alicubi loquentem: Βακκάρει δὲ τὰς ῥῖνας ἤλειφεν. *Æschylus* autem differentiam videtur posuisse inter Baccarinum & alia unguenta, cum ait: Ἐγώγε τὰς βακκάρεις τε καὶ μύρα. *Peto baccarinum & unguenta.*

Habebant etiam *Crocinum* unguentum, quod ex aromatis fiebat & Croco in oleo macerato, ut ait *Diosc. lib.* I. dicitur a Croco Crocinum, ut ab Amaraco Amaracinum.

Habuerunt quoque *Gleucinum* & *Mirrhinum*; prius Græci dixerunt γλεῦκος; quod *Columell. l.* XIII. *cap.* L. componi vult e simplicibus odoriferis, & *Plinius lib.* XXIII. oleum illud inter artificialium species collocat. *Myrrhinum* vero compositum erat ex myrrha; illa autem præ cæteris melior, quam *Oronteam* dixere, non (ut vult *Scaliger*) quod *in Syria* nasceretur, sed quia *Antiochiam*, eo tempore totius orientis celeberrimum emporium, Camelis deferretur. De hac *Propert. lib.* I.

> *Aut quid Orontea crines perfundere myrrha.*

Legimus etiam de Achaica myrrha, sive Græca, i. e. quæ in Cilicia & Amano monte, juxta *Vossii* sententiam, proveniebat, apud *Columell.* cujus verba ita sonant.

> *Et lacrymas imitata tuas Cinyreja virgo*
> *Sed melior stacte ponatur Achaica myrrha.*

Hoc myrrhinum unguentum alio nomine στακτὴ dicitur; quare quando Latini myrrhæ, hoc est, myrrhini unguenti meminere, *Stacten* intelligunt ut ex loco jam e *Propertio* adducto satis paret. Hoc vero unguentum e *sola myrrha* factum est, ut ait *Athenæus*. Quid autem Στακτὴ sit, docet *Theophrastus* libello περὶ ὀσμῶν; ubi tamen etiam *ex cinnamomo* fieri scribit: Ἐκ κινναμώμου, inquit, καὶ ἐκ σμύρνης κοπτομένης ἔλαιον ῥεῖ. Στακτὴ δὲ καλεῖται διὰ τὸ μικρὸν στάζειν. Idem quoque præter *Theophrastum* affirmat *Dioscorid. l.* I. *cap.* LXXV. Errat itaque *Plinius l.* XII. *cap.* XV. ita de Myrrha arbore inquiens: *Sudant sponte, priusquam incidantur, stacten dicta*. Ex quibus satis apparet, putasse *Plinium* Stacten fluere ex myrrhæ arbore, non autem ex myrrha jam cæsa. Usus etiam hac voce *Plautus in Curcul. Act.* I. *Sc.* II.

Tu stacte, tu cinnamomum, tu rosa, tu crocinum, & casia es. Et *Lucret. lib.* II.

> *Sicut amaracini blandum stactæque liquorem.*

Aliud etiam quiddam ex myrrha confici, quod tamen oleum proprie dici non potest, quippe durius sicciusque, πλαστὴ dictum, indicat locus *Theophrasti in Hist. Plant. lib.* IX. *cap.* IV. Τῆς σμύρνης ἡ μὲν στακτὴ, ἡ δὲ πλαστή. Πλαστὴ igitur erit, quæ in offulas & pastillos fuit convoluta; id enim Græci dicunt πλάσσειν & ἀναπλάσσειν. Unde etiam ipsi nomen, testante *Vossio*. Ad suffitum ergo magis idoneum videtur, quam ad unguendum.

Alia præterea unguenta fiebant ex *herbarum foliis*, veluti *foliatum*, quod nomen suum accepisse creditur, quod constiterit ex foliis Nardi, costi &c. teste *Plinio lib.* XIII. *cap.* I. cujus etiam meminit *Martialis* in Apophoretis. *Amaracinum*, quod erat ex Amaraco vulgo *Majoran* apud *Belgas* dicto. Syris vero & Ægyptiis *Sampsucum* dicebatur, de quo *Plinius lib.* XXI. *cap.* XI. *Amaracum*, inquit, *Diocles medicus & Sicula gens appellavere, quod Ægyptus & Syria Sampsucum*. Quod idem *Dioscorides* affirmat, dum σάμψυχον a *Cizycenis* & *Siculis amaracum* vocari ait; vid́emus igitur *Amaracum* & *Sampsucum* idem fuisse, quod tamen *Artemidorus Oneirocriticῶν l.* I. *c.* LXXIX. hac sua distinctione debilitat: inquiens: σισυμβρίου δὲ, καὶ ἀμαράκου, καὶ λαπάθου, φρυγίου, καὶ ἐλενίου, καὶ ἀνεμώνης, καὶ σαμψύχου στεφάνους ἀναδεῖσθαι, πᾶσι πονηρὸν, i. e. *ex Sisymbrio autem, & Amaraco, & Rumice, & Phrygio, & Helenio, & Sampsuco coronas circumdatas habere, omnibus malum est.* Erit igitur Sampsucinum oleum juxta *Plinium & Diosc.* idem, quod Amaracinum, cujus meminit *Lucretius lib.* VI.

> *Denique Amaracinum fugitat sus, & timet omne*
> *Unguentum. Nam setigeris subus acre venenum est.*

Ex quo etiam loco lucem haurit *Gellii* illud: *Vetus adagium est, nihil cum fidibus graculo, nihil cum Amaracino sui*. Optimum inveniebatur hoc unguentum in insula Coo, & præcipue hyberno tempore etiam utile erat, atque hinc illis, qui frigidas incolebant regiones.

Quædam porro unguenta componebant *e radicibus ac corticibus arborum*, ut ex Cinnamo, vel Cinnamomo *Cinnamominum*, cujus fruticem ita describit *Plinius lib.* XII. *cap.* XIX. *ipse frutex duum Cubitorum altitudine amplissimus palmique minimus*, IV. *digitorum crassitudinis, statim a terra sex digitis surculosus, arido similis.*

Cum

Cum viret, non odoratus, folio origani, siccitate gaudens, sterilior imbre, cæduæ naturæ. Gignitur in planis quidem, sed densissimis in vepribus, rubisque, difficilis collectu. Metitur non nisi permiserit Deus. Sed & Regionem ubi crescat Cinnamon eopse capite indicat. *Cinnamomon, idemque Cinnamon nascitur in Æthiopia Troglodytis connubio permixta.* Pro optimo vero Cinnamo habetur, quod appellatur *Mosylicum*, de quo consulas *Dioscoridem* & *Oribasium*. Dignissima autem notatu sunt, quæ de ejus collectione refert *Herodotus lib.* III. *cap.* CXI. Ὅπου γὰρ, inquiens, καὶ ἥτις μιν γῆ ἡ τρέφουσά ἐστι, οὐκ ἔχουσι εἰπεῖν· πλὴν ὅτι λόγῳ εἰκότι χρεώμενοι. Ἐν τοῖσι δὲ χωρίοισι φασί τινες αὐτὸ φύεσθαι ἐν τοῖσι ὁ Διόνυσος ἐτράφη. Ὄρνιθας δὲ λέγουσι μεγάλας φορέειν ταῦτα τὰ κάρφεα τὰ ἡμεῖς ἀπὸ Φοινίκων μαθόντες, κιννάμωμον καλέομεν. Φορέειν δὲ τὰς ὄρνιθας ἐς νεοσσιὰς πεπλασμένας πηλῷ πρὸς ἀποκρήμνοισι ὄρεσι ἔνθα πρόσβασιν ἀνθρώπῳ οὐδεμίην εἶναι. Πρὸς ὦν δὴ ταῦτα τοὺς Ἀραβίους σοφίζεσθαι τάδε. Βοῶν τε καὶ ὄνων τῶν ἀπογινομένων καὶ τῶν ἄλλων ὑποζυγίων τὰ μέλεα διαταμόντας ὡς μέγιστα, κομίζειν ἐς ταῦτα τὰ χωρία. Καὶ σφεαθέντας ἀγχοῦ τῶν νεοσσιέων, ἀπαλλάσσεσθαι ἑκὰς αὐτέων. Τὰς δὲ ὄρνιθας καταπετομένας αὐτῶν τὰ μέλεα τῶν ὑποζυγίων ἀναφορέειν ἐπὶ τὰς νεοσσιάς. Τὰς δέ, οὐ δυναμένας ἴσχειν, καταρρήγνυσθαι ἐπὶ τὴν γῆν. Τοὺς δὲ ἐπιόντας συλλέγειν οὕτω μὲν τὸ κινάμωμον. Quæ verba ita redduntur: *Quomodo, aut qua in terra gignatur, illud nequeunt dicere, nisi quod probabili ratione utuntur; quod quidam volunt id gigni in iis regionibus, ubi Dionysus educatus est: & ipsas Cinnamomi festucas afferri a grandibus quibusdam alitibus ad nidos e luto constructos in præruptis montium, & homini inaccessis. Contra quas hoc Arabes excogitarunt: boum asinorumque defectorum & aliorum jumentorum membra minutatim concisa in ea loca portant: & ubi juxta nidos posuere, procul abscedunt. Ad hæc frusta delapsæ volucres, ad nidos suos carnem comportant. Cui sustinendæ impares nidi ad terram discissi labuntur. Tunc ad eos colligendos accedunt. Hac ratione Cinnamomum ab illis legitur.* Unguentum autem ex eo confectum fuit pretiosissimum & maximi sumtus: non enim antiquitus ita fiebat, ut hodie apud nos, sed conficiebatur ex oleo Balsamino, e ligno balsami, & squinanto, (qui flos est junci odorati aromatici, secundum *Diosc.*) Cinnamomo, & balsami fructu: his admixtum quatuor vicibus tantum myrrhæ, quantum primo cinnamomi, & tantundem mellis, quantum sufficit ad omnia illa simul humectanda. Hodie vero tale unguentum conficere foret difficillimum, imo quasi ἀδύνατον; quia vero Cinnamomum, & quale hic describitur, plane hodie est incognitum, prout dicunt, qui aromata ex India petentes adferunt. Unde pro Cinnamomo hodie sumitur Cortex odoratus, nobis dictus *Caneel*. Præterea avis cujusdam, quam Cinnamomum quoque appellarunt veteres meminit *Philes* in his *Jambis:*

> Ὄρνις δ' ὁ Κιννάμωμος ὠνομασμένη
> Τὸ κιννάμωμον εὗρεν ἀγνοούμενον.

Fuit fortasse illarum una, de quibus modo scripsit *Herodotus*, quod Cinnamomum in nidos deferant: id enim quodammodo alter illustrat *Jambus*. Sed ut ad unguentum nostrum redeamus hujus Cinnamomi durabilitas observanda venit, quam summopere laudarunt scriptores, eo quod diutissime conservet a putredine, & odorem suum longo tempore non amittat. *Lucanus lib.* x.

> *——— ——— multumque madenti*
> *Infudere Comæ, quod nondum evanuit aura*
> *Cinnamon, externa nec perdidit aera terra.*

Admiranda vero de ejus durabilitate historia, quod nempe tale Cinnamum longissimo tempore post repertum fuerit in sepulcro Mariæ Stiliconis filiæ, conjugis Honorii Imperatoris, qua tradit *Andreas a Lacuna* a *Barthio* laudatus, quibus convenit quod canit *Papinius lib.* VI. *Thebaid.*

> *Tertius assurgens Arabum strue tollitur ordo*
> *Eoas complexus opes, incanaque glebis*
> *Thura, & ab antiquo durantia cinnama Belo.*

Quantum vero ad cætera olea; haud minoris quoque fuisse æstimationis *Balsaminum*, non est ut operose demonstremus: Satis enim id apparet ex *Apuleji verbis lib.* II. *Milesf. Licet omni Gratiarum choro stipata, & toto Cupidinum populo comitata, & baltheo succincta, cinnama fragrans, & balsama rorans calva processerit, placere non poterit nec Vulcano suo.* Quibus e verbis illud observare non erit indignum, quod quomodo *Servius* ad II. *Georg.* & *Isidorus lib.* XVII. *cap.* VIII. Balsamum arborem vocari ajunt, & succum ejus opobalsamum, hoc in loco tamen *Apulejus Dioscoridem* sit imitatus, cui balsamum est, tum liquor aromaticus, tum plan-

planta viti similis, & fragrantissimum illum odorem fundens. Nequaquam tamen negamus, liquorem illum differentiæ causa interdum vocari opobalsamum, idest, succum seu liquorem arboris; Nam ὀπὸς succus seu sponte, seu scarificatione ex vulnere vitro, lapide, osseisve cultellis inciso emanans. Testem in hac re se nobis offert *Plinius lib.* XII. *cap.* XXV. *Succus e plaga manat, quem* ὀποβάλσαμον *vocant, suavitatis eximiæ, sed tenui gutta. Dioscorides* quoque nunc ὀποβάλσαμον, nunc divisim ὀπὸν τȢ βαλσάμȣ vocat. *Plinio* autem est oleum balsaminum quod *Simeon Sethus* βαλσαμέλαιον appellat. *Justinus* vero opobalsamum pro ipsa arbore, balsamum vero pro succo posuit, ordine plane inverso; de arbore scribit: *In ea sylva est, & ubertate & amœnitate insignis; siquidem palmeto, & opobalsamo distinguitur.* Ac alibi: *Arbores opobalsami formam similem piceæ arboribus habent.* De succo autem ait: *Hæ arbores certo anni tempore balsamum sudant.* Improprie sane! Nam vocem ipsam ὀποβάλσαμον indicio esse, ac esse ὀπὸν τȢ βαλσάμȣ, quis est, qui non videat? ita usus est hac voce *Juvenal. Sat.* II.

—— hirsuta spirant opobalsama collo.

Et *Martial. lib.* XI. *ep.* XI.

Lassa quod hesterni spirant opobalsama drauci.

Similiter lignum arboris ξυλοβάλσαμον appellant *Servius* & *Isidorus* locis citatis, ejusque fructus καρποβάλσαμον dicitur apud *Dioscor.* & *Galenum.*

Sed & de *Amomo* aliquid dicamus, quippe cujus præstantia ex ipsa voce claret; nam ἄμωμος & ἀμώμυτος *irreprehensus, reprehensione major* Græcis dicitur. Amomum hoc erat uva ex Indica labrusca, vel potius (secundum *Lubin.*) frutex labruscæ similis in Syria & Armenia proveniens, cujus lignum ita in se convolveretur, ut uvam referret. Conferatur de eo *Dioscorid. lib.* I. *cap.* XIV. *Theophrast. Hist. Plant. lib.* IX. *cap.* VII. Hinc *Cardamomum* est, quod constat Cardamo & Amomo. Cardamum autem prope accedit ad Amomum. Hinc *Plinius lib.* XII. *cap.* XIII. cum superius de Amomo verba fecisset, de Cardamomo ita subnectit: *Simile his & nomine, & frutice Cardamomum semine oblongo.* Etiam ab Amomo dicitur ἀμωμὶς herba adeo similis amomo, ut quemadmodum *Dioscorid.* ait, hoc eo adulteretur.

Porro utebantur unguento, *Ambrosia* dicto, quod pereleganter describit *Athenæus Deipnosophist. lib.* IX. prout verba ejus emendavit *Is. Casaubonus:* Ἡ δ' Ἀμβροσία· ὕδωρ ἀκραιφνὲς, ἔλαιον, παγκαρπία. Ἅπερ ἔμβαλλε. *Est autem ambrosia aqua pura, oleum, & fructuum omne genus: hæc misce ad Ambrosiam:* Sed hæc de unguento Ambrosia; alias enim Ambrosiam fuisse deorum cibum, notum est omnibus, de quo tamen nobis hic sermo non est.

Narcissinum oleum est, quod fit e flore Narcissi, qui flos gravi suo odore torporem adfert, quod claris verbis innuit *Plutarchus Sympos. lib.* III. *probl.* I. Καὶ τὸν Νάρκισσον (ὠνόμασαν οἱ παλαιοὶ) ὡς ἀμβλύνοντα τὰ νεῦρα καὶ βαρύτητας ἐμποιοῦντα ναρκώδεις.

Irinum vero est ex Iridis radice; tempore *Plinii* in Pamphilia componebatur, indeque in Latium devehebatur; melius vero & fragrantius in Elide civitate Arcadiæ.

Sic *Œnanthinum*, quod est e flore vitis sylvestris. Carmani, ut *Possidonius* scribit, *Rosaceo* utebantur oleo, quia id credebant ebrietati resistere. Apud eosdem quoque mixtionem fieri olei *Acanthini*, quo Rex corpus suum fricari voluit, autor est *Theophrastus* etiam libro, quem de odoribus scripsit. Meminit olei cujusdam, Græcis ὠμοτελβὲς dicti, quod fieret ex olivis immaturis: Uti etiam oleo *omphacino* miscebatur ὀμφάκιον, i. e. succus uvæ immaturæ atque acerbæ, de quo videatur *Plin. lib.* XII. *cap.* XXVII.

De unguento *Megalino* mentionem facit *Dioscorides*, id appellans μεγάλειον. Vid. *lib.* I. *cap.* VI. quod *Plinius* Megalium appellat, ac vel a magnis viribus, vel ab ea μεγαλέȣ significatione, qua notat ejus magnificentiam, sive virium magnitudinem nomen accepisse indicat. Talia enim scribit *lib.* XIII. cap. I. *Telinum unguentum erat celeberrimum Menandri Poetæ Comici ætate. Postea multo successit propter gloriam appellatum Megalium. Athenæus* vero in XV. ab inventore Megallo, homine Siculo ita dictum esse affirmat. Cui etiam consentit Etymologus: Μεγαλεῖον ἐςὶ μύρον ἀπὸ Μεγάλȣ Σικελιώτȣ πρώτȣ ἑψόντος. Eadem etiam *Suidæ* sententia est.

Telinum autem unguentum, quod superius laudavit *Plinius*, sic a Telo maris Carpathii insula appellatum fuisse putat *Isidorus lib.* IV. *cap.* XII. qui tamen, cum hanc insulam nesciret, Delum pro Telo dixit. Digna sunt ejus verba ut audiantur: *unguenta*, inquit, *quædam dicuntur a locis, ut Telinum, cujus Julius Cæsar meminit, dicens: Corpus suavi telino ungimus. Hoc conficiebatur in insula Delo, quæ est una e Cycladibus.* Verum hæc sententia falsa

falſa videtur, ſi audiamus, quæ *Dioſcor. lib.* I. *c.* LVIII. de Telino docet; ibi enim τηλίνου σκευασίαν explicaturus, ſumere jubet τήλεως λίτρας ε. Ἐλαίου λίτρας θ. &c. Secundum *Dioſcoridem* igitur μύρον τήλινον dicitur, quia præcipua pars, ex quibus conficitur, eſt τῆλις, quod Latinis eſt *fænum Græcum*. Sic ſimiliter τήλινον ἄλευρον Græcis eſt *farina ex fæno græco* confecta. Sed hanc quoque ſententiam *Plinius* amplectitur *lib.* XIII. *cap.* I. *Telinum fit ex oleo recenti, cypero, calamo, meliloto, fæno græco, melle, melino, maro, amaraco.* Porro de telino unguento, (ut Græcos mittam) e Latinis talia loquitur *Tertullianus lib. de Pallio cap.* IV. *quod apud Omphalen balſamo, aut telino ſpero factum.*

Sambucinum oleum dicitur, quod confectum eſt ex ſambuco, Belgis *een vlierboom*, oleum vero apud nos *vlierolie* appellatur, de quo vid. *Dioſcor.*

De *unguento Veneris* mentionem facit *Homerus*, quod ab ipſo κάλλος vocatur ὀδ. Σ. dictum quoque fuit κῦδος Ἀφροδίτης: ex quibus vero fuerit compoſitum, non conſtat. Aliqui affirmant eſſe Anchuſam; plures tamen Brenthium, aut Baccharin, quæ ſunt genera τῶν παχέων μύρων. Vid. *Heſychius*, qui hunc in modum Βρενθινὰ ῥιζάρια τινὰ οἷς ἐρυθραίνονται αἱ γυναῖκες τὰς παρειάς, οἱ δὲ ἀγχοῦσαν, οὐκ εὖ. Οἱ δὲ φῦκος παρεμφορτὲς κῦδη Ἀφροδίτης.

Addamus hiſce unguentis *Balaninum*, quod ita nominarunt veteres ἀπὸ τῶν βαλάνων, quas Latini glandes dixerunt, earum ſcilicet arborum fructum, quas glandiferas inde appellamus, qualis quercus, robur &c. Hanc Phœnicibus quoque Balanum dictam fuiſſe legitur apud *Plinium lib.* XIII. *cap.* IV. *In aliqua parte Phœnices, Ciliciæque populari etiam nomine a nobis appellantur Balani.* Ex glande itaque conficiebatur hoc unguentum, ſed glande unguentaria; βάλανος enim μυρεψικὴ intelligenda eſt, quam uno verbo μυροβάλανον vocat *Plinius lib.* XIII. *c.* XXI. ubi ſignificat, nomen huic Balano, ſive Glandi, ab unguento eſſe impoſitum, quia liquor ejus magis proprius & uſitatior eſſet in pretioſorum ac odoriferorum unguentorum compoſitionibus. Verba ejus hic apponam: *Myrobalanum*, inquit, *Troglodytis, & Thebaidi, & Arabiæ, quæ Judæam ab Ægypto diſterminat, commune eſt, naſcens unguento, ut ipſo nomine apparet.* Ea porro glans a diverſis regionibus ubi naſcitur & Æthiopica, & Arabica, & Syriaca nominatur. Quondam e regione Barbarica fuit allata; (quæ ſecundum eruditorum judicium Æthiopia fuit, aut pars ejus Troglodytis, quod *Plinii* ſententia paulo ſuperius adducta confirmare videtur) & utebantur liquore de carne ejus fructus extracto unguentarii, ut ſcribit *Galenus*. Optima autem ejus proprietas eſt, quod licet longiſſimo tempore conſervetur, nunquam tamen exſiccetur, unde etiam factum, quod humectaverint Myropolæ compoſitiones ſuas odoriferas hoc oleo Balanino; erant enim ſecuri illas conſervari poſſe, nil timentes temporum injurias. De hoc Myrobalano ſic περιφράζει. Martial. in *Apophor.* LV.

> *Quod nec Virgilius, nec carmine dixit Homerus*
> *Hoc ex unguento conſtat, & ex Balano.*

Præter hæc omnia, oleum *Regium*, Græcis βασίλειον dictum, magno quoque in pretio erat, quo utebantur Parthorum reges, ejuſque compoſitionem deſcribit *Plinius*. In Perſiæ quoque montibus inveniri nuces Perſicas, e quibus oleum conficiebatur Regium, autor eſt *Amyntas*. Meminit etiam *Herodotus* olei cujuſdam regii, quod (ut ſuperius monui) e verme fiebat. Alio tamen loco ita de eo ſcribit: τοῦτο δὴ τὸ ἔλαιον βασιλεῖ τῶν Ἰνδῶν κομίζουσι, σημεῖα ἐπιβάλλοντες ἔχειν γὰρ αὐτοῦ ἄλλον οὐδ᾽ ὅσον ῥανίδα ἐξεῖναι, i. e. *illud quidem oleum Regi Indorum apportant, vaſis obſignatis. Neque enim alii cuidam vel guttam illius poſſidere licet.* Jaſminum apud Perſas erat oleum ex albis floribus violæ, quod inter epulandum uſurpabant odoris cauſa, de quo egit *Dioſcorides lib.* I. *cap.* LXVI.

In unguentorum quoque compoſitionibus veteres *Caſia* utebantur, non illa, quam *Virgilius* in Bucolicis & Georg. apibus gratiſſimam dicit, ſed odorifera aromatica, cujus meminit *Plinius lib.* XII. cap. XIX. *Frutex & Caſia eſt, juxtaque Cinnami campos naſcitur, ſed in montibus, craſſiore ſarmento, tenue cute verius quam cortice, quem contra atque in cinnamo, levari, & exinaniri, pretium eſt.* Ex his conſtat *Plinii* ſententiam fuiſſe in Arabia hunc fruticem creſcere, quia juxta cinnami campos eum naſci dicit; At ubi Cinnamon naſcatur ſuperius ex ipſo jam vidimus. Qua etiam in ſententia conſentientem habet *Ariſt. hiſt. animal. lib.* IX. *cap.* XIII. Nec ignoravit hoc *Iſidorus lib.* XVII. *cap.* VIII. ſcribens *Caſia naſcitur in Arabia: virga robuſti corticis, & purpureis foliis, ut piperis. Eſt autem virtutis cinnamomi ſimilis, ſed potentia inferior, unde pro cinnamomi vice duplex ejus pondus in medicamentis admiſcetur.* Præterea ſunt, qui putant cinnamum ſive cinnamomum eundem ac caſiam eſſe fruticem,

cem, ſed errant; cum *Iſidorus* ipſi ſimilem duntaxat eſſe dicat, & *Plinius loco ſupra cit.* aperte diſtinguat: quod idem fecit *Perſius Sat.* VI.

> —— —— —— *urnæ*
> *Oſſa inodora dabit, ſeu ſpirent cinnama ſurdum*
> *Seu ceraſo peccent caſiæ, neſcire Paratus.*

Et Martialis:

> —— —— *Caſiaque cinnamoque.*

Odoris quidem ſuaviſſimi eſſe dicunt. Hinc Etymologus κασίαν dixit quaſi κοσμῦσαν διὰ τῆς ἐυοσμίας τὰς αἰσθήσεις, i. e. *ornantem ac reficientem ſenſus odoris bonitate.* Imo Caſiæ ſpeciem vel deteriorem in *Malabar* dici *Cais manis*, i. e. dulce lignum, propter maximam dulcedinem ac ſuavitatem apud Garziam legimus. Quomodo vero in Arabia caſia comparetur, oſtendit nobis inter alios *Herodotus* in Thalia, hunc in modum: *Caſiam autem ſic. Poſtquam ſibi cum cæterum corpus, tum faciem præter oculos obligaverunt, coriis aliiſque pellibus ad Caſiam pergunt. Ea naſcitur in palude non alta, circa quam, & in qua degunt feræ alatæ, veſpertilionibus ſimillimæ, ſtridore diro & viribus prævalentibus: quas ab oculis arcentes, ſic caſiam metunt.* At potius audiamus ipſum *Herodotum* Græca lingua loquentem: Τὴν δὲ κασίαν ὧδε. Ἐπεὰν καταδήσωνται βύρσῃσι καὶ δέρμασι ἄλλοισι πᾶν τὸ σῶμα, καὶ τὸ πρόσωπον, πλὴν αὐτῶν τῶν ὀφθαλμῶν, ἔρχονται ἐπὶ τὴν κασίην. Ἡ δὲ ἐν λίμνῃ φύεται ὀυ βαθέῃ. Περὶ δὲ αὐτὴν καὶ ἐν αὐτῇ αὐλίζεται κυ θηρία πτερωτὰ, τῇσι νυκτερίσι προσείκελα μάλιστα. Καὶ τέτρυγε δεινὸν, καὶ ἐς ἀλκὴν ἄλκιμα. Τὰ δὴ ἀπαμυνομένυς ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν, ὄυτω δρέπειν τὴν κασίην.

Interim non omittenda duco, quæ & idem autor paulo inferius ſcribit de pingui quodam roſcido, quod inſidebat herbæ, cui nomen *ladon* vel *ledon* (Græcis eſt λῆδον, unde etiam nomen roſcido illo *Ladanum*) ad multifaria unguenta conficienda utili, his verbis: Τὸ δὲ λήδανον, ὁ Ἀράβιοι καλέυσι λάδανον, ἐκ τύτυ θωυμασιώτερον γάρ. Ἐν γὰρ δυσοδμοτάτῳ γινόμενον ἐυωδέστατόν ἐστι. Τῶν γὰρ αἰγῶν τῶν τράγων ἐν τοῖσι πώγωσι ἐυρίσκεται ἐγγινόμενον, οἷον γλοιὸς ἀπὸ τῆς ὕλης. Χρήσιμον δ᾽ ἐς πολλὰ τῶν μύρων ἐστί. Θυμιῶσί τε μάλιστα τῦτο Ἀράβιοι, i. e. *At Ledanum (quod Arabes Ladanum vocant) etiam illo* (cinnamomo) *mirabilius comparatur, quippe quod in graveolentiſſimo loco naſcens, tamen fragrantiſſime olet. In barbis Hircorum invenitur innatum, veluti mucor ligni: cum ad conficienda multifaria unguenta utile, tum præcipue ad ſuffitionem, qua Arabes utuntur.* De hac herba eadem *Plinius lib.* XIII. *cap.* XXIII. inquiens: *Lada appellatur herba, ex qua fit Ladanum, in Cypro barbis caprarum inhæreſcens.* Et *Heſychius*: Λάδανον τὸ μὲν ἀπὸ τῶν πωγώνων τῶν αἰγῶν, καὶ τράγων. Τὸ δὲ ἀπὸ τῆς βοτάνης λῆδυ. His addam oleum *Siſymbrinum*, quo brachia confricabant, quodque fiebat ex Siſymbrio herba, ita dicta a Græca voce, σισύμβειον. Qua de re Varro. *Quæ in hortis naſcuntur, alia peregrinis vocabulis, ut Græcis ocymum, menta, ruta quam nunc πήγανον appellant. Item caulis, lapathium, radix. Sic enim antiqui Græci quam nunc raphanum. It. ex Græcis vocabulis* ἕρπυλλον, ῥόδον, *addita & commutata una litera, ſerpyllum, & Roſa. Item Græca* κοείανδρον, μαλάχη, κύμινον. *Item Latina, lilium* ἀπὸ λειρίυ, *& malva a* μαλάχη, *& Siſymbrium* ἀπὸ σισυμβρίυ. Sed hæc de variis Unguentorum generibus hactenus dicta ſufficiant. Plura ſi ſtudioſus lector deſiderat, inveniet ea apud *Dioſcoridem*, *Athenæum* & alios. Neque etiam hic quicquam de hodiernorum Italorum, Hiſpanorum, aliarumque Gentium unguentis & oleis addo, memor inſtituti mei, quo jubeor Gentilium Unctiones tantum conſiderare. Denique etiam pigmenta & ſiccas antiquorum compoſitiones, Græcis διαπάσματα dictas, *Plinio* teſte, ad exſiccandos illorum ſudores, qui balnea relinquerent inſervientes, ut deinde aqua frigida ſe lavarent, ſicco hic pede prætereo, quum alibi fortaſſis commodiorem, mea quidem opinione, locum hæc talia invenient.

CAPUT II.

De Unctionibus Sacris Gentilium.

Ungendi mos in conſecrationibus. Perſonæ ungentes. Pontifices. Statuæ unctæ. Per unctionem lapides Dii fieri credebantur. Aræ ungebantur. Formula in dedicando adhibita, non ſemper eadem. Statuis dedicatis nomina tituli que inſcripti. Statuarum origo. Statuæ dii nuncupatæ. Termini, cippi dicti. Unde? Termini uncti. Termini ſtipites & ſaxa. Termini Dii. Ἀνδριάντες στηλῶν, *ſtatuæ impolitæ. Bætylia. Gammati lapides. Moris informes lapides colendi origo. Moris inungendi lapides origo. Bætylus diverſis Diis dedicatus. Ubi ſiti termini? Cur Plauto Homerum Unctum & lana coronatum e ſua Rep. deduci cenſuerit? Quibus ritibus uncti Termini. Viatores colebant Terminos. Termini Agrorum præ-* ſides.

fides. Fructuum primitiæ Terminis oblatæ. Terminalia festa. Februarius ultimus anni mensis antiquis. Terminum intra tectum consistere nefas. Agna Terminis sacrificabant, pulte item ac Libo. Terminos loco movere impium. Termini muris circumsepiebantur. Certum agri spatium Terminis donatum. Cur? Diræ contra eos, qui res consecratas violarent. Imprecationes. Termini Lares Viales. Lar unde? Lares varii. Agricolæ & Ruricolæ Dii. Νόμιοι θεοί. *Arbores unctæ.*

POstquam varia hactenus Unguentorum genera consideravimus, videbimus nunc, quis in sacris actionibus unguentorum fuerit usus; nihil tamen dicturi de unctionibus Hebræorum cum Regum, tum sacerdotum, passim & in sacris literis, & in multis aliis interpretum locis, imo variis dissertationibus jam uberrime celebratis, sed vel ad ipsos Judæos autores, memoratas dissertationes curiosum Lectorem ablegantes, ea duntaxat, quæ ex veterum & recentiorum monumentis, de vetustinis Latinis ac Græcis observare nobis licuit, tractaturi. Certe si paulo altius rem intueamur, præ cæteris in rebus Diis consecrandis dedicandisque ungendi morem viguisse apparebit. In omni enim re Deo alicui dedicanda consecratio, ut constat, prius requirebatur, antequam illi sanctitas & religio accederet. Quod eleganter indicavit *Minutius Felix* de idolis ad Marcum fratrem: *Quando igitur hic nascitur?* (Deus sc.) *Ecce funditur, fabricatur, scalpitur. Nondum Deus est, ecce plumbatur, construitur, erigitur. Nec adhuc Deus est. Ecce ornatur, consecratur, oratur. Tum postremo Deus est, cum homo voluit, & dedicavit.* Quæ certe consecratio in omnibus rebus sacris studiose observabatur, v. g. statuis, terminis, aris, templis, arboribus &c. In illis vero consecrationibus, quanquam a diversis gentibus pro diversitate Deorum consecrandorum diversæ etiam subinde cærimoniæ adhibebantur; nihilominus tamen in universum præter Coronationes, preces, sacrificia, & adorationes, perficiebantur quoque per Unctiones.

In quibus ante omnia personæ ungentes sunt observandæ, a quibus nempe in consecratione unctio perficiebatur. Apud Romanos quidem consecratio fiebat, (cujus pars fuit unctio) per Pontificem, qui & ipse ut reliqui etiam Sacerdotes unguento perungebatur; de quibus evolvatur *Virgil. lib.* IV. *Æneid.* & *Stuck. f.* LV. Aderat vero aut adesse rite debebat in talibus cerimoniis non solus Pontifex, sed cum ipso plures, imo totum Collegium pontificum: Quod indicat *Cicero* in oratione pro domo sua contra *Clodium*, cujus verba sunt: *Pontifex*, inquit, *affuit. Non te pudet cum apud Pontifices res agatur, Pontificem dicere, non Collegium Pontificum affuisse: Præsertim cum Tribunus Plebis, vel denuntiare potueris, vel etiam cogere?* &c. ac paucis postea interjectis, ita pergit: *Hanc tu igitur dedicationem appellas, ad quam non Collegium, non honoribus Populi Romani ornatum Pontificem, non denique adolescentem quemquam, cum haberes in collegio familiarissimos, adhibere potuisti?* Non tamen omnes Pontifices, ex quibus constabat id collegium, semper aderant, sufficiebat enim, si plures adesse non possent, minor numerus; tres tamen, non vero pauciores, debuisse adsistere colligo ex verbis *Ciceronis* in *orat.* de *Haruspicum* responsis. Ubi ita infit orator: *De sacris publicis, de ludis maximis, de Deorum penatium, Vestæque matris Cærimoniis, de illo ipso sacrificio, quod fit pro salute populi Romani, quod post Romam conditam, hujus unius casti tutoris religionum scelere violatum est, quod tres Pontifices statuissent id semper populo Romano, semper Senatui, semper ipsis Diis immortalibus satis sanctum, satis augustum, satis religiosum esse visum est.* At horum Pontificum si dispiciamus ordinem ac dignitatem, nullus creabatur ex fæce vulgi, sed omnes Amplissimi viri, & in tali civitate celeberrimi, & conspicui, qui non solum adhibiti ad consecrationes rite faciendas, sed & res quæ male aut illegitime ab aliis consecratæ erant resecrandas, & omni religione liberandas; quod factum jussu Senatus ex autoritate, vel horum Pontificum responso per Prætorem Urbanum: Cuncta hæc non obscure meo quidem judicio apparent ex eodem autore, cujus verba oratione superius citata ita sonant: *At vero, meam domum P. Lentulus, Cons. & Pontifex, P. Servilius, M. Lucullus, Q. Metellus, M. Glabrio, M. Messalla, L. Lentulus, Flamen Martialis: P. Galba, Q. Scipio, C. Fannius, M. Lepidus, L. Claudius, Rex sacrorum: M. Scaurus, M. Crassus, C. Curio, Sex. Cæsar, Flamen Quirinalis: Q. Cornelius, P. Albinovanus, Q. Terentius, Pontifices minores, causa cognita, duobus locis dicta, maxima frequentia Amplissimorum, ac sapientissimorum civium adstante, omni religione, una mente omnes liberaverunt.* Vide ibidem plura. Hisce omnibus addendum etiam esse censeo, Plebis quoque Rom. consensum ac jussum fuisse requisitum; Quod tamen an semper obtinuerit ambigo; ex autore enim citato dubium oritur, talia proferente: *Video enim esse*

legem

legem veterem (antiquis igitur id tantum erat temporibus) *Tribunitiam*, *quæ vetet injuſſu plebis*, *ædes*, *terram*, *aram conſecrare*. Sed de perſonis Ungentibus hæc hactenus, quoniam ad reliqua ordo tranſire jubet.

Statuas nunc Deorum oleo perfuſas & nitentes videbimus. Nam, ut ſupra monuimus, non ſtatim poſt ſculpturam, numinis illius, cujus erant imagines iſtæ ſtatuæ, præſentia ipſis adeſſe credebatur; ſed unctione opus erat, ut per eam conſecrarentur, & poſt conſecrationem demum pro diis haberentur. Quam bene congruant hæc verbis *Arnobii*, quæ *l*. I. de ſemetipſo, ſed nondum ad Chriſtianiſmum converſo, loquitur, *ex ſeqq.* patet: *Lubricatum*, inquit, *lapidem*, *& ex olivi unguine ſorditatum*, *tanquam ineſſet vis præſens*, *adulabar*, *affabar*, *& beneficia poſcebam nihil ſentiente de trunco &c.* Notanda & hic ſunt *Auguſtini* verba *l*. XVI. *cap*. XXXVIII. *de Civit. Dei*, quibus indicat crediſſe veteres per unctionem lapides fieri Deos: *Nec more*, inquit, *Idololatriæ lapidem perfudit oleo Jacob*, *velut faciens illum Deum*. *Neque enim adoravit eundem lapidem*, *vel illi ſacrificavit*. De hac quoque ſtatuarum unctione elegantia ſane verba profert *Minutius Felix* de Idolis, ad *Marcum* fratrem, *Non boni viri eſt*, *Marce frater*, *hominem domi foriſque lateri tuo hærentem*, *ſic in hac imperitiæ vulgaris cæcitate deſerere: ut tam luculento die in lapides eum patiaris impingere: Effigiatos ſane*, *& unctos*, *& Coronatos*. Uti & *Lucianus* in Deorum Concilio: Ἀλλὰ ἤδη πᾶς λίθος, καὶ πᾶς βωμὸς χρησμωδεῖ, ὡς ἂν ἐλαίῳ περιχυθῇ, καὶ στεφάνους ἔχῃ, καὶ γόητος ἀνδρὸς εὐπορήσῃ, οἷοι πολλοί εἰσιν. Quæ ita reddidit J. Benedictus: *Sed jam lapis omnis*, *omniſque ara vaticinatur*, *quæ ſit oleo perfuſa*, *& coronas habeat: cuique vir præſtigiator ſuppetat*. Ex quibus verbis apparet, quod etiam aris unctio adhibita fuerit: Quod ſi vero quis dubitaret, an hæc hactenus adducta loca de ſtatuis Deorum intelligi debeant, conſideret, id inde firmius colligi, quod termini & hujuſmodi generis lapides vaticinari nunquam perhibeantur, ſed Dii, aut ad minimum Heroes qui eſſent. Addamus his, quæ de Jovis Cteſii unctione apud *Athenæum* legimus *lib*. IX. *Deipnoſ. Jovis Cteſii ſigna ita ſtatuenda; Cadiſcum novum utrinque anſatum operculo tegendum: Simulacri auribus coronam e lana albæ imponito. Ex humero ejus dextro lanam ſuſpendito coloris crocei: amicito etiam ut erit tibi commodum*, *deinde Ambroſiam illi affundito*. Sed potius audiamus verba Græca ab *Iſ. Caſaubono* emendata: Διὸς Κτησίου σημεῖα ἱδρύεσθαι χρὴ ὧδε. Καδίσκον καινὸν δίωτον ἐπιθηματώσαντα στέψαντα ὦτα ἐρίῳ λευκῷ, καὶ ἐκ τοῦ ὤμου τοῦ δεξιοῦ αὐτοῦ καὶ ἐκ τοῦ μετώπου ἄωτον κρόκινον κρεμαννύμεναι, καὶ ἐννύσθαι ὅτι ἂν εὕρῃς. Εἶτα οἱ χέαι Ἀμβροσίαν. Hanc ſtatuam unguento Ambroſia perunctam fuiſſe dicit: quibus vero Ambroſia conſtaret antea alibi monuimus. Nec hic omittenda duco, quæ de Hecates ſimulacro ejuſque unctione, ac materia, quæ unguentum, quo conſecranda erat Hecate, componere debebat, ſcribit *Euſebius lib*. V. *Præpar. Evang*. Hecaten ita præcipientem introducens:

> Ἄλλα πέλει ξόανον κεκαθαρμένον ὥς σε διδάξω
> Πηγάνου ἐξ ἀγρίοιο δέμας ποίει ἠδ' ἐπικόσμει
> Ζώοισιν λεπτοῖς κατοικιδίοις σκαλαβώταις
> Σμύρνης καὶ στύρακος λιβάνοιο τε μίγματα στείψας
> Σὺ κενοῖς ζώοισι, καὶ ἀθροίσας ὑπὸ μήνην
> Αὔξεσθαι πέλει, αὐτὸς ἐπευχόμενος τὴν δ' εὐχήν.

> *Purum abſolve mihi ſimulacrum, quale docebo,*
> *Sylveſtri e ruta ſacrum mihi perfice corpus:*
> *Accedat tenuis mediiſque penatibus errans*
> *Stellio, quem Styracis, myrrhæ, thuriſque Sabæi*
> *Pulvere, creſcentis commiſce ad lumina Phœbes:*
> *Dumque inſtas operi, ſimul hæc mihi concipe vota.*

Qui verſus poſterior (quod paucis obſervamus) ſatis, ut arbitror, docet, formulam quandam, quam tamen non appoſuit *Euſebius*, in conſecrationibus fuiſſe adhibitam. Cum enim ſtatuas exſculptas haberent, & dedicare vellent, dedicationis formula opus erat, qua illos lapides certis Diis dedicabant. Formulam vero non ſemper eandem fuiſſe uſitatam omnibus ſatis notum; varias enim videmus apud *Livium* alioſque. Dedicatis vero atque unctis ſtatuis nomina tituloſque inſcribebant Veteres, ut illis oſtenderetur, nomen Dei Deæque, cui fuerant dedicatæ, ut patet e pluribus inſcriptionibus apud *Manutium*, *Gruterum*, & alios. Sed de his inferius alio loco agetur. Non vero hic ſilentio prætereundam eſſe puto ſtatuarum originem; admodum enim vetuſtam eam eſſe indicat *Epiphanius*, cujus verba lubet apponere: Ναχὼρ δὲ, inquit, γεννᾷ τὸν

τὸν Θάῤῥα. Ἐντεῦθεν γέγονεν ἀνδρειαντοπλαστία ἀπὸ πηλεργίας καὶ κεραμικῆς ἐπιστήμης, διὰ τε τῆ Θάῤῥα τούτου τέχνης, i. e. *Nachor genuit Tharam. Tunc ſimulacra ficta ſunt figulino opere ex argilla, artifice Thara.* Hæc de artifice *Epiphanius*. At ſtatuas Deos eſſe nuncupandas, omnibus religione proſequendas idem Thara primus docuit: ita enim de ipſo *Suidas:* Ἦν γὰρ ἀγαλματοποιὸς ἀπὸ διαφόρων ὑλῶν εἰκόνας ἐργαζόμενος, καὶ λέγων τούτους εἶναι θεοὺς, καὶ ὀφείλειν προσκυνεῖσθαι, ὡς αἰτίους τῶν ἀγαθῶν, i. e. *erat* (Thara) *Statuarius, qui imagines ex varia materia faciebat, dicebatque illos eſſe deos, & adorandos eſſe, ut bonorum autores.*

A Statuis nunc ad Terminos, ſive Cippos (ita enim dicebantur *Horatio*, *Perſio*, & aliis, monumenta, quæ in ſepulcris & viis extruebantur. Puto, a Syra voce כיף nomen accepiſſe; Syris enim כיף dicitur *lapis*, unde etiam Πέτρος Apoſtolus Syriace κηφᾶς nuncupatus eſt) progredior, quos itidem oleo perfundere cæcarum nationum erat religio. Hi autem ipſis erant Terminorum Dii ac cuſtodes, unde & ipſi dicebantur Termini, ac ſub figura termini, ideſt, rudis ac informis ſtipitis vel lapidis (qui certe non immerito conjunguntur ſunt enim ambo termini; quod indicat *Ovid. Faſt. lib.* II.

> *Termine, ſive lapis ſive es defoſſus in agro*
> *Stipes, ab antiquis tu quoque nomen habes.*

Et *Prudentius:*

> *Quos lana terret diſcolor in ſtipite,*
> *Deaſciato ſupplicare ſtipiti.*
> *Verris cruore ſcripta ſaxa ſpargere.*)

colebantur, teſte *Lactantio lib.* I. *cap.* XX. de falſa religione. Ejus verba, quoniam & in ſequentibus habebunt uſum, non pigrabor hic adſcribere: *Quid, qui lapidem colunt informem atque rudem, cui nomen eſt terminus? Hic eſt, quem pro Jove Saturnus dicitur devoraſſe: Nec immerito illi honos tribuitur. Nam cum Tarquinius Capitolium facere vellet, eoque in loco multorum Deorum ſacella eſſent: Conſuluit eos per auguria: utrum Jovi cedere, & cedentibus cæteris ſolus terminus manſit; unde illum Poeta Capitolii immobile ſaxum vocat*. Hoc idem affirmat *Ovidius Faſtor. lib.* II.

> *Quid, nova cum fierent Capitolia? nempe Deorum*
> *Cuncta Jovi ceſſit turba locumque dedit.*
> *Terminus (ut veteres memorant) conventus in æde*
> *Reſtitit: & magno cum Jove templa tenet.*

Haud illepide etiam de iis *Cedrenus* talia dixit: Ὡς ὄντας αὐτῶν προπάτορας, ἀνδριᾶσι στηλῶν ἐτίμησαν, καὶ ὡς Θεοὺς προσεκύνουν αὐτοὺς, καὶ ἐθυσίαζον, i. e. *Ut majores ſuos, ſtatuis ſtelarum honorarunt, & ut Deos adorarunt, eiſque ſacrificarunt.* Hic vero illud obſervandum, quod juxta plurimos per ἀνδριάντας στηλῶν hic intelligi debeant *ſtatuæ impolitæ, vel lapides informes*, quos *Sanchoniaton* apud *Euſebium Bætylia* appellat: Ἐπενόησε θεὸς Οὐρανὸς βαιτύλια, λίθους ἐμψύχους μηχανησάμενος, i. e. *Deus Uranus* (per quem cælum intelligi nullus dubito) *excogitavit Bætylia, cum fabricaſſet lapides animatos. Bochartus* autem vertit *lapides unctos;* ut habet *Phœnic. l.* II. *cap.* II. Hos igitur lapides informes ſeu terminos Bætylia quoque ab Antiquis dictos fuiſſe nemo amplius dubitabit. *Scaliger* vero eos *Gammatos* appellavit, quia *Gamma* inſcalptum habebant, vel ut alii interpretantur, propter literæ *Gamma* Γ ſimilitudinem. Unde vero ſit Bætyliorum nomen, vel origo, in eo non conveniunt eruditi. Quibuſdam placet ſic dici a Græco βαίτη, quod *pellem* ſive *corium* denotat, quia nempe Rhea lapidem pelle caprina involutum & faſciatum pro Jove Saturno comedendum dederit. Ita enim Etymologus: Ἡ Ῥέα λίθον βαίτῃ αἰγὸς σπαργανώσασα τῷ Κρόνῳ δέδωκε. Et βαιτύλιον Græci lapidem vocant, quem in fabulis Saturnus pro Jove devoraſſe dicitur. *Heſychius:* βαίτυλος, οὕτως ἐκαλεῖτο ὁ δοθεὶς λίθος τῷ Κρόνῳ ἀντὶ Διός. Bætylum igitur intelligit *Lucianus* cum in *Saturnal.* admodum ſatyrice ait: Τὸ μὲν πρῶτον ἐκεῖνο, εἰ ἀληθῆ. Ταῦτ' ἐστιν ἃ περὶ σοῦ ἀκούομεν, ὡς κατήσθιες τὰ γεινόμενα ὑπὸ τῆς Ῥέας, ἐκείνη δὲ ὑφελομένη τὸν Δία λίθον ὑποβαλλομένη ἀντὶ τοῦ βρέφους, ἔδωκέ σοι καταπιεῖν, i. e. *Primum quidem illud, verane hæc ſint, quæ de te audimus, te ſolitum edere liberos ex Rhea tibi naſcentes, eam vero, clam ſubducto Jove, lapidem infantis loco ſuppoſuiſſe, quem tibi dedit devorandum.* Hunc vero lapidem, quam ut in pectore ipſius maneret, duriorem, Saturnus evomuit: quem deinde Jupiter fertur poſuiſſe in anfractu Parnaſſi, ſeu rupe illa & planitie, in qua urbs & templum Delphicum; Uti canit *Heſiod.* in *Theogon. v.* CCCCXCVII.

> Πρῶτον δ' ἐξήμησε λίθον, πύματον καταπίνων.
> Τὸν μὲν Ζεὺς στήριξε κατὰ χθονὸς εὐρυοδείης

Πυθοῖ

Πυθοῖ ἐν ἠγαθέῃ, γυάλοις ὑπὸ Παρνησοῖο.
Σῆμ' ἔμεν ἐξοπίσω, θαῦμα θνητοῖσι βροτοῖσι.

Primum vero evomuit lapidem, ultimo devoratum.
Illum quidem Jupiter firmiter defixit in terram spatiosam
Pytho in divina, in anfractu Parnassi,
Monumentum ut sit in posterum, miraculum mortalibus hominibus.

Longo etiam tempore post βαίτυλον istum eo in loco extitisse testatur *Pausanias* in *Phocicis:* Ἐπαναβάντι δὲ ἀπὸ τοῦ μνήματος, λίθος ἐστὶν οὐ μέγας. Ἔστι δὲ καὶ δόξα ἐς αὐτὸν δοθῆναι Κρόνῳ τὸν λίθον ἀντὶ τοῦ παιδὸς καὶ ὡς αὖθις ἤμεσεν αὐτὸν ὁ Κρόνος. *Ab eo monumento cum rursus ascendere inceperis, lapidem videas modice magnum. Fama autem tenet esse illum ipsum lapidem, qui datus fuerit Saturno pro puero, quemque postea rursus evomuerit.* Sed ne longius ab incepto trahamur, volunt alii, inter quos *Josephus Scaliger*, morem rudes colendi lapides cepisse originem ab eo lapide, quem *erexit in statuam* Patriarcha Jacob in Bethel, de quo *Gen.* XXVIII. *vers.* 18. 19. Nam Jacob lapidem, quem pro Cervicali supposuerat capiti, ἔστησεν αὐτὸν στήλην. Ut ajunt LXX. Vel ut habet textus sacer: וישם אתה מצבה & vocavit nomen loci *Bethel*, ביתאל, indeque lapides hujusmodi βαιτύλους dictos autumant. Quæ sententia magis arridet, vel ideo, quod (uti habet traditio Judæorum) *quamvis consecrationem hanc Deus ratam habuerit*, (dixit enim ei *Gen.* XXXI. 13. *Ego sum Deus ille fortis, Deus Bethelis, ubi unxisti statuam*) *atque ille cippus ab ipso temporibus Patriarcharum amatus fuerit; postea tamen oderit eum, propterea quod Chananæi deduxerunt illum in ritum Idololatriæ.* Ex quibus quid clarius constat, quam quod Chananæi ipsum facientes Idolon, successu temporis alios quoque lapides extruxerint hujus similes, quos pro Diis habuerunt, atque Jacobum imitantes in Consecratione etiam unxerunt? Cæterum Bætylos hosce uni ac soli Deo Termino non fuisse dedicatos, sed etiam diis diversis apud *Photium* tradit *Damascius:* τῶν βαιτύλων ἄλλον ἄλλῳ ἀνακεῖσθαι Θεῷ, Κρόνῳ, Διΐ, Ἡλίῳ, καὶ τοῖς ἄλλοις, i.e. *Bætylorum alium alii Deo consecratum esse, Saturno, Jovi, Soli, & aliis.* Plura de his Bætilis, vid. apud *Zosimum* in *Aureliano*; quibus confer ea, quæ erudite de cultu hujus lapidis notat *J. Scaliger Animad. Euschian.* ad an. 2198. *p.* 188. 189. & 198.

Præterea Terminos hosce in ipsis terminis seu agrorum finibus, tanquam eorum distinctiores, sedem habuisse vox ipsa satis, ut opinor, ostendit; id quod insuper patet ex *Marone*, quando canit:

Nec plura effatus Saxum circumspicit ingens,
Saxum antiquum ingens, Campo qui forte jacebat
Limes agro positus, litem ut discerneret arvis.

Et *Statius lib.* V. *Thebaid.* de eo ita:

—— rapit ingenti conamine Saxum,
Quo discretus ager.

His jungatur *Tibullus*, de aureo seculo ita loquens:

Non domus ulla fores habuit, non fixus in agris
Qui regeret certis finibus, arva, lapis.

Hæc igitur Saxa ab antiquissimis uncta, non tantum in consecrationibus, sed & alias; Nam de Bætylo lapide, qui in monte Parnasso inveniebatur, *Pausanias* in *Phocicis* ait: Τοῦτον καὶ ἔλαιον ὁσημέραι καταχέουσι, καὶ κατὰ ἑορτὴν ἑκάστην ἔρια ἐπιτιθέασι ἀργά. *Hunc quotidie oleo perfundunt, singulisque festis lanam in eo ponunt rudem.* Hinc etiam (quod in transitu observamus) intelligi potest, cur *Plato Homerum* e sua republica in aliam civitatem dimittendum, unctum & lana coronatum jubeat educi: cum inquit: Ἀποπέμποιμέν τε ἂν εἰς ἄλλην πόλιν, μύρον κατὰ τῆς κεφαλῆς καταχέοντες καὶ ἐρίῳ στέψαντες. Vera enim ratio, cur *Homerum* ungi & ἐρίῳ coronari voluerit Philosophus, hæc a Viro celeberrimo, splendidissimoque Trajectensium ad Rhenum Lumine *J. Georgio Grævio*, Doctore meo, & Patrono magno, in lectionibus suis *Hesiodeis* adducitur: non quod voluerit illum ejici tanquam exulem, hominem infamem, aut civiliter mortuum, quia mortui ungebantur, nec propter Poetarum mollitiem, quam lanea corona significaverit, ut hercle Musarum & *Platonis* ingratiis docuit *Andreas Schottus*, sed volebat eum dimitti tanquam hominem divinum, dignumque, qui ad instar Dei ungeretur, & lana coronaretur, hoc est, divinis afficeretur honoribus. Diis enim & rebus sacerrimis hic honos habebatur. De modo autem terminos ungendi & consecrandi, ita loquitur *Siculus Flaccus*: *Cum Terminos disponerent, ipsos quidem lapides in solidam terram certos*

tos collocabant, proxime ea loca, quibus fossis factis defixuri eos erant. Et unguento, velaminibusque & coronis eos coronabant. In fossis autem, in quibus posituri eos erant, sacrificio facto, hostiaque immaculata cæsa, facibus ardentibus injectis, fossæ cooperati sanguinem instillabant, eoque thura & fruges jactabant: Favos quoque & vinum aliaque, quibus consuetudo est terminis sacrum fieri. Consumtisque omnibus dapibus igne, super calentes reliquias lapides conlocabant: atque ita diligenti cura confirmabant; adjectis etiam quibusdam Saxorum fragminibus circumcalcabant quo firmius starent. Tale ergo sacrificium Domini inter quos fines dirimebantur faciebant. Ex quibus jam allatis videri potest, & ab agrorum possessoribus terminos consecrari, & post unctionem corollis sive sertis floreis coronari; ad prius quod attinet, id alio etiam loco idem autor ostendit his verbis: *Termini in terra collocabantur consecrabanturque, cæsa immaculata hostia a Dominis, qui confines agros possidebant.* Posterius vero ex adductis satis apparet.

Coronati ita, atque ornati, unctique Termini tandem dii erant, quos divino honore afficiebant atque venerabantur Gentiles: inter quos præsertim viatores, quippe quibus in via positi religiosam moram objiciebant. Id quod indicat *Apulejus Florid. lib.* I. *Ut ferme religiosis viantium moris est, cum aliquis lucus, aut aliquis locus sanctus in via oblatus est votum postulare, donum apponere, paulisper assidere:* ac statim paulo inferius plura hæc habet: *Neque enim justius religiosam moram viatori objecerit, aut ara floribus redimita, aut spelunca frondibus inumbrata, aut quercus cornibus onerata, aut fagus pellibus coronata; vel enim colliculus sepimine consecratus, vel truncus dolamine effigiatus, vel cespes ligamine humigatus, vel lapis unguine delibutus.* Huic jungatur *Xenophon* itidem affirmans superstitiosis hominibus in consuetudine fuisse temere oblatos in via lapides stipitesque venerari, cum ait: Καὶ τοὺς μὲν οὔτ' ἱερῶν, οὔτε βωμῶν, οὔτε ἄλλον τῶν θεῶν οὐδὲν τιμᾶν, τοὺς δὲ καὶ λίθους, καὶ ξύλα τὰ τυχόντα, καὶ θηρία σέβεσθαι. Item *Propertius:*

> *Et quicunque sacer, qualis ubique, lapis.*

Verum planissima hujus ritus enarratio petenda ab *Halicarnasseo*; cujus verba in libro secundo hæc sunt: Θεούς τε γὰρ ἡγοῦνται τοὺς τέρμονας, καὶ θύουσιν αὐτοῖς ἔτι τῶν μὲν ἐμψύχων οὐδέν. οὐ γὰρ ὅσιον αἱμάττειν τοὺς λίθους, πελάνους δὲ Δήμητρος καὶ ἄλλους τινὰς καρπῶν ἀπαρχάς. Hos vero Terminos tanquam agrorum *præsides* (quod *Festus* affirmat, cum inquit: *Termino sacrificabant, quod in ejus tutela fines agrorum esse putabant,*) venerabantur ideo, quia credebant agriculturam tunc demum sibi fore fructuosam, contra vero quibus cultus divinus foret neglectui, iis omnia adverse successura. Idcirco ait *Virgilius:*

> *Imprimis venerare deos, atque annua magnæ*
> *Sacra refer Cereri, lætis operatus in herbis.*

Et *Horatius lib.* III. *Od.* XXIII.

> *Cælo supinas si tuleris manus*
> *Nascente luna, rustica Phidile,*
> *Si thure placaris, & horna*
> *Fruge lares, avidaque porca;*
> *Nec pestilentem sentiet Africum*
> *Fœcunda vitis, nec sterilem seges*
> *Rubiginem, aut dulces alumni*
> *Pomifero grave tempus anno.*

Quamobrem etiam talium sacrorum contemtorem, graviter increpat *Apulejus* in *Apolog.* quando inquit: *Nam, ut audio, percensentibus iis, qui istum novere, nulli Deo adhoc ævi supplicavit; nullum templum frequentavit. Si fanum aliquod prætereat, nefas habet adorandi gratia manum labris admovere. Iste vero nec Diis rurationis, qui eum pascunt ac vestiunt, segetis ullas aut vitis aut gregis primitias impartit. Nullum in villa ejus delubrum situm, nullus lucus consecratus. Et quid ego de luco & delubro loquor? negant vidisse se, qui fuere, unum saltem in finibus ejus aut lapidem unctum, aut ramum coronatum.* Ex quo simul loco hoc notare licebit (id quod etiam ex modo allegatis *Halicarnassei* verbis patet) fructuum primitias illis diis offerri fuisse solitas, eum pro extremæ impietatis homine habitum fuisse, qui nec agrum suum Deum Terminorum fidei vellet committere, nec ipsos in finibus suis erectos pro Deo colere; quapropter etiam talem, tanquam Deorum contemtorem, contumacia evectum supra omnes *Mezentios*, voto publico damnabant atque proscribebant. Quo argumento subnixus quoque *Apulejus*, *Æmilianum* accusatorem impium, & rerum divinarum derisorem infami elogio judicibus prostituit. Denique etiam in honorem Dei Termini dies festi agebantur, quos ab ipso *Terminalia* vocabant; eaque celebrabantur quotannis XXIII. die Februarii, ut ita annum quoque terminare viderentur Termini; Februarius enim erat Antiquis ultimus

timus anni menſis, ac cum intercalaretur de XXVIII. Februarii diebus demebantur V. ut remanerent XXIII. Addam *Varronis* teſtimonium, quo adhuc magis clarum fiat id quod aſſerui: *Terminalia, quod is dies anni extremus conſtitutus, duodecimus enim fuit menſis Februarius, & cum intercalatur inferiores quinque dies demuntur menſe*. Sed an ſemper tamen Terminalia hunc in diem inciderint, non affirmaverim, quippe cum menſis *Merkedonius* tantum XXII. dies habuerit, tum Terminalia celebrata Kal. Juſti Februarii. Qua de re conſ. *J. Scaligerum de emendat. tempor. lib.* II. *p. m.* 176. Terminum vero cum colerent non intra tectum ſtatuebant, ſed ut inquit *Feſtus*: *Quo loco colebatur ſuper eum foramen patebat in tecto, quod nefas eſſe putabant Terminum intra tectum conſiſtere.* Quod idem diſticho ſequenti indicat *Ovidius* II. *Faſtorum*:

> *Nunc quoque ſe ſupra ne quid niſi ſidera cernat,*
> *Exiguum templi tecta foramen habent.*

Verum ipſo die feſto etiam Termino ſacrificabant, atque hoſtiam cædebant, quam *agnam* fuiſſe indicat *Horat. Epod. Od.* II.

> *Vel agna feſtis cæſa Terminalibus.*

Juvenalis vero *Sat.* XVI. *pulte* ac *libo* illi factum fuiſſe oſtendit his verſibus:

> *Aut ſacrum effodit medio de limine ſaxum*
> *Quod mea cum Vetulo coluit puls annua libo.*

Ex quibus verbis & illud obſervo, ſummum nefas fuiſſe, ſi quis illum Terminum violaret vel moveret loco: maximæ enim improbitatis talem hominem hic arguit *Juvenalis*; & id ex fabula, qua credebant, Terminum ne ipſi Jovi quidem voluiſſe cedere. Ut igitur minus eſſet periculum profanationis, Termini, ut & alia loca conſecrata muris circumſepiebantur, vel aliter notabantur; ſæpius etiam Terminis certum agri ſpatium vel menſura, circum Templa in confiniis conſtructa, donabatur. Verba *Horatii*, quæ habet *lib.* I. *Sat.* VIII. apprime huc facere mihi viſa ſunt, quippe quæ oſtendunt loci publici amplitudinem, latitudinem, ac longitudinem:

> *Mille pedes in fronte, trecentos Cippus in agrum*
> *Heic dabat.*

Rationes vero, cur agrorum poſſeſſores certum loci ſpatium reliquerint Terminis, hic data occaſione non omittendas exiſtimavi. Illas enim Aggenus adducit his verbis: *Si enim loca ſacra ædificabantur, quam maxime apud antiquos in confiniis conſtituebantur, ubi trium vel quatuor poſſeſſionum terminatio conveniret, & unuſquiſque poſſeſſor donabat certum modum ſacro illi ex agro ſuo; & quantum donaſſet ſcripto notum faciebat:* UT PER DIEM SOLEMNITATIS EORUM PRIVATORUM AGRI NULLAM MOLESTIAM INCULCANTIS POPULI SUSTINERENT. *Sed & ſi quid ſpatioſius cedebatur*, SACERDOTIBUS TEMPLI ILLIUS PROFICIEBAT. Sed & ex Monumentorum inſcriptionibus haberemus varia exempla pœnis ſeu multis pecuniariis ſtatutis contra eos, qui talia ſacra violarent; quæ tamen brevitatis amore hic omittimus. Quemadmodum etiam multa adhuc dicenda forent de diris imprecationibus, promulgatis nonnunquam contra talium ſacrorum violatores; ſed uno tantum exemplo rem demonſtraſſe nobis ſuffecerit; habet id *Philoſtratus* in Herodis Attici vita *lib.* II. de vitis Sophiſtarum: *Imagines certe ipſorum Venantium, & venatione functorum, & ad venandum paratorum conſecraverat, partim in quercetis, partim in agris, partim ſuper fontibus, partim ſub umbris platanorum; non obſcure, ſed cum imprecationibus ejus qui concideret, aut moveret.* Græca verba ſunt: Εἰκόνας γοῦν ἀνετίθει σφῶν θηρώντων τε, καὶ τεθηρακότων, καὶ θηρασόντων. Τὰς μὲν ἐν δρυμοῖς. Τὰς δ' ἐπ' ἀγροῖς. Τὰς δὲ πρὸς πηγαῖς. Τὰς δὲ ὑπὸ σκιαῖς πλατάνων, οὐκ ἀφανῶς, ἀλλὰ ξὺν ἀραῖς τοῦ περικόψοντος ἢ κινήσοντος. Ut denique concludam; per hos lapides interdum *Lares viales* intelligi, mihi firmiſſima eſt perſuaſio, eo, quod Lar, Hetruſca vox, denotet *principem* & προστάτην, ut docuit *Scaliger* ad *Propertium*; unde etiam Lares dicti varii variarum rerum antiſtites Dii; jam vero & hi Termini agrorum præſides ac antiſtites credebantur, & in via ponebantur, unde hos eſſe *viales*, imo etiam vocari poſſe *Lares Terminales* non plane ineptum mihi videtur. Præterea etiam Lares viales in agris colebantur, uti & hi lapides. Lares etiam, ut *Feſtus* tradit, ampliſſimis coronis ornabantur, quos ornari bis in anno Auguſtus inſtituit, & in Triviis collocabantur non aliter ac Lapides noſtri Terminales, quos coronatos ac ibidem collocatos fuiſſe clare innuit *Tibullus*, ita loquens:

> *Nam veneror, ſeu ſtipes habet deſertus in agris,*
> *Seu vetus in trivio florea ſerta lapis.*

Quod

Quod autem in triviis dixit, inde Compitalia ipſum intellexiſſe opinor, quæ feſta, ut *Varro* autor eſt, Laribus ſacra erant. Hinc *compitales Svetonio* dicuntur in Octavii Auguſti vita; Scribit enim: *Compitales Lares ornare bis in anno instituit, vernis floribus & æstivis*. Deinde *Tibullus* Lares *agri cuſtodes* appellat hoc diſticho:

> *Vos quoque felicis quondam, nunc pauperis agri*
> *Custodes, fertis munera vestra, Lares.*

Sed vel ex iis quæ ſuperius adduxi conſtat Terminos æque ac Lares pro agrorum præſidibus habitos fuiſſe. *Ovid. Faſtor. lib.* II.

> *Omnis erit ſine te litigioſus ager.*
> *Nulla tibi ambitio eſt, nullo corrumperis auro.*
> *Legitima ſervas credita rura fide.*

Hinc quoque opinor, in præcedentibus vocantur *Agricolæ Dei;* ita enim *Tibull.*

> —— *Agricolæ ponitur ante Deo.*

Quinimo & Laribus in Feſtis Compitalitiis *Agna* hoſtia cædebatur; ita enim modo allegatus autor eos affatur:

> *Agna cadet vobis: quam circum ruſtica pubes*
> *Clamet: io meſſes, & bona vina date.*

Nimirum ut Agricultura proſpere cederet; unde etiam *Agricolæ Dei* haud inepte nuncupantur. Nam & *Agricolas* & *Ruricolas* dictos ipſos Deos demonſtrat *Ovid. Triſt. lib.* I.

> *Et te Ruricola, Lampſace, tuta Deo.*

An vero hi etiam Græcis dicti fuerint νόμιοι θεοί; *Achilles Statius* ad *Tibullum* dubitat, ex veteri hoc lapide:

ΝΟΜΙΟΙΣ ΘΕΟΙϹ
ΙΟΥΛΙΟϹ
ΜΑΙΟΡ
ΑΝΤΟΝΙΝΟϹ

Nunc vero velut e diverticulo, quod tamen Lectori tædioſum adeo non fuiſſe confido, in viam redeuntes, ad arborum unctionem pervenimus, has enim & Diis conſecrabant, & in ipſis conſecrationibus ungebant. Eligebant autem ad id ex plurimis arboribus unam, vel etiam plures ex maximis & antiquiſſimis, ac quidem tales, quæ illi Deo, cui dedicandæ eſſent, maxime propriæ quaſi & ſanctæ erant: v. g. Jovi ſacrabatur Æſculus, Plutoni Cupreſſus, Herculi Populus, Marti Fraxinus, Veneri Myrtus, Minervæ Olea, Baccho Ficus. Sic Laurus Apollini, bono Genio & Æſculapio; Tilia Saturno, & Veneri; Pinus Deum matri & Pani &c. Vid. *Meurſius* in Arboreto Sacro. Ungebant autem has arbores certis unguentis vel oleis ad radices trunci effuſis. Hinc Spartanæ Puellæ apud *Theocritum Idyl.* XVIII. in *Helenes* Epithalamio:

> Πρᾶται δ' ἀργυρέας ἐξ ὄλπιδος ὑγρὸν ἄλειφαρ
> Λαζόμεναι, ςαξεῦμες ὑπὸ σκιερὰν πλατάνιςον.

> *Primæ autem tibi ex argentea Pyxide umidum unguennum.*
> *Capientes, ſtillabimus ſub umbroſam Platanum.*

Ex Latinis prodeat *Lucanus*, ſimilem ritum, non tamen huic in omnibus ἀνάλογον, quem inde barbarum appellat, apud Gallos *ſanguine humano* peractum fuiſſe ſcribens:

> —— —— *barbara ritu*
> *Sacra deum, ſtructæ diris altaribus aræ,*
> *Omniſque humanis luſtrata cruoribus arbos.*

Unctas poſtmodum has arbores coronis ex variis herbis, floribus & frondibus nexis coronabant, ornabantque: ut ex loco Apuleji ſuperius adducto ſatis patet. Quod etiam alia, imprimis Poetarum, loca confirmant. Tituli porro his arboribus inſcribebantur, ut illis manifeſtum fieret, cui Deo Deæque fuerint dedicatæ. Quod clare nos docet *Apulejus Metam. lib.* VI. *videt*, inquit, *dona pretioſa, & lacinias auro literatas ramis arborum poſtibuſque ſuffixas; quæ cum gratia facti, nomen Deæ, cui fuerant dicata, teſtabantur*. Tales quoque titulos in conſecrata Ilice in *Vaticano* ſcriptos fuiſſe indicat *Plinius lib.* XVI. *cap.* XLIV. cum de illa hæc ſcribit *Vetuſtior urbe fuit Ilex in Vaticano: in qua titulus æreis literis Hetruſcis religione jam tum dignam ſignificabant*. Ex Græcis etiam hunc ritum tangit modo allegatus *Theocritus l. c.*

> Γράμματα δ' ἐν φλοιῷ γεγράψεται (ὡς παριὼν τις

Ἀνα-

Α'ναγνοίη) Δωεισὶ, Σέβε μ'. Ε'λένας φυτὸν ἐιμὶ.

Literæ autem in cortice scribentur, (ut præteriens aliquis
Perlegat) Dorice, venerare me; Helenæ planta sum.

Sed & his plura superaddere minime necessarium duco, quia vel ex illis quæ hactenus apposui, unguentorum usum in sacris B. Lector abunde assequi poterit. Igitur ut ad reliqua pedem proferamus, ordine semel nobis proposito jubemur.

C A P U T III.

De Unctionibus Gentilium non Sacris.

Personæ ungentes. Aliptæ. Aliptæ in balneis. Aliptarum varia officia. Jatraliptæ. Capsarii. Varii. Cinerarii. Ciniflones. Unde dicti. Calamistrum. Ciniflones ab Ornatricibus diversi. Ciniflones alii, alii Cinerarii. Cinerarii unde dicti? Ornatrices ancillæ. Κομμώτεια. *Psecas.* Ψεκάζειν. *Myrobrecharii. Plecusa. Picatrices. Ornatores Galearii. Pollinctores. Pollingere. Vespillones, Ustores. Vispellio. Virgines ungebantur oleo simplici. Myrrha & Stacte non Unguenta. Palæstræ cur* λιπαραὶ; *Athletæ, Palæstritæ, Xystici. Xystus. Ceroma. Palæstritæ cur uncti? Aphè. Conisterium.* Α'κονιτὶ νικᾷν. *Athletæ an nudi?* Δρομεῖς. *Palladii haustus apud Statium. Divites uncti. Ancillæ ungendi officio functæ. Balneares. Magæ inungebantur.* Χρῖσμα μεμαγδμένον. *Verbenaca.* Ι'ερὰ βοτάνη. *Sagmina. Singulis membris sua accommodata unguenta. Myrteus color. Color* Υ'πόκιῤῥος. *Crines fœdare pœnæ loco apud Romanos. Vasculis unguentariis potabant. Vinum Nardinum. Unguenta vino admiscebant. Cibis ungenta admixta. Unguenta Veneri propria.* Βελόνη. *Discerniculum. Calamistratorium. Rutilus capillus commendatus a veteribus. Cinere rutilabant capillos. Sapo Gallicus. Batavi Auricomi, Ruffi. Spuma Cattica. Caustica spuma. Pila Mattiaca. Sapo cur herba dicatur apud Ovidium. Thapsus.* Χρυσόξυλον. Θαψίνη γωνὴ. *Fucus. Rubriceta. Sandyx. Cerussa. Jus Collyricum. Offa. Differentia inter* καταπλάσματα *&* σμέγματα. *Melinum.* Στίβη. *Britanni cur Cærulei. Iidem cur picti. Britanni unde dicti. Isatum. Glastum. Fæce peruncti. Pedes ungebant viatores. In Nuptiis ungebantur. In lætitia ungebantur. In calamitatibus pulvere crines collinebant. Diebus Festis ungebantur. In compotationibus. Pocillatores servi. Ad Cyathos. In conviviis uncti. Ante epulas. Inter epulas. Coronæ in conviviis. Apium cur admixtum Coronis convivalibus? Aviculæ coronis alligatæ. In Balneis ungebantur. Unctorium. Unctiones siccæ.* Ξηραλοιφεῖν. *Insolatia. Strigiles.* Ξύστρα. *Distringo. Strigmenta. Cadavera uncta. Amomia. Momia. Mumia. Ossa mortuorum uncta & cineres. Unguenta in rogos conjecta. Ægyptiorum in ungendis mortuis mos. Æthiopum mortuos condiendi mos. Moris hujus origo. Postes ædium inungendi mos. Lucernas emungendi mos. Sandalia. Maltha. Cedro perungebantur libri.*

HIs igitur hucusque explicatis jam tempus est, ut examinemus ulterius, quosnam ritus in profanis unctionibus observaverint veteres. Ubi primo consideremus personas ungentes, quæ in diversis unctionibus diversæ quoque fuerunt; sic Athletas suos *Aliptas* habuisse, notum est omnibus, Alipta enim ἀπὸ τῦ ἀλέιφειν est unctor, qui in Gymnasiis Palæstritas inungebat, quemadmodum hanc vocem omnes fere Grammatici interpretantur. Verum Aliptas solum Athletarum & non etiam aliorum unctores fuisse, pro certo non affirmaverim; Legimus enim apud *Juvenal. Sat.* VI. in Balneis quoque inveniri Aliptas, qui fœminas ungebant, quamobrem potius universale id nomen esse opinor, ad omnes unctores sese extendens. Præcipue autem a scriptoribus pro luctatorum unctoribus accipiuntur; non tamen id solum aliptarum munus fuit, sed insuper in valetudinis conservatione & virium amplificatione occupati erant, simul & coloris habebant rationem, quæ omnia procurabantur non solum unctione, sed etiam ratione exercendi, quam Gymnastæ præscribebant. Ideo scribit *Cicero* lib. I. *ad famil. epist.* IX. *Sed vellem non solum salutis meæ, quemadmodum medici, sed etiam ut Aliptæ virium & coloris habere rationem voluissent.* Et *Celsus lib.* I. *cap.* I. *Sanus homo, qui & bene valet, & suæ spontis est, nullis obligare se legibus debet, ac neque medico neque alipta egere.* Hinc quod valetudo ipsis curæ fuit, Jatraliptæ dici queunt, quia illorum officium ex unctore & medico conflatum & mixtum erat. Vel potius juxta alios inter quos etiam *Plinius lib.* XXIX. *cap.* I. ita dicebantur, quia erant unctores medicorum, & mediastini eorum, servique: Nam ungendi officio plerumque servi functi) ita enim scribit: *Prodicus Selymbriæ natus discipulus ejus instituens quam vocant jatralipticen, unctoribus quoque medicorum, & mediastinis vectigalia invenit. Hæc* igitur, (quia præsertim ponitur pro Athletarum unctore) *est ratio*, ut inquit *Vossius*, *cur, ut Palæstra sæpe ponitur pro Gymnasio, cujus*

jus alioqui pars erat, *sic quoque Aliptes interdum accipiatur pro gymnasta*, *quanquam si vocem spectes*, *tantum partem muneris signet*. Sic usus *Epictetus Dissertat.* XXIV. *lib.* I. ὅταν ἐμπέσῃ περίστασις, μέμνησο, ὅτι θεός σε ὡς ἀλείπτης, τραχεῖ νεανίσκῳ βέβληκεν, *cum periculum ingruit*, *cogita*, *Deum te lanistæ instar aut Gymnastæ cum acri juvene commisisse*.

In Balneis etiam unctores inveniebantur, quos appellabant *Capsarios*. Hi enim fricant & ungunt, si vera sunt, quæ scribit vetus Scholiastes in *Sat.* III. *Juvenal. Guttus ab eo*, *quia guttam mittit*, *quos habent Capsarii*. Alioqui Capsarii dicti, qui mercede conducti vestes in balneis suscipiebant. Firmandæ hujus rei adduco verba *Epiphanii lib.* II. πρῶτον γὰρ φάσι τοὺς τοιούτους τοὺς αὐτῶν ἐκκλησίας ἤτοι φωλεοὺς καὶ σπήλυγγας ἐν ὑποκαύστοις οἰκοδομεῖσθαι. Ἐν δὲ τῷ Ἀξιένοι ἱματοφύλακες εἰσί τινες πρὸς ταῖς θύραις δίκην χαμψαείων ὑπ' αὐτῶν ἐπιτεταγμένων. Similiter ita vocabantur, qui pueros in scholam euntes sequebantur, portantes Capsam librariam. Quod comprobant hæc verba *Juvenalis Sat.* X.

> *Quisquis adhuc uno partam colit asse Minervam*,
> *Quem sequitur custos augustæ vernula capsæ*.

Hac voce utitur *Svetonius* in Nerone cap. XXXVI. *Constat quosdam cum pædagogis & capsariis uno prandio pariter necatos*.

Quod ad fœminas attinet, & illas certis unctoribus usas fuisse constat: inter eos occurrunt *Cinerarii*, quos non virorum, sed mulierum servos fuisse notissimum est: iidem sunt, ut volunt quidam, qui *Ciniflones* alias dicebantur; Ciniflo autem, ut in Glossis exponitur ἐμπλέκτης, γυναικῶν κοσμητής. Item Ciniflones ornatrices; verum hic ciniflonem cum ornatrice confundere glossæ videntur: mea autem opinio est, longe aliud Ciniflonum fuisse munus, quam ornatricum. Si enim vim vocis spectamus, res erit aperta. Ciniflo dictus, quia in cineres flaret, ad calefaciendum ferrum, quo capillos crispant; quod instrumentum *Varro* IV. de L. L. *calamistrum* vocat, unde etiam *calamistrati juvenes*. Exponit hoc *Acron* ad *Horat.* I. *Sat.* II. (quem locum, licet jam ab aliis observatum, nobis quoque huc reponere visum fuit) ubi sic ille: *Ciniflones & Cinerarii eadem significatione apud veteres dicebantur ab officio calamistrorum*, *qui acus & veruta flando in cinere calefaciebant*, *quibus matronæ crines crispabant*. *Ejus & Virgilius meminit inquiens*: *vibratos calido ferro*. Hæc *Acro*. Ergo ornatrices erunt quæ composuere capillum, Ciniflones vero, qui acus calefactas subministrarunt ornatricibus. Sic meo quidem judicio etiam Cinerarii a Ciniflonibus distinguendi, Cinerariorum enim ministri erant Ciniflones æque ac ornatricum. Dictos autem puto Cinerarios, non (ut habet *Varro lib.* IV. de L. L. *qui Calamistros calefactos in cinere ministrabat*, *a cinere cinerarius est appellatus*) a calefaciendis in cinere Calamistris: quod potius Ciniflonì convenit, sed quod Capillos cinere rutilarent. De quibus infra agetur. Et sic recte Cinerarium δοῦλον ἑταίρας glossæ exponunt. Occurrit vox in veteri monumento in D. Pauli æde: Ad primum ab urbe lapidem, via Ostiensi.

T. CLAUDIUS
ZOSIMUS. FECIT
LICINIÆ. PRISCÆ. MAMM
CLAUDIÆ ...... ROSHODO. SOR
MASSA ... CUM. CINERARIO
ET. TI. CLAUDIO. VERECUN
DO. PATRONO. ET. SIBI
ET. SUIS. POSTERISQ. EORUM
LONG. PED. VI. LAT. PED. VI.

Præterea aliæ peculiares *ornatrices* Ancillæ inveniebantur apud Veteres. Quod indicat Joh. a Wouweren ad illa *Petronii*: *Dic Chrysis nunquid incomta sum?* Nam *puellas*, inquit, *habuerunt in ministerio*, *tum ornatrices*, *tum quæ velut a consiliis formæ*. Quod alicubi stringit *Hieronym. Crines disponebant Ancillæ*. Et hæ edoctæ erant a certis magistris ad hoc ministerium, velut ad artificium, ut tradit *Pignorius*. Id autem artificium quale esset, describit nobis *Manilius* partim *l.* V. partim alibi:

> *Illis cura sui vultus*, *frontisque decora*
> *Semper erit*, *tortosque in flexum ponere crines*,
> *Aut nodis revocare*, *& rursus vertice denso*
> *Fingere*, *& appositis caput immutare capillis*.

Et graphice illud depingit *Tertullianus* libello de cultu fœmin. *Quid crinibus vestris quiescere non licet modo substrictis*, *modo relaxatis*, *modo suscitatis*, *modo elisis? aliæ gestiunt in Cincinnis coercere*, *aliæ ut vagi & volucres elabantur*, *non bona simplicitate*. *Affigitis præterea nescio quas enormitates sutilium atque textilium capillamentorum*, *nunc in Galeri modum*, *quasi vaginam capitis*, *& operculum verticis*, *nunc in cervicem retro suggestum* &c. Hæ vero orna-

ornatrices ab officio cognomen accepere, quia earum officium erat ornare capillos; sic & Græcis ab officio κοσμώτειαι dicebantur, *Hesychio* teste: κοσμώτεια κοσμȣ̃σα τὰς τρίχας. Hinc *Juvenalis Sat.* VI.

—— —— *ponunt*
Cosmetæ tunicas.

Ubi tamen vetus interpres eos intelligi dicit, qui ornamentis præsunt, non vero ornatrices. Ergo propriæ illæ Ornatrices erant, quæ crines disponebant; quarum meminit *Svetonius* in Claudii vita *cap.* XL. *Hæc matris meæ ornatrix fuit.* Et vetus inscriptio: CINERIBUS. HAMILAE. ALPIONIAE. QUINTAE. ORNATRICI. FESTUS. M. SEPTIMI. GALLI. DISPEN. CONTUBERNALI. B. M. F. Item alia in Musæo Carp. OSSA. JULIAE. ↓LIVIAE. ↓AUGr AURICLAE. ORNATRIX. *Juvenalis* (ut inquit Scholiastes) tali ornatrici nomen *Psecæ* ab arte imposuit. Extat locus *Satyr.* VI.

Componit crinem laceratis ipsa capillis
Nuda humeros Psecas infelix.
Quid Psecas admisit? quænam est hic culpa puellæ?

Ψεκάζειν vero dicunt Græci, quando *minutum* sive *rarum pluit*, idem igitur est ac *irrorare*, *stillare*, *conspergere*. *Nam ornatrices pauculum irrorare aquæ solebant ad compositionem crinium, ac sic veluti* ψεκάζειν. Ut est apud Interpretem. Lautiorum tamen capillis aquæ loco balsamum instillabatur, & ita interpretor de guttis *Arabicis Apuleji* verba, quibus capillos obungi scribit *lib.* II. *metam.* Itaque etiam Psecæ erunt, quos Plautus *myrobrecarios* i. e. unguentum pluentes vel stillantes appellat *Aulul. act.* III. *scen.* V. quemadmodum hanc vett. editionum lectionem retinuit Meursius. Martialis autem Ornatricibus nomen *Plecæ* tribuit *lib.* II. *ep.* LXVI.

Et cecidit sectis icta Plecusa comis.

Eadem ratione, nempe a πλέκειν; quia sciret *positu variare comas, & ponere compositas in statione comas*, ut canit Ovidius. Et quæ dominæ caput & capillos, ut arte jacerent, curaret, concinnaretque. Sic etiam observamus apud *Apulejum lib.* XI. metam. inter turbulas Pompam Isidis prosequentes mulieres, *quæ pectines eburneos ferentes gestu brachiorum, flexuque digitorum ornatum atque oppexum crinium regalium fingerent.* Tandem fæminarum comtricum ordini etiam adcensere licet *Picatrices;* quæ pilorum segetem succrescentem resinis & pice demunt. Item, ut habet inscriptio vetus, ORNATORES GLABRARII, nisi hic est σφάλμα graphicum, pro GALEARII, illi enim domino vel dominæ in modum Galeæ galeri capitis suggestum curabant; id quod Galli suo idiotismo *perruquam* dicunt, qua de re haud dubie *Juvenal. Sat.* VI.

Et nigrum flavo crinem abscondente Galero.

Hæc de Psecade, qua muliebre officium denotat. Reliquum est, ut de personis, quæ defunctos ungere solebant aliquid etiam in medium proferamus. Apud Ægyptios certos homines ad id munus constitutos fuisse Herodotus refert: Ἐπεὰν δὲ ταῦτα ποιήσωσι, ὅτω ἐς τὴν ταρίχευσιν κομίζȣσι. Εἰσὶ δὲ οἱ αὐτῷ κατέαται καὶ τέχνην ἔχȣσι ταύτην, i. e. *His actis ita demum ad condiendum portant. Sunt autem certi ad hoc ipsum constituti, qui hoc artificium factitant.* Inter Latinos vero, qui funera procurabant, ac odoribus unguentisque mortuorum corpora obliniendi ministerio fungebantur, *Pollinctores* dicebantur; cur vero & unde, necdum inter doctos convenit. Quidam volunt *pollingere* sic dici, quasi *pollutos ungere*. Sane apud *Fulgentium* legimus; *Pollinctor* quasi pollutorum, id est, *cadaverum unctor*. Nam pollutos vocat mortuos, quos Flamini Diali non licebat tangere, ne sese attaminaret, quod videmus ex Massurii Sabini verbis, quæ extant apud *Gellium*, *lib.* X. *c.* XV. *Locum in quo bustum est, nunquam ingreditur. Mortuum nunquam attingit. Funus tamen exsequi non est religio. Franciscus Junius* autem format a *Polincio* seu *Polinceo:* vel potius a *Polingo*, quod idem esset ac *poliens ungo;* polire autem est curare ac colere, ut *polire agros Ennius* dixit apud *Nonnium. Turnebus lib.* XXVIII. *cap.* XXXI. quasi pellis unctorem dici putat. Ejus verba hic apponam: *Pollinctor a pelle, ut opinor, ungenda ficto vocabulo, quasi pellis unctor.* Et paullo post: *Veruntamen affirmo, quod in mixtis vetustis monumentis Pellinctor reperitur, E autem & O non raro tradunt operas mutuas, & in alternas sedes subeunt.* Denique *Servius* ad IX. Æneid. Pollinctores dictos scribit, quod mortuis os polline oblinerent, ne livor extincti appareret. In tanta igitur opinionum diversitate Vossii est sententia, quod, si hanc vocem de ligatione atque involutione intellexeris, posset esse a *Perligo*, ut proprie de eo dicatur, qui aliquem ligat & involvit ἐνταφίοις sc. ὀθονίοις *fasciis sepulcralibus*, sin vero proprie hoc ver-

verbum de unctione dici placeat, a *Perlino*. Quomodo autem inde formari queat hæc vox, docet in Etymologico. Multa quoque ad hanc rem notant *J. Kirchman.* de funer. Roman. *P. Colvius* ad Florid. *Apuleji*, & alii. Ut ut sit. Pollinctores dicebant veteres, qui funera procurabant, corpusque mortui lavabant, ungebantque, quod comprobant hæc verba *Augustini lib.* I. locution. *Tom.* III. Pollinctor, *qui id agit, quod exhibetur corporibus humandis, vel condiendo vel siccando, vel involvendo & alligando; in quo opere maxime Ægyptiorum cura excellit*. Est & in vett. Glossis *Pollictor*, ἐνταφιαςὴς, & *pollingere* περιςέλλειν, νεκρὸν σιροπλοκεῖν, ἐνταφιάζειν. Talis (ut id attingam) igitur fuit Pollinctrix Maria, quæ Salvatorem ante passionem unxit unguento pretiosissimo. Christus enim ipse id nomen illi dedit *Joh.* XII. 3. Nam cum mulier præstantissimo Nardo Jesu pedes unxisset, obmurmuranti Judæ dixit: *Sine eam*, εἰς τὴν ἡμέραν τοῦ ἐνταφιασμοῦ in diem pollincturæ meæ *servavit illud*. Et *Marc.* XIV. 8. *Hæc quod potuit fecit: Occupavit enim ungere meum corpus* εἰς τὸν ἐνταφιασμὸν ad Pollincturam. Hac Pollinctoris voce usus *Martialis lib.* X. *ep.* XCVII.

> *Jam scrobe, jam lecto, jam Pollinctore parato.*

Et Plautus in Pænuli Prologo:

> *Nam mihi pollinctor dixit, qui eum pollinxerat.*

Adi & *Apulejum lib.* III. Florid. Erant autem servi *Libitinariorum*, (a Libitina Dea, in cujus fano instrumenta funebria, & cuncta funeri necessaria venibant, sic dictorum) quippe quorum conditio honestior erat, quoniam & pollinctoribus praeerant, & cum illis de sumtibus, quos funeri impendi volebant, transigebatur. *Pollinctorum vero præficarum, & vespillonum* opera deinde administrabant quæcunque ad exsequiarum apparatum pertinerent. *Vespillones* autem a Pollinctoribus erant diversi, quanquam Pollinctorem pro Vespillone & hunc pro illo positum invenias. Sic de vespillonibus loquitur hic *Sidonii* locus *lib.* III. *ep.* XIII. *Moxque sidente strue torrem devolutum reddere Pyræ fastidiosus pollinctor exhorret*. Nam proprie vespillonum munus erat, cum Pollinctores cadavera lavassent, unxissent, & coronassent, illa efferre, incendere, ac sepelire, unde & *ustores* vocat *Catullus ep.* LX. de Rufa & Rufulo:

> *Ab semiraso tunderetur ustore,*

Et *Martialis lib.* III. *ep.* XCIII. in Vetustillam:

> *Ustorque tedas præferat novæ nuptæ.*

Turnebus lib. XIV. *cap.* III. scribit in antiquo lexico se reperisse: *Vespillonem esse sepulcrorum violatorem, quem Græci* τυμβωρύχον *vocant: Quod intelligitur per antiphrasin, quasi non sepeliat, sed nudet, & in Latino Græco Lexico* vispellionem, & vespillonem: *Ubi etiam exponitur ille* νεκροθάπτης, *hic* νεκρόφορος. *Ita* ut *ille funerator* sit, *hic cadavera* portet. Sed revertamur ad *Pollinctorem*, quem *Ulpianus* aperte scribit fuisse Libitinariorum servum *lib.* V. *ff. de inst. Action. Si Libitinarius, quos Græce* νεκροθάπτας *vocant, servum Pollinctorem habuerit, isque mortuum spoliaverit*, &c. Sed ne longior sim, hæc de unctoribus sufficiant. Nunc ad personas & res unctas me convertam.

Hic primo sese offerunt Virgines ex quibus tamen honestiores olim abstinuisse videntur ab unguentis, & solo oleo se unxisse: Sic Dianam apud Callimachum, sic quoque Palladem Unguenta & Alabastros respuisse legimus, utpote cujus Divæ incorrupta omnia & virginalia erant, adeo ut oleo etiam incommixto statuas ejus inungi opus esset:

> Μὴ μύρα λωτροχόοι τᾷ Παλλάδι, μηδ' ἀλαβάςρως
> (Οὐ γὰρ Ἀθηναία χρίματα μικτὰ φιλεῖ)
> Οἴσετε, μηδὲ κάτοπτρον &c.

Licitum tamen erat myrrha seu stacte & simplici oleo, sive unius plantæ aliusque rei pinguedine illas ungi: talia enim, ut superius ostendimus, non accensebantur unguentis, quippe quæ mixta erant e multis odoribus, itaque nec myrrha nec stacte proprie unguenta sunt, de quibus igitur illa recte distinguit *Varro lib.* V. de L.L. & *Plinius lib.* XIII. *cap.* I. quod ipsum quoque facit Theophrastus in scripto de odoribus: Ἐκ τῆς σμύρνης κοπτομένης ἔλαιον ῥεῖ. Στακτὴ δὲ καλεῖται, διὰ τὸ μικρὸν ςάζειν. Ὃ δὴ μόνον τινές φασιν ἁπλοῦν εἶναι καὶ ἀσύνθετον τῶν μύρων, τὰ δὲ ἄλλα πάντα σύνθετα, πλὴν τὰ μὲν ἐκ πλειόνων, τὰ δὲ ἐξ ἐλαττόνων. Eundem etiam morem, quo nempe virgines simplici oleo, mulieres vero unguentis ungerentur, apud Persas viguisse, satis perspicue videre est ex loco *Estheræ cap.* II. 12. Quæ, antequam Regi nuberet, unguenda Eunuchis tradi-

tur

tur, per ſex quidem menſes myrrha tanquam virgo, per ſex vero alios ſequentes aromatis, & unguentis muliebribus, veluti Regis ſponſa Regique nuptura. Verba in ſacro codice ita leguntur: ובהגיע תר נערה ונערה לבוא אל המלך אחשורוש מקץ היות לה כדת הנשים שנים עשר חדש כי כן ימלאו ימי מרוקיהן ששה חדשים בשמן המר וששה חדשים בבשמים ובתמרוקי הנשים: Quæ rectiſſime ita reddiderunt LXX. Οὗτος δὲ ἦν καιρὸς κοράσιος εἰσελθεῖν πρὸς τὸν βασιλέα, ὅταν ἀναπληρώσῃ μῆνας δεκαδύο. Οὕτως γὰρ ἀναπληροῦνται αἱ ἡμέραι τῆς θεραπείας. Μῆνας ἓξ ἀλειφομένας ἐν σμυρνίνῳ ἐλαίῳ, καὶ μῆνας ἓξ ἐν τοῖς ἀρώμασι καὶ ἐν τοῖς σμήγμασι τῶν γυναικῶν.

Verum miſſis virginibus, Gymnaſia Palæſtræ ingreſſuri, videbimus juvenes *oleo nitentes* violentis brachiis lucta ſeſe exercentes. Hinc Græci Palæſtras λιπαρὰς nominant, id eſt *pingues & oleo nitidos*, quia eo ungebantur dimicaturi, ita *Theocriti* Scholiaſtes: Λιπαρὰν δὲ λέγει παλαίστραν, ἐπεὶ οἱ παλαίοντες ἐλαίῳ πρότερον ἠλείφοντο, εἶτα ἐπάλαιον, qui mos a Lacedæmoniis originem ſumſit, ut legimus in Thucydide. Hujus autem moris ratio extat apud *Clement. Alexand. Pædag. lib.* II. *cap.* VIII. Καὶ τὸ ἔλαιον αὐτὸ τοῖς μελίτταις, καὶ τοῖς ἐντόμοις ἐστὶ πολέμιον ζώοις. Ἀνθρώπων δέ, τοὺς μὲν ὠνήσεν, ἔστι δέ, οὓς εἰς μάχην ἐξεκαλέσατο. Καὶ τοὺς πρότερον φίλους ἀληλιμμένους τοῦτο ἐν τοῖς σταδίοις ἐκρίπτει εἰς τὸ τῆς ἀγωνίας πάμμαχον. Hi vero Luctatores *Athletæ*, *Palæſtritæ*, vel etiam *Xyſtici* apud *Suetonium* in vita *Octavii cap.* XLV. & *Galbæ cap.* XV. nominabantur, a Xyſto, qui coopertus erat, & in quo hyeme exercebantur: qui tamen Xyſtus diverſus erat ab eo Xyſto ambulatione ſive arena aperta, in qua ſub dio ſeſe exercebant, & quam, quia undique circumcurſari poſſet, inde περιδρομίδα nuncupabant. Ut clare id indicat *Vitruvius lib.* V. *cap.* XI. Oleo quo hi Luctatores utebantur terram immiſcebant, aut, juxta alios, fiebat id unguentum ſubacta oleo cera, cui rurſus alii addunt pulverem Ægyptium ſeu Puteolanum. Quamobrem etiam talis compoſitio deinde *Ceroma* denominata fuit, qua voce uſus *Martialis*, *lib.* IV. *ep.* XIX.

Seu lentum Ceroma teris.

Quod tamen Græci deinde in Luxuriam vertentes, rebus odoriferis miſcebant, ut ait *Plinius*, vilioribus tamen, & minoris pretii. Erat etiam *Ceroma* locus Palæſtræ aut Gymnaſii in quo ceromate perungebantur. Id oleum Anacharſis (ut in ejus vita refert *Diogenes Laertius*) μανίας φάρμακον ἔλεγε, διὰ τὸ ἀλειφομένους τοὺς ἀθλητὰς ἐπιμαίνεσθαι ἀλλήλοις. Idem vero non tantum oleum, ſed & ipſam actionem deſipientium eſſe dixit apud *Lucianum* in ſcripto de Gymnaſiis, his verbis: Ὥς ἔμοιγε μανίᾳ μᾶλλον ἐοικέναι δοκεῖ τὸ πρᾶγμα, καὶ οὐκ ἔστιν ὅστις ἂν ῥᾳδίως μεταπείσειέ με, ὡς οὐ παραπαίουσιν οἱ ταῦτα δρῶντες, i. e. *Nam hæc actio mihi potius videtur eſſe inſania: neque me quiſquam ab hac ſententia dimoveat, hos qui iſta faciunt, deſipere.* In quibus tamen durior paulo contra Grecam juventutem eſt Anacharſis. Sane uti *Ariſtoteles Politicorum lib.* VIII. docet, teneri puelli in haſce Palæſtras mitti debebant, ut validiores, ac robuſtiores inde egrederentur, hæc enim res ἀκμὴν οὐ μικρὰν ἐπάγει τοῖς σώμασιν *vigorem haud exiguum corporibus adfert*, ut inquit *Lucianus* de Gymnaſiis. Hinc etiam neque Plato reprobavit, quod vel ipſæ virgines currendo atque luctando ſeſe exercitarent: quin non ſolum puellis junioribus id permiſit, ſed & fæminas etiam maturas cum hominibus luctari voluit, quod ipſum etiam nobis indicat *Xenophon* in Lacedæmoniorum Politia, ſcribens Lycurgi decretum fuiſſe ut fæminæ liberæ (dum liberis gignendis vacarent) lucta violenta & curſibus, ſicut maſculi, corpora exercitarent, ut horum laborum tolerantia graviores quoque adire diſcerent. Quod vero corpus oleo fricaverint, quorundam ſententia eſt, id factum fuiſſe, quia oleum inſervit nervis & membris fortificandis, reddens ea mollia, atque vim & vigorem adferens; quod aperit *Plinius* his verbis: *Duo ſunt liquores corporibus humanis gratiſſimi, intus vini, foris olei, arborum e genere ambo præcipui, ſed olei neceſſarius.* Aliis tamen placet id factum fuiſſe, ut Palæſtritarum corpus lubricum magis redderetur, utque difficilius per brachia prehenderentur, quod tangit *Lucianus* in libello de Gymnaſiis; cum Anacharſin Scytham ita loquentem inducit: Ἐν ἱδρῶτι ἅμα πολλῷ γέλωτα ἐμοὶ γοῦν παρέχουσιν, ὥσπερ αἱ ἐγχέλυες ἐκ τῶν χειρῶν διολισθαίνοντες. *Mihi riſum pariunt, quod ſudore multo perfuſi velut anguillæ e manibus elabuntur.* Ut vero etiam nimiam Lubricitatem impedirent, ac prehenſiones facerent firmiores, mos fuit corpus aſpergi pulvere quodam aut arenula *Aphe* dicta, quam κονίστρα ſive *Coniſterium* illis ſuppeditabat. (Ita autem locum vocabant, ubi pulvis aſſervabatur) quod lubricitatis arcencendæ ergo antiquos feciſſe, clare nos docet *Lucianus l. c.* Καὶ αὐτοὶ ἑκόντες πάττουσι τὴν κόνιν ἀλεκτρυόνων δίκην, ὡς ἀφυκτότεροι εἶεν ἐν ταῖς συμπλοκαῖς οἶμαι, τοῦ ψάμμου τὸν ὄλισθον ἀφαιροῦντος, καὶ βεβαιοτέραν ἐν ξηρῷ παρέχοντος

χοντος

χῦστης τὴν ἀντίληψιν. i. e. *Ipsique ultro Gallorum instar pulverem aspergunt, quominus ut puto in complexibus effugiant, arena demente lubricitatem, & firmiorem in arido præbente comprehensionem*. Attamen id etiam fecisse videntur, ut corporis vigorem juvarent, quod nobis suggerit *Lucanus*, de pugna Herculis & Antei verba faciens:

> *Auxilium nervis calidas infundit arenas.*

Hujus vero pulveris tantopere curiosi fuerunt veteres, ut ex Ægypto eum asportari curarent, ita enim *Tranquillus* refert, Neronem Cæsarem tempore famis publicæ navem illo onustam pro suæ aulæ athletis venire jussisse. Ex hac quoque pulveris aspersione lucem haurit illud proverbium inter Græcos: ἀκονιτὶ νικᾷν, i. e. *victoriam obtinere absque molestia, pugna, ac sudore*, quod apud *Pausaniam* legimus, qui Dioreum Athletam in Olympicis victoriam ἀκονιτὶ abstulisse scribit, idest, cum illi nemo se ad pugnam obtulisset. Eleganter ad hunc morem alludit *Tertull.* de Pallio: *Studia Palæstræ male senescentia, & lutea unctio, & pulverea volutatio*. Et *Apulejus lib.* IX. *Metam.* hæc habet: *In modum pugilum, qui pulvisculo perspersi dimicant*. Item *Ovidius lib.* IX. in congressu Herculis & Acheloi:

> —— *tenuique a pectore varas*
> *In statione manus; & pugnæ membra paravi.*
> *Ille cavis hausto spargit me pulvere palmis;*
> *Inque vicem fulvæ jactu flavescit arenæ.*

Pulverulenti vero & lassi campestribus exercitiis sudorem, pulverem, atque odorem olei vicino Tiberi inter Romanos natantes abluebant, & ideo illos ludos in campo Martio celebrabant, quod is Tiberi vicinus esset. Cui rei assentit *Vegetius lib.* I. *cap.* X. *Romani campum Martium vicinum Tiberi delegerunt, in quo juvenes post exercitium armorum sudorem pulveremque diluerent, ac lassitudinem, cursusque laborem natando deponerent*. Hinc factum, quod *Horatius* campum Martium cum Tiberi conjungat, ac de utroque *lib.* III. *Od.* VII. ita loquatur:

> *Quamvis non alius flectere equum sciens*
> *Æque conspicitur gramine Martio:*
> *Nec quisquam citus æque*
> *Tusco denatat alveo.*

Sed tamen etiam nonnulli, postquam sese exercuissent, ad Balnea pergebant, non semper expetentes flumina. Sic apud *Plautum in Stich.* legimus: *Postea ibo lavatum a pila*. Et *Martial. in Apophor.* CLXI.

> *Redde pilam, sonat æs thermarum.*

De Græcis id videre est in *Luciani Lexiph.* hæc habentis: Ἔιτα συντειβέντες, καὶ ἀλλήλυς κατακνωπτάμενοι, καὶ ἐμπαίξαντες τῷ Γυμνασίῳ, ἐγὼ μὲν, καὶ Φιλῖνος ἐν τῇ θερμῇ πυέλῳ καταιονηθέντες, ἐξῆειμεν. Sed dum de Athletis verba facimus in transitu Quæstiunculam leviter attingendam duxi, An nempe cum certarent omnino nudi essent? Sunt quibus id non placet, & maxima quidem ex parte nudos fuisse dicunt, reliqua tamen membra velamento texisse. Nobis vero in contrariam partem satis argumento est, quod & Augustus Cæsar vetuerit, ne fœminæ istiusmodi spectaculis interessent; & *Thucydides lib.* I. autor sit, olim quidem Athletas fibulatis campestribus certasse, suo tamen ævo nudos: & hanc veterem modestiam servari in Asia. Plura de Athletis vide sis apud *Lucianum* περὶ Γυμνασίων, ac in ejusdem Hermotimo, *Isidor. orig. lib.* XV. *cap.* II. & *Hieron. Mercurialem lib. de arte Gymnastica*.

Verum ad aliud Athletarum genus, quos Græci δρομεῖς, i. e. *Cursores* nominarunt, pergimus, qui inungi solebant, id quod in Agonisticis ex Scholiaste *Aristophanis* pridem notavit *Petrus Faber lib.* II. *semest. cap.* XXII. verba sunt editionis nuperrimæ: Διὰ τὸ πάντα ἄνθρωπον κεκτημένον ἐλαίας ἀναγκάζεσθαι μέρος τι παρεχηνεὶς τὰ παναθήναια. Κέραμον γὰρ ἐλαίυ ἐλάμβανον οἱ νικῶντες, ἐπεφύτευτο δὲ ἐν τῷ γυμνασίῳ δένδρον: ἔθος δὲ ἦν τοῖς ἀσκυμένοις ἀλειψαμένοις ἐν τῷ ἡλίῳ τρέχειν. Nonnulli tamen autumant hunc locum nequaquam hoc sensu capiendum esse, sed potius antiquitus morem fuisse, ut ante Luctam pugiles uncti in sole discurrerent. Mea quidem sententia omnino de cursoribus interpretari possimus hunc locum, quod clarius liquet ex *Papinii Thebaid. lib.* VI. de cursoribus ita canentis:

> —— *tunc Palladios non inscius haustus*
> *Incubuit, pinguique cutem fuscatur olivo.*
> *Hoc Idas, hoc more Dymas, aliique nitescunt.*

Quo in loco per *Palladios haustus* oleum intelligit, ut recte Scholia vetera & *Lutatius*.

Porro

Porro etiam unguentis perfundebantur divites, & homines lauti, ut pompam & luxum ostenderent. Odoratis enim unguentis perfusum caput plerumque divitiarum fuit argumentum. Inde *Lucill.*

> *Hi quos divitiæ producunt & caput ungunt.*

Facete *Cicero* in IV. contra *Verrem*, *Palæstritas defendebat*, *ut ab illis unctior discederet*.

His adjungantur hospites, aut alii, qui e longinquo itinere in ædes alicujus divertebant. Sic Telemachus & Pisistratus, in ædes Menelai adventantes, lavabantur ab ancilla ac ungebantur. *Homer. Od.* IV. Et apud *Milonem* divertens *Apulejus* ab ancilla ad balneas producitur, ibique ungitur. Ita enim habet *Metam. lib.* I. *Fotis*, inquit Milo, *Sarcinulas hospitis susceptas cum fide conde in illud cubiculum: ac simul e promtuario oleum unctui, lintea tersui, & cætera huc eidem usui profer ocyter; & hospitem meum produc ad proximas balneas, satis arduo itinere, atque prolixo fatigatus est.* Ratio, cur id factum sit, haud obscure in postremis Milonis verbis latet; nempe non solum ut ibi sordes abluerentur, sed etiam ut voluptatem & refocillationem sibi compararent. Nam utrumque finem spectabant veteres, teste *Eustathio*, cum refert βαλανεῖον esse introductum, ut esset ῥυπτοῦ μὲν ἀποθετικὸν, ἀναψυχῆς δέ τινος αἴτιον. Et sane medentur Balneæ lassitudini. Unde *Plautus* in Mercatore:

> *Nunquam ædepol omnes balneæ mihi hanc lassitudinem eximent* &c.

Atque hinc *Athenæus lib.* I. balnea vocat ἄκη πόνων παντοίων. Certe quia temperatur lotione crassus & melancholicus humor inde etiam ea exhilaratur animus. Ex hactenus adductis præterea patet, Ancillas etiam nonnunquam ungendi officio functas, quod alioqui divites & elegantiores a servis suis peragi curabant; sed ubi de Ancillis fit mentio, balneum quoque privatum ac domesticum intelligi nullus dubitem, quanquam homines modici hospites ad balnea publica producebant, conductis balnearibus, qui sequi jussi, ungendi officio fungebantur. Sic *Milo Apulejum lib.* III. *Met. Jussis balnearibus adsequi, perduxit ad lavacrum proximum.* Hi balneares, ut opinor, balneatoris famuli erant, ad id constituti, ut eis, qui balnea introirent, præsto essent. Balneator autem dicebatur, qui illis præerat. Pauperes vero horum balnearium munere ipsi fungebantur, & se & hospites lavabant, ungebantque. Sic iterum exemplo nobis sit illud apud *Apuleji lib.* I. *Met. Illico lavacro trado. Quod unctui, quod tersui opus ipse præministro. Sordium enormem eluviem operose exfrico*, &c. At illud nobis adhuc observandum, quod post lotionem demum sese unxerint, ut hoc pacto obstruerentur corporis pori & spiramenta. Id quod aperte indicat *Eustathius Iliad.* X. Ἐλαίῳ δ' ἐχρίζοντο οἱ λουσάμενοι ἐμφράττοντες τοὺς σωματικοὺς πόρους, ὡς ἂν κατὰ λουτρὸν στέγοιεν τὴν ὑγρότητα.

Ad eos nunc veniamus, qui artem Magicam callentes, sese in totum oleo illinebant, cujus beneficio tunc quæ vellent præstabant, v. g. *Magico susurramine amnes agiles facere reverti, mare pigrum colligari, ventos inanimes exspirare, Solem inhiberi, Lunam despumari, stellas evelli, diem tolli, noctem teneri.* Imo seu in bruta & volucres se immutare, seu divinationes & alia plura posse credebant vanæ mentes; utpote *quibus obaudiant Manes, turbentur sidera, cogantur numina, serviant elementa.* Verba *Luciani* apponam, quibus Magam describit, quæ fascinandi artis haud ignara transformabatur, atque Corvum nocturnum agebat. In ejus Asino hæc leges: Εἶτα κιβώτιον ἁδρὸν ἀνοίξασα, πάνυ πολλὰς ἔχον πυξίδας ἐν αὐτῷ, ἔνθεν ἀναιρεῖται, καὶ προσφέρει μίαν. Ἡ δὲ, εἶχεν ἐμβεβλημένον, ὃ, τι μὲν οὐκ οἶδα, τῆς δὲ ὄψεως αὐτῆς ἕνεκα, ἔλαιον αὐτὸ ἐδόκουν εἶναι. Ἐκ τούτου λαβοῦσα, χρίεται ὅλη, ἀπὸ τῶν ὀνύχων ἀρξαμένη τῶν κάτω. Καὶ ἄφνω πτερὰ ἐκφύεται αὐτῇ. Καὶ ἡ ῥὶν κερατίνη, καὶ γρυπὴ ἐγένετο, καὶ ἄλλα δὲ, ὅσα ὀρνίθων κτήματα. Καὶ σύμβολα πάντα εἶχε. Καὶ ἦν ἄλλο οὐδὲν, ἢ κόραξ νυκτερινός. Quæ ex versione *J. Benedicti* ita redduntur: *Tum reserata majuscula arca, quæ pyxides multas continebat, unam hinc effert, in qua quid contineretur nescio, sed quantum oculi conjicere poterant, oleo plena videbatur. Ex hoc sumens tota inungitur, ab imis unguibus inchoans: statimque ipsi enascuntur alæ, nasus corneus & aduncus, omnesque avis notas, quotquot sunt, habebat, nihilque aliud erat, nisi nocturnus Corvus.* Id autem agebant, atque in avem plumabantur, cum *scitula formulæ juvenem quempiam libenter* adspexissent, ut sic ad suum cupitum devolare possent; quemadmodum id refert *Apulejus Met. lib.* III. Oleum etiam, quo ungebantur, χρῖσμα μεμαγευμένον appellat *Lucianus l. c.* Multam præterea vim in Verbenaca inveniebant Magi; de qua audiamus *Plinium lib.* XXV. *cap.* IX. ita loquentem: *Utraque* (specie) *sortiuntur Galli, & præcinunt responsa. Sed Magi utique circa hanc insaniunt. Hac perunctos impetra-*

petrare quæ velint, *febres abigere*, *amicitias conciliare*, *nullique non morbo mederi* &c. Verbenaca vero eadem est herba, quæ & verbena dicebatur; quod patet ex eodem scriptore *Plinio l. c. Nulla tamen Romanæ nobilitatis plus habet*, *quam hierabotane*. *Aliqui peristereon*, *nostri verbenacam vocant*. Quibus in verbis ostendit *Plinius* nullum plane inter hierabotanen ac verbenacam esse discrimen, nisi quod vox illa ex Græcia, hæc originem e Latio petat. Ac sane & verbena est ἱερὰ βοτάνη, ut *Dioscorides* aliique volunt; quamvis *abusive verbenas jam vocemus omnes frondes sacratos*, *ut est Laurus*, *Oliva*, *vel Myrtus*. Terentius: *Ex ara sume hinc verbenas*. *Nam Myrtum fuisset Menander testatur*, *de qua Terentius transtulit*, ut ait *Servius* ad XII. *Æneid*. non tamen *Plinius* dubitat dicere id esse sacri graminis genus *lib.* XXII. *cap.* II. ubi verbenas etiam *sagmina* vocat, idest, sanctas vel sancitas; ab illis enim vocibus nomen accepere, ut tradit Festus Pompejus: *Sagmina vocantur verbenæ*, *idest*, *herbæ puræ*, *quia ex loco sancto arcebantur a Consule Prætoreve legatis proficiscentibus ad fœdus faciendum*, *bellumque indicendum*: *vel a sanciendo*, *idest*, *confirmando*. *Nævius*: *Jus sacratum Jovis jurandum sagmine*. Hucusque *Festus*. *Plinii* verba sunt: *Non aliunde sagmina in remediis publicis fuere*, & *in sacris legationibusque verbenæ*. *Certe utroque nomine idem significatur*, *hoc est gramen ex arce*, *cum sua terra evulsum*, *ac semper* & *legati*, *cum ad hostes*, *clarigatumque mitterentur*, *idest*, *res raptas clare repetitum*, *unus utique verbenarius vocabatur*. Quo ex loco etiam politicum verbenarum usum discimus. His adjiciamus quæ de verbenaca habet *Turnebus l.* VIII. *cap.* XXIII. cujus verba heic adscribere non pigebit: *Idem*, inquit, *de verbenaca sentio*, & *verbenatam dici debere prædico*, *cum præsertim verbena gramen ex arce cum sua terra evulsum significet*, *quod gramen sacrum putabant*, & περιστερεὼν, *i. e. verbenata*, *sæpe sumeretur*, & *verbena fieret*, & *ut ita dicam verbenaretur*: *Quo factum est*, *ut verbenata etiam verbena diceretur*.

Verum mitto hæc, & ad corporis partes venio, quarum unicuique pro varia illorum diversitate ac proprietate diversa etiam unguenta adhibebant, ut sanitatem conservarent. Multus in his exponendis est *Athenæus* & alii. Sic leges caput & collum, supercilia ac capillos inungi & confricari solere oleo *Serpilino*; & apud Thoricenses, populum Atticum, *Amaracino*, genas & mammillas φοινικίνῳ, genua & collum ἑρπυλλίνῳ, unum brachiorum *Sisymbrino*, & tibias a genu usque ad imos ungues μύρῳ Αἰγυπτίῳ. Alii ossa nervosque linebant *Cressino* & *Amaracino*. De oleo *Baccarino*, ut superius memini, scripsit *Hipponax*, cum ait: Βακχάρει δὲ τὰς ῥῖνας ἤλειφεν. Inter Romanos ac Græcos caput & capilli perfundebantur *Nardo*. Ita *Tibullus lib.* III. *El.* VI.

> *Jam dudum tyrio madefactus tempora Nardo*.

Item *Amomo*; ad quod hortatur *Martialis lib.* VIII. *ep.* LXXVI. his verbis:

> *Si sapis Assyrio semper tibi crinis Amomo*
> *Splendeat*.

Nam alibi dixerat,

> *Unguentum hæredi nunquam*, *nec vina relinquas*,

Balsamo. Juvenalis *Sat.* II.

> —— *hirsuto spirant opobalsama collo*.

Myrobalano. Horat. *lib.* III. *Od.* XXIX.

> *Pressa tuis balanus capillis*.

Et *Myrrha*. Hor. *lib.* III. *Od.* XIV.

> *Myrrheum nodo cohibere crinem*.

Quod tamen debilitare videtur vetus interpres *Pomponius Porphyrio*, inquiens: *Colorem myrteum in crinibus hodie quoque dicunt*, *qui medius est inter flavum* & *nigrum*: ut itaque videatur in *Horatio* legisse *myrteum* non *myrrheum*. Et sane extat & apud *Tibullum* locus, ubi hujus coloris in crinibus meminit; cum *lib.* III. *El.* IV. inquit:

> *Stillabat Tyrio myrtea rore coma*.

Qui color non de crinibus tantum dicebatur, sed etiam de aliis rebus, v. g. de equis; ut habet *Pallad. lib.* IV. *cap.* XIII. Petron: *Myrtea subornatus gausapia*. *Dioscorid.* ξύλον ὑπόκιῤῥον. Et *Isidorus* inquit, *Myrteus color pressus in purpuris*. Sed color ὑπόκιῤῥος purpura fuscior. In crinibus & equis est color, quem nostri *Kastaniebruyn* appellant. Nos heic in *Horatio* retinemus myrrheum: illa enim viguit consuetudo; Ut ex *Virgilio* clarius videre est:

> —— —— *crines*
> *Vibrati calido ferro*, *myrrhaque madentes*.

Et *Ovid. lib.* V.

> *Et madidos myrrha currum crinale capillos*.

Deni-

Denique *Malobathro*. Hor.

> —— *Nitentes.*
> *Malobathro Syrio capillos.*

Imo adeo expetebant comtos capillos, ut tanquam pro pœna haberetur crines amicæ fœdare, quod probat *Tibullus* I. *El.* X.

> *Jam mihi persolves pœnas, pulvisque decorem*
> *Detrahet, & ventis horrida facta coma,*
> *Uretur facies, urentur sole capilli,* &c.

Et Venus stomachata biles venereas, ac filio, quod amicam haberet, infesta inquit: *Tunc injuriæ meæ litatum crediderim, cum ejus comas, quas istis manibus meis subinde aureo nitore perstrinxi, derasferim*, apud *Apulejum Metam.* V. Præterea hæc unctio adeo luxuriosa fuit, ut de ea *Martialis* scribat *lib.* XII. *ep.* XXXVIII.

> *Crine nitens, niger unguento.*

Quin imo vel pauperrimæ mœchæ crines ungebant: quod colligo ex eodem Scriptore *lib.* III. *ep.* LXXXII.

> *Et Cosmianis ipse fusis ampullis*
> *Non erubescit murice aureo nobis*
> *Dividere mœchæ pauperis capillare.*

Cur autem hæc fierent, varias ut puto causas habuere; quasdam tamen, (quis enim omnes recenseat?) quas observare potui, non verebor hic apponere. Sæpius odoramentis utebantur, ut corporis vitia, v. g. oris fœtorem & spurcitiem dissimulare possent. Talis erat Posthumus, quem Satyrice expostulat *Martialis* sub assiduo diapasmatum & unguentorum odore nil boni suspicans, sed latere ulcus, vomicam, aut tetrius quippiam. Ita enim de illo: *lib.* II. *ep.* XII.

> *Esse quid hoc dicam, quod olent tua basia myrrham,*
> *Quodque tibi est semper non alienus odor?*
> *Hoc mihi suspectum est, quod oles bene, Posthume, semper:*
> *Posthume, non bene olet, qui bene semper olet.*

Hinc idem Poeta *lib.* VI. *ep.* LV. inquit:

> *Rides nos, Coracine, nil olentes:*
> *Malo, quam bene olere, nil olere*

Et *Cicero* ad *Attic. Ep.* I. mulieres laudat, quæ unguenta odorifera negligunt. *Quanquam*, inquit, *tua illa horridula mihi atque incomta visa sunt: sed tamen erant ornata, hoc ipso, quod ornamenta neglexerant: & ut mulieres ideo bene olere, quia nihil olebant, videbantur.* Senes se ungebant, ut calvitiem capitis dissimularent, juvenesque apparerent. Sic modo allegatus autor Senem jocatur habuisse capillos unguenti pictos colore, quos spongia poterat totos delere: Nam qui olim toto erant capite calvi, sibi solebant unguento perfusi velut fila capillorum unitare, *lib.* VI. *ep.* LVII.

> *Mentiris fictos unguento, Phœbe, capillos,*
> *Et tegitur pictis sordida calva comis.*
> *Tonsorem capiti non est adhibere necessum:*
> *Radere te melius spongia, Phœbe, potest.*

De tali quoque sene intelligenda, quæ habet eodem libro, *ep.* LXXIV.

> *Calvam Trifilem semitactus unguento.*

Sulcis nempe & quasi semitis unguento ductis & pictis in calvo capite tripili, seu trifili, tres scil. vel paucos admodum habente capillos. Adi *Turnebum lib.* XXV. *cap.* XXVII. Alii unguentis usi ut pompam & luxum ostenderent, usum enim lapsu temporis verterant in Luxuriam. *Claudian. de bello Gildon.*

> *Umbratus dux ipse rosis, & marcidus ibit*
> *Unguentis, crudusque cibi.*

Et *Lucianus* in libro de Amoribus talia refert: Ὁπόσαις δὲ ἀρκεῖν ἡ μέλαινα χαίτη νομίζεται, τὸν γεγαμηκότων πλοῦτον εἰς ταύτην ἀναλίσκουσιν, ὅλην Ἀραβίαν σχεδὸν ἐκ τῶν τειχῶν ἀποπνέουσαι, i. e. *Aliæ vero, quibus nigra coma videtur ad formam sufficere omnes maritorum opes in hanc impendunt, totam pœne Arabiam ex capillis spirantes.* Imo admodum invaluit hæc Luxuria, ut odorem prodigum ex utraque corporis parte captarent, & non tantum linerentur, sed etiam ipsis vasculis unguentariis potarent. Vide sis *Plinium lib.* XXXI. & μύρῳ οἶνον μιγνύντες οὕτως ἔπινον, ut tradit *Ælian. var. hist. lib.* XII. *cap.* XXXI. De his igitur loquitur *Juvenalis Sat.* VI.

> *Cum perfusa mero spumant unguenta falerno*
> *Cum bibitur concha* &c.

Et *Martialis* de Ampulla potoria scribens in *Apophor. ep.* CVIII.

Hac licet in gemma, quæ servat nomina Cosmi
Luxuriose bibas, si foliata sitis.

Foliatum quid sit superius indicavimus; interea per foliatum hinc vinum Nardinum arbitror posse intelligi; illud erat, quod vel Nardo vel unguento Nardino conditum fuit. De quo *Plautus in Milit. Gloriof. act.* III. *sc.* II.

Demisit Nardini unam Amphoram Cellarius.

Veteres autem (ut *Theophrastus* autor est) unguenta vino miscebant, nonnulli subito in ipsa compotatione; alii vero jam ante sic medicatum, & curatum habebant: Evolvatur hac de re *Turneb.* Adversariorum *lib.* II. *cap.* XXIX. Horum quoque meminit *Lucianus* in *Nigrino*, qui luxuriosissimos describens, in illos, quia communia naturæ munera fastidiunt, ita invehit: τούτους γάρ εἶναι τοὺς μέσου χειμῶνος ἐμπιπλαμένους ῥόδων. Καὶ τὸ σπάνιον αὐτῶν καὶ παράκαιρον ἀγαπῶντας. Τούτους εἶναι τοὺς καὶ τὰ μύρα πίνοντας, i. e. *Hos illos esse, qui media etiam hyeme rosis opplentur. Earumque raritatem intempestivam amant: hos illos esse, qui unguenta bibunt.* Quin & cibis unguenta solebant admiscere nonnunquam; quemadmodum id observat *Turnebius lib.* XXI. *cap.* IV. Hanc autem luxuriam longe superavit admiranda illa Cosmi cujusdam, qui in solidum ahenum, ex ære vas, multis ac diversis odoribus & unguentis pretiosissimis plenum descendebat, seque illis immergebat, de quo *Juvenal. Sat.* VI.

Et Cosmi toto mergatur aheno,

Hinc *uncti* luxuriosi & voluptatibus dediti dicuntur apud autorem allegatum:

—— *unctamque Corinthum.*

Porro juvenum erat, ut unguentis delibuti ad amicas irent, ut placerent illis, ac ad Venerem incitarent; eum enim ob finem etiam in congressu unguentis fuisse usos testatur *Lucianus* in Asino. At nobis senem sistit *Horatius*, qui pretiosissimo unguento perfusus amicæ placere studet:

Senem, quod omnes rideant, adulterum
Latrent suburbanæ canes.
Nardo perunctum, quale nec perfectius
Meæ laborarunt manus.

Epod. lib. od. V. talem etiam invenies apud *Plautum* in *Casina*. Alioqui mulieres eandem ob causam etiam id fecisse legimus, quod clare apparet ex *Apuleji* verbis: *lib.* VI. *Metamorph. Et ecce*, inquit Psyche, *inepta ego divinæ formositatis gerula, quæ nec tantillum quidem indidem mihi delibo, vel sic illi amatori meo formoso placitura.* Hinc sicut Cereri panem, vinum Baccho, sic Veneri unguenta tanquam ipsi propria dedere Veteres. Unde *Papinius Statius Sylv. lib.* III.

—— —— *maternoque rogos unxistis amomo.*

Et *Lucianus* in Icaromenippo Deum describens convivium, καὶ ἄρτον, inquit, ἡ Δημήτηρ παρεῖχε, καὶ ὁ Διόνυσος οἶνον, καὶ ὁ Ἡρακλῆς κρέα, καὶ μύρτα ἡ Ἀφροδίτη, καὶ ὁ Ποσειδῶν μαινίδας. Quibus in verbis pro μύρτα *Marcil.* restituit μύρα, ut ex eodem videre est.

Ne vero fœminarum vestes & velum tenue bombycinum unguentis hisce macularetur, crines compositi & sparsi ornatricum acu sustinebantur, quam Græci βελόνην appellabant, atque *acum crinalem* dicit *Apulejus lib.* VIII. Varii erant usus hæ aciculæ, nam & caput illis scalpebant. *Festus: Acus, qua mulieres scalpunt caput.* Capillum distinguebant, unde *discerniculum* dicebatur, teste *Nonio*, & certe id nomen apud *Lucillum* invenitur, & *Tertull. Cedo acum crinibus distinguendis. Hieron.* adversum Ruffinum: *Fecerunt hoc & Fulvia in Ciceronem, & Herodias in Johannem, quia veritatem non poterant audire, & linguam veriloquam acu discriminali confodiebant.* Ergo innuit acum discriminalem *Xiphilinus*, qui de eadem Fulvia: Καὶ ταῖς βελόναις, αἷς ἐς τὴν κεφαλὴν ἐχρῆτο κατεκέντησε. Acu (ut jam diximus) capillos comtos figebant, de hac *Xiphilinus*: Βελόνη, ἣ τοὺς τρίχας ἦρεν. Et *Isidorus orig. lib.* XIX. *Acus sunt, quibus in fœminis ornandorum crinium compago retinetur ne laxius fluant, & sparsi dissipentur.* Habes apud *Martialem* de acu aurea distichon in *Apophor.* XXII.

Tenuia ne madidi violent bombycina crines,
Figat acus sparsas sustineatque comas.

Alio loco satis indicat multis orbibus capillos circa acum volvi solere, ne dissipentur. Ejusdem enim est illud: *lib.* II. *ep.* LXVI.

Unus de toto peccaverat orbe comarum.
Annulus, inserta non bene fixus acu.

Ipsas

Ipsas autem acus illas gemmis ornabant, ut docet *Ulpianus*. Atque acu crinali, (quamvis a calamistro differat, hujus enim usus erat in capillis torquendis & vibrandis; illius vero in discriminandis & continendis) Veteres tamen videntur calefacta vibrasse capillos. Unde in *Isidori* glossis: Acus, *Calamistratorium*. Et ejusdem *lib.* XX. *cap.* XIII. *Calamistrum est acus, quæ calefacta & adhibita calefacit, & intorquet capillos. Unde & calamistrati appellantur, qui comam torquent*. Et *Nonio Marcello Calamistrum est fistula brevis, qua cirri continentur*. Non enim *Nonius* & *Isidorus* Calamistrum & acum confunderent, nisi acu quandoque pro calamistro usi fuissent: *Calamistrum Nonius fistulam* dicit, rectissime, quia instar arundinis, quæ κάλαμις Græcis, intus cavum erat.

Maximam vero comarum curam habuere Græci, eamque studiose aluerunt, ut scribit *Eusthatius*, non tantum venustatis gratia, sed etiam formidinis: Ἔθος ἦν αὐτοῖς κόμην τρέφειν. ἐ μόνον ἐς κάλλος, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ φοβερόν. Οὕτω γὰρ καὶ λέων χαίτηες φοβερώτερος τῆς μὴ χαίτην ἔχοντος. Ita quoque de Leonida Spartanorum rege refert *Philostratus lib.* VIII. Ἐγένετο κομῶν ὑπὲρ ἀνδρείας, τε καὶ σεμνὸς μὴν φίλοις δὲ ἐχθροῖς φοβερὸς φαίνεσθαι. Alioqui magis pulcritudinis atque ornatus causa Romanos ac recentiores Græcos hoc factitasse legimus, inde præcipue flava inter illos coma celebrata fuit, quia commendatiorem vultum reddere credebant. Ita flavum capillitium commendat *Valer. Flaccus lib.* V.

> *Tum novus implevit vultus honor, ac sua flavis*
> *Reddita cura comis.*

Et *Catullus* laudat auream Berenices comam, adeoque in universum *Euripides* ait; Amorem *capi flava coma*, φιλεῖ κάτοπτρα καὶ κόμης ξανθίσματα. Unde etiam illi, quibus ex natura flavi crines non erant, arte acquirebant. Sic *Menand.* apud *Clem. Alexand.* Οὐ δεῖ, inquit, τὰς τρίχας ξανθὰς ποιεῖν. Et *Lucianus* in Amoribus: Αἱ μὲν γὰρ φαρμάκοις ἐρυθραίνειν δυναμένοις πρὸς ἥλιε μεσημβρίαν, τὰς πλοκάμες, ἴσα ταῖς τῶν ἐρίων χροιαῖς, χροιαῖς, ξανθῷ μεθαβάπτεσιν ἄνθει τὴν ἰδίαν κατακρίνεσαι φύσιν, i. e. *Nam aliæ quidem medicamentis rubefaciendi ad solis meridiem vim habentibus, capillos perinde ut lanarum coloribus, flavo inficiunt flore, propriam damnantes naturam*. Romanæ præcipue fœminæ veteres amavere hunc colorem; unde quædam sibi illum *cinere* conciliabant, quo capillos rutilarent. *Valer. Max. lib.* II. *cap.* I. de priscis Matronis: *quo formam suam concinniorem efficerent, summa cum diligentia capillos suos cinere rutilabant*, & *Cato* in originibus *pag.* 139. & 140. *Mulieres nostræ capillum cinere inungitabant, ut rutilior esset crinis*. Recte dicit cinere inunxisse capillos; cinis utique ille non erat pulvis dissolutus, *Lixivium*, aut *Sapo Gallicus*; Galliarum enim hoc inventum asserit *Plinius lib.* XXVIII. *cap.* XII. *Prodest & sapo, Gallorum hoc inventum rutilandis capillis. Fit ex sevo & cinere. Optimus fagino & caprino, duobus modis spissus ac liquidus. Uterque apud Germanos majore in usu viris quam fœminis*. Idcirco *Trallianus* scribit: Καὶ γαλλικὸ σάπωνος ἀναλύσας ἐν τῷ χύλῳ. Apud Germanos maximo in usu erat, cum eo etiam viri, teste *Plinio*, crines rutilarent. Rutilus vero color videtur esse igneus & flavus, sive aureus. Hinc Batavi *Silio* Auricomi dicti:

> *At puer Auricomo jam formidate Batavo.*

Quomodo & Vandalos χρυσοειδεῖς, id est *auriculores capillos Procopius* habere ait. *Martialis* vero *Ruffum* dixit *Batavum:*

> *Sum figuli lusus Ruffi persona Batavi.*

Græci plerumque ξανθὸν nominarunt, quamvis *Galenus* velit Germanos magis proprie πυῤῥὸς dici quam ξανθὸς. De his Germanorum nativis crinibus *Calpurnius Flaccus: Miramur hanc legem esse naturæ, ut in sobolem transeant formæ, quas quasi descriptas species custodiunt: sua cuique genti etiam facies manet. Rutili sunt Germaniæ vultus, & flava proceritas &c.* Verum & inter ipsos Germanos ab arte rutilus efficiebatur crinis: Crebro enim medicamentis illum lavabant; ita *Ammianus: Videbat* (sc. Germanos) *lavantes alios, quosdam comas rutilantes ex more. Plinius* eum colorem in crinibus gelidi Cæli beneficium existimat, quod tamen non putem, sed potius ex usu smegmatis & spumæ Catticæ seu Saponis liquidi hunc colorem sibi asciviffe Germanos arbitrarer; spuma autem Cattica est Batava spuma, (fortassis inde accepto nomine, quod olim Batavorum regionem incolebant Catti) quod indicat *Martialis lib.* VIII. *ep.* XXXIII.

> *Et mutat Latias spuma Batava comas.*

Sive, ut alibi docet, *Caustica;* vel ut reperi-

peritur in quibusdam exemplaribus, *Cattica:*

> *Caustica Teutonicos accendit spuma capillos.*

Ita ab ignea vi cineris, quæ lixivio incoquitur, ex quo Sapo conficitur tam liquidus, quam spissus, qui a Mattiacis in pilos densabatur, & inde *Pila Mattiaca* dicebatur. Ipse *Martialis* in Apoph.

> *Si mutare paras longævos cana capillos*
> *Accipe Mattiacas (quo tibi calva?) pilas.*

Mattiacæ autem a Mattiacorum gente, quos *Selandos* juxta nonnullorum judicium nunc dicimus, sive ut volunt alii a Mattiaco oppido Germaniæ, quod hodie *Baden* vocant. Ut ut sit, vile saponis genus fuisse tradit *Turneb. cap.* XXIII. *lib.* IX. Sed & Germani Rheni accolæ rufos crines obliquarunt, inde nodum coegerunt; ac præterea scobem & ramenta aurea videntur habuisse, quæ capiti inspergerent, quo magis coma illuminata flavesceret. De quibus haud obscure *Martialis lib.* V.

> *Rhenique nodos, aureamque nitellam.*

Ab his autem ad alios etiam iste mos pervenit, ita enim refert *Herodianus*, quod non puduerit Antoninum Imperatorem flavam capiti cæsariem aptare, quæ mentiretur Germanicæ tonsuræ modum; Κόμας inquit, τε τῇ κεφαλῇ ἐπετίθετο ξανθὰς, καὶ εἰς κουρὰν ἐρμαςῶν Γερμανῶν ἐσκημένας. Sed præsertim apud Romanas mulieres veteres in magna fuit æstimatione hic color, ut antea ex *Valer. Max. lib.* II. *cap.* I. ostendimus. Hinc & *Ovidius artis Amat. lib.* III.

> *Fœmina canitiem germanis inficit herbis;*
> *Et melior vero quæritur arte color.*

Sed, ut observat *J. Scaliger*, unde saponem putavit esse herbam? An ex Isatide etiam fiebat iste color; ita enim *Propertius lib.* II.

> *An si cæruleo quædam sua tempora fuco*
> *Tinxerit, idcirco cærula forma bona est.*

Posteriores vero Romanæ magis avide huic colori inhiabant, quippe quæ ipsum flavum capillitium emebant a Germanis & pro suis comis supponebant. Id constat ex *Ovidio* ad puellam:

> *Jam tibi captivos mittet Germania crines,*
> *Culta triumphatæ munere gentis eris.*

Item artis *Amat.* III.

> *Fœmina procedit densissima crinibus emtis;*
> *Proque suis alios efficit ære suos.*

Matronarum tamen honestiorum capillitium nigrum videtur fuisse, quod *Servium* notare video in IV. *Æneid.* qui Matronis nigram comam, Meretricibus vero flavam probatam fuisse ait. Huc igitur respexit *Juvenalis Sat.* VI. admodum Satyrice:

> *Et nigrum flavo crinem abscondente galero.*

In illud vetus Interpres, *crine* inquit, *supposito, rotundo muliebri capitis tegumento, in modum galeæ facto, utebantur meretrices flavo. Nigro enim crine matronæ utebantur.* Alias *Croco* eam in rem usas, testatur doctissimus *Tertull.* libello de cultu fœmin. *cap.* VI. *Video quasdam & capillum croco vertere; pudeat eas etiam nationis suæ: quod non Germanæ aut Gallæ sint procreatæ, ita Patriam capillo transferunt.* Item, *Thapso*, quæ est herba ferulacea, cujus lignum Hesychio aurei coloris, qui inde χρυσόξυλον. *Theocriti* Scholiastes: Θάψος γὰρ ἐςὶ ξύλόν τι ὃ καλεῖται σκυθάριον. Ἤγουν Σκυθικὸν ξύλον, ὥς φησὶ καὶ Σαπφώ. Τούτῳ δὲ τὰ ἔρια βάπτουσι, καὶ τριοῦσι μήλινα, καὶ τὰς τρίχας ξανθίζουσιν. Ἔςι δὲ τὸ παρ' ἡμῖν λεγόμενον χρυσόξυλον. Ἀσκληπιάδους δὲ, φυτόν τι χλωρὸν, ὅθεν καὶ τὴν θαψίαν πρὸς τὰ ἐπώπια. Βάπτεσθαι δὲ ἐκ ταύτης, τὰ κροκοειδῆ. Quia mulieres ea comam tingebant, inde θαψίνῃ γυναικὶ, ait Comicus, quod exponit Scholiastes ὠχρᾶ. Ego Tapsum sive Thapsiam (ita n. aliter dicebatur, quamvis interdum ea distinguant) id fuisse minime ambigo, quod nostrates *Soethout* vocant, cujus liquore lutei seu aurei coloris capillos laverint. Quin etiam *L. Verus*, *Commodus*, & *Gallienus Impp.* crinibus suis illuminandis auri scobem asperserunt, cujus rei causam reddit *Clemens lib.* III. *pædag. cap.* III. terroremque esset ait: τῶν ἐθνῶν οἱ Κελτοὶ καὶ οἱ Σκύθαι κομῶσιν, ἀλλ' οὐ κοσμοῦνται. Ἔχει τι φοβερὸν τὸ εὔτεριχον τοῦ βαρβάρου, καὶ τὸ ξανθὸν αὐτοῦ πολεμὸν ἀπειλεῖ, συγγενές, τι χρῶμα τῷ αἵματι. Ex hac veterum consuetudine capillos variis medicamentis mutandi haud inconcinne conjectari forte liceat

ceat ritus illius vestigia hodienum apud varias gentes durare, dum polline orizæ vel farinæ, vel etiam quocunque alio pulvere aut cinere sicco & dissoluto canitiem sibi conciliant.

At, quamvis in viris æque ac fœminis inter antiquos floruerit comæ studium, non tamen id apud omnes semper laudatum invenies; ut vel ex eo liquet, quod Paridi tanquam effœminato objiciatur ab Hectore nimia comarum cura, & *Diomede Iliad.* III. Et pereleganter in hanc rem *Phocylides:*

> Μὴ μὲν ἐπ' ἄρσενι παιδὶ τρέφειν χαίτην πλοκαμῖδος
> Μὴ κορυφὴν πλέξῃς, μήθ' ἅρματα λοξὰ κορύμβων
> Ἄρσεσιν οὐκ ἐπέοικε κόμη· χλιδαὶ δὲ γυναιξί.

Sic de Ænea tanquam semiviro Jarbas apud *Virgilium lib.* IV. ait:

> *Et nunc ille Paris cum semiviro comitatu*
> *Mæonia mentum mitra crinemque madentem*
> *Subnixus, rapto potitur.*

Præsertim quod immensos in unguentorum usu sumtus impenderint, ac (ut antea alibi ex *Luciano* vidimus) τῶν γεγαμηκότων πλοῦτον εἰς τὴν χαίτην ἀναλίσκουσιν; Hinc apud *Athenæum* legimus, quod Lacedæmonii omnium harum pretiosarum compositionum venditores expulerint, quia oleum perderent, ac inutiliter consumerent. Et *Plinius lib.* XIII. *cap.* III. inquit: *Certum est Antiocho Rege, Asiaque devicta anno urbis CDLXV. Publium Licinium Crassum, L. Julium Cæsarem Censores edixisse, ne quis venderet unguenta exotica.* Ita autem appellabant compositiones externe & aliunde asportatas, ac proinde pretiosiores, v. g. Græcas, quas præ reliquis omnibus laudabant, quod constat ex illo *Plaut. in Stich. act.* I. *Sc.* III. ubi Parasitus auctionem facere decernens ita loquitur:

> *Vel unctiones Græcas, Sudatorias* &c.

Sed hic operæ pretium videtur enarrare, qua æstimatione fuerint, qui unguenta redolerent; indicabunt id nobis verba Vespasiani, quæ apud *Svetonium* in ejus vita *cap.* VIII. leguntur, hic enim *ne quam occasionem corrigendi disciplinam prætermitteret, adolescentulum fragrantem unguento, cum sibi pro impetrata præfectura gratias ageret, nutu aspernatus, voce etiam gravissima increpuit: Maluissem allium oboluisses: literasque revocavit.* In eo *Ciceronis* judicio assentiens, qui ait odores, qui terram redolent, gratiores esse, quam qui Croco conveniunt.

Nemini igitur nimiam hanc luxuriam consideranti mirum videbitur, si eodem tempore variis medicaminibus faciem fucandi morem viguisse audiverit. Quippe legimus apud *Artemid. lib.* I. ἔδοξε καταχρίεσθαι τὸ πρόσωπον, ὥσπερ αἱ γυναῖκες. *Fucus* autem generatim pro quavis tinctura a Latinis accipitur, quamvis proprie dicatur de fuco Marino, qui est inter maris ejectamenta; Nam *Plinius l.* XXX. *cap.* X. ait: *Phycos thalassium, idest, fucus marinus.* Sic fuco usæ mulieres ad conciliandum ori *ruborem*, ut tradit *Lucianus* in libello de Amoribus, aliique plurimi. Fuci itaque color fuit rutilans, & quodammodo puniceus; Nec enim quivis color proprie fucus dicebatur, sed rubei tantum coloris genus. Quod cognoscitur ex *Plinii* verbis capite modo citato: *Fuco circa Cretam nato in petris purpuras quoque inficiunt.* Unde & *Nicandro* φῦκος φοινίσσον dicitur:

> Ἠὲ σὺ δὴ καὶ φοινίσσον καταβάλλεο φῦκος.

In veteribus vero Glossis *Fucus*, χρῶμα exponit, sed fortassis nimis laxe. Hic fucus erit *Purpurissum*, quæ spuma est collecta effervescente purpura, cum ex ea tinctura efficitur, *Dalechampio* teste. Eo utuntur pictores, & fœminæ genas tingentes illis ruborem conciliant. *Plautus in Mostell. Act.* I. *Sc.* II.

> *P. tum tu igitur cedo purpurissum.*
> *S. non do: scita es tu quidem:*
> *Nova pictura interpolare vis opus lepidissimum:*
> *Non istanc ætatem oportet pigmentum ullum attingere*
> *Neque cerussam, neque melinum, neque ullam aliam offuciam.*

Idem *Trucul. Act.* II. *Sc.* II.

> *Quia adeo fores nostras unguentis uncta es ausa accedere,*
> *Quiaque istas buccas tam belle purpurissatas habes.*

Id notant Scriptores Christiani, sic commemorat *Tertull.* libello de cultu fœmin. *Quæ cutem medicaminibus ungunt, genas rubore maculant.* Item alibi: *An cum cerussa, purpurisso & croco, & in illo ambitu capitis resurgatis. Plinius* Indicum *purpurissum* refert inter floridos colores *l.* XXXV. *c.* VI. Eandem ob caussam utebantur *Rubrice-*

briceta. Iterum *Plautus in Trucul. Act.* II. *Sc.* II.

Buccas Rubricæ, cera omne corpus intinxti tibi.

Rubrica autem erat terræ species, qua usi mechanici ad ligna dirigenda filo. De ea conf. *Vitruvium lib.* VII. *cap.* VII. & *Plinium l.* XXXV. aliosque. Belgis *Rootkryt* seu *Rootaard* dicitur, ex qua tamen an pigmentum sive offuciam, qua malas illinebant, fecerint, ambigerem, quamvis *Turnebi* opinio sit, quod purpurissum Rubricam *Plautus* latine dixerit, *lib.* XXIV. *cap.* XVII. *Sandyx* quoque erat, ex qua purpureus color efficiebatur, quam plantam fuisse tradit *Hesychius:* Σάνδυξ δένδρον θαμνῶδες, ὃ τὸ ἄνθος χροιὰν ἔχει, κόκκῳ ἐμφερῆ, ὡς Σωσίβιος. *Plinius* vero *l.* XXXV. *c.* VI. censet fuisse *cerussam ustam: Hac*, inquit, (cerussa) *si torreatur æqua parte, rubrica admista, Sandycem facit*. Sane Sandycem fuisse χρῶμα κόκκινον ex *Suida* & *Photio* constat. Sic apud *Vopiscum* in *Aureliano* leges: *Dicitur Sandyx Indica talem purpuram facere si curetur.*

Sed ad alios lenocinii hujus colores progredior. *Albor* erat, quem formabat *Cerussa:* quæ ex eo nomen hausisse videtur, quod ceræ similis foret. Ad candorem conciliandum hac faciem infecisse mulieres docet locus hic *Martialis lib.* VII. *ep.* XXV.

Et corussata candidiora cute.

Unde & apud *Plautum in Mostell. Act.* I. *Sc.* III.

P. cedo cerussam. S. quid cerussa opus nam? P. qui malas oblinam.

Sed præter hanc habebant etiam *crassius sputum* ex madido pane, quale fuit *jus Collyricum*, cujus illitu genas splendidas faciebant. Meminit ejus *Tertull.* de cultu: *Ad mensuram neminem sibi adjicere posse pronunciatum est. Vos plane adjicitis ad pondus Collyridas quasdam, sputorum umbilicos cervicibus adstruendo.* Collyridas dicit a succo crassiore; unde & *offæ* dicuntur *Juvenali Sat.* VI.

Sed quæ mutatis, inducitur, atque fovetur
Tot medicaminibus, coctæque Siliginis offas
Accipit, & madidæ facies dicetur an ulcus?

Ex pane enim siligineo id fiebat medicamen. Idem *Sat.* II.

Et pressum in facie digitis extendere panem.

Panis autem ille (ut tradit vetus interpres) *erat medicamen ad tendendam faciem, aut cutem magis*. Et rugas e facie eximebat, ipsamque teneram reddebat; Fiebat etiam ex oriza aut fabis: Hodie in illum usum ex amygdalis contusis, vel ex farina siliginea. Illum vero panem, de quo supra egimus, lacte asinino madefaciebant, & ita tandem madido faciem incrustabant, dein vero tectorium illud, seu κατάπλασμα abstergebant smegmate ex lacte asinino. Dico smegmate, quia alia erant καταπλάσματα, alia σμήγματα, quibus utebantur ad cutem poliendam; sublatis enim cataplasmatis, τὰ σμήγματα adhibebant, ut id notavit doctissimus *Salmasius in Æl. Spart.* Hæc omnia clarissime quoque patent ex Satyrico, qui hoc respexit, cum inquit *Sat.* VI.

Tandem aperit vultum, & tectoria prima reponit,
Incipit agnosci, atque illo lacte fovetur.

Ubi *Scholiastes*, *Asinino*, inquit, *lacte faciem linit, ut cutem tendat, & candorem eliciat*. Sic de Poppæa Neronis uxore legimus, quod adeo diligens in forma fuerit curanda, ut eam missam in exilium quinquaginta Asinæ sequerentur, quarum lacte candorem corporis provocavit. Qua de re apponere visum locum interpretis: *Poppæa uxor Neronis adeo diligens in excolenda forma fuit, ut eam L. Asinæ sequerentur missam in exilium, quarum lacte candorem corporis sibi provocabat &c.* imo & ipsius *Juvenalis:*

Propter quod secum comites educit Asellas
Exul hyperboreum si dimittatur ad axem.

Quin & de Othone, qui munditiarum pæne muliebrium fuisse perhibetur, *Svetonius* in ejus vita refert, *faciem quotidie rasitare, ac pane madido linere consuetum: idque instituisse a prima lanugine, ne barbatus unquam esset*. Tandem quoque *Melino* videntur usæ fuisse delicatulæ istæ, de quo *Plautus in Epid. Act.* II. *Sc.* II. & *Mostell. Act.* I. *Sc.* III. Meminit quoque ejus *Plinius lib.* XXXV. *cap.* VII. ubi de Apelle, & aliis celeberrimis antiquis Pictoribus ait: *Quatuor coloribus solis immortalia illa opera fecere, ex albis Melino, ex silaceis Attico, ex rubris Sinopide Pontica, ex nigris Atramento*. Quibus e verbis

bis clare constat, Melinum terram fuisse albam, & hoc pigmento in facie albedinem procuratam fuisse; Sic idem *Plinius cap. praeced. Melinum, candidum & ipsum est optimum in Melo insula*. Unde etiam cognoscimus, sic dici a terra *Melia*, quae effodebatur in *Melo* Cretici maris insula. De qua tamen *Dioscorides* affirmat fuisse σποδοειδῆ, sive *cinericiam*. Interim fieri potuit, ut uno loco magis ad cinerem accesserit color, quam alio; indeque est colligere in Melo duo terrae genera fuisse, unum *candidum*, quo vetusti usi Pictores, alterum *cinericium*, quod tamen non procul ab albore decesserit.

Nigror, ad palpebras & supercilia utilis, *Stibio* acquirebatur. Nam στίβη, χρῶμα μεταλλικὸν μέλαν, ut testatur *Hesychius*. Conf. G. *Agricola* de natura fossilium *lib*. X. *cap*. XI. Hoc mulieres ad ornatum oculos denigrasse liquet ex *Luciani Amor*. ἐν οἷς ὀδόντων σμηκτικαὶ δυνάμεις, ἢ βλέφαρα μελαίνουσα τέχνη θησαυρίζεται, i. e. *in quibus dentium vis abstersiva, aut palpebris denigrandis ars comparata reconditur*. Oculos ejusmodi *Hieronymus* vocat *orbes stibio fuliginatos*. Atque de hoc etiam *Cypriani* illud *Serm*. V. de Lapsis capiendum: *Nigro pulvere lineamenta oculorum pingis, cum te Deus aliter fecerit*. Nec non *Artemidori lib*. I. ὀφρύες δασεῖαι καὶ εὐανθεῖς, πᾶσιν ἀγαθαὶ, μάλιστα γυναιξίν· αὗται γὰρ ὑπὲρ εὐμορφίας, καὶ μέλανι χρίονται τὰς ὀφρύας. Eleganter *Juvenalis Sat*. II.

> *Ille supercilium madida fuligine tinctum*
> *Obliqua producit acu, pingitque trementes*
> *Attollens oculos*.

Hinc videmus olim fuisse verissimum, quod inquit *Propertius lib*. I. II.

> *Naturaeque decus mercato perdere vultu,*
> *Nec sinere in propriis membra nitere bonis*.

Et ipse *lib*. II. XIII.

> *Ut natura dedit sic omnis recta figura est*.

Verum nostro more progressuri apud Britannos aliquandiu diversabimur. Hi *Glasto* sive *Isatide* corpus inficiebant colorabantque, quod caeruleum efficiebat colorem, unde & *Caerulaei* dicti apud *Martialem lib*. II. *ep*. LIV.

> *Claudia caeruleis cum sit Rufina Britannis Edita*.

Etiam *Seneca* in ἀποκολοκυνθώσει idem testatur in choricis anapaestis, cum inquit: *Et caeruleos Scotobrigantas*. Pro quo, ut quidem *Scaliger* judicat, hodie ineptissime editur: *Scuta Brigantas*. *Nam*, inquit, *qui sanus dixerit caeruleos scuta, qui cute caerulei essent*. Et paulo post: *Quaero, unde Picti dicti sunt? an quia scuta picti non cutem? certi Scoti ab iisdem partibus Hiberniae. Et Ambo picti non scuta, sed cutem*. Sane & *picti* dicebantur: ipse *Martialis in Apophor*.

> *Barbara de pictis veni Bascauda Britannis*.

Et *Claudian. de laud. Stil*.

> *— ne tela timerem*
> *Scotica, ne Pictum tremerem*.

Atque etiam a coloribus *Britannos* dictos autumat doctissimus *Camdenus*, *Brith* enim vetusta illorum lingua patria depictum & coloratum significat. Caeruleus autem iste color nonnihil ad Nigrorem accessit, quod colligi licet ex *Plinii* verbis, quae habet *lib*. XXII. *cap*. I. *Simile plantagini Glastum in Gallia vocatur, quo Britannorum conjuges nurusque toto corpore oblitae quibusdam in sacris & nudae incedunt, Aethiopum colorem imitantes*. Quod idem voluit *Caesar*, cum commentariorum *lib*. V. ait: *Omnes vero se Britanni ultro inficiunt, quod caeruleum efficit colorem*. De fine vero, ob quem se ita pinxerint, loquitur *Pomponius Mela* de iisdem Britannis *l*. III. *c*. VI. *incertum ob decorem, an ob quid aliud ultro corpora infecti*. Sed idcirco fecisse, ut horribiliores essent in pugna aspectu, ex *Caesare* probat *Petrus Victorius* V. L. XIX. 3. Verba *Caesaris* sunt: *Atque hoc horribiliore sunt in pugna aspectu*. Verum hic non negligendum censeo (cum praecipue in sequentibus usum habeat) quod in priore *Caesaris* allegato loco pro *ultro*, *luteo* reposuerit *Victorius*, cujus cur non hodie sententiam sequantur nonnulli, id illos movet, quod *Maro* Auroram vocet *luteam*, non ut caeruleam, sed ut *croceam*, & *Eclog*. IV. dicat non caeruleo, sed

> *Croceo mutabit vellera luto*.

Sed illi, ut inquit *Turnebus l*. VI. *c*. XVII. *hoc peccare alii videntur, quod cum hujus herbae succo inficiatur caeruleus & viridis color, tamen flores melini sint & crocei*. Et postea: *Cum autem Vitruvius scribit: Herba, quae lutum appellatur, Herbam aliam intelligit, quae luteo croceoque colore inficit, mihi non notam*. Et sane luteum *Philander* censet esse *Isatin*, (de qua *Dioscorides*

rides lib. II. *cap.* CLXXX. ſive juxta alios *cap.* CCXVI.) cauſas apud ipſum videas ad *Vitruvii lib.* VII. *cap.* XIV. Itaque hac de re dubium hactenus manet, nec non eruditorum altercatio, ſitne apud *Cæſarem luteo* an *Glaſto* legendum. De his tamen ſi conferamus *Turnebum l.* XXIII. *c.* XXII. ita ille ſuggeret: *Utrumvis ſine ullo ſenſus & latinitatis diſpendio legeris. Apulejus enim Iſatin ab Italis luteam aut Glaſtum vocari dicit. Ita cum utrumque vocabulum latinum ſit: fraudi non debet eſſe hoc vel illud Cæſari intexere, diſceptatore & arbitro velut a Prætore dato Apulejo. Quanquam ſatius omnino ſit vetera ſequi exemplaria, in quibus vitrum ſcribitur.* Et certe ita eſt apud *Melam*, qui idem narrat. Item apud *Fulvium Urſinum*, qui in codice quodam apud *Cæſarem* ſic ſcriptum ſe reperiſſe dicit. Idque magis etiam affirmant *Vitruvii* ſcripta; Nam in antiquis ejus editionibus ita invenimus, *lib.* VII. *cap.* XIV. *Item propter inopiam coloris Indici cretam Selinuſiam, aut anulariam vitro, quod Græci Iſatin appellant, inficientes imitationem faciunt coloris Indici. Iſatin* autem in *Vitruvio* ſcribendum eſſe, quis non videt? Quid, quod his accedat autoritas *Oribaſii: Iſatis, quam infectores herbam vitrum vocant.* Sed etiam *Iſatin Plinius lib.* XX. *cap.* VII. *Glaſtum* dici ſcribit, quod in Latio, ut eſt apud citatum *Oribaſium lib.* de virtute ſimpl. *vitrum* ſonat: nempe quia infectores lanam tingebant colore *vitreo* ſive *hyalino*. Ideoque a Gallis & Germanis eadem de cauſa dicebatur *Glaſtum*. Sane iiſdem *glas* hodie vitrum. Quod tamen ex ſuperioribus herba colligitur, & *Plinio* teſte *l.* XX. *c.* VII. eſt tertium *lactucæ* ſponte naſcentis genus, *quo*, ut & ſupra memini, *infectores lanarum utebantur*; & non tantum, quæ alioqui conflatione efficitur materia nitoris pellucidi. Nec ſimpliciter hoc glaſto inficiebant Britannæ corpora, ſed & animalium in iiſdem pingebant figuras. Cujus rei teſtis *Herodianus lib.* III. τὰ σώματα σίζονται γραφαῖς, ποικίλων ζώων παντοδαπῶν εἰκόσιν. Sed plenius *Solinus cap.* XXV. *Regionem partim tenent Barbari, quibus per artifices plagarum figuras jam inde a pueris variæ animalium effigies incorporantur, inſcriptiſque viſceribus, hominis incremento pigmenti notæ creſcunt. Nec quicquam magis patientiæ loco nationes feræ ducunt, quam ut per memores cicatrices plurimum fuci artus bibant.* Hæc *Solinus*, & nos hactenus de Britannis.

Quod ad Poetas attinet, abunde teſtatur *Horatius* de arte Poetica quoſdam antiquitus *fæce* fuiſſe perunctos ne agnoſcerentur, ſua e plauſtris poemata canere ſolitos, his verbis:

> *Ignotum tragicæ genus inveniſſe Camenæ*
> *Dicitur, & plauſtris vexiſſe poemata Theſpis:*
> *Quæ canerent, agerentque peruncti fæcibus ora.*

Et exinde eos appellavit τρυγοδαίμονας, *Ariſtophanes* in νέφελ, ubi conf. Scholiaſtes.

Sed ad inferiores corporis partes, pedes nempe, deſcendo, quos Athenienſium delicatiores inungi curabant, uti narrat *Cephiſodorus*. Præcipue vero id fecere peregre proficiſcentes, qui ampullam ſecum tulere, eum in uſum, quem docet alicubi *Meurſius*. *Mos*, inquit, *erat pedes oleo ungere, antequam calceos induerent. Itaque peregre abeuntes ampullam ſecum portabant, quæ oleum eum in uſum ſuppeditaret.* Quod poſterius clare ex *Plauti* Mercatore *Act.* V. *Sc.* II. paret:

> *tollo ampullam, atque hinc eo.*

Prius vero apparet ex *Heſychio*, cujus hæc verba: ἠλείφοντο τὺς πόδας οἱ ἀρχαῖοι, πρὶν τὸ ὑποδήσαϑαι. Atque hinc λιπαρὺς πόδας videntur Poetæ appellaſſe. Quin imo ad hunc ritum inungendi pedes accedit illud Evangeliſtæ, qui Mulierem Salvatoris quoque pedes unxiſſe ſcribit.

Haud immerito fortaſſe hic adjungenda, quæ pertinent ad loca ſeu tempora, quibus præſertim unguentis uſi veteres. Sic *in nuptiis* ſpargebantur unguenta, eorumque odore cuncta quaſi perfundebantur, quod oſtendit hic *Apuleji* locus *l.* IV. *Mileſ. Nam viſa ſum mihi de domo, de thalamo, de cubiculo, de toro denique ipſo violenter extracta, per ſolitudines avias infortunatiſſimi mariti nomen invocare: eumque ut primum meis amplexibus viduatus eſt, adhuc unguentis madidum, coronis floridum conſequi me veſtigio.* Atque idem autor, Amoris & Pſyches nuptiale convivium *lib.* VI. pereleganter ita deſcribit: *Vulcanus cænam coquebat: Horæ roſis & cæteris floribus purpurabant omnia: Gratiæ ſpargebant balſama: Muſæ voce canora perſonabant &c.* Hic Gratiis balſama tribuit, quia gratiam ac ornatum ſibi conciliabant olim unguentati.

Præterea ſeſe ungebant, quotieſcunque remota triſtitia *hilari* eſſe *animo* volebant, ac *jucunditati* ſeſe cupiebant dare. Ex Græcis id teſtatur *Homerus Odyſſ.* XVIII. de Nutrice Eurinome canens, quod Penelopen miſſis lacrymis ſeſe lavare, ac faciem inungere juſſiſſet. Atque inter Romanos quoque id moris obtinuiſſe, ut ſcilicet non niſi probe loti ac uncti genio indul-

indulgerent, infinitis ferme constat testimoniis, e quibus pauca nobis adduxisse sufficiat. Sic B. *Augustinus lib.* IX. confessionum Balnea pellere tristitiam credidit, cum ait: *Visum etiam mihi est, ut irem lautum, quod audieramus inde Balneis nomen inditum, quod anxietatem pellat ex animo*. Ita quoque *Horatius Epod. Od.* XIII.

> *Nunc & Achæmenia*
> *Perfundi nardo juvat: & fide Cyllenea*
> *Levare diris pectora*
> *Sollicitudinibus.*

Idem alio loco: *i, pete unguentum, puer, & coronas*. Sed contra in calamitatibus vulgaribus pulvere crines collinebant. *Lucian.* Scripto de luctu: καὶ κόνις ἐπὶ τῇ κεφαλῇ πάσσεται. Apud Ægyptios autem si in domo mortuus reperiebatur, vultum *luto* oblinebant fœminæ: quod luctus maximi signum erat. De quo ritu *Herodotus* hæc habet: τοῖσι ἂν ἀπογένηται ἐκ τῶν οἰκηίων ἄνθρωπος, τοῦ τις, καὶ λόγος ῇ, τὸ θῆλυ γένος πᾶν τὸ ἐκ τῶν οἰκηίων τούτων κατ' ὧν ἐπλάσατο τὴν κεφαλὴν πηλῷ καὶ τὸν πρόσωπον. In luctu vero majori crines evellebant, aut etiam penitus radebant capita: Sic *Seneca in Œdipo: Luctus evellens comam*. Et *Apulejus lib.* IV. Milef. *quid*, inquit, *canitiem scinditis?* & hos crines, quoties propter mortuum quendam evulserint, supra busta, aut cineres, vel etiam defunctorum spargere cadavera solebant, quod ex *Homero satis notum, Iliad.* ψ.

> Θεῖξι, δὲ πάντα νέκυν καταείνυον, ἃς ἐπέβαλλον
> Κειρόμενοι.

Porro autem & in alicujus rei *concelebratione*. V. G. ludi, vel cujusdam Festi, dieique natalis unguentis erant delibuti. Ita *Martialis lib.* XI. *ep.* VII. de festo Saturni falcem gerentis:

> *Unctis falciferi senis diebus &c.*

De priori extat, & apud *Tibullum* locus, *lib.* I. *El.* VIII.

> *Huc ades, & centum ludos, Geniumque choreis*
> *Concelebra, & multo tempora funde mero,*
> *Illius & nitido stillent unguenta capillo.*

De eodem Genio *lib* II. verba facit:

> *Ipse suos Genius adsit visurus honores;*
> *Illius puro distillent tempora Nardo.*

Item in *compotationibus* odoramenta adhibere celebre fuit. *Juvenal. Satyr.* IX. inquit:

> *Dum bibimus, dum serta, unguenta*
> *Puellas*
> *Poscimus.*

Illas, ut forent amœniores, plerumque in pratis ad rivulorum ripas, vel etiam sub arbustis instituebant, cujus rei testem se nobis offert *Horatius lib.* II. *Od.* III.

> *Qua pinus, ingens, albaque populus*
> *Umbram hospitalem consociare amant*
> *Ramis, qua obliquo laborat*
> *Lympha fugax trepidare rivo.*
> *Huc vina, & unguenta, & nimium breves*
> *Flores amœnæ ferre jube Rosæ.*

Idem autor alibi:

> *Cur non sub alta vel platano, vel hac*
> *Pinu jacentes sic temere . . .*
> *Dum licet, Assyriaque Nardo*
> *Potamus uncti?*

Pueri vero nobiles ad pocula divitibus ministranda adhibebantur, quorum meminit *Plautus in Menæchm. Act.* II. *Sc.* II.

> *Non scis quis ego sum? qui tibi sæpissime*
> *Cyathisso apud nos.*

Isti pueri Pincernæ, dicebantur antiquitus *Pocillatores servi, & ad Cyathos*. Atque & illi plerumque uncti suo fungebantur officio. *Propert. Lygdanus ad Cyathos*, & *Horat. lib.* I. *Od.* XXIX.

> *Puer quis ex aula capillis*
> *Ad cyathum statuetur unctis.*

Illis subinde convivæ dicebant illud πίνειν κίρνα, *misce ut bibam*. Sed & illud observo, quod impendio curarint Veteres, ut *calamistratos* haberent in ministerio. Ita *Seneca epist.* CXX. *crinitus puer poculum tibi porrigat*. De his quoque *Julian. Misop.* οὐ κρεῖττον ἦν ὀδωδέναι μύρων τὴν ἀγορὰν βαδίζοντός σου, καὶ παῖδας ἡγεῖσθαι καλοὺς, εἰς οὓς ἀποβλέπουσιν οἱ πολῖται. Hinc Satyricus *Sat.* IX. *Puerum te, & pulcrum & dignum cyatho*. Prolixius etiam de his egit *Athenæus*, quem videas *l.* X. *c.* VII.

Sed potius ad ipsa pergamus convivia, & unguentis quemque perfusum adspiciamus: nullum enim apud veteres solenne fine

ſine unguentis & coronis floribuſque convivium. Ungebantur vero veteres *ante epulas:* quod potiſſimum fiebat, quum e longinquo redirent itinere. Exemplo Diomedis & Ulyſſis id oſtendit *Homerus*, qui ab exploratione redeuntes ἀλειψαμένω λιπ᾽ ἐλαίῳ δείπνῳ ἐφιζανέτην. Unde *Athenæi l.* IV. ex *Homero* ſententia eſt: Δεῖ θεραπεύσαντα τὸ σωμάτιον καὶ λουσάμενον ἰέναι πρὸς δεῖπνον. Etiam *Apulejus Mileſ. lib.* IV. latrones inducit, qui *oleo peruncti menſas dapibus largiter inſtructas* accumbebant. Ita etiam uncti ante convivia hoſpites, quod videre ſuperius eſt, ubi de hoſpitibus egimus. Interim nec unguentorum minor *in ipſis conviviis* uſus fuit, ubi quando ſe liberalius invitare decreverant, floribus redimiti, unguentiſque delibuti cænitabant. Dabantur Romanis in triclinio diſcumbentibus a miniſtris hæ coronæ, velut extat in marmore Farneſiano *tæniæ* ſive *faſciæ* quædam, quibus frontem convivæ vincire ſolebant. Sumtuoſiores autem & operoſiores erant Perſarum deliciæ, ſed Regum præcipue ac Satraparum, de quorum luxu ac ſplendore cum alii tum *Athenæus lib.* IV. Quorum etiam luxurioſum apparatum paucis verbis declarat *Herodotus* καλλιόπῃ. Et Perſicos odores commemorat *Spartianus* in vita L. Ælii Cæſaris. Alioqui de modeſto veterum Perſarum victu, nihil ad panem præter Naſturtium adhibentium, multa præclara *Xenophon*, cujus verba *lib.* I. de Cyri inſtitut. hic appoſui: Φέρονται δὲ οἴκοθεν σῖτον, μετὰ ἄρτου ὄψον δὲ κάρδαμον πιεῖν δὲ ἤν τις διψῇ κώθωνα, ὡς ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ ἀρύσασθαι, i. e. *nam domo afferunt in cibum quidem panes: in obſonium autem naſturtium: in potum autem ſi quis ſitiat poculum fictile, ut aquam de quovis flumine hauriant.* Sed luxum convivalem e Perſarum recentiorum deliciis Romam perfluxiſſe arbitratur *Gutherius lib.* I. de jure Manium *cap.* XV. Quin imo nec Judæi plane hujus fuere moris expertes. Ad hunc enim reſpicit Evangeliſta *Luc. c.* VII. 46. ubi Chriſtus Phariſæum, ſe ut convivam haud benigne excipientem, increpat, quod unguentum non dederit, inquiens: Ἐλαίῳ τὴν κεφαλήν μου οὐκ ἤλειψας. Αὕτη δὲ μύρῳ ἤλειψέ μου τοὺς πόδας. Flores vero, quibus uſi, plerumque roſæ erant: Sic *Anacreon*: Ἐμοὶ μέλει μύροισι καταβρέχειν ὑπήνην; ἐμοὶ μέλει ῥόδοισι καταστέφειν κάρηνα, i. e. *Mihi curæ eſt unguentis madefacere cæſariem; mihi curæ eſt roſis coronare verticem.* Et *Lucianus* libello de Aſino circa finem hæc habet: Καὶ δεῖπνῶ σὺν αὐτῇ, καὶ ἐκ τοῦ μύρου ἀλείφομαι καὶ στεφανοῦμαι τῷ φιλτάτῳ καὶ ὃς ἀνθρώπους με ἀνασώσαντι ῥόδῳ. Hinc paſſim occurrit apud *Horatium* illud: *Neu deſint epulis Roſæ.* Et alibi: *Sparge Roſas* &c. Interim nequaquam imus inficias etiam ex aliis frondibus conſtaſſe coronas. Nam præter Roſas nectebantur hedera, verbena, myrto, apio & aliis. Sed merito hic dubitari poſſet, cur ad coronas uſi olim ſunt apio, cum id lugubre ſemper habitum fuerit. Unde τοῦ σελίνου δεῖσθαι, i. e, *apio indigere* ægrotantem dicebant: cum exigua ſupereſſet ſpes de recuperanda valetudine: An fortaſſis ideo funebria admiſcuerint, ut lethi memores tanto hilarius agerent, juxta illud *Horatii:*

Dum res & ætas, & ſororum
Fila trium patiuntur atra.

An potius aliam ob rationem, quod nempe apium reſiſtere ebrietati credatur, & myrtus, tanquam Veneri ſacra, huic accedens, ſimul cum apio convivali etiam lætitiæ conveniat. De quo conf. *Victor. Var. Lect. lib.* XVI. *cap.* II. quam quidem poſteriorem ſententiam meam facerem, cum certiſſimum ſit non tantum voluptatis cauſa odoramenta adhibuiſſe veteres, ſed etiam quod crederent illis ebrietati reſiſti; atque hinc utebantur coronis unguento delibutis, adi, ſi placet, *Fulvium Urſinum Append. ad Ciaccon.* Nonnunquam etiam, ut indicat *Feſtus*, aviculas corollis ſuis alligabant, quarum & cantu aſſiduo, & crebris unguium roſtrique puncturis efficeretur, ne inter epulas & potandum obdormiſcerent. Cæterum priuſquam menſam relinquimus *Martialis* jocum, quo convivatorem quendam, amicis ſuis nil niſi unguenta exhibentem ſalſe irridet, apponere duxi. Eſt is *lib.* III. *ep.* XII.

Unguentum (fateor) bonum dediſti.
Convivis here, ſed nihil ſcidiſti.
Res ſalſa eſt bene olere, & eſurire
Qui non cænat, & ungitur, Fabulle,
Hic vere mihi mortuus videtur.

An autem *poſt cænam* vel *convivia* Gentiles ſeſe unxerint, equidem ambigo; maxime cum ejus ritus, nihil hactenus obſervaverim. Quod vero ad Hebræos attinet, de iis res certa eſt, & magiſtri eorum eam unctionem, quam poſt prandium aut cænam adhibebant, *aquas ſecundas aut lotionem ſecundam* nominant, quamvis unguento uterentur, hæc enim unctio poſt cibum lotionis loco illis eſt. Ipſum illud unguentum שמן הטוב, ungendi vero officium אמת המים τὸ πιςὸν τῶν ὑδάτων vocabant, ita enim alias dicunt irrigatio-

gationem. Videatur *Daniel Heinsius* in *exerc. sac.* ad *Nonum p. m.* 451.

Adderemus hic porro unctiones in balneis usitatas, nisi illæ jam alibi a nobis fuissent indicatæ. Id hic tantum adjungimus, quod, quemadmodum multa & præclara in balneis reperiebantur diverticula (sumtus enim immensos faciebant Romani ad balnea sibi bene ædificanda, in quibus nec modum, nec rationem servabant, quod vel exinde queat colligi, quia quisque ferme, cui modo res erat modica, in villa sua balnea habebat angusta, privataque) sic inter ea minime inter obscuriora habitum fuerit *unctorium*, amœnum & elegans habitaculum, in quo magna servabatur copia pretiosiorum unguentorum: quod conclave duos habebat aditus vel introitus ad recipiendos, qui e Palæstra redibant, quemadmodum illud fuit observatum a *Gulielmo Du Choul. in tract. de Balneis*, ad quem B. L. remittimus.

Ad alia nunc pergentes, considerabimus breviter *unctiones*; quas *siccas* dicebant veteres. Et qui illis unctionibus utebantur, Græce (ut ajunt Lexicographi) id ξηραλοιφεῖν dicebant. Quæ vox etiam occurrit apud *Lucianum in Lexiph.* Ἐγὼ δὲ ξηραλοιφήσω ἀπελθών, quæ reddidit *J. Benedictus: Ego autem abiens in sicco ungar*. Interim hic observandum, differre ξηραλοιφεῖν ab eo, quod ab unctoribus ξηροτρίβεσθαι, i. e. *sicca frictione fricari* dicitur; id enim monet *Harpocration* in ξηραλοιφεῖν: Αἰσχίνης, inquit, κατὰ Τιμάρχου. Ξηραλοιφεῖν ἐλέγετο χωρὶς λουτρῶν ἀλείφεσθαι, ὡς Δίδυμος ἐν εἰκοστῇ ὀγδόῃ τραγικῆς λέξεως, καὶ Νίκανδρος ἐν ὀγδόῃ καὶ δεκάτῃ Ἀττικῆς διαλέκτου, προστιθεὶς, ὅτι μή ποτε καὶ τὸ ὑπὸ τῶν ἀλειπτῶν λεγόμενον ξηροτρίβεσθαι οὕτως ἐλέγετο. Σοφοκλῆς Πηλεῖ:

Καὶ ξηραλοιφῶν ἔμματος διὰ πτυχῶν.

Hæc *Harpocration*: ac eadem ferme *Suidas*; cui jungatur *Hesychius*. Nec non de his unctionibus videatur *Theod. Marcil. ad Pers.* Alioquin & lotionibus, lavacris vel fluviis sese abluentes, antiqui corpus ungebant; Quod solenne fuisse Spartanis in fluvio Eurota jam inde ab Heroicis temporibus indicat *Theocritus* in *Helenes Epithal. Idyll.* XVIII. ubi virgines Lacedæmoniæ canunt se ungi virorum more ad Eurotæ flumina.

Χρισαμέναις ἀνδριστὶ παρ' Εὐρώταο λοετροῖς.

Verum alia nunc consideremus loca. In *Luciani* Asino reperimus quosdam ad ignem id factitasse, οἱ δὲ, inquit, τὴν γραῦν ἐπαινέσαντες, ἀποδυσάμενοι, ἠλείφοντο πρὸς τὸ πῦρ, i. e. *collaudata vetula, vestibusque depositis ad ignem sese ungebant*. Magis vero erat usitata veterum *insolatio*, cum toto die uncti in sole nudum corpus apricari & cuticulam probe curare solebant, id quod ideo faciebant, ut oleum corpus imbiberet, & cutis muliercularum more redderetur nitida. Quibus probe convenit illud *Persii Sat.* IV.

At si unctus cesses & figas in cute solem.

Ipsam vero hanc *insolationem*, cum corpora sole torrentur, ἡλίωσιν vocabant Græci, & ἡλιοκαΐαις gaudebant. Quo etiam optime faciunt, quæ habet *Lucianus* in *Lexiph.* Νῦν δὲ ἤδη καιρὸς ἐστὶ χρίεσθαι τὸ ἡλιοκαές, καὶ πρὸς τὴν εἵλην θέρεσθαι, καὶ λουσαμένους ἀρτοσιτεῖν, i. e. *Jam nunc autem tempus est insolatum ungendi, & ad solis splendorem apricandi, & postquam laverimus panem esitandi*. Hinc quoque illud modo citati *Persii*.

—— & assiduo curata cuticula Sole.

Quæ verba ita est interpretatus vetus Scoliastes: *Curata, sc. a Chromatiariis, nam Chromatiarii dicuntur colorarii, vel qui toto die in arena sunt vel in sole, antiqui enim ungebant sese, & in sole erant, ut oleum corpus imbiberet. Ut Juvenalis:*

Nostra bibat vernum contracta cuticula solem.
Effugiatque togam.

Eleganter item *Martialis* de hoc corpus torrendi modo in Charinum *lib.* I.

Sole uritur Charinus, & tamen pallet.

Huc puto etiam alludere *Terentium*, *Adelp. act.* IV. *sc.* II. cum ibi *Syrus* ait: *Lectulos in sole ilignis pedibus faciundos dedit*. Sed inter remedia hæc numerabant medici: Et *Arnobius lib.* I. refert: *Nunquid ideo dicenda sunt nubila inimica obductione pendere; quia libidini non permittitur otiose rutilare se flammis? heleocaminus*, i. e. quasi fornax solaria huc faciat.

His ita hactenus consideratis videbimus nunc instrumenta, quibus usi veteres ut de corporibus oleum, sudores, atque sordes distringerent. Hæc a stringendo *Strigiles* dicebantur, iis enim equi, atque in balneis etiam homines fricabantur purgabanturque. Græce strigil non modo στλεγγίς,

γὶς, verum etiam ξύςρα dicitur a ξύω, *rado*, *stringo*, quod indicat vetus *Juvenalis* interpres in *sat.* III. cum inquit: *Strigla autem est quod Xystram dicunt unde oleum deteritur:* Et in Glossis *Cyrill.* est: ξύςρα, *strigil*, *strigilis*. Ab hoc instrumento ortum est verbum *distringere*, quod sæpissime apud varios occurrit Scriptores: ut apud *Marcell.* de *Medicam. cum locum perunxeris, cito destringas*. Item *Plinium lib.* III. *ep.* V. quæ est ad *Marcum: Solum balinei tempus studiis eximebatur, cum dico balinei tempus, de interioribus loquor. Nam dum distringitur, tergiturque, audiebat aliquid aut dictabat*. Et *Plinius Veronensis lib.* XXXIV. *cap.* VIII. hæc habet: *Plurima ex omnibus signa fecit, ut diximus, fœcundissimæ artis: inter quæ distringentem se, quem M. Agrippa ante thermas suas dicavit*. Sed & velaria, quibus athletæ post laborem stringebantur, nonnulli etiam strigiles fuisse dicta, autumant. A stringendo item *strigmenta* dicebantur sordes, quæ abstergebantur de corporibus athletarum, qui in Xysto raderentur strigilibus. Sed ut ad strigiles balneares revertamur, fieri curabant illas antiqui ex auro, argento, ære &c. communissime tamen e ferro, quod colligitur ex *Plaut. Stich. Act.* I. *Sc.* III. ubi strigilem vocat *rubiginosam*. Et clarius *Martialis* in *Apoph.* de Strigile *ep.* XLIX. hæc ait:

> *Pergamus has misit curvo destringere ferro,*
> *Non tam sæpe teret lintea fullo tibi.*

Quibus in verbis & strigilum observari poterit origo, nam in Pergamo inventas, vel inde allatas esse ait. Item Horatius:

> —— *curvo distringere ferro.*

Scribit tamen *Plutarchus Lacædemonios* καλαμιναῖς *arundineis*, & Æliacos Agrigentinos *argenteis* fuisse usos; item *Strabo* memorat *lib.* V. geograph. Indos levibus striligibus *ebeneis* corpus expolire solitos. Hæ strigiles porro inter Romanos oleo quandoque perfundebantur, quo minus ferri asperitate ac duritie cutis læderetur, quod, opinor, clare satis patet ex *Satyrici* verbis: *Sat.* III.

> —— —— *jam sonat unctis*
> *Strigilibus, pleno & componit lintea gutto.*

Scribit enim Tranquillus: *Octavium læsisse cutem nimio strigilis usu*. Quin veterum Romanorum ditiores & hinc delicatiores Strigilum loco sæpius utebantur *spongiis purpureis*. Ut ex *Plinio* discimus *lib.* XXXI. *cap.* XI. vel *palliis laneis*, quemadmodum ea inter lautitias & maximum Trimalcionis apparatum posuit *Petronius*, cum ait: *Jam Trimalcio unguento perfusus tergebatur non linteis sed palliis ex mollissima lana factis*. Sed & alias a lavatione, oleo aut unguento perfusos, linteis tergere, mos fuit, quod vel mediocres fecere & pauperes; utpote quibus non strigiles semper, sed illarum loco mollia lintea usui fuere, quibus sordium eluviem exfricabant, ita *Apulej. lib.* I. *Met. oleum unctui, lintea tersui profer*. A Parasitis vero tergebantur divites, de quo *vid. Scalig. Conject.* Hinc *Plautus* inter eorum suppellectilem strigiles *refert. Pers. act.* I. *sc.* III.

> *Cynica esse e gente oportet Parasitum probe:*
> *Ampullam, strigilem, scaphium, soccos, pallium,*
> *Marsupium habeat.*

Sed fortassis Lectori rem haud ingratam fecero, si strigilum figuram, tum ab *Hieronymo Mercuriali* artis Gymnastice *lib.* I. *cap.* VIII. tum a *Guglielmo Du Choul* observatam & depictam conspectui ejus subjecero, ea vero hæc est:

Quam figuram veris strigilibus convenire, vel ex *Apuleji* verbis dijudicare quis poterit, qui *Florid. lib.* I. inquit: *Juxtaque honestam Strigilecuam, recta fastigiatione clausulæ, flexa tubulatione ligulæ; ut & ipsa in manu capulo moraretur, & sudor ex ea rivulo laberetur*. Has strigiles defe-

deferebant ad balnea (ut & reliqua utensilia) divitum pueri vel servi; ut claret ex *Horatio*.

I, puer, & strigiles Crispini ad balnea defer.

Et *Lucianus* in *Lexiph.* Σὺ δὲ ὦ παῖ, inquit, στλεγγίδα μοι, καὶ βύρσαν, καὶ φωσώνια, καὶ ῥύμματα ναυστολεῖν ἐς τὸ βαλανεῖον, καὶ τῆ πίλετρον, κομίζειν. Conferantur in hæc verba interpretes & commentatores, qui novissimæ editioni juncti sunt. Huic quoque rei favet *Spartianus* in Hadriano: *Publice & cum omnibus lavit: cum vero veteranum quendam dorsum, & cæteram corporis partem vidisset sibi atterere, percontans cur se marmoribus distringendum daret? ubi hoc iccirco audivit fieri, quod servum non haberet, & servis eum donavit & sumtibus.*

Ne autem mortuos plane oblivioni tradamus, de illorum quoque unctionibus quædam in medium afferemus. Quod vero uncta sint *cadavera* apud antiquos, nullus quidem hodie erit, qui id in dubium vocabit. Igitur circa unctionem ipsam quædam observanda veniunt. Ac primo quidem corpora sepulturæ danda lavabant Antiqui. Ita *Euripid.* in *Hecub.* Ὡς παῖδα λουτροῖς τοῖς πανυστάτοις λούσω. Id factum priusquam ungebantur; *Lotio* enim non minus ad honorem sepulturæ pertinebat, quam *unctio* & pleraque alia, quæ in exequiis solebant adhiberi. Quale est hoc exemplum ex *Virgilio lib.* VII. *Æneid.* de Miseni antiquissimo funere:

—— Corporusque lavant frigentis & ungunt.

Et *Lucianus* libro, quem inscripsit de luctu, morem huc confirmar, cum admodum ridicule hæc posuit: Μετὰ ταῦτα δὲ λούσαντες αὐτοὺς, ὡς οὐχ ἱκανῆς τῆς κάτω λίμνης λουτρὸν εἶναι τοῖς ἐκεῖ, καὶ μύρῳ τῷ καλλίστῳ χρίσαντες τὸ σῶμα, πρὸς δυσωδίαν ἤδη βιαζόμενον, καὶ στεφανώσαντες τοῖς ὡραίοις ἄνθεσι, προτίθενται, λαμπρῶς ἀμφιέσαντες ἵνα μὴ ῥιγῷεν δηλονότι παρὰ τὴν ὁδὸν, μηδὲ γυμνοὶ βλέποιντο τῷ Κερβέρῳ. Quibus e verbis etiam constat optima quæque unguenta adhibita mortuis, ita ut verum sit quod habet *Herodian. lib.* IV. *cap.* II. Τὸ μὲν γὰρ σῶμα τοῦ τελευτήσαντος πολυτελεῖ κηδείᾳ καταθάπτουσιν. Illa vero unguenta varia erant, v. g. casia & myrrha: ut est apud *Martialem lib.* X. XCVII.

Dum myrrham & casiam flebilis uxor emit.

Et apud Judæos Aloe, uti patet ex Salvatoris passionis historia. Sed aliis quoque speciebus, ut cedromelle, sale, cera, bitumine, & resina mortuorum corpora peruncta fuisse docet *Schindlerus*. Sed imprimis ad hæc unguenta, Amomum adhibuerunt, reliquisque addiderunt, quibus cadavera condirent. Unde *Statius Sylvar. lib.* II.

Assyrio cineres adolentur Amomo

Et *Persius Sat.* III.

—— tandemque beatulus alto
Compositus lecto, crassisque lutatus
Amomis.

Quamobrem ab Amomo, tanquam principali mixturæ parte, unguenta omnia, quibus defunctorum corpora medicabantur & condiebantur vocarunt *Amomiam*. Unde postea truncata voce haud dubie fecerunt id nominis, quod *Mumiam* & *Momiam* hodie dicimus. Sed nec tantum integris mortuorum corporibus id honoris tribui solebat, verum etiam *ossa* unguentis spargebantur. Testem produco *Tibullum lib.* III. *El.* II. ita loquentem:

Pars quæ sola mei superabit corporis, ossa
Incinctæ nigra candida veste legant.

Et paulo post:

Illic quas mittit dives Panchaia merces
Eoique Arabes, Dives & Assyria.
Et nostri memores lacrymæ fundantur eodem &c.

Sed & *cineres*, de quibus testatur *Ausonius* in Heroum epitaphiis XXXVI.

Sparge mero cineres, bene olenti & unguine Nardi,
Hospes, & adde rosis balsama puniceis.

Quos tamen cum ossibus deinde in domo reponebant, quod indicat modo allegatus *Tibullus l. c.*

Atque in marmorea ponere sicca domo.

Idest Monumento, nam *domum* Monumentum vocabant, quod videre est ex veteri Lapide, Romæ in D. Stephani e regione templi D. Luciæ reperto.

.... MA-

. . . .
. . . . MALA EST
GRATIA. M. JUNIO. M. F.
PAL. RUFO SOTERICHUS.
PÆDAGOG. FECIT. HÆ SUNT.
PARVÆ. TUÆ MEÆQ SEDES
HÆC CERTA EST. DOMUS
HÆC COLENDA NOBIS HÆC
EST. QUAM MIHI SUSCITAVI
VIVUS

Sic etiam odores & unguenta acervatim in *rogos* conjiciebant, quod testantur innumeri fere autorum loci. *Herodianus l.* IV. *cap.* II. de Cæsarum consecratione scribens hæc refert: Ἐς δὴ τὸ οἴκημα τὸ δεύτερον ἀνακομίσαντες τὴν κλίνην τιθέασιν ἀρώματά τε καὶ θυμιάματα πάντα ὅσα γῆ φέρει, Ἐπί τινες καρποὶ ἢ πόαι χυμοί τε συμβαλλόμενοι πρὸς εὐωδίαν, ἀνακομίζονται, καὶ σωρηδὸν χέονται. Et *Propert. lib.* IV.

Cur Nardo flammæ non oluere meæ?

Hinc *Cicero* II. Leg. *sumtuosam respersionem* vocat. De illis vero odoramentis in rogo positis inhonestissimum fuit quicquam surripere, nam de tali fure *Martialis l.* XI. *ep.* LV.

Unguenta & casias, & olentem funera myrrham,
Thuraque de medio semicremata rogo.
Et quæ de stygio rapuisti cinnama lecto
Improbe, de turpi, Zoile, redde sinu.

Hæc in flammas unguentorum conjectio, uti ego quidem suspicor, fiebat etiam, ut citius cadavera cremarentur; quod ex *Herodiano* colligo *l. c.* πάντα δὲ ῥᾷστα, ἀνάπτεται ἀμαρῶς ὑπὸ τοῦ πυρός, φρυγάνων τε πλήθει, καὶ θυμιαμάτων ἐπιθέντος. Sed progressuri Veterum unctionis feralis dispiciamus finem; qui fuit apud Judæos, Ægyptios, Persas, aliosque quibus in consuetudine non erat ut corpora igni consummenda traderent, corporis quam diutissima a putredine conservatio. Atque hinc ea condiebant, vel cera circumlinebant, vel aliis corruptioni resistentibus remediis ungebant. Sic melle Babylonios cadavera condiisse scripsit *Herodot. lib.* I. mellis enim est natura talis, ut putrescere corpora non sinat; teste *Plinio lib.* XXII. *cap.* XXIV. & *M. Tullius lib.* I. Tuscul. *condiunt*, inquit, *Ægyptii mortuos, & eos domi servant: Persæ etiam cera circumlitos condiunt, ut quammaxime permaneant diuturna*. Apud *Chrysostomum* quoque est: *Lacryma myrrhæ, & herba aloe, ut sunt amarissimi succi, ita vim habent resistendi vermibus & putredini*. Atque de aliis supra memoratis speciebus docet *Schindlerus in lex. Pentagl.* in voce חנט. *Condivit aromatibus, myrrha, aloe, cedromelle, sale, cera, bitumine, & resina corpora mortuorum, ut incorrupta maneant, & asserventur in loculis, ne fœteant: Sicut Judæi & Ægyptii faciebant*. Sed hæc causa non habet locum apud eos, qui corpora mortuorum in rogum imponere & comburere, non vero integra servare consuevere. Illi igitur, ut opinor, cum vel munditiei & nitoris, vel luxus causa unctionem adhibebant, tum, quam rationem *Donatus* adsignat in VI. *Æneid.* quam etiam paulo superius adduxi, ut celerius cadaver flammam conciperet. Nequaquam tamen ambigo, ungi etiam apud Romanos solitos fuisse mortuos ad abigendum fœtorem illum lethalem, & molestum halitum, quem caro exanimata reddit. Quia autem conditurae fecimus mentionem, æquum erit scire modum, quem in defunctis condiendis observarint antiqui, qui corpora incorrupta conservare vellent. Modus enim ille pro gentis varietate etiam diversus fuit. Judæi extrinsecus corpori unguenta applicabant, fasciisque deinde involvebant, ut ex historia Christi cuilibet notum. Ægyptiis vero intrinsecus conditura fiebat, exenterato ventre, sive exemtis intestinis, quorum locum aromatis & medicamentis explebant, quod accurate docet *Herodotus lib.* II. cujus verba quamvis prolixiora, quia tamen totum iis ritum exposuit, me non pigebit hic apponere: *At hi* (Taricheutæ) *relicti in ædibus hunc in modum diligentissime condiunt corpus: Ante omnia incurvo ferro cerebrum per nares educunt, ut quamque partem educentes ita locum ejus medicamentis explentes. Dehinc acutissimo lapide Æthiopico circa ilia conscindunt, atque illac omnem alvum protrahunt: quam ubi repurgarunt, ac vino palmeo eluerunt, rursus odoribus contusis proluunt: tum alvum complentes contusa myrrha pura, & casia, & aliis, excepto thure, odoribus, iterum consuunt. Ubi hæc fecere saliunt nitro abditum septuaginta dies. Nam diutius salire non licet. Exactis septuaginta diebus cadaver ubi abluerunt Sindone byssina totum incisis loris involvunt, gummi illinentes: quo Ægyptii glutinis loco plerumque utuntur. Eo deinde recepto propinqui ligneam hominis effigiem faciunt, in qua mox inserunt mortuum, inclusumque ita reponunt in loculo, & rectum statuunt ad parietem. Siquidem mortuos sumtuosissime apparant. Eos autem, qui mediocria volunt, nimium fugientes sumtum, ita apparant: Clysterem unguine, quod e cedro gignitur, complent: Deinde ex hoc alvum mortui ipsam*

ſam neque ſcindentes, neque extrahentes, ſed per ſeceſſum, prehenſo viæ poſterioris hiatu, inferciunt: & tot quot dixi diebus ſale condiunt: quorum dierum ultimo cedrinum unguentum, quod prius ingeſſerant, ex alvo egerunt, quod tantam habet vim, ut una ſecum alvum atque inteſtina tabefacta educat. Nitrum autem carnes tabefacit, mortuique tantum cutis & oſſa relinquuntur. Ubi iſta fecere, ex quo ſic tradidere mortuum, nihil amplius negotii ſuſcipiunt. Sed potius audiamus ipſum *Herodotum* Græce loquentem, ne quis verſionis autoritati ſtare cogatur: ὁ δὲ ὑπολειπόμενοι ἐν οἰκήμασι, ὧδε τὰ σπουδαιότατα ταριχεύουσι· πρῶτα μὲν σκολιῷ σιδήρῳ διὰ τῶν μυξωτήρων ἐξάγουσι τὸν ἐγκέφαλον, τὰ μὲν αὐτοῦ οὕτω ἐξάγοντες, τὰ δὲ φάρμακα ἐγχέοντες· μετὰ δὲ λίθῳ Αἰθιοπικῷ ὀξέϊ παρασχίσαντες παρὰ τὴν λαπάρην, ἐξ ὧν εἷλον τὴν κοιλίην πᾶσαν ἐκκαθήραντες δὲ αὐτὴν, καὶ διηθήσαντες οἴνῳ φοινικηΐῳ, αὖτις διηθέουσι θυμιήμασι περιτετριμμένοισι. ἔπειτα τὴν νηδὺν σμύρνης ἀκηράτου τετριμμένης, καὶ κασίης, καὶ τῶν ἄλλων θυωμάτων πλὴν λιβανωτοῦ πλήσαντες, συῤῥάπτουσι ὀπίσω· ταῦτα δὲ ποιήσαντες, ταριχεύουσι νίτρῳ, κρύψαντες ἡμέρας ἑβδομήκοντα· πλεῦνας δὲ τουτέων οὐκ ἔξεστι ταριχεύειν· ἐπεὰν δὲ παρέλθωσι αἱ ἑβδομήκοντα, λούσαντες τὸν νεκρὸν κατειλίσσουσι πᾶν αὐτοῦ τὸ σῶμα σινδόνος βυσσίνης τελαμῶσι κατατετμημένοισι, ὑποχρίοντες τῷ κόμμι, τῷ δὴ ἀντὶ κόλλης τὰ πολλὰ χρέονται Αἰγύπτιοι· ἐνθεῦτεν δὲ παραδεξάμενοί μιν οἱ προσήκοντες, ποιεῦνται ξύλινον τύπον ἀνθρωποειδέα· ποιησάμενοι δὲ, ἐσεργνῦσι τὸν νεκρόν· καὶ κατακληΐσαντες οὕτω θησαυρίζουσι ἐν οἰκήματι θηκαίῳ ἱστάντες ὀρθὸν πρὸς τοῖχον· οὕτω μὲν τοὺς τὰ πολυτελέστατα σκευάζουσι νεκρούς· τοὺς δὲ τὰ μέσα βουλομένους τὴν δὲ πολυτελείην ἐκφεύγοντας σκευάζουσι ὧδε· ἐπεὰν κλυστῆρας πλήσωνται τοῦ ἀπὸ τοῦ κέδρου ἀλείφατος γινομένου, ἐν ὧν ἔπλησαν τοῦ νεκροῦ τὴν κοιλίην, οὔτε ἀναταμόντες αὐτὸν, οὔτε ἐξελόντες τὴν νηδύν· κατὰ δὲ τὴν ἕδρην ἐσηθήσαντες, καὶ ἐπιλαβόντες τὸ κλύσμα τῆς ὀπίσω ὁδοῦ, ταριχεύουσι τὰς προκειμένας ἡμέρας· τῇ δὲ τελευταίῃ ἐξιεῖσι ἐκ τῆς κοιλίης τὴν κεδρίην, τὴν ἐσῆκαν πρότερον· ἡ δὲ ἔχει τοσαύτην δύναμιν, ὥστε ἅμα ἑωυτῇ τὴν νηδὺν καὶ τὰ σπλάγχνα κατατετηκότα ἐξάγει· τὰς δὲ σάρκας τὸ νίτρον κατατήκει· καὶ δὴ λείπεται τοῦ νεκροῦ τὸ δέρμα μοῦνον καὶ τὰ ὀστέα· ἐπεὰν δὲ ταῦτα ποιήσωσι, ἀπ᾽ ὧν ἔδωκαν οὕτω τὸν νεκρὸν, οὐδὲν ἔτι πρηγματευθέντες. Quibus e verbis etiam tempus conſtat, quamdiu ſcilicet Cadaver nitro imbuerint. Quod tamen apud Ægyptios vetuſtiores quadraginta tantum dies duraſſe (per quos tamen non *nitro*, ſed *aromatis* corpus condiverint) ſatis luculente probant Sacræ Literæ *Geneſ. L. 2. 3.* ubi Moſes, qui Scriptorum omnium habetur antiquiſſimus, ſua lingua ita loquitur: ויצו יוסף את עבדיו את-הרפאים לחנט את אביו ויחנטו הרפאים את ישראל: וימלאו לו ארבעים יום כי כן ימלאו ימי החנטים ויבכו אתו מצרים שבעים יום: Quem locum LXX. reddunt: καὶ προσέταξεν Ἰωσὴφ τοῖς παισὶν αὐτοῦ τοῖς ἐνταφιασταῖς ἐνταφιάσαι τὸν πατέρα αὐτοῦ· καὶ ἐνεταφίασαν οἱ ἐνταφιασταὶ τὸν Ἰσραήλ· καὶ ἐπλήρωσαν αὐτοῦ τεσσαράκοντα ἡμέρας· οὕτω γὰρ καταριθμοῦνται αἱ ἡμέραι τῆς ταφῆς· καὶ ἐπένθησεν αὐτὸν Αἴγυπτος ἑβδομήκοντα ἡμέρας. Inſuper etiam hic Moſes dies LXX. poſuit; non vero tot dies condiebant cadavera, ut tradidit *Herodotus*, ſed lugebant. Ad Scripturam ergo Sacram propius accedunt verba *Diodori Siculi*, (qui inter Scriptores Græcos haud immerito illud meretur encomium, quod omnium primus nugari deſierit.) *l. 1. Bibliot.* in quibus refert ad dies plures XXX. condiri corpora ſolere. Locum, quia cum *Herodoto* eleganter Ægyptiorum conditura modum oſtendit, totum hic appoſui: *Quamprimum*, inquit; *ad ſecti cadaveris curationem convenere* (ἐνταφιασταὶ) *unus per hiatum manu ad præcordia immerſa, quidquid inteſtinorum eſt, præter cor & renes, extrahit. Alius alvum cum viſceribus ſingulis repurgatam, vino palmeo, aromaticiſque odoribus perluit. Lotum denique cadaver ad dies plures XXX. unguento primum cedrino, aliiſque, delibutum reddunt. Myrrha deinde ac cinnamomo aliiſque, non longiori tantum conſervationi, ſed etiam fragrantiæ aptis conditum propinquis reddunt.* Non etiam omittenda cenſeo hac occaſione notatu digniſſima ea, quæ in *Itinerarii ſui part. 1. lib. II. cap. V.* Dominus de *Thevenot*, homo minime fabuloſus, ſed fide digniſſimus, & curioſiſſimus rerum indagator (dum in Ægypto Momias perluſtrabat) de unguento illo, & vi ſalis præſervatrice terræ ibi propria ac innata quaſi, inter alia nobis narrat. Verba ipſius ex noſtra verſione ſunt hæc ſequentia: *Ichvvendde alle myn aendacht tot het beſchouvven van deſe balſem, vvaer van men het gebruyk verlooren heeft. Sy iſvvart, hard, en gliſtarende gelyk pek; en ſelfs heeft ſy daer ook de reuk af, doch aengenaemer. Deeze balſem bevvaert de lichaamen in hun gehel; en ik geloof, dat het zand daer oock niet vveynig toe deed: Want zelfs in de groote Woeſtynen van Arabie, vind men ſomtyds doode Honden, en ſomtyds oockvvel Menſchen, die noch 't eenemael geheel en gaaf ſyn, vvelcke in slaap geraekt, of van de Karavaanen achter gebleven zynde, door de hevige vvinden, die een gantſche zee van zand met zich voeren, overvallen, en ſo diep onder het gedachte zand geſtolpt vvorden, dat het hen 't eenemael onmogelyk is zich daer uyt*

te redden. Dit zand, 't geen soutachtig is, bewaard deze ligchaamen voor verrotten, door alle de Vogtigheyt daar uyt te trekken. Wanner nu een andere Wind 't gemelde zand weer te rug dryft, vind men deze lichaamen 't eenemael verdroogd, doch niet verrot. Veele hebben geloofd, dat deeze gedroogde lichaamen de rechte Momien waren; doch sy hebben daer een verkeerd gevoelen af gehad. Dum autem heic in Momiis explicandis occupor, fateor, mihi temperare non possum, quin addam ea, quæ idem modo allegatus autor de veterum condiendi corpora Ægyptiorum more *loc. cit.* refert, quemque in loculo quodam Ægyptiaco, cui Momia inerat, depictum se vidisse testatur, ubi simul agit de loculis non modo ligneis, sed & ex Sindone pura factis ac Gummi illitis, qui ligneis ferme sunt durabiliores: de tenuibus item fasciis, quibus corpus involvebant, quæque M. ulnarum longitudinem superarent, compluribus nexibus mirum in modum in semetipsos implicatis, & celantibus capita; ac de pluribus notatu dignissimis rebus; imprimis cum quodammodo quædam *Herodoti* supra citatis verbis conveniant: *Dit licham was seer groot en breed, en lag in een kist van geweldig dik hout, die aen alle zyden seer wel gesloten was. Dit hout, 't geen wy bevonden van den oprechten Wilde-Vygeboom te wezen, welke men in Egypten Pharaos-vyge boom noemt, was gantsch niet verrot; want het heeft daar op ver na zoo licht geen nood af, als eenig ander hout. Boven op het zelve zag men 't aengezicht van den geen, die daar in lag, verheven uytgehouwen. men vind oock van deeze Kisten of Koffers van steen, met het aengezicht der geener, welke sy besluyten, daer verheven op afgebeeld, en lans heen Hieroglyfische figuren. Noch sijn ervan deeze Kisten, welke van verscheidene doeken, op malkander gelmyd, gemaekt, en alzo sterck zyn als die van hout. 'k Heb 'er een van deeze soorc in myn kabinet, die van meer als veertig doeken, den een op den ander gelymd, gemaakt is, aen de welken men noch gantsch geen verrotting bespeuren kan. Deeze kist is 'teenemael bedekt met Afgoden en Hieroglyfische figuuren, staen de op een seer dun pleister, daer de buytenste doek mee bestreecken is; doch 't werck is een weinigje beschadigd, vermits de pleister hier en daar wat af is gevallen. Onder deeze figuuren is een parkje, na beneden toe, dwars over de gedachte kist, van twee duimen breed en een voet lang; waer in men uitgebeeld ziet de manier, op welke de oude Egyptenaaren de lichaamen balsemden. Int midden van dit parkje staet een lange tafel van gedaante als een leeuw, op welkers rug het lichaam, dat gebalsemd sal worden, uitgestreckt legd, en daer by een man met een mes in de hand, met het welke hy het zelve opend. Deezen man heeft een masker voor 't aengezicht van fatsoen als een Sperwers-bek, buiten twyfel volgens gewoonte hunner Balsemers, die zich van dusdanige maskers dienden, om de kwade lucht, welke door de verrotting in de doode lichaamen veroorsaeckt word, niet in te trecken; gelyk de genees meesters noch tegenwoordig in Italien doen, die in Pestyden nimmermeer zonder zoodanig een masker, in welkers lange neus eenig reuckwerk, gestopt word, de zieken gaen bezigtigen. Men zou echter konnen twyffelen, of dit masker niet het hoofd van Osiris was, welke d' Egyptenaars met een sperwers-hoof-dverbeelden, gelyk Anubis met dat van een Hond, de Nyl met dat van een leeuw, enz. Maer tot een gewisser teecken dat het een Balseming is, ziet men onder de gedagte tafel, vier kruycken of vaten zonder ooren, die niets anders konnen wezen, als de vaten, daer de noodzakelykhededen tot de balseming, zoo van binnen als van bniten, in bewaard wierden, Aen beyde de zyden van deeze tafel ziet men oock ettelycke persoonen, welke in verscheydene postuuren staen, en zitten. Van binnen indeeze kest is de gedaante van een gantsch naakte Dochter met uytgestreckte armen verbeeld. Maer om weer tot myn eerste redenen te koomen. Na dat wy met groote bylslagen deeze houte kisl, daer ick hier voor afgesproken heb, aen stucken hadden gebroken, vonden wy een geheel ligchaam, in, 't geen aldus gesteld was. 't Aenzicht was, gelyck gemeenlyck alle de anderen zyn, bedekt met iets, als een helmet van doek, met plaester oversreken; op het welck in goud het trony van deezen Gebalsemde uitgebeeld stont. Doch als wy deeze deckfels daer van afnaamen, vonden wy daar niets af overig: want het aenzicht vergaat gemeenlyck tot stof; 'twelck, geloof ick, toekomt door dat het zo wel niet gebalsemd kan worden als d' andere deelen des lichaams. Niet te min heb ick 't hoofd van een Momie gantsch en gaaf te Parys gebracht; maer dit hoofd is t' eenemael met windselen soo net bewonden, dat men, niet tegenstaande de zelven, de gedaante der oogen, neus en mond kan zien, 't overige des lichaams was in kleine zeer net gemaakte lindene windselen gebakerd; maer deze windselen liepen met soo vel keeren en herkeeren, dat ick geloof dat ze meer als duyzend ellen konde uytmaecken: en in waarheid zy zyn so wonderlyck*

door

door malkander gevlochten, dat men 't tegenvvoordig, gelyk my verscheydene vvondheelders verzekerd hebben, zoo niet na zoude konnen maaken. Over de borst in de langte liep een reep van ruym drie vingeren breed, en vvel anderhalf voet lang, vvelke op een zeer konstige vvyze aen de andere vvindselen vast vvas. Op de gedachte reep stonden verscheydene Hieroglyfische letters met goud geschreeven. Hæc de *Thevenot.* Æthiopum quod attinet condituram & illi cum Ægyptiis hoc habebant commune, quod exsicantia adhibuerint remedia mortuis, sed dein eos jam arefactos Gypso inducebant, sicuti ritum illum videre est apud aliquoties citatum *Herodot.* in Thalia hisce verbis: Ἐπεὰν τὸν νεκρὸν, ἰσχνήνωσι, εἴτε δὴ κατά περ Αἰγύπτιοι, εἴτε ἀλλωσκως, γυψώσαντες ἅπαντα αὐτὸν γραφῇ κοσμέουσι ἐξομοιεῦντες τὸ εἶδος ἐς τὸ δυνατὸν, Ἔπειτα δὲ οἱ περιϊστᾶσι στήλην ἐξ ὑέλου πεποιημένην κοίλην. Ἡ δέ σφι πολλὴ καὶ εὔεργος ὀρύσσεται. Ἐν μέσῃ δὲ τῇ στήλῃ ἐνεὼν διαφαίνεται ὁ νέκυς, οὔτε ὀδμὴν οὐδεμίην ἄχαριν παρεχόμενος, οὔτε ἄλλο ἀεικὲς οὐδέν. Καὶ ἔχει πάντα φανερὰ ὁμοίως αὐτῷ τῷ νέκυϊ. Ἐνιαυτὸν μὲν δὴ ἔχουσι τὴν στήλην ἐν τοῖσι οἰκίοισι οἱ μάλιστα προσήκοντες, πάντων ἀπαρχόμενοι, καὶ θυσίας οἱ προσάγοντες. Μετὰ δὲ ταῦτα ἐκκομίσαντες ἱστᾶσι περὶ τὴν πόλιν. Hunc cadavera condiendi morem esse antiquissimum constat, cui autem genti originem debeat, ambigitur; meo quidem judicio forent Ægyptii, qui illum invenerunt, cum primi sint, apud quos hunc ritum extitisse legimus. Sic vel antiquissimo Patriarcharum tempore ita Israelem conditum fuisse supra habuimus; Ab Ægyptiis vero Hebræos hunc morem fuisse mutuatos verisimile est, quod ex *Gen. cap.* L. haud obscure intelligitur, quamvis condiendi modus ipse apud illos fuerit diversus, ut superius indicavi. Huc spectat, quod testantur Sacræ literæ de funere Regis *Assæ* II. *Paral.* XVI. 14. quod nempe ἐκοίμισαν αὐτὸν ἐπὶ τῆς κλίνης, καὶ ἔπλησαν ἀρωμάτων, καὶ γένη μύρων μυρεψῶν, Verba sacri Textus sunt: וישכיבהו במשכב אשר מלא בשמים וזנים מקחים במרקחת מעשה. Ab Hebræis postea ad Christianos videtur transiisse, quos etiam Arabicas olim merces funeribus adhibuisse autor est *Tertullianus lib. de Resurrect.* Carnis, cum inquit: *Proinde enim & corpora medicata condimentis sepulturæ mausoleis & monumentis sequestrantur.* Quod & hodie sæpius in Imperatorum, Regum, ac Principum cadaveribus obtinet. Inter alios gentiles etiam vel inde ab Iliaco tempore mos hic fuit frequentatus: De Trojanis refert *Horat. lib. epod. od.* XVII.

> *Unxere matres Iliæ addictum feris.*
> *Alitibus, atque canibus Homicidam*
> *Hectorem,*

Sed de mortuis satis. Tempus jam est, ut pergamus ulterius ad res reliquas. Veterum domos & habitacula lustraturi, ædium postes unctas videbimus a sponsa mariti domum ingressura, a qua etiam re dicta Juno Unxia videtur. *Donatus ad Terent. Hec. Act.* I. *sc.* II. *Cum puellæ nuberent maritorum postes ungebant, ibique lanam figebant.* Et *Servius* ad illud IV. *Æneid.*

> *Velleribus niveis & festa fronde revinctum:*

Moris, inquit, *fuerat, ut nubentes puellæ simul cum venissent ad limen mariti, postes, antequam ingrederentur, propter auspicium castitatis ornarent laneis vittis: unde ait velleribus niveis: & oleo ungerent.* Quod oleum ex adipe suillo vel lupino factum fuisse tradit *Isidorus lib.* IX. *cap. ult.* Et de suillo quoque confirmant hæc *Plinii* verba *lib.* XXVIII. *cap.* IX. *Proxima in communibus adipis laus est, sed maxime suilli, apud antiquos etiam religiosi. Certe novæ nuptæ intrantes etiamnum solemne habent postes eo attingere.* Videntur autem suillo usæ boni ominis causa, ut eo denotarent, quam sibi optarent fœcunditatem, ut tam fœcundæ essent, quam sues, qui denos pariunt. Lupino vero postes inungebant, nequid veneficum aut pestilens domum ingrederetur, vel ipsi obesset. Quod clare innuit idem autor eopse *cap. Massurius*, inquit, *palmam lupino adipi dedisse antiquos tradit. Ideo novas nuptas illo perungere postes solitas, ne quid mali medicamenti inferretur.* Porro occurrit in *Horat. epod. lib. od.* V. locus, quo unctorum meminit cubilium hisce verbis:

> *Indormit unctis omnium cubilibus*
> *Oblivione pellicum.*

Quæ verba ita explicavit *Porphyrio: Indormit cubilibus unctis oblivione omnium Pellicum; & est sensus, Cubilia uncta sunt medicamentis, qua oblivionem inducerent omnium pellicum, circumlita.*

Sed addamus reliqua; conjecturam nonnulli faciunt, morem antiquitus obtinuisse uncto linteo emungendi, vel potius extinguendi lucernas, in cujus vicem nos hodie ferreis utimur emunctoriis. Ex *Plauto* originem cepit opinio cum in *Bacchid. act.* III. *sc.* III. ait:

It Magister quasi Lucerna uncto expretus linteo.

Præterea sunt, quibus ex ejusdem *Plauti* verbis, quæ habet in *Aulul. act.* III. *sc.* V.

Aut Manulearii, aut Myrrobathrarii.

Calceamenta muliebria unguentis, odoribus, & suffimentis imbuta fuisse placeat. Sed dum loquitur de mulierum calceamentis, haud adeo erit incongruum observare σάνδαλα proprie ea fuisse, *Hesychio* teste. Et inde *Lucianus* inquit, *Omphalen Sandalo Herculem* percussisse. *Ælianus* quoque *var. hist. lib.* I. *c.* XVII. loquens de priscarum fœminarum luxu inter alia sandalis illas pedes induisse scribit: Ἐπὶ μὲν γὰρ τῆς κεφαλῆς στεφάνην ἐπίθεντο ὑψηλήν. Τοὺς δὲ πόδας σανδάλοις ὑπεδοῦντο. Unde Venus etiam Bioni in Adonide mortuo dicitur per sylvas ivisse ἀσάνδαλος, καὶ αἱμασσεῦσα πόδας.

Inter Mulieres apud *Apulejum* XI. *metam.* Pompam *Isidis* prosequentes erant, *quæ cæteris unguentis, & geniali balsamo guttatim excusso, conspergebant plateas.*

Judicum tabellæ *maltha* perlinebantur, id quod clare indicat *Pollux lib.* VIII. *cap.* IV. cum ait: *Maltham esse ceram, qua illinerentur judicum tabellæ.* Quibus verbis etiam docet, quid Maltha fuerit. Sane *Hesychio cera mollita* dicitur: μάλθα enim sive μάλθη fuisse dicitur κηρὸς μεμαλαγμένος. Fiebat autem e pice liquida & unguine, quod vocamus sevum vel axungiam, item e calce minutatim superadjecta. Sicuti id plenius describit *Plinius lib.* XXXVI. *cap.* XXIV. adi etiam *Palladium lib.* I. *cap.* XVII. Festus maltham ita describit: *Maltha dicitur a Græcis pix cum cera mista.* Unde glossæ vett. exponunt πισσόκηρον. Cære tamen non meminit *Palladius*, sed alii quos adduxi.

Libros etiam suos *cedro* perungebant veteres. Hinc ait *Martialis* de suo libello *lib.* III. *ep.* II.

Cedro nunc licet ambules perunctus.

Et *Ovid. Trist. lib.* I. *el.* I.

Nec titulo minio, nec cedro charta notetur.

Id fecere, ne a tineis & carie læderentur, quam rationem adsignat *Plinius lib.* XVI. *cap.* II. ac *lib.* XIII. *cap.* XIII. ex sententia Cassii Heminæ scribit, Libros Numæ ideo tineas non tetigisse, quod *cedrati* fuissent. Eandem *Cedro* vim tribuit *Vitruvius lib.* II. *cap.* IX. cum hæc scribit: *Item Cedrus & Juniperus easdem habent virtutes & utilitates: sed quemadmodum ex cupressu & pinu resina, sic ex cedro oleum, quod cedrium dicitur, nascitur, quo reliquæ res cum sint unctæ, (uti etiam libri) a tineis & carie non læduntur.* Hæc *Vitruvius*. Nolo alia huic subjicere loca, cum ad alia transire tempus jubeat.

CAPUT IV.

De Vasis Unguentariis.

Unguilla. Onyx. Onyx marmor, Onyx Gemma. Albastrum. Onyx conchylii genus. Conchæ. Pyxides. Guttus, vas unguentarium. Guttus vas vinarium. Ἐπίχυσις. Λήκυθος. *Ampulla.* Αὐτολήκυθοι. *Ampullæ verborum. Sesquipedalia verba.*

PRæmissis hisce de varia gentilium unctione, tempus suaderet, ut receptui caneremus, ni restaret, ut devolveremur ad vasa unguentorum nostrorum. De quibus pro exigui temporis ratione quædam adhuc erunt dicenda, ut constet, quibusnam in vasculis unguenta habuerint? *Unguilla Solino* vas est, ex quo inungebant: Omnium tamen præstantissimum fuit *Onyx*, cujus passim apud Scriptores fit mentio. Ita *Martialis lib.* XI. *ep.* LI.

Profertur Cosmi nunc mihi siccus Onyx.

Et *Propert. lib.* II. X.

Cum dabitur Syrio munere plenus Onyx.

Item *Catullus* de coma Berenices, & alii &c. Videtur autem Latinis hoc nomen Onyx commune Gemmæ & Marmori, quamquam primo de Marmore dicebatur, unde dein gemmæ id nomen tributum. Clare id nobis, *Plinius*, si audiamus, suggeret *lib.* XXIII. *cap.* VI. quo de variis gemmis tractat: *Exponenda est & Onychis ipsius natura, propter nominis societatem: hoc in gemmam transilit ex Lapide Carmaniæ.* Vossii tamen est sententia, Lapidem Carmaniæ potius a gemma nomen cepisse. Duxit Onyx juxta plurimos appellationem a similitudine unguis humani, vel quod, ut unguis, sit cornei candoris, vel quia nihil sit in ipso rugosum vel asperum, sed omnia, ut in ungue, lævia ac polita. Nam ὄνυξ, *unguis*. Et *Plinius* eopse capite. *Sudines dicit in gemma esse candorem unguis humani similitudine.* Plura de Onyche gemma habet ibidem *Plinius*; hodie vero a plurimis cum Onyche marmore confunditur. Cum ve-

vero nobis de Onyche vase sit sermo, marmorem intelligimus; ubicunque enim Onyx pro ingenti vase ponitur, non de gemma accipi potest, sed de lapide vel marmore, de quo tractat *Plinius lib.* XXXVI. *cap.* VII. *Onychum*, inquit, *etiamnum in Arabiæ montibus, nec usquam alibi nasci putavere nostri veteres. Sudines in Germania, potoriis primum vasis inde factis, deinde pedibus lectorum, sellisque.* Ubi pro *Germania*, *Carmania* quidam restituunt. Initio quidem rarior fuit hic lapis, post vero invalescente luxu, etiam in columnas & pavimenta transiit. De columnis *Plinius* paulo inferius subjungit: *Cornelius Nepos tradit, fuisse magno miraculo cum P. Lentulus Spinther ex eo Chiorum magnitudine cadorum ostendisset: post quinquennium deinde XXXII. pedum latitudine columnas vidisse se.* De pavimentis testatur illud *Martialis lib.* XII. *ep.* L.

Calcatusque tua sub pede lucet Onix.

Atque & hinc satis constat aliud fuisse Onychem gemmam, qui tantum lapillus est, aliud Onychem marmorem ex quo columnæ, totaque pavimenta, atque ingentia fierent pocula. Præterea Onyx gemma vocabatur ὀνήχιον. At lapis contra ὀνυχίτης λίθος sive *Alabastrites*, ut idem sit, quod *Alabastrum*. Id confirmat *Plinius lib.* XXXVI. *cap.* VIII. de marmore onychite ita loquens: *Hunc aliqui lapidem Alabastriten vocant, quem cavant ad vasa unguentaria, quoniam optime servare incorrupta dicitur.* Et Dioscoridis testimonium est: Ἀλαβαστρίτης, ὁ καλέμενος ὄνυξ. *Vid. etiam Hermolaum Barbarum. Atque de his verbis Horatii lib.* IV. *od.* XII.

Nardi parvus Onyx eliciet cadum.

Monet *Acro*, vocabulum *Onyx* hic poni pro ampulla marmorea, proprieque sic dici marmoris genus, ex quo ad unguenta odorata parva fierent vasa. Quæ erant longitudine fastigiata in pleniorem orbem desinentia, ut indicat, quæ de elenchorum figura (quos alabastris confert) refert *Plinius lib.* IX. *cap.* XXXV. Sed minime heic omittendam esse admonitionem censeo, quam dedit Celeberrimus *Vossius*: cavendum nimirum *putes antiquis id fuisse alabastrum, quod nos hodie sic vocamus. Vulgo enim sic dicitur lapidis genus, e quo torno vasa fiunt, venis subnigris per ea discurrentibus, pellucido livore, materiaque plane fragili: quæ gypsi species est, non species veteris alabastri: cui cujusmodi fuerit, imprimis sciunt, qui Romæ veterum ædificiorum rudera viderunt.* Hæc *Vossius*. Meminit Alabastri vasis *Martial. lib.* XI. *ep.* IX.

—— *Quod Cosmi redolent Alabastra.*

Et *Lucianus* in tractatu de Asino καὶ μύρον ἔκ τινος ἀλαβάστρε προχεαμένη τέτω ἀλείφεται. Quin etiam inter Judæos id vasis genus fuit ad diuturnam unguenti custodiam probatissimum; Hinc *Lucas Evangelista cap.* VII. 37. de muliere peccatrice scribit; ἐπιγνῦσα, ὅτι ἀνάκειται, ἐν τῇ οἰκίᾳ τῦ φαρισαίε, κομίσασα ἀλάβαστρον μύρε. Sed præterea *conchylii* quoddam etiam videtur genus fuisse, quod *Onyx* dicebatur: de quo *Dioscorid. lib.* II. ὄνυξ, inquit, πῶμά ἐςι κογχυλίε ὅμοιον τῷ τῆς πορφύρας, εὑρισκόμενον ἐν τῇ Ἰνδίᾳ ἐν ταῖς ναρδοφόροις λίμναις, διὸ καὶ ἀρωματίζει νενομένων τῶν κογχυλίων τὴν νάρδον. Sensus est: *Onyx conchylii est operculum purpuræ operculo simile, quod reperitur in India in paludibus iis, quæ Nardum ferunt. Itaque & odores suavissimos afflat, quoniam conchylia Nardo vescuntur.* Ex his igitur testis seu conchis fieri etiam poterant vasa ad unguentum servandum aptissima, quæ servato nomine *Conchæ* appellabantur. Atque huc, credo, faciunt, quæ habet de conchis *Horatius lib.* II. *od.* VII.

—— *funde capacibus*
unguenta de conchis.

Et *Juvenalis Sat.* VI.

Cum bibitur concha.

Præterea apud *Martialem* legimus de *vasis* quibusdam *plumbeis. lib.* VI. *ep.* LV.

Fragras plumbea Nicerotiana.

Quæ alii referunt ad sagittas plumbeas, quibus cinnamomum ex Phænicis alitis nido decussum tradit *Aristoteles lib.* VI. de nat. Animalium. *cap.* XIII. Mihi vero & illud minime ineptum videtur, hæc intelligi posse de unguentis a Nicerote unguentario confectis & in vasis plumbeis coctis; ut scribit *Plinius lib.* XIII. *cap.* II.

Plurimum etiam passim apud autores *pyxidum* fit mentio: quæ proprie dicuntur de vasculis *e buxo* factis. Dein vero per abusum, quia plerumque illis utebantur, factum, ut & alia etiam alterius materiæ vascula pyxides dicerentur. Quomodo *pixidem auream* dixit *Petronius*. Et apud alios *argenteam* vel *corneam pyxidem* legere est. Atque hinc *Fabius lib.* VIII. *Pyxides*, inquit, *cujuscunque materiæ sunt.* Ve-

Verum age, festinemus ad Balnea. Videbatur ibi *Guttus*, quod erat vasculum, e quo oleum guttatim distillabat. De ea voce sic vetus *Juvenalis* interpres *Sat.* III. *Guttus ab eo dicitur, quia guttam mittit, quod habent Capsarii.* Lautiores autem & nobiliores utebantur in balneis gutto, facto e cornu Rhinocerotis. Quod ostendit illud *Juvenalis Sat.* VII.

> —— *Exitus hic est*
> *Tongilli, magno cum Rhinocerote lavari*
> *Qui solet.*

Pauperibus contra in usu erat guttus ex cornu taurino vel bubalino; quod colligere queas ex *Martiali*, qui in *Apoph. epist.* L. sub lemmate *Gutti corei* id expressit:

> *Gestavit modo fronte me juvencus*
> *Verum Rhinocerota me putabis.*

Figuram talis cujusdam vasculi exhibebit hic puer cum hero suo balneum aditurus, in subjecta icone, quam mutuati sumus ex *Guilielmi du Choul* tractatu de Balneis, eamque oculis hic subjiciendam duximus.

Alioquin etiam guttus erat vas vinarium, *a quo* (verba sunt *A. Turnebi lib.* XXII. *cap.* XXX.) *vinum fundebatur in Simpulum, quod pro Cyatho erat: e Simpulo in Calicem. Nam potionem Cyathis, & ante Simpulis metiebantur.* De hoc vinario gutto sic *Varro lib.* IV. *de L. L. Quo vinum dabant, ut minutatim funderent, a guttis Guttum appellarunt: & quo sumebant minutatim, a sumendo Simpulum nominavere. Vossius* in ea versatur sententia, quod ἐπίχυσις & guttus idem sint. *Gutta* enim, inquit, *dicitur quasi Chuta:* Χυτὴ a χύω, *hoc est, fundo, funditur enim.* Quamvis longe aliter videatur sentire *Turnebus* loco supra citato, cum inquit: *Ceterum epichyseos, quæ gutto postea successit, meminit his verbis Athenæus:* (quibus æneam ἐπίχυσιν fuisse videmus) ἐπὶ δὲ τῷ τρίποδι ψυκτὴρ χαλκοῖς ἐπέκειτο καὶ κάλος καὶ σκάφιον, ἀργυροῦν δύο κοτύλας χωροῦν, καὶ κύαθος, ἡδ᾽ ἐπίχυσις χαλκῆ; i. e. *in Tripode frigidarium æneum positum erat, Cadus, Scaphium argenteum duarum capax heminarum, Cyathus, epichysis autem ænea.* Sic in eo quoque differre videntur, quod Cyathum & Simpulum idem fuisse *Vossius* affirmet; *Nam*, inquit, *ex epichysi seu Gutto fundebant guttatim in Cyathum seu Simpulum: Turnebus* vero hæc distinguit verbis supra allegatis, ubi dixit: *Vinum fundebatur in Simpulum, quod pro Cyatho erat.* Et postea: *potionem cyathis & ante simpulis metiebantur.* In hoc tamen conveniunt, quod *Guttus* & *Gutturnium* idem esse uterque dixerit.

Postremo, inter vasa hæc unguentaria occurrit etiam Λήκυθος, seu *Ampulla.* Nam in *Isidori* Glossis exponitur, *Lecythus, Ampulla olearia.* Erat hoc vas olearium, quod in balneis ad unctiones habuerunt, atque etiam *Palæstritæ* eo utebantur, quod indicat *Theocriti Scholiastes:* Λήκυθον, τὴν ἔχουσαν τὸ ἔλαιον ᾧ ἐχρῶντο ἐν ταῖς παλαίστραις. Operæ pretium duxi *Lecythi* figuram hic exhibere, quam ita conspici in veteribus lapidibus seu monumentis indicavit *Scaliger*, in notis ad *Petronium.*

Quod si quis rationis alicujus pondere vellet firmari, age, audiat quam graphice Ampullam descripserit *Apulejus Florid. lib.* I. vel juxta alios in initio *lib.* II. cujus hæc verba adduco. *Qui magno in cœtu prædicavit, fabricatam sibimet ampullam quoque oleariam quam gestabat, lenticulari forma, tereti ambitu, pressula rotunditate.* Divites suos servos habebant, qui *Lecythos* in balnea portarent, unde a Græcis pauperes dicebantur αὐτολήκυθοι, quod *sibimetipsis ampullam in balnea ferebant, cum servos Ampulligeros non haberent.* Vide sis *Turnebum lib.* IV. *cap.* I. Ab hoc Ampullarum *tumore*, & *amplitudine* translationis quoddam genus profectum est, ut verba *ampullosa* ac *tumentia* ab *Horatio* in libello de arte Poetica *Ampullæ* dicantur, cum inquit:

Pro-

Projicit ampullas & sesquipedalia verba.

Ubi per *sesquipedalia* intellexisse creditur verba magnitudine ampullas æquantia, per *ampullas* vero orationis turgiditatem & grandiloquentiam. Et huc faciunt etiam illa *lib.* I. *ep.* III.

An Tragica desævit, & ampullatur in arte.

Quod autem *ampullatur* dixit, id fecit Græcorum æmulatione, qui ληκυθίζειν dicebant, cum tumidam vellent describere orationem. Unde & *Lais*, quia buccis erat tumentibus, πρὸς τοῖς γνάθοις λήκυθον, habere dicebatur. Et simili quoque ratione *Plinius* hæc *Tullii* verba *lib.* I. *ep.* IX. ad *Atticum: Totum hunc locum, quem ego in Aristocratia varie in meis orationibus, quarum tu Aristarchus es soleo pingere, de flamma, de ferro (nosti illas ληκύθους) valde graviter pertexuit*, accepit de oratione amœna. Cum *lib.* I. *epist.* II. quæ est ad *Marcum* scribit: *Non tamen omnino Marci nostri ληκύθους fugimus, quoties paulum itinere decedere non intempestivis amœnitatibus admonebamur*. Nam orationis gravitati & magnificentiæ probe convenit ejusdem quoque amœnitas ac elegantia.

Hæc sunt, A. Lector, quæ de Gentilium unctionibus unguentisque hac vice in medium afferre & volui, & potui. Judaicæ, quia peculiarem sibi tractationem postulant, atque minus hujus loci sunt, forsan alio tempore commodius locum invenient. Itaque receptui canens nullus dubito, quin Tu, A. L. opellam hanc benevole sis accepturus. Interea certus esto hæc mea conamina, si placuerint prima fore, sin displicuerint ultima. Quod si tamen quis meliora edoctus me quoque ista docere velit, inveniet nunquam me pertinaciter & ad fastidium usque oppositurum. Interim quædam studio credas me præteriisse memorem scilicet scopi quem mihi præfixeram: Fuit autem iste non opera scribere, sed dissertationem: Contentus igitur hoc *Catone*, verba hæc *Horatii* commendata habe:

Vive, vale; si quid novisti rectius istis
Candidus imperti: si non, his utere mecum.

JOHANNIS SPENCERI
DISSERTATIO
DE LEGE TONSURAM ORBICULAREM PROHIBENTE.

Lex qua tonsio capitis in rotundum interdicta est.

LEx ad quam digitum intendo, nobis occurrit *Levit.* 19. 27. his verbis ab autore *Vulgatæ* reddita, (1) *non attondebitis in rotundum comam* (2) *capitis vestri*. Deum ritum aliquem inter ethnicos obtinentem hac in lege vetuisse, gentis Judaicæ & Christianæ suffragio confirmatum est: quisnam autem tonsuræ hic interdictæ modus aut intentio fuerit, haud adeo inter doctos convenit. Nostrum erit inprimis, opiniones vulgo receptas in medium proferre, & explorare an rigidæ veritatis examen pati possint.

SECT. I.

Variæ sententiæ de ratione legis ad examen vocantur, & erroris arguuntur.

OPinio prima, cui interpretes plerique calculos suos apposuerunt, hujusmodi est; apud ethnicos usu veteri receptum erat, capillitium in orbem tondere, cincinno in occipitio aut vertice relicto, eoque *Soli* vel *Saturno* solenniter consecrato. Sentiunt itaque, Deum hujusmodi tonsura orbiculari Judæis suis hic interdixisse, ne a moribus ad Deos Gentilium sensim laberentur. Huic sententiæ subscribit *Heinsius*, sic legis hujusce sensum & rationem referens (*Aristarc. Sac. c.* 4. *p.* 107.) *comam alere ac vovere Diis, gentibus plerisque usitatum erat: videtur autem Moses voluisse, ne gens Dei, ritu cæterarum, consecratam Deo ulli peregrino comam*

comam aleret aut devoveret. Eandem ſententiam probat *Tirinus*, ſic textum explicans: *non attondebitis comam in rotundum, gentilium more, vos ipſos hoc ritu idolis devoventes; vel ſaltem vana ſuperſtitione formantes & alentes cincinnos, ſuo tempore detondendos, & idolis offerendos: ut adoleſcentuli excedentes ex ephebis ſolebant detonſæ comæ primitias Apollini conſecrandas Delphos mittere*. Hunc loci ſenſum ſuffragiis ſuis honeſtarunt, *Bonfrerius* (*Geogr. Sac. P.* 2. *L.* 1. *cap.* 6. *col.* 361.), *Bochartus*, *Grotius*, aliique. In hanc autem ſententiam, verſionis Græce autoritate perſuaſi, veniſſe videntur: ſic enim Græci hunc locum interpretantur, (3) οὐ ποιήσετε σισόην ἐκ τῆς κόμης τῆς κεφαλῆς ὑμῶν, *non facietis* Siſoen *ex coma capitis veſtri*. Eſt autem Siſoe ציצית *Siſith*, i. e. cincinnus in occipitio relictus, reliqua capillitie in orbem circumtonſa: ſic enim *ſcholia* in *Leviticum* σισόην explicant, σισόη ἐστὶν ὁ κρώβυλος· πλέγμα δέ ἐστι τοῦτο ὅπερ Ἕλληνες ἐπλέκοντο, ὡς Κρονικὸν ἀνάθεμα, καὶ μᾶλλον Σαρακηνοὶ μέχρι νῦν τοῦτο ποιοῦσιν. *Siſoe eſt cincinnus: eſt autem illud implexum & intortum quia quod gentiles intorquebant, quaſi donum conſecratum Saturno, & maxime Saraceni uſque nunc id faciunt*. Nec *Saraceni* tantum, ſed & alii populi, capitis ſummitatem, cætera tonſi, novacula intactam reliquerunt: nam *Thraces*, raſi temporibus, fronte & occipitio, crinem in ipſo vertice relinquere ſolebant, eumque in nodum cogere; unde & ἀκροκόμαι dicebantur: *Dacæ*, cum totum caput raderent, in ſummo vertice cirrum creſcere ſinebant (*Proſper. Stellart. de coron. & tonſur. lib.* 1. *cap.* 18.): *Mexicani* idolorum cultibus devoti, caput in coronam tondebant, relicto crine paulo longiore, ab occipite in humeros defluente, quem nodulis coercebant: *Phœnices* antiqui, teſte *Chœrylo*, erant τροχοκουράδες, ideſt, explicante *Hornio* (*de Orig. Gent. Americ. p.* 121.), *acciſis undique capillis, ſolum verticem relinquebant intonſum, ac in nodum religabant*. Haud abſimilem tonſuræ formam apud Arabes antiquiores obtinuiſſe autor eſt *Herodotus*: nam de *Macis*, Arabiæ populo, verba faciens, λόφους (*in Melpomen cap.* 175.) inquit, κείρονται· τὸ μὲν μέσον τῶν τριχῶν ἀνιέντες αὔξεσθαι, τὰ δὲ ἔνθεν καὶ ἔνθεν κείροντες ἐν χροΐ. *Summum capitis verticem radunt, in medio capillos ſinentes creſcere, hinc atque hinc in orbem tondentur*. Hanc autem tonſuræ formam *Arabes* utpote *Bacchi* æmulos prætuliſſe *in Thalia cap.* 8. dicit. *Hiſtorici* verba ita ſe habent: τῶν τριχῶν τὴν κουρὴν κείρεσθαι φασὶ, καταπερ αὐτὸν τὸν Διόνυσον κεκάρθαι κείρονται· δὲ (4) ὑποτρόχαλα, περιξυροῦντες τοὺς κροτάφους. *Eodem modo quo tonſus eſt Bacchus, tonderi ſe ajunt: porro in orbem tondentur, raſis circumquaque temporibus*. Ab hac tonſuræ forma non multum receſſit ea, quæ coma anteriore præſecta, retro pendulam crinium ſylvam promittebat: eam autem apud veteres Græcos in uſu fuiſſe, & Ἑκτόρειον κουρὰν dictam fuiſſe, (5) *Julius Pollux*, (6) *Iſacius Tzetzes*, aliique, nos certos faciunt. Eſt itaque rationi & gentium veterum uſui conſentaneum opinari, Deum hac lege curaſſe, ne Judæi, ritu gentili, coronam ſeu περιφέρειαν capitibus inducerent; crinibus in ſolo vertice vel occipitio relictis, & dæmoni alicui conſecratis.

Hanc conjecturam, utpote magnis nominibus & ſpecioſis argumentis inſignem, tanquam prorſus ineptam & indoctam, increpare nequeo. Eam tamen erroris, haud levi de cauſa, ſuſpectam habeo. Nam primo: (7) *Valla* interpres *Herodoti*, doctorum cenſuram ſubiit, quod *Herodotum* ſic loci fecerit, *ſummum capitis verticem radunt*, & *in orbem*; cum inquiunt, *Græca* hanc verſionem poſtulent, *criſtas tondendo efficiunt, nam in medio capillos ſinentes creſcere, hinc & inde ad cutem uſque raduntur*. Sed, utut iſta ſe habeant, apertum eſt, id ſolum hac lege vetitum, ne Judæi *capitum angulos*, i. e. tempora vel capillorum extremitates, novacula vel forcipe, *circuirent:* cincinni alicujus, in vertice vel occipite relicti, & *Soli* & *Saturno* conſecrati, ea in lege nec umbra nec aura deprehendi poteſt. Deinde, diſſentaneum & abſurdum eſt opinari, quenquam e Judæorum gente, coma in orbem præſecta, & cincinno in capitis vertice, in Solis aut Saturni honorem relicto, in publicum prodire voluiſſe: nam proculdubio populi ſeniores pœnam ab homine, legem tam effricta fronte violante, capitalem exegiſſent. Si quis comam aut lacertos juxta mortui ſepulchrum ſecuiſſet (quod tamen lege vetitum videtur) veriſimile eſt, aliquos actiones illas affectui effræni tribuere voluiſſe: nemo vero, cautus & ſobrius, caput σφαιροειδὸν tondere, & cincinnum in vertice vel occipitio pendulum, Solique dicatum, animo pio & innocuo geſtare potuiſſet. Ipſe oris habitus plane ethnicus, hominem mores & affectus ethnicos induiſſe, palam teſtaretur; nec credere par eſt, magiſtratus publicos tam apertum S. Numinis contemtum impune dimittere voluiſſe.

Secundo: ſentiunt alii, Deum hoc in loco crinium σκιάθεσιν aut ἀπόκρασιν, laſciviæ potius quam ſuperſtitioni dicatam vetuiſſe. Huic opinioni animum addixiſſe videtur *autor Conſtitutionum Apoſtolicarum lib.* 1. *cap.* 3. poſtquam enim mo-

nita

nita quædam, de gestu & habitu ad summam modestiam componendo, tradidisset; addit, *non licet nutrire comam & in nodum colligere, neque carpendo ac formando crispam reddere, quandoquidem lex vetat, dicens*, non facietis vobis Sisoen. Χρὴ δὲ ἐδὲ γενείς τρίχα διαφθείρειν, καὶ τὴν μορφὴν τοῦ ἀνθρώπου παρὰ φύσιν ἐξαλλάσσειν. *Oportet præterea non barbæ pilum corrumpere, nec formam hominis contra naturam mutare; non enim, ait Lex, depilabitis barbas vestras.* E quibus liquidum est, autorem illum existimasse, Deum legem illam contra ritum luxuriosum, & elegantiæ cujusdam fœmineæ studium, posuisse.

At, salva tanti autoris reverentia, eum a legis hujusce mente sensuque aberrasse censeo: nam suffragante toto interpretum senatu Deus in præcedenti & sequenti versu, totus est in prohibendis superstitiosis Gentilium ritibus: quis itaque consulto sibi persuadere potest, eum inter leges contra seculi superstitionem latas, unam contra luxum & mollitiem ferre voluisse?

Tertio: alii se persuasos habent, Deum legem hanc non tam ritui superstitioso, aut luxurioso, quam civili, contrariam statuisse. Nempe inquiunt, tonsura illa sphærica vel orbicularis, gentium usu maxime recepta erat; forte quod Deus suos figura rotunda, utpote omnium perfectissima, præ cæteris delectari crederent. Deo itaque visum est, ipsam capillitii gestandi formam apud ethnicos usitatam prohibere, ne Israelitæ gentium superstitionem olerent, aut quicquam cum iis commune retinerent; sed a gentibus more & habitu, æque ac fide cultuque, discernerentur. Hujusmodi tonsuram orbicularem & Monachorum ritu factam, apud gentes exteras antiquitus obtinuisse (*Bochart. Geog. Sac. p.* 389.), nonnulli e Prophetæ verbis colligendum sentiunt; *Jerem.* 9. 26. *Visitabo super filios Ammon, & super Moab, & super omnes* קצוצי פאה *circumtonsos angulis*, nempe capitis: Eadem περιφράσει gentes aliæ notatæ veniunt, *Jerem.* 25. 23. & 49. 32. Hanc tonsuræ formam, seculo proxime elapso in *Anglia* frequentem fuisse, notat *Hadrianus Junius lib.* de *Coma cap.* 6. Ubi, postquam vox illa περιτροχαλάτης qua *Pollux* utitur, obiter incidisset; addit, *equidem ea voce, id tondendi genus significari autumo, quo in orbem æqualiter capillitii villos præsecabant: quem morem nondum obliteratum in Anglia videre est.* Hunc autem tondendi modum *Cunæus de Rep. Hebr. lib.* 2. *cap.* 18. hac lege interdictum censuit: nam *Chœrili* τροχοκέιδας, *in orbem circumtonsos*, memorans *sane pro certo est*, inquit, *id tonsuræ genus invisum Judæis omnibus & pene execrabile fuisse: quippe interdictum illis severissima lege fuit, ne angulum capitis circumtonderent.* Eidem sententiæ accedere videtur doctissimus *Hammondus* noster *tract. de Scandal.* §. 20.

At vero mihi plane incredibile est, Deum omnem tonsuram orbicularem hac lege vetuisse, cum antiqui Judæi hoc tonsuræ genus in moribus habuisse, & cæteris prætulisse, non immerito censeantur. Hoc e *Josepho Lib.* 1. *cont. Ap. p.* 1346. colligere licet, qui hæc *Chœrili*, poetæ perantiqui, carmina de Judæorum gente interpretatur:

> Τῷ δ' ὄπιθεν διέβαινε γένος θαυμαστὸν ἰδέσθαι
> Γλῶσσαν μὲν Φοίνισσαν ἀπὸ στομάτων ἀφιέντες.
> (8) Ὤκεε τ' ἐν Σολύμοις ὄρεσι πλατέῃ (9) ἐνὶ λίμνῃ,
> (10) Αὐχμαλέοι κορυφὰς, (11) τροχοκουρίδες, ——

> *Pone sequebatur genus admirabile visu,*
> *Barbara Phœnicum quod ab ore vocabula misit,*
> *Sedes huic Solymi montes, stagnum prope vastum,*
> *Squallent ora, comis tonsura rotunda,* ——

Quibus verbis equites Judæos describi *Josephus* probat, nomine *Solymorum*, & mentione *lacus*, quem ait esse Asphaltiten *quo stagnum majus ac latius*, inquit, *non novit Syria.* An hæc *Josephi* interpretatio quid sani aut veri habeat, nil opus est curiosius investigare; cum lis ea *Cun. de Rep. Hebr. l.* 2. *c.* 18. *Grot. in Luc.* 3. 14. *Bochart. Geogr. Sac. P.* 2. *lib.* 1. *cap.* 6. *Coteler. in Not. ad l.* 1. *Constit. Apost. c.* 3. *Huet. Demonstrat. Evang. Prop.* 4. *cap.* 13. viros doctissimos satis exercuerit, nec multum referat an *Josephus* recte vel secus *Chœrili* sensum intellexerit. Quamvis enim *Josephum*, hæc de gente sua intelligentem, in errore versatum fuisse concedamus; inde tamen non temere concludamus, Judæos antiquiores comas frequenter in orbem secuisse. Nam proculdubio Josephus, legis & moris Judaici consultissimus, tonsuræ genus quod lege vetitum aut a gentis usu alienum norat, suis tribuere noluisset. His addo, quod incredibile sit, Deum tonsuram orbicularem (quæ nonnullis decora, aliis religiosa, omnibus innocua, visa est) prohibere voluisse. Crinem rotundare, decorum duxit antiquitas: nam *Varro* de liberis educandis, *alii*, inquit, *sunt circumtonsi, atque unctuli: Agathias lib.* 1. *pag.* 14. de Francis

cis loquens, ait περίτροχον κάρονται, *in orbem tondentur*. *Philo de Vit. contemp. p.* 896. delicias & luxum Romanorum & Græcorum conviviorum referens, eos servos habuisse dicit, vel *omnino intonsos*, *vel a fronte tantum præsectis in orbem crinibus*. Hac etiam phrasi ad nitorem exprimendum utitur *Lib.* 4. *ep.* 13. *Sidonius Apollinaris*, *crinis in rotæ specimen accisus*. Nec cuivis obscurum est, aliquos olim religioni dicatos, hanc tonsuræ speciem sacram habuisse & religioni propriam.

Quarto: visum est aliis, *tonsuram* quam vocant *Theseiam* hoc in loco prohiberi, cum scilicet coma anterior, frontem tegens & tempora, præciditur, posteriore per cervicem diffluente. Ea sententia placuit *Maimonidi*, qui hac lege cautum asserit, De *Idololat. cap.* 11. §. 2. *ne quis*, *Gentilium ritu*, *capillis sit promissis: ne utrinque tondeatur*, *relictis in medio capillis: nec a fronte præcidat capillos ab una aurium ad alteram*, *relicta occipitis coma; quandoquidem*, inquit, *is mos Gentilibus*. Ita morem Gentilium habuisse, nonnulli e jam laudato *Jeremiæ* loco colligendum sentiunt: *visitabo super Ægyptum*, *super filios Moab*, *LXX.* in *Jerem.* 9. 26. καὶ ἐπὶ (12) πάντα περικειρόμενον (13) τὰ (14) κατὰ πρόσωπον αὐτȣ̃, *& super omnem attonsum circa faciem suam*. Huic mori ethnico Deum hanc legem opposuisse, causam opinandi præbuerunt ipsa legis verba, לא תקפו פאת ראשיכם *Non circuibitis* (novacula nimirum) *angulos capitum vestrorum*. Per *angulos* autem *capitis*, frontem & tempora intelligenda esse, non tantum Judæorum consensu, sed & usu Scripturæ, satis confirmatur. Eo enim sensu occurrit vox illa, *Levit.* 13. 41. ubi de personis lepra infectis agitur *& si* מפאת פניו *ab ungulo faciei depiletur caput ejus*, h. e. si temporum & frontis pili ceciderint. *LXX.* Ἐὰν δὲ κατὰ πρόσωπον μαδήσῃ ἡ κεφαλὴ αὐτȣ̃.

Hæc equidem speciosa fateor: ut putem tamen hanc non esse veram legis hujus intentionem, multis adigor: [I.] Galilæi hunc tondendi morem sequebantur, & si *Nonno* credimus, crines retro pendulos promittebant. Nam paraphrasi sua in *cap.* 2. *S. Johannis*, Galilæos ὀπισθοκόμȣς appellat:

> Χριστὸς ὀπισθοκόμων θοινήτορι λαῷ
> Κλητὸς ἔην σύνδορπος.

> *Christus retrocrinitorum hominum epulanti populo*
> *Vocatus erat conviva.* ——

Est autem difficile creditu, Galilæos (homines origine Judæos) hanc tonsuræ formam in mores admittere voluisse, si illicitam & legibus interdictam existimassent. [II.] Hic tondendi modus apud gentes haud paucas, bellicosas inprimis, usu frequens erat: non est autem rationi congruum. Deum tonsuram, multarum gentium usu patrio receptam, & culpæ omnis expertem prohibere voluisse; tantum ut Israelitæ (quod sentit *Kimchius Glos. ad Lev.* 19. *Non tondendos esse capillos*, *more Gentilium*, *ut Israelitæ sint ab eisdem separati*.) (15) a gentibus morum diversitate discernerentur. (III.) Locus ille parallelus indicat, meram frontis aut temporum rasuram, relicta occipitis coma, hic minime prohiberi. Sic enim se habent loci (*Deut.* 14. 1.) paralleli verba: *non facietis calvitium inter oculos vestros propter mortuos:* hoc est, pilos in oculorum vicinia crescentes non auferetis, ut mortuorum exequias aut inferias, ritu gentili, celebretis. Hinc elucet, Deum non omnem pilorum, tempora frontemque tegentium, rationem aut evulsionem hac in lege vetuisse, sed eam solummodo frontis & temporum calvitiem, quæ ad luctum immodicum testandum, aut honorem indebitum mortuis deferendum, inducebatur.

Quinto: nonnulli in ea sunt sententia, Deum non ritum aliquem superstitiosum, nec civilem in usu communi positum, sed funebrem, hac in lege, vetuisse; adeoque Judæos tum solum hanc legem violasse, cum justa funebria solventes, in orbem tonderentur. Nam vel tyronibus in literatura sacra & profana satis innotescit, morem illum genas & capita depilandi, cum exequias agerent, apud gentes antiquiores plerasque omnes obtinuisse. Nec temporis vetustas moris illius antiqui vestigia plane omnia abolevit: in cujus rei fidem, audiamus quæ *Lucas de Linda* de hodierno *Calecuti* populo memoriæ prodidit *Descript. Orb. pag.* 143. *omnes valde longos crines alere solent*, *quos defuncto Rege una cum barba præscindunt*, *in signum tristitiæ ideo conceptæ*. Cum itaque insana illa capitis & barbæ violatio luctus vehementiam & immodicum animi affectum argueret, Deus (inquiunt illi) hoc ritu Judæis interdixit, eumque ad ethnicos ablegavit, qui resurrectionis spem non habentes, amicis e medio sublatis, in luctum modi & mensuræ nescium solvebantur. Adeo ut, si sententiæ hujusce patronos audiamus, Deus hac in lege primario quidem luctum immodicum, cui (1. *Thes.* 4. 13.) οἱ ἐλπίδα μὴ ἔχοντες in funeribus indulgebant, secundario vero ton-

tonſuram orbicularem (utpote luctus illius indicem) vetuiſſe cenſeatur. Ita cenſuiſſe videtur (*Annot.* ad *Eſdr. cap.* 9. 3.) *Grotius*, cum ait, *radere comam in luctu ob mortuos ideo Lex vetat, quod vicinæ gentes id uſurpabant:* & (*Comment.* in *Mich.* 1. 16.) *alibi, calvitium ſibi ob mortuos inducere, mos quidem erat gentibus aliis, ſed Judæis id non licebat per legem Deut.* 14. 1. quam noſtræ parallelam diximus.

Hanc autem opinionem legis hujuſce ſcopum attingere, mihi perſuadere nequeo; quod e *Scriptura* conſtet capitum & genarum tonſuram integram in luctu funebri non minus apud Judæos, quam Gentiles, in morem abiiſſe. Cum enim Deus, famis, peſtis, & belli plagis, multos e medio ſuſtuliſſet; *venerunt*, inquit (*Jer.* 41. 5.) Propheta, *viri de Sichem, de Silo, & de Samaria, octoginta nempe viri, raſa barba & ſciſſis veſtibus.* Et (*Cap.* 7. 18.) *Ezechiel* multorum funera his verbis præcidit, *accingent ſe ſaccis & operiet eos formido, & in omnibus eorum capitibus erit calvitium.* Sic etiam (*Cap.* 1. 16.) *Michæas* Judæ populum alloquitur, *decalva teipſum, & tonde temetipſum, ob filios deliciarum tuarum* (interfectos ſcilicet ab hoſte) *dilata calvitium tuum ſicut aquila.* At plane extra fidem eſt, tot viros, legis divinæ ſtudioſos, capitum & genarum capillos ponere, vel Deum in luctu funebri calvitium præcipere voluiſſe; ſi tonſura orbicularis tunc temporis infamis & legi contraria crederetur. Sed hac de re alibi forte magis opportune dicturi ſumus.

SECT. II.

Vera legis hujus intentio & occaſio traditur.

Opinionibus reprehenſis quæ fidem hactenus apud interpretes obtinuerunt, proximum eſt, ut de legis hujus intentione plenius videamus, & ſenſum quem maxima veri ſimilitudo commendat, argumentis aſtruamus. Ne lectorem pluribus detineamus: conſentaneum videtur, Deum, hac in lege, non (ſimpliciter) orbicularem, aut aliam aliquam ordinariam tonſuræ ſpeciem, ſed extraordinariam, in mortuorum ſcilicet exequiis, eamque animo & ritu ſuperſtitioſo, uſurpari ſolitam, inhibuiſſe. Ut rem totam magis explicate referam: gentibus antiquioribus in more erat, ut amicorum defunctorum buſtis, loculis, ſepulchris, aut cadaveribus adſtantes, capitum & barbarum capillos vellerent aut circumtonderent, eos loculis aut cadaveribus imponerent, eoſque, muneris aut placaminis loco, mortuis aut diis inferis, devoverent. Deus itaque, hac in lege non ſimpliciter id prohibet, ne Judæi capitis aut barbæ cæſariem in funere diſſecarent; neque hac lege cautum exiſtimo, ne, ſi libitum eſſet, eorum capita circumtonderent; ſed ne, mortuis adſtantes, capita in orbem diſſecarent, aut comam diſſectam in defuncti faciem, pyram, aut ſepulchrum, more Gentili, ſpargerent: ne ſcilicet, ethnicorum ritu, munus ad Manes propitiandos offerre, vel extinctis amicis inferias mittere, viderentur.

Ut argumentis, ad hanc ſententiam firmandam, ſtatim afferendis, aditum præſtruamus, hæc tria probari debent; [I.] Gentes antiquas, in ſolennitate funebri, capitis aut barbæ pilos diſſecare, eoſque in mortuorum buſta vel cadavera conjicere ſolitas. [II.] Gentes hunc ritum peracturas, capita non raro circumtondiſſe, vel in orbem ſecuiſſe. [III.] Gentes hunc ritum in funeribus obſervaſſe, ut *Manes* placarent, aut amicis fato functis inferias mitterent.

Primo: gentes antiquiores, in ſolennitate funebri, capitis aut barbæ pilos vellere vel ſecare, eoſque in mortuorum buſta vel cadavera jacere, ſolitas. Hoc cuivis manifeſtum eſſe poteſt, hiſtoricorum & poetarum antiquiorum ſcripta ſtudioſe perlegenti; cum ex iis pauci ſint qui alicubi morem illum non tetigerint. In *Homero* præſertim multa moris hujus ævis antiquioribus invaleſcentis veſtigia deprehendi poſſunt. *Achilles, Patrocli* manibus parentans, ita ſe geſſiſſe dicitur, *Iliad.* Ψ. *verſ.* 141.

> Στὰς ἀπάνευθε πυρῆς ξανθὴν ἀπεκείρατο
> χαίτην.

> *Ante pyram aſſiſtens rutilantem præſecat ultro Cæſariem,* ——

Et *Odyſſ.* 4. *verſ.* 197. inquit,

> Τοῦτό νυ καὶ γέρας οἶον ὀϊζυροῖσι βροτοῖσι,
> Κείρασθαί τε κόμην, βαλέειν τ' ἀπὸ δάκρυ παρειῶν.

> *Hoc ſolum quaſi munus reſtat miſeris mortalibus*, in amicorum diſceſſu,
> *Tondereque comas, profundereque lacrymas a genis.*

Apollonius, juſta funebria *Jaſoni* ſoluta memorans, poſtquam, inquit, cadaver humo mandaſſent ſocii & puellæ,

> —— ἐμοιρήσαντο δὲ χαίτας
> Αὐτοὶ ὁμῶς κοῦραί τε ——

— *Tum*

—— Tum crines secuerunt
Ipsi simul & puellæ, ——

Romanos etiam hunc ritum in usu habuisse, docent hæc *Ovidii* carmina, *Epist.* 11.

Non mihi te licuit lacrymis perfundere justis,
In tua non tonsas ferre sepulchra comas.

Quantas autem radices olim in hominum animis & moribus hic ritus egerat, inde satis intelligitur, quod eum temporis iniquitas nondum penitus abolere potuerit. Testor *Johannem Gotovicum, Itinerar. Hierosolym. & Syriac. cap.* 13. *pag.* 84. qui fœminarum Cretensium mores referens, inter alia hæc habet; *hæ omnes in luctu suos quosque defunctos veteri ethnicorum more plangunt; & majoris doloris declarandi causa uxores inprimis, matres, sorores, ac proximæ quæque capillum sibi manu discindunt, comam evellunt, eamque cadaveribus injiciunt, -- frontem genasque lacerant*, &c.

Secundo: probandum incumbit, ethnicos, cum hoc officii genere in honorem mortuorum fungerentur, capita plerunque circumtondisse, vel in orbem secuisse. Moris hujusce testem advoco *Cointum Smyrnæum*, justa exequialia, Achilli præstita, *Lib.* 3. *vers.* 682. sic describentem;

—— ἀμφὶ δὲ χαίτας
Μυρμιδόνες ἐκείραντο, νέκυν δ' ἐκάλυψαν ἄνακτος.
Καὶ δ' αὐτὴ Βρισηῒς ἀκηχεμένη περὶ νεκρῷ,
Κειραμένη πλοκάμους πύματον πόρε δῶρον ἄνακτι·

—— Capillos autem
Myrmidones circumtondent, & cadaver regis his *cooperiunt.*
Ipsa etiam Briseis dum functum mœret,
Detonsam sibi cæsariem ultimum Domino munus exhibet.

Apud *Statium Thebaid.* 6. pater *Archemori*, filio orbatus,

—— tergoque & pectore fusam
Cæsariem ferro minuit, sectisque jacentis
Obnubit tenuia ora comis. ——

Ubi per *cæsariem tergo & pectore fusam* intelligit *Poeta* capitis comam, quæ intonsa per tergum & pectus fluere solebat, & in filii funere undique tondebatur. Huc faciunt etiam, & lucis haud parum huic legi præbent, *Herodoti* de *Scythis* (*Lib.* 4. *cap.* 71.) verba, *qui in regum funere*, τῶ ὠτὸς ἀποτάμνονται, τρίχας περικείρονται, βραχίονας περιτάμνονται, &c. *aurem decidunt, crinem circumtondent, brachia circumcidunt*. Sic autem gentes in funere sæpe tondebantur, non quod sphæricam aut orbicularem tondendi formam diis suis gratiorem crederent, sed ut totum quasi capitis proventum demeterent, & dono ampliori affectus suos in Deos aut defunctos indicarent. Ideoque *Electra* apud *Sophoclem* Helenæ irascebatur, quod in funere *Clytemnestræ* se πανέργως *dolose* gessisset, & cincinnos suos pulchriores celasset, eosque sibi ipsi reservasset: nam, observante *Scholiaste*, ἔδει τὰς κατ' ἀλήθειαν θρηνοῦντας πάντα τὸν πλόκαμον τέμνειν· Hanc *Scholiastis* rationem non plane contemnendam existimo, quod antiquis, in luctus graviores incidentibus, in more esset, hinc & inde crines evellere vel dissecare. Testimonio sint *Artemidori* verba Ονειροκριτικ. *lib.* 1. *cap.* 23. *si quis in somnio seipsum tondeat, luctum subitaneum aut calamitatem magnis malis refertam significat:* οἱ γὰρ ἐν τοιούτοις γινόμενοι, ἑαυτοὺς ἀνάγκη περικείρεσθαι. *Qui enim in talibus versantur, necessario seipsos circumtondent*. Fertur etiam (*Vid. Heylin. Geogr. p.* 1031.) fœminas Floridæ, maritis suis fato cedentibus id moris hodieque retinere, ut strictim undique se tondeant, & capillos in eorum sepulchra jaciant.

Tertio: probandum restat, ethnicos hunc ritum in funeribus observasse, ut *Manes* placarent, aut amicis fato functis inferias mitterent. Ritus hujus intentio doctos in partes traxit. Causam ejus incertam sic conjectura venatur *Paganinus Gaudentius Exercitat. de funer. Heroum, cap.* 6. *Res est protrita, ut coma abscissa, a sociis aut sanguine junctis in ignem funebrem conjiciatur: an ut Heroi, tanquam Deo, res digna Deo & solita Diis offerri, consecretur absumenda. Sic videtur existimandum*. Ad fidem opinioni suæ conciliandam, exempla duo, ex *Homero* & *Statio* petita, profert; unde pateat, antiquos comam, quam Deo alicui sacram vovissent, in amicorom ex improviso defunctorum bustum aut faciem quandoque conjecisse. Ab hac sententia non multum diversus erat ipsorum ethnicorum sensus, qui comas hoc ritu tonsas, veluti primitias aut inferias quasdam, *Manes* aut *Mortuos* placandi causa, ad mortuorum busta vel corpora deferebant. Hoc ex *Helenæ* (*Ap. Eurip. in Orest. v.* 94.) verbis eliciamus,

(16) Βȣλῃ τάφον μοι πρὸς κασιγνήτης μολεῖν,
Κόμας ἀπαρχὰς ϗ χοὰς φέρȣσ᾽ ἐμάς;

Vis mihi ire ad sororis tumulum,
Comæ ut primitias & inferias feram
meas?

Et *Chariclæa* apud *Heliodorum Æthiopic. l. 6. p.* 280. extincto doctori suo *Calasiri*, vulsos e vertice crines libavit, cum gemitu dicens, ἐπιφέρω σοι χοὰς [ἐκ τῶν ἐμαυτῆς πλοκάμων] *Affero tibi inferias* [*ex ipsis meis cincinnis*] Ethnicos autem id genus officii, *Manes* & *Umbras* placandi gratia peregisse, colligere licet e *Senecæ* tragœdi verbis; *in Hippol. Act.* 5. *Sc.* 1.

Placemus Umbras: capitis exuvias cape,
Laceræque frontis accipe abscissam comam.

Sed hoc mysterium iniquitatis paulo clarius explicat (17) *Scholiastes* in *Sophoclem*, ubi ait: ἔθος ἦν τέμνειν τὰς κόμας ϗ ἐπιθεῖναι τῷ τάφῳ, ἵνα διὰ τȣ́τȣ πένθȣς ἵλεως αὐτοῖς ὁ νεκρὸς ᾖ. *Moris erat secare crines & imponere sepulchro, ut per luctum illum mortuum iis benevolum & propitium redderent.* Vereor autem ne ludam operam, qui in dæmonis institutis rationem quæro.

S E C T. III.

Et fuse confirmatur.

Legis hujus intentione, qua licuit, explicata; superest, ut jam dictis fidem afferam, & argumentis evincam, Deum hac lege prohibuisse, comas in mortuorum sepulchra vel cadavera conjiciendas, dissecari, ne quid honoris Diis Manibus exhibere, vel mortuis inferias dare, viderentur. Argumenta vero, quibus opinionis hujusce veritatem probabiliter evinco, sunt hujusmodi.

Primo: nulli legem hanc attentius intuenti dubium esse potest, quin ad ritum aliquem, in defuncti honorem usurpari solitum, respectum habeat. Nam [I.] apud omnes in confesso est, Deum barbæ corruptionem, verbis immediate sequentibus, inhibuisse, quod ritus funebris esset, & a gentibus animo superstitioso usurpatus. Caret itaque veri specie, tonsuram orbicularem, hic una vetitam, alio quam ad ritum ethnicum, in mortuorum elatione frequentem respexisse. (II.) Incisiones carnis, על מות *propter*, vel *ad mortuum*, versu sequente diserte prohibentur. Quidni itaque, illud, *pro mortuo*, versum hunc antecedentem afficiat, & ad capitis tonsuram barbæque corruptionem ex æquo referatur? Quasi lex illa verbis hisce concepta fuisset, *non in circuitu attondebitis angulum capitis vestri*, propter mortuum; *non corrumpes angulum barbæ tuæ*, propter mortuum; *nec incisionem facietis in carne vestra, propter mortuum.* [III.] In locis parallelis, quibus incisiones & tonsuræ, quas diximus, interdictæ sunt, *mortuorum* mentionem semper adjunctam reperiamus. Nempe *Deut.* 14. 1. *Non vos incidetis, nec facietis calvitium, -- super mortuo.* Cum etiam Deus legem (*Levit.* 21. 1. 5.) eam sacerdotibus ejus tradidisset, *ne se pro mortuo contaminarent*, statim explicationis causa additur, *non radent caput suum nec barbam, -- neque in carnibus suis facient* (18) *incisuras.* Suadet itaque legis, alibi loquentis, usus, ut hanc legem, non tam de tonsura orbiculari, quam tonsura lugubri, & in mortui honorem facta interpretemur. [IV.] Ritus illi gemelli, capitis tonsura & barbæ rasio, nunquam nisi in luctu graviori, eoque plurimum funebri, in scriptura conjuncti reperiuntur. Hoc facile constet loca illa consulenti, *Jes.* 15. 2. *Jerem.* 16. 6. *Baruc.* 6. 31. *Jes.* 7. 20. *Jerem.* 48. 37. Neque ritus illi, in Judæorum solummodo, sed & gentium aliarum, luctu funebri conjungebantur. Nam refert *Svetonius in Caligul. cap.* 5. nunciata *Caligulæ* morte, *Regulos quosdam barbam posuisse, & uxorum capita rasisse, ad indicium maximi luctus.* Idem & *Argivos* mœroris causa præstitisse, testatur *Herodotus lib.* 1. *cap.* 82. Cum itaque rasura capitis & barbæ tonsura, hoc in commate, conjungantur; hinc ansa suspicandi satis ampla data est, Deum ritum aliquem superstitiosum, in funeribus olim usitatum, hac in lege vetuisse. His forsan argumentis inductus, *Castalio* sic legem reddidit, *ne vobis in funere verticem deraditote.*

Secundo: si ad præcipuas ritus hujusce funebris, prout inter ethnicos usurpati, circumstantias animos advertamus; eas verbis legis, quam præ manibus habemus, apte quadrare comperiamus.

Nam [I.] Cum gentes antiquæ defuncti manibus hoc ritu parentarent, crines suos novacula vel unguibus plerumque circumibant. Hac de re nullam dubitandi occasionem relinquunt jam adducta testimonia. Hanc autem circumstantiam legis hujusce verbis adamussim convenire, versionum omnium consensu confirmatum est. Nam *Aquila* hunc locum, ȣ περικυκλώσετε, reddit: *Theodotion:* ȣ̓ κυκλώσετε. *Symmachus*, ȣ̓ περιξυρήσετε κύκλῳ. (19) *Hie-*

Hieronymus, *neque in rotundum attondebitis*.

[II.] Gentes, in mortuorum ſacris, non ſemper ad vivam cutem tondebantur, ſed quandoque ſatis habebant ſummitatem vel extremitatem capitis aut barbæ delibare. Nam *Oreſtes Euripidis* noctu ad *Agamemnonis* patris ſepulchrum, κόμης ἀπήρξατο, *comam præſectam libavit*: & *Helena* in funere ἄκρας ἀπέθειξε τρίχας, *crinium extremitates detruncavit*. Huic etiam circumſtantiæ conſona ſunt legis hujuſce verba, caventis ne פאת ראשכם *extremitatem crinium capitum circumtonderent*, *neque* את פאת זקנך *ſummitatem barbæ corrumperent*. Ita quidem vocem פאה vertere conſultius habui, non tantum quod ſenſum magis congruum & concinnum fundat, (quis enim *angulos* barbæ novit?) ſed quod vox ea ad rei extremitatem notandam quandoque uſurpetur: nam voces illas (*Ezech.* 47. 18.) ואת פאת קרימה (20) LXX. (21) καὶ τὸ ὅριον βορρᾶ vertunt. Sic etiam (*Levit.* 19. 9.) hoc ipſo in capite uſurpari videtur, *verſ.* 9. *Non perdes* פאת *angulum agri tui demetendo*: nam *eo in loco*, inquit *Schindlerus Lex. Pentagl. in voc.* פאה, *agrorum extremitates* intelligendæ ſunt, quæ *in meſſe non demetebantur*, *ſed pauperibus relinquebantur*. Nec vox פאת hoc in loco ſenſum alium recipit, niſi vim aliquam ei inferamus, & vocem illam ſingularem, (quaſi pro פאות poſitam) juxta verſiones vulgo receptas, *angulos* transferamus. Hæc ſecum cogitaſſe videtur unus *Vatablus*, qui ſic legem reddit, *finem capillorum veſtrorum non attondebitis in rotundum*.

[III.] Ethnici ritus funebres peragentes, varias tonſuræ ſpecies & modos, pro luctus diverſitate, in moribus habuere. Nonnunquam enim capillos tantum extremos in capitis circuitu pendulos ungue vel forcipe violarunt. Hoc in more fuiſſe, ſatis e jam nunc adductis teſtimoniis eluceſcit. Quandoque frontium & ſuperciliorum capillos novacula ſuſtulerunt. De frontibus teſtatur *Moſes*, *Deut.* 14. 1. de ſuperciliis *Artemidorus l.* 1. *c.* 27. ἔθος γὰρ ἐπὶ πένθει τὰς ὀφρύας ψιλοῦσθαι, *vetus mos eſt in luctu ſupercilia nudari*. Qui luctui impenſius indulgebant, non genas & frontem ſolummodo, ſed caput integrum novaculæ præbuerunt, & toti radebantur. (*Vid. Mich.* 1. 16. & *Kirchman. de funer. Rom. l.* 2. *c.* 14.) Tres autem illi tondendi modi, hac in lege, vel diſerte vel κατὰ διάνοιαν, interdicti ſunt. Hic enim diſerte cautum eſt, ne capillos extremos caput undique exornantes in exequiis delibarent: hic etiam interdictum eſſe, frontis aut ſuperciliorum formam & aſpectum lædere, e loco illo cognato, *Deut.* 14. 1. facile colligamus; *non incidetis vos*, *neque facietis calvitium inter oculos veſtros ob mortuum*. Eo etiam extendit legis hujuſce ſcopus & intentio, ut caput integrum tondendi, i. e. calvitiem inducendi, licentiam tollat: hoc e loco (*Levit.* 21. 5.) illo plane parallelo diſcitur, *non facient calvitium in capite ſuo*, & *angulum barbæ ſuæ non radent*, & *in carne ſua non incident inciſionem*.

[IV.] Apud Ethnicos, mortualia celebrantes, decalvandi ſeu pilos demetendi officium, non per tonſores, ſed propria lugentium manu, plurimum expeditum eſt. Hoc haud obſcure docent *Artemidori* verba *Oneirocrit. lib.* 1. *cap.* 23. κείρεσθαι ὑπὸ κουρέως, ἀγαθὸν πᾶσιν, *tonderi* per ſomnium *a tonſore*, *omnibus fauſtum* eſt & lætitiæ ſignum: at mox ſubjungit, εἴ τις ἑαυτὸν κείρει, πένθος αἰφνίδιον ἢ συμφορὰν μεγάλων κακῶν ἀνάπλεων σημαίνει, &c. *Si quis ſeipſum tondeat*, *luctum ſubitaneum aut calamitatem magnis malis refertam ſignificat*: *qui enim in talibus verſantur*, *neceſſario ſeipſos circumtondent*. Non ferebat nempe luctus gravioris impatientia, ut tardum tonſoris adventum expectarent. Hac etiam in lege, crinium deformitatem propriis lugentium manibus inductam prohiberi, cuivis apertum eſt, legem integram paulo propius intuenti; οὐ κυκλώσετε, *non circundabitis angulum barbæ tuæ*, & *inciſionem ob demortuum non facietis in carne veſtra*: nam legis illius verba noviſſima de ſqualore & turpitudine propriis ipſius lugentis manibus inducta plerique interpretantur; ſuadet itaque ſumma rituum eorum conjunctio, ut verba prima de capillis ipſis hominis in luctu conſtituti manibus, undique ſectis aut evulſis, exponamus.

[V.] Gentibus amicorum funera permoleſte ferentibus in more erat, comam quandoque vellere, quandoque diſſecare; eamque nunc ungue, nunc forcipe vel novacula violare. Communes impatientiæ leges, gentibus luctu graviore preſſis comæ vulſuram imperaſſe, nobis facile perſuadeamus. (*Vid. Eſth. additament. c.* 14. 2. & *Eſræ c.* 9. 3.) *Jobus*, gentium ritu proculdubio, liberis amiſſis, ſurgit tandem, *veſtes lacerat*, ויגז & *caput ſuum vellit*. *Job.* 1. 20. Sic locum reddo, quod ſubitum *Jobi* πάθος opinari ſuadeat, eum crinium evulſionem, non tonſionem, luctus ſui teſtem feciſſe. Atque hic ſenſus voci convenit, nam *Jer.* 7. 29. גזי *tonde*, *Targum* exponit חלישי *evelle capillos tuos*. Gentes etiam luctum graviorem capitis tonſura declarare ſolitas, plurimis teſtimoniis evinci poſſet, niſi quod rem hanc cui-

vis

vis e ſchola tyrunculo notam crederem. (*Vid. Bochart. de animal. Sac. P.* 1. *col.* 483.) Atque hæc etiam luctus funebris circumſtantia legis noſtræ verbis apprime conſentanea eſt: nam voces illæ, לא תקפו *non circundabitis*, generales ſunt admodum, & orbicularem quamvis comæ violationem, evulſione vel tonſione, ungue vel forcipe, factam, indicare poſſint. Interpretes itaque plerique legis hujuſce verbis ſenſum generalem conſulto tribuerunt: ſic enim *Aquila* locum vertit, οὐ περικυκλώσετε, *Theodotion*, οὐ κυκλώσετε, *Arabs* חרורוא (22) לא *non circuibitis*, Interpretes Anglicani, *ye ſhall not round the corners of your heads*: unde & a vocum Hebræarum ſenſu minus deflexerunt, quam *Symmachus*, qui οὐ περιξυρήσετε κύκλῳ, & *Hieronymus* qui, *ne in rotundum attondebitis*, tranſtulerunt, adeoque vocum earum ſenſum ad circuitionem tonſura factam reſtrinxerunt.

E jam dictis abunde conſtat, legis hujuſce verba tonſuræ funebris inter Ethnicos uſitatæ, circumſtantiis omnibus apprime convenire: ideoque longe conſultius eſt, legem de tonſura gentium funebri, quam tonſura ſphærica civili gentis alicujus uſu recepta, vel tonſura orbiculari in Bacchi forſan honorem excogitata, interpretari.

Tertio: hinc etiam ſententia noſtra firmior evadat, quod clarum ſit, Deum morem illum, comam mortuis offerendi & ſuper ipſorum pectora vel ſepulchra imponendi, legi noſtræ parallela & plane gemina vetuiſſe: nempe *Deut.* 14. 1. *Non facietis calvitium inter oculos veſtros* למת *ad* vel *ſuper mortuum*. Ubi per illud, בין עינים *Eſt hoc frontem ſeu anteriorem capitis partem depilare*. *Bonfrer. in loc. inter oculos*, deſignatur ea capillorum pars quæ imminet intercilio, ſeu ſpatio oculis interjecto. Adeo ut loci ſenſus huc redeat. „ In luctu funebri, frontis, ſuper-„ cilii, vel capitis, decalvati pilos (—*plan-„ xere ſorores, Najades, & ſectos fratri „ impoſuere capillos*. Ovid. Metam. *lib.* 3. „ *v.* 505.), ſupra jacentis pectus, faciem, „ aut ſepulchrum, non imponetis; ut pia-„ culi loco inſerviant, aut quicquam in-„ de commodi vobis, aut mortuo ſola-„ minis, afferatis. “ Hunc ſenſum non parum confirmant verba proxima, לא תתנו *Non facietis inciſionem in carne veſtra*, לנפש *ad* vel *propter animam*: h. e. Ne more Gentili, carnes incidatis, & ſanguinem fundatis; quaſi Diis Manibus inferias miſſuri, & ritu illo commodi quicquam mortuorum animis allaturi. Interpretationi noſtræ favet etiam (*Deuteron.* 14. 1.) *Græcorum verſio*, Οὐκ ἐπιθήσετε φαλάκρωμα ἀναμέσον τῶν ὀφθαλμῶν ὑμῶν ἐπὶ νεκρῷ, i. e. *Non ponetis calvitiem inter oculos veſtros ſuper mortuum*: h. e. comam anteriores capitis exornantem non evelletis, ut ſuper jacentis pectus aut ſepulchrum imponatis, & ritu illo mortuorum umbras lenes & placatas habeatis. Nam phraſi huic, ſimillima videntur (23) *Scholiaſtis* ſupra memorati verba, ἔθος ἦν τίμνειν τὰς κόμας, καὶ ἐπιτιθέναι τῷ τάφῳ. Ne quis me talia dicentem hunc locum ſcripturæ torſiſſe ſentiat, audiat *Theodoretum* mecum diſerte ſuffragantem: (*In Deuter. qu.* 13.) τινὲς μὲν τῶν ἀλλοφύλων ἐθνῶν τὰς τῆς κεφαλῆς ἀπεκείροντο τρίχας, καὶ ταύτας προσέφερον τοῖς νεκροῖς· τινὲς δὲ τὰς τῶν γενείων, ἄλλοι τὰς τῶν ὀφρύων· ταῦτα γίνεσθαι ὁ θεῖος ἀπηγόρευσε νόμος. *Quidam extranearum gentium pilos capitis abradebant, & hos offerebant mortuis: alii pilos barbæ, alii ſuperciliorum. Lex divina prohibuit iſta fieri*. Sic etiam Modernis nonnullis ſententiam ſtetiſſe, pateat e *P. Fagii* & *Sculteti verbis* (*Exercit. Evang. l.* 2. *cap.* 55.) *nonnullæ gentes*, inquit *Scultetus*, *capillos capitis ſecare ſolebant & defunctis offerre: alii pilos genarum, alii vero ipſa cilia incidebant atque offerebant. Hæc ut non imitarentur Judæi ſevere præcipit Deus*, Deuteron. 14. 1. *Sed ſuperſtitioſiſſima Judæorum gens quid ſuperſtitionum Paganarum intactum reliquit?* Quæ omnia *Scultetum* a *Fagii* commentariis precario habuiſſe, facile conſtabit autoris illius annotata ad hunc locum perlegenti. (*Vid. Fag. annot. in Deuter.* 14. 1.) Cum itaque jam dicta probent, legem huic noſtræ parallelam de ritu ſuperſtitioſo, in mortuorum exequiis uſitato, exponendam eſſe; proclive eſt colligere, ritum conſimilem, & hac in lege quæ nos exercuit hactenus, licet haud adeo diſerte, prohiberi.

Hoc argumentum (dicet forte nonnemo) fundamento male fido nititur, quod harum legum forma diſſimilis indicio ſit, eas non eſſe cognatas aut parallelas: Nam *Levit.* 19. 27. vetitum eſt, *comam in orbem tondere*, hic autem anterioris capitis capillos diſſecare. Hanc autem objectionem facili opera diluamus: nam gentes, cum in luctu eſſent, nunc frontis, nunc capitis integri comam lacerabant. Huic mori fidem, & legi utrique lucem, conciliant modo citata *Tragœdi* verba: (*In Hippolyt. Act.* 5. *Scen.* 1.

> *Placemus Umbras: capitis exuvias cape,*
> *Laceræque frontis accipe abſciſſam comam.*

Interea temporis, vero non abſimile eſt, gentes antiquas comam anteriorem, utpote

pote magis obviam & unguibus propinquam, in luctu funebri frequentius lacerasse vel secuisse. Inde causa data videtur *Achmetis* (*Oneirocrit. c.* 31.) verbis, *ἐὰν ἴδῃ ὅτι ὁ κουρεὺς βλέπων αὐτὸν ἐμπροσθίως ἐκούρευσεν, οὗτος καὶ προγνώσεται τὸν τρόπον τῆς ἀπωλείας αὐτοῦ: si quis* per somnium *visus sit sibi a tonsore ipsum obtuente in antica parte tonderi, mortis suæ genus præsciat*.

Quarto: inde liquet etiam, Deum non simpliciter tonsuram sphæricam, sed tonsuram ritu & consilio ethnico peractam, hac in lege vetuisse; quod e Scriptura compertum sit, Hebræos antiquos [qui proculdubio legis suæ sensum probe tenuere] barbæ & capitis integri tonsura suorum funera celebrasse. Huic mori Judaico testimonio sunt loci supra citati, quibus addo Prophetæ verba *Jerem.* 16. 6. *& morientur magni & parvi, in terra hac: non sepelientur, neque plangent eos, neque incidetur, neque decalvabitur ob eos*. Multum hic sudarunt interpretes, ne lex & praxis Judæorum frontibus adversis concurrere censeantur: & ad eorum mores cum legibus [uti videntur contrariis] conciliandos, vias diversas inierunt. Judæi moderni, ut nodum solvant, varias tonsuræ species, & calvitiem inducendi modos, enumerarunt; e quibus, has licitas, alias lege vetitas, decreto quasi magistrali, pronunciarunt. *Grotius* nodum cui solvendo impar erat, sic secare studet, (*Comment. in Jerem.* 16. 6.) *mores* illos, se incidendi, & decalvandi, *multi* Judæi *a vicinis sumserant, spreta lege quæ extat Levit.* 19. 27. 28. *Deut.* 14. 1. Ab eadem opinione non multum aberat *Chemnitius*, asserens pravos illos mores pedetentim increbuisse (*Exam. Concil. Trid. P.* 3. *c.* 2. *p.* 527.) *ex conversatione* cum gentibus pestifera, quomodo *tibicines etiam in curatione funerum*. At mihi tam facile persuadere nequeo, Judæos legum aliarum observantissimos, legis hujusce rationem adeo nullam habuisse, ut in funere non tantum capita depilandi, sed & carnes incidendi licentiam sumerent; modo ritus illos in luctu tantum funebri (quod sentit *Grotius in Jes.* 22. *v.* 12.) illicitos existimassent. Sed & præter fidem videtur, Judæos antiquiores comam in luctu funebri dissecandi ritum a gentibus exteris accepisse; cum testetur *S. Hieronymus*, Judæos non olim tantum, sed & ætate sua, crines in funere secuisse, cum plerique gentilium ritus in desuetudinem abiissent, & zelus Judæorum in legem, moris alicujus ab ethnicis recepti tyrannidem facile superaret. *Vid. Cap. prox.* §. 1. His accedat, quod prophetæ, multorum funera prædicentes, crebras petierint a ritibus hisce funebribus loquendi formulas, gentem Judaicam *ad calvitiem & capitum rasuram* sæpius adhortantes; vid. *Jer.* 7. 19. *Mich.* 1. 16. *Amos* 8. 10. *Ezech.* 7. 18. & alibi: absonum autem & absurdum haud immerito censeatur, prophetas ad ritus alicujus legi divinæ repugnantis usum hortari voluisse, vel Deum instituta sua priora posterioribus prophetarum locutionibus abrogasse. Leges itaque toties commemoratæ cum contrariis Hebræorum antiquorum factis nulla ratione conciliari posse videntur, nisi dicamus, legibus iis tonsuram tantum funebrem, animo superstitioso & ritu Gentili factam, prohiberi. Ita nempe Gentium more comparatum erat, ut non tantum crines in funere tonderent, [hoc ipse *Jobus cap.* 1. 20. nunciata filiorum morte, fecisse dicitur] sed eos in ipsius defuncti faciem, sepulchrum, aut bustum, conjicerent; ut ex ipso crines dissecandi modo constare posset, gentes Diis *Manibus* aut mortuorum umbris, muneris & piaculi vice, crines suos obtulisse. Hoc itaque, & cognato illo *Deuter. cap.* 14. 1. præcepto, cautum videtur, ne Israelitæ, cum honores extremos mortuis impertirent, eorum crines למת *ad* vel *super mortuum*, ritu & consilio ethnico dissecarent. Mecum hac in re sentit *Calvinus*, in legem (*Comment. in Lev.* 19. 27. *p.* 177.) hæc habens; *incisuram & calvitium* super mortuo *damnat Moses*, *quia ritibus hisce finis Genium erat justa solvere mortuis, & feriales exequias quodam piaculi genere celebrare*.

Quinto: sententia nostra vero similior existimetur, quod tonsio illa piacularis, consuetudo perantiqua, & olim longe lateque propagata fuerit. Gentes ab antiquo crines eorum ad placandos defuncti manes tondere solitas, norunt omnes qui vel mediocrem veterum scriptis perlegendis operam adhibuerunt. Atque inde conjicere liceat, superstitionem hanc latissime vagatam fuisse, nullamque fere gentem intactam reliquisse, quod apud Græcos & Romanos [gentium orientalium simios] in usu tam frequens esset. Hac de re, nulla dubitandi causa subesse potest; cum apud nullum fere Poetam, *Græcum* aut *Latinum*, moris hujusce funebris non occurrat mentio. Promtum esset, multa ex iis testimonia in medium proferre; si *Meursii de funer. cap.* 27. *Kirchmanni de Roman. fun. l.* 2. *c.* 15. *Morestelli de pomp. feral. lib.* 2. *cap.* 32. *Stanleii in Æschyl. Choepher. p.* 816. & aliorum de re funebri scriptorum, scrinia compilare vellem. Cum itaque testimoniorum tot illustrium luce percipiamus, hunc ritum funebrem in

in Oriente plurimum olim invaluisse; suadet ratio, ut Mosem legem aliquam ei repugnantem alicubi statuisse censeamus. Cum enim id muneris a Deo accepisset Moses, ut ritus idololatriæ & magiæ conjunctiores, si præsertim in usu quotidiano positos, extirparet; plane incredibile est, eum ritum tam frequentem & qui gentium pene omnium mores infecisset, nulla censura notatum præterire voluisse. At vero, nisi Mosem, hic, aut loco *Deuter.* 14. 1. illo parallelo, hunc ritum perstrinxisse concedatur, ne in tota lege moris hujus infamis vel mentio reperiri potest.

S E C T. IV.

Objectiones enervantur.

SEntentia nostra rationibus hisce communita, adversæ partis argumenta jam solvere conabimur, ut omnis lectori scrupulus auferatur.

Horum primum petitur a versione Græca quæ interpretationi nostræ prorsus adversari videtur. Sic enim se habet versio illa, (24) ὀ ποιήσετε σισόην ἐκ τῆς κόμης τῆς κεφαλῆς ὑμῶν. Est autem Σισόη, inquit *Scholiastes* in *Leviticum*, (*Vid. Harpocrat. in voc.* κρώβυλος,) ὁ κρώβυλος, i. e. πλέγμα, ὅπερ Ελληνες ἐπλέκοντο, ὡς Κρονικὸν ἀνάθεμα. *Cincinnus aut nodus capillorum, quem Gentiles, tanquam rem Saturno sacram, intorquebant.* Consentit *Suidas*, qui Σισόη per τὸ πλεξίδιον explicat. Idem sentire videtur *S. Cyprianus*, sic legem reddens, *non facietis cirrum ex coma capitis vestri. Lib.* 4. ad *Quirinum*. Unde liquet nos a veri vicinia longe recedere, qui legem hanc de tonsura in exequiis usitata interpretamur.

Hæc omnia me leviter feriunt, quod vox Σισόη, a viris eruditione præstantibus, exotica putetur, & illius intentio vera lateat in tenebris adhuc, obruta vetustate. Mihi recte sentire videntur, *Johannes Croius*, *Sopingius*, aliique, qui vocem eam plurimis aliis *Alexandrinæ* dialecto peculiaribus annumerarunt. Cum enim *Alexandria* olim commune quoddam literarum emporium esset, eoque ex omni pene gente confluerent homines, ad animos literis excolendos; inde lingua civitatis illius tot vocibus originis exteræ contaminata est, & tot vocabula veris Græcis ignota in eam irrepserunt, quod *Irenæus*, Grammaticus Alexandrinus, septem libros (jam temporis injuria surreptos) περὶ τῆς Αλεξανδρέων διαλέκτε scripserit. Cum autem interpretes Græci, ex Alexandria plurimum oriundi, multas hujusmodi voces Alexandrinas usurparent, factum est, ut textus Hebræus, hic, & alibi sæpe, magis apertus sit & intellectu facilis, quam ipsa Græcorum versio. Vocem autem Σισόην in vocum Alexandrinarum numerum referendam censeo, non tantum quod interpretes illi hujusmodi vocibus (*Tot sunt* Alexandrinæ *voces apud Græcos interpretes, ut vix recenseri & describi possint. J. Croi. Obser. In N. T. pag.* 259.) frequenter uterentur; sed quod in nullo autore mere Græco, & Athenarum civitate donato reperiri queat. Ad hanc sententiam me ducit etiam, de *Sisoe* locus apud *Hesychium* corruptissimus (Σισοκῦρα, ροιά, φασηλῖται) quem Cl. *Heinsius*, in *Aristar. Sacr. pag.* 108. Conjectura sane felicissima, sic restituit; Σισόη, κῦρα ποιά, φασηλῖται· *Sisoe, tonsuræ species, vox Phaselitarum.* Manifestum est itaque, si quid in re tam obscura manifestum, vocem hanc a *Phaselitis* ad *Alexandrinos* & *interpretes Græcos* devenisse. *Phaselitas* autem vocem eam ad κρώβυλον aut πλεξίδιον *cincinnum intortum* & *implexum*, Saturno sacrum, indicandum usurpasse, nec dicit *Hesychius*, nec testimonio vel ratione momenti alicujus evinci potest. Hoc equidem *Græcum Scholiasten* asserere, non diffitendum est: at qua autoritate fretus hoc dicat, me latere fateor. Certe, cuivis leges antecedentes & sequentes intuenti pateat, ceremoniam aliquam, circa mortuos olim usurpatam, in iis prohiberi: suadet itaque legis hujusce locus & συνάφεια, ut in ea ritum aliquem funebrem interdictum esse censeamus. Vid. *Lev.* 19. 26. 27. 28.

Secundo: dicet forte non-nemo, Scripturam opinioni nostræ refragari, qua Deus pœnas severissimas denunciat Ægyptiis aliisque, & minatur se (*Jerem.* 9. 26.) *visitaturum super omnes* qui sunt קצוצי פאה *circumcisi seu circumtonsi* (25) *angulos*, nempe capitis. Huic versioni suffragantur LXX. sic verba transferentes, ἐπὶ (26) πάντα περικειρόμενον τὰ κατὰ πρόσωπον αὐτῦ. Hinc autem probabiliter inferendum, Deum hac in lege non tonsuram solummodo funebrem & extraordinariam prohibere; sed tonsuram aliquam, Arabum aut aliarum gentium usu tritam, que *Bacchi* forsan, Orientalium *Deastri*, insigne habebatur. Refert enim in *Thalia cap.* 8. *Herodotus*, *Arabiæ* gentibus in more fuisse, comam in rotæ speciem dissecare: de iis enim loquens, κείρονται, inquit, (27) ὑποτρόχαλα, περιξυρῶντες τὰς κροτάφυς, *tondentur in orbem, tempora subradentes*. (28) *Plutarchus* etiam in *Theseo* ait, οἱ Αραβες ἐκείροντο τῆς κεφαλῆς τὰ προ-

πρόϑεν. *Arabes tondebantur sinciput*. Est itaque Scripturæ simul & historiæ consentaneum, Deum legem hanc ordinariis Arabum & aliorum ethnicorum moribus opposuisse, & ideo tonsuram σφαιροειδῶν factam vetuisse, ut Israelitæ a superstitioso gentium usu recederent, vel ut ab iis, ipso corporis & oris habitu discernerentur.

Objectio illa roboris speciem quidem habet, & præterea nihil. Nam tota errant via, qui textum illum *Jeremiæ* de gente aliqua *circumcisa angulos*, nempe capitis, exponendum sentiunt. Textui & rationi convenit, ut eum de gentibus *divisis angulo*, i. e. extremo angulo orbis terræ habitantibus, interpretemur. Ita ut sensus sit, „ perveniet plaga, non ad „ Ægyptios tantum & Judæos, sed & „ eos qui recessus absconditos, & angu„ los ob distantiam minus notos, inco„ lunt. Extremi & obscuri illi anguli, „ in quibus nonnulli forsan se tuto lati„ tare sentiunt, eos immunes a plaga „ non conservabunt. “ Hic sensus *Chaldæo* placuit, qui hæc verba per מפקי פאתא *circumdatos angulo*, nempe terræ, exponenda censuit. A nobis stant etiam interpretes *Anglicani*, sic locum reddentes: *And all that are in the utmost corners*. Sic & ipse Propheta seipsum explicat, cum addit, *qui habitant in deserto*. Atque hinc evenisse censeo, quod *Castalio* hæc, & propria verba, in unum nulloque divisum commate compingat sensum; sic locum transferens, *& in omnes extremum solitudinis tractum incolentes*. Hic itaque Scripturæ locus nil nobis adversi continet. Nihilo magis opinioni nostræ præjudicat historiæ fides: nam, si *Plinio Hist. nat. lib. 6. cap.* 28. fidem habeamus, Arabes olim *intonso crine* utebantur: hoc & eo facilius creditur, quod iis hodieque (*Camerar. Oper. Subcis. T. I. cap.* 93.) moris sit, ituris in prælium, sibi *ex propria coma cornua & cincinnos nectere*. Atque inde perspicuum evadit, locum ex *Herodoto*, quasi pro Arabum tonsura laudatum, non de capitis, sed aut de barbæ tondendæ ritu, Arabum genti proprio, aut de extremorum crinium rotundatione, citra integram capitis tonsuram, accipiendum esse: hujus enim ritus & *Plinius* aliquatenus meminit, cum *Arabibus barbam abradi* solitam dicit, *præterquam in superiori labro*. Sed si *Herodoti* verba de integra capitis tonsura inter Arabes usitata capiamus, inde male sequetur, Deum ideo hanc tonsuræ speciem Israelitis vetuisse; cum præsertim Arabes, non *barbæ angulos corrumpere*, sed integram *abradere* solerent nisi *Plinii* modo laudati fidem suspectam habeamus.

Tertio: non-nemo forte dicturus est, Deum, inter alia luctus funebris indicia, capitis integri tonsionem inhibuisse, ne populus ejus ethnicorum ritu, luctui inhonesto & spei fideique suæ dissono, in suorum funeribus, indulgerent. Certum est, ethnicos (spe vitæ melioris destitutos) luctui se totos tradidisse, & multa mentis emotæ signa, in suorum funeribus edidisse. Genas lacerabant, crines evellebant, lacertos dissecabant, barbam, decoris virilis immemores, corrumpebant; imo Deos ipsos convitiis onerabant, quorum invidia vel incuria factum credebant, quod charorum suorum aspectum desiderarent. Hæc objectio novas vires acquirat ab *Eustathii* in *Hom. Iliad.* Ψ. *vers.* 46. testimonio; τὸ δὲ κείρεσθαι κόμην ἐπὶ νεκροῖς, ἔθιμον ὂν καὶ τοῖς πάλαι, ἣν καὶ αὐτὸ λύπης τὶ ἔνδειξις, καθὰ καὶ τὸ τίλλειν πενθητικῶς κεφαλῆς τρίχας· His probabile factum est, Deum tonsuram orbicularem hac in lege vetuisse, ne quis in funere luctui indecoro vel mensuræ nescio locus esset; non ut caveret, ne Israelitæ, se in orbem secantes, crines mortuis offerrent; aut super eorum pectora vel sepulchra, parentandi causa, collocarent.

Sed hæc omnia jam dictis haud multum adversantur: norunt enim omnes qui cum literis humanioribus aliquid commercii habuerunt, gentes plerasque, mortuos efferentes capita tondere solitas; non tantum ut mœrorem indicarent, sed ut *mortuis* parentarent, & luctum adaugerent, qui ad *Manes* etiam placandos haud parum valere credebatur. Noluit equidem Deus ut Israelitæ, liberis aut amicis orbati, luctu immodico & a nominis sui dignitate alieno se dehonestarent: at si Deus hanc tonsuram lugubrem ea sola de causa prohibuisset, proculdubio Judæi (legis olim ad superstitionem observantissimi) sibi calvitiem tam frequenter inducere noluissent, ut dolorem ex amici funere conceptum augerent simul & indicarent.

Quæ de legis hujusce ratione jam dixi, pudorem incutiant Hebræorum magistris, qui circa capitis & barbæ tonsuram tam sollicite versantur ipsi, & eorum discipulos tot otiosis decretis circa tonsuræ suæ formam & modum onerare solent. Ex iis nonnulla, e *Maimonide* petita, hic lectori exhibemus: *de Idololat. cap.* 11. §. 2. *nemo a fronte præcidat capillos ab una aurium ad alteram, relicta occipitis coma: -- qui utrumque capitis latus detondet, -- bis vapulet:* (*Ib. cap.* 12. §. 1. 4. 5.) *mulieri extremam viri cæsariem detondere, est nefas: licet extremitatem crinium auferre forfice, at scalpro non li-*

licet: quinque sunt anguli barbæ, & ob horum aliquem recisum verbera infliguntur. Hæc, & alia ejusdem farinæ, dogmata proferunt & per ea magisterium in populi simpliciores animos exercent, cœci illi cœcorum duces. Nec mirum: promtum est enim hominibus, literarum humaniorum rudibus, a legum Mosaicaram scopo aberrare, & illa venerandæ vetustatis instituta, frivolis & superstitiosis commentariis, in sensum alienum detorquere. Gentium antiquiorum ritus insani, legibus illis instituendis occasionem dederunt: ideoque necesse est, ut omnes historiæ profanæ face destituti, legum earum rationes, veluti *Nili* fontes, vano & ridiculo labore perquirant.

NOTÆ.

(1) *Hebraica* ita se habent, לא תקפו פאת ראשכם *non circumcidetis angulum capitis vestri.*

(2) Autor *Vulgatæ* missam facit versionem ראשכם

(3) Juxta *Aquilam*: ἐ περικυκλώσετε τὸ κλίμα τῆς κεφαλῆς ὑμῶν. *Symmach.* ἐ περιξυρήσετε κύκλῳ τὴν πρόσοψιν. *Theodotion.* ἐ κυκλώσετε τὸ φαάθ.

(4) Περιτρόχαλα apud *MS. Archiep. Sandcroft.*

(5) Vid. *Jul. Pol. Onomastic.* Lib. 2. cap. 3. p. 166.

(6) In *Lycophron.* vers. 1133.

(7) Vid. Notas *Gronovii* in *loc.* pag. 939. ubi *Vallæ*, *Æmil. Porti*, & *Salmasii cæcitatem carpit.*

(8) Apud *Euseb. Præp. Evang.* l. 9. cap. 9. p. 412. ᾤκων δ' ἐν. *Lectiones Bigotii & Cod. Hafniens.* ᾤκει δ' ἐν Aliis ᾤκων τ' ἐν & ᾤκων τ' ἐν.

(9) *Euseb.* παρὰ. *Hafn.* ἐπὶ.

(10) Αὐχαλέοι (quod *Hesychius* reddit σεμνοὶ) malit *Lamb. Bos* in *Animadvers.* ad *Script.* Gr. p. 118.

(11) *Euseb.* τροχοκουράδες. Vid. *Hudson.* in loc.

(12) *Edit. Complut.* τὰν.

(13) Τὰ deest *Complut.*

(14) *Complut.* πρόσωπον αὐτῶ, ut *Hebr.* פניו

(15) *Glossa* est *Ab. Ezra*, non *Kimchii*.

(16) *Scholiastes & Duport.* legunt Βύλει· Vid. *Barnes.* in loc.

(17) *Demetrius Triclinius*, in *Electram*: vers. 51.

(18) *Hebr. incisuram.*

(19) *Hier.* T. I. col. 131.

(20) *Hebraica* ופאת קרים

(21) Juxta *Exemplar. Vatican.* καὶ τὰ πρὸς βοῤῥᾶν. *Alex. & Ald.* Βοῤῥᾶν κατὰ Βοῤῥᾶν, καὶ τὸ ὅριον Αἰμάθ [*Ald.* Ημάθ] τὸ ὅριον Βοῤῥᾶ. *Complut.* καὶ τὰ ὅρια Αἰμάθ, τὰ πρὸς Βοῤῥᾶν.

(22) תהוריוא Ita se habet versio *Pentateuchi* in *Mauritania* typis Hebraicis edita, quam *Erpenius* edidit *Arabicis* ex Bibliotheca *Jos. Scaligeri.* vid. *Walton. Prolegom.* 14. §. 16. Aliis autem est. תחרפוא *abjicietis.*

(23) Vid. col. MCCCCXLV.

(24) Vid. col. MCCCCXXXV.

(25) פאה *angulo.*

(26) Juxta *Ed. Complut.* τὰν·—τὰ deest *Complut.*

(27) Vid. col. MCCCCXXXV.

(28) *Plutarchus* ita loquitur; οἱ δὲ Ἄβαντες ἐκείραντο πρῶτοι τὸν τρόπον τοῦτον, οὐχ ὑπ' Ἀράβων διδαχθέντες. pag. 2. F.

THOMÆ BARTHOLINI
PARALITICI NOVI TESTAMENTI
MEDICO ET PHILOLOGICO COMMENTARIO
illustrati.

HISTORIA PARALYTICI PRIMI
Ex Quinto Joannis Evangelio.

SEcundus hic est, sed primus secundi anni, quem miraculosa vi curavit Servator, ideo hic a nobis excutiendus, quod inter capitis morbos hoc anno 1653. explicandos primus se offerat. Seriem brevi Analysi sequemur ab historico sacro observatam, qui curationis per piscinam meminit, mox planæ Divinæ per verbum Christi. A piscinæ loco seu situ ita orditur: *Com.* II. Ἔςι ἐπὶ τῇ προβατικῇ κολυμβήθρα. Quæ conjungit *Theophylactus*, *Hieronymus*, *Vulgatus*, in probatica piscina. Rectius noster *prope* vel *circa* probaticam, ne κολυμβήθρα tertio casu efferatur. Subintelligenda vero πύλη, ut vertunt LXX. quam Eliazib erexit *Nehem.* III. I. & 32. neutiquam cum aliis ἀγορὰ, sive quod per eam inducerentur pecora, vel educerentur, sive ad sacrum usum abluerentur, de quibus dubitans fortasse *Syrus* probaticam omisit. Κολυμβήθραν recte omnes piscinam reddunt, qua loco ברכה utuntur LXX. Interpretes. *R. Davidi Kimki* fons, *Pagnino* lacuna vel cisterna. *Syro* locus Baptismi vel lavacri, ut & Arabico. Quod stagnum forsan est Salomonis ad Orientem juxta Ophlan & Xystum lavandis victimis prius destinatum, de quo *Josephus*, vel locus in quo ignem sacrum abscondit *Nehemias* 2. *Machab.* I. & apud *Josephum Gorion.* non terræ motu conceptionis Christi momento erumpens, quanquam & hoc proposito inserviret, neque piscina ab *Ezechia* exstructa cum aquæ ductibus 4. *Reg.* XX. 20. neque mare fusile 3. *Reg.* VII. sive ibi salientis aquæ fons fuerit, sive thermæ aliunde deductæ, sive pluvialis aqua, ut *Hieronymus* censet. Hinc βηθεσδὰ *domus effusionis* sive aquarum, ab אשר, quod ideo constanter retinent *Codices* Græci omnes, sive sanguinis victimarum, quod tamen contra *Caninium* improbavit *Beza*. *Syrus* Beth chesda vocat seu domum misericordiæ, a *Chesed*, quod instar Nosodochii esset, quem non Hebræum, sequutæ Glossæ marginales Danicæ, Velgierningshuß exponunt. Vitiose autem *Vulgatus* Bethsaida, quem non satis feliciter defendit *Corn. a Lapide*, quia venatio piscium nusquam fuit. In ejus tamen gratiam idem vocis servavit *Arabs* Romæ editus. Formam piscinæ addit πέντε στοὰς ἔχουσαν, quam de porticibus exponunt plerique. Eas ex ædibus Italicis antiquis hauserunt ex piscina mirabili Bajis a Nerone exstructa, quia & porticus balneis Antonini additas notat *Lampridius*, *Maldonatus* murum exponit ad prohibenda pecora, quomodo adumbravit nobis *Adrichomius*, cum quinque portis. *Danus* Skuur, quam bene, haud judicarim ego. *Heinsius* post *Hemmingium* nostrum ταμεῖα intelligit, & distincta conclavia quæ in Centum-

tumcellis Puteolanis, Thermis Badensibus, quoque distinguuntur. Quo significationis flexu cepit *Hesychius:* στοαὶ, τμῆμα, καὶ ἐπιμήκη ἐστὶν. *Suidas* quoque, στοά, τὸ τμῆμα. Sed quomodo πλῆθος πολὺ in quinque porticibus seu concamerationibus continebatur? Solvit dubium *Nonnius* in Paraphrasi, quando πέντε τανυπλεύροισιν circumscribit, h. e. lateribus in longum latumque tensis, in quibus jacebat, multitudo ἀσθενούντων varii generis, *cæcorum*, *claudorum*, *aridorum* exspectantium aquæ medicatæ motum, quem ab Autore, tempore & modo describit Autor motionis nominatur. *Comm.* IV. Ἄγγελος. Non Raphael, ut exemplo Tobiæ aliqui putant, quia Medicorum sit præses. Nam omnes sunt λειτουργικὰ πνεύματα *Hebr.* I. 14. Sed vel Virtus Dei, ut *Hellenistæ* profitentur, vel æternus Angelus, ut *Bungus* autumat, vel venti æmulus spiritus, secundum cujus statas vices aquæ motæ fuerunt, & mutatæ tam sapore quam colore & viribus. Statas has vices per καιρὸν exprimit *Joannes*, quas aliqui ad omnia Judæorum festa extendunt, *Cyrillus* & *Tertullianus* ad Pentecostis festum, & omnino *Ambrosius* ad unicum vertentis anni tempus restringit. Rectius *Euthymius* nullo definito anni momento, sed sæpius turbatam piscinam suspicatur. Nam κατὰ distributionem in N. Test. & universalem denotat & particularem, ut κατὰ καιρὸν collective sit sumendum. Pro quacunque opportunitate ex *Hippocratis* notione aquæ mutatæ sive ex propria natura, sive anni tempore, quemadmodum in Calabria tres fontes, referente *Baccio* octonis distantes pedibus, singulis diebus duodecies exsiccantur, & in Campania Ciceronis balnea semel tantum diurno tempore scaturiunt semelque noctu, Luna tantum oriente & deficiente, teste *Leandro*. Neque balneum montis Falconis, neque Insulæ Cydoniæ perenni aquarum fluxu scaturiunt apud *Fallopium*, nisi verno tempore, & Trigilla, fluvius apud *Lucanos*, si credimus *Pontano*, hyberno tempore adeo exsiccatur, ut pecudes ibi stabulentur. De acidulis Alsatiæ fidem facit *Sebizius*, nonnunquam effœtas esse & pristino vigore privatas. Quod plerisque usu venit. Nostræ S. Helenæ circa festum S. Joannis hominum plurimorum nobilitantur concursu, benigniore sole temperatæ, nec frigidioribus æstuantibusque mensibus thermalium aquarum sive potio sive balneum fertur securum. Erant quoque in balneis factitiis Romæ οἱ καιροὶ, seu certæ horæ. De sanis jam nihil. Ægri ante octavam horam ex instituto *Adriani* apud *Spartianum* lavabantur, commodo ante cœnam tempore. Idque æstate. Hyeme enim ante nonam, quod *Plinii Junioris* discrimen haud semper obtinuit. Ea hora lavit Cæsar apud *Tullium*, ut deinde ἐμετικὴν ageret. Ut igitur καιροὺς suos haberent hæ aquæ tam virtutis quam fluxus, Angelus κατὰ καιρὸν ἐτάρασσε τὸ ὕδωρ, quod passive extulit *Vulgatus*, quia in antiquo Codice legerat ἐταράσσετο ὕδωρ, aliis omnes active, ad communis lectionis normam. Antea κίνησις, jam ταραχή. Hæc quam illa ponderosior vox, majores enim turbas notat. Quare *Ezech.* XXIII. 46. servant LXX. neutiquam *Jerem.* XXIX. 18. quod recte ibi viderat *Aristarchus sacer*. Atque ita potius cum *Aria Montano* dicemus *turbatam*, quam cum *Vulgato*, *Syro* aliisque *commotam*. Per limum turbata funditus aqua, quod ταράσσειν signat phrasi a Medicis mutuata. *Hellanicus* quippe apud *Lucianum* oculis suis optat Æsculapii filium, qui ταράξας καὶ ἐγχέας ipsi φαρμάκον. Ita κοιλίην & γαστέρα ταράττειν apud *Hippocratem* passim de exsuperante dejectione interpretatur *Galenus*. *Celsus* resolutum ventrem vocat, & eleganter *fermentatum*, plane ad *Hispani* mentem, qui vertit, *y reboluia el aqua* h. e. ut Interpres addit, *levantavala en ondas*. Hoc pacto turbata aqua piscinæ, ut ad summa efferbuerit lutum, a quo fere & ad thermas & resoluta membra ductu Practicorum vis ejus transiit. Tumque indicium erat usibus aptam aquam, ut sicut in balneis Romanis ære Thermarum seu tintinnabulo horæ tempus designatum, ita turbata aqua accurrerent in camerationibus exspectantes. Miseret me sane *Maldonati* ad miraculum confugientis, quasi quieta potius quam turbata lympha prodesset. Etenim plane aliter se habet res. Quiete torpescunt subinde. Nec ulla foret efficacia perpetuo concursu haurientium, lavantium turbatis thermis Puteolanis, Aponensibus, Viterbiensibus, Lucensibus, Badensibus, nostrisve S. Helenæ. Scio aquas quasdam turbatas esse noxias, ut Tiberinam & balnei Pisani *al aqua*; sed nihil moveor, quia non omnibus id, nec ex se contingit. Luto commistæ nervosas roborant partes, articulos, capitisque quosdam affectus, quod de piscina hac deprædicat sacer Annalium conditor. Majorem, quod subnectitur, meretur admirationem; ὁ πρῶτος ἐμβὰς *Descendens*, quasi καταβὰς, ut *Vulgatus*, *Syrus*, *Arabs* habent. Utriusque enim induit significatum, *ingredi* & *descendere* apud *Suidam:* ἐμβαίη, κατέλθῃ. *Intrarit*, *descenderit*. Et mox ipse æger *Comm.* VII. alius ante ipsum expeditiori gradu καταβαίνει. *Seneca* dimitti corpora in piscinas dixit. Nempe per balneorum gradus seu scalas, modo pauciores, ut Bajis in

in balneo Ciceronis & Oceano *Ligorii*, modo plures, ut in Badensibus novitiis, & vett. templi Matidiæ apud *Donatum*, quales ad diætam depingit *Plinius* in Epistolis. Hic *Mercurialem* probare nequeo, Apodyterium in thermis vet. cum *Frigidario* confundentem contra manifestam *Galeni*, *Oribasii*, *Plinii* autoritatem, & ruderum fidem. Ibi vestes deponebant sudoribus detersis hic conquisitum in caldario calorem temperabant. Nec jure *Vitruvium* incusat *idem*, quod tepidarium, utpote Græcis ignotum, neglexerit. Etenim & hic tepidarii meminit, & Græcis tepidarium consignat *Archigenes*. Labuntur non minus Antiquarii, qui Laconicum credunt fuisse sphæristerium. Distinxit enim *Plinius* in Epistolis, & *Ligorius*, nec ratio dissuadet. Pilas *Vitruvii* in hypocausto, sive de pice illitis cum *Cælio Rhodigino* & *Mercuriale* accipias, sive de quocunque globulo, quod *Philandro* placuit, parum refert. Baptisteria autem ut plurimum ex lapide, marmore, ære aut ligno. Nunquam ex cornu Rhinocerotis, sicut ex male intellecto *Juvenale* suspicantur nonnulli. Nemo ejus amplitudinis cornu Naturæ autor observavit, nec mirum foret, uni tantum primoque patuisse ingressum, frustraque Interpretes ad miraculum, & Patres ad mysteria confugerent. Meo arbitrio, sine his effugiis sententia videtur subducenda. Gravius alterum: *Sanus fiebat: ᾧ δήποτε κατείχετο νοσήματι:* vel de supra nominatis cœcis, claudis, aridisve intelligendum, vel de aliis omnium generum morbis curationem recipientibus. Ubi quærenti: *An Universalis Medicina dari in natura possit?* affirmaremus, ducti 1. Loci hujus autoritate. Quocunque tandem explicemus pacto. 2. Experimentis similibus a *Blochwitio* pro sambuco allatis. 3. Panacea veterum ab Æsculapio prognata, per quam suos adjuravit *Cous*. Illo nomine gaudent simplicia multa, multa concreta. Τὸ νηπενθὲς Helenæ apud *Athenæum*. Comæ Apollinis *Callimacho*. Panaces herba *Plinio*, cujus genera describit *Theophrastus* & *Dioscorides*. Eoque titulo dignantur Nicotianam herbam fumivenduli. Verius *Theæ* conveniret Chinensium. Inter mixta minus competit Panaceæ Antonii Musæ apud *Galenum*, *Nic. Myrepsum*, *Aetium*, qui emplastri quoque panaceæ ad omne morborum ægre curandorum genus adfert descriptionem. 4. Foliis hellebori nigri in balsamum redactis, de quibus *Scheunemannus*. 5. Vomitoriis, sive loro *Scribonii*, sive potionibus helleborinis &c. quæ omnes cujuscunque fere morbi humidiates ex omnibus educunt partibus, ex ventriculo, ob viciniam teste *Hippocrate* & *Galeno*, etiam crassos humores, secus quam huic *Pergameno* visum, ex intestinis & Mesenterio apud *Fallopium* aliosque, thorace, capite ex *Coi* præceptis, ejusque morbis singularibus, in ulceribus *Hipp.* de Morb. dolore capitis *idem*. *Ægineta*, *Abensina*, *Gentilis*. Pro aqua in cerebro, hemicrania & Cephalæa apud eundem *Coum*, *Trallianum*, *Aetium*, *Mesuen*, *Aretæum*, *Aurelianum*, *Oribasium*, *Æginetam*, *Fioravantem*. Pro memoria læsa *Aetius*, *Capivaccius*. Ad insaniam, Melancholiam & Maniam *Aurelian. Gariopontus*, Th. *Priscianus*, *Brasavola*. Ad Apoplexiam *Cels. Oribas. Aet. Aret. Gariop. Ægin. Abens. Ali abb.* Epilepsiam inveteratam *Cels. Trall. Paulus. Orib. Galen. Plin. Aet.* puerorum *Hipp. Fern.* Ad destillationes diuturnas raphanos commendat *Aet.* Veratrum *Hipp.* Spasmo Cynico *Cels.* Tetano *Plin. Aurelian.* Tremori *Plin. Gariob. Abens.* Paralysi *Ægin. Cels. Aet. Aurel. Ali ab Gordon. Manard. Mercat. Holler.* Oculorum morbis *Hipp. Gal. Cels. Paul. Actuar. Aet.* Aurium morbis *Hipp. Trall. Cels.* Reliquos persequi nihil attinet, quia de humiditatibus mihi certum, bile, pituita, melancholia, imo, quod miraberis, sanguine, per vomitum summa juvamenti spe rejiciendis. 6. Menstruo Universali Chymicorum, quo ad omnes morbos ab interna radice pullulantes utuntur feliciter, quibus contigit mensis accubuisse Deorum. Sive quod naturam ad noxia expellenda roboret, sive quod seminarias impuritatum tincturas simul dissipet, ut credidit P. *Severinus* nostras; sive quod humores disponat ad recipiendam communem methodum, ut majori specie veri suspicatur *Dinheimius*. 7. Fontium Panacea. Rivulo in Daunio apud *Strabonem*. Nuperis *Hornhusanis* & *Irzehoanis* aquis, concursu potius quam universali medicina nominatis. Nostræ *S. Helenæ* præter ochram ostendunt nihil, nisi & hic, ut in plerisque aquis, experientia sit standum. Ad quam Panaceam referenda quoque piscina sacra. Sed quomodo adhibita? Non potu, quanquam antiquis satis noto, secus quam multi contendunt, neque fotu solo, licet & hujus apud vet. inveniam vestigia Antiquariis repugnantibus, verum per Insessionem vett. frequentatam eamque non immersione & emersione, neque per natationem, sed cum quiete ægrotis propria apud *Galenum*, *Vitruvium*, *Plinium* quæ varia præstat evacuando apud *Gal. Paul. Oribas.* emolliendo, teste *Aetio*, *Paulo* & experientia, exsiccando, humectando, calefaciendo, refrigerando, roborando, constringendo, aperiendo, adjuvando facultatem

tem concoctricem, expultricem & hujus census alia apud varios Autores passim exstantia partibus plerisque dedicata, thoraci, stomacho, ventriculo, hepati; lieni intestinis, renibus, vesicæ, utero, nervosis partibus articulisque, ut cœcorum, claudorum, resolutorum in porticibus piscinæ commorantium. Quod si ad omnes promiscue vis sanandi transiit, neutiquam id a victimis in ea ablutis habuit, nec a lignis crucis Christi in fundo, narrante *Genebrardo*, repertis, quia dubium, an ibi fuerint, & quanquam latuisse in fundo concesserim, nullam tamen ligno crucis jam fabricatæ minus crudo, in morbis curandis deferimus efficaciam. Patres enim *Joh. Chrysostom. Damascenus*, *Cyrillus*, de spirituali loquuntur curatione, ut non crucis in deserto, sed serpentis ea fuerit vis, seu typi ejusdem. Imo non ligno sed signo crucis vett. Christiani fidebant, vel lignis cruore Christi tinctis. Nihil a materia traxit, sive Cedro, cupresso, pinu vel buxo, ex quibus crucem componunt *Chrysostomus*, *Beda* aliique, sive oliva contra inventionis fidem, sive quod verius quercu, ex quo robore cruces Romanorum, teste *Silio*, *Plutarcho*, *Cypriano*. Nolim tamen *Becano* aut *Bozio* credi, huc spectare coronam querceam in Augusti numismate OB CIVES SERVATOS. Nam corona prima ex ilice, esculo, teste *Plinio*, *Agellio*. Postea ex quercu, quia Jovi sacra arbor & amica apud *Virgilium*, *Ovidium*, *Claudianum*, parum dissentiente *Apollodoro*. At civica aliquando hederacea *Martiali*, aliquando oliva mixta *Statio*, & quod urgentius, non Octavii tantum Augusti in honorem cusi hi nummi coronati, sed Cæsaris, Caligulæ, Galbæ, Claudii, Antonini Pii, Trajani, & aliorum civium Romanorum, ob servatos cives, vel ampliatos. Nec plus auxilii ex inventæ crucis, tempore Helenæ, historia, me sponsore, invenient, mihi justis de causis juxta & magno *Salmasio* suspecta, quia altum ejus apud *Eusebium* istorum temporum æqualem est silentium. Addo non convenire inter se figmenti autores. Nam *Theodoretus*, *Alexander Monachus*, *Ruffinus*, *Socrates*, *Sozomenus*, *Georgius*, *Hamartolus* gravem mulieris morbum ab umbra sive contactu crucis depulsum; *Sulpitius* vero *Severus*, *Paulinus*, *Leo* Imperator in Bibl. Patrum mortuam scribunt ad vitæ rediisse usuras, quod *Nicephorus* cautior, famæ potius vulgi quam certæ relationi consignat. Nam *Ambrosius* solo titulo agnitam crucem profitetur, nullo alio miraculo. Ratio igitur Panaceæ a Deo per occultam causam, a natura tamen haud alienam repetenda, quia & in aliis fontibus mirabiles observamus eventus. Ubera nutricibus restituit juxta Negarinum fons; teste *Leandro*. Styx nisi Asini cornibus nusquam continetur, si credimus, *Senecæ*, *Isidoro*, *Æliano*. Ab occulta fortassis venatorum qualitate, qua Narviæ aquas refugiunt serpentes apud M. *Cromerum* in Polonia. *Cuspinianus* de S. Crucis fonte refert, & in cruorem mutari subinde, & utilem multis languoribus. In vortice Siculo vitæ restituuntur suffocata ex *Aristotele*, & Puteolis in antro canino. In Sardiana perjuri vel occœcantur, vel clarius cernunt ex *Solini* narratione & *Rhemnii*. Aquis B. Virginis Saonensis mirandam ad sanandum virtutem adscribit *J. B. Albertus*, & de voraginibus fluviorum nota res & decantata. Sed me contineo, quia in his rationi præferenda experientia, consilio *Herodoti* apud *Oribasium*, præsertim quum fundi istius naturam vel vaporibus, vel succis, vel metallis, vel lapidibus, vel terris imprægnatam nobis inviderit *Joannes*, ad hominem ægrum ab ætate, morbo, paupertate, aut reparata salute describendum hoc textu properans.

Comm. V. ἦν δέ τις ἄνθρωπος ἐκεῖ τριάκοντα ὀκτὼ ἔτη ἔχων ἐν τῇ ἀσθενείᾳ. De morbi genere acriter disceptatur. Ἀσθένεια omnem notat imbecillitatem *Matth.* XXV. 26. 44. *Jacob.* v. 14. *Suidas:* ἀσθένεια, ταλαιπωρία, νόσος, ἀδυναμία. *Imbecillitas*, *morbus*, *impotentia*. Apud *Hippocratem* ἀσθενὴς ad morbum proclivis sive natura sive morbo, & ἀπὸ τοῦ ἀσθενέοντος separatur, quod hic ἀσθενέστερος fit. Ita & *Matth.* x. 8. de valde infirmis. De imbecillitate remediorum quoque explicat *Galenus*, & *Suidas* ex *Aristophane* de paupertate, quia τὴν τύχην ἰδίως νόσον φασίν. Noster utroque fato miser, recte ἐμπεδόμοχθος dicitur *Nonnio*. Non quod orbus oculis fuerit, ut censent aliqui, sed quia perpetua nervorum resolutione corriperetur, quam *Paralysin* Græci nominant. Huc inducor 1. Autoritate vett. Patrum *S. Ambrosii*, *Chrysostomi*, *Theophylacti*, *Gregorii*. 2. quod pedibus vinctus ambulare nequiverit. Unde ἀνάκτος *Nonnio* 3. quia κράββατος Paralyticorum proprius *Marc.* II. 4. *Actor.* IX. 33. per κλίνην *Matth.* IX. 2. *Luc.* v. 18. sive κλινίδιον *Comm.* 24. sed utrumque conjungitur *Actor.* v. 15. quia apud *Suidam:* κλίνη τὸ κραββάτιον, & τὸ ערש *Amos* III. 12. per grabatum reddit & *Vulgatus* & *Aquila*, quod LXX. est κλίνη. Aliter σκιμπόδιον, quod κράββατον vocat *Hesychius*, in quo portari ægrotantem ad balneum voluit *Galenus*, de cujus forma consulendus *Mercurialis*, affinisque erat illi lectus vel pensilis ex toto, ægrorum proprius

prius apud *Celsum*, *Aetium*, *Priscianum*, *Aurelianum*, vel uno pede ligatus instar cunarum. 4. Ab ætate Viri ad Paralysin apta. Provectior enim erat & morbo & annis. Nam *Comm.* VI. πολλῷ χρόνον ἔχει, quod non tantum de morbi tempore, ut *Erasmus*, *Beza*, *Tremellius*, & noster *Interpres* vertunt, sed ætate quoque ægri cum *Arabe*, *Syro*, *Vulgato*, & *Ludov. de Dieu* accipimus. Verosimile quippe ante XXXVIII. annos grandiorem fuisse natu. 5. Accedit aer frigidior, siquidem tot annos sine cura exegerat. Nam a madido pallio manus paralysis apud *Galenum* inducta. 6. Ratione clariori ex *Comm.* III. ubi ξηρὼς Paralyticos credo, ξηρὴ mulier apud *Coum* cui alvus resiccata, & ξηρώδεες δύσπνοοι qui in tabe arescunt. *Suidæ* ξηρὸς ὁ ἰσχνός, *gracilis*, *macilentus*. Ego pro atrophia, ultimo inveteratæ Paralyseos gradu, teste *Fernelio* interpretor. 7. A curatione per balneum, in Paralysi tam ab atrophia, quam frigore commendatum vehementer *C. Aureliano*, *Plinio*, *Vitruvio*, *Sylvio*, *Mercuriali*, *Saxonia*, *Mercato*, *Sennerto*, *Zacuto*. 8. Eundem credunt *Leontius*, *Chrysostomus*, *Euthymius*, qui *Matth.* IX. 2. *Marc.* II. *Luc.* V. Paralyticus vocatur. Sed eodem anno editum miraculum alia intercessere, Paralytici inprimis servi sanatio *Matth.* VIII. Ille in domo, hic piscina erat. Hic Hierosolymis sine homine comite, ille Capernaum quatuor hominibus per tectum demissus *Marc.* 13. Ille junior, noster consenuerat. Nam quod additur: τριάκοντα ὀκτὼ ἔτη ἔχων: Inveteratum morbum notat, & curandi difficultatem. Unde νοῦσον κύκλαδα *Nonnius* appellat, non ob annorum cyclum, sed περίοδον, qua exasperata Paralysis, ut cepit *Galenus de morb. tempor.* Neque animus est ad infirmi symbolum hunc numerum cum *Augustino* & *Bungo* referre, quasi quadragenarius sanitatis sit hieroglyphicum. Fortuitum monstrat octavus decimus annus *Luc.* XIII. II. & duodecimus *Luc.* VIII. 43. devotumque patientiæ exemplum hinc condunt alii. Verius anni climacterici fructum dixerim, si illi aliquid tribuendum. Index enim est XLII. anni, qui incidet fortassis in annum ejus LXIII. si XXXVIII. annis, quibus morbo detentus fuit, addamus XXV. Accedit difficultati curationis senile corpus & prostratæ vires, ut vix βεβιωμένον ἆσθμα responsurus Christo traxerit, quod ipsum inter ξηρὼς asserit. Imo ministrantium penuria. Nam queritur *Comm.* VII. ἄνθρωπον οὐκ ἔχων: sive servum, qui tamen tantum Græcis recentioribus ἄνθρωπος vocatur, sicut videre est apud *Constantinum Orat. de administr. imper.* quemadmodum apud *Justinianum* in Digestis quandoque Homo pro Servo sumitur: sive potius Amicum, cujus opera in descendendo uteretur. Forsan Medicum voluit a balneis, qui cum ἄνθρωπος sit, si in foro Romano versetur, servus non fuit, quia hi nullo censu. Hinc injurios in artem Divinam dixerim, qui Medicos olim Romæ servos plenis buccis declamant, *JCtorum* freti autoritate. At si ex JCtis cum illis agamus, liberalibus sane studiis Imperator accenset *ff. de Extraord. Cognit.* ubi eadem *l.* I. §. I. Medicorum causa est quæ Professorum. Alibique *l.* 6. *ff. de Excus. Tut.* Grammaticis, Sophistis, Rhetoribus annumerantur περιοδεῦται. Qui quidem Circulatores ibidem appellantur, non quod ἀγοραῖοι fuerint, sed Principum in itineribus socii, unde Comites dicti. Sano etiam sensu inferior Græcia περιοδεύειν pro sanare dixit, secus ac magno *Polyhistori* visum. Juvat libertatem, quod Amici fuerint Principum, ut apud *Tacitum* Eudemon & *Senecam* & *Cassiodorum*, quum inter Dominum alioquin & Servum nulla amicitia. Ad Magistratum quoque evectos Inscriptio Atestensis testatur, ubi IIIII Vir Medicus Conjugia illorum aliæ decantant Inscriptiones, Romæ in Basilica olim D. Petri:

D. M.
C. CÆCILIO. C. F. SAB.
AQUILÆ.
CÆCILIÆ. C. L.
MOSCHIDI.
C. CÆCILIUS. DIÆTUS.
MEDICUS.
FILIO. ET. LIB. CONJUGI
SUÆ PIISSIMIS.

Non absimilis infra Capitolium: D. M.

CLAUDIÆ ..... EUTYCHIÆ.
CONJUGI. SANCTISSIMÆ.
BENEMERENTI.
HYMENÆUS. MEDICUS.

Servorum autem contubernia erant, non conjugia, *ff. de ritu nupt. l.* 49. & contubernales servorum uxores *l.* 12. §. *contubern.* &c. sicut eorundem fere peculium, non salarium, liberalium artium medicorumque stipendium *l.* 16. §. I. *de alim. legat. l.* 4. *de decret. ab ord. fac.* Nolo urgere legationes, quia exceptionem prævideo ex *l.* 101. *ff. de Verb. signif.* & *Scribonio Largo*. Functus tamen est Exagon apud *Plinium*, & de alio elegans extat Inscriptio *Mediolani:*

C. VA-

C. VALERI. PETRONIAN. DECURION. T. F. SACERD. JUVEN. MED. CAUSIDIC. QUINQ; GRATUIT. LEGATION. URBIC. ET PEREGRIN. PRO. REP. SUA. FUNCT. VALERIUS EUTYCHIANUS VI VIR. AUG. PATER. FILIO INCOMPAR. ET SIBI.

Nec nominibus insistam, quæ servis raro nisi sola, Medicis autem sua Prænomina, Cognomina & Nomina, ut *Aurelio*, *Cornelio*, *Celso*, & passim aliis. Præterire non possum expressam ingenui Medici Inscriptionem Romæ ad D. Crucis Hieros:

M. JULIUS INGENUUS P. R. MEDIC. COH. II. VIG.

Unde & Scholas suas habuisse, ex ruinis in Esquiliis observavit *Ligorius*, ibique suos tabellarios vett. marmor indicat ad D. Sebastiani:

M. LIVIO. CELSO. TABULARIO SCHOLÆ MEDICORUM M. LIVIUS EUTYCHUS ARCHIATROS OLL. D. II. IN FR. PET. IIII.

Medici tandem suos etiam servos alebant, ut *Cassius* apud *Scribonium*, quales erant Chirurgi seu Medici ludorum, veterinarii, ocularii, unguentarii, herbarii, medicamentarii, castratores, coci, tonsores, & alii ministri servientes, sicut *Aurelianus* vocat, quibus Archiatri primi & secundi ordinis, Archiatrorum Comites, & Eparchiatri imperabant. Non me terret. *l. Ambit. ff. de decret. ab ord. faciend.* quia in *l.* 53. *de Verb. signific.* subsidium reperi. Nec lex Aquilia, quia & huic occurram, nisi fallit augurium. Quamvis igitur & insanabilis fuerit Paralytici affectio, deficiente Medico amico, curare tamen aggressus est Christus, quem Medicorum filii in se suscipere nec possent, nec vellent. Enimvero consilii *Hippocratis* ipsius in Arte, *Galeni*, *Senecæ*, *Guidonis*, *Gauliaci*, pedem referunt quam mollissime, quando servari nequeunt quos propria sors perimet, ne scilicet eventus mortalitatis ipsis imputetur. Magnus autem de cœlo Medicus verbulo imperantis negotium confecit. Dixit, & factum est.

Comm. VIII. Ἔγειραι, ἆρον τὸν κράββατόν σου, καὶ περιπάτει. Quo triplicis nobis miraculi fecit fidem, quod statim dictum factum convaluerit, tantasque momento receperit vires, ut & ambulare & grabatum ferre potuerit, quum ordines suos alioquin servet natura medendi artifex, parique temporis intervallo resurgat æger, quo laborare cœpit, statu neutro intercedente; & tandem, quod verbo solo morbum restrinxerit, ut phrasi *Tertulliana* utar. Juvant verba variis prolata modis, obmurmuratione, susurro, elata voce, cantu, precibus, vel divina virtute, vel Magica, vel Naturali. Divina vi vel Christo propria *imperando*, ut in præsenti instituto, vel Sanctis communicata *orando*, in nomine Jesu *Act.* III. 6. IX. 34. XIV. 9. Magica, vere impia, seu verbis significantibus seu barbaris, pacto cum Dæmone vel expresso vel occulto, quam falso ex cœlestibus corporibus advocavit *Paracelsus*, de Philosophia sagaci audacter sustinens, tertia Magiæ, specie seu naturali posse quemcunque proferre, *Surge, tolle grabatum tuum & ambula.* Item: *Lazare expergiscere.* Quo incantationes veterum spectant, quibus sanguis Ulyssi repressus apud *Homerum*, Oroadanti apud *Heliodorum*, a peste liberata Ægyptus apud *Suidam*, luxata membra restituta, si *Catoni* fides, Ischiatici curati *Theophrasto*, podagrici apud *Varronem*, vecordia maritis injecta ex *Tacito*, percussi a scorpione procurati, ossaque ex gutture exscreata apud *Galenum* & *Trallianum*. Quæ, a Chirone quanquam usurpatæ, in XII. *Tabulis* damnantur, & ab *Ulpiano in l.* 1. *ff. de Med.* ut ne Medicorum nomen mereantur quæ Medicinæ genera non sunt. Sed de malo carmine hæc accipienda moneo, qui certo credam nec a naturali curandi ratione abhorrere omnes voces, nec superstitiosum in Epilepsia esse carmen cum *Fernelio: Gaspar fert myrrham, &c.* & experientiæ & rationi consentiens, quemadmodum insusurratis verbis sordiculæ oculorum & hordeola eruuntur, *Marcello* autore. Cantu Cretensem pestem *Thales* expiavit, lymphaticos *Xenocrates*, phreneticos *Asclepias*, melancholiam Saulis *David* Psaltes, convulsionem a Tarantulæ veneno inductam *Appuli* sono phrygio aut hypodorio, & plerosque morbos Lesbii Jonesque apud *Boethium*, ut alia *Galeni*, *Averrhois*, *Aristotelis*, *Martiani Capellæ*, *Marcelli* hujus census loca prætermittam. Precibus Psyche *Apulejana* quidvis a Cerere impetravit. In quam rem dignissimum adnotamus textum *Jacob.* III. 14. ἀσθενεῖ τις ἐν ὑμῖν, *advocet, Presbyteros Ecclesiæ, & orent super eum.* Et *Comm.* 15. *Oratio fidei servabit laborantem, & eriget eum Dominus.* Quem de corporali curatione contra quosdam diversum sentientes, neutiquam de extrema Unctione Sacramentali, gravissimis permotus momentis explico. 1. ex loco parallelo, *Marc.* VI. 13. 2. ἀσθενεῖ τις, de periculoso morbo

bo ſumitur, ut & ὁ κάμνων, de jam fere emortuo. 3. οἱ πρεσβύτεροι Medicinæ gnari ſeniores, ſeu Eccleſiæ miniſtri utramque olim ſcientiam conjungentes, ſive illi tanquam qui dono miraculoſo ſanationum excellebant, ut *Paræus*, *Belgici*, credunt, & *Brochmannus* noſter, ſive omnes promiſcue, qui regendæ Eccleſiæ præſunt, quæ *Calvini*, *Aretii*, *Piſcatoris* fuit ſententia. 4. Oratio communis eſt, non ſacramentalis, de corporeis bonis ad *Comment.* 19. 5. σώσει τὸν κάμνοντα, *Syrus* vertit, *ſanabit corporaliter*, niſi utramque ſanandi viam cum *Hugone* & *Thoma* eligamus. 6. ἐγερεῖ αὐτὸν, excitabit. *Vulgatus* alleviabit, de corporea valetudine ubique invenitur, nunquam de lætitia ſpirituali, ut fingunt, nec animæ ſalute, niſi in allegoria *Eph.* v. 14. 7. Aperte a remiſſione peccatorum *Comm.* 15. diſtinguitur. Nihil horroris incutiunt *Bellarmini*, *Corn. a Lap.* argumenta, nullis precibus admittenda. Id unicum deprecor, quod plus ad proſcribendos morbos ponam ponderis in ſacris Oraculorum Divinorum verbis, ſine ſuperſtitione plebeja, ex fide prolatis, quam ſuperſtitioſis agyrtarum miraculis. Sed quicquid horum ſit, ſi eo nos rerum compulerit neceſſitas, & hic & alibi, quia Dii non ſumus omnium capaces,

Moniti meliora ſequemur.

HISTORIA PARALYTICI SECUNDI

Ex Matth. VIII. *& Luc.* VII.

ALterius Paralytici, Centurionis cujuſdam, hiſtoriam ſtudio *Matthæus* & *Lucas* texuerunt, in hoc tantum diverſi, quod ille brevior ſumma capita ſignarit, hic fuſiori opera circumſtantias ſit perſequutus. Credimus enim utrumque ſcriptorem divinum, idem mirandæ ſanationis opus, rem eandem finita Panegyri in Capernaum geſtam, dixiſſe. Hanc nos in præſenti, more noſtro, Medico Commentario illuſtrabimus. Subjectum præſentis morbi, a Chriſto perſanati, ſive, ut apertius loquar, æger ipſe, δοῦλος eſt *Lucæ*, *Matthæo* παῖς, quæ pari ſignificationis paſſu pro Centurionis filio ambulant, neutiquam de ſervo explicanda, quemadmodum omnes fere *Interpretes* ſuſpicantur, Romanæ civitatis ignari. Solus *Italus* ampliori voce *il mio famiglio* delectatur, ut fruſtra ſit *Ambroſius*, certo conſilio factum ratus, quod ad filium Reguli ire noluerit Chriſtus, ſed ad ſervum Centurionis. Παῖς utrique hiſtorico perſæpe, *Matthæo* ſemper appellatur, qui filii induit notionem *Matth.* XII. 18. & alibi, ne Græcos Interpretes nobis obvertat *Chemnitius*, aut aliorum locorum conſenſum, quæ vel ad Deum referuntur, vel populum diverſis inſtitutis a Romanis diſſidentem: עבד quid ſit, non ignoro. Sed latiorem ſenſum indulget *Mercerus*, a quo nec profani abhorrent. Apud Græcos frequentiſſimo uſu παῖς de *Filio* cujuſcunque ætatis, & παῖδες de liberis uſurpantur apud *Homerum* Il. ψ. & υ. & Od. α. *Platonem de Rep.* 2. *Lucianum de Cal. Plutarchum de frat. char. Thucydidem L.* I. Quibus adde *Euripidem Hecub. Prol.* De *Filia* quoque cepit *Aratus*, *Sapho*, *Pauſanias*, *Laertius* & alii, quorum ſignata verba congeſſit *H. Stephanus*. Pueri nomenclatura apud *Paulum* JCtum *L.* 204. *ff. de verb. ſign.* non tantum ſervum & puellam, ſed quamvis ætatem puerilem complectitur, ſive ea ſervorum ſit, ſive ingenuorum. Quod nec aliis infrequens. *Helleniſtis* παῖδες τοῦ Δαβὶδ milites ejus dicuntur, quo nomine & Præfecti ſupremi a Rege paſſim iiſdem Græcis veniunt, annotante *Heinſio cap.* 20. *Ariſt. Sacr.* Ita Joab *Helleniſtis* παῖς βασιλέως erat 2. *Sam.* & alii, quos minus proprie ſervorum catalogo adſcribimus. In Republica ſane Romana, cui Centurio ejuſque exercitus parebat, ſummo ſtudio & deliberato conſilio cavebatur, ne nomen ſervi militiæ darent, ut ex edicto *Marciani* conſtat *L. ab omni* 11. *ff. de re mil.* alioquin capite puniendi. Quis id Centurionem auſum pertendat? Male ſibi conſuluiſſet, & ut inquiſitor, peccaſſet, ſiquidem delectis vera prodidit *Plinius L.* x. *Epiſt.* 39. Nulla præterea ibidem ſervorum cura, quia pro nullis habiti *L.* 32. *ff. de div. reg. jur.* & par illorum cum mortuis conditio, quia mortalitati comparatur ſervitus *L.* 209. *ff. de div. reg.* nec ulla inter eos & Dominos amicitia. Noſter tamen ἔντιμος erat Centurioni *Luc.* VII. *Comm.* 2. cujus ſanitas repetitis per Seniores Judæorum & alios amicos Legationibus, imo per Patrem ipſum procurata diligentiſſime. Sequutus ea parte prudens Centurio aliorum Imperatorum exemplum, qui de ægrotantium militum valetudine anxie laborarunt. Teſtis *Vegetius L.* 3. *R. Mil. c.* 3. *ut ægri contubernales opportunis cibis reficiantur, ac Medicorum arte curentur, Principum Tribunorum & ipſius Comitis, qui majorem ſuſtinet poteſtatem, jugis quæritur diligentia.* Quo fine apud *Vitruvium L.* I. *Archit. cap.* 4. extra inſpiciebantur in caſtrorum poſitione, & Conſul *Cenſorinus*, *Appiano* teſte, in obſidione Carthaginenſi caſtra

caſtra mutavit. A *Lampridio* laudatur Severus, & Hadrianus a *Spartiano*, quod de militibus ægris adeo fuerint ſolliciti, ut carpentis vehendos curarint, neceſſariis omnibus adjuvarint, & ipſimet per tentoria viſitarint. Infra dignitatem hæc reputaſſent, ſi res ſervorum fuiſſet acta. Quod ſi βασιλικȣ̃ *Johan.* IV. huc ſpectaret, omnia forent expedita. Sed juſtis de cauſis alio ægrum iſtum relegamus. In quo tamen agnotandum quod *Syro* ὑὸς iſte ſit עבד מלכא δȣ̃λος βασιλικὸς, Sicut *Homero* Θεράπων Ἄρηος, & 2. *Sam.* 2. 30. 31. Δȣ̃λοι δαβὶδ, pro militibus. Δȣ̃λος, igitur hic eſt Centurionis apud *Lucam* qui *Johanni* ὑός. Quod ſi diſpliceat, alias ſubornabo cauſas, cur *Lucas* δȣ̃λον maluerit. Sive quod in patria adhuc eſſet poteſtate, non dominica *l.* 1. *Inſt. Juſt. tit.* 8. *de Perſ. div.* & *l.* 1. *ff. de his qui ſunt ſui vel alieni juris*. Sive, quia Medicus fertur *Lucas* Romani ægrotantis deſcripturus morbum, quod priſtinam valetudinem ambiret Centurionis filius. Nam in *l.* 4. §. *Stichus ff. de ſtat. liber.* Servire nobis illi intelliguntur, quos curamus ægros. Nullum eſt effugium *Guil. Aderi Enarr.* 2. aliorumque, ipſum Centurionem acceſſiſſe, ſi pro filii ſalute ſupplicaſſet: Etenim apud *Matthæum* ipſe dicitur advolaſſe Centurio, quum animadverteret ſcilicet, in vicinia eſſe Chriſtum, importunis Seniorum amicorumque precibus illectum. Iter ſubterfugiebat, ne ſolum ſine auxilio filium, mortis candidatum, in tentorio relinqueret; vel, quod vero fit ſimilius ex *Luc. comm.* 7. quia μὴ ἱκανὸν ſeu μὴ ἄξιον ſe judicaret, communibus nominum erratis obnoxium, & Paganum, a fœderis ſancti religione alienum. Certum enim eſt militiæ Romanæ Prætoriæ cohortis fuiſſe Centurionem, de cujus dignitate & officio videſis *Vegetium L.* 2. *R. M. c.* 8. 16. *Sigoniam L.* 2. *Antiq. Jur. Prov. c.* 2. ſive C. Cornelius is fuerit, C. Oppii Centurionis Pater, ut ſuſpicatur *L. Dexter* in Chronico a *Corn. a Lapide* in Chronotaxi citatus, ſive alius. Nihil meo judicio vetat, quo minus etiam nativitatis ſuæ ipſum puduerit, ſecus quam contendit *Maldonatus*. At Palæſtinæ natales debuiſſe, nunquam mihi perſuaſerit *Hilarius*, aut *Contzenius*. Quid enim illud *Luc.* VII. 5. ἀγαπᾷ τὸ ἔθνος ἡμῶν; Quorſum *Matth.* VIII. 12. ὑὸι τῆς βασιλέιας ἐκβληθήσονται. h. e. Judæi, quorum prærogativæ recenſentur *Rom.* IX.? Filium autem adducere præſentem, nec itineris patiebatur difficultas, nec ultimum graviſſimi morbi momentum, vere ſontici qui ex *Caſſio* apud *Javolenum*, cuique rei nocet, vel, ut clarius *Marcellus* definivit *l.* 6. *ff. de re Jud.* qui cujuſque rei agendæ impedimento eſt.

De morbi genere paucis diſputandum. Non exprimit *Lucas*, niſi quod fuerit κακῶς ἔχων. *Matthæo* tamen παράλυσις placet: βέβληται ἐν τῇ οἰκέιᾳ παραλυτικός. Ne de eo dubitemus, ſimilem Paralyticum ſeqq. capitis *commate* 2. βεβλημένον exſpoſuit. Liberalior *Grotius* Apoplexiam amat, qua periit. *Celſus* quidem *l.* 3. *c.* 27. ſuo tempore παράλυσιν utrumque adpellari vidit: verum exemplo carere, recte monet *Ronſſeus*. Inſanabilem autem eſſe & παράλυσιν confirmatam, nullus Medicorum dubitat, ipſo præunte *Celſo* jam laudato. Duplex ea quum ſit ex *Marcello Empirico* c. XX. una cum contractione, quam *conductionem* nuncupat *Aurelianus L.* 2. *Chron. c.* 1. altera cum remiſſione nervorum: Illa autem ſit vel permanens vel intercurrens; illam, aliis *Pſeudoparalyſin*, plerique videntur elegiſſe, tam *Interpretes*, quam *Commentatores*, vocantque *contractos* ea Paralyſi correptos. *Germanus* Gichtbrüchtig vertit, *Danus* vetus Werckbroden. Reliqui nomine generis acquieſcunt rectius; ut & *Gloſſæ* marginales *Danicæ* halffrord. Nihil enim video gravioris cauſæ, quo minus vera & legitima nervorum reſolutio eſſe potuerit, quam παράλυσιν vocant Medicorum filii & παραπληγίαν, & ἡμιπληγίαν, & πάρεσιν. Illam ſacer vates hic ſequitur, in qua, ut eleganter *Hilarius* loquitur, *artus undique fluidi & ad conſiſtendi officium agendique corrupti*. Negant ſtrenue *Theologi* quidam magni nominis, quia nervorum reſolutio partium eſt particularis. Verum enim vero ignorant boni illi Viri ſingulorum nervorum exortum, progreſſum & inſertionem, a quorum reſolutione inducitur παράλυσις. Non ſtrictis adeo limitibus conſtringitur. Et partes ſingulas diſcretaſque occupat, tam externas, quam internas, & totum latus, imo, quod mireris, univerſum corpus minutiſſimis quibuſdam particulis exceptis. Idque a diverſa nervorum diverſorum affectione. Ex infimæ conjugationis reſolutione, inferiores partes motu ſenſuque deſtituuntur, ex ſuperiorum paſſione, reliquæ, ad quas deferunt animalem ſpiritum, ſive plures ſive pauciores pro nervorum varietate, deficiunt. Unde particulares emergunt *Paralyſes palpebrarum*, *linguæ*, *gutturis*, *manuum*, *penis*, *crurum*, *cordis*, & ſic conſequenter. Extant illarum in ſacris quoque exempla. Manuum *Eſa.* XIII. 7. Lumborum *Ezech.* XXIX. 7. genuum *Nahum.* II. 10. Metaphorica partim, partim propria. *Manus* ex affectis nervis quinti, ſexti & ſeptimi paris cervicis & pri-

primi ſecundique Thoracis labaſcunt. *Crus*, *genu pedeſque* neque movent ſe nec ſentiunt, ſi incommodum ſentiant nervi ex oſſe ſacro prodeuntes, & Lumborum vertebris. *Lumborum* muſculi officio ſuo fungi nequeunt, niſi expeditiores reddantur a nervis lumbaribus. Quod malum experiuntur & *renes*, ad ſenſum nervis ſtomachicis inſtructi. Non nos moveat quod intus ſe recondat, quandoquidem ratione credibile judicat *Aurelianus L. d.* interiorum ſingula vitiari, ut *pulmonem*, *cor*, *vel diſcrimen Thoracis atque ventris*, (h. e. diaphragma) *vel ſplenem*, *aut jecur præveniri adprehenſione mortis patientem*. Ita quippe locum obſcurum facili mutatione reſtituo, textu non repugnante. Nam in his reſolutionibus patiens prævenitur *adprehenſione mortis*, h. e. nullis ſignis aliis prægreſſis ſignatur quam morte ipſa, quomodo *ſigna* per *apprehenſionem* propriam ſtatim explicat. In eadem ſententia fuiſſe *Herophilum* idem monet, repentinam mortem nulla ex manifeſta cauſa venientem, fieri cordis paralyſi. De reſolutione *linguæ*, *carnis* ex *Zach.* XIV. 14. quam in Harmonia adducit *Chemnitius*, ipſe dubito, adeoque alibi excutienda. Non quod mihi lateat, quod oculis linguæque accidat, nec quid de carne ſeu muſculo affecto ſubtilis *Capivaccius* fruſtraneo opere rimetur, ſi *Galenum* 4. L. A. *c.* 4. ad veriores partes vocaverit. Totum Latus pari facilitate vis morbi pertentat, quando ad alterum ſpinalis medullæ principium dilabitur. Quin univerſum fere corpus comprehendit, & in Apoplexiam deinde migrat. Teſtis *Aurelianus* laudatus: *Hæc paſſio nunc partis eſt*, *nunc partium*, *nunc totius corporis*. Tale exemplum obſervaſſe ſe in ſcorbutico D. *Janus* Medicus Regius narravit, cui tamen illæſa erat gula. Hinc lato Apoplectici nomine non raro venit παράλυσις apud *Hippocratem*. Excutiat loculos ſuos *Fœſius* in œconomia. Nobis ſufficiat *Aph.* XI. *ſect.* 7. τὸ ἀπόπληκτον, quod ex *l.* I. *de Morb.* V. 50. facem mutuatur. Idque quia *Galeno* in *Def. Med.* tantum ut pars a toto differt. Majori ſpecie veri convulſionem putat *Adorus*, cujus veſtigiis inſtitit *Corn. a Lapide*, quia βασανιζόμενος additur. At Paralyſis ſine ſenſu eſt, ſine motu. Centurio vero Medicinæ imperitus cum vulgo loquitur, paralyticos eſſe quoslibet motu captos. Hinc ut ſe extricent, valde ſudant. De principio acceſſionis nullum dubium, priuſquam confirmetur. Habet tum ſua tormenta, ſuos cruciatus. Diſplicet id *Chemnitio*, quia non in principio morbi erat famulus, ſed ἤμελλε τελευτᾶν, *Adamus a Contzen* miram hoc cruciatu vocat Paralyſin & ſubitam, non ordinariam. Ego nullo labore tormentorum iſtorum in vera Paralyſi rationes inveniam. Nam. 1. βασανιζόμενος dicitur jam moriturus, ubi dolor anxietaſque ex ambiguo vitæ mortiſque certamine & morbi vehementia exacerbantur. 2. Ob diurnam moleſtiſſimi morbi moram ſatis animo cruciatuum conceperat, & infelicis vitæ tædia, ut velut per lapidem lydium ſine aliis tormentis fuerit probatus. Ea veriſſima hujus vocis eſt notio, ut autor eſt *Suidas*, collectis in eam ſignificationem veterum teſtimoniis, magiſque propriam eſſe. Quam de tormentis & quæſtionibus jocus *Luciani* in *Solœc*, pueri βασανιζομένου clare oſtendit. 3. Vel ſuccedebat Convulſioni Paralyſis, vel uterque affectus erat complicatus rariſſimo exemplo, quod obſervarunt tamen, *Hippocrates* in illo, cui auris dolebat poſt Vergiliarum occaſum *L.* 4. *Epid. S.* 7. *Abenſina* 3. *fen.* 2. *Foreſtus L.* 50. *Obſ.* 95. 121. & ego non ita pridem in *Anna Longomontana* deprehendi. Nec mirum ſi ex *Aureliano*, *Marcello* aliiſque Paralyſin cum *conductione* ſive contractione admittimus, modo remittente, modo perdurante. Hinc recte *Valeſius* in *Epid.* determinavit, paſſiones eſſe loco affecto & materia ſimiles. 4. Impoſſibile non arbitramur dolores cruciatuſque partibus ſubinde pro cauſarum varietate inſidere; quando illæſo ſenſu motus tollitur. Hinc μετὰ βασάνου μεγάλης reſolvebatur Alcimus 1. *Machab.* 9. *comm.* 55. quem verum credo Paralyticum, ſecus ac ſummo Theologo viſum, autoritate *Cælii* Siccenſis in ſimili Paralyſi fretus. 5. Orta forſan Paralyſis ex caſu vel vulnere, ubi maximo doloris ſenſu, prout vel lethalis fuerit, vel minus noxia, percelluntur. Hujus farinæ reſolutiones ſubminiſtrant nobis longa ſerie *Galenus* 3. *L. A.* 10. & 4. *L. A.* 4. 5. *Aurelianus l.* 2. *Chron. c.* 1. *Gradius in Rhaz. Foreſtus l.* 1. *obſ.* 95. 121. *Schenckius ex A. Benedicto L.* 1. *Obſ.* 72. *Zakutus L.* 1. *Hiſt. Med.* 48. aliique numero plures. 6. In Pſeudo Paralyticis dolorem deſcribit *Horſtius* noctuque dieque perſeverantem, referente *Schenckio L.* 1. *Obſ.* 179. 7. Quid ſi cruciatus hos reſolutioni ſuperimpoſuerit malus Dæmon, in hominum tormenta promtiſſimus? Nihil definivero, cuivis ulterius cogitandi arbitrium relicturus, quanquam promtior ſim intra Naturæ limites me continere.

Nam *Cauſas* Naturales huic affectioni aſſignarim varias. Taceo conſuetas tritaſque frigidas, lentas humidas. Hominis conditio & doloris magnitudo vulnus inter primas cauſas aſſerit. Vel enim miles erat,

erat, seu δȣ̃λος Ἄρηος, vel inter milites quotidie versabatur. Si ætatem juvenis spectemus, & ferventioris climatis temperiem, calidioribus humiditatibus auctum malum & accensum, secus ac contendunt *Mercurialis L.* 1. *Prax.* 20. *Rondeletius c.* 23. *Cur. Morb.* vel sane ipsa calidior intemperies, densando nervos & exsiccando, humoresque in reliquo cerebro frigidiores colliquando, passionem acceleravit. Ex tertianis Paralyses observavit *Fernelius*, ex Colica *Paulus Ægin. l.* 3. *c.* 18. 43. *Nicolaus Flor. s.* 5. *tr.* 8. *c.* 40. *Trincavellius l.* 3. *c.* 1. *Pulverinus c.* 55. *Art. Med. &c.* Ex Peripneumonia *Galenus*, *Saxonia* ex oris ventriculi inflammatione. Omnia ex bile per primam τῆς μεταπτώσεως speciem translata, transmutata, temperata, quæ quidem, quia sui subinde reliquit vestigia & membranas quasi ἐν παρόδῳ per vices lambit, convulsiones Paralysi miscet, meatu non penitus intercluso, sive id fiat quando pori oblique concidunt, ut *Cassius Probl.* 81. prodidit, sive alia ratione, ab hoc loco & instituto aliena.

Quamcunque eligamus Paralyseos nostræ occasionem, male omnino *auguramur* ex causis ipsis, morbo, & symptomatibus. Accidentia duo vehementissime affligentia eventum minus prosperum portendunt. Dolor ingens δεινῶς βασανιζόμενος *Matth. Comm.* 6. κακῶς ἔχοντος *Luc. Comm.* 2. & virium totiusque corporis jactura, insigni verbo a *Matthæo* expressa. Βέβληται, projectus est. *Vulgatus*, jacet, quam recte, ipse viderit. Urgentius alterum, sicut & socrus Petri infra *Comm.* 14. dicitur βεβλημένη. In quam sententiam *Virgilius*:

Sternitur, & toto projectus corpore.

Cui opponi cernas apud *Hippocrat.* 4. *Epid. s.* 7. ἐστήκει, in alio Paralytico. Si ex caussis ominemur, parum misero spei. Si mali originem vulneribus debuit vel alii casui, ob divisum nervum incurabilis pronunciatur ab *Ægineta L.* 3. *c.* 18. *Abensina*, nisi juvamen post incisionem sentiatur, nec totus sit præcisus. Contrarium quidem in Comite Hercule Bevilaqua refert *Saxonia*; sed de combusto nervo accipiendus, neutiquam reciso, prorsus desperato. Quod si humiditates frigidas, lentas, ad harum causarum censum vocaverimus, fulmen adest *Hippocratici* oraculi 2. *Aph.* 34. Dissentanea quippe est affectio, & τῇ ἡλικίῃ & τῇ φύσει & τῇ χώρῃ, adeoque gravissima. *Ætati*, qui juvenis παῖς Centurionis. *Naturæ*, seu temperamento, quia calidiores qui orientem solem adorant, & ipse militaris ordinis tyro forsan æstuante circum præcordia sanguine, ut Turno olim *Æneid.* XII.

Ardebat in arma magis.

Regioni, quia Capernaum Galileæ metropolis sicco & calido sole torretur. Apposite igitur *Aurelianus* noster *L.* 1. *Acut. c.* 3. *Illud in ægritudine semper magis afficit, quod a natura plurimum recesserit.* In cujus veritatem diligenter, nec infeliciter *Galenus* inquisivit. Non minus periclitabitur æger Centurionis, si ab aridis calidisque causis Resolutio illius dependeat. Eædem premunt difficultates, ex adverso sibi oppositæ. Juvenes calidi sunt humidique, neutiquam sicci adustive. Regio quanquam calida, inter temperatas numeratur. Consuetudo denique seu vitæ institutum moderatum fervoris gradum expostulat. Notum *Fl. Vegetii* consilium *L.* 1. *R. M. cap.* 2. tyrones de *temperatioribus legendos* esse *plagis*, quibus & copia sanguinis suppetat ad vulnerum mortisque contemtum, & non possit deesse prudentia, quæ & modestiam servat in castris, & non parum prodest in dimicatione, & consiliis. Ad morbi denique ideam si respiciamus, inter conclamatos habetur, ἔμελλε τελευτᾷν apud *Lucam* Medicinæ peritum, quoniam eo jam vis morbi ingentis processerat, unde pedem referre difficile, & quanquam inducias mors concederet, Paraplegia in Apoplexiam, levi de causa degenerat. *Celsus L.* 3. *c.* 27. *In partibus fere insanabilis morbus est.* Ita enim pro *sanabili* omnino legendum. Denique, si quidem compositus est affectus, ex resolutione cum convulsione, augetur periculum vix evitandum, quum juncta unum affligant, quæ singula solent jugulare singulos.

Anxia hac spe vexatus Centurio, condictis præficis, conclamatis omnibus, filii salutem ultimo auxilio procuraturus, audita de Christo fama, divino Medico & plurimis experimentis nobilissimo, Seniores primo Judæorum mittit, qui demandatum legationis munus fideliter nimis exsequuntur, ultra quam sperare vel posset, vel vellet. Mox facili in petitionem Christo, quum urbi vicinus esset, amici occurrunt, Centurionis nomine rogaturi, supersederet tanta itineris molestia, non se dignum, cujus gentile tectum subeat, nec illius desiderari præsentiam, qui absens omnia verbulo uno potest expedire. Urbem autem ipsam quum inter hos sermones benignus in vota supplicum intrasset, tenuitatis suæ conscius sibi Centurio, iisdem verbis Christum aggreditur, quibus legatos amicos instruxerat. Duplicem errorem

rorem prudens alioquin Centurio videtur commisisse, tanto fastigio indignum. Importuno sane consilio seroque Medicum advocat expertum, quum jamjam evolaturus spiritus in labiis pueri hæreret. Vitium seculo nostro & cœlo familiare, in vigore & summo morbi articulo de Medico cogitare, quum conclamata res &

Salus est nullam sperare salutem.

Ab his curis malis cavendum monet *Guido Cauliacus*, & ubi prognosticis alioquin relinquendi ægri in bivio vitæ mortisque, tutius est, qui servari non potest, suasore *Celso*, non attingere, ne Medici aut ignorantia aut negligentia periisse videatur. Peccat præterea Centurio aliud peccatum, quod Medici præsentiam minus credat necessariam. Qua veritate a verbo ejusque efficacia sejunxerit personam Christi, litigent inter se Theologi. Apud nos ardua agitatur quæstio: *An absens Medicus recte curet?* Præsentiam Medici plurima exposcunt, morbi status & tempora, accurata causarum notitia, ægri temperies, consuetudo, habitus corporis & animi, accidentia præsentia, imminentia, & reliqua signorum sylloge, quibus ignoratis ne titivillitio æstimarim seu Medicum, seu susceptam curationem. An ex solis transmissis urinis acquiescere queant, nolim determinare. Sunt ita in arte Uromantica exercitati quidam, ut morbum quemvis absentes divinent. Nuper id Daventriæ Chirurgus profitebatur, a quo quasi aliud agens didicit domesticus ejus, Vir Doctus, amicus noster, jamque alii sollicite id exquirunt. Cæterum nemo approbaverit vulgi indocilis superstitionem, quod nullo casus aut ægritudinis discrimine, nulla aeris externi, injuriæ, nullaque commotionis intervenientis differentia, non raro absentium ægrorum affectus ex Medicis per vim quasi extorqueant. Recte hi bullatores Medicis cordatioribus debent ludibrium, nuper a magno nostri ævi Asclepiade, *Olao Wormio*, damnati. Ingeniosum se hac parte præstitit Medicus quidam Batavus. Rustico urophoro quærenti, an ex bigis vel quadrigis æger frater esset lapsus, quum male bigas divinaret, & aliquid tractu itineris profusum intelligeret, respondit: in deperdita urinæ parte reliquas duas rotas delituisse. Suspenso naso excepi & ego quandam ex turbata quatuor ab hinc leucis matula, an Lue venerea infectus esset maritus, inquirentem. Risi spectatum admissus. Scorbutum, malum inquilinum, pervidere me dixi, neutiquam Luem aliam, quæ itineris spatio evolaverat. Absentes febres civis quidam noster tinctor depellit, accurato paroxysmorum inito numero. Quid de morbis sympathicis dicendum? Armarium unguentum, multorum ingeniis nobilitatum, & pulvis, quem sympathicum nominant, in Galliis nunc usitatus, vires ad locum longius dissitum diffundunt. Crudus a vulnere culter, lardo impactus, idem vulnus persanare apud vulgus nostrum fertur. Non ignoramus quo nomine curationes sympathicæ male audiant, quamque acriter se *Sennertus l.* 5. *Prax. p.* 1. *c.* 10. *Athanasius Kircherus* in Arte Magnetica. F. *Licetus c.* 55. *de Quæs. Epist. tom.* 2. & *Herm. Conringius Med. Herm. c.* 18. Viri Inclyti, opposuerint. Verum enim vero, *Crollio*, *Goclenio*, *P. Servio*, *Papinio* aliisque horum fautoribus libentius, sano tamen sensu, accesserim, nec nimium illis tribuens, nec plane damnare ausus, quum infinita utriusque sympathiæ sint exempla, a finibus Naturæ minime profliganda. Quidquid horum sit, quanquam raro absens Medicus artis suæ det specimina; Centurionem tamen utraque hac culpa absolverim, quod de cœlitus demisso Archiatro securus, supraque omnium sortem elato, summa spei nisus fiducia Jesum in extremis conclamati pueri corpore absentem, virtute tamen & divinitate præsentem ubique, imploraverit. Tantoque libentius intentato crimine liberarim, quod vocare & ipse & per amicos voluerit Medicum, ut hoc pacto ejusdem gravitatem tueretur. Pessime se prostituit agyrtarum natio, quæ ostiatim ægros, velut mendici stipem, sponte sua conquirit, invitasque mortalium mercatur animas. Et notis & ignotis invidiosa erit hæc sive avaritia, sive stoliditas. Apud hos fallaciæ emergit suspicio aut insidiarum, apud illos contemtus. Promtissimus autem in vota ægri fidentis & venerabundi Christus, exemplo suo præivit non esse denegandam opem aut hostibus, quales Pagani erant & Judæi delegati, in quo errore versatur *Julius Alexandrinus*, aut aliis Divinæ artis contemtoribus, si quidem omnibus ex officio se obstrinxerit. Alia enim ratio illorum, qui Magistratui summo tantum obligati, vel aliis muniis impediuntur, vel sibi vivunt. Hostis sanitatem promovere nulla lege vetamur, nisi vel Principis edicto prohibeamur, vel domestici amici retrahant. Moverant ea *Hippocratem*, ut magno Artaxerxi remiserit nuntium: *Persarum* enim *opibus uti*, *neque ipsi æquum erat*, *neque barbaros morbis liberare*, *quum sint Græcorum hostes*. Nisi ipsum se in hac Epistola vicerit humanissimus *Cous*, merito jure inter suspecta reponimus. Valetudinem omnium procurat Medicus, sicut amicitiam, nullo gentis, ætatis, sexus,

xus, aut religionis diſcrimine, quod princeps ingenioſi *Thomæ Browne*, Angli, in Religione Medici fuit inſtitutum. Idcirco non culpandus Eruditus civis noſter, nec Hebræi, *Caſtrenſes*, *Zacutus*, *Benjamin*, *Chebibi*, aliique, quod ille apud Mahometanos feliciter, hi inter Chriſtianos artem ſervandi mortales profiteantur. De peſtilentia dubitatur juſtis de cauſis. Etenim quemadmodum quivis Chriſtianus graſſanti contagio ſe ſubducit, cui per vocationem publicam ſive in Repub. ſive in Eccleſia vacat, ut uno ore ſentiunt Theologi *Calvinus*, *Beza*, *Tarnovius*, *Zanchius*, *Perkinſus*, *Rivetus*, aliique non pauci: ita Medicorum filios hac ſeceſſione ſibi conſulere fas eſto, qui publico curandis ægris ſalario non ſunt mancipati. Imo quanquam complures certis ſtipendiis Reſpublica conduxerit, laudandum tamen uni vel alteri id dare negotii, reliquoſque a ſe ad loca tutiora dimittere, ut de Eccleſiæ miniſtris *Gerardus tom. 6. Loc. Com.* & *Zanchius* omnino conſiderate judicarunt. Nam Imperatores in prima acie ſummis periculis non tuto exponuntur, ne paucos juvandi ſpe, tota Reſpublica damnum Principis exceſſu patiatur. Nec Medici una nocte naſcuntur, ut fungi. Prudens Magiſtratus, ſicut Noſocomia publicæ utilitatis graſſante contagio adornat, ita Medicos omnium ſalutis excubantes lauta merce invitat. De reliquis *Jus Canonicum* decernit: *ſi acciderit peſtem in loco ſtudii graſſari, tunc poſſe Scholaſticos & Profeſſores in quandam vicinam civitatem aut oppidum ſecedere, eoſque tum comitaturos privilegia quæ erant data ſtudio generali in loco electo*. Profeſſorum autem nomine & Medici veniunt in Jure Civili, ut videre eſt §. 1. *ff. de Extraord. Cogn.* Quod clementiſſimus quoque Magiſtratus noſter benigne, dira aliquoties ſæviente lue, nobis indulſit. Hæc cauſa fuit inter alias, ut citatus *Hippocrates* electuſque, & præmio ingenti & oblato honore ad exercitum Artaxerxis non acceſſerit, quod *morbus peſtilens dictus ejus exercitibus ſe applicaverat*, quemadmodum conqueritur ipſus Rex magnus Epiſtola ad *Pætum*. Cunctorum precibus ſatisfacturus Servator, non quod ἄξιος eſſet Centurio Paganus, ut vane delegati jactant Seniores, nec ob eorundem interceſſionem, ſed ob fidem Centurionis, & innatam ſibi juvandi promtitudinem, dictum factum itineri ſe accingit, memor illius: καιρὸς ὀξύς. Quod *Epiſtola* ad Cratevam *Cous* urget: *Quum ab omni arte aliena ſit procraſtinatio, tum vero maxime in Medicina, in qua dilatio vitæ periculum adfert*. De acutis alibi 4. *Aph.* 10. φαρμακεύειν αὐθημερὸν, χρονίζειν γὰρ κακόν: *Medicari eadem die, tardare enim in talibus malum*. In Chronica Paralyſi periculoſa æque palliativi auxilii mora, quia ἔμελλε πλάτων. Sed quum ad ædes recto paſſu tenderet *Jeſus*, indignum ſe Paganum, peccatoremque plenis buccis clamat Centurio, ſub cujus tecto divertat: στέγη tentorii erat ſeu Prætorii, ubi habitabat Centurio, de qua ad Paralyticum tertium plura occurrunt dicenda, ubi & tecta militaria notabimus. Jam fidem Pagani hominis admiraturus ſeu laudaturus Servator mundi, de gentium vocatione & ad captum noſtrum cœleſti felicitate diſſerit, ſumta ab accumbendi more Romanis Græciſque uſitato, ſimilitudine. Nihil ſpiritui Dei frequentius, quam cœleſte gaudium per conviviorum ſolemnitatem exprimere. Ita *Luc.* XIII. 16. ſimilitudine cœnæ opipare inſtructæ, & *Matth.* XXII. 2. nuptiarum Reguli, æternus beatorum ſtatus adumbratur. Quo tendit, ἀνακλίνεσθαι *Luc.* XII. 37. & ἐσθίειν καὶ πίνειν ἐπὶ τῆς τραπέζης *Luc.* XXII. 30. Et *Apocal.* VII. 17. XXII. 4. ad divinam in cœlis beatitudinem trahuntur, quæ de convivio prodiderat vates *Eſa.* XXV. 6. 7. 8. Οἰκονίκη igitur eſt hæc Chriſti expoſitio a conviviis mutuata, in quibus antiquiſſimo plurimarum gentium ritu non aſſidebant more noſtro, nec humi implexis pedibus jacebant Turcarum inſtar, ſed diſcumbebant convivæ, ita ut alter caput alterius ſinu, extenſis vel contractis pedibus, exciperet. De antiquo Romanorum more pleni ſunt Antiquariorum libri, *J. Lipſii L.* 3. *Ant. Lect. Petr. Ciacconii* de Triclinio. *F. Urſini* in Appendice, *Stuckii L.* 2. *An. Conv. c.* 34. *Philandri* ad Vitruv. *Caſauboni* ad Baron. *Mercurialis* in Arte Gymn. *Fabri* in Agoniſt. & aliorum numero plurium. A balneorum Luxu introductum, quum olim autore *Servio lib.* 7. *Æn.* & *Iſidoro l.* 20. *c.* 2. conſiderent, mox in conſuetudinem abiit. Modum exhibet triclinium operis antiquiſſimi, quod Ateſtæ in palatio *Georgii Contareni* Senatoris Veneti diligenter luſtravimus, ex ædibus Rhamnuſianis Patavio olim advectum, & a *Mercuriale Ciacconioque* tum delineatum. Simile Romæ vidimus, cujus iconem magni Equitis *Puteani* beneficio in Obſervationibus Novis de *Unicornu* fideliter dedimus & explicavimus.

Apud Græcos idem factitatum ex *Plauto*, *Terentio*, *Virgilio*, *Plutarcho*, aliiſque liquet, indicatque vetus marmor cum *Inſcriptione* Ateſtenſis Triclinii, quod libavimus *L.* 1. *de Luce Animant. c.* 14.

ΕΛΟΕ ΚΤΠΡΙ ΧΡΤΣΙΑΙΣΙΝ ΕΝ ΚΤ-
ΛΙΚΕΣΣΙΝ ΑΒΡΟΙΣ ΣΤΜΜΕ ΜΙ-
ΓΜΕΝΟΝ ΘΑΛΙΑΙΣΙ ΝΕΚΤΑΡ
ΟΙΝΟΧΟΤΣΑ ΤΟΙΣ ΕΤΑΙΡΟΙΣ
ΕΜΟΙΣ ΓΕ ΚΑΙ ΣΟΙΣ.

Preſſius iſtum morem imitati ſunt Judæi. Teſtis locus *Philonis* in L. *De Vita Contemplativa*, & diſerte *Raſis* Talmudicus in *Suca* notat, veterum convivia fieri ſolita בחסיבה, h. e. *cum decubitu*. Ex voce *Mithots* ſeu *lecto* idem *Stuckius*, & ex Canticis Salomonis *Fr. Junius*, pluribuſque *Ciacconius* per convivii partes, confirmarunt. Hoc ſitu ἐπὶ τὸ ςῆθος Chriſti recumbebat dilectiſſimus *Johan.* XIII. 25. XXI. 20. infeliciſſime a pictoribus expreſſo. Et Lazarus *Luc.* XVI. 22. in ſinum Abrahæ translatus dicitur, ducta a conviviis Judæorum conſuetudine. Diverſa autem eſſe apud *Tertullianum* ſinum Abrahæ & Paradiſum, *Pagnino Gaudentio* in Salebr. *Tertull. c.* 48. relinquo defendendum. Ad rem plane *Livius* & *Plinius*, ex quibus hæc lucem fœnerabuntur: Ille meretricem famoſam Placentiæ in convivo L. Quinti Flaminii Conſulis *infra illum accubuiſſe*, refert, & *in ſinu recubaſſe*; Hic *l.* 4. *Epiſt.* 2. de Nerva: *Cœnabat cum paucis, Vejento proximus, atque etiam in ſinu recumbebat*.

Ne longius digrediar, ad ipſam *Curationem* revolvo greſſus, duobus mediis confectam. 1. λόγῳ *Chriſti*. 2. *Ægri fiducia*. Illud his verbis concepit: μόνον εἰπὲ λόγῳ, de cujus efficacia in *Paralytico primo* quum egerimus paucis, hic actum non agemus. Hoc exprimit *Commate* XIII. ὡς ἐπίςευσας γενηθήτω σοι. Fiduciam ægri de Medico curante conceptam poſſe plurimum autor eſt *Galenus in Prognoſt.* Eleganter *Abenſina: feliciter ab eo curari multos, cui multi fidunt*. Accedente ad *Nic. Kaaſium* Illuſtrem Reg. Maj. Cancellarium *Joh. Paludano* noſtrate, ſtatim ab ægritudine reſpirans lætus exclamavit: *egregie fidem meam, Paludane, juviſti;* quod *D. Thomæ Finckio*, Avo venerando, refero acceptum. Subinde eloquio præſtans Medicus plus efficiet, quam impeditior alius ſecretiorque medicamentis. Hinc niſi advocetur Medicus, quia vocantis fiducia ſpeſque perit, non eſſe accedendum optime monet *Caſtrenſis L.* 3. *Med. Pol. c.* 14. Duplicem juvamenti aſſignat rationem *Th. Fienus Concluſ.* 38. unam a Lætitia, alteram a promtitudine remediorum deſumtam. Nolim tamen cum *Augerio Ferrerio l.* 2. *Meth. Med. c.* 11. ad ipſam Medici fiduciam dicta extendere, ſiquidem ea ejus fuit opinio. Acriter de Imaginatione inter alios diſceptatur, *An morbos curare valeat?* non dubitarim conferre plurimum, movendo & excitando ſpiritus ſopitos & calorem, quandoquidem exemplorum Ilias nobis id perſuaſerit. Ruſtici non raro ſchedulis devoratis curantur. Haleces avide aſſumti febres reſtringunt, vel alia vehementer expetita, quin ipſum vinum. Ex cultu oſſium Sanctorum confidentiæ ſuæ virtute cum ægro ſanitatem redire in gratiam, ſuſpicatur *Pomponatius*, ad inſulas infortunatas hoc aliiſque nominibus relegatus. Quid de Melancholicis dicturi ſumus, ſolius imaginationis beneficio procuratis, expiatis? *Philodotus* Medicus apud *Aetium tetr.* 2. *ſ.* 2. *c.* 9. quendam, qui ſibi caput amputatum putabat, impoſito repente capiti ipſius plumbeo pileo curavit. Idem aliam mulierem a ſerpente removit, teſte *Tralliano L.* 1. *cap. ultim.* Algidus alius accenſo in pelle lanigera igne celeriter convaluit ope *Zacuti l.* 1. *Hiſt. Med. Obſerv.* 38. Alius naſus ſui amplitudine tranſeuntes impediri ratus, ficta tonſura ad mentem ſaniorem rediit. Poetarum delicium *Caſp. Barlæus*, ſed melancholico ſanguine turgens, aliquando clunes ſibi vitreos credidit: quale quoque exemplum recitat *Lemnius L.* 2. *c.* 6. *de Compl.* Quid quærimus ultra? Phantaſia plerique morbi curantur, qui ope medicamentorum importune ab indoctis exhibitorum creduntur arti ceſſiſſe. Tantumque imaginationis crevit inter mortales vis, ut ex ea ſola Illuſtris Matrona *Magdalena d'Auvermont*, Hieronymi Auguſti de Montelione Equitis Gallici uxor, *Emanuelem conceperit*. Id quod Juriſconſultorum Parlamenti Grationopolitani decretis, Medicorum nonnullorum Monſpeſſulanorum & obſtetricum mulierumque aliarum conſenſu fruſtra renitentibus *Adriano* & *Carolo* de Monteleone hæredibus alioquin Hieronymi, obtinuit. De cujus hiſtoriæ veritate nolim inquirere, quam ſuſpectam habuit *De Lord* Monſpelienſium Profeſſor, & amice me monuit *Petrus Sanchius* Profeſſor ibidem Regius, ne iſti relationi fidem mutuarer. Edictum eſt *Scævolæ* & *Ulpiani L.* 6. *ff. de his qui ſui vel al. jur. ſunt. ſi conſtet maritum aliquamdiu cum uxore non concubuiſſe, infirmitate interveniente, vel alia cauſſa, hunc, qui in domo natus eſt, licet vicinis ſcientibus, filium non eſſe*. Male noſtris Virginibus cœlum frigidius conſuluiſſet, quod hanc illis graviſſimarum paſſionum curandi viam denegaſſet. Cæterum caſtis gratulamur, & ad ſerium inſtitutum noſtrum regredimur. Diſpar omnino fiduciæ Centurionis eſt conditio, quia ſtupenda medela. Tantum non poteſt quæcunque fiducia ſeu Medici, ſeu medicinæ in deſperatis

ratis diuturnisque passionibus, & jam morituris, ut extinctum calorem revocet, vias impeditissimas vi superioris morbi, natura succumbente, reseret, humores vitiosos obfirmatos retrahat, aut prostratam partium συγκρασίαν emendet. Nec filii Centurionis sive fiducia in Christum, quanquam de ea dubitare non liceat, sive fides illustrior deprædicatur; sed totum negotium ipsius Centurionis pro filio intercedentis concepta ex verbo Christi firmissima spes, quam ratam voluit servator, animique fidelis constantia, confecit. Non quod crediderit, sed quod rarissimæ fidei miraculum suum λόγῳ addiderit λόγος apud Deum æternus. Premamus Centurionis vestigia, qui corpore languidi animo ægrotamus. Pari facilitate & promtitudine summus nobis in æternis Archiater adspirabit. In perituris quoque, si illi visum, *Nostri cui tanta cupido est*.

HISTORIA PARALYTICI TERTII.

TErtius N. T. Paralyticus *Matth.* 9. *Marc.* 2. *Luc.* 5. descriptus, ab illo plane est diversus, cujus *Joh.* 5. historia extat, secus ac *Chrysost.* aliisque visum. Ille enim in domo, hic piscina Christo oblatus, ille in urbe Capernaum, hic Hierosolymis. Illum quatuor homines per tectum demittebant, hic ne hominis quidem unius ope aquis medicatis immergi potuit. Proprium igitur Commentarium, eo quo priores jure sibi & Tertius vendicabit, cujus hæc est historia in paucas periodos contracta.

Membrorum resolutione & imbecillitate fractus Paralyticus, a quatuor lecticariis portatus, certa sanitatis recuperandæ spe, Christo Capernaum reverso in ædibus, ubi auditoribus concionabatur, offerendus, turba concurrentium impedito per januam ingressu excluditur. Moræ vero longioris impatientes lecticarii, consilium præceps ex temporis necessitate in arena capiunt, conscensoque domus tecto & diffractis tegulis ægrum submiserunt Christo curandum. Jesus humani generis Archiater fidei pleno & bonæ spei sanitatem tam animæ per delictorum commissorum expiationem, quam corporis resoluti solo verbo hospiti gratiose procuravit, ut expeditum membris roboratis gressum receperit, indeque digrediens grabbatum suum ipse gestaverit, omnibus stupentibus, nonnullis sinistre, more suo, judicantibus.

Paralyticum resolutis seu sideratis nervis fuisse constans est Sacrorum Historicorum sententia, unde *enervatum* recte transtulit *Camerarius*, probatque ingressus difficultas, de qua affectione ad superiores Paralyticos plura diximus, neutiquam in præsenti actum acturi.

Conditionem & fortunæ statum lecticarii produnt. Erat quippe ὑπὸ τεσσάρων portatus. Divitem crederes, cujus cubile quatuor servi lecticarii circumferebant. Necessitate tamen, haud luxu compulsus, quarta cervice ferebatur. Alioquin hexaphoros erat sanorum Virorum & locupletum, nec pauperibus conveniens, sicut Afro exprobrat *Martialis l. 6. Epig.* 77.

> *Quid te Cappadocum sex onus esse juvat?*

Octophoros lectica regum propria, feminarum & ægrotorum. Hinc *idem lib. 6. Ep.* 84.

> *Octophoro sanus portatur, Avite, Philippus,*
> *Hunc tu si sanum credis, Avite furis.*

Ut vero propius fit hominem nostrum bonæ mentis sorore paupertate pressum quatuor lecticariis acquievisse, quia & ipse grabatum suum, seu lectulum minutum angustumque postea portare sustinuit. *Aderus* e longinquo illuc suspicatur advectum, nullo, ut arbitror, indicio, quum morborum ferax Capernaum fuerit aerisque locique vitio. Forsan pro mortuo vel morti vicino reputatus. Mortuorum autem Sandapilæ a quatuor tantum servis Romæ portabantur, quemadmodum icone expressit Fr. *Peruccius l. 2. de Pomp. Fun. p.* 28. Hinc ægre ferebat *Martialis l. 6. Ep.* 77. quod Afer & pauper & juvenis & fortis hexaphoro vivus delectaretur, quo non debebat ferri mortuus. *Claudius l.* 8. *Epigram.* 75.

> Quatuor *inscripti portabant vile cadaver*.

Cur inscripti? De servis stigmaticis, literisque servilibus inustis accipiunt Critici, de quibus *Pignorius l. de Serv. Popma de Op. Serv. Parun.* diversa est conjectura nostra. Inscribebantur nomina lecticariorum, quorum deinde legibus Constantini & Anastasii funerabilibus definitus erat numerus, quos omnibus modis integro numero & omni præstatione liberos Constantinopoli conservandos decrevit *Novella* Justiniani *Constitutio* 43. Numerantur in illa Novella 1100. lecticarii seu Decani (rectius fortasse Diaconi) ad peragendas defunctorum exsequias deputati, non tam ad exportandum quam procuran-

randum funus. Octingentæ quidem officinæ corpora præstabant, trecentæ autem in exactione pecuniarum consistebant. Vel sane quod ex his 800. pro funerum numero in ampla civitate Byzantina deligerentur sufficientes lecticarii, sicut pestilentiæ tempore hodie usitatum. Crevit tamen lecticariorum numerus, luxu apud omnes crescente, quem idcirco legibus Funeralibus ad necessarium nuper publico edicto adstrinxit *Fridericus* III. Sacratissimus Rex Noster. Q. Metellus Junior inter rara felicitatis humanæ exempla numeratur *Plinio l.* 7. *c.* 44. quod præter honores amplissimos, a quatuor filiis sit rogo illatus.

Ingressuris autem obstat multitudo januam ædium obstipans conferto agmine. Scilicet ad divinum Archiatrum accessus patet cunctis, sed sæpe viam male feriati homines reddunt impeditam. Τὰ πρὸς τὴν θύρα vel vestibulum ædium interius notat, vel plateam ostio vicinam. *Grotio* est τὸ πρόθυρον, seu vestibulum ante januam. In versione Syriaca idem servat *Buderianus*, sed a *Lud. Dieu* hoc nomine reprehensus, quem varia Vestibuli notio decipit. Plures vestibulum inter plateam & ædium januas relictum eligunt. Ita *Danus interpres*, si quidem ex veteri januarum fabrica, ad ostium, foras aperiendum, plateæ spectabat pars. Utrumque vestibulum multitudo impleverat, unde *Deodato* Italo *i contorni della porta*. Januæ autem apud Veteres in publicum rejiciebatur. Hinc ne aperiendæ læderent prætereuntes, pulsabantur prius ab egredientibus, appensis nonnunquam tintinnabulis. Vulgatum id Græcis, quod ex Comicis liquet, ubi ante crepuisse fores dicuntur, quam quis domo egreditur. Videndi *Photius* in *Bibl. Muretus l.* 1. *Var. Lect. c.* 17. *Pancirolla* in *Deperd. tit.* 23. aliique. Apud Romanos L. Valerio Publicolæ & fratri primis adjectum fuit, ut domus eorum fores extra aperirentur, & janua in publicum rejiceretur, quod inter triumphales domus clarissimum erat insigne, teste *Plinio lib.* 36. *c.* 15. Nec postea exolevit, nam de janua in publico aperienda responsum extat *Scævolæ l.* 41. *in* §. *ff. de Serv. præd. urb.* Utplurimum duplicitæ, quas δίκλιδα θυρῶν vocabant, quibus in reponendis humeri luxationibus utebatur *Hippocrates*. Figuram qui cupit & fusam de hoc argumento dissertationem, *Cl. Salmasium* Polyhistora Summum ad Solinum consulat operæ facturus pretium. Clausæ plerumque, unde ostium *Isidoro ab obstando*. Hic omnibus Christo perorante patulæ. Alias metu irruptionis occlusæ *Genes.* 19. 9. *Joh.* 20. 19. *Actor.* 12. 13. Illæ, animæ æternitatem significabant, hæ interitum animi corporisque ex veteri Romanorum religione, si credimus *G. Fabricio c.* 21. *Rom.* descript. Unde in quibusdam sepulchris Romæ antiquis exsculpta visuntur ædificia, partim januis apertis, ut in Palatio Capitolino Trium virum; partim clausis, ut in domo civis Regionis Transtiberinæ e regione Pontis Fabricii.

Æternitatis ea spe, sanitatisque animi juxta ac corporis exclusus Paralyticus, communi lecticariorum consilio & opera per insolitam viam grassabatur. Enimvero, siquidem humiles erant ædes judicio *Baronii* ad *A. Chr.* 31. *Tib.* 15. vel ex plano vicini tecto transitus concedebatur, ut commentatur *Lyranus*, tecto domus hospite Christo illustris ablato, ruptisque tegulis per contignationem apertam ad pedes Christi cum grabbato demissus fertur, idque funibus, ut *Cajetanus*, *Beza*, *Osiander*, *Pelargus* non male conjiciunt, nisi ædium humilitas obstaret, & oblonga fulcra lecti, depicta in *Roma subterranea*. Plenum audaciæ consilium, furibus & latronibus familiare, Christo alibi damnatum *Joh.* 10. 1. & Antonio in Philippicis a *Tullio* versum vitio. Imo lex Cornelia injuriarum actionem introduxit, quod domus vi introita sit *l.* 4. *Inst. Jur. tit.* 4. §. 8. quia sua cuique domus tutissimum est refugium & receptaculum ex *Cajo* JCto, de quibus *Schneidewinus*, *Mynsingerus*, *Rittershusius* aliique ad Instituta. De vi quoque publica lege Julia tenetur, qui hominibus armatis possessorem domo agrove suo, aut navi sua dejecerit, *lib.* 48. *ff. tit.* 6. *l.* 3. §. 6. Codex *jur.* Danici at brydе Huus/ vocat Heerwerke *lib.* 2. *de leg. Cimbr. c.* 30. Ganger mand med raad raad i an den Mands Gaad/ eller Huus/ ot bryder Huus/ 4. da er det Herwerke/ puniunturque in foro nostro mulcta trium Marcarum. Nimia tamen pietate, & necessaria salutis ratione peccans, excusari meretur, quem ipse Christus, quo præsente hæc agebantur, a crimine absolvit. Animus quippe a damno alienus, nec occidendi proposito aut furandi, aut armati quovis modo nocendi irrupere, sed ut ægrum qua corpus qua animum servarent. Ita qui a latronibus circumventus testum vicini dirutum intraverit, extra injuriæ erit actionem apud æquum Judicem. Adhæc vel propriæ fuerunt irruentium ædes, vel certe connivente domino fundi detectæ, & tacite consentiente, nam sic tacitum & expressum in Jure æquiparantur, & consentire dicitur, qui non contradicit.

Præcipiti isto gradu festinandum erat

Para-

Paralytico ad Archiatrum, sive quod incerta esset Jesu mora, sive quod ex forti & insolita resolutione membrorum, Apoplexiam metueret per ἐπι γένεσιν, citamque mortem & infelicem. Minatur hoc malum *Hippocrates* in Coacis *c.* 23. §. 1. *Torpores & sensus privationes præter consuetudinem ortæ futuras Apoplexias denunciant*. Παρὰ τὸ ἔθος explicat *Duretus*, quod fit sæpenumero ictu & lapsu, tum etiam cruribus complicatis cubitorum innixu, fame, vigiliis, scoliosi vertebrarum cervicis, renibus calculosis, & artubus illaqueatis. Mala præterea Paralysis & exitiosa post febrem acutam, ob malignæ materiæ μετάπτωσιν ad nervos eorumque in cerebro principium, nisi id critico Naturæ motu fiat, morboque concocto, quod honestissimæ Matronæ non ita pridem Hafniæ, contigit. Vide *Alpinum l.* 3. de *Præs. Vit. & Mort. c.* 12. Unde ex durissimo necessitatis telo virtus emersit.

Ceterum quomodo tectum scandere, illudque infringere potuerint, non facile intelliget scrupulosus, nisi tectorum apud veteres structuram paucis detexero. Tecta vel plana fuere, vel in fastigium erecta. Illa antiquissima, quibus fastigium sequens imbrium incommodum addidit. De utriusque origine & forma *Vitruvius l.* 2. *Archit. c.* 1. *Alii luteas glebas arefacientes, struebant parietes, materia eos jugumentantes, vitandoque imbres & æstus, tegebant arundinibus & fronde: postea quoniam per hybernas tempestates tecta non poterant imbres sustinere, fastigia facientes, luto inducto proclinatis tectis stillicidia deducebant*. Sed succrescente arte & artificum ingenio, non luto tantum tecta fastigiata muniverunt, sed scandulis aut stramentis, eodem teste, h. e. robore assulatim secto instarque tabellarum tectis instrato, quibus annis 470. Roma fuit contecta autore C. Nepote apud *Plinium l.* 16. *c.* 10. successere deinde tegulæ, materiaque, quibus mox sectilium lapidum bracteæ, laminæque aliis super alias sedentibus & inter se imbricatis, de quibus *Panovacea* tegendi genera apud *Plinium l.* 36. *c.* 22. explicat *Philander*. Ferri potest religio in Deos, quod Pantheon æreis tegulis opertum fuerit, referente *Paulo Diacono*, quodque rotundam D. Mariæ ædem Ravennates solido lapide ornaverint. In privatarum ædium splendorem abusus transtulit & plumbum, unde plumbum, quod tegulis poneretur, ædificii esse ajebat Labeo, teste *Javoleno* JCto *ff. de Verb. sign. l.* 242. §. 2. sive quia tecta ex plumbo fuerint solido, sive quod tectis plumbum ad stillicidia adderetur Dispar omnino incorrupti seculi facies. Romuli casa in arce sacrorum *stramentis* tecta, *Vitruvio* autore. Expressit id *Ovidius l.* 3. *Fast.*

Quæ fuerit nostri, si queris, regia nati,
Aspice de canna straminibusque domum.

Mauros mapalia sua *scirpis* texisse refert *Plinius l.* 16. *c.* 37. idemque *l.* 6. *c.* 24. Chelenophagos *testudinum* superficie casas ornasse. De Colchorum tectis *Vitruvius l.* 2. *c.* 1. *fronde & luto metas tegentes efficiunt barbarico more testudinata turrium tecta*. Idem de Phrygibus campestria inhabitantibus: *stipites* inter se religantes, metas efficiunt, quas *arundinibus* & stramentis tegentes, exaggerant supra habitationes maximos grumos e terra. Alii ex *ulva* palustri seu alga palustri composuere tuguria, nostri rustici ex paleis, alii ex arundinibus. Rudere non tegulis loca munita Hispaniæ & Africæ tegebantur, notante *Hirtio Bell. Hisp. c.* 8. Apud Germanos veteres ne cæmentorum quidem aut tegularum usus, *Tacit. de morib. Germ.*

Tecta tamen plana, frugalitatis olim & innocentiæ documenta posterioribus temporibus magnifico opere exstructa opulentiorum, esse cœpere, in quibus commorabantur, ambulabant, hortos colebant, quæque ad sui tutelam in moribus civilibus utebantur, ut liquet *Judic.* 9. 51. qualia pleraque Neapoli aliisque Latii urbibus adhuc visuntur. Transiit ea architecturæ ratio in Palæstinam, sacramque in ea urbem. David enim in tecto palatii obambulans amore illicito visæ Bathsebæ accendebatur 2. *Sam.* 11. 2. In tectis & plateis omnes ejulare dicuntur *Esa.* 15. 3. Osoribus Sionis auguratur David *Psal.* 129. 6. futuros sicut gramen in tectis, quod torretur antequam prodeat. Quem locum de tectis planis erudite exponunt *Glossæ* marginales Danicæ, quanquam & de fastigiatis accipi posset. Illustris extat textus *Deuteron.* 22. 8. *Cum ædificaveris domum novam facies* מעקה *tecti per circuitum, ne effundatur sanguis in domo tua*. Murum verrit *Hieronymus*. LXX. στεφάνην. *Philo* θωράκιον. Peribolum *Osiander*. *Danus* et Recke. Parietem *Pagninus* & ædificium, cujus altitudinem ex R. *Davide* ad quatuor digitos extendit, *Grotius* ad pedes tres cum dimidio. *Castalio* loriculam amat. Στεφάνη dicta a Coronæ similitudine. Coronæ in ædibus appellabantur prominentiæ quædam parietum ad arcenda stillicidia apud *Vitruvium l.* 2. *c.* 8. *Palladium l.* 1. *R. R. tit.* 11. Loricu-

cula ſeu Lorica dicta a materia. Eſt illa cruſta ex calce & arena *Vitruvio l. 7. c. 1.* unde granariorum parietes & ſolum opere tectorio marmorato loricandos vult *Varro l. 1. R. R. c. 57.* Apud *Plinium l. 8. c. 24.* Ichneumon ſe loricare dicitur limo merſus ſoleque ſiccatus. Loricam quoque de coronis murorum in urbibus & munimento urbem cingente adhibet *Vegetius l. 4. c. 28.* In tecto Samuel Sauli loquebatur, 1. *Sam. 9. 25.* In tectis ſuffitus excitabant *Jerem. 19. 13.* Diſcipuli Chriſti jubentur *Matth. 10. 27. Luc. 12. 3.* prædicare ἐπὶ τῶν δωμάτων, hoc eſt, publice audientibus cunctis, ut vero ſit ſimile ex tectorum planitie, tanquam ex roſtris tranſeuntes alloqui conſuetum fuiſſe. *Luc. 17. 31.* In illa die, qui fuerit ἐπὶ τοῦ δώματος, & vaſa ejus in domo, ne deſcendat tollere illa. Certe & apud Romanos tecta petebant in tumultibus, quod *Tacito l. 1. hiſt.* credimus. *Act. 10. 9. Aſcendit Petrus* ἐπὶ τὸ δῶμα, *ut oraret circa horam ſextam.*

Alias tectum pro Tentorio militari uſurpabant, quo tegebantur *Vegetius l. 3. c. 2. Pedites ſine intermiſſione imbribus vel nivibus ſub tecto, reliquis diebus exerceri in campo voluerunt.* Vide plura *lib. 2. c. 23. Suidas:* στεφανὸν, πυκνὸν, σφίγκτον, καὶ διόδωρος οἱ δὲ ῥωμαῖοι στεφανὰ ποιήσαντες, παρεχείμαζον. h. e. *Tectum, Denſum, conſtrictum, Diodorus, Romani vero cum tecta feciſſent, hybernarunt.* Quo forſan Centurio ille pius *Matth. 8. 8.* reſpexit.

Tectum igitur hujus domus a Paralytici lecticariis ruptum, planum fuiſſe certum eſt, in faſtigiato enim difficilior adſcenſus. Et ſiquidem vicini tectum pari planitie explicabitur, hoc conſcenſo, facilis ad aliud erat tranſitus. Dubium movent apud *Lucam* οἱ κέραμοι. Quid enim ad æquale pavimentum tegulæ? Niſi & hæ illud per intervalla diſtinxerint. *Syrus* operimentum loci reddidit, ut *Troſtius* monet. *Beza ex Plinio*, perfoſſum dicit teſtaceum pavimentum, quod diſplicet *Heinſio* in *Exerc. Sacr.* Teſtaceum enim pavimentum in Oriente neutiquam uſitatum; eſſe potius *ſubdiale* pavimentum, de quo *Plinius*, quia in his tectis ſub dio agebant: Στέγους autem & κεράμους pari paſſu hic ambulare, tectumque notare ex *Thucydide, Syro*, aliiſque, ſicut apud *Plautum* in *Mil. Sectari ſimiam in Tegulis.*

Quod fidei ardore a Paralytico commiſſum, nobis neutiquam in exemplum trahendum. Qua occaſione commode quæſtionem hodiernis moribus opportunam, expendamus, *An illegitima media quærenda & uſurpanda ſpe recuperandæ ſanitatis?* Illegitima remedia ex duplici æſtimamus fonte, vel quod Diabolica ſint, vel ſine rationali Methodo adminiſtrata. In utroque peccat credula mortalium inſania, ſed conſtanter utrumque juſtis de cauſis damnamus. Diabolica remedia duum ſunt generum, vel expreſſo Diaboli inſtinctu edocta, vel implicito. Prioris ordinis auxilia Chriſtiani veri vere deteſtantur, territi exemplo Ahaſiæ Regis 2. *Reg.* 1. Poſteriorem curandi rationem plurimi ſine pietatis ſcilicet offenſa eligunt, vel characteribus, vel ignotis verbis, vel numeris menſuriſve, vel aliis ceremoniis a ratione alienis ſuperſtitioſe morbos expugnaturi. Sed fugite hinc mortales, ſi ſapitis, ſi me auditis, latet anguis in herba. Larvam detraxerunt *Sennertus l. 13.* de *Conſenſ. Oalus Wormius*, decus orbis & urbis *c. 10. Not.* ad *Faſt. Dan.* & varia eruditate hic annotarunt nuper *Hier. Jordanus*. De illo quod in Morbis eſt divinum, *O. Borichius* noſter de *Cab. char.* qui legi merentur, ne alios numero quamplurimos advocem. Sequamur *D. Chryſoſtomum*, potius mortem homini Chriſtiano ſubeundam, quam vitam ligaturis redimendam.

Remedia Empiricorum ſine vera Methodo exhibita, pari infamia ſunt notanda. Veneni ſuſpicione non carent, & innoxie animas vitaſque licitantur, qui Recipiunt neſcio quid, ut ſanentur ægri, neſcio quando. Judicant cordati rectius, præſtare cum methodo mori, quam ſine illa vivere. Mala dicenda iſta medicamenta, quæ qui in publicum vendiderit pœna legis Corneliæ. *L.* 48. *ff.* de *Publ. Jud. tit.* 8. *l.* 3. §. 1. h. e. in inſulam deportetur & omnibus bonis privetur, *ibid.* §. 5. Unde Sapientiſſimis Venetorum decretis Circumforanei urbe Patavina cum infamia ejiciuntur, & in urbe Pariſienſi, niſi Saluberrimæ Facultatis Doctoribus, conceſſum nemini publice medicinam facere. Quanquam & Magni olim Regis noſtri, glorioſæ nunc memoriæ *Chriſtiani IV.* legibus vetitum ſit *ne quis ægris medeatur poculumve medicatum exhibeat, præter promotos approbatoſque Medicos, ſive ſeplaſiarii ſint, ſive barbitonſores, ſive Chymici, ocularii, herniarum ſectores, ſive circumforanei variive Empirici:* neglecto tamen prudentiſſimo Edicto non illi tantum ægrotorum curam ſuſcipiunt, ſed Ruſtici, Pædotribæ, Sacerdotes, aniculæ & carnifex ſpe pretioque ſollicitantur, hoc uno a latronibus differentes, quod cives intra mænia & non in montibus deprædentur, ut alibi *Galenus* loquitur. Dices: Sanitatis cauſa tentanda omnia. De legitimis nunquam repugnabo, reliquos averſor

ſor qui flectere ſi nequeant ſuperos Acheronta movent. At juvant perſæpe. Opto ſucceſſibus careat, quiſquis ab eventu facta probat. Divino *S. Pauli* monitu, non facienda mala ut eveniant bona. Nec quaſi aleam jacendo Medici curare debent, quod vere dixit *Galenus* in 1. *Epid. Com.* 2. Horum igitur cunctorum beneficia cunctis ſunt nocentiora vulneribus, præſtatque odium illorum quam pacem meruiſſe, ut *Leonis homil.* 19. utar verbis. Juvant per Accidens, pluſque fortunæ habent quam conſilii, cui ſubinde fixa ægrotorum imaginatio jungitur, qua multi morbi ſuperantur, qui Empiricorum arte curati creduntur. Sæpe palliativa cura credulis imponunt brevi damno majori eruptura, vel ſane ad meliorem vitam promovent, quam in plures annos differre debebant. Quod ſi Patronus Empiricorum, non malo animo, ſed ſpe juvandi iſta excuſet, reſpondeat *Martianus ff. de Publ. Jud. t.* 8. *l.* 3. §. 2. *ex ſenatus conſulto relegatam eſſe eam, quæ non quidem malo animo, ſed malo exemplo medicamentum ad conceptionem dedit, ex quo ea quæ acceperat, deceſſerit*. Exterminandos quoque perſuadet *Lemnius l.* 1. de *Occ. Nat. c.* 17. modum vero inveniſſe ſe credit *Georg. Hebenſtreit Queſt. Miſc.* 1. *p.* 14. nempe primum carnifices ex urbibus ad corvos, deinde vetulas ad ſua penſa, mox agyrtas ad eſuriem, barbitonſores ad tonſtrinas ſuas, ac denique Vulcaniam Ciniflonum proſapiam ad Carbones ſuos amandandam. Omnibus dictum ſit *Horatii* illud *l.* 2. *Epiſt.* 1.

> —— *abrotonum* (*vel* elleborum) *ægro*
> *Non audet, niſi qui dicit, dare: quod Medicorum eſt,*
> *Promittunt Medici, tractant fabrilia fabri.*

Inſueta via adventantibus, Chriſtus viſa & portantium & Paralytici fide, plus pro ſua bonitate ultro donat, quam venerant petitum, primumque delictorum immunitatem largitur tam hactenus admiſſorum naturæ vitio & voluntatis, quam illiciti humanis legibus facinoris, rupti tecti, ædium violatarum. Paralyſeos *Curationem* a peccatorum auſpicatur condonatione, quia ſtipendium peccati mors morbuſque, hicque ex illo trahitur, nec in dignitatem ſuam ulla parte peccavit Servator, quod animæ curam juxta ac corporis mortalium perditorum habuerit. Sequuti illius exemplum, quanquam non paſſibus æquis, quamplures, qui utrumque amica copula conjunxerunt. Ipſe Lucas Sacræ hiſtoriæ conditor Medicus fertur *Coloſs.* 4. 14. quem Patronum ea propter Medici ſibi adoptarunt. In antiqua Eccleſia Sacerdotes non pauci Medicorum catalogo adſcripti. Teſte *Baronio Tom.* 3. *Ann.* Joſephus Tyberiades Epiſcopus Judæorum Patriarcham Helleel curationis ſpecie baptizavit. Paulus Secundus Pontifex ægrotantes ipſe comiter inviſebat, adhibitiſque medicamentis curabat apud *Platinam in Vit. Pontif.* Joannes XXII. antequam Pontifex deſignaretur, Petrus Hippocrates vocatus, edidit Medicinam Theſauri pauperum. Ex Monachis ſacro voto adſtrictis pluſculi Medicinæ ſtudium & in uſum convotorum excoluerunt diligenter & eruditis ſcriptis divulgarunt. Inter quos eminent *Commentatores Meſuæ*, *Conſtantinus Africanus*, *Raymundus Lullius*, *Jo. ab Indagine*, *Albertus Magnus*, *Baſilius Valentinus*, *Thomas Campanella*, *Pius della Marra*, aliique qui in memorias exierunt.

Quærunt hic Eruditi, *an Medici ad Clericatum & Sacerdotium poſſint promoveri, & an tum Medicinam liceat exercere?* Prius invenit fere aſſenſum, ſiquidem Medicus capax eſt nominationis ad beneficia. Doctiſſimum Medicum, Mantuæ Profeſſorem *Petr. Anton. Cavallum* novi, qui S. Franciſci ordini votoque ſe obſtrinxit, mutato priori vivendi genere. *Daniel Bucretius* Anatomicus inſignis & Spiegeliani operis editor, Monaſterii Dominicanorum Pariſiis ſe clauſtris incluſit. *C. Bartholinus* Parens, cœlitibus pridem adſcriptus, Medicinæ Profeſſionem cum Theologia voto in morbis ſuſcepto commutavit, Deoque ſoli vacavit dum vixit, quod *Riolano* ſummo Anatomico rigidis ad *Bauhinum* Animadverſionibus diſplicere videtur.

Altera quæſtio difficilior ſententiarum varietate. Affirmat *Bardus c.* 8. *Med. Cathol.* ex *per cap. ſent. ne Cler. nec Mon.* & *cap. ut apud* & *cap. tua nos*, de quibus *Tiraquellus* de *Nob. Med. c.* 3. *n.* 406. Et ſiquidem de Epiſcopis conſtans eſt fama, Medicinam feciſſe, quidni & hæc ſimplicibus Sacerdotibus Monachiſque concedatur. In negantem tamen ſententiam proponi hæc urgemus. 1. Profeſſionem priorem cum Sacra, devotos ea mente commutare, ut ſacris majori cura & unica incumbant, Deoque ſoli ſerviant. 2. Profeſſionum diſtinctionem omnino in Republica bene conſtituta eſſe ſervandam. Hinc *Ariſtoteles* 4. *Polit. c.* 15. Sacerdotum officium a Civili Magiſtratu diſtinctum voluit, & recte *Ambroſius* negat Viro Eccleſiaſtico duplicem profeſſionem 3. Irregularitates oriuntur non leves, ut etiam contrariæ opinionis aſſertores fateantur non inviti, Monachis & Clericis poſterioribus interdictum fuiſſe, quas tamen irregula-

ritates debitis cautionibus *&* animadversionibus declinari ex *Bonacina* credit *Bardus*, imo dispensationem a Pontifice petendam. Sed opponimus. 4. Medicinæ exercitationem inter seculares curas numerari, a quibus Deo soli consecrati abstinent. Timotheum, aliosve in Ecclesia, ut ille, militantes negat *S. Paulus* oportere implicari τᾶ βίε πραγματείαις 2. *Timoth.* 2. 4. In Canonibus S. Apostolorum per *Clementem* congestis n. 6. *Episcopus aut Presbyter, aut Diaconus seculares curas non suscipito: alioquin deponitor*. Constitutionis ratio redditur *Canone* 80. quod nemo possit duobus dominis servire juxta præceptum dominicum. Ita & decretum fuit in *Concilio Calcedonensi* Œcumenico Canone 3. *Definiit sancta & magna Synodus, neminem deinceps, nec Episcopum, nec clericum, nec Monachum, vel possessiones conducere, vel secularibus negotiorum administrationibus seipsum miscere*. Unde nec tutores esse possunt ex *Nov. Constit. Justinian.* 123. & *Leonis* Nov. Const. 68. nisi ad inexcusabilem impuberum tutelam vocentur, quod de Presbyteris tantum, Diaconis & hypodiaconis concedit in Novella *Justinianus*. Tres alios casus proponit *Canon* Concilii laudati, si nempe *Civitatis Episcopus rerum Ecclesiasticarum solicitudinem habere permittat, vel Orphanorum, & viduarum, quæ indefensæ sunt, & personarum, quæ Ecclesiastico maxime indigent auxilio, propter timorem Dei*. Medicinæ exercendæ nullum indultum signatur, & quanquam tanta illius foret necessitas, a Civitatis Episcopo foret venia impetranda, non alio sive in Belgio, sive Italia commorante. Nec dissentit decretum *Isidori Part.* 1. *Jur. Canon. Dist.* 23. *c.* 3. ubi de Clericorum conversatione agit: *Secularia*, inquit, *officia negociaque abjiciant, honoris gradus, per ambitiones non subeant, pro beneficiis medicinæ Dei* (h. e. pro Sacramentis Ecclesiasticis, annotante *Glossa*) *munera non accipiant: sed doctrinæ lectionibus, psalmis, hymnis, canticis, exercitio jugiter incumbant*. Alexander Tertius in Concilio *Turonens. lib.* 3. *Decret. Greg. IX. tit.* 50. *c.* 3. statuit, ut nulli omnino post votum religionis, & post factam in aliquo loco religioso professionem ad Physicam legesve mundanas legendas permittatur exire. Si vero exierint, & ad claustrum suum intra duorum mensium spatium non redierint, *sicut excommunicati* ab omnibus evitentur. *Cap.* 9. prohibetur quoque ex *Innocentio III.* Subdiaconis, Diaconis & Sacerdotibus ea Chirurgiæ pars quæ adustionem & incisionem inducit. *Glossa* servilem tantum intelligit adustionem, sed latius nos ad quamvis actionem manualem extendimus. Denique Exorcista in *Rituali* Rom. jussu *Paul. V.* edito jubetur sibi cavere, *ne ullam medicinam infirmo vel obsesso præbeat, aut suadeat, sed hanc curam Medicis relinquat*. Ipsi & hi & illi & isti videant, quo obsequio, quaque devotione tantorum Patrum decreta excipiant.

Notamus tamen, ne pro iniquioribus rerum arbitris traducamur, aliud esse ægrorum salutem medicamentis procurare, aliud de rebus Physiologicis Commentarios scribere, quod pro ingenii modulo quivis tentet, per me licet. Quo spectat Sacerdotum Hebræorum in dignoscendis leprosi scientia, *Exod.* 13. *Luc.* 17. Deinde Medicam exercitationem concedi posse Monachis in suis Collegiis, sicut *Bucretio* hoc fuit injunctum, inprimis si in solitudine sint monasteria. Casus denique necessitatis erit attendendus in Medicorum aliorum inopia, tumque non lucri spes, non decipiendi animus est induendus. Ita Medici *Hippocratis* præcepto in *Jurei*: a sectionibus abstinent, & operationibus Chirurgicis, nisi urgente necessitate, sicut multi Imperatores sæpe & arcu uti, & jaculari & pugnare gladio hastaque sciunt & faciunt, & Reges pariter, sed non ut Rex, ut Imperator erat Alexander Macedo, aut ejus Pater Philippus, sed per alias artes, imperatoriæ atque regiæ subservientes, hæc militaria munera obibant, ut ait *Galenus l. 6. Epid. Com.* 5. §. 1.

Diversa ratio Medicos ad sacrum studium obstringit, animatque. Omnes enim verbum Dei scrutari oportet *Deuter.* 6. 6. 7. 8. 9. 31. 11. 12. *Johan.* 5. 39. *Coloss.* 3. 16. quia salvari omnes vult Deus *Matth.* 11. 28. 1. *Tim.* 2. 4. 2. *Petr.* 3. 9. cunctisque fidei rationem reddere incumbit. Ægrorum etiam causa Medicus in Theologiæ abdita penetrat, ut si res ita postulet, tam animabus quam corporibus medeatur, absenteque Theologo, non tantum affectus animi ægris leniat, sed & fide infirmos certo solamine erigat, in primis melancholicos, Maniacos, aliosque hujus commatis. Hinc neutiquam præter institutum Tyrones nostri medicinæ, examini Theologorum se subjiciunt, illisque suum in sacris profectum publice probant.

Ut fortunatus igitur sit susceptæ curationis eventus, Medicus exemplo Archiatri Jesus æternæ ægrorum salutis curam gerat accuratam. 1. Precibus ardentibus pro felici successu Deus invocandus. Medicæ precationes pro commodo ægrotantium a *Jacobo Horstio* collectæ, Helmstadii impressæ leguntur. Litanias *Bardus* addit. Cæterum junctis suspiriis Deo supplicent,

cent, *Medicus*, *æger* ipſe, de cujus corio luditur, *Sacerdotes & Eccleſiæ*. Quantum ponderis habeant Medici vota, indicat ſapiens *Syrach.* 38. 13. Ipſe æger oret, deſiſtatque a peccato *Syr.* 38. 9. Presbyteri Eccleſiæ advocentur ſi quis ægrotet, ut orent ſuper eum *Jacob.* 5. 14. Quod publice quoque ex ſuggeſtu in Eccleſiis noſtris fieri ſolet. Hinc diſcipuli Chriſti pro muliere Cananæa intercedebant, *Matth.* 15. 23.

2. Peccatorum expiationem, ut optata eveniant, conſilio Medicorum, præmittant ægri. Sublata enim cauſa, tollitur effectus; At morbus, delictorum eſt. Ita Jehovah minatur *Levit.* 26. 16. *Vos viſitabo terroribus, marcoribus & febribus, ut vultus veſter conſumatur, & corpus contabeſcat. Deut.* 28. 21. 22. *Dominus peſtilentia te perdet, Percutiet phthiſi, & febre, & calore & fervoribus, & ſiccitatibus, & Hectica, & ictero, teque perſequentur donec extirperis*. Confer loca, ſi placet, *Sam.* 24. 13. 2. *Reg.* 5. 27. 2. *Paral.* 21. 18. 19. aliaque. Ipſe Jeſus Paralytico apud piſcinam curato *Joh.* 5. 14. autor eſt, ne amplius peccet, ne deterius ipſi quid contingat. Nam qui peccat illi, qui creavit illum, incidet in manus Medici *Syrach.* 38. 14. Contra promittit Jehovah *Exod.* 15. 26. *Deuter.* 7. 15. *Si Domini Dei noſtri vocem audiverimus cum debito obſequio, rectumque fecerimus, & ad præcepta ejus vitam compoſuerimus noſtram, nullum morborum genus nobis nociturum, quibus Ægyptios divexavit, quia Dominus Deus noſter ſit, quis nos ſanat*. Hinc totus eſt Pontifex occupatus *cap.* 13. *tit.* 38. *l.* 5. De Pœn. & Remiſſ. *Decret. Greg. IX.* ut Medicis pro autoritate injungat, ne ægros ante ſuſcipiant curandos quam de vera pœnitentia & confeſſione admoneantur ſerio, ſecus facientibus Eccleſia interdicit.

3. In expiati facinoris certitudinem initio morbi ſacra Synaxi digne utatur æger, in qua ipſe divinus Archiater ad partes curandi advocatur, quem qui negligit, quomodo vel Naturam habebit propitiam, vel Medicos Dei Naturæque miniſtros fortunatos? Hinc Aſa Deo poſthabito ſolis Medicis fidens, mortuus eſt 2. *Chron.* 16. 12. In quam rem S. Pauli oraculum citamus 1. *Cor.* 11. 30. *Propterea inter vos multi infirmi & imbecilles, & dormiunt multi*. Chriſtianis moribus in Italia receptum eſt, ne medicus ante ægrorum ſaluti proſpiciat, quam ſacræ cœnæ communio præceſſerit. Romæ poſt tertium morbi diem id injungi firmat *Corn. a Lapide*. Unde in Concilio Wormacienſi Presbyter Euchariſtiam *ſemper* habere paratam jubetur, ut quando quis infirmatus fuerit, *ſtatim* eum communicet, ne ſine communione, moriatur, *Part.* 3. *Decret. Jur. Can. Diſt.* 2. *c.* 39. Rationem majoris auxilii reddit *Aug. Etzlerus Intr. Jatromath. Lit. C.* 3. quia verbo æterno (nempe Jeſu in nobis inſpirato) omne id figatur, quod per eccentricitatem & exorbitationem a vero centro, corpori adhoſpitatur, penetrat totum corpus, quod non fixum & p. n. eſt, abolet, totius hominis harmoniam rectificat, vitalem ſpiritum conſervat, peccatorum ſtipendium, mortem & ipſius προδρόμους morbos Chronicos tum acutos, pellit, hominemque in proſpera valetudine ad vitæ finem uſque conſervat. Quidquid ſit, nobis ſanis ægriſque Jeſus ſufficit, qui eſt reſurrectio & vita, in quem qui crediderit, quanquam moriatur, in æternum vivet *Joh.* 11. 25.

Divinam curandi methodum præſentes Scribæ & Phariſæi concoquere non potuerunt. Erant enim ſapientiæ & intelligentiæ cæcitate ſic multati, ut qui vita indigni eſſent, haberent vitam ante oculos, ne viderent, ut eleganter *Cyprianus* de *Idol. Van.* Unde neſcii in Chriſto θεανθρώπῳ habitare πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς *Coloſſ.* 2. 9. ex carnis & corporis humilitate eum æſtimantes διαλογιζόμενοι vel ἐνθυμούμενοι dicuntur ἐν ταῖς καρδίαις *Matth.* 9. 4. *Marc.* 2. 6. 8. *Luc.* 5. 21. 22. Enimvero paſſim in Sacris Oraculis Cordi, non cerebro, cogitationes tam bonæ quam malæ, & reliquæ rationalis animæ facultates ſeu δυνάμεις adſcribuntur. Nolo ſingulorum locorum calculum ponere nimis operoſum. Ex multis evolvantur *Gen.* 6. 5. 8. 21. *Deut.* 29. 4. 2. *Sam.* 15. 6. 1. *Reg.* 3. 9. 18. 12. 8. 58. 1. *Par.* 29. 17. *Pſal.* 24. 4. 50. 12. 19. 101. 2. 105. 25. *Proverb.* 23. 33. *Eſa.* 6. 10. *Jer.* 17. 9. *Thren.* 1. 1. 2. 18. 19. *Matth.* 2. 34. 35. 15. 19. *Marc.* 3. 5. 7. 6. 21. 22. *Luc.* 12. 34. *Rom.* 2. 15. o. o. *Eph.* 1. 8. 6. 5. 6. *Coloſſ.* 3. 15. 2. *Theſſal.* 3. 5. & infiniti alii.

Diſſentiunt Medici & Anatomici ad unum omnes, nec cordi primario, ſed cerebro cogitationes aſſignant. In cerebro enim ſeu capite omnia rationis ſenſuumque inſtrumenta elucent, per quæ objecta ſenſuum & cogitationis cerebro, neutiquam cordi remoto, dijudicanda afferuntur. Id quod ex utriuſque viſceris affectionibus clarius patebit. In Apoplexia læſo cerebro, obſtructiſque vel ventriculo nobili, quod utplurimum contingit, inventique *Fernelius l.* 2. *abd.* Cauſ. vel ventriculis lateralibus, quod obſervavit *Chiffletius l.* 1. *Dædalm. c.* 4. vel ipſa ſubſtantia, quod viderunt *Pavius p.* 1. *de Oſſib. cap.* 6. & *Comm. in Hipp.* de *Vuln. Cap. p.* 108.

p. 108. *Panarolus Pentec.* 1. *Obs.* 17. vel denique sinubus, quod *Nymmano c.* 15. de *Apopl.* apparuit; illæso corde alternisque motibus agitato, abolentur sensus omnes externi internique, cogitatio omnis & omnis rationis usus cessat. In sternutatione, Epilepticis convulsionibus, imaginatio, cogitatioque eo momento perit, non cordis sed cerebri vitio, ut in dissectis annotarunt *Smetius l.* 10. *Misc. p.* 578. *Ballonius l.* 1. *Ephem. p.* 69. *Choiter* in Obs. *Fernelius l.* 2. abd. *Caus. cap.* 15. *Erasius part.* 4. *disp. contr. Parac. Salmuth Cent.* 1. *Obs.* 17. *Costerus* in *Obs. Fontani p.* 13. *Riverius Cent.* 1. *Obs.* 37. *Glandorpius Spec. Chirurg. Obs.* 6. *Hildanus Obs.* 6. *Cent.* 1. *Bontius Med. Ind. Obs.* 1. ante quos *Hippocrates* l. de Morb. Sacr. Par sit judicium de depravatis cerebri actionibus in Comate vigili, Vertigine, delirio, Melancholia, Mania, stultitia & fatuitate, in quibus cerebrum laborare certa Anatomicorum dissectio docuit. Hinc in affectionibus hujusmodi cerebro, non cordi remedia interna exhibentur, externa applicantur. Imo bruta ratione carentia, eandem nobiscum cordis habent fabricam, capitis cerebrique diversam. Monstra humano corpore sed capite moribusque ferinis, qualia *Weinrichius* de *Monstr. c.* 41. *Licetus l.* 2. de *Monstr. c.* 58. aliique descripserunt, ex censu hominum excludenda, ideoque majori jure nata occiduntur, quam alia apud veteres, quæ exposita, in Insulas deportata expiataque flammis ferro, unda, variorum fide accepimus. Magnum huc momentum confert cor læsum salva intellectus ratione. Exulceratur sæpe sana imaginatione, & contabescit in Hectica, febribusque malignis. Observavimus in Dysenteria Epidemica nuper grassante, flaccido corde, pulsibus intermittentibus, prostratis omnino viribus, ad extremum effugientis animæ halitum cerebri functiones omnes viguisse. Ruit ex hac suppositione mole sua *Helmontii* Paradoxum tr. de Sed Anim. qui cogitationum sedem ortumque vitia virtutesque stomacho condonat autoritate Christi: *Quæ cogitationes adscenderunt ad cor vestrum*, non descenderunt ad cor, vel surgunt a corde vestro. Misere deceptus textui affinxit, quod nusquam nec scriptum nec pictum, stomachum, impuram animæ illius sedem in *Anatome* nostra *Reformata* sine stomacho impugnavimus. Quod vero cordis in habilitatem a perpetuo motu metiatur, quasi cogitatio omnis in quiete reponatur, aliis relinquo. Capitis, ubi principes animæ functiones tanquam in editissima arce munitis sedibus includuntur, ne erremus, non semel inter principes corporis partes mentionem facit Codex Sacer. In Protevangelio *Gen.* 3. 15. semen mulieris *conteret caput* serpentis, h. e. potestatem omnem, omnem astutiam ex capite prognatam, qua commate primo commendabatur, eludet. 2. *Sam.* 3. 8. Isbosetho responsurus Abner, negat se *caninum esse caput*, h. e. stolidum sine cerebro aut prudentia 2. *Reg.* 12. 17. Hasel *faciem præparabat* ut bellum Hierosolymitanis inferret. H. e. Serio apud animum conclusit. *Gloss. Dan.* tog sig afvortigen for. Animi passiones capiti imputantur, spes & lætitia *Luc.* 21. 28. Mœror & tristitia *Thren.* 3. 5. *Circumdedit caput felle & labore. Cantic.* 5. 2. Sponsus Christus sponsam alloquuturus: *Caput meum plenum est rore*, h. e. anxietate & dolorum multitudine. Hinc summæ devotionis signo in maximo luctu caput pulvere adspergebant 2. *Sam.* 1. 2. *Job.* 2. 12. *Judith.* 4. 12. radebant *Job.* 1. 20. *Esa.* 15. 2. *Mich.* 1. 16. detegebant *Levit.* 10. 6. Nimium autem quam Scripturæ familiare, dignitatem omnem & summam potestatem capitis nomenclatura signare, quod ratione & prudentia vel acquiratur vel conservetur. *Eph.* 1. 22. Christum dedit κεφαλὴν, non cor super omnia, Ecclesiæ, quæ illius corpus dicitur *Coloss.* 1. 24. 1. *Corinth.* 11. 3. *omnis Viri* κεφαλὴ *Christus est: caput mulieris Vir: caput Christi, Deus.* Nolo veterum testimonia congerere vocis ראש, quæ *Ducem*, *Principem*, *Principium* cujusque rei & *verticem* denotat, imo totum hominem. Ipsam si in consilium adhibeamus creationem, cujus, judice *L. Danæo Phys. Christ. c.* 3. certior ex S. S. quam particularis Physicæ cognitio; negotium pro Medicis confectum erit, non cordi primum infusam rationalem animam functionum harum autorem, sed capiti, *Genes.* 2. 7. *Et inspiraverat in nares ejus spiraculum vitarum, & factus est homo in animam viventem.* Ab hoc halitu, in nasum inspirato, vita hominis describitur *Job.* 27. 3. *Esai.* 2. 22. *Thren.* 4. 20. באפין in *faciem* vel *nares*, utrumque enim notat אף, irasque & furores in facie emicantes. Vide *Pagninum & Mercerum*. *Aslachus* noster *Phys. Christ. p.* 327. narium præcipuam fieri mentionem suspicatur, quod anima, dum in corpore versatur, potissimum externe in naribus deprehendatur. Forsan per patula narium foramina ad cerebrum primo inducta fuit anima, vel certe anima rationalis ad cerebrum, vitalis ad cor delata, si, me repugnante, animarum distinctionem urgeas. Odoribus aerique per nares ejusque Os cribriforme & processus mamillares ad cerebrum tam patet aditus, quam ad pulmones & cor

per

per asperam arteriam. Illis indiget & animalis in cerebro spiritus, unde quibus exhaustus, valide cito & dense inspirant *Gal.* 1. *de diff.* Resp. Erasistrato si credimus, aere nutritur, quod experientia comprobat *Galenus* de *Util.* Resp. huc non advocanda. Sciendi cupidos ad elegantem *J. Olhasij* de *Mor. Cereb.* remitto disputationem. Faciem si eligamus, vis animi omnis hic tanquam in speculo elucet, capitique & intus recondito cerebro obtenditur, per oculos, nares, auresque propria animæ interioris officia exsequitur, ut qualis illius sit conditio, inspecta facie, visis oculis, facile divines.

Quanquam igitur alibi cogitationes assignent cordi Divinæ paginæ, loqui tamen ex vulgi opinione, vix dubitamus, quod cordi tantum tribuit, quia conspectior illius & nunquam intermissus sit motus. Cor enim cogitationum causa est remota, qua arteriosum sanguinem per Carotides Cervicalesque arterias cerebro spiritibusque animalibus distribuit: affectionum animi sedes, quia pro illarum diversitate varie alteratur a sanguine seu ebulliente, seu torpente. Objectorum quippe omnium species per oculos, aures, &c. cerebro afferuntur, a Sensu communi & Phantasia apprehenduntur & discernuntur, proque singularum qualitate tum judicantur. Interea per sanguinem ex sinubus cerebri ad cor per Jugulares venas recurrentem & in cerebro specierum pleno alteratum, vel per nervum sextæ conjugationis cor afficitur & inconsensum passionum trahitur, unde palpitatio motusque vel celer in excandescentia, vel tardus in timore. Taceo varias esse τῶ לבב & τῆς καρδίας in sacris notiones, nam modo pro cujusque rei interiori loco, modo pro homine eoque per regenerationem depurato, modo pro affectu sincero usurpatur; imo in plerisque locis adversa nobis fronte oppositis, observavi cogitationem quidem cordi consignatam, sed cum affectu conjunctam, sive amore, mœrore, ira vel odio, quemadmodum ex odiosa Pharisæorum cogitatione, hujus Dissertationis occasione est manifestum.

Nihil motus sinistra æstimantium censura καρδιογνώστος Jesus, præmissa Methodi suæ Apologia, ad curandum Paralyticum animo jam sanum, unico verbo digreditur: σοὶ λέγω ἔγειραι. Non affirmativa ista dictio, qualis *Matth.* 18. 19. Sed imperativa cum potestate, ejus qui verbo solo omnia creat servatque, cujusque proprium est sic imperare, sicut *Marc.* 4. 39. *Johan.* 5. 89. *Sibillæ* de eo exstat oraculum:

Πάντα λόγῳ πράττων πᾶσάν τε νόσον θεραπεύων.

Neque utique mirum, ut verba *Lactantii* mutuer *l.* 4. *de Ver. Sap. c.* 15. quod verbo faciebat mirabilia, cum ipse esset Dei verbum, cœlesti virtute ac potestate subnixum. Nominis ejusdem vi & autoritate Apostoli portentose ægris sanitatem e postliminio revocarunt *Actor.* 14. 9. 9. 34. tantamque virtutem ad posteros transmiserunt imperantis verba, ut *Longa* Paralytica uxor Longi Consiliarii Regii Neapolitani 1508. in Templo B. Virginis Lauretano, illico sanata sit, quum Sacerdos ad hunc Evangelii locum venisset: *Tibi dico*, *surge*, si fides penes *Tursellinum l.* 2. *hist. Lauret. c.* 10. Ibidemque eodem autore *l.* 4. *c.* 26. *Christina* Ducis Lotharingiæ conjunx, & filia Regis Daniæ, voto suscepto cum sanitate rediit in gratiam. At jure meritissimo malefica illa Brugensis, quæ omnes morbos solo verbo procuravit, si sibi crederetur, nulla Christi mentione, Diabolica judicata est, apud *Jo. Damhouderum Prax. Rer. Crim. c.* 37. §. 21.

Ad morborum exilium vel levamen humana verba naturali virtute an quidquam conferant, agitata sæpius quam soluta felicius controversia. Nunquam mordicus negarem, quia. 1. Varia verborum prolatione, aer alteratur tam ille qui per vasorum oscula in cutem desinentia per transpirationem ingreditur, quam in aures, nares, pulmonesque delatus. 2. Vocibus diversus efferentium status seu calidus, seu frigidus vim imprimit diversam, quam asperæ arteriæ reliquorumque vocalium instrumentorum dispar constitutio vel acuit vel gravat. 3. Calido oris hiatu in aures immisso Epileptici paroxysmi difflantur, & clamore, in primis si vox certis numeris adstringatur. Ter in aurem insusurrando sæpius *Riolanus* est expertus. De Epilepsia autem ex flatibus orta succedere experimentum cum successu in puella observavit *Walæus*. In aliis irritum deprehendi. 4. Insusurratis quibusdam verbis sordiculæ oculorum & hordeola eruuntur, tradente *Marcello* Empirico. Certe in depositione Cataractæ Chirurgi halitum suum oculis inspirant fœniculo aliisque temperatum. Quod vero addit *Marcellus* necari quoque lumbricos, fidem meam superat, nisi de flatu per fistulam ano immissam interpretemur. 5. Voces ad sanitatem conferentes, vel simplices sunt, de quibus jam dictum ante, vel incertos ordines connexæ. Hæ vel Symphonicæ & suaves, vel cum terrore conjunctæ. In certos rythmos carmina com-

composita apud veteres cœlo lunam deduxerunt, in Islandia adhuc usitata. De his in Paralytico primo egimus, ubi & Musices concentum laudavimus. Vocibus terror additus, corpora non leviter de statu suo deturbat. Ita filii Israel a Moyse deprecabantur, ne illis loqueretur *Jehovah*, ne forte morerentur, *Exod.* 20. 19. Petrus *Actor.* 5. 5. 10. Ananiam acrius increpans cum uxore ad necem compulit. *Nicephorus l.* 4. memoriæ prodidit, fuisse quædam vocabula Eberina, quæ ad terrorem proponi solerent eorum qui initiabantur. Viso Scorpione, si quis *Bud* dicat, ictus cohiberi quidam affirmant. Cæterum notandum monemus 1. hujusmodi voces, nisi a flatibus vel levi causa dependeant, nullo morborum generi profuisse. 2. Ad decipiendum vulgus addi subinde manuum operationibus vel superstitiosis ritibus verba ex se ponderis nullius. Ita *Catonem* ludicris non assuetum, luxata membra accepimus reposuisse, saltatoriis verbis prolatis: *Danata*, *Daries*, *Dardaries*, *Astararies*. 3. Voces rythmicas & symphonicas per accidens multis extitisse salutares, vel turbatos animi motus sedando, ut in Saulis Melancholia, quibus compositis facilius omnia ex voto fluunt, vel ad corporis exercitationem incitando, unde sudore oborto noxiæ humiditates excluduntur, quod in Tarantulæ morsu credimus. 4. Alexipharmaca aliaque morbis opposita medicamenta utramque fecisse paginam, & validam ægrorum imaginationem.

Verum enimvero Archiater Jesus solo verbo imperii sine minis, tactu, aut rythmico concentu, sine medela ulla, antiquatos morbos & pertinaces portentose curavit, integre nulla mora interposita restitutis viribus. Accepto enim divino mandato Paralyticus membris omnibus captus, recepta repente, incolumitate, humerisque roboratis, lectum morbi testem & fautorem ipsius sine difficultate reportavit. Lectus hic pauperculi erat & ab uno mole exiguus potuit gestari. Κλίνη dicitur & κράββατος, quamvis illa cum arca sepulcrali seu sandapila plebejorum pari passu ambulet, ut ex *Phlegone*, *Philodemo* aliisque annotavit Clar. *Salmasius* ad *Solin.* *p.* 1207. Figuramque *Hyginus* depingit. Κράββατος autem tenuioris fortunæ erat lectus, unde *cratem ligneam* hoc loco vocat *Maximus in Orat. de Adv. Chr. Cicero l.* 2. *de Div.* Deos circumcursare non modo lectos, verum & grabatos monet, h. e. divitibus juxta ac pauperibus adesse *Martial. l.* 6. *Ep.* 39. de liberis Cinnæ in servorum lectis humilibus & luparum lectis prognatis, quos suos credidit:

> *Sed in grabatis, tegetibusque concepti*
> *Materna produnt capitibus suis furta.*

Frustra igitur *Estius Comm. in Evangel.* grabbatum distinguit a lecto, quod ille sit fulcrum lecti. Autore idoneo caret, & versiones omnes adversas sibi habet, quæ lectum & grabbatum, sequutæ Sacros Historicos, eadem voce exprimunt. Σκιμπόδιον de eodem grabbato ægrotorum cepere *Gellius l.* 19. *Noct. Att. Hesychius*, *Galenus*, qui *l.* 10. *Meth. Med.* ad balneum Hecticos ἐπὶ τοῦ σκίμποδος portari voluit. Unde nimio Zelo ardens Spiridon Episcopus Trimithuntis in Cypro Triphyllium reprehendens, quod in Sacra concione scimpoda vice grabati reposuerit, teste *Sozomeno l.* 1. *hist. Eccl.* Atticæ linguæ ignarum se prodidit, quippe ex *Phrynichio* σκίμποδις. Atticis dicitur quod communiter κράββατος. Grabatos Paralyticorum ante oculos nobis posuit *Bosius* ex Roma subterranea *lib.* 2. *Rom. subt. c.* 8. *p.* 101. *l.* 3. *c.* 4. 23. *p.* 159. 233. Paralytici injectos humeris, ut levissimi operis fuisse appareat. Tria genera ex illo agnoscimus, pro numero Paralyticorum, quorum ex pedibus differentia. Humilitate omnia commendantur, ægrisque adscensuris percommoda. In primo fulcrum capiti apponitur, pedibus ægri in secundo. Uterque vero lectus altioribus pedibus caput elevat, humilioribus inferiorem corporis partem sensim demittit. Tertius sine pedibus, humi sterni aptus, sex baculis supra ornatus, ad commodam gestationem, quibus & per tectum sive funiculis alligatis, sive opera manuum demitti potuit. Huic paupercula culcitra instrata vel linteum ægro corpore tegendo usitatum. Commodus Paralytico egeno hic lectus, qui ex loco in alium a quatuor transferri posset, & a se solo sanitati restituto. Tales ægrotis Medici veteres conficiebant. *Celsus* enim *lib.* 2. *cap.* 15. plura gestationis genera adhibet, quæ sint & pro *viribus* cujusque & pro *opibus*, ne aut imbecillum hominem nimis digerant, aut humili obsint. Ibidem lectos ægrotantium quoque distinguit, ut alii sint lecticæ seu immobiles, alii suspendantur & moveantur, aliis uno pede lecti funiculus subjiciatur, & huc illuc manu impellatur. Ad institutum magis *Oribasius l.* 9. *Collect. Med. c.* 14. varia strata recenset, pedibus humilibus, vel sublimibus, vel mediocribus, mobilium, parvorum, magnorum, profundorum, &c. Parva damnat quidem ob molestiam, & pedes humiles, quia caput repletur, sed si *locus ex loco* commutandus, laudat, imo *pauperi* non negligenda.

Nos

Nos cum Paralyticis composito hinc lecto & collectis vasis discessuri, ne operosa cura circa resolutos diutius occupati, corporis animique torpore stupeamus, Archiatrum Jesum supplices oramus, ut sarcina delictorum expeditos; & molestis ægritudinum lectulis liberatos, excipiat tandem vera sanitas cum securitate, securitas in æternitate.

ANNOTATIONES AD HISTORIAM PARALYTICI PRIMI.

NUnquam Divinæ majestati injurius esse volui. Impietas hæc male cederet, & nomine Christiani indignus forem. Quod ut ex æquo mihi vindicarem, malui semper Divina opera extollere quam impie elevare, nunquam satis deprædicanda. Cavendum autem & mihi & cuivis Christiano, ne pro divinis operibus, miraculisque habeamus quæ certa naturæ lege Deus adstrinxit. Miracula enim Dei & Naturæ accurate discernenda, ne vel Deus vilescat, vel Natura cum Deo paria dicatur fecisse. Hæc Dei vim præsupponit; at ille sine hac libere & extra ordinem communem operatur. Utrumque in Historia Paralytici Primi justa devotione expendimus. Piscina Probatica aquis medicatis morbos expiavit vi divinitus immissa per Naturam. Jesus vero, quod Natura non potuit, sine mediis hujusmodi, Paralyticum portentose verbulo solo percuravit. Ne igitur vel in Deum impius, vel in Naturam injurius viderer, utrique contribui sua, piscinæ curandi vires, Deo omnia.

Sunt tamen qui Piscinæ huic Probaticæ naturalem curandi morbos virtutem invideant, & hic & ibi miracula urgentes, contra quos breviter disputabo, melius sentientium Judicio libenter me submissurus.

Thermarum nonnullarum Naturam si ad nostram piscinam expendamus, eandem vim utrobique deprehendemus. I. Κατὰ καιρὸν movebatur piscina, & statas curandi fluendique vices servabat, aliarum aquarum medicatarum more. In Palæstina flumen describit *Josephus lib. 7. Bell. Jud. cap.* 24. septimo quoque die exinanitum, sex reliquis diebus semper aquis oppletum. De quo *Plinius l.* 31. *c.* 2. *In Judæa rivus Sabbathis omnibus siccatur*. In radicibus montis Sion fons est *Nehem.* 3. jugibus aquis non effluens, sed horis certis & diebus quibusdam ebulliens. Hunc quidam, teste *Boccacio*, ex piscina probatica fluere voluerunt, sed male, quia Sion a porta pecuaria distat, de quo situ videndus *Adrichomius*. Extra Palæstinam insolentes non sunt hujus notæ fontes. In monte Siciliæ tribus milliaribus fere a mari distante, fons est *temporum*, qui fluit temporibus orationi assignatis, aliis temporibus arescit, ex *Geographia Nubiensi p.* 173. Fons Ungariæ in Comitatu Zaros crescente Luna augeri fertur, & deficiente minui, & interlunio prorsus deficere. Imitatur & Lunam fons Connachiæ in Hibernia, bisque die naturali deficit, bisque exundat, narrante *Ortelio*. Citius nascitur deficitque Lertius Galliæ apud *Pap. Massonum* in *descr. Franc.* per *flum. p.* 572. qui septem annos aquis stagnat, septem alios siccus est, referente *Sincero Itin. Gall.* Ordinarias vero crescendi horas in Thermis anni tempora distinguunt. Utplurimum calidioribus æstatis mensibus crescunt & efficacius operantur, hyeme arescunt & auxilia morborum segnius conferunt. In urbe Hierosolymitana fontem fuisse *Philo* asserit maximum, qui tempore hyemis deficiebat, æstate vero copiosissime defluebat. Quod ex Philone refert *Eusebius l.* 9. *Præpar. Evang. cap.* 4. Aliis id vulgatum. *Plinius l.* 31. *c.* 4. In Sicilia circa Messanum & Mylas hyeme in totum inarescunt fontes: æstate exundant, amnemque faciunt. Vidit ibidem quoque *Fazellus Dec.* 1. *l.* 8. *c.* 8. in puteo ædi D. Mariæ propinquo. *Leander* de fonte Sardiniæ, scaturigine ingenti fluente, narrat, cum dies longiores sunt, largius fluere, exsiccari brevioribus. In Alpestri Rhetia fontem esse calidarum, qui deficit mense Octobri, redit mense Majo, *Georg. Wernherus* autor est, de Adm. Hung. aquis. Nolo plura testimonia congerere in re confessa, quamquam enim hybernis mensibus aquarum in thermis copia redundet, inutiles tamen esse, nec valetudini salutares constans probat experientia. Hinc si Κατὰ καιρὸν de commodo festorum tempore in æstate celebratorum Paschatos, & Pentecostes, interpretemur, sive da quavis opportunitate collective; res pro naturali piscinæ virtute erit confecta, calidioribus mensibus, neutiquam frigidioribus commendata. Miraculi si fidem mereretur, quovis tempore, sine cœli varietate, mortalibus ægris profuisset.

II. Piscina Probatica, ut usui apta redderetur, movenda prius erat & turbanda. Quid hic ταράσσειν signet, in Historia dictum. Turbabatur vero sive stratis vicibus increscens, sive subterraneo calore vel concluso aere vi erumpente commota ebulliensque, & luti virtutes per omnem aquæ superficiem distribuens. Moven-

ventur enim thermales lymphæ aliæque, vel ex se, vel a causa externa. Ex se vi a natura indita, seu calore & sulphure nitroque vel subterraneo igne effervescentes, quod in plerisque medicatis aquis cernimus. Ab externis quoque cientur fluctus, sive aere calido æstatis mensibus, sive a ventis aliisque commoto, quibus interna aquarum vis suscitatur. Aer ille per motum terræ ex profundis sæpe erumpit, quomodo motum hunc piscinæ probaticæ explicat *Grotius*. De cæteris lector judicet eruditus, eligatque quod visum fuerit. Enimvero ab aere vario modo aquarum undæ passim turbantur. Apud *Solinum cap.* 11. in Halesina regione fons, si insonent tibiæ, exsultabundus elevatur ad cantus. In Basilica, Regni Neapolitani Provincia, fontem salsum describit *Fulgosus l.* 1. *c.* 6. ad quem si accedas aliquid locutus, turbatur alioquin clarus. De Lacu Pilati haud procul Lucerna ferunt quæ in eum injiciuntur maximas ciere tempestates, quod de Schuphagiolo lacu Apennini refert quoque *Bocaccius*, similia de Canati montis Hispaniæ lacu, lacu Averniæ, Leviniæ aliisque fama autorum sparsit. De ventorum flatibus tam est nota cunctis res, quam olim Martis lucus. Unde *Maldonatus* audiendus non est, ut ante monuimus, qui ex motu turbido piscinæ nostræ miraculosam curationem finxit. Jordanis aquas turbidas narrat *Radzivilius in Itin. Hierosl.* sed valde tamen salubres. Fons prope Conimbricam Hispaniæ, arenosus est & turbidus, nec ideo tamen noxius. Incolæ vocant *Fervencas*, quod ferveat perenni aquarum & arenarum ebullitione, teste *Vasconcellio Descr. Lusit. p.* 403. Fieri nunquam potest, quin perpetuo lavantium haurientiumque concursu thermales aquæ turbentur. Imo, quod ille ad portentosam curationem requirit, nos ad naturalem necessarium judicamus. Nihil quiete proficiunt, nisi ut vis aquarum in fundo residens torpescat. Moveri debuere, ut fundi odore, sapore, crassitie, superiora quoque imbuerentur. Hinc *Fallopius cap.* 2. inter aquarum thermalium notas consistentiam numerat crassam & ponderosam. Ex Antyllo tamen nobis obverteres, in balneis agitatam aquam magis mordicare, majoremque fieri ingredientis horrorem, imo ex commota aqua elevari vapores violentos, capiti inimicos: sed de sulphureis autor vera dixit, quas per canales inductas parum refrigerari & nonnihil subsidere sinunt Balneatores Aponenses, ob metum adustionis, caput autem infirmi muniunt, quod in quovis balneo expedit, nisi commoda vaporum calidorum evaporatione capitis nervorumque affectus emendandi, inprimis frigidi, Paralyseos ut plurimum autores. Alias acriores exhalationes in piscina probatica, cœli solique benignitate, non admittimus. *Savanarola* balneum in agro Pisano, *bagno Alacquo*, graves ait inferre potoribus noxas, huncque effectum incolas prævidere; nam cum aquam mense Martio, Aprili, aut Majo, luteo tingi colore, turbidamque fieri cernunt, perniciosam fore præsagiunt. Cæterum alia aquarum ratio quæ in potum veniunt, alia balneorum. Piscinam Probaticam Paralyticus καταβὰς ingressus dicitur, ut resoluta membra mergeret, grataque salubritate ablueret. Ad hæc balnea Pisana noxiam contraxerunt, non quia turbata, sed quia admixta fuerit venenata qualitas, seu ab astris seu vaporibus subterraneis, vel quia in illa valle amœna satis maxima pluvialium aquarum copia colligitur, præcipue quando Aprilis Majusque mensis est pluviosus, & pluvia est Austrina, non Borealis, quæ *Fallopii cap.* 11. est conjectura, inde enim aqua copiose in valle collecta, intercluso exitu agitata a Sole, putrescit. Ergo propter admixtionem alienæ substantiæ turbata aqua balnei Pisani, nocumentum attulit, secus si turbetur cum luto proprio vel agitetur, ex quo tantum abest pernicies inducatur, ut plane evadat medicata.

Si vero naturali internoque seu externo principio piscina Probatica mota & turbata fuit, cur Angelus dicitur descendisse *Johan.* 5. 4. Princeps hoc fere est argumentum, quo miraculum piscinæ adstruunt Theologi, in vero Angelo, incorporea illa substantia, uno fere ore consentientes. Unde tot quæstiones spinosæ ortæ, an Raphael, vel alius hujus notæ, an assumto corpore descenderit ab adstantibus videndus, an invisibilis, quod *Maldonato* placuit, quum Evangelista non dicat, ægrotos exspectasse Angelum, sed motum aquæ. Quod si quærat quispiam, quomodo sciri potuerit Angelum esse, qui movebat aquam, respondent ex communi traditione id conjectura assequutos, quia quicquid præter naturam fiebat, per Angelum fieri credebatur. Non tantis opus est ambagibus. Sine difficultate magna rem expediemus. Ἄγγελος causam moventem aquarum notat, sive vim a Deo naturæ insitam, sive externam internamve ventorum commotionem. Καταβαίνειν exposuit *Suidas* pro venire. Καταβαίνειν, τὸ εἰς ἀγῶνα χωρεῖν: in certamen descendere, reciprocoque usu apud eundem ἐμβαίνειν & καταβαίνειν ambulant, sic ירד descendere non semper de loco, sed dignitate, mansione, &c. cepere Hebræi teste *Maimoni-*

de.

de. Angeli nullam in Paraphrasi sua mentionem facit *Nonnius*, nec optimi Codices apud Joannem vocem Κυρίε addunt, quam nullo jure omisissent, si de incorporeis Dei ministris accepissent. Virtus ipsa Dei, teste *R. Mose*, ipseque Deus nomine τȣ̃ Α'γγέλȣ venit, ut ex *Ecclesiaste cap.* 5. 5. liquet, probatque *Heinsius Arist. sacr.* Quo modo in Paralytico nostro versatur *Bardus* in *Med. Cath.* qui credit aquam piscinæ thermalem divinitus motam fuisse, sicut silex percussus scintillas emittit, atque ita auctam piscinæ facultatem. Ipse autem Deus ejusque divina virtus immediate sæpe dicitur effectus produxisse, quos per causas naturales mediata virtute credimus emersisse. Hinc recte *Pererius: In generali Dei actione, etiam effectiones, operationesque causarum secundarum Deo autori tribuuntur in S. S. ut ostendatur principaliter a Deo proficisci*. Ita generatio hominis in Scriptura Deo tribuitur, quanquam subordinatis causis ille utatur. Et *Rom.* 1. 20. Res naturales ex quibus Deus innotescit, appellantur ποιήματα Θεȣ̃. Apud *Esaiam* quod dicitur: *Ego faciens bonum & creans malum*, exponit *Basilius*, quod Deus ordinet per causas secundas. 2. *Reg.* 12. 15. Dominus percussit parvulum quem pepererat uxor Uriæ, dubio procul per causas morborum mediatas, spiritibus sanguineque accensis, unde febris acuta, quæ per crisin septima die ad mortem terminabatur *v.* 18. In universum autem de quovis ministro & naturali medio vox τȣ̃ Α'γγέλȣ usurpatur, quo Deus voluntatem exsequitur. Minister verbi Domini *Apocal.* 2. 1. ἄγγελος ἐφεσίνης ἐκκλησίης. Sicut ἄγγελοι Joannis nuntii vocantur *Luc.* 7. 24. & sensu מלאך vel לאך quod Angelus constanter transtulit *Vulgatus*, passim in usu *Genes.* 32. 3. 1. *Sam.* 1. 4. 9. 23. 27. 2. *Sam.* 11. 25. 1. *Reg.* 20. 9. 22. 3. 2. *Paral.* 36. 15. *Jud.* 6. 35. *Job.* 14. *Nahum.* 2. 3. Ne de aliis rebus creatis inanimis dubites, produco textum *Psalm.* 104. *v.* 4. *Qui facis Angelos tuos spiritus, & ministros tuos ignem urentem*, huic loco & instituto commodum. De vento intelligendus, neutiquam substantia incorporea, quod ex tota orationis serie conficiemus. Id enim in hymno agit David, ut ex rebus naturalibus Deo ministrantibus, nos ad Dei cultum excitemur, orditurque ordine a cœlo, ab aquis supra cœlestibus, tum ventis in aere, quibus ut aliis ambulat Deus, quos ventos statim *v. seq.* 4. per Angelos explicat. Hæc *Calvini* in Commento quoque est sententia. Ita de igne habendum, qui sequitur. Nec video quomodo Angelis veris locus assignari possit inter aerem & terram. De malis *Paulus*, versari in aere, nusquam de bonis. Unde laborant inerpretes, ut nodum solvant, quo Angeli ventis nectuntur. *Augustinus* h. l. & *Gregorius hom.* 34. super *Evang.* Angelos fieri nuncios commentatur, ad homines instruendos, eosque celerrimos. *Theodoretus* vero h. l. *Hieronymus*, *Thomas* in *C.* 1. *Hebr.* Angelos ministros Dei habere velocitatem Spirituum, hoc est, ventorum, & efficaciam ignis. Sed sanus non sim, si ex toto contextu veri Angeli mentionem exculpserint. *Bellarminus* quidem ad h. l. in utroque textu & Hebræo & Græco articulum ad nomina Angelos, & ministros addi monet, non autem ad nomina spiritus & ignem, ut inferat τὸ Angelum de persona explicandum, esseque subjectum ob articulum, ventum vero prædicatum, quia articulo caret, adeoque Angelo uti Deum pro vento, non vento pro Angelo. Cæterum non semper præcedit subjectum. Subjungitur *Joh.* 1. Θεὸς ἦν ὁ λόγος, & *Joh.* 4. 24. πνεῦμα ὁ Θεός. Potest igitur & hic ventus subjecti vicem gerere, quanquam posteriori locatus loco. Scio addi articulum, si postponatur, sed & prædicato præposito affigitur, ut 2. *Cor.* 3. *v.* 17. ὁ δὲ κύριος τὸ πνεῦμα ἐστιν, & 1. *Corinth.* 10. 4. ἡ δὲ πέτρα ἦν ὁ χριστός. Hic ante πνεύματα nullus. Adhæc sit Angelus subjectum, non in propria sumendus notione, sed generali, pro quocunque nuncio Dei & ministro, inter quos ventus numeratur. Id patet quia contextus Davidicus de corporalibus mundanis loquitur ministris, elementorum regioni immixtis. Præterea articulus Hebræus semper additur in מלאך quanquam nuntii sint communes, ut supra citata loca docent. Nec ab usu profano abhorret vox Α'γγέλȣ in communi significatione. Vocatur enim Mercurius Α'γγελος Θεῶν, ob subtilitatem & celeritatem. Imo, quod scopum propius ferit, Iris, rorida nubes, aerisque soboles *Nonnio* ἄγγελος est ȣ̓ρανιώνον, & *Homero*. Ab ἔρω nuncio ex Chaldæorum עיר, unde *Hellenistis* apud *Danielem* Ir Angelus, quod *Hesychio* est λαῖλαψ, quia Iridem plerumque turbo sequitur, judice *Heinsio cap.* 1. *Aristarch. Sacr.* Quid igitur periculi, si turbines, si ventos apud Psaltem pro Angelis interpretemur? Dubium restat ex *Hebr.* 1. 7. ubi eadem Psalmi verba repetuntur, sed ad veros Angelos applicata, quemadmodum ex commate ultimo elicitur. Verum enimvero Apostoli consilium non fuit, exponere quid eo loco Psaltes voluerit, quum aperte naturalium classem seriemque pertexat, sed facili licentia ad analogiam transtulit inter obsequium, quod

palam & sensibili modo venti Deo præstant, & quod ipse ab Angelis recipit. Summa est, inquit *Calvinus* in h. l. sicut Deus ventis utitur tanquam nuntiis, huc illuc convertit, sedat & excitat quoties visum est, ut eorum ministerio declaret suam potentiam, sic Angelos esse creatos ut Dei jussa exsequantur. Non igitur allegorice David loquitur, ut Græci & Latini Interpretes putant, sed Apostolus. Novum non est per allegoriam ad spiritualia in N. Test. trahi, quæ simpliciter & naturaliter in V. Test. pronunciantur, ut patet *Rom.* 10. 18. *Matth.* 2. 15. 1. *Cor.* 10. *Galat.* 4. 23. 24. *Ephes.* 5. 31. 32. de quibus Allegoriis innatis, illatisque consulendus *Glassius l.* 2. *p.* 1. *tr.* 2. *s.* 3. *art.* 2. Ex turbatis funditusque commotis piscinæ aquis, aliud ad naturalem curandi vim emergit ex textu Joannis argumentum.

Commotis aquis ὁ πρῶτος ἐμβὰς, qui primus intraret, curabatur. Anxia cura inquirunt *Interpretes*, qui factum sit, ut unus tantum, isque primus post motionem sit sanatus. Omnes fere ad miraculum confugiunt, ut se expediant, quia si naturale fuisset, semper omnesque sanasset, sicut semper & omnis ignis calefacit, Sol illuminat. Sed nimis debili fundamento miraculum innititur. Res naturales semper eundem effectum producunt, nisi impediantur vel mediorum vel subjectorum vitio. Nec sol hyeme calet, aut thermales aquæ efficaces, nec fructus floresque frigus generat, aut ad generationem sobolis senex sufficit. Quin liberalior justo illatio, omnibusque remediorum generibus non parum iniqua, quæ nec semper nec omnibus sanitatem præstant. Nobis, ut ex hoc loco non miraculum, sed consuetus naturæ cursus evincatur, levis erit labor. Ὁ πρῶτος non tam de ordine loquitur, quam tempore, ut mens autoris sit, simul ac post motum aquarum quis intrarit, aquarum salutarium vim expertum esse. Ita Græci Medici τὴν πρώτην urgent in elleboro exhibendo & vomitibus, in morbis, h. e. subito faciendis non exspectata concoctione, sed primo morbi tempore. *Hipp.* 4. *Aph.* 10. Medicari in valde acutis, si materia turgeat, eodem die. *Galenus* simili consilio eodem die dat veratrum in calcis fractura. Quod in hydrope aliisque idem *Cous*, *Oribasius* &c. persuadent. Huic contrarium, τὸ ὕστερον, de tempore posteriore adhibet *Jud.* v. 5. Apud profanos πρῶτος de tempore, inprimis *Homerum* Odyss. ult. de Achille, cui primum contigit Trojæ sub mœnibus altis occumbere, ubi *Eustathius*: πρῶτα ἤγουν πρὸ καιροῦ. Adverbia hæc urgentibus, nomina pro Adverbiis in Scriptura usitata ex *Psalm.* 75. 3. *Esa.* 41. 1. *Thren.* 1. 9. *Marc.* 8. 32. reponam. Quod si πρῶτος nativa nominis significatione servandus in ordine, collectivum crederem singularis pro plurali per Enallagen, similium locorum autoritate fretus, *Jes.* 33. 7. 2. *Sam.* 19. 41. *Johan.* 8. *Ephes.* 6. *Apocal.* 21. 21. Ratio suadet, quia. 1. plures ad piscinam confluxerunt. 2. Miraculi major esset fides, si ad plures commodum spectaret, & sane miracula numerum amant. 3. Impotentiam portentosæ aquæ proderet, uni profuisse. 4. Si mysticum sensum cum Patribus hinc eruamus, *Augustino*, *Ruperto*, *Beda*, aquæ perturbatio Domini passionem notavit, quam ad omnes fluxisse indubie credimus. 5. Si plures portæ ad piscinam patulæ fuere, ut suspicatur *Adrichomius*, omnino eodem tempore plures esse potuerunt primi. Si unam portam concedas, eamque angustam, jam secundum naturæ captum nisi unus intrare poterat nemo, unde subsidebat aqua, antequam sequuturis porta pateret. Quidquid sit, pressis sacri historici vestigiis insistentes, τὸν πρῶτον accipimus & de ordine & tempore, idque in singulo numero, unumque primum concedimus. Vel enim primus ingrediens, aquam turbatam ita contaminavit ægro corpore, ut sequentibus ex usu esse nequiverit, quemadmodum apud nos fama sparsit, fontem medicatum S. Helenæ tertium ideo exaruisse, quod quidam Venerea lue infectus illi se immerserit. Non Aponi, aliisque thermarum locis frequentatis, aquas lautior quis intrat, nisi post alterius egressum recens ex canalibus derivetur aqua. Quod inprimis cavendum monet *Jasolinus* Reg. 15. Sunt fontes nonnulli sordibus minus amici. Teste *Seneca lib.* 3. *Quæst. Nat. c.* 26. *Boccacio*, in Chersoneso Rhodiorum fons post certa intervalla ex imo fundo concitatur & perturbatur, sordidaque quævis injecta rejicit, nec quiescit quam puritati suæ restituatur. *Georg. Wernherus* de *Adm. Hung.* aq. fontem describit in Helvetia mirabilem in monte Engstle in regione Argaw, de quo experimento cognitum asserit, quod sit impatiens sordium, ut si quid impuri in eum missum mersumve fuerit, per aliquot dies deinde non compareat, nec quicquam aquæ reddat. Similia de fonte juxta Rhenum, non procul ab Andernaco memoriæ consignavit *Wendelinus* in *Præfat. Nili*. Aliter quoque ὁ πρῶτος explicari potest, quod angustus fuerit ingressus, ut antequam egrederetur primus, consideret lutum ad summa per turbatorem concitatum, indeque inutilis, nisi novo accedente per Ange-

lum

lum quendam motu & agitatione. Quanquam enim *Adricomius* in *Jerusal. descript. num. 62.* dicat amplam fuisse piscinam, & *Antonius Medina*, longitudinem ad 200. passus, latitudinem 60. profunditatem ad 30. pedes extendat; certis tamen cancellis inclusa per angustam portam ingressuros admisit, nisi per plures portas plures primos simul immersos dicas. Hinc perspicuum, quid sibi velit Paralyticus: ἄλλος πρὸ ἐμοῦ καταβαίνει. Deum enim vel hominem quærit, vel de ingressu litigat, subsidet aquæ immersa virtus, & a prædecessore inquinatur.

IV. Piscinæ Probaticæ effectus naturalibus sunt simillimi, & aliis aquis medicatis communes. Jacebant in porticibus πλῆθος πολὺ τῶν ἀσθενούντων, nempe cæci, claudi, aridi, exspectantes salutarem aquæ motum. Nervosi generis sunt morbi omnes, & aquis medicatis solent expugnari. Credunt quidem satis ad miraculi veritatem confirmandam cœcos, hoc fonte curandos, conferre. Sed nihil minus. Figamus pedem, ut conspectior sit impugnata fides. Miraculo non careret, si confirmata & a primis incunabulis producta cœcitas eo fonte illuminaretur. Non de his, sed levioribus oculorum visusque defectibus & vitiis sermo est, medicata unda abstergendis. *Plinius* autor est *l. 31. c. 2.* in parte prima villæ Ciceronianæ Puteolis erupisse fontes calidos perquam salubres oculis, celebratos hoc Laureæ Tullii carmine:

Hic etiam apparent lymphæ non ante repertæ,
Languida quæ infuso lumina rore levant,
Nimirum locus ipse sui Ciceronis honori
Hoc dedit, hoc fontes cum patefecit ope.
Ut, quoniam totum legitur sine fine per orbem,
Sint plures, oculis quæ medeantur, aquæ.

In agro Hungtingdonensi ad Hailveston in Anglia fonticuli sunt, alter dulcis, alter salsior: hunc contra scabiem & lepram, illum contra oculorum hebetudinem valere perhibet *Cambdenus*. Oculorum doloribus balneum *Hippocrates* noster commendat *6. Aph. 31.* Suffusioni prodest aqua S. Helenæ, ut experimento *Nic. Petræi* firmat *Ericus Johannes* in *Fontin. sacr. p. 12.* Ne aliunde plures advocem, sufficit Christi exemplum *Johan. 9. v. 7.* qui cœcum ad Κολυμβήθραν Siloe amandat, ut ablueretur oculorum vitium quantum curabile, incurabile enim & nativam cœcitatem ipse per lutum & divinam potestatem abolevit. Apud piscinam hujusmodi cœcos, non a nativitate lumine privatos, curatos credere cogimur, ne Christi potentiæ injurii, cœcos curandi rationem, illi propriam, aliis communicemus. Ideo non cœcum, sed Paralyticum ex porticibus sumsit sibi curandum Christus, quia illi per piscinam curabiles. Difficilius quippe & miraculo vicinius fuisset cœcitatem innatam extersisse, quam Paralysin acquisitam. Hæc autem ex antiqua luxatione, scirrho, in ætate senili, atrophia, aliisque symptomatis Paralyticum nostrum senem aridumque infestantibus prorsus, nisi Christi ope, insanabilis. Nec opus ad Tropum concurrere cum *Beda*, ut cœci sint scientiæ lumine carentes, claudi, quia ad ea quæ vident implenda vires non habent, aridi, qui dilectionis supernæ pinguedine carent: hi enim porticibus piscinæ nec affixi fuere, nec a piscina ulla emendari potuerunt, quanquam centies turbata.

Claudis vel nervorum resolutione & contractione, vel ossium vitio, vel tumoribus obortis, balnea percommoda. De fontibus Bajanis *Plinius l. 31. c. 2. generatim nervis prosunt pedibusve, aut coxendicibus, aliæ luxatis fractisque*. Medicati nostri S. Helenæ fontes fluxiones tumoresque pedum non semel dissiparunt. Sulphurearum aquarum, lutique eadem facultas. Multiplex ea. Lutum enim emollit partes induratas, hinc balneum D. Bartholomæi in agro Patavino toto orbe celebratur, plenoque usu ad tumores, contractiones, &c. acclamatur. Confert deinde ad resolutionem & discussionem eorum, quæ jam emollita sunt. Tum siccat roboratque nervosas partes in fracturis, & luxationibus, denique refrigeratas partes calefacit, de quibus operose & erudite *Fallopius* de *Therm.* Utriusque elementi aquas junxi calidas frigidasque, ut in piscina probatica eligat lector, quod vero propius visum fuerit. Incertum enim, calida fuerit, an frigida. Nec magnopere refert, quum & nitrosæ frigidæ sint, ut acidulæ Spadenses, Pugeanæ, Egerenses, &c. in quibus quoque ebullitio observatur, visque eadem, & calidæ frigidis substituantur apud *Aetium l. 11. c. 30.* quanquam thermæ placuerunt in Historia, at eligendi arbitrium cuivis relinquo. Par sit de aridis judicium, sive marasmo, sive contractione, sive Paralysi comprehensis, proficuum balneorum usum sæpius expertis. Vere de aquis *Plinius l. d. Quod si quis fide carere ex his aliqua arbitratur, discat in nulla parte naturæ majora esse miracula.*

Oppo-

Opponitur nobis *Comm.* 4. sanatum post aquæ turbationem, ᾧ δήποτε κατείχετο νοσήματι, quocunque morbo detineretur, quod plane portento simile, neutiquam naturali fontium virtuti conveniens. Cæterum *Comm.* 3. nominantur tantum τυφλοὶ, χωλοὶ, ξηροὶ, ut species nervosorum affectuum, sub genere τῶν ἀσθενούντων. De omnium generum morbis Scriptura haud repugnante exponimus. Ita enim universalis affirmativa non raro per Synecdochen generis ad species restringitur *Exod.* 9. 6. 32. 3. Ita *Matth.* 4. 23. Sanans πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν μαλακίαν ἐν τῷ λαῷ, de omnis generis morbis, neutiquam de singulis generum accipiendum, ut recte *Glassius*. Nam cum multi in Palæstina essent morbi, soli cœci, claudi, muti, surdi, paralytici, hydropici, febricitantes, leprosi, hæmorrhoides, sanati dicuntur, nec hi omnes, sed ex quibusdam aliqui. Eo sensu & Petrus *Actor.* 10. 12. πάντα τὰ τετράποδα vidit demissa seu omnis generis animantia. Certe nisi valde fallor & hæc quoque D. Joannis erit sententia, vel nullus in Palæstina morbus fuit, ᾧ δήποτε igitur de illis interpretamur, qui curari potuerunt, alioquin tantum Christo incurabilium medico decederet, quantum piscinæ accederet. *Patres* & *Interpretes* piscinam nostram aquæ Baptismi assimilant, cujus usum fideles tantum, & sanabiles, non omnes, quod dolendum, experiuntur. Nihil in Italia frequentius, universalia morborum remedia ex fontibus D. Virgini sacris depromendi. Fama Helenæ nostræ æque fuit liberalis, & quod mirandum, Hornhusanas aquas, non ita pridem nimio concursu notas, contrarios etiam morbos tollere, cœcitatemque fere, a nativitate, scriptorum quorundam licentia prodidit. Nos debita Christi miraculis religione, asserimus per piscinam morbos expiatos humana arte curabiles, at Christum, desperatum annis, viribus & magnitudine mali Paralyticum, suæ curæ subjecisse, ut se Deo parem ostenderet. Nam.

V. Messiæ in carnem manifestato ingens majestatis divinæ detrimentum accederet, si alii, si piscina portentose curassent. Ipse loquatur Jesus, *Joh.* 15. 4. Si opera non fecissem in eis ἃ οὐδεὶς ἄλλος πεποίηκεν, peccatum non haberent. Unde miracula per Christum, non piscinam, edita vocantur ἔργα πατρὸς *Johan.* 8. *v.* 41. τοῦ Θεοῦ *Johan.* 9. *v.* 3. Ad quam gloriæ prærogativam aut societatem qua pietate piscinam adscribemus? Mihi certe nec libet nec licet esse tam impio. Per filium omnia miracula curationis edi voluit Deus in *N. Test.* vel Apostolos ejus vi communicata, qui solus is infirmitates nostras portavit. Unde hoc capite Joannis ex miraculis Messiam se recte probavit, quæ per annorum 400. silentium post Malachiam desierant, ut eo signo, tanquam certissimo, tempus adventus mortalibus innotesceret. Legisse me memini, qui sub adventum Christi miraculum piscinæ incepisse scripserint, ut venientem Messiam prædiceret. Sed fingunt, ut ficta excusent. Tacent sacri Historici, in describendis hujus notæ portentis, alioquin diligentes, nec præter Joannem, præsentiæ suæ instantis ullum voluit Messias pronuncium. De tempore quo fluxus virtusque piscinæ cepit, nihil apud autores invenias, ut vero sit simile pro naturali fonte habitam ab omnibus. Quando desierit, indicat *Tertullianus l. adv. Jud. c.* 13. Et piscina Bethsaida usque ad adventum Christi curando invaletudines Israel, desiit a beneficiis deinde, cum perseverantia furoris sui nomen Domini per ipsos blasphemaretur. Scilicet naturalium rerum ubertas Deo amico & faventi adscribenda, quam nobis ad devia vitiorum deflectentibus justo judicio subtrahit. Fontium autem siccitatem, quam sæpe experimur, Dei vindictæ debemus *Psalm.* 104. 10. *Joel.* 1. 20.

Visuntur adhuc hujus piscinæ vestigia. Ita enim *Nic. Christ. Radzivilius Epist.* secunda de *Peregrinat. Hierosol. p.* in. 84. Porta eadem seu Ephraim, civitatem ingressi ad lævam vidimus Probaticam piscinam, quæ prope aream templi Salomonis fuit, & erat satis ampla & profunda. Porticus habet etiam nunc quasdam integras. In fundo ipsius est quoddam arundinetum: unde apparet, nunc quoque esse locum humidum.

VI. Miraculum piscinæ nullus Scriptorum veterum vel minimo apice agnovit. *D. Joannes* inter mirabilia, a naturæ lege consueta abhorrentia, non recenset, sed ideo videtur adduxisse, ut præmissis curabilibus per naturam ad incurabilia descenderet, soli Christo relicta. *Josephus lib. 6. bel. Jud. cap.* 6. stagnum, a piscina probatica parum differens, describit, sed sine miraculi ullius mentione. Si Judæum averseris, scito, res Christianas candida satis fide pertexuisse, & si famam miraculorum Christi denigrare propositum fuisset, felicius odium exseruisset aucta in immensum piscinæ virtute, inprimis si antecessisset. *Benjamin* in Itin. *Ibi conspicitur in hunc usque diem piscina, in qua mactabant victimas suas: ibi etiam Judæi scribunt nomina sua in pariete.* Plane ad morem nostrum. Sed nihil de miraculo, nec ille, nec *Nonnus* Paraphrastes Joannis,

nis, qui Angeli motionem ficco pede transfilivit, addiditque.

Ἅλμασιν αὐτομάτοισιν ἰδὼν ὀρχύμενον ὕδωρ.
Saltibus spontaneis videns salientem aquam.

h. e. nulla causa insolita naturæ, sed a suo principio commotam. Præter æquum fasque commisissent omnes silentio damnando, si divina reticuissent miracula. Enimvero *Sacramentum Principis abscondere bonum, opera autem Dei revelare & confiteri, honorificum est Tob.* 12. 7. Judæos veteres naturalem credidisse testatur *Rudolph Gualterus hom.* 34. in *Joh.* atque ideo nullam hujus fecisse in scriptis suis mentionem. Certe *v.* 16. Christo non succensent, quod vim divinam aquæ elusèrit, sed quia sabbathum violaverat. Nec ægre tulissent, quod curaverit eum, quem sciebant incurabilem, nisi insita malitia de omnibus Christi actionibus judicandi licentiam sibi sumsissent. Non usquam maleferiati ipsi exprobarunt, quod paria cum illo piscina fecerit. Vero similius objecissent, quod per piscinam miraculosam admiranda opera ediderit, quam per Beelzebul *Matthæi* 12. nisi quotidianam & plane naturalem piscinæ virtutem habuissent perspectam. Vulgum ipsum nunquam tantopere æstimasset miracula Christi, si similem curandi felicitatem in piscina observasset. Viso autem Christi opere, *v.* 23. *nonne*, inquiunt, *hic est filius David?* Omnes ægri hoc pacto in Judæa, sine Christo, valetudinem amissam recuperassent, nec centurio de puero suo paralytico anxie adeo laborasset, quum per milites facile amoveri potuerint in piscinam ingressuri. Non nos movet אשר *Esched* effusio, quodque per aquæ ductum ex superiori templi loco in vallem deducta sit aqua, ut exinde cum *Chemnitio* Magno naturalem causam excludamus: nam & Thermæ plerumque, ut & medicatæ aliæ aquæ, Aponi, & Bajis, Semniciæ, &c. per canales inducuntur. Fundi hic præcipua habenda ratio, quam defluentes aliunde aquæ augent. An ex victimis increverit efficacia, nec affirmarim, nec facile negarim. At Ezechiæ esse piscinam, de qua 4. *Reg.* 20. *Adrichomio* non probatur. Quicquid sit, arbitris naturæ subinde iniquioribus tanto minus hic accedendum, quod cum *Lavatero* in *Neh.* thermas omnes miraculosas credant, ex fluxu perpetuo & igne calente, qui deficiat in inferioribus.

ANNOTATIONES AD HISTORIAM PARALITICI SECUNDI.

ΠΑῖδα Centurionis de filio, non servo, variis argumentis inducti, sumus interpretati. Sic enim passim sacri profanique loqui amant. Notandum tamen in N. Test. quando παῖς Christo tribuitur, ubique de ejus in carne humilitate, adeoque servili habitu esse sermonem. Quando vero de æterna ejus generatione & divinitate agitur; υἱὸς vocatur, non παῖς. Alia ratio de aliis. *Johannes* enim 1. *Epist. c.* 2. *v.* 18. παιδία vocat auditores, filiolos, quos. *v.* 12. 28. τεκνία, *v.* 7. ἀδελφοὺς appellat, & passim ἀγαπητοὺς. Nominisque rationem reddidit *v.* 13. quia patrem cognoverunt. Δοῦλον quo sensu Lucas nuncupaverit, in Historia dictum. Δουλεία servitus apud *Suidam* tribus modis dicitur. Primo, *secundum ipsam Dei creationem. Ut ille dicit: Omnia sunt tua serva* h. e. tibi serva, tibi serviunt, rerum omnium creatori. Secundo, *secundum fidem, ut quum dictum est: liberati a peccato, Justitiæ servi facti estis.* Tertio, *secundum civilem vitæ rationem, quemadmodum est illud, Moses legis servus.* Si in tantas angustias compulsus fuero, forsan dicam δοῦλον fuisse, sed libertum jam & pileo donatum. Ita enim *l.* 37. *ff. t.* 15. §. 9. libertus & filius conjunguntur. & *l.* 3. *ff. t.* 5. §. 31. libertus & amicus. Aliud Lucæ commentum *p.* 24. adduximus ex *l.* 4. §. 5. *lib.* 40. *ff.* de *stat. liber. tit.* 7. ubi servire nobis illi intelliguntur, quos curamus ægros. Loquitur quidem rubrica de servis ægris, quod dies infirmæ valetudinis anno annumerandi sint, quia *cupientes servire propter adversam valetudinem impediuntur:* sed pari fere ratione, qua obsequium ægri præstant Dominis, & ægri suis Medicis sunt obedientes. In hoc igitur textu generaliter differit, in priori specialiter. Non est quod obvertat scrupulosus, Centurionem vel Judæum fuisse, vel Christo nomen dedisse, adeoque nullum inter servum liberumque valuisse discrimen: Nam ex Judæorum grege non fuisse probatum contra *Adamum a Contzen* in Historia, & apud hos quoque servorum miserior conditio quam ingenuorum. Fateor *Exod.* 21. *v.* 20. Dominum mulctari, si servum percusserit ad mortem, secus quam in foro Romano, cæterum quæ *v.* 2. *seq.* de mancipiis Hebræis afferuntur, Romano juri non adversantur. Certe in Republica Hebræa hodierna, siquidem Respublica vocanda, mancipia emuntur & venduntur aliarum gentium more, teste *Leone Mutinen-*

tinense c. 4. *p.* 5. *de Rit. Hebr.* Si Christi doctrinam professus est, non ea fuit audacia, ut Romanas leges abrogaret, quamdiu sub Romanis vexillis militavit, posset enim, Nicodemi prudente timiditate, clam pius esse & Christianus. Imo salvo Christiani jure, mancipia aluit, quod hodiernis Siculorum, Melitensium, & Hispanorum moribus receptum. In Concilio Toletano *l.* 1. *Decret. Greg. c.* 2. de servorum ordinatione statutum est, *ut nullus Episcoporum deinceps ad sacros ordines eos promovere præsumat, nisi prius a Dominis libertatem fuerint consecuti. Et si quilibet servus fugiens Dominum suum, qualibet calliditate aut fraude ad gradus pervenerit ecclesiasticos, decretum est, ut deponatur, & ejus Dominus eum recipiet.* Juris igitur Romani observantissimus Centurio sub vexillis suis servos admisit nullos, nulla urgente necessitate nisi manumissos, quod ex *Eutropio*, *Isidoro*, *Penna* didicimus, sicque Domino sciente militiæ servus, nomen dedit, hoc ipso ingenuum fieri voluit *Justinianus*. Hic autem παῖς Centurionis postea Centurio quoque factus, si credimus *Dextero*, quia ab inferiori ordine ad supremum virtute emerserunt.

Insolitus & ætati & professioni puero isti Paralytico morbus, quia ad militiam juvenes eligebantur. *Horat. l.* 3. *Od.* 2.

> *Pauperiem pati*
> *Robustus acri militia* puer
> *Condiscat.*

Idem *lib.* 1. *Epist.* 18. de Lollio:

> —— —— *denique sævam*
> *Militiam* puer, *& Cantabrica bella tulisti.*

Vegetius incipientem pubertatem elegisse Romanos autor est *lib.* 1. *cap.* 4. de quibus consulendi *Stewechius* & *Naudæus* in Erudita de studio Militari Dissertatione. Vivendi genus immunitatem præstasset, nisi a violentiori causa e temperata temperie deturbatus fuisset. De temperatioribus enim plagis miles legebatur, ex laudato *Vegetio lib.* 1. *R. M. c.* 2. ob mortis contemtum & prudentiam militari homini necessariam, non ex promiscua plebe, quod moribus nostris usitatum. Negant summi quidam Viri utrumque, eo quod Astures & Cantabri in sexto climate Romanos diu ancipiti victoria exercuerint, nec requiratur excellens adeo judicium mentisque solertia in milite, denique quia in aliis climatis quibuscunque fortes producantur. Cæterum, sive de Ducibus sermo sit, illi optimi in bello, qui nati militiæ, ad verborum & linguæ certamina rudes, & ingenio honesta magnaque appetentes, *Liv. lib.* 10. sive de milite, qui ipsi sua per se munia obeunt, ducisque partem implent. *Tacit. l.* 1. *Hist.* sine prudentia tamen neuter timoris & audaciæ modum servabit, quod apud *Dionem l.* 50. Antonius triumvir de se gloriatur, quæ apud quascunque nationes usu & necessitate acquiritur.

ANNOTATIONES AD HISTORIAM PARALYTICI TERTII.

APud *Marcum* & *Lucam* hujus historiæ series manifesta. *Matthæus* nonnihil se involvit, in quo enodando post *Augustinum* feliciter desudavit in Harmonia *Chemnitius*, Theologus quidem summus, sed in Medicina non ita versatus. Quemadmodum enim harmoniam hanc Historiæ Paralytici amplector ut vero affinem: ita in morbi genere a tanto Viro dissentire cogor, credit enim Paralyticum nostrum non in parte aliqua corporis, vel in uno latere tantum læsum fuisse, ut duci potuerit: sed in toto corpore nervos intercepto motu ita resolutos, ut non potuerit in sella sedere, verum ut lecto affixus portatus fuerit, unde *Celsum* explicat, utrumque, & ἡμιπληγίαν & ἀποπληξίαν paralyseos nomine vocantem. Verum tamen Paralyticum textus sacer persuadet, cui descriptio favet. Addo, quod fidem & certam in Christum fiduciam habuerit Paralyticus, alioquin patienter adeo non passus fuisset se per ædium contignationem ad pedes Christi demitti, judice *Chrysostomo*. Αὐτῶν & Paralyticum & bajulatores respicit, quia unusquisque fide sua vivit. In Apoplexia autem deletis sensibus omnibus externis internisque, in Paralysi ex parte remanentibus, quomodo fides superesse possit sine ratione, non video. Præterea alloquutus hominem Christus, bono animo esse jubet, Θαρσεῖ τέκνον. Apoplecticum sine intellectu aut sensu, quis ita sanus compellaret? & quid fiducia sine ratione? In Paralysi vel unius lateris, vel partium privatarum, salva ratio viget, quia illæsum cerebrum vel ex parte, vel totum. Nimis imbelle est argumentum Magni *Chemnitii* pro Apoplexia, quia lecto affixus debebat portari, quum in sella non posset sedere. Sane si resolutione teneatur truncus inferior, illæso capite, supernisque partibus, gressus sublatus erit, portandique orietur necessitas. *Aetius tetr.* 1. *serm.* 3. *c.* 6. distinguit accu-

accurate inter gestationem in lecto & lectica. *In lecto* gestandos, *qui se erigere non possunt. In lectica vel decumbentes, ut hydropicos, resolutos*, &c. *vel desinentes. Cels. l.* 2. *c.* 15. Nunquam gestari corpus dolens debere suadet, sive id in toto, sive in parte sit, *nisi tantum in solis nervis dolentibus*. Portantur igitur resoluti, quanquam totum corpus Apoplecticum non sit. Tantum Medicarum rerum exacta cognitio Divinis Interpretibus & ornamentis & utilitatis afferre posset, si tam illi nobis faverent, quam nos illis. Quicquid sit, ut Christiani mutuo amore invicem, dum in Ecclesia militante versamur, sine fuco, sine alterius obtrectatione prosequamur, Deo vivamus sancte, & beate moriamur.

Atque hæc de Paralyticis N. Test. in mentem calamumque venerunt. Quartus occurrit *Actor. 9. v.* 33. Æneas nomine, spatio annorum παραλελυμένος, quem Petrus, per quem contemtibilem Testem multo mirabilius divinitas se ipsa persuasit, ut loquitur *Augustinus l.* 22. *de Civ. Dei cap.* 5. in nomine Jesu sanum surgere jussit. Quicquid autem de hoc argumento dici posset, quum per susceptam materiam decurremus, omne absolvimus. Jam manum de Tabula.

THOMÆ BARTHOLINI
DE MORBIS BIBLICIS
MISCELLANEA MEDICA.

PRÆFATIO.
Lectori S.

A*Liud agentem ad has pagellas compulit* Bibliopola *noster* Daniel Pauli. *Opportune tamen. Cum enim Opuscula sacra hactenus dispersa, uno fasciculo juncta in lucem proferre animus esset, & de* Paralyticis Nov. Test. *olim me quædam esse commentatum haud ignoraret, rogavit, de cæteris quoque morbis in sacro Codice, si quid haberem, bono publico ne inviderem, ut conspectius & majori pompa prodiret Volumen, quod propediem est adornaturus. Arrepto calamo Miscellanea hæc citius in chartam conjeci quam coquantur asparagi, quæ additamenta esse possunt eorum quæ de Paralyticis repetito* Hafniensium & Basileensium *prælo commissa benigne excepisti. Festinationi nostræ vel ignosce vel applaude. Singula in majorem molem excrevissent, nisi negotia alia interrupissent sermonis suscepti filum, graviora mibi quam publico. Vale.*

I.
De somno Adami, an ecstasis vel lethargus?

Genes. II. 21. 22.

NON somnus dicitur, sed gravis somnus. Id notat textus תרדמה. Acerbissimus est *Constantino Manassi* in Annali a Leunclavio Latine factis: *Adamus somno acerbissimo sopitus est: somno qui fuit initium eversionis, & omnia perdentis invidiæ.* Profundus autem ille somnus dolorem mitigavit, quem ablata costa sentire debebat. Alias rationes mysticas excutit *Aslacus* noster in *Phys. Christ. spec.* quæ huc non spectant. Præeuntem ille habet *Tertullianum l. de Anim. si Adam de Christo figurabat, somnus Adæ mors erat Christi dormituri in mortem, ut de injuria perinde lateris ejus vera mater viven-*

viventium figuraretur Ecclesia. Idem alio sensu ibidem eleganter ita loquitur: *Si apud Deum discas, ille fons generis Adam ante ebibit soporem, quam sitiit quietem: Ante dormiit quam laboravit, imo & quam edit, imo quam & profatus est*. Symmachus vertit χάρον. Sed & in sano integritatis statu adhuc Adam versabatur. Eodem errore tenentur, qui Lethargum reddunt. Revixit ille & statim convaluit, cum a lethargo difficilis sit ad salutem pristinam regressus: Unde non somnum, sed oppressionem appellat *Cœlius Aurelianus l. 2. Acut. c. 1.* Quod si mentis tandem compotes fiant, de cervicis dolore conqueruntur apud *Hipp.* in Coacis, quod pondus capitis vocat *Aretæus l. 1. Acut. cap. 2.* Quibus incommodis non laborans Adam, post somnum recte ratione utebatur, & promte munia exsequebatur. Vidi nuper duas lethargo oppressas fœminas primæ notæ, septimo die defunctas, quarum una mentis compos marito illustri ante valedixit, quam exspiraret, altera placide sine ullo rationis indicio, sensu tactus tamen nonnihil superstite sensim nobis erepta. Non male meo judicio ἔκστασιν hic agnoscas cum LXX. Interpretibus, sed raptum divinum. Ita *Tertullianus l. de anima cap.* Unum esse animam & Spiritum: *Cecidit ecstasis super illum sancti spiritus vis operatrix prophetiæ*. Ecstasis tamen illa in somno erat a Deo immissio, sicut recte post *Epiphanium* & *Pererium* explicat *Schoochius* Polyhistor.

II.

De Jacobo claudicante.

Genes. XXX. *v.* 22.

Beatus *Augustinus l. 16. de Civit. Dei cap. 39.* mystice explicat de passione Christi: *Tetigit porro illi idem Angelus veluti prævalenti* latitudinem femoris, *eumque isto modo claudum reddidit. Eratque unus atque idem Jacob & benedictus claudus: benedictus in eis qui in Christum ex eodem populo condiderunt, atque in infidelibus claudus*. Revera tamen luxationem cruris passus claudicabat Jacob. *Sulpitius Severus l. 1. Hist. sacr. §. 15. latitudo femoris* Jacob obtorpuit. Male *Josephus l. 1. cap. 19.* τὸ νεῦρο τὸ πλατὺ vocat, seu latum nervum. Nam nervus luxari non dicitur. Rectius latitudo femoris est caput ossis femoris, quod suo sinu seu vasto coxendicis acetabulo excidit, quale exemplum in Cl. *Rhodio* nostro Patavii habuimus, qui eapropter, quanquam non male repositum fuerit os, toto vitæ cursu claudicabat, ut mirari subeat *Tostatum* & *Junium*, qui Jacobum die sequenti sanatum fuisse affirmant, ut sine claudicatione Esavo obviam iret. Verius cum *Mercero Hornius in Not. ad Sulpic.* tota vita claudicasse, hincque morem illa parte abstinendi invaluisse. Incurabilem luxationem coxendicum pronunciat *Galenus l. 18. de Us. Part. c. 2.* futuramque necessario cruris claudicationem. Difficilis est *Celso l. 8. cap. 20.* quum ibi valentissimi nervi musculique sint, si suum robur habent, vix admittant repositionem femoris si non habent, postea non contineant. Ex colluctatione facile excidunt articuli. Hinc in ludis Romanorum Medici conducti, sive Chirurgi, pro gladiatoribus læsis luxatisve, ut recte *Lipsius l. 1. Saturnal. c. 14.* etiam ratione victus seu dietæ Interpretes cum latitudinem femoris Jacobi obtorpuisse dicunt, & emarcuisse, effectum luxationis assequuntur, quam plerumque marcor sequitur.

III.

Uxor Lothi in salem conversa.

Genes. XIX. *v.* 26.

Beatus *Augustinus l. 1. de mirab. sacr. Script.* salis tenuissimam partem, quæ corpori inerat, totum corpus infecisse scribit. Confirmat hoc *Mercurialis l. 6. Var. Lect. c. 26.* ex *Hippocrate l. de Prisc. Med.* ubi de amaro, salso &c. quod homini inest, ait: ubi horum quidpiam secretum fuerit, & per se exstiterit, tunc & conspicuum fit, & hominem molestia afficit. Quod ita ulterius explicat *Mercurialis*, contigisse, atque id, quod fieri quotidie spectamus in Ictericis, seu Arquaticis, quorum intima bilis pars in extimam corporis superficiem restagnans id totum lucidum, amarum, atque aridum & deformatum reddit. Contulit huc operas suas fumus sulfureus ex Sodoma ardente ore facieque ad urbem conversa exceptus, quemadmodum Puteolis vidimus in antro sulphureo ex halitu forti enecatos canes. Quales forsan fuere venti illi qui in Historia Bavarica narrantur pastorem cum grege in petram convertisse. Si traditioni credulæ fides adhibenda, prope prædium Sebyense in Selandia nostra, quod possidet Affinis meus honorandus *Henricus Mullerus* Regius Quæstor simile spectaculum offertur. Nam ibidem ad littus stagni Tie series saxorum majorum conspicitur, quam pompam esse credunt nuptialem divina vindicta in petram conversam. Sed revera est series lapidum, qua-

qualis in monumentis veterum Danorum frequens est, vocaturque vulgo monumenta gigantum, cum sepulturæ locum designent, pro familia aliqua illustri, quibus alibi pro aris Deorum prægrandia saxa adduntur. His vero loco cœmiterium fuisse paganorum vel inde confirmor, quod nupperrime vicinum colliculum effodientes coloni ad argillam eruendam effoderint urnas aliquot mortuales cum cineribus & ossibus humanis, quas in musæo nostro servamus, cum fibulis graphiis, & aliis. Firmam salis compagem fuisse vel inde manifestum, quod statua ea temporibus *Tertulliani* adhuc omnium oculis fuerit exposita. Quanquam nostra itineraria eam ignorent. Digni versus sunt qui exscribantur, quia & miranda quædam ibi notantur de statua salina. Carmine *de Sodoma*.

In fragilem mutata salem, stetit ipsa sepulcrum,
Ipsaque imago sibi formam sine corpore servans.
Durat adhuc, etenim dura statione sub æthra.
Nec pluviis dilapsa situ, nec diruta ventis.
Quin etiam si quis mutilaverit advena formam,
Protinus ex sese suggestu vulnera complet.
Dicitur & vivens acta jam corpore, sexus
Munificos solito dispungere sanguine menses.

Majolus dieb. Canic. Colloq. 18. *part.* 1. ex *Cypriano* recitat hos versus. Inter dubia Cypriani *Bellarminus ponit l. de Script. Eccles. Tertulliano* vero asserit *Sixtus Senensis*, quem sequitur *Pamelius*, quia stilus est *Tertulliani* nec uspiam inter Poetas *Cyprianus* numeratur. Cujuscunque denique sit, illud quidem in carmine assequor, vulnera illa statuæ salinæ suppleri posse allabente aqua, quam in sui statim naturam convertit salina hæc minera, quo modo salinæ fodinæ crescunt: Sed alterum de mensibus in statua fluentibus more mulierum, non pio, nisi salis quædam sit colliquatio ab externo aere humido. Allegorice *Philo Judæus* l. de somniis hanc metamorphosin explicat, de iis qui anterioribus neglectis, h. e. virtutibus earumque operibus, a tergo relicta sive vanam gloriam, cœcas divitias, pulchritudinem, & id genus alia respiciunt. *Salem enim esse rem parum solidam*. Aliud docet *Petrus Jo: Faber Pallad. spagir. c.* 11. Salem esse principium coagulationis in materia unctuosa fixa. De sale Africano prodidit *Plinius l.* 31. *c.* 7. in acervos circa Uticam ad collium speciem construi, qui ubi Sole Lunaque induruere, nullo liquore liquescere, vixque etiam ferro cædi: De sale duritiei lapideæ in Polonia minore videndus *Martianus Cromerus l.* 1. *descript. Polon.*

IV.

Manus Moysis arida.

Exod. IV. 6.

IN sinum recondita leproso candore extracta narratur manus singulari impetrantis Jehovæ miraculo, *Tertullianus* l. *de Resurr. Carnis* §. 22. lepræ non meminit, sed tabe confectam vel emortuam dicit, indeque resurrectionis argumentum ita nectit: *Cum Moyses manum in sinu condit & emortuam profert, & rursus insinuat & vividam explicat, nonne hoc de toto homine portendit? siquidem trina virtus DEI per trina illa signa notabatur cum suo ordine* &c. Excusari tamen meretur *Tertullianus*, cum lepræ effectus fuerit membrorum tabes.

Hæc manus arida in memoriam revocat manus alterius quæ miraculo quodam anno superioris seculi 33. prope Rostochium in ligno arido super lapidem posito excrevit digitis expansis, quæ movebatur & a magno motu sudavit, sudore lapidem irrigante, in cujus adversa parte figura erat Viri barbati. *Paulus Warnefridus* l. 1. *Gest. Longob. c.* 4. de septem Viris historiam inserit, qui longo sopore sopiti erant, illæsis corporibus & vestimentis: e quibusdam unius habitum quidam cupiditate stimulatus vellet exuere, mox ejus, ut dicit, brachia aruerunt, pœnaque sua cæteros perterruit. Scilicet noxii sunt membris viventium cadaverosi halitus ex tumulis diu clausis expirantes, sicut variis exemplis alibi probavimus. Historiam recitat Clarissimus Gallorum Medicus *Renatus Moræus*, amicus dum vixit noster in Oratione Inaugurali ad Ludovicum XIII. habita 633.

V.

De facie Mosis immutata.

Exod. XXXIV.

AD mutatum corporis habitum facies illa divino fulgore splendens spectat, de qua nos non pauca diximus *lib.* 1. *de Luce hominum cap.* 12. Ea vero quia ad hoc

hoc argumentum illustrandum pertinent, non gravabor hic repetere in gratiam illorum qui operæ hujus compendium amant.

Nolim autem vulgatæ nimium fidas versioni, quæ cornutam egredientis Moysis faciem male posuit. Unde pictorum ortus error, qui Mosen suis delineaturi coloribus, binis cornibus exornare solent, ut nummus indicat antiqui Toreumatis Romæ a me inventus, & inflexo arietis in morem cornu cum decalogi præcepto de Idololatria vitanda signatus cujus iconem dedimus. *c. 3. de Unicornu*. Cui similis est alter apud Cl. *Jo. Rhodium* nostratem, nisi quod in rectum obtrusius protendantur cornua, quæ nulla apparent in concinnata Legislatoris effigie apud Cl. *Salmasium libr. de Coma* Christianorum quidem opus crediderim in opprobrium gentis Judææ factum, quæ omni seculo sculpturas damnavit; idque eo magis suspicor, quod male Judæos habere *Steuchus* Rabbinus autor est, quia Christiani cum cornibus Moysen depingunt. Revera enim cornua capiti ejus hæsisse, aliquibus firmiter persuasum, ut legi per eum latæ major accederet autoritas, quod apud *Henricum Salmuth* Notis ad *Guidonis Pancirolli* deperdita reperias. Nam cornu autoritatis & excellentiæ nota fertur, ut pro ipso etiam Regno in divino *codice* 1. *Sam.* 11. 10. adhibeatur. Alii subtiliori genio cornutum Mosen Judæis apparuisse putarunt, quoniam Lysimachi Regis more concinnos gestavit capillos, quibus & olim usi Armeniæ sacerdotes. Dissimiles in numo visuntur, quem ex *Lansio* exhibet *Schickardus*. In cornuum sane formam crines in magnifico æreæ statuæ opere Melitæ intorquentur, quod Mosis simulachrum templo S. Johannis Anno salutis 1550. Galli consecrarunt. Et ne quis sine ratione id interpretetur aliorsum, ignorare non debet, tale crinium artificium cornu appellasse *Juvenalem* Sat. XIII.

Cærula quis stupuit Germani lumina, flavam
Cæsariem, & madido torquentis cornua citro?

Quales novæ nuptæ nuptiarum celebritate Venetiis gestant, & de omnibus felicis Arabiæ incolis in descriptione urbis Reane refert *Ludovicus Varthema*. Scribit quoque ex sententia Græcorum Grammaticorum *Cælius Rhodiginus l. 30. c. 1.* cornua pro capillis fuisse posita, quia utrumque eodem modo enascatur. Quin pro luce crines usurpatos ex *Valerio Flacco l. 2.* patet, ne alios advocem:

Astraque & effusis stellatus crinibus æther.

Ut facilis ad cornua fuerit flexus, pari licentia, qua incurva omnia figuræ vicinitate per cornu expresserunt antiqui vel *Isidoro* monente *l. 9. origin.* Præsertim vero flumina, quæ per obliquas ripas tortuoso cursu labuntur. Videndæ autoritates *l. 1. de Luc. Anim. c. 12.* Verum has de Mose conjecturas sacer textus pressius inspectus, & meliores Interpretes de facili difflant. Sine cornibus enim fuisse Legislatorem extra dubitationis est aleam, quæ si autoritatis gratia accepisset, frustra velamine abscondidisset iis, quibus forent monstranda, parumque modeste Johovæ remoto velo ostentasset. Verosimilius enim videtur, crines fuisse lumine interspersos, & cornua nihil nisi summi splendoris radios ex facie emicantes significasse, quibus astantium oculi perstringebantur. Apud Hebræorum quippe gentem Cornu & Radius pari passu ambulant, quoniam verbum קרן per זהר *splenduit* exponunt, & *Rabbi Kimchi* idem קרן a cornu derivat. Quod & Latinis placuit, qui cornua luminosis, vel lumina cornutis assignarunt. Lunam quippe cornibus Lunæ dabant speciem, solus sit testis *Claudianus* de vitula *lib.* 1. de *Raptu:*

—— Vitulam non blandius ambit
Torva parens, pedibus quæ nondum proterit arva,
Nec nova lunatæ curvavit germina frontis.

Unde caput cervi cornutum micare dicitur apud *Calphurnium Ecl. 6.*

—— Micat acre caput.

R. Salomon vero per radios Hebræam originem exponens, vocat קרסיהחור cornua magnificentiæ. Cui concors est Chaldea versio, quæ gloriam posuit faciei, ad aliorum scripturæ locorum mutationem. Alibi etenim קרן gloriam notat & decus, quod ex lumine elucet. Ita *Jobi* 16. v. 15. ועוללתי בעפר קרני saccum consui super cutem meam, *& operui cinere gloriam meam*. Ubi *Jonathan* decorem, & paulo remotiori significatu *Andreas Osiander* substituunt *cornu*. At quo sensu in vulgata versione *carnem* elegerit *B. Hieronymus*, equidem ignoro. Melius certe in *Psalmis* LXXV. 5. 6. LXXXIX. 25. CXXXII. 17. CXLVIII. 14. קרן cornu supposuit, quanquam simili ratione gloriam seu splendorem

dorem *Jonathan* maluerit. Explicant autem carneam hanc lucem Hebræorum Magiſtri, imprimis R. *Salomon*, quod radii in cornu morem reflexi, ex Moſaico vultu miſcuerint, ſicut & radios a ſole derivatos cornu ſpeciem præ ſe ferre, ſubinde imaginamur. Quo pertinent hi *Drepano* adſcripti verſus:

> *Flammea cornuto librantem lumina vultu,*
> *Geſtantemque ſacris jura ſacrata libris.*

Nec alia ratione Alexandro Macedoni cornua pone aures in antiquis numiſmatibus appinguntur, quod in *Obſervationibus* noſtris Novis *Unicornu* annotavimus, quam quia caput ejus in ſummo prælii indici ardore ſcintillaſſe referant Hiſtorici, ſi quidem hæc conjectura placet: non neſcius interim ad Jovis Ammonis arietem reſpexiſſe quamplurimos cujus ſe filium falſa ſacerdotum acclamatione jactaverat Macedo. Quicquid ſit, tanta ex Moyſe affulſit claritas, ut velo habuerit opus, verba ad populum facturus. Quod ad myſticum ſenſum trahit *D. Paulus* 2. *Cor.* 3. *v.* 13. & 14. obſcuris quidem verbis, ſed ſatis intellectis, ſed quorum ſententia huc fere redit, lucere nempe etiamnum Moyſis faciem, nec videri ab Iſraelitis ob lucis ſplendorem, qui, ne faciem abſorbuerit quaſi, ita in veteri fœdere oculos intentius perſtringere legum duritie, & typorum velamine a Chriſto detegendo. Id enim τὸ καταργῦται ſeu *evacuatur* denotaſſe auguror. Parum ad veritatem *Rabbi Sepharadi* accedit præſentis veli explicatio. Velaſſe nempe Moyſen vultus, cum filiis Iſrael loqueretur, quo majorem autoritatem dictis adderet, amoviſſe vero velamen ad Jehovam converſo ſermone, quia indignum foret cooperta facie Regem Regum affari. Ingenioſa ſane, ſed antiquitatem nullam ſapiunt, quippe tecta facies caputque in veterum ſacris non majeſtatem, ſed animi indicabat demiſſionem, ut fuſius in *Anatomia noſtra Pagana* egimus Unius hic ſufficeret *Plauti* teſtimonium in Moſtellaria:

> —— *Quinetiam hoc illi dicito*
> *Facturum me, ut ne etiam adſpicere ædes audeat.*
> *Capite obvoluto ut fugiat ſummo cum metu.*

De Megera in Hercule Furente *Seneca* Act. 2. Sc. 3.

> *Namque ipſa triſti veſtis obtenta caput*
> *Velata, juxta præſides aſtat Deos,*
> *Laterique adhæret verus Alcidæ ſator.*

Plutarchus etiam in *Quæſt. Rom.* inter cauſas, quare velato capite, non aperto Diis ſacra fierent, primum facit, eo habitu animi ſaſſos eſſe demiſſionem. Quam antiquorum religionem contrario Chriſtianorum ornatu illudit *Tertullianus* in *Apolog. c.* 20. *Illuc.* (ſcilicet ad cœlum) *ſuſcipientes Chriſtiani manibus expanſis, quia innocui, capite nudo, quia non erubeſcimus, denique ſine monitore, quia de pectore oramus, precantes ſumus omnes ſemper pro omnibus.* Et ne Græcorum Romanorumque hunc cultum regerat *Sepharadi*, idem probo inter Hebræos uſitatum, quorum Pontifices ſacrarium ingreſſuri capitis tegmen, quod Cidarim lineam vocant, officioſa ergo Jehovam devotione induunt, ut ex *Exod.* XXIX. 6. & XXXIX. 28. 31. *Levit.* XVI. 4. manifeſte colligimus. In hodiernis quoque ſacris veteris moris obſervantiſſimi, velato omnia capite peragunt; Non ergo ob autoritatem vultum Moyſes texit, ſed ut ſplendoris intenſi radios ab auditoribus diverteret, quorum radiorum majeſtatem pie & dilucide *D. Paulus* in æternæ lucis comparatione 2. *Cor.* 3. *verſ.* 16. propoſuit. Preſſius Moyſis lucem introſpexit *Clemens Alexandrinus lib.* 6. Strom. *glorificatam caloris ſpeciem* agnoſcens. In quo ſplendoris per univerſam faciem diffuſi continuo tractu, nolumus cum pictoribus radios in cornua bina dividere ſeu eminentes faculas, qui æquali ſplendore continuam lucem fulſiſſe inde credimus, quod totam pariter obvelaverit faciem, nulla diſtinctio intervallo cornum differentia. Unde major ex veritate gloria pictorum foret, ſi non tam cornutam quam radiatam æquis partibus faciem ducerent, eodem artificio, quo ſanctorum capita continuo radiantis coronæ circulo cinguntur.

Cujus quidem coronæ non æque manifeſta eſt origo, atque uſus. Inveniemus tamen, niſi nos fallit augurium. Corona lucente illorum tantum verticem circumdederunt, qui divinitatis aliquo privilegio luce inſigni ſeu interna, ſeu a ſuperis conceſſa effloruere. Ex luce autem quam corpora ſpirare fingebant, pro ſubjecti capitis ratione, tenore in orbem radii expanduntur nunquam interrupto, qui tamen, quamvis uniti, ob diſtantiam diſtinctis per exigua intervalla apicibus viſui noſtro imponunt. Hincque artificioſa pictorum manus, ut oculorum lapſum corrigerent, effluentem ſanctorum lucem ſeu veram, ſeu putatitiam integra coronarum ſerie per penicillum figuravit, quam alioquin

quin in radios disperſam falſo ſuſpicaremur. Fuit & aliorum dignitati conceſſa radiata hæc corona, qui aliqua luce vulgarium ſortem videbantur excedere. Talem de Auguſto filio in ſomnis imaginabatur Octavius Pater apud *Sultorium c.* 94. *dum videre viſus eſt filium mortali ſpecie ampliorem cum fulmine & ſceptro, exuviiſque Jovis Opt. Max. ac radiata corona ſuper laureatum currum biſſenis equis candore eximio trahentibus*. Quod eleganter expoſuit *Vellejus Paterculus lib.* 2. *Quum intraret urbem, ſolis orbis ſuper caput ejus curvatus æqualiter, rotundatuſque in colorem arcus, veluti coronam tanti mox Vir capiti imponens conſpectus eſt*. Latinum pari decoris facie inducit *Virgilius lib.* XII. *Æneid.*

> —— *cui tempora circum*
> *Aurati bis ſex radii fulgentia cingunt*
> *Solis avi ſpecimen:*

Nec diſſimilis *Ovidio in Epiſt. ad Hippol.* laudatus:

> *Quod ſit avus radiis frontem vallatus acutis,*
> *Purpureo tepidum qui movet axe diem.*

Prorſus id in Syria Dea cum *Luciano* admireris, quam ἐπὶ τῇ κεφαλῇ ἀκτῖνας φορέειν, coronas in capite portare narrat, radiis dubio procul immixtas. In *Miſanthropo* apud eundem adulator aliquis auream ſtatuam Timoni erigit, ῥάβδον ἐν τῇ δεξιᾷ ἔχοντι, καὶ ἀκτῖνας ἐπὶ τῇ κεφαλῇ. Quas quoque non raro in veterum nummis advertas. Nimbus vocabatur ejuſmodi corona radiata, teſte *Servio* quem ad veri nimbi, qui cœleſtia ſidera Lunam Solemque ambit, ſimilitudinem depictam haud iverim inficias, ut quum ſub humanæ formæ ſpecie Deos hos colerent, nimbum illorum divinioris conditionis hominibus attribuerit. Sol autem ut Princeps univerſi lux, radiato vultu ante cæteros reſplendet, & ſplendere fingitur apud *Martianum Capellam lib.* 1. *de Nupt. Philol. ſolis auguſtum caput radiis perfuſum circumactumque flammantibus*. Et *Arnobius* diſertiſſimus contra gentes *lib.* 6. in eandem rem diſſerit: *Ecce ſi aliquis, vobis neſcientibus & ignaris, rex urbanus & callidus ex foribus ſuis Solem tollat, & in Mercurii transferat ſedem; Mercurium rurſus arripiat, & in Solis faciat commigrare delubrum, (uterque enim a vobis glaber, atque ore confingitur levi,) dctque huic radios, ſolis capiti petaſunculum ſuperponat; quibus modis internoſcere poteritis, utrumne ſol iſte ſit, an ille Mercurius, quum habitus vobis Deos, non oris ſoleat proprietas indicare?* Confert quoque de Sole ſymbolam ſuam *Prudentius l.* 1. contra *Symmachum:*

> *Hoc ſidus, currum, rapidaſque agitare quadrigas,*
> *Commenti, & radios capitis, & verbera dextræ,*
> *Et frenos phaleraſque & equorum pectora anhela.*

Radiatis lineis revera pictum fuiſſe, oſtendit antiqua Solis Tabula marmorea, quam ex ædibus Haſdrubalis *Matthæi Marchionis Jovii* Romæ doctiſſimus *Alexander* publico ſcripto illuſtravit. Sexdecim radios præfert numiſma vetus Rhodium apud *Ant. Auguſtinum Dial.* 2. humana ſpecie & capillis dependentibus, quos tamen in Gaditano Solis nummo non deprehendit *Jo. Bapt. Suarez*, in *Antiq. Gaditanis*. Per crines expreſſerunt Poetæ, ut notum vel ſolius *Statii* verſiculo *lib.* 3. *Theb.*

> —— *Rutilamque lavabat*
> *Oceani ſub fonte comam.*

Quo etiam illuſtribus rotis collinearunt, quibus mundo diem promit conditque Phœbus, candentium & lucidarum nomine venientibus. *Claudianus* recitat de *Nupt. Hon.*

> —— *Segnemque rotam non volvere Phœbe*

Audiatur ſimul *Statius l.* 2. *Sylv.*

> *Stridoremque rotæ candentis audit.*

Imitabantur hanc radiati Solis imaginem fortaſſe Chriſtianorum primi ſi recte ſententias ſubducamus, in depingendis ſanctis, ne quicquam in claritate Diis viderentur ceſſiſſe. Vel forſan ad coronas reſpexerunt, quid per apices eminent, Deorum proprias, ut largioribus teſtimoniis exponunt Antiquarii. In Iſide ſane Ægyptia, quam ex gemma ſignatoria vetere delineavit *Pignorius Symb. Epiſt.* 23. coronula ad radios cœleſtes accedit quam proxime. Sunt tamen, qui coronam orbicularem in ſanctorum ſtatuis effictam tantum ob tutelam exiſtiment, ut inſiſtentes pluviarum niviumque noxas veluti clypeis a capite declinent: ſitque loco pilei, cujus nempe formam accurate effingit antiquiſſima *D. Marci* ſtatua Patavii in foro piſcatorio veteri ad ædem S. Andreæ erecta, olim, ut fama eſt, Ateſta advecta. Hunc galerum dixerunt excipiendis

dis a ſole injuriis uſitatum. *Claudianus l.* 1. de Raptu:

—— Gallenius adſtitit ales,
Somniferam quatiens virgam, tectuſque galero.

Nec non *Calphurnius Ecl.* 1. de Ornite & Corydone colonis:

Nos quoque vicinis cur non ſuccedimus umbris?
Torrida cur ſolo defendimus ora galero?

Cui Tiara non fuit abſimilis, quam profulgentibus radiis nimboque in Phœnice poſuit *Phyſiologus Epephanti* plane ad mentem noſtram: Τιάραν γαρ φέρει ἐπὶ τὴν κεφαλὴν: Tiaram enim in capite geſtat. De ſplendenti vero corona plumata hoc accipiendum, *lib. de Luce Animal.* de Phœnice expoſuimus.

VI.

De morſu ſerpentum venenato, ejuſque medicina.

Numer. XXI. 6.

SErpentes & flatu ignito & morſu urentes deſcribit Moyſes, quos in pœnam murmuranti populo vel creatos, vel, quod vero ſimilius, ex deſerto advectos immiſit ſcelerum vindex. Fuſius de his egimus *l.* 2. de *Luce Brutor. c.* 10. nec pœnitet cramben hanc recoquere in morborum ſacrorum ſerie, quam orſi hoc loco ſumus.

Num. XXI. 6. cum de aqua & pane impetuoſius obſtreperent, *miſit Dominus in populum ſerpentes ignitos, qui mordebant populum.* Poſt paulo ad frugem redeunte populo, *dixit Dominus ad Moſen: Fac tibi ſerpentem ignitum, & pone illum ſuper ſignum, ut omnis, qui eſt morſus, intueatur eum & vivat. v.* 8. Ubi *urentes* ſerpentes vetus *Interpres* Venetiis olim editus exponit de iis, qui morſum ardentem infigebant, atque ſimul toxicum, quod corpus exuſſit, immittebant. Serpens autem igneus ille erat, qui urentem ſerpentem ſimilitudine exprimebat, ſimili flamma læſa membra ſanaturus, eratque æreus ſigno Crucis appenſus, ut omnibus eſſet ſpectabilis, ſi credimus *Interpreti* doctiſſimo, quanquam modo citato *v.* 8. de ære taceat *Legiſlator* ſolum שרף exprimens; quod ardentem notat ſerpentem, ſequente tamen *v.* 9. illius fit mentio. Unde collige ex ære quidem conflatum, ſed in flammæ ardentis ſpeciem. Hinc quia flagrantis erat ſignum, flagrantes quoque ſerpentes primos fuiſſe eſt neceſſe ut *Lyranus* & *Rabbinorum* plerique verba ſcripturæ, ut ſonant, retinentes pro confeſſo habeant, veras & lethales ſcintillas igneas, per aera ex ſerpentibus miſſas, ſummo formidinis tormento conſcias animas terruiſſe. Quæ quoque ſententia videtur Legiferi *Deuteron.* 8. 15. *Ductor tuus fuit in ſolitudine magna atque terribili, in qua erat ſerpens adurens, & ſcorpio ac dipſas, & nullæ omnino aquæ.* Cui adverſa fronte repugnat *Autor libri*, qui *ſapientiam* præfert, cap. 11. 18. 19. 20. ubi iter populi exponens, Dei miſericordiam eo nomine præſertim laudibus extollit, quod nec nova animalia, nec ignitos ſerpentes in tormentum miſerit: *Non enim impotens erat omnipotens manus tua immittere illis multitudinem urſorum, aut audaces leones, aut novi generis ira plenas, aut ignotas beſtias, aut vaporem igneum ſpirantes, aut fumi odorem proferentes, aut horrendas ab oculis ſcintillas immittentes, quarum non ſolum læſura poterat illos exterminare, ſed & aſpectus per timorem occidere.* Qui quidem Autor in majus pio Zelo opera Jehovæ extulit, quum Salomon non fuerit, ſed, teſte *Hieronymo*, Phylo Judæus, unde & Librum hunc ignorant Hebræorum volumina, & inter Pſeudographos numerat idem *B. Hieronymus*. Sane שרף ubique ardentis flammæ figura. Unde Seraphim, de quibus *Eſaiæ* 6. 6. *Et vocavit ad me unus de Seraphim, & in manu ejus carbo ignitus, quem forcipe tulerat de altari.* Unum hunc de Seraphim aliqua Divinitatis luce os illuſtre monſtraſſe, dicit *R. Jonathan*, ſervumque ſedis gloriæ fuiſſe, quæ in cœlo ſupra altare ſit. Sed *Joannes Buſtamantinus* apud Complutenſes Doctor *lib.* 2. *c.* 2. de *Rept.* S. S. contrarium Moyſis Salomoniſque ſenſum ſoluturus, Salomonem de ſerpentibus ignem ab internis ſpirantibus, aut ab oculis emittentibus egiſſe fatetur; non tamen obſtante, quin aliqui ſerpentes ab effectu alio igniti accenderint aerem, & inflammarint oris ſufflantis ardore. Nempe ignitos vocandos, quia potentius igne, veneno cauſticæ & pyroticæ naturæ utere poſſint, & comburere tandem incendio & æſtu, ut febris *ignis* vocantur, & *Ignis ſacer*, Eryſipelas, quod effectus ignis edant. Tales forte eſſent ſeps & ſalpinga ſerpentes, de quibus *Iſidorus* libro laudato, aliique, & omnino communis foret is omnium venenatorum effectus. De morſu tamen ſolo extant ſcripturæ loca *Sap.* 16. 5. ubi morſibus perverſorum colubrorum exterminati dicuntur, parique fato 1. *Cor.* 10. 9.

10. 9. a ſerpentibus periiſſe: Unde & *Rabbi Salomon* interpretatur, combuſtos fuiſſe eo tempore homines veneno dentium illorum, quo ſententiæ flexu capiendum quoque videtur, quod *Eſaiæ* 14. 29. dictum: *De radice colubri egredietur regulus, & fructus ejus ſerpens ignitus volans.* Ad quem locum notat *R. Jonathan*, ex nepote proditurum unctum, cujus opera in vobis (ſc. Philiſtæis) erunt, ſicut ſerpentis volantis, hoc eſt exitia, quod in Ezechia impletum 2. *Reg.* 18. Coluber autem ſerpens eſſe debet, ut in origine eſt נחש pro vipera ſubſtituendus ex eadem Baſiliſcus, quem *Hebræorum Magiſtri* צפע nuncupant; שרף autem recte *Oſiander* Ignitum vertit, per Analogiam vero effectus abſorbentem appellavit vulgatus Bibliorum *Interpres:* ſed quo jure *R. Leon Mutinenſis* in Lexico Rabbinico שרף apud *Eſaiam* per Tigridem expoſuerit, ipſe Doctiſſimus non moneat. Cæterum hæc, ut dixi, ex eventu ignito interpretatio, omnes ex æquo ſerpentes in populum immiſſis monſtrat, nec ad certum genus reſtringit, quod alii felicius aggreſſi ſunt. De viperæ enim ſpecie, quæ διψας vocatur, accipit *Paulus Eborus*, cui ab effectu nomen, quod ſitim iis, quos ſauciat, & veneno ſuo imbuit, excitare ſoleat inexplebilem, qua, velut ardenti flamma, altiora viſcera uruntur. Verum parum ad rem præſentem hæc conjectura, cum expreſſe dipſas ab illo, qui flatu adusſit, *Deuter.* 8. diſtinguatur, nec ſitis ulla populum, quamvis antea ex more lamentantem, vexabat, quam tantam dipſas inferre ſolet, ut, teſte *Galeno l.* 11. *ſimpl. Med. c.* 2. & *Nicandro* in Theriacis, prius onere potus dirumpantur læſi, quam a ſiti liberentur. Nec nomen viperæ convenit, nec natura. Non illud, quod שרף nuſquam viperæ accommodatur; צפע quidem illi in *Eſaia* jungitur, ſed male per viperam reddidit *Interpres*, quia Baſiliſci eſt notio. Nec hæc, quam unum oviparum ſit animal, viviparum alterum, parvaque ſimilitudine ad ſe accedant apud *Galenum*. Nuper *Samuel Bochartus*, Vir Eruditionis profundæ *par.* 2. de *Animal. ſacr. ſcript. lib.* 3. *cap.* 13. veroſimile judicat, ſeraph eſſe hydrum vel cherſydrum, quanquam hydrus in aquoſis locis naſcatur & educetur, qualibus caruit deſertum Iſraelitarum; potuiſſe tamen aliunde a DEO immitti & accerſiri. Preſſius rem tangit fortunatiſſimus in myſteriis veterum indagandis *Fortunius Licetus*, qui *lib.* 3. De *Spont. Viv. Ortu cap.* 11. Dracunculos ex corporibus Hebræorum morſorum pœna divina exortos credit, eoſque adeo malignos divinat, ut eorundem membra crudeliter eroſerint, eroſa inflammarint, inflammata dolore vexarint, ab effectu denique morboſo ignei denominationem traxerint. Hoc morbi genus inter Orientales populos ſæpe graſſatum, ut tanto Viro firma conſtet autoritas, ex *Plutarcho* docemur, qui ex Agatarchidis mente hic *lib.* 8. *ſympoſ. Quæſt.* 9. loquitur: *Maris rubri incolæ affectionibus novis & nunquam auditis tentati ſunt, nam Dracunculi quidam parvi crura & brachia edentes eruperunt, qui ſi tangebantur, ſtatim emergebant, atque muſculis infixi minime tolerabiles inflammationes pariebant;* hoc morbi genus prius nemo vidit unquam; neque poſterius aliis niſi his ſolis, contigit, ut alia multa. Conſentit *Actuarius lib.* 4. *Meth. Med. cap.* 16. in regionibus ſupra Ægyptum potiſſimum provenire Dracunculos. Sed *Galenus lib.* 6. de *Loc. Aff. c.* 3. alterius ad Arabiæ loca refert, & *Aetius Tetrab.* 4. *Serm.* 2. *cap.* 85. in Æthiopia collocat ac India, a quibus hodie Luſitanis, qui Æquatorem peragrarunt, innotuit hæc morbi peſtis, ubi frequentiori noxa homines afflari, narravit mihi eorum locorum gnarus *Samuel Chabibi* Hebræus Venetus, Medicuſque ſcripto de Venæ Sectione clarus. In Inſula Ormuz accurate depingit *Joh. Hugo Linſchoten cap.* 6. Itinerarii. Unde & ab Æquatore reverſi Europæi ſubinde ingratas has merces ſecum vexerunt, quas in nauta Belgico vidit olim Experientiſſimus Joh. Rhodius noſtras, ex India reduce, cui ſura manifeſte verminabant. Male autem ex levi inter utramque affectionem forſan diverſitate, quæ vel nulla ex Plutarcho Moyſeque apparet, vel admodum exilis, diverſum hunc maris rubri morbum ab illo, qui Iſraelitas invaſerat, contra *Licetum* induxit *Ezechiel Caſtrenſis*. In minima quippe non raro ludunt tam Natura, quam Morbus, qui eadem facie vix ullum aggreditur. Scrupulum tamen injiciunt *Galenus*, *Aetius*, reliquique ad teſtimonium antea citati, qui pueris fere tantum uſitatum hoc morbi genus probant, nec ullum moleſtiæ aut doloris ſenſum inferre, niſi abrumpantur. Saniores autem erant Hebræi, & Tormenta experti ſunt vehementiſſima. Sed nihil ad nos hæc a ſuſcepta opinione dimovent. Quippe puerili ut plurimum ætati familiares dracunculos concedo, provectiori rationes, non tamen inviſos, ut experientia poſterorum perſuademur, præſertim quando Naturæ defectum Deus vindex ſcelerum ſupplevit. Nec exilitas vermium obſtat, quæ indifferens; aliquando enim quoque majores fuerunt apud *Aetium*, & lum-

lumbricis latis ventris assimilati a *Galeno*, *Aetio & Actureo*. Tormenta primo affectionis tempore parva sunt, at ubi inveteraverint Dracunculi, livescit locus & supputatur, teste *Aetio*. Ut credere non possim in nervosa musculorum parte dolores absfuisset; nervosos enim appellat *Galenus* & ex *Sorano* Paulus *Ægineta* affert, nil esse præter nervi alicujus concretionem. Unde excitatur inflammatio sensibilis partis, & dolor urgentissimus, maximo actus momento, si Jehova pondus adjecerit. Ubi notanda Clarissimi Viri *Lazari Meyssoreni* conjectura, qui venarum quoddam esse excrementum suspicatur *cap.* 8. *Morb. Nov.* si quidem Dracunculi sint, quos a setis les Soyes Narbonenses appellant. Ea quoque fere *Paræ* fuit opinio *lib.* 7. *c.* 21. a sanguinis fervore deducentis. Ab aere nocturno seu rore contrahi in Itinerario suo nuperrime Gallus quidam *Anonymus* credit. Tandem igniti vocabulum multis ex effectu attribui notius est, quam ut demonstrem: eo enim ad clypeum fortium utitur *Nahum.* 2. 3. idemque sermoni DEI *Proverb.* 30. 5. & *Psalm.* 119. *v.* 140. Plura de his dixi quam speraveram. Amore tamen Jesu mei pennam implevi, cujus crucem & merita serpens æreus in eremo suspensus præfiguravit, sicut ipse servator nos docuit, & repetit *Tertullianus lib. adv. Jud.* & *lib.* 3. *contr. Marc.*

VII.

Jobi morbus excutitur,

ex Job. 2.

ANxietatem seu tædium sui, quod fere comitari solet febres, quas *Hippocrates l.* 4. *Acut.* §. ἀσώδεις appellat, præter alios morbos, habuisse Jobum patientissimum *Stephani Roderici* est commentum *lib.* 2. *Quæ ex quibus c.* 21. Ita quippe ipse *Job. c.* 10. *tædet animam meam vitæ meæ*. Non improbo eruditi viri conjecturam, sed tædium hoc seu antiquitatem ex alio principio advocarim. Antequam sententiam meam aperiam, aliorum sunt expendendæ. Inprimis se offert *Joannes de Pineda* Soc. Jesu Doctissimus Theologus, qui *Comm.* in *Job. c.* 2. *v.* 7. 8. omnia fere morborum externorum & internorum genera recenset, & Jobo applicat. Imo quod mireris, *sect.* 5. laborasse quoque lue Venerea cum *Vatablo* probat, quem sequitur *Cyprianus Cistercienfis*. Paradoxum *Vatabli* ratione confirmat, nam ex Medicorum judicio is affectus contagiosus cum ulcere, aut immani cruciatu, variis locis emergit, ac sæpe extuberat, in corpus omne spargitur, & non solum carnem, sed partes etiam solidas pervagatur, universamque corporis substantiam pervertit. Hoc vero morbo fœdissimo, qui cum scortatorum & turpissimorum hominum flagellum sit, Satan voluit Virum honestissimum, ignominiose afficere. Ita quidem se optimo Castissimoque Viro *Pineda* ratiocinatur, præter rationem divinæ indulgentiæ, quæ ad honesta se extendit, non ignominiosa membrorum genera. Castus fuerat Vir sanctissimus, nec ulla prava concupiscentia aut illicita, meruit sinistram famam. Neque isto Jobi seculo turpissimum hoc morbi genus inter mortales innotuit. Quippe loco illo *Hippocratis* 3. *Epid. sect.* 3. quem *Vallesius* & *Reusnerus* pro antiquitate hujus luis afferunt, pestilentiam longe gravissimam describi recte cum *Galeno* aliisque Interpretibus defendit diligentissimus *Sennertus l.* 6. *Prax. part.* 4. *c.* 1. ex historiæ evidentia. Nam morbus ille utplurimum cum febre invasit, quod non accidit in lue Venerea; & fuit epidemius, cum lues Venerea saltem per contagium, & nullo alio modo fuerit disseminata; longe etiam alia ratio morbi illius, quem lues Venereæ curandæ fuerit. Audet tamen *Pineda* de Jobo affirmare potuisse hoc morbo laborare, nam Dæmonis arte potuit ad ejusmodi intemperiem adduci, ut in malignam illius morbi naturam humores degenerarent. Sed nimium audax est *Pineda*. Dæmon ea fuerit solertia, ut humores ad illam intemperiem flecteret, quam ejus naturæ & constitutioni congruam scribat. At malignitas hæc quæ spurcum contagium sapit, prorsus aliena erat ab humoribus Jobi, a temperie Jobi casta. Torquet se *Pineda* & præter historiæ omnis fidem asserit, (ut Jobo ægre sit,) nunquam non alicubi gentium eum morbum semper pervagatum fuisse. Manus victas dabimus, si id probaverit. Medicorum confessionem pro se adducit, statuentium a contagio fieri: Nam vel abeundum in infinitum, ita ut nunquam incepisse deprehendatur; vel sine contagio fieri posse disturbatis humoribus & ad insignem intemperiem adductis. Cæterum intemperies ista maligna non oritur, neque orta usquam observata sine contagio a mulieris congressu. Fatetur ipse incepisse luem in Valentia, quo tempore Carolus Franciæ Rex expeditionem Italicam parabat cum elephantiosus quidam nobilis miles ad nobile scortum accederet; quicunque igitur deinde ad mulierem ingressi sunt, eo malo infectos fuisse, elephantiosi in illud degenerante. At nobilis

lis ille miles Hispanus ex India Occidentali id malum secum cum *Columbo* asportavit 1494. deinde in obsidione Neapolitana cum Hispani ob annonæ caritatem multitudinem inutilem urbe pellerent, Galli scorta eorum pulchritudine allecti, clam exceperunt, & ita eorum contagio infecti hunc morbum contraxerunt & per Europam disseminarunt. Ita narrat *Fallopius* de *Tum. c.* 34. ubi contra *Leonicenum* disputat morbum hunc nec ab astris deductum, nec ab aere illuvione Tiberis tum infecto, nec denique esse Epidemicum. Quanquam *Fioravantius* Empiricus *lib.* 1. *Capric. Medicinal. c.* 27. a mortuorum hominum carnibus, ciborum penuria tam ab obsessis, quam obsidentibus Neapoli comestis, originem luis derivet: tamen ad eluendam vel excusandam gentis ignominiam id finxisse credo. Quæ si vera origo, non miramur, quod Indis anthropophagis familiaris antea fuerit. Non id tamen credo. Sed unde apud Indos originem traxit, ut quia contagium defendimus, *Pinedæ* satis faciamus? A Deo libidinis vindice immissum, dubitare non possumus. Id vero Jobi ævo factum, nemo idonea autoritate dixerit, posterioribus seculis futurum Dæmon divinare non potuit, uti in Jobo affligendo præverteret novi morbi inductione divinam vindictam. Verius concludit *Pineda*, Jobi elephantiasin non longe ab ista lue abfuisse, sed male jungit dæmonis sævitiam in illa elephantiasis mutatione procuranda. Rectius voluntatem dixisset, si morbi istius ullam præcognitionem habuisset. Cæterum elephantiasin Jobo plerique affricant, etiam *Sennertus l.* 5. *part.* 1. *c.*40. cui similem faciunt Lazarum *Luc.* 16. Negari non potest in Palæstina familiarem illam scabiem fuisse. Etiam in Ægypto vicina. Ita enim *Lucret. l.* 6.

Est elephas morbus qui Nili flumina propter
Gignitur Ægypto in media, neque præterea usquam
Atthide tentatur gressus, oculique in Achæis
Finibus ——

Ea notæ Elephantiæ apprime conveniunt, a *Celso* recensitæ *lib.* 3. *c.* 23. *Totum corpus afficitur, ita ut ossa quoque vitiari dicantur: summa pars corporis crebras maculas crebrosque tumores habet: rubor harum paulatim in atrum colorem convertitur. Summa cutis inæqualiter crassa, tenuis, dura, mollisque, quasi squamis quibusdam exasperatur, corpus emacrescit, os, suræ, pedes intumescunt. Ubi vetus morbus est, digiti in manibus, pedibusque sub tumore conduntur, febricula oritur, quæ facile tot malis obrutum hominem consumit.* Passim de his symptomatibus conqueritur Jobus. Denigratam cutem deplorat *cap.* 30. 30. cutis duritiem & asperitatem *cap.* 16. 10. & cætera quæ singulis paginis leguntur. Ad squamas & pruritum testa utebatur, quia fictionem unguibus perficere non potuit, quam in elephantia commendat *Celsus l. c.* Inepti enim erant ungues, quia digiti sub tumore conduntur in ista scabie. Difficultas tamen nos remoratur, quod *ulcus* vocetur Jobi morbus. At vere *Coccejus* in *Comm. Job:* certum genus ulceris hic definire, esse vaticinari scribit שחין est inter plagas Ægypti, quam & Israelitis comminatur *Deut.* 28. 27. 35. At quo modo ulcera sine insigni & dolore & symptomatis malo testa radi possint, non video. Sine dubio pro quovis tumore & scabie pustulisque ulcus hic accipiendum. Ita lata significatione *vulnera* vocavit *Cyprianus serm. de bono patient. Accedit vulnerum vastitas & tabescentes ac defluentes artus vermium quoque edax pœna consumit.* Nisi frequenti asperoque testæ rudioris contactu in ulcus generaverit scabies ista, quod sæpe contingere observamus. Quid si de Ulcere Syriaco cogitemus? Ulcera tonsillarum maligna Ægyptiaca & Syriaca appellata describit accurate *Aretæus lib.* 1. *de Caus. & sign. Acut. morb. c.* 9. cujus verba per interpretem *Junium Paulum Crassum*, quem sequitur *Heinschius*, repetemus, ut conspectior fiat ulceris hujus cum ulcere affinitas: *Dolor quidem acer, & calidus, qualis in carbunculo, spiritus vitiatus: Exhalant enim maximæ putredinis odorem, eundemque vehementer in pectus spirando adducunt. Immundi adeo sunt ut neque suum ipsorum odorem ferre queant. Pallida bis seu livida facies, febres acutæ, sitis, ut igne accensi videantur, potum veriti dolores non admittunt. Tristantur enim cum tonsillæ comprimuntur, aut potus in nares resilit, quumque decumbunt, surgunt ut sedeant, decubitum non ferentes, quod si sedeant, quiete carentes, iterum decumbere coguntur; plerumque autem recti stantes obambulant: Nam quiescere nequeunt. Solitudinem fugiunt, dolorem dolore tollere tentantes. Inspiratio magna est, exspiratio vero parva, num veluti igne exusta ulcera cum sint, a calido præterea spiritu incenduntur Raucitas adest: Vox nihil significat. Atque hæc in pejus ruunt, quum subito in terram collapsis anima deficit.* Singula symptomata accuratius conferenti patebit Jobi ulcus. Ægypti & Syriæ ulcera vocantur, quia ibi frequentia. Jobus Idumæus erat, teste *B.* *Augu-*

Augustino l. 13. *de Civit. Dei cap.* 47. & Syriæ pars est Utz, ut *R. Salomon* autor est, in qua degebat Job. Synanchin habuisse ipse querulus fidem fecit, cum quasi laqueo, tumore faucium halitum intercludente, strangularetur. Ita & censet *Philippus* & *Beda*, quos sequitur *Pineda*. Febri torrebatur, qua omnia ossa arefecta. Ulcus ipsum שחין a *Calore* dicitur monente *Mariana*. Sahan enim Chaldæis calefacere, 3. *Reg. lib.* 1. Inquietus erat animo & corpore, sicut apud *Hippocratem* 5. *Epid.* Parmeniscus, qui adeo sui tædio tenebatur, ut cuperet e vita discedere, cui similis alter cui progressu temporis advenit ῥιπτασμὸς seu jactatio corporis, quod chariti 7. *Epid.* accidit, quæ stragula rejiciebat. Dolorem autem ulceris, dolore testæ mulciebat Job. Ne vero credamus tonsillarum solum esse vitium, primo cerebri quoque regionem incusat *M. Aur. Severinus* in *Pædanchone*. Cui suasioni favet anatome complurium corporum vi morbi hujus, qui in Calabria & Sicilia grassabatur Anno seculi currentis 18. enectorum in quorum capitibus exsectis reperti grumi sanguinis lato schemate diffusi sub maximos sinus membranæ crassioris, unde hæmorrhagia narium in plurimis successit. Nec cor immune est, venenosis halitibus cum pulmone infectum, nec ventriculus labem effugit, qui excerpta sanie per œsophagum inquietatus, ut naturalibus actionibus defungi nequeat, hinc ad universum corpus ulcerosa dispositio manat. Pulmonibus ulcera cacoethe infligi in Infirmiorum Hospitio per anatomicam sectionem observavit Panormi *Marc. Anton. Alymus* in *Consult. de Ulc. Syriaco pag.* 59. Alios idem macie in dies consumtos vidit, quia appetere non poterant nec absumtam ciborum parsimoniam digerere, qui in maximas ventriculi angustias incidentes, multos lumbricos evomebant, post quorum mortem ventriculi fundum ulceratum adinvenit. Tales sane vermes in Jobo quoque *Cyprianus* supra laudatus agnovit. Cerebrum igitur, gula, cor & ventriculus ulceribus malignis in Syria grassantibus cum infecti fuerint, non mirum difficillima symptomata enata, quæ passim in morboso Jobi statu recensentur. Illustrat argumentum hoc ipsa curatio per cinerem. Sedebat enim ulcerosus Vir in cinere, & medelæ gratia & humilitatis indicio. אפר *Epher* cinis, pulvis, locus nempe pœnitentiæ *Job.* 3. ipsa Jobi confessione *cap.* 42. 3. 6. *Insipienter locutus sum, idcirco ago pœnitentiam in favilla & cinere*. Septuaginta *Interpretes* κόπρεια reddunt, quos sequutus *Vulgatus* sterquilinium vertit, & cum eo non pauci. Quanquam ulceribus non inconveniens sterquilinium sit, tamen majorem cinis antiquitatem habet. In luctu & pœnitentiam cineribus aspergebantur veteres, præsertim Judæi. Huc trahunt *Matthæum cap.* 16. 16. ἀφανίζουσι τὰ πρόσωπα. Velant faciem scilicet cineribus, quod *Joannes Lightfootius Hor. Hebraic.* ad *Matth.* ex Rabbinis confirmat. Nam *Taanith. cap.* 2. *In publicis jejuniis accipit unusquisque cineres, ac imponit capiti suo*. Consuluit eadem opera ulceribus suis Vir ille patiens & fortunæ ludibrium. Cinis enim ulcera siccat, mundatque *Dioscorides l.* 5. *c.* 135. escharoticis, sive crustas obducentibus medicamentis, miscet sarmentorum cinerem. Cum tam solide curet, & magis stringat, *Galeno* monente, vel quisquis autor est libelli de simplicibus medicaminibus ad Paternianum. Qui ad rem nostram ita porro loquitur: *Ipse cinis in recentia vulnera in profundum positus sanguinem statuit a cursu. Ideoque omnibus pecoribus castratis cinis impositus prodest, omnibusque abscissis. De sarmentis tamen olivæ cinis acerrimus est, & ex nucleo solo acrior est, & ex hoc lixiviæ, vulnerum cancerata auferri etiam acriore lixivia sordida vulnera lavanda sunt*. In ulcere Syriaco, seu maligno faucium ulcere *Aretæus lib.* 1. De *Curat. acut. Morb. cap.* 9. ad exsiccationem, medicamenta arida inspergit penna. Ingens scrupulus superest, qui amovendus omni ope Febris acuta ulceri Syriaco jungitur, cum Jobi morbus chronicus fuerit. Nam Septuaginta *Interpretes* tempus multum vocant. *Chrysostomus* multos menses numerat. *Origenes* tres annos cum dimidio, *Suidas* septem definit. Nihil afferit *Pineda* qui dignus est ab omnibus eruditis legi, longum tamen tempus concedit, sic enim exigere tentationis gravitatem, Viri probatam constantiam, & aliorum regum adventum, ad quos non subito nec omnino brevi tempore fama pervenit. Sed ad morbi hujus morem varium respiciens *Severinus*, Vir acuti ingenii & magnæ experientiæ, duas formas ejus observavit, quarum altera est acuta & ferme furiosa: altera prope sedata & lenta, quas fortasse determinat temperatura corporis, humor prævalens, habitus, sensus, mos, & hæc quidem in eadem urbe, oppido, pago: cæterum in longinquis & dissitis locis binos hos duos morbi mores definiverunt quoque constitutio & tempus anni, aer, aqua, loci victus, & cæteræ quædam occasiones aut causæ. In calidioribus igitur regionibus, in temperamento calido & bilioso, ætate juvenili, breviora tempora conficit ulcus Sy-

Syriacum, in frigidioribus tardiori pede tempora sua emetitur. Jobi temperies temporata, cumulatis animi mœrore crassioribus frigidioribusque humoribus, ætate confirmata & ad frigidam declinante, morbi acutas periodos tardavit, quo etiam operas suas Dæmon contulit, qui ad temperiem ejus morbum accommodavit, ut diutius eum in tormentis haberet. Parum enim abest quin Scorbutum accessisse credam a melancholicis humoribus excitatum in homine tot ærumnis defatigato, quem velut pilam versavit Dæmon. Tot enim pravis symptomatibus affliguntur scorbutici, ut Dæmonis instituto convenientissimus fuerit morbus Jobi tormentis augentis. Causæ præcesserant; animi mœror ingens propter amissa bona, conjugem liberosque amissos, aeris constitutio ad littora Syriæ maritima victus pravus ex inopia rei familiaris. Hinc humores pravi & melancholici coacervati, & sequutus effectus, nempe totius vitiosa constitutio, unde lancinationes, inquietudines, dolores, ulcera scorbutica, cutica, cutis denigratio, & mille alia mala, quæ scorbuticos vexare solent, recensita diligenter a *Severino Eugaleno* libro de scorbuto. Dentium mobilitas & gingivarum laxitas tanta in Jobo, ut cibum capere non potuerit, quanquam id ad oris labiorumque exulcerationes referat ex *Origene Sanctius*. Provocabat Satanas Scorbuticum malum, ad quod naturæ tum corruptæ vitio propensus erat. Ita inevitabimus cætera incommoda quæ aliorum ulcerum difficultates inferunt. Chronicus enim est hic morbus & vitæ ærumnosæ tædium affert incredibile. Non nomine quidem, sed symptomatibus notus fuit olim Scorbutus ipso *Hippocratis* ævo, qui *lib.* de *Morb. intern.* & *l.* 2. Prorhet magnos lienes vocat, ulceraque & postulas, & cætera scorbuticorum mala graphice describit. *Ægineta* & *Aretæus* per icterum nigrum exprimunt. *Strabo* & *Plinius* Stomacacen & Sceloturben nominant, Romanisque innotuisse perhibent. De quo alii fusius egerunt. Nos plura non addimus.

VIII.

De Lepra Judæorum.

Extra Urbem Jobum locant qui Elephantiasin illi affingunt, quia lege Divina, ne inficerent alios separari ab aliis jubebantur leprosi. Hinc ad lepram devolvimur, olim inter Hebræos familiarem. De qua tamen parci erimus, quia aliorum pennas librosque ad satietatem implevit. De Elephantiasi Medicos consulat, cui volupe, in primis *Hollerium* *l.* 1. *c.* 64. & ejus Enarrationes *Duretum*, *Valetium*, *Hautinum*, qui omnium votis satisfacient. Varia problemata jucunda ventilat *Mercurialis* multiscius *l.* 3. *Var. Lect. c.* 20. Cur nempe castrati non fiant leprosi? & cur Elephantici veneris magno appetitu stimulentur? Ubi etiam *Aetium* damnat, qui *l.* 13. *c.* 125. elephantiasi correptos generandi gratia cum mulieribus aliquando consuetudinem habere consuluit: esse enim non modo male affectos jugulare, sed etiam reliquos peste inficere, morbosumque genus humanum reddere velle. *Aetii* tamen ratio hæc est *tetr.* 4. *serm.* 1. *c.* 125. non in totum contagiosas successiones ipsius affectionis in omnibus fieri, præsertim si quis optime dispositus ad venerem incitetur. Novi certe lue Venerea infectos ex uxoribus sanis suos liberos suscepisse, nullo contagio aut matrem aut liberos obnoxios. Caute vero monet per rariora intervalla coire posse, cum ante coitum affectioni infestissimum pronunciarit. In statu igitur convalescentiæ coitum rarum concedit, si quis optime dispositus & semine jam in melius vergente, incitetur ad veneris amplexus. Addit ibidem *Aetius*, si non succedat curatio, quam eo capite instituerat, procul a mari & urbibus, segregandos. Cur procul a mari? scilicet ne commoditas concedatur navicula habitata alia loca invisere. Nam antea & natationes in mari concessit, & ex mari cibos. Nisi a mari idcirco arcendos jubeat, ne per natationem inficiatur aqua, aliorum usibus inservitura. Ab urbibus segregandi, ne consuetudine sua scabiem aliis affricent. Recte alibi idem *Aetius tetr.* 4. *s.* 1. *c.* 120. ex *Archigene:* malum esse affirmant cum ipsis conversari; inquinatur enim aer quem inspirando adtrahimus, ex ulcerum fœtore, & ex vitiata spiritus exhalatione. In Evangelio procul stabant leprosi & *Canone* 37. Concilii Ancyrani præcepit sancta Synodus, qui leprosi sunt vel fuerunt, inter eos orare, qui spiritu periclitantur immundo. *Num.* 12. Maria soror Moysis lepra percussa, separata fuit extra castra septem diebus. Hanc legem veterem mystice interpretantur *Canones Pœnitentiales* Juri Canonico affixi *pag. mihi* 1255. *Mariam scilicet significare pœnitentem. Interpretatur* (sit venia verbo) *enim amarum mare. Hæc pœnituit septem diebus, sed nunc pœnitet septem annis, quod significatum est Ezech.* 4. *diem pro anno dedi tibi.*

Cur nunc tam frequens non sit apud Judæos, quam apud Christianos, rationem reddit *Buxtorfius Pater Synag. Judaic. c.* 33. par-

partim quod pauci sint cum Christianis collati, partim quia temperant sibi a multis cibis, aliisque rebus, ex quibus hic moribus concipi potest. Cibos enim quod attinet, quam fieri potest, legem Mosis observant. In nullo tamen tam pervicaces sunt, ac in carne suilla. Nihilominus tamen leprosi quidam inter illos exstant, ut Antonius Margarita Pragæ suo tempore quosdam repertos esse testatur. Addo, liberiores jam esse, quia frequenti exercitio utuntur ad quærendum victum. Christiani quoque non ita infecti eo morbo deprehenduntur, ob variolas frequentes. Olim certe familiaris erat lepra in Insulis nostris Borealibus Feroensibus & Islandia, sicut Nosocomia ibidem extructa testantur, quæ nunc vacua ruinam minantur. Ignorare me fateor, quid sit Morbus Regius de quo prolixe disputat *Zacharias* Papa I. *Epist.* 12. ad *Bonifacium*. Nisi valde fallor, cum lepra confunditur. In primis Judæi morbum effugiunt abstinentia a carne suilla, cujus caro insalubris creditur & lepram generare. Quanquam enim *Celso* & *Galeno* suilla caro inter domesticas quadrupedes levissima putetur, *Mercuriali* tamen placet *l.* 3. *Var. Lect. cap.* 8. Judæos ob sanitatem potius non vesci carne suilla, quam ob superstitionem. *Plutarchi* autoritate se tuetur, qui 4. *Symbol. Probl.* 5. rationem reddens cur Judæi carnibus suillis abstinerent; omnem suem, ait, sub ventre, lepra ac efflorescentiis refertam fere esse semper, quæ nimirum ob malum quendam habitum, atque corruptionem corpori ingenitam in corporibus summis efflorescere videntur. Bestiæ quoque hujuscemet circa victum sordities pravitate non caret. Cæterum male caro suilla in sanis damnatur, cum ex *Hippocrate* cæterisque ad unum fere omnibus Græcis, Latinis & Arabibus inter valentissima alimenta numeretur, quibus etiam athletæ & alii ad robur corpori acquirendum vescebantur, validissime enim nutrire ob glutinosum succum, qui partibus afflicti non facile discutiatur, sicut post *Galenum l.* 2. *Meth.* explicat *Petrus Castellanus l.* 2. de *Carn. Es. cap.* 5. sed requirit exercitium & stomachum idoneum *Hippocrates*. Judæis quidem noxia caro suilla esse non potuit, quia calidiori ventriculo & æstuante præditi facile superabant noxas, si quas habeat. *Simeon Sethi* humidos ventres negat bene concoquere suillam. Nec deerat illis vinum, quod *Schola Salernitana* huic escæ adjungit. In Syria leges patrias carnem suillam prohibuisse Domininus Philosophus apud *Suidam* testatur, sanitatis tamen causa cum esset hæmoptoicus, somnio Æsculapii parens, suillas carnes comedit & iis semper vescebatur. Glutinoso enim humore ora venarum in pulmone potuerunt solidari. Non igitur Judæi suem aversantur, metu lepræ, a qua immunes per Dei gratiam sunt patriæ incolæ, quibus quotidianus fere est ejus. Memini *Burrhum* ejus fuisse sententiæ, carnem suillam quidem lepram inducere, sed corio inhiberi, quo minus vel sues ipsi vel comedentes lepra consumantur. Imo ad lepram curandam ex sanguine suillo spiritum extraxit. Politicam rationem habuisse Judæos vero fit simile, cur postea suem exosum reddiderint, quæ deinde vim legis obtinuit vel superstitionis. Esus lege divina prohibitus fuit. Sed ipsi Judæi porcos quoque alere vetuerunt, ne quidem ut ungantur iis pelles, quod ex *Cod.* 1. *Ebr. c.* 7. §. 7. & ex *d. Ascher annot.* ad *Misnam* docet *Const. L'Empereur*. Scilicet nolebant porcos alere ne agros Palæstinæ effoderent, & inquinarent fertile solum. Hinc maledictione prohibitum est Judæis canes alere & porcos apud *Maimonidem* aliosque. Canes quidem alere permissum, sed catena ferrea ligatos, ne nocerent morsu, quanquam etiam posterioribus seculis pro dedecore habitum sit portare canes, de qua Κυνοφορία eruditam edidit epistolam Cl. *Jo. Heinr. Meib.* Antiqua quoque vestigia extant. *Homerus Odyss.* XI. de quodam apud inferos: *Olim me huc misit, ut canem ducerem! non enim aliud existimabat hoc mihi gravius esse certamen*. Prohibita quoque fuit inter Judæos mercatura cujusvis rei immundæ, quod ex Glossa in *Kama* illustrat, *Lightfootius* in *Matth.* 8. 30. unde vel Ethnicorum inter Judæos Gadarenos habitantium porci fuerunt, de quibus eodem capite *Matthæi* agitur, vel Judæorum, quibus dulcis odor lucri ex re qualibet. An vero lege ulla Dei, porcos alere Judæis prohibitum sit, ipsi viderint, qui tam sunt tenaces præceptorum divinorum, sæpe tamen ipsis sibi leges præscripserunt. Originem hujus interdicti tradit *Josephus lib.* 13. & 14. & ex eo *L'Empereur l. de Legib. Hebr.* ubi Germanorum Doctorum verba afferuntur. Hodie abstinent a carne suilla propter longam consuetudinem, sicut fatentur ipsi in *Historia Judaica* edita a *Gentio*. Immunditiem enim non considerari, exemplo gallinarum demonstrant, quæ in sterquiliniis victum quærunt. Cur cibi alii immundi Hebræis, alii mundi, cum omnia bona a Deo creata sint, disputat *Tertullianus* Epistola de cibis Judaicis.

IX.

Senis Davidis remedium.

1. *Reg.* 1.

SEnex David aliter calefieri non poterat, quam accubitu virginis pulchræ. Senectutis hæc credebatur levamen, & caloris pene extincti suscitabulum. Juvenculæ enim calore sive osculo, sive corporis contactu excitatur debilis senum calor, sicut lumen candelæ pene deficiens admoto alio lumine reviviscit. Nihil hic turpe commissum a sancto Rege, a qua culpa absolvitur in progressu capitis. Nec aliter de pietate Regis judicat *Fl. Josephus Lib.* VII. *Cap.* 11. *Ex communi*, inquit, *Medicorum consilio decretum de Abisace: quæ cum Rege algioso cubitans*, *nihil aliud quam recalfaciebat; jam enim præ senio ad venereas res elanguerat. Contactus sufficiebat*, *quo per venas seniles juvenculæ blandus fotus; ad cor per circulationem delatus*, *corpus frigidum refocillabat*. Ita Barbarossa ætate extrema, consilio Hebræi Medici, puerulos continue stomacho & illis pro fomentis applicasse scribitur. Catellorum idem effectus, quos non male abdomini ægrotorum insternimus. *Rabbi Moyses Aphor.* 30. sive *Jo. Damascenus* editus cum eodem Moyse, paralyticos multum juvare prodidit, si adolescens puella lateribus apponatur, caloris naturalis causa. *Ficinus* igitur ait, Davidem contubernio puellæ, alias salubriter, sed nimis sero usum fuisse. At *Verulamius* in *Hist. Vit. & Mort.* addit, quod puellam illam, more Virginum Persiæ, oportuisset inungi Myrrha, & similibus, non ad delitias, sed ad augendam virtutem fomenti ex corpore vivo. Gratior vero est sanæ pulcræque virginis calor & conspectus, omnibus odoriferis. Patet corpus crebris foraminibus cutis magnis parvisque quæ poros cutis vocamus, per quæ communicatus a puella calor ad inter ora commeat viscera, quanquam Transfusione ipsius sanguinis, quam nuper curiosa ingenia in Italia, Germania, Gallia & Anglia tentarunt, juvenescere potuerit David, si ad nostrum seculum fata illum servassent. Accessit solatio Davidis gaudium ex conspectu & accubitu pulchricomæ Veneris, quo non parum incalescere potuit. Vere enim filius *Salomon* Prov. 17. 22. *Animus lætus bonam facit medicinam; spiritus autem fractus exsiccat ossa*. Et ad rem Hippocrates 2. Aph. 23. *in quovis morbo animo bene valere*, *ac rebus convenienter datis gaudere bonum*. Hinc Musica pro morborum multorum curatione apud veteres advocata, ut etiam melancholiam Saulis lyra sua David junior composuerit, de quo quia in *Paralytico Primo*, & *Quæst. Nuptial.* 7. egimus, hic actum agere nolumus.

X.

Ezechiæ curatio per ficum.

2. *Reg.* 20.

DE morbo seriam controversiarum ducunt eruditi. Pleuritidem fuisse censet *Petrus Hispanus*, postea Pontifex *Joannes* XXI. in Thesauro Pauperum *cap.* 26. Pestem alii, unde in bubonibus pestilentialibus solas ficus coctas & pistatas cum pauxillo butyri veteris & theriacæ mistas feliciter in peste Noviomagensi applicabant, teste *Diemerbroeck lib.* 3. de Peste *cap.* 12. §. 12. Ego anginam subfuisse ausim affirmare, quæ, quia peracutus morbus, tertio die perimere solet, qua Ezechias Dei manu evasit. In hac certe ita angustanter fauces ex inflammatione & tumore, ut vix per sibilum verba exprimantur. Hinc pipire se dicit *Esa.* 38. Maligna illa fuit & pestifera, cui & leniendæ & maturandæ ficus conferunt. Durities discutiunt, parotidas & furunculos emolliunt, panos mutarant apud *Dioscorid. l.* 1. *c.* 183. Movere pus & evocare ficum aridam decoctam *Celsus* quoque consentit *l.* 5. *c.* 12. quo cum facit *Levinus Lemnius c.* 19. de *Herb. Bibl.* Ad inflammationem potius sedandam, quæ magis urgebat, quam ad ulcus, respiciendum judicat *Johannes de Mey Comm. Phys. part.* 2. *cap.* 4. cui nulla ratione melius subveniri poterat, quam admoto cataplasmate ex carne caricarum cum farina hordei, si resolutionem admittebat inflammatio, sin minus, cum farina tritici, ut facta suppuratione mitescerent febres, & reliqua accidentia. Utrique igitur malo, quia in ulcere faucium jungebantur, tumor nempe & inflammatio, ficus conveniebant. Inprimis abscessui periculoso. Nam *Aetius tetr.* 1. *serm.* 3. *c.* 179. cataplasma conficit abscessibus, qui non facile maturi fiunt, ex ficubus coctis cum hordeacea aut triticea farina. Curatio vero ista per ficum supernaturalis fuit, & naturalis, ut recte disserit *Hier. Bardus* in *Med. Cath. Polit.* §. 7. *Art.* 3. cum trium dierum spatium pro curatione, qua e lectulo surgere poterat, assignetur, cum statim potuisset Dei virtute a morbo dicto citius convalescere. Tertio autem die, tanquam critico in peracutis, sanari debebat.

XI.

XI.

De Asæ Regis arthritide.

2. *Chron.* 16.

HIc cum ægrotasset anno 39. regni sui dolore pedum vehementissimo, dum nimium Medicis eorumque manibus defert, oblitus ipsius Dei, dormivit cum patribus suis. *Bardo* probabilius videtur ab ipsa podagra trucidatum fuisse, nullo alio intercedente morbo, adeoque naturali progressu ipsius morbi, dum tandem Regem occideret Dei permissione. Contrarium sentit *Sebastianus Baldus*, cum haud videatur probabile ex podagra longo satis morbo Asam potuisse mortem oppetere, sed potius ab humorum recursu seu diadochi, in aliquam principem partem novo emergente morbo quemadmodum pleuritico accidit, si in Empyema incidat; is enim non jam pleuriticus, sed empyematicus obibit *Hippocrati* 5. *Aph.* 8. Uterque amicus probabilia affert. Nam & hic & ille verus esse potest. Noti mihi podagrici solo dolore tandem consumti. Alios per metastasin humorum ad viscera nobilia, alio superveniente morbo, occubuisse observavi.

XII.

Jorami morbus Intestinalis.

2. *Chron.* 21.

BIennio exacto, longa tabe consumtus egessit intestina sua, mortuusque est infirmitatibus malis. Quodnam morbi intestinalis genus fuerit, non satis liquet. Dysenteria tormina quidem in intestinis provocat, sed longus morbus non est. Hernia intestinalis in longum tempus extenditur, sed dolorosa semper non est. In umbilicali tamen, magno cruciatu effusa ex abdomine intestina, vidimus vitæ filum abrupisse. Tenasmum & fistulam *Hieronymus Jordanus* libro, de eo quod Divinum est in morbis, *cap.* 32. suspicatur huc quadrare, quo mortis genere obiit optimus Titus Pomponius Atticus; sed intestina in neutro affectu egeruntur, ibi vellicantur, hic perforantur, in sede tamen manent. Et prognosticum est *Celsi l.*4. *c.* 18. Tenasmum nunquam per se jugulare. Nisi Dysenteriæ illa sit species, de qua *Gal.* 3. *Caus. sympt. c.* 2. Divinitus immissa illi parricidæ hæc esse tormenta, facer textus asserit. Ita & *Josephus lib.* IX. *Antiq. Jud. c.* 3. per interpretem *Gelenium*: Id malum in ventrem ejus ingruit, ut manifesto iræ divinæ indicio, miserabiliter periret, videns quotidie per ventrem intestina defluere. Magis ope dæmonis subinde creduntur maleficio suo intestina torquere, ut doloribus acutissimis, punctionibus, inflationibus & borborygmis intolerabilibus, quasi duo aut plures gladii adversi fuerint infixi, miserandum in modum excruciari passim leguntur, quod defendit *Jordanus* laudatus. Major in impios Dei potentia, ut excruciet eos quos odit. Percussit Joramum in intestinis hac infirmitate, cui nullum remedium supererat, concitatis ex impuro impioque corpore adustis biliosisque humoribus ad intestina, unde alvi fluxus diuturnus cum colica, ex cujus diuturnitate crebro & forti nisi intestina procidunt. Vellicata intestina, dolorem excitant, quod in colico dolore, Dysenteria, & Tenasmo experimur, propter nervorum in mesenterio & intestinis concursum a sexto pari, plerumque hinc inde per hanc regionem ramos dispergentem, quem nemo accuratius *Willisio* de *Nerv. cap.* 27. descripsit, & nervosam tunicarum substantiam. Expertus id est malo suo Eduardus Secundus Rex Angliæ, quem parricidæ immisso in anum candenti ferro, combustisque intestinis interfecerunt. Ipsa alvi solutione, quæ præter rationem accidit, in his diutius perseverante perturbatione pernicies intentatur, *Hipp.* in *Coacis*. Coli dolores jugulare homines, non paucis exemplis inter nostros didicimus, nec hic repetimus, ne amicorum dolore afficiamur. Accelerat fatum creber dejiciendi conatus, quo tandem laxatis vinculis anima simul cum intestinis ejicitur. Tali catastrophe hæresiarcha Arius vitam hæreticam olim clausit, repentino enim alvi motu coactus crepuit medius visceribus effusis, *Sozomeno* narrante *Hist. Eccles. cap.* 29. 30.

XIII.

Nabucodonosoris Mania, seu Melancolia.

Dan. IV.

DAta per monstrosos ungues occasione de Nabucodonosore nonnulla commentati sumus in *Epistola* 100. *Centuriæ Secundæ*, ad quam Lectorem remittimus. Pauca hic libabimus quia ita exigit instituti ratio. Falli eos credimus qui metempsychosin hic fingunt, somniantque quasi humanum ejus corpus in bestiale fuisset transmutatum, quo errore tenentur *Josephus* & *Bodinus*: Plerique in bovem

vem conversum existimant. In porcum *Constantinus Manasses* in Annalibus; *In furorem extremum devolutus est, seipsum insania quadam animi DEUM fecit. Sed horrendum in modum humiliatus est a DEO, de humana forma in porci figuram commutatus, supplicium hoc propter superbiam ferens*. Sed sacer textus *Dan.* 4. affirmat ejectum tantum fuisse ex hominum consortio, sive subditorum rebellione, sive proprio & spontaneo exilio ad solitariam hanc vitam damnatum. Comedisse fœnum, bovis in morem. Bovinos igitur mores induit, & negligentia cultus, in tantam longitudinem pili unguesque excreverunt, quæ quadam similitudines aves referebant. Quæ propria fuit Nebucadnezaris confessio ad se tandem, elapso septennio, reversi; intellectum nempe sibi rediisse, scilicet morbo laboravit, quem aliqui insaniam vocant, & furorem, rectius *Vallesius* de *sacr. Philos. c.* 80. melancholiam, qua sibi imaginabatur, se in bestiam immutatum, ideoque herbis pascendum, quod insanæ imaginationis genus plurimos afflat, qui succo nigro melancholico abundantes fingunt ea quæ nusquam neque picta neque scripta, & timent quæ timere non debent, ideoque se plerunque ab hominum etiam amicissimorum consortio secludunt. An illam insanam melancholiam nativum temperamentum concitarit, an aliæ externæ causæ a DEO superbiæ vindice illatæ, non æque liquet. Nimis audacter *Jo. Vierus l.* 1. de *Præstig. dæm. c.* 24. & *lib.* 4. *c.* 1. & cum eo alii, maleficio Diaboli inductam Nebucadnezari insaniam asserit, quo nomine recte vapulat a *Godelmanno* in *Lam. Bodinus*, quod alium sensum *Viero* affinxerit. Diaboli autem nulla in sacio textu mentio, nec revera eo honore dignus est, quem a multis obtinuit, qui plurimorum causas & tormenta illi attribuunt. Verissime enim cum *B. Augustino l.* 18. de *Civit. Dei c.* 18. credimus, Omnipotentem Deum omnia posse facere, quæ voluerit, sive vindicando, sive præstando, nec dæmones aliquid operari, secundum naturæ suæ potentiam, nisi quod ille permiserit cujus judicia occulta sunt multa, injusta nulla. Deo soli hæc de Nabucadnezare vindicta sumta tribuitur *Dan.* 4. *v.* 28. & 34. qui vel mentem superbi Regis turbavit ipse, vel causis secundis seu melancholiæ nativæ vim suam reliquit. Et certe sanæ mentis ante non fuit Rex, alioqui tanto supercilio opera sua supra Deum non extulisset. Unde continua rerum maximarum cogitatione accensi humores & adusti, sequuturæ insanæ melancholiæ occasionem dederunt. Hanc insaniam vocat lupinam aut caninam *Aetius terr.* 2. *serm.* 2. *c.* 11. & melancholiæ speciem esse recte monet cum *Ægineta l.* 3. *c.* 16. ubi & quædam annotarunt, quæ Nebucadnezari conveniunt. Noctu mense Februario exeunt. Quia homines fugiunt. Mense quoque Februario noctes sunt longiores, quibus in hac solitudine pererrent, quanquam *Arculanus* de veris principio interpretetur, quo humores melancholici moventur. Reliqua signa, pallor in facie, oculi cavi, sicci sine lacrymis, imbecilles, lingua sicca, calidi humoris atrique excessum notant, & vultum deformem. Tibiæ exulceratæ incurabiliter dicuntur propter assiduos casus & canum morsus, vel potius quia naturæ beneficio atræ bilis succus pravus ad exteriora cutis propellitur, ulceraque maligna & ægerrime curabilia excitentur. Eodem naturæ auxilio & instituto, non tantum pilos in Nebucadnezare prolixos enatos legimus, sed & ungues avium instar excretos. Qua critica quasi expulsione corpus paulatim a succis pravis liberatum fuit, donec critico anno septimo prorsus sanitati, Dei beneficio Rex P. restitueretur, irrigationes denique capitis uterque ante laudatus autor, in hoc casu laudat, quas oportune Nebucadnezar excepit a rore cœlesti. Ungues certe in melancholicis excrescere solent & cornua. Utrumque vidimus. Cornua passim descripsimus *l. de Unicornu* & in *Historiis Anatomicis*. In vicino pago rusticus adhuc superest, cui cornua crescunt. Ungulas prolixas crassasque in sene depinximus *Cent.* 2. *Epist. ult.* quas dono *D. Pouchi* possidemus, similesque nuper in puero observavimus, qui ostiatim exinde eleemosynam colligit. Tales in leprosis describit *Constantinus* Monachus & *Isaaci* plagiarius in tr. de genere leprarum. Nebucadnezaris igitur ungues avibus similantur, dubio procul quod vel negligentia hominis insani resecti non fuerint, vel copia succi atri crassique continuum incrementum sumserint, adeoque & in immensam longitudinem & figuram incurvam excreverint. Incurvantur quoque in pulmonum ulcere, more ferarum, unde tale ulcus Θηρίωμα appellat *Galenus* in *6. Epid. com. T.* 24.

XIV.

De pisce, in quo sepultus Jonas.

PIscis delineatur in *Bosii* Roma subterranea *l.* 2. *c.* 8. *p.* 93. 103. edit *Rom. maj.* Plerique de balena explicant, quia piscem magnum *Jonæ* textus vocat. Cete autem vulgati nominis non fuit, quia nec

nec in mari Mediterraneo nec Persico balenæ reperiuntur, & omnes balenæ quæ in Groenlandia nostra & Islandia capiuntur, cujuscunque generis, etiam inusitata corporis mole, vastoque capite, ex cujus lingua sola XVIII. Tonnæ adipis exprimuntur, tam angustas tamen fauces habent, quæ vix brachium hominis capiant. Vero fit similius canem Carcariam, seu Lamiam fuisse, quæ magnitudine cum minoribus balenis certat, vidique exuvias XX. pedes excedentes. In Musæo servo junioris cutem asperam, X. fere pedes longam. Et, quod notandum, rictum habet Lamia amplissimum faucesque patentes & œsophagum viro deglutiendo capacem. In curia Bremensi depictam vidi Lamiam, quæ Jonam ceperat. In mari Rubro prædæ hominum assuevit canis Carcarias. Ita *Plinius l.* 13. *c.* 25. *caniculis referta* (sc. maria, supplente *Pintiano*,) *ut vix prospicere e navi tutum sit, remos plerumque ipsos accidentibus*. Ante Plinium *Theophrastus l.* 4. *Hist. Plant. c.* 8. *Mare hoc belluis refertum, plurimasque* Καρχαρίας *seu caniculas habet, in tantum ut mare tutum non sit*. Ex utroque *Wottonus l.* 8. de *diff. Animal. c.* 164. similia tradit. Ninus seu Ninive Assyriæ Metropolis, imposita erat Tigri, teste *Plinio l.* 6. *c.* 13. quæ se exonerat variis flexibus & nominum mutationibus in sinum Persicum, quo vero fit simile Jonam confugisse, ut se subduceret, Mare enim ingrediebatur. Hic autem citius invenias canem Carcariam, quam balenas. *Josephus l.* IX. *Ant. Jud. c.* 11. Jonam a Cete devoratum, post triduum in Euxinum Pontum removitum ex aliorum relatione narrat. Fateor quintuplicem ordinem dentium, quo Maxilla canis armatur, lædere Jonam potuisse; sed dicendum Dei manum ingressum ejus & egressum custodivisse.

XV.

Tobiæ cœcitas curata.

PErpauca supersunt quæ de Tobiæ morbo & curatione scribantur, quia omnia fere absolvit *Hieronymus Bardus* in *Med. Cathol. c.* 4. §. 1. & 2. & ante illum *Vallesius* de *sacr. Philos. c.* 42. De felle piscis unum verbum addam. *Bardo* vitulus marinus placet, qui ad fluminum oras sæpe sæpius commoratur, & torva facie, & oculis irretortis terrorem incutit, & voracissimus est. Experimento in felle conjecturam fulcit. Hujus quippe fellis in oculis a sordibus & maculis repurgandis maximam virtutem expertus est, si præsertim chymice præparetur, & jecur ejus & cor super prunas reposita acutissimum suffitum olere, ex quo Dæmones forsan propulsi sunt. Lamia, quam in Jonæ historia elegi, huc etiam quadrat. Illa quippe amplo rictu majorem terrorem juveni Tobiæ incutere potuit. Dicitur enim immanis piscis in *Versione vulgata* & in *Deodati* editione Italica, *un grand pisce*, quanquam LXX. absolute ἰχθὺν vocent. Præterea in India observavit *Jacobus Bontius* de *Med. Ind. c.* 16. in cœcitate specificum ac crebro usu comprobatum medicamentum esse, jecur Lamiæ piscis, crudum cum sale comestum quin & oleositatem ex eo in sole inde distillantem ac oculis inunctam pro præsentaneo esse remedio, idque proprietate quadam substantiæ. Fel autem & hujus & aliorum animalium ad suffusiones commendatur. Hyænæ laudat *Galenus Introduct. c.* 14. fel, lac, albumen ovi & urinam *l. de Ocul. c.* 4. sed clarius *l.* 10. de *simpl. Med. Facult.* ubi oculis temperatiorem bilem accomodans, addit: *Animalium quorundam singulariter bilis a Medicis extollitur, tanquam aciem exacuat oculorum, & suffusionem initia digerat, velut piscis quem vocant callyonymon, hyænæ, & scorpii marini*. Callyonymi igitur, seu Uranoscopi, si lamia non arridet, fel advocetur, quo Tobiæ oculi fuerunt curati Ejus enim fel cicatrices sanat, teste *Plinio l.* 32. *c.* 7. & carnes oculorum supervacuas consumit. Nulli hoc piscium copiosius, ut existimat Menander quoque in Comœdiis, cujus, ut & Anaxippi versus ab *Æliano* citantur *l.* 13. *Hist. Animal. c.* 4. Reliqua facile huic pisci accommodaveris, quæ in cœcitate Tobiæ annotantur. Ejus descriptionem habet ex *Rondeletio* & *Bellonio*, propriaque observatione *Gesnerus l. Aquatil.*

XVI.

De puerpero B. Mariæ.

Matth. I.

VIrgo uterum gestavit. Quod vero clausis virginitatis claustris primogenitum suum in lucem ediderit capere non possunt, qui nihil nisi ordinarium in Servatoris Nativitate, per rationem, concedunt. Aperuit quidem matricem Christus, quia vocatur primogenitus, sc. quia primus aperuit vulvam seu matricem *Exod.* 34. 19. *Num.* 3. 12. sed modo plane divino & singulari. Omnia hic naturæ consuetum cursum superant, conceptio sine viro, nativitatis illæsa virginitate. Recte enim *Montacutius Apparat.* IX. ad *orig. Eccles.* §. 59. neque novum illud in terris

adeo novum fuisse, si non per omnes nativitatis & conceptionis partes illa Nativitas descendisset. *Suidas* certe refert membranam in B. Virgine ab obstetricibus inventam fuisse, cum de ejus virginitate dubitaretur. Ut scrupulos amoveat *Jo. Bapt. Mantuanus Tr.* de *Loc. Concept.* Christi, finxit aliunde prodiisse ex virgine Christum quam naturali & communi via, sed falsum illum esse, viamque naturalem servandam probavimus libro *de Insolitis Partus Viis cap.* 7. Vulva enim aperta dicitur *Luc.* 2. & more aliarum puerperarum purgata est B. Virgo.

XVII.

Sanguinis profluvio laborans fœmina in Evangelio.

PEr duodecim annos mulier *αἱμοῤῥοῦσα* a Christo sanatur. Fluxu ex utero continuo sanguis manavit, & temporis diuturnitate assueta illac ferri natura, fractisque indies viribus, incurabile malum fecit. Non vero ex uteri venis, sed iis quæ in collo uteri & cervicis aperiuntur, quas hæmorrhoides vocant, sicut illas in ano, profluxit. Hac quippe via naturalis mensium fluxus procedit. Unde in gravidis, clauso utero, nonnunquam menses statis vicibus, nonnunquam continuo, quarum exempla memini, procedunt. Causam habet vel sanguinis serosi tenuitatem, vel viarum laxitatem cujus prognosticum est, vel curationem nullam vel difficilem admittere. Franciæ Martellæ apud *Poterium Cent.* 3. *Obs.* & *Cur. cap.* 49. continua hæmorrhagia ex utero supra duos annos patienti successit leucophlegmatica cum febre lenta, siti inexplebili & mira inappetentia. Quid de obfirmato annorum duodecim malo dicemus? Ad rem Doctissimus *Mercurialis l.* 4. de *Morb. Mul.* c. 2. differit; ægritudines omnes quæ curatæ sunt a Christo salvatore nostro, incurabiles fuisse; hocque dixit, quia fluxus ille mulieris omnino erat incurabilis, ut timere debeamus ubi fluxus prorogantur, malum evadere incurabile, adhæc ubi fluxus immodici diutius durant, timendum ne mulier fiat hydropica, cachectica aut alia propria mala incurrat. Mirari necesse est, quod tot annorum inducias mulieri ad vitam concesserit pertinax & periculosus fluxus. Sed reservata fuit ut Christi miraculo sanaretur. Quomodo a profluvio sanguinis liberata sit Sybilla quædam, non Cumana, sed Lausanensis, *B. Hildegardis l.* 3. vitæ suæ his verbis describit: *Matronam Sybillam de civitate Lausanensi trans Alpes, quæ ejus adjutorium per nuncium expostulavit, missis ei literis, profluvio diuturno sanguinis liberavit: Hæc verba inter pectus & umbilicum pones, in nomine ejus qui omnia recte disponit. In sanguine Adæ orta est mors: in sanguine Christi extincta est mors. In eodem sanguine Christi, impero Tibi, o sanguis, ut fluxum tuum contineas. Et matrona his scriptis verbis est sanata.* Refert hæc ex Hildegardi *Helmontius pag.* 672. quem credere quæ velit non inhibeo, modo mihi libertatem concedat credendi quæ debeam.

XVIII.

Epilepticus in Evangelio.

IN historia Evangelica fit mentino cujusdam *σεληνιαζομένου*. *Σεληνιαζομένους* h. e. lunaticos, Paraphrastes *Syrus* transtulit אברא רבד *Tremellio* ad Verbum sonat, *filium agrorum* i. e. hominem agrestem, & qui a reliquorum consuetudine abhorreat. Sed *Fullerus*, Vir Doctissimus *l.* 2. *Miscell. sacr. c.* 17. ita reddendum censet: *Qui extra tecta* degunt. Græce *νάστεγους* appelles. Qua voce LXX. utuntur, ad eos designandos, qui vitam miserrimam trahunt in sylvis, solitudinibus &c. Vide plura apud laudatum *Fullerum*. Epilepticum recte censet *Unzerus l.* 1. *de Epil. c.* 1. Dicitur enim hic morbus Lunaticus, vel quia secundum varios Lunæ motus & aspectus, nonnullos invadit, vel quia interlunio concepti atque nati, huic morbo obnoxii existimantur. Luna quippe humoribus præest quam vitare eum vult *Celsus l.* 2. *c.* 4. cui caput infirmum est, maximeque ante ipsum lunæ solisque concursum. *Aretæo* annotante *l.* 1. *de Caus. & Not. Chron. aff. c.* 4. nonnulli flagitiosis hominibus a Luna immitti existimant. Hinc credo in curando hoc affectu, ne Luna creaturam suam foveret, Lunæ ortum vitasse Medicos. Ita *Nicolaus Myrepsus sect. I. de Antid. c.* 298. de Antidoto Cyphi: Lunaticos restituit, data cum spuma tauri fabæ magnitudine, ab ortu Solis ad ortum Lunæ diebus triginta. Adjungit sacer Scriptor huic Lunatico Dæmonium, quod vel induxit morbum, vel auxit. *Serapio* a Dæmonibus imediate affectum producit. Divinationem potius alii fingunt, quia eo correpti nonnunquam vaticinari futura videntur, sive ea vera sint sive falsa. Quod *Antonius Guarnerius tr.* 17. *Prax. c.* 3. fusius explicat. Nam cum in Epilepsia fit fortis quædam oppilatio, qua omnes sensus exteriores ita ligantur, ut ab omnibus eorum operationibus

nibus cessent ac ferientur, & cum anima rationalis aliunde non sit impedita, sed maneat quasi in simplici esse, fit ut Epilepticis quandoque in paroxysmis futurorum imago quædam obversetur, quibus postmodum cessantibus, sæpe plurima futura prædicant. Negari non potest liberius animam agere corpore pene oppresso, quod in moribundis non raro videmus, at nec anima nec Dæmon futura sciunt; ut vero dixerit *Guarnerius* imaginem esse futurorum, non veram prædictionem. Adsociet se malus Dæmon huic aliisque morbis, ut ægrius faciat. Hinc sacer morbus quoque vocabatur, quod divinitus putetur immissus, *Cælio Aureliano l.* 1. *Chron. c.* 4. aut quoniam Dæmone correptus esse homo videatur, ut censet *Aretæus l.* 1. *de Caus. Chron.* 4. Hinc, quia frequens is apud Judæos, imprecationem formulis lenitur, teste *Buxtorsio* Patre *c.* 33. *Synag. Judaic.*

XIX.

Dæmonio obsessi in Evangelio & per annulos curandi ratio.

Disputat de eo *Jo. Langius l.* 2. *Epist.* 34. an Dæmones humana corpora morbis affligant, exorcismo obtemperent, qua denique methodo tales morbi curentur? Laus Deo, quod insolita sit nostro tempore ista infelicitas, cum vix singulis seculis unus alterve a Dæmone obsessus affligatur. Me puero, Coagii celebri Selandiæ nostræ urbe, quidam miros Satanæ experiebatur insultus, ut etiam per aerem subinde raperetur, quem invisere ex sacerdotibus nemo audebat, nisi integram vitam traduxerat, exprobabat enim obsessus quicquid conscientia occultavit. Inter Judæos numerus Dæmoniacorum insolitus fuit, & sæpe in sacro Evangelio occurrit, sive quod præter modum artibus magicis dediti Dæmonem advocaverint, sive quod summæ impietatis hanc pœnam meruerint a vindice Jehova. *Josephus* narrat, quo modo obsessi a Dæmone curarentur a Judæis. Vidit namque Eleazarum Judæum in exercitu Vespasiani, curantem Dæmoniacos hac methodo: Ingerebat naribus obsessi annulum sub cujus symbolo radix a Salomone indicata continebatur, quo de naribus educto simul Dæmonium obsessi emunxit, ac æger languore in terram concidit: & Eleazar carminibus Salomonis Dæmonem adjuravit, illique per sacra edixit, ac vetuit, ne in pristinum suum ergastulum rediret. Ac ut obsessum spiritu maligno liberatum testaretur, ponebat coram obsessis calicem aut pelvim aqua refertam, quam ut egressus ab homine subverteret, Dæmoni jam exauctorato imperabat. Hodie nonnunquam obsessi a Dæmone creduntur, qui vel Epilepsia correpti vel melancholico succo abundantes, ludos varios Satanæ mentiuntur In Epilepsia similia Dæmoniacorum visuntur symptomata, variis motionibus miri spectaculi speciem præbentia. Et quod in Evangelio legimus, in flumina vel mare cadentes, ex altis locis præcipites dantur, sicut prodidit *Cælius Aurelianus l.* 1. *Chron. c.* 4. Vidimus Patavii eos qui tanquam obsessi flagellabantur, curatos a *Jo. Dom. Sala* Medico Magno, pro Epilepticis vel melancholicis. Expurgandus enim in his ater humor, qui cerebri ideas turbat, & vellicantes cerebrum acres liquores educendi. Quanquam nec flagella damnentur, quæ calorem excitare valent, & mentem a deviis revocare, de quibus nos post *Meibomium* plura diximus *Epist. de Flagrorum usu in Medicina*. De annulo naribus obsessi indito, quæ Eleazar apud *Josephum* exhibuit præstigæ meræ sunt. Annulus quidem S. Eduardi Regis Angliæ comitiali morbo laborantibus salutaris fuit, de quo videndus *Kirchmannus* de *Annul. c.* 21. sed suspicio esse potest, ex ungula alcis confectum vel aliis quæ singulari virtute Epilepsiam curant. Annulos alias naribus appendebant Judæi ornamenti causa vel memoriæ, quod in Schedio nostro *de Armillis* exposuimus. De hoc argumento consultus *J. Buxtorfius* Junior, Basileæ olim amicus noster, *Cl. Rhodii* in gratiam, cum de fibula commentaretur, prolixum responsum dedit, quod meretur publice hic legi:

De Annulis Narium:

Et primo quidem Nomen Hebraicum, quo *Annuli Narium* designantur, de quibus quæris, vocatur illud נזם *Nesem*, in plurali נזמים *Nesamim*, & נזמי *Nisme*. Etymologia hujus nominis incerta: quia, cum communiter Nomina apud Hebræos a Radicibus certis seu verbis descendere soleant, nullum autem verbum apud Hebræos sit in usu, unde hoc nomen derivari, & ratio significationis ejus cognosci possit. Analogiæ ratione primitivum ejus deberet esse נזם *Nasam:* sed nullibi extat. Sunt, qui per Methatesin literarum referant ad זנה *Sanah*, quod *scortari* significat: quasi sit Monile, quod palam in fronte, naribus vel auribus prostat ad emerendum gratiam. Sed coacta est hæc etymologia. Et cum sanctissimas etiam fœminas legamus hoc ornamenti genere

usas, absit, ut ab impudico illud verbo deducamus. Si conjecturis indulgere vellemus, commodius multo deduci posset a verbo affini סם *Sam*, vel סמם *Samam*, quod *Capistrare*, *Frænare*, *Refrænare* significat: unde סמם *Semam* & *Capistrum*, *Frænum*, An ergo forte נזם *Nesem*, ornamentii illud genus sic dictum, quod cum סמם *Semem* vel *Semam* Fræno vel capistro Equorum & jumentorum aliquam similitudinem haberet. Sane interpres Latinus Paraphraseos Chaldaicæ *Cantic.* 1. *v.* 10. ubi legitur, *Verba legis esse Israelitis sicut* סממים Semamim (fræna) *in maxillis orum, ut non recedant a via recta;* ille, inquam interpres vocem סממים Semamim (fræna reddidit; *Sicut inaures;* affinitatem originationis inter has duas voces agnoscens.

Secundo, utile est & e re omnia Scripturæ loca inspicere & considerare, in quibus vox hæc occurrit. Sunt autem *seqq.*

I. *Genes.* 24. 22. dicitur de servo Abrahæ: *Protulit Vir* Nesem aueam, semissis pondus ejus: & *v.* 30. *Cum vidisset* Nesem *Laban.* Et *v.* 47. dicit servus ille in eadem Historia: *Et posui* Nesem *super nares ejus, & armillas super manus ejus* (sc. Rebeccæ.)

II. *Genes.* 35. 4. dicitur de familia Jacobi: *Dederunt itaque ipsi (Jacob) omnes Deos alienos, qui erant in manu sua, &* *Nesamim, quæ erant in auribus ipsorum.*

III. *Exod.* 32. *v.* 2. 3. de Aharone vitulo conflaturo: Et dixit illis (Israelitis) Aharon: *Separate* Nisme *aureas, quæ sunt in auribus uxorum vestrarum, filiorum vestrorum, & filiarum vestrarum, atque afferte ad me. Separaverunt igitur omnis populus* נזמי Nisme *aureas, quæ erant in auribus eorum, & attulerunt ad Aharon.*

IV. *Exod.* 35. *v.* 22. de populo Israelitico spontaneas oblationes ad opus tabernaculi offerente: *Venerunt viri cum mulieribus omnis spontaneus corde, & attulerunt fibulas, &* Nesamim *& annulos, & dextera alta*, &c.

V. *Judic.* 8. *v.* 24. 25. 26. Dixit præterea ad eos Gideon: *Postulabo a vobis postulationem, ut detis mihi quisque* nesem *spoliorum suorum: Nam* nisme *auri vel aureæ erant eis: quia Ismaelitæ erant*, spoliati sc. vel capti ab Israelitis: *Et dixerunt, dando dabimus. Et expandentes vestimentum, projecerunt illuc quisque nesem spoliorum suorum. Fuit autem pondus nisme auri vel aurearum mille & septingentorum aureorum &c.*

VI. *Jobi* 42. 11. *Dederunt quoque* (amici agni) *ei* (Jobo) *quisque agnum suum* (vel nummum Jobi imagine signatum) *quisque* nesem *auream unam*.

VII. *Proverb.* 11. 22. *Sicut* nesem *auri in naribus porci: ita est mulier pulchra, & deficiens consilio.*

VIII. *Proverb.* 25. 12. *Ut* nesem *auri, & ornamentum obryzi est, qui arguit sapientem, cui est auris obtemperans.*

IX. *Jesa* 2. 21. inter ornamenta filiarum Hierosolymitanarum recensentur *Nime* narium.

X. *Ezech.* 16. *v.* 12. *Dedi nesem super nares tuas, & inaures in auribus tuis, & coronam gloriæ in capite tuo.*

XI. *Hosæ.* 2. 15. *Et visitabo super eam* (Ecclesiam Israeliticam apostaticam) *dies Baalim, quibus adolebat thus & ornabat se* nismah *sua.*

Ex consideratione & collatione horum locorum Scripturæ sequentia videntur colligi:

Primo. Nesem ornamenti genus fuisse, primario quidem & proprie fæminarum, secundario autem & quandoque etiam virorum, argumento locorum *Exod.* 32. *Exod.* 35. *Judic.* 8. *Jobi* 42. 11.

Secundo, materiam fuisse *Aurum*.

Tertio, Adhibitum vel applicatum fuisse *Naribus*, *Genes.* 24. 47. *Proverb.* 11. 22. *Jesa.* 3. 21. *Ezech.* 16. 12. & *Auribus Genes.* 35. 4. *Exod.* 32. 2. 3.

Quarto, Israelitis seu Arabibus in frequenti usu fuisse, *Judic.* 8. 24. unde Vulgatus Latinus Interpres illic reddidit: *Inaures enim aureas Ismaelitæ habere consueverant.*

Sed & *Versiones* & Expositiones Veterum præsertim Interpretum sunt considerandæ & videndæ.

LXX. Græci in omnibus adductis locis transtulerunt Ἔνωπον *Inaurem:* præterquam *Jobi* 42. 11. ubi verterunt, Καὶ τετράδραχμον χρυσοῦν ἄσημον ἕν. *Symmachus* interpres Græcus reddidit ἐπίῤῥιον, & ἐπιῤῥίνον ornamentum nasi.

Vulgatus: *Inauris*. Sed *Proverb.* 11. 12. *Circulus aureus* & *Esa.* 3. *Gemmas in fronte pendentes. Ezech.* 16. 12. *Et dedi inaurem super os tuum, Genes.* 24. 47. *Suspendi itaque inaures ad ornandam faciem ejus.*

In his versionibus observandum, absurdum videri, quod Græci & Latinus *in aurem*, h. e. ornamentum aurium, tribuant vel naso, vel fronti, vel ori. Factum est id ab eis non proprie sumta voce, sed καταχρηστικῶς, cum propria vox non esset in promtu ornamento isti exprimendo. Hinc & recentiores per vocabulum generalius, *Monile* sunt interpretati. Hinc est, quod *D. Hieronymus* scribit *Ezech.* 16. *Verbum Hebraicum* Nesem, *excepto Symmacho, qui interpretatus est* ἐπιῤῥίνον *omnes* inaurem *transtulerunt, non quod* Inaures *ponantur naribus, quæ ex eo,* quod

quod circulus in similitudinem factus inaurium, eodem vocabulo nuncupetur. Et usque hodie inter cætera ornamenta mulierum solent aurei circuli in os ex fronte pendere, & imminere naribus. Itaque Ἐνώτιον, & *Inauris* non proprie vim & significationem vocis Hebraicæ exhibent: sed partim propter defectum vocis commodioris: partim propter similitudinem cum Annulis aurium.

Lutherus Germanice reddidit, Spangan: Ohren-Spangen: Stirnband (*Jud.* 8. *Prov.* 25.) guldeu Haarband / *Prov.* 11. *Jes.* 3. Stirnspang.

Ubi existimo illum non bene reddidisse Stirnband / Haarband: non enim fuerunt ipsæ *vittæ*, vel Stirnband / aut Haarband / sed circuli vel Annuli ex illis dependentes, ut videtur: nisi forte ipsæ vittæ vel fasciæ una cum annulis fuerint.

Judæi in Versionibus suis Germanis reddunt, Naßband.

Chaldæi interpretes קדשיא *Kodaschaja*, q. d. Monilia sponsalitia, quia Sponsus Sponsæ dare solet. In *Talmud Hierosolymitano Tractatu de Sabbatho cap.* 6. *fol.* 8. *col.* 2. explicatur *Nesem* ex loco *Jes. c.* 3. per דכרשהואתיז אלנכחוטס *Aliquid quod ponitur supra nasum.*

Rabbi Abraham Aben Ezra Hispanus ad *Geneseos* XXIV. *v.* 22. scribit: באזן שנזס נם שהוא באף *Est* Nesem, *quod applicatur naribus, & quod applicatur auribus.*

Autor libri qui vocatur *Chaskuni* ad eundem locum scribit: נזם שייך לאף ולאזן h. e. *Nesem* convenit naribus & auribus.

Itaque ex his omnibus liquet vocem *Nesem*, quæ adhibetur etiam, ut visum in loco *Exod.* 35. denotare tam *Ornamentum Narium*, quam *Aurium*; quamvis existimem proprie significare ornamentum narium; ratio, quia alibi ornamenta aurium in eodem loco ab illis distinguuntur, ubi utrorumque fit mentio.

Qualia autem illa ornamenta fuerint, quæritur? D. *Hieronymus* in loco supra allegato dicit esse *ornamenta mulierum, & quidem circulos*, (h. e. annulos) *in os ex fronte pendentes, & naribus imminentes.* Non est autem ejus autoritas contemnenda, ut qui in illis regionibus vixerit, & praxim earum viderit, uti ait: *Et usque hodie.* Sic testatur *Augustinus Quæstionibus in Genesin: Mos*, inquit, *Maurorum est, ut inaures etiam in naribus habeant feminæ.* Sic Vulgatus Interpres *Prov.* 11. dicit, *Circulus aureus.* Esa. 3. *Gemmas in fronte pendentes*, (auro sc. inclusas & impactas.) *Gen.* 24. servire *ad ornandam faciem.*

Aben Ezra Hispanus loco modo citato ait: מענזם פתיל קשור במצח שעל האף ירד Nesem *narium dependet a filo vel funiculo fronti alligato.*

Don Isaac Abarbenoi, itidem Hispanus, scribit ad locum *Jesa.* 3. 3. *Lechaschim* sunt monilia aurium, *Tabbaoth* sunt ornamenta digitorum manuum; *Nisme* (quæ nostra est vox) sunt monilia sive ornamenta; quæ applicabant naribus suis, aut pendebant in tiaris capitis a funiculo, & inde usque ad nares descendebant, vel dependebant. Hæc ille.

NB. Quod ergo Vulgatus Interpres reddidit, modo *circulum aureum in naribus:* modo *Gemmas in fronte pendentes:* modo *inaurem super os:* modo *ad ornandam faciem:* hinc potest conciliari: *Gemmæ sunt in fronte pendentes:* nempe in vitta frontem circumdante, & ab ea dependentes: *super os:* quia ad os usque pendebant: *in naribus*, quia naribus imminebant: *Ad ornandam faciem*, quia hic generalis erat finis. Sed & ab ambiguitate vocis Hebraicæ אף *Af*, vel *Aph* varietas ista proficisci potuit: quæ *Faciem, Vultum* in genere, & Synecdochice *Nasum* significat.

XX.

Cœcus luto curatus.

Joh. IX.

CUr Christus in sanando cœco linimento & pulvere sputo consperso usus sit, quærit *Jo. Beverovicius Epist. Quæst.* 3. respondetque Nobilis Virgo *Schurmanna.* De pulvere vero quem χεύματα χρόνιον vocat *Nonnus* Paraphr. in Johannem erudite differit *Dan. Heinsius Exercit. Sacr. c.* 8. Idem cœcus ἀχάρακτος dicitur *Nonno.* Nam veterum non pauci oculos illius a Christo tum creatos tradiderunt, inter quos *Cyprianus, Chrysostomus, Theophylactus, Augustinus*, quorum verba afferre non vacat. Hos tamen a vero, aberrare textus indicat. Nam *vers.* 10. aperti dicuntur, non creati oculi. Et commate sequenti fatetur cœcus oculos suos fecisse luto inunctos, quanquam tam facile fuerit Christo creare, quam aperire oculos. De hujus cœci curatione, ita *l.* 7. *Carm.* 42. lusimus:

Prima luto debent nostræ primordia vitæ,
Exque luto reficit languida membra Deus.
Viderat hoc cœcus, cujus reserantur ocelli,
Ut quoque discamus nos meminisse luti.

Fingebant & ſimilia miracula Pagani, ſed adſtantibus fucum fecerunt. Quæ enim de Veſpaſiano Imperatore, cœcum curante narrat *Tacitus l.* 4. *Hiſt.* & *Svetonius cap.* 7. adulationem ſapiunt, ut hoc, quaſi Deus, ſigno æſtimaretur. Revera luſus erat, non miraculum quod Cyrolæ Arianorum Antiſtitum Principis exemplo edocemur. Is quippe cujuſdam hominis Ariani ſuppoſititii, qui ſe cœcum pretio accepto fingebat, aperire oculos volens, eundem antea quidem optime videntem, ſimulac oculos tetigit, revera cœcum reddidit, cui poſtea, fraudem coram univerſis detegenti, Eugenius orthodoxus viſum confeſtim ſigno crucis reddidit, quam hiſtoriam ex *G. Turonenſi l.* 2. *hiſt. c.* 3. *Baronius* recenſet.

XXI.

Lazari morbus.

Job. XI.

Ἀσθένεια, vocatur *v.* 4. communi nomenclatura. [illegible] ἀσθένεια, ταλαιπωρία, νόσος ἀδυνά ἀδυναμία. A *Nonno* in Paraphraſi πῦρ dicitur, ut febris indicari videatur. Nam Medicis Græcis, inprimis *Hippocrati* πῦρ de febri dicitur, a calore præternaturali, quo corpus velut igne uritur. A Syris & Chaldæis ortum putat Incomparabilis *Heinſius Ariſtarch. Sacr. cap.* 24. quibus אשתא, ideſt πῦρ, febris dicitur. Credo febrem ardentem ſignificari malignam, quæ citius ad mortem deproperabat, quam advenire poſſet Servator. Tertio enim die videtur jugulaſſe Lazarum. Primo enim die decubitus nunciatur Chriſto morbus. Biduo exacto diſcipulis ſuis abſens dicit, mortuum eſſe Lazarum, pluribus deinde conſumtis in itinere diebus adveniens Servator ſepultum invenit. Malignam vero febrem oſtendit fœtor & putredo quarti diei *v.* 39. & metus Thomæ ne una infectus occumberet *v.* 16. ſudore diffluens ante mortem reviviſcens calidum ſudorem habuit, *Nonno* interprete, quod capere non poteſt Magnus *Heinſius Ariſtarch. Sacr. cap.* 24. Non quidem mortui ſudant, ſed ſudorem ſudario velant, quem in agone expreſſit ſuccumbentis naturæ conatus. Is igitur ſudor in cadavere Lazari frigidus, incaluit ſub ſudario, cum vitam redderet corpori & calorem Jeſus. Hinc quoque malignæ febris capimus ſignum, monitu *Hippocratis* in Coacis: οἱ ἱδρῶντες ἐν πυρετῷ, κακοήθεες.

XXII.

De Hypochondriaci Judæ proditoris morbo.

JUdæ proditoris neſarii morbum mortemque paucis expendimus in Concilio *de Cometa pag.* 110. *ſeqq.* Pergo Commentarium hunc iiſdem illuſtrare, quæ tum in mentem calamumque venerant. Sunt inter eruditos qui ſuſpicantur, hydrope ventris & cerebri ita intumuiſſe, ut caput ejus inſtar dolii eſſet, hocque morbo periiſſe. Simile quid apud *Theophylactum* legerunt, ſed non ſatis attente. Ille enim in Scholio ad *Matth. c.* 27. præmiſſis aliorum de Judæ ſupplicio opinionibus, ſuam tandem ſententiam depromturus, aſſerit, quod poſuerit collum in laqueum, ſeque ab arbore ſuſpenderit, arbore autem ad terram inclinata ſupervixerit, Deo volente ipſum vel in pœnitentiam conſervare vel in confuſionem: alios autem dicere [illegible]opico morbo correptus per meatum tranſire non poſſet, per quem poterat plauſtrum tranſire, deinde ceciderit pronus, & medium crepuerit Papiæ apud *Œcumenium* id fuit commentum, quod rejicit *Caſaubonus*. Laqueo vitam finiviſſe plerique aſſerunt, *Vulgata Verſio*, & *B. Auguſtinus l.* 1. *de Civit. Dei cap.* 17. ne plures advocem: At poſtea ſupervixiſſe arbore inclinata, quam ficum eſſe a Chriſto antea condemnatam, nonnulli fingunt, a *Montacutio* exploſi, nullius idonei teſtimonio evincitur. Fuiſſe ſtrangulatum credimus *Matth. cap.* 27. ſed a quo, non æque liquet. Ἀπήγξατο enim paſſionem notat, voxque Medica eſt *Hippocrati* uſitata, cui 2. *Aphor.* 43. ἀπαγχόμενος eſt qui ſtrangulatur. Verſio *Æthiopica* preſſe *Matthæum* ſequuta, ſtrangulatum ait & obiiſſe. Sive igitur ab interno animi mœrore, & anguſtia cordis interceptus illi ſit ſpiritus, quod hypochondriaci & hyſterici non raro patiuntur, de quibus multa ex Magiſtris erudita congeſſit *Heinſius Exercit. N. T.* ſive ipſe melancholicus rebus ſuis deſperans, Satanæ auxilio fauces ſibi præcluſerit, penes me non dijudicabitur. Si illi alii apud *Theophylactum*, aqua inter cutem laboraſſe probaverint, facile concipiemus: quod alibi *Actor.* 1. 18. legimus, eum medium crepuiſſe, idque cum ſonitu, quod verbum λακεῖν ſonat, quemadmodum fere diſtentus in hydrope venter vel membrana veſica inflata diſrumpi poteſt. Quomodo autem pronus factus? Certe difficillime ſpiritum trahunt melancholici & hydropici ſuffocato corde copia aqua-

aquarum; vel ab inferioribus presso, & nimius animi mœror facillime hydropem advocat. Tali autem habitu prono in terram vultu, melancholicorum in morem fuisse Judam, suspicari possem ex *Act.* I. quod πρηνὴς fuerit, quod *Æthiops* vertit, projectus fuit in terram super faciem suam, *Syrus*, cecidit in faciem suam, *Arabs*, prostratus in faciem cadens. Si igitur ab interno principio animæ commeatus Judæ melancholico obstructus fuit, præceps in solum lapidosum factus, tumidum aqua & atra bile ventrem disrumpere potuit, ut viscera interna effunderentur. Ita narrat *Mich. Jo. Paschalius lib.* I. *Meth. Cur. Morb. cap.* 44. De muliere Ascitica, quæ ex casu in lapidem vulnerata, per vulnus ventris subito omnem aquam evacuarit, & in animi deliquium inciderit, quod mirum non fuit ex *Aph.* 27. *Sect.* 6. Viscera autem omnia exinde expulsa, iræ Divinæ adscribendum, sicut de Arrio hæretico ferunt ad sedem se contulisse atque ex templo pronum cecidisse ac medium crepuisse, effusis visceribus. Nulla tamen causa est, cur de mitiori supplicio cogitemus, quod maximum esse debuit, quo sceleratæ illius traditionis commissum augeretur potius quam expiaretur. Et quanquam nos his fatigemus, hydrocephali tamen in *Theophylacto* nullum indicium reperimus. Νόσῳ enim ὑδερικῇ correptus dicitur, nulla parte determinata.

XXIII.

Herodes verminosus.

Act. XII. 23.

PErcussus ab Angelo Tyrannus Herodes justas pœnas dedit. Nam σκωληκόβρωτος a vermibus erosus obiit, idque maximis obortis torminibus, *Josepho* annotante. Alii phthiriasin hic inferunt, verminationem alii. Posterioribus calculum addimus. Nam σκώληξ vermem notat, non pediculum. Pedicularis morbi exempla passim extant. Non pauciora verminantis. Vermes quippe a putredine omnes corporis partes infestant, internas pariter & externas; ut observationum Libri testantur. In ipso sanguine putridarum febrium vermes observavit *Kircherus* de Peste, in venæ sectione quoque *Pet. Borellus cap.* 3. *Obs.* 4. nosque Hafniæ similia vidimus. Hinc corrupto sanguine & verminoso non mirum si totum corpus verminosum fiat. Verminosorum exempla recitat *Marcellus Donatus* de *Med. Hist. Mirab. c.* 5. *l.* I. Herodi a vermibus eroso, quia conveniunt, cum delectu pauca ex illis ad usum nostrum seligemus: Illustrissimus quidam, cujus nomen consulto reticere lubet, ita obœso corporis habitu præditus fuit, ut in ingentem molem excrescente pinguedine, carnis, pinguedinisque plexuræ circa collum & in abdomine quam maximæ conspicerentur, in quorum medio cum æstatis tempore dolore cœpisset, convocatis ministris, quidnam mali subtus latitaret, aspicerent mandavit, quo facto primum exæsam cutim invenere, postmodum procedente tempore erumpentes vermiculos conspiciunt persimiles illis, quos in antiquiori corrupto caseo occultari aliquando videmus, quod malum cum nullis præsidiis profligari potuisset, tandem strenuum Heroem neci tradidit. Sic & Galerium Maximilianum, seu Maximinum Imperatorem vermibus ab inguinibus erumpentibus obiisse tradit *Pomponius Lætus* in *Comp. Rom. Hist.* Scribit in Melpomene *Herodotus* Pheretrinam, seu Pheretinam Barcæorum Reginam immani crudelitate feminam Deorum ultione totam vermibus putruisse, eoque morbo miseram evomuisse animam. Herodem hujus avum, alii vermibus ex iguine prorumpentibus, alii pediculari morbo excessisse ferunt. *Josephus lib.* I. *de Bell. Jud. cap.* 21. de Herode, Patre Archelai, testatur, putredine virilis membri vermiculos generante interiisse. Σκώληκας vocat, vermiculos nempe, non pediculos. Ex habitu corporis vermes, putrida carne musculosa, & sanguine corrupto, magno dolore prodeunt. Ex intestinis quoque a lumbricis erosis mors in propinquo est, quod exemplis infinitis docent ægri. Hinc torminum Herodis causam repetit *Joh. de Mey.* 3. *Comm. Phys. c.* 4. Magni certe in loco dolores, etiam sine vermibus, excitantur a quavis materia acri & pungente, quæ vermes imitatur. Hinc vermina dicuntur *Festo* dolores corporis cum quodam minuto motu, quasi a vermibus scindatur, qui dolor dicitur Græce στρόφος. Tales στρόφοι perpetui Tisameni mulierem excruciabant apud *Hippocratem* 3. *Epid.* 26. quem illustrans in Selectis Medicis *cap.* 8. *Joh. Ant. van der Linden* §. 43. distinguit dolorem torminosum a verminoso, illum utrique intestino esse communem, hunc colo proprium. Cæterum phthririasin si quis Herodi assignaverit, non repugnarim. Neque enim meliora fata fastus ejus merebatur, dignus tormentis Acridophagorum, de quibus *Diodorus Siculus l.* 4. *Rer. Antiq.* Nam propinquante senecta pediculi alati non solum visu varii, sed specie horridi ac turpes in corporibus nati, ventrem primo, tum pectus, deinde totum corpus parvo tempore exedunt; qui mor-

morbum patitur primum veluti ſcabiei cujuſdam pruritu allectus, corpus ſcalpit, voluptate ſimul & dolore perceptis, deinde exeuntibus pediculis ſimul effluente ſanie, morbi acerbitate ac dolore percitus unguibus corpus magno cum gemitu lacerat, tanta vero vermium copia effluit aliis ſuper alios tanquam ex perforato vaſe ſcaturientibus, ut deleri nequeant. Illi quidem ciborum vitio, hic Dei quoque vindicta periit. De ſimili morbo Antiochi, vide *Joſephum Scorionis*. Ferchardus Scotorum Rex morbo pediculari corpus exedente obiiſſe ob tyrannidem narratur a *Buchanano l.* V. *Hiſt. Scot.* Et fama eſt *Philippum* II. Hiſpaniarum Regem ſimilia paſſum eſſe. De quo tamen inter ſe non conveniunt Annales iſtius temporis. Quicquid ſit tam vermes in corpore, quam pediculi ex proprio cujuſque ſeminio in ſingulari putredine ſe exſerente generantur. Singula enim animalia ſuos habent vermes, imo ſingulæ arbores, adeo diverſos, ut hujus arboris vermes ad aliam translatæ ſupervivere non poſſint.

XXIV.

De D. Pauli dolore pungente.

2. Corinth. 12.

PUgnis ſe contundi queritur, ſeu digitorum condylis, ſicut *κόλαφον* ex Varino explicat *Matth. Martinius* in *Etymologico*. An hi dolores vagi fuerunt, qui caput variis rebus intentum inquietabant? An capitis dolores exinde orti? Singularis hic eſt *Haymon* Epiſcopus Halberſtadienſis, quem ſub Ludovico pio Caroli Magni filio mortuum Anno Domini 1334. teſtatur *Johannes Tritheimius* Abbas Spanheimenſis. Is in interpretatione hujus loci colaphum de ardore libidinis per Diabolum accenſo potius exponit, quam de dolore capitis. Quia paucorum manibus teritur, ipſum loquentem inducam: Ne in ſuperbiæ tumorem extolleretur, permiſſus eſt tentari a Diabolo de ardore libidinis, quem appellat ſtimulum carnis. Ut enim dicunt Doctores, ſtimulus proprie timoris & libidinis eſt, ipſumque ſtimulum carnis a quo pangebatur & accendebatur, vocat angelum Satanæ, ideſt, nuntium Diaboli, quia a Diabolo immittebatur ei illa talis ſtimulatio concupiſcentiæ. Et quandocunque Apoſtolus patiebatur illam ſtimulationem, ſciebat illam a Diabolo ſibi immitti. Sed Dominus, qui permittebat illum colaphizari, ideſt, affligi & tribulari a tentatione Diaboli, ne in ſuperbiam erigeretur, cognoſcendo ſuam fragilitatem, ipſe utique cuſtodiebat eum, ne in vitium libidinis caderet. Unde apparet, quia per venenum fugabat venenum. Venenum libidinis & tentatio carnis, fugabat ab illo venenum ſuperbiæ *Syriaca* verſio vocat pruritum carnis, nuntium Satanæ. *Æthiopica:* pungit me corpore meo. *Chryſoſtomus homil.* 26. & *Theophylactus Comm.* in h. l. Cephalalgiam repudiantes, quia ipſe imperium in Satanam habebat, adverſariorum tribulationes, Alexandri ærarii, Hymenæi & Pheleti eum expertum ſcribunt, ſiquidem Satan Hebræa lingua adverſarium ſonat. Inquietudinem & tormentum corporale plerique exponunt. Iliacam paſſionem a Satana concitatam *Nicolaus de Lira in Comment.* vel carnis concupiſcentiam.

XXV.

Timothei infirmitates vino ὀλίγῳ curandæ.

[illegible] 5.

DYſpepſiam & cæteras infirmitates Timothei juvenis a frigiditate & humilitate ventriculi recte deduxeris, quæ mala auxere aſſiduæ officii demandati lucubrationes, quibus vino ſuccurrit *D. Paulus*, ſed ὀλίγῳ. Quale illud fuerit, non ſatis convenit inter eruditos. *Henricus Smetius lib.* XI. *Miſcell. Med.* prolixus eſt in explicatione conſilii Apoſtolici, tandemque concludit, non ὀλιγοφόρον, quod non calefacit, ſed πολυφόρον fuiſſe, ſapore ſubauſtrum, quod laxum ſtomachum firmat, vel etiam ſubacre, quia potentius, ſubſtantia mediocri, perſpicua vel tenui, qui facile penetrat, urinaſqae movet, adeoque Chio aut Lesbio, aut Epheſio, aut etiam Timolite vino ſed modico uſum Timotheum adverſus ventriculi imbecillitates. Ὀλίγων de quantitate, hujus quidem opinione, accipiendum, non de imbecilli, aut vino aquoſo. De colato, ſeu debili, emendat textum *D. Gregorii* Doctiſs. *Mercurialis l. 6. Var. Lect. c.* 29. quaſi Vir beatiſſimus inſtar Timothei illius ob ſtomachi debilitatem, vina debilia & juſcula non ſuſtineret, ſed validioribus indigeret, ob idque primum ſumeret Coum, deinde Gnidium. Quantitatem hic definit Apoſtolus, ne generoſi vini copia caput invaderet. *Chryſoſtomi* eadem ſententia *homil.* 16. in h. l. *Licet*, inquit, *ille & ſtomacho & aliis morbis eſſet obnoxius; non tamen ipſum vino permittit implere, ſed ad ſanitatem non ad delitias præcipit bibere*. Ita quoque Italice reddidit *Deodatus*, *un poco di vino*. Parum vini ſeu modicum.

cum. Ad robur ventriculi & aliarum partium requirebatur vinum generoſius, non aligophorum, nec dilutum, quod ex *Hippocratis* de Rat. Vict. Acut. pro reficiendis viribus inutile, ſtomachumque refrigerat potius quam calefacit. Dulcia vina ad anadoſin ventriculi confortandam & digeſtionem commendat *Galenus l.* 3. de *Alim. Facult.* Fulva quoque alba, ordora, ſubſtantia tenuia ad ſucci bonitatem conferre & πέψιν roborare, docet *idem l.* 4. de *Sanit. Tuend. c.* 6. Sed modum ſervare vult Apoſtolus. Ei enim, ut obtime ex *Ruffo Oribaſius l.* 6. *Collect. Medicin. c.* 7. qui moderate bibit vinum, & voluptatem & humanitatem & bonam valetudinem affert. Coſultiſſimus *Ernſtius*, Amicus noſter, dum vixit, honorandus, *l.* 2. *Obſerv. c.* 4. ὀλίγον οἶνον mavult de qualitate vini, quam de quantitate: ὀλίγον enim ſignificare apud probatos Scriptores, *parvum exilem*, & *tenuem*: juvare quoque magis ſtomachum vinum ὀλιγόφορον & exile, quam vinum generoſum, quod difficilioris ſit concoctionis. Difficile tamen trahor in iſtam explicationem, cum ὀλίγος apud Græcorum Principem, quem ipſe Vir Doctus affert, non qualitatem, ſed quantitatem notet. Nam ἄνθρωπος ὀλίγος *Iliad.* β. parvus homo eſt, & ὀλίγη τράπεζα *Odyſſ.* 5. parva menſa. Quantitas & hic & ibi hominis & menſæ determinatur, neutiquam qualitas, quæ in magnitudine vel exilitate non conſiſtit. Generoſum autem vinum, ſi ὀλίγον ſit, vel modice ſumatur, ſtomacho oneroſum non eſt. Cæterum de vini qualitatibus conſulendi *Fr. Anton. Caſerta Tr.* de *Nat.* & Uſu *Vinor. Petr. Andr. Canonherius* de *Adm. Vin. Virtut. Phil. Jac. Sachs* in Ampelographia, ut alios prætercam. Singularis etiam hic eſt *Haymon*, ſed in modico vino conſentit. Ex cujus ſententia a vino non debuit abſtinere Timotheus, ne infirmaretur amplius, ſi aſſuetis abſtineret, adeoque non poſſet poſtmodum divino operi inſiſtere, ideo jubetur vino modico uti, quoniam ſi vinum cum temperantia & ſobrietate quis biberit, levamen corpori præſtat. Sed aberrat a linea rubricæ. Aquam enim ante bibiſſe indicatur *v.* 19. non vinum, quod tunc ſanitatis gratia concedebatur. Quærit denique *Haymon*, quare Patrem Publii dyſenteria laborantem ſolo verbo ſanat Apoſtolus, & diſcipulum ſuum Timotheum non ſanat niſi per vinum. Reſpondet, illum infidelem miraculo debuiſſe ſanari, hunc minime. *Theophylactus* neſcio quid infert, ut homines eos eſſe credamus. Sequutus vero eſt Paulus Magiſtri ſui veſtigia, qui ſubinde ſolo verbo & contactu, ſubinde, additis remediis naturalibus cœcos alioſque reſtituit. Magni enim artificis eſt varia artis ſuæ ſpecimina oſtentare, & Medici, curandi rationem nonnunquam immutare.

XXVI.

De præputio adducendo.

I. *Cor.* VII. 18.

C*Ircumciſus qui eſt*, μὴ ἐπισπάσθω, *ne adducat præputium*. Vel id voluptatis gratia factum, vel elegantiæ. Voluptatem enim majorem Hebrææ feminæ hodieque deprædicant, ſi cum homine concubuerint, cui vel nunquam præputium defuit, vel arte reſarcitum eſt. *Rabbi* qui ſcripſit Librum *Aruch* ad locum *Jerem.* 9. Ecce prope adſunt dies, cum animadvertam in omnes qui circumciſi ſunt cum præputio: Ii ſunt, inquit, qui poſtquam circumciſi eſſent, præputium attraxere. Tales Ægyptii, qui circumciſi erant vivente Joſepho, ſed eo defuncto, odio gentis, adduxiſſe ſibi arte quadam præputia, ne quidquam commune habere cum *Iſraelitis*. Sed hunc refellit *Petr. Cunæus l.* 3. *Rep. Ebr. c.* 5. manſiſſe enim circumciſionis morem poſtea apud Ægyptios teſtatur *Herodotus*, *Strabo*, *B. Hieronymus*. Locum hunc *Dn. Pauli*, idem *B. Hieronymus*, eumque ſecutus *Haymon*, de cœlibatu explicat: non enim eſſe poteſtatis noſtræ præputium adducere poſt circumciſionem. Sed opponit *Cunæus* Medicorum conſenſum & hiſtoriarum fidem. Nam in Maccabæorum libris ſcriptum eſt, filios Tobiæ feciſſe ſibi præputia uti Græcis eſſent ſimiles, cujus certus eſt author quoque *Fl. Joſephus*. Hinc abripuit *Hieronymum* & *Haymonem* cælibis vitæ amor nimius. Ex Medicis ſuppetias ego feram. Brevitas præputii quomodo corrigatur per membranam additam vel ſectione circa ſcrotum prolixe tradit *Fallopius l.* de *Decorat. cap.* 9. & ante illum *Ægineta l.* 6. *R. M. c.* 53. quam tamen operationem raram ait, quum neque functionis aliquam difficultatem hæc affectio inducat, neque ita decorem vitiet ut hujus chirurgiæ tormentum ſubire quis ſuſtineat. In eo qui circumciſus eſt tegendæ glandis modum deſcribens *Celſus l.* 7. *c.* 25. ſub circulo glandis ſcalpello diducit cutem ab interiore cole, reſolutam autem cutem rurſus extendit ultra glandem, tum multa aqua frigida fovet, emplaſtrumque circa dat, quod valentem inflammationem reprimat: Ubi jam ſine inflammatione eſt, deligat a pube uſque circulum, ſuper glan-

glandem autem adverso emplastro imposito inducit, sic enim fit, ut inferior pars glutinetur, superior ita sanescat ne inhæreat. Non aliter *Galenus l.* 14. *Meth. Med. c.* 16. si chirurgia curetur. Alios tamen modos annotat & solam tensionem addita membranula molli firmaque cum gummi agglutinata, & thapsia. Mysticum sensum approbat *Rhodius* noster *Dissert.* de Acia *c.* 6. contra quem quæ in Epistola quadam ad summum Medicum *Joh. Casp. Bauhinum* disputat ex Hebræorum antiquitatibus harum rerum peritissimus *Johannes Buxtorfius* Filius, huc transcribam, ne hac eruditione privetur Lector, pereatque inter blattas & tineas meas privata hæc ad amicum scriptio.

Pag. 72. & *seqq.* quædam habet de præputio. *Num illud abscissum iterum recrescere vel reduci queat?* & in Negativam sententiam descendit. Hinc locum *Pauli* 1. ad *Corinth.* 7. 18. & 1. *Macab.* 1. 12. cum aliis mystice exponit, & præterea hanc sententiam Rabbinis illic a se consultis probari scribit, qui negant, apud majores suos talis artificii memoriam deprehendi. Nolo Medice quæstionem illam disputare: si tamen, quæ ex Hebræis ea de re a me observata sunt, legere non pigebit, in dubium, ni fallor, vocari illa poterit; saltem liquebit, Rabbinos illos, quos D. *Rhodius* contulit, rerum suarum imperitissimos fuisse. Nam plurima passim & infinitis in locis leguntur apud Hebræos de ejusmodi Præputium attractum vel reductum habentibus.

Primo itaque vocant talem משוך Maschuch, i. e. *Attractus*, *Attractum præputium habens*, *Repræputiatus;* eum scilicet hoc vocabulo designantes, qui vel per artem sibi præputium restituit, vel, cui ex naturæ singulari vigore recrevit. Exempli gratia: In Tractatu Talmudico qui vocatur *Jevammoth fol.* 72. scribitur quod ex sententia Rabbinorum *Maschuch* i. e. attractum vel reductum præputium habens non possit comedere de honoraria oblatione, eo quod similis habeatur præputiato seu nunquam circumciso. Ibidem sequitur; quod ex statuto Rabbinorum *Maschuch* denuo sit circumcidendus. Item, *Gen.* 17. 4. ultimis illis verbis: *Fœdus meum irritum reddidit*, comprehendi etiam משוך *Maschuch* qui præputium sibi reducit &c. in Talmud Hierosolymitano Tractatu *Jevammoth c.* 8. vox *Maschuch* ita explicatur, מאליה משך לואחר ערלה או שכמשכה h. e. *sive alius quis attraxerit ipsi præputium* (sc. per artem, *sive attractum fuerit a seipso* i. e. natura recreverit) Ex quibus verbis satis manifeste liquere videtur, in hac sententia priscos fuisse Hebræos, quod præputium tum per artem, tum naturaliter recrescere & reduci queat. R. Moses Ægyptius in Tractatu de Pœnitentia recenset inter eos, qui nullam habent partem in seculo futuro, etiam eum, *qui attrahit præputium suum*.

Secundo varia producunt Hebræi exempla talium Repræputitorum, primo scribunt *Achanem*, de quo *Josuæ* 7. משוך בערלתו *attracti præputii*, in Talmud Tractatu de Synedrio *fol.* 44. 1. *Secundo* in libro *Jalkut fol.* 63. *col.* 1. scribitur ad locum Jeremiæ: *Et visitabo super omnem circumcisum cum præputio*, *cap.* 9. 25. intelligi eos, qui circumcisi fuerunt, & præputium sibi reduxerunt. Ibidem scribunt de Ægyptiis, quod fuerint circumcisi tempore Josephi, sed eo mortuo sibi præputium reduxerint &c. Iterum in libro Jelammedem scribitur de Jehojakimo, quod sibi retraxerit præputium, ad locum 2. *Chron.* 36. *vers.* 8. *Tertio*, tempore falsi Messiæ Ben Cosibæ, qui vixit 52. annis post excidium Templi, fuisse multos tales qui tunc denuo fuerint circumcisi, legitur in utroque Talmud, Babylonico & Hierosolymitano, & inter cætera: *Multi cum attracto præputio fuerunt in diebus Ben Cosibæ, qui omnes fuerunt denuo circumcisi, & vixerunt, & genuerunt posteæ filios & filias.*

De modo quo hæc præputii Retractio facta fuerit, fateor me pœne nihil reperire; nisi quod *R. Salomon* ordinarius glossator Talmudicus ad locum de Achane supra productum scribit his verbis: *Attraxit* (Achan) *pelliculam membri sui jugiter, donec augeretur, id est recresceret, obtegeretque caput membri, ut non appareret* (Achan) *circumcisus esse.*

Quod *Epiphanius* lib. de Mensuris & Ponderibus scribit; *Hanc autem traditionem Diabolici inventi, Esau fratrem Jacobi reperisse ajunt* ad abnegationem Dei, & ad Deletionem characteris patrum ipsorum, de eo hactenus in Hebræorum libris nihil ego observavi.

Quam bene, aut quam vere singula, quæ ex Hebræis produxi, ab illis dicta sint, non attingo. Saltem liquet hinc; 1. Artificii hujus memoriam apud antiquissimos Hebræos extare 2. eosdem statuisse; tum arte, tum natura præputium redire posse. 3. non improbabile esse, Paulum 1. ad *Corinth.* 7. 18. dum ait: *Circumcisus aliquis vocatus est, ne reducat præputium*, ad has Hebræorum res & phrases respexisse, adeoque literaliter non mystice illa verba intelligenda esse; eo quod res tum inter Judæos & Pharisæos (quorum Sectæ etiam Paulus in Judaismo

erat)

erat) ſatis nota erat, & a multis temporibus inter eos quidem uſurpata, ſed non approbata. Unde & Apoſtolus eam vetat iis qui ex Judaiſmo ad Chriſtianiſmum convertebantur, quaſi probroſa ipſis in Chriſtianiſmo futura eſſet circumciſio: Circumciſio enim nihil eſt, & præputium nihil eſt, ſed obſervatio mandatorum Dei. 4. hoc ſenſu etiam accipiendum eſſe locum 1. *Machab.* 1. 12. & apud *Joſephum Antiq. Judaicar. lib.* 12. 6. quem locum nimis obiter & ſuperfunctorie a *D. Rhodio* perſtringi arbitror: quia expreſſe dicitur; *Quo impetrato, adduxerunt ſibi præputia*, quæ eſt ipſiſſima phraſis Hebræa משכו להם ערלתם *Attraxerunt ſibi præputia*. Quod vero Hebræi intellexerint per *Attractionem præputii*, non occultationem circumciſionis, ſed pelliculæ reductionem, ex ſuperioribus patet. Nam dicunt expreſſe; Tales iterum circumcidendos eſſe: Eſſe eos, qui circumciſi fuerint; & præputium ſibi retraxerint; haberi pro præputiatis; eſſe ejuſmodi attractionem, qua membrum iterum obtegitur. An vero hæc omnia vere ab illis dicantur, in medio relinquo. Apud me certe extra dubium eſt, loca illa *Pauli*, *Machabæorum*, *Joſephi*, ex mente Hebræorum intelligenda eſſe; & inde valde dubito, num loca illa apud *Dioſcoridem* & *Cornelium Celſum* aliter ſint accipienda.

Multa etiam apud Hebræos mentio eſt illorum, *natura ſunt recutiti*: Infantem ita natum vocant קטון שכולד משהוא מהוא *Parvulum qui circumciſus natus eſt*. Tales ſcribunt fuiſſe Moſem & Davidem. Diſputant etiam, qua ratione tales ſint circumcidendi.

XXVII.

Curatio Morborum per oleum apud veteres Chriſtianos.

JAcobi v. 14. ungi jubentur ægri oleo in nomine Domini. Remedii genus erat primis ſeculis, dicebaturque *oleum infirmorum*, quod ad ſanandos ægros uſitatum, poſtea ad Sacramentum quoque translatum eſt. Medicamentum fuiſſe, contra aliter ſentientes, ex *Concilio Niceno primo Canone* 68. Arabico fit manifeſtum. Ita enim Patres ibidem Conſcripti, Tranſacto anno, debet Sacerdos benedicere aquam & oleum, non ſicut fit in Baptiſmo, neque ſicut benedicitur Chriſma, ſed ſicut *oleum infirmorum*, & ſicut aqua ad mundationem immunditiei eorum, qui comederunt morticinium. Junguntur in *Canone* aqua & oleum, quia etiam aqua conſecrata ad ſanandos morbos utebantur. Per Anſgarium Epiſcopum Hamburgenſem plures, ut aqua Baptiſmi loti ſunt, ab omni corporis infirmitate liberatos ſcribit *Adamus Bremenſis lib.* 1. *Hiſt. Eccleſ. cap.* 25. Nec mirum ſanandi facultate oleum illud benedictum pollere, cum ſalem etiam miſcerent veteres, quod paſſim liquet. Non quidem ſal Sacerdotale huc ſpectat, quo utebantur antiqui Sacerdotes in diebus Eliæ Prophetæ in variis morbis. Novitium quippe eſt, nomen mentiens. Tale tamen in antiquis membranis Mantuanis legitur A. C. 1448. ſcriptis: R. Salis communis Unc. *16*. Cinam. Drach. 4. Sinz. pip. amom. pyrethr. cimin. aneth. ſiler. mont. ſatur. hyſſop. origan. Puleg. æq. pond. Unc. 1. redigantur in pulverem, & ſerventur uſui, ſed olei infirmorum Chriſtiani Patres alii paſſim meminerunt. In primo ſeculo *Clemens Romanus lib.* 8. *Conſtit. Apoſt. cap.* 29. ſi Epiſcopus non adeſt, benedicat Presbyter præſente Diacono. Dicat autem in hunc modum Domine Sabbaoth, Deus virtutum, qui dediſti aquam ad bibendum & oleum ad exhilarandam faciem in exultationem lætitiæ, ipſe etiam nunc ſanctifica per Chriſtum hanc aquam & oleum, ex nomine ejus qui obtulit, & tribue ei *vim ſanandi* & depellendi morbum, fugandi Dæmones, expellendi inſidias per Chriſtum ſpem noſtram. *Ephræm Syrus*, qui vixit tertio ſeculo ſub Valente, *de Vit. Spirit. punct.* 75. ſi charitatis officio perfungens, *oleo ægrotantem inungis*, fac oculos, manus, linguaſque cuſtodias. *Hieronymus* quarti ſeculi Doctor in vita Hilarionis narrat Conſtantiæ Sanctæ feminæ generum & filiam Hilarionis unctione olei a morte fuiſſe liberatam, univerſoſque agricolas & paſtores a venenatis animalibus & ſerpentibus percuſſos ad Hilarionem confugiſſe, quo benedicto oleo vulnera tangente, certam ſalutem reſumtam eſſe. Interea tamen etiam ab hæreticis adhibitus ille ungendi ægrotos ritus, ſed depravatus. Nam Valentiniani hoc nomine damnantur ab *Irenæo* ſeculi ſecundi Patre *l.* 1. *adv. hæretic. c.* 18. quod mittant ſuper caput oleum & aquam eorum qui ſacrantur; ungere vero balſamo, ſive ut interpretes Latini omnes reddunt, opobalſamo. Alios etiam damnat, qui mortuos redimunt ad finem defunctionis, mittentes eorum capitibus oleum & aquam, invocationibus vocum peregrinarum. Ad quem locum annotat *Fr. Feu Ardentius*, non damnari ungendi ritum, ſed quia verbis, quibus non decebat, uterentur. Solo nomine Domini conſecravit prima Eccleſia *Jacob.* 5. 4. Eodemque modo ordinariam medicinam ungendo faciebant

Apo-

Apoſtoli *Marc.* 6. 13. Quo nomine ſancto hodieque Medici Chriſtiani ſuas curationis auſpicantur & perficiunt. Inter Judæos uſitatam olim unctionem medicatam *Lightfootius* ad *cap.* 6. *Matth.* ex Rabbinis probat. Nam in *Bap. Joma fol.* 77. 2. Traditio eſt Rabbinorum: Prohibitum eſt (in jejuniis) lavare partem corporis, æque ac totum corpus: ſi vero ſit luto aut ſtercore fœdatus, lavet pro more, & ne ſit ſollicitus. Prohibitum enim eſt ungere partem corporis, æque ac totum corpus: at vero ſi ægrotet, aut ſi capite exoriatur ſcabies, ungat pro more. Credo ego unctionem iſtam a Medicis primo ad Theologos manaſſe. Antiquiſſimis enim temporibus Athletæ oleo ante exercitationes ungebantur, ad exſolvendam laſſitudinem, *Galeno judice l.* 6. de *Tuenda Val. c. ult.* vel ad membra flexilia reddenda. Poſt balnea quoque ſanitatis gratia oleum impediebat frigidi aeris ingreſſum, & ne ſiccarentur partes quas balneum emolliverat. De univerſa hac ungendi in exercitationibus ratione dato ſtudio egit *Mercurialis lib.* 1. *Art. Gymn. cap.* 8. In morbis quid unctiones præſtent, ex *Herodoto* docet *Oribaſius lib.* 10. *Collect. Medic. c.* 27. Cum ſale & oleo affrictus inſitum calorem auget, & quod præter naturam eſt, diſcutit, recrementaque conſumit, & affecta membra robuſtiora facit, ac adverſus affectionem firmat, ut præclare *Aetius tetr.* 3. *ſerm.* 4. *cap.* 21. De unctione capitis in ejuſdem affectibus cautiones neceſſarias *Celſus* tradit *l.* 2. *c.* 4. ante balneum & poſt ſudorem obſervandas. Qui *cap.* 14. diſtinguit frictionem ab unctione; ungi enim leviterque pertractari corpus, etiam in acutis & recentibus morbis oportet, in remiſſione tamen & ante cibum. Ante omnes *Hippocrates* antiquus Divinuſque Magiſter artis *lib.* 2. *de Vict. Rar.* de unctione calefaciente humectante & emolliente verba fecit. *Galenus* licet poſterior, unctionem paſſim commendat in ventriculo roborando, in febribus, & in aliis, quæ apud illum legi poſſunt. Baptiſmi unctionem ex Paganiſmo quoque traductam conſentit *Jonas Porreus* in *Tr. Gallico de Cerem. Antiq.* ad athletarum imitationem, ut contra mundum luctarentur baptizari. Prævivit *Chryſoſtomus Homil.* 6. *c. ad Coloſs.* Ungitur baptizandus more Athletarum, qui ſtadium jam ingreſſuri ſunt. Et *Ambroſius lib.* 1. *de Sacram. cap.* 2. Unctus es quaſi athleta Chriſti, quaſi luctamen hujus ſeculi luctaturus, profeſſus es luctaminis tui certamina. Cæterum de unctione in baptiſmo diſſerere, noſtri non eſt inſtituti. Ritum iſtum fuſius deſcribit *Dionyſius Areopagita c.* 2. *Eccleſ. Hierarch.* quod unguenti myſterium, ſeu μύρȣ πλετῆ poſtea *c.* 4. perſequitur. De his aliiſque unctionibus videndus *Seachius* in *Libris Eleochriſmaton*, quanquam valde parcus ſit *lib.* 2. *cap.* 22. in oleo ſanitatis. Plura congeſſit *Jo. Bapt. Caſalius* de *Vet. Sacr. Chriſt. Ritibus c.* 32. Coronidis loco afferre lubet de Chriſmatis & olei ſancti duratione Statutum *Lagonis Urne* Epiſcopi Roeskildenſis, *Stat. Synod.* A. C. 1517. editis, quia a paucis viſum & lectum: *Præcipimus*, inquit, *quod ſinguli ſacerdotes Parochiales, in die paraſceves ſingulis annis vetus chriſma & oleum ſanctum, quibus ultra annum uti non liceat, in ſuis Eccleſiis concremabunt. Et tunc ſive proximis diebus paſchalibus, ſi ab Eccleſia noſtra Cathedrali remoti fuerint. Ipſi vel eorum unus ex ſingulis Provinciis deputandus, novum chariſma a ſacriſtano ejuſdem Eccleſiæ noſtræ Roſchildenſis humiliter petant & in vaſis mundis & decentibus cuſtodiendum reverenter ſuſcipiant, ſub pœna* 4. *Florenorum ſicut antiquitus eſt obſervatum.* Ratio edicti hæc ſine dubio fuit, quod oleum rancidum fiat nec ita ad uſus commodum, ſi vetuſtatem habeat. *Saladinus* olea cum incipiunt rancida fieri, nullius uſus pronunciat. *Petri Caſtelli* tamen ſententia *l. de durat. Medicam. pag.* 40. oleum roſatum diligenter compoſitum duos annos fert. Et *Dioſcorides lib.* 1. *cap.* 30. vetuſtius ad medicamentorum uſum accommodum cenſet. Sed de oleo candido *c.* 32. profitetur anniculo vetuſtius eſſe non debere. Vetuſtius plerumque in ſeptentrionem affertur. Et in chriſmate ſuo Patres noſtri non tam ad uſum medicum quam ad ſuavitatem attenderunt, quæ vetuſto oleo rarius ineſſe ſolet.